

LIETUVOS VALSČIAI

Tuodupė
Onuškis
1 dalis



LIETUVOS VALSČIAI

Knyga skiriama

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIUI
1009–2009

LIETUVOS VALSTYBĖS – KARALIAUS MINDAUGO
KARŪNAVIMO 750 METŲ JUBILIEJUI
1253–2003

LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO ŠIMTMEČIUI
1918–2018

ANTICARINIO 1863 METŲ SUKILIMO
150 METŲ SUKAKČIAI
1863–2013

ONUŠKIO 510 METŲ SUKAKČIAI
1499–2009

JUODUPĖS IR JOS „NEMUNO“ TEKSTILĖS FABRIKO
100 METŲ JUBILIEJUI
1907–2007

Juodupė. Onuškis

I dalis



Lietuvos
tūkstantmečio
programos
leidinys

Juodupė. Onuškis I dalis

24-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija

Vyriausiasis redaktorius

JONAS ŠEDYS

Atsakingasis redaktorius

VENANTAS MAČIEKUS

Sudarytojai

JONAS ŠEDYS, VENANTAS MAČIEKUS, EDITA KORZONAITĖ

Redaktoriai

ARŪNAS BUBNYS, STANISLOVAS BUCHAVECKAS, PETRAS JONUŠAS, EDITA KORZONAITĖ,
IRENA REGINA MERKIENĖ, VACYS MILIUS, KAZYS MORKŪNAS, JONAS ŠEDYS

Kalbos redaktorė

ASTA ŽERNIENĖ

Anglų kalbos redaktorius, vertėjas

ALOYZAS PRANAS KNABIKAS

Korektorė

VIDA KASPARAVIČIENĖ

Viršelio dailininkė, meninė redaktorė

ONA LIUGAILIENĖ

Principinio maketo dailininkas

ALVYDAS LADYGA

Kartografiė

AIRA DUBIKALIENĖ, UAB „Žemėlapių artelė“

Maketuotoja

VIOLETA BARKAUSKAITĖ

Monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisija

Habil. dr. VALENTINAS BALTRŪNAS (geologija), prof. habil. dr. GRASILDA BLAŽIENĖ (kalbotyra), dr. DANUTĖ BLAŽYTĖ-BAUŽIENĖ (XX a. istorija), dr. ARŪNAS BUBNYS (XX a. istorija), dr. RASA BUTVILAITĖ (menotyra), akad. prof. habil. dr. ALGIRDAS GAIGALAS (geologija; komisijos narys iki 2009 m.), LMA tikrasis narys prof. habil. dr. ALGIRDAS GAIŽUTIS (kultūrologija), doc. dr. VIRGINIJUS GERULAITIS (geografija), VIDA GIRININKIENĖ (XIX a. istorija), LMA narys emeritas prof. habil. dr. ROMUALDAS GRIGAS (sociologija), doc. dr. ALGIRDAS JAKUBČIONIS (XX a. istorija), doc. dr. ARTŪRAS JUDŽENTIS (kalbotyra), doc. dr. ROBERTAS JURGAITIS (istorija), dr. ZITA MEDIŠAUSKIENĖ (XIX a. istorija), LKMA akademikė prof. habil. dr. IRENA REGINA MERKIENĖ (etnologija; komisijos pirmininkė iki 2008 m.), dr. JURGA MOTIEJŪNAITĖ (botanika), prof. dr. AIVAS RAGAUSKAS (istorija; komisijos pirmininkas ir narys iki 2011 m.), prof. habil. dr. STASYS SKRODENIS (tautosaka), dr. DARIUS STONČIUS (biologija), dr. ŽILVYTIS ŠAKNYS (etnologija), IRENA ŠUTINIENĖ (sociologija), LKMA akademikas, LMA narys emeritas prof. habil. dr. ANTANAS TYLA (istorija; komisijos narys iki 2008 m.), doc. dr. GINTAUTAS ZABIĖLA (archeologija, komisijos pirmininkas)

Rengėjas ir leidėjas

VšĮ „Versmės“ leidykla (vadovas PETRAS JONUŠAS)

Pagrindiniai finansuotojai ir rėmėjai

Rokiškio rajono savivaldybė, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros rėmimo fondas, UAB „Magnolija“ (direktorius Jonas Dubickas), Petras Jonušas, Jonas ir Vera Šedžiai, Justas Vincas Paleckis, Zenonas Garška, UAB „Inžineriniai tyrinėjimai“ filialas „Inžinerinė geodezija“ (direktorius Zenonas Garška)

Viršelyje

Onuškių–Juodupės kelio vingis prieš pat Juodupę, 2012 m. Jono Kliučiaus nuotr.

Už knygoje spausdinamų straipsnių turinį ir juose pateiktą informaciją atsako straipsnių autoriai.

ISBN 978-9955-589-57-0 (1 dalis)

ISBN 978-9955-589-56-3 (2 dalys)

ISBN 978-9955-589-57-0 (elektroninė kn.)

Knygą elektroniniu formatu išleido „Versmės“ leidyklos Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2013-07-16

© VšĮ „Versmės“ leidykla, 2012

Pirmosios dalies turinys

- 12 Turinys anglų kalba
- 19 Pratarė

GAMTA

- 23 * *Jevlampijus Laškovas*, *Antanas Ražinskas*. Juodupės–Onušio krašto žemės gelmių sandara ir Tumasonių magnetinė anomalija
- 34 *Rimvydas Kunkas*. Juodupės slėniuotos kraštovės sandara ir raida
- 74 * *Jonas Šedys*. Sodybų želdiniai, sodai, gamtos dovanos
- 91 *Danuta Romanovskaja*. Fenologiniai stebėjimai Juodupės apylinkėse
- 97 *Antanas Ražinskas*. Į grafo Tyzenhauzo žemėlapi pažiūrėjus
- 99 *Stefanija Bliūdžiūtė*. Šilas
- 110 *Bernardas Aloyzas Bliūdžius*. Juodupės girininkija
- 113 *Zenonas Žumbakys*. Medžioklė Juodupės apylinkėse

ISTORIJA

- 125 * *Gintautas Zabiela*. Juodupė – senųjų sėlių kraštas (regioninės proistorės bandymas)
- 138 *Jonas Šedys*. Ties istorija susimąščius
- 149 * *Bronius Deksnys*. Senasis Onuškis, 400 metų vadintas Hanušiškais
- 189 *Janina Stuokaitė*. Komarai. Onušio dvaras po 1861 metų reformos
- 202 *Jonas Šedys*. Ilgas ir sunkus kelias iš baudžiavos
- 211 *Petras Blaževičius*. Juodupės krašto sentikiai
- 227 *Antanas Ražinskas*. Miško darbų suformuotas kaimas
- 232 *Jonas Šedys*. Aknystėnai – Čeičių seniūnija
- 271 *Bronius Deksnys*. Gimtieji Bryzgiai kunigo Jono Skruodžio atsiminimų knygoje
- 283 *Pranciškus Motuzas*. Kaimų ir vienkiemų kūrimasis, vystymasis ir kaita

* Žvaigždute turinyje žymimi straipsniai, įvertinti monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos (žr. p. 4). Straipsnių santraukos anglų kalba p. 1706–1710.

ISTORIJA. SKAUDŪS NETEKČIŲ METAI

- 309 *Birutė Teresė Burauskaitė*. Valsčiaus politiniai kaliniai
- 326 *Birutė Teresė Burauskaitė*, *Jonas Šedys* Juodupės valsčiaus tremtiniai
- 340 *Jonas Šedys*. Valsčiaus gyventojai, žuę 1941–1949 metais
- 347 *Jonas Šedys*. Valsčiaus gyventojų, išvežtų priverstiniam darbams į Vokietiją, sąrašas
- 349 *Jonas Šedys*. Genocidai ir pasipriešinimas jiems
- 376 *Palmira Čeičienė (Vasiliauskaitė)*. Apie tėvelius ir kankinių atminimą
- 379 *Irena Bernotienė (Kalpokaitė)*. Vlodo Kalpoko ir jo šeimos likimas
- 381 *Elena Blažienė*. Onušio žydai
- 386 *Stefanija Bliūdžiūtė*. Mano pažįstami žydai
- 390 *Arūnas Bubnys*. Žydų žudynės Velniaduobės miškelyje ir Antanašėje
- 403 *Rožė Gimbutienė (Dagyte)*. Patirta karo metais
- 408 *Povilas Jasinevičius*. Iš kaimo – į lagerį ir atgal
- 413 *Julius Lionginas Deksnys*. Prisiminimai
- 415 *Tatjana Aleinikova*. Plunksnočių kaimo tragedija
- 418 *Feliksas Mažeikis*. Paduobio mūšis (Dalyvio prisiminimai)
- 421 *Kazys Čeičys*. Atmintin įsirežę įvykiai
- 426 *Eleonora Mulviniene (Bulovaitė)*. Bulovo ir Mulvino šeimos likimas
- 441 *Aldona Šarkauskienė (Kanopaitė)*. Neramius metus prisiminus
- 443 *Stefanija Kindurienė (Šinkūnaitė)*. Mano kančių keliai (Politinės kalinės prisiminimai)
- 445 *Anastazija Butkienė (Lukoševičiūtė)*. Už partizanų rėmimą – lagerin
- 447 *Alma Vitkauskienė (Ablėnaitė)*. Tėviškę atėmė tremtis

ISTORIJA. ĮMONĖS, ĮSTAIGOS

- 452 *Antanas Jočys*. Iš „Nemuno“ fabriko istorijos
- 464 *Antanas Pačebutas*. „Nemuno“ fabriko veikla ir problemos
- 473 *Aloyzas Pranas Žindulis*. Mano prisiminimai apie „Nemuno“ fabriką
- 477 *Irena Šarkauskaitė*, *Jonas Šedys*. Paduobio durpynas
- 494 *Irena Šarkauskaitė*. Juodupės vaistinė

ISTORIJA. KAIMŲ ISTORIJOS

- 507 Stefanija Bliūdžiūtė Didsodės kaimas
- 536 *Elena Blažienė*. Onuškis ir jo seniūnijos kaimai
- 595 *Petras Grigaliūnas*. Ginotų kaimas
- 627 *Alena Grigaliūnienė*. Pašilių kaimas
- 667 Emilis Kriškanas Kalneliai (Vienkiemio istorija). Iš *latvių kalbos išvertė ir spaudai parengė Lilija Kudirkienė (Kriškanaitė)*
- 689 Stefanija Bliūdžiūtė Tartališkis – artimas ir tolimas
- 721 *Elena Blažienė*. Užubalių seniūnijos kaimai
- 752 Stefanija Bliūdžiūtė Butėniškis ir jo gyventojai
- 758 Evaldas Leonardas Garška Laukininkai, Žiogiškis, Neršionys, Pakapė
- 786 *Alvydas Karalius*. Raišių kaimas, gyventojai ir artimiausi kaimynai
- 819 *Alena Grigaliūnienė*. Veduviškio kaimas
- 850 *Algirdas Karalius*. Lingėnai
- 864 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. Mano gimtinė
- 868 *Petras Grigaliūnas*. Remeikių kaimas ir jo žmonės
- 892 *Rita Garškaitė*. Apūniškio kaimas
- 897 Stefanija Bliūdžiūtė Aukštasis

Antrosios dalies turinys

- 919 *Petras Znatnovas*. Mainėivos – sentikių gimtinė
- 932 *Elena Blažienė*. Teklinė, Ivoniškis, Klevinė
- 944 Vytautas Bira Skridulių ir Jutkių kaimų gyventojai
- 953 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. Vyžuonėlių kaimo žmonės
- 957 *Antanas Diržys*. Raupiai, Prūdupė, Vištagerklis, Mažučiai, Baršiai
- 980 *Juozas Pupienis*. Sodelių kaimo žmonės
- 993 Stefanija Bliūdžiūtė Stoniško kaimo gyventojai
- 1013 *Danguolė Vasiliauskienė (Jarušauskaitė)*. Gimiau Juodupėje
- 1020 *Elena Blažienė*. Pasodninkai, Skriveliškis
- 1025 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. Patilčiai
- 1026 *Aldona Radeckienė (Trečiokaitė)*. Prisiminimai apie Ilzenbergo dvarą

- 1037 *Julija Šmerdelienė (Sesickaitė)*. Prūsėlių kaimas
- 1042 *Jonas Šedys*. Neaprašytų kaimų ir vienkėmių gyventojai
ISTORIJA. ŠVIETIMAS. KULTŪRA
- 1055 *Petras Marcijonas*. Juodupės mokyklos istorija
- 1088 *Algimantas Braželis*. Onušio mokykla
- 1107 *Paulina Dienienė (Čeičytė)*. Mokykla ir mokymasis Aleknų kaime
- 1109 *Jonas Šedys*. Išnykusios mokyklos
- 1127 *Stefanija Bliūdžiūtė*. Mano pirmoji mokykla
- 1135 *Irena Čeičienė (Velykaitė)*. Iš Aleknų bibliotekos istorijos
- 1138 *Virginija Krasauskienė*. Juodupės miestelio biblioteka
- 1141 *Irena Šarkauskaitė*. Juodupės saviveiklininkai
- 1164 *Irena Kirstukienė*. Fabriko „Nemunas“ saviveiklininkai

DABARTIS

- 1177 *Liucija Bliūdžiuvienė*. Juodupės seniūnija XXI amžiaus pradžioje
- 1188 *Petras Marcijonas*. Apie Juodupės miestelio bendruomenės veiklą
- 1191 *Sigitas Zokas*. Juodupės šauliai (Rokiškio šaulių 4-oji kuopa)
- 1192 *Liucija Bliūdžiuvienė*. Juodupės 100-mečio jubiliejus
- 1206 *Elena Blažienė*. Onušio kraštotyros muziejus

ETNINĖ KULTŪRA

- 1239 *Marija Rupeikienė*. Juodupės valsčiaus architektūros bruožai
- 1265 * *Genovaitė Žukauskienė*. Modernios technikos plitimas Juodupės valsčiuje
- 1296 *Venantas Mačiekus*. Paprotinė teisė
- 1306 *Rita Garškaitė*. Kapinės ir laidojimo papročiai
- 1319 *Stefanija Bliūdžiūtė*. Lingėnų kapeliai
- 1323 *Skaidrė Urbonienė*. Kryždirbystė Juodupės valsčiuje
- 1333 *Dalia Kiukienė*. Staklės dūzgė ne tik „Nemuno“ fabrike...
- 1342 *Jonas Šedys*. Mediniai indai, skalinės, audiniai
- 1371 *Stefanija Bliūdžiūtė*. Lingėnų kaimo vaizdėliai
- 1378 *Algirdas Karalius*. Linai
- 1382 *Aurika Sirvydienė (Tarasovaitė)*. Gimtuvės, krikštynos, vestuvės, laidotuvės

- 1387 *Aurika Sirvydienė (Tarasovaitė)*. Kalendorinių švenčių papročių nuotrupos
- 1390 *Zita Pupelienė (Juodelytė)*. Atgimusios ir naujos tradicijos
- 1392 *Rimvydas Alekna*. Vaikystės prisiminimai apie Aleknų kaimą
- 1396 *Antanas Daniliauskas*. Čigonavimas Juodupės apylinkėse
- 1399 *Jonas Šedys*. Vaikų ir paauglių žaidimai

KALBA

- 1407 *Kazimieras Garšva*. Aknystos ir Juodupės šnekta
- 1411 **Laima Kalėdienė*. Onušio parapijos vietinių gyventojų pavardės
- 1438 *Jonas Šedys*. Pavardėse – sėlių pėdsakas?
- 1444 *Jonas Šedys*. Juodupės valsčiaus vietovardžiai

TAUTOSAKA

- 1453 *Kostas Aleksynas*. Dainininkė, pasakotoja, vaidintoja Rožė Gimbutienė
- 1513 *Vilma Čiplytė*. Daina ir gyvenimas
- 1519 *Laimutė Garuolienė, Petras Sadaunykas, Sigutė Šimanauskienė*. Liaudies dainelių kūrėjas Angeliapas ir jo kūryba

IŽYMŪS ŽMONĖS

- 1533 *Aurelija Akstinienė (Deksnytė)*. Vyskupas Antanas Deksnys
- 1546 *Zenonas Garška*. Architektas Jonas Mulokas
- 1555 *Augis Bulavas*. Akademikas teisininkas Juozas Bulavas
- 1562 *Augis Bulavas*. Selekcininkas profesorius Jonas Bulavas
- 1576 *Autorių kolektyvas*. Lietuvos melioratorių vadovas Jonas Čeičys
- 1581 *Aloyzas Dirsė*. Dr. Joną Čeičį prisiminus
- 1584 *Rimvydas Alekna*. Apie Aleknų kaimą ir mokytoją Joną Alekną
- 1592 *Ričardas Kazlauskas*. Prisiminimai apie entomologą Joną Alekną
- 1594 *Danguolė Mockienė, Romualdas Girkus*. Inžinierius geodezininkas Jonas Deksnys (1904–1989)
- 1605 *Konstantinas Bogdanas*. Kelios mintys apie Mokytoją
- 1612 *Algimantas Mikėnas*. Jonas Mikėnas (Prisiminimai apie tėvą)

- 1619 *Kazys Misius*. Žymesni Onušio ir Juodupės kunigai
- 1627 *Edvardas Uldukis*. „Dainingi Tavo posmai...“
- 1631 *Irena Jasiūnaitė*. Operos solistas Vladas Kavoliūnas
- 1634 *Stefanija Bliūdžiūtė*, *Jonas Šedys*. Jonas Povorotnikovas
- 1636 *Regina Varnienė*. Vladas Bulavas – žymusis bibliotekininkas novatorius
- 1641 *Antanas Ryliškis*. Antano Gailiūno atradimai ir praradimai
- 1644 *Marijona Mieliauskienė*. Bronislovo Stanislovo Milaknio gyvenimas ir kūryba
- 1649 *Jevlampijus Laškovas*. Retos profesijos remeikietis
- 1654 *Birutė Kažemėkienė*. Profesorius Jonas Osvaldas Kažemėkas
- 1657 *Algimantas Grigelis*. Antano Ražinsko gyvenimo tarpsnis, susijęs su geologija
- 1661 *Stefanija Bliūdžiūtė* (Apie save). *Parengė* *Jonas Šedys*
- 1667 *Rita Viskaitienė*. Stefanija Bliūdžiūtė
- 1668 *Venantas Mačiekus*. Agronomas ir kraštotyrininkas Jonas Šedys

IŠ JUODUPĖNŲ KŪRYBOS

- 1670 *Jonas Lapašinskas*. Žmonės, aš jums šaukiu. Džiaugsmas. Liepsnos. Gimtinė
- 1672 *Antanas Ražinskas*. Palik ramybėj. Lietuviams. Šiaurys. Partizanams. Jonui Matusevičiui. Praeitin sugrįžus. Atsisveikinimas su tėviške. Sudegintai Juodupės bažnyčiai. Ar pagalvojai? Mamai. Verutei
- 1677 *Paulina Dienienė (Čeičytė)*. Ačiū. Tėviškėn sugrįžus. Dalijame širdį. Rudenį
- 1678 *Alfonsas Mulvinas*. Motinos dienai. Sveika, mamyte. Vladuko vardinėms. Mirusiam tėveliui prisiminti. A. a. mamytei Veronikai atminti. Negrįš jau. Elenytės gimimo dienai
- 1682 *Stefanija Bliūdžiūtė*. Himnas Lingėnams
- 1684 *Jonas Kanopa*. Vizija. Lietuvai. Atleisk
- 1686 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. Tremtiniam. Išleistuvių vakarui prisiminti. Joninių naktis. Draugui. Skausmas
- 1688 *Antanas Gailiūnas*. Neramus ilgesys. Paklydau pasauly. Be meilės
- 1690 *Aldona Joneliūkštienė (Širvinskaitė)*. Tėviškė
- 1690 *Bronius Šeškauskas*. Neviltis
- 1691 *Raimondas Šeškauskas*. Aš noriu
- 1692 Literatūra apie Juodupę ir jos apylinkes. *Parengė Virginija Krasauskienė*

- 1706 Straipsnių, įvertintų monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos, reziumė anglų kalba
- 1711 Apie autorius
- 1715 Santrumpos ir sutrumpinimai
- 1719 Monografijos finansiniai rėmėjai
- 1720 Asmenvardžių rodyklė. *Sudarė Jūratė Baradinskienė, Venantas Mačiekus*
- 1786 Vietovardžių rodyklė. *Sudarė Jūratė Baradinskienė, Venantas Mačiekus*
- 1802 Buvusio Juodupės valsčiaus (pagal 1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenis) ir Juodupės seniūnijos žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1804 Buvusio Juodupės valsčiaus demografinis žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1806 Juodupės seniūnijos demografinis žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1808 Juodupės miestelio žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1809 Onušio miestelio žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1810 Juodupės valsčiaus dvarų žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1811 Onušio dvaro sodybos planas. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1812 Ilzenbergo dvaro sodybos planas. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1813 Čedasų dvaro sodybos planas. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1814 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. Tamsiau išskirtas Juodupės valsčius. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1816 Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas
- 1818 Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas
- 1820 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“
- 1824 Rengiamų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų bei monografijų, išleistų iki 2012 m. pabaigos, žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 1826 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)

Contents. Part I

19 Preface

NATURE

- 23 * *Jevlampijus Laškovas*, Antanas Ražinskas, Juodupė–Onuškis land subsurface set-up and Tumasonys magnetic anomaly
- 34 *Rimvydas Kunksas*. The setup of valley-rich country of Juodupė and its evolution
- 74 * Jonas Šedys, Homestead greenery, orchards and nature gifts
- 91 *Danuta Romanovskaja*. Phenological observations in the region of Juodupė
- 97 Antanas Ražinskas, A look at the map of the Count's Tiesenhaus times
- 99 Stefanija Bliūdžiūtė, A pinewood
- 110 *Bernardas Aloyzas Bliūdžius*. Juodupė forestry
- 113 *Zenonas Žumbakys*. Hunting in the region of Juodupė

HISTORY

- 125 * *Gintautas Zabiela*. Juodupė is a land of ancient Sėliai tribe (an attempt of regional prehistory)
- 138 Jonas Šedys, Having pored over the history
- 149 * *Bronius Deksnys*. Old Onuškis that was called Hanuszyszki for 400 years
- 189 *Janina Stuokaitė*. Komarai. The manor of Onuškis after the 1861 reform
- 202 Jonas Šedys, A long and hard way out of serfhood
- 211 *Petras Blaževičius*. Old Orthodox believers of the Juodupė land
- 227 Antanas Ražinskas, A village formed by forestry works
- 232 Jonas Šedys, Aknystėnai is a Čeičiai neighbourhood
- 271 *Bronius Deksnys*. Bryzgiai—a native village of Rev. Jonas Skruodis in his books of reminiscences
- 283 *Pranciškus Motuzas*. Development and changes of villages and farmsteads

* An asterisk in the Contents marks articles evaluated by the "Lietuvos Valsčiai" Monograph Series Commission for Scientific Works (see p. 4). Their English summaries are given in pp. 1706–1710.

HISTORY. YEARS OF PAINFUL LOSSES

- 309 *Birutė Teresė Burauskaitė*. Political prisoners of the Juodupė Valsčius
- 326 *Birutė Teresė Burauskaitė*, *Jonas Šedys*. People exiled from the Juodupė Valsčius
- 340 *Jonas Šedys*. Juodupė Valsčius dwellers killed in 1941–1949
- 347 *Jonas Šedys*. The list of Juodupė Valsčius dwellers brought to Germany for forced labour
- 349 *Jonas Šedys*. Genocide cases and resistance against them
- 376 *Palmira Čičienė (Vasiliauskaitė)*. About my parents and remembrance of martyrs
- 379 *Irena Bernotienė (Kalpokaitė)*. The fate of Vladas Kalpokas and his family
- 381 *Elena Blažienė*. The Jews of Onuškis
- 386 *Stefanija Bliūdžiūtė*. Jews acquaintances of mine
- 390 *Arūnas Bubnys*. The massacre of Jews in Velniaduobė forest and Antanašė
- 403 *Rožė Gimbutienė (Dagytė)*. What is experienced during the war times
- 408 *Povilas Jasinevičius*. From a village to a camp and back
- 413 *Julius Lioginas Deksnys*. Reminiscences
- 415 *Tatjana Aleinikova*. A tragedy in Plunksnočiai Village
- 418 *Feliksas Mažeikis*. Paduobis battle (Recollections of its actor)
- 421 *Kazys Čeičys*. Events etched in the memory
- 426 *Eleonora Mulviniė (Bulovaitė)*. The fate of Bulovas and Mulvinas families
- 441 *Aldona Šarkauskienė (Kanopaitė)*. Recollecting the troublous times
- 443 *Stefanija Kindurienė (Šinkūnaitė)*. The paths of my torments (reminiscences by a political prisoner)
- 445 *Anastazija Butkienė (Lukoševičiūtė)*. To the camp for supporting the partisans
- 447 *Alma Vitkauskienė (Ablėnaitė)*. The exile deprived me of homeland

HISTORY. FACTORIES AND ENTERPRISES

- 452 *Antanas Jočys*. From the history of Nemunas factory
- 464 *Antanas Pačebutas*. Problems of Nemunas factory
- 473 *Aloyzas Pranas Žindulis*. My reminiscences about Nemunas factory
- 477 *Irena Šarkauskaitė*, *Jonas Šedys*. Paduobys peatery
- 494 *Irena Šarkauskaitė*. Juodupė pharmacy

HISTORY. VILLAGE STORIES

- 507 Stefanija Bliūdžiūtė Didsodė Village
- 536 *Elena Blažienė*. Onuškis and its neighbouring villages
- 595 *Petras Grigaliūnas*. Ginotai Village
- 627 *Alena Grigaliūnienė*. Pašiliai Village
- 667 Emilis Kriškanas, Kalneliai (Homestead history). *Translated from Latvian and prepared for publication by Lilija Kudirkienė (Kriškanaitė)*
- 689 Stefanija Bliūdžiūtė Tartališkis (near and remote)
- 721 *Elena Blažienė*. Villages in Užubaliai neighbourhood
- 752 Stefanija Bliūdžiūtė Butėniškis and its people
- 758 Evaldas Leonardas Garška Laukininkai, Žiogiškis, Neršionys and Pakapė
- 786 *Alvydas Karalius*. Raišiai Village, its population and the nearest neighbours
- 819 *Alena Grigaliūnienė*. Veduviškis Village
- 850 *Algirdas Karalius*. Lingėnai
- 864 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. My home
- 868 *Petras Grigaliūnas*. Remeikiai Village and its people
- 892 *Rita Garškaitė*. Apūniškis Village
- 897 Stefanija Bliūdžiūtė Aukštasijs

Contents. Part II

- 919 *Petras Znatnovas*. Maineivos is a homeland of the olden Orthodox believers
- 932 *Elena Blažienė*. Teklinė, Ivoniškis and Klevinė villages
- 944 Vytautas Bira, Population of Skriduliai and Jutkiai Villages
- 953 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. Vyžuonėliai Village people
- 957 *Antanas Diržys*. Raupiai, Prūdupė, Vištagerklis, Mažučiai and Baršiai
- 980 *Juozas Pupienis*. Sodeliai Village people
- 993 Stefanija Bliūdžiūtė Stoniškis Village people
- 1013 *Danguolė Vasiliauskienė (Jarušauskaitė)*. I was born in Juodupė
- 1020 *Elena Blažienė*. Pasodninkai and Skriveliškis.
- 1025 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. Patilčiai
- 1026 *Aldona Radeckienė (Trečiokaitė)*. Recollections about the Ilsenberg's estate
- 1037 *Julija Šmerdelienė (Sesickaitė)*. Prūseliukai Village
- 1042 Jonas Šedys. Population of villages and farmsteads uncovered

HISTORY. EDUCATION. CULTURE

- 1055 Petras Marcijonas The history of Juodupė school
- 1088 *Algimantas Braželis*. Onuškis school
- 1107 Paulina Dienienė (Čeičytė) School and learning in Aleknos Village
- 1109 Jonas Šedys The schools which disappeared
- 1127 Stefanija Bliūdžiūtė My first school
- 1135 *Irena Čeičienė (Velykaitė)*. From the history of Aleknos library
- 1138 *Virginija Krasauskienė*. The library of Juodupė Town
- 1141 *Irena Šarkauskaitė*. Amateur artists of Juodupė
- 1164 *Irena Kirstukienė*. Amateur artists of Nemunas factory

THE PRESENT

- 1177 *Liucija Bliūdžiuvienė*. Juodupė Neighbourhood at the start of the 2000s
- 1188 Petras Marcijonas About the activities of Juodupė community
- 1191 *Sigitas Zokas*. Juodupė voluntary riflemen
- 1192 *Liucija Bliūdžiuvienė*. The centenary of Juodupė
- 1206 *Elena Blažienė*. A local lore museum in Onuškis

ETHNICAL CULTURE

- 1239 *Marija Rupeikienė*. Architecture features in Juodupė *Valsčius*
- 1265 *Genovaitė Žuskauskienė*. Spreading of up-to-date machinery and crafts in Juodupė *Valsčius*
- 1296 *Venantas Mačiekus*. Customary law
- 1306 *Rita Garškaitė*. Cemeteries and burial customs
- 1319 Stefanija Bliūdžiūtė Little graves
- 1323 *Skaidrė Urbonienė*. Cross-making in Juodupė *Valsčius*
- 1333 *Dalia Kiukienė*. Machine tools hummed not only in the Nemunas factory
- 1342 Jonas Šedys Wooden utensils, spills and fabrics
- 1371 Stefanija Bliūdžiūtė Pictures of Lingėnai Village life
- 1378 *Algirdas Karalius*. Flax
- 1382 *Aurika Sirvydienė (Tamsovaitė)*. The observances of birthdays, christening, wedding and funeral
- 1387 *Aurika Sirvydienė (Tarasovaitė)*. Crumbs of calendar festival traditions
- 1390 *Zita Pupelienė (Juodelytė)*. The revived and new traditions

- 1392 *Rimvydas Alekna*. Childhood reminiscences about the Aleknos Village
- 1396 Antanas Daniliauskas. Gypsies in Juodupė region
- 1399 Jonas Šedys. Games of children and teenagers

LANGUAGE

- 1407 *Kazimieras Garšva*. Dialects of Aknysta and Juodupė
- 1411 **Laima Kalėdienė*. Surnames of local people in Onuškis parish
- 1438 Jonas Šedys. Are surnames the traces of Sėliai tribes?
- 1444 Jonas Šedys. Toponyms in Juodupė *Valsčius*

FOLKLORE

- 1453 *Kostas Aleksynas*. Rožė Gimbutienė—a singer, storyteller and actor
- 1513 *Vilma Čiplytė*. The song and the life
- 1519 *Laimutė Garuolienė, Petras Sadaunykas, Sigutė Šimanauskienė*. Author of national songs *Angeliapas* and his works

CELEBRITIES

- 1533 *Aurelija Akstinienė (Deksnytė)*. Bishop Antanas Deksnys
- 1546 *Zenonas Garška*. Architect Jonas Mulokas
- 1555 *Auģis Bulavas*. The Academician and lawyer Juozas Bulavas
- 1562 *Auģis Bulavas*. Selectionist Prof. Jonas Bulavas
- 1576 *Collective authors*. Leader of Lithuanian land reclamation specialists Jonas Čeičys
- 1581 *Aloyzas Dirsė*. Recollecting Dr. Jonas Čeičys
- 1584 *Rimvydas Alekna*. About Aleknos Village and its teacher Jonas Alekna
- 1592 *Ričardas Kazlauskas*. Reminiscences about entomologist Jonas Alekna
- 1594 *Danguolė Mockienė, Romualdas Girkus*. Engineer and geodesist Jonas Deksnys (1904–1989)
- 1605 Konstantinas Bogdanas. Some points about the Teacher
- 1612 *Algimantas Mikėnas*. Jonas Mikėnas (Reminiscences about the father)
- 1619 *Kazys Misius*. Some prominent priests of Onuškis and Juodupė
- 1627 *Edvardas Uldukis*. “Melodious are your verses...”

- 1631 *Irena Jasiūnaitė*. Opera singer Vladas Kavoliūnas
- 1634 *Stefanija Bliūdžiūtė*, *Jonas Šedys*. Jonas Povorotnikovas
- 1636 *Regina Varnienė*. Vladas Bulavas—a prominent librarian and trailbrazer
- 1641 *Antanas Ryliškis*. Discoveries and losses of Antanas Gailiūnas
- 1644 *Marijona Mieliauskienė*. Life and works of Bronislovas Stanislovas Milaknis
- 1649 *Jevlampijus Laškovas*. Remeikiai Village dweller of rare profession
- 1654 *Birutė Kažemėkienė*. Professor Jonas Osvaldas Kažemėkas
- 1657 *Algimantas Grigelis* A geology-related life span of Antanas Ražinskas
- 1661 Stefanija Bliudžiūtė (About herself). Prepared by *Jonas Šedys*
- 1667 *Rita Viskaitienė*. Stefanija Bliūdžiūtė
- 1668 *Venantas Mačiekus*. An agronomist and local ethnographer Jonas Šedys

SOME CREATIONS OF JUODUPĖ PEOPLE

- 1670 *Jonas Lapašinskas*. People I call you. Joy. Flames. Homeland
- 1672 *Antanas Ražinskas*. Let me be. For Lithuanians. The North. To partisans. To Jonas Matusevičius. Back to the past. Farewell to homeland. To the burnt Juodupė church. Did you think? To Mother. To Verutė
- 1677 *Paulina Dienienė (Čeičytė)*. Thank you. Back to the homeland. Sharing heart. In autumn
- 1678 *Alfonsas Mulvainas*. To Mother's Day. Hi, Mummy. To Vladukas Birthday. To remember the Father at peace. To remember my Mummy Veronika, God rest her soul. Never will be back. To Elenytė's Birthday
- 1682 *Stefanija Bliūdžiūtė*. The laud for Lingėnai
- 1684 *Jonas Kanopa*. Vision. To Lithuania. Forgive me
- 1686 *Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)*. To exiles. To remember the send-off night. Midsummer night. To my friend. The Pain
- 1688 *Antanas Gailiūnas*. A restive nostalgia. I am strayed in the world. Without love
- 1690 *Aldona Joneliūkštienė (Širvinskaitė)*. Homeland
- 1690 *Bronius Šeškauskas*. The Despair
- 1691 *Raimondas Šeškauskas*. I want
- 1692 Literature about Juodupė and its environs

- 1706 English summaries of papers approved by the “Lietuvos Valsčiai” monograph series Commission for Scientific Works
- 1711 About the authors
- 1715 Abbreviations and symbols
- 1719 Sponsors of the publication
- 1720 Index of names. *Compiled by Jūratė Baradinskienė and Venantas Mačiekus*
- 1786 Index of toponyms. *Compiled by Jūratė Baradinskienė and Venantas Mačiekus*
- 1802 The map of former Juodupė *Valsčius* (after the 1923 census of Lithuanian population) and Juodupė Neighbourhood. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1804 A demographic map of the former Juodupė *Valsčius*. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1806 A demographic map of Juodupė Neighbourhood. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1808 The map of Juodupė township. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1809 The map of Onuškis township. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1810 The map of manors in the Juodupė *Valsčius*. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1811 A scheme of Onuškis manor homestead. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1812 A scheme of Ilzenbergas manor homestead. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1813 A scheme of Čedasai manor homestead. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1814 The map of former Lithuanian rural areas *Valsčiai* with the Juodupė *Valsčius* shown darker. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1816 The alphabetic list of former Lithuanian rural areas *Valsčiai*
- 1818 The territorial list of former Lithuanian *Valsčiai*
- 1820 About the “Lietuvos Valsčiai” series
- 1824 A map of “Lietuvos Valsčiai” series monographs being prepared and those issued by the end of 2012. *Compiled by UAB Žemėlapių Artelė cartographer Aira Dubikaltienė*
- 1826 About the “Lietuvos Valsčiai” series (in English)

The insert of colour illustrations, p. 1345–1368

Pratarmė

*Eam esse historian legen ne quid falci dicere
audebat, non quid veri non audebat.*

*Istorijoje yra įstatymas nediršti sakyti jokios netiesos
ir nediršti nesakyti (nutylėti) jokios tiesos.*

Tacitas

Dauguma žmonių, gyveną toliau nuo gimtinės, jaučia jai nostalgiją. Ypač skaudu, kai retų apsilankymų gimtajame krašte metu matai, kaip jis nyksta, supranti, kad tai dėsningas procesas, kad jį sustabdyti ar bent sulėtinti esi bejėgis... Gal bent galima ką nors padaryti, kad gimtojo krašto, jame gyvenusių žmonių greitai neuždengtų užmaršties dulkės? Ši mintis man vis nedavė ramybės, ragino pasidomėti bent savo protėviais ir atvedė į Lietuvos valstybės istorijos archyvo skaityklą. Ten sutikau vyresnį mokslo draugą Bronių Deksnį. Jis papasakojo apie „Versmės“ leidyklą ir jos leidžiamą knygų seriją „Lietuvos valsčiai“. Susiradau knygynuose artimiausius mano gimtinei „Versmės“ leidinius – knygas „Obeliai. Kriaunos“ ir „Žiobiškis“. Įdėmiai jas perskaitęs supratau, kad gimtasis Juodupės valsčius nemažiau vertas analogiško leidinio...

2002 m. lapkričio 28-ąją „Versmėje“ įvyko pokalbis apie galimybes išleisti knygą apie Juodupės valsčių. Kadangi Juodupės miestelis susiformavo tik tarpukario Lietuvoje, tad pavadinime nuspręsta minėti ir vieną iš seniausių šio krašto gyvenviečių – Onuški, iki pat Pirmojo pasaulinio karo buvusį didžiausiu krašto centru. Buvau maloniai nustebintas pokalbyje dalyvavusių „Versmės“ leidyklos vadovo Petro Jonušo ir „Lietuvos valsčių“ monografijų „Obeliai. Kriaunos“ ir „Žiobiškis“ vyriausiojo redaktoriaus Venanto Mačiekiaus geranoriškumu, dėmesingumu, sugebėjimu skatinti imtis nelengvo, didžiulio darbo. Be šių vyrų nuolatinės paramos ši knyga tikrai nebūtų buvusi parengta. Petro Jonušo leidykloje buvo sudarytos puikiausios sąlygos telkti autorių kolektyvą, rengti knygas jų straipsnius, formuoti knygą, o pats Petras Jonušas – svarbiausias knygos rėmėjas. Venantas Mačiekus suorganizavo „Versmės“ ekspediciją į Juodupės valsčių 2004-ųjų rugpjūtį ir sėkmingai jai vadovavo. Be to, Venantas buvo nuolatinis konsultantas ir patarėjas, kai iškildavo kokie nors

neaiškumai. Pokalbio pabaigoje buvo pasirašytas ketinimų protokolai, kuriame numatyta surengti artimiausiu metu iniciatyvinės grupės susirinkimą, 2004 – ekspediciją, o knygą išleisti 2006 ar 2007 metais. Iniciatyvinę grupę ėmėme telkti iš asmenų, su kuriais lengviausia susisiekti, t. y. iš Vilniuje gyvenančių kraštiečių. Visi su kuriais pavyko užmegzti ryšį, knygos leidimo idėjai pritarė ir žadėjo pagelbėti. Pasitaikė ir viena nemaloni išimtis – vienas vilnietis (tolimas giminaitis, buvęs kaimynas ir vaikystės draugas Jonas) ne tik idėja nesusidomėjo, bet net neleido telefonu paklausti jo žmonos, ar ji negalėtų parašyti apie jos gimtąjį kaimą.

Po poros mėnesių iniciatyvinės grupės narių skaičius jau artėjo prie dvidešimties ir 2003 sausio 30-ąją įvyko grupės susirinkimas (gaila, kad ne visi grupės nariai galėjo dalyvauti). Apart kraštiečių dalyvavo ir artimi kaimynai: žiobiškietis Venantas Mačiekus, mitragalietis Bronius Deksnys ir rokiškietis Jevlampijus Laškovas. Jie visą knygos rengimo laiką buvo aktyvūs grupės nariai. Susirinkimo metu supratome, kad vien kraštiečių, gyvenančių Vilniuje, jėgomis knygos neparašysime, kad į šį darbą būtina įtraukti kuo daugiau buvusiam valsčiuje arba arti jo tebegyvenančių žmonių. Tad keliaujame į Juodupę, kur susipažįstame su energinga Juodupės seniūne Liucija Bliūdžiuviene. Seniūnė mielai pritarė knygos rengimo idėjai ir pažadėjo visokeriopą paramą. Ir iš tiesų: kada tik teko į ją kreiptis telefonu ar ne kartą atvykus į Juodupę visuomet esi atidžiai išklašomas ir iškilę klausimai nedelsiant sprendžiami. Tiesiog neįkainojama seniūnės parama sutelkiant vietinius autorius. Ypač ji rūpinosi „Vermės“ ekspedicijos dalyviais, kurių dalį net apgyvendino savo sodyboje.

Teko kreiptis paramos ir į Rokiškio krašto muziejų. Kiekviena muziejaus darbuotoja, su kuria tik teko bendrauti, stengėsi patarti, padėti. Ypač dėmesingumu pasižymėjo direktorė Nijolė Šniokienė ir nuolatinė globėja ir konsultantė istorijos skyriaus vedėja Onutė Mackevičienė. Jos padėjo surasti eilę autorių (Dalia Kiukienė, Marijona Mieliauskienė, Alena Grigaliūnienė, Petras Grigaliūnas, Feliksas Mažeikis).

Kai kurių duomenų apie krašto žmones teko ieškoti ir Rokiškio RK bažnyčioje saugomose metrikų knygose. Šios bažnyčios klebonas dekanas Janulis mielai sutiko padėti ir sudarė sąlygas su metrikų knygomis susipažinti.

O apie ką gi knygoje rašyti? Juk šis kraštas iki šiol dėmesiu nelepintas: archeologiniu požiūriu jis mažai tetrynėtas (tikiu, kad surasti dar ne visi jo piliakalniai). Įvairiuose leidiniuose kraštas taip pat retai minimas. Čia nėra išlikusių puošnių dvarų, nėra ir aukštų mūro bažnyčių... Archyvų duomenys apie šį kraštą, jo žmones taip pat tebelaukia tyrinėtojų. Neretai archyve, paėmęs bylą apie šį kraštą, tampa pirmuoju jo vartytoju... Ryžtasi šią knygą skirti ne atskiriems objektams, o didžiausiai vertybei – visų objektų kūrėjams – žmonėms. Pokalbiuose su iniciatyvinės grupės nariais, su vietiniais gyventojais ne kartą apgailestavome, kad sparčiai nyksta šio krašto kaimai, kad seniau išnykę kaimai ir vienkiemiai jau baigiami pamiršti... Supratome: jeigu apie juos neparašys vos ne kasdien retėjanti mūsų karta, tai nebeparašys niekas... Lietuvos kaimas išsaugojo lietuvių kalbą, išaugino beveik visą atgimstančios Lietuvos inteligentiją, pats gi pakankamo dėmesio niekad nesulaukė. Ypač šio dėmesio jam trūksta dabar, kai vos ne kiekvieną dieną girdime réksmingus balsus, šaukiančius, kad žemės ūkiui, kaimui skiriama per daug lėšų, kad tas lėšas reikia iš kaimo atimti ir atiduoti informacinėms technologijoms. Mane, pirmos kartos nuo žagrės atstovą, ir manau visus kaimų gyventojus ir tuos, kurie kaimų dar nepamiršo, tai skaudžiai žeidžia. Pasiprie-

šinimas šiai globalistų agresijai tebūnie kaimų atminimo įamžinimas šioje knygoje. Bet įamžinti kaimų atminimą pasirodė ne taip paprasta. Nedaug iš kaimų gyventojų mėgsta rašyti, o ir iš rašančiųjų ne visi linkę savo rašinius rodyti kitiems. Nelengva surasti ir galinčius papasakoti apie praeitį: ne vieno pagyvenusio žmogaus atmintį susilpnino sunkios gyvenimo sąlygos, skaudūs išgyvenimai, ligos. Daugelio knygos rengėjų pastangos vis dėlto nenuėjo veltui – sukaupta gana turtinga medžiaga apie daugelį kaimų (gaila, kad ne apie visus). Šios medžiagos gausa sąlygojo tai, kad knygą prireikė skirti į dvi dalis – į antrąją dalį perkeliant tradicinius „Vermės“ knygų skyrius: Etninė kultūra, Tautosaka, Kalba, Įžymūs žmonės ir kai kuriuos kitus.

Kita tema, kurią taip pat bebaigia užkloti užmaršties dulkės – tai Antrojo pasaulinio karo ir pokario metų įvykiai krašte. Šie įvykiai skaudžiai palietė daugelio šio krašto žmonių gyvenimą. Dar pavyko surasti ne vieną šių įvykių dalyvių, susitarti su jais, kad jie parašytų savo prisiminimus, kartais ir padėti jiems tai padaryti. Kad skaitytojai geriau suprastų tų įvykių mastą, pateikti galimai išsamesni nukentėjusių asmenų sąrašai. Siekta objektyvumo, stengtasi išvengti bet kokių propagandinių štamų, medžiagą pateikiant chronologine tvarka. Gal tai padės sumažinti atskirų asmenų pastangas kai kuriuos įvykius nušviesti tendencingai, didvyriais skelbti to nevertus asmenis.

Pagaliau knyga parašyta ir pateikiama skaitytojui. Tai daugelio žmonių bendro darbo vaisius. Galėčiau apie kiekvieną autorių parašyti ne vieną šiltą žodžių sakinį, bet tai būtų knygos turinio arba autorių sąrašo pakartojimas. Jaučiu malonią pareigą padėkoti visiems knygos autoriams už įdėtą darbą ir, svarbiausia, už meilę šiam kraštui, jo žmonėms.

Kaip neprisiminti šviesaus atminimo Stefanijos Bliūdžiūtės. Ji į knygos rengėjų būrį įsijungė jau turėdama patirtį (žr. įdomų jos straipsnį knygoje „Žiobiškis“). Darbo ėmėsi su stebėtinu entuziazmu – ruošdama straipsnius apie kaimus negailėjo savo jėgų ir savo lėšų ieškodama išlikusių šeimų narių po visą Lietuvą. Stefanijos straipsnius skaitytojas ras net keliuose šios knygos skyriuose, kas parodo jos akiračio platumą, pastabumą. Stefanija į knygos autorių būrį pakvietė Oną Paunksniene ir Danguolę Vitkauskienę.

Gaila, nebeteks sutikti ir kitų pasimirusių autorių – Paulinos Dienienės (Čeičytės), Eleonoros Mulviniene (Bulovaitės), Vytauto Biros, Kazio Čeičio, Antano Gaičiūno, Emilio Kriškano, Alfonso Mulvino, Broniaus ir Raimondo Šeškauskų, Petro Marcijono, Evaldo Leonardo Garškos...

Elena Blažienė į knygos rengėjų būrį atėjo su turtinga kraštotyrininkės patirtimi – jau buvo suorganizavusi Onuškių muziejų, kuriame medžiagos savo straipsniams rado ir ekspedicijos dalyviai. Ji taip pat negailėjo nei jėgų, nei laiko ruošdama straipsnius apie atrodytą jau beviltiškai pamirštus kaimus ir vienkiemius. Žavėjo ir tebežavi Elenos talentas surasti pasakotojus, paskatinti juos atsiskleisti. Elena daug padėjo Eleonorai Mulvinienei (Bulovaitėi) rašant nuoširdų ir išsamų straipsnį. Elena taip pat pasirūpino, kad leidyklą pasiektų Alfonso Mulvino Kolymoje rašytų eilėraščių sąsiuvinis. Neabejoju, kad ir ateityje Elena Blažienė turtins savo įkurtą muziejų, parašys straipsnių ne į vieną kraštotyrinį leidinį. To jai ir palinkėkim.

Irena Šarkauskaitė į knygos rengėjų būrį įsijungė kiek vėliau, bet iš karto tapo viena iš aktyviausių jo narių. Jos indėlis į knygą – trys gausiai iliustruoti straipsniai.

Dar Irena parūpino nuotraukų ir eilei kitų straipsnių, tiek surinkdama nuotraukas iš įvairių šaltinių, tiek ir pateikdama savas, originalias.

Iš Aleknų kaimo kilusio gamtininko Jono Aleknos sūnus vilnietis Rimvydas Alekna tėvo archyve surado pluoštą senų krašto nuotraukų, jas restauravo ir pateikė knygai. Šios nuotraukos taip pat papuošė ne vieną straipsnį. Gaila tik, kad ne visas surastas nuotraukas sugebėjome panaudoti – kai kuriose nepavyko nustatyti vietos, atpažinti žmonių. Bene daugiausia nuotraukų knygai pateikė Aloyzas Petrašiūnas.

Žemėlapius knygai, kaip ir kitiems „Versmės“ leidiniams rengė kartografas Lidija Kavaliauskienė [vėliau knyga papildyta UAB „Žemėlapių artelė“ žemėlapiais – *atsak. red. past.*]. Įdomių žemėlapių dar surado bei parengė žemėtvarkininkas Pranas Motuzas.

Kad knyga pasiektų tinkamą išleidimui stovį savo reiklumu ir dalykiškais patarimais daug prisidėjo skyrių redaktoriai Vacys Milius, Kazys Morkūnas, Irena Regina Merkienė, Arūnas Bubnys, Edita Korzonaitė, Stanislovas Buchaveckas.

O kas suskaičiuos kiek gerų patarimų pateikė leidyklos vadybininkės Živilė Driskiuvienė ir Aušra Jonušienė. Svarbiausia, kad jos visą laiką rengėjus globojo – neleido nukrypti nuo leidykloje priimtų taisyklių. Gerbiama Aušra taip pat surinko straipsnių tekstus (dar ir dabar ausys kaista prisiminus kiek jai suteikiau galvosūkių pateikdamas painius kai kurių autorių rankraščius).

Nuoširdžiai ir kruopščiai savo darbą dirbo kalbos redaktorė Asta Žernienė ir korektorė Vida Kasperavičienė.

Jau nuo pat knygos rengimo pradžios maketuotoja Violeta Barkauskaitė ragino kaupti iliustracijas ir padėjo jas kaupti. Atsiradus spaudai paruostų straipsnių, Violeta paragino pradėti atskirų knygos skyrių maketavimą. Ji parengė visą knygos maketą – tik vargu ar pasakys kiek šiam darbui paaukojo ir savo poilsio valandų ar dienų.

Tad mieli skaitytojai, Jūsų vertinimui pateikiamas daugelio daugelio žmonių darbo rezultatas. Kaip jis pavyko, spręsti Jums. O dėl to, kas šiame darbe nepavyko ar iš viso nepadaryta – didžiausia kaltė tenka man, rengimo koordinatoriui.

Jonas Šedys, 2008 m.

Juodupės–Onušio krašto Žemės gelmių sandara ir Tumasonių magnetinė anomalija*

Jevlampijus Laškovas, Antanas Ražinskas

Tyrimų istorija

Magnetometriniai tyrimai. Pirmieji Juodupės–Onušio krašto Žemės gelmių tyrimai pradėti Lietuvos nepriklausomybės metais. 1935–1938 m. Vytauto Didžiojo universiteto Geofizikos katedros vedėjas prof. Kazys Šleževičius ir asistentas Ignas Saldukas atliko bendrą Lietuvos magnetometrinių nuotrauką¹. Palyginti kaitaus Lietuvos magnetinio lauko fone, kuris charakterizuotas 179 stebėjimo stotimis Rōkiškio apskrities ŠR dalyje, buvo nustatyta Tumasonių magnetinė anomalija. Tumasonių kaime magnetinio lauko stiprumas siekė 56 044 izodinamas Z, Butkūnuose – 51 340, Gėdiškiuose – 55 671. 1937 m. Tumasonių anomalijos ŠV tšos kryptimi Subatės–Garsenės ruože magnetinio lauko stebėjimus atliko Latvijos MA geofizikas P. Vitkovskis.

1947–1949 m. Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos Kauno mokslinių tyrimų geofizinė observatorija atliko magnetinio lauko matavimus 6 maršrutuose, kertančiuose Lietuvos teritoriją². Atstumas tarp stebėjimo taškų sudarė 2 km. Vienu profiliu buvo kiršta ir Tumasonių anomalija (ją vadino Rōkiškio anomalija). Suvestiniame Lietuvos teritorijos izodinamų žemėlapyje 1:400 000 masteliu Tumasonių magnetinė anomalija išryškėjo kaip intensyviausia magnetinė anomalija Lietuvoje. Anomalus maksimumas siekė 12 000 gamų. Buvo manoma, kad ją sukelia diamagnetinės uolienos, slūgsančios Žemės gelmėse.

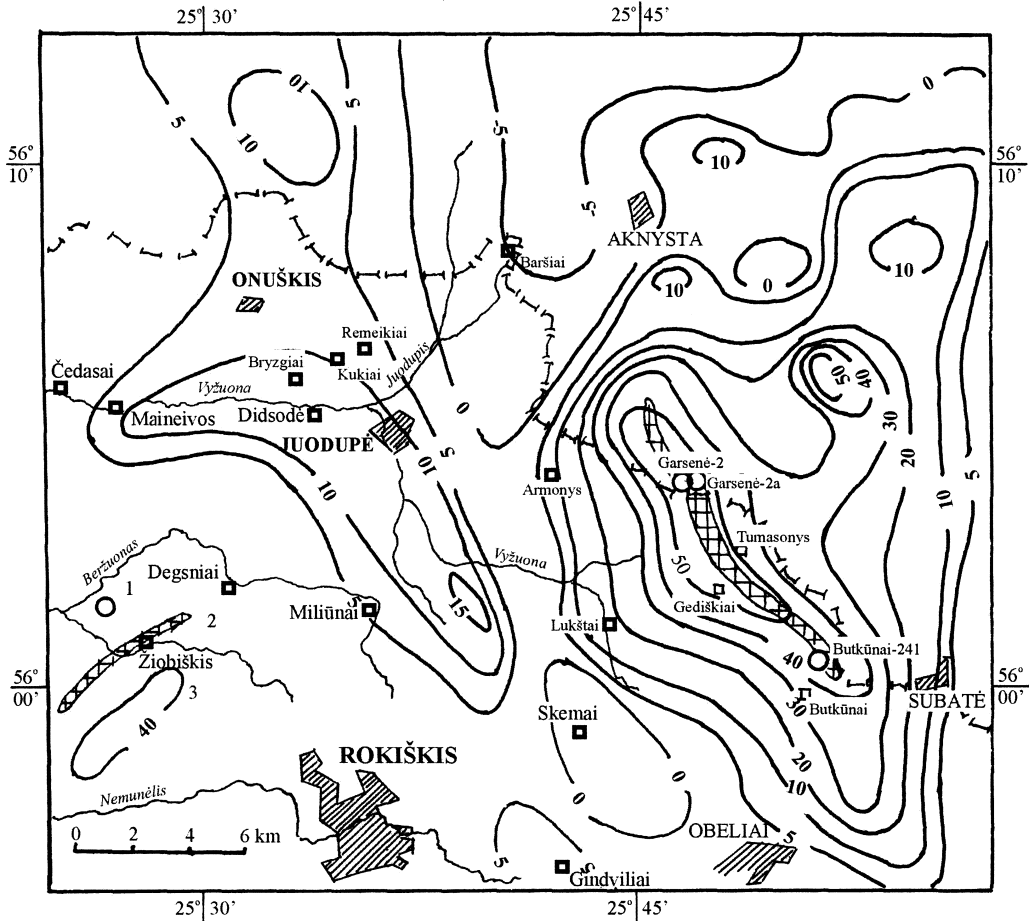
1949 m. Lietuvos MA Technikos institutas ir Hidrometeorologijos tarnybos mokslinio tyrimo geofizinė observatorija atliko Tumasonių magnetinės anomalijos žvalgybą³. Buvo atlikti Z matavimai 930 taškų, Z ir H matavimai 65 taškuose ir absoliutaus lauko matavimai 61 taške. Sudaryti Z izodinamų ir DH izodinamų žemėlapiai masteliu 1:50 000. Buvo apskaičiuoti kai kurie kūno, sukeliančio magnetinę anomaliją, parametrai. Pagal formą kūnas turėtų būti riboto išplitimo koncen-

* Straipsnis „Vermės“ leidyklai įteiktas 2004 06 15, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2005 11 24, pirmą kartą paskelbtos monografijos serijos „Lietuvos valsčiai“ mokslo darbų rinkinyje „Lietuvos lokaliniai tyrimai. Gamta. 2002–2005“, išleistame 2006 08 11.

¹ Šleževičius K., Saldukas I. *Lietuvos magnetinė nuotrauka, padaryta 1936–1938 metais*, Vilnius, 1941.

² Колобков В. М. *Маршрутная съёмка Литовской ССР, произведенная в 1947–1948 г. г. (Каунасская научно-исследовательская геофизическая обсерватория)*, Каунас, 1951.

³ Колобков В. М. *Детальная магнитная разведка Рокшишской аномалии, произведенная в 1949 г.*, Каунас, 1951.



trinio skritulio formos, slūgsantis $-1\ 300$ m gylyje kristalino pamato uolienose. Padaryta prielaida, kad anomaliją sukelia ultrabazinės magmos intruzinis kūnas, galimas atvejis – titano magnetitinė rūda gabro uolienose.

1959–1960 m. trestas „Specgeofizika“ atliko Lietuvos ir gretimų teritorijų aeromagnetinę nuotrauką 1:200 000 masteliu⁴. Buvo nustatyta, kad Tumasonių anomalijos kontūras ir magnetinio lauko intensyvumas iš esmės nepasikeitė.

1997 m. Lietuvos geologinė tarnyba atliko visų magnetometrinių darbų duomenų kompiuterinį įskaitmeninimą ir tuo pagrindu paruošė suvestinį Lietuvos anomalaus magnetinio lauko DT žemėlapių masteliu 1:200 000⁵.

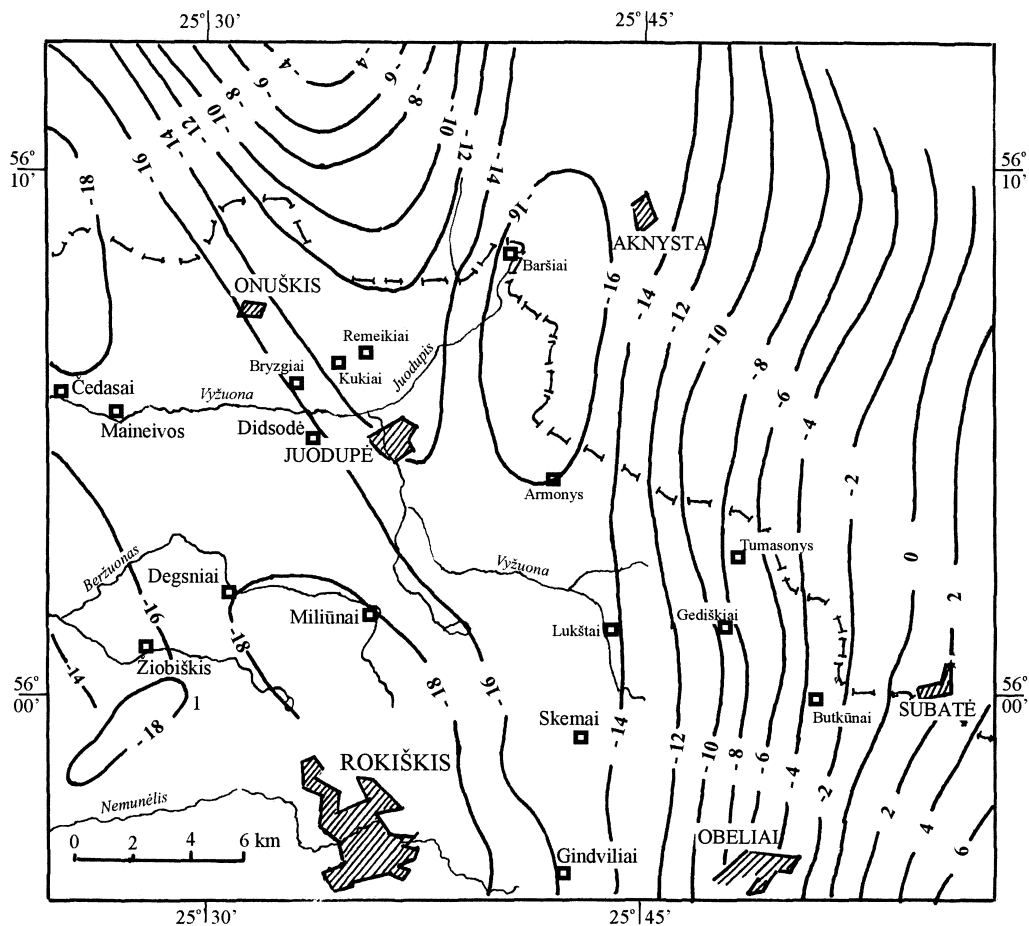
Įvertinant turimus magnetinio lauko tyrimų duomenis, matyti, kad Juodupės-Onuškio krašto magnetinis laukas yra kaitus (1 pav.). Vakariniėje teritorijos dalyje Onuškio-Rokiškio ruože magnetinis laukas ΔT kinta nuo 500 iki $-1\ 000$ nT. Tarp jo ir Tumasonių magnetinės anomalijos ΔT reikšmės yra mažesnės už 500 nT, neretai žemesnės už 0 iki -500 nT. Izodinamos yra ŠV krypties.

1 pav. Juodupės-Onuškio krašto anomalaus magnetinio lauko ΔT žemėlapis (1; ištrauka):

- 1 – gilusis gręžinys;
- 2 – geležies rūdos klodas¹³;
- 3 – izodinamos (nT \times 100)

⁴ Зандер В. И. Карта аномального магнитного поля СССР. Листы О-35-XXXII, N-35-II, Ленинград, 1964.

⁵ Korabliova L., Popov M. Lietuvos gravimetrinio ir magnetometrinio žemėlapių M 1:200 000 įskaitmeninimo ataskaita, Vilnius, 1997.



Gravimetriniai tyrimai. 1949 m. Latvijos TSR MA vyr. mokslo darbuotojas R. Vitkovskis Tumasonių–Subatės magnetinės anomalijos rajone atliko pirmuosius gravimetrinio lauko stebėjimus. Paaiškėjo, kad anomalinis gravimetrinis laukas Bourguer redukcijoje buvo neigiamas.

1950–1953 m. Lietuvos geologijos instituto (Vilnius) jaunesnysis mokslo darbuotojas Stasys Blinstrubas tęsė Tumasonių anomalijos gravimetrinius tyrimus. Matavimai buvo atlikti 40-tyje taškų, sudarytas gravitacinio lauko žemėlapis 1:50 000 masteliu, kuriame izoanomalės buvo išvestos kas 2 mGal. Nustatyta, kad jų kryptis sutampa su magnetinės anomalijos ašimi⁶.

1958–1960 m. trestas „Specgeofizika“ vykdė Pabaltijo gravimetrinę nuotrauką ir sudarė gravitacinio lauko žemėlapius 1:200 000 masteliu^{7, 8}. Kaip ir ankstyvesniuose darbuose, pasitvirtino, kad Juodupės–Onuškio krašto teritorijoje vyrauja neigiamas gravitacinis laukas. Buvo padaryta išvada, kad tokį lauko pobūdį lemia rūgščios sudėties kristalinio pamato uolienos.

2 pav. Juodupės–Onuškio krašto gravitacinio Bouguer anomalijų žemėlapis ($\delta = 2,3 \text{ g/cm}^3$) (1; ištrauka): 1 – izoanomalės (mGal)

⁶ Blinstrubas S. *Tumasonių–Subato magnetinės anomalijos gravimetrinis tyrimas*, Vilnius, 1951.

⁷ Файтельсон А. Ш. (ред.). *Гравиметрическая карта СССР масштаба 1:200000. Листы N-35-II, N-35-VIII*, Москва, 1966.

⁸ Юркова Л. А. (ред.). *Гравиметрическая карта СССР масштаба 1:200000. Лист O-35-XXXII*, Москва, 1967.

1961–1965 m. Geologijos instituto (Vilnius) mokslo darbuotojai Antanas Ražinskas ir Rasa Apirubytė turimų gravimetrinių tyrimų duomenis suvedė į vieną sistemą ir sudarė Lietuvos gravimetrinį žemėlapi 1:200 000 masteliu^{9,10}. Pirmą kartą buvo padaryta išsami gravitacinio lauko geologinė interpretacija. Prieita prie išvados, kad stebimas gravitacinis laukas 80–90% yra nulemtas kristalinio pamato uolienu nevienalytiškumo ir tik 10–20% – nuosėdinės dangos uolienu tankio ir jos storio. Patikslinti Juodupės–Onušio krašto neigiamo gravitacinio lauko kontūrai.

1997 m. Lietuvos geologinė tarnyba atliko visų gravimetrinių darbų duomenų kompiuterinį įskaitmeninimą ir tuo pagrindu paruošė Lietuvos gravitacinio lauko Bourguer anomalijų žemėlapi 1:200 000 masteliu⁵. Viso Juodupės–Onušio krašto teritorija yra neigiamame gravitaciniame lauke (nuo –10 iki –16 mGal) (2 pav.). Tumasonių magnetinės anomalijos maksimumas yra gravitacinio lauko gradiento zonoje (nuo 0 iki –14 mGal).

Geologiniai tyrimai (geologinė-hidrogeologinė nuotrauka ir gręžimo darbai). Pirmieji reikšmingesni duomenys apie Juodupės–Onušio krašto žemės gelmių sandarą gauti po Antrojo pasaulinio karo vykdant geologinę-hidrogeologinę nuotrauką masteliu 1:200 000¹¹. Buvo išgręžti pirmieji seklūs Butėniškio (376,5 m), Ráišių (91,6 m), Naujāsodės (99,5 m), Sodėlių (91,5 m), Mainėivų (106,5 m) gręžiniai. Jais buvo siekiama nustatyti kvartero nuogulų storį, pokvarterinio paviršiaus gylį ir po kvarteru slūgsančių paleozojaus sistemos sluoksnių amžių bei medžiaginę sudėtį. Išryškėjo, kad rytinėje krašto dalyje po kvartero nuogulomis slūgso viršutinio devono Šventosios aukšto terigeninės nuogulos, vakarinėje – jas dengianti Pliavinių aukšto karbonatinė storumė.

1969–1972 m. geologinė nuotrauka 1:200 000 masteliu atlikta Rokiškio rajono pietinėje dalyje¹². Butkūnų kaime buvo išgręžtas gilus (862,7 m) gręžinys (Butkūnai-241). Juo buvo planuota išsiaiškinti dar 1936 m. nustatytos Tumasonių magnetinės anomalijos prigimtį, tačiau dėl avarijos kristalinio pamato nebuvo pasiekta. Tačiau aptikta senesnės devono sistemos, silūro, ordoviko, kambro ir vendo uolienu. Kiek vėliau (1979–1980 m.) Tumasonių anomalijos tęsinyje Latvijoje, netoli Lietuvos sienos, išgręžti 2 gilūs gręžiniai: Garsenė-2 (1 225 m) ir Garsenė-2a (1 215 m), kuriuose buvo rasta rūdinga geležies storumė¹³.

Lygiagrečiai su geologine nuotrauka Juodupės–Onušio krašte buvo atliekami gręžimo darbai vykdant smėlio, žvyro ir molio paiešką (Lietuvos kompleksinė geologinė ekspedicija, 1958–1975), durpių („Miškų žinyba“, 1923–1940; „Žemprojektas“, 1958–1959; Durpių fondo valdyba, 1960–1962; „Pramprojektas“, 1959–1966), geriamo vandens paiešką ir žvalgybą (Vilniaus hidrogeologinė ekspedicija, 1959–1992). Dauguma šių gręžinių buvo seklūs (iki 25–30 m) ir išsigilindavo tik į viršutinę Šventosios–Upninkų vandeningojo horizonto dalį.

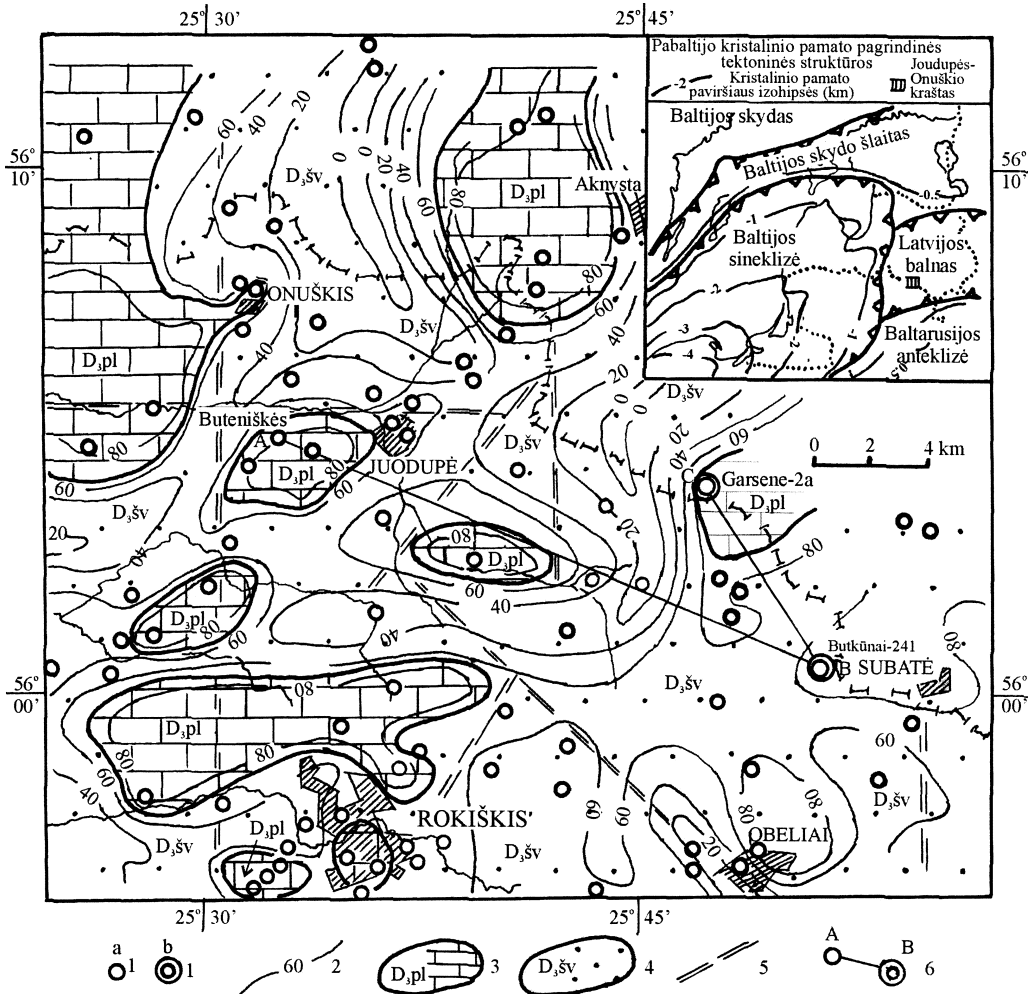
⁹ Ражинскас А. К. *Гравиметрическая карта Литовской ССР*, Вильнюс, 1961.

¹⁰ Ражинскас А. К., Апирубите Р. А. *Строение кристаллического фундамента на основании гравиметрических исследований*, Вильнюс, 1965.

¹¹ Лярский В. Н., Миронов Г. И. и др. *Отчет о результатах комплексной геолого-гидрогеологической съемки м-ба 1:200 000 на территории листа О-35-XXXII. (Екабпилская геологосъемочная партия) 1961–1963 г. г.*, Рига, 1963.

¹² Вайтонис В., Валюкявичюс И. и др. *Отчет о комплексных геолого-гидрогеологических съемочных работах на территории листа N-35-II в масштабе 1:200 000, проведенных в 1969–1972 г. г.*, Вильнюс, 1972.

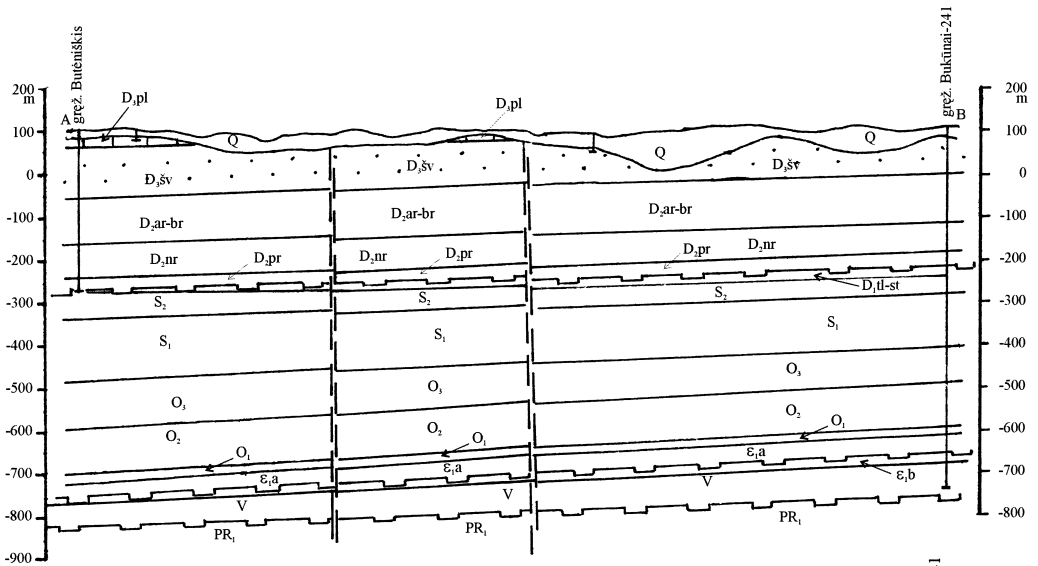
¹³ Ветренников В. В. *Железисто-кремнистые формации докембрия Латвии*, Рига, 1991.



Žemės gelmių sandara

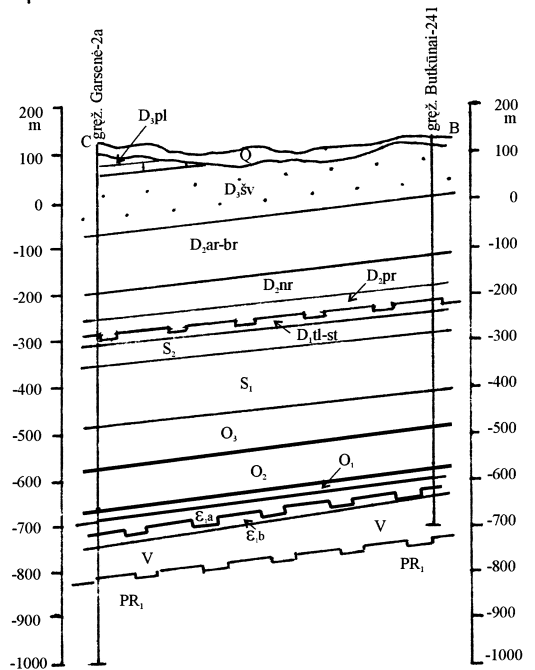
Geofizinių ir geologinių tyrimų medžiaga yra pagrindas Juodupės–Onuškio krašto Žemės gelmių sandarai pažinti. Krašto geologinį pjūvį sudaro paleoproterozojaus eros (prieš 2 500–1 600 mln. m.) kristalinio pamato uolienos ir virš jo slūgsančios neoproterozojaus eros (prieš 1 000–540 mln. m.) vendo periodo ir paleozojaus eros (prieš 540–355 mln. m.) kambro, ordoviko, silūro ir devono periodų nuosėdinių uolienų storumė (3, 4, 5 pav.). Pagal geologinės raidos ypatumus (tektoninius judėjimus, sedimentacijos baseinų išplitimą ir nuosėdų sudėtį) nuosėdinę storumę galima suskirstyti į tris stambius struktūrinius kompleksus: baikalinį (vendas – apatinio kambro Baltijos serija), kaledoninį (apatinio kambro Aisčių serija – apatinio devono Tilžės–Stoniškių aukštai) ir hercininį (vidurinio devono Pernu –

3 pav. Juodupės–Onuškio krašto pokvartero geologinis žemėlapis: 1 – sekusis (a) ir gilusis (b) grėžiniai; 2 – prekartero paviršiaus izohipsės (m); geologinių sluoksnių išplitimo riba: 3 – D_3pl – viršutinio devono Pliavinių aukšto; 4 – $D_3šv$ – viršutinio devono Šventosios aukšto; 5 – tektoniniai lūžiai pagal struktūrinius-geomorfologinius (A. Šliaupa, 1998) ir geofizinius (V. Nasedkin, 1998) metodus; 6 – geologinių pjūvių linijos



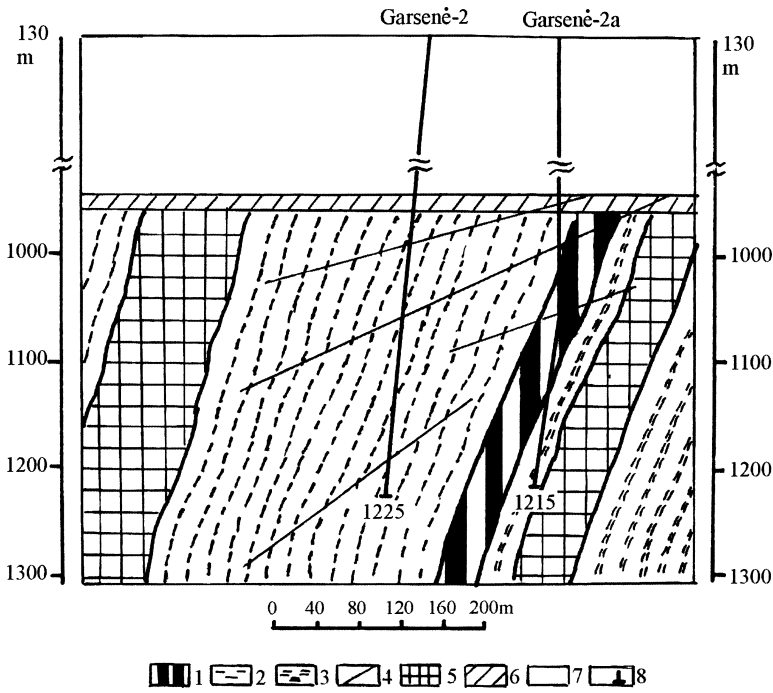
4 pav. Geologinis pjūvis A–B (gręžinys Butėniškis–Butkūnai-241):
1 – struktūrinių kompleksų riba;
2 – geologinių sluoksnių riba.

Q – kvarteras;
viršutinis devonas: Pliavinių (D_{3pl}) ir Šventosios ($D_{3šv}$) aukštai; vidurinis devonas: Arukiulos–Burtneikų (D_{2ar-br}) aukštai; Narvos (D_{2nr}) ir Pernu (D_{2pr}) aukštai; apatinio devono Tilžės–Stoniškių (D_{1tl-st}) aukštai;
 S_2 – viršutinis silūras;
 S_1 – apatinis silūras;
 O_3 – viršutinis ordovikas;
 O_2 – vidurinis ordovikas;
 O_1 – apatinis ordovikas;
 D_{1a} – apatinio kambro Aisčių serija,
 D_{1b} – apatinio kambro Baltijos serija;
V – vendas;
 PR_1 – paleoproterozojus



5 pav. Geologinis pjūvis B–C (gręžinys Butkūnai-241–Garsenė-2a). Sutartiniai ženklai 3 ir 4 pav.

viršutinio devono Pliavinių aukštai). Baikalinio komplekso formavimosi metu Žemės plutos grimzdimas vyko rytinėje Lietuvos dalyje, o denudacijos sritis (sausuma) buvo vakarų Lietuva. Kaledoniniame etape Žemės plutos judesiai pakeitė savo kryptį: jūrinis baseinas ir transgresijos plito iš vakarų, sausuma buvo rytuose. Hercininiame etape jūrinės-lagūninės sąlygos buvo visoje Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse, išskyrus siaurą sausumos juostą Lenkijos ir Lietuvos pasienyje, kuri skyrė epikontinentinę jūrą nuo Pasaulinio vandenyno. Likusios paleozojaus eros dalies (prieš 355–250 mln. m.) – karbono ir permio periodų, mezozojaus eros (prieš 250–65 mln. m.) – triaso, jūros



6 pav. Geologinis pjūvis per Tumasonių magnetinę anomaliją ir režinius Garsenė-2 ir Garsenė-2a¹³:
 1 – kvoarcitinis magnetitas, magnetitinis kvarcitas, kvarcinis amfibolinis magnetitas;
 2 – biotitinis gneisas ir migmatitinis plagiogranitas;
 3 – biotitinis-albitinis gneisas;
 4 – lūžiai;
 5 – geležies rūdos kūnai, numatomi pagal magnetinio lauko tyrimus gręžiniuose;
 6 – kristalinio pamato uolienų dūlėjimo pluta;
 7 – gręžinys, jo numeris ir gylis

ir kreidos periodų ir kainozojaus eros (prieš 65–1,75 mln. m.) paleogeno ir neogeno periodų nuogulų nėra. Šiaurės Rytų Lietuva laikotarpyje nuo karbono iki kvartero (kvartero periodas prasidėjo prieš 1,75 mln. m.) dėl išsivyravusio Žemės plutos kilimo buvo sausuma¹⁴. Jūra, viešpatavusi teritorijoje ankstesniais geologiniais periodais, traukėsi į pietvakarius, kur arčiau Pasaulinio vandenyno pakraščio Žemės pluta tebegrimzdo.

Šiuolaikinėje tektoninėje struktūroje tiriamas rajonas yra Rytų Europos platformos antros eilės struktūros, vadinamos Latvijos balnu, pietiniame šlaite (3 pav.).

Paleoproterozojaus (PR₁) uolienos sudaro kristalinį pamatą. Jis buvo pasiektas Garsenės-2 ir Garsenės-2a gręžiniais ir slūgso 942,3 m (–812 m abs. a.) gylyje. Kristalinio pamato paviršius 2–3° kampu gelmėje palinkęs ŠŠV kryptimi. Juodupės–Onuškių kraštas yra Garsenės depresinėje raukšlėtoje zonoje, iš rytų ir vakarų apribotoje giluminiais lūžiais¹³. Raukšlės submeridianinės krypties, 3–10 km pločio ir 60–120 km ilgio. Jos atsispindi tos pačios krypties įvairaus intensyvumo gravitacinio lauko juostose. Magnetiniai laukai kontrastingesni, tačiau bendri jų kontūrai taip pat orientuoti submeridianaliai (1, 2 pav.). Depresinėje zonoje išplitusi geležinga plagiogranitų formacija. Ją sudaro biotitiniai, amfibolo-biotitiniai mikrognėisai, plagiogranitai, amfibolitai, migmatitai, geležingi kvarcitas ir magnetitinė geležies rūda. Storymei būdingas juostuotas sluoksnuotumas susijęs su pirminės flišo storymės ritmiška sandara. *Tumasonių* (Garsenės) geležies rūdos laukas yra depresinės raukšlėtos zonos pietrytinėje dalyje Garsenės–Tumasonių–Butkūnų kaimų apylinkėse. Lauką sudaro sinklinalė, kurios vakariniame ap-

¹⁴ Сувейздис П. И., Кадунас В. Б., Куршс В. М., Саввайтова Л. С. Атлас литолого-палеогеографических карт Советской Прибалтики и сопредельных территорий. Перм-неоген, Вильнюс, 1990.

verstame sparne yra Tumasonių magnetinė anomalija, rytiniame – Subatės anomalija. Tumasonių anomalija pagal 4 000–10 000 nT izolinija yra 12 × 3 km dydžio, Subatės anomalija pagal 3 000–5 000 nT izolinija – 5 × 2 km. Tumasonių rūdinis kūnas gręžinyje Garsenė-2a aptiktas 1 000,5–1 117,8 m (nuo –875,5 iki –987 m abs. a.) gylyje (6 pav.). Geležies rūdą sudaro kvarcinis magnetitas, kvarcinis-amfibolinis magnetitas ir magnetitinis kvarcitas. Rūdinis kūnas 70–80° kampu pasviręs pietvakarių kryptimi. Rūdingų sluoksnių suminis storis 200 m, gelmėjimo gylis siekia kelis kilometrus. Bendras geležies kiekis jame sudaro 38,77–55,12%. Nustatyta palyginti didelė sieros (2,7%) ir fosforo (0,26%) priemaša. Prognoziniai geležies išteklių, paskaičiuoti iki 1 500 m gylio, sudaro 2,16 mlrd. tonų.

Tumasonių–Subatės geležies rūda susidarė jūriniame baseine geležies koloidų, atneštų iš kontinento ir nusėdusių jūros dugne kartu su terigeniniu kvarcu, feldšpatais, molio ir akcesoriniais mineralais. Palyginti didelis fosforo, sieros, vanadžio ir kobalto kiekis rūdoje leidžia manyti, kad baseine periodiškai vykdavo povandeninis vulkanizmas. Ankstyvojo proterozojaus pabaigoje susiklosčiusi nuosėdinė–vulkanogeninė storumė vėliau buvo suraukšlėta, o veikiant aukštai temperatūrai ir slėgiui geležies hidroksidai virto kristaliniu magnetitu su jam būdingu magnetiniu imlumu (išimagnetinimu) veikiant Žemės magnetiniam laukui.

Tolimesni Tumasonių magnetinės anomalijos tyrimai gręžiniais ir geofiziniais metodais gali turėti tik mokslinę-teorinę reikšmę. Geležies rūdos eksploatacija šachtiniu būdu dėl jos gilaus slūgsojimo, sudėtingų hidrogeologinių sąlygų ir didelių gavybos kaštų būtų nerentabili. Šiuo metu pasaulyje yra nemaža geležies rūdos telkinių (Kursko–Belgorodo, Kostomukšos Rusijoje, Kremenčiugo Ukrainoje, Kiruna Vara Švedijoje ir kt.), kur rūda eksploatuojama karjeruose, o išžvalgyti geležies išteklių siekia dešimtis milijardų tonų.

Vendo periodo (prieš 650–540 mln. m.) (V) pjūvį sudaro margaspalviai arkoziniai smiltainiai, gravelitai, geležingi aleurolitai, rečiau moliai, kurių bendras storis siekia 69 m. Jie su kamine nedarna slūgso ant kristalinio pamato išdūlėjusių uolienų. Organizmų liekanų vendo uolienose Butkūnų–241 gręžinyje nerasta, tačiau rasta ryčiau, Baltarusijoje, kur jūrinės kilmės nuogulose aptikta skeleto neturinčių daugialąsčių organizmų atspaudų.

Kambro periodo pjūvyje nustatyti apatinio kambro Baltijos (prieš 540–535 mln. m.) ir Aisčių (prieš 535–500 mln. m.) serijų uolienos.

Baltijos seriją (D_{1b}) sudaro žalsvi ir pilkai žalsvi argilitai, molingi aleurolitai, pilki kvarciniai smiltainiai, kvarciniai aleurolitai, rečiau gravelitai iki 60 m bendro storio. Juose surasta beskelečių organizmų, dažniausiai kirmėlių, vienaląsčių foraminiferų ir mikrofítoplanktono (akritarchų) liekanų. Viršutinės pjūvio dalies uolienos išdūlėjusios dėl kontinentinės pertraukos, buvusios baikalinio ir kaledoninio etapų riboje.

Aisčių serijoje (D_{1a}) vyrauja šviesiai pilki smulkiagrūdžiai kvarciniai smiltainiai ir aleurolitai iki 34 m storio. Vidurinio kambro uolienų Juodupės–Onušio krašto pjūvyje nerasta. Paleogeografinės rekonstrukcijos rodo, kad tuo laikotarpiu jūrinis baseinas pasitraukė į vakarus, o rytinėje Lietuvos dalyje buvo kontinentinis režimas¹⁵.

Ordoviko periodo (prieš 500–435 mln. m.) (O₁, O₂, O₃) uolienas suda-

¹⁵ Лашкова Л. Н. Литология, фашии и коллекторские свойства кембрийских отложений Южной Прибалтики, Москва, 1979.

ro terigeninė-karbonatinė formacija iki 198 m storio. Jos sudėtyje vyrauja įvairios genezės klintys: organogeninė-detritinė klintis, sudaryta iš bestuburių kiautelių nuolaužų; biomorfinė klintis, sudaryta iš pečiakojų, samangyvių, dumblių liekanų, palaidotų jų gyvenimo vietose (*in situ*), suirus minkštosioms kūno dalims; mikrokristalinė (mikritinė) klintis, sudaryta iš chemiškai nusėdusio iš vandens kalcito; afanitinė klintis, susidariusi iš mikroorganizmų (dumblių) produkuojamo kalcito; oolitinė klintis, susidariusi iš kalcito bangomūšos ir plažo zonose; nuolaužinė klintis, sudaryta iš priekrantės zonoje litifikuotų uolienų nuotrupinės medžiagos. Rečiau pjūvyje aptinkama mergelių, argilitų (molių) ir smiltainių. Uolienose gausu fitoplanktono (akritarchų), bioplanktono (graptolitų) ir primityvių bestuburių kremzlinių žuvų (konodontų) dantukų. Toks didelis litologinės sudėties ir faunos įvairumas nulemtas klimato kaitos, dreifuojant Baltikos kontinentui iš Pietų poliaus aukštų platumų periodo pradžioje iki ekvatoriaus – pabaigoje¹⁶. Todėl ankstyvajame ordovike šaltos jūros nuosėdose buvo daugiau terigeninės medžiagos – smėlio, molio, atnešamo iš kontinento upėmis. Organizmų buvo negausu, jų skeletai sudaryti iš kalcio fosfato. Kontinentui pasistūmėjus pusiaujo link ir pakilus baseino vandens temperatūrai pagausėjo organizmų su kalcitinės sudėties skeletais. Subtropikų ir tropikų platumoje baseine atsirado pavienių, vėliau kolonijinių koralų, stromatoporų, suklestėjo dumbliai, gaminantys kalcitą.

Ordoviko pjūvis buvo detalai ištirtas medžiaginės sudėties ir faunos evoliucijos aspektais Butkūnų-241 gręžinio kerne¹⁷. Jis būdingas ordoviko jūrinio baseino seklaus šelfo išorės zonos, kuri apėmė Lietuvos ir Latvijos rytinę ir vidurinę dalis, beveik visą Estiją, didžiąją šiaurinę Gotlando salos dalį. Todėl kai kurie sluoksnių kompleksai buvo pripažinti stratotipiniais (plačiai paplitusiais) ir įvesti į Pabaltijo regiono stratigrafinę schemą¹⁸ bei Rytų Europos platformos stratigrafinę schemą¹⁹. Šio straipsnio autorius, kilęs iš Rokiškio krašto, įamžino krašto vietovardžius svitų ir pluoštų (sluoksnyų) pavadinimuose (7 pav.). Tai apatinio ordoviko Latorpio amžiaus *Armonių* svita, Volchovo amžiaus *Medeikių* ir *Spalviškių* svitos, Kundos amžiaus *Gindvilų*, *Mikonių*, *Obelių* ir *Juodupės* svitos, vidurinio ordoviko Azerio amžiaus *Vaidlėnų* svita, Lasnamiagio amžiaus *Vyžūnų* svita, Uhaku amžiaus *Kraštų* svita, Kukrūzės amžiaus *Kriaunų* ir *Sartų* svitos, Oandu amžiaus *Lūkstų* svita, viršutinio ordoviko Pirgu amžiaus Svėdasų svitos *Ragėlių* ir *Salų* pluoštai, Ukmergės svitos *Alksnių* ir *Margėnų* pluoštai ir Porkunio amžiaus *Vainėikių* svita.

Silūro periodo (prieš 435–410 mln. m.) (S_1 , S_2) pjūvį sudaro karbonatinės uolienos – įvairiagenetinės klintys, mergeliai ir argilitai iki 184 m bendro storio. Kaip ir ordoviko periodo pabaigoje, Baltijos perikontinentinis silūro baseinas buvo pusiaujo klimatinėje zonoje, todėl organinis pasaulis buvo gausus. Tik dėl periodiškai, ypač į periodo pabaigą, Vidurio Lietuvoje susidarančių rifų barjerinių zonų, atribojusių atviro okeano

¹⁶ Laškovas J. Rytų Europos platformos pietvakarinio pakraščio ordoviko baseino sedimentacinės sąlygos ir nuosėdų litogenezė, Vilnius, 2000.

¹⁷ Лашков Е. М., Пашкевичюс И. Ю., Сидаравичене Н. В. Литостратиграфия ордовикских отложений Среднелитовского прогиба. Материалы по стратиграфии Прибалтики, Таллин, 1976.

¹⁸ Решения Межведомственного регионального стратиграфического совещания по разработке унифицированных стратиграфических схем Прибалтики 1976 г. с унифицированными стратиграфическими корреляционными таблицами, Ленинград, 1987.

¹⁹ Решения Межведомственного регионального стратиграфического совещания по ордовику и силуру Восточно-Европейской платформы 1984 г. с региональными стратиграфическими схемами, Ленинград, 1987.

Sklypus	Regioniai aukštai	Svitos, pluoštai (sluoksnynai)	Storis, m	Litologinė sudėtis
Viršutinis	Porkunio	Vaineikių	6.1	Pilki ir žalsvai pilki mergeliai, pilkos klintys
	Pirgu	Margėnų	3.4	Žalsvai pilki mergeliai ir klintys
		Alksnių	5.9	Pilka mikrokristalinė klintis, žalsvi mergeliai
		Salų	11.5	Afanitinė ir mikrokristalinė klintis, žalsvas mergelis
		Ragelių	12	Žalsvai pilki mergeliai su metabentonitų tarpsluoksniais, mikrokristalinė klintis
Vormsio				
Vidurinis	Nabalos			
	Rakverės			
	Oandų	Lukštų	4.6	Pilka biomorfinė ir gelsva afanitinė klintis, žalsvas mergelis
	Keilos	Vilučių	28.4	Žalsvai pilki mergeliai, argilitai
	Jyhvio Idaverės			
	Kukrūzės	Sartų	6.5	Žalsvai pilki mergeliai, klintys
		Kriaunų	7.8	Pilkos klintys su piritizuotu faunos detritu, mergeliai
	Uhaku	Kraštų	7.2	Žalsvai pilki mergeliai, pilkos klintys
	Lasmaniagio	Vyžūnų	6.8	Margaspalviai mergeliai ir klintys
	Azerio	Vaidlėnų	4.1	Raudonspalvės klintys
Apatinis	Kundos	Juodupės	4.9	Margaspalvės klintys ir mergeliai
		Obelių	0.9	Tamsiai pilkos klintys su glaukonitu, mergeliai
		Mikonijų	2.6	Margaspalvės klintys ir mergeliai
		Gindvilių	1	Žalsvai pilkos klintys su glaukonitu ir mergeliai
	Volchovo	Spalviškių	4.4	Margaspalvės klintys ir mergeliai
		Medeikių	5	Raudoni ir žalsvi argilitai, pilkos klintys, dolomitas
	Latorpio	Armonių	1.3	Raudonos klintys
	Varangu			
Pakerorto				

vandenis Rytų Lietuvoje padidinto druskumumo lagūnoje, formavosi dolomitai ($\text{Ca, Mg}(\text{CO}_3)_2$), margaspalviai domeritai ir moliai su skurdžia vėžiagyvių ir lapkojų (filopodų) fauna.

Devono periodo (prieš 410–355 mln. m.) pjūvyje išsiskiria apatinio devono Tilžės ir Stoniškių aukštai, vidurinio devono Pernu, Narvos, Arukiulos ir Burtniekų aukštai ir viršutinio devono Šventosios ir Pliavinių aukštai.

Tilžės ir *Stoniškių* aukštus (D_{1tl-st}) sudaro margaspalviai ir žalsvi aleuritingi ir dolomitingi moliai, aleurolitai, smiltainiai, rečiau domeritai ir molingi dolomitai (iki 40 m storio). Tai kaledoninio tektoninio-sedimentacinio ciklo pabaigos, vadinaamojo emersinio etapo, lagūnų ir periodišškai išdžiūstančių jūros pakrantės ežerų nuosėdos. Jose surasta augalų liekanų ir sporų.

Pernu aukštas (D_{2pr}) sudarytas iš šviesiai pilkų smėlių, aleuritų, molių ir molingų dolomitų iki 12 m bendro storio. Apatinėje dalyje aptinkamas konglomeratas su žemiau slūgsančių uolienu apvalainukais ir įvairiagrūdžiai smėliai. Jie susidarė naujo transgresyvaus tektoninio-sedimentacinio ciklo pradžioje.

Narvos aukšto (D_{2nr}) pjūvį sudaro pilki ir kremiška pilki dolomitai, margaspalviai domeritai, moliai, kalcitingi dolomitai, klintys, smiltainiai, molingi aleurolitai

7 pav. Litostratigrafiniai padaliniai – svitos, pluoštai (sluoksnynai), išskirti Butkūnų-241 ir Svėdasų-252 gręžinių pjūviuose, pavadinti Rokiškio, tarp jų Juodupės–Onušio, krašto vietovardžiais

iki 102 m bendro storio. Apatinėje pjūvio dalyje dažnai aptinkama nuolaužinių, karstinių ir sedimentacinių brekčijų. Uolienu įvairumas liudija paleogeografinių sąlygų kaitą. Be vyraujančių padidėjusio druskingumo lagūninių sąlygų, periodiškai vykdavo jūros vandens ingresijos, labiau iškilusių pakrantės uolienu nusausinimas.

Arukiulos–Burtniekų aukšto (D_{2ar-br}) pjūvyje vyrauja ritmiškai susisluoksniavę pilki ir margaspalviai smėliai, aleuritai ir moliai, rečiau konglomeratai ir gravelitai. Viršutinės pjūvio dalies penkis terigeninių uolienu ritmus su gausiomis žuvų faunos liekanomis V. Karatajūtė-Talimaa pavadino *Butkūnų svita*²⁰. Bendras Arukiulos–Burtniekų aukštų uolienu storis siekia 127 m.

Šventosios aukšto (D_{3šv}) apatinę pjūvio dalį sudaro ritmiškai sluoksniuoti jūros priekrantės ir paplūdimio smėliai, aleuritai, molingi aleuritai, aleuritingi moliai ir moliai su gausiomis šarvuotų žuvų liekanomis. Viršutinėje pjūvio dalyje, be smėlio ir aleurito, aptinkami domeritų, molingų domeritų ir molingų dolomitų tarp sluoksniai su vėžiagyvių fauna, būdinga jūrų druskingoms įlankoms ir lagūnoms. Bendras uolienu storis siekia 95 m.

Pliavinių aukšto (D_{3pl}) pjūvį sudaro pilki dolomitai, molingi dolomitai, domeritai, molingi domeritai, apatinėje dalyje su smėlio ir aleurito, viršutinėje – su gipso tarp sluoksniais 35 m bendro storio. Jų formavimosi sąlygos artimos padidinto druskingumo lagūnoms.

Šventosios ir Pliavinių aukšto uolienos Juodupės–Onušio krašte slūgso po kvartero nuogulomis (3, 4, 5 pav.). Šventosios aukšto terigeninės uolienos išplitusios didžiojoje teritorijos dalyje. Pliavinių amžiaus karbonatinių uolienu aptinkama pokvarterinio reljefo pakilumose. Pagal pokvarterinio reljefo izohipsių pobūdį (3 pav.) Juodupės–Onušio krašto teritorija yra buvusios Dauguvos upės dviejų intakų aukštupiai. Vienas iš jų yra ryčiau Onušio, antras – tarp Armonių ir Gėdiškių kaimų. Šiauriau Onušio, Latvijos teritorijoje, įrėžio gylis siekia 140 m, o netoli Aknystos – 250 m. Čia įrėžių – paleoslėnių dugne po kvartero nuogulomis slūgso vidurinio devono Arukiulos–Burtniekų aukštų uolienos.

Kvartero periodo (prieš 1,65 mln. m. iki šių dienų) (Q) pjūvį sudaro paskutiniojo *Nemuno* ledynmečio (prieš 25–10 tūkst. m.) Grūdos ir Baltijos stadijų bei *Žeimenos* ledynmečio (prieš 240–100 tūkst. m.) Žemaitijos ir Medininkų stadijų moreninis priemolis, priesmėlis su žvyro ir smėlio intarpais, fliuvioglacialinis smėlis, žvyras, limnoglacialinis molis ir aleuritas. Kvartero nuogulų storis 20–50 m, rečiau siekia 80–90 m. Senesnių ledynmečių nuogulų nerasta. Jos buvo nugremžtos judančių jaunesnių ledynų. *Holoceno* epochos (prieš 10 tūkst. m. iki šių dienų) pjūvį sudaro upių terasų ir vagų (žvyras, smėlis aleuritas), ežerų ir pelkių (durpė, molis, aleuritas, klintis, sapropelis) nuosėdos.

Juodupės–Onušio krašto naudingąsias iškasenas sudaro statybinės žaliavos – žvyras, smėlis ir geriamas vanduo. Jų išteklių yra pakankamai žmonių ūkinei veiklai vystyti.

²⁰ Каратайте-Талимаа В. *Телодонты силура и девона СССР и Шпицбергена, Вильнюс, 1978.*

Juodupės slėniuotos kraštovės sandara ir raida

Rimvydas Kuskas

Padėtis Lietuvos reljefe. Bendrojoje Lietuvos regioninėje fizinėje geografinėje sistemoje, sudarytoje A. Basalyko (1965), Juodupės valsčius su aplinkinėmis vietovėmis yra Vakarų Aukštaičių plynaukštės fiziniame geografiniame rajone.¹ Tai Baltijos aukštumų lanko vakarinis šlaitas (1A pav.). Upynas teka vakarų kryptimi, nemažai upių – į šiaurės vakarus. Vakariau Juodupės nuolydis nuo plynaukštės ir kalvarų (kilme susietų kalvų grupių) padidėja labiau: nuo 120 m NN (nuo jūros lygio) iki 90 m. Tarp Juodupės ir Svėdasų plynaukštės šlaitas eina beveik tiesiai PPV kryptimi. Rytų pusėje iškylančios kalvaros jau pasiekia 130–140 m aukštį (Ūnuškio, Armonių, Lukštų–Skėmų ir Bajorų–Miliūnų kalvaros; reljefo vienetų ir kraštovės elementų pavadinimai užrašyti 1B pav.).

Geologinės struktūros ir slėnių paveldas. Tiriant žemės gelmes, vis labiau įsitikinama giluminių struktūrų ir šiuolaikinio reljefo ryšiais įvairiems regionams ir struktūroms specifiniu paveldimumu. Vakarų Aukštaičių plynaukštės linijų ir ištisų geomorfologinių elementų, pavyzdžiui, senųjų ežerų grandinių, paveldas yra gana didelis. Tačiau matyt, padarė ir visai nestora ledynų palikta vadinamoji *kvartero danga*, moreninio priemolio sluoksniai su smėlio ir žvyro persisluoksniavimais. Dviejų geologijos šakų – tektonikos ir geomorfologijos – sankryžoje seniai dirbantis A. Šliaupa pamatinį tektoninį paveldą sujungė į darną įvairaus rango tektoninių lūžių sistemą (2 pav.).² Tektoninių lūžių, einančių nuo pat kristalinio (uolinio) pamato ir dar giliau, zonos sutampa su šiuolaikinės kraštovės bruožais, reljefu, upių slėniais, ledynmečio ir poledynmečio gūbriais, ežerų ir pelkių tįsa. Tas nesunkiai pastebima Šiaurvyčių Lietuvoje, Juodupės kraštovėje (gamtiniame ir sociokultūriniame komplekse). Vietovių suaižymas atvirais ir palaidotais slėniais ypač būdingas Vakarų Aukštaičių plynaukštei, todėl mes turime struktūras nagrinėti šio rajono mastu, nesitenkindami siauromis Juodupės ir Onušio vietovėmis, neatsipjaudami didžiųjų slėnių gabalų. Apie paveldėtųjų upių slėnius klausimu jau labai seniai yra rašęs geomorfologas L. Micas (1968)³, geologai L. Petrusis (1958)⁴, A. Gaigalas, M. Melešytė, V. Vonsavičius (1978)⁵, V. Vaitonis ir V. Juodkazis (1978)⁶, kiti tyrinėtojai, jau išvelgę vadinamųjų palaidotų senųjų įrėžių (kitaip paleoįrėžių) ir tektoninės struktūros ryšį. Pažiūrėkime į šį kraštą iš arčiau.

Tektoninės⁷ ir reljefo schemų palyginime matosi vadinamosios Ukmer-

¹ Basalykas A. *Lietuvos TSR fizinė geografija*, Vilnius, 1965, t. 2.

² Šliaupa A. The sub-Quaternary relief of Lithuania and adjacent territories, *Litologija*, 1997, Vilnius, t. 1.

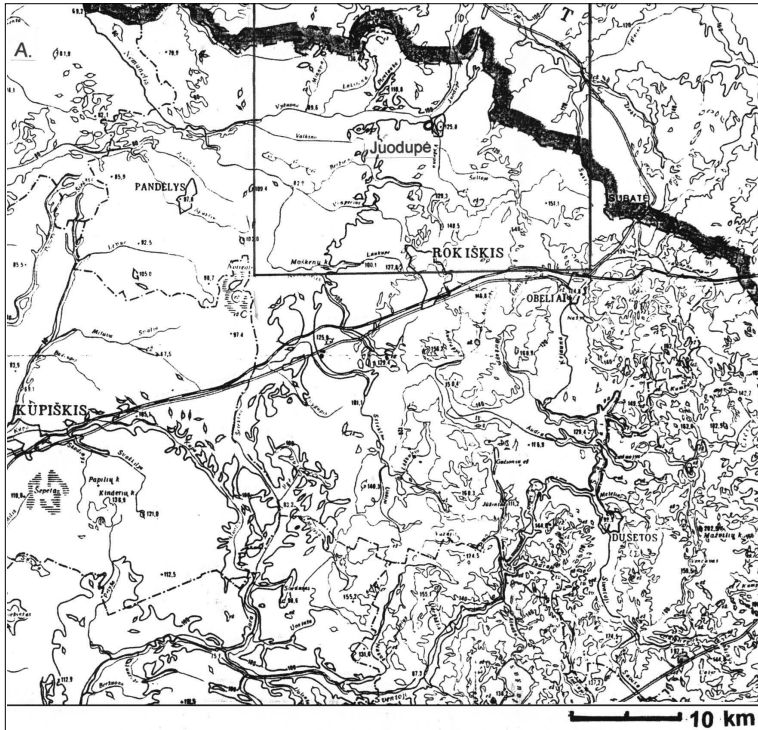
³ Micas L. Nemuno žemupio slėnio morfologinės sąrangos klausimu (moksliniai pranešimai), Vilnius, 1962, nr. 12.

⁴ Петрулис Л. Сводный стратиграфический разрез и сводная стратиграфическая схема четвертичных и третичных отложений района г. Вильнюс (научные сообщения Института геологии и географии АН Лит.), Вильнюс, 1958.

⁵ Gaigalas A., Melešytė M., Vonsavičius V. Lietuvos prekvartero uolienų reljefo ir palaidotų slėnių tyrimai, *Geografijos metraštis*, Vilnius, 1985, t. 14.

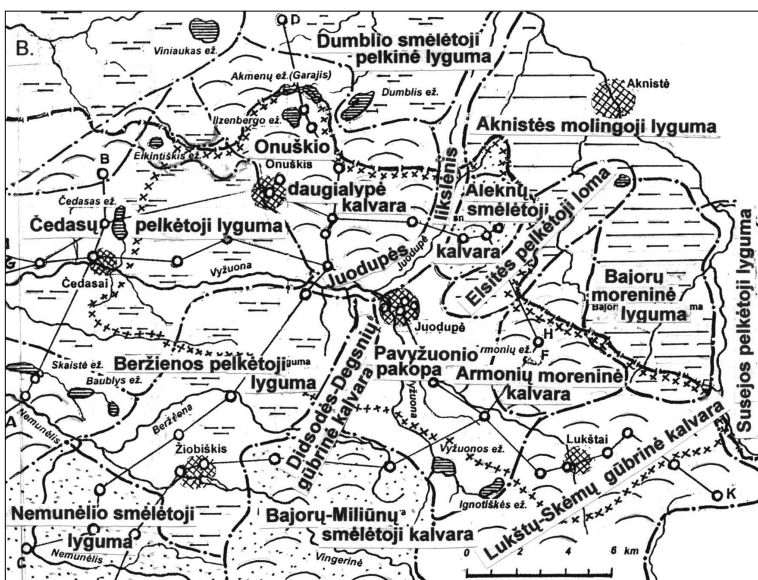
⁶ Вайтонис В., Юодказис В. Роль тектоники в формировании месторождений подземных вод четвертичных отложений Южной Прибалтики, *Тектоника и полезные ископаемые Белоруссии и Прибалтики*, Калининград, 1978.

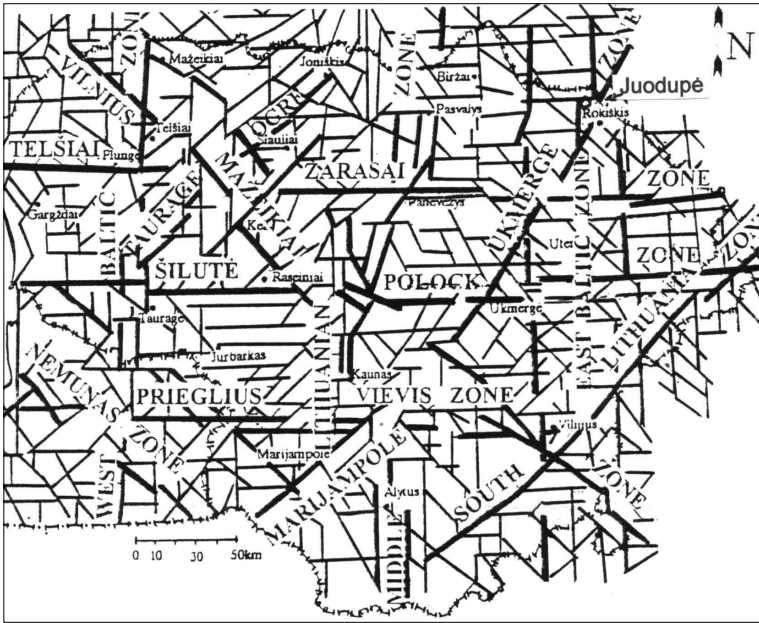
⁷ Šliaupa A. The tectonic structure of the Lithuanian geological area, *Litosfera*, Vilnius, 1998, t. 2.



1 pav. A – Juodupės ir gretimų vietovių reljefo bruožai;
 B – Vyžuonos baseino ir Juodupės kraštovės elementai – vietovės su reljefą ir paviršiaus medžiagas apibūdinančiais pavadinimais (pagal R. Kunsko tyrimų duomenis).

Vietovių pavadinimuose atsispindi reljefo ir litologijos pobūdis.
 Laužytos linijos su rutuliukais – geologinių profilių vietos (A–B ... I–K); kryžinė linija – Juodupės seniūnijos apytikrė riba





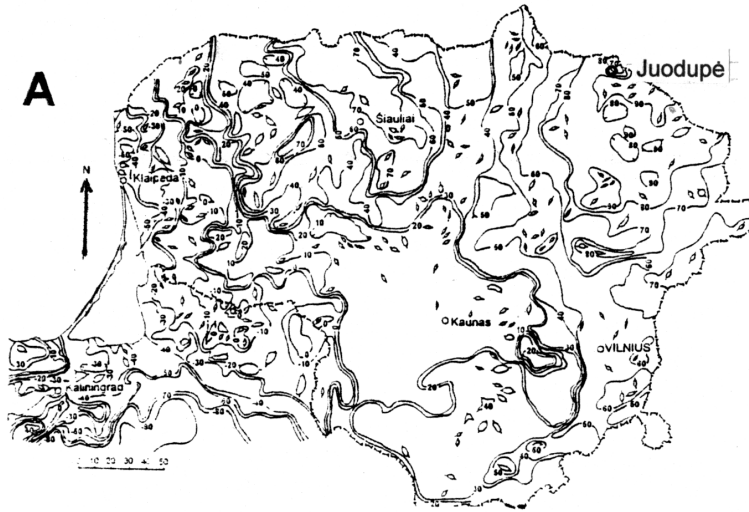
2 pav. Lietuvos tektoninių lūžių sistema (pagal A. Šliaupą, 1997).
Paryškintos ir anglų kalba vadinamos pagrindinės tarpregioninės
lūžių zonos

gės zonos sąryšis su Vakarų Aukštaičių plynaukštės šlaitu. Tai ryški *diagoninė*, arba *istrižinė*, struktūra. Su ta kryptimi daugiau ar mažiau sutampa Jūodupės, Nemunėlio ties Kazliškiais, Šetekšnės aukštupio ir vidurupio slėnių kryptys. Statmena įstrižinė kryptimi teka Nemunėlio aukštupys, vidurupis, Beržuonà, Vingerinė ir yra Konstantināvos ežerų virtinė. Gal dar labiau kraštui būdingos yra meridianinės, arba platuminės, ir paralelinės, arba ilguminės, statmenosios tektoninių lūžių kryptys. Ryškiausia jų padarinį turime kaimynystėje, Sartų ežeryno figūroje. Šetekšnos bei daugelio trumpesnių senslėnių situacija irgi primena tą ryšį. Tai būtų stambiausieji Vakarų Aukštaičių plynaukštės šiaurinės dalies geologinės struktūros bruožai.

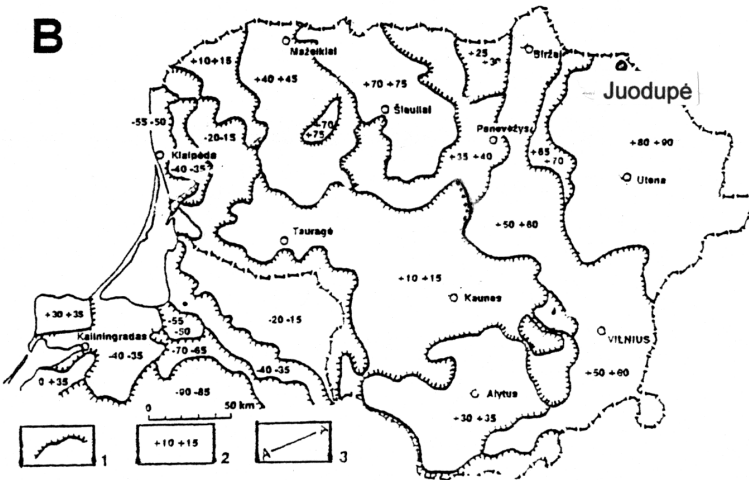
A. Šliaupa vysto toliau dar vieną įdomią koncepciją, šeštajame dešimtmetyje brandintą kai kurių Rygos ir Maskvos geologų, neotektonikos specialistų. Tai pokvarterinio, arba iki ledynų, periodo susidariusio *reljefo pakopinis charakteris*⁸. Jis paaiškinamas tų pačių tektoninių lūžių apsprestomis didelių blokų skirtingomis dinaminėmis savybėmis, skirtingu kilimo ar grimzdimo laipsniu, tendencija. 3 paveiksle, A kartoschemoje rodomas pokvarterinis paviršius su izohipsėmis, o B – svarbiausios Lietuvoje to reljefo pakopos, tarp kurių Rokiškio ir Utenos pakopa yra pati pakiliausia. Devono dolomitai, smiltainiai, moliai ir smėliai čia aptinkami net 60–80 m NN aukštyje.

Rokiškio pakilumai būdingi senslėniai, įvairūs *eroziniai įrėžiai* pagal A. Šliaupos koncepciją atsispindi ir pokvarteriniame paviršiuje, sudaro upyno

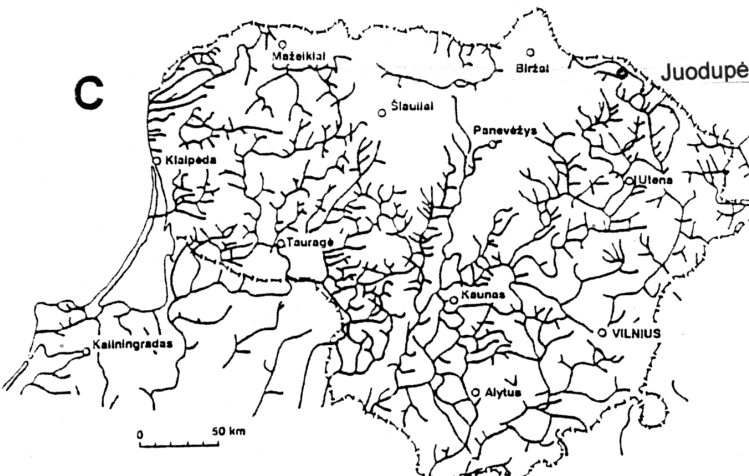
⁸ Сувейздис П. И., Брангулис А. П., Пуура В. А. Современные структурные элементы поверхности фундамента, *Тектоника Прибалтики* (труды Лит. НИГРИ), Вильнюс, 1979, кн. 33; Шляупа А. И., Берзинь Л. Е., Каяк К. Ф., Страуме Я. А. Тектоническая карта республик Советской Прибалтики м-ба 1:500 000. Ленинград, 1981.



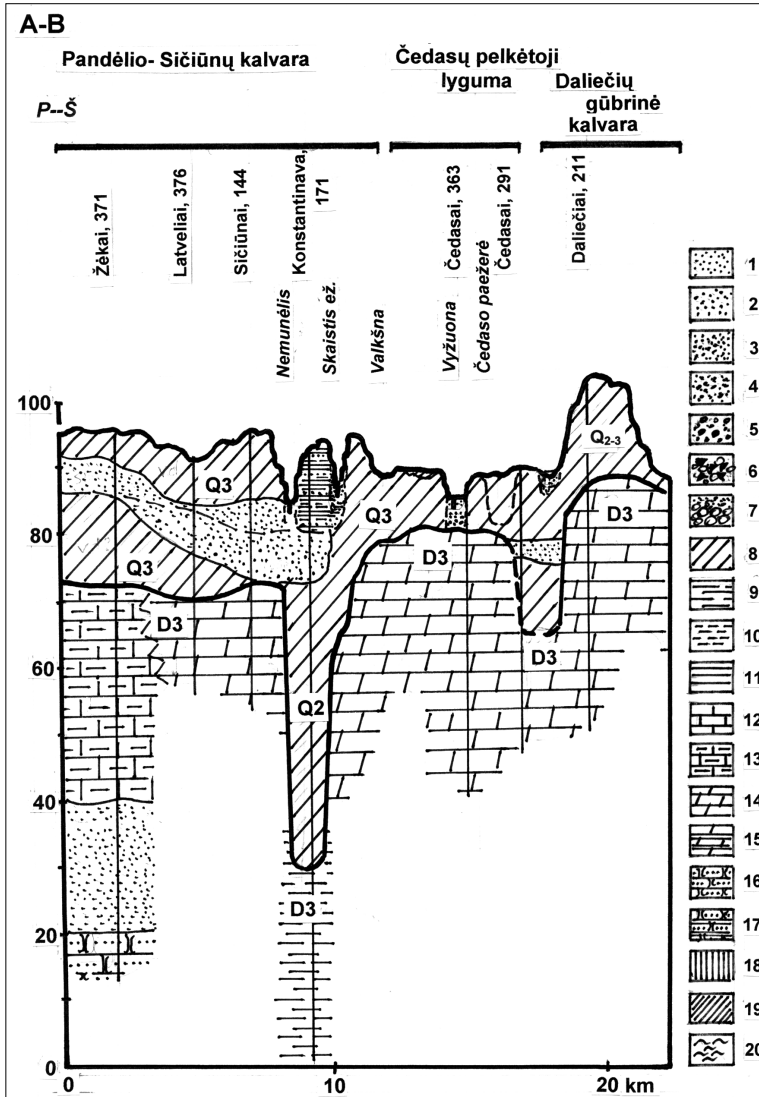
3 pav. Ikikvarterinio paviršiaus pakopėtumo koncepcija, vystoma A. Šliaupos rekonstrukcijose – kartoschemose:
A – pokvarterinio (ledynmečio nuogulų pridengto) paviršiaus izohipsės kas 20 m;



B – Lietuvos teritorijos pakopos ir jų aukščiai;



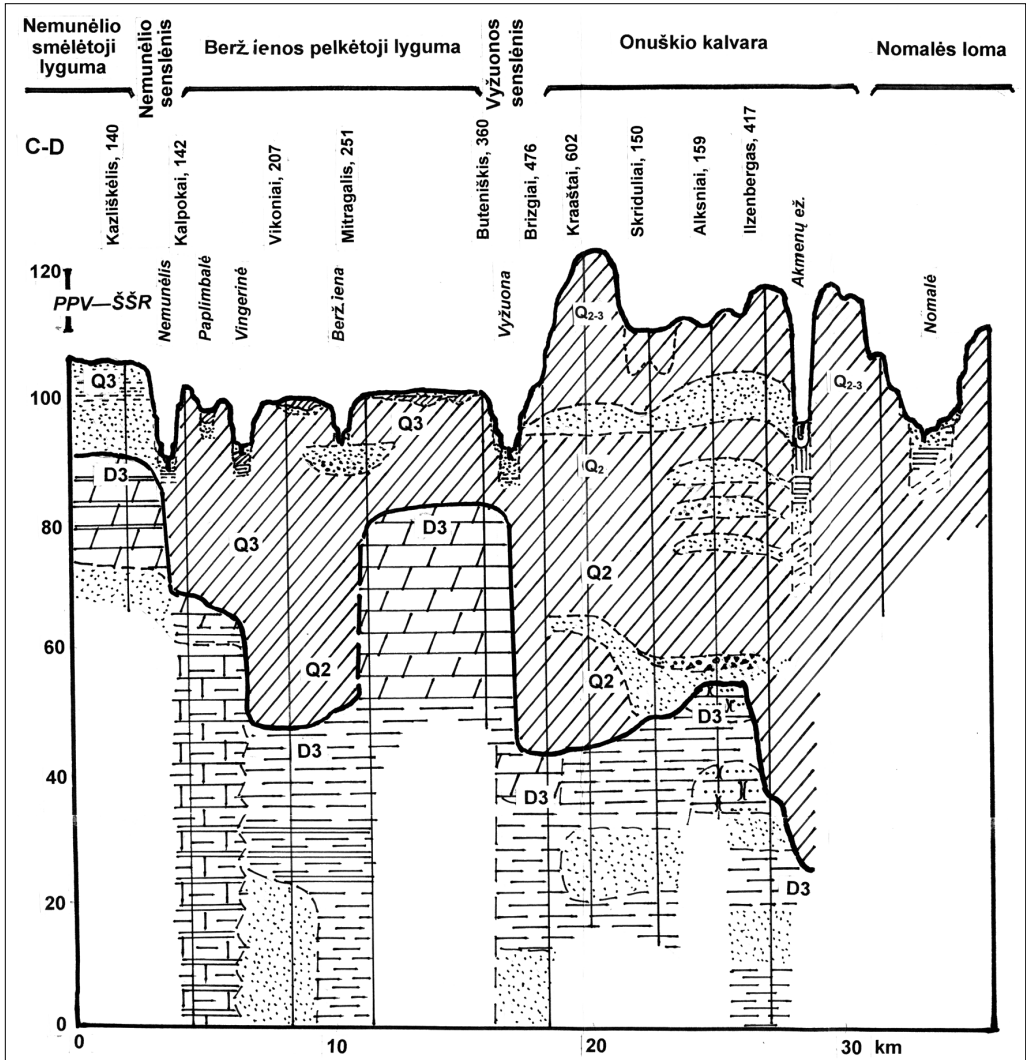
C – ledynmečių dangos palaidoti upių slėniai ir ryškesni senieji eroziniai irėžiai, iš dalies ledynų paveikti



4 pav. Vakarinės kraštovės dalies geologinis profilis A-B per lygumą. Sutartiniai ženklai: 1 – smulkus smėlis, 2 – vidutinis bei įvairiagrūdis smėlis, 3 – stambus smėlis su žvyru, 4 – žvyras su smėliu, 5 – žvyras su gargždu ir rieduliais, 6 – konglomeratas, 7 – riedulių grindinys, 8 – moreninis priemolis su žvyru, gargždu ir rieduliais (iki 30%), 9 – ikikvarterinis molis, 10 – aleuritas, 11 – holoceninis molis, 12 – klintys, 13 – mergelis, 14 – dolomitas, 15 – dolomitas su molio tarpusluoksniais, 16 – smiltainis, 17 – smiltainis su smėlio tarpusluoksniais, 18 – holoceninis ežerų sapropelis, 19 – žemapelkinės durpės, 20 – aukštapelkinės durpės

sistema, gal ir ne visai darnią, gal ir heterogenišką (nevienakilmę), tačiau upyno magistralės atsekti galima (3 pav., C).

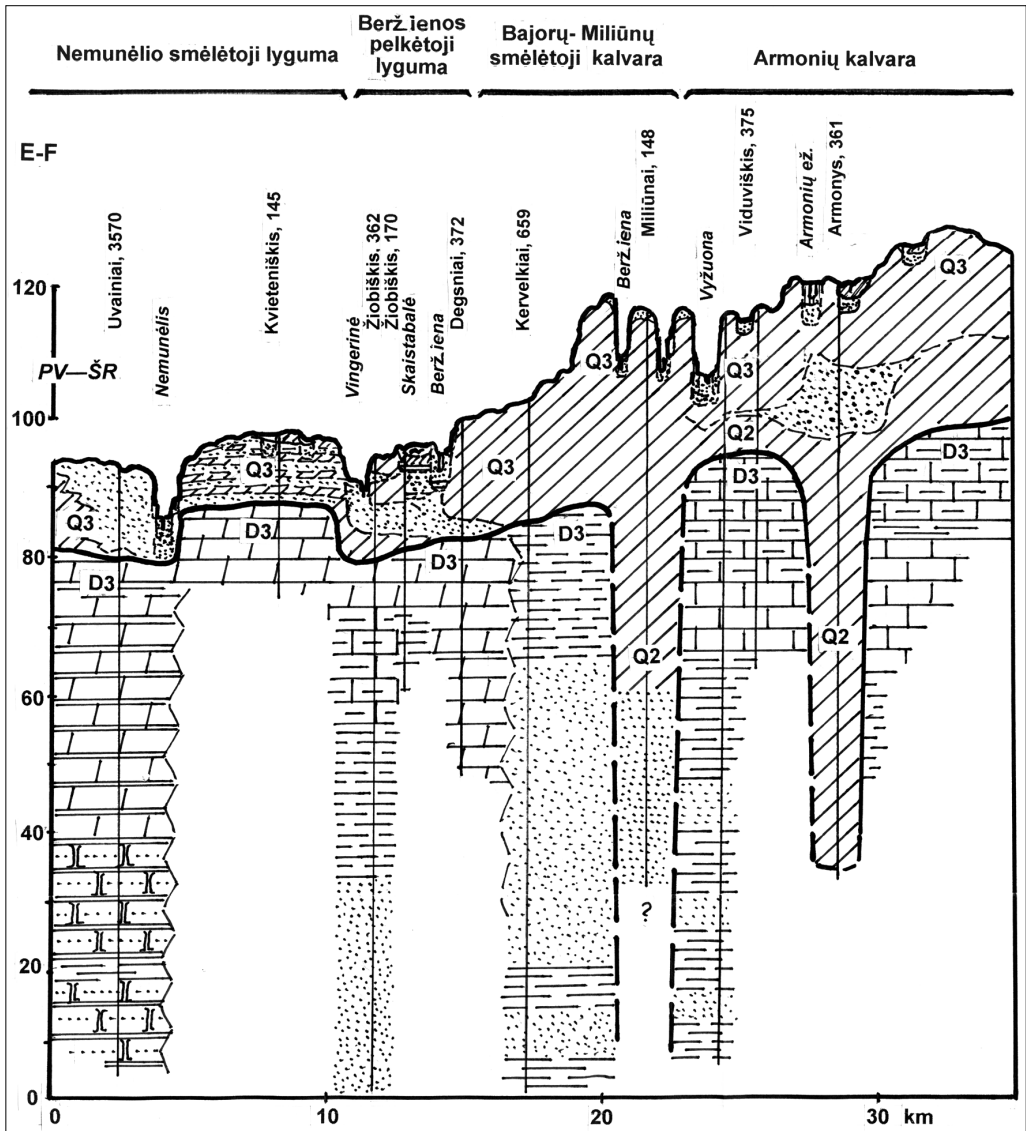
Devoninio dolomityno pakiluma atsispindi ir kraštovės vakariniame profilyje ties Čedasais (4 pav.), kuris gana svarbus Vakarų Aukštaičių plynaukštės šlaitui pažinti. Matyti vienas kitas siauras erozinis įrėžis, užpildytas vidurinio ir vėlyvojo pleistoceno (kvartero) moreninio priemolio. Taigi ties Konstantinavos tektoniniu lūžiu,



ties ežerų grandimi ir Nemunėlio vidurpiu įgilintas senslėnis turi bent 60 m storio klodą. Apie Čedasų įdaubos gylį kiek mažiau duomenų. Pačiame pasienyje, ties Daliečių kaimu viršutinio devono pakiluma priartėja prie 85 m NN aukščio, dolomito sluoksniai pasitaiko 2–3 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus. Kazliškio–Konstantinavos ruože vėlyvajame pleistocene, ankstesnės tarpstadijos pabaigoje būta nuolėdyninių smėlinių tėkmių ruožo – fliuvioglacialo, kuris ypač storus sluoksnius paliko arčiau Nemunėlio paveldėtojo (permanentinio) slėnio. Šis ruožas buvo nulėmtas giluminių tektoninių lūžių sankirtos.

Beržienos pelkėtosios lygumos ir gana pakilios Onušio kalvaros giluminė kvarterinė struktūra taip pat nėra vientisa (5 pav.). Tai irgi lemta Nemunėlio, Vingerinės, Beržienos ir Vyžuonos tektoninių lūžių. Vikonių ir Žiobiškio lyguma turi bent 50 m priemolio storymę, tuo tarpu pati Beržienos lyguma, artėjant prie Juodupės, turi plačią 80 m aukščio devoninę pakilumą. Onušio kalvaros gėlmės įvairinamos bent

5 pav. Beržienos pelkėtosios lygumos ir Onušio kalvaros geologinis profilis C–D (4–8 ir 32 geologiniai profiliai sudaryti R. Kunsko)

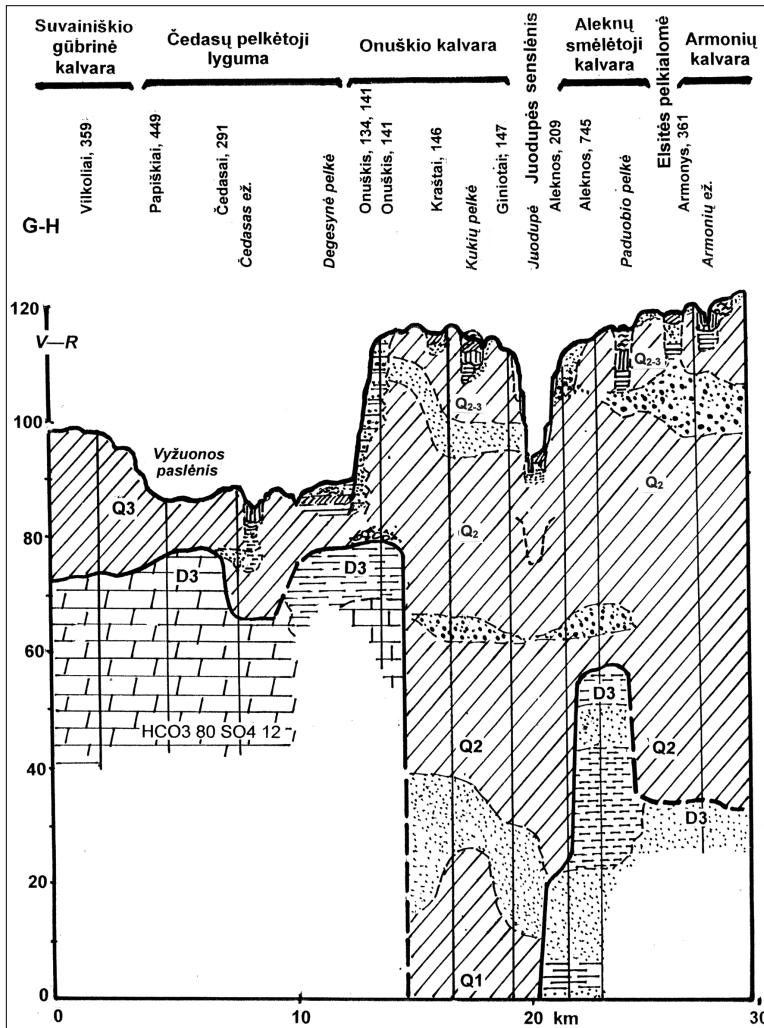


penkių smėlinių žvyringų tarpusluoksnių. Gali būti, kad ledynmečiais ir jų stadijomis tarpliežuvinė pakiluma tapdavo ledyno vandens nuotėkio ruožu. Jo padariniai gana vaizdžiai matomi kai kuriuose Nemunėlio smėlėtosios lygumos ir Beržienos pelkėtosios lygumos gręžiniuose, ypač Kvieteniškio gręžinyje (6 pav.).

Vingerinės ir Beržienos tektoninio lūžio pažymėtas yra beveik šimtmetrinio gylio Beržienos įrėžis ties Miliūnais. Panašus įrėžis yra ir ties Armonimis, ties Armonių ežero ir pelkės paveldėta ekosistema. Viduriniojo pleistoceno pabaigoje šioje lomoje (gali būti susijusioje su šiuolaikine Alsintos, kitaip, latviškai Elsitės loma) susiklostė žvyro ir smėlio sluoksniai. Taigi Armonių kalvara, kaip ir Onušio, galėjo formuotis ledyno tarpliežuviniame ruože.

Gana sudėtinga šiaurinių kalvarų sąranga iš dalies matosi G–H geologiniame profilyje (7 pav.). Ypač įdomus statusis vakarinis Onušio kalvaros pakraštys, kurio

6 pav. Geologinis profilis E–F per pietinę Juodupės kraštovės dalį



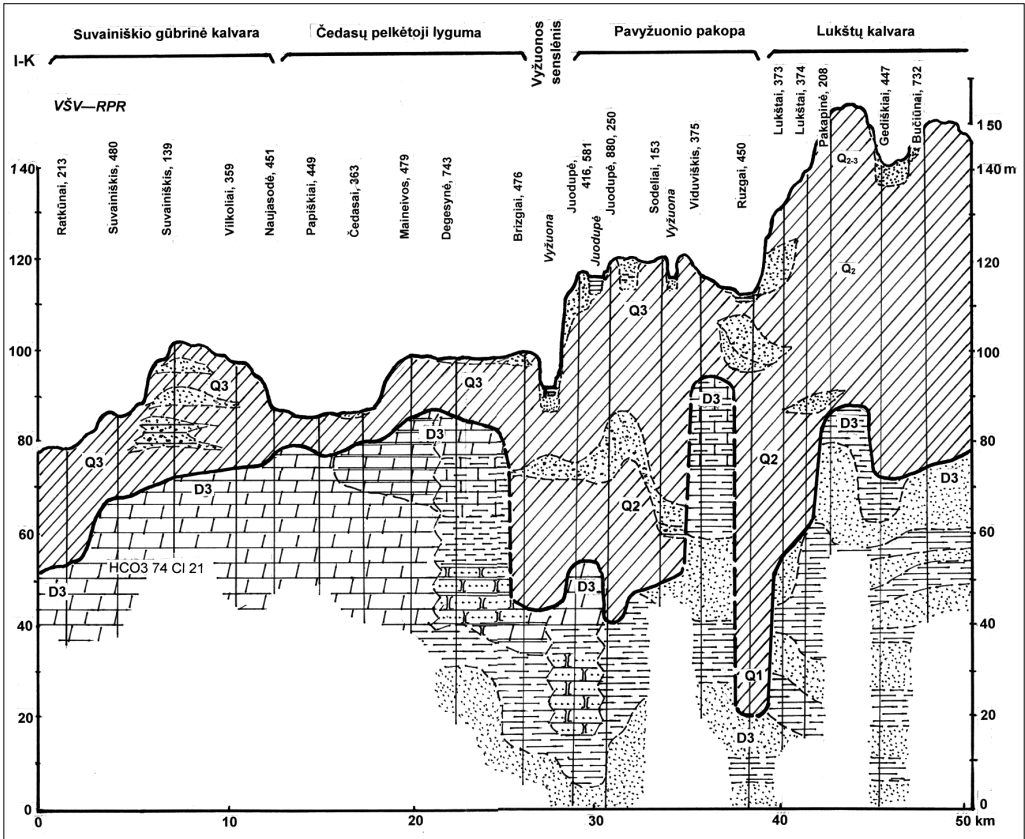
7 pav. Geologinis profilis G–H per šiaurinę Juodupės kraštovės dalį

sluoksniuose molis persiluoksniuoja su žvyro, smėlio, priemolio ir aleurito sluoksniuais. Tai gana charakteringas atvejis Baltijos aukštumose, ledyno ir kalvyno šlaito kontaktuose, kada kaitaliojasi fluvio-glacialinė, tekančio vandens, ir limnoglacialinė, užsistovinčio vandens, akumuliacija.

Ties Onušio kalvara yra savotiškai permaininga gelmių sandara. Nuo galimai pavaldėtos Kukių pelkės ligi pat išraiškingo permanentinio Juodupės senslėnio (šiuo atveju tiktų sakyti *likslėnio*, arba liekaninio slėnio⁹) glūdi Šiaurės Rytų Lietuvoje vienas giliausių ir plačiausių įrežių, viršijantis ir 120 m gylį (7 pav.).

Platus grabeniškas (tektoninių lūžių apribotos geldos) devoninio paviršiaus pažemėjimas aptinkamas ir ties mums įdomia ir Juodupėi artima Pavyžuonio pakopa (8 pav.). Ši 80 m storumė turi gana reikšmingą pleistoceno pabaigos smėlynų kompleksą. Gali būti, kad pakili Pavyžuonio pakopa kaupė ledynines sąnašas dėl svarbaus devono sluoksnių kliuvinio, mergelio pakilumos ties Veduviškiū ir Ruzgais. Lukštų kalvaros kilmė daugiau problemiškesnė; ji kaip ir Onušio kalvara su pavaldėtų ežerų dubenimis yra kiek se-

⁹ Kunskas R. *Ežerų ir pelkių ekosistemų raida*, Vilnius, 2005.

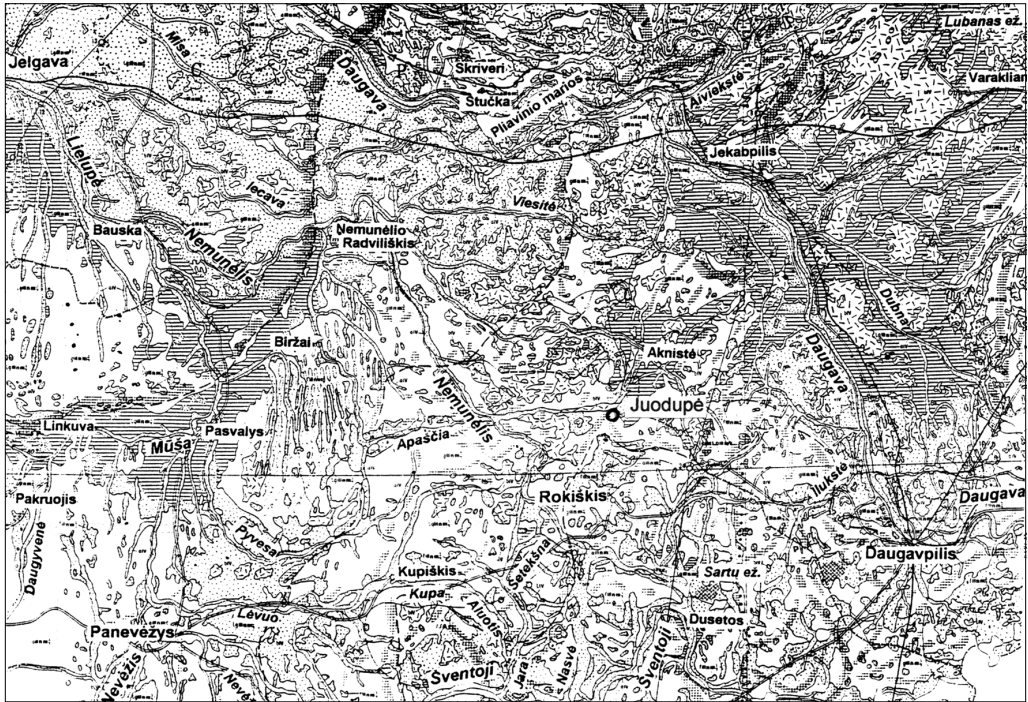


nesnė už Suvainiško, nes gana pakili (apie 140–150 m) ir stačiašlaitėmis kalvomis primena pietesnes Šėlių aukštumos kalvaras. Iš pietų į šiaurę vaizdingą Lukštų kalvarą perkentantis siauras gilus Šaltojės aukštupys daugiau primena *poledyninę riną*, kokių daugiau matome piečiau, apie Obeliūs ir Kriaunàs. Šaltojė kalvyne perkerta moreninius ir tarpmoreninius sluoksnius, gausiai drenuoja požeminius vandenis, dėlto ir Šaltojos vardą gavo. Ir žemiau Lukštų į vakarus pasukusios Šaltojos slėnis turi seno paveldėto slėnio savybių – slėnyje ir kalvų papėdėse apstu šaltiniuotų pievų.

Lėdyno veiklos lobizmo ir nevienalaikiškumo padariniai. Nemunėlio ir jo intako Vyžuonos baseinas yra mūsų Juodupės kraštovės bazinė teritorija, apimanti Onuško, Aleknu, Armonių, Lukštų–Skėmų, Didsodės–Degsnių kalvaras, Pavyžuonio pakopą ir Beržienos pelkėtąją lygumą. 1980 m. išleisto Pabaltijo kvarterinės dangos žemėlapiu¹⁰ fragmente (9 pav.) pagrindinius plotus užima balti pagrindinės arba dugninės morenos plotai, kryžmiškai yra brūkšniuoti gūbrinių kalvarų ir pavienių kalvarų ruožai, horizontaliai liniuotos limnoglacialinės lygumos. Taškuoti plotai žymi smėlingas ar žvyringas fluivioglacialines lygumas, o chaotiški brūkšneliai – pelkės ir pelkynai. Limnoglacialinės lygumos susiję su Mūšės ir Nemunėlio bei Dauguvės vidurupio slėniais. Labai ryškiai išsiskiria meridianinių gūbrių išraižyta vietovė tarp Apaščiōs ir Pyvesōs. Gūbrių kil-

8 pav. Geologinis profilis I–K per vidurinę Juodupės kraštovės dalį ir Pavyžuonio pakopą

¹⁰ Geological map of the Quaternary deposits of the Soviet Baltic Republics, Leningrad, 1980.



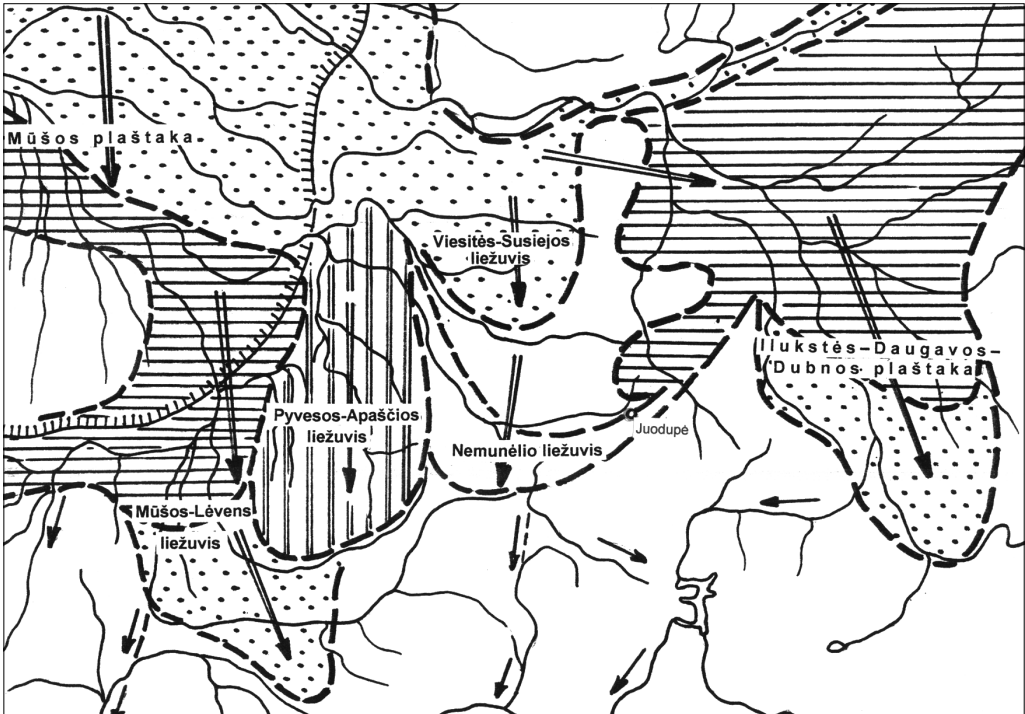
9 pav. Pabaltijo kvartero dangos žemėlapis 1:500 000 (Geological map of the Quaternary deposits of the Soviet Baltic Republica, 1980, Moscow), redaguoto V. Vaitonio, fragmentas

mė ligi šiol geomorfologų skirtingai aiškinama. Stambia punktyrine linija žymimos trys ledyno degradavimo (pasitraukimo) stadijos – pradedant iš dešinės – Pietų Lietuvos, Vidurio Lietuvos ir Šiaurės Lietuvos.

Šio straipsnio autorius, laikydamasis nevienalaikio ledyno pasitraukimo ir pakartotinių liežuvių bei smulkesnių lobų antslinkių idėjų, leido sau nubrėžti pagrindinių ledyno liežuvių vietas, jų paliktus smėlynus ir molynus. Du svarbiausi Šiaurės Lietuvos ledyno išiveržimo srautai – Mūšos plaštaka ir Ilukstės–Dauguvos–Dubnos plaštaka – buvo mažesnių liežuvių ir lobų (festonų) pulsacijos bazė (10 pav.). Matome, kad kiekvienos svarbios stadijos plaštakos ir liežuviai sudarė ledynui artimas molines ir aleuritines lygumas ir toliau į pietus besidriekiančias smėlines lygumas. Mažesniai Nemunėlio liežuviui smėlinė lyguma taip pat būdinga, tik tai toliau į šiaurę plyti jau ne vientisa molio lyguma, o mozaiška priesmėlio, ežerinio priemolio, aleurito ir lopininė molio danga. Molio lopiniai aptinkami apie Konstantināva, Beržienos ir Čedasų lygumose molis paslėptas nestoros priesmėlio dangos, todėl poledynmetyje čia labai paplito pelkės. Nuo Dauguvos plaštakos pro Aknistę, beveik iki Júodupės senslėnio, buvo atsišakojęs molį klostęs ledyno lobas.

Jeigu trumpai reikėtų apibrėžti tikro molyno ir tikro smėlyno susidarymo sąlygas ledyno pakraštyje, autorius siūlo tokį naują modelį. Molis klostėsi ne atviruose, o polediniuose ledo liežuvio pridengtuose plotuose, smarkiai šarmingame ežere. Smėlis būdingas ir stovinčiam ežerui, jeigu vasarą jis nuledėja ir banguoja, ir nuo ledyno pratekamam sekležerui.¹¹

¹¹ Kuskas R. *Ežerų ir pelkių ekosistemų raida*. Vilnius, 2005.



10 pav.
9 pav. žemėlapio interpretacija, rekonstruojanti nevienalaukius ledyno liežuvius, jų formotas vietas (R. Kunksas, 2002)

11 pav. Originalaus V. Vaitonio žemėlapio (1980) fragmentas, bylojantis apie degraduojančio ledyno osciliacijų heterogeniškumą. Tamsūs reljefo struktūrinių linijų ruožai parodo gana skirtingą liežuvių poslinkių veiklą, akumuliacijos būdą



12 pav. Kukių ozo vakarinis galas, verčiamas vietiniu žvyrynu



13 pav. Kukių pelkės (Samaninės) raisto toliai nuo aukštojo akmenuotojo gūbrio, tariamojo ozo, pelkės pietinėje dalyje

Minėtąjį Šiaurės Rytų Lietuvos ledyno veiklos nevienalaikiškumą, heterogeniškumą, skirtingus nuledėjimo plotus jau prieš 25 m. savo originaliame žemėlapyje yra žymėjęs V. Vaitonis. Įvairiose vietovėse jo tamsūs brūkšniai, vadinamieji dabartinio reljefo *lineamentai* (tiesiniai elementai), eina gana skirtingomis kryptimis.¹² Gaila, kad jis plačiau neišdėstė savo lineamentų kilmės sampratos (11 pav.).

Ir Onušio kalvara, ir Vyžuonės senslėnis turi daugiaetapes istorijas, todėl ir šlaitų paviršiaus formos įvairiuose ruožuose yra nevienodos. Jau minėta, jog kalvaros gūbrėtumai vietomis siejasi su ozais – ledyno plyšių upių nešmenimis (12, 13 pav.), tačiau arčiau Onušio vakarinės vidutinio aukščio kalvų grandys pasuka ir pietvakarių kryptimi, taigi artima tektoninės zonos kryptčiai. Rytinė Onušio kalvaros dalis, Remeikių–Giniotų vidutinio aukštumo (115 m NN) moreninis gūbrys turi aiškių vėlyvojo ledyno lobo išliaužimo nuo Aknistės pusės žymių, nuardytos morenos ir atidengtų daugybės riedulių (14–16 pav.). Pats Aknistės lomos dugnas po atitrū-

¹²Vaitonis V. *Sketch map showing degradation of the last glaciation. Geological map of the Quaternary deposits of the Soviet Baltic Republics.* Leningrad, 1980.



14 pav. Stambieji Juodupės apylinkės rieduliai. Reljefingas biotitinis granitoidas, melioratorių įkomponuotas Juodupėje (viršuje). Vyžuonos senslėnio pašlaitės (žemosios terasos) rieduliai ties Bryzgiais

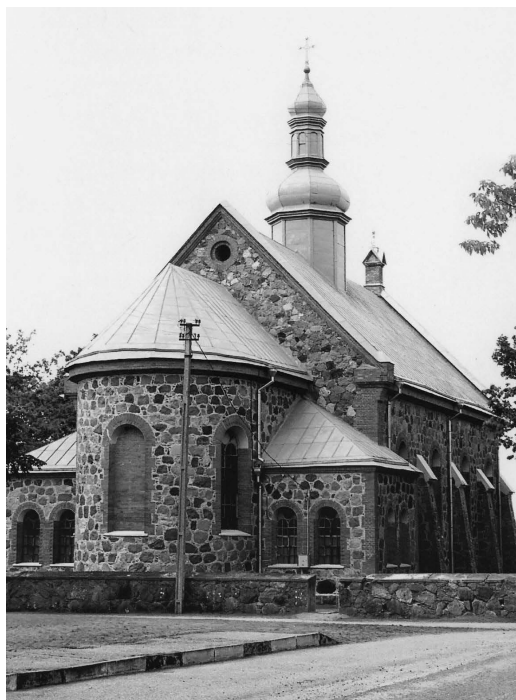
15 pav. Degesynės duburio pietiniame pakraštyje ties Vyžuonėlėmis išliko gana stambių riedulių



kusiu ledo gabalu klostė molį, o vėliau lomoje susidarė Lielajo (Didžioji) aukštapelkė. Kiek mažesnio šiaurinio ledo lobo išgulėtoje vietoje, jau šiaupus Susejos senslėnio, netoli Alksnių kaimo, liko didelio Dumblio ežero (didž. gylis 4,6 m) ir jį supančio pelkyno kompleksas.

Vaizdingą ir geomorfologiškai įdomią Onušio kalvarą iš tiesų sudaro net trys kalvagūbriai: Naujasodės–Onušio, Brizgių–Kraštų ir Remeikių–Ginotų (17–19 pav.). Tarp gūbrių įsiterpia Apvalojo ir Dumblio ežerų duburys ir Kukių pelkės įdauba. Vakariniai tų duburių šlaitai gana statūs, yra 20–30 m aukščio, primena vadinamuosius *kontaktinius*, ar *keiminius*, šlaitus, kai kalvoms teko klostytis šalia stačiašlaitčio ledo lusto. Taigi Onušio kalvara, arba vienakilmių kalvų grupė, yra sudėtinga orografiškai ir struktūriškai (20–25 pav.). Atskirą gūbrinę kalvarą sudaro Eikiniškio ežerėlio kalvotas baseinas, mišlingai išlikęs pelkinių duburių apsuptyje į šiaurę nuo Čedasų, tarp Degesynės ir Juodymo pelkių (20, 21 pav.).

Pietrytinėje kraštovės dalyje esanti kalvota plynaukštės dalis, tiksliau – gūbrinė kalvara, kelia vietos geologinės struktūros klausimą. Panašu, kad paskutiniojo ledyno liežuvio antslinkis atidengė ankstesnių stadijų kvartero sluoksnius, ties Lukštais paliko kontaktinius darinius, nemenkus požeminius upelius ir Šaltojos likslėnio fragmentą į vakarus nuo Lukštų (22–24 pav). Plono ledyno liežuvio trumpalaikį kontaktinį poveikį liudytų ir pastatintos kalvelės, iš kurių – Lukštų piliakalnis (25 pav.).



16 pav. Lukštų bažnyčia su vietinių riedulių sienų mozaika

17 pav. Kraštų molėtoji pelkėtoji loma su ją supančiomis keliomis statkalvėmis. Kairėje – Sidabrinės piliakalnis





18 pav. Sidabrinės piliakalnis

19 pav. Bryzgių piliakalnis Kiemiškių miško pakraštyje užmirštas, prastai prižiūrimas ir ardomas





20 pav. Minavos upelis kanalu paverstas
labai nusekino Eikiniškio aukštumėlės ežerą



21 pav. Eikiniškio ežeras, bene nuošaliausias
Lietuvoje, pelkynų apsuptas. Tolumoje matyti
Pečėgalio miško sala



22 pav. Lukštų daubos šaltininiai
upeliai į Šaltojos senslėnį



23 pav. Lukštų daubos amžinieji
gydantieji šaltiniai





24 pav. Užpelkėjęs Šaltojos senslėnio fragmentas ties Lukštais

25 pav. Lukštų piliakalnis



Slėnių ir upyno likimas. Vyžuonos žemupio ir vidurupio senslėnio pratęjimai turi žvyringus terasėtus ir riedulingus ruožus, nors stambokų riedulių pasitaiko ir atokiau nuo senslėnių, daugiausia kalvarų šlaituose ar gūbrinių kalvarų viršuje, kaip antai ant neaukštos Didiosės–Degsnių gūbrinės kalvaros, buvusio Lingėnų kaimo laukuose. Gana įdomus, nors jau apmažintas riedulynas matyti šiauriniame Vyžuonos senslėnio šlaite ties Brýzgiais, o apatinės (3–5 m) ir aukštesnės (8–12 m) terasų gana platūs (dešimtimis metrų) žvyrynai yra senokai kasami, kai kur jau rekultivuojami. Gana didelis žvyrynas – aukštoji fluvio-glacialinė terasa jau pietinėje Vyžuonos senslėnio pusėje yra ties Prūsėliais, 4–5 km į vakarus nuo Juodupės, kitas – šiaurinėje, ties Patilčiais (26, 27 pav.).

Vyžuonos senslėnis žemiau Juodupės ir Juodupės senslėnis ties Raulpiais ir Alėknomis turi išties užpelkėjusį dugną. Pietinei žemutinei terasai ties Prūsėliais ir Generališkiu taip pat būdingas supelkėjimas, terasos durpių klodo storis 2–2,5 m, kol pelkė dar nebuvo nusausinta. Tai paaiškinama didoku tarpsluoksnių požeminių vandenių pritekėjimu nuo pietinės lygumos. Šaltiniuotumą paliudija ir vietovardis, pietų krante ties Mainėvomis į Vėžuoną įtekantis Šaltupis. Iš šiaurinės Onušio kalvaros pusės vandenį tiekia kelių metrų storio rupaus smėlio sluoksnis (26, 27 pav.). Tad senslėnių supelkėjimas yra



26 pav. Didžiulės Vyžuonos senupės žvyro ir gargždo aliuvės, senovinė terasa, matomi Patilčių karjere

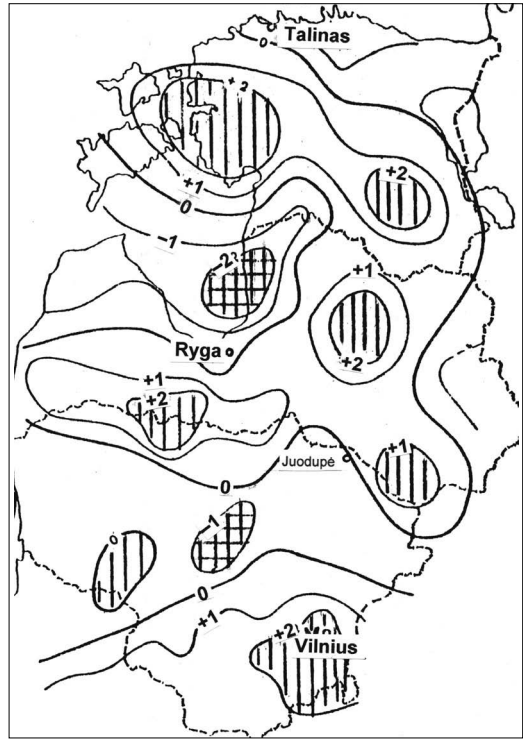


27 pav. Iškastas didysis Patilčių karjeras, erdvė kadaise užpildyta Vyžuonos senupės žvyro ir gargždo

lemiamas ir požeminės vandentiekos, ir takoskyrinės padėties upyne (Juodupės atvejas). Poledynmečio upyno raidai gana svarbi yra fizinio geografinio rajono ir kraštovės tektoninė tendencija. Grimzdimas skatina akumuliaciją, kilimas – eroziją, stabdo pelkėjimo procesą. Jeigu laikysimės A. Ražinsko nustatytų neotektonikos diferencijuotų regionų (28 pav.)¹³, tai pats Juodupės valsčiaus pakraštys ir Aknistės limnoglacialinė lyguma pakliūva į nedidelio kilimo ruožą, ir Juodupės senslėnio pelkėjimas paskutiniaisiais tūkstantmečiais lėtėjo, klotas buvo pasiekęs vidutinį 2,5 m raistinio klotu storį, giliausiose vietose buvo aptinkama 5–5,5 m. Tuo tarpu Šetekšna ir panašūs pietesni senslėniai pelkėjo intensyviau, vidutinis klotu storis tenai jau 3,5–4 m, didžiausias – 6,5–7 m.

Vyžuonos senslėnis žemiau Juodupės dėl pavaldėtų tarpledynmečių atkarpų nėra nei vieno plocio, nei šlaitai yra lygūs ar vienodai terasėti. Minėtos žvyrinės terasos irgi yra pavaldėtos iš ankstyvesnių stadijų bei tarpstadijinių etapų, o gali būti susiję ir su didžiulio Dauguvos aukštupio limnoglacialinio baseino nuotėkiu pro Aknistę, panašiai kaip Kriaunos senslėniu ties Obeliais (29–34 pav.). Rytinės upyno dalies senslėniai – Vyžuonos aukštupys, Šaltoja su Šaltupe ir Gerbale, Beržienos aukštupys – turi ir pavaldėtų senslėnių elementų (35–41 pav.), ir erozinių, holocene prasilaužusių slėnių atkarpų. Tų upių mityba taip pat didžia dalimi susijusi su požeminiais vandeningais sluoksniais kalvarose. Šaltupė čia tapusi beveik apeliatyvu (geografiniu pavadinimu). Beržienos aukštupys jau yra pamaitinamas ir iš smėlėtosios Miliūnų kalvaros, taigi upė irgi gamtiškai saikingai reguliuojama. Beržienos intako Kumpono baseine, kuris plyti ligi pat Lingėnų miško kapinių, yra nedidelis, bet geomorfologiškai įdomus Vaidlonų–Lingėnų gūbrys, labai susijęs su giluminėmis struktūromis. Ir Vaidlonų apylinkių, ir Apūniškio miško sudėtingas duburėtas reljefas, anomaliniai geofiziniai reiškiniai, didelis dirvožemio ir augalijos permainingumas vertas detalesnio patyrinėjimo.

Visa Šiaurės Rytų Lietuva, ypač Dienvidsusejos (Viesitės), Nemunėlio, Lėvens, Šventosios takoskyra, yra išsaugojusi geologinių siurprizų – gilių plačių stačiašlaičių senslėnių fragmentų. Tai poledynmetyje atsikūrę, pradubę ledo užpildų konservuoti tarpledynmečių ir tarpstadijų šiltmečių galingų nuotėkio arterijų likučiai. Arčiau Juodupės tokie likę senslėniai matosi prie Žiobiškio, apie Mitragalį ir Lukštūs (24, 41A–B pav.).



28 pav. Geofiziko A. Ražinsko Pabaltijo diferencijuotų neotektoninių judesių žemėlapis, paremtas geopotencialo skaičiavimais (1973)

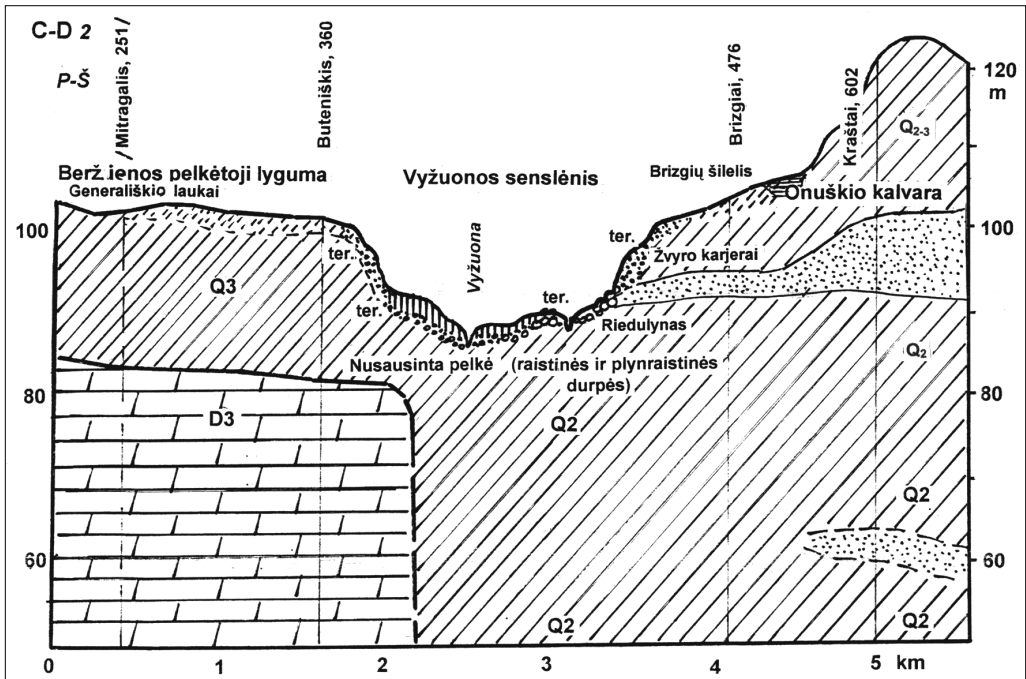
¹³Ražinskas A. Pabaltijo geopotencialo tyrimas, *Geograf. metraštis*, Vilnius, 1969, kn. 13.



29 pav. Juodupės ir Vyžuonos senslėnis nuo Juodupės miestelio

30 pav. Paduobio durpynas ir naujasis raistas buvusiuose karjeruose nuo senslėnio šlaito. Tolumoje matyti Remeikių gūbrys ir sodybos

31 pav. Paduobio durpyno karjeruose atsikūrusi žemapelkės plynė; toliau matyti natūralusis ir senesnis raistas



32 pav. Vyžuonos senslėnio skersinis profilis ties Bryzgiais, žemiau Juodupės



33 pav. Kanalizuojoji Vyžuonos vaga ties Kiemiškiais (kairėje). Vyžuonos senslėnis ties Mainėvomis (apačioje)



34 pav. Vyžuonos
senslėnis žemiau
Patilčių



35 pav. Šaltojos
aukštupio
skrodžiamos daubos
netoli Šikšnių



36 pav. Šaltojos
aukštupys ties
Vaboliais netoli
Lukštų



37 pav. Vyžuonos aukštupio pratekamos pelkinės daubos netoli Sodelių

38 pav. Vyžuonos aukštupio vingiai priešais senąjį Juodupės malūną

39 pav. Kanaluotoji Šeškinės dalis netoli Neršionių gluosnių ir viksvynų dėka pamažu natūralėja





40 pav. Rašytojo Liudo Dovydeno apdainuotasis jo vaikystės upelis Lakštena dabar, po visuotinos melioracijos

41 pav. Vingerinės senslėnio platumas ir šlaitų statumas netoli Žiobiškio (apačioje). Beržienos mišlingasis senslėnis, staiga užsibaigiantis netoli Mitragalio (apačioje)



Vyžuona dabar yra 40 km ilgio, į Nemunėlį įteka žemiau Panemūnio, ties Šilagalos kaimu. Iš 308 km² ploto surinkusi vandenį, Nemunėlin įtekėdama ji turi vidutinį 2,62 m³/sek. debitą. Vagos kritimas, nepaisant nedidelio slenkstėtumo, yra vidutinis, 1 m/km, kas yra daugoka senslėniui ir normalu plynaukštės šlaito slėniui. Vyžuonos intako Šaltojos (Šaltupio) ilgis 28 km, vidutinis debitas žiotyse – 0,85 m³/sek., vidutinis vagos kritimas irgi apie 1 m/km, tačiau vidurupio užpelkėjusio senslėnio atkarpoje vaga teturi 0,4–0,6 m/km nuolydį, o aukščiau Lukštų pralaužtiniame slėnyje – net 1,5–2 m/km. Juodupė (Juodupis) su savo labai anksti užpelkėjusiu slėniu dabar turi tik 11 km ilgį, žiotyse net 1,39 m³/sek. vidutinį debitą (didoko šlaitų šaltinuotumo padarinį) ir 0,8–0,9 m/km nuolydį.

Upės vasarą labai neišdžiūsta, nes gelbsti požeminiai vandenys. Jos užšala gruodžio pradžioje, anksčiausiai – lapkričio pradžioje. Didžiausias ledo storis šiame šaltų žiemų krašte retkarčiais siekia 37 ir daugiau cm, išsilaiko 100–106 dienas, tiktai šaltmečiais, koks buvo 1941–1942 m. žiemą, ledas išsilaikė 156 dienas. Ledonešis paprastai būna kovo pabaigoje, o vėlyvą pavasarį – balandžio viduryje.¹⁴

Poledynmečio ežerai ir pelkės. Vyžuonos baseino tvenkiniai ir ežerai istoriniu požiūriu yra problemiški, nes dar neatsakyta į klausimą, ar Vyžuonos ir Ignotiškio ežerai nėra labai seni tvenkiniai. Jau ankstyvajame geležies amžiuje aukštaičiai mokėjo reguliuoti ežerus dėl žuvivaisos, nerštaviečių, mokėjo statyti perkėlas ir palaikyti plaukimui tinkamus takoskyrų upelius. Moškėnų ankstyvos gynybinės, Obelių pirmykštės administracijos centrų reikšmė labai siejosi su pirmykštės bendruomenės palaikomais vandens keliais. Labai senas, periodiškai atstatomas gali būti ir Juodupės tvenkinys ant Vyžuonos. Jis paskutinį kartą rekonstruotas 1970 metais. Svarbią vietą Nemunėlio ir Susejos takoskyros sistemoje galėjo užimti kadaise gana vandeningas Alsintos (latgalių ir sėlių Elsītės) aukštupys. Latvių tyrinėtojų duomenimis, juo Vyžuonos upynas buvo pasiekiamas lengviau negu užpelkėjusia Juodupe (30 pav.).

Juodupės ir Onuškie kraštovėje išliko gana gilūs ir geros požeminės mitybos ežerai: Apvalasai (plotas 42 ha, didžiausias gylis 6,7 m; vidutinis gylis 4,4 m, kranto ilgis 2,7 km) ir Garajis, arba Ilgė, (plotas 83 ha, didžiausias gylis 3,4 m, vidutinis gylis 2,4 m, kranto ilgis 8 km; 42 pav.). Garajis yra *ilgų*, arba *rininių*, ežerų retas



42 pav. Miglotas žvejų rytas prie Ilgės arba Garajo ežero, šalia Ilzenbergo. I. Šarkauskaitės nuotr. repr.

¹⁴Klimatas ir jo ištekliai, Lietuvos TSR atlasas, Maskva, 1981.



43 pav. Armonių
ežeras



44 pav. Armonių
ežero vakarinė,
seklioji dalis

tame krašte atstovas. Tokia rininio ir apvalaus ledo lusto ežero – Garajo ir Apvalojo – dubenų asociacija Lietuvoje ir apskritai Rytų Europos kalvyne pasitaiko tose vietose, kur ežerai yra susidarę abipus tektoninio lūžio linijos. Tokia ežerų asociacija vadintina *kontraforme*.¹⁵ Rininis ežeras, kaip poledyninė, po storu ledyno skydu vandens išurbta slėninė forma, susidaro jau netoli stataus ledyno šlaito. Tuo tarpu daugiau ar mažiau apvalus ledyno lustas lieka barkšoti ledyno papėdėje. Onuškie kalvaros atveju skiriantis tektoninis lūžis, lėmęs ledyno pakraščio laikiną stagnaciją, per buvusį Ilzenbergo dvarą eina rytų–vakarų kryptimi. Tikrai nereikia manyti, jog rininiai ežerai formavosi paskutiniajame ledynmetyje. Didžioji Lietuvos ežeryno dalis ir ypač rininių ilgųjų ežerų dubenys buvo paveldėti iš viduriniojo ar net ankstyvojo pleistoceno, turi daugiau kaip 120 000–150 000 metų.

Gana natūralus, bet jau didelės brandos, labai uždumblėjęs, iš visų pusių supelkėjęs yra Armonių ežeras su gražia raistėta aukštapelke rytiniame gale (43–46 pav.). Ekosistemos vandens stabilumas įvairiais klimatiniais periodais nėra vienodas, todėl ežeras sparčiai dumblėjo, o pelkės klotas jau pasiekė 4,5 m storį. Giliausia ežero vieta irgi dar siekia 4 metrus.

¹⁵Kunskas R. *Ežerų ir pelkių ekosistemų raida*. Vilnius, 2005.



45 pav. Armonių vakarinės paežerės pelkė, nendrynų bei viksvynų juostos



46 pav. Armonių rytinio raisto gegužlinio kupstai – ežero svyravimo padarinys

Vyžuonos ir intakų tvenkiniai dar turi gana svarbią rekreacinę reikšmę. Jų vandens reguliacinis vaidmuo nėra labai didelis, tačiau Juodupės tvenkinys turi įvairias funkcijas, visada lieka svarbus (47–49 pav.).

Ežerai kalvarų papėdėse ir lygumose daug sparčiau sensta, pavienių paežerinių pelkių klodai susijungia į ištisą pelkyną. Vyžuonos baseino pelkynui gana charakteringas Čedaso ežero, pelkės ir netoliese esančio Degesynės pelkyno didelis kompleksas, kuris dėl savo kilmės ir sparčios akumuliacijos skolingas aukštai ir veiksmingai Onušio kalvarai, jos tarpmoreninių smėlių ir žvyrų sluoksniams (50 pav.). Poveikis į vakaruose esančias Degesynės pelkės (940 ha) ir Čedaso ežero (70 ha, didžiausias gylis 1,8 m, vidutinis gylis 0,4 m) ekosistemas galėjo būti didesnis ir už poveikį į Paduobio pelkę, esančią Juodupės slėnyje (394 ha). Brandi Čedaso ežero ekosistema provizoriškai yra tyrinėta dėl galimybės naudoti ežero sapropelį (apie 1989–1991 metus). Šiandien iš 75–80 ha poledynmečio ežero teliko šeštoji dalis – sekus molingio dumblo ir sapropelio užpildytas ežerinis dubuo, kuriame belikusi viena arti 2 m gylio duobė. Ežerą ištisai užtraukė plūduriuojančios vandenžolės, daugiausia plūdės, vietomis barkšo platūs švendrynai ir nendrynai. Klodų sandarą iš dalies perteikia 51–53 pav. Čedasas taip pat yra lyguminės



47 pav. Pašilių tvenkinys ant Gerbalės upelio, saugiai „kybantis“ aukščiau slėnio molingame dirvožemyje



48 pav. Senovinis Onušio tvenkinys prie Aukštakalnio

senos rinos segmentas, pietinis jos narys; jos tęsinyje šiaurėje dar yra išlikęs nedidelis Eikiniškio ežerėlis (26 ha).

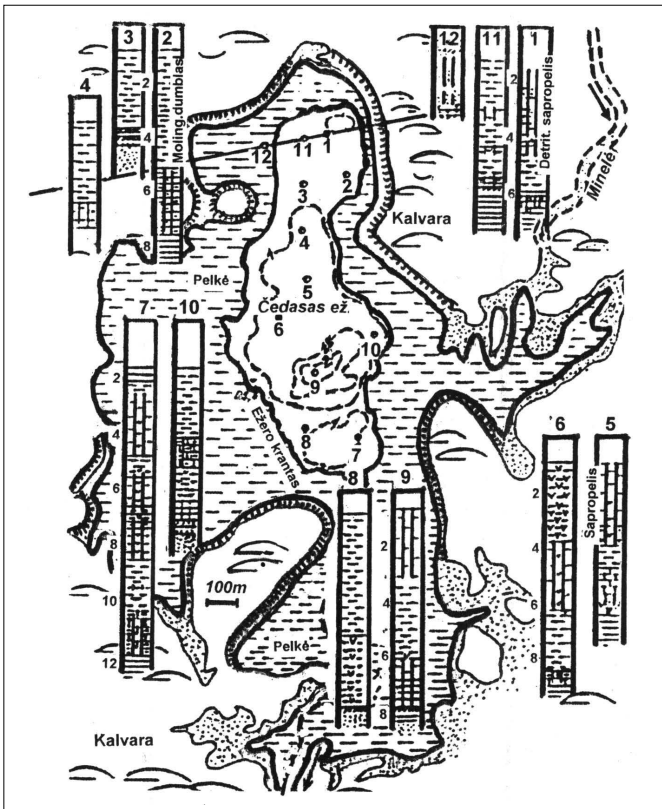
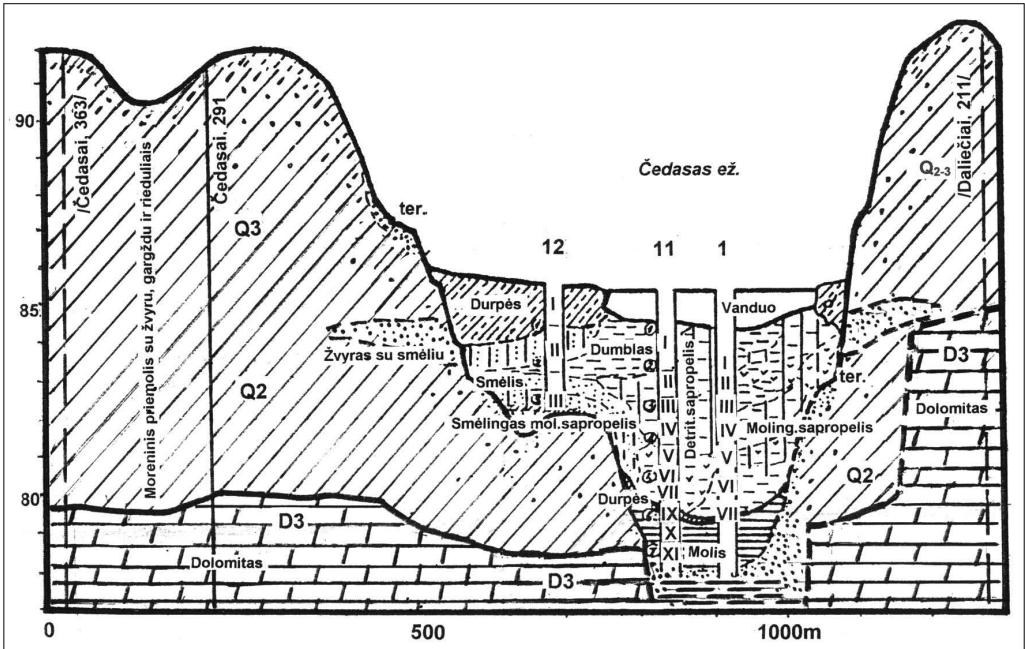
Šiaurinės ežero dalies skersinis profilis su stratigrafiniais gręžiniais parodė, kad pagrindinė ežero dalis su giliai slūgsančiu moliu pradėjo klostytis dar senajame poledynmetyje, aleriodo klimatiniam pašiltėjime (28 pav.). Esminiame klimato pašiltėjime preborealyje sekležerio pakraščiai jau buvo užsitraukę samaniniu ir žoliniu liūnu, tačiau greitai ežeras lemtingai pradubo, regeneravo jo dubuo, iš po molio sluoksnio ištekėjo požeminis ežeras, kadaise sutirpęs didelis ledo lustas. Neolito laikais, prieš 4000 metų, ežeras jau buvo užsipildęs dumbliu daugiau pusės dubens, tačiau turėjo būti dar labai žuvingas, vandens gylis bent 3–4 metrai. Geležies amžiuje, arba vadinamame subatlantiniame klimatiniam periode, ežeras seklėjo vis sparčiau.



49 pav. Beržiena Apūniškio miške (kairėje).
Beržienos tvenkinys netoli Miliūnų, Apūniškio
miško kaimavietės (apačioje). I. Šarkauskaitės
nuotraukos reprodukcijos



50 pav. Degesynės
durpyno pakraštys
ties Onuškiu



51 pav. Čedasos ežero šiaurinės dalies geologinis ir stratigrafinis profilis pagal R. Kunsko apžvalginį tyrimą. Stulpeliuose romėniški skaičiai žymi žiedadulkių zonas pagal L. Postą

52 pav. Vyžuonos baseino charakteringojo brandaus Čedasos ežero ir užpelkėjusios paežerės schema su svarbiausių ežero ir pelkės klando grėžinių stulpeliais (R. Kunsko sąvadas pagal 1989–1991 m. tyrimus ir Lietuvos vandens ūkio projektavimo instituto medžiagą)



54 pav. Kukių aukštapelkės plynraisčio panorama



55 pav. Kukių pelkės plynraisčio storiausio klodo vieta,
kur pragrėžėme 6,85 m durpių ir sapropelio

stadiją, kaip daugelis Juodupės kraštovės pelkių yra ryškiai kupstuota, o tai atspindi ežerų ir grunto vandenų svyravimus. Paduobio ir Prūselių pelkės senslėniuose durpėdarą plėtojo irgi prie ežerėlių, o tie susidarė poledynmetyje pradubus slėnyje užneštiems ledo lūstams. Ilgametė durpyno įmonė paduobyje kūrėsi ant 7,5 mln. m³ tūrio ir 5,7 m storio durpių klodo.

Minėtos pelkės telkiasi Čedasų pelkėtoje lygumoje, Onušio daugialypėje kalvaroje, Aleknų smėlėtoje kalvaroje, Elsitės pelkėtoje lygumoje ir Juodupės–Vyžuonos likusiame slėnyje. Nuo Juodupės į pietvakarius plytinčioje Beržienos pelkėtoje lygumoje pelkės plačios bet seklios. Lyguma periodiškai buvo nudrenuojama Vyžuonos ir Beržienos senslėnių, daugybės jų intakėlių.

Jau minėjome Vyžuonos baseino pelkių ir pelkynų geologinę specifiką. Poledynmečio klimato svyravimai ir nevienodas upių drenažas gana skirtingai paveikė pelkėjimo židinius, labai daug pelkėtų senslėnių taip ir nevirto vientisomis pelkių ekosistemomis. Pelkėdarą įprasta sieti su kritulių pertekliumi ir blogu nuotėkiu. Reljefingame Vyžuonos baseine vandens nutekėjimo sąlygos buvo geros arba vidutinės.



56 pav. Pietrytinė Kukių pelkės dalis patiria gūbrio nuotekos vandenių poveikį, tad pušinis plynraistis įvairinamas nendryno (viršuje kairėje)

57 pav. Buvusio Duobio ežero (Akležerio) pelkė Paduobio miške (viršuje dešinėje)

58 pav. Akležerio pelkės praplaišos liūnsargių ir kiminų plynėje

Upių tankumas, Lietuvoje ne pats didžiausias, yra apie 1 km/km². Pažymėtina, kad šiame krašte upingumą, upelių plėtotę labai stabdo pelkių paplitimas. Vidutinis paviršiaus nuotėkio modulis – 7 l/sek./km² – rodytų daug didesnes upyno potencines galimybes. Vidutinis metinis kritulių kiekis Juodupės kraštovėje yra apie 600 mm, o vidutinis išgaravusio vandens kiekis agrarinėje ekosistemoje ne mažesnis kaip 540 mm. Tokiu atveju nuotėkiui kanalais ir upeliais belieka apie 60 mm. Atlase¹⁶ rodomas bendras apskaičiuotas požeminis nuotėkis šiai slėniuotai ekosistemai ne visai tinka. Tiek tarpmoreniniai, tiek ir antmoreniniai vandenys upynui yra reikšmingesni, nes atiduoda daugiau vandens. Netgi vidutinio lietingumo metais gali nutekėti 4–5 l/sek./km². Po visuotinio pelkių sausinimo, kai 80% pelkių virto kultūrinėmis sausomis pievomis ar apleistais durpynais, garavimas nuo buvusių pelkių paviršiaus sumažėjo iki 200–300 mm per metus, nes iš esmės buvusių pelkių klodai yra persausinti, pievų augalija nėra labai garinga. Tuo tarpu šlapymėčiais tokie klodai gali tapti neblogais vandens akumuliatoriais. Panašus vandens išteklių rezervavimas neretai vandens balanso formulėse nenumatytas, tačiau jis nuotėkio svyravimą iš sausintų pelkynų–pievų sumažina labiau negu natūralios žemapelkės. Tad durpių klodai atlieka dvejopą vaidmenį.¹⁷

Kraštovės elementai ir jų likimas. Juodupės bei Onušio kraštovės atskiros vietovės poledynmetyje vystėsi skirtingai. Procesus lėmė vietovių ir jų esminių apyrbų (reljefo apsprestų elementų) medžiaginė sudėtis ir gana nevienodas vandens režimas. Čedasų, Beržienos lygumose ir Elsitės lomoje molingose dubiose apyrbėse sparčiai susidarė pelkės ir jungėsi į pelkynus.¹⁸ Paslėnių ruožuose, labiau ties žvyringomis terasomis, susidarė gana derlingi dirvožemiai, ypač jei jie buvo pridengti priesmėlio. Velėninio karbonatinio dirvožemio ruožuose biogeniniai elementai fosforas ir kalis, šarmingieji elementai kalcis ir magnis pakankamai pastoviai išlaiko dirvožemio struktūrą. Papelkių, paslėnių dirvožemiai yra vidutiniškai nujaurėję, tačiau slėsnuose net velėniniai karbonatiniai dirvožemiai ėmė užmirkti arba glėjėti. Staigoka melioracija išgelbėjo daug karbonatingų dirvų, tačiau greitai sunaikino ir plonesnius pelkių klodus. Netekta daug vertingos organikos. Paprastai melioracijos projektai menkai teatsižvelgdavo į ekosistemos struktūrą, prioritetas teiktas sausinimui, o ne drėgmės režimo optimizavimui. Tuo tarpu ir vienoje kraštovėje pastebima skirtingų vietovių raidos tendencijų. Vis tiktai sausintų ir nesunykusių durpių klodų vandens rezervacinis vaidmuo šiek tiek kompensuoja agrarinės ekosistemos sumažintus miškų plotus.

Permainingi kraštovės reikalai dabar yra kalvarose, kalvose. Pažangesni privatūs ūkiai stengiasi darniai prisitaikyti prie specifinio drėgmės režimo, tačiau natūralių žolynų plotai didėja ir buvusių laukų sąskaita. Gali būti, kad laukų sąskaita greitai labai padidės ir miškų plotai. Kaimo filosofas procesą pavadino ekonomine ekologine stichija.

Miškų ūkis Rokiškio rajono kraštovėse gražiai derinamas su mažų ekosistemų apsauga, ir Juodupės kraštovėje jis turi neblogą ateitį. Miškininkystės specialistams pavyko įsteigti daug gamtos saugos globojamo miško plotų.¹⁹ Tiek Pa-

¹⁶ Paviršiniai vandenys ir jų ištekliai, *Lietuvos TSR atlasas*, Maskva, 1981.

¹⁷ Kuskas R. Slėniuotos Žiobiškio ekosistemos sandara ir kilmė, *Žiobiškis*, 2000.

¹⁸ Kuskas R. Durpėdaros ir mineralizacijos procesai Lietuvos pelkėse ir jų klodų būseną, *Geograf. Metraštis*, 1985. t. 22–23.

¹⁹ Baronas G. *Rokiškio miškai*, Utena, 2001.

duobio, tiek ir Apūniškio miškų glūdu-
moje galima aptikti retų augalų bendri-
jų, seniai susiformavusių biocenozių (59,
60 pav.). Itin retos kai kurios Kukių miško
biocenozės. Vis tiktai natūraliausias au-
galų bendrijos yra išlikusios nenusau-
sintose pelkėse. Dabartinę jų padėtį ma-
tome 33 paveiksle. Gražiai išlikusios
Juodupės kraštovės aukštapelkės vertos
atskiro geobotaninio ir geomorfologinio
tyrinėjimo (61 pav.).

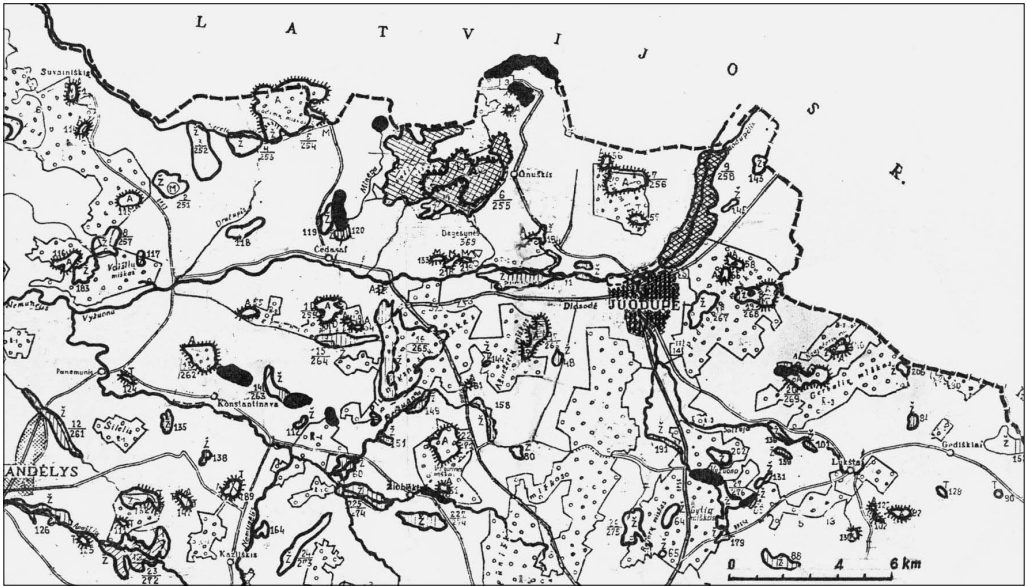
Dėl daugelio paslėnio ruožų kar-
bonatingumo šis kraštas gana patrauk-
lus moliuskams. Klausimas įvairiapu-
sis, turi ir pandeminę, ir net humoristinę
pusę, tačiau įrengus tinkamas sąlygas
stambiesiems moliuskams – vynuogi-
nėms sraigėms – jos išstumtų smulkia-
sias rūšis ir duotų gerą eksportinę pro-
dukciją. Ekspedicijose teko pastebėti,
kad sraigių lauko vivariumai mėgėjų
kartais įrengiami nemokėšiskai, nepaty-
rinėjus dirvožemio. Vynuoginės sraigės
labai mėgsta pavėsi, retus žolėtus la-
puočių miškelius ir tranšėjas juose. Malakologų patirtis Lietuvoje rodo, kad gryn-
os pievos toms sraigėms yra nuobodžios. Kovą su smulkiaisiais moliuskais gali tekti
derinti ir su paukštinkyste, kaip kai kurie papelkių ūkininkai puikiai bendrauja
su gervėmis, vaišindami jas Kolorado vabalais ir lervomis, o fazanų augintojai to
amerikinio gaivalo visiškai nepaiso.



59 pav. Išlakus pušynas su eglėmis ir ąžuolais
Paduobio miške



60 pav. Pavyžuonio
ir Kiemiškių miškai
įvairinami gana
dažnų garšvinių
eglynų



61 pav. Vyžuonos baseino pelkyno žemėlapis: Ž – žemapelkės, A ir dygėtas kontūras – aukštapelkės, T ir M – tarpinio ir mišraus klodo pelkės; tankiai brūkšnėtos – eksploatuotos pelkės, retai brūkšnėtos – sausintos ir pažeistos pelkės

Labai savitos kaimų sodybos, netgi išnykusios kaimavietės, prašosi apsaugos ir atminties ženklų, bent kaip Lingėnų kaimo memorialinis akmuo (62 pav.). Daugiau nusipelnę globos bei apsaugos ir vaizdinga Čeičių kaimavietė, daugelio asmenybių gimtinės paslėniniai Aleknų ir Gintotų kaimai. Apleistas Paduobio durpynas, pertekamas Juodupės, yra potencialus rekreacinis tvenkinys, kuris tiktų ir žuvivaisos tiks-

62 pav. Išsiskirsčiusio Lingėnų kaimo memorialinis akmuo





63 pav. Iš gausių
Kiemiškių miško
riedulių Bryzgių
valstiečiai išmūrijo
solidžią kapinių tvorą

64 pav. Lingėnų
kapinės Apūniškio
miške



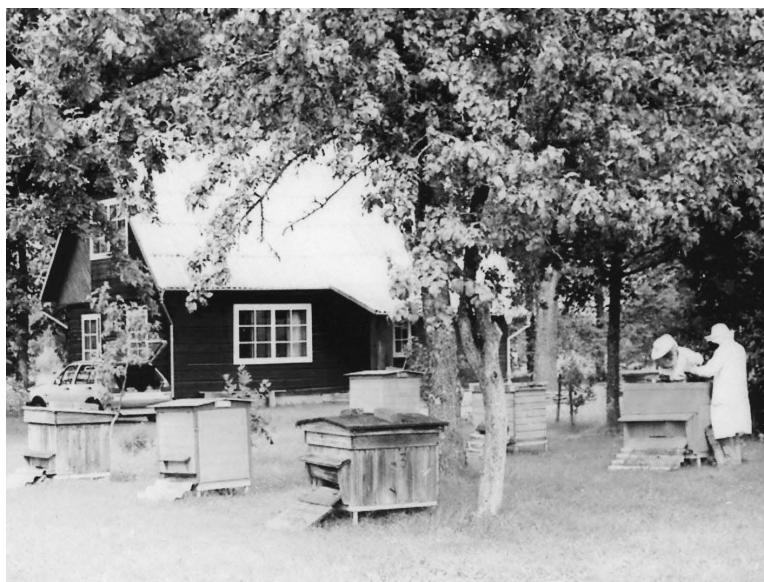
65 pav. Onušio
žydų kapinės
vaizdingame vakarų
šlaite į Degesynės
duburį



66 pav. Vabolių
stačiatikių kapinės
dunkso prie pat
Šaltojos ištakų
daubos



67 pav. Ištuštėjusi
Čeičių kaimavietė ir
šimtamečiai sodybių
ažuolai



68 pav. Bitininkystė
Sodeliuose natūralių
pievų apsuptyje

lams, nes turi neblogą požeminę mitybą. Reikia daug daugiau informacijos kaimo turizmui, reikia konservacijos metodininkų ir praktikų. Senieji verslai (linininkystė, meninis audimas, pynimas iš vytelių, bitininkystė, vandens paukščių auginimas) gerai suderinami su kaimo turizmo poreikiais ir galėtų būti daugiau valstybės ir savivaldybės remiami (63–67 pav.).

Šio darbo autorius, remdamasis gamtotyra ir daugybės juodupiečių nuomonėmis, neabejoja, kad Bajorų–Miliūnų–Juodupės–Ginotų dienovidinė geologinė struktūra su savo geofizinėmis savybėmis ir ekosistemų įvairove turi teigiamą poveikį gyventojams, drauge su vaikystės nostalgija jungia juos su tėviške. Rekreacijos ir kaimo turizmo tikslams ši nuošali kraštovė labai perspektyvi. Netiesiogiai tam pritaria ir labai gyvos formos monografijos „Lingėnų kaimas“, didžiulis žemiečių darbas²⁰ (1998), ir dokumentiškai beletristiška Vytauto Karaliaus „Lingėnų seimelis“ (2012).

²⁰ *Lingėnų kaimas* (monografija albumas), 1998.

Sodybų želdiniai, sodai, gamtos dovanos*

Jonas Šedys

Sodybų želdiniai

Mano vaikystės prisiminimai siekia 1940 m., kai prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas ir Lietuvos okupacija sustabdė intensyvų senųjų kaimų nykimo ir vienkiemių kūrimosi procesą – mat kaimo žmonės prarado ateities perspektyvas. Neblogai prisimenu senus Raupių ir Ginotų kaimus; Alėknų (Onos Vabolytės, Juozo Alekno, Jokūbo Vabolio sodybas), Baršių, Čeičių (Matusevičiaus, Skrandausko, Šniokos, Juozo Raupio sodybas), Skrivelišio, Prūdupės (vietos žmonių vadintų Lukštininkais) ir Vištagerklio senųjų kaimų fragmentus. Kartą kitą teko matyti Brýzgių, Didsodės, Raišelių kaimų likučius. Senąjį Lingėnų kaimą gražiai aprašė Stefanija Bliūdžiūtė knygoje „Žiobiškis“¹. Beje, reikia paminėti, kad kai kurie kaimai – Alksniai, Skuomantai, Skriduliai, Stōniškis, Veduviškis, Vyžuonėlės – senųjų ūlyčių neturėjo, nes kūrėsi skirstomų dvarų ar palivarkų vietoje arba buvo sudaryti administracine tvarka, sujungiant kelis vienkiemius (Laukiniškai, Lazdýniškis, Tartališkis). Ūkininkams išsikeliant į vienkiemius, senuosiuose kaimuose retėjo sodybų, tačiau didelė dalis želdinių, ypač ilgaamžiai medžiai, nebuvo naikinami. Taip likę kaime ūkininkai parodydavo pagarbą buvusiems geriems kaimynams ir išlaikydavo glaudesnius ryšius su jais.

Medžiai ir krūmai

Tarp šio krašto kaimų želdinių vyravo mažalapės liepos (*Tilia cordata*) ir paprastieji klevai (*Acer platanoides*). Šiek tiek ne taip gausiai augo paprastieji uosiai (*Fraxinus excelsior*). Palyginti retai kur buvo galima pamatyti paprastąjį ažuolą (*Quercus robur*), matyt, dėl to, kad čia mažai ažuolui tinkamų augimviečių – vyrauja slesnos vietovės su aukštu gruntinio vandens lygiu (to nepakenčia paprastasis ažuolas). Dėl šios priežasties augęs apie 50 metų nudžiūvo gimtosios sodybos ažuoliukas. Būdingi šio krašto kaimams buvo sidabriniai baltieji gluosniai (*Salix alba var. argentea*), vietinių žmonių nepagrįstai vadinti *žilvičiais*, tai visai kitas augalas – pusiau medis, pusiau krūmas. Tuo tarpu sidabriniai baltieji gluosniai išauga gana aukšti medžiai. Jų augo Kalnėliuose (Kriškano sodyboje), Raišeliuose (Ginočio sodyboje), Vištagerklyje (Karolio Bruverio sodyboje), Pasodnikuose (prie kaimo ir pakelėse). Ypač šie gluosniai buvo populiarūs arčiau Ūnuškio esančiuose kaimuose: Valiūniškyje, Sidābrinėje (matyt, jie ir bus davę šiam kaimui pavadinimą) bei kituose. Senuose kaimuose neteko matyti spygliuočių, nebuvo juose ir egzotiškų medžių. Tai suprantama, nes nuo seno šioje teritorijoje vyravo ne dvarai, o palivarkai, t. y. dvarų filialai su dažnai besikeičiančiais ūkvedžiais. Išimtį sudarė tik Ūnuškio, Ilzenbergo, galbūt dar Alksniamuižės (Elnos) dvarai, bet jie didesnės kultūrinės įtakos aplinkiniams kaimams nedarė. Jų valdovai nesirūpino savo baudžiauninkų švietimu, buvo linkę juos auklėti kitaip. Besimokant Jūdupės progimnazijoje, 1946 m. vasarą ekskursijos į Ūnuškio ir Ilzenbergo

* Straipsnis „Vermės“ leidyklai įteiktas 2003 11 14, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2005 11 24, pirmą kartą paskelbtas monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ mokslo darbų rinkinyje „Lietuvos lokaliniai tyrimai. Gamta. 2002–2005“, išleistas 2006 08 11.

¹ Bliūdžiūtė S. Apie Lingėnų kaimą ir artimuosius, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 422–428.



go dvarus metu dar teko matyti lovių, skirtų baudžiauninkams plakti. Tik Lietuvai tapus nepriklausomai, dvarininkų požiūris į valstiečius ėmė keistis, bet tada čionykščiai dvarai jau nebeklestėjo: jie buvo parceliuojami – nyko ar net merdėjo. Nors su valstiečiais jau buvo ir kitaip elgiamasi, bet plakimo loviai dėl visa ko buvo išsaugoti iki pat 1940-ųjų. Beje, kažkuris iš Onušio Komarų savo vestuvių proga baudžiauninkams liepė apšodinti svyruokliais karpuotaisiais beržais (*Betula pendula*) kelią nuo Juodupės upelio slėnio iki Onušio (per Jutkių, Bryzgių, Kiėmiškių, Naujāsodės kaimus ar jų laukus).

Iš dekoratyvinių krūmų kaimuose daugiausia augo paprastųjų alyvų (*Syringa vulgaris*) bei darželinių jazminų (*Philadelphus coronarius*). Augo ir paprastųjų putinų (*Viburnus opulus*). Labai buvo mėgstama jų forma su dideliais rutuliškais žiedynais,

Išretinti senojo

Raupių kaimo medžiai

Vietoje Čeičių kaimo

ūlyčios – tik medžių guotas

2004 m. Aloyzo

Petrašiūno nuotr.

sudarytais iš sterilių baltų pilnavidurių žiedų (*Viburnus opulus roseum*). Augo ir paprastosios ievos (*Padus avium*), lanksvos (*Spirea sp.*), baltauogės meškytės (*Symphoricarpus albus*), diamedžiai (*Artemisia abrotanum*). Baršių kaime augo šermukšnialapė lanksvūnė (*Sorbaria sorbifolia*).

Darželiams kaimuose, kur sodybos išsidėsčiusios viena prie kitos, trūko erdvės. Šimtamečių medžių šešėlyje buvo sunku auginti šviesiamėgės gėles. Tad, bent jau man, vienkiemį darželiai atrodė gražesni. Juk kuriantis naujoje vietoje nesunku būti išradingesniam. Darželių augalus pateiksiu aprašydamas vienkiemį sodybų želdinius.

Mano prisiminimų laikotarpiu kaimai pergyveno daug negandų. Tai ir gaisrai (1943 m. Ginotų kaimas), tai ir 1944 m. rugpjūčio mėnesio pradžioje čia dešimčiai dienų sustojusi fronto linija: visiškai sudeginti senasis Prūdųpės (Lukštininkų) kaimas, senas Levaniškio vienkiemis, dauguma Raupių kaimo sodybų, po gaisro likusios Ginotų kaimo sodybos. Niokojo kaimus ir pokario kovos. Degė namai – degė ir greta jų augę medžiai. Vėliau kuo nors neįtikusiems kolūkio pirmininkui ar brigadininkui žmonėms pasodybiniai sklypai buvo atmatuojami po šimtamečiais medžiais (motyvuojant kolūkinės žemės taupymu). Tada žmonės su skaudama širdimi patys juos nupjauėdavo. Bet didžiausią žalą kaimų želdiniams padarė atsitiktiniai, svetimi kaimui perėjūnai. Tokie veikėjai, įsikūrę dažniausiai tremtinių namuose, neretai nesigėdėdavo gyvendami viename trobos gale kitą jos galą naudoti malkoms... Ar galėjo jie suprasti, kad medis, augęs sodyboje, kažkam labai brangus, vos ne šeimos narys? Vargu! Ne veltui aplinkinių jie imti vadinti *namų pustelnikais*. Ne vieno likusio be gyventojų kaimo paskutinius pėdsakus nušlavė melioracija. Tad ar verta stebėtis, kad daugelio senųjų kaimų vietą žymi vos vienas kitas šimtametis medis? Į tai atkreipti dėmesį gali tik labai pastabi akis ar nostalgijos kankinamas buvęs gyventojas...

Kai kurie kaimai (Brýzgiai, Didsodė, Gaidžgalė, Mandagiškis, Naujadarai, Pasodnikai, Remeikiai, Sodėliai) skirstytis į vienkiemius pradėjo dar prieš Pirmąją pasaulinį karą, vadinamosios Stolypino reformos metu, apie 1908 m. Kitų kaimų skirstymasis nusitęsė net iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžios. Dauguma ūkininkų, išsikėlę į vienkiemius, anot jų pačių, nenorėjo „gyventi ant vėjų pagairės“, todėl savo sodybas tuojau apsodindavo medžiais ir krūmais, sodino ir sodus. Sodinti dažniausiai tokie patys medžiai, kokie augo kaimuose. Ne vienas stengėsi, kad jo sodyba skirtųsi iš kitų. Kai kurie kūrėsi ant aukštesnių kalvų, apaugusių pušaitėmis (*Pinus sylvestris*): Kazys Čeičys Raupių kaime, Jurgis Varnas Aleknų kaime. Pušaitėmis ir berželiais buvo apsodintos Aleknų pradžios mokyklos sklypo ribos. Kostas Minkevičius (Lazdýniškio k.) prie sodybos pasodino berželių (*Betula pendula*) guotą. Ne viena sodyba (pavyzdžiui, Vitoldo Geidono Prūdųpės k.), o ypač prie sodybų sodinami sodai nuo vyraujančių vėjų buvo saugomi paprastosios eglės (*Picea abies*) eilėmis. Kaip ir daugelyje kitų Lietuvos vietų, tarpukario metu pakelėse buvo sodinami paprastieji šermukšniai (*Sorbus aucuparia*). Jie puošė ir ne vieną sodybą. Plito ir nauji retesni augalai: paprastieji kaštonai (*Aesculus hippocastanum*), kvapiosios tuopos (*Populus suaveolens*), vadintos *topoliais*, totorinis klevas (*Acer tataricum* – Kazio Čeičio sodyboje Raupių k.), paprastosios karaganos (*Caragana arbarens* – ten pat ir prie Juodupės mokyklos), penkialapiai vynmedžiai (*Parthenocissus quinquefolia*), gauruotieji erškėčiai (*Rosa sherardii* – Igno Čeičio sodyboje



Gimtosios sodybos fragmentas. 1964 m. Autoriaus nuotr.

Aleknų k., Jokūbo Čeičio sodyboje Čeičių k.), siauralapiai žilakrūmiai (*Elaeagnus angustifolia* – Emilio Kriškano sodyboje Kalnelių k., Jono Raupio (Raupelioko) sodyboje Čeičių k.).

Keli žodžiai apie gimtąją sodybą. Ji kūrėsi apie 1930 m. iškirsto miško vietoje. Netoli namo augo išsaugoti savaiminukai ažuoliukas ir klevelis, kiek toliau prie takelio pirties link – keli uosiai, išaugę iš vieno kelmo. Vėliau buvo pasodinti kaštonas (skurdo, o vėliau nudžiūvo dėl prastos žemės) ir kvapioji tuopa, kurią po keliasdešimties metų teko nukirsti ir išrauti kelmą dėl labai gausių šakninių atžalų, plintančių darže. Iš senojo kaimo atkeltos, čia žydėjo paprastosios alyvos bei jazminas, lanksva, augo diemedis. Prie šulinio, vėliau prie naujai iškastos kūdros (*sodželkos*) augo purpurinis karklas (*Salix purpurea*), išaugintas iš šakutės, mamos nukintos prie Vyžunkos urėdijos. Kasmet prieš Verbų sekmadienį jo šakučių ateidavo vos ne viso kaimo moterys. Mat šio gluosnio „kačiukai“ – patys gražiausi. Gale klojimo ir gale pirties augo apyniai (*Humulus lupulus*).

Tiesa, ne visi ūkininkai savo sodybas puošė. Kai kurios sodybos taip ir liko „plikos“. Dabartiniu metu jų šeimininkus kaltintume nemeile gamtai, tada gi vadino paprastai – apsileidėliais, tinginiais. Šie gi aiškinosi įvairiai. Vieni iš jų žadėjo sodybas apželdinti baigę statybas – nesodiną medelių ir krūmų iš gailėsčio jiems, kad neišlaužytų ar neišvažinėtų statybų metu. Kiti teigė turį per mažai žemės, kad galėtų sodinti naudos neduodančius medžius ir krūmus... Tik paradoksas – jie gyvendavo kur kas skurdžiau negu tokio pat dydžio, bet apželdintų sodybų šeimininkai.

Darželiai. Vienose sodybose gėlių darželiai nesikeitė išstisus dešimtmečius. Kitose, ypač ten, kur buvo jaunų mergaičių, jie keitėsi gana dažnai pagal madą: gėlių lysvelių, klombų pakraščiai tai fiksuoti nužievintų karklo vytelių lankeliais, tai apdėti baltintais lauko akmenėliais, tai tarpai tarp gėlių lysvelių barstyti geltonu ar baltu smėliu. Šiuos gėlynų suplanavimo, jų apipavidalinimo pavyzdžius išsamiai aprašė Gražina Žumbakienė².

Žinoma, geriausiai atmintyje išliks gimtosios sodybos darželis. Čia, vos

² Žumbakienė G. Gėlių darželiai, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 806–816.

nutirpus sniegui, ties namo pietrytiniu kampu išdygdavo, o netrukus (gegužės pradžioje) pražysdavo žalsvai violetiniais žiedais pakabučiais vaistinė skopolija (*Scopolia carniolica*), vadinta *Dievo žolynu*. Šalia jos kur kas vėliau dygo ir vasarai įpusėjus žydėjo oranžiniais su tamsiais taškučiais žiedais raiboji lelija (*Lilium lancifolium*). Už jos toliau, namo pietiniame pasienyje, mama sėdavo daržovių pasodus. Rytiniame namo pasienyje, už skopolijos, augo žaliosios rūtos (*Ruta graveolens*), toliau – šluoteliniai flioksai (*Phlox paniculata*), vadinti *karkleliais*, už pastarųjų – plunksnalapės rudbekijos (*Rudbeckia lacinata*), vadintos *žieminiiais* (*daugiamėčiais*) *jurginiais*. Išvardinti augalai augo visą laiką, kiek siekia mano atmintis. Tuo tarpu likusioje darželio dalyje gėlės nuolat keitėsi, išskyrus darželio centre augusį vaistinį bijūną (*Paeonia officinalis*), vadintą *pivoanija*. Kurį laiką čia augo dvimetės nakvišos (*Oenothera biennis*) – *naktinyčios* (augo nuolat, nes pasisėdavo), vaistinės ramūnės (*Matricaria recutita*), vaistinės medetkos (*Calendula officinalis*), įvairios mėtos (*Mentha sp.*). Ypač gausus gėlių rinkinys čia augo, kai namuose gyveno ir darželį tvarkė vyriausioji sesuo



Genovaitė. Ji naujų gėlių gaudavo iš draugių, ir ypač iš pusseserės Liucijos Savickaitės, gyvenusios Aknystos miestelyje (Latvija). Tuo metu čia atsirado laiškinių česnakų (*Allium schoenoprosom*) – *svogūnėlių*, šiuropinių gvazdikų (*Dianthus barbatus*) – *šiuropių*, plunksninių gvazdikų (*Dianthus plumarius*) – *nėlių* (latviškas gvazdiko pavadinimas), didžiųjų pentinių (*Delphinium elatum*), mėlynujų kurlėlių (*Aconitum napellus*) – *čebatėlių*, šilinių perkūnropių (*Jovibarba sobolifera*) – *guzikėlių*, vaistinių skaistenių (*Tanacetum parthenium*) – *piretrumų*, darželinių našlaičių (*Viola wittrockiana*), darželinių juodgrūdžių (*Nigella damascena*), dviragių leukonijų (*Matthiola bicornis*) – *naktinukų*, kvapiųjų razetų (*Reseda odorata*), kvapiųjų pelėžirnių (*Lathyrus odoratus*) – *žirnikų*, didžiųjų nasturčių (*Tropaeolum majus*), stambiažiedžių linų (*Linum grandiflorum*), darželinių rožūnių (*Lavatera trimestris*) – *roželių*, purpurinių sukučių (*Ipomea purpurea*) – *žirnelių*, darželinių linažolių (*Linaria bipartita*), didžiųjų žioveinių (*Antirrhinum majus*) – *levukų*, *levažandžių*, kininių ratilų (*Callistephus chinensis*) – *astrų*, kvapių tuščiavidurių poetinių narcizų (*Narcissus poeticus*), įvairių spalvų ir formų didžiagraižių jurginų (*Dahlia grandiflora*). Ne visos jos augintos kartu – vienos keitė kitas; vienos jų augintos ilgiau, kitos – trumpiau.

Genovaitė Tauterienė (Šedytė). 1968 m. Autoriaus nuotr.

Seseriai išvykus mokytojauti, darželį vėl tvarkė mama. Ji labai mėgo jurginus, pilnavidurius poetinius narcizus (*Narcissus poeticus flore pleno*), iš vienmečių gėlių –

darželinius šlamučius (*Helichrysum bracteatum*) – čižikus ir ypač gvazdikinius serenčius (*Tagetes patula*) – gvazdikėlius. Vėliau, XX a. septintajame dešimtmetyje, mama labai susižavėjo tulpėmis (*Tulipa gesneriana*) ir kardeliais (*Gladiolus communis*) – gladijolėmis. Teko šį susižavėjimą pakurstyti įdomesnėmis veislėmis iš savo kolekcijų.

Dėdienės Paulinos Savickienės (Skrivelytės) (Skriveliškio k.) darželis priskirtinas prie pastoviųjų, nesikeičiančių. Čia prisimenu augus kerą vaistinio smidro (*Asparagus officinalis*), nendrinčius dryžučius (*Typhoides arundinacea var picta*), rausvąsias vienadienes (*Hemerocallis fulva*), dailiuosius auskarėlius (*Dicentra spectabilis*) – snargliukus, paprastuosius sinavadus (*Aquilegia vulgaris*), baltąsias brienės – driekanas (*Bryonia alba*) – parstųpą (šis liaudiškas pavadinimas, aišku, kilęs iš rusiško augalo pavadinimo – *непечмынь*). Kituose darželiuose ne kartą teko matyti baltųjų lelijų (*Lilium candidum*), smulkiažiedžių žydrių (*Muscari botrytoides*) – mėlyniukų, mėlynžiedžių vilkdalgių (*Iris germanica*) – šalavijų (nors tai visai kito augalo pavadinimas), pūkuotųjų glažučių (*Cerastium tomentosum*), daugiamečių saulučių (*Bellis perennis*) – dobiliukų, goštautinių gaisrenų (*Lychnis chalconica*), aukštųjų piliariožių (*Alcea rosea*), šliaužiančiųjų žemių (*Vinca minor*), vaistinių isopų (*Hysopus officinalis*) – juozapų, paprastųjų rykštenių (*Solidago virga aurea*), kvapiųjų tabakų (*Nicotiana glauca*). Tai, žinoma, toli gražu ne visas tada čia augintų gėlių sąrašas. Mat tais laikais nebuvau aplankęs visų valsčiaus kaimų, be to, kuklesnių gėlių galėjau ir neišdėmėti.

Gėlės iš gamtos. XX a. viduryje čia dar nebuvo mados gražiausias laisvai gamtoje augančias gėles perkelti į darželius. Dar daugiau – netgi kultūrinės augalo veislės buvo sutinkamos su tam tikru nepasitikėjimu, jeigu tos rūšies ar genties atstovų gausiai žydėjo pievose, krūmuose ar miškuose. Taip, pavyzdžiui, buvo su darželinių katilėlių (*Campanula medium*) veislėmis. Nuo seno buvo įprasta rinkti triškiautes žibuokles (*Hepatica nobilis*) – žibutes, baltažiedes plukes (*Anemone nemorosa*), geltonžiedes plukes (*Anemone ranunculoides*), daugiažiedes baltašaknes (*Polygonatum multiflorum*), paprastąsias pakalnutes (*Convallaria majalis*) – konvalijas, įvairias gegužraibes (*Orchis sp.*), pavasarines raktažoles (*Primula veris*) – Švento Petro raktelius, pelkines neužmirštuoles (*Myosotis scorpiodes*), geltonuosius vilkdalgius (*Iris pseudocorus*), daugiamečius lubinus (*Lupinus perennis*), pavasarinius pelėžirnius (*Lathyrus vernus*),



Nastė Šedienė
(Savickaitė). 1968 m.

Paulina Savickienė
(Skrivelytė). 1968 m.

Autoriaus nuotraukos

miškinius pelėžirnius (*Lathyrus sylvestris*), šilkažiedes gaisrenas (*Lychnis flosculi*), pievinius katilėlius (*Campanula patula*), tankiažiedžius katilėlius (*Campanula glomerata*), rugiagėles (*Centaurea cyanus*) – *vasilkas*, paprastąsias baltagalves (*Leucanthemum vulgare*) – *ramunes*, paprastąsias linažoles (*Linaria vulgaris*), dvinames katpėdes (*Antennaria dioica*), pelkines mandrauninkes (*Parnasia palustris*) – *matkibažėles*, vandens lelijas (*Nymphaea alba*), paprastąsias lūgnes (*Nuphar luteum*) – *muštukėles*, paprastuosius žalčialunkius (*Daphne mezereum*). Kai kurias rinktas retesnes laukines gėles norisi išskirti. Tai pelenėlės raktažolės (*Primula farinosa*) – *peleniukai*. Šios labai gražios gėlytės augo drėgnose pievose, bet pievas nusauginus ir pradėjus tręšti mineralinėmis trąšomis jų daugiau matyti neteko.

Kiekviena pavasarį pas kaimynus Čeičius ant lango matydavau, kaip tada atrodė, neregėto grožio žiedą – pamerktą vėjalandę šilagėlę (*Pulsatilla patens*) – *didžiąją žibutę*. Jų parnešdavo keleriais metais už mane augėnis kaimynų Antanas (vėliau gyvenęs Juodupėje). Tik po keliolikos metų augančių šilagėlių pavyko rasti ir man – eidamas iš Aleknų kaimo į Juodupę dešinėje kelio pusėje, sausame pušyne, į pietus atkreiptame pakelės griovio šlaite aptikau augančius 3 ar 4 augalus. Kiek žinau, ši bene šiauriausia Lietuvoje vėjalandės šilagėlės augimvietė tebegyvuoja iki šiol.

Kiekvienais metais, gegužės pabaigoje – birželio pradžioje, iš Aleknų kaimo, net mūsų sodybos kiemo, matydavom, kaip pabąla už kelių kilometrų esąs Remeikių kaimo kapinių kalnas ir jo šlaitai. Ten masiškai pražysdavo lieknųjų plukių (*Anemone sylvestris*) sąžalynai. Ne kartą seseriai ir jos draugėms prašant teko keliauti šių stambių baltų žiedų parnešti. Remeikių kaimo kalvoje lieknosios plukės tebeauga ir dabar.

Maždaug tuo pat metu pražysdavo dar viena gėlė – paprastieji burbuliai (*Trollius europaeus*), kuriuos dėl geltonų žiedų vadindavom *tikrosiomis purienomis*. Jų rasdavom tik vienoje vietoje – nedidelėje pievutėje prie Ignoto Čeičio linmarkos (maždaug už 600–700 metrų nuo jo sodybos), prie Pašaltupio. 2003 m. birželio pradžioje besilankant Aleknų kaime pas Ireną Čeičienę (Ignoto marčią) į kambarį užėjo nedidukė jos anūkė su puokštele burbulių. Man net akys nušvito, tarsi sutikus seną pažįstamą. Klausiu: „Ar jie tebeauga prie linmarkos?“ Atsako: „Nežinom. Dabar jos auga prie namų, už *pirties*“ (vietoje ariamų dirvų susiformavusiame drėgname dirvone). Beje, paprastieji burbuliai gerai pažįstami ir mūsų tremtiniams – jų gausiai auga Sibiro taigoje, Pskovo, Novgorodo ir kitų Šiaurės Rusijos sričių miškuose.

Praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio pabaigoje parvažiavęs namo nuste-bau – pas mamą ant lango buvo pamerktas plačialapės klumpaitės (*Cypripedium calceolus*) – vienintelės Lietuvoje laisvai augančios orchidėjų rūšies – žiedas. Mama pasakė, kad šį žiedą iš gretimo miškelio atnešė kaimynė Liucija Čeičytė. Su šiuo augalu jau buvau pažįstamas – vieną neseniai buvau parsivežęs iš Estijos kaip brangiausią garsaus estų pievininko profesoriaus A. Adojano dovaną. Deja, sausame Vilnijos sode klumpaitę sugebėjau išsaugoti vos penketą metų. Tuo tarpu drėgnokame Aleknų kaimo miškelyje plačialapės klumpaitės tebeklesti. 2003 m. birželio pradžioje žilagalvė Liucija Čeičytė ir jos brolio anūakai vienu balsu tvirtino, kad puikiai auga net keli augalai. Vaikai siūlėsi atnešti man jos žiedų. Teko padėkoti, atsisakyti ir paaiškinti, kad tai valstybės labai saugomas augalas (įrašytas į Lietuvos Raudonąją knygą) – tad jį reikėtų visokeriopai globoti ir saugoti. Tai juos nudžiugino – buvo labai patenkinti, kad pažįsta tokį retą augalą ir netgi žino, kur jis auga!

Sodai

Sąlygos kurtis sodams šiuose kraštuose buvo prastos. Kaip jau minėjau, čia nebuvo, kaip kai kuriose kitose Lietuvos vietose, dvarininkų, pasiryžusių šviesti savo baudžiauninkus ar kitus valstiečius. Iš kitos pusės, tarp tankiai sustatytų senųjų kaimų (*ūlyčių*) sodams paprasčiausiai nebuvo vietos. Argi gali normaliai augti glėžnas sodinukas, pakliuvęs po šimtamečių liepų ar klevų pavėsiu? Negaliu teigti, kad senuosiuose kaimuose visai nebuvo vaismedžių, bet argi galima vadinti sodais prie kai kurių trobų augusius pavienius obelų, vyšnių ar slyvų medelius, vieną kitą serbentų krūmą? O režiuose gi sodo nesodinsi...

Sodai čia pradėti veisti tik kaimams pradėjus skirstytis į vienkiemius – apie 1908 m. Nusiteikusių rintai sodininkauti tada buvo vos vienas kitas, ir tai ne kiekviename kaime. Bet senieji sodininkai mėgo naujoves ir bandė eksperimentuoti. Dėdė K. Savickas pasakojo, kad jie obelų įskiepius skiepijo ne tik ant iš miško parsineštų laukinių obelaičių (*Malus sylvestris*), bet ir ant kitų jaunų medelių. Pavykdavę įskiepyti obelaitę į šermukšni, beržą (išaugdavę skanūs saldžiarūgščiai obuoliai), į alksnį (*Alnus sp.*) – tokio augalo išauginti obuoliai būvę neblogo skonio, bet jų nebuvę įmanoma valgyti, nes jie tepę burną ir rankas kaip alksnio žievė. Man jų matyti nebeteko, nes tokie augalai (chimeros) yra neilgaamžiai.

Nepriklausomybės metais ūkininkai buvo raginami sodinti sodus. Tam padėdavo ir jaunųjų ūkininkų rateliai (JŪR). Čeičių seniūnijos JŪR globėjas Kazys Čeičys šalia savo sodybos Raupių kaime buvo įrengęs nedidelį medelynėlį. Jame daugintos 4 ar 5 obelų veislės: **Popierinis**, **Rudens dryžėtasis**, **Antaninis akmeninis**, **Paprastasis antaninis** ir pora juodųjų serbentų veislių: viena iš jų – **Lijo derlingieji**. Liūdnas šios sodybos, jos gyventojų ir medelynėlio likimas: 1941 m. sovietai išvežė šeimininko žmoną Oną ir brolių Praną. Pats šeimininkas iš klijimo, į kurią dėl visa ko buvo nuėjęs miegoti, sugebėjo pabėgti. 1944 m. rugpjūčio pradžioje čia sustojo fronto linija. Kalva, ant kurios stovėjo sodyba, tapo vokiečių pasipriešinimo mazgu – fronto linijos posūkio tašku. Sudegė tvartas, daržinė, klėtis ir gyvenamasis namas. Liko atokiau stovėjęs klijimas, pirtis ir rūsys su antstatu. Grįžus sovietams, šeimininkas vėl ėmė slapstytis. 1945 m. sausio 7 d. rytą NKVD sudegino ir pirtį, kur gyveno samdoma šeimininkė Emilija Galvanauskaitė ir tarnaitė Mania iš Miliūnų. Tad ūkis ir medelynėlis liko be jokios priežiūros. Kažkas pavogė medelynėlį saugojusią vielos tinklo tvorą, o kiškiai nugraužė jaunų obelaičių žievę ir jos nudžiūvo.

Nepaisant valdžios raginimų ir JŪR paramos, 1940 m. Čeičių seniūnijoje tebuvo vos keli sodai: Jokūbo Čeičio (Pašilinio) – Čeičių kaime, Kazio Diržio – Raupių kaime, Vitoldo Geidono – Prūdųpės kaime ir Emilio Kriškano serbentynas Kalnėlių kaime. Kitose sodybose derančių obelaičių nebuvo nė dešimties. Prie to gana stipriai prisidėjo atšiauri 1939–1940 m. žiema, nušaldžiusi nemažai lepesnių veislių. Bet buvo sodybų, kuriose neaugo joks vaismedis: pvz., Kazio Vabolio ir Antano Veličkos sodybos Aleknų kaime.

Vaikystėje ir paauglystėje dažnai teko viešėti viename iš seniausių šio krašto sodų, sodintame dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą: Skriveliškio kaimo Skrivelio, vėliau jo žento Kazio Savicko (mano dėdės), sode. Didžiausias šio sodo pasididžiavimas – vyšnios. Jų čia augo gana daug: vienas guotas prie vakarinio namo galo, kitas įpiečiau jo, tarp takelio į sodą ir trečios eilės vieškelio iš Gaidžgalės į Ūnuškį. Buvo



Jaunujų ūkininkų
ratelio globėjas
Kazys Čeičys
su žmona Ona.
1940 m.
Iš J. Šedžio
tėvų albumo

ir vyšnių, pasodintų atskirais medeliais: eilė vakariniame sodo gale ir dvi eilės kitoje vieškeliuko pusėje, abipus keliuko į klojimą. Tai ypatingos vyšnios, bet apie jas vėliau – aptariant veisles. Kitas sodo pasididžiavimas – už antrojo vyšnių guoto augusi didžiulė plačiai išsikerojusi obelis. Jos smulkius vaisius visi vadino *cukravinišiais* – tai seniai sodininkams žinoma (nuo XVIII šimtmečio pabaigos) rusų liaudies selekcijos veislė **Korobovka**. Sode augo dar du mažesni šios veislės medžiai. Gerai išidėmėjau ir tris **Sierinkos** veislės obelis, tris **Paprastąsias antanines**, dvi **Borovinkos** veislės obelis, po vieną **Popierinio**, **Revelio kriaušinio** ir **Titovkos** veislių obelį. Dėdė rodė **Aporto**, **Auksinio pepino** ir **Černoguzo** veislių obelis, bet jos man nebuvo įdomios. Mat sode viešėdavau vasarą, kai šių obelių vaisiai dar žali. Minėtų veislių obuoliai nunoksta rugsėjo mėnesio pabaigoje ar net spalio pradžioje. Buvo sode dar kelios obelys, kurių veislių pavadinimų net dėdė nežinojo. Beje, ir man jos nepasirodė vertos dėmesio. Gal tai buvo netgi ne veislinės obelys, o nežinomos kilmės sėklūnai. Be obelių ir vyšnių, sode dar augo kelios slyvos (retai kada derėjusios) ir keli apleisti agrastų kerai. Kieme prie šulinio vešėjo keli didžiuliai kasmet gausiai derėję raudonųjų serbentų krūmai.

Gimtosios sodybos Aleknų kaime sodas visą laiką keitėsi. Po atšiaurios 1939–1940 m. žiemos, kai nušalo nemažai įvairių veislių trimečių, keturmečių, penkiamečių obelių skiepijų, liko tik penkios derančios obelys. Šalia keliuko į vieškelį, priešais tvartą, augo sena, atkelta iš senojo Aleknų kaimo **Pilkųjų alyvinių** veislės obelis, vietinių žmonių vadinta *bulvine*. Po minėtos šaltos žiemos ji metus skurdo, po to nudžiūvo, bet po kurio laiko iš kelmo atžėlė ir vėl ilgą laiką derėjo. Prie šiaurvakarinio namo kampo augo senos rusiškos veislės **Cinamoninė** rudeninė obelis. Už kelių metrų į rytus ir į šiaurę nuo jos augo dvi **Titovkos** veislės obelys. Šio obelių kvadrato ketvirtame kampe augo saldinė lenkų veislės **Koštele** obelis. Jos gana vidutinio skonio su specifiniu prieskoniu vaisiai nebuvo labai mėgstami. Už darželio, pagriovyje buvo du **Vietinės rūgščiosios** vyšnios medeliai, retai kada derėję. 1943 m. rudenį iš minėto JŪR medelynėlio tėveliai pasodino penkias obelaites: vieną **Popierinio** ir po dvi **Paprastąjo antaninio** ir **Antaninio akmeninio** veislių. Tuo pat metu pagal keliuką nuo namo klojimo link pasodintos kelios vyšnaitės iš dėdės K. Savicko

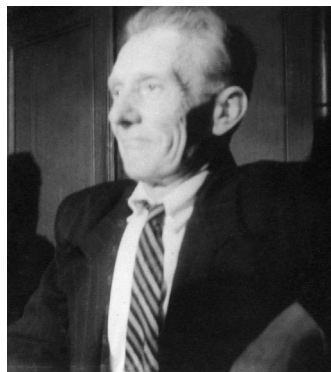
sodo. Porą metų vėliau iš Didsodės kaimo Stelionių sodybos pasodinti trys varpinės medlevos (*Amelanchier spicata*) krūmeliai. Dar vėliau, apie 1948 ar 1949 m., tėvelis iš garsaus latvių sodininko Upenieko parvežė porą raudonųjų serbentų (*Ribes rubrum*) ir trejetą sukultūrinto stambiavaisio erškėčio (*Rosa villosa*) krūmelių.

Pirmaisiais pokario metais kaimuose sklido šnekos, kad, sovietams paimant žemę į kolchozus, sodais apsodinta žemė lieka ūkininkui. Patikėjusiems tuo vėliau vos neteko gailėtis – berods apie 1950–1952 m. buvo bandoma apmokestinti kiekvieną medelį. Tiesa, ne visur tai pavyko – mat žmogiškesni vietiniai surašinėtojai (dažniausiai mokytojai ir kiti inteligentai) sodo medžių, ypač jaunesnių, neužrašydavo ar užrašydavo tik nedidelę dalį. Bet kaip sodą plėsti, jeigu toli aplinkui nėra medelynų, kur būtų galima įsigyti sodmenų, jeigu niekas iš šeimos narių, netgi ir iš kaimynų nemoka sliepyti?.. Mama bandė auginti obelaites iš sėklų. Pavyzdžiui, jai labai patiko obuoliai, kurie išaugdavo Rokiškio Kęstučio gatvės namo Nr. 19 sodelyje (šio namo šeimininkė Smalstienė mokslo metais mudviem su sese nuomojo kambarį). Mamai pavyko išauginti tipingą **Baltojo vasarinio kalvilio** sėjinuką, o **Borsdorfo svogūninio** sėklos nesudygo. Dar anksčiau nesėkme baigėsi mamos bandymas išauginti labai mėgstamos **Sierinkos** sėjinuką. Iš pradžių viskas klostėsi neblogai: ir sėklos sudygo, ir daigai gerai augo. Bet kai sėjinukas pradėjo derėti, teko nusivilti: vaisiai buvo smulkoki, prasto skonio, visai nepanašūs į **Sierinkos**. Tai buvo neaišku kokių veislių hibridas. Mat obelys linkusios į kryžmadulką... Tėvelis gi ieškodavo kultūrinių veislių obelų sėjinukų pakelėse, pamiškėse. Jis ir mus, vaikus, išmokė skirti kultūrinius sėjinukus nuo laukinukų. Kultūrinių veislių sėjinukai pasižymi stambesniais lapais, storesniais metūgliais. Tėvelio iš miško parnešta šviesiais stambiais lapais, šviesia šakučių žieve obelaitė po kurio laiko pradėjo vesti gražius tipingus **Popierinio** veislės obuolius. Pasisekė ir sesei Genovaitei – jos iš pakelės parnešta obelaitė vėliau augino stambius ir skanius būdingus **Rudens dryžėtųjų** veislei obuolius. Tuo tarpu mano pirmasis bandymas savarankiškai sodininkauti baigėsi nesėkme. Pakelėje išsirinktas gražiausias sėjinukas, parneštas į sodybą, išaugo į gražų medelį, kuris gausiai derėjo, vedė gana spalvingus vaisius. Bet tai buvo **Popierinio** ir **Borovinkos** hibridas, sukaupęs tų veislių prasčiausius požymius... Nepavyko ir mėginimas iš karto sukultūrinti iš miško parsineštus juoduosius serbentus (*Ribes nigrum*). Net ir pasodinti sesės darželio pakraščiais bei tręšiami jie teišaugindavo vieną kitą kekele smulkokų uogų.

Dažname kieme arba šalia jo augo tos pačios, labiausiai paplitusios veislės, bet daugelyje sodybų buvo kokia nors ypatinga veislė, kuria šeimininkai didžiulio davo ir jos vaisiais dažnai vaišindavo kaimynus. Aleknu kaimo, Prano Aleknos sodyboje, tai buvo **Lietuvos pepinas**, Jurgio Varno sodelyje – **Lietuvos cukrinis rožinis (Avenarijus)**, Čeičių kaimo Jokūbo Čeičio (Pašilinio) sode – **Liflandijos persikinis**, Raupių kaimo Markevičiaus sodyboje – **Suislepinis**, vadinamas *malinauka*.

Obelų veislės. Avenarijus (Lietuvos cukrinis rožinis), Paprastasis antaninis, Popierinis ir Rudens dryžėtasis ir dabar yra įtrauktos į Tinkamiausių Lietuvoje auginti augalų veislių sąrašą (Vilnius, 2002). Tik prieš porą metų iš šio sąrašo išbrauktas **Liflandijos persikinis – Sommer Rosenapfel**, 1874 m. Tai visiems gerai pažįstamos veislės, dauginamos daugelyje medelynų. Apie jas vargu ar galima ką nors naujo parašyti. **Lietuvos pepinai, Revelio kriaušiniai, Sierinkos ir Suislepiniai** – irgi

gerai žinomi, aprašyti daugelyje sodininkystės leidinių specifinio skonio obuoliai. Jų dar galima rasti ne viename sename sode, o kai kurie mėgėjai juos dar ir dauginą bei platina. Šios veislės tinkamos mėgėjiškai sodininkystei, tik vertėtų jas auginti ant žemaūgių poskiepių. Ir kitoms anksčiau paminėtoms obelių veislėms pomologai randa ne vieną gerą žodį, tačiau jos baigia išnykti ir vargu ar verta priešintis natūraliam procesui, nes yra nemažai naujų, daug geresnių obelių veislių. Verta plačiau paminėti tik labai seną (žinomą iš XVIII a.) rusų liaudies selekcijos veislę **Korobovka**. Lietuvos pomologai iš pradžių šios veislės visai nevertino: „*Tai praeities smulkiavaisė, bet gero skonio vaisiais obelių veislė*“³. Vėliau daugiau



Kazys Savickas.

1976 m.

patyrinėje, jie šią veislę reabilitavo: „*Geriausios vietos sode Korobovkai, kaip ir Beržininkų ananasui, skirti neverta, bet turėti bent vieną obelį laisvesniame sodybos kamputyje vertėtų*“⁴. Taip, ši veislė turi trūkumų: labai vėlai (tik po keliolikos metų) pradeda derėti, neišvaizdūs ir gana smulkūs vaisiai, didžiulis krituolių procentas. Bet didžiausiai viso pasaulio selekcininkų gėdai tenka pripažinti, kad daugiau kaip per 200 metų nėra sukurta geresnio ar bent panašaus skonio saldinių obelių veislės. Jos vaisiais sėkmingai galima pakeisti kriaušės kompotuose su kaukazinėmis slyvaitėmis. Mažai kas gali prilygti šios veislės atsparumui šalčiams⁵, medelius retai kada pažeidžia obelių vėžys. Vaisiai atsparūs rauplėms, juos retai teužpuola vaisių puvinys ir vaisėdis. **Korobovkos** vaisius nuo seno mėgsta žmonės. Prisimenu iš vaikystės: garsių Onuškio atlaidų išvakarėse dėdė prašydavo, kad surinkčiau šios obels krituolius. Man kartoti nereikėdavo. Ankstų Žolinės rytą dar kartą surinkdavau per naktį nukritusius obuolius. Vėliau dėdė pakinkydavo arklių ir surinktus obuolius veždavom į už trijų kilometrų esantį Onuški. Neskubėdavom – stengėmės nuvykti prieš pat baigiantis pamaldoms, t. y. į kermošiaus pradžia. Netrukus prie mūsų vežimo sustodavo ilgoka pirkėjų eilutė. Vos spėdavom: aš – semti obuolius, dėdė – imti pinigų. Tuo tarpu prie kitų sodininkų vežimų, kur buvo siūlomi daug didesni, gražios gelsvos spalvos **Popierinių** vaisiai, pirkėjų būdavo vos vienas kitas. Dėdė, kuris mėgdavo pasišaipyti (*buva šunaduntis* – anot vietinių), turgaus kaimynų klausdavo: „*Tai ka Jūs čia atvažiat?*“ Tie, neprarasdami geros nuotaikos, atsakydavo: „*Nieka, Savickai. Tava vežimas ne bedugnis. Tu grait obuolių pritrūksi – tada sava obuolius parduosma ir mes*“. Tokie pokalbiai kartojosi kasmet – buvo tapę savotišku kermošiaus ritualu. Ir iš tiesų mes netrukus važiuodavom namo, pirkėjai, dažnai neslėpdami nusivylimo, pasklisdavo prie kitų vežimų. Dėdė ir čia neprarasdavo humoro – jis siūlydavo arba sėsti į jo vežimą ir kartu važiuoti į sodą, arba palaukti... iki kitų metų.

Mėgsta **Korobovkos** obuolius žmonės ir dabar. Galiu tai paliudyti, nes mano sodelyje prie Vilniaus jau keliolika metų dera šios veislės obelaitė. Pavaišinti jos obuoliais, žmonės iškart užsisako metūglių skiepams. Esu įsitikinęs, kad **Korobovka** – realiausia kandidatė į ekologinį mėgėjišką sodą. Mat ji nereikli nei vietai, nei dirvai. Vertėtų tik parinkti tinkamiausius žemaūgius poskiepius.

³ Lietuvos pomologija, Vilnius, 1974, p. 47.

⁴ Lietuvos pomologija, Vilnius, 1990, t. 1, p. 120.

⁵ Karklinš J. *Abelu škirnes*, Riga, 1977, p. 141.

Reikia dar paminėti Lietuvos pomologų nepagrįstai ignoruojamą seną (žinoma nuo 1868 m.) vokišką veislę **Borsdorfo svogūninis**. Šios veislės aprašymo nėra nei vienoje „Lietuvos pomologijos“ laidoje. Ignoruojama, matyt, dėl labai vėlyvos derėjimo pradžios, aukšto ūgio, kuklios išvaizdos, smulkokų vaisių. Bet ši veislė turi nemažai vertingų savybių: ji nereikli augimo sąlygoms, ilgaamžė, pakankamai derlinga, jos vaisiai atsparūs rauplėms, vaisių puviniai, jų nepažeidžia vaisėdis. Obuoliai transportabilūs, ilgai (iki balandžio mėnesio) išsilaiko, gero skonio. Svarbiausias šios veislės privalumas yra tai, kad ji praktiškai imuni obelių vėžiui. Galiu bet kam parodyti apleistą sodą, kur šios obelys auga tarp masiškai vėžio apniktų kitų veislių obelių. Kelinti metai nerandu ant Borsdorfo svogūninės nė vienos vėžio žaizdos! Ši veislė taip pat gali pretenduoti į vietą ekologiniame mėgėjiškame sode.

„Lietuvos pomologijoje“ neminama ir sena rusiška veislė **Titovka (Tulos)**. Tai aukštaūgė, ilgaamžė, vidutinio derlingumo, pramečiuojanti veislė, išauginanti stambius, gražius, bet prasto skonio obuolius. Latviai⁶ jos vaisius rekomenduoja perdirbti, gaminti marmeladą, sultis.

Kriaušės. Kultūrinių kriaušių (*Pyrus communis*) vaikystės ir paauglystės metais matyti neteko, nes šalta 1939–1940 m. žiema jas buvo išnaikinusi. Teko tik matyti vieną kitą prie sodybos augančią miškinę kriaušę (*Pyrus pyrester*). Neteko matyti ir trešnių (*Cerasum avium*), tik nežinau, ar jos čia iki tol nebuvo augintos, ar žuvo šaltą žiemą.

Vyšnių veislės. Dažnoje sodyboje, ypač likusiose senuosiuose kaimuose, augo aukšti **Vietinės rūgščiosios** vyšnios medeliai. Tai tipinga rūgščiųjų vyšnių (*Cerasus austera*) rūšies atstovė. Gaila, bet beveik visur jie buvo gan apleisti, neprižiūrimi, netrešiami. Tad nenuostabu, kad vyšnios prastai ir derėjo – išaugindavo tik sauja kitą smulkių uogų. Daug geriau jos atrodė Antano Ramanausko sodyboje Aleknu kaimo ir Jono Lingės sodelyje Ráišių kaimo, – ten jos buvo vidutiniškai derlingos. Visai kitokios vyšnios augo Skrivelišio kaimo, Kazio Savicko sode. Jos daug žemesnės, ne svyrančios, o stačiomis šakutėmis, didesniais lapais. Jų uogos – skaisčiai raudonos, bespalviu minkštimu ir sultimis, dvigubai stambesnės, – labai gausiai derėdavo: dažname medelyje nesunku buvo rasti metro ilgio šaką, ant kurios uogų daugiau nei lapų. Kokia šių vyšnių veislė ir iš kur jos kilusios, šeimnininkai nežinojo. Pavyko tik sužinoti, kad medelius dar prieš Pirmąją pasaulinį karą pasodino K. Savicko uošvis – matyt, parsivežė iš pietinių Rusijos imperijos gubernijų, kur ne kartą važinėjo. (Ten gimusi ir vyriausioji jo duktė Paulina Savickienė (Skrivelytė), mano dėdienė.)

Sodo šeimnininkai nebuvo šykštūs – pageidaujantiems leisdavo, net padėdavo išsikasti šių vyšnių atžalų. Šeimnininko brolio vaikai jų nusigabeno į Aknystos miestelį (Latvija), mano tėveliai – į Aleknu kaimą. Iš čia seserys sodinukų nusivežė į Rokiškį, į Sadūnų kaimą (netoli Dusetų), o aš – į Trakų Vokę. Plito šios vyšnios ir į Gaidžgalės bei Remeikių kaimus, iš kurių pateko į Juodupės miestelį. Tad nors Skrivelišio kaimas jau seniai išnykęs, šios vyšnios ir dabar puikiai auga daugelyje vietų. Galiu pridurti, kad jos yra tipiškos paprastųjų vyšnių (*Cerasus vulgaris*) rūšies atstovės. Jas vadinčiau **Vietinėmis amarelėmis**.

Slyvų veislės. Slyvos daugiau bu-

⁶ Ten pat, p. 108–109, 203.

siose sodybose. Vienkiemiuose jų buvo kur kas mažiau – matyt, todėl, kad nebuvo kur įsigyti kultūrinių veislių sodmenų. Gerai prisimenu slyvų juostą senojo Aleknu kaimo fragmente tarp Onos Vabolytės ir Juozo Alekno sodybų, Čeičių kaime palei kelią prie Matusevičiaus ir Skrandausko sodybų, slyvų juostas senuose Prūdųpės, Baršių, Bryzgių kaimuose. Neteko girdėti, kad kas nors būtų minėjęs slyvų veisles dabartiniu supratimu. Paprastai jos buvo vadinamos *ankstyvosiomis*, *geltonosiomis*, *vėlyvosiomis* arba *vengerkomis*. *Ankstyvosios* slyvos sunokdavo apie rugpjūčio vidurį. Jų vaisiai stamboki, minkšti, šviesiai rusvi – tai greičiausiai **Emal Lerman** arba kita į ją panaši veislė. *Geltonosios* slyvos sunokdavo rugsėjo mėnesio pradžioje, išaugindavo geltonus vaisius su savotišku speneliu prisegimo vietoje. Tai idealiai atitinka **Vietinės geltonosios** veislės aprašymą⁷. *Vėlyvosios*, arba *vengerkos*, sunokdavo rugsėjo antroje pusėje, išaugindavo vidutinio dydžio tamsiai violetinius vaisius. Tai **Paprastosios vengrinės** veislės požymiai⁸. Slyvynai buvo prastai tręšiami bei prižiūrimi, augdavo neretinamais vienos veislės sąžalynais. Tad ir didesnio derliaus neišaugindavo, ypač kryžmadulkė **Vietinė geltonoji**.

Raudonieji serbentai (*Ribes rubrum*) augo dažnoje sodyboje ir, nepaisant skirtingos priežiūros, beveik visur kasmet gausiai derėjo. Priežiūros ir tręšimo kokybę parodydavo tik uogų stambumas. Buvo paplitusi viena veislė – **Olandų raudonieji**. Kalnelių kaime, Emilio Kriškano sodyboje, buvo pasodinta daug kultūrinių veislių juodųjų serbentų (*Ribes nigrum*). Serbentynas, gerai prižiūrimas ir tręšiamas, išaugindavo daug stambių uogų, kurios plačiai apylinkėse garsėjo kaip vaistas nuo peršalimo ligų. Didsodės kaimo Stelionių ir Vištagerklis kaimo Mulokų sodybose augo daug gausiai derėjusių varpotosios medlevos (*Amelanchier spicata*) krūmų.

Po 1948 m. trėmimų daug ūkių ir sodų liko be priežiūros. Tiesa, valdžia juos paskelbė valstybinio vilnionių audinių fabriko „Nemunas“ ar vartotojų kooperatyvo pagalbiniais ūkiais. Bet ar galėjo dirbti verčiami fabriko darbininkai, kooperatyvo tarnautojai ar pardavėjai tinkamai jais rūpintis... Po 1949 m. trėmimų tokių ūkių dar padaugėjo. Tais metais visi jie perduoti vos susikūrusiems kolūkiams. Bet nuo to sodų priežiūra tikrai nepagerėjo, greičiau priešingai. Tada atsirado platus „veiklos“ baras mums, gausiam Aleknu kaimo paauglių būriui. Prisimenu – susirinkę svarstėme, kuo užsiimti. Kažkas pasiūlė aplankyti kelis sodus, bet atsirado abejončių – ar gerai taip daryti? Argumentas, kad ištremtas bendraamžis Bronius Diržys ar dosnūs kitų sodų šeimininkai obuoliais daugiau nebevaisins, buvo neatremiamas. Daugiau abejonių neliko – sodus imam nuolatinių savo „globon“. Netrukus ir naujas šių sodų pavadinimas atsirado: kartą aš su draugu sumanėme pasmaguriaut sunokusiomis medlevų uogomis Muloko sodyboje. Nors vidurvasario laukai net spengė nuo popiečio tylos, greit supratome, kad mes ne vieni. Medlevų krūmai, ypač jų viršūnės, net šlamėjo nuo gausybės įvairaus dydžio paukštelių. „*Tikras paukščių sodas*“, – pasakiau. Draugas nusijuokė: „*Gerai sakai, paukščių sodas*“. Nuo tada mūsų globojamiems sodams ilgam laikui prigijo „paukščių sodų“ pavadinimas.

⁷ Lietuvos pomologija, Vilnius, 1996, t. 2, p. 52–54.

⁸ Ten pat, p. 40–42

Gamtos dovanos

Tais laikais, kai čia dar nebuvo sodų, buvo įprasta rudenį miškuose rinkti nukritusios miškinės obels (*Malus sylvestris*) ir miškinės kriaušės (*Pyrus pyrester*) vaisius. Juos parsinešdavo, supildavo ant aukšto (palėpėje) ir laukdavo, kol sušals: tada jie tampa minkštesni ir saldесni. Ši tradicija buvo dar gyva ir mano vaikystės bei paauglystės laikais. Ją tęsė tie, kurie sodų neturėjo arba kurių jauni sodai dar nederėjo. Taip pat buvo renkamos paprastojo šermukšnio (*Sorbus aveuparia*) ir paprastojo putino (*Viburnum opulus*) uogos.

Aplinkiniuose miškuose gausiai augo ir tebeauga paprastieji lazdynai (*Corylus avellana*). Rugsėjo mėnesį, pradėjus riešutams nokti, buvo einama riešutauti. Suaugusieji riešutauti paprastai eidavo po vieną, vaikai ir paaugliai – po kelis. Stipriausias iš būrelio purtydavo lazdynus, o kiti žiūrėdavo, kur krenta riešutai, ir juos rinkdavo.

Uogos. Jos pajvairindavo kaimiečių maistą, papildydavo žiemai ruošiamas atsargas. Iš uogų labiausiai buvo vertinamos tekšės (*Rubus chamaemorus*). Jų gausiai augo pelkėse palei Dumblio ežerą (Latvija). Jų rinkti traukdavo Onuškie miestelio ir daugelio aplinkinių kaimų gyventojai. (Man ten nukeliauti neteko – mat gimtojo Aleknų kaimo gyventojai nuo seno buvo įsitikinę, kad per toli.) Labai mėgstamos ir paprastosios avietės (*Rubus idaeus*). Mano vaikystės metais jų gausiai derėjo iškirstame Žilvytinės miške, Saugokmiškio biržėse, kiek vėliau – Latvijos miškų kirtimuose už Lazdyniškie kaimo, už Alsintos upelio aukštupio. Avietes valgydavom šviežias, iš jų virė uogienę žiemai. Žiemos atsargoms – daugiausia kiseliumi – rinkome paprastąsias spanguoles (*Oxycoccus quadripetilla*). Jos derėjo Ąklažerio, Lapienės, Ežerobalos pelkėse bei Balelėje, prie Ožupio upeliūkščio. Spanguolių dėdavo ir į rauginamus kopūstus. Mėlynės (*Vaccinium myrtillus*) rinkdavom uogienėms žiemai. Dalį mėlynių uogų, dažnai suskintų su šakutėmis, džiovindavo vaistams. Ypač mėgome mėlynių atmainą su juodomis uogomis, kurios, mūsų įsitikinimu, buvo daug saldesnės, tik, gaila, jų retai pasitaikydavo. Mėlynės rinkdavome daugelyje Ežerobalos vietų, Apvaliojoje, Linkiaus ir mažesnėse pelkutėse, Gasiūnų baloje. Latvijos miškų biržėse, 2–3 kilometrai prieš Aknystą, prie Girininkų ir Kanopaičių kaimų, penktajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje labai gausiai derėjo bruknės (*Vaccinium vitis-idaea*). Per kelias valandas jų pririnkdavom porą bulvėms kasti skirtų skalinių. Išnešdavom surinktas uogas į pamiškę prie Aknystos–Juodupės vieškelio ir laukdavom, kol kas nors iš uogautojų artimųjų, kaip sutarta, atvažiuos su arkliniu vežimu uogų parvežti. Iš bruknių žiemai virė uogienes: tiek iš vienu bruknių, tiek ir kartu su obuoliais. Žiemą šias rūgščias uogienes saldinom iš cukrinių runkelių išvirtu sirupu, nes cukraus tais laikais labai stigo. Paprastąsias žemuoges (*Fragaria vesca*) rinkdavome sausuose pamiškių dirvonuose, sausose miško laukymėse, retesniuose alksnynėliuose. Žemuogių pririnkdavome nedaug, tad jas suvalgydavome šviežias su pienu. Vieną kitą puokštelę žemuogių, surinktų su vaisiniais stiebiais, sudžiovindavome vaistams.

Vaivorų (*Vaccinium uliginosum*) gana gausiai augo ir derėjo daugelio pelkių ir pelkučių pakraščiais, bet jų niekas nerinkdavo. Jų uogas vadino *girtuoklėmis* ir nepatarė valgyti. Atseit nuo jų galima pasigerti, apsinuodyti, gali svaigti galva, pasidaryti bloga. Iš tiesų vaivorai čia niekuo dėti. Minėtus reiškinius jautresniems žmonėms sukelia ne vaivorai, o greta augą pelkiniai gailiai (*Ledum palustre*). Negaliu to

nei patvirtinti, nei paneigti, nes panašių reiškinių nepatyrčiau. Man aštrus specifinis gailių kvapas netgi malonus. Ir pasmaguriauti skanomis vaivorų uogomis visuomet mėgau – gaila tik, kad dabar retai kada besilankau pelkėse. Niekas nerinkdavo ir gana gausiai augančių katuogių (*Rubus saxatilis*), tik vaikai mėgom jas valgyti. Ir dabar pamatęs miške katuogę, išimetu į burną keletą uogų – juk jų rūgštumas toks panašus į išgirtųjų pietinių vaisių – granatų – rūgštumą. Paprastųjų gervuogių (*Rubus caesius*) sąžalynų čia nemačiau, o aptikti vienoje vietoje stiebai su vos keliomis uogomis neleidavo net dorai pajusti jų skonio.

Grybai. Šių vietų miškai ir miškėliai toli gražu neprilygsta grybingiausiems Dzūkijos (Varėnos, Švenčionių) miškams, bet yra kur kas grybingesni už vidurio Lietuvos miškus. Žinoma, dar kokiomis akimis žiūrėsi – tai yra, kokias grybų rūšis rinki. Daugelis kaimynų ir pažįstamų rinkdavo mažai grybų rūšių, apsiribodami baravykais, raudonikiais, lepšėmis, kazlėkais, voveraitėmis, ūmėdėmis. Mano mama ir tėvelis mėgo ir mokėjo grybauti ir mus, vaikus – seseris ir mane, to išmokė. Išmokė ir gerai skirti grybų rūšis.

Labiausiai čia buvo gerbiami tikriniai baravykai (*Boletus edulis*). Tarp jų pasitaikydavo vienas kitas gražesnis, ryškesnis, lyg specialiai nudažytas pušyninis baravykas (*Boletus pinicola*). Rudakepurių baravykų (*Xerocomus badius*) neprisimenu, kad būčiau radęs aš arba kiti grybautojai. Matyt, rudakepuriai baravykai čia visai neaugo arba retus jų atstovus, prastai juos pažinodami, priskirdavome aitriesiems baravykams (*Tylopillus feleus*), kurių vieno per akis didžiausią gerų grybų krepšį paversti nevalgomais. Aitriuosius baravykus gerai pažinėjome – netgi žinojome, kur jų gali pasitaikyti. Baravykai paąžuoliai (*Boletus luridus*), perkūnbaravykiai (*Boletus erythropus*) čia neaugo, nes nebuvo ažuolynų. Neteko nei rasti, nei matyti šilbaravykių (*Gyroporus cyanescens*). Smulkiųjų baravykų: auksakočių (*Xerocomus chrysenteron*), paalksninių (*Gyrodon lividus*), tampriųjų (*Suillus bovinus*) bei žalsvųjų (*Xerocomus sublomentosum*) ne vieną teko matyti augantį, bet neteko girdėti, kad juos kas nors būtų rinkęs. Jie buvo priskiriami nežinomų grybų (kitaip sakant, šungrybių) grupei.

Visų grybautojų mėgstami buvo ir baravykai raudonviršiai (*Leccinum aurantiacum*), vadinti raudonikiais. Be minėtų raudonviršių, rinkome ir kitą raudonikių rūšį, augančią drebulynuose, oranžine kepurėle ir lygiu baltu kotu (be tamsių brūkšnelių). Šios raudonikių rūšies tikro pavadinimo nežinau – jo aprašymo lietuviškoje mikologinėje literatūroje rasti nepavyko. Rinkome geltonuosius baravykus (*Suillus variegatus*), vadintus makavykais, baravykus kazlėkus (*Suillus luteus*), baravykus lepšes (*Leccinum scabrum*) ir pilkšvasias lepšes (*Leccinum holopus*), vadintas balagrybiais.

Grybavimo sezonas paprastai prasidėdavo ūmėdėmis garduolėmis (*Russula delicata*), kurias vadinome *kiauliabūdėmis*. Prisiminkime Antano Baranausko poemos „Anykščių šilelis“ eilutę: „Čia kiauliabūdės pūpsa lyg pievos kemsuotos“. Tai patvirtina, kad šis grybo pavadinimas šiame krašte buvo naudotas jau seniai. Ūmėdės garduolės dygdamos ant savo kepurėlės kelia samanais, sudžiūvusias žoles ar bent žiupsnelį žemių. Ūmėdės pavadinimas tikrai jai tinka, tik bėda, kad tai žino ne tik grybautojai, bet ir miško uodeliai – jos labai kirmija. Rinkome nemažai ūmėdžių rūšių: blunkančiašias (*Russula decolorans*), geltonviršes (*Russula ochroleuca*), grakščiašias (*Russula lepida*), melsvažales (*Russula cyanoxantha*), raudonkotes (*Russula olivacea*), rausvasias (*Russula alutaceae*), silkiakvapes (*Russula xerompelina*), tankialakštes (*Russula heterop-*

hylla), tikrąsias (*Russula vesca*) ir žalsvasias (*Russula virescens*). Niekas nerinko tik dvokiančiųjų ūmėdžių (*Russula foetens*), nors jos buvo gana dažnos. Neteko sutikti grybautojo, kuris nebūtų rinkęs valgomųjų voveraičių (*Cantharellus cibarius*), vadintų *voveruškomis*.

Visi mielai rinko piengrybius rudmėsės (*Lactarius deliciosus*), tik gaila, kad ne daug jų pavykdavo rasti sveikų, nesukirmijusių. Mamos mėgstamiausi grybai – juosvieji piengrybiai (*Lactarius necator*) – retai kada kirmija. Patinka jie ir man, nes paslėgti ar užraugti žiemai išlieka stangrūs, nesuglebę. Juosvieji piengrybiai auga įvairiuose miškuose: pušnyuose, eglynuose, net alksnynuose, bet tik ten, kur pasitaiko beržų. Ir jų ieškoti verta tik ten, kur siekia beržo šaknys. Rinkome piengrybius gruzdus (*Lactarius piperatus*), piengrybius paliepes (*Lactarius vellereus*), gausiai augančius paprastuosius piengrybius (*Lactarius trivialis*) ir piengrybius pūkuotes (*Lactarius forminosus*), vadintus *vilnutėmis*. Tuo tarpu į jas panašių baltagaurių piengrybių (*Lactarius pubescens*) pasitaikydavo kur kas rečiau, o gražuoli geltonąjį piengrybį (*Lactarius scrobiculatus*) pavyko rasti tik vieną vienintelį kartą. O dažnų rudųjų piengrybių (*Lactarius rufus*) nerinkome dėl jų aitrumo ir trapumo. Kiti piengrybiai: apysaldis, jautakis, gelsvasis, glebusis, kamparinis, melsvėjantis švelnūs, žvyneliuotasis – mums buvo nežinomi.

Kai kas rinko raukšlėtuosius gudukus (*Rozites caperata*), paprastuosius kelmučius (*Armillaria mellea*) ir čerpėtuosius dyglučius (*Sarcodon imbricatus*), vadintus *stirnakojais*. Dažnai teko matyti augančias skėtines žvynabūdes (*Macrolepiota procera*), gličiąją (*Gomplidius glutinosus*) ir variaspalvę (*Gomphodius rutilus*) geltonpėdes, tik nežinau, ar kas nors čia tada jas rinko. Niekas nerinko gausios baltikių (*Tricholoma sp.*) grupės grybų – mat čia jie gana reti (nedaug tinkamų augimviečių) ir dauguma jų auga vėlų rudenį, kai niekas neidavo grybauti. Tik jau praėjęs Varėnos, Valkininkų ir Dieveniškų grybavimo universitetus septintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje radau ir parnešiau keliolika žalsvųjų baltikių (*Tricholoma flavovirens*) – *žaliuokių*.

Akyse ir dabar tebestovi minėtų grybų augimvietės. Bet nuo mano grybavimo šiose vietose praėjo nemažai metų. Daug miško iškirsta, dėl to pasikeitė rūšinė jo sudėtis, kai kur keitėsi drėgmės režimas. Dėl daugelio priežasčių keitėsi trakas, miško paklotė, todėl rašydamas sąmoningai niekur neminėjau konkrečių augimviečių vietų, nes kitaip lengvai galėčiau pagarsėti melagiu.

Vaistažolės. Kiekviena kaime gyvenusi šeima rinko ir naudojo vaistažoles. Ypač tuo rūpinosi senesni žmonės (šiuo atžvilgiu nebuvo išimtis ir mano senelės), tačiau jiems jau sunkoka parsinešti augalus, ypač iš atokesnių augimviečių. Čia senoliai į pagalbą pasitelkdavo judriausius ir laisvesnius nuo darbų šeimos narius – vaikus. Ir man dažnai teko taip padėti senelėms.

Miškuose rinkome pataisų (*Lycopodium sp.*) sporinius stiebus. Šiems džiūstant išbyrėjusias sporas supildavom į sausą buteliuką ir žiemą naudojome kraujavimui sustabdyti ir žaizdoms dezinfekuoti. Vasarą tam naudojome paprastųjų kraujažolių (*Achillea millefolium*) lapus. Valerijonų (*Valeriana sp.*) šaknis kasėme įvairiems užpilams. Liepų (*Tilia sp.*) žiedus rinkome gydomosioms arbatoms. Rinkome gysločių (*Plantago sp.*), trilapių pupalaiškių (*Nenyanthes trifoliata*) ir ankstyvųjų šalpusnių (*Tussilago farfara*) lapus, čiobrelių (*Thymus sp.*), skėtinių širdažolių (*Centaureum erythraea*), skėtinių marenikių (*Chimaphila umbellata*) ir karčiųjų kiečių (*Artemisia absint-*

hium) – pelynų – žolę. Kaimuose nuo seno buvo renkami skalsių (*Claviceps purpurea*) rageliai, kuriuos supirkdavo žydai, o pastarųjų nebelikus – vaistinės. Praėjusio amžiaus penktojo dešimtmečio antroje pusėje (pokario metais) Juodupės progimnazijos moksleiviai buvo įpareigoti rinkti vaistažoles. Tada, be anksčiau minėtų, dar teko rinkti beržų (*Betula sp.*) ir didžiųjų dilgėlių (*Urtica dioica*) lapus, rugiagėlių (*Centaurea cyanus*) žiedus.

Kiti augalai. Sausuose dirvonuose rinkome valgomųjų rūgštynių (*Rumex acetosa*) lapus sriuboms ar šaltibarščiams. Kartais rūgštynes pakeisdavom paprastųjų kiškiakopūstčių (*Oxalis acetosella*) lapais iš eglyno. Sausose pievose rinkome paprastųjų kmyną (*Carum carvi*) sėklas, naudotas kaip prieskonis kepant duoną, raugiant kopūstus bei gydosioms arbatoms. Ir dabar tįsta seilė prisiminus duoną, mamos keptą ant balinio ajero (*Acorus calamus*) lapų, atneštų iš nedidelės kūdrelės prie senojo Aleknų kaimo. Retkarčiais, o prieš Velykas būtinai, mama liepdavo iš sauso smėlyno parnešti gerą saują šiurkščiųjų asiūklių (*Equisetum hiemale*) stiebų puodams šveisti. Iš netolimos miško pelkutės tempėme maišus sultingų pelkinio žinginio (*Calla palustris*) – babauninkų – lapų, stiebų ir šakniastiebų kiaulėms šerti. Karvėms šerti iš miško ar krūmų maišais nešėme ilgus ir plačius gelsvalapių usnių (*Cirsium oleraceum*) – lagiesčių – lapus.

Seniau neturtingų kaimo šeimų paaugliai ir jaunuoliai pagalvėms rinkdavo švylių (*Eriophrum sp.*) pūkus. Ant tokios pagalvės iki vedybų miegojo ir mano tėvelis. (Papjautų naminių paukščių plunksnas susiplėšydavo ir pasidėdavo savo kraičiui šeimos dukros.) O iš ilgų meldų (*Schoenoplectus sp.*) stiebų įvairias juosteles vaikystėje dar pynėme ir mes. Moku nupinti tiek paprastą juostelę iš trijų meldų, tiek ir sudėtingesnes iš 4, 5, 6 ar net 8 meldų stiebų.

Prieš pat Jonines ne kartą teko padėti tėveliui rišti vantas. Ir vantos, bent jau mūsų krašte, buvo rišamos ne iš laukų ir miško svyruoklių – karpuotųjų beržų (*Betula pendula*), kaip tvirtinama „Lietuvos TSR Floros“ 3 tomo 98 puslapyje, o iš podrėgnėse pievose (*pabalyje*) augančių plaukuotųjų beržų (*Betula pubescens*). Pastarųjų ne tik stambesni ir kvapnesni lapai, bet ir minkštesnės (ne tokios aštrios) šakutės.

Literatūra

1. Lietuvos TSR flora, Vilnius, 1959, t. 1–6.
2. Mazelaitis J., Gričius A. *Grybai*, Vilnius, 1970.
3. Urbonas V. *Grybai*, Vilnius, 1986.
4. Butkus V., Jaskonis I., Urbonas V., Červokas V. *Mažieji miško turtai*, Vilnius, 1987.
5. Botanikos vardų žodynas, Vilnius, 1998.

Fenologiniai stebėjimai Juodupės apylinkėse

Danuta Romanovskaja

Lietuvos žemdirbystės instituto Vokės filialas

Žmonės nuo seno stengėsi pažinti sezoninius gamtos reiškinius ir derinti savo darbinę veiklą su gamtos dėsniais. Buvo gretinami žemės ūkio augalų sėjos terminai su įvairiais gamtos reiškiniais, sprendžiama apie būsimus orus, derlių. Šie stebėjimai davė pagrindą pirmiems gamtos kalendoriams, o vėliau išsivystė mokslas apie gyvosios gamtos sezoninį vystymąsi, vadinamas fenologija. Fenologijos pagrindas yra fenologiniai stebėjimai, o tyrimų objektas – augalija, gyvūnija bei meteorologiniai, klimatiniai ir dirvožemio veiksniai, turintys įtakos gyvosios gamtos vystymuisi.

Mokslinius fenologinių stebėjimų pagrindus padėjo žymus švedų gamtininkas Karolis Linėjus. Lietuvoje gamtos kitimo reiškiniai buvo registruojami XVIII a. pabaigoje (1778–1781). Šiuos stebėjimus atliko profesorius Žanas Emanuelis Žiliberas (Gilibert). Po to fenologinių reiškinų registravimas Lietuvoje buvo nutrūkęs. Tik 1894 m. fenologinius stebėjimus atnaujino profesorius Dmitrijus Kaigorodovas, o vėliau, nuo 1923 m., žymus gamtininkas profesorius Stasys Nacevičius pradėjo planingus fenologinius stebėjimus Lietuvoje. Profesoriaus Stasio Nacevičiaus iniciatyva buvo sudarytas fenologinių stebėjimų tinklas, apimantis daugumą Lietuvos vietovių. Nuo 1959 m. Lietuvos žemdirbystės instituto Vokės filiale buvo įsteigta Fenologinė komisija, kuriai vadovavo Augustas Vaineikis, dr. Leonija Kulienė, dr. Irena Lamsodienė. Augusto Vaineikio dėka buvo įkurtas Fenologinis archyvas ir išplėstas fenologinių stebėjimų tinklas iki 200 savanorių neetatinių stebėtojų korespondentų, kurie registravo programoje nurodytus fenologinius reiškinius įvairiose Lietuvos vietovėse. Tai buvo miškininkai, mokytojai, agronomai ir kitų profesijų gamtos mylėtojai. Juodupės apylinkės Pakapės kaime fenologiniai reiškiniai buvo pradėti registruoti nuo 1964-ųjų. Daug metų šiuos duomenis rinko Vytautas Šinkūnas. Archyve yra saugomos fenologinės anketos, kuriose užregistruotos įvairių fenologinių reiškinų datos Pakapės kaime 1964–1982 m. Remiantis Vytauto Šinkūno surinktais fenologiniais duomenimis, sudarytas Juodupės apylinkėje esančio Pakapės kaimo gamtos kalendorius (lentelė). Per visą fenologinių tyrimų laikotarpį Lietuvoje tokių gamtos kalendorių buvo sudaryta ir paskelbta labai nedaug: iki 1990 m. tik vienas Dotnuvoje (1959 m. leidinyje „Lietuvos TSR agroklimato žinynas“). Leonija Kulienė ir Juozapas Tomkus 1990 m. sudarė ir paskelbė monografijoje „Bendroji fenologija“ keturis gamtos kalendorius: Šilutės, Telšių, Dotnuvos ir Trakų Vokės.

Gamtos kalendorius sudaromas iš sezoninių reiškinų daugiamečių vidutinių kalendorinių datų, kurios surašomos chronologine tvarka. Tai savitas gamtos žinynas, kuriame sezoninių reiškinų kalendoriniai terminai parodo geografinio landšafto sezoninę kaitą. Kiekvienam sezonui yra būdinga tam tikra gyvosios ir negyvosios gamtos objektų būklė, t. y. būdingi tam tikri tipiški sezoniniai reiškiniai, kurie panaudojami kaip metų sezonų indikatoriai (fenoindikatoriai). Pavyzdžiui, pavasario pradžios fenoindikatorius – paprastojo lazdyno žydėjimo pradžia, rudens – paprastojo klevo lapų geltimo pradžia ir t. t. Laikotarpis tarp dviejų sezoninių reiškinų

pasireiškimo datų parodo fenologinį intervalą. Fenologiniai metų sezonai dar vadinami natūraliaisiais, kadangi gamtos kalendoriuje kiekvienai konkrečiai teritorijai nurodomi ne sąlyginiai, o realūs gamtos perėjimo iš vienos sezoninės būklės į kitą terminai. Gamtos kalendoriui sudaryti reikalingi daugiamečiai fenologinių stebėjimų duomenys toje pačioje vietovėje. Pakankamo tikslumo kalendoriams sudaryti reikalinga ne mažesnė kaip 12–15 metų stebėjimų trukmė. Turint vidutines datas, visi fenologiniai reiškiniai surašomi į lentelę chronologine tvarka, t. y. pagal jų ankstyvumą. Taip parodomas vietovei būdingas sezoninių reiškinų nuoseklumas bei jų kalendoriniai terminai. Be to, greta vidutinės datos nurodoma kiekvieno reiškinio ankstyviausia ir vėlyviausia data.

Gamtos kalendorius Pakapėje (1964–1982 stebėjimo metų duomenimis)

Reiškiniai	Datos			±S	±3Sx	V,%
	ankstyviausia	vėlyviausia	vidutinė			
Pragysta vieversys	02 28	04 03	03 18	10	7	13,1
Parskrenda varnėnas	02 29	04 12	03 22	12	7	15,0
Vidutinė paros oro temperatūra pakyla per 0°C			03 26			
Skraido dilgėlinukas	03 11	04 18	04 01	10	7	10,6
Pražysta baltalksnis	03 11	04 18	04 02	11	9	12,1
Skraido šaltekšninis drugys	03 11	04 21	04 04	11	11	12,1
Pražysta triskiautė žibuoklė	03 29	04 20	04 07	7	6	7,1
Parskrenda gandrai	03 27	04 19	04 08	6	4	6,0
Pražysta ankstyvasis šalpusnis	04 02	04 21	04 13	7	5	6,3
Vidutinė paros oro temperatūra pakyla per 5°C			04 15			
Pražysta baltažiedė plukė	04 14	04 30	04 24	4	3	3,9
Sužaliuoja paprastoji ieva	04 21	05 07	04 28	5	4	4,6
Pražysta puriena	04 21	05 08	04 29	5	4	4,0
Pražysta švitriešis	04 23	05 06	05 01	4	4	3,4
Užkukuoja gegutė	04 28	05 07	05 02	3	2	2,0
Vidutinė paros oro temperatūra pakyla per 10°C			05 03			
Sužaliuoja karpotasis beržas	04 24	05 11	05 05	4	3	3,5
Pražysta paprastasis klevas	04 30	05 14	05 06	5	5	3,7
Parskrenda kregždė	04 28	05 09	05 06	6	5	4,4
Pražysta raktažolė	05 04	05 12	05 09	3	3	2,6
Pražysta kiaulpienė	05 02	05 20	05 11	5	4	3,8
Pražysta agrastas	05 05	05 19	05 12	5	4	3,8
Pražysta juodieji serbentai	05 06	05 26	05 14	6	5	4,2
Pražysta paprastoji ieva	05 07	06 02	05 16	7	4	4,8
Skraido grambuolys	05 12	05 31	05 20	5	5	3,9
Pražysta geltonasis žirnis	05 13	06 05	05 23	6	4	4,4
Pražysta paprastasis ažuolas	05 14	06 04	05 23	6	5	4,2
Pražysta vasarinės obelys	05 14	06 07	05 23	7	7	5,1
Pražysta paprastoji alyva	05 14	06 14	05 26	8	5	5,3
Pražysta paprastasis šermukšnis	05 19	06 09	05 27	6	4	4,2
Paskutinė pavasario šalna	05 24	06 21	06 02	10	8	6,4
Pražysta sodo avietė	06 02	06 19	06 08	8	8	5,3
Pražysta paprastasis putinas	05 26	06 25	06 10	8	5	4,8
Vidutinė paros oro temperatūra pakyla per 15°C			06 15			
Pražysta paprastasis erškėtis	06 06	06 29	06 15	8	8	4,8
Pradedama šienapjūtė	06 07	06 27	06 15	7	7	4,2
Pražysta darželinis jazminas	06 09	06 26	06 16	6	6	3,8
Pražysta lūgnė	06 10	06 25	06 18	4	4	2,6

(tęsinys)

Reiškiniai	Datos			±S	±3Sx	V, %
	ankstyviausia	vėlyviausia	vidutinė			
Pražysta baltagalvė	06 15	07 05	06 22	6	5	3,3
Pražysta vingiorykštė	06 18	07 11	06 28	7	5	3,8
Pražysta motiejukas	06 24	07 13	07 03	7	5	4,0
Pražysta mažalapė liepa	06 30	07 22	07 10	7	5	3,9
Vidutinė paros oro temperatūra nukrenta žemiau 15°C			08 27			
Pirmoji rudens šalna	08 24	10 17	09 12	14	10	5,6
Vidutinė paros oro temperatūra nukrenta žemiau 10°C			09 24			
Visiškai pagelsta beržo lapai	09 20	10 18	10 11	7	7	2,6
Vidutinė paros oro temperatūra nukrenta žemiau 5°C			10 21			
Vidutinė paros oro temperatūra nukrenta žemiau 0°C			11 17			

Pastaba: S – vidutinis kvadratinis nukrypimas, 3Sx – didžiausia vidurkio paklaida, V – variacijos koeficientas.

Pagal ankstyviausią ir vėlyviausią datas galima apskaičiuoti kiekvieno sezono reiškinio datų kitimo amplitudę (tai trukmė dienomis tarp ankstyviausios ir vėlyviausios datos). Gamtos kalendoriuje pateikiami kai kurie statistiniai rodikliai, pavyzdžiui, vidutinis kvadratinis nukrypimas (S), didžiausia vidurkio paklaida (3Sx) ir variacijos koeficientas (V). Vidutinis kvadratinis nukrypimas parodo, kaip stebėjimų laikotarpiu išsidėsto reiškinio datos vidurkio atžvilgiu, t. y. kiek dienų svyruoja atitinkamo fenologinio reiškinio datos metai po metų. Pagal vidutinio kvadratinio nukrypimo absoliutinį dydį galima nustatyti, kurio fenologinio reiškinio datos metai po metų labiau įvairuoja, kurio mažiau. Mažesnis vidutinio kvadratinio nukrypimo dydis rodo, kad datos mažiau įvairuoja ir dauguma to reiškinio datų yra artimesnės vidutinėms datoms. Variacijos koeficientas leidžia palyginti datų įvairumą tarp skirtingų fenologinių reiškinų. Fenologinio reiškinio datų variacija nedidelė, jei variacijos koeficientas neviršija 10%. Dažniausiai didesnė datų variacija būna tų fenologinių reiškinų, kurie prasideda anksti pavasarį. Dideliems datų svyravimams šiuo laikotarpiu turi įtakos meteorologinės sąlygos, t. y. nepastovūs ir dar šalti orai, nes vėliau, atšilus orams, fenologinių reiškinų datų variacija labai sumažėja.

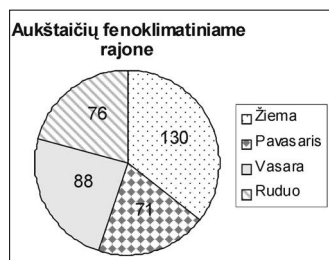
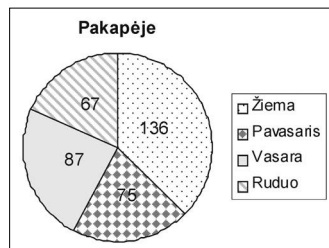
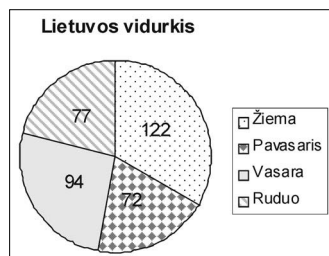
Lietuvos teritorija yra vidutinio klimato juostoje, kurioje gamtiniai procesai kinta pagal ryškų sezoninį ritmą. Šioje metinėje kaitoje išsiskiria laikotarpiai, kuriuose yra skirtingas terminis ir drėgmės režimas, skirtingas sezoninio augalijos vystymosi greitis ir skirtinga sezonų trukmė. Fenologijoje metai skirstomi į fenologinius sezonus, o kiekvienas sezonas – į periodus pagal tam tikrus indikatorius (dažniausiai tai sumedėjusių arba žolinių augalų žydėjimo fazės). Tokie indikatoriai geriau apibūdina aplinkos, ypač šilumos, sąlygas ir yra svarbūs praktiniu požiūriu, nes padeda numatyti optimalius įvairių sezoninių darbų terminus. Pagal augalų vystymosi priklausomybę nuo klimato sąlygų Lietuvos teritorija suskirstyta į tris fenoklimatinius rajonus: I – Vakarų Žemaičių lygumos ir Vidurio žemumos, II – Žemaičių aukštumos ir III – Aukštaičių. Fenologinių sezonų trukmė nesutampa su kalendoriniais metų laikais ir yra skirtinga visuose respublikos rajonuose.

Pagal fenoklimatinį rajonavimą Rokiškio rajonas, kartu ir Juodupės apylinkės, priskiriami Aukštaičių fenoklimatiniam rajonui, kuris užima visą rytinę Lietuvos dalį. Aukštaičių fenoklimatiniame rajone pavasaris vėluoja 1–3 paromis, palyginti su Lietuvos vidurkiu, o pavasario sezono trukmė yra 1–2 paromis trumpesnė už Lietuvos vidurkį. Vasaros sezono pradžia, arba darželinio jazmino pražydimas, palyginti su vidutine data Lietuvoje, vėluoja 0–2 paras. Šiame fenoklimatiniame rajone vasaros sezono trukmė yra 2–6 paromis trumpesnė už vidurkį, nes čia anksčiau pradeda gelsti klevo lapai.

Ruduo Aukštaičių fenoklimatiniame rajone prasideda 2–5 paromis anksčiau negu vidutiniškai Lietuvoje, bet rudens sezonas trumpesnis už Lietuvos vidutinį, nes anksti vidutinė paros oro temperatūra nukrinta žemiau 0°. Žiema rajone prasideda 1–4 paromis anksčiau, palyginti su vidutine data Lietuvoje. Dėl ankstyvos žiemos pradžios ir vėlyvo pavasario žiemos sezono trukmė rajone yra 1–8 paromis ilgesnė, palyginti su vidutine Lietuvoje. Aukštaičių fenoklimatiniame rajone pavasarį ir vasarą sezoninis augalų vystymasis vėluoja, o rudens reiškiniai prasideda anksčiau. Todėl vegetacijos periodo trukmė yra 2–9 paromis trumpesnė už vidutinę Lietuvoje ir yra trumpiausia visoje Lietuvoje.

Aukštaičių aukštumoje vegetacijos periodas (fenologiniu požiūriu) – nuo paprastojo lazdyno pražydimo iki paprastojo klevo lapų visiško nukritimo – 185–191 para.

Žiemos pradžia laikoma tada, kai užšąla stovintieji vandenys apylinkėje arba bent tris dienas iš eilės vidutinė paros temperatūra laikosi žemiau 0°C. Visame Rokiškio rajone žiema prasideda vidutiniškai lapkričio 17 d. Šioje Lietuvos šiaurės rytinėje dalyje anksčiausiai susidaro pastovi sniego danga, kuri žiemai baigiantis vėliausiai suyra. Pavasario pradžia esti lyg pereinamasis laikotarpis tarp žiemos ir tikro pavasario. Šis laiko tarpas paprastai mažai kuo išsiskiria. Pati pradžia – tai pirmųjų paukščių keleivių parlėkimas (vieversių, pempių, kovų ir kitų). Šiame pirmame periode, kuris vadinamas priešpavasariu, gamta vos pradeda busti: pražysta patys pirmieji augalai (lazdynas, žibuoklė, alksnis), pasirodo pirmieji drugiai (dilgėlinis, šaltekninis). Suirus pastoviai sniego dangai ir prasidėjus atodrėkiams, Pakapėje pragysta vieversys (kovo 18 d.). Vieversys šiose vietovėse pasirodo kiek anksčiau, nei vidutinė paros oro temperatūra pereina 0°C ribą. Kitose Lietuvos vietovėse (Dotnuvoje, Šilutėje, Telšiuose, Vilniuje) atšyla anksčiau nei Pakapėje, todėl vieversio parskridimo ir oro temperatūros pereigos per 0°C datos sutampa arba vieversys pragysta keliomis dienomis vėliau. Priešpavasario laikotarpiu parskrenda varnėnai, pradeda skraidyti dilgėlinukai. Pakapės kaime varnėnai parlekia vidutiniškai kovo 22 d., 5 dienomis vėliau nei Vilniuje (Trakų Vokėje). Žiemos sezonas baigiasi, kai pražysta paprastasis lazdynas. Dažniausiai paprastojo lazdyno ir baltalksnio pražydimo datos



Fenologinių sezonų trukmė

sutampa, todėl žiemos pabaigai nustatyti tinka kito fenoindikatoriaus – baltalksnio žydėjimo pradžios data. Pakapėje žiema trunka 136 dienas, 2 savaitėmis ilgiau nei vidutiniškai Lietuvoje (paveikslas).

Antrasis periodas, arba ankstyvasis pavasaris, prasideda, kai pražysta šalpusnis, pradeda judėti beržo sultys, sužaliuoja žieminiai rugiai. Paprastai vidutinė paros oro temperatūra šiuo laikotarpiu pakyla per 0°C. Ankstyvojo pavasario periodo pradžioje pražysta paprastasis lazdynas, šalpusnis, baltalksnis. Juodupės apylinkėse (Pakapėje) baltalksnio pražydimo data sutampa su jo pražydimo data Vilniuje (Trakų Vokėje) – balandžio 2 d., tačiau triskiautė žibuoklė pražysta 3 dienomis vėliau, o ankstyvasis šalpusnis – 7 dienomis vėliau nei Vilniuje. Vidutiniškai balandžio 8 d. (3–5 dienomis vėliau nei į kitas Lietuvos vietas) į Pakapės kaimą sugrįžta gandrai. Tik vėliau parlekiančių paukščių (kregždės, gegutės) parsukridimo datos nesiskiria nuo kitų šalies vietovių. Kai vidutinė paros oro temperatūra pasiekia 5°C, Lietuvoje prasideda tikrojo pavasario periodas. Fenologiškai tai būna tada, kai sužaliuoja ieva, parlekia kregždės, skraido kamanės, spungės. Šiuo periodu lapuočių medžių miškas pamažu įgauna savotišką šviesiai žalsvą spalvą, parlekia lakštingala. Tikrasis pavasaris Pakapėje prasideda 9 dienomis vėliau nei Lietuvos pietrytinėje dalyje, tai sutampa su baltažiedės plukės pražydimu ir paprastosios ievos sužaliavimu. Jau po savaitės nuo ievos sužaliavimo sužaliuoja ir pražysta karpotasis beržas, paprastasis klevas, o dar keliomis dienomis vėliau pražysta raktažolė, kiaulpienė. Šiuo periodu dirvos jau būna pradžiūvusios ir prasideda žemės ūkio darbai. Nuo gegužės vidurio, antroje tikrojo pavasario periodo pusėje, Pakapėje pražysta paprastoji ieva, o soduose – juodieji serbentai ir agrastai. Vasarinės obelys Pakapėje pradeda žydėti gegužės 23 d. – 5 dienomis vėliau nei sostinėje.

Beveik mėnesiu Pakapėje ir Vilniuje skiriasi tiek paskutinės pavasario šalnos, tiek pirmosios rudens šalnos datos. Pavyzdžiui, Vilniuje paskutinė pavasario šalna paprastai būna tikrojo pavasario laikotarpiu (apie gegužės 4 d.), o Pakapėje ji dažniausiai būna tik vėlyvojo pavasario laikotarpiu – net birželio 2 d., o kai kuriais metais pašala ir birželio pabaigoje. Pavasario sezono trukmė apskaičiuojama pagal paprastojo lazdyno arba baltalksnio pražydimo ir darželinio jazmino pražydimo datas, t. y. pagal tų augalų, kurie yra fenologinių sezonų pradžios augalai indikatoriai, pražydimo datas. Pakapėje baltalksnio pražydimo data nesiskiria nuo Vilniuje nustatytos vidutinės datos, bet darželinis jazminas pražysta vidutiniškai 5 dienomis vėliau (birželio 16 d.). Pavasario periodo trukmė Pakapėje yra ilgesnė (75 dienos), palyginti su Lietuvos vidurkiu, 3 dienomis.

Vasaros pradžią praneša žieminių rugių ir paprastojo erškėčio, jazmino sužydėjimas, o darželyje – bijūnų. Vidutinė paros oro temperatūra šiuo laikotarpiu pasiekia 15°C. Vasaros pradžia sutampa su fenoindikatoriaus darželinio jazmino žydėjimo pradžia. Vasaros pradžioje žydi žieminiai rugiai, paprastasis erškėtis, pražysta pievų žolės ir prasideda šienapjūtė. Vidurvasarį pražysta mažalapė liepa. Pagal šį fenoindikatorių vidurvasaris Pakapėje prasideda liepos 10 d., t. y. 6 dienomis vėliau nei Vilniuje. Vasaros periodas Lietuvoje trunka vidutiniškai 94 dienas. Tačiau šiaurinėje Lietuvos dalyje vasara būna trumpesnė. Pakapėje vasara trunka 87 dienas, net savaite trumpiau nei vidutiniškai Lietuvoje. Šioje vietovėje pirmosios rudens šalnos prasideda gana anksti, vos tik pradėjus gelsti medžių lapams (rugsėjo 12 d.),

tuo tarpu Vilniuje pirmosios rudens šalnos būna tik spalio pradžioje, kai medžių lapai jau būna visai pagelę.

Rudens pradžia siejama su medžių pasiruošimu žiemai: medžiai pradeda gelsėti, draikosi voratinkliai, paukščiai keleiviai išlekia iš mūsų krašto, o vidutinė paros oro temperatūra krinta žemiau 15°C. Pakapėje šis periodas prasideda rugpjūčio pabaigoje. Rugsėjo mėnesį sparčiai gelsta medžių lapai, prasideda bulviakasis, ariamos dirvos, išskrenda paukščiai, dygsta rudeniniai grybai. Antrasis rudens periodas prasideda, kai visiškai pagelsta klevai ir beržai, pasitaiko stipresnių šalnų, o vidutinė paros oro temperatūra krinta žemiau 5°C. Pakapėje beržai visiškai pagelsta vidutiniškai spalio 10 d. Paskutinis rudens periodas prasideda, kai medžiai jau esti numetę visus lapus, o vidutinė paros oro temperatūra laikosi apie 0°C. Periodo pabaigoje visiškai nukrinta medžių lapai. Taip baigiasi augalų vegetacijos ciklas.

Pagal terminius rodiklius Lietuvos teritorija suskirstyta į agroklimatinius rajonus: 1) vėsus, 2) vidutiniškai šiltą, 3) šiltą. Rokiškio rajonas priklauso vidutiniškai šiltam agroklimatiniam rajonui, kuris apima visą šiaurinę Lietuvos dalį, išskyrus Žemaičių aukštumą. Rokiškio rajono Juodupės apylinkės yra vidutiniškai šilto agroklimatinio rajono dalyje, apimančioje šiaurinę kalvotąją Lietuvos dalį. Žiemos šioje Lietuvos dalyje šaltos ir gilios, su stora sniego danga. Per vegetacijos laikotarpį šiame rajone iškrinta vidutiniškai 435 mm kritulių (Rokiškio rajone kritulių daugiausia – 451 mm). Pagal svarbiausius agroklimatinius rodiklius (šilumos išteklius, žiemojimo sąlygas, dirvos drėgmės sąlygas, dirvos subrendimo pavasarį datas) nustatytas agroklimatinis potencialas Rokiškio rajone (kuriam priklauso Juodupės apylinkės) yra žemesnis (-2,8 balo) nei Lietuvos vidurkis. Vilniuje agroklimatinis potencialas yra artimas respublikos vidurkiui (+0,3 balo).

Juodupės apylinkėse būdinga, kad dėl kalvoto reljefo, didelio atstumo nuo jūros ir žemo agroklimatinio potencialo augalų fenofazės pavasarį pasireiškia vėliau, o rudenį – anksčiau nei kitose Lietuvos vietovėse.

I grafo Tyzenhauzo žemėlapi pažiūrėjus

Antanas Ražinskas

Prieš mane – senas planas-žemėlapis, kurio tituliniam lape lenkų kalba užrašyta:

ROKIŠKIO GRAFYSTĖS ŽEMIŲ SU PALIVARKAIS, MIESTELIAIS, VISAIS UŽRIBIAIS IR KARČEMOMIS, SAVO GERU PRIKLAUSANČIOMIS VILNIAUS GUBERNIJAI, VILKMERGĖS PAVIETUI, SU PARAPIJOMIS ROKIŠKIO, KAMAJŲ IR OBELIŲ, AIŠKIAI PRIKLAUSANČIOMIS DIDIKUI GRAFUI IGNACUI TYZENHAUZUI, GWARDIJOS ŠEFUL, LIETUVOS ORDINO KAVALIERIUI, PAŽYMINT RIBAS SUDALINTAIS KVADRATAIS IR BET KOKIAIS RIBOŽENKLIAIS, IŠDĖSTYTAIS NURODYTOJE ŽEMĖJE IR GEOMETRIŠKAI INVENTORIZUOTUS PAGAL ŽEMĖS ISTATYMUS DIFERENCIJUOTOMIS RIBOMIS, PAŽENKLINTOMIS GEOMETRINIŲ MATAVIMU 1848 M. LIEPOS MĖN. 1 D. SUDARANT PLANĄ.

Planas sudarytas masteliu, artimu 1:2 500 (tiksliau 1:2 778). Atstumai matuoti lietuviškais šniūrais, kurie lygūs 48,72591 metro. Panaudotos penkios spalvos statinių ženklų reikšmėms nusakyti. Tyzenhauzo žemė įsiterpusi tarp Ūnuškio ir Obelių dvarų prie Latvijos sienos, apimanti ir Aknystos kraštą, kuris 1920 m. buvo atiduotas Latvijai už Palangos pajūrį. Čia yra parodyti visi palivarkai bei maži Kraštų, Aknystos, Daglių ir Kamajų dvareliai. Dvylika palivarkų, išsidėsčiusių po visą plotą, – tai Skrėbiškiai, Aukštadvaris, Ignalinà, Skiemónys, Rokiškėlės, Petrašiūnai, Litviniškiai, Lašai, Julijanavà, Višlogovskis, Vederovščina (Veduviškis) ir Lùkštai.

Miškai ir gyvenamieji plotai, be kaimų ir vienkiemų, nurodyti tokie: Skrituliškis, Alksniai, Žilvyčiai, Degimai, Kurminiškiai, Šiekšnynas, Šilas, Lapienė, Šlapekių girela, Spartų miškas, Ežero bala, Gerbalė, Vijūninas, Vanaginė, Dubasas, Dalniškiai, Papartinė, Vandenupis, Diržiškiai, Vidarkiškis, Samaninė, Katilinė, Rozališkis, Šlienybala, Ažubalių miškas, Girela, Lunkela, Jievinas, Liepinas, Grašiai. (Pavadinimuose juntama tarmės įtaka, nes rašoma *girela*, *lunkela*, o ne *girelė*, *lankelė* ir pan.) Dabartiniuose žemėlapiuose tie miškai apibendrinti ir pavadinti Pāduobiu, Apūniškiu, Bakūriškiu, Naujadarais ir Gerbalėmis.

Karčemos pažymėtos ties Armonių kaimu, tarp Pakapinės ir Šemetų, Vinkšnių kaime, tarp Kokščių ir Rudbalio kaimų, Paliūniškyje, Steponiškyje, prie Laibgalių kaimo, tarp Raupių ir Alėknų – Leoniškyje. Lùkštų karčema pastatyta netoli Skardupio kaimo (matyt, pavadinimui turėjo reikšmės ne gyvenvietė, bet Lukštės upelis arba *lukštis* – purienomis – apaugusios apylinkės). Skardupio kaime buvo ir antra karčema, matyt, ir tai turėjo įtakos pavadinimui. Paliuliavos karčema buvo netoli Pājuodupio ir Aknystos trakto.

Svarbu, kad visi vietovardžiai visiškai lietuviški, netgi matavimo ženklai (*piketas*, *kapčius*) nusakyti lietuviškai. Tai rodo, kad matavo lietuvis ir neiškraipė pa-

vadinių. Kaimuose ir vienkiemiuose parodytos sodybos, pagal kurių skaičių galima spręsti ir apie naudojamos žemės kiekį, nes valakų reformos metu vienai sodybai buvo skiriamas vienas valakas, t. y. 21,37 ha.

Vietovių su Pakapinės pavadinimu visame plote yra trys, nors kapinės, kaip šventinta žemė, pažymėtos tik vienoje vietoje.

Ryškiai pažymėti durpynai: Lapienė, Kurminiškiai, Žilvyčiai, Degimas, Žilvytis, Alksniai, Pajuodupis, Laukininkai, Beržasalis, Šyliai, Šerkšnynas, Garniai, Deksniai, Didysis Puras, Mažasis Puras, Vienas Puras, Beržų Puras, Skriduliai, Slastų miškas, Vanaginė, Vijūninas, Priedė, Kamajų šilas, Palukščiai ir Aukštumų miškas. Dabartiniuose žemėlapiuose tai Degsninė prie Ažūbalių kaimo, Lapienė prie Armonių kaimo ir Pāduobio durpynas prie Júodupės.

Ignalinos ežeras vadintas Skiautašiškiu, Armonių ežeras – Šaškiniu, o Kraštų – Apvaliuoju.

Be Vyžuonės ir Lukštės, pažymėti upeliai: Júodupis, Prūdūpė, Alsintà, Šeškėnė, Gerbalė, Vederiukė, Rāgupis, Audrà, Šetekšnà, Biržupys, Luša, Laūkupė, Kreivalupis, Plunksnotis, Elksinta, Susėjà, Špygaduobė, Oreja, Aknystà, Vingerinė, Lakštenà, Kumpōnas ir Minarva.

Matavimai atlikti sudarant geometrines figūras, kurių tikslumas atitinka plano mastelį, tai yra vienas šniūras (48,78 m) išmatuotas 1,8 cm tikslumu.

Sutartinių ženklų lentelėje nurodytos net 23 pozicijos: ariamoji žemė, pievos, ganyklos, pušynai, eglynai, lapuočiai, įvairūs miškai, šlapios pievos, šienaujamos pievos, ežerai, upės ir upeliai, keliai ir kalnai, nenaudojamos žemės, palivarkų sienos, kaimų sienos, provizorinės sienos, dvaro sienos, nuomojamos žemės sienos, šventintos žemės sienos, nedirbamos žemės sienos, konfiskuotos žemės sienos, bendram naudojimui skirtos žemės sienos ir bendram naudojimui skirtos pievos. Visa tai rodo buvusią ūkio ekonominę politiką. Atskirai nurodytos skirtingos miško rūšys rodo dėmesį miško medžiagai, o žemių paskirstymas – gerą planavimą ir žemių apskaitą. Manau, kad išsamesnis plano studijavimas gali duoti nemaža žinių to krašto geografiniam ir kalbiniam vertinimui.

Šilas

Stefanija Bliūdžiūtė

Lingėnų ūlyčia buvo įsiterpusi tarp dviejų miškų – Girios ir Šilo.

Giria supo kaimą iš vakarų pusės, su ja mažai kas mus tesiejo. Tik iš Girios pas mus ateidavo mamytės pusseserė Nastutė Guzaitė. Ji gyveno eiguvoje pas eigulį Joną Gredecką. Giria buvo niūri, tankūs eglynai, duobės, irštvos, ten staugdavo vilkai. Per okupacijas ir karą teko su Giria susipažinti iš arčiau. Kai pirmą kartą su kaimyne ėjom į eiguvą (eiguliu dirbo Julius Sesickas) išsipirkti malkų, vežėme priduoti pri-rinktus pušų ir eglų kankorėžius, žymėjome kelią užrištais ant šakų skudureliais, kad rastume kaip sugrįžti. Vėliau teko kirsti malkas, jas vežti, grybauti, uogauti. Eiguvoje buvo įrengta medžiotojų poilsinė. Padaryti iš medžio liaudiško stiliaus ma-syvūs stalai, krėslai, iškastas tvenkinys. Dabar ten niekas nebegyvena.

Šilas (Apūniškio miškas) įaugęs į širdį ir sielą nuo pat vaikystės. Į Šilą veda kelias iš Lingėnų. Ties Lingėnų kapeliais kelias šakojasi: dešinė atšaka veda į Apū-niškio kaimą, iki vieškelio – pagrindinio kelio iš Júodupės į Rōkiškį. Kairioji Lingėnų kelio atšaka taip pat nuveda prie to paties kelio, tik pro Jurkauskynę, pro Stōniškį, pro Didsodės laukų kampa. Dešiniąja kelio atšaka lingėniškiai naudojosi norėdami patekti į eiguvą, vadinamą Smėlyne; važiuodami į Rokiškį pavasarį ar rudenį, kai būdavo keliai šlapi, kai pro Vaīdlėnus, nors ir arčiau, bet buvo labai blogas kelias, tiesiog iš duobės į duobę. Šiuo keliu, kai labai šalta, eidavome į Sodėlių „Nemuno“ fabriką, nes taip arčiau.

Kairiaja kelio atšaka naudojosi eidami į Júodupę. Į Juodupę rasdavos visokių reikalų jau nuo seno. Ten buvo valsčius, parduotuvės, girininkija, „Nemuno“ fabrikas. Pro Juodupę važiuodavo į Aknystą, 1936 m. įkūrus Juodupės parapiją – į bažnyčią, veždavo mirusius laidoti į Juodupės kapines.

Abi kelio atšakos tarsi tėvai – lingėniškius ir gimdė, ir augino, ir maitino. Šiuo keliu lingėniškiai pradėdavo ir baigdavo savo žemės kelionę. Žinoma, tik laimingieji, kurių gyvenimas neišvijo iš savo krašto ar leido sugrįžti amžinojo poilsio. Šis kelias sugėrė lingėniškių juoką ir ašaras, kryžstavimus ir atodūsius. Vaikai ėjo į Aukštādva-rio mokyklą, vėliau pavadintą Stoniškio, dar vėliau – Juodupės. Keitėsi pavadinimai, plėtėsi mokykla, išaugo iki gimnazijos. Šie Šilo keliai matė išlydėtuvių ir sutiktuvių, išvykstančių ir sugrįžtančių, linksmų ir liūdnu. Ne savo noru į Sibiro platybes važia-vo 1949 m. lingėniškių Gasiūnų šeima, ne visi sugrįžo: senoji Marijona atgulė šaltose, svetimose Sibiro platybėse.

Šilas šildė, maitino, glaudė, slėpė sunkiais laikais lingėniškius, ir ne tik juos.

Mano vaikystės ir jaunystės metais Šilas šventė savo vaikystę ir jaunystę, kles-tėjo pasipuošęs vešlia lapija, aidėjo paukščių giesmėmis, žydėjo gražiausiais žiedais, kvėpėjo nuostabiais kvapais – visais metų laikais. Pavasariais pasipuošdavo ži-buoklėmis, baltažiedėmis plukėmis, gegužraibėmis, pakalnutėmis, pelkiniais žingi-niais. Jau balandį atsirasdavo pirmųjų grybų – briedžiukų, bobausių – aitrus kvapas. Nuostabūs, svaigūs kvapai, ypač po pavasarinio šilto lietaus, sklisdavo sulapojus berželiams ir topoliams, saldžiarūgštį kvapą skleidė išbrinkę liepų pumpurai, aitrūs kvapus – maži pušų ir eglų kankorėžiai, ant Rovinio kalnelio bedygstantys pelynai.



Ruduo sveikina Šilą



Keliukas Šile



*Balta „paukštė“
virš Šilo*



Žiema Šile

Irenos Šarkauskaitės
nuotraukos

Tarp Antaninių ir Petrinių pakvipdavo sirpstančios žemuogės ir mėlynės. Samanų paklodę draskydavo voveraitės, ūmėdės. Nuo Petrinių iki Škaplierinės, jei netrūksta lietaus, po berželiais ir liepomis jau rikiuoja savo šeimynas raudonikiai ir baravykai.

Krykščia šarkos, klykauja vanagai, greit ims cypsėti paukščių jaunikliai... Miškas prisipildydavo vaikų klegesio, jaunimo juoko, uogautojų ir grybautojų šūkavimo. O sekmadienio popietę miškas kaip gegužinė aidėjo nuo žmonių alaso. Sekmadieniais patraukdavo į mišką ne tik moterys su vaikais grybauti, uogauti, žolinėti, bet ir vyrai. Jaunimas pulkais, su krepšeliais, ašotėliais ir tuščiomis rankomis išsklidavo po šilą sausdami, kvatodami. Miškas gaudė, atkartodamas aidu.

Jau balandį atgydavo Šilas: rytais burbuliuodavo teterviniai: „*Parduosiu kailinius, pirksiu pačią...*“, palaukėj vaikai traukdavo: „*Tetervinas ūžia, mala, genys stuobrį miške kala...*“ Devynbalsės vos pradėjus aušti jau treliuodavo nauja gaida, striksėdamos krykštavo šarkos. Kartais per paskutiniuosius balandžio rytmečius, o jau gegužės pirmosiomis dienomis būtinai užkukuodavo gegutė, dažnai net į sodą atskridusi. Prašydavom tėvelių nors centų, kad tuščiomis neužkukuotų gegutė. 1940 m. pavasarį nešiau gėles į kapelius, puošėm kryžius ir... kad nusikvatojo medyje gegutė, net kraupu... Po daugelio metų dar tebeskamba ausyse tas klaukus pranašystės aidas...

Eidavome į mišką pataisų, bruknienojų, pindavome vainikus, puošdavome Marijos *mojavą* paveikslą.

Balandžio 25 d., per šv. Morkų, apie vidudienį visas kaimas: seni, maži, jaunimas, moterys ir kai kurie vyrai (kantoriai) – patraukdavo į Lingėnų kapelius. Pirmiausia aprinkdavo išlūžusius medelius, šakas, apgenėdavo, apgrėbstydavo, išpurenėdavo kapų žemę, pasodindavo saulučių. O mums, vaikams, linksmybės neišpasakytos: lakstėm po mišką, rinkom, valgėm (net ir su vabaliukais, paskui tik susigaudėm) kiškio kopūstėlius, vos bedygstančias rūgštynes, kasėm iš žemių tokius kaštonų didumo, tik ovalesnius „riešutus“, laužėm luobę – kiautą, krapštėm pirštais iš vidaus košelę ir valgėm, valgėm, išsimurzojė nosis, buvo labai skanu. Niekas mums nedrau-



dė, nieko ir neatsitiko. Ir dabar nežinau, kas ten per „riešutėliai“ Pakeliui į Lingėnus buvo. Moterys, sodinusios šile mišką: eglutes ūgeliais, pušeles dažniausiai sėklomis, – parnešdavo iš miško tų *gurvaliukų* – Šarmotas Šilas „riešutėlių“.

Kur dabar ošia Šilas (vadinamas Apūniškio mišku), XVIII–XIX a. buvo dvaro žemė, gyveno ūkininkai (gal laikė save savininkais, gal ūkininkavo nuomos ar kitais pagrindais).

Mano tėveliai ir kiti lingėniškiai dar gerai prisiminė visus tuose žemės plotuose gyvenusius žemdirbius, daug apie juos pasakodavo nuotykių, istorijų.

Didsodės kaimo pradžioje, prie Garškų, Kosto Izdūnio žemės ribos dar ir dabar ošia Galvonytė. Turbūt tokio pavadinimo niekur nėra užrašyta, bet žmonių gyvoje kalboje tik taip buvo vadinamos vietovės, trobavietės – anksčiau čia gyvenusių žmonių pavardėmis, kartais net vardais.

Kai 1929 m. iš Lingėnų ūlyčios (kaimavietės) susikėlėm į vienkiemį, Galvonytės eglutės ir pušelės senelei tesiekė kelius, o mums buvo iki juosmens. Senelė raudavo tarp medelių žolę, mes su broliu skindavom pelėžirnius, pakalnutės, viržius, gegužraibes. Grybų nei uogų dar nerasdavom, visa tai jau vėliau, kai lankėme mokyklą, ėmė dygti...

Mamytė pasakojo, kad ūkininkas Galvonas (latvis) buvo nemažo ūgio, šviešiais ūsais, piktas. Turėjo dideles trobas, ganėsi didelė banda galvijų. Galvijus saugojo pusbernis piemu, su juo lakstė didelis piktas rudmargis šuo Rapka. (Daug mama buvo pripasakojusi nutikimų apie Rapką, kad aš net mūsų šunioką, mažą, bet rudą ir piktą, buvau pavadinusi Rapka.) Mamytė dar šešerių pradėjusi ganyti (senelė liko našlė su pulku vaikų). Kartą piemenį ir kerdžių (*ustovų*) išleido pietų,

likusi viena, nusimetusi rudinėle laksiusi, vis ginusi karves nuo Galvono lauko, labai bijojusi Galvono ir jo šuns Rapkos. Sukaitusi, suplukusi atsigulė ant žemės, kol grįžo papietavęs piemuo. Susirgo plaučių uždegimu. Senelė vos gyvą nuvežė į Aknystos ligoninę pas gydytoją Stasevičių. Išgydė, vėl teko ganyti, drebėti, baimintis Galvono ir Rapkos. Dar ir dabar Galvonyne vadinamoje trobavietėje žymu gryčios vieta ant kalnelio. Daug kartų toje trobavietėje rinkom ankstyvasias dideles žemuoges, aplink visą lauką labai priaugdavo aviečių. Jau gerokai vėliau pradėjo dygti grybai, gausiai, įvairūs, tik ne voveraitės. Jau gyvendama Rokiškyje su bendradarbiėmis nuvažiuodavau į Galvonynę grybauti. Dabar Galvonyne beveik iškiršta.



Galvonynės trobavietėje augo mano numylėtos puošnios ir įdomios eglės, eglaitės, eglutės. Daviau joms vardus pagal išvaizdą: princesė, rūmų dama, kambarinė, valstietė, kolūkietė, ragana. Labai draugėms patiko tos mano eglės – pasakodavo parvažiavusios, klausinėdavo man grįžus iš Galvonynės, kaip laikosi mano numylėtinės. Kai kartą ilgai sirgau, o namiškiai neturėjo laiko manęs prižiūrėti, eidavau į Galvonynę, pasiklo davau, susipindavau iš šakų sau patalą, gulėdavau, skaitydavau, svajodavau, verkėdavau. Prieš dešimt metų dar užtikau savo gūžtą, tik eglės nebe tos, o dabar gal jau jų ir nebėra. Nepamiršau ir nepamiršiu mielo Galvonynės prieglobsčio, tų takų takelių išvaikščių, ir kai kvatojau iš džiaugsmo, ir kai žemės nemačiau pro ašaras.

Netoli už trobavietės (nežinau, ar dar yra žymė) būta bunkerio, kuriame šaukiamojo amžiaus jaunuoliai ir kitoki slėpėsi. Sodeliškiai turėjo savo tankumynų tame pačiame Šile, bet nenorėjo slėptis prie namų: ramiau kito kaimo palaukėje. Sudegino mūsų namus Galvonynės pamiškėj. Laikau tai daugiau vado I. P. nusikaltimu nei didvyriškumu. Juk žinojo, kad kausis su kareivių baudžiamuoju daliniu, ne su skrebais. Dėl skrebų valdžia nebūtų ėmusis tokių akcijų, o dėl kareivių pats I. P. man pareiškė: „Kareiviai nepakaltinami“. Nukentėjo patys, pražudė keletą jaunų gyvybių, įstūmė žmones į vargą, bėdas, naudos nepadarė nė už aguonos grūdą. Teisingai rašoma: kvaila drąsa – nusikaltimas.

Pietinis Galvonynės kampas vadinosi Švilyne. Iš kelio pusės į rytus gyveno Andrijauskas. Andrijauskynės plotas mažesnis už Galvonynės, ir trobavietė rodo ten buvus tik trobeles. Apie Andrijauskynę jokių prisiminimų negirdėjau. Galvonynės plotas tęsėsi palei mūsų (13 ha) sklypą ir tokio pat Kazio Bliūdžiaus didesnę pusę sklypo. Toliau prasideda Rovinyne. Ten gyvenęs ūkininkas latvis Rovinis, rodos, valdė

Šilas žiemą

*I. Šarkauskaitės
nuotraukos*



mažesnę plotą nei Galvonas. Yra išlikusi trobavietė, kalnelis, apaugęs liepomis, klevais, vienas kitas uosiokas išlikęs. Liepos išlakinės, senos, didelės, storos, drevėtos, drevėse susimesdavo bitės. Trobavietės plotas nemažas. Sodino Rovinynę apie 1895–1897 m. Mamytė atsimeina tebestovėjusia ten Rovinio gryčią, dar su grindimis. Miško sodintojos, rusų tautybės, ten šokdavusios „Trandausą“, nežinau kas tai per šokis, bet jo melodiją paniūniuodavo. Į tą Rovinio kalnelį lingėniškių jaunimas (aš dar vaikas buvau) ateidavo šokti, rengdavo pasimatymus, susitikimus. Rovinyneje yra Lingėnų kapeliai. Kalbėdavo mamytė, kai ji, dar mažametė, senelio pasiūsta eidavo į Apūniškio kaimą pas Garšką, senelio bičiulį, kviesti bičių sužiūrėti, medaus kopinėti. Tada dar nebuvę jokio miško, Lingėnų kapeliai buvę ant pliko lauko. Rovinio laukas tęsėsi maždaug iki Smėlynės eiguvo. Rovinyneje medžiai jau buvo aukšti, kai mes atsikėlėme į vienkiemį gyventi. Rovinyinės žemė derli, augo žemuogės, slėniuose – mėlynės, avietės, gervuogės, ant kalnelių, prie nukirstų medžių kelmų, pelkėse augo bruknės. Važiuojant į eiguvo

*Latvių kapeliai
Šile.*

*I. Šarkauskaitės
nuotraukos*



pusę, po kairei (jei važiuosi kelio atšaka į Apūniškį) buvo plotelis miško, aptvertas spygliuota viela: ten buvo nedideli eglių daigynai. Slėnyje priaugę spanguolių, girtuoklių, bruknių, prižėlę gailių, katuogių, – tą vietą visą laiką vadino *daržu*.

Šalia Rovinynės, tik Lingėnų žemėje, žaliavo miškas, vadinamas Gailyne. Kiek atsimenu, ten jau nebebuvo daug gailių, tik akivarai, pilni vandens. Kalbėdavo, kad degęs tas durpėtas miškelis per rugiapjūtę, žmonės nekreipę dėmesio, neskubėję gesinti, plovę rugius. Miškelis degęs iki smarkus lietus užgesinęs. Ten būta ir storų medžių. Persikeldami į vienkiemius storesnius iškirto, panaudojo statyboms. Miškelis Gailynės vardu neišnyko, perėjo naujų savininkų nuosavybėn, augo. Išnyko tik melioracijos laikais. Ten gausiai augo girtuoklės ir avietės.

Pro Gailynės kampa per Rovinynę ėjo keliukas, per valdišką griovį (miškų ūkio iškasta). Ten buvo bala, labai dažnai paplūsdavusi, užtvindydavusi keliuką, vadinamoji *brasta*. Kai dar buvom mažiukai, į mišką nešdavo *kromu* mus per tą brastą. Toliau tęsdavos kitas Rovinio kalnelis, gausiai apaugęs visokiais grybais: voveraitėmis, įvairiaspalvėmis: melsvomis, gelsvomis, rudomis, violetinėmis, žalsvomis, rausvomis, storomis ir plonomis – ūmėdėlėmis, lepšiais, raudonikių ir baravykų šeimynomis, žaliuokėmis, ir dar sunkiai atpažįstamais, valgomais ir nevalgomais grybais. Puošdavo Rovinynę raudonmargės musmirės.

Pagaliau keliukas įvingiuodavo į Degašilį, iš medžių ne senesnę mišką už kitus, augančius ant Rovinynės kalvelių ir pakelėmis. Bet nežinau, ar Degašilis priklausė Roviniui, ar kitam savininkui.

Degašily medžiai augo juostomis: kirtimas, vėl juosta stačių medžių, bet neatrodė, kad jie kiek storesni už Rovinynėje augančius. Degašilyje labai gausiai augo mėlynės – ir kirtimuose, ir stačiame miške. Kirtimuose augo daug lazdynų: aukšti, suaugę dideliais kelmis, storaliemeniai. Kol buvom vaikai, neištengdavau nulenkti lazdyno: tėvelis nulenkdavo, mes puldavome skinti didelių, rausvų kekių. Riešutavimo sezonas prasidėdavo nuo Žolinės: vyrai ir vaikai, visi persimetę lininius krepšius, įsidėję maišus traukdavo riešutauti. Lingėniškiai prisiriešutaudavo, prisipildavo ant gryčios, klėtyse maišus riešutų visai žiemai, aprūpindavo ir giminaičius, gyvenančius miestuose. Ir triaukšdavo per žiemą. Kastulio Karaliaus Alpkas aprūpindavo spaustukais riešutams. Jis mokėjo labai gražius išskaptuoti. Mums su broliu visada padovanodavo gražiausius.

Einant Lingėnų laukų pakraščiu, pamiške, perėjus Pakarklės balą, miško pusėje buvo Retaberžės bala. Negaliu tvirtinti, kam priklausė Retaberžė – Roviniui ar jau Aleknai. Ties Ignociuko Karaliaus (Vištinio) lauku iki Minkevičynės kampo tęsėsi Aleknos laukas, mišku užsodintas, manau, kartu su Rovinyne (pagal medžių dydį). Kai nueidavom uogauti, grybauti, dar tebežymėjo Aleknynės trobavietė, augo labai didelis išlakus kaštonas, dar keletas vaiskrūmių, viena kita sulaukėjusi obelaitė (apie 1932–1938). Aleknynės trobavietėj būdavo aviečių. Į Aleknynę vedė iš ankstesnių laikų užsilikęs keliukas, dar tebebuvo tiltelių per griovelius skersai kelio. Aleknynė kampu siekėsi su Minkevičyne. Aleknynė išraižyta keliukais. Į rytus nuo Aleknynės tęsiasi jaunamiškis, toliau prasideda Degašilis, už Degašilio – Apūniškio kaimas.

Nei kur Alekna, nei Rovinis, Galvonas ar Adrijauskas išsikėlė iš šių vietų, nežinau. Juzė Minkevičius vedė mano tėvelio pusseserę Varusią Karaliūtę iš Lingėnų k. Visą gyvenimą giminiavosi, bendravo iki mirties, net iki Minkevičiaus sūnaus Kas-

tulio, jo žmonos Petronėlės mirties. Su Kastulio vaikais susitikdavom pas kitus giminaičius laidotuvėse, vestuvėse, bet jau nebebendravome. Tiesa, su Kastulio marčiomis susitikdavome, buvom pažįstamos. Su Kastulio proanūkio žmona Aldona Minkevičiene teko susidurti: ji šiuo metu dirba Rokiškio rajoniniame laikraštyje „Gimtasias Rokiškis“ žurnaliste.

Minkevičynėje gera žemė, ypač pakelėj. Ten ir grybai auga, dideli uogienojai, uogos – kaip sukultūrintos. Minkevičynėje buvo likę senų liepų, Lingėnų, Aukštasijos bitininkai veždavo ten kažkokių apvalius avilius, apgyvendindavo bites, jos prinešdavo jiems medaus (kartais jo ir nelikdavo, kažkas iškopinėdavo).

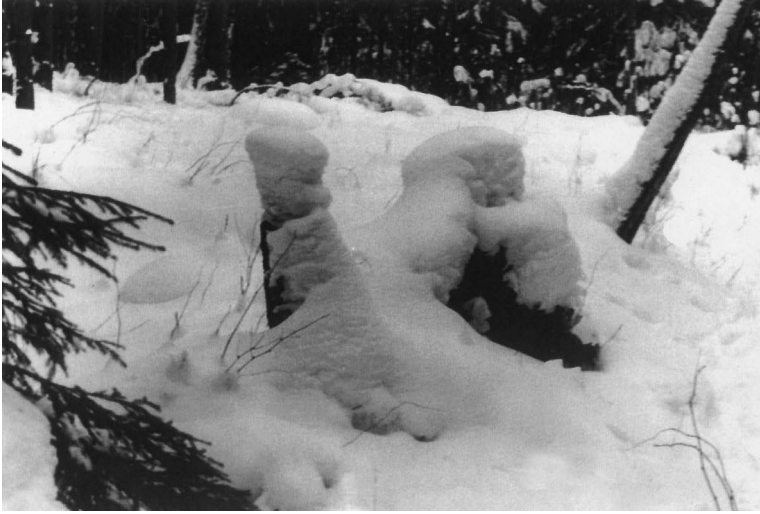
Greta Minkevičynės į pietus dar žymu Černynės trobavietė. Esu grybaudama kartą kitą užklydusi, bet apie Černių nieko nežinau.

Toliau į pietryčius, už Miliūnų linijos, yra Nidravietė. Vėliau Nidra atsidūrė Tartališkio kaime. Buvom gerai pažįstami su jo visa šeima, yra tekę pas Nidrą užteiti. Petras Nidra (sūnus) buvo latvis, gyvendamas Tartališkyje vedė lietuvę Akvilę Jakimavičiūtę, virto lietuviu, vaikai rašėsi lietuviais. Kai gyveno Nidravietėje, dar buvo vaikas arba pusbernis. Nidravietės miške yra vietovė, vadinama Jonio bala. Daug kartų teko uogauti, buvo daug didelių mėlynių, bet man neatrodė, kad ten bala (gal pasitaikė vaikščioti sausą vasarą). Ta bala pavadinta Petro Nidros tėvo Jonio vardu. Ten ir baigiasi pietinė Šilo riba. Iki Sodėlių kaimo į rytų pusę tikriausiai yra kokių vietovardžių, rodos, ir ten buvo apgyventa žemė, bet aš jų nežinau.

Dar apie Plikašilį. Nuo pat Minkevičynės eina tiesi kvartalinė linija iki Sodėlių kaimo palaukės, ji ir vadinama Sodėlių linija. Pradžioje tos linijos, į dešinę pusę, į pietus – kita kvartalinė linija, vadinama Miliūnų linija. Ji nueina beveik iki Miliūnų kaimo. Važiuojant Sodėlių linija į rytus, daugiau kaip pusėj kelio iki Sodėlių palaukės, kelias suka į šiaurės rytus, pavingiuodamas nuveda į kelią, einantį iš Lingėnų į Apūniškį. Tas kelias prižiūrimas, juo vežami iš miško sienojai, malkos, važiuoja uogautojai, grybautojai. Kartais tuo keliu, Sodėlių linija, išukus į Miliūnų liniją, važiuojama iki kelio, einančio iš Miliūnų pro Vyžuoną į Rokiškį: su dviračiais siauru keliuku iš Miliūnų pro Dąrgių laukus galima nuvažiuoti į patį Rokiškį. Plote apie Sodėlių ir Miliūnų linijas gausu uogų ir grybų, patogus privažiavimas, malonus miškas. Ten grybaujama, renkamos mėlynės, bruknės. Nuo vaikystės visas Šilas mano išpėduotas grybaujant, uogaujant. Jau ir Rokiškyje gyvendama važiuodavau į Šilą su bendradarbėmis, kaimynėmis, draugėmis...

Lingėniškai, gimę ir augę miškų apsupty, atsiskyre nuo tėviškės gilia nostalgija jaučia miškui: miškas lingėniškius maitino, šildė, guodė, slėpė negandų dienomis.

Menu aš Šilą šarmotą, pripustytomis, nulinkusiomis, apledėjusiomis šakomis... Menu nusimetusį sniegą, rūko apsuptą, genių kalenamą, beošiantį... Audros metu girgždantį, dejuojantį, susukiotais kamienais ir šakomis, išverstais iš šaknų, išsitiesusiais ant žemės, nugalėtais, graudulį, raudulį traukiančiais iš širdies... Pavasarį pakvopusį sakais, pušų ir eglių spygliais, mažyčiais kankorėžiais, besipuošiantį pirmąja žaluma – ta žaluma nuostabi, užburianti. Pomiškis – šviesžaliai jauni šermukšniai, jaunų spygliuočių metūgiai, eglių, pušų kankorėžiai... O gėlių gausybė, o jų grožybė!.. Vienos nužydi, kitos pražysta. Vasarą pakvimpa liepų žiedais, medumi, viržių plotai raibina akį, kvapai virpina nosį... Žemuogės jau nurinktos, prisirpusios mėlynės, greitai bus aviečių...



„Pavargę keleiviai“
ieško kelio iš Šilo

Pritilę paukščių balsai, jau čypsi lizdeliuos jaunikliai... Dūzgia, ūžia, ropoja vabaliukai, kirminai, žiogeliai smuikuoja, pavirpindami kojele sparnelius. Kokios gražios susiraičiusios ant kelmų gyvatės, tikrai gražios, bet artintis neverta... Bręsta riešutai, greit jau Žolinė, netrukus patrauks į mišką su rainuotomis terbomis riešutautojai.

Kelmai raudonuoja nuo bruknių. Apsisukai apie kelis kelmus – ir pilna skalinė, didelių ir rasotų... Jau vorai tinklus audžia. Rugsėjis, Retaberžėj ant samanų pasidriekusios raudonuoja spanguolės, didelės, saldžios... Niekas nebėgo neįsirpusių rinkti, nebuvo jokių terminų. Kai uogos prisirps – visiems užteks... dar liks pavasariui. Oi kaip skanios spanguolės, išžiemojusios, renkamos balandį!

Žiemą vyrai važiuodavo į Šilą pasirinkti sausuolių, kad būtų šilta troboje, prisimalkauti kitai žiemai, kad nereiktų šnypščiančių malkų kurenti.

Miške linksma, gražu ir žiemą. Atgyja, sužvilga žvėrelių kailiai. Jei tik sniego ne per gilų, visi šokčioja linksmi. Baisus būna žvėreliams baltasis badas, kai nepasiekia šakelių, kai sušalęs, sukietėjęs sniegas pjausto jiems kojas. Kai negilų sniego, stirnos ir kiškiai traukdavo pasiganyti ant sužėlusiu rūgių. Kiškiai naktimis atbėgdavo į sodus, pridarėdavo nuostolių; apgraužtos obelaitės

*Kelias į Apūniškio
kaimą
(Garškų sodybą)*

*I. Šarkauskaitės
nuotraukos*



kartais net nudžiūdavo. Įsidrąšinusios stirnelės ir kiškėliai nepaisydavo net netoliese tykančio šunelio.

Labai būdavo gražu, kai kovo–balandžio mėnesiais kiškiai *veseliodavo*: rytais ir pavakare jų susirinkdavo dešimtys (dabar gal jau 10 metų nemačiau kiškio nei stirnos). Jie žaisdavo, šėldavo kaip vaikai. Sudėję letenėles vieni kitiems ant pečių, stati, ant užpakalinių kojų skriedavo ratu, persigrupuodavo į du ratelius; vienas vidury, kitas aplinkui, ir bėgdami sukdavos priešpriešiais, pasileisdavo, pervirsdavo per galvą, kokių tik figūrų neišdarinėdavo. Nesistebiu, jei kas netiki, kai pasakoju, sako, jog tai mano fantazija, išsigalvojimas. Kas negyveno prie miško, nematė tokių dyvų – tam sunku patikėti. Mums, lingėniškiams, gimusiems ir augusiems tarp miškų, tai buvo kasdienybė. Jau kolūkių metais, apie 1972 m., mėnesėtą kovo naktį eidama iš darbo po repeticijos, apie 10 val. vakaro, girdžiu – atitrenkia, atidunda nuo Galvonyinės linija išsidėstę maždaug 15–20 šernų. Mėnesiena šviesi, greit susigaudžiau, kas vyksta, suklyčiau siaubingu balsu. Šernai sutartinai sužvigo, mechaniškai apsigrėžė, žviegdami nukūrė atgal į Galvonynę. Atsigavusi ėmiau isteriškai kvatotis. Netrukus nusiraminau, patraukiau namo: panašūs dyvai – ne pirmiena.

Apie 1964 m. Galvonyneje apsigyveno keli stambūs didžiaragiai briedžiai. Visur sutikdavau penkis. Pavasarij, gegužės mėnesį, namuose valgant vakarienę, – žiūrim – tik eina, eina vienas paskui kitą per kiemą visi tie penki pabaisos (anksčiau jų dar nebuvo matę), pasuko per apsėtą daržą ir nuėjo savais keliais. Daržą teko atsėti. Kitąkart einu iš miško prisirinkusi samanų, žvilgt į netoliese esantį karklyną – regiu, žmogus pasikoręs: ištistos rankos, dvi kojos, galva. Mąstau, ką daryti: bėgti gelbėti pakaruoklio ar šauktis žmonių? Tik staiga sujudėjo krūmai, iš lėto, visoj grožybėj išlindo briedis, ir kitas, ir dar kitas... visi penki. O „pakaruoklis“, pasirodo, buvo briedis, kai stovėjo priekiu į mane: temačiau dvi kojas, ilgas ausis (išskėstos rankos), galvos keterą (o juk tada mano regėjimas dar buvo geras).

Tą savaitę prie pat Galvonyinės buvo gamos mūsų karvės. Mamytė su broliene ryte nuėjusios melžti randa tarp karvių gulinčius briedžius. Jos ima briedžius baidyti, rėkčioti, brazdinti kibirais, ir pagaliu ėmė juos baksnoti, – nieko, nereaguoja. Apimtos panikos, ketino eiti namo, kviesti į pagalbą brolių, bet vienas briedis atsikėlė, pasiražė, priėjęs prie berželio ėmė žievę skabyti. Pradėjo keltis kiti, pamažu, nesku bėdami, vienas kitą papešiodami visi susikėlė ir po truputį nulingavo į Galvonynę. Dar kelis rytus rado prie karvių gulinčius briedžius, nebekeldavo jų, pamelždavo ir eidavo namo. Karvėms šie „svečiai“ nieko nedarė, taip kasdien išsimiegoję pasišalindavo. Patiko jiems karvių draugystė. Karves pervedus į kitą vietą, daugiau nebeatėjo.

Dyvų buvo ir su lapėmis. Galvonyneje jų buvo daug. Ateidavo pas šunį prie būdos. Šuo buvo pririštas prie klėties, o paklėty dažnai būdavo vištų. Gal ji tykojo vištų, bet nė vienos nepapjovė, tik rado lapę pririšto šuns papjautą. Keistas sutapimas: pas mus siuvo kriaučiai Vladas Jakimavičius su mokiniu Meliūnioku. Jau baigė siūti, dar man išvertė paltą: labai graži medžiaga, viskas gerai, tik neturiu apykalės (buvo tai vokietmečiu, apie 1942–1943 m.). Einu iš turgaus su siuvėju seseria Monika, ši klausia, ar jau baigia pas mus Vladas siūti. Pasakiau, kad baigė, tik neuždėta apykalė, neturiu. Kai turėsiu, pati prisisiūsiu. Pareinu namo – virtuvėj kabo prikimštas šiaudų lapės kailis; toks gražus, dar nepradėjęs šertis. Žiūriu apstulbusi, mama šypsosi: „*Matai, lapė žinojo, kad tau reikia apykalės – pati atėjo*“.

Juokai juokais, bet aš susirūpinau: „*Ar nebus pasiutusi?*“ Bet noras pasipuošti nugalėjo dvejonę, baimę. Gasiūnas tą kailiuką man išdirbo, prisisiuvau ir nešiojau bent tris žiemas, kol kartą Rokiškyje pavogė. Nesusirgau, matyt, lapės sveikos būta. Bet argi ne dyvai toks sutapimas: kaip tik, kai man reikalinga apykaklė, pati lapė iš miško atėjo! Tikra miško dovana. O tuo laiku lapės buvo madingos, tik nebuvo kur pirkti nei už ką.

Dar kitas nuotykis su lapėmis. Kartą grįžusi iš Girios, iš Brencišchio eiguvos, papasakojau mamytei ką girdėjusi iš eigulienės Sesickienės apie lapę ir jos žąsis.

Sesickienė pasakojo, kad atsikėlė į eiguvą, turėjo daug žąsų. Nesinorėjo naikinti, bet kad vidury gūdzios girios žąsys – lapėms puota. Kažkam pasiskundusi gavo patarimą nešt lapei į mišką „kyšius“: kaulus, mėsą, tada ji neliesianti paukščių. Gavusi patarimą ėmėsi jį įgyvendinti. Ką nutvėrusi nešė lapei į tankumyną: kaulus, mėsgalius, skerstuvį atliekas, ką benutverdama. Ir jau kelinti metai gyvenanti eiguvoje, auginanti žąsis, o nė viena nedingusi. Irgi stebuklas.

Mano mamytė taip pat ėmėsi to metodo. Nešė į mišką lašinių, kaulų, visokių skerdienos atliekų. Netoli tvarto, gale daržo buvo gražus dirvoniukas. Rytais mamytė nuėjusi karvių melžti rasdavo tįsančią lapę su 4 lapiukais. Nebaidė, nevijo tos lapės, bijojo nusidėti. Lapė elgėsi tarytum aplink nieko nebūtų, niekur nebėgo. Mamytė pamelžusi pareidavo namo, palikusi lapę žaidžiančią su vaikais.

Prie pat mūsų daržo augo kolūkio rugiai. Vienoje dirvos pusėje perekšlė su viščiukais braido po rugius, kitoje pusėje – lapė su lapiukais žaidžia. Per vasarą nedingo nė vienas viščiukas, nors prie tų pačių rugių, kitoje kelio pusėje, lapė papjovė dvi kaimynės perekšles su visais viščiukais. Netoliese, Čypo tvarte, kur gyveno Juozo Lingės šeima, buvo kolūkio „Tikruoju keliu“ vištų ferma. Dažnai matydavau lapę, tempiančią vištą ar viščioką į Galvonynę. Kartą lapė net išsikėtusi sunkiai tempė labai didelę vištą. Aš bėgau atimti, bet pamačiusi mamytė ėmė šaukti, kad grįžčiau atgal, neliesčiau lapės. Paklausiau.

Pačioje pamiškėje, mūsų buvusioje žemėje, didelė dirva buvo užsėta linais. Rudenį eidamos namo rovėjos sakė toje dirvoje radusios 40 vištų galvų ir atitinkamai kojų, kai tuo tarpu mūsų višta lapės kaimynystėje išvedžiojo visus viščiukus, nedingo nė vienas. Matyt, ir žvėrys turi savo kodeksą.

Buvo atklydusi į Galvonynę lūšis, slankiojo ir po kaimyno Jono Izdūno (Sibirako) kiemą. Nieko nenutvėrė, gal nerado. Netrukus dingo, gal kur toliau patraukė, o gal galą gavo?

Dabar Šilas liko vienas vienužis, niokojamas, apleistas, neatpažįstamas. Galvonyne – išvaikščiota, išbraidyta. Prieš keletą metų joje pasiklydau, klajojau. Gėda buvo prieš draugę. Viskas pasikeitė, kur buvo bala, dabar iškilusios samanų sudaro kalnelio vaizdą, takeliai užaugę. Baigiama iškirsti Aleknyne, per išvartas pereiti nebeįmanoma. Kai buvo mūsų kaimas, Lingėnai, kiekviena nukritusi šakelė buvo pakelta, sukapota, sukūrenta. Dabar klaiku Šile, nei grožio, nei jaukumo. Nebėra nei uogų, nei grybų.

Lingėniškiai kartą per metus, kai kurie dažniau, lanko Šilą. Senieji guli kapuose. Mes, dauguma taip pat seni, jau stovime prieš Amžinybę, ant Nebūties ribos. Sunyko lingėniškiai be Šilo, Šilas nyksta be lingėniškių.

Juodupės girininkija

Bernardas Aloyzas Bliūdžius

Lietuvai išsikovojus Nepriklausomybę, miškai iš tuometinių dvarininkų buvo nusavinti valstybės naudai. Apie 1922 m. Juodupės girininkija priklausė Rokiškio miškų urėdijai. Girininkija buvo išikūrusi girininko Radzevičiaus namuose, po kelerių metų perkelta į Stoniškio kaimą, buvusio Aukštādvario palivarko javų sandėli. Girininku buvo paskirtas Juozas Cemnolonskis, 1922 m. baigęs Panevėžio miškų technikų kursus.

1935 m. parengtas miškų tvarkymo projektas. Pagal šį projektą girininkijai priklausė miškai: Kukių – 460 ha, Vištagerklio – 91 ha, Žilvytinės – 47 ha, Saugokmiškio – 150 ha, Pāduobio – 590 ha, Armonių – 352 ha, Pikiėtų – 400 ha, Naujadarų – 170 ha, Bakūriškio – 520 ha, Gerbalių – 260 ha, Tumasonių – 155 ha, Vanagynės – 25,4 ha, Gėdiškių – 33,7 ha. 1935 m. duomenimis, miškų pasiskirstymas pagal medžių rūšis: pušų – 1 161 ha, eglė – 777 ha, beržų – 294 ha, juodalksnių – 114 ha, drebulių – 50 ha, baltalksnių – 3,1 ha.

1947 m. įsteigus Miškų ūkio ministeriją ir miškų ūkius, buvo reformuota Juodupės girininkija. Ji įkurta Juodupės ir Čedasų miškų pramonės girininkijų bazėje. Vadovauti šiai girininkijai nuo 1947 m. spalio 1 d. paskirtas Vincas Kesylis. Jo pavaduotojas buvo Domas Vrubliauskas, buhalteris – Petras Kirslys, žvalgas – Alfonsas Skvarnavičius, arklininkas – Petras Juodelis.

Į Juodupės miškų plotus įėjo šie miškai: Paduobio, Vištagerklio, Kukių, Užžerių, Plunksnočių, Užubalių, Grubų, Pāgrubio, Orliško, Dūdbalio, Juodymų. Girininkijos plotas (apie 6 670 ha) buvo padalintas į 9 eiguvas. Dirbo eiguliai: Kazys Šinkūnas, Pranas Valikonis, Ignas Deksnys, Julius Sesickas, Romas Gaidamavičius, Petras Žumbakys, Petras Bakanas, Jonas Lapelis ir Kazys Dovydenas. Ilgiausiai eiguliu dirbo Ignas Deksnys – nuo 1914 m., kai saugojo dvarininko Pšezdzeckio miškus.

Miško kirtimo apimtys nuolat kito. 1948 m. plynais kirtimais buvo kertama apie 15 000 m³, sanitariniais – apie 3 000 m³. Pradedant 1952 m., kirtimo apimtys mažėjo ir sudarydavo iki 5 000 m³. Šiuo laikotarpiu girininkija miško nekirto. Biržės buvo parduodamos gamintojams nenukirstu mišku. Girininkija vykdė tik miško apsaugos ir želdinimo darbus. Miško želdinimo apimtys nuo 1948 m. siekdavo iki 70 ha, nes daug neželdintų plotų buvo likę nuo karo laikų. Daugiausia buvo sodinama 1–2 metų eglės ir pušies sodinukai. Pirmieji nuolatiniai darbininkai pradėjo dirbti nuo 1949 m.

1951 m. 600 ha Juodynų miško buvo perduota Pandėlio girininkijai. Tais pačiais metais prie girininkijos prijungta Apūniškio eiguva. Ją sudarė Apūniškio miškas (880 ha), kurį prižiūrėjo eigulys K. Medikas. 1957 m. girininkija buvo padalyta į Juodupės ir Plunksnočių. Plunksnočių girininkijai buvo priskirti Plunksnočių, Grubų, Pāgrubio, Užubalių, Užžerių miškai. 1962 m., į pensiją išėjus girininkui V. Kesyliui, girininkijai pradėjo vadovauti LŽŪA auklėtinis Bronius Krištaponis. Nuo 1969 iki 1972 m. girininkavo Rimantas Kapušinskas, dabartinis Rokiškio urėdijos urėdas. Nuo 1972 m. Juodupės girininkijos girininkas yra LŽŪA auklėtinis Bernardas Aloyzas Bliūdžius.

Pagal 1974–1975 m. miškotvarką girininkijos plotą sudarė 2 817 ha miškų. Jie suskirstyti į 85 kvartalus. Tai Apūniškio, Paduobio, Vištagerklio, Kukių, Kiėmiškių, Padumblio, Užubalių ir Užžerių miškai. Po šios miškotvarkos vidutiniškai pagrindiniais kirtimais iškertama apie 3 tūkst. m³ ir tarpiniais kirtimais – apie 2,5 tūkst. m³. Beveik visos plyno kirtimo biržės yra apželdinamos paruošiant dirvą. Želdinama 3–4 m. eglės pikirantais. Dalis plotų buvo pradėta želdinti mechanizuotai. Kirsdavo nuolatiniai miško darbininkai. Medžiaga buvo traukiama treliavimo mechanizmais į tarpinius sandėlius stiebais. Iš jų į galutinį sandėlį išvežama savivarčiais ir suskersuojama į sortimentus.

1978 m. prasidėjo girininkijų stambinimas. Prie Juodupės girininkijos buvo prijungti Plunksnočių girininkijos miškai. Girininkijos plotas nuo 2 817 ha padidėjo iki 6 566 ha. Kirtimų apimtis irgi padidėjo. Buvo kertama apie 8–9 tūkst. m³ per metus. Želdinimo darbai taip pat smarkiai išsiplėtė. Pvz., 1978 m. buvo apželdinta 45,9 ha kirtaviečių.

Kadangi miškui kirsti buvo naudojami mechanizmai, reikėjo įrengti gerai išvažiuojamus kelius. 1979 m. pradėtas vykdyti melioracijos projektas Užžerių miške. Iškasta 14 km melioracijos griovių, padarytos sankasos keliams. Girininkijoje yra 118 km miško kelių, kurie gerai išvažiuojami vasarą ir žiemą. 1988 m. girininkijos pasodoje buvo pastatyta 2 aukštų girininkija su dviem tarnybiniais butais.

Atkūrus Nepriklausomybę, pasikeitė ir girininkijos darbo specifika. Nebeliko nuolatinių darbininkų, juos pakeitė žmonės, dirbantys pagal rangos sutartis. 1997 m. buvo vykdomas miškotvarkos projektas. 1998 m. sausio 1 d. miškų plotai pagal nuosavybės formas pasiskirstė taip: valstybinių miškų – 3 569 ha, privačių miškų – 656 ha, rezervuotų privatizavimui – 1 062 ha. Iš viso girininkija kontroliuoja 5 287 ha. Šiuo metu privatizuota: Paduobio miške apie 100 ha, Apūniškio – apie 80 ha, Kiėmiškių – 160 ha, Kukių – 50 ha, Užžerių – 300 ha, Užubalių – apie 200 ha. Vidutinis privačios valdos plotas 5,29 ha. Valstybiniai miškai yra suskirstyti į 120 kvartalų, vidutinis kvartalo plotas – 30 ha. Daugiausia ploto užima spygliuočių medynai: pušynai – 1 111 ha, eglėnai – 1 009 ha, beržynai – 703 ha, juodalksnynai – 241 ha, baltalksnynai – 20 ha, drebulynai – 57 ha ir ažuolynai – 1 ha.

Nerimą kelia tai, kad privatizuoti miškai kertami negalvojant apie ateitį, o stengiantis „išspausti“ kuo daugiau materialinės naudos. Daugelis miškų, iškirtus plynai, neželdinami, neugdomi, neprižiūrimi. Tuo tarpu valstybiniai miškai puikiai prižiūrimi. Miškai sertifikuoti pagal ES reikalavimus. Kertant biržes plynai, 1 ha plote



Bernardas Aloyzas

Bliūdžius.

Juodupės girininkija.

1988 m. spalio



*Briedžiai.
Juodupės girininkija.
1986 01 04.
P. Butkaus nuotr.*

biologinei įvairovei paliekama 10 pačių gražiausių medžių. Kiekvienoje biržėje paliekama apie 15 m² lapuočių medžių išvartų, kad galėtų augti grybai, daugintis vabzdžiai ir paukščiai, natūraliai augti augalai. Siekiant išsaugoti natūralų mišką, nekertamuose plotuose paliekami sausuoliai.

Įstojus į Europos Sąjungą, ribojant miško žvėrių medžioklę, žvėrys pridaro daug žalos. Ypač miško kultūras niokoja briedžiai, stirnos, melioracijos įrenginius gadina bebrai. Užtvenkę miško melioracijos griovius, bebrai pakelia vandenį ir miško medžiai džiūsta.

Girininkijos plotuose gausu stirnų, šernų, pagausėjo briedžių, nes buvo sumažintas medžiojimo limitas. Pagausėjus lapių ir mangutų, sumažėjo kiškių. Iš retesnių paukščių yra tetervinų, pasitaiko juodųjų gandrų, paukštvanagių. Pastaraisiais metais ypač pagausėjo gervių.

Girininkijoje šiuo metu dirba girininkas B. A. Bliūdžius, pavaduotojas R. Andriuškevičius ir keturi eiguliai: J. Gailiūnas, D. Bliūdžius, D. Snukiškis ir T. Aleksejus.

Medžioklė Juodupės apylinkėse

Zenonas Žumbakys

Miškingos yra Júodupės apylinkės. Į šiaurę, už Páduobio pelkės dunkso Kukių ir Vištagerklio miškai. Už jų plyti žvilgsniu neaprépiami Latvijos miškų plotai. Nuo Didsodės, Lingėnų iki Rōkiškio išsidriekęs ošia Apūniškis. Rytuose – Paduobys, o vakaruose – Užžerių, Kiēmiškių miškai. Už jų vėl miškai, neką mažesni, gražiais vardais vadinami: Plunksnočių, Págrubio, Bakūriškio, Naujadarų, Ažūbalių, Vyžuonų, Budrynės...

Miškingos apylinkės nuo seno garsėjo žvėrių gausa. Aknystos miestelio (Latvija) herbe puikuoja elnio ragų karūna. Ten, kur daug žvėrių, bus ir medžiotojų.

Ōnuškio dvaro aprašuose 1791 m. įrašytos to meto miško sargų-šaulių (*lesvinčių-strielčių*) pavardės: Jutkiuosė – Kažemėkas ir Nagelė, Kiēmiškiuose – Liuga ir Fedoruček, Prūsėliuose – Mikyta ir Šimūnas, Ginōtuose – Kastėnas ir Kanopa, Ažūbaliuose – Šarkauskas ir Jackevičius. Remeikiuose buvo net penki miško sargai-šauliai (*lesvinčiai-strielčiai*) – Skrupskis, Kaisovskis, Brenčius, Remeikis ir Brančkus. Visi miško sargai (*lesvinčiai*) būdavo prisaikdinti sergėti miškus ir juose esančius žvėris, bitynus. Aprašuose išvardintos jų pareigos: sergėti, kad dvaro girion nežengtų svetimi, nekirstų bei nevežtų medžių, neluptų žievės, nemedžiotų lokių, briedžių, lūšių, kurtinių. Lesvinčiai privalėjo

*Užubalių eigulys
Pranciškus Šedys
(su šautuvu) ir
Benediktas Kirstukas
iš Sidabrinės kaimo.
XX a. 3 dešimt. pr.*

atvesdinti žmogų dvaran sugavę miškuose medžiodant netgi kiškius. Už apilaidumą miško sargui grėsė bausmė – šimtas rykščių. XIX a. aprašai byloja¹, kad XVIII a. pabaigoje miškuose buvo lokių, briedžių, bičių drevių, kurtinių.

Īlzenbergo dvaras puikavosi dvarininko Eugenijaus Dimšos sumedžiotos meškos iškamša. Dabar ji saugoma Rokiškio krašto muziejuje. Dvaruose medžioklės buvo populiarios. Dvarininkų vaikai kartais būdavo varovai kartu su kumečiais. Rokiškio dvaro kviestinėms medžioklėms vadovaudavo grafo Pšezdeckio dukros Marija ir Elžbieta. Apie medžioklę byloja Rokiškio krašto muziejuje saugomos fotografijos, trofėjai, iškamšos. Galima manyti, jog medžiodavo miško sargai-šauliai, nes į jų pareigas įrašyti paukštienos konservavimo darbai. XIX a. jau medžiojo paprasti sodiečiai. Povilo Šedžio (gim. 1927) teigimu, jo senelis buvo medžiotojas, turėjo



¹ Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 256-2845.



*Nušovėme 13 šernų. Iš kairės: Jonas Saulis, Rimantas Jukna,
Jonas Marcinkevičius, Antanas Čeičys, Vladas Čeičys,
Antanas Vikonis, Regimantas Grikenis, Absijonas Lebedevas.
Paduobio miškas. 1982 02 13*

*Sėkmingos medžioklės džiugina ir medžiotojų žmonas.
Paduobio miškas. 1982 02 13*



grūstuvinį šautuvą. Povilo tėvas, Pranciškus Šedys (1896–1977), medžiojo Juodupės apylinkėse tarpukariu, per karą ir po jo. Kol buvo neiškasta Júodupės vaga, iki 1935 m., joje buvo apstu vėžių, ūdrų, ančių. Ūdras gaudydavo spąstais. Paduobio pelkėje skendo arkliai, knibždėjo gyvačių, staugdavo vilkai. Pro žemaūgius medžius iš Juodupės miestelio galėdavai matyti Latvija.

1947 m. Juodupės apylinkėje buvo tik keturi medžiotojai: Antanas Gradeckas, Ignas Pavarotnikas, Pranciškus Šedys ir Vladas Čeičys. Vladas gavo leidimą medžioti sudaręs paruošų sutartį. Sumedžiotų kiškių, lapių, vilkų kailius reikėdavo atiduoti valstybei. Kiškio kailiukas kainavo vieną rublį. Medžiodavo pavieniui. Per pirmą medžioklės sezoną 1947 m. V. Čeičys sumedžiojo trisdešimt kiškių. Už parduotus kailiukus gavęs pinigų ir kvitą galėjo pirkti miltų, cukraus. Už vilko kailį leisdavo nusipirkti 50 kg cukraus. Pokariu tai buvo didelė vertybė. Vilkų miškuose tada buvo daug. Jų staugimą, vakarais ataidintį iš Paduobio pelkės, galėdavai girdėti miestelyje.

Nuo 1950 m. vietos medžioklės reikalus pavedama tvarkyti visuomeniniams medžioklės inspektoriams. Pradėta medžioklės planuoti. Paduobio ir Apūniškio miškai paskelbiami draustiniais. Rokiškio valstybinė medžioklės inspekcija, remdamasi LTSR ministrų tarybos nutarimu Nr. 879 bei Žemės ūkio ir paruošų ministerijos raštu Nr. 17-1012 (1953 m. lapkričio 12, 13 d.), visuomeniniams inspektoriams paveda:

1. Sustiprinti valstybinės medžioklės fondo apsaugą.
2. Griežtai laikytis medžijimo taisyklių.

Grupė apylinkės medžiotojų su kolegomis latviais Ginotuose. Klūpo: antras – Povilas Šedys, trečias – Pranciškus Šedys; stovi: pirmas – Stasys Minkevičius, trečias – Bronius Šedys, penktas – Julius Povilavičius. XX a. 6 dešimt.

3. Vienam medžiotojui leisti nušauti per metus iki 20 zuikių ir du šernus.
4. Švelniaplaukių žvėrelių kailius tinkamai nuimti ir paruošus būtinai priduoti vietos gyvulių žaliavos ir kailių paruošų punktui.
5. Uždraudžiama visam laikui katilinė medžioklė.

Nurodoma, kad kiekvienas medžiotojas privalo palaikyti ryšį su visuomeniniu inspektoriumi, informuoti jį apie žvėris, paukščius, pranešti apie brakonieravimo atvejus. Inspektoriai savo ruožtu privalo raštiškai pateikti duomenis visuomeniniam medžioklės inspektoriumi. Savo inspektoriate visuomeninis medžioklės inspektorius turi turėti visų medžiotojų sąrašą su gyvenamosios vietos adresu.

Reikalaujama rašto Nr. 75 turinį paskelbti ir kiekvienam medžiotojui patvirtinti parašu iki 1953 m. gruodžio 1 d. Tokį raštą gavo pirmas ir paskutinis Juodupės apylinkės visuomeninis inspektorius Emilis Kriškanas, Jono s. Po šiuo raštu susipažinę pasirašė J. Raupys, V. Minkevičius, P. Milaknis, P. Šedys, V. Čeičys, P. Kanopa. E. Kriškanui nuo tada teko rūpintis žvėrių globa ir apskaita, išaiškinti brakonieriaujančius, organizuoti bendras medžiokles. Nurodymai ateidavo iš Rokiškio valstybinės medžioklės inspekcijos. 1954 m. vasario 4 d. rašte Nr. 48E. Kriškanui rašoma:

„Upėse ir ežeruose ūdrus apskaičiuoti štukomis visame ežere ir upėse nemažiau 10 km ilgyje“ (kalba netaisyta).

Iš priedašų matyti, jog E. Kriškanas į dalį nurodymų nekreipė dėmesio. Rokiškio medžioklės inspektorius 1954 m. sausio 15 d. rašo:

„Drg. Kriškanui

Kaip teko girdėti, pagal medžiojimo planą Paduobio miške nebuvo suruošta nė viena medžioklė, todėl daugėsniam pageidaujant būtų galima dar prieš planą numatytą II. 14 d. suruošti vieną bendrą medžioklę, pav. I. 24 d. Iš anksto numatyti susirinkimo vietą, kad su mašina galima būtų privažiuoti, pav. Juodupė–Aknysta prie vieškelio pas eigulį. Numatyti iki 8 varymų planą ir, svarbiausia, kur yra daugiausia medžiojamų žvėrių ir vilkų. Prašau apsvarstyti ir sudaryti medžioklės planą, kur geriau susirinkti, kiek reiktų varovų. Iš Rokiškio numatoma dalyvauti apie 10 medžiotojų. Prašau informuoti, lauksiu!“ (kalba netaisyta).

Po raštu yra priedašas:

„Drg. Kriškanai, retai atvažiuoji į Rokiškį pasitarimui ir net į raštus neatsakai. Būk geras ateityje to nedaryti. Paštas yra ir dabar telefoną turime Nr. 77“ (kalba neredaguota).

Šernų ir briedžių tuomet buvo nedaug. 1954 m. gruodžio 12 d. Kukių miške vykusios medžioklės vadovas Pranciškus Šedys ataskaitoje rašo: medžiojo 27 medžio-

tojai; nušauta 17 kiškių ir dvi lapės; pastebėta, bet nešauta 10 stirnų, keturi kiškiai ir dvi lapės.

Į medžiokles eidavo pėsti, važiuodavo rogėmis arba rudenį dviračiais.

Emilis Kriškanas (1908–2000) buvo pirmasis Juodupės medžiotojų būrelio vadovas. Meniškos prigimties žmogus – piešė, grojo mandolina, dainavo chore. Sukūrė būrelio dainą, vadinamą Kriškano himnu. Dirbo „Nemuno“ fabrike planavimo skyriaus viršininku, rašė medžioklės užrašus,

kurie pradingo. Rūpestingai globojo žvėris. Buvo sakoma: kada Kriškanas mirs – žvėrys verks. Mažakalbis, pasitikėjimą pelnęs žmogus nuo 1963 m. turėjo graižtvinį šautuvą „Belka“. Susiformavusiam būreliui priklausė 14 000 ha medžioklės plotas. Iš jų – 4 000 ha miškų. 1957 m. kovo 28 d. Juodupės būrelio medžiotojai laikė techminimumo egzaminus Rokiškyje. Medžiotojai kolūkiečiai privalėjo turėti kolūkių pažymėjimus – charakteristikas, kuriose įrašytas darbadienių kiekis 1956–1957 m.

Po medžioklių Juodupės medžiokliai susiburdavo girininkijoje buvusioje Stōniškio palivarko jaujoje.

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje Trukšnio miške buvęs prijaukintas briedis, į kurį medžiotojai nešaudė. Fabriko pagalbinių ūkio vadovas Volkus tą briedį nušovęs. Kriškanas nepranešė gamtosaugai ir buvo pašalintas iš būrelio vadovo pareigų. Būrelį performavo. Vadovauti buvo paskirtas Salagirio girininkas Andriejūnas, vėliau – Donatas Medikas. Jie būreliui vadovavo neilgai. Nuo 1974 m. būreliui vadovavo Jonas Saulis – pedagogas, bitininkas, tuo metu Rokiškio MSV pagalbinių gamybos meistras. Jis puoselėjo būrelio tradicijas, rūpinosi faunos globa, kruopščiai tvarkė dokumentaciją. Nepratęs meluoti, be to, perspėtas, kad tarp medžiotojų yra „podsodnaja utka“ (viliojanti antis), kuri pranešinėja, kas sumedžiojama, sąžiningai pildė licencijas. Už nuopelnus medžioklės ūkiui J. Saulis ne kartą apdovanotas M. Kielos (tuometinis LMŽD pirmininkas) padėkos raštais. Tuo metu medžiojo visa „Nemu-



Emilija Kriškaniė (Karaliūtė) ir Emilis Kriškanas. 1938 m.

Prie nušauto šerno: Antanas Puknys, Rimantas Mažeikis (f-ko „Nemunas“ direktorius) ir Vladas Čeičys. Apūniškio miškas. Apie 1980 m.



no“ fabriko vadovybė, kolūkių pirmi-
ninkai. Būrelyje buvo 36 medžiotojai, iš
kurių 12 – SSKP nariai. Gausiai šeriant
žvėris šernai atviliojami net iš Latvijos.
Iš Rokiškio elevatoriaus vieną žiemą į
mišką išvežti 96 sunkvežimiai atliekų.
„Atliekos“ neretai būdavo iš Kanados
atplukdyti kukurūzai. Elevatoriaus di-
rektorius Antanas Areška buvo būrelio
narys. Kolūkių buldozeriai nuvalydavo
užsnigtus miško kelius. 1974 m. spalio
6 d. septyniolika medžiotojų nušovė
4 stirnas ir 7 briedžius. Spalio 13-ąją –
tris briedžius, stirną ir du šernus. Per
1974–1975 m. sezoną eksportui sume-
džiota 11 briedžių, 16 stirnų, 10 šernų,
1975–1976 m. – 15 briedžių, 20 stirnų
ir 11 šernų.

1974 m. spalio 13 d. medžioklėje 9 varovai gavo po 5 rb,
o visus tris briedžius paguldė Antanas Puknys. Į Júodupę medžio-
ti užsukdavo dideli viršininkai – ministrai, prokurorai, partijos
sekretoriai. Būrelis – vienas iš pirmaujančių Rokiškio rajone.
Medžioklėms „suorganizuodavo“ sunkvežimį ir vairuotoją iš
fabriko, Rokiškio MSV, kartais iš kolūkių ar girininkijos. Vai-
ruotojui duodavo 10 rb ir žvėrienos. Po medžioklių vieni me-
džiotojai dyrė kailius, kiti smulkindavo žvėrieną į porcijas, treči
plaudavo skrodyklą. Veterinaras Antanas Vikanis vietoje tirda-
vo, ar šerniena be trichinelijų, ir sakydavo: „Galima valgyti su
degtine“. Trichinelioze sergančių šernų pasitaikydavo retai.



*Būrelio vadovas
Jonas Saulis.
XX a. 8 dešimtmi.*



*Medžioti atvyko
valdžia: antras
iš kairės – Alfonsas
Kairelis (respublikos
prokuroras), trečias –
Jonas Ramanauskas
(lengvosios pramonės
ministras), ketvirtas –
Vytautas Lukoševičius
(miškų ministras),
penktas – Vitalijus
Asačiovas
(LKP Rokiškio RK
I sekretorius).
Užuežerių miškas.
Apie 1980 m.*

Medžiotojų laimikiai 1985–1989 m.

Medžioklės sezonas	Sumedžiota				
	Briedžių	Šernų	Stirnų	Lapių	Mangutų
1985–1986	8	32	10	10	9
1986–1987	11	38	9	12	6
1987–1988	11	41	9	4	3
1988–1989	12	54	15	–	–

Galima manyti, jog šie skaičiai iš tikrųjų buvo didesni.

J. Saulį pakeitęs Povilas Butkus, „Nemuno“ fabriko direktoriaus pavaduotojas ūkio reikalams, įrengė naują medžiotojų būstinę su skrodykla. Skrodyklą rengiant talkino fabriko statybininkai. Kitus darbus dirbo medžiotojai. Būstinėje atsi-rado stalai, veidrodis, vaistinėlė, laimėjimų stendas. P. Butkus mėgo fotografuoti. Dauguma medžioklių fotografijų yra P. Butkaus. Medžiotojai rengdavo iškilmingas sezonų pabaigtuves, apdovanodavo pagal nuostatus išrinktus nugalėtojus, švėsdavo jubiliejus. Kartą per metus kviesdavo į vakarones Žiobiškio būrelio medžiotojus. Šventės dažnai vykdavo „Nemuno“ fabriko poilsiavietėje. Juodupės kultūros klube medžiotojai yra surengę vakaronę, kurioje vaidino, grojo, dainavo. Išliko tos vaka-ronės programa, kurioje parašyta, jog buvo suvaidintos trys

*Būrelio vadovas
Povilas Butkus
su laika Aidu.
1991 05 20*

intermedijos: „Taksis“, „Foksterjeris“ ir „Meškeriotojas“, bei trijų dalių vaizdelis – „Kaltas inkstas“. Medžiotojų oktetas dainavo Biksio „Valtininko“ dainą, „Medžiotojų“ chorą iš Veberio ope-ros „Laisvasis šaulys“, Karoso „Naktigonės dainą“ ir kt. Me-džiotojų kapela griežė valsus, polkas, fokstrota. Būrelis rengė trofėjų parodas.

Nestokojantys humoro medžiotojai iškrėsdavo pokštų. Traukia pietaujant iš kuprinės medžiotojas žmonos rūpestingai įvyniotą sumuštinį, o atvyniojęs randa buroką. Pakvaišo maniškė – širsta, o medžioklės draugai juokiasi pokštą iškrėtę.

Kartą vairuotojas šaipėsi iš šer-nus skrodžiančių medžiotojų ir nepa-stebėjo, kada jam prie lietpalčio šerno uodega prisegta. Kitą dieną su šerno uodega fabriką išžengė, gardaus juo-ko sukėlė.

Kad šautuvas šviežintų, sakoma, reikia šratus sūryme įmirkyti, pro vamz-džius gyvatę pravaryti. O geriausia vamzdžius slapčia prie pirties slenks-čio taip suguldyti, kad moteris eida-mos maudytis juos peržengtų. Medžioti tada geriau seksis. Nesiseks medžioklė,





*Stirų ir šernų
šėryklos.*

1986 01 04

*Briedžio tempimas
iš miško.*

1988 m. spalį

*Briedžio krovimas į sunkvežimį.
1988 m. spalį*

P. Butkaus nuotraukos

jeigu į ją droždamas moterį su tuščiu kibiru pakely sutiksi. Sutikęs sykį rytmetį Jonas Saulys kaimynę tuščiu kibiru nešina. „Ech, Vanda, galėjai ilgiau pamiegoti, o dabar man medžioklės dieną gadini“, – priekaištavo Jonas. Paguldė tądien medžioklėje tris briedžius, visus vienu varymu. Tiesa, ištraukęs numerėlį su medžioklės draugu vietomis pasikeitė. Matyt, tuo medžioklės lemtį pergudravo.

Dabar Juodupės medžiotojų klube yra 38 medžiotojai. Jiems vadovauja Virgilijus Saulis. Jo trofėjų kolekcijoje – sidabro medaliu įvertinta vilko kaukolė. Veterinarijos gydytojo medžiotojo Antano Vikonio žurnale atsispindi sumedžiojamų šernų statistika.



Veterinarijos gydytojas Antanas Vikonis. 1989 m. J. Butkaus nuotr.

Metai	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ištirta šernų	31	25	34	27	31	20	16	9	9	15	19

Gyvenimas ir medžioklė tęsiasi.

Juodupės medžiotojai 1985 m.

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Eil. Nr.	Vardas, pavardė
1.	Algis Adulis	24.	Donatas Medikas
2.	Antanas Areška	25.	Jonas Mikalkevičius
3.	Antanas Ašakėnas	26.	Česlovas Nekrošius
4.	Algis Balčiūnas	27.	Jonas Nemickas
5.	Henrikas Balbierius	28.	Aleksas Osipovas
6.	Algirdas Baškys	29.	Albertas Pačebutas
7.	Bernardas Bliūdžius	30.	Ignotas Pavarotnikas
8.	Povilas Butkus	31.	Antanas Puknys
9.	Antanas Čeičys	32.	Jonas Saulis
10.	Vladas Čeičys	33.	Virgilijus Saulis
11.	Jonas Čeponis	34.	Pranas Skruodis
12.	Antanas Dabrega	35.	Jonas Raudonius
13.	Algis Indrišiūnas	36.	Kazimieras Vadeika
14.	Vytautas Jarušauskas	37.	Augustinas Velička
15.	Rimantas Jukna	38.	Antanas Vikonis
16.	Jonas Keliuotis	39.	Alfonsas Tunkevičius
17.	Emilijus Kriškanas	40.	Vasilijus Zadarožnas
18.	Petras Kurtinaitis	41.	Balys Zvicevičius
19.	Regimantas Grikienis	42.	Gitis Žeromskis
20.	Arsenijus Lebedevas	43.	Jonas Žėkas
21.	Stasys Lenickas	44.	Zenonas Daugėlė
22.	Petras Marcijonas	45.	Artūras Saulis
23.	Rimantas Mažeikis	46.	Vladas Bieliūnas



ROKIŠKIO MEDŽIOTOJŲ DRAUGIJA

19... m. mėn. d.

MEDŽIOKLĖS LAPAS Nr. 241

Leidžiama medžioti drg. Leiškanų
Švilėnių

su grupe medžiotųjų medžioti Rokiškio medžiotųjų draugijos Juodupės priskirtame medžiotklės ūkyje apylinkėje.

Leista medžioti šaltosios
po šaltosios

Leidimas galioja 19 63 m. sausio mėn. 1 dieną.

leidžiama medžioti
sausio mėn. 29 d. po vienos rutelės
vienam medžioklės lapui

Pastaba: Po medžiotklės lapo užpildomas ir grąžinamas draugijai. Negrąžinus medžiotklės lapo, naujas neleidžiama.

A. V.

Medžiotklės ataskaita

Medžiotųjų pavardės	Samedžiotųjų žvėrių ar paukščių pavadinimas ir skaičius
1. <u>Leiškanų Švilėnių</u>	
2. <u>Šerkauškos Pušies</u>	
3. <u>Raupys juodas</u>	
4. <u>Juodasis Balyšas</u>	
5.	
6.	
7.	

Sunakinta plėšrėnų

Pastabos:

Medžiotėjo parašas

Juodupiečių stendas parodoje. 1989 03 04

Medžiotklės lapas (faksimilė)



*Virgilijus Saulis
su Paduobio miške
nušautu vilku.
1991 05 20*



*Saugau šautuvus.
1988 m. spalio*

Juodupės medžiotojų klubas 2004 m. (vasara)

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Gimęs	Stažas	Profesija	Išsilavinimas
1.	Aloyzas Bernardas Bliūdžius	1944	1972 05 31	Miškininkas	Aukštasis
2.	Algirdas Jocys	1962	1988 05 27	Stalius	Vidurinis
3.	Rolandas Čeičys	1963	1987 05 27	Vairuotojas	Vidurinis
4.	Darius Dabrega	1967	1998 05 22	Pilotas	Aukštasis
5.	Vladislovas Benūnas	1949	1985 05 20		Aukštasis
6.	Antanas Ašakėnas	1949	1982 05 07	Eigulys	Aukštasis
7.	Jonas Mikalkevičius	1949	1974 05 14	AB „Misingis“	Aukštasis
8.	Timofiejus Aleinikovas	1960	1990 05 25		Aukštasis
9.	Virgilijus Saulis	1963	1981 05 12	Archyvo viršininkas	Aukštasis
10.	Dainius Žeromskis	1975	2000 03 24		Vidurinis
11.	Algirdas Šinkūnas	1954	1991 05 10	Vairuotojas	Spec. vidurinis
12.	Valdas Varnas	1964	1991 05 29	Mechanikas	Aukštasis

(tęsinys)

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Gimęs	Stažas	Profesija	Išsilavinimas
13.	Renaldas Šinkūnas	1978	1996 06 18	Mokslėivis	Vidurinis
14.	Girvydas Šinkūnas	1984	2003 05 09	Mokslėivis	
15.	Almantas Keliuotis	1967	1990 05 25	Mokytojas	Aukštasis
16.	Algirdas Muralius	1967	1992 06 12	Šaltkalvis	Vidurinis
17.	Algirdas Šapranauskas	1956	1990 05 25	UAB „Metacha“	Aukštasis
18.	Antanas Vikonis	1935	1990 03 30	Vet. gydytojas	Aukštasis
19.	Algis Staigis	1951	1991 05 10	Durpyno darbininkas	Vidurinis
20.	Nezdingas Staigis	1977	1995 07 27	Durpyno darbininkas	Vidurinis
21.	Dionizas Staigis	1938	1965 08 10	Pensininkas	7 klasės
22.	Česlovas Nekrošius	1930	1982 05 07	Pensininkas	Nepilnas vidurinis
23.	Ananas Dabrega	1941	1981 05 12	Mokyklos direktorius	Aukštasis
24.	Artūras Kurmickas	1965	1994 04 08	Vairuotojas	Spec. vidurinis
25.	Gintaras Čeičys	1965	1990 05 25	Vairuotojas	Vidurinis
26.	Viktoras Garška	1959	1989 05 26	Gaisrinės darbuotojas	Aukštasis
27.	Povilas Butkus	1931	1975 05 23	Pensininkas	Spec. vidurinis
28.	Jonas Saulis	1933	1960 03 09	Pensininkas	Aukštasis
29.	Jonas Aleksiejus	1969	1999 05 14	Bedarbis	Vidurinis
30.	Aidas Čeičys	1972	1992 06 12	Darbininkas	Vidurinis
31.	Dobilas Šapranauskas	1980	1998 05 21	Studentas	
32.	Vladas Čeičys	1925	1957 09 15	Pensininkas	Vidurinis
33.	Valdas Baleiša	1965	2001 05 17	Policininkas	Spec. vidurinis
34.	Valdas Kolyčius	1974	1999 05 14	Vadybininkas	Vidurinis
35.	Skirmantas Bliūdžius	1976	1994 04 08	„Mineraliniai vandenys“ vadybininkas	Aukštasis
36.	Jonas Raudonius	1946	1991 05 12	„Nemuno“ inžinierius	Aukštasis
37.	Eimantas Raudonius	1982	1999 05 14	Studentas	
38.	Antanas Puknys	1936	1968 04 08	Pensininkas	Aukštasis
39.	Algimantas Balčiūnas	1938	1974 04 12	Pensininkas	Vidurinis
40.	Arkadijus Osipovas	1961	1986 04 25	Darbininkas	Spec. vidurinis

Būrelio vadovas Virgilijus Saulis

Parengė Andriuškevičienė

Pasakojo

1. Emilija Karaliūtė-Kriškanienė, gim. 1919 m., Juodupė.
2. Povilas Šedys, gim. 1927 m., Aleknų k.
3. Antanas Vikonis, gim. 1935 m., Juodupė.
4. Jonas Saulis, gim. 1933 m., Rokiškis.
5. Povilas Butkus, gim. 1931 m., Juodupė.
6. Eleonora Mulviniėnė, gim. 1920 m., Gintotų k.
7. Andriuškevičienė, Rokiškis.
8. Vladas Čeičys, gim. 1925 m., Juodupė.

Publikacijos apie Juodupės medžiotojų būrelį

1. Juodupės pasiekimai, *Mūsų gamta*, 1966, nr. 6, p. 22–24.
2. Apie Žiobiškio ir Juodupės medžiotojų draugystę, *Spalio vėliava*, 1978, spalio 19.
3. Apie Juodupės medžiotoją R. Jukną, *Spalio vėliava*, 1979, rugpj. 2.
4. Vilkų medžioklė Ažubalių miške, *Spalio vėliava*, 1980, sausio 12.
5. Pirmieji Roko laužai, *Mūsų gamta*, 1988, nr. 5.
6. V. Sauliaus vilko kaukolei – aukso medalis, *Mūsų girios*, 1992, nr. 4, p. 25.
7. Apie medžioklės pradžią, *Rokiškio žinios*, 1996, spalio 11.

ISTORIJA

Juodupė – senųjų sėlių kraštas (regioninės proistorės bandymas)*

Gintautas Zabiela

Klaipėdos universitetas

Regionų istorijos tyrimai Lietuvoje žengia pirmuosius žingsnius. Tarybinu laikotarpiu į juos buvo žiūrima kaip į kraštotyra, vietinių įvykių ar realiųjų aprašymą, dažniausiai jiems suteikiant iliustracinį pobūdį platesniame įvykių raidos fone. Ši tradicija gaji ir mūsų dienomis, nors pradėtos ir rimtesnės regionų, arba lokalinės, istorijos studijos. Kaip ir kiekvienas naujai pradedamas darbas, regioninės istorijos tyrimai, jeigu jie nori tapti mokslu, pirmiausia turi surasti savo vietą bendroje istorinių tyrimų problematikoje. Galimos kelios jos raidos kryptys, kiekvienoje iš kurių telpa skirtingi lygmenys.

Viena kryptis yra regioninės specifikos išskyrimas. Turimi vietos istorijos duomenys analizuojami bendrame istorinės raidos kontekste juos vertinant dviem lygmenimis: lokalinio ir universalio. Lokalinis lygmuo parodo regiono specifiką tarp kaimyninių regionų. Šiuo atveju aprėpties platumas gali būti labai įvairus, nes jis priklauso nuo daugelio dalykų: istorinės regionų raidos, jų pažinimo ir ištirtumo lygio, dabartinių aktualijų ir kt. Universalus lygmuo yra aukštesnė regioninės specifikos sintezė didesnių politinių (valstybių) ar geografinių (sričių, makroregionų) darinių mastu. Jo neįmanoma pasiekti neturint lokalinio lygmens tyrimų.

Kita kryptis yra regiono susiformavimo ir istorinės raidos atskleidimas. Tyrinėjant šia kryptimi pirmiausia stengiamasi apibrėžti patį regioną, pasekti jo ribų raidą, kultūrinės, istorinės raidos tendencijas. Aukštesnio lygio sintezėje galimas universalesnis regionų poveikis (valstybės, ūkio, kultūros raidai ar panašiai).

Trečia kryptis – daugiau teorinė – yra regiono, kaip multifunkcinio fenomeno, atskleidimas. Dirbant šia kryptimi, pagrindiniai klausimai, į kuriuos tenka gilintis – kas yra regionas, kokie veiksniai jį formuoja, kokios jėgos jį skatina keistis?

Šis itin trumpas regioninės istorijos tyrimų kryptčių įvardijimas parodo plačią jų tyrimų įvairovę, kurios vienu metu plėtoti į įvairias puses neįmanoma. Bet kokiuose istoriniuose tyrimuose pirminis atspirties taškas būna istoriografija, padedanti susivokti jau esamame įdirbyje. Pradedant regio-

* Straipsnis „Vermės“ leidyklai įteiktas 2005 10 10, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 03 19, pirmą kartą paskelbtas 2010 06 28 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visateksteje svetainėje www.llt.lt

ninius tyrimus juo gali būti tik kraštotyros medžiaga arba paskiri skelbti ar nežinomi istorijos faktai. Tai pirminis pažinimo lygis – medžiagos rinkimas ir pateikimas, kuris regioniniuose tyrimuose gali būti tolygus šaltinių publikacijai. Kaip jau minėta, šiuo lygiu regioniniuose tyrimuose dirbama mažiausiai nuo tarybinių laikų ir ties juo čia sustoti netikslinga.

Visa, kas pasakyta aukščiau, visiškai tinka ir regioninės istorijos tyrimų pradžia – proistorės tyrimams. Proistore čia suprantami laikai iki rašytinių šaltinių pasirodymo ir iš dalies iki jų išivyavimo. Lietuvos regionų aspektu tai laikai imtinai iki naujųjų laikų vidurio (maždaug XVII a. vidurio). Tai iš esmės skiriasi nuo visos Lietuvos konteksto, jau nekalbant apie bendrąją Europos situaciją. Kartu regionų proistorė šiek tiek skiriasi nuo jų istorijos (kaip ir bendra proistorė nuo istorijos) dėl šaltinių specifikos. Archeologiniai šaltiniai proistorėje vykusiems procesams rekonstruoti tinka tik tuomet, kai tai yra pakankamai išsamūs ir datuoti archeologijos paminklų tyrinėjimai. Jeigu to nėra, galimas tik bendros raidos schemos taikymas ar originalių, tačiau nebūtinai teisingų hipotezių kūrimas.

Šiaurės Rytų Lietuvos valsčiaus – Juodupės – proistorė, kaip regioninės proistorės bandymas, pasirinkta gana atsitiktinai: tai pakankamai konkretus ir nelabai tipiškas Lietuvos regiono pavyzdys. Jo pagrindu galima mėginti daryti kiek platesnes išvadas, taikytinas ir kitiems regionams, nesisaistant su išgalėjusiomis schemomis. Regioniniai proistorės tyrimai atsižvelgiant į turimą medžiagą atlikti dviem kryptimis: regiono specifiką lokaliu aspektu bei regiono susiformavimo atžvilgiu.

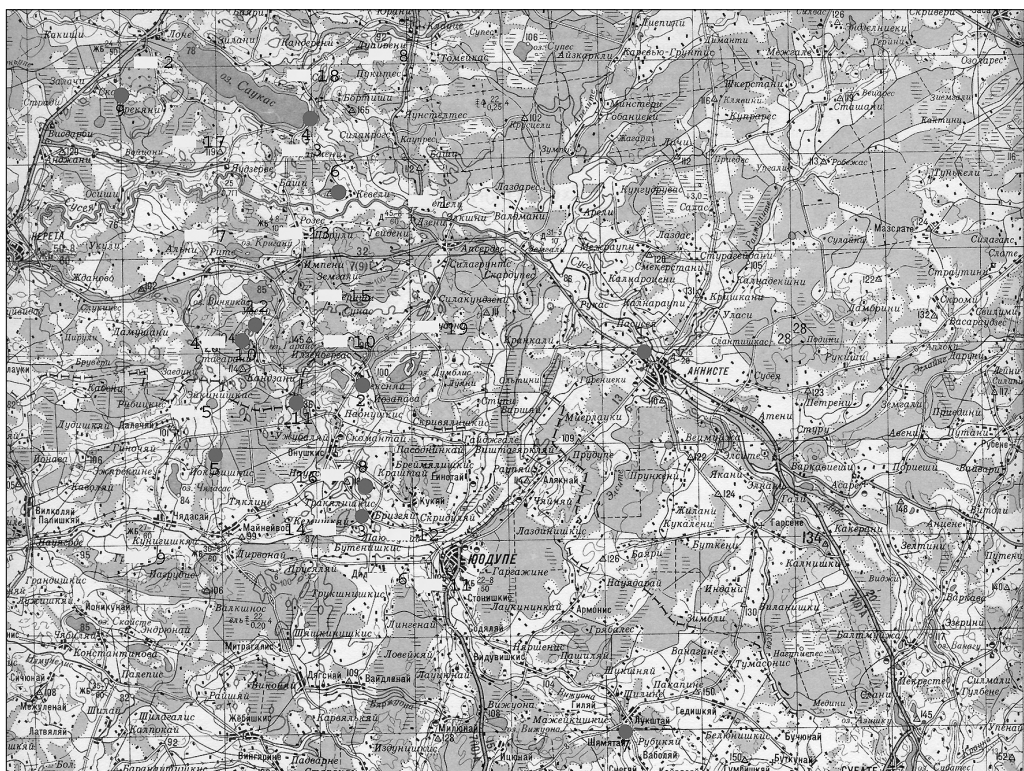
Šaltiniai Juodupės proistorėi pažinti pradėti kaupiti dar prieškarį, tačiau daugiau duomenų surinkta pokario metais. Jų pagrindu pabandyta nubrėžti pagrindinius senosios regiono istorijos bruožus rajono mastu, pateiktas trumpas archeologinių šaltinių sąvadas¹. Latvijos pusėje apibendrinti 4 metų mikroregiono šiaurinės dalies tyrinėjimų rezultatai². Iš šių tyrimų aiškūs pagrindiniai regiono apgyvendinimo etapai: I tūkstantmetis pr. Kr.–I tūkstantmečio pradžia (Brūkšniuotosios keramikos kultūra), III–VI a. (Šiaurės Rytų Lietuvos pilkapių kultūra), VI–XII a. (sėlių laikai) ir naujieji laikai (XVI–XVII a. pirmoji pusė). Paskutinis laikotarpis yra jau valstybės laikų, tad tyrimams tinka tik iš dalies. Šie laikotarpiai toliau ir bus detaliau analizuojami.

Brūkšniuotosios keramikos kultūra taip vadinama dėl jos gyventojų paliktos charakteringos lipdytos keramikos, kurios paviršius iš išorės (kai kada ir vidinėje pusėje) lygintas žolės gniūžtėmis ir todėl padengtas įvairiais netaisyklingais brūkšneliais. Ją palikę žmonės gyveno tiek kalvose ir krantų kyšuliuose įrengtuose piliakalniuose, tiek ir – kaip pamažu aiškėja paskutiniu metu – neįtvirtintose gyvenvietėse. Dar viena radinių grupė, kurią reikėtų sieti daugiausia su Brūkšniuotosios keramikos kultūra, yra akmeniniai kirvukai. Jų gana gausiai randama tyrinėjant šios kultūros piliakalnius, tačiau daugiausia tai atsitiktiniai radiniai. Juodupės regione pastarieji žinomi iš 13 vietų (Alėknos, Brýzgiai, Čedasaĩ, Ginōtai, Grubos, Kebėliai, Kraštaĩ (2), Ōnuškis (3), Slabadà, Sodėliai (2)³, Užūbaliai (2), Valiūniškis (2), Vyžuonė-

¹ Zabiela G. Sėlių žemės senovė, *Rokiškis*, Vilnius, 1999, p. 23–68.

² Stubavs A. Arheologiskie pētījumi Ritē (1976–1979 g.), *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1980, p. 91–95.

³ Kaime rastas titnaginys kirvelis turi būti vėlyvojo neolito laikų: Brazaitis D., Piličiauskas G. Gludinti titnaginiai kirviai Lietuvoje, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2005, t. 29, p. 94–96.



1 pav. Geležies amžiaus paminklai Juodupės apylinkėse: ○ – piliakalniai: 1 – Aknīste, 2 – Alksniai, 3 – Bryzgiai, 4 – Gribtanī, 5 – Gudiškės, 6 – Knāvi, 7 – Lukštai, 8 – Sidabrinė, 9 – Skosā, 10 – Stupeļi, 11 – Užubaliai, 12 – Ziemeļi; □ – pilkapyņai: 1 – Beteļi, 2 – Bīdaģi, 3 – Bruģi, 4 – Čorskāni, 5 – Daliečiai, 6 – Didsodē, 7 – Dievales, 8 – Dukurāni, 9 – Grubos, 10 – Ildzi, 11 – Juodupē, 12 – Jutki, 13 – Kebēni, 14 – Kiemišķiai, 15 – Melderišķi, 16 – Naujasodē, 17 – Plūmes, 18 – Sauka, 19 – Upenieki

lės⁴ – visi Lietuvoje, Latvijoje atsitiktiniai radiniai nėra suregistruoti). Seniausios Brūkšniuotosios keramikos kultūros gyvenvietės yra kalvose įrengti piliakalniai. Apie I tūkstantmečio pr. Kr. vidurį piliakalniai pradėti rengti ir aukštumų ar krantų kyšuliuose, jų aikštelės nuo nenaudojamos kalvos dalies atskiriant pylimais ir grioviais. Dar truputį vėliau atsirado gyvenvietės be išorinių įtvirtinimų žymių, greičiausiai buvusios apjuostos tik tvromis. Brūkšniuotosios keramikos kultūros vėlyvojoje fazėje, apie tūkstantmečių sandūrą, pradėta gyventi piliakalnių papėdėse. Juodupės apylinkėse žinoma 12 šio laikotarpio piliakalnių (Alksniai⁵, Bryzgiai⁶, Gudiškiai⁷, Lūkštai⁸, Sidabrinė⁹, Užubaliai¹⁰) (1 pav.), iš kurių pusė (6) yra dabartinės Latvijos teritorijoje (Stupeļi¹¹, Ziemeļi¹², Gribtanī¹³, Knāvi¹⁴,

⁴ Zabiela G. Sėlių žemės senovė, Rokiškis, Vilnius, 1999, p. 43–48, su papildymais.

⁵ Lietuvos piliakalniai. Atlasas, Vilnius, 2005, t. 2, p. 326–327.

⁶ Ten pat, p. 332–333.

⁷ Ten pat, p. 334–335.

⁸ Ten pat, p. 340–341.

⁹ Ten pat, p. 356–357.

¹⁰ Ten pat, p. 358–359.

¹¹ Brastinš E. Latvijas pilskalni. Zemgale un Augšzeme, Rīga, 1926, t. 2, p. 71–72.

¹² Ten pat, p. 69–70.

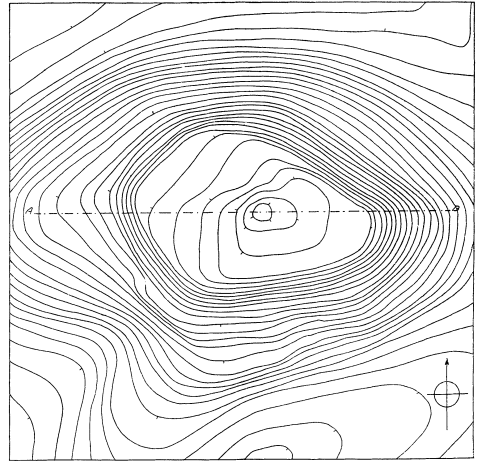
¹³ Ten pat, p. 65–66.

¹⁴ Ten pat, p. 67–68.

Skosā¹⁵, Aknūste¹⁶). Čia 1976–1979 m. tyrinėtas Stupelių (Stupeļi) piliakalnis ir jo 3 ha ploto papėdės gyvenvietė¹⁷, esantys vos 3 km į šiaurę nuo Lietuvos ir Latvijos sienos. Šie tyrinėjimai pateikė daug medžiagos Juodupės apylinkėms – tiesa, kiek tolimesnėms – pažinti. Be to, 1978–1979 m. 4 km į šiaurę nuo Stupelių piliakalnio, Kriganų (Krigānu) ežero rytinėje dalyje esančioje saloje tyrinėta apie 2 700 m² dydžio (54 × 50 m) neįtvirtinta gyvenvietė, užėmusi didžiąją šios salos dalį¹⁸. 1996 m. tyrinėtame Brýzgių piliakalnyje (iširtas 70 m² dydžio plotas) aptiktas tik židinytis su lipdyta lygia ir brūkšniuota keramika bei dvi stulpvietės¹⁹. Tokiu būdu Juodupės apylinkių proistorei pažinti turima netikėtai daug medžiagos, kas šiaip nėra būdinga sėlių žemei. Kadangi ši medžiaga nėra plačiau skelbta, apie kai kurias krašto apgyvendinimo raidos tendencijas galima spręsti tik iš paskelbtų duomenų.

Stupelių piliakalnis yra vienas iš didžiausių Sėlos piliakalnių. Jo aikštelės dydis 3 400 m². Piliakalnis 6–10 m žemiau aikštelės įtvirtintas terasomis (2 pav.). Tyrimų metu išskirti du jo apgyvendinimo etapai, tarp kurių yra nemaža spraga.

Apatinis kultūrinio sluoksnio horizontas datuojamas I tūkstantmečiu pr. Kr.–III a. Tuo metu įtvirtinimai buvo aikštelės pakraščiu įkasti rąstai. Kultūriniam sluoksnyje rastas akmeninis kirvukas, trintuvai, kauliniai adikliai, moliniai verpstukai, gele-



2 pav. Stupelių piliakalnio 1924 m. birželio 23 d. planas (Brastinš E. *Latvijas pilskalni. Zemgale un Augšzeme*, Rīga, 1926, t. 2, p. 71)

¹⁵Ten pat, p. 63–64.

¹⁶Urtāns J. *Latvijas austrumu daļas jaunatklātie pilskalni*, Rīga, 1995, p. 48–49.

¹⁷Stubavs A. Arheoloģiskie izrakumi Stupeļu apmetnē 1976. gadā, *Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1976. gada ekspedīciju darba rezultātiem*, Rīga, 1977, p. 55–62; Stubavs A. Izrakumi Stupeļu pilskalnā un senpilsētā 1977. gadā, *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1977. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1978, p. 62–68; Stubavs A. Stupeļu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1978. gadā, *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1979, p. 67–71; Stubavs A. Krigānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā, *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1980, p. 86; Stubavs A. Экспедиция в Ступели, *Археологические открытия 1976 года*, Москва, 1977, с. 440–441; Стубавс А. Экспедиция в Ступели, *Археологические открытия 1977 года*, Москва, 1978, с. 450–451; Сту-

бавс А. Ступельская экспедиция, *Археологические открытия 1978 года*, Москва, 1979, с. 474–475; Стубавс А. Работа Криганской экспедиции, *Археологические открытия 1979 года*, Москва, 1980, с. 393.

¹⁸Stubavs A. Izrakumi Krigānu ezersalas apmetnē 1978. gadā, *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1979, p. 72–77; Stubavs A. Krigānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā, *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1980, p. 86–91; Стубавс А. Раскопки селища на озерном острове Кригану, *Археологические открытия 1978 года*, Москва, 1979, с. 473–474; Стубавс А. Работа Криганской экспедиции, *Археологические открытия 1979 года*, Москва, 1980, с. 392–393.

¹⁹Tebelškis P. Bryzgių piliakalnio žvalgomieji tyrinėjimai 1996 metais, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 1998, p. 107–108.

žinis meškerės kabliukas. Jame aptikta grublėta keramika sudaro 31,5%, lygi – 27,4%, brūkšniuota – 20,2%, gludinta – 7,7%, sėlių kraštui būdingais įstrižais išpudais ornamentuota keramika – 9,1%.

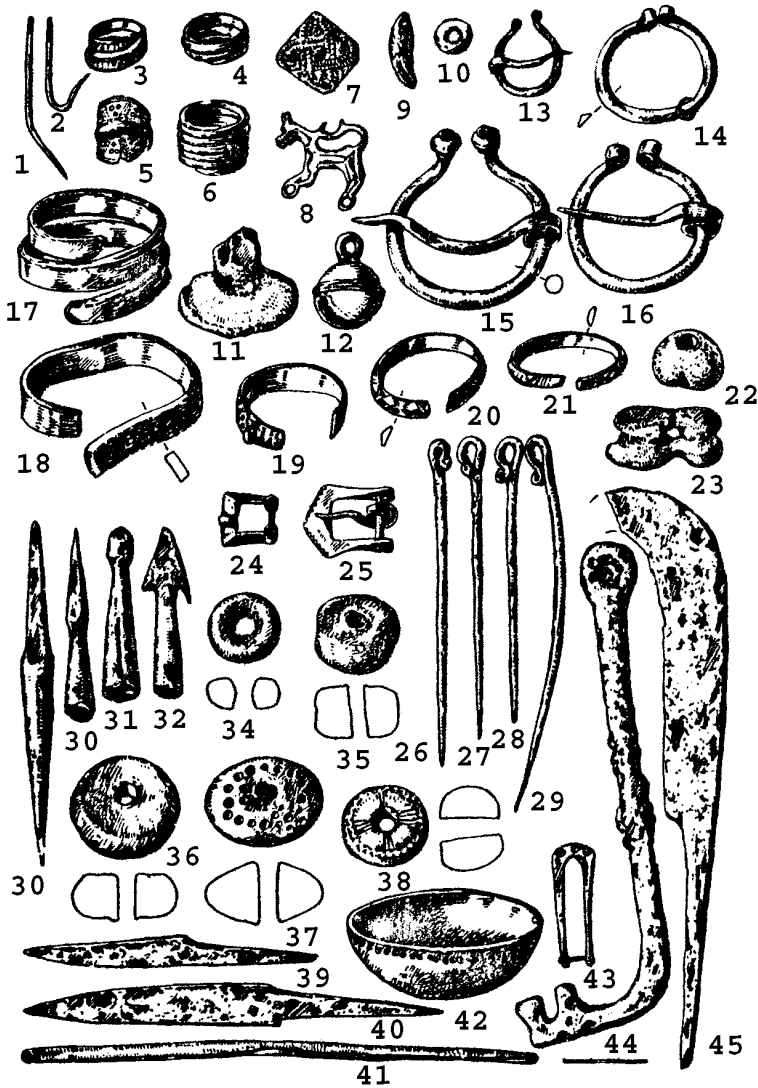
Viršutinis piliakalnio kultūrinis sluoksnis datuojamas X–XII a. Tuo metu įtvirtinimai sustiprinami. Aikštelės pakraštyje aptiktas akmenų grindinys, ant kurio stovėjo medinė vienguba gynybinė siena, paremta trumpais skersiniais. Giliau aikštelėje stovėjo rentinių pastatai, kurių vietose išliko iš akmenų krauti židiniai, molinės ir akmeninės krosnys. Kultūriniame sluoksnyje rasta geležinių ietigalių ir strėlių antgalių, kriauklių, stiklinių ir gintarinių karolių, bronzinių lazdelės formos smeigtukų, pasagos formos segių, apyrankių gyvuliniais motyvais puoštais galais, žiedų, karolių, du sidabriniai strypai, susukti į žiedą. Sluoksnyje aptikta lygi keramika sudaro 54,7%, grublėta – 24,5%, žiesta – 11,1%, gludinta – 2,9%, brūkšniuota – 2,4%, įstrižais išpudais ornamentuotos keramikos rasta 4,4%.

Stupelių piliakalnio papėdės gyvenvietėje geriau išsiskyrė tik viršutinis kultūrinis sluoksnis, nors rasta ir paskirų ankstesnių epochų radinių, patekusių čia greičiausiai iš piliakalnio (akmeninio kalto fragmentas, akmeninio kirvuko ruošinys). Šis sluoksnis datuojamas X–XII a. Kultūriniame sluoksnyje rasta geležinių peilių, pjautuvų, ylių, adatų, stilizuota skrynios rankena, kirstukų, smeigtukų, strėlių antgalių (mažiau negu piliakalnyje), ietigalių, pentinų, žašlų dalių, bronzinė kryžinė segė, pasagos formos segių, apyrankių gyvuliniais galais, žiedų, trapecinis pakabutis, žvangučių, kaulinių smeigtukų, lokio ilčių kabučiai, molinių, akmeninių ir kaulinių verpstukų, akmeninių galastuvų, molinių tiglių, kaulinių šukų (3 pav.). Jame lygi keramika sudaro 38,6–51,2%, grublėta – 26–30,7%, žiesta – 8,7–18,5%, gludinta – 1,6–3,6%, brūkšniuota – 1,2–2,5%, įstrižais išpudais ornamentuota keramika – 4,6–9,1%. Kasant sluoksniais fiksuoti keramikos procentinės sudėties pokyčiai. Palyginus X–XII a. pirmosios pusės ir XI a. antrosios pusės–XII a. sluoksnius, matyti pakitusios keramikos proporcijos: sumažėja grublėtos keramikos – nuo 38,6% iki 18,1%, įstrižais išpudais ornamentuotos keramikos – nuo 13,2% iki 7,5%, padidėja žiestos – nuo 7% iki 26,2%, lygios – 32,1% iki 47%²⁰. Iš gyvenvietėje stovėjusių pastatų išliko molinių kupolinių krosnių liekanų, akmenų grindinių, plūkto molio aslų liekanų.

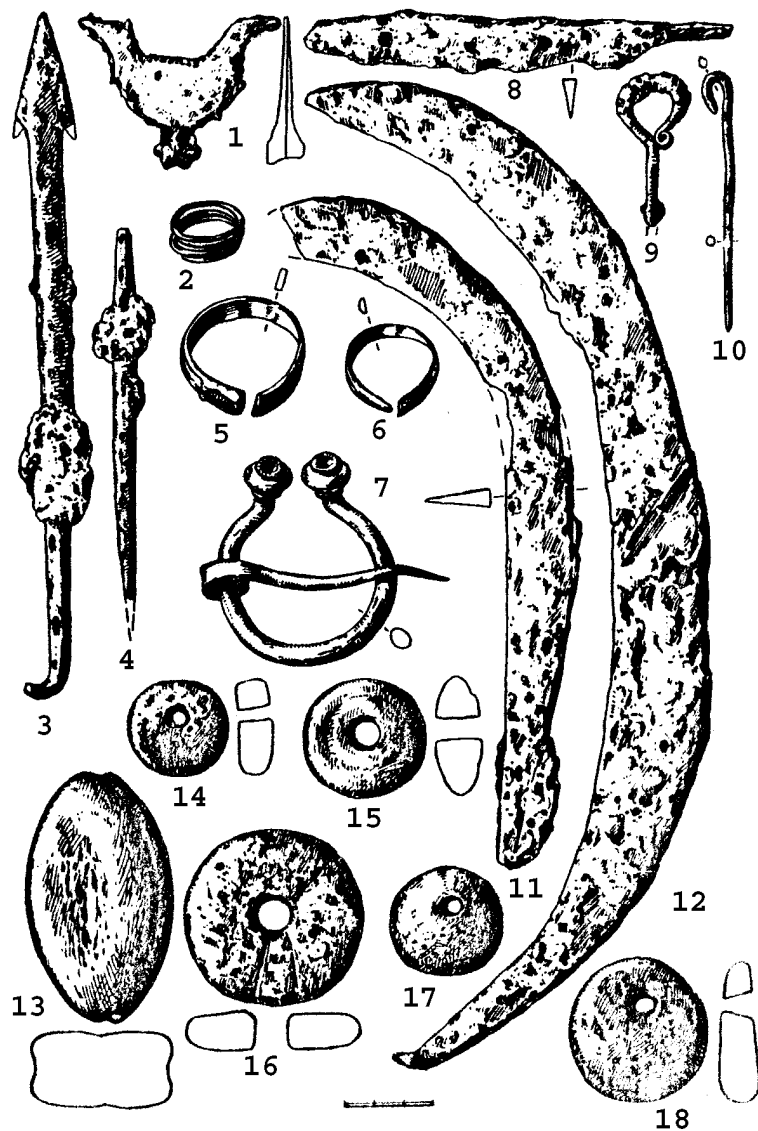
Kriganų neįtvirtintos gyvenvietės tyrinėjimai suteikė unikalios progos palyginti visas 3 pagrindines gyvenviečių rūšis: piliakalnius, papėdžių gyvenvietes ir neįtvirtintas gyvenvietes. Jos kultūrinio sluoksnio storis siekė 40–60 cm. Šios gyvenvietės pietinės dalies apatiniame sluoksnyje aptikta akmeninių kirvelių, kaltų, titnaginių strėlių antgalių, kaulinis žvejybos kabliukas, gintarinis trapecinis kabutis, 4 griautiniai kapai be įkapių (du iš jų suardyti). Jame lygi keramika sudaro 46,1%, brūkšniuota – 21,4%, grublėta – 13,4%, porėta – 10,1%, gludinta – 2,7%, įstrižais išpudais ornamentuota keramika – 4,3%.

V–IX a. pastatus žymi židiniai ir moliu plūktos grindys. Vakarinėje gyvenvietės dalyje būta vienaeilės medinės užtvoros iš įkastų rąstų. Kultūrinio sluoksnio horizonte rasta bronzinių lazdelinių smeigtukų, įvijinė apyrankė, geležinių dalgių, pjautuvų, peilių, skiltuvų, verpstukų, trinamųjų girnų, molinių tinklų svorelių. Jame lygi keramika sudaro 44,3–51,5%,

²⁰Stubavs A. Izrakumi Stupelū pilsalnā un senpilsētā 1977. gadā, *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1977. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1978, p. 67.



3 pav. Stupelių piliakalnio (5, 8, 13, 15, 17–18, 21, 31–33, 39, 42) ir gyvenvietės (1–4, 6–7, 9–12, 14, 16, 19–20, 22–30, 34–38, 40–41, 43–45) radiniai: 1–2 – bronziniai kabliukai, 3–6 – bronziniai žiedai, 7 – bronzinis apkalas, 8 – bronzinis kabutis, 9 – kabutis iš danties, 10 – stiklinis karolis, 11 – kaulinis kabutis, 12 – bronzinis žvangutis, 13 – sidabrinė pasagos formos segė, 14–16 – bronzinės pasagos formos segės, 17–18 – sidabrinės juostelės, 19–21 – bronzinės juostinės apyrankės, 22 – apvalus kaulas, 23 – kaulas su skylė, 24–25 – diržų sagtys, 26–29 – bronziniai lazdelės formos smeigtukai, 30 – geležinė yla, 31–33 – geležiniai strėlių antgaliai, 34 – šiferinis verpstukas, 35–37 – moliniai verpstukai, 38 – kaulinis verpstukas, 39–40 – geležiniai peiliai, 41 – bronzos žaliava, 42 – bronzinė svarstyklių lėkštelė, 43 – bronzinė svarstyklių detalė, 44 – geležinis raktas, 45 – geležinis peilis-pjautuvėlis (Stubavs A. Stupeļu archeologiskās ekspedīcijas darbs 1978 gadā, Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par archeologu un etnogrāfu 1978 gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1979, p. 70, 11 att.)



4 pav. Kriģaņu neįtvirtintos gyvenvietės radiniai: 1 – bronzinis kabutis, 2 – bronzinis žiedas, 3 – geležinis ietigalis, 4 – geležinė yla, 5–6 – bronzinės juostinės apyrankės, 7 – bronzinė pasagos formos segė, 8 – geležinis peilis, 9–10 – bronziniai smeigtukai, 11 – geležinis peilis-pjautuvėlis, 12 – geležinis dalgis, 13 – akmeninis skiltuvas, 14, 17–18 – moliniai tinklo svoreliai, 15 – akmeninis verpstukas, 16 – molinis verpstukas (Stubavs A. Izrakumi Kriģaņu ezersalas apmetnė 1978 gadā, Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978 gada pētījumu rezultātiem, Rīga, 1979, p. 75, 12 att.)

grublėta – 26,82–27,5%, brūkšniuota – 9,7–13,2%, gludinta – 4,4–7,3%, žiesta – 2,4%, porėta – 1,9%, ištřižais išpudais ornamentuota keramika – 3,6–3,8%.

X–XII a. sluoksnyje rasta bronzinė pasaginė segė aguonos formos galais, apyrankė gyvuliniais galais, įvijinis žiedas, geležinis lazdelės formos smeigtukas, įtviriamasis ietigalis, molinių tinklų svorelių. Be žvejybos, čia buvo apdirbama bronzos – rastos kabučio pusfabrikatis (4 pav.). Šiame sluoksnyje lygi keramika sudaro 48,8–57,5%, grublėta – 20,8–29,2%, žiesta – 5,1–10,4%, gludinta – 3,8–4,4%, brūkšniuota – 1,7–2%, ištřižais išpudais ornamentuota keramika – 5,7–9,2%.

Visų trijų archeologijos paminklų ištirta tik labai nedidelė ir procentiškai skirtinga dalis (piliakalnyje 160 m² (4,7%), papėdės gyvenvietėje 720 m² (2,4%), neįtvirtintoje gyvenvietėje 656 m² (24,3%). Tačiau dėl nemažo radinių kiekio (bendrai surinkta 1 213 individualių dirbinių ir 8 698 puodų šukės (dar mažiausiai 4 139 buvo atrinktos ir neregistruotos), iš kurių atitinkamai 1 156 ir 7 600 – iš Stupelių) paminklų tarpusavio palyginimas įmanomas ir netgi statistiškai gana patikimas. Tiesa, čia reikia padaryti porą išlygų, labai svarbių palyginimui. Aukščiau pateikta procentinė keramikos sudėtis apskaičiuota paties tyrinėtojo. Iš jos gerai matyti, kad maždaug 2–2,5% paklaida keramikoje susidaro dėl įvairių sluoksnio suardymų, kurių metu keramika iš gilesnių sluoksnių „pakyla“ į viršų ar „nusileidžia“ į apačią. Taip X–XII a. Kriganų neįtvirtintos gyvenvietės sluoksnyje rasta iki 2% brūkšniuotos keramikos, tuo laiku nenaudotos, o V–IX a. sluoksnyje – 2,4% žistos keramikos, tuo laiku dar išvis sėlių nežinomos. Tam tikros sunkiau paskaičiuojamos paklaidos gaunamos pasirinkus atitinkamas tyrinėjimų vietas. Jos keramikos procentinėje išraiškoje parodytos per brūkšnelį (tai skirtingais metais surastos puodų šukės). Šie skaičiai rodo, kad svyruojama maždaug tarp 5 ir 9 procentų. Susumavus abi paklaidas matyti, jog keramikos raidos tendencijų palyginimas pasidaro patikimas, kai skirtumai viršija 10%.

Palyginus visų trijų gyvenviečių apatinio sluoksnio keramiką, matyti, kad ankstyviausia gyvenvietė (kartu ir kapinynas) buvo Kriganų ežero saloje. Čia rasta net porėtos keramikos, kuri paprastai siejama su bronzos–ankstyvuuju geležies amžiumi. Stupelių piliakalnis apgyventas vėliau, greičiausiai jau paskutiniais amžiais pr. Kr., tai rodo jame dominuojanti grublėta keramika. Papėdės gyvenvietė tuo metu dar neegzistavo – visiškai pakako didelės piliakalnio aikštelės. Ežero salos gyvenvietė gyvavo ir I tūkstantmečio antrojoje pusėje, matyt, tuo laiku, kuomet piliakalnyje vėl nebebuvo gyvenama. Čia aiškiai dominuoja lygi keramika. Daugiausia duomenų yra iš X–XII a., kai gyvenamos visos 3 vietos. Keramikos procentinės sudėties palyginimas (panašios proporcijos) leidžia teigti, kad tuo metu čia kartu egzistavo 2 sėlių bendruomenės, o Stupelių piliakalnis buvo vietos sėlių regioninis centras. Jo išskirtinumą rodo ir radinių gausumas, kurių čia 5–15 kartų daugiau nei Kriganų gyvenvietėje. Individualių radinių santykis su keramika Kriganų gyvenvietėje 3 kartus mažesnis nei Stupeliuose, tai rodo savotišką jų turtingumą. Šiuo aspektu Juodupės regionas (plačiąja prasme) išsiskiria iš bendro tuštėjančios Sėlos vaizdo.

Stupelių apylinkių apgyvendinimo raidą galima palyginti su artimiausiais plačiai tyrinėtai istorinės Sėlos piliakalniais: Juodonių (Rōkiškio r., į pietus), Kerėlių (Kupiškio r., į pietvakarius), Sėlpilio (Jekabpilio r. (Latvija), į šiaurę). Jų pagrindinė



5 pav. Sidabrinės
piliakalnis iš rytų
pusės.
2004 m. rugsėjo 3 d.
G. Zabielos nuotr.

medžiaga yra skelbta²¹, paskutiniu laiku apgyvendinimo tendencijos analizuotos A. Simniškytės daktarinėje disertacijoje²². Iš esmės jos kartoja pastebėtus apgyvendinimo tęstinumo dėsningumus. Tai nieko keista, nes juos nustatant buvo panaudota ir šių paminklų medžiaga. Tačiau yra ir skirtumų. Kerelių piliakalnyje gyventa nepertraukiamai „nuo pat jo apgyvendinimo iki išsikėlimo“²³. Panašiai chronologiškai labai ilgai (nuo I tūkstantmečio pr. Kr. iki XIII a., neįskaičiuojant vėlesnės mūro pilies) buvo gyvenama Sėlpilio piliakalnyje²⁴. Tuo tarpu Juodonių piliakalnio ir gyvenvietės apgyvendinimo dėsningumai labiau primena Stupelių raidą²⁵. Ją patvirtino ir pakartotinė tyrimų medžiagos analizė²⁶.

Dvylika žinomų sėlių piliakalnių iš Juodupės apylinkių tikriausiai nėra galutinis piliakalnių skaičius. Žinomi piliakalniai labai nukentėję ankstesnių arimų metu, dabar apaugę medžiais (5 pav.) ir žinomi tik pagal esamą tradiciją ar radinius. Apylinkėse yra kalvų be piliakalnio požymių, jos kai kada vadinamos piliakalniais. Tokia kalva yra į pietus nuo Ūnuškio, Naujāsodės kaimo laukuose. Kalvotose apylinkėse taip pat galima aptikti kalvų, savo forma primenančių piliakalnius, tik jomis nevadinamų, iš kurių nežinoma nei radinių, nei kultūrinio sluoksnio liekanų. Viena tokia kalva buvo žvalgyta į pietvakarius nuo Juodupės. Ji gana stačiais 5–7 m aukščio šlaitais, plokščiu 45 × 20 m dydžio viršumi. 330 m į šiaurės vakarus nuo jos buvo rasta apyrankė (žr. straipsnyje toliau).

Be piliakalnių, senieji sėliai gyveno ir neįtvirtintose gyvenvietėse. Tiksliau, tokios gyvenvietės buvo saugomos natūralių vandens kliūčių, o nuo sausumos atitvertos medžio tvoromis, kurių liekanas galima aptikti tik archeologinių tyrimų metu. Be jau minėtos Kriga-

²¹ Grigalavičienė E. Juodonių piliakalnis ir gyvenvietė (Rokiškio r.), *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1992, t. 9, p. 41–91; Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1992, t. 8, p. 85–105; Šnore E., Zariņa A. *Senā Sēlpils*, Rīga, 1980.

²² Simniškytė A. *Cultural dynamics in the Selonia region (1st–13th c. AD)*, Vilnius, 2004.

²³ Grigalavičienė E. Kerelių piliakalnis, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1992, t. 8, p. 100.

²⁴ Šnore E., Zariņa A. *Senā Sēlpils*, Rīga, 1980, p. 219.

²⁵ Grigalavičienė E. Juodonių piliakalnis ir gyvenvietė (Rokiškio r.), *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1992, t. 9, p. 58, 88–89.

²⁶ Simniškytė A. Juodonių piliakalnio gyvenvietė. Chronologiniai ir struktūriniai pokyčiai, *Archaeologia Lituana. Vilnius*, Vilnius, 2002, t. 3, p. 152–153.

nų gyvenvietės, kita neįtvirtinta gyvenvietė žinoma Čedasų ežero šiaurės rytinėje pakrantėje. Čia apie 100 × 30 m dydžio plote yra per 1 m storio degėsingas kultūrinis sluoksnius, kuriame rasta perdegusių akmenų, geležies gargažių²⁷. 1993 m. gyvenvietėje rasta lipdytos lygiu bei grublėtu paviršiumi keramikos, geležies šlako gabalas²⁸. Sprendžiant iš radinių, tai I tūkstantmečio gyvenvietė.



6 pav. Bronzinė

Nelabai aišku, kokie archeologiniai objektai buvo Ginotų („randama kaulų, akmeninių kirvelių, ietigalių“), Pasodnikų („randama kaulų, akmeninių kirvukų“) ir Slabados („randama akmeninių kirvukų“) kaimuose²⁹. Šios vietos archeologų nežvalgytos.

apyrankė iš Juodupės.

2005 m. liepos 12 d.

I. Šarkauskaitės nuotr.

Iš mažiausiai poros dešimčių Juodupės regione buvusių pilkapynų³⁰ iki mūsų dienų neišliko beveik nieko. Pietinėje regiono dalyje (Lietuvos teritorijoje) buvę pilkapiai sunaikinti visiškai ir dar taip, kad beveik neliko net radinių iš jų. Iš Daliėčių kaime buvusio pilkapio į Rokiškio kraštotyros muziejų pateko II–IV a. bronzinės antkaklės kūginiais galais dalis (RKM, Nr. 169)³¹. Jutkių pilkapyno vietoje rasta II–III a. bronzinė ornamentuota skersinėmis įkartomis lygiais galais apyrankė (dingusi)³². Todėl šiandien svarbus yra kiekvienas toks radinys. Jau rengiant straipsnį spaudai Júodupėje gyvenanti Irena Šarkauskaitė pranešė turinti vieną tokį radinį. 2005 m. liepos 13 d. apsilankius vietoje paaiškėjo, jog tai bronzinė juostinė apyrankė smailėjančiais galais, su briaunele per vidurį. Jos lankelis puoštas tarp dviejų griovelių įmuštais įkypais ranteliais, galai ornamentuoti skersiniais brūkšneliais. Apyrankės dydis 6,4 × 5,5 cm, lankelio storis 13 × 4 mm, galų dydis 7 × 3 mm (6 pav.). Ji buvo rasta 1938 m. ariant buvusią Aukštādvario dvaro (buvęs Stoniškio kaimas) žemę (dobilieną). Rado žemės savininkas Vladas Šarkauskas, gimęs 1905 m. Apyrankė buvusi suodina ir pelenuota. Dabar ta vietovė – 4–5 m aukščio molinga apie 70 × 40 m dydžio plokščiu viršumi, nuolaidžiais šlaitais dirvonuojanti kalva, pailga rytų–vakarų kryptimi (7 pav.). Joje jokių pilkapių žymių nėra. Apie 1929 m. šioje vietoje dar buvo miškas. Juodupės apyrankė gali būti datuojama V–VII a.³³

Paskutinė sudėtinė priešistorinio žmogaus gyvenamosios aplinkos dalis yra senojo ikirikščioniškojo tikėjimo vietos. Ši senųjų objektų grupė beveik netyrinėta Lietuvoje, tad ką jau kalbėti apie Juodupės apylinkes, kur jie nėra net sistemingai registruoti³⁴. Tokiems objektams priskiriami kalnai, laukai, miškai, medžiai, daubos, įgriuvos, olos, pievos, išskirtiniai akmenys (su specialiais pavadinimais, gamtinėmis یدubomis, dubenimis, dubenėliais, pėdomis, su plokštuma viršuje, stovintys, su ženklais), apeiginės vietos archeologijos paminkluose³⁵. Iš jų Juodupės apylinkėse žinoma

²⁷ Balčiūnas J., Dakanis B. Rokiškio rajono archeologijos paminklų žvalgymas, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*, Vilnius, 1986, p. 114.

²⁸ Balčiūnas J., Dakanis B., Strazdas A. Archeologijos paminklų žvalgymas 1992 ir 1993 metais, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*, Vilnius, 1994, p. 289.

²⁹ Rokiškio kraštotyros muziejus, b. 63, puslapis nenumeruotas.

³⁰ Jų vietos 1 pav. dažnai pažymėtos apytiksliai (ypač Latvijos teritorijoje), nes duomenys apie juos daugiausia žinomi iš XX a. pirmosios pusės šaltinių.

³¹ Lietuvos TSR archeologijos atlasas, Vilnius, 1977, t. 3, p. 30.

³² Ten pat, p. 49.

³³ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius, 1996, p. 247–248.

³⁴ Paskutiniu metu apie Rokiškio rajono šventvietes medžiagą renka V. Vaitkevičius.

³⁵ Vaitkevičius V. *Alkai. Baltų šventviečių studija*, Vilnius, 2003, p. 28.



7 pav. Juodupės
apyrankės radimo
vieta (toliau centre)
iš šiaurės pusės.
2005 m. liepos 13 d.
G. Zabielos nuotr.



8 pav. Juodupės
Raganų kalnas
iš pietryčių pusės.
2005 m. liepos 13 d.
G. Zabielos nuotr.

tik Užbalių akmuo-lova³⁶ (kitur minimas pėduotas akmuo)³⁷, ženklintas ar pėduotas akmuo Valiūniškio kaime³⁸ ir Juodupės Raganų kalnas (taip vadinama kalva į rytus nuo Juodupės). Šios kalvos viršus plokščias, pailgas šiaurės–pietu kryptimi, 25 × 20 m dydžio, kiek netaisyklingo ovalo formos. Pati kalva labai apardyta duobių ir arimų, šlaitai vidutinio statumo, 6–10 m aukščio (8 pav.). Abiejų objektų chronologija neaiški. Šiaurės rytiniame Stupelių piliakalnio papėdės gyvenvietės pakraštyje tyrinėtas spėjamas kulto akmuo nuskelstas, palei jį rasta degėsių. Akmuo buvo apjuostas 4 siaurais iki 0,4 m gylio grioveliais. Į rytus nuo akmens aptikta moliu plūkta aikštelė, greičiausiai buvusi aukojimo vieta³⁹. Šis radinys yra I tūkstantmečio antrosios pusės.

Vis dėlto lygindami geležies amžiaus Sėlos apgyvendinimą pastebime labai aiškų perimamumą. Ankstyvosios

³⁶ *Ten pat*, p. 77–78.

³⁷ *Rokiškio kraštotyros muziejus*, b. 63, puslapis nenumeruotas.

³⁸ *Ten pat*.

³⁹ Stubavs A. Stupeļu arheologiskās ekspedīcijas darbs 1978. gadā, *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1978. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1979, p. 6; Stubavs A. Arheologiskie pētījumi Ritē (1976–1979. g.), *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem*, Rīga, 1980, p. 94–95.

brūkšniuotosios keramikos kultūros, vėlesnių pilkapių su akmenų vainikais ir pačių vėlyviausių piliakalnių paplitimo arealai beveik sutampa. Visa tai paskatino iškelti sėlių, kaip Brūkšniuotosios keramikos kultūros perėmėjų, hipotezę⁴⁰. Šio straipsnio tikslas nėra minėtos hipotezės vystymas, tačiau Juodupės apylinkių apgyvendinimas jai pateikia gražių duomenų. Trūkiai tam tikros senosios gyvenamosios vietos apgyvendinime šiame regione aiškiai rodo, kad kartkartėmis keitėsi tik pati gyvenviečių vieta, tačiau radikalaus krašto gyventojų pasikeitimo, ką atspindėtų jų materialinė kultūra, nebūta. Būta tik palaipsnės evoliucijos.

Paskutinis Juodupės regiono proistorės (regioniniu supratimu) laikotarpis, daugiau pažįstamas iš archeologijos paminklų nei iš rašytinių šaltinių, yra iš naujųjų laikų. Jis susijęs su apylinkių pakartotinio apgyvendinimo raida. Dabartinė Rokiškio rajono teritorija po ilgai trukusių karų su Livonijos ordinu pakartotinai buvo pradėta apgyvendinti iš pietų. Juodupės apylinkes naujųjų kolonistų bangos irgi turėjo pasiekti iš pietų. XV a. susiformavusi Lietuvos ir Livonijos siena tapo ekonomine takoskyra buvusiose vientisose sėlių žemėse. Nuo tada priešistoriniais laikais buvęs vientisas regionas suskilo į dvi skirtingai besivystančias dalis, iš kurių Juodupės regionui paliko pietinė. Jos archeologijos paminklus sudaro negausūs senkapiai bei dvarvietės. Gumbiškių senkapyje 1971 m. S. Juodelis ištyrė bendrą 72 m² plotą, rado 8 kapus, atkastus 60–90 cm gylyje. Mirusieji laidoti karstuose, galvomis labai įvairiomis kryptimis (3 į šiaurę, 2 į pietvakarius, po 1 – į vakarus, šiaurės rytus ir pietryčius), aukštiekninki. Tik vienas mirusysis buvo paguldytas ant dešiniojo šono, jo ranka padėta po galva. Viename kape juosmens srityje rastos dvi nedidelės pasaginės segės be liežuvėlių (viena cilindriniais, kita – aguonos formos galais) bei krūtinės srityje – bronzinių segtukų rutulio formos galvutėmis ir paukščio kaulų. Kitame kape ant karsto rasti padėti du geležiniai raktai bei akmeninis amuletas su skylute pakabinti. Trečiame kape juosmens srityje kairėje pusėje buvo geležinė grandis ir prie jos prikabintas akmeninis galąstuvėlis, galvos kairėje pusėje padėtas nulaužtas peilis, žirkklės ir antras akmeninis galąstuvėlis. Kapai datuojami XIV–XVI a. viduriu⁴¹. Tai labai paankstinta chronologija. Kapai su tokiomis įkapėmis gali būti datuojami tik XVI a. pradžia. Jutkių senkapyje 1973 m. S. Juodelis ištyrė 116 m² plotą, rado 14 griautinių kapų. Mirusieji laidoti galvomis į vakarus ir šiaurę. Septyniuose kapuose rasta monetų: Lietuvos Žygimanto Augusto 1552 m. pusgrašis, 1570 m. dvidenariai (2), 1621 m. Zigmanto III Vazos dvidenaris; Rygos Zigmanto III Vazos 1602, 1603, 1616 m. šilingai, Gustavo II Adolfo 1627 m. (4) ir panašaus laiko (2) šilingai, 1653 m. Kristinos šilingas; Livonijos 1653 m. Kristinos šilingas; Švedijos Karolio X Gustavo 1656 m. šilingas ir Talino (Revelio) 1536 m. Hermano fon Briugenėjaus šilingas⁴². Nors kelios monetos yra ir iš XVI a., tai jau XVII a. kapai. Jutkių senkapyje dar rasta bronzinių žiedų, kelios sagtys bei peilis⁴³. Lingėnų senkapyje, kuriame anksčiau buvo randama

⁴⁰ Селы – потомки населения Культуры штрихованной керамики, Беларусь у системе трансевропейских связей у I тысячелетии н. э., Минск, 1996, с. 35–36; Zabiela G. Sėlių žemės senovė, Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės, Vilnius, 1999, p. 35–37.

⁴¹ Juodelis S. Gumbiškių senkapio (Rokiškio raj.) kasinėjimai 1971 m., *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais*, Vilnius, 1972, p. 73–74.

⁴² Ivanauskas E. *Monetos ir žetoniai Lietuvos senkapiuose 1378–1850*, Vilnius, 2001, p. 77.

⁴³ Kiti 1972–1973 m. tyrinėti senkapiai, *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais*, Vilnius, 1974, p. 103.

„kardu, akmens kirvukų, karolėlių“⁴⁴, 1994 m. P. Tebelškis ištyrė 40 m² plotą, tačiau kapų jau neberado.

XVI a. skiriami ir monetų radiniai iš Čedasų, kur XIX a. pabaigoje J. Murnikas kasdamas duobę rado dvi sidabrinės monetas (neiškilo)⁴⁵. 1908 m. ariant dirvas rastas lobis, kurį sudarė keli šimtai XVI a. antrosios pusės–XVII a. pradžios monetų, kaldintų Lietuvoje ir Lenkijoje. 27 iš jų pateko į Imperatoriškąją archeologinę komisiją Sankt Peterburge⁴⁶. Matyt, panašaus laiko monetų lobis XIX a. pabaigoje rastas Valiūniškyje⁴⁷.

Įdomus naujųjų laikų objektas turėtų būti Čedasuosė. 1625 m. vasarą miestelį užėmė švedai, čia atėję nuo Biržų, ir įtvirtino pylimu ir vandens grioviu. Įtvirtinimai buvo labai trumpalaikiai, nes juos tų pačių metų rugsėjo mėnesį lauko etmonas Kristupas Radvila atsiėmė⁴⁸. Vadinamoji Čedasų pilis buvo užimta rusų XVII a. antrojoje pusėje (1658–1659). Turbūt tai tie patys įtvirtinimai⁴⁹. Vėliau šie įtvirtinimai buvo sulyginti su žeme. Jų tikslesnė vieta šiandien neaiški, tačiau jų liekanų reikėtų ieškoti vėlesnio Čedasų dvaro vietoje šalia Čedasų ežero.

Peržvelgus pagrindinius Juodupės regiono proistorės etapus išryškėja labai aiški regiono specifika lokalinio aspektu. Tai nuolatinis jo apgyvendinimas visame geležies amžiaus laikotarpyje. Prasidėjusi nuo atskirų piliakalnių ar gyvenviečių šio sėlių krašto apgyvendinimo struktūra susiformavo iki aiškaus regiono su išsiskiriančiu centru – Stupelių piliakalniu ir papėdės gyvenvieta. Tuo Juodupės regionas išsiskiria iš kitų Sėlos regionų. Pats regionas susiformavo anksti (greičiausiai dar I tūkstantmetyje pr. Kr.), tačiau dabartinės jo ribos (priklausančios skirtingoms valstybėms) nusistovėjo tik XVI a. pasidalijus anksčiau buvusį vientisą kraštą maždaug per pusę. Valstybės laikotarpis Sėloje suardė per amžius nusistovėjusią priešistorinę krašto struktūrą.

⁴⁴Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, *Kultūros paveldo centro archyvas*, f. 1, ap. 1, nr. 41, p. 96.

⁴⁵Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1390–1865 metais*, Vilnius, 1995, p. 329 (nr. 444).

⁴⁶Tautavičius A., Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1390–1865 metais (recenzija)*, *Lietuvos istorijos metraštis 1995*, Vilnius, 1996, p. 300; *Vienybė*, 1908, nr. 1, p. 11.

⁴⁷Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1390–1865 metais*, Vilnius, 1995, p. 338 (nr. 499).

⁴⁸Dundulis B. *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII–XVIII a.*, Vilnius, 1977, p. 27.

⁴⁹Prof. A. Tylos informacija.

Ties istorija susimąščius

Jonas Šedys

Gerai išmanome bendrą pasaulio istoriją – jeigu ko ir nežinome, galime susirasti daugelyje enciklopedijų ar panašių leidinių. Palyginti neblogai pažįstame atskirų šalių, valstybių istoriją, tik galimybių papildyti žinias iš įvairių šaltinių kur kas mažiau. Jeigu pradėdame domėtis mažesnių darinių – regionų istorija, iš karto pastebime, kad čia mūsų žinios labai menkos ir galimybės papildyti jas taip pat labai nedidelės. Na, o kai susidomime kurio nors paribio regiono istorija, tada pajuntame, kad mūsų žinios tik fragmentiškos, o galimybė jas papildyti artėja prie nulio. Tai patyriau ėmęs domėtis buvusio Juodupės valsčiaus teritorijos praeitimi. Bet negi viskas taip beviltiška, t. y. negi šis kraštas visai neturi istorijos? Ne, taip nėra – čia nuo seno gyveno žmonės. Tai patvirtina atsitiktiniai Alėknose, Brýzgiuose, Kraštuosė, Ōnuškyje, Sodėliuose, Užubaliuose, Valiūniškyje, Vyžuonėlėse rasti akmeniniai kirvukai¹, Alksnių, Brýzgių, Gudiškių bei Lūkštų piliakalniai², Didsodės, Jutkių, Kiėmiškių, Naujāsodės pilkapynai³, Jutkių, Lingėnų senkapiai⁴. Tačiau teritorija archeologų praktiškai netyrinėta, nes čia nėra ypatingos reikšmės objektų. Šią spragą tam tikru mastu kiek užpildo Gintauto Zabiėlos straipsnis knygoje „Rokiškis“.

Ankstyvųjų viduramžių, o ir vėlesnių laikų istorijos šaltiniai – daugiausia karo žygių aprašymai. Tuo tarpu Juodupės valsčiaus teritorija, kol joje nebuvo pradėti tiesti keliai, didesniems karių būriams praktiškai buvo neišeinama. Čia apstu didelių pelkių: pelkė aplink Dumblio ežerą (Latvija), Degėsių (975 ha), Plunksnočių (554 ha), Pāduobio (394 ha), Prūsėlių–Generališio (295 ha). Nemažai čia ir smulkesnių pelkučių. Užpelkėje, šaltiniuoti ir upių bei upelių aukštupiai. O dauguma šaltinių net ir žiemą neužšala... Visais laikais žmonės bėgo ir tebebėga nuo karo veiksmų. Šiose vietose kurtis sąlygos buvo visai neblogos: miškai ir gausūs vandenys teikė ne tik saugų prieglobstį, bet ir nemažai maisto.

Minima teritorija buvo Sėlos krašto gilumoje. Kadangi nėra tiesioginių šio krašto istorinių paminėjimų, tenka nagrinėti įvykius gretimose vietovėse ir svarstyti, kiek jie galėjo veikti tuometinius šio krašto gyventojus. Nagrinėjant istorikų darbus, teko nusivilti – neradome nė vieno, kuriame būtų detaliau nagrinėta Sėlos krašto istorija. Sėlių iš viso nemini Mykolas Michelbertas⁵, Juozas Žiugžda⁶, J. Ochmanskas⁷. Pranas Kulikauskas⁸ Sėlos plote (Pasvalio, Kupiškio, Rokiškio, Biržų r.) nurodo gyvenus... aukštaičius. Tuo tarpu Rimutė Rimantienė teigia, kad nors sėliai istorijos šaltiniuose minimi tik XIII amžiuje, Dauguvos vidurupio krašte gyveno nuo pirmųjų mūsų eros amžių⁹. Istorikai Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, A. Kuncevičius¹⁰ sėlius jungia su žiemgaliais, A. Tautavičius – su latgaliais¹¹. Vytautas Kazakevičius mano, kad tai latvių

¹ Zabiėla G. Sėlių žemės senovė, *Rokiškis*, Vilnius, 1999, p. 43–48.

² *Ten pat*, p. 49–50.

³ *Ten pat*, p. 53–54.

⁴ *Ten pat*, p. 57–58.

⁵ Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1986.

⁶ Žiugžda J. *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1971.

⁷ Ochmanskas J. *Senoji Lietuva*, Vilnius, 1996.

⁸ *Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki 1861 metų*, Vilnius, 1957.

⁹ Rimantienė R. *Baltai priešistoriniais laikais*, Vilnius, 1985, p. 107–108.

¹⁰ *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 2000, p. 30.

¹¹ Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius, 1996, p. 45.

archeologinės istoriografijos įtaka¹². Regina Volkaitė-Kulikauskienė 1970 m. nurodo sėlius gyvenus tik Latvijos teritorijoje, už Susėjos upės¹³, o po 30 metų pateikia du žemėlapius: pirmajame iš jų parodo sėlius V–VII a. gyvenus Šventosios baseine (iki Ukmergės) ir Žeimenos baseine (iki Pabradės), antrajame – XIII a. pradžioje Sėlos plotą Lietuvoje palieka kaip lituanizuotus sėlius arba mišrią teritoriją¹⁴. Toliau tekste pripažįsta, kad K. Būgos teiginiams apie pietinę Sėlos ribą (Salakas, Tauragnai, Utena, Svėdasai, Subačius, Palėvenė, Pasvalys, Saločiai) nėra duomenų nei patvirtinti, nei atmesti¹⁵.

Edvardas Gudavičius tvirtina: „*Pajungę sėlius, lietuviai ėmė pulti savo šiaurinius kaimynus latgalius*“¹⁶. Šio teiginio istorikas neparemia jokiais šaltiniais. O vertėtų, nes prielaida abejotina: juk pavergta tauta ar gentis, pavergėjui susidūrus su sunkumais, išsivaduoja ar bent jau bando tai padaryti. Lietuva turėjo daug sunkumų, o sėlių bandymų išsivaduoti nemini nei šis, nei kiti istorikai. Argi sėliai negalėjo būti lygiateisiai lietuvių žemių konfederacijos dalyviai? Toliau E. Gudavičius rašo, kad Sėlpilyje buvusi nuolatinė lietuvių įgula, kurią 1208 m. pradžioje vokiečiai iš ten išvijė¹⁷. Tuo tarpu kalbininkai Kazimieras Būga¹⁸ ir Antanas Salys¹⁹, cituodami Henriko Latvio kroniką, nurodo sėlius buvus nuolatiniais sąjungininkais, kurie Sėlpilyje teikė prieglobstį į žygius einantiems ir iš jų grįžtantiems lietuviams. K. Būga, A. Salys ir Jonas Kabelka²⁰, remdamiesi Henriko Latvio kronika, pateikia kitaip ir Sėlpilio užėmimą:

„Vokiečių kariuomenė apsupo Sėlpilio tvirtovę, privertė sėlius pasiduoti, duoti įkaitus, pasižadėti krikštytis, neprileisti prie pilies lietuvių ir visais atvejais klausytis krikščionių“.

Kas gi galėjo tiksliau išversti lotynų kalba rašytą kroniką – profesionalūs kalbininkai ar inžinieriaus išsilavinimą turįs istorikas? Verta pacituoti Henriko Latvio kronikos sakinį apie šį įvykį:

„Todėl jis (vyskupas Albertas) nusprendė sugriauti sėlių pilį, kuri įsiveržiant ar atsitraukiant (lietuviams), praverčia kaip slėptuvė“²¹.

Argi šis sakinytis leidžia tvirtinti minima pilį buvus didžiausia sėlių pilimi, net jų sostine, ar šioje pilyje buvus nuolatinę lietuvių įgulą? Vargu. O tokių teiginių galima rasti ne vieno istoriko rašiniuose! Belieka tik pridurti, kad kronikose Sėlpilio tvirtovė daugiau nebeminima – tikėtina, kad sėliai buvo linkę šią tvirtovę apiešti negu paklusti kalavijuočiams. Be to, niekas neįrodė, kad Sėlpilis buvo vienintelė sėlių pilis, tuo labiau kad Sėlos kraštas archeologų mažai tetyrinėtas. Latvių archeologas J. Urtano duome-

¹² Kazakevičius V. Sėlių paminklai Lietuvoje, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2000, t. 20, p. 10.

¹³ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, Vilnius, 1970, p. 39.

¹⁴ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuva valstybės priešaušriu*, Vilnius, 2000.

¹⁵ *Ten pat*, p. 146.

¹⁶ Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1998, t. 1, p. 27.

¹⁷ *Ten pat*, p. 42.

¹⁸ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 268, 269.

¹⁹ Salys A. *Baltų kalbos, tautos ir kiltys*, Vilnius, 1985, p. 54.

²⁰ Kabelka J. *Baltų filologijos įvadas*, Vilnius, 1982, p. 82.

²¹ Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronikos*, Vilnius, 1991, p. 54.

nimis, Sėlijoje yra 40 piliakalnių²². Taip pat nėra jokių žinių, kad sėliai būtų kada nors dalyvavę kalavijuočių kariuomenės sudėtyje kaip kuršiai, latgaliai, lybiai ar žiemgaliai.

Skandžiausias buvo 1214 m. smūgis: pralaimėtame vokiečiams mūšyje krito kitas vyresnysis kunigaikštis – Stakys²³. Henrikas Latvis rašo: „*Lettonai su savo palydovais persikėlė per Dauguvą, ir su jais buvo jų karvedys ir valdovas Steksė*“²⁴. Iš ankstesnio kronikos teksto aišku, kad tie palydovai – tai sėliai. Ar cituotas kronikos sakinytis leidžia kategoriškai tvirtinti, kad Steksė buvo lietuvis, o ne sėlis? Nesuprantama, koku pagrindu ir koku tikslu bandoma sulietuvinti sėlišką kunigaikščio Steksės pavardę, minima, be kronikos, tiek Vladimiro Pašutos²⁵, tiek Povilo Pakarklio²⁶, tiek ir E. Gudavičiaus ankstesniame darbe²⁷. Kad tai sėliška pavardė, aiškiai liudija Sėlos plote XVII–XIX a. bažnyčių metrikų knygose minimos lietuviams nebūdingos pavardės (*Drebulė, Gaudzė, Giltinė, Grytė, Grucė, Juodelė, Katelė, Lapienė, Laucė, Lauštinė, Nagelė, Niaukė, Nindrė, Pautienė, Pimpė, Rūkštelė, Rūtelė, Ruželė, Varpelė, Veikšė, Zovė*). Beje, kai kurios iš šių pavardžių pasiekė ir mūsų laikus.

Kadangi rašoma, kad žuvo kitas vyresnysis kunigaikštis, tad tenka domėtis, kada ir kur žuvo pirmasis vyresnysis kunigaikštis. Deja, E. Gudavičiaus knygoje to rasti nepavyko. Tomas Baranauskas²⁸ nurodo ties Lielvarde 1213 metais žuvusį lietuvių vyresnįjį kunigaikštį, kurį sąlyginai vadina Lielvardiškiu, galimu Dausprungo ir Mindaugo tėvu (daugelis istorikų jį vadina Rimgaudu). Žuvus Rimgaudui, vyresniuoju kunigaikščiu tapo Steksė (anot T. Baranausko – Stekšys). Pagal tolimesnę Lietuvos istorijoje taikytas valdžios paveldėjimo tradicijas įpėdinis turėjo būti artimas žuvusio valdovo giminaitis. Tikėtina, kad Steksė galėjo būti Lielvardišchio (Rimgaudo) žentas. Štai ką rašo E. Gudavičius²⁹: „... *Dausprungo ir Mindaugo sesuo ištekęjo už Šiaurės Našios kunigaikščio (Lengvenio tėvo)*“. Kas gali įrodyti, kad tai negalėjo būti Steksė? Tuo labiau kad tas pats E. Gudavičius Lengvenio tėvo valdas nurodo buvus sėlių plote³⁰. E. Gudavičius akivaizdžiai vengia minėti sėlius. Tad galime daryti prielaidą, kad jis sėlių kraštą vadina Šiaurės Našia. Kalavijuočių ordinas tikėjosi nesunkiai ir greitai Sėlą užvaldyti. 1218 m. įsteigta Sėlos (Sėlijos) vyskupija ir pirmuoju jos vyskupu paskirtas Bernardas, bet jo būstinė buvo Mežotnėje – žiemgalių gyventoje teritorijoje³¹. Tačiau užvaldyti kraštą pasirodė ne taip paprasta. Praėjus vos 8 metams (1226) Sėlos vyskupija panaikinama³². Minimi didesni ar mažesni žygiai į Livoniją³³. Vargu ar kada nors pavyks išsiaiškinti, kada ten žygiavo vieni sėliai, kada – vieni lietuviai, o kada – jungtinės jų pajėgos. Šiuose žygiuose, bent jau kai kuriuose iš jų, galėjo dalyvauti ir mūsų aprašomos teritorijos gyventojai. Nežinoma ir kokiais keliais 1229 m. į Lengvenio kunigaikštystę, 1250 m. – į Mindaugo do-

²²Vabele O. *Dvasinis Sėlijos atgimimas ir Aknystos dalyvavimas šiame procese; Sėlių paveldas ir dabartis*, Zarasai, 2002, p. 89.

²³Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1998, t. 1, p. 42.

²⁴Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronikos*, Vilnius, 1991, p. 88.

²⁵Pašuta V. *Lietuvos valstybės susidarymas*, Vilnius, 1971, p. 261.

²⁶Pakarklis P. *Lietuvių kova prieš kalavijuočius*, Vilnius, 1945, p. 24.

²⁷Gudavičius E. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*, Vilnius, 1989, p. 31.

²⁸Baranauskas T. *Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius, 2000, p. 183–185.

²⁹Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, p. 48.

³⁰Gudavičius E. *Kryžiaus karai...*, p. 32–33.

³¹Tautavičius A. *Sėliai, Mokslas ir gyvenimas*, 1972, nr. 1, p. 14.

³²Gudavičius E. *Kryžiaus karai...*, p. 40.

³³Ten pat, p. 177.

meną³⁴ žygiavo Livonijos ordino riteriai. Vargu ar jų kelias ėjo per sunkiai išeinamą valsčiaus teritoriją, bet žvalgų būriai galėjo pasiekti ir šias vietas.

Nesirošė sėliai paklusti nė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Mindaugui nei jo artimiesiems. Kovoję prieš ištikimą Mindaugo seserėną Lengvenį, jo priešai – broliai Milgrynas, Dučius (kitur Tučius) ir Gineika – susidėjo su Livonijos ordinu. Lengvenio žemės buvo nusiaubtos, žuvo jo brolis, jis pats pateko į vokiečių nelaisvę, bet buvo išpirktas. Galiausiai (1246) Lengvenis nuniokojo Cėsio apylinkes (žuvo Cėsio komtūras), o jo priešai buvo priversti palikti Lietuvą³⁵. Bet kam gi vadovavo Lengvenis prie Cėsio – lietuviams ar sėliams?

Lietuvos karalius Mindaugas 1255 m. Sėlą dovanoja Livonijos ordinui³⁶. Šis Mindaugo raštas saugomas Vokietijoje ir buvo eksponuotas Lietuvos nacionaliniame muziejuje švenčiant Mindaugo karūnavimo 750-metį. Viena iš dovanojimo priežasčių galėjo būti Mindaugo siekis atsikratyti neklusnia provincija. Beje, dovanėlė pasirodė esanti sprangoka – viso Sėlos krašto kalavijuočių ordinas taip ir nesugebėjo pavergti. Po dvidešimties metų (1275) pastatyta Daugpilio pilis taip ir liko praktiškai vieninteliu giliai į Sėlos plotą įsiterpusiu ordino forpostu. Didysis Lietuvos kunigaikštis Traidenis ką tik pastatytą pilį bandė paimti, bet jam nepavyko.

Po Mindaugo nužudymo haličėnų remiamas Vaišelga 1264–1265 m. susidorojo su opozicija Deltuvoje ir Nalšioje³⁷. Nuo šio laiko savarankiški nei kitokie administraciniai dariniai Sėloje nebeminimi. Geri Livonijos santykiai su Vaišelga nesutrukdė Rygos arkivyskupui priimti bėglį iš Nalšios – kunigaikštį Sukšę³⁸. Kunigaikštį Sukšę, remdamiesi eiliuotąja Livonijos kronika, mini ir Zenonas Ivinskis³⁹ bei Vladimiras Pašuta⁴⁰. Tuo tarpu E. Gudavičius⁴¹ bando Sukšę perkrikštyti į Šiukštą. Tai dar vienas nepagrįstas bandymas sėlišką pavardę sulietuvinti. Žinoma, amžiams bėgant minėta pavardė galėjo pasikeisti į Sukšį, Šukšį ar Šukį, bet iš niekur nieko raidė *t* pavardėje atsirasti negalėjo.

1276 m. Traidenis įkurdino atbėgusius iš Prūsijos bartus Pietų Lietuvoje ir Juodosios Rusijos pilyse. Skalviai, panašiai kaip ir prūsai, įkūrė Žemaitijoje ir Kauno apylinkėse karines gyvenvietes, sustiprinusias Lietuvos gynybą, nadruviai apsigyveno Rytų Lietuvoje⁴². Kadangi rytinei Lietuvos sienai tuo metu niekas negrasino, veikiausiai buvo stiprinamas šiaurinis Rytų Lietuvos pasienis. Ir iš tiesų iki mūsų laikų išliko Sodėlių ir Prūsėlių kaimai į rytus nuo Žaliosios girios, prie Pyvesės upės. Juodupės valsčiuje, palei Vyžuonės upę, tebėra Sodėlių, Didsodės ir Prūsėlių kaimai. Galbūt visų šių kaimų istorija irgi siekia XIII amžių. Beje, Onušio Romos katalikų bažnyčios XVII a. pabaigos – XVIII a. krikšto metrikų knygoje⁴³ Prūsėlių kaimas vadinamas *Prūsais*, o Didsodė – *Didžiuoju sodžiumi*. Pasak J. Jurginio, sodžiais vadintos baltų gyvenvietės, jiems apleidžiant piliakalnius – slėptuves⁴⁴. Tad Didsodės kaimas gali būti dar senesnis, nes priešais jį kitame Vyžuonos krante – Brýzgių piliakalnis...

³⁴*Ten pat*, p. 178–179.

³⁵Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, p. 50.

³⁶*Lietuvių enciklopedija*, Boston, t. 27, p. 221.

³⁷Gudavičius E. *Kryžiaus karai...*, p. 155.

³⁸*Ten pat*, p. 156.

³⁹Ivinskis Z. *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 198.

⁴⁰Pašuta V. *Lietuvos valstybės susidarymas*, Vilnius, 1971, p. 129.

⁴¹Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, p. 71.

⁴²*Ten pat*.

⁴³*Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1299, ap. 1, b. 12.

⁴⁴Jurginis J. *Baudžiaivos išsigalėjimas Lietuvoje*, Vilnius, 1962, p. 104.

1281 m. lietuviai užima Jersikos pili, kurią iškeičia į Daugpilį⁴⁵. Tokie mainai ordinui buvo priverstiniai, nes lietuvių valdoma Jersika nutraukė Daugpilio pilies ryšius su kitomis ordino pilimis. Lietuviai Daugpilį valdė iki 1313 m.⁴⁶ Netekęs Daugpilio, ordinas ieškojo kitų kelių skverbtis į Sėlos gilumą. Vienas iš tokių galimų kelių buvo kelias Susėjos upe (Nemunėlio intakas), tekančia keliolika kilometrų šiauriau Juodupės valsčiaus teritorijos. 1298 m. pirmą kartą paminėtos Aknysta⁴⁷ ir Nereta⁴⁸. Iš to galime spręsti, kad šios gyvenvietės jau egzistavo – vadinasi, Susėjos pakrantės buvo apgyventos. Taip pat galima manyti, kad 1298 m. ordino kariai keliavo Susėjos upe ar jos pakrantėmis. Bet po to daugiau kaip šimtą metų Aknysta ir Nereta neminimos. Matyt, Susėjos pakrantės riteriams nebuvo svetingos. Kadangi nėra istorinių duomenų apie čia vykusius mūšius, galima manyti, kad vietiniai sėliai kovodami su riteriais naudojo partizaninio karo taktiką – netikėtas pasalas ir panašius veiksmus.

XIV a. bei XV a. pradžioje pagrindinės Livonijos ordino jėgos buvo kreiptos į Žemaitiją (siekiant susijungti su Kryžiuočių ordinu Prūsijoje) arba į Lietuvos centrą (per Upytės žemę). Šiaurės Rytų Lietuva Livonijos ordinui tampa trečiaeiliumi frontu, tad nenuostabu, kad šio krašto vietovės minimos gana retai. Bet nereikia manyti, kad čia įsivyravo ramybė: vyksta vietinio pobūdžio plėšimo, niokojimo žygiai bei kovos. 1322 m. lapkričio 29 d. Rygos miesto taryba laiške Gediminui skundžiasi jo plėšikėliais, darančiais didelę žalą artimoms miesto apylinkėms⁴⁹. Visai tikėtina, kad tai Šiaurės Rytų Lietuvos gyventojų žygiai. Mūsų protėviai irgi galėjo šiuose žygiuose dalyvauti. Livonijos ordinas siaubė Šiaurės Lietuvą (daugiausia Upytės žemę): 1365 m. – 3, 1367 m. – 2 ir 1368 m. – 2 kartus⁵⁰. 1373 m. Livonijos ordinas siaubė Nalšią (Tauragnų, Labanoro, Dubingių, Giedraičių, Užpalių apylinkes)⁵¹. 1375 m. livoniečiai vėl puola Nalšią, priartėja prie Vilniaus⁵². Ar šie žygiai liete mūsų protėvių gyventas vietoves, galima tik spėlioti. Paprastai kariuomenė, turinti tikslą pasiekti prieš krašto gilumą, nepradeda plėšikauti pasienyje. Ir tai daroma ne iš meilės pasienio gyventojams, o taupant laiką ir siekiant turėti saugesnį (nesukiršintą) kelią grįžti.

Hermano Vartbergės kronika⁵³ pateikia įdomų faktą:

„1348 m. magistras Gosvinas iš Gersikės įvykdė žygį prieš lietuvius Žemaitijoje į dvarą Gedeghinen, kuris dabar Bussike (Bauske) vadinamas“.

Aptariant šią žinią būtina kai ką patikslinti. Ties Bauske žemaičiai niekad negyveno. Jie gyveno į pietus ir į vakarus nuo žiemgalių. Žygiui į Žemaitiją ordinas tiek Žiemgaloje, tiek Kurše turėjo daug kur kas patogesnių placdarmų negu Gersikė. O ši vietovė – tai Sėlos ir Žiemgalos paribys. Žiemgala tada jau buvo nukariauta. Nėra daugiau žinių ir apie anksčiau gyvenusius lietuvius. Galbūt kronikos autorius painioja lietuvius su jų sąjungininkais sėliais. Ši žinia įdomi ir tuo, kad patvirtina, jog minima vietovė

⁴⁵ Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, p. 65.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 80.

⁴⁷ *Latvijos padomju enciklopedija*, Riga, t. 1, p. 121.

⁴⁸ *Ten pat*, t. 7, p. 161.

⁴⁹ *Gedimino laiškai*, Vilnius, 2003, p. 42.

⁵⁰ Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, p. 138.

⁵¹ *Ten pat*, p. 143.

⁵² *Ten pat*, p. 144.

⁵³ Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, p. 183.

tada ordinui dar nepriklausė. Darosi suprantama, kodėl tokioje strategiškai svarbioje vietoje, kaip Nemunėlio ir Mūšos santaka, ordino pilis buvo pastatyta labai vėlai – po Žalgirio ir Pabaisko mūšių, 1443 m.⁵⁴

Verta pateikti dar vieną Hermano Vartbergės kronikos citatą: „*Tais pačiais metais (1373), tuo pačiu laiku broliai pradėjo statyti pilį Šelonijoje*“⁵⁵. Šiai ištraukai komentarų nereikia. Tenka tik apgaildestauti, kad Lietuvos istorikai minėtų dviejų kronikos žinių niekur nepateikia ir jų nekomentuoja. Vargu ar jos paremia tarp mūsų istorikų susiformavusį stereotipą, kad sėliai išnykę dar XIII a. Gal verta prisiminti seną kalam-būrą: „*Jei faktai prieštarauja nuostatoms, tuo blogiau faktams...*“

1403 m. lietuviai sugriovė Daugpilio pilį⁵⁶. Tad sunaikintas pagrindinis Livonijos ordino placdarmas pulti Šiaurės Rytų Lietuvą, ypač rengti dažnus netikėtus išpuolius. 1426 m. nustatoma Lietuvos siena su Livonija. Be to, Vytautas skiriamas Rygos arkivyskupijos globėju⁵⁷. Taip į Šiaurės Rytų Lietuvą pamažu grįžta ramybė. Beje, siena buvo nustatyta tik dokumentuose – iki jos delimitavimo vietoje dar prabėgs nemažai laiko. Tiesa, 1433 m. Švitrigailos ir Žygimanto kovų dėl valdžios metu sunaikinama Užpalių pilis⁵⁸. Po sutriuškinimo Pabaisko mūšyje (1435) Livonijos ordinas daugiau pulti nebedrįsta. Šiaurės Rytų Lietuvoje ilgam laikui (iki XVII a.) įsivyrąja taika. Tuo naudojasi Lietuvos valdovai, siekią stiprinti savo valdžią: kuriami valsčiai ir dvarai, iki šiol čia gyvenę laisvi žmonės atiduodami dvarininkams. Sparčiai didėja gyventojų skaičius tiek dėl vietinio prieauglio, tiek ir atsikėlėlių bei atkeltų asmenų sąskaita. Kertami miškai, plečiami laukai, tiesiami keliai.

1625 m. švedų kariuomenė užėmė Neretą ir Čėdasus, bet po kelių mėnesių lauko etmonas Kristupas Radvila šias vietas atsiėmė⁵⁹. Išskirtus nemažai miškų, atsiradus kelių tinklui, mūsų protėvių nuo svetimų kariuomenių jau nebeginą gamtinės kliūtys. 1655–1660 m. Lietuvą siaubia tiek švedų, tiek ir maskvėnų (rusų) kariuomenės. 1657 m. vasario mėnesį švedų pulkininko Tolės dalinys sunaikino Rokiškių, Užpalius, Obelius. 1659 m. vasario–gegužės mėnesiais lietuvių kariuomenė kovėsi su rusais dėl Čėdasų tvirtovės⁶⁰. Šios kovos negalėjo nepasiekti ir mūsų protėvių gyventų vietovių. 1701–1710 m. rusų ir švedų karo metu per Lietuvą žygiavo kariaujančių šalių kariuomenės, bet ar jų keliai ėjo per valsčiaus teritoriją, duomenų rasti nepavyko. Smarkiai šį kraštą nusiaubė 1708–1711 m. Lietuvoje siautęs maras. Tai akivaizdžiai atsispindi Onušio parapijos metrikų knygoje⁶¹.

1812 m. per Lietuvą žygiavo Napoleono armija. X Makdonaldo korpusas žygiavo Rygos link maršrutu Tilžė–Tauragė–Raseiniai–Šiauliai–Panevėžys–Pasvalys–Saločiai–Bauskė–Jekabpilis. II maršalo Udino korpusas žygiavo maršrutu Babtai–Jonava–Šėta–Deltuva–Ukmergė–Alanta–Utena–Zarasai–Breslauja–Polockas. Kiti korpusai judėjo dar piečiau ir ryčiau⁶². Tad Napoleono armijos korpusų kolonos valsčiaus teritoriją aplenkė. Bet minėti du korpusai sustojo ties Dauguva ir tada jų maisto bei pašarų tiekėjai galėjo užklysti į šią teritoriją. Be to, čia galėjo atkeliauti kai kurios užnugario tarnybos, pavyzdžiui,

⁵⁴ *Latvijas padomju enciklopedija*, Rīga, 1981, t. 1, p. 699.

⁵⁵ Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, p. 199.

⁵⁶ Gudavičiaus E. *Lietuvos istorija*, p. 206.

⁵⁷ *Ten pat*, p. 257.

⁵⁸ *Ten pat*, p. 276.

⁵⁹ Dundulis B. *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą*, Vilnius, 1977, p. 27.

⁶⁰ *Ten pat*, p. 84.

⁶¹ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12.

⁶² Dundulis B. Napoleono armijos kelias per Lietuvą 1812 metais, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija*, 1963, t. 4, p. 89–109.

karo lauko ligoninės. Vištagerklio kaimo laukuose prie Žilvytinės miško esantį pušimis apaugusį kalnelį – Pincioką – kai kas mano esant prancūzų kapais⁶³.

Apie valsčiaus gyventojų dalyvavimą 1831 m. sukilime duomenų rasti nepavyko. Novoaleksandrovsko (taip caro laikais vadinti Zarasais) apskrities karo komendantų fonde, esančiame Lietuvos valstybės istorijos archyve, pavyko aptikti Rokiškio valsčiaus raštininko Povilo Vaišvilos raštą dėl įtartų dalyvavus 1863 m. sukilime asmenų paleidimo iš Dinaburgo (Daugpilio) tvirtovės. Rašte nurodyti: Benediktas Raupys, Jonas Mačiukas, Martynas Baškys, Petras Mikštas, Pranas Šedys, Petras Urbanavičius, Petras Mačiukas, Justinas Vabolis, Petras Mikėnas, Petras Alekna, Vislimas Grižokas, Jokūbas Vabolis, Stanislovas Čeičys, Pranas Čeičys, Pranas Šepetyš, Mataušas Vabolis, Jonas Raupys, Jonas Čeičys, Kazimieras Čeičys, Adomas Čeičys, Pranas Milaknis, Jonas Varnas, Benediktas Vaičiulis, Steponas Vaičiulis, Jurgis Vaičiulis, Adomas Šimkūnas, Kazimieras Urbanavičius, Liudvikas Jasinevičius, Izidorius Narbutas, Vincentas Baltušis, Ignatas Nakas, Juozas Krišūnas, Ignatas Apalainis, Kazimieras Vaičiulis, Jokūbas Vaičiulis, Kazimieras Mažukna, Benediktas Diržys, Juozas Milaknis, Jonas Diržys, Konstantinas Laužadis⁶⁴. Šiame sąraše greta mano prosenelio ir daugelio artimesnių ar tolimesnių jo kaimynų minimi vyrai iš Rokiškio miesto bei Rokiškio ir galbūt Kamajų valsčių (pagal tarpukario Lietuvos administracinį suskirstymą). Prie sukilimo prisidėjęs Onušio klebonas Jonas Plevokas buvo suimtas, tardomas ir vėliau ištremtas⁶⁵.

Pirmojo pasaulinio karo metu mūšių valsčiaus teritorijoje nebuvo. 1915 m. vokiečiai, besivydami rusus, sparčiai perėjo valsčiaus teritoriją ir sustojo prie Dauguvos. Netrukus, siekdami pagerinti ten kovojančių dalinių aprūpinimą, nutiesė siaurojo geležinkelio liniją Rokiškis–Aknysta. Valsčiaus teritorija ši linija ėjo per Sodelių kaimą, kirto Šaltóją prieš pat jai įtekant į Vyžuoną, toliau pro Pikiėtų vienkiemį, tarp Gargažynės ir Raišelių kaimų, pro Paduobio mišką Ráišių kaimo palauke (čia ir dabar matyti sankasos pylimo fragmentai), per Paduobio mišką, Aleknų kaimą (čia ties pradžios mokykla buvusi stotelė), Levaniškio vienkiemį, Raupių ir Prūdųpės kaimus.

1941 m. birželį Raudonosios armijos daliniai per Juodupės valsčių nesitraukė – galbūt traukėsi išblaškytų dalinių pavieniai kariai ar nedidelės jų grupės. Keliai Rokiškis–Juodupė–Aknysta ištisą savaitę beveik be perstojo važiavo puolančios vokiečių armijos tankai, šarvuočiai, sunkvežimiai. (Tėvelis sakė, kad tai 6-oji armija, vėliau apsupta Stalingrade.) Tankai, šarvuočiai ir automobiliai važiavo taip tankiai, kad Aleknose, norint pereiti per vieškelį į kitą kaimo pusę, reikėjo laukti ne mažiau kaip pusvalandį, o kartais ir valandą ar daugiau. Intensyvaus mašinų eismo neatlaikė vieškelio sankasa. Už šimtų metrų išvažiavus į Latviją, Prūdųpės upelio slėnyje kelyje atsivėrė šaltiniai. Vokiečiai kirto netoliese esantį mišką ir ant kelio klojo rastų grūdinių, ant kurio pylė žvyro sluoksnį. Po to dar daugelį metų kelio sankasos kraštuose kyšojo rastų galai...

1944 m. rugpjūčio pradžioje, traukiantis vokiečiams, fronto linija valsčiaus teritorijoje sustojo net dešimčiai dienų. Vokiečių priekinė gynybos linija (iš šiaurės rytų į pietvakarius): senasis Prūdųpės kaimas (sudegė visi trijų sodybų pastatai) – senasis Raupių kaimas (sudegė Junataičių, Mieliūnienės, Kazio Čeičio sody-

⁶³ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 197.

⁶⁴ LVIA, f. 655, ap. 1, b. 117, p. 306.

⁶⁵ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 197.

bos) – Raupių kapų kalva (sudegė ne tik pagrindiniai Kazio Čeičio vienkiemio pastatai, bet ir už puskilometro priešais buvusio Levaniškio vienkiemio pastatai, išskyrus pirtį) – Šilelio (maždaug 1,5 ha miško) pietinis pakraštys – Gasiūnų balos (pelkėto Paduobio miško 7-tas kvartalas) pietinis pakraštys – senasis Gintotų kaimas (sudegė po 1943 m. gaisro likusios sodybos, išskyrus vieną – Stepono Ginočio) – Remeikių kaimas–Skridulių kaimas–Jutkių kaimas–Bryzgių kaimas–Kiemiškių kaimas ir toliau dešiniojo Vyžuonos kranto kalvomis iki Panemunio valsčiaus ribos. Gynybos linija nustatyta labai apgalvotai – prieš besiginančiųjų akis arba platūs lygūs laukai, arba gerai matomi kalvų šlaitai su upės ar upelio slėnyje plytinčiomis plačiomis pievomis, tuo metu jau nušienautomis. Fronto linijos posūkyje esanti Raupių kaimo kapinių kalva visa išraižyta apkasų ir tranšėjų. Po kovų pagal šovinių gilzių krūvas buvo aiškiai matyti, kaip buvo išdėstyti keturi kulkosvaidžiai: pirmasis – pačiose kapinėse, po sena skarota egle, antrasis – po sodybos gėlių darželių supančiomis alyvomis, trečiasis – kiek žemiau esančiame beržynėlyje, prie kūdros, ketvirtasis – už beržynėlio į vakarus esančiame pušynėlyje (čia šaudyta mažiausiai). Čia buvę ganėtinai karšta – sodybos kiemas vakariniame kalvos šlaite tartum kiaulių išknistas – vos ne kiekviename kvadratiname metre artilerijos sviedinio ar minosvaidžio minos sproginimo duobė...

Pagrindinė gynybos linija, bent jau kovų pradžioje, turėjo ir savo forpostą – Juodupės miestelį su kelių Rokiškis–Juodupė–Aknysta ir Rokiškis–Juodupė–Onuškis kryžkele. Čia sudegė neseniai statytas dailus dviaukštis šaulių organizacijos pastatas, neseniai statyta medinė bažnyčia, vilnionių audinių fabriko „Nemunas“ pastatai.

Puolančios Raudonosios armijos pusėje apkasų beveik nebuvo. Teko matyti kelis apkasus, skirtus vienam kariui, be jungiamųjų tranšėjų, šiauriniame Aleknų kaimo gale, prie Jono Čeičio sodybos (priešais vokiečių gynybos linijos posūkį). Pietiniame Aleknų kaimo gale, prie Ignoto Čeičio sodybos, miškelyje stovėjo ir dažnai šaudė 45 mm kalibro patrankėlė. Už Kalnėlių kaimo laukų, pamiškėje, buvo ištisa linija patrankų. Dauguma jų – 75 mm kalibro, bet galėjo būti ir stambesnių – 105 mm kalibro. Lazdūniškio kaime, Kosto Minkevičiaus sodyboje, buvo įsikūręs kažkurios divizijos štabas. Dar toliau, Armonių kaime, buvo sustatytos toliašaudės haubicos ir gvardijos reaktyviniai minosvaidžiai – garsiosios „Katiušos“.

Kelis amžius Lietuvos žmonių gyvenime didelę reikšmę turėjo dvarai. Daugelyje Lietuvos vietų dvarai minimi jau XIII a.⁶⁶ Juodupės krašte dvarai atsirando kur kas vėliau – tik XV a. pabaigoje. Aleksandro Jogailaičio privilegijoje Grigaliui Astikaičiui (žr. B. Deksnio straipsnio apie Onuški I priedą) minimi Rokiškio ir Čedasų dvarai. Žodis *mūsų* prieš pavadinimus aprodo, kad tai Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvarai. Vėliau, 1503 m. šie dvarai padovanoti didžiajai kunigaikštieni Elenai. Po Elenos mirties (1513) Rokiškio dvaras atiduodamas kunigaikščiui Krošinskiui kaip kompensacija už pastarojo Smolensko valdas, užimtas maskviečių⁶⁷. Čedasų dvaras atiduodamas klebonui. Minimi dvarai yra už valsčiaus teritorijos ribų, tad apie juos būtų galima ir nerašyti, jeigu vienam iš jų nuo pirmojo jo paminėjimo nebūtų

⁶⁶ Baranauskas T. *Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius, 2000, p. 193.

⁶⁷ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 137.

priklausiusi didesnioji valsčiaus teritorijos dalis – tarpukario Lietuvos Neršionių, Sodelių, Didsodės seniūnijos, didžioji Čeičių se-niūnijos dalis (be Lazdynišio, Kalnelių, Prūdųpės ir Baršių kaimų) ir dabartinė Juodupės miestelio teritorija. Tai aiškiai matyti žemėlapyje apibrėžus Grigaliui Astikaičiui dovanojamo ploto ribas. Nurodytų vietovių priklausymą Rokiškio dvarui ar jo palivarkams patvirtina iš vėlesnių amžių išlikę dvarų inventoriai. Tik pagal juos Rokiškio dvarui su palivarkais priklauso jau visi Čeičių seniūnijos kaimai, be išimties.

Didysis Lietuvos kunigaikštis Aleksandras Grigaliui Astikaičiui dovanojamą plotą du kartus pavadina dykra. Toliau privilegijoje rašoma, kad didysis kunigaikštis dovanoja

„... tą mūsų girią, kuri yra prie tos sienos nurodyta, su tais mūsų žmonėmis, kurie prie tos girios gyvena, ... ir su jų ariamomis žemėmis, ir su bitynais ir su medžioklės plotais, žvėrių ir paukščių medžioklėmis, su bebrų gaudynėmis, ... su tvenkiniais ir tvenkinėliais, su malūnais, ... su žuvininkais ir žuvynais, ... ir su pievomis, ... ir su ganyklomis, ir su lankomis, ir su pinigine ir medaus duokle, ir su dėkla, ir su visais mokesčiais, ir su muitais, ir pajamomis, ir naudmenimis – nieko iš mokesčių ir pajamų sau nei savo palikuonims nepasilikdami“.

Iš šio teksto akivaizdu, kad dovanojamas plotas toli gražu nebuvo dykra dabartiniu supratimu – čia gyventa nemažai žmonių, kurie arė žemę, augino javus, gyvulius ir žuvis, turėjo bitynų, buvo įrengę tvenkinių, tvenkinėlių, malūnų, gaudė bebrus, medžiojo žvėris ir paukščius, t. y. vystė plačią ūkinę veiklą ir mokėjo mokesčius, tiek pinigais, tiek natūra. Akivaizdu ir tai, kad Lietuvos valdovas dykra vadino viską, kas nepriklausė dvarams... Tad dabartinių laikų teiginys anais laikais čia buvus dykrą yra ne kas kita kaip savo protėvių niekinimas! Minima privilegija iki tol buvusius laisvus šio krašto žmones atidavė dvarininkų nuosavybėn, t. y. pavertė baudžiauninkais. Turėjo praeiti daugiau kaip pusketvirto amžiaus (pragyventi 14 žmonių kartų), kol svetimos šalies valdovas buvo priverstas šių žmonių ainiams grąžinti laisvą žmonių statusą.

Svarbų vaidmenį Lietuvos žmonių gyvenime turėjo ir tebeturi katalikų bažnyčia. Vyrauja išsivirtinęs stereotipas, kad Lietuvos žmonės pakrikštyti daugiau kaip prieš 600 metų. Detaliau patyrinėjus bažnyčių statybą ir parapijų steigimą Šiaurės Rytų Lietuvoje tenka pripažinti, kad 1387 m. krikštas apėmė toli gražu ne visą Lietuvą. Apie tai rašo ir E. Gudavičius: „Parapijų skaičius didėjo lėtai. Vytauto laikais be jų taip ir liko ištisas regionas Šiaurės ir Vidurio Lietuvoje“⁶⁸. Pirmoji bažnyčia Sėlos plote Jogailos nurodymu pastatyta 1387 m. Tauragnuosė, antroji (Vytauto nurodymu) – Vyžuonosė 1406 m.⁶⁹ Po to bažnyčių statyba Šiaurės Rytų Lietuvoje ilgam nutrūksta. Valdovai ruošiasi Žalgirio mūšiui, po to Žemaičių krikštui – tai buvo ypač svarbu siekiant laimėti ginčą dėl Žemaitijos priklausomybės.

Nėra duomenų, kad Lietuvos krikšto metu senojo pagonių tikėjimo kulto tarnai būtų buvę naikinami arba įkali-

⁶⁸Gudavičius E. *Lietuvos istorija*, p. 227.

⁶⁹Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t. 2, p. 26, 101.

nami. Tai leidžia manyti, kad kriviai, vaidilos, o gal ir vaidilutės galėjo trauktis į Lietuvos pakraščius, kurių katalikybė dar nebuvo pasiekusi. Tai savo ruožtu negalėjo nestiprinti senojo tikėjimo šiose vietovėse.

Pirmoji katalikų bažnyčia, turėjusi įtakos valsčiaus teritorijos gyventojams, buvo pastatyta Rokiškyje 1500 m. (praėjus 113 metų po oficialaus Lietuvos krikšto)⁷⁰. Kita reikšminga daliai valsčiaus teritorijos gyventojų bažnyčia pastatyta Čedasuose 1516 m. Bet pastaroji XVI a. pabaigoje ar XVII a. pradžioje kuriam laikui atitenka kalvinistams⁷¹. Dar viena katalikų bažnyčia, turėjusi įtakos valsčiaus teritorijos rytinės dalies gyventojams, pastatyta Obeliuose 1629 m. (232 metais po oficialaus krikšto)⁷². Beje, pirmosios provincijose statytos bažnyčios buvo nedidelės ir negalėjo sutalpinti plačios apylinkės gyventojų nei jų aptarnauti. Tais laikais nebuvo nei plentų, nei viešelių, tad bažnyčia, esanti už 15–20 km, baudžiauninko šeimos nariams (vaikams, moterims, seneliams) praktiškai buvo nepasiekiamas. Valsčiaus teritorijoje pirmoji ir iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio vienintelė katalikų bažnyčia pastatyta Onuškyje 1674 m. (287 metais po oficialaus krikšto)⁷³. Tik autorius klysta, manydamas, jog tai buvusi mūrinė bažnyčia – nėra jokių pėdsakų kada nors čia buvus mūrinį pastatą. Kai kuriuose senuose leidiniuose (pvz., B. Kviklio „Mūsų Lietuvoje“) nepagrįstai teigiama, kad bažnyčia Onuškyje pastatyta 1600 metais. 1771 m. (387 metais po oficialaus krikšto) Aknystoje (dabar Latvija) pastatoma bažnyčia⁷⁴. Pastatytoji bažnyčia ilgą laiką buvo Rokiškio parapijos koplyčia, vėliau šios parapijos filija ir tik XIX a. pabaigoje tampa atskiros parapijos centru⁷⁵. Tik pastačius Aknystos bažnyčią, jų tinklas tapo pakankamas, kad apimtų visą valsčiaus teritoriją. Pateikta bažnyčių statybos chronologija rodo, kad katalikybės kelias į mūsų aprašomą teritoriją užtruko nuo šimto iki beveik keturių šimtų metų. Tai leido šiose vietovėse dar ilgai išlikti senajam pagonių tikėjimui. Tiesa, tai įrodančių radinių nėra, bet kitaip ir būti negali, nes šiuo atžvilgiu kraštas visai netyrinėtas. Tokie radiniai žinomi iš kitų aplinkinių vietovių – Zarasų, Utenos, Anykščių, Kupiškio rajonų⁷⁶. Kad dar buvo išlikusių pagonišku apeigų, kad žmonės neskubėjo į bažnyčias, rodo ir kai kurie dokumentai. Štai Bronius Deksnys⁷⁷ atpasakoja Rokiškio dvaro 1634 m. inventoriaus išrašus, kuriuose žemininkai (dvaro tarnautojai) įpareigojami lankyti bažnyčią, eiti išpažinties. Tuo tarpu baudžiauninkams tokie įpareigojimai netaikomi, jiems tik draudžiama gyventi nesusituokus bei laikytis pagonišku papročiu. Lankyti bažnyčią ir atlikinėti religines apeigas 1622 m. įpareigojami Upytės valsčiaus Klovainių parapijos valstiečiai, 1734 m. – Obelių dvaro žmonės⁷⁸. Kada kuri bažnyčia čia pradėjo teikti krikšto ir moterystės (*šliūbo* – santuokos) sakramentus, vargu ar kada nors bus galima nustatyti, nes ne visos metrikų knygos yra išlikusios. Bet Lietuvos valstybės istorijos archyve nagrinėjant turtingą Obelių bažnyčios fondą, patraukė dėmesį tai, kad mirtys (laidotuvės) šios bažnyčios metrikų knygose pradėtos registruoti tik 1749 m. Pirmuosius kelerius metus registruotos tik bajorų

⁷⁰ *Ten pat*, p. 139.

⁷¹ Meilus E. Rokiškio krašto miesteliai XV–XVIII a., *Rokiškis*, Vilnius, 1999, p. 155–156.

⁷² *Ten pat*, p. 174.

⁷³ *Ten pat*, p. 178.

⁷⁴ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t. 2, p. 212.

⁷⁵ LVIA, f. 1304, ap. 1, b. 1–11.

⁷⁶ Urbonavičius V. Senujų tikėjimų relikvai Lietuvoje XV–XVII amžiais, *Lietuvos TSR MA darbai*, serija A, 1977, nr. 3(60), p. 81–88.

⁷⁷ Deksnys B. Mitragalio kaimo istorijos bruožai, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 361.

⁷⁸ *Lietuvos istorijos šaltiniai*, Vilnius, 1955, t. 1, p. 246–247, 338.

laidotuvės, kiek vėliau ir turtingesnių valstiečių. Nuo 1762 m. įrašų gausėja, minima vis daugiau valstiečių⁷⁹. Tad apie katalikybės tradicijas šiame krašte galima kalbėti tik per paskutinius 200 ar, geriausiu atveju, 300, o ne per 600 metų.

Pabaigoje dar apie vieną stereotipą, ypač aktyviai propaguotą tarpukario Lietuvoje, o kai kurių jėgų tebepropaguojamą iki šiol. Šio stereotipo esmė: visi Lietuvos rusai – kolonistai, caro valdžios atkelti į ištremtų 1831 ir 1863 m. sukilėlių gyvenvietes, – buvo aktyvūs caro valdžios rėmėjai. Pradėjęs rinkti medžiagą šiai knygai, maniau rasiąs duomenų apie prieš 1863 m. sukilimą Gargažynės, Kukių, Mainėvų ir Plunksnočių kaimuose gyvenusius lietuvius, apie jų likimus. Pasirodo, klydau. Kuo ilgiau gilinausi į archyvų medžiagą, tuo labiau aiškėjo, kad rusai sentikiai šiuose kaimuose apsigyveno kur kas anksčiau. Seniausia ir išsamiausia medžiaga, kurią pavyko rasti – 1811 m. dvarų inventoriai⁸⁰. Šiuose inventoriuose aiškiai parašyta, kad Gargažynės⁸¹, Kukių⁸² ir Mainėvų⁸³ kaimuose jau gyventa rusų. Plunksnočių kaimas inventoriuose neminimas – matyt, jis išsikūrė vėliau. Be to, tuo metu vien rusų gyventa vėliau visiškai lietuviškuose Apūniškio ir Šlapekių kaimuose⁸⁴. Įdomi šių inventorių skiltis, nurodanti žmonių amžių ankstesnės revizijos (1795) metu. Šios skilties duomenys patvirtina sentikius gyvenus minėtuose kaimuose ir 1795 m. Vadinasi, sentikiai atsikėlė į Lietuvą dar prieš ją prijungiant prie Rusijos imperijos. Atvykimo priežastys aiškios – sentikiai, nepritarę Nikono įvykdytai bažnyčios reformai Rusijoje⁸⁵, buvo persekiojami tiek oficialiosios stačiatikių bažnyčios, tiek caro valdžios⁸⁶. Tuo tarpu Lietuvoje nemažai daliai diduomenės pereinant į reformatus, vėliau grįžtant į katalikybę, buvo išivyravusi tam tikra tolerancija kitatikiams. Be to, karų ir maro (1708–1711) nuniokotoje Lietuvoje dvarams trūko darbo jėgos, tad atvykėlių buvo laukiama.

Minėtuose inventoriuose dar viena įdomi skiltis, kurioje paaiškinami tarp revizijų (1795–1811) įvykę pasikeitimai: kas kada mirė, kas ir kada atiduoti į rekrūtus, kas ir kur išvyko ir t. t. Nemažai nurodyta pabėgėlių, tiek atskirų asmenų, tiek ir šeimų. Tarp pabėgėlių gana daug rusų sentikių. Pavyzdžiui, iš Raupių kaimo pabėgo net keturios rusų šeimos⁸⁷. Beje, tai vieninteliai pabėgėliai iš šio kaimo. Vargu ar dabar galima išaiškinti visas šio reiškinio priežastis, bet, matyt, sentikių religinis antagonizmas buvo stipresnis už tautinį solidarumą.

Carizmo laikais valdiškos mokyklos buvo ne tik rusinimo, bet ir stačiatikybės sklaidimo židiniai. 1911 m. sausio mėnesio 18 d. surašymo duomenimis Ganušiškių (Onušio) liaudies mokykloje mokėsi 95 mokiniai⁸⁸. Šiame sąrašė vos du rusų berniukai ir nė vienos rusų mergaitės. Argi tai nerodo, kad sentikių, bent jau jų daugumos, pasyvus priešiškusmas stačiatikybei ir ją remiančiai caro valdžiai išliko iki pat Pirmojo pasaulinio karo?

⁷⁹ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 74, l. 330–234.

⁸⁰ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 325–326.

⁸¹ *Ten pat*, b. 326, l. 34.

⁸² *Ten pat*, b. 325, l. 466.

⁸³ *Ten pat*, b. 325, l. 469.

⁸⁴ *Ten pat*, b. 326, l. 28, 34.

⁸⁵ *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, 1981, t. 8, p. 201.

⁸⁶ *Ten pat*, Vilnius, 1976, t. 1, p. 494.

⁸⁷ LVIA, f. 525, ap. 25, b. 326, l. 57.

⁸⁸ LVIA, f. 567, ap. 8, b. 579, l. 3–6.

Senasis Onuškis, 400 metų vadintas Hanušiškais*

Bronius Deksnys

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

1. Hanuso dvaras–Hanusiškiai–Oniškė–Onuškis

Pagal tradiciją miestų, miestelių, kaimų įkūrimo data laikomas jų pirmasis paminėjimas dokumentuose. Ōnuškis rašytiniame šaltinyje pirmą kartą paminėtas 1499 m. kartu su Rōkiškiu ir Čedasaīs. Šaltinis labai autoritetingas: tai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro (1492–1506) aktas, kuriuo valdovo giria tarp Vyžuonōs ir Susējōs upių prie Livonijos sienos kartu su Kurkliū bajoro Hanuso Gailiminaičio nelegaliai įkurtu dvaru (*dvorec Ganušovskij* – Hanuso dvaras) padovanojama didžiojo kunigaikščio rūmų maršalui ir Anykščių bei Merkinės valsčių valdytojui Grigaliui Astikui¹.

Didžiojo kunigaikščio rašte pažymima, kad Hanusas mišką išarė ir pasistatė dvarą be Aleksandro tėvo – Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero – leidimo. Kaip žinia, karalius Kazimieras mirė 1492 m. Tad Hanuso dvaro, davusio pradžią senajam Ōnuškiui, tada pavadintam Hanušiškais, įkūrimo data nusikelia į dar gilesnę praeitį. Todėl Onuškis, pirmojo paminėjimo senumu pralenkiantis Rōkiškį ir Čėdasus, laikytinas seniausia gyvenvieta šiauriniame Lietuvos pasienio ruože tarp Biržų ir Zarasų.

Hanusas Gailiminaitis, nors ir išvarytas iš dvaro, vis dėlto jo pavaldinių išartoje žemėje paliko savo pėdsaką: jo įkurtas dvaras, netoli nuo kurio vėliau buvo pastatyta bažnyčia ir išaugo miestelis, daugiau kaip keturis šimtmečius dokumentuose – LDK kanceliarine gūdų kalba, lenkiškai, lotyniškai, rusiškai, vokiškai – buvo vadinamas *Hanusiškais*. Kaip per tuos šimtmečius vietovę vadino lietuviai, nustatyti vargu ar įmanoma. Pirmoji žinia apie tai atėjo tik iš 1882 m.: Lenkijoje išleisto „Geografijos žodyno“ trečiame tome, kur aprašytas Hanušiškių dvaras ir miestelis, sakoma, kad žemaitiškai (tais laikais lietuvių kalbą daug kas tapatino su žemaičiu) jis vadinamas *Oniškiu* (*Oniszki*)². Po lietuviškos spaudos atgavimo Vilniuje ir Kaune pasirodžiusiuose laikraščiuose korespondencijos buvo spausdinamos iš *Oniškės*. Iš Brýzgių kaimo kilęs Vilniaus kunigų seminarijos profesorius kunigas Jonas Skruodys 1923 m. išleistoje savo atsiminimų knygoje miestelį, kuriame lankė pradžios mokyklą, vadino *Onuške*³. Tik-tai 1923 m. surengto Lietuvos gyventojų surašymo statistikos knygoje randame dabartinį Ōnuškio vietovardį⁴.

Istorija kartais mėgsta pajuokauti. Juk vietovardis Hanušiškiai padarytas iš asmenvardžio Hanusas. Šis žodis at-

* Straipsnis „Vermės“ leidyklai įteiktas 2005 06 17, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 03 19, pirmą kartą paskelbtas 2010 03 01 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt

¹ *Акты Литовской метрики. Том первый. Выпуск второй. 1499–1507 г. г. Собраны Ф. И. Леонтовичем, Варшава, 1897, с. 36–38.* (Iš kanceliarinės gūdų kalbos išverstas į lietuvių kalbą, šis dokumentas spausdinamas kaip 1 priedas.)

² *Słownik geograficzny*, Warszawa, 1882, t. 3, s. 31.

³ Skruodys J. *Atminimai*, Vilnius, 1923, d. 1.

⁴ *Lietuvos apgyventos vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys*, Kaunas, 1925, p. 232.

ėjo iš vokiečių kalbos. Tai asmenvardžio *Johannes* mažybinė forma, kaip ir dažnai vartojamas asmenvardis *Hansas*. Lietuviškai *Johannes* reiškia *Jonas*. Tad lietuviškai Hanušiškius labiau būtų tikę vadinti *Joniškiu*. Bet veikiausiai Hanuso Gailiminaičio pastangos iškurti Livonijos pasienyje po kurio laiko išdilo iš žmonių atminties. Jie dažniau susidurdavo su moterišku asmenvardžiu *Hanna*, lietuviškai – *Ona*. Veikiausiai dėl šios priežasties lietuviai ir pavadino Hanušiškius *Oniške*, o vėliau – *Onuškiu*.

Panašiai atsitiko su Hanušiškio dvaru ir miesteliu, įsikūrusiu Trakų apskrityje. Jis irgi buvo pavadintas Onuškiu. Tačiau jau XVI šimtmetyje Lietuvos Metrikoje buvo užfiksuotas ir lietuviškas pavadinimas: Oniškio palivarkas⁵.

Nors Hanušiškių vietovardis senuosiuose dokumentuose minimas daug kartų, literatūros, nušviečiančios šios vietovės daugiau kaip pusės tūkstantmečio senumo praeitį, nėra daug. Ši tą apie Onuški, jo bažnyčią, mokyklą ir tautinio atgimimo procesą XIX ir XX a. sandūroje papasakojo Jonas Skruodys⁶. Puslapi Onuškiui ir jo apylinkėms enciklopediniame leidinyje „Mūsų Lietuva“ skyrė JAV lietuvių spaudos darbuotojas Bronius Kviklys⁷. Onuškio bažnyčios administratoriaus kunigo Leonardo Tamašausko rašinį apie Onuškio bažnyčią ir parapiją jis išspausdino kitame enciklopediniame leidinyje „Lietuvos bažnyčios“⁸. To paties rašinio patikslintas tekstas išspausdintas Lietuvos katalikų mokslo akademijos leidinyje, skirtame Panevėžio vyskupijai⁹. Trumpą, bet gausiai iki tol neskelbtais dokumentais paremtą pasakojimą apie Onuškio miestelį išspausdino istorikas Elmantas Meilus knygoje, skirtoje Rokiškio 500 metų jubiliejui¹⁰. Trumpai Onuškio bažnyčios ir parapijos istoriją pristatė Kazys Misius ir Romualdas Šimkūnas¹¹.

Hanušiškio dvaru ir jo savininkų biografijomis domėjosi lenkų istorikai. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvarų, sodybų ir rūmų tyrinėtojas Romanas Aftanazy aprašė šio dvaro rūmus¹². Hanušiškių dvaro savininkų Astikų ir Duninų-Rajeckų biografijos spausdinamos Lenkijoje leidžiamame daugiatomiam lenkų biografijų žodyne¹³.

Šios publikacijos leidžia susidaryti senojo Onuškio dvaro, miestelio ir parapijos praeities vaizdą pačiais bendriausiais bruožais. Tačiau Lietuvos archyvuose ir mokslinių bibliotekų rankraštynuose slypi nemažai neskelbtų dokumentų, kurių analizė leistų šį vaizdą atskleisti kur kas konkrečiau ir apčiuopiamiau. Čia padėtų ir jau paskelbtų Lietuvos Metrikos knygų ir kitų dokumentų publikacijų analizė. Šio rašinio autorius Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA), Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje (MABR), Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUBR) surado dar neskelbtų dokumentų, kurie suteikia papildomų konkrečių bruožų Onuškio krašto praeičiai. Geras pagalbininkas šiame darbe yra jau paskelbti

⁵ *Lietuvos Metrika (1569–1570)*, Vilnius, 2004, kn. 52, užrašymų kn. 52, p. 152.

⁶ Skruodys J. *Min. veik.*

⁷ *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 197–198.

⁸ *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, 1984, t. 4, p. 250–253.

⁹ *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, Vilnius, 1998, p. 478–485.

¹⁰ *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*, Vilnius, 1999, p. 177–179.

¹¹ Misius K., Šimkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios (žinytas)*, Vilnius, 1993, p. 304.

¹² Aftanazy R. *Dzieje rezydencji na dawnich kresach Rzeczpospolitej. Wydanie drugie, przejrane i uzupełnione. Województwo wileńskie. Wrocław–Warszawa–Kraków*, 1993, t. 4, s. 106–109.

¹³ *Polski słownik biograficzny (toliau – PSB)*, t. 1–40, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1935–2002.

dokumentai Lietuvos Metrikos knygoose, iki Pirmojo pasaulinio karo išleistame daugiatomiame Vilniaus komisijos aktų leidinyje¹⁴, XX a. pradžioje išleistuose Vilniaus centrinio archyvo aprašų tomuose¹⁵.

2. Sėlių genties palikimas

Tai, kad senasis Onuškis pirmą kartą paminėtas dokumentuose 1499 m., nereikia, kad jo apylinkės neturi gilesnės istorinės praeities. Onuškis išsikūrė baltų genties sėlių žemės, kokia ji buvo žinoma XIII a., viduryje. Onušio apylinkes nuo šiaurinės sėlių ribos, kuri ėjo Dauguvos upe, ir pietinės ribos, kuri ėjo Šventąja, skiria maždaug toks pats atstumas. Tačiau sėlių genties likimas susiklostė taip, kad žinių apie ją į istorinius dokumentus pateko daug mažiau, negu apie kitas baltų gentis. Apie ją rašė kalavijuočių kronikininkas Henrikas Latvis ir Eiluiotoji Livonijos kronika. Tuo tarpu žinios apie pietų sėlius, kuriems reikėtų priskirti ir žmones, gyvenusius tarp Vyžuonos ir Susėjos upių, labai kuklios.

Archeologai mano, kad pietinė Sėlos dalis VI–XII šimtmečiais buvo retai apgyventa. Nors čia esama nemaža piliakalnių, tačiau archeologas Gintautas Zabiela, tyrinėjęs IX–XII a. Lietuvos medines pilies, Rokiškio krašte, apimančiame didelę pietinės Sėlos žemių dalį, jų nerado. Istorikai nesutaria, kur buvo Mindaugo 1254 m. Livonijos ordinui užrašytos sėlių žemės vietovės *Meddene, Polone* (kitur *Pelone*), *Malesine* ir *Tovraks*. Vieni ieško jų dabartinės Lietuvos teritorijoje, kiti mano jas buvus pietrytinėje Latvijos dalyje.

Remdamasis vietovardžių analize, kalbininkas Kazimieras Būga teigė, kad lietuviai, slavų spaudžiami iš pietų pusės, kėlėsi į sėlių žemę, stumdami juos į šiaurę, dažnai persmelkdami sėlių gyvenamas vietas, pasiekdavo Dauguvos pakrantes ir net persikeldavo į dešinią jos krantą¹⁶. Iš tikrųjų Henrikas Latvis aprašo, kaip negausi Koknesės pilies kalavijuočių igula XIII a. pradžioje Padauguvyje puldinėjo sėlius ir lietuvius, naikino jų kaimus ir užtvartas. Tai rodo, kad net Dauguvos pakrantėje lietuviai gyveno mišriai su sėliais. Archeologas Evaldas Mugurevičius, tyrinėjęs senuosius kelius Latvijos teritorijoje, teigia, kad vienas kelias ėjo iš Padauguvio nuo Sėlpilio rytiniu Sauko ežero pakraščiu į Nemunėlio pakrantę. Jo nubraižytoje kelių schemoje kelią žyminti rodyklė eina per Onušio apylinkes ir pasibaigia maždaug ties dabartiniu Palėpiu ar Kazliškiū¹⁷.

Literatūroje užfiksuotas padavimas, kad ant Onušio senųjų kapų kalno buvusi senovės lietuvių šventykla¹⁸. Turint omenyje, kad šiose vietose lietuviai galėjo mišriai gyventi su sėliais, ji galėjo būti bendra sėlių ir lietuvių senojo tikėjimo šventvietė. Krikštijant Lietuvą, buvo įprasta statyti bažnyčias senųjų ikirikščioniškų šventovių vietose. Tad ant šio kalno ir buvo pastatyta pirmoji bažnyčia. Kapinės dažniausiai supdavo bažnyčią. Vėliau pastatė naują bažnyčią ant gretimos kalvos, kapinės senajame šventoriuje ir aplink jį išliko iki šių dienų.

Nors Mindaugo dokumentas dėl Sėlos žemių dovanojimo Livonijos ordi-

¹⁴ Акты издаваемые Виленской комиссией для разбора древних актов (toliau – AVK), Вильна, 1865–1915, т. 1–39.

¹⁵ Опись актовых книг Виленского центрального архива (toliau – ОАК), Вильна, 1901–1913, т. 1–10.

¹⁶ Būga K. *Rinkiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 567–579.

¹⁷ Мугуревич Э. *Восточная Латвия и соседние земли в X–XIII в. в.*, Рига, 1965, с. 105, 115.

¹⁸ *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1960, t. 21, p. 132–133.

nui abejonių nekelia, vis dėlto neatrodo, kad livoniečiai būtų sugebėję užvaldyti šį kraštą, bent jau pietinę Sėlą. XIII a. pradžioje įsteigta Sėlos vyskupystė netrukus buvo prijungta prie Žiemgalos vyskupystės, o ši – prie Rygos vyskupystės. Livoniečiai savo dokumentuose rašo, kad pietinė Sėlos riba XIII a. viduryje ėjo Sartų ežeru ir Šventosios upe. Tačiau vėlesniuose dokumentuose nėra žinių, kad jie čia būtų vykdę kokią nors veiklą. Bet pretenzijų į šią teritoriją neatsisakė. Kai 1384 m. Vytautas, pabėgęs pas kryžiuočius, užrašė jiems Žemaičius iki Nevėžio, iš jo buvo paimtas pažadas, kad Sėla turi priklausyti Ordinui¹⁹.

1416 m., vadinasi, jau po Žalgirio mūšio, kalavijuočių ordino pareigūnai, aprašinėdami Sėlos žemę, pietinio jos pakraščio ribą vedė nuo Dauguvos intako Egluonos ištakų (į šiaurę nuo Aknystos) pro dabar mums nežinomą vietovę *Waresen-Tracken* į Šetekšnės ištakas (prie Jūžintų), toliau Šetekšnės upe ir jos tęsiniu Jāros upe į Šventąją. Vadinasi, kalavijuočiai jau nebepriskyrė Sėlai Obėlių ir Zarasų apylinkių, kurios turėjo jai priklausyti pagal 1260 m. šios žemės aprašymą.

Po 1435 m. įvykusio Pabaisko mūšio, kuriame buvo sumušta ir Švitrigailai talkininkavusi Livonijos kariuomenė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienos Sėlos žemėje ėmė stumtis į šiaurę. Šis procesas vyko iki XV šimtmečio pabaigos. Pagal liudininkų, pakviestų 1522 m. liudyti Anykščių klebono Vaitiekaus byloje su Grigaliumi Astiku dėl valdų ribų prie Vyžuonos upės (į pietus ir vakarus nuo Čedasų), parodymus Anykščių klebonija gavo dvarą Vyžuonos paupy XV a. viduryje, kai Anykščių valdytojas buvo Micka (Mykolas) Astikas²⁰.

1472–1473 m. tarp Lietuvos ir Livonijos buvo nustatyta vadinamoji Radvilos siena (LDK delegacijai derybose vadovavo Trakų vaivada Mikalojus Radvila). Ši siena ėjo Susėjos upe. Matyt, jau anksčiau šia riba ėjo vadinamoji Vaišvilto siena, minima 1473 m. sutartyje (*limitum vulgo appelatorum Woyszwini*²¹) ir mūsų jau minėtoje didžiojo kunigaikščio donacijoje Grigaliui Astikui (*na Voišviltovoj granicy, kotorujuž položil Voišvilt Siusiaju rekoju*). Taigi sutartys su Livonijos ordinu rodo, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės siena su šio ordino žemėmis XV a. pabaigoje ėjo Susėjos upe. Vadinasi, vietovė, į kurią įsikėlė Hanusas Gailiminaitis, davęs pradžią Onuškiui, XV a. pabaigoje jau priklausė Lietuvai. Valstybės sienų slinkimo į šiaurę liudininkai – vietovardžiai *Kraštai*, to meto kalboje reiškę *pasienį*. Jie prasideda nuo vietovių tarp Svėdasų ir Kamajų (Kraštai ir Kraštėliai). XVII a. pradžioje šie vietovardžiai supo Rokiškį. Rokiškio bažnyčios 1634 m. inventoriuje užrašyta, kad ji pastatyta Kraštuosė netoli Kuršo sienos. Kraštų dvaras nuo XVII a. pradžios žinomas ir prie Onuškio. Galimas dalykas, kad jis buvo įkurtas gerokai anksčiau.

Paskui besistumiančią į šiaurę valstybės sieną ėjo ir atgautųjų žemių kolonizacija: kūrėsi valdovo ir bajorų dvarai. Jų savininkai pajungdavo sau ir anksčiau čia gyvenusius valstiečius, iki tol gal net nepažinojusius jokios valdžios. Į tuščias vietas bėgo valstiečiai iš senųjų dvarų, kuriuose mokesčiai ir duoklės nuolat didėjo. Dokumentai mini, kaip ir Hanuso atveju, kad kurdamiesi naujose vietose bajorai atsi-keldavo valstiečių iš savo senųjų dvarų.

XV a. pabaigoje Lietuvos žemės prie Livonijos sienos buvo administraciškai jau sutvarkytos. Ilgais ruožais iš Šventosios upės baseino į pasienį drie-

¹⁹ *Codex epistolaris Vitoldi*, Cracoviae, 1882, p. 4.

²⁰ *Lietuvos Metrika (1522–1530). 4-oji Teismų bylų knyga (XV a. kopija)*, Vilnius, 1997, p. 69.

²¹ *Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae*, Vilnae, 1758, p. 209.

kėsi Anykščių ir Pienionių valsčiai. Pasienyje buvo didžiojo kunigaikščio Rokiškio, Čedasų ir Obelių dvarai. Čedasų dvaras priklausė Pienionių, Rokiškio dvaras – Anykščių valsčiui. Čia gyvenę žmonės, kaip sakoma didžiojo kunigaikščio Aleksandro 1499 m. dokumente, tarnavo valdovo Rokiškio ir Čedasų dvarams ir mokėjo duoklę pinigais, medumi ir dėkla. Legalizuodamas žemės, buvusios tarp Čedasų ir Rokiškio dvarų, valdymą, kunigaikštis padovanojo ją Grigaliui Astikui.

3. XVI amžius Hanušiškių padangėje: Astikų šimtmetis

Šiaurės Lietuvos valsčių valdymas – sena Astikų giminės tradicija. Jeigu nekreipsime dėmesio į nuomonę, kad Astikų giminė prasideda nuo Lizdeikos, pagal padavimą išaiškinusio Gedimino sapną, tai pirmasis dokumentuose paminėtas šios giminės žmogus buvo Vytauto pareigūnas Kristinas Astikas, minėtojo Grigaliaus Astiko senelis. Tarp kitų jam valdovo skirtų pavedimų Kristinas buvo Užpalių valsčiaus – tuo metu šiauriausios Lietuvos vietovės ir pilies – valdytojas. Kristino sūnūs Radvila (Radvilų giminės pradininkas) ir Mikalojus valdė XV a. pirmojoje pusėje Anykščių ir Pienionių valsčius, kurių ribos vėliau pasiekė ir Rokiškio bei Čedasų apylinkes.

Stanislovo sūnus Grigalius Astikas iškilo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu tapus Aleksandriui. Jis buvo ne tik valdovo rūmų maršalas, bet ir kelių valsčių, tarp jų ir Anykščių, valdytojas. Valdovai jau anksčiau apdovanojo Astikus daugeliu dvarų. XV a. jie valdė Kernavę, Musninkus, Upininkus, Širvintas, Alantą. 1499 m. didysis kunigaikštis už ištikimą tarnavimą apdovanojo Grigalių Astiką giria prie Livonijos sienos. Ten jau buvo Hanuso Gailiminaičio nelegaliai įsteigtas dvaras. Galima manyti, kad Astikas, administruodamas pasienio vietoves, pats apjojo šią girią ir užrašė per ją tekančių upių ir upelių, telkšančių ežerų vardus ir kitas valdovo dokumentui reikalingas žinias. Eidamas valdovų rūmų maršalo pareigas, jis turėjo gerų galimybių bendrauti su kunigaikščio kanceliarijos viršininku Januška, tada vadintu raštininku, kurio parašu užbaigiamas didžiojo kunigaikščio raštas ir kurio pavaldiniai turėjo parengti šio dokumento juodrašį.

Dalis vietovardžių, kuriais apibrėžiamos Astikui dovanotos girios ribos, skiriančios ją nuo didžiojo kunigaikščio dvarų, išliko iki mūsų laikų, kiti jau išnyko. Todėl šias ribas dabar nelengva nustatyti. Išėities tašku imama Olsintos upė, ištekanti iš Olsintos ežero. Naujausiame Rokiškio krašto žemėlapyje²² ji vadinama Alsintà. Išteka ji iš Pāduobio miško, kur yra pelkė. Jos vietoje XV a. galėjo būti dar neužpelkėjęs ežeras, kuris ir galėjo būti vadintas Olsintos ežeru. Alsintà teka Lietuvos ir Latvijos siena, o Latvijoje, pavadinta Elysyte, įteka į Susėją ties Aknys-ta. Astikui padovanotos girios riba taip pat vedama Prūdupe, Serbentės upe ir Jūdupe iki Vyžuonos, Vyžuonos upe iki *Gintenio* upelio (regis, kad tai upelis, kuris iš Čedasų ežero įteka į Vyžuoną) ir Ginteniu į Čedasų ežerą. Iš šio ežero riba vedama *Minavėlės* upeliu (galbūt tai dabartinė Minavà) į dabar nežinomą *Balčios* upę, iš jos – į Neretės pelkę, iš jos Neretės upe į Neretėlės upelį, iš jo – į Skardupio upelį (veikiausiai tai ne tas pats Skardupis, kuris teka pro Mikėnų tėviškę). Vakarinė Astiko girios riba Skardupio upeliu pasiekia Susėjos pakrantę ir *Vaišvilto sieną*.

²² Rokiškio krašto partizanų, rezistencijos dalyvių kautynių ir žūties vietos (1944–1954), Rokiškis, 2004.

Taip nusakytus pasienio girios plotus su žmonėmis, kurie prie tos girios gyveno, su anksčiau minėtų bajorų išartomis dirvomis, bitynais, medžioklės plotais, pelkėmis ir pievomis, ežerais, vadinamais *Olsinta*, *Nekvasiu*, *Dumbliu*, *Minavėle*, *Nies-terpa* ir *Balčiu* (dabar sunku nustatyti, kaip kuris jų vadinamas šiais laikais), Lietuvos didysis kunigaikštis atidavė Grigaliui Astikui ir jo palikuonims visiems laikams. Valdovas leido jam čia kurti miestą ir statyti pilį, turėti prekyvietes ir turgų, imti muitą iš pirklių, vežančių prekes iš svetimų šalių.

Astikų giminė valdė Hanušiškių dvarą daugiau kaip šimtą metų: nuo 1499 iki (apytikriai) 1609-ųjų. Tai įtakinga Lietuvos didikų giminė, du šimtmečius aktyviai (ir teigiamai, ir neigiamai) dalyvavusi valstybės politiniame gyvenime. Lietuvos didieji kunigaikščiai skyrė Astikams valsčių valdytojų, maršalų, vaivadų pareigas, gausiai apdovanojo juos dvarais. Be dvarų, kuriuos jau XV a. turėjo šiaurinėje Neries pakrantėje, XVI a. Astikai gavo dvarų prie Nemunėlio ir jo intakų. Be Hanušiškių, kuriuos Grigalius Astikas gavo 1499 m., jo sūnūs ir anūkai jau valdė Čedasus, Šetekšnas, Kazliškį, Panemunį, Āpaščią, Agluoną, Fedoriškius. Pagal 1567 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės surašymo dokumentą Grigaliaus Astiko anūkas Mstislavlio vaivada ir Breslaujos seniūnas Jurgis Astikas iš savo dvarų siuntė į kariuomenę 61 raitelį ir 35 pėstininkus, be to, į valdovo dalinį – dar 80 raitelių²³. Bet Astikai pasižymėjo ir kaip peštukai: veldavosi į konfliktus su kaimynais dėl valdų ribų, pykosi su savo giminaičiais Radvilomis. Grigaliaus Astiko anūkas, taip pat Grigalius, kuris valdė ir Hanušiškius, 1580 m. karaliaus teisme buvo pasmerkta mirti už valstybės paslapčių išdavimą Maskvos valdovui Ivanui Žiauriajam ir už pažadą jam nužudyti Lenkijos karalių ir Lietuvos didįjį kunigaikštį Steponą Batorą²⁴.

Grigalius Astikas, kuriam 1499 m. valdovas padovanojo pasienio giria, Hanuso Gailiminaičio arimus ir dvaro sodybą, 1500 m. nesėkmingame Lietuvos kariuomenei mūšyje prie Vedrošos pateko į maskvėnų nelaisvę. Sunkią belaisvio dalį jis nešė iki 1509 m. Sugrįžęs į tėvynę vietoje mirusio Aleksandro rado Lietuvą valdantį jo brolių Žygimantą Senąjį. Naujasis valdovas grąžino Astikui jo turėtas pareigas, prie Hanušiškių dvaro pridėjo ir Čedasus²⁵, o po metų suteikė ir Trakų vaivados postą. Mirė Grigalius Astikas 1518 m.

Didelę dalį tėvo valdytų dvarų, tarp jų Hanušiškius ir Čedasus, gavo sūnus – taip pat Grigalius, vadinęsis dar ir *Viršila*. Lietuvos Metrikoje jis dažnai vadinamas vaivadaičiu (pagal tėvo pareigybę) ir raikytoju (pareigybė, kurią jis turėjo valdovo rūmuose). 1542 m. Grigalius Astikas-Viršila skiriamas Naugarduko vaivada, o dar po dvejų metų – Vilniaus kaštelionu.

1527 m. įvyko vaivadaičio konfliktas su seserimi dėl Hanušiškių ir Šetekšnų dvarų. Astikas šiuos dvarus buvo užstatęs jos vyrui už tūkstantį kapų grašių. Bet sesuo atsisakė imti iš brolio atiduodamą skolą ir grąžinti jam dvarus. Į ginčą įsikišo valdovas, kuris pagrasino paimti gražinamus pinigus į valstybės išdą, o į dvarus įvesdinti teisėtą jų savininką²⁶.

1529 m. Hanušiškiai paminėti kaip Lietuvos pasienio valsčius. Tais metais buvo tikslinama siena tarp Lietuvos ir Livonijos. Mus dominančiame

²³ Русская историческая библиотека, Петроград, 1915, т. 33, с. 444.

²⁴ Polski słownik biograficzny, t. XXIV/3, zeszyt 102, s. 611–612.

²⁵ Meilus E. Rokiškio krašto miesteliai XV–XVIII a., *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*, Vilnius, 1999, p. 155.

²⁶ *Ten pat*, p. 177.

sienos ruože, aprašius prie jos prieinančius Šuvieko ir Obėlių valsčius, minimas pasienio *Susotų* ežeras. Galimas dalykas, kad tai nedidelis ežerėlis, iš kurio išteka Susėją. Šia upe toliau vedama Lietuvos ir Livonijos siena: „*Nuo Susotų ežero Susėjos upe eina Rokiškio, Hanušiškių, Čedasų, Pienionių valsčių siena upe žemyn iki Nemuno (Nemunėlio – B. D.) upės, nuo Susotų ežero septynias mylias*“²⁷. Nuo Nemunėlio ir Susėjos santakos prasideda Biržų ir Upytės valsčiai. Lyginant su valsčiais, paminėtais 1499 m. Aleksandro donacijoje, aiškėja, kad anksčiau buvusiame Anykščių ir Pienionių valsčių pasienio ruože susiformavo trys nauji valsčiai: Rokiškio, Hanušiškių ir Čedasų, atitinkantys trijų, dabar jau privačių, dvarų valdas. Išliko tiktai senasis Pienionių valsčius, bet jo teritorija, atsiskyrus Čedasų dvarui, matyt, buvo sumažėjusi. Galimas dalykas, kad tuo metu valsčiai buvo pradėti smulkinti siejant juos su didesniųjų dvarų teritorija.

Rodos, kad Hanušiškius Grigalius Astikas-Viršila valdė per pusę su broliu Jurgiu, nes pagal 1567 m. kariuomenės surašymo dokumentą už šį dvarą karius siuntė abu Astikai²⁸. Grigalius Astikas-Viršila mirė tais pačiais 1567 m., kai vyko kariuomenės surašymas. Palikuonių jis neturėjo. Jo valdyti dvarai, tarp jų ir Hanušiškiei (ar pusė šio dvaro), atiteko brolio Jurgio jauniausiam sūnui, taip pat Grigaliui. Kad šis dvaras buvo valdomas dviejų Astikų, rodė ir Žygimanto Augusto 1563 m. įsakymas Vilniaus, Trakų ir Naugarduko totoriams. Gavęs žinią, kad Latgalai, kuri atiteko Lietuvai pagal Pasvalio sutartį su Livonija, gresia maskvėnų užpuolimas, valdovas įsakė totoriams raitiems kuo greičiau rinktis į ponų Astikų dvarą Hanušiškiuose, iš kur jie turėjo patraukti į Valmieros pilį²⁹.

Jurgio Astiko sūnus Grigalius turėjo blogą šlovę. Lengvabūdis ir švaistūnas, jis prarado daug dvarų, metė žmoną ir sūnų, užpuldinėjo kaimynų valdas, nuolat teisėsi su jais. Kai Livonijos karo metu Steponas Batoras rengėsi į karo žygį prieš maskvėnus, Grigalius Astikas pasisiūlė Ivanui Žiauriajam teikti žinias apie Lietuvos kariuomenės planus ir net nužudyti karalių. Suėmus Astiką ir padarius krata Kavarsko dvare, buvo surasta jo įsteigta netikrų pinigų, dokumentų ir antspaudų dirbtuvė. Abiejų Tautų Respublikos senatas, pirmininkaujamas karaliaus, skyrė Grigaliui Astikui mirties bausmę, kuri buvo įvykdyta Vilniuje 1580 m. birželio 18 d.³⁰

Tačiau 1581 m. valdovas išleido dekretą, kuriame rašoma, kad Grigaliaus Astiko sūnus Jonas, Vilniaus apskrities žemės teismo teisėjas, nežinojo apie tėvo išdavystę. Jam buvo sugrąžinta dalis tėvo valdytų dvarų, tarp jų Paliepis ir Hanušiškiei. Jonas Astikas mirė 1609 m., neturėdamas palikuonių. Su juo baigėsi daugiau kaip šimtą metų trukęs Astikų valdymas Hanušiškių dvare.

Kadangi Astikai turėjo daug dvarų ir rūmus Vilniuje, tai vargu ar jie dažnai buvodavo Hanušiškiuose. Didysis kunigaikštis Aleksandras, apdovanodamas Grigalių Astiką giria Livonijos pasienyje, leido jam šioje valdoje įkurti miestą ir pasistatyti pilį. Tačiau Astikas šia teise nepasinaudojo. Pilis buvo pastatyta Čedasų ežero saloje. Šiuo ežerų ėjo riba tarp Astikų Hanušiškių ir Čedasų valdų. Istorikas Elmantas Mei-

²⁷ *Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Litoaniae*, Vilnae, p. 222.

²⁸ *Русская историческая библиотека*, Петроград, т. 33, с. 444, 501.

²⁹ Лаппо И. *Великое Княжество Литовское за время от заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батория*, Санкт Петербург, 1901, т. 1, с. 468.

³⁰ *Polski słownik biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1979, t. XXIV/3, zeszyt 102, s. 611–612.

lus daro prielaidą, kad Grigalius Astikas, grįžęs iš maskvėnų nelaisvės, vis dėlto pasinaudojo Aleksandro leidimu pasistatyti pilį, ir tai padarė Čedasuose³¹. Iš tikrųjų Čedasų ežero saloje stovėjo pilis, kurią per 1655–1659 m. karą su Maskva buvo užėmusi rusų įgula. Maskvėnai apleido pilį, kai su jais buvo sudarytos paliaubos³². Pilies griuvėsius Čedasų ežero saloje mini ir 1796 m. Čedasų dvaro inventoriuss³³.

XIX a. pabaigoje, Imperatoriškajai Maskvos archeologų draugijai paprašius, Čedasų valsčiaus pareigūnai (viršaitis A. Rudokas, sekretoriaus parašas neįskaitomas) užpildė draugijos anketą apie valsčiuje randamus archeologinius paminklus. Anketoje dalykiškai aprašytos pilies liekanos: minimi mediniai poliai tarp salos ir ežero kranto, salos molžemis, susimaišęs su akmenimis ir plytomis, kasinėjant randami kaulai, monetos, geležies juostos. Užrašytas ir vietos gyventojų pasakojimas, kad pilis priklausė *ponui kaštelionui*, kurio pavardės jau niekas neatsiminė³⁴. Ši detalė įrodytų, kad pilies statytojas galėjo būti ne Trakų vaivada Grigalius Astikas, o jo sūnus Grigalius Astikas-Viršila, kuris buvo ir Vilniaus kaštelionas.

Apie Hanušiškių valdytojus Astikus XVI a. dokumentai pateikia nemaža žinių, o žinios apie patį dvarą, jo žemėse gyvenusius žmones – labai kuklios, kai kurios net abejotinos. Broniaus Kviklio „Mūsų Lietuvoje“, nenurodant informacijos šaltinio, rašoma, kad 1534 m. čia jau buvo miestelis su 21 namu, 9 alinėmis ir viena midaus parduotuve, iš jų 3 smuklės priklausė bažnyčiai³⁵.

Istorikas E. Meilus pagrįstai suabejojo šiuo teiginiu: tuo metu Hanušiškiuose bažnyčios nebuvo. E. Meilus spėja, kad čia gali būti minimi Trakų Hanušiškiai. Istoriko spėjimą netiesiogiai paremia Žygimanto Senojo 1524 m. privilegija Trakų Hanušiškių savininkui kurti miestelį, rengti savaitinį turgų ir laikyti smukles³⁶. Nenuostabu, kad vykstant sėkmingai prekybai, per dešimtį metų galėjo išaugti ir aprašytas Trakų apskrities miestelis.

1609 m. buvo sudarytas Panemunio dvaro inventoriuss (tai buvo Jono Astiko mirties ir Čedasų bei Hanušiškių dvarų atitekimo Duninų-Rajeckių giminei metai). Neaišku, dėl ko Panemunio dvaro plotai buvo išmėtyti ir tarp Anykščių klebono, ir tarp Čedasų bei Hanušiškių dvarų žemių. Matyt, dvarų savininkai užstatinėjo ar parduvinėjo vieni kitiems pavienius kaimus ir valstiečių tarnybas, ir taip vieno dvaro žemės plotai atsirasdavo kitų dvarų žemės masyvuose. Beje, į Čedasų bei Hanušiškių dvarų žemę buvo įsiterpusios ir Kazliškėlio dvarininkams priklausančių valstiečių tarnybos.

Taigi 1609 m. Panemunio dvaro inventoriuje minima penkių valakų dydžio Matulio Kasutėno ir Baliulio Pilkelio tarnyba, kuri turi bendras ribas su Kazliškio ir Čedasų pavaldiniais bei su pono Rajeckio Hanušiškių miestelio žeme³⁷. Taigi Hanušiškių miestelis minimas abejonių nekeliančiame 1609 m. dokumente.

XVI a. dokumentai nieko nesakė apie Hanušiškių dvaro žemėje gyvenusius valstiečius ar smulkus bajorus. Tiesa, 1499 m. Aleksandro donacijoje minimas valdovo žmogus Neliubas, kuris buvo nubrėžęs žemės ribą su Hanusu. Galimas dalykas, kad Neliubas buvo ba-

³¹ Meilus E. Rokiškio krašto miesteliai XV–XVIII a., *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*, Vilnius, 1999, p. 155.

³² *Ten pat*, p. 156–157.

³³ *Акты издаваемые Виленскою комиссией для разбора древних актов*, Вильна, 1914, т. 38, с. 298.

³⁴ *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius* (toliau – VUBR), f. 35–170, l. 4.

³⁵ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 197.

³⁶ Šileikis G., Visockis A. *Lietuvos istorijos įvykiai, faktai, datos, asmenybės* (nuo I amžiaus iki 1795 metų), Kaunas, 1998, p. 162.

³⁷ *Lietuvos inventoriai XVII a.* Sud. K. Jablonskis, M. Jučas, Vilnius, 1962, p. 37–44.

jas (vargu ar su valstiečiu Hanusas būtų taręsis dėl žemės ribos). Gali būti, kad į girią už Vyžuonos upės jis atsikėlė iš vietovės, esančios netoli Jūžintų, kur buvo Neliūbiškio dvarelis.

XVI a. pradžios dokumentas jau prabyla ir apie valstiečius, gyvenusius tarp Vyžuonos upės ir Kuršo sienos. Minėtųjų Kasutėno ir Pilkelio tarnybos žemė prieina ir prie Juodupės upelio, ir prie Kuršo sienos. Galimas dalykas, kad Matulis Kasutėnas ir jo sūnus Kasparas buvo Kastėnų giminės, gyvenusios šiose apylinkėse vėlesniais amžiais, protėviai. Pusę tarnybos tarp pono Rajeckio valstiečių ir bajoro turėjo *Mikia Aukšla konapis*. Pravardė *konapis* kažkodėl užrašyta mažąja raide (o gal Aukšla taip pat ne pavardė, o pravardė?), veikia kilusi iš daiktavardžio *kanapė*, o ne *kanopa*. Gali būti, kad Mikė (Mikia jis veikiausiai užrašytas tarmiškai) Aukšla Konapis ir jo sūnus Grigas buvo ir XX a. gyvenusių Onuškie apylinkėse Kanopų (jie XVIII a. buvo rašomi *Kanapa*) protėviai. Rytinėje Čedasų ežero pusėje, kuri turėjo priklausyti Hanušikiams, minima Petro Norveišio tarnyba Jakubiškis, taip pat daugiau kaip penkis valakus ariantis ir šienaujantis Petras Mainėiva su keturiais sūnumis. Vėliau čia atsiras Mainėivų kaimas, tebesantis iki šių dienų. Jo pavadinimas kito (XVIII a. buvo vadinamas Maneivomis, vėliau vėl Mainėivomis, o naujausiame Rokiškio krašto žemėlapyje vėl grįžtama prie Maneivų pavadinimo). Inventoriuje paminėtas ir nedidelis Hanušikių sklypas, kurį dirbo Masius Keblūnas, turėjęs sūnų Matulį, dukteris Daratą, Barborą, Haną ir Agniešką.

Panemunio dvaro 1609 m. inventoriuje minimų Hanušikių apylinkėse gyvenančių valstiečių sąrašą pratęsia 1618 m. sudarytas Kazliškėlio dvaro inventorių. Jame užrašyta Gineišių tarnyba Hanušikiuose, kur Stanelis Gineiciūnas turi keturis valakus žemės, besiribojančios su Čedasų pavaldiniais. Riba eina Kūkie upeliu per balą ir kapčių prie Juodupės upelio iki Romeikių tarnybos ir grįžta vėl prie Kukio upelio³⁸. Gineišių tarnyba pagal aprašymą atitinka vietovę, kur vėliau įsikūrė Ginotų kaimas. Jo dalis dar XVIII a. priklausė Koscialkovskiams, kitados valdžiusiems Kazliškėlio dvarą. Romeikių tarnyba galėjo duoti pradžią Remeikių kaimui, kuris ir dabar vadinamas Remeikiais.

Abu inventoriai rodo, kad žemėse į šiaurę nuo Vyžuonos XVII a. pradžioje dar nebuvo įvykdyta Valakų reforma. Valstiečiai dar gyveno ikivalakinės sistemos tarnybomis, dirbo ir šienavo po kelis valakus žemės. Gatviniai kaimai šiuose inventoriuose dar neminimi.

Dar viena XVI a. problema: greta Astikų Hanušikių dokumentai mini Rokiškio Krošinskių Hanušikius. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomi XIX a. padaryti Rokiškio dvaro dokumentų nuorašai. Viena nušviečiama, kaip Jono ar Ivano Krošinskių sūnus Petras gavo Rokiškio, Vederynės, Aknystos ir, atkreipkime dėmesį, Hanušikių dvarus³⁹. Kyla klausimas, kur buvo Krošinskių Hanušikiškis. Ši valda galėjo būti tarp Vyžuonos upės ir Aknystos, kuri Krošinskiams priklausė nuo XVI a. vidurio. Latvių istorikė Mārīte Jakovleva Rygos archyve surado dokumentus, kurie liudija, kad Žygimantas Augustas iš Livonijos ordino žemių, užstatytų karaliui, atskyrė Aknystos dvarą ir kaip leną atidavė Jonui Krošinskiui⁴⁰. Tad

³⁸ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), Senieji aktai 14205, l. 344^v.

³⁹ VUBR, f. 5, b. 28, l. 230.

⁴⁰ Яковлева М. Вопрос о отношениях Герцогства Курляндия и Великого Княжества Литовского в XVI–XVII в. в., *Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis palikimas*, Vilnius, 2004, p. 104.

Hanušiškiais galėjo būti vadinama ta Krošinskių valdos dalis, kur buvo Alėknų, Raupių, Čeičių kaimai. XVI a. ir net XVII a. pradžioje tą patį pavadinimą turėjo kelios vietovės. Tuo metu Rokiškiu buvo vadinamas pats Rokiškis, Rokiškėlės ir net Lūkštų dvaras.

4. Grėsmingas XVII šimtmetis

XVI šimtmetis etninėje Lietuvoje buvo palyginti ramus. Žinoma, tarp didikų vyko visokie kivirčiai, kurie skaudžiausiai atsiliepdavo jų pavaldiniams. Tačiau svertima kariuomenė per visą šimtmetį nebuvo įkėlusios kojos į centrinę Lietuvą. Tiesa, per 1558–1582 m. Livonijos karą maskvėnų kariuomenė, nusiaubusi didžiąją Livonijos dalį, užėmusi Polocką, kėsinosi ir į Šiaurės Rytų Lietuvą. Bet ryžtingi Stepono Batoro žygiai šią grėsmę pašalinio.

Padėtis smarkiai pasikeitė, kai dėl prekybos kelio Dauguvos upe valdymo prasiėjo karai su Švedija. Tiesa, pačioje XVII šimtmečio pradžioje kovos vyko latvių ir estų gyvenamose žemėse. 1605 m. Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujama Lietuvos kariuomenė sumušė kelis kartus didesnę švedų dalinį. Bet 1625 m. metų vasarą švedai įsiveržė į šiaurinę Lietuvą ir užėmė Biržų pilį, Neretą ir Čedasus. Per 1655–1660 m. Šiaurės karą švedų ir Maskvos kariuomenės užėmė didžiąją Lietuvos dalį, ir tik su dideliu vargu ir nuostoliais Lietuvos kariuomenei pavyko okupantus išstumti. Okupacija buvo labai grėsminga. Rusijos caras Aleksejus Michailovičius, laikydamas save Vytauto dukters Sofijos palikuoniu, apsiskelbė Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, ir Vilniaus magistratas kreipėsi į jį kaip į valdovą, prašydamas spręsti miestui svarbius klausimus.

Didelė nelaimė buvo ir dažnos maro epidemijos, jas lydėję badmečiai. Maras buvo pasirodęs pačioje XVII a. pradžioje, vėliau – 1625 ir 1655 m. Bet ne vien maras siaubė dvarus ir kaimus. Juos teriojo ir savi kariai, kurie dažnai, negaudami algų ir stokodami maisto, plėšė dvarus ir kaimus, atiminėjo grūdus ir gyvulius, ir taip sunkiu visiems metu didino bado grėsmę, žlugdė ūkį.

1604 m. Vilkmėgės pilies teisme užregistruotas dokumentas, kuris byloja apie nelaimės, įvykusias Kraštų dvare prie Hanušiškių. Jame rašoma, kad 1603 m., mirus maru dvaro savininkui Stanislovui Serafimovičiui ir jo žmonai, valda perduodama globoti Stanislovo broliui Jonui, nes mirusių dvarininkų vaikai dar mažamečiai. Iš teismo sprendimo matyti, kad nelaimės palietė ne tik dvarininko šeimą, bet ir valsctiečius. Globėjas įpareigojamas perduoti velionio sūnui Jonui ir dukrai Marintai valsctiečius su sąlyga, jeigu ten jų dar liko po maro ir kareivių siautėjimo⁴¹.

Kaip minėjome, 1609 m., mirus Jonui Astikui, baigėsi Astikų valdymas Hanušiškiuose ir kituose šiai giminei priklausiusiuose dvaruose. Juose pasirodė nauji valdytojai – Duninai-Rajeckiai. Tai buvo iš Lenkijos kilę bajorai, kurie prie Duninų pavardės pridėdavo ir kilmės (iš Rajeco) nuorodą. Duninai-Rajeckiai gavo daugumą tų dvarų, kuriuos, bent jau šiaurinėje Lietuvoje, anksčiau valdė Astikai. Kaip pame name, jau 1609 m. Panemunio dvaro inventoriuje minima su šio dvaro valdomis besiribojanti pono Rajeckio žemė.

Rodos, kad naujasis Hanušiškių dvaro savininkas buvo Hektoras Rajekis. Jis perdavė šią valdą broliui Gede-

⁴¹ Опись документов Виленского центрального архива, Вильна, 1908, выпуск 6, с. 159.

onui, kuris valdė Hanušiškius iki mirties 1654 m. Mirus Gedeonui, Hanušiškiai atiteko jo sūnui Jurgiui Zigmantui Duninui-Rajeckui, vedusiam Eufroziniją Mlečkaite. Jurgis Zigmantas mirė 1688 m. Regis, dvarą toliau valdė jo našlė Eufrozinija, nes žinomas jos 1699 m. pasirašytas dokumentas, kuriuo skiriama žemė ir valstiečiai Hanušiškių klebonui. Žinoma ir tai, kad 1674 m. Zigmanto ir Eufrozinijos Rajeckių rūpesčiu buvo pastatyta Hanušiškių bažnyčia.

Kaip jau minėta, XVII a. svetimos kariuomenės du kartus buvo įsiveržta į Lietuvą. Pirmą kartą – 1625 m. – švedų kariuomenė čia išbuvo neilgai. Tų metų rugpjūčio 1 d. švedai užėmė Gedeono Rajeckio Čedasų dvarą, rugpjūčio 3 d. – Neretą. Per visą rugpjūtį švedai su nevienoda sėkme kovojo su Biržų pilies gynėjais. Rugsėjo 7 d. Biržų pilis pasidavė, bet jos gynėjai buvo išleisti su ginklais ir vėliavomis.

Tų pačių metų rugsėjo pradžioje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmonas Kristupas Radvila, sutelkęs kariuomenę Anykščiuose, per Svėdasus ir Rokiškį patraukė su ja į pasienį. Rugsėjo 16 d. jam pavyko iš švedų atsiimti Neretą, o rugsėjo 17 d. – Čedasus. Skubėjusi į pagalbą švedų įgulai Čedasuose dalinį sumušė Vilkmėrgės apskrities bajorų pašauktinės kariuomenės dalinys, vadovaujamas dvaro savininko Gedeono Rajeckio.

Štai kaip šie įvykiai aprašyti Kristupo Radvilos dienoraštyje:

„17 dieną prieš žmonės, kurie Čedasuose buvo, mūsų šeimoms pasidavė, dalį jų, kurie su mumis norėjo pasilikti, Jo Malonybė kunigaikštis įsakė su visais daiktais pasiųsti į Selburgą. Čedasai, pono Rajeckio dvaras, įtvirtintas, turi pylimą ir apsuptas vandens“⁴².

Toliau dienoraštyje rašoma, kad švedų karalius Gustavas su 3 tūkstančiais kareivių patraukė į Neretą, kad duotų atkirtį, bet sužinojęs, kad etmonas toliau žygiuoti nesirošia, pasuko atgal, tačiau

„18 dieną pasiuntė kažkiek savo žmonių, kuriuos ponas Rajeckis tą pačią dieną ten pat sumušė, bet tuo tarpu kiti sudegino Giedraičio Panemunį ir keletą kaimų“⁴³.

Per pusantro mėnesio švedai nusiaubė ir platesnes apylinkes. Tyrinėjęs šio karo įvykius istorikas Deimantas Karvelis Varšuvos vyriausiojo senųjų aktų archyvo Radvilų fonde rado šių įvykių liudininko atsiminimus. Juose rašoma:

„<...> visus žmones apėmė tokia didelė baimė, kad pradedant Dyneburgu (Daugpiliu – B. D.), kelyje į Rokiškį, Panemunį, Pandėlį visi išbėgiojo, 10 mylių spinduliu namuose nerasi nė vieno valstiečio“⁴⁴.

Dešimt mylių – tai apie 70 kilometrų. Vadinasi, ruožas nuo Daugpilio iki Pan-

⁴² Księżca Krzysztofa Radziwiłła Hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego Sprawy wojenne i polityczne. 1621–1632, Paryž: wydanie Biblioteki Polskiej, 1859, s. 521.

⁴³ Ten pat, p. 522.

⁴⁴ Karvelis D. Švedai Radvilų Biržų kunigaikštystėje 1625–1627 metais, Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis paveldas, Vilnius, 2004, p. 95.

dėlio, o gal ir toliau, apėmė kraštus nuo Kuršo sienos iki Anykščių. Tokiai baimei buvo pagrindo. Minėtasis įvykių liudininkas rašė, kad švedai siaubė kaimus prie Čedasų ir Panemunio ir patį Panemunį, pirmiausia grobdami gyvulius, o žmonių neliesdami. Biržų dvaro administracija suskato gelbėti dvaro gyvulius, varydama juos į piečiau buvusias Radvilų valdas: Šetekšnas, Alantą, Výžuonas. Tų pačių metų rugsėjo mėnesį švedai sudegino Salamiestį, Kupiškį ir daugelį kitų vietovių.

Praėjo trisdešimt metų. Lietuvą vėl aplankė neganda. Tik šį kartą daug baisesnė. Ji apėmė ne tik Lietuvos šiaurės rytų pakraštį, bet visą kraštą. Ir užėjo ne keletui mėnesių, bet keleriems metams. 1655 m. rugpjūčio mėnesį į etninę Lietuvą įsiveržė maskvėnų kariuomenė, vadovaujama paties caro Aleksejaus Michailovičiaus. Ji užėmė Vilnių, Kauną, Gardiną. Rusų neužimtą Lietuvos dalį tą patį rudenį užėmė švedai. Per Rokiškio kraštą ėjo skiriamoji rusų ir švedų riba. Maskvėnų įgula įsitvirtino Čedasų pilyje. Okupuotą kraštą, plėšiamą užkariautojų, nusiaubė badas ir maras. Istorikai apskaičiavo, kad per 1655–1656 m. badą, marą ir kitas nelaimes Lietuvoje išmirė apie 48% gyventojų⁴⁵.

Neturime konkrečių žinių, kaip šios nelaimės palietė Hanušiškių apylinkes. Tačiau maskvėnų įsitvirtinimas Čedasuose, iš kur jie pasitraukė tik 1659 m., leidžia manyti, kad ir Hanušiškių dvare neliko kaimo ar net sodybos, kurių po kelis kartus nebūtų apėję plėšrūs okupantų tiekėjai. Jeigu jie sugebėdavo pasiekti net Kupiškio apylinkes ir ten priversdavo vieno dvaro valstiečius talkininkauti jiems plėšiant kitą dvarą, tai bent keliolikos kilometrų spinduliu aplink Čedasus visi dvarai ir kaimai turėjo būti šluote iššluoti.

Maža to, 1657 m. vasario mėnesį, kai švedų kariuomenė jau buvo išstumta iš Lietuvos, jų kariuomenės dalinys, vadovaujamas pulkininko Tolės, vėl įsibrovė į šiaurinę Lietuvos pakraštį ir sunaikino Rokiškį, Užpalius, Obeliūs. Pulkininko Tolės dalinio kelias iš Revelio (Talino) į Rokiškį veikiausiai ėjo pro Hanušiškius.

Gedeonas Rajeckis mirė 1654 m. Hanušiškių dvaras atiteko jo sūnui Jurgiui Zigmantui, kuris ir valdė jį negandų kupiniais metais. Tačiau norisi grįžti prie prieštaringo, bet įdomaus Gedeono asmens. Pirmosios žinios apie jo elgesį dvaruose prie Kuršo sienos nežadėjo nieko gera. 1618 m. Vilkmėrgės pilies teisme buvo užregistruotas Gedeono Rajeckio kaimyno Mikalojaus Vroblevskio skundas. Rodos, tai buvo smulkus šlėkta, nes Rajeckio pasiūsti tarnai jį rado ariantį savo lauką, atėmė kumelę, o jį patį surištą atvedė į Čedasų dvarą, sukaustė grandinėmis ir uždarė į rūšį. Rajeckio įsakymu vedamas į kartuves, jis sugebėjo pasprukti. Vilkmėrgės pilies teismas paskyrė Rajeckiui didelę pinigų baudą ir dvylika savaičių kalėjimo. Bet šis apskundė Vilkmėrgės teismą Vyriausiam Lietuvos tribunolui, į kurio posėdį net ir neatvyko⁴⁶. O tuo tarpu suaktyvėjo karas su švedais, Rajeckio vadovaujamas dalinys irgi patraukė į jį. Netrukus jis paskiriamas Piarnu kaštelionu, vėliau – Minsko kaštelionu ir Minsko vaivada. Gedeonas Rajeckis buvo aktyvus LDK reformatų evangelikų veikėjas.

Mums Gedeonas Rajeckis įdomus ir kaip galimas reto XVII a. pirmosios pusės ekonominio traktato autorius. Tai dokumentas, kurį lenkų istorikas Bohdanas Baranovskis rado Ukrainos moks-lų

⁴⁵Kiaupa Z. *Lietuvos valstybės istorija*, Vilnius, 2004, p. 120.

⁴⁶Avižonis K. *Bajorai valstybiniam Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, Kaunas, 1940, p. 302; *PSB*, t. XXX/3, zeszyt 126, s. 471.

akademijos bibliotekoje ir paskelbė lenkų moksliniame žurnale⁴⁷. Lenkiškai jis vadinosi „*Obserwacyje ekonomiczne doświadczone*“. Lietuviškai jį galima būtų pavadinti „Patyrimo patikrintais ekonominiais stebėjimais“. Traktate, kurio labiausiai tikėtiniu autoriumi B. Baranovskis laiko Gedeoną Rajeckį, rašoma apie savo dvarus kaip esančius prie Inflantų sienos. Iš teksto matyti, kad rašo ne smulkus šlėkta, valdantis keletą valstiečių kiemų, o didikas, turintis keletą dvarų. Iš tikrųjų Gedeonui Rajeckiiui priklausė ne tik Hanušiškiei ir Čedasai, bet ir Panemunis, Pandėlys, Aukštadvaris, arba Bobojedovščina, Jūžintai. „Stebėjimų“ autorius samprotauja, kaip turi būti tvarkomas žemės ūkis, aptaria geriausius sėjos terminus, pataria, kaip reikia tvarkyti sodus, daržus, bitynus, tvenkinius, kaip turi dirbti dvarų administratoriai ir tarnautojai, kaip jie turi elgtis su valstiečiais. Rajeckis neslėpdamas rašo, kad aptardamas ūkio tvarkymo klausimus, jis remiasi patikrintu anksčiau gyvenusių žmonių, tarp jų ir valstiečių, patyrimu. Iš traktato galima pasisemti informacijos apie pasienio dvarams priklausiusių valstiečių ūkininkavimo būdą, kaimo ir dvaro santykius ir net dvasinį kaimo žmonių pasaulį.

Rajeckis užrašė beveik pusę šimto oro spėjimų, derliaus, gerų ar blogų metų ir net karo prognozavimo būdų, remdamasis, kaip pats nurodo, netgi paprastų valstiečių patyrimu. Reikia manyti, kad tai pirmasis ar bent vienas iš pirmųjų rašytinių liaudies meteorologijos šaltinių. Štai keletas prognozių:

- kai laukiama lietaus, avys smarkiau atrajoja, o jų žarnose girdėti gurgimas;
- prieš lietų gyliai, o labiausiai musės puola arklius, galvijus ir žmones ir pikčiau nei įprasta gelia;
- prieš lietų druska drėgsta;
- kruopos prieš lietų prie puodo labiau prisvylla negu geru oru;
- jautis orą šnervėmis gaudo, uosto ir prieš plauką laišosi – lis;
- kregždės virš vandens laksto, vandenį paliesdamos, ir sparnų galais jį tarsi raižo – lis;
- raudonas tarsi degantis debesys prieš saulėlydį reiškia vėją;
- gerą orą žada ryškiai šviečiantis mėnulis ir žvaigždės;
- saulė vakare gražiai ir švariai nusileidžianti, o rytais švariai ir linksmi pakylanti;
- gerus ir derlingus metus žada paukščiai, jeigu jie, palikdami miškuose įprastas vietas, būriais žaidžia palei kaimus laukuose ir dirvose.

Ateities numatymą traktato autorius sieja su gamtos reiškinių tam tikromis dienomis stebėjimais, iš senųjų žmonių patimais ir patirties patvirtintais:

- per *calendis ianuarii* plačiai raudonuojantis dangus reiškia karą ir blogus orus;

⁴⁷ Baranowski B. *Obserwacyje ekonomiczne doświadczone, z pierwszej połowy XVII w., Kwartalnik historii kultury materialnej*, 1966, nr. 1, s. 37–47.

- šv. Vincento dieną ryškiai šviečianti saulė žada derlingus metus ir visko gausumą;

- graži diena per šv. Paulių žada gerus metus, o jei bus vėjuota, reiškia karą; jeigu apsiniaukusi, reiškia galvijų marą; sniegas ir lietus žada nederlingus metus;

- jei birželį šv. Jono Krikštytojo diena lietinga, bus blogai su bitėmis.

Su oro permainomis, vaismedžių žydėjimu, mėnulio fazėmis Gedeonas Rajeckis sieja ir sėjos darbų laiką. Jis ragina ūkių šeimininkus vos sniegui nutirpus, kas „*mūsų kraštuose kovo pabaigoje ar balandžio pradžioje būna*“, pataisyti per žiemą apšiurusius pastatus, tvoras, užtvankas ir neveluoti su plūgu į laukus. Visus javus, išskyrus žirnius, pataria sėti prieš mėnulio pilnatį, tačiau perspėja, kad nebūtų sėjama į šlapią dirvą. Bet su avižų, kurios „*mūsų kraštuose prie Latgalos anksti pasėtos užauga retos*“, sėja ragina neskubėti, nebent sausose ir gerai mėšlu patręstose dirvose. Geriausia jas sėti birželio pradžioje prieš Dangun žengimo šventę. Autorius primena, kad mūsų kraštuose nemaža naudos duoda linai, ypač jei šeimininkai moka juos gerai išmirkyti ir išdžiovinti. Pataria sėti linus žemose vietose, kuriose avižos blogai dera. Traktate patariama nesėti miežių į šviežiai mėšlu patręštą dirvą, ir iš viso su miežių sėja neskubėti: kol rugiuose pilnos varpos nepamatyti, miežių nesėk. Mėšlą iš tvartų pataria vežti rugiams, o kitais metais į jau patręštą rugieną pasėti miežiai bus geresni, negu šviežiai patręšti.

Aptaręs sėjos agrotechniką, Rajeckis aprašo dar vieną efektingą, bet jau nykstantį gero derliaus gavimo būdą – degintinę žemdirbystę. Gali būti, kad Rajeckio tekstas paliko detaliosią iš pasiekusių mūsų laikus liudijimų apie šį iki tol plačiai naudotą žemdirbystės būdą, kuri visą čia pacituosime:

„Esama taip pat mūsų kraštuose ir tokių įpročių, kai in iunio et iulio (birželį ir liepą – B. D.) kertamas miškas, kas jo turi pakankamai sausose gerose vietose, ir klojamas tvarkingai medis prie medžio taip, jog žemę medžiais taip pridengia, kad (jos) net mažiausio lopinėlio nesimato. Tuo atveju reikia, kad iš karto šakos būtų pakirstos taip, kad kiekviena šaka prie žemės visai prisiglaustų ir žemę padengtų. Rudenį, iki iškris gausiai sniego, apdžiūvę kamienai išpjaujami ir sukraunami į krūvas, kurios žiemą malkoms išvežamos ir yra labai naudingos, kadangi per vasarą gerai sudžiūsta, ir krosnyje jų džiovinti nebereikia. Gi prie žemės prisiglaudusios atliekos, kaip viršūnės ir šakos, kurios malkoms netinka, pasilieka vietoje, kur jos pavasarį, kai žemė gerai išdžiūsta ir ima pūsti sausi vėjai, padegamos. O degėsiai (tvarkomi) skleidžiant anglis ir pelenus į plikas vietas, kur buvo mažiau šakų. Tuo būdu visas laukas ugnies nuvalomas, išdeginant jį iki pat grunto. Taip išdirbtose vietose sėjama iškart į išdagą ir pelenus. O po to šis paviršius bet koku arklų paknisamas, kad kiekvienas grūdėlis būtų uždengtas, o po to pertraukiama eglės (kamieno) akėčiomis, tokiam darbui pritaikytomis. Kviečių ir miežių derlius būna

*geresnis, negu geriausiose mėšlu patręstose dirvoose. Tačiau pridursiu, kad su tokia sėja šeimininkas neveluotų, bet iš karto, prasidėjus pavasariui, tokių darbų imtųsi ir į dar šiltus pelenus sėtų*⁴⁸.

Traktate aptariamas ir bitininkystės bei tvenkinių ūkio tvarkymas. Tekstas rodo, kad Rajeckio dvarų miškuose gyvavo ir drevinė, arba bartinė, ir kelminė, arba kamieninė, bitininkystė, kuri „yra labai naudinga, tuo labiau kad be išlaidų ir didesnio darbo atneša didelę naudą“. Iš traktato paaiškėja, kad XVII a. pirmojoje pusėje dvaruose žuvininkystei plačiai buvo naudojamas tvenkinių ūkis. Autorius pataria į tvenkinius, bent jau prie malūnų, pavasarį įleisti po kelis ikrinius ir pieninius karpius, aiškina, kaip prižiūrėti nerštavietes ir jaunos karpiukus, kaip rudenį po šv. Mykolo išgautyti karpiukus ir suleisti juos į kitus tvenkinius toliau augti, kaip, veisiant kitokias žuvis, prileisti į tvenkinius iš upių, prigaudžius jų bradiniais. Reikia manyti, kad tvenkinių žuvis – tai dvaro nuosavybė. Valstiečiai veikiausiai galėjo žvejoti tik upeliuose ar ežeruose.

Dar vienas netikėtas dalykas – nurodymas, kaip tvarkyti medelyną. Apie jį rašoma ne kaip apie užduotį, o tikrą dalyką. Autorius pataria laukinių vaismedžių daigus susodinti eilėmis sodo kampe, kuri gerai apšviečia saulė ir kur anksti nutirpsta sniegas, ir palikti juos augti visus metus, sodininkui prižiūrint, kad stiebeliai neišsiugdytų šakelių. Kitą pavasarį juos reikia skiepyti. Skiepytojas privalo turėti aštrius įrankius, kad nepažeistų skiepijamų augmenėlių žievės. Paskiepijus kultūrines šakeles, sudūrimo vietą siūlo patepti vašku, derva ir apvynioti beržo tošele taip, kad iš viršaus nebūtų užspausta, o iš apačios syvai maitintų augmenį. Jeigu skiepijimas pavyko, trečiaisiais metais sodinuką galima perkelti į nuolatinę vietą sode, prižiūrint, kad jis būtų pasodintas taip pat atsuktas į pietus ir į šiaurę, kaip augo medelyne. Traktato autorius rašo, kad sodininkas privalo turėti ežias, į kurias rudenį sodintų įvairių vaisių sėklas, tarp kurių jis mini abrikosus, trešnes, vengriškas slyvas.

Traktatas užbaigiamas nurodymais dvarų administratoriams ir kitiems pareigūnams, kaip tvarkyti dvaro gyvenamąsias patalpas, prižiūrėti dvarininko turta, ko reikalauti iš tarnų, kaip elgtis su valstiečiais. Jis rašo, kad reikia būti teisingiems su kaimynais, saugoti savuosius nuo skriaudų. „Valstiečius laikyti reikiamoje baimėje ir paklusnybėje“, – nurodo Rajeckis. Nurodymas trumpas, bet pakankamai aiškus. Jeigu Rajeckio Čedasų dvare stovėjo kartuvės, į kurias buvo vedamas šlėkta Mikalojus Vroblevskis, tai įrengimų valstiečiams plakti ar kitaip kankinti buvo neabejotinai daugiau. Gal dėl to nėra atsitiktiniai ir valstiečių pabėgimo iš jo dvarų atvejai. Štai 1620 m. Gedeonas Rajeckis skundžia teismui Kupiškio dvaro savininką Aleksandrą Korviną Gosievskį, kad jis savo dvare slepia atbėgusius su turtu ir šeimomis Čedasų pavaldinius⁴⁹.

Gedeono Rajeckio traktate yra dar vienas įdomus, nors nesureikšmintas dalykas: duodami nurodymai dėl valstiečių, sėjančių dvaro dirvoje: „Sėjai turėki patikimų ir, jei įmanoma, *prisiekusių valstiečių* (pabraukta mano – B. D.)“⁵⁰. Visas traktatas ragina labai rūpestingai įdirbti dirvą sėjai. Pasirodo, jai reikalingi patikimi ir *prisiekę* valstiečiai. Su baudžiauninko priesaikos fenomenu (ne

⁴⁸ *Ten pat*, p. 40–41.

⁴⁹ Опись документов Виленского центрального архива, Вильна, 1912, выпуск 9, с. 352.

⁵⁰ Baranowski B. Obserwacje ekonomiczne doświadczone z pierwszej połowy XVII w., *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 1966, nr. 1, s. 46.

liudijant teisme, o einant lažą) susiduriame pirmą, tačiau ne paskutinį kartą. 1791 m. Hanušiškių dvaro inventorius rodo, kad, praėjus pusantro šimto metų po sėjėjų priesaikos paminėjimo, šiame dvare ji igavo labai konkrečias formas: minėtame dvaro inventoriuje randame sėjėjų sąrašą (kaimas, vardas ir pavardė) ir *lietuvišką sėjėjo priesaikos tekstą*.

Degintinio dirvos ruošimo sėjai būdo aprašymas netiesiogiai liudija, kad Rajeckio dvaruose dar neįvykdyta ar bent nebaigta vykdyti Valakų reforma. Juk mišką kirsti ir jį deginti ruošiant dirvą sėjai gali tarnybos šeimininkas, kuriam, be ariamos žemės ir pievų, priklauso ir nemažas miško plotas. Sukeltiems į gatvinius kaimus ir apdalintiems po valaką suskirstytos į režius skirtinės žemės baudžiauninkams toks žemės ruošimo sėjai būdas darosi nebeįmanomas.

5. Hanušiškių parapijos steigtis

Kol nebuvo pastatyta Hanušiškių bažnyčia ir įsteigta parapija, jos gyventojai veikiausiai gyveno tarp degraduojančio senojo lietuvių tikėjimo ir dar neįsitvirtinusios krikščionybės. Suprantama, bajorai, nepriklausomai nuo to, ar jie priklausė katalikams, ar reformatams, buvo krikščioniškesni. Bet valstiečiai vargu ar galėjo susipažinti su krikščionybės dogmomis, nes bažnyčios buvo toli, o kunigų mažai.

1604 m. Vilniaus kolegijos dvasininkai, lančę įvairias Lietuvos vietas, užrašė dienoraštyje:

„Tie Lietuvos gyventojai, kurių nepasiekia mūsų veikla, taip stokoja kunigų pagalbos, kad ne tik nežino katalikų tikėjimo paslapčių, bet ir apie patį Dievą beveik nieko nenutuokia. [...] Kai kurie žmonės šalia dangaus Dievo turi dar ir namų dievus, kuriems nustatytu metu turi įprotį nešti įvairias aukas. [...] Šie žmonės taip netekę proto, kad tiki dievais esant žalčius, kuriuos laiko namuose ir labai žiūri, kad kas nenukriaustų“⁵¹.

Senajo tikėjimo apraiškų jėzuitai daugiausia rasdavo šiauriniame Lietuvos pasienyje. Tiesa, Hanušiškiei jų dokumentuose neminimi, bet vargu ar padėtis čia daug kuo skyrėsi nuo kitų Kuršo pasienio vietovių.

Bet ir Šiaurės Rytų Lietuvoje pamažu plėtėsi bažnyčių tinklas. Didžiojo kunigaikščio Aleksandro rūpesčiu Rokiškyje 1500 m. buvo pastatyta bažnyčia ir įsteigta parapija. Po keliolikos metų bažnyčia buvo pastatyta Čedasuose. 1622 m. į Čedusus atvyko didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senajo siūstas Vilniaus kaštelionas Mikalojus Gindvilaitis spręsti ginčo dėl žemės ribų prie Vyžuonos upės tarp Anykščių klebono žemės ir Grigaliaus Astiko Čedasų dvaro. Atvykusius į Čedusus Vilniaus kaštelioną ir Anykščių kleboną Vaitiekų pasitiko Astiko vietininkas Kalėda ir Čedasų klebonas. 1591 m. bažnyčia buvo pastatyta Pandėlyje, 1620 ar 1622 m. – Panemunyje. Tiesa, 1618 m. sudarytas Kazliškėlio dvaro inventorius jau mini šio dvaro kaimynystėje Panemunio kunigams priklausiusį Mitlėnų kaimą⁵². 1629 m. bažnyčia buvo pastatyta Obėliuose.

⁵¹ Lebedys J. *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius, 1976, p. 205.

⁵² LVIA, SA 14205, l. 342^v.

Reformacijos sąjūdis sutrikdė valstiečių christianizaciją. Šio sąjūdžio tyrinėtoja istorikė Ingė Lukšaitė daro prielaidą, kad reformatai buvo užvaldę Panemunio, Čedasų, Salų bažnyčias⁵³. Valstiečiams pasidarė nebeaišku, kurių kunigų, kritikuojančių vieni kitus, mokymą reikia laikyti tikru.

Artimiausia Hanušiškių dvarui ir jo teritorijoje gyvenusiems žmonėms buvo Čedasų bažnyčia. Bet nėra aišku, ar ši bažnyčia veikė visą laiką, ar su pertraukomis. Rodos, kad XVII a. pabaigoje ji neveikė, nes čedasiškių kūdikiai buvo krikštijami Hanušiškių ir Panemunio bažnyčiose.

Problemiškas klausimas ir dėl Hanušiškių bažnyčios pastatymo laiko. Kunigas Leonardas Tamašauskas, 1940 m. parašęs Onušio parapijos istoriją, teigė, kad pirmąją katalikų bažnyčią Hanušiškiuose 1600 m. pastatė Mlečkienė kartu su Rajeckiu. 1940 m. Onušio klebonas galėjo turėti turtingą parapijos archyvą. Jis analizuoja 1680 m. pradėtą rašyti parapijos metrikų knygą. Iš Aleksandro donacijos dokumento jis žino ir Hanuso Gailiminaičio istoriją. Gali būti, kad klebonas turėjo kokį nors mums dabar nežinomą dokumentą apie bažnyčios statybą ar bent ketinimą ją pastatyti 1600 m. Tačiau kyla ir abejonių, ar nebus supainiojęs jo minimos Mlečkienės su šimtu metų vėliau gyvenusia Eufrozinija Mlečkaite-Rajeckiene, kuri 1699 m. užrašė Hanušiškių klebonijai keletą valstiečių ir skyrė pinigų jai išlaikyti. Vargu ar 1600 m. jai galėjo priklausyti Hanušiškiai, nes dar buvo gyvas senasis šio dvaro savininkas Jonas Astikas. Be to, ir Mlečkienės XVI ir XVII a. sandūroje šiose apylinkėse negirdėti.

Gali būti, kad tuo metu Hanušiškių dvare buvo pastatyta koplyčia, į kurią dvarininkas ar dvaro administratoriai retkarčiais pasikviesdavo kunigą iš kaimyninės parapijos. Juk koplyčių vietoje vėliau neretai buvo statomos bažnyčios. Apylinkės krikščioniškumo pėdsakų randame 1618 m. sudarytame Kazliškėlio dvaro inventoriuje, kur rašoma apie dvaro žemės paribyje stovinčius medžius su kryžiais. Prie Apaštėlės upelio netoli Ráikėnų kaimo minimi beržas ir ažuolas su kryžiais, o netoli Lakštenės ir Vyžuonos upių – didelis ažuolas su kryžiumi⁵⁴. Vargu ar šie kryžiai medžiuose buvo naudojami dvaro žemių ribai žymėti, nes ir kitur prie ribų minimi ažuolai, tačiau apie kryžius ar kitokius religinius simbolius juose nieko nesakoma. Lenkų istorikas Marcelis Kosmanas, aptardamas senojo lietuvių tikėjimo nykimą, rašė, kad akmenys, medžiai, šaltiniai, kurie senovės lietuvių buvo laikomi šventais, po Lietuvos krikšto buvo pradėti „krikščioninti“, pastatant prie jų kokį nors krikščionybės simbolį⁵⁵. Šia prasme reikšmingas padavimas, kad ant senųjų kapų kalno – aukščiausios miesto vietos, kur buvusi senovės lietuvių šventykla su aukuru, buvo pastatyta pirmoji Hanušiškių bažnyčia. Tokia buvo Lietuvos krikščioninimo praktika: bažnyčios statomos senovės lietuvių šventvietėse. Ryškiausias atvejis – vietos parinkimas Vilniaus katedrai, galbūt parodęs pavyzdį visai Lietuvai.

Prisiminkime, kad Gedeono Rajekio ekonominiame traktate dvarų administratoriai įpareigojami laikyti baudžiauninkus baimėje ir paklusnybėje. Kartu administratoriams patariama: „Pagal jų (baudžiauninkų – B. D.) bažnytinę priklausomybę su klebonu pasitarti“⁵⁶. Regis, Rajekis laikėsi požiūrio, jog XVII a. pir-

⁵³ Lukšaitė I. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis*, Vilnius, 1999, p. 582–586.

⁵⁴ LVIA, SA 14205, l. 344, 344^v.

⁵⁵ Kosman M. *Drogi zniku pogaństwa u Baltów*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1976, s. 241.

⁵⁶ Baranowski B. *Obserwacje ekonomiczne doświadczone, z pierwszej połowy XVII w.*, *Kwartalnik historii kultury materialnej*, s. 46.

mojoje pusėje baudžiauninkai jau priklauso kuriai nors parapijai ir kad dvasininkai jau turi įtakos jų santykiams su dvaru.

Šis neaiškus laikotarpis baigėsi 1674 m., kai Jurgis Zigmantas Rajeckis su žmona Eufrozinja Mlečkaite pastatė Hanušiškių bažnyčia, o po metų parūpino jai varpą⁵⁷. Įdomus faktas, kad katalikų bažnyčios fundatorius buvo aktyvaus reformato Gedeono Rajeckio sūnus. Istorikai nežino, kada jis perėjo į katalikus. Tačiau Hanušiškių bažnyčios pastatymo metais tai jau buvo įvykę.

Bažnyčia, pastatyta ant kalno, kurį dabar supa kapinės, buvo mūrinė. Galimas daktas, kad iš pradžių ji nebuvo materialiai aprūpinama. Galbūt dėl to neturėjo ir klebono, nes 1680 m. pirmąją metrikų knygą pradėjo rašyti vikaras (*comendarius*) Christoforas (Kristupas) Sekstas Jankevičius. Gali būti, nors iš dokumentų to nematyti, kad pradžioje Hanušiškių bažnyčia veikė Rokiškio bažnyčios filijos teisėmis.

Praejus dvidešimt peneriems metams po bažnyčios pastatymo, Hanušiškių dvaro savininkė Eufrozinja Mlečkaitė-Rajeckienė ėmėsi aprūpinti jos ūkį. 1699 m. ji pristatė barokiškai iškilmingai surašytą savo donaciją Vilniaus vyskupui. Joje rašoma:

„Aš, Eufrozinja Mlečkaitė-Jurgienė-Zigmantienė-Rajeckienė, Vilkmėrgės Maršalienė [...], matydama Dievo garbei reikšmingą dalyką, mano širdžiai Dievo Malone perduotą, kadangi mano Hanušiškių valdoje Vilkmėrgės apskrityje pastatyta bažnyčia pasiliko be klebono [...], savo gera valia ir niekam kitam neįkalbėjus, iš mano nuosavų valdų atskyrusi nuo mano Hanušiškių dvaro tam tikrą žemės dalį, tai yra tokį užusienį, netoli bažnyčios esantį, kuriame iki tol gyveno mano žemionis, vardu Kristupas Broimeris, išsikėlęs iš jo, tą sodybą ir visą žemę, pievas ir miškus, su viskuo, ką jis ten turėjo, taip pat pridėdama iš to paties savo dvaro tris valstiečius, nuo Gaidelių kaimo atskirtus, pusvalakiuose gyvenančius, vardais Motiejus Gaidys, Martynas Gaidys, Matulis Muižnikas, su žmonomis, vaikais, žemėmis, pastatais ir prievolėmis [...] Aš pati, o po manęs ir mano palikuonys, kuriems tas Hanušiškių dvaras bus užrašytas, atiduodame“⁵⁸.

Dvaro savininkė taip pat paskyrė bažnyčiai tris tūkstančius auksinių. Dokumentą savo parašais paliudijo keletas bajorų, o savo parašu ir antspaudu patvirtino Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis. Taip buvo galutinai įtvirtintas Hanušiškių parapijos įsteigimas.

Bet grįžkime prie Christoforo Seksto Jankevičiaus pradėtos 1680 m. rašyti Hanušiškių parapijos krikšto metrikų knygos. Dabar ji saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve⁵⁹. Tai stora, įrišta kietais odos viršeliais knyga, pagal užrašymą turinti apimti 1680–1740 ar 1741 metus. Gali būti, kad vyskupija centralizuotai aprūpino parapijas tokiomis knygomis, nes archyve yra ir daugiau taip įrištų metrikų knygų. Deja, Hanušiškių parapijos metrikų knyga gerokai nukentėjusi: dalis puslapių sulieti ir praktiškai neįskaitomi, dalis išblukę, galbūt buvo rašomi prastu rašalu, dalis surašyta labai sun-

⁵⁷ Misius K., Šimkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios. Žinynas*, Vilnius, p. 304.

⁵⁸ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3367, l. 3–4.

⁵⁹ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12.

kiai skaitomu braižu. Pirmasis knygos lankas buvo išplyšęs ir dabar išiūtas į knygos pabaigą. Kaip buvo priimta XVII ir XVIII šimtmečiais, krikšto įrašai padaryti lotynų kalba. Šioje knygoje galima rasti daug informacijos apie Hanušiškių parapijos kaimus, juose gyvenusius žmones. Kartais ši informacija peržengia Hanušiškių parapijos ribas, nes krikštijami vaikai iš tolesnių vietovių: Kuršo (*de Curlandiae*) ar net Žiemgalos (*de Semigaliae*). Krikšto tėvų taip pat pasitaikydavo iš kitų parapijų.

Be abejo, daugiausia vaikų buvo krikštijama iš artimiausių vietovių: pačių Hanušiškių, Remeikių (kunigas rašė gal net taisyklingiau negu dvaro raštininkai: *de Remeikie*, o ne *Romeikie*, kaip buvo rašoma dvare), Ginotų (*de Ginoce*), Prūsėlių (*de Prusale*), Armonių (*de Arimoni*). Hanušiškių kunigas ilgai svarstė, kaip užrašyti Didsodę. Iš karto rašė *de Magno oppido* (iš didelio miesto, gyvenvietės), vėliau lenkiškai – *de Wielkiej*, pagaliau lietuviškai – *de Dydsodzia*.

Krikštijamų kūdikių pamažu daugėjo. Galbūt jau buvo įveikta demografinė krizė, sukelta XVII šimtmečio viduryje vykusių kovų, bado ir maro. Apie 1700–1705 m. vaikų buvo pakrikštijama daugiau kaip po šimtą. Bet įsisiautėjo Šiaurės karas: į Lietuvą vėl įsiveržė Švedijos kariuomenė, čia šeiminkavo ir Augusto Sakso sąjungininko Rusijos caro Petro I daliniai, vyko kivirčiai tarp Lietuvos didikų. Vėl prasidėjo badas ir maras. Krikštų ėmė karštligiškai mažėti. 1709 ir 1710 m. knygoje užregistruota tik po dešimtį krikštijamų kūdikių, 1710 ir 1712 m. neužrašyta nė vieno. 1714–1721 m. metinis krikštų skaičius neviršija dešimties. Tik nuo 1722 m. jų ima daugėti.

Kunigas Leonardas Tamašauskas apie šį laikotarpį rašė:

„XVIII amžius buvo nelaimingas – onuškiečiai patyrė daug nelaimių: plėšikavo švedai, rusai, buvo keleri nederliaus metai, šaltos žiemos. Žmonės slapstydavosi miškuose, mirė nuo šalčio, bado, raupų, dizenterijos epidemijų, maro. Tada ir bažnyčios veikla buvo menka. Buvo laikotarpių, kai Onušio bažnyčia neturėjo kunigo. Ją pripuolamai aptarnaudavo Panemunio vienuoliai. 1722 m. kunigas Matas Janavičius čia išbuvo 5 metus. 1730–1732 m. nebuvo nė vieno metrikų įrašo. 1734–1739 m. klebonu buvo Antanas Vištanavičius. Tuo laikotarpiu tebūta 20 krikštų, o 1737 m. neužregistruota nė vieno. 1739–1748 m. – vėl tuščias tarpas. 1740 m. tebuvo trys krikštai, o 1741 m. – 5. Senoji bažnytėlė atrodžiusi vargingai, perlinkusi lyg balnas. 1734 m. Ona ir Konstantinas Chominskiai pastatė naują medinę bažnyčią“⁶⁰.

6. XVIII amžius: Anušiškiečiai – Chominskių valda

XVIII a. dokumentuose greta vietovardžio Hanušiškiečiai vis dažniau ima rodytis vietovardis Anušiškiečiai. Jis buvo pasirodęs jau 1680 m. pradėtos rašyti metrikų knygos pavadinime, kartojasi 1762 m. dvaro inventoriuje ir 1775 m. dūmų surašymo dokumente. Gali būti, kad raštininkams, fiksavusiems šios vietovės pavadinimą, galėjo turėti poveikio ir vietos gyventojų vartojamas vietovardis, nors dokumentų paremti šiam spėjimui nėra.

⁶⁰Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, t. 4, p. 251.

XVIII a. Hanušiškių dvarą įsigijo Chominskių giminė. Kada ir kaip tai įvyko, tuo tarpu žinių nėra. Bet XVII–XVIII a. Vilniaus vyskupijos dokumentų byloje yra užrašas, kad 1755 m. Hanušiškių bažnyčią parėmė Benediktas ir Zofija Ancutaitė – Chominskiai⁶¹. Kaip minėta, praėjus beveik 20 metų, naują bažnyčią pastatė jau kita Chominskių karta – Ona ir Konstantinas.

Chominskiai, gudiškos kilmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų giminė, XVIII a. jau buvo sulenkėjusi ir dalyvavo ne tik valstybinėje veikloje, bet ir lenkiškos kultūros baruose. Chominskių tėvoniiniai dvarai buvo tarp Naručio ežero ir Neries upės. Turėjo jie dvarų ir Švenčionių apylinkėse. Chominskių valstybinė veikla daugiausia buvo susijusi su Ašmenos apskritimi, nors vienas iš jų buvo paskutinis Mstislavlio vaivada⁶². Hanušiškius valdęs Benediktas Chominskis vadinamas Hubsco seniūnu, jo sūnus Konstantinas – Ašmenos pulkininku.

Iš 1762 m. Hanušiškių dvaro inventoriaus, kurį surado istorikas E. Meilus, sužinome, kad šio dvaro savininkas Benediktas Chominskis paliko jį, deja, praskoliną, savo vaikams, kurių vyriausias buvo Konstantinas. Savo, mažamečio brolio Juozapo, taip pat seserų vardu jis už septynis tūkstančius muštų talerių trejiems metams užstatė dvarą Inflančių stalininkui ir teismo paseniūniui Jonui Šadurskui. Ta proga buvo surašytas dvaro inventorių, kuris suteikia nemažai informacijos apie šio dvaro kaimus, jų gyventojus ir prievoles XVIII a. viduryje⁶³.

E. Meilus, aprašęs Rokiškio krašto miestelių praeitį, iš 1762 m. inventoriaus paskelbė tik paties Hanušiškių miestelio gyventojų pavardes, kartu suminėdamas ir dvarui priklausiusius kaimus. Taigi Hanušiškių miestelyje gyveno Kasparas Gudelis, kuris buvo pasitraukęs (*przez poseszł*), o už sodybą mokesčius mokėjo jo name gyvenę svainiai. Kitoje sodyboje gyveno Jonas Šimėnas, baudžiauninkas. Trečioje – taip pat baudžiauninkas Jurgis Mačėnas. Siuvėjiene Mykolienė, gyvenusi ketvirtoje sodyboje, buvo laisva nuo baudžiatvies prievolių, bet vietoje baudžiauninkų mokėtų 12 auksinų mokėjo dvarui 40 auksinų. Penktojoje sodyboje gyveno Jurgis Verbickis, kurio mokesčiai neužrašyti. Šeštojoje sodyboje buvo įsikūręs žydas Šmuila, kuris mokėjo 8 auksinus mokesčių⁶⁴. Taigi teisus buvo kunigas Antanas Šiukšta, po dvidešimties metų aprašęs Hanušiškių bažnyčią, kad

„Hanusiškiai – menkas miestelis su vos keletu gryčių, vienu lauku besiribojantis su Kuršo siena pagal vietinį kelią į Rygą“⁶⁵.

Kaimuose gyvenę žemionys mokėjo dvarui po 25 auksinus ir išdui nuo 6 iki 12 auksinų. Baudžiauninkai mokėjo po 12 auksinų dvarui ir 5–12 auksinų išdui. Tiesa, naujai atsikėlę ir įsikūrę baudžiauninkai mokėjo daugiau – 25–40 auksinų. Į lažą baudžiauninkai ėjo po tris dienas per savaitę (vyras ir moteris). Per šienapjūtę ir derliaus nuėmimą buvo skelbiama 12 talkų dienų, vadinamų *gvoltais*. Per juos iš kiekvienos sodybos į darbus turėjo eiti visi suaugę žmonės, namuose palikę tik vieną ugniai ir vaikams prižiūrėti. Baudžiauninkai ir atsikėlėliai du kartus per metus turėjo vežti į Rygą dvaro ga-

⁶¹ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3367, l. 8.

⁶² *Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1937, t. 5, p. 409–419.

⁶³ LVIA, SA 5140, l. 198–202^v, 203–205^v.

⁶⁴ Meilus E. Rokiškio krašto miesteliai XV–XVIII a., *Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės*, Vilnius, 1999, p. 178.

⁶⁵ LVIA, f. 669, ap. 2, b. 325, l. 1.

minius arba už neatliktą kelionę sumokėti dvarui po vieną muštą talerį. Inventoriuje surašyti Hanušiškių dvarui priklausę kaimai, kuriuose gyveno baudžiauninkai, žemionys ir jau pradėję šiame krašte kurtis sentikiai, kurie nuomojosi sodybas laisvųjų valstiečių teisėmis.

Naujāsodėje (*wieś Nowa*) buvo keturios sodybos: Juozapo Keliuočio (*Kielatys*), Jono Keliuočio, Motiejaus Griškėno ir Mykolo Bulvos. Pastaroji pavardė sutinkama ir vėlesniuose dokumentuose. Gali būti, kad ji transformavosi į pavardę Bulavas, kuri sutinkama šiose apylinkėse ir XX a.

Penkiose **Prūsėlių** kaimo sodybose gyveno žemionys: Petras Čerehovičius, Simonas Rusačekas, Jonas Griškėnas (*Hriškianis*), Jonas Čerehovičius ir Motiejus Filionis. Jie mokėjo dvarui po 25 auksinus nuomos ir 6–12 auksinų izdo mokesčių. Taigi tuometinius Prūsėlius galima vadinti bajorkaimiu.

Ivaniškių užusienyje buvo viena sodyba, kurioje gyveno Jonas Bulva.

Jutkių kaime buvo keturios baudžiauninkų sodybos: Motiejaus Gaidžio, Jono Murelio, Kazimiero Kazamiačkos ir Grigo Popovo. Gali būti, kad valstiečiai, čia pavadinti Mureliais, vėliau vadinosi Muraliais, o Kazamiačkos – Kažemėkais. Be minėtų baudžiauninkų, Jutkiuose gyveno šlėkta, kurio pavardė neužrašyta.

Kiėmiškių kaime buvo taip pat keturių baudžiauninkų ir vieno šlėktos (pavardė neužrašyta) sodybos. Čia gyveno Juozas Liuga, neseniai atsikėlęs Antanas Talius, Jurgis Kastėnas ir Kristupas Baronas (*Baran*).

Posadnikų užusienyje gyveno naujakurys Stanislovas Kastėnas.

Ažubalių kaime buvo baudžiauninkų Savkos Beresnevičiaus ir Jurgio Medžiūno (ar Medziano) sodybos. Chviodoras Lapašinskas, matyt, buvo naujakūrys, nes mokėjo dvarui 40 auksinų. Be to, Ažubaliuose gyveno šlėkta, kurio pavardė neužrašyta.

Gausėnis sodybų buvo **Mainėivų** (rašoma *Maneywy*) kaimas. Jame buvo penki kiemai: Martyno Naujiko (*Nowik*), atsikėlėlio Chviodoro Bykovo, Povilo Maneivos (šią pavardę aptikome 1609 m. Panemunio dvaro inventoriuje), Jono Murnikėlio (*Murniczek*), Jono Kastėno ir Juozapo Bulvos.

Gaidžių kaime, kuris minimas 1699 m. Eufrozinijos Rajeckienės donacijoje, 1762 m. gyveno Andrius Gaidys, Jurgis Gudelis ir Kotryna Ažukova (veikiausiai Ažukukienė; Ažukukis – žmogus, gyvenęs už Kùkio upelio).

Inventoriuje užrašyta trumpu sakiniu, kad dvaro sodybą sudaro visokie pastatai, kurie *ad antiquo in fundo* yra šiame dvare. Frazė *ad antiquo* – nuo senų laikų – rodytų, kad dvaro pastatai nebenaui.

1775 m. vyko dūmų surašymas. Palyginti su 1762 m. užfiksuotomis valstiečių ir bajorų sodybomis, Ašmenos pulkininko Chominskio (jis jau buvo gavęs karines pareigas) Anušiškių (vietovardis vėl užrašytas be *H*) dvare sodybų šiek tiek pagausėjo. Miestelyje tebebuvo penkios. Gerokai pasikeitė Prūsėlių kaimo gyventojai. Vietoje penkių bajorų kiemų 1762 m. po 13 metų čia buvo septynios valstiečių ir viena bajoro Suchodolskio sodyba. Naujasodėje atsirado penkta valstiečio sodyba. Jutkiuose užrašyti penki valstiečių kiemai. Anksčiau čia gyvenęs bajoras, matyt, išsikėlė. Kiėmiškiuose išsilaikė penkios sodybos, bet kaime nebegyveno bajoras. Ažubalių kaimas pagausėjo dviem sodybomis. Mainėivose greta buvusių šešių valstiečių sodybų atsirado septinta – bajoro Baranovskio. Gaidžiuose 1775 m. buvo du valstiečių dūmai ir vienas bajoro Rydvanskio. Ivaniškiuose kaip buvo, taip ir liko vienas kiemas.

Kartu Chominskio dvare atsirado anksčiau neminėtų gyvenviečių, galimas daiktas, nusipirktų iš kitų dvarininkų. Tai **Naujūkių** (*Nowiki*) užusienis su trimis valstiečių dūmais (gali būti, kad tai atskirta nuo Maineivų ir papildyta naujais žmonėmis gyvenvietė), **Mandegiškių** užusienis su dviem valstiečių sodybomis, **Gaidžgalės** (*Gaidgaly*) užusienis su trimis valstiečių kiemais. **Zamostės** (*Zamoyscie*) palivarkas turėjo vieną valstiečių kiemą. Pasirodė anksčiau inventoriuje neminėtas **Remeikių** kaimas su šešiais ir **Ginōtų** kaimas su penkiais valstiečių dūmais. Rodos, šiuos kaimus Chominskis nusipirko iš Koscialkovskio. Tai buvo kaimai, kaip Kazliškėlio dvaro nuosavybė įsiterpę į Hanušiškių valdas XVII a. pradžioje. Iš viso 1775 m. Chominskiam priklausė 63 valstiečių ir trys bajorų sodybos⁶⁶.

1791 m. rugsėjo mėnesį Hanušiškių dvare buvo sudarytas naujas valdos inventorių, dabar laikomas Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos rankraštyne⁶⁷. Tai įdomus dokumentas, surašytas Abiejų Tautų Respublikos žlugimo išvakarėse, atspindintis ir baudžiavinės sistemos krizės bruožus, ir dvarininkų pastangas ieškoti išieities iš jos, labiau spaudžiant valstiečius, bet kartu skatinant juos geriau tvarkyti savo ūkius, raginant dvaro administraciją išsiklausyti į baudžiauninkų norus ir pageidavimus.

Inventoriuje dalykiškai aprašytas paties dvaro ūkis: jo gyvenamasis namas, ūkiniai pastatai, sodas, karčemos, malūnas. Surašyti išaugusio Hanušiškių miestelio gyventojai, jų šeimų nariai, nurodant kiekvieno jų amžių, taip pat kaimų gyventojai, jų mokesčių dvarui ir išdui dydis. Atskiruose inventoriaus skyriuose smulkiai aprašytos dvaro ekonomo pareigos, kurių visuma atskleidžia platesnį dvaro ir kaimo santykių kontekstą ne tik ūkinės veiklos, bet ir dvasinėje plotnėje. Retas dvarų dokumentuose atvejis: inventoriuje surašytos tijųno, dešimtininkų, miško sargų ir sėjųjų priesaikos lietuvių kalba (priedas Nr. 2). Šių priesaikų įtraukimas į inventorių rodo, jog Gedeono Rajeckio traktate prabėgomis paminėtas noras, kad dvaro laukuose dirbtų prisiekę sėjėjai, per pusantro šimto metų išsiplėtojo, apėmė daugiau baudžiauninkų kategorijų ir priesaika, bent Hanušiškių dvare, buvo įtvirtinta teisiškai.

Inventorius pradedamas dvaro sodybos aprašymu. Važiuojant nuo Hanušiškių miestelio į ją patenkama pro vartus su dviem stulpais. Gyvenamasis namas pastatytas iš tašytų rąstų, dengtas šiaudais, turi virš stogo iškylantį dūmtraukį. Į namą einama per priemenę. Dešinėje pusėje – ekonomo patalpa su dviem stiklo langais, kairėje – kambarys su vienu stiklo langu ir slaptu kambarėliu. Guoliai – prie sienų, yra krosnis ir kepykla. Pagal gyvenamojo namo aprašymą susidaro išpūdis, kad vargu ar jame gyvendavo dvaro savininkai, nebent retkarčiais atvykdavo. Netoli nuo namo stovėjusiame šiaudais dengtame pastate pieno produktams laikyti asla buvo be grindų, stovėjo ūkiška krosnis ir stalai iš storų lentų.

Dešinėje pusėje nuo įvažiavimo – gyvulių kiemas, kuriame keturi dideli ir septyni maži tvartai, arklidė porai arklių, dvi daržinės, o už kiemo – dar viena daržinė. Du klojimai iš apvalių rąstų buvo dengti šiaudais. Krosnys (javams džiovinti?) sumūrytos iš plytų, sienos aplipdytos moliu. Klėtyje grindys iš pjautų lentų, aruodai – iš tašytų rąstų, kairėje pusėje padaryti ir viršutiniai aruodai. Alaus darykla su šiaudiniu stogu, krosnis iš plytų, stalai iš storų lentų.

Sodas aptvertas aštriais kuolais, su stalių darbo vartais. Sode auga obelų – (neužrašyta, palikta tuščia vieta),

⁶⁶LVIA, Senieji aktai, 18584, l. 154.

⁶⁷MABR, f. 256-2845.

riešutmedžių – 2, vengrinių slyvų – 1, paprastųjų slyvų – (tuščia vieta), paprastųjų vyšnių – (tuščia vieta), braškių – dvi ežios. Sodas nuo pastatų atitvertas liepų alėja, kurioje 69 liepos ir 1 klevas.

Už tiltelio – degtinės varykla. Ji turi dvigubas duris, penkias krosnis su katalais. Kitame varyklos gale – ažuolinė statinė degtinei ir priestatas grūdams. Prie varyklos – šulinys ir duobė brogai. Patalpos salyklui – prie kūdros, pastatas dengtas šiaudais, stalai – iš storų tašytų lentų.

Klojimai suvežtam derliui – už dvaro pastatų: vienas – Kuršo pusėje, kitas – prie kelio iš miestelio į Kuršą. Skriveliškių klojimas senas, iš apvalių rąstų, dengtas šiaudais.

Kofenhauzas (užbraukta ir kažkas neaiškiai parašyta, galbūt, jog tai valstybės išdui priklausantis pastatas) – Hanušiškių miestelyje, važiuojant nuo dvaro – dešinėje gatvės pusėje. Jis dengtas šiaudais, su dvigubomis durimis. Kiemas turi po dvejus įvažiavimo ir išvažiavimo vartus. Pastate – virtuvė ir kelios patalpos su stikliniais langais, dvi krosnys iš paprastų koklių, prie langų – suolai. Rūsysis sumūrytas iš akmenų.

Karčema – miestelyje, važiuojant nuo dvaro, kairėje pusėje, sena, šiaudais dengta. Langai – iš įvairaus stiklo, krosnis plytų, prie sienų – dideli suolai, du dideli stalai. Šinkoriaus patalpa – taip pat su krosnimi. Prie Rygos kelio – Breimeriškių karčema, prie Kuršo kelio – Karklinės karčema. Naujos karčemos būta prie kelio iš Hanušiškių į Pājuodupį: pastatas iš tašytų rąstų, šiaudais dengtas. Posadnikuose ir Mainėivose taip pat stovi karčemos. Taigi neskaičiuojant *kofenhauzo*, kuris veikiausiai priklausė valstybės išdui, Hanušiškių dvaras turėjo septynias karčemas.

Miestelyje stovėjo keturi (dvaro?) pastatai iš tašytų rąstų, šiaudais dengti, su langais. Taip pat buvo naujas (dvaro?) šulinys su svirtimi. Prie Vyžuonos upės Mainėivose dvaras turėjo malūną, suręstą iš tašytų rąstų (galbūt dviejų aukštų). Jis turėjo dvejas akmenines girnas ir įrengimą grūdams kelti.

1791 m. Hanušiškių dvaro inventoriuje duota instrukcija dvaro ekonomui. Pirmąją jo prievole nurodytas rūpinimasis pavaldinių religiniu gyvenimu. Ekonomas turėjo prižiūrėti, kad visi dvaro žmonės, taip pat naktinę sargybą dvare einantys valstiečiai, vakarais ir rytais kalbėtų poterius. Ekonomas buvo įpareigotas reikalauti, kad sekmadieniais iš kiekvieno kiemo ateitų į bažnyčią mažiausiai po vieną žmogų. Nesilaikantiems šio reikalavimo jis turėjo skirti po papildomą dieną lažo darbų. Burtininkavimas, pasninkų nesilaikymas turėjo būti baudžiamas rykštėmis.

Ekonomui ir visiems dvaro pavaldiniams buvo keliami griežti reikalavimai dėl priešgaisrinės apsaugos. Visur prie pastatų turėjo būti kubilai su vandeniu. Kepyklose, virtuvėse, varykloje kas savaitę reikėjo valyti suodžius, gyvenamuosiuose namuose dažnai valyti dūmtraukius, nakčiai virtuvėse gesinti ugnį. Dvaras reikalavo nevaikščioti į tvartus ir klėtis su degančiomis balanomis, atsargiai vaikščioti su žibintais, draudė naktimis apdoroti linus prie ugnies. Ekonomas turėjo prižiūrėti, kad valstiečiai namuose iki rudens sutvarkytų krosnis, taip pat artėjant pavasariui ir rudenį sutvarkytų pastatus, kad niekur netekėtų vanduo.

Dvaras įpareigojo ekonomą kaimuose paskirti dešimtininkus tvarkai palaikyti ir prižiūrėti, kaip baudžiauninkai vykdo prievoles dvarui. Dešimtininkai privalėjo prižiūrėti, kad baudžiauninkai nesilankytų „svetimose“ karčemose, kad nepriimtų į

namus žydų, vežiojančių degtinę. Iš ekonomo reikalauta dar griežčiau: jis turėjo prižiūrėti, kad žydai, ne tik svetimi, bet ir savi, nevažinėtų po valdą. Jis privalėjo drausti valstiečiams daryti naminę degtinę ir alų, žiūrėti, kad jie nepardavinėtų svetimiems pirkliais medaus, apynių, vaško, lajaus, o neštų į dvarą parduoti pagal ten siūlomą kainą. Maža to, ekonomas turėjo prižiūrėti, kad baudžiauninkai neparduotų į šalį savo pagrindinės prekės – linų, kad jie būtų parduodami tik dvarui, o iš žmonių, atvažiuojančių iš svetur linų supirkti, būtų atimami arkliai ir vežimai. Įvedė dvaro teritorijoje prekybos monopolį, Chominskiai varžė baudžiauninkų ūkinę iniciatyvą, trukdė jiems parduoti savo gaminius kitiems supirkėjams galbūt už didesnę kainą. Net draudimas varyti naminę degtinę, daryti namuose alų ar lankytis kitų dvarų karčemose reiškė ne susirūpinimą pavaldinių blaivybe, o suinteresuotumą neturėti konkurentų dvaro varyklai ir alaus daryklai.

Ekonomui buvo įsakyta miškuose ypač saugoti pušis, kurios, kaip žinome, turėjo didelę paklausą Rygos eksporto rinkoje (stiebai burlaiviams!). Namams statyti jis galėjo leisti naudoti tik egles, o malkoms – išvirtusius medžius. Jis turėjo skatinti baudžiauninkus tausoti jų rėžiuose augančius pušynėlius, taip pat raginti daržuose auginti apynius. Ekonomas privalėjo kasmet tris kartus apvažiuoti kaimus ir tikrinti, ar valstiečiai laiku įdirba skirtinę žemę ir pasėja javus.

Inventoriuje nustatytos baudžiauninkų pareigos dvarui. Kiekvienas sodybos šeimininkas privalėjo siųsti į lažą trims dienoms per savaitę po vieną vyrą ir vieną moterį. Kiekvienas kiemas kas savaitę turėjo eiti į sargybą su arkliu, vežimu ir kirviu, taip pat savo maistu ir pašaru arkliui. Buvo nustatyta ir panaktinė tarnyba pagal eilę: kūrenti dvaro pastatų krosnis, parūpinti joms malkų, prinešti vandens ir viską rūpestingai prižiūrėti. Kaip ir prieš trisdešimt metų, visi dvaro pavaldiniai turėjo atlikti dvylika dienų talkų (*gvoltų*). Be to, buvo prievolių, vadinamų *šarvarkais*: nustatytomis dienomis iš kiemo po žmogų taisyti kelių ir tiltų, pilti pylimų, gelbėti malūnų.

Dvaro eiguliai privalėjo žiūrėti, kad žmonės iš kitų dvarų neižengtų į girią net lankydami kaimynus, kad neišvežtų medžių balanoms, kad dvaro valstiečiai nekirstų medžių statyboms be girininko leidimo. Eiguliams įsakyta ypač saugoti liepas, ažuolus ir skirpstus, neleisti medžioti paukščių, kurtinių, lapių, lūšių, lokių, briedžių, o svetimus medžiotojus, net ir kiškius medžiojančius, tuoj pat atvesti į dvarą. Eiguliui už aplaidumą buvo nustatyta šimto rykščių bausmė.

Praėjus trims dešimtmečiams po pirmojo inventoriaus sudarymo ir miestelyje, ir kaimuose gerokai pasikeitė gyventojai. Kai kuriuose kaimuose jų padaugėjo. Atsirado naujų gyvenviečių.

Hanušiškių miestelyje gyveno baudžiauninkas Jurgis Šimakas (taip užrašyta), dykyne naudojosi Jokūbas Kainiavskis, gyveno baudžiauninkas Mačėnas (jo brolis Motiejus buvo pabėgęs), atsikėlėlis Juozapas Žukauskas, kurio sūnūs Kazimieras ir Jonas buvo pabėgę, atsikėlėlis Jokūbas Bakanas, vokietis stalius Jonas Cinkas, mokytojas Mendelis, kantorius Reznikas (kita ranka užrašyta – Judelevičius), rabino padėjėjas Zelikas, kromininkas Hiršas, batsiuovys Elijas, bravorininkas Izraelis ir Hanušiškių šinkorius, kurio vardas neužrašytas. Kaip matome, per tris dešimtis metų Hanušiškiuose susikūrė žydų bendruomenė. Matyt, jie turėjo ir maldos namus, ir mokyklą: bendruomenėje gyveno rabino padėjėjas ir mokytojas. Bet tarp baudžiauninkų jau imami žymėti ir pabėgėliai.

Naujasodėje gyveno baudžiauninkai Motiejus Talius, Jonas Bulva, Jokūbas Keliuotis, Petras Keliuotis, neseniai atsikėlęs Juozapas Gaidys ir Jurgis Žebrauskas.

Breimeliškių užusienyje gyveno Jonas Breimelis, **Posadnikų** užusienyje – latvis Jurgis Ezechia (?).

Skriveliškiuose apsigyveno atsikėlėlis Andrius Griškėnas, o po Jokūbo Skrivelio mirties į jo sodybą įsikėlė Juozapas Kanapa.

Gaidžių kaimo valstiečiai – visi baudžiauninkai, bet jų jau daugiau: grytelninkas Jokūbas Ažukukis, Jurgis Gudelis, Jonas Kanapa, Juozapas Gaidys, Jurgis Nita.

Kukių užusienyje gyveno Ivanas Ignatavičius.

Jutkių kaimo gyventojai: baudžiauninkai Juozapas Miuleris, Juozapas Kaže-miaka, Jokūbas Baltušis, atsikėlėlis Jonas Nagelė ir bajorė Kontrimienė.

Kiemiškių kaimo gyventojai per tris dešimtmečius mažai pasikeitė. Čia gyveno Kristupas Baronas, Jurgis Kastėnas, Jurgis Liuga, o atsikėlė Kazimieras Lopašinskas ir Laurynas Gaidys.

Patilčių užusienyje (*Zascianek nad mostem*) pagal sutartį apsigyveno maskolis Povilas.

Į **Generališkio** užusienį atsikėlė Laurynas Talius ir maskoliai Kuzma, Fadiejus, Bohdanas ir Kveinekas (pastarieji trys užbraukti).

Prūseliuose (*Prūselte Większe*) gyveno maskolis Ignotas – pagal sutartį, atsikėlėliai Mykolas Gudelis, Jonas Šimėnas, Motiejus Mikita ir grytelninkas Juozapas Mikita. Prieš trisdešimt metų bajorų gyventame kaime nebeliko nė vieno bajoro.

Į **Prūseliukus** (*Prūselte Mneysze*) atsikėlė Mikas Latvis ir Kazimieras Mikita. Išsikėlus bajorui Andriuškevičiui, liko dykvietė.

Naujikių kaime gyveno atsikėlėliai Kristupas Kairiūkštis, Jokūbas Pranckus, Stanislovas Baltušis. Chvidoras Mikita įsikūrė pagal sutartį, dar gyveno grytelninkas maskolis Aleksiejus.

Vozboniškių užusienyje gyveno grytelninkas Ivanas Ivanovičius Tuzovas.

Mainėivose gyveno baudžiauninkai Jurgis Kastėnas, kitaip Kamarauskas, Jonas Bulavas, Jonas Murnikas (iš jo sodybos du vyrai buvo pabėgę), Kazimieras Bulavas, našlė Agota Stankevičienė ir pagal sutartį – maskolis Anacha Fokimas ir atsikėlėlis Motiejus Balčiūnas.

Ivaniškių užusienyje gyveno baudžiauninkas Petras Bulva, atsikėlėlis latvis Petras Bankovskis ir atsikėlėlis valstietis Andrius Mikšys.

Mandegiškių užusienyje gyveno atsikėlėliai: latvis Martynas Porsimas, latvis Kristupas Kaiševskis, Jurgis Matulevičius (užbraukta, užrašyta Indrikis), laisvasis valstietis latvis Jurgis Bračkauskas, grytelninkas Antanas Brencius ir Jonas Damb-rauskas.

Ažūbalių kaime (*Wieś Żubalce*) gyveno atsikėlėliai Pranciškus Šaškovskis, Adomas Jasikevičius, Jurgis Sarbinas (išbrauktas), atsikėlėlis grytelninkas Antanas Lopašinskas, baudžiauninkai Adomas Medžiūnas ir Jonas Šavka, kitaip Beresnevičius.

Sąrašo gale užrašytas, bet užbrauktas **Gaidžių** kaimas, kitaip **Karklynė**, su gyventoju Šaveikiu.

Inventoriaus gale nurodyti atlyginimai dvariškiams: tijūnui kasmet mokama po 27 auksinus, piemeniui – 12 auksinų, dviem mergoms palivarke – po 10 auksinų.

Ekonomui skiriama metams 40 muštų talerių, jam leidžiama laikyti du arklius, tarną ir pavaduotoją, o arkliams šerti skiriama 20 pūrų avižų. Inventorių savo parašu patvirtino Konstantinas Chominskis.

7. Hanušiškių klebonas Antanas Vainauskas rašo parapijos geografiją

1784 m. Vilniaus vyskupas Ignotas Kazimieras Masalskis pavedė visų vyskupystės parapijų klebonams aprašyti parapijas pagal jo nurodytą schemą. Šiame aprašyme pagal abėcėlę turėjo būti surašyti visi parapijos kaimai, užusieniai ir kitos gyvenamos vietos, nurodant, kokiam dvarininkui jos priklauso, kurioje pusėje yra žvelgiant nuo bažnyčios, koks atstumas skiria kaimą ar užusienį nuo bažnyčios. Klebonai turėjo aprašyti parapijos teritorijoje esančius vandenius, miškus, malūnus, per parapiją einančius kelius.

Toks vyskupo dėmesys parapijų ekonominei geografijai galbūt nebuvo atsitiktinis. Abiejų Tautų Respublikos valdantieji sluoksniai siekė skatinti krašto ekonomikos gaivinimą po skaudžių XVIII šimtmečio karų padarinių. Be to, vyskupas Masalskis vadovavo Edukacinei komisijai – pirmajai Europoje pasaulietinei švietimo ministerijai, kuri siekė kelti krašto žmonių išsilavinimo lygį, siedama jį su naujomis mokslo žiniomis ir šalių ekonominės raidos poreikiais. Vyskupo Masalskio biografas rašo, kad pradėjęs vyskupauti, jis ėmė lankyti parapijas, vizituoti vienuolynų išlaikomas kolegijas. Be to, paskyrė du specialius vizitatorius, kurie turėjo lankyti parapijas, aprašyti jų religinę, ekonominę ir etnografinę padėtį, surinkti tikslų žinių apie bažnyčias, koplyčias, mokyklas, prieglaudą⁶⁸. Matyt, pavedimas klebonams aprašyti parapijas buvo sudėtinė šios Vilniaus vyskupo programos dalis.

Klebonai įvykdė bažnyčios hierarcho pavedimą. Jų aprašymai susegti į bylas, laikomi Lietuvos valstybės istorijos archyve. Kupiškio dekanato, kuriam XVIII a. antrojoje pusėje priklausė ir Hanušiškių parapija, aprašymo nuorašas saugomas Senujų aktų fondo byloje⁶⁹. Čia rašoma, kad dokumentą savo parašu patvirtino Hanušiškių klebonas Antanas Vainauskas. XVIII a. pabaigoje buvo rašoma, kad A. Vainauskas kilęs iš Upytės apskrities, moka lietuvių ir latvių kalbas.

Užrašęs, kad Hanušiškių parapijos bažnyčia yra Vilkmergės apskrities Kupiškio dekanate, prie pat Kuršo sienos, klebonas nurodo, kad šiai parapijai priklausantys kaimai ir vietos taip pat yra Vilkmergės apskrityje. Toliau kaimai vardijami pagal abėcėlę. Trumpindami aprašymą, mes praleisime nuorodas, į kurias pusę nuo bažnyčios yra ta ar kita vietovė ir per kokį atstumą ji nutolusi, palikdami tik patį kaimo pavadinimą ir dvarininko, kuriam jis priklausė, pavardę: Alėknos (Ignoto Tyzenhauzo, seimo seniūnaičio); Baršiai (to paties pono); Brýzgiai (Vilkmergės rotmistro Kupscio); Breimeliškis, užusienis (Ašmenos pulkininko Chominskio); Čeičiai (Tyzenhauzo); Didsodė (to paties); Gaidžgala (Chominskio); Ginōtai (to paties); Gaidžgališkiai (to paties); Ginotai (Vilkmergės maršalkos Koscialkovskio); Hanušiškiei, kaimas, kuriame yra bažnyčia (priklauso Chominskiui); Hanušiškiei, dvaras (to paties pono); Jutkiai (to paties); Ivaniškis (to paties); Kiėmiškiai (to paties); Kukiai (to paties); Karklinė (užrašyta Karlinė), karčema (to paties);

⁶⁸Petkus V. *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*, Vilnius, 2002, p. 980.

⁶⁹LVIA, Senieji aktai 19253.

Kraštaĩ (Kupscio); Krankaliai, užusienis (Tyzenhauzo); Leoniškiai, užusienis (Kupscio); Leoniškiai, užusienis (Tyzenhauzo); Mainėivos (Chominskio); Mandagiškiai (to paties); Naujāsodė (*Nowa-wieś*, to paties); Naujikai (*Nowiki*, to paties); Aknysta (*Oknista*, Tyzenhauzo dvaras, kuris, kaip rodo kai kurie dokumentai, priklauso Kuršui); Prūsėliai (*Pruselle Wielkie*, Chominskio); Posadnikai (to paties); Pasusėjė (Tyzenhauzo); Raupiai (to paties); Riukos (*Rukie*, to paties); Ráišiai (to paties); Rùdžiai, karčema (to paties); Romeikiai (Chominskio); Skardupiai, karčema (Tyzenhauzo); Šlapėkiaĩ, užusienis (Tyzenhauzo); Sidābrinė (*Sudabrynia*), užusienis (Kupscio); Valiūniškis (to paties); Vištagerkliai, karčema (Tyzenhauzo); Vodzbuniškis, užusienis (Chominskio); Aukštādvarys (*Wysoki Dwor*, Tyzenhauzo); Vyžuonėlės, palivarkas (*Wiżunki*, Chominskio); Vengeriškiai (Sabinskio ir Minsterio); Zamostė (*Zamość*), palivarkas (Chominskio); Ažubaliai (*Żubola*, to paties).

Aprašydamas vandenį, kunigas Vainauskas nurodė, kad Hanušiškių dvare yra trys užaugusios ir trys neužaugusios kūdros, keturios neužaugusios kūdros yra Kraštų dvare ir viena Aukštādvaryje. Jis paminėjo ir pelkę, neturinčią pavadinimo, kuri tęsiasi nuo Hanušiškių iki pat Kuršo sienos, taip pat Eidžiūnų (Eidziūnų) pelkę, kuri prasideda ties Breimeliškių užusieniu ir eina iki Gaidžgalės kaimo. Aprašyti trys tvenkiniai: Tyzenhauzo tvenkinys ant mažo Vyžuonos upelio, prasidedančio iš Vyžuonos ežero, Chominskio tvenkinys prie Vyžuonų (gal Vyžuonėlių) palivarko, prasidedantis nuo pelkės, Chominskio Mainėivų tvenkinys, taip pat menkas ir mažas.

Kunigas Vainauskas pastebi, kad miškų parapijoje yra mažiau negu atvirų laukų. Didžiausia yra Tyzenhauzo giria (*puszcza*), prasidedanti nuo Aukštādvario ir einanti iki Kuršo sienos (galbūt tai liekanos tos pačios girios, kuri aprašyta Aleksandro donacijoje Grigaliui Astikui). Joje auga tinkami statybai medžiai, taip pat alksniai, ažuolai, liepos, nors daugelyje vietų yra ir krūmynų, po keletą margų dydžio. Chominskio miške, kuris vadinamas Mainėivų mišku, be eglių, statybai tinkamų medžių nėra, daugiausia auga alksniai ir beržai, ažuolynai menki, daugelyje vietų – keletu margų dydžio krūmynai. To paties pono Prūsėlių miškai turi tinkamų statyboms pušynų, bet jo šiaurinėje pusėje nemaža ir krūmynų. Miškas prie to paties pono Zamostės (*Zamościa*) palivarko, be eglių, neturi tinkamų statybai medžių. Drebulynai, beržynai ir ažuolynai jame kuklus.

Įdomi vieta Hanušiškių parapijos geografijoje – per ją einančių kelių aprašymas. Rodos, kad klebonas sėsdavo į vežėčias ar važį ir fiksuodavo visas kelio atkarpas, pakelės peizažą, kelio būklę, pakelės kaimus, užusienius, karčemas. Aprašyti septyni keliai: iš Hanušiškių į Kuršą vasarinis Rygos vieškelis, žiemos kelias į Kuršą dešiniau Rygos vieškeliu, kelias į Rokiškį, kelias iš Hanušiškių į Vengerinės dvarą, kelias į Čedasus ir kelias į Panemunį pro Mainėivas. Taupumo sumetimais perkelsime į šį tekstą vieną aprašymą, kuris yra ilgiausias ir galbūt įdomiausias. Tai kelio į Rokiškį, vėliau nuo Pajuodupio sukančio į Aknystą, aprašymas.

Taigi pagal Antano Vainausko kelių sąrašą ketvirtasis kelias į Rokiškį, prasidėjęs Hanušiškiuose, eina į pačius pietus atviru lauku, po to kelis šimtus žingsnių per alksnių krūmyną ir beržyną, toliau vėl atviru lauku, kur dešinėje kelio pusėje yra Naujasodė. Pavažiavus dar kelis šimtus žingsnių atviru lauku, kelias į Kiėmiškius iki Bryzgių karčemos yra kalvotas ir akmenuotas. Pavažiavus mažą tiltelį kairėje matyti Sidābrinės užusienis. Pavažiavus atviru lauku ir vėl alksniais, karklais ir

beržais apaugusia pakele, yra brasta, nuo kurios iki Kiemiškių yra ketvirtis mylios. Per atvirą lauką kelias eina pro patį Bryzgių kaimą, nuo kurio dešinėje ant kalno yra pono Kupscio dvaras, vadinamas Kraštais. Toliau ketvirtį mažosios mylios atviru lauku eina lygus kelias per Vyžuonos upę į Didsodės kaimą, o iš ten atviru lauku per mažą tiltelį bei alksnių ir beržų sąžalynus, pro Jutkių užusienį, vėl per tiltelį – į to paties pavadinimo kaimą. Iš ten akmenuotas kelias leidžiasi pakalnėn, kur yra mažas, kartais išdžiūvantis upelis, vėl kylama atviru lauku į kalną ir pasiekama Zamostės (*Zamoscey*) karčema. Zamostės palivarkas – ant kalno. Pravažius karčema ir tiltą per Jūdupės upę, pylimu keliaujama iki Tyzenhauzo Pajuodupio karčemos, kur yra (užrašas neaiškus) Jo Karališkos Malonybės muitinės postas. Toliau, pravažius tiltelį ir atvirą lauką, matyti Tyzenhauzo Aukštadvaris, iš kur atviru lauku, kalnuotu ir akmenuotu keliu ketvirtį mylios važiuojama į Sodeliūs. Į kairę atsuka kelias į Obelius ir Kuršo Subatę, o į pietus lygus, bet balotas kelias eina iki Sodėlių kaimo lauko, kur baigiasi Hanušiškių ir prasideda Rokiškio parapija.

Tuo pačiu Rokiškio keliu atvažius iki Pajuodupio karčemos, kur yra Jo Malonybės Karaliaus muitinė, į kairę suka vasaros kelias į Aknystą, kuriuo atviru lauku važiuojama pro Ráišių kaimą, nuo jo atviru lauku geru keliu per pušų girią, kuriai pasibaigus dešinėje yra du kaimai: Aleknos ir Čeičiai. Pavažius dar pusę mylios atviru lauku ir krūmynais, kairėje stovi Vištagerklio karčema. Važiuojant nuo karčemos atviru lauku per bjaurų tiltelį pelkėje, kurią vos įmanoma pervaziuoti, yra Raupių užusienis, už kurio važiuojant šlapiu ir balotu keliu, vėl pervaziavus tiltą, pasiekiamas Baršių kaimas. Nuo čia atviru lauku ir per girią važiuojama iki Aknystos dvaro, o nuo jo atviru lauku iki Rūdžių karčemos, kur baigiasi Hanušiškių parapija ir prasideda Kuršo siena.

Prie šio kelio aprašymo klebonas pridėda ir pasakojimą apie žiemos kelią iš Hanušiškių į Aknystą. Jis eina pro Pasodnikų užusienį ir Karklinės karčema iki Krankalių užusienio. Nuo čia kelias pasuka į Pasusėjės kaimą ir Susėjės pakrante atviru lauku eina iki Jono karčemos, nuo kurios pasiekiamas Aknystos dvaras.

Kelių aprašymas rodo, kad XVIII a. pabaigoje jie buvo išvedžioti kitaip negu dabar. Važiuojant iš Hanušiškių į Rokiškį, nuo Bryzgių kaimo tekdamo sukti į Didsodę, o iš ten vėl keltis į šiaurinę Vyžuonos pakrantę ir pro Jutkiūs važiuoti į Pajuodupį, kur pagal kitus mums žinomus šaltinius Vyžuonos pakrantėje buvo muitinės postas. Iš aprašymo matyti, kad daug kur kelias ėjo per pelkėtas vietas, nors vietomis jose buvo supilti pylimai. Nors aprašydamas parapiją Vainauskas teigia, kad lauku joje daugiau negu miškų, bet kelių aprašymai rodo, kad laukuose esama daugybės beržų, alksnių ir karklų krūmais apaugusių plotų, kurie galbūt yra per karus bei maro epidemijas užleistų dirvų liekanos.

8. XIX amžius: baudžiava baigiasi Komarų valdoje

1801 m. buvo patikslintos valdų ribos tarp Ašmenos pavieta pulkininko Tadeušo Chominskio Hanušiškių valdos ir Čedasų dvaro⁷⁰. Vietoje Konstantino Chominskio, pasirašiusio dvaro inventorių 1791 m., Hanušiškius valdė Tadeušas Chominskis, galbūt Konstantino sūnus.

⁷⁰ LVIA, Senieji aktai 14229, l. 815–818^v.

Ašmenos pulkininko titulas veikiausiai buvo jam tik pagal tradiciją prirašytas, nes po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo ir Lietuvos žemių atitekimo Rusijos imperijai senieji titulai neteko praktinės prasmės. Gali būti, kad ribų nustatymas 1801 m. buvo parengiamasis darbas Hanušiškių dvarui perduoti, nes vėlesniame dokumente nurodomas naujas dvaro savininkas – Juozapas Komaras, Antano sūnus, gavęs dvarą kaip palikimą 1802 m.⁷¹ Dėl šio dvaro palikimo kyla neaiškumų: arba dokumente metai netiksliai užrašyti, arba Juozapo Komaro tėvas Antanas įsigijo Hanušiškius 1801–1802 m. laikotarpiu ir užrašė sūnui. Juozapas Komaras plėtė savo valdas. Mirus neturinčiam palikuonių broliui Ignotui, jis gavo Raguvėlės ir Palėvenės dvarus, vėliau nusipirko Čedasus, Baisogalą ir kitus dvarus. Nors per Kosciuškos sukilimą savo lėšomis buvo sudaręs pulką ir vadovavo jam, rusų valdžios, rodos, nebuvo persekiojamas, vėliau pirmininkavo Vyriausiąjame Vilniaus teisme⁷².

Lietuvai patekus į Rusijos imperijos valdžią, čia kas keliolika metų buvo vykdomos gyventojų revizijos. Jų sąrašai buvo reikalingi mokesčiams į imperijos išdą nustatyti. Pirmojo revizijos sąrašo, sudaryto 1796 m., rasti archyve nepavyko. Užtat surastas 1811 m. Hanušiškių dvaro revizinis sąrašas. Į jį įrašyti visi dvaro teritorijoje gyvenę vyrai (moterims mokesčiai nebuvo priskaičiuojami). 1811 m. Hanušiškių dvaro gyventojų revizinis sąrašas, sudarytas valdant dvarą Juozapui Komarui, glaudžiai susijęs su minėtuoju 1796 m. sąrašu. Visi vyrai, įrašyti į pirmąjį sąrašą, turėjo būti pateisinti antrajame sąrašė. Žmonės, kurie po pirmojo surašymo mirė, turėjo būti pažymėti antrajame sąrašė, nurodant mirties metus. Tas pats turėjo būti padaryta su tais, kurie buvo atiduoti į rekrūtus arba pabėgo iš dvaro (taip pat nurodant metus). Į sąrašą buvo įtraukiami berniukai, gimę po pirmojo surašymo, nurodant jų amžių. Tie valstiečiai, kurie buvo pabėgę iš dvaro ir nepateko į pirmąjį surašymą, naujajame sąrašė užrašomi su priedu „buvo pabėgęs“). Sociologui šitokie sąrašai – informatyvus dokumentas, suteikiantis galimybę padaryti turtingą socialinio gyvenimo pjūvį. Iš viso Hanušiškių dvare 1811 m. surašyti 327 valstiečiai. 52 baudžiauninkai surašymo metu buvo pabėgę arba jau sugrižę, 24 jaunuoliai atiduoti į rekrūtus. Sąrašą pasirašė, kaip pats formuluoja, buvusios Lenkijos kariuomenės pulkininkas Juozapas Komaras⁷³.

Dviejų surašymų duomenų palyginimas rodo, kad per penkiolika metų, praėjusių po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo, baudžiauninkų būklė tapo sunkesnė. Atsirado nauja našta – rekrūtų prievolė. Dvarų administracijos nuožiūra jauni vyrai buvo gaudomi ir prievarta atiduodami dvidešimt penkeriems metams į Rusijos kariuomenę, kur, atskirti nuo šeimos, giminių, kultūrinės aplinkos, bažnyčios, ketvirtį šimtmečio turėjo kęsti karinį muštrą ir, jeigu nežūdavo karuose, grįždavo į gimtinę jau nebetekę ryšių su ja, dažnai ir nelaukiami. Kadangi XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje Rusijos imperija aktyviai dalyvavo karuose, tad ne vienas Hanušiškių krašte gimęs vyras žuvo Austerlico, Borodino ar kituose mūšiuose.

Gali būti, kad daug sąrašuose užfiksuotų pabėgėlių slėpėsi nuo rekrūtų. Paprastai bėgdavo vyrai, sulaukę 18 m. Dalis pabėgėlių sugriždavo į gimtuosius kaimus, kai jų amžius artėdavo prie

⁷¹ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 325, l. 458.

⁷² Aftanazy R. *Dzieje rezydencji na dawnich kresach Rzeczpospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków, t. 4, s. 107.

⁷³ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 325, l. 469.

30 m. ribos ir rekrūto tarnyba nebegrėsė. Ne vienas sugrįžusiųjų tapdavo ir sodybų šeimininkais: matyt, tai buvo žmonės energingi, apsukrūs ir sumanūs. Hanušiškių dvaro kaimų žmonėms, gyvenusiems Kuršo gubernijos pašonėje, pabėgti nuo baudžios ir pasislėpti buvo daugiau galimybių: Kurše ir dvaro, ir valdžios pareigūnams surasti bėglius buvo sunkiau. Daugumas pasienio gyventojų gerai mokėjo latviškai, tai irgi sudarė galimybę ne tik pasislėpti, bet ir susirasti darbo.

Dar vienas naujas XIX a. pradžios bruožas Hanušiškių apylinkėse – rusų sentikių, vadinamų pilyponiais, pagausėjimas. Jų buvo Hanušiškių dvaro kaimuose ir 1791 m., tačiau tik po vieną kitą. 1811 m. jie buvo užgyvenę Vadzboniškių užusienį, o Mainieivų kaime įsikūrė net penkiolika rusų sentikių šeimų. Tai buvo laisvieji valstiečiai, kurie sudarydavo žemės nuomos sutartis su dvaro administracija. Beje, ir jų sūnūs buvo gaudomi ir atiduodami į rekrūtus, ir jų jaunuolių yra užrašyta į revizinius sąrašus tarp pabėgėlių.

Juozapas Komaras mirė 1847 m., Hanušiškių, Čedasų ir Panemunio dvarus palikęs vyriausiam sūnui Teofilui. Dvarų sodybų ir rūmų tyrinėtojas Romanas Aftanazis rašo, kad 1830–1840 m. pagal Lauryno Cezario Aniechinio projektą Hanušiškių dvare buvo pastatyti vėlyvojo klasicizmo stiliaus rūmai, įrengtas parkas (rūmai sudegė per Pirmąjį pasaulinį karą)⁷⁴.

Turtingas dvarų savininkas Teofilis Komaras turėjo originalių įpročių. Hanušiškių parapijos krikšto metrikų knygoje užrašyta, kad 1836 m. pakrikštytas kilmingųjų Teofilio ir Rachelės Meištačiūtės Komarų sūnus Juozapas Petras Mykolas Jonas. Krikštavėniai buvo valstiečiai Juozapas Dovydenas ir Elžbieta Norkūnienė, o asistavo valstiečiai Jurgis Kavoliūnas su Marija Ušackiene ir Jokūbas Povilavičius su Elžbieta Griciūniene – visi iš Čedasų prieglaudos. Po metų panašiai buvo krikštijama Komarų duktė Vanda Paulina Liucija. Jos krikšto tėvai taip pat buvo Čedasų prieglaudos valstiečiai – vargetos (*ubodzie*) Jokūbas Povilavičius su Elžbieta Šimukauskiene, o asistavo vargetos Jurgis Galvanauskas ir Elžbieta Kalvelienė⁷⁵.

Teofilis Komaras mirė 1861 m., kaip tik tais pačiais, kai buvo panaikinta baudžiava. Hanušiškių dvaras atiteko jo sūnui Vladislavui (1848–1896). Jis tęsė tėvo praktikuotą originalią krikšto tradiciją, bet jau be vargšų, kviečiamų į krikštavėnius. 1871 m. Hanušiškių parapijos metrikų knygoje užrašyta, kad kunigas Antonijus Valentas, jo prakilnybei vyskupui Valančiui leidus, pakrikštijo Rachelę Eugeniją Joną Nepomuką – bajorų Vladislavo ir Marijos Kerbedytės Komarų dukterį, gimusią rugpjūčio 30 d. 9 val. ryto Hanušiškių dvare. Krikšto tėvai – bajorai Mykolas Kerbedis, Panevėžio apskrities dvarininkas, su Darata Gratkovskyte-Komariene, dalyvavo Juozapas Komaras su Zofija Meištačiūte-Kerbediene⁷⁶. Kunigas Valentas, matyt, nedrįso vykdyti naujagimės kilmingų tėvų noro ją krikštyti vyrišku vardu, kol negavo bažnyčios vyresnybės leidimo.

Mirus Vladislavui Komarui, jo palikuonys pasidalijo tėvų palikimą. Jų sutartį 1900 m. patvirtino Kauno notaras Jevgenijus Grigorovičius. Dvaras su Vyžuonėlių palivarku ir vienkiemiais (3853 dešimtinės žemės) bei su 25 400 rublių skolos atiteko Vladislavo sūnui Vitoldui Teofilui Ignotui Komarui. Jis išipareigojo išmokėti motinai Marijai Komarienei už

⁷⁴ Aftanazy R. *Dzieje rezydencji na dawnich kresach Rzeczpospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków, t. 4, s. 107–109.

⁷⁵ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 1, l. 42^v, 50^v.

⁷⁶ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 6, l. 21^v.

jai priklausiusią dvaro dalį 42 tūkstančius rublių. Po 30 tūkstančių rublių atiteko jo seserims: grafienei Rachelei Eugenijai Jonui Nepomukui Roniker, Irenai Gabrielai Juzefai Komaraitei ir Marijai Zofijai Lucijai Nezabitauskienei⁷⁷.

Skolos ir palikimo dalies išmokėjimas spaudė dvaro savininką pardavinėti jo žemę. 1919 m. mirus Vitoldui Teofilui Ignotui Komarui, šį išpardavinėjimą tęsė jo našlė Marija Adomina Komarienė, kuriai kartu su mažamete dukra Marija Vitolda Diana Komaraite atitekęs dvaras Nepriklausomoje Lietuvoje imtas vadinti jau nebe Hanušiškių, o Onušio dvaru (teismų ir valstybės pareigūnų dokumentuose dar pasitaikydavo ir tradicinis pavadinimas, kartais net transformuojamas į *Onušiški*). Bet tais pačiais Vitoldo Teofilio Igno Komaro mirties metais prasidėjo Lietuvoje žemės ūkio reforma, pagal kurios 1922 m. priimtą įstatymą už atlygį buvo nusavintos dvarų žemės, viršijančios 80 ha⁷⁸.

Panaikinus baudžiąvą ir smunkant dvaro žemėvaldai, pamažu kilo savarankiškam gyvenimui baudžiąvos prievolių ir pavaldumo dvarui nusikratę onuškėnai. Nors žinios apie jų gyvenimą kuklios, bet vis dėlto leidžia išvelgti valstiečių ūkinio gyvenimo stiprėjimą, kultūros sklaidą. 1863 m. Onuškyje buvo įkurta pradinė mokykla, tiesa, rusiška. Pagal 1911 m. vykusio pradinių mokyklų surašymo dokumentą joje mokėsi 86 berniukai ir 27 mergaitės, iš viso 113 vaikų. Tai gana gausus onuškėnų būrys. Bet norinčių mokytis buvo dar daugiau. Tame pat dokumente rašoma, kad 1910 m. į mokyklą nepateko 72 vaikai: 6 dėl mažametystės, 19 – dėl pavėlavimo, 47 – dėl patalpų stokos. Mokinių surašinėtojai užfiksavo, kokia kalba kalbama šeimose, kurių vaikai eina į mokyklą. Pasirodė, kad keliose šeimose kalbama latviškai, dviejose – lenkiškai, visose kitose – lietuviškai⁷⁹.

Sustiprėję ekonomiškai, valstiečiai ėmė pirkti dvaro žemę. Štai 1910 m. Antanas Kruopienis nusipirko 24 dešimtinių dydžio Trakiškių žemės sklypą. 1911 m. Antanas Lūža pirko iš dvaro 100 dešimtinių dydžio Vladislavovo palivarką, Stanislovas Deksnys – 105 dešimtines žemės Apšukalnyje, Juozas Balčiūnas – 22 dešimtines Prūseliukų kaime. Pirkosi iš dvarininko sklypus ir Onušio miestelio gyventojai⁸⁰.

Panaikinus spaudos draudimą, ėmė rodytis lietuviški laikraščiai. Jie retkarčiais išspausdindavo korespondencijų ir apie onuškėnų gyvenimą, Onuški dar vadindami Oniške. 1908 m. vilniškė „Viltis“ pranešė, kad Onušio dvare vasario 17 d. rengiamas lietuvių vakaras: bus vaidinama „Mūsų bajorai“. Artistai ir choras bus iš Panemunėlio. Vakaro pelnas skiriamas statomai Panemunėlio bažnyčiai⁸¹.

Onuškyje plėtojosi blaivybės sąjūdis, kuris neapsiribojo siaura kovos su girtavimu veikla, bet rūpinosi ir žmonių švietimu, knygų platinimu. 1913 m. Kaune leidžiama „Vienybė“ rašė, kad Onuškyje sausio 24 d. įvyko blaivininkų susirinkimas. Onušėnų atstovas, grįžęs iš blaivybės draugijos visuotinio susirinkimo Kaune, pageidavo, kad miestelyje būtų įsteigtas knygynas, tad nutarta šiuo klausimu rašyti prašymą valdžiai dėl leidimo. Žmonių buvo pilna arbatinės salė. Tas pats laikraštis rašė, kad onuškėnai, nors ir ne visi, pasiturimai gyvena. Ypač pasitaisė ūkis išsiskirsčius į vienkiemius.

⁷⁷ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 1248, ap. 1, b. 332, l. 36.

⁷⁸ Kiaupa Z. Lietuvos valstybės istorija, Vilnius, 2004, p. 222.

⁷⁹ LVIA, f. 567, ap. 8, b. 579, l. 1–1^v.

⁸⁰ LCVA, f. 1248, ap. 1, b. 332, l. 8–8^v.

⁸¹ Viltis, 1908, nr. 19.

Tie ūkininkai, kurie pasiliko sodžiuose, atsiliko, nes dirbdami rėžiuose mažiau gauna naudos. Onuškenai domisi spauda. Į Onuškę ateina 34 „Vienybės“, 6 „Vien-sėdžio“, 5 „Šaltinio“, 9 „Vilties“ egzemplioriai⁸².

9. Poeto pėdos Hanušiškių žemėje

XIX a. viduryje šešerius ar septynerius metus Hanušiškiuose gyveno poetas Valerijonas Ažukalnis (1816–1874). Dokumentuose jis lenkiškai vadinamas Zagurskiu. Šia pavarde poetas pateko ir į Hanušiškių parapijos metrikų knygą. Tačiau Hanušiškiuose parengtame spaudoje savo poezijos ir vertimų rankraštyje jis užrašė: „parašė V. Ažukalnis, kitaip Zagurskis“. Vadinasi, dviem kalbomis – lietuviškai ir lenkiškai – rašęs poetas į pirmą vietą iškėlė savo lietuviškumą. Lenkiškai parašytoje šio rinkinio dedikacijoje „Lietuvio balsas“ jis rašė (čia prozinis vertimas):

*Lietuvos laukuose tuos grūdelius surinkau,
Lietuviams nešu tos žemės sėklas.
Atiduodu viską, viską, ką turėjau,
Ką tik jiems duoti įstengiu ir pajėgiu!
Nors ir sunku, bet malonu darbuotis dėl tautiečių,
Paguosti juos, palengvinti jų dalią.
Pabersiu tuos grūdelius į Lietuvos žemę, –
Gal subręš trokštamos varpos⁸³.*

V. Ažukalnio raštų rengėjas spaudai literatūrologas Juozas Girdzijauskas rašo, kad geriausi poeto eilėraščiai yra svarbus mūsų poezijos tarpsnis, jungiantis A. Strazdą ir A. Baranauską:

„Gaivi lyrinė gaida, pasigirdusi A. Strazdo dainose, čia dar labiau sustiprėjo, apsisvalė nuo sentimentalijų, idiliškų tonų, pasidarė betarpiškesnė ir subtilesnė. Eilėraštinis, išaugęs iš to paties liaudiškos pasaulėžiūros ir tautosakinio pagrindo, įgijo daugiau vidinės darnos, kompozicinio vientisumo [...]“⁸⁴.

Valerijonas Ažukalnis – tragiško likimo poetas. Gyvam esant nebuvo išspausdinta nė viena jo sukurtos poezijos eilutė. Jo eilių ir vertimų rinktinės rankraštis, kurį užbaigė Hanušiškiuose 1856 m., rusiškos cenzūros buvo braukomas, o po 1864 m., kai Vilniaus generalgubernatorius Michailas Muravjovas uždraudė spausdinti lietuviškus leidinius, iš viso neteko galimybės būti legaliai išspausdintas ir platinamas. Užtat simboliška, kad viešo tylėjimo ledus pralaužė lietuvių tautinio atgimimo šauklys – laikraštis „Aušra“, kuriame 1885 m. buvo išspausdinti V. Ažukalnio eilėraščiai „Rytas vasaros“ ir „Drauge su vieversėliu“ bei Pelikso Mažučio (Stanislovo Didžiulio) pasakojimas apie patį poetą. Vėliau V. Ažukalnio kūrinius spausdino Amerikos lietuvių spauda, skelbė Liudas Gira, Juozas Tumas-Vaižgantas ir kiti lietuvių kultūros veikėjai.

⁸² *Vienybė*, 1914, vasar. 18 (kovo 3), p. 124–125.

⁸³ Ažukalnis V. *Raštai lietuviški*, parengė J. Girdzijauskas, Vilnius, 1968, p. 193.

⁸⁴ Girdzijauskas J. *Laiko skola, ten pat*, p. 13–14.

Nedaug buvo žinoma ir poeto biografijos faktų. Net jo gimimo vieta ir data buvo spėliojama, kol literatūrologas Vytautas Vanagas Alantos parapijos metrikų knygoje nesurado ir nepaskelbė įrašo, kad būsimasis poetas gimė šios parapijos Gaidamonių kaime 1816 m. gruodžio 4 d.⁸⁵ Literatūros tyrinėtojai paskelbė rankraštynuose saugomus poeto sesers Reginos Koscialkovskienės ir dukterėčios Leonijos Koscialkovskaitės laiškus, rašytus XIX a. pabaigoje. Juose yra autentiškų faktų apie poeto jaunystę, vedybas, paskutinį gyvenimo laikotarpį. Keletą faktų apie poeto jaunystę iš savo tėvo pasakojimų užrašė rašytoja Liudvika Didžiulienė-Žmona, puslapių liudijimų apie V. Ažukalnį ir jo kūrybą užrašė kunigas A. Valentas.

Iš visų dokumentų aiškėja, kad Valerijonas Zagurskis gimė bežemių bajorų Hipolito ir Barbaros Maleckaitės Zagurskių šeimoje. Neturėdamas savo žemės, tėvas kilnojosi iš vieno dvaro į kitą, eidamas kokias nors tarnautojo pareigas arba išsinuomodamas vienkiemėli. Didžiąją gyvenimo dalį Hipolitas ir Barbora Zagurskiai praleido Kupiškio ir Skapiškio apylinkėse, Puponių, Butkūnų ir galbūt Uogšilio kaimuose. Skaityti Valerijoną motina mokė iš maldaknygės. Dvi žiemas jį mokė dvarininkų Turų vaikų namų mokytojas veikiausiai jų Topolio dvare netoli Skapiškio. Poeto sesuo Regina Koscialkovskienė pasakoja, kad brolis, dar neturėdamas dvidešimties metų, pradėjo raštininkauti dvaruose. Dirbdamas Pandėlyje Koscialkovskio dvare jis išgyveno skaudžią meilės dramą: mergina, kurią jis mylėjo ir su kuria romantiškai, kaip Adomas Mickevičius su Marile, susitikinėjo prie akmens dvaro parko pakraštyje, ištekėjo už kito. Jaunas poetas, to laiko romantikų maniera parašęs niūrų „Prakeikimą“ (lenkiškai), išvyko į Vilnių, norėdamas apieisti vietas, kur patyrė tiek širdies skausmo. Rodos, Vilniaus spaustuvėje jis dirbo korektoriaus darbą. Čia jis bendravo su Vilniaus kultūros veikėjais Liudviku Kondratovičiumi (Vladislavu Sirokomle) ir vienu iš Chodzų, Ignotu ar Dominyku Cezariu.

Nėra autentiškų žinių, kada V. Ažukalnis grįžo iš Vilniaus į Šiaurės Rytų Lietuvą. Gali būti, kad sugrįžęs jis kurį laiką dirbo Šuazeliams priklausiusiame Mirabelio dvare netoli Skapiškio – apie tai Liudvikai Didžiulienei pasakojo jos tėvas. O galbūt iš karto rado darbą Teofilio Komaro Hanušiškių dvare, ką taip pat mini amžininkai ir rodo Hanušiškių paminėjimas poeto rankraščiuose.

Analizuodamas Hanušiškių parapijos ikisantuokinės apklausos ir santuokų metrikų knygas, šių eilučių autorius rado įrašus apie Valerijono Zagurskio santuoką su Apolonija Cebrovskyte (3 priedas). Šie įrašai suteikia papildomos informacijos poeto biografijai. Per ikisantuokinę apklausą Valerijonas Zagurskis ir Apolonija Cebrovskytė, dalyvaujant santuokos liudytojams Vladislavui Komarui, Eugenijui Koscialkovskiui ir Ferdinandui Cebrovskiui (veikiausiai nuotakos broliui), atsako į klausimus apie save, tėvus, pragyventą laiką šioje parapijoje.

Valerijonas Zagurskis pareiškia, kad jis yra trisdešimt devynerių metų amžiaus, gimęs Kupiškio parapijos Puponių kaime, kad jo tėvai yra teisėti sutuoktiniai bajorai Hipolitas ir Barbora Maleckaitė Zagurskiai. Nuotaka nurodo, kad ji yra dvidešimt septynerių metų amžiaus, gimusi Užpalių parapijos Užpalių miestelyje, kad jos tėvai teisėti sutuoktiniai bajorai Pranciškus ir Elena Juzefovičiūtė Cebrovskiai. Abu nurodo, kad Hanušiškių parapijoje jie gyvena jau šešerius metus. Kadangi santuoka vyko

⁸⁵Vanagas V. *Lietuvių rašytojų sąvadas*, Vilnius, 1996, p. 83–84.

ryti išvadą, kad V. Zagurskis apsigyveno Hanušiškiuose 1851 ar 1852 m. Bet Zagurskio amžius ir gimimo vieta nurodyti netiksliai (tikslaus brolio amžiaus ir gimimo vietos nežinojo nė jo sesuo Regina). Gali būti, kad Zagurskių vaikai, kaip ir jų tėvai, kilnodamiesi iš vietos į vietą, nebepajėgė tiksliai atsiminti gyvenamųjų vietų ir datų.

Valerijonas Zagurskis 1858 m. pradžioje Hanušiškių dvare surašinėjo revizinius valstiečius. Dailus braižas, kuriuo sudarytas šis sąrašas⁸⁶, labai panašus į braižą, kuriuo surašytas Valerijono Ažukalnio spaudai paruoštas jo eilėraščių ir vertimų rankraštis. Skirtumas tik tas, kad valstiečių revizinis sąrašas rašytas rusiškai, o poezijos tekstai – lietuviškai ir lenkiškai. 1858 m. vasario mėnesį Hanušiškių dvarininkas Komaras pasirašė valstiečių revizinio sąrašo papildymus. Tuo, matyt, Ažukalnio darbas Hanušiškių dvare baigėsi. Zagurskiai persikėlė į Skapiškį, kur 1858 m. kovo 19 d. pasaulį išvydo jų pirmagimis Juozapas Hipolitas⁸⁷. Kūdikio krikštamotė buvo Regina Zagurskytė, Edvardo Koscialkovskio žmona. Tai ta pati Regina Koscialkovskienė (Koscialkovska), kurios laišką su informacija apie brolių paskelbė literatūrologas J. Lebionka. Prieš savaitę, 1885 m. kovo 10 d. Aukštadvaryje ji buvo pagimdžiusi Leoniją Petronėlę, tą pačią poeto dukterėčią, kurios laišką su pasakojimu apie dėdę paskelbė Vytautas Vanagas.

Kodėl taip greit po vedybų Zagurskiai iš Hanušiškių persikėlė į Skapiškį, galima tikėtai spėlioti. Gali būti, kad poetą, demokratiškų įsitikinimų žmogų, slėgė tarnyba dvare. Apie tai liudytų kunigo Valento minimas Juzefo Masalskio pasakėčios „Artojas ir voveris“ vertimas, kurioje kreipiamasi į dvarininkus, kad šie pasigailėtų valstiečių, kad neatimtų iš jų paskutinio duonos kąsnio. Galimas dalykas, poetas veržėsi į savarankiškesnį gyvenimą, kur būtų nepriklausomas nuo dvarininko ir nereturėtų jo nurodymu, kaip dvaro tarnautojas, spausti baudžiauninkų.

Tačiau, kaip liudija poeto dukterėčia Leonija, jo gyvenimas Skapiškyje klostėsi sunkiai. Darbas, rašant gyventojų prašymus teismams ar kitoms įstaigoms, davė nedaug pajamų. Žmonai teko imtis siuvėjos darbo, bet jis sunkiai gelbėjo nuo neprieklausaus. Po keleto metų Zagurskiui pavyko gauti darbą Kaune bajorų atstovybėje. Bet nepakeldamas šlėktų suktybių, jis parašė satyrą apie juos ir gavo išeiti iš darbo. Sūnų mirtis ir skurdas pakirto poeto sveikatą, sugadino šeimos santykius. Mirė poetas Kaune 1874 m., kaip užrašyta laidojimo metrikų knygoje, nuo vandenligės. Galbūt simboliška, kad paskutinę jo išpažintį išklausė tada dar kunigas, vėliau vyskupas Antanas Baranauskas, kuris, poeto dukterėčios liudijimu, pasakęs: „*Išvelgiau iki dugno to žmogaus sąžinę ir mačiau, kad ji švari; maža taip protingų ir gerų žmonių*“⁸⁸.

Nors Valerijono Ažukalnio kūriniai neturi nuorodu, kada jie parašyti, vis dėlto galima manyti, kad brandžiausias poeto kūrybos laikas buvo XIX a. šeštasis dešimtmetis, kai jis gyveno Hanušiškiuose. Čia veikiausiai jis bus parašęs liaudies daina tapusį eilėraščių „Rytas vasaros“. Kai poeto lyrinis herojus valstietis saulei tekant kalbasi su lakštingala, atrodo, kad tas pokalbis vyksta lazdynais apaugusiame Vyžuonos ar Lakštenės šlaite. Kai poetas, nupiešęs saulės nutvieksto, paukščių čiulbėjimu skambančio ryto vaizdą, sako: „*Ant ežero vilnies nėra, / Vėjas nustoja*“, – rodo, matai vasaros saulėtekyje tviskant veidrodinį Apvėliojo ežero paviršių.

⁸⁶ LVIA, f. 1262, ap. 1, b. 51, l. 304–355.

⁸⁷ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 1280, l. 286^v–287.

⁸⁸ Iš archyvų. Medžiaga V. Ažukalnio-Zagurskio biografijai, parengė V. Vanagas, *Literatūra ir kalba*, Vilnius, 1962, t. 6, p. 424.

10. Ar Antano Mackevičiaus sukilėlių kolona ėjo pro Hanušiškius?

1863 m. pavasaris Lietuvoje buvo audringas ne tiek orų, kiek sukilimo kovų prasme. Įvairiose Lietuvos vietovėse susiformavę sukilėlių būriai, kovodami su caro kariuomene, 1863 m. balandžio mėnesį Andrioniškio miškuose prie Anykščių susijungė į 2 500 sukilėlių dalinį, kuriam vadovavo Zigmantas Sierakauskas, paskirtas Lietuvos sukilėlių kariniu viršininku ir Kauno vaivada. Pagal Z. Sierakausko planą išplėsti sukilimą visoje Lietuvoje ir Kurše jo vadovaujami sukilėliai gegužės 3 d. iš Andrioniškio miškų pradėjo žygi Biržų link. Sukilėlių žygiavimas per Šiaurės Rytų Lietuvos miestelius turėjo ne tik kovinius, bet ir agitacinius tikslus. Miesteliuose, per kuriuos buvo žygiuojama, sukilėliai naikino Rusijos valdžios įstaigas, skelbė gyventojams savo programinius dokumentus, papildydavo gretas naujais kovotojais.

Z. Sierakauskas suskirstė sukilėlius į tris kolonas. Pats, vadovaudamas centrinei kolonai, iš Salų per Skapiškį, Pandėlių, Panemunį ir Papilį traukė į Biržų apylinkes. Kairiuoju sukilėlių kariuomenės sparnu per Kupiškį ir Vabalninką žygiavo Boleslovo Kolyškos vadovaujamas dalinys. Dešiniajame sparne – iš Salų per Kamajus, Rokiškį ir Žiobiškį ėjo kunigo Antano Mackevičiaus vadovaujami sukilėliai. Visos trys sukilėlių kolonos turėjo susijungti Biržų apylinkėse prie Medeikių. A. Mackevičiaus kolona turėjo imituoti grėsmę Daugpiliui. Iš rusų žandaro pranešimo žinoma, kad A. Mackevičiaus sukilėliai iš Rokiškio, kur buvo gyventojų iškilmingai sutikti, atžygiavo į Žiobiškį. Toliau jokių pranešimų apie šios kolonos maršrutą nebuvo. Artimiausias kelias iš Žiobiškio į Biržus ėjo pro Panemunį ir Papilį. Bet tai buvo Z. Sierakausko kolonos maršrutas. Tad kokiais keliais ėjo A. Mackevičiaus vedami sukilėliai? Į šį klausimą dar sunkiau atsakyti, turint omenyje faktą, kad A. Mackevičiaus kolona paskutinė atvyko į Biržų apylinkes, kur gegužės 7 d. jau vyko Z. Sierakausko ir B. Kolyškos dalinių kautynės su rusų kariuomene.

1891 m. Austrijos valdomame Lvove lenkų kalba buvo išleista knyga apie Zigmantą Sierakauską⁸⁹. Knygai pasirodžius, po sukilimo dar nebuvo praėję nė 30 metų. Buvo dar daug gyvų sukilimo dalyvių. Knygos tekstas rodo, kad jos autorius Vaclovas Koščicas rėmėsi autentiškais liudininukų pasakojimais, pateikdamas daugybę detalių, pavyzdžiui, apie Z. Sierakausko patekimo į kazokų rankas aplinkybes. V. Koščicas knygoje atsako į mums rūpimą klausimą: kokiais keliais žygiavo A. Mackevičiaus vedami sukilėliai į Biržų girią? Jo atsakymas toks: į Medeikius A. Mackevičius turėjo žygiuoti pro Hanušiškius, Suvainiškį ir Skrobiškius. Į paskirtą vietą jis vėlavo ne tik dėl ilgesnio kelio, bet ir dėl susidūrimo su rusais prie Hanušiškių. Susidūrimą jis laimėjo⁹⁰.

Tačiau vieno šaltinio liudijimas dar nėra pakankamas argumentas. Rusų autorių sudarytos mūšių su sukilėliais suvestinės kautynių prie Hanušiškių nemini. Tenka ieškoti kitų dokumentų. Vieną jų rasti pavyko. Tai 1865 m. kovo 23 d. Vitebsko, Novoaleksandrovsko (Zarasų) ir Dysnos apskričių karinio viršininko generolo majoro Kovalevskio raštas, kuriame pranešama, kad Novoaleksandrovsko apskritis Naujasodės (*Novoj-Vesy*) kaimo valstietis Pranciškus Griškėnas, 42 m. amžiaus, už valstiečių sušaukimą į vietinę parapiją prieš atvykstant maištininkų gaujai

⁸⁹ Zigmunt Sierakowski, naczelny wódz Żmudzi w r. 1863. Skresil Waclaw Koszczyc, Lwów, 1891.

⁹⁰ *Ten pat*, p. 99, 106.

į Panemunio miestelį klausytis revoliucinio manifesto turi būti laikomas kalėjime keturis mėnesius, po to išsiųstas į ankstesnę gyvenamąją vietą, perduodant jį laiduoti (*na poruki*) tai bendruomenei, kuriai jis priklauso⁹¹. Kaip žinome, yra dvi Naujasodės: viena – tarp Čedasų ir Panemunio, kita – prie Hanušiškių. Pagal generolo logiką Griškėnas į Panemunį klausytis sukilėlių manifesto galėjo kviesti Čedasų Naujasodės valstiečius. Iš Hanušiškių Naujasodės rinktis į Panemunį lyg ir per toli. Tačiau 1858 m. valstiečių reviziniuose sąrašuose Čedasų Naujasodės kaime Griškėnų nėra. Tuo tarpu Hanušiškių Naujasodės kaime per 1858 m. reviziją Valerijonas Ažukalnis užrašė Pranciškų Griškėną, Tamošiaus sūnų, 37 m. amžiaus⁹². Tiesa, amžius skiriasi dvejais metais. Bet tais laikais, kai valstiečiai neturėjo pasų, buvo užrašoma iš žodžių. Tad visiškai tikėtina, kad 1858 m. į revizinį sąrašą įrašytas Hanušiškių dvaro Naujasodės kaimo valstietis Pranciškus Griškėnas yra tas pats Griškėnas, kurį generolas Kovalevskis nurodo kaip žmogų, šaukusį savo kaimo gyventojus klausytis bažnyčioje sukilėlių manifesto. Tiesa, rašte minimas Panemunis kelia tam tikrų abejonių. Bet tai gali būti ir generolo raštininkų klaida.

Esama dar vienos užuominos apie Antano Mackevičiaus maršrutą. Juozas Žiugžda knygoje apie Antaną Mackevičių cituoja sukilimo dalyvio pasakojimą, kad A. Mackevičiaus sukilėliams teko eiti per latvių valstiečių gyvenamą kaimą. Atsiminimų autorius sako, kad A. Mackevičius

„turbūt šiek tiek mokėjo latvių kalbą, kalbėjo su vyresniaisiais, aiškin-damas jiems, kad mes einame į tą pusę kovoti už mūsų ir jūsų laisvę“⁹³.

Tačiau latvių kaimas Antano Mackevičiaus dalinio kelyje galėjo būti tik tuo atveju, jeigu jis žygiavo Lietuvos ir Kuršo pasieniu, vadinasi, iš Hanušiškių į Suvainiškį ir Medeikius.

Faktai, patvirtinantys, nors ir netiesiogiai, hipotezę apie Antano Mackevičiaus sukilėlių dalinio kelią pro Hanušiškius, kaupiasi. Galbūt nauji ieškojimai ir radiniai jų suteiks daugiau ir neiginčijamai patvirtins kol kas hipotetišką teiginį.

1 priedas

Aleksandro Jogailaičio privilegija Grigaliui Astikaičiui

1499 m. rugsėjo 21 d.

Privilegija⁹⁴ ponui Grigaliui Astikaičiui kirsti dykrai prie Susėjos upės palei vokiečių sieną, gauti dirvų ir žmonių prie tos dykros visiems laikams. Pats Aleksandras iš Dievo malonės, didysis Lietuvos kunigaikštis.

Tebūnie Dievo vardu. Pranešame visų žiniai šiuo raštu, kas jį pamatys arba skaitomą išgirs, kam reikės tai žinoti arba girdėti. Kadangi esame apžvelgę ištikimą ir niekad neuzdelsiamą mūsų ištikimo tarno pono Grigaliaus Stankaičio Astikaičio, mūsų rūmų maršalkos ir Merkinės bei Anykščių vietininko, tarnavimą mums, duodame ir apdovanojame jį mūsų dykra, kuri yra prie vokiečių sienos Susėjos paupyje, prie Vaišvilto

⁹¹ LVIA, f. 655, ap. 1, b. 230, l. 16.

⁹² LVIA, f. 1262, ap. 1, b. 51, l. 229^v–301.

⁹³ Žiugžda J. *Antanas Mackevičius*, Vilnius, 1971, p. 117.

⁹⁴ *Акты Литовской метрики*. Том первый. Выпуск второй. 1499–1507 г. г. Собраны Ф. И. Леонтовичем, Варшава, 1897, с. 36–38.

sienos, kurią Vaišviltas nustatė Susėjos upe tarp mūsų tėvonijos – Didžiosios Kunigaikštystės ir Livonijos žemės valdant mūsų pirmtakams. Ir ta giria esame nubrėžę sieną su mūsų Rokiškio ir Penionių žemėmis, kur Olsintos upė, kuri prasideda nuo Olsintos ežero, įteka į Susėjos upę, ir Prūdupio upe, kur yra Prūdupė, o nuo Prūdupės į Serbintos upę, o Serbintos upeliu iki įtekėjimo į Juodupės upę, o iš Juodupės upės į Vyžuonos upę, o iš Vyžuonos Gintenio upeliu į Čedasų ežerą, o iš Čedasos – Minevėlės upeliu, o iš Minevėlės į Balčios upę, o iš Balčios upės pro mūsų lauką slėniu į Neretos pelkę, o iš Neretos pelkės Neretos upe į mažą Neretėlės upelį, o mažąją Neretėlę į Skardupio upelį, o iš Skardupio upelio tuojau į Susėjos upelį ir Vaišviltos sieną, taip pat prie tos girios ir aukščiau nurodytos sienos gyvena mūsų Anykščių pavieto Rokiškio dvaro žmonės ir Penionių pavieto Čedasų dvaro žmonės, kurie tarnavo mūsų Rokiškio ir Čedasų dvarams ir mokėjo duoklę pinigais, medumi ir dėkla; taip pat, kad prie tos girios, be mūsų tėvo, J. M. karaliaus leidimo, įdirbo mūsų mišką Kurklių bajoras Hanusas Gailiminaitis su savo sūnumis ir Anykščių bajoras Rimka su savo broliu Mackumi Jonaičiu ir sau dvarus ten įkūrė. Ir mes tą Hanuso dvarą su mūsų žmonėmis, kuriuos jis su savimi apgyvendino, atidavėme ponui Grigaliui; o kurie buvo jo nuosavi žmonės, mes liepėme anuos jam iškeldinti. Taip pat anas Hanusas už tos sienos Rokiškio paviete išarė mūsų girią ir mūsų bei savo žmones įkurdino už Vyžuonos upės. Ir mes tą išartą žemę su mūsų žmonėmis jam atidavėme, o Hanuso žmones, kurie tose žemėse gyvena, liepėme jam iš ten iškeldinti; riba su mūsų žmonėmis ir eina tais Hanuso arimais ir Vyžuonos upe, ir Vilgupio upeliu, o nuo Ilgupio upelio eina į Briedžių duobes, o iš Briedžių duobių į pelkę, o iš pelkės į tą ribą, kurią mūsų žmogus Neliubas buvo nubrėžęs su Hanusu, o ta riba ėjo vėl į Vyžuonos upę. Taip pat, kad tas Rimka su savo broliu Mackumi išdirbo mūsų mišką toje dykroje, o ponas Grigalius už šias jų pastangas jiems pinigais sumokėjo, o jie mums patiems pripažino, kad iš jo už tą žemės išarimą pinigų paėmė. Taip pat, rodydami mūsų malonę, duodame, dovanojame ir esame atidavę, ir patvirtiname tai šiuo raštu amžiams ir nekeičiamai jam, jo žmonai, jų vaikams ir po to būsiantiems jų palikuonims, tą mūsų girią, kuri yra prie tos sienos nurodyta, su tais mūsų žmonėmis, kurie prie tos girios gyvena, ir su tais dvarais, ir su žmonėmis, ir su bajorų išartomis, ir su jų ariamomis žemėmis, ir su bitynais, ir su medžioklės plotais, žvėrių ir paukščių medžioklėms, su bebrų gaudymu, su vandenimis, su ežerais, vadinamais Olsinta ir Nekvasiu, ir Dumbliau, ir Minevėle, Niestrepa ir Balčiu, ir su kitais ežerais, kurie yra prie tos sienos, su upėmis ir su upeliais, ir su šaltiniais, ir su jų srovėmis, su tvenkiniais ir tvenkinėliais, su malūnais, malimo mokesčiais, su žuvininkais ir žuvynais, ir su pelkėmis, ir su pievomis, ir su krūmynais, ir su ganyklomis, ir su lankomis, ir su pinigine ir medaus duokle, ir su dėkla, ir su visais mokesčiais, ir su muitais, ir pajamomis, ir naudmenimis, – nieko iš mokesčių ir pajamų sau nei savo palikuonims

nepasilikdami. Taip pat dėl ypatingos mūsų malonės duodame ir dovanojame, ir leidžiame, kad jis miestą toje dykroje su atvykstančiais žmonėmis sau įkurtų ir pilį pasistatytų, kur tik jam norėsis, ir prekyvietes ir turgus toje vietoje turėti su visomis pajamomis iš prekyviečių ir turgų, ir su visais jų mokesčiais, ir ten turėti sandėlius pirkliams, ir karčemas, ir karčemų mokesčius; o kurie svečiai, užsienio pirkliai atvažiuos su savo prekėmis iki tos vietos, iš tų jis gali imti sau maitą po du grašius už vežimą; taip pat kuris svetimšalis atvažiuos į tą jo miestą, turi prisistatyti arba jam pačiam, arba jo vietininkui. Taip pat jis gali ir kitus žmones toje girioje apgyvendinti; plėsti, dauginti ir padidinti pagal anksčiau nurodytas ribas, ir parduoti, ir atiduoti, ir padovanoti, ir sumainyti, ir bažnyčiai aukoti ir jai užrašyti, ir savo naudai ir gyvenimui panaudoti, kaip pats ras esant reikalinga. (...)

Januška, raštininkas

Iš kanceliarinės gūdų k. vertė B. Deksnys

2 priedas

Hanušiškių dvaro tijūno, dešimtininko,
sėjiko ir eigulio priesaikos⁹⁵

Tijūno priesaika: Mes N: N: Prysiekiam Panu Diewu Wieszpati, kad budamas Tiunistey Dwara Sawa ind visas Gierybies /: priemnas y iszeydas :/ Panu musu Keyp naywierniou y naysprawedliwiow rundysma ir pilnawośma Skarbu tu nieuwaëajunt in (ir?) unt Kaznios baynistes (baimystes?) Dwara, albo na tu Pacziu sawa Źmaniu pawestymu. albo Keypo Kalukalwiek regiedamas ar girdedamas Szkadu del Dwara Sawa papilnetu und nieka neuwažojunt tojas dosma Źyniu wirasnemsiau Dwara Sawa, Kepa tu wierney y Źyczliwey und Ta Sprawiedliwey pilnistry busma, teyp mum Ponie Diewe padiek, o jegu niesprawiedliwey, aźmuszk mums und Duszas y und Kuna.

Dešimtininko priesaika: Mes N: N: Prysiekiam Panu Diewu Wieszpati, Kad budama(s) Diesetnikeys Walszczu sawa und wisa Rundymais na Dwara padieta(s) ir pawinestes musu, nieuwažojunt in kokios meilos, Czestimos, welas (?) nitureiunt und Katra Susiedu Sawa pikczia, sprawiedliwey wierney y del Skarbu Sawa Pana busma Źyczliwi, a Kadu koku kalwiek regietum albo girdetum del Dwara Musu Szkadu, toias dosma Źyniu Wiresnibes Dwara Sawa, Keypo to und wisa wierni, ir Źyczliwi busma, teyp mum Ponie Diewe padiek, a iesli (neaišku t ar ų) niesprawiedliwey, Panie Diewe aźmuszk mum und Duszies y un Kuna.

Sėjiko priesaika: Mes N: N: Prysiekiam Panu Diewu Wieszpati, kad būdama pastatiti und seklas wisu grudu Dwara Sawa, Sprawiedliwey wierney ir Nayžyczliwiou del Dwara pasługu tu pilnisma, a Jego regietum albo girdetum del Dwara kaku Szkadu, tojas und nieka nieuwažajāt be Naymažesniaš baymistes Wiresnibes Dwara Sawa dusma Źyniu, Kaypa te wierney Sprawiedliwey y Paszczliwey

⁹⁵Inwentarz. Podanie Majątność Hanusziszek na Rok 1791 sprowadzony, *MABR*, f. 256-2845, l. 19, 20.

dažuresma yr Saugosma, teyp mum Panie Diewie paðiek, a iego niesp-rawiedliwey, Panie Diewe Ažmuszk mum und Duszias ir und Kuna.

Eigulio priesaika: Mes N: N: Prysiekiam Panu Diewu Wieszpati und Ta, kad budama pastiti (pastatyti?) nuog Pana Sawa del Saugima Miszka, teyp Dwarnu, Keyp ir Sodzias Sawa, ni vienam Swietymam ani nieduodunt, a Jego aszwistum albo girdetum nietykтей Swetimu, albo Sawa Zmaniu be Žynias Dwara Miszki Budama, toias Dosma žyniu Wirszynikeys Dwara Sawa, Keypa to wierney Sprawiedliwey yr Sze-rey ðoturesma yr dažuresme, Teyp mums Panie Diewe padek, a jegu neteysingey, Panie Diewe ažmuszk Mum und Duszias y und Kuna.

3 priedas

Valerijono Ažukalnio-Zagurskio santuokos
su Apolonija Cebrovskyte dokumentai

1. Atsakymai į apklausos prieš santuoką klausimus⁹⁶

Surengta Hanušiškiuose 1857 metų balandžio 22 dieną kilmingojo Valerijono Zagurskio, nevedusio, su vienkiemininke Apolonija Cebrauskyte, netekėjusia

1. Koks tavo vardas ir pavardė, taip pat kokie tėvų vardai?	Valerijonas – Hipolito ir Barboros Maleckaitės Zagurskių, teisėtų sutuoktinių, sūnus, jaunoji – Pranciškaus ir Elenos Juzefovičiūtės Cebrovskių, teisėtų sutuoktinių, duktė.
2. Iš kur kilęs (nurodant gimimo vietą, parapiją, apskritį, guberniją)?	Jaunasis gimė Kupiškio parapijos Puponių kaime. Jaunoji – iš Užpalių parapijos Užpalių miestelio, abu iš Kauno gubernijos Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrities.
3. Kiek turi metų pagal metrikus?	Jaunasis yra 39 metų, jaunoji – 27 metų.
4. Kokiam religiniam tikėjimui priklausai?	Abu Romos katalikų tikėjimo.
5. Kokio luomo esi pagal kilmę?	Kilmingųjų.
6. Kiek laiko gyveni šioje parapijoje (kartu nurodant gyvenamąją vietą)?	Abu šios parapijos gyventojai, Hanušiškiuose (gyvena) šešerius metus.
7. Ar nesi sutuoktas?	Abu nevedę.
8. Ar (tuokiesi) su tėvų, globėjų ar giminės žinia?	Su tėvų ir giminų žinia.
9. Ar savo valia eini į šią santuoką?	Abu savo valia ir potraukiu einame į šią santuoką.
10. Ar nedavei skaistybės įžadų, ypač ar nebuvai vienuolis ar vienuolė?	Nedavėme, nebuvome.
11. Ar nebuvote susižadėjęs su koku nors kitu asmeniu ir kada?	Nebuvome.
12. Ar jaunieji nesusiję giminystės ryšiais?	Giminės nesame.
(parašai:)	Valerijonas Zagurskis Apolonija Cebrovska Eugenijus Koscialkovskis Vladislovas Komaras Ferdinandas Cebrovskis

Iš lenkų kalbos vertė B. Deksnys

⁹⁶L VIA, f. 1299, ap. 1, b. 15, l. 81–81^v.

2. Santuokos įrašas Hanušiškių parapijos santuokos metrikų knygoje⁹⁷

N. Santuokos data	Kada? kur? kas? po kelių paskelbimų sutuokė?	Kokių būtent jaunųjų, kokio luomo ir padėties, amžiaus ir parapijos	Jaunųjų tėvų vardai ir pavardės, liudytojai
4. 21	Tūkstantis aštuoni šimtai penkiasdešimt septintųjų metų balandžio 21 dieną Hanušiškių parapijos Romos Katalikų bažnyčioje Panemunio bažnyčios administratorius Antanas Eitavičius, dalyvaujant Hanušiškių bažnyčios klebonui Jonui Plevakai, tris kartus paskelbus, iš jų pirmąkart šio mėnesio 6 d., antrąkart 14 d., trečiąkart 21 d., žmonėms, susirinkusiems į Liturgiją	Bajorus Valerijoną Zagurskį, nevedusį, 39 metų, su Apolonija Cebrovskyte, netekėjusia, 27 metų. Pirmasis iš Kupiškio parapijos Puponių (kaimo), kita – iš Užpalių parapijos ir to paties miestelio, abu Hanušiškių parapijos parapijiečius, iš anksto griežtai abipusiškai raštu ištyrus, ar nėra kliūčių santuokai, ir jų neradus, taip pat nustačius abiejų asmenų išoriniais ženklais išreikštą sutikimą	Bajorų Hipolito ir Barbaros Maleckaitės Zagurskių, teisėtų sutuoktinių, sūnų su bajorų Pranciškaus ir Elenos Juzefovičiūtės Cebrovskių dukterimi sutuokė ir Bažnyčios asmeny išskilmingai palaimino, dalyvaujant patikimiems liudytojams bajorams Eugenijui Koscialkovskiui, Vladislovui Komarui, Ferdinandui Cebrovskiui ir daugeliui kitų, čia buvusių

Iš rusų kalbos vertė B. Deksnys

Komarai. Onušio dvaras po 1861 metų reformos

Janina Stuokaitė

Įvadas

Dvaras – ilgaamžė pagrindinė ūkinė Lietuvos valstybės valdymo institucija ir instrumentas, įteisintas visuose trijuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statutuose (1529 m., 1566 m., 1589 m.) ir paprotine teise. Krašto politikos, ūkio, kultūros istorijoje dvaras turi nemažai nuopelnų. Lietuvos bajorai (kitaip nei Rusijoje) niekuomet neskaičiavo savo turto pagal valdomų baudžiauninkų skaičių, o vertino žemę, jos paruošimą ir derlių. Dvarininkai kaltinami dėl valstiečių priespaudos ir sunkios baudžiatvės. Baudžiava buvo visoje Centro ir Rytų Europoje. Tai buvo gyvenimo būdas, sukurtas Vakarų pramoninių kraštų ir didelio jų poreikio javams. Galima priekaištauti dvarininkams dėl ekscesų, kraštutinumų, sunkios lažo naštos, bet Lietuvos Statutas baudė bajorą mirtimi už tyčinį valstiečio nužudymą. Tokios teisės neturėjo nei lenkai (iki 1768 m.), nei rusai. Tik 1840 m. Rusija panaikino Lietuvos Statutą.

XIX a. pabaigoje lietuviškų gubernijų dvaruose vyravo kapitalistinio ūkininkavimo sistema. XIX a. devintajame dešimtmetyje jau beveik visoje Lietuvoje buvo įsitvirtinusi kapitalistinė darbininkų samda. Kaūno gubernijoje darbininkus dažniausiai samdydavo metams, nors buvo ir padienių darbininkų poreikis.

Daugelio šalių patirtis rodo, kad panaikinus baudžiatvę buvo kuriama hipotekos sistema, steigiamos agronomų mokyklos, žemės ūkio draugijos, kooperatyvai žemės ūkio technikai įsigyti. Lietuvos dvarininkai kreipėsi į caro valdžią, prašydami leidimo imtis panašių priemonių. Tačiau valdžia delsė. Dėl 1863 m. sukilimo panaudota ekonominio spaudimo politika mušti per kišenę: Vakarų gubernijų vietinės kilmės dvarininkams iki 1897 m. įvestos baudos ir kontribucinė procentinė rinkliava, kurią iš pradžių sudarė 5–10 proc. dvaro pajamų. Po sukilimo įvesti valdžios suvaržymai sekino dvarininkų apyvartines lėšas, reikalingas ūkiui pertvarkyti ir plėtoti.

Pakuršės dvarai buvo ekonomiškai labai stiprūs. Siame regione sparčiai plėtojosi kapitalistinio ūkio santykiai, iš dalies sąlygoti patogių žemės ūkio produkcijos realizavimo rinkų. Buvo geras susisiekimas su Ryga, nutiesta geležinkelio linija Peterburgas–Daugpilis–Varšuva. Išnaudodami šią situaciją, regiono dvarininkai (tarp jų ir plati Komarų giminė) pasiekė didelių laimėjimų. Turtingos dvarininkų šeimos sparčiai plėtojo šio krašto ekonomiką.

Šiame straipsnyje nagrinėjama, kaip kito Ōnuškio dvaro gyvenimas po 1861 m. Rusijos caro valdžios įsakymu įvykdytos žemės reformos. Daug dėmesio skiriama tuometiniams savininkams – Komarų šeimai. Aptariamos rezidencinių rūmų ansamblio meninės ypatybės.

Dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių istoriografija apie Komarų Ōnuškį, kaip ir apie kitus Pakuršės dvarus, negausi. Archyvinė medžiaga ir ikonografija išblaškyta po kelias vietas. Rokiškio krašto muziejus saugo keletą įdomių eksponatų, atkeltavusių iš Ōnuškio. Jie surinkti Elenos Blažienės. Tai XIX a. antrąją pusę–XX a. pirmąją pusę datuojami šiaurės Lietuvos dvarų buičiai būdingi indai: baltas puodelis, puoštą rožės šakelės ornamentu, taurės formos stiklinė vaza saldainiams graviruotu



paviršiumi, nedidelė, pailgos formos porcelianinė lėkštė, dekoruota žuvies motyvu, ir dailus stiklo butelis. Saugomi Onuškio krašto žmonių surinkti prisiminimai apie Komarų šeimą. Istorinę vertę turi nuostabus XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Onuškio Komarų šeimos 25 fotografijų rinkinys.

Onuškio dvaro griuvėsiai. 2004 m.

A. Petrašiūno nuotr.

XIX a. pabaigos Onuškio dvaro ir jo apylinkės kaimų žmonių gyvenimą atspindi Kauno gubernijos žemės ūkio padėties aprašymai, saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Senujų rankraščių skyriuje. Tai Rusijos geografų draugijos Šiaurės Vakarų skyriaus mokslo tikslais surinkta statistinė medžiaga, kurią 1873 m. vasarą surinko Kauno gubernijos Zarasų apskrities, Čedasų valsčiaus, Onuškio parapijos liaudies mokyklos mokytojas Anatolijus Prozorovskis.¹

Aptariant rezidencinio ansamblio menines ypatybes ikonografiniu požiūriu, svarbus Napoleono Ordos ranka (1875–1876) atliktas Onuškio rūmų piešinys. Beveik visi Cezario Anichinio (Cezare Anighini) projektuoti Onuškio ansamblio pastatai laikui bėgant sunyko. Iš kelių išlikusių atsitiktinių fotografijų sunku rekonstruoti pirminį rūmų vaizdą. Piešinys publikuotas žinomo lenkų tyrinėtojo, dvarų architektūros Lenkijos–Lietuvos valstybės teritorijoje žinovo Romano Aftanazy daugiatomyje.² XIX a. pabaigoje Lietuvoje buvo gana populiarus litografuotų N. Ordos piešinių rinkinys.³ Dailininko ir kompozitoriaus N. Ordos piešiniai priklauso architektūrinio peizažo žanrui. Jis tęsė XIX a. pirmosios pusės romantizmo tradicijas. Svarbiausias jo piešinių bruožas yra aiški kompozicija, natūralus architektūros paminklų ir aplinkos santykis, tikroviškumas. Dalį piešinių talentingai litografavo Aloyzas Miserovičius. Krokuvos ir Varšuvos nacionaliniuose muziejuose yra 1 001 pieštas šio autoriaus architektūrinis peizažas, tarp jų 103 peizažai, piešti 55 dabartinėse Lietuvos vietovėse. Deja, į litografijų albumą architektūriniai peizažai, piešti Komarų Onuškyje, Panemūnyje, Palėvenėje, nepateko.

¹ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUBR), f. 34, nr. 162.

² Aftanazy R. *Dzieja rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1992, t. 2B, p. 61.

³ Orda N. *Album widokow*, Warszawa, 1873–1883.

Onušio rūmų ansamblio architektūra bei trumpa dvaro istorija aprašoma jau minėtame R. Aftanazy veikale.⁴ Autoriaus žinios apie Onušio dvarą paremtos įvairiais šaltiniais, geru architektūros istorijos išmanymu.

Ukrainos Komarų giminė ir Onušio Komarai

XVIII–XIX amžių sandūroje Onušio dvarą iš ankstesnių savininkų nupirko Juozapas Komaras (mirė 1847 m.), kilęs iš Ukrainos bajorų giminės.⁵ Nuo seno ši giminės šaka valdė dvarus ir LDK gudiškose žemėse: Pòlocke, Mscislavo vaivadijoje, Ašmenės, Ūršos pavietuose. Komarai buvo sentikiai ir tik atsikėlę į Lietuvą priėmė katalikybę.⁶ Jo tėvas Antanas Komaras buvo Valkavisko kalavijo laikytojas ir Respublikos seimo narys (LDK valdininkijos struktūroje kalavijo laikytojas – bajoro garbės pareigybė, po Liublino unijos suformuotas bendras su lenkais seimas sudarytas iš trijų luomų: karaliaus, senato ir seimo pasiuntinių). A. Komaras buvo išrinktas seimo pasiuntiniu. Sena Ukrainos bajorų Komarų giminė į Lietuvą atklydo dar XVII a. pradžioje. Savo protėviu Lietuvoje giminės laikė pirmąjį Palėvenės dvaro (dabar Kūpiškio rajonas) savininką Mykolą Komarą.⁷ Jis valdė Palėvenę ir keletą aplinkinių dvarų, vadovavo pavieto šlėktų šaukimui į karą. Po Mykolo Komaro mirties našlė Kotryna Komarienė 1703 m. Palėvenės dvarą užrašė savo sūnams Andriui ir Mikalojui.⁸ 1708 m. broliai: Mikalojus Komaras, Vilkmergės ir Upytės pavietų kalavijo laikytojas, ir Andrius Komaras, Bernatonių seniūnas (LDK laikais valstybiniai dvarai-seniūnijos, valdovo teikiamomis privilegijomis būdavo išdalijamos bajorams valdyti iki gyvos galvos, vėliau seniūnijos tapo paveldimos), pasidalijo Palėvenės dvarą į dvi lygias dalis. Dvaro sodyba buvo sutarta naudotis bendrai. Tuo metu dvaro sodyboje stovėjo rezidenciniai gyvenamieji pastatai, svirnas, degtinės darykla (*bravoras*) su pirtimi, tvartas, javų džiovykla, kluonas ir daržinė. Sodybą supo sodai. Komarai toliau plėtė dvarą, pirkė naujų žemių. 1733 m. Mikalojus Komaras nupirko Žemutinės Palėvenės dvarą iš Adomo Lučkos. Mirus Andriui Komarui, visą nekilnojamąjį turtą ėmė valdyti jo brolis Mikalojus Komaras.⁹ Jis buvo vedęs Teresę Sakalauskaitę ir su ja turėjo du sūnus (Ignotą ir Antaną) bei tris dukteris (Ievą, Konstanciją, Kotryną). 1740 m. Mikalojus Komaras surašė testamentą, kuriuo dukterims užrašė pinigų, o sūnams – nekilnojamąjį turtą. Po turto dalybų 1743 m. Žemutinės ir Aukštutinės Palėvenės dvarai atiteko jau minėtam Antanui Komarui.¹⁰ XIX a. pirmojoje pusėje Palėvenės dvaras priklausė Antano Komaro sūnui, kartu Onušio bei kitų valdų savininkui Juozapui Komarui.¹¹ Komaras buvo vedęs Teklę Zyndram-Koscalkovską (mirė 1855 m.). Po anksti mirusio bevaikio brolio Igno paveldėjo jo turėtas valdas: Raguvėlę (dabar Anykščių rajonas) ir Palėvenę. Prie Onušio dar nupirko Čėdasus, Baisogalą ir nemažai kitų žemių. Juozapo Komaro rankose buvo sutelkta reali magnato galia. Nuo 1791 m. jis ėjo Vilkmergės pavieto civilinio ir karinio komisaro pareigas.¹² 1794 m. Tado Kosciuškos sukilimo metu savo lėšomis sufor-

⁴ Aftanazy R. *Dzieja rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, Wrocław, Warszawa, Krakow, 1992, t. 2, p. 109–112.

⁵ *Ten pat.*, p. 109.

⁶ Rokiškio krašto senų žmonių prisiminimai, *Rokiškio krašto muziejaus archyvas* (toliau – RKMA).

⁷ *Lietuvos bajorų palikuoniai*, Vilnius, 2000, p. 122.

⁸ *Ten pat.*

⁹ *Ten pat.*, p. 123.

¹⁰ *Ten pat.*

¹¹ *Ten pat.*

¹² RKMA.

mavo ir apginklavo karių pulką, kuriam pats sėkmingai vadovavo, dalyvavo kautynėse ties Saločiais.¹³ 1812 m., jau po Respublikos žlugimo, buvo išrinktas į seimą. Vėlesniais metais Vilniuje pirmininkavo Vyriausiajam Tribunolui.¹⁴ Pulkininkas turėjo tris sūnus: Teofilį, Vladislovą, Konstantiną ir dukterį Elžbietą, vėliau ištekėjusią už Liudviko Gorskio. Antrasis jos sutuoktinis buvo Rudolfas Koscialkovskis.¹⁵ Savo nekilnojamąjį turtą Juozapas Komaras padalijo vaikams. Teofilis (1800–1861), vedęs Rachelę Meištavičiūtę, gavo Onuški, Čedasus ir Panemunį. Vladislovas, Upytės pavieto maršalka – Baisogalą ir keletą gretimų dvarų. Konstantinas (1813–1880) – Vilkmėrgės pavieto maršalka, vedęs vengriško kraujo turėjusią Olgą Bolugianski, paveldėjo Raguvėlę ir Palėvenę.¹⁶ Visi trys broliai turėjo daug palikuonių, todėl Antano Komaro sukauptas turtas vėl buvo išskirstytas. Palėvenės ir Raguvėlės dvarus paveldėjo Konstantino Komaro sūnus Mykolas Komaras (1842–1933). XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Palėvenės dvaras priklausė Mykolo Komaro broliui Jurgiui Komarui, o po jo mirties atiteko Bogdanui Komarui (1884–1962). 1992 m. buvusio Palėvenės dvaro savininke tapo Bogdano Komaro vaikaitė Nijolė Marija Milaknienė, kuri užaugino du sūnus: Mindaugą Milaknį ir Egidijų Matulevičių. Jie šiuo metu gyvena Lietuvoje.¹⁷ Vladislovas Komaras (mirė 1896 m.), Baisogalos dvaro valdytojas, buvo vedęs pirmą kartą Kotryną Zajančkauskaitę (mirė 1874 m.), antrą kartą (1875 m.) Aną Končovaitę (mirė 1900 m.). Su pirmąja žmona turėjo dukterį Jadvygą, vėliau ištekėjusią už Henriko Zabelos, su antrąja susilaukė sūnų Vladislovo ir Medardo, dukterų Marijos ir Kotrynos¹⁸.

Teofilis Komaras, Onušio, Čedasų ir Panemunio valdytojas, iš eilės susilaukė dviejų sūnų: Vladislovo (1848 04 25–1895 05 07), vėliau vedusio Mariją Kerbedytę (pastaroji mirė 1932 01 20) ir valdžiusio Onuški, Juozapo, kuris vedė grafitę Gabrielę Staršenskaitę ir valdė Panemunį, Čedasus, taip pat dukters Marijos, ištekėjusios už Henriko Venslavičiaus. Kita duktė – Felicija ištekėjo už Stanislovo Molio, Daūgpilio pavieto maršalkos.¹⁹ Stanislovas Molis aktyviai dalyvavo 1863 m. sukilime. Po sukilimo numalšinimo Molių šeima buvo ištremta į Sibirą. Ten gimė jų sūnus Aleksandras Molis (1864–1913), žymus Lenkijos publicistas, jėzuitų spaudinių redaktorius.²⁰ Tarpukaryje, po žemės reformos, Onušio dvaro bendrasavininkiais buvo Vladislovo Komaro ir Marijos Kerbedytės vaikai: Eugenija (1871–1952), ištekėjusi už grafo Edvardo Ronikieriaus, Vytautas (1872–1919), vedęs Mariją Staršenskaitę, ir Sofija (1874–1944), ištekėjusi už Stanislovo Nezabitausko.²¹ Literatūroje²² ir prisiminimuose²³ dar yra minima duktė Irena, tačiau tyrinėtojas R. Aftanazy jos nenurodo.

Kaip ir kiti Lietuvos bajorai, vadinę save tauta (*natio*), o plebėjus – gentimi (*gens*), Komarai turėjo savo herbą. Komarų herbas – raudonos spalvos skydas,

¹³ Aftanazy R. *Dzieja rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1992, t. 2, p. 110.

¹⁴ Bonecki A. *Herbarz Polski*, Warszawa, 1907, t. 10, p. 360.

¹⁵ Aftanazy R. *Dzieja rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1992, t. 2, p. 110.

¹⁶ Bonecki A. *Herbarz Polski*, Warszawa, 1907, t. 10, p. 360.

¹⁷ Lietuvos bajorų palikuoniai, Vilnius, 2000, p. 124.

¹⁸ Bonecki A. *Herbarz Polski*, Warszawa, 1907, t. 10, p. 360.

¹⁹ *Ten pat.*

²⁰ RKMA.

²¹ Aftanazy R. *Dzieja rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1992, t. 2, p. 110.

²² Bonecki A. *Herbarz Polski*, Warszawa, 1907, t. 10, p. 360.

²³ RKMA.

kuriame pavaizduotas sidabrinis kryžius, o po juo apversta heraldinė lelija. Herbo karūna papuošta trimis stručio plunksnomis. Jų herbas vadinamas *Komar*.²⁴ Kadangi dalis senosios Lietuvos bajorų herbų – lenkų herbai, tai jie turėjo kelis specifinius bruožus, kurių nėra kituose Europos kraštuose. Lenkijoje tą patį herbą turėjo ne viena, o net kelios dešimtys ir šimtai giminių, dažnai nesusijusių kraujo giminystės ryšiais.²⁵ Antra, bemaž visi lenkų herbai turėjo pavadinimus arba vardus, devizus. Pavadinimai turėjo įvairias reikšmes, apie 48,4 proc. vardų buvo patroniminės kilmės. Jie pavadinti pagal asmens vardą, pavardę arba pravardę.²⁶ Toks herbas buvo ir Komarų. Lenkijoje buvo paplitęs išūnijimas į herbo giminę, priėmimas į herbą. Paprastai kilmingesnė giminė priimdavo į savo herbą mažiau kilmingą giminę.²⁷ Genealogai teigia, kad Lietuvoje apsistojusios Komarų giminės šaka žinoma nuo 1481 m.²⁸

Paskutinis vyriškos lyties Onušio dvaro valdytojas Vytautas Komaras mirė Lenkijoje tuoj po Pirmojo pasaulinio karo (1919 m.).²⁹ Nepriklausomos Lietuvos Respublikos valdžia leido Komarams iš Lenkijos atvažiuoti į Onušį.³⁰ Grįžtant atgal į Lenkiją prie sienos juos sulaukė pasieniečiai. Vytautas Komaras smarkiai persalo, nes buvo plonai apsirengęs. Visi daiktai ir drabužiai buvę supakuoti į kelionės bagažą. Grįžęs į Lenkiją, ponas tris dienas išbuvęs be sąmonės ir miręs.³¹ Lenkijoje mirė ir Komarų trejų metų sūnus Čiopka. Senieji Onušio gyventojai atsiminė tik malonybinį jo vardą. Berniukas pas sodininką prisivalgė neplautų vaisių ir susirgo dizenterija. Kaip pasakojusi jo motina, prieš mirtį sūnus pakėlęs galvytę ir nusišypsojęs.³² Po vyro ir sūnaus mirties Marija Komarienė su dukra Marija Bernadeta sugrįžo iš Lenkijos ir apsigyveno Onušio dvaro oficineje. Iki gyvenimo pabaigos ji dėvėjo tik juodais gedulo drabužiais. Oficineje buvo virtuvė, tarnaitės kambarys, tetos kambarys ir du ponios kambariai. Vėliau, pasak vietinių, apsigyveno Onušio pašto pastate. Kartu su Marija Komariene čia gyveno dukra Marija Bernadeta ir žentas. Vyrą pastaroji susirado Rokiškyje, internutuų lenkų kariškių stovykloje. Onuškiečiai teigia, kad jo pavardė buvusi Staskis, bet tikriausiai tai vardo Stanislovas trumpinys. Vėliau dukte su vyru išvažiavo į Lenkiją. Po kurio laiko ji grįžo viena, be vyro, su maža dukrele ant rankų. Kiek vėliau pagimdė antrą mergytę. Pirmoji dukra mirė 6 ar 7 mėnesių, o sulaukusi 10 mėnesių mirė ir antroji mergytė. Abi buvo palaidotos Onuškyje, Komarų kapinėse.³³ Praėjus kiek laiko vyras išsivežė Mariją Bernadetą į Lenkiją. Žmonės tuo sunkiu metu Komarų labai gailėje: padėdavę maisto produktais, nunešdavę skerstuvų. M. Komarienei ir jos dukrai teko gyventi ir klebonijos antrame aukšte, žydo Berkos namuose. Šiuose namuose gyveno ir Vytauto Komaro sesuo Irena su drauge Jadvyga. Vėliau gyventojai joms taip pat duodavę maisto, jos atsilygindavusios kaimiečiams vaistais. Vėliau Irena su drauge išvažiavo į Lenkiją.³⁴ Netrukus į Lenkiją išvažiavo ir senoji Marija Komarienė. Ten ji ir mirė. Krašto žmonės prisimena, kad Komarai tarpusavyje kalbėję lenkiškai, o su dukra – prancūziškai. Šeima mylėjo gyvulius, ypač žirgus.³⁵

²⁴ *Lietuvos bajorų palikuoniai*, Vilnius, 2000, p. 122.

²⁵ *Ten pat*, p. 38.

²⁶ *Ten pat*, p. 39.

²⁷ *Ten pat*.

²⁸ Bonecki A. *Herbarz Polski*, Warszawa, 1907, t. 10, p. 357.

²⁹ *RKMA*.

³⁰ *Ten pat*.

³¹ *Ten pat*.

³² *Ten pat*.

³³ *Ten pat*.

³⁴ *Ten pat*.

³⁵ *Ten pat*.

Dvaro ansamblio meninės ypatybės

Teofilis Komaras tarp 1830–1840 m. pastatė Onuškyje (Hanuszyszki) vėlyvojo klasicizmo stiliaus rūmus pagal Cezario Anichinio (1787–1861) projektą.³⁶ Gausus kūrybinis šio autoriaus indėlis į XIX a. pirmosios pusės Lietuvos architektūrą. Napoleono karo metu atvykęs iš Italijos, Lietuvoje projektavo mūro pastatus. Gyveno Raudondvaryje, šio miestelio kapinėse yra išlikusi jo antkapinė lenta.

Komarų rezidencija iškilo ant kalvos abipus kelio, vedančio į Kuřšą. Centriniai rūmai stovėjo fasadu atsukti į parko pusę. Fasadinėje dalyje buvo išpūdingas akcentas – portikas, kurį rėmė keturios jonėniško orderio kolonos. Kolonas išilgai pusiau dalijo balkonas, o į jį vedė trejos durys iš pastato vidaus. Kita fasado dalis puošta piliastrais, išlaikiusiais jonėniško orderio stilišką. Jokių papildomų dekoru elementų nebuvo. Napoleono Ordos piešinyje, atliktame iš natūros XIX a. aštuntajame dešimtmetyje, fasadinėje dalyje yra užfiksuoti du šoniniai paviljonai, kvadratinio plano, plokščiais stogais, atsikišę iš centrinės pastato dalies šonų. Paviljonų viršus puošta baliustrada. Į kelią atgręžtoje pastato dalyje buvęs rizalitas su dviem puskolonėmis ir dviem kolonomis iš abiejų šonų. Iš abiejų pastato pusių link įėjimo vedė gana aukšti akmeniniai laiptai, t. y. įėjimas į rūmus buvo ne tik iš fasadinės pusės, bet ir nuo kelio. Įvažiavimas priešais rūmus buvo grįstas akmeniniu grindiniu. Visas ansamblis labai nukentėjo per Pirmąjį pasaulinį karą gaisro metu. Rezidencinių rūmų griuvėsiai išliko po Antrojo pasaulinio karo.³⁷ Šiuo metu dar stovi apgriuvusi dvaro oficina. Remiantis miglota informacija, visą pirmąjį rūmų aukštą turėjusi užimti didelė salė, iki 1914 m. vadinta biliardine.³⁸ Iš salės du koridoriai vedė į mažesnes patalpas.

Tiesiai priešais gyvenamąjį namą, anapus kelio, stovėjo mažesnis mūro pastatas – klėtis, tokio paties stiliaus kaip ir rūmai.³⁹ Pagrindinė jos ašis rėmėsi į keturių kolonų portiką. Abu pastatai sudarė vientisą architektūrinę visumą. Šis pastatas sudegė Pirmojo pasaulinio karo metu ir daugiau, kaip ir rūmai, atstatytas nebuvo. Iki Antrojo pasaulinio karo dar buvo gerai išlikęs išradingai sukomponuotas parkas.⁴⁰ Parkas driekėsi kalvos šlaituose, fasadinėje rūmų pusėje ir iš šonų. Jis įveistas XIX a. 5 ha teritorijoje.⁴¹ Nuo kelio pusės gyvenamąjį namą skyrė gėlynai. Šalia įvažiavimo vartų – vešli dekoratyvinė augmenija. Gėlyno šonuose buvo išdėstyti keli ūkiniai pastatai ir dvi oficos. Pastatų visuma, žiūrint nuo kelio pusės, sudarė pasagos formą. Parkas sukomponuotas tokiu principu, kad, žiūrint pro fasadinės pusės langus ar nuo balkono, nebūtų užstojamas vaizdas į centre priešais rūmus esančią pievelę ir toli už horizonto besidriekiančius miškus bei laukus. Parko žemutinėje dalyje iškastas tvenkinys, į kurį vanduo subėgdavo iš kelių aplinkinių šaltinių. Iki mūsų dienų išlikusio parko visumos pagrindą sudaranti savaiminių rūšių dendroflora atstovauja daugumai Lietuvoje augančių rūšių. Auga liepos, klevai, beržai. Ši Lietuvos girių ir šlaitų augalijos paveldą praturtina ir pamargina saikingai įterpti svetimžemiai augalai. Išsiskiria iš Šiaurės Amerikos kilusi veimutinė pušis (kamieno storis siekia 1 m), Vyslos topoliai, europiniai maumedžiai. Didelė gausa dekoratyvinių krūmų, auga kelių rūšių alyvos. Medžiai sodinti nedidelėmis grupelėmis, kaip būdinga laisvo gamtovaizdiško pla-

³⁶ Aftanazy R. *Dzieja rezydencji na dawnych kre-sach Rzeczypospolitej*, Wroclaw, Warszawa, Krakow, 1992, t. 2, p. 110.

³⁷ *Ten pat.*, p. 111.

³⁸ *Ten pat.*

³⁹ *Ten pat.*

⁴⁰ *Ten pat.*

⁴¹ Tauras A. *Mūsų parkai*, Vilnius, 1989, p. 67.

no parkams (jie dar vadinami peizažiniais, landšaftiniais, angliškaisiais parkais, nes plito Anglijoje, o iš ten – į kitas šalis). Gamtovaizdinis parkas savo dvasia ir išraiška labiau nei geometrinis atitiko tradicinę intuityvią lietuvių gamtos sampratą, sentimentalizmo ir ypač XIX a. pradžios romantizmo idėjas, kurias itin stiprino prarastos Lietuvos valstybės nostalgija. Gamtovaizdinis parkas ekologiniu požiūriu yra racio- nalesnis, labiau paremtas natūralios gamtos estetika, net ir apleistas taip greitai nepraranda žavesio. Tai liudija Onušio dvaro parkas.

Onušio dvaras kapitalistinio ūkio raidos aspektu

XIX a.–XX a. pradžioje Onušio dvaras, priklausęs dvarininkams Komarams, gyveno „aukso amžiu“. Vėliau, po 1918 m., dėl susiklosčiusių socialinių, ūkinių bei politinių aplinkybių jis prarado pavyzdingai tvarkomo dvaro vardą ir padėtį – iš dalies pakito planinė sodybos struktūra, per Pirmąjį pasaulinį karą sudegė pagrindinis gyvenamasis namas, dalis ūkio pastatų. Komarų vardas, susijęs su geriausiai Onušio dvaro laikais, įrašytas tarp garbingiausių vardų dvaro istorijoje.

Baudživos sistemos irimas buvo bendro perėjimo iš feodalizmo į kapitalizmą proceso dalis. Dvarai persitvarkė į kapitalistinius ūkius: juose buvo įvesta prekinė žemdirbystė, pagrįsta samdomojo darbo naudojimu, patobulintas žemės dirbimas, naudojama žemės ūkio technika. XIX a. pabaigoje, agrarinės krizės metu, Europoje kritus grūdų kainoms, žemės ūkis Lietuvoje pasuko pieninės gyvulininkystės kryptimi. Ypač palankias sąlygas gyvulininkystei plėsti turėjo dvarininkai: jie galėjo įsivesti daugialaukę sėjomainą ir kaupti kapitalą ne tik gamindami žemės ūkio produktus, bet ir pardavinėdami mišką. Intensyviai gyvulininkystei reikėjo daug ir geros kokybės pašarų. Tokių pašarų bazę buvo galima sudaryti perėjus nuo trilaukės prie daugialaukės sėjomainos. Tokioje sėjomainoje 2–4 laukus apsėdavo dobilais, augindavo runkelius, žaliajam pašarui sėdavo vikius ir kitas žoles, kultūrinio pievas. Žemės ūkiui pasukus pieninės gyvulininkystės kryptimi XIX a. paskutiniame dešimtmetyje Lietuvos dvaruose vyravo veislinės ir pagerintos galvijų bandos, dažnas reiškiny – dvarų pieninės. Dvarininkai eksportinį sviestą gabeno į Rygą. Pvz., pavyzdiniame Bremeno sąrašė minima Komarų Palėvenės dvaro pieninė (120 galvijų banda, sviestas, per Rygą eksportuojamas į Angliją, buvo gabenamas uždaroje hermetiškoje skardinėje).⁴² Pieninės gamino sviestą, sūrius – retai. Jos buvo nedidelės – perdirbdavo vieno dvaro pieną. Tokių pieninių tarp lietuviškų gubernijų dvarų daugiausia buvo pakuršyje. Dvarai turėjo išsigiję rankinius ir garinius pieno separatorius. Lietuvos miestuose gyveno labai daug vargingų žmonių, todėl čia sviesto paklausa buvo nedidelė. Pienininkystę labiausiai skatino užsienio rinka. 1898 m. Kuršo gubernijos stambesniuose dvaruose (74 proc. visų dvarų) vyravo jau užsienietišku veislių galvijai (54,2 proc.).⁴³ Bremeno sąrašo 1895 m. duomenimis, Vladislavo Komaro Onušio dvare (kuris buvo netoli Kuršo) buvo pagerintos algau veislės galvijai (algau veislė – kalnų galvijai, išvesta Bavarijos pietvakariuose, algau Alpėse, paplito Šveicarijoje, dažnai pastebimi Ukmergės, Zarasų apskrityse).⁴⁴ Zarasų apskrityje buvo paplitę ir Olandijos bei vietinių galvijų

⁴²Mulevičius L. *Kaimas ir dvaras Lietuvoje XIX amžiuje*, Vilnius, 2003, p. 392.

⁴³*Ten pat*, p. 395.

⁴⁴*Ten pat*, p. 392.

mišrūnai. Minėtame Bremene išspausdintame Vokietijos bei kaimyninių šalių svarbiausių pieninių sąrašė minimas ir Vladislovas Komaras iš Baisogalos.⁴⁵ Į sąrašą, kuris atspindėjo 1893 m. rugpjūčio mėnesio padėtį, iš Lietuvos pateko 11 dvarų pieninių. Visos iš Kauno gubernijos. Tarp jų ir Baisogalos Komarų pieninė (švicai ir algau veislės galvijai).⁴⁶ Plito ne tik pieninių galvijų auginimas, bet ir kiaulininkystė. XIX a. 9-ajame dešimtmetyje mineralines trąšas Lietuvoje jau naudojo daugelis stambesnių dvarų. Komarų Raguvėlės dvare išvesti žemaitukų veislės arkliai.⁴⁷ Ne veltui Komarai garsėjo kaip geri raiteliai. Meilė žirgams giminėje buvo perduodama iš kartos į kartą.

Dokumentai

Vos keli išlikę archyviniai dokumentai liudija apie Onuškio dvaro gyvenimą. Aptarsime porą iš jų. Dokumentų menkumas neleidžia daryti platesnių apibendrinamų išvadų apie įvykius ar procesus, tačiau padeda užčiuopti to meto pulsą, pajusti santykį tarp dvaro ir jį supusio aplinkinio pasaulio.

Rokiškio krašto muziejuje saugomas tuometinio muziejaus direktoriaus raštas apie priimtas saugoti Onuškio dvaro meno vertybes. Pateikiame dokumento tekstą.

Aktas

1940 m. rugpjūčio mėn. 26 d. remiantis Rokiškio miesto burmistro raštu N. 3095 iš 1940.VIII.23, pagrįstu Rokiškio apskrities viršininko raštu N. 3543 iš 1940.VIII.21, paimta apsaugoti nuo sunykimo arba sunaikinimo iš Onuškio dvaro centro savininkės Marijos Komarienės atskiros dalys alebastrinės vazos.

(Parašas)

Rokiškio muziejaus vedėjas 1940.VIII.26

Kauno gubernijos žemės ūkio padėties aprašymai. 1873 m. Onuškio aprašymas

Straipsnio istoriografinėje apžvalgoje buvo aptariami Kauno gubernijos žemės ūkio padėties aprašymai. Tai mokslo tikslais sudarytas Rusijos geografų draugijos Šiaurės Vakarų skyriaus žemės ūkio padėties aprašymas. Prie geresnių sudarytų aprašymų organizatorių minimi mokytojų parengti aprašymai. Tarp jų Anatolijaus Prozorovskio, Onuškio liaudies mokyklos mokytojo, 1873 m. surinkti statistiniai duomenys.⁴⁸ Tai gana informatyvus šaltinis aptariant ūkių biudžetus Onuškio apylinkėse. Pagal kokią programą buvo aprašoma žemės ūkio padėtis ir verslai? Surašinėtojai privalėjo surinkti duomenis apie sėjomainą, laukų tręšimą, dvarų ūkio sistemas (ar naudojamosi samdomaisiais darbininkais, ar žemė atiduodama iš pusės, išnuomojama visa ar dalimis, darbininkų samdos formos ir darbo užmokesčio formos bei dydis, žemės nuomos kainos), taip pat apie sėjamų javų rūšis, kiek sunaudojama sėklos vienai dešimtinei dvaruose ir valstiečių ūkiuose, vidutinis derlingumas, derliaus nuėmimo įrankiai, grūdų per-

⁴⁵ *Ten pat*, p. 388.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 389.

⁴⁷ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2.

⁴⁸ *VUBR*, f. 34, nr. 162.

teklius ar trūkumas, kur gabenami grūdai parduoti, pastarųjų 5 metų nederliai, grūdų kainos, kur grūdus mala dvarininkai ir kur valstiečiai. Domino malūnų rūšys, skaičius ir pajėgumas, malimo kainos, šakniavaisiai ir pluoštiniai augalai, kiek jų sėjama dvaruose ir valstiečių ūkiuose. Sodai, miškai, vyraujančios medžių rūšys, pagerintas miškų ūkis, medelynai. Lentpjūvės, kur pjaunamos lentos, miško prekybos centrai, iš kur vietiniai gyventojai gauna statybinių medžiagų ir malkų. Uogavimas ir grybavimas kaip verslai. Kokią dalį dvarų ir valstiečių žemės užima pievos ir ganyklos, ar ganoma pūdyuose ir miškuose, kokios yra pievos, pašarinių žolių sėjimas, kuo šeriami žiemą raguočiai, šieno ir šiaudų kainos. Kokie gyvuliai naudojami žemei dirbti, kiek gyvulių tenka vienam ūkiui. Gyvulių veislės, ligos ir kova su jomis. Žirgynai, pagerintų veislių arkliai, jų kainos. Avių kirpimas, vilnos kainos. Žvejyba kaip verslas, žvejybos vietų nuoma, kur žuvis parduodamos. Bitininkystė kaip verslas, bitynų ir avilių skaičius, drevinė bitininkystė, kur ir kokia kaina parduodamas medus. Paukštininkystė kaip verslas, kur ir kokiomis kainomis parduodami paukščiai, plunksnos, pūkai ir kiaušiniai. Dailidės, akmenskaldžiai, žemkasiai. Aprašymuose turėjo būti nurodyta šeimų dydis pagal lytį ir amžių, pastatų skaičius, paskirtis, architektūrinės jų dalys ir suplanavimas. Ar valstiečių šeimos nariai uždarbiauja, kur uždarbiauja ir kiek uždirba, kiek duoda grūdų magazinui arba kiek vietoj jų moka pinigais ir t. t.

Dvarininkai, kaip pagrindiniai mokesčių mokėtojai valstybės išdui, rašydavo ataskaitas centriniams valdžios institucijoms. Tokios ataskaitos Lietuvoje nebuvo saugomos. Iš gubernijų centrų jas išsiųsdavo į sostinę Peterburgą. Todėl šiandienos istorikams gana sunku atsakyti į daugelį klausimų apie dvarų ūkį, gaunamas pajamas ir kt. be išsamesnių ir platesnių šaltinių studijų.

Duomenys pateikiami 1873 m. statistiniuose žemės ūkio rodikliuose apie Čedasų valsčiuje buvusį Onuški.

Prekybos padėtis Onuškyje

Onuščio miestelyje visus metus ketvirtadieniais, vieną kartą per mėnesį, būna turgus. Čia žiemos mėnesiais susirenka iki 2,5 tūkst. žmonių, kitu metų laiku nuo 100 iki 500 prekybininkų ir pirkėjų.

Atvežama parduoti: rugių, kviečių, miežių, avižų, ankštinių kultūrų, bulvių ir kt. Parduodama: odos, kailiai, linai, sviestas, kiaušiniai, namų ūkyje naudojami indai – skardiniai kibirai, mediniai kubilai, molio puodynės, ąsočiai, puodeliai, rogės, apkaustyti ratai ir kitos paklausios prekės.

Rinkos kainos Onuščio turguje: parduodami rugiai – po 6 rb už ketvirtį⁴⁹, miežiai – po 4 rb 50 kp už ketvirtį, avižos – po 5 rb už ketvirtį, ankštinės kultūros – po 10 rb už ketvirtį, bulvės – po 3 rb už ketvirtį. Avikailiai – po 5 rb 40 kp, geresni – po 7 rb už kailį. Linai – po 4 rb 50 kp už pūdą (1 pūdas – 16 kg), sviestas – po 20 kp už funtą (svaras arba funtas – 400 g), kiaušiniai po 1 kp už vieneta, molio puodynės – nuo 15 iki 50 kp už vieneta, moliniai puodeliai – po 5 kp, ąsočiai – po 30 kp. Vežimų gardys (*drobynos*) – po 2 rb, nekaustytos rogės – po 2 rb, kaustyti ratai – po 2 rb 40 kp.

⁴⁹ *Ketvirtis, bertainis* – LDK, vėliau Lietuvos tūrio vienetas, lygus 18 liet. gorčių (nuo 1765 m. – 36 gorčiams), arba 1/4 liet. statinės – vidutiniškai 101–102 litrai. Kadangi statinės buvo įvairaus dydžio, atitinkamo dydžio buvo ir jų ketvirtis, oficialiai vartota XVI–XIX a.

Aprašoma Onušio apylinkėse gyvenusi pasiturinti valstiečio šeima (pavardė nenurodyta). Ją sudarė 8 asmenys vyriškos lyties ir 7 moteriškos. Tėvas – 68 m., našlys. Sūnūs: Jokūbas – 46 m. amžiaus, jo žmona – 35 m. amžiaus, jų sūnus – 8 m. amžiaus, duktė – 6 m.; kitas našlio sūnus Martynas – 43 m. amžiaus, jo žmona – 36 m. amžiaus, dukterys (vyriausia – 15 m., vidurinė – 4 m. ir jauniausia – 2 m.); našlio sūnus Fridrichas – 41 m. amžiaus viengungis ir sūnus Jonas – 32 m. amžiaus, jo žmona – 25 m. amžiaus ir jų sūnūs (vyriausiam – 2 m., jauniausiam – 1 m.). Viena šeima gyvena Ivōniškėse, kiti – Onuškyje. Visos šeimos nuosavybėje buvo 3 gyvenamieji namai, 12 ūkinių pastatų. Gyvenamieji namai buvo statyti dviem galais, gyvenamosios patalpos pertvertos į 4 kambarius, vienas iš jų su medinėmis grindimis. Iš fasadinės pusės namai turėjo po 2 langus, buvo dengti šiaudiniais stogais. Įėjimai į trobos vidų iš sodo ir daržo pusės.

Šeima laikė daug gyvulių: 4 darbinius arklius, 21 raguotį (įskaitant ir 15 melžiamų karvių), 34 smulkius gyvulius. Metinis gyvulių prieauglis buvo toks: arklių – 2, raguočių – 12, smulkių gyvulių – 22.

Šeima turėjo tokius žemės padargus: medines akėčias, kaustytus vežimus, roges ir išvykoms skirtas brikas (visa tai įsigijo turguose Kūpiškyje, Subāčiuje, Kamajuosė, Rōkiškyje).

Iš viso turėjo 54 dešimtines žemės.⁵⁰ Derliaus per metus surinko – 128 ketvirčius grūdinių kultūrų. Daržuose augo: bulvės, kopūstai, burokėliai, morkos, agurkai. Daržoves augino parduoti ir sau, kad užtektų visus metus. Augo tokie vaismedžiai: obelys, kriaušės, slyvos. Uogakrūmiai – serbentai ir agrastai. Laikė 4 bičių avilius.

Ši šeima samdė įvairius darbininkus lauko darbams. Visiems samdiniams per metus išmokėjo kartu sudėjus – 345 rb.

Šeima nuolat pirkto mišką kurui. Per metus įsigydavo 60 vežimų kelmų, 12 vežimų pušų malkoms. Už kelmų vežimą mokėjo po 1 rb, pušų – po 3 rb, eglų – po 2 rb 50 kp. Niekas iš šeimos narių nemoka jokie amato ir papildomais verslais neužsiima.

Per metus ši šeima iš savo biudžeto sumokėdavo: valstybinio žemės mokesčio – 8 rb 36 kp, išperkamujų žemės mokesčių – 69 rb 42 kp, kitų mokesčių – 20 rb. Mokėdavo kartą per metus mokyklai išlaikyti – 1 rb 50 kp, karinėms reikmėms išdui – 3 rb 30 kp, vadinamąjį rekrūtų mokesť – 3 rb 80 kp ir draudimo mokesť – po 1 rb už metus. Papildomai mokėjo valsčiaus pareigūnams išlaikyti: raštininkui, mokytojui ir įnešdavo piniginę sumą našlaičių prieglaudai išlaikyti.

Daugialaukė sėjomaina Komarų Onušio dvare 1868–1873 m.

Metai	I laukas	II laukas	III laukas	IV laukas	V laukas	VI laukas	VII laukas	VIII laukas	IX laukas	X laukas
1868	Rugiai	Dobilai šienui	Dobilai ganymui	Dobilai raguočių ganymui	Avižos	Pūdy- mas žie- miniams	Rugiai	Runkeliai ir bulvės	Miežiai	Pūdymas žiemi- niams

⁵⁰ Dešimtinė buvo žemės ploto matavimo vienetas. Sudarė 2 400 kvadratinių sieksnių (1,0925 ha). Perimta iš Rusijos. Lietuvoje vartota XIX a.–XX a. pr. (iki metrinės sistemos įvedimo 1920 m.).

(tęsinys)

Metai	I laukas	II laukas	III laukas	IV laukas	V laukas	VI laukas	VII laukas	VIII laukas	IX laukas	X laukas
1869	Dobilai šienui	Dobilai arklių ganyklai	Dobilai raguočių ganymui	Avižos	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Ankšti-niai, run-keliai ir bulvės	Miežiai	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai
1870	Dobilai arkliams ganyti	Dobilai raguočių ganymui	Avižos	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Runkeliai ir bulvės	Miežiai	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Dobilai šienui
1871	Dobilai raguočių ganymui	Avižos	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Ankšti-niai, run-keliai ir bulvės	Miežiai	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Dobilai šienui	Dobilai arkliams ganyti
1872	Avižos	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Ankšti-niai, run-keliai ir bulvės	Miežiai	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Dobilai šienui	Dobilai arkliams ganyti	Dobilai raguočių ganymui
1873	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Ankšti-niai, run-keliai ir bulvės	Miežiai	Pūdy-mas žie-miniams	Rugiai	Dobilai šienui	Dobilai arkliams ganyti	Dobilai raguočių ganymui	Avižos

Onušio dvare tuo metu nenaudotos mineralinės trąšos, tačiau organinėmis tręšia gausiai: po 120 vežimų mėšlo – 1 dešimtainei žemės. Valstiečių ūkyje buvo tręšiama taip: 80 vežimų mėšlo – 1 dešimtainei žemės.

Kokios rūšies ūkį turėjo vietiniai dvarininkai? Visi dvarai apdirbdavo savo žemę samdydami darbininkus metams ir naudodami padienių darbininkų darbo jėgą. Dalis žemės sklypų įvairiomis sąlygomis buvo išnuomojama valstiečiams.

Kokias algas mokėdavo darbininkams, kuriuos samdydavo metams? Onušio dvare darbininkas buvo samdomas – 102 rb už darbo metus. Valstiečių ūkiuose darbininkas buvo samdomas metams už 160 rb, darbininkė – už 82 rb.

Padienių darbininkų darbo įkainiai

	Vyrai už darbo dieną	Moteriai už darbo dieną
<i>Žiemos metu vidutinis darbo užmokestis</i>	20 kp	10 kp
Kirsti mišką, vežti rąstus	20 kp	
Kulti	20 kp	10 kp
Verpti ir drabužius skalbti		10 kp
<i>Pavasarij vidutinis darbo užmokestis</i>	40 kp	20 kp
Austi		15 kp
Arti dirvą, sėti ir akėti grūdines kultūras	40 kp	25 kp
Statyti, remontuoti	45 kp	25 kp
<i>Vasaros vidutinis darbo užmokestis</i>	60 kp	40 kp
Vežti mėšlą, mėžti dirvą	50 kp	30 kp
Šienauti, grėbti šieną	60 kp	40–45 kp
Arti dirvą, sėti ir akėti žiemkenčius	60 kp	40 kp
<i>Rudenį vidutinis darbo užmokestis</i>	45 kp	30 kp
Vežti malkas	45 kp	30 kp
Kąsti griovius	40 kp	20 kp

Kainos Onuškyje už žemės ūkio produkciją 1873 m.

Metų laikai Už ketvirtį

	Žieminiai kviečiai		Rugiai		Vasariniai kviečiai		Miežiai		Avižos		Ankštinės kultūros		Bulvės		Linai	
	rb	kp	rb	kp	rb	kp	rb	kp	rb	kp	rb	kp	rb	kp	rb	kp
Žiema	10	90	5	48	8	60	5	0	3	50	5	48	2	80	5	15
Pavasaris	11	40	5	85	9	50	5	25	3	80	5	50	2	90	5	45
Vasara iki šv. Jono	11	0	5	76	9	0	5	33	3	85	5	40	2	70	5	60
Ruduo	10	50	5	33	9	70	5	50	3	90	5	50	2	25	5	0

Kainos Onuškyje už miltų pūdą* 1873 m.

Metų laikai	Kviečiai		Rugiai		Miežiai		Avižos		Ankštinės kultūros			
	žieminiai		vasariniai		rb	kp	rb	kp	rb	kp		
	rb	kp	rb	kp								
Žiema	2	40	2	10	0	90	1	0	0	90	1	50
Pavasaris	2	60	2	25	1	0	1	20	0	95	1	45
Vasara iki šv. Jono	2	60	2	30	0	85	0	85	0	85	1	40
Ruduo	2	20	2	0	0	75	0	85	0	80	1	30

Išperkantieji žemės mokesčiai

(Išperkant nuomos būdu žemę po baudžiavos panaikinimo iš dvarininkų šeimų, buvo įvestas 25 metų terminas. *Aut. pastaba.*)

Komaro žemės iš Onuškio dvaro nuoma: nuo 1863 m. 12 metų į priekį – iki 1875 m. Mokėjimo terminai tokie: iki gruodžio 24 d. ir iki kovo 19 d.; per pirmus ketverius metus mokama po 100 rb, už tolesnius trejus metus – po 175 rb, dar kitus penkerius metus – po 200 rb už dešimtinę. Papildomai prie minėtos sumos Onuškio dvarui dar reikėjo tiekti nustatytą kiekį austų naminių vilnionių ir kt. audinių.

Sodininkystė

Sodai augo dvarininkų Komarų valdose Onuškyje, Čedasuose, Panemunyje. Sodus savo ūkiuose taip pat turėjo vietiniai dvasininkai ir valstiečiai. Kokius vaismedžius augino šiame regione? Augo obelys, kriaušės, slyvos, vyšnios, trešnės.

Sodai, kaip ir žemė, dažnai buvo išnuomojami. Sodų derlių rudenį veždavo į Daugpilį, Rygą, Peterburgą. Rudeniniai obuoliai buvo parduodami po 6 rb už ketvirtį, kriaušės – po 4 rb už ketvirtį, slyvos, vyšnios ir trešnės – po 3 rb už ketvirtį. Per metus Onuškio, Panemunio dvarai gaudavo pelno iš sodo gėrybių iki 600 rb, smulkesni apylinkės dvarai – iki 300 rb.

Sodų nuomos kaina metams: Onuškio ir Panemunio dvaruose – po 300 rb, smulkesniuose apylinkės dvaruose – po 100 rb, valstiečių ūkiuose – nuo 50 rb iki 30 rb.

* 1 pūdas – 16 kg.

Iš pieno ūkio gaunamas pelnas

Onuškie dvare tuo metu buvo 106 karvių banda, metų pelnas už parduodamą produkciją – 700 rb.

Laukai apdirbami arkliais ir jaučiais.

Tuo metu apylinkėje buvo 330 valstiečių kiemų, kuriuose gyveno 1 951 asmuo. Turėjo gyvulių: arklių – 825, raguočių – 2 310, smulkių gyvulių – 3 325. Vidutiniškai vienam valstiečių kiemui teko: 2,5 arklio, 7 raguočiai, 10,5 smulkių gyvulių.

Pagerintos veislės galvijų surašinėtojas nenurodė:

1) Gyvulių kainos: arklys parduodamas nuo 20 iki 60 rb už gyvulį, jautis – nuo 25 iki 50 rb, karvė – nuo 15 iki 40 rb, avis – iki 4 rb, kiaulė – nuo 3 iki 15 rb už gyvulį.

2) Šiaudų kainos: žiemą po 1 rb 40 kp už vežimą, pavasarį – po 1 rb 85 kp, vasarą – po 2 rb, rudenį – po 1 rb už vežimą.

Kainos už vilnos vieną funtą: pavasarį 25 kp, vasarą 35 kp, žiemą 20 kp.

Bitininkystė

Po kelis avilius savo reikmėms, bet ne produkcijos pardavimui, laikė dvarininkai, dvasininkai ir valstiečiai.

Paukštininkystė

Naminių paukščių kainos: višta – 25 kp, žąsis – 50 kp, gerai įmitusi ir pagugusi po 1 rb. Pūkų 1 funtas parduodamas po 80 kp, plunksnų 1 funtas parduodamas po 30 kp, kiaušiniai – po 1 kp už vieneta.

Amatai

Onuškyje gyveno 5 batsiuviai, 8 siuvėjai.

Išvados

1. Dvarininkų Komarų šeimos Onuškie dvare po baudžiavos panaikinimo buvo intensyviai plėtojamas kapitalistinis prekinis ūkis. Dvare naudojama samdoma darbo jėga metams ir padieniai darbininkai. Taikoma pažangi daugialaukė sėjomaina, auginamos žieminės ir vasarinės grūdinės kultūros, ankštinės kultūros, pašariniai šakniavaisiai, bulvės, dobilai. Dvaro ūkis XIX a. pabaigoje pertvarkytas į intensyvios pienininkystės ūkį. Žemės ūkio produkcija buvo parduodama Daugpilyje, Rygoje, Peterburge. Dvaro pieninė, gaminusi sviestą, minima ne tik tarp geriausių pieninių Kauno gubernijoje, bet ir pažymėta vadinamajame Bremeno (Vokietijos ir kaimyninių šalių) geriausių pieninių sąrašė.

2. Iki 1918 m. Komarų šeima, kaip ir kitos labai turtingos pobaudžiavinės pakuršės dvarininkų šeimos, prisidėjo prie spartaus šio regiono ekonomikos kilimo. Tarp visų lietuviškų gubernijų dvarų šio krašto dvarai vertinami kaip vieni iš ūkiškai stipriausių, o pakuršės dvarų pieno ūkis geriausias tarp minėtų gubernijų dvarų.

Ilgas ir sunkus kelias iš baudžiovos

Jonas Šedys

Rengdamas šią knygą spaudai, atkreipiau dėmesį į tai, kad Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) ir Lietuvos centriniam valstybės archyve (LCVA) yra nemažai dokumentų apie baudžiovos ir jos liekanų naikinimą būsimo Júodupės valsčiaus teritorijoje. (Su pavieniais to laikotarpio dokumentais teko susipažinti dar anksčiau.) Susimąščiau – o ką gi apie baudžiovos naikinimo eigą žino mūsų, septyniasdešimtmečių, karta (jaunesni už mus, savaime aišku, žino dar mažiau). Supratau, kad išmanome labai mažai. Tad ryžausi nuosekliai rinkti minėtuose archyvuose esančius to laikotarpio dokumentus ir pabandyti juos apibendrinti.

Rusijos caras Aleksandras II 1861 m. vasario 19 d. manifestu panaikino baudžiovą¹. Manifestas teisiškai panaikino asmeninę baudžiauninkų priklausomybę dvarininkams. Buvusių baudžiauninkų nebebuvo galima pirkti, parduoti, keisti, mainyti, dovanoti. Tačiau kitais atžvilgiais mūsų krašte niekas nepasikeitė. Mat manifestu privalomi žemės santykiai tarp dvarininkų ir valstiečių palikti dvejiems metams. 1863 m. kovo 1 d. vidaus reikalų ministro P. Valujevo iniciatyva buvo nustatytas privalomas žemės išpirkimas Lietuvoje². Žemė iš dvarininkų buvo ne atimama, ne nusavinama, o valstybės išperkama. Valstybė už šią žemę sumokėdavo ne iš karto, o tik galutinai sutvarkius perdavimo dokumentus. O tai, kiek galima spręsti iš archyvų dokumentų, dažnai užtrukdavo net keliolika metų. Valstiečiai žemę iš valstybės turėjo išsipirkti. Išpirkimo mokesį reikėjo sumokėti per 49 metus. Ilgainiui šio mokesčio samprata keitėsi – vėliau nemažai žmonių jį vadino ne žemės išpirkimo, o tiesiog žemės mokesčiu. Kiek vėliau buvo priimta nuostata, kad dvarininkams, dėsiantiems leisti valstiečiams išsipirkti žemę, valstybės išmoka už žemę mažinama iš valstiečių surinkto činšo suma.

Anksčiausiai (1863 m. kovo 1 d.) žemė pradėta išpirkinėti iš Rōkiškio dvaro Aknystos palivarko. Mažūčių k. gyventojai pirko: Kazimieras Čeičys – 30 dešimtinių, Martynas ir Jurgis Baškiai – 30 dešimtinių³; Prūdūpės k. gyventojas Kristoforas Geidonas – 51 dešimtinė⁴; Raupių k. gyventojai: Ignotas Jacinis – 23, Konstantinas Čeičys – 23, Stanislovas Mingelevičius – 23, Martynas ir Brencis Junatai – 23, Justinas Minkevičius – 23 dešimtines⁵; Vištagerklio k. gyventojai: Jonas Gasiūnas – 38, Jono Bruverio įpėdiniai – 38 dešimtines⁶. Kiek vėliau (nuo 1871 m. vasario 1 d. iki 1920 m. vasario 1 d.) žemę po 29 dešimtines 252 sieksnius ėmė išsipirkinėti Čeičių k. valstiečiai: Jurgio Raupio įpėdiniai, Kazys Čeičys, Jurgis Čeičys, Antanas Raupys, Petras Milaknis⁷. Po 25 dešimtines žemės leista išsipirkti 5 Alėknų k. valstiečiams: Petruui Aleknai, Čeičiui, Štupetriui, Justinui Vaboliui, Juozui Vaboliui kartu su Pranu Šedžiu (pastarasis, būdamas laisvasis žmogus, žemę išsipirko kur kas vėliau). Tačiau nuo kada Alėknų k. ūkininkai pradėjo išsipirkinėti žemę, duomenų ne-

¹ *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, 1966, t. 1, p. 196.

² Jučas M., Mulevičius L., Tyla A. *Lietuvos valstiečių judėjimas 1861–1914 metais*, Vilnius, 1975, p. 50.

³ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 1250, ap. 3, b. 6122, l. 19.

⁴ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6161, l. 6.

⁵ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6172, l. 11.

⁶ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6227, l. 6.

⁷ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6035, l. 27.

раста⁸. Taip pat nerasta duomenų, kas ir nuo kada išpirko žemę Baršių kaime ir Kalnėlių vienkiemyje. Kad žemė išpirkti pradėta nuo Aknystos palivarko, dėsninga. Mat šis palivarkas kyšuliui įsiterpęs į Kuršą, kur baudžiava panaikinta daug anksčiau – 1817 m.⁹ Be to, įtakingas Rokiškio dvaro savininkas Reinoldas Tyzenhauzas, dar prieš baudžiovos panaikinimą daugelyje savo dvarų lažą pakeitęs mokesčiu (činšu), apie ruošiamą įstatymą galėjo žinoti iš anksto.

1863 m. gegužės 1 d. priimtas dar vienas svarbus įstatymas, panaikinęs privalomus žemės santykius tarp valstiečių ir dvarininkų, tarp jų ir lažą¹⁰. Nuo 1865 m. gegužės 1 d. leista išsipirkti žemę Ūnuškio dvaro ir jo Vyžuonėlių bei Užtiltės (Zamostės) palivarkų buvusiems baudžiauninkams: Gaidžgalės k. – Adomui Adomėnui, Fabijonui Breimeliui, Benediktui Dovydėnui, Mykolui Gaidžiui, kiekvienam po 24 dešimties 1 920 sieksnių¹¹; Jutkių k. – Stanislovui Mureliui, Mykolui Griškėnui, Adomui Kažemėkui, Tadui Stankevičiui, Jurgiui Liugai, Rapolui Kastėnui, kiekvienam po 26 dešimties 1 032 sieksnius ir visiems kartu 34 dešimties 1 200 sieksnių ganyklų¹²; Mainėivų k. – Kaziu Igauniui, Martynui Orlanui po 33 dešimties¹³; Mandagiškio k. – Antanui Balčiūnui, 35 dešimties 600 sieksnių¹⁴; Ūnuškio miestelyje – Motiejui Kažemėkui, Baltramiejui Grigaliūnui, Juozui Mureliui, Adomui Mureliui, Adomui Keliuočiui, Augustui Bikui, kiekvienam po 23 dešimties 1 144 sieksnius¹⁵; Pāgrubio k. – Antanui Šeškauskui, 47 dešimties¹⁶; Pasodninkų k. – Petruui Griškėnui ir Tadui Griškėnui, kiekvienam po 32 dešimties 624 sieksnius ir kartu 10 dešimtinių 1 530 sieksnių ganyklų¹⁷; Prūsėlių k. – Justinui Balčiūnui, Motiejui Lukoševičiui (Mikitai), Antanui Rinkevičiui, Jurgiui Šimėnui, Petruui Šimėnui, kiekvienam po 32,6 ha žemės ir 3,2 ha ganyklų¹⁸; Remeikių k. – Juozui Kastėnui, Jokūbui Budrevičiui, Antanui Kanopai, Adomui Kanopai, Feliksui Stankevičiui, Steponui Kažemėkui, Pranui Bulovui, Dovydui Taliui, Vincui Tumui, kiekvienam po 22 dešimties 1 488 sieksnius¹⁹; Slabadōs k. – Jurgiui Balčiūnui, Pranui Lapašinskui, Krišiui Stuoikai, Justinui Šimėnui, po 28 dešimties²⁰; Skriveliškio k. – Jonui Orlanui ir Pranui Skriveliui po 22 dešimties 2 064 sieksnius²¹; Trakeliškio k. – Motiejui Jurkštui – 32 dešimties 1 515 sieksnių²²; Užubalių k. – Andriui Brenčiui, Petruui Galvanauskui, Motiejui Gurkliui, Dominikui Kanopai, Martynui Mikitai, Mykolui Skrandauskui, kiekvienam po 23 dešimties 2 155 sieksnius²³. Tikėtina, kad tuo pat metu leista išsipirkti žemę ir Breimeliškio, Guros Dolinos, Jokūbiškio, Kirmeliškio ir Klevynės vienkiemų bei Dirvonų, Generališko, Ginōtų, Ivōniškio, Kiēmiškių, Naujāsodės, Pagojū, Patilčių, Prūseliūkų, Sidābrinės, Stasiškio, Teklīnės, Valiūniškio ir Vengriškio kaimų valstiečiams.

Iš Rokiškio dvaro Aukštādvario ir Vedereckio palivarkų žemę išpirko: Apūniškio k. – Rapolas Deksnys, Tamošius Garška – po 37,74 ha²⁴; Armonių kaime – Jurgis Geidonas, Mykolas Markevičius, Jonas Mažeikis, Jurgis Savickas (Mažeikis), Antanas Šinkūnas, Juozas Šin-

⁸ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6313, l. 17.

⁹ *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas, 1954, t. 11, p. 262.

¹⁰ Jučas M., Mulevičius L. *Ten pat*, p. 17–18.

¹¹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6051, l. 129.

¹² LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6075, l. 8.

¹³ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6380, l. 6, 8.

¹⁴ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6114, l. 8.

¹⁵ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6052, l. 46.

¹⁶ LCVA, f. 1250, ap. 2, b. 1055, l. 4–5.

¹⁷ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6151, l. 18.

¹⁸ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6323, l. 7.

¹⁹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6174, l. 25.

²⁰ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6372, l. 17.

²¹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6187, l. 4.

²² LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6210, l. 3.

²³ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6216, l. 61.

²⁴ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6523, l. 7.

kūnas ir Kazys Valeika (kartu), Jurgis Šinkūnas, Stanislovas Šinkūnas arba jų įpėdiniai – po 26 dešimties 2 199 sieksnius, Jokūbas Šinkūnas, Jurgis Žindulis – po 13 dešimtinių 1 099 sieksnius, atsargos kareiviai Mykolas Ručinskis, Motiejus Šinkūnas – po 1 200 sieksnių²⁵; Aukštasių vienkiemyje – Petras Smalskas – 43 dešimties 600 sieksnių²⁶; Didsodės k. – Antanas Stelionis, Kazys Meliūnas, Ignas Lapelis, Stanislovas Izdūnis, Stanislovo Stelionio įpėdiniai, Stanislovas, Andrius ir Kazys Stelioniai (kartu), Justino Deksnio įpėdiniai, Adomas Garška, Jokūbas Guzas, Prano Deksnio įpėdiniai – po 30 dešimtinių 218 sieksnių²⁷; Laučiūnų kaime – Benediktas ir Pranas Auguliai, Adomas Deksnys, Ignas Kietis arba jų įpėdiniai po 36,89 ha²⁸; Naujadarų k. – Juozas Butėnas ir Augustinas Saulis (kartu) 35 dešimties 48 sieksnius²⁹; Neršionių k. – Juozas Pupienis, Stanislovo Mažeikio įpėdiniai – po 26 dešimties 1 745 sieksnius, atsargos kareivis Antanas Žindulis 1 200 sieksnių³⁰; Pašilių k. – Andrius Butėnas, Benediktas Varnas – po 31,65 ha, Juozas Mažeikis, Pranas Šinkūnas – po 27,31 ha, Ona Saulienė 0,65 ha³¹; Raišėlių k. – Stanislovas Gernys, Pranas Žindulis – po 34,87 ha³²; Ráišių k. – Pranas ir Juozas Raupiai – 28, Pranas Lingė ir Kazio Povilavičiaus įpėdiniai – 28, Juozas ir Adomas Guzai – 28 dešimties³³; Sodėlių k. – Jurgis Čepas, Pranas Guzas, Juozas Raišis, Jonas Kavaliauskas ir Antanas Deksnys, Ignas Dagys, Kazys Butėnas, Antanas Pupienis, Justinas Garška, Ignas Pupienis, Kazys Garška, Ignas Guzas, Petras Grabauskas, Kazys Maželis arba jų įpėdiniai – po 27 dešimties 2 003 sieksnius, Matas Maželis ir Kazė Grabauskienė (kartu), Petras Strikas – po 13 dešimtinių 2 200 sieksnių³⁴; Žiogiščio k. – Benediktas Butėnas 29,83 ha³⁵. Išpirkimo pradžios datų nustatyti nepavyko. Ką tik paminėtoje Raišių kaimo byloje yra Kauno notaro aktų knygos išrašas, nurodantis išpirkimo pradžią 1896 m. gegužės 1 d. Išrašė yra nuoroda apie žemės išpirkimo sumos mažinimą 1863 m. gegužės 1 d. – 1896 m. gegužės 1 d. laikotarpiu valstiečių sumokėto činšo suma.

Baudžiąvą panaikinus dvarininkams kaip nuosavybė liko vandenys (ežerai, tvenkiniai) ir miškai, kuriuose daugelio kaimų valstiečiai iki tol ganė gyvulius. Vilniaus generalgubernatorius Michailas Muravjovas 1864 m. vasario 15 d. aplinkraščiu įsakė palikti valstiečiams miško ir bendrąsias ganyklas. 1864 m. gegužės 25 d. įstatymu ganymo servitutai tapo neterminuoti³⁶. Dvarininkai įvairiais būdais stengėsi servitutus panaikinti, o valstiečiai juos gynė. Apie šiuos ginčus dokumentų galima rasti ne vienoje kaimų skirstymo į vienkiemius byloje. Tarpukario metais, kai dvarų miškai tapo Lietuvos valstybės nuosavybe, servitutai buvo panaikinti, valstiečiams už juos atlyginta. Alėknų kaimo valstiečiai už servitutus gavo išskirstomo Aukštadvario palivarko žemės sklypą, į kurią persikėlė trys valstiečių šeimos. Baršių, Mažūčių, Prūdų ir Vištagerklio kaimų ūkininkams už servitutus atlyginta dvarui priklausiusių vienkiemų pievomis. Raupių kaimo ūkininkai už servitutus gavo iškirto miško gabalą. O ką už servitutus gavo Čeičių ūkininkai, surasti nepavyko. Veikiausiai nieko. To prie-

²⁵ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6330, l. 4–5.

²⁶ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6020, l. 59.

²⁷ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6044, l. 74.

²⁸ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6548, l. 48.

²⁹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6134, l. 13–14.

³⁰ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6136, l. 5.

³¹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 4141, l. 3, 220.

³² LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6504, l. 6.

³³ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6306, l. 16.

³⁴ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6191, l. 268.

³⁵ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6437, l. 18.

³⁶ Mulevičius L. *Lietuvos kaimo ir dvaro santykiai 1861–1917 metais*, Vilnius, 1984, p. 23–24.

žastis labai paprasta – kaime neatsirado energingų žmonių, galinčių pakovoti už bendrus reikalus.

Atskirti kaimų ir dvarų žemes buvo ne taip jau paprasta. Tam reikėjo aiškių principų, tikslių kriterijų. Kadangi tuometinė Rusijos imperija užėmė milžinišką teritoriją, kur atskiros vietovės ženkliai skyrėsi, tad buvo rengiami vietiniai nuostatai. Kai kurie tokių nuostatų fragmentai jau buvo ankstesniuose įstatymuose (1863 05 01). Bet jie nebuvo vykdomi. Išsamūs ir konkretūs nuostatai Šiaurės Vakarų kraštui (į kurią įėjo ir Lietuva) buvo caro patvirtinti 1869 m. kovo 26 d. Šiuos nuostatus bandė ignoruoti tuometinis Vilniaus generalgubernatorius Potapovas ir vidaus reikalų ministras Timaševas. Pasipylė skundai, pasiekę Peterburgą ir 1869 m. lapkričio 19 d. nauju įstatymu buvo įpareigota griežtai vykdyti 1869 m. kovo 26 d. nuostatus³⁷. Tačiau sparčiai vykdyti minėtus nuostatus trukdė kvalifikuotų matininkų stoka. Kai kuriems matininkams teko dirbti net kelių valsčių teritorijose. Iš archyvuose esančių dokumentų nustatyta, kad matininkui Julijanui Grinbergui teko dirbti Čedasų, Rokišio, Panemunėlio ir Aknystos valsčių teritorijose. Archyve pavyko rasti šio matininko 1871 m. atliktus geodezinius matavimus, kuriais nuo Onušio dvaro ir jo palivarkų atskirti kaimai ir vienkiemiai: balandžio 19 d. Breimeliškio vienkiemis su 31 dešimtaine 1 488 sieksniais žemės³⁸, balandžio 22 d. Teklinės kaimas – 213 dešimtinių 720 sieksnių³⁹, balandžio 23 d. Ivoniškio kaimas – 53 dešimtinės 1 900 sieksnių⁴⁰, balandžio 24 d. Generališkio kaimas – 77 dešimtinės 1 500 sieksnių⁴¹, balandžio 26 d. Naujāsodės kaimas – 231 dešimtinė 600 sieksnių⁴², balandžio 30 d. Valiūniškio kaimas – 63 dešimtinės 960 sieksnių⁴³, gegužės 4 d. Jutkių kaimas – 198 dešimtinės 1 488 sieksniai⁴⁴, gegužės 5 d. Kiėmiškių kaimas – 130 dešimtinių 2 190 sieksnių⁴⁵, gegužės 10 d. Mainėvų kaimo 1 eilė – 67 dešimtinės 1 716 sieksnių⁴⁶. Dar 1871 metais buvo atskirti: Pasodnikų kaimas – 86 dešimtinės 1 200 sieksnių, Remėikių kaimas – 243 dešimtinės 1 140 sieksnių, Sidābrinės kaimas – 30 dešimtinių 240 sieksnių, Skriveliškio kaimas – 60 dešimtinių 1 800 sieksnių⁴⁷. Julijanas Grinbergas 1872 metais atskyrė Slabadōs kaimą – 135 dešimtinės 360 sieksnių⁴⁸, o 1873 metais nuo Aknystos palivarko – Čeičių kaimą – 154 dešimtinės 2 094 sieksniai bei Kalnėlių vienkiemį – 29 dešimtinės⁴⁹. Julianas Grinbergas atskyrinėjo kaimus bei vienkiemius ir 1883 metais. Tada atskirti: Apūniškio kaimas – 67 dešimtinės 1 700 sieksnių⁵⁰, Bliūdiškių (vėliau Bliūdės) vienkiemis – 28 dešimtinės 1 348 sieksniai⁵¹, Brýzgių kaimo 1 eilė – 47 dešimtinės 1 078 sieksniai⁵², Didsodės kaimas – 385 dešimtinės 420 sieksnių⁵³, Sodėlių kaimas – 457 dešimtinės 502 sieksniai⁵⁴, Trakų (vėliau Butėniškio) vienkiemis – 73 dešimtinės 1 900 sieksnių⁵⁵. Retai kurių geodezinių matavimų gale galima rasti valstiečių parašus, kur kas dažniau pasitaiko įrašų, kad valstiečiai pasirašyti neatėjo ir ypač dažnai – kad jie pasirašyti atsisakė. Mat dvari-

³⁷ Jučas M., Mulevičius L. *Ten pat*, p. 57.

³⁸ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2520.

³⁹ *Ten pat*, b. 1844.

⁴⁰ *Ten pat*, b. 1818.

⁴¹ *Ten pat*, b. 1842.

⁴² *Ten pat*, b. 1821.

⁴³ *Ten pat*, b. 1820.

⁴⁴ *Ten pat*, b. 1862.

⁴⁵ *Ten pat*, b. 1834.

⁴⁶ *Ten pat*, b. 1657.

⁴⁷ LCVA, f. 392, ap. 11, b. 106, l. 64, 69, 75.

⁴⁸ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 1853.

⁴⁹ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 3107.

⁵⁰ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2749.

⁵¹ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3108.

⁵² LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2620.

⁵³ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2627.

⁵⁴ LCVA, f. 392, ap. 11, b. 106, l. 75.

⁵⁵ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2622.

ninkai stengėsi pasilikti sau dalį kaimo žemių, kartais nuo kaimų atskirtose žemėse steigė vienkiemius, kuriuose įkurdindavo nuomininkus – pašalinius asmenis. Ypač nuskriausti jautėsi Didsodės kaimo valstiečiai, kurie su Rokiškio dvarininkais Pšezdeckiais ginčijosi dėl 85 dešimtinių žemės. Šis ginčas virto nesibaigiančiu teismų maratonu, kurį pristabdė Pirmasis pasaulinis karas. Teismų maratonas atsinaujino Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę. Bet tada su Didsodės valstiečiais bylinėjosi ne dvarininkai, o Lietuvos Respublikos miškų departamentas, kuris ginčytiną žemę apšodino mišku.

1884 metais atskiriami: Šlapekių kaimas – 90 dešimtinių 560 sieksnių⁵⁶, Raišėlių kaimas – 63 dešimtinės 1 476 sieksniai, ir Ráišių kaimas – 91 dešimtinė 1 648 sieksniai⁵⁷. 1888 metais atskiriami Prūsėlių – 180 dešimtinių 570 sieksnių⁵⁸ – ir Prūsėlių kaimai: I eilė – 34 dešimtinės 297 sieksniai⁵⁹, II eilė – 49 dešimtinės 107 sieksniai⁶⁰. 1889 metais atskirtas Armonių kaimas – 246 dešimtinės 1 986 sieksniai⁶¹. Nuo 1892 metų kaimų ir vienkiemių atskyrimo darbus vykdė taikos tarpininkas matininkas Adomas Taločka. 1892 metais atskirti: Aukštasis užusienis – 46 dešimtinės 2 139 sieksniai⁶², Žiogišio kaimas – 27 dešimtinės⁶³. 1893 metais atskirti: Mandagišio kaimas: I eilė – 45 dešimtinės 2 376 sieksniai⁶⁴, II eilė – 30 dešimtinių 2 056 sieksniai⁶⁵, Neršionių kaimas – 62 dešimtinės 1 521 sieksnis⁶⁶, Patilčių kaimas – 46 dešimtinės 1 400 sieksnių⁶⁷, Trakeliškio kaimas – 37 dešimtinės 9 sieksniai⁶⁸. 1894 metais atskirtas Naujadarų užusienis – 36 dešimtinės 1 758 sieksniai⁶⁹. 1895 metais atskirti: Brýzgių kaimo II eilė (laisviesiems žmonėms) – 86 dešimtinės 1 455 sieksniai⁷⁰, Pāgrūbio užusienis – 43 dešimtinės⁷¹. 1897 metais atskirtas Lingėnų kaimas – 167 dešimtinės 720 sieksnių⁷². Daugelio kaimų valstiečių atskirtosios žemės netenkino ir jie rašė skundus į įvairias instancijas. Kai kada jiems pavykdavo – rezultatai buvo anuliuojami ir matavimai vykdomi iš naujo. Tai matyti iš Alėknų kaimo – 123 dešimtinės 267 sieksniai⁷³ – ir Raupių kaimo – 128 dešimtinės 1 729 sieksniai⁷⁴ – žemių planų užrašų. Užrašuose nurodyta, kad šiuose kaimuose matavimus vykdė net trys matininkai: Petkevičius 1879 m., Pavlovas 1891 m. ir Adomas Taločka 1892 m. Kodėl gi šiems kaimams pavyko pasiekti to, kas absoliučios daugumos kaimų valstiečiams nepavykdavo? Praėjus daugiau kaip šimtui metų priežastis nustatyti sunku. Šiek tiek tai paaiškina kai kurie Alėknų kaimo skirstymo į vienkiemius byloje rasti dokumentai⁷⁵. Dokumentai liudija, kad neteisybei vieninai priešinosi jei ne visų, tai bent daugumos Aknystos palivarkui priklaususių kaimų, išvardintų straipsnyje „Aknystėnai“, valstiečiai.

Sentikiai į šį kraštą atsikėlė, kai baudžiava jau buvo įvesta. Jie liko laisvi žmonės ir dirbo iš dvarininkų nuomajamą žemę. Baudžiavos panaikinimas nuomininkų nelietė, tad sentikiai pasijuto nuskriausti. Nuskriausti žmonės

⁵⁶ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2834.

⁵⁷ LCVA, f. 392, ap. 11, b. 106, l. 71.

⁵⁸ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2967.

⁵⁹ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2970.

⁶⁰ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2969.

⁶¹ LCVA, f. 392, ap. 11, b. 106, l. 23.

⁶² LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3054.

⁶³ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3061.

⁶⁴ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3084.

⁶⁵ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3072.

⁶⁶ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3069.

⁶⁷ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3070.

⁶⁸ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3065.

⁶⁹ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3096.

⁷⁰ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 3109.

⁷¹ LCVA, f. 392, ap. 11, b. 106, l. 66.

⁷² LCVA, f. 392, ap. 11, b. 106, l. 49.

⁷³ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 2748.

⁷⁴ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 2818.

⁷⁵ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6313, l. 7–15.

anksčiau ar vėliau vienaip ar kitaip ima reikšti savo nepasitenkinimą. O bet koks bruzdėjimas, savaime suprantama, priverčia sunerimti valdininkus. Archyve pavyko rasti net atskirą bylą apie Novoaleksandrovsco (Zarasų) apskrities sentikių judėjimą⁷⁶. Kiek galima spręsti iš byloje esančių dokumentų, šios apskrities sentikiai, remdamiesi kažkokiais 1870 m. balandžio 3 d. Aukščiausiais nuostatais, draudžiančiais išvaryti sentikius iš jų užimamų sklypų, apskrityje vykstantį taikos tarpininkų suvažiavimą užvertė daugybe prašymų skirti jiems dvarų žemių. Apie tai Novoaleksandrovsco ispravnikas 1872 m. kovo 25 d. rašo Kauno gubernatoriui, o Kauno gubernatorius 1872 m. balandžio 3 d. – žemės ūkio ministerijai. Žaiibiška ir grįžtamoji reakcija: Kauno gubernijos žandarmerijos viršininkas 1872 m. kovo 29 d. nurodo suvažiavimo pirmininkui Durnovui daugiau prašymų nebepriimti, Novoaleksandrovsco ispravnikui paaiškinti sentikiams, kad jų prašymai neįvykdyti ir kad prašytojai įtraukti į norinčių išsikelti į valdiškas žemes sąrašą. O Peterburge valdžia į tai sureagavo labai rimtai: 1876 m. gegužės 22 d. priimtas įstatymas, leidžias sentikiams išsipirkti jų naudojamą žemę. Pavyko surasti, kam iš sentikių leista išsipirkti žemę: Armonių k. – Kirilui Afanasjevui 34 dešimtines, Matvejui Danilovui 20 dešimtinių, Savelijui Timofejevui 17 dešimtinių 1 300 sieksnių, Averjanui Trofimovui 35 dešimtines 265 sieksnius⁷⁷; Gaidžgalės k. – Feklistui Lebedevui 26 dešimtines 584 sieksnius, Kirilui Osipovui 26 dešimtines 593 sieksnius⁷⁸; Mainėvų k. – Epifanui Aleinikovui 30 dešimtinių 936 sieksnius, Michailui Aleinikovui 33 dešimtines 792 sieksnius, Petruui Chlebnikovui 33 dešimtines 1 536 sieksnius, Rodionui Gargažinui 30 dešimtinių 1 968 sieksnius, Kondratui Korotkovui 29 dešimtines 1 584 sieksnius, Jefimui Krasnui 33 dešimtines 72 sieksnius, Matvejui Kuznecovui 30 dešimtinių 456 sieksnių, Nikiforui Lebedevui 32 dešimtines 24 sieksnius, Sidorui Lebedevui 32 dešimtines 2 256 sieksnius, Darjai Znatnovai 32 dešimtines 1 896 sieksnius⁷⁹. Tik išpirkimo pradžios datų niekur surasti nepavyko. Žemė atribota: Mainėvų kaime 1880 m. birželio 6 d. – 318 dešimtinių 1 920 sieksnių⁸⁰, Gaidžgalės kaime 1888 m. gegužės 17 d. – 62 dešimtinės 2 279 sieksniai⁸¹. Apie Kukių kaimą duomenys prieštaringi. 1880 m. liepos 12 d. atribojama žemė: Archipui Belovui (kartu su broliais Ivanu ir Matvejumi) 1 dešimtinė 11 sieksnių, nurodant jų žemėje esančius Kirilo Potapovo (9 sieksniai) ir Savelijaus Potapovo (12 sieksnių) pastatus; Kirilui Belovui (kartu su broliu Kuprijonu) 1 dešimtinė su joje esančiais Michailo Baradulino (8 sieksniai) ir Vlaso Osipovo (15 sieksnių) pastatais; Julijonui Gargažinui (kartu su broliu Aleksandru) 1,5 dešimtinės⁸². 1887 m. rugsėjo 1 d. matininkas Julijanas Grinbergas Kukių kaimui atribojo 92 dešimtines 240 sieksnių: Ivanui Belovui 30 dešimtinių 1 177 sieksnius, Nazarui Belovui 32 dešimtines 5 sieksnius, Leontijui Gargažinui 30 dešimtinių 1 458 sieksnius⁸³. 1891 metais nurodoma: Kukių kaimui atribota 75 dešimtinės 349 sieksniai žemės ir 15 dešimtinių 746 sieksniai servitutu⁸⁴. Pastarojo dokumento 77 lape dar nurodyta, kad Sodėlių kaime 1890 m. lapkričio 1 d. sentikiui atribota 25 dešimtinės 173 sieksniai žemės ir 1 dešimtinė 56 sieksniai servitutu ir kad Armonių kaimo sentikiams žemė atribota tik 1909 m. lapkričio 1 d.

⁷⁶ LVIA, f. 1564, ap. 1, b. 42.

⁷⁷ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6330, l. 6–7.

⁷⁸ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6051, l. 130.

⁷⁹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6380, l. 261.

⁸⁰ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2715.

⁸¹ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2937.

⁸² LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2765.

⁸³ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 5743, l. 224.

⁸⁴ LVIA, f. 1564, ap. 1, l. 24.

Baudžiovos panaikinimas nelietė ir žemę dirbančių laisvųjų žmonių. Tik 1882 m. birželio 3 d. caras pasirašė įstatymą „Apie laisvųjų žmonių žemės klausimo sutvarkymą Šiaurės Vakarų krašte“. Šiuo įstatymu leista išsipirkti žemę ir ją dirbantiems laisviesiems žmonėms. Leonas Mulevičius tvirtina, kad šio įstatymo projektą parengė Lietuvos dvarininkai⁸⁵. Jis nurodo, kad laisviesiems žmonėms (ir sentikiams) už išperkamą žemę teko mokėti kur kas brangiau nei buvusiems dvarų baudžiauninkams. Jis tvirtina, kad dėl didelių išperkamuju mokesčių laisvieji žmonės nuskurdo ir jiems buvo pritaikyti 1896 m. gegužės 13 d. ir 1899 m. gegužės 31 d. įstatymai dėl mokesčių atidėjimo ir jų išdėstymo ilgesniam laikui. L. Mulevičiaus teiginiu dėl laisvųjų žmonių nuskurdimo mane verčia abejoti vaikystės prisiminimai. Mano senelė, laisvojo žmogaus sūnaus našlė, iš savo kuparo ištraukė daugybę carinių pinigų banknotų ir davė man žaisti. Tarp tų banknotų prisimenu buvus vieną ar du rudos spalvos 1 rublio banknotus, kiek daugiau žalsvų 3 rublių banknotų, kelis mėlynus 5 rublių banknotus, daugybę švelniai rausvų 10 rublių banknotų, ne per daugiausia 25 rublių banknotų su kažkurio caro atvaizdu. Dar mačiau vieną ar kelis banknotus su carienės atvaizdu, jų nominalo neįsidėmėjau.

Nuo kada laisvieji žmonės pradėjo išsipirkinėti žemę, duomenų rasti nepavyko. O žemė atribota: 1883 m. rugpjūčio 8 d. Didsodės k. Pranui Guzui (Guževskiiui) 31 dešimtinė⁸⁶, 1883 m. spalio 17 d. Neršionių kaime Ignui Kavaliauskui 31 dešimtinė 914 sieksnių⁸⁷, 1884 m. kovo 4 d. Prūseliūkų k. Jonui Kviliūnui 30 dešimtinių 1 526 sieksniai⁸⁸, 1884 m. rugsėjo 4 d. Alėknų k. Pranui Šedžiui 14 dešimtinių 540 sieksnių⁸⁹, 1897 m. rugpjūčio 1 d. Brýzgių k. 4 laisviems žmonėms – 86 dešimtinės 1 455 sieksniai⁹⁰.

Stolypino reforma, Lietuvoje vykdyta 1907–1915 m., buvo tam tikras etapas naikinant baudžiovos liekanas. Apie šią reformą valsčiaus teritorijoje gana išsamiai parašė Pranciškus Motuzas. Tad to nekartosiu, tik pridursiu, kad kiekvienam, besikeliančiam į vienkiemį, buvo leista nusikirsti 25 medžius statybinei medžiagai pasiruoti. Daugelis valstiečių prašė skirti papildomai dar 25, o keli net 50 medžių. Tačiau papildomai medžių buvo skirta tik tiems, kurie prašė ir pinigines paskolas. Šią beprocentę paskolą reikėjo pradėti gražinti po 5 metų per dešimtį metų kasmet išmokant po 10 procentų paskolos sumos. Paskolų prašė ir jas gavo daugelio tuo metu į vienkiemius skirstytų kaimų valstiečiai – duomenų apie tai yra tų kaimų skirstymo bylose. Pavyzdžiui, Didsodės kaime 50, 100, 125 ir 150 rb dydžio paskolų prašė ir jas gavo 17 ūkininkų⁹¹, Gaidžgalės kaime 50, 100 ir 150 rb paskolų prašė ir gavo 8 ūkininkai⁹², Jutkių kaime 100 ir 150 rb paskolų prašė ir jas gavo 9 ūkininkai⁹³, Pasodninkų kaime 100 ir 150 rb paskolų prašė ir jas gavo 4 ūkininkai⁹⁴, Sodėlių kaime 50, 75, 100 rb dydžio paskolų prašė ir jas gavo 27 ūkininkai⁹⁵, Naujāsodės kaime valstiečiai prašė 100, 150 ir 200 rb dydžio paskolų, o Jonas Adomėnas – net 1 000 rb paskolos, tačiau duomenų, ar jų prašy-

⁸⁵ Mulevičius L. Laisvųjų žmonių žemėvalda Lietuvoje XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pradžioje, *Lietuvos mokslų akademijos darbai*, 1963, serija A, 1(14), p. 135.

⁸⁶ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2629.

⁸⁷ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2634.

⁸⁸ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 8132, l. 97.

⁸⁹ LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2704.

⁹⁰ LVIA, f. 1564, ap. 1, b. 171.

⁹¹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6044.

⁹² LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6051.

⁹³ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6075.

⁹⁴ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6151.

⁹⁵ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6191.

mai patenkinti, ar atmesti, nėra⁹⁶. Reikia paminėti, kad tos paskolos liko negražintos – mat prasidėjo karas ir Lietuvą užėmė kaizerinė Vokietija.

Daugelio vienkiemių, išikūrusių miškuose ar iškirto miško plotuose, baudžiovos panaikinimas taip pat nepalietė. Nors dauguma šių vienkiemių gyventojų čia patys įdirbo žemę, pasistatė namus, bet jie liko tik nuomininkai. O nuoma ir lieka nuoma – žemės savininkas dvarininkas bet kada galėjo nuomos sutartį nutraukti ar bent jau jos nepratęsti. To pasekmės aiškios – nuomininkas paprasčiausiai išvaromas. Šių vienkiemių likimas buvo išspręstas tik Lietuvos Respublikoje tarpukario metais vykusios žemės reformos metu. Reformos pradžioje dvarininkų valdyti miškai buvo paimti valstybės žinion. Juos tvarkyti ėmė Miškų departamentas. Pastarasis dalį miškų gilumoje esančių vienkiemių pavertė tarnybiniais objektais – eiguvų pasodomis (Balamolio, Brenčiškio, Paduobio, Smėlynės, Ūdriškio ir Vederavos vienkiemiai). Nenorėdamas turėti papildomų kliuvinių savo tvarkomuose plotuose, likusius miškuose esančius vienkiemius departamentas nusprendė panaikinti, tuo labiau kad daugumoje jų gyveno latviai, kuriems pagal reformos įstatymą teisė į žemę nebuvo numatyta. Taip Apūniškio miške buvo panaikinti Alekno, Andrijausko, Černiaus, Galvono, Geidono, Guobos, Minkevičiaus, Nidros, Rovinio, Šlavinsko vienkiemiai, Pāduobio miške – Bolužio, Kavaliausko, Klevinio, Koktužio ir Ozolo vienkiemiai. Šiame miške kažkaip užsiliko latvio Ružiškio įkurtas vienkiemis, vėliau vadintas Rožiškiu⁹⁷.

Pamiškėse esančių ar didesnėmis grupėmis susitelkusių vienkiemių žemę leista išsipirkti jų gyventojams. Pastariesiems to negalint ar nenorint daryti, ar neturint teisės į žemę, vienkiemių žemė parduota iš varžytinių. Kai kurių stambesnių vienkiemių žemę leista išsipirkti keliems asmenims. Didesnės vienkiemių grupės sujungtos į kaimus. Taip iš Čediškio (Šėdiškio), Ežeriškio, Gargažinskio (Gauriliškio), Gaideliškio (Višteliškio), Lingės, Margio, Pranskūniškio, Pukniškio, Tartalio, Tartališkio, Trukšniškio ir Veido vienkiemių sudarytas Tartališkio kaimas⁹⁸. Iš Ežerbalio, Naršos, Okulmos, Pavidnikų, Romaniškio, Rudėjos, Sajaniškio (Sėjaniškio), Svetliščio ir Žemaitynės vienkiemių suformuotas Laukiniųškų kaimas⁹⁹. Iš Lazdonių, Milakniškio ir Ūdriškio vienkiemių sudarytas Lazdūniškio kaimas¹⁰⁰. Armonių kaimui priskirti Dumbriškio (Dumbrys), Ežero Balos, Gerbalių I, Gerbalių II, Lakatėlės, Pučkonių, Rozališkio, Šinkūniškio ir Vanagynės vienkiemiai¹⁰¹. Raupių kaimui priskirta Stakeliškių vienkiemių grupė: Benediktavos, Čeičiškių ir Painsdonių vienkiemiai¹⁰². Pągrubio kaimui priskirtas Guro Dolinos vienkiemis¹⁰³.

Baudžiovos panaikinimas taip pat nepalietė ir dvarų bei palivarkų centruose gyvenusių ir dirbusių kumečių ir darbininkų. Jų likimą išsprendė Lietuvos Respublikoje vykusi žemės reforma. Apie Alksniamuižės (Elnos), Eikiniškio (Baldeno, Valdeno), Gudiškių, Kraštų ir Ūnuškio dvarų žymios žemės dalies ir Aukštadvario, Gargažynės, Užtiltės (Zamostės), Vederackio ir Vyžuonėlių palivarkų visos žemės išskirstymą išsamiai rašoma knygos kaimų istorijose bei Pranciškaus Motuzo straipsnyje. P. Motuzas apgailestauja niekur neradęs Ilzenbergo dvaro išskirstymo plano. Pasirodo, kad apgailestauta

⁹⁶ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 6133.

⁹⁷ LCVA, f. 1250, ap. 2, b. 1099.

⁹⁸ LCVA, f. 392, ap. 11, b. 95, f. 1250, ap. 4, b. 10/52.

⁹⁹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 5735, ap. 4, b. 10/77.

¹⁰⁰ LCVA, f. 392, ap. 11, b. 95, f. 1250, ap. 4, b. 10/52.

¹⁰¹ LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 5756, ap. 4, b. 10/81.

¹⁰² LCVA, f. 392, ap. 11, b. 95, f. 1250, ap. 4, b. 10/52.

¹⁰³ *Vyriausybės Žinios*, 1932, nr. 377, p. 22.

be reikalo: tokių dokumentų nė nebūta – minėtas dvaras liko neišparceliuotas. Tai įrodo Ilzenbergo dvaro žemių 1935 m. lapkričio 11 d. planas¹⁰⁴ bei žemės rūšiavimo 1932 m. balandžio mėn. duomenys, tvirtina, kad Ilzenbergo dvaro savininkės valdė: Janina Dimšaitė 71 ha ariamos, 7 ha pievų, 17 ha ganyklų, 15 ha miško ir 2 ha neapmokestinamos žemės, arba 112 ha plotą; Livija Dimšienė – 88 ha ariamos, 6 ha pievų, 6 ha miško, 5 ha neapmokestinamos žemės, arba 105 ha plotą. Dimšaitė ir Dimšienė kartu dar valdė 104 ha vandenių plotą. Gretimame Štukų vienkiemyje jos dar valdė: Livija Dimšienė 9,4 ha ganyklų, 15 ha miško, arba 24,4 ha plotą, Janina Dimšaitė – 5,5 ha arimų ir 6 ha ganyklų, arba 11,5 ha plotą. Prieš tai jos pardavė 41 ha žemės Petrui Ablėnui¹⁰⁵. Ir tai tuo metu, kai Užubalių seniūnijoje buvo daug mažžemių.

Drištu manyti, kad pateikti duomenys įtikino skaitytoją, jog kelias iš baudžiamos daugeliui šio krašto žmonių tikrai buvo sunkus ir ilgas. Tai lėmė daug priešasčių, tarp kurių svarbiausia – įnirtingas dvarininkų pasipriešinimas.

¹⁰⁴ LCVA, f. 1250, ap. 4, b. 10/55.

¹⁰⁵ LCVA, f. 1251, ap. 1, b. 5590, l. 90–91.

Juodupės krašto sentikiai

Petras Blaževičius

Juodupės apylinkių sentikių istorijos pradžia

XVII a. viduryje Rusijoje vykdyta bažnytinė reforma suskaldė pravoslavus į stačiatikius ir sentikius. Reformai nepaklusę sentikiai buvo žiauriai persekiojami ir žudomi. Todėl XVII a. pabaigoje jie ėmė bėgti iš savo etninės tėvynės. Dalis bėglių plūstelėjo į Kuršo hercogystę ir Lietuvą. Lietuvos padėtis tuo metu buvo itin sunki: kovos su švedais, Lietuvos ir Lenkijos valstybės dalijimais ir perdalijimais, skurdas, badas ir maras... Lietuva neteko trečdaliao gyventojų, didžioji jos teritorijos dalis atiteko Rusijai.

Tokiame įvykių fone ir pasiekia Lietuvą bėgliai iš Rusijos. Kaip rodo moksliniai tyrinėjimai, tai buvo bepopiai pomorai ir fedosejininkai*. Rokiškio krašto, taip pat ir Juodupės apylinkių teritorijose apsigyvena Pskovo tarmės atstovai, kurių tėvynė buvo tarp Velikije Luki ir Tarapeco.

Istorijos šaltinis „Degučių metraštis“ liudija, kad bėgliai sentikiai Lietuvą pasiekė jau XVII a. antrojoje pusėje. Dabartinio Rokiškio rajono teritorijoje, Sartų ežero pusiasalyje, 1705 m. įsikūrė pirmoji Lietuvoje sentikių bendruomenė, 1710 m. pasistačiusi maldos namus. Kada sentikiai įsikūrė Juodupės apylinkėse, tikslių duomenų surasti nepavyko, tačiau archyviniai duomenys rodo, kad XVIII a. pabaigoje jų čia tikrai gyventa. Rokiškio krašto muziejaus moksliniuose archyvuose teigiama, kad

„1795 m. trečiąkart dalijant respubliką, Vyžuonos kraštas patenka Rusijos valdžion... Atrodo, būtent tuo metu Vyžuonos krašto Maneivų, Miliūnų, Kukių, Gargažynės, Armonių kaimai tampa rusiški“.

1811 m. dvarų inventoriuose aiškiai matyti, kad sentikiai Juodupės krašte ankstesnės – 1795 m. – revizijos laikotarpiu tikrai gyveno. Minimimi vien rusų apgyvendinti Apūniškio ir Šlapekių kaimai, rusai sentikiai, gyvenantys Gargažynės, Kukių ir Mainėivų kaimuose.

1825 m. Rokiškio dvaro archyvuose Juodupės apyl. kaimų gyventojų sąrašuose randame nemažai rusų pavardžių. Rusiškas buvo Gargažynės kaimas – jame gyveno Ivanovų, Kirilovų, Semionovų šeimos. Net septynios rusų šeimos gyveno Vabōliuose, trys – Ráišiuose, dvi – Sodėliuose, viena – Apūniškyje. Kadangi vakarinės Juodupės apylinkės Rokiškio dvarui nepriklausė, apie jų kaimus duomenų nerasta.

Kraštotyrininko T. Korotkovo, gerai susipažinusio su rusų sentikių istorija, darbe teigiama, kad sentikių bendruomenė ir maldykla Mainėivose atsirado jau XVII a. antrojoje pusėje. Jis netgi nurodo vietą, kur stovėjusi maldykla, ir namą, kuriame gyveno *nastavnikas*** (pastatas perstatinėtas, bet išlikęs iki šių dienų). Archyvinė medžiaga neleidžia patvirtinti šių duomenų, nes žinių apie maldyklos veiklą suradau tik nuo 1880 m. Tačiau kad tai galimas dalykas, patvirtina ir sentikystės istorijos autoritetingas

* Fedosejininkai buvo santuokos nepripažįstantys bepopiai, propagavę visuotinę „skaistybę“ bei nesutariantys su pomorais dėl įrašo kryžiuje.

** Dvasios vadovas.

1. 23 Млад. отчество и фамилия Александровича Александровича Александровича	26 Александровича Александровича Александровича	Александровича Александровича Александровича	в 1898 году Александровича Александровича Александровича	Александровича Александровича Александровича
2. 23 Александровича Александровича Александровича	Александровича Александровича Александровича	Александровича Александровича Александровича	Александровича Александровича Александровича	Александровича Александровича Александровича
[Large handwritten signature or mark]			в 1898 году Александровича Александровича Александровича	

tyrinėtojas I. Prozorovas. Paminėtini XIX a. mokytojai šiame krašte Epifanas Karpovičius Aleinikovas (1880–1893) ir mano proprosenelis Kirila Osipovas (1894–1900), miręs Rusijoje, kur buvo pasitraukęs Pirmojo pasaulinio karo metais. Įdomu, kad Rokiškio civilinės metrikacijos skyriaus archyve pavyko surasti K. Osipovo 1898 m. įregistruotą mano prosenelio (jo sūnaus) Antono Kirilovičiaus Osipovo santuoką su prosenele Seklitinija Aleksandrovna Gargažina.

Beje, prosenelės pavardė Gargažina gali būti rusiško kaimo Gargažynės pavadinimo kilmės priežastis.

Tai, kas čia buvo rašyta apie sentikių atsiradimą Juodupės apylinkėse, daugelyje įvairaus laikotarpio lietuviškų leidinių nušviečiama klaidingai, gerai neišnagrinėjus istorinių įvykių ir archyvų (tą patį galime konstatuoti ir apie Lietuvos sentikių istorijos traktavimą).

Lietuvių istoriografijoje yra išgalėję stereotipai, kad Lietuva apgyvendinta rusais buvo po XIX a. įvykusių sukilimų ir čia apsigyvenę sentikiai užgrobė iš-tremtų į Sibirą sukilėlių žemes. Tokių apibendrinimų galima rasti netgi A. Šapokos, B. Kviklio ir kitose knygose. Tačiau šio požiūrio nepagrįstumą įrodo mokslininko M. Kudriavcevo, istoriko G. Potašenkos, rašytojo V. Baranovskio, mano ir kitų tyrinėtojų darbai.

Jau minėjau, kad sentikių bėgimo į Lietuvą pradžioje šalis buvo netekusi trečdaliao gyventojų. Toks maras buvo nusiaubęs ir Rokiškio kraštą. Taigi vietos, kur apsigyventi sentikiams, užteko ir iš nieko atiminėti nereikėjo.

Oficialioji caro politika buvo nusistačiusi prieš sentikius. Po didžiojo represijų laikotarpio Jekaterina II ir Aleksandras I truputėlį sušvelnino savo poziciją prieš

Maineivų sentikių
parapijos koplyčios
santuokų knygos
puslapis

senosios tikybos gynėjus, bet jau Aleksandro I valdymo pabaigoje, Nikolajaus I laikais ši politika tapo vėl griežta. XIX a. sentikių bendruomenės neturėjo jokių teisių. Sentikiams buvo uždrausta keltis prie pasienio ir į užsienį, išigyti dvarus Pabaltijyje. Nebuvo leidžiama mokyti sentikių tikybos. Į gimnazijas ir universitetus sentikius priimdavo tik pakeitusius tikėjimą. Jų sutuoktuvės cerkvėje buvo laikomos neteisėtomis, žmonoms buvo paliekamos mergautinės pavardės, o vaikai laikomi pavainikiiais. Sentikiai neturėjo teisės būti apdovanoti ordinais ir ženklais, liudyti teisme prieš naujatikį.

M. Romeris savo darbuose yra pažymėjęs sentikių savarankiškumą Rusijos administracijos vykdomos rusifikacinės politikos atžvilgiu ir pateikęs solidarumo su lietuviais katalikais pavyzdį kovojant dėl savo tikėjimo.

Be abejo, XIX a. į Lietuvą buvo atsiųsta ir kolonistų, bet jų statusas buvo kitoks negu vietos sentikių. Sentikių ir apskritai rusų pozicija sukilimų metu nebuvo vieninga. Istorijoje žinomas ir dalies sentikių „flirtas“ su caro valdžia, bandymai kovoti už tam tikras lengvatas.

Žinoma nemažai atvejų, kai įvairiomis priemonėmis buvo bandoma patraukti sentikius į oficialių stačiatikių tikėjimą: koordinuoti valdžios ir cerkvės veiklą prieš sentikius, statyti stačiatikių cerkves, uždarinėti maldos namus, „įkalbinėti“ panaudojant jėgą. XIX a. viduryje buvo pereita prie tiesioginių represijų prieš Lietuvos sentikius. Todėl nenuostabu, kad sentikių bendruomenės buvo priverstos veikti pusiau legaliomis sąlygomis.

Juodupės krašto sentikiai XX amžiuje

Lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas, ypač sustiprėjęs ir pasireiškęs sukilimais XIX a., XX a. pradžioje toliau plėtėsi ir tvirtėjo. Lietuviai, kovodami prieš caro priespaudą ir siekdami visiško išsivadavimo, kovojo prieš valdžią ir jos rusinimo politiką, neretai išreiškdami priešiškus jausmus visiems Lietuvoje gyvenantiems rusams: XVII a. pabaigos–XVIII a. pradžios bėgliams sentikiams iš Rusijos, kurių didelė dalis išsaugojo lojalumą Lietuvai, ir XVIII a. kolonistams. Sentikiams, kuriuos be viso to persekiojo ir caro valdžia, tas laikotarpis buvo nelengvas. Betgi jų istorija, pradedant senojo tikėjimo gynimu nuo Nikono reformų, buvo pilna kovos, kančių... Tad caro Nikolajaus 1905 m. balandžio 17 d. įsakas apie sentikius, iš esmės keičiantis valstybės požiūrį į šį tikėjimą ir jo atstovus, buvo priimtas kaip Dievo dovana.

Prasidėjo sentikių bendruomenių atgimimas, stiprėjimas, nutrūkęs Pirmojo pasaulinio karo metais. Nuo pat karo pradžios Lietuva virto kovos lauku. Nemažai rusų tuo metu pasitraukė į savo etninę tėvynę Rusiją, bet pasibaigus karui, daugelis pasitraukusiųjų grįžo atgal. Lietuva jau buvo jų gimtinė, tėvų ir protėvių kapai. Pagaliau ir su krašto tikraisiais šeiminkais juos jau siejo pakankamai glaudūs ryšiai.

Nepriklausomoje Lietuvoje dauguma sentikių buvo lojalūs piliečiai. Jų bendruomenės nuo 1925 m. nuolat gaudavo finansinę valstybės paramą (vidutiniškai vienam sentikiui valstybinių lėšų teko daugiau negu katalikui). Pasak I. Prozorovo, „Lietuvos valstybės požiūris į sentikius buvo labai geranoriškas“.

1907 m. Lietuvoje gyveno apie 81 tūkstantį sentikių (sudarančių apie 70% rusų). 1923 m. (be Vilniaus ir Klaipėdos krašto) – per 50 tūkstančių, 1936 m. – per 32 tūkstančius. o 1940–1941 m. – apie 80–90 tūkstančių.

S U T A R T I S .

J u o d u p ė, 1935 metų rugpjūčio mėn. 29 d. Mes, pil. Povilas ir Ipatas Osipovai, gyv. Gaidžgalės kaime, Juodupės valsčiaus, Rokiškio apskr. gera valia susitarėme ir apsiimame tarpusavy pildyti sekančią turinio sutartį:

I.

Mūsų valdomą žemės sklypą iš 14 ha žemės su trobėsiais, esančią Gaidžgalės kaime pasiskirstome šiaip: Povilas Osipovas gauna žemės 5 ha, kuri rubežiuojasi su pil. Lebedevo Jokūbo žeme, o Ipatas Osipovas gauna žemės 6 ha, kuri rubežiuojasi su pil. Osipovo Vorpolomejo žeme. Esantį atskirą žemės sklypą 3 ha ploto (pievų) pasiskirstome pusiau ligiomis dalimis šiaip: Povilas Osipovas gauna nuo pil. Jono Vasiliausko pusės pievų, o Ipatas Osipovas nuo pil. Osipovo Vorpolomejo pusės pievų.

II.

Esančius mūsų žemėje trobėjus pasiskirstome šiaip: Povilas Osipovas gauna du tvartus, dvi daržines, 1 klotimą ir 1 pirtį bei gyvenamą namą iš pietų pusės, o iš šiaurės pusės gyvenamąjį namą ir klotimą jaują gauna nusikėlimui Ipatas Osipovas.

III.

Mūsų valdomą žemę iš 13,2287 ha Kukių kaime Juodupės valsčiaus pasiskirstome šiaip: Povilas Osipovas gauna žemės 8,1144 ha, kuri rubežiuojasi su pil. Lukoševičiaus Juozo žeme, o Ipatas Osipovas gauna žemės 5,1143 ha, kuri rubežiuojasi su pil. Gargažino Jono žeme. Esantį toje žemėje klotimą naudojame bendrai ligiomis dalimis ir jį palaikome bei esant reikalui remontuojame pusiau.

IV.

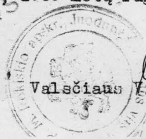
Aš Povilas Osipovas privalau sumokėti Ipatui Osipovui du (200) šimtu litų už šios žemės pasidalynimą šiaip: 100 litų šių metų gruodžio mėn. 1 dieną ir likusius 100 litų - 1936 metų vasario mėn. 1 dieną. - - - - -

Šią sutartį abu apsiimame neginčijamai pildyti, kame ir pasirašome. -

P. Osipovas *I. Osipovas*

Čia pasirašiusių, man gerai žinomų, pil. Povilo ir Ipatos Osipovų savarankiškus parašus tvirtinu. -

J u o d u p ė, 1935 metų rugpjūčio mėn. 29 d. Nr. 2294



A. Kucenas
Sekretorius

Išdomūs J. Šedžio Lietuvos centriniame valstybės archyve surasti išsamūs 1942 m. gyventojų surašymo duomenys. Juodupės valsčiuje buvo keli visiškai rusiški kaimai. Tai Kukiaiai (iš 37 šeimų gyveno tik viena lietuvių šeima – eigulio Deksnio), Plunksnočiai (gyveno vien rusai – 12 šeimų), Mainėivos (iš 59 šeimų – 46 rusų) ir Pagojai (iš 8 šeimų – 6 rusų).

Atskirai minėtina mišrių kaimų grupė: Armūnys (iš 61 šeimos – 13 rusų), Gaidžgalė (iš 23 šeimų – 10 rusų), Dirvonaiai (iš 10 šeimų – 3 rusų) ir Gargažynė (iš 5 šeimų – 2 rusų šeimos).

Po dvi rusų šeimas gyveno naujuose, susiformavusiuose tarpukariu, kaimuose – Laukiniškuose (iš 18) ir Skriduliuosė (iš 19). Po vieną rusų šeimą gyveno: Jokūbiškio vienkiemyje (iš 4), Prūseliukų k. (iš 8), Kiėmiškių k. (iš 15), Eikiniškio k. (iš 16), Alksnių k. (iš 19), Ūnuškyje (iš 52) ir Stūniškio k. (dabar Jūdupė, iš 67).

Povilo ir Ipatos Osipovų žemės ir pastatų pasidalijimo sutartis

Sentikiai Lietuvoje priklausė trimis socialinėms grupėms: jie buvo valstiečiai, miestelėnai, pirkliai. Ir atsikėlus į Lietuvą, ir vėliau svarbiausias jų pragyvenimo šaltinis buvo žemdirbystė. Pradžioje jie būrėsi valstybinių dvarų, privačiose ir valstybinėse valdose ir galėjo pereiti nuo vieno pono prie kito. Iš pradžių galiojo žodinė sutartis, neribojanti asmens laisvės, o nuo XVIII a. pirmosios pusės normą imta forminti raštiška sutartimi. Tai matyti ir iš Rokiškio dvaro 1825 m. archyvinės bylos. Žemę ne tik nuomodavo, bet ir pirkdavo, tad nenuostabu, kad atėjus sovietų valdžiai, kai kurie ūkininkai atsidadė „kandidatų“ į Sibirą sąrašuose.

Sentikiai vertėsi ir prekyba, kuri jau nuo XVIII a. pabaigos suteikdavo papildomų pajamų arba nuolatinių uždarbį. Jie prekiaavo javais, linais, daržovėmis, gyvuliais, miško pramonės gaminiais. Sentikiai iš svetur parsiveždavo ne vien būtiniausių prekių (silkių, druskos ir t. t.), bet ir religinio gyvenimo naujienų.

Kaip pastebi A. Kirkoras, žuvininkystė Rytų Lietuvoje irgi buvo „sentikių ir žydų rankose“. Garsėjo sentikiai akmenskaldžiai, klojantys grindinį.

Nemažai krašto sentikių vertėsi medžio darbais. Pirmiausia tai pasakytina apie Miliūnų bendruomenę, kurioje buvo račių, dailidžių, stalių, lentų pjovėjų.

Apskritai, pasak amžininkų, Lietuvos sentikius buvo galima laikyti gana pasiturinčiais žmonėmis:

„jų aprangoje galima pastebėti net dabitiškumo, išskiriančio raskolnikus iš kitų prastuomenės žmonių, ypač švenčių dienomis, prekybiniuose suvažiavimuose; pasiturinčiųjų moterys neretai dėvi brangiausias sukneles, ypač tai pastebima žiemą, kai jos puikuojaosi kailinėmis palaidinėmis ir brangiomis vilnonėmis skaromis“.

Tą galėčiau paliudyti ir aš savo senelės Klavdijos pavyzdžiu: iš jos mano mama 1939 m. paveldėjo auksinius auskarus, auksinį žiedelį, sidabrinį vėrinį, apyrankę iš carinių sidabrinų monetų ir puikų rankinuką iš sidabro grandelių.

Socialinis statusas nulėmė kai kurių rusų sentikių likimą 1940–1941 m. Sovietų valdžia pradėjo nacionalizuoti maldyklas ir privačią nuosavybę, uždarinėti religines mokyklas. Buvo suimti ir represuoti sentikių religiniai ir visuomeniniai veikėjai, sunaikintas arba išblaškytas religinis ir intelektualinis elitas. 1941 m. jau pirmuosiuose vagonuose į tremtį buvo gabenamos ir rusų sentikių šeimos. Netiksliais duomenimis, birželio mėnesį tremtiniais tapo apie 20 Rokiškio krašto rusų. Birželio 14 d. buvo išvežti Alksnių dvarelio savininkai Jurjevai (Terentijus Kuzmičius, gim. 1898, Antanina Artemjeva, gim. 1898, Gavrilas Terentjevičius, gim. 1925, Liuba Terentjevna, gim. 1928, Vasilijus Terentjevičius, gim. 1932, Manefa Terentjevna, gim. 1934). 1958 m. Terentijus Jurjevas su dviem sūnumis ir dukra sugrįžo į Lietuvą. Altajaus krašte, Barnaulo rajone, Ineje kaimo kapinaitėse liko gulėti Antanina, mirusi 1950 m. Nebegrįžo ir dukra Manefa.

Į Jakutsko krašto Bulinskio rajoną birželio 14 d. su ginkluota palyda iškeliavo Maineivų kaimo amatininko Samuilo Antonovo šeima (Samuilas Kuprijanovičius, gim. 1894, Zinaida Kuprijanovna, gim. 1911, Lidija Samuilova, gim. 1927, Vladimiras Samuilovičius, gim. 1930, Konstantinas Samuilovičius, gim. 1936 m. ir Feofanas Samuilovičius, gim. 1940). 1950 m. vaikai, o 1956 m. tėvai sugrįžo, bet apsigyveno Latvijoje.



*A. Jurjevos
laidotuvės tremtyje,
Altajaus krašte.
1950 m.*

Be abejo, kandidatų į tremtį buvo daugiau negu išvežta. Prisimenu pasakojimus apie grasinimus išgabenti mano senelio Ipato Osipovo šeimą. Ačiū Dievui, žmonės paliudijo, kad samdinių jis neturėjo, ir viskas baigėsi laimingai.

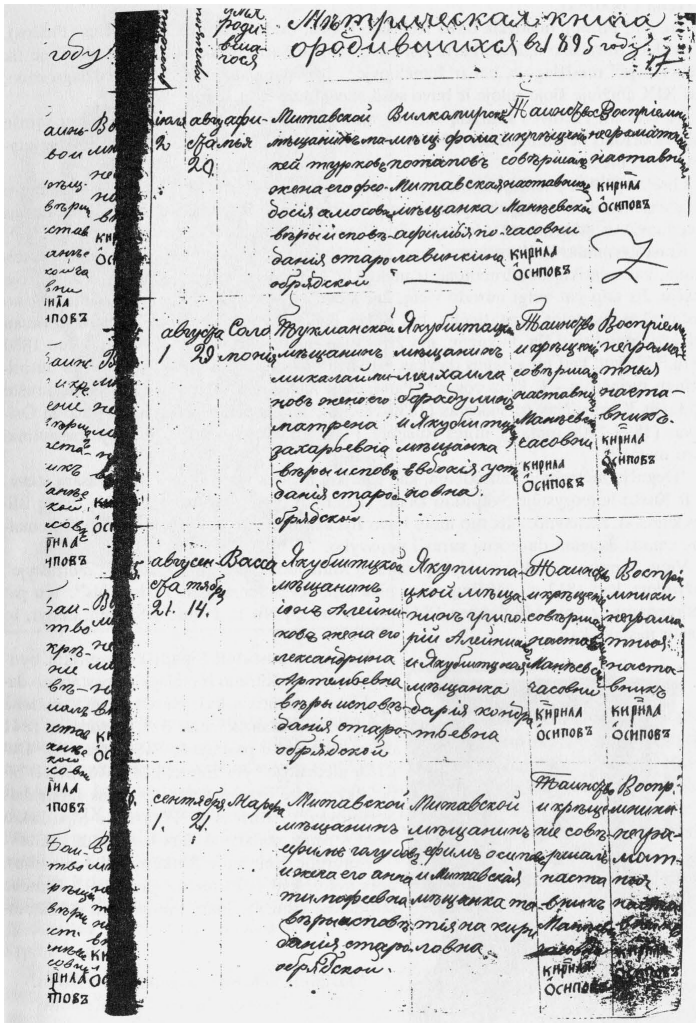
Antrojo pasaulinio karo metais dauguma sentikių pasiliko Lietuvoje. Buvo pastebimas tam tikras jų abejingumas karo veiksams, nors dalis, be abejo, dalyvavo kovoje prieš vokiečius. Vokiečiai okupantai, užėmę Lietuvą, iškart ėmėsi ištojusiųjų į sovietines organizacijas persekiojimo ir žudymo, represijų prieš partizaninio judėjimo rėmėjus: degino kaimus, gyventojus vežė į koncentracijos stovyklas, Vokietiją. Nukentėjusiųjų tarpe buvo nemažai ir Rokiškio krašto sentikių.

Juodupės apylinkėse XX a. veikė viena maldykla – Maineivose. Jau minėjau, kad nėra aišku, kada ji pastatyta. Sentikių bendruomenių sąrašė rusų kalba, gautame iš Lietuvos sentikių bažnyčios vadovų, sentikių bendruomenės data nurodoma, švelniai tariant, pavėluotai bene šimtmečiu – 1939 m. Tuo tarpu 1936 m. leidinyje „Athenaeum“ (t. 7) rašoma, kad Maneivų sentikiai turi medinę maldyklą, kurioje pamaldas veda Ananijus Petrovas, gim. 1875 m., išrinktas nastavniku 1933 m. Žinoma, kad 1935 m. Lūkštų parapijoje buvo 280 sentikių (11,77% gyventojų), Ūnuškio parapijoje – 239 sentikiai (7,58%), Čedasų parapijoje – 300 (16,77%).

Žinoma ir tai, kad XX a. pradžioje buvę maži ir seni maldos namai, stovėję Maineivose per arti kelio, 1935 m. buvo pradėti perstatinėti. Statybai vadovavo Manuilas Ivanovičius Terentjevas. Bendruomenės taryba nusprendė panaudoti gerai išsilaikiusius senųjų maldos namų rąstus, iškirsti kapinėse augančias dideles ir storas pušis, panaudoti statybai tinkamą mišką, augantį nastavniko žemėje. Pastatas buvo apkaltas lentomis, nudažytas, stogas ir kupolai apdengti cinkuota skarda, ant kupolų pritvirtinti du kryžiai. Žmonės maldos namams dovanojo daug ikonų. 1940 m. vasarą pastatas buvo pašventintas.

1922 m. Maineivose buvo atidaryta ir veikė trimetė sentikių religinė mokykla.

XX a. pirmojoje pusėje nastavnikai Maineivose buvo Artamonas Marudinas (1901–1906), Feoktistas Orlovas (1908–1910), Trifonas Semionovas (1910–1922), Tarasas Aleinikovas (1923–1930), Ananijus Petrovas (1930–1938), I. Terentjevas (1938–



Mainėvų maldos namų vidus.
1996 m.

Mainėvų maldos namų krikšto metrikų knygos puslapis.
1895 m.

1940). Taip pat yra žinoma, kad 1906 m. sentikių suvažiavime Vilniuje dalyvavo maineiviškis Fedotas Ivanovas.

Santuokų Mainieivų maldos namuose kasmet buvo registruojama nuo 1 iki 8. 1928–1940 m. nastavnikas palaidojo per šimtą bendruomenės narių. Didesni krikštijimų skaičiai: 1900–1906 m. – 175, 1912–1913 m. – 42, 1931–1940 m. – 265.

Po Antrojo pasaulinio karo sentikių padėtis buvo nelengva. Stiprėjant antireliginei propagandai, o valdžiai vykdant ateistinę politiką, maldos namai, sentikių bendruomenės nukentėjo panašiai kaip ir katalikų bažnyčios. Masinių tremčių metais kartu su lietuviais gyvulinuose vagonuose dardėjo ir rusų sentikių šeimos. Tiesa, išvežtųjų sąrašuose Juodupės apylinkių šeimų kol kas nerasta, tačiau žinoma, kad neaišku, kokiomis aplinkybėmis į tremtį pakliuvo trylikametis Feosoras Jefremovičius Sokolovas iš Juodupės.

Pokario metų kova tarp miškuose likusių partizanų ir stribų, kurie buvo vadinami liaudies gynėjais, palietė ir sentikių bendruomenes, nors šio fakto sureikšminti negalima (ypač reikiamai neištyrinėjus). Be abejo, buvo pavienių žmonių, įtrauktų į sovietinį valdymą, bet stribų gretose daugiausia kovėsi karininkai, komandiruoti iš Rusijos. Absoliuti dauguma sentikių stengėsi išlaikyti neutralią poziciją, vengė ginklų.

Vilniaus universiteto ekspedicijų metu surinkta medžiaga leidžia teigti, kad sentikių nuomonę apie valdžią, sovietus lėmė tuometinė socialinė padėtis. Sentikiai teigė, kad daugiausia nukentėjo jų tikėjimo broliai pokario metais ne dėl religinio, o dėl socialinio statuso. Nemažai sentikių dėl jų tikybos apribojimų kaltino ir tuometinę valdžią. Štai maineiviečiai Šeršniovai sakė, jog sovietai norėjo uždaryti jų maldos namus, bet visi tam priešinosi. Daug kas teigė, kad sovietinis spaudimas labiausiai palietė nastavnikus.

Sajūdžio laikais sentikiai nebuvo aktyvūs. Tą nemaža dalimi, matyt, lėmė kai kurių Sajūdžio ultrapatriotų antirusiškos nuotaikos. Gąsdino ir ryšių su giminėmis Rusijoje ateitis, nes sovietmečiu nemažai jaunimo išvažiavo į Kazachstaną, kitas respublikas.

Atkūrus Nepriklausomybę, ryšiai su giminėmis iš tiesų smarkiai susilpnėjo. Tai tapo skaudžiausia permaina tiems, kurių artimieji buvo išvykę iš Lietuvos.

Rusai ir dabar yra didžiausia mūsų krašto nacionalinė mažuma. 1979 m. surašymo duomenimis, jų Rokiškio rajone buvo 3 000 (7 proc. visų gyventojų). 2001 m. Rokiškio r. statistikos skyriaus duomenimis, iš 42 421 rajono gyventojų 2 640 buvo rusų. Sentikių rajone buvo 1 215, stačiatikių – 546. Juodupės miestelyje gyveno 2 043 žmonės, iš jų 1 783 lietuviai ir 227 rusai. Sentikių tikėjimą Juodupėje išpažino 143 žmonės. Apylinkinių kaimų duomenų pateikta nebuvo.

Po Antrojo pasaulinio karo dėl sentikių migracijos į didesnius miestus: Vilnių, Panevėžį, Daugpilį, Rokiškį, dėl stiprėjančios kovos su religija ima silpnėti bendruomenės, mažėti nastavnikų. 1953 m. į Rokiškį atvyko Ivanas Jakovlevičius Nikitinas. Dvidešimt aštuonerius metus, iki pat mirties 1981 m. jis buvo Rokiškio bendruomenės, o vėliau ir viso krašto nastavniku. Šis nastavniko Kuzmos Isajevičiaus Afanasjevo žentas gimė 1908 m. Ignalinos r. Tetervinų k. Penketą žiemų pasimokęs dvasinių mokslų, 1944 m. tapo nastavniku. Buvo išsilavinęs, tolerantiškas, labai gerbiamas ir mylimas. Mirė 1981 m. Rokiškyje, palaidotas Miliūnuose.

I. Nikitinui teko būti ne tik Rokiškio, bet ir Butkūnų, Mainėivų, Bōbriškio bendruomenių nastavniku.

Po I. Nikitino mirties Rokiškio krašto nastavniku 1983–1992 m. buvo Kupiškio nastavnikas Grigorijus Stepanovičius Murnikovas. Kadangi jam teko didelė teritorija, tai ir problemų buvo išties nemažai. Rokiškio sentikiai ėmė rūpintis nastavniku vien savo kraštui ir 1993 m. vasarį į miestą iš Zarasų atvyko Aleksandras Maksimovičius Kudriašovas, einantis nastavniko pareigas ir dabar.

1996 m. krašto maldos namus nuolat lankė per 300 sentikių.

XX a. pabaigoje Mainėivų maldos namai buvo atnaujinti, išdažyti. Todėl dabartinis nastavnikas pamaldas laiko ir Mainėivose, tuo tarpu kitos maldyklos jau sunyko.

Juodupės krašto sentikių kultūra

Į Lietuvą, o kartu ir į Jūdupeį atsikėlusių sentikių kultūra buvo labai savita ir įdomi.

Kadangi sentikių kūryba, deja, tiriama nebuvo, apie ją kalbėti negaliu. Tačiau labai įdomi jų išsaugota žodinė literatūrinė tradicija, folkloras. Studentai per ekspedicijas Rokiškio rajone 1965 m. užrašė 392 rusų liaudies dainas ir 132 čiastuškas, o 1966 m. – 453 dainas ir 189 čiastuškas. Pateikėjų sąrašė minima ir K. L. Aleinikova iš Mainėivų.

Nemažai rusų sentikių mėgo knygas, kurios priklausė tėvams arba buvo įsigyjamos važinėjant prekybos ir mainų tikslais. Pvz., būdamas dar vaikas, savo senelio ūkininko sodyboje Gaidžgalės kaime radau nemažai XIX a. ir XX a. pradžioje išleistų knygų rusų kalba, pradėdant pasakomis ir baigiant L. Tolstojaus kūriniais.

Pagrindinės sentikių šventės religinės. Jas tikintieji švėsdavo savo bendruomenėse, namuose. Yra žinoma, kad XX a. pirmojoje pusėje vykdavo ir tokios šventės, į kurias atvažiuodavo žmonių iš kitų krašto bendruomenių. Rokiškyje žiemos metu susirinkdavo daug rusų į Trijų karalių šventę. Pavasarį Obėliuose vykdavo Prisikėlimo (*Voznesenje*) šventė. Vasaros metu Aleksandravėlėje būdavo sentikių kermošius. Ypač didelė šventė vykdavo vasarą netoli Lukštų, prie Sniėgių šaltinėlio (*Krnicos*). Į ją susirinkdavo sentikiai ne tik iš Rokiškio krašto, bet ir iš visos Lietuvos. Tokių švenčių metu suplaukdavo daug jaunimo. Grodavo orkestrai, vykdavo šokiai, pasi-vaikščiojimai...

Buvo vykstama į šventes Zarasuose.

Štai kaip vaizdžiai apie jaunimo gyvenimą savo prisiminimuose rašo mainėiviškis T. Korotkovas:

„Jaunimas linksmi leido laisvalaikį. Vakaruškas organizuodavo didesniuose namuose. Jų metu šoko, dainavo, žaidė žaidimus. Šokiai jaunimui buvo džiaugsmas. Mes šokome kadrilį, polkas, rusiškus šokius...

Vasarą pievose buvo rengiamos gegužinės. Jų vietas puošdavo berželiais. Kartais atvykdavo ir bufetas. Į gegužines atėidavo jaunimas ir iš kitų kaimų. Šokome kiek galėjome, nes kalėdinio pasninko, besitėšiančio 6 savaites iki Kalėdų, ir Didžiojo pasninko, trunkančio 7 savaites iki Velykų, metu šokti ir linksmintis nebuvo galima. Tada merginos kviesdavo netekėjusias drauges plėšyti plunksnų kraitinėms



pagalvėms ir duknoms. Kai šis monotoniškas darbas baigdavosi, merginos susirinkdavo prie rankdarbių; tuomet ateidavo ir vaikinai. Kartu giedodavo religines giesmes, pasakodavo įvairias istorijas ir atsitikimus... Gera būdavo ir linksma. Po to vaikinai lydėdavo mergaites namo. Taip ir prabėgdavo ilgos pasninkų savaitės.

Ateidavo pati šviesiausia šventė – Velykos. Velykas sentikiai švenčia septynias dienas ir dar aštuntą – sekmadienį. Per šią šventę žmonės rinkdavosi nuo Mainėivų už trijų kilometrų – Plunksnočių kaime, kurio apylinkės buvo labai gražios, pats kaimas – miške. Plunksnočių gyventojai šventei pastatydavo sūpynes, organizuodavo šokius, sportinius žaidimus. Jaunimas čia rinkdavosi iš visų apylinkių ir smagiai linksminosi: suposi ant sūpuoklių, dainavo, žaidė. Daugumas iš anksto susitardavo susitikti, čia susipažindavo, surasdavo laimę. Daugumas ir dabar gyvena laimingai ir draugiškai, išaugino vaikus ir prisimena tolimos jaunystės laimingąjį laiką...

Mes, sentikiai, kiekvienoj bendruomenėj turėjome savo šventes, kurios vykdavo įvairiais metų laikais. Pagal seną tradiciją į šventes atvykdavo daug jaunimo, kuris po pamaldų susitkdavo, susipažindavo ir pramogaudavo, o vakare visi išsivažinėdavo į svečius ir ten linksmindavosi vakarėliuose.

Buvo dar vietose kermošiai, į kuriuos susirinkdavo jaunimas iš daugelio kaimų. Vakare vėlgi visi išsiskirstydavo į namus ir į svečius, kur linksmindavosi.

Per Petro ir Povilo šventę mūsų kaimo jaunimas vykdavo į miškelį prie šaltinėlio (Rokiškio apskrityje, netoli Lukštų). Ši šventė garsėjo tuo, kad pagal seną tradiciją čia suvažiuodavo daug jaunimo ir labai linksmai leido laiką, o vakare išsivažinėdavo svečiuosna į aplinkinius kaimus: Vabolių, Butkūnus, Gumbiškį ir kt.“

Sentikių jaunimas
prie sūpynių per
Velykas Plunksnočių
kaime. 1936 04 14

Kai kurios didžiausios krašto šventės po Antrojo pasaulinio karo dar kuriam laikui buvo atgijusios, o paskui išnyko. Tik 1989 m. pedagogė E. Čiujevos iniciatyva, padedant kultūros skyriui, atgijo garsioji Petrovka prie Lukštų. Vėliau Rokiškio antroje vidurinėje mokykloje (rusakalbiams gyventojams) pradėta švęsti Maslenicą. Dabar šios šventės vyksta kasmet.

Tuo tarpu jaunimo pasilinksminimai, sovietmečiu persikėlę į kultūros namus – ten ir pasiliko.

Šiandien sunku pasakyti, kaip atrodydavo „bėglių“ kartos vaikų vestuvės. Viena aišku, kad ilgai rusų sentikių vestuvių tradicijos vis labiau susipindavo su lietuviškomis ir dabar skirtumų praktiškai neliko: beveik viskas kaip ir vietos lietuvių vestuvėse, tik skamba rusiška šneka, daug rusiškų dainų... Tas supanašėjimas buvo pastebimas jau XX a. pirmojoje pusėje, o ypač paspartėjo sovietmečio laikotarpiu.

Remiantis studentų surinkta medžiaga galima teigti, kad daugiausia vestuvių vykdavo žiemą, kai sumažėdavo darbų. Vestuvių nekeldavo didžiųjų pasninkų metu.

Jei vaikinui patikdavo mergina ar jo tėvai išrinkdavo merginą, į jos namus buvo siunčiamas piršlys. Jam susitarus, mergaitės namuose apsilankydavo vaikinai su tėvais ir sutardavo dėl vestuvių dienos ir kraičio (pinigų, žemės, gyvulių, patalynės ir pan.). Jei dėl vestuvių susitardavo, vaikinai ir mergina apsikeisdavo dovanomis: jis dovanodavo žiedelį arba laikrodį, ji – nosinaitę arba šaliką.

Vestuvės įvykdavo paprastai po 2–4 savaites. Pasiturinčios nuotakos vilkėdavo baltą suknią, užsidėdavo baltą vualį, apsiaudavo batelius. Turtingas jaunikis apsirėngdavo tamsų kostiumą. Po švarku neretai vilkėdavo rusiškai pasiūtus siuvinėtus marškinius. Avėdavo batus arba chrominius aulinius.

Vestuvės prasidėdavo sekmadienį. Jaunikis su savo pajauniais atvykdavo pas jaunąją, kuri laukdavo kartu su draugėmis. Išpirkus jaunąją, pora išvykdavo į maldos namus. Iš ten vykdavo į puotos vietą. Vestuvių puota vykdavo pas jaunąją arba jaunąją, arba ir ten, ir ten. Jaunoji visų vestuvių metu negalėjo linksmintis, dainuoti. Ji tradiciškai verkėdavo, juk ne veltui buvo sakoma, kad jei per vestuves verks, tai visą gyvenimą juoksis, o jei linksminsis – visą gyvenimą liūdės.

Vestuvėms vadovaudavo svotai. Vaisės buvo įvairios, alkoholinių gėrimų nedaug. Ant stalo buvo statomi samovarai su arbata. Grojo harmonika, kartais dundėdavo ir būgnas. Buvo šokamas kadrilis, krakoviakas, čigonėlė, kiti šokiai. Skambėdavo rusiškos dainos, čiastuškos. Naktį jaunąją išpindavo kasą. Rytą į namo, kuriame miegojo jaunieji, kampą buvo daužomi ąsočiai arba puodai. Svoto nekardavo. Ši tradicija atsirado iš lietuvių antroje šio amžiaus pusėje. Po savaitės nauji giminės dar sykį susirinkdavo prie vaisių stalo. Be abejo, pasitaikydavo ir tokių atvejų, kai šeimos nesugebėdavo iškelti vestuvių su vaisėmis.

Vestuvių ceremonija ir šiandien vyksta maldos namuose. Tuo metu čia patiesiama balta, graži siuvinėta paklodė (jei jaunieji turėjo nesantuokinių ryšių, paklodė netiesiama, neleidžiama bučiuoti kryžiaus). Ceremonija trunka apie valandą. Žiedus nastavnikas užmauna tris kartus.

Labai įdomios tarp sentikių pasitaikydavusios vogtinės vestuvės (paskutiniai vogtiniai Šiaurės Rytų Lietuvoje užfiksuoti praeito amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje). Kodėl buvo vagiamos nuotakos? Dėl kelių priežasčių: vogė, kad neberekėtų

kelti vestuvių (žinant tėvams), kad jaunikis galėtų pademonstruoti savo šaunumą ir kad (galbūt dažniausiai) tėvai nesutikdavo su poros pasirinkimu.

Vogtinių vestuvių herojai buvo ir mano seneliai Ipatas Osipovas ir Klavdija Danilova, savo grožiu žinoma visoje apylinkėje. Jos tėvai nenorėjo leisti savo vienintelės dukros už ne tokio turtingo, kaip jie, jaunikio. Dėl šios priežasties senelis pasinaudojo tradicija ir be Danilovų žinios pasigabeno nuotaką. Proseneliai su gražuolės dukters likimu susitaikė, tačiau žento taip ir nepamėgo...

Jelizaveta Isakova, gim. 1932 m., prisimena, kad vogtinių vestuvių nuotaka buvo ir jos sesuo, Armonių kaimo gyventoja.

Krikštytos vykdavo taip pat sekmadienį. Į jas susirinkdavo tik patys artimiausi giminės ir kūmai, kuriuos parinkdavo taip, kad tie ateityje neapsivestų (po krikštytųjų jie negalėjo pyktis ir rietis).

Vaikus stengdavosi krikštyti tuoj po gimimo, nepaisant metų laiko. Buvo baiminamasi, kad, neduok Dieve, kūdikis mirs nekrikštytas. Krikštydavo ir vienišų motinų vaikus. Krikštydavo specialiame kubile. Vandens į jį turėdavo pripilti kūmai iš lauko, šalto (šaltas vanduo buvo laikomas gyvu, šiltas – negyvu). Nastavnikas, suėmęs vaiko nosį ir uždengęs ausytes, panardindavo jį triskart. Buvo paisoma prietarų. Sakydavo: jei ištrauktas vaikas išsities – mirs, jai susiries – gyvens ir bus sveikas. Jeigu žvakių vaškas, lašantis į kubilą skendo, reiškė, kad kūdikio likimas bus sunkus, jeigu plaukiojo paviršiuje – gyvens gerai.

Pakrikštytą vaiką paduodavo kūmams ant jų rankšluosčio, kuri vėliau dovano davavo maldos namams. Marškinėlius, su kuriais krikštijo kūdikį, saugojo motina, kad panaudotų aprengti ir kitiems vaikams (buvo tikima, kad taip padarius, vaikai bus draugiški).

Vardą vaikui nastavnikas suteikdavo pagal gimimo dieną – jis turėjo dienas atitinkančių vardų knygas. Kartais pasitaikydavo taip, kaip su mano mamos broliais – du iš jų buvo Ivanai, nes taip rodė tos knygos. Vėliau nastavnikai pradėjo leisti pasirinkti vardą, kuris išlikdavo vienintelis visam gyvenimui.

Sentikių laidojimo tradicijos panašios visoje Lietuvoje. Mirusiųjų apeiginiai rūbai anksčiau buvo audžiami ir siuvami namuose, dabar tik siuvami. Jie turi būti nevilkėti. Vyrus rengdavo baltais marškiniiais, baltomis kelnėmis, ilgu juodu apsiaustu. Moterys rengiamos balta palaidine (marškiniiais), vienspalviu sarafanu (buvo manoma, kad jei sarafanas margas, reiks ilgai stovėti po lietumi, kol margumas bus nuplautas), ant galvos rišdavo dvi skareles (viena balta skarelė dengdavo kakta). Jaunoms mergaitėms išpindavo kasas (kaip nuotakoms), o sarafanus vilkdavo šviesesnių spalvų. Mirusiems apmaudavo kojines, lengvas šlepetes. Prieš laidojant velionis buvo uždengiamas baltu *savanu* – kampu susiūta drobule. Ant tikinčiųjų kaktos maldos namuose dedama juostelė, liudijanti atliktą išpažintį, o į rankas – lapelis, vadinamas *otchodnaja*.



Vienas iš vogtinių vestuvių herojų – autoriaus senelis Ipatas Osipovas



*Mainėvų kaimo
kapinės. 1996 m.*

Kiekvienas vyresnio amžiaus sentikis laidojimo drabužius laikydavo iš anksto pasiruošęs. Jeigu jų nebūdavo, artimieji stengėsi kuo greičiau pasiūti.

Karstus anksčiau gamindavo patys iš ažuolo, eglės, pušies lentų (iš alksnio nedarė), be metalinių vinių, nedažytus. Dabar naudojamasi pirktiniais karstais.

Šarvoja mirusįjį kojomis į ikoną, t. y. veidu į Dievą. Prie šios ikonos tris paras, dieną ir naktį, skaitomos ir giedamos giesmės iš psalmyno. Giesmininkai privalo turėti rožinį ir maldos kilimėlį – tipišką sentikių atributiką. Baltas rožinis, specialiai pasiūtas laidotuvėms, uždedamas ir ant kairės mirusiojo rankos.

Paskutinę, trečią, dieną į namus atvyksta nastavnikas. Pamaldos maldos namuose paprastai vyksta iš ryto. Ant atidaryto karsto kraštų iš visų pusių statomos žvakės. Karstas pašventinamas ir kapinėse nuleidžiamas į duobę ant ilgo austo rankšluosčio, kad kelias į rojų būtų platus ir saugus. Užkasus mirusįjį, rankšluostis sukarpomas gabalais ir išdalijamas neturtin-
giems arba jei tokių nėra – maldos namams, laidotuvių dalyviams.

Laidojami sentikiai kojomis į rytus, paminklas arba kryžius statomas prie kojų. Po laidotuvių visi kviečiami gedulingų pietų. Jeigu pietaujama per pasninką, maitas turi būti tik tinkamas pasninkui. Ne pasninko metu patiekalai gali būti įvairūs.

Sentikiai daugiausia laidojami savo kapinėse. Juodupės krašte yra senos Kukių, Mainėvų, Lingėnų sentikių kapinės. Laidojant senų kapų vietose į duobę metami smulkūs pinigai – vietai išpirkti.

Sentikių kapai daugiausia ant kalnelių, gražiose smėlingose vietose. Kapinėse, pasak senų žmonių, buvo, o ir dabar kartais statomi mediniai kryžiai. Randame gausybę senų labai įdomių akmeninių paminklų su įvairiais ornamentais – kai kurie iš jų išties išpūdingi.

Pagal religinius papročius mirusysis minimas trečią, devintą, keturiasdešimtą dieną ir metai po mirties. Manoma, kad trečią ir devintą dieną velionis atsistoja prieš

*Medinis kryžius
ant autoriaus
motinos kapo*





*Kukių sentikių
kapinės*

*Mainieivų sentikių
kapinės*

Dievą ir atsiskaito jam už žemiškus reikalus. Keturiasdešimtoji diena ypač svarbi, nes siela patenka Daugiškojo Teismo žinion. Iki 40-tos dienos siela skraido: apsilanko visose vietose, kur žmogus buvo padaręs nuodėmių. Keturiasdešimtąją dieną vyksta mišios, o vėliau ruošiami pietūs, kurių pagrindinis valgis – kūčios (kviečiai su medaus antpilu). Kiekvienas sentikis, dalyvavęs pamaldose, turi suvalgyti 3 šaukštelius kūčių. Po pietų išdalijami velionio drabužiai.

Tikintieji mirusiuosius mini keturis kartus per metus. Bene svarbiausias mirusiųjų paminėjimas Rokiškio krašte vyksta per Sekmines. Jų metu iš visų šalies kampelių į kapines susirenka artimieji, ant kapų giedama, po to kur nors netoliese, gamtoje, susėdama pasidalyti prisiminimais, pasišnekėti. Ant kapų slepiami kiaušiniai, kuriuos surasti leidžiama vaikams... Nuo pat vaikystės per Sekmines važiuoju į Kukių kapines. Į jas paskutinėn kelionėn teko palydėti savo senelį Ipatą, dėdę Aleksą, mamą Jefrosiniją. Mano akyse keičiasi kartos, tačiau apeigos, papročiai, bendravimas išlieka toks pat.

Įdomūs sentikių buitiniai papročiai. Kaip jau esu minėjęs, ankstyvajai sentikystei buvo būdingas bet kokio bendravimo valgant, geriant, meldžiantis su pasauliečiais atsisakymas, prisirišimas prie senų apeigų ir papročių.

Valgyti pradėdavo pasimeldę. Ypatingų taisyklių, kaip sėsti prie stalo, matyt, nebūdavo. Garbingiausią vietą, paprastai galustalėj, užimdavo šeiminkas. Maistą paduodavo šeiminkė. Bendrauti prie stalo valgant nebuvo negalima. Mano mama drausmindama vaikus prisimindavo, kaip valgydavo vaikystėje pas savo senelį I. Danilovą Armonysė. Jei kas ten už stalo bandydavo šnekėti ar kuo kitu užsiimti, iš karto gaudavo sunkiu šaukštu į kaktą.

Pasninkai yra dažni ir anksčiau jų buvo laikomasi gana griežtai. Pasninkaudavo ne tik prieš didžiąsias šventes, bet ir kiekvieną trečiadienį, penktadienį. Mėgstami patiekalai buvo kopūstų ir kitokios sriubos, žuvis, silkė, košės. Dažnai gerdavo ir geria arbatą iš samovarų (atsivežamų iš Rusijos). Duoną pjausdydavo daugiausia vyrai. Pavalgius šaukštai buvo apverčiami.

Ne visiems, ypač senesniais laikais, būdavo atskiri indai, todėl maistą patiekdavo bendruose induose.

Dažnai diskutuojama apie prie šulinio sentikių kabinamus puodukus, kurie neretai vadinami *paganaja kružka*. Kai kas aiškina, kad jie skirti kitatikiams, kurie negali gerti iš vieno indo su sentikiu. Gal ir yra čia tiesos, tačiau nereikėtų užmiršti, kad sentikiai daug dėmesio skyrė higienai. Kas tik įgalėjo, statėsi pirtis. Prausėsi dažniausiai šeštadieniais, po darbų. Išsiprausti reikėjo iki saulės laidos. Per šventes į pirtį neidavo. Grįžus iš pirties, namuose veidas buvo dar sykį nuprausiamas tris kartus šaltu vandeniu.

Žmogus prieš Dievą turi būti švarus, todėl ir maldos namuose visada stovi praustuvai su vandeniu atėjusiam tradiciškai nusiprausti. Tokie praustuvai, vadinami *rukamojnikais*, buvo populiarūs jau XX a. pirmojoje pusėje, o amatininkai dažniausiai juos pardavinėdavo pačiuose sentikių kaimuose.

Prisimenu ir aš *rukamojnikus*, kabančius Gaidžgalės kaime buvusioje senelio sodyboje, dvelkiančioje tvarka ir švara. Kaip ir kitų sentikių namuose, taip ir čia, vieno kambario kampe, aukštesnėje vietoje, veidu į rytus buvo įrengtas kampelis ikonoms. Ant sienų kabojo mamytės siuviniai, dekoratyvinės lėkštės...

Bendraudami sentikiai vienas kitą vadino vardais (jaunesni) ir tėvavardžiais. Į pagyvenusius neretai kreipdavosi vien tėvavardžiu. Nastavniką ir jo žmoną paprastai vadindavo *batiuška, matuška*. Vilkėdavo šiame amžiuje nastavnikai privalomu juo-



I. ir K. Danilovų šeima. Kairėje stovi būsima autoriaus senelė Klaudija. Armonių k.

du chalatu. Moterys meldavosi būtinai su skarelėmis ant galvos, mūvėdavo ilgus sijonus. Maldos namuose jos stovėdavo vienoje pusėje, vyrai kitoje. Tradicinė vyrų apranga buvo ant kelių nuleidžiami marškiniai, perjuosiami dirželiu ir susegami kaklo šone.

Barzdų sentikiai neskusdavo (tai vienas iš ryškiausių skiriamų požymių), tačiau jomis visada rūpindavosi. Tiesa, sovietmečiu ši tradicija nyko, tačiau dabar, ne be nastavniko pastangų, vėl atgyja.

Šaltiniai ir literatūra

1. Blaževičius P. *Rokiškio krašto sentikiai*, Panevėžys, 1997.
2. Rokiškio dvaro ir jo palivarkų aprašymai 1825 m., *Rokiškio krašto muziejaus archyvas*, b. 4035.
3. *Rokiškio krašto muziejaus archyvas*, b. 287.
4. *Rokiškio rajono civilinės metrikacijos skyriaus archyvas*, b. 114.
5. Rokiškio rajono gyventojai pagal lytį, amžių, tautybę ir tikėjimą (2001 m. surašymas), *Rokiškio rajono statistikos skyriaus leidinys*.
6. Šedys J. Ties istorija susimąščius (rankraštis), *autoriaus archyvas*.
7. J. Šedžio 2004 04 12 laiškas autoriui.

Miško darbų suformuotas kaimas

Antanas Ražinskas

Rōkiškio rajone, Jūodupės apylinkėje yra kaimas, kurio atsiradimą ir vėlesnį gyvenimą formavo miško darbai, prasidėję XVI šimtmečio viduryje. Tuomet Latvijos Vidžemė ir Latgala priklausė Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei. Be to, didelę ekonominę įtaką krašto vystymui turėjo vokiečių ir švedų valdymas ir prekybos tradicijos. Nuo seniausių laikų buvo prekiaujama su skandinavais bei slavais. XIII–XIV a. Vakarų Europoje išigalėjo Vokietijos miestų pirklių sąjunga Hanza. Hanzos sąjungai priklausė ir Ryga, kuri Lietuvai buvo parankiausia. Mat arkivyskupas ir rygiečiai nesutarė su Ordinu, šis blokavo visus Lietuvos ryšius su Europa, todėl Rygos pagalba Lietuvai buvo reikalinga prekybai su užsieniu palaikyti. Be to, augo ir plėtėsi miestai, stiprėjo dvarai. Pagrindinė statybinė medžiaga visur buvo miškas. Dvarininkai, turėję didelius miškų plotus ir juos nuomoję žemdirbiams, perėjo prie miškų pardavinėjimo statyboms. Tai buvo naudingiau negu pajamos iš žemdirbystės. Lietuvos ir Latvijos pasienis, kaip tarpusavio ir tarpvalstybinių kovų arena, buvo apytuštis ir neturėjo nei nuolatinių gyventojų, nei didesnių miestų. Tačiau kovoms apimus ėmė rasti gyventojų, dvarų ir miestelių. Sparčiai augo ir didieji Latvijos miestai Ryga, Mintauja ir kiti.

Pasienio zonoje buvo daug nuo amžių neliestų miškų – puikios medžiagos namams, laivams statyti, remontuoti. Vokiečiai pirmieji įvertino gerą Pāduobio miško medžiagą. Jie atvežė keletą miško žinovų bei kirtėjų ir apgyvendino juos vietovėje, kuri vėliau buvo pavadinta Kirtėjų kaimu. Oficialiai kaimas buvo pradėtas vadinti *Germancy*, o dabar, sulietuvinus vietovardžius, vadinamas Armonių kaimu.

Tuo metu didesniais atstumais transportuoti mišką buvo įmanoma tik upėmis ir upeliais, todėl čia buvo naudojami visi teritorijoje buvę upeliai. Jie transportavimui labiausiai tinkami tik pavasarį, kuomet pakildavo vanduo ir sustiprėdavo srautas. Potvynio metu galima buvo panaudoti ir miške susidariusias protakas, ištvinusias pievas. Buvo sudaryta metodika surinkti visų upelių sielius į vieną vietą ir vėliau juos, jau surištus, organizuotai nuplukdyti į Vyžuonės upelį, iš ten – į Nemunėlį ir toliau į Dauguvą.

Iš mažų upelių, tokių kaip Lukštà (dabar vadinama Šaltaja), Gerbalė, Šikšna ir Šeškinė, sieliai būdavo surenkami Veduviškio (anksčiau vadinto Vedereckiu, Vederaučizna) patviniusiose pievose, o vėliau Lukštės upe nuplukdomi į Vyžuoną. Pačiame miške irgi buvo daug bevardžių upelių ir griovių, kuriuose pavasarį vanduo pakildavo ir juos buvo galima naudoti transportavimui.

Armonių (Vokiečių) kaime susiformavo visas darbų ciklas, kuris vėliau atspindėjo ir gyventojų pavardėse. Daugiausia buvo kirtėjų ir rūšiuotojų, kurie iš pravardžių gavo Šinkūnų pavardes, nes kirto ir rūšiavo (*šinkavo*) mišką. 1810 m. inventorizacijos duomenimis, kaime buvo 10 šeimų su Šinkūnų pavardėmis. Kitos pavardės, o vėliau ir pravardės, taip pat rodė jų savininkų sąsają su atliekamu darbu: *Butėnai* – tie, kurie jau čia buvo anksčiau, *Valaikos* – laisvi žmonės, plukdę sielius, *Markevičiai* – tie, kurie žymėjo (*markiravo*) ir prižiūrėjo mišką. Vėliau radosi ir kitų pavardžių, tokių kaip Žinduliai, Maželiai, Garškos, Minkevičiai, Pupieniai, Ražinskai ir kt. Rušiškų pavardžių dar nebuvo nė vienos.

Pavarčius senas metrikų knygas matyti, kad visi apylinkės vietovardžiai yra lietuviški, o tai rodo, kad kraštas apgyvendintas lietuvių šeimomis. Vietovardžius turėjo ne tik kaimai, bet ir pavienės sodybos – tiek lietuvių, tiek greta gyvenančių latvių. Paminėsiu dalį Juodupės krašto vietovardžių, išrašytų iš Aknystos bažnyčios metrikų knygų. Tai: Plikšarnikai, Remeikiai, Kruopinė, Lukštaraupiai, Kalnelis, Mandagiškis, Ciruliškis, Rušenai, Dombrava, Mitkai, Klova dirviai, Naujadarai, Stripeikiai, Žiogiškis, Pašiliai, Čeičiai, Kanopaičiai, Ažudumblis, Kalvėnai, Kuliai, Trakai, Vizginai, Generališkis, Kraštai, Sodėliai (Pasodninkai), Brýzgiai, Plūkėnai, Zaltiškiai, Aiskariai, Truliai, Erliai, Malupiai, Indrikėnai, Gargažinė, Skardupis, Pakapinė, Vyžuna, Eikiniškiai, Karklinė, Dirvona, Skražininkai, Rubikiai, Valiūniškis, Štukiai, Barščiai, Lakatėliai, Solnabalė, Girsėnai, Bebrėnai, Šukštininkai, Kikutėnai, Ráišiai, Neršionys, Kálniškiei, Trakeliškiai, Apūniškis, Kuolynė, Šlapekiai, Šaltiniai, Kebaliai, Alijošiai, Patilčiai, Pikėnai, Miežininkai, Žemaičiai, Pagrubis, Didžiagriovis, Briediškiei, Degimai, Kalnališkiai, Didsodė, Pājuodupis, Lazdyniškis, Lukštai. Daugiausia tai buvo vienkiemiai, išsidėstę Lietuvos ir Latvijos pasieniu, o dabar prijungti prie kaimų. Nemaža jų dalis liko Latvijoje.

Po 1831 ir 1863 m. sukilimų į Lietuvą buvo atkelta nemaža rusų sentikių, kurie nepriėmė valdiško pravoslavų tikėjimo, bet buvo abejingi ir Lietuvos savarankiškumui. Armonių kaime atsirado Trofimovai, Aleinikovai, Timofejevai, Danilovai, Afanasjevai, Kozlovai ir kt. Manau, kad taip norėta sumažinti lietuvių revoliucingumą apylinkėje. Prisiminkime grafa Tyzenhauzą, kurio sūnus žuvo sukilime prieš rusus. Jo garbei buvo pastatyta ir naujoji Rokiškio bažnyčia. Žymi šiose apylinkėse buvo ir sukilėlė Emilija Pliaterytė.

1848 m. sudarytame grafo Ignaco Tyzenhauzo valdų žemėlapyje Armonių kaime pažymėta 10 sodybų. Turint omenyje, kad sodybai tuo metu buvo priskiriamas vienas valakas žemės, kaime turėjo būti per 200 hektarų žemės. 1889 m. Rokiškio inventorizacijos dokumentuose nurodyta, kad dirbama žemė Armonių kaime sudarė 246 dešimtinės ir 1 986 kvadratinis sieksnius, t. y. 268,764 hektaro. Iš jų tik 2 207 kvadratiniai sieksniai (0,99 ha) nenaudojamos žemės. Panašaus dydžio buvo ir kiti aplinkiniai kaimai. Be kaimų, buvo ir išsiplėtusių vienkiemių, tokių kaip Žiogiškis (27 dešimtinės, arba 29,498 ha), Neršionys (62 dešimtinės, arba 67,737 ha), Naujadarai, arba Butėnai (36 dešimtinės, arba 39,331 ha) ir kt.

Iš dešimties sodybų 1889 m. devynios buvo Šinkūnų. Vėliau viskas smarkiai keitėsi. Atsirado daug naujų pavardžių, o ir Šinkūnų daugėjo. Kiekviena šeima išaugino iki dešimt vaikų, kurie dalijosi žemę ar kvietė užkurius. 1811 m. buvo 12 šeimų, iš jų 7 Šinkūnų. Žiogiškyje gyveno Pupienio šeima, Pakapė – 3 ūkiai, Neršionys – 5 ūkiai, Pašilupuose – 2 ūkiai, Ružiškio vienkiemyje – 1 ūkis.

Armonių kaime ir gretimose gyvenvietėse buvo nemažai laisvų valstiečių, buvusių grafo Tyzenhauzo bajorų, atsikėlusių iš Zarasų ar Rokiškio. Iš metrikų knygų žinome, kad tai Ražinskai, Bagatskai, Riukos, Radzevičiai. Jie gyveno atskirai sodybose, kuriose laikė ir pagalbinių darbininkų, nes žemės jiems duodavo po du valakus. Pagal senas tradicijas bajoras į karą eidavo su savo arkliu, ginklais ir kita amunicija, todėl jį lydėdavo ginklanešys, kuris prižiūrėjo arklių ir ginklus. Šios tradicijos buvo laikomasi ir grafo Tyzenhauzo laikais. Todėl aišku, kodėl bajorai naudojo dvigubą žemės normą ir turėjo darbininkų šeimą. Šie bajorų ūkiai buvo

išsidėstę pamiškėse, kaimų ir vienkiemių pakraščiuose. XIX šimtmetyje Ražinskai gyveno Rozališkio vnk. (dabar Armonių k.) ir Neršionyse, Radzevičiai – Gerbalėse (dabar Armonių k.), Bagackai – Slėnybaloje (dabar Armonių k.), Riukos – Pavidinkėse (greta Armonių k.).

Atkreiptinas dėmesys ir į jau išnykusius vietovių bei miškų pavadinimus. Dabartiniame Pāduobio miške buvo Ažubalių, Slėnybalos, Rozališkio, Šilo miškai ir Lunkela, prie Armonių kaimo esantis durpynas arba seniai užaugęs ežeras vadinamas Lapiene. O į Armonių kaimo kairėje esančius Naujadarų, Bakūriškio ir Gerbalių miškus įėjo: Didysis miškas, Aukštasalis, Pakalnė, Amalų sala, Slastų miškas ir Ežero bala. Ežeras buvo vadinamas ne Armonių, bet Šaškiniu, tai reiškė purviną vandenį.

1915 m. vokiečių sudarytame žemėlapyje Armonysė pažymėta 11 sodybų. Nors Rokiškio dvaras ir naikino miškuose esančias sodybas, bet 1915 m. Paduobio miške (tada Ažubalių ir Rozališkio miškuose) dar egzistavo Klevinės, Ružiškio, Slėnybalos ir Simoniškio sodybos. Greta buvo 13 sodybų Ráišių kaimas, 6 sodybų Gargažinės, keletas sodybų Butėnų (Naujadarų), Veduviškio (Vedereckio), Pašilių kaimai, o šiaurėje nuo jų buvo Latvija. Pakeliui į Aknystą buvo Čeičiai (13 sodybų), Alėknos (11 sodybų) ir pavienės sodybos (Kalneliai, Lazdýniškis, Žiogiškis, Gerbalės). Armonių kaimo pakraštyje, prie Latvijos sienos, buvo karčema, kuri pažymėta ir 1915 m. žemėlapyje. Šiuo metu tarp Armonių ir Veduviškio išikūrusi gyvenvietė pavadinta Laukiniškais.

1939 m. surašymo metu Armonyse jau buvo 68 sodybos. Iš jų 14 priklausė Šinkūnams. Rusų šeimų buvo 14. Šiuo metu likusios tik 7 sodybos, kaimas jau baigia išnykti.

Statybinės medžiagos kaimas neberuošia. Pagrindiniai verslai – žemdirbystė, pieno ūkis. 1930–1940 m. buvo įsteigta ir plytinė, tačiau neišsilaikė ir tarybiniais metais buvo uždaryta.

Galima paminėti keletą iš Armonių kaimo kilusių šviesuolių: Kauno universitete dirbusį fiziką docentą Joną Šinkūną, Šiaulių ligoninės vyr. gydytoją Joną Milaknį (iš tos pačios šeimos kilęs ir buvęs ūkio ministras Valentinas Milaknis), Mokslų akademijoje dirbusį hidrotechniką akademiką Mykolą Lasinską (kilęs iš Vederavos vnk.), Vilniaus savivaldybėje dirbantį mero padėjėją profesorių Algį Čiučelį, Kauno botanikos sode dirbusią profesorę Danutę Ražinskaitę-Budriūnienę ir Mokslų akademijoje bei Vilniaus inžineriniame statybos institute dirbusią šio straipsnio autorių Antaną Ražinską.

Kaimas pradėjo nykti vokiečių ir rusų okupacijos metu. 1941 m. buvo ištremtos dvi stambaus ūkininko Paalksnio septynių asmenų šeimos, gyvenusios prie Šaškinės (Armonių) ežero, buvusio pasieniečio Cinausko šešių asmenų šeima ir Vlodo Butėno trijų asmenų šeima iš Armonių kaimo. 1941 m. rusams traukiantis iš Lietuvos, į Júodupę buvo suvaryta daug aktyvių apylinkės gyventojų. Iš Armonių kaimo buvo suimtas mano tėvelis Kazys Ražinskas ir buvęs „Singer“ mašinų agentas Pranas Mažeikis. Tėvukui pasitaikė pažįstamas sargybinis, kuris jį paleido. Nors kiti sargybiniai vijosi, bet nebepagavo. Mažeikis su kitais dvylika suimtųjų buvo žiauriai nužudytas. Spėliota, kad žudynėms vadovavo iš Rokiškio atvažiavęs žydų tautybės čekistas, o kankino ir žudė vietiniai aktyvistai.

Vokiečių okupaciją žmonės pasitiko su džiaugsmu, nes daug kas tikėjo, kad Lietuva atgaus nepriklausomybę ir baigsis žudynės bei trėmimas į Sibirą. Tačiau prasidėjus žydų naikinimui nuomonė pasikeitė. Pradžioje žmonės tikėjosi, kad bus suimtinami tik kuo nors nusikalte žydai (buve čekistai ir pan.), bet taip nebuvo. Keletas pažangesnių žmonių parašė pareiškimą Rokiškio apskrities viršininkui, kad paleistų nekaltus žydus, ypač gydytojus. Pasirašė visas Armonių ir gretimi kaimai. Delegacija su mano tėveliu nuvažiavo į apskritį, tačiau viršininkas pareiškimo nepriėmė ir liepė jį slėpti, nes vokiečiai gali sušaudyti ir žydų užtarėjus.

Šiaip vokiečių okupacijos metu Armonių kaimas mažai nukentėjo. Į Vokietiją išvežti numatytas Petras Šinkūnas (vėliau tapęs liaudies dailininku) slapstėsi ir Saksonijos išvengė. Karui baigiantis, 1944 m., Armonių kaimo gyventojas Timofejevas, apskrities viršininkui įsakius, buvo viso kaimo pasamdytas su nupirkta pastote važiuoti į frontą. Manoma, kad jis irgi pabėgo, tačiau to tikrai nežinau. Gretimame Neršionių kaime per klaidą buvo nušautas Jonas Pupienis. Sovietiniams partizanams maisto parūpindavo stambiausias Veduviškio ūkininkas Narkūnas, kuris 1945 m. iš ten išsikėlė.

Antrosios rusų okupacijos pradžioje, 1944–1947 m., kaip partizanas žuvo Izidorius Navickas iš Gerbalių vienkiemio, Jonas Saulis iš Laukininkų gyvenvietės, du broliai Secevičiai iš Gerbalių gyvenvietės, du Šinkūnai iš Armonių kaimo. Kaip bolševikų agentai Armonių kaime partizanų nužudyti Parulskiai (šeima) ir Trifilijus Danilovas. Į Sibiro lagerius išvežti Vladas Būtėnas, Antanas Gruodis, Ignas Klišys, Vladas Mažeikis, Jonas Milaknis, Jonas Navickas, Jonas Strumskis ir Būtėnų šeima.

Spartus kaimo nykimas prasidėjo 1949 m. įkūrus kolūki, kuris pradžioje apėmė tik Armonių, Laukininkų ir Veduviškio kaimus, o vėliau buvo didinamas jungiant gretimus kaimus ir vienkiemius. Kolūkis pavadintas „Spartuolio“ vardu. Kolūkio organizavimas vyko per prievartą. Mano tėvelis tris paras sėdėjo Rokiškio kalėjime už tai, kad geruoju nenorėjo stoti į kolūki. Antrą kartą jį pasodino už mano knygas, kurias laikiau tėviškėje. Visą sunkvežimį knygų išvežė ir negražino. Manęs nelietė, nes tuo metu studijavau Kaune.

Laukininkų gyvenvietė, esanti tarp Armonių ir Veduviškio kaimų, susiformavo Lietuvai paskelbus Nepriklausomybę 1918 m. Ji susidėjo iš keleto vienkiemų, atsiradusių po 1925–1930 m. žemės reformos. Toliau esantis Veduviškio (Vedereckio, Vederoviščinos) kaimas, kaip minėjau anksčiau, buvo miško medžiagos surinkimo ir plukdymo punktas. Tam gerai tiko didelė užliejama pieva prie Lukštės upelio. (*Lukšta* reiškia purieną, jų gausiai auga drėgnose vietose. Dabar upelį pavadinus Šaltuoju, dingsta ir tokia ryški jo aplinkos reikšmė). Grafo Tyzenhauzo valdose Veduviškis buvo palivarkas, nes patogiai jungė Armonių, Neršionių, Pašilių, Bliūdžių kaimus ir gretimus vienkiemius. Veduviškio kaime 1942 m. buvo 23 sodybos.

Šalia esančio Neršionių kaimo (13 sodybų 1942 m.) pavadinimas aiškiai rodo, kad čia didelę reikšmę turėjęs žuvų nerštas Lukštos upelyje. 1868 metų Igno Tyzenhauzo žemėlapyje Veduviškio, Neršionių ir Pašilių kaimuose nurodyta tik po keletą sodybų. Žiogiško, Vederavos, Mikalōjiškių, Gerbalių, Rozališkio vienkiemiai susijungė su artimesniais kaimais ir beveik sunyko. Savarankiškesnis liko Žiogiško vienkiemis, 1942 m. jau turėjęs 6 sodybas, mat čia apsigyveno Rokiškio dvaro tarnautojų Butėnų šeima ir trys Šinkūnų šeimos iš Ružiškio vienkiemio. Žemės re-

formos metu į Laukininkų gyvenvietę atsikėlė buvę dvaro tarnautojai – dvi Bagat-skų šeimos. Neršionių kaimas padidėjo iš Žiogiškių vienkiemio čia atvykus Pupie-nių šeimai.

Šio krašto gyventojai ir po Nepriklausomybės paskelbimo 1918 m. dar ilgai palaikė gerus ryšius su Latvijos gyventojais Aknystos regione, nes ten buvo likę jų giminaičių, be to, tenykščiai ūkininkai buvo stambesni ir dažnai samdydavo sau talkininkus iš Lietuvos. Nemažai įtakos geriems santykiams darė ir tai, kad pasienio gyventojai tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje mokėjo abi kalbas. Antrojo pasaulinio karo metu latviai aktyviai kariavo kartu su vokiečiais prieš sovietus, todėl jų žuvo daugiau negu lietuvių. Jiems reikėjo pagalbinių, o lietuviams reikėjo vietos pasislėpti. Tokiu būdu bendravimas tarp latvių ir lietuvių čia buvo ir yra labai artimas. Tikiuosi, kas Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą ir panaikinus sieną tarp Lietuvos ir Latvijos, tarpusavio ryšiai vėl atsigaus.

Aknystėnai – Čeičių seniūnija

Jonas Šedys

Aknystėnais šio krašto žmonės nuo seno vadino Alėknu, Baršiū, Čeičių, Mažučių, Prūdupės, Raupių ir Vištagerklio kaimų, Benediktavos, Čeičiškių, Kalnėlių, Lazdonių, Levāniškio, Milakniškio, Pandonių ir Ūdriškio vienkiemų gyventojus. Ir ne be pagrindo. Šių kaimų ir vienkiemų valstiečiai nuo XVIII a. (o gal dar nuo anksčiau) iki pat baudžios panaikinimo priklausė Rokiškio dvaro Aknystos parivarkui. Šių vietų katalikai nuo XVIII a. pabaigos priklausė Rokiškio parapijos Aknystos filijai (nuo XIX a. vidurio atskira parapija) iki pat 1920 m.

Atsikuriant Lietuvai ir besikuriant Latvijos valstybei 1918–1920 m. ši teritorija priklausė Rokiškio apskrities Aknystos valsčiui. Tuo metu Aknystoje vyko smarkūs ginčai kam – Lietuvai ar Latvijai – turi priklausyti šis kraštas. Minėtos gyvenvietės buvo glaudžiai susijusios su Birščios, Elsintos, Kanopaičių, Krankalių, Liobų, Pasusėjos, Prunkėnų, Riukų kaimais bei Dišleriškio, Girininkų, Krišiūniškio, Skardupio, Velnaragio ir Verveliškio vienkiemiais, 1920 m. atitekusiais Latvijai, nors juose ilgą laiką, o daugumoje iš jų ir tuo metu gyventa lietuvių. Besidomį to laikotarpio įvykiais gali pasiskaityti Aknystos valsčiaus protokolus¹. Nežinia, kiek dar laiko būtų vykę vietinių gyventojų ginčai, jeigu nebūtų pasirašyta Lietuvos ir Latvijos sienos nustatymo sutartis: už didžiąją dalį Aknystos valsčiaus ir kai kurias vietoves, atiduotas Latvijai, Lietuva gavo Palangą ir Šventąją, anksčiau priklausiusias Kuršo gubernijai.

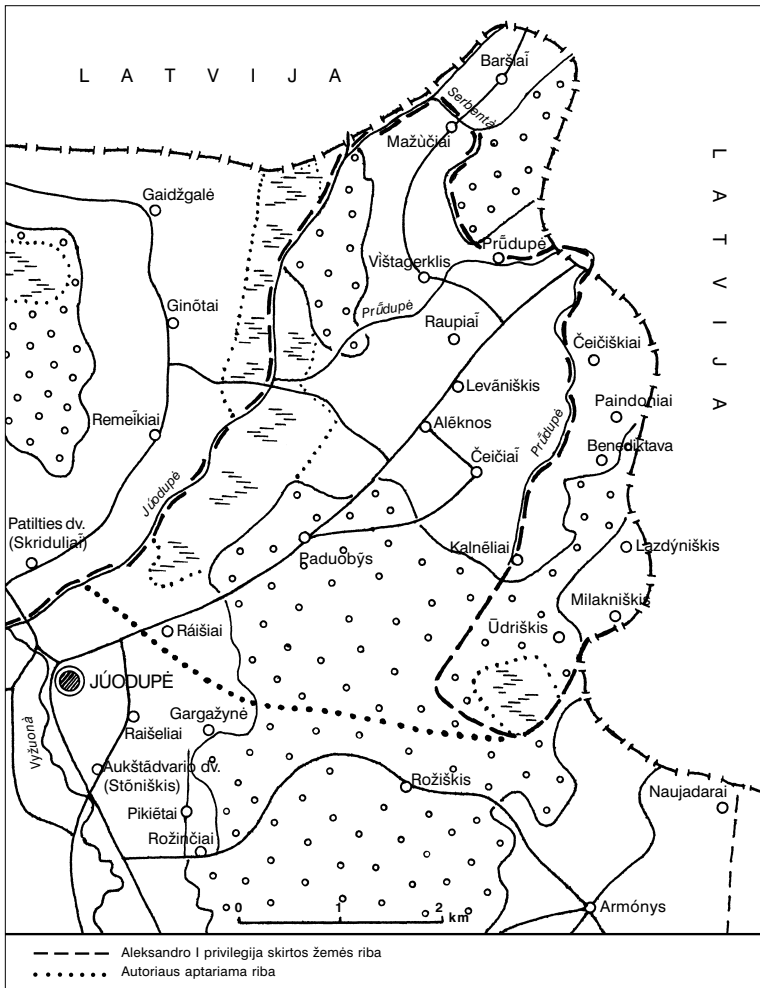
Pradžioje paminėti kaimai ir vienkiemiai, valstybės sienos atskirti nuo Aknystos, buvo priskirti Juodupės valsčiui kaip Čeičių seniūnija, jai dar priskiriant Ráišių, Raišelių ir Gargažynės kaimus bei Pāduobio eiguvą ir kitus šiame miške esančius vienkiemius. Netrukus šių vienkiemų savininkai latviai Bolužis, Klevinis ir Koktužis buvo iškeldinti, o vienkiemiai panaikinti. Kuo ne pirmoji sodybų tuštėjimo kregždė?!

Pirmą kartą šios vietovės minimos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio privilegijoje Grigaliui Astikaičiui 1499 m. (žr. B. Deksnio straipsnio „Iš Onušio istorijos“ I priedą). Štai ištrauka iš privilegijos:

*„... Kur Olsintos upė, kuri prasideda nuo Olsintos ežero, įteka į Susėjos upę, ir Prūdupio upę, kur yra **Prūdupė**, o nuo Prūdupės į Serbintos upę, o Serbintos upeliu iki įtekėjimo į Juodupės upę, o iš Juodupės upės į Vyžuonos upę...“*

Praėjus penkiems amžiams, ir ypač melioracijai, nedaug kas begali šias ribas parodyti ar pažymėti plane. Upeliai ar net upės virto magistraliniais ar paprasčiausiais sausinimo grioviais... Nerasime Lietuvoje Olsintos upės. Tik Latvijoje, Aknystos mieste lyje, paklaustas apie Olsintos upę, neretas perklauso: „O gal Elsintos upelis?“ Gi šio upelio aukštupys – nedidelis griovelis, skiriamas buvusio Lazdūniškio kaimo žemių rytinį pakraštį nuo Latvijos. Nebe-

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 406, ap. 3, b. 76.



Juodupės valsčius

rasime ir Olsintos ežero – jo vietoje rytiniame Paduobio miško pakraštyje plyti 120 ha ploto Lapienės pelkė². Prūdupės upę, tiksliau upelį, dar parodys Raupių ir Vištagerklis kaimų gyventojai, nes jų laukuose jis dar panašus į upelį, tuo tarpu jo aukštupys – paprasčiausias griovys, skirias Čeičių kaimo ir Kalnelių vienkiemio žemes, o ištakos – vos išžiūrimas griovelis, ištekas iš bebaigiančio užaugti Čeičių ežerėlio Paduobio miške. Nebėra ir privilegijoje paminėto Prūdupės kaimo. Senosios šio kaimo sodybos, mano vaikystės laikais vadintos Lukštininkų kaimu, 1944 m. rugpjūčio pradžioje čia sustojus frontui atsidūrė pirmoje vokiečių gynybos linijoje ir buvo sudegintos. Jų niekas nebeatstatė, o išlikę Prūdupės kaimo vienkiemiai pokario metais priskirti Raupių kaimui. Kalvos, ant kurios stovėjo Prūdupės kaimas, šiaurės vakarų pašlaitėje iš nedidelio šaltinėlio tekėjo Žilvytynės upelis, Serbentės intakas. Jis privilegijoje neminimas – matyt, tais laikais buvo pernelyg vingiuotas, kad būtų skiriamąja riba. Vargu ar kas beparodys ir Serbentos upelį – aplinkiniai Baršių ir Mažučių kaimai išnykę. Tarpukario Lietuvoje Serbentos žemupys buvo sureguliuotas ir tapo Lietuvos ir Latvijos sienos grioviu, beje, gana vandeningu. Būdamas paaugliu pokario metais su tėveliu ja-

² *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija* (toliau – MLTE), Vilnius, 1968, t. 2, p. 289.

me dvibradžiu gaudžiau lydekas. O Júodupės upė tarpukario metais taip pat su-reguluota ir dabar tebėra ryški nuo santakos su Vyžuonà iki pat Latvijos sienos.

Aptarę šią nurodytos sienos atkarpą, pažymėkime ją žemėlapyje brūkšneliais (žr. pridedamą planą). Aiškiai matomas nemažas iškyšulys, kuriame telpa Aleknų, Čeičių, Mažučių, Prūdupės, Raišių, Raupių ir Vištagerklio kaimai bei Levaniškio vienkiemis. Būtų kur kas paprasčiau sieną išvesti beveik tiesia linija pietvakarių kryptimi nuo Olsintos ežero (Lapienės pelkės) per Prūdupės ištaką (Čeičių ežerėlį), gretimą Ąklažerį, Gargažynės pelkę ir toliau Paskáisčio upeliu, įtekančiu į Júodupę likus 1 km iki jos žiočių (plane pažymėta punktyru). Šis iškyšulys liudija tuo metu čia buvus Rokiškio karališkojo dvaro interesų zoną. O interesų zona leidžia manyti, kad šios vietos jau tada buvo apgyvendintos, tik nežinia, kaip tuo metu jos buvo vadinamos.

Po to ilgas nežinios laikotarpis – beveik du šimtus metų rašytiniuose šaltiniuose žinių apie šias vietas rasti nepavyko. Tik besibaigiant XVII amžiui katalikų bažnyčių metrikų knygose pasirodo pavieniai įrašai apie šio krašto žmones. Bet metrikų knygose neminimi nei reformatai, nei rusų sentikiai, bėgę iš Rusijos ir kūręsi visur. Beje, dar ne visus vietinius gyventojus buvo pasiekusi ir katalikybė. Be to, pirmosiose metrikų knygose įrašai labai trumpi, dažnai nenurodomos vietovės, nenurodomas netgi besituokiančiųjų amžius. Daugelis įrašų sunkiai, o kai kurie visai neišskaitomi.

Seniausia metrikų knyga, kurią pavyko rasti archyvuose, – tai Obėlių parapijos krikšto knyga 1651–1667 m.³ Joje kaip krikštamotė minima Apolonija Aleknienė (1653 05 04, l. 14, įrašas Nr. 285), kaip krikštatėviai – Motiejus Alekna (1653 06 01, l. 15, Nr. 306) ir Adomas Alekna (1663 12, l. 120, Nr. 2053). Iš kur jie – nenurodyta. Gal iš Aleknų kaimo? Kitoje Obėlių parapijos metrikų knygoje 1697–1796 m.⁴ pavyko rasti šiuos įrašus: krikštijant Baltraus Augulėno ir Kotrynos Šedytės sūnų Joną krikštamotė buvo Uršulė Aleknienė iš Aleknų (1709 04 10, l. 13), 1733 05 15 krikštytas Jono Riukos ir Sofijos Buikytės sūnus Jonas (Alėknos), krikštatėvis Kazimieras Alekna (l. 43), 1736 08 05 krikštyta Jokūbo ir Elžbietos Nitų dukra Ona (Vištagerklis), krikštatėviai Petras Lingė ir Elžbieta Čeičienė iš Čeičių (l. 49); 1747 09 14 krikštijant didsodiškių Jurgio Izdūnio ir Sofijos Grabauskaitės dukrą Oną krikštatėvis buvo Juozapas Raišis iš Raišių (l. 75).

Labai įdomi pirmoji Onušio parapijos (tiksliau Rokiškio parapijos Onušio filijos) krikšto metrikų knyga 1680–1724 m.⁵ Tai ilgas, bet siauras storokas sąsiuvinis. Jame įrašai lotynų kalba. Dauguma jame rašiusiųjų nepasižymėjo braižo aiškumu, įrašus darė paskubomis, tad ne viską įmanoma iššifruoti. 1689 m. lapkričio mėn. krikštytas Simono Tarvydo ir Onos Milaknytės sūnus Martynas iš Čeičių (l. 3). 1690 01 17 minimi Raišių kaimo žmonės (l. 5). 1690 04 09 krikštytas Aknystos gyventojų sūnus Jonas, krikštatėvis Simonas Alekna iš Aleknų (l. 5). 1690 07 01 krikštatėvis Jokūbas Mažutis (gyvenamoji vieta nenurodyta, l. 6). 1691 03 04 krikštytas Vištagerklio gyventojų (tėvo ir motinos vardai ir pavardės neišskaitomi) sūnus Kazimieras, krikštatėvis Simonas Aleknavičius iš Aleknų (l. 10). 1691 09 24 krikštyta Simono Ivanovskio ir Elenos Kreivytės dukra Sofija iš Vištagerklio, krikštatėviai Jonas Kreivys ir Sofija Pilkienė iš Vištagerklio (l. 12).

³ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 1297, ap. 1, b. 1.

⁴ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 74.

⁵ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12.

1691 12 23 krikštyta Petro Aleknos ir Ievos Pienaitės duktė Sofija, krikštatėviai Samuelis Alekna ir Ieva Aleknaitė, visi iš Aleknu (pavardės sulenkintos, l. 13). 1692 03 02 krikštytas Petro K. (neįskaitoma) ir Katerinos Raišytės sūnus Kazimieras iš Baršių, krikštamotė Sofija Raišytė (l. 16). 1694 01 04 krikštytas Jurgio Pilkos sūnus Kazimieras iš Vištagerklio, krikštamotė Kristina Pilkaitė (l. 20). 1694 01 17 krikštyta Simono Čeičio ir Katerinos Žindulytės duktė Ona iš Aleknu, krikštamotė Ona Čerkevičiūtė iš Aleknu (l. 21). 1694 03 21 krikštyta Kazio Čeičio ir Elenos Aleknaitės duktė Mariana iš Aleknu, krikštatėviai Stanislovas Leitonas iš Didsodės ir Judita Aleknaitė (l. 21). 1694 03 24 krikštytas Petro Aleknos ir Ievos Pienaitės sūnus Jurgis (l. 21). 1694 03 24 krikštytas Jono Aleknos ir Daratos Varnelytės sūnus Kazimieras iš Aleknu, krikštatėviai Stanislovas Keliuotis iš Jutkių ir Ona Aleknaitė (l. 21). 1694 05 09 krikštytas Povilo Aleknos ir Sofijos Riukaitės sūnus Stanislovas (l. 22). 1694 09 09 krikštytas Jono ir Marijos Katamavičių sūnus Petras iš Vištagerklio, krikštatėvis Stanislovas Alekna iš Aleknu (l. 23). 1695 07 31 krikštyta Samuelio Aleknos ir Onos Baukytės dukra Elžbieta iš Aleknu, krikštatėviai Petras Jakštas iš Didsodės ir Katarina Aleknienė iš Aleknu (l. 26). 1696 05 25 krikštytas Petro Aleknos ir Ievos Deksnytės sūnus Samuelis, krikštatėviai Samuelis Alekna ir Darata Simonaitė – visi iš Aleknu (l. 26). 1696 07 28 krikštytas Simono Ivanausko ir Elenos Kreivytytės sūnus Simonas, krikštatėviai Jonas Kataminas ir Sofija Pilkienė – visi iš Vištagerklio (l. 31). 1696 m. krikštytas Simono Aleknos sūnus Kazimieras (kitkas neįskaitoma, l. 32). 1702 05 04 krikštytas Jurgio ir Sofijos Aleknu sūnus Kazimieras, krikštatėviai Kazimieras Kietis ir Kotryna Aleknienė (l. 48). 1702 09 03 krikštytas Martyno ir Sofijos Pilku sūnus Stanislovas iš Vištagerklio, krikštatėviai Jonas Navikas ir Sofija Baršienė iš Baršių (l. 50). 1702 11 23 krikštytas Stanislovo ir Sofijos Raišių sūnus Kazimieras (Raišiai, l. 51). 1702 12 04 krikštyta Jono Raišio duktė Sofija iš Raišių, krikštatėvis Baltramiejus Alekna (l. 52). 1703 02 04 krikštytas Rudokų sūnus Kazimieras, krikštamotė Kotryna Aleknaitė iš Aleknu (l. 52). 1703 03 25 krikštytas Jono ir Julijos Aleknu sūnus Jokūbas, krikštatėviai Petras Alekna ir Kotryna Aleknienė – visi iš Aleknu (l. 53). 1703 05 24 krikštytas Andriaus ir Sofijos Gudelių sūnus Jonas iš Vištagerklio, krikštatėvis Jurgis Baršys iš Baršių (l. 54). 1703 11 13 krikštytas Jokūbo ir Daratos Aleknu sūnus Mataušas, krikštatėvis Bartolomiejus Alekna iš Aleknu (l. 55). 1704 05 ? krikštyta Kazimiero Gudo duktė Elena iš Baršių. 1704 07 20 krikštytynose Sodėlių kaime krikštatėviai – iš Aleknu Jokūbas Alekna ir Sofija Čeičienė (l. 58). 1704 07 25 krikštytynose Didsodėje krikštatėviai buvo Bartolomiejus Alekna ir Kotryna Aleknienė iš Aleknu (l. 58). 1705 02 05 Bartolomiejus Alekna ir Kotryna Aleknienė – Jono Rudoko dukters Elžbietos krikštatėviai (l. 62). 1705 02 ? krikštytas Simono ir Elžbietos K. (neįskaitoma) sūnus Stanislovas iš Baršių (l. 62). 1705 12 26 krikštyta Jono ir Julijos Aleknu duktė Ona iš Aleknu, krikštatėvis Bartolomiejus Alekna (l. 66). Krikštytynose Jutkiuose 1708 05 28 krikštatėvis buvo Jokūbas Alekna (l. 75). 1712 02 05 krikštatėvis – Simonas Alekna (l. 79). 1723 12 01 krikštytas Jono ir Sofijos Riukų sūnus Jokūbas iš Aleknu, krikštatėviai Jokūbas Riuka ir Ona Aleknienė (l. 96). 1724 09 04 krikštyta Jurgio ir Ievos Baršių duktė Magdalena (l. 99).

Kelis įrašus apie šio krašto žmones radau ir Rokiškio bažnyčioje saugomoje Rokiškio parapijos 1744–1772 m. krikšto knygoje: 1744 12 03 krikštyta Jono ir Ludovikos Lašinskų duktė Ona Rozalija iš Leoniškio. 1744 12 12 krikštytas Petro ir

Ievos Lingių sūnus Kazimieras iš Baršių, krikštamotė Sofija Lingytė. 1745 01 03 krikštyta Baltraus Alekno dukterė Elžbieta iš Aleknu, krikštatėviai Kazimieras Alekna ir Elžbieta Aleknienė. 1745 01 22 krikštytas Jokūbo ir Onos Čeičių sūnus Juozapas iš Čeičių, krikštatėviai Petras Lingė ir Margarita Baršytė iš Baršių; 1745 07 28 krikštyta Jurgio ir Onos Čeičių dukterė Magdalena iš Vištagerklio, krikštatėviai Baltrus Baršys ir Ieva Lingienė – abu iš Baršių. 1746 03 ? krikštyta Petro ir Ievos Lingių dukterė Kotryna iš Baršių, krikštatėviai Kazimieras Baršys iš Baršių ir Elena Aleknienė. 1746 07 03 krikštyta Jurgio ir Barboros Raupių dukterė Marija iš Raupiškių, krikštatėviai Andrius Raupys iš Raupiškių ir Elžbieta Lašinska iš Leoniškio. 1746 09 25 krikštyta Jono ir Onos Šiupinių dukterė Elžbieta iš Leoniškio. 1746 10 15 krikštyta Jono ir Ievos Lašinskų dukterė Elena iš Leoniškio. 1746 10 23 krikštytas Baltraus ir Elenos Alekno sūnus Juozapas iš Aleknu. 1746 11 ? krikštyta Jokūbo ir Onos Čeičių dukterė Elena iš Čeičių. 1747 07 ? krikštytas Jurgio ir Onos Čeičių sūnus Petras iš Vištagerklio, krikštatėviai Baršys ir Lingytė. 1747 09 ? krikštyta Jono ir Kotrynos Riukų dukterė Paula iš Aleknu. 1749 05 25 krikštyta Mataušo ir Ievos Deksnių dukterė Elžbieta iš Mažučių, o 1750 03 ? – tų pačių tėvų dukterė Mariana. 1751 05 15 krikštytas Jono ir Margaritos Alekno sūnus Jonas iš Aleknu, krikštatėviai Jonas Čeičys iš Čeičių ir Elena Aleknienė iš Aleknu. 1753 08 ? krikštytas Jokūbo ir Onos Čeičių sūnus Antanas iš Čeičių. 1765 06 30 krikštytas Jurgio ir Onos Čeičių sūnus Jonas iš Čeičių.

Antra pagal senumą iš Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomų Onuškių parapijos metrikų knygų yra 1748–1772 m. santuokų registravimo knyga⁶. Joje radau šiuos įrašus: 1751 11 13 Petras Mikėnas vedė Ievą Aleknaite (l. 4). 1752 06 25 Baltrus Baršys iš Baršių vedė Oną Bulovaite iš Leoniškio (l. 5). 1752 10 23 Mykolas Gasiūnas vedė Elžbietą Lingytę iš Baršių, svotai Andrius Kriukelis iš Vištagerklio ir Sofija Gudienė iš Baršių (l. 5). 1753 10 14 Jokūbas Buikis vedė Agotą Mažutyte iš Mažučių, svotai Petras Alekna ir Kristina Čeičienė iš Čeičių (l. 6). 1753 08 05 Kazimieras Čeičys iš Riukų vedė Oną Raišytę iš Raišių (l. 7). 1754 11 24 Jonas Čeičys iš Čeičių vedė Eleną Ginotyte iš Ginotų, svotai Kazimieras Čeičys ir Kristina Ginotienė (l. 8). 1755 01 19 Kazimieras Žemaitis iš Ginotų vedė Oną Mažutyte iš Baršiogalos, svotai Jonas Kanopėlis iš Ginotų ir Ieva Lingienė iš Baršių (l. 9). 1756 06 06 Kazimieras Loba iš Aleknu vedė Kateriną Vabolienę iš Vabolių, svotai Jokūbas Vabolis iš Vištagerklio ir Elena Lobienė iš Lobų (l. 10). 1756 10 17 Martynas Leišis iš Leišių vedė Oną Raupyte iš Raupių, svotai Jokūbas Raupys ir Magdalena Raupienė iš Raupių (l. 10). 1757 01 16 Andrius Urbanavičius iš Rokiškio parapijos vedė Marijoną Suchodolską iš Vištagerklio, svotai Mykolas ir Ona Godlevskiai iš Zamostės dvaro (l. 11). 1758 01 16 Kazimieras Puodžiūnas iš Aknystos dvaro vedė Elžbietą Aleknaite iš Aleknu (l. 12). 1758 11 19 Jonas Alekna iš Aleknu vedė našlę Oną Baršienę iš Baršių (l. 13). 1759 06 23 Jonas Tačinskas iš Aknystos dvaro vedė Sofiją Vabolyte iš Vištagerklio, svotai Andrius Raupys iš Raupių ir Ona Čeičienė iš Čeičių (l. 14). 1759 10 28 Kazimieras Gaidelis iš Baršių vedė Elžbietą Kastėnaite iš Pasodnikų (l. 14). 1759 11 04 Stanislovas Stašys vedė Oną Aleknaite iš Aleknu, svotai Kazimieras Alekna ir Katerina Staigienė iš Vaīdlėnų (l. 14–15). 1759 11 11 Jokūbas Varnas iš Piepalių vedė Kotryną Bulovaite iš Leoniškio, svotai Stanislovas Varnas iš Piepalių, Sofija Šinkūnienė iš

⁶ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 13.

Armonių, Mykolas Bulavas iš Naujāsodės ir Ona Aleknaitė iš Aleknų (l. 15). 1760 11 23 Petras Karvelis iš Čedasų vedė Mariją Žemaitytę iš Naujasodės, svotai Petras Bulavas iš Leoniškio ir Ona Aleknaitė iš Aleknų (l. 16). 1761 07 19 Jurgis Čeičys iš Čeičių vedė Eleną Vabolytę iš Pasusėjos, svotai Jurgis Ginotis iš Ginotų ir Ona Čeicienė (l. 17). 1761 11 22 Adomas Čeičys iš Čeičių vedė Eleną Mažulaitę iš Baršių, svotai Jurgis ir Irena Mikėnai (l. 17). 1762 01 01 Juozapas Žeižys iš Raišių vedė Elžbietą Rukaitę iš Rukų, svotai Petras Ruka iš Rukų ir Ieva Mikėnienė iš Baršių (l. 17–18). 1762 05 30 Jurgis Raupys vedė Oną Bliūdžienę iš Bliūdžių (l. 18). 1762 11 06 Jurgis Mikėnas iš Pasusėjos vedė Kateriną Aleknaitę iš Aleknų, svotai Petras Mikėnas, Elžbieta Atkočiūtė, Kazimieras Alekna iš Aleknų (l. 19). 1762 11 06 Antanas Šinkūnas iš Armonių vedė Ievą Rukaitę iš Leoniškio, svotai Kristoforas Šinkūnas ir Katerina Baršienė iš Baršių (l. 19). 1763 11 06 Jonas Kanopa iš Ginotų vedė Elžbietą Čeičytę iš Velinkų, svotai Jurgis Kanopa iš Remeikių ir Agota Mažutytė iš Baršių (l. 19). 1764 05 06 Petras Riuka iš Leoniškio vedė Ievą Aleknaitę iš Aleknų (l. 20). 1766 06 02 Jurgis Gudelis iš Gaidžgalės vedė Eleną Mažulytę iš Baršiogalos, svotai Baltrus Čeičys iš Čeičių ir Ona Gaidienė iš Gaidžgalės (l. 21). 1766 11 23 Jurgis Kažemėkas iš Jutkių vedė Elžbietą Bulvytę iš Ažūsienio, svotai Stanislovas Stašys iš Stašių ir Ona Aleknienė iš Aleknų (l. 22). 1767 01 24 Stanislovas Riuka vedė Agotą Kazlėnaitę iš Čeičių (l. 22). 1767 02 15 Laurynas Rakutis iš Šimėnų vedė Eleną Čeičytę iš Čeičių, svotai Baltrus Čeičys ir Elžbieta Kanopienė iš Didsodės (l. 22). 1767 11 22 Jurgis Raupys iš Kirmėliškio vedė Kateriną Lingytę iš Baršių (l. 23). 1768 01 08 Petras Alekna iš Aleknų vedė Mariją Mikėnaitę iš Pasusėjos (l. 23). 1768 01 17 Baltrus Čeičys vedė Ievą Žemaitytę iš Remeikių (l. 23). 1768 02 03 Petras Riuka iš Čeičių vedė Ievą Strikaitę, svotai Jonas Žeižys iš Raišių ir Sofija Pitinienė iš Pasusėjos (l. 23). 1769 11 19 Kazimieras Čeičys iš Čeičių vedė Oną Kastėnaitę iš Kiėmiškių (l. 24). 1770 11 04 Kazimieras Bulvė iš Ivėniškio vedė Marijoną Kažemėkaitę iš Jutkių, svotai Jonas Alekna ir Juozapas Kažemėkas (l. 25). 1770 11 11 Jonas Riukelė vedė Marijoną Raupytę (l. 25). 1772 ? ? Petras Alekna vedė Ievą Mažulytę iš Baršių (l. 26).

Surinkta nemažai faktų, bet, deja, iš jų nesugebėjau sudėstyti atskirų kaimų, giminių, netgi šeimų išsamaus vaizdo. Pateikdamas šiuos duomenis viliuosi, kad jie ne vienam skaitytojui primins jo protėvius, paskatins ieškoti savo šaknų, sudomins geneologija.

XIX a. pirmoji pusė tyrinėtoji kur kas palankesnė. Yra išsaugotų Rokiškio dvaro Aknystos palivarko inventorių, dvarų revizijų dokumentų. Ypač įdomūs 1811 m. revizijos duomenys. Juose yra skiltis apie paskutinę (1795) reviziją. Išsamesni ir metrikų (krikšto, santuokų, laidotuvių) duomenys. Mat jie neišblaškyti per kelias (Onušio, Rokiškio, Obelių), o koncentruojasi Rokiškio parapijos Aknystos koplyčioje, vėliau filijoje, o dar vėliau atskiroje Aknystos parapijoje. Nors pavyko surasti nemažai dokumentų, tačiau kai kurių labai reikalingų trūksta. Niekur nepavyko surasti Rokiškio dvaro Aknystos palivarko 1858 m. revizijos dokumentų, nors netolimų dvarų ir netgi Rokiškio dvaro kitų palivarkų tų metų revizijos dokumentai saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve. Tą patį galima pasakyti apie 1895 m. gyventojų surašymo duomenis. Minėtame archyve radau Rokiškio miesto, Rokiškio valsčiaus artimų kaimų duomenis, bet, deja, jokių duomenų apie Aknystos valsčių. Tikėtina, kad tiek 1859, tiek 1895 m. dokumentai yra arba atsidūrę Latvijoje, kur

man nepasiekiami, arba neišlikę... Gaila, bet neišsaugoti ir Lietuvos Respublikos 1923 m. gyventojų surašymo pirminiai duomenys – likę suvestiniai duomenys pateikia tik gyventojų ir ūkių skaičių kaimuose.

Aleknų kaimas

Aleknų kaime rastas akmeninis kirvukas liudija, kad čia žmonių gyventa nuo neatmenamų laikų⁷. Kaip jau minėjau šio straipsnio pradžioje, XV a. pabaigoje LDK Aleksandro privilegijoje ši vietovė, nors tiesiogiai neįvardinta, priskirta Rokiškio karališkapui dvarui. Pirmas Aleknų kaimo paminėjimas, kurį pavyko rasti, – tai Onušio katalikų bažnyčios krikšto metrikų knygos 1690 m. balandžio 9 d. įrašas. Šį, kaip ir kitus panašius įrašus, jau minėjau anksčiau. Kaimo pavadinimo kilmė abejonių nekelia – čia nuo seno gausiai gyveno Aleknų šeimos. Onušio bažnyčios krikšto metrikų knygoje⁸ 1690–1704 m. nurodyta čia gyvenus Simono, Petro, Jono, Povilo, Samuelio, Jurgio, Jokūbo ir Baltraus Aleknų, taip pat Simono ir Kazimiero Čeičių šeimas.

Pirmus išsamesnius duomenis apie Aleknų kaimą pavyko rasti Ukmergės apskrities dvarų 1811 m. revizijų aprašyme⁹. Šiame aprašyme nurodomi tik vyriškos lyties asmenys. Įdomios šių lentelių grafos „Asmenų amžius paskutinės revizijos (1795) metais“ ir „Įvykusių pasikeitimų paaiškinimas“. Nurodyti 7 ūkiai:

I. Kazys Alekna, Petro s., gim. 1769, jo brolis Mykolas, gim. 1787, paimtas į rekrūtus 1806, sūnus Juozapas, gim. 1790.

II. Stasys Vabolis, Kazio s., gim. 1752, sūnus Jonas, gim. 1787.

III. Kazys Vabolis, Stasio s., gim. 1781.

IV. Jokūbas Vabolis, Kazio s., gim. 1747, miręs 1799, sūnūs Pranas, gim. 1788, ir Kazys, gim. 1791.

V. Petras Alekna, gim. 1768, sūnus Juozas, gim. 1802. Prie šio ūkio gyvenę: Jokūbas Strikas, Vilimo s., gim. 1755, miręs 1811, Jonas Strikas, Jokūbo s., gim. 1787, paimtas į rekrūtus 1809, Vilimas Strikas, Jokūbo s., gim. 1792, miręs 1811.

VI. Motiejus Šutpetris, Jurgio s., gim. 1771. Prie šio ūkio gyveno laisvasis Jurgis Burokas, gim. 1766, Petras Čeičys, Jono s., gim. 1755, miręs 1798, Ignotas Čeičys, Petro s., gim. 1786, išvykęs į Skemūš.

VII. Antanas Minkevičius, Jono s., gim. 1766, brolis Mykolas, gim. 1775. Prie šio ūkio gyveno laisvieji: Jurgis Čeičys, Kazio s., gim. 1755, miręs 1798, Antanas Čeičys, Jurgio s., gim. 1785, miręs 1801.

Po ūkių pateiktas laisvųjų sąrašas: Mataušas Nita, gim. 1791; Stanislovas Urbanavičius, gim. 1801; Povilas Burokas, gim. 1783; paimtas į rekrūtus 1802; Andrius Navickas, gim. 1715, miręs 1796; Juozapas Navickas, Andriaus s., gim. 1770, miręs 1799; Andrius Navickas, Andriaus s., gim. 1745, miręs 1805; Simonas Navickas, Andriaus s., gim. 1765, miręs 1800; Adomas Navickas, Simono s., gim. 1793, išvykęs į Kanopaičius; Jurgis Nita, gim.

⁷ Zabiela G. Sėlių žemės senovė, *Rokiškis*, Vilnius, 1999, p. 43

⁸ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12.

⁹ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 325, l. 58.

1736, miręs 1799 (faktiškai 1801 07 02); Jurgis Nita, Jurgio s., gim. 1761, miręs 1800 (faktiškai 1808 07 17); Juozas Jurevičius, gim. 1769, miręs 1796; Antanas Tučinskas, Petro s., gim. 1755, miręs 1800; Antanas Tučinskas, Antano s., gim. 1793, miręs 1800. Naujai atvykę: Stanislovas Vigilevičius, gim. 1775, Jonas Skardys, gim. 1787, ir jo brolis Mykolas Skardys, gim. 1796.

Palyginus šiuos duomenis su bažnyčių metrikų knygų įrašais, tenka konstatuoti, kad revizijos duomenys nėra išsamūs. Tai liudija laidotuvės: Jono Guzikausko 1799 m.¹⁰, Adomo Urbanavičiaus – 1803 m. vasario 19 d.¹¹

Rokiškio krašto muziejuje saugomi Rokiškio dvaro Aknystos palivarko inventoriai nurodo tuos pačius ūkius. Tik 1816 m. Kazio Vabolio ūkį perėmė jo posūnis Mataušas Šedys¹². Mat anksčiau Kazys Vabolis vedė 1806 m. Skemuosė mirusio Simono Šedžio našlę Katryną Deksnienę-Šedienę. Kartu su ja į Aleknas atvyko Mataušas ir Juozapas bei duktė Ona. Kazio Aleknos ūkį perėmė sūnus Juozapas.

Aknystos palivarko 1825 m. inventoriaus¹³ duomenimis, Aleknų kaime įvyko šie pakitimai: Stasio Vabolio ūkį perėmė Jonas Vabolis, Petro Aleknos – sūnus Juozas Alekna, Antano Minkevičiaus – Petras Ormanas. Kitame lape (l. 55) pateikti šeimų narių sąrašai:

I. Juozas Alekna, 55 m., žmona Ieva, 30 m., sūnus Pranas, 5 m., dukros: Ona, 8 m., ir Domicelė, 3 m.; brolis Kazys, 50 m., jo žmona Kunigunda, 40 m., sūnus Juozas, 21 m.; sesuo Marija, 55 m.

II. Jonas Vabolis, 33 m., žmona Ona, 27 m., sūnūs: Kazys, 9 m., Jurgis, 7 m.; dukros: Uršulė, 11 m., Leonora, 5 m., Rozalija, 3 m., Elžbieta, 0,5 m.; samdinys Jurgis Kuprys, 33 m., žmona Elžbieta, 32 m., sūnus Augustinas, 3 m., duktė Marija, 6 m.; samdinė Ona Geidonaitė, 17 m.

III. Mataušas Šedys, 28 m., žmona Elžbieta, 28 m., sūnus Jonas, 1 m., dukros: Marija, 6 m., Domicelė, 2 m.; brolis Stanislovas, 22 m.; seserys: Agota, 13 m., Ona, 20 m., Onos duktė Benedikta, 4 m.; kampininkas Kazys Vabolis, 40 m., jo žmona Kotryna, 60 m.

IV. Pranas Vabolis, 36 m., žmona Ona, 30 m., sūnūs: Jokūbas, 10 m., Justinas, 7 m., duktė Leonora, 0,5 m.; brolis Kazys, 30 m.; samdinys Jurgis Raupys, 14 m.

V. Juozas Alekna, 20 m., žmona Benedikta, 19 m., brolis Jurgis, 16 m.; seserys: Marija, 18 m., Kristina, 13 m., Agota, 10 m.

VI. Motiejus Šutpetris, 55 m., žmona Agota, 50 m., sūnus Pranas, 6 m., dukros: Barbora, 17 m., Kristina, 15 m.; samdiniai Jurgis Kryvas, 18 m., Stasys Orlikevičius, 15 m.

VII. Petras Ormanas, 53 m., žmona Marija, 45 m., sūnus Jokūbas, 23 m., duktė Sofija, 20 m.; samdiniai: Jurgis Buikis, 17 m., Darata Dzienaitė, 25 m.; kampininkas Jonas Raupys, 50 m., žmona Barbora, 43 m., dukros: Teresė, 8 m., Juzefa, 3 m.

Ukmergės apskrities dvarų 1834 metų revizijoje¹⁴ pateikti šie duomenys apie Aleknų kaimą. Laisvieji:

¹⁰LVIA, f. 1304, ap. 1, b. 4, l. 59.

¹¹LVIA, f. 669, ap. 1, b. 178, l. 54.

¹²Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau – RKM), 4001, l. 220.

¹³RKM, 4035, l. 51.

¹⁴LVIA, f. 515, ap. 25, b. 347, l. 380.

I. Stasys Urbanavičius, Adomo s., 33 m., žmona Kotryna, 35 m., sūnus Juozas, 1 m., duktė Agota, 7 m.

II. Mataušas Šedys, Simono s., žmona Elžbieta, sūnūs: Jonas, 11 m., Antanas, 8 m., Pranas, 5 m., Jokūbas, 2 m., dukros Marija ir Domicėlė; motina Kotryna, sesuo Ona, sesers duktė Uršulė (kai kurių asmenų metai nurodyti neteisingai, todėl nepateikiami).

Valstiečiai:

I. Motiejus Šutpetris, Jurgio s., 63 m., žmona Agota, 55 m., sūnus Pranas, 15 m.; giminaitis Juozas Šutpetris, 6 m.; tarnaitė Marija Geidonaitė, 22 m.

II. Jokūbas Čeičys, Jokūbo s., 41 m., žmona Elžbieta, 35 m., sūnūs: Pranas, 9 m., Antanas, 6 m.; dukros: Agota, 7 m., Marija 4 m., Sofija, 3 m.; tarnas Vikentijus Vitkauskas, 50 m., žmona Elžbieta, 45 m., dukros: Magdalena, 15 m., Marija, 12 m.; tarnaitė Kunigunda Aleknaitė, 22 m.

III. Petras Alekna, Jono s., gim. 1768, miręs 1818, jo žmona Elžbieta, 57 m.; Juozas Alekna, Petro s., 32 m., žmona Benedikta, 28 m.; sūnūs: Petras, 8 m., Benediktas, 5 m., Pranas, 2 m., duktė Agota, 6 m.; Jurgis Alekna, Petro s., 27 m., tarnas Pranas Alekna, Juozo s., 14 m.

IV. Pranas Vabolis, Jokūbo s., 46 m., žmona Ona, 45 m., sūnūs: Jokūbas, 15 m., Justinas, 9 m., Mataušas, 4 m.; dukros: Elena, 8 m., Barbara, 6 m., Ieva, 1 m.; samdiniai: Stasys Minkevičius, Stasio s., 24 m., jo sesuo Rozalija, 18 m., Ona Minkevičienė, 45 m., Rozalija Vabolytė, 30 m.

V. Kazys Vabolis, Stasio s., gim. 1781, miręs 1825; Juozas Vabolis, Kazio s., 25 m.; samdinys Jonas Minkevičius, Antano s., 14 m.

Du papildomi nenumėruoti įrašai parodo anksčiau buvusių ūkių likimą:

1. Kazys Alekna, Petro s., gim. 1769, miręs 1825, jo sūnūs: Juozas, paimtas į rekrūtus 1825, ir Kazys, paimtas į rekrūtus 1829.

2. Antanas Minkevičius, Jono s., gim. 1766, miręs 1822, brolis Mykolas Minkevičius, Jono s., gim. 1770, miręs 1828, jo sūnus Juozas Minkevičius, Mykolo s., gim. 1801, miręs 1823.

Palyginus šiuos duomenis su anksčiau pateiktais, tenka konstatuoti, kad jie nėra išsamūs – nežinia kur dingsta gausi Jono Vabolio, Stasio s., šeima, taip pat 1825 m. nežinia iš kur atsiradusi Petro Ormano šeima. Nenurodyta, ar jie išvyko, ar jų šeimų nariai išmirė.

Apie Aleknų kaimą XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje (iki Lietuvos valstybės atkūrimo) dokumentų išlikę labai nedaug.

Iš Rokiškio dvaro (savininkė Marija Pšezdeckienė, Konstantino d.) skirta žemė laisvam žmogui Pranui Šedžiui (mano proseneliui). Pateiktas šios žemės geodezinis aprašymas, sudarytas matininko Pavlovo 1884 m. rugsėjo 10 d.¹⁵ Šioje byloje aprašoma, nurodant matmenis ir kaimy-

¹⁵LVIA, f. 526, ap. 6, b. 2704.

nines valdas, net 16 gabalų žemės, įskaitant sodybą, arimus, pievas, ganyklą, net kelio ir upelio atkarpas, iš viso 14 dešimtnių ir 540 sieksnių žemės.

Įdomus 1893 m. gegužės 5 d. datuotas Aleknų kaimo planas¹⁶. Įrašai liudija, kad šis planas ilgai ruoštas: taikos tarpininkas Petkevičius 1879 m. rugpjūčio 20 d., matininkas Pavlovskis 1891 m. gruodžio 3 d., taikos tarpininkas Adomas Konstantinovičius Taločka 1892 m. birželio 18 d. (Tai atkaklios valstiečių kovos už žemę pasekmė.) Eksplikacijoje nurodyta žemė: sodybų – 7 dešimtinės 786 sieksniai, arimų – 70 dešimtnių 2 095 sieksniai, pievų – 35 dešimtinės 24 sieksniai, ganyklų – 4 dešimtinės 1 632 sieksniai, iškirto miško – 3 dešimtinės 1 150 sieksnių, kelių – 2 dešimtinės 700 sieksnių, pusė upelio – 480 sieksnių; iš viso 123 dešimtinės 267 sieksniai. Aknystos dvaro skirstymo 1902 m. gruodžio 4 d. plane¹⁷ nurodytas panašus Aleknų kaimo žemės plotas – 123 dešimtinės 2 083 sieksniai.

Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Aleknų kaime buvo 17 ūkių ir gyveno 90 žmonių¹⁸.

Kaimą į vienkiemius 1930 m. skirstė matininkas Povilas Sirvydis: 218,66 ha žemės suskirstė į 33 sklypus (19 savininkų) ir panaikino 35,57 ha servitutų¹⁹.

Išsamų kaimo vaizdą pateikia 1942 m. gyventojų surašymo duomenys²⁰. Beje, tuos laikus jau siekia ir mano prisiminimai, tad 1940–1942 m. laikotarpiu ir remiuosi rašydamas apie kaimo gyventojų šeimas.

Kelio Júdupė–Aknysta dešinėje pusėje pirmoji buvo Petro Šedžio sodyba. Su juo gyveno jo tėvas Adomas, miręs besibaigiant 1940 m. pavasariui, ir motina Anelija Lapašinskaitė, mirusi pokario metais. Adomo ir Anelės šeimoje išaugo Emilija (gim. 1898) ir Paulina (gim. 1910). Sūnus Kazimieras (1900–1908) mirė mažas, dvi dukros – Marijona (1893–1914) ir Anelė (1910–1929) – mirė jaunos, Juozas Šedys Pirmojo pasaulinio karo pradžioje išvyko į Rusiją ir išsikūrė Tomske. 1944 m. rugpjūčio mėnesį tarp rusų karių, vijusių vokiečius, buvo du Juozo sūnūs, vienas iš jų Vladimiras. Jie Aleknų kaime ieškojo savo giminaičių, bet nerado, nes pastarieji buvo pasitraukę toliau nuo fronto į Armónis. Jonas Šedys, Adomo s., apie 1930 m. išvyko į Braziliją ar Argentiją, iš ten jokių žinių nesiuntė. Duktė Emilija ištekėjo į Mainėivų kaimą už Spaičio, su kuriuo užaugino keturis sūnus ir dukrą. Duktė Paulina savo elgesiu kraupino konservatyvią tų laikų kaimo opinią: dėvėjo ilgas kelnes, nešiojo vyrišką kepurę, rūkė. 1942 m. išvyko dirbti į Vokietiją. Prieš pat Drezdeno subombardavimą sugebėjo pasitraukti į gretimus kalnus, iš kur matė šio miesto tragediją. Po to grįžo į gimtinę. Praėjus frontui išvyko į Rusiją, ten ištekėjo ir po kurio laiko mirė. Sūnus Petras, paveldėjęs tėvų ūkį, vedė Eleonorą Šinkūnaite iš Armonių. Pokario metais už ryšius su partizanais (žmonos broliais) buvo suimtas, nuteistas, kalėjo Karagandos lageriuose. Paleistas ir grįžęs namo, dirbo kolūkyje sandėlininku. Petras ir Eleonora išaugino tris sūnus: Rimantą (gim. 1938), Joną (gim. 1941), Stasį (gim. 1943 m. gruodžio 16 d.) ir dukrą Jūratę (gim. 1939). Statant kolūkio galvijų fermą, Petro Šedžio sodyba nugriauta, o Petras ir Eleonora apgyvendinti buvusioje mokykloje. Sūnus Rimantas dirbo vairuotoju, išgėręs sukėlė avariją (žuvo jauna mergina). Už tai nuteistas kalėjo Tiumenės

¹⁶ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 2748.

¹⁷ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 2940.

¹⁸ *Lietuvių apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 231.

¹⁹ LVIA, f. 392, ap. 5, b. 103, l. 45–46.

²⁰ LVIA, f. R-743, ap. 2, b. 5317, l. 16–32.

sirtyje. Ten vedė ir išaugino dvi dukras – Iriną ir Galiną. Jau miręs. Duktė Jūratė dirbo kolūkyje, ištekėjo už Alfonso Vabolio ir dabar kartu su juo gyvena Raupių kaime. Sūnus Stasys baigė Antaliepės žemės ūkio technikumą, įgijo agronomo specialybę. Paskirtas į Molėtų rajoną, dirbo agronomu, vėliau kolūkio pirmininku. Ten vedė, išaugino sūnų Sigitą bei dukras Liną ir Mildą. Sūnus Jonas dirbo ūkyje traktoristu, vedė Vandą Šeškauskaitę, gavo butą kolūkio aštuonbutyje, vėliau nusipirko Alytaus gamybos namą. Dabar ūkininkauja. Jonas ir Vanda išaugino keturis sūnus: Vidą, Egidijų, Audrį, Giedrį, ir dukrą Loretą. Dauguma jų tebegyvena Alėknose.



Jūratė Šedytė. 1959 m.

Antroji sodyba buvo Veličkos lūšna. Apie 1938–1939 m. Karolina Vabolytė-Veličkienė (gim. 1894) iš savo sesers Onos prisiteisė 3 ha žemės (iš 8 ha) ir su vyru susirentė lūšną. Jos vyras Antanas Velička (gim. 1876), kilęs iš Zarasų apskr. Degučių vls., mėgo girtis, vaizdavo šlėktą ir garsų mūrininką, tik niekas jam rimtesnių darbų nepatikėdavo. Jie augino dukrelę Verutę (gim. 1937), kuri buvo silpnos sveikatos ir pokario metais mirė. 1957 ar 1958 m. Veličkos pardavė savo lūšną ir iškeliavo į senelių namus. Prieš išvykdami surengė balių, į kurią pasikvietė kolūkio valdžią, vaišino konjaku. Baliuje Antanas Velička guodėsi, kad jam nepavykę užvaldyti kaimyno Petro Šedžio sodybos. Petrą pavykę įkisti į lagerį, bet jo šeimos neišvežė... Karolina Vabolytė turėjo mergautinį sūnų Adomą, kuris nacmečiu dirbo policininku ir prisidėjo prie holokausto, nors nuo pažištamų tai ir slėpė. Pokario metais kuri laiką slapstėsi, vėliau gyveno pakeitęs pavardę. Buvo surastas, nuteistas mirti, bet parašęs malonės prašymą liko kalėti, vėliau paleistas. Praėjusio amžiaus 8 dešimtmetyje lankėsi Aleknose pas pažištamus.



Jonas Šedys. 1959 m.

Trečia iš eilės buvo Onos Vabolytės (gim. 1890) sodyba. Joje buvo senojo Aleknų kaimo gryčia ir priešais ją senovinė klėtis. Ona gyveno su dukra Eleonora (gim. 1919). Pastaroji jau kolūkių laikais buvo ištekėjusi už iš kažkur atklydusio Kanopos. Savo vaikų neturėjo – užaugino augintinę, kuri dažnai atvažiuoja aplankyti kapų. Onos Vabolytės sodyba nugriauta statant kolūkio grūdų sandėlį.

Ketvirtoje eilėje – didelė Juozo Aleknos (gim. 1893) sodyba: senovinė dviejų galų kaimo troba (tebestovinti ir dabar), klėtis, dideli tvartai, didelis klojimas, didelė nauja daržinė. Dalis sodybos pastatų nugriauti statant kolūkio grūdų sandėlį. Šeimininkas neaukšto ūgio, bet kresnas, lėtas žmogus. Dešimčia metų jaunesnė žmona Petronėlė, kilusi iš Panemunėlio vls., buvo liekna ir gana žvitrė. Ilgą laiką ji draugavo su kaimynu, o pastarajam pasiūlius baigti santykius, bandė pasikarti. Vyras iš keisto žmonos elgesio įtarė kažką negera ir spėjo laiku nupjauti vadeles, o iškviestas gydytojas ją atgaivino. Už šį poelgį žmonės Petronėlę vadino Pakraila. Šeimoje dar buvo Juozo motina ir brolis Kazys (gim. 1896), laikomas silpnapročiu. Jis dirbo nešvariausių darbų. Neteko girdėti, kad Kazys būtų padaręs kokį kvailą dalyką. Veikiausiai tai buvo lėtos orientacijos nuo vaikystės užguitas žmogelis. Juozo ir Petronėlės šeimoje išaugo sūnūs Henrikas (gim. 1928), Leonas (gim. 1936)

ir duktė Janina (gim. 1929). Sūnus Henrikas ėmė dirbti Júodupėje, vedė, bet vaikų nesusilaukė. Dabar su žmona Gene gyvena Juodupėje. Sūnus Leonas vedė Bronę Baronaite, išvyko, vėliau ilgą laiką gyveno Tauragėje, kur ir mirė. Duktė Janina ištekėjo už Juozo Čeičio iš to paties kaimo. Ji pagimdė sūnų Gediminą ir dukrą. Mirė palyginti jauna. Dabar šioje sodyboje gyvena Janinos anūkas – Gedimino sūnus – su seneliais iš motinos pusės.

Penkta iš eilės – Jokūbo Vabolio (gim. 1885) sodyba. Ji irgi iš senojo Aleknu kaimo ir tebestovi iki šiol. Jokūbas buvo geras batsiuovys. Žmona Stefanija (gim. 1891) kilusi iš Latvijos. Jokūbas ir Stefanija užaugino sūnų Osvaldą ir dukterį. Duktė tuo metu jau buvo ištekėjusi už Juknos (kažkur Obelių link). Sūnus Osvaldas tarnavo Lietuvos kariuomenėje ir pasiliko liktiniu. 1941 m. kartu su kitais kariais traukėsi į Sajungos gilumą, vėliau tarnavo 16-ojoje lietuviškoje divizijoje. Dažnai buvo siunčiamas į Gorkio (dabar Nižnij Novgorodas) ginklų fabriką dėl amunicijos tiekimo. Ten vedė rusę, su kuria ir grįžo po karo. Buvo paskirtas Rokiškio pramkombinato direktoriumi. Metė parsivežtą žmoną ir vedė Bronę Guzaitę iš Stōniškio. Už išeikvojimus atleistas, suimtas, nuteistas. Vėliau dirbo Kaišiadorių rajono „Pravenos“ kolūkio pirmininku, ūkvedžiu bei kitus darbus Kaune, kur ir mirė. Jokūbui Vaboliui pokario metais mirus, susilpnėjęs Stefanijos sveikatai, XX a. septintajame dešimtmetyje ją pasiėmė vaikai, o sodybą pardavė Dovydenams.

Paskutinė dešinėje kelio pusėje – besikurianti Jono Čeičio sodyba: buvo pastatytas molinis tvartas su pridurta daržine, pirtis, laikinai paversta gyvenamąja patalpa, išlieti būsimo gyvenamojo namo pamatai, pasodinta būsimo sodo užuovėja – eglaičių juosta. Jonas Čeicys (gim. 1904), Raišelių kaimo ūkininko sūnus, stambus storas vyras, ilgą laiką draugavo su kaimyne Petronėle. Šių santykių nemetė ir vedęs. Jo žmona Ona (gim. 1907), kilusi iš Šakių apskr. Paežerių vls., mandagi ir nuoširdi moteris, neapsikentusi dėl vyro neištikimybės, pasisodinus ant dviračio bagažinės dvejų metų dukrytę Teresę, išvažiavo – pabėgo į savo tėviškę. Jonas, neradęs žmonos ir dukros, metė ūkį ir išvyko ją ieškoti. Ūkį giminaičiai (tėvas, broliai) nuomojo pusininkams.

Kitoje kelio pusėje šiauriausia (artimiausia Raupių kaimui) buvo Jono Šutpetrio sodyba. Tai buvo stambiausias Aleknu kaimo ūkis, turėjęs 23 ha žemės. Žemė taip pat geriausia – vyravo derlingi priemoliai. Jonas (gim. 1883 m.) su žmona Eleonora (gim. 1894) išaugino šešias dukteris: Bronę, Ireną (gim. 1925), Emiliją (gim. 1926), Eleną (gim. 1929), Gėnę (gim. 1930) ir Pauliną (gim. 1932). Visas dukras Šutpetriai leido į mokslus, tik Emiliją pasiliko namie – ruošė į užkurnes, tikėdamiesi jai palikti ūkį. Susikūrus kolūkiui Emiliją išsiuntė į sąskaitininkų kursus ir ji liko mieste. Mat mokėjo siūti – įsidarbino siuvykloje. Kartu dar gyveno Jono sesuo Anelė (gim. 1880) ir jų motina Anelė (gim. 1846), mirusi 1943 m. pavasarį. Vyresnioji duktė Bronė gyveno Kaune, ištekėjo už Lietuvos žemės ūkio akademijos dėstytojo. Mirus tėvams į namus grįžo duktė Elena su vyru agronomu Stasiu Kudzinsku (gim. 1927). Elena dirbo Aleknu mokyklos mokytoja, o Stasys – Ōnuškio tarybinio ūkio Aleknu skyriaus valdytoju. Elena mirė, ūkį tvarko likęs žentas.

Kiek į pietryčius, tos pačios kalvos viršūnėje, – Juozo Čeičio (gim. 1880) sodyba. Pirmojo pasaulinio karo metais Juozas turėjo krautuvėlę, todėl ir vėliau žmonės jį vadino Kromniku. Juozas su žmona Ona (gim. 1885) išaugino tris dukras: Pauliną



(gim. 1909), Valentina (gim. 1920), Juzefą (gim. 1922), ir du sūnus: Joną (gim. 1911) ir Vytautą (gim. 1930). Vyriausioji duktė Paulina visą gyvenimą dirbo mokytoja: iš pradžių įvairiose Rokiškio apskrities mokyklose, vėliau, ištekėjusi, Šiaulių apskrityje, daugiausia Linkuvoje. Kita duktė Valentina taip pat dirbo mokytoja. Ji ištekėjo už Juozo Jurevičiaus, Juodupės progimnazijos direktoriaus. Jau mirusi. Trečioji duktė – Juzefa Čeičytė – garsi teatro dailininkė, poetė. Sūnus Jonas buvo partizanas, žuvo 1945 m. sausio 9 d. Remeikių kaime. Tėvai ir brolis Vytautas, Juodupės progimnazijos mokinys, 1948 m. ištremti į Sibirą (žr. tremtinių sąrašą). Jų name buvo kolūkio kontora, gyveno kolūkio pirmininkai – Ulezko, vėliau Grockis. Čeičiams grįžus iš tremties, jiems buvo leista apsigyventi nedideliame savo namų kambarėlyje. Sūnus Vytautas vedė Aleknų mokyklos mokytoją Janiną Žindulytę iš Stonišio. Vėliau su ja persikėlė į Obeliūs, ten žuvo motociklo avarijoje. Atgimimo metais sodybą ir žemę atsiėmė Paulinos sūnus Rimantas Dienys.

Pietvakariniame tos pačios kalvos šlaite – Antano Ramanausko (gim. 1875) sodyba. Jis daugelį metų buvo Armonių eigulys. Išleistas į pensiją praėjusio amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje, atsikėlė į Aleknàs, į svainės Onos Čeičienės (gim. 1875) ūkį. Antanas su žmona Agota (gim. 1888) išaugino du sūnus: Joną (gim. 1922) ir Vladą (gim. 1927). Jonas, baigęs gimnazijos 3 klases, surašymo metu dirbo Juodupės fabrike sąskaitininku. 1944 m. tarnavo Vietinės rinktinės Jūžintų kuopoje. Po

Prie Marytės Melnikaitės kolūkio kontoros. Sėdi (iš kairės): kalvis Pranas Šedys, agronomas Aloyzas Maluiška, kolūkio pirmininkas N. Ulezko, brigadininkai Balys Strižka ir Alfonsas Minkevičius; stovi: buhalteris Juozas Gaidys, vairuotojas Algis Šinkūnas, grįžę iš tremties namo savininkai Juozas Čeičys ir Ona Čeičienė, Ulezkienė, sąskaitininkas Jonas Šedys; tarp suaugusiųjų – Ulezkų vaikai. 1958 m.



karo įsidarbino valstybiniame banke, vakarais mokėsi, kilo karjeros laiptais, dirbo valstybinio banko Tauragės skyriaus valdytoju. Ten ir mirė. Sūnus Vladas baigė gimnaziją, dirbo tarnautoju įvairiose vietose. Tėvams mirus sūnūs sodybą pardavė Petruui Milakniui iš Čeičių. Daug vėliau, jau po Atgimimo, mirus Petruui ir Bronei Milakniams, sodybą nusipirko Valentinos Čeičytės-Jurevičienės šeimos nariai, kurie čia atvyksta vasarą.

*Aleknuų kaimo
vaizdelis. 1943 m.
J. Alekno nuotr.*

Dar toliau į pietvakarius, prie pievų – Prano Alekno (gim. 1860), mirusio pokaryje, sodyba. Čia išaugo keturi sūnūs: Jonas, Jokūbas (gim. 1904), Petras (gim. 1906) ir Antanas (gim. 1923). Apie Joną rašoma šios knygos „Ižymiųjų kraštiečių“ skyriuje. Galima pridurti, kad nepaisant aukšto tais laikais išsimokslinimo, jis buvo labai paprastas ir nuoširdus žmogus. Basas, pasiraitojęs kelnes, braidė po pievas gaudydamas drugelius ir laumžirgius. Kiekvienam sutiktam, ar tai būtų senas, ar mažas, jis surasdavo gerą žodį. Pagyvenusias moteris jis vadino dėdinytėmis, tetulytėmis, vidutinio amžiaus ir jaunesnes – martelėmis, pagyvenusius vyrus – dėdėmis, bendraamžius ir jaunesnius – vardais, vaikus – mažybinėmis vardų formomis. Mėgo fotografuoti kaimo žmones – ir mano dvi pirmosios vaikystės nuotraukos – jo padarytos, žmonės jį labai mylėjo, laikė didžiausiu autoritetu. Vilniuje ir dabar gyvena Jono Alekno vaikų – Rimvydo Alekno ir Nijolės Auksės Joanos Aleknaitės-Basiokienės – šeimos. Kitas Prano sūnus Jokūbas mokėsi Rokiškio gimnazijoje, kur baigė 6 klases. Apie 1930 m. išvyko į Kauną, pradėjo dirbti kriminalinėje policijoje. (Kriminalinė policija tiek tarpukario Lietuvoje, tiek nacmečiu priklausė saugumo departamentui.) Kriminalinėje policijoje jis dirbo tiek 1940–1941 m., tiek ir nacių okupacijos metais. 1944-aisiais su žmona ir dukra pasitraukė į Vakarų, galutinai įsikūrė Čikagoje. Po Stalino mirties pagerėjus tarptautiniams santykiams, pradėjo susirašinėti su brolio Petro šeima, stengėsi jai padėti siųsdamas siuntinius. Čikagoje Jokūbas ir mirė. 1944 m. šią sodybą sudegino raudonieji partizanai (apie tai plačiau straipsnyje apie genocidus). Sūnus Petras perėmė tėvo ūkį, vedė to paties kaimo merginą Albiną Čeičytę. Pokaryje buvo suimtas, kalinamas. Grįžęs iš lagerio dirbo kolūkyje, atstatė



*Albina Alekniėnė
ir Petras Alekna
su dukromis*

sodybą. Prieš mirtį kelerius metus sunkiai sirgo. Jauniausias sūnus Antanas po karo tarnavo armijoje, vėliau pradėjo dirbti MTS ir į Aleknas nebesugrįžo. Mirė nuo širdies smūgio bažnyčioje laidojant brolio žmoną Albina. Petro ir Albinos šeimoje išaugo 3 dukros. Vyriausioji, Bronė, ištekėjo už Alberto Juodelio iš Čeičių kaimo ir gyveno tėvų namuose. Vyru mirus ji ir sūnus Tadas ir dabar ten tebegyvena.

Dar įpiečiau, ant kitos kalvos, tarp jaunų pušaičių buvo Jurgio Varno sodyba. Ant šios kalvos šiaurvakarinės atšakos kai kuriais metais degintas Joninių laužas. Jurgis Varnas (gim. 1888) į Aleknas atėjo užkuriom – vedė Teklę Vabolytę (gim. 1891 m.). Jis mėgo „čigonauti“, sugebėdavo vienas vaidinti kelis vaidmenis: keliaujantį prekeivį, gervę, mešką, daktarą, muzikantą... Jurgis ir Teklė užaugino 4 sūnus: Antaną (gim. 1923), Joną (gim. 1924), Juozą (gim. 1925), Valentina (gim. 1927), ir dukterį Aldoną (gim. 1931). Antanas iš ginotiškio Vlodo Bulavo išmoko siūti, po karo apsigyveno Rokiškyje, dirbo pramkombinato siuvykloje.

Rokiškyje sukūrė šeimą ir gyveno iki mirties. Jonas dirbo įvairius darbus, buvo klubo-skaityklos vedėjas, vėliau išvyko dirbti į MTS. Ten vedė ir įsikūrė kaime netoli Rokiškio, kur ir praleido likusį gyvenimą. Sūnus Juozas nacmečiu Rokiškyje lankė vairuotojų kursų, vėliau išvyko dirbti į Kauną. Artėjant frontui buvo kuriam laikui grįžęs į tėviškę, pokariu vėl išvyko į Kauną, ten vedė ir po kelerių metų mirė. Duktė Aldona baigė Rokiškio gimnaziją, vėliau gyveno ir dirbo Alytuje, ten ištekėjo. Namuose liko sūnus Valentinas. Jis vedė Elvyrą Lapinskaitę iš Aukštakalnių kaimo (prie Kamajų). Jų sūnus Juliukas, būdamas kelerių metų, su dviem bendraamžiais žaidė tos kalvos vakarinėje dalyje bu-

*Siuvėjai Antanas
Varnas (dešinėje)
ir Vladas Bulovas.
1944 m.*





Žvyrduobė Baltojo kalno šlaite – trijų vaikų žūtis vieta

vusioje žvyrduobėje. Nugriuvus žvyrduobės šlaitui visi trys vaikai žuvo. Duktė Laimutė Panevėžyje baigė medicinos seserų mokyklą ir liko ten dirbti. Mirus Valentinui, jo žmona ilgą laiką gyveno sodyboje viena, bet mirė ir ji. Mirus motinai, duktė sodybą pardavė.

Pietiniame šios kalvos gale – Prano Šedžio sodyba. Pas jį surašymo metais gyveno jo motina Karolina Povilavičiūtė-Šedienė (gim. 1862). Jos vyras Aleksandras (gim. 1862) mirė 1930 m. Aleksandro ir Karolinos šeimoje užaugo du sūnūs: Pranas (gim. 1894) ir Jonas (gim. 1898), bei duktė Angelė (gim. 1891). Dar trys jų vaikai mirė jauni arba maži: Adelė (1893–1911), Juozas (1901–1902) ir Emilija (1907–1908). Duktė Angelė ištekėjo už Juozo Raupio į Skuomantų kaimą. Juozas ir Angelė užaugino du sūnus: Povilą ir Petrą. Aleksandras testamentu prieš mirtį įpareigojo sūnus, kuriems paliko žemę, išlaikyti motiną iki gyvos galvos: vienus metus – vienas, kitus – kitas. Karolina Šedienė mirė 1947 m. Pranas Šedys vedė to paties kaimo vienmetę Anelę Vabolytę. Pranas ir Anelė išaugino du sūnus: Bronių (gim. 1920) ir Povilą (gim. 1923). Dar vienas jų sūnus Vytautas mirė būdamas kūdikis (1930). Pranas buvo ne tik ūkininkas, bet ir kalvis, kubilius bei aistringas medžiotojas. Bronius 1943 m. vedė Moniką Povilavičiūtę iš Ginotų kaimo. Jų gyvenimas nesusiklostė ir kaimo muzikantai savo dainuškose šaipėsi:

*Vienas bernelis vedė sau žmoną,
Bet pasirodė – vyriško stono...*

Tik šaipėsi be pagrindo – Monika buvo daili, liekna mergina, be jokių dvilyčio asmens (hermafrodito) požymių. Kas kita psichikos ypatumai: Monika buvo išsilylėjusi Moniką Osipovaitę iš Gaidžgalės kaimo – kitaip sakant, ji buvo lesbietė. Bet to meto kaimo žmonės tokių dalykų dar nesuprato. Vėliau, berods, po dešimtmečio, Bronius vedė Aldoną Baronaite, su kuria susilaukė dviejų sūnų: Antano ir Vlado. Vladas, būdamas mažametis, žuvo žvyrduobėje kartu su Varnų Juliuku. Prasidėjus nesutarimams šeimoje, Aldona išvežė Bronių į Utenos psichiatrinę ligoninę, kur jis



neaiškiais aplinkybėmis mirė. Broniui mirus Aldona su sūnumi Antanu išvyko į Panevėžį. Povilas vedė siuvėją Moniką Stelionytę iš Didsodės. Jų šeimoje gimė ir užaugo dvi dukros: Vida ir Violeta. Povilo ir Monikos gyvenimas irgi klostėsi prastai: tai jie išsiskirdavo, tai vėl susieidavo. Monika jau mirusi, o Povilą tėvo namuose karšina anūkė Iveta su vyru Audriu Šedžiu.

*Aleknų kaimė
vežami javai.*

*Matyti J. Varno
ir P. Šedžio sodybų
medžiai. 1943 m.
J. Alekno nuotr.*

Pietiniame kaimo gale, netoli valstybinio miško, sodybą pasistatė Ignatas Čeičys (gim. 1870). Sodybą nuo vieškelio skyrė ir tebeskiria siaura nuosavo miško juosta. Ignatas vedė Salomėją Lingytę (gim. 1891) iš Raišių kaimo. Ignoto ir Salomėjos šeimoje išaugo dvi dukterys: Albina (gim. 1919) ir Liucija (gim. 1925), ir keturi sūnūs: Juozas (gim. 1921), Kazys (gim. 1923), Antanas (gim. 1928) ir Jonas (gim. 1933). Albina ištekėjo už Petro Alekno (apie tai jau rašyta). Juozas vedė Janiną Aleknaite ir sulaukė sūnaus Gedimino ir dukros. Žmonai mirus, vedė antrą kartą. Tiek Juozas, tiek jo antroji žmona Paulina jau mirė. Kazys vedė vieno iš Juodupės kankinių našlę ir apsigyveno Juodupėje. (Knygoje spausdinami Kazio prisiminimai.) Liucija buvo gera audėja, mezgėja, dirbo kolūkyje. Ji visą laiką gyveno ir tebegyvena tėvų namuose. Antanas ėmė dirbti prekyboje – įvairiose parduotuvėse. Jis vedė Palmyrą Vasiliauskaitę ir apsigyveno Juodupėje, šalia brolio Kazio. Ten jų šeima ir dabar tebegyvena. Sūnus Jonas liko tėvų namuose. Jis vedė bibliotekos vedėją Ireną Velykaitę, su kuria susilaukė trijų dukterų. Jonas ilgą laiką dirbo kolūkio sandėlininku. Jis pasižymėjo kaip geras aludaris. Jau miręs. Jo dukros irgi gyvena kitur: viena Vilniuje, kita Rokiškyje. Senojo Ignoto statytoje sodyboje gyvena duktė Liucija ir jauniausio sūnaus našlė Irena.

Tarp Ignoto Čeičio sodybos ir mokyklos iškirsto miško plote savo sodybą įkūrė Jonas Šedys. Jis 1926 m. vedė Gėdiškių kaimo (prie Lūkštų) grytelninko dukrą Anastaziją Savickaitę (gim. 1909). Jonas vasarą kasė griovius (net vadintas Rava-kapu), žiemą kirsdavo mišką. 1934 m. pabaigoje seniūnijos mažažemių balsais išrinktas Čeičių seniūnijos seniūnu. Šias pareigas ėjo iki 1944 m. balandžio mėnesio

(per tris valdžias!). Tik po 1941 m. birželio 14-osios trėmimų dvi savaites slapstėsi – kaip vėliau mėgo juokauti: „*Po tokių įvykių pravartu paatostogauti miške*“. Galutinai šių pareigų atsisakė 1944 m. pavasarį naciams primygtinai reikalaujant duoti žmonių darbams Vokietijoje. Vėliau kolūkyje daug metų rinktas revizijos komisijos pirmininku. Jono ir Anastazijos šeimoje užaugo trys vaikai – dvi dukros: Genovaitė (gim. 1929) ir Irena (gim. 1944), bei sūnus Jonas (gim. 1934) – šio straipsnio autorius. Genovaitė, baigusi Rokiškio mergaičių gimnaziją, pasirinko mokytojos kelią. Ji dirbo mokytoja Žarėnuose–Latveliuose (Šiaulių r.), Aleksandravėlėje, Ragėliuose, Vyžeičiuose. Bedirbdama neakivaizdiniu būdu baigė Šiaulių pedagoginį institutą. Išteikėjo už Alberto Tauterio, pagimdė du sūnus – Donatą ir Tautvydą. Su vyru pasistatė namą Rokiškyje, kur ir mirė. Irena baigė Antalieptės žemės ūkio technikumą ir paskirta į Zarasų r. Sadūnų kolūkį. Ten ištekėjo už Rimvydo Maskoliūno, su kuriuo išaugino dukterį Vitą ir sūnus Visvaldą ir Dalių. Iširus kolūkiui, su vyru ūkininkauja vyro tėvų žemėje. 1980 m. mirus Jonui Šedžiui, jo žmona sodybą pardavė Broniui Kanopai iš Kalnėlių.

Mokykloje surašymo metu gyveno mokytoja Marytė Navikaitė ir sargė Anelė Savickienė (gim. 1880) su dukra Juzefa (gim. 1925), fabriko „Nemunas“ darbininke. Sargės sūnus Julius Savickas (gim. 1921) bernavo Raupių kaime pas Joną Deksnį. Vėliau Julius slapstėsi nuo kariuomenės ir žuvo 1945 m. sausio 9 d. siaučiant NKVD ekspedicijai. Julija Savickaitė dabar gyvena Juodupėje.

Prie mokyklos sklypo šiaurvakarinio kampo buvo Kazio Vabolio (gim. 1897) sodyba, nelabai tvarkinga, plika. Augo tik vienas mergaičių pasodintas šermukšnis. Pirmoji Kazio žmona pagimdė dvi dukras: Gėnę (1930) ir Valę (1932), ir netrukus mirė. Kazys vedė antrą kartą Karoliną Gaidytę (gim. 1904) iš Gaidžgalės. Ši pagimdė sūnų Joną (1939). Pamatė našlaičių nemėgo – jas nuolat siuntė į Latviją gyvulių ganyti. Paaugusios pradėjo dirbti „Nemuno“ fabrike. Gėnė ištekėjo už Vytauto Minkevičiaus iš Lazdynišio. Dabar tiek Minkevičių šeima, tiek Valė Vabolytė gyvena Juodupėje. Sūnus Jonas baigė Juodupės vidurinę mokyklą, išvyko toliau mokytis į Vilnių, ten ir dabar gyvena. Tėvams mirus, sodyba nugriauta.

Už mokyklos keliu paėjus 150–200 metrų buvo dar viena sodyba: senovinė dviejų galų gryčia, ilgas pastatas – po vienu stogu daržinė, tvartas, klojimas ir kiek atokiau, slėnyje prie nedidelės kūdros – pirtis. Joje gyveno našlė Ona Vabolienė (gim.



Nastė ir Jonas Šedžiai; tarp jų – dukterė Irena; už jų – dukterė Gėnė ir sūnus Jonas. 1953 m.

1875), vadinama Birgeliene (mat jos vyras Pirmojo pasaulinio karo metais buvo seniūnas). Viena dukrą ji išleido už pasienio policininko Klipčiaus. Kitai dukrai – Anelijai (gim. 1905) – paėmė užkurį Viktorą Šinkūną (gim. 1905) iš Panemunėlio vls. Santuokinio gyvenimo pradžioje jie susilaukė sūnaus Algio (gim. 1937). Žentas Viktoras sirgo epilepsija, todėl tiek uošvė, tiek žmona jį niekino. Jis beveik visada buvo alkanas, vaikščiojo apiplyšęs. Jį dažnai maitino ir rengė gailestingos kaimynės. 1943 m. prieš pat Jonines nešdamas į pirtį vandenį Viktoras priepuolio metu įkrito į kūdrą ir prigėrė. Anelė dar gyvam vyrui esant pasižymėjo palaidu elgesiu,



Algis Šinkūnas.

vėliau dar labiau, tad gavo atitinkamą pravardę – Jebcė. Sūnui 1958 m. Algiui užaugus neleido parvesti marčios, tad jis išėjo gyventi pas žmoną: Algis vedė Aldoną Raupytę. Sodyba, neturėdama šeimnininko, puvo, linko, kol galutinai sugriuvo. Algis Šinkūnas dirbo ūkyje vairuotoju, buvo aktyvus visuomenininkas, stengėsi visiems žmonėms padėti, dažnai pamiršdavo savuosius reikalus. Galima tik stebėtis, kad iš niekieno neauklėto vaiko išaugo toks nuoširdus geraširdis žmogus. Mirė nuo infarkto vairuodamas mašiną Raišių kaime.

Alekų kaimo gyventojų skaičius ir dabar toks pat, kaip ir 1923 ir 1942 metais. Tačiau tarp beveik 90-ties gyventojų belikę vos 11 senųjų kaimo gyventojų tiesioginių ainių. Prie jų dar galima pridėti 4 marčias, 1 žentą ir 2 žentų sūnus. O tai vos penktadalis visų gyventojų – tad ką kalbėti apie kaimo tradicijų išlaikymą. Nebeliko kaimo Alekų šeimų – anksčiau labai gausios giminės, davusios kaimui vardą ir veikiausiai jį įkūrusios. Nuo seno čia gyveno gausios Čeičių šeimos –

Alekų kaimo vaizdelis. 1943 m.

J. Alekno nuotr.



dabar gi beliko vienas Arūnas. Du amžius čia gyveno nemažai Vabolių šeimų – neliko ir jų. Dabar seniausia Šedžių giminė, čia apsigyvenusi XIX a. antrajame dešimtmetyje. Tiesa, į Aleknas persikėlė kai kurie aplinkinių išnykusių kaimų gyventojai. Tarp dabartinių kaimo gyventojų dar 19 šio krašto autochtonų bei 10 su jais susijusių asmenų (marčių, žentų ir jų ainių). Sudėjus visas šias grupes pasirodo, kad daugiau kaip pusė – vietiniai gyventojai. Tai nuteikia viltingai – leidžia tikėti, kad šio krašto dvasia neišblės.

Čeičių kaimas

Kaimo pavadinimas kilęs nuo čia gausiai gyvenusių Čeičių šeimų. Aprašydami XVIII a. metrikų knygų įrašus to amžiaus viduryje, minėjome Adomo, Baltraus, Jokūbo, Jono, Jurgio ir Kazimiero Čeičių šeimas. Ukmergės apskrities dvarų 1811 m. revizijos duomenimis²¹, Rokiškio dvaro Aknystos palivarko Čeičių kaime nurodyti 5 ūkiai:

I. Adomas Raupys, Jurgio s., gim. 1769, jo sūnus Jurgis, gim. 1799, brolis Jonas Raupys, Jurgio s., gim. 1780, jo sūnus Jurgis, gim. 1809.

II. Jokūbas Raupys, Jurgio s., gim. 1785, jo sūnus Antanas, gim. 1809.

III. Jonas Čeičys, Jokūbo s., gim. 1755, jo sūnūs: Kazimieras, gim. 1782 (išvykęs į Liobių k.), Jonas, gim. 1787, Jurgis, gim. 1791, Jokūbas, gim. 1793, Mykolas, gim. 1794; Antanas Čeičys, Jono s., gim. 1765, jo sūnus Kazimieras, gim. 1791, ir Adomas, gim. 1793. Antano Čeičio šeima persikėlė į Mažučių k.

IV. Jurgis Čeičys, Kazio s., gim. 1755, jo broliai: Jokūbas, gim. 1783, Stanislovas, gim. 1784 (išvykęs į Raupių k.), Jonas, gim. 1787, ir Ignas, gim. 1789; tėvas Kazys Čeičys, gim. 1745, miręs 1810.

V. Motiejus Čeičys, Kazio s., gim. 1770, jo broliai: Justinas, gim. 1780 (išvykęs į Riukų k.), Petras, gim. 1782, Andrius, gim. 1791, miręs 1801; Petras Milaknis, gim. 1790, atvykęs iš Armonių.

Papildomai (po ūkių) nurodytas laisvasis Jokūbas Riuka, Stanislovo s., gim. 1765 m.

Aknystos koplyčios ir filijos metrikų knygose²² Čeičių kaime nurodyta kur kas daugiau šeimų ir asmenų. Daugiausia kartų minėta Veržių šeima. Tai Adomas Veržė, 50 m., miręs 1805 08 06, ir Marija Veržytė, mirusi 1803 04 06. Martyno Veržės ir Margaritos Verslovaitės šeimoje krikštyti 5 vaikai: Agota (1802 03 20), Elžbieta (1803 05 30), Marija (1805 06 08), Ona (1808 03 17) ir Andrius (1810 02 25). Įdomu, kad 1805 m. Martynas Veržė užrašytas Bakševičiumi, o nuo 1808 m. – Baškevičiumi. Net čia bandyta lenkinti pavardes. Dukters Elžbietos krikštatėvis – Petras Veržė. Ne kartą minėta ir Užkurėnų šeima: 1796 01 14 Agota Užkurėnaitė ištekėjo už Jono Kryvono, 1802 04 23 krikštytas jų sūnus Jurgis. 1804 11 03 Ievą Užkurėnaitę vedė Adomas Savickas, svotas

²¹ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 326, l. 57.

²² LVIA, f. 1304, ap. 1, b. 4, 5; f. 669, ap. 1, b. 178.

Antanas Užkurėnas. Krikštyti: 1804 02 24 Motiejaus Užkurėno ir Agotos Šadeikytės dukra Kristina, 1809 07 23 Motiejaus Užkurėno ir Agotos Nitaitės sūnus Jokūbas. 1815 12 19 palaidota Užkurėnienė. Dar paminėti: 1809 05 16 Jonas Vabolis vedė Oną Čeičytę. Krikštyti: 1802 05 01 Juozo Vabolio ir Marijos Mikėnaitės sūnus Stanislovas, 1802 07 01 Antano Grendos ir Marijos Leimantaitės sūnus Jokūbas, 1804 07 20 Jono Vabolio ir Marijos Raupytės duktė Ona, 1813 11 07 Juozo Kunicko ir Nastės Kavaliauskaitės sūnus Jonas, 1817 03 20 Martyno Kavaliausko ir Kristinos Sabanskos duktė Ieva, 1819 09 21 Petro Milaknio ir Onos Čeičytės duktė Sofija. Palaidoti: 1801 08 20 Kristina Pipinienė, 60 m., 1803 02 07 Elžbieta Kastėnienė, 70 m., 1805 04 05 Jonas Kryvas, 36 m., 1807 09 02 Jurgis Kalnelis, 15 m., 1807 09 08 Ona Kalnelytė, 2 m., 1809 11 15 Martynas Mikalevičius, 46 m., 1817 01 25 Marija Dubaitė, 29 m.

Rokiškio dvaro Aknystos palivarko inventoriuose užfiksuoti kai kurie pasikeitimai ūkiuose: 1816 m. Motiejų Čeičių pakeitė Petras Čeičys²³, 1822 m. Adomą Raupį – Jurgis Raupys, Petrą Čeičių – Jokūbas Čeičys²⁴. 1825 m. inventoriuje²⁵ surašytos valstiečių šeimos:

I. Jurgis Raupys, 27 m., žmona Barbora, 21 m., sūnus Benediktas, 5 m., duktė Marija, 0,5 m.; brolis Pranas, 6 m.; seserys: Marija, 15 m., Uršulė, 8 m., Domicelė, 5 m.; seserėnas Mykolas Čeičys, 35 m., jo žmona Agota, 20 m., sūnus Adomas, 0,5 m., duktė Ona, 3 m., augintinis Pranas Nita, 17 m.

II. Jokūbas Raupys, 45 m., žmona Agota, 28 m., sūnūs: Antanas, 15 m., Juozas, 10 m., Adomas, 3 m.; dukros: Ieva, 4 m., Uršulė, 2 m., Barbora, 0,5 m.; augintinis Stanislovas Čeičys, 20 m.; tarnaitė Kotryna Šulinska.

III. Jonas Čeičys, 35 m., žmona Elžbieta, 32 m., sūnūs: Kazys, 5 m., Pranas, 3 m., duktė Ona, 0,5 m.; brolis Jokūbas, 25 m., jo žmona Elžbieta, 21 m.; tarnaitė Elžbieta Rukaitė, 70 m.; samdinys Krišius Buikis, 23 m., jo žmona Darata, 20 m., sūnus Martynas, 3 m., duktė Ona, 1 m.

IV. Jurgis Čeičys, 47 m., žmona Agota, 35 m., sūnūs: Kazys, 13 m., Pranas, 0,5 m., duktė Sofija, 8 m.; brolis Ignas, 32 m., jo žmona Ona, 25 m., sūnus Jurgis, 0,5 m.; dukros: Ieva, 6 m., Agota, 4 m.; samdinys Jurgis Šteinys, 30 m., jo žmona Ona, 25 m., sūnus Juozas, 3 m., duktė Darata, 0,5 m.

V. Petras Milaknis, 29 m., žmona Ona, 25 m., sūnūs: Justinas, 7 m., Pranas, 2 m., duktė Sofija, 4 m.; samdinys Petras Čeičys, 47 m., jo žmona Elžbieta, 31 m., duktė Agota, 6 m.; tarnaitė Ona Šulinska; kampininkas Laurynas Turkevičius, 50 m., jo žmona Marija, 50 m., duktė Marija, 4 m.

1831 m. Jokūbą Raupį pakeitė Antanas Raupys²⁶. Nurodyti dar samdiniai: Jokūbas Lazdonas, Kristupas Šimkūnas, Jurgis Kryvas.

²³ RKM, 4001, l. 219.

²⁴ RKM, 4021, l. 721.

²⁵ RKM, 4035, l. 55.

²⁶ RKM, 4021, l. 721.

Ukmergės apskrities dvarų 1834 m. revizijos duomenyse²⁷ Čeičių kaime nurodyti 5 ūkiai:

I. Adomas Raupys, Jurgio s., gim. 1769, miręs 1817, jo žmona Marija, gim. 1779, Jurgis Raupys, Adomo s., gim. 1799, jo žmona Barbora, gim. 1800, sūnūs: Benediktas, gim. 1821, Petras, gim. 1827, Juozapas, gim. 1828, dukros: Marija, gim. 1823, Juzefa, gim. 1828; Pranas Raupys, Adomo s., gim. 1818, Darata Raupytė, Adomo d., gim. 1916; Antanas Nitas, gim. 1800, paimtas į rekrūtus 1820, Pranas Nitas, gim. 1806, paimtas į rekrūtus 1828.

II. Jokūbas Raupys, Jurgio s., gim. 1785, miręs 1825, jo žmona Agota, gim. 1787, sūnūs: Antanas, gim. 1809, Juozas, gim. 1817, Adomas, gim. 1822, Kostas, gim. 1825; dukros Raupytės: Ieva, gim. 1818, Uršulė, gim. 1822, Barbora, gim. 1826; samdinys Kristupas Šinkūnas, Kazio s., gim. 1808, jo žmona Ona, gim. 1809, sūnus Petras, gim. 1833, duktė Sofija, gim. 1831.

III. Jonas Čeičys, Jokūbo s., gim. 1787, žmona Elžbieta, gim. 1797; sūnūs: Kazimieras, gim. 1818, Jokūbas, gim. 1822, Pranas, gim. 1823, Adomas, gim. 1825; dukros: Ona, gim. 1824, Agota, gim. 1827, Marija, gim. 1829; brolis Kazys Čeičys, Jokūbo s., gim. 1782, jo žmona Elžbieta, gim. 1793; brolis Mykolas Čeičys, Jokūbo s., gim. 1794, jo žmona Agota, gim. 1804; sūnūs: Adomas, gim. 1822, Pranas, gim. 1831, Stanislovas, gim. 1833; dukros: Marija, gim. 1820, Agota, gim. 1824, Ieva, gim. 1824, Domicelė, gim. 1830; tarnaitė Konstancija Šulinska, gim. 1805.

IV. Jurgis Čeičys, Kazio s., gim. 1775, žmona Agota, gim. 1792, sūnūs: Kazys, gim. 1817, Pranas, gim. 1825, dukros: Sofija, gim. 1814, Barbora, gim. 1828; brolis Ignas Čeičys, Kazio s., gim. 1789, žmona Ona, gim. 1799, sūnūs: Jurgis, gim. 1825, Kazys, gim. 1828, Pranas, gim. 1833, dukros: Ieva, gim. 1822, Agota, gim. 1824, Marija, gim. 1829; išlaikytinė Kunigunda Aleknienė, gim. 1784.

V. Petras Milaknis, Juozo s., gim. 1790, žmona Ona, gim. 1799, sūnūs: Jonas, gim. 1825, Pranas, gim. 1827, dukros: Sofija, gim. 1822, Marija, gim. 1828; samdinys Jurgis Kryvas, gim. 1813, jo žmona Ona, gim. 1809, sūnūs: Jonas, gim. 1831, Jokūbas, gim. 1833; motina Marija Kryvienė, gim. 1779; tarnaitė Ona Šulinska, gim. 1809; Jokūbas Turkevičius, Lauryno s., gim. 1818, jo sesuo Marija, gim. 1824.

Aknystos dvaro skirstymo plane Čeičių kaimui skirta 162 dešimtinės 2 121 sieksnis žemės²⁸.

Kaimas išskirstytas į vienkiemius 1914 m., paskirstyta 203 ha žemės²⁹. 1923 m. kaime buvo 16 ūkių, gyveno 98 žmonės³⁰.

1942 m. gyventojų surašymo duomenimis³¹, Čeičių kaime gyveno 15 šeimų, tarp jų net penkios Raupių šeimos. Šiauriniame kaimo gale gyveno Prano Juozo Raupio (gim. 1887) šeima, 1941 m.

²⁷ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 347.

²⁸ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 2940.

²⁹ LVIA, f. 638, ap. 1, b. 99, l. 455.

³⁰ *Lietuvių apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 232.

³¹ LVIA, f. R-743, ap. 2, b. 5317, l. 1–15.

ištremta. Pats Pranas Juozas buvo atskirtas nuo šeimos, nuvežtas į Rešiotų lagerį Krasnojarsko krašte, kur 1942 m. kovo 25 d. mirė. Žmona Eleonora Skruodytė (gim. 1906) ir sūnus Antanas (gim. 1932) ištremti į Altajaus kraštą (iš pradžių į Kontošina, nuo 1950 m. – į Malachovą, nuo 1953 m. – į Barnaulą), 1957 m. paleisti, bet į Lietuvą negrįžo. Karo metais namus globojo brolis Kazys (gim. 1891), grįžęs iš miesto. Pokario metais tuose namuose gyveno Alfonsas Minkevičius su motina ir seserimis iš Raupių k. Gyveno, kol 1957 m. pasistatė namą kolūkio gyvenvietėje, buvusio Levaniškio vienkiemio žemėje.

Kiek piečiau stovėjo Jokūbo Raupio (gim. 1902) sodyba. Jokūbas ne tik ūkininkavo, ilgą laiką jis dirbo ir Aleknų pieno separavimo punkto vedėju, vėliau buvo ir kolūkio bitininkas. Jokūbo ir jo žmonos Marijos (gim. 1912) išaugo trys vaikai: sūnūs Vytautas (gim. 1933) ir Jonas (gim. 1936) bei duktė Marytė (gim. 1941). Sūnus Vytautas, jau būdamas jaunuolis, po sunkaus darbo atsigulė ant šaltos žemės, susirgo plaučių uždegimu, laiku nesikreipė į gydytojus ir mirė. Sūnus Jonas, baigęs vidurinę mokyklą, mokėsi toliau, vėliau dirbo Anykščiuose, berods, rajkoopsajungos vadovu. Mirus tėvui, pasiėmė pas save motiną ir seserį.

Dar toliau į pietus, kitoje keliuko pusėje buvo nedidelė Antano Raupio (gim. 1902) sodyba. Jo ir žmonos Angelijos šeimoje užaugo du sūnūs: Vladas (gim. 1938) ir Bronius (gim. 1939). Vladas po tarnybos kariuomenėje įsikūrė Rokiškyje, kur vedė ir dirbo autoūkyje. Bronius apsigyveno Panemunėlyje, vedė Aldoną Kiaugaitę.

Naujojo Čeičių kaimo keliuko pradžioje, prie vieškeliuko, vedančio į Kalneliūs ir Lazdýniškį, buvo Jono Raupio (gim. 1905), vadinto Raupelioku, sodyba, tiksliau vienas ilgas pastatas. Kolūkio metais, XX a. septintajame dešimtmetyje, šeima pasistatė namą kolūkio gyvenvietėje Aleknų k. Jono ir jo žmonos Emilijos (gim. 1924) šeimoje užaugo trys dukterys: Aldona, Eleonora, Lionė. Aldona ištekėjo už alekniečio Algio Šinkūno (apie kurį jau rašiau). Mirus vyrui Aldona ir dabar ten tebegyvena. Eleonora (Levutė) ištekėjo už Raišių k. gyventojų Rimanto Lingės (ten ir tebegyvena). Lionė, išvykusi mokytis, įsikūrė Vilniuje.

Maždaug už 100–150 m į rytus, ties kelio į Kalnelius posūkiu buvo senojo Čeičių kaimo sodyba – senovinė dviejų galų gryčia ir dideli ūkiniai pastatai. Joje gyveno Juozas Raupys (gim. 1908), žmonių vadintas Raupelio Juze, su motina Anele (gim. 1875) ir seserimi Adele (gim. 1913). Juozas Raupys turėjo dar vieną ūkį Neršionių k. Jis žuvo 1945 m. sausio 9 d. Paduobio miške. Motina su seserimi persikėlė gyventi į Neršionis, iš kur buvo ištremtos į Sibirą.

Kaime gyveno dvi Jokūbų Čeičių šeimos. Norėdami juos atskirti, vadino pravardėmis – Pašiliniu ir Pilkiu. Jokūbas Čeičys, Kazio s. (gim. 1873), pasistatė gražią sodybą pietinėje kaimo dalyje šalia miško (todėl ir Pašilinis), prie keliuko, vedančio iš senojo Čeičių kaimo į Paduobio eiguvą. Naujas didelis gyvenamasis namas buvo dviejų galų, turėjo gražų priebutį (*gonkus*). Buvo dideli tvartai (vėliau juose įsikūrė kolūkio kiaulių ferma), didelė daržinė, klojimas, didelis išmūrytas rūsys. Tarp namo priebučio ir keliuko augo jau derančių obelų sodas. Jokūbo ir Onos (gim. 1873) šeimoje išaugo du sūnūs: Jonas ir



Eleonora Raupyte.
1958 m.



Petras (gim. 1907). Apie Joną Čeičį, Lietuvos melioratorių vadovą, rašoma šios knygos išymių kraštiečių skyriuje. Sūnus Petras, 1945 m. sausio 7 d. NKVD kareivių sužeistas, po kelių dienų bunkeryje mirė nuo gangrenos. Po kelerių metų mirė ir seni tėvai. Vėliau šioje sodyboje gyveno Stasio Juodelio ir Jakulienės šeimos. Kiaulių fermos pašarų ruošimo bloke kilus gaisrui sodyba sudegė.

Juodupės valsčiaus taryba ir seniūnai. Pirmas iš kairės – Čeičių seniūnijos seniūnas Jokūbas Čeičys. Apie 1930 m.

Kitas Jokūbas Čeičys (gim. 1876) Pilkio pravarde gavo nuo pilko milo aparangos. Jo sodyba buvo kiek piečiau Antano Raupio sodybos, vakarinėje kaimo keliuko pusėje. Jokūbas Čeičys buvo pirmasis Čeičių seniūnijos seniūnas, šias pareigas ėjęs iki 1934 m. Jo sodyba karo metais dar nebuvo iki galo pastatyta, sodas vos pradėtas sodinti. Jokūbo ir žmonos Angelijos (gim. 1888) šeimoje užaugo du sūnūs: Pranas (gim. 1919) ir Juozas (gim. 1928), bei dvi dukros: Anelė (gim. 1921) ir Emilija (gim. 1924). Pokaryje sūnūs (Pranas 1945 m. kovo mėn., Juozas kiek vėliau) suimti, nuteisti, išvežti į lagerius. 1948 m. tėvai ir dukros ištremti į Sibirą. Šeima į Čeičius nebegrižo.

1942 m. gyventojų surašymo dokumentuose dar minima Jono Čeičio (gim. 1870) ir jo žmonos Karolinos (gim. 1881) šeima. Jų neprisimenu, bet atidžiau pažiūrėjus į surašymo duomenis pavyko nustatyti, kad tai Jono Lapašinsko (gim. 1894) uošviai. Jie mirė karo metais ar greit po to. Lapašinsko sodyba (tarp Pilkio ir Raupelioko) nebuvo iki galo pastatyta, dar nukentėjo nuo gaisro, nelabai tvarkinga, beveik be želdinių. Jono ir žmonos Anelės (gim. 1899) šeimoje išaugo duktė Anelė (gim. 1928) ir sūnus Jonas (gim. 1932). Sūnus kolūkyje nedirbo, įsidarbino Juodupėje, kur vedė ir persikėlė gyventi. Jau miręs – tebegyvena jo našlė. Duktė Anelė ne vienerius metus buvo geriausia kolūkio lauko darbininkė. Gerai dirbdama nepakentė jokios simuliacijos ar melo. Ji bet kam į akis išdroždavo nemalonią tiesą, todėl daugelis jos bijojo ar bent privengė. Ji gyveno su Jonu Skriveliumi, atsikėlusiu

nuo Onušio. Niekas taip ir nežinojo, ar jie patylomis vedę, ar gyveno susidėję. O dėl kieto Anelės charakterio paklausti nedrįso. Kolūki prijungus prie tarybinio ūkio, išsikėlė į Aknystą (Latvija).

Kaime gyveno ir kelios Milaknių šeimos. Už kelių šimtų metrų į rytus nuo senojo Čeičių k., prie vieškelio į Kalnelius, buvo nedidelė Prano Milaknio (gim. 1895) sodyba. 1942 m. kartu gyveno Prano tėvas Pranas (gim. 1863), motina Agota (gim. 1868), tėvo sesuo Karolina (gim. 1879), visų vadinta Karuse. Prano ir Barboros (gim. 1893) šeimoje išaugo dvi dukros: Albina (gim. 1922) ir Emilija (gim. 1930), ir 4 sūnūs: Pranas (gim. 1921), Petras (gim. 1925), Juozas (gim. 1928) ir Stasys (gim. 1937). Tėvas ūkininkavo, o susikūrus kolūkiui buvo pirmasis kolūkio eigulys. Vyresnieji vaikai dirbo pas turtingesnius ūkininkus samdiniais. Sūnus Pranas (jau miręs) ir duktė Albina pokario metais apsigyveno Latvijoje. Duktė Emilija ištekėjo ir apsigyveno Bajoruose. Sūnus Petras buvo suimtas, nuteistas, išvežtas į lagerį, iš kur grįžo 1956 ar 1957 m. 1958 m. jis pradėjo dirbti kolūkio sąskaitininku, vedė Bronę Kastėnaite iš Lazdynišio ir apsigyveno Aleknų kaime, kur nusipirko Antano Ramanausko sodybą. Abu jau mirę. Sūnus Juozas vedė Genę Juodelytę, ilgus metus buvo ūkio elektrikas, tebegyvena Raupių kaime. Sūnus Stasys baigęs ž. ū. technikumą, vėliau Žemės ūkio akademiją, dirbo Konstantinavos žemės ūkio mokykloje dėstytoju.

Jonas Milaknis (gim. 1901) sodybą už Prūdų upelio, prie Saugokmiškio, pasistatė jau po Antrojo pasaulinio karo. Buvo muzikantas, kurį laiką dirbo Čeičių apylinkės sekretoriumi. Jo ir žmonos Eleonoros Ražinskaitės (gim. 1908) šeimoje užaugo trys vaikai: sūnus Jonas (gim. 1934), jau miręs, duktė Danutė (gim. 1938), dabar gyvenanti Aknystoje, ir duktė Danguolė, dabar gyvenanti Žiobiškyje.

Kaimo laukų pietryčių kampe, prie Paduobio miško ir Prūdų upelio pakrantėse augusių krūmų, stovėjo Petro Milaknio (gim. 1912) sodybėlė. Petras gyveno kartu su sena motina Uršule (gim. 1875) bei seserimis Elvyra (gim. 1913) ir Olga. Seserys pakaitomis eidavo tarnauti turtingesniems ūkininkams, dažniausiai į Latviją. Petras žuvo pokario metais (apie tai plačiau straipsnyje apie genocidą). Seserys irgi liko netekėjusios, senokai mirusios.

1942 m. gyventojų surašymo duomenyse yra įrašyta dar viena Milaknių šeima: Jokūbas (gim. 1859) ir jo žmona Karolina (gim. 1866). Tai Jono Skrandausko (gim. 1908) uošviai. Jonas čia atėjo užkuriu iš Užubalių kaimo. Jo sodyba buvo senojoje Čeičių kaimavietėje. Jonas ir Emilija (gim. 1905) Skrandauskai vaikų neturėjo, abu senokai mirę.

Pietiniame senojo kaimo gale, šalia Skrandausko, buvo Petro Matusėvičiaus (gim. 1883) sodyba. Jo ir žmonos Marijonos (gim. 1883) šeimoje užaugo trys vaikai: sūnus Jonas (gim. 1918) ir dukros Adėlė (gim. 1919) bei Anelė (gim. 1926). Joną, suimtą bunkeryje, užmušė Juodupės skrebyne. Dukterį Adėlę 1942 m. išvežė darbams į Vokietiją, iš kur ji nebesugrįžo. Jaunesnioji duktė Anelė prisiėmė užkurių Petrą Ražinską iš Stonišio. Kolūkio metais su vyru pasistatė namą gyvenvietėje Aleknų kaime, kur ir dabar tebegyvena kartu su anūku.

Beveik senojo kaimo viduryje, tarp Skrandausko ir Juozo Raupio sodybų – ten, kur dabar tebeauga šimtamečių medžių guotas – buvo Jurgio Šniokos (gim. 1901) sodyba. Jurgis irgi atėjo į Čeičius užkuriu – vedė Marijoną Sakalauskaitę (gim. 1890). Gyveno ir žmonos sesuo Anelija (gim. 1896). 1945 m. sausį NKVD kariams



*Iš Čeičių kaimo liko
tik medžių guotas.*

2004 m.

A. Petrašiūno nuotr.

sudeginus klotimą, naują sodybą statėsi savo žemėje kitoje kelio į Paduobio eiguvą pusėje, priešais Pašilinio sodybą. Jurgio ir Marijonos šeimoje užaugo trys dukros: Emilija (gim. 1926), Stefa (gim. 1929), Paulina (gim. 1931), ir sūnus Vytautas (gim. 1933). Jis po tarnybos armijoje įsidarbino Juodupėje, ten persikėlė gyventi. Paulina jau mirusi, Stefa ištekėjusi už Šablinsko, gyvena Rokiškyje, Emilija – Biržuose.

Liūdna, bet Čeičių kaimo, gyventojų skaičiumi kartais lenkusio ir Aleknas, nebėra. Jis baigė nykti jau Lietuvai atgavus Nepriklausomybę.

Kalnelių vienkiemis

Vienkiemio pavadinimas, matyt, kilęs iš to, kad jo sodyba stovėjo ant nedidelės kalvelės. Netoliese dar viena – ant jos vėliau įsikūrė Igno Kanopos sodyba. Nors ką gali žinoti, gretimame Čeičių kaime yra gyvenusi Kalnelių šeima... Anksčiausius šios vietovės paminėjimus pavyko rasti Aknystos bažnyčios metrikų knygose. Tai – 1805 06 17 Leonardo Laciaus ir Daratos Ernestaitės sūnaus Jono krikštas³², 1805 07 02 Kristoforo ir Marijonos Sielmanovičių sūnaus Jokūbo krikštas³³, 1816 04 10 Antano Buikio ir Barbaros Kaziulytės dukters krikštas³⁴, 1813 08 17 Jurgio Kriškano ir Elžbietos Šinkūnaitės iš Armonių santuoka³⁵.

1811 m. dvarų revizijos duomenimis³⁶, čia gyveno Dzienių šeima, atvykusi iš Strikų kaimo. Tai Jonas Dzienys, Antano s. (gim. 1788), jo broliai: Kristupas (gim. 1791), Brunonas (gim. 1796) ir Bertinis (gim. 1805).

Aknystos palivarko inventorių duomenimis, 1825 m. Kalnelių vienkiemį pagal kontraktą iki 1830 m. valdė rusas Spiridonas Jegorovas³⁷, 1831 m. šiame vienkiemyje nurodomi Jonas Margevičius ir Jurgis Babranas – eigulyš³⁸.

1834 m. dvarų revizijos dokumentuose³⁹ nurodyti vienkiemio gyventojai: Bertinis Dzienys, Antano s., gim. 1805, miręs 1818, Jurgis Kriškanas, Jurgio s., gim. 1824, Fridrikas Kriškanas, Jurgio s., gim. 1826, ir Magdalena Kriškanaite, gim. 1925; Fiodoras Terentjevas (amžius ne-

³² LVIA, f. 1304, ap. 1, b. 4, l. 31.

³³ Ten pat, l. 32.

³⁴ LVIA, f. 1304, ap. 1, b. 5, l. 4.

³⁵ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 178, l. 45.

³⁶ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 326, l. 57.

³⁷ RKM, 4035, l. 50.

³⁸ RKM, 4021, l. 50.

³⁹ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 347, l. 448.

nurodytas), pabėgęs; Jurgis Krankalis, Leonardo s., gim. 1805, miręs 1820; globėja Marijona Gričiūnienė, 46 m., jos sūnūs Jonas, 7 m., ir Vincas, 2 m., duktė Darata, 10 m.; dar vienkiemyje gyveno laisvo asmens, eigulio latvio Jurgio Babrano šeima.

Pagal Aknystos dvaro skirstymo planą⁴⁰ Kalnelių vienkiemis 1902 m. gruodžio 4 d. turėjo 30 dešimtinių žemės.

1923 m. Kalnelių vienkiemyje buvo 2 ūkiai ir gyveno 16 žmonių⁴¹. Antrąjį ūkį įkūrė Ignas Kanopa (gim. 1883), grįžęs iš Amerikos (JAV), kur buvo išvykęs užsidirbti. Būdamas Amerikoje, Ignas vedė lietuvaitę Onutę, taip pat atvykusią užsidirbti iš Panevėžio apskr. Subačiaus vls. 1920 m. JAV Igno ir Onos šeimoje gimė sūnus Bronius. Po pusantrų metų jų šeima grįžo į Lietuvą. Ignas Kanopa nupirko dalį Kalnelių vienkiemio žemių, pastatė gražią sodybą. Sūnus Bronius 1945 m. buvo paimtas į armiją ir keletą metų tarnavo Estijoje. Ignas Kanopa mirė pokario metais, jo žmona – keliolika metų vėliau. Grįžęs iš armijos Bronius Kanopa vedė Severiją Vabolytę iš Lazdyniščio, dirbo kolūkyje. 1981 m. Bronius Kanopa nusipirko sodybą Aleknų kaime, nugriovė Kalnėliuose tėvo statytą sodybą, pastarosios medžiagą panaudojo nupirktai sodybai rekonstruoti. Broniui mirus, jo žmona pardavė sodybą Aleknų k. ir išėjo gyventi pas dukrą.

Pagrindinėje Kalnelių sodyboje tarpukaryje ir karo metais gyveno Kriškanų šeima. Elzė Kriškanaitė apie 1940 m. ištekėjo už Alberto Bruverio iš Vištagerklio. Prasidėjus karui, kartu su juo traukėsi į Sąjungos gilumą. Vokiečiams bombarduojant Nižnij Novgorodo (tada vadinto Gorkiu) geležinkelio stotį dingo be žinios. Plačiau apie Kriškanų šeimą skaitykite Lilijos Kriškanaitės-Kudirkienės parengtame Emilio Kriškano straipsnyje.

Lazdyniščio kaimas

Šis kaimas seniūnijoje buvo jauniausias – jis suformuotas tarpukario žemės reformos metu iš trijų vienkiemų, kurių ankstesni savininkai latviai išsikėlė į Latviją. Kaimo pavadinimas sudarytas patikslinus vieno iš vienkiemų (Lazdonių) pavadinimą ir atsižvelgus į tai, kad kaimą supančių miškų trake augo (ir tebeauga) daug lazdynų.

Tarp žemės perėmimo aktų yra tokie 1929 m. gegužės 9 d. įrašai:

„Nr. 31 347 Kastėnui Jonui iš Lazdonių vienkiemio skiriama 14,8264 ha žemės, Nr. 31 348 Vaboliui Jonui iš Lazdonių vnk. – 15,0701 ha, Nr. 31 349 Vilčinskui Juozui iš Milakniškio vienkiemio 20,5588 ha, Nr. 31550 Minkevičiui Juozui iš Milakniškio vienkiemio 14,2000 ha, Nr. 31 351 Minkevičiui Romualdui iš Ūdriškio vienkiemio 20,4846 ha žemės“⁴².

Kaimo dirvos buvo prastos: vyravo lengvi priesmėliai, tik šiek tiek priemolio buvo Vilčinsko žemėje. Galulaukių (pamiškių) slėneliuose podirvyje buvo storas geležingo oršteino sluoksnius, lėmęs dažną įmirkimą. Tokios dirvos neblogą derlių užaugina tik tinkamai jas prižiūrint ir gausiai tręšiant mėšlu. Ūkininkai susitvarkė dirvas, senąsias sodybas (Kastėnas, Vilčinskas, R. Minkevičius) arba pasistatė

⁴⁰ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 2940.

⁴¹ *Lietuvių apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 232.

⁴² LVIA, f. 392, ap. 11, b. 95, l. 95.

naujas (Vabolis, J. Minkevičius). Kaimas pakankamai gerai atrodė net ir karo metais, kai 1944 m. rugpjūčio pradžioje jame teko praleisti pusantros savaitės pasitraukus toliau nuo fronto linijos. Net ir šio nuošalaus kaimelio žmonės neišvengė pokario negandų: NKVD kariai nušovė einantį į mišką Vilčinsko sūnų Juozą, Romualdo Minkevičiaus sūnų Joną (Ramusio Joną) Juodupės skrebai suėmė bunkeryje. 1948 m. abi šios šeimos ištremtos į Sibirą, Krasnojarsko kraštą. Kostas Minkevičius (Juozo s.) buvo davęs partizanams maisto. 1949 m. suėmus kelis buvusius partizanus, išsikūrusius kitur, kažkuris iš jų Kostą išdavė. Kostas suimtas, nuteistas, išvežtas į lagerį, po keleto metų paleistas, vėliau reabilituotas.

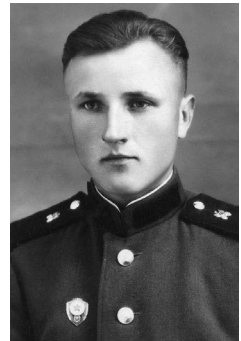
Susikūrus kolūkiui, Lazdyniškis atsidūrė toli nuo jo centro, nuo pagrindinių kelių ir tai nulėmė jo likimą. Nustojus čia dirvas tręšti mėšlu, jos menkai ką ir beužaugindavo. Neką tepadėjo ir platūs grioviakase išversti grioviai pamiškėse. Vietinis keliukas, jungęs Lazdyniškį su Kalnelių vienkiemiu ir Čeičių kaimu, netaisomas netrukus tapo sunkiai beįvažiuojamas, ypač per Saugokmiškio juostą. Ūkis šį kelią taisyti nebuvo suinteresuotas, na o likę kaimo žmonės neturėjo tam nei jėgų, nei priemonių. Pamažu ūkio vadovybėje subrendo nuostata Lazdyniško žemę atiduoti miškų ūkiui. Kalbėti apie tai pradėta jau 1959 m., kada galutinai suderinta, neaišku.

Jonas Kastėnas (gim. 1898) Lazdonių vienkiemio sodybą nusipirko iš latvio Skambinio. Susikūrus kolūkiui kelerius metus buvo brigadininkas, vėliau – lauko darbininkas. Jono ir Emilijos (gim. 1895) šeima užaugino dukrą Bronę (gim. 1929) ir sūnų Algį (gim. 1941). Bronė ištekėjo už Petro Milaknio (apie jį jau rašiau). Sūnus Algis vedė ir apsigyveno Bajorų kaime.

Jonas Vabolis (gim. 1894), kilęs iš Aleknų k., buvo siuvėjas, mokėjo groti armonika. Dirbo kolūkyje lauko darbininku. Jono ir Onos (gim. 1902) Vabolių šeimoje užaugo trys vaikai: duktė Severija (gim. 1930), sūnūs Jonas (gim. 1931) ir Alfonsas (gim. 1932). Severija ištekėjo už Broniaus Kanopos (apie jį jau rašiau). Sūnus Jonas dirbo Juodupėje, kur buvo pasistatęs namą, jau miręs. Alfonsas vedė Jūratę Šedytę iš Aleknų – dabar jie gyvena Raupių kaime.

Juozas Vilčinskas (gim. 1870) vedė Milakniškio vienkiemio savininę (atėjo užkuriom). Jis ir jo žmona Paulina (gim. 1896) mirė tremtyje. Jų palaikus jau Atgimimo laikais parvežė duktė Bronė (gim. 1933), kuri iš tremties grįžo 1956 m. Grįžusi ji ilgą laiką dirbo kolūkyje karvių melžėja. Vėliau nusipirko pusę namo Rokiškyje, kur ir dabar gyvena. Vyresnė jos sesuo Paulina (gim. 1928) po tremties išsikūrė Latvijoje.

Juozas Minkevičius žemę gavo kaip Nepriklausomybės kovų savanoris. Dar tarpukario metais jis ūkį perdavė sūnui Kostui (gim. 1906) ir netrukus mirė. Kosto ir Petronėlės (gim. 1904) šeimoje užaugo du sūnūs: Vytautas (gim. 1935) ir Stasys (gim. 1938). Kostas, kaip minėta, buvo politinis kalinys. Jo sūnūs, tėvui kalint, dėl sunkių materialinių sąlygų mokytis negalėjo, todėl įgijo traktorininko specialybę. Sūnus Vytautas vedė Genę Vabolytę iš Aleknų, apsigyveno Juodupėje, kur pasistatė namą. Atgimimo metais jis paėmė žemės Gargažynės kaime ir ėmė ūkininkauti. Stasys kiek vėliau pasistatė namą Aleknų k., dirbo kolūkyje, tarybiniame ūkyje, vėliau taip pat ėmėsi ūkininkauti.



*Stasys Minkevičius.
1958 m.*

Jonas Minkevičius, Romualdo s. (gim. 1922), grįžęs iš tremties apsigyveno Juodupėje.

Iš kaimo dingo jaunimas. Senieji jo gyventojai keliavo į Anapilį arba nebetekę jėgų – pas kitur išikūrusius vaikus. Taip viena po kitos tuštėjo sodybos ir kaimo nebeliko.

Levaniškio vienkiemis

Seniausiuose dokumentuose ši vietovė vadinta Leoniškiu. Pirmą jos paminėjimą pavyko rasti Rokiškio bažnyčios krikšto metrikų knygoje: 1744 m. krikštyta Jono ir Liudovikos Lašinskų duktė Ona Rozalija. Vėliau Onušio bažnyčios santuokų knygoje⁴³ kelis kartus paminėta Bulavų šeima: 1752 m. ištekėjo Ona Bulavaitė, 1759 m. – Kotryna Bulavaitė, 1760 m. vestuvėse svotas buvo Petras Bulavas. Po to minima Rukų šeima: 1762 m. ištekėjo Elena Rukaitė, 1764 m. vedė Petras Ruka.

Nei 1811, nei 1834 m. dvarų revizijose Leoniškis neminimas.

Rokiškio dvaro inventoriuose yra kelios trumpos nuorodos apie Leoniškio karčemos savininkus ar nuomotojus: 1818 m. – Janas Jansonas⁴⁴, 1825 m. – akordininkas Šmuilo Lipmanovičius⁴⁵, 1831 m. – Martynas Beinoravičius, Vasilijus Panfilovas⁴⁶, 1835 m. – Andrius Krasauskas (iki 1856)⁴⁷.

Aknystos bažnyčios metrikų knygoje Leoniškis dažnai minėtas – egzistavo savarankiškas ūkinis vienetas. Sugrupavus metrikų įrašus, paaiškėja svarbiausią buvus Vilevičių šeimą. 1814 10 28 Jonas Benediktas Vilevičius vedė Marijoną Strikaitę, pakrikštyti keli jų vaikai: Jonas 1815 m., Ona 1816 m., Karolis 1818 m., Juozas 1819 m. 1807 08 19 Janas Jansonas vedė Sofiją Vilevičiūtę, pakrikštyti jų vaikai: Jokūbas 1809 m., Jonas 1811 m., Konstancija 1913 m., Aleksandras 1814 m., Karolina 1816 m. 1810 12 01 pakrikštytas Teodoro Minovičiaus ir Teklės Vilevičiūtės sūnus Dominikas. Dažnose krikštynose buvo dvi, o kartais net trys krikštatėvių poros. Tarp krikštatėvių labai dažnai buvo Aknystos palivarko valdytojas Juozas Goštautas arba jo žmona Ona. 1811 09 24 palaidotas 60 m. Jonas Vilevičius.

Buvo ir daugiau čia krikštijusių vaikų šeimų: Čeičiai, Raupiai (iš gretimo Raupių kaimo), Gasiūnai (iš Vištagerklio). 1805 11 15 Pranas Čeičys vedė Mariją Mikėnaitę, pakrikštyti jų vaikai: Dominika 1808 m., Stasys 1812 m., dvynukės Agota ir Marija 1814 m., Petronėlė 1816 m., Grasilda Juozapota 1821 m. Pakrikštyti Stasio Čeičio ir Marijos Raupytės vaikai: Marija 1808 m., Pranas 1810 m., Uršulė 1811 m., Sofija 1813 m., Ignotas 1815 m. Pakrikštyti Jono Raupio vaikai: jo ir Barboros Varnaitės duktė Agota 1811 m., jo ir Daratos Kriškanaitės duktė Darata 1816 m., sūnus Jokūbas, jo ir Marijos Kriškanaitės sūnus Pranas 1821 m. 1807 08 18 palaidotas Andrius Raupys, 60 m. Pakrikštyti Adomo Gasiūno ir Agotos Aleknaitės sūnus Jokūbas 1813 m., Jono Gasiūno ir Agotos Deksnytės duktė Barbora 1815 m. 1814 09 19 palaidotas 55 m. Adomas Gasiūnas. Kodėl taip buvo daroma, dabar išsiaiškinti nebeįmanoma. Galima tik spėti, kad tai tėvų siekis savo vaikus padaryti laisvais žmonėmis, o ne palikti baudžiauninkais.

Dar paminėtos šeimos: Stasio Mi-gelevičiaus ir Sofijos Jakimavičiūtės (1812), Motiejaus Kavaliausko ir Kristi-

⁴³ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 13.

⁴⁴ RKM, 4001, l. 220.

⁴⁵ RKM, 4035, l. 51.

⁴⁶ RKM, 4021, l. 50.

⁴⁷ Ten pat, l. 545.

nos Šabanskos (1814), Stasio ir Sofijos Mikalauskų (1818), taip pat čia krikštijusios vaikus.

1902 m. gruodžio 4 d. Aknystos dvaro skirstymo plane Leoniškis neminėtas – tikėtina, kad šio vienkiemio savininkai žemę buvo įgiję kur kas anksčiau. 1923 m. Levaniškyje buvo 1 ūkis ir gyveno 2 žmonės⁴⁸.

Raupių kaimas

Kaimo pavadinimas kilęs nuo čia gyvenusių Raupių šeimų. Straipsnio pradžioje pateiktuose įvairių bažnyčių XVIII a. įrašuose paminėti trys: Andrius, Jokūbas ir Jurgis Raupiai. Pirmą šio kaimo paminėjimą pavyko rasti Rokiškio bažnyčios krikšto metrikų 1749 m. liepos 3 d. įrašė.

Rokiškio dvaro Aknystos palivarko 1811 m. revizijos duomenyse⁴⁹ Raupių kaime nurodyti šie ūkiai:

I. Vilimas (Vilhelmas) Raupys, Andriaus s., gim. 1765, jo brolis Andrius Raupys, Andriaus s., gim. 1755, brolis Pranas Raupys, Andriaus s., gim. 1765, miręs 1799; brolėnas Stanislovas Raupys, gim. 1791, tėvas Andrius Raupys, gim. 1710, miręs 1811; Stasys Čeičys, gim. 1784.

II. Stasys Čeičys, Jono s., gim. 1755, sūnus Pranas Čeičys, Stasio s., gim. 1782.

III. Petras Junatis, Jono s., gim. 1750, sūnus Vilimas Junatis, Petro s., gim. 1777, atvykę iš Mežeraupių kaimo.

Papildomai nurodomi samdomi darbininkai – 4 rusų šeimos: Antonovai, pabėgę 1798 m., Antonovai, pabėgę 1802 m., Ignatovai, iškeliavę, ir Ivanovai, išmirę. Palyginti su kitų kaimų šeimomis, krinta į akis tai, kad neužrašyti vaikai (berniukai), kurie buvo krikštyti įrašant jų gimimo vietą ne Raupių kaimą, o gretimą Leoniškį. Tik po 1815 m. vaikai krikštyti, jų gimimo vietą vėl nurodant Raupių kaimą. Matyt, buvo iškilęs pavojus ūkių perimamumui. Aknystos palivarko 1816 m. inventoriaus duomenimis⁵⁰, Vilimo Raupio ūkį perėmė Stasys Čeičys, o Petro Junato ūkį – jo sūnus Vilimas.

Aknystos bažnyčios metrikų knygu⁵¹ įrašuose randame čia gyvenus ir krikštijus vaikus daug daugiau šeimų: Adomo Raupio ir Marijos Gasiūnaitės, Baltraus Raupio ir Elžbietos Bitelytės, Martyno Raupio ir Onos Racinytės, Vincento Raupio ir Magdalenos Klevinytės, Jono ir Kristinos Krankalių, Jokūbo Kuprio ir Magdalenos Žilytės, Jurgio Rupinsko ir Magdalenos Junataitės, Kristoforo Rupinsko ir Magdalenos Geidonaitės, Petro Jankausko ir Kotrynos Grabauskaitės, Martyno Taukelio ir Elžbietos Stašaitės, Marijos Rovinytės, Sebastijono Matusevičiaus ir Elžbietos Petrauskaitės. Palaidoti Raupių kaimo gyventojai: 1801 08 20 Krizostomas Raupys, 40 m., 1806 10 30 – Jurgis Buikis, 1808 04 23 – Darata Buikienė, 60 m. – beje, revizijoje irgi neminimi.

Aknystos palivarko 1825 m. inventoriuje⁵² nurodyti šie ūkiai:

⁴⁸ *Lietuvių apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 32.

⁴⁹ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 326, l. 57.

⁵⁰ RKM, 4001, l. 219.

⁵¹ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 178; f. 1304, ap. 1, b. 4, 5.

⁵² RKM, 4035, l. 57.

I. Pranas Čeičys, 40 m., žmona Marija, 35 m., dukros: Agota, 18 m., Domicelė, 15 m., Marija, 7 m., Juzefa, 4 m.; samdiniai: Jokūbas Rukas, 22 m., Motiejus Rukas, 17 m.; augintinis Pranas Čeičys, 10 m.

II. Stasys Čeičys, 50 m., žmona Marija, 35 m., sūnūs: Pranas, 17 m., Ignotas, 8 m., Juozapas, 4 m.; dukros: Marija, 15 m., Sofija, 11 m., Uršulė, 0,5 m.; brolis Jonas Čeičys, 35 m.; samdinė Pranė Raupytė, 20 m.

III. Jonas Raupys, 55 m., žmona Marija, 35 m.; sūnūs: Kristupas, 27 m., Martynas, 19 m., Jokūbas, 6 m., Pranas, 3 m., Petras, 0,5 m.; dukra Marija, 10 m.; Kristupo žmona Ona, 22 m.; augintinė Ona Buikytė, 20 m.; samdinys Andrius Buikis, 14 m.

IV. Vilhelmas Junatas, 50 m., žmona Elžbieta, 45 m.; sūnūs: Martynas, 20 m., Brencis (Brunonas), 6 m.; dukros: Marija, 16 m., Ona, 15 m., Monika, 13 m.

V. Kontraktininkas Sergiejus Michailovas (kontraktas iki 1829); kampininkas Jeremiejus Trofimovas, 55 m., žmona Kulina, 50 m., sūnus Fiodoras, 18 m., duktė Aksinja, 25 m.

Pažymėtina, kad šiame inventoriuje kai kurių asmenų amžius nurodytas netiksliai – neatitinka nei ankstesnių, nei vėlesnių duomenų.

Aknystos palivarko 1834 m. revizijoje⁵³ Raupių kaime nurodyti baudžiauninkų ūkiai:

I. Pranas Čeičys, Stasio s., 52 m., žmona Marija, 48 m.; dukros: Domicelė, 23 m., Marija, 16 m., Ona, 8 m., Faustina, 1 m.; samdiniai: Pranas Šinkūnas, Prano s., 17 m., Aleksandras Zaržeckis, 16 m., Pranas Baškys, Jono s., 14 m., Ignas Nitas, Jurgio s., 18 m.

II. Stasys Čeičys, Kazio s., 50 m., žmona Marija, 43 m., sūnūs: Pranas, 21 m., Ignotas, 15 m., Juozapas, 13 m., Konstantinas, 1 m.; dukros: Sofija, 20 m., Uršulė, 8 m.; Jonas Raupys, Jurgio s., 54 m., sūnus Jurgis, Raupys, Jono s., 25 m.; Tomas Raupys, gim. 1812, miręs 1825; Antanas Nitas, Antano s., 18 m.; samdinės: Kristina Nitaitė, 30 m., Bogumila Lobaitė, 15 m.

III. Jonas Raupys, Jono s., 53 m., žmona Marija, 56 m., sūnūs: Jokūbas, 12 m., Petras, 9 m.; dukros: Marija, 18 m., Ona, 12 m.; sūnus Kristupas Raupys, Jono s., 33 m., žmona Ona, 30 m., sūnūs Martynas, 5 m., Brencius, 1 m., dukra Elžbieta, 4 m.; samdinio šeima: Kristupas Buikis, 23 m., žmona Darata, 31 m., sūnus Jonas, 4 m., duktė Marytė, 6 m.

IV. Vilimas Junatas, Petro s., 57 m., žmona Elžbieta, 46 m., sūnūs: Martynas, 23 m., Brencius, 16 m.; dukros: Marija, 22 m., Monika, 18 m.; Jurgis Silla, Fridriko s., 15 m.

V. Jonas Varnas, Mykolo s., 28 m., žmona Marija, 28 m., sūnus Pranas, 8 m., dukros: Agota, 4 m., Domicelė, 2 m.; Jono brolis Justinas Minkevičius, 26 m., žmona Ona, 28 m., sūnūs: Jurgis, 4 m., Petras, 1 m., duktė Elžbieta, 6 m.; samdiniai: Pranas Lingys, Jokūbo s., 15 m., Baltrus Dūda, 40 m., jo žmona Elžbieta, 40 m., Marija Lobaitė, 40 m., Nastazija Dubaitė, 35 m.

⁵³ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 347, l. 385.

Pagal Aknystos dvaro skirstymo planą⁵⁴ Raupių kaimui buvo priskirta 128 dešimtinės 174 sieksniai žemės. Raupių kaimo žemė – 132 ha – suskirstyta vienkiemiais prieš 1915 metus⁵⁵. 1923 m. Raupių kaime buvo 25 ūkiai ir 153 gyventojai, Benediktavos vienkiemyje – 1 ūkis ir 7 gyventojai, Čeičiškių vienkiemyje – 3 ūkiai ir 18 gyventojų, Painsonių vienkiemyje – 1 ūkis ir 8 gyventojai⁵⁶. 1928 m. gegužės 9 d. aktu Nr. 1292 paminėti vienkiemiai priskirti Raupių kaimui, skiriant žemę: Justinui Deksnui – Čeičiškių vienkiemio 15,38 ha, Jonui Deksnui – Čeičiškių vienkiemio 15,0631 ha, Krišiui Prudnikui – Painsonių vienkiemio 14,146 ha, Onai Varnienei – Painsonių vienkiemio 14,444 ha, Jonui Markevičiui – Painsonių vienkiemio 20,2621 ha, Jokūbui Raupiui – Benediktavos vienkiemio 20,4846 ha⁵⁷. Toliau apie Raupių kaimą ir kitus minimus palatvijo kaimus skaitykite Antano Diržio straipsnyje.

Prūdupės kaimas

Pirmą kartą jis paminėtas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro privilegijoje 1499 m. Archyvuose duomenų apie šį kaimą labai nedaug. Aknystos katalikų bažnyčios metrikų knygose pavyko rasti vieną vienintelį įrašą: 1812 05 01 krikštyta Petro Skudro ir Sofijos Sprandžiūnaitės duktė Kotryna, krikštatėviai Petras Prūdupis ir Marija Šlikaitė⁵⁸. Buvau tvirtai įsitikinęs, kad kaimui pavadinimą davė gretimas upelis. Gi krikštatėvio pavardė sukėlė abejonių: ar žmogus sau pavardę paėmė iš hidronimo pavadinimo, o gal kur kas anksčiau upelį pavadino savo vardu? Tuo labiau kad ir upelis ne visai pateisina pavadinimą – jo pakrantėse nėra jokių buvusių tvenkinių pėdsakų. Kalbant apie pavardę, tenka priminti, kad ši pavardė, kiek pakitusi – Prūdnikas – pasiekė ir XX a. antrąją pusę (pažinojau Prudnikienę ir du jos sūnus). Įrašų katalikų bažnyčios metrikų knygose nebuvimas liudija čia gyvenus ne katalikus, o reformatus, veikiausiai liuteronus.

Kaimas Aknystos palivarko 1811 m. revizijoje neminimas. Matyt, dvarų savininkams nebuvo naudinga atskleisti naujai valdžiai visus savo resursus. Tuo tarpu Aknystos palivarko inventoriuose kaimas nuolat minimas. 1816 m. Prūdupėje nurodyti Stepanas Stepanovas ir Janas Jansonas, 1820 m. – Jurgis Rubinas⁵⁹. 1825 m. inventoriuje pateikta ir pastarojo šeima: Jurgis Rubinas, 50 m., žmona Darata, 45 m.; sūnūs: Martynas, 22 m., Kristupas, 14 m., Jonas, 12 m.; samdiniai Petras Kapustinskas, 25 m., Motiejus Kapustinskas, 30 m.⁶⁰ 1835 m. nurodytas eigulys Martynas Rubinas⁶¹.

Aknystos palivarko 1834 m. revizijos duomenimis, Prūdupės kaime gyveno: Martynas Geidonas, Jurgio s., 30 m., žmona Magdalena, 38 m., duktė Ona, 11 m.; brolis Jonas Geidonas, 21 m., žmona Ona, 24 m., duktė Sofija, 1 m.; dėdė Petras Geidonas, 51 m., žmona Ona, 30 m., sūnus Martynas, 2 m.; samdiniai: Fridrikas Geidonas, Andriaus s., 15 m., Magdalena Geidonaitė, 25 m., Rozalija Eitvydaitė, 18 m., Marija Buikytė, 10 m.⁶² Pagal Aknystos dvaro skirstymo planą Prūdupės kaimas turėjo 55 dešimtinės žemės. Prūdupės kaimo 7 ūkiai (54 ha) išskirstyti į vienkiemius prieš 1915 m.⁶³ 1923 m. kaime buvo 7 ūkiai ir 39 gyventojai⁶⁴.

⁵⁴ LVIA, f. 526, ap. 7, b. 2940.

⁵⁵ LVIA, f. 638, ap. 1, b. 99, l. 89.

⁵⁶ *Lietuvių apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 232–234.

⁵⁷ LVIA, f. 392, ap. 11, b. 95, l. 95.

⁵⁸ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 178, l. 20.

⁵⁹ RKM, 4001, l. 218, 226.

⁶⁰ RKM, 4035, l. 59.

⁶¹ RKM, 4021, l. 544.

⁶² LVIA, f. 515, ap. 25, l. 291.

⁶³ LVIA, f. 638, ap. 1, b. 99, l. 89.

⁶⁴ *Lietuvių apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 233.

Vištagerklio kaimas

Ilgai nesupratau, iš kur kilęs kaimo pavadinimas. Bevartydamas Rokiškio bažnyčioje saugomą 1753–1809 m. laidotuvių metrikų nenumuotais puslapiais knygą perskaičiau įrašą apie garbaus amžiaus Tomo Vištagerklio laidotuves. Vadinasi, čia gyveno Vištagerklių šeima, davusi kaimui pavadinimą. Pirmas šio kaimo paminėjimas – Onuškiečio bažnyčios krikšto knygos 1691 m. kovo 4 d. įrašas⁶⁵. XVII a. gale – XVIII a. pradžioje čia nurodytos Ivanauskų, Pilkų, Kataminų, Gudelių šeimos, XVIII a. viduryje – Čeičių, Vabolių šeimos.

Aknystos palivarko 1811 m. revizijos dokumentuose Vištagerklio kaimas nenurodytas. Gal tai Vabolių kaimas su vienu – Gasiūno ūkiu, kurio narių, deja, nenurašiau⁶⁶. Įrašų Aknystos bažnyčios metrikų knygose taip pat nedaug. Krikštyti Adomo Gasiūno ir Agotos Aleknaitės 4 vaikai: Juozas 1801 m., Sofija 1804 m., Jonas 1807 m., Agota 1809 m. Po vieną vaiką krikštijo dar keturios šeimos (Mykolo ir Marijos Andrijauskų, Mykolo ir Agotos Čeičių, Lauryno ir Teresės Jurkevičių, Adomo ir Marijos Eidvydų). Aknystos palivarko inventoriuose Vištagerklio kaimas minimas dažnai. 1816 m. nurodyti Karpuchos Karnišovo ir Jokūbo Gasiūno ūkiai, 1822 m. – Petro Geidono ir Jokūbo Gasiūno ūkiai⁶⁷. 1825 m. inventoriuje nurodyti du ūkiai:

I. Jokūbas Gasiūnas, 30 m., žmona Marija, 25 m., sūnūs: Jonas, 5 m., Martynas, 4 m., duktė Agota, 0,5 m.; svainiai: Jonas, 17 m., Jokūbas, 10 m., Sofija Gasiūnai; Jonas Gasiūnas, 70 m., jo žmona Agota, 42 m., jų duktė Barbora, 10 m.; samdinys Antanas Šeiveika; kamininkė Margarita Kakštanaitė, 70 m.

II. Leonardas Bruveris, 50 m., žmona Darata, 36 m., sūnūs: Jonas, 8 m., Kristupas, 2 m., dukros: Ona, 5 m., Ieva, 1 m.; brolis Jokūbas, 45 m., žmona Marija, 37 m.; sūnūs: Martynas, 20 m., Ancius, 10 m., duktė Ieva, 17 m.; samdiniai: Ancius Geidonas, 30 m., Brigita Kakštanaitė, 14 m.⁶⁸

Aknystos palivarko 1834 m. revizijos duomenyse parašyta: Vištagerklio kaimas, arba Vaboliai⁶⁹. Nurodyti du ūkiai:

I. Jonas Gasiūnas, Adomo s., 27 m., žmona Barbora, 18 m.; brolis Juozas Gasiūnas, 34 m., žmona Teofilė, 27 m., sūnus Juozas, 3 m., duktė Marija, 1 m.; brolis Jokūbas Gasiūnas, 17 m.; dėdė Jonas Gasiūnas, gim. 1755, miręs 1817, jo žmona Agota, 55 m.; Jokūbas Lukštaraupis, Jurgio s., 42 m., žmona Marija, 36 m., sūnūs: Jonas, 15 m., Martynas, 12 m., Pranas, 8 m., Stasys, 5 m., Jokūbas, 2 m., duktė Agota, 10 m.; samdiniai: Jokūbas Utinis, Mykolo s., 55 m., žmona Elžbieta, 50 m., sūnus Jonas, 15 m., dukros: Marija, 18 m., Elžbieta, 12 m.; Agota Gasiūnaitė, 16 m., Sofija Mikėnaitė, 25 m.

II. Jonas Bružis, Brenciaus s., 36 m., žmona Darata, 31 m., dukros: Ona, 18 m., Ieva, 10 m.; Martynas Bružis, 31 m., žmo-

⁶⁵LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12, l. 10.

⁶⁶LVIA, f. 515, ap. 25, b. 326, l. 54.

⁶⁷RKM, 4001, l. 219, 701.

⁶⁸RKM, 4035, l. 56.

⁶⁹LVIA, f. 515, ap. 25, b. 347, l. 289.

na Marija, 26 m.; giminaitis Jonas Bruveris, Leonardo s., 19 m., Kristupas Bruveris, 14 m.; piemenė Ona Buikytė, 10 m.

Aknystos dvaro skirstymo plane Vištagerklio kaime yra 76 dešimtinės 1 570 sieksnių žemės. Vištagerklio kaimo 7 ūkiai – 98 ha žemės – į vienkiemius išskirstyti prieš 1915 m.⁷⁰ 1923 metais Vištagerklio kaime buvo 7 ūkiai ir 27 gyventojai.

Mažučių kaimas

Kaimo pavadinimas – nuo čia gyvenusios Mažučių šeimos. Onušio bažnyčios krikšto metrikų knygoje 1690 07 01 krikstatėviu įrašytas Jokūbas Mažutis⁷¹. Po pusės amžiaus analogiškoje santuokų knygoje įrašytos dvejios vestuvės: 1753 10 14 ištekėjo Agota Mažutytė, 1755 01 19 – Ona Mažutytė – pastaroji, beje, iš Baršiogalos⁷². Baršių kaime Mažučiai tampa Mažuliais. Rokiškio bažnyčios metrikų knygoje Mažučių kaime nurodyta Mato ir Ievos Deksnų šeima: 1749 05 25 krikštyta jų duktė Elžbieta, 1750 03 ? duktė Marija. 1811 m. ši šeima gyveno gretimame Birščios kaime.

Aknystos palivarko 1811 m. revizijos dokumentuose⁷³ Mažučių kaime nurodytos dvi šeimos:

I. Laisvasis Ignotas Navickas, Alijošiaus s., 66 m., sūnūs: Bazilijus, 34 m., Petras, gim. 1782, paimtas į rekrūtus 1806, Bazilijaus sūnus Vincentas, 4 m.

II. Antanas Čeičys, Jono s., 46 m., iš Čeičių, jo sūnūs: Kazys, 20 m., Adomas, 18 m., Pranas, 8 m.

Aknystos bažnyčios metrikų knygoje kaimas nenurodomas – vietoje jo nurodytas Baršių kaimas, pavyzdžiui, krikštijant Bazilijaus Navicko vaikus: Mykolą 1805 m., Vincentą 1808 m., Konstanciją 1810 m., bei 1806 08 11 laidojant Magdaleną Navickienę, 50 m.

Aknystos palivarko inventoriai rodo buvus dažną gyventojų kaitą: 1816 m. Navickų šeima nebepaminėta, bet nurodytas Ivanas Grigorjevas, o 1822 m. nebenurodytas Grigorjevas, o įrašytas Jonas Baškys⁷⁴. 1825 m. inventoriuje⁷⁵ ne tik paminėtos šeimos, bet surašyti ir jų nariai:

I. Kazys Čeičys, Antano s., 30 m., žmona Agota, 25 m., sūnūs: Adomas, 4 m., Jokūbas, 2 m., duktė Sofija, 3 m.; brolis Stanislovas Čeičys, 14 m.; tėvas Antanas Čeičys, 72 m., jo žmona Kristina, 50 m.; samdiniai: Jurgis Kakštanas, 47 m., Elžbieta Raupytė, 23 m.; kampininkas Jokūbas Utonas, 45 m., jo žmona Elžbieta, 40 m., sūnus Jonas, 5 m., duktė Elžbieta, 3 m.

II. Jonas Baškys, 65 m., žmona Ieva, 55 m., sūnūs: Martynas, 20 m., Juozas, 10 m., Adomas, 7 m., Pranas, 4 m.; dukros: Marija, 19 m., Ona, 13 m., Magdalena, 8 m.; sūnus Jonas Baškys, Jono s., 25 m., jo žmo-

⁷⁰ LVIA, f. 638, ap. 1, b. 99, l. 91.

⁷¹ LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12, l. 6.

⁷² LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 13, l. 9.

⁷³ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 326, l. 56.

⁷⁴ RKM, 4001, l. 219, 701.

⁷⁵ RKM, 4035, l. 56.

na, 40 m., sūnūs: Martynas, 3 m., Jurgis, 1 m.; kampininkė Elžbieta Raišienė, 70 m., jos duktė Marija, ?7 m.

Aknystos palivarko 1834 m. revizijos dokumentuose⁷⁶ Mažučių kaime nurodyti du ūkiai:

I. Antanas Čeičys, Jono s., 69 m., jo žmona Kristina, 60 m., sūnus Kazys Čeičys, Antano s., 43 m., jo žmona Agota, 30 m.; sūnūs: Jokūbas, 10 m., Pranas, 4 m., dukros: Sofija, 10 m., Pranciška, 7 m.; sūnus Adomas Čeičys, Antano s., gim. 1793, miręs 1831, sūnus Pranas Čeičys, Antano s., 31 m., jo žmona Sofija, 22 m.; sūnus Stanislovas Čeičys, Antano s., 17 m.; samdiniai: Juozas Alekna, Petro s., 45 m., jo žmona Ieva, 42 m., jų duktė Domicelė, 9 m.; Sofija Minkevičiūtė, 18 m.

II. Jonas Baškys, Jono s., 39 m., žmona Agota, 25 m., sūnūs: Martynas, 10 m., Jurgis, 7 m., dukros: Sofija, 2 m., Domicelė, 1 m.; brolis Martynas Baškys, 31 m., žmona Elžbieta, 30 m., sūnus Pranas, 2 m.; Martyno motina Ieva, 55 m., brolis Adomas Baškys, Jono s., 16 m.; samdiniai: Andrius Pučinskas, 45 m., žmona Marijona, 35 m., sūnūs: Mykolas, 6 m., Stanislovas, 5 m., Jonas, 2 m.; dukros: Elžbieta, 15 m., Kotryna, 12 m.

Aknystos dvaro skirstymo plane Mažučių kaimui priskirta 53 dešimtinės 1 613 sieksnių žemės. Mažučių kaimas – 7 ūkiai su 72 ha žemės – suskirstytas į vienkiemius prieš 1915 m.⁷⁷ 1923 m. Mažučių kaime buvo 7 ūkiai ir 50 gyventojų.

Baršių kaimas

Kaimo pavadinimas kilęs nuo čia gyvenusių Baršių šeimų. Įvairiose metrikų knygose paminėti Antanas, Baltramiejus, Jurgis ir Kazimieras Baršiai. Pirmas kaimo paminėjimas rastas Onušio bažnyčios krikšto metrikų knygos 1692 m. kovo 2 d. įrašė⁷⁸. Nuo XVIII a. vidurio paminėta ne viena Lingių šeima.

Pirmosiose Aknystos bažnyčios metrikų knygose Baršių kaimas nurodytas labai dažnai, tačiau daugelio tuose įrašuose minėtų pavardžių nėra kituose to meto dokumentuose (dvaro inventoriuose, revizijose). Veikiausiai dar mano vaikystėje (XX a. vidury) senų žmonių naudotas suvestinis terminas Baršiogala (įskaitant Mažučius ir Vištagerklį) tais laikais apėmė dar ir ne vieną kaimą bei vienkiemį, vėliau likusius Latvijoje. O gal Baršių kaimą nurodyti kaip vaiko gimimo vietą buvo svarbu dėl kokių nors kitų priežasčių? Pateikti knygoje abejotinus duomenis neverta.

Aknystos palivarko 1811 m. revizijos dokumentuose⁷⁹ Baršių kaime nurodyti ūkiai:

I. Motiejus Lingys, Petro s., gim. 1748, miręs 1800, Jonas Baltušis, gim. 1775, miręs 1803, Motiejaus sūnus Jokūbas, 19 m.

II. Stasys Lingys, Petro s., 46 m., jo sūnus Augustinas, 18 m.

⁷⁶LVIA, f. 515, ap. 25, b. 327, l. 288.

⁷⁷LVIA, f. 638, ap. 1, b. 99, l. 87.

⁷⁸LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12, l. 7.

⁷⁹LVIA, f. 515, ap. 25, b. 326, l. 55.

III. Fridrikas Geidonas, 22 m., iš Kalnogeidonių k.

IV. Jurgis Geidonas, Martyno s., 29 m., sūnus Martynas, 12 m.

Nurodyti dar kontraktiniai: Buinevičiai, išvykę į Laibgalius, Jokūbas Ražinskas, Jono s., ir jo sūnus Jurgis, išvykę į Sodeliūs.

Aknystos palivarko inventorių duomenys parodo gyventojų kaitą: 1816 m. nebeminėtas Jurgis Geidonas, o paminėti Petras Dzienys, Petras Lazdonas ir Ignotas Navickas, 1822 m. nebeminimi ir trys pastarieji bei Jokūbas Lingys, Stasį Lingį pakeitė jo sūnus Augustinas ir naujai paminėti Adomas Jarmolavičius ir Jonas Strikas⁸⁰. 1825 m. inventoriuje⁸¹ nurodytos ne tik šeimos, bet ir jų nariai:

I. Fridrikas Geidonas, 57 m., žmona Marija, 40 m., sūnūs: Jurgis, 15 m., Petras, 10 m., Jonas, 10 m.; dukros: Ona, 18 m., Marija, 1 m.; samdinys Vilimas Novikas, 60 m., žmona Elžbieta, 45 m., dukros: Marija, 8 m., Ona, 6 m.

II. Augustinas Lingys, 30 m., žmona Kotryna, 25 m., motina Ona, 53 m., augintinis Jonas Varnas, 17 m.; samdiniai: Justinas Minkevičius, 13 m., Marija Ančkinaitė, 23 m.

III. Jonas Strikas, 50 m., žmona Magdalena, 40 m., sūnūs: Martynas, 18 m., Kristupas, 14 m., Mykolas, 12 m., Jonas, 8 m., Jurgis, 3 m.; dukros: Marija, 20 m., Monika, 7 m.; samdinys Jonas Kuprys, 30 m., žmona Ieva, 35 m., duktė Marija.

IV. Adomas Jarmolavičius, 40 m., žmona Ieva, 40 m., sūnūs: Augustinas, 10 m., Kazimieras, 6 m., Jonas, 4 m., duktė Elžbieta, 14 m.; svainis Jokūbas Lingys, 32 m., žmona Agota, 22 m., sūnus Pranas, 2 m.; kampininkas Adomas Eitvydas, 35 m., žmona Marija, 25 m., sūnus Petras, 4 m., dukros: Rozalija, 6 m., Ona, 2 m.

Aknystos palivarko 1834 m. revizijos dokumentuose⁸² Baršių kaime nurodyta viena laisvųjų žmonių (Filipavičių) šeima, keturi nuolatinių gyventojų ūkiai:

Jurgis Filipavičius, Andriaus s., 38 m., žmona Pranciška, 30 m., sūnus Kazys, 6 m., duktė Marija, 1 m.

I. Fridrikas Geidonas, Jokūbo s., 45 m., žmona Marija, 42 m., sūnūs: Jurgis, 27 m., Jonas, 21 m., Petras, 15 m.; dukros: Darata, 17 m., Marija, 15 m., Magdalena, 10 m.; Adomas Ružinskis, Jono s., 4 m., Magdalena Leizenberova, 50 m.

II. Stanislovas Lingys, Petro s., gim. 1765, miręs 1821, sūnus Augustinas Lingys, Stanislovo s., 51 m., žmona Kotryna, 43 m., duktė Agota, 9 m.; giminaičiai Jonas Loba, Petro s., 6 m., Jonas Lingys, Juozo s., 15 m.; samdiniai: Germanas Geidonas, Jono s., gim. 1799, miręs 1826, Jonas Vabolis, Stasio s., 47 m., žmona Ona, 46 m., dukros: Marija, 23 m., Leonora, 15 m., Rozalija, 12 m., Elžbieta, 10 m.; Ona Aleknaitė, 20 m.

III. Jonas Strikas, Martyno s., 61 m., žmona Magdalena, 45 m., sūnūs: Martynas, 19 m., Kristupas, 18 m., Mykolas, 17 m., Petras, 8 m.; dukros: Marija, 23 m., Magdalena, 16 m.

⁸⁰ RKM, 4001, l. 219, 703.

⁸¹ RKM, 4035, l. 60.

⁸² LVIA, f. 515, ap. 25, b. 347, l. 390–391.

IV. Jokūbas Lingys, Martyno s., gim. 1792, miręs 1828, žmona Agota, 30 m., Adomas Jarmolavičius, Jono s., 43 m., žmona Marija, 30 m., sūnūs: Augustinas, 17 m., Kazys, 16 m., Jonas, 15 m.; Augustino žmona Kristina, 24 m.; Martynas Šmeikis, Jono s., 6 m., Jonas Lingys, Jokūbo s., 9 m., Stasys Lingys, Jokūbo s., 5 m.

Aknystos dvaro skirstymo plane Baršių kaimui priskirta 112 dešimtinių 811 sieksnių žemės. 1923 m. Baršių kaime buvo 8 ūkiai ir 44 gyventojai.

Kolūkių metai

1949 m. pradžioje aknystėnai buvo sukolektyvinti: Raupių ir Prūdų kaimų ūkininkai suvaryti į Marytės Melnikaitės vardo kolūkį, Baršių, Mažučių ir Višta-gerklio – į „Vienybės“ kolūkį. Aleknu, Čeičių, Kalnelių ir Lazdynišio kaimų ūkininkai taip pat suvaryti į kolūkį, kuris buvo pavadintas „Raudonąja žvaigžde“. Bet pasirodė, kad tokio pavadinimo kolūkis jau esąs kažkur prie Obelių. Naujieji kolūkiečiai tada sutarė kolūkį pavadinti „Artoju“, bet pasirodė, kad ir toks kolūkis jau yra kažkur prie Salų. Buvo parinktas trečias pavadinimas – „Žagrė“. Toks žaidimas pavadinimais vyko todėl, kad Rokiškio apskrityje buvo vykdoma masinė kolektyvizacija ir kolūkių kūrėjai nežinojo, kas vyksta kitose apskrities vietose. Kolūkių pirmininkais buvo išrinkti vietiniai žmonės: „Vienybės“ – Bruveris, Marytės Melnikaitės vardo – Alfonsas Minkevičius, „Žagrės“ – neseniai į šias vietas atsikėlęs Stasys Juodelis. Taip pat išrinkti brigadininkai, sandėlininkai, net grandininkai. Buvo suvisuomeninti visi arkliai, motininės kiaulės, kuiliai, buliai. Karvių kolūkiečio ūkiui buvo palikta po dvi, o kitas taip pat reikėjo atiduoti į kolūkį. Buvo nustatytas ir avių skaičius, leistinas kolūkiečio kiemui. Perteklius – taip pat kolūkin. Be to, į kolūkį reikėjo atiduoti vežimus, roges, pakinktus, žemės dirbimo priemones: plūgus, akėčias, drapakus, nekalbant jau apie žemės ūkio mašinas. Po mėnesio ar poros naujieji kolūkiai gavo papildomai gyvulių – po keliolika karvių iš Ragėlių valsčiaus išvežtų ūkininkų ūkių.

Po metų prie Marytės Melnikaitės vardo kolūkio buvo prijungtas „Vienybės“ kolūkis. Dar po metų tokio pat likimo sulaukė ir „Žagrė“. Praėjus dar porai metų vėl naujas sujungimas – šį kartą su „Žvaigždės“ kolūkiu, apimančiu Jutkių, Kukių, Skridulių, Remeikių, Ginotų, Gaidžgalės, Pasodnikų ir Skriveliškio kaimus. Esant tuometiniam vadovavimo ir technikos lygiui, junginys tapo praktiškai nevaldomas ir jo veiklos rezultatai ėjo prastyn ir prastyn. Prie to nemaža dalimi prisidėjo ir smulkmeniški, šabloniški nurodymai iš viršaus, ir nuolatinis vietinės valdžios, nieko neišmaniusios apie žemės ūkį, kišimasis, ir nepagrįstai žemos žemės ūkio produktų kainos, ir vos ne kasmetinis vadovų keitimas. 1955 m. kolūkiečiai už darbadienį gavo po 0,2 kg grūdų ir po 40 kapeikų (ikireforminių).

Tuo metu jau buvo prasidėjusios Nikitos Chruščiovo reformos, tarp kurių nemažai priemonių buvo skirta padėčiai žemės ūkyje pakeisti. Ne visos jos pasiteisino, bet kai kurios turėjo tam tikrą teigiamą poveikį. Tai žemės ūkio produktų prievolių pakeitimas žemės ūkio produktų supirkimu, žemės ūkio produktų supirkimo kainų padidinimas bei šio tokio savarankiškumo ūkiams suteikimas. Šiuo savarankiškumu pasinaudojo ir aknystėnai – 1956 m. pradžioje atsiskyrė nuo



„Žvaigždės“ kolūkio. Žmonės pradėjo noriau dirbti, tais metais išaugino gražius linus, nepaisant labai lietingo rudens gerai juos sutvarkė, pelningai realizavo. Už linus gavo ne tik daug pinigų, bet ir teisę pigiai nusipirkti iš Ukrainos atvežtų kviečių. Atlyginimas už darbdienį padidėjo dešimteriopai – po 2 kg gūdų ir 4 rublius. Ir vėlesniais metais buvo pelninga auginti linus. Pagerėjo gyvulių priežiūra, padidėjo karvių pieningumas ir pienas ėmė duoti pelno. Pelningas tapo ir bekonų auginimas. Nustota auginti nuostolingus cukrinius runkelius, uždarytos nuostolingos avių ir vištų fermos. Marytės Melnikaitės vardo kolūkis įsitvirtino tarp geriausių rajono ūkių. Kolūkiečiai pradėjo statyti naujus namus. Juos statėsi ūkio gyvenvietėje abipus kelio Juodupė–Aknysta Aleknų kaimo šiauriniame gale, Levaniškio vienkiemio teritorijoje ir šiek tiek Raupių kaime. O toliau nuo centro esą kaimai ėmė dar sparčiau nykti. Žmonių kolūkyje ir toliau mažėjo, nes daug jaunimo siekė mokslo, rinkosi su žemės ūkiu nesusijusias specialybes ir atgal nebesugrįždavo. Kolūkio pirmininkai Ulezko ir jį pakeitęs Jonas Grockis jaunimu nesirūpino, neieškojo ryšių su juo. J. Grockis netgi trukdė jaunimui siekti mokslo. 1962 m. Irenai Šedytei ir Stasiui Šedžiui įstojus į Salų žemės ūkio technikumą, jis naudodamasis savo, rajono partijos komiteto biuro nario, įtaka privertė technikumui direktorių Kriaučiuoną išbraukti jaunuolius iš įstojusiųjų sąrašo. Bet jaunuoliai nenusiminė: atsiėmė dokumentus ir su jais nuvažiavo į Zarasų rajone buvusį Antaliepės žemės ūkio technikumą. Šio technikumui direktoriumi

Marytės Melnikaitės kolūkio karvių banda. 1961 m.

V. Pučkos nuotr.

Jaunoji melžėja Vanda Šeškauskaitė. 1961 m.

V. Pučkos nuotr.



Vincas Kibirškis juos maloniai sutiko ir mokytiis priėmė. Jaunuoliai šį technikumą sėkmingai baigė, bet į Rokiškio rajoną nebesugrįžo.

Kolūkis pastatė grūdų sandėlį, statė fermų pastatus. Laukus ir pievas tvarkė prastai: išarė natūralias, bet įrengti kultūrinių pievų taip ir nesugebėjo, kultūrinės ganyklas įrengė derlingiausiose lygiose dirvose, o ne šalia fermos esančiose kalvotose, irgi gana derlingose.

Besibaigiant XX a. aštuntajam dešimtmečiui kolūkis buvo prijungtas prie gretimio Onušio tarybinio ūkio kaip jo skyrius, neteko daugumos žemės ūkio specialistų. Netrukus ne be tarybinio ūkio direktoriaus Povilo Rimkaus „malonės“ Aleknose nebeliko nei bibliotekos, nei mokyklos, ir kraštas virto vis sparčiau nykstančiu užkampiu.

Gimtieji Bryzgiai kunigo Jono Skruodžio atsiminimų knygoje

Bronius Deksnys

1. Vaikinas iš Bryzgių kaimo – Vilniaus kunigų seminarijos profesorius ir Vilnijos švietėjas

Bryzgių kaimas į lietuvių literatūrą pateko per jame gimusio ir užaugusio kunigo Jono Skruodžio kūrybą. 1882 m. rugsėjo 7 d. (senuoju stiliumi – rugpjūčio 26 d.) šio kaimo galinėje sodyboje Prano ir Barboros Stainytės Skruodžių šeimoje gimė jauniausias vaikas, kuriam per krikštą Ūnuškio bažnyčioje buvo suteiktas Jono vardas¹. Augo Jonukas gimtojoje sodyboje, mokėsi tuo metu rusiškoje Ūnuškio pradinėje mokykloje, vėliau – Mintaujos gimnazijoje, iš kurios buvo pašalintas, nes atsisakė kalbėti rusišką maldą. Pagyvenęs kurį laiką tėviškėje, išvažiavo mokytis į Vilnių. 1907 m. baigė Vilniaus kunigų seminariją, o tų metų birželio 11 d. Vilniaus katedroje buvo išventintas kunigu.

Kunigas Jonas Skruodys dirbo keliose Vilniaus vyskupijos parapijose, o 1913 m. įstojo į Peterburgo dvasinę akademiją, kurią baigęs įgijo teologijos kandidato laipsnį. Grįžęs 1918 m. į Vilnių Jonas Skruodys buvo pakviestas profesoriauti Vilniaus kunigų seminarijoje. Laikas buvo sunkus. Generolo Želigovskio vedama Lenkijos kariuomenė užgrobė Vilniaus kraštą. Kunigas J. Skruodys pasiliko okupuotame Vilniuje, kur, be tiesioginio darbo seminarijoje, rūpinosi lietuviškomis mokyklomis, rašė joms vadovėlius, mokslo populiarinimo darbus, grožinius kūrinius. Vienas reikšmingiausių jo darbų – du memuarų tomai, išspausdinti Vilniuje 1923–1924 metais².

Jono Skruodžio „Atminimai“ – tai nostalgiškas pasakojimas apie vaikystę ir jaunystę gimtinėje, nuo kurios jis buvo atskirtas demarkacine linija. Autoriaus dvasinę būseną galima būtų palyginti su Adomo Mickevičiaus jausmu, kai po 1831 m. sukilimo atsidūrė Prancūzijoje ir, paties poeto žodžiais tariant, „ant Paryžiaus grindinio“ parašė „Poną Tada“ – poemą, perpintą skaudžių ir švelnių prisiminimų apie praėjusį laiką, prarastą gimtinę, jos sodybas, kalvas, miškus, neužmirštamus žmones. Jonas Skruodys atsiminimus rašė „ant Vilniaus grindinio“, gyvendamas kunigų seminarijai priklausiusiame sename Tiltlo gatvės name, pažymėtame dvyliktoju numeriu. XVII a. tai buvo vienuolyno pastatas, tad kambariai, kuriuose gyveno seminarijos profesoriai, buvo panašūs į vienuolyno celes. Vienoje jų J. Skruodžio plunksna kiek archajišku, bet labai aiškiu braižu vedžiojo eilutes apie saulėtą Bryzgių padangę, šarmotas žiemas, guvius kaimo pasakorius.

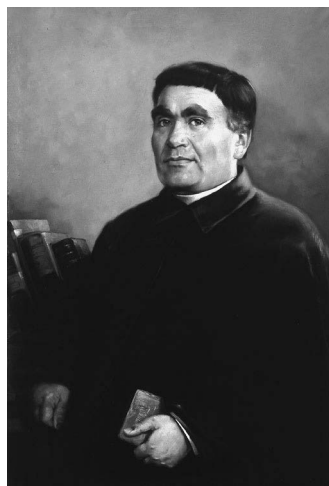
„Atminimai“ – ne chronologiškas pasakojimas apie jų autoriaus gyvenimą. Veikiau tai atskiri epizodai su kartais sumaišyta įvykių tvarka, kur J. Skruodžio vaikystės išpūdžius keičia jo girdėti kaimo žmonių pasakojimai, tėvo prisiminimai apie pergyventą laiką, atsiminimų autoriaus išgirstos ir suliteratūrintos pasakos. J. Skruodžio memuarai – labai etnografiškos knygos. Jų autorius atskleidžia daug XIX a. pabaigos–XX a. pra-

¹ Obelių dekanato Ūnuškio parapijos 1868–1884 metų krikšto metraščių knyga, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1299, ap. 1, b. 6, l. 165.

² Skruodys J. *Atminimai*, Vilnius, „Motus“ spaustuvė, 1923–1924, d. 1–2, p. 168, 185. (Cituoiant tekste pirmuoju skaičiumi nurodomas tomas, antroju – puslapis.)

džios Šiaurės Rytų Lietuvos buitės ir būties bruožų. Jis smulkiai papasakojo apie savo tėvų sodybą, jos įrangą, kasdieninį maistą ir vaišes, šienapjūtės ir rugiapjūtės darbus, šeiminių ir samdinių santykius. Aprašomos sesers Karolinos vestuvės, minimos ir cituojamos daug ten dainuotų dainų, užrašytos piršlio ir svotų oracijos bei ginčai, pasakota apie jaunųjų išlydėjimą į bažnyčią, jų sutikimą sugrįžus. Smulkiai aprašyti Vėlinių papročiai, kunigo kalėdojimas, Kūčių vakarienė, ateities būrimas Naujųjų metų naktį, paparčio žiedo ieškojimas, laužų kūrenimas ir žoliavimas Joninių naktį. Etnografinės medžiagos gausumu Jono Skruodžio „Atminimai“ artimi Mikalojaus Katkaus „Balanos gadynei“, Igno Končiaus „Žemaičio šnekoms“, pagaliau ir Česlovo Milošo „Isos slėniui“.

Jurgiui Matulaičiui pasitraukus iš Vilniaus arkivyskupo pareigų, iš darbo Vilniaus kunigų seminarijoje išėjo ir Jonas Skruodys. Bažnyčios vyskupui leidus, jis mokytojavo lietuviškoje Švenčionių gimnazijoje, kartu vadovavo ir šios apskrities „Ryto“ organizacijai, tvarkiusiai okupacinio režimo vis labiau persekiojamų lietuviškų mokyklų darbą. Dirbti parapijose J. Skruodžiui nebeleido vis blogėjanti sveikata. Per 1932 m. Sekmines Švenčionių bažnyčioje buvo iškilmingai paminėtos kunigo J. Skruodžio penkiasdešimtosios gimimo ir dvidešimt penktosios kunigystės metinės. Minėjimo dalyviai ypač aukštai vertino jo darbus puoselėjant lietuviybę Vilniaus krašte. Mirė Jonas Skruodys Vilniuje 1935 m. kovo 9 d. po nesėkmingos operacijos. Laidotuvių dieną Švenčionyse buvo turgaus diena, ir daugybė kaimo žmonių, palikę vežimus turgaus aikštėje, prisijungė prie laidotuvių procesijos, lydėjusios mylimą kunigą ir švietėją į paskutinio poilsio vietą Švenčionių kapinėse.



*Jono Skruodžio portretas
Lietuvos nacionaliniame
muziejuje*

2. Žilos senovės aidai Bryzgių apylinkėse

Nors Onušio kraštas į istorinius dokumentus pateko tik XV a. pabaigoje, gausūs piliakalniai, alkavietės, pėduoti akmenys byloja apie žmones, gyvenusius čia daug seniau, į istorinius šaltinius nepatekusiais laikais. Apie tai kalba ne tik archeologiniai paminklai, bet ir iš kartos į kartą perduodamos legendos, pasakojamos šiose apylinkėse. Jonas Skruodys savo memuaruose aprašė keletą tokių vietų, užrašė žmonių pasakojimus apie jas.

Už puskilometro nuo Skruodžių sodybos Bryzgių kaime stūkso pušimis apaugęs Brýzgių piliakalnis. Jo papėdėje prie kelio iš Bryzgių į Kiėmiškius prisiglaudė senos kapinaitės, kur palaidota ne tik daug bryzgiškių, bet stovi ir dvarininkų Kupsčių, valdžiusių netoliese buvusį Kraštų dvarą, šeimos paminklas.

Jonas Skruodys aprašo piliakalnį taip, kaip matė jį vaiko akimis. Tai aukštas, siauras, maždaug trečdalis varsto ilgio kalnas. Nuo jo tolumoje matyti sodžiai, viensėdžiai, miškai. Pačioje pakalnėje vinguriuoja sraunus upelis, jo pakraštyje – daug šaltinėlių, iš kurių srovena tyras ir šaltas vanduo. Piliakalnio viršuje dunkso gili ir plati dauba, užimanti gal pusę dešimtinės žemės ploto. Jos dugne augančių pušų



*Bryzgių piliakalnis.
2004 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

viršūnės susilygina su pušimis, stovinčiomis ant daubos krašto. Dauboje riogso išvirtusių medžių rąstai, tviska rusvas akivarų vanduo (t. 1, p. 22, 25).

Atsiminimuose užrašyta ir legenda apie šį piliakalnį. Jį supylę apylinkių žmonės, dabartinių gyventojų protėviai. Jie pastatė alką, o jame – aukurą, ant kurio buvo kūrenama vaidilučių prižiūrima amžinoji ugnis. Piliakalnis, buvusi garsi senovės šventovė, lankoma iš plačių apylinkių. Po daugelio metų į kraštą atsikėlė daug kito tikėjimo žmonių, kurie senojo alko vietoje pastatė didelę bažnyčią, taip pat labai gausiai lankomą. Bet naujojo tikėjimo žmonės nusidėjo Dievui, nebenorėdami klausyti jo įsakymų, išsižadėdami gerų senovės papročių, pamiršdami protėvių kalbą. Todėl Dievas juos skaudžiai nubaudęs: atsivėrusi žemė, ir pilna žmonių bažnyčia nugrimzdusi į gelmes. Kalbama, kad dauboje girdėti, kaip aimanuoja ir šaukiasi pagalbos su bažnyčia nuskendę žmonės, kartais klausą pasiekias ir varpo skambėjimas. Sakoma, kad Dievas pasigailės nuskendusią žmonių ir iškels nuskendusią bažnyčią tada, kai žmonės grįš prie Dievo, parodys meilę senolių žemei ir gimtajai kalbai. O tuo tarpu nuo bažnyčios paskendimo iki iškilimo šis kalnas esąs užkeiktas:

„Čia esanti nelabųjų vieta. Tamsiomis naktimis, ypatingai šventojo Jono išvakarėse, daugybė čia priskrenda raganų, apsižergusių ant žarsteklių, pagaikščių, renkasi skenduolių, miškinių, upinių, ežerinių, atlekią aitvarų su ilgomis ugninėmis uodegomis, pribėgą baisių vilkolakių ir šiaip daug įvairių vaiduoklių, kartais net numirėliai, aure matai, iš artimųjų kapinių ateina“ (t. 1, p. 24).

Ir šiais laikais J. Skruodžio aprašytasis piliakalnis nedaug pasikeitęs. Tik pušys jo papėdėje, šlaituose ir dauboje dar labiau sužėlusios. Vietoje sraunaus upelio su šaltiniais jo pakalnėje eina gilus melioracijos griovys, o prie jo guviai žaliuoja jaunas eglynas. Archeologas, apžiūrėjęs Bryzgių piliakalnį XX a. pabaigoje, rašė:

„Piliakalnis įrengtas 250 × 100 m dydžio kalvoje, pailgoje šiaurės pietų kryptimi, kurios viduje yra 50 m pločio ir 10 m gylio duobė,

vadinama Velnio duobe. Aikštelė neišsiskiria, be įtvirtinimų. Piliakalnio šlaitai vidutinio statumo, iki 10 m aukščio. 1996 m. KPC (vad. P. Tebeliškis) piliakalnio viršūnės šiaurinėje dalyje ištyrė 70 m² plotą, rado iki 35 cm storio kultūrinio sluoksnio liekanas su lipdyta brūkšniuota ir lygiu paviršiumi keramika, stulpavietėmis. (...) Piliakalnis datuojamas I tūkstantmečio I puse”³.

Galimas dalykas, kad J. Skruodžio užrašytoje legendoje užkoduota atmintis apie senojo baltų tikėjimo alkavietę, apie Sėlos kolonizaciją, naujų žmonių atsikėlimą į XV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atgautą pietinę Sėlą. Gali būti, kad legendoje apie paskendusią bažnyčią yra ir XVI–XVII šimtmečių religinių kovų atspindžių. Tuo metu Onušio dvarą valdė Astikai ir Rajeckiai – aktyvūs kalvinistų konfesijos veikėjai.

Aprašydamas 1894 m. Jonines Bryzgių apylinkėse, J. Skruodys užrašė pasakojimą apie Sidābrinės kalną, stūksantį pievose už kilometro į šiaurės rytus nuo Bryzgių kaimo. Jis matyti iš daugelio kelio iš Júodupės į Ūnuškį atkarpu: atrodo tarsi didelis ant stalo padėtas kaimiškos duonos kepalas. Bet jo viršus, apaugęs tamsiai žaliomis pušimis, žaliuoja vasarą ir žiemą. Jo papėdėje keletas medžių žymi išnykusios Sidābrinės gyvenvietės liekanas.

J. Skruodys pasakoja, kad 1894 m. Joninių dieną jis, grįžęs iš Onušio mokyklos, su namiškiais ieškojo paparčio žiedo Bryzgių piliakalnyje, žoliavo iki saulės laidos, o temstant tiesiai per pievas patraukė į Sidābrinės kalną, kur rinkosi žmonės iš plačios apylinkės:

„Priartėję prie kalno net nustebo. Daugybė priplaukta, prisigrūsta žmonių. (...) Kalne buvo iškelta apie trisdešimt degutinių į aukščiausius medžius su degamąja medžiaga. Visos jos degė didžiausia liepsna“ (t. 1, p. 88).

Kalne jaunimas šoko ir dainavo. O senas žmogus pasakojo legendą apie Sidābrinės kalną. Toje vietoje, kur dabar stovi kalnas, buvęs ežerėlis su raganomis, laumėmis ir kitokiomis baisenybėmis, kurios žmonėms darydavusios daugybę bėdų. Bet vienai mergaitei per Jonines pavyko rasti paparčio žiedą, ir ji tapusi galinga. Bryzgių žmonės ėmė ją prašyti sunaikinti laumių ežerą. Mergaitė paparčio žiedo vardu įsakiusi ežerui prasmegti, o jo vietoje atsirasti sidabro kalnui, kas ir atsitikė. Apylinkėje pasidarė ramu. Bet vieną kartą paparčio žiedo radėja pametusi jį, ir sidabro kalnas pajuodęs, apsitraukęs samanomis, apžėlęs žole. Mergaitę apėmė sielvartas, ji ėmusi blaškytis ir nežinia kur dingusi.

Vienas jaunikaitis, pratęsdamas senuko žodžius, pasakojo, kad užpernai jis su draugais bandė kasinėti šį kalną. Čia po žemėmis esąs metalo sluoksnis: kalnas, smarkai sudavus, skambas kaip tuščias kubilas. Jame esą daugybė skylių. Metant į jas akmenis, šie skambėdami krinta į gelmę, o iš viršaus veržiasi garai. Žmonės čia dažnai matą pinigų degant, aitvarus skraidant. Po jaunikačio pasako-

³ Zabiela G. Naujas Lietuvos piliakalnių sąrašo papildymas (1995–2000), *Kultūros paminklai*, Vilnius, 2001, d. 8, p. 21–36.



*Sidabrinės kalnas
(kalva). 2004 m.
B. Deksnio nuotr.*

jimo sena moteris kalbėjo, kad vaiduoklių dabar čia nebėra, bet raganų, atimančių pieną iš karvių, esama: pernai jos atėmė pieną iš Skruodienės karvės. Kreipdamasi į Skruodžių Jonuką, ji prašė patvirtinti jos žodžius. „*Taip, – atsakė šis, – mes pernai maža turėjome pieno*“ (t. 1, p. 91).

Legendos apie Sidabrinės kalną buvo pasklidusios įvairiais variantais. Petro Rusecko sudarytame atsiminimų, padavimų ir legendų rinkinyje „Baudžiava“ išspausdintas Prano Daunio iš Grubų kaimo 1925 m. užrašytas Juozo Kirstuko, 65 m. Valiūniškio kaimo gyventojų, pasakojimas. Kirstukas buvęs Kraštų dvaro baudžiauninkas. Ten baudžiauninkus labai spausdavę. Pusberniai svarstę, kaip čia dvarininką nubaudus. Iš senų žmonių jie buvo girdėję, jog Sidabrinės kalne esama daug švedų ginklų paslėpta, taip pat ir patrankų. Tad pusberniai susitarę iškasti bent vieną patranką ir išdaužyti Kraštų dvarą su visais ponais. Vieną naktį jie ėmėsi darbo, bet nespėję nieko padaryti, tad taip ir likę. Užrašęs Kirstuko pasakojimą, Daunys priduria, kad Sidabrinės kalnas plačiai žinomas padavimais. Žmonės bandę jame atkasti rūšį, bet bijojo į jį lišti⁴.

2004 m. vasarą per kraštotyrininkų ekspediciją vaikščiojau po tikrai gražų Sidabrinės kalną. Jo papėdėje įkastas cementinis stulpas su užrašu, kad tai yra Sidabrinės piliakalnis, valstybės saugomas archeologijos paminklas. Ir dabar jis bandytas kasinėti. Iškasta gal vieno metro gylio ir pločio, pusanthro metro ilgio duobė: gražus baltas smėliukas, jokio vario. Tik į gilumą eina kažkokia skylė, panaši į lapės urvą. Nuo kalno atsiveria reginiai į plačią apylinkę: matyti ne tik gatvinis Bryzgių kaimas, bet ir Juodupės kaminai, Onuškie medžių kupolai.

3. Skruodžių šeimos kronika

„Atsiminimų“ centre – Skruodžių šeima: jos kasdiena ir šventės, darbai, džiaugsmas ir rūpesčiai. Jonas Skruodys užrašė tėvo Prano pasakojimus apie jo nelengvą vaikystę, vedybas, įsitvirtinimą Bryzgių kaime. Pasakoja ir apie savo brolių, seseris, aprašo jų vestuves.

Kraštų dvaro žemėse gyvenę Skruodžiai buvo laisvieji valstiečiai. Pagal 1811 m. revizinius gyventojų sąrašus jie

⁴ *Baudžiava. Atsiminimai, padavimai, legendos*, surinko ir suredagavo Petras Ruseckas, Kaunas, 1936.

gyveno Valiūniškyje (sąrašė nurodyta, kad jie gyvena pagal kontraktą). 1858 m. metų reviziniai sąrašai rodo, kad dalis Skruodžių gyvena Bryzgiuose. Laisvieji valstiečiai, kitaip nei baudžiauninkai, neturėjo skirtinės žemės: jie išsinuomodavo ją iš dvarininkų, o pasibaigus sutarties laikui galėjo išsikelti į kitą vietą. Su tokia laisvojo valstiečio padėtimi buvo susijusi ir ne viena Prano Skruodžio gyvenimo problema.

Pasakodamas apie tėvo vaikystę, Jonas Skruodys rašo, kad Pranelis, mirus motinai, dar mažas tapo našlaičiu, o pamotė jį visai skriaudė. Todėl našlaitį priglaudė bevaikis dėdė, kuris užleido broliui savo išpirktą ūkį, o pats apsigyveno su Praneliu Bryzgių kaimo sodyboje, kurios teisinė padėtis buvo neapibrėžta: matyt, ir Kraštų dvaras neturėjo nuomos dokumentų, ir Skruodžiai negalėjo pagrįsti savo teisių į ūkį, nors manė, kad jis – Skruodžių nuosavybė nuo senų senovės.

Pranelis dėdės šeimoje buvo mylimas, gražiai suaugo, juo ėmė domėtis plačios apylinkės nuotakos. Viena onuškietė bandė jį prisivilioti paruošusi meilės gėrimą, kuri per nesusipratimą išgėrė jos piršlys. Kita mergaitė Pranui patiko: ir darbšti, ir protinga. Bet dėdienė įkalbėjo augintinį atsakyti santuokos dėl nuotakos silpnos sveikatos. Pasipiršo Pranas Barborai Stainytei iš Rōkiškio parapijos: ir nuotaka tvarkinga, ir ūkis turtingas. Be to, ir Rokiškio klebonas per užsakus labai gyrė savo parapijietę.

Vedė Pranas būdamas aštuoniolikos metų. Jau susilaukė ir dviejų vaikų. Bet čia prasidėjo bėdos. Kraštų dvarininkas pareikalavo, kad Skruodys su juo sudarytų ūkio nuomos sutartį. Priešingu atveju žadėjo jį išvaryti iš sodybos. Jau buvo atsiuntęs ir kitą nuomininką, kurio Skruodys net į kiemą neišleido. Dvarininkas iškėlė Skruodžiui bylą dėl žemės apskrities teisme. Skruodys, išmanančių žmonių patartas, ėmė gudrauti. Pirmą kartą jis pasislėpė, kai policininkas atnešė šaukimą į teismą, kuris gavo atidėti bylą. Po metų, gavęs šaukimą, Skruodys susisargdino, ir dėl ligos teismas vėl neįvyko. Pagaliau iš trečio karto jis atsidūrė teisme, kur laimėjo bylą su dvarininku.

Labai oriai teisme skambėjo valstiečio atsakymai į teisėjo klausimus. Atsakydamas į klausimą, ar niekada nemokėjo mokesčių dvarininkui, Skruodys išdrožė: „*Kam mes duosime, ir dar tokiems turtingiems žmonėms. Duodame tik pavargėliams*“. Į klausimą, ar nėjo kokių nors darbų dvare, atržė: „*Jokių darbų mes nežinome, mes esame laisvi nuo senovės*“. Visa teismo salė prapliupo juoku, kai į teisėjo klausimą, kodėl Skruodys nepriėmė pono atsiųsto nuomininko, šis atsakė: „*Mes tik priimam nakvoti elgetas, pavargėlius. Nepriimtumėm nė tamstos, ponaiti*“ (t. 1, p. 124). Prisiekusiųjų seniūnas po pasitarimo pranešė, kad ginčijama žemė priklauso Pranui Skruodžiui.

Bet byla dėl žemės nesibaigė. Dvarininkas apskrities teismo sprendimą apskundė gubernijos teismui, kuris išsprendė bylą dvarininko naudai. Tačiau ir Skruodžio būta nepėsčio: jis apskundė gubernijos teismo sprendimą Rusijos imperijos Senatui, kuris įsakė vietiniam teismui tirti bylą iš naujo. Šis pripažino žemės nuosavybę Skruodžiui, tačiau jam uždėjo sumokėti ir didžiules teismų išlaidas. Pranas vėl apskundė Senatui, iš kur atėjo atsakymas, kad žemė Bryzgių kaime priklauso Skruodžiui kaip amžina nuosavybė, o teismų išlaidas turi sumokėti dvarininkas.

Daug rūpesčių Pranas Skruodys turėjo ir dėl tarnybos Rusijos kariuomenėje. Dvaro ponaitis labai stengėsi, kad nepaklusnus ūkininkas būtų paimtas į karinę tarnybą. Daug gudrybių Skruodžiui teko imtis, kol išrūpino baltą bilieta, atleidžiantį nuo karinės prievolės.



*Jono Skruodžio
gimtosios sodybos
fragmentas. 2004 m.
B. Deksnio nuotr.*

Kai Jonukas užrašinėjo tėvo pasakojimus, Skruodžių šeimyna gyveno klestėjimo laiką. Vyresnieji vaikai jau suaugę, jausias sūnus sėkmingai mokosi (Skrudžiui nepavyko išmoksinti vyresniojo sūnaus Juozo). Klėtys pilnos grūdų, palubėse kabo kumpiai, lašinių paltys, dešrų rinkės. Į atlaidus Onušio bažnyčioje Skrudžiai važiuoja dviem vežimais, gražiai pasipuošę. Skrudžių sodyboje rengiama vakarienė kalėdojančiam kunigui.

Bet nutinka ir netikėtų dalykų. Skrudienė pastebi, kad vyresnis sūnus Juozas ėmė menkai valgyti ir džiūti. Atkakliai motinos klausinėjamas jis prisipažįsta, kad įsimylėjo Onušio žydo Hiršos dukterį, be kurios neišsivaizduoja tolesnio gyvenimo. Motina aiškina sūnui, kad vedybos tarp skirtingų tautybių ir tikėjimų žmonių nebus laimingos. Bet Juozas vis dažniau traukė į miestelį, iš kur grįždavo tik paryčiais. Mergaitės tėvai ir rabinas nusprendė perkelti ją į kitą miestą. Į tai Juozas atsakė: „*Aš tave vesiu ir pasaulio gale*“. Bet žydaitė jam patarė: „*Tu, Juozeli, stenkis mane išvogti iš čia, kol dar esu arti. Paskui bus vėlu*“ (t. 2, p. 42).

Juozas Skrudys taip ir padarė: jis paslėpė merginą pas savo gimines. Nors žydai ir labai stengėsi surasti pavogtąją nuotaką (policija didelių pastangų nerodė), jiems tai nepavyko. Gavus valdžios sutikimą, pavogtoji mergaitė buvo iškilmingai pakrikštyta katalike ir sutuokta su Juozu Skrudžiu. Skausmo palaužtas tėvas prakeikė dukterį:

„Dar pas mus gyvenant buvo atėję jos tėvai su dviem kitais žydais. Iš tolo pasikalbėjo. Tėvas baisiais žodžiais su didele širdgėla prakeikė ją, atatupstas vaikščiodamas, rankomis mojuodamas. Atlikęs savo pareigas, atatupstas išdūmė“ (t. 2, p. 48).

Per kraštotyros ekspediciją klausinėjau Bryzgių k. gyventojus, ar jie yra ką nors girdėję apie šį gal šimto metų senumo įvykį. Niekas nežinojo. Tik Viktoras Butėnas, gimęs 1921 m. ir visą laiką gyvenęs Bryzgiuose, sakė, kad tokią istoriją girdėjęs, tačiau nežinąs, su kuo ji buvo siejama. Tačiau Mitragalio k. ūkininkė Danutė Šedytė-Kovienė, gimusi 1931 m., – Jono Skrudžio sesers Karolinos anūkė – sakė, jog iš savo tėvo Jono Šedžio girdėjusi, kad jo dėdina yra žydė.

4. Kasdienybė ir atmintini įvykiai Bryzgiuose

Imlus „Atminimų“ autorius įsiminė daug Bryzgių žmonių pasakojimų apie visokius įvykius kaime ir jo apylinkėse. Daugelio įvykių liudininkas ir dalyvis buvo jis pats. Tad įvairiausios bryzgiškių papasakotos istorijos ir paties autoriaus atsiminimai sudaro didelę Jono Skruodžio memuarų knygų dalį.

Ilgais rudens vakarais į Skruodžių gryčių kaimo vyrai susirinkdavo pavakaroti. Nusibodus lošti, jie imdavo pasakoti visokius atsitikimus. Tuose pasakojimuose daug vietos buvo skiriama vaiduokliams, baubams, bildukams ir visokioms velniavoms, su kuriomis patys pasakoriai, kaip jie tikino, buvo susidūrę. Galimas dalykas, kad XIX a. pabaigoje pasakojimų apie raganas, miškinius, vilkolakius kaime buvo labai daug. Gal dėl to ir Jono Skruodžio surinktos pasakos knygoje „Vaidila“ daugiausia byloja apie teigiamųjų knygos herojų kovą su chtoninėmis būtybėmis, kurių pilna miškuose, ežeruose ir net kaimuose.

Atsiminimų knygoje aprašytą pasakojimų vakarą pradėjo pats trobos šeimininkas Pranas Skruodys. Tai jam, vėlyvą rudens naktį grįžtančiam iš valsčiaus būstinės Čedasuosė, įkalnėje ties Bryzgių kapinaitėmis kelią pastojusi balta baidyklė. Arklys sustojęs kaip įkastas, ir nė iš vietos. Tik smarkiai įplaktas, jis ėmęs bėgti, o baidyklė, garsiai rėkdama, vytis iki pat kaimo vartų. Bet tuo metu sugiedojęs gaidys ir baidyklė pradingusi. Pasakoriai tiksliai nurodydavo susitikimo su vaiduokliais laiką ir vietą.

Kitas pasakorius, 1870 m. bernavęs Remeikiuose pas Muralį, liko vienas nakvoti šeimininko gryčioje. Bet naktį kažkas nusilipo nuo krosnies ir nutarškėjo per skiedras, nors nieko nesimatė. Paskui ėmė purtyti berno lovą. Rytą sugrižę šeimininkai berną vos atgaivino. Šeimininkė prisipažinusi: taip, mūsų pirkioje neramu.

Dar vienas jaunikaitis prisiminė, kad 1874 m., jam nakvojant klėtyje Ginōtuose, kažkas pro langelių brūkstelėjęs per veidą lyg šlapiais šiaudais ir liepęs eiti pinigų kasti, nurodydamas ir vietą. Pasakotojas buvęs drąsus: pasiėmęs kaimynus, nuėjęs į nurodytą vietą Kukių miške, ėmė smaigstyti kastuvu į žemę ir pasigirdo metalo skambėjimas. Tačiau tuo metu kilo smarkus švilpimas ir kaukimas, baisi audra, ir išsigandę lobių ieškotojai pabėgo. Kitą dieną toje vietoje jiems jau nieko nepavyko rasti.

Žinomas pasakorius buvo senukas Trakelis. Lankydamas jo kapą Bryzgių kapinaitėse, Jonas Skruodys prisiminė jį turėjus labai gerą atmintį: mokėjo mintinai visą storą maldaknygę, vadinamą *Šaltiniu*. Skruodys užrašė keletą Trakelio pasakojimų iš baudžiaivos laikų. Dažniausiai tai liūdnos, dramatiškos istorijos. Trakelis prisiminė Saulio iš Šemetų kaimo dramą: gindamasis nuo jį mušančio ponėko, pastarąjį užmušęs, už ką buvo pasmerktas mirti ketvirčiuojant. Jo našlė greitai mirusi, o vaikai likę visiškai našlaičiai. Kraštų ponėkas apvesdino jauną baudžiauninką su nemylima mergaite, prieš tai pagrasinęs, kad už nepaklusnumą atiduos į rekrūtus.

Dėl Sidabrinės kaimo gyventojų Juozo Kirstuko dvarininkas nusprendęs, kad baudžiauninkas laiko per daug karvių: dvi karves atėmęs, o jį patį sumušęs taip, kad po pusės metų Kirstukas mirė. Pats skaudžiausias įvykis – Kamariškės dvare (rodos, kad šiuo vardu Skruodys vadina Komarų valdytą Onuškio dvarą). Per dvaro šeimininkų surengtą puotą kažkuris iš svečių suabejojo dvaro savininko taiklumu medžioklėje. Ponas įsakęs senam panaktiniui lipti į aukščiausios dvaro liepos viršūnę ir kukuoti, o pats šovęs į jį ir įsakęs tarnams skubiai nuvilkti šalin iškritusio iš medžio senuko kūną, kad negadintų apetito ir nuotaikos puotaujantiems svečiams.



Bryzgių kaimo kapinės.
A. Petrašiūno nuotr.

Daug rūpesčių pobaudžiavinių metų ūkininkams kėlė arkliavagiai. Jonas Skruodys aprašė, kaip buvo pavogti Skruodžių arkliai. To įvykio išvakarėse gaidžio balsu pragydusi višta, o šuo Margis ėmęs neramiai kaukti. Rytą šeimininkas radęs tvarto duris išlaužtas, o šunį nunuodytą. Visi arkliai buvo pavogti. Vienių pėdsakai vedė į Onušio vieškelį, kitų – į Kraštų dvaro pusę. Skruodžiai žinojo, kad jų šuo iš svetimų jokio maisto neimdavo, be vieno kaimyno, kuris jį buvo prisipratinęs. Šio kaimyno sūnus vėliau atsiminimų autoriui papasakojo, kad Ažubalių ir Remeikių miškuose veikiančios vagių gaujos, kurios pavogtus arklius gabenančios į Latviją. Vaikinas pasakojo, kad tėvas buvo jį nuvedęs į Remeikių mišką, kur veikusi vagių mokykla, bet šis pasibaisėjęs ten prisistačiusio vagių mokytojo pasakojimais apie vagių ir plėšikų karjerą ir atsakęs ten pasilikti.

Jonas Skruodys atsiminimuose aprašė specifiską XIX ir XX a. sandūros reiškinį: gandus apie pasaulio pabaigą ir žmonių ruošimąsi jai. Prisimenant, kad panašūs gandai sklido ir artėjant 2000-iesiems, netenka stebėtis, kad dar nelabai raštingi ir pakankamai prietaringi onuškėnai (prisiminkime bryzgiškių pasakojimus apie vaiduoklius) prieš šimtą metų tokius gandus priėmė labai rimtai:

„Devynioliktojo amžiaus pabaigoje plačiai pasklido svetur ir pas mus, Lietuvoje, baugi žinia apie pasaulio galą. Sklandžiausiu būdu ji įsi-skverbė į beveik kiekvieno žmogaus sielą. (...) Žmonės tikrai ėmė rengtis prie neišvengiamos mirties. Visų pirma tvinte tvino išpažinties atlikti. Bažnyčios dieną ir naktį buvo pilnos: klausyklos gulte apgul-tos“ (t. 2, p. 33). Suiro kaimo gyvenimas: „Žmonės metė darbą, nes tikslo ir reikalo nebematė. Vis tiek už keletą dienų viskas dings. (...) Žmonės beveik nuprato nuo valgio. Kada nekada vieną kitą duonos trupinėlių nuryja ir keletą šaukštų skystimo išsiurbia. (...) Įbaugini, nusiminę kūprinėjo, lauminėjo kuopelėmis po sodžius, laukus, tyliai tarp savęs kalbėdami, dejuodami“ (t. 2, p. 35). „Įvairios rūšies skolininkai, vagys rūpinosi atsilyginti už padarytas nuoskaudas. (...) Nuskriaustieji visai nesidžiaugė grąžinamais daiktais (...). Besikamuojant, besigąsdžiuojant, artinosi rūsčioji diena, juo labiau jos vakaras.

Pavakarėjo, smarkiai nuraudo dangaus skliautai, ypač vakaruose. Išblyškusi saulutė leidosi. (...) Mums besidairant, vakarų pusėje neryškiai kilo kažin kokia baidyklė, lyg balnas skriejanti per oro bangas. Visi domingai sužiuro, akis įsmeigę. Iš tikrųjų, lukterėjus, matyt, geriau, būtent ramiai plaukia kaip koks keistas gyvūnas (aeroplanas) ir girdėt nepaprastas tarškimas. (...) Baidyklė tarkšdama, uždama nuslinko į šiaurės šalį, nieko pikta nepadarius. Ilgai stovėjome. Paskui ėmėme skirstytis“ (t. 2, p. 37).

Sunku pasakyti, kokia baidyklė praskrido aprašomą naktį virš Brýzgių. Lėktuvų tada dar nebuvo: broliai Raitai pirmąjį lėktuvą su varikliu pakėlė į orą tik 1903 m., ir tai Amerikoje. Per Lietuvą galėjo skristi dirizablis. Jie pradėti naudoti XIX a. viduryje.

Korespondenciją apie gandus, pranašavusius pasaulio pabaigą XIX a. pabaigoje, Amerikos lietuvių laikraštyje 1901 m. išspausdino Jonas Biliūnas. Jis rašė, kad šie gandai sklido visoje vakarinėje Rusijos imperijos dalyje. Jis citavo neaiškius laikraščius, kuriuose rašoma, kad Rygoje vienas vežėjas pardavęs savo arklius, vežimą ir pakinktus, o pinigus išleidęs besilinksmindamas: vis tiek neilgai liko gyventi. Baisogaloj žmonės metę darbus geležinkelio stotyje, nelikę kam dirbti prie traukinių, ir tik su didžiu vargu pavykę juos grąžinti prie darbo⁵. Jono Skruodžio pasakojimas apie onuškėnus pasklidusios baimės akivaizdoje rodo juos buvus gerokai ramesnio būdo.

5. Tautinio atgimimo prošvaistės Onušio padangėje

Panaikinus kelis šimtmečius valstiečius slėgusią baudžiavą, Onušio apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, prasidėjo kaimo ūkinis ir kultūrinis pakilimas, kurį, deja, smarkiai varžė caro administracijos vykdoma rusifikacijos politika per valstybines įstaigas ir mokyklas, lietuviškos spaudos persekiojimas. Atsiminimų autorius rašė, kad jo gimtinėje paprasti žmonės priešinosi rusifikacijai: motinos ir daraktoriai mokė vaikus lietuviško žodžio ir rašto, knygnešiai, nepaisydami grėsmės pakliūti į kalėjimą, nešiojo po kaimus valdžios uždraustas knygas ir laikraščius.

Jonas Skruodys rašo apie Bryzgių kapinėse palaidotą knygnešį Baltrų, kurio pasakojimus apie rizikingą knygnešio darbą ir kančias kalėjime jis atsiminė nuo paauglystės laikų. Baltrus nemažą tėvų palikimą išleido knygnešystei. Jau du kartus jis buvo įkliuvęs žandarams. Trečią kartą sugautą slaptai pardavinėjant lietuviškas knygas, Baltrų žandarai mušė, spardė, sukruvino. Net iki teismo jis buvo laikomas kalėjime. Motiną, atėjusią pamatyti sūnaus, žandarai iškoliojo ir išvarė į naktį ir šaltį. Ligota senutė greitai apleido pasaulį. O Baltrus buvo nuteistas tremčiai į Sibirą. Iš pradžių jis buvo vežamas traukiniu. Bet pasiekus Rusijos centrą, iš traukinio išlaidintas ir varomas į Sibirą pėsčiomis. Tremtinių stovykloje Baltrų laikė kartu su kriminaliniais nusikaltėliais, kurie jo knygnešystę, nepelningą ir varginančią, vadino beprotybe. Bet atsirado vienas idėjinis tremtinys, kuris suprato knygnešį. Sunku buvo Sibire fiziškai. Bet ne mažiau slėgė dvasinės kančios:

⁵ Biliūnas J. Svieta pabaiga, *Raštai*, Vilnius, 1980, t. 2, p. 83–86, 305.

„Per Sekminių šventes baisios kančios suėmė mano širdį ir dvasią. (...) Kūnu buvau kalėjime, o dvasia Lietuvoje (...). Man, toli skurstančiam nelaimingajam kaliniui, atrodo Lietuva lyg dausų šalis, lyg pilnojo patenkinimo ir džiaugsmo kraštas. Bemąstydamas, besiilgėdamas, pajutau širdies skausmą, greitą jos plakimą, akyse žybtelėjo kibirkščių žiupsnis, sudiegė galvoje, ir aš apalpęs nuvirtau“ (t. 2, p. 90).

Tiktai caraičio gimimo proga Baltrus buvo paleistas iš tremties.

Nepaisant persekiojimų, knygnešystė davė savo kultūrinius vaisius. Daugėjo raštingų žmonių. Skruodžių šeimoje visi buvo raštingi, turėjo slaptos lietuviškos spaudos. Jonas Skruodys rašo, kad jis namuose skaitęs „Aušrą“, „Apžvalgą“, Motiejaus Valančiaus „Antano Tretininko pasakojimus“. Kai dėl pasikartojančių kratų spaudą laikyti namuose pasidarė pavojinga, jaunuolis perkėlė ją į slėptuvę Onušio kapinėse, kur kartu su keliais bendraminčiais susirinkdavo skaityti. Ypač didelį išpūdį jiems paliko knygelė apie Pilėnų gynėjų žūtį. Tautinio atgimimo dvasios pagauti jaunuoliai, tariant Jono Skruodžio žodžiais, už tėvynę buvo pasiryžę guldyti galvas, pulti už ją į vandenį ir ugnį.

Trys iš jų, taip pat ir atsiminimų autorius, iškilmingai prisiekė

„žeme ir dangumi, sentėvių kaulais ir Dievu savo Tėvynę ginti iki paskutiniosios. Atlikę priesaiką ir kapinėse bebūdami, įsteigėme slaptą draugiją: Grįžulo ratelį. Jos tikslas buvo kelti tautiečių sąmonę, skleisti švietimas, diegti Tėvynės meilę žodžiu, veiksmu, raštu“ (t. 2, p. 63).

Tačiau entuziastams neilgai teko veikti kartu. Kilnaus būdo Klemensas, mobilizuotas į rusų ir japonų karą, paguldė galvą Mandžiūrijoje. Karštagalvis Petras dingo 1905 m. revoliucijos bangose. Bet Grįžulo ratelis neišnyko. Jis dargi ėmė plėstis: „Ištikimos jaunuomenės susikūrė keletas kuopų. Noromis skaitė. Kiti rašyti mokėsi“ (t. 2, p. 63). Lietuviškos spaudos reikėjo vis daugiau. Tuo tarpu pažįstamas knygnešys turėjo tik maldaknygių. Todėl buvo nutarta siųsti pasiuntinį pas garsųjį Baublių, o jei reikės – ir į Prūsus. Tuo pasiuntiniu buvo išrinktas Jonas Skruodys.

Sutvarkęs piniginius reikalus ir pasą, dviejų bičiulių palydėtas, J. Skruodys traukiniu išvažiavo į pasienį. Čia užėjo žydas jį suvedė su Baubliu, kuris iš knygnešio Baltraus jau buvo girdėjęs apie šį jaunikaitį. Baublys kelionei į Tilžę suorganizuoja palydovą Icką, su kuriuo, slaptai perėjęs sieną, pradedantis knygnešys traukiniu nuvažiuoja į Tilžę. Iš ten traukiniu, jau su spauda, vėl grįžta į pasienį, kur Icka gauna vežimą, susitaria su abiejų pusių pasienio sargybiniais, kad juos praleistų. Persikrovę gabenamą spaudą į kitus ratus jau rusų pusėje, knygnešiai važiuoja pas Baublio pažįstamą kleboną, kur vos neįkliūva žandarams. Atsirinkęs iš Baublio vežimo reikiamą literatūrą, Skruodys traukiniu grįžo į gimtinę, atvežtas knygas išdalijo visoms Grįžulo ratelio kuopoms. Nors atsiminimų knygoje nenurodomi metai, bet atrodo, kad Jono Skruodžio kelionė į Prūsus vyko jau prasidėjus XX amžiui, nors dar iki 1904 m., kai buvo panaikintas lietuviškos spaudos draudimas.

Iškovojus šio draudimo panaikinimą, onuškėnų kultūrinis gyvenimas pagyvėjo. Vienas baigiamųjų pasakojimų šia tema Jono Skruodžio memuaruose – onuškėnų

gegužinės aprašymas. Pasitarime dėl gegužinės Onušio parapijos ūkininkai kalbėjo, kad reikia surinkti pinigų ir viską padaryti kaip reikiant:

„Juk mums truputį būtų gėda apsileisti; ir žiobiškėnai, ir rokiškėnai jau šįmet kėlė. Negalime likti užpakalyje; žmonės juoksis ir suskiaus mus vadins“ (t. 2, p. 138).

Gegužinės organizatoriai ieškojo griežėjų, merkė sumestinių salyklą, dailidės darė padangtį griežėjams, suolus, šulus žibintams ir arkliams pririšti. Jaunimas mokėsi tautinių šokių. Svečių kvietėjai aplinkiniuose valsčiuose lipdė kvietimus.

Nors atsiminimuose nenurodyta, kur buvo surengta onuškėnų gegužinė, bet čia minima upė. Tad galime daryti prielaidą, kad ji vyko prie Vyžuonės ir Júodupio santakos. Diena pasitaikė giedra. Žmonės tvino kaip į atlaidus: ir jauni, ir žilaplaukiai. Atlėkė raitelis ant sukaitusio žirgo ir pranešė, kad tuoj atvyks šeimininkai, orkestrantai, giesmininkai. Gegužinės programa vyko tautinio pakilumo dvasia:

„Griežėjai ir giesmininkai visų pirma atliko tautinę lietuvių giesmę: „Lietuva, Tėvyne mūsų...“ Visi ramiai, vyrai vienplaukiai, stovėjo ir rimtai klausėsi kilnios melodijos ir galingų balsų aidėjimo“ (t. 2, p. 142).

Toliau programoje buvo Suktinis ir Klumpakojis. Šokėjų pasirodymą susižavėjęs J. Skruodys lygina su graikų olimpiadomis. Po šokėjų pasirodymo upe atplaukė pilnas jaunimo laivas. Nuskambėjo jų dainos „Ant marių kranto Palangos miestely“, „Per jūres, mareles bėk, bėk, laiveli“, „Išbėg, išbėg iš Rusnės kaimo du jauni žvejyteliu“. Apibendrinamas šių pasirodymų išpūdį, J. Skruodys rašė:

„Galingi puikių ir kilnių dainų aidai saldino jausmus, virpino klausytojų širdis. Mintys lyg supamos, liūliuojamos riedėjo į užburties erdves, išpaudamos ir palikdamos gilių, nedilstamų žymėbruožių kiekvieno tikro klausytojo, gėrėtojo sieloje“ (t. 2, p. 143–144).

Kartu gegužinėje buvo matyti ir kasdienybės bruožų: kažko susipykę barėsi jauni bernaičiai, vyresnio amžiaus mergina kankinosi, kad kviesdami šokti jos drauges, vaikinai ją palieka vieną. Vyresnės moterys aptarinėjo šeimos ir ūkio reikalus. Senyvi vyrai murmėjo, kad ne toks dabar jaunimas, silpnėsi ir lėtadarbiai, kad žmonės ėmė niekus zaunyti, jog moterys lygios vyrams.

Išjungęs į tautinio atgimimo sąjūdį, Jonas Skruodys liko ištikimas jam, kaip ir Grįžulo ratelio narių priesaikai, visą gyvenimą. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, jis pasiliko dirbti ten, kur lietuvių tautinei dvasiai buvo sunkiausia – Lenkijos okupuotame Vilniuje ir Vilniaus krašte. Nuolat prisimindamas kaip prarastą rojų gimtąjį Bryzgių kaimą, aprašęs jo piliakalnį ir prie jo tekantį gyvybės šaltinį poemoje „Auštras“, jis vis dėlto didžiąją kūrybinės ir organizacinės energijos dalį atidavė lietuvių švietimui ir persekiojamos lietuviybės palaikymui Vilniuje.

Kaimų ir vienkiemių kūrimasis, vystymasis ir kaita

Pranciškus Motuzas

Po 1918 m. Nepriklausomybės paskelbimo susikūrusi Lietuva ėmė tvarkytis pati ir 1919 m. liepos 1 d. priėmė Apskričių sienų ir jų centrų įstatymą¹. Pagal šį įstatymą valstybės teritorija buvo padalinta apskritimis, kurių kiekvieną sudarė mažesni teritoriniai vienetai – valsčiai.

Taigi 1919 m. liepos 1 d. galima laikyti Juodupės valsčiaus gimtadieniu. Ne-trukus, t. y. 1923 m., įvyko visuotinis Lietuvos Respublikos gyventojų surašymas. Surašymo duomenis 1925 m. išleido Finansų ministerijos Centrinis statistikos biuras. Čia jau minimas Juodupės valsčius, kuriame yra 141 gyvenamoji vietovė su kaimais ir vienkiemiais.

Pokario metais rašoma, kad pirmą kartą išleidžiamas „Lietuvos TSR administratyvinio-teritorinio padalinimo žinynas“ pagal 1949 m. sausio 1 d. padėtį. Šio žinyno Rokiškio apskrities duomenų 116 puslapyje kažkodėl rašoma, kad ir apskritis, ir Juodupės valsčius sudarytas 1940 m. rugpjūčio 24 d. ir jo plotas 189 km². Gal čia turimas galvoje tarybų valdžios atkūrimas, o su ja ir naujų administracinių vienetų „atstatymas“.

Dabar aprašomas Juodupės valsčius caro laikais priklausė, pagal to meto administracinę suskirstymą, Kauno gubernijos, Zarasų apskrities (*Новоалександровского уезда*) Čedasų (*Чедосской*) ir Rokiškio bei Aknystos valsčiams (*Волость*). Dėmesio vertas carinis Aknystos valsčius, įsiterpęs ilgu (iki 18–20 km) kyšuliu į Kuršo gubernijos gilumą. Spėjama, kad Rokiškio dvarininkai Tyzenhauzai, valdydami Aknystos dvarą, norėję visas savo valdas turėti vienoje Kauno gubernijoje ir padarę įtaką carui, kad šis kyšulus atsirastų. Dėl Latvijos vokiečių baronų noro be muitų keliauti į buvusį vokišką Klaipėdos (*Memel*) kraštą lietuviškos Palangos–Būtingės apylinkės nuo 1819 m. iš Telšių apskrities tapo Kuršo gubernijos dalimi. Tokiu būdu ne tik Telšių apskritis, bet ir visa Lietuva buvo atskirta nuo jūros.

Lietuviai ir latviai po 1918 m. Nepriklausomybės atgavimo susirūpino tikslu savo sienų nustatymu. Dėl to ilgą laiką vyko aštrūs ginčai, nes Kuršo ir Kauno gubernijų pakraštyje lietuviai ir latviai daug kur gyveno susimaišę. Aišku, lietuviai troško turėti priėjimą prie jūros, be to, gauti lietuvių gyvenamas Subatės ir Ilukstės apylinkes, taigi žemes net iki Dauguvos upės. Latviai irgi nenusileido dėl plotų Žiemgaloje ir reikalavo priskirti jiems net Mažeikių miestą su svarbia geležinkelio stotimi, neva Rygai susisiekti su Liepoja per Mažeikius.

Sėkmingai ginčus išsprendė tik tuo tikslu iškviestas anglų profesorius Džonas Simpsonas 1920–1921 m. Mūsų laimei, jis buvo objektyvus ir teisingas, todėl griežtais argumentais sutaikė besiginčijančias puses. Dž. Simpsonas Palangos–Būtingės 10,9 tūkst. ha apylinkes priskyrė Lietuvai, taip atverdamas 19,5 km pločio išėjimą į jūrą (atsidėkodami vieną Palangos gatvę vadina jo vardu), o truputį mažesnę 9,58 tūkst. ha Aknystos kyšulio dalį priskyrė Latvijai. Neleido atplėšti ir Mažeikių nuo Lietuvos. Tai lietuvius paten-

¹ Lietuvos valstybės žinios, 1919 liepos 26, nr. 9.

ТРАСАУЛИНО КАРД ВОКІЕЦІУ КАРИНІС ЖЕМЕЛАПІС
ATSPAUSDINTAS 1921m

Karte des westlichen Rußlands.

R.16 Buschhof

56° 15'

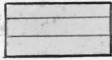
43° ostl. Lv. Ferro.

10'

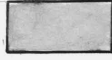
JUODUPĖS KRAŠTAS CARINĖS RUSIJOS

KAUNO GUBERNIJOJE

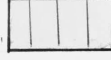
ZARASŲ (VAD. NOVOALEKSANDROVSK) APSKRITIES DALIS



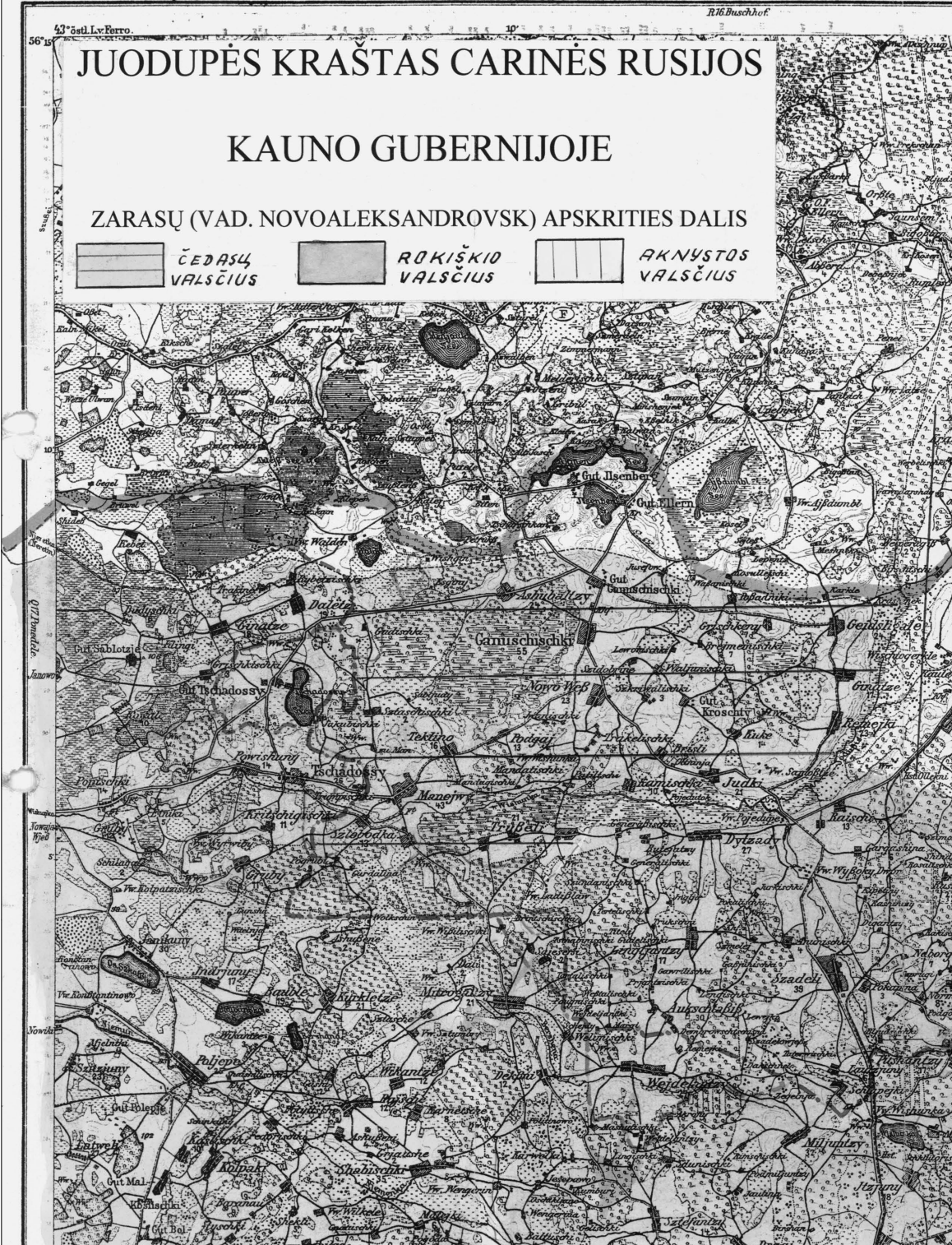
ČEDASŲ
VALSČIUS



ROKIŠKID
VALSČIUS

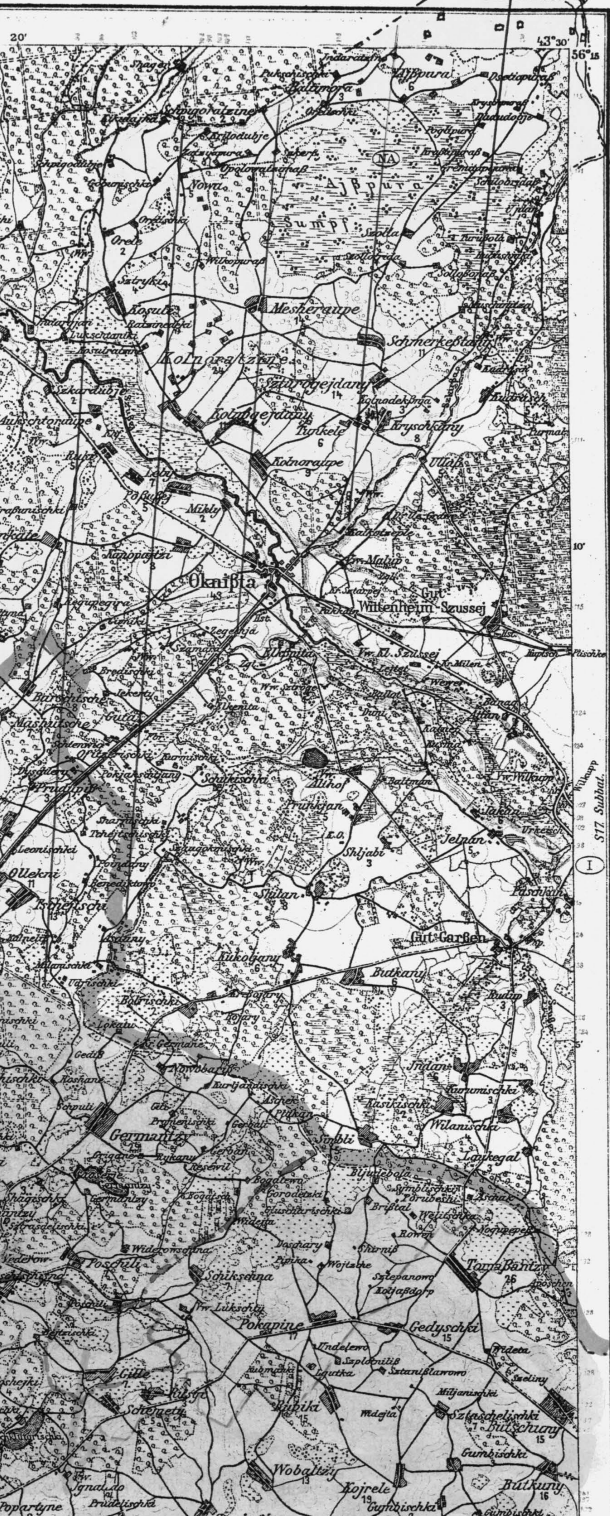


AKNYSTOS
VALSČIUS



MASTELIS 1:100 000
1cm. = 1km.

Rt. Olkništa



SANTRUMPU
PARIŠKINIMAS

- Gut. - DVARAS
Gut Rittergut
 - VW - PALIUVARKAS
Vornwerk
 - WW-EIGULIO NAMAI
MIŠKO SARGAS
Waldwärter haus
 - Khf - KAPINĖS
Kirchhof
 - K.O. - KALKINĖ
Kalkofen
 - Kr - KARČIAMA
Krug
 - O.F. - MIŠKO URĖDIJA
Ober-Försterei
 - Zgl. - PLYTINĖ
Liegerei
 - Zu - PRIKLAUSO
PRIE (KAIMO)
 - Hst. - PUSSTOTĖ
Haltestelle
 - F.t. - BRASTA
Furt
- RIBOS:
- RESPUBLICOS
 - VALSČIAUS
 - DABARTINĖS
SENIŪNIJOS

kino ir jie sutartį pasirašė neberekalaudami Subatės miestelio ir kitų, nors ir lietuviškesnių, Ilukstės apskrities vietovių. Jeigu tikėtume tuometine lietuvių statistika, Aknystos kyšulyje gyveno 1 918 latvių ir 228 lietuviai. Tikslinant sieną iš latviškos Kuršo gubernijos 1920–1921 m. Lietuvai buvo priskirtas Kebėlių kaimelis, Baldeno (*Walden*) palivarkas su ežeru (dabar vadinamas Eikiniškiu su Eikiniškio ežeru) ir dvi nemažos buvusios Livonijos laikais dar tvarkingos dvarvietės: Ilzenbergas ir Alksniai (*Gut Ellern*), įsikūrę prie Ilgio ir Apvėliojo ežerų.

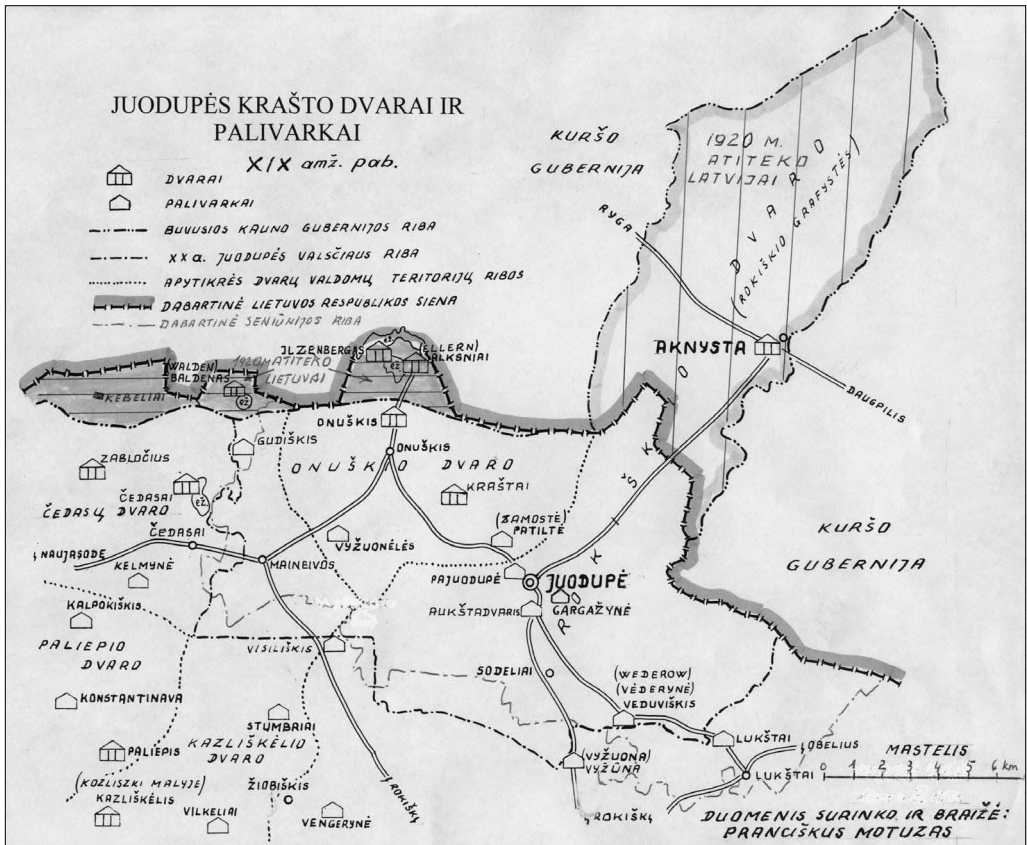
Galutinai po 1921 m. Juodupės valsčiaus ribos nusistovėjo: šiaurėje su Latvijos Respublika, vakaruose su Panemunio valsčiumi, o pietuose ir rytuose – su Rokiškio valsčiumi. Juodupė, tapusi audimo fabriko miesteliu, tapo ir valsčiaus centru.

1923 m. gegužės 18 d. sudarytas Juodupės valsčiaus sienų aprašymas². Jame pateiktos valsčiaus paribio vietovės, o skliaustuose – jų kaimynai už valsčiaus ribų:

1. Valdeno (Eikiniškio) dvaras (Daliėčių k., Panemunio vls. ir Latvija)
2. Vizgynės vnk. (Latvija)
3. Užubalių k. (Latvija)
4. Ūnuškio dvaras (Latvija)
5. Štukų vnk. (Latvija)
6. Ilzenbergo dvaras (Latvija)
7. Elernos dvaras (Latvija)
8. Namelių vnk. (Latvija)
9. Skriveliškio k. (Latvija)
10. Pasodnikų k. (Latvija)
11. Gaidžgalės k. (Latvija)
12. Mažūčių k. (Latvija)
13. Baršių k. (Latvija)
14. Vištagerklio k., valdiškas miškas (Latvija)
15. Saugokmiškio valdiškas miškas (Latvija)
16. Lazdonių vnk. (Latvija)
17. Milakniškio vnk. (Latvija)
18. Udriškio vnk. (Latvija)
19. Armonių k. (Latvija)
20. Lakatos vnk. (Latvija)
21. Naujadarų vnk. (Latvija)
22. Kurlendiškio valdiškas miškas (Latvija)
23. Šinkūniškio vnk. (Latvija)
24. Gerbalių valdiškas miškas (Latvija)
25. Mikuliškio vnk. (Obelių vls. Vanagynės vnk.)
26. Dumbinės vnk. (Rokiškio vls. Iros vnk.)
27. Bakuriškio valdiškas miškas (Šikšnių k.)
28. Pašilės vnk. (Rokiškio vls. Lūkštų dvaras)
29. Gylių k. (Rokiškio vls. Butėnų, Ruzgū k., Valiukavos vnk.)
30. Vedereckio dvaras (Butėnų k., valdiškas miškas)
31. Bliūdės vnk., Sodėlių ir Lauciūnų k. (Vyžuonų valdiškas miškas)
32. Šlapekių k. (Rokiškio vls. Miliūnų k., valdiškas miškas)
33. Apūniškio ir Vaidlėnų valdiški miškai (Rokiškio vls. valdiški miškai)
34. Gaideliškio vnk. (Rokiškio vls. Lingiškių vnk.)
35. Vaidlėnų k. (Rokiškio vls. Degsnių k.)
36. Užuežerių valdiškas miškas (Rokiškio vls. Viliamiškio ir Šeškiniškio vnk.)
37. Trakų valdiškas miškas (Rokiškio vls. Vladislavos vnk.)
38. Mitragalio valdiškas miškas (Mitragalio k.)
39. Slabados k., Jokūbiškio vnk. (Panemunio vls. Čedasų miestelis)
40. PAGRUBIO vnk. (Panemunio vls. Grubų ir Kurkliėčių k.)
41. Mainėivų k., Kirmėliškių vnk. (Panemunio vls. Trūmpiškių k.)
42. Čedasų dvaras (Panemunio vls. Pavyžuonių k., Ežerokšnio, Griškiškio, Orliškių vnk., Daliėčių k.)
43. Gūdiškių k. (Daliėčių k.)

Dėl susisiekimo su valsčiaus centru nepatogumų (toli ir nebuvo tiesioginio kelio) bei kitų priežasčių kai kurių

² Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 379, ap. 1, b. 1329, l. 13–15.



kraštinių kaimų gyventojai pageidavo būti priskirti kaimyniniams valsčiams. Šiam pageidavimui įgyvendinti reikėdavo gauti 2/3 to kaimo gyventojų sutikimą. Po to reikėdavo kreiptis į vidaus reikalų ministrą su prašymu. Ministras klausdavo nuomonės to valsčiaus, prie kurio norima prisijungti, ir to, iš kurio išeinama (į pastarojo nuomonę retai kada būdavo atsižvelgiama). Vienkiemiams paprasčiau – čia užtekėdavo savininko prašymo. Visi pasikeitimai fiksuoti Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamente³.

Dar prieš 1929 m. apsisprendė Vaidlėnų kaimas su Seideliškio viensėdžiu bei atskirai tarp miškų buvęs Zaezerjės vienkiemis (tiksliau tai buvo kaimelis, vėliau Laukagaliu, Šeškiniškiu vadintas, jau išnykęs). Galbūt per neapsižiūrėjimą šis vienkiemis pateko į Juodupės valsčių, nes jam arčiausias ir patogiausias susisiekimas su Rokiškio – per Mitragalio kaimą, o Juodupė – už 15 km be kelio, per miškus. 1931 m. „Valstybės žiniuose“ paskelbta apie šio kaimo prijungimą prie Mitragalio k.

1930 m. liepos 5 d. vidaus reikalų ministro potvarkiu⁴ Gylių kaimas iš Juodupės vls. perkeliamas į Rokiškio valsčių, nors juodupėnai tam prieštaravo. Tuo pačiu potvarkiu⁵ Čedasų dvaras (jau išparceliuotas) iš Juodupės perkeliamas į Panemunio valsčių. Juodupėnai ir šį kartą prieštaravo, nors perkėlimas, atrodytu, buvo tikslingas, nes pats Čedasų miestelis ir Trumpiškių bei Daliečių kaimai nuo seno priklausė Panemunio valsčiui.

³ LCVA, f. 379.

⁴ Valstybės žinios, 1930, liepos 5, p. 37–42; LCVA, 3779-2-2181.

⁵ Ten pat, p. 44–50.

Dėl Daliečių kaimo ir gretimo Gudiškių palivarko (vėliau vadinto kaimu) valstybiniuose raštuose ir potvarkiuose, keičiantis santvarkoms ir valdžioms, irgi neišvengta netikslumų. Pagal 1923 m. gyventojų surašymą Gudiškių dvaras (vadintas palivarku) priklauso Juodupės valsčiui. 1927 m. gruodžio mėn. „Valstybės žiniose“ (Nr. 261) skelbiama, kad Gudiškiai priskiriami prie Daliečių kaimo. 1942 m. gyventojų surašymo žiniose ir 1959 m. žinyne Gudiškiai vėl Juodupės valsčiuje (tik vienur rašoma Gudiškiai, kitur – Gudiškis).

Sovietų valdymo laikotarpiu, atlikus naują miškotvarką ir susikūrus kolūkiams, valsčius pakeitė, nes teko taikytis ne prie kaimų, o prie buvusių kolūkių ir miškų masyvų ribų. Nepriklausomybės laikotarpiu seniūnijų ribos liko pritaikytos prie buvusių apylinkių ribų ir keitėsi ne visur. Juodupės seniūnijos ribos vakaruose ir pietvakariuose pasikeitė neženkliai, o pietuose juodupėnai nebevaldo didžiulio, numelioruoto ir išuštėjusio Tartališkio laukų. Rytuose sovietiniais metais buvo Lukštų kolūkis. Dabar visas jo plotas atiteko Juodupės seniūnijai, o tarpukario laikotarpiu juodupėnai valdė tik ligi Pašilių k. Dabar prisidėjo Rokiškio valsčiaus Lukštų gyvenvietė, Pakapinė, Vanagynė, Šikšniai, Ruzgaĩ ir kiti buvę maži kaimeliai bei vienkiemiai, šiuo metu prisijungę prie minėtų kaimų ir atskirai nebeminimi, nes ir gyventojų juose nebelikę.

Kaimų ir vienkiemų kūrimasis ir vystymasis iki 1915 m.

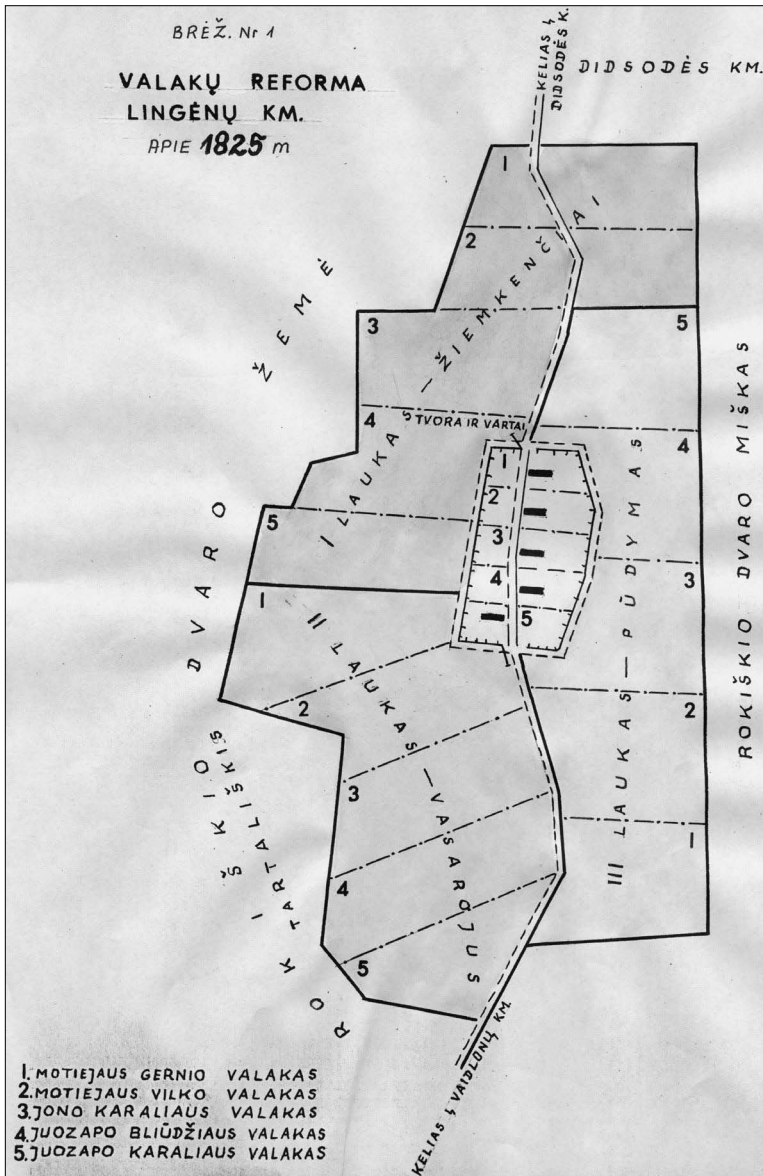
Iki XVI a. Lietuvos gyventojai žemę dirbdavo tik išplėstuose iš miškų ploteliuose. Pasėlius sėdavo kasmet toje pačioje dirvoje, jos visai netrešė, o kai toje vietoje niekas nebeaugdavo, palikdavo ją dirvonuoti ir ieškodavo žemės plotelio kitur. Toks nesutvarkytas žemės ūkis valstybei buvo nenaudingas, nes nebuvo surenkami nei mokesčiai, nei maisto produktai tada nuolat kariaujančios valstybės kariams ir kitiems reikalams. Tuometiniai Lietuvos valdovai kovų su kryžiuočiais metu ir šiaip lankydami Europoje matė, kad ten jau buvo įgyvendinta vadinamoji valakų reforma.

1548 m. pradėjęs valdyti Lietuvą Žygimantas Augustas ėmė ir čia taikyti valakinį žemės valdymą, o 1557 m. paskelbė Valakų reformos įstatymą.

Valakų reformos esmė – generalinis žemės tvarkymas ir pirmas kaimų tinklo sukūrimas Lietuvoje. Valstiečių sodybos, prieš tai išsidėsčiusios pavieniui miškų aikštelėse, buvo sukliamos į gatvinio tipo kaimus, įkurtus prie jiems priklausančių valakų. Išsirinkę valstiečių bendruomenių laukuose vietą, tinkamą kaimui kurti, bajorų samdyti matininkai praktikai išmatuodavo keturkampį žemės sklypą ir jį padalindavo į 3 lygius laukus (dėl to valakų reforma ir vadinta trilauke žemdirbyste). Kiekvieną lauką dalindavo į rėžius (*šniūrus*) taip, kad kiekvienam valakui tektų žemės kiekviename iš trijų laukų.

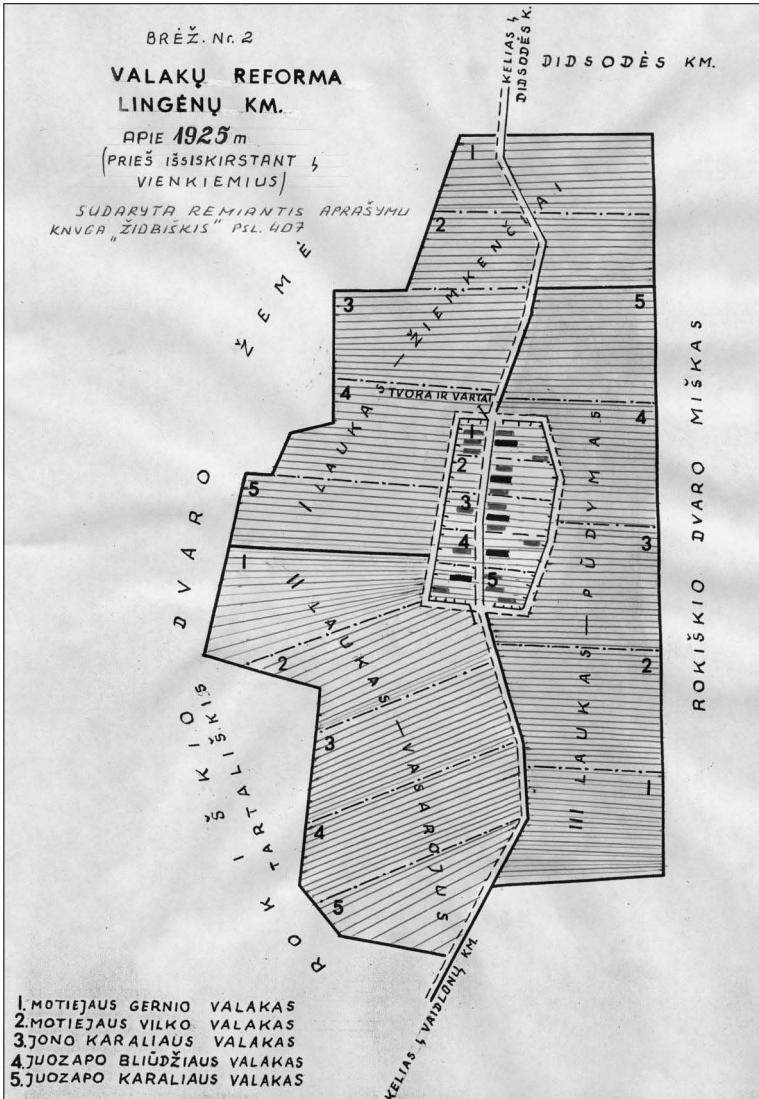
Valakai burtų keliu būdavo išdalijami valstiečių kiemams. Žemė būdavo matuojama ne hektarais, o margais (1 margas – 0,712 ha). Valakas sudarė vidutiniškai 30 margų, taigi apie 21,36 ha. Jeigu žemė būdavo prasta, valako plotą didindavo.

Patys kaimai būdavo įkurdinami prie jau susiformavusių kelių. Trobesiai buvo statomi galu statmenai į kelią: vienoje kelio pusėje gyvenamieji namai su daržais, o antroje – ūkiniai pastatai. Tokio valakinio kaimo likučių dar galima rasti Onušio, Naujāsodės ir Brýzgių senuosiuose kiemuose.



Kad geriau suprastume valakų reformos esmę, pasirinkau pavyzdžiu Juodupės vls. Lingėnų kaimą, nes kaimas plačiai aprašytas knygoje „Žiobiškis“⁶. Iš brėžinio Nr. 1 matyti, kad vienam valstiečio kiemui skirtas valakas susidėjo iš rėžių (*šniūrų*) atskiruose laukuose. Vienas iš trijų laukų buvo paliekamas pūdymui, antrame auginami žiemkenčiai, o trečiame – vasarojus. Pūdyme ir ražienose nuėmus derlių būdavo laisvai ganomi gyvuliai. Kitais metas išarus pūdymus buvo sėjami žiemkenčiai, o vasarojaus plotas paliekamas pūdymuoti. Tokia sėjomaina vyko kasmet. Taip keičiant pasėlius žemė tapdavo šiek tiek našesnė, nors derlius buvo menkas. Žemę įdirbdavo mediniais arklais ir medinėmis akėčiomis, o kuldavo mediniais kultuvais (spragilais). Kaimo teritorija bu-

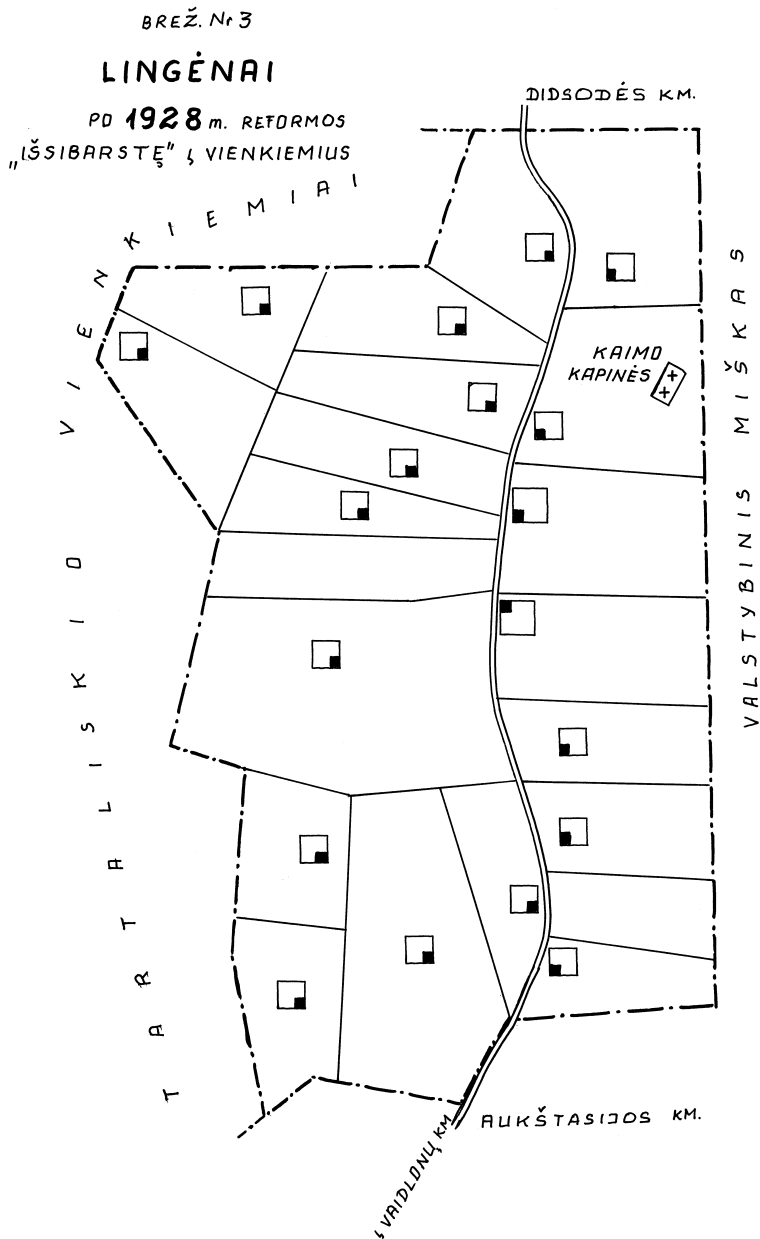
⁶ Karalius A. Lingėnų kaimo gyventojai nuo seniausių laikų, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 394–422; Bliūdžiūtė S. Apie Lingėnų kaimą ir artimuosius, *Žiobiškis*, Vilnius, 2000, p. 422–442.



vo aptveriami, kad laisvai ganomi gyvuliai (nors ir prižiūrimi padienių piemenų) neniokotų prie pastatų esančių sodybinių sklypelių, nes čia augo daržovės, pupos, kanapės virvėms ir aliejui.

Valakų reforma sukūrė kaimų tinklą Lietuvoje. Valakų reformos laikais susikūrė ir dauguma Juodupės valsčiaus kaimų, gimė jų pavadinimai, kuriuos naudojame ligi šiol. Juodupės valsčiaus teritorija buvo apgyvendinta vėliausiai, todėl ir Valakų reforma čia vyko iki 1600 m. ir net vėliau. Pagal valakų kiekį nustatyti mokesčiai ir duoklės valstybei. Prisiminkime, kad reforma vyko baudžios laikais. Valstiečiai, nors ir įkurdinti kaimuose, žemės nuosavybės neturėjo ir už leidimą naudotis žeme mažiausiai 4 dienas per savaitę turėdavo dirbti dvaro laukuose.

Valakų reforma šiek tik pagerino žemdirbystės kultūrą, todėl pradėjo daugėti kaimo gyventojų. Gausios valakininkų šeimos žemę skaldė į dalis ir skyrė vaikams. Kaimuose pristatyta daug pastatų ir valakų rėžiai susmulkėjo (žr. Lingėnų kaimo brėžinį Nr. 2). Vienas rėžis nuo kito būdavo per 1–2 km, todėl tekdavo daug važinėti,



susidarė kitų nepatogumų. Baudžios panaikinimas 1861 m. vadinamas irgi savotiška žemės reforma, nes valstiečių iki tol naudota kaimo žemė tapo jų nuosavybe. Tačiau po baudžios panaikinimo dvarininkams liko 40–45% geriausių žemių ir dalis valstiečių buvo priversti žemę nuomotis iš dvarininkų. Reikėjo naujos agrarinės reformos.

Kadangi Lietuva priklausė Rusijai, to darbo ėmėsi energingas Rusijos Dūmos veikėjas Stolypinas. Jis Lietuvoje turėjo dvarą, lankėsi Europoje ir suprato, kad tik išdalijus žemę atskirais patogiais vienkiemiais pagerėtų žemės naudojimas. Stolypino dėka 1906 m. lapkričio 9 d. buvo patvirtintas caro įsakas, pagal kurį valstietis gavo teisę su savo žeme išeiti iš bendruomenės. Suteikta teisė kviesti matininką ir vykdyti žemės skirstymą vienkiemiais, jeigu to pageidauja 2/3 kaimo bendruomenės gyventojų.

Juodupės valsčių pirmieji Stolypino reformos atgarsiai pasiekė jau 1907 m. Pirmas išdalintas kaimas buvo 252 ha ploto Naujāsodė (*Ново-Весё* – visa dokumentacija buvo rusų kalba), skirstė matininkas iš Kauno V. S. Kover. 1908 m. iš Kauno gubernijos miesto atvyko energingas matininkas F. I. Bankovskis ir tais pačiais metais išskirstė į vienkiemius Užubalius (180 ha), Pasodnikus (94 ha), Remeikiūs (260 ha), Ginotūs (255 ha) ir Naujadarų (39 ha) kaimelį. 1909 m. imasi didelio Sodelių (531 ha) kaimo dalinimo. 1910 m. išskirsto Ūnuškį (207 ha), Gaidžgalę (204 ha), Brýzgius (160 ha) ir Vištagerklio (98 ha) kaimą bei Aukštasių vienkiemį (51 ha). Darbai plečiasi, nes žmonės nori kuo greičiau įsikurti vienkiemiuose. F. I. Bankovskiui išvykus 1911 m. atvyko matininkas A. M. Abramovičius ir išdalijo Didsodės (458 ha) kaimą. Tais pačiais metais K. A. Kotovas išdalijo Mandagiškį (49 ha), V. S. Kovėra – Raupių kaimą (155 ha), Kalnėlių kaimelį (30 ha) už Čeičių. Ginotų kaimo gyventojams nesutikus su anksčiau paruoštu išskirstymo planu, 1912 m. matininkas P. M. Valda atskyrė ir paskirstė šio kaimo dalį (30 ha). 1913 m. šis matininkas išskirstė Mažučiūs (101 ha) ir Skriveliškį (84 ha). 1913 m. matininkas M. Dovlianskis išskirstė Jutkių (214 ha) ir Tartališkio (40 ha) kaimus, o 1914 m. jis parengė pirminį Neršionių kaimo išskirstymo planą.

Sėkmingą darbą nutraukė ne tik Stolypino nužudymas Rusijoje, bet ir prasidėjęs 1914 m. karas su Vokietija bei 1917 m. revoliucijos sumaištis. 1914 m. Juodupės valsčiaus ribose vos spėta išdalinti 207 ha Čeičių kaimą (matininkas Vasiliukas).

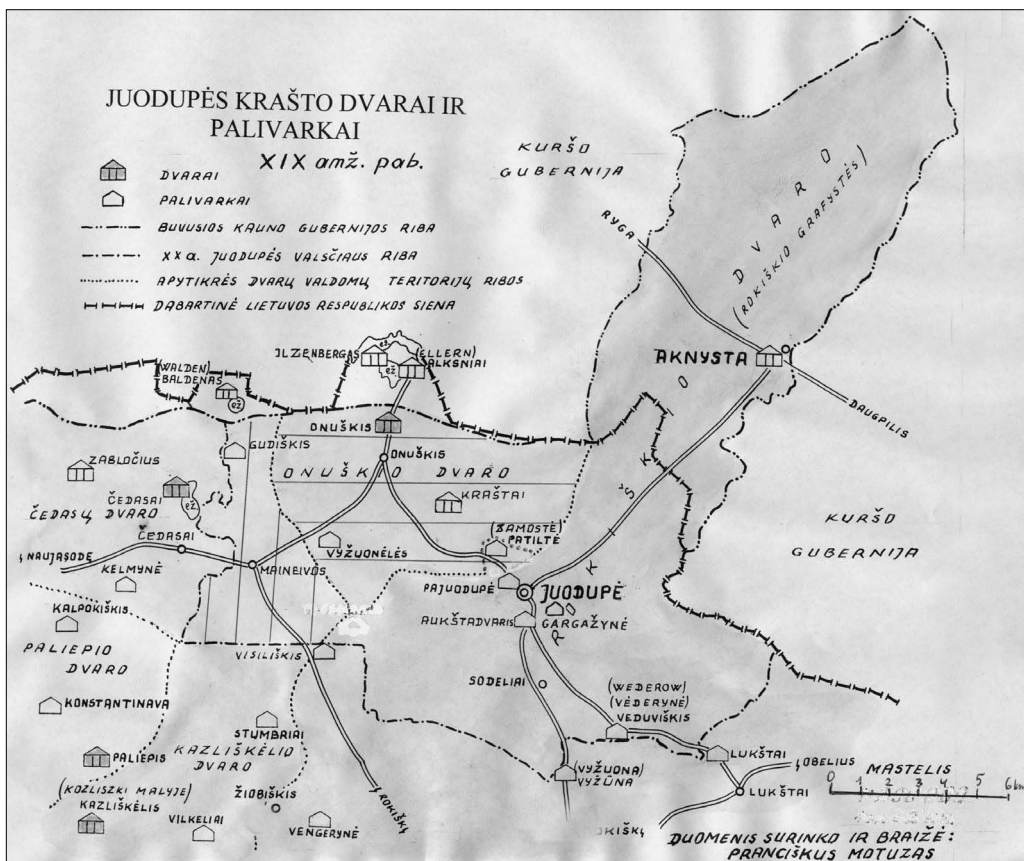
Kaimų ir vienkiemių vystymasis ir kaita po 1918 m.

Naują impulsą kaimų skirstymas į vienkiemius įgavo jau po 1918 m. Lietuvai paskelbus Nepriklausomybę ir ją apgynus 1919 m. Tų metų birželio 20 d. išleidžiamas įstatymas dėl karių ir savanorių aprūpinimo žeme. Išleisti ir kiti įstatymai, kurie leido sumažinti stambių žemės valdytojų plotus ir dalį žemės nusavinus valstybės žinion po to ją išdalinti bežemiams ir mažžemiams. Buvusiems dvarininkams paliekama nenusavinta 80 ha (vėliau 150 ha) žemės ploto norma. Tai buvo vadinamoji dvarų parceliacija. Kariams ir savanoriams buvo skiriama nuo 8 iki 20 dešimtinių (1 dešimtinė (*desiacina*) – 1,09 ha), tai yra nuo 8,74 iki 21,85 ha vienai šeimai, priklausomai nuo žemės rūšies.

Juodupės valsčiuje vieni iš pirmųjų buvo išparceliuoti Patiltės (Zamostės, vėliau Skridulių) ir Vyžuonėlių dvarai. Kadangi Patiltės dvaro savininkas Janas Pšezdzeckis buvo Rokiškio grafas ir valdė didelį Rokiškio dvarą, jam Patiltės dvare žemės nebebuvo palikta. Visa žemė atiteko valstybei ir buvo išdalinta kariams savanoriams arba žemės pageidavusiems žmonėms.

Panaši situacija buvo ir Vyžuonėlių dvare (tiksliau palivarke). Šį dvarelį valdė Onušio dvaro savininkas Vitoldas (kitur rašoma Vytautas) Komaras. Onušio dvaro planuose rašomi trys bendrasavininkiai: tai minėtas Vitoldas, Marija Adamina Komarienė ir dukra Vitolda Diana Komaraitė. Iš didelio 462 ha (be turėtų miškų) Onušio dvaro trijų asmenų Komarų šeimai paliktas dvaro centras ir 137 ha apie jį, o likusi žemė ir Vyžuonėlių dvaras (183 ha) išdalintas. Panašus likimas ištiko ir Alksniamuižės (Latvija), kitaip Alksnių (Ellerno), Čedasų bei Kraštų dvarus.

Duomenys apie dvarų parceliaciją Juodupės valsčiuje suvesti į lentelę.



Juodupės valsčiaus dvarų parceliacijos suvestinė lentelė
(duomenys iš žemėtvarkos planų)

Eil. Nr.	Dvaro arba palivarko pavadinimas	Buvusių savininkų vardai ir pavardės	Bendras valdyto dvaro plotas ha	Liko po parceliavimo	Išdalinta	Pastabos
1.	Aknystos	Janas (Jonas) Pšezdzeckis, Rokiškio grafas	383	–	383	Atiteko Latvijai
2.	(Ellern) Alksnių	Vladimiras Tatiščevas	243	82	161	
3.	(Stoniškis) Aukštādvario	Janas (Jonas) Pšezdzeckis, Rokiškio grafas	427	–	427	
4.	Čedasų	Elzbieta Krasickienė	479	82	397	
5.	Kraštų	Adomas Kupštas	227	75	152	
6.	Ūnuškio	Vitoldas (Vytautas) Komaras, Marija Adamina Komarienė, Vitolda Diana Komaraitė	462	137	325	
7.	Gargažynės	Izraelis Cindelis ir Kaslierius Someris	116	66	50	
8.	Patiltės (Zamostės) (Skridulių)	Janas (Jonas) Pšezdzeckis, Rokiškio grafas	222	–	222	
9.	Vyžuonėlių	Vitoldas (Vytautas) Komaras	183	–	183	
10.	Veduviškio (Wederowo)	Janas (Jonas) Pšezdzeckis, Rokiškio grafas	244	–	244	
11.	Īzenbergo	Planų nerasta				
Iš viso:			2 986	442	2 544	

Rėžinių kaimų likvidavimas ir kėlimasis į gyvenvietes, prasidėjęs nuo 1920 m., visą laiką plėtėsi. Negalima nepaminti matininkų, ruošusių dvarų išdalijimo ar rėžinių kaimų išskirstymo į vienkiemius projektus. Kartu reikia pastebėti, kad kai kurių projektų vykdymas užsitęsavo ne vienerius metus. Be to, daugelis matininkų dirbo ne tik Juodupės valsčiuje. 1920 m. parengti Patiltės ir Vyžuonėlių palivarkų išdalijimo projektai. Jų autoriai – Nikodemas Sakalauskas ir Mikas Tonkūnas, 1921 m. išskirstęs Kiėmiškių kaimą (143 ha). Povilas Sirvydas 1920 m. parengė Valiūniškio kaimo išskirstymo I projektą, 1923 m. išdalijo Kraštų dvarą, 1924 m. – Gudiškių dvarą ir išskirstė Sidabrinės kaimą (57 ha); 1929–1930 m. – Aleknų k. (219 ha), 1930 m. – Armonių k. (429 ha). Julijonas Janulevičius 1922 m. išskirstė Teklinės kaimą (271 ha), 1923 m. – Valiūniškio k. (68 ha), 1924 m. – Elernos dvarą (Alksnių k.), Armonių vienkiemį grupę (239 ha), 1925 m. – Onušio dvaro II eilę (137 ha), 1926 m. – Generališio (Baroniškio, 86 ha) ir Gylių (273 ha) kaimus. Juozas Cybavičius 1923 m. išdalijo Čedasų dvarą. Antanas Radzevičius 1923 m. išdalijo Onušio dvaro I eilę (325 ha), o 1926 m. išskirstė Baršių kaimą (132 ha). Antanas Kubilius 1926 m. išdalijo Aukštadvario palivarką (Stoniškio k.) ir išskirstė Tartališkio vienkiemį grupę (414 ha). Kostas Perekšlis 1927 m. išskirstė Kukių (100 ha) ir Patilčių (55 ha) kaimus, išdalijo Vedereckio dvarą, 1930 m. išskirstė Mainėvų k. (424 ha), o 1933 m. – Kirmėlišio kaimą (62 ha). 1928 m. Vladas Šluota išdalijo Gargažynės palivarką, o Vladas Chmiliauskas išskirstė Neršionių kaimą (103 ha). Eduardas Brakauskas 1928–1930 m. išskirstė Lingėnų kaimą (221 ha), Guros Dolinos vienkiemį (41 ha), išdalijo Baldeno (Eikiniškio) ir Gudiškių dvarus, išskirstė Raišių (133 ha), Šlapekių (98 ha) ir Prūsėlių (212 ha) kaimus, o 1936 m. – Neršionių k. sklypus (29 ha), Pakapės kaimą (118 ha) ir Rožiškio vienkiemį (44 ha). Petras Balkevičius (vėliau tapęs valsčiaus vyriausiuoju matininku) 1928 m. išskirstė Mainėvų Pečirpolį (7 ha), 1932 m. – Slabados k. (146 ha), 1937 m. – Stasiškių k. (79 ha), 1940 m. – Balamolio vienkiemį (7 ha), 1942 m. – Ivōniškio k. (59 ha). Arsenijus Kiela 1933–1935 m. išskirstė Ginotų k. dalį (35 ha), Lauciūnų (119 ha), Apūniškio (91 ha) ir Raišėlių (82 ha) kaimus, Ežerobalos (11 ha) ir Žiogišio (30 ha) vienkiemius. Jonas Lukoševičius 1937 m. išskirstė Prūsėliukų (104 ha) ir Vengriškio (51 ha) kaimus. Kazys Dieninis 1938 m. išskirstė Pągrubio (45 ha) ir Plunksnočių kaimus, Feliksas Strazdas 1939 m. – Kiemiškių sklypus (35 ha). Feliksas Klemerauskas 1939 m. parengė Onušio miestelio pasodybinių sklypų planą.

Per 1 000 vienkiemį buvo išdalinta 1923, 1929 ir 1930 m. Po 1930 m. darbų valsčiuje mažėjo, o atmatuotų sklypų savininkai intensyviai kūrėsi, statėsi pastatus, dirbo skirtą žemę tuometinių gausių šeimų jėgomis ir augino pasėlius. Niekas negalėjo pamanyti, kad ši reforma ir įkurtuvių entuziazmas 1940 m. pradės gesti ir taps naujais sukrėtimais ir naujomis nenumatytomis reformomis. Tačiau tai jau atskira tema.

Pagal dabartinį mokslininkų skaičiavimą, skelbtą vadovėlyje „Žemėtvarka“⁷, Lietuvos žmonės pergyvena jau 7-ąją reformą. Reziumuodami prisiminkime visas iš eilės:

⁷ Aleknavičius P. *Žemėtvarka*, Vilnius, 1999.

1. Valakų reforma: 1557–1861 m., gyvavo 304 m.
2. Baudžiovos panaikinimo reforma: 1861–1906 m., gyvavo 45 m.
3. Stolypino reforma: 1906–1919 m., vyko tik 13 m.
4. Tarpukario žemės reforma (vadinama kun. M. Krupavičiaus): 1919–1940 m., vyko 21 m.
5. Socialistinė žemės reforma: 1940–1949 m., tęsėsi 9 m.
6. Valstiečių ūkio kolektyvizacijos reforma: 1949–1952 m., įvyko per 3 m. Kolektyvinis žemės dirbimas ir tvarkymas: 1952–1992 m., vyko 40 m.
7. Žemės nuosavybės restitucijos (atstatymo) reforma nuo 1992 m.

Juodupės apylinkėse gyveno nemažai latvių tautybės žmonių, ypač miškų vienkiesiuose. Apūniškio miške šalia kažkada išnykusio Smėlių vienkiesio yra išlikusios latvių kapinės. Kalbama, kad čia iškirto miško aikštelėse gyvenę latviai, pavarde Nidros, nes vietovė vadinama Nidraviete. Juodupės krašte yra paplitusi Garškų pavardė. Manoma, kad ši pavardė turi irgi latvišką kilmę, nes *garša* latviškai reiškia gūdzį giria, sengirę.

Kaimus čia, kaip ir visoje Lietuvoje, suformavo valakų reforma. Įgyvendinus reformą susikūrė nauji dvarai ir palivarkai. Atvykę nauji valstiečiai baudžiauninkai negalėjo tilpti į susiformavusius kaimus, todėl kirto miškus ir kūrėsi dvarininkų nurodytuose plotuose šalia jau esamų kaimų, vadinamuose užsieniuose (*заселенок*). Tai buvo atskiri vienkiemiai, turėję savo gražius pavadinimus. Šalia Lingėnų atsirado Lingės vienkiemis, šalia Tartališkio – Tartalio vienkiemis, šalia Čeičių – Čeičiškis. Iškirtus lazdynus, atsirado Lazdonai. Susidarė savotiškos vienkiemų grupės ir matininkai, vykdydami žemės reformą, jų žemes matavo atskirai ir sudarė atskirus planus. Taip susidarė Tartališkio vienkiemų grupė, kuri vėliau sujungta su Lingėnų kaimu. Čeičiškio vienkiemų grupė sujungta su Raupių kaimu. Lazdyniško vienkiemų grupė priskirta Čeičių seniūnijai kaip Lazdyniško kaimas. 1927 m. iš aštuonių vienkiemų grupės buvo sukurtas Laukiniškų kaimas (anksčiau vadinami Armonių vienkiemiais). 1861 m. sudarytame rusų kariniame žemėlapyje šių vienkiemų vietose dar augo miškas.

Drašiai galima tvirtinti, kad nors ir trumpą laiką vykusi, bet sėkminga Stolypino reforma bei kunigo Mykolo Krupavičiaus tarpukario žemės reforma davė gerą akstiną Lietuvos kaimui vystytis toliau. Paskelbus Nepriklausomybę ir ją apgynus, visos Lietuvos kaimai virto statybų aikštele. Valstybė sudarė galimybę lengvatinėmis sąlygomis nusipirkti medienos ir kitų statybinių medžiagų. Gausios to meto šeimos buvo pigi darbo jėga. Dar iš vaikystės prisimenu, kaip barzdoti lentų pjovėjai rusai, vienas stovėdamas ant aukštų pastolių (*kazlų*), o kitas ant žemės, su didžiuliu pjūklų linguodami pjaudavo lentas statyboms. Mano dėdė išmoko stogdengio amato ir eidavo padėti naujakuriams. Vėliau, keliaudamas po apylinkes, didžiudodamasis rodydavo savo dengtus stogus. Dauguma stogų buvo dengti šiaudais, čerpėmis dengtų buvo nedaug.

To meto kaimo žmonės buvo draugiški ir vieni kitiems talkininkaudavo vežant statybai akmenis arba miško medžiagą. Statybos vyko sparčiai, ir apie 1930 m. Lietuva tapo vienkiemų kraštu, panašiai kaip kaimyninės Danija ar Švedija. Kiekvienas vienkiemis dažnai turėdavo savo pavadinimą. Latvijoje vienkiemų pavadinimai buvo rašomi lentelėse ir tvirtinami prie namo kampo. Deja, Lietuvoje to neteko pastebėti. Čia

būdavo tvirtinamos metalinės plokštelės su namo numeriu arba pažymėjimu apie namo draudimą. Deja, ir planuose kai kurie matininkai vienkiemių pavadinimų nerašė.

Juodupės krašte per 20 m. (1920–1940) tarpukario žemės reforma buvo iš esmės baigta. Statybos daugiausia vyko vienkiemiuose, o Juodupės ir Onušio gyvenvietės per tarpukarį daug neišsiplėtė. Situacija pasikeitė, kai po Antrojo pasaulinio karo prasidėjo naujas, vadinamasis socialistinis kaimo pertvarkymas. Tai buvo ne pertvarka, o susiklosčiusių kaimo tradicijų griovimas. Priverstinis valstiečių surašymas į kolchozus sugriovė ūkininkų viltis ir entuziazmą kurti bei gražinti ir tobulinti savo vienkiemį ir ūkį. Tiek žemė, tiek padargai ir gyvuliai atiteko kolūkiui. Išleisti įstatymai ir potvarkiai skatino tik kolūkinės nuosavybės puoselėjimą, o asmeninių ūkų vystyti ir jame dirbuotis buvo draudžiama. Nors valdžia neleisdavo, bet valstiečiai pradėjo ieškoti būdų, kaip pasitraukti iš kaimo ir ieškoti darbo miestuose arba arčiau jų. Prasidėjo ką tik sukurtų vienkiemių nykimas. Prie to prisidėjo trėmimas į Sibirą bei kitos pokario negandos.

Kaimai ir vienkiemiai sovietmečiu

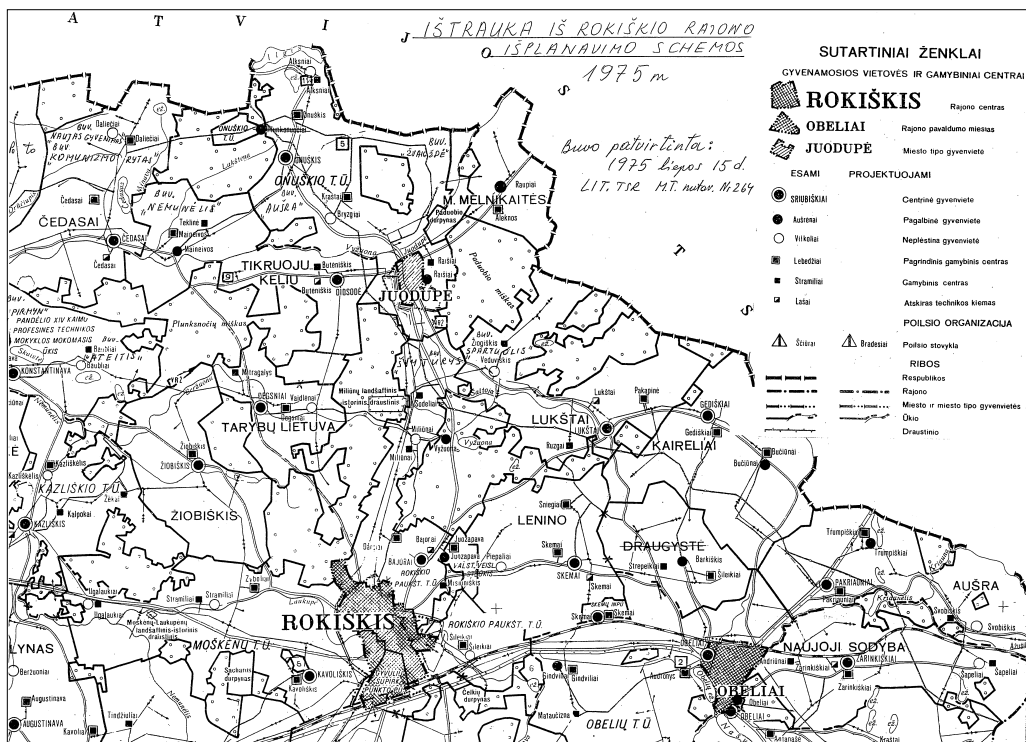
Prievarta sukūrus kolūkius valstietijos gyvenimas pasikeitė iš esmės. Kolūkių fermoms, sandėliams, mechanikos dirbtuvėms ir technikos kiemams prižiūrėti buvo reikalingi nuolatiniai darbuotojai. Vykti į kolūkio centrą iš tolimesnių kaimų ar vienkiemių kiekvieną dieną buvo nepatogu, todėl vadovai nusprendė šalia gamybinių centrų leisti statyti naujus gyvenamuosius namus arba ardyti tolimesnius vienkiemius ir keltis į naujas vietas.

Taip apie 1955 m. kai kurie seni kaimai buvo numatyti paversti kolūkių arba brigadų centrais.

Kolūkiai apie 1955 m.	Centrai ir gyvenvietės
„Aušros“ kolūkis	Ūnuškis, Skuomantai, Alksniai, Brýzgiai
„Žvaigždės“ kolūkis	Jutkiai, Ginštai, Remeikiai, Ráišiai prie Júodupės
Kolūkis „Tikruoju keliu“	Didsodė, Lingėnai
Marytės Melnikaitės vardo kolūkis	Alėknos, Raupiai
„Nemunėlio“ kolūkis	Mainėivos, Teklinė, Pagojai
„Spartuolio“ kolūkis	Veduviškis, Armónys
„Švyturio“ kolūkis	Stōniškis, Sodėliai, Pakapė

Vos tik naujose gyvenvietėse išdygo keletas persikeltų arba perstatytų namų, vėl viskas ėmė keistis. Po 5 m. vėl pradėta aiškinti, kad tokios kolūkinės gyvenvietės yra per mažos ir jose nebus galima sukurti pažangios žmonių buities bei patogumų (vandentiekio, kanalizacijos, pieno punkto, mokyklos, bibliotekos, kultūros namų ir t. t.). Be to, smulkūs kolūkiai irgi neišsilaikė. Onuškis tapo stambiu tarybiniu ūkiu susijungus 3 kolūkiams: „Aušros“, „Žvaigždės“ ir Marytės Melnikaitės. Ūkiai jungėsi ne savo noru, viskam vadovavo partiniai bosai iš aukščiau.

Plečiantis vilnionių audinių fabrikui „Nemunas“ pradėjo augti ir plėstis Juodupės gyvenvietė. 1956 m. jai buvo suteiktos darbininkų gyvenvietės teisės, artimos miesto statusui. Daug jaunų žmonių kaip įmanydami bėgo iš aplinkinių kolūkių ir kūrėsi Júodupėje, nes darbas fabrike, nors ir sunkus, bet buvo normuotas ir geriau apmokamas negu kolūkiuose ir tarybiniuose ūkiuose.



Onušio tarybiname ūkyje liko tik viena sparčiai auganti gyvenvietė – Onušis, esantis toliau nuo besiplečiančios Juodupės, jeigu neskaitytume Juodupės priemiesčių tapusios Rאישיų gyvenvietės. Anksčiau tai buvo du kaimai – Rאישיiai ir Rאישeliai. Rאישelių kaimas automatiškai išdalintas ir užstatytas „ištirpo“ gyvenvietės teritorijoje.

Sustambintame kolūkyje „Tikruoju keliu“ statybos vyko tik dviejose gyvenvietėse: Didsodėje ir Mainėivose. Nors čia besistatantys gyventojai gaudavo didesnius (0,15 ha) sklypus, bet žmonės tyliai veržėsi į Juodupę, giminių ar pažįstamų vardu gaudavo sklypą, nors ir mažesnę (tik 6 a). Rאישיų ir Rאישelių kaimų statytojų padėtis buvo išskirtinė, nes būdami šalia Juodupės gaudavo didesnius sklypus statybai.

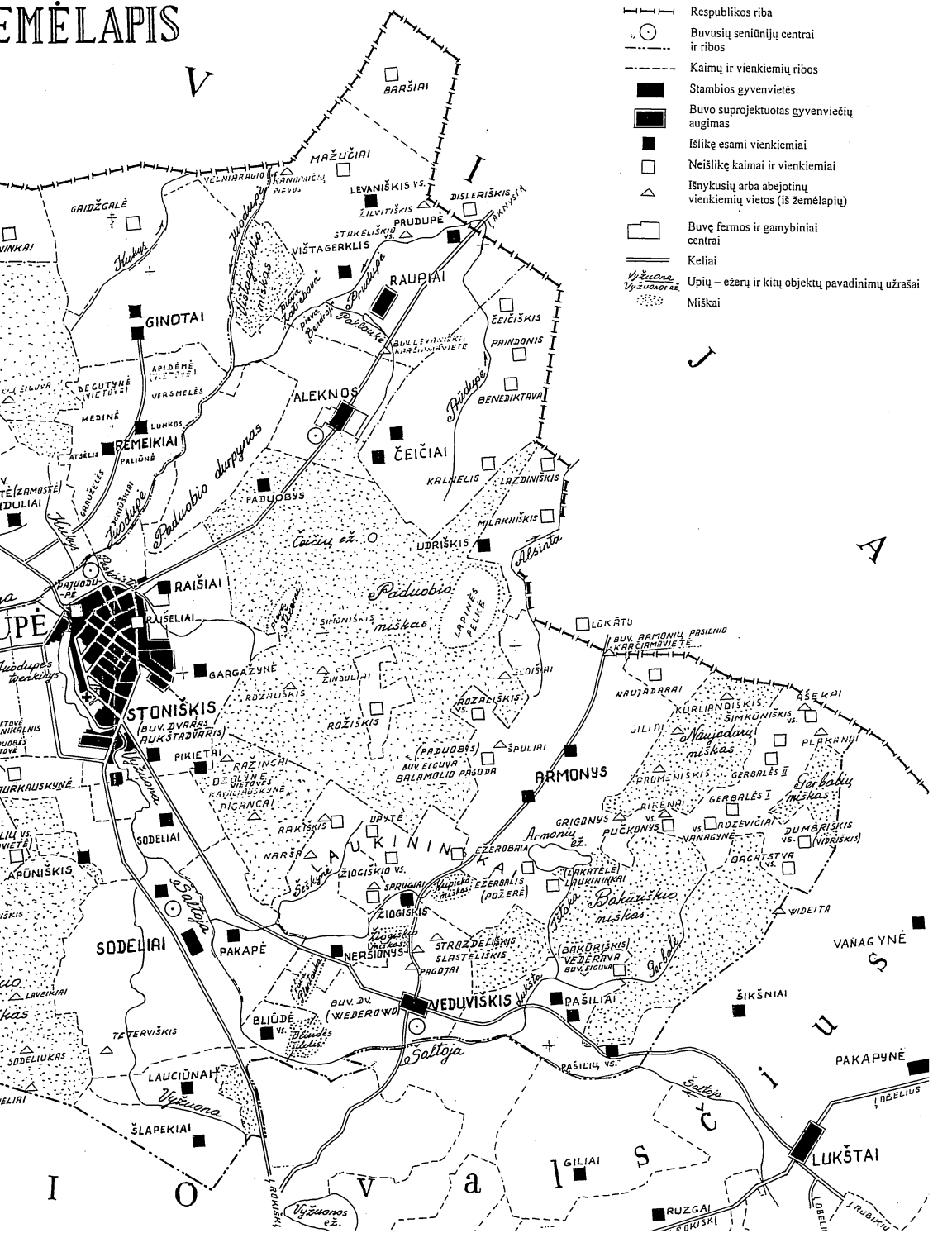
„Spartuolio“ kolūki prijungus prie Lukštų kolūkio nustojo augusi ir Veduvišio gyvenvietė. Sunyko ir Laukiniškai bei Gerbalių vienkiemų sodybos, nes vieni žvalgėsi į Lukštus, o kiti bėgo į Juodupę. Kad kolūkiuose nepristigtų darbininkų, valdžia nutarė kolūkių ir valstybės lėšomis pristatyti greit surenkamų Alytaus gamybos namukų visose perspektyviose gyvenvietėse. Bus gyvenamasis namas – atsiras ir gyventojų – toks buvo devizas. Šiuose būstuose dažniausiai apsigyvendavo iš kitų respublikos rajonų atvykę gyventojai – klajokliai, o vietinių gyventojų metai po metų kaimuose mažėjo.

Antras kaimų nykimo veiksnys – 1956 m. prasidėję melioracijos darbai. Galingiems rusiškiems „Kirovecams“ reikėjo plačių laukų, o vienkiemiai jiems tik trukdė, todėl melioracija šlavė tiek tolimus vienkiemius, tiek mažus kaimus. Valdžia papildomai skatino keltis iš vienkiemų, mokėdama už vienkiemius pagal tuo metu neblogus įkainius, todėl patys žmonės tapo papirkti ir buvo suinteresuoti išsikelti.

VIENIEMŲ VYSTYMĖSIS IR KAITA PĖS VALSČIAUS ŽEMĖLAPIS

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- Respublikos riba
- Buvusių seniūnijų centrai ir ribos
- Kaimų ir vienkiamųjų ribos
- Stambios gyvenvietės
- Buvo suprojektuotas gyvenviečių augimas
- Išlikę esami vienkiamieji
- Neišlikę kaimai ir vienkiamieji
- Išnykusių arba abejotinų vienkiamųjų vietos (iš žemėlapių)
- Buvę fermos ir gamybiniai centrai
- Keliai
- Upių – ežerų ir kitų objektų pavadinimų užrašai
- Miškai



KAIMŲ IR VIENKIEMIŲ

1923 METŲ 1926 1928 1930 1932 1934
 GYVENTOJŲ DUOMENYS IŠ VYRIAUSYBĖS ŽINIŲ
 SURAŠYMO DUOMENYS 1927 1929 1931 1933 1935

I BUV. ČEIČIŲ SENIŪNIJA (c. ALEKŪŲ K.)

- KIEMŲ-GYVENTOJŲ
- ALEKŪŲ K. 17-90
 - BARŠIŲ K. 8-44
 - ČEIČIŲ K. 16-98
 - ČEIČIŠKIO VS. 3-18
 - GARGAŽYNĖS PALIVĀRŲ 2-30
 - KALNELIO VS. 2-16
 - LAZDINIŠKIO VS. 2-10
 - LEVANIŠKIO VS. 1-2
 - MAŽUČIŲ K. 7-50
 - MILAKMIŠKIO VS. 1-7
 - PADUOBIO VS. 1-9
 - PAINDONIO VS. 1-8
 - PRŪDUPĖS K. 7-39
 - RAIŠIŲ K. 44-62
 - RAIŠELIŲ K. 6-50
 - ROŽIŠKIO VS. 1-6
 - RAUPIŲ K. 8-50
 - UDRIŠKIO VS. 2-7
 - VIŠTAGERKLIO K. 7-27
 - BENEDIKTAVOS VS. 1-7
 - STAKELIŠKIO VS.

1930 M. 332 GARGAŽYNĖS KAIMAS VIETŲ PALIVĀRŲ

1931 M. 353 PRISKIRTA TIK DISLERIŠKIO ŽEMĖS VALDOS

1927 XII RAUPIŲ K.

1942
 GYVENTOJŲ SURAŠYMO DUOMENYS

- 8444 Nr.
- 5317 ALEKŪŲ K.
 - 5318 BARŠIŲ K.
 - 5317 ČEIČIŲ K.
 - 5319 GARGAŽYNĖS
 - 5317 KALNELIO V.
 - 5317 LAZDINIŠKIO K.
 - 5317 LEVANIŠKIO
 - 5318 MAŽUČIŲ K.
 - 5319 PADUOBIO VS.
 - 5318 PRŪDUPĖS
 - 5319 RAIŠIŲ K.
 - 5319 RAIŠELIŲ K.
 - 5319 ROŽIŠKIO VS.
 - 5318 RAUPIŲ K.
 - 5318 VIŠTAGERKLI

II BUV. DIDSODĖS SENIŪNIJA (c. DIDSODĖS K.)

- APŠUKALNIO VS. 1-8
- AUKŠTASIJOS VS. 4-21
- BARONIŠKIO VS. 1
- BRENCIŠKIO VS. 1
- BUTĖNIŠKIO VS. 4-20
- ČEDIŠKIO VS.
- DIDSODĖS K. 36-217
- GENERALIŠKIO VS. 6-33
- GUDELIŠKIO VS. 1-6
- GAURILIŠKIO VS.
- EŽERIŠKIO VS. 1-3
- LINGENŲ K. 21-109
- LINGĖS VS. 1-6
- MARGIO VS. 1-7
- PAKNIŠKIO VS. 1
- PRANSKŪNIŠKIO VS. 1
- PRŪSELIŲ K. 13-71
- PRŪSELIŲ K. 8-35
- PATILČIŲ K. 4-16
- SANDARIŠKIO VS. 1-7
- SMĖLIŲ VS. 1-6
- TARTALIO VS. 2-10
- TARTALIŠKIO K. 1-8
- TRUKŠNIŠKIO VS. 1-7
- "VEIDŲS" VS. 5-25
- VIŠTELIŠKIO VS. 3-17

1933 N. 418 PAVADINTAS: BARONIŠKIS (NEPRIGIJO)

1927 N. 261 TARTALIŠKIO KAIMAS

- 5322 APŠUKALNIO
- 5323 AUKŠTASIJOS
- 5321 BRENCIŠKIO
- 5323 BUTĖNIŠKIO
- 5320 DIDSODĖS
- 5322 GENERALIŠKIO
- 5323 LINGENŲ K.
- 5322 PRŪSELIŲ
- 5322 PRŪSELIŲ K.
- 5322 PATILČIŲ K.
- 5321 SANDARIŠKIO
- 5341 SMĖLIŲ VS.
- 5321 TARTALIŠKIO

III BUV. JUODUPĖS SENIŪNIJA (c. JUODUPĖ)

- GAIDŽGALĖS K. 20-108
- GINOTŲ K. 29-132
- JUODUPĖS K. 2-125
- JUTKIŲ K. 21-115
- KUKIŲ K. 23-118
- KUKELIŲ VS. 1-3
- REMEIKIŲ K. 25-153
- PATILTĖS (ZAMOSTĖS) DV. 13-95
- SKRIVELIŠKIO VS. 6-39
- PASODNINKŲ K. 7-44

1927 N. 254 SKRIDULIŲ KAIMAS

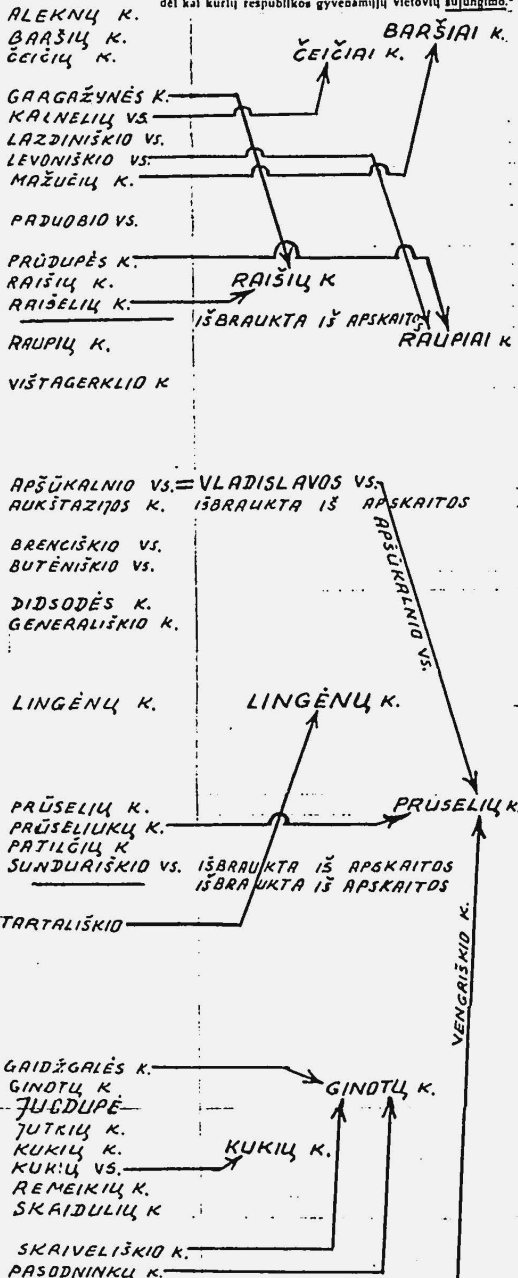
- 5325 GAIDŽGALĖS
- 5325 GINOTŲ K.
- 5324 JUODUPĖS
- 5326 JUTKIŲ K.
- 5327 KUKIŲ K.
- 5326 REMEIKIŲ
- 5324 SKRIDULIŲ
- 5327 SKRIVELIŠKIO
- 5327 PASODNINKŲ

VYSTYMASIS IR KAITA

1959
GYVENAMŲJŲ VIETŲ ŽINYNAS
 DUOMENYS: 1959-02-01
 IŠ LIETUVOS TSR AUKŠTIAUSIOSIOS TARYBOS PREZIDIUMO
 1961 m. gegužės 10 d., 1970 m. rugsėjo 30 d., 1971 m. sausio 27 d.,
 1971 m. spalio 27 d., 1972 m. rugsėjo 27 d., 1973 m. kovo 28 d.,
 1974 m. kovo 22 d., 1975 m. rugsėjo 24 d., 1975 m. gruodžio 24 d.
 IR 1976 m. birželio 30 d. ĮSĄKĖ DĖL KURIŲ RESPUBLIKOS
 GYVENAMŲJŲ VIETŲVYKŲ IŠBRAUKIMO IR APKAITOS DUOMENŲ.
 IŠBRAUKTA

1974
GYVENAMŲJŲ VIETŲVYKŲ ŽINYNAS
 DUOMENYS 1972-10-01

2003 METŲ
JUODUPĖS SENIŪNIJOS DUOMENYS
 2003-01-01



ALEKŅOS K.
 BARŠIAI K.
 ČEIČIAI K.
 LAZDYNIŠKIS K.
 PADUOBYS VS.
 RAIŠIAI K.
 RAUPIAI K.
 VIŠTAGERKLIS K.

ALEKŅŲ K. 30 108
 (IŠBRAUKTA)
 ČEIČIAI K. 2 3
 (IŠBRAUKTA)
 PADUOBYS VS. 1
 RAIŠIAI K. 95 267
 RAUPIAI K. 11 35
 VIŠTAGERKLIS K. 2 3

BRENCIŠKIS VS.
 BUTĖNIŠKIS VS.
 DIDSODĖ K.
 GENERALIŠKIS K.
 LINGĖNAI K.
 PRŪSELIAI K.
 PATILČIAI K.

(IŠBRAUKTA)
 BUTĖNIŠKIS VS. 1 -
 DIDSODĖ K. 61 20
 GENERALIŠKIS K. 4 6
 (IŠBRAUKTA)
 PRŪSELIAI K. 8 21
 PATILČIŲ VS. 1 1

GINOTAI K.
 JUTKIAI K.
 KUKIAI K.
 REMEIKIAI K.
 SKRIDULIAI K.

GINOTAI K. 10 18
 JUODUPĖS GYV. 375-213
 JUTKIAI K. 13 42
 KUKIAI K. 15 30
 REMEIKIAI K. 13 23
 SKRIDULIAI K. 13 27

V BUV. MAINEIVŲ SENIŪNIJA (c. MAINEIVŲ K.)

- VEDASIŠKIO VS. 11-47
- DIRVONŲ K. 2-14
- GURŲ-DOLINOS VS. 3-23
- JOKUBIŠKIO VS. 2-12
- JVDONIŠKIO VS. 3-24
- KIRMĖLIŠKIO K. 2-9
- KLEVINĖS VS. 42-245
- MAINEIVŲ K. 3-29
- MANDAGIŠKIO K. 1
- HANDAGIŠKIO VS. 6-42
- PAGOJŲ K. 5-32
- PAGRUBIO VS. 2-13
- PLUNKSNOČIŲ I VS. 4-30
- STASIŠKIŲ K. 17-81
- SLABADOS K. 23-123
- TEKLYNĖS K. 9-39
- VYZUONĖLIŲ K. 5-25
- VENGRIŠKIO VS. 1-7

- 5330 ČEDASIŠKIO
- 5331 DIRVONŲ K.
- 5330 JOKUBIŠKIO
- 5329 JVDONIŠKIO
- 5330 KIRMĖLIŠKIO
- 5331 KLEVINĖS
- 5328 MAINEIVŲ
- 5329 MANDAGIŠKIO
- 5329 PAGOJŲ K.
- 5330 PAGRUBIO
- 5331 PLUNKSNOČIŲ
- 5330 STASIŠKIO
- 5330 SLABADO
- 5329 TEKLYNĖS
- 5331 VYZUONĖLIŲ
- 5331 VENGRIŠKIO

1932 Nr. 377

SUJUNGTA

PAGRUBIO K.

V BUV. NERŠONIŲ SENIŪNIJA (c. VEDERECKIO DV.)

- ARMONIŲ K. 45-241 1927 Nr. 261 PRIE ARMONIŲ KAIMO PRISKIRTA LAZDYNIŠKIO, VENKŪMIŲ GRUPE
- BALAMOLIO VS. 1-5
- DUMBRISKIO VS. 1-6
- EŽERO-BALOS VS. 1-8
- EŽERBALIŲ VS. 1-6
- GERBALĖS I VS. 1-10
- GERBALĖS II VS. 2-9
- GILIŲ K. 20-117 LCVA 379-2-2181
- LAKŲTELES VS. 1-5
- NARŠĖS VS. 1-12
- NAUJADARŲ K. 4-24
- NERŠONIŲ K. 13-91
- OKULNIO VS. 1-6 1927 XII Nr. 261 LAUKININKŲ KAIMAS
- PASILIŲ VS. 2-18
- PASILIŲ K. 10-63
- PASIVINKŲ VS. 1-2
- RAHONIŠKIO VS. 1-5
- ROZALIŠKIO VS. 1-8
- RUDĖJOS VS. 1-5
- SLASTELIŠKIO VS. 1-5
- SVEKLICOS VS. 1-9
- ŠINKŪNIŠKIO VS. 1-5
- VANAGYNĖS VS. 1-8
- VEDERECKIO DV. 1-107 1929 Nr. 306 VEDUVIŠKIO K.
- VEDERAVOS VS. 1-8
- ŽEMAITIŠKIO VS. 1-9
- ŽIOGIŠKIO VS. 6-36
- BAGATSTVOS VS.

VEDUVIŠKIO

- 5332 ARMONIŲ
- 5333 ARMONIŲ VS.

LCVA 379-2-2181

1930 VII 05 VR. MINISTRO POTVARKIU PRISKIRTA ROKIŠKIŲ

1927 XII Nr. 261 LAUKININKŲ KAIMAS

PASILIŲ K.

1929 Nr. 306 VEDUVIŠKIO K.

1935 Nr. 485

- 5332 NAUJADARŲ
- 5335 NERŠONIŲ
- 5334 LAUKININKŲ
- 5334 PASILIŲ
- 5334 PASILIŲ

- 5335 VEDUVIŠKIO
- 5335 VEDERAVOS

- 5334 ŽIOGIŠKIO

I BUV. ONUŠKIO SENIŪNIJA (c. NAUJASODĖS K.)

- BRYZGIŲ K. 13-71
- BREIMELIŠKIO VS. 3-10
- KIEMIŠKIŲ K. 15-102 Nr. 242
- KRAŠTŲ DV. 5-91 1926 XII-31 KRAŠTŲ KAIMAS
- NAUJASODĖS K. 23-115
- NAMELIŲ VS. 1-13
- ONUŠKIO MIESTELIS 58-294
- SIDABRINĖS K. 6-30
- TRAKELIŠKIO VS. 4-26
- VALIŪNIŠKIO K. 6-34
- VALIŪNIŠKIO VS. 1-6

- 5337 BRIZGIŲ K.
- 5338 BREIMELIŠKIO
- 5337 KIEMIŠKIŲ
- 5337 KRAŠTŲ K.
- 5338 NAUJASODĖS

- 5336 ONUŠKIS
- 5338 SIDABRINĖS
- 5338 TRAKELIŠKIO

SUJUNGTA

- 5338 VALIŪNIŠKIO

I BUV. SODELIŲ SENIŪNIJA (c. SODELIŲ K.)

- AUKŠTADYARIO DV. 20-98 Nr. 261
- APŪNIŠKIO K. 8-51 1927 XII STONIŠKIŲ KAIMAS
- BLIŪDĖS VS. 3-15
- JURKAUCKYNĖS VS. 2-21
- LAUCIŪNŲ K. 6-31
- PAKAPĖS K. 4-42
- PIKIETŲ VS. 1-5
- SODELIŲ K. 43-263
- ŠLAPEKIŲ K. 7-48

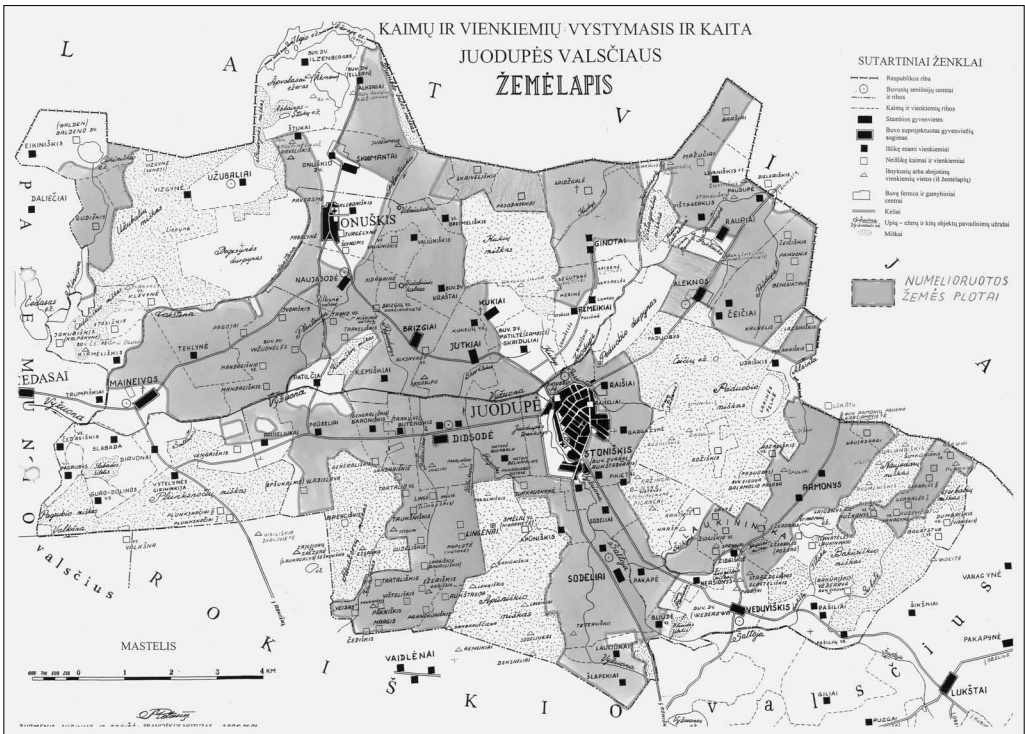
- 5340 STONIŠKIO
- 5341 APŪNIŠKIO
- 5341 BLIŪDĖS

- 5341 LAUCIŪNŲ
- 5341 PAKAPĖS
- 5339 PIKIETŲ
- 5339 SODELIŲ
- 5341 ŠLAPEKIŲ

IBUV. UŽUBALIŲ SENIŪNIJA (c. UŽUBALIŲ K.)

ARKMENYNĖS VS.	1-5	1927 VII PRISKIRTAS	1930 VII-05 V.R. MINISTRO POTVARKIU PRISKIRTA PAN	1931 N. 360 EIKINIŠKIO KAIMAS	5342 EIKINIŠKI
CĖDASŲ DVARAS	5-124 LCVA. 379-2-2181				
EIKINIŠKIO VS.	1-8	1927 VII PRISKIRTAS	1930 VII-05 V.R. MINISTRO POTVARKIU PRISKIRTA PAN	1931 N. 360 EIKINIŠKIO KAIMAS	5342 GUDIŠKIŲ
GUDIŠKIO DVARAS	5-67				
UŽUBALIŲ K.	1-36	1927 VII PRISKIRTAS	1930 VII-05 V.R. MINISTRO POTVARKIU PRISKIRTA PAN	1931 N. 360 EIKINIŠKIO KAIMAS	5343 UŽUBALIŲ
ONUŠKIO DVARAS	29-163				
ONUŠKIO KAIMAS	2-160	1927 N. 255	1930 VII-05 V.R. MINISTRO POTVARKIU PRISKIRTA PAN	1931 N. 360 EIKINIŠKIO KAIMAS	5344 SKUOMANŲ
7LZENBERGO DV.	11-87				
ELEZNBURGO DV.	5-101	1927 VIII N. 261 ALKŠNIŲ K.	1930 VII-05 V.R. MINISTRO POTVARKIU PRISKIRTA PAN	1931 N. 360	5342 7LZENBERG
ELEZNBURGO DV.	11-104				
ŠTUKŲ VS.	1-4	1927 VIII N. 261 ALKŠNIŲ K.	1930 VII-05 V.R. MINISTRO POTVARKIU PRISKIRTA PAN	1931 N. 360	5343 ALKŠNIŲ
VIZGYNĖS VS.	2-15				
VISO:	363-6402				5344 ŠTUKŲ
					5342 VIZGYNIŲ

DV. - DVARAS K. - KAIMAS VS. - (VIENSĖDIS) VIENKIEŠIS GYV. - GYVENVIETIS



Išvykus gyventojams lieka, nors ir tušti, namai su šimtamečiais medžiais ir sodais, ir rusena viltis, kad sodyba kada nors atgis, kaip atgyja gandraizdžiai pavasarį atskridus gandrums. Galinga melioracijos technika ne tik iškasdavo gilius griovius vandeniui nutekėti, bet ir palaidodavo apleistus vienkiemius su sodais ir pastatais. Didžiuliai traktoriai, buldozeriai iškasdavo galias tranšėjas ir viską į jas suversdavo, taip palaidodami visas kaimo atgimimo viltis. Kur praėjo melioracija, ten liko lygūs plotūs laukai be gyventojų kaip senoji Sėlijos Dykra.

Taip į užmarštį nuėjo daug Lietuvos kaimų ir vienkiemių. Mūsų pareiga nors raštuose ir žemėlapiuose juos buvus pažymėti. Negrižtamai panaikintų Lingėnų, Gaidžgalės ir kai kurių kitų kaimų kryžkelėse ir laukuose gyventojai yra pastatę akmenų paminklus šiems kaimams atminti.

VEMUNIO VALSČIUI			ŠIUO METU ROKIŠKIO SENIŪN.
Y IV.	EIKINIŠKIŲ K.		ŠIUO METU ROKIŠKIO SENIŪN.
K.	GUDIŠKIŲ K.		ŠIUO METU ROKIŠKIO SENIŪN.
IV K.	UŽUBALIŲ K.		UŽUBALIAI K. UŽUBALIAI K. 6
NTAIK	SKUOMANTŲ K.	SKUOMANTAI K.	SKUOMANTAI K. 13
RGO K.	JLZEMBERGO K.	JLZENBERGAS vs.	JLZENBERGAS vs. 3
K.	ALKSNIŲ K.	ALKSNIAI K.	ALKSNIAI K. 4
VS.	ŠTUKŲ K.	VIZGYNĖ vs.	VIZGYNĖ vs. 1
K.	VIZGINIŲ K.		VISO: 8873
		DUOMENIS SURINKO: PRANČISKUS MOTUZAS 2005-V. 2	

Literatūros ir šaltinių sąrašas

1. Kaimų išskirstymo į vienkiemius planų kopijos Juodupės valsčiuje nuo 1907 iki 1940 m.
2. Aleknavičius P., Skuodžiūnas V. *Žemės tvarkymo darbai Lietuvoje (nuo seniausių laikų iki 1990 m.)*, Kaunas, 1996 m.
3. Aleknavičius P. ir kt. *Žemėtvarka (vadovėlis)*, Vilnius, 1999.
4. Aleknavičius P. ir kt. *Žemėtvarka ir melioracija*, 1990, nr. 3-4; 1991, nr. 3-4; 1992, nr. 2, 3, 4; 1993, nr. 1-2.
5. Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2.
6. Deksnys B. *Mitragalys. Kaimas ir žmonės*, Vilnius, 2000.
7. *Čedasų kraštas 1499-1999*, Kaunas, 1999.
8. Rimša E. *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, Vilnius, 1999.
9. Leščiova V. *Rokiškio kraštas. Padavimai, legendos, vietovardžiai, Rokiškis*, 1999.
10. *Žiobiškis*, Vilnius, 2000.
11. Butkus Z. *Lietuvos ir Latvijos santykiai 1919-1929 m.*, Vilnius, 1993.
12. *Vietovardžių žodynas*, Vilnius, 2002.
13. *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius, 1963.
14. Žemėlapis (kopija) 0-35-136-B (Aknistė) 1:50 000, 1942 m.
15. Žemėlapis „Karte des westlichen Ruslands“ R-17 (Oknista) 1:100 000, 1914 m.

Valsčiaus politiniai kaliniai

Birutė Teresė Burauskaitė

Juodupės vls. gyventojai, suimti 1940–1941 m.

Pranas Budreika, Antano s., gim. 1887, gyv. Ūnuškio k., ūkininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1943 01 27 nuteistas 5 m., mirė lageryje 1943 04 09.

Valdemaras Cinauskas, Henriko s., gim. 1903, gyv. Armonių k., policininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr.; Taišetlage, Irkutsko sr., ten mirė 1941 12 20.

Kazimieras Deksnys, Stanislovo s., gim. 1909, gyv. Butėniškio k., dvarininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1943 01 02 nuteistas 5 m.; tremtis 1945 12 27 – Tiumentcevas, Altajaus kr., 1960 grįžo į Lietuvą, mirė 1986.

Juozas Igaunis, Jurgio s., gim. 1899, gyv. Mainėvų k., ūkininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1943 01 13 nuteistas 5 m.; tremtis 1946 07 17 – Altajaus kr., paleistas 1958 05 26, 1958 grįžo į Lietuvą.

Jonas Jurelė (Jurdė), gim. 1894, gyv. Júodupėje, policininkas. Suimtas (ištremtas?) 1941.

Feliksas Kastėnas (Kostėnas), Jurgio s., gim. 1915, gyv. Jutkių k., darbininkas. Suimtas 1941 02 20, kalintas Panevėžyje, nuo 1941 07 06 – Sol Ilecke, Čkalovo sr., Sevurallage, Garių r., Sverdlovsko sr., Ypatingojo pasitarimo 1941 12 16 nuteistas 10 m.

Jonas Kažemėkas, Romualdo s., gim. 1906, gyv. Teklėnės k., ūkininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1943 02 03 nuteistas 8 m.; tremtis nuo 1948 12 20 Krasnojarsko kr., paleistas 1956 04 16, 1960 grįžo į Lietuvą.

Povilas Kažemėkas, Mykolo s., gim. 1908, gyv. Ūnuškio k., ūkininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1943 01 02 nuteistas 10 m., į Lietuvą negrįžo.

Pranas Kažemėkas, Jurgio s., gim. 1886, gyv. Ūnuškio k., ūkininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., ten mirė 1943.

Antanas Kirstukas, Igno s., gim. 1910 Valiūniškio k., gyv. Vilniuje. Suimtas (ištremtas?) 1941.

Anatolijus Kukuris (Kukorius), gim. 1904, gyv. Júodupėje, policininkas, nuovados viršininkas. Suimtas 1941, išvežtas į lagerį, ten mirė.

Antanas Paalksnis, Vlado s., gim. 1905, gyv. Júodupės vls., policininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1942 09 19 nuteistas mirti, mirė 1942 11 05 Kraslage, Krasnojarsko kr.

Stasys Paalksnis, Vlado s., gim. 1902, gyv. Armonių k., policininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1942 09 12 nuteistas mirti, mirė 1942 10 18 Kanske, Krasnojarsko kr.

Jonas Pavarotnikas, Stasio s., gim. 1918, gyv. Pakapės k., kariškis. Suimtas tarnaujant laive, jam atplaukus į Leningradą, kalintas Leningrade, Norillage, Krasnojarsko kr., Taimyro apygardos teismo 1941 12 26 nuteistas 10 m.; tremtis nuo 1951 Krasnojarsko kr., į Lietuvą negrįžo.

Jonas Raupys, Prano s., gim. 1905 Vyžuonėlių k., ūkininkas, tremtis 1941, Vylkovas, Tiumentevo r., Altajaus kr.; suimtas tremtyje 1942 02 19, išvežtas į Norilsko lagerį Krasnojarsko kr.; ten mirė 1942 09.

Pranas Juozas Raupys, Prano s., gim. 1887, gyv. Čeičių k., ūkininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., ten mirė 1942 03 25.

Karolis Rušėnas, Prano s., gim. 1910 Alksnių k., gyv. Kaune, policininkas. Suimtas 1941, kalintas Sevurallage, Garių r., Sverdlovsko sr.; mirė lageryje 1941 12 24.

Antanas Skruodys, Juozo s., gim. 1898, gyv. Vyžuonėlių k., tarnautojas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., vėliau Taišetlage, Irkutsko sr., Pesčianlage, Karagandos sr., Kazachija, Ypatingojo pasitarimo 1943 01 02 nuteistas 10 m.; tremtis nuo 1951 02 09 Abano r., Krasnojarsko kr., 1958 grįžo į Lietuvą.

Apolinaras Stasiulis, Juozo Petro s., gim. 1903, gyv. Eikiniškio vnk., tarnautojas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1942 09 12 nuteistas mirti, mirė 1942 10 18 Kanske, Krasnojarsko kr.

Alfonsas Šimėnas, Vinco s., gim. 1904, gyv. Kiėmiškių k., ūkininkas. Suimtas 1941 02 20, kalintas Panevėžyje, nuo 1941 07 06 Sol Ilecko kalėjime, Čkalovo sr., 1941 10 06 Petropavlovskė, Šiaurės Kazachijos sr., Ypatingojo pasitarimo 1941 12 16 nuteistas 10 m., mirė 1942 08 20 Tomasinlage, Tomsko sr.

Juozas Šimėnas, Felikso s., gim. 1920, gyv. Kiėmiškių k., darbininkas. Suimtas 1941 02 20, kalintas Panevėžyje, nuo 1941 07 06 Sol Ilecko kalėjime, Čkalovo sr., 1941 10 06 Petropavlovskė, Šiaurės Kazachijos sr., Ypatingojo pasitarimo 1941 12 16 nuteistas 10 m., išvežtas į Tomasinlagą, Tomsko sr., vėliau į Berlagą, Magadano sr.; tremtis nuo 1950 11 09 Ust Omčine, Olskio r., Chabarovsko kr.

Ignas Tervydis, Justino s., gim. 1901, gyv. Skridulių k., policininkas. Išvežtas į lagerį 1941 06 17, Norillagas, Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1942 09 12 nuteistas 10 m., mirė lageryje.

Vladas Zinkevičius, Karolio s., gim. 1908, gyv. Ginotų k., policininkas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1942 09 12 nuteistas 10 m., mirė lageryje 1944 02 25.

Julius Žindulis, Kazimiero s., gim. 1904, gyv. Didsodės k., tarnautojas. Suimtas 1941 06 14, kalintas Rešotų lageryje, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypatingojo pasitarimo 1943 01 02 nuteistas 10 m., mirė lageryje 1944 06 08.

Juodupės vls. gyventojai – politiniai kaliniai

Steponas Adomėnas, Jono s., gim. 1913 Naujāsodės k., gyv. Vilniuje, tarnautojas. Suimtas 1944 11 24, kalintas Vilniuje, Velske, Archangelsko sr., Ypatingojo pasitarimo 1946 12 28 nuteistas 5 m. Tremtis nuo 1949 Dzeržinskajės r., Krasnojarsko kr.; paleistas 1954, 1956 grįžo į Lietuvą.

Petras Alekna, Prano s., gim. 1902, gyv. Alėknų k., valstietis. Suimtas 1946 08 23, kalintas Rokiškyje. Liaudies teismo 1946 10 21 nuteistas 3 m. lagerio.

Jonas Bagdanavičius, Juozo s., gim. 1895, gyv. Trakeliškio vnk., valstietis. Suimtas 1945 10 13, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, Ypatingojo pasitarimo 1948 03 13 nuteistas 5 m. Kalintas Volgolage, Jaroslavlį sr.; paleistas 1950 10 13.

Romas Bakanas, Igno s., gim. 1917, gyv. Prūsėlių k., kolūkietis. Suimtas 1949 08 28, kalintas Rokiškyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1949 12 27 nuteistas 25 m. lagerio. Kalintas nuo 1950 04 15 Nyroblage, Permės (Molotovo) sr.

Jonas Baronas, Jono s., gim. 1909, gyv. Užubalių k., partizanų ryšininkas. Suimtas 1945 12 31, kalintas Rokiškyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1946 03 07 nuteistas 6 m., išvežtas į lagerį 1946 04 21 Čeliabinsko sr.

Petras Bliūdžius, Antano s., gim. 1913, gyv. Apūniškio k., valstietis. Suimtas 1944 10 11, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, Karo tribunolo 1945 01 26 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1945 08 21 Norillage, Krasnojarsko kr.

Adomas Bražionis, Onos s., gim. 1902, gyv. Remeikių k. Suimtas 1947 04 23, Karo tribunolo 1947 07 25 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1948 02 16 Sevželdorlage, Komija, Oziorlage, Irkutsko sr., 1953 03 18 mirė lageryje.

Feliksas Bulovas, Adomo s., gim. 1886, gyv. Ginūtų k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1944 12 23, kalintas Rokiškyje.

Vladas Bulovas, Jono s., gim. 1922, gyv. Júodupėje, darbininkas, Vytauto apygardos partizanas. Suimtas 1947 07 16, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje, Karo tribunolo 1947 10 31 nuteistas 15 m. katorgos. Kalintas nuo 1948 08 12 Vorkutoje, Komija; paleistas 1956 08 12, 1956 grįžo į Lietuvą.

Jonas Butėnas, Jono s., gim. 1927, gyv. Skuomantų k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 01 04, kalintas Panevėžyje, Karo tribunolo 1946 06 17 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas Nyroblage, Permės (Molotovo) sr., Lugovoilage, Karagandos sr., Kamyšlage, Omsko sr.; tremtis nuo 1954 09 06 Krasnojarsko kr.; paleistas 1965, 1966 grįžo į Lietuvą.

Vladas Butėnas, Jurgio s., gim. 1924, gyv. Armonių k., amatininkas. Suimtas 1946 04 23, kalintas Panevėžyje, Karo tribunolo 1946 07 30 nuteistas 20 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1954 03 03 Tomsko sr.; paleistas 1964 01 13.

Jonas Buzelis, Kazio s., gim. 1913, gyv. Naujāsodės k., kolūkietis. Suimtas 1950 10 23, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1951 02 08 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas nuo 1951 07 04 Gorlage, Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 06 12.

Jonas Čeičys, Jokūbo s., gim. 1899, gyv. Ūnuškio k., vargonininkas. Suimtas 1945 09 14, Ypatingojo pasitarimo 1948 01 03 nuteistas 7 m., kalintas nuo 1948 03 13 Viatlage, Kirovo sr.

Juozas Čeičys, Jokūbo s., gim. 1929, gyv. Čeičių k., valstietis, partizanas. Suimtas 1946 08 20, kalintas Vilniuje, Karo tribunolo 1946 11 12 nuteistas 10 m. Kalintas nuo 1947 03 23 Ivdellage, Sverdlovsko sr.; grįžo į Lietuvą.

Juozas Čeičys, Jono s., gim. 1900, gyv. Mažūčių k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 10 23, kalintas Panevėžyje, Vilniuje, nuo 1945 11 24 Vorkutlage, Komija, Ypatingojo pasitarimo 1946 12 17 nuteistas 5 m. Kalintas Oziorlage, Irkutsko sr.; tremtis nuo 1950 07 10 Krasnojarsko kr.

Pranas Čeičys, Jokūbo s., gim. 1919, gyv. Čeičių k., tarnautojas, partizanas. Suimtas 1945 03 07, kalintas Vorkutlage, Minlage, Komija, Karo tribunolo 1946 08 29 nuteistas 10 m. lagerio ir 3 m. tremties; tremtis nuo 1954 10 23 Komijoje; paleistas 1959 02 26, 1974 grįžo į Lietuvą.

Vladas Čeičys, Prano s., gim. 1925, gyv. Mažūčių k. Suimtas. Internuotas Vokietijoje. Išvežtas 1945 07 11 į filtracinį lagerį Komsomolske prie Amūro, Chabarovsko kr.; paleistas 1946 08 16.

Romualdas Dabušinskas, Mykolo s., gim. 1915, gyv. Sodėlių k., valstietis. Suimtas 1945 06 25, kalintas Panevėžyje, Vilniuje, Karo tribunolo 1945 10 30 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Minlage, Komija; tremtis nuo 1954 10 11 Intoje, Komija; paleistas 1956 05 30.

Antanas Dagys, Vinco s., gim. 1922, gyv. Ginotų k., amatininkas, partizanas. Suimtas 1945 02 23, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas nuo 1946 06 21 Uchtižemlage, Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1954 09 02 Komijoje, 1963 grįžo į Lietuvą.

Bronislavas Daugėla, Povilo s., gim. 1912, gyv. Júodupėje, valstietis. Suimtas 1946 12 13, Karo tribunolo 1947 02 19 nuteistas 15 m. lagerio ir 5 m. tremties.

Emilija Deksnienė, Antano d., gim. 1912, gyv. Tartališkio k., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1946 11 26, kalinta Panevėžyje, Karo tribunolo 1947 02 06 nuteista 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalinta Pečiorlage, Komija; paleista 1954 10 30.

Alfonsas Deksnys, Felikso s., gim. 1924, gyv. Tartališkio k., valstietis, pogrindinės organizacijos narys. Suimtas 1945 01 28, kalintas Panevėžyje, Karo tribunolo 1945 08 29 nuteistas 10 m., kalintas Minlage, Komija; tremtis nuo 1955 Moisejevkoje, Tyretės r., Irkutsko sr.; paleistas 1958, 1965 grįžo į Lietuvą.

Jonas Deksnys, Benedikto s., gim. 1924, gyv. Īlzenbergo k., kolūkietis. Suimtas 1950 06 26, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1950 09 06 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas nuo 1951 08 21 Dalstrojlage, Magadano sr.

Ksaveras Deksnys, Petro s., gim. 1915, gyv. Didsodės k., amatininkas. Suimtas 1945 08 04, Karo tribunolo 1945 11 17 nuteistas mirti, 1945 12 17 bausmė pakeista 20 m. lagerio, išvežtas į lagerį; paleistas 1955 12 09.

Pranas Deksnys, Juozo s., gim. 1905, gyv. Didsodės k., valstietis, pagrindinės organizacijos narys. Suimtas 1945 02 21, kalintas Panevėžyje, Karo tribunolo 1945 08 29 nuteistas 20 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Vorkutoje, Komija; paleistas 1956.

Romualdas Deksnys, Petro s., gim. 1904, gyv. Vanagynės vnk., miškininkas, partizanų ryšininkas. Suimtas 1945 01 25, kalintas Panevėžyje, Karo tribunolo 1945 08 29 nuteistas 10 m., kalintas Vorkutoje, Komija; tremtis nuo 1954 Komijoje, Zyriankoje, Jeniseisko r., Krasnojarsko kr., 1959 grįžo į Lietuvą.

Jurgis Dilba, Juozo s., gim. 1921, gyv. Raišėlių k. Suimtas. Išvežtas į Amūrlagą, Primorės kr.

Juozas Diržys, Kazio s., gim. 1928 Raupių k., gyv. Rokiškyje, moksleivis, pagrindinės organizacijos narys. Suimtas 1945 07 16, kalintas Panevėžyje, Karo tribunolo 1946 01 25 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Komijoje, nuo 1953 10 07 Omske; tremtis nuo 1954 08 07 Krasnojarsko kr.; paleistas 1957 11 23, grįžo į Lietuvą.

Antanas Dominauskas, Adomo s., gim. 1909, gyv. Rožiškio vnk., miškininkas. Suimtas 1945 08 02, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje, nuo 1946 08 27 Vorkutlage, Komija; paleistas 1947 02 11.

Antanas Dovydenas, gim. 1917, gyv. Lazdūniškio k. Suimtas 1950, kalintas Rokiškyje. Išvežtas į lagerį. Grįžo į Lietuvą 1956–1957.

Emilija Dovidonytė, Juozo d., gim. 1920, gyv. Ūnuškio k., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1949 04 29, kalinta Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 08 06 nuteista 10 m. lagerio, kalinta nuo 1949 09 03 Steplage, Karagandos sr.; paleista 1956 05 17.

Elena Gaidytė, Jono d., gim. 1923, gyv. Ūnuškio k., kolūkietė, partizanų rėmėja. Suimta 1949 01 07, kalinta Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 05 10 nuteista 10 m. lagerio, kalinta Sevvostlage, Magadano sr.; paleista 1955 10 19.

Antanas Garška, Andriaus s., gim. 1916, gyv. Sodėlių k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1948 12 11, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 03 05 nuteistas 10 m. lagerio. Kalintas nuo 1949 06 10 Vorkutlage, Komija; paleistas 1956 08 16.

Petras Garška, Andriaus s., gim. 1918, gyv. Sodėlių k., miškininkas, partizanų rėmėjas. Suimtas 1948 12 12, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 03 05 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas Oziorlage, Irkutsko sr., nuo 1953 10 18 Kamyšlage, Omsko sr.; paleistas 1956 07 26.

Antanas Gasiūnas, Antano s., gim. 1910, gyv. Vištagerklio k., valstietis. Suimtas 1947 01 21, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1947 04 14 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas Dubrovlage, Mordovija; paleistas 1955 10 07.

Valentina Gervytė, Tado d., gim. 1913, gyv. Stūniškio k. Suimta, internuota Vokietijoje, 1945 06 13 išvežta į filtracinį lagerį PFL 0322 Maskvos sr.

Jonas Gindvilis, Juozapo s., gim. 1874, gyv. Sodėlių k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 02 04, kalintas Rokiškyje, 1945 03 13 mirė kalėjime.

Julius Gindvilis, Jono s., gim. 1911, gyv. Sodėlių k., valstietis. Suimtas 1949 03 05, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 08 06 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas Oziorlage, Irkutsko sr., 1950 07 27 mirė lageryje.

Alfonsas Grabauskas, Jono s., gim. 1923, gyv. Sodėlių k. Suimtas, internuotas Vokietijoje, 1945 06 13 išvežtas į filtracinį lagerį PFL 0303 Maskvos sr.

Aldona Grabauskas, Jono d., gim. 1923, gyv. Sodėlių k. Suimta, internuota Vokietijoje, 1945 06 28 išvežta į filtracinį lagerį PFL 0322 Maskvos sr.

Jonas Gredeckas, Edvardo s., gim. 1900, gyv. Tartališkio vnk., valstietis. Suimtas 1949 03 21, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1949 05 24 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1949 06 26 Oziorlage, Irkutsko sr.; paleistas 1956 06 28.

Juozas Grinciūnas, Juozo s., gim. 1902, gyv. Skuomantų k., valstietis. Suimtas 1946 09 07, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1946 12 31 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties.

Petras Griškėnas, Elžbietos s., gim. 1920, gyv. Gaidžgalės k., darbininkas, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 02 23, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1946 01 31 Sevželdorlage, Komija.

Alfonsas Grizevičius, Kazimiero s., gim. 1914 Stōniškio k., darbininkas. Suimtas 1947, kalintas Panevėžyje, nuteistas 25 m., išvežtas į lagerį Intoje, Komija, 1954 grįžo į Lietuvą, 1981 mirė.

Antanas Grunda, Kosto s., gim. 1913, gyv. Júodupėje, tarnautojas. Suimtas 1948 05 30, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1948 07 24 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1948 12 10 Minlage, Komija; tremtis nuo 1956 05 19 Intoje, Komija.

Antanas Guodis, Norberto s., gim. 1911, gyv. Armonių k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 10 01, kalintas Rokiškyje, nuo 1946 02 28 Sevželdorlage, Komija; byla nutraukta 1946 12 30.

Lionginas Gurklys, Augusto s., gim. 1907, gyv. Kirmėlišio k., valstietis. Suimtas 1948 09 11, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1948 12 18 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas nuo 1949 01 05 Oziorlage, Irkutsko sr.; paleistas 1956 07 14.

Vytautas Guzas, Jono s., gim. 1923, gyv. Ráišių k., darbininkas, partizanų rėmėjas. Suimtas 1950 01 25, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1950 07 15 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas nuo 1950 09 27 Lugovoilage, Karlage, Karagandos sr.; paleistas 1954 12 25.

Vladas Guzas, Augusto s., gim. 1924, gyv. Júodupėje. Internuotas Vokietijoje, išvežtas į filtracinį lagerį Komijoje, paleistas 1946 11 05.

Ona Guzienė, Jono d., gim. 1923, gyv. Ráišių k., darbininkė, partizanų rėmėja. Suimta 1950 01 27, kalinta Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1950 07 15 nuteista 10 m. lagerio, kalinta nuo 1950 09 27 Dubrovlage, Mordovija; paleista 1956 05 18.

Petras Igaunis, Mykolo s., gim. 1917, gyv. Kraštų k. Internuotas Vokietijoje, kalintas filtraciniame lageryje Breste, Baltarusija.

Antanas Izdūnis, Juozo s., gim. 1912, gyv. Didsodės k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 12 13, kalintas Rokiškyje, Karo tribunolo 1946 05 20 nuteistas 20 m. katargos, kalintas nuo 1946 06 19 Jeniseilage, Krasnojarsko kr.

Jonas Jakimavičius, Jono s., gim. 1913, gyv. Tartališkio vnk., darbininkas, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1951 04 16, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1951 08 06 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas nuo 1952 04 01 Siblage, Kemerovo sr.

Juozas Jakimavičius, Jono s., gim. 1920, gyv. Tartališkio vnk., valstietis. Suimtas 1945 02 24, kalintas Panevėžyje, Vilniuje, Karo tribunolo 1945 05 29 nuteistas 10 m. Kalintas Norilske, Krasnojarsko kr.; tremtis nuo 1954 12 24 Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 04 23, grįžo į Lietuvą.

Jonas Jakuntavičius, Petro s., gim. 1903, gyv. Ūnuškio k., valstietis. Suimtas 1945 08 14, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, nuo 1945 10 24 Vorkutoje, Komija, byla nutraukta 1947 03 30, 1948 grįžo į Lietuvą.

Kazys Juodelis, Romualdo s., gim. 1919, gyv. Júodupėje. Internuotas Vokietijoje, paleistas 1945 07 25.

Juozas Jurevičius, Juozo s., gim. 1920, gyv. Júodupėje, mokytojas. Suimtas 1947 01 21, kalintas Rokiškyje, 1947 02 18 Panevėžyje; paleistas 1947 07 06.

Romas Kalpokas, Jurgio s., gim. 1918, gyv. Kraštų k., amatininkas. Suimtas 1945 02 07, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1946 01 31 Sevželdorlage, Archangelsko sr., 1948 07 11 Intoje, Komija; tremtis nuo 1954 09 27 Komijoje; paleistas 1958 01 07, 1960 grįžo į Lietuvą.

Antanas Kapėnas, Jono s., gim. 1905, gyv. Júodupėje, mokytojas. 1944 pasitraukė į Vakarų, internuotas Prancūzijoje, išvežtas į filtracinį lagerį Donbase, Ukraina; iš ten pabėgo. Vėl suimtas 1949 02 27; Ypatingojo pasitarimo 1949 06 25 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas Čitos kalėjime, Oziorlage, Irkutsko sr.; paleistas 1956 11 11, 1956 grįžo į Lietuvą.

Petras Karalius, Stasio s., gim. 1916, gyv. Lingėnų k. Internuotas Vokietijoje PFL 238; paleistas 1946.

Jonas Kastėnas, Mykolo s., gim. 1917, gyv. Gaidžgalės k., valstietis. Suimtas 1944 10 11, kalintas Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 01 26 nuteistas 15 m. katargos. Kalintas Dudinkoje, Krasnojarsko kr., 1946 06 25 mirė lageryje.

Julius Kastėnas, Kosto s., gim. 1912, gyv. Jutkių k., tarnautojas. Suimtas 1949 07 15, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1949 08 29 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1950 03 26 Step-lage, Karagandos sr.; paleistas 1956 05 25.

Pranas Kastėnas, Mykolo s., gim. 1921, gyv. Gaidžgalės k., valstietis. Suimtas 1944 10 13, kalintas Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 01 26 nuteistas 20 m. lagerio. Kalintas nuo 1945 08 03 Kožvoje, Komija, Norillage, Krasnojarsko kr.; paleistas 1952 01 19.

Antanas Kavaliauskas, Kazio s., gim. 1893, gyv. Neršionių k., valstietis. Suimtas 1946 09 dėl prievolių nevykdymo; vežamas į lagerį 1946 12 mirė.

Klemensas Kazlauskas, Jono s., gim. 1926, gyv. Júodupėje. Internuotas Vokietijoje, paleistas 1945 12 20.

Alfonsas Kažemėkas, Adomo s., gim. 1922, gyv. Sidābrinės k., valstietis. Suimtas 1945 01 07, paleistas 1945 11 25. Vėl suimtas 1946 10 29, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1947 03 01 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1954 08 27 Pesčianlage, Karagandos sr.; paleistas 1956 10 19, 1956 grįžo į Lietuvą.

Feliksas Kažemėkas, Felikso s., gim. 1907, gyv. Teklinės k., amatininkas. Suimtas 1945 04 24, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, nuo 1945 09 20 Vorkutlage, Intlage, Komija, Temlage (Dubrovlage), Mordovija. Karo tribunolo 1947 12 24 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties; paleistas 1954 12 05.

Feliksas Kažemėkas, Kazio s., gim. 1906, gyv. Kiēmiškių k., valstietis. Suimtas 1945 11 22, kalintas Rokiškyje, nuo 1946 03 01 Sevpečlage, Komija; paleistas 1947 01 31.

Jonas Kažemėkas, Jono s., gim. 1922, gyv. Skuomantų k., valstietis. Nacių okupacijos metais išvežtas darbams į Vokietiją. Suimtas 1945 05 08 rusų okupacinėje zonoje Vokietijoje, kalintas Vorkutlage, Komija. 1946 10 03 byla nutraukta, mobilizuotas į Raudonąją armiją.

Kostas Kažemėkas, Mykolo s., gim. 1906, gyv. Jutkių k., valstietis, partizanų ryšininkas. Suimtas 1947 07 30, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1947 12 10 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1951 10 06 statyboje Nr. 506, Sachalino sr., 1953 grįžo į Lietuvą.

Lionginas Kažemėkas, Prano s., gim. 1905, gyv. Kiēmiškių k., valstietis. Suimtas 1947 10 31, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1948 02 21 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Uchtizemlage, Komija; paleistas 1955 02 17.

Antanas Keliuotis, Jono s., gim. 1925, gyv. Sodėlių k. Suimtas 1945 03 01 Lenkijoje. Karo tribunolo 1945 04 10 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Paleistas 1954 10 08.

Povilas Keliuotis, Petro s., gim. 1906, gyv. Ōnuškio k., valstietis, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1946 09 07, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1946 12 31 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Dneprovskyje, Jagodnojės r., Magadano sr., 1951 10 03 mirė lageryje.

Liudas Kirstukas, Juozo s., gim. 1914, gyv. Sidābrinės k., valstietis, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1946 03 16, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1946 06 15 nuteistas 20 m. katorgos ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1956 08 16 Šeksnoje, Čebсарos r., Vologdos sr.; paleistas 1957 02 02.

Ignas Klišys, Kosto s., gim. 1909, gyv. Armonių k., valstietis. Suimtas 1945 12 18, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1948 01 26 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1948 07 01 Sevvostlage, Magadano sr., Angarlage, Irkutsko sr.; paleistas 1956 04 02.

Stasys Kurklietis, Jono s., gim. 1920, gyv. Žiogišio k., valstietis. Suimtas 1945 01 09, kalintas Rokiškyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 06 10 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties.

Antanas Kviliūnas, Juozo s., gim. 1912, gyv. Júodupėje. Suimtas 1946 06 25, kalintas Vilniuje, Kaune. Karo tribunolo 1946 09 13 nuteistas 5 m. lagerio.

Juozas Lapašinskas, Kazio s., gim. 1923, gyv. Ginotų k., darbininkas, pogrindinės organizacijos narys. Suimtas 1945 02 02, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Vorkutoje, Intoje (Minlage), Komija; tremtis nuo 1954 08 20 Komijoje, 1955 Tyretės r., Irkutsko sr., 1957 grįžo į Lietuvą.

Pranas Lasinskas, Mykolo s., gim. 1915, gyv. Pašilių k. Suimtas 1945 04 15. Karo tribunolo 1945 05 19 nuteistas mirti, vėliau bausmė pakeista 20 m. lagerio.

Ignas Liaudanskas, Mato s., gim. 1907, gyv. Stōniškio k., darbininkas, partizanų ryšininkas. Suimtas 1946 03 26, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1947 10 23 nuteistas 10 m. lagerio. Išvežtas į Berlago lagerį, Magadano sr., paleistas 1954 06 05.

Pranas Lingė, Jono s., gim. 1914, gyv. Valiūniškio k., valstietis. Suimtas 1947 05 28, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1947 07 26 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Gorlage, Krasnojarsko kr.; 1949 04 04 mirė lageryje.

Vladas Lingė, Jono s., gim. 1911, gyv. Ūnuškio k., valstietis. Suimtas 1948 03 25, kalintas Rokiškyje, 1948 04 22 Panevėžyje. Karo tribunolo 1948 05 29 nuteistas 25 m. lagerio. Kalintas nuo 1954 Vorkutlage, Komija; paleistas 1956 05 08.

Nastė Lukaševičiūtė, Prano d., gim. 1924, gyv. Užubalių k., valstietė. Suimta 1948 09 29, kalinta Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Ypatingojo pasitarimo 1949 02 19 nuteista 10 m. lagerio. Kalinta Rečlage, Komija, Dubrovlage, Mordovija; paleista 1956 03 27.

Liudvikas Lukoševičius, gim. 1924. Suimtas 1949, kalintas Rokiškyje, Sibiro lageriuose, grįžo į Lietuvą.

Jonas Lukštaraupis, Juozo s., gim. 1922, gyv. Baršių k. Suimtas 1947 07 14, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1948 09 24 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties.

Kazys Lukštaraupis, Igno s., gim. 1903, gyv. Slabadōs k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1949 01 15, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Ypatingojo pasitarimo 1949 05 14 nuteistas 10 m. lagerio. Kalintas Oziorlage, Irkutsko sr., 1953 10 18 Kamyšlage, Omsko sr.

Bronė Lukštaraupytė, Kazio d., gim. 1926, gyv. Slabadōs k., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1949 01 15, kalinta Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 05 14 nuteista 10 m. lagerio, kalinta Berlage, Magadano sr.; paleista 1956 06 15.

Danutė Lukštaraupytė, Kazio d., gim. 1929, gyv. Slabadōs k., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1949 01 15, kalinta Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 05 14 nuteista 10 m. lagerio, kalinta Berlage, Magadano sr.; paleista 1955 12 12.

Jonas Lūža, Domininko s., gim. 1912, gyv. Mandagiškio vnk., amatininkas, partizanas. Suimtas 1945 02 21, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1945 08 29 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Vorkutoje, Komija, 1949 12 28 mirė lageryje.

Bronė Lūžienė, Jono d., gim. 1919, gyv. Mandagiškio vnk. Suimta 1946 11 09 dėl prievolių nevykdymo, kalinta Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje; nuteista 1 m. kalėjimo. Paleista 1947 11 09.

Pranas Malcius, Petro s., gim. 1913, gyv. Pagojų k., valstietis, partizanų ryšininkas. Suimtas 1944 11 19, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1945 05 26 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1949 04 27 Gorlage, Krasnojarsko kr.; tremtis nuo 1954 09 19 Dudinkoje, Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 04 14.

Juozas Markevičius, Stasio s., gim. 1901, gyv. Armonių k., kolūkietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1950 01 25, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1950 06 07 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas nuo 1950 08 24 Lugovoilage, Karagandos sr.; paleistas 1954 12 21.

Alfonsas Matūzas, Juozo s., gim. 1918, gyv. Tartališkio vnk., valstietis, pagrindinės organizacijos narys. Suimtas 1945 02 28, kalintas Panevėžyje. Karo tribunolo 1945 08 29 nuteistas 20 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Dubrovlage, Zubova Polianos r., Mordovija; paleistas 1959.

Vladas Mažeikis, Juozo s., gim. 1922, gyv. Armonių k., darbininkas, Vytauto apygardos partizanas. Suimtas 1946 05 06, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1945 08 29 nuteistas 15 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Vorkutlage, Komija; paleistas 1955 09 18.

Izidorius Meškauskas, Igno s., gim. 1908, gyv. Pašilių k., miškininkas. Suimtas 1945 09 11, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 11 22 nuteistas mirti, bausmė pakeista 20 m. katorgos ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1946 02 01 Sevželdorlage, Vorkutlage, Komija; paleistas 1956 08 17.

Jonas Milaknis, Antano s., gim. 1885, gyv. Armonių k., valstietis. Suimtas 1947 03 31. Aukščiausiojo teismo 1947 06 16 nuteistas 5 m. lagerio, kalintas Karlage, Karagandos sr.; paleistas 1952 03 31.

Petras Milaknis, Prano s., gim. 1925 Čeičių k., gyv. Jūžintuose, tarnautojas. Suimtas 1946 10 12, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1947 01 19 nuteistas 7 m. lagerio; kalintas nuo 1947 11 22 Pečiorlage, Komija. Grįžo į Lietuvą.

Kostas Minkevičius, Juozo s., gim. 1906, gyv. Lazdýniškio k. Suimtas 1950, kalintas lageriuose, grįžo į Lietuvą 1956–1957.

Grigorijus Mironovas, Mirono s., gim. 1896, gyv. Mainėivų k., samdins. Suimtas 1949 04 20, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, 1949 05 20 išvežtas į Novgorodo kalėjimą. Karo tribunolo 1949 08 26 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1955 01 22 Čeliabinsko sr.

Jonas Mučinskas, Stasio s., gim. 1924, gyv. Armonių k., valstietis. Suimtas 1948 09 27, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Ypatingojo pasitarimo 1948 12 25 nuteistas 25 m. lagerio. Kalintas nuo 1956 10 20 Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1959 05 16 Vorkutoje, Komija.

Alfonsas Mulvinas, Prano s., gim. 1914, gyv. Ūnuškio k., mokytojas. Suimtas 1949 04 29, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, Ypatingojo pasitarimo 1949 08 06 nuteistas 10 m. lagerio, nuo 1949 09 09 kalintas Oziorlage, Irkutsko sr., 1951 11 14 Berlage, Magadano sr. Grįžo į Lietuvą 1956.

Petras Narbutas, Jonos s., gim. 1909, gyv. Ūnuškio k., valstietis. Suimtas 1951 05 06, kalintas Rokiškyje, Kupiškyje. Karo tribunolo 1952 02 02 nuteistas 25 m. lagerio. Kalintas nuo 1952 03 31 Pečiorlage, Vorkutlage, Komija; paleistas 1955 11 03.

Vitoldas Narbutas, Jono s., gim. 1914, gyv. Ūnuškio k., valstietis, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1951 11 08, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1951 03 30 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas Norillage, Krasnojarsko kr.; paleistas 1955 10 13.

Jonas Navikas (Novikas?), Mato s., gim. 1919, gyv. Armonių k., valstietis. Suimtas 1945 10 23, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, nuo 1946 02 01 Sevželdorlage, Komija.

Mečys Orlanas, Kazimiero s., gim. 1919, gyv. Skriveliškio k. Suimtas, 1945 07 11 išvežtas į filtracinį lagerį Komsomolske prie Amūro, Charovskio kr.

Pranas Orlanas, Petro s., gim. 1915, gyv. Bremeliškio k. Suimtas 1945 10 23, kalintas Rokiškyje, Karo tribunolo 1946 03 14 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties. Mirė 1946 09 14 lageryje.

Petras Patapovas, Jeremo s., gim. 1922, gyv. Kukių k. Suimtas, 1945 07 11 išvežtas į filtracinį lagerį Odesoje, Ukraina; paleistas 1946 04 29.

Savelijus Potapovas, Fiodoro s., gim. 1923, gyv. Gaidžgalės k. Suimtas, išvežtas į filtracinį lagerį PFL 213, 1946 01 17 Taišetstrojų, Irkutsko sr.

Bronius Pavilavičius (Povilavičius?), Juozo s., gim. 1926, gyv. Ilzenbergo dv., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 12 04, kalintas Panevėžyje. Karo tribunolo 1946 03 26 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1946 05 07 Sevvostlage, Magadano sr.

Kazys Radzevičius, Stasio s., gim. 1922, gyv. Stōniškio k., valstietis, Vyčio apygardos partizanas. Suimtas 1947 01 11, kalintas Panevėžyje. Ypatingojo pasitarimo 1948 08 14 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas Gorglage, Krasnojarsko kr., nuo 1956 08 27 Oziorlage, Irkutsko sr., paleistas 1957 01 08.

Kostas Raišys, Jono s., gim. 1918, gyv. Sodėlių k., valstietis, Vyčio apygardos partizanas. Suimtas 1947 01 11, kalintas Panevėžyje. Ypatingojo pasitarimo 1948 08 14 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas Intoje (Minlage), Komija, Dubrovlage, Mordovija; tremtis nuo 1957 Petrovskyje, Tyretės r., Irkutsko sr., 1968 grįžo į Lietuvą.

Adomas Ražinskas, Prano s., gim. 1904, gyv. Armonių k., kolūkietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1950 02 01, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1950 06 14 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas nuo 1950 09 27 Lugovoilage, Peščianlage, Karagandos sr.; paleistas 1955 07 07.

Ona Remeikytė, Adomo d., gim. 1925, gyv. Vizgynės k., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1948 09 29, kalinta Rokiškyje, Panevėžyje,

Vilniuje. Ypatingojo pasitarimo 1949 02 19 nuteista 10 m. lagerio. Kalinta nuo 1955 02 09 Karlage, Karagandos sr.; tremtis nuo 1955 07 27 Kolsune, Lenino r., Karagandos sr.

Danielius Remeikis, Juozo s., gim. 1904, gyv. Vizgynės k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1949 02 17, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 06 08 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas Taišet-Bratske (Oziorlage), Irkutsko sr.

Antanas Rinkevičius, Petro s., gim. 1919, gyv. Prūsėlių k. Suimtas, kalintas Brianske, 1945 05 18 išvežtas į filtracinį lagerį PFL 0308 Tulos sr.

Bronius Ruseckas, Jono s., gim. 1907 (1927?), gyv. Stōniškio k., miškininkas. Suimtas 1947 10 18. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties, kalintas Oziorlage, Irkutsko sr.; 1951 10 05 mirė lageryje.

Alfonsas Rūšėnas, Antano s., gim. 1917, gyv. Kraštų k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 02 01, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1945 11 24 Sevdvinlage, Archangelsko sr., Sevželdorlage, Komija, 1948 03 15 mirė lageryje.

Antanas Rūšėnas, Antano s., gim. 1926, gyv. Kraštų k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 02 01, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Pečioroje, Komija, 1950 Norilske, Krasnojarsko kr.; tremtis nuo 1954 Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 04 20, 1960 grįžo į Lietuvą.

Petras Rūšėnas, Antano s., gim. 1923, gyv. Kraštų k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 02 15, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1945 10 06 Vorkutlage, Minlage, Komija; tremtis nuo 1955 08 18 Pečioroje, Komija; paleistas 1956 06 01, 1960 grįžo į Lietuvą.

Petras Rušėnas, Juozo s., gim. 1926, gyv. Naujāsodės k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 03 30, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Velske, Archangelsko sr., Irkutsko sr., Kazanėje, Totorija, Nižne Ilimske, Irkutsko sr., Berlage, Magadano sr., tremtis nuo 1953 05 01 Magadane; 1977 09 leista gyventi Lietuvoje, 1978 grįžo į Lietuvą.

Trofimas Samochvalovas, Sergejaus s., gim. 1915, gyv. Júodupės vls., milicininkas. Suimtas 1950 04 11. Karo tribunolo 1950 06 16 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas Javase (Dubrovlage), Zubova Polianos r., Mordovija; paleistas 1953 06 06.

Jonas Saulys, Prano s., gim. 1922, gyv. Ūnuškyje. Suimtas, kalintas Gardine, Baltarusija, Uchtkombinate, Komija, nuo 1946 12 13 Narvos kombine Nr. 7, Estija.

Eduardas Sesickas, Aleksandro s., gim. 1898, valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1946 04 03, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1946 05 18 nuteistas 20 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Jeniseilage, Norillage, Krasnojarsko kr., Angarlage, Irkutsko sr.; paleistas 1956.

Leonas Sesickas, Mykolo s., gim. 1919, gyv. Pągrubio k., kolūkietis. Suimtas 1949 11 25, kalintas Rokiškyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1950 01 31 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1950 04 15 Nyroblage, Kizellage, Permės (Molotovo) sr.; paleistas 1955 10 13.

Jonas Skrivelis, Prano s., gim. 1913, gyv. Slabadės k., valstietis. Suimtas 1945 01 07. Byla nutraukta 1945 12 11.

Jonas Skruodys, Jono s., gim. 1907, gyv. Teklėnės k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 09 16, kalintas Rokiškyje, nuo 1945 11 24 Sevdvinlage, Archangelsko sr., Vorkutoje, Komija. Ypatingojo pasitarimo 1946 12 28 nuteistas 10 m. lagerio; paleistas 1955 07 20, 1956 grįžo į Lietuvą. Sovietų valdžiai neleidus apsigyventi Lietuvoje, išvyko atgal į Vorkutą, ten 1959 mirė.

Juozas Staigis, Prano s., gim. 1904, gyv. Šlapekių k., valstietis. Suimtas 1945 07 20, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, nuo 1945 10 25 Vorkutlage, Komija. Byla nutraukta 1947 09 25.

Povilas Staigis, Prano s., gim. 1912, gyv. Šlapekių k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 08 08, kalintas Rokiškyje; 1945 12 24 byla nutraukta kaliniui mirus.

Pranas Staigis, Prano s., gim. 1909, gyv. Šlapekių k., valstietis. Suimtas 1946 12 16, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1947 03 27 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Nuo 1948 01 14 kalintas Minlage, Komija; 1954 grįžo į Lietuvą.

Viktoras Stalaskas, Prano s., gim. 1907, gyv. Ūnuškio k., amatininkas, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1945 08 03, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, nuo 1945 10 25 Vorkutoje, Komija; 1947 grįžo į Lietuvą; vėl suimtas 1947 03 26, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1947 04 21 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties. Kalintas Vorkutoje, Komija, Oziorlage, Irkutsko sr., 1954 08 21 mirė lageryje.

Jurgis Staškevičius, Igno s., gim. 1897, gyv. Īlzenbergo k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 08 22, kalintas Rokiškyje, nuo 1945 10 24 Vorkutoje, Komija; 1946 11 04 byla nutraukta, paleistas.

Jonas Strumskys, Jono s., gim. 1909, gyv. Armonių k., valstietis, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1946 05 04, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1946 08 22 nuteistas 15 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1956 Tomsko sr.; paleistas 1963, 1966 grįžo į Lietuvą.

Juozas Šapkauskas, Petro s., gim. 1905, gyv. Pągrubio k., Rokiškio r. Suimtas 1945 03 30, kalintas nuo 1945 10 01 Vilniuje. Karo tribunolo 1945 08 11 nuteistas 10 m. lagerio.

Petras Šedys, Adomo s., gim. 1904, gyv. Alėknų k., kolūkietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1950 02 17, kalintas Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1950 07 01 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas nuo 1950 09 27 Lugovoilage, Karagandos sr., Karlage, Karagandos sr.; paleistas 1956 07 11.

Bronė Šeškauskaitė, Jono d., gim. 1918, gyv. Stėniškio k., valstietė, partizanų ryšininkė. Suimta 1945 11 13, kalinta Rokiškyje, Panevėžyje, nuo 1946 02 01 Sevželdorlage, Komija, 1946 11 23 vėl Rokiškyje.

Karo tribunolo 1947 01 11 nuteista 7 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalinta Pečželdorlage, Komija; tremtis nuo 1952 11 03 Irkutsko sr.; paleista 1957 10 24.

Juozas Šeškauskas, Petro s., gim. 1905, gyv. Pągrubio k., miškininkas. Suimtas 1945 01 25, kalintas Rokiškyje, 1945 06 21 Panevėžyje. Karo tribunolo 1945 08 11 nuteistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1954 10 23 Vorkutoje, Komija; paleistas 1956 08 14.

Adolfas Šimėnas, Vinco s., gim. 1907, gyv. Kiėmiškių k., valstietis. Suimtas 1945 10 01, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje, nuo 1945 11 24 Velske, Archangelsko sr., Abezėje, Komija. Ypatingojo pasitarimo 1946 12 17 nuteistas 7 m. lagerio, 1948 07 28 mirė lageryje.

Stefa Šinkūnaitė, Vlado d., gim. 1930, gyv. Pašilių k., kolūkietė, partizanų rėmėja. Suimta 1951 09 10, kalinta Obeliuose, Rokiškyje. Karo tribunolo 1951 12 10 nuteista 25 m. lagerio; kalinta nuo 1952 02 14 Vosturallage, Sverdlovsko sr., Unžlage, Gorkio sr.; paleista 1956 01 17.

Petras Šinkūnas, Jono s., gim. 1919 Armonių k., gyv. Rokiškyje, darbininkas, partizanų ryšininkas. Suimtas 1946 05 06, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1946 07 30 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties. Išvežtas į Vorkutlagą, Komija, paleistas 1956 01 11, 1956 grįžo į Lietuvą. Mirė 2004.

Vladas Šinkūnas, Antano s., gim. 1904, gyv. Pašilių k., 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1945 02 26, kalintas Rokiškyje; 1945 04 07 byla nutraukta, paleistas; vėl suimtas 1947 04 19, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1947 07 16 nuteistas 10 m. lagerio. Kalintas nuo 1947 08 22 Kraslage, Krasnojarsko kr., 1954 08 13 Steplage, Karagandos sr.; tremtis nuo 1955 11 03 Karagandos sr.

Vladas Šinkūnas, Jono s., gim. 1928 Armonių k. Suimtas 1949 12 03, kalintas Rokiškyje, Vilniuje, Ypatingojo pasitarimo 1950 05 31 nuteistas 25 m. lagerio, kalintas Steplage, Pavlodaro sr., nuo 1953 07 14 Kamyšlage, Omsko sr. Tremtis nuo 1957 03 12 Tomsko sr.

Petras Šulys, Jono s., gim. 1919, gyv. Júodupėje. Suimtas 1947, kalintas Rokiškyje. Nuteistas 10 m. lagerio, kalintas Jeniseisko r., Krasnojarsko kr., 1953 grįžo į Lietuvą.

Pranas Talius, Jono s., gim. 1922, gyv. Remeikių k. Suimtas. Išvežtas 1945 07 11 į filtracinį lagerį Komsomolske prie Amūro, Chabarovsko kr.

Ona Tamašauskaitė, Jono d., gim. 1913, gyv. Ūnuškio k., namų šeimininkė. Suimta 1949 04 29, kalinta Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 08 06 nuteista 10 m. lagerio, kalinta nuo 1949 10 21 Oziorlage, Angarlage, Irkutsko sr.; paleista 1956 08 02.

Kazys Tamašauskas, Jono s., gim. 1909, gyv. Ūnuškio k. Suimtas 1949 04 16, kalintas Rokiškyje, 1949 06 30 Vilniuje.

Leonardas Tamašauskas, Jono s., gim. 1912, gyv. Ūnuškio k., kunigas, partizanų rėmėjas. Suimtas 1949 04 16, kalintas Rokiškyje, Vilniuje. Ypatingojo pasitarimo 1949 08 06 nuteistas 10 m. lagerio, kalintas nuo 1949 10 21 Steplage, Karagandos sr.; paleistas 1956 06 29.

Viktoras Tervydis, Prano s., gim. 1923, gyv. Ūnuškio k., tarnautojas, 1941 sukilimo dalyvis, partizanas. Suimtas 1945 01 30, kalintas Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1945 10 06 Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1955 06 27 Vorkutoje, Komija; paleistas 1956 05 07, 1956 grįžo į Lietuvą.

Timofejus Trofimovas, Fiodoro s., gim. 1929, gyv. Remeikių k. Suimtas 1948 01 07, kalintas Rokiškyje. Aukščiausiojo teismo 1948 09 24 nuteistas 15 m. lagerio.

Jonas Trukšnys, Prano s., gim. 1895, gyv. Sodėlių k., valstietis. Suimtas 1948 11 24, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Ypatingojo pasitarimo 1949 03 05 nuteistas 10 m. lagerio.

Bronislava Trukšnytė, Jono d., gim. 1925, gyv. Sodėlių k., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1948 11 21, kalinta Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Ypatingojo pasitarimo 1949 03 05 nuteista 10 m. lagerio. Kalinta nuo 1950 06 13 Rečlage, Vorkutlage, Komija; paleista 1956 05 29.

Janė Trukšnytė, Jono d., gim. 1930, gyv. Sodėlių k., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1948 11 21, kalinta Rokiškyje. Ypatingojo pasitarimo 1949 03 05 nuteista 10 m. lagerio. Kalinta nuo 1949 07 01 Vorkutlage, Komija; paleista 1956 03 26.

Julius Trumpickas, Jurgio s., gim. 1914, gyv. Jutkių k. Suimtas 1947 01 17, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1947 04 14 nuteistas 15 m. lagerio. Kalintas nuo 1947 05 14 Vorkutlage, Komija; paleistas 1954 09 04.

Jurgis Trumpickas, Jurgio s., gim. 1907, gyv. Jutkių k., valstietis. Suimtas 1947 07 16, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1948 06 11 nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1948 11 19 Minlage, Komija; paleistas 1957 09 17.

Stasė Tuskienė, Juozo d., gim. 1905, gyv. Gūdiškio vnk., valstietė, partizanų rėmėja. Suimta 1945 10 05, kalinta Rokiškyje, nuo 1945 11 24 Vorkutlage. Karo tribunolo 1947 10 22 nuteista 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalinta nuo 1948 08 15 Uchtižemlage, Komija, Dubrovlage, Mordovija.

Adomas Vabolis, Karolinos s., gim. 1918 Alėknų k. Suimtas 1950 09 22, kalintas Šiauliuose, Karo tribunolo 1951 02 28 nuteistas mirti, vėliau bausmė pakeista 25 m. lagerio, nuo 1953 07 14 kalintas Kamyšlage, Omsko sr., 1958 Oziorlage, Irkutsko sr., 1961 Dubrovlage, Mordovija. Paleistas 1970, į Lietuvą leista grįžti 1974.

Jonas Vaičiulis, Stepono (Sebastijono?) s., gim. 1902, gyv. Pašilių k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 01 12, kalintas Rokiškyje; 1945 04 24 byla nutraukta, paleistas.

Petras Vaičius, Lauryno s., gim. 1905, gyv. Ūnuškio k., mokytojas, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 08 14, kalintas Panevėžyje, nuo 1945 11 23 Velske (Sevdvinlage), Archangelsko sr., Sevželdorlage, Komija. Ypatingojo pasitarimo 1946 12 28 nuteistas 5 m. lagerio; paleistas 1950 08 14, grįžo į Lietuvą.

Vladas Valeika, Jurgio s., gim. 1925, gyv. Armonių k. Suimtas 1946 04 30, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1946 07 30 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1946 09 14 Vorkutlage, Komija; paleistas 1956 01 19.

Vladas Varanavičius, Vinco s., gim. 1893, gyv. Ūnuškio k., kunigas, LLA narys. Suimtas 1945 09 28; paleistas 1946 04 30.

Jonas Vilkas, Mato s., gim. 1914, gyv. Dirvonų k., miškininkas, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1945 12 25, kalintas Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1946 04 25 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties. Kalintas nuo 1946 06 15 Norilske, Krasnojarsko kr.; paleistas 1955 02 10, grįžo į Lietuvą.

Adolfas Vilius, Adolfo s., gim. 1912, gyv. Ūnuškyje. Suimtas. Išvežtas 1946 06 05 į filtracinį lagerį Norilske, Krasnojarsko kr.

Jonas Visockas, Antano s., gim. 1926, gyv. Kraštų k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 01 29, kalintas Rokiškyje. Karo tribunolo 1945 08 24 nuteistas 15 m. katorgos ir 5 m. tremties, kalintas Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1955 08 08 Tyretės r., Irkutsko sr.; paleistas 1958 03 31.

Jonas Žeižys, gim. 1884, gyv. Vengriškio k., valstietis, partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 12, 1946 01 pasikorė NKVD būstinėje Júodupėje.

Petras Žeižys, Jono s., gim. 1918, gyv. Vengriškio k., valstietis, partizanas. Suimtas 1945 05 12, kalintas Rokiškyje, nuo 1945 10 06 Intlage, Komija, 1946 03 21 mirė lageryje.

Vladas Žeižys, Jono s., gim. 1909 Vengriškio k., gyv. Rokiškyje, darbininkas. Suimtas 1947 06 22, kalintas Vilniuje. 1947 10 12 mirė kėlėjime.

Juozas Žibartas, Domo (Romo?) s., gim. 1917, gyv. Júodupėje, girininkas, partizanų rėmėjas. Suimtas 1944 08 21, kalintas Rokiškyje, 1944 12 27 (1945 11 17) nušautas bandant pabėgti.

Jonas Žindulis, Antano s., gim. 1920, gyv. Valiūniškio k., valstietis, 1941 sukilimo dalyvis. Suimtas 1946 03 16. Karo tribunolo 1946 06 15 nuteistas 20 m. katorgos ir 5 m. tremties, kalintas nuo 1946 07 26 Vorkutlage, Komija; tremtis nuo 1956 08 20 Vorkutoje, Komija, 1957 grįžo į Lietuvą.

Vladas Žindulis, Prano s., gim. 1919, gyv. Raišelių k. Suimtas. Internuotas Vokietijoje. Išvežtas 1945 11 į filtracinį lagerį PFL 0313 Medvežjegorske, Karelija; 1947 01 17 grįžo į Lietuvą.

Juozas Žukauskas, Adomo s., gim. 1915, gyv. Ūnuškio k., valstietis, 1941 sukilimo dalyvis, partizanų būrio vadas. Suimtas 1946 01 03, kalintas Rokiškyje; paleistas 1946 01 30; vėl suimtas 1946 06 22, kalintas Rokiškyje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1946 10 15 nuteistas 10 m. lagerio. Kalintas nuo 1946 11 20 Uchtižemlage, Komija, 1947 06 01 mirė lageryje.

Karolis Žukauskas, Juozo s., gim. 1904, gyv. Pakapės k., valstietis. Suimtas 1944 09 28, kalintas Panevėžyje, Vilniuje. Karo tribunolo 1945 01 26 nuteistas 20 m. katorgos. Kalintas nuo 1945 10 17 Karlage, Steplage, Karagandos sr., 1949 03 28 mirė lageryje.

Albina Žukauskienė, Ignoto d., gim. 1907, gyv. Mainėivų k., samdinė. Suimta 1945 08 04, kalinta Rokiškyje, Panevėžyje, nuo 1945 11 23 Velske (Sevdvinlage), Archangelsko sr., 1946 08 08 vėl Vilniuje, Panevėžyje. Karo tribunolo 1947 12 09 nuteista 15 m. metų katorgos ir 5 m. tremties.

Redaktorius prierasas

Ne visus duomenis turi net ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Pavyzdžiui, Raudonosios armijos paimtų karo belaisvių bylos saugomos ne Lietuvoje, o kažkur Rusijoje. O belaisvių buvo ir lietuvių, tarp jų ir Júdupės valsčiaus gyventojų. Kurše (prie Liepojos) paimti nelaisvėn Vincas Remeikis, Adomo s., iš Vizgynės ir Petras Rūšėnas, Prano s., gim. 1914 m. Alksnių k., buvo nuteisti ilgiems lagerio metams, sugebėjo ten išverti, atšilimo metais paleisti grįžo į Lietuvą.

Monika Povilavičiūtė-Šedienė, Tado d., gim. 1914 m. Ginotų k., pokariu dirbo Rokiškio paruošų kontoroje. Gal gailėdamasi žmonių, o gal ir už kyšius ėmė išdavinėti pažymas, atleidžiančias ūkininkus nuo prievolių. Išaiškinus ją teisė kaip už kriminalinį nusikaltimą, bet kaltino ir sabotazu, tad nuteisė 25 m. lagerio. Atšilimo metais bausmę sumažino, paleido ir ji grįžo į tėviškę.

Žmonių tvirtinimu, buvo suimti, nuteisti ir išvežti į lagerius: Jonas Jasinevičius, gim. 1908 m. Naujāsodės k. (mirė lageryje), Kazys Jurkštas, gim. 1909 m. Vyžuonėlių k., Pranas Lukoševičius, gim. 1891 m. Užubalių k., Pranas Ragelis, Juozo s., gim. 1920 m. Veduviškio k., Viktoras Prascienius, Kazio s., gim. 1924 m. Stōniškio k., Petras Staškevičius, Jono s., gim. 1910 m. Užubalių k., Adolfas Vabolis, Jokūbo s., gim. 1903 m. Stōniškio k.

Juodupės valsčiaus tremtiniai

Birutė Teresė Burauskaitė, Jonas Šedys

Lentelės santrumpos

MN – metai nežinomi

NŽ – nėra žinių

PB – pabėgo į Lietuvą

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
1941 06 14 trėmimas					
Alksnių kaimas					
Terentijus Jurjevas, Kuzmos s.	1898	Altajaus kraštas, Šešebolicha	–	1958	NŽ
Antanina Jurjeva, Artiomo d.	1898	Altajaus kraštas, Šešebolicha	MN	–	–
Liuba Jurjeva, Terentijaus d.	1928	Altajaus kraštas, Šešebolicha	–	1958	NŽ
Gavrilas Jurjevas, Terentijaus s.	1928	Altajaus kraštas, Šešebolicha	–	1958	NŽ
Vasilijus Jurjevas, Terentijaus s.	1932	Altajaus kraštas, Šešebolicha	–	1958	NŽ
Manefa Jurjeva, Terentijaus d.	1934	Altajaus kraštas, Šešebolicha	NŽ	NŽ	NŽ
Armonių kaimas					
Vladas Būtėnas, Kazio s.	1899	Altajaus kr., Kalmankos r., Barnaulas	–	PB	1947
		1948 m. Kemerovo sr., Kiseliovskas	–	1958	1959
Antanas Algimantas Būtėnas, Vlado s.	1934	Altajaus kr., Kalmankos r., Barnaulas	–	PB	1947
		1948 m. Kemerovo sr., Kiseliovskas	–	1958	1959
Monika Būtėnienė, Jokūbo d.	1905	Altajaus kr., Kalmankos r., Barnaulas	–	PB	1947
Emilija Cinauskienė, Petro d.	1910	Altajaus kr., Raskazicha	–	PB	1946
Emilija Dalia Cinauskaitė, Voldemaro d.	1933	Altajaus kr., Raskazicha	–	PB	1946
Voldemaras Cinauskas, Voldemaro s.	1936	Altajaus kr., Raskazicha	1941	–	–
Rimantas Cinauskas, Voldemaro s.	1937	Altajaus kr., Raskazicha	1941	–	–
Vytautas Cinauskas, Voldemaro s.	1930	Altajaus kr., Raskazicha, 1948 m. Krasnojarsko kr., Stepanovka–Strelka–Razdolnoje	–	PB	1946
			–	1956	1956
Vladas Paalksnis, Stasio s.	1880	Altajaus kr., Petrovka	1941	–	–
Darata Paalksnienė, Martyno d.	1875	Altajaus kr., Petrovka–Pavlovskas	–	PB	1947
Stefanija Paalksnienė, Edvardo d.	1905	Altajaus kr., Čirikovas	–	PB	1947
		1948 m. Altajaus kr., Pankručičia–Barnaulas	–	1959	1962
Janina Paalksnytė, Antano d.	1932	Altajaus kr., Čirikovas	–	PB	1947
		1948 m. Altajaus kr., Pankručičia–Barnaulas	–	MN	1962
Anatolijus Paalksnis, Antano s.	1936	Altajaus kr., Čirikovas	–	PB	1947
		1948 m. Altajaus kr., Pankručičia–Barnaulas	–	1957	1965
Butėniškio vienkiemis					
Liucija Deksnienė, Petro d.	1909	Altajaus kr., Vylkovas	–	MN	1960

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Čeičių kaimas					
Eleonora Raupienė, Juozo d.	1906	Altajaus kr., Kontošinas–Malachovas–Barnaulas	–	1957	–
Antanas Raupys, Prano s.	1932	Altajaus kr., Kontošinas–Malachovas–Barnaulas	–	1957	–
Didsodės kaimas					
Algirdas Žindulis, Juliaus s.	1937	Altajaus kr., Vylkovas	1943	–	–
Vygandas Žindulis, Juliaus s.	1939	Altajaus kr., Vylkovas	1942	–	–
Emilija Žindulienė, Karolio d.	1911	Altajaus kr., Vylkovas	–	PB	1947
		1949 m. Altajaus kr.	–	1960	1962
Eikiniškio dvaras					
Jolanta Stasiulienė, Juozo d.	1908	Altajaus kr., Vylkovas	–	1960	–
Vladas Stasiulis, Apolinaro s.	1930	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1993
Aldona Stasiulytė, Apolinaro d.	1931	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Irena Stasiulytė, Apolinaro d.	1932	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	–
Iizenbergo kaimas					
Jurgis Kavaliauskas		NŽ	NŽ	NŽ	NŽ
Jadvyga Kavaliauskienė		NŽ	NŽ	NŽ	NŽ
Kristupas Kavaliauskas, Jurgio s.		NŽ	NŽ	NŽ	NŽ
Vaitiekus Kavaliauskas, Jurgio s.		NŽ	NŽ	NŽ	NŽ
Elena Mackevičiūtė		NŽ	NŽ	NŽ	NŽ
Júodupė					
Stefanija Kukorienė, Jono d.	1920	Altajaus kr., Taimenevo r.	–	1957	1957
Nijolė Kukoriūtė, Anatolijaus d.	1939	Altajaus kr., Taimenevo r.	–	1957	1957
Mainėvų kaimas					
Samuelis Antonovas, Kiprijono s.	1890	Altajaus kr., Inia, 1942 m. Jakutija, Bykovas	–	1956	–
Zinaida Antonova, Kiprijono d.	1911	Altajaus kr., Inia, 1942 m. Jakutija, Bykovas	–	1956	–
Lidija Antonova, Samuelio d.	1928	Altajaus kr., Inia, 1942 m. Jakutija, Bykovas	–	1956	–
Vladimiras Antonovas, Samuelio s.	1930	Altajaus kr., Inia, 1942 m. Jakutija, Bykovas	–	1956	–
Konstantinas Antonovas, Samuelio s.	1936	Altajaus kr., Inia, 1942 m. Jakutija, Bykovas	–	1956	–
Feofanas Antonovas, Samuelio s.	1940	Altajaus kr., Inia, 1942 m. Jakutija, Bykovas	–	1956	–
Sofija Igaunienė, Prano d.	1910	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Janina Igaunyė, Juozo d.	1931	Altajaus kr., Vylkovas	–	PB	1947
Julija Igaunyė, Juozo d.	1936	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Vida Igaunyė, Juozo d.	1950	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Ūnuškio kaimas					
Karolina Budreikienė, Jokūbo d.	1897	Altajaus kr., Lukovka	–	PB	1949
Bronislava Budreikaitė, Prano d.	1922	Altajaus kr., Lukovka	–	PB	1949
Stanislova Budreikaitė, Prano d.	1925	Altajaus kr., Lukovka	–	PB	1949
Povilas Budreika, Prano s.	1930	Altajaus kr., Lukovka	–	PB	1949
Genovaitė Budreikaitė, Prano d.	1934	Altajaus kr., Lukovka	–	PB	1949

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Irena Budreikaitė, Prano d.	1938	Altajaus kr., Lukovka	–	PB	1949
Akvilina Budreikaitė, Prano d.	1927	Altajaus kr., Lukovka, 1948 m. – Sverdlovsko sr. lageris, tremtis	–	PB	1948
		Altajaus kr., Pankrušicha	–	1958	1958
Ignas Kačiulis, Juozo s.	1901	Altajaus kr., Pavlovsko r.	–	1957	NŽ
Marijona Kačiulienė, Tomo d.	1897	Altajaus kr., Pavlovsko r.	–	1957	NŽ
Jonas Kačiulis, Igno s.	1926	Altajaus kr., Pavlovsko r.	–	1957	NŽ
Vytautas Kačiulis, Igno s.	1929	Altajaus kr., Pavlovsko r.	–	1957	NŽ
Genė Kačiulytė, Igno d.	1932	Altajaus kr., Pavlovsko r.	–	1957	NŽ
Sigutė Kačiulytė, Igno d.	1937	Altajaus kr., Pavlovsko r.	–	1957	NŽ
Boleslovas Kapušinskas, Petro s.	1916	Altajaus kr., Bijsko r., 1942 m. Jakutija, Kazačė	–	1957	1958
Eugenija Kapušinskienė, Vinco d.	1917	Altajaus kr., Bijsko r., 1942 m. Jakutija, Kazačė	–	1957	1958
Mykolas Kažemėkas, Jurgio s.	1874	Altajaus kr., 1942 m. Jakutija, Trofimovskas	1942	–	–
Julija Kažemėkienė, Kosto d.	1879	Altajaus kr., 1942 m. Jakutija, Trofimovskas	1942	–	–
Ona Kažemėkaitė, Mykolo d.	1915	Altajaus kr., 1942 m. Jakutija, Trofimovskas	–	1955	1955
Juozas Kažemėkas, Mykolo s.	1921	Altajaus kr., 1942 m. Jakutija, Trofimovskas	1943	–	–
Pašilių kaimas					
Ona Vaičiulienė, Antano d.	1871	Altajaus kr., Visokaja Griva	–	?	1950
Ona Vaičiulytė, Stepono d.	1911	Altajaus kr., Visokaja Griva	–	?	1950
Prūdų kaimas					
Vitoldas Geidonas, Petro s.	1908	Altajaus kr., Južakovas–Mamontovas	1942	–	–
Petras Geidonas, Martyno s.	1863	Altajaus kr., Južakovas–Mamontovas	1941	–	–
Edmundas Geidonas, Vitoldo s.	1935	Altajaus kr., Južakovas–Mamontovas	1941	–	–
Irena Geidonaitė, Vitoldo d.	1937	Altajaus kr., Južakovas–Mamontovas	1941	–	–
Vida Veronika Geidonaitė, Vitoldo d.	1941	Altajaus kr., Južakovas–Mamontovas	1941	–	–
Agota Geidonienė, Juozo d.	1873	Altajaus kr., Južakovas, 1942 m. Jakutija, Trofimovskas	1943	–	–
Anelė Geidonienė, Prano d.	1911	Altajaus kr., Južakovas, 1942 m. Jakutija, Trofimovskas	–	1956	1957
Raupių kaimas					
Pranas Čeičys, Prano s.	1890	Altajaus kr., Kosichos r.	1941	–	–
Ona Čeičienė, Jono d.	1912	Altajaus kr., Kosichos r.	–	1957	1958
Skridulių kaimas					
Stefanija Tervydienė, Juozo d.	1908	Altajaus kr., Vylkovas	–	PB	1952
Birutė Tervydytė, Igno d.	1925	Altajaus kr., Vylkovas	–	PB	1952
Tartališkio kaimas					
Pranas Milaknis, Juozo s.	1876	Altajaus kr., Kamenis prie Obės	1956	–	–
Agota Milaknienė	1870	Altajaus kr., Kamenis prie Obės	1943	–	–

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Veronika Milaknienė	1918	Altajaus kr., Kamenis prie Obės	–	1955	1955
Vilhelmina Vilija Milaknytė, Jono d.	1939	Altajaus kr., Kamenis prie Obės	–	1955	1955
Teklinės kaimas					
Stefanija Kažemėkaitė, Romualdo d.	1910	Altajaus kr., Vylkovas	–	1957	1957
Vyžuonėlių kaimas					
Konstancija Raupienė, Adomo d.	1903	Altajaus kr., Vylkovas	–	1956	1956
Jonas Raupys, Jono s.	1929	Altajaus kr., Vylkovas	1952	–	–
Kazimieras Raupys, Jono s.	1934	Altajaus kr., Vylkovas	–	1956	1956
Stasys Raupys, Jono s.	1937	Altajaus kr., Vylkovas	1941	–	–
Konstancija Raupytė, Jono d.	1938	Altajaus kr., Vylkovas	–	1957	1957
Bronė Raupytė-Konova, Jono d.	1932	Altajaus kr., Vylkovas	–	1956	1970
Tatjana Konova	1956	Altajaus kr., Vylkovas	–	–	1970
Kazimiera Skruodienė, Jono d.	1904	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Jonas Skruodys, Antano s.	1926	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Aldona Skruodytė, Antano d.	1927	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Danutė Skruodytė, Antano d.	1934	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Jonas Skruodys, Jono s.	1954	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
Margarita Skruodytė, Jono d.	1955	Altajaus kr., Vylkovas	–	1958	1958
1945 07 24 trėmimas					
Skuomantų kaimas					
Veronika Kažemėkienė, Jono d.	1896	Komija, Dozmeras 1948 m. Komija, Pečiora	–	PB	1946
Aldona Kažemėkaitė, Jono d.	1935	Komija, Dozmeras	–	PB	1946
Marijona Kažemėkaitė, Mykolo d.	1861	Komija, Dozmeras	1945	–	–
Sodėlių kaimas					
Pranciškus Deksnys, Kazio s.	1889	Komija, Kodžeronas	1945	–	–
Anelija Deksnienė, Juozo d.	1894	Komija, Kodžeronas	1946	–	–
Pranas Deksnys, Pranciškaus s.	1929	Komija, Kodžeronas	1945	–	–
Monika Deksnytė, Pranciškaus d.	1914	Komija, Kodžeronas	1946	–	–
Konstancija Deksnytė, Pranciškaus d.	1922	Komija, Kodžeronas	–	1956	1959
Anelija Deksnytė, Pranciškaus d.	1923	Komija, Kodžeronas	–	1956	–
Stefanija Deksnytė, Pranciškaus d.	1930	Komija, Kodžeronas	–	PB	1947
Stanislovas Deksnys, Pranciškaus s.	1933	Komija, Kodžeronas	–	PB	1947
Veronika Deksnytė, Pranciškaus d.	1938	Komija, Kodžeronas	–	PB	1947
Emilija Deksnytė, Pranciškaus d.	1925	Komija, Kodžeronas	–	PB	1947
		1949 m. Komija, Kodžeronas	–	1960	1960
Teklinės kaimas					
Ignas Butėnas, Juozo s.	1886	Komija, Ribnica	?	?	–
Marijona Butėnienė, Kazio d.	1890	Komija, Ribnica	–	1958	1958
1945 08 30 trėmimas					
Jokūbiškio vienkiemis					
Stefanija Kalpokienė, Liongino d.	1880	Permės sr., Kosos r. – Bad Pašnia	–	1957	NŽ
Valė Butėnaitė-Kalpokienė, Igno d.	1915	Permės sr., Kosos r. – Komija, Kodžeronas	1951	–	–
Vytautas Kalpokas, Alfonso s.	1942	Permės sr., Kosos r. – Komija, Kodžeronas	NŽ	NŽ	NŽ

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Stasiškio vienkiemis					
Antanas Šeškauskas, Antano s.	1881	Permės sritis	1945	–	–
1947 12 29 trėmimas					
Alksnių kaimas					
Baltramiejus Talius, Prano s.	1873	Tomsko sr., Kurlekas–Larinas	–	1956	1957
Ona Talienė, Baltraus d.	1879	Tomsko sr., Kurlekas–Larinas	1955	–	–
Emilija Talienė, Jono d.	1912	Tomsko sr., Kurlekas–Larinas	–	1956	1956
Stasys Talius, Jono s.	1942	Tomsko sr., Kurlekas–Larinas	–	1956	1956
Armonių kaimas					
Jurgis Butėnas, Juozo s.	1890	Tomskas	–	1960	NŽ
Ona Butėnienė, Juozo d.	1890	Tomskas	–	1960	NŽ
Jonas Butėnas, Jurgio s.	1930	Tomskas	–	1960	NŽ
Jonas Šinkūnas, Prano s.	1870	Tomskas	1949	–	–
Anastazija Šinkūnienė, Benedikto d.	1884	Tomskas	–	1956	1956
Breimeliškio vienkiemis					
Emilija Orlanienė, Juozo d.	1905	Tomsko sr., Kurlekas	–	1957	1957
Ona Orlanaitė, Prano d.	1939	Tomsko sr., Kurlekas	–	1957	1957
Milda Orlanaitė, Prano d.	1941	Tomsko sr., Kurlekas	1948	–	–
Birutė Orlanaitė, Prano d.	1944	Tomsko sr., Kurlekas	–	1957	1957
Jonas Orlanas, Prano s.	1946	Tomsko sr., Kurlekas	1948	–	–
Čedasiškio vienkiemis					
Balys Juknevičius, Igno s.	1878	Tomsko sr., Kurlekas	1948	–	–
Teklė Juknevičienė, Jurgio d.	1888	Tomsko sr., Kurlekas	–	1958	1958
Vladas Juknevičius, Balio s.	1922	Tomsko sr., Kurlekas	–	1958	1958
Zita Juknevičiūtė, Vlado d.	1955	Tomsko sr., Kurlekas	–	1958	1958
Regina Juknevičiūtė, Vlado d.	1956	Tomsko sr., Kurlekas	–	1958	1958
Ūnuškio kaimas					
Adomas Žukauskas, Juozo s.	1888	Tomsko sr. ir rajonas	–	1956	1956
Emilija Žukauskienė, Baltraus d.	1889	Tomsko sr. ir rajonas	–	1956	1956
Skuomantų kaimas					
Jonas Šreika, Alekso s.	1890	Tomsko sr., Larinas	–	1956	1956
Teofilė Šreikienė, Jono d.	1889	Tomsko sr., Larinas	–	1956	1956
Uršulė Šreikienė, Jono d.	1875	Tomsko sr., Larinas	MN	–	–
Jonas Trainys, Kazio s.	1899	Tomskas	–	1956	–
Marijona Trainienė, Benedikto d.	1902	Tomskas	–	1956	1959
Stōniškio kaimas					
Vincas Navickas, Antano s.	1882	Tomsko sr., Čeremošnikai	–	1957	1958
Konstancija Navickienė, Mykolo d.	1885	Tomsko sr., Čeremošnikai	1950	–	–
Vincas Navickas, Vinco s.	1918	Tomsko sr., Čeremošnikai	–	1957	1958
Valiūniškio kaimas					
Valeras Kairys, Antano s.	1885	Tomskas	MN	–	–
Morta Kairienė, Vincento d.	1888	Tomskas	–	1958	1958
Kazimieras Kairys, Valero s.	1929	Tomskas	–	1958	1958

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Vištagerklio kaimas					
Petras Mulokas, Adomo s.	1876	Tomsko sr., Čeremošnikai	–	1957	1957
Ona Mulokienė, Kazio d.	1888	Tomsko sr., Čeremošnikai	–	1957	1957
Vytautas Mulokas, Petro s.	1909	Tomsko sr., Čeremošnikai	–	1957	1957
1948 05 22 trėmimas					
Alėknuų kaimas					
Juozas Čeičys	1880	Krasnojarsko kr.	–	1958	1958
Ona Čeičienė	1885	Krasnojarsko kr.	–	1958	1958
Vytautas Čeičys, Juozo s.	1930	Krasnojarsko kr.	–	1958	1958
Armonių kaimas					
Adelė Navikienė, Jono d.	1887	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	NŽ
Kazė Navikaitė, Mato d.	1920	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	NŽ
Veronika Navikaitė, Mato d.	?	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	NŽ	NŽ
Ieva Navikienė	1907	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	NŽ	NŽ
Baršių kaimas					
Juozas Lukštaraupis, Juozo s.	1879	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	1959
Teklė Lukštaraupienė, Adomo d.	1887	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	1959
Leonas Lukštaraupis, Juozo s.	1925	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	1959
Čeičių kaimas					
Jokūbas Čeičys, Adomo s.	1877	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	1948	–	–
Angelė Čeičienė, Prano d.	1882	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1959	1959
Anelė Čeičytė, Jokūbo d.	1921	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	NŽ	NŽ
Emilija Čeičytė, Jokūbo d.	1924	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1959	1959
Didsodės kaimas					
Marijona Garškienė	1886	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1957	1958
Bronislava Garškaitė, Felikso d.	1925	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1957	1958
Stefanija Garškaitė, Felikso d.	1924	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1957	1958
Jonas Izdūnis, Kosto s.	1911	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	MN
Adelė Izdūnienė, Prano d.	1912	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	1948	–	–
Bernadeta Izdūnytė, Jono d.	1943	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	MN
Anelė Izdūnytė, Kosto d.	1919	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	MN
Angelė Izdūnienė, Mykolo d.	1886	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	MN
Ilzenbergo kaimas					
Albina Povilavičienė, Antano d.	1905	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	NŽ
Alius Povilavičius, Juozo s.	1937	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	NŽ
Rimantas Povilavičius, Juozo s.	1943	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	NŽ
Emilija Tupinienė	1870	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	NŽ	NŽ
Júodupė					
Kazimieras Orlanas, Petro s.	1904	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	1958

(tėsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Kazimiera Orlanienė, Jono d.	1904	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	1958
Genė Orlanaitė, Kazio d.	1929	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	1958
Regina Orlanaitė, Kazio d.	1942	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	1958
Julius Orlanas, Kazio s.	1932	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	1958
Lazdynišio kaimas					
Juozas Vilčinskas, Jono s.	1867	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	1948	–	–
Paulina Vilčinskienė, Jokūbo d.	1895	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	1951	–	–
Bronė Vilčinskaitė, Juozo d.	1933	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	PB	1957
Paulina Vilčinskaitė, Juozo d.	1927	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	–
Neršionių kaimas					
Rožė Izdūnienė, Kazio d.	1907	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	NŽ
Balys Izdūnis, Prano s.	1940	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	NŽ
Janina Izdūnytė, Prano d.	1935	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	NŽ
Kazimiera Irutė Izdūnytė, Prano d.	1945	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	NŽ
Anelė Raupienė, Antano d.	1879	Krasnojarsko kr., Udereisko r.	–	1958	1958
Adelė Raupytė, Jokūbo d.	1913	Krasnojarsko kr., Udereisko r.	–	1958	1958
Ūnuškio kaimas					
Akvilija Kastėnaitė, Adomo d.	1919	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1956	NŽ
Romualdas Tindžiulis, Prano s.	1896	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	1948	–	–
Konstancija Tindžiulienė, Juozo d.	1901	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1956	1956
Regina Tindžiulytė, Romualdo d.	1941	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1956	1956
Konstancija Bajorienė, Kiprijono d.	1876	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1956	NŽ
Prūsėlių kaimas					
Antanas Lapašinskas, Jurgio s.	1902	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	MN	–	–
Elena Lapašinskienė, Justino d.	1909	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	MN
Janina Lapašinskaitė, Antano d.	1946	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	MN
Jonas Vytautas Lapašinskas, Antano s.	1943	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1958	NŽ
Pranas Šimėnas, Tadeušo s.	1895	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Porogas	1955	–	–
Elžbieta Šimėnienė, Juozo d.	1905	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Porogas	1954	–	–
Algis Šimėnas, Prano s.	1934	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Porogas	1961	–	–
Janina Šimėnaitė, Prano d.	1930	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Porogas	–	1956	–
Bronius Šimėnas, Prano s.	1944	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Porogas	–	1956	–

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Antanas Lukoševičius, Juozo s.	1902	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1956	1957
Norbertina Lukoševičienė, Petro d.	1905	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1956	1957
Aloyzas Lukoševičius, Antano s.	1934	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1956	1957
Bronius Lukoševičius, Antano s.	1941	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1956	1957
Vincentas Lukoševičius, Antano s.	1937	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1956	1957
Vytautas Lukoševičius, Antano s.	1930	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	–	1956	1957
Elena Lukoševičiūtė, Antano d.	1945	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Piskunovka	1954	–	–
Raupių kaimas					
Kazys Diržys, Antano s.	1880	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Mamontovo	–	1957	1958
Rožė Diržienė, Kosto d.	1889	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Mamontovo	–	1957	1958
Bronius Diržys, Kazio s.	1933	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Mamontovo	–	1957	1958
Vytautas Diržys, Kazio s.	1931	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Mamontovo	–	1957	1958
Jokūbas Raupys, Aleksandro s.	1894	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	1958
Marija Raupienė, Adomo d.	1897	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	1958
Antanas Raupys, Jokūbo s.	1938	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	1958
Paulina Raupytė, Jokūbo d.	1922	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	1958
Marijona Raupienė, Benedikto d.	1860	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	MN	–	–
Remeikių kaimas					
Emilija Klišienė, Juozo d.	1907	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	MN
Jonas Birmantas Klišys, Leono s.	1942	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1957	MN
Sandariškio vienkiemis					
Antanas Kalašauskas, Juozo s.	1897	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Mamontovo	–	1957	1958
Veronika Kalašauskienė, Kazio d.	1904	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Mamontovo	–	1957	1958
Jadvyga Kalašauskaitė, Antano d.	1933	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Mamontovo	–	1957	1958
Skuomantų kaimas					
Jonas Butėnas, Jono s.	1904	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1957	1958
Veronika Butėnienė, Juozo d.	1905	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1957	1958
Marijona Butėnaitė, Jono d.	1932	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1957	1958
Edvardas Butėnas, Jono s.	1937	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1957	–
Juozas Butėnas, Jono s.	1932	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1957	–

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Juozas Tumas, Jono s.	1873	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	1948	–	–
Ona Tumienė, Prano d.	1873	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	1956	–	–
Ignas Daminauskas, Jono s.	1894	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	1957	–	–
Juzefa Daminauskienė, Jono d.	1890	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1961
Bronislava Daminauskaitė, Igno d.	1932	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1961
Monika Daminauskaitė, Igno d.	1912	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1961
Sodėlių kaimas					
Elena Taškevičienė, Antano d.	1919	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	NŽ
Bronė Taškevičiūtė, Juozo d.	1943	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r.	–	1957	NŽ
Stōniškio kaimas					
Ona Špurienė, Juozo d.	1889	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	1957
Emilija Špuraitė, Broniaus d.	1924	Krasnojarsko kr., Kazačinsko r., Jezajevka	–	1957	1957
Štukų vienkiemis					
Petras Ablėnas, Petro s.	1895	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1964
Emilija Ablėnienė, Romualdo d.	1903	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1964
Ferdinandas Ablėnas, Petro s.	1937	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1960
Alma Ablėnaitė, Petro d.	1934	Nuvyko vėliau į tremtį pas tėvus			
Trakeliškio kaimas					
Zofija Griškėnienė, Kazio d.	1911	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1958
Agnija Birutė Griškėnaitė, Stasio d.	1944	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1958
Leonas Griškėnas, Stasio s.	1936	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1958
Vytautas Griškėnas, Stasio s.	1932	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1958	1958
Užbalių kaimas					
Elena Staškevičienė	1917	Krasnojarsko kr.	–	NŽ	NŽ
Jonas Staškevičius, Juozo s.	1938	Krasnojarsko kr.	–	NŽ	NŽ
Petras Staškevičius, Juozo s.	1942	Krasnojarsko kr.	–	NŽ	NŽ
Emilija Staškevičiūtė, Juozo d.	1941	Krasnojarsko kr.	–	NŽ	NŽ
Monika Žindulienė, Jono d.	1913	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1956	1956
Balys Žindulis, Jono s.	1941	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1956	1956
Juozas Žindulis, Jono s.	1944	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r., Zyrianka	–	1956	1956

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
1949 03 25 trėmimas					
Armonių kaimas					
Mykolas Sacevičius, Liudviko s.	1908	Irkutsko sr., Tyretės r., Petrovka	–	1957	1958
Paulina Sacevičienė, Kazio d.	1906	Irkutsko sr., Tyretės r., Petrovka	–	1957	1958
Romualdas Sacevičius, Mykolo s.	1938	Irkutsko sr., Tyretės r., Petrovka	–	1957	1958
Vytautas Sacevičius, Mykolo s.	1948	Irkutsko sr., Tyretės r., Petrovka	–	1957	1958
Kazė Strumskienė, Jurgio d.	1922	Tomskas	–	1960	1966
Jonas Strumskis, Jono s.	1946	Tomskas	–	1960	1966
Aukštasiųs vienkiemis					
Karolina Smalskienė, Felikso d.	1870	Irkutsko sr., Tyretės r.	MN	–	–
Petras Smalskys, Stasio s.	1892	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1958
Juozas Smalskys, Jurgio s.	1891	Irkutsko sr., Osos r., Tiumenė	–	1958	1958
Ona Smalskienė, Jono d.	1899	Irkutsko sr., Osos r., Tiumenė	–	1958	1958
Nastazija Smalskienė	1872	Irkutsko sr., Osos r., Tiumenė	–	NŽ	NŽ
Bronė Smalskytė, Juozo d.	1930	Irkutsko sr., Osos r., Tiumenė	–	1958	1958
Danutė Smalskytė, Juozo d.	1931	Irkutsko sr., Osos r., Tiumenė	–	1958	1958
Jonas Smalskys, Juozo s.	1936	Irkutsko sr., Osos r., Tiumenė	–	1958	1958
Čedasiškio vienkiemis					
Vladas Juknevičius, Balio s.	1922	Tomskas	–	1958	NŽ
Michalina Juknevičiūtė, Balio d.	1924	Tomskas	–	1958	NŽ
Didsodės kaimas					
Antanas Butėnas, Petro s.	1908	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	NŽ
Ona Butėnienė, Benedikto d.	1911	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	NŽ
Danutė Butėnaitė, Antano d.	1942	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	NŽ
Uršulė Bekerienė, Justo d.	1920	Irkutsko sr.	–	1958	1958
Ona Kalpokienė, Nikodemo d.	1924	Komija, Inta	–	1957	1960
Ginūtų kaimas					
Kazys Lapašinskas, Adomo s.	1901	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1957
Anastazija Lapašinskienė, Adomo d.	1896	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	1950	–	–
Bronius Lapašinskas, Kazio s.	1925	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1957
Leonas Lapašinskas, Kazio s.	1929	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1957
Aldona Lapašinskaitė, Kazio d.	1930	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1957
Eugenija Lapašinskaitė, Kazio d.	1934	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1957
Liudvika Dagienė, Prano d.	1889	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1958
Romas Dagys, Vinco s.	1915	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1958
Pranas Dagys, Vinco s.	1930	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	NŽ
Stefa Dagtė, Vinco d.	1921	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	1965
Ona Dagtė, Stefos d.	1938	Irkutsko sr., Tyretės r., Moisejevka	–	1957	NŽ
Ilzenbergo kaimas					
Emilija Ramonienė, Antano d.	1920	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1958	NŽ
Jonas Ramonas, Jono s.	1941	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1958	NŽ
Vida Ramonaitė, Jono d.	1945	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1958	NŽ
Kraštų kaimas					
Antanas Visockas, Liongino s.	1888	Irkutsko sr., Tyretės r.	MN	–	–
Adelė Visockienė, Mato d.	1890	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1958	NŽ
Kazė Visockaitė, Antano d.	1923	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	NŽ

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Lazdynišio kaimas					
Romualdas Minkevičius, Adomo s.	1887	Irkutsko sr., Zalarių r., Chančinskas	–	1958	1967
Uršulė Minkevičienė, Juozo d.	1895	Irkutsko sr., Zalarių r., Chančinskas	–	1958	NŽ
Jonas Minkevičius, Romualdo s.	1922	Irkutsko sr., Zalarių r., Chančinskas	–	1958	1967
Janina Minkevičiūtė, Romualdo d.	1926	Irkutsko sr., Zalarių r., Chančinskas	–	1958	NŽ
Lingėnų kaimas					
Pranas Gasiūnas, Kajetono s.	1892	Irkutsko sr., Tyretės r., Tagna	–	1958	1959
Albina Gasiūnienė, Antano d.	1909	Irkutsko sr., Tyretės r., Tagna	–	1958	1959
Bronius Gasiūnas, Prano s.	1935	Irkutsko sr., Tyretės r., Tagna	–	1958	1969
Jonas Gasiūnas, Prano s.	1937	Irkutsko sr., Tyretės r., Tagna	–	1958	1962
Elena Gasiūnaitė, Prano d.	1939	Irkutsko sr., Tyretės r., Tagna	–	1958	1963
Marija Ona Gasiūnienė, Jurgio d.	1876	Irkutsko sr., Tyretės r., Tagna	MN	–	–
Mainėvų kaimas					
Aleksas Čerškus, Prano s.	1891	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1956	NŽ
Rozalija Čerškienė, Antano d.	1894	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1956	NŽ
Julija Čerškutė, Alekso d.	1925	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	NŽ	NŽ
Mažūčių kaimas					
Elžbieta Čeičienė, Zigmo d.	1906	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	–	1958	1961
Stasys Čeičys, Juozo s.	1933	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	–	1958	1961
Aldona Ona Čeičytė, Juozo d.	1930	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	–	1958	1961
Paulina Čeičienė, Vlado d.	1871	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	1955	–	–
Neršionių kaimas					
Jonas Lukštarapis, Kazio s.	1894	Irkutsko sr., Zimos r., Astrovka	–	–	1957
Liuda Lukštarapienė, Jokūbo d.	1911	Irkutsko sr., Zimos r., Astrovka	–	–	1957
Rimgaudas Lukštarapis, Jono s.	1938	Irkutsko sr., Zimos r., Astrovka	–	–	1957
Izidorius Lukštarapis, Jono s.	1941	Irkutsko sr., Zimos r., Astrovka	–	–	1957
Algis Lukštarapis, Jono s.	1942	Irkutsko sr., Zimos r., Astrovka	–	–	1957
Rita Lukštarapytė, Jono d.	1946	Irkutsko sr., Zimos r., Astrovka	–	–	1957
Laimutė Lukštarapytė, Jono d.	1947	Irkutsko sr., Zimos r., Astrovka	–	–	1957
Stefa Žemaitienė, Juozo d.	1901	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1957
Alfonsas Žemaitis, Antano s.	1920	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	NŽ
Elena Žemaitytė, Antano d.	1938	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	NŽ
Vanda Žemaitytė, Antano d.	1926	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1958
Pašilių kaimas					
Romualdas Smolskas, Jurgio s.	1891	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1956	NŽ
Emilija Smolskienė	1897	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	NŽ	NŽ
Alfonsas Smolskas, Romualdo s.	1934	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	NŽ	NŽ
Sodėlių kaimas					
Jonas Raišys, Jono s.	1887	Irkutsko sr., Tuluno r., Petrovka	–	1958	1968
Emilija Raišienė, Severo d.	1877	Irkutsko sr., Tuluno r., Petrovka	1950	–	–
Stefa Raišytė, Jono d.	1924	Irkutsko sr., Tuluno r., Petrovka	1956	–	–
Emilija Raišytė, Jono d.	1927	Irkutsko sr., Tuluno r., Petrovka	–	1958	1968
Vladas Raišys, Jono s.	1932	Irkutsko sr., Tuluno r., Petrovka	–	1958	1968

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Stasiškių kaimas					
Petras Indriškevičius, Juozo s.	1910	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1958
Vlada Indriškevičienė, Jono d.	1923	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1958
Elena Indriškevičiūtė, Petro d.	1944	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1958
Vincas Indriškevičius, Petro s.	1947	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1958
Petras Šeškauskas, Antano s.	1878	Irkutsko sr., Tyretės r.	MN	–	–
Zofija Šeškauskienė, Liudviko d.	1875	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1957	1958
Tartališkio kaimas					
Ona Matilda Motuzienė, Jono d.	1917	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	1960	–
? Motuzas, Alfonso s.	1942	Krasnojarsko kr., Jeniseisko r.	–	NŽ	–
Feliksas Deksnys, Justino s.	1896	Tomsco sr., Teguldeto r.	–	1960	MN
Ona Deksnienė, Prano d.	1896	Tomsco sr., Teguldeto r.	–	1960	MN
Stefanija Deksnytė, Felikso d.	1930	Tomsco sr., Teguldeto r.	–	1960	MN
Teklinės kaimas					
Ignas Butėnas	1882	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	–	NŽ	NŽ
Marijona Butėnienė	1890	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	–	NŽ	NŽ
Jonas Butėnas, Igno s.	1921	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	–	1958	1958
Liudvikas Butėnas, Igno s.	1923	Irkutsko sr., Čeremchovo r.	–	1958	1958
Vyžuonėlių kaimas					
Juozas Prunskus, Antano s.	1896	Irkutsko sr., Tyretės r.	–	1956	MN
1951 10 02 trėmimas					
Generališkio kaimas					
Stanislovas Baronas, Jono s.	1909	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Kazė Baronienė, Jurgio d.	1919	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Aldona Baronaitė, Stanislovo d.	1942	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Bronius Baronas, Stanislovo s.	1944	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Genė Baronaitė, Stanislovo d.	1947	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Uršulė Baronienė, Adomo d.	1866	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	1958	–	–
Antanas Baronas, Juozo s.	1908	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1965
Bronė Baronienė, Kazio d.	1928	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1965
Gintautas Baronas, Antano s.	1948	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1965
Valė Baronaitė, Antano d.	1950	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1965
Juozas Baronas, Petro s.	1867	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	1951	–	–
Mandagiškio kaimas					
Jurgis Balčiūnas, Kazio s.	1875	Tomsco sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958

(tėsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Eugenija Balčiūnienė, Juozo d.	1894	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Petras Balčiūnas, Jurgio s.	1921	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Anelė Balčiūnienė, Juozo d.	1922	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Antanas Balčiūnas, Jurgio s.	1924	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Steponas Balčiūnas, Liudviko s.	1938	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1958	1958
Neršionių kaimas					
Emilija Kavaliauskienė, Mato d.	1895	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1957	1957
Algirdas Kavaliauskas, Antano s.	1929	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1957	1957
Bronė Kavaliauskaitė, Antano d.	1932	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1957	1957
Ona Kavaliauskaitė, Antano d.	1934	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1957	1957
Elena Kavaliauskaitė, Antano d.	1935	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1957	1957
Patilčių kaimas					
Jonas Širvinskas, Jono s.	1905	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	1957
Eleonora Širvinskienė, Alekso d.	1909	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	1956
Birutė Širvinskaitė, Jono d.	1933	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	MN
Gėnė Širvinskaitė, Jono d.	1935	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	1957
Elena Širvinskaitė, Jono d.	1937	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	1956
Gediminas Širvinskas, Jono s.	1939	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	1956
Aldona Širvinskaitė, Jono d.	1941	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	1956
Pranas Širvinskas, Jono s.	1949	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Rybinskas	–	1956	1956
Remeikių kaimas					
Zofija Lapašinskienė, Jono d.	1916	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1958	1962
Algis Lapašinskas, Petro s.	1941	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1958	1963
Sodėlių kaimas					
Kazys Butėnas, Prano s.	1890	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1958	NŽ
Zofija Butėnienė, Ambrazo d.	1899	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1958	NŽ
Bronė Butėnaitė, Kazio d.	1924	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1958	NŽ
Jonas Butėnas, Kazio s.	1926	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1958	NŽ
Palma Butėnaitė, Kazio d.	1937	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r.	–	1958	NŽ
Vengriškio kaimas					
Vitoldas Sabinskas, Leono s.	1902	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Belojaras	–	1957	–
Kazimiera Sabinskienė, Igno d.	1914	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Belojaras	–	1957	–
Juozas Butėnas, Kazimiero s.	1934	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Belojaras	–	1957	–

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Tremties vieta	Metai		
			Mirties tremtyje	Paleidimo iš tremties	Grįžimo į Lietuvą
Elena Sabinskaitė, Vitoldo d.	1933	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Belojaras	–	1957	1967
Vanda Sabinskaitė, Vitoldo d.	1944	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Belojaras	–	1957	–
Alfonsas Sabinskas, Vitoldo s.	1927	Tomskas	–	1957	–
Vyžuonėlių kaimas					
Antanas Martinkevičius, Antano s.	1907	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Kuralinas	–	1958	1960
Teklė Martinkevičienė, Jono d.	1911	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Kuralinas	–	1958	1960
Algis Martinkevičius, Antano s.	1942	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Kuralinas	–	1958	1960
Rimantas Martinkevičius, Antano s.	1943	Tomsko sr., Aukštutinės Ketės r., Kuralinas	–	1958	1960

Iš žmonių pasakojimų, dar buvo ištremtos šeimos: Jono Bulovo 3 asmenų šeima iš Užubalių kaimo (veikiausiai su dukros Monikos Žindulienės šeima 1948), Prano Dovydeno 6 asmenų šeima iš Gaidžgalės kaimo, Andriaus Garškos 6 asmenų šeima iš Sodėlių kaimo (tikėtina 1949 ar 1951), Onos Kažemėkienės 5 asmenų šeima iš Kiėmiškių kaimo, Prano Staigio 3 asmenų šeima iš Šlapėkių kaimo. Tačiau nepavyko rasti jokių duomenų nei apie šių žmonių tremties metus, nei apie tremties vietą, nei apie grįžimą iš tremties.

Valsčiaus gyventojai, žuvę 1941–1949 metais

Jonas Šedys

Žemiau pateiktame sąrašė nurodytos ne visos karo ir pokario aukos: politiniai kaliniai, sušaudyti ar mirę lageriuose, nurodyti Birutės Teresės Burauskaitės straipsnyje; tremtiniai, žuvę ar mirę tremtyje, – straipsnyje „Juodupės valsčiaus tremtiniai“. Nepavyko sudaryti ir išsamaus čia ir kitur žuvusiųjų sąrašo: niekur nepavyko rasti holokausto aukų sąrašo, kaip ir sušaudytųjų 1941 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais. Neišsamus ir žuvusiųjų besitraukiant į Sąjungos gilumą sąrašas. Pašauktų į Raudonąją armiją, išsiųstų į frontą ir žuvusių bei dingusių be žinios karių irgi nepavyko surašyti visų. Partizanų ir besislapstančių nuo šaukimo į armiją jaunuolių, žuvusių per 1945 m. sausio mėnesį valsčiuje siautusia NKVD ekspedicija, sąrašas taip pat neišsamus... Bet kad ir kaip būtų, žemiau pateiktame sąrašė žuvusių valsčiaus gyventojų nurodyta kur kas daugiau negu bet kuriame leidinyje iki šiol, o kai kurie paminėti pirmą kartą.

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Žūties data, vieta, aplinkybės
Kazys Balčiūnas	1902	Skridulių k.	1941 06 24 prie Júodupės daboklės parugėje nušovė A. Margevičius
Jonas Stelionis	1902	Skridulių k.	1941 06 24 prie namų bėgantį nuo suėmimo rugiuose nušovė bolševikų aktyvistai
Pranas Bulovas	1911	Júodupė	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Vladas Kalpokas	1905	Júodupė	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Petras Kanopa	1922	Skuomantų k.	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Pranas Mažeikis	1903	Armonių k.	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Jonas Mieliūnas	1901	Dirvonų k.	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Vaclovas Pilkauskas	1910	Júodupė	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Petras Rinkevičius	1913	Prūsėlių k.	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Jurgis Šukys	1902	Pagojų k.	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Balys Vasiliauskas	1910	Júodupė	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai
Antanas Žindulis	1906	Didsodės k.	1941 06 24–25 naktį Júodupės daboklėje nukankino bolševikų aktyvistai

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Žūties data, vieta, aplinkybės
Antanas Balčiūnas	1914	Mandagiškio k.	1941 06 25 Plunksnočių miške nušovė bolševikų aktyvistai
Afrosimas Kozlovas	1907	Armonių k.	1941 06 25 ties Subate nušovė baltaraiščiai
Ivanas Golubovas	1919	Dirvonų k.	1941 06 27 bandant suimti persipjovė gerklę, Júdopėje nušovė SS karininkas
Liferijus Trofimovas		Armonių k.	1941 07 Armonių kaime nušovė baltaraiščiai
Alfonsas Žemaitis		Laukiniųų k.	1941 07 Laukiniųų kaime nušovė baltaraiščiai
Antanas Bulavas, Juozo s.		Prūdųpės k.	1941 07 Vyžuonų miško pakraštyje nušovė baltaraiščiai
Michailas Kotovas		Mainėivų k.	1941 07 Vyžuonų miško pakraštyje nušovė baltaraiščiai
Viktoras Šlekys, Viktoro s.	1907	Júdopė	1941 07 Vyžuonų miško pakraštyje nušovė baltaraiščiai
Ilarionas Gargažinas		Mainėivų k.	1941 07 sušaudytas Stepónių miške
Jefimas Gargažinas		Mainėivų k.	1941 07 sušaudytas Stepónių miške
Anfimas Korotkovas	1911	Mainėivų k.	1941 07 sušaudytas Stepónių miške
Grigorijus Golubovas	1920	Dirvonų k.	1941 07 sušaudytas Stepónių miške
Vera Sapožnikova	1922	Pagojų k.	1941 07 sušaudyta Stepónių miške
Matriona Babachina		Plunksnočių k.	1941 07 sušaudyta Stepónių miške
Anatolijus Babachinas		Plunksnočių k.	1941 07 sušaudytas Kupiškyje
Elzė Bruverienė (Kriškanaitė)	1910	Kalnėlių k.	1941 07 dingo be žinios Gorkio geležinkelio stotyje bombardavimo metu
Petras Pilipavičius, Petro s.		Stōniškio k.	1941 žuvo traukiantis į Sąjungos gilumą
Vladas Baronas	1910	Generališkio k.	1941 12 13 nacių pakartas Kaune
Jefimas Aleinikovas	1909	Mainėivų k.	1941 12 žuvo fronte ties Nara Fominsku, prie Maskvos
Nestoras Seležinskas	1902	Skridulių k.	1941 12 žuvo fronte ties Nara Fominsku, prie Maskvos
Jonas Kanopa	1917	Remeikių k.	1942 03 13 žuvo Biržų girioje
Balys Kirstukas, Igno s.	1912	Valiūniškio k.	1943 02 22 žuvo fronte prie Aleksejevkos k., Oriolo sr.
Petras Skruodys		Teklinės k.	1943 03 18 žuvo fronte prie Kurakino k., Oriolo sr.
Agejus Aleinikovas, Lukjano s.	1913	Mainėivų k.	1943 03 23 žuvo fronte prie Aleksejevkos k., Oriolo sr.
? Kavaliauskas		Slabadōs k.	1943 03 23 žuvo fronte prie Aleksejevkos k., Oriolo sr.
Kuzma Timofejevas, Astrato s.	1908	Armonių k.	1943 07 16 žuvo fronte prie Panskojės k., Oriolo sr.
Petras Žukauskas	1902	Mainėivų k.	1943 08 prie namų nušovė raudonieji partizanai iš Miliūnų miško
Prokopijus Aleinikovas	1898	Mainėivų k.	1943 08 kaime sušaudė Čedasų pagalbinė policija
Akipenas Babachinas	1890	Mainėivų k.	1943 08 kaime sušaudė Čedasų pagalbinė policija
Jegoras Korotkovas	1902	Mainėivų k.	1943 08 kaime sušaudė Čedasų pagalbinė policija
Trofimas Krasnovas	1880	Mainėivų k.	1943 08 kaime sušaudė Čedasų pagalbinė policija
Vasilijus Krasnovas	1902	Mainėivų k.	1943 08 kaime sušaudė Čedasų pagalbinė policija
Moisiejus Kuznecovas	1911	Mainėivų k.	1943 08 kaime sušaudė Čedasų pagalbinė policija

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Žūties data, vieta, aplinkybės
Sergejus Gargažinas	1915	Kukių k.	1943 09 Skridulių k. nušovė P. Vasiliauskas
Martynas Potapovas	1911	Kukių k.	1943 09 Skridulių k. nušovė P. Vasiliauskas
? Lebedevas		Gaidžgalės k.	1943 09 prie namų užmušė P. Vasiliauskas
Petras Pupienis, Kosto s.	1909	Neršionių k.	1943 m. rudenį kaime nušovė policija
Benediktas Potapovas, Kuzmos s.		Pagojų k.	1943 m. rudenį kaime nušovė policija
Jonas Šarkauskas, Juozo s.	1923	Aukštastijos vnk.	1943 m. rudenį Vaidlėnų k. nušovė policija
Pranas Staigis	1890	Šlapekių k.	1943 10 namuose nušovė ir sudegino latvių esesininkai
Jonas Kanopa	1909	Remeikių k.	1943 10 nušovė policija
Fiodoras Potapovas	1880	Prūseliukų k.	1943 10 suimtas ir sušaudytas Panevėžyje
Jepifanas Aleinikovas, Kirilo s.	1898	Mainėvų k.	1943 11 10 žuvo fronte prie Boroko k., Nevelio r.
Antanas Šarkauskas, Kazio s.	1923	Tartališkio k.	1943 11 10 žuvo fronte prie Boroko k., Nevelio r.
Mykolas Antonovas	1913	Plunksnočių k.	1943 žuvo partizanaudamas Latvijoje
Matvejus Belovas	1907	Dirvonų k.	Žuvo fronte – data ir vieta nežinomi
Antanas Margevičius		Brýzgių k.	Žuvo fronte – data ir vieta nežinomi
Liferijus Jegorovas		Plunksnočių k.	Žuvo fronte – data ir vieta nežinomi
Eustachijus Mišeninas		Plunksnočių k.	Žuvo fronte – data ir vieta nežinomi
Bronius Meliūnas, Petro s.	1924	Alksnių k.	1944 05 žuvo prie Ašmenos, mūšyje su Armija Krajova
Albertas Bruveris, Krišiaus s.	1911	Vištagerklio k.	1944 05 Armonijų k. žuvo susišaudymo su Vietinės rinktinės kariais metu
Petronėlė Andrijauskienė	1919	Smėlių vnk.	1944 06 Plunksnočių miške nušovė Čedasų pagalbinė policija
Olga Kairienė (Potapovaitė)	1920	Prūseliukų k.	1944 06 Plunksnočių miške nušovė Čedasų pagalbinė policija
Jonas Povorotnikovas	1909	Pakapės k.	1944 07 Vilniuje nušovė Armijos Krajovos kariai
Augustas Guzas	1900	Sodėlių k.	1944 08 01 nušautas einant frontui
Justinas Guzikauskas	1877	Didsodės k.	1944 08 dingo be žinios einant frontui
Jonas Bliūdžius	1922	Stōniškio k.	1944 08 žuvo sprogdindamas žuvis
Povilas Liuga, Juozo s.	1927	Naujāsodės k.	1944 08 žuvo ardydamas miną
Pranas Stulgys, Stasio s.	1935	Veduvišio k.	1944 08 žuvo krapštydamas granatą
Jonas Šimėnas, Antano s.	1926	Kiėmiškių k.	1944 08 žuvo krapštydamas granatą
Juozas Mulokas, Petro s.	1918	Vištagerklio k.	1944 09 sproguos slepiamai vokiškai pėstininkų minai sužeistas, po 10 d. Rōkiškio ligoninėje mirė nuo gangrenos
Jurgis Liaudanskas, Mato s.	1905	Stōniškio k.	1944 10 10 žuvo fronte prie Pagėgių
Antanas Baronas	1906	Ūnuškio k.	1944 10 Duřnblio miške nukankino miškiniai
Juozas Šeškauskas	1905	Ūnuškio k.	1944 10 Duřnblio miške nukankino miškiniai
Vytautas Musnickas, Felikso s.	1925	Ūnuškio k.	1944 11 20 žuvo fronte ties Priekule, Kurše
Jonas Radzevičius, Benedikto s.	1918	Sodėlių k.	1944 11 22 žuvo fronte ties Priekule, Kurše
Petras Trofimovas, Kondroto s.	1920	Armonių k.	1944 11 einantį namo nužudė miškiniai
Jonas Jočys	1910	Juodupė	1944 11 Vyžuonų miške nušovė Juodupės skrebai
Kazys Baronas	1894	Generališkio k.	1944 12 08 ties Naujāsode nušovė miškiniai
Jonas Jasinevičius	1911	Eīkiniškio k.	1944 12 12 Panemunyje nušovė miškiniai

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Žūties data, vieta, aplinkybės
Petras Garška	1902	Sodėlių k.	1944 12 20 Apūniškio miške nušovė miškiniai
Petras Puriuškis	1908	Sodėlių k.	1944 12 20 Apūniškio miške nušovė miškiniai
Juozas Šarkauskas, Juozo s.	1912	Sodėlių k.	1944 12 20 Apūniškio miške nušovė miškiniai
Ignas Bulovas, Felikso s.	1916	Ginotų k.	1944 12 23 netyčia susisprogdino granata
Liudvikas Dagys, Vinco s.	1925	Ginotų k.	1944 12 28 Alėknų k. nušovė Júdopės skrebai
Vladas Karalius, Igno s.	1919	Lingėnų k.	1944 12 30 žuvo fronte ties Mastini k., Saldaus r., Kurše
Romualdas Šimėnas, Felikso s.	1924	Kiėmiškių k.	1944 m. žuvo fronte – data ir vieta nežinomos
Petras Baronas, Jono s.		Generališko k.	1944–1945 m. fronte dingo be žinios
Antanas Jakimavičius, Petro s.	1918	Tartališkio k.	1944–1945 m. fronte dingo be žinios
Pranas Jakimavičius, Petro s.		Tartališkio k.	1944–1945 m. fronte dingo be žinios
Jonas Pupienis	1912	Sodėlių k.	1944–1945 m. fronte dingo be žinios
Petras Šakonas	1926	Ejkiniško k.	1944–1945 m. fronte dingo be žinios
Antanas Izdūnis, Antano s.	1924	Didsodės k.	1945 01 05 Apūniškio miške nušovė NKVD kariai
Kazys Izdūnis, Antano s.	1926	Didsodės k.	1945 01 05 Apūniškio miške nušovė NKVD kariai
Vytautas Izdūnis, Kosto s.	1926	Didsodės k.	1945 01 05 Apūniškio miške nušovė NKVD kariai
Alfonsas Andrijauskas	1927	Smėlių vnk.	1945 01 05 Lingėnų k. nušovė NKVD kariai
Pranas Izdūnis, Igno s.	1908	Didsodės k.	1945 01 05 Lingėnų k. nušovė NKVD kariai
Anicetas Karalius		Lingėnų k.	1945 01 05 savo namuose nušovė NKVD kariai
Jonas Bekeris, Vinco s.	1915	Didsodės k.	1945 01 05 Didsodės k. nušovė NKVD kariai
Augustas Garška, Felikso s.	1915	Didsodės k.	1945 01 05 Didsodės k. nušovė NKVD kariai
Jonas Žindulis, Kazio s.	1914	Didsodės k.	1945 01 05 Didsodės k. nušovė NKVD kariai
Pranas Stelionis, Justo s.	1908	Didsodės k.	1945 01 05 Didsodės k. sužeidė NKVD kariai, besigydančių pirtyje kažkas nušovė
Bronius Deksnys, Kazio s.	1907	Tartališkio k.	1945 01 05 Tartališkio k. nušovė NKVD kariai
Petras Kalašauskas, Antano s.	1927	Tartališkio k.	1945 01 05 Tartališkio k. nušovė NKVD kariai
Antanas Kirstukas, Mato s.	1923	Tartališkio k.	1945 01 05 Tartališkio k. nušovė NKVD kariai
Jonas Kubilius, Jono s.	1909	Dirvonų k.	1945 01 05 Patilčių k. nušovė NKVD kariai
Juozas Vilčinskas, Juozo s.	1921	Lazdýniškio k.	1945 01 07 Kalnėlių k. nušovė NKVD kariai
Petras Čeičys, Jokūbo s.	1907	Čeičių k.	1945 01 07 Čeičių k. sužeidė NKVD kariai, po kelių dienų mirė bunkeryje nuo gangrenos
Vladas Bulovas, Felikso s.	1918	Ginotų k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Jonas Diržys, Antano s.	1922	Remeikių k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Kazys Guzas, Kazio s.	1905	Rāišių k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Žūties data, vieta, aplinkybės
Leonas Klišys, Kosto s.	1922	Remeikių k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Juozas Navikas, Mato s.		Armonių k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Juozas Raupys, Jokūbo s.	1907	Čeičių k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Jonas Saulis	1907	Laukiniškų k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Julius Savickas	1921	Alėknų k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Leopoldas Sesevičius	1918	Armonių k.	1945 01 09 Pāduobio miške nušovė NKVD kariai
Jonas Čeičys, Juozo s.	1911	Alėknų k.	1945 01 09 Remeikių k. nušovė NKVD kariai
Jonas Kanopa, Kazio s.	1918	Remeikių k.	1945 01 09 Remeikių k. nušovė NKVD kariai
Jonas Kanopa, Jurgio s.	1914	Remeikių k.	1945 01 09 Remeikių k. nušovė NKVD kariai
Liudvikas Raupys, Jokūbo s.	1928	Raupių k.	1945 01 09 Remeikių k. nušovė NKVD kariai
Petras Ramanauskas	1886	Sodėlių k.	1945 01 09 Ráišių k. nušovė NKVD kariai
Jonas Dominauskas, Igno s.	1922	Alksnių k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Lukoševičius, Mykolo s.	1908	Alksnių k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Ramonas	1913	Alksnių k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Riuka	1925	Alksnių k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Stasys Runkys, Felikso s.	1917	Skuomantų k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Juozas Ruželė	1923	Stasiškio k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Alfonsas Staškevičius, Jurgio s.	1926	Įlzenbergo k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Viktoras Staškevičius, Jurgio s.	1928	Įlzenbergo k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Šreika, Jono s.	1919	Skuomantų k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Šeškauskas, Jono s.	1921	Stasiškio k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Šimėnas, Antano s.	1921	Ūnuškio k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Antanas Talius, Baltraus s.		Alksnių k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Talius, Baltraus s.	1904	Alksnių k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jurgis Talius, Baltraus s.		Alksnių k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jonas Tervydis		Ūnuškio k.	1945 01 09 (04) Ūnuškio apylinkėse nušovė NKVD kariai
Jeronimas Klimas, Stasio s.	1897	Baršių k.	1945 01 28 Baršių k. nušovė miškiniai
Gordejus Trofimovas, Ivano s.	1901	Armonių k.	1945 02 13 žuvo fronte ties Priekule, Kurše
Timofejus Aleinikovas, Jemeljano s.	1920	Mainėvų k.	1945 02 25 žuvo fronte ties Priekule, Kurše
Jonas Raupys, Jokūbo s.	1925	Raupių k.	1945 03 08 Saugokmiškyje bunkeryje nušovė Júodupės skrebai

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Žūties data, vieta, aplinkybės
Jonas Matusėvičius, Petro s.	1918	Čeičių k.	1945 03 09 užmuštas Júodupės skrebyne
Audejus Sapožnikovas, Fokos s.	1920	Pagojų k.	1945 03 27 žuvo fronte Volchvoje (Lenkija)
Jonas Mažeikis, Petro s.	1922	Stōniškio k.	1945 04 25 Stōniškio k. nušovė skrebai
Aleksiejus Trofimovas, Konrado s.	1923	Armonių k.	1945 05 Armonių k. nužudė miškiniai
Petras Špura	1919	Stōniškio k.	1945 06 (07) Didsodės k. sužeistas susisprogdino granata
Jonas Zumbrickas, Aleksandro s.	1915	Júodupė	1945 07 21 Vyžuonės miške nušovė miškiniai
Antanas Bareišis	1914	Stōniškio k.	1945 09 Páduobio miške nušovė skrebai
Apolinaras Sesevičius	1922	Armonių k.	1945 09 Páduobio miške nušovė skrebai
Jurgis Šarkauskas, Juozo s.	1931	Aukštasijs vnk.	1945 10 Degėnių k. nušovė miškiniai
Juozas Staškevičius, Jurgio s.	1920	Užubalių k.	1945 11 27 Užubalių k. nušovė skrebai
Povilas Galvanuskas, Jono s.	1923	Užubalių k.	1945 11 30 Užubalių k. nušovė miškiniai
Antanas Kanopa, Igno s.	1923	Remeikių k.	1945 11 30 Ūnuškio k. nušovė miškiniai
Jonas Potapovas		Ūnuškio k.	1945 11 30 Ūnuškio k. nušovė miškiniai
Steponas Mielūnas, Juozo s.	1920	Didsodės k.	1945 12 19 Sodėlių k. susišaudė su bendrakeleivių partorgu nušovė miškiniai
Edvardas Žeizys		Vengriškio k.	1945 12 19 Sodėlių k. susišaudymo metu sužeistas, po kelių dienų mirė nuo žaizdų Apšukalnyje
Viktoras Kalpokas, Jokūbo s.	1905	Ilzenbergo k.	1945 12 22 miškiniai namuose sumušė, prie ežero nušovė, įmetė į ežerą
Praskovja Potapova	1895	Prūsėliukų k.	1946 01 05 miškiniai nušovė ir padegė namą
Akulina Potapova	1918	Prūsėliukų k.	1946 01 05 miškiniai nušovė ir padegė namą
Aksinija Potapova	1928	Prūsėliukų k.	1946 01 05 miškiniai nušovė ir padegė namą
Jonas Kairys	1941	Prūsėliukų k.	1946 01 05 miškiniai nušovė ir padegė namą
Vladas Deksnys, Prano s.	1921	Sodėlių k.	1946 01 29 Plimbalos miške (Latvija) nušovė NKVD kariai
Izidorius Navickas	1918	Armonių k.	1946 01 29 Plimbalos miške (Latvija) nušovė NKVD kariai
Natalija Kanopienė	1903	Užubalių k.	1946 03 06 miškiniai užkapojo kirviu
Emilija Kanopaitė, Jono d.	1922	Užubalių k.	1946 03 06 miškiniai užkapojo kirviu
Ona Kanopaitė, Jono d.	1934	Užubalių k.	1946 03 06 miškiniai užkapojo kirviu
Donatas Kanopa, Jono s.	1938	Užubalių k.	1946 03 06 miškiniai užkapojo kirviu
Danutė Kanopaitė, Jono d.	1943	Užubalių k.	1946 03 06 miškiniai užkapojo kirviu
Trifilijus Danilovas, Jono s.	1912	Armonių k.	1946 06 Armonių k. nušovė miškiniai
Jonas Karalius, Petro s.	1915	Lingėnų k.	1946 06 Lingėnų k. nukankino miškiniai
Romas Norkūnas, Petro s.	1911	Čeičių k.	1946 07 Páduobio miške nušovė miškiniai
Antanas Žeizys, Igno s.	1876	Lingėnų k.	1946 08 01 namuose nušovė miškiniai
Uršulė Žeizienė	1889	Lingėnų k.	1946 08 01 namuose nušovė miškiniai
Silvestras Žeizys, Petro s.	1940	Lingėnų k.	1946 08 01 namuose nušovė miškiniai
Jonas Černiauskas, Jono s.	1907	Tartališkio k.	1946 09 26 Didsodės k. nušovė miškiniai
Jonas Deksnys, Mato s.	1919	Didsodės k.	1946 09 26 Didsodės k. nušovė miškiniai
Jonas Galickas, Jono s.	1922	Butėniškio vnk.	1946 09 26 Didsodės k. nušovė miškiniai
Jonas Trainys, Jono s.	1927	Skuomantų k.	1946 10 15 Naujásodės k. nušovė skrebai

(tęsinys)

Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Žūties data, vieta, aplinkybės
Petras Milaknis	1912	Čeičių k.	1946 10 prie namų nušovė NKVD kariai
Jonas Kanopa, Jurgio s.	1893	Užubalių k.	1946 11 Užubalių miške nušovė miškiniai
Jonas Staškevičius, Jono s.	1924	Užubalių k.	1946 11 27 Užubalių k. nušovė miškiniai
Karpas Arefjevas	1906	Ūnuškio k.	1946 11 27 Užubalių k. nušovė miškiniai
Petras Riuka, Klemento s.	1922	Žiógiškio k.	1946 ? ? žuvo Laukiniškų k. neaiškaus susišaudymo metu
Juozas Zoluba	1927	Užubalių k.	1946 12 12 Notigolos miške nušovė NKVD kariai
Jonas Tūska	1909	Naujāsodės k.	1946 12 skrebams bandant suimti susisprogdino granata
Povilas Kumpickas	1920	Júodupė	1946 ar 1948 m. žūties vieta ir aplinkybės nežinomos
Kostas Deksnys, Prano s.	1918	Sodėlių k.	1947 03 15 Pagrundžių k. nušovė NKVD kariai
Alfonsas Gasiūnas	1919	Vištagerklio k.	1947 03 15 Pagrundžių k. nušovė NKVD kariai
Juozas Navickas, Vinco s.	1915	Stōniškio k.	1947 03 15 Pagrundžių k. nušovė NKVD kariai
Algirdas Bekeris, Vinco s.	1924	Skuomantų k.	1947 04 05 plėšikaujantį nušovė NKVD kariai
Jonas Kairys, Valerijono s.	1924	Valiūniškio k.	1947 04 05 plėšikaujantį nušovė NKVD kariai
Jonas Kikėnas, Juozo s.	1910	Eĩkiniškio k.	1947 04 06 Eĩkiniškio k. nušovė miškiniai
Antanas Šinkūnas, Jono s.	1909	Armonių k.	1947 06 08 (25) Páduobio miške nušovė NKVD kariai
Juozas Bujanauskas	1888	Páduobio k.	1947 07 Páduobio miške nužudė miškiniai
Kalina Vindžanovas	1875	Gargažynės k.	1947 07 sodybos kieme nušovė miškiniai
Afanasijus Mišeninas	1910	Plunksnočių k.	1948 04 Plunksnočių miške nušovė miškiniai
Tatjana Danilova, Jefimo d.	1914	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Jonas Isakovas, Jefimo s.	1916	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Judita Isakovienė	1884	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Antanas Parulskis	1883	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Anelė Parulskienė	1889	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Albina Rakauskienė (Parulskytė), Antano d.	1928	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Jonas Rakauskas	1923	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Aglichisija Trofimova	1932	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Vasiljus Vinogradovas	1921	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Ripinija Vinogradova	1924	Armonių k.	1948 04 20 Armonių k. sušaudė miškiniai
Stasys Juknevičius, Balio s.	1917	Stasiškio k.	1948 11 12 Baublių k. nušovė NKVD kariai
Alfonsas Kalpokas, Liongino s.	1912	Jokūbiškio vnk.	1948 11 12 Baublių k. nušovė NKVD kariai
Antanas Šeškauskas, Antano s.	1921	Stasiškio k.	1949 11 24 žūties vieta ir aplinkybės nežinomos

Valsčiaus gyventojų, išvežtų priverstiniam darbams į Vokietiją, sąrašas

Jonas Šedys

Sudaryti šį sąrašą buvo ypač sunku. Mat Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras netgi turimų nacių okupacijos laikotarpio (1941–1944) dokumentų netvarko – juk niekam ne paslaptis, jog yra įtakingų jėgų, siekiančių, kad to meto nusikaltimai būtų kaip galima greičiau pamiršti... Nedavė rezultatų ir paieška archyvuose. Lietuvos centriniam valstybės archyve yra tik Kauno, Vilniaus ir Šilutės darbo biržų dokumentų. Tuo tarpu Panevėžio srities, kuriai tuomet priklausė Rokiškio apskritis, darbo biržos (*Arbeitsamt*) dokumentų nėra nei Vilniuje, nei Panevėžyje. Matyt, tie dokumentai sunaikinti. Tad duomenis po kruopelę teko rinkti iš žmonių prisiminimų. Kai kuriuos duomenis pavyko rasti Lietuvos gyventojų genocido 2 tomo 3 dalyje paskelbtose vadinamosiose filtracinėse bylose. Tačiau, anot kai kurių minimo centro darbuotojų, kol kas sutvarkyta ir paskelbta tik nedidelė filtracinių bylų dalis...

Pateikiamas sąrašas toli gražu neišsamus. Apie tai liudija Rožės Gimbutienės (Dagytės) prisiminimai. Ji nurodo, kad į Vokietiją darbams buvo išvežta „Nemuno“ fabriko darbuotojų brigada (53 žmonės), iš kurių daug kas liko vakarinėje Vokietijos dalyje, išvyko į JAV, Australiją. Dabar Rožė iš jų prisiminė tik 17. Sąrašo sudarytojui duomenų apie Vakaruose likusius asmenis rasti nepavyko. Ivano Stepanovo prisiminimuose, saugomuose Rokiškio krašto muziejuje, nurodyta, kad jam Vokietijoje teko kartu dirbti su dar dešimtimi gimtojo Kukių kaimo gyventojų. Šiame sąraše pateikti vos du iš Kukių kilę asmenys. Žinant to meto tendencijas pirmiausia priverstiniam darbams imti vietinius rusus, tiesiog neįtikėtina, kad į tuos darbus nepasiųstas nė vienas žmogus iš Armonių, Gaidžgalės, Pagojų ir kai kurių kitų kaimų.

Eil. Nr.	Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Kita
1.	Lazarius Aleinikovas	1896	Mainėivų k.	
2.	Samuilas Aleinikovas	1906	Mainėivų k.	
3.	Jonas Babachinas	1926	Mainėivų k.	
4.	Nikita Babachinas	1900	Plunksnočių k.	
5.	Vladas Balčiūnas, Alekso s.	1924	Veđuviškio k.	grįžo
6.	Teklė Baronaitė, Kazio d.	1923	Generališkio k.	
7.	Kuzma Belovas	1902	Dirvonų k.	
8.	Jakovas Bezpалovas	1880	Mainėivų k.	
9.	Petras Blinka	1907	Eikiniškio k.	grįžo
10.	Vilius Bruveris, Krišiaus s.		Vištagerklio k.	1942 m. mirė Vokietijoje
11.	Juozas Čeičys, Prano s.	1923	Mažučių k.	grįžo
12.	Vladas Čeičys, Prano s.	1925	Mažučių k.	grįžo
13.	Petras Čičinskas	1905	Tartališkio k.	grįžo
14.	Julius Dagys	1921	Sodėlių k.	grįžo
15.	Rožė Dagytė	1922	Sodėlių k.	grįžo
16.	Alfonsas Danilevičius, Antano s.	1920	Veđuviškio k.	grįžo
17.	Jonas Deksnys, Mataušo s.	1919	Didsodės k.	grįžo
18.	Juozapas Deksnys, Mato s.	1895	Pakapės k.	grįžo
19.	Konstancija Grabauskaitė-Deksniene	1901	Pakapės k.	grįžo
20.	Kazimiera Deksnytė, Juozapo d.	1925	Pakapės k.	grįžo
21.	Julius Lionginas Deksnys, Juozapo s.	1926	Pakapės k.	grįžo

(tęsinys)

Eil. Nr.	Vardas, pavardė, tėvo vardas	Gimimo metai	Gyvenamoji vieta	Kita
22.	Jurgis Dilba, Juozo s.	1921	Raišėlių k.	
23.	Monika Diržytė	1920	Ūnuškio k.	
24.	Mykolas Gaidys	1905	Kraštų k.	
25.	Alfonsas Galvanauskas, Jono s.	1924	Užubalių k.	grįžo
26.	Bronius Galvanauskas	1901	Júodupė	
27.	Foma Gargažinas	1893	Mainėvų k.	
28.	Jonas Garška, Kazio s.	1922	Apūniškio k.	grįžo
29.	Valė Garškaitė, Juozapo d.	1920	Sodėlių k.	grįžo
30.	Valentina Gernytė, Tado d.	1923	Stōniškio k.	grįžo
31.	Aldona Grabauskaitė, Jono d.	1923	Sodėlių k.	grįžo
32.	Alfonsas Grabauskas, Jono s.	1923	Sodėlių k.	grįžo
33.	Adelė Grigalavičiūtė		Kraštų k.	
34.	Stefa Grigalavičiūtė		Kraštų k.	žuvo
35.	Vladas Guzas, Augusto s.	1924	Raišių k.	grįžo
36.	Petras Igaunis, Mykolo s.	1917	Kraštų k.	grįžo
37.	Povilas Jasinevičius, Alekso s.	1927	Eikiniškių k.	grįžo
38.	Napoleonas Jočys	1920	Júodupė	grįžo
39.	Kazys Juodelis, Romualdo s.	1919	Júodupė	grįžo
40.	Alfonsas Kairys, Valero s.	1920	Valiūniškio k.	mirė Vokietijoje
41.	Antanas Kairys, Valero s.	1914	Valiūniškio k.	grįžo
42.	Petras Karalius, Stasio s.	1916	Lingėnų k.	grįžo
43.	? Kazlauskaitė		Júodupė	
44.	Klemensas Kazlauskas, Jono s.	1926	Júodupė	grįžo
45.	Emilija Kazlėnaitė		Stōniškio k.	
46.	Jonas Kažemėkas, Jono s.	1922	Skuomantų k.	grįžo
47.	Petras Kažemėkas, Jono s.		Skuomantų k.	
48.	Antanas Keliuotis, Jono s.	1925	Sodėlių k.	grįžo
49.	Maksimas Korotkovas	1906	Mainėvų k.	
50.	Nikiforas Krasnovas	1896	Mainėvų k.	
51.	Gėnė Kumpickaitė	1923	Júodupė	grįžo
52.	Audiejus Kuznecovas	1888	Mainėvų k.	
53.	Jonas Lapašinskas, Juozo s.		Remeikių k.	negrįžo
54.	Jonas Lapelis		Mainėvų sen.	grįžo
55.	Petras Lapelis		Mainėvų sen.	grįžo
56.	Antanas Laužadis		Stōniškio k.	
57.	? Laužadienė		Stōniškio k.	
58.	Vladas Lingė, Juozo s.	1911	Valiūniškio k.	grįžo
59.	Adelė Matusėvičiūtė, Petro d.	1919	Čeičių k.	žuvo
60.	Panteliejus Mišeninas	1895	Plunksnočių k.	
61.	Jonas Mušinskas	1924	Armonių k.	grįžo
62.	Jurgis Orlanas, Kazio s.		Skrivėlišio k.	1942 m. mirė Vokietijoje
63.	Mečys Orlanas, Kazimiero s.	1919	Skrivėlišio k.	grįžo
64.	Janina Pilkauskienė		Júodupė	
65.	Petras Potapovas, Jeremo s.	1922	Kukių k.	grįžo
66.	Savelijus Potapovas, Fiodoro s.	1923	Prūsėlių k.	grįžo
67.	Kazys Ragelis, Antano s.	1924	Veduvėškio k.	grįžo
68.	Adomas Remeikis	1898	Vizgėnės k.	1943 m. bėgant iš traukinio nušautas
69.	Antanas Rinkevičius, Petro s.	1919	Prūsėlių k.	grįžo
70.	Bronė Sabaliauskaitė	1924	Sodėlių k.	išvyko į JAV
71.	Juozas Saulis, Prano s.	1922	Ūnuškio k.	grįžo
72.	Antanina Servydaitė		Stōniškio k.	išvyko į Australiją
73.	Petras Skrivėlis, Antano s.	1920	Ilzenbergo k.	
74.	Ivanas Štepanovas	1927	Kukių k.	grįžo
75.	Paulina Šedytė, Adomo d.	1910	Alėknų k.	grįžo
76.	Pranas Talius, Jono s.	1922	Remeikių k.	
77.	Jonas Tinkūnas		Prūsėlių k.	
78.	Adolfas Vilius, Adolfo s.	1912	Ūnuškio k.	grįžo
79.	Petras Visockas, Felikso s.	1920	Kiėmiškių k.	
80.	? Zaicevas		Kraštų k.	
81.	Jonas Žindulis, Petro s.	1918	Raišėlių k.	mirė Vokietijoje
82.	Vladas Žindulis, Prano s.	1919	Raišėlių k.	grįžo
83.	Adelė Žindulytė, Petro d.	1905	Raišėlių k.	grįžo

Genocidai ir pasipriešinimas jiems

Jonas Šedys

Júodupės valsčius – Lietuvos pakraštys, gana ramus kraštas. Nors čia šalia lietuvių gyveno latviai, rusai, žydai, bet tautinės nesantaikos nebuvo. Dar ir dabar seniausieji kaimų gyventojai prisimena Mainėivų malūnininką žydą Cepeikina, minėdami jį vos ne kaip tėvą. Panašiai elgėsi ir dauguma jo tautiečių. Štai 1940 m. pavasarį mirus dėdei Adomui, jie guodė dėl pinigų laidotuvėms trūkumo susirūpinusį jo sūnų: „*Ui, Petrai, tu nesirūpink – ko reikia, imk. Kai turėsi – atiduosi*“. Atvažiavę į seniūniją pirkti gyvulių ar grūdų, norėdami gauti kokį nors dokumentą ar žinių, užsukdavo pas seniūną – mano tėvelį. Ne vienas jų mane vaišino macais. Tai skanus žydų velykinis valgis ir jame tikrai nėra krikščionių kraujo, kaip kad kai kas bandė pliaukšti.

Rusų sentikių kaimai (Kukiaĩ, Plunksnočiai, Mainėivos) gyveno uždaroją gyvenimą, tačiau jų žmonės dažnai dirbo pas lietuvius, statė pastatus, plovė lentas. Mišrių kaimų (Gaidžgalės, Gargažynės, Armonių) rusai noriai bendravo su kaimynais. Pavyzdžiui, Gaidžgalės rusės mokė auginti braškes ne tik kaimynės, bet ir tolimesnių kaimų šeiminkes. Buvo net posakis: „*Aisma raskaukų Gaidžgalėn unt maskauku*“. Tiesa, besimokydamas Juodupės progimnazijoje ne kartą girdėjau bendramokslį iš Skridulių pasakojimus apie jų muštynes su gretimo Kukių kaimo bendraamžiais. Bet šiuose pasakojimuose nebuvo justų nei pykčio, nei keršto gaidelių. Greičiausiai tai tebuvo kiek žiauroki paauglių žaidimai, kilę, matyt, iš rusiškų tradicijų – kumštynių (*кулачные бои*) tarp kaimų ar mieste tarp gatvių.

Lietuvių ir latvių santykių esmę geriausiai apibūdina daugybė mišrių šeimų tiek Juodupės, tiek ir kaimyniniame Aknystos (Latvija) valsčiuje. Beje, Aknystos valsčiuje reta šeima neturėjo giminių.

Tautinės nesantaikos nebuvimas nereiškė čia buvus visišką idilę. Būta ir nesusikalbėjimo tarp kaimynų, ir buitinių konfliktų, ir nesutarimų tarp šeiminko ir pusininko, ir samdinių maitinimo *makajobu* (separuotu vandeniu praskiestu pienu). Tad nenuostabu, kad buvo ir tokių, kurie negalėdami pamiršti tariamos ar tikros skriaudos, sau kartojo: „*Palauk, rupūže, progai pasitaikius, atsiteisiu keleriopai*“. Besikeičiant okupantams, tokia proga pasitaikė ne viena. Dėl skundų okupantui ne vienas pakliuvo į lagerius, ne vienas su visa šeima išvažiavo „pas baltąsias meškas“, kai kas – į Saksonijos karines gamyklas. Nepavykus paskusti okupantams, buvo skundžiama partizanams, kad pastarieji nubaustų neva už paramą okupantams. Tad paprastam žmogui nebuvo aišku, nei ką daryti, nei ką šnekėti. Per visą neramųjį laikotarpį daugumos valsčiaus gyventojų iš seniau pavaldėtas solidarumas nusvėrė ideologinius ar kitus skirtumus. Buvo tvirtinama, kad negalima padėti nei vienam, nei kitam dideliam kaimynui naikinti vietinių žmonių – juk mūsų, lietuvių, tiek nedaug belikę.

Nepriklausomoje Lietuvoje, dar nesibaigus Nepriklausomybės kovoms, čia aktyvėjo politinis gyvenimas. Ėmė kurtis įvairios, pirmiausia katalikiškos, organizacijos: angelaičiai, ateitininkai, pavasarininkai, Katalikų veikimo centro, Katalikų moterų draugijos, Šaulių sąjungos, Ūkininkų vienybės skyriai. Po 1926 m. gruodžio 17 d.

perversmo kūrėsi naują valdžią palaikančios organizacijos: LTA „Geležinis vilkas“ grupė (23 vyrai)¹, tautininkų, jaunalietuvių. Buvo stiprinama Šaulių sąjungos veikla. Kitų, anksčiau susikūrusių organizacijų veikla silpnėjo (dėl konkurencijos). Tačiau ne visi buvo patenkinti naująja valdžia. Ši nepasitenkinimą bandė išnaudoti pradėjusios kurtis pagrindinės komunistų kuopelės. Apie tai kiek užsimenama Aldonos Kanopaitės-Šarkauskienės prisiminimuose „Neramūs metai“. Dokumentų beveik nepavyko rasti. Mat pagrindinė veikla dėl konspiracijos neprotokoluojama. Be to, 1941 m. birželio 25 d., prieš pabėgdama į Sąjungos gilumą, partorgas S. Talius sudegino turėtą archyvą. Tik Juodupės policijos nuovados ataskaitose² yra trumpų pranešimų apie iškeltas raudonas vėliavas ar antivalstybinius plakatus. 1931–1933 m. aktyviausiai veikė broliai Kirstukai iš Valiūniškio k. 1933 m. jie suimti, nuteisti, įkalinėti. Buvusio Partijos istorijos instituto archyvuose (dabar Lietuvos ypatingojo archyvo LKP dokumentų skyrius)³ pavyko rasti duomenų apie komunistus pagrindininkus. Išduodant jiems partinius dokumentus nurodytas partinis stažas:

Jefimas Aleinikovas, Grigorijaus s.	gim. 1909	stažas – 1935 m. gruodis
Matas Belovas, Jono s.	gim. 1907	stažas – 1936 m. gruodis
Afanasas Mišenovas, Nikiforo s.	gim. 1910	stažas – 1936 m. gruodis
Audejus Sapožnikovas, Foko s.	gim. 1920	stažas – 1937 m. lapkritis
Vinadzejus Potapovas, Kuzmos s.	gim. 1919	stažas – 1937 m. gruodis
Albinas Kundelis, Igno s.	gim. 1910	stažas – 1938 m. birželis
Jonas Kastanauskas, Petro s.	gim. 1909	stažas – 1938 m. gruodis
Petras Pilipavičius, Mykolo s.	gim. 1891	stažas – 1939 m. kovas
Jonas Gerasimovas, Astrato s.	gim. 1907	stažas – 1939 m. kovas
Steponas Talius, Jono s.	gim. 1909	stažas – 1939 m. kovas
Viktoras Kirstukas, Igno s.	gim. 1919	stažas – 1939 m. spalio
Viktoras Kastanauskas, Petro s.	gim. 1921	stažas – 1939 m. lapkritis
Aksentijus Potapovas, Jono s.	gim. 1908	stažas – 1939 m. lapkritis
Mykolas Antonovas, Isajaus s.	gim. 1913	stažas – 1939 m. gruodis
Timofejus Golubovas, Grigorijaus s.	gim. 1906	stažas – 1939 m. gruodis
Petras Griškėnas, Mykolo s.	gim. 1914	stažas – 1939 m. gruodis
Viktoras Kanopa, Igno s.	gim. 1919	stažas – 1939 m. gruodis
Pranas Pilipavičius, Mykolo s.	gim. 1885	stažas – 1939 m. gruodis
Praskovja Antonovienė, Mitrofano d.	gim. 1911	stažas – 1940 m. sausis
Timofejus Sapožnikovas, Jono s.	gim. 1920	stažas – 1940 m. balandis
Natalija Lapašinskaitė-Talienė, Jono d.	gim. 1914	stažas – 1940 m. gegužė

Ryškus veiklos sustiprėjimas prasideda 1939 m. rudenį. Tačiau ši veikla didesnės įtakos žmonėms neturėjo – dauguma buvo jai abejingi, į ją žiūrėjo kaip į keistenybes ar net kvailystes. Bet ir „Kauno ponų“ valdžios (kaip ir jokios ankstesnės) daugelis vietinių gyventojų taip pat nelaiškė sava.

Pirmoji bolševikų okupacija. 1940 m. įvedus Lietuvoje sovietų valdžią, dauguma ją taip pat sutiko abejingai, nepatikliai, kai kas net su pašaipą, girdi, kaip valdys beraščiai ar mažaraščiai bernai ar pusininkų sūnūs. Tačiau netrūko ir naujos valdžios entuziastų. Kartu su minėtais pagrindininkais partiniai dokumentai išduoti dar 13 asmenų (stažas – 1940 m. liepa arba rugpjūtis). Dar 18-kai asmenų išduoti partinius dokumentus (kartu priimti į partiją) atsakyta. Atsakymo

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 563, ap. 1, b. 129, l. 46–49.

² LCVA, f. 456, ap. 1, b. 288, l. 21; b. 291, l. 29, 31.

³ Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), LKP dok. sk., f. 331, ap. 11, b. 5, l. 5–7.

priežastys: girtuoklystė, priklausymas Šaulių sąjungai, svetimo darbo naudojimas, nepilnametystė, tarnavimas Kolčiakui ar policijoje, chuliganizmas, net kontrabanda. Bet vėliau ne vienas iš jų įstojo į bolševikų partiją. Naujos valdžios vykdoma žemės reforma čia nedaug tepasijuto, nes dvarai jau buvo išdalyti, vyravo vidutiniai ūkiai, stambesnių ūkininkų buvo palyginti nedaug. Atvirai priešiskumą naujai santvarkai demonstravusių Kiėmiškių kaimo Šimėnų suėmimas taip pat nesukėlė didesnio atgarsio.

Ir štai 1941 m. birželio 14 d. masinis trėmimas – iš valsčiaus ištremta per 20 šeimų (žr. tremtinių sąrašą). Pateikti tikslų ištremtų šeimų skaičių neįmanoma – neišku dėl onuškietiškos Chonelovičiaus šeimos. Vieni senieji onuškietiška teigia, kad ši šeima buvo ištremta, kiti gi tvirtina, kad ji žuvo holokausto metu. Patikrinti tai pagal dokumentus neįmanoma, nes nacmečiu skelbiant tremtinių sąrašus iš jų buvo išbrauktos žydų tremtinių šeimos. Prisimenu gerai tą apsiniaukusią niūrią birželio pavakarę, kai aš, septynmetis pyplys, stovėjau ant tiltelio prie vieškelio šalia mamos. Iš pravažiuojančio vežimo Ona Čeičienė pasakė mamai: „*Sudiev, sesel, išvažiuojam iš šito pasaulio*“. Šio trėmimo aukos tam buvo visiškai nepasiruošusios nei morališkai, nei materialiai (nežinojo, ką svarbiausia pasiimti tokiu atveju). Netikėtas trėmimas ramiems šio krašto žmonėms buvo didelis šokas.

Po trėmimo žmonės, kas tik galėjo, ėmė slapstytis. Ir ne be reikalo – kitaip Juodupės žudynių naktį iš 1941 m. birželio 24 į 25 d. aukų sąrašas galėjo būti kur kas ilgesnis. Jau suimtą Armonių k. ūkininką Kazį Ražinską iš vėliau liūdnei pagarsėjusios valsčiaus daboklės išleido Vabolių kaimo (Rokiškio vls.) rusų jaunuolis. Pakartotinis bandymas suimti nepavyko. Bandyta suimti (bet nerasta namie): Juodupės kleboną Joną Bubą, jauną Juodupės felčerį, dar keletą vyrų (tarp jų ir mano tėvelį). Apie šias žudynes ir jų aukas – Juodupės kankinius – ne kartą rašė Atgimimo metų spauda. Gana didelį Jurgio Jurgelio straipsnį spausdino „Komjaunimo tiesa“ 1989 m. vasario 7 d., Nr. 26 (11181). O išsamiausių duomenų apie juos pavyko rasti archyve⁴. Ten gydytojas ekspertas Zigmas Kazlauskas nurodė, kad kankinių mirties priežastis – sunkūs kūno sužalojimai, kurių ryškesnius ir pažymėjo.

Štai jie – Juodupės kankiniai:

1. Pranas Bulovas, Jono s., gim. 1911 m., šaulys, Užubalių k. mažražemio ūkininko sūnus, Juodupės gyventojas, diplomuotas siuvėjas. Liko žmona Stefanija ir du mažamečiai vaikai: 5 m. duktė Renė ir 3 m. sūnus Algirdas. Pranui Bulovui, be kitų sužalojimų, subadyta galva, perpjautas pilvas.

2. Vladas Kalpokas, Jurgio s., gim. 1905 m. (plačiau rašo jo duktė Irena Kalpokaitė-Bernotienė straipsnyje „Vlado Kalpoko ir jo šeimos likimas“). Vladui Kalpokui sulaužytos rankos, nupjautas liežuvis, nupjautas lyties organas ir įkištas į burną, išbadytos akys, panaagės privarytos šakalių.

3. Petras Kanopa, Juozo s., gim. 1922 m., nevedęs, Skuomantų k. ūkininkų sūnus. Liko seni tėvai. Anot Ūnuškio senbuvio, Petras mėgdavo pasišaipyti iš žydų ir tai kainavo jaunuoliui gyvybę. Petru Kanopai, be kitų sužalojimų, išbadytos akys, nupjauta nosis ir liežuvis.

⁴ LCVA, f. R-635, ap. 1, b. 7, l. 53.

4. Pranas Mažeikis, Petro s., gim. 1903 m., Armonių k. ūkininkas, siuvamųjų mašinų firmos prekybos agentas, žmonių praminimas Zingeriu. Duomenų apie jo artimuosius rasti nepavyko. Praniu Mažeikiui sudaužyta galva, perpjautos kaklo gyslos, išleisti viduriai.

5. Jonas Mieliūnas, gim. 1901 m. birželio 24 d., Mainieivų sen. Dirvonų k. gyventojas, Vyžunkos girininkijos eigulys. Jis domėjosi lietuvių praeitimi, aprašinėjo piliakalnius. Liko žmona Ona ir dvi mažametės dukros. Jonui Mieliūnui sudaužytas veidas ir visas kūnas, išsuktos rankos.

6. Vaclovas Pilkauskas, gim. 1910 m., šaulys, Juodupės gyventojas, kilęs iš Klaipėdos krašto, „Nemuno“ fabriko darbuotojas, išsilavinęs žmogus. Apie jo artimuosius surasti duomenų nepavyko. Vaclovui Pilkauskui, be kitų sužalojimų, subadyta krūtinė, išmušti dantys.

7. Petras Rinkevičius, gim. 1913 m., šaulys, Didsodės sen. Prūsėlių k. gyventojas. Liko seni tėvai, brolis. Petro Rinkevičiaus kūnas buvo sužalotas taip, kad artimieji jį atpažino tik iš drabužių – sudaužyta galva, išmušti dantys.

8. Jurgis Šukys, gim. 1902 m., Mainieivų sen. Pagojų k. mažžemis (3 ha) ūkininkas, padienis darbininkas. Liko žmona Agnė ir penkiametis sūnus Jonas. Jurgiui Šukiui, be kitų sužalojimų, išdurtos akys, nuskelta dalis kaukolės.

9. Balys Vasiliauskas, Jono s., gim. 1910 m. (plačiau – jo dukters Palmiros Vasiliauskaitės-Čeičienės straipsnis „Apie tėvelį ir Juodupės kankinių atminimą“). Baliui Vasiliauskui nulupti nagai, žaizdos kaktoje, kakle, perpjauta krūtinė, išplėšta širdis.

10. Antanas Žindulis, gim. 1906 m., šaulys, Didsodės k. ūkininkas. Liko žmona Anelė. Antanui Žinduliui perpjauti žandai, nupjautos liežuvis, nuo šonų nulupta oda, perpjautas pilvas, nupjautas pirštas, ant kurio buvo vestuvinis žiedas.

Apie kruopščiai paslėptų kankinių palaikų suradimą, jų laidotuves – Kazio Čečio straipsnyje „Atmintin įsirežę įvykiai“. Kartu su Juodupės kankiniais palaidotos dar trys bolševikų aukos:

1. Antanas Balčiūnas, gim. 1914 m., Mainieivų sen. Mandagiškio k. ūkininkas, Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) Čedasų skyriaus narys (rezistentas ir politinio kalinio J. Mikšio prisiminimai)⁵. Suimtas, varant į Juodupę nušautas miške.

2. Kazys Balčiūnas, gim. 1902 m., Lietuvos kariuomenės savanoris, Skridulių k. ūkininkas, turėjęs 17,5 ha žemės, gautos 1928 m. skirstant Zamostės (Užtiltės) palivarką. Liko žmona Rozalija ir dvylikametė duktė Gertrūda. Suimtas, uždarytas daboklėje, kažkurio iš sargybinių slapčiom išleistas. Bebandantį eiti namo laukais netoli nuo daboklės parugėje nušovė Antanas Margevičius.

3. Jonas Stelionis, Antano s., gim. 1902 m., Skridulių k. ūkininkas (nuomojo 12 ha žemės). Liko seni tėvai. Bandant jį suimti, bėgo per rugius, kuriuose ir nušautas netoli namų.

⁵ Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau – RKMA), b. 135, d. 4.

O kas gi šio siaubingo nusikaltimo, sadistinių žudynių sumanytojai, organizatoriai ir vykdytojai? Labai liūdna pripažinti, kad net praėjus daugiau kaip 60 m., į šį klausimą taip ir neatsakytą! Būta gaudų, įvairiausių spėlionių, bet niekas nebandė šio klausimo nagrinėti nuosekliai. Tik jau atsikūrus Lietuvos valstybei pagal Juodupės žudynių faktą Generalinė prokuratūra iškėlė baudžiamąją bylą. Bet po kurio laiko ši byla Nr. 83-2-010-93 buvo nutraukta, vėliau atnaujinta kaip byla Nr. 09-2-175-94, o dar vėliau galutinai nutraukta nebelikus gyvų įtariamųjų. Labai sunkiai, tik padedant gerbiamam Liudvikui Sabučiu, pavyko susipažinti su šios bylos, seniai bedulkančios Generalinės prokuratūros archyve, medžiaga. Bevartant puslapius teko konstatuoti, kad prokurorai ieškojo dar gyvų nusikaltėlių, kuriuos būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, o jau mirę nusikaltėliai jų visai nedomino, nes to nereikalavo (ir dabar nereikalauja) baudžiamasis nei baudžiamojo proceso kodeksai, nei tarnybinės nuostatos ar instrukcijos. Žinoma, pagal teisės kanonus nusikaltėlio teisinis persekiojimas pasibaigia su jo mirtimi. Bet iš kitos pusės, argi visuomenė (ypač aukų artimieji) neturi teisės žinoti, kas tikrieji nusikaltėliai? O kas tai turi išsiaiškinti? Kad ir kur kreipiausi – niekur negavau atsakymo. Vietoj atsakymo – dažniausiai tik skėstelėjimas rankomis. Belieka pasitelkus logiką klausimą analizuoti pačiam.

1980 m. pagrindinis laikraštis „Aušra“ rašė apie Juodupės žudynes. Tarybų Lietuvos saugumas šį klausimą tirti pavedė savo Rokiškio poskyriui. Pastarojo darbuotojai pasiaiškinti iškviėtė Steponą Talių, 1941 m. buvusį Juodupės valsčiaus partorgą. S. Talius parašė, kad prasidėjus karui apskrities partijos komiteto sekretorius S. Šklėrius jam ir profsąjungų vadovui Mykolui Antonovui nurodęs naikinti Šaulių sąjungos narius. Grįžę į Juodupę jie suėmę priešiška nusiuteikusius asmenis, slaptai susirinkusius pas Vasiliauską. Suimtuosius sunaikinti nurodęs apskrities partijos komiteto instruktorius Timofejus Korotkovas. Buvęs surengtas teismas, kuriam pirminkavęs M. Antonovas, o dalyvavę dar 8 asmenys. Nuteistieji buvę sušaudyti ir, jeigu jų lavonai buvę sužaloti, tai tik bevežant juos palaidoti. Matyti, KGB pareigūnams tokio paaiškinimo užteko, nes nėra jokių duomenų apie tyrimo tąsą. Betgi kiek šiame paaiškinyje melo! Juodupės ir apylinkių gyventojai puikiai prisimena, kad:

1. Žudynių aukos suimtos ne pagrindiniame susirinkime, o po vieną (ne vieno ieškant po kelis kartus).

2. Aukos buvo ne sušaudytos, o sadistiškai nukankintos.

Patogu kaltę suversti aukštesniam vadovui S. Šklėriui, žuvusiam 1942 m. Bet neįtikėtina, kad toks nurodymas būtų duotas tik Juodupės valsčiui, o kitiems valsčiams – ne. Vargu ar galima patikėti, kad S. Talius apskrities komiteto nurodymą įvykdė, o kitų 8 periferinių valsčių partorgai to daryti nesugebėjo arba nenorėjo.

Nepagrįstas ir S. Taliaus teisinimasis apskrities partijos komiteto instruktoriaus T. Korotkovo nurodymo vykdymu. Valsčių partorgai kompartijos hierarchijoje buvo aukščiau už apskrities komiteto instruktorius. Iš valsčiaus partorgų ne vienas yra buvęs apskrities komiteto biuro nariu, o kad biuro nariu būtų buvęs instruktorius – neteko nei girdėti, nei skaityti archyvų medžiagoje.

To meto Tarybų Sąjungoje žmonių likimus paprastai sprendavo trejukės („troikos“). Juodupėje taip pat buvo trejukė – S. Talius, J. Kastanauskas, A. Margevičius. Ji sprendė ir Antano Rinkevičiaus, paleisto iš daboklės, likimą (A. Rinkevičiaus pa-

sakojimas – minėtame „Komjaunimo tiesos“ numeryje). Tad akivaizdu, kad paaiškinime nurodytas plačios sudėties „teismas“ – tai S. Taliaus vaizduotės vaisius...

Net paprasčiausia S. Taliaus paaiškinimo analizė parodė, kad buvęs valsčiaus partorgas tiesos jame nerašė. Lygiai taip pat negalima tikėti ir S. Taliaus pasakojimais apie tą laikotarpį įvairiems pažįstamiems. S. Talius buvo pasiruošęs apšmeižti bet ką, kad tik galėtų savo nusikaltimą suversti kitiems. Juk jis – Steponas Talius – komunistas pagrindininkas, tada buvo valsčiaus partorgas, o tai reiškia – neribotas valsčiaus valdovas. Visi kiti turėjo jo nurodymams paklusti. Tad S. Talius ir buvo pagrindinis Juodupės žudynių organizatorius ir jam nepatikusių žmonių likimo lėmėjas. Be jo nurodymo ar bent sutikimo žudynių nebūtų buvę. Ar pats S. Talius dalyvavo kankinant ir žudant suimtuosius, dabar jau niekas nebeapasakys – liudininkų nebelikę. Galėjo ši „darbą“ pavesti parankiniams, bet galėjo dalyvauti ir pats, jeigu tik turėjo pakankamai vidinio žiaurumo ir noro. Žudynių naktį ne vienas iš liudininkų (Marija Bielova, Juozas Valeika) jį matė valsčiaus būstinėje arba prie jos. Tad jeigu S. Talius pats nekankino ir nežudė, tai bent jau žudynėms vadovavo. S. Talius mirė 1988 m. gegužės 18 d.

Kitas trejukės narys – valsčiaus milicijos viršininkas Jonas Kastanauskas iš Brýzgių. Apie jo dalyvavimą egzekucijoje šnekėjo „bendražygiai“, nors aukų artimieji jo neminėjo (išskyrus Antaną Rinkevičių, kurį J. Kastanausko pasiūlymu trejukė paleido: mat A. Rinkevičiui teko kartu su J. Kastanausku bernauti Latvijoje). Pažymėtina, kad po karo J. Kastanauskas į Juodupę nebegrižo – dirbo Vilkaviškio apskrityje, Dauguose, Vievyje, Varėnoje, kur 1985 m. spalio 17 d. mirė. O gal negrižo, nes graužė sąžinę?

Trečias trejukės narys – valsčiaus vartotojų kooperatyvo pirmininkas Antanas Margevičius. Iš ne vieno jį pažinojusių žmonių girdėjau, kad buvęs labai žiaurus žmogus. Jis nušovė Kazį Balčiūną, kurį kažkas paleido iš daboklės. A. Margevičiaus dalyvavimas žudynėse abejonių nekelia – tai patvirtina visų liudininkų parodymai. A. Margevičius turėjo stimulą ypač stengtis – jis, bolševikas pagrindininkas, dar pagrindžio metais buvo iš partijos pašalintas už nesugyvenamą charakterį ir intrigas, o prieš mėnesį į partiją grąžintas... A. Margevičius pasitraukė į Rusiją, ten žuvo. Žuvimo aplinkybių nustatyti nepavyko.

Steponas Skruodys, kilęs iš Teklėnės, tuo metu buvo komjaunimo sekretorius. 1941 m. birželio 14 d. jis vadovavo Čeičio, Geidono ir Raupio šeimų iš Čeičių seniūnijos trėmimui, su tremiamaisiais elgėsi labai šiurkščiai. Prasidėjus karui aktyviai suiminėjo žmones, saugojo suimtuosius. Liudininkų parodymai patvirtina S. Skruodžio dalyvavimą žudynėse. Steponas Skruodys mirė 1984 m. birželio 4 d. Kaune.

Aksentijus Potapovas, kilęs iš Kukių, tuo metu buvo „Nemuno“ fabriko direktorius. 1988 m. lapkričio 23 d. apklausiamas prokuroro jis teigė apie žudynes nieko nežinąs, tačiau liudininkų parodymai sako ką kita. Jis birželio 25 d. ankstų rytą (tuoj po žudynių) buvo valsčiaus kieme, be to, 1942 m. Balachnoje apie žudynes pats pasakojo Timofejui Korotkovui.

Nestoras Siližinskas, kilęs iš Armonių, gyvenęs Skriduliuosė, aktyviai suiminėjo žmones, juos saugojo. Liudininkų parodymai patvirtina jį dalyvavus žudynėse. N. Siližinskas pasitraukė į Rusiją ir besibaigiant 1941 metams žuvo fronte Pamaskvėje, ties Nara Fominsku.

Terentijus Korotkovas, kilęs iš Maineivų, taip pat ne kartą liudininkų minimas kaip žudynių dalyvis. Nurodoma, kad jis iškasęs duobę aukų lavonams paslėpti. Pasitraukė į Rusiją ir karo metais mirė Barnaule.

Antanas Valeika iš Armonių, 1941 m. gegužę priimtas kandidatu į partijos narius, tada dirbo milicininku, suiminėjo žmones. Anot kai kurių liudininkų, taip pat dalyvavo žudynėse. Pasitraukė į Rusiją, po karo grįžo, mirė Armonysė apie 1984 m.

Kazys Stainys, komjaunimo sekretorius, gyveno atskirai nuo tėvų – šaulių name. Saugojo suimtuosius, šturkščiai elgėsi su jų artimaisiais. Pasitraukė į Rusiją, žuvo fronte 1944 m. ties Usėnais.

Viktoras Šlekys saugojo suimtuosius, šturkščiai elgėsi su jų artimaisiais. Bėgo į Rusiją, bet vokiečiams atkirtus kelią, latvių aizsargų sulaukytas, grąžintas į Juodupę ir sušaudytas. Dabar belieka tik apgailastauti, kad Viktoras Šlekys nebuvo reikiamai išardytas ir teisiamas. Tai būtų padėję išaiškinti žudynių aplinkybes ir jų dalyvius.

Fedotas Belovas iš Kukių suiminėjo žmones. Yra parodymų, tvirtinančių jį dalyvavus žudynėse.

Komjaunuolis Juozas Deksnys iš Didsodės keletu liudininkų nurodomas tada nuolat buvęs su A. Margevičiumi. Pasitraukė į Rusiją, po karo į Juodupę negrįžo, dirbo milicijoje, mirė 1980 m. balandžio 14 d. Druskininkuose.

Abrosimas Potapovas iš Gaidžgalės ir Audiejus Sapožnikovas iš Pagojų dalyvavo suiminėjant žmones, bet liudijimų apie jų dalyvavimą žudynėse rasti nepavyko.

Artimai su A. Margevičiumi bendravo ir Juodupės gyventojas siuvėjas Antanas Milaknis. Žmonės įtarė jį prisidėjus prie žudynių. Motyvas – pašalinti konkurentą (Praną Bulovą), kuriam sekėsi geriau.

Įtarinėtas ir Adolfas Garška iš Didsodės. Savo pasiaiškinime prokurorams jis rašė buvęs savo ūkyje ir niekur nesikišęs: „*Nebuvau nei komunistas, nei fašistas*“. Prokurorai, matyt, tuo patikėjo. Bet 1941 m. gegužę Adolfas Garška priimtas kandidatu į bolševikų partiją... Kai kurie liudininkai dar mini kažkokį Gruodį, bet daugiau duomenų apie pastarąjį rasti nepavyko.

Vargu ar praėjus daugiau kaip 60 metų po žudynių įmanoma išvardinti visus, vienaip ar kitaip prie jų prisidėjusius. Bet iš kitos pusės, prie žudynių dalyvių bandyta priskirti asmenis, kurių dalyvavimas abejotinas. Tai Mykolas Antonovas iš Maineivų, tuometinis profsajungų vadovas, karo metais žuvęs kaip partizanas Latvijos teritorijoje. S. Talius tvirtino, kad M. Antonovas pirmininkavo suimtųjų teismui. Tačiau nėra nė vieno liudininko, kuris tuo metu būtų matęs M. Antonovą Juodupėje. Greičiausiai tai S. Taliaus bandymas suversti kaltę buvusiam bendražygiui.

Taip pat tik S. Taliaus paaiškinime minima, jog Rokiškio apskrities partijos komiteto instruktorius Timofejus Korotkovas nurodęs likviduoti valdžios priešus, dalyvavęs teisme ir sušaudyme. Generalinė prokuratūra, ilgai tyrusi kaltinimų Timofėjui Korotkovui pagrįstumą, pagrindo patraukti jį baudžiamajon atsakomybėn nerado. Beje, T. Korotkovas minėjo blogus tarpusavio santykius su S. Taliumi ir to priežastis. Tai, kad T. Korotkovas pasitraukė iš Rokiškio birželio 25 d. kartu su S. Šklėriaus šeima, verčia sutikti su jo teigimu, kad jis iš Juodupės į Rokiškį grįžo birželio 24 d. popietę, t. y. žudynių išvakarėse.

Abejotinas ir žydų jaunuolio Šliomo Kuro dalyvavimas žudynėse. S. Taliaus pasakojimai, kad pastarasis dalyvavęs vos ne kaip NKVD įgaliotinis, neįtikinami. Jeigu Šliomas Kuras jau 1941 m. būtų buvęs tokiu įgaliotiniu, jis būtų padaręs sėkmingą karjerą, kaip, pavyzdžiui, Eusiejus Jacovskis, o ne likęs paprastu kirpėju. Dar yra E. Žinkienės parodymas, kad jos vyras Š. Kurą birželio 25-osios rytą matęs fabriko valgykloje kartu su valsčiaus valdžia. Betgi žydai žinojo, ko galima laukti iš artėjančių hitlerininkų. Tad kur Onušio žydų jaunuoliui kreiptis patarimo, jeigu ne į valsčiaus valdžią? Galbūt žudynėse dalyvavo kuris nors iš Šliomo vyresnių brolių Kurų ar Vulfas Milneris (irgi minėtas liudininkų).

„Palydėtuvės“. Bolševikams bėgant birželio 25 d. grupė Rokiškio jaunuolių (labiausiai tikėtina, gimnazistų) sutarė juos „palydėti“. Jie apsiginklavo, rankoves apsirišo raudonais raiščiais ir sėdę ant dviračių įsiterpė į besitraukiančiųjų srautą. Pasiekę Sodėlių kaimą, toliau važiavo ne vieškeliu per Juodupę, o pasuko buvusio siaurojo geležinkelio linija pro Pikiėtų vienkiemį, toliau per Gargažynės brastą ir galop miško keliuku iki Juodupės–Aknystos kelio posūkio Pāduobio miške. (Taip dažnai trumpindavo kelią į Rokiškį arba iš jo Čeičių seniūnijos ūkininkai.) Puikus vietovės ir keliukų išmanymas aiškiai rodo, kad grupėje buvo ir iš Juodupės valsčiaus, veikiausiai iš Čeičių seniūnijos, kilusių jaunuolių. Pasiekę Juodupės–Aknystos kelią jie palaukė, kol besitraukiančiųjų srovėje atsirado tarpas. Tada jaunuoliai, išėję į kelią, apšaudė nuo kelio posūkio tolstančios kolonos galą bei nuo Rאישיų kaimo artėjančios kolonos pradžią ir vėl pasitraukė į mišką. Apšaudytos kolonos susišaudė tarpusavyje. Šis susišaudymas užtruko kelias valandas, t. y. kol jos pasiekė Latvijos teritoriją (už 5–6 km nuo minėto posūkio).

Tą pavakarę mama, senelė ir sesutė lauke tikrino pašarinius runkelius, nepriėjusių vietose sodino naujus. Aš, septynmetis pyplys, pasodintus augalus laisčiau. Vieškelyje pradėjus šaudyti, mama paragino bėgti pas dėdę Praną į akmeninį rūšį. Senelė bėgti negalėjo – pasislėpė rugiuose. Dvylikametė sesutė tikino, kad mačiusi šalia padulkėjusį prieškalnės smėlį – į mus šaudė. Susišaudymo metu Prūdupės kaime sudeginta netoli kelio buvusi Jono Geidono (Rudžiuko) sodyba. Nors šaudytasi gana ilgai netrumpoje kelio atkarpoje, bet nei žuvusiųjų lavonų, nei ryškesnių kraujo pėdsakų čia niekas nerado. Kas surengė minėtas „palydėtuves“, sužinoti taip ir neteko, nes daugelį metų jų dalyviams grėsė griežta bausmė. Knygos „1941 metų birželio sukilimas“ (Vilnius, 2000) 304 puslapyje cituojama archyve⁶ saugoma J. Ruzgo iš Krekenavos pažyma, kad jiems traukiantis ties Jūdupe tekę susišaudyti su nedidele vokiečių desantininkų grupele. Ką gi – neblogas „palydėtuvų“ įvertinimas!

Hitlerinės okupacijos metai. Pasibaisėję masiniais trėmimais ir Juodupės žudynėmis, valsčiaus žmonės vokiečių kariuomenę sutiko su palengvėjimu. Kai kas tuo net džiaugėsi, bet senesnieji gyventojai, kurie dar prisiminė Pirmąjį pasaulinį karą, labai džiaugtis nepatarrė. Jie sakė: „*Ne tėvas išaja, ne sūnus ataja*“. Čia niekas neišgirdo žymaus poeto Bernardo Brazdžionio širdies šauksmo: „*Šaukiu lietuvių glaustis prie lietuvių / Ir gyvą širdį prie gyvos širdies...*“ Kilo didžiulė keršto banga – buvo masiškai suimnėjami nepabėgę komunistai, komjaunuoliai ir visi, kuo nors pasižymėję per paskutinius metus. Keršyti ėmėsi ne tik stalininių represijų aukų artimieji, bet ir nemažai tokių, kurių minėtos represijos

⁶ LYA, LKP dok. sk., f. 1771, ap. 5, b. 130, l. 31–32.

visai nepalietė. Dažnai „bolševikinės sėklos“ išnaikinimo pretekstu buvo suvedamos asmeninės sąskaitos. Tėvelis su mama, eidami į Juodupės žudynių aukų laidotuves, ties Paduobio eiguva sutiko šautuvu ginkluotą eigulį Juozą Rūšėną, bevarantį į mišką kitą eigulį Mekšėną, daugiavaikės šeimos tėvą. Pastarasis puolė bučiuoti tėveliui kojas, prašydamas jį išvaduoti, nes Rūšėnas varosi jį nušauti. Tėvelis, naudodamasis seniūno teisėmis, Rūšėną sudrausmino ir dargi įpareigojo saugoti Mekšėną nuo kitų karštagalvių. Netrukus Juozas Rūšėnas atsidūrė Juodupės pagalbinės policijos būryje. Tai matyti faksimilėje. Ši faksimilė nukopijuota iš Jūžintų nuovados bylos⁷. Tai dokumentas apie būrio nariams 1941 m. rugpjūčio 20 d. išmokėtas 100 rb premijas. Už ką premijos išmokėtos – nenurodyta. Išmokant analogiškas premijas Rokiškio apskrities komendantūros kuopos kariams⁸ nurodyta, kad už ypatingas pareigas. Kokios tos ypatingos pareigos, dabar tiksliai išsiaiškinti neįmanoma – galima tik spėlioti. Gal tai tiesioginis ar netiesioginis (vietos apsauga, kolonų varymas) dalyvavimas 1941 m. rugpjūčio 15–16 d. žudynėse Velniaduobėje (plačiau – Arūno Bubnio straipsnyje). Vėliau kai kurie pagalbinės policijos būrių nariai mėgo girtis dalyvavę šaudant žydus. Pavyzdžiui, iš kažkur į šį kraštą atklydęs Antanas Simanavičius, tuo metu gyvenęs Lingėnų k., su pasimėgavimu pasakodavosi Lingėnų ir Didsodės gyventojams. Dar ir dabar tai su siaubu ir pasišlykštėjimu prisimena Stefanija Bliūdžiūtė.

Juodupėje, įtarę dalyvavus žudynėse, nušovė mitragališkį Viktorą Deksnį, dirbusį Juodupės parduotuvės vedėju. (Ar tik ne vietoj Juozo Deksnio iš Didsodės?) Komjaunuolis Jonas Golubovas iš Dirvonų k., pamatęs, kad atvažiavo jo areštuoti, bandė slėptis, o nepavykus persipjovė skustuvu gerklę. Jį vežė į Juodupę pas gydytoją, bet Juodupės kryžkelėje vokiečių SS karininkas pistoleto šūviu pribagė. Valsčiaus teritorijoje veikė ne tik Juodupės sukilėliai – nemažą teritorijos dalį vakaruose „tvarkė“ labai aktyvus Čedasų miestelio (Panemunio vls.) sukilėlių būrys (žr. II faksimilė⁹). Šio būrio vyrai Mainėvų kaime nušovė Ilarioną ir Jefremą Gargažinus. Rytinę valsčiaus dalį (Neršionių sen.) pradėjo „globoti“ Lukštų sukilėlių būrys (žr. III faksimilė¹⁰). Suimtuosius, kai jų prisirinko gana daug, imta varyti į Rokiškį. Birželio pabaigoje ar liepos pradžioje bevarant į Rokiškį Vyžuonų miško palaukėje buvo nušauti įtariamais dalyvavus žudynėse Viktoras Šlekys, niekuo dėtas Prūdų kaimo ūkininkas Antanas Bulavas ir pora vyrų iš Miliūnų k. (Rokiškio vls.). Maždaug tuo metu Vyžuonų miško viduryje, pelkėje, sušaudyta komjaunuolių ir tarybinių aktyvistų grupė. 67 asmenų sąrašė valsčiaus gyventojų pavardžių neradau. Vėliau buvo šaudoma Stepónių miške – sušaudytas 981 asmuo¹¹. Kiek tarp jų Juodupės valsčiaus žmonių, išsiaiškinti nepavyko, nes niekur nepavyko rasti šių žudynių aukų sąrašų. Beveik atsitiktinai sužinojau, kad čia nužudyti mainėviškiai Anfimas Korotkovas ir komjaunuolė Vera Sapogova. Liepos 22-osios naktį iš čia nuo duobės pabėgo neršioniškis komjaunuolis Jonas Pupienis, dirbęs Juodupėje bibliotekos vedėju. Pabėgo apšaudomas, sužeistas į ranką. Liepos pradžioje Laukinių k. kaime buvo nušautas naujakuris Alfonsas Žemaitis, Armonyse – Liferijus Trofimovas. Dalis suimtujų buvo išvežti į Kupiškį, Panevėžį ir nužudyti ten.

Gerai prisimenu mūsų šeimos keilionę 1941 m. rugpjūčio pradžioje į

⁷ LCVA, f. R-708, ap. 1, b. 22, l. 4.

⁸ LCVA, f. R-1513, ap. 1, b. 1, l. 1–4.

⁹ LCVA, f. R-1513, ap. 1, b. 1, l. 61.

¹⁰ LCVA, f. R-1513, ap. 1, b. 1, l. 8.

¹¹ *Masinės žudynės Lietuvoje*, Vilnius, 1965, d. 1, p. 133.

I faksimilė

Lukiškio apskr. Pagalbinės Policijos JUODUPĖS būrio
premijų mokomasios sąrašas.

Pavardė ir vardas	Išmokėtoji suma	Parašas.
1. Mažeikis Jonas	100.-	J. Mažeikis
2. Karaliūnas Albinas	100.-	A. Karaliūnas
3. Trumpickas Julius	100.-	J. Trumpickas
4. Baraišis Romas	100.-	R. Baraišis
5. Baraišis Antanas	100.-	A. Baraišis
6. Bekeris Jonas	100.-	J. Bekeris
7. Deksnys Pranas	100.-	P. Deksnys
8. Izdunis Antanas Jz.:	100.-	A. Izdunis
9. Izdunis Antanas Igno	100.-	I. Izdunis
10. Kancleris Augustas	100.-	A. Kancleris
11. Karaliūnas Leonas	100.-	L. Karaliūnas
12. Kažemėkas Pranas	100.-	P. Kažemėkas
13. Motuzas Osvaldas	100.-	O. Motuzas
14. Pipinis Jonas	100.-	J. Pipinis
15. Puriškis Petras	100.-	P. Puriškis
16. Paverotnikas Antanas	100.-	A. Paverotnikas
17. Petrėnas Juozas	100.-	J. Petrėnas
18. Rušėnas Juozas	100.-	J. Rušėnas
19. Simanevičius Antanas	100.-	A. Simanevičius
20. Vasiliauskas Petras	100.-	P. Vasiliauskas
21. Žindulis Jonas	100.-	J. Žindulis
22. Žindulis Juozas	100.-	J. Žindulis
23. Kirstukas Alfonsas	100.-	A. Kirstukas
24. Vėbolis Adomas	100.-	A. Vėbolis
25. Kapėnas Antanas	100.-	A. Kapėnas
26. Brežionis Adomas	100.-	A. Brežionis
27. Deksnys Petras	100.-	P. Deksnys
28. Lukoševičius Jonas	100.-	J. Lukoševičius
29. Simėnas Jozefas	100.-	J. Simėnas
30. Būdreika Jonas	100.-	J. Būdreika

V i s o: 3000.-

Viso rublių / Trys tūkstančiai / Leitenentas *[Signature]*
1941. VIII 26. Lukiškio apskr. Pagalbinės Policijos v.

Lukštūs, į Parcinkulio atlaidus ir iš jų. Dar važiuodami į Lukštūs tėvelis su mama sutarė, kad po pamaldų užsuks į svečius pas mamos dėdę į Kirkūnų kaimą, o grįždami Lukštuose aplankys tėvelio antros ar trečios eilės pusbrolius Karalius. Kirkūnuose man patiko – ten buvo vaikų, su kuriais žaidžiau, laksčiau po sodą. Tuo tarpu kitos dienos rytą atvažiavus į Lukštūs vaikų nesimatė, o suaugę dėdės, kurių buvo nemažai, buvo gerokai išgėrę, kažkokie pikti. Ėmiau galvoti, kaip čia paraginus tėvelius greičiau iš ten važiuoti. Staiga išgirdau tėvelį sakant mamai, kad reikia važiuoti namo. Mama patraukė pečiais, bet neprieštaravo. Tėvelis tuoj pakinkė į vežimą kumelaitę, sėdom ir išvažiavom. Važiuojant mama ir sako tėveliui: „Pas mano gimines išbuvom visą pusdienį, o pas tavo – nė geros valandos. Ar dėl to vėliau man nepriekaištausi?“ Tėvelis atsakė

II faksimilė

Rokiškio apsk. Pagelbinės Policijos ŪKADŠŲ būrio
premijų mokomasis sąrašas.

№	Pavardė ir vardas	Išmokamoji suma	Parašas.
1.	Kalpokas Kazys	100.-	Kaz. Kalpokas
2.	Šeškūnas Lionginas	100.-	L. Šeškūnas
3.	Juknevičius Stasys	100.-	S. Juknevičius.
4.	Sukauskas Bronius	100.-	B. Sukauskas
5.	Tinkūnas Viktoras	100.-	V. Tinkūnas
6.	Liauška Pėvilas	100.-	P. Liauška
7.	Kalpokas Alfonsas	100.-	A. Kalpokas.
8.	Šeškūnas Juozas	100.-	J. Šeškūnas
9.	Dišleris Jonas	100.-	J. Dišleris
10.	Juodelis Stasys	100.-	S. Juodelis
11.	Veštakas Jonas	100.-	J. Veštakas
12.	Galvanauskas Petras	100.-	P. Galvanauskas
13.	Kalpokas Jurgis	100.-	J. Kalpokas.
14.	Šeškauskas Jonas	100.-	J. Šeškauskas.
15.	Stručinskis Viktoras	100.-	V. Stručinskis, bėgęs vėžis
16.	Žukauskas Petras	100.-	P. Žukauskas
17.	Gurklys Petras	100.-	P. Gurklys
18.	Bulėvas Pranas	100.-	P. Bulėvas.

V i s o: 1800.-

Viso rublių /Tūkstantis aštuoni šimtai/
Pamokėjau: Arūnas Bubnys
Leitenantas

Rokiškio apsk. Pagelbinės Policijos Viršininkas.

1941. VII. 20

trumpai: „Argi tu nematai, kaip jie kraujo ištroškę?“ Po to abu ilgai tylėjo. Tėvelis neklydo – dar tą patį mėnesį Jonas ir Juozas Karaliai gavo 100 rb premijas.

Tuo metu buvo suimti visi valsčiaus žydai: Onuškiečio miestelio (per 20 šeimų), Juodupės miestelio (3 šeimos) ir Mainievių kaimo (1 šeima). Juos suvarė į gardą Rokiškio dvaro lauke (kur vėliau buvo aerodromas). Buvo kalbama, kad juos išveš į Liubliną. Onuškiečio klebonas Vladas Varanavičius ilgai prašė gardo sargybinių tėvų kelionės laikotarpiu jam perduoti globoti žydų vaikus, bet nesėkmingai. Keli Armonių kaimo ūkininkai, surinkę kaimynų parašus, vežė prašymą apskrities viršininkui palikti bent jau reikalingiausius specialistus: gydytojus, vaistininkus, advokatus ir kt. Apskrities viršininkas liepė prašymą pasiimti ir kuo greičiau dingti, kol apie tai nesužinojo vokiečiai. Valsčiaus žydai kartu su Rokiškio miesto ir kitų miestelių žydais buvo sušaudyti Velniaduobės miškelyje 1941 m. rugpjūčio 15–16 dienomis. (Apie tai knygoje rašo istorikas Arūnas Bubnys.)

Velniaduobės nusikaltimo valsčiaus žmonės (gal su retomis išimtimis) nematė. Bet mano tėveliui ir dar keliems ūkininkams teko būti kito panašaus kraupaus nusi-

III faksimilė

Rokiškio apsk. Pagelbinės Policijos LUKŠTŲ būrio
 mokomasis sąrašas.

1941. VIII. 20.

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Išmokamoji suma	Parašas.
1.	Mukenas Ignas	100.-	J. Mukenas
2.	Kurklietis Juozas	100.-	J. Kurklietis
3.	Bražionis Vladas	100.-	V. Bražionis
4.	Karalius Juozas	100.-	J. Karalius
5.	Vaičiulis Jonas	100.-	J. Vaičiulis
6.	Karalius Jonas	100.-	J. Karalius
7.	Vaičiulis Stepas	100.-	S. Vaičiulis
8.	Šedys Petras	100.-	P. Šedys
9.	Polksnis Vladas	100.-	V. Polksnis
10.	Deščioras Antanas	100.-	A. Deščioras
11.	Sakalauskas Jonas	100.-	J. Sakalauskas
12.	Erasauskas Balys	100.-	B. Erasauskas
13.	Vaičiulis Jonas	100.-	J. Vaičiulis
14.	Vaičiulis Juozas	100.-	J. Vaičiulis
15.	Mažeikis Feliksas	100.-	F. Mažeikis
16.	Griškekas Kostas	100.-	K. Griškekas
17.	Stalichis Jonas	100.-	J. Stalichis
V i s o:		1700.-	

Viso rublių / Tikslantis septyni šimtai / Šimokėjau: Mykolas Juodelis

Leitenantas *[Signature]*
 Rokiškio apsk. Pagelbinės Policijos Viršininkas.

1941. VIII. 20

kaltimo liudininkais. Jis ir dar keli kaimynai nuvažiavo susimalti miltų į Aknystos malūną. Jiems būnant malūne, vos už kelių šimtų metrų, kitame Susėjės upės krante esančiose žvyrdubėse (tiesiai priešais malūno langus) latvių aizsargai sušaudė Aknystos miestelio žydus. Kai su mama pasitikom iš malūno grįžusį tėvelį, pirmą (ir, ko gero, paskutinį) kartą mačiau jį verkiantį. Tik praėjus gerokai laiko (gal net keliems mėnesiams) tėvelis papasakojo (žinoma, ne man, o kitiems vyrams) ką matęs. (Bet nuo vaiko akių ir ausų sunku apsisaugoti.) Prisimenu ir dabar šį siaubingą pasakojimą, bet nekyla ranka jį išdėstyti. Paminėsiu tik vieną – baigiamąją detalę: kai žudikai, baigę „darbą“, nuėjo į restoraną girtauti, prie lavonų dėl visa ko paliko sargybinių. Po kurio laiko iš lavonų tarpo pakilo jauna žydaitė, Aknystos gražuolė, ir puolė prie sargybinio – mylimojo, vos prieš porą mėnesių ketinusio ją vesti. Bandė jį apkabinti, bet sargybinis šautuvo buože trenkė jai per galvą ir, atsitraukęs porą žingsnių, nušovė. Tėvelis minėjo abiejų vardus ir pavardes, tik aš, deja, jų neišdėmėjau.

Žmonės baisėjosi, piktinosi. Iš lūpų į lūpas per valsčių keliavo gretimos Lūkštų parapijos klebono Mykolo Juodelio pamokslo žodžiai:

„Mergaitė, kaip tau negėda vežimais tempti brolių nužudytų nekaltų žmonių turtą? Argi tu nebijai Dievo bausmės? Už pralietą nekaltą kraują Dievas baudžia iki septintos kartos!“

Jau berenkant medžiagą šiai knygai Aldona Šarkauskienė (Kanopaitė) papasakojo, kad po šio pamokslo kitą sekmadienį mergina, kuriai buvo skirti pamokslo žodžiai, atėjo į bažnyčią apsigobusi žydiška (matyt, ritualine) skara. Klebonas ją iš bažnyčios išvijo. Beje, atpildo ilgai laukti nereikėjo: praėjus vos keleriems metams vienas jos brolis žuvo miške, kitas pateko į lagerį, ten mirė. Seserys taip pat buvo suimtos, pateko į lagerius ir neteko ne tik prisivežto, bet ir savo turto.

Tada gimtosios Čeičių seniūnijos žmonės didžiavosi tuo, kad niekas iš seniūnijos gyventojų prie žydų šaudymo pirštų neprikišo. Jeigu dabar galėčiau pasiginčyti su to meto senoliais, parodyčiau jiems I faksimilėje Adomo Vabolio (gim. Alėknų k.) parašą. Bet neabejoju, kad pastarojo jie nepripažintų savu ir atsikirstų: *„Ko norėti iš Birgelio (taip jie vadindavo Pirmojo pasaulinio karo vokiečių okupacijos laikų seniūną) dukros ir vokiečių žandaro sūnaus?!“*

Į Rusiją besitraukiančiųjų gretas taip pat naikino mirtis: birželio 25-ąją ties Subate žuvo milicininkas armoniškis Afrosimas Kozlovas, po kelių dienų ties Rezekne žuvo dar vienas Armonių k. rusų jaunuolis (jo pavardės niekas nebeprisimena), rugpjūčio mėnesio pradžioje vokiečiams bombarduojant Gorkio (dabar Nižnij Novgorodas) geležinkelio stotį be žinios dingo Elzė Bruverienė (Kriškanaitė). Frontuose žuvo: 1941 m. gruodį Pamaskvėje, ties Nara Fominsku, maineiviškiai Agejus Aleinikovas ir Efimas Aleinikovas bei jau minėtas Nestoras Siližinskas, 1943 m. vasario mėnesį Oriolo fronte ties Aleksejevka – Kavaliauskas iš Slabados, Petras Skruodys iš Teklėnės, Balys Kirstukas iš Valiūniškio.

Visi minėti įvykiai atėmė iš žmonių ateities viltį – privertė juos gyventi ta diena. Visur pradėjo rūkti varyklėlės (*bravorėliai*), plito girtavimas. Paduobio miške, tarp Aleknų ir Čeičių kaimų, prie šalto Paklaukės upelio, dalį 1942 metų, visus 1943-uosius ir pirmąją 1944-ųjų pusę iki pat fronto priartėjimo kūrenosi „amžinoji ugnis“. Vos vienam baigus sunkti krūminę, tuojau jo vietą užimdavo kitas. Degtindariai buvo vaišingi – nepaleisdavo neprivaišintų visų, kas tik pasirodydavo prie upelio: nei vyro, nei moters, nei vaiko. Tą perdėtą „vaišingumą“ teko patirti savo kailiu tada devynmečiui šio straipsnio autoriui. Mat buvau neapdairus, nuėjau su sesute prie upelio pasiskinti žydinčių ievų. Sesutė sugebėjo pabėgti, o man nepasisėkė – vos pasiekiau namus, buvo labai bloga. Apie masinį girtavimą savo viršininkams 1943 m. gruodžio 31 d. rašė ir raudonųjų partizanų Žemaitės junginio vadas Antanas Raguotis¹².

Vokiečiai Juodupės valsčiumi mažai tesidomėjo. Tiesa, vietinei valdžiai prižiūrėti buvo paskirtas žandaras Jokūbas, bet jis uolumu nepasizymėjo: susirado Skuomantų kaime gyvenančią našlę Budrienę, pas kurią praleisdavo nemažai laiko. Dar ir dabar kai kurie žmonės prisimena, kaip Budrienė padėjo jų tėvams išsisukti iš vienos ar kitos bėdos. Nemažai ūkininkų nevykdė valsčiaus paskirtų prievolių. Ne-trūko tokių ir Čeičių seniūnijoje, tad Jokūbas nusprendė bent dalį tokių ūkininkų patikrinti. Keliui pas juos rodyti

¹²LYA, LKP dok. sk., f. 1, ap. 1, b. 438, l. 67.

jis paėmė seniūną (mano tėvelį). Seniūnas pirmiausia Jokūbą užvežė pas Raupių k. ūkininkes Junataites. Šios, nors ir turėjo 30 ha geros žemės, bet būdamos senos ir neseniai palaidojusios brolių Martyną, ūkio tvarkyti nesugebėjo. Jokūbas, pažiūrėjęs į apleistą ūkį, nurodė, kad ūkiui reikia naujo šeimininko. Seniūnas atsakė, kad artimiausiu metu į ūkį atsikels jauna Mykolo Barkausko šeima. Jokūbas seniūną už tai pagyrė. Po to tikrintojai nuvyko į Baršių kaimą pas ūkininką Vladą Masiulį. Pastarasis beveik prieš dešimtį metų buvo nusipirkęs iš išvaržyto ūkio 10 ha žemės ir dar nebuvo baigęs statyti sodybos trobesių. Gyveno skurdžiai, šeimoje augo du mažamečiai sūnūs. Jokūbas pasakė, kad šios šeimos irgi skriausti negalima – tegu augina kareivius.

Tą dieną Prūdupės kaime vyko dviejų senų liuteronų laidotuvės – prieš trejetą dienų buvo miręs septyniasdešimtmetis Jurgis Geidonas, o prieš porą dienų – beveik šimtmetis jo dėdė Jurgis. Laidotuvių dalyviai, sužinoję, kad po seniūniją važinėja žandaras dėl prievolių, susirūpino – prievolės nesumokėtos, o ant laidotuvių vaišių stalo, kaip sakoma, tik paukščių pieno tetrūksta – kas bus, jei pamatys žandaras? Kiti raminosi – seniūnas ką nors sugalvos, jis sugeba savo žmones apginti. Ir iš tiesų, grįžtant iš Baršių kaimo, važiuojant vieškeliu tarp Raupių ir Prūdupės, Jokūbas atkreipė dėmesį į žmonių sambūrį Prūdupės kaime ir paklausė apie tai seniūno. Šis gi, dar iš Pirmojo pasaulinio karo laikų žinojęs apie panišką vokiečių baimę užkrečiamoms ligoms, paaiškino, kad siaučianti nežinoma liga, nes staiga mirė du žmonės, ir pasiūlė apsilankyti laidotuvėse. Jokūbas kategoriškai atsisakė ir liepė vežti kuo toliau nuo tos vietos. Seniūnas nuvežė Jokūbą į kitą seniūnijos galą, į Raišelių kaimą, pas ūkininką Kazį Čeičį. Ten, vos įėjęs į seklyčią Jokūbas atkreipė dėmesį į ant sienos kabančią jaunuolio vermachto (vokiečių armijos) uniforma nuotrauką. Seniūnui paaiškinus, kad tai šeimininkų sūnus, Jokūbas pasakė, kad vokiečių armijos karių šeimoms prievolės negalioja. Šeimininkai pavaišino Jokūbą ir seniūną gerais pietumis. Pasivaišinęs Jokūbas paprašė šeimininką nuvežti pas Budrienę. Tuo ir baigėsi nesumokėjusių prievolių ūkininkų patikrinimas Čeičių seniūnijoje.

Prisimenu dar kažkada girdėtą raudonojo partizano Povilo Šarkausko pasakojimą apie Jokūbą. Vyžuonų miške besibazuoją partizanai pagavę Jokūbą, važiuojantį iš Rokiškio į Juodupę. Pagavę ir nusprendę jį sušaudyti, bet vadas A. Raguotis pasiūlęs suteikti Jokūbui paskutinį žodį. Jokūbas pasakęs, kad esąs vokietis, todėl jį galima laikyti priešu, bet prašęs nurodyti, ką bloga jis padaręs valsčiaus žmonėms. To niekas iš partizanų negalėjęs pasakyti. Tada Jokūbas paklausęs, ką pasieksią jį nušovę. Vokiečiai už jo nužudymą sušaudysią dešimtį niekuo dėtų pirmų pasitaisyusių vyrų, o jo vieton atsiųsą kitą, piktesnį. Tai išklausę partizanai nutarę Jokūbą paleisti, tik ginklo (pistoletu) jam gražinti negalį. Jokūbas pasakęs, kad už prarastą ginklą jį sušaudysią vokiečiai. Išėitį pasiūlęs nagingas partizanas, remontuodavęs draugų ginklus – jis išardęs vokiečio pistoletą, nulaužęs dūžiklio galiuką, vėl pistoletą surinkęs ir gražinęs Jokūbui ginklą (tiesa, jau nebetinkamą naudoti).

1943 m. spalio pradžioje naciai sudegino Rokiškio valsčiaus Miliūnų ir Juodupės valsčiaus Lauciūnų ir Šlapekių kaimus (apie tai knygoje rašo Julius Lionginas Deksnys). Žmonės labai stebėjosi. Dėl Miliūnų viskas aišku – tai raudonųjų partizanų atramos kaimas. Bet kuo čia dėti Lauciūnai ir Šlapekiai? Kiek vėliau pasklido pasakojimas, kad šių kaimų likimą nulėmė padaryta kvailystė. Rudenį kaimuose

kuliami javai, po kūrės kuliamoji pervežama į kitą ūkį. Maždaug savaitė prieš sudegimą vėlų vakarą pervežant kuliamąją jauni vyrai išgirdo lėktuvo ūžesį. Pagal ūžesio garsą nusprendė, kad tai rusų lėktuvas. Kažkas pasiūlė – duokim signalą – gal išmes ginklų? Pasakyta – padaryta: imta uždeginėti šiaudų gniūžtes ir jas mėtyti, vaizduojant penkiakampę žvaigždę. Pasirodė, kad trofėjiniu rusų lėktuvu skraidė vokiečių lakūnas, kuris žvalgė vietovę, norėdamas išsiaiškinti raudonųjų partizanų veiksmus. Lakūnas „signalus“ nufotografavo. Kaimų deginimo metu rodytos nuotraukos. Šlapėkių kaime sudegintos visos 7 sodybos, iš 9 Laučiūnų sodybų išliko dvi atokiausios.

1943 m. rudenį vokiečiai į valsčių atvežė rusų šeimų iš teritorijų, kurias buvo priversti palikti, konkrečiai iš Leningrado ir Novgorodo sričių. Kelios tokios šeimos iš Staraja Rusos rajono (nuo Ilmenio ež.) buvo įkurdintos Čeičių seniūnijoje. Po kurio laiko iš darbų Vokietijoje atbėgo 3 jaunos mergaitės: dvi atkeltų šeimų dukterys ir vienos iš jų šešiolikmetė pusseserė Fajina, kurios tėvai likę Rusijoje. Nors už asmenų, pabėgusių iš darbų, priėmimą ir slėpimą grėsė griežtos baudmės, atbėgėlės buvo priglautos. Fajiną priglaudė seniūno šeima. Atkeltosios šeimos čia išgyveno iki Raudonosios armijos atėjimo, po to grįžo į gimtąsias vietas.

Uolumu nacių atžvilgiu nepasižymėjo nei valsčiaus viršaitis Pranas Griškėnas, nei kiti valsčiaus tarnautojai, nei valsčiuje dirbę policininkai. Net ir nuovados viršininkas perspėjo Kukių kaimo gyventojus, kad geriau namie nenakvotų... Tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad valsčiuje nebuvo asmenų, aktyviai kolaboravusių su naciais. Deja, buvo, ir nemažai. Tai pagalbinių policijos būrių nariai, tiek okupacijos pradžioje prisidėję prie žydų šaudymo, tiek ir vėliau į policiją įstoję. Jie uoliai gaudė žmones vežti priverstiniais darbams į Vokietiją. Ypač nuo jų kentėjo rusų kaimai: Kukiai, Mainėivos, Plunksnočiai. Kai kurie iš jų netgi žudė jiems įtartinais pasirodžiusius asmenis. Petras Vasiliauskas 1943 m. Skriduliuose nušovė Kukių kaimo gyventojus Sergejų Gargažiną ir Martyną Potapovą, o Gaidžgalėje pagaliu užmušė Lebedevą. Ypač aktyvūs buvo Čedasų pagalbinės policijos būrio nariai. Miliūnų miško sovietiniams partizanams nužudžius jų būrio narį Petrą Žukauską jie sušaudė šešis Mainėivų kaimo gyventojus rusus, o dar septynis suėmė ir išsiuntė į Vokietiją priverstiniais darbams. 1944 m. pavasarį jie sušaudė įtartas ryšiais su raudonaisiais partizanais Smėlių vienkiemio gyventoją Petronėlę Andrijauskienę ir Prūselių kaimo gyventoją Olgą Kairienę (Potapovą). 1944 m. gegužės mėnesį jie sudegino Plunksnočių kaimą. Ar prie to prisidėjo Juodupės pagalbinė policija, nežinoma. Tuo tarpu vokiečiai vargu ar dalyvavo – mat operacija įvykdyta naktį, o vokiečiai naktinių operacijų, ypač miškuose, nemėgo.

1944 metai prasidėjo įdomia naujiena – formuojami lietuviški kariniai daliniai, pavadinti Vietinė rinktine. Valsčiaus jaunuoliai buvo gana aktyvūs – savanorių užteko ne tik suformuoti Juodupės kuopą, apsistojusią mokyklos senajame pastate, pasiųsti savo atstovus į Marijampolės karo mokyklą, bet ir papildyti kai kurias kitas kuopas. Apie tai knygoje rašo Kazys Čeičys, Antanas Diržys. Gegužės mėnesio viduryje vokiečiai pabandė Vietinę rinktinę nuginkluoti, o jos karius išskirstyti po vokiečių karinius dalinius. Daugelyje vietų tai nepavyko – Juodupėje taip pat. Kai vokiečiai atvažiavo į Juodupę, čia jau nebebuvo nė vieno kuopos kario nei ginklų. Buvo paliktos tik dvi dėžės prancūziškų granatų. Pastarosios paliktos todėl, kad

nepatikimos ir net pavojingos jas naudojantiems – mat jos sprogdavo ir nuo sutrenkimo. Tos pačios dienos pavakare namo parsirado Rokiškio kuopoje tarnavę alekniečiai Antanas Alekna ir Kazys Čeičys, o aleknetis Jonas Ramanauskas iš Jūžintų kuopos namo parsirado tik po keturių dienų. Išsiskirstę plechavičiukai (taip juos vadino žmonės) naktimis budėdavo prie savo kaimų. Vieno tokio budėjimo metu Armonyse jie susidūrė su dviem ginkluotais vyrais, susišaudė ir juos nukovė. Netrukus buvę Vietinės rinktinės kariai ir kiti jaunuoliai vėl buvo raginami stoti į vokiečių kariuomenę. Jų net bandyta ieškoti kaimuose. Prisimenu, vieną dieną prie Aleknų pradžios mokyklos sustojo sunkvežimis. Iš jo pasipylė grupė vyrų juoda SS uniforma ir pasklido po kaimus. Greitai žmonės pastebėjo, kad atvykėliai tarpusavyje kalbasi latviškai. O šių vietovių gyventojai tuo metu tik retas nemokėjo latviškai. Prasidėjo gana draugiškas bendravimas, kuriame dalyvavo ne tik senesni gyventojai, bet ir merginos, atvykėlių vaišinimas. Kai temstant latvių esesininkai rinkosi kelionei atgal, jie jau buvo prisirinkę lašinių, kiaušinių ir kitų produktų. Prie mašinos su jais pabendrauti buvo susirinkęs nemažas vietinių gyventojų būrelis. Šiame būrelyje greta senesnių žmonių buvo ir jaunuolių, kurių gaudyti latviai buvo atsiūsti. Prisimenu aktyviai pokalbyje dalyvavusį kaimyną dvidešimt trejų metų Juozą Čeičį.

Raudonieji partizanai, kurių pagrindinė bazė buvo už valsčiaus ribų, žymesnės veiklos valsčiaus teritorijoje nevykdė, matyt, nenorėdami demaskuoti juos remiančių bei slepiančių asmenų. 1943 m. rugpjūtį jie nušovė Mainieivų kaimo gyventoją Petrą Žukauską, ar dirbusį Rokiškio policijoje, ar glaudžiai bendradarbiavusį su ja ir vokiečiais. 1943 m. spalio mėnesį, matyt, keršydami už Miliūnų, Lauciūnų ir Šlapekių kaimų sudeginimą, susprogdino gelžbetoninį tiltą (vadintą Žaliuoju) per Vyžuonės upelį tarp Sodelių ir Apūniškio kaimų ir sudegino medinį tiltą per tą pačią upę Stōniškio kaime. Valsčiaus ūkininkai juos už tai patyliukais keiksnojo, nes sunaikinę tiltus jie padarė nepatogumų ne tiek vokiečiams, kiek vietiniams gyventojams. Kartais partizanai apiplėsdavo kokį turtingesnę ūkininką. 1944 m. balandžio mėnesį jie Aleknų k. užpuolė Prano Alekno sodybą, tačiau šeimininkai jų neišleido, o sūnūs Petras ir Antanas ėmė atsišaudyti. Prasidėjus susišaudymui kažkas dar pradėjo šaudyti ir nuo netolimos (esančios už 300–400 m) Varnų sodybos. Užpuolikai padegė prie klojimo buvusią šiaudų stirtą ir pasitraukė. Kilus gaisrui sudegė ne tik klojimas, bet ir gyvenamasis namas. 1944 m. gegužės pabaigoje ar birželio pirmosiomis dienomis Armonių k. kilus atsitiktiniam susišaudymui su išsibėgijusiais Vietinės rinktinės kariais žuvo du desantininkai – Raudonosios armijos generalinio štabo žvalgybos valdybos 14-to ypatingosios paskirties būrio vadas Albertas Bruveris ir jo pavaduotojas Ivanas Balabosovas.

1944 m., artėjant fronto linijai, į Vakarų pasitraukė nedaug (vos keliolika ar tik keli) valsčiaus gyventojų, t. y. tie, kurie pasitraukė iš anksto. Tuo tarpu tie, kurie ruošėsi pasitraukti paskutiniu momentu, liko. Mat kol Raudonoji armija priartėjo prie Juodupės valsčiaus, ji jau buvo užėmusi Vilnių, Panevėžį, Šiaulius, Kauną, Rokiškį, taip atkirsdama galimus pasitraukimo kelius.

Antroji bolševikų okupacija. Praėjus fronto linijai naują valdžią ėmėsi kurti buvę raudonieji partizanai bei jų rėmėjai. Absoliuti valsčiaus gyventojų dauguma besikuriančią valdžią paprasčiausiai ignoravo. Valsčiaus jaunimas ignoravo skelbiamą mobilizaciją į Raudonąją armiją. Buvo kalbama: „*Nepadėjom vokiečiui mušti*

ruskio, tai kodėl turime padėti ruskiui mušti vokiečių?' Mobilizacija ignoruota dar dėl vienos priežasties – buvo žinoma, kad Raudonoji armija mūsų sėkmę stengdavosi pasiekti „patrankų mėsos“, t. y. savo karių, gyvybės kaina. Skelbiamai mobilizacijai pakluso tik nedaugelis jaunuolių. Daug jų žuvo ar dingo be žinios dažnai rengtuose mažai prasminguose, blogai parengtuose vietinio pobūdžio puolimuose Kuršo žemėje¹³ ar kituose frontuose. Raupių kaimo gyventojas Arnoldas Markevičius, Oderio forsavimo dalyvis, ne kartą pasakojo, kad į vakarinę Oderio krantą pavyko „išikabinti“ tik trečią kartą perplaukus Oderį...

Juodupėje, kaip ir kituose valsčių centruose, suorganizuota ne tik valsčiaus administracija, bet ir naikintojų bataliono būrys. (Naikintojai – rusiškai *учтребумелу* – iš to kilęs žodis *stribai*, šiame krašte vadinti skrebaus.) Tik nuo 1945 m. spalio mėnesio naikintojų batalionų būriai buvo pervadinti liaudies gynėjų būriais¹⁴. Matyt, pasibaigus karui tapo nebeapatogu oficialiai pripažinti kažką naikinant. Naujam pavadinimui propaguoti buvo skirtas ir Broniaus Mackevičiaus eilėraštis „Liaudies gynėjai“:

*Taip – kalbėjom mes žodžiais grubiais –
Ne salonams kalba kumetyną.
Kas nemėgo – mus šaukė skrebaus.
Mažažemiai – gynėjais vadino¹⁵.*

Juodupės naikintojų (vėliau liaudies gynėjų) būryje buvo surinkta vos keliolika vyrų. Pirmasis šio būrio vadas buvo neršioniškis Jonas Pupienis, 1941 m. liepą sužeistas pabėgęs Steponių miške nuo sušaudymo duobės.

Miškuose telkėsi labai daug vyrų. Daugumą beveik visur sudarė nuo mobilizacijos besislapstą jaunuoliai, tačiau buvo ir nacmečio pagalbinės policijos būrių narių, tarp jų ir holokausto vykdytojų bei vokiečių kariuomenės savanorių. Šių grupių nariams pasiduoti naujai valdžiai reikė mažų mažiausiai patekti į lagerį. Ginkluotė buvo labai įvairi: ir pagalbinei policijai išduoti ginklai, ir besiskirstant Vietinei rinktinei išsinešioti, ir praėjus fronto linijai surasti (dažniausiai prie žuvusių karių) ir surinkti ginklai. Būriai apsiginklavę buvo gana skirtingai.

Bet ne visi valsčiaus miškai vienodai tiko slapstyti. Pirma, tam netiko pelkėtos Degėnių, Plunksnočių, Kukių, Gasiūnų balos, Žilvytinės miškai – juose neįmanoma įrengti ilgalaikių bazių. Antra, tam netiko nedideli, nuo pagrindinių masyvų nutolę miškeliai, pavyzdžiui, Kiemiškių šilelis, nes juose nesaugu. Trečia, kai kurie miškai (Plunksnočių, Kukių) netiko dėl nacmečių terorizuotų rusiškų kaimų artumo.

Apūniškio miške telkėsi Sodelių ir Didsodės seniūnijų vyrai, kurių buvo apie 70. Iš jų suformuoti 3 būriai sudarė kuopą, kuriai vadovavo buvęs vermachto savanoris Povilas Kumpickas.

Paduobio miškų masyve telkėsi visų Čeičių seniūnijos kaimų, Juodupės seniūnijos Ginotų, Remeikių, Stoniškio kaimų vyrai, dalis Neršionių seniūnijos Armonių kaimo vyrų. Su Čeičių kaimo vyrais buvo nuo fronto likęs vokiečių armijos puskarininkis Bernardas. Jis pasakojo likęs todėl, kad susipyko su savo vadu. Beje, Bernardas nesiekė vadovauti partiza-

¹³ 16-osios Lietuvosiosios divizijos karių atmintis, Vilnius, 1995.

¹⁴ *Mažoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, 1968, t. 2, p. 340.

¹⁵ *Grūto parko lyrika*, Vilnius, 2000, p. 380.

nams. Paduobio miške buvo 80–100 vyrų, bet bendros vadovybės nebuvo. Nemaža dalis susitelkusių vyrų ginklų neturėjo.

Kita dalis Armonių kaimo vyrų, taip pat ir Laukininkų, Neršionių, Pašilių, Veduviškio vyrai kartu su Lukštų apylinkių partizanais telkėsi Gerbalių miške (žr. Felikso Mažeikio straipsnį). Kai kurie Veduviškio kaimo vyrai galėjo slėptis ir Vyžuonų miške.

Onušio ir Užubalių seniūnijų vyrai telkėsi Latvijos pasienyje esančiuose miškuose, besiribojančiuose su Latvijos Dumblio ežero miškų masyvu. Čia susitelkusiems vadovavo (ar bent turėjo didelę įtaką) Alksnių k. gyventojai Jonas Lukoševičius ir Jurgis Talius bei jo broliai. Mainieivų seniūnijos lietuviai jungėsi prie Čedasų krašto partizanų ir bazavosi už valsčiaus ribų arba Čedasiškio miškų masyve.

Aktyviausi partizanai lankė namuose ar kitur besislapstančius jaunuolius ir siūlė (dažnai net reikalavo) pastariesiems eiti kartu su jais. Tokį atvejį minėjo gaidžgališkis Juozas Gaidys, kurio padėjėju straipsnio autoriui teko dirbti Marytės Melnikaitės vardo kolūkio buhalterijoje. Juozas Gaidys pasakojo, kad jį namuose aplankė keli partizanai, jų nuomone, apsiginklavę iki dantų, ragino eiti kartu su jais į mišką. Partizanams išėjus Juozo tėvas Antanas pataręs sūnui su jais neprasidėti, nes „... *jų šautuvai surūdiję, gražiose šovininėse ir kišenėse šovinių visai nedaug...*“ Bendradarbiavimas su nauja valdžia ir net lojalumas jai nebuvo toleruojamas. Onušio gyventojai, gausių (po 4 mažamečius vaikus kiekvienoje) šeimų tėvai buvęs šaulys Juozas Šeškauskas ir Antanas Baronas 1944 m. spalio mėnesį buvo skrebę suimti, nuvežti į Juodupę, ten tardyti, po kelių dienų paleisti. Po kurio laiko kaimynas Povilas Keliuotis, vėliau nuteistas už ryšius su partizanais ir miręs lageryje, J. Šeškauską ir A. Baroną pakvietė į miškus prie Dumblio ežero pasikirsti sausuolių. Ten pastarieji buvo kankinti ir nužudyti. Jų šauksmus girdėjusios spanguoliaujančios moterys. Barono ir Šeškausko lavonai iki šiol nerasti. 1944 m. lapkričio mėnesį Armonyse nužudytas iš šio kaimo kilęs milicininkas Petras Trofimovas. Baršių kaime nušautas smulkus ūkininkas Jeronimas Klimas. Naktį į 1944 m. gruodžio 8 d. Naujāsodės k. laukuose nužudytas Generališio k. gyventojas Kazys Baronas. Besibaigiant gruodžiui (apie 20 d.) iš namų Sodelių kaime išvesti ir Apūniškio miške nušauti Petras Garška, Juozas Šarkauskas ir net holokausto dalyvis siuvėjas Petras Puriuskis.

1944 m. gruodžio 12 d. partizanai užėmė gretimo Panemunio valsčiaus būstinę. Ne kartą grasinta pulti ir Juodupės valsčiaus centrą – tokiais atvejais prašyta paramos gynybai iš apskrities – Rokiškio. 1944 m. gruodžio 24 d. iki sutemų Didėsodės kaimo kalvose vyko susišaudymas tarp Juodupės skrebę ir Kumpicko kuopos partizanų. Šūviai buvo girdimi ir Aleknų kaime, o iš Juozo Čeičio ir Jono Šutpetrio bei Raupių kaimo pirmosios (Kazio Čeičio) sodybų buvo matomi net šūvių dūmeliai. Besišaudančių pusių kovinis parengimas buvo menkas – šiame mūšyje nebuvo nei žuvusių, nei sunkiai sužeistų. 1944 m. gruodžio 28 d. ankstų rytą Juodupės skrebai pasirodė Aleknų kaime. Čia Prano Šedžio sodybos kieme jie sutiko iš Paduobio miško namo einantį giniotą Liudviką Dagį, kurį komsorgas Antanas Kanopa nušovė. Po to atėję į Jono Šedžio sodybą skrebai paprašė pusryčių – mat tikrindami priemenėje įrengtą sandėliuką buvo radę kiaušinių, lašinių, rūkytų dešrų ir pusę bidono medaus. Teko dėl šventos ramybės juos vaišinti. Prašvitus papusryčiaus skrebai kažkur išėjo. Po poros valandų trys skrebai vėl pasirodė šios sodybos kieme. Beeinančius per atvirą

tarpa tarp klojimo ir namo iš už vieškelio esančio miško juos pradėjo apšaudyti partizanai. Apšaudytoji trijulė sukrito kas už rąstų krūvos, kas į griovį. Kiti skrebai, pasislėpę prie pirties esančiame miškelyje, pradėjo atsišaudyti. Susišaudymas truko apie valandą. Partizanams pradėjus supti iš kairės (per kaimyno Ignoto Čeičio miškeli) skrebai tėvelio neseniai iškastais gilokais grioviais pasitraukė į Prano Šedžio ir Jurgio Varno sodybas. Ten jie pasikinkė arklį, į roges paguldė du sužeistuosius, per Ginotus, Remeikius grįžo į Juodupę. Po kelių dienų, Naujųjų metų išvakarėse, skrebai užpuolė ir sudegino Dagių sodybą Ginotų kaime.

Apūniškio miško partizanų vadas Povilas Kumpickas bandė užmegzti ryšius su Gerbalių miško (Lukštų apyl.) partizanais¹⁶. Valsčių ir apskrities valdžia, nepajėgdama apsiginti nuo partizanų, kreipėsi į respublikos vadovybę prašydama paremti kariuomene. Šis prašymas buvo patenkintas.

Duomenų apie baudėjų veiksmus Juodupės valsčiuje pavyko rasti Arvydo Anušausko knygoje¹⁷. Iš pateiktų duomenų pavyko nustatyti čia veikusias pajėgas – tai pasienio apygardos 95 pasienio dalinys (*отряд*) iš Panevėžio ir NKVD vidaus kariuomenės 4 šaulių divizijos (literatūroje dažnai nurodomos vado Vetrovo vardu) 261 šaulių pulkas iš Utenos. Kokio dydžio buvo pasieniečių dalinys, sunku pasakyti, bet iš to, kad tarp jo vadų buvo net du majorai, galima spręsti, kad jis buvo bataliono dydžio, o gal ir didesnis. Yra netikslumų nurodant vietas ir mūšių datas. Kelia abejonių ir žuvusių partizanų skaičius – juo labiau, kad jis neatitinka paimtų ginklų skaičiaus. Mažiausiai abejonių kelia suimtųjų skaičius – dažname kaime buvo suimti visi vyrai, neišskiriant nė senelių.

Pirmieji baudėjų smūgi patyrė Povilo Kumpicko partizanai. 1945 m. sausio 5 d. juos netikėtai puolė 95 pasieniečių dalinys, vadovaujamas majorų Aleksandro ir Kondratjevo. Baudėjų duomenimis, sunaikinti 2 bunkeriai, sudeginti 8 vienkiemiai, žuvo 16 partizanų. Tik mūšis vyko ne prie Miliūnų, o Užžerių ir Apūniškio miškuose, Tartališkio, Lingėnų ir Didsodės kaimuose ir jų laukuose. (Apie tai plačiau rašo Algirdas Karalius.)

O 261 pulkas slinko iš rytų ir pietų. Jo spaudžiami Aleksandravėlės, Obėlių, Ragėlių apylinkių partizanai pasitraukė į Gerbalių mišką. Vėliau, pasirodžius kareiviams Tumasonių, Gėdiškių k. apylinkėse, visi Gerbalių miškuose susitelkę partizanai perėjo į didesnę Paduobio miškų masyvą. Tad čia susitelkė apie 300 vyrų. Bet nebuvo sudaryta bendra vadovybė, nesudarytas bendras kautynių planas (ar bent daugelis būrių jo nežinojo), neaptarta būrių tarpusavio sąveika. Prie iš toliau atėjusių būrių nebuvo priskirti gerai vietovę pažįstantys vietiniai vedliai, galėję padėti traukimosi atveju. Dalis vyrų nesilaikė drausmės, girtavo. Visa tai nulėmė Paduobio mūšio baigtį ir tragiškas jo pasekmes. (Apie Paduobio mūšį rašo Feliksas Mažeikis, Kazys Čeičys, Eleonora Mulvinienė (Bulovaitė).) Pirmieji kareiviai Paduobio miško prieigose pasirodė 1945 m. sausio 7-osios (sekmadienio) vakarą: ties Kalnėlių kaimu jie sutiko į mišką einančius Lazdýniškio jaunuolius – Juozą Vilčinską ant kelio nušovė, o Jonas Minkevičius sugebėjo pabėgti. Kiek vėliau kareiviai pasirodė Čeičių k., prie Jurgio Šniokos sodybos. Iš namo išbėgęs Petras Čeičys sprogstamąją kulka buvo sužeistas į ranką, o Liudvikas Raupys, prisidengęs praviromis

¹⁶ Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 193.

¹⁷ Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 m.*, Vilnius, 1996, p. 226.

klojimo durimis, nušovė P. Čeičių sužeidusią kareivį. Kiti kareiviai padegamosiomis kulkomis padegė klojimą. P. Čeičys ir L. Raupys, slėpdamiesi už sodybų želdinių, pro Jono Skrandausko ir Petro Matusėvičiaus sodybas pabėgo į mišką. Kitą dieną, pirmadienį (sausio 8-ąją) vieškeliu Juodupė–Aknysta per Aleknų ir Raupių kaimus gretomis po keturis kas valanda ar pusantros žygiavo kareivių kolonos po 80–160 kareivių kiekvienoje. Straipsnio autorius tokių kolonų matė tris, bandė skaičiuoti karius. Šūvių Paduobio miške tą dieną beveik nesigirdėjo. Sausio 9-ąją (antradienį) nuo pat ryto Paduobio miške girdėjosi smarkus šaudymas. Kaip vėliau pasakojo ten buvęs pusbrolis Bronius Šedys, kareiviai metodiškai šukavo mišką, kvartalą po kvartalą, prieš tai kvartalinėse linijose išdėstę kulkosvaidžius. Ties dviejų kvartalinųjų linijų sankirta apsupti žuvo Lukštų partizanų vadas atsargos leitenantas Petras Gudas, čeičiškis Juozas Raupys, ginotiškis Vladas Bulovas, remeikietis Leonas Klišys ir dar trys partizanai. Partizanų būriai buvo išblaškyti ir gelbėjosi kaip kas išmanė. Broniui Šedžiui, apsuptam su minėta grupe, pasitraukti padėjo tai, kad jis gerai pažinojo mišką (buvo medžiotojas). Jis per kvartalinės linijas perbėgdavo pasilenkęs ar perropodavo lomelėmis kuo toliau nuo tų linijų sankirtų. Kiek Paduobio miške žuvo kitų valsčių partizanų, vargu ar kada nors pavyks nustatyti. Tikėtina, kad tarp jų buvo partizanų, kurie Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro leidiniuose nurodyti kaip žuvę 1945 m. sausio 7–10 d. Gerbalių miške (kur kautynių nebuvo) ar aplinkiniuose kaimuose arba iš viso nenurodant žuvimo vietos. Tai: Lukštų partizanų vadas Petras Gudas, lukštietis Ignas Žindulis, Alfonsas Povilavičius, Antanas ir Pranas Savickai (visi trys iš Šikšnių k.), Antanas Stainys ir Steponas Vaičiulis (abu iš Gylių k.), Pranas Garuolis ir Jonas Kurkietis (abu iš Kirkūnų k.), obeliečiai Antanas Kligys ir Antanas Saulis, rageliečiai Antanas ir Jonas Mackai, Pautienius (iš Sniėgių k.), Jonas Puriuškis (iš Pakapinės k.), Jaska Vainauskas (iš Miškinių k. prie Aleksandravėlės), Vladas Verebiejus (nežinia iš kur), vokiečių vermachto puskarininkis Bernardas. (Žuvę valsčiaus gyventojai nurodyti šioje knygoje spausdinamame sąrašė.)

Išblaškę partizanus Paduobio miške, NKVD kariai pasklido po kaimus, laukus, pievas. Remeikių laukuose buvo nušauti Jonas Čeičys iš Aleknų k., Liudvikas Raupys iš Raupių k. ir latvių jaunuolis iš kaimo netoli Aknystos. Tik Antanui Aleknai iš Aleknų gyvam ir sveikam pavyko pasiekti Kukių mišką, nors jį vienas enkavėdistas vijosi net nusimetęs veltinius. Grupė NKVD kareivių užėjo į Raišių kaimo Prano Ramanausko sodybą. Čia kieme jie nušovė 58 m. šeimininko brolių Petrą Ramanauską iš Sodelių kaimo. Bandė jie į kiemą išstumti ir šeimininką, bet ryžtingai pasipriešino žmona Monika. Beje, tai ne vienintelis nušautas niekuo dėtas asmuo. Reikia dar paminėti miško darbininką iš Obelių Garnelį – nušautas Veduviškio k., Joną Kanopą, Jurgio s. – Remeikių k., Anicetą Karalių – Lingėnų k., paauglį Petrą Kalašauską – Tartališkio k. Kiek vėliau per Raišių kaimą bėgo Kazys Čeičys iš Raupių k. Jį nuo pat miško vijosi grupė kareivių. Lieptu perbėgęs Jūdūpės upelį, jis bandė lieptą išimti, bet nepavyko – buvo išalęs. Bet kareiviai jo nesivijo – neaišku, ar jie patikėjo, kad bėgliui lieptą pavyko nuversti, ar privengė galimo liepto užminavimo. Raišių kaimo gyventojai stebėjo bėgantį K. Čeičių, su siaubu laukdami, kada jis kris nukautas. Mat Remeikių k. kalvos krūmeliuose vos už 200–300 metrų nuo K. Čeičio bėgimo maršruto sėdėjo dar viena NKVD kareivių grupė. Bet pastarieji į pro šalį bėgantį

žmogų nekreipė jokio dėmesio, nepaleido nė vieno šūvio. Bėgliui prabėgus, po kurio laiko grupė pakilo ir ramiai nuėjo į Juodupe.

Tos pačios dienos pavakarę daugelis Aleknu k. gyventojų galėjo matyti, anot vienos senutės, kaip „*devyni velniai vieną dūšėlę gaudo*“. Jaunuolis išbėgo iš miško ties Jono Šedžio sodyba, toliau bėgo per kalvelę tarp Kazio Vabolio ir Jurgio Varno sodybų (kur vėliau buvo pastatyta kolūkio kiaulių ferma). Ten jis numetė puskalinius, šaliką, kažkokius popierius. Toliau jaunuolis per tarpą tarp Prano Alekno ir Antano Ramanausko sodybų išbėgo į lygias kaimo pievas. Jį vijosi devyni NKVD kareiviai. Tarp jų buvo vienas labai piktas, kuris be perstojo klykė: „... *пулемет, ... пулемет...*“ („nešvankus totoriškos kilmės keiksmažodis, kulkosvaidį, tas pats keiksmažodis, kulkosvaidį...“). Vienas iš karių, nešinas rankiniu Degtiariovo sistemos (anot žmonių, *su patelne* – keptuve) kulkosvaidžiu, kartkartėmis atsiguldavo, pasistatydavo ant kojelių kulkosvaidį ir aiškiai per aukštai paleisdavo trumpą seriją. Galiausiai iš pievų pasigirdo galingas iššestas: „*Ура!*“ („Valio!“). „*Nušovė*“, – atsiduso ne vienas aleknietis ir atsisuko pažiūrėti į jaunuolio žūties vietą, kad ją įsidėmėtų – mat pustė ir kitą dieną jį bus sunku rasti. Bet kas gi tai – jaunuolis vis dar bėgo, štai jis pasiekė prie Šilelio esančius krūmus ir dingo juose. Tad kuo gi kareiviai taip džiaugėsi?! Pasirodo, priežastis visai kita – piktasis enkavėdistas seržantas, matyt, kareivių vadas, iki juostos įmaurojo į neseniai iškirstą ir pustomu sniegu užneštą prie Ramanausko pirties esančios kūdros eketę... Kariai džiaugėsi, kad piktasis vadas bent jau tą dieną jų nebevaikys... O kaimo gyventojai įsitikino, kad ne visi NKVD kariai – kraujo ištroškę žudikai. Kitą dieną alekniečiai surinko jaunuolio išmėtytus drabužius ir popierius, tarp kurių buvo Namajuškos vardu išduotas Vyžeičių pradžios mokyklos pažymėjimas. Jo savininkas po kelių savaičių vėl pasirodė Alėknose, jau nebesislapstydamas – turėdamas šaukimą į kariuomenę. Jis papasakojo, kad iš miško traukėsi su vokiečių puskarininkiu Bernardu. Netoli pamiškės jie susidūrė su kareivių grupe ir Bernardas žuvo. Jo kūnas buvo rastas tik pavasarį nutirpus sniegui, palaidotas ant linijos netoli miško keliuko vingio. Valentinas Varnas ant kapo pastatė medinį kryžių.

Baudėjai neaplenkė ir Onušio apylinkių. Čia jie „šukavo“ Užubalių ir Dušmblio miškus, siautėjo Alksnių, Ilzenbergo, Skuomantų ir Užubalių kaimuose. Mūsų surinktomis žiniomis, čia žuvo keliolika partizanų ir nuo mobilizacijos besislapstančių jaunuolių, keli partizanai, tarp jų du broliai Dagiai iš Gintų, buvo suimti. Anušausko knygoje pateiktoje baudėjų ataskaitoje šios vietovės neminimos – matyt, jos priskirtos prie Čeičių, Raišių ir kitų Paduobio miško apylinkių kaimų. Nepavyko nustatyti nei kas siautėjo – pasieniečių dalinys ar Vetrovo divizijos pulkas, nei tikslios operacijos dienos.

Po šių įvykių nuo mobilizacijos besislapstą jaunuoliai masiškai legalizavosi, keliavo į valsčių, iš ten – į Rokiškio karinį komisariatą, kur perėję medicininį patikrinimą, laukdavo šaukimo į Raudonąją armiją.

Tuomet dar nebuvo šlykščios „mados“ žuvusių partizanų kūnus išniekintus numesti prieš skrebę būstines. Žuvusieji liko gulėti ten, kur nukauti. Jų artimieji – tėvai, broliai, seserys – padedami tų, kuriems pavyko išvengti žūties, stengėsi kūnus surasti ir slapčia palaidoti. Mano tėvelis, daug žiemų kirtęs mišką, tad gerai jį pažinojęs, ne vienai šeimai padėjo surasti sūnaus ar brolio palaikus. Jų ieškodamas tėvelis

apėjo beveik visą mišką ir teigė suradęs 30 žuvusių. Tuo tarpu baudėjų 261 pulko ataskaitoje Čeičių, Raišių kaimų apylinkėse nurodoma žuvus net 78 partizanus (sausio 8 d. – 22, sausio 9 d. – 2, sausio 10 d. – 54)¹⁸. Net pridėjus kelis žuvusius laukuose, kelis paimtus ir keliolika nukautų Onušio apylinkėse, susidaro apie 60. Verta atkreipti dėmesį ir į kai kuriuos skaičių sutapimus. Pasieniečių padalinio ataskaitoje, antrame (sausio 9 d. nenurodant vietovės) mūšyje, trukusiame net 11 valandų, nurodomi taip pat 54 nukauti partizanai. Matyt, bendro mūšio „nuopelnus“ 261 pulko baudėjai priskyrė sau, o pasieniečiai – sau. Gal dar bent jau dalį „nuopelnų“ sau priskyrė ir operacijoje dalyvavę Juodupės skrebai ataskaitoje savo vadovybei? Nieko nauja šiame pasaulyje – bet kuri kariaujanti šalis visuomet linkusi padidinti priešo nuostolius, o greta kovoję daliniai lenktyniauja, kas padarys daugiau nuostolių priešui. Juk už tai skiriamos vadovybės padėkos, apdovanojimai! Priešo nuostoliai „didėja“ ir ataskaitoms kylant į vis aukštesnę vadovybę. Štai Lietuvos TSR vidaus reikalų komisaro J. Bartašiūno ir NKVD viršininko Gusevo ataskaitoje Maskvai nurodoma, kad Juodupės valsčiuje sutriuškintas beveik 200 partizanų būrys, nukautas 131 partizanas, kad tame pačiame valsčiuje sutriuškintas Kulpicko (Kumpicko – J. Š.) būrys, nukauti 39 partizanai¹⁹. Sunku ką nors ir komentuoti! Tegu pats skaitytojas šiuos skaičius palygina su kiek anksčiau pateiktais pirmųjų ataskaitų duomenimis.

Praėjus keliolikai metų nuo aprašomų įvykių, vadinamojo chruščiovinio atšilimo laikais, besimokant Lietuvos žemės ūkio akademijos neakivaizdiniame skyriuje teko nemažai bendrauti su bendramoksliu Nikiforu Šokurovu. Tai čiuvašas (tokia tautelė Pavolgyje), tarnavęs karininku Vetrovo divizijoje Utenoje, vedęs lietuvaitę ir likęs čia gyventi divizijai išsikėlus į Rusiją. Jis sakė dalyvavęs 1945 m. sausį vieno iš divizijos pulkų ekspedicijoje į Rokiškio apskritį prie Vyžuonų miško. Tvirtino, kad ekspedicijos tikslas buvęs ne sunaikinti miškuose susitelkusius vyrus, o tik juos išblaškyti, siekiant atskirti nuo mobilizacijos besislapstantį jaunimą nuo žydšaudžių ar kitų hitlerininkų talkininkų. Jis papasakojo minėto (Vyžuonų) miško apylinkėse įvykusį atsitikimą: kovose žuvęs leitenantas, vieno iš būrių vadas. Jo brolis, pulko raitelių būrio vadas, išvijęs iš miško tris beginklius jaunuolius, kurie pakėlė rankas, įsakęs: „Ребята, саблям!“ („Vaikiniai, kardais“). Jaunuoliai buvę užkapoti, bet šį įvykį matęs pulko komsorgas parašęs apie tai raportą pulko vadui. Raitelių būrio vadas buvęs atiduotas karo lauko teismui, nuteistas mirti ir sušaudytas. Patikrinti minėto fakto tikrumą tada galimybių nebuvo, juo labiau jų nėra dabar (Vetrovo divizijos archyvai Rusijoje). N. Šokurovas tvirtino, kad jo būrio kariai labai laukę artėjančios karo pabaigos, nenorėję mirti besibaigiant karui ir todėl stengęsi nerizikuoti – nei pavieniui, nei mažomis grupėmis į miškus nelįsdavę. N. Šokurovas taip pat teigė, kad Lietuvos jaunuoliai buvo labai reikalingi ne tik nuo karo, bet ir nuo Stalino represijų nukraujavusiai Raudonajai armijai papildyti. O skaitlinga armija Sąjungos vadovams buvusi reikalinga kaip koziris derybose su sąjungininkais.

Likę gyvi Kumpicko kuopos partizanai, keršydami už žuvusius draugus, už sudegintas sodybas, 1946 m. sausio mėnesį Prūseliukų kaime išžudė Potapovų šeimą: motiną, dvi dukras ir mažametį anūką – anksčiau nužudytos dukros sūnų – ir sudegino jų sodybą.

¹⁸ Anušauskas A. *Lietuvių tautos...*, p. 226.

¹⁹ *Ten pat*, p. 228.

1945 m. sausio mėn. žuvus daug partizanų, o beveik visiems likusiems jaunuoliams išėjus į Raudonąją armiją, suaktyvino savo veiklą Juodupės skrebę būrys. Jie dabar jautėsi kur kas drąsiau dar ir todėl, kad Juodupėje buvo įkurdintas Vetrovo divizijos NKVD kareivių būrys (apie 30 vyrų). 1945 m. kovo 8 d. eiguliui Juozui Bujanauskui nurodžius, Juodupės skrebai Paduobio miško atšakoje – Saugokmiškyje, prie pat Latvijos sienos, apsupo bunkerį su 4 partizanais. Joną Raupį, šokusį prie ginklų, jie nušovė vietoje, o kitus tris suėmė ir nusivarė į Juodupę. Naktį juos tardė Juodupės skrebę būstinėje. Jaunesnysis leitenantas Rožkovas, smulkaus kūno sudėjimo, iš išvaizdos tiesiog vaikėzas, neatsargiai pasiliko vienu du su tardomu partizanų čeičiškiu Jonu Matusevičiumi, stambiu vyru. Kai Rožkovas pabandė mušti Joną per veidą, pastarasis griebė jį už gerklės ir ėmė smaugti. Tuo piktojo Rožkovo dienos ir būtų pasibaigusios, jeigu į triukšmą nebūtų subėgę kiti skrebai. Visi puolė Joną mušti, daužė, kol užmušė. Užmuštojo kūną per antro aukšto langą išmetė į sniegą. Tad Jonas Matusevičius buvo bene pirmasis, kurio išniekintas kūnas buvo numestas priešais Juodupės skrebyną. Labai mušami buvo ir Pranas Čeičys iš Čeičių, ir Jonas Minkevičius iš Lazdynišio, bet jie liko gyvi. Vėliau pirmasis tapo politiniu kaliniu, o antrasis – tremtiniu.

Dažnai buvo girdėti: ten žuvo partizanas, o ten partizanai nužudė valdžios atstovą ar šiaip žmogų, įtartą parama valdžiai. Ne visi šie įvykiai sukeldavo didesnę rezonansą, tad dabar, praėjus daugeliui metų, ne visada įmanoma išaiškinti to ar kito asmens žūtį aplinkybes. Tik stengiausi visus žuvusius įtraukti į žuvusiųjų sąrašą, o šiame straipsnyje atpasakoti garsiau nuskambėjusius įvykius, išlikusius mano atmintyje. Kai kuriuos įvykius plačiau aprašo kiti autoriai straipsniuose apie kitas valsčiaus vietas. Nesukėlė didesnio garso 1945 m. trėmimai, kai iš valsčiaus buvo ištremtos kelios (5) šeimos. 1945 m. rudenį Paduobio miške prie Armonių kaimo Juodupės skrebai kartu su NKVD kareiviais apsupo partizanų bunkerį. Mūšyje žuvo partizanai: stoniškietis Antanas Bareišis, armoniškis Apolinaras Sasevičius ir Vėdrickas iš Mičiūnų k. (Obelių vls.). Kiti partizanai prasiveržė.

1945 m. gruodžio 19 d. iš Rokiškio į Juodupę važiavo valsčiaus partorgas Antanas Kairiūkštis ir valsčiaus buhalteris Steponas Meliūnas. Sodelių kaime jie susidūrė su trimis partizanais: Kostu ir Vladu Deksniais iš Sodelių ir Edvardu Žeižiu iš Vengriškio. Kilus susišaudymui partizanai nušovė beginklį Steponą Meliūną, sunkiai sužeidė A. Kairiūkštį. Tik per stebuklą nenukentėjo valstietis pastotės vežikas. Partorgas sužeidė partizaną Edvardą Žeižį, kuris po kelių dienų nuo žaizdų Apškalnyje mirė. 1945 m. gruodžio 22 d. partizanai namuose sumušė Ilzenbergo kaimo gyventoją Viktorą Kalpoką, išvedę paežerėn nušovė, o kūną įkišo į ežerą. 1945 m. rudenį nemažą partizanų būrį sutelkė Juozas Kuveikis, kilęs iš Vanagynės k. (Rokiškio vls.). Jo būrys bazavosi Latvijoje, netoli Garšvenės esančiame Plimbalos miške, prie Lietuvos sienos. Būryje buvo ne vienas Juodupės valsčiaus partizanas. 1946 m. sausio 29 d. NKVD kareiviai būrį apsupo. Mūšyje žuvo vadas Juozas Kuveikis ir keli partizanai, tarp jų Vladas Deksnys iš Sodelių ir Izidorius Navickas iš Armonių. Išblaškius Kuveikio būrį valsčiaus miškuose partizanų nebeliko. Likę slėpėsi sodybose pavieniui arba mažomis grupėmis arba išitraukė į partizanų būrius, veikiančius už valsčiaus ribų, bet periodiškai aplankančius ir valsčiaus teritoriją. Štai tokių aplankymų įrodymai: 1946 m. kovo 6 d. Užubalių kaime buvo išžudyta Užubalių apylinkės

pirmininko Jono Kanopos šeima: keturiasdešimt trejų metų žmona Natalija, aštuonmetis sūnus Donatas ir trys dukros: 24 metų Emilija, dvylikametė Onutė ir net keturmetė Danutė – buvo užkapotos kirviu. Kiek vėliau, besibaigiant metams, einantis per Užubalių mišką ant kelio nušautas ir pats Jonas Kanopa. Tų metų birželio mėnesį Lingėnuose partizanai kankino, o po to nužudė Juodupės girininką Joną Karalių.

Nevietinis, iš kažkur atkeltas Čeičių apylinkės pirmininkas Romas Norkūnas veikė ypač aktyviai. Jis net bandė sukurti savą liaudies gynėjų būrį – ne vienam neturtingam valstiečiui vos ne per prievartą įbruko šautuvą. Liepos mėnesį keli partizanai, apsirengę milicininkų uniforma, atvažiavo pas R. Norkūną ir pakvietė jį dalyvauti „operacijoje prieš banditus“, kartu surinko išdalintus šautuvus. Partizanai Romą Norkūną išsivežė į mišką. Po pusantros savaitės mėlynės rinkusios moterys rado jį nušautą ir pakištą po žabų krūva netoli Prūdų upelio ištakų.

Paskutinę liepos mėnesio dieną Juodupės skrebę vadas Petras Žeižys Lingėnų kaime padėjo tėvams pjauti rugius. Jis su žmona atsigulė nakvoti klojime. Naktį Žeižių namus apsupo partizanai. Kai jie bandė patikrinti klojimą, Petras mirtinai sužeidė klojimo tarpduryje pasirodžiusį partizaną, o pats, pasinaudojęs sąmyšiu, pabėgo. (Apie mitragališkio partizano mirtį ir laidotuves plačiau rašyta knygoje „Žiobiškis“.) Likę partizanai vėl užėjo į gryčią ir nušovė septyniasdešimtmetį tėvą Antaną Žeižį, penkiasdešimt septynerių metų motiną Uršulę ir šešiametį Petro sūnų iš pirmosios santuokos Silvestrą. Paliko gyvą tik Petro seserį septyniolikmetę Aldoną Žeižytę. Nenukentėjo ir klojime prėsle pasislėpusi Petro žmona. Tų pačių metų rugsėjo 26 d. vakarą partizanai vėl pasirodė Didsodės kaime. Jie nušovė Didsodės apylinkės pirmininką tartališkėną Joną Černiauską, skrebę didsodiškį Joną Deksnį ir Panemunio ryšių skyriaus viršininką Joną Galicką. 1946 m. gruodžio 12 d. Juodupės skrebai Tartališkio kaime pas vieną iš mylimųjų aptiko ir nušovė partizaną Petrą Deksnį, kilusį iš Šeškiniškio k. (Rokiškio vls.).

1946 m. vėlyvą rudenį, o gal jau žiemos pradžioje, po pusiaunakčio pabudavau į mūsų trobą išengus trims ginkluotiems vyrams (ketvirtasis buvo likęs lauke, sargyboje). Vos įėję į kambarį jie liepė tučtuoju uždangstyti langus, o ant stalo pastatė kelis butelius samanės. Mama netruko paruošti užkandos: papjaustė lašinių, rūkyto kumpio, dešrų. Vieną iš atėjusių partizanų gerai pažinojome – Alfonsas Gasiūnas iš Vištagerklio k. Matyt, jis buvo grupės vadas, nes visą laiką buvo kambaryje, o kiti laikas nuo laiko keisdavo lauke likusį sargybinį. Gasiūnas supažindino su tėveliais savo bendražygius: Juozą Navicką iš Stoniškio ir Kostą Deksnį iš Sodelių. Tėveliai sakė gerai pažįstą jų tėvus. Ketvirtas partizanas (Kostas Dubauskas) buvo iš toliau, nuo Rokiškio. Man buvo liepta miegoti – bet argi užmigsi? Kiek išgėręs ir užkandęs Alfonsas Gasiūnas pasakė, kad šią naktį jie iš apylinkės surinksią dešimtį komunistų ir suguldysią (sušaudysią) ant žvyrdubių (už 300–500 m nuo mūsų namų). Rengdamas šį straipsnį, tikrindamas medžiagą Lietuvos ypatingojo archyvo LKP dokumentų skyriuje įsitikinau, kad tuo metu Čeičių apylinkėje nebuvo nė vieno bolševikų partijos nario nei kandidato į šios partijos narius. Tėvelis bandė prieštarauti sakydamas, kad prieš pasmerkiant žmones pirma reikia išsiaiškinti jų kaltę. Gasiūnas suriko: „*Ir tu užstoji komunistus? Gal jau ir susidėjai su jais?!*“ Išivyravo ilga slogi tylą. Pagaliau ją sudrumstė mama su ašaromis akyse paklaususi Gasiūno: „*Už ką tu, Alpkuk, nori mus pražudyti?*“ Pastarasis nustebo: „*Kaip tai pražudyti?*“ Mama paaiškino, kad radę netoliese tiek nužudytų žmo-

nių, įvykio tirti ateisį kareiviai su šunimis, kurie pėdsakais bematant atseksią į mūsų kiemą. Ir vėl tylą. Šią tylą pertraukė kažkuris iš partizanų, pripažinęs, kad tokio dalyko negalima atmesti ir kad į šeiminkės prašymą vertėtų atsižvelgti. Tada ilgam susimąstė Alfonsas Gasiūnas. Pasibaigus partizanų atsineštai degtinei tėvelis nedelsdamas pastatė savos. Pagaliau Alfonsas Gasiūnas nusprendė: „*Jeigu jau nenorite, kad anie būtų suguldyti ant žvyrduobių, tai suguldysime kitame kaimo gale, prie pieninės*“ (taip vietiniai žmonės vadino pieno separavimo punkta). Tada nedrąsiai suabejojo jau nuo ankstesnio kaltinimo atsigavęs tėvelis: „*Vis tiek ieškodami jūsų krės visą kaimą ir atseks iki mūsų*“. Vėl svarstymai, abejonės. Dėl išgertos degtinės pokalbis darėsi lėtesnis, ne toks konkretus. Eilinį kartą pakeistas sargybinis, įėjęs į kambarį, pasakė: „*Pradedama aušti – metas keliauti!*“ Partizanai neskubėdami atsiveikino ir išėjo. Veikiausiai tai buvo paskutinis Alfonso Gasiūno apsilankymas gimtojoje apylinkėje. 1947 m. kovo 15 d. Alfonsas Gasiūnas, Kostas Deksnys, Juozas Navickas kartu su Diržyte ir Dubausku žuvo Akmenių kaime prie Rokiškio.

1947 m. balandžio pradžioje, Didžiąją savaitę, kažką iš valsčiaus tarnautojų (berods, sekretorių Dagį) uošviai pakvietė į kaimą padėti darbuose. Juodupėje dislokuotų kareivių vadas patarė geriau nepasilikti kaime nakčiai, o tam atvejui, jeigu tektų pasilikti ir jį kas užpultų, davė raketinį pistoletą ir porą raketų. Vėlų vakarą į uošvių namus pradėjo veržtis du ginkluoti vyrai. Tarnautojas per kitos namo pusės lango atveriamą langelį iššovė raketą, o pats pasislėpė papečkyje. Ginkluoti vyrai, įsibrovę į namą, pirmiausia patikrino sandėliuką, ten rastas dešras ir lašinius susikrovė į maišus, po to surado papečkyje tūnojusį tarnautoją. Jį ištraukė ir ėmė mušti. Bet netruko pasirodyti kareiviai. Įsibrovėliai puolė bėgti, bet kareiviai juos nušovė. Žuvo partizanas Algirdas Bekeris ir Jonas Kairys iš Valiūniškio k. Pastarasis nesislapstė, gyveno laisvai ir buvo parsisamdęs groti per Velykas Juodupės progimnazijoje vykstantiems šokiams. Buvo ir piktai besišaipančių – girdi, dabar gros ne akordeonu, o lašinių paltimi... Mat daugelis žmonių mėgo partizanus, juos užjautė (tarp jų ir A. Bekerį – besislapstantiems reikia maisto), bet neapkentė plėšikaujančių partizanų vardu. Eidami į progimnaziją matėme priešais Juodupės skrebyną numestus A. Bekerio ir J. Kairio kūnus.

1947 m. vasarą, liepos mėnesį, partizanai išvedė į mišką skundusį vietinius gyventojus bei ieškojusį partizanų bunkerį Paduobio eiguvos eigulį Juozą Bujanauską. Vėliau teko girdėti versiją, kad jį supančiotą įgrūdę į pelkėtą Čeičių ežerėlį. Žmonių nuomonės sutapo – taip jam ir reikia, neberekės to niekšo saugotis... Tą pačią dieną Gargažynės kaime savo sodybos kieme partizanai nušovė Kaliną Vindžanovą. Pastarojo gi žmonės gailėjosi – tas ramus ruselis nieko nebuvo nuskriaudęs...

Mūsų sodyboje ne kartą po dieną kitą irgi slėpėsi partizanai. Vasarą jie dažniausiai slėpdavosi už nedidelio miškelio esančioje pirtelėje (ant lubų), o vėsesniu laiku – rudenį ar pavasarį – klojime. Man matyti partizanų neteko – landžioti į pirtį ir klojimą be tėvelių siuntimo buvo griežtai uždrausta. Kiek galėjau suprasti iš tėvelių kalbų vėliau, veikiausiai tai buvo harmoniškas Vladas Šinkūnas (suintas 1949 m. kovą) su draugu.

Po R. Norkūno Čeičių apylinkės pirmininku buvo paskirtas 34 m. senbernis Petras Milaknis iš Čeičių k. Jį žmonės vadino žydeliu už perdėtą baikštumą ir priežodį „ui“. Prisimenu, kartą mes, 7 ar 8 vaikai, grįždami iš Juodupės progimnazijos, priėję

Paduobio miško pakraštį (Raišių palaukė) sugalvojome pažaisti slėpynių. Žaidimui ir šūkaliojimams nebuvo galo. Pasiekus miško vidurį, ties Paduobio eiguva, mus apsupo NKVD kareiviai. Su jais buvo Petras Milaknis. Kareiviai ėmė klausinėti, ar nematėme banditų. Atsakėme, kad nieko nematėme. Tada kareiviai klausė, ar mes negirdėję triukšmo. Mes atsakėm, kad žaidėme slėpynių ir gal kiek pašūkavom. Kareiviai tik palingavo galvomis. Pasirodo, Petras Milaknis ėjo iš Juodupės namo, priėjęs mišką ir išgirdęs mūsų šūkavimus, nusprendė, kad miške pilna partizanų, grįžo į Juodupę ir pasikvietė kareivius. Tai buvo ne pirmas ir ne paskutinis kartas, kai P. Milaknis be reikalo kvietė kareivius. Galų gale kareiviams nusibodo lakstyti į tuščius P. Milaknio iškvietimus. Jie prie Petro Milaknio namų pasirodė iš pietų pusėje esančio miško. Petras, pamanęs, kad ateina partizanai, metėsi bėgti į rytuose buvusią krūmų juostą, skyrusią Čeičių ir Kalnelių kaimus. Vienas vienintelis šūvis, ir Petras nušautas krito pakrūmėje. Vėliau valsčiaus valdžiai kareiviai aiškinęsi, kad Petro nepažinę (nors jis, bijodamas eiti namo, ne kartą pas juos nakvojo), kad jie po kelių perspėjamųjų šūvių į orą į bėgantį ir nesustojantį vyrą šovė tik paskutiniu momentu, kai jis galėjo dingti krūmuose...

1947 m. gruodžio mėnesio trėmimas liko beveik nepastebėtas, nes iš valsčiaus buvo išstremtos tik kelios šeimos (žr. tremtinių sąrašą). Tuo tarpu masinis 1948 m. gegužės mėnesio trėmimas žmonėms sukėlė siaubą. Iš įvairių šaltinių pavyko surašyti nemažai tremtinių šeimų, bet vargu ar šis sąrašas išsamus.

Juodupės skrebai toliau naikino partizanus. 1948 m. lapkričio 17 d. Sodelių kaime Jono Trukšnio sodyboje jie aptiko ir nušovė Antaną Varną, kilusį iš Rokiškio vls. Pastarasis 1941 m. dirbo Rokiškio žydų koncentracijos stovykloje maisto tiekėju²⁰. 1949 m. sausio 11 d. Slabados kaime Kazio Lukštaraupio sodyboje jie surado bunkerį, kuriame žuvo Viktoras Tinkūnas iš Panemunio vls. Šis nacmečiu buvo Čedasų pagalbinės policijos būrio narys²¹.

1949 m. kovo mėnesio trėmimas taip pat buvo masinis, tačiau jis valsčiaus gyventojus palietė kiek mažiau (žr. tremtinių sąrašą). Daugelis šeimų apie savo dalį jeigu ne žinojo, tai bent jautė ir tam ruošėsi.

1949 m. balandžio 20 d. Armonių kaime partizanai sušaudė 3 šeimas. Buvo nužudyti valsčiaus partorgo Parulskio tėvai: tėvas Antanas Parulskis, motina Anelė Parulskienė, sesuo Albina Rakauskienė (Parulskytė), jos vyras Jonas Rakauskas (liko dvi mažametės dukrelės) ir dvi rusų šeimos, iš viso dešimt žmonių.

1949 m. rugpjūčio 12 d. Apūniškio miške patekęs į skrebų pasalą žuvo partizanas Petras Riuka iš Dąrgių k. (Rokiškio vls.). Tikėtina, kad tai buvo paskutinis Juodupės valsčiaus teritorijoje žuvęs partizanas.

1950 m. birželio mėnesį administracinės reformos metu buvo panaikinti valsčiai, tarp jų ir Juodupės valsčius. Tad Juodupėje nebeliko ir NKVD pareigūnų. Maždaug tuo metu iš Juodupės buvo iškeltas ir NKVD karių būrys, išformuotas ir Juodupės skrebų būrys.

1951 m. spalio mėnesio trėmimas jau nieko nestebino. Ne viena šeima, iš anksto sužinojusi apie trėmimą, pasislėpė. Kitos šeimos, kurios dėl vienos ar kitos priežasties negalėjo ar nenorėjo slėptis, trėmimui pasiruošė: iš anksto susipakavo reikalingus drabužius, įrankius, prisidžiovinu džiūvėsių.

1953 m. kovo mėnesį mirus Stalinių, žmonės ėmė tikėtis ramesnio gy-

²⁰LCVA, f. R-1515, ap. 1, b. 1, l. 1.

²¹LCVA, f. R-1513, ap. 1, b. 1, l. 61.

venimo. Ypač viltingi buvo 1956 metai – tada masiškai ėmė grįžti politiniai kaliniai, tremtiniai. Grįžo Lazdynišio kaimo ūkininko Juozo Vilčinsko dukros Paulina ir Bronė. Vyresnioji Paulina Vilčinskaitė apsigyveno pas gimines Latvijoje, o jaunesnioji Bronė Latvijoje gyventi nepanoro. Ji pasiprašė priimama į Marytės Melnikaitės vardo kolūki, sutiko su pasiūlymu dirbti fermoje, jai buvo leista apsigyventi tėvų namuose. Bet tam kategoriškai pasipriešino Kostas Aleksiejus, prieš kurį laiką atsikėlęs iš Stonišio kaimo ir apsigyvenęs ištremtųjų namuose. Kolūkiečiai tuo labai stebėjosi ir piktinosi. Vilčinskių namai buvo nemaži ir juose sutariant nesunkiai galėjo sutilpti ir dvi šeimos. Bet K. Aleksiejus spyriojosi, net žadėjo važiuoti skūstis kolūkio valdžia už liaudies priešų protegavimą partijos komitetui. Kolūkio valdyba pasiūlė pašalinti Aleksiejų šeimą iš kolūkio (kolūkyje iš visos šeimos tedirbo tik vienas pagyvenęs Kostas) ir kolūkiečiai tam vieningai pritarė. Pašalinus iš kolūkio ir pagrasinus iškraustyti su milicija, Aleksiejai Vilčinskių namus greit paliko. Tikroji konflikto priežastis paaiškėjo tik po poros metų, 1958 m. vasarą, kai legalizavosi paskutiniai Rokiškio rajono partizanai broliai Streikai, kilę iš Zarasų apskrities. Pasirodo, jie ilgą laiką slėpėsi Vilčinskių sodyboje pas Aleksiejus.

Apie tėvelius ir kankinių atminimą

Palmira Čeičienė (Vasiliauskaitė)

Nieko apie tėvelį neprisimenu, nes buvau 3 mėnesių amžiaus, kai jį nukankino. Atpasakoju mamos ir ap- linkinių žmonių žodžius.

Mano tėvelis Balys Vasiliauskas gimė 1910 m. Jono ir Kastancijos Vasiliauskų šeimoje Gaidžgalės k. Šeima turėjo 17 ha žemės. Balys lankė Ūnuškio pradinę mokyklą, laisvalaikiu padėjo tėvams dirbti žemę ir prižiūrėti gyvulius. Būdamas paauglys jau svajoto pasistatyti sau gyvenamąjį namą. Buvo muzikalus, darbštus, linksmas, neišdidus, draugiškas. Iš jaunų dienų pradėjo drožinėti iš medžio visokius daiktus. Apylinkių merginoms Balys patiko. Tėvai nupirko Ūnuškio dvare namus. Balys tuos namus išsiardė, nusipirko Juodupėje sklypą namui statyti. Su tėvų arkliu pats susivežė iš Ūnuškio rąstus. Būdamas jaunas, niekieno nemokytas, pats susirentė iš rąstų namą. Pasidarė langus, duris, dirbo ir visus kitus staliaus dar-



*Anelė ir Balys
Vasiliauskai*

bus. Kol pasistatė namą, neturėjo net gerai pavalgyti – imdavo iš gerų žmonių išsimokėtinai tai sviesto, tai lašinių, o gavęs pinigų tuoj pat nešdavo atiduoti skolą. Miegojo šaltame name skiedrose. Baigiant statyti Baliui pripiršo Anelę Šarkūnaitę iš Žiobiškio apyl. Nuvažiavo į piršlius pas Anelę ir susitarė. Patiko Anei Balys, o Baliui – Anelė. Šarkūnai nemažai davė pasogos ir iškėlė Juodupėje, Balio naujajame name, vestuves. Šarkūnams Balys labai patiko – jis apmokėjo visas vestuvių išlaidas. Balys su Anele atidarė restoraną. Restorane pradėjo dirbti ir Anelė. Netrukus jiems gimiau aš. Pakrikštijo Palmira.

Mamos žodžiais, Balys buvo jautrus: kad manęs neprižadintų, įeidavo pažiūrėti ant pirštų galų. Geram tėvui, geram žmogui, geram darbininkui neleido pasidžiaugti gyvenimu. Nutraukė gyvenimo stygą žydai, rusai, kaimynai lietuviai. O žmoną Anelę su 3 mėnesių dukrele išvarė iš nuosavo sunkiai pastatyto namo.

Mama labai mylėjo tėvelį. Kol buvo gyva, iš visos širdies prižiūrėjo tėvelio ir kitų kartu palaidotų kankinių kapą.

Juodupės kankinių atminimas

1941 m. birželio 27 d. palaidojo į vieną ilgą duobę kapinėse Juodupės kankinius. Palaidoję kiekvienam išmeigė į žemę po atminimo ženklą – medinį kryželį. Ant kryželių iš pradžių nebuvo pavardžių. Žmonės žinojo, kelintas iš eilės jų

artimasis palaidotas. Grįžus bolševikams ilgai bijota ši ilgą žemių kauburėlį tvarkyti. Nuėjusi mama ant kankinių kapo rado išlaužytus medinius kryželius. Tvarkydavo, valydavo kapą naktimis, nes irgi bijojo.

Anelė Vasiliauskienė ištekėjo už Kazio Čeičio. Tada Kazys padėjo prižiūrėti kankinių kapą. Sumanė mama padaryti visiems kankiniams cementinius antkapėlius. Rado Juodupėje meistrą Vytautą Muloką, kuris apsiėmė savo namuose juos pagaminti. Trylika antkapėlių mama ir Kazys, Vytauto Muloko padedami, naktimis suvežė į kapines ir vogčiomis uždėjo. Antkapėlių viduryje buvo palikti tušti kryželiai, į juos mama prisėjo rūtų. Rūtos puošė antkapėlius ir visą kapą. Kapas jau nesiskyrė iš kitų. Nukankintųjų artimieji buvo labai dėkingi Anei ir Kazimierui Čeičiams. Mama jau tada užprašydavo mišias už kankinius. Atgavę Nepriklausomybę, labai norėjome

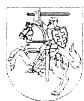
įamžinti kankinių palaidojimo vietą paminklu su įrašu ir su pavardėmis. Ačiū saviesiems, giminėms ir Rokiškio sąjūdžio vadovui P. Blaževičiui, kurie aukojo pinigus paminklui pastatyti. P. Blaževičius paprašė architektą Nasvytį paruošti projektą ir pagaminti paminklą. Kai atvežė paminklą, dar daug darbo reikėjo įdėti. Tuo daugiausia rūpinosi mūsų šeima, Bulovas



*Anelė ir Kazys
Čeičiai*



*Atgimimo metais
Juodupės kankiniams
pastatytas paminklas.
Vytenio Kalpoko nuotr.*



LIETUVOS RESPUBLIKOS
GENERALINĖ PROKURATURA

1998.08.27 Nr. *1A/202-3289*
L Nr.

Gerb. Palmirai – Julijai Čeičienei

Pergalės g. 5
Juodupė
4820 Rokiškio raj.

PAŽYMA

Del Balio Vasiliausko mirties
aplinkybių

Lietuvos Respublikos Generalinėje prokuratūroje esančioje baudžiamojoje byloje Nr. 09-2-075-94 dėl 13 asmenų nužudymo 1941 m. birželio mėn. 24d. Rokiškio rajone, Juodupės miestelyje, nustatyta, kad 1941m. birželio mėn. 24d. naktį Rokiškio apskrities Juodupės valsčiaus vietiniai komunistų partijos – tarybiniai aktyvistai sulaukė, žiauriai nukankino ir sušaudant nužudė 13 Juodupės miestelio ir jo apylinkių gyventojų, tarp kurių buvo nužudytas ir **BALYS VASILIAUSKAS**, gimęs 1910 m., Rokiškio apskr., Onuškių parapijoje, Gaidžgalės km.

Baudžiamojoje byloje Nr. 09-2-075-94 nukentėjusiąją yra pripažinta nužudytojo Balio Vasiliausko buvusi žmona Anelė Vasiliauskienė-Čeičiene.

Ši baudžiamoji byla buvo nutraukta 1995 02 02d. pagal LR BPK 233str. 2p. Patikrinus šio procesinio sprendimo pagrįstumą, buvo nustatyta, kad ji nutraukta nepagrįstai. Tačiau atnaujinti tyrimo nėra pagrindo, kadangi vienintelis buvęs gyvas 1941 06 24 d. Juodupėje įvykdyto genocido nusikaltimo vykdytojas T.Korotkovas 1997 11 24d. mirė.

L.e.p. Specialių tyrimų skyriaus
vyriausiasis prokuroras

R. Valentukevičius

A.Smetonos 4,
2709 Vilnius

Tel. 62 45 20

Faksai: 61 18 26
61 85 63
22 47 34

Atsiskait. sąskaita Nr. 120247
AB bankas "Hermis"
Kodas 260101730

8860332

Lietuvos generalinės
prokuratūros atsakymas
į P. Čeičienės
(Vasiliauskaitės) laišką

vadovavo statybai. Iki nukankinimo 50-mečio paminklas buvo pastatytas. Atidengtas 1990 m. birželio 24-ąją. Buvo aukojamos šv. Mišios Juodupės bažnyčioje.

1997 m. mirus mamai, kapas liko prižiūrėti man, Palmirai Čeičienei (Vasiliauskaitei). Birželio 24-ąją aukojamos šv. Mišios Juodupės bažnyčioje. Kiekvieną Vėlinių vakarą uždegame visiems vienodas žvakutes, uždedame vienodų gėlių. Nes atrodo, kad visi jie kaip broliai, kaip vienos šeimos nariai.

Vlodo Kalpoko ir jo šeimos likimas

Irena Bernotienė (Kalpokaitė)

Mano tėvelis Vladas Kalpokas gimė 1905 m. Jurgio ir Konstancijos Kalpokų šeimoje Jokūbiškio k., Júodupės vls., Rōkiškio apskr. Tėvai turėjo 17 ha žemės.

Šeimoje augo devyni vaikai: septyni broliai ir dvi seserys. Vladas tarp brolių ir seserų buvo trečias. Pirmojo pasaulinio karo metu Vladas pradėjo lankyti Čedasų pradinę mokyklą, kurią sėkmingai baigė, tačiau dėl materialinės padėties tęsti mokslų negalėjo: vyriausiam broliui išėjus į Lietuvos kariuomenę savanoriu, liko vienas iš pagrindinių šeimos darbininkų.

Vėliau mokėsi amato, baigė šaltkalvio mokslus. O 1926 m. ir pats išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo 1-ame pėstininkų pulke Ukmergėje. Baigęs karo tarnybą, grįžo į tėviškę, kur toliau dirbo žemės ūkyje.

1928 m. ištojo į Šaulių sąjungą, nešiojo uniformą, turėjo atpažinimo ženklą. Apie 1930 m. vedė žiobiškietę Julę Kirstukaitę ir persikėlė gyventi į Júodupę. Ten nusipirko mažą namelį ir 9,5 ha žemės. Buvo labai darbštus, todėl pasistatė naujus didelius, gražius namus, kuriuose atidarė parduotuvę ir vertėsi prekyba. Name apsigyveno gydytojas, buvo įsteigta vaistinė.

1932 m. pakartotinai apmokytas karo savanorio tarnyboje, gavo viršilos laipsnį. 1936 m. gimė sūnus Osvaldas, o 1939 m. – duktė Irena. 1940 m. užėję rusai viską nacionalizavo, o šeimą išvarė iš naujų namų ir teko gyventi senajame namelyje.

Tėtė turėjo „Telefunken“ markės radijo aparatą, kurį spėjo paslėpti pas Kiėmiškių k. gyventoją P. Lingę. Ten rinkdavosi vyrai klausytis žinių iš užsienio, ypač LAF pranešimų.

Laikas buvo neramus. 1941 m. birželio 14 d. pradėta masinė Lietuvos žmonių deportacija į Sibirą. Šaulių sąjungos būrys gaudavo pranešimų, kad ruošiamasi sukilimui prieš rusų okupantus ir kad birželio 18–26 d. prasidės karas.

Tuo metu buvęs Juodupės fabriko direktorius A. Potapovas, partijos sekretorius S. Talius buvo gavę iš Rokiškio įsakymą suimti šaulius ir aktyviausius vyrus, kad nedalyvautų galimoje pasipriešinimo kovoje. Suėmė: Vladą Kalpoką, Petrą Rinkevičių, Praną Bulovą, Balį Vasiliauską, Balį Žindulį (šaulius) ir kitus vyrus: Joną Stelionį, Antaną Balčiūną, Kazį Balčiūną, Praną Mažeikį, Joną Meliūną, Vaclovą Pilkauską, Jurgį Šukį, Petrą Kanopą. Kurie spėjo pasislėpti, tie liko gyvi. Suimtuosius uždarė Juodupės daboklėje. Tardė komunistai S. Talius, A. Potapovas, o po to, 1941 m. birželio 24 d. naktį, žiauriai nukankino. Nesulaukė jie net teismo.

Frontas artėjo ir budeliai buvo priversti sprukti, atlikę savo kruviną juodą darbą.



Vladas Kalpokas su žmona Julija. 1932 m.

Tokie Juodupės įvykiai nebuvo sapnas – tai šiurpi tikrovė: už riešų virve ar spygliuota viela pusračiu sukabinti vyrai paeiliui kankinami – vienam išduriamos akys, kitam nupjaunamas liežuvis, trečiam peiliu perskrodžiamas pilvas...

Kaimynai ir namiškiai, šiek tiek aptvarkę lavonus, nes prieš tai jie buvo sumesti žvyruobėje, sunėšė ir suguldė į padirbtus iš neobliuotų lentų karstus Šaulių salėje. Vaizdas buvo klaikus.

Bijojo mūsų mamos, tetos ir dėdės pasakoti viską kaip buvo, nes saugumas ir taip dažnai kviesdavo juos tardyti. Reikalavo, kad papasakotų, ką žino apie Juodupės įvykius. Mama atsakydavo: „*Jūs patys geriau žinote*“. O mums, vaikams, tiesa buvo papasakota tik po Stalino mirties, ir tai dar ne visa.

Tuomet, kai mes gyvenome Rokiškyje ir lankėme vidurinę mokyklą, komunistuojančių ir vietinių sribų vaikai mus, einančius į mokyklą ar iš jos, apmėtydavo akmenimis, šaukdami: „*Banditai, banditai!*“ Mūsų jaunos širdutės drebėdavo juos susitikus, nesupratome, už ką mus puola.

Pasibaigus vaikų terorizmui, smurtas dar nesibaigė: stojant į aukštąsias mokyklas partiniai mandatinių komisijų nariai visaip išsijuokdavo iš mūsų tėtės mirties, nes užkliūdavo žuvimo data – 1941 m. birželio mėn. Todėl brolis Osvaldas neįstojo į Žemės ūkio ir veterinarijos akademiją – gražintoje charakteristikoje buvo raudonai pabraukti žodžiai: „*Tėvas buvo tarybinių organų sulaikytas, o po kelių dienų rastas negyvas*“. O aš neįstojau į Kauno medicinos institutą, nors mokiausi labai gerai. Galėjau baigti tik Medicinos felčerių mokyklą.

Baigusi mokyklą, dirbau gamyklos „Atrama“ medicinos felčerių punkte. Vėliau ištekėjau už Užugirio vaikų tuberkuliozinės sanatorijos vyr. gydytojo Vitalio Alberto Bernoto. Persikėlusį į Kauną, specializavausi elektrokardiografijos srityje. Šiuo metu tebedirbu Kulautuvos tuberkuliozinėje ligoninėje 0,5 etato. Užauginome du sūnus: Arijų – radioelektronikos inžinierių, ir Ovidijų – sociologą. Turim dvi anūkes: Tautę ir Ievutę.

Brolis išmoko fotografavimo meno ir dirbo fotografu iki mirties (1996). Turi sūnų Vytenį, verslininką, gyvenantį Kaune.

Prieš mirtį (1989) mama dar spėjo plačiau papasakoti apie tėtį ir kitus šaunlius, kurie žuvo dėl to, kad per daug mylėjo Lietuvą ir norėjo jos laisvės bei nepriklausomybės.

Tik atkūrus nepriklausomą Lietuvą, Juodupės aukos deramai pagerbtos. Kasmet jų mirties dieną pažymime šv. Mišiomis, prisiminimais gėlių ir žvakučių šviesoje.

Lai niekada nepasikartoja tokios kruvinos tragedijos. Lai auga vaikai ir anūikai ramūs ir saugūs, turėdami abu tėvelius, o ne taip, kaip mes, našlaičiai, su neišdylančiu skausmu širdyse.

Lenkiu galvą prieš šios tragedijos aukas ir noriu, kad ateinančios kartos žinotų, kas ilsisi šiame kalnelyje, o žemė, priglaudusi Juodupės vyrų kūnus, niekada daugiau nebūtų laistoma nukankintų aukų krauju...

Onušio žydai

Elena Blažienė

Ōnuškis – viena iš senesnių gyvenviečių Šiaurės Rytų Lietuvoje. Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose Onušis minimas 1499 m.

1897 m. čia buvo apie 620 gyventojų. Kadangi miestelis išikūrė 3 km nuo Kuršo (Latvijos Respublikos) pasienio, sąlygos vystyti prekybinius, komercinius ryšius su Kuršo pasienio miesteliais bei Ryga buvo palankios. Pasakojama, kad jau nuo Žygimanto Augusto laikų atvykę užsieniečiai kūrė stambius dvarus Ilzenberge, Alksniuosė, Ōnuškyje, Kraštuosė. Archyvuose yra išlikę dokumentų ir apie žydų bendruomenės išikūrimą Onuškyje, jų turėtą nekilnojamąjį turta, žemės nuosavybę.

1922 m. dokumentuose minimi žydų pirkiniai: iš dvarininkių Komarienės ir Pšezdeckienės Izraelis Dimantas pirkęs 680,8 m² žemės¹; Ickas Cepeikinas, Arono sūnus, gyvenantis Mainėivų k., pardavęs Fridai Kaganienei, Chaimo dukrai, gyvenančiai Onuškyje, 477 m² žemės, esančios kaimynystėje su Mendelio, Kaco ir Orko žeme²; Jurgis Trainys pardavęs Leibui Nideliui 1 138 m² žemės³.

1923 m. sausio 11 d. Genas Kacas iš Komarienės pirko 414,72 m² žemės, besiribojančios su Seleno Ruvino Gordono, Sulimo Milerio žeme. Sklypų pardavimas rodo, kad tam tikra dalis gyventojų žemės jau buvo išigiję dar ir anksčiau, matyt, prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Be to, nurodoma išperkamujų mokesčių suma bei nesumokėtų nuomos mokesčių nuo 1926 m. suma ir jų išdėstymas 2–20 metų.

Rōkiškio apskrities žemės tvarkytojo 1940 m. vasario 3–7 d. Onušio žemės pripažinimo aktuose⁴ pažymėta nuosavybė:

- l. 2 Užubalių g., Pontago Krišiaus ipėdinių – 0,029 ha.
- l. 3 Užubalių g., Milnerio Vulfo ipėdinių – 0,0577 ha.
- l. 4 Viešoji aikštė, Anos Fainienės, Saros Rivos Fainaitės – 0,0697 ha.
- l. 5 Viešoji aikštė, Ritros Lėjos Okunienės-Fainienės ipėdinių – 0,0699 ha.
- l. 7 Užubalių g., Joselio Mendelio Kaco – 0,0395 ha.
- l. 9 Vidurinė g., Iršo Segalio – 0,0489 ha.
- l. 13 Vidurinė g., Iršo Segalio – 0,1021 ha.
- l. 14 Vidurinė g., Joffės Kielio ipėdinių – 0,0847 ha.
- l. 15 Vidurinė g., Leizerio Portnojaus – 0,0797 ha.
- l. 17 Vidurinė g., Izraelio Glazo ipėdinių – 0,1000 ha.
- l. 18 Kapų g., Benjamino Orelovičiaus – 0,1574 ha.
- l. 19 Kapų g., Onušio sinagogos – 0,0889 ha.
- l. 20 Sinagogos g., Tamaros Chaifienės ir Rochos Andronienės – 0,1288 ha.
- l. 21 Rokiškio g., Jakelio Chonelovičiaus – 0,1935 ha.
- l. 22 Rokiškio g., Borucho Kopelovičiaus – 0,0533 ha.
- l. 23 Kapų g., Chackelio Kopelovičiaus – 0,1078 ha.
- l. 24 Rokiškio g., Rivos Kaplanienės ipėdinių – 0,0581 ha.
- l. 25 Rokiškio g., Mendelio Peno ipėdinių – 0,0391 ha.
- l. 27 Rokiškio g., Iršos Kaplano – 0,0626 ha.
- l. 30 Rokiškio g., Itos Gorienės – 0,0992 ha.
- l. 32^b Rokiškio g., Sorės Kacienės – 0,0937 ha.

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 639, ap. 1, b. 54, l. 39–40.

² Ten pat, l. 41.

³ Ten pat, l. 40.

⁴ LCVA, f. 639, ap. 1, b. 54.

Savo prisiminimuose Malvina Mieliūnienė (Musnickaitė) pasakoja, kad jos tėvas Feliksas Musnickas, gyvenęs Kraštų kaime (3 km nuo Ūnuškio), nusipirkęs iš žydų Šleinių šeimos ketvirtį namo, persikėlė gyventi į Ūnuškį. Malvina prisimena kai kurių žydų gyvenimo būdą, papročius, jų tradicijas. Ji visą laiką draugavo su Šleinių šeimos vaikais. Šeima prekiaavo smulkiais pramoniniais prekėmis. Šleinyns dar jaunas mirė. Motina karo metais pasitraukė į Palestiną, palikusi dukras Haliną ir Julę pas Musnicką, kuris jas slėpė, globojo ir prižiūrėjo. Brolis Jasikas gyveno Latvijoje, Rygos mieste, slapstydamasis nuo vokiečių pasikeitė vardą, pavardę. Mergaitės, susidarius palankioms sąlygoms, buvo perkeltos gyventi į Rygą. Halina, gim. 1922 m., ištekėjo už vokiečio ir gyvena Vokietijoje. 2001 m. Josikas buvo atvažiuavęs, aplankė vaikystėje praleistas vietas, susitiko su onuškietiais. Šalia gyveno žydas Elicka, turėjo stambią pramoninių prekių parduotuvę. Jis buvo visų aplinkinių kaimų gyventojų gerbiamas, nes pigiai parduodavo prekes ir suteikdavo galimybę pirkti skolon. Šeimoje augo keletas mergaičių, su kuriomis Malvina irgi draugavo, žaidė, kartu lankė mokyklą. Pagal religiją žydai šeštadieniais nedirbdavo, poilsiaudavo, meldavosi. Mergaitės ateidavo į mokyklą, tačiau tik sėdėdavo ir klausydavosi mokytojo. Malvina jiems patarnaudavo, panešdavo knygas. Žinoma, jai būdavo atsilyginama: pavaišindavo pyragais, saldumynais, macais. Žydai macus – kvietinius paplotėlius – ypač vertino, siūlydavo lietuviams ir būdavo labai patenkinti, kai juos priimdavo ir valgydavo.

Žydai buvo labai religingi, laikydavosi Biblijos, Talmudo nurodymų, siekdami įrodyti Dievo ir tautos vienybę. Iškilmingai buvo švenčiamos Velykos, žemdirbių pavasario šventė, atgailavimo deivei šventė, penkiasdešimtinė, *subata* ir kt. Vietiniai žydai griežtai laikėsi religijos skelbtų nurodymų, kokį maistą galima valgyti, koks draudžiamas. Kiaulienos nevalgė, nes pagal papročius kiaulė buvo laikoma pagal kraują artimu, giminingu gyvuliu. Kūno gyvybė yra kraujyje, kuris užima sielos vietą, todėl nevalia valgyti sielos kartu su mėsa.

Dabartinės parduotuvės vietoje buvo Jokelio Chonelovičiaus krautuvė ir butas. Šeimoje augo sūnus Juzikas ir duktė Zoja. Jie draugavo su lietuviais vaikais, kartu ėjo į mokyklą. Visa šeima dirbo parduotuvėje, gaudavo gerą pelną. Karo metu žmona su dukra pasislėpė, po kurio laiko išvyko iš Ūnuškio, tėvas ir sūnus pateko į getą. Turgaus aukštės viduryje buvo didelis šulinys, aptvertas akmenine tvora. Tai buvo onuškietiškas susibūrimo vieta. Lietuviai, žydai, rusai, o ypač jaunimas, vaikai sekmdieniais rinkdavosi prie šulinio, bendraudavo, dalindavosi išpūdžiais, naujienomis, žaidė žaidimus. Pasakotojos prisimena, kaip mergaitės žydų berniukai, žaisdami gaudynių, vydavosi, o paviję skaudžiai išnybdavo. Paaugus šie žaidimai baigdavosi. Visi buvo draugiški, kartu į šokius, vakarėlius eidavo. Žydai jaunuoliai ypač šokdindavo lietuvaites. Mėgstamiausia vakaronių vieta – dviejų aukštų Kušelio Milnerio restoranas prie turgaus aikštės. Jame dirbo Milnerio šeima. Šeimoje buvo du broliai (Zelka, Berka) ir dvi seserys. Pokyliai vykdavo kultūringai, draugiškai, linksmai. Alkoholinių gėrimų buvo vartojama mažai, jokių konfliktų nekildavo.

Žydai prekiaudavo ne tik parduotuvėse, kurių buvo daugiau nei 10. Prekes Zrilka su sūnumi arkliais išvežiodavo ir po aplinkinius kaimus. Prekiaudavo viskuo – nuo drabužių iki adatos, maisto produktais, druska, silkėmis. Tačiau visada vykdavo derybos: tiek turguje, tiek krautuvėse buvo deramasi. Prekė buvo giriamą,

užprašoma beveik perpus daugiau nei ji verta, tačiau, jei pirkėjas nenorėjo pirkti, kainą nuleisdavo. Smulkesnieji prekyautojai prekes nešiodavo po namus.

Gordanas Ruvinas, Iršas Segalis supirkdavo iš ūkininkų įvairius galvijus, išskyrus kiaules. Paruošdavo parduoti: skersdavo, išrūšiuodavo mėsą, patikrindavo, ar tinkama maistui, pristatydavo į parduotuves. Iršui Segaliui padėdavo sūnus ir dukros.

Geriausias apylinkėje dailidė buvo Chackelis Kopelovičius. Jis ne tik atlikdavo įvairius staliaus darbus, bet ir specializavosi stiklinti langus. Pagal užsakymą vykdavo į kaimus su stiklo lakštais. Dar ir dabar langų stiklintojai pagiriami: „*O! Rėži gerai, kaip Chackelis*“. Šeimoje buvo žmona, sūnus, dukra.

Icikas Segalis, Joffė Kielis turėjo didelį sodą, prekiaavo obuoliais. Be to, nuomodavosi ir ūkininkų sodus, nustatydavo derlių, kainą, saugodavo naktimis, nuimdavo derlių. Vėliau parduodavo turguje, veždavo į stambesnius miestelius. Joffei talkino žmona, sūnus Chaimas, dukra Roza.

Prie pat turgaus aikštės, Sinagogos gatvėje, vieni iš stambesnių namų buvo vadinami žydų namais. Juose gyveno geriausias apylinkės batsiuvys Dovydas Menka su sūnumi Šveika ir žydė Tamara Chaifienė, įrengusi pramoninių prekių parduotuvę.

Dovydo duktė Dinka mokėsi pas siuvėją Eleną Kažemėkaitę siūti. Geriausias siuvėjais buvo laikoma Bijonkų šeima, nes siuvo drabužius pagal paskutinę madą. Dirbo vyras, žmona ir dukra. Siuvėja buvo ir Borucho Kopelovičiaus duktė, dvi Nydelio dukros.

Vaistinės savininkas Koganas buvo visų gerbiamas, nes jis visus aprūpindavo vaistais, suteikdavo medicininę pagalbą, konsultuodavo dėl ligų, nurodydavo vaistus.

Leizerio šeima turėjo gerą arklį ir vežiodavo žmones ne tik į Rokiškį, bet pagal reikalą ir po aplinkinius kaimus.

Kuras su pasididžiavimu savo namus vadino „aukštagonkais“, nes buvo aukšta veranda, kokių reta Onuškyje. Jis ragino namus statyti naujoviškai, ne taip kaip buvo statomi – vienas šalia kito, kad būtų galima tik vienam žmogui praeiti. Žmonės dar prisimena Onuškyje gyvenus rabiną, Choderelienės, Fainienės, Gerškienės, Kaco, Kaplano, Leibuko, linų prekybininko Rupkaus, žydų karčemos savininkės Verpetienės, Zruolio šeimas. Dabar sunku prisiminti visus čia gyvenusius žydus, tuo labiau jų pavardes, nes daugelį jų vietiniai žmonės vadino ne pavardėmis, o vardais, dažnai išskraipytais, ar net pravardėmis.

Daugelyje namų buvo ir butas, ir sandėlis, malkinė, tvartas. Per žydų būdynes koridoriuose nuo stogo nuimdavo lentas, uždėdavo eglių šakomis, kad būtų matyti dangus.

Tarp žydų buvo įsiterpę ir lietuvių, rusų namų.

Turgaus aikštėje, centre, šalia stambiausio akmeninio pastato buvo pastatyti žydų maldos namai – sinagoga. Šeštadieniais susirinkdavo vyrai, meldavosi, atlikinėdavo religines apeigas. Sinagoga turėjo du įėjimus: iš dešinės – moterims, iš kairės – vyrams. Į sinagogą nedraudavo užėti ir kitatikiams, tik reikėjo būti su kepure. Didelė žydų pirtis buvo gale kapinių. Žydus aptarnaudavo lietuviai, nes pagal paprotį to negalėjo daryti patys. Viduryje pirties buvo didelis kubilas, ten maudėsi tik žydai.

Daugelis buvusių žydų gyvenamųjų namų su ūkiniais pastatais pirmaisiais kolūkio metais buvo nugriauti ir kaip geras kuras sudeginti naujai pastatytoje ūki

plytinėje. Gaminant plytas reikėjo aukštos temperatūros, o ją pasiekti buvo galima vartojant tik sausą geros kokybės kurą.

Jau prieš Antrąjį pasaulinį karą ir rusams okupavus Lietuvą, žydai iš Onuškių pradėjo trauktis. Pirmaisiais karo metais baltaraiščiai, vykdydami vokiečių nurodymus, žydus išvežė į Rokiškio getą, kur jie buvo nužudyti. Kadangi su žydais lietuviai gyveno draugiškai, ypač nuoširdūs buvo senoliai, gailėjo jų, kai taip žiauriai buvo naikinami.

Žydai nugyvendavo ilgą amžių, mirdavo jau turėdami apie šimtą metų. Mirusius suvyniodavo į paklodę, kapinėse sodindavo į duobę, užkasę apdėliodavo akmenimis. Nuo kapinių žydai nueidavo kiekvienas savo keliu. Laidojami buvo žydų kapinėse (90 × 60 m), kurios yra šalia gyvenvietės. Kapinių teritorija apsodinta egutėmis, nuolat prižiūrima, pjaunama žolė, pastatytas paminklinis akmuo.

Pasakojo

1. Malvina Mieliūnienė, gim. 1922 m., gyv. Onuškyje.
2. Elena Kažemėkaitė, gim. 1919 m., gyv. Onuškyje.
3. Romualdas Muralis, gim. 1937 m., gyv. Onuškyje.
4. Stasys Gaidys, gim. 1920 m., gyv. Onuškyje.
5. Gėnė Gaidienė, gim. 1934 m., gyv. Onuškyje.
6. Elena Dirdienė, gyv. Onuškyje.

Mano pažįstami žydai

Stefanija Bliūdžiūtė

Vos pradėjusiai suvokti pasaulį, žydai jau maišėsi mano akiratyje. Nebuvo nė dienos (išskyrus šeštadienį ir sekmadienį), kad žydas ar keli jų neaplankytų namų. Ryškiausiai atmintyje įsirežę liko Berka ir Benska. Jie mano auklėtojai, maitintojai. Kas jei ne jie atvežė riebių silklių, *glisniko* (rudi saldžiai kartūs milteliai – grūdeliai nuo kirminų; juos dažydavom su duona ar pašlapinę pirštą nučiulpdavom). Kas kojinaites (*punčiakytes*), nosinytę, šukas (*grebenes*) išsiūlė mamytei man nupirkti? O muilas, kava, medus (dirbtinis, su bitute ant pakelio)?

Berka – aukštas, nei storas, nei plonas, su nekrintančia į akis barzdele, ausys užkimštos vata. Lazdelė rankoj, *kromas* (medinė, audiniu aptempta nemaža dėžė) ant pečių ir traukia žydelis per ūlyčią šunų lojimo lydimas. Vyko ir prekių mainai – žydelis supirkdavo kiaušinius, kiaulių šerius, veršelių odeles, skudurus ir kt. Duodavo prekių ir skolon (*bargan*). Ateidavo su prekių kromeliais ir kiti žydai: Benska, Nokamas, Oleberka. Vėliau Benska įsigijo vežimą, atvažiuodavo pasikinkęs arkliuką. Minėti žydai mūsų kaime jausdavosi kaip tarp savų. Senesnieji Nokamas, Oleberka dažnai popietę nieko nesakę griūva į lovą ir užknarkia. Pusvalandį ar ilgiau nusenūdę, atsikėlę apžiūri savo prekes (*tavorą*), suskaičiuoja kiaušinius, gauna užvalgyti ir vėl patraukia kelionėn į gretimus kaimus. Dažnai Benska nakvodavo. Vasarą eidavo su mano dėde ant šieno, o žiemą miegodavo ant suolo. Ten jam pataisydavo guolį. Kai dar buvau vaikas, bijodavau, kad Benska dėdės nepapjautų ir krauju macams neišlašintų. Klausdavau dėdės, ar jis nebijo. Šis šypsodavosi, sakydavo, kad žydai draugų neskriaudžia. O žmonės tada prišnekėdavo visko, net pavyzdžių pateikdavo, tik tų pavyzdžių tikrumo patvirtinimu niekas nesirūpino.

Kaip jau minėjau, žydai dažnai pasilikdavo naktigulto. Teko matyti jų maldų ritualą, kaip prieš naktį pagrindinei maldai apjuosia ranką šikšnomis (jų pavadinimą pamiršau), pritvirtina ant kaktos „raga“, apsigaubia maršką ir *barakatinuoja* – murma rečitatyvu. Vakarienę gamindavosi patys. Turėdavo nuosavą košerinį puodžiuką, produktų duodavo mamytė, žinoma, valgydavo tik košerinius.

Lingėniškiai Rōkiškyje turėjo „savo“ žydus, iš kurių viską pirkdavo. Mūsų tėveliai pirkdavo pas Boredavkas, dėdės Kazio Bliūdžiaus šeima – pas Leviną. Audinius, apavą pirkdavo vėl pas kitus „savus“ žydelius. Kai paūgėjau (14–15 metų), užsidirbdavau pinigų, tėvelis vedžiodavo į krautuves (o jų buvo bent kelios, daugiausia žydu). Rinkdavausi apavą, audinius, apatinį trikotažą, siūlus, kojines, paltus, skrybėlaites, kepures. Apeidavome visas parduotuves po kelis kartus, išeidavome, vėl sugriždavome. Tėvelis pykdavo, kad neišsirenku. O aš visada žinojau ko ieškau. Mano vaizduotėje sukurti modeliai, spalvos nužiūrėti turguje (visada atidžiai stebėdavau gražuoles paneles ir ponias), bažnyčioje, iš perskaitytų knygų mėgstamų herojų... Labai retai gaudavau ko ieškojau, todėl ir lakstydavau, vesdama iš kantrybės tėvelį. Nors ir kiek buvo pirkejų, žydai visada pastebėdavo, paslaugiai keldavo rietimą po rietimo, gražbyliuodavo ir galų gale, kelias valandas ieškojus, tekdavo pirkti tai, kas yra, nors retai būdavau patenkinta pirkinium. O kai rinkdavausi batus, žydai pasodindavo į kėdę, nešdavo dėžutes su batais, apaudavo, paglostydavo koją, leisdavo pavaiškščioti ir, ži-

noma, girdavo girdavo prekę ir pirkėjai žerdavo komplimentus. Išsimatuodavau bent keliolika porų, ne visada rasdavau norimą. O Šiaulių darbo batelių tikrai būdavo dailių. Tėvelis pykdavo, aš nervindavausi, tik žydai neparodydavo menkiausio nepasitenkinimo. Tai pirmoji medalio pusė. Išsirinkus vykdavo derybos. Žydai užsiprašydavo, tėvelis derėdavosi, ne kartą išeidavo iš krautuvės. Sekdavau paskui tėvelį ir aš su ašaromis akyse. Žydai išsivydavo iš paskos. Vėl sugriždavome į parduotuvę, ir taip kelis kartus, iki tėvelis ir žydas sumušdavo rankomis, aš dar kartą prisimatuodavau. Tada pirkinį supakuodavo į dėžutę, nepagalilėdavo linkėjimų su užtikrinimais, kad kitą kartą vėl pas juos pirkšime, nes jų prekės geriausios ir kainos mažiausios. Ir dabar tebestovi namas Respublikos g. Nr. 6, kur tėvelis pirkto man batus. O ten prekiaavo žydas tėvas žydiška nosimi ir trumpa barzdele bei du jo sūnūs, 20–25 metų amžiaus. Žydai labai pasitikėjo pirkėjais. Jei kuris pritrūkdavo pinigų, duodavo prekes ir skolos palaukdavo. O dėl derybų, perpratau greit tą ritualą ir net juokingai gražu būdavo, tik kartais norėdavosi paskubėti. Bet ką darysi, tenka gaišti deryboms.

Dažnai užeidavome su reikalu ir be reikalo į krautuvę „Po baltaisiais kromais“ pas Maušas. Maušienė, nepanaši į žydę, malonaus lietuviško veido, visad klausinėdavo apie mano mamytę: „*Kaip gyvena Selemutė?*“ Jos pažįstamos dar iš jaunystės (dar iš caro laikų), kai mamytė tarnavo Rokiškyje pas žydus (gal karaimus) Manasevičius, vaistininkus (*aptiekorius*). Maušienė labai gražiai kalbėjo lietuviškai, be žydiško akcento. Kai atvažiuodavome į Rōkiškio turgų su vežimu, jį palikdavome žydų Boredavkų kieme (vėliau rajoninio laikraščio redakcijos kiemas). Užeidavome į butą; palikdavome *burkas*, krepšius. Kartą užėjus prieš Velykas, radom darant vyną. Vėliau, po Velykų, jau balandžio pabaigoje vėl užsukus, pavaišino tuo vynu ir macais. Vyną išgėriau, buvo labai skanu, o macų neliečiau – valgė tik tėvelis. Jis manęs klausė, kodėl nevalgau macų, prisipažinau, kad bijau – gal su krikščionių krauju? Tėvelis juokėsi iš mano baimės. Sakė, jeigu ir būna taip, tai tuos macus tik patys valgo, kitiems neduoda. Mamytė pasakodavo, kad kai ji tarnavo pas kunigą J. Budrį Aknystoj, ten gyveno daug žydų. Po jų Velykų visada atnešdavo kunigui macų. Kunigas juos valgydavo ir duodavo tarnams. O senelė Kristina pasakojo, kad kai ji tarnavo Smėlinkoje pas žydus, tai prieš Velykas žydai išlupdavo su žabu, „išvarydavo“ iš namų duoną (visokią rūgštį), per Velykas tevalgydavo macus. Po Velykų pagarbiai atsiprašinėdami: „*Tai ne aš kalbėjau, tai šuva lojo*“ ėnešdavo duoną į namus. Pasakodavo senelė apie žydų būdynes (rugsėjo mėnesį), apie „baisiąją naktį“, kai velnias neša žydus. Pasakojo atvejį, kai ten pat, Smėlinkoje, paktoriaus bernas Pranas persirengęs velniu užėjo į žydų *iškala* jiems besimeldžiant, čiupo žydą, nunešė į ledaunę ir uždarė. Pralaikė žydelį nuo šeštadienio vakaro iki pirmadienio. Pirmadienį nuėjęs į ledaunę rado žydą apsisnarglėjusį, sušalusį; vaizdavo nustebusį: „*Kaip tu, Joska, čia atsidūrei?*“ Žydas tik mirkčioja, dūsauja ir niekur nesirengia eiti – atseit tokia Dievo valia: jis dabar „pustynėj“ velnio paliktas. Teko jėga jį išnešti. O žydų bendruomenė po maldų jau žinojo, kad vieno trūksta. Mat jie tą vakarą eidami į *iškala* apavą paliko už durų. Po maldų visiems atsirinkus savąjį apavą, vieni *kuntapliai* liko. Visiems aišku – tokia Dievo valia, niekas dingusiojo neieškojo. Po to Joska labai nelinksmas bent savaitę gulėjo, kol atsipeikėjo.

Atvažiuodavo į kaimą ir žydai iš Ūnuškio: Leibukas, Eševys, Bajonka, keturi broliai Kurai (Gorai). Jie prekiaavo galvijais. Ypač stambiu mastu prekiaavo broliai Kurai. Mūsų tėvai augino buliukus, telyčias parduoti, todėl Kurai buvo nuolatiniai

svečiai. Pamenu, ilgai atkakliai derėjo vieną telyčią, lankėsi po kelis kartus per savaitę. Tėvelis laikėsi užprašytos kainos. Vieną birželio vidurnaktį atvažiavo trys žydai, pribudino tėvelį, dar paklausė – kiek, o tėvelis tarstelėjo: „*Kaip sakiau!*“ Žydai nebesiderėjo, sumokėjo ir išsivarė. Pasirodė, kad čia nebe Kurai, kurie intensyviai atakavo, bet kiti žydai. Tik jiems jau buvo pasakyta, kad Ignotas nenuleis, todėl jie ir nebesiderėjo, o tėvelis naktį nepažino, kad ne tie. Vėliau sutikęs tėvelį Kuras viską paaiškino: mėsa – aukščiausios kokybės, bet jam tiek mokėti, kiek tėvelis prašė, esą nuostolinga. O štai jų sėbrams papuolė tiekti mėsą Rokiškio apskrities viršininko sūnaus vestuvėms. Tokiu atveju svarbu kokybė, o ne kaina. Todėl naktį tie žydai ir nebesiderėjo, o klausė kainos tik dėl formos.

Dar prisimenu, Onušio žydelis Bajonka nupirko iš Gasiūno piktą bulių, privirtino jį su kartimis prie vežimo. Buliaus nosy įverta grandis, bet tas tik šnirpščia, kasa kojomis žemę, akimis raudonuoja, traukiasi atbulas ir tempia atgal vežimą ir arklioką. Žydas rėkia: „*Ui, vei, gvalt...*“ Subėgo lingėniškiai, įveikė, tolakai palydėjo, iki bulius nusiramino, pavargo, tapo paklusnus.

Dainų, parodijų, pasakojimų prikurta apie žydus gausybė: žydas parka, ir šioks, ir anoks, žydas sukčius. Bet kiek teko stebėti bendraujant, tai nežinau – jei ir sukčiai, tai nedidesni kaip mes, lietuviai. Tenka pabrėžti, kad jie apsigimę psichologai, moka bendrauti, genialūs komersantai. Moka pritraukti, privileioti pirkėjus gražbyliaudami, bet nesizėmindami ir neižaisdami. Komercijoje – apsukrūs, išvalgūs, lankstūs, darbštūs ir kantrūs. Neteko girdėti, kad žydas prekiautojas pritrūktų kantrybės, nepagarbiai elgtusi su pirkėju, interesantu. Fabrike vedėjas buvo žydas Salomiakas, bet visi darbininkai jį gerbė, nebijojo. Su moterimis žydėmis mažai teko bendrauti. Dirbo fabrike kelios, bet elgesiu neišsiskyrė iš lietuvių. Senesnes žydes teko girdėti pakeltu tonu erzeliuojant, bet gal jų tokia tarpusavio bendravimo maniera? 1940 m. Júodupės fabrike dirbo žydaitės iš Onušio: Rocha Milnerytė, Dina Kacaitė ir Judita. Pastarosios pavardę pamiršau, tik iš onuškėnų kalbų žinojau, kad jos motina gyveno susidėjusi su onuškėnu lietuviu, rodos, Petrausku. Juditą vadinom Judička. Ji buvo labai vikri, darbšti, draugiška, dirbo 3 aukšte siūlų vynioja (*špūliuotoja*). Kai gabalinėje laikinai pritrūkdavome darbo, mus siūsdavo prie špūliavimo mašinos, Judička mus globojo. 1941 m. prasidėjus karui, artėjant vokiečiams, paskutinį kartą susitikome su Judička. Buvo labai nusiminusi. „*Žinau, kas mūsų laukia*“, – paskutiniai žodžiai prieš išsiskiriant. Dina ir Rocha buvo 19 ar 20 metų, labai gražios, simpatiškos žydaitės. Dar viena jauna žydaitė iš Onušio dirbo fabrikos kontoroje. Ji turėjo šviesiai geltonus, anot onuškėčių, nedažytus plaukus.

Onuškyje prie kelio bažnyčios link ant kampo kabėjo masyvi lenta su užrašu didelėmis raidėmis: „*Kogano aptieka*“. Joje mūsų namiškiai pirkdavo vaistus. Man gi jos viduje būti neteko. Onuškyje gyveno žydės – geros siuvėjos. Moterys, kasdien vaikščiojusios padribusios, į vakarėlius Júodupėje ateidavo pasirėdžiusios jų rūbais ir neatpažįstamai pasikeitusios – kaip vapsvos. Jų siūtais drabužiais puošėsi ir mano bendradarbė Angelė K., Ona Baraišytė, A. Lukštaraupytė ir kitos. Minėtų žydaičių broliai taip pat buvo šaunūs vyrukai. Per vakarėlius, jei ne šukuosena – tamsūs, vešlūs garbanoti plaukai – neskirtum nuo juodupėnų frantų.

Mainėivose gyveno Iciko Cepeikino šeima. Jie buvo malūno savininkai, malė grūdus aplinkiniams gyventojams. Turėjo ir valcus. Jų nepažinojau, bet žinojau iš

tėvelio pasakojimų. Nacių okupacijos pradžioje, pirmą mėnesį jie dar malė grūdus. Tėvelis, grįžęs iš Mainėivų, apgailestavo, kad malūnininkui neramu, kas jų laukia ateityje. Juos suėmė ir sušaudė. Vėliau teko būti malūne ir man, su kaimynu buvome nuėję užsirašyti eilėn prie valcų. Tada Mainėivų malūne raštininku dirbo Jonas Lapašinskas, vėliau žinomas poetas.

Juodupėje apie 1928 m. krautuvę laikė žydelis, vadinamas Jaka. Pastarasis nusigyveno žiruodamas O. Trėjaus vekselius ir savo krautuvę pardavė Vengrinams. Visi kalbėjo – Vengrinai turtingi žydai. Bet jie irgi žiravo O. Trėjaus vekselius ir taip pat nuskurdo. Kai aš, būdama 14–17-kos, nueidavau į Jūdupę, ten jau buvo turtinga V. Kalpoko parduotuvė, vėliau ir Garškos (iš Lūkštų). Vengrinų parduotuvė buvo jau nuskurdusi. Prekiavo gerai visiems juodupiečiams žinoma Roza (pokariu dirbusi Rokiškio *univermage*). Kai į pustuštę jų parduotuvę užeidavo pirkėjas, Roza su visa gražbylyste, sumanumu sulaikydavo pirkėją, tuo tarpu Simka, Rozos sesuo, bėgdavo į Kalpoko parduotuvę ir atnešdavo reikiamą prekę. Vėliau taip Rozai padėdavo 7–8 m. berniūkštis Vincukas Urbonėlis, žvitrus padauža. 1940 m. privačios parduotuvės buvo nacionalizuotos. Vasiliausko name buvo valdiška parduotuvė, Roza dirbo joje. 1941 m. birželį Roza dirbo iki paskutinės valandos, prekiaudama sausakimšoje parduotuvėje iki išsekimo. Ją „stiprino“ sesuo Sima vandeniui, vaistais ir kitokiais būdais... Pokariu juodupėnai Rozą sutikome kaip savą, kaip artimą. Nebegrįžo tėvai nei sesuo Sima, rodos, ir brolis nebegrįžo. Rozą visą laiką menu tokią „sunkiasvorę“, o jos sesuo Sima buvo gražuolė, geros figūros, ne veltui mūsų kaimo kavaliarius J. K. turėjo su ja romaną.

Žydų žudynės Velniaduobės miškelyje ir Antanašėje

Arūnas Bubnys

Kaip ir kituose Lietuvos provincijos miestuose, Rokiškyje tarpukario laikotarpiu buvo skaitlinga žydų bendruomenė. 1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Rokiškyje gyveno 2 013 žydų. Neoficialiais 1941 m. sausio 1 d. Statistikos valdybos duomenimis, Rokiškio apskrityje buvo 4 506 žydai (4,66 proc. apskrities gyventojų)¹. Nepriklausomos Lietuvos laikais Rokiškio žydų bendruomenė gyveno intensyvią ūkinį, kultūrinį, politinį ir religinį gyvenimą. Miesto žydai turėjo kelias sinagogas, religines ir pasaulietines mokyklas, kultūrinės, religinės, labdaros ir sporto organizacijas. Vis dėlto stiprėjant lietuvių kooperatyvų konkurencijai, dalis miesto ir apskrities žydų išvyko gyventi į Pietų Afriką, JAV ir Palestiną. Sovietams aneksavus Lietuvą, buvo nacionalizuotos žydų dirbtuvės ir parduotuvės. Karo išvakarėse turtingesni miesto žydai buvo ištremti į Sovietų Sąjungos gilumą².

Didelė dalis sovietinio teroro įbaugintų gyventojų nekantraudami laukė Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo ir Lietuvos išlaisvinimo nuo bolševikinio teroro. Rokiškio apskritis 1940–1941 m. buvo tarp tų Lietuvos apskričių, kurios labiausiai nukentėjo nuo sovietų valdžios represijų. 1941 m. birželio mėnesio trėmimų metu, Lietuvos savitarpinės pagalbos žinių biuro duomenimis, iš Rokiškio apskrities į Sovietų Sąjungos gilumą buvo ištremti 824 žmonės (411 vyrų ir 413 moterų)³. Pagal Lietuvos SSR NKGB dokumentus iki 1941 m. birželio 19 d. iš Rokiškio apskrities ištremtos 225 šeimos su 811 žmonių⁴. Masinis nekaltų žmonių trėmimas į Sibirą sukėlė Lietuvos gyventojams ne tik baime, bet ir neapykantą komunistiniam režimui, jo pareigūnams ir šalininkams. Drąsesni ir patriotiškai nusiteikę vyrai neketino be kovos pasiduoti likimui ir dar iki nacių ir sovietų karo pradėjo ruošti ginkluotam pasipriešinimui. LSSR valstybės saugumo liaudies komisaras P. Gladkovas savo 1941 m. birželio 21 d. įsakyme Nr. 45 pažymėjo, kad dalis neištremtų „*priešiškų elementų perėjo į nelegalią padėtį ir sudarė ginkluotas banditų gaujas*“ (būsimieji 1941 m. birželio sukilimo dalyviai, save vadinę partizanais), kurios jau pradėjo veikti Marijampolės, Rokiškio, Šiaulių ir Utenos apskričių miškuose. P. Gladkovas įsakė apskričių saugumo skyriams ir trims pulko dydžio SSRS pasienio kariuomenės daliniams (105-ajam, 106-ajam ir 107-ajam), dislokuotiems Lietuvoje, skubiai likviduoti lietuvių partizanų būrius⁵. Prasidėjus karui, iš Lietuvos besitraukiantys raudonarmiečiai, enkavėdistai ir sovietiniai aktyvistai bei komunistai daugelyje Lietuvos vietovių žudė kalinius ir jiems įtartinus civilius gyventojus. Po keliolika žmonių buvo nužudyta beveik kiekvienoje Lietuvos apskrityje. Besitraukiantys sovietinės armijos daliniai ir komunistinio režimo pareigūnai pirmomis karo dienomis Lietuvoje nužudė apie 1 100 žmonių (neįskaitant

¹ 1941 01 01 d. Statistikos valdybos duomenys apie Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. R-743, ap. 5, b. 46, l. 172.

² Schoenburg N., Schoenburg S. *Lithuanian Jewish Communities*, New York, 1991, p. 241–243.

³ *Lietuvos gyventojų trėnimai 1940–1941, 1944–1953 metais sovietinės okupacinės valdžios dokumentuose. Dokumentų rinkinys (pataisytas ir papildytas leidimas)*, atsak. red. A. Tyla, Vilnius, 1995, p. 121.

⁴ *Ten pat*, p. 201.

⁵ Grunskis E. *Lietuvos gyventojų trėnimai*, min. veik., p. 32.

kovose žuvusių lietuvių partizanų)⁶. Rokiškio apskrityje 1941 m. birželio 24–29 dienomis bolševikai nužudė 47 gyventojus (daugiau nužudyta tik Šiaulių, Telšių, Kauno ir Ukmergės apskrityse)⁷. Tą pačią dieną laikinasis karo lauko teismas Rokiškyje pasmerkė mirčiai 23 kalinamus rokiškėnus ir paskelbė, kad mirties bausmė jiems bus įvykdyta viešai miesto aikštėje. Tik dėl artėjančios vokiečių kariuomenės išsigandę bolševikai savo ketinimų nespėjo įvykdyti. Vis dėlto Rokiškio mieste pirmomis karo dienomis jie nužudė Antaną Černiauską, Petrą Raukštą, Lionginą Šapkauską, Antaną Bražį. Kitą dieną (birželio 26) enkavedistai savo būstinėje nužudė Rokiškio parapijos altaristą kunigą Benediktą Šveikauską. Pasitraukus bolševikams, kunigo lavonas buvo surastas kraujo klane⁸. Birželio 24 d. bolševikai Papatynės miške nukankino dar 5 lietuvius⁹. Kiti Rokiškio kalėjime esantys kaliniai, pasinaudoję sąmyšiu, kuris kilo dėl sproginėjančio šaudmenų sandėlio, iš kalėjimo pabėgo. Vienas pabėgėlis – Lionginas Vaitkevičius – vietinių rusų buvo sugautas ir Stepónių miške žiauriai nukankintas¹⁰. Júodupės valsčiuje vietiniai komunistai vykdomojo komiteto kieme 1941 m. birželio 24–25 d. naktį žiauriai nukankino 10 vietinių gyventojų. Jų lavonai buvo nuvežti į mišką ir užkasti žvyrduobėje¹¹. Karo pradžioje per Rokiškį Daugpilio kryptimi ir toliau į Rusiją masiškai traukėsi Raudonosios armijos daliniai, sovietiniai ir partiniai aktyvistai. Juos dažnai apšaudydavo gana stiprūs lietuvių sukilėlių (partizanų) būriai. Kai kurie bėgliai bandė į Rusiją išvykti traukiniu. Kadangi vokiečių kariuomenė netrukus užėmė Daugpilį (birželio 27 d.), didelė dalis civilių pabėgėlių (tarp jų daug žydų) buvo priversti grįžti į Rokiškį. Prie Latvijos ir Lietuvos sienos dislokuoti sovietų pasieniečių daliniai taip pat dažnai nepraleisdavo pabėgėlių ir įsakydavo jiems grįžti namo ir nekelti panikos. Tie žydai, kuriems pavyko pabėgti į Rusiją, vėliau tarnavo 16-ojoje lietuviškoje šaulių divizijoje. Tarp jų buvo ir Rokiškio žydų. Vokiečių kariuomenė be kovos Rokiškį užėmė 1941 m. birželio 27 d.¹² Vermachtui užimant miestą, buvo nušautas pro langą į vokiečių kareivius žiūrintis Jakobas Jakobsonas. Tai pirmasis Rokiškyje nacistų nužudytas žydas. Tą pačią dieną mieste buvo nušautas iš J. Jakobsono laidotuvių grįžtantis Katrielis Šomeras¹³.

Pirmomis nacių okupacijos dienomis Rokiškyje buvo įsteigta lietuviška apskrities komendantūra (komendantas lt. Jonas Žukas, komendantūra veikė iki 1941 m. rugpjūčio 20 d.) ir jai pavaldi apsaugos kuopa. Komendantūroje tarnavo 21 kariškis¹⁴. Didesnę dalį kuopos kareivių sudarė iš Raudonosios armijos dezertyravę lietuviai. Į komendantūros apsaugos kuopą stoji ir buvę lietuvių sukilėliai (partizanai). Kuopai vadovavo lt. Marijonas Petkūnas¹⁵. Kuopoje 1941 m. rugpjūčio mėnesį tarnavo

⁶ Anušauskas A. Sovietinis genocidas ir jo padariniai, *Lietuvos gyventojų genocidas. Antrasis ir papildytas leidimas, (1939–1941)*, Vilnius, 1999, t. 1, p. 30.

⁷ Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*, Vilnius, 1996, p. 127, 128.

⁸ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 144.

⁹ *Ten pat.*

¹⁰ Liekis A. *LKP agonijos kronika. 1941 m. birželis. Aukos ir jų budeliai. Dokumentinė apybraiža*, Vilnius, 1996, p. 89.

¹¹ Kviklys B., min. veik., p. 132; plačiau šios žudynės aprašytos J. Šedžio straipsnyje.

¹² Oshry E. *Annihilation of Lithuanian Jewry*, New York, 1995, p. 233; 1941 m. birželio sukilimas: *Dokumentų rinkinys*, sud. V. Brandišauskas, Vilnius, 2000, p. 308, 341–342.

¹³ Julius R. *Rokiskis*, www.jewishgen.org, p. 8.

¹⁴ Rokiškio apskrities komendantūros 1941 m. rugpjūčio mėnesio algų mokamasis sąrašas, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. K-1, ap. 47, b. 1070, l. 48.

¹⁵ 1965 10 22 d. kaltinamoji išvada, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47 479/3, t. 4, l. 267.



Paminklas Steponių miške sušaudytiems žmonėms.

A. Petrašiūno nuotr.

120 kareivių¹⁶. Jie buvo apgyvendinti Rokiškio grafo Tyzenhauzo dvaro rūmuose. Kareiviai buvo aprenkti Lietuvos kariuomenės uniforma ir ginkluoti rusiškais šautuvais bei pistoletais. Kuopa saugojo svarbesnius kelius, tiltus, sandėlius ir kitus svarbius ūkinius bei karinius objektus. Įsitvirtinus okupaciniam nacių režimui, kuopa buvo pradėta naudoti okupacinės valdžios priešams persekioti. Kuopa veikė iki 1941 m. rugpjūčio pabaigos. Po to ji buvo išformuota. Dalis buvusių kuopos narių stėjo tarnauti į savisaugos dalinius¹⁷. Pirmomis nacių okupacijos savaitėmis (nuo 1941 m. birželio 27 d. iki rugpjūčio 14 d.) buvo suiminėjami ir šaudomi įvairių tautybių buvę sovietiniai pareigūnai, komunistai ir komjaunuoliai. Pirmieji didesni Rokiškio žydų areštai įvykdyti jau birželio 29 d. Suimtieji sovietiniai aktyvistai ir žydai nedidelėmis grupėmis buvo vežami į Steponių mišką (apie 5 km į šiaurę nuo Rokiškio) ir ten šaudomi. Apytikriai 1941 m. liepos 8 d. baltaraiščiai (buvę partizanai) atrinko 108 žydų jaunuolius nuo 14 iki 30 metų ir jiems pasakė, esą jie bus vežami darbams į Biržus. Tačiau visi sulaikytieji jaunuoliai tą pačią dieną buvo nuvaryti į Steponių mišką ir ten naktį sušaudyti¹⁸. 1941 m. liepos 22 d. apsaugos kuopos kareiviai Steponių miške sušaudė apie 30 sovietinių aktyvistų. Šioje nužudytųjų grupėje buvo ir Kazliškio apylinkės tarybos pirmininkas Michailas Šorochovas. Pavyko pabėgti tik komjaunuoliui Jonui Pupieniui¹⁹. Po karo šaudymo vietoje pastatytame paminkle buvo įrašyta: „*Čia palaidota 981 fašistinio teroro auka*“. Tarp aukų buvo 493 žydai, 432 rusai ir 56 lietuviai²⁰. Toks nužudytųjų skaičius nurodytas remiantis vokiečių saugumo policijos ir SD (saugumo tarnybos) vado Lietuvoje K. Jägerio ataskaita. Tiesa, šioje ataskaitoje nurodytas ne Steponių miškas, bet Rokiškis. Galimas dalykas, kad minėtas aukų skaičius reiškia visų iki 1941 m. rugpjūčio 14 d. Rokiškio apskrityje (ne tik Steponių miške) nužudytų žmonių skaičių. Dalis Rokiškio apskrityje suimtų sovietinių aktyvistų ir

¹⁶Rokiškio apskrities komendantūros apsaugos kuopos premijų mokamasis sąrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 47, b. 1070, l. 50–55.

¹⁷S. Varno 1961 08 04 d. tardymo protokolo kopija, *ten pat*, ap. 8, b. 190, l. 73.

¹⁸J. Jelnionio 1947 07 16 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 9074/3, l. 30.

¹⁹1965 10 22 d. kaltinamoji išvada, *ten pat*, b. 47479/3, t. 4, l. 269.

²⁰Rokiškio rajono DŽDT vykdomojo komiteto 1968 07 25 d. pažyma, *ten pat*, ap. 46, b. 1267, l. 1.

komunistų buvo išvežti sušaudyti į Kupiškį. Rokiškio areštiniėje dirbusio Konstantino Milaknio liudijimu, 1941 m. vasarą iš areštinės sušaudyti į Steponių mišką buvo išvežta apie 250 žmonių. Kalinius atrinkdavo saugumo policijos pareigūnai, o šaudė apsaugos kuopos kareiviai²¹.

1941 m. rugpjūčio pradžioje prasidėjo masiniai žydų areštai ir įkalinimas getuose. Kaip ir kituose Lietuvos apskričių centruose, Rokiškyje buvo įsteigtas laikinas žydų getas (jau 1941 m. liepos mėn.). Miesto ir dalis apskrities žydų (atvežtų iš kelių valsčių) buvo apgyvendinti Juodupės–Obėlių kelių sankryžoje esančiuose dvaro pastatuose ir kluone. Liepos pradžioje į Rokiškio getą buvo atvežta didelė žydų grupė (keli šimtai žmonių) iš Pándelio²², rugpjūčio pradžioje – šešios žydų šeimos iš Jūžintų²³. Iš Panemunėlio į Rokiškio getą baltaraiščiai atvežė apie 70 miestelio žydų²⁴. Maždaug pusė Svėdasų miestelio žydų vietinių baltaraiščių buvo sušaudyta 1941 m. liepos mėnesį žydų kapinėse ir už Kamajū. Likusieji apie 70 senelių, moterų ir vaikų apytikriai 1941 m. rugpjūčio pradžioje buvo išvežti į Rokiškio getą²⁵. Visi Kamajū miestelio žydai (117 žmonių) vietinių baltaraiščių taip pat buvo atvežti į Rokiškio getą²⁶. Žydų getas vietinės valdžios dokumentuose taip pat buvo vadinamas koncentracijos stovykla. Koncentracijos stovyklos viršininku buvo paskirtas lt. Vladas Baltrušaitis, stovyklos komendantu – Juozas Sisas. Getą administravo 24 pareigūnai²⁷. Galima spėti, kad getas oficialiai egzistavo iki 1941 m. rugpjūčio 25 d., nes tą dieną koncentracijos stovyklos administracijai buvo išmokėti atlyginimai. Po žudynių Velniaduobėje Rokiškyje žydų nebeliko ir koncentracijos stovyklos daugiau neberekėjo. Žydai buvo varomi dirbti sunkių fizinių darbų, sargybiniai juos dažnai mušdavo ir visaip tyčiojosi (pvz., liepdavo voliotis purve, murkdydavo dvaro prūde ir t. t.)²⁸. Rokiškio karo komendantu J. Žuko 1941 m. vasarą išleistame įsakyme buvo pagrasinta tiems gyventojams, kurie buvo priglaukę žydus, bet nesistengė jų sunkiai išnaudoti. Tokie asmenys turėjo būti „*baudžiami visu įstatymų griežtumu, kaipo valstybės kenkėjai ir bus įtraukti į žydų gerbėjų sąrašą*“²⁹.

Rokiškio getas egzistavo labai trumpai, kadangi jau 1941 m. rugpjūčio 15–16 d. visi geto kaliniai buvo sušaudyti. Pora dienų iki žudynių Velniaduobės miškelyje prie Bajorų kaimo (nuo Rokiškio apie 4,5 km Juodupės kryptimi) atvaryti sovietų karo belaisviai iškasė kelias dideles duobes³⁰. Žudynių išvakarėse į Rokiškio apskrities komendantūrą buvo sukviesti jai pavaldžių pagalbinės policijos būrių (buvusių partizanų) vadai. Pastariesiems buvo duotas įsakymas pavakare su savo būriais slapta susirinkti Rokiškio dvaro rūmuose. Kitos dienos (rugpjūčio 15) ryte komendantas dvaro kieme išrikiuotiems būriams pranešė, jog reikės vykti prie geto ir grupėmis varyti žydus į šaudymo vietą. Apsaugos kuopos kareiviai (apie 25

²¹ K. Milaknio 1951 05 30 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 23 569/3, t. 1, l. 25, 103.

²² J. Jelnionio 1947 07 16 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 9074/3, l. 30.

²³ Rokiškio rajono KGB poskyrio 1976 11 26 d. išvada apie Jūžintų 1941 m. sukilėlių būrį, *ten pat*, b. 1070, l. 118.

²⁴ Rokiškio rajono KGB poskyrio 1977 12 30 d. išvada apie Panemunėlio 1941 m. sukilėlių būrį, *ten pat*, l. 137.

²⁵ J. Rimkaus 1962 03 31 d. tardymo protokolas, *ten pat*, b. 47 141/3, l. 116–123.

²⁶ Rokiškio KGB poskyrio pažyma apie Kamajū 1941 m. sukilėlių būrį, *ten pat*, ap. 8, b. 153, l. 160.

²⁷ Rokiškio apskrities žydų koncentracijos stovyklos tarnautojų sąrašas, *LCVA*, f. R-1515, ap. 1, b. 1, l. 1.

²⁸ V. Braželio 1961 09 11 d. tardymo protokolo ištrauka, *ten pat*, ap. 8, b. 190, l. 57.

²⁹ *Masinės žudynės Lietuvoje*, Vilnius, 1973, t. 2, p. 210.

³⁰ P. Vienažindžio 1961 07 21 d. apklausos protokolo ištrauka, *ten pat*, l. 68.



Paminklas holokausto aukoms Velniaduobės miškelyje



Holokausto aukų kapai Velniaduobės miškelyje

2004 m.
A. Petrašiūno
nuotraukos

vyrus) į Bajorų kaimą išvažiavo sunkvežimiu. Likę baltaraiščiai nuėjo į getą ir pradėjo rikiuoti žydus didelėmis grupėmis (maždaug po 100 žmonių). Dauguma žydų į žudynių vietą buvo varomi pėsčiomis, seneliai ir mažamečiai vaikai vežami sunkvežimiais ir vežimais. Žydų kolonas konvojavusiems sargybiniais buvo išduota po 45 šovinius. Žydams buvo pasakyta esą jie vedami dirbti į Juodupės durpyną³¹. Kolonos buvo varomos keliu Juodupės kryptimi, o po to už Bajorų k. nukreipiamos į dešinėje kelio pusėje esantį miškelį. Žudynių vieta buvo apie 100 m nuo kelio. Prieš sušaudymą pasmerktiesiems įsakyta nusirengti viršutinius drabužius ir batus. Pusnuogiai žydai grupėmis buvo varomi į duobes ir nuo duobių krašto baudėjų sušaudomi. Pirmąją žudynių dieną šaudė Rokiškio apsaugos kuopos kareiviai ir vokiečių gestapininkai. Vietovę buvo apsupę baltaraiščių būriai iš Rokiškio, Juodupės, Kamajų, Svėdasų. Šaudymui vadovavo iš Kauno atvykę mobilaus būrio (vadas SS oberšturmfiureris Joachimas Hamannas) gestapininkai (apie 12 automatais ginkluotų esesininkų). Nužudžius vieną aukų grupę, sovietų karo belaisviai plonu žemės sluoksniu ap-

³¹J. Paškausko 1961 06 02 d. tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 47 479/3, t. 4, l. 133–135.

kasdavo lavonus ir po to į duobes buvo varoma kita pasmerktųjų grupė. Žudynių vietoje aidėjo baisūs klyksmai ir dejonės, kuriuos slopino netoli esančio traktoriaus burzginas. Pirmąją dieną buvo nužudyta apytikriai pusė Rokiškio geto žydų. Šaudymas prasidėjo vidurdienį ir tęsėsi iki vakaro. Žudynėms pasibaigus, apsaugos kuopa ir pagalbinės policijos būriai sugrįžo nakvoti į Rokiškio dvaro rūmus³². Kitą dieną (rugpjūčio 16) žudynės buvo tęsiamos. Žydų kolonos iš geto vėl varomos į Velniaduobės mišką. Šaudoma buvo ta pačia tvarka, tik antrą dieną mažiau šaudė apsaugos kuopa, bet daugiau valsčių pagalbiniai policininkai ir keli vokiečių gestapininkai. Šaudymo metu į kaimą atėjo vienas baltaraištis ir paprašė atsigeriti. Šeimnininkui jis pasigyrė šiandien iššovęs jau 120 kartų³³. Žudynėms pasibaigus atvažiavo lengvasis automobilis, iš jo išlipo vokiečių karininkas bei civiliai apsirengęs lietuvis. Vokietis lietuvių iš pradžių žiauriai sumušė, o po to sušaudė. Buvo kalbama, jog civilis vertėjas pasisavino kažkokius nužudytų žydų daiktus ir už tai buvo sušaudytas žudynių vietoje. Sušaudytasis buvo ne rokiškėnas, bet kažkur nuo Kretingos kilęs vyriškis³⁴. Duobes su lavonais užkasė sovietų karo belaisviai. Pagal vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lietuvoje Karlo Jägerio pranešimą 1941 m. rugpjūčio 15–16 d. prie Bajorų kaimo buvo nužudyti 3 207 žmonės: 3 200 žydų vyrų, moterų ir vaikų, 5 lietuviai komunistai, 1 lenkas ir 1 partizanas (tautybė nenurodyta)³⁵. K. Jägeris 1941 m. gruodžio 1 d. pranešime Rokiškio žydų žudynės aprašė kaip sėkmingą vokiečių saugumo policijos mobiliosios būrio ir lietuvių partizanų sąveikos pavyzdį:

„[...] Apie tai, kokių sunkumų čia teko nugalėti ir kokio nervų įtempimo pareikalavo tas darbas, rodo kad ir toks pavyzdys: Rokiškyje 3 208 žmonės reikėjo nugabenti 4,5 km į likvidavimo vietą. Kad šį darbą būtų galima atlikti per 24 valandas, reikėjo iš 80 mūsų žinioje buvusių lietuvių partizanų daugiau kaip 60 paskirti gabenimui ir apsuptos teritorijos apsaugai. Likusioji dalis, kuri visą laiką keitėsi, kartu su mano žmonėmis atliko visą darbą“³⁶.

Sušaudytųjų drabužiai buvo išvežti į Rokiškį. Dalį drabužių pasiėmė patys žudikai. Už dalyvavimą žydų žudynėse Rokiškio apsaugos kuopos kareiviai gavo po 150 rb premiją³⁷.

Dalis Rokiškio apskrities žydų (daugiausia moterys ir mažamečiai vaikai) 1941 m. vasarą buvo sutelkti netoli Obelių (apie 2 km į pietryčius) esančiame Antanašės dvare. Paskutinėmis birželio dienomis į Obelių atvažiavęs vokiečių pareigūnas įsakė visiems miestelio žydams (prieš karą Obeliuose jų gyveno apie 680) per parą išsikelti į Rokiškį. 1941 m. liepos pradžioje Obelių miestelio ir Obelių geležinkelio stoties partizanai apie 500–600 Obelių žydų iš Anta-

³² P. Vienažindžio 1961 07 21 d. tardymo protokolo išrašas, *ten pat*, ap. 8, b. 190, l. 69; J. Paškauskio 1961 06 02 d. tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 47 479/3, t. 4, l. 134–135.

³³ J. Paškauskio 1961 06 02 d. tardymo protokolas, *ten pat*, l. 136; P. Vienažindžio 1961 07 21 d. tardymo protokolo ištrauka, *ten pat*, ap. 8, b. 190, l. 69.

³⁴ J. Paškauskio 1961 06 08 d. tardymo protokolas, *ten pat*, l. 139; J. Meilaus 1968 07 23 d. apklausos protokolas, *ten pat*, ap. 46, b. 1267, l. 32.

³⁵ *Masinės žudynės Lietuvoje*, Vilnius, 1965, d. 1, p. 133.

³⁶ *Ten pat*, p. 138.

³⁷ Rokiškio apskrities komendantūros apsaugos kuopos premijų už atliktas ypatingas pareigas mokamasis sąrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 47, b. 1070, l. 50–55.

našės dvaro etapavo į Rokiškio getą. Konvojavimo į Rokiškį metu sargybiniai nušovė 5 negalinčius eiti senelius³⁸. Maždaug po trijų savaičių baltaraiščiai iš Rokiškio vėl atvarė žydus į Obelius (turbūt visi apskrities žydai Rokiškio gete nebetilpo) ir tą pačią dieną patalpino Antanašės dvare. Dar po kelių dienų į dvarą buvo atvaryta antra žydų partija. Dvaro teritorijoje buvo didelis namas, tvirtas ir kluonas. Šiuose pastatuose buvo apgyvendinti žydų vyrai, moterys ir vaikai. Juos saugojo 16 Obelių pagalbinių policininkų (buvusių partizanų), tarp jų sargybos viršininkas Izidorius Baranauskas, jo pavaduotojas Vladas Vaičėnas ir du budintys³⁹. Antanašėje kalintys žydai dirbo įvairius darbus pas ūkininkus. Po darbo žydai vėl buvo gražinami į dvarą. Apie rugpjūčio vidurį į Antanašę iš Rokiškio atvažiavo 10 apsaugos kuopos kariškių. Vyresnysis pagal sąrašą iškvietė apie 400 jaunesnio amžiaus vyrų ir išsivežė juos į Rokiškį. Išvežtieji į Antanašę nebuvo gražinti. 1941 m. rugpjūčio 25 d. iš Rokiškio į dvarą atvažiavo apie 30 apsaugos kuopos kareivių ir keli vokiečių gestapininkai (pastarieji – lengvuojų automobiliu). Žudynių išvakarėse Degsnės miško pakraštyje (apie 1,5 km nuo dvaro) sovietų karo belaisviai iškasė dvi dideles duobes. Obelių miestelio ir geležinkelio stoties pagalbiniai policininkai buvo sustatyti sargyboje kelyje nuo Antanašės dvaro iki egzekucijos vietos. Kiti Obelių baltaraiščiai didelėmis grupėmis (maždaug po 100 žmonių) varė žydus. Iš viso žudynėse (ne tik šaudant, bet ir konvojuojant bei saugant) dalyvavo apie 120–160 Rokiškio apsaugos kuopos kareivių ir Obelių valsčiaus pagalbinių policininkų⁴⁰. Prieš sušaudymą pasmerkti mirčiai žydai turėjo nusirengti viršutinius drabužius. Šaudė iš Rokiškio atvažiavę baudėjai ir keli gestapininkai. Žudynės truko visą dieną. Po to aukų drabužiai buvo nuvežti į dvarą. Didelę jų dalį išsidalijo vietiniai pagalbiniai policininkai⁴¹. Pagal K. Jägerio raportą Antanašėje buvo nužudyta 1 160 žydų: 112 vyrų, 627 moterys ir 421 vaikas⁴². Už dalyvavimą žydų žudynėse po 100 rb premijas gavo 30 Obelių miestelio, 23 Obelių geležinkelio stoties, 13 Aleksandravėlės ir 12 Kriaunų būrio pagalbinių policininkų⁴³.

Dar iki geto įsteigimo ir žydų žudynių valdžia pradėjo spręsti žydų turto reikalus. Nusavintam turtui tvarkyti 1941 m. birželio 27 d. buvo įsteigta žydų turto likvidacinė komisija. Komisijos pirmininku paskirtas Vladas Minkštimas, jo pavaduotoju – Kazys Speičys, nariais – Eduardas Baltušis, Juozas Dudonis ir Jasinskaitė. Pirmoji žydų turto pardavimo iš varžytinių diena buvo numatyta 1941 m. liepos 13-ąją⁴⁴. Rokiškio miesto ir dalies apskrities žydų turtas buvo suvežtas į tris sinagogas Škalių gatvėje. Parduodamas turtas komisijos narių buvo įkainotas. Varžytinės vyko 1941 m. liepos 15, 16 ir 18 dienomis. Kaip rašoma komisijos protokole, „dėl didelio pirkėjų antplūdžio pardavimo vietoje buvo neįmanoma palaikyti tinkamą tvarką“⁴⁵. Iš viso žydų turto rokiškėnams buvo parduota už 49 178,50 rb. Pinigai 1941 m. liepos 21 d. buvo įnešti į Lietuvos banko Ro-

³⁸I. Kateščenkos 1946 04 26 d. tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 22 430/3, l. 10–11.

³⁹M. Žaržojaus 1950 08 21 d. tardymo protokolas, *ten pat*, ap. 58, b. 23 037/3, l. 47–48.

⁴⁰G. Kateščenkos 1946 07 20 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 22 430/3, l. 83–84.

⁴¹*Ten pat*, l. 51–52.

⁴²*Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 1, p. 133; A. Nako 1968 08 29 d. tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 46, b. 1267, l. 4; J. Jelnionio 1947 07 16 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 9074/3, l. 32.

⁴³Premijų mokamieji sąrašai, *ten pat*, ap. 47, b. 1070, l. 57, 58, 67.

⁴⁴Rokiškio žydų koncentracijos stovyklos viršininko 1941 07 07 d. raštas Rokiškio apskrities viršininkui, *LCVA*, f. R-1514, ap. 1, b. 4, l. 1.

⁴⁵Žydų turto likvidacinės komisijos 1941 07 21 d. protokolas, *LCVA*, f. R-1514, ap. 1, b. 4, l. 4.

kiškio skyriaus apskrities viršininko einamąją sąskaitą. Komisija turto pardavimą nutraukė ir pasiūlė komendantūrai žydu daiktais (drabužiais, avalyne, patalyne, buities reikmenimis) veltui aprūpinti miesto varguomenę pagal burmistro bei Raudonojo Kryžiaus Rokiškio skyriams pateiktą sąrašą. Vertingesnius daiktus (siuvažias mašinas, laikrodžius, virdulius ir t. t.) komisija pasiūlė perduoti kooperatyvui parduoti komiso pagrindais, be to, komendantūros nuožiūra aprūpinti reikalingais baldais Rokiškio miesto įstaigas⁴⁶. Nerealizuotas žydu turtas, kuris buvo laikomas trijuose maldos namuose, vėliau buvo perduotas sandėlininkui Kleopui Stasiūnaičiui. Likviduojant žydu turtą iš viso buvo parduota daiktų už 61 123,05 rb. Gauti pinigai buvo įnešti į šias sąskaitas: Lietuvos banko Rokiškio skyriaus apskrities viršininko dvi einamąsias sąskaitas ir Rokiškio miesto pagalbinės policijos komendantūros sąskaitą (10 340,50 rb). Parduotų daiktų sąrašai ir kiti dokumentai buvo perduoti Rokiškio apskrities viršininko (apskrities viršininkas tuomet buvo Balys Mikėnas) įstaigai⁴⁷.

Juodupė. Juodupės valsčiuje jau pirmomis nacių ir sovietų karo dienomis susibūrė lietuviai sukilėliai (partizanai). Būrys, anot liudininkų, susikūrė birželio 24 d. Svarbiausias organizatorius buvo Antanas Kapėnas, kuris iki karo dirbo Juodupės pradžios mokyklos vedėju⁴⁸. A. Kapėno iniciatyva buvo įsteigtas laikinas valsčiaus komitetas, kuriam jis pats ir vadovavo. Komiteto nariai, pasak A. Kapėno, buvo Albinas Karaliūnas ir Jonas Mažeika. Sunku pasakyti, kas vadovavo Juodupės partizanų būriui, kadangi tardomųjų ir liudininkų parodymai skiriasi. Dažniausiai minimos A. Kapėno, Jono Skruodžio ir Adomo Vabolio pavardės. Iš pradžių būriui esą vadovavęs leitenantas (kituose dokumentuose nurodytas kapitono laipsnis) J. Skruodys, bet jis netrukus išvažiavo į Onuškę ir būriui ėmė vadovauti A. Vabolis. Pastarasis vadovavo maždaug iki 1941 m. liepos 8 d., po to komiteto sprendimu iš vado pareigų buvo atleistas už savavališką kelių sovietinių aktyvistų sušaudymą Vyžuonų miške. A. Vabolio vieton buvo paskirtas Pranas Staigys. Pastarasis vadovavo dar apie savaitę iki būrio išformavimo liepos mėnesio viduryje. Būrio štabas buvo įsikūręs valsčiaus savivaldybės pastate. Sukilėlių būryje iš pradžių buvo keliolika, vėliau apie 50 vyrų. Rokiškio rajono KGB poskyrio 1973 m. parengtoje pažymoje apie 1941 m. Juodupės partizanų būrį nurodytos 54 pavardės. Išformavus partizanų būrį, dalis jo narių stojo tarnauti policijon arba į savisaugos dalinius. Laikinis valsčiaus komitetas irgi veikė iki 1941 m. liepos vidurio. Daug būrio narių buvo nuo sovietų valdžios nukentėjusių asmenų giminaičiai. Partizanų būrys buvo pavaldus laikinajam valsčiaus komitetui⁴⁹.

Kaip ir kituose Lietuvos valsčiuose, Juodupės partizanai apšaudydavo besitraukiančius Raudonosios armijos ir sovietinių aktyvistų būrius. Vienas iš besitraukiančių sovietinių aktyvistų šitaip aprašė susidūrimą su lietuvių partizanis prie Juodupės:

⁴⁶ *Ten pat*, l. 4 a. p.

⁴⁷ Žydu turto likvidacinės komisijos pirmininko 1941 08 28 d. raštas Rokiškio apskrities viršininkui, *ten pat*, l. 5.

⁴⁸ Antanas Kapėnas, Jono s., gimė 1905 m. Jaunystėje buvo skautas, 1927 m. įstojo į Šaulių sąjungą, 1936–1940 m. buvo Jaunosios Lietuvos ir Tautininkų sąjungos narys. 1942–1944 m. gyveno Vilniuje ir dirbo pradžios mokyklos vedėju. 1949 m. sovietų buvo suimtas ir nuteistas 25 m. kalėti lageriuose.

⁴⁹ A. Kapėno 1949 03 01, 03 15 ir 04 16 d. tardymo protokolai, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-18573, l. 11, 33, 38; Rokiškio rajono KGB poskyrio 1973 07 30 d. pažyma apie Juodupės valsčiaus partizanų būrį, *ten pat*, ap. 47, b. 1070, l. 83–88.

„[...] Nuvykom į Rokiškį. Ten mums prisijungus prie jų aktyvo, gavom ginklus ir išžygiavom Latvijos link; tai buvo 26 d. 15 val. Prižygiavus netoli Latvijos sienos Juodupės miestelį, vėl susišaudėm su vokiečių desantais (tai buvo ne vokiečių desantas, bet lietuvių partizanai – aut. past.), bet, matyt, buvo jų ten maža, nes greitai aptildėm juos ugnim. Matyt, buvo jie pabėgę, nes miške, žinoma, yra sunkiau sučiupti, bet vietos gyventojai tvirtina, kad ten buvo vokiečių desantai. Po to apsišaudymo nužygiavom tuojau. Vieną žydėlį tik sužeidė iš Rokiškio, bet vis lengvai [...]“⁵⁰.

1941 m. birželio pabaigoje vietos gyventojas Petras Deksnys kelyje sutiko grupę Juodupės link besitraukiančių raudonarmiečių. Jis išpėjo sovietų kareivius, kad miestelyje yra partizanų būrys. Tuomet rusai pasuko Sodėlių kaimo kryptimi. Maždaug po pusvalandžio prasidėjo susišaudymas tarp lietuvių sukilėlių ir raudonarmiečių. Į pagalbą sukilėliams iš Rokiškio buvo iškvieštas vokiečių dalinys, kuris kartu su lietuvių partizanais nušovė 8 sovietų kareivius. Nukautų kariškių lavonus P. Deksnys esą matęs netoli Juodupės⁵¹. Kitų liudininkų parodymais, kautynių su raudonarmiečiais metu buvo nušauti 3 ar 4 Raudonosios armijos kareiviai. Partizanams į pagalbą šarvuočiu atvažiavę vokiečių kareiviai atidavė kelias granatas⁵².

Pirmieji vokiečių kariuomenės daliniai Júodupę pasiekė 1941 m. birželio 27 d. Juodupės partizanai netrukus ėmė suiminėti ir tardyti pasilikusius komunistus, komjaunuolius ir sovietinius aktyvistus. A. Kapėno vadovaujamas komitetas ir partizanų būrio vadovybė sprendavo, kuriuos asmenis reikia suimti. Neapykanta buvusiems sovietinio režimo bendradarbiams buvo didelė. Kai kuriuos žmones užvaldė keršto jausmas, noras atsirevanšuoti už bolševikų padarytas skriaudas ir artimųjų netektis. 1941 m. birželio pabaigoje Juodupės partizanai sulaukė įtariamą dalyvavus Juodupės žmonių žudynėse Viktorą Deksnį iš Mitragalio. Jis buvo priverstas plauti surastų bolševikų aukų lavonus ir nešti juos į šarvojimo salę. Tą pačią dieną V. Deksnys partizanų buvo nušautas netoli daboklės⁵³. 1941 m. birželio pabaigoje Juodupės partizanai sulaukė Petrą Čičinską, kuris sovietmečiu dirbo Didsodės apylinkės tarybos pirmininku. Areštiniėje jis partizanų (baltaraiščių) buvo tardomas ir mušamas. Maždaug po savaitės Čičinskas kartu su kitais suimtaisiais nuvarytas į Rokiškį, ten kalinamas 6 savaites, po to vokiečių komendanto įsakymu paleistas⁵⁴. 1941 m. liepos mėnesį partizanai Kukių kaime suėmė rusų tautybės komjaunuolius Ivaną Potapovą, Fedulą Potapovą, Platoną Osipovą ir Bortnikovą. Suimtieji buvo nuvaryti į Juodupę, o vėliau į Rokiškio kalėjimą⁵⁵. 1941 m. liepos mėnesį Gaidžgalės kaime baltaraiščiai suėmė sovietinius aktyvistus Pavelą Osipovą, Fiodorą Lebedevą, Makriną Golubevą ir Praskovją Golubevą. Visi suimtieji netrukus buvo paleisti ir gyveno savo namuose. Tik P. Osipovas, bijodamas pakartotinio arešto, slapstėsi miškuose⁵⁶. 1941 m. liepos 8 d. Juodupės

⁵⁰ 1941 m. birželio sukilimas: Dokumentų rinkinys, sud. V. Brandišauskas, Vilnius, 2000, p. 304.

⁵¹ Liud. P. Deksnio 1949 02 11 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-18573, l. 83.

⁵² J. Čeičio 1951 09 27 d. tardymo protokolas, ten pat, b. 23 530/3, l. 17, 18.

⁵³ Čeičys K. *Atmintin įsirėžę įvykiai*, rankraštis, l. 2.

⁵⁴ Liud. P. Čeičinsko 1947 01 02 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 8199/3, l. 32, 33.

⁵⁵ 1955 06 30 d. išvada Ksaverio Deksnio baudžiamojoje byloje Nr. 728/3, ten pat, l. 71, 72.

⁵⁶ Liud. P. Osipovo 1945 09 17 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 38 882/3, l. 11–11 a. p.

partizanai Mažūčių kaime suėmė Joną Čeičį ir trylikametį jo sūnų Vytautą Čeičį. Suimtieji buvo nuvesti į Juodupės partizanų štabą ir pasodinti į daboklę. Ten jau buvo kalinama apie 20 žmonių. Čeičiai buvo kalinami ir tardomi apie savaitę. Vytautą Čeičį tardymo metu mušė. Po savaitės suimtieji nuvedinti į Rokiškio kalėjimą. Į laisvę Vytautas Čeičys buvo paleistas po 2 savaitių, o J. Čeičys – po mėnesio. Pastarasis iki pat vokiečių okupacijos pabaigos kiekvieną savaitę privalėjo registruotis Juodupės policijoje⁵⁷. 1941 m. liepos pradžioje partizanų būrio vadovybės įsakymu apie 20 suimtųjų iš Juodupės buvo varomi į Rokiškį. Kalinių koloną lydėjo apie 10 baltaraiščių. Pakeliui į Rokiškį, Vyžuonės miške, baltaraiščiai atskyrė nuo kitų suimtųjų 4 vyrus: buvusį milicininką Viktorą Šlekį, apylinkės tarybos pirmininko pavaduotoją Antaną Bulovą iš Prūdų k., Michailą Kotovą iš Mainėvų k. ir komjaunuolį Makarijų Agafonovą iš Miliūnų k. Visus juos nuvedė į šalikelę. Pirmieji trys buvo nušauti iš karto, o sužeistam M. Agafonovui pavyko pabėgti į namus. Tačiau maždaug po dviejų valandų į jo namus atėjo 8 baltaraiščiai ir rado ant grindų gulintį sužeistą M. Agafonovą. Pastarojo motiną ir seserį išvarė, o Agafonovą dviem šūviais nušovė⁵⁸. Kai kurie į Rokiškio kalėjimą patekę Juodupės valsčiaus gyventojai pirmomis 1941 m. rugpjūčio dienomis kartu su kitais kaliniais buvo išvežti į Kupiškio kalėjimą. Netrukus paaiškėjo, kad jie į Kupiškį atvežti sušaudyti. Tarp pasmerktųjų mirčiai pateko ir Emilėjus Babachinas iš Miliūnų k. Jį su kitais kaliniais atvarė sušaudyti į Kupiškio žydų kapines. Pasmerktieji (apie 40 žmonių) buvo išrikiuoti į koloną, baltaraiščiai pradėjo šaudyti. Babachinas nukrito ant žemės ir apsimetė negyvu. Po šaudymo buvo atvaryti rusų karo belaisviai užkasti lavonų. Nešamas į duobę Babachinas leido suprasti belaisviams, kad jis yra gyvas, ir tie jį paguldė prie duobės krašto. Babachinas išlindo iš duobės ir pasislėpė už akmeninio antkapio. Jis matė, kaip buvo šaudomos dar dvi kalinių grupės. Paskutinėje grupėje buvo moterys ir keli vyrai. Tarp nužudytųjų buvo Babachinui pažįstami Miliūnų k. gyventojai Nifonas Amosejevas, Dunia Isajeva, Jekaterina Travina, Matriona Agafonova. Egzekuciją Kupiškyje vykdė vietiniai baudėjai⁵⁹.

Iš viso Juodupės partizanų būrys suėmė apie 50 komunistų, komjaunuolių ir sovietinių aktyvistų. Keli suimtieji buvo sušaudyti Juodupėje, kiti po tardymų nuvaryti į Rokiškio kalėjimą. Didžioji suimtųjų dalis vėliau paleisti.

Po karo sovietų saugumas suėmė ir griežtomis bausmėmis (po 10–25 metus lagerių) nubaudė nemažą dalį buvusių Juodupės būrio partizanų. Nuteisti buvo: Antanas Kapėnas, Jono s., gim. 1905 m., Jonas Skruodys, Jono s., gim. 1906 m., Adomas Vabolis, Karolinos s., gim. 1918 m., Pranas Staigys, Prano s., gim. 1909 m., Julius Trumpickas, Jurgio s., gim. 1914 m., Adomas Bražionis, Stasio s., gim. 1903 m., Adolfas Šimėnas, Vinco s., gim. 1907 m., Ksaveras Deksnys, Petro s., gim. 1915 m., Feliksas Kažemėkas, Felikso s., gim. 1907 m., Liudas Kirstukas, Juozo s., gim. 1914 m., Jonas Kastėnas, Mykolo s., gim. 1917 m., Ignas Liaudanskas, Mato s., gim. 1907 m., Vitoldas Narbutas, Jono s., gim. 1914 m., Jeronimas Čikas, Jurgio s.,

⁵⁷Liud. J. Čeičio 1949 04 13 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 14 230/3, l. 28–31.

⁵⁸Liud. A. Garškos 1950 11 16 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 23 192/3, l. 91, 92; Liud. J. Agafonovos 1950 11 17 d. apklausos protokolas, *ten pat*, l. 129–130.

⁵⁹Liud. E. Babachino 1946 12 27 d. apklausos protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 8199/3, l. 21–23.

gim. 1912 m. (iš viso 16 žmonių)⁶⁰. Pranas Izdunis, Jonas Žindulis ir kiti pokario metais partizanavo ir žuvo 1945 m. sausio mėnesį kautynėse su enkavėdistais⁶¹.

Onuškis. Pirmomis nacių ir sovietų karo dienomis miestelyje taip pat būrėsi lietuvių sukilėliai (partizanai). Pirmuoju būrio vadu tapo Alksnių k. gyventojas Juozas Meliūnas (kai kuriuose dokumentuose rašoma Miliūnas). Ūnuškio būrys buvo pavaldus Juodupės partizanų būriui. Būryje buvo apie trisdešimt vyrų, tarp jų – keli nukentėję nuo sovietų valdžios asmenys. Stasys Šmergelys (kai kur rašoma Šmergelis) prieš karą NKVD buvo suimtas ir kalintas Rokiškio kalėjime, vienoje kameroje su keliolika žmonių. Pirmomis karo dienomis kažkas atidarė kameros duris ir kaliniai išėjo į laisvę. S. Šmergelys sugrįžo į gimtąjį Skuomantų kaimą ir išstojo į Onušio partizanų būrį⁶². Būrys (vėliau pavadintas pagalbinės policijos būriu) išformuotas apytikriai 1941 m. rugpjūčio pabaigoje⁶³. Partizanų būrio štabas buvo įsikūręs buvusiuose šaulių namuose. Maždaug liepos viduryje Onušio būrio vadu A. Kapėnas paskyrė Adomą Bražionį⁶⁴. Pirmomis karo dienomis ir savaitėmis Onušio būrio partizanai vykdė likusių raudonarmiečių, komunistų, komjaunuolių ir sovietinių aktyvistų areštus. 1941 m. liepos pradžioje partizanas Adomas Bražionis su kitu būrio nariu sulaukė du iš nelaisvės pabėgusius sovietų armijos kareivius ir juos pristatė į areštinę (buvusią mokyklos rūsyje)⁶⁵.

Birželio pabaigoje Onušio partizanai Kraštų k., šalia Jono Pupienio sodybos, sulaukė 4 raudonarmiečius (kitais duomenimis, juos suėmė vokiečių kareiviai). Suimtieji kariškiai buvo nuvaryti į Onušį, vėliau perduoti ūkininkams dirbti žemės ūkio darbų⁶⁶. Maždaug 1941 m. birželio 28 d. partizanai Ūnuškyje sulaukė ir į areštinę uždarė Povilą Šukį. Tačiau po 4 dienų pastarajam pavyko pabėgti į Latviją. Sovietmečiu P. Šukys dirbo valsčiaus vykdomojo komiteto sargu⁶⁷. 1941 m. birželio pabaigoje Onušio partizanai Ilzenbergo dvare suėmė naujakurio Mykolo Kvedaravičiaus žentą Romą Kanopą ir sūnų Steponą Kvedaravičių. Suimtuosius nuvarė į Onušio areštinę. Ten jie buvo laikomi apie savaitę, po to paleisti, tačiau netrukus vėl suimti. Kartu buvo suimti Mykolas Kvedaravičius su žmona Emilija ir dukra Marija Kanopiene. Suimtieji iš pradžių buvo nuvesti į Ūnuškį, o iš ten – į Rokiškį. Čia juos kalino iki 1941 m. rugpjūčio vidurio, po to paleido. Kartu su jais Rokiškyje buvo kalinamas Ilzenbergo dvaro gyventojas Viktoras Kalpokas (partizanų nušautas 1947 m.). Kvedaravičių šeima buvo suimta dėl to, kad 1940 m. iš sovietų valdžios gavo žemės, o R. Kanopa buvo sovietinis aktyvistas⁶⁸. Karo pradžioje Ilzenbergo dvare taip pat buvo suimtas Mykolas Kupčiūnas, nes buvo sovietinis aktyvistas ir dalyvavo gyventojus tremiant į Rusiją. M. Kupčiūnas dvi savaites kalintas Ūnuškyje, po to išvežtas į Rokiškį ir ten kalintas mėnesį. Atlikęs bausmę, buvo paleistas namo⁶⁹. Birželio

⁶⁰Rokiškio rajono KGB poskyrio 1973 07 30 d. pažyma apie 1941 m. Juodupės partizanų būrį, *ten pat*, ap. 47, b. 1070, l. 83–88.

⁶¹Rokiškio MGB skyriaus 1947 01 01 d. pažyma, *ten pat*, ap. 58, b. 8199/3, l. 50.

⁶²S. Šmergelio 1950 10 12 d. tardymo protokolas, *ten pat*, b. 23 690/3, l. 17 a. p.

⁶³S. Šmergelio 1950 10 14 d. tardymo protokolas, *ten pat*, l. 18.

⁶⁴A. Bražionio 1947 05 05 d. tardymo protokolas, *ten pat*, b. 8116/3, l. 15.

⁶⁵A. Bražionio 1947 05 05 d. tardymo protokolas, *ten pat*, l. 13–14.

⁶⁶Jono Šeškausko 1956 04 06 d. apklausos protokolas; L. Kirstuko 1957 03 14 d. tardymo protokolas, *ten pat*, b. P-18 587, l. 139, 184–185.

⁶⁷P. Šukio 1947 03 20 d. tardymo protokolas, *ten pat*, b. 8116/3, l. 29–29 a. p.

⁶⁸M. Kvedaravičiaus 1950 10 18 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 23 690/3, l. 110–112.

⁶⁹M. Kupčiūno 1950 10 14 d. apklausos protokolas, *ten pat*, l. 136–136 a. p.

pabaigoje Onušio partizanai Naujāsodės k. suėmė Klementą Riuką ir jo sūnų Joną Riuką. Tėvas tą pačią dieną buvo paleistas namo, o sūnus perkeltas į Rokiškio kalėjimą. Ten jį laikė pusantr mėnesio. Kalinimo metu Jonas Riuka buvo tardomas ir mušamas. Dėl sumušimų jis susirgo ir 1942 m. mirė. J. Riuka sovietmečiu tarnavo pasienio milicijoje, karo pradžioje nespėjo pabėgti į Rusiją ir slapstėsi tėvo namuose⁷⁰. 1941 m. birželio 30 d. latvių partizanai sulaukė į Rusiją besitraukiantį milicininką Joną Laurinavičių. Po 10 dienų pas latvius atvažiavo Onušio partizanai ir Laurinavičių nuvežė į Juodupę. Netrukus Laurinavičius buvo paleistas į laisvę ir po to dirbo samdiniu Onuškyje⁷¹. Pirmomis liepos dienomis 4 partizanai suėmė ir atvarė į būrio štabą Aleksą Jasinevičių, kuris sovietmečiu iš pradžių dirbo Užubalių apylinkės pirmininku, o nuo 1941 m. kovo – Juodupės valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininku. A. Jasinevičių iš pradžių tardė Bražionis, po to jis buvo perduotas Juodupės partizanų būriui⁷². Panašiu metu partizanai suėmė Sidābrinės kaimo gyventoją Benediktą Kirstuką, kuris sovietmečiu dirbo kelių remonto brigadininku. B. Kirstukas iš pradžių buvo uždarytas partizanų štabo rūsyje, o kitą dieną nuvestas į Juodupę. Po dviejų dienų paleistas namo⁷³. Iš viso Onušio partizanų būrys 1941 m. vasarą suėmė apie 15 raudonarmiečių ir iki 20 komunistų bei sovietinių aktyvistų⁷⁴.

Labiausiai nacių okupacijos metais nukentėjo Lietuvos žydai. Nacistinio žydų genocido (holokausto) politika nuosekliai ir negailestingai buvo vykdoma visose Lietuvos apskrityse ir valsčiuose. Juodupės valsčiaus žydai taip pat buvo pasmerkti mirčiai. Naciai siekė išžudyti **visus** Lietuvos provincijoje gyvenančius žydus – vyrus, moteris, vaikus ir senelius. Į šio nusikaltimo vykdymą okupacinė vokiečių valdžia įtraukė ir vadinamosios lietuvių savivaldos įstaigas – apskričių viršininkus ir valsčių viršaičius, lietuvių policiją ir partizanų (baltaraiščių) būrius. Masinės žydų žudynės daugumoje Lietuvos apskričių prasidėjo 1941 m. rugpjūčio viduryje ir truko porą mėnesių, kol buvo nužudyti beveik visi apskrityse ir valsčiuose gyvenę žydai. Išsigelbėjo arba buvo išgelbėti vos keli procentai iki karo Lietuvos apskrityse gyvenusių žydų.

1923 m. visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Juodupės valsčiuje gyveno 194 žydai⁷⁵. Didesnė žydų bendruomenė buvo Onušio miestelyje. Iki Antrojo pasaulinio karo čia buvo apie 20 žydų šeimų. Rokiškio apskrities žemės tvarkytojo 1940 m. vasario 3–7 d. dokumentuose minimas 21 žydų tautybės asmuo, Onuškyje turėjęs žemės sklypus Užubalių, Rokiškio, Vidurinėje, Kapų, Sinagogos gatvėse ir Viešojoje aikštėje⁷⁶. Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą dalis miestelio žydų iš Onušio išvažiavo, kai kurie emigravo užsienį. Prasidėjus karui, kai kurie Juodupės valsčiaus žydai taip pat mėgino trauktis į Rusiją, tačiau dauguma liko. Dauguma Rokiškio apskrities žydų 1941 m. rugpjūčio pradžioje buvo uždaryti į Rokiškio getą. Čia buvo vežami žydai iš apskrities miestelių ir kaimų. Onušio baltaraiščiai vieną dieną (kai kurių liudininkų parodymais,

⁷⁰K. Riukos 1950 10 10 d. apklausos protokolas, *ten pat*, l. 123–124.

⁷¹J. Laurinavičiaus 1947 03 28 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 8116/3, l. 33–34.

⁷²A. Jasinevičiaus 1947 03 27 d. apklausos protokolas, *ten pat*, l. 30–30 a. p.

⁷³B. Kirstuko 1947 04 09 d. apklausos protokolas, *ten pat*, l. 36–37.

⁷⁴MGB Rokiškio rajono skyriaus 1950 10 30 d. pažyma apie 1941 m. Onušio sukilėlių būrį, *ten pat*, b. 23 690/3, l. 478–5.

⁷⁵*Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys*, Kaunas, 1925, l. 22.

⁷⁶LCVA, f. 639, ap. 1, b. 54.

1941 m. liepos mėnesį) suėmė visas miestelyje gyvenusias žydų šeimas (apie 20), iš pradžių jas atvarė prie būrio štabo, o paskui perkėlė į Rokiškio getą. Liudininkai mini, kad areštuojant žydus dalyvavo būrio narys Antanas Žukauskas (jis sulaikė Gordoną) ir kiti baltaraiščiai⁷⁷. Į Rokiškio getą Juodupės baltaraiščiai taip pat išvežė 17 Mainieivų k. žydų (tarp jų malūnininko Iciko Cepeikino šeimą)⁷⁸. Onušio žydai buvo išžudyti kartu su kitais Rokiškio apskrities žydais 1941 m. rugpjūčio 15–16 d. Velniaduobėje. Tik nedaugeliui pavyko išsigelbėti ir sulaukti vokiečių okupacijos pabaigos. Egzekucijoje dalyvavo (saugojo žudynių vietą) ir 30 Juodupės pagalbinės policijos (baltaraiščių) būrio narių. Už šį nusikalstamą darbą okupacinė valdžia kiekvienam būrio nariui išmokėjo po 100 rb⁷⁹.

Drąsesni ir humaniški valsčiaus gyventojai bandė padėti ir gelbėti mirčiai pasmerktus žydus. Kai prasidėjo žydų areštai, keletas labiau išsilavinusių Armonių kaimo žmonių parašė prašymą Rokiškio apskrities viršininkui paleisti nekaltus žydus, ypač gydytojus. Prašymą pasirašė beveik visi suaugę Armonių ir kaimyninių kaimų gyventojai. Kelių žmonių delegacija nuvažiavo į Rokiškį pas apskrities viršininką įteikti prašymą dėl žydų išlaisvinimo. Tačiau apskrities viršininkas prašymo nepriėmė ir liepė jį slėpti, nes vokiečiai galintys sušaudyti ir žydų užtarėjus⁸⁰. Iš Kraštų kaimo (3 km nuo Onušio) kilusio Felikso Musnicko šeima slėpė ir globojo žydaites Haliną ir Julę Šleinaites. Jų brolis Josikas su padirbtais dokumentais gyveno Rygoje. Po kurio laiko seserys taip pat buvo išvežtos į Rygą. Visi jie laimingai sulaukė karo pabaigos ir išvyko gyventi į užsienį⁸¹.

1941 metai buvo vieni baisiausių Lietuvos ir Juodupės valsčiaus istorijoje. Valsčiaus gyventojai iš pradžių patyrė komunistinį terorą (trėmimus į Sibirą, žudynes), o netrukus ir nacistinį terorą bei genocidą (nuo jo labiausiai nukentėjo žydai). Vėlesniais vokiečių okupacijos metais gyvenimas stabilizavosi ir tekėjo palyginti ramia vaga. Masinio teroro Juodupės valsčiaus gyventojai nepatyrė iki sovietų sugrįžimo 1944 m. vasarą. Nuo šių metų vidurio prasidėjo naujas Lietuvos istorijos laikotarpis – vadinamasis karas po karo. Kaip ir kitų Lietuvos valsčių gyventojams, Juodupės žmonėms teko iškęsti naujus sovietinio teroro ir partizaninio karo žiaurumus bei skaudžias netektis.

⁷⁷S. Šmergelio 1950 11 13 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 23690/3, l. 25–26; J. Ažukukio 1950 10 19 d. apklausos protokolas, *ten pat*, l. 132 a. p.; V. Bulovo 1947 07 17 d. tardymo protokolas, *ten pat*, b. P-16360, l. 14.

⁷⁸A. Kaláčiovo 1945 09 03 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 34 746/3, l. 15 a. p.

⁷⁹Rokiškio apskrities Juodupės pagalbinės policijos būrio premijų 1941 08 20 d. mokamasis sąrašas, *ten pat*, ap. 47, b. 1070, l. 61.

⁸⁰Ražinskas A. *Miško darbų suformuotas kaimas*, rankraštis, l. 6.

⁸¹Blažienė E. *Onušio žydai*, rankraštis, l. 3.

Patirta karo metais

Rožė Gimbutienė (Dagyė)

Tai buvo labai seniai: 1936 m. atėjau dirbti į „Nemuno“ fabriką. Tuojau išmokyta pradėjau dirbti prie metimo mašinos. Politika nesidomėjau – per jauna buvau. O laikas lėkė vėju – atėjo 1939-ieji. Visi pradėjo kalbėti apie gresiantį pavojų. Vieną rytą per pusryčius net pasikeitusiu veidu atėjo kaimynė Ražinskienė ir pranešė girdėjusi per radiją, kad devintas pulkas išžygiuoja į frontą. Mat Vokietija pradėjo karą – pradėjo nuo Lenkijos, o toliau jau viskas vystėsi savaime – karas virto pasauliniu. Ankstesnės sutartys nieko nebereiškė.

Rusija pradėjo grūsti savo kariuomenę į Pabaltijį. Ėjo ir ėjo, ir vis dainavo tas pačias dainas: „Trys tankistai“ arba „Katiuša“. Ir prižygiavo pilni miškai – ir prie Vyžuonės, ir prie Lauciūnų. Kariai buvo draugiški – kvietė į filmus, kuriuos rodė šeštadieniais ir sekmadieniais. Ėjo žmonės kaip į atlydus – ir nuo Lūkštų, ir nuo Júdopės, nes dar nebuvo matę filmų. Ėjom ir mes visa šeima. Pastato pievoj prie upelio ekrana, o žmonės sėdi ant kalniuko, daug prisirinkdavo. Filmai, žinoma, buvo apie revoliuciją (viename iš jų Leninas su Stalinu valgė bulves su lupenomis) ir kitokie. Tokia buvo „laimės“ pradžia. Žiedai išsiskleidė vėliau, nes jau 1941-ųjų birželį buvo išvežta į Sibirą pirma lietuvių „siunta“. Gal labiau siekė sunaikinti mokytus, bet vežė ir didesnius ūkininkus. Aš ėjau darban į popietinę pamainą – Viešpatie, koks siaubas: tremtinių mašina paskui mašiną. Išverčiau visą kelią – net negalima aprašyti, koks baisus buvo vaizdas. Po to atėjo karių būrys apžiūrėti fabriko. Linksni – kalbina merginas. Gal jie net nežinojo, kad veža ne kokius banditus, o gerus žmones. Tremtinių sąrašus paruošė vietinė valdžia, o vežė tai rusų kareiviai su savo vienodomis mašinomis. Pradžia padaryta, o fabrikas dirba toliau.

1941 m. birželio 22 d., sekmadienį, prasidėjo karas tarp buvusių sąjungininkų. Rōkiškio bažnyčioje žmonės suglumę kalbėjo, kad šiąnakt pasirodys visokių ženklų ant dangaus, bet nieko nebuvo. Ryte, kai nuėjau į darbą, sušaukė visus dirbančius ir pranešė, kad klastingi vokiečiai, nepaskelbę karo, užpuolė šalį. Tik, sako, nesijaudinkit, čia frontas neateis, nes jau Raudonoji armija vokiečius nubloškusi į Vokietiją 70 km. Na, bet jei atskristų lėktuvai, tai reikia pasiruošti: langus, kad nepraleistų šviesos, reikia uždažyti mėlynai. O darbininkai, išgirdę sireną, turi bėgti į dažymo cechą. O tas viskas atrodė taip: platūs laiptai veda žemyn iš taurinimo cecho, ir kitaip neišeisi iš ten, nes langai lubose – kapas, ir tiek. Viename gale valcų malūnas, o kitame – visokie sandėliukai, sujungimai. Nelabai panašu į fabriką, mat nuo čia pradėta kurtis. Sodėlių fabrikas išvaizdesnis: dviejų aukštų, langai kaip reikiant. Mes su Stefa Čeičyte sutarėme, kad geriau mirsime darbo vietoje, bet ten nebėgsime. Atsilenkėme vieno lango vinis, palikome tik dvi – po vieną šonuose, kad neiškristų, ir laukėme, kas bus toliau. Iškilus pavojui galėsime iššokti per langą į pievą, nes neaukštai. Dirbome toliau – viskas vyko kaip nurodyta. Langai mėlyni, bet mums šviesos ir nereikėjo, nes degė elektros lemputės. Tik nervai įtempti. Ėmė kalbėti, kad nužudė suimtus vyrus, bet niekas negalėjo ką nors tikra pasakyti – visi bijojo. Pasipylė pabėgėliai – jų pilnas kelias: ir važiuotų arkliais, ir pėsčių. Iš fabriko gerai nesimatė – tvyrojo nežinia. Ėmė šnekėti, kad

stabdo tuos, kurie eina į Rokiškio pusę, kur namo reikėjo eiti ir man net 5 km. O aš nė žodžio nemoku rusiškai – kaip reikės nueiti? Dirbu po pietų – taip neramu, kad net dirbti nesinori, bet sustoti negali. Paprašiau vienos rusiukės, kad ji pamokytų, ką sakyti, jeigu sustabdytų kareiviai. Iš jos išmokau pirmųjų rusiškų žodžių: „Я работница из завода, а теперь скоро иду домой“ (Aš darbininkė iš fabriko, o dabar skubu namo). Bet niekas nesustabdė, tik ta įtampa ir baimė vertė pasiruošti netikėtumams.

Tikrai neatsimenu, trečiadienį ar ketvirtadienį apstojo mūsų fabriką civiliai žmonės, ginkluoti šautuvais. Ant šautuvų – durtuvai. Pažiūriu, ant užtvankos stovi bent du, o į kitas puses iš mūsų patalpos nesimato. Išėiti laukan baisu. Iš audimo cecho iškvietė komjaunuoles, Margevičienę (valsčiaus darbuotojo žmoną). Likome tik mes, nereikšmingi žmonės, o ginkluoti sargybiniai nesitraukia. Darbas visai nebeina, tik vaikštom. Klemkienė išėjo ir priėjusi prie sargybinio paklausė, gal mums galima eiti namo. Sulaukė to, ko nesitikėjo – sargybinis tvojo su buože. Žinoma, Klemkienės nepasiekė – pastaroji buvo už tvoros. Teko jai skubiai grįžti. Vėl likome nežinioj. Kažkas apsižiūrėjęs pasakė, kad sargyba jau pasitraukusi. Dar kažkas pranešė, kad vokiečių tanketės apsižvalgė Vižunkoj. Nešėm kojas kur katras – neliko nė vieno. Aš per Apūniškio mišką parėjau namo.

Po kiek laiko vieškeliu pradėjo važiuoti mašinos. Kiekvienoje jų susėdę bent po šešis kareivius. Žiūrim su pusbroliu ir svarstom: tikriausiai traukiasi paskutiniai rusų kareiviai. Betgi ne tokia uniforma, gal jau vokiečiai? Ateina mamutė ir sako: „Ar jau matot – vokiečiai važiuoja?“ Dar skubėjo pavėlavę pabėgėliai. Kareiviai lenkė, į juos net nežiūrėdami. Kiti jau pradėjo grįžti – pėsčiomis toli nenuėisi... Juodupės valdžios vyrai ir moterys buvo pasiruošę – spėjo pasitraukti laiku.

Vokiečiams atėjus, žmonės palaidojo nužudytuosius, o mes vėl pradėjome dirbti. Po kurio laiko fabrike sumažino darbininkų skaičių. Tiems, kurie turėjo nors kiek žemės ir galėjo pragyventi, liepė eiti namo. Ką gi, išeinam – ne mūsų valia. Visos tvoros buvo nukabinėtos plakatais, skelbiančiais, kad atleistieji privalo registruotis darbo biržoje. Imdama paskutinę algą paprašiau kasininkės, kad parašytų pažymą, kiek dirbau – prisidėjo penkeri metai prie stažo. Dar jos paklausiau, ar būtina registruotis darbo biržoje. Toji atsakė nežinanti – klauskit Rōkiškyje. Su Vale Garškaite nuvažiovome į Rokiškį, užėjome į darbo biržą, vėl klausiam. Ten atsakė, kad registruotis būtina – tai paprašėme registruoti. Namuose gauname pranešimus: tokią ir tokią dieną (berods, už poros dienų) prisistatyti į Rokiškio geležinkelio stotį. Sužinom, kad mes su viena fabriko pamaina važiuojame į fabrikus ten dirbti. Paskirtą dieną mamutė nuvežė į stotį. Ten stovėjo ilgas prekinis sąstatas. Įlipau į paskutinį vagoną – čia žmonių buvo nedaug. Įlipdama mačiau vagono „tormozo“ aikštelėje stovintį kareivį su šautuvu. Ar jis važiavo, ar tik saugojo sąstatą Rokiškyje – nežinau. Mat atsisveikinusi su mamute, sėdau paverkti ir nepajudėjau iki Kauno. O pakeliui vagonas (aišku, ir visas sąstatas) pildėsi: daug žmonių ėlipo Panemunėlyje, nemažai Panevėžyje... Kaune mus visus nuvarė į didelę salę, kur praleidome naktį. Anksti ryte tame pačiame pastate nuvarė į dušą. Nusiprausus lauke sanitarai baltais chalatais patikrino pažastis ir kitas vietas, kur yra plaukų. Aišku, žiūrėjo, ar esame švarūs, ar neturime gyvių. Papuolei – tai būk malonus, daryk, kas reikia. Dušas buvo gerai – vis dėlto nusiplovė ašaros. Išpraustus vedė

į vagonus. Iš Kauno kelionė buvo patogesnė – važiovome keleiviniais vagonais. Sakė, kad tik moterims. Aš tai nemačiau, nes labai nesinorėjo vaikščioti. Tik sutikusi Valę Garškaitę, jai pasiūliau laikytis kartu. Nes jei išskirstys su nepažįstamais, bus labai liūdna. Mūsų buvo 49 iš fabriko, bet ne visi pažįstami, dar prisidėjo Diržytė, Čepelytė ir Grigalavičiūtė, tad 52 iš Juodupės.

Važiovome ilgai – gal kelias buvo užimtas, gal ten nepasiruošę priimti. Pirmą stotelę Leipcige. Ten sąstatas sustojo, visus išlaipino, surikiavo po du ir nuvarė pėsčius į netoliese esantį kalėjimą. Pirmą kartą patekau į kalėjimą. Ten viskas prirakinta, lovos be jokio čiužinio, tik tankiai išpintos. O salės didumas – daug žmonių gali gyventi. Ten nemiegojom – nuvarė į kitą korpusą, kuriame buvo mediniai gultai. Mes su Vale jau buvome poroje. Atvažiavo iš gamyklų ir ėmė imti, kiek kam reikia. Vėl stovim surikiuoti po du, eilė ilga. Tai prieina, atskaičiuoja, kiek reikia, tiek ir paima. Mūsų buvo 17 panelių ir 8 poros vedusių. Tie nepažįstami, tik vėliau susipažinome su visais. Apgyvendino Drezdeno priemiestyje Gosvige. Aš dirbau prie sukimo mašinos. Dažniausiai sukau mineralinę vatą – veikiausiai karo reikmėms. O kur ir ką dirbo kitos, tai net ir nežinau. Valė kažką pjaustė, skundėsi, kad darbas sunkus. Dirbome po 10 valandų, o po to – eik kur nori, tik 11 valandą vakaro būk namie, nes lagerio vartai bus uždaryti. Eidavome į bažnyčią, gavusios pinigų už darbą – į kiną. Vaikščiodavom ir po laukus, rinkome rūgštynes, iš jų virėme kompotą – gera rūgštis atsigerti. Parduodavo tokius suspaustus – sakė, kad iš saulėgražų. Vokiečiai jų nepirkdavo. Pirkdavo tie, kurie suvežti, tie iš jų, kurie galėjo laisvai vaikščioti. Po kiek laiko mes ten tapome neberekalingi. Mat privežė daug rusų belaisvių, kurie pradėjo statyti barakus. Privežė daug ir civilių rusų. O mes gyvenom dideliame kambaryje, teužindamos vos jo pusę. Turbūt dėl to mus išvežė į Leipcigą. Ten gavome nedidelį kambarį su trijų aukštų lovomis, kaip tik septyniolikai. Buvo švaru ir tvarkinga. Pagalvės ir čiužiniai pripildyti pjuvenų, bet nebyrėjo ant žemiau gulinčių. Kas dvi savaitės keitė patalynę. Kas valė ir tvarkė, nežinau – neteko matyti, bet veikiausiai pagyvenusios moterys iš Serbijos ir Kroatijos. Jos gamykloje nedirbo, aptarnavo lagerį. Korpusas trijų ar keturių aukštų, kambarių daug ir visi apgyvendinti. Civiliai vokiečiai buvo geri, užjaučiantys žmonės – duodavo mums savo atsinešto maisto. Aš, sustojus mašinai, lėkdavau kuo toliau, bet grįžusi vis tiek rasdavau padėto maisto. Prieina kas nors ir liepia suvalgyti. Vienas ponas viršininkas atnešdavo tai pomidorą, tai kelis gabalėlius kito maisto, padeda ant mašinos, pažiūri, ar matai, ir įsitikinęs, kad pastebėjai, nueina. Vienai vokietei parodžiau savo nuplyšusius batus, tai ji atnešė dar visai neblogus batukus. Aš paklausiau, kiek reikia mokėti, ji atsakė, kad nė kiek. Įsitikinau, kad jie ne vagys: po algos užmiršau savo piniginę prausykloje ant suolo, apsilvilkau ir išėjau. Apsižiūrėjusi pamaniau, kad šis mėnuo man bus labai liesas (*kūdas*). Bet ryte nuėjusi į prausyklą, matau: prausykla pilna besirengiančių žmonių, o mano piniginė tebeguli ant suolo, net neuždara, matyti pinigėliai. Pasiėmiau ir lekiu sau linksma. (Kada gi taip bus pas mus?) O tada gyventi būtų buvę neblogai, jeigu ne prastas valdiškas maistas. Duodavo ir duonos, ir džemo, bet juos suvalgydavai per porą dienų net ir labai taupydamas. O po to lieka tik lėkštė špinatų sriubos – toks žalsvas tirštas skystis. Žmogui daug nereikia – duok duonos ir jis dirbs. Gosvige labai gaila buvo žiūrėti į belaisvius: jie tai kentėjo – tik kaulai ir oda. Prašo

duonos, o ir mes jos neturime. O dirbo viską – kasė griovius, statė tuos pačius lagerius. Parvaro juos iš darbo, uždaro langines, nors ir karšta, stovi sargybiniai. Vargu ar tie belaisviai sulaukė karo pabaigos. Prancūzai belaisviai taip pat buvo uždaryti, bet jie ėmitę, nes juos maitino Raudonojo Kryžiaus organizacija. Netgi gerai, kad išvežė iš ten, kad neteko matyti, kuo viskas baigėsi.

Sužinojome apie *kantines* (*kantinė* (vok.) – gamyklos valgykla, bufetas). Ten buvo galima nusipirkti skystos bulvių košės su kažkuo (gal sraigėmis). Visi ten valgė ir aš valgiau. Beje, tik svetimšaliai ir tevalgė. Atradome turgų – galėjome bulvių nusipirkti. Valei paprašius vokiečių atnešė nedidelį puodžiuką viena rankena, tad galėjom kelias bulves išsivirti. Ir diena jau linksma. Eidavome į kiną – netoli, tik skersai gatvę. O ir filmus gerus rodė. Nemėgau iš darbo parėjusi gulėti ir dejuoti, kad noriu valgyti (buvo ir tokių, jos ir kitoms nuotaiką gadino). Paklausiau kartą Monikos Diržytės – ko ji nedejuoja. Ji atsakė, kad nueinanti į aludę, nusiperkanti bokalą alaus, išgerianti. Alus saldus, pilvas pilnas ir valgyti visai nesinori. Klausiu, kodėl ji nepasako kitoms. Ką tu – atsako Monika – laikys girtuokle. Gal ji ir teisi – kaip išmanai, taip ir verskis.

Prasidėjo lėktuvų antskrydžiai. Liepė eiti į slėptuvę. Ten didelė salė, žmonių daug. Atsisėdau ant suolo, žiūriu į vieną tašką – nieko nenoriu, tik mirti namuos. Tik jaučiu – kas švelniai ropoja per rankas. Pažiūriu, rankas laišo šuo, atsivedęs aklą savo šeimnininką – prašo jam vietos. Supratau, atsikėliau ir nuėjau, o jis šeimnininką pasodino. Kartais ir gyvulys didelę reikšmę gyvenime turi. Antskrydžiai dažnėjo. Vieną vakarą per visus garsiakalbius rėkė Hitleris – net visas miestas skambėjo. Kas suprato – stovėjo ir klausėsi. Tik aš nė žodžio nesupratau, tai ir nesiklausiau.

Dar vienas prisiminimas: nuvarė vėl į tą patį kalėjimą patikrinti, ar neturim utėlių. Stovim ilgoje eilėje, o pro šali varo didelį būrį kalinių. Išblyškę, nepanašūs į žmones. Vienas iš jų, išgirdęs kalbant lietuviškai, eidamas pro šali pasakė: „*Ką čia radot? Galvojat, kad mėlynakis slibinas geresnis už raudonąjį?*“ Nežinau, ar jis grįžo ar ne, bet buvo toks pageltęs, kad ilgai stovėjo akyse. Karas padaro žmones už pasitutusius gyvulius baisesnius.

Buvo pradėję leisti namo atostogų, bet iš atostogų niekas negrįžo. Parvažiavom ir mes neva paleistos atostogų, bet ramybės neturėjome. Važiavo ir važiavo policija, tad namuose negalėjome net miegoti. O paskui, po karo, užkabino skrebas – kas mėnesį šaukia ir tardo. Liepia padėti ant stalo rankas, o aplink jas daužo stalą pistoleto rankena, gąsdina Sibiru. Ir taip kelerius metus, net širdis pažaliavo, už ką, nežinau. Vyrai buvo, mergos buvo, nieko netardė, tik mane. Gal tokia dalia, bet nervų daug kainavo. Atėjus rusams duonos išlaukdavom per dieną, nesulauki ir eini be jos. O kai prasidėjo fabriko atstatymas – tai tegul visi žino, kad dvi pamainos iš eilės tai niekis – varėm ir po keturias. Nuveš, būdavo, į stotį – reikia iškrauti penkios platformos plytų – vien moterys, ir tik penkios... Rytą atidirbam prie mašinos, popiet nuveža, dirbam per naktį, iš ryto vėl darbas. Ne vienas kartas, visi laukai nudirbti, viskas atstatyta. Kai jau viską padarėme, pradėjo važiuoti mokslus baigę atidirbti po porą metų. Jeigu į kolūki, tai nuo aštuonių ir užskaitant darbo dieną. Vargai išvargti, viskas padaryta, bet širdį labai dažnai maudžia. Galvoju – nuo likimo nepabėgsi.

Tie, kuriuos vokiečiai darbams nuvežė už Elbės, pasibaigus karui liko pas amerikonus. Juos visus išvežiojo kur kas norėjo: ar į Ameriką, ar net į Australiją. Kartu su mumis važiavo Antanina Servydaitė. Ji su draugėmis buvo toli nuo Drezdeno. Dabar gyvena Australijoje. Sako, nuo pat jaunystės automobiliu važinėjanti, turinti savo namą, gyvenanti neblogai. Mes gi tuo pasigirti nelabai galime. Prie rusų tai tik partiniai pirmi butus gaudavo, ir automobilius, kurių nedaug tebuvo. Nelabai greitai gerėjo gyvenimas. Dabar būtų galima laukti ir žiūrėti, tik gyvenimas duotas vienas. Kaip nugyvenai, taip ir džiaukis.

Sunku rašyti, nes mokyklon nueidavau tik tada, kai neberekėdavo gyvulių ganyti. Šeima buvo didelė – vaikų pilna gryčia, visi savi, visus reikėjo mylėti. Dabar iš devynių beliko tik dvi sesės, ir man saulėlydis – jau 83 metai, nekaip kojos beina ir galva sunkiau dirba. Papasakojau kaip moku, ką mačiau, išgyvenau...

Iš kaimo – į lagerį ir atgal

Povilas Jasinevičius

Ir gražus tas Lietuvos kampelis prie Latvijos, Júodupės valsčiuje, tada vadintas Eikiniškio kaimu. Jame gyveno 15 šeimų: Mykolo Gadiškio, Petro Blinkos, Alekso Jasinevičiaus, Felikso Kapustinsko, Antano Šakono, Vytauto Šakono, Aleksandro Jasinevičiaus, Petro Jasiūno, Jono Jurano, Jono Bražūno, Jono Jasinevičiaus, Kosto Krišiūno, Jono Krišiūno, Jono Bieliūno ir Kiprijono Babachino.

Eikiniškio dvarą valdė du ponai – Malakauskas ir Stasiulis, jie dvarą buvo pasidalinę per pusę. Kaimiečiams valdžia skyrė dvaro žemės po 5–6 ha. Sunkiai žmonės vertėsi iš tos žemės – šeimos, kaip ir visur seniau, buvo didelės. Tad jaunuoliai, paaugliai ir net augesni vaikai turėjo eiti tarnauti, daugiausia į Latviją – mat kaimas ribojosi su Latvija. Gražu buvo gyventi Eikiniškio kaime – nedidelis ežerėlis, iš jo į Čedasų ežerą tekėjo upelis, Minevėle vadintas. Dabar iš viso to liko tik prisiminimai – kaimo nebėra: žmonės išsiskirstė kas kur. Dvaro – griuvėsiai, liko tik pavadinimas ir pliki laukai. Visą gyvenimą kaime sujaukė karas – prasidėjo tremtys: pirmiausia į Rytus, paskui, vokiečių okupacijos laikais, – ir į Vakarus. Neliko nepalietas ir Eikiniškis: iš jo į Rytus buvo ištremtas ponas Stasiulis, dirbęs perėjimo į Latviją punkto viršininku. Išvadavus kraštą iš vokiečių okupacijos, į Raudonąją armiją buvo pašaukti iš mūsų kaimo Feliksas Kapustinskas ir Petras Šakonas, gim. 1926 m. Kapustinskas po karo grįžo, o Petras Šakonas buvo silpnos sveikatos, dingo be žinios.

Iš praeities, vokiečių okupacijos laikų, liko šiek tiek prisiminimų. Man tada buvo 15 metų. Turėjau 2 brolius: Joną (gim. 1911) ir Petrą (gim. 1924). Jonas jau buvo vedęs ir gyveno atskirai Vizginių vienkiemyje, o mes su broliu Petru – kartu Eikiniškyje. Petru reikėjo stoti į vokiečių kariuomenę, bet jis nestojo – slapstėsi. O įvyko taip: 1943 m. lapkričio 23 d. mes su broliu Petru nuėjom pas Joną į Vizginių vienkiemį. Jono žmona, išėjusi į lauką, pamatė ateinant du žmones. Vienas iš jų, su šautuvu, buvo Ūnuškio įgaliotinis Vileniškis, o kitas – areštuotas Adomas Remeikis (gim. 1898). Mes pasislėpėme, bet buvome pastebėti, sodybą apsupto baltaraiščiai. Jie liepė pasiduoti, pradėjo šaudyti, grasino padegti. Kai išėjome į lauką, buvome areštuoti visi trys broliai. Mus dar parvežė namo (jie turėjo arklinį vežimą), kad pasiimtume maisto, po to vežė į Mainėivas. Ten veikiančiame malūne suvarė mus keturis į atskirą kambarį. Paliko sargybinių, kiti išvažiavo. Po kokių poros valandų atvežė dar du vyrus – tai buvo Pantelejus Mišenovas (gim. 1898) ir Nikita Babakinas (gim. 1904) iš Plunksnočių k. Tada jau buvome šešiese. Veždami per Mainėivas dar areštavo Joną Babakiną (gim. 1926) – iš viso jau buvom 7 kaliniai. Baltaraiščių ne visų prisimenu pavardes, tik kai kurių: Petras Žukauskas, Petras Bekeris, Jonas Dominauskas, Tervydžiai. Kai nuvežė į Júodupę, buvo jau tamsu. Nuovadoje suregistravo pavardes, iš kokio kaimo, ir varė į daboklę. Brolis Petras pasinaudojo tamsa ir pabėgo. Nuvare į daboklę pasigedo vieno kalinio. Sakė greitai jį pagausią ir gražinsią į daboklę, bet jiems nepavyko. Mane, jei grįš brolis, žadėjo paleisti, nes dar vaikas buvau. Brolis Jonas išsipirko – jo žmona atgabeno nuovados viršininkui pusę kiaulės, o mus penkis išvežė į Rōkiškį. Kauno gatvėje buvo žydų mokykla, vadinama iškala. Tenai jau

buvo daug ginkluotų sargų, net į lauką einant lydėjo sargybinis. Kai surinko iš apskrities tam tikrą skaičių, gal apie 50–60 žmonių, surikiavo lauke, apsupo baltairaiščiai kaip kokius baisius nusikaltėlius ir varė į geležinkelio stotį. Susodino į keleivinį vagoną ir nuvežė į Radviliškį. Persodinę į kitą traukinį, vežė į Kauno 6 ar 7 fortą. Tenai jau saugojo lietuviai kareiviai. Po keleto dienų pradėjo šaukti pavardėmis ir vežė į stotį, sodino į kiaulinius vagonus. Žmonių buvo daug, vagone tvanku, tualetu nėra, tad smarvė, durys užrištos. Traukiniui pradėjus važiuoti, lyg ir daugiau oro atsirado. Kybartuose išvarė visus iš vagonų, surinko, suskaitė ir perdavė vokiečių sargybai. Tada – vėl į vagonus ir vežė toliau. Važiavome per naktį ir pusę dienos. Sustojo traukinys miške, atidarė duris, davė po 2 kepalus duonos vagonui ir šilto vandens. Tuo momentu Adomas Remeikis sumanė bėgti. Bėgantį į geležinkelio stoties pusę pastebėjo sargyba ir nušovė, o mus vežė tolyn. Sutemus traukinys vėl sustojo miške, liepė išlipti ir varė pėsčius kokias dvi valandas. Nuvarė į lagerį, ten jau buvo daug žmonių. Sužinojome, kad tai Frankfurtas prie Oderio. Kitos dienos rytą pradėjo šaukti pavardėmis, fotografavo su lenta ant kaklo. Lentoje – numeris. Paėmė pirštų atspaudus, paruošė dokumentus ir išvežė į Furstenvaldės Špre Kaiserdorfo lagerį, į gumos fabriką. Dirbom po 12 val., maistas: 200 gramų pjuvenų duonos, vakare ir ryte arbata be cukraus, pietums – sriuba, pora bulvių. Maistas buvo labai blogas: prisimenu, su draugu išėjom iš lagerio, netoliese radome burokų kaupus. Burokai buvo išversti, bet mes kasiodami aptikome kelis, susidėjome į maišelius. Bet įėjimo punkte mus patikrino, rado tuos burokus, nuvarė į virtuvę, atėmė bendram stalui. Ir dar, būdavo, gaudavome per savaitę kartą tokio viralo, kurio niekas nevalgė: pora bulvių ir kaušelis užpilo. O tas užpilas – tai varlių kurkulai, *kūjagalviai*. Kiti, didesni, net su kojytėmis. Valgykla buvo visai prie italų barako. Barakas buvo atskirtas spygliuota viela, tai italai prie tvoros laiko katiliukus, o mes jiems tą užpilą atiduodam, jie vienu mauku susipildavo į burną. Geriausiai lageryje gyveno prancūzai, nes jiems Raudonasis Kryžius siųsdavo siuntinius. Lageryje buvo prancūzų, italų, ukrainiečių, lietuvių. Buvo ir lenkų, bet juos iš mūsų iškėlė. Rusų lageris buvo atskirai. Jie buvo sužymėti ženklais ant krūtinės – „Ost“. Du vertėjai buvo ukrainiečiai, bjaurūs žmonės: su gumine lazda švaistydavosi po lagerį. Prisimenu tokį nuotyki: vienam iš mūsų palatos dingo duonos norma. Buvo žiema – liepė nusirengti iki pusės ir bėgti į lauką, o prie durų stovi ukrainietis ir visiems po „banana“ į nugarą. Liepė bėgti aplink baraką, o čia kam kliūva, tai kliūva su ta gumine. Senesnieji nepabėga, tai jiems daugiausia ir kliuvo. Dar buvo vienas žmogelis, pramintas ukrainiečiu Stalinu, nes labai blogos išvaizdos. Tai net ir lagerio apsauga (lagerį saugojo vokiečių policija) kitaip nevadino – tik Stalinu. Apsiaęs buvo vyzomis.

Lageryje žiemą, o ypač 1944 m., labai šalta. Briketų dėžutė buvo visai saivaitė. Dviejų aukštų lova, popieriaus atraižų čiužinys, paklodė, kaip ir antklodė – juodos. Labai gerai būdavo matyti, kaip utėlės ropoja, o jų buvo labai daug. Naktį atsiguli ir gaudai po baltinių siūles, ir maigai. Per 18 mėn. lageryje nedavė nei apsilvilti, nei apsiauti. Dirbau gumos fabrike – klijavom automobilių padangas. Reikėjo per 12 val. padaryti 24 padangas – tai su tokia sveikata sunku buvo. Prie gumos – rūbai plyšta. Mums atveždavo žalią gumą. Rulonai sunkūs (gal 40–50 kg), įsikelti į stakles sunku. Keldavom dviese, bet vieną sykį teko kelti vienam. Netekau sąmonės, parkritau. Buvo iškvieistas gamyklos felčeris, atgaivino, nuvedė į kitą fab-

riką. Ten buvęs gydytojas apžiūrėjo, išrašė vaistų ir liepė eiti į darbą. O man kraujas per abu galus – trūko skrandis. Meistras vokiečiai liepė eiti į lagerį ir gulti. Parėjau, bet tuojau prisistatė apsauginis: „*Kodėl ne darbe?*“ Gavau gumine į nugarą ir vėl į darbą. Meistras – geras žmogus – mato, kad negaliu. Liepė eiti prie radiatoriaus ir gulėti. Bet kad negaliu: nuolat reikia į tualetą vaikščioti. Nueini – kraujas išeina, iki pareini ir vėl reikia grįžti. Bet vartodamas vaistus po truputį pasveikau. Tada mane perkėlė į kitą cechą, kur dirbo vokiečiai. Ten lengvas darbas – atsisėdęs arдай blogai pagamintas padangas ir nepastebi, kaip ant tavo stalo atsiranda tai sumuštiniš, tai blynas. Kas ką gali, tą ir padeda, mato, kad vaikas, silpnas. Per kokį mėnesį aš ir atsigavau. Ir vėl perkėlė atgal prie staklių – vėl skubink. Nuo gumos pirštų galai prakiuro, bet ilgainiui pripratau. Jau artinosi 1945-ieji, gamykla dažnai sustodavo – pradėjo stigti medžiagų. Tada varydavo į sandėlius ant Špre upės kranto krauti į baržas maisto produktus. Daugiausia tai buvo džiovintos bulvės, žirniai. Prisivalgėm sočiai, bet pasijutom blogai. Mat pradėjo pilve brinkt, nežinojom kas daryti, net piršus į gerklę kišom. Baigėsi viskas gerai, daugiau tiek neprivalgydavom. Ir štai atėjo 1945 m. balandžio 18 d., kada sovietų armija forsavo Oderį. Furstenvaldėje ir Kaiserdorfe, kur buvo gumos gamykla, kaukė visos sirenos. Po to stoji tylą. Dienos metu praskrido rusų lėktuvai, numetė keletą bombų ir viskas nurimo, tik girdėdavome patrankų šūvius. Žiemą į lagerį buvo privežta karinių mašinų, pabūklų. Viską užmaskavo. Mūsų lageris prieš tai nebuvo bombarduotas – praskrisdavo lėktuvai giedrą dieną, sukeldavo debesis, numesdavo ant Berlyno savo krovinį ir dingdavo. Bet tą dieną užskrido, pakabino ore lempas ir pradėjo bombarduoti. Žmonės, to anksčiau nepatyrę, bėgiojo, blaškėsi, o čia bombos krenta. Žūsta žmonės, šaukiasi pagalbos. O kas padės, jei nėra jokių gelbėjimo priemonių? Bombardavo 2,5 val. – nieko neliko: gamykla, lageris sudegė, liko tik vaitojantys žmonės. Kaip jiems baigėsi, nežinau, nes mes trise, pasirinkę iš sudegusios virtuvės bulvių, patraukėm į mišką. Apsikasėme tokioje pakriūtėje, susikūrėme ugnį, kepėme bulves ir valgėme, kol užtiko vokiečiai. Jie atvažiavo dviese su mašina, prikrauta dėžių. Turėjo kastuvus, matyt, norėjo kažką paslėpti, bet pastebėjo mus. Priėjo ir sako: „*Ką jūs čia veikiat – lageris išėjo į Ekvaldę*“. Liepė mums kuo greičiau išnykti, vyti lagerį. Bet Ekvaldėje nieko neradome. Ten ir apsigyvenome. Radome bulvių puodą – verdam ir valgom. Pradėjo rinktis daugiau žmonių – ten būta slėptuvės. Naktį snausdavom slėptuvėje, nes bijojome bombardavimo. Dieną, berods, balandžio 23-ią, iš miestelio į lagerį privežė vokiečių karių invalidų ir apgyvendino barake. O naktį lėktuvai bombardavo lagerį ir tie invalidai sudegė su baraku sykiu. Mes slėptuvėje likom gyvi. O 24–25 d. naktį pradėjo šaudyti automatai, kulkosvaidžiai. Į slėptuvę įėjo keletas uniformuotų vokiečių kareivių. Auštant į slėptuvę atėjo rusų kareiviai, paklausė, ar nėra vokiečių. Tie vokiečių kareiviai pasidavė į nelaisvę, o mums liepė ilsėtis, nes šaudymas buvo apimęs. Vėliau nuvedė į tokį miškelį, suguldė, liepė nevaikščioti, pastatė sargybą. Diena buvo graži, karšta, miške prieš atokaitą nūr kur dėtis: gerti norisi, o vandens nėra. Taip ir pragulėjom tą dieną ir naktį. Kitą rytą atėjo keli karininkai, išrikiavo visus ir ėmė skirstyti pagal tautybes. Mus, 10–12 lietuvių, pora kareivių nuvedė į mišką, kur buvo sužeistų karių. Davė po porą arklių, turėjom juos vesti, o kareiviai su vežimu važiavo. Nukeliavome į miestelį, berods Ekvaldę, suvedėm arklius į kažkokį kiemą. Kareiviai liepė pasi-

rinkti drabužių, nes nekaip atrodėm. O čia frontas: kareiviai, tankai, mašinos, namų langai išdaužyti. Pastebėjau ant lango kibirą marmelado. Pribėgęs ranka kabinu ir į burną. Pamatė kareiviai, pradėjo juoktis, pašaukė mane, padavė duonos kepaliuką ir konservų dėžutę. Užėjom į butą, vokiečių nebuvo. Viskas palikta – kaip valgyta, taip ant stalo ir palikta. Mes nieko nepaisėm – valgėme tuos likučius. Pasirinkom ir drabužių, apsirengėm, vos pažinome vienas kitą. Įsitaisėm pagalves ant arklių, kad minkščiau būtų joti, ir prasidėjo kelionė į namus. Pajojame keletą kilometrų ir stojame poilsio – kareiviai nenori grįžt į dalinį, taip ir tempė laiką. Iškeitė arklį į jautį – nušovė, mėsos yra. Žinoma, utėlių negalime atsiginti – pakeiti baltinius, ir vėl pilna. Matyt, iš kūno lenda. Vienkiemiai tušti. Viskas palikta, užėini – ko reikia, tą ir imk. Keptuvės, mašinėlės mėsai malti, – visko yra. Kareiviai liepė pasiruošti maisto kelionei į namus. Arklius mes turėjom pristatyti į Repiną. Iš ten jau kursavo traukiniai. Kareiviai pridavė arklius, mes likom nebereikalingi. O žmonių galybė, iki ešelonų priėti neįmanoma, tiesiog siena. Tada mus kareiviai privedė prie ešelonų, pasodino į pusvagonį be stogo, o kiti sėdėjo ant platformų. Atsisveikinome, palinkėjo geros kelionės ir išsiskyrėme. Prasidėjo kelionė: truputį paveža, sustoja kokioje stotelėje – reikia praleisti kariškių ešonus. O stotelėse kareivių daug, vaikšto apie mūsų ešeloną, laukia, kada pradės važiuoti. Tuo momentu puola prie vagonų, platformų, čiumpa supakuotus daiktus, meta žemėn. Žmonės rėkia, niekas nekreipia dėmesio. Mums gerai – pusvagonis, tad prie mūsų sunkiau prieit. Taip ir vargom kelionėje. Vienoje stotelėje sustojo ešelonas – sakė, kad toliau nevažiuos. Išvargę susėdome, laukiame, buvo tamsu, gal ir prisnūdom. Staiga prasidėjo baisus šaudymas iš visokių ginklų, raketas leidžia. Išsigandome – manėme, gal vokiečiai puola, bet išgirdom: „Победа, ребята“ (Pergalė, vaikinai). Supratome, kad karas baigėsi. Mus pralaikė toje stotelėje per naktį ir kitą dieną iki pietų. Kareiviai vaikšto linksmi – karas baigėsi. Apie pietus ešelonas pajudėjo, vežė per Lenkiją, per Varšuvą. Varšuvos, kiek matėm, tik griuvėsiai. Nuvežė į Brestlitovską, į skirstymo punktą. Tenai surikiavo į eilę ir po vieną pas viršininką. Klausinėjo, kaip pakliuvome, gal savo noru buvome išvažiavę, gal prievarta išvežti. Aš per jaunas buvau į kariuomenę, tai išrašė dokumentą, kad galiu grįžti į Lietuvą, davė sausą davinį kelioms dienoms, bilietą iki Vilniaus. Išvykau į namus. Iki Vilniaus gerai: turėjau bilietą, o nuo Vilniaus kaip nori... Vis dėlto susigaudžiau, kad reikia važiuoti per Kauną, iš Kauno – į Radviliškį. Ten reikėjo laukti traukinio į Rokiškį. Buvo naktis, primigta. Turėjau du bagažų: vieną laikiau po galvą, kitą šalia, abu buvo surišti. Kai prabudau, tai to, kuris buvo šalia, neberadau – virvutė nupjauta. Liko vienas. Rokiškį pasiekėm anksti rytą, išlipę nežinome kur ir eiti. Stoties vidus suardytas, tik sienos likusios. Nuėję į miestą sutikome keletą žmonių, klausė, iš kur mes. Pasakėme, kad iš Vokietijos grįžtam. Jie patarė: „Neikit, nes miškuose daug banditų“. Bet kur tau neisi, norisi kuo greičiau pasiekti namus. O iki Eikiniškio reikia daug miškų pereiti, tai per mišką bėgte. Namus sėkmingai pasiekiau apie vidudienį. Susitikimas su tėvais – ašaros, džiaugsmas, nes apie mane jokios žinios nebuvo.

1945 m., kai grįžau, gyvenau pas tėvus. Eidavome į Latviją padirbėti. Taip tęsėsi ir 1946 m. Dirbdavau daugiausia pas Latvijos ūkininkus, šiaip taip vertėmės. 1946 m. rudenį sutemus į namus suėjo banditai – du į vidų, o kiti lauke, ir pradėjo egzekuciją. Tėvelį pasodino prie stalo ir šėrė per galvą į vieną pusę, į kitą, kol

apsvaigsta. Mat tėvelis mėgo pakalbėti ne taip, kaip jiems reikėjo. Mušti, matyt, at-sibodo, pradėjo ieškoti, ką turim. Viską krovė į maišus: rūbus, indus, surinko ir puodus, likau kaip buvau – su kojineimis ir kiauromis kelnėmis. Neliko nieko nei apsirengti, nei kur valgyt išsivirti, išnešė viską. Buvau jaunas, norisi ir į šokius, ir pas draugus, o kur tu eisi kiaurom kelnėm. Ogi po karo nebuvo nei kur, nei už ką pirkt, tad per žiemą prabuvau namuos. Tėveliai sutaupė kiek pinigų, nupirko man kelnes ir karišką palaidinę. Taip apsitaisęs ėjau į Rokiškį. Gavau darbo kombinate darbininku. 1947 metus pradirbau, 1948 m. kovo 4 d. buvau pašauktas į kariuomenę. Atitarnavau ketverius metus. Taip mano jaunystė praėjo: nesėkmės, vargas, badas. Likau gyvas, tik nesveikas. Kiek teko kalbėtis su draugais, kurie kartu buvo išvežti: su Pantelejum Mišeninu, Nikita Babakinu, iš Vokietijos jie grįžo pėsti į Lietuvą.

Mano draugų, su kuriais buvom areštuoti, jau gyvų nebėra nė vieno. Eikiniškio kaimo tėra tik pavadinimas.

Prisiminimai

Julius Lionginas Deksnys

Mano tėviškė – Pakapės kaimas. Mano gimimo metu, t. y. 1926 m. gruodžio 18 d., jis priklausė Rokiškio apskr., Júdupės vls. Sodėlių seniūnijai. Pakapės vardą kaimas gavo, matyt, todėl, kad prie jo ant kalvelės buvo seni kapai. Trobesiai išsidėstę prie kelio Júdupė–Lūkštai, o iš vakarų kaimo žemes nuo Sodėlių skyrė pievomis tekantis upelis Šaltója. Pakapės kaime nuo seno gyveno Deksnių, Šinkūnų, Pavorotnikų, Radzevičių šeimos (kai kurių įvairiu laiku po kelias).

Tėvas Juozapas Deksnys buvo ir žemdirbys, ir darbininkas, nes 1934 m. paveldėjo iš savo tėvo Mato Deksnio 7,19 ha žemės ir tapo ūkininku. Ūkininkaudamas dar dirbo ir Juodupės vilnionių audinių fabrike „Nemunas“ garo mašinos kūriku. Juo jis dirbo neilgai – iki 1939 m. Juozapas augino sūnų Julijų, t. y. mane, ir dukterį Kazimierą. Gimėme ir augome Pakapės kaime, baigėme keturis Veduvišio pradžios mokyklos skyrius. Mokė mus mokytojas Juozas Mockevičius, kuris buvo ir šios mokyklos vedėjas. Tėvas ir motina Konstancija Grabauskaitė (kilusi iš Sodėlių), dirbusi audėja, fabrike išsilaiškė neilgai. Dėl kažkokių fabriko vadovybės intrigų iš darbo buvo atleisti ir kuri laiką dirbo savo ūkyje. Išlaikyti šeimą ir leisti į mokslus vaikus tėvui buvo sunku, todėl jis nutarė parduoti žemę ir ieškoti darbo mieste arba net užsienyje. 1938 m. gale gavęs vizas išsirengė vykti vienas į Braziliją, nes ten gyveno žmonos giminės Grabauskai, išvykę svetur ieškoti laimės dar 1925–1926 m. Visai šeimai išvažiuoti neužteko pinigų. Bet, deja, kelionė nenusisėkė. Nuvykęs iki Hamburgo uosto, buvo priverstas sustoti. Mat pablogėjęs tarptautinei situacijai (artėjo Antrasis pasaulinis karas) nustojo kursuoti keleiviniai transatlantiniai laivai. Teko be pinigų grįžti atgal. Padengti kelionės išlaidas paveldėta iš senelio žemė dar prieš išvykstant buvo parduota. Tėvas, turėdamas tranzitinę Vokietijos vizą, pasiėmė mus ir išvažiavo ieškoti darbo į vokiečių okupuotą Klaipėdą. Sieną prie Bajorų miestelio, esančio netoli Kretingos, mes, vaikai ir motina, perėjome nelegaliai. Klaipėdoje tėvai netrukus įsidarbino, o mes su seserimi pradėjome lankyti mokyklą. Joje buvo dvi klasės lietuvių, likusių Klaipėdoje, vaikams. Tėvai buvo patenkinti, nes turėjo darbą ir išsinuomojo patogų butą, o mes mokėmės. Deja, sekėsi neilgai. Prasidėjo karas su Lenkija. Vokiečių valdžia pareikalavo, kad tėvai taptų Vokietijos piliečiais, o jiems nesutikus, liepė palikti Klaipėdą per 48 valandas. Buvome priversti grįžti į savo tėviškę ir apsistoti ten, iš kur išvažiavome – tėvų namuose Pakapėje, pas tėvelio vyresnį brolių Joną Deksnį, kuris gyveno senajame iš tėvo paveldėtame name su savo motina. Senelis Matas jau buvo miręs. Jono žemė buvo iškelta į viensėdį ir jis ten statėsi ūkinius pastatus. Sugrįžome 1939–1940 m. žiemą. Artėjo 1940-ieji, ypatingų istorinių permainų metai – Lietuvos valstybės žlugimo metai.

1940 m. įvedus Sovietų Sąjungos Raudonosios armijos dalinius į Lietuvą, įsigaliojo sovietinė santvarka. Pradėjau mokytis Rokiškio Tūbelio vardo pradžios mokykloje ir baigęs 6 skyrius įstojau į gimnaziją. Bet mokytis ilgai neteko, nes 1941 m. birželio 22 d. prasidėjo karas. Tėvas persikėlė gyventi į Rokiškio miestą. 1942 m. kaip bedarbis su visa šeima buvo išvežtas į Vokietiją priverstiniais darbams. Dirbome Rytprūsiose, Tilžės mieste, mielių fabrike.

1943 m. matydami, kad vokiečių kariuomenė nuo Raudonosios armijos smūgių ėmė trauktis, tėvo iniciatyva nelegaliai perėję Lietuvos ir Vokietijos sieną prie Tauragės, sugrįžome į tėviškę. Tėvas ir aš pradėjome dirbti Rokiškio miškų urėdijos Vyžunkos girininkijoje miško darbininkais. Apsigyvenome Juodupės vls. Lauciūnų k., Kazio Guzo sodyboje, kuri yra prie vieškelio Rokiškis–Juodupė.

Hitlerinės okupacijos metais (ir dar pabėgusiems iš priverstinių darbų Vokietijoje) galima buvo įsidarbinti tik miško ruošos darbuose. Čia dirbančių vokiečiai okupantai nelietė. Lauciūnų, Šlapekių ir Miliūnų kaimai buvo išikūrę miškingose vietovėse. Netoliese slapstėsi tarybiniai partizanai. Čia bazavosi Žemaitės vardo partizanų rinktinė, taip pat pagrindinis Rokiškio apskrities komjaunimo komitetas, kurio sekretorius buvo A. Kairelis. Partizanai buvo visapusiškai palaikomi šių kaimų gyventojų. Hitlerininkai, padedami užverbuotų vietinių gyventojų, sužinojo, kad partizanai palaiko glaudžius ryšius su Miliūnų kaimo gyventojais ir dažnai apsistoja pas pamiškės ūkininkus. 1943 m. spalio 13 d. ryte baudėjai apsupo Miliūnų, Šlapekių ir Lauciūnų kaimus. Aš tuo metu buvau namuose ir ruošiausi eiti į Rokiškio biblioteką pasikeisti knygų. Tėvai jau buvo išėję į mišką dirbti. Išgirdęs beldimą į duris ir pažiūrėjęs pro langą, pamačiau kieme vokiečių karius. Jie įsiveržė į vidų ir pradėjo klausinėti, ar nėra partizanų. Jų pas mus niekada nebūdavo, nes gyvenome neturtingai ir sušelpiti jų negalėdavome. Padarė kratą, puskarininkis man įsakė nešti viską į lauką, nes trobesiai bus sudeginti. Išnešęs pirmą glėbį drabužių pamačiau, kad kluonas ir tvartas jau dega. Visko išnešti nespėjau, nes karininkai praplėšė durtuvais lovos čiužinius (*šienikus*) ir juos uždegė. Išmušė langus ir troba užsiliepsnojo. Puskarininkis įsakė kareiviui su šautuvu mane pristatyti į surinkimo punktą.

Vykdamą šią operaciją kariai tarpusavyje kalbėjo latviškai ir dėvėjo SS uniformą. Su manimi puskarininkis kalbėjo vokiškai. Iš surinkimo punkto, kuriame jau buvo daug suvaryta žmonių su manta, gyvuliais, vežimais, po pietų varė į Rokiškio geležinkelio stotį ir vežė į Vokietiją priverstiniais darbams. Aš neturėjau jokių daiktų. Einant per mišką prie Vyžunkos vienkiemio (buvusi Rokiškio miesto urėdijos būstinė), pabėgome ir pasislėpėme pas gimines Apūniškio kaime.

Mūsų, padegėlių, pasigailėjo Rokiškio urėdijos urėdas Motiejūnas ir suteikė butą pačiose urėdijos patalpose. Tėvą paskyrė urėdijos sargu, o mane raštininku. Ne visi išvežtieji priverstiniais darbams į Vokietiją sugrįžo. Daug jų žuvo karo verpetuose per Vokietijos miestų bombardavimus.

1944 m. sovietų armijai užėmus mūsų apskritį ir apylinkes aš ir nemažai likusių jaunuolių buvome mobilizuoti į Raudonosios armijos gretas ir dalyvavome triuškinant hitlerinę Vokietiją.

Plunksnočių kaimo tragedija

Tatjana Aleinikova

1944 m. gegužės 16-osios naktį naciai ir jų talkininkai padegė visus Plunksnočių kaimo namus.*

Gyventojai, panikos apimti, nežinojo, kur bėgti, vaikai išsilakstė po mišką ir pasimetė nuo tėvų. Šešerių metų berniukas Ananijus Babachinas nubėgo už dviejų kilometrų į Dirvonų kaimą pas senele. Motina ilgai negalėjo rasti sūnaus. Per gaisrą niekam nepavyko išgelbėti savo turto – viskas sudegė.

„Šiurpi tai buvo naktis, – prisimena šio kaimo gyventoja Irina Filimonova (Mišenina). – Likome be namų, be pastogės, be šiltesnio drabužio. Dažnas mus net priglausti bijojo, kad ir jo neištiktų toks pat likimas, koks ištiko mus“.

Plunksnočių kaime gyveno šios šeimos:

1. Liferijaus Jegorovo: žmona, 4 vaikai ir motina.
2. Levontijaus Babachino: sūnūs Antonas, Aleksejus ir dukra Marfa.
3. Osipo Babachino: žmona, trys dukros.
4. Antonijaus Babachino: žmona, dvi dukros, trys sūnūs.
5. Jakovo Babachino: žmona ir sūnus.
6. Pentalejaus Mišenino: žmona, keturios dukros ir sūnus.
7. Katia Ausejevaitė, trys jos seserys.
8. Agafono Babachino: žmona, du sūnūs ir dukra.
9. Kipsimo Babachino: žmona ir trys sūnūs.
10. Nikitos Mišenino: žmona ir keturi sūnūs.
11. Irinos Babachinos: trys dukros.
12. Afanaso Mišenino: žmona ir motina.
13. Astafejaus Mišenino: žmona, dvi dukters ir sūnus.

Dauguma buvusių kaimo gyventojų jau mirę, kai kurie (Liferijus Jegorovas, Astafejus Mišeninas) žuvo frontė. Likę gyvi išsikūrė įvairiose vietose:



*Tatjana Aleinikova –
Maineivų sentikių
bendruomenės
pirmininkė. 2004 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

* Kaimas buvo sudegintas už raudonųjų partizanų rėmimą. Kaimą sudegino Čedasų pagalbinės policijos būrys. *Vyr. red. pastaba.*

Nikita Mišeninas gyvena Latvijoje, Osi-
pas Babachinas – Rokiškyje, Irina Fili-
monova (Mišenina) – Pandėlyje.

Iš kaimo gyventojos Irinos Mišeninos-
Filimonovos pasakojimo.

Plunksnočių kaimas garsėjo savo gamtiniais turtais ir grožiu, o gyventojai – meistriškumu, gabumais, išmonėmis. Jie įrengdavo sūpuokles, organizuodavo šokius bei įvairiausių žaidimus. Kaimas turėjo ir savo muzikantų, tokių linksmų, kaip Liferijus Jegorovas ir Agafonas Babachinas. Jie sutraukdavo čia visą apylinkės jaunimą. Nepaisant to, kad kaime gyveno tik rusų tautybės žmonės, čia atvykdavo lietuvių ir latvių, žydų ir baltarusių, o aplinkinių kaimų jaunimas ateidavo pėsčiomis. Taip jau susiklostė pagal seną rusų tradiciją – į velykinę rusų šventę susirinkdavo į kaimą jaunimas iš visos apygardos, atvykdavo net iš Latvijos. Čia nebuvo priešiško tarp tautybių ir tikėjimų, tarp turtingųjų ir beturčių, visi linksmindavosi šauniai, draugiškai. Jaunimas triukšmingai dalyvaudavo žaidimuose, sporto varžybose, supdavosi sūpuoklėse.

Daugelis iš anksto pasiskirdavo čia pasimatymus ir rasdavo savo laimę, daugelis ir dabar gyvena darniai bei laimingai. Turtinga žydė Basė Čepeikina, susipažinusi kaime su rusų samdiniu Motiejumi Belovu, ištekėjo už jo, priėmė sentikių tikėjimą ir tuokėsi maldos namuose – tuomet tai buvo didelis įvykis.

Ateidavo iš Latvijos Piotras Soroka, jis susipažino su Klavdija Aleinikova. Jie susituokė ir Piotras išsivežė Klavdiją į Latviją. Tokių atvejų buvo daug.

Kaime gyveno vien žemdirbiai ir žemkasiai, savo žemės jie neturėjo, todėl buvo priversti vaikščioti per valstiečių kiemus, ieškodami darbo. Buvo tarp jų ir auksinių rankų meistrų. Jie statė valstiečiams gyvenamuosius namus, ūkinius pastatus, pjovė lentas, kasė šulinius ir griovius, dirbo visus sezoninius darbus. Ypač pasižymėjo statydami gyvenamuosius trobesius Antonas Babachinas su sūnumi Agafonu. Ir dar bar dar apylinkėje stovi keletas namų, pastatytų jų rankomis.

Labai meistriškai mokėjo išpjauti lentas broliai Stachejus, Pantiocha Mišeninai ir Avsejus Jegorovas su sūnumi Liferijumi. Pastarasis dar garsėjo kaip geras medklumpių gamybos specialistas. Dauguma kaimo gyventojų dirbo lietuvių, latvių valstiečių samdiniais. Vaikai nuo mažų dienų eidavo ganyti karvių, dėl to negalėjo lankyti mokyklos: mokykla pradėdavo veikti nuo rugsėjo 1-osios, o karves pagal susi-



*Paminklas sudegintam Plunksnočių kaimui,
pastatytas 1970 06 24. 2004 m.*

tarimą reikėdavo ganyti iki Kalėdų, t. y. iki gruodžio 25-osios. Taip jaunimas likdavo mažaraštis – savamokslis. Žiemą vyrai eidavo kirsti miško, o moterys verpė ir mezgė pagal užsakymus.

1936 m. Plunksnočių kaime suorganizuota pagrindinė komunistinė kuopelė, kurios sekretorius buvo Jakovas Babachinas, o nariai – Afanasijus Mišeninas, Michailas Antonovas ir kt. Suorganizuota ir komjaunimo kuopelė, kurios sekretorius buvo Jevdokimas Babachinas, narys – Aleksejus Babachinas ir kt.

Pasakojo Timofejus Korotkovas, gim. Mainėvų k..

Paduobio mūšis

Dalyvio prisiminimai

Feliksas Mažeikis

1944 m. liepos mėn. pabaigoje, sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą, daug vyrų pradėjo ruoštis kovai prieš okupantus: ginti po Pirmojo pasaulinio karo prosenelių, senelių iškovotą Nepriklausomybę.

Prasidėjus prievartinei mobilizacijai į sovietų kariuomenę, vyrai ėmė burtis miškuose į ginkluotus būrius. Su broliu Stasiu Mažeikiu, abu buvę šauliai, be to, tarnavę Lietuvos kariuomenėje, slėpėmės Tumasonių miške, Obelių valsčiuje. Prie mūsų pradėjo burtis jaunuoliai – per porą savaitių susirinko 23 vyrai. Mums su broliu teko padėti šautuvo rankose neturėjusiems vaikinams: mokyti naudotis šautuvais, granatomis, kulkosvaidžiais, kitais turimais ginklais: rusiškais dešimtukai*, vokiškais. Turėjome karabinų, rusiškų pusautomatinių šautuvų, lėktuvų kulkosvaidžių. Aš turėjau prancūzišką lengvąjį kulkosvaidį, puikų ginklą, jis padėjo 1944 m. rugsėjo mėn. Tumasonių mūšyje. Prof. Juozo Uzdilos žodžiais, tai buvo pirmas ginkluotasis susidūrimas su enkavėdistais Rokiškio rajone. Turėjome rusišką lengvąjį kulkosvaidį su disku**, bet jis netikslus, dažnai užsikerta, nes šoviniai diske laisvoki. Iš pradžių, 1944–1945 m. žiemą, automatų turėjome mažai. Vėliau atsirado daugiau, – tai lengvas, nedidelis ginklas. Nei ginklų, nei šovinių mums niekas neteikė. Laimė, turėjome daug atsargų: mat 1941 m. besitraukiančią rusų motorizuotą koloną tarp Obelių ir Subatės, ties Pakriaunių kaimu, subombardavo vokiečiai. Kariai pabėgo, o technika ir ginklai liko. Mes ginklus paslėpėme Lukštuosė, dviejuose vienkiemiuose, ir šias atsargas naudojome iki 1944 m. 1941 m. rugpjūčio mėn. vokiečiai pareikalavo ginklus atiduoti, tad atidavėme tik tuos, kurie buvo Lukštų mokykloje. Netrukus prasidėjo okupantų teroras, areštai. Jaunuoliai slėpėsi nuo mobilizacijos, kiti, ypač buvę jaunalietuviai – vengdami represijų. Dėl neatsargumo buvo Juozo Pipiko išduoti, – jis atvedė čekistus. Po pirmojo kovos krikšto dalis prisijungė prie atsargos leitenanto Petro Gudo Gerbalių miške. Kita dalis prisijungė prie Simono Struopo grupės Plimbalių miške, Garsenės valsčiuje, Latvijoje. Spalio 14 d. rytą buvome garnizono karių apsupti, čia žuvo 5 partizanai. Mes, du sužeistieji, dengiami Alfredo Krankalio, sugebėjome pasitraukti. Kadangi buvau sužeistas į krūtinę ir pilvą, po dviejų savaitių svetima pavarde patekau į Rokiškio ligoninę. Pasirodo, tokių svetimomis pavardėmis ten buvome keletas, ir ne tik iš Rokiškio rajono. Čia mums padėjo medicinos personalas ir mūsų ryšininkė Alma Krankalytė-Rūta. Praėjus trims savaitėms per patikrinimą buvau atpažintas, nustatyta mano tapatybė ir pastatyta sargyba. Po kelių dienų trise buvom paguldyti į vieną palatą, nes taip patogiau mus saugoti. Padedant medicinos personalui ir mūsų ryšininkei lapkričio 23 d. 21 val. visiems trims, apgavus sargybinių, pavyko pabėgti. Įtarta ryšininkė – jos pradėjo ieškoti saugumas. Prisijungiau prie didelio Petro Gudo partizanų būrio Gerbalių miške. Štabo bunkeris buvo gerai įrengtas: su šaudymo angomis, saugiu įėjimu, kad įmesta granata sprogtų nepatekusi į pa-

* *Rusiškas dešimtukas* – dešimtšūvis šautuvas (десятизарядная винтовка системы...).

** Rankinis Degtiariovo sistemos kulkosvaidis (ручной пулемет системы Дегтярева).

tį bunkerį. 1945 m. sausio 5 d. vakare Alma Krankalytė atskubėjo į štabo bunkerį (jos brolis irgi buvo čia) su neramia žinia: prie Gediškių malūno ir į Tumasonių kaimą atvežta kariuomenė. Almai buvo pasiūlyta susisiekti su Alfonso Dumbrio ryšininkais ir išpėti Dumbrio būrį (Latvijoje). Paskelbtas pavojus, iš visų bunkerių sušaukti partizanai, o jų buvo daugiau nei 200 (gruodžio mėn. NKVD šukuojant miškus nuo Zarasų pusės, į Gerbalių mišką perėjo Aleksandravėlės, Kriaunų, Jūžintų, Ragėlių, Obėlių partizanai). Buvo nutarta pereiti į Pāduobio mišką Jūodupės valsčiuje. Tokiai didelei grupei neįmanoma nepastebėti pereiti, nes kariuomenė buvo įrengusi stebėjimo postus. Taip Gerbalių miškas liko neliestas. Pāduobio miške tuo metu buvo 86 vietiniai partizanai. Per dieną be miego, po atviru dangumi (trumpam laikui bunkerio nėra tikslo kastas). Čia sužinojome, jog ir Juodupėje kariuomenė. Tai Baltarusijos III fronto užnugario apsaugos NKVD kariuomenė. Taip praėjo diena, jau antra naktis be miego, be pastogės. Pamiškėje – stebėjimo postai. Ryte gavome žinią, jog nuo Juodupės juda kariuomenė. Kariniai daliniai supo mišką nuo Armonių, Juodupės, Aknystos. Užvirė tikras pragaras: krito eglių šakos, viršūnės, sproginėjo granatos. Kulkosvaizdžių ugnis šiek tiek sulaukė priešą.

Žuvus mūsų vadui Petruui Gudui, kitiems partizanams, po trumpos pertraukėlės baudėjai ėmė spausti apsupties žiedą, sušvilpė kulkos. Pāduobio miške dar ne kartą teko susišaudyti su enkavėdistais. Jame žuvo ir mūsų narsus partizanas Leopoldas Sesevičius iš Gerbalių kaimo. Sužeistą, pasislėpusį tarp eglių, jį aptiko šuo. Mažėjo šaudmenų, retėjo mūsų gretos, o paramos nebuvo iš ko tikėtis. Kitos išeities neliko – bandėme prasilaužti kas kaip sugebėjome. Kol priešas pergrupavo savo jėgas, mūsų sumažėjusiam skyriui pavyko prasiveržti į šiaurę, į Latvijos pusę. Išvargę užėjome pas latvių Bakšį. Ten mus pamaitino, po to išsiskirstėme, kas turėjo kur prisiglausti. Mes su latviu Silinu iš Zimblių kaimelio patraukėme į savo pusę. Trečia bemiegė naktis, varginančios kautynės, draugų netektis – viskas skaudžiai atsiliepė. Gerbalių pamiškėje su Silinu išsiskyrėme. Nuėjau į Gediškių kaimą. Į savo, Tumasonių kaimą bijojau eiti, nes galėjo būti kariškių. Gediškių kaime iš Antano Savicko sužinojau, jog ir A. Krankalis vakare atsirado. Susitikę nutarėme dar dieną pakentėti nemigą ir šaltį ir eiti į Plimbalių mišką. Čia po pietų sutikome Kuveikio grupės likutį. Sulaukę vakaro, palikome Plimbalių mišką. Nutarėme kaip kas sugebėsime praleisti kitą žiemos pusę. Mes trise Rudolfo Krankalio sodyboje per naktį išsikasėme bunkerį tvarte po kiaulių mėšlu ir gerai užmaskavome. Po kelių dienų grįžo iš Latvijos ir Alma Krankalytė-Rūta. Taip mes įsikūrėme – 3 vyrai ir moteris – jaukiame pogrindyje. Čia trūkdavo oro, gesdavo lempa. Dažnai lankydavosi sribai su čekistais. Ne kartą buvo areštavę šeiminką – palaikę savaitę kitą paleisdavo, bet bunkerio jis neišdavė. Po pirmojo arešto buvome sodybą palikę – iki grįžo šeiminkas. Artėjo pavasaris – pradėjome ieškoti ryšių su kitais partizanais. Balandžio mėnesį ėmėm burtis į Juozo Kuveikio būrį Plimbalių miške.

Toks spontaniškas buvo dalies tautos ginkluotas pasipriešinimas okupacijai. Šiam etapui būdinga, kad partizanai laikėsi dideliais būriais. Jie menkai turėjo ginklų, šaudmenų atsargos greitai seko, tad stoti į mūšį su kariuomene – didelė klaida. Paramos nėra iš ko laukti, nėra kovinių įgūdžių.

J. Kuveikis vasarą subūrė 70–80 partizanų, tarp jų buvo dvi moterys: A. Krankalytė ir Aldona Černiauskaitė-Vartibavičienė, slapyvardžiu Alyva.



Kuveikio būriui ir kitiems Latvijoje žuvusiems partizanams atminti 2006 metais Subatėje pastatytas paminklas. Iš Rokiškio krašto muziejaus

Juodupės apylinkės miškingesnės, čia būriavosi daugiau partizanų grupuočių. Ne kartą teko susikauti su sribais ir čekistais. Čia apsistodavo Jono Bulavo ir Juozo Bulovo grupės (abi žuvo Žiobiškio apylinkėse).

Juodupės apylinkės ir Paduobio miškas daug galėtų papasakoti. J. Kuveikio būrys irgi daug kuo susijęs su Pāduobiu. Šio miško žemė apšlakstyta ir mūsų partizanų krauju.

Atmintin įsirežę įvykiai

Kazys Čeičys

Kaip suradome Juodupės kankinių palaikus. 1941 m. man buvo 18 metų. Birželio 25 dieną keliu Júodupė–Aknysta bėgo bolševikų valdžios aktyvistai, pavakare jie ėmė šaudyti. Kitos dienos rytas buvo saulėtas, ramus. Kaimynas Jonas Šedys pakvietė mane ir ketvertą metų jaunesnį Valentiną Varną jam padėti. Nuėjome Júodupės link. Kelias buvo tuščias – jokio judėjimo. Ráišių palaukėje sutikome to kaimo gyventoją Povilavičių. Jis mums pasakė, kad užpraėjusią naktį matęs sunkiai arkliai traukiamą vežimą, į kurį lyg buvę prikrauta žmonių. Ėmėm dairytis ir nesunkiai pastebėjome žolę apaugusiam keliuke, vedančiame į mišką, to vežimo pėdsakus: ratų nulenktą žolę ir kraujo lašus. Pėdsakai atvedė į miško aikštelę ir ten dingo. Kaimynas ir sako: „*Reikia ieškoti, nes toliau pravažiuoti negalėjo, aplink balos*“. Vaikštinėjome po aikštelę, dairėmės – nieko nematyti. Tik staiga po Jono Šedžio kojomis atsivėrė samanos. Ėmėme tikrinti aplinkui ir aptikome vos ižiūrimą kauburėlį, kruopščiai užmaskuotą samanomis. Po samanomis – neseniai kilnota žemė. Kaimynas atsiklaupė prie to kauburėlio ir ėmė rankomis žerti žvyrą. Kiek pakasus – gal kokius 20 centimetrų – užčiuoptas medžiagos gabalas pasirodė esąs švarko skvernas, kiek vėliau pasirodė žmogaus ranka. Kaimynas pažiūrėjo į mus ir pasakė:

„Be lopetų mes jų neatkasime. Tu, Valentinai, bėk į Juodupę – pranešk, kad suradome nužudytus žmones. Kas gali, tegu ateina mums padėti. O tu, Kazy, bėk į Raišius, pas dėdę, paprašyk, kad duotų bent porą gerų lopetų. Tegu raišiečiai pakinko arklius į kelis vežimus jiems parvežti“.

Pas dėdę Praną Lingę jau būriavosi nemažai vyrų, pasiryžusių eiti ieškoti dingusių žmonių. Pranešiau jiems liūdną žinią, paprašiau kastuvų ir vežimų. Greit Raišių žmonės pakinkė du arklius. Pirmuoju iš jų – Jono Lingės – grįžau prie surastos duobės. Greitai nukasėme žvyrą ir atidengėme duobę, pilną lavonų, sumestų vienas ant kito. Viršuje gulėjo Vlodo Kalpoko kūnas – tai jo švarko skverną ir ranką užčiuopėme pradžioje. Jonas Šedys ėmė kelti iš duobės kūnus – mes guldėme juos po vieną aikštelėje. Vaizdas buvo baisus – kūnai sudarkyti, kruvini, purvini, rankos ir kojos surištos storomis virvėmis. Sunku ką nors ir atpažinti.

Netrukus atvažiavo ir vežimas iš Juodupės. Atvežė Juodupės daktarą – felčerį. Jis ėmė užrašinėti kūnų sužalojimus ir švarkų kišenėse ieškoti dokumentų. O dokumentus turėjo visi – tai padėjo atpažinti kūnus. Šedys pavargo ir paprašė jį duobėje pakeisti. Išoko į duobę vienas ir tuojau pat šoko laukan, išoko kitas – tas pats, išoko trečias – irgi. Mat per vasaros karščius kūnai duobėje buvo išgulėję pusantrus paros – tad tvyrojo siaubingas kvapas, nuo kurio daugeliui darėsi bloga. Kaimynas Šedys, nors tuomet ir buvo nerūkantis, paprašė susukti tabako suktinę ir ją uždegti. Užtraukė kelis dūmus, vėl nusileido į duobę ir iškėlė iš jos ten likusius kūnus.

Suguldėme visus lavonus į vežimus, uždengėme egliašakiais, kad nesimatytų to baisaus vaizdo, kad nesklisėtų tas siaubingas kvapas. Nuvežėme juos į Júodupę

prie šaulių salės. Atsirado moterų, kurios plovė, valė lavonus. Iš „Nemuno“ fabriko atnešė rietimą storo audeklo, kurį pjaustė gabalais, ant jų guldė kūnus. Mums benešant kūnus į salę baltaraiščiai atvedė suimtą už kojos virve pririštą Viktorą Deksnį iš Mitragalio. Pastarasis anksčiau tarnavo Kalpoko krautuvėje, o bolševikai jį buvo paskyrę tos parduotuvės vedėju. Įtarė Deksnį dalyvavus kankinimuose. Privertė jį plauti, valyti ir nešti į salę lavonus. Lavonus sunešus Viktorą Deksnį nuvedė už daboklės, kur vyrai buvo kankinami, ir nušovė.

„Nemuno“ fabriko dirbtuvėse Astrauskai ir kiti staliai padirbo karstus. Tada sudėjome lavonus į karstus ir pašarvojome visus šaulių salėje. Kitą dieną kankiniai buvo laidojami. Žmonių prisirinko labai daug. Našlės su vaikais ant rankų, tėvai, motinos alpo, dejavo, aimanavo, šaukė gaudžiais balsais. Juodupės kapinių kampe, prie neseniai pastatytos bažnyčios šventoriaus, buvo iškasta viena ilga duobė. Į šią duobę karstus dėjome vieną greta kito. Kartu su dešimtimi kankinių buvo laidojami Kazys Balčiūnas, nušautas prie Juodupės daboklės, ir Jonas Stelionis, nušautas Skridulių k. Kunigui pašventinus duobę, užkasėme nekaltųjų kūnus amžinojo poilsio vietoje. Neduok Dieve, kad tokie baisumai pasikartotų!

Taryba Vietinėje rinktinėje. Tada aš gyvenau Alėknose ir dirbau tėvo ūkyje. Mūsų šeima buvo didelė: dvi seserys ir keturi broliai. Tėvai turėjo 17 ha prastos, vietomis užmirkusios žemės, pamiškės smėlynų. Dirbome daug, o gyvenome sunkiai. Taryba kariuomenėje buvo vienas iš būdų ištrūkti iš skurdo. 1944 m. vasario mėnesį buvo paskelbta, kad kuriama lietuviška kariuomenė – Lietuvos vietinė rinktinė. Į ją iš Alėknų kaimo stojome trise: Jonas Ramanauskas, Antanas Alekna ir aš. Dar į rinktinę stojo Antanas Diržys iš Raupių, Antanas Gasiūnas iš Vištagerklis, Leonas Lukštaraupis iš Baršių ir daug Armonių kaimo vyrų. Mane ir Antaną Alekną paskyrė į Rōkiškyje buvusią kuopą. Kareivinių pastatas buvo didelis. Miegojome ant sukaltų medinių narų. Kuopa turėjo savo valgyklą, kur mus maitino skaniai ir sočiai. Vyko pamokos, pratybos, apmokymai. Dažnai eidavome į stadioną visokių pratybų. Kartą per savaitę į kareivines ateidavo kapelionas, o sekmadieniais uniformuoti žygiuodavome į bažnyčią. Buvome ginkluoti prancūzų gamybos ginklais, aprenkti (tiesa, dar ne visi) gražiomis vokiškomis uniformomis. Kuopos vadas buvo Petras Gudas iš Lūkštų. Dar prisimenu karininką Kaupelį, anksčiau dirbusį advokatu. Jis buvo labai draugiškas, inteligentiškas, mums dėstė politinius dalykus.

Gegužės mėnesio pradžioje ėmė sklisti gandai, kad vokiečiai nori mus per prievartą išsiųsti į frontą. Vieną gegužės mėnesio rytą (berods, 15-tą dieną), kai dauguma kuopos narių su ginklais buvo išžygiavę į pratybas, mes su Antanu Alekna kažką dirbome kareivinių kieme. Staiga išgirdome netoliese šaudant. Atbėgęs kuopos vadas įsakė kuo greičiau dingti. Mūsų šautuvai stovėjo piramidėje ir buvo užrakinti, šoviniai dėžėse taip pat. Teko juos palikti ir skubiai bėgti. Mes su Antanu išbėgome, o tuos, kurie nespėjo, suėmė vokiečiai. Stengėmės kuo greičiau ištrūkti iš miesto – kur šliaužte, kur ropom, kur bėgte. Uždusę, tiesiog be kvapo pasiekėme netoli miesto esantį Kalnėliškių kaimą, kur gyveno mano giminaičiai Sakalauskai. Čia trumpai atsikvėpėme ir apgalvojome, kaip geriau traukti namo. Vieškeliais juk neisi – ten gali



Kazys Čeičys

sutikti vokiečių arba policininkų. Eiti miškais taip pat negalėjome: miškuose tada buvo gausu raudonųjų partizanų, susitikimas su kuriais vilkint vokišką uniformą galėjo blogai baigtis. Teko rinktis galulaukes, krūmynų juostas, mažesnių miškelių pamiškes. Patraukėme Dárgių kaimo, toliau – sudeginto Miliūnų kaimo galulaukėmis. Čia matėme žmogų, apsirengusį vokiška uniforma, akėjantį ar drapakuojančią dirvą. Toliau – sudegintų Šlapekių, Lauciūnų kaimų palaukėmis. Prie išlikusios Laučiūnų kaimo Mieliiūnienės sodybos pamiške kirtome Rokiškio–Juodupės vieškelį. Toliau pagal Šaltosios upelį pasiekėme Pakapės kaimą, kurį kirtome kažkokio upeliūkščio pakrantėmis, taip pereidami ir Lukštų–Juodupės kelią. Čia pasiekę Pāduobio miško atšaką lengviau atsidusome – mes beveik namie. Pikiėtų vienkiemio, Gargažynės kaimo palaukėmis pasiekėme Raišių palaukę, kur perėjome Juodupės–Aknystos vieškelį. Čia jau nuo vaikystės žinomi takai. Paėję koki 100 m durpyno link išėjome į seną miško keliuką, vedantį į Paduobio eiguvos laukus, o pro juos Pašáltupio link – prie mano tėvų žemės sklypo pietvakarinio kampo. Dar keli šimtai metrų pamiške, ir aš už klojimo bei klėties – savo sodyboje. Namuose ramu – tad skubiai persirengiu, o vokišką uniformą užkasu į žemę.

Paduobio miške. 1944 m. rugpjūčio pradžioje Aleknų kaimą pasiekė frontas ir rusų kareiviai. Ir dabar prisimenu pirmąjį susitikimą su jais. Jie kažko manęs paklausė, o aš atsakyti negalėjau, nes rusiškai nieko nesupratau, kaip sakoma, nei bū, nei be. Tie atstato ginklus, rodo man eiti ir mane varo. Kur, kodėl? Mano laimei, varė pro kaimyno Jono Šedžio sodybą. Kaimynas caro laikais buvo lankęs rusišką liaudies mokyklą ir gerai kalbėjo rusiškai. Pamatęs, kad mane kažkur varo, jis rusiškai paklausė kareivių: „*Kur varote mano kaimyno sūnų?*“ Kareiviai atsakė: „*O mes manėme pagavę persirengusį vokiečių žvalgą.*“ Išsiaiškino, mane paleido. Ėjau namo ir jau prie pat namų sutikau kitą kareivių grupę, vėl mane suėmė, vėl varė. Vėl gelbėjo kaimynas, bet jis patarė daugiau neberizikuoti ir laikytis prie jo šeimos. Taip ir padariau ir kartu su jo šeima išvažiavome toliau nuo fronto linijos, į Lazdýniškį, kur prabuvome berods 10 dienų.

Praėjus frontui, Júodupėje vėl įsikūrusi bolševikų valdžia paskelbė, kad visi jauni vyrai mobilizuojami. Kaimo seniai manė kitaip. Jie sakė: „*Nepadėjom germanui mušti rusų, tai kodėl turim padėti rusiui mušti germaną?*“ Jauni vyrai manė panašiai: „*Kam eiti karan, jeigu nesunku pasislėpti – šalia didžiulis miškas?*“ Nemalonus pirmųjų susitikimų su rusų kareiviais prisiminimas manęs irgi neskatinio skubėti į Raudonąją armiją. Jeigu kas, slėpdavomės miške. Bet prasidėjo ruduo, artėjo žiema ir slėptis miške jau buvo nebe taip patogiu. Pradėjome statyti bunkerius. Pirmąjį iš jų pastatėme sunkiausiai pasiekiamoje miško vietoje – Ežero balos Vagių saloje. Šis bunkeris buvo nedidelis, prastai užmaskuotas, gerokai iškilęs virš žemės – trukdė aukštas gruntinio vandens lygis. Pradėjo bunkerius statyti ir kitų kaimų vyrai. Arčiau savo kaimo bunkerius statėsi harmoniškiai. Kiek jų pastatė, nežinau – tose vietose būti neteko. Du bunkerius iširengė Čeičių vyrai – vieną miško gilumoje, kitą prie pat kaimo. Kitą bunkerį alekniškiai statėmės didesnį sausoje pušyno kalvoje. Netoliese bunkerius statėsi Ginōtų–Gaidžgalės ir Remeikių kaimų vyrai. Artimiausias Kukių miškas netiko, nes buvo slesnas, užpelkėjęs, be to, jį kaip savo penkis pirštus pažinojo gretimo Kukių kaimo rusai. Kiekvienas naujai statomas bunkeris buvo tobulesnis už seniau pastatytus – geriau įrengtas, geriau užmaskuotas. Atsirado ilgi laužyti įėjimai, dūm-

traukiai, bunkerių landas imta maskuoti dėže su pasodinta eglaitė. Dabar sunku prisiminti, kiek bunkerių buvo pastatyta, nes ir tada vargu ar visus žinojau.

Iširengus žiemai bunkerius galima ramiai atsikvėpti. Bet ramybės nebuvo –ėjo gandai, kad miškus šukuoja NKVD kariuomenė. Jos spaudžiami 1945 m. sausio pradžioje į Paduobio mišką atkeliavo Lukštų, Obėlių ir kai kurių kitų tolimesnių apylinkių partizanai. Sausio 7 d. (sekmadienio) vakare į bunkerį atbėgo Jonas Minkevičius iš Lazdūniškio. Jis pranešė, kad vyrams einant į mišką ant kelio ties Kalnėlių kaimu kareiviai nušovė Juozą Vilčinską. Kiek vėliau iš Čeičių atbėgo į ranką sužeistas Petras Čeičys ir susijaudinęs Liudvikas Raupys: „Tą niekšą, peršovusį Petrą, aš vis dėlto nudėjau!“ Kitos dienos rytą buvo neramu – nežinojome, nei kur kareiviai, nei kiek jų. Kažkas pasakė, kad Aleknų kaimo vyrams vadovybė skiria ginti pamiškę. Mes nieko nežinojome apie vadovybę. Niekas mums nepaiškino, kaip ginti pamiškę, tu labiau kad daugelis iš mūsų (aš, brolis Juozas, Julius Savickas, Jonas Šedys ir kai kurie kiti) neturėjo jokio ginklo. Pasitarę tarpusavyje, nusprendėme, kad priešintis reguliariai kariuomenei esame nepajėgūs ir reikia skubiai trauktis. Trylikos vyrų grupelė ėjome vakarinio miško pakraščio link, ties pakalnėle pasilenkę perbėgome Juodupės–Aknystos vieškelį, pro Pašaltupį, durpyno pakraščio krū-

mais, per pievas pasiekėme Gasiūnų bala, savo šiauriniu galu siekiančią Latviją. Sustoję tarėmės, ką toliau daryti. Jonas Šedys siūlė visiems nedelsiant trauktis į Latviją. Kiti, turėję ginklus (Jonas Čeičys, Liudvikas Raupys), tam prieštaravo. Šedys ir dar kažkas išėjo į Latviją. Likusieji nuėjome į Šilėlį ir pernakvojome stačiame Prūdų pės upelio šlaite nuo fronto likusiame bunkeryje. Kitą rytą sugalvojome eiti pasižiūrėti, kas darosi Paduobio miške. Pamažu eidami durpynu pamatėme priešais atbėgančių kareivių grandinę. Puolėme nuo jų bėgti Remeikių kaimo link. Kareiviai vijosi ir šaudė, aplink zvimbė kulkos. Kylant šlaitu link Remeikių mūsų grupė suskilo į dvi. Didesnioji grupė bėgo šiauriau, Kanopos sodybos link. Bėgdamas šlaitu numečiau šiltus, bet sunkius tėvelio kailinius, nes jie trukdė judėti. Pasiekus Kanopos sodybą, užsiglaudus už ilgo molinio tvarto, kareiviai mūsų nebesivijo. Pro Gintotų kaimą, Gintotų pušynėlį išėjome į Latviją. Aš, brolis Juozas ir Pranas Čeičys iš Čeičių (Pilkio Pranas) nuėjome į Riukų kaimą pas gimines. Tie mus paslėpė Susėjės upės šlaite įrengtame bunkeryje.

Piečiau pasukę vyrai beveik visi žuvo. Kareiviai nušovė Joną Čeičį, Liud-

Dygioji eglė

Antano ir Kazio

Čeičių sodyboje.

A. Petrašiūno nuotr.





viką Raupį ir latvių jaunuolį. Tik vienam Antanui Aleknai pavyko pasiekti Kukių mišką gyvam ir net nesužeistam. Miške jo kareiviai nebesivijo.

Būdami Latvijoje sužinojome, kad skrebai suiminėja pasislėpusių jaunuolių senus tėvus. Pasitarę su broliu nusprendėme, kad tėvai dėl mūsų neturi kentėti, ir grįžome į Lietuvą. Nuėjome į valsčių, iš kur mus nusiuntė į karinį komisariatą. Taip elgėsi dauguma išlikusių jaunuolių. Netrukus visi buvome paimti kariuomenėn. Į frontą nieko iš mūsų jau nebesiuntė, bet tarnyba armijoj pokario metais irgi nebuvo lengva. Beje, ne visiems vienodai pasisekė su tarnybos vieta. Kaimynas Bronius Šedys iš Rusijos namo rašė esąs storas kaip ponas Velička (buvo kaime toks džiūsna senis, panašus į giltinę) ir prašė pasiklonėti tetulytei Plutelytei. Aš irgi tarnavau Rusijoje, nors ir netapau panašus į poną Veličką, bet alkį teko kęsti gan dažnai. Tuo tarpu brolis Juozas ir Bronius Kanopa iš Kalnelių tarnavo Estijoje ir tarnyba buvo patenkinti. Grįžę dar ilgai pasakodavo apie savo bendravimą su estų jaunimu, ypač estukėmis.

*Paminklo žuvusiems
partizanams atidengimas
Paduobio miške.*

2006 06 18.

*Iš Rokiškio krašto
muziejaus*

Kazio Čeičio, gim. 1923 m., gyv. Juodupėje, Pergalės g. 5, atsiminimai, užrašyti Palmyros Čeičienės ir Jono Šedžio 2004 m.

Bulovo ir Mulvino šeimos likimas

*Eleonora Mulviniė (Bulovaitė)**

1953 m. balandžio 16 d. mirė mano mama Veronika Bulovienė – jau 47 metai, bet širdyje dažnai prisimenu. Gal kad ir man dažnai ateina mintys apie mirtį... Jau 4 metais ilgiau gyvenu nei mano mama.

Nelengvas buvo mielos mamos gyvenimas. Šioje žemelėje atgyveno 76 metus. Buvo ištekėjusi. Pirmas vyras – Antanas Ginotis, su juo išaugino 6 vaikus: Adelę, Joną, Oną, Veroniką, Viktorą ir Akvilę. Pirmas vyras mirė jaunas, 48 m., liko maži vaikai ir 18 ha žemės. Tad galima įsivaizduoti: viskas ant vienos moters rankų. Mama buvo tiesiog didvyrė, palyginti su šiuolaikinėmis moterimis. Po kelerių metų ištekėjo už Felikso Bulovo, mūsų tėvo. Po kurio laiko gyvenome atskirai, pas tėtės mamą Brigitą Bulovienę, mūsų senelę. Tėtė Feliksas labai ją mylėjo. Ji mirė 80 metų, 1922-aisiais. Aš senelės neprisimenu, tik prisimenu tuos namus, kur visi gyvenome. Mūsų šeima buvo iš 5 narių: mama Veronika, tėtė Feliksas, broliai Ignas, Vladas, Eleonora, Valytė – ji mirė 2 mėnesių. Šeimoje buvo labai miela ir linksma gyventi. Nors buvom neturtingi (tėtė žemės turėjo nedaug – 3,45 ha), bet iki 1944 m. gruodžio 23 d. jautėmės labai laimingi. Daug džiaugsmo ir laimės būdavo, kai per šventes susirinkdavome prie bendro stalo. Mieli mūsų tėveliai, o daugiausia mamytė, sakydavo, kad nebejaučia ir vargo, kiek teko išvargti. Dažnai susirinkdavome visi mamos vaikai ir Ginočių šeima – Adelė, Jonas, Ona, Veronika, Viktoras, Akvilė ir Bulovų trys, – tai vien artimųjų būdavo gražus choras. Kai uždainuodavom, tai net lempa, vidury stalo pakabinta, užgesdavo... juoko iki ašarų.

Mama buvo viena per dvejus namus, laikė visą ūkį. Kol Jonas ir Viktoras nebuvo vedę, ateidavo pas mamą ir tėtę, klausdavo, kur sėti, į kuriuos laukus kviečius, žirnius, miežius. Taip kad per abejus namus viską tvarkėmės bendrai, visi darbai eidavo su talkomis. Kol mamytė buvo pajėgi, buvome viena šeima.

Ištekėjo pirma Ona už Petro Griškėno. Labai mama buvo nepatenkinta, kad Ona buvo jaunesnė už Adelę, tik 18 m., o Petras vyresnis vos ne 20 m. Bet tėtė peršnekėjo, kad labai gero charakterio ir žemės gavo kaip savanoris 27 ha. Tai ir buvo viskas labai gerai. Atšventė vestuves, broliai, jau suaugę vyrai, padėjo pastatyti trobas, įdavė pasogos 2 karves, arklių gerą ir dar pinigų tūkstantį litų. Petras prisitaikė prie mūsų šeimos. Mylėjo jį mama ir tėtė, visi jam padėjo iš pradžių. Prisimenu, kai pas juos ganydavau 5 karves ir du teliukus. Laukai platūs, tai nesunku ganyti, dainuodavau, kad miegas neužeitų. Ona mane labai mylėjo, Petras daug pasakų prisakydavo.

Brolio Igno žūtis. Gruodžio 23 d., anksti rytą, apie 2 val. nakties, atėjo kaimynė Gėnė Lapašinskienė, verkdamą pažadino Igną ir prašė, kad jis pasikviestų savo draugus, kurie slapstėsi kartu su juo. Mat Lapašinskienei buvo pranešta, kad jos vyrą areštuos

*Eleonora Bulovaitė
jaunystėje*



* Šviesios atminties Eleonoros Mulviniė (Bulovaitės), gim. 1920 m., gyvenusios Ginotų kaime, prisiminimų užrašus surinko, iš jos pasakojimų papildė ir perdavė leidyklai Elena Blažienė.

anksti rytą. Tą naktį Ignas nakvojo pas dėdę Pavilavičių, tėvo Bulovo netikrą brolių. Igną labai mylėjo ir dažnai per šalčius priglausdavo savo namuose. Gerieji kaimynai žinojo, kad jis apsilanko pas Tada Pavilavičių. Slėptuvę turėjo pas likimo draugus Dagius. Jų buvo 4 broliai: Liudas, Romas, Antanas, Bronius ir Igno brolis Vladas. Dagių namuose prie klojimo toks šapas malkomis sukrauti. Ten buvo išsikasę naktimis nemažą bunkerį ir slėpdavosi. Turėjo ir didesnę bunkerį Pāduobio miške. Ten iš viso buvo apie 60 vyrų iš Alėknu, Čeičių, Raupių kaimų. Visi kaip ažuolai, palaistė savo krauju Paduobio mišką 1945 m. sausio 8–9 d. 16 draugų buvo sukviesti tą nelaimingą naktį. Visi sekė Remeikių ir Ōnuškio–Gaidžgalės kelius, kuriais važiuodavo ar eidavo skrebai. Ignas turėjo granatų, dvi, kaip dėdė pasakojo, pasiėmė su savimi. Visi pakviesti partizanai susirinko pas Pavilavičių, iš Ginotų ir iš Aleknu, iš viso 16 vyrų. Ignas buvo jų grupės, pavadintos „Pelėdos“ būreliu, vadas. Pasiskirstė ant kelių, visi ginkluoti: turėjo ir automatų, ir kitokių ginklų. Ignas, Vladas Bulovai, Juozas, Antanas Igauniai ir Dagiai pasiskirstė Remeikių pakelėse iki Kanopų trobesių, nes ten daugiausia rinkosi skrebai. Pranas ir Jonas Kanopos, slaptieji skrebai, visas žinias perduodavo Jūodupės ir Rōkiškio milicijai. Tą naktį kažkas slankiojo apie Kanopų namus ir krūmuose nuo Juodupės kelio. Mūsiškiai nuo upės pusės pastebėjo, kad suėjo į Prano Kanopos kiemą 5 įtartini vyrai, bet nebuvo įsitikinę. Auštant Ignas susprogdino vieną granatą, kad nubaidytų, ir kiek palaukus tie išnėrė Juodupės pusėn. Ginotų vyrai grįžo pakelėmis. Paliko sargybas prie kelių ir užėjo pas Igaunius parūkyti ir apšilti. Namas nedidelis, vyrų buvo 8 ir dar senasai Igaunys tėvas gulėjo lovoj. Saulienės (Igaunytės) maža dukrytė vežimėlyje gulėjo, o kitos moterys ruošėsi apie gyvulius. Ignas sėdėjo prie tokio bufetėlio ant suoliuko ir ketino parūkęs vėl pasižvalgyti ir eiti iki Dagių namų. Buvo apsirengęs pasieniečio miline, kurią parsinešė iš tarnybos Medininkuose. Traukdamas iš kišenės cigaretes užkabino granatos, kuri už kelių sekundžių sprogs, saugikli: nebuvo kur išmesti – aplink vyrai ir vaikas vežimėlyje. Ignas suriko: „*Broliai, aš žūstu!*“, ir numetęs milinę krito ant granatos F-1 (liaudyje vadintos rupūžyne), pasiaukojęs.

Subėgo visi buvę lauke draugai, moterys klaikiai šaukė, verkė balsu. Saulienė atbėgo melžusi karves, šaukė, kad žuvo jos dukrelė, ir senelis Igaunys kurį laiką negalėjo kalbėti. Vyrai irgi puolė į lauką, žodžiu, visi suglumę, tik brolis Vladas puolė prie Igno, čiupo iš lovos paklodę, suko brolių į paklodę ir dar galvojo šauktis daktaro. Netrukus atbėgo gydytojas Milaknis iš Armonių, tada buvęs Alėknose. Bet jau buvo neįmanoma padėti, nes viduriuose sukaptą granatos skeveldrų ir dešinę ranką atvirai perlaužta. Prašė Ignas užbaigti jo kančias, apkabino sveiką ranką brolių, prašė pranešti mamai ir tėtei, kad nori atsisveikinti. Skubėjo kaimo žmonės, baisi panika kilo. Draugai surado kopėčias, paguldė, ir vyrai pasikeisdami nešė pas dėdę Pavilavičių. Julius Pavilavičius skubiai pranešė Pranui Šedžiui ir abu greitai atėjo iki Aleknu mokyklos, nes mano vyras čia mokytojavo. Aš buvau prie šulinio, kai sužinojau skaudžią naujieną. Mama irgi pas mus gyveno, nes Ginotuose visas kaimas buvo sudegęs (1943 m. birželio 1 d.). Aš mamą aprengiau šilčiau ir prašiau eiti į



*Ignas Bulovas.
1937 m.*

Ginotūs, nes sūnus Ignas smarkiai susižeidė ir ją kviečia. Žinoma, motina pradėjo verkti. Mokykloje jau vyko pamokos, nuraminau ją, kad viskas ramiau praeitų. Pranešiau vyrui Alfonsui, kas įvyko, bėgau į Ginotus, kokius 2 km. Per upę buvo tiesesnis keliukas. Brolių Igną radau dar gyvą, kraujais paplūdusį, apkabinau, klausiau, ar mane girdi, sakiau, kad mama jau netoli, atskuba. Pratarė paskutinius žodžius, dar paspaudė sveikąja ranka mano ranką ir pažiūrėjo tokiomis liūdnomis blėstančiomis akimis. „Jėzau Marija“, – su tais žodžiais ir mirė. Dar gerieji kaimynai atvežė kunigą iš Juodupės, Joną Pranaitį, ir mama pasirodė, puolė prie sūnaus, bet jis jau nebeprašneko. Kunigas pašventino jo kūną, patepė brangiais aliejais. Žmonės prasi-skirstė kieme, mama priėmė už sūnų šv. Komuniją, kunigas apramino ir susijaudinęs važiavo į Juodupę. Visi broliai žaliukai padėjo. Pašarvojome pas dėdę didesniame kambaryje. Tėtė Feliksas rūpinosi karstu. Visi Dagiai buvo geri staliai, sunėšė lentas pas Kastėną, kaimyną. Seklyčioje darė karstą. Vyrų buvo daug, susirinko iš Aleknuų ir Ginotų. Žaliukai ruošė, viską tvarkė, kiti ėjo sargybą, kad pasalom neužpultų skrebai, nes gandai pasklido, jau nebeapslėpsi. Vėliau iš Kanopos sodybos vienas prisistatė į Ginotus pas Igaunį, teiravosi lyg niekur nieko, kas čia įvyko. Remeikių kieme daug buvo skrebu, vien Kanopų 6 vyrai ir vyriausias Steponas Talius, – tas vadovavo ir Rōkiškyje. Talius ir Antano Lapašinsko šeimai labai dažnai neduodavo ramybės, nes Antano brolis Viktoras pasitraukė su vokiečiais. Lapašinskienė paslėpdavo vyrą ir šaukdavosi žaliukų pagalbos, naktimis, kai sužinodavo, namuos nenakvodavo.

Ignas susižeidęs dar kalbėjo 4 val., brolių Vladą prašė, kad neparsiduotų komunistams:

„Aš daug mačiau, kai buvau Medininkuos, kaip juos užpuldavo iš miškų akovcai. Nužudė žiauriai mano draugą Meliūną iš Onuški krašto, net ir jo kūną sunaikino ir daugiau kitų lietuvių. Dėl to ir aš iš ten pasitraukiau, galvojau, kad čia bus ramiau, jautėm vėl užeinant Raudonąją armiją, bet tikėjau, kad taip ilgai nesitęs. Klausėm užsienio spaudos ir žinių, veltui. Man čigonė Vilniuje pristojė, išpranašavo mano mirtį, kad žūsiu Lietuvoje tarp savo draugų, šeimos, tuo laiku netikėjau. Pasimeldžiau Aušros Vartuose, nusipirkau Marijos paveiksliuką ir visą laiką nešiojau kartu. Laimingai sugrįžau



Eleonora ir Alfonsas Mulvainai prie Aleknu mokyklos. 1944 m. J. Alekno nuotr.

į tėviškę pas savuosius, tik buvo gaila tėviškės namų, bet tarp savų neprapuoliau. Jūs, mieli broliai lietuviai, nešat mane į kapą“, – su visais atsisveikino, ašaros tekėjo per skruostus.

Brolis Vladas visą laiką laikė jo sužeistą ranką, o 6 vyrai nešė pasikeisdami apie 0,5 km iki dėdės namų. Lydėjo ir kaimynai, ir visi jo draugai. Brolio vis prašė, kad jo kūną palaidotų Juodupės kapinėse, prie Kankinių kapo, nes tarp jų buvo daug šaulių nukankinta. Ignas irgi nuo 1938 m. buvo šaulys. Kai kankinius surado Paduobio miško žvyrduobėje, Ignas ir Vladas padėjo tvarkyti šaulių klube. Tada labai buvo sukrėstas. Ignas buvo aukšto ūgio, 2 metrų, ir šiaip stambus. Pradėjo rečiau kalbėti, nes kraujas jau lašėjo nešant iš po rūbų, kurie buvo sukloti po juo, dar kieme stengėsi lipti nuo kopėčių, dėdei dėkojo už priglaudimą. Pasakojo jo žodžius Vladas. Visi kaimynai buvo labai geri, prižadėjo kaip kas galės padėti palaidoti. Tėtė Feliksas dėkojo už paslaugas, nes po buvusio gaisro gyveno nepasiturimai pas gerą kaimyną Kastėną – jo žmona buvo šių namų savininkė, daug pergyvenusi moteris. Pirmasis jos vyras Juozas Adomėnas mirė jaunas, paliko jai tris mažamečius vaikus. Daug vargo mačiusi moteris kvietė pas save gyventi Felikso Bulovo šeimą, priglausdavo ir Igną, ir Vladą, nors rizikuodavo. Jau atrodė, kad palaidosim ir apsiprasim su likimu... Bet to neužteko. Buvo Kūčių diena. Budėję kelių sargyboje žaliukai pranešė, kad atvyksta Juodupės keliu ginkluotas milicijos būrys. Žaliukai nutarė pasitraukti už upės į pamiškę ir jų nekliudyti, laukti, ką jie Gintuose veiks. Kaimynai irgi išsiskirstė į savo namus. Prie karsto dirbė Igno draugai traukėsi pas savuosius, paliko tėvas Feliksas ir Kastėnas, namų šeimininkas, Adomėnienės antras vyras, jos vaikai. Pirmiausia apsupo dėdės Pavilavičiaus sodybą, kur pašarvotas Ignas. Brolis Vladas irgi pabėgo su draugais. Likom moterys, kurios buvom prašytos padėti, iš vyrų mano vyras Alfonsas, dėdė, ir mano netikri broliai, Ginočiai, Jonas ir Viktoras su šeimomis, Akvilė Gintytė. Mama sėdėjo prie mirusio sūnaus ir meldėsi. Ji iš karto ir nesuprato, kas čia vyksta. Milicija buvo iš Rokiškio ir Juodupės, vadas Maksimovas. Puolė žiauriai į namą ištiesę ginklus, šaukė kelti rankas aukštyn ir nejudėti iš vietos, visus ištardė, kas ir iš kur. Pasipylė po visus trobesius. Mamą rado prie žuvusio sūnaus, paklausė, kas atsitiko Ignei, kad jis miręs. Mama atsakė, kad sirgo plaučių uždegimu, ir verkė be žodžių. Jie nepatikėjo, pradėjo spardyti lavoną ir lentas, ant kurių buvo paguldytas, sakė, kad čia guli banditas, keikė baisiais žodžiais. Mamą labai išgąsdino, grasino visus sušaudyti, klausė, kur yra kitas sūnus ir kas šitie vyrai. Viktoras prasitarė esąs netikras brolis. Aš supratau, kas vyksta, užkirtau jo žodžius, pasakiau, kad tik aš Igno sesuo Bulovaitė-Mulviniene, o Ginočiai yra paprašyti palaidoti, o brolis Ignas pats susisprogdino. Skrebai buvo iš Miliūnų rusai ir nebesusigaudė dėl brolių Ginočių, tik keikėsi, kad šis Bulovas prie vokiečių buvęs Obėliuose policijos viršininkas, buvęs labai žiaurus Vabėlių rusams. Alfonsas aiškino, kad jie klysta, kad Ignas tarnavo Medininkuose ir parvažiavo aplankyti benamių tėvų. O kitas brolis Vladas Bulovas esąs siuvėjas ir siuva pas žmones Latvijoje. Maksimovas pareiškė labai gerai žinąs Bulovų šeimą. Alfonsui pasakė, kas jis areštuotas ir vyks su jais, pastatė skrebę prie jo ir neleido į kiemą išeiti. Ginočiams irgi neleido išeiti iš namo. Kiti skrebai atnešė iš klojimo kruvinus Igno rūbus ir granatos sudraskytą milinę, numetė kieme ant sniego. Įsiutę ieškojo jo ginklų. Klausė, kur mes gyvename su

Mulvinu. Atsakaiu, kad vyras dirba Aleknų mokykloje, kurią lanko kelių kaimų mokiniai, ir jis niekuo nekaltas, atvyko pėsčias, nes aš prašiau. Atsakė, kad išsiaiškins, reikalavo pasakyti, kiek yra banditų Paduobio miške, o jei ne, teks paragauti kulkos. Vyras atsakė: „*Jokio ryšio nepalaikau su miškiniais, o dėl kulkos – jei jūsų ginklas yra įstatymas, tai jūsų valia*“.

Mane kaip seserį išstūmė į kiemą ir liepė iškratyti kruvinus rūbus ir milinės kišenės, klausė, kur slėpė daugiau ginklų. Grasio nuvažiuoti į mokyklą, ten banditų ginklų ieškoti... Tarp tų rusiškų keiksmų užgirdau, kad mūsų mamą stumia verkiančią pro duris, prie klėties, plonai apsirengusią. Pats Maksimovas rėkė: „*Kam tokius vaikus pagimdei, nušausiu vietoj, kad nesakai, kur kitas sūnus*“. Atsitraukė kelis žingsnius ir taikė iš automato tiesiai į mamą. Mama persižegnojo: „*Vaikeliai, sudiev!*“

Aš staigiai puoliau prie ginklo, išmušiau automatą iš rankų ir apkabinau mamą šaukdama: „*O kas tave pagimdė tokį žiaurų?*“ Mamytę raminau visą drebančią, nugarūdu skrebus, kurie stovėjo tarp durų, įsivedžiau į trobą, verkdama šaukiau: „*Turime žmonių, kas šituo jūsų žvėrišku elgesiu pasirūpins!*“ Tada šaukė: „*Būk su savo motina prie bandito lavono*“. Visus išvarė iš trobos: „*Eisim toliau, surasim daugiau, grįžę apipilsim benzinu, sudeginsim su visa lūšna*“. Alfonsą išsivarė kartu, o Ginočiams liepė pakinkyti arklius į tris vežimus. Jonas ir Viktoras teisinosi po karo nebeturį arklių. Tada pas Grigaliūnus rado. Dėdė Tadas prašė pasiimti tą negyvą žmogų, tik nedeginti trobos, nes Ginotuose tik vienkiemiai likę, o kaimas po gaisro dar neatsistatęs. Dėdė Tadą nustūmė verkiantį ir nuėjo tiesiai į Kastėno–Adomėno namus, kur dirbo karstą. Rado tik tėvą Feliksą Bulovą. Jis manė, kad jo, senio, nelies. Paklausė, ką jis čia daro. Atsakė: „*Sūnus mirė, sukalsiu kokį karstą*“. Klausė, kur kiti meistrai.

Kastėno šeima (žmona Ieva gulėjo paralyžiuota, nevaikščiojo, ir vaikai dar maži) išsigynė, kad nieko nežino. Jiems nieko ir nedarė. Pasakojo Ieva, kad labai kankino Feliksą, mušė ir spardė dėl sūnų. Surado tarp krosnies ir sienos slėptuvę. Ten buvo mano brolių Bulovų geresni drabužiai ir lagaminus sudėti ir paltai šventiniai į maišus sukišti. Viską išsivežė, dar ir iš Kastėnų klėties mėsos rūkytos, viską susikrovė, sakė, kad tai banditų maistas. Tėvą Bulovą išsivedė kartu, maisto pasiimti nedavė, tik leido šilčiau apsirengti ir įgrūdo į rogių vežimą, nes tėvas nebegalėjo paeiti. Alfonsas, Grigaliūnai ir keli skrebai buvo kieme prie arklių vežimų. Visi išvažiavo prie Dagių sodybos per pušyną. Skrebaiėjo pėsti ir pasiskirstę, nes įtarė, kad ten gali būti partizanų, jų vadinamų banditais. Dagių namus apsupo iš visų pusių. Bunkerio nesurado, nes buvo apkrautas malkomis, o įėjimas klojime, po šieniu. Troboj rado tėvą Dagį, motiną ir paauglį sūnų Broniuką. Pasakojo Grigaliūnai ir Alfonsas, kad Dagius irgi kankino ir mušė, ką rado iš geresnių drabužių ir maisto, daugiausia lašinius ir mėsą, viską krovė į vežimus.

Klojimą iš lauko ir viduje šaudydami padegė. Dagį varė į vidų: „*Šauk savo sūnus, kad lįstų iš bunkerio gyvi, jiems nieko nedarysim*“. Tėvas sakė, kad jų čia nėra, kad gal išėjo į Latviją užsidirbti pinigų, nes Latvija nuo jų namų – nė pusės kilometro. Tėvui Dagiui liepė sėsti į vežimą ir važiuoti kartu. Klojimas paskendo liepsnose, kampe dar buvo apkrauta 200 l žibalo statinė. Gaisras buvo labai baisus, visus kaimo gyventojus išgąsdino.

Feliksą Bulovą ir senąjį Vinčą Dagį išvežė į Rokiškio kalėjimą, ten Dagį mušė ir kankino iki 1945 m. balandžio pabaigos, o tėvelį – net iki liepos mėnesio.

Liudviko Dagio žūtis. Kai per Igno Bulovo žūtį sudegė Dagio klojimas, besislapstantys vyrai neteko labai gerai įrengto bunkerio. Jame slėpėsi trys broliai Dagiai, broliai Bulovai, dar Gaidžgalės du Kastėnai – Jonas ir Pranas. Tada jie traukėsi į Alekną, ten buvo gerų žmonių: Šedžiai, Pranas ir Jonas, ir Varno kiemas, glaudė visi. Po Igno laidotuvių viskas lyg ir aprimo. Liudvikas Dagys bandė aplankyti savo motiną, seseris ir nepilnametį brolių Bronių, kuris buvo išvartytas išvežti savo tėvą Vincą Dagį, Feliksą Bulovą, Alfonsą Mulviną ir Antaną Grigaliūną (1944 m. gruodžio 24 d.).

Liudas Dagys ėjo iš Aleknų 1944 m. gruodžio 28 d. anksti ryte ir jį, per Prano Šedžio kiemą einantį, nušovė iš pasalų Pranas Kanopa iš Remeikių (abu broliai Kanopos – Pranas ir Juozas – sekdamo miškinius). Staiga išbėgusiai Šedžio šeimai Liudas pasakė, kad pažino, kas jį nušovė. Šedys ir kiti vyrai puolė kinkyti Šedžio arkli, vežė į Ginotus pas motiną. Iki namų Liudas dar kalbėjo. Visa Dagių šeima buvo sukrėsta, taip pat ir žaliukai broliai. Vėl kaimynai ir Aleknų vyrai galvojo, kaip palaidoti. 1944 m. gruodžio 31 d. išlydėjo susirinkę kaimynai ir giminės į Onuški kapines. Palaidojo šalia Igno kapo.

Grįžo visi gerieji žmonės į Dagio namus, pasivaišino ir išsiskirstė kiekvienas su baime. Namuose liko motina, sesuo Stefa ir brolis Bronius. Antanas ir Romas pasitraukė iš namų pas draugus, apsirūpino maistu. Po kelių valandų kažkas padegė iš pasalų gyvenamąjį namą. Kaimynai įtarė, kad tie patys Remeikių Pranas ir Juozas Kanopos. Po kiek laiko kai kurie apsigyveno kalvėje, o broliai Romas ir Antanas Dagiai pasitraukė prie Latvijos, netoli Damblio ežero. Ten buvo onuškėnų: Ramonas Runkiukas, Taliai. Sausio 9 d. buvo apsupti, daug iššaudė. O Antaną ir Romą Dagius suėmė gyvus, kankino. Antaną Dagį 1945 m. rugpjūčio 24 d. nuteisė dešimčiai metų, išvežė į lagerius – Uchtą, Vorkutą, 1954 m. rugsėjo 2 d. paliko tremtyje Vorkutoje. Kitus Dagių šeimos narius: tėvą, motiną, dukrą Stefą, sūnus Romą ir Bronių – ištrėmė 1948 m. gegužės 22 d.

Brolio Vlado žūtis. Po brolio Igno laidotuvių Vladas liko vienas, be pastogės. Pasitraukė į Aleknas, Paduobio mišką, nes čia buvo nemažai vyrų iš Aleknų, Raupių, Vištagerklio, Lazdýniškio. Net ir Lùkštų bûrys, NKVD karių spaudžiamas, čia atėjo kartu su obeliečiais ir kitais.

Gudas buvo kariškis ir vadovavo visam tam būriui. Mano vyras Mulvinas prie to miško Aleknų mokykloje mokytojavo, čia ir gyvenome. Tai brolis Vladas tikėjosi, ir taip buvom sutarę, kad ko reikės – maisto, drabužių – ap-rūpinsim. Be to, gyveno prie miško artimi giminės Jonas Šedys ir Pranas Šedys. Labai daug padėjo ir patys rizikavo.

Buvo ir daugiau alekniečių, vieningų ir gerų žmonių. Bet neilgai teko tuo džiaugtis. Sausio 8 d. ryte važiauvau su Juozo Aleknos arkliu į Rokiškį. Vežiau savo tėvui Feliksui Bulovui į kalėjimą maisto ir drabužių, tikėjaisi pasimatyti, bet veltui. Maistą perdavė Povilas Šarkauskas, to siaubingo kalėjimo viršininkas. Buvome pažįstami: Juodupėjė jis irgi dirbo, ir kai žuvo brolis Ignas, išdavė leidimą laidoti ir apžiūrėjęs lavoną užrašė kaip susisprogdinusi. Labai prašiau, kad perduotų tėvui maistą. Perdavęs atnešė tėvo persivilkus apatinius drabužius, aš persigandau – drabužiuose vienos utelės. Čiupau tuos drabužius iš Šar-

*Vladas Bulovas.
1939 m.*



kausko rankų ir įgrūdau į prie kalėjimo stovėjusią dėžę. Nuvaliau jo rankovę, pradėjau verkti, argi gali žmonės sugrūsti tokiuose purvuose gyventi. Šarkauskas pasakė: „*Nevyniok maisto švariai, o sumesk viską į terbą, kad būtų apvoliota, nešvaru, tada perduos, o kitaip išsidalins tie, kurie juos saugo*“. Aš jam padėkojau, vėliau taip ir darėme. Tą dieną skubėjau grįžti į Aleknas, tik nusipirkau ūkiško muilo, nuėjau prie arklio ir išvažiavau, nes Rokiškyje labai daug skrebu maišėsi. Man bevažiuojant Juodupės keliu, pralenkė trys sunkvežimiai, pilni kareivių, bet išsuko į Lukštų kelią. Suraginau arklį ir per porą valandų grįžau į Aleknas, atidaviau Aleknai arklį. Pasakiau, kad labai daug kareivių mane pralenkė. Jis irgi sakė, kad labai neramūs žaliukai, kuriuos buvo sutikęs. Pavakarėje sutartoje vietoje netoli Jono Šedžio namų susitikau brolių Vladą, papasakojau apie tėvo būklę – apsiverkėm. Dar perdaviau lauktuvių, bet daug neėmė. Pasakojau, kad kareivių mašinos pralenkė mane ir nuvažiavo Lukštų keliu. Vladas sakė: „*Mes žinom, kad sups Lukštų miškus, Lukštų žaliukai visi prisijungė prie mūsų*“. Tada paprašė Vladas su ašarom: „*Rūpinkis tėvais, sese, o su manimi neaišku, tik jeigu žūsiu, nepalikit mano kūno miške, palaidokit prie brolio Igno. Oi, kaip sunku skirtis...*“

Užėjau dar pas Joną Šedį. Jo žmona buvo namie, palydėjome Vladą akimis pro langą į miško tankumyną. Tai buvo paskutinis mūsų susitikimas. Labai nuoširdžiai Šedienė gailėjosi, kaip savų. Prisiminėme jų dukters Irutės krikštynas. Tada Vladas buvo krikšto tėvas, o Monika Stelionytė – krikšto mama. Labai smagiai šventėme, miela prisiminti.

Rytojaus diena, sausio 9-oji, buvo nelaimingiausia. Dar iš vakaro, sausio 8 d., jau pasirodė apie mišką kareivių, padegė Šniokos klotimą, kad būtų šviesiau pamiškeje ir matytusi, ar nesislepia žaliukai. Prie Juodupės kelio knibždėjo kareivių pakraščiais. Mes su vyru dar iš vakaro negalėjom ramiai būti, išeidavom į lauką paklausti. Visas kaimas nedegė žiburių, buvo lyg nesavi. Kitą rytą mokykloje nepasirodė nė vienas mokinys. Auštant pradėjo miške šaudyti ir taip iki pavakario: krėtė kareiviai visą mišką. Jau ir lauke pasirodė bėgantys ir kareivių vaikomi partizanai.

Tą dieną žuvo daug žaliukų ir jų vadas Gudas. Vėliau dar kelyje pasirodė daktaras Milaknis, Raupys, Kazys Čeičys, Jokūbo Čeičio, vadinto Pilkiu, du sūnūs. Petras Čeičys-Pašilinis prie Šniokos namų buvo sužeistas ir bunkeryje mirė. Kai brolio Vlado ieškojo, suskaičiavo žuvusių apie 60 žmonių. Kitą dieną skrebai vaikščiojo po mišką, kam batus numovė, kur geresnius rūbus nurengė. Dėl to buvo baisu eiti į mišką ieškoti savų. Mes dar tris dienas laukėm, gal pasirodys daugiau gyvų. Labai siautė pūga, daug prisnigo. Beveik savaitę neradome Vlado. Padėjo ieškoti Jonas Šedys ir Pranas Šedys. Jie labai gerai pažinojo Paduobio mišką, daug atpažino žuvusių ir nurodė, kur katras yra. Mano vyras Alfonsas irgi ieškojo – netikėtai užlipo ant Vlado kojų, atkasė sniegą ir pažino. Tą vakarą vyrai paliko kūną miške, grįžę į mokyklą sprendė, kur kūną paslėpti. Per naktį, gavę lentų iš mokyklos ir iš Jono Šedžio, sukėlė dėžę. Rytojaus vakare pakinkė Jonas Šedys arklį ir parvežė Vlado kūną iš miško į mokyklos malkinę. Čia jį aptvarkė, įdėjo į dėžę, apdengė veidą, kuris jau po mirties sužalotas, dar šerta per kaukolę. Tada vyrai nutarė išvežti į Ginotus, prie upės buvo tėtės Bulovo durpių namelis. Ten ir paslėpė: apkrovė durpėmis. Kūnas gulėjo nuo sausio 15 iki kovo 19 d. Kai mus tardydavo, gynėmės, kad nežinom, sakėme, kad Vladas buvo siuvėjas, savo namų neturėjo, siūdavo Latvijos ūkininkams.

Tėvą Bulovą Rokiškio kalėjime kankino ir dėl sūnaus Vlodo. Labai laukė brolio mama, visą laiką tikėjosi, kad pasirodys. Visai ramino, kad Latvijoje siuva, bet ji po kokio mėnesio susapnavo: prašė Vladas motinos, kad paimtų jo kūną iš to purvo ir kraujų. Tas laikas iki laidotuvių kovo 19 d. labai sunkus buvo.

Važiuodama į Rokiškį pas tėtę ir sutikau Šarkauską, milicijos kalėjimo viršininką. Klausiau, už ką tėvą Bulovą laiko tam smardyne. Povilas Šarkauskas patarė:

„Jeigu kur žinot gyvą – tegu stoja, pasirodo, o jei miręs, pristatyt kit mirties liudijimą, tada tėvą po kokio mėnesio išsiaiškinę paleis. Vincentą Dagį išvežė į Rytus“.

*Elena Mulvainaitė,
Feliksas Bulovas ir
Eleonora Mulviniene*



Kovo mėn. Vladą iš to durpyno namelio pervežėme į Latvijos pasienį, gavom tris liudininkus: seniūną Deksnį, Povilą Osipovą, vėliau dirbusį kolūkio pirmininku, ir Praną Paškauską. Jais to meto valdžia pasitikėjo. Pranešėme, kad lavoną rado Latvijos gyventojas Mačiukas, eidamas į Lietuvą. Tada nuvažiavo visi prašyti asmenys atpažinti, ar tas pats ir ar be ginklo. Jie atvežė kūną į Jono Ginočio klojimą, šiaip taip pašarvojome, pavaišino liudininkus. Jie padėjo nuvažiuoti į Júodupę pas skrebų viršininką Maksimovą. Apklausti liudininkai patvirtino, kad Vladas tikrai buvo siuvėjas, kad eidamas namo susidūrė su ekspedicija, kurios tuo laiku siautėjo. Patikėjo, parašė leidimą palaidoti su bažnyčia prie brolio kapinėse. Nuo kovo 19 d., kai palaidojome, palengvėjo visiems, susitaikėme su likimu. 1945 m. gegužės 28 d. mums gimė sveika dukrelė, didžiulis džiaugsmas. Liepos mėn. grįžo iš kalėjimo suvargęs tėvas Feliksas Bulovas. Pradėjom jausti, kad gyvename. 1945 m. prieš pat mokslo metus mano vyrą Alfonsą Mulviną švietimo skyrius perkėlė iš Aleknų į Ūnuškio mokyklą ir paskyrė jos vedėju. Ūnuškyje palyginti ramiai gyvenome iki 1949 m. pavasario.

Suėmimas. 1949 m. balandžio 23 d. ryte, apie 10 val., apsupo kariškiai mokyklą ir kleboniją. Atėjo vyras iš klasės, sako: „Jau gal prasidės kryžiaus keliai, nes vaikšto pareigūnai po kiemą. Bet apsiraminkim, negąsdinkim vaikų ir mamytės“. Vaikai žaidė kambarėlyje pas mano mamą, mes miegamajame šnekėjomės. Vyras netrukus grįžo į klasę, bet jau rado Petraitį iš MGB. Tas įsakė nutraukti pamokas ir atėjęs į mūsų svetainę pranešė, kad darys kratą. Aš dar pro virtuvės duris norėjau išeiti į lauką, bet sulaukė net trys pareigūnai iš Rokiškio MGB. Nebeišleido iš patalpų, darė kratą iki vakaro. Išvertė iki smulkiausio popiergalio, suvertė drabužius, knygas, užrašus, dienoraščius, sudėjo į maišus ir išvežė tuo pačiu sunkvežimiu, kur ir mus buvo susodinę ant grindų. Sunkiausia kelionė buvo iki Rokiškio MGB, nes laukiausi kūdikio, buvo likęs tik mėnuo iki gimdymo. Tos siaubingos kančios ir tardymas

pasiliko atmintyje visam gyvenimui. Rokiškio MGB vyko tardymas naktimis nuo 1 val. 1949 m. gegužės 14 d. mano vyrą A. Mulviną ir kitus toje byloje buvusius išvežė nakčia į Vilniaus MGB. Po sunkaus tardymo saugumo ministerijos rūšio kalėjimuose vedė į Lukiškių kalėjimą, vėliau – į paskirstymo kalėjimą, už geležinkelio. O po savaitės buvo jie pakrauti į galvijų vagonus ir ištremti į Taišeto lagerius, vėliau į Magadano srities lagerius. A. Mulvinas 1956 m. rugpjūčio 29 d. paleistas iš Magadano srities Susumavo rajono Kolymos lagerio, po mėnesį trukusios kelionės grįžo namo. 1990 m. sausio 15 d. Lietuvos TSR Generalinė prokuratūra jį reabilitavo. O kas atsakys už nekaltai kalėtus metus?

Kai vyrą išvežė į Vilnių, man liepė apsigalvoti, norėjo užverbuoti. Žadėjo padėti materialiai, su vaikais apgyvendinti gerame bute, bet aš su jų gražiais pažadais nesutikau, pasakiau: „*Leiskite pas vaikus ir grąžinkite ką paėmėt, aš ir*



elgetaudama pragyvensiu be jūsų“. To ir užteko. Ten buvo kabinete *Eleonora Mulviniene* keturiose, vienas vertėjas. Uniformuotas rusas priėjo prie manęs, sako: „*Kas tau geriau, ar grįžti pas vaikus, ar baltos meškos?*“ Ir trenkė per galvą. Aš susmukau ant grindų, dar paspyrė koja į nugarą. Atsikelti nebegalėjau. Iškvietas gydytojas liepė vežti į ligoninę. Atvežė į Rokiškio ligoninės gimdymo skyrių. Paguldė atskirai nuo ligonių ir pastatė sargybinį. Dvi paras išgulėjau su dideliais skausmais. Tyrimai parodė, kad mano kūdikio padėtis neteisinga. Daktarė pareikalavo iš saugumo mano paso ir parašė siuntimą į Vilnių, Raudonojo Kryžiaus ligoninę. Iš Rokiškio ligoninės susiskambinau su savo pusbroliu Juozu Bulovu. Jo pastangomis mane nugabeno į Vilnių. 1949 m. birželio 4 d. man buvo atlikta operacija, gimė sūnus. Iš ligoninės birželio 20 d. mane su kūdikiu Juozas Bulovas parsivežė į savo namus. Papasakojau, kas atsitiko mūsų šeimai, kad vyrą išvežė į Lukiškių kalėjimą. Buvau suglumusi, nežinojau, kur apsistoti. Į Onuškę grįžti bijojau, nes ten būčiau sekama. Pagyvenau pas pusbrolį dvi savaites, sustiprėjau. Kūdikiui padovanojo kraitelį. Davė automobilį, J. Bulovo žmonos giminaitė atgabeno mane į Onuškę.

Onuškyje radau išsiilgusius vaikus: puolė ant kaklo ir vis klausinėjo, kur tėvelis. Raminau, rodžiau broliuką. Mokykloje vietoj mano vyro jau buvo paskirtas kitas vedėjas. Iš svetainės į daržinę buvo išgabenti baldai. Prie mokyklos buvo 3 ha žemės, vyro tėvai buvo davę arklį ir karvę, žemės ūkio padargus. Mokyklos žemę su visu derliumi paėmė Onuškie kolūkis „Aušra“, nieko man nebegražino. Karvę pardaviau, o arklį nugabeno pas mano tėvelį.



*Eleonora Mulviniene
su vaikais prie
Lapašinsko namelio*



Eleonora Mulviniene su vaikais

*Alfonsas, Vladas ir Elena Mulvinai.
1953 m.*

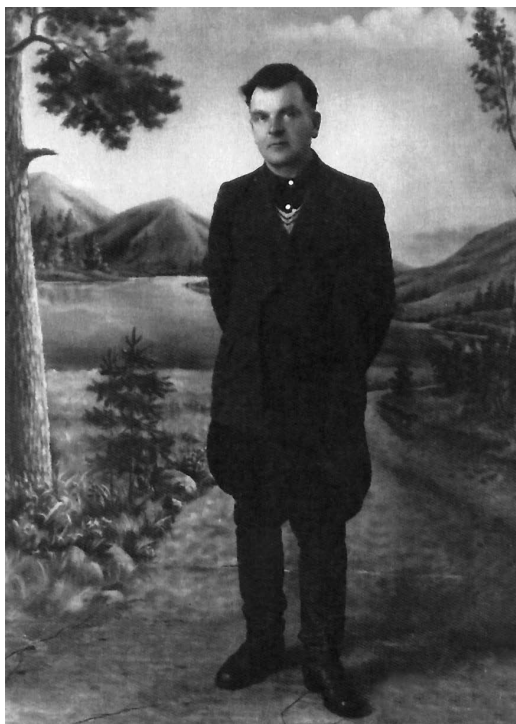
Prieš rugsėjo mėnesį gavau iš apylinkės įsakymą išvykti iš buto, nes neturėjau teisės ten gyventi. Tėviškėje namų nebuvo, mama gyveno pas svetimus viename kambarėlyje, man negalėjo niekuo padėti. Su mokytojų pagalba naktimis išgabeno iš buto baldus – spintą, 2 medines lovas, dvi virtuvės spintele, svetainės sofa, apskritą stalą, 4 kėdes ir knygų spintą su stiklo durimis. Visa sukrovėme mokyklos daržinėje, kur laikomi žemės ūkio padargai. Prašiau mokyklos sargo, kad nors retkarčiais pažiūrėtų, o pati susikroviau kas buvo likę iš drabužių ir lagaminus ir išvykau.

Alfonso Mulvino 1953 m. balandžio 7 d. laiškas
iš Magadano lagerio (originalas – šeimos relikvija,
faksimilė Onušio kultūros namų muziejuje)

Mylima mano Šeimynėle,

Nuoširdžiausiai aš Jus visus bučiuoju su didžiausiu išsiilgimu, Tave, Mylima žmonele, ir vaikelius Alytę, Vladuką ir Alfuką. Nuoširdžiausiai sveikinu dėdę Lionginą ir Tetulę, linkiu visiems sveikatos ir viso geriausio gyvenime. Aš esu sveikas ir sotus ir gyvenu su viltimi, kad greit pasimatysime, nes jaučiasi šviesesnė ateitis. Aš verčiuosi dar neblogai, maisto užtenka, kartais kitus sušelpiu. Kai man trūksta, tada kiti man padeda. Žodžiu, gerų žmonių užtenka. Kaip Jūsų visų sveikatėlė? Neįsivaizduojate, kaip ilgiuos Tavęs, vaikelių ir brangios tėvynės. Mylima Levute, nesirūpink manimi, man visko užtenka. Tau prasiverčia su vaikeliais, ir taip Tau be manęs didelė našta su vaikeliais, žiūrėk savo ir vaikelių sveikatos. Nuoširdžiai dėkingas dėdei ir tetulei, kurie Tau padeda. Aš gavau 2 siuntiniu ir 100 rub kaip čia gyvenu. Nuoširdžiai, žmonele, Tau dėkoju, tik be reikalo vargsti dėl manęs. Aš uždėsiu pinigų ir gauname pirkti maisto, taip kad visai sočiai gyvenu. Dar kartą prašau žiūrėti savo ir savo šeimynėlės sveikatos, iki aš grįšiu. Labai laukiu naujų Tavo ir vaikelių fotografijų. Mūsų abiejų Tėveliams nuoširdžiausių sveikinių ir bendrai visiems giminėms daug linkėjimų. Čia iš viso gavau 4 liet. ir 2 rus. kalboj laiškus. Mano adresas: Хабаровскии краи город Магадан, п/я 383/21ч. Kokia sveikata mamytės ir abiejų tėvelių? Tegul mamytė raminaisi ir nesigrauzia, nes tas man nieko nepadės, tegul žiūri savo sveikatos, nes juk vieną mamytę beturim. Svei-

Alfonso Mulvinas
Kolymoje. 1955 m.





*Alfonsas Mulvinas
(sėdi dešinėje)
Magadano lageryje*

kata brangiausia visko. Turėkime kantrybės, susitiksime, pasimatysime. Laiškelį baigiu ant Tavo prisiūsto sąsiuvinio popierėlio. Nuosirdžiausiai ir karščiausiai bučiuoju Tave, mažutėlius vaikelius, tėvelius. Linkėjimų visiems. Jūsų visų karščiausiai išsiilgęs

Alfa

Mamytės mirtis. Atvažiavusi iš Geležių 1953 m. balandžio 16 d. radau mamytę mirusią.

*Mamyte miela, palikai Tu mus,
Palikai Tu skausmą, ašaras, vargus.
Į mūsų šauksmą nebeatsakai,
Mamyte! Mūsų ilgesy ilgam pasilikai.
Tavo rūpestingos rankos niekad nepakils,
Mus varge paguosti lūpos neprabils,
Nebeprisišauksi Tavęs niekada...
Tave, mamyte, tegul linksmina Dangus,
O mums tik lieka atminimas motinos brangus.
Tu po Kristaus Kryžiumi, kapo tylumoj
Ilsėkis ramybėje, žemelėj šventoj.
Viešpatie! Tebūnie Tavo valia,
Žinom, jeigu gimėm, mirtis nenugalima.*

Pasakojo moterys, kurios buvo prie jos mirties metu (Bronė Ginotienė-Igaunienė), kad labai laukė manęs prieš mirtį, kad labai norėjo pamatyti ir atsisveikinti. Vis klausė, kodėl Levutė neparvažiuoja. Bet aš gavau telegramą vėliau, nes Viktoras laiku neišsiuntė. Labai buvo skaudu ir liūdna. Ji mirė tokiame vargingame namelyje, kur gyveno tėtė ir senelis Feliksas. Teko ir man tenai vargti su vaikais. Kai buvau per-

4.
Ilgėsės šeimos:

Ar būtum, kur lobūtum
 ir tėvynę širdis traukia.
 Juk ji žino, ir ji jaučia
 Mylimųjų šeima laukia.

Ar mažytis kūdikelis,
 Liūdnas žaidžia prie lopšelio.
 Lyg jis žino, lyg jis jaučia
 Kad namuose nėra tėvelio.

Ar paaugęs gi vaikelis
 Visada mamytės klaus:
 Pasakyki man, mamyte,
 „Kas užims mus, kas priklaus?“

Mes senai tėvelio laukiam
 Prašyturėjom ir akis.
 Stajautimas vien tik sako:
 „Atgims džiaugsmas ir viltis.“

Nėveltui laukta ir liūdeta
 Tiek daug metų ir dienų.
 Iš meilės kurta ir kenteta
 Daug mineių garbių, kibrių.

Vaikečiai augkit ir tvirtėkit
 Tėvelių mylimoj globoj.
 Nepamiškite ir tikėkit
 Meilė neužges šeimoje

1955. g. 1.
 S o l i m a

Grasis dar metai keleri,
 Meilė augo, dvasia tvirtė.
 Pamatysim kely žmogų
 Grįžtantį iš ištremties.

Ir mes bėgsim jo sutikti
 Plėčiu, viešuoju kelėliu.
 Oi, koks džiaugsmas, kokia laimė,
 Grįžtam namo su tėveliu.

Džiaugsmo asaros ant veido
 Lyg gaili yto rasa.
 Kas išreikš tą džiaugsmo aidą
 Puvos gėles galvą ir kasas.

Džiaugsis tėvelis ir mamytė
 Meilė, laimė juos lydės
 Ir nušvys šeimoje laimė
 Graži ateitis spindės.

20. Nėgri, jau dienos nebegri
 Ir akys nematys daugiaus,
 Tis rėgys ir ly laikys
 Sunken lėkimo ir kartaus.

Kada dar buvo mūsų akis
 Didė, rėga šypio kelioni
 Netikėjo motis nei viltis
 Koks, kad tai kas tikrai, sąjauo

Bejo metai, kaip neapetas
 Mės asaros, skausmus
 Ir ytojų, amėmykliu
 Kaip šypnos, miltros, dangus

Ar tikėjai, ar galvojai?
 Ir jautė pati sėrolis
 Kad mūsų akis rėga kelioni
 Kelioni sunki ir klarki.

Netingaudink, nesivielok
 Ar asaros tau nepadės,
 Našta tau ir dabia
 Nepasak, nepalengvės.

1956. m. 18.



*Eleonora Mulviniė
ir Alfonsas Mulvinas
prie savo namo*



*Alfonsas Mulvinas,
sūnūs Alfonsas
ir Vladas,
Eleonora Mulviniė*

sekiojama, turėjau pasitraukti nuo senų tėvų, palikti juos vienus senatvėje ir ligoje. 1953 m. gyvenau Geležių parapijoje, Sodelių apyl., Klickų k. pas dėdę Lionginą Gaižiūną ir tetą Juliją Gaižiūniene. Buvo labai mieli ir geri giminės, mane labai mylėjo ir užjautė. Buvau ir Alytę nusivežusi, ir Vlada, ir Alfuką. Dirbau Žaliojoje girioje prie eglių sodinimo.

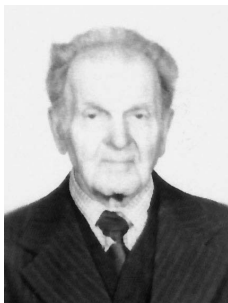
Gavau telegramą, kad mama labai silpna. Rytojaus rytą anksti išvažiavau dviračiu į Subačiaus stotį (12 km). Į traukinį įsidėjau ir dviratį, iš Rokiškio stoties – vėl dviračiu iki Ginočių. Tuo laiku autobusų dar nebuvo.

Tėvelis Feliksas Bulovas mirė 1971 m. liepos 13 d.

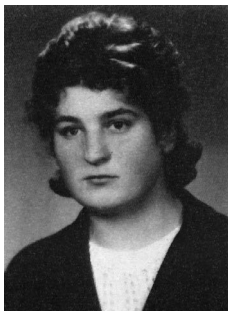
Vyro mirtis. Vyras susirgo rugsėjo 20 d., trečiadienį. Ryte atsikėlė 8 val., kaip ir visada apsišlavė kiemą apie mūrinioką, palesino vištas, dar nuėjo už klojimo sukrauti šiaudų kūgelio paėmęs šakes. Bet aš nusekiau paskui ir pati sukroviau tą kupetą, vyras tik apgrėbstė. Parėjome į kambarį valgyti pusryčių. Atvažiuo Zi-

zonis ir Povilavičius arti bulvių Alfai. Atarę atėjo ir jie prie stalo. Vyras suvalgė kiaušinių, atsigėrė kavos ir visi šnekėjomės kokias 20 min. Alfa išėjo bulvių rinkti. Staiga vyras pradėjo svirti į mano pusę, šneka liko neaiški. Zizonis nunešė į lovą, sudaviau vaistų, nitroglicerino, suleidau kardimino, vėliau atvažiavo greitoji. Gydytoja irgi leido vaistus, įtarė insultą. Paskui Alytė atvažiavo, pastatė lašelinę, daktarė atvežė kunigą. Bet niekas nebepagelbėjo, kad ir kaip stengėmės: po 5 dienų, 25 d., pirmadienio rytą, 5 val. 25 min., jis mirė. Budėjau visas dienas ir naktis, uždegiau žvakę, meldžiausi, pažadinau vaikus. Nustojo širdelė plakusi, net ir nesudejavo amžiną atilsį.

Tokia buvo mano mylimo vyrelio pasakutinė gyvenimo valanda. Kartu gyvenome 53 metus. Mūsų jungtuvės buvo 1942 m. lapkričio 22 d. Onušio bažnyčioje kunigas Vladas Varanavičius prieš Mišias davė šliūbą ir aukojo šv. Mišias už mūsų šeimyninio gyvenimo ateitį.



*Alfonsas Mulvinas
gyvenimo saulėlydyje*



*Eleonora Mulviniene –
pardavėja*

*Elena Mulvinitė
Panevėžyje. 1965 m.*

Neramius metus prisiminius

Aldona Šarkauskienė (Kanopaitė)

Prieš karą, 1939 m., vyko slapti susirinkimai. Daugiausia pas Siližinską rinkdavosi Talius, Savelius Potapovas, Pilipavičius iš Sodėlių, Pilipavičius iš Pasodnių, Belovas iš Kukių, Golubovas, mano tėtė Jonas Kanopa, Siližinskas, Stalionis. Jie keldavo vėliavas, aš saugojau. Man tada davė dviratį, išmokau juo važiuoti. O Stalionio rūsyje buvo radijo imtuvas-siūstuvus. Ten taip pat rinkdavosi, palaikydavo ryšį. Teko mums, vaikams, nešioti ir proklamacijas. Ne tik aš nešiojau, bet ir mano jaunesni broliai ir seserys.

Prisimenu žydšaudį šaulį Trumpicką 1941 m. vasarą, kai jis čiupo mane už rankos ir ėmė sukti aplink save, klausdamas, ar aš poterių nepamiršau. Suko taip stipriai, kad aš net ėmiau dusti, nebeišsilaikiusi ant kojų pargriuvau ir nusibalnojau kelius. Jis iš manęs tyčiojosi, nes buvau komjaunuolė.

Trumpickas parsivežė spintą su dideliu veidrodžiu per visas duris. Tai buvo žydų baldas. Avinas, išvydęs kitą aviną veidrodyje, puolė ir su ragais sudaužė veidrodį.

Žydšaudys Petras Vasiliauskas buvo labai žiaurus, visiems sakė, kad po brolio Balio Vasiliausko nukankinimo šaudys visus: ir rusus, ir žydus – ką sutiks kelyje. Už tilto (kelyje iš Júodupės į Ūnuškį) Kviliūno baloj nušovė du rusus iš Kukių kaimo: Sergejų Gargažiną ir Martyną Patapovą, o Gaidžgalėje, prie Ginotų kaimo, užmušė pagaliu rusą Lebedevą. (Apie tai prisimena ir mano sesers vyras Vladas Zinkevičius, gyvenęs Ginotų k.) S. Gargažinas turėjo penkis vaikus: Filimoną, Dementijų, Nikoną, Gregorijų, Vasilijų. M. Patapovas turėjo sūnus Steponą ir Joną. Esu dėkinga baltaraiščiui Pranui Kažemėkui už tai, kad jis, radęs Rōkiškyje dar neišsiūstus mano tėtės dokumentus apie stojimą į komunistų partiją, juos sunaikino niekam neparodęs.

Kai žmones vežė į Vokietiją darbams (1942 m. pavasarį), Petras Vasiliauskas keturis pasiliko dirbti savo ūkyje. Tai buvau aš, mano brolis Gediminas Kanopa, Kanopienė (vadino ją Palivnikiene iš Remeikių) ir jos sūnus Pranas. Turėjome dirbti nuo ankstauro ryto iki vėlaus vakaro. Miegoti eidavome namo apie 4 km, o ryte – vėl atgal. Maitino labai prastai: duodavo tik pieno su duona arba visai nieko negaudavome. Dirbom be jokio atlyginimo visus metus, tik žiemą kiek mažiau.

Juozo Šarkausko ir Marijonos Šarkauskienės namuose augo 6 vaikai: Jonas, Antanas, Juozas, Povilas, Jurgiukas ir Anelė. 1941 m. rudenį Povilas buvo išsiūstas su arkliais į frontą. Vokiečiai paėmė į nelaisvę, bet iš ten jis pabėgo. Grįžo labai sulysęs. Nebesvėrė net 70 kg, nors ūgio buvo 180 cm. Kartą atvažiavo į Šarkauskų namus policininkas Styra ir dar keli vyrai. Sučiupo Povilą, surišo rankas už nugaros. Jis, nutraukęs virves (buvo labai stiprus), išsoko iš vežimo ir pabėgo į mišką. Vėliau pasiprašė į Žemaitės partizanų būrį.

Povilo motiną Marijoną Šarkauskienę kankino ir namuose, ir Rokiškio daboklėje, reikalavo pasakyti, kur yra sūnus. Po to ji labai pasiligojo, o 1944 m. vasarą mirė.

Sesuo Anelė Šarkauskaitė buvo kalinama ir kankinama. Kai grįžo iš kalėjimo, susirgo nervų liga, liko neįgali.

Adomas Remeikis iš Vizgynės buvo laikomas komunistu (ar jis turėjo komunisto bilieta, ar tik buvo prijaučiantis – nežinau). Kai policija važiuodavo jo suimti,

Petras Bekeris perspėdavo ir liepdavo bėgti ar slėptis. Kelis kartus jis išsisuko nuo suėmimo, o paskutinį sykį pasidavė – nusibodo slapstyti. Kai vežė į Vokietiją, bandė bėgti, bet buvo nušautas.

Vincas Remeikis buvo komjaunuolis (bent jau taip jį vadindavo). Kai svečiuodavasi pas tetą Bekerienę Ūnuškyje, jis pas mane užeidavo pasikalbėti. Vėliau Vincas išvažiavo į Vilnių dirbti geležinkelyje. Gavęs atostogų važiavo į Ūnuškį per Mainieivų mišką, o ten buvo peršautas ruselis. Vincą pačiupo baltaraiščiai ir privertė tą ruselį pribaugti. Kitaip grasino jį patį nušauti. Vincas šovė. Už tai gavo 20 m. [sovietų] kalėjimo. Grįžęs iš kalėjimo mums apie tai papasakojo.

Mano vyras Povilas Šarkauskas buvo paskirtas milicijos įgaliotiniu, o tėtė Jonas Kanopa buvo valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas. Kartu su kitais vyrais: Petru Žeiziū, Sergiejumi Roščenkovu, Nikonovu, Juozu Kanopa, Vasilijumi ir Fiodoru Kalačiovais, Povilu Kanopa, Alfonsu Juozėnu, Viktoru Stankevičiumi, Jonu Bučiūnu, sudarė aktyvą, kuris saugojo Juodupę nuo baltaraiščių. Puldavo jie nuo Didsodės pusės, pirmiausia nupjaudavo telefono laidus, kad nebūtų ryšio su Rokiškiumi. Vyro brolis Jurgiuškas, kuriam buvo 13 m., budėdavo prie telefono. Kai prasidėdavo puolimas, perduodavo žinią į Rokiškį ir laukdavo pastiprinimo. Iš Rokiškio atskubėdavo Alfonso Kairelio vadovaujami aktyvistai. Vyrai ateidavo nutrintomis kruvinomis kojomis. Pažindavo vieni kitus pagal slaptažodį. Kartą tarp Juodupės aktyvistų ir Rokiškio pastiprinimo būrio vos neįvyko susišaudymas dėl to, kad kažkuris ne tokį slaptažodį pasakė.

1944 m. spalio 29 d. buvo nušautas Povilo brolis Juozas Šarkauskas. Jį nušovė Kastulis Raišis ir Kazys Radzevičius iš Sodelių. Juozas su šeima irgi gyveno Sodelių k., buvo žvalgas, dirbo Juodupės girininkijoje. Liko žmona ir sūnus Viliukas.

Mano pusbrolis Jonas Bekeris buvo miškinis. Teta Bekerienė su šeima gyveno Onušio dvare. Pusbrolius Petrą ir Algirdą šaukė į kariuomenę, bet jie nestojo. Teta norėjo, kad juos prikalbintų stoti. Todėl manęs prašė, kad atvažiuočiau pas juos kartu su Povilu ir kad jis juos įkalbėtų. Tetai Bekerienei padėjau dėl to, kad norėjau atsidėkoti, nes karo metu (1941) pas ją gyvenau: kai man buvo peršauta koja, ji mane slaugė. Prašiau Povilo, kad padėtų nuvažiuoti. Povilas manė, kad jam ruošiamas pasala, todėl pagrasino, kad jei išgirs kokį šūvį, tai gyvas tikrai nepasiduos, o pirmiausia nušaus mane.

Onušio miestelyje laukęs Vilius Bekeris pranešė, kad viskas ramu. Prie Onušio dvaro pasitiko Petras Bekeris, kuris irgi pasakė, kad visur ramu ir kad mes laukiami. Nuvažiuovome trise: aš, Povilas ir jo pavaduotojas Petras Jasinevičius. Rado me Petrą ir Algirdą namuose. Petras pažadėjo eiti į komisariatą, o Algirdui liepė atnešti kulkosvaidį (kažkas sakė, kad turėjo). Tačiau jis neturėjo kulkosvaidžio. Jo nepriėmė nei miškiniai, nei į kariuomenę galėjo stoti. Vėliau buvo nušautas vagiant lašinius. Nors naktį buvo atėjęs miškinis Jonas Bekeris, bet susišaudymas neįvyko. Teta Bekerienė per langą padavė maisto ir jis išėjo.

Brolių Jurgiuką, 14 m., nušovė Degėnių k. pas dėdę Šarką. Vakare varant gyvulius į tvartą atėjo miškiniai ir nušovė Jurgiuką, dėdės žmoną Šarkienę ir į svečius atėjusią kaimynę Juknienę. Dėdė Šarka pabėgo. Jis apmokydavo naujokus Rokiškyje. Kitą dieną dėdė arkliu važiavo į Rokiškį, tačiau dingo ir jis, ir jo arklys.

1945 m. gruodžio mėn. aktyvistai Antanas Kanopa iš Remeikių ir malūnininkas iš Onušio k. buvo nušauti Ūnuškyje.

Mano kančių keliai

Politinės kalinės prisiminimai

Stefanija Kindurienė (Šinkūnaitė)

1947 m. vasarį areštavo tėvelį Vladą Šinkūną. Suėmė ir nuteisė už tai, kad jis buvo 1941 m. birželio sukilimo dalyvis (baltaraištis, kaip tada vadino), nors ir labai trumpai ir niekuo nepasireiškė – kai vyko holokaustas, jis jau nebetarnavo. Šeimai netekus pagrindinio maitintojo ir šiaip nelengvas pokario gyvenimas tapo dar sunkesnis. Būdama septyniolikmetė pradėjau supirkinėti paukščius, vežti į Rygą. Ten buvo galima juos brangiau parduoti. Viską pardavusi, ką nors pirkdavau – daug ko mūsų krašte tada nebuvo galima gauti.

1947 m. rudenio (gal rugpjūtį ar rugsėjį) pas mus užėjo partizanai ir paprašė valgyti. Taip ir susipažinom. Tai buvo Izidorius ir Juozas Streikai, Antanas ir Vladas Šinkūnai, Pranas ir Vladas Daminauskai, dar Albinas Dručkus, bet 1948 m. jo jau nebebuvo. Po to jie užeidavo ir dažniau, kai tik atklysdavo į Pašilių mišką. Atėjus žiemai susitikimai su partizanais nutrūko – kur jie gyveno per žiemą, nežinau. 1948 m. pavasarį partizanai vėl užeidavo. Sužinojė, kad važinėju į Rygą, jie davė tokį paketėlį ir prisakė nuvežti. Liepė susirasti sendaikčių turgų ir tenai vis žiūrėti į dešinę. Čia turėjo laukti žmogus, apsirengęs juodu paltu, ir mane užkalbinti. Taip ir buvo. Perdaviau aš jam paketėlį ir jis greitai dingo. O prie manęs priėjo kitas ir sako: „Gal nori pažiūrėti turgaus?“ Pasivaikščiojom, bet nieko įdomaus tenai nebuvo – tik geležys, kurių man nereikėjo. Kai nuvažiauvau kitą kartą, jau jis mane pasitiko ir sako: „Tau reikės parvežti odų batams“. Sutarėme, kur susitiksim. Nuvažiauvau į sutartą vietą. Vienas žmogus važiavo kartu su manimi toli, į miesto galą. Bet jis toliau nėjo, liepė eiti man vienai, tik nurodė kelią. Ten nameliai aplūžę, maži. Į vieną iš jų ir buvo nurodyta užėiti. Užėjusią pasitiko senas žmogus ir maloniai paklausė, ko aš atėjusi. Išklauses pradėjo rinkti odas. Kiek tada už jas mokėjau, nebepamenu. Ir taip du kartus vežiau. Susitikdavome su partizanais dažnokai. Jiems visko reikėjo: ne tik valgyti, bet ir drabužių, o kartais ir nieko – tik pasikalbėti.

1949 m. pradžioje visus suvarė į kolūkius. Mane įgrūdo į fermą karvių melžti, tad jau nebegalėjau laisvai važinėti. Bet susitikimai su partizanais nesibaigė. Jie ateidavo ir kviesdavo mane į mišką: ir kada reikėjo nešti valgyti, o kada ir nieko – tik padainuodavo. Argi dabar viską surašysi – daug ko jau nebeprisimenu. 1951 m. susitikimai su partizanais tebesitęsė, tik ne taip dažnai, o ir gretos jų retėjo...

1951 m. rugsėjo 10 d. skrebai mane areštavo ir išvežė į Obeliūs (tuo metu Pašilių kaimas priklausė Obėlių rajonui). Net nežinau, kiek dienų Obėliuose laikė – vėliau išvežė į Kupiškį, o dar vėliau – į Panevėžį. Jau Obėliuose prasidėjo mano kančių keliai: pridėda lentgalį prie basų kojų padų ir šeria kirviu – skausmas eina ne tik per visą kūną, o tiesiog per galvą. Jei neišlaikai ir nukrenti – tada jau kojomis spardo. Mušdavo ir Kupiškyje – per galvą, o daugiausia per krūtis. Meldžiau Viešpatį Aukščiausią ir Motinėlą Švenčiausią, kad nieko neišduočiau, kad dėl mano kaltės neverktų nei senas, nei mažas. Dievulis gelbėjo. Užteko visko, tik viena laimė, kad padėjo Švenčiausioji Motinėlė – nieko neišdaviau, byloje buvau viena.

Panevėžio kalėjimo kameroje buvo šnipė (taip man pasirodė). Kartą grįžusi po tardymo girdžiu kalbant, kad Daminauskai ir Vladas Šinkūnas suimti važiuojant traukiniu. Bet aš nekreipiau į tai dėmesio, lyg sako ne man. Taip mane buvo išmoke Streikai: jeigu pasitaikytų, kad suims, tai kuo mažiau kreipsi dėmesį, tuo bus geriau.

Mane teisė Panevėžyje Lietuvos TSR Šiaulių srities Valstybės saugumo ministerijos Karinis tribunolas už ryšių palaikymą su partizanais pagal Rusijos TFSR Baudžiamojo kodekso 17-58-1 „a“ straipsnį. Dalyvavau visame teismo posėdyje, nes atsisakiau advokato ir liudininkų. Buvo atėjęs dar ir gydytojas, bet atsisakiau ir to, nes sprendžiau, kad gali būti koks apsimetėlis. Nuosprendis: laisvės atėmimas 25 metams, bausmę atliekant pataisos darbų lageryje, politinių teisių suvaržymas 5 metams ir turto konfiskavimas.

Išvežė į lagerį. Vežė tuneliu per Uralo kalnus, po to dar ilgas kelias už Uralo. Pirmasis lageris – Turinskas (Sverdlovsko, dabar Jekaterinburgo sritis). Ten teko būti gal porą mėnesių, išvežė į Lebežę. Darbai buvo sunkūs: nors ir ne akmenis risti, bet kasti durpes. Kasti reikėjo labai giliai, išalas storas, šaltis -40°C ir daugiau. Bekasant ant nugarų atsirasdavo storas šerkšno sluoksnis. Nemokėjom atskelti išalusios žemės. Kol neišmokome – negaudavome duonos, nes galiojo taisyklė: nėra normos, nėra duonos. Po kurio laiko išvežė į Tavdą. Tenai irgi darbai sunkūs: atvažiuoja vagonai su labai storais medžiais, reikia juos iškrauti, supjauti, suskaldyti ir vėl pakrauti, bet jau į kitus vagonus. Darbo valandų nėra, tenka dirbti tol, kol ateina sargyba paimti. Išvardavome taip, kad sunkiai bepareidavome. Darbai sunkūs, o valgyti mažai: forminis kepaliukas duonos trims (jeigu įvykdai normą). Sriuba – daugiausia kopūstai su žuvimi – baisu. Kruopos tokios: soros, kukurūzai ir retai kada griekiai.

Vieną sykį dvi dienas nevarė į darbą – sužinojom, kad išveš. Ir išvežė į Gorkio (dabar Nižnij Novgorodas) sritį, bet lagerio pavadinimo nebeprisimenu. Tenai atsigavau: duonos duodavo kiek suvalgai ir sriubon aliejaus truputį įpildavo. Ir darbas nesunkus – siūdavome vatines kelnes ir bušlatus, tik normą, žinoma, reikėjo padaryti. Man atėjo dokumentai, kad palieka 6 metus bausmės. Parašiau pareiškimą, kad perleistų. Perteisė ir 1956 m. sausio 17 d. paleido.

Grįžau – radau namus konfiskuotus ir sergančią mamą. Neliko nieko, netgi mano rūbelių. Grįžau gimtinėn, bet valdžia neregistravo – sakė, kad jiems tokia nereikalinga. Tą laikotarpį prisiminti skaudu dar ir dėl to, kad net tarp kaimynų atsirado tokių, kurie šmeižė kaip mokėjo, kaip sugebėjo, lyg būčiau labiausiai nepageidaujamas žmogus visame pasaulyje. Man Dievas davė kantrybės su jais nesiginčyti. Tik kai kolūkiui prireikė į fermą darbininkės, atvažiavo pirmininkas ir pakvietė dirbti. Man sutikus, pirmininkas pasirūpino priregistravimu. Vėl prasidėjo ilgi triūso metai fermoje.

Kai atsikūrė Lietuva ir pradėjo gražinti konfiskuotą turtą, neką tegavau – tik 117 rublių. Parašiau, kad tai labai mažai, tai davė dar 117 rublių, ir viskas. Dabar gaunu pensiją ir 138 litus už lagerį. Mažoka, bet ką darysi – gerai nors tiek. Dabar nesveika – daug ligų nuo lagerio: galvoje siaurėja kraujagyslės, kepenyse akmenys, inkstai irgi pilni akmenų. Taip pensija išsina vaistams, o ir butas brangus.

Už partizanų rėmimą – lagerin

Anastazija Butkienė (Lukoševičiūtė)

Teko palaikyti ryšį su partizanais. Susitikinėjau tik su vienu grupės vadovu, Adolfu Sukausku. Jis gyveno Pavyžuonių k., netoli Čedasų, buvo giminaitis ir manimi pasitikėjo. Kiek galėjau, padėjau, visus įpareigojimus, užduotis vykdžiau, maisto, vaistų atnešdavau. Teko matyti dar vieną kitą partizaną, bet nežinau nei vardų, nei slapyvardžių. Būdavo sutarta vieta, slaptas ženklas. Baigėsi taip: 1948 m. rugsėjo ankstų rytą apsupo mano gimtinę Užubalių kaime kareiviai ir palikau gimtąjį lizdą ilgam. Nuvežė į Rōkiškį, pasodino koridoriuje ant žemės tame name, kur dabar SODRA. Prasidėjo tardymai – svarbiausia, reikalavo pasakyti, kur bunkeriai. Sumušė, nesigailėjo. Ačiū Dievui, nežinojau kur ir kaip partizanai gyvena, niekada neklausinėjau – kuo mažiau žinai, tuo geriau. Po kelių dienų išvežė į Vilnių, ten vienoje kameroje buvo 10 moterų. Kalėjime nemušė – reikėjo tik laikytis tvarkos. Maistas, aišku, nekoks. Gaudavau siuntinių iš namų ir laukėme, kas bus toliau. Kai sudarė ešeloną, išvežė (kiek laiko teko kalėjime būti, neprisimenu). Prieš vežant į Sibirą šaukė pro vartus po vieną ir skelbė nuosprendį. Užakinio teismo sprendimu gavau 10 metų darbo lageriuose. Suvarė į gyvulinius vagonus. Patekau į Vorkutą.

Vorkutos lageryje ant nugaros ir ant dešiniojo kelio nešiojome prisiūtus numerius. Į namus rašyti buvo leidžiama tik 1 atvirlaiškį per mėnesį. Pirmomis dienomis darbas buvo toks: kalnas akmenų reikėjo suskaldyti, ten pat malūnas malė tuos akmenis ir vežė, tiesė kelius per tundras.

Vasaros ten beveik nebūna, o žiemą veždavo valyti sniego nuo bėgių. Apranga – bušlatas, vatinės kelnės, pirštinės, ausinė kepurė ir veltiniai. Kada būdavo šalčio per 40°, reikėdavo išgerti spirito po 50 g. Kartą bevalant sniegą vėjas įtraukė vieną lietuvaitę po važiuojančiu traukiniu. Pašiuropę manėme, kad jos jau nebėra gyvos, bet, pasirodo, pateko tarp bėgių ir liko gyva.

Apie darbus tiek, šiek tiek apie maistą: duonos per dieną duodavo 400 g, sriuba daugiausia miežinių kruopų su lašeliu aliejaus. Kartais gaudavome žuvies, silkės.

Po dvejų metų mane paskyrė dirbti maisto bazėje. Labai geri buvo sandėlių vedėjai – pasitikėjo lietuvaitėmis. Žuvų taukų galėjome gerti kiek norėjome, ten pat, virtuvėje, išsivirdavome makaronų su kondensuotu pienu, gaudavome vitaminų. Bazėje dar teko dirbti ledo sandėlyje. Jame laikydavo vynuoges, iš kurių vokiečiai gamindavo vyną. Vynuogių negailėjo – valgyk kiek nori.

Po Stalino mirties lageriuose gyvenimas pagerėjo. Vieną dieną staiga liepė susidėti daiktus, o kur važiuojam, į kokią nežinia, neaišku. Vagonų langeliai maži, nieko matyti negalėjome. Traukinys sustojo, išlipome: gražu, šilta, saulėta, žaliuoja miškai – kelerius metus nematytas grožis. Tai buvo Mordovija, Potmos stotis. Mus apgyvendino gerame name, miegojom jau lovose. Vietovė vadinosi Java.

Aš turėjau siuvėjos specialybę. Siuvėjos tenai ir buvo reikalingos: dirbo latvė, ukrainietė, 3 estės, rusė ir aš, lietuvė. Prasidėjo lengvas švarus gyvenimas. Dar gaudavau priedą per mėn. 80 val. (kalėjimo laiko įskaiton) – tvarkydavau, nes mokėjau, siuvimo mašinas. Siūdavome karininkams ir jų žmonoms. Buvom jau beveik laisvos, į darbą eidavome vienos, be palydovų. Netoli buvo vyrų lageris, jie dirbo radijų dėžes.

Nutiko nelaimė – žuvo po traukinio ratais Jonas Indriškevičius. Leido 3 moteris palydėti amžino poilsio. Iš vyrų buvo tik vienas. Vyras padarė kryžių, palaidojo gražiose kapinėse, kur laidojami vietos gyventojai.

Buvo ir sunkių darbų, bet likimas žiauriai nenuskriaudė. Nelaisvėje praėjo 8 metai, per kuriuos buvo visko.

1956 m. kovo 26 d. buvom nuvežtos į Potmą, ten sprendė: ką paleisti į namus, ką į tremtį. Aš galėjau grįžti į Lietuvą. Išrašė pasus, pinigų 5 paroms ir bilietą į Rokiškį. Dar išpėjo: *„Jūsų valdžia nelaukia, geriau pasilikit pas mus, aplankykit savus ir grįžkit – mielai priimsim“*.

Grįžom jau kaip žmonės – keleiviniais vagonais. Maskvoje reikėjo į Baltarusijos stotį, mus lydėjo palydovai, tad problemų neturėjau. Kai pasiekiau Rokiškį, buvo daug sniego, sunkiai pasiekiau Onuškę su kolūkio sunkvežimiu. Taigi jau namie. Tėvelius radau gyvus. 2 broliai jau turėjo savo šeimas. Tėveliai gyveno, kaip ir palikau, Užubalių kaime, ten apsigyvenau ir aš. Reikėjo pakeisti pasą – buvo įrašas „Teista“. Darbo kitur negavau, dirbau kolūkyje – teko nešiot maišai grūdų, nelengva buvo.

Po metų ištekėjau, tapau Butkiene. Dabar vyras jau miręs, sūnus turi savo šeimą. Po kiek laiko priėmė į siuvyklą. Ten dirbau 15 m., labai nedaug uždirbdavau. Perėjau dirbti į fabriką „Nemunas“ Juodupėje, kad gaučiau didesnę pensiją. Dabar gyvenu iš pensijos. O pragyventa jau 84 metai.

Tėviškę atėmė tremtis

Alma Vitkauskienė (Ablėnaitė)

Ablėnų sodybą atsimenu buvus labai gražioje kalnuotoje vietovėje. Iš vienos pusės žemė ribojosi su Latvija. Kitoje pusėje ant vienos kalvos viršūnės žaliavo eglaitės, ant kitos – svyravo beržai. Jų balti kamienai suteikė apylinkei savotiško grožio, nes buvo matyti iš toli. Medžiai buvo puoselėjami ir retinami. Slėnyje tyvuliavo ežerėlis, kurį puošė baltos lelijos, o aplink žaliavo vešli pieva. Už ežero driekėsi Ilzenbergo dvaro miškas, kurį vadinome Budrine, tikriausiai dėl dvaro prižiūrėtojo ūkvedžio Budreikos pavardės (ištremtas 1941).

Netoliese esantis kelias į Ūnuškio dvarą šakojosi į tris dalis: vieno kelio pakraščiai buvo apsodinti beržais, kito topoliais, trečio – liepomis.

Pačią Ablėnų sodybą sudarė kluonas, tvartai, svirnas ir gyvenamasis namas. Prie sodybos buvo sodas ir keletas klevų. Nors gyvenamasis namas dar nebuvo įrengtas, tačiau jame gyveno pasieniečiai.

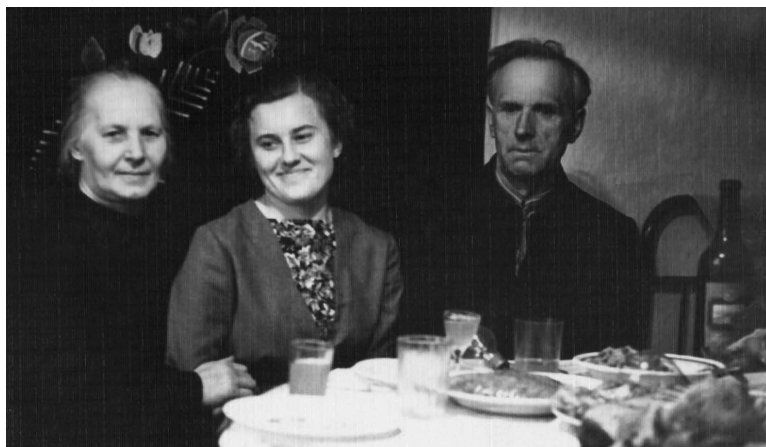
Vokiečiams traukiantis padangę nuolat raižė lėktuvai. Mums, vaikams, tai buvo be galo įdomu: lėktuvus skaičiuodavome. Vokiečių kareiviai, dažni svečiai mūsų kieme, šautuvų durklais badydavo žemę, kažko ieškodami. Kai rasdavo užkastus indus, sudaužydavo. Lauke buvo užkasta keraminių plytelių krosnis, tai ir patys neberadome. Kalbėjo nesuprantama kalba ir tuo kėlė dar didesnę susidomėjimą. Kartais vaikus pavaišindavo sausainiais, saldainiais.

Pasitraukus vokiečiams ir užplūdus bolševikų okupantams gyvenimas pasikeitė neatpažįstamai: įsivyravo baimė ir visiška nežinomybė. Pas mus buvo apgyvendinta šeima, kuri Ablėnus ištrėmus nesugebėjo išsaugoti pastatų: dalį nugriovė, dalį pardavė, o beržynėlį iškirto. Taip sodyba išnyko.

Lankydamą Juodupės progimnaziją matydavau pačiame Juodupės miestelio centre suguldytus nušautus žaliukus – tą slogų vaizdą po to sapnuodavau. 1945 m. pradžioje labiausiai sukrėtė nelaimės, užklupusios artimus kaimynus. Netikėtai buvo nušauti du 15 ir 17 m. Staškevičiaus (Štukų vienkiemis) sūnūs, grįžtantys namo nuo miško pusės. Juos labai skubiai palaidojo ant ežero kranto netoli namų. Beveik tuo pačiu metu palaidotas anksčiau prie Ašmenos žuvęs Stefos Staškevičiūtės vyras Meliūnas iš Alksnių. Tiek skausmo ir kančios vienoje šeimoje... Likę gyvi jos nariai



Tremtiniai Emilija ir Petras Ablėnai, už jų – sūnus Ferdinandas



*Alma Ablėnaitė tarp
tėvų Emilijos ir Petro*



*Alma Ablėnaitė
su motina Emilija
Jenisiejaus pakrantėje*



*Lietuvių tremtinių
jaunimas Ziriankoje*

priversti palikti sodybą ir trauktis į miestą, o tai vėliau juos išgelbėjo nuo tremties. Kitą kaimyną – Grinciūną iš Skuomantų k. – pasodino į kalėjimą, vėliau išvežė į lagerį.

1948 m. gegužės 22 d. – netikėta tremtis. Tuo metu lankiau mokyklą kitame (Panemunio) valsčiuje. Lietuvių kalbos egzamino metu pažvelgusi pro langą pamačiau vežamus žmones – širdis sunerimo. Po egzamino parėjusi tėvelių ir brolio jau neradau – išvežti tremtin. Anksti ryte į namus įsiveržė enkavėdistai, patikrino dokumentus, liepė kinkyti arklį ir krauti daiktus, nepaaiškinę nei kodėl, nei kur veš, o patys landžiojo po kambarius tarsi kažko ieškodami. Laimei, vienoje spintoje buvo sudėta daug smulkių dėžučių, iš vienos pasipylė bronzos milteliai. Jie susidomėję ilgai iš ten nesitraukė, tad daugiau laiko buvo krauti daiktus. Nuvežė į Onušio miestelį, ten laukė, kol visus suveš iš gretimų apylinkių.

Susodintus į mašinas nugabeno į Rokiškį, o iš ten traukiniu į Vilnių. Vilniuje žmones sukimšo į gyvulinius vagonus, langus užkalė lentomis ir traukinys išvyko nežinoma kryptimi. Maistui kartais įmesdavo apgedusių silkių. Tremtiniai jų atsakydavo, nes buvo karšta ir tvanku, vagone troškina, norisi gerti, o vandens nėra. Nuvežė į Krasnojarską, ten įlaipino į didžiulį Stalino laivą. Plukdydami Jenisiejaus upe po truputį išlaipindavo: vienus Kazačinske, likusius – Jenisiejaus r. Ziriankos miškų ūkyje. Visa tremties kelionė tęsėsi keturiolika dienų.

Apgyvendino barakuose, netilpusius – arklidėse ir buvusioje elektrinėje, kuri buvo visa tepaluota – reikėjo ieškoti lentų, kad galėtum atsigulti. Vėliau tremtiniai patys pradėjo statyti namelius. Darbas taigoje – medžių kirtimas. Komandinis valdymas, ką liepia, tą turi daryti. Atlyginimas toks: darbininkams gabaliukas duonos, nedirbantys negauna nieko, pinigų gauna tik degtukams. Tremtiniai maitindavosi tuo, ką atsivežę: jei miltų – kepė paplotėlius, jei ne – virė grūdus. Su tais, kurie jau nebeturėjo nieko, po truputį pasidalindavo.

Mama nusivežė rankinę siuvimo mašiną – tai buvo ginklas nuo bado. Mama, nebūdama siuvėja ir nemokėdama kalbos, eidavo pas vietinius gyven-



*Alma Ablėnaitė ir
Ferdinandas Ablėnas*



*Alma Ablėnaitė pas
pusseserę Gasėnaitę
prie Krasnojarsko*

tojus atlapuose prisismaigsčiusi adatu. Šie tuojau klausia, ar siuvėja. Taip pavykdavo gauti darbo: už pasiūtą sijoną gaudavo vieną kiaušinį, tačiau kibirui bulvių reikėdavo pasiūti nemažai. Vandeni maistui naudodavo iš upės. Moterys vasaros metu taigoje prisirinkdavo uogų, persikeldavo per upę ir veždavo į Jenisiejaus miestelį, ten pardavusios gaudavo pinigų smulkioms išlaidoms. Laikui bėgant keitėsi ir darbininkų atlyginimas. Vėliau gyvenvietę papildė iš lagerių atvežti kaliniai, jie pradėjo reikauti didesnių atlyginimų ir rašyti skundus – tada gyvenimas pagerėjo. Brolis Ferdinandas, baigęs pradžios mokyklą, išvažiavo mokytis į Jenisiejaus miško mechanizacijos mokyklą elektroniko specialybės. Baigęs mokyklą, miške traukdavo medžius.



Nors ir nebuvo tiesiogine prasme ištremta, bet Lietuvoje mano gyvenimas nebuvo lengvesnis, nebent tik bado nemačiau. Likusi *Ferdinandas Ablėnas* viena nepilnametė gyvenau pas svetimus žmones, nuolat persekiojama. Po metų ištrėmė likusius gimines, o mano močiutė Karoliną Mironienę paliko, nes buvo 86 m. ir ligota – nevaikščiojo. Man teko ją slaugyti. Močiutei mirus 1957 m. pati nuvažiavau pas savus aplankyti. Persikėlėme iš Ziriankos į Maklakovą. Ten buvo medžio apdirbimo gamykla, kadaise pastatyta amerikiečių. Gyvendama Maklakove buvau nuvažiavusi aplankyti dėdės Romo Gaseño, kuris gyveno prie Krasnojarsko, Ust Manos vietovėje (ištremtas 1941 m. prie Laptevų jūros).

Nors mamos Emilijos Ablėnienės nebebuvo gyvos, tačiau išgirdau padėką, kad išgelbėjo kokių dvejų metų mergytę nuo mirties: kitaip ji nebūtų išgyvenusi. Tėvai išeidavo į darbą, vaikai likdavo vieni. Mergaitė gulėjo, sirgo. Mama, už siuvimą gavusi miltų iš vietinių rusų, išvirdavo tyrelės ir tą mergytę pamaitindavo. Ji pasveiko, netrukus pradėjo vaikščioti. Sesutei buvo kokie septyneri, tai ji viską matė. Nuvažiavusi į Sibirą nemaniau ilgai pasilikti, tačiau netrukus pradėjo išdavinti pasus ir leisti į Lietuvą. Tėvukai ir brolis gavo pasus su įrašu, kad Lietuvoje apsigyventi negalima. Ferdinandas išvažiavo į Lietuvą. Vilniuje ilgai varstė sunkias ministerijų duris, bet gavo neigiamą atsakymą. Tada išvyko į Latviją, apsistojo Rygoje, pradėjo dirbti. Rašė prašymus leisti gyventi Lietuvoje. Po metų leidimą gavo, persikėlė į Vilnių, įsidarbino ir gavo bendrąbę.

Atvažiavusi į Sibirą su tėvais radau tuo metu reikalaujamą gyvenamąjį plotą, nors nelengvai, tačiau 1958 m. užsiregistravome. Į Maklakovą laivu atvežė tremtinių šeimas iš Igarkos. Tai buvo šeimos, kuriose daug jaunimo bei vyrų ir kurios

turėjo giminių Amerikoje. Matyt, kad nepabėgtų, nes į Igarką atplaukdavo laivų iš užsienio. Mes su tėvais grįžome iš Sibiro į Lietuvą 1961 m. Nuvažiavusi į Zirianką radau šias šeimas iš Júodupės valsčiaus: Butėnų šeimą iš Skuomantų k., Daminauskų šeimą iš Skuomantų k., Pavilavičienę su sūnumi iš Ilzenbergo dvaro, Tindžiulienę su dukra iš Onušio miestelio, Griškėnienę su šeima iš Onušio miestelio, Deksnų šeimą iš Onušio miestelio, Čeičių šeimą iš Alėknų k., Žindulienę su vaikais iš Užubalių k., Skeirių šeimą. Gyveno ir daug tremtinių šeimų iš Jūžintų vls.: Sunklodų, Paknių (iš Pakniškio vienkiemio), Seibučių, Nakaitės, Šakalių, Latvėno, Pankevičių, Saladžių, Girgždžių, Vanagų, Pernavų, Tutinų šeimos. Dar gyveno: Sakalauskiėnė iš Čedasų dvaro, Stasiulionių šeima iš Bajorų k., Ruželių šeima iš Žiobiškio, Braželienė su dukra iš Žiobiškio.



Emilija Ablėnienė ir Ferdinandas Ablėnas

Iš „Nemuno“ fabriko istorijos

Antanas Jočys



*Oskaro Trėjaus
fabriko darbininkai.
1920 m.*

Júodupės miestelis (anksčiau Pajuodupė) išsikūręs prie Júodupės, arba Juodos upės, dešiniojo Vyžuonės (Nemunėlio) intako, 16 km į šiaurę nuo Rōkiškio, prie keleto vieškelių, kurių vienas eina į netolimą Aknystą Latvijoje. Pirmojo pasaulinio karo metu Aknysta su Rōkiškiu buvo sujungta siaurojo geležinkelio linija, vėliau nebe naudota ir panaikinta. Júodupė išsidėsčiusi kalvose į rytus nuo Vyžuonos ir Juodupės santakos.

Tai naujas miestelis, jo augimas glaudžiai susijęs su audimo fabriko įkūrimu. 1907 m. pramonininkas Oskaras Trėjus, atvykęs iš Latvijos, čia įkūrė fabrikėlį ir pavadino jį „Pirmąja Lietuvos gelumbių fabrika“. Savininkas, nuomojęs iš grafo Pšeždeckio vandens malūną ir lentpjūvę, pastatė čia vilnos karšyklą, verpyklą, įrengė taurinimo aparatūrą. (Lietuvoje tai nebuvo naujiena.) Kiek vėliau įrengė keletą audimo staklių. Savo produkciją platino Lietuvoje ir Rusijoje. Audinius siūsdavo ir į pasaulines parodas (į Paryžių), buvo daug kartų apdovanotas: turi net 8 „Grand Prix“, 4 premijas, 12 aukso medalių. Pirmasis pasaulinis karas sustabdė įmonės darbą ir tik laimingo atsitiktinumo dėka mašinos nebuvo išgabentos į Vokietiją, nors kai kurie pastatai smarkiai nuniokoti. Fabriko savininkas jau 1918 m. grįžo į Júodupę ir energingai ėmėsi atstatymo darbų. Fabrikas buvo smarkiai išplėstas, ypač padidintas audimo skyrius. Savininkas įsigijo 2 dešimtines žemės, išsinuomojo dar 25 dešimtines. Sklypuose pastatė net 15 pastatų gamyklos reikmėms. Varomąją jėgą įmonė buvo aprūpinama iš vandens turbinos, naudojant vietinius energijos resursus. Svarbiausias fabriko skyrius – audinių gamyba. Įmonė gamybai naudojo vilną: apie 80% angliškos, 20% lietuviškos vietinės. Vilna buvo perdirbama į įvairiausių gelumbę. Dauguma darbų buvo atliekama rankiniu būdu, bet dalis ir mechaniniu. Vilnų ver-



*O. Trėjaus fabriko
darbuotojos –
drobelių audėjos.
Apie 1928–1931 m.
Iš asmeninio
Gražinos Ruželienės
albumo*

pykloje buvo keli selffaktorai (periodinio verpimo mašinos), kiti įrengimai. 1923 m. čia jau veikė 15 mechaninių audimo staklių. Dirbo 125 darbininkai. Audinių apdailos skyrius suskirstytas į šlapios ir sausos apdailos. Per mėnesį fabrikas pagamindavo iki 1 000 m gelumbės, drapo, bostono. Fabrike vilna jau buvo apdirbama visu ciklu. Prie fabriko buvo malūnas, lentpjūvė, muilo virykla, tenkinusi tekstilės poreikius. Malūnas malė paprastus ir pikliuotus miltus, grūdo kruopas. Šalia atidarytas durpynas, kuriame per metus buvo išgaunama iki 4 000 m³ durpių fabriko reikalams. Šiuos pagalbinius darbus atliko apie 50 darbininkų. Tiek savo gamybos apimtimi, tiek gaminių kokybe fabrikas užėmė reikšmingą vietą tarp tuometinių Lietuvos pramonės įmonių.

1929–1930 m. pasaulinė industrinė krizė labai palaužė ir Lietuvos pramonę, kartu ir Oskaro Trėjaus gelumbės fabriką. Kadangi savininkas plačiai naudojo kreditais iš Vokietijos, Švedijos, Anglijos bankų, krizei paastrėjus pasiskelbė bankrutuojąs, nes nebegalėjo kreditų gražinti. 1933 m. paskelbtos varžytinės. Daug fabriko darbininkų atleista neišmokėjus atlyginimo. Darbininkams liko neišmokėta per 50 000 Lt. Lietuvos kredito bankas kredito būdu O. Trėjaus firmą perleido „Nemuno“ akcinei bendrovei. Taip fabrikas gavo „Nemuno“ pavadinimą.

Prasidėjo naujas fabriko veiklos etapas. Naujųjų savininkų energijos ir sumanumo dėka gamyba buvo atgaivinta, augo įrenginių ir darbininkų skaičius, veikiai jų buvo per 200. Išplėstas audinių asortimentas. Šiame etape gamybos apimtis jau siekė iki 3 000 m per dieną. Gamybos nomenklatūra nebuvo nustatyta, bet buvo gaminama tokia prekė, kuri turėjo paklausą ir nešdavo pelną. 1940 m. gegužės mėn. fabrike dirbo per 300 darbininkų. Sodėlių k. įrengtas fabriko audimo skyrius, pastatytas bendrabutis darbininkams (30 vietų).

Lygiagrečiai ėmė augti ir Juodupės miestelis. Vykdam žemės reformą nemaža dalis darbininkų gavo sklypus statyboms. Juodupė virto valsčiaus centru, kuriam 1923 m. priklausė 141 gyvenvietė, 963 ūkiai, 6 402 gyventojai. Buvo įsteigtas paštas, policijos skyrius, veikė pieninė ir malūnas. Pastatyta bažnyčia. 1936 m. įsteigta Švč. Aušros Vartų Dievo Motinos parapija, įkurti šaulių namai.



Prie senųjų audimo staklių

Per Antrojo pasaulinio karo audras kai kurie fabriko korpusai buvo apgadinti. Fabrikas veikė, kol turėjo žaliavos. Karo metu įmonė ėjo iš rankų į rankas. Liko tik Sodelių kaime išsikūrus filialas. Pasibaigus karui čia buvo gaminama produkcija. Besitraukdami vokiečiai ketino įrengimus išsivežti į Vokietiją kaip grobį. Bet fabriko darbininkų sumanumo dėka įranga buvo išsaugota ir išgelbėta.

Frontui nutolus prasidėjo naujas gamybos ir veiklos etapas. Fabrikas nacionalizuojamas, šalinami griuvėsiai, „Nemuną“ Jūodupėje ruošiamasi atstatyti. Bemaž išliko pastoliai, o paskui juos ir sienos. 1945 m. fabrike jau dirbo 119 darbininkų, kurie per metus pagamino 41 000 m audinių.

1944 m., praūžus Antrajam pasauliniam karui, Juodupėje buvo likę 22 namai, o 1958 m. čia jau buvo 141 gyvenamasis privatus namas, 1962 m. – 264 gyvenamieji namai, kuriuos pasistatė fabriko darbininkai. 1961 m. pastatytas pirmas keturaukštis namas. 1956 m. Juodupėi suteiktos gyvenvietės teisės. 1962 m. čia buvo per 1 600 gyventojų. Tai fabriko darbininkai ir jų šeimų nariai.

Po Antrojo pasaulinio karo darbuotojai energingai ėmėsi fabriko vystymo ir plėtimo. Pradėta austi paltiniai audiniai. Darbinosi fabrike vietiniai, aplinkinių kaimų žmonės, atvyko ir iš kitų Lietuvos vietovių.

Bet staiga įvyko didelė nelaimė Sodelių kaimo filiale: per lokomotyvo mašinisto neapdairumą iš pastato teliko pelenu, nuodėgulių ir metalo laužo krūva. Ši nelaimė buvo kvalifikuota kaip diversija, mašinistas suimtas. Susirinkę darbininkai žiūrėjo į rusenančius pelenus. Atmintyje liko daugelio skruostais riedančios ašaros. Darbo ir duonos kėsnio neteko per 400 darbininkų. Po gaisro tuometinė lengvosios pramonės vadovybė nutarė, kad toliau „Nemuno“ fabrikas statomas nebus, nes Juodupė – toli nuo geležinkelio ir pagrindinių kelių. Bet fabriko darbininkai ir vadovybė parodė daug sumanumo ir užsispyrimo, tad po ilgų derybų pavyko įtikinti ministerijos vadovus, kad statybas reikia tęsti. Iš veikiančių respublikos fabriku buvo perkeliama atliekami įrengimai, restauruojami senieji, perkami nauji. Gyvenimas nesustojo, vi-



*Talkoje tiesinant
Vyžuonos vągą fabriko
teritorijoje (žemiau
užtvankos). Iš Irenos
Šarkauskaitės albumo*

siems atsirado ką veikti. Daug darbų atlikta surengus talkas. Plėtėsi „Nemuno“ teritorija, buvo statomi nauji gamybos cechai, reikėjo darbo rankų. Tuo metu Juodupėje kilo ir privatūs namai, buvo tiesiamos gatvės. Besistatantys individualius namus sulaukdavo paramos iš fabriko administracijos. Ji jautriai reagavo į visas darbuotojų reikmes, bėdas ir nelaimes. Naujakuriams padėdavo transportu ir medžiagomis.

1960 m. atkuriamą durpyno įmonė – gyventojai ir fabrikas aprūpinami kuru prieinama kaina. Juodupėje veikė 60 lovų ligoninė, vaistinė, vasaros šokių estrada, įkurtas medicinos punktas, kuriame dirbo vidaus ligų gydytojas ir stomatologas. Fabrike suburiamas mišrus choras, dūdų orkestras, jaunimo ir senjorų tautinių šokių kolektyvai, linksma kaimo muzikantų kapela. Vyko dramų būrelių konkursai. Šalia gamybos klestėjo ir kultūrinis gyvenimas. Jaunimas tuokėsi, kūrė šeimas, gimdė vaikus, kad užaugintų pamainą „Nemuno“ fabrikui.

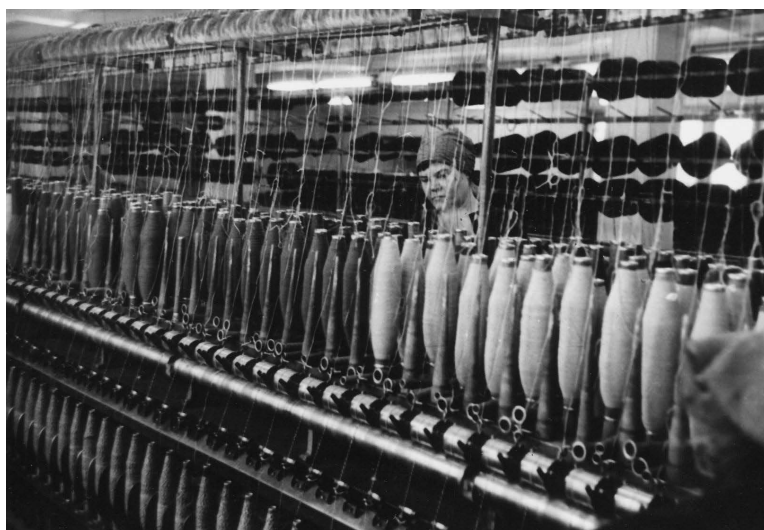
Didžiausi darbai padaryti: fabrikas atstatytas, miestelis pastatytas. Kadaisė buvęs Juodupės kaimas tapo šiuolaikiniu miesteliu, kuriuo šiandien didžiuojasi kiekvienas jo gyventojas – visi prisidėjo savo darbu, kad gyvenvietė taptų graži ir patogė.

Kaip ir visose įmonėse sovietmečiu, taip ir „Nemune“ buvo plačiai organizuojamas socialistinis lenktyniavimas, plėtojamas judėjimas už komunistinį darbą. Fabrikas gerai pasižymėdavo. Lengvosios pramonės ministerijos vadovybė gerai vertino fabriko kolektyvo darbą. 1970 m. Juodupėje gyveno 2 300, o 1979 m. – 2 500 gyventojų, kurių dauguma dirbo fabrike. Fabrike gaminami pusvilnoniai ir vilnoniai audiniai. Per metus pagaminama 1,9 mln. m prekinės produkcijos, kurios vertė – 54,1 mln. rb. Didesnė dalis produkcijos buvo siunčiama į tuometinės Sovietų Sąjungos siuvimo fabrikus, dalis tekdavo Lietuvos fabrikams. Gerai buvo vertinamas fabriko kolektyvo ir darbininkų darbas. Aukštai įvertinti sovietmečio laikų apdovanojimais geriausi darbininkai: audėja Stefa Butėnienė, Steponas Ražinskas, adytoja Elžbieta Salminienė. Našiai dirbantys Juodupės žmonės garsino įmonę ne tik savo respublikoje, bet ir Sovietų Sąjungoje.

Darbas ir gamybiniai ryšiai fabriko kolektyvą suartino ne tik su kitomis Lietuvos tekstilės, bet ir su Sovietų Sąjungos giminingomis įmonėmis: Kauno „Liteksu“, Kretingos „Laisve“, Baltarusijos Gardino plonavilnių audinių kombinatu, Estijos „Arung“ fabrikui, Latvijos tekstilės įmonėmis. Vilnos audinių „Nemuno“ fabrikas –



Verpimo ceche



*Sukimo-dvejinimo
ceche. 1969 m.*



*Audiniai baigiami
apdoroti taurinimo
ceche*



*Fabrika „Nemunas“
60-mečio proga
atminimo juosta
rišama ilgamečiam
direktoriui
Jonui Kakliauskui*

daugkartinis liaudies ūkio pasiekimų parodos dalyvis ir nugalėtojas, pelnęs prizines vietas. Tiriant pirkėjų poreikius ir sekant mada, kasmet atnaujinamas asortimentas. Vilnos audinių „Nemuno“ fabriko audinius pirkto daugiau kaip šimtas sąjunginių respublikų siuvimo fabrikų ir prekybos bazių.

Pusvilnoniai audiniai paltams, švarkams, kostiumams, pusvilnonis gobelenas išleidžiami 18-kos artikulų, 130-ties atspalvių. Net trijų artikulų audiniai – „Vaidilai“, „Dubingiai“, „Veiveriai“ – realizuojami sutartinėmis kainomis, turi didžiulę paklausą ir žymimi naujienos indeksu N. Įdomesni „Nemuno“ produkcijos gaminiai „Vaidilai“, „Kelmė“, „Noriūnai“ – melanžiniai, įvairiaspalviai, minkštu paviršiumi, skirti moteriškiems paltams, „Salantai“ audžiamas vienspalvis ir languotas, šviesių pastelinių spalvų. Jaunimui skirtas stambiai languotas pusvilnonis paltinis audinys. Puspaltams tinka „Dubingiai“. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų paltukams – šviesių pastelinių spalvų minkštas audinys „Širvinta“. Fabrikas nuolat ieškojo naujovių, stengėsi austi tik aukštos kokybės audinius. „Nemuno“ ir visos lengvosios pramonės naujovė – kuponiniai audiniai kostiumams „Mituva“, „Alksniai“, „Žigaičiai“.

Keičiasi rūbai margo svieto... Ir vėl privatizacija. Ir vėl „Nemunas“ privataus savininko rankose, ir vėl skolos, bankrotas. Sunyko „Nemunas“, tesiekia prieškarinio lygio gamybą, stovi tylus. Nebėra Juodupėje dainų, linksmumo. Gatvės vakarais tamsios. Eini, dairaisi, ir savo akimis netiki. Ir klausai: kodėl taip atsitiko? Kas ko nepadarė?

Direktorius Jonas Kakliauskas. Pasklaidę „Nemuno“ fabriko puslapius sužinosime, kad vilnos audinių fabrikas išaugo iš mažo, gana primityvaus manufaktūrinio fabrikėlio, kuriame valdant savininkui Oskarui Trėjui dirbo vos per 100 žmonių. Bėgant metams, keičiantis politinėms santvarkoms, darbo žmonių kolektyvo ir vadovų bei organizatorių sumanumo, pasiaukojimo dėka įmonė pasiekė pasaulinių standartų lygį, įsigijo pažangios technikos ir įrengimų parką ir gamino aukštos kokybės produkciją. Kiekvienas juodupėnas prisimena ir tik geru žodžiu tebemini pokario meto direktorių Joną Kakliauską, kuris fabrikui vadovavo 1944–1962 m. Tai fanatikas, savo jaunystę ir gražiausius metus atidavęs paprastiems žmonėms. Jo troškimas buvo matyti savo tėvynę Lietuvą su klestinčiais sodais, žmonėmis, turinčiais darbą ir nuosavą pastogę.

Sunkūs pokario metai, sunki dalia užgriuvo Lietuvą ir tą mažytę Juodupę. Sunku įsivaizduoti Juodupę 1944 m. ir vėliau: nei asfaltuotų kelių, nei elektros. Tik vieškelis, takeliai ir prie jų išsimėčiusios kaimelio sodybos. Būtinai reikėjo kaip nors atstatyti fabriką. Tai gerai suprato užsispyręs ir energingas, jaunas Jonas Kakliauskas. Jis ėmėsi šio darbo. Išvarytas ir vėl grįždavo į Lengvosios pramonės ministeriją, mynė kitų fabrikų slenksčius, prašydamas paramos. Leidimas vis dėlto buvo gautas ir prasidėjo didžioji Juodupės statyba. Aplinkiniuose kolūkiuose uždirbti keli kilogramai prastos kokybės grūdų neišmaitino gyventojų šeimų, neišlaikė būsto. Jaunimas dirbo suaugusio žmogaus darbo krūviu. Tai reikėjo įvaldyti ir organizuoti, tam ryžosi Jonas Kakliauskas, kilęs iš Biržų krašto. Jo vardas aukso raidėmis turi būti įrašytas tarp tų, kurie po karo ir vėlesniais metais daug prisidėjo prie visos Lietuvos pramonės atkūrimo ir sukūrimo, kurie šiame darbo bare paliko gilų pėdsaką. Galiu pridurti, kad dėl jo darbų daug rūpesčių patyrė visi piktadariai, po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo ėmę viską privatizuoti, griauti ir draskyti.

Taigi po Antrojo pasaulinio karo sugriauti pagrindiniai fabriko korpusai, o Sodelių kaimo filialas, kuris pokariu gamino produkciją, sudegė. Po gaisro tuometinė Lengvosios pramonės ministerijos vadovybė nutarė, kad „Nemuno“ fabrikas statomas nebus. Bet direktoriaus J. Kakliausko ir vyr. inžinieriaus S. Jarušausko entuziazmo, sumanumo, atkaklumo ir užsispyrimo dėka pavyko įtikinti respublikos vadovybę, kad statybą būtina tęsti. Darbininkai visuomet sulaukdavo direktoriaus J. Kakliausko paramos ir palaikymo. Jis jautriai reaguodavo į visas žmonių reikmes. Direktoriaus iniciatyva šalia miestelio įkuriamas pagalbinis žemės ūkis. Fabriko darbuotojai valgė šviežias daržoves.

Didžiausi darbai padaryti: fabrikas atstatytas, miestelis pastatytas, fabrikui vadovauti surasta pamaina – Jonas Ramanauskas. Tada Vilniuje nuspręsta, kad Jonas Kakliauskas, „Nemuno“ fabriko direktorius, turi vykti į Lentvarį, kur statomas kilimų fabrikas. 1961 m. J. Kakliauskas paliko Juodupę. Juodupėnams buvo labai skaudu išsiskirti su nuostabiu vadovu, supratingu žmogumi, nors ir jam pačiam buvo nelengva palikti kolektyvą.

Lentvaryje jis dirbo iki 1966 m., o Alytuje jau buvo reikalingas pradėti statybai energingas, reiklus, savo darbą išmanantis vadovas. Ir vėl prisimenamas J. Kakliauskas. Jam pavedama vadovauti gigantiško Alytaus medvilnės kombinato, didžiausio Pabaltijyje, statybai. Užmojai dideli, darbas atsakingas, reikia žmonių, kuriais galima pasitikėti. Statybos vadovo žvilgsnis krypo į Juodupę – ten buvo daug jo paties išugdytų kadru, gerų žmonių. Kvietė juos į Alytų. Kai didieji darbai buvo baigti, J. Kakliauskas tapo naujausios gamyklos direktoriaus pavaduotoju, matyt, todėl, kad neturėjo dokumento apie aukštąjį išsilavinimą. Bet vargu ar kas nors, net turėdamas kelis aukštojo mokslo diplomus, būtų tiek padaręs, kiek šis neeilinių gabumų žmogus.

Jonas Kakliauskas su žmona Onute augino sūnų Eivydą, dukrą Iną. 1973 m. J. Kakliauskas išėjo užtarnauto poilsio – į pensiją, tačiau ir toliau dirbo. 1988 m. šis nuostabus žmogus iškeliavo Anapilin.

Direktorius Jonas Ramanauskas. Jono Ramanausko tėvai, norėdami gauti nors ir menką, bet nuolatinį uždarbį, pradėjo dirbti fabrike. Jie buvo mažžemiai iš Lingėnų k. 1929 m. jiems gimė sūnus Jonukas, po metų duktė Monika, o dar po trejų – Eleonora.

Juodupės pradinei mokyklai tapus progimnazija, tą patį rudenį Jonas pradėjo ją lankyti. Baigęs progimnaziją, dviračiu važinėjo mokytis į Rokiškio gimnaziją, bet kur buvęs, kur nebuvęs, jis vis Juodupėje. Joną domino pulsuojantis fabriko darbas, jis bendravo su ten dirbančiais vienmečiais. 1950-aisiais Jonas Ramanauskas baigė gimnaziją ir tų pačių metų rudenį pašaukiamas į sovietų armiją. Treji metai pralėkė nejučia ir 1953 m. vėlyvą rudenį Jonas Ramanauskas, suaugęs, suvyriškėjęs, grįžo į gimtąją Juodupę. Jaunuolių domino gimtinių reikalai, ypač fabrikas. Jis sužinojo, kad po gaisro Sodelių filiale visa gamyba perkelta ir sukoncentruota Juodupėje. Fabrikas išsiplėtė, padidėjo gamybos apimtis. Susižavėjęs jaunuolis apžiūrinėjo naujas patalpas, pirmąsias nešaudyklines audimo stakles. Čia jį ir pastebėjo direktorius Jonas Kakliauskas, kuris pasiūlė dirbti fabrike. Kitą dieną Jonas Ramanauskas pradėjo dirbti fabriko audinių taurinimo ceche audinių plovėju transportuotoju. Tai buvo vienas iš sunkiausių gamybos barų, tačiau Jonas dirbo nesiskųsdamas, jaunatvišku entuziazmu užkrėsdamas visus bendradarbius. Fabriko vadovybė stebėjo vaikiną. Bandydamą, matyt, išlaikė gerai, nes po penkių mėnesių buvo paskirtas gamybos skyriaus inžinieriumi: jis turėjo vidurinę išsilavinimą, o tuo metu inžinierių pareigas neretai ėjo praktikai, tebaigę vos pradžios mokyklą.

Į naujas pareigas Jonas išitraukė su jam būdingu entuziazmu. Niekas nematė jo pavargusio, nepatenkinto. Atėjo rugsėjo pirmoji, bet mokslą Jonas, rodos, pamiršo – taip jam patiko dirbti. Ne mažiau patiko ir jaunoji desinatorė Janina Leikaitė, kuri, baigusi Stepo Žuko dailės technikumą Kaune, buvo paskirta į Juodupę. Po metų ji tapo Jono žmona.

1956 m. Jonas Ramanauskas ištojo į Maskvos tekstilės ir lengvosios pramonės instituto neakivaizdinį skyrių. Kelias pasirinktas: Jonas nutarė tapti diplomuotu tekstilininku. Vadovybė pritarė šiam jo žingsniui. Studentas neakivaizdininkas ir perspektyvus inžinierius praktikas skiriamas fabriko audinių gamybos skyriaus viršininku. Trejus metus eidamas šias pareigas, Jonas Ramanauskas iki smulkmenų išstudijavo visas gelumbės audimo paslaptis. Dar po trejų metų Jonas Kakliauskas paskyrė jį savo pavaduotoju.

1961 m. J. Kakliauskui perėjus dirbti į Lentvario kilimų fabriką, J. Ramanauskas tapo vilnionių audinių fabriko direktoriumi. Tuomet jam buvo 32 m., pats žydėjimas. Fabrikas taip pat klesti: seni įrengimai pakeisti naujais, darbininkų ir tarnautojų skaičius peraugo tūkstantį. Pati Juodupė išaugo į modernią gyvenvietę su parku, gėlynais, fontanais. Plėtėsi asfaltuotų gatvių tinklas, tiesiami komunikacijų tinklai. Gyventojai lenktyniavo, kas gražiau sutvarkys, skoningiau išdabins ne tik savo kiemą, bet ir gatvę. Direktorius pats rodė pavyzdį: namas, kuriame jis gyveno, skendėjo skoningai tvarkomuose gėlynuose, žalumynuose. Be abejo, tai buvo didelis Janinos Ramanauskienės nuopelnas: juk ji – kvalifikuota dailininkė. Juodupėnai patys įrengė medicinos punktą, valgyklą, biblioteką, o fabriko cechuose ir visoje teritorijoje sužydo gėlės.

Augo korpusai, gražėjo Juodupė, keitėsi žmonių mentalitetas ir požiūris į darbą. Direktorius šeiminiškumo jausmą, pasididžiavimą savo fabriku ir gyvenvieta skiepijo ir kitiems. Jo veiklos bruožas buvo viešumas: visas kolektyvas buvo kviečiamas ne tik svarstyti užduotis ir darbo rezultatus, bet ir smerkti prasižengėlius bei apsilaidėlius. „*Vadovavimas kolektyvui – didelis menas*“, – sakydavo Jonas Ramanauskas.

kas. Tačiau ne prievarta, ne bausmės buvo pagrindinės priemonės, kuriomis direktorius valdė fabriko kolektyvą. J. Ramanauskas buvo bendradarbis, kaimynas, kolektyvo narys, padedantis ir džiaugsmo, ir nelaimės atveju. Seni juodupėnai ir šiandien prisimena, kad direktorius savo „Volgos“ negailėdavo, sėdęs prie vairo veždavo, kur reikėjo. Tai be galo malonus ir geras žmogus. Jam galėjai išsipasakoti visas savo bėdas, visas paslaptis, – prisimena ne vienas vyresnio amžiaus juodupietis. Tačiau reikalui esant mokėjo būti griežtas ir baudavo skaudžiai, bet teisingai.

Kartą direktoriaus žvilgsnis užkliuvo už Ráišių kaime esančio jaukaus pušynėlio. Čia jis pasiūlė įrengti poilsio parką, lauko estradą, primenančią Vingio parko estradą, tik čia vietoj betoninio rezonatoriaus iškilo medinis, o priešais jį – natūralus amfiteatras, gražiu puslankiu kylantis aukštyn. Aplink siūbuoja pušys, ošia berželiai. Papėdėje – šokių aikštelė. Čia buvo švenčiamos lengvosios pramonės darbuotojų šventės. Atsirado įėjimo „Vartai“, iš vytelių pintas „Baravykas“, „Muzikanto“ skulptūra, „Meška su alučio bačka“, nameliai: „Pelėda“, „Šašlykinė“. Šiuos įdomius ir gana sudėtingus statinius sukūrė dvi grupės auksarankių fabriko darbininkų, vadovaujamų staliaus modeliuotojo Vytauto Putvinsko ir šaltkalvio Albino Juknos.

Pokario metais Rokiškio rajone išaugo daug įmonių, tačiau pagal darbininkų skaičių bei pagamintą produkciją tebe pirmavo vilnos audinių fabrikas „Nemunas“. „Nemunas“ audė 12–14 pavadinimų audinius, be to, kitiems fabrikams tiekė verpalus. Per metus tuo laiku buvo gaminama apie 1 890 t verpalų, per 2,08 mln. m audinių. O apie 1982 m. „Nemunas“ pagamino bendrosios produkcijos daugiau kaip už 63 mln. rb.

Kalbant apie fabriko laimėjimus nevalia pamiršti tų, kas dėjo jiems pamatus. Visą dešimtmetį pačiu sunkiausiu metu – kai fabrikas komplektavo technologinius įrenginius, statė korpusus, rengė kadrus, mokė žmones, – prie fabriko kolektyvo vairo stovėjo Jonas Ramanauskas. Jo, kaip vadovo, savybės neliko nepastebėtos. 1971 m. Jonas Ramanauskas patvirtinamas LKP CK lengvosios ir maisto pramonės skyriaus vedėjo pavaduotoju. Vėliau dirbo šio skyriaus vedėju, po to – Lietuvos lengvosios pramonės ministru.

Nuostabi metamorfozė! Eilinis darbininkas tapo ministru. Vyriausybės narys, o kartu ir specialistas praktikas, savo rankomis iščiupinėjęs visas audimo mašinų detales, iki mažiausių smulkmenų ištyręs audimo paslaptis, pats vadovavęs ir cechui, ir fabrikui.

Direktorius Boleslovas Stelionis, gim. Didsodės k. 1932 m., sovietinės pramonės darbuotojas, LSSR nusipelnęs ekonomistas. Šis vardas jam suteiktas 1982 m. 1969 m. baigė Vilniaus universitetą. Juodupės „Nemuno“ vilnionių audinių fabrike dirbo 1954–1965 m. 1963–1965 m. vadovavo „Nemuno“ vilnos audinių fabriko kolektyvui. Per savo dvejų metų direktoriavimą fabrike ypatingai nepasižymėjo. Daugiau energijos ir jėgų skyrė didžiai Lietuvos pramonei. 1965–1975 m. Panevėžio linų kombinato, o 1975–1977 m. – linų apdirbimo gamybinio susivienijimo „Linai“ generalinis direktorius. Nuo 1977 m. – linų supirkimo ir pirminio apdirbimo susivienijimo „Linų pluoštas“ generalinis direktorius.

Apie „Nemuno“ fabriko žmones. Sklaidydami šimtametės vilnos audinių „Nemuno“ fabriko istorijos puslapius, matome, kad nuo fabriko įkūrimo jame dirbo įvairiautis žmonių kolektyvas. Iš pradžių dirbo per 100 žmonių manufaktūrinio darbo



*Fabrika „Nemunas“
60-mečio proga
kolektyvą sveikina
buvęs direktorius
B. Stelionis*

sąlygomis. Vystantis mokslui, technikai, fabrike kilo technikos lygis, gerėjo sąlygos, plėtėsi gamyba, augo ir brendo kolektyvas. Bėgo laikas. Ne vieno darbo veterano plaukus papuošė šarma. Auksinėmis raidėmis į fabriko istoriją įrašyti fabriko veteranų Broniaus Galvanausko, Jono Žindulio, Vlado Šarkausko, Antano Jarušausko, Eleonoros Karalienės, Rožės Gimbutienės, Emilio Kriškano, visą savo sąmoningą gyvenimą dirbusių tik „Nemuno“ vilnos audinių fabrike brolių Bronislovo ir Napoleono Jočių ir daugelio kitų vardai.

Norisi tarp daugelio paminėti puikų, kuklų žmogų Bronių Galvanauską. Neturėdamas specialaus išsilavinimo, būdamas gabus ir sumanus, sunkiais pokario metais ėmėsi vadovauti fabriko energetinio ūkio atstatymo darbams. Primityviais įrankiais, po tris paras iš eilės neišeidamas iš fabriko teritorijos, atidavė šiam darbui visą savo energiją, žinias ir jėgas. Kilo fabrikas iš karo griuvėsių, bet ir vėl baisi nelaimė: 1952 m. gaisras fabriko filiale Sodelių k. Visas Oskaro Trėjaus ir akcinės bendrovės palikimas žuvo ugnyje. Liko tik gaisrų nebijanti fabriko įkūrimo data – 1907 metai –



*Metėjos
Ona Spaičienė ir
Rožė Gimbutienė.
1954 m.*

ir būrys veteranų, kurie stoviniavo prie naujų pastatų. Ir vėl situacija lyg pokariu: kaip armijoje kiekvienas atsako už jam pavestą fronto barą: Petras Maželis – už verpyklą; Jonas Žindulis ir Kazimieras Ramanauskas – už audyklą; Antanas Jarušauskas – už taurinimo cechą; Bronius Galvanauskas – už energetinį ūkį; Vladas Šarkauskas – už remonto dirbtuves; Stasys Lapelis – už statybą, pavarų tvirtinimo konstrukcijas; Algirdas Jurevičius – už darbų koordinavimą įrengimų montavimo ir paleidimo metu; direktorius Jonas Kakliauskas rūpinosi montažo medžiagomis, transportu, kuro ruošimu durpyne, finansais ir kitkuo.

Visi fabriko darbuotojai išsipareigojo fabriko atkūrimo darbų talkose be atlyginimo atidirbti 200 val. Ir per neįtikėtinai trumpą laiką vėl suūžė, sugaudė įrengimai fabriko cechuose. Įmonė buvo atstatyta, išsiplėtė techninė bazė.

Vilnos audinių fabrike plačiai vystomas lenktyniavimas, propaguojamas šeimų dinastijų darbas. Tai aktyvino žmones. Tuometinė valdžia aukštai vertino geriausių darbininkų triušą. Audėja Stefa Butėnienė, meistro padėjėjas Steponas Ražinskas, remontuotojų brigadininkas Povilas Šarkauskas – pirmieji fabriko darbininkai, apdovanoti Lenino ordinais. Meistro padėjėjui Steponui Ražinskui suteiktas nusipelnusio pramonės darbuotojo vardas. Vytauto Kanopos vadovaujamai audėjų pamainai suteiktas komunistinės pažiūros į darbą pamainos vardas. Fabriko darbuotojų kolektyvas didžiujasi Raudonosios vėliavos ordininke Vera Stelioniene, Garbės ženklo ordininke Elzbieta Salminiene ir daugeliu kitų. Plačiai fabrike buvo propaguojamas šeimyninių dinastijų darbas. Tai šeimos, kurių tėvai, vaikai, žentai ir marčios dirbo fabrike, ir ne tik dirbo, bet dirbo našiai ir kokybiškai. Pažymėtinos Elzbietos ir Alekso Salminų, Janinos ir Gedimino Kralikų, Marytės ir Juozo Belovų šeimų dinastijos. Įvairius vyriausybės apdovanojimus fabrike yra gavę labai daug darbuotojų. Našiai dirbantys Juodupės žmonės garsino savo įmonę Lietuvos Respublikoje ir tuometinėje TSRS.

Artėjo 1967 metai, „Nemuno“ fabriko 60-metis. Iškilė idėja įkurti fabriko raidos muziejų. Šio darbo ėmėsi veteranas Emilis Kriškanas, kuris subūrė entuziastų kolektyvą. Vadovavo Emilis Kriškanas, dirbo techninės kontrolės skyriaus viršininkas Vytautas Bira, technikos skyriaus vyresnysis inžinierius Kazimieras Bliūdžius, technikos skyriaus viršininkas Algirdas Ramanauskas, šių eilučių autorius Antanas Jočys. Surinkome eksponatus iš fabriko veteranų ir Juodupės senbuvų. Fabriko modeliotojas Vytautas Putvinskas sumeistravo estetiškus muziejaus eksponatų standus. O entuziastų kolektyvas apipavidalino, aprašė, apiformino muziejaus eksponatus. Muziejus 1967 m. fabriko 60-mečio proga priėmė pirmuosius lankytojus. Muziejaus įrašų knygoje labai šiltais žodžiais apie „Nemuno“ fabriko kolektyvą, Juodupę, juodupiečius atsiliepė svečiai: užsienio lietuvių veikėjai J. Gasiūnas, A. Bimba, rašytojai J. Baltušis, J. Lapašinskas, tekstilininkų delegacijos iš Maskvos, Riazanės, Briansko, Kazachijos, Gardino ir kiti.

Negalima pamiršti ir paskutinio ilgamečio vilnos audinių fabriko „Nemunas“ direktoriaus Rimanto Mažeikio. Gimė 1942 m. kovo 1 d. Baigęs Juodupės vidurinę mokyklą įstojo į Kauno politechnikos institutą, kurį baigė 1965 m. ir buvo paskirtas į vilnos audinių fabriką „Nemunas“, kur dirbo pamainos meistras, vyr. inžinieriumi. Kaip sumanus, gabus, protingas ir perspektyvus specialistas 1981 m., gana sunkiu metu, buvo paskirtas fabriko direktoriumi. Vadovaujant Rimantui Mažeikiui fabri-

kas ekonomiškai sutvirtėjo. Įmonės kolektyvas nuoširdžiu, pasiaukojamu ir našiu darbu pasiekė aukštų gamybinių rezultatų, visi keliami uždaviniai sėkmingai įgyvendinami, gamybinės užduotys pagal visus rodiklius įvykdomos. Gaunamos didelės lėšos į materialinius skatinimo fondus, kyla darbuotojų atlyginimai. Plačiai į fabriko valdymą, gamybinių ir ūkinių problemų sprendimą įtraukiami gamybos novatoriai, darbo spartuoliai, lenktyniavimo nugalėtojai, visuomeninės organizacijos. Iš pagrindų pasikeitė darbuotojų kultūrinis gyvenimas, buitis, darbo sąlygos. Juodupės gyvenvietė pasipuošė daugiaaukščiais namais, baseinu, asfaltuotomis gatvėmis, naujomis šiluminėmis trasomis, inžinerinėmis konstrukcijomis, pastatyti nuotekų valymo įrenginiai. Negalima teigti vienareikšmiškai, kad tai vien asmeniniai direktoriaus Rimanto Mažeikio nuopelnai, bet jo sumanymai, visiems reikalingos novatoriškos pastangos ir idėjos tikrai padėjo kolektyvui pasiekti gerų rezultatų.

Direktoriaus R. Mažeikio planuose ir projektuose buvo daug naujovių. Jis niekad nebuvo stagnatorius ar autokratas, kiekvieną problemą sprendė taip, kad fabriko žmonėms ir visiems juodupiečiams būtų patogiau, geriau ir saugiau. Visada tarėsi su darbo kolektyvu, su žmonėmis. Jam rūpėjo ir tikinčiųjų juodupiečių problemos. Ne visoms jo svajonėms ir sumanymams buvo lemta išsipildyti. 2001 m. jis paliko šią ašarų pakalnę. Jo puoselėtas vilnos audinių fabrikas „Nemunas“ privatizuotas, sumenko ir neteko savo buvusio didingumo.



Stelioniai (iš kairės): Valentinas, Bonifacas ir Boleslovas (būsimas „Nemuno“ fabriko direktorius, 1963–1965 m.). Apie 1957 m.

„Nemuno“ fabriko veikla ir problemos

Antanas Pačebutas

Gimiau ir vaikystę praleidau atokiame Kupiškio rajono Vėželių kaime (tuometinis Skāpiškio vls., Rōkiškio apskr.). Tėvai turėjo 12 ha žemės. Šeimą sudarė šeši asmenys: trys pamečiui gimę vaikai, iš kurių buvau vyriausias, tėvai ir senelė. Vaikystės laikotarpis buvo pilnas negandų: Antrasis pasaulinis karas, pokario laikotarpis, trėmimai į Sibirą, kolektyvizacija ir t. t. Paauglystėje tėvai į mokslus sugebėjo išleisti tik mane vieną, mokymosi sąlygos buvo labai varganos. Kad šeima galėtų padėti, brolis, dar neturėdamas 14 m., pradėjo dirbti Naivių MTS prikabinėtoju, vėliau traktorininku.

Baigęs Kauno politechnikumą 1955 m. pagal paskyrimą pradėjau dirbti „Nemuno“ fabrike pameistriu, pamainos meistru, baro viršininku, direktoriaus pavaduotoju, direktoriumi, vyriausiuoju mechaniku. Atvykusį į darbą priėmė tuometinis fabriko direktorius J. Kakliauskas. Jis išsikvietė audimo cecho viršininką J. Ramanauską, pristatė jauną specialistą ir pasiūlė dirbti jo žinioje.

Norėtuši šiek tiek papasakoti apie tuometinę situaciją įmonėje. Fabrike tuo metu su visais pagalbiniais padaliniais jau dirbo beveik tūkstantis darbuotojų, kiekvienam buvo primenama, kad už vartų eilės laukia dar penki šimtai žmonių. 1952 m. kilus gaisrui gretimame Sodėlių kaime esančiuose mediniuose fabriko cechuose sudegė ne tik pastatai, bet ir įrengimai. Iškilo dilema: egzistuoti toliau fabrikui ar ne. Lengvosios pramonės ministerijoje pritariant respublikos vyriausybei buvo susidariusi nuomonė fabriką uždaryti, kadangi jam toliau veikti nėra galimybių. Valstybiniai elektros tinklai nepajėgūs fabriką aprūpinti elektros energija, įrengimai sudegę, patalpų trūksta, didelio statybinių medžiagų poreikio patenkinti neįmanoma, praktiškai neegzistuoja šiluminis ūkis, neišspręstos kuro problemos. Šios bėdos užgriuvo tuometinio energingo fabriko direktoriaus J. Kakliausko pečius. Tai buvo laikotarpis, kai be kietos rankos, be sugebėjimo bet kokiomis priemonėmis suburti kolektyvą ir atlikti beveik neįmanomus darbus rezultatų pasiekti buvo neįmanoma.

J. Kakliauskas sugebėjo įtikinti tuometinį LP ministro pavaduotoją F. Teriošina, kad darbuotojų pasiaukojimo dėka fabriką atstatyti galima. Gavęs sąlyginį jo pritarimą, derindamas savo, kaip direktoriaus, iniciatyvą su ministro pavaduotojo ryšiais, legaliais ir ne visai legaliais keliais sugebėjo įsigyti skirtų nurašyti technologinių įrengimų iš respublikos tekstilės įmonių, Baltarusijos (ypač Gardino plovavilnių audinių kombinato), Rygos tekstilės įmonių ir „plačiosios tėvynės“. Be to, gavo dyzelinius generatorius iš Klaipėdoje stovinčių karo metu apgadintų laivų.

Man pradėjus dirbti fabrike, jo atstatomasis laikotarpis jau buvo įsisiūbavęs. Fabrikas dirbo, būdamas visiškai autonomiškas, nepriklausydamas nuo respublikos energijos resursų, nors didelė įrengimų dalis, ypač energetinių, dirbo laikinose patalpose, pastogėse arba atvirame lauke.

Tuometinio fabriko struktūra buvo tokia:

1. Gamybiniai cechai: verpimas, audimas, apdaila. Juose dirbo apie 25% darbuotojų.
2. Energetinis ūkis:

a) Garui tiekti sumontuotas garo katilas „Lankašyr“; garo trūkumą dengė iš respublikos neveikiančių durpynų suvežti atvirame lauke sumontuoti lokomobiliai.

b) Laikinose patalpose sumontuoti penki dyzeliniai generatoriai gamino elektros energiją, be to, buvo naudojamas Vyžuonės upelio vanduo, sukantis 200 kW galingumo vandens turbiną. Kadangi Vyžuonos upelio vidutinis debitas sudarė vieną kubinį metrą per sekundę, o užtvankos aukštis apie 5 m, turbina dirbdavo tik susidarius ekstremalioms sąlygoms.

3. Kuro problemą sprendė fabriko balanse buvęs Pāduobio durpynas, gaminęs gabalines durpes, kurios į fabriką buvo gabenamos specialiai nutiestu 3 km ilgio siauruoju geležinkeliu.

4. Trūkstant statybinių medžiagų buvo pastatyta Ūnuškio plytinė, kuri gamino degtas molines plytas.

5. Vykdam tuometinės vyriausybės žemės ūkio politiką buvo įkurtas pagalbinis ūkis, kurį vėliau perėmė Ūnuškio tarybinis ūkis, įkūręs Jūdopės skyrių. Pagalbinis ūkis iš dalies aprūpino darbuotojus daržovėmis ir kitais žemės ūkio produktais per fabriko valgyklą ir parduodamas savikaina, kuri buvo palyginti maža, nes pagrindinius žemės ūkio darbus atlikdavo fabriko darbininkai nemokamai.

6. Kadangi fabrikas buvo tebestatomas, ant pastolių dirbo didelė statybininkų grupė.

7. Transporto skyrius (garažas) atliko savo tiesiogines, taip pat darbo jėgos rezervo funkcijas, todėl jame nuolat dirbo 60–80 darbuotojų.

8. Atskiras buvo durpių transporto padalinys, trimis paiminomis katilinę aprūpinantis kuru.

Į darbą buvo priimami jauni kariuomenėje atitarnavę vyrai ir vidurinę mokyklą baigusios ar nebaigusios merginos. Vienu metu iš beveik vienodo amžiaus žmonių suformuotas darbo kolektyvas galėjo sudaryti problemų ateityje: iš karto dideliame skaičiui žmonių išėjus į pensiją sunku būtų sukomplektuoti naują kolektyvą. Man pradėjus dirbti buvo laikomasi taisyklės: jei vienas šeimos narys dirba, vadinasi, šeima turi pragyvenimo šaltinį, todėl kiti šeimos nariai į darbą nebuvo priimami (nors pasitaikydavo išimčių), kartu buvo sudaromas didelės laisvos darbo jėgos rezervas. Vėliau šis požiūris keitėsi, buvo pradėta propaguoti dinastijų, t. y. visų šeimos narių darbą. Nauji darbuotojai paprastai buvo priimami į pagalbinius padalinius: statybą, durpyną, pagalbinį ūkį, ir tik ištvėrę čia vergišką darbą pagal poreikį buvo priimami į pagrindinę gamybą. Darbų mechanizacijos praktiškai nebuvo, viskas buvo atliekama rankiniu būdu, net žvyro, reikalingo statyboms, „transporto vyrai“ į karjerus važiuodavo su kastuvais.

Kadangi mokos fondas buvo ribotas, darbininkai gaudavo labai mažus atlyginimus: po 300 rb (po 1961 m. pinigų reformos tai sudarė 30 rb). Tai buvo kur kas mažesnis atlyginimas negu kitose analogiškose respublikos įmonėse. Trūkstant lėšų nebuvo įmanoma sukomplektuoti reikiamo darbo jėgos kontingento. Darbo jėgos



trūkumas buvo kompensuojamas soc. išipareigojimais: *Juodupės darbininkų tai reiškė, kad kiekvienas darbuotojas, atidirbęs 8 val. gyvenvietė. Apie 1969 m. tiesioginiame darbe, dar po 4 val. privalėjo atidirbti statybose, durpyne, pagalbiniame ūkyje arba talkininkauti šefuojamuose kolūkiuose. Dalis darbuotojų tokio krūvio dėl sveikatos arba tiesiog morališkai neištvėrdavo, bet dauguma liko dirbti.*

Bėgant metams darbuotojų skaičius mažai keitėsi, keitėsi tik struktūra. Didelė dalis darbų palaipsniui pradėta mechanizuoti, įrengta našesnių įrengimų. Nors gamybos planai nuolatos augo, bet darbo jėgos poreikis pagrindinėje gamyboje didėjo palyginti lėtai, jis buvo kompensuojamas likusiais be darbo žmonėmis iš padalinių: sunyko Onušio plytinė, pagalbinį ūkį perėmė Onušio tarybinis ūkis, Paduobio durpyną – Rokiškio durpynų kontora, elektros energija aprūpino Respublikos energetinė sistema, į metalo laužą buvo išmesti susidėvėję dyzeliniai generatoriai.

Nekaip sekėsi tik fabriko šilumos ūkiui: turėjo veikti du eksperimentiniai garo katilai D-9-39 ir Kauno Pergalės gamybos eksperimentinės garo turbinos, kurios turėjo gaminti elektros energiją. Garo katilų perkaitintuvuose esant 30 atmosferų slėgiui šildymo paviršiai švytėjo tamsiai raudona spalva ir trūko tik vieno žingsnio iki avarijos – garo katilo sprogo. Šiam kompleksui paleisti buvo panaudoti milžiniški materialiniai ir finansiniai resursai, buvo kviečiamos derintojų brigados iš įmonės „Kauno energoremontas“, vėliau iš solidesnių Leningrado firmų. Ne kartą buvo kviečiami tiek garo katilų, tiek turbinų gamintojų atstovai, bet brokas liko broku, taip ir nepavyko sistemos paleisti. Galų gale didelių pastangų dėka gautas leidimas šiuos įrengimus nurašyti.

Po Antrojo pasaulinio karo Juodupėje gyveno apie 137 žmones. Darbuotojai nuomojo gyvenamąjį plotą aplinkiniuose kaimuose, į darbą eidavo 3–5 km, o kartais



Fasoninės sukirpimo mašinos naujame sukimo ir dvejinimo ceche. 1969 m.

ir daugiau. J. Kakliausko iniciatyva prasidėjo individualių namų statyba, vėliau peraugusi į žinybinių daugiabučių statybą. Paskutiniaisiais sovietų valdžios metais Juodupės pramoniniame ir kaimiškajame sektoriuje gyveno apie 3 500 žmonių (pagal gyventojų skaičių – pirma vieta po Rokiškio).

Darbuotojai dėl alinančių darbo sąlygų dažnai reikšdavo nepasitenkinimą, bet buvo nemažai ir optimizmo. Žmonės matė, kad auga ir tvarkomi gamybiniai cechai, šiek tiek gerėja darbo sąlygos, auga ir gražėja gyvenvietė, nebereikia į darbą eiti po 5 km. Optimizmo suteikdavo ir organizuojama saviveikla, darbuotojų kolektyvų konkursai, bendri pobūviai. Buvo atvejų, kai statybų aikštelėse pavargusių darbininkų nuotaiką praskaidrindavo pakviesti muzikantai. Kiekvieną sekmadienį fabriko klube vykdavo jaunimo šokiai akompanuojant akordeonui, aplinkiniuose kaimuose buvo rengiamos gegužinės.

Pradėjusį dirbti fabrike kolektyvas mane priėmė draugiškai, greit radau bendrą kalbą. Matyt, kažką nauja įnešiau į cecho gyvenimą, pritaikydamas savo teorines ir praktines žinias, įgytas tiek mokymosi metu, tiek gamybinės ir priešdiplominės praktikos „Drobės“ fabrike ir Maskvos Monino plonavilnių audinių kombinate metu. Praėjus metams buvau paskirtas pamainos meistrui, vėliau – baro viršininku. Darbas ceche vykdavo trimis pamainomis, šešias dienas per savaitę (cechas neveikdavo nuo sekmadienio 6 val. ryto iki pirmadienio 6 val. ryto). Rimtesnis įrengimų remontas buvo atliekamas sekmadieniais. Man dirbant audimo ceche pradėjome gauti, nors ir pasenusios konstrukcijos, bet naujų įrengimų: mechanines audimo stakles „Textima“, pagamintas VDR. Verpimo cechas pradėjo keisti periodinio verpimo mašinas (selfaktorius) nuolatinio veikimo Kostromoje pagamintais verptuvais (vateriais). Buvo pastatyti du nauji Oriolo gamykloje pagaminti karšimo aparatai. Kitaip sakant, fabrike jau vyko techninis progresas. Darbo sąlygos irgi pasikeitė: mažiau reikėjo dirbti po darbo statybose, bet talkų kolūkiuose nesumažėjo. Iš cechų reguliariai buvo siunčiami žmonės po savaitę nuiminėti derliaus, buvo siunčiama ir technika – traktoriai bei sunkvežimiai. Tam tikras darbuotojų skaičius po 4 val. turėjo atidirbti ūkiuose pasibaigus darbo dienai (popietinė pamaina važiuodavo 8 val. ryte, naktinė – 12 val., o rytinė – pasibaigus pamainai). Taip kolūkiuose 12 val. per dieną vykdavo nepertraukiamas darbas.

Daug dėmesio buvo skiriama saviveiklai, fabrike įkurtas dramos ratelis, veikė choras, ansamblis, šokių kolektyvas, pučiamųjų orkestras. Meniniai kolektyvai nuolat dalyvavo tiek rajoninėse, tiek respublikinėse dainų šventėse. Reguliariai buvo organizuojami cechų saviveiklos konkursai. Pagal tradiciją po visų šių pasirodymų vykdavo pobūviai. Saviveiklininkai buvo skatinami tiek morališkai, tiek materialiai: dalį gautų pinigų jie išleisdavo pobūviams, kurie kolektyvus tik „cementavo“. Atsirado daug saviveiklos entuziastų: Juozo ir Ksaverijos Kastėnų šeima negailėdama laiko organizavo dramos ratelių repeticijas ir pasirodymus, Juozas vadovavo ir chorui. Vėliau jį pakeitė Juodeika, kuris pakėlė fabriko choro ir ansamblių lygį. Iš kitų saviveiklininkų entuziastų paminėtini A. Šliakas, S. Tervydis, P. Keličius ir kiti.

Kad klestėtų saviveikla, nemažą indėlį įnešė ir cechų vadovaujantis personalas. Tekdavo keisti pamainas, kad žmonės galėtų lankyti repeticijas, arba tiesiog išleisti iš darbo, agituoti, skatinti, organizuoti saviveiklininkų išvykas, pasirodymus, ekskursijas tiek respublikoje, tiek už jos ribų.

1961 m. dėl rimtų nesutarimų su fabriko partine organizacija direktorius J. Kakliauskas buvo išsiųstas vadovauti Lentvario kilimų fabrikui, vėliau iki pensijos dirbo direktoriaus pavaduotoju Alytaus medvilnės kombinate. J. Kakliauskui išvykus direktoriumi buvo paskirtas tuometinis pavaduotojas J. Ramanauskas. Po jo paskyrimo fabrike padvelkė gaivesni vėjai. J. Ramanauskas sugebėjo derinti reiklumą su darbuotojų poreikiais, buvo jautrus žmonių asmeniniams interesams, daug bendravo su kolektyvo nariais: tiek su cecho viršininku, tiek su audėja, verpėja ar valytoja. Visa tai įgalino jį gauti labai vertingos informacijos apie darbuotojų poreikius, jų nuotakas, pamatyti darbo organizavimo trūkumus žemiausios grandies akimis. Taip jis užsitarnavo autoritetą kolektyve. Jau pačioje darbo pradžioje sureguliuavo santykius su partine organizacija, sugebėjo nukreipti jos veiklą fabrikui naudinga linkme. Be protekcijų užmezgė draugiškus ryšius su respublikos vadovaujančiais darbuotojais, ypač su tuometiniu Ministrų tarybos pirmininko pirmuoju pavaduotoju K. Kairiu.

Naujas direktorius savo pavaduotoju pasiūlė dirbti man. Darbo specifika iš esmės keitėsi, teko vadovauti pagamintos produkcijos realizavimui, fabriko aprūpinimui žaliavomis, dažais, chemikalais, kuru, statybinėmis ir kitomis medžiagomis. Mano žinioje buvo transportas ir fabriko ūkiniai reikalai. Neatidėliotinai reikėjo užmegzti ryšius su graemėzdiška planine tiekimo ir realizavimo sistema, pavieniais tiekėjais ir pirkėjais. Sandėliuose gulėjo daug nerealizuotų audinių. Aparatinio verpimo audinių tais metais buvo perprodukcija, dėl to labai padidėjo reikalavimai kokybei, o sustabarėjusi planinė sistema tarsi geležiniais pančiais kaustė jų realizavimą. Prekybos ministerija per savo teritorines bazes neleido laisvai prekiauti audiniais, bet neišdavė paskyrų ir joms realizuoti, laikydama savo rezerve. Nuo produkcijos gavimo galėjai atsakyti praktiškai kada nori, bet gauti paskyras ją realizuoti, net ir turint pirkėjų, buvo problema. Kitaip tariant, buvo laikomasi nuomonės, kad visko trūksta, todėl turi būti ir planinis paskirstymas. Pirkėjai nevengdavo paimti daugiau paskyrų, bijodami, kad įmonėms neįvykdžius gamybos planų produkcijos gali neužtekti, todėl atsakydavo tik paskutiniu momentu. Prieš prasidedant gamybiniam metams, spalio–lapkričio mėnesiais, Maskvoje vykdavo audinių prekybos mugės, kurios trukdavo ištisą mėnesį. Jų metu pagal paskirstymą būdavo pasirašomos audinių tiekimo sutartys kitiems metams su teritorinėmis bazėmis arba per pastarą-



*Fabrika „Nemunas“
kultūros namai*

šias su siuvimo fabrikais teritorinėms bazėms išskirtų fondų ribose. Pirkėjai kai kuriems fondams dėl perprodukcijos sutarčių nepasirašydavo. Prekybos ministerija likus 1–2 d. iki mugės pabaigos leisdavo daliai nerealizuotų audinių savarankiškai susirasti pirkėjus, kuriems čia pat išrašydavo paskyras, kitą dalį įrašydavo į rezervą. Bet tuo metu, susitvarkę su fondais, pirkėjai jau būdavo išvažinėję į namus.

Daug problemų buvo su audinių asortimentu: sutartys buvo pasirašomos prieš prasidedant metams, o žaliavų, dažų ir chemikalų fondus įmonės gaudavo gamybiniams metams prasidėjus, ir skirdavo ne tai, ko reikia, o tai, ką turi. Norint išspręsti tiekimo ir realizavimo problemą reikėdavo veikti labai apgalvotai, palaikyti ryšius su skirstančiomis organizacijomis ir tiekėjais. Neretai pasitaikydavo išvykti į komandiruotę kelioms savaitėms ar visam mėnesiui nežinant tikslaus maršruto, ir taip važinėti iš miesto į miestą, iš vienos bazės ar pirkėjo pas kitą. Viešbučiuose niekuomet nebūdavo vietų, todėl važiuoti traukiniu stengdavausi naktį, kad galėčiau kiek nusnūsti.

Didėjo gamybos apimtys, reikėjo daugiau gamybinių atsargų, teko plėsti sandėlių ūkį. Gabalinių durpių gamyba netenkino katilinės poreikių. Fabrikas turėjo leidimą naudoti tik vietinį kurą, todėl buvo pradėtos naudoti pigesnės mechanizuotai pagamintos trupininės durpės. Jų kokybė ir kiekis priklausė nuo gamybos sąlygų. Prastais metais dalį durpių tekdavo gabenti iš Šiaulių Rekyvos durpyno nepritaikytais vagonais į Rokiškio geležinkelio stotį, o ten siaučiant pūgai dieną naktį krauti ir autotransportu gabenti į Júodupe. Katilinė per parą sukūrendavo apie 60 tonų durpių. Kad jai nereikėtų sustoti, ne vieną naktį teko praleisti Rokiškio geležinkelio stotyje. Negana to, durpėms sudrėkus katilai geso, o deginimui buvo išskirta skalūnų perdūrimo atliekų. Joms patekus ant odos, oda parausdavo, iškildavo pūslės, bet dirbant rankiniu būdu tai buvo neišvengiama.

Dirbant direktoriaus pavaduotoju daug energijos teko įdėti į poilsio zonos tvarkymą, kolektyvo narių poilsio ir ekskursijų organizavimą. 2 km į šiaurės rytus nuo fabriko esančiame miškelyje, talkininkaujant fabriko darbuotojams ir vidurinės mokyklos vyresniųjų klasių mokiniams, buvo išvalytas nemažas miško plotas. Jo vakarinėje dalyje įrengta estrada „Mažasis vingis“, suręsta šašlykinė „Pelėda“, įrengta vasaros šokių aikštelė – rampa, pastatytas parodų paviljonas. Pagrindinė šventė, kuri čia vykdavo, buvo lengvosios pramonės darbuotojų diena. Jos metu susirinkdavo

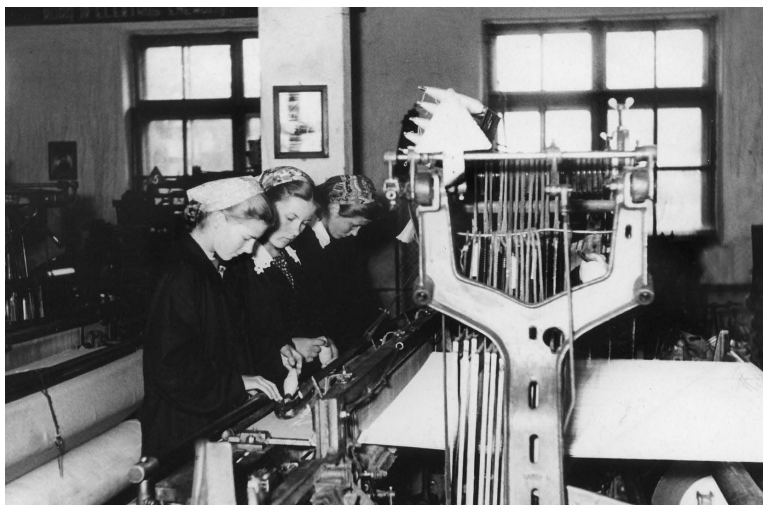
daugiau negu 1 000 žiūrovų ir dalyvių ne tik iš gyvenvietės, bet ir iš aplinkinių kaimų bei miestelių. Šiuo laikotarpiu ūkiniu būdu buvo pastatyti palyginti modernūs 400 vietų kultūros namai, jų atidarymo iškilnėse dalyvavo ir K. Kairys. Su fabriko kolektyvu susitiko ir respublikoje lankęsis kosmonautas Beregovojus. Juodupėnai buvo nudžiuginti dar vienu statiniu – 135 vietų vaikų darželiu-lopšeliu.

Pagal susiklosčiusias tradicijas soclenktyniavimo sutartis „Nemuno“ fabrikas pasirašė su Kretingos vilnos audinių „Laisvės“ fabriku ir Gardino plonavilnių audinių kombinatu, keitėsi delegacijomis bei meno kolektyvais.

1971 m. fabriko direktorius J. Ramanauskas buvo paskirtas Lietuvos KP CK skyriaus vedėju, o vėliau respublikos lengvosios pramonės ministru. Šias pareigas ėjo iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, tiksliau, iki savo gyvenimo pabaigos. Direktorius pareigos buvo pasiūlytos man. Tuo metu fabrikas pergyveno didelę darbo jėgos krizę: fabrike dirbo 1 194 žmonės, per parą buvo pagaminama daugiau kaip 8 000 m vilninių audinių ir beveik 1 000 kg prekinių verpalų. Prieš man pradėdant eiti direktoriaus pareigas, Lietuvoje darbo jėgos pertekliaus nebuvo, vietiniai resursai greit išsisėmė, neliko 500 žmonių „už vartų“ ir norinčių, bet negalinčių dirbti šeimos narių. Darbuotojų atlyginimai buvo daugiau nei 1/3 mažesni negu kitų analogiškų respublikos įmonių ir sudarė 111 rb per mėn. Apie mokes fondo padidinimą niekas nenorėjo nė girdėti. Lyginamasis mokes fondo rodiklis buvo pagamintos produkcijos vienetas. Mokes fondas buvo mažinamas, kaip produkcijos įmonei, prisilaikant bazinio fondo. Niekas nenorėjo įvertinti, kad fabrikas dirba visiškai autonomiškai, išskyrus elektros ūkį, yra 21 km nuo Rokiškio geležinkelio stoties, o ten, kitaip nei didesniuose miestuose, neorganizuotas centralizuotas krovinių vežimas. Iki artimiausių bazių Panevėžyje – 100 km. Dėl šių priežasčių fabrikas turėjo išlaikyti savo transporto ūkį, dar trijų pamainų režimu dirbo durpes į katilinę pristatantis transporto padalinys, atliekantis ir durpių sandėliavimo bei krovimo darbus. Fabrikas eksploatavo nuosavą katilinę, tiekiančią garą ir šiluminę energiją ne tik fabrikui, bet ir visai gyvenvietei. Įmonė naudojosi gyvenvietės šiluminiais, vandentiekio, fekalijų ir lietaus kanalizacijos tinklais, nutekamųjų vandenų valymo įrenginiais, buities ir pramoniniu vandentikiu su vandens valymo stotimi, dideliu žinybiniu butų fondu, žinybiniu 135 vietų darželiu-lopšeliu ir t. t.

Fabriko pokario metu sukomplektuotas jaunų žmonių kolektyvas tuo metu buvo pats darbingiausias, įgijęs reikiamą kvalifikaciją, perėjęs per ugnį ir vandenį. Todėl fabriko darbuotojai buvo laukiami ir kitose įmonėse, ypač naujai besikuriančiose: Panevėžio linų kombinate, Alytaus medvilnės kombinate, Lentvario kilimų fabrike. Išėję ten dirbti turėjo galimybę apsirūpinti komunaliniais butais (skirtingai nei „Nemune“, kur praradęs darbą automatiškai prarandi ir žinybinį butą), be to, pradėję dirbti gaudavo didesnius atlyginimus. Į Panevėžio linų kombinatą išėjo fabriko vyr. inžinierius A. Povilonis, direktoriaus pavaduotojas ekonomikai B. Stelionis, verpalų gamybos viršininkas M. Navašinskas. Ten užėmė gana aukštus vadovaujamus postus, patraukė ne vieną darbuotoją iš „Nemuno“.

Norint užtikrinti gamybinių planų vykdymą jau nuo 1965 m. buvo leidžiama pagrindinių gamybų darbuotojams dirbti poilsio dienomis. Iš pradžių žmonės patys siūlėsi, paskui dirbo paprašyti, vėliau reikėjo rimtai agituoti, dar vėliau už papildomą darbo dieną buvo mokama iš materialinio skatinimo fondo po 5 rb, po to ir po 10 rb.



*Mokosi jaunosios
audėjos. 1965 m.*



*Verpimo cecho
vedėjas inžinierius
Mečislovas Navašinskas
supažindina jaunasias
darbininkes su cecho
įranga. 1965 m.*

Pradėjęs direktoriauti materialinį fondą radau tuščią, reikėjo imtis radikalių priemonių. Norint privilioti daugiau darbuotojų buvo organizuotas nemokamas specialus transportas Rokiškio, Aknystos ir Onuškio kryptimi. Pusiau nelegaliai buvo verbuojama darbo jėga iš Baltarusijos, ypač iš Postavų rajono: ten pragyvenimo lygis buvo žemesnis negu Lietuvoje, bet kaimo gyventojai neturėjo pasų. Darbuotojams apgyvendinti buvusių kultūros namų (klubo) patalpos buvo pertvarkytos į bendrabučius. Pavyko išspręsti žinybinių namų statybos klausimą, per metus buvo statoma po gyvenamąjį namą su 20 butų. Dalis šeimų perkeliamos iš 203 vietų bendrabučio, laisvuose kambariuose apgyvendinami viengungiai. Pavyko susitarti su proftechninio mokymo komitetu ir atidaryti Panevėžio proftechninės mokyklos filialą Juodupėje. Čia ruošiamos audėjos ir verpėjos.

Lygiagrečiai buvo dirbama su kolektyvu, gerinamos darbo ir buities sąlygos, organizuojamas poilsis, stengiamasi didinti jaunimo užimtumą laisvalaikiu, bendradarbiaujama su kitų įmonių kolektyvais, organizuojamos ekskursijos, dalijamasi darbo patirtimi. Nuolat plečiama poilsivietė. Malonu buvo matyti, kai ankstyvą pavasarį

ties jaunimas, tiek pagyvenę žmonės būreliais, kai kurie stumdami vaikų vežimėlius patraukia iš miesto poilsiavietės link.

Gamybos apimtys, nors lėtai, bet nuolatos augo. Šalia audinių, didėjo ir prekinių verpalų gamyba, kurių pagrindinis gavėjas buvo Lentvario kilimų fabrikas. Nenutrūko fabrike ir statybos darbai, avarinės būklės medinė audimo cecho perdanga ūkiniu būdu neišmontuojant įrengimų buvo pakeista gelžbetonine. Darbai vyko trimis pamainomis, visas audėjas vienu metu išleidus eilinių apmokamų atostogų. Atlikta avarinės būklės Vyžuonės upelio užtvankos rekonstrukcija, sutvirtintas ir paaukštintas pylimas, vietoje medinių, sunkiai atidaromų vandens nuleidimo skydų įrengta gelžbetoninė vandens nuleidimo šachta. Rekonstruoti buvo sudėtinga, nes negalima buvo nutraukti pramoninio vandens tiekimo gamybai. Rekonstruoti vandens nuotekų valymo įrengimai, įrengta vandens aeracija ir pagerinta valymo kokybė. Pradėta katilinės rekonstrukcija, nuo trupinių durpių kuro pereita prie mazuto. Tuo tikslu įrengtas mazuto ūkis, sumontuoti pirmieji du mazuto saugojimo rezervuarai po 400 m³ ir perdirbti du iš keturių DKVR-(0)13 garo katilų, pritaikant juos dirbti mazutu.

1974 m. pabaigoje prasidėjo visasajunginis vėjus prieš privačią nuosavybę. Atsakingiems darbuotojams buvo siūloma atsisakyti net kolektyvinių sodų. Kadangi Juodupėje praktiškai vienintelis darbdavys buvo „Nemuno“ fabrikas su savo žinybiniais butais ir nuolatiniais siūlymais išėjus iš darbo iškeldinti ir šeimą, buvau pradėjęs Rokiškyje statyti nuosavą namą. Gavau pasiūlymą atsisakyti statybos, bet nesutikau. Rajono partijos biuras, nepaisydamas to, kad neseniai buvau apdovanotas „Garbės ženkle“ ordinu, priėmė nutarimą pasiūlyti Lengvosios pramonės ministerijai atleisti mane iš direktoriaus pareigų už smulkiamiesčioniškas pažiūras, nurodydamas sunkinančią aplinkybę, kad namą statau Rokiškyje, o ne Juodupėje.

Vengdamas oficialios procedūros 1975 m. pabaigoje LPM parašiau pareiškimą atleisti mane iš direktoriaus pareigų asmeniniu prašymu. Pareiškimas buvo patenkintas, pasiūlyta dirbti fabrike audinių gamybos viršininku arba vyriausiuoju mechaniku. Pasirinkau antrąjį variantą. 1975 m. man pasitraukus iš direktoriaus pareigų ir direktoriumi pradėjus dirbti J. Novikovui iš karto buvo padidintas ir mokes fondas, tai įgalino vidutinį darbuotojų atlyginimą padidinti iki 134 rb per mėnesį.

Mano žinioje liko visas energetinis ūkis (katilinė, elektros cechai, gyvenvietės šiluminiai tinklai, pramoninis ir buitinis vandentiekis, nuotekų valymo įrengimai, pramoninio vandens valymo ir ruošimo stotis, gyvenvietės vandentiekio, fekalijų ir lietaus kanalizacijos tinklai, žinybinių namų šiluminis ir elektros ūkis), remonto mechaninis cechai ir statybos remonto cechai. Šis cechai vėliau, padidėjus statybos apimtims ir įvedus direktoriaus pavaduotojo etatą statybai, buvo perduotas pastarojo žinion.

Vyr. mechaniko pareigas ėjau iki 1994 m. 1993 m. fabriką privatizavo EBSV koncerno korporacija „Mora“. Prasidėjo turto išpardavimas, sumažinti atlyginimai, ir tie neišmokami. Žaliavos pirkti nereikėjo, nes fabrikas dirbo iš sukauptos žaliavos, kurios iki privatizavimo buvo apsirūpinęs pakankamai (tiek vilnos, tiek sintetikos). Žaliavos buvo pilni sandėliai, ten netilpo, tad buvo kraunama į garažus ir kitas laisvas patalpas, o apie trečdalį žaliavos buvo laikoma po atviru dangumi fabriko teritorijoje. Nepaisant to, viskas baigėsi bankrotu.

Įvertinęs padėtį, 1994 m. parašiau prašymą atleisti iš darbo, pakeičiau darbo vietę, kurioje dirbdamas 1997 m. išėjau į pensiją ir dar dirbau iki 2000 m.

Mano prisiminimai apie „Nemuno“ fabriką

Aloyzas Pranas Žindulis

Gimiau ir augau „Nemuno“ fabriko, buvusio Sodėlių kaime (tiksliau ant Sodėlių bei Stōniškio kaimų ribos), pašonėje: iki fabriko pastato nuo mūsų gyvenamojo namo buvo ne daugiau nei 130 m (o nuo ūkinio pastato – tik 100 m). Kadangi fabrikas beveik visuomet dirbo trimis pamainomis, pirmieji mano prisiminimai susiję su nuolatinu dūzgesiu ir taukšėjimu (audimo staklių garsais), sklidusiu iš fabriko pusės. Pažymėtina, kad Sodėlių fabrikas dirbo ir vokiečių okupacijos metais (bet ar tuomet dirbo naktimis, nepamenu).

Abu mano tėvai dirbo tame fabrike, todėl dar mažam teko lankytis ir viduje. Iki šiol menu, kad atsidūręs audimo ceche iš pradžių per triukšmą iš tikrųjų negirdėjau, ką šneka tėtis (o juk darbininkai audėjai nesinaudojo jokiomis garsą mažinančiomis priemonėmis...). Vėliau, jau besimokydamas Júodupės mokykloje, į fabriką ateidavau dažnokai – sargai visuomet mane įleisdavo į vidų, kad galėčiau susitikti su tėčiu ar mama (tiesa, mama kurį laiką pokariu fabrike nedirbo, bet sukūrus kolūkius vėl įsidarbino audėja). Taigi grįžus iš mokyklos dažnai reikėdavo susitikti su tėvais. Jau minėjau, kad įeiti į fabriko patalpas problemų nebūdavo, o gimdytojus galėdavau surasti bet kuriame iš trijų (įskaitant palėpę) fabriko aukštų. Pirmame aukšte buvo audimo cechas, antrame – vilnų karšykla bei verpykla ir audinių taurinimo cechas, o trečiajame – sandėliai (trečias aukštas – tai gana talpi palėpė be langų...). Pats fabrikas buvo neįspūdingas: dvigubos lentų sienos, tarpas tarp jų užpildytas *šmuce* (taip darbininkai vadino visokiausias vilnų, siūlų bei smulkias audinių atliekas). Perdangos tarp aukštų taip pat buvo medinės. Vėliau, kai fabriką jau buvo ketinama perkelti į naujas patalpas Júodupėje, antrojo aukšto grindyse jau žiojėjo plyšiai, per kuriuos buvo matyti apačioje dunksinčios audimo staklės. Mat šio fabriko pastato niekas neberemontavo...

Ganėtinai įdomu, kad Sodėlių fabrikui buvo išlieti pakankamai dideli pamatai (jie užėmė bemaž pusės hektaro plotą), o pastatas pastatytas tik ant nedidelės jų dalies. (Pastato ilgis buvo apie 50 m, o plotis – 12–15 m.) Kadangi didelė šių pamatų dalis buvo fabriką juosiančios tvoros išorėje, mums, vaikams, būdavo smagu jais pabėgioti. Jų plotis buvo arti pusmetro, o aukštis kai kur siekė 70 cm. Iki šiol nesuprantu, kodėl išliejus galingus pamatus nebuvo pastatytas ir didesnis fabrikas. Gal tai susiję su pirmojo savininko Oskaro Trėjaus bankrotu ir gan pasyvia Kauno akcine bendrove „Nemunas“, po Trėjaus bankroto perėmusia fabriką savo žinion?

Sodėlių fabriko pradžia siekia pirmuosius Lietuvos Nepriklausomybės metus. Mano tėvas atėjo į fabriką dirbti būdamas aštuoniolikos metų, taigi 1920 m. Sodėlių fabrikas jau dirbo. Tėvelis (beje, ir mama) visą laiką dirbo audimo ceche – audėju, pameistriu, meistru, cecho vedėju (mama – audėja).

Nedaug pasakojimų apie darbą Sodėlių fabrike liko mano atmintyje, tačiau nepamenu, kad darbo sąlygomis bei atlygiu kas nors būtų labai skundęsis. Tikriausiai nemenką išpūdį fabriko darbuotojams paliko Lietuvos Respublikos Prezidento Antano Smetonos apsilankymas, nes apie šį vizitą šeimoje (ir ne tik) bū-



Grupė fabriko „Nemunas“ Sodelių filialo darbuotojų prie gabalinės priestato (prieškariu)

*Grupė Sodelių fabriko darbininkų.
Apie 1945–1950 m.*

davo pagarbiai šnekama net ir tais laikais, kuomet Smetonos pavardė nebuvo labai garsiai tariama (manau, kad šis vizitas įvyko apie 1938-uosius).

Kaip minėjau, 1950 m. Sodelių fabriko grindyse žiojėjo skylės. Gal tai ir nenuostabu, nes Juodupėje (už 2 km nuo Sodelių fabriko) jau kilo naujo, mūrinio pastato sienos. Šis fabrikas buvo statomas ten, kur anksčiau stovėjo malūnas ir vilnų karšykla, o šalia tyvuliavo nemažas tvenkinys, vietinių prūdu vadinamas. Jis susidarė užtvenkus Vyžuonės upę, kuri tekėjo ir pro Sodelių fabriko pastatą. Beje, nors įmonė naudojo šios upės vandenį, Vyžuona liko labai švari. Tai įrodo upėje buvusi gausybė žuvų, o ypač vėžių. Neretai pasitaikydavo per vakarą sugauti 100 (ar net 200) gan stambių (per 15 cm ilgio) vėžių. Nenuostabu, kad visi Sodelių ir Stonišio kaimų vaikai nuo liepos iki rugsėjo pabaigos vos ne kasdien susitikdavome paupyje vėžiaudami. Vėžiai Vyžuonojė apie 1970 m. išnyko, matyt, pakenkė kolūkio laukų tręšimas. Šiuo metu jų ten vėl yra, tik ne taip gausiai kaip pirmaisiais pokario metais. Naujasis fabrikas Juodupėje buvo statomas talkų būdu – visi Sodelių fabriko darbuotojai buvo išipareigoję tam tikrą valandų skaičių atidirbti statybose. Dauguma savo išipareigojimus ne tik vykdė, bet ir gerokai viršijo, nors už talkininkavimą mokama nebuvo. Fabriko darbuotojai buvo savo įmonės patriotai. Nenuostabu, nes sukūrus kolūkius aplinkinių kaimų žmonėms (dauguma jų ir anksčiau buvo mažažemiai) pasidarė labai sunku pragyventi, o darbas fabrike, kur buvo mokamas nuolatinis atlyginimas, padėjo išsilaikyti ištisoms šeimoms. Tikrai nepamenu nė vienos Stonišio ir Sodelių sodybos, iš kurios bent vienas žmogus nebūtų dirbęs fabrike, vadintame „Nemuno“ vardu.

1952 m. balandžio 22-oji. Aš su savo bendraklasiu (artimiausių kaimynu vaiku) sėdėjau mūsų namų virtuvėje (berods, ruošėmės kitos dienos pamokoms), kai per langą pamatėme už daržinės kylantį didžiulį juodų dūmų stulpą. Išbėgę laukan supratome, kad dega fabrikas. Abu čiupome po kibirą ir pasileidome fabriko link. Tuo metu virš stogo jau pliūptelėjo liepsnos, darbininkai spietėsi apie fabriką, kai kas bandė pilti vandenį į liepsnas, tačiau tai buvo beprasmiška. Mums su draugu pribėgus, kažkas iš vyrų liepė tuoj pat grįžti ir saugoti savo namus, kadangi stiprokas vėjas kibirkščių lietu sėjo ant daržinės bei gyvenamojo namo stogų. Gana greitai iš Juodupės mokyklos atbėgo visas būrys mano brolio klasiokų. Vieni įsitaisė ant pastatų stogų, kiti sėmė iš šulinio ir nešiojo vandenį, pylė jį ant stogų (beje, užpildavo ir pradėjusias smilkti sienas). Tvyrojo neišpasakytas karštis. Menu, brolio bendraklasis, budėjęs ant gyvenamojo namo stogo, apsvilo ausis, o aš tik gerokai vėliau pastebėjau savo marškiniuose nemažai pradegintų skylučių. Tai buvo kibirkščių lieptaus pasekmė.

Anksčiau minėjau, kad Sodelių fabrikas buvo medinis, lentos permerktos įvairių tepalų, todėl gaisras neužtruko. Kai sulėkė gaisrinės iš Rōkiškio ir kitų miestų, pastatas jau buvo sukritęs, liepsna daug mažesnė. Tiesa, dūmai išliko juodi nuo degančių sienų užpildų. Fabrikas sudegė per 40–50 minučių. Laimė, gaisro metu niekas nežuvo ir neužsidegė netoli buvę gyvenamieji namai, o darbininkų sumanumo dėka išsaugotas ir kuro sandėlis, kuriame buvo sudėtos statinės su benzinu.

Taigi 1952 m. balandžio 22 d. Sodelių fabrikas nustojo egzistavęs, o nuo 1952 m. birželio 1 d. naujuosiuose fabriko pastatuose jau sudūzgė pirmosios audimo staklės, karšimo, verpimo ir kitos mašinos, gautos iš Lietuvos tekstilės fabriku. Beje, fabriko

darbuotojų sumanumo dėka paleistos ir penkerios audimo staklės iš sudegusiojo Sodelių fabriko. Taip prasidėjo naujas Juodupės vilnos audinių „Nemuno“ fabriko puslapis (tiesa, pradžioje fabriką vadino valstybiniu Juodupės vilnionių audinių fabriku „Nemunas“). Juodupės fabrikas gana sparčiai plėtėsi ir 1957 m., kai man teko keletą mėnesių padirbėti jame (taip pat audimo ceche), fabrikas jau dirbo trimis pamainomis, gamindamas daug įvairiausių audinių. Čia buvo audžiamos kostiuminės, paltinės medžiagos, audiniai suknelėms ir pan. Visų jų pagrindas buvo vilna, nors vėliau atsirado ir sintetinių bei vilnionių siūlų mišinio audinių.

1957 m. įstojau į Vilniaus universiteto Fizikos fakultetą ir mano darbininkiškas etapas audimo fabrike baigėsi. Vėliau jame kartais apsilankydavau vienas arba su studijų draugais, tačiau kokių nors išskirtinių išpūdžių iš tų apsilankymų neišliko (kitaip nei mano kolegoms, ypač tiems, kurie audimo fabrike lankėsi pirma kartą). Baigus universitetą ir pradėjus jame dirbti mokslinį darbą, ryšiai su Juodupės fabriku beveik nutrūko, nors retsykais jį aplankydavau. Baigėsi ir mūsų šeimos audėjų dinastija.

Keletas pastabų apie Juodupės, kaip darbininkų gyvenvietės, augimą. Iš tikrųjų miestelis plėtėsi darbininkams keliantis iš kaimų. Taip didesnioji Stoniškio kaimo dalis tapo darbininkų gyvenvieta, o likusios dalies gyventojai irgi dirbo fabrike, nes atstumas iki fabriko (apie 2 km) įveikiamas nesunkiai. Buvo laikas, kai prie miško išaugo labai graži fabriko poilsiovietė, kurioje vykdavo ne tik jaunimo, bet ir vyresniųjų susibūrimai, švenčiamos įvairios šventės. Taip buvo, kol Juodupės fabrikas dar dirbo visu pajėgumu...

Paduobio durpynas

Irena Šarkauskaitė, Jonas Šedys



*Darbų vykdytojas
Algimantas Lasinskas
ir Bronius Raišys
prie lynų įtempimo
įtaiso. 1952 m.
Iš A. Lasinsko albumo*

Pāduobio pelkē (394 ha) susiformavo Jūodupēs upelio (Vyžuonōs–Nemunēlio intakas) senslėnyje. Pelkē požeminiu vandeniu gausiai maitino: iš vakarų – Gaidžgalės, Ginōtų, Remeikių kalvos, iš rytų – Alėknų, Pāduobio miško, Rāišių kalvos. Dėl stipraus pavasario potvynių ir požeminių vandenų poveikio pelkē taip ir liko eutropinė, t. y. žemapelkē. Tik vietomis, pavyzdžiui, jos centre, prie Ōžupio upelio jau formavosi ir aukštapelkės fragmentai – kiminai ir spanguolynai. 1923 m. pelkē tyrė Žemės ūkio ministerijos Miškų departamentas.

Paduobio durpyno eksploatacijos pradžia užfiksuota Jūodupēs girininkijos revizijos akte¹. Ten parašyta:

„Paduobio miško 8 kvartale pil. Kurgonui 6 metams išnuomoti du sklypai: Nr. 1 (nuo 1935 metų), Nr. 2 (nuo 1936 metų). Sklype Nr. 1 minėtas nuomininkas iškasė plotą: 1935 – 17,2 a, 1936 – 13,03 a, 1937 – 30,3 a. Antrasis sklypas ruošiamas eksploatacijai: jame iškirstas miškas“.

Apsukrus pilietis Kurgonas ryžosi tapti verslininku – organizuoti durpių gamybą tam, kad aprūpintų kuru fabriką „Nemunas“. Durpių gamybos technologija buvo primityvi – kastuvinė. Pradžioje naudota paprasčiausia arklinė durpių formavimo mašina. Kiek vėliau pastarąją pakeitė du mechaninio durpių masės ruošimo ir konvejerinio gabenimo agregatai, vadinti *bageriais*. Pastaruosius suko gariniai varikliai, vietinių žmonių nuo seno vadinti *dampiais*. Jie buvo kūrenami sausomis durpėmis arba kelmais. Variklio ir agregato kompleksas stovėjo ant plieninių bėgių, pritvirtintų prie pabėgių. Vyrai, stovėdami karjere, dažnai iki kelių vandenyje, kastuvais kasė durpes, metė jas ant transporterio, kuris

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 391, ap. 1, b. 201, l. 230.



Grupė durpių vartytojų darbo vietoje. 1951 m.

jas nešė į maišiklį-presą. Čia esant reikalui per sausa durpių masė buvo papildomai suliejama vandeniu. Iš preso slinko ištinė šlapių durpių juosta. Čia stovinčios merginos po šia juosta dėliojo medines lenteles ir ilgais peiliais pjaustė durpių juostą gabalais, sveriančiais apie 40 kg. Lentelės buvo dedamos ant lynų. Lynai, sukami specialių bagerio ratų, gabeno lenteles su durpėmis į klojimo ir džiovinimo laukus. Čia vyrai čiupdavo lenteles su durpėmis, prigludę prie krūtinės nešdavo iki jau užkloto ploto ir klojo durpes lygiomis eilėmis. Užkloję vieną eilę, greta klodavo kitą, kol pasiekdavo klojimo lauko pakraštį. Tame pakraštyje stovėjo lynų įtempimo įtaisas, vadintas *blažina*. Lynai nuo blažinos grįždavo konvejerio link. Kad lynai dėl savo ir durpių svorio per daug nenutištų ir nenusileistų ant žemės, jie kas keli metrai rėmėsi į metalinius stovus su besisukančiais ritinėliais. Durpių klojėjai ant grįžtančių lynų dėdavo tuščias lenteles, kad jos, pasiekusios bagerį, žvitrų merginų rankų vėl būtų pakištos po nauja nesibaigiančia durpių porcija. Per pamainą buvo paklojama 10–15 tūkstančių lentelių durpių.

Paklotos durpės kurį laiką (priklausomai nuo oro temperatūros ir drėgmės) džiuodavo. Pradžiuvus viršutinei pušei, jas apvartydavo. Padžiūvusios durpės toliau džiuoti buvo kraunamos į tuščia-vidurius (kad vėjas prapūstų) kūgelius – iš pradžių į mažus (vadintus gyvatu-

Vyrai perneša bagerio bėgius. 1954 m. I. Šarkauskaitės nuotr.





kais), vėliau į vidutinius (vadintus šulinėliais), o dar vėliau į didesnius (vadintus rentiniais). Išdžiovintos durpės krautos į aukštas ir ilgas stirtas. Iškasus toje vietoje durpes ir (arba) užklojus visą juosta, komplekso gale buvę bėgiai kartu su pabėgiais buvo pernešami į komplekso priekį, ten pritvirtinami ir visas kompleksas kelis metrus perstumiamas į priekį. Taip pat buvo perstumiami blažina ir atraminiai stovai. Tai buvo labai sunkus darbas, reikalavęs daug jėgų. Iškasamų durpių kiekis ir klojimo juostos ploto sutapimas buvo reguliuojamas pagal naudotų lynų ilgį.

1938, 1939 ir 1940 m. durpynas plėtėsi: daugėjo darbininkų, plėtėjo iškastas plotas, didėjo pagamintų durpių kiekis. Jau tada buvo dirbama trimis pamainomis, kurių pirmoji darbą pradėdavo švintant, o trečioji užbaigdavo temstant. Pirmieji kasėjai buvo Petras Valainis ir Povilas Kalpokas. Ona Valainienė (Jočytė), tada irgi dirbusi prie konvejerio lentelių dėliotoja, prisimena prieškariniu dirbusius durpyne: Stefaniją Deksnytę (vėliau Vinžanovienę), Bronę Dilytę (Trimakienę), Veroniką Stuokaitę, Gėnę Šinkūnaite, Kazimierą Deksnį, Vladą Gužą, Joną Kanopą, Bronių Mikalaušką, Vladą Musnicką, Vytautą Narbutą, Petrą Ražinską, Stasį Runkį, Juozą Stelionį, veduviškietį Butėną, onuškiečius Deksnį, Šalčių ir Ušecką.

Uždarbis tiems laikams buvo neblogas, nepalyginti didesnis už žemės ūkio darbuotojų – bernų ir padienių darbininkų – atlyginimą. Povilas Šedys, mažažemio Aleknų kaimo ūkininko sūnus, už durpyne uždirbtus pinigus nusipirko gražų dviratį, kurį netrukus, deja, pavogė. Mat tuomet geras dviratis kainavo tiek pat, kiek ir dvi karvės.

1940 m., užėjus bolševikų valdžiai, durpynas buvo nusavintas, t. y. paimtas valstybės žinion, bet buvęs šeimininkas Kurgonas liko vienu iš jo vadovų, berods, darbų techniku. Durpyną buvo numatyta plėsti ir jau 1941 m. pavasarį imta kirsti

Grupė durpyno darbininkų prie bagerio. 1939 m. Iš O. Valainienės (Jočytės) albumo



mišką visame 8-tame kvartale (maždaug 90 ha plote). 1941 m. birželį prasidėjus karo veiksams ir jiems artėjant prie šių vietų, Kurgonas lakstė po Aleknų ir aplinkinius kaimus, ragindamas išardyti tiltą per Pakliáuokės upelį ties Levāniškio vienkiemiu, kad negalėtų pabėgti bolševikai ir jų pakalikai. Bet niekas Kurgono raginimų nepalaikė. O darbai durpyne – durpių gamyba ir miško kirtimas – nutrūko tik birželio 25-ąją, pasipylus gausioms bėglių vilkstinėms. Užėjus naciams, Kurgonas kažkur dingo kartu su neišmokėtais darbininkų atlyginimais.

1944 m., vos praėjus frontui, Paduobio durpynas buvo priskirtas fabriku „Nemunas“. Tad vėl imta organizuoti darbą. Susirinko nemažai senųjų darbininkų, atėjo ir naujų, pavyzdžiui, Arnoldas Bruveris (gim. 1927) iš Višta-gerklio kaimo. Jam teko kirsti medžius, tvarkyti pylimus, remontuoti senąjį bagerį, po to ne vienerius metus dirbti jo mašinistu. Netrukus Arnoldo pavyzdžiu

Grupė durpyno darbininkų. 1953 m.

Iš V. Kalpoko ir Vandos Kalpokaitės albumų

Retos darbo pertraukos metu. 1954 m.

I. Šarkauskaitės nuotr.





*Janina Laučiškytė ir
Janina Kvedaravičiūtė
su darbo draugu
Širmiu. 1954 m.*

pasekė ir jaunesnis brolis Vilmaras. O vadovybė, norėdama iš gausaus norinčių įsidarbinti fabrike būrio atrinkti pačius darbščiausius, išvermingiausius, daugeliui kandidatų pasiūlydavo iš pradžių keletą metelių padirbėti durpyne... Jau 1947 m. dirbo du bageriai: vienas pietiniame durpyno gale, netoli nuo Ráišių kaimo Prano Ramanausko sodybos, kitas – šiauriniame, tarp Aleknų ir Remeikių kaimų. Pagamintos durpės arkliais buvo vežamos į Sodėlių fabriką. Sunkus, purvinas tai darbas, nebuvo iš kur gauti naujos tobulesnės technikos. Tuo metu ir visoje „plačiojoje tėvynėje“ niekas nesirūpino žmogumi, jo darbo sąlygomis (galiojo „Vado“ nuostata: yra žmogus – yra problema, nėra žmogaus – nėra problemos).

Niekas nesirūpino darbų sauga, nebuvo nustatytos saugaus darbo taisyklės, tad neišvengta ir nelaimingų atsitikimų. Brigadininkas Petras Valainis, pastebėjęs kreivai judantį lyną, jį išikibęs bandė pataisyti. Šūktelėjo mašinistui, kad ir tas lyną patrauktų. Pastarasis, per triukšmą neišgirdęs, kas jam liepiama, ne lyną patraukė, o paleido motorą. Lynas įtraukė abiejų Valainio rankų pirštus ir juos sužalojo. Petrą skubiai nuvežė į Rōkiškio ligoninę, ten jam amputavo net penkis pirštus. Vos sugijus žaizdoms Petras grįžo į darbą: vasarą dirbo bagerio mašinistu, žiemą šaltkalviu, prieš pensiją – suvirintoju.

Besiplečiančiam durpynui reikėjo daug darbo rankų, ypač džiovinti durpes (vartyti, krauti, sandėliuoti į stirtas). Susitarus su Juodupės progimnazija padengti jos kuro trūkumą, vartyti durpes buvo kviečiami jos mokiniai. 1949 m. įvykdyta prievartinė kolektyvizacija irgi ženkliai papildė durpyno darbuotojų skaičių. Neturtingesnių šeimų jaunimas nusprendė nelaukti žadamo gausaus atlyginimo kolūkiuose metų gale (kaip vėliau paaiškėjo, tai tebuvo mirażas). Vaikiniai ir merginos, dažnai dar neišaugę iš paauglio metų, netikėdami pažadais, rinkosi sunkų, kenksmingą sveikatai darbą, kad ir nedidelį, bet garantuotą nuolatinį atlyginimą. Tad į durpyną traukė ir iš aplinkinių kaimų, ir iš tolimesnių vietovių, kartais vos ne visomis šeimomis. 1950 m. iš Žiōbiškio apylinkių atvyko seserys Alfonsa ir Akvilė Rapaitės su broliu Broniumi.



*Per judančius lymus
perlipti pastatytos
kopėčios, ant jų Polina
Lobina ir Gražina
Kanopaitė. 1954 m.
I. Šarkauskaitės nuotr.*

Apie to meto darbo sąlygas pasakoja Jadvyga Griciūtė (Januškevičienė, gim. 1934), pradėjusi dirbti durpyne 1949 m.:

„Tarp kitų darbų teko kirsti medžius ir krūmus. Niekas nepamokė, kaip tai daryti – davė kirvį ir liepė: „Eik, kirsk“. Nedirbusiai tokio darbo sunkiai sekėsi kirvį valdyti. Bekertant kažkokį krūmą kirvois nuslydo ir pataikė į koją. Paguldę ant neštuvų atnešė iki vieškelio, toliau arklio tempiamu vežimu nuvežė į Juodupę, kur gydytojas Jonas Milaknis žaizdą gražiai susiuvo, bet didelis randas liko visam gyvenimui“.

Pasakoja Alfonsa Rapaitė:

„Dažniausiai dirbom prie durpių vartymo, štabeliavimo, krovimo į kūgius, bet teko ir kasti giliausius griovius, išmetant šlapias durpes aukštai virš galvos, rauti kelmus: atkasi kelmo šaknis, jas nukerti, bandai kelmą išversti, o jis nė iš vietos – pasirodo, ne visas šaknis nukirtai. Vėl kasi, kerti ir pagaliau kelmas pasiduoda – tempi jį į rietuvę. Atlyginimas mažas, valgyti įsidėdavom tik cukrum užbars-tytos duonelės. Bet buvom jauni, išleidę vagonėlius, susėsdavom trumpam papievų ir užtraukdavom dainą“.

Janina Radzevičiūtė (Januškevičienė, gim. 1935):

„Jau šešiolikmetei teko dirbti sunkiausias darbus: ruošti plotą durpynui – kirsti medžius, rauti kelmus. Būdavo, koks kerėplas įkris į gilų griovį, niekaip negali ištraukti. Kartą pusę dienos vargau, tampiausi, net verkiau tą kelmą apsikabinusi, kol atsirado vienas iš vyrų, padėjęs tą kelmą ištraukti. Vėliau džiovinom durpes, neštuvais jas susinešę



Už „baseino“ – džiovavimo kūgeliai,
tolumoje – sandėliavimo stirtos.
Priekyje – Janina Laučiškytė,
Irena ir Ona Muralytės. 1954 m.

Būrys iš vienos pamainos. 1954 m.
I. Šarkauskaitės nuotr.

kraudavom į rentinius. Teko ir vežti durpes į fabriką. Ypač sunku būdavo žiemą, kai užpustydavo kelius. Bėgius vis pernešinėjam iki pagrindinio geležinkeliuko, pakraunam vagonėlius. Bet ir ten pripus-tyta, klimpsta „motoras“, atkasam kastuvais sniegą, kartais patys stumiam visą sąstatą ir vėl kasam. Dažnai tuos 2 kilometrus per naktį vos įveikiam. O fabrikas jau laukia kuro“.

Bevertant veteranų ir veteranių albumus galima sužinoti tuo metu, be anksčiau paminėtųjų, durpyne dar dirbus: Jepichariją Baraduliną (Aleinikovą), Vandą Bimbaitę (Kalpokienę), Janiną Bulovaitę (Grizevičienę), Palmirą Čypaitę (Vogulienę), Valę Dačinskaitę, Oną Diržytę (Varnienę), Anfisą Isajevą (Minichiną), Veroniką Janauskaitę, Bronę Juchno (Deksnienę), Genovaitę Kanopaitę (Zimkevičienę), Gražiną Kanopaitę (Vilčinskienę), Julę Kuzavinytę, Aldoną Kvedaravičiūtę, Janiną Lingytę (Pilipavičienę), Aldoną Liugaitę, Veroniką Lukoševičiūtę (Savickienę), Bronę Miržinskaitę (Arūnienę), Joaną Taliūtę, Leoną Astrauską, Pavelą Belovą, Algį Bliūdžių, Kazį Bliūdžių, Joną Dūną, Porfilijų Jeršovą, Bronių Galvanauską, Vladą Grigalavičių, Joną Grigaliūną, Vytautą Kalpoką, Petrą Kanopą, Petrą Karalių, Kavaliauską, Julių Liugą, Zemvaldą Markevičių, Joną Muralį, Joną Ragelį, Stasį Ragėną, Algį Sarapiną, Joną Skrivelį, Erastą Ševėkovą, Balį Vabolį.

Jau 1948 m. padarytas pirmas reikšmingas durpių gamybos technologijos patobulinimas: bagerio masės tiekimo transporteris pakeistas durpių kasimo agregatu – nedideliu daugiakaušiu ekskavatoriumi. Nebereikėjo karjere stiprių vyrų su aštriais kastuvais – ekskavatoriaus kaušai kabino durpes ir nešė jas į presą-maišiklį. Tiesa, kaušai visų durpių neiškabindavo – tarp gretimų bagerio stovėjimo vietų karjero dugne likdavo keisti trikampiai neiškastų durpių slenksčiai, panašūs į dinosauro keteras.

1953 m. buvo turtingi įvykių: mirė ilgus metus valstybę valdęs diktatorius, režimas ėmė švelnėti, pradėta šiek tiek dėmesio skirti ir dirbantiems žmonėms. Rokiškyje įkurta Durpynų kontora (vėliau Durpių įmonė), perėmusi savo žinion visus rajono durpynus. Jai priklausė ir keli durpynai už rajono ribų (Zarasų ir net Ignalinos rajone). Ši reorganizacija Paduobio durpynui išėjo į naudą: iš fabriką „Nemunas“ aptarnaujančio padalinio jis tampa palyginti savarankišku nemažo durpynų susivienijimo lygiateisiu nariu. Pradedama rūpintis darbų saugumu, darbininkai (bent jau kai kurie) gauna darbo aprangos. Sudegus fabrikui Sodėliuose, durpių kelias į fabriką sutrumpėja daugiau negu dvigubai. Netrukus tarp durpyno ir fabriko katilinės Júodupėje bus nutiestas siaurasis geležinkelis, kurio bėgiais motorvežiai tempis durpių kupinus vagonėlius.

O kol kas skurdus gyvenimas ir toliau vijo jaunimą į Paduobio durpyno „kurortus“. Sąlygos čia gerėjo gana lėtai. Apie jas pasakoja Akilina Aleinikova (Jeršova, gim. 1930):

„Durpyne pradėjau dirbti 1954 metais, išdirbau penkerius metus. Iš Miliūnų kaimo į darbą kasdien eidavau po 10 km. Kartu eidavo Anfisa Isajeva ir Dunia Baranauskaitė (Potapova). Iš pradžių „verčiau“ medžius. Kirviai neaštrūs, nekerta, verkdama dirbau. Vėliau



Prie transporterio lynų su durpėmis apkrautomis lentelėmis Grigorijus Gargažinas ir Ivanas Potapovas. 1954 m.

I. Šarkauskaitės nuotr.

Prie konvejerio dirbusios merginos, aprūpintos prijuostėmis. 1954 m.

I. Šarkauskaitės nuotr.

Valė ir Danutė Kažemėkaitės prie savo kūrinių – džiovinimo kūgelių – miško. 1955 m.

dirbau prie bagerio, dėlioju lenteles: nespėji – klimpti į durpių puroą. Tokioj šaltoj košėj išstovėdavau po 10 valandų, darbo pabaigoj tik vyrai už rankų ištraukdavo. Šlapia, purvina, alkana, keliauji 10 km pėsčiomis namo. Nekokie buvo namai, brolio iš kartelių sukurpti. (Mūsų kaimą per karą degino 3 kartus.) Po namą vėjai švilpauja. Grįžti per mišką jau patamsy, mama pakuria krosnį, kiek apdžiūsta purvini rūbai. O 3 valandą vėl keliesi, rengiesi ir vėl į durpyną. Valgyti įsidėdavau butelį pieno ir duonos gabalą (9 vaikai, o karvutė viena). Atėję į darbą ir suvalgydavom ką turėję. Taip perdien alkanos dirbdavom“.

Akilinai pritaria Gražina Kanopaitė (Vilčinskienė):

„Reikėjo ypatingo miklumo, kad spėtum dėlioti slidžias, aplipusias gličia šlapių durpių koše lenteles. Nespėji – košė lepteli žemėn, ant tavo kojų. Niekur nepasitrauksi – konvejeris juda. O kojos toje košėje taip šąla, kad net dantys maudžia. Juk sezonas prasidėdavo kovo pabaigoj“.

Linksmoji Janina Laučiškytė (Bliūdžiuvienė):

„Kai esant prastam orui nespėji padėklų padėt – lieki stovėt košėj iki juosmens. Gali juoktis, gali verkti. Balneologija čia nemokama ir procedūros gausios“.

Klaudija Roščenkova (Ševėkova, gim. 1937):

„Teko tvarkyti pagrioves, kurios vėl krūmais apžėlė. Vietomis buvo likusios ir senų žabų krūvos. Pakeli šakas, o ten daugybė gyvačių. (Paduobio pelkėje gyvatės gausiai veisėsi nuo seno.) Po to dvejus metus nešioju vandenį bageriui ir žmonėms atsigerti. Vandenį tekdavo nešti iš toli, iš Aleknų kaimo, dažniausiai iš Baltojo kalno papėdėje esančio nedidelio šulinėlio. Šis šulinėlis, įrengtas ant šaltinio, visuomet buvo sklidinąs vandens. Vandenį tekdavo nešti per miško juostą, per krūmus, kelmus. 9 valandą paimi du kibirus ir taip su jais be perstojo keliauji iki vakaro. Vėliau teko džiovinti, krauti durpes. Krauti ir 2 m aukščio tuščiaaviduriai kūginiai rentiniai, po 12–14 per dieną, ir aukštos 10 m ilgio stirtos, panaudojant kopėčias. Už normą tada tegaudavom vos po 12–14 ikireforminių rublių“.

Bet gyvenimas ėjo toliau, sąlygos keitėsi. Vis daugiau jaunimo siekdavo mokslo, o išvykę mokyti sugrįždavo tik tie, kurie pasirinkdavo šiam kraštui reikalingas profesijas, ir tai ne visi. Tad naujos darbo jėgos pasiūla ėmė ženkliai mažėti. O paklausa tolydžio didėjo – darbo rankų reikėjo ir vis besiplečiančiam fabrikui „Nemunas“, autobusų parkui, autotransporto kontorai, kelių priežiūros ir melioracijos darbams.



Grupė durpyno darbininkų prie durpių rentinių. 1955 m.



Ši konkurencija vertė įmonių vadovybę labiau mechanizuoti darbus, gerinti darbuotojų darbo ir buities sąlygas, kelti atlyginimus. Durpyną pasiekė elektra, atsirado elektros varikliai, padėję mechanizuoti kai kurias operacijas. Siauruoju geležinkeliu riedą motorvežiai perėmė visą durpių gabenimo į fabriką krūvį. Motorvežius sėkmingai vairavo Romualdas Jasinevičius, Vytautas Blauzdavičius, Lebedevas, Lukoševičius. Apie 1956–1957 m. durpynė vėl didžiulė naujiena – gautos durpių klojimo mašinos. Tai leido atsisakyti durpyno plotą į dvi dalis dalijančių transportavimo lynų, griozdiškųjų atraminių stovų, blažinos bei dažno jų perstumdymo į naują vietą. Bet svarbiausia tai, kad tapo nereikalingos net dvi pačios purviniausios „specialybės“ – lentelių dėliotojų (vaiz-

Prie modernizuoto bagerio ir išklojimo mašinos jų šeimininkai. 1957 m. Iš R. Jasinevičiaus albumo



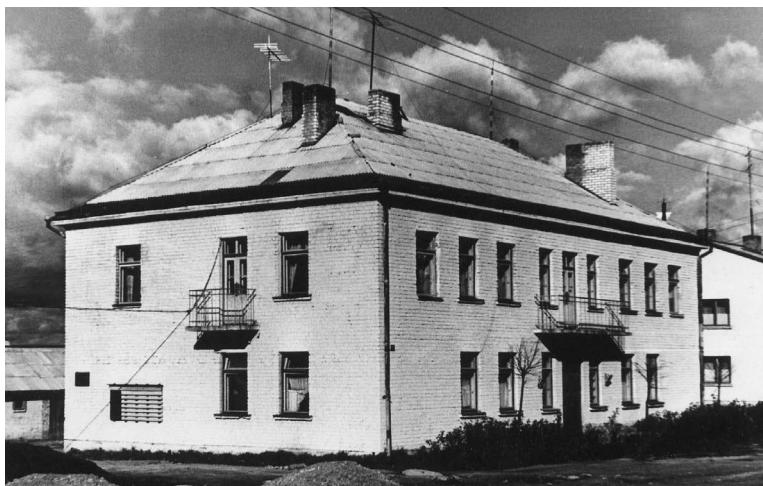
*Trupininių durpių
vartytuvas.
Iš R. Jasinevičiaus
albumo*



*Prikabinami trupininių
durpių surinktuvai.
Iš R. Jasinevičiaus
albumo*

džiai nupasakotų veteranų prisiminimuose) ir durpių klojėjų. Jais dirbę vyrai per pamainą taip pat išsipurvindavo nuo kaklo iki kojų. Bet gabalinių durpių džiovinimas taip ir liko nemechanizuotas, rankinis. 1958 m. šiame bare dirbo 130 merginų ir moterų. Bet ir čia būta gerų naujienų: tiksliai nustatytos kiekvieno darbo normos, padidinti įkainiai. Tai leido darbininkėms pasiskaičiuoti, ką gaus atlikusios tą ar kitą darbą, ragino jas daugiau padaryti ir daugiau užsidirbti. Ir merginos stengėsi – nemažai jų dirbo po dvi pamainas, o pačios darbščiausios (Bronė Deksnytė, Bronė Šeškauskaitė, Janina Vilimienė (Vaičiulytė) sugebėdavo įvykdyti po 3 normas ir užsidirbti po 1 500 rb, t. y. net daugiau už ekskavatorių mašinistus, kurie uždirbdavo po 1 200 rb.

Nesant galimybių pilnai mechanizuoti gabalinių durpių gamybos ir dėl fabriko poreikių kaitos (pastatyta nauja katilinė, pritaikyta kūrenti trupininėmis durpėmis) kurui pradėtos gaminti trupininės durpės. Jų gamyba iš pat pradžių buvo visiškai mechanizuota – frezeriniai drožtuvai purendavo durpyno paviršių, kad supurentas sluoksnis imtų džiūti, po to specialūs vartytuvai tą sluoksnį apvartydavo, sluoksniui išdžiūvus specialūs surinktuvai trupininines durpes surinkdavo ir nuveždavo į paruoštą aikštelę, kur šūsniavimo mašinos supūsdavo jas į didžiules krūvas, vadintas



*Rokiškio durpių
įmonės būstinė
Juodupėje.
Iš R. Jasinevičiaus
albumo*

šūsnimis. Iš pradžių trupinių durpių gamybos mašinos buvo prikabinamos, tempiamos didžiulių galingų traktorių. Vėliau šio komplekso mašinas imta keisti tobulesnėmis, savaeigėmis. Gauti pneumokombainai BPF-3 (vadinamieji *befai*) surinkdavo trupines durpes ir nuveždavo jas prie kūgio.

Kuo toliau, tuo labiau aštrėjo konkurencija dėl darbo jėgos. Pagerėjus darbo sąlygoms ir apmokėjimui Ūnuškio tarybiniame ūkyje ir aplinkiniuose kolūkiuose į šią konkurenciją įsitraukė ir žemės ūkio įmonės. Net ir fabrikui „Nemunas“ prireikė darbuotojus vežtis iš tolimesnių vietovių, tarp jų ir iš Aknystos (Latvija). O ką kalbėti apie durpyną? Bet durpynui padėjo N. Chruščiovo reformos: pastarasis pareikalavo, kad vadovaujančios įstaigos išskirtų šalia vadovaujamų objektų. (Tuo metu net ir Lietuvos žemės ūkio ministerija buvo kuriam laikui persikėlusį į Dotnuvą.) Dėl šios kampanijos ir Rokiškio durpių įmonė 1963 m. persikėlė į Júdupę. Mat Paduobio durpynas tuomet gamino apie 75 procentus viso rajono durpių produkcijos. Už persikėlimui gautas lėšas imta statyti daugiabučius namus darbuotojams. Ir apskritai protinga valdžia, būdama arčiau, geriau mato tiek gamybos, tiek ir žmonių problemas, energingiau jas sprendžia. O durpių įmonės direktorius Bronius Gavėnas buvo sumanus ir energingas vadovas, suprato žmones, jais rūpinosi, skatino jų iniciatyvą.

Vis gausiau tiekiamos kitos tuo metu pigaus kuro rūšys: benzinas, dyzelinas (vadintas *saliarka*), akmens anglis, buityje ėmusios plisti suskystintos dujos – mažino durpių poreikį. Juk ir pačiame durpyne ekskavatorių varikliai, kūrenami durpėmis, buvo pritaikyti dyzelinui. Imta galvoti, ką dar pradėjus gaminti? Bet galvoti nereikėjo – už visus tada galvojo aukščiausioji, Maskvos valdžia. Ji įpareigojo ir suplanavo gaminti durpių mineralinių trašų mišinius. Verta trumpai apžvelgti, kas tai per daiktas, kaip jis atsirado. Tai sąjunginio pseudomokslo „garsus“ išradimas (rusų

*Ilgametis Rokiškio
durpių įmonės
direktorius
Bronius Gavėnas.
V. Balčiūno nuotr.
Iš G. Ruželienės
albumo*





*Paduobio durpyno
mechaninės dirbtuvės.
Iš R. Jasinevičiaus
albumo*

transkripcijoje TMAU – *torfiano mineralnyje amiačnyje udobrenija*). Didžiulė valstybė, turėdama labai gausius gamtinius išteklius, tegamino vos nedidelę dalį žemės ūkiui reikalingų trąšų. Chruščiovas liepė mokslininkams pasiūlyti, kaip galima greitai padidinti trąšų gamybą. Netrukus pasiūlyta gaminti daugiau amoniakinio vandens ir jį naudoti tręšimui. Gaminti amoniakinį vandenį imta dideliais kiekiais. Bet naudoti jį kaip trąšas pasirodė ne taip paprasta – tam reikėjo kokybiškų sandarių tręšimo mašinų, kurių tuometinė šalies pramonė beveik negamino. Tad kur dėti amoniakinio vandens perteklių? Tada ir pasiūlyta gaminti garsiuosius TMAU – į durpes maišyti ne tik amoniakinį vandenį, bet ir fosforitmilčius bei kalio druską. (Fosforitmilčiai – taip pat ne trąša, o tik žaliava fosforinių trąšų gamybai. Juos tręšimui galima panaudoti tik rūgščiose dirvose, kur daugelis augalų prastai auga dėl dirvos reakcijos.) Lietuvos mokslininkai agrochemikai TMAU atžvilgiu laikėsi rezervuoti – jie ne vienu bandymu įrodė, kad minėti mišiniai veiksmingi tik tiek, kiek veiksmingos į juos įdėtos mineralinės trąšos. Eksperimentiniai ir kiti geriausi ūkiai, kurie gaudavo pakankamai mineralinių trąšų, TMAU nenaudojo. Durpių mineralinių trąšų mišinius pirkto ūkiai, kuriems mineralinių trąšų trūko ir kurie buvo netoli šių mišinių gamybos vietų (toli vežti neapsimokėjo). Be to, Maskvos valdžia, siekdama skatinti minėtų mišinių naudojimą, buvo nustačiusi mažas jų kainas. Paduobio durpynas, gamindamas minėtus mišinius, irgi turėjo bėdų: amoniakinis vanduo į durpių krūvas buvo įterpiamas specialiais įtaisais, o fosforitmilčiams ir kalio druskai įterpti įtaisų nebuvo: tekdavo naudotis paprasčiausioms priemonėmis – kastuvais. Mišinius galutinai sumaišydavo šūsniavimo mašinų kaušai. Gamyba buvo griežtai kontroliuojama: atvažiavęs Rokiškio kuro kokybės inspekcijos viršininkas Eglinskas patikrindavo mišinių cheminę sudėtį ir radęs ją tinkamą pasirašydavo realizavimo pasą.

Didelėms ir našioms trupininių durpių gamybos mašinoms (naudotoms ir trąšų mišiniams gaminti) reikėjo daug erdvės. Paduobio durpyne buvo suformuoti 8 laukai, kiekvienas jų 500 m ilgio. Pradėjo ryškėti trupininių durpių gamybos nepatogumai ir trūkumai. Žemapelkės durpės stipriai susiskaldžiusios, jos smulkios ir išdžiūvusios labai lengvos. Plačiuose laukuose prasidėjo vėjo erozija – papūtęs stipresnis vėjas sukeldavo tirštus juodus debesis, net kryžiai danguje susiformuodavo. O ką kalbėti apie veikiančias galingas pneumatines mašinas? Darbininkai visą laiką dirbdavo



*Pneumatiniai
kombainai BPF-3.
Iš R. Jasinevičiaus
albumo*

tirštose dulkėse. Vėliau Degesyneje dirbant su ne taip susiskaldžiusiomis aukštutinėmis durpėmis šių problemų buvo kur kas mažiau.

Vis labiau mechanizuojant darbus durpyne, darbuotojų jame tolydžio mažėjo. Formavosi uždaras, darbštus, iniciatyvus mechanizatorių kolektyvas. Nepaisant darbuotojų skaičiaus mažėjimo, kolektyvas kasmet vykdė planus, dažnai juos viršijo. Ypač sunkūs buvo 1977-ieji – tų metų liepą, geriausią mėnesį durpėms ruošti, prilijo trigubai daugiau negu įprasta. Nepaisydami lietaus ir negailėdami jėgų dirbo Romualdas Jasinevičius, Vytautas Zdanevičius, V. Cvetkovas, P. Lašas, E. Lisovskis, V. Trofimovas. Tų metų planas viršytas 6,5 tūkst. tonų.

Rašant apie kolektyvą, verta paminėti ir jo vadovus, iš pradžių oficialiai vadintus durpyno vedėjais, vėliau vyr. meistras (darbininkai visą laiką vadino vedėjais). Prieškario metais durpynui vadovavo Viktoras Bučiulis, nuo 1944 ar 1945 iki 1959 m. – Juozas Lasinskas. Po jo trumpą laiką vadovu dirbo Vytautas Tučius. 1960–1971 m. durpynui vadovavo Balys Zvicevičius, po jo laikinai Vladas Kuzmickas. Pusantrų metų durpynui vadovavo jaunas specialistas Vidmantas Tervydis. Pastarąjį 1974 m. pašaukus į armiją, vyr. meistrė tapo Zita Straukienė, baigusi mokslus Kauno politechnikumo Ežerėlio durpininkystės filiale. Prasidėjus darbams Degesyne durpyne, jo vyr. meistras Vidmantas Tervydis pakvietė Zitą ten dirbti gamybos meistrė. Po Z. Straukienės Paduobio durpynui vieną sezoną vadovavo Algis Kancevičius.

Kolektyvas pasižymėjo gerais, patyrusiais specialistais ir darbščiais, ini-

*Paduobio durpyno
vadovas
Balys Zvicevičius.
V. Balčiūno nuotr.
Iš G. Ruželienės
albumo*





Sudėtingos technikos vairuotojai: Vytautas Vilitis, Juozas Baltrūnas, Julius Gindvilis, Algis Šutas, Eustichejus Lisovskis, Valdas Šutas, Algis Karaliūnas Stasys Jankauskas, Vytautas Meilus, Alfonsas Vabolis, Vytautas Šutas. Iš R. Jasinevičiaus albumo

Patyrę durpių technologai: gamybos meistras Vytautas Šutas ir vyr. meistras Balys Zvicevičius. Iš V. Šuto albumo

ciatyviais darbuotojais. Tai Balys Zvicevičius, Kazys Stakėnas, Stasys Lenickas, Romualdas Jasinevičius, Petras Valainis, Vytautas Zdanevičius, Bronius Gervė, Vladas Kuzmickas, Julius Latvėnas, Algis ir Vytautas Šutai, Juozas ir Petras Žinduliai, Vidmantas Tervydis, Algis Kancevičius. Tarp jų nemažai racionalizatorių, o išradingiausias pasirodė esąs Vytautas Šutas, pateikęs net 19 pasiūlymų.

Kolektyvo nariai pasižymėjo ne tik darbe, bet ir meno saviveikloje: veikė dramos ratelis, kapela. Aktyvesni saviveiklininkai: Rima Kulikauskaitė, Pranutė Matuzonytė, Zita Straukienė, Janina Žeimantaitė, Petras Lenickas, Antanas Malala, Petras Mikalauskas, Algimantas Stimburys, Vytautas Šutas, Vytautas Zdanevičius, Sigitas Zokas. Daug metų saviveiklą organizavo ir jai vadovavo Gražina Ruželienė. Anksčiau dirbusi Didsodės bibliotekoje, kultūros namuose, dirbti durpyne pradėjo 1962 ar 1963 m. sezonine darbininke, vėliau dirbo kontoroje sekretore-mašininke. Nuo 1974 m. dirbo durpių įmonės kadrų inspektore. Šias pareigas ėjo iki durpynų privatizavimo 1993–1994 m.

Durpininkų sporto renginius organizuodavo Jonas Stankevičius. Jo vadovaujami sportininkai įvairiose varžybose pelnė nemažai prizų.

Ir toliau mažėjo trupinių durpių kurui ir trąšų mišinių poreikis. Tuo tarpu vis augo aukštesnio tipo kraikinių durpių paklausa. Pastarųjų reikėjo ne tik stambioms gyvulininkystės fermoms, bet ir besiplečiantiems šiltnamiams. Jas kaip substratą daigams auginti ėmė naudoti sodininkai, daržininkai mėgėjai. Šiems poreikiams tenkinti durpių įmonė jau nuo 1982 m. ėmė ruošti eksploatacijai Degesynės aukštapelkę už Onušio.

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę įvyko daug pokyčių: buvo likviduoti kolūkiai, Onušio tarybinis ūkis, bankrutavo privatizuotas „Nemuno“ fabrikas. Taip Paduobio durpynas neteko produkcijos vartotojų ir buvo uždarytas. Jo technika ir jaunesni darbuotojai perkelti į Degesynės durpyną.

Uždaryto Paduobio durpyno plotus vėl ėmė globoti motinėle gamta. Ji pasirūpino, kad šie plotai nebūtų tušti – jie vėl apžėlė krūmais...

Liūdna, kad veteranai, ilgus metus dirbę sunkiausiomis sąlygomis, dabar nesulaukia pagarbos, dėmesio. Daugybė biurokratų jų problemoms abejingi. Jau minėtai Akilina Jeršovai į darbo stažą neįskaičiuoti penkeri metai durpyne ir treji fabriko „Nemunas“ pagalbinio ūkio fermoje (čia ji dirbo melžėja, kiaulių šėrėja). Ėmus rūpintis, kad ši klaida būtų ištaisyta, solidžios Rokiškio „Sodros“ darbuotojos išdidžiai pareiškė: „*Nieko čia nepakeisi – per vėlai kreipėtės*“. Ne visas darbo stažas priskaičiuotas ir Anfisai Isajevai, Janinai Bulovaitei. Akilina sunkių darbų ir ligų išsukiotomis rankomis ir kojomis, jau daug metų negali net šaukšto suimti nei į gatvę išeiti.

Juodupės vaistinė

Irena Šarkauskaitė

Atsukę laiką pusę šimto metų, patyrinęję daugumos miestelių socialinę santvarką, įsitikinsime: neskaitant vietos valdžios, žmonių dvasiniams ir fiziniams poreikiams svarbūs, gerbiami ir reikalingi buvo mokytojai, gydytojai, vaistininkai, dvasininkai. Mokytojai vedė vaikus šviesos ir pažinimo keliu, bažnyčia diegė žmonėms doros ir tikėjimo tiesas, gydė jų dažnai laikmečio gairinamas sielas, o gydytojams tekdavo ir tenka konkretus darbas – gelbėti ligų kamuojamą žmogaus kūną. Gydytojų praktika tarsi virvele surišta su vaistininko darbu. Galima, žinoma, gydyti ir žodžiu, bet be vaisto neišsiverčia nei gydytojas, nei ligonis.

Žmogus į vaistinę ateina su savo skausmu: jam skauda dantį, galvą, koją... Ir čia vaistininkas savo profesinėmis žiniomis stengiasi padėti. Jei žmogus, įvertinęs savo negalavimus, kreipiasi į gydytojus, jis ir vėl grįžta į vaistinę.

Juodupėnai, kol nebuvo vaistinės, vaistų važiuodavo dviračiu ar eidavo pėsti į Ūnuškį, į Kogano vaistinę ar pas Ūnuškio kunigo panytes (seseris) Čiuvinškaites, kurios turėdavo visokių vaistinių žolelių. Arba važiuodavo į Rōkiškį.

Pirmoji vaistinė Jūodupėje buvo įkurta Kalpoko mediniame name 1938 ar 1939 m., miestelio centre (dabar fabriko teritorija). Dirbo vaistininkė Elena Rimkevičiūtė, tamsiaplaukė, keista, į žydišką panašia tartimi. Dar labai trumpai dirbo žydas. 1944 m. Kalpoko namą sudegino vokiečiai.

Pasakoja Petras Deksnys, 85 m., dabar gyv. Kaune: „Kai 1938 m. grįžau iš Latvijos ganęs, Kalpoko name dirbo žydas“. Janina Deksnytė (Kasparavičienė), gim. 1926 m., gyv. Juodupėje: „Pas Kalpokus tarnavau tris žiemas, prižiūrėjau vaikus. 1939 m. pavasarį vaistinės dar nebuvo“. Liolė Černiauskaitė (vėliau Garškienė), gim. 1923 m., gyv. Apūniškio k., Jūodupės sen.:

„Kai 1939 m. mane išbėrė, niežėjo odą, nuėjau pas gyd. Kazlauską (Kalpoko namuose), kuris buvo pasitraukęs iš Lenkijos ją užpuolus vokiečiams. Lietuviškai nemokėjo. Mane apžiūrėjęs sako: „Tau ... zema“. Aš buvau skaičius laikraštį, kad yra tokia liga egzema. Tai ir pasakiau – gal egzema? Gydytojas labai nudžiugęs kartojo ir kartojo: egzema, egzema. Nuėjau į šalia esančią vaistinę. Ten dirbo juodaplaukė vaistininkė. Ji su šeimininkų Kalpokų dukrele eidavo į bažnyčią. Kojinės buvo labai gražiai suadytos įvairių spalvų siūlais. Užklausta, kodėl taip, atsakiusi – kitokių neturiu“.

Mano knygelėje prieš 15 m. įrašyta: 1941 m. kelias dienas dirbo žydas. Prisimenu, kaip tėtis pasakojo, kad man gimus (1938 m. gruodžio mėn.) ejęs pėsčias į Ūnuškį žindukų pirkti. Taip ir nenustačiau tikrų vaistinės įkūrimo metu.

Po karo provizorius A. Hokušas Lietuvoje steigdavo vaistines ir apie 1946 ar 1947 m. įkūrė vaistinę Juodupėje, Milaknio mediniame name (dabar Pergalės g. 7). Kalbama, kad jis turėjo ir felčerio išsilavinimą (o gal iš savo vaistininko praktikos), išklausedavo ligonių plaučius, skirdavo vaistus. Tik kunigų ir moterų nemėgęs. Buvo



*Farmacininė
Irena Šarkauskaitė.
1963 m.*

aukštas, liesas, erelio nosimi, apie 40 m. Vaistinės patalpos – vienas kambarys ir atitverta maža virtuvytė. Kitam kambaryje gyveno pats vaistininkas. Sanitare dirbo Genovaitė Milaknytė (Bučiūnienė), gim. 1928 m., šeimnininko dukra.

Ir pokario laikotarpiu tikros vaistinės įkūrimo datos neišgavau. Rokiškio krašto muziejaus ekspedicijų Juodupėje metu pažymėti 1946-ieji, Vasiliauskienės namas. Genė Milaknytė (Bučiūnienė), J. Geidonienė ir dar daug kas aiškina, kad pirmiausia vaistinė buvo įkurta Milaknio name.

Janina Kalpokaitė (Palavinskienė), buvusi akušerė:

„1947 m. rugpjūčio mėn. atvažiavau dviračiu į Juodupę dirbti (su paskyrimu). Kabineta paskyrė pas A. Jarušauską, bet sribams prireikė, tada davė kambarį-kabineta A. Vasiliauskienės name – purvina, cementuota, su statinėm. Ir tą atėmė – prireikė rinkimų agitpunktui. 1947 m. rugpjūčio mėn. vaistinės A. Vasiliauskienės name nebuvo. Hokušą (vaistininką) pažinojau: arba jis dirbo Milaknio name, arba atvažiavo 1947 m. rudenį, nes rugpjūčio mėn. vaistus pardavinėjo gyd. Milaknio žmona (gydytojas buvo kalėjime). Gyveno antrame A. Vasiliauskienės namo aukšte. Taip ir matau spintos lentynose sudėtus vaistų buteliukus“.

*Vaistinės vedėja
S. Gudaitė. 1948 m.*

Vaistinė netrukus persikėlė į gretimą Anelės Vasiliauskienės namą (dabar Pergalės g. 5), o pas Milaknį įsikūrė ambulatorija. Patalpos panašios – vienas oficinios kambarys, kur prie atskiro stalo buvo gaminami vaistai. Baldai: prekystalis, spintelės medikamentams buteliukuose ir gataviems vaistams laikyti. Higienos reikmenys buvo laikomi drabužių spintoje.

1948 m. į Jūdupę atvyko provizorė chemikė Stefanija Gudaitė ir perėmė vedėjavimą iš Hokušo. S. Gudaitė, Prano d., gim. 1922 m. Kaniūkų k., Užpalių vls., Utenos apskr., įstojo į



Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Farmacijos skyrių. Karo metu studijuoti buvo sunku, patalpos nešildomos. Artinantis rusų frontui iš Vilniaus išėsti į traukinį nebuvo įmanoma, teko net ant vagono stogo važiuoti. Šeima slapstėsi nuo tremties, du broliai jau buvo išvežti į Sibirą. Universitetą baigė 1947 m., vienerius metus dirbo Utenos vaistinėje. Vedėja nuomojo kambarį pas Stasį Žindulį.

Vedėja provizorė S. Gudaitė buvo ramaus būdo, labai kruopšti, atsidavusi savo darbui. Kas suskaičiuos, kiek valandų, dienų praleista vaistinėje po darbo, poilsio dienomis, kiek patarimų, širdies atiduoda ligoniams?! Vedėjos pareigas S. Gudaitė ėjo iki 1988 m., o iki 1992 m. dirbo asistente – iš viso 44 metus.

1947 m. besislapstantį Zablachiaus dvare (Panemunio vls.) stribai nušovė Lietuvos partizaną Vilhelmą Milaknį, sanitarės G. Milaknytės dėdę. 1948 ar 1949 m. pradžioje į vaistinę atėjo valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Tereškevičius ir sanitarės G. Milaknytės darbo knygelėn įrašė: „*Vietos valdžios organams reikalaujant, Genovaitė Milaknytė atleidžiama iš darbo*“. Turbūt kad nenuneštų miškiniams kokių nuodų, kad tie nenunuodytų stribų. Sanitare buvo įdarbinta Genovaitė Trukšnytė.

Pinigus už parduotus vaistus kasdien reikėdavo nešti į paštą. 1948–1949 m. dienos apyvarta buvo apie 100 tuometinių rublių. Vargas buvo su vaistų pristatymu. Juos iš Panevėžio sandėlio atveždavo prekiniu traukiniu į Rokiškio geležinkelio stotį vieną kartą per mėnesį. Parsivežti iš stoties – vedėjos rūpestis. Telefono nebuvo. Reikėjo ieškoti transporto, vėliau – pėsčiai eiti į aplinkinius kolūkius, tartis su pirmininkais dėl automobilio. Žiemą dar sunkiau: kelias užpustytas, vaistus veždavo arkliais, dvejomis vežėčiomis (*padvadomis*).

Vaistinė priklausė Panevėžio farmacijos valdybai, vėliau – Šiaulių vyr. farmacijos valdybos tarprajoninei kontorai. Tuo metu vaistų asortimentas nebuvo gausus: valerijono tinktūra, mėtų lašiukai, tabletės nuo galvos skausmo, streptocido milteliai ir tabletės, novokaino, anestezino, rivanolio milteliai ir kt. Sanitarinės higienos prekės – gumos dirbiniai, marlė, vata, bintai, kurių ilgus dešimtmečius gaudavo nepakankamai. Daug vaistų reikėjo gaminti. Vedėjos atlyginimas – 600 tuometinių rublių, po 1961 m. pinigų reformos – jau 90 rb.

1950 m. iš Aukštasių vienkiemio į Juodupę „Nemuno“ fabrikas pervežė ir perstatė medinį (sienojų) tremtinio Petro Smalskio namą. Po daugelio metų, grįžęs iš tremties, Smalskys užeis į vaistinę, dairysis, brauks ašaras ir graudžiai sakys: „*O, kad kas duotų nors vieną kambarėlį mano name...*“ Šio pastato viename gale įsikūrė vaistinė, kitame – ambulatorija.

Vaistinės patalpos – vienas 18 m² kambarys, kitame gyveno vedėja su seserimi. Ambulatorija užėmė taip pat vieną kambarį. Kitame kambaryje gyveno gydytoja Barbora Keršulytė, vėliau, iki 1960 m., – Ona Namavičiūtė (Kemundrienė). Antrame aukšte, mansardoje, buvo stomatologijos kabinetas (gydytoja S. Raščiūtė), gydytojos kambarys ir dar gyveno medicinos sesuo Gailutė Gužaitė.

1950 m. vaistinėje dirbo vedėja S. Gudaitė ir sanitarė Elena Šlamienė (išgyvenusi 92 m.). Medicinos prekės iš Panevėžio vaistų sandėlio 1952 m. jau buvo pristatomos sunkvežimiu vieną kartą per mėnesį, vėliau – dukart. Vaistinė šildoma prastų plytų stačiamalke krosnimis. Krosnis, sakydavome, kaip *armota*, o šilumos mažai – kūrenk kiek nori, o ji tik apyšiltė. Per nuolat varstomas duris ir ta pati šiluma išgaruodavo. Rankos tindavo nuo šalčio.



Juodupės vaistinės pastatas. 1950 m.

1958 m., baigusi Kauno medicinos mokyklos farmacijos profilį su paskyrimu atvykau dirbti aš, farmacininkė Irena Šarkauskaitė, gim. 1938 m., vietinė, Stōniškio k. gyventoja. Dirbau asistente – gaminau vaistus, pagal reikalą – receptare, taip pat pavaduodavau atostogaujančią ar išvykusią į kursus vedėją. Atlyginimas į rankas – 425 rb (po 1961 m. – 42,50 rb). 1958 m. vaistinė aprūpindavo gyd. Namavičiūtės įkurtą 60 lovų ligoninę, aptarnavo 5 000 aplinkinių kaimų ir Juodupės gyventojų (Juodupėje gyveno tuo metu apie 2 000 žmonių). Ekstemporalinių vaistų buvo daug. Gamindavome įvairias mikstūras, iš vaistingųjų augalų – ištraukas, ekstraktus, tepalus, piliules. Kadangi tablečių neužtekdavo ar visai atitinkamos sudėties negaudavom, tai šimtais vienetų reikėjo svarstyti miltukus: analginą, aspiriną, streptocidą bei įvairios sudėties miltelius su stipriai veikiančiomis, nuodingomis medžiagomis.

Ypatingo dėmesio, aseptinės darbo vietos, kantrybės reikalavo lašų akims, sterilių vaistų formų gamyba – nei privalomo atskiro kambarėlio, netgi bokso, nei vakuuminių ar kitokių modernių filtrų neturėjome. Todėl pagamintus tirpalus (ligoninei ir ligoniams pagal receptus) teko filtruoti paprastu stikliniu piltuvėliu per filtro popierių ar vatos ir marlės tamponą. Lašini lašini litrus tirpalo po lašiuką, patikrini prieš elektros lemputę, o ten plaukioja vos vos įžiūrimas krisliukas – ir vėl iš naujo lašini. Ir taip ilgas valandas. (O čia dar eilutė įvairių gaminamų vaistų receptų išrikiuota.) Sterilizuodavome taip pat primityviai, bet bėdų neturėjome – ligonių mūsų pagaminti vaistai „nepurtydavo“. Vėliau, apie 1985 m., sterilius tirpalus gamino centralizuotai Rokiškio ligoninės vaistinė, o ir ampulių vis daugiau gaudavome. Vaistinėje ligonių ir pirkėjų netrūko. Visu pajėgumu dirbo „Nemuno“ fabrikas, keitėsi pamainos, darbininkai skubėdavo, todėl ir vaistinės darbuotojams reikėjo suktis...

Taip, šaliai reikia lyderių, reikia talentų, protingų, įžymių žmonių, bet ar kas supranta vaistininkų darbą? Iš šalies atrodo – baltais chalatais, čia padavė, čia pasakė – lengvas gi koks darbas! O kiek žinių reikia, kiek kantrybės gaminant vaistus ir aptarnaujant ligonius ištisais dešimtmečiais. Jų skausmas, jų artimųjų mirtys, rūpesčiai savotiškai guldavo vaistininkui į širdį. Kiek atidumo – ne taip pasakytas žodis, užklijuota etiketė gali kainuoti gyvybę. Perskaityti vietinių, rajono ir visos Lietuvos gydytojų receptus irgi reikia gebėjimo, ar yra parašas, štampekai, antspau-

dai, data; nekalbant jau apie kompensuojamųjų vaistų receptus, nuolat kintančias bazines kainas. Beje, ne tik tekdavo šifruoti gydytojų išrašytus rebusus, bet reikėjo suprasti ir nesišypsoti, kai ligonis paprašydavo duoti *persulfino* (pertusino), *amiferlerino* (amidopyrino), *traktyriaus* (Extr. Crataegi – gudobelės ekstrakto), *VEFO* (ATF ampulių), *briliantinės rankos* (briliantinės žalumos), *kabasuledo lašiukų* (korvalolio), vaistų *ot vidurenija*, *dramblio kaulo tepalo* (tigro tepalo)... Bobutė: „*Daktarė sakė, kad mano smegenys labai sausas, gal yra kuo patepti*“. Vyras: „*Duokit jodo, mano bobai auga paršelis, negali nuryt*“. Jaunuolis: „*Kaip naudot Vietnamo žvaigždutę – ar prisegt prie atlapo?*“

Ir tas nematomas žmonėms darbas. Laisvą minutę kiekviena imdavome į rankas drėgną, išvirintą, atitinkamai paruoštą šluostę dulkėms valyti. Šluostai lentynas, stalčiukus, buteliukų tūkstančių tūkstančiai peršluostyta. Pakuoji, rikiuoji: išviršiniai, skysčiai, milteliai, stipriai veikiančios medžiagos, nuodingos, narkotinės, degios, kvapios, dažomosios ir dar visokių kitokių.

O kojos – trepsi, sėdi rašyt, tupiesi, stoji, bėgi į atsargų kambarį, rūšį – keliai degte dega. Inventorizacijos! Kol susveri skysčius, miltukus šimtosios gramo tikslumu, viską suskaičiuoji... Dienos – naktys! Kiek rašymo, registravimo, kiek popierių, įvairių formų pildymo, segtuvų, bylų – nors vežimu vežk! Vaistinė ūkiskaitinė, buvo planai: mėnesio, ketvirčio, metų. Neįvykdei – tikras nusidėjėlis, aiškinkis raštiškai.

Toks tavo darbas. Ir dirbi, tarsi to visko nejauti, ir nori, kad būtų geriau ligoniui, kad suprastų, kaip vaistus vartoti, suderinti, laikyti namuose. Tik vieno nebuvo galima pakeisti – skaudaus daugelio metų ir daugelio vaistų deficito. Gauni, pavyzdžiui, 10 pakelių nosšpos tablečių – kaip aprūpinti ligoninę ir visą apylinkę? Ar gera vaistininkui žiūrėt ligoniui į akis ir sakyti: „*Ne, negavom, gal kitą kartą...*“ Dar į žurnalus reikėjo registruoti – kas skambino, kokių deficitinių vaistų klausė, ką atsakei. Kas iš to rašymo, kai vaisto ligoniui reikia čia ir dabar.

Šiuo metu Nepriklausomoje Lietuvoje ar neskauda širdies vaistininkui, kai ligonis virpančia ranka atsiima receptą negalėdamas užmokėti už vaistus? Ar kai 5 metų berniukas, atėjęs su mama į vaistinę, prašo: „*Mamyte, nupirk plytelę hematogeno*“. – „*Tai kad 1,20 Lt kainuoja, gal kaip nors sukrapštysiu*“. Berniukas: „*Ne, mamyte, nereikia, duonelei neužteks*“. O pažiūrėk į televizorių – kiek daug ponų, kokie gražūs veidais ir kalbomis!

Bet grįžkime atgal. 1960 m. iš Juodupės išvyko vyr. gydytoja Ona Kemundrienė, gyvenusi antrame vaistinės namo gale. Išvažiudama gydytoja (labai energinga moteris) sako vaistinės vedėjai S. Gudaitei: „*Tu tokia rami, tyli, mano buto neišsikovosi*“. Ir perkraustė vedėjos baldus į savo butą. Vaistinei atiteko dar vienas kambarys vaistams gaminti ir atskira virtuvė. Kaip padūko Rokiškio vyr. gydytojas Klegeris, vietos valdžia! Vieną dieną, vedėjai išvažiavus Rokiškin, į vaistinę sugriūva būrys vyrų: gydytojas Klegeris, Juodupės vykdomojo komiteto pirmininkas Gradeckas, Juodupės vyr. gydytojas, rodos, dar ir milicininkas. „*Kas čia darosi, kodėl vedėja užėmė tą butą?!*“ Aš gi viena vaistinėje. Ramiai sakau: „*Kas čia tokio? Remontą savo kambarį daro, tai ir pasidėjo ten baldus*“. Atlėgo tuo kartu. Kokios jėgos paveikė, neaišku, bet daugiau nepuolė. Ligoninei, poliklinikai reikia atskiro namo, atskirų kabinetų; gydytojams – gerų butų, žinoma, kad reikia. O vaistinei – tik vieno kambarėlio trims darbuotojoms, kur kartu ir vaistai gaminami (tai draudžiama), ir vedėjos darbo stalas, spinta knygoms, prekystalis, spintelės vaistams? Taip ir liko butas vedėjai su seserimi. Vėliau,



*Farmacininė
Irena Šiupinienė
prie asistentų
darbo stalo.
1982 m.*

kai buvo statomi daugiaaukščiai namai su komunaliniais patogumais, vedėjai buto taip ir neskyrė. Kooperatinį išsipirko. Dar reikėjo atsikovoti atsargų kambarį, mansardą. Darbo sąlygos pagerėjo, nors patalpos reikalavimų toli gražu neatitiko. Buvo perstatytos koklinių plytų krosnys. Malkas pristatydavo girininkija. Antrame aukšte, mansardoje, laikoma tara, buteliukai, sanitarinės higienos prekės, vata, marlė. Vaistinė suremontuota. Fabriko direktoriaus J. Ramanausko dėka apie 1979 m. įvestas centrinis šildymas, šaltas vanduo, kanalizacija. Pastatas apkaltas lentomis – tuo padėjo rūpintis Onušio tarybinio ūkio direktorius P. Rimkus. 1974 m. vedėjai išėjus gyventi į kooperatinį butą, visas namas liko vaistinei. Buvo vietos vedėjos kabinetui, pagerėjo vaistų laikymo sąlygos.

Nuo 1956 m., rajonizavus vaistines, Rokiškio vaistinė tapo centrine ir pradėjo vadovauti šešioms kaimo vaistinėms (tarp jų ir Juodupės). Ji teikė vaistinėms metodinę bei praktinę paramą, nors visos jos priklausė Šiaulių vyr. farmacinės valdybos tarprajoninei kontorai, o toji – Vilniaus VFV. Daug kas tapo lengviau: ataskaitos vežamos į Rokiškį, susirinkimai, pasitarimai vietoje. Bet ir suvaržymų buvo: tai vyr. buhalteris mažesni išlaidų procentą paskiria, tai neleidžia daryti kokio remonto. Įdomus buvo Rokiškio centrinės vaistinės vyr. buhalterio Jono Macijausko sprendimas (apie 1973) neskirti lėšų Juodupės vaistinės stogo remontui. Šiferis senas, skylėtas. Vedėja iš fabriko gavo sunkvežimį ir pati, be vyr. buhalterio palaiminimo, važiavo į Šiaulių VFV prašyti šiferio. Bet Vyžūnos miške įvyko avarija – sugedo vairas ir mašina nuvažiavo per griovį į mišką. Vairuotojas ir vedėja nenukentėjo, o stogas taip ir liko neperdengtas.

Keitėsi ne tik patalpų būklė. Keitėsi ir darbuotojos. Vietinės gyventojos pasilikdavo ilgam, kitos dėl vienokių ar kitokių priežasčių išvykdavo.

1967 m. Juodupės vaistinėje pradėjo dirbti farmacininė Birutė Kanopaitė (dabar Kirstukienė), gim. 1946 m. Remeikių k., Juodupės sen. Buvo baigusi Kauno P. Mažylio medicinos mokyklos Farmacijos skyrių. Dėl mažo atlyginimo porą kartų buvo išėjusi dirbti į „Nemuno“ fabriką, pagaliau trečią kartą, 2004 m. vėl sugrįžo. 1974–1977 m. dirbo farmacininė Lilija Kižaitė (vėliau Nakienė). 1977–1980 m. – farmacininė Margarita Puronaitė. Abi jos taip pat baigusios P. Mažylio medicinos mo-

kyklos Farmacijos skyrių. 1980 m. balandžio mėn. iš Adučiškio vaistinės į Juodupę atvažiavo Nijolė Pancekauskienė. Juodupės vaistinėje dirbo neilgai – vyras pakeitė darbovietę. 1980 m. rugpjūčio 1 d., baigusi Kauno P. Mažylio medicinos mokyklos Farmacijos skyrių pradėjo dirbti Irena Šiupinienė, gim. 1960 m. Sodėlių k. (Juodupės sen.). Juodupės vaistinėje dirbo 24 metus. Nusibodo kasdien važinėti iš Rokiškio, todėl nuo 2004 m.



pradėjo dirbti Rokiškio „Rugilės“ vaistinėje. Dar dirbo farmacininkė Repečkaitė. 1983 m. du mėnesius dirbusi farmacininkė Raimonda Ruželienė po motinystės atostogų į Juodupę negrįžo. Sanitarėmis ilgai dirbo Elena Šlamienė, Emilija Gudaitė. Vėliau – Marytė Mackevičiūtė, Ona Kiselienė, Bronė Misiūnienė. Sąskaitininkės (puse etato) buvo Liucija Vogulytė (dabar Užtupienė), Vanda Mikėnienė, Joana Rapienė, buhalterė – Ona Sadauskienė. Fasuotojos: Kazimiera Jarušauskienė, Livija Guzaitė (Laučienė), Stasė Staigytė. Nuo 1981 m. fasuotoja dirba Dalia Stalaušienė, gim. 1950 m. 1987 m. vaistinės darbuotojos: vedėja provizorė Stefanija Gudaitė, provizorė-receptarė Irena Šarkauskaitė, farmacininkė asistentė Irena Šiupinienė, sanitarė Bronė Misiūnienė, sąskaitininkė Joana Rapienė. Farmacijos specialistės nuolat kėlė savo dalykinę kvalifikaciją lankydamos kursus Kaune – Medicinos institute ar Medicinos mokykloje.

Fasuotoja

Dalia Stalaušienė.

1984 m.

Provizorė S. Gudaitė ir aš priklausėme farmacininkų mokslinei draugijai, ruošėme ir skaitėme referatus. Rokiškio centrinėje vaistinėje veikė farmacininkų ratelis, kuriame dalyvavo visi rajono farmacininkai.

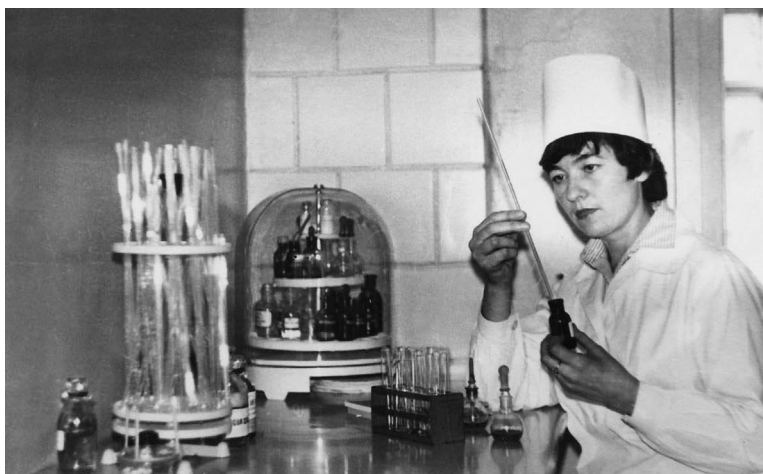
Aš 5 metus mokiausi neakivaizdžiai ir 1969 m. baigiau Kauno medicinos instituto Farmacijos fakultetą. Aukštasis išsilavinimas, 10 metų darbo stažas, o atlyginimas į rankas – 90 rb. Pinigėliais vaistininkų nelepino. Vaistinės specialistės ne kartą apdovanotos darbo veterano medaliais, padėkos, garbės raštais. Aš, provizorė Irena Šarkauskaitė, Rokiškio centrinės vaistinės organizuotame rajono receptarų konkurse laimėjau pirmą vietą.

Buvo švenčiama Medicinos darbuotojų diena; vaistinės vedėjos S. Gudaitė, Kazimiera Jarušauskienė dainavo Juodupės medicinos darbuotojų vokaliniam ansamblyje; aš dalyvavau ir medicinos darbuotojų saviveikloje, nuo 1958 m. – Kultūros namų renginiuose: šokau, vaidinau, grojau, dainavau (ir tebedainuoju) etnografiniame ansamblyje „Volungė“, vedžiau koncertus, vakarones. Nuo 1960-ųjų daug metų buvau medicinos darbuotojų vietos profsąjungos komiteto narė, rašiau straipsnius farmacininkų sienlaikraščiu.

Vedėja S. Gudaitė nuo 1950 m. (iki 2004) giedojo bažnyčios chore. Sovietmečiu tai daug kam nepatiko. Kai 1967 m. DŽDT vykdomasis komitetas S. Gudaitę už laimėjimus sveikatos apsaugos srityje apdovanojo garbės raštu, Juodupės ligoninės vyr. gydytojas tam labai prieštaravo – juk ji lanko bažnyčią ir dar gieda! Juodupės vaistinėje nė viena darbuotoja nebuvo komunistė.



Vaistinės darbuotojos sveikina I. Šiupiniene (dešinėje) jubiliejaus proga. Iš kairės: sąskaitininė J. Rapienė, vedėja S. Gudaitė, sanitarė B. Misiūnienė, provizorė I. Šarkauskaitė. 1985 m.



Analizės atlieka Irena Šarkauskaitė. 1980 m.



Vaistinės asistentų (vaistų gamybos) kambarys. 1984 m.

Graži tradicija buvo sveikinti darbuotojas sulaukus įvairių jubiliejų; buvo lankomos motinos, sulaukusios naujagimių. Sveikatos apsaugos įstaigų darbo kasmetinėje apžiūroje 1975 m. tarp rajono vaistinių pirmoji vieta pripažinta Juodupės vaistinei. Daug metų žydėjo rožės, kurias puoselėjo sanitarė Emilija Gudaitė. Kasmetinė vaistinių aplinkos tvarkymo komisija tais pačiais metais pirmą vietą už gražiausią ir tvarkingiausią aplinką skyrė Juodupės vaistinei.

O vaistinėje kiekviena dirbome savo darbą. Gatavų vaistų formų vis neužteko, teko daug fasuoti: 1986 m. sausio mėn. įregistruoti 252 įrašai. Pasikeitė ir ekstemporalinių vaistų asortimentas. Atsirado daugiau sudėtinių, įvairesnių gatavų vaistų formų. Sterilių tirpalų dėl tam tikrų sąlygų nebuvimo (nebuvo atskiro kambario, bokso) nuo 1983 m. gaminti nebereikėjo. Jais aprūpindavo Rokiškio ligininės vaistinė. Kruopštumo ir didelės atsakomybės reikėjo ir analitikui. Nuo 1969 iki 1993 m. netatine analitike dirbau aš, vėliau provizorės S. Gudaitė, A. Kumpauskienė. Buvo atliekama organoleptinė, fizinė, kokybinė bei kiekybinė cheminė analizė. Tikrinamos ekstemporalines vaistų formos, gauti iš vaistų sandėlio milteliai, skysčiai, fasuoti medikamentai, koncentratai, vidaus paruošos, distiliuotas vanduo. Tam skirta atskira darbo vieta, niekada neatitikusi reikalavimų – nei traukos spintos, nei modernių titravimo biurečių. Dalį reagentų atsiųsdavo Panevėžio analitinė laboratorija, kiti buvo gaminami vietoje. Dauguma jų labai kenksmingi – koncentruoti šarmai, rūgštys, reagentai su gyvsidabriu, sidabro, chromo junginiais. O reikėjo juos burna – lūpomis įtraukti į stiklines pipetes, titruoti, perskaičiuoti ir nustatyti gaminamų vaistų formų tapatybę ir koncentraciją ar kitus duomenis. Galima pasidžiaugti, kad neteisingai pagamintų vaistų nerasta. 1982 m. cheminių analizių buvo atlikta: kokybinių: distiliuoto vandens – 150, medikamentų – 223, koncentratų – 46, gaminamų vaistų formų – 287; kiekybinių: koncentratų – 42, gaminamų vaistų – 115.

1982 m. gruodžio 10 d. inventorizacijos metu prekių likutis vaistinėje buvo 13 905,75 rb vertės; Onušio II eilės vaistinės punkte – 118,09 rb; Gėdiškių – 174,89 rb. Vertingo inventoriaus (pramonine kaina) – už 156 706 rb, mažaverčio inventoriaus – 2 585,94 rb. Inventorizacinių įrašų – 1 107.



*Vaistinės oficina
(lankytojų kambarys).
Receptaro darbo vieta.
1983 m.*

Juodupės vaistinė medikamentais aprūpino Juodupės ligoninę, Juodupės „Nemuno“ fabriko gydytojo sveikatos punktą, felčerių medicinos punktus (Onušio, Lukštų, Gediškių), kuriuose buvo įsteigti II eilės vaistinės punktai. Pirmasis vaistinės punktas buvo įkurtas Ūnuškyje 1950 m. Vienerius metus vaistais prekiaavo nespecialistė Aldona Galvanauskaitė (vėliau Rankaitienė). 1958 m. Onuškyje II eilės vaistinės punktą įsteigė medicinos felčerė Irena Udrienė, nuo 1960 m. dirbo medicinos felčerė Laimutė Mažuikaitė (vėliau Stasiukėlienė), gim. 1934 m., nuo 1990 m. – medicinos felčerė Aldona Keliuotienė. Gediškių II eilės vaistinės punkte dirbo D. Krankalienė; Lukštų – Laima Vidrickienė (1973–1977).



*Provizorė
Aušra Vasiliauskaitė*

Viršininkų turėjome daug, tai ir tikrintojų netrūkdavo. Kas ketvirtį tikrino Rokiškio centrinės vaistinės analitikės, nepamiršdavo mūsų centrinės vaistinės vedėja, vyr. provizoriai, sanepideminė stotis, gaisrininkai, milicininkai (dėl signalizacijos). Tikrindavo analitikai iš Panevėžio, Vilniaus analitinių laboratorijų, inspektoriai iš Vilniaus, Šiaulių vyr. farmacijos valdybų. Inventorizuodavo taip pat iš įvairių Lietuvos kampų – Rokiškio, Šiaulių, Vilniaus. Ne veltui vienu metu Tarybų Sąjungoje iš visų įstaigų geriausiai įvertintas vaistinių darbas. Pagal įvairių instrukcijų reikalavimus tvarkytis ir dirbti buvo sunku, ir ne todėl, kad nenorėtum ar blogai dirbtum – Juodupėje niekad nebuvo tinkamų sąlygų, visų pirma dėl patalpų. Visa, kas naujausia ir geriausia, atitekdavo didelių miestų didelėms vaistinėms.

Juodupės vaistinės provizorės tikrino, kaip laikomi vaistai felčerių punktuose, Juodupės ligoninėje, Juodupės „Nemuno“ fabriko gydytojo sveikatos punkte, inventorizuodavo vaistinei priklausančius II eilės vaistinės punktus.

1988 m. rugpjūčio 1 d. su paskyrimu į Juodupės vaistinę atvyko Aušra Vasiliauskaitė (dabar Kumpauskienė), gim. 1965 m., obelietė. Gabi provizorė, baigusi Kauno medicinos instituto Farmacijos fakultetą. Reikėjo jaunos, energingos vadovės, nes Juodupėje buvo statomas ambulatorijos vaistinės kompleksas. 1988 m. gruodžio



*Dabartinis vaistinės
pastatas*



*Pirmoje eilėje
(iš kairės):
vaistinės valdytoja
A. Kumpauskienė,
buvusi vedėja
(jubiliatė) S. Gudaitė;
antroje eilėje: provizorė
Irena Šarkauskaitė,
fasuotoja Dalia
Stalauškienė,
farmacininkė Irena
Šiupinienė. 1997 m.
A. Kumpauskienės
nuotr.*

mėn. A. Vasiliauskaitė skiriama vaistinės valdytoja. 1993 m. ji apsigynė I kvalifikacinę kategoriją, yra Juodupės gimnazijos tarybos pirmininkė, Juodupės bendruomenės komiteto narė. Kartu su vyru Vilmantu augina dukreles – Vaivą ir Editą. Kaip S. Gudaitė turėjo daug rūpesčių pokario metais, taip ir A. Kumpauskienėi teko nelengvas išbandymas dėl vaistinės statybos, jos įkūrimo. Standartinis projektas neatitiko vaistinės poreikių – lyg būtų projektavęs kolūkio fermos vedėjas. Niekas, žinoma, už tai nebuvo nubaustas, nors tokių statinių po Lietuvą nemažai pasėta. Vaistų gamybos kambarys, kur būtina ypatinga švara – lyg pereinamas koridorius į virtuvę, atsargų kambarį, valdytojos kabinetą. Nesuplanuota net vandens distiliavimo patalpa. Įėjimas į nuolat naudojamas rūšio patalpas – tik iš kiemo pusės. Didelių vaistinės valdytojos pastangų dėka projektas iš dalies buvo pakeistas. (Persikėlimu į naujas patalpas rūpinosi pavaduojantis išėjusių dekretinių atostogų vaistinės valdytoją A. Kumpauskienę provizorius Saulius Jasiulevičius.) Taip reikalingomis rūšio patalpomis naudotis teko neilgai – dėl sovietinių statybininkų broko rūšys pavirto dideliu ežeru. Netrukus nubyrėjo ir glazūruotos plytelės nuo sienų vaistinės kambariuose.

1990 m. Rusijos blokadą, vaistų tiekimo sunkumus 1991 m. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę – visa tai reikėjo pergyventi. Nuolat trūko medikamentų, ir tie skirstomi Rokiškio centrinės vaistinės. Nedaug tekliuvo kaimo vaistinėms, o dar taip pasakydavo: „Jums tik dvi dėžutės priklauso, tiek nedaug, nėra ko čia iš viso duoti“. Valdytoja susirūpino tokia padėtimi ir 1994 m. atsiskyrė nuo Rokiškio centrinės vaistinės, įregistravo valstybinę Juodupės vaistinę. 1995 m. rugpjūčio 8 d. įregistruota uždaroji akcinė bendrovė Juodupės vaistinė, pagrindinis akcininkas – valstybė. Vaistus jau tiekė didmeninės farmacijos įmonės, daugiausia UAB, kurių tuo metu Lietuvoje buvo apie 200. Į Juodupę vaistus veždavo apie 14 tokių tiekėjų.

2000 m. vaistinė privatizuota. Statusas liko toks pats. Patalpos prižiūrimos. Dviejų kambarių sienos iškaltos plastikinėmis lentelėmis; durys, langai pakeisti plastikiniais, nupirkti nauji direktorės kabineto baldai. 1998 m. vaistinė įsigijo kompiuterį, fakso aparatą. Nuo 1999 m. turi internetinį ryšį ir mato firmų medikamentų pasiūlą



*Vaistinės officina.
Farmakoteknikė
Birutė Kirstukienė.
2005 m.*



*Vaistinės darbuotojos:
direktore
Aušra Kumpauskienė,
fasuotoja
Dalia Stalauskienė,
buhalterė
Dalia Saulienė,
farmakotekninė
Birutė Kirstukienė.
2005 m.*

bei kainas. Vaistai užsakomi telefonu, pristatomi per vieną parą. Kompensuojamųjų vaistų apskaita ligonių kasoms – taip pat kompiuteriu.

Didelė lengvata ligoniams yra kompensuojamieji vaistai. Jau sovietmečiu nuo 1965 m. iš biudžeto buvo kompensuojami vaistai vaikams iki 1 metų, DTK dalyviams, personaliniams pensininkams, įvairioms ligonių grupėms. 1995–1996 m. Lietuvoje vaistų kainos staigiai kilo, beveik pasiekė pasaulinio lygio kainas. Šalies finansinė padėtis buvo sunki, todėl buvo įvestos būtinųjų vaistų bazinės kainos. Receptarai susidurdavo su didele painiava ieškodami kainynuose bazinių kainų (jos nuolat kito): perskaičiuoti, įkainoti receptą keliomis kainomis. Dabar šį darbą labai palengvina kompiuteris. Nuo 1991 m. vaistai buvo kompensuojami iš SODROS, o nuo 1997 m. vaistus kompensuoti pradėjo Ligonių kasos.

Rinkos ekonomikos dėsnį veikiama vaistinė pasipuošė reklamomis. (Vaistai, išduodami pagal gydytojų receptus, niekad nebuvo reklamuojami.) Gausu sanitarinių higienos reikmenų, įvairių maisto papildų. Reikalingų medikamentų gaunama pakankamai, beveik visi – gatavi, todėl labai mažai beliko gaminamų vaistų, fasavimo.



*Veterinarinės
vaistinės filialas
Juosdupės vaistinėje*



*Prie namo, kuriame
sovietmečiu buvo
Juosdupės veterinarijos
ambulatorija. Iš kairės:
pirmoje eilėje pirmas –
Antanas Stelionis;
antroje eilėje pirmas –
Grigaliūnas (Ginotų k.),
trečias – veterinarijos
gydytojas Daukus.
Apie 1955 m.*

1993 m. medikamentų ir sanitarinių higienos prekių inventorizacinių įrašų buvo apie 1 200, o 2004 m. – per 2 000.

Bankrutavus „Nemuno“ fabrikui, 2000 m. spalio mėn. uždarius 30 lovų Juosdupės ligoninę, sumažėjo vaistinės apyvarta, kartu ir darbuotojų liko mažiau. 2005 m. vaistinėje dirba: direktorė vaistininkė A. Kumpauskienė, farmakoteknikė Birutė Kirs-tukienė, buhalterė Dalia Saulienė (dirbti pradėjo 1997), fasuotoja Dalia Stalauskiene. Vaistinės darbuotojos nepamiršta ir nedirbančių specialistų. Pakviečia į vaistinę, pasveikina Naujųjų metų, įvairių jubiliejų proga. Gera ir šilta susitikti ten, kur dirbta 40 ir daugiau metų.

Laikui bėgant keitėsi ir specialistų pareigybių įvardijimas: vedėja tapo valdytoja, vėliau direktore. Su aukštesniu išsilavinimu: provizorė chemikė, provizorė-technologė, provizorė, dabar – vaistininkė.

Kad ir kaip mus vadintų – darbas ir tikslas vienas: padėti ligoniui; rūpintis, kad netrūktų reikiamų vaistų, aiškinti apie vaistų nesuderinamumą, vartojimą, užjausti ir patarti įvairiais klausimais, negalintiems atvykti – pristatyti vaistus į namus. Ir laukti, kada bus sureguliuotos vaistų kainos, nes dabar kai kurie vaistai 10 kartų brangesni nei kitose ES valstybėse.

Didsodės kaimas

Stefanija Bliūdžiūtė

Gyventojai: šeimos ir jų nariai

Mataušas Stelionis, pasiturintis ūkininkas. Žmona – Julija Kuzmickaitė, Čedasų bažnyčios fundatoriaus kunigo Kuzmicko sesuo. Vaikų neturėjo. Žemę dirbo samdiniai, po to pusininkai. Mataušui mirus (apie 1933–1935), Stelionienė, žmonių vadinama Cioce, pasiėmė augintinę Oną Širvytę (giminaite). Ona ištekėjo už Antano Būtėno iš Žiobiškio, jis atėjo užkuriu. Gyveno pas Ciočę, turėjo dukrą Danutę. 1949 m. Būtėnų šeimą išvežė į Sibirą (Ciocė jau buvo mirusi). Grįžo iš Sibiro po Stalino mirties, Júodupėje pasistatė namus. Būtėnas dirbo Júodupės buitiniame kombinate batsiuviu. Vėliau išvažiavo pas dukrą. Dabar Būtėnas ir Būtėnienė jau mirę. Jų namuose buvo pradinė mokykla, gyveno mokytojai. Buvo kolūkio sandėlis. Vėliau iš sandėlio padarė butą, jame gyveno Kazė Kanopienė su motina ir dukromis. „Tikrojo kelio“ kolūkis gyvenvietėje pastatė namą, kuriame tilpo mokykla, vaikų darželis, biblioteka. 2003 m. uždarius mokyklą, anksčiau – vaikų darželį, tose patalpose beliko biblioteka. Yra nedidelė salė, kurioje Lingėnų, Tartališkio, Aukštasijos kaimų žmonės švenčia savo susitikimus.

Juozas Žindulis žemės turėjo 15 ar 20 ha, gyveno pasiturimai. Turėjo du sūnus – Joną ir Antaną – ir tris dukras. Vyresnioji Veronika ištekėjo už Igno Guzikausko (Didsodė), vidurinioji – už Jono Kažemėko į Kiėmiškius, jauniausioji Kazė ištekėjo už Kazio Kurkliečio į Skemų k. (tarp Obėlių ir Rōkiškio). Guzikauskienė turėjo 3 dukras – Stefą, Julę, Emilę. Stefa ištekėjo už Sigitto Būtėno, gyveno Juodupėje, Julė ištekėjo už Žvirblio (Atžalyno kol.), Emilė – už Stasio Barono iš Generališkio, gyvena Juodupėje. Jonas Žindulis vedė Bronę Urbonavičiūtę iš Stōniškio ir ten apsigyveno. Jie turėjo sūnus Gediminą ir Alių, dukrą Janę. Jonas Žindulis su žmona Brone dirbo Júodupės fabrike. Antanas Žindulis vedė Akvilę Kastėnaitę iš Jutkių, dirbo tėvo ūkyje. 1941 m. žiauriai nužudytas Juodupėje. Palaidotas Juodupėje, didžiajame kankinių kape.

Kažemėkienė gyveno Kiėmiškių kaime prie Vyžuonės upės. 1944 m. vyras Jonas Kažemėkas pasitraukė į Vakarus. Ji liko Kiėmiškiuose su vaikais. Sūnus Algis mokėsi Juodupės vidurinėje mokykloje, vėliau studijavo Kauno žemės ūkio akademijoje, dirbo ir gyveno Kaune. Rimantas Kažemėkas (Algio brolis) dirbo Ōnuškio tarybiniame ūkyje. Dar sovietmečiu Jonas Kažemėkas grįžo iš užsienio, gyveno Kaune. Jie turėjo ir dukterį, kuri niekaip nenorėjo važiuoti iš Lietuvos, nors tėvas kvietė. Ji ištekėjo už Stelionio iš Skridulių (Širvytės sūnaus). Minėtieji asmenys, ypač vyresnio amžiaus, beveik visi jau mirę. Kazė Kurklienė (Žindulytė) turėjo dukrą Emilę. Jos abi iš Skemų atsikėlė į Didsodę, į tėvo namus. Kurklienė dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“, jos dukra Emilė Šniokienė taip pat dirbo minėtame kolūkyje kasininke, ištekėjo už Romo Šniokos iš Laibgalių. Dabar gyvena Didsodėje, turi dvi dukras, gal jau ir anūką.

Kazys Žindulis buvo pasiturintis ūkininkas, vidutiniokas. Turėjo 3 sūnus – Julių, Jasių ir Petrą, dukras Liudą, Paulę, Stasę. Liuda ištekėjo už Čeičio, gyveno Rōkiškyje. Paulė ištekėjo už Jurgio Liaudansko iš Stoniškio, turėjo sūnų Vilių. Jos

vyras dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike brokeriu. 1941 m. pasitraukė į Sovietų Sąjungą, kovojo 16-ojoje lietuviškoje divizijoje. 1944 m. žuvo Klaipėdos krašte mūšyje su hitlerininkais. 1973 m. šeima kreipėsi į mane, prašė surasti, kur palaidotas Jurgis Liaudanskas. Su jo mirties liudijimu nuvažiavau į Rokiškio karinį komisariatą. Prasadėjo paieškos. Kur jau kur, bet kariniuose komisariatuose nebuvo biurokratizmo. Kiekvieną savaitę gaudavau laišką su žinia apie paieškų rezultatus. Po 2–3 mėn. gavau žinią, kad Jurgis palaidotas Meškučių karių kapinėse. Žadėjau šeimą nuvežti prie tėvo kapo, bet 1976 m. pradėjau dirbti Rokiškyje, ten ir gyvenau. Jie daugiau į mane nesikreipė. Kai Jurgis pasitraukė į Sovietų Sąjungą, Paulė su sūneliu Viliuku iš Liaudanskų namų parvyko į tėviškę, Žindulių namus, ten gyveno iki mirties, dirbo kolūkyje.

Kazio Žindulio dukra Stasė ištekėjo už Viktoro Pupienio į Sodėlių kaimą. Jauna mirė džiova, paliko mažą sūnelį. Sūnus Julius, kol gyveno tėviškėje, padėdavo tėvui (Kazys Žindulis buvo Didsodės seniūnijos seniūnas). Vėliau dirbo Rokiškyje, Dranseikos fabrikelyje. Vedė Dranseikaitę. 1941 m. išvežtas į Sibirą. Į tėviškę jau nebegrižo, ten mirė ir palaidotas. Kazio sūnus Jasius vedė Moniką Bulovaitę iš Onušio apylinkės, rodos, Užubalių k. Jasius žuvo 1945 m. sausio 5 d. mūsų palaukėj per susirėmimą su kareiviais ir sribais. Jis Apūniškio miške kartu su aplinkinių kaimų vyrais slėpėsi bunkeryje (apkase). Jo žmoną Moniką su sūneliu Valentinu išvežė į Sibirą. Ten Monika ištekėjo, pasigimdė kitą sūnų. Grįžo iš Sibiro po Stalino mirties. 2003 m. Monika mirė. Kazio Žindulio sūnus Petras po karo mirė džiova.

Antanas Deksnys (pravarde Drutulius) buvo mažžemis ar vidutinis ūkininkas. Žmona – Kazio Žindulio sesuo. Turėjo dukrą Oną (gim. 1920) ir sūnų Petriuką. Petriukas buvo ligotas, mirė 10–12 metų. Dukra ištekėjo už Prano Staigio iš Šlapekių, dirbo „Nemuno“ fabrike. Vyras dirbo eiguliu, gyveno Smėlynėje. Turėjo dukras Lionę, Dalią ir sūnų Laimį. Lionė ir Laimis jauni mirė, bet jau buvo vedę.

Antanas Deksnys, mirus Kaziui Žinduliui, buvo išrinktas ar paskirtas Didsodės seniūnu, dirbo, rodos, iki 1944 m.

Pranas Staigis buvo teistas, grįžo iš kalėjimo apie 1949–1950 m. Dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike. Pranas Staigis ir žmona Ona mirė (2003).

Mataušas Deksnys (pravarde Dimša) – minėto Antano Deksnio brolis, mažžemis. Gyveno skurdžiai, mėgo išgerti. Turėjo dukrą Konstanciją, kuri ištekėjo už Jono Kustos. Kastutė dirbo „Nemuno“ fabrike. Turėjo sūnus Juozą ir Joną. Juozas 1941 m. pasitraukė į SSRS, kovojo 16-ojoje lietuviškoje divizijoje. Grįžęs vedė, dirbo milicininku iš pradžių Rokiškyje, vėliau kitose Lietuvos vietose.

Sūnus Jonas dirbo Sodėlių „Nemuno“ fabrike metėju, rodos, buvo išvežtas į Saksoniją darbams. Nuo 1944 m. dirbo Juodupėje sribu. Žuvo 1946 m. rugsėjo 26 d. Didsodėje nuo miškinų rankos.

Su Juozu ir Jonu Deksniais kartu mokėmės pradinėje mokykloje. Buvo geri, draugiški berniukai. Namuose skurdžiai gyveno, į klasę ateidavo apiplyšusiais švarkeliais. Su Juozu dvejus metus sėdėjau šalia. Kartą susigundžiau jo pieštuku. Tas pieštukas niekuo ypatingas, paprastas cheminis, mėlynos spalvos. Bet aš jį pavogiau... Po kelių dienų ėmė graužti sąžinę. Į jo knygų skrynelę įdėjau savo naują, rodės, gražesnę, dar nenurašytą. Nepavyko. Juozukas, radęs mano pieštuką, pakėlė ranką ir pasakė mokytojai, kad jo skrynelėje svetimas pieštukas, nunešė ir padėjo mokytojai

ant stalo. Mokytoja rodė visiems tą pieštuką, klausinėjo. Niekas neprisipažino, o mane krėtė karštis ir šaltis: atsilyginti nepavyko, prisipažinti neturėjau drąsos. Nebuvau kleptomanė. Iki pat senatvės nepamiršau tos „baisios“ vagystės, gal todėl visą gyvenimą net menkiausia vagystė kėlė pasibjaurėjimą.

Jonas Deksnys turėjo sūnų Antaną ir dvi dukras. Viena buvo nutekėjusi į Užubalius, rodos, Skruodienė. Kita, Akvilė, buvo ištekėjusi už Igno Liaudansko į Stōniškį, dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike, turėjo dukrelę Irutę. Paskui Akvilė ištekėjo už J. Sabaliausko, gyveno Rokiškyje. Jau mirusi, dukra ištekėjusi, gyvena Rokiškyje.

Sūnus Antanas turėjo panelę – Balčiūnaite. Motinai nepatiko, išmurzojusi jos nuotrauką iškabino kažkokioje viešojoje vietoje, o sūnų „atidavė“ į kariuomenę. Tuo laiku vienas sūnus galėjo netarnauti, likti tėvų prižiūrėti, bet motina už bausmę pasmerkė jį kariuomenei. Grįžęs iš kariuomenės vedė mūsų kaimynę Bronę Izdūnytę. Ją mylėjo ir kitas kaimynas – didsodiškis Jonas Stelionis. Šis nepatiko Izdūnytės tėvui, ir taip du jauni žmonės dėl tėvų intrigų išsiskyrė (J. Stelionis mano mamytei sakė, kad labai sunku skirtis su Brone, niekur sau vietos neranda...). Tiek Bronė, tiek Jonas patyrė didelę dvasinę traumą visam gyvenimui. Gyveno, augino vaikus, bet meilės, namų šilumos nepatyrė... Bronė ir Antanas augino dukrą Jadžę, kuri ištekėjo už Jurgio Sesicko. Jadžė turėjo dukrelę Rimutę Sesickaitę. Dabar Rimutė jau ištekėjusi, sūneliui 13 metų, gyvena, rodos, Panevėžyje, mokytojauja. Jonas Stelionis užpernai mirė, Jadžė gyvena viena Didsodėje, tėvų namuose. Butą Juodupės daugiabutyje pardavė už simbolinę kainą.

Jadžės tėvas Antanas Deksnys vokietmečiu buvo Didsodės seniūnijos seniūnas. Buvo neramaus būdo, mėgėjas taupyti, kad vėliau turėtų ką išleisti, linksmai paūžti. Kadangi Didsodėje buvo 3 Antanai Deksniai, tai šį Antaną vadino Untanuliu.

Juozas Deksnys turėjo sūnų Praną. Jis gyveno ir dirbo Kretingos tekstilės fabrike „Laisvė“. Jo žmona Elzė, kilusi nuo Panemunėlio, taip pat ten dirbo. Grįžo į tėviškę Didsodę 1938 m., abu dirbo „Nemuno“ fabrike Sodelių k. Pranas buvo išvaizdus, Elzė inteligentiška, romantiška, protinga, sumani, drąsi, landi... Juozas Deksnys (Juzė), tėvas, jau buvo miręs, dukra Stefa nutekėjusi į Daliečius (prie Čedasų) už Kubiliaus. Didsodėje Juzės žmona, Prano motina, gyveno viename trobos gale, kitame gyveno Pranas su žmona ir vaikais (Aldute ir Vytautu – Vituku). Deksnienė motina išvažiavo gyventi pas dukrą Kubilienę į Daliečius, savo žemę išnuomojo. Paskutiniaisiais Smetonos valdymo metais žemę nuomojo Tenešiai. Pas juos gyveno vaikų auklė, buvo visai jaunutė, neturėjo nė 20 metų. Ėmė ir „išsižiūrėjo“ Pranas tą panelę. Elzė, kaip minėjau, buvo „nepėsčia“ ir gudri, kuri laiką stebėjo, kas gi bus toliau. Pranas kartu su žmona Elze ateidavo į fabriką, niekas nė neįtarė didelės, uždraustos meilės. Tik mes stebėjomės Prano permaina. Kai atvažiavo iš Klaipėdos – švytėjo: ponas, neprastesnis už fabriko direktorius, inžinierius, skyrėsi iš visų darbininkų (jis dirbo audėju): dailus lietpaltis, vienplaukis (o visi darbininkai dėvėdavo kepures, net *kazirkas* užsimaukdavo, gelsvi (nė vieno žilo!) plaukai sutepti briliantinu... O dabar ateina pasišiaušęs, pasistatęs apykaklę, paltas pūkais aplipęs, veidas papilkėjęs, kas gi jam!? Moterys ėmė šnibždėtis: „*Žmogų meilė baigia sugraužt!...*“ Kartą sargo namelyje (*būstinėj*) Elzė garsiai pasakojo išvažiuojanti dviem savaitėms pas gimines. Užteko trijų dienų – Elzė vėl *būstinėje* garsiai pasakoja, kaip ji ruošėsi visą mėnesį. Kažkur prie malkinės paslėpusi kibirą maišę „kokteilį“:

suodžių, pelenu, riebios sriubos, raudono kompoto, šlapimo, net ir žmogaus išmatų... Niekur ji nevažiavo, nuėjo į Juodupę pas draugę ir išbuvo ten 3 dienas. Sužinojusi ar atspėjusi, kada vyks „didysis pasimatymas“, savo namuose pasislėpė ir laukė. Sulaukė. Priemenėj pasirodė meilužiai – panelė buvo su balta skarele. Kaip sakė Elzė, taip pagailo tos skarelės, kad vos nesužlugo jos planas. Bet sumanyta – padaryta. Kai Elzė pasakojo, kaip pylė paneli ant galvos „kokteili“, sprogom visi iš juoko (nors ir negražu juoktis iš kito nelaimės). Elzė žodžių kišenėje neieškojo, kai pasakojo, kaip ta balta skarelė nusidažė, kaip varvėjo per akis, kaip panelė žviogė, jaunikis bandė pabėgti... Kalbų žmonėms buvo ilgam. Jei Elzei ir buvo labai sunku – nepalūžo, neparodė, o ir kalbos greit išseko. Po kurio laiko jie teisme išsiskyrė, bet gyvent teko vienuose namuose, dar ir su vaikais. Vokietmečiu Pranas išvažiavo į Vermachtą.

Po 1944 m. Pranas slapstėsi su visais besislapančiais. Nelengva be tikrų namų, be tikros šeimos. Po mūšio atėjo ir Elzė ieškoti Prano tarp negyvėlių, teirautis, ar nežino kas, kur jis yra. Prie mūsų namų radusi atpažino Prano kailinius, pasiėmė. Nežinau, kaip Pranas atsidūrė kalėjime, ar pats pasidavė, ar jį sučiupo. Jis buvo kalinamas Vorkutoj. Jau paaugęs sūnus Vitukas buvo nuvažiavęs pas tėvą, išbuvo 2–3 metus. Elzė, kad išgyventų, supirkinėjo galvijus ir vežė mėsą į Rygą. Kartą nupirko mūsų telyčią, dalį pinigų sumokėjo, kitus žadėjo atiduoti grįžusi iš Rygos. Bet namo daugiau negrįžo. Sučiupo, teisė kaip spekuliantę, neatsižvelgė, kad turi mažamečių vaikų: Aldutei buvo 13, Vitukui – 10 metų. Grįžo Elzė gal po 5 metų. Ir vėl spekuliuo, kad ir mažesniu mastu: traukė ją prekyba ir turbūt rizika. Iki pat mirties ji atvažiuodavo į Rokiškio turgų su visokiais daigeliais, sėkliukėm, burokėliais, morkytėm, visokių, ir labai neišvaizdžių, gėlyčių prisirinkusi, prisirovusi. Išparduodavo, jai sekėsi. Sakydavo, kad jai nereikia leisti pensijos pragyvenimui, užtenka už daržoves, gėles uždirbtų pinigų iki kito turgaus. Su ja ir jos vaikais draugavome. Vaikai pamažu atidavė skolą už telyčią. (Mes taip pat buvom vargšės, padegėlės.) Pranas Deksnys, rodos, mirė Vorkutoj. Vituko taip pat jau keleri metai nebėra. Aldutę sutinku, gyvena Panemunėlyje. Vituko vyriausioji dukra ištekėjo už Prano Izdūnio, Kosto sūnaus, gyvena Panemunėlyje. Nežinau, kaip gyvena Vituko dvynukės dukrelės, žmona taip pat. Tebeturiu paskutinį Elzės laiškėlį. Kvietė mane ateiti šeštadienį į turgų, norinti su manimi pasikalbėti. Nuėjau. Susitikom, pasikalbėjome. Klausė, kas jai daryt – gyventi Didsodėje ar važiuoti pas Aldoną į Panemunėlį. Daugiau nebesitikom. Tepagyveno, rodos, mėnesį. Antrą valandą dienos Staigienė, eidama pro Elzės namus, pastebėjo, kad gryčioj ir tvarte dega elektra. Įeina – nerakinta, Elzė guli lovoje be sąmonės, dar gyva. Iškvietė Staigienė greitąją, spėjo dar nuvežti į Juodupę, už kelių valandų ligoninėje mirė.

Aldutė namus pardavė. Ten gyvena nedidsodiškiai, svetimi, iš kažkur atvykę.

Justinas Stelionis, pasiturintis ūkininkas. Jo žmona – Ona Šimėnaitė iš Prūsėlių. Vaikai: Pranas, Kazys, Julius, Viktoras, Monika, Jania. Pranas ūkininkavo, Julius gyveno mieste, Monika mokėsi siūti pas Puriuškę. Draugavo su Puriuškiu, gal būtų susituokę, bet jį 1944 m. gruodį nužudė. Monika siuvėjavo. Ištekėjo už Povilo Šedžio į Aleknàs. Turėjo dukras Violetą ir Vidą. Monika jau mirusi. Janina ištekėjo už Jono Pupelio. Turėjo dvi dukras. Dabar Justino namuose gyvena žentas Pupelis su antra žmona. Pranas žuvo 1945 m. sausį.

Petras Norkūnas. 1931 m. Generališchio pradinę mokyklą lankė Norkūniokai: Vitoldas, Verutė, Baliukas. Apie 1932–1933 m. Norkūnas išsikėlė į Veduviškį (*Vedereckį*). Ten ūkininkavo, turėjo malūną. Baliuką buvau sutikusi (aš jį pažinau, jis manęs – ne), kai tvarkėm dokumentus Juodupės seniūnijoje dėl tėvų žemės sugražinimo (apie 1992–1993). Tolesnio jų likimo nežinau. Apie 1932–1933 m. Didsodėje Norkūno ūkį nupirko Juozas Stasiukėlis, „amerikonas“, nevedęs. Vedė Emilę Kastėnaitę iš Jutkių kaimo, turėjo dukrą Danutę. Stasiukėlis neilgai džiaugėsi šeimos laime, susirgo, mirė. Vyrui mirus, Emilė ūkininkavo, nuomodama žemę iš pusės. Pusininkavo: Jurgis Stelionis iš Skridulių, jo žmona Agota, sūnus Jonas (visur vadinamas *pusinio Jonu*), dukra Emilė. Jonas Stelionis vedė Povilavičiūtę iš Ráišių. Išsiskyrė. 1941 m. nušautas, palaidotas Juodupės kapinėse, didžiajame kankinių kape. Stelionytė, Jono sesuo, ištekėjo už Juozo Guzikausko iš Didsodės. Abu dirbo „Nemuno“ fabrike, Jonas – dažytoju, jo žmona – rūšiuotoja.

Gal Stasiukėlienės žemę dirbo ir kiti nuomininkai ar pusininkai, teatsimenu tik Stelionius.

Pokario metais Stasiukėlienės ūkis išbuožintas, ji įkalinta už prievolių nevykdymą. Namuose gyveno mažametė dukrelė Danutė, ją globojo Emilės seserys Stasė ir Bronė. Jos gyveno Didsodėje. Po Stalino mirties Stasiukėlienė grįžo į namus. Jos buvusio ūkio žemė priklausė kolūkiui „Tikruoju keliu“, jų namuose apgyvendintos V. Pranskūno, J. Gratkausko šeimos. Gratkauskai išsikėlė, tame namo gale apsigyveno namo savininkė Emilė Stasiukėlienė. Dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ iki pensijos. Išėjusi į pensiją, kiek leido sveikata, vis dar dirbo kolūkyje. Emilės dukra Danutė, kol motina buvo lageryje, tetų globojama, lankė Juodupės vidurinę mokyklą. Atidarius apie 1951 m. Juodupės darbo jaunimo vakarinę mokyklą, baigė vidurinės kursą vakarinėje mokykloje. Vėliau ištekėjo už Povilo Tūbelio, kilusio iš Naujāsodės kaimo, abu su vyru išvažiavo į Pušalotą, ten Povilas vargonininkavo. Vėliau Danutė mokėsi spec. vidurinėje mokykloje buhalterijos, grįžo su vyru pas motiną į Didsodę. Danutė įsidarbino kolūkyje „Tikruoju keliu“ buhalterė. Dirbo ilgai, ir po 1990-ųjų, iki bendrovės likvidavimo. Povilas vargonininkavo tai Ūnuškyje, tai Juodupėje. Trumpai dirbo meno vadovu Didsodės kultūros namuose. Didsodėje Tūbeliams gimė sūnus Faustas (apie 1959–1960), vėliau Remigijus. Faustas vedęs, gyvena Kaune. Remigijus dirbo Baltarusijoje, vėliau išvažiavo į Ispaniją, keletą metų dirbo. Apie 2001–2002 m. Ispanijoje mirė. Palaikus su urna parvežė į gimtinę. Danutė – stiprios dvasios moteris, palaidojusi artimuosius – motiną, vyrą, tetas Bronę, Stasę, sūnų Remigijų – gyvena Didsodėje, dideliuose, erdviuose namuose viena, susitaikiusi su savo skausminga dalia, nepalūžusi.

Angėlė Meliūnienė, Juozas Meliūnas. Angėlė (kai kur rašoma Anėlė) Meliūnienė gimė ir augo Lingėnų kaime (1862–1955). Ji – Juozo Gernio ir Ievos Karaliūtės duktė. Nutekėjo į Didsodę už našlio Kazimiero Meliūno. Augino pirmosios žmonos našlaičius: Kazimierą, Joną ir Oną. Angėlė nuo Meliūno, rodos, susilaukė vienintelio sūnaus Juozo (1886, Didsodės k.). 1888 m., per Naujuosius metus, Kazimieras mirė. Angėlės Meliūnienės sūnus Juozas vedė Emiliją Bulovaitę, gim. 1896 m. vasario 2 d. Ginotų k. Angėlė Meliūnienė mirė sulaukusi gilos senatvės, apie 90 metų.

Juozas, dar berniokas, 18–20 m., sirgo, gulėjo Aknystos ligoninėje. Jį gydė lietuvės gydytojas Stasevičius. Juozui ėmė pūliuoti koja, ilgas gydymas nepadėjo. Gydytojai ruošėsi koją amputuoti, nes prasidėjo gangrena. Juozas neleido pjauti, nes



*Didsodės skautai.
1929 m.*

manė, kad be kojos beliktų šunis lodyti elgetaujant. Geriau jau mirti. Tad nesileido operuojamas, pabėgo iš ligoninės. Gyveno skurdžiai: Angėlė su Juozuku buvo apgyvendinti virtuvėje, pamotės ir brolio nemėgo posūnis Jonas, šeimininkavęs namuose. Juozaž žolelėmis gydė motina. Kažkas patarė daryti ajerų vonias. Darė ilgai, apie metus, ir Juozas pasveiko, jau ruošėsi vestuvėms.

Tuo metu Aknysta priklausė Latvijai. Didsodiškiai, lingėniškiai, juodupėnai dažnai kreipdavosi į gydytoją Stasevičių. Daktaras kartą pasiteiravo atvykusių pacientų didsodiškių, ar negirdėję, kas nutikę jaunuoliui Juozui Meliūnui, gal jau palaidotas. Šie papasakojo, kad gyvas ir sveikas, ruošiasi vestuvėms. Gydytojas prašė, kad jo vardu įkalbėtų Juozaž atvažiuoti pas jį, – tai esą stebuklas, ne kitaip. Meliūnai neturėjo arklio. Pasiskolinęs iš kaimynų arklį, Juozas nuvažiavo pas daktarą Stasevičių. Šis išėjo jo pasitikti. Juozui vikriai iššokus iš vežimo, daktaras iškėlęs rankas ir sušukęs: „*Atsargiai, jaunuoli, tu nežinai, kaip tavo koja buvo ligos apimta*“. Juozas treptelėjo, apsisuko polkos žingsniu, apkabino gydytoją ir įėjo į jo kabinetą. Gydytojas smulkiai išsiklausinėjo apie gydymą ir išgijimą, stebėjosi, sakė, kad tai tikras stebuklas (daug kartų teko girdėti iš paties Juozo šią istoriją: jis su mano mamyte pirmos eilės pusbroliai, dažnai pas mus lankydavosi).

Juozui ir Emilijai 1919 m. sausio 6 d. gimė dukra Stefa, 1920 m. kovo 31 d. sūnus Steponas, 1925 m. liepos 18 d. – Alfonsas. Juozas ir Emilija buvo siuvėjai, tai lengvino ūkininkų gyvenimą, nes žemės ūkis prie visų valdžių buvo nedėkingiausias, nepelningiausias verslas, tik karų, visokių kataklizmų metu užtikrintesnis pragyvenimas.

1945 m., prieš pačias Kalėdas, žuvo Steponas, visai atsitiktinai. Per Kalėdas laidojome Didsodės kapeliuose, prie pat Meliūnų namų. Steponas žuvo nevedęs.

1950 ar 1951 m. Stefa ištekėjo už Jono Kairio iš Girėlės k., netoli Žiobiškio. Kairiai gyveno Meliūnų namuose, dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ (o gal Jonas dirbo ir „Nemuno“ fabrike?). Alfonsas Meliūnas, Juozo sūnus, vedęs išsikėlė iš tėvų namų, gyveno Kazliškėje ir kitur. Apie 1959–1960 m. pradėjo dirbti pirmininku „Tikruoju keliu“ kolūkyje, apsigyveno Didsodėje, Žindulio (Kazio brolio, gyv. Turmante) namuose, rodos, juos nusipirko. Jam pirmininkaujant, 1960 m. aš pradėjau dirbti Didsodės kul-



*Prie senųjų
Didsodės kaimo
kapinių. 1939 m.*

tūros namuose direktore. Dirbau nejuokais, pradėjau nuo nulio. Nebuvo nei popieriaus, nei pieštuko užrašyti pirmojo renginio skelbimą. Subūriau pagyvenusius, galima sakyti, senus žmones: jauniausiai saviveiklininkei buvo 55, vyriausiai – 75 m. Ir seni, ir maži, ir jauni šoko, vaidino, dainavo (ir vaikai, ir tėvai!). Esu labai dėkinga tuometiniam pirmininkui Alfonsui Meliūnui, kuris mums visaip padėjo. Didsodėje gimė trys Meliūniokai, vienas iš jų – Stasys Meliūnas, ilgametis Rokiškio policijos komisaras, visur geru žodžiu minimas. Alfonsas Meliūnas gyvena Suvainiškyje, žmona mirusi.

Kairiai nusipirko namus Žiobiškyje, dirbo Žiobiškio kolūkyje. J. Kairys tebe gyvena Žiobiškyje, Stefa Kairienė mirusi. Elena Kairyte ištekėjo už Garškos, turi dukrą. Dabar išsiskyrusi, gyvena Rokiškyje. Vyriausias Kairiokas sukūrė šeimą ir gyvena Žiobiškyje. Antanas Kairys vedė Z. Kalašauskaitę, gyvena Didsodėje, vaikai jau sukūrė šeimas.

Jonas Meliūnas, Juozo brolis, Angėlės posūnis. Netrukus jis savo ūkį pardavė ar dovanavo Antanui Kiršliui (gim. 1894 m. rugsėjo 4 d.), kilusiam nuo Biržų, iš Papilio; jo žmona – Vanda Kiršlienė (gim. 1895 m. rugsėjo 3 d.). Jų vaikai: Jonas (gim. 1925), Lionginas (gim. 1927 m. liepos 3 d.), Vytautas (gim. 1928 m. rugpjūčio 5 d.), Birutė (gim. 1931 m. gegužės 15 d.), Jadvyga (gim. 1935 m. sausio 13 d.).

Anksčiau, apie 1930–1931 m., Kirsliai nuomojo iš pusės Mataušo Stelionio (Ciocės) žemę, iki įsigijo nuosavą ūkį. Antanas Kirslis mirė jaunas pokario metais. Mirtis ištiko staiga ir netikėtai, per neapsižiūrėjimą. Dauguma didsodiškių važiuodavo į Rygą ką parduoti, ką pirkti, parsivežus brangiau parduoti. Rygoje pirkejas Antanui įpiršo butelį skysčio. Kirslis, labai ištroškęs, pamanė, kad tai gėrimas, gurkštelėjo iš butelio ir vietoj susmuko. Pasirodo, tai buvęs aviacinio kuro skystis. Likusi su vaikais, našlė Vanda vertėsi ne blogiau už kitus. Vaikai geri, paklusnūs, tvarkėsi ūkyje, uždarbiavo papildomai. Dukra Birutė mokėsi Rokiškio gimnazijoje, Jadzė padėjo motinai namuose. Vėliau Birutė dirbo Juodupės vidurinės vakarinės darbo jaunimo mokyklos sekretore, dar vėliau – Juodupės „Nemuno“ fabrike inžiniere. Sūnūs vedė: Jonas išėjo užkuriu, vedė Oną Daščioraitę iš Skridulių, Lionginas vedė Aldoną Karaliūtę (gim. 1925 m. gruodžio 12 d.). Pasistatę Juodupėje namą, ten gyveno iki mirties (2002). Aldona ir dabar ten gyvena. Jų dukra Judita ištekėjo už Petraičio,

sūnus Gintautas vedė Pandėlio gydytoją, Pandėlyje ir gyvena. Jadzė ištekėjo už kaimyno Prano Kanopos, užaugino dukrą ir sūnų, jau turi anūką. Vytautas vedė didsodiškę Elena Guzikauskaitę. Jonas, Lionginas ir Vytautas jau mirę. Birutė gyvena Juodupėje, Jadvyga su vyru Pranu – Didsodėje.

Adomonis. Neprisimenu, kada tuose namuose gyveno savininkas Adomonis. Gerokai anksčiau (apie 1914–1917) Adomonio žemę nuomojo, pastatė ir didelę gryčią Stanislovas Karalius iš Lingėnų. Po daugelio metų savininkas jį išvarė, bijojo, kad pagal senaties terminą neužgyventų namų. Vėliau, apie 1931 m., apsigyveno Feliksas Kalpokas nuo Panemunio. Kalpokas gimė 1887 m. rugpjūčio 14 d., žmona Nastazija nuo Svėdasų – 1880 m. lapkričio 13 d. Kalpokai buvo bevaikiai. Pas juos gyveno sesuo Albina Dovydenienė (gim. 1884 m. birželio 16 d.) ir jos dukra Emilija Dovydenaitė (gim. 1927 m. sausio 8 d.). Dovydenienė pas brolių Kalpoką gyveno iki mirties. Emilė ištekėjo už Kėšiūno, su juo turėjo dukterį. Turėjo ji ir mergautinį sūnų. Emilė ir jos vyras Kėšiūnas mirę.

Kalpokas, palaidojęs pirmąją žmoną, vedė už save gerokai jaunesnę Dagytę iš Ginotų. Ji turėjo mergautinį sūnų Leoną (Levuką). Jis mokėsi Juodupėje darbo jaunimo vidurinėje mokykloje, dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ elektriku. Levuko motina susirgo, ilgą laiką judėjo tik su kėdės pagalba, galop vien tesėdėjo kėdėje. Nu eidavau pas juos, nunešdavau knygų. Apie 1959–1960 m. Levukas žuvo: dirbantį be apsauginių pirštinių nutrenkė elektra. Buvo birželio mėnuo, karstas skendėjo gėlėse. Antrą dieną lavonas pasidarė melsvai žalias – švytėjo kaip nuo bronzos. Vėliau palaidojęs antrą žmoną, Kalpokas parsivežė (tiksliau, ji pati atėjo) moterį, bent 40 metų jaunesnę, su kelias vaikais. Tvirta, apsikri. Dirbo Juodupėje arba restorane, arba fabrike valgykloje. Ateidavo pas mane į biblioteką knygų. Pasikalbėdavom. Ji prižiūrėjo Kalpoką (net ūsus išdažydavo juodai). Apie 1966–1967 m. kilo gaisras, sudegė Kalpoko namai ir pats Kalpokas. Laidojo Juodupės kapuose, man teko rūpintis laidotuvėmis, vainikais, sakiau atsiveikinimo kalbą (pati labai sirgau, vos laikiausi ant kojų). Vainikus pinti, juostas užrašyti padėjo mano brolis su broliene. Po gaisro ir Felikso žūties tie namai sunyko.

Kostas Kanopa mirė anksti, paliko našlę Salomėją Kanopienę (gim. 1892 m. kovo 20 d.). Vaikai: Pranas (gim. 1926 m. lapkričio 17 d.), Bronė (gim. 1927 m. liepos 20 d.), Alfonsas (gim. 1929 m. rugpjūčio 16 d.), Romualdas (gim. 1931 m. birželio 27 d.), dukra Genė (gim. 1934 m. balandžio 29 d.). Sunku, labai sunku buvo našlei Salomėjai likus vienai su mažamečiais vaikais. Kas norėjo, tas skriaudė. Suaugo vaikai, darėsi lengviau. Sūnūs vedė. Pranas vedė kaimynę Jadžę Kirslytę, Bronė ištekėjo kitapus upės už Kastėno, Alfonsas vedė, gyvena Vilniuje, Ramusiukas vedė Aldoną Kanopaitę iš Prūselių. Jų santuoka buvo nelaiminga, išsiskyrė. Aldonos naujas išrinktasis M. V. grįžo pas žmoną, o ji nusižudė. Ramusiukas vedė kitą. Genė ištekėjo už Juliaus Liugos. Jis jaunas mirė, paliko Genę našlauti su vaikais.

Apie 1931 m. **Ignas ir Juozas Guzikauskai** gyveno vienoje gryčioje, pasidaliję po galą. Po kelerių metų kiekvienas pasistatė po naują namą, senąją nugriovė. Ignas (gim. 1886 m. vasario 14 d.) buvo vedęs Veroniką Žindulytę (gim. 1900 m. gegužės 12 d.) iš Didsodės k. Jie turėjo tris dukteris: Stefaniją (gim. 1928 m. balandžio 26 d.), Juliją (gim. 1929 m. gegužės 27 d.), Emiliją (gim. 1933 m. kovo 20 d.). Iš šalies žiūrint gyveno be didelių sukrėtimų, bet, aišku, buvo visko, didesnių ar mažesnių

nesėkmių. Ignas ir Veronika Guzikauskai buvo kolūkiečiai. Ignas kurį laiką, rodos, prie Kirstuko ar Ruželės, dirbo pirmininko pavaduotoju. Veronika kolūkyje mažai tedirbo, sulaukė pensinio amžiaus. Duktė Stefanija dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike, ištekėjo už ten pat dirbusio Sigitu Būtėno. Juodupėje, netoli bažnyčios, pasistatė namelius. Turi 3 (o gal 2) sūnus ir dukrą. Visi vedę, vieni sėkmingai, kiti nelabai. Sigitas mirė, Stefanija našlauja, dabar jau pensininkė.

Emilė Guzikauskaitė ištekėjo už Stasio Barono iš Generališio k., pasistatė namus Juodupėje. Stasys dirbo „Nemune“ vairuotoju, ilgą laiką vežiojo direktorius. Dabar pensininkas. Emilė dabar dar dirba Juodupės gimnazijoje valytoja. Turi dukrą Nijolę. Nijolė buvo ištekėjusi už Juozuko Deksnio iš Tartališkio (Didsodės k.), turi nuo jo 3 dukras. Išsiskyrė, gyvena su kitu, su juo turi dukrą. Emilės sūnus Ričardas Baronas gyvena Skemuosė. Vedęs moterį su vaikais.

Julytė buvo ištekėjusi už Žvirblio (buvusiame „Atžalyno“ kol.). Vyras neseniai mirė. Ji pirko butą Juodupėje, dabar ten gyvena. Jos senuosiuose namuose gyvena dukterėčia Nijolė su šeima. Ignas Guzikauskas mirė maždaug prieš 30 metų. Veronika Guzikauskienė išgyveno per 100 metų, buvo tvirta, sąmoninga, mirė prieš trejus metus.

Juozas Guzikauskas (gim. 1880 m. rugsėjo 1 d. Didsodėje) turėjo žmoną Elžbietą (gim. 1892 m. gegužės 14 d. Panemunyje), dukteris Bronę (gim. 1922 m. kovo 3 d.), Elena (gim. 1928 m. kovo 16 d.). Juozas Guzikauskas buvo kalvis, iš jo mokėsi kalvystės Macijauskiokas iš Vengerynės. Duktė Bronė – siuvėja. Nei Bronė, nei Elena kolūkyje nedirbo. Elena mokėsi Rokiškio gimnazijoje, Bronė vėliau gyveno Rokiškyje, siuvo ir mokėsi vakarinėje mokykloje. Kiek prisimenu, jau gyvendama Klaipėdoje, dirbo siuvykloje.

Pokario laikotarpiu, kol dar nebuvo kultūros namų nei bibliotekos, Bronė režisuodavo, statydavo spektaklius. Ypač visiems patiko jos statyta drama „Žmogžudžio duktė“. Elena (Elytė) ištekėjo už Vytuko Kirslio, gyveno, rodos, Klaipėdoje ar Šiauliuose. Vytukas jau miręs, Bronė gyvena Klaipėdoje, pensininkė, dirba siuvykloje. Tėvai jau seniai mirę.

Vladas Stankūnas (gim. 1882 m. gruodžio 27 d.) nuo Panemunėlio, žmona Ona (gim. 1889 m. rugsėjo 16 d.) – nuo Pandėlio. Duktė Akvilė Stankūnaitė, gim. 1918 m. rugsėjo 17 d. Kiek turėjo Stankūnas žemės, nežinau, bet žemė buvo geros rūšies, gyveno turtingai. Laikė 4 karves, melždavo 4 kartus per dieną. Pieną pridudavo į pieninę, bet ir sūrių pridžiovindavo lentynas, rėčkas. Stankūnas laikė eržilus. Nuo šešerių metų prisimenu, kaip Stankūnas turgadieniais ir atlaidų dienomis, pasikinkęs eržilą į *lineiką*¹, su šeima važiuodavo pro mūsų namus į Rokiškį, Žiobiškį. 1931 m. įsteigta Generališio pradžios mokykla įsikūrė V. Stankūno namuose. Visą laiką mokykla buvo vadinama Generališio, nors niekada Generališkyje neveikė, veikė Didsodėje. Generališio vardą gavo, nes steigiant buvo numatyta ją įkurdinti Generališkyje pas Baroną. Stankūno namas tiko tuometinei mokyklai – ir patalpos, ir kiemas. Tik... Stankūnas kergdavo atvestas kumeles po pat mokyklos langais. Kad ir kaip mokytojai drausdavo, bandydavo nukreipti mokinių dėmesį, nepavykdavo. Nors ir mažiuliukai, visi sukrusdavo (oi kaip klysta suaugusieji, sakydami, kad vaikai maži, nesupranta). Ir pradinukai, ir kaimynų mergaitės aštuntokės, dešimtokės

apie seksą, nors tas žodis tuo laikotar-

¹ *Lineika* – lengvas gražus vežimas su lingėmis.



*Didsodiškiai didžiavosi
savo žirgais. 1938 m.*

piu buvo nežinomas, viską suprato ir žinojo. Žmogaus jausmai, matyt, visais laikais vienodai vystosi, tik skirtingai traktuojami. Nesistebiu, kad Stankūnas kergimo aikštele naudojo kiemą po mokyklos langais, net Onušio klebonas Čiuvinškas ne kartą kergė kumeles toje aikštelėje. Negi dvasininkui nerūpėjo „nepapiktinti mažutėlių“, anot Kristaus evangelijos? O tie vaizdai labai veikė mokinių psichiką.

Stankūnas mums, mokiniams, labai patiko. Buvo pokštininkas iš prigimties, kiekvienam atvejui, kiekvienam vaikui ar suaugusiam jis rasdavo ką pasakyti. Vieną pavasarį, balandžio pabaigoje, jau buvo šilta, o aš vis ėjau į mokyklą su veltinukais (*vailokiokais*), dar neturėjau lengvesnio apavo – nei *mediniokų*, nei batelių (*čėverykų*). Stankūnas pažiūrėdavo, pasijuokdavo, nesakydavo nieko. Kai pradėjau vaikščioti su *medokais*, ėmė mane erzinti: „Nu, ko ba *vailokų*?“ (jis kalbėjo Pandėlio, Panemunio tarpe). Ir taip visą laiką, iki baigiau pradinę, sutikęs pavasarį ar vasarą klausdavo: „Nu, ko ba *vailokų*?“ Vėliau, kolūkių laikais, sutikdavau jį laukuose kuliantį, šienaujantį. Elgdavosi lyg nulipęs nuo scenos aktorius. Ne veltui jo dukra Akvilė buvo nepakeičiama aktorė tiek mokinių vakarėliuose, tiek statant veikalus su suaugusiaisiais. Ji atsigimusi į tėvą (ir į motiną): visa esybe, išvaizda, judesiais, intonacija – scenos žmogus. Motina taip pat labai tiktų scenai, Žemaitės, Dauguviečio ir kitų dramaturgų charakteriniams vaidmenims. Akvilė ištekėjo už mokytojo Birus (jis pas juos gyveno, mokykla po karo vėl buvo jų namuose). Kartą ji man sakė, kad vyras tik 5 metus geras, vėliau paleis jį į keturis vėjus. Taip ir įvyko. Albinas Bira su našliu Stankūnu labai sutarė, su Akvile taip pat stengėsi sutarti. Bet ji – ne narvelio paukštė. Vėliau, mirus tėvams (motina mirė anksčiau) ji dingo iš mūsų padangės. Man gyvenant Rokiškyje (pas Akvilės pusseserę Kirstukienę), ji buvo atvažiavusi. Atėjo pas mane į biblioteką, į butą nėjo: nesutarė su savo giminaite. Labai prašė ateiti nakvoti į viešbutį, siūlėsi apmokėti už nakvynę. Nenuėjau. Labai gailiuosi. Vėliau buvusi mūsų mokytoja Deksnienė teiravosi apie Akvilę. Kai Deksnienė, dar būdama Kasperavičiūtė, gyveno pas Stankūnus, gerai su jais sutarė. Kartu su Stankūniene srėbė *gručę* tiesiai iš puodo, susėdusios ant grindų. Stankūniene nelabai paisė etiketo, papročių, gyveno kaip jai patiko. Visa Stankūnų šeimynėlė – įdomios asmenybės, vertos romanisto plunksnos. (Deja, praėjo, nuplaukė gyvenimas, nespėjus susivokti...) Stan-

kūnas, mirus pirmajai žmonai, vedė Oną Lapelytę – senmergę, davatką (tikraja to žodžio neigiama prasme). Ji nė per plauką nebuvo panaši į Stankūnų žmones. Humoro – nė kvapo, godi turto, šalta, nemiela persona. Stankūnų namai atiteko jos sūnėnui Broniukui. Jis ten pat nusipirko namus, šalia Stankūnų. Stankūnų namai sunyko. Broniukas perėmė mano tėvų sklypą.

Justinas Guzikauskas (gim. 1877 m. balandžio 27 d.) turėjo 8 ha žemės. Vedė Elžbietą Liugaitę (gim. 1888 m. gegužės 16 d.) iš už Vyžuonos upės. Vaikai: Petras (gim. 1917), Adėlė (gim. 1914), Uršulė (gim. 1920), Bronius (gim. 1922 m. rugsėjo 14 d.), Genė (gim. 1926 m. lapkričio 25 d.), Kazė (gim. 1930 m. spalio 14 d.), Stasys (gim. 1927 m. gruodžio 25 d.).

Tėvai dirbo namuose, vaikai tarnavo. Šeima tarpusavy sutarė. Labai darbšti, tvarkinga buvo motina Elžbieta. Pamenu, kaip ji pro mus kasdien (sezono metu) tempdavo iš miško didžiausias skalines, kašiuokus grybų.

Su Uršule, Petru, Broniumi lankėme Generališio pradžios mokyklą. Vaikai buvo tvarkingai, švariai aprenkti, gabūs, judrūs, gražūs. Petras buvo labai geras aktorius, mokyklos scenoje su vaikais, vėliau su suaugusiais, vaidino svarbiausius vaidmenis. Vaidindavo Uršulė ir Bronius. Su mažaisiais jau nebesimokiau. Netoli gyveno, nuolat susitikdavom.

Apie 1935 m. Petras susirgo psichine liga. Vėliau pasveiko, vedė, prisigimdė vaikų. Rodos, iš jo vaikų tik Eugenija buvo sutrikusios psichikos, kiti sukūrė šeimas, augino vaikus. Eugenija irgi augino vieną ar du vaikus. Jai „blūdas“ užeidavo retkarčiais.

Apie 1935–1936 m. pradėjo kvailioti ir tėvas Justinas. Sako, jis jaunystėje, dar nevedęs, buvo sukvailėjęs. Kai Elžbietą klausdavo, kaip ji išdrįso už jo tekėti, ji sakydavo, kad atsibodo „po svetimom kojom“, visą laiką tarnauti; o čia 8 ha žemės, ji *gaspadinė* savo namuose. Kol užaugo vaikai, kol Justinas dirbo, buvo normalus. Tik į senatvę sukvailiojo. Besitraukdami vokiečiai išikūrė anapus Vyžuonos upės. Tiltas buvo nugriautas. Žmonės matė, kaip Justinas brido per upę, kaip vokiečių kareiviai padavė jam ranką anapus upės. Vokiečiai ten laikėsi apie pusantros savaitės, paupės gyventojai matė, kad Justinas sukiojas apie arklius, juos liubobia, šukuoja. Vėliau šeima ieškojo, teiravosi apie Justiną. Žmona norėjo nors žinoti, kur jis ar nors jo kapas.

Gyvenimas ėjo. Adėlė pagimdė dukrą nuo miškinio Petro Deksnio. Tikras tėvo portretas. Petrą nušovė bėgantį iš kitos panos. Adėlė bandė susituokti bažnyčioj su Paškausku. Jau buvo uždegtos žvakės, laukėm jaunujų su palyda, bet kaimynė pašnibždėjo klebonui, kad jaunasis turi gyvą žmoną. Zakristijonas užgesino žvakes... Jie buvo susimetrikavę, tai jos su dukra turėjo jo pavardę, sako, gaudavę iš jo ir alimentų. Adėlės dukra, kaip pati girdavos dar mažytė, turėjo 3 vardus ir 3 pavardes: Zita Paškauskaitė, Irena Deksnytė ir G. Guzikauskaitė. Buvo puiki mergina, vaidino, baigė pedagoginę mokyklą, gyveno ir mokytojavo Martinonyse. Kartais ją sutinku. Turėjo mergautinį sūnų, vedęs, Adėlė jau turėjo anūkų. Zita ištekėjo už šaunaus vyruko, buvusio tremtinio, pasistatė kaime namus. Adėlė jau mirusi, gyveno per 80 metų.

Petras girtas susilažino su draugais sugėrovais iš puslitrinio, kurio pasiimti reikėjo bristi į ežerą ar upę. Prigėrė. Jo vaikai gyvena neblogai, žmona prieš kelerius metus mirė.

Uršulė buvo ištekėjusi už Jono Bekerio, gimusio 1915 m. 1945 m. sausio 5 d., kai degino mūsų namus, mūsų lauke, netoli namų, greta kitų draugų, krito Jonas Bekeris. Išgulėjo apie pusantros savaitės, kol valdžia leido pasiimti ir palaidoti. Varnos sukdamo ratus apie lavonus. Mamytė nešė šiaudų, apklojo akis, kad neiškapotų. Toj vietoj, kur gulėjo Jonas, kol gyvenom, augo kupstas vešlios žalios žolės (žalesnės už kitą žolę), patręštos Jono krauju. Kraupu!

Uršulę išvežė į Sibirą, ten ištekėjo. Vyras mirė džiova. Turi dukrą, kuri dirba vaistinėje. Gyvena Utenoje ar Anykščiuose.

Bronius vedęs gyveno Panemunėlyje ar jo apylinkėse. Buvo vedęs Grockio žmonos seserį. Seniai miręs.

Genutė ištekėjo už Jono Skruodžio į Užubalius. Jonas jau miręs, žmona gyvena Rokiškyje. Dvi jos dukros mokytojauja Rokiškyje.

Kazytė buvo ištekėjusi už Vlado Čeičio į Mažučiūs. Buvo graži, darbšti. Gyvenimas nenusisėkė: vyras mėgo išgerti. Apie 1978–1979 m. sukapojo vyrą ir pati pasikorė. Palaidoti abu greta, Juodupės kapeliuose. Liko dukra ir sūnus, dabar jau suaugę.

Antanas Deksnys, pravarde Šustėris (gim. 1870 m. balandžio 5 d.), iš Rokiškio, žmona Veronika Stelionytė (Justino ir Juozo Stelionių sesuo), gim. 1890 m. birželio 15 d., duktė Ona (gim. 1907), duktė Elena (gim. 1918 m. birželio 29 d.), duktė Paulė, sūnus Vincentas (gim. 1926 m. sausio 22 d.) ir sūnus Albertas (gim. 1930 m. gruodžio 11 d.).

Duktė Ona 1938 m. ištekėjo už Petro Žeižio iš Lingėnų. Gyveno Lingėnuose. Gimė sūnus Silvestras (1940 m. sausio 27 d.). Ona susirgo džiova, mirė, palikusi mažą sūnelį. Duktė Elena ištekėjo už Prano Bliūdžiaus (gim. 1923) iš Lingėnų. Gyveno Lingėnuose, vėliau pasistatė namus Juodupėje. Vaikų neturėjo, įsisūnijo berniuką Saulių. Pranas ir Elena dirbo „Nemuno“ fabrike. Prieš kelerius metus Pranas mirė (širdis). Elena gyvena Juodupėje. Pardavė savo statytus namus, pirko butą. Saualiaus šeima gyvena atskirai, turi mergytę.

Paulė apie 1941 m. ištekėjo už Meilaus iš Rokiškio. Abu gyveno Rokiškyje pas Meilaus motiną, turi dukrą. 1944 m. Meilus pasitraukė į Vakarų. Paulė liko Rokiškyje, pragyvenimui užsidirbdavo siūdama, vėliau gaudavo iš Meilaus siuntinių. Ištekėjo už Gaidamavičiaus iš Onušio. Gaidamavičius dirbo fabrike. Vėliau jie išvažiavo į Klaipėdą. Gimė duktė Jūratė. Gaidamavičienė mirė, A. Gaidamavičius dar gyvena (2001).

Vincentas Deksnys (gim. 1926 m. sausio 22 d.) ilgą laiką dirbo Didsodės apylinkės primininku. Vedė Julę Karaliūtę (gim. 1934 m. kovo 1 d.) iš Lingėnų k. Turėjo dvi dukras: Dalitą ir Lolitą. Abi ištekėjusios, Dalita dabar gyvena Vilniuje. Nenusisėkė Dalitos vedybinis gyvenimas: vyrą paviliojo sektantai; Lolita, rodos, gyvena Alytuje, ištekėjusi, turi vaikų.

Julės ir Vincento sūnus Tomukas žuvo kartu su tėvu Vincentu, grįždami iš Alytaus ar Vilniaus.

Albertas Deksnys, jauniausias Antano ir Veronikos sūnus, gyveno Vilniuje, vedė Verutę, rusų tautybės, gerokai už save vyresnę, šaunią moterį. Turėjo dukrelę, labai gražią, lyrišką – ji ištekėjo už žinomo rusų aktoriaus. Albertas ir Verutė jau mirę.

Jurgis Kukarėnas (gim. 1875 m. balandžio 28 d.) nuo Pandėlio, žmona Kazė Dilbaitė iš Vikoniu k. (gim. 1890 m. kovo 4 d.).

Sūnus Bronius (gim. 1922 m. gegužės 22 d.) mokėsi ir baigė Generališio pradžios mokyklą. Buvo gabus matematikai. Susikūrus kolūkiams dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ buhalteriu iki 1960 m. Vėliau tame pačiame kolūkyje dirbo vairuotoju. Vedė Ritą Tervydaitę iš Skridulių. Rita dirbo „Nemuno“ fabrike audėja, visą laiką buvo darbo pirmūnė. Jų duktė Irutė ištekėjo, gyveno Panevėžyje, dirbo medicinos sesele. Pirmosios vedybos nesėkmingos, antras vyras Stasys. Irutė turi du sūnus, jie gyveno pas Kukarėnus, mokėsi Generališio pradžios mokykloje.

Jurgis Kukarėnas mirė, rodos, prieš karą, Kazė Kukarėnienė – ilgaamžė, mirė kolūkių metais.

Juozas Stelionis. Stambus, pasiturintis ūkininkas, turėjo tvarkingus, erdvius trobesius. Anksti mirė žmona. Vaikai: Jonas Stelionis išėjęs iš tėvo namų gyveno Skriduliuosė, vedė Emiliją Širvytę. Turėjo 3 vaikus: Algirdą (gim. 1933), Joną (gim. 1938), Eugeniją (gim. 1936).

Emilė vėliau ištekėjo už Petro Garškos į Sodelių k. (Petras – pirmoji auka 1944 m. gruodyje, nužudytas prie Smėlynės eiguvo). Emilė turėjo sūnų ir dvi dukras.

Povilas Stelionis (gim. 1909 m. gegužės 5 d.) gyveno mieste, gal kiek laiko ir tėviškėje (neramiausiais laikais). Povilo žmona Pranė (gim. 1916 m. birželio 23 d.) nuo Molėtų, duktė – Danguolė Stelionytė. Povilui mirus, jau sovietiniais metais (po 1944) Pranė gyveno Didsodėje su Verute Samulienė – valdė ūkį. Pranė ištekėjo už vyro pusbrolio Karolio Stelionio. Vėliau jie išvažiavo į Vilnių, ten ir gyvena.

Verutė Stelionytė ištekėjo už Augusto Garškos, gyveno Stelionių namuose. 1945 m. Augustą nušovė kareiviai per ekspediciją. Liko Augusto ir Verutės duktė Gendvilė. Apie 1945–1947 m. Verutė Garškienė ištekėjo už Vlodo Samulio. Samulis Gendvilę įdukrino, perrašė savo pavarde. Lankė pradžios mokyklą jau Gendvilė Samulytė. Vėliau Samuliai išvažiavo į Kauną, Gendvilė ištekėjo. Samuliai mirę, mirė ir Gendvilės vyras. Dabar Gendvilė gyvena Juodupėje pas tetas: kol gyva buvo Bronė – pas ją. Dabar, mirus Bronėi ir jos vyrui Kviliūnui, Bronės namuose gyvena jos sesuo Stefanija. Gendvilė gyvena pas ją, laikė karves, prekiaavo pienu, sūriais, varške, sviestu. 2004 m. rugpjūčio 2 d. grįžo į Kauną.

Juozo Stelionio duktė Kazė Butkienė su šeima 1944 m. buvo pasitraukę į Vakarų, ar grįžo – nežinau.

Juozo duktė Sėlė Jasinevičienė gyveno kažkur tarp Žiobiškio ir Zibolių.

Jurgis Guzas (gim. 1882 m. spalio 2 d.), žmona Marijona (gim. 1882 m. vasario 14 d.), rodos, Deksnytė iš Lauciūnų. Sūnus Bonifacas Guzas gyveno Rokiškyje, Vytauto gatvėje (prie jo namo – akmeninis kryžius). Turėjo sūnų ir dukrą (ar net dvi). Sūnus Rokiškyje mokytojavo, dukra ištekėjo už Gedimino Mikalajūno į Juodupę. Julius Guzas vedė L. Griškėnaitę. Jų namas Juodupėje priešais kleboniją, netoli kapų. Julius turėjo dukrą ir sūnų.

Jurgio sūnus Severiukas (dar mokėsi su mumis Generališio pradžios mokykloje), buvo išėjęs užkuriu kažkur į Pasvalį ar Papilį. 1940 ar 1941 m. žuvo nuo atsitiktinės kulkos paklydėlės.

Jurgio dukra Akvilė – tėvelių numylėtinė, lepūnėlė. Ištekėjo už Leikaus į Pašilių k., vaikų neturėjo. Akvilė Leikienė jau mirusi.

Jurgis ir Marijona Guzai mirė dar kolūkių laikais.

Apie 1931 m. gyveno Čeičių šeima. Vyriausioji dukra buvo ištekėjusi už Galvanausko, gyveno Didsodėje. Vyriausioji Galvanauskų duktė Onutė mokėsi Generališkio pradžios mokykloje, dvejus metus sėdėjome viename suole. Netrukus Čeičiai ir Galvanauskai iš Didsodės išsikėlė. Tuose namuos apsigyveno **Povilo Kirstuko** šeima: Povilas Kirstukas (gim. 1895 m. rugpjūčio 5 d.), kilęs iš Žiobiškio, jo žmona Emilija Kirstukienė (gim. 1903 m. gruodžio 13 d.) – Motuzaitė iš Mitragalio. Kirstukų duktė Genė (gim. 1933 m. sausio 10 d.). Emilija Kirstukienė mirė, rodos, prieš pat kolektyvizaciją: labai peršalo, susirgo plaučių uždegimu, nuo jo ir mirė. Našlys Povilas vedė Oną Izdūnytę iš Didsodės. Su Ona vaikų neturėjo. Genė draugavo su Deksnio Broniuku, dėl kvailių ambicijų susipyko, išsiskyrė, iš pykčio ištekėjo už V. Mažeikio iš Armonių. Šis taip pat vedė „nesavąją“. Paskui kurį laiką abu lydėjo raudos ir graužatis. Bet gyvenimas viską išlygino. Genė ir Vladas susilaukė dviejų sūnų, užaugo šaunūs vyrai. Gyveno Juodupėje. Mažeikis jau miręs. Genės ir Vlado vedybos, skaudi pamokanti istorija – su meile negalima žaisti – apkartino jų gyvenimą...

Kostas Guzas (gim. 1891 m. kovo 30 d.), žmona Teklė (gim. 1892 m. liepos 6 d.), Kosto motina Uršulė (gim. 1866 m. balandžio 10 d.). Kostas su Tekle vaikų neturėjo. Visa jų šeima seniai mirė.

Pranciškus ir Antanas Deksniai. Pranciškus Deksnys (gim. 1874 m. sausio 19 d.), žmona Anelija Deksnienė (Griškėnaitė) (gim. 1892 m. vasario 14 d.). Vaikai: Monika (gim. 1914 m. gegužės 31 d.), Adelija, Anelija (gim. 1925 m. balandžio 19 d.), sūnus Jonas (gim. 1931 m. gegužės 31 d.).

Deksniai gyveno labai vaizdingoje, romantiškoje vietoje: iš rytų pusės – stati kalvelė, apaugusi berželiais ir pušėlėmis. Vakarinėje kalnelio pusėje prisiglaudusi nedidelė, jauki gryčiutė, gėlių ir pomidorų apsupty. (Tenka priminti, kad kaime dar beveik niekas neaugino pomidorų.) Deksnio moterys augino, maitino pomidorais šeimą, svečius, prisidėjusios nemažą pintinę, *kuparioką*, Monika su Adelija nešdavo turgadieniais į Rokiškį (apie 14 km). Pranciškaus Aneliūtė kartu su mumis eidavo į mokyklą, mes visada pas ją užeidavom (tie mes – tai aš, broliukas Viktoras, Kazio Bliūdžiaus Pranas ir Stefanija). Grįždami iš mokyklos, nepraeidavom pro kalnelį, beveik kasdien žaisdavome slėpynių ir kitokių žaidimų. Tėveliai nelabai buvo patenkinti, kad vėluojam pietų, bet labai nebardavo. Tėvelis važiuodavo pas Pranciškų Deksnį kaustyti arklio, ratų. Netoli nuo namų buvo kalvė, ten beveik visada buvo žmonių su arkliais ar vežimais. Motina Deksnienė buvo linksma, geros nuotaikos. Ir ko jai nebūti linksmi: dvi dukterys jau užaugusios, Aneliūtė lanko pradžios mokyklą, sūnelis guli lopšelyje, vyras darbuojasi kalvėje ir ūkio laukuose... Vyro brolis Antanas ką tik išsikraustė iš jų namų, nuėjo užkuriu į Girėlę netoli Žiobiškio, vedė Valeriją Stuokaitę.

Vėliau Pranciškus išsikėlė iš tos nuostabios vietelės, pasistatė sodybą, taip pat vaizdingoje vietoje, aplink gražiai apsodino medžiais, ruošėsi ilgai gyventi. Bet... gyvenimo ratas sukratė, išbarstė ką kur... abi okupacijos, pokaris. Dukra Adelija ištekėjo už Jono Izdūnio, gyveno Lingėnuose, nuomojo iš Stanislovienės-Karalienės nuomojo iš pusės žemę. Ten, Lingėnuose, jiems gimė dukrytė Bernutė – Bernadeta. Visa šeima ištremta į Sibirą, iš kur Adelė jau nebegrižo, amžino poilsio atgulė svetimoj žemėj. Grižo į Lietuvą Jonas su dukrele. Netrukus atvedė Bernutei pamotę Emiliją Galvanauskaitę. Jonui ir Emilei gimė duktė Janytė. Dabar Janytė su šeima (Spundze-

vičiai, vaikai – sūnus ir dukra) gyvena Rokiškyje. Jonas ir Emilė mirė, Janytės šeima dirba, visi gerai uždirba, laimingai gyvena. Emilė mirė apie 2002 m.

Joniukas mokėsi, baigęs mokslą dirbo valdiškose įstaigose. Monika tarnavo, daugiausia mieste. Aneliūtė jauna susirgo ir mirė.

Antano Deksnio sūnūs Alfredas (gim. 1934) gyvena Kavoliškyje. Sūnus Antanas (gim. 1936) gyvena Žiobiškyje, miręs. Abu sūnūs vedę.

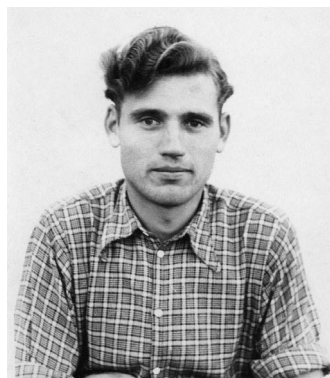
Pranciškus turėjo brolių Feliksą, kuris gyveno Tartališkyje (apie jį – prie Tartališkio aprašymo).

Antano ir Jono Stelionių šeima. Antanas (gim. 1896 m. spalio 13 d.) vedė Pauliną Šimėnaitę (gim.

1900 m. lapkričio 14 d.) iš Prūselių k. Vaikai: Valentinas (gim. 1930 m. birželio 15 d.), Boleslovas (gim. 1932 m. balandžio 8 d.). Mažą Valentiną tėvai vadino Valenciuku. Mano senelė kartą priprašyta per rugiapjūtę savaitę prižiūrėjo Valenciuką. Lopšys apgaubtas staltiese, ten išpjauta skylutė, išiūtas stikliukas stebėti, ar miega Valenciukas. Stikliukas įstatytas, kad nereikėtų praskleisti gaubto, kad vėjas nesupūstų vaikelio. Prie vaikų Stelioniai samdydavo ir aukles. Paulina Stelionienė sirgo kelerius metus. Stelioniai turėjo geros žemės, rodos, po 20 ha. Gyveno plačiai, kalbėjo žmonės, kad išgirdę lėktuvą, džiaugdavosi, laukė bet kokių permainų: gal kaip nors skolos išdils...

Atsidalijus Antanui, pasistačius naujus trobesius, brolis Jonas kuri laiką gyveno tik su seserimi Stapune. Vyresnioji sesuo Levutė buvo nutekėjusi į Neršionių kaimą už Žemaičio, augino sūnus, dukrelę Vandutę ir posūnius. Kai susirgo ir mirė Levutė Žemaitienė, Vandutė dar buvo vaikas. Žemaitis vedė svainę Stapunę. Jonas, likęs vienas, nuomojo žemę, pats eidavo staliaudamas. Ir mūsų seklyčia įrengė, sudėjo lubas, grindis, buvo geras meistras. Stelioniai buvo aukštaūgiai vyrai, ypač Jonas – jį vadino ilguoju Jonu. Dar jie buvo vadinami Pakalniais: atsikėlė į vienkiemį iš pakalnės slėnio, kur tekėjo siauras upeliukas – griovyvis, stovėjo šv. Jono statulėlė.

Kai Stapunė dar gyveno Didsodėje, dažnai su mama nueidavom pas juos. Mane labai žavėjo jos *klomba* – gėlynas, užėmęs didelį plotą pietinėje namo pusėje. Pavasarį žydėjo daug kelmų bijūnų – *pivonijų*, rudenį – baltieji karkleliai. Klombos, lysvelių pakraščiai apšodinti narcizais ir baltaisiais dobiliukais. Namų pašalėje, lysvėje augo ašarėlės (*snapučiai*, *snargliukai*), įvairiausių spalvų jurginai. Gryčioj ant langų žydėjo visokiausios gėlės: petunijos, kaktusai, *berželiai*, rudenį *martynai* – chrizantemos, visų nesuskaičiuosi. Neršionysė Levutei, vėliau Stapunei šeiminkaujant namai aplink ir viduje skendo gėlėse. Pas Antaną taip pat – gryčioj ir lauke – gėlės, gėlės, prie Paulinos ir kai vedė antrąją žmoną Valę. Jau kolūkių metais Valė daug kartų buvo ūkio administracijos premijuota už švarią aplinką ir gražius, originalius gėlynus. Pats Antanas Stelionis taip pat mėgo gėles. Menu, vieną pokario pavasarį, dar prieš kolūkius, aš ir kitų ūkių vyrai skubam arti iš rudens nesuartą žemę. Antano Stelionio visas laukas dar neartas, bet jis vaikšto po kaimą mainytis jurginų kelmeliais. Žmonės traukė per dantį, bet neliko laukas nesėtas, o gėlės puošė sodybą, nors



Boleslovas Stelionis

tada dar našlavo, gyveno tik su mažamečiais vaikais. Juk žmonės visur, visada tokie: jei tu elgiesi kitaip negu jie – pasaulio pabaiga!

Antanas su antrąja žmona Vale susilaukė sūnaus Benuko – Bonifaco.

Mūsų namai visais laikais bendravo su Stelioniais. Aš taip pat. Boleslovas, nors buvo „Nemuno“ fabriko direktorius, pavijęs einančią visada nuveždavo, kur man reikalinga. Su Bonifacu bibliotekoje taip pat rasdavome kalbą... Valentinas su žmona apsilankydavo pas mus, dar padėjo brolienei Kazei iširengti stakles. Visada susitikę kaimyniškai pabendraujam.

Ignas Izdūnis gyveno prie kelio, vedančio iš Lingėnų į Didsodę, ant kalnelio. Jo žmona – Kanopaitė iš Generališio (Baronų). Jų sūnus Pranas (gim. 1908), jo žmona Rožė Žemaitytė (gim. 1914 m. rugsėjo 6 d.) iš Neršionių k., duktė Janė (gim. 1934 m. liepos 29 d.), sūnus Balys (gim. 1940 m. kovo 14 d.), duktė Irutė.

Broliai Antanas ir Ramusis, seserys Seliomėja (Sėlė) Raupienė, Stasė Kirstukienė, Ona Kirstukienė. Pranas ir Antanas dirbo „Nemuno“ fabrike audėjais, Ramusis – vargonininkas, nedirbo pagal specialybę. Kalbėjo žmonės, kad mokydamasis Rokiškyje vargonininkystės iškrėtęs pokštą: Rokiškio klausyklos uždarnos, nematyti ten sėdinčio žmogaus. Kartą jis atsėdęs į klausyklą ir „spaviedojęs“. Rokiškio prelatas ar dekanas supykęs ir niekada niekur neleidęs vargonininkauti. Ar taip buvo, ar nebuvo, nežinau, tik žmonės užpykę rėždavo: „Čia tau ne Rokišky davatkas spaviedot...“

Sesuo Sėlė dirbo „Nemuno“ fabrike Juodupėje, Stasė tarnavo pas fabriko vedėją Solomjąką šeimininke, ištekėjo už Kirstuko. Ona buvo siuvėja, siuvėjava.

Stasės vyras dirbo Juodupės restorane, pats buvo lyg restorano savininkas. Vaikų jie neturėjo.

Salemūtė ištekėjo už našlio Raupio iš Bliūdės vienkiemio, augino povaičius, savo turėjo vieną sūnų. Podukra girdavo pamotę.

Ona ištekėjo už našlio Povilo Kirstuko iš Didsodės. Savo vaikų neturėjo, tik podukrą Genutę Kirstukaitę.

Praną nušovė mūsų lauke, kai degino mūsų ir jų namus. Antanas ir Ramusis pasitraukė į Vakarų 1944 m. Rožė su vaikais buvo išvežta į Sibirą, ten mirė ir palaidota. Irutės duktė grįžo, gyvena Rokiškyje, Baliukas ir Janė pasiliko ten, Sibire, sukūrė šeimas.

Jugasiūtė Izdūnienė (gim. 1880 m. sausio 14 d.). Vyras Juozas išvažiavo į Ameriką užsidirbti, nebuvo grįžo. Duktė Anelė (gim. 1909 lapkričio 14 d.) dirbo „Nemuno“ fabrike Juodupėje, taurinimo skyriuje. Sūnus Antanas (gim. 1912) namuose ūkininkavo. 1944 m. buvo pasitraukęs, vėliau grįžo, buvo areštuotas, kalėjo šiaurėje, ten ir mirė. Motinai ir Anei grėsė tremtis, jų visą turtą konfiskavo. Bet Anelė landi, apsukri, padėjo Mataušo Deksnio sūnus Juozas. Išsipirko konfiskuotą turtą. Nuo Sibiro gelbėjosi ištekėdama už gerokai jaunesnio Albino Žilinsko. Anelė buvo vyresnė už savo vyrą Albiną gal 20 metų. Kai bobos jam prikaišiodavo, atsakydavo korektiškai: „Aš jos nemainyčiau į jūsų jaunas dukteris“. Turėjo sūnų Antaną. Jis vedė Irutę, kolūkio „Tikruoju keliu“ zootechnikę, gyvena Didsodėje, turi kelis vaikus.

Žilinskienė mirė 1975 m., 75 m. amžiaus, paliko 100-metę motiną ir vyrą. Sūnus jau gyveno atskirai, turėjo sūnelį. Mirdama ji liepė vyrui Albinui nepaisyti jokių gedulų nei žmonių kalbų, greičiau susirasti žmoną. Po mėnesio Albinas vedė Varnaitę iš Skemų k. ir su uošve išvažiavo pas ją gyventi. Po pusantrų metų mirė uošvė

Jadvyga, palaidota Juodupėje šalia dukters Žilinskienės. Po kelerių metų mirė ir Albinas, palaidotas Juodupėje. Sūnus Antanas su šeima gyvena Didsodėje.

Kiek menu, atvykus į vienkiemį (man buvo šešeri), pirmoji pažintis su Didsode buvo Johanos (Jugasiūtės) Izdūnienės viešnagė. Taip jau visą laiką iki jų mirties, Jugasiūtė, jos duktė Anelė buvo mūsų kone kasdienės viešnios. Anelė buvo spalvinga asmenybė, knygų mylėtoja. Iki didžiųjų sukrėtimų gyveno gražų, įdomų, spalvingą gyvenimą. Aišku, taip rodėsi iš šalies, vargai nelenkia nė vieno; negalėjo pamiršt negrižusio iš už vandenyno tėvo. Bet jų šeima, aplinka man formavo jaukių namų vaizdinį.

Jonas Izdūnis (tėvas) gimė 1873 m. sausio 17 d., žmona Anelija Rinkevičiūtė iš Paežerėlių k. (gim. 1877 m. kovo 16 d.); vaikai: duktė Adelija ištekėjo į Užubalius už Skruodžio, duktė Bronė – už Antano Deksnio (Untanulio), duktė Albina – už našlio Stankevičiaus iš Stonišio, sūnus Jonas (gim. 1909 m. sausio 9 d.) vedė Aneliją Vilčinskaitę, turėjo tris sūnus: Joną, Vladą ir Rimantą. Skruodienė gyvena ir dirba Užubaliuose savo ūkyje, turėjo vaikų: Joną, Vladą, Birutę.

Bronė dirbo „Nemuno“ fabrike (taurinimo sk.). Turėjo dukterį Jadzę. Jadzė ištekėjo už Jono Sesicko, gyvena Didsodėje pas tėvus. Sesickai turėjo dukrą Jadzę, ji ištekėjusi gyvena Panevėžyje, mokytojauja, turi sūnelį, jau mokinį.

Albina dirbo „Nemuno“ fabrike Juodupėje, taurinimo skyriuje, turėjo posūnį Algį, savo vaikus: Rimantą ir Joną. Jonas prieš karą dirbo „Nemuno“ fabrike, taurinimo skyriuje. Vėliau – kolūkyje „Tikruoju keliu“.

Tėvai Jonas ir Anelija (Rinkevičiūtė) mirė apie 1952–1953 m. Tėvas Jonas Izdūnis buvo išvykęs į Ameriką užsidirbti, grįžo namo, todėl visi vadino „amerikonu“. Jį vadino Jonu, o sūnų – Jonioku. Jau miręs ir Joniokas, ir jo žmona Anelė. Sūnus Jonas gyvena Rokiškyje, vedęs; Vladas nevedęs, gyvena Panevėžyje, Rimantas – Panevėžyje ar Panevėžio rajone. Buvo vedęs, žmona mirė, liko vaikas, dabar jau kokių 3–4 metų. Rimantas, rodos, jau vedęs ir antrą kartą.

Antanas Izdūnis (gim. 1869 m. rugsėjo 16 d.), žmona Emilija Čeičytė iš Raupių (gim. 1887 m. birželio 6 d.). Vaikai: Antanas (gim. 1924 m. sausio 10 d.), Kazys (gim. 1926 m. gruodžio 23 d.). Antanas (tėvas) turėjo apie 20 ha žemės, kartais samdydavo mergą, berną, dažniausiai padienius. Su vaikais kartu lankėme Generališio pradinę mokyklą, kartu žaisdavome, jie dažnai ateidavo pas mus, mes pas juos tenueidavom retkarčiais.

Antanas ir Kazys žuvo 1945 m. Apūniškio miške, po ekspedicijos rado nušautus. Sklido kalbos, kad tai savųjų darbas, sąskaitų suvedinėjimas. Su jais žuvo kaimynas Vytautas Izdūnis, jis dar nebuvo šaukiamąjo amžiaus. Visi buvo pašarvoti Antano Izdūnio namuose. Klaikus vaizdas – rauda seni tėvai, beviltiškas jų gyvenimas. Visus tris palaidojo Juodupės kapinėse, viename kape (daug neaiškumų dėl jų – Antano ir Kazio kapų). Netrukus, gal po metų, mirė tėvas Antanas Izdūnis, motina dar ilgai gyveno. Mirė jau kolūkių metais.

Taip užgeso nespėjęs pražydyt

Jaunystės žiedas,

Išnyko rėkuose, užmarštyje...

Kostas Izdūnis, žmona Angelija (gim. 1876 m. lapkričio 24 d.); vaikai: Pranas (gim. 1912 m. spalio 29 d.), Jonas (gim. 1911), Anelija (gim. 1919 m. liepos 15 d.). Mirė Juozukas (kartu lankėm pradinę mokyklą), sesuo ir, rodos, dar vienas brolis. Anksti mirė ir tėvas Kostas. Juos visus išskynė džiova.

Sūnus Jonas vedė Adeliją Deksnytę, su ja turėjo dukterį Bernadetą. Jono pirmoji žmona mirė Sibire. Grįžo iš Sibiro Jonas su dukrele, seserimi Anelija ir motina Angelija Izdūniene. Jonas jau Lietuvoje vedė antrą kartą Emilę Izdūnytę iš Tartališkio. Anelija grįžusi ištekėjo už Lapašinsko, kilusio iš Remeikių kaimo. Gyveno kurį laiką Latvijoje. Lapašinskas mirė Latvijoje, Anelė grįžo į Lietuvą, gyvena Rokiškyje.

Daug iškentėti teko Pranui. 1945 m. sausio 5-ąją, tą baisią dieną, Pranas buvo sunkiai sužeistas. 10 metų slaptai išgyveno pas pusseserę Levutę G. Taikant amnesiją po 10 metų legalizavosi, rodos, įsidarbino Juodupės fabrike, vedė, turi sūnų, kuris yra vadovavęs Panemunėlio linų fabrikui. Pastarasis vedė Vytuko Deksnio dukrą. Legalizavęsis Izdūnis Juodupėje pasistatė namą. Žmona mirė apie 2002 m.

Likę gyvi Kosto Izdūnio vaikai Anelė ir Pranas prieš okupacijas dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike. Anelė dirbo taurinimo ceche, Pranas Sodelių k. audėju. Jonas dirbo atsiktinius darbus.

Jonas Izdūnis, vedęs A. Deksnytę, gyveno Lingėnų k., dirbo iš pusės Nastazijos Karalienės žemę.

Juozapas Garška (gim. 1885 m. kovo 20 d.) gyveno su žmona ir broliais Petru (gim. 1898 m. gruodžio 16 d. bei Kaziu (gim. 188? m.). Juozapas su žmona išaugino dukrą Emiliją (vėliau – Jurelienę) ir sūnus: Juozapą (tapusį kunigu) bei Romualdą (gim. 1910 m. liepos 10 d.). Pastarasis vedė Valeriją Mulokaitę (gim. 1917 m. lapkričio 17 d.) iš Vištagerklio kaimo. Romualdo ir Valerijos šeimoje išaugo dukros Zita (gim. 1941 m. gegužės 17 d.) ir Vida bei sūnūs Zenonas (gim. 1942 m.) ir Jonas.

Juozapo Garškos (Juzės) šeimyna gyveno pasiturimai, nors žemė tik apie namus geresnės rūšies, didesnę dalį sudarė smėlynai. Matyt, sekėsi ūkininkauti, nes samdydavosi bernus, mergas, piemenį. Garškienės neteko pažinti, nors gyveno kaimynystėje. Garškas Juzę, Petrą, Kazį pažinojau, nes kartą jiems priskirtas taisyti kelių ruožas ėjo per mūsų lauką. Eidami kasti griovių, visi trys broliai užeidavo pas mus. Juzė mėgo pašnekėti, Petras ir Kazys buvo kurčnebyliai. Petras buvo labai supratingas, teko susitikti su juo įvairiomis progomis, teko „kalbėtis“ – susišnekėdavom be jokių nesklandumų. Kartą pas Garškas buvo talka, vežėm mėsą pūdymui (rugiams), tarp talkininkų buvo Kirslio Birutė, Levutė Karaliūtė iš mūsų kaimo (ji tuo metu tarnavo už mergą pas Juzę Garšką), aš, visi trys Kiršliokai. Valgant pietus už stalo visi kritikavom (apšnekėjom) Garškų kaimynę, jauną merginą, kad labai jau lėtai sukasi, lyg „dėliodama mėsą“. Į mūsų šneką įsitraukė ir Petras, ėmė judesiais pamėgdžioti, kaip ta „panelė“ dirba. Visi stebėjomės, nerasdami atsakymo, kaip Petras suvokė, apie ką mes šnekamės. Lauke tai gal iš mūsų žvilgsnių, nukreiptų į „objektą“, iš mostų galėtų atspėti, bet virtuvėje, už stalo?! Nebent jo labai jautri, išlavėjusi intucija?.. Brolis tvirtino, kad iš tikrųjų šauk nešauk – neprisišauksi. Taip ir liko mįslė. Vėliau, jau po keleto metų, Juzės Garškos šeimyna pasitraukė į kitą vietovę, slėpdamasi nuo tremties, palikę namuose vieną Petrą. Dažnai teko susitikti su Petru: tai karvę nuvedavom pas bulių, tai šėrėm kolūkio avis nuo pasodybinių sklypelių. Kai ateidavo šėrimo savaitė, išbūdavau visą dieną pas Petrą nusinešusi mezginį. Sklandžiai



vykdavo kalba; aš suprasdavau jį, jis mane – susikal- *Balnakalnio piliakalnis.*
 bėdavom. Aš manau, kad mūsų abiejų gera intuicija. *Garškų sodyba. 1969 m.*

Kitoks buvo kurčnebylys brolis Kazys. Nors už-
 eidavo pas mus, jo kita kalbos tema, jam tuoj piršdavo „panas“, o jis būdavo pa-
 tenkintas. Man nėra tekę su juo kalbėtis. Kazys mirė dar pusamžis, Petras sulaukė
 senatvės. Garškų šeimyna grįžo namo, kai jau nebegrėsė Sibiras. Ilgai man teko
 sukiotis apie Garškų namus. Dirbau kolūkyje „Tikruoju keliu“ sandėlininke, ten buvo
 mano sandėlis. Dirbdama Didsodės bibliotekoje nunešdavau knygų Romui ir Valei.
 Į biblioteką ateidavo Vida. Dabar jau mirę ir Juzė, ir Romas. Zitai teko dvejose ne-
 laimingos vedybos. Medicina dar nežino vaistų nuo paveldimų ligų. Dabar Garškų
 ūkyje karaliauja jauniausias Romo sūnus Jonas, augina stručius. Važiuoja žmonės
 žiūrėti tų gražių, elegantiškų paukščių. O kokia grakšti jų eisena! Teko matyti Jono
 paukščius Rokiškyje, parodoje per miesto 500 metų jubiliejų. Juzės Garškos sūnus
 Juozapas taip pat jau miręs. Juzės dukra Emilė Jūrelienė daug metų nematyta, manau,
 tikriausiai mirusi, ir jos Jūrelė tikriausiai miręs. Menu jį, kai dirbo Juodupėje poli-
 cininku (aš dar buvau kokių 14–15 m.). Gražus vyras, šaunus policininkas, moterų
 numylėtinis, daugelio gražuolių apmaudui pasirinkęs kaimietę, tapęs turtingo ūki-
 ninko žentu. Šiaip ar taip, Juzės Garškos sodyba man primena jaunystės romantiką.
 Kiek kartų vaikščiota pro jų namus dienomis ir vakarais: einant į vakarinę mokyklą,
 į kiną Juodupėje, į šokius pulkais į Apūniškį, į Felikso Garškos namus.

Feliksas Garška (1884–1938). Felikso tėvas Antanas Garška iš Didsodės, mo-
 tina – Balčiūnaitė iš Mandagiškio k. Antanas turėjo vieną seserį, ji ištekėjo už Gai-
 džio į Gaidžgalę, turėjo dvi dukras ir sūnų Juozą.

Feliksas Garška ir Marijona Lapašinskaitė (gim. 1886 m. vasario 16 d.) susituokė
 1911 m. Gyveno Didsodės k., valdė 16 ha nuosavos žemės. Marijona Garškienė mirė
 1958 m. grįžusi iš Sibiro. 1913 m. gimė sūnus Augustas. 1941 m. jis vedė Veroniką
 Stelionytę (gim. 1912) iš Didsodės. 1944 m. gimė duktė Gedvilė (ar Gendvilė). 1945 m.
 Augustą nušovė, jo žmona Veronika 1947 m. ištekėjo už Vlodo Samulio, gyveno Did-
 sodėje, Veronikos namuose (J. Stelionio namuose). Gendvilė V. Samulis įdukrino, buvo
 Samulytė. Nuo 1967 m. Samuliai su dukra Gendvile gyveno Kaune. Samulis mirė
 1982 m. Kaune, Veronika Samulienė – 1987 m. taip pat Kaune. Gendvilė ištekėjo, taip

pat gyvena Kaune. Jau laisvoje Lietuvoje Gendvilė su vyru grįžo į Juodupę. Vyras mirė, palaidotas Juodupėje. Gendvilė 2004 m. vėl grįžo į Kauną.

1921 m. Feliksui ir Marijonai Garškams gimė duktė Stefanija, 1925 m. – Bronislava. 1948 m. Marijoną Garškiene su dukromis Stefanija ir Bronislava išvežė į Sibirą, į Krasnojarsko kraštą. Sibire Stefanija Garškaitė ištekėjo už Vytauto Juozapo Tervilio (gim. 1930) iš Suvainišio, Pandėlio sen., Rokiškio r. 1958 m. visi grįžo į Lietuvą, apsistojo Didsodėje. Bronislava ištekėjo už Petro Kviliūno iš Onušio.

1961 m. Stefanija su vyru išsikėlė į Rokiškį. V. J. Tervilis mirė 1995 m. Rokiškyje. 1980 m. Bronislava su vyru apsigyveno Juodupėje (Raišių k.). Bronislava mirė 2002 m. sausio mėn., vyras Petras – 2002 m. kovo mėn.

Stefanija Tervilienė nuo 2002 m. gyvena Juodupėje, Darbininkų gatvėje.

Feliksui Garškai mirus, Augustas tarnavo Lietuvos kariuomenėje, vėliau vedęs išėjo gyventi pas žmoną Veroniką į Juzės Stelionio namus. Šeimininkauti teko Marijonai su dukromis. Stefanija ardavo, visus vyriškus darbus dirbdavo. Bronė buvo invalidė, šluba, bet vis tiek dirbo ūkio darbus. Mokėjo siūti, tai prisidurdavo prie ūkio reikmių. Kai išvežė į Sibirą, Bronė ten sakė siūdavusi kunigams sutanas. Grįžus iš Sibiro, giminės iš užsienio atsiuntė lengvąjį automobilį, tai Bronė išmoko ir pati vairavo.

Stefanija ir Bronislava Garškaitės man labai patiko, kad daug tokių būtų žmonių!

Ona Klemkienė (Šimėnaitė) (gim. 1904 m. gruodžio 1 d.) kilusi iš Kiemiškių kaimo. Sūnus Albinas Šimėnas (gim. 1930 m. gruodžio 26 d.).

Ona Klemkienė dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike prie visų savininkų, nuo pat jaunystės. Susipažino su Ričardu N., dirbusiu kažkoku specialistu ar tarnautoju. Gimus Albinui, Ričardas nepanoro jos vesti. Jis buvo atvykęs iš Čekoslovakijos ir vėl išvažiavo. Vaikelis gimė invalidas. Tuometinė fabriko valdžia privertė tą Ričardą atsilyginti nuskriaustajai (ar galima tą skriaudą atlyginti?!). Jis sumokėjęs nemažą sumelę (pasakojo iš Kiemiškių kilusi, į Lingėnus atitekėjusi jos kaimynė, draugė, bendradarbė Emilė K.; abi mirusios). Jau daugiau kaip 20 metų prižiūriu Klemkienės kapą.

Albinas motinai mirus (apie 1976–1977) gyveno vienas grytelėje. Globojo jį Kazio Deksnio sūnus Rimantas, visa jų giminė ir motiną laidojo. Paskui Albinas gyveno kolūkio „Tikruoju keliu“ pastatytoje patalpoje mokyklai ir darželiui. Dabar, rodos, jau treči metai jis gyvena Rokiškyje, parapijos senelių globos namuose. Per didžiąsias šventes nusiunčiu atviruką (aplankyti nebesugebu). Kai gyveno Didsodėje, buvo geras kaimynas, visada geros nuotaikos. Sako, ir dabar važinėdamas invalido vežimėliu koridoriais dainuoja. Aplanko jį korespondentai iš rajoninio laikraščio „Gimtasis Rokiškis“, spausdina jo nuotraukas, interviu.

Kai dar gyvenau Lingėnuose, dirbau Didsodės bibliotekoje. Kol kolūkiai neturėjo kombainų, javus kirsdavo su arklinėmis mašinomis, bibliotekininkai visą vasarą talkininkaudavo kolūkiuose ir ūkiuose. Klemkiene sutikdavau prie rugių, abi rišdavome pėdus prie kertamosios. Ji pavargdavo, dusdavo. Dirbdavo kolūkyje už ganyklą ir pašarą ožkelei. Sunkus, vargingas buvo jos gyvenimas.

Jonas Garška. Apie 1931 m. dar buvo gyvas, kartu gyveno su žmona Karolina Garškiene, gim. 1873 m. vasario 6 d., sūnumis Adolfu, Ignu, Steponu ir dukromis Bagackiene ir Emile.

Pirmiausia atsidalijo nuo tėvų Adolfas (gim. 1910 m. vasario 3 d.), vedęs Karoliną Laucytę (gim. 1909 m. liepos 30 d.) iš Kirkūnų. Ką tik vedęs Adolfas su

*Didsodės biblioteka**Didsodės kultūros namai*

2004 m.

A. Petrašiūno nuotraukos

žmona, rodos, kuri laiką gyveno Kirkūnuose. Apie 1935 m. rudenį įvyko mano pirma pažintis su Karolina Garškienė. Tai buvo Stōniškyje, pas Petrą Pilipavičių vilnakaršėje. Nuo ankstaűs ryto iki gilių sutemų teko laukti eilėje. Menu ją vos peržengusią vilnakaršės slenkstį, prisistačiusią, kad jie iš Kirkūnų. Per dieną arčiau susipažinome. Sužinojau, kad čia ir yra ta Garškienės Jonienės marti, kad Adolfas gavo gerą kraitį, kad darbšti, tvarkinga žmona, nors iš kalbos *stragi*, bet geros širdies, neskriaudžia vyro motinos. Taip šnekėjo mūsų kaimynės. Garškai gyveno gal už 1 km. Gimė vaikai jau Didsodėje. Pirmoji gimė Danguolė (1940 m. birželio 15 d.), vėliau Gintautas (1941 m. spalio 10 d.), ir jau kolūkių laikais gimė Jonas. Danguolė Kišūnienė – garsi šeimininkė, kulinarė, plačiai žinoma visame rajone.

Adolfas Garška buvo pirmasis Didsodės k. kolūkio „Spindulys“ pirmininkas. Į kolūkio „Spindulys“ sudėtį įėjo Didsodės k., dalis Stonišio, Apūniškio.

Ignas Garška (gim. 1911 m. lapkričio 26 d.) vedė, pasistatė namelius ant tėvo žemės, atsidalijo. Žmoną atsivedė iš Skemų – Veroniką (gim. 1914 m. lapkričio 13 d.). Vaikai: Vanda (Birutė) Būtėnienė, gyvena Rokiškyje (gim. 1941 m. spalio 5 d.), Vytautas (gim. 1940 m. kovo 4 d.), gyvena Rokiškyje, Rimantas ir Jonas.

Ignas Garška ir jo žmona jau mirę.

Steponas Garška, rodos, buvo jauniausias sūnus. Buvo siuvėjas. Apie 1935 m. per Sekmines Lingėnų kaimo šokiuose pas Praną Gasiūną muštynių metu jį užmušė Julius D. Julius D. gavo 8 metus kalėjimo, grįžęs vedė (rodos, gyveno tvarkingai). Steponas buvo nevedęs.

Jonas Garška turėjo dvi dukteris. Vyresnioji ištekėjo už Bagacko į Armonių k., Bagackui mirus ištekėjo už kito. Jos sesuo Emilė (gim. 1914 m. lapkričio 2 d.) buvo šluba, siuvėjavo. Ištekėjo už Minkevičiaus į Raupiūs.

Didsodės kaimo geografija.

Ūkis. Buitis

Maždaug nuo 1931 m. (kiek pamenu) Didsodės kaimo namai išsidėstę trimis juostomis.

1-oji juosta – nuo Butėniškio į Jūodupės pusę, į šiaurę nuo pagrindinio kelio į Jūodupę; tai buvusi Didsodės kaimavietė (prieš išskirstymą į vienkiemius 1911 m.). Ten į pietų pusę eina kaimo keliukas greta pastatų. Juosta prasideda Mataušo Stelionio ūkiu (nuo Butėniškio) ir baigiasi Kosto Kanopos ūkiu (prie Stonišio žemės ribos).

2-oji juosta išsidėsčiusi pagrindinio kelio į Juodupę pietų pusėje (truputį atokiau nuo kelio), pradedant Igno ir Juozo Guzikauskų ūkiu, baigiant Kosto Guzo (ties Stonišio žemės riba) ūkiu.

3-ioji juosta į pietų pusę priartėja prie Lingėnų kaimo žemės ribos, prasideda nuo vakarų Pranciškaus ir Antano Deksnių žemės riba ir baigiasi (į rytus) Jono Garškos sodyba.

Pro Antano Deksnio (iš rytų pusės), Justino Guzikausko (iš vakarų pusės) sodybas, atokiau nuo pagrindinio kelio į Juodupę, eina kelias į Lingėnų kaimą. Toliau tas kelias nuvingiuoja pro Aukštasią į Vaidlėnus, pro Degsniūs ir į Žiobiškio šilą – į Žiobiškio bažnytkaimį. Vaidlėnų kaimo viduryje kelio atšaka suka į pietus, į Seideliškio vienkiemį, pravažiavus miškelį – Stepóniai, toliau – buvusi Stepónių karčema, vėl miškas, Kalnėliškiai ir Rōkiškis (Rokiškis 1920 m. gavo miesto teises). Lingėnų kelio atšaka, perkirtusi pagrindinį kelią į Juodupę (į šiaurės pusę), nuvingiuoja į Ūnuškį. Kerta Vyžuonės upę, įsilieja į Juodupės–Onušio kelią, pro Bryzgius, Naujasodę pasiekia Onušį, toliau, už Onušio – Onušio dvarus: Alksniamužės ir Ilzemužės (vėliau vadinamą Ilzenbergu), Alksnių – ir siekia Latviją. Didsodės žemės (sprendžiant iš daug metų stebėto derliaus) buvusioje kaimavietės juostoje turėtų būti I ir II rūšies (su mažomis išimtimis). Jono Izdūnio (Amerikono) slėnis palei upelį, *akmenynė*, gal III rūšies. Igno Izdūnio pieva nuo namų iki Lingėnų laukų vadinta *kimsyne* – jaurinė žemė, šaltažemys, jame nuklimpdavo galvijai. Antano ir Jono Stelionio (Pakalnių) žemė buvo ruožais gera, pievos buvo *šovylynės*. Pranciškaus Deksnio (iki 1933–1934 m. Antano) ruoželiai II rūšies, dalis sklypo apaugusi neskurdžiais berželiais. Mataušo Stelionio žemė prie namų gal I rūšies, kita – II rūšies. Toliau Juzės Žindulio: apie namus I–II rūšies, toliau, į vieškelio pusę, – II–IV rūšies, į šiaurę – akmenynė. Prie Aleknos namų (Aleknynės daržas) – daržų žemė, juodžemis. Kazio Žindulio žemė – I–II rūšies. Toliau į rytus – geri Antano, Jono, Juzės Deksnių, Justino Stelionio, Stasiukėlio sklypai (I–II rūšies). Kirslio (anksčiau Juzės Meliūno), Kalpoko (Adomynė), Kosto Kanopos prie namų

gera, I–II rūšies, į pavieškelį iš pietų pusės – II–III rūšies. 2-oji linija panaši į 1-ąją derlingumo atžvilgiu. 3-ioji linija (nuo Juodupės pusės): Jono ir Felikso Garškų, rodos, turėtų būti II–III rūšies. Juzės Garškos sklypas apie sodybą gal II–III rūšies. Toliau aplink – smėlynė, akmenys, duobės, balos. Pamiškėje (Pagalvonėje) – retai kada išdžiūstanti bala, priaugusi viksvų, vietomis girtuoklių (vaivorų) ir gailių. Kastulio Izdūnio sklypas – smėlynai, jaurinė žemė, II–III rūšies. Antano Izdūnio – II–III rūšies, Izdūnienės-Juzienės (Jugasiūtės) – prie pat namų gal koks ruoželis II rūšies, visa kita turėtų būti trečiarūšė. Klemkienės gryčiutė buvo pastatyta ant Stelionių (Antano ir Jono) žemės. Ar ji pirkto, ar jai kas dovanojo ruoželį gryčiutei ir kiemeliui, bet aplink, rodos, nebuvo sėjama nei sodinama. Styrojo viena kita vyšnelė, žydėjo kelios gėlytės: jurginai, nasturtai, astrai, levažandžiai, žieminiai jurginai (žydi geltonai, aukštastiebiai).

Kad didsodiškiai verstųsi sodininkyste, neprisimenu. Nuo kelių iki keliolikos obelų sodelis buvo beveik prie kiekvieno ūkio. Didesni sodai buvo Garškų, Juzės, Felikso, Jono, Kastulio Kanopos, Stasiukėlio, Justino Stelionio.

Prie kiekvienų namų augo nuo kelių iki keliolikos medžių: klevai, uosiai, ažuoliukai, šermukšniai, vyšnios, slyvos, serbentai, agrastai. Po didelį suaugusį medį teaugo tik kai kur. Turbūt suaugę medžiai būdavo išpjaujami ūkio reikmėms. Medžių guotais ir stambiais suaugusiais medžiais buvo apaugusios Juzės Garškos, Jugasiūtės Izdūnienės, Antano ir Jono Stelionių, Stasiukėlio, Justino Stelionio, Kazio Žindulio, Antano Deksnio (Šusterio) sodybos. Ir vėliau, dar berniokas, sūnus Vincentas tempdavo iš miško ir iš kur gavęs medelius, todėl apie jų namus medžiai sudarė lyg parko vaizdą. Kukarėno namai taip pat medžių apsupty. Juzės Stelionio sodyba buvo apželdinta planingai. Tik šeimininkui mirus, dažnai keičiantis savininkams, viskas nyko.

Žemės ūkyje buvo praktikuojama trilaukė žemdirbystė. Žemę tręsdavo gyvulių mėšlu, prisidurdami salietros ir žieminiam javams *superio* (superfosfato). Juzė Garška kartais smėlynus apsėdavo lubiniais. Didsodiškiai, kaip ir dauguma kaimynų, vertėsi pienininkyste. Pristatydavo pieną į Stonišio pieninę, kuri buvo netoli medinės Stonišio mokyklos, palivarko pastate (vėliau, įsikūrus tame pastate Juodupės parapijai, buvo laikomos pamaldos). Priiminėjo pieną Čypienė iš Sodelių kaimo. Augino bekonus, taip pat vertėsi prekyba paršais. Utenoje prisipirkdavo pigesnių paršų ir pardavinėdavo Rokiškio turguje. Nuolatos paršais prekiaavo Antanai Deksniai (Untanulis ir Drūtulis). Juzė Garška visada laikė bulius, jie jam uždirbdavo padienių darbininkų. Man tekdavo pro tuos bulius eiti pamiške į Juodupę. Labai bijodavau, nes baisiai atrodė: ant ragų lenta, nosyje grandis, klaikiai mauroja, kasa žemę kojomis ir ragais. Juzė Garška augino daug avių, nes didelė dalis ganyklos buvo tinkama tik avims. Beveik visi ūkininkai laikė gerus, stambaus sudėjimo arklius, kas vieną, kas du. Juzė Garška laikė ir daugiau. Kai kurie turėdavo ir veislinių kumelių. Važiuojant į turgų, į atlaidus kumeliukai pasiklysdavo, gailiai žvengdami šaukdavosi mamų. Kumelės atsišaukdavo, susirūpinusios grėžiodavosi.

Eržilą, kiek prisimenu, Didsodėje visą laiką turėjo V. Stankūnas. Jau nuo 5–6 metų, klūpodama prie lango, turgadieniais laukdavau važiuojant Stankūno. Vėliau jau ir su sąsiuvinu bei pieštuku rankoje, daug pripiešiau jo eržilų „paveikslų“.

Stankūnas laikė keturias melžiamas karves, jas melždavo 4 kartus per dieną. Karvės buvo rišamos vešlioje dobilienoje. Neprisimenu, vežė jis pieną į Stoniškį ar

ne, bet jau sūrių, sūrių *ušėtkai*² džiovintų prikrauti. Stankūnienė mus, mokinius, vaišindavo. Sviesto taip pat kaip molio. Per daug nesivargindavo šeiminkė valgio virimu. Kas kada norėjo ir kiek norėjo *knabojo* sviestą su sūriu. Turbūt ir parduodavo. Į gretimus kaimus – Lingėnus, Didsodę – apsipirkti maisto produktais atvykdavo Juodupės „Nemuno“ fabriko darbininkai, išpirkdavo ir kiaušinius.

Pamiršau paminėti darželius, *klombas* prie namų. Prie kiekvieno namo – didsnis ar mažesnis gėlynas. Gėlės panašiai tos pačios, kaip ir kaimyniniuose kaimuose. Krisdavo į akis įvairių spalvų bijūnai (*pivonijos*). Beveik kiekviename darželyje, gėlyne puikavosi įvairių dydžių, struktūrų ir spalvų dobiliukai (kitur vadinami saulutėmis). Labai mėgstami buvo diemedžiai, alyvų krūmai, pasitaikydavo nasturtų, levažandžių, karklelių – visų ir nesuminėsi. Kiekviena darželio šeiminkė stengdavosi išigyti naujai atklydusių, nematytų gėlių. Visur buvo mėgstamos mėtės, šviesmėlyniai ir tamsūs čebatėliai (kurpelės). Kaip ir visose kaimo gryčiose, puikavosi salvijos (vadinamos bijūnais), oleandrai, fikusai, jeronimai, margalapės dilgės, būtinai mirtos, martynai (chrizantemos). Gryčiose pagal darbo pobūdį būdavo ir tvarkomasi: kur vyrai meistraudavo, namų apyvokos daiktus, stalą balta staltiese dengdavo tik per metines šventes. Kur gryčios nebūdavo užgriozdintos pašaliniais daiktais, ten būdavo balta staltiesė – austa arba vąšeliu nerta, labai populiarai šakute nurnerta, tamsiai dažyta, daugiausia juodai, ryškiais spalvingais vilnoniais ar *lučkiniiais*³ siūlais išsiuvinėta. Ant sienos kabėdavo dekoratyvus puošnus *kablys* su dekoratyviniu gražiai apnertu rankšluosčiu. Daug kur kampe – lentynėlė, papuošta nerta ar siuvinėta servetėle. Ten dažniausiai stovėdavo Kristaus Kančia (*mūkelė*), kartais dekoratyvi. Dažnai ant sienos kabodavo krepšelis, papuoštas vilnoniais (*lučkiniiais*) kutais, karoliukais, paukščių plunksnomis, žuvų žvynais. Erdvesnėje gryčioje palubėje kabodavo iš ruginių šiaudų suverti įvairių struktūrų sodai, žvaigždės. Lovos apdengtos dekoratyviomis antklodėmis: *diminėmis*, *servetinėmis*, rinktiniais raštais išmargintomis. Šioje srityje moterys lenktyniavo tarpusavyje savo išmone, fantazija. Lovos būdavo apkrautos pagalvėmis, žąsų pūku, vištų plunksnų, retkarčiais ir iš balos pūku. Pagalvių užvalkalai, paklodžių pakraščiai beveik visur buvo nériniuoti. Paklodės daugiausia lininės, pašukinės, kasdieninės, kartais pakulinės, bet visų išbalintos pavasario rasos ir saulutės spindulių. Antklodės viršus dažniausiai būdavo milelio⁴ ar čerkaso⁵.

Antklodžių spalva dažniausiai vyšnių, kartais žalia, o būdavo ir gražiu raštu išaustų. Šiltindavo storu sluoksniu geros vatos, pamušalas satino, retkarčiais atlaso. Vata su pamušalu sudygsniuota įmantriais raštais.

Užuolaidos ant langų pradėtos kabinti jau po karo. Būdavo kai kur ir anksčiau, numegztos iš drobinių ar medvilninių siūlių, bet retai, ir tai tik seklyčioj. Ant grindų tiesdavo namie austus takelius: iš storų spalvingų siūlų, iš meldų, šiaudų, lininių siūlų dimo raštu, aštuonianyčius. Gryčioj klodavo ir skudurinius takelius.

Seklyčioje įranga ir puošyba tokia pati, kaip ir gyvenamosios trobos, tik jau viskas puošniau, viskas gražiau. Lovose pagalvių būdavo dedama net po keturias. Apsikloti svečiams ant gembės ka-

² *Ušėtkas* – platus medinis indas su dviem ąsomis, auselėmis.

³ *Lučkai* – minkšti vilnoniai siūlai.

⁴ *Milas* – vilnonis audinys, dvinytais austas. Ataudai ir metmenys vilnoniai.

⁵ *Čerkasas* – naminis audeklas, kurio metmenys medvilnės ar lino, ataudai vilnoniai.

bojo kelios duknos. Būdavo krėslų, kanapa, komoda. Didsodėje komodą turėjo Ciocė (pas Mataušą Stelionį), Juzė Žindulis, Kazys Žindulis, Stasiukėlienė, Juzė Stelionis, Juzė Garška, Jonas Stelionis (Stapunės pasogai). Seklyčioje buvo primusinės lempos, karbitinės lempos „Чудо“. Didsodėje primusines lempas turėjo Juzė Garška, Juzė Stelionis, Kazys Žindulis, Juzė Žindulis.

Pas Juzė Žindulį tarpukario laikotarpiu seklyčioje kabojo Vytis. Seklyčiose daugiausia kabodavo religiniai paveikslai. Dažniausiai sutinkamas – Šventosios šeimos su užrašu „*Jėzau, Marija, Juozapai šventas, pribūkit prie manęs valandoj mano mirimo*“, išsiuvinėti ir įstiklinti. Tokių paveikslų turėjo beveik visi, juos nešiojo prekeiviai, kurie save vadindavo vengrais, o žmonės juos vadindavo *vingriais*.

Nakčiai gryčios langus užtraukdavo daugiau kaip iki pusės lango aukščio užuolaidėlėmis. Jos būdavo balinto lino, medvilninės, peltakiuotos, su kuteliais, apnertos, puoštos mezginėliais, siuvinėtos rišeljė būdu. Seklyčiose daug kur pradėjo rasti dekoratyvinių dieninių, ažūrinių užuolaidų. Naktinės užuolaidos kaime atėjo į madą jau kolūkių laikais.

Vidutiniškai besiverčiantys kaimo žmonės aprangos stengėsi turėti tris eiles. Kasdieniai darbo rūbai: tai būdavo padėvėti išėiginiai, persiūti iš kelių, pašukiniai, pakuliniai, įvairių namie austų rainelių, kartais pigaus pirktinio korto, perkelio ir pan. Kita dėvimų drabužių eilė – prienešiai. Tai į turgų, į valsčių, dalykinei kelionei, eilinais šventadieniais vilkimi namuose. Trečioji eilė – išėiginiai, šventiniai rūbai – tai viskas, ką žmogus gali geriausio sau įsigyti: į bažnyčią, į svečius, visokiomis iškilmingomis progomis pasipuošti. Kasdieniai ir prienešiai drabužiai – kas ką sugeba, išgali sau ar šeimynai pateikti, o išėiginiai, šventiniai, proginiai jau turėjo savo stilių. Į bažnyčią, į svečius vyrai rengėsi daugiausia juodais, tamsiai mėlynais, kartais pilkais, rudais naminio milo kostiumais. Juodupės „Nemuno“ fabriko „Sportex“ audinys labai panašus į naminį. Vėliau vis daugiau imta pirkti geros kokybės angliškos vilnos „Boston“ audinio kostiumų. Šaltuoju metų laiku nešiojo naminio milo, avių kailiu pamuštus kailinius. Kai tekdavo toli keliauti arkliais, tokia apranga buvo labai patogė, o ir dailiai pasiūdavo! Vėliau radosi vyrams ir moterims žieminės aprangos pirkti parduotuvėse: žieminių paltų, pamuštų vata ar vatiniu. Vasarą moterys dėvėjo sukneles, palaidines (*bliūzes*) daugiausia iš šilko, markizeto, batisto, muslindalino, labai gražių spalvų, gražios faktūros. Iš galvos apdangalų žiemą moterys dėvėjo pirktas, labai įvairių formų (ir tikrai gražių) skrybėlaites, kuklesnės – beretes, vėliau, apie 1939–1940 m. prasidėjo skarelių mada. Pirkti buvo labai dailių (naminių dar nemezgė nei skarelių, nei megztinių). Vasarą moterys ir merginos taip pat nešiojo pirktines, labai gražaus stiliaus, gražių spalvų skrybėlaites, su bryliukais ir be jų. Ne visos kaimo moterys išdrįsdavo nešioti skrybėlaites, rinkdavosi dailias *gazines* ir kitokias skarytes, rišdavo apie galvą „lietuviškai“. Vėliau prigalvojo visokių stilių, ir būdavo puošnu, gražu. Didsodės moterys buvo labai kuklios, vėliausiai pradėjo dėvėti vasarines skrybėlaites. Pionierės skrybėlaičių srityje prisimenu Kazę Žindulytę (vėliau Kurkietienę), Sėlę Izdūnytę (vėliau Raupienę), Emilę Stalionytę ir Verutę Stalionytę (vėliau Garškiene).

Vyrai ir moterys, kurie prasimanydavo pinigų, avėjo Šiaulių darbo avalynę, dailią, patogią, patvarią: moteriški batai kainavo nuo 18 iki 35 Lt, vyriški – litu kitu brangesni. Apie 1938–1940 m. atsirado kaime dviračiai. Juodupėnai ir didsodiškiai

žinojo kelius, kaip nusipirkti pigų, gražų, patogų kontrabandinį dviratį. Lengvasias mašinas keliuose dar buvo galima suskaičiuoti dviženkliai skaičiumi. Todėl puikavosi keliuose vasarą *lineikos*, žiemą – važiai. O gražu buvo riedėti lineikoje: raudonos austinės ar megztos vadelės, puošnus botagėlis su raudonu kutu, ristūnas *šorais* pakinkytas... Merginos dainavo: „*Ar turi žirgelį, ar turi važelį, o ar turi, bernužėli, šmaikštų botagėlį!*“

Didsodėj lineikomis puikavosi V. Stankūno, Kazio Žindulio, Juzės Žindulio, Justinienės Stelionienės šeimos, Stasiukėlis su savo Emile, Jurgis Guzas su sūnumis ir numylėta lepūnėle dukrele Akviliūte, Igno Izdūnio vaikai, Jono Izdūnio (*amerikono*), Juzės Stelionio, Antano ir Juozo Stelionių, Juozo ir Igno Guzikauskų šeimos. Kiti važinėjo patogiais, kartais labai puošniais *kariukais*⁶ su lingėmis (*risorais*), vežėčiomis su lingėmis. Kazys Žindulis, tuometinis Didsodės seniūnas, važinėjo *bėda* (dviračiu vežimaičiu), tai tik tarnybiniais reikalais, skubiu atveju. Labai patogų ir arkliui lengviau.

Didsodė priklausė Onušio parapijai. Onušio atlidai prasidėdavo žiemą, sausio mėn. Saldžiausio Jėzaus vardo atlidais. Rugsėjo 15 d. – didžiausi metų atlidai – Žolinė. Dar mano vaikystėje tą dieną bažnyčia ir šventorius – žalumynų jūra. Moterys ir merginos, mažos mergytės – visos su *kvietais*, *kvietais*. Ne vienas, visas glėbys žalumynų: visų darželio ir daržo grožybių. Į puokštę (*bukieta*) dėdavo ne tik gėles, puikuodavosi ir morkos, pupos, rugiai, linai ir kas ką besugalvodavo. Vienąsyk meldėsi moteris Onušio bažnyčioje per Žolinę, ant rankos nusvarinusi puokštę: tarp žolynų karo nusvirus apvalutė morka. Už jos klūpėjo jaunas vyras, jo būta pokštininko. Jis prisilenkęs tik krimst, ir pusės morkos nebėra, o tas kaip niekur nieko, kramto ir šypso. Žmonės aplink atsigręžę, prisilenkdami balsu kvatojas, nebe į altorių žiūri, bet į tuos „dyvus“. Tas vyriškis net paraudo, o moteris dairė ir turbūt net nesusivokia, kas čia nutiko. Kitos klūpančios parodo į likusią morkos kerpę. Nebeprisimenu, kuo tai baigėsi, gal visai paprastai – visos pramogos žmonėms greit pabosta, laukia naujų!

Man labai patikdavo iškiliai išlenktas tiltas per Vyžuoną. Tik vis bijojau, kad nenuriedėtume į upę, nes mūsų Bėris (mano vienmetis, tada jam buvo aštuoneri), užvažiuavęs ant tilto, imdavo stotis piestu, išdarinėdavo triukus, iki tėvelis išlipęs iš kariukų, suėmęs už kamanų, pervesdavo. Prie tilto stovėjo šv. Jono statula. (Minėtas tiltas ir šv. Jono skulptūra pastatyti apie 1900 m.) Kalbama, kad šv. Jono skulptūros kūrėjas buvęs linksmų plaučių, *štukorius*. Buvę jam gerai už darbą užmokėta, jis pinigus pragėręs ir uždainavęs:

*Šv. Jonai Krikštytojau,
Aš tave sukūriau
Ir už gautus pinigėlius
Gražiai pasigėriau!*

Šv. Jono skulptūrėlė stovėjo ir prie upelio, atitekančio iš Lingėnų ir nutekiančio į Vyžuonos upę: ties Justino Stelionio namais per vieškelį į Juodupę yra tiltas, prie jo ir stovėjo minėta skulptūrėlė. Kurį laiką ji buvo dingusi. Ją atstatė Kazys Stelionis (dabar, rodos, jos jau vėl nebėra).

⁶ *Kariukai* – išeiginis lengvas vežimas.

Didsodės amatai

Kalviai: Pranciškus Deksnys, Juzė Guzikauskas (turėjo mokinį iš Vengrinės Macijauskioką), Antanas Žindulis, Vincentas Deksnys (šaltkalvis).

Kurpiai: Antanas Deksnys (pravarde Šusteris).

Siuvėjai: Ona Izdūnytė (turėjo ir mokinių), Anelė Izdūnytė (Jugasiūtės), Bronė Garškaitė, Steponas Garška, Emilė Garškaitė, Emilė Stasiukėlienė, Ona Stelionienė, Monika Stelionytė, Juzė Meliūnas, Emilė Meliūnienė, Bronė Guzikauskaitė, Julė Guzikauskaitė, Jonas Guzikauskas, Uršulė Guzikauskaitė, Paulė Deksnytė, Verutė Stelionytė, Janė Lingytė.

Staliai: Jonas Stelionis (Pakalninis), Kazys Stelionis, Pranas Stelionis, Vincentas Deksnys.

Aludariai: Feliksas Kalpokas.

Tarpukario Lietuvos moksleiviai, studentai

Mokėsi: Juozapas Garška – kunigas, kunigavo Avilių parapijoje.

Mokėsi gimnazijoje ir ją baigė: Steponas Meliūnas – mokėsi ir baigė Rokiškio gimnaziją. Tuo laiku visur buvo kviečiamas dirbti. Žuvo 1945 m. atsitiktinai. Bonifacas Guzas – mokėsi ir baigė Rokiškio gimnaziją.

Romuonininkai: Romualdas Izdūnis, Povilas Tubelis.

Kantoriai: Juzė Meliūnas, Juzė Garška, Ignotas Garška, Jonas Stelionis (Pakalninis), Vincentas Deksnys, Julius Guzas, Antanas Deksnys (Drūtulis), Ona Staigienė, Stasė Žindulytė, Paulė Žindulytė, Elzė Deksnienė (klaipėdietė), Elena Deksnytė, Monika Stelionytė, Janina Stelionytė.

Didsodės jaunimas dalyvavo politinėse organizacijose

Šauliai: Pranas Izdūnis, Kosto s.; Pranas Izdūnis, Igno s.; Antanas Izdūnis, Juozo s.; Antanas Izdūnis, Igno s.; Julius Žindulis; Antanas Žindulis, Juozo s.; Julius Guzas; Jonas Stelionis (Pusinis).

Pavasarininkai: Romas Garška; Emilija Garškaitė; Anelė Izdūnytė, Kosto d.; Anelė Izdūnytė, Juozo d.; Monika Deksnytė, Pranciškaus d.; Anelija Deksnytė, Pranciškaus d.

Skautai: Bonifacas Guzas; Ksaveras Guzas; Antanas Izdūnis, Juozo s. 1931–1940 m. Didsodės kaime labai stambių ūkių nebuvo. Apie 30 ha žemės turėjo Stasiukėlis, Juzė Garška, Mataušas Stelionis (vėliau – Antanas Būtėnas).

Nemažai didsodiškių dirbo Juodupės audimo fabrike

Sodeliuose dirbo audėjais: Elzė Deksnienė; Pranas Deksnys; Stefanija Garškaitė; Karolina Garškaitė; Julius Guzas; Stefa Guzikauskaitė; Antanas Izdūnis; Pranas Izdūnis, Igno s.; Pranas Izdūnis, Kosto s.; Janė Lingytė.

Juodupėje taurinimo ceche dirbo: Anelė Izdūnytė, Juozo d.; Albina Izdūnytė, Juozo d.; Joniokas Izdūnis, Juozo s.; Anelija Izdūnytė, Kosto d.; Ona Staigienė; Bronė Deksnienė; Akvilė Deksnytė.

Inžinieriai: Birutė Kirslytė; Jadžė Kanopienė (Kirslytė); Rita Kukarėnienė; įvairias pareigas ėjo Pranas Kanopa; Romualdas Kanopa; Lionginas Kirslys; Emilė Kėsilienė (Dovydėnaitė); Genė Kanopaitė; Bronė Kastėnienė (Kanopaitė); Jonas Kairys; Albinas Žilinskas; Bronė Ružėlienė; Ona Žėižienė (Deksnytė) (ir Smetonos laikais); Anelija Izdūnienė; Vladas Samulis; Jonas Kirslys.

Nuo pat ankstyvos vaikystės (nuo 1929) prasidėjo mano bendravimas su didsodiškiais. 1929 m. rudenį atvažiuoju iš Lingėnų ūlyčios į Lingėnų vienkiemį. Mūsų žemė ribojosi su didsodiškių laukais. Artimiausi tiesioginiai kaimynai buvo visi 5 Izdūnių kiemai. Netoli, kampas su kampu, ribojosi mūsų žemė su Jono Stelionio žeme. Pradinę mokyklą pradėjau lankyti Didsodėje, pas V. Stankūną. Nukėlus mokyklą į Butėniškį, vis tiek kartu mokėmės su Didsodės vaikais. Ir vėliau visą laiką teko bendrauti su didsodiškiais. Susikūrus kolūkiams teko su jais dirbti (10 metų). Dirbdama Didsodės kultūros namuose, vėliau Didsodės bibliotekoje, daugiau bendravau su didsodiškiais nei su lingėniškiais. Didsodės žemė išvaikščiota pėda ant pėdos, daug kartų lankytasi didsodiškių namuose, kartu dirbta keliolika metų. Ten man viskas sava: žmonės, laukai, keliai, takeliai... Kai bandau lyginti lingėniškius su didsodiškiais, lyg ir panašūs, bet vis dėlto skirtingi. Lingėnai ir lingėniškiai man rodosi šilti, švelnūs, svajingi, romantiški ir daug, daug kuo kitokie. Didsodiškiai, Didsodė dvelkia metaliniu šalčiu, rodos, viskas visur netikra, išprausta į briaunotus rėmus. Kodėl taip – nežinau... Negaliu nurodyti konkrečios priežasties. Dirbant, bendraujant su vienais ir su kitais geri buvo santykiai, nesipykom, sutarėm. Lingėnams jaučiau ir tebejaučiu nostalgiją, Didsodei – buvusį jį ar nebuvusį.

Manau, tai dėl to, kad lingėniškiai – gyvas mano kraujas. Susipynę mūsų giminystės ryšiai, mes visi tarpusavy – giminės, net dažnai ir iš motinos, ir iš tėvo pusės. Tai viena. Antra – mūsų, lingėniškių, tarpusavio santykiai labai skiriasi nuo didsodiškių tarpusavio santykių – šiltesni. Gyvenimas man ir mūsų šeimai negailėjo išbandymų: ligos, nelaimės. 1945 m. sausio 5 d. per baudžiamąją ekspediciją sudegė namai, gyvuliai, visas turtas. Liko tik gryčia iššaudytais langais, pilna ligonių: teta, dėdė, tėvelis, mamytė. Lingėniškiai nepaliko mūsų vienu: padėjo apsidirbti laukus (13 ha), padėjo visuose darbuose, visur ir visada, iki grįžo brolis (ketverius metus atitarnavęs) iš armijos. Nepalikdavo manęs nei darbuose, nei kelionėse, ir šiokiadieniais, ir švenčių dienomis. Padėjo suplūkti molinį tvartą, įsigyti ratus, ūkio padargus. Buvo atvejis: vežant miško prievolę iš Armonių miško į Rokiškio geležinkelio stotį, su mumis kartu vežė ir didsodiškiai. Pranciškaus Deksnio Aneliūtė (dukra, mano amžininkė) su didsodiškiais taip pat vežė prievolę. Sulūžo jai vežimas – didsodiškiai važiavo ir nuvažiavo. Mūsų žmonės, lingėniškiai, sutaisė vežimą, sukilojo medieną, nepaliko iki Rokiškio geležinkelio stoties. Gal tai tik vienas atvejis, bet daug pasako.

Lingėniškiai – geraširdžiai, atviri, labai draugiški. Didsodiškiai žiūri iš aukšto, dažnai viena sako – keli minty. Dažniausiai arčiau pabendravus tas šaltumas išnyksta, bet neretai pabaksnojama, duodama suprast, kad jie – ne bet kas!..

Pasikartosiu – daug metų bendraujant didsodiškiai buvo man geri. Senelės buvau pamokyta, kaip reikia bendrauti su įvairiais žmonėmis. Esu senelei labai už tai dėkinga!



Valerija Stelionienė švenčia savo 90-ąją gimtadienį su sūnumi Bonifacu (kairėje) ir posūniu Valentinu. Didsodė. 2005 m. sausio 22 d.

Didsodiškiai iš tikrųjų buvo turtingesni už lingėniškius. Nedaug buvo mažažemių, gal kiek žemės geresnės. Dar didsodiškiai skiriasi nuo lingėniškių humoro stoka. Tėvelis sakydavo, kad atvykę į Lingėnus nauji žmonės iškart dažnai nesuprasdavo lingėniškių, regėdavo jiems, kad iš jų šaipomasi. Ilgiau pabendravę pamėgdavo juos, užsimegzdavo nuoširdi draugystė. Ir man išėjus į žmones teko patirti nesusipratimų. Vėliau buvau atsargesnė, stengdavausi pirma suprasti, su kuo reikalą turiu, tekdavo patylėti, taikytis prie aplinkos. Susigyvenus, susipažinus „pasikviesdavau“ ir humorą. Didsodiškius pašnekovus matau besirenkančius juodąjį humorą. Kaip minėjau, tai nekliudė mums bendrauti, suprasti vieniems kitus.

Labai man padeda intuicija. Visą gyvenimą sutikus naują žmogų mano vidinis cenzorius signalizuoja – kas jis, kaip elgtis, tarsi nufotografuoja naujojo pašnekovo vidų – priimti ar atmesti? Per visą ilgą gyvenimą teko suklysti šioje srityje labai retai. Tai jau priklauso ne nuo manęs, tai vyksta nevalingai.



Antano Stelionio (1896–1980) ir Paulinos Šimėnaitės (Stelionienės, 1900–1945) šeima. Vaikai (iš kairės): Valentinas (gim. 1930), Boleslovas (1932–1993). Didsodės k. Apie 1936 m.

Onuškis ir jo seniūnijos kaimai

Elena Blažienė

Onuškis



Onušžio klebonija.

2004 m.

A. Petrašiūno nuotr.

Sunkus ir varginamas darbas lydėjo smulkių ūkininkų ir kaimo varguomenės gyvenimą. Žemė jiems nebuvo dosni. Jokios technikos jai dirbti valstiečiai neturėjo. Visi darbai reikėjo dirbti rankomis ir smulkūs ūkininkai to padaryti nepajėgė. Žemės plotams kultivuoti samdytis papildomos darbo jėgos neturėjo galimybių, nes stigo lėšų. Nudrenuota tik 100 ha dvarininko Komaro žemės. Mineralinės trąšos buvo brangios. Derlių pajaudavo tik dalgiais, neturėdavo netgi kertamųjų. Jas turėjo tik dvarininkas Komaras, kuriam ir priklausė geriausi žemės plotai ir pagrindiniai miškų masyvai bei ežerai. Vasaros darbų metu dalis šeimos narių vykdavo užsidirbti į Latviją, o žiemą grįždavo. Kai kurie emigravo į užsienį ieškoti pragyvenimo šaltinio. Gyvendavo žmonės šiaudais dengtose bakūžėse, daugiausia be grindų, ant plūktos molio aslos. Dauguma buvo beraščiai ar mažaraščiai. Prasta ir sveikatos apsaugos padėtis. Visas onuškėnų gyvenimas buvo susijęs su bažnyčia.

Kunigas Vincentas Smilgevičius antraisiais (1880) klebonavimo metais savo ir parapijiečių lėšomis Ōnuškyje pastatė medinę 14 × 18 aršinių (aršinas – 71,12 cm) dviejų aukštų kleboniją, prijungtą prie šiaurinio akmeninės klebonijos galo. 1884 m. kun. V. Smilgevičius pastatė kryžių miestelio gale, kur skiriasi kelias į Čėdasus ir Jūdupę, nes toje vietoje rusai norėję pastatyti savo bažnyčią. Kitas toks kryžius buvo aikštėje priešais bažnyčią, o kunigas P. Dočkus tą aikštę apsodino medžiais. Onuškyje abiejų kryžių nebėra. Atgimimo laikais pirmojo kryžiaus vietoje pastatytas naujas. 1907 m. kun. Juozapas Čiuvinškas įkūrė „Laimės“ kooperatyvą. 1913 m. Ōnuškio kooperatyvo „Laimė“ nariai, pirmininkaujami kun. J. Čiuvinško, iš surinktų pinigų pirko Naujāsodės kaime didelį medinį javų sandėlį (*magaziną*), stovėjusį prie kelio į Rōkiškį, manydami iš jo padaryti mokyklą. 1914 m. prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui „Laimės“ kooperatyvas savaime iširo, o kunigas J. Čiuvinškas, bijodamas, kad nežūtų jo pinigai, nusipirko iš Komaro seną žydo gyvenamąją trobą su

visu žemės plotu, kuris buvo prieš pat bažnyčią. 1914 m. rugsėjo 29 d. 23 val. Onušio miestelis pilnas prigužėjo pirmų trijų tūkstančių rusų raitelių, kurių štabas išsikūrė klebonijoje, o rugsėjo 30 d. 17 val. pasirodė pirmi vokiečių daliniai. Prasidėjo sunkūs okupacijos laikai. Daug onuškėnai neteko gyvulių ir padargų, nuolat gabendami krovinius nuo Rokiškio stoties iki Ozės (*Ascxe*) miesto, kol buvo nutiestos Rokiškio–Aknystos, Skaupiškio–Neretų geležinkelio atšakos. Tokiu būdu Ūnuškis tapo nuolat pražygiuojančios kariuomenės ir pravažiuojančių tolimų parapijų vežikų dažnai apvagiama nakvynės vieta.

1915–1916 m. Ilzenbergo dvare stovėjo aštuntos raitelių divizijos štabas su generolu, kuris iš civilių žmonių tereikalavo tik bažnyčios lankymo raštelio. Ūkio komendantas Elernoje buvo apygardos tvarkytojas von Böhme, kuriam

priklausė didelis plotas Kuršo ir Lietuvos pasienio. Jis buvo darbštus ir teisingas, rūpinosi, kad žmonės turėtų sėklų ir gyvulių. Nustatė javų ir krautuvių prekių kainas, už kurias žmonės buvo pripildę Elernos ir Ilzenbergo sandėlius grūdų. Iš jų 1916 m. pavasarį, klebonui paliudijus, kad rudenį viskas bus su nuošimčiu gražinta, davė žmonėms sėklų. Žmonės džiaugėsi, bet vokiečių kariai slapta kalbėjo, kad keisis valdžia ir bus blogiau. Kai tik buvo įsteigta apskričių valdžia – *kreisverwaltung für Litauen* – Rokiškyje išsikūrė apskrities (*kreiso*) viršininkas, Juodupėje – skyriaus viršininkas, kuriam buvo pavaldūs seniūnai. Onuškėnai pajuto visokių rekvizicijų našta, nes Juodupės leitenantas von der Köhne, viršininkavęs 1,5 metų, buvo žiaurus ir neteisingas. Juo labiau kad seniūnai ir žmonės vienas kitą skųsdavo. Kai 1915 m. vokiečiams nepasisekė Lietuvos jaunimo išvežti savanoriškai Vokietijon darbams, juos privertė dirbti *kreisu* darbuose. 1916 m. gegužės 14 d. į Ūnuškį ginkluotų vokiečių kareivių atvaroma pusanthro tūkstančio lietuvių darbininkų kolona. Iki šiol jie dirbo badaujančiame Kuršo Šronde, kur nuo bado ir karštinės buvo mirę 300 žmonių. Jau prieš Kalėdas Onuškyje buvo tveriamos spygliuotų vielų tvoros tiems nelaimingiems lietuviams. Čia jie suskirstyti į kuopas ir išsiuntinėti po apylinkes: į Gudiškio dvarą apie 150 žmonių, į Alksniamuižę – 300, į Apšerdę – 400, į Riūkų (dabar Alksniai) – 100, Aknyston – 200 žmonių. Onuškyje palikta 400 žmonių. Jų viršininkas apsigyveno klebonijoje. Veltui žmonės rašė, gadino popierių prašydami juos paleisti, daugelis nė nežinojo, kur jų vaikai yra patekę. Šimtus kilometrų pėsčios motinos ir sesutės nešė jiems valgio ir vokiečiams kyšio. Žmonės nuskurdo ir pradėjo badauti: kainos ypač pakilo, kai 1919 m. javus pradėta gabenti



Kryžius Onušio miestelio pradžioje. 2004 m. A. Petrašiūno nuotr.

badaujantiems už Dauguvos. Austi, verpti buvo griežtai draudžiama, nes vilnas reikėjo atiduoti valdžiai. Vokiški maišeliai ir medinės klumpės dengė onuškietis. Tuo tarpu nuvertus seną žydo trobą, kurią Komaras buvo nusipirkęs ir pardavęs kun. J. Čiuvinskui, prieš pat bažnyčią prie kelio ant pamatų išaugo didelis medinis dviejų aukštų namas. Kiek arčiau klebonijos ir kiek mažesnis – antras namas, kurio pirmas aukštas iš akmenų, antras iš plytų, o prie šono prijungtas didelis akmeninis rūsys. Žmonės kalbėjo: „*Kam karas, o kas naujus namus pasistato*“. Į tą statybą suėjo ne tik magazinas, bet ir lentos, skirtos bažnyčiai, kurias iš 400 rinktinių medžių drūtgaliai iš Rokiškio grafo Pšezdeckio miškų, parapijai suvežus į dvaro nacionalizuotą lentpjūvę, buvo išpjovęs Adolfas Vilevičius. Iš jų viršūnių klebono mašina buvo pagamintos skiedros stogams dengti.

Žmonėms gražino pinigus rubliais, kai tuo metu ėjo jau markės. Pati bažnyčia Pirmojo pasaulinio karo metu neteko varpų, kurie, pasak kun. J. Čiuvinsko, išvežti į Oriolą, o pasak kun. Varnavičiaus, vietoje paslėpti. 1919 m. lapkričio 7 d. kun. J. Čiuvinskas, atidarant Juodupėje valsčių, įgaliojamas pirmininkauti savivaldybių rinkimuose.

Onušio parapijoje buvo renkamos aukos naujajai kariuomenei. 1919 m. lapkričio 16 d. Juodupėje įsikūrė 3-ias krikščionių demokratų skyrius. 1920 m. senojoje pradžios mokykloje įsteigiama senelių prieglauda, kuri po 20 metų buvo iškelta į Skemū.

1922 m. sausio mėn. Onuškyje jau būta pavasarininkų. Tomis dienomis atnaujinas Onušio blaivybės draugijos skyrius (472 nariai). Kunigas nepriimdavo išpažinties ir neduodavo kortelės, jei kas nepasizadėdavo negerti. Tų pačių metų vasario mėn. bažnyčioje renkamos aukos varpams parsigabenti iš Oriolo ir Kauno.

„1922 m. birželio 14 d. aplankiau Onušio bažnyčią. Radau ją ir kleboniją tvarkoje. Sutvirtinimo sakramentą suteikiau 970 asmenims. Veikia parapijos: 4 mokyklos, Blaivybės skyrius, 472 nariai. Moterų draugijoje 173 moterys. Pavasarininkų – 101. Tretininkų šv. Pranciškaus – 159, Gyvojo rožančiaus – 10 narių ir t. t.“, – rašė vyskupas Pranciškus Karevičius.

Varpams pargabenti iš Rusijos surinkta 5 773 auksinai (auksinas – Lietuvos pinigas prieš litą) ir išleista 5 412 auksinų. Kai Pranas Ragelis varpus pasirinko Kaune, šerdys buvo lietos naujos, nes šventorių paslėptųjų nesurado. (Ne visi vokiečių surinkti varpai spėti perlydyti. Iš liejykloje likusių varpų bažnyčios atstovai rinkosi sau tinkamus.)

Sudarytas gyventojų sąrašas – 2 547, tarp jų 1 127 vyrai ir 1 426 moterys. 1923 m. Komaraitės buvo suburta vaikų angelaičių kuopa, jiems nupirkdavo saldinių, pagrodavo harmonika. 1924 m. likviduotas Onušio „Laimės“ kooperatyvas. 1927 m. kun. J. Čiuvinsko mūro namuose, kur arčiau klebonijos (dabar paštas), buvo įsikūrusi rankinė, o vėliau ir garinė pieninė. Joje dirbo pienininkė Zosė Matutė, o gyveno ji virš pieninės.

1928 m. Onušį lankė Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas. Lietuviai lyjant pro Jutkių, Brýzgių, Naujāsodės, Onušio pavasarininkų, ūkininkų padarytus gražius



*Gėlių barstytojos.
Žolinės atlaidai.
1932 m.*

vartus Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas pirmą sykį atvyko į Onuškę, kur rado: Katalikų veikimo centro skyrių su 61 nariu, „Pavasario“ sąjungos kuopą (55 nariai), Blaivybės draugijos skyrių su „Angelo sargo“ skyriumi (95 nariai), Lietuvių katalikų moterų draugijos skyrių. Taip pat brolijas: Kriščiioniškojo mokslo draugiją, Švenčiausiojo Sakramento (279 nariai), Gyvojo rožančiaus 21 kuopelę su 315 narių, Tretininkų kongregaciją (83 nariai). Parapijoje buvo 4 mokyklos. Kone visi laikraščiai, kuriuos skaito parapijonys, katalikiški – „Vienybė“, „Ūkininkas“, „Šaltinis“, „Žvaigždutė“.

1933 m. birželio 1 d. ant parapijos ribos pasitiko vyskupą Kazimierą Paltaroką išsirikiavę angelaičiai, originaliai pasipuošę raitelių būrys, dviratinkės ir dviratinkai ir pro 5 garbės vartus atlydėjo į Onuškių bažnyčią. Vyskupas K. Paltarokas sutvirtino 320 asmenų. Parapijoje judriausi – angelaičiai (250 narių), vadovaujami p. M. Komaraitės. Jau ne taip aktyviai veikė pavasarininkų kuopa (60 narių), Katalikų moterų ir K. V. C (60 narių) skyrius.

1933 m. gruodžio 31 d. savo mažame klebonijos kambarėlyje mirė Onuškių klebonas kun. Juozas Čiuvinškas, dirbęs čia 27 metus. Per laidotuves žmonių susirinko gana gausiai. Vos nuleidus karstą šventoriuje netoli varpinės užsidedė klebonijos kaminas. Žmonės nebeklausė kunigo laidotuvių pamokslo, bėgo gesinti kamino, kad neužsidegtų ir bažnyčia. Ant J. Čiuvinško kapo pastatytas akmeninis kryžius ir 6 akmeniniai stulpai, kuriuos jungia geležinės grandinės. Paminkle įrašyta: „A+K Kun. J. Čiuvinškas / g. 1865.III.17. / M 1933-XII. 31. / Onuškių klebonu buvo 27 m. / Mano dalis Tu, Viešpatie, pasigailėk manęs, kaip esi sakęs. Ps. 118“.

1934 m. klebonui kunigui Augustinui Juknai vadovaujant organizuojama pavasarininkų vyrų ir mergaičių veikla. 1936 m. kovo 12 d. tretininkų vizitatorius Troškūnų pranciškonų vienuolyno direktorius įgalioja įsteigti Onuškyje tretininkų kongregaciją. Ji įsteigta spalio 4 d.

1938 m. rugpjūčio 19 d., be velykinio Kristaus karsto sargybinių rūbais pasipuošusių raitelių, įprastų dviratinkų, vyskupui paskutinį kartą lankant Onuškę prie Čedasų ir Onuškių parapijų ribos jį pasitiko ir motociklininkai. Teklinės kaimas prašė: „Ganytojau, laimink mus!“ Onuškių miestelyje vyskupą pasitiko Juodupės valsčiaus viršaitis, kuris pasveikino savivaldybės vardu, o nuovados vardu – vachmistras



Onušio
pavasarininkų
kuopos valdyba.
1936 m.



Onušio
dūdų orkestras
tarpukariu

Antanas Mandravickas. Moterys prašė: „Ganytojau, laimink mūsų moterų draugiją!“, o vyrai: „Palaimink laukus mūsų šalyje!“ Rabinas Kaplanas pasveikino: „Sveikiname atvykstantį!“, o parapija: „Ecce sacerdas magnus!“

Tais metais mokyklų buvo 5 komplektai; tikyba dėstė kunigas, mokytojai praktikuojantys katalikai. Veikė „Angelo sargo“ vaikų brolija (150 narių), kuriai vadovavo p. M. Komaraitė ir iš dalies p. Dimšaitė. „Pavasario“ kuopos veikė silpniau, nes veiklesnieji nariai priskirti prie Juodupės parapijos. Katalikių moterų – 60 narių, tretininkų, kuriuos įsteigė kun. A. Jukna 1936 m. spalio 4 d. – 36 nariai, Šv. Sakramento garbintojų brolijos – 5 nariai.

1941 m. birželio 14–16 d. parapija neteko 44 asmenų: jie ištremti į Sibirą. Kiek vėliau išvyko į Rusiją ir žydai Leibos, nes nacių okupacinė valdžia iššaudė visus Onuškyje likusius žydus (apie 100, netoli Rōkiškio–Lūkštų kelio kryžkelės). 1944 m. rugpjūčio mėn. vokiečiai traukėsi pro Onuškę atgal į Vokietiją.



1945 m. rugsėjo 19 d. milicija areštavo vargonininką Joną Čeiči, mokytoją Petrą Vaičių, majorą Liugą. Buvo areštuotas klebonas kun. Vladas Varanavičius, kuris Onuškyje kunigavo nuo 1939 m. (atvykęs iš okupuotos Lenkijos į Lietuvą, vienam mėnesiui gavęs užsienio pasą). Iki 1945 m. gruodžio 8 d. Onušio bažnyčia liko be kunigo. Retkarčiais aptarnaudavo kaimyniniai dekanų paraginti kunigai. V. Varanavičius išbuvo Rokiškio ir Panevėžio kalėjimuose iki 1946 m. balandžio 30 d. 1946 m. balandžio mėn. iš kalėjimo buvo paleistas majoras Liuga. Nuo 1945 m. Leonardas Tamašauskas pavadavo V. Varanavičių. V. Varanavičiui grįžus, onuškėnai iš džiaugsmo verkę ir nė vieno klebono nebenorėję išleisti. V. Varanavičių iškėlė laikinai į Subačių, o vėliau į Leliūnus.

*Onušio angelaičiai.
Apie 1934–1938 m.*

1948 m. Juodupėje buvo įkurta iniciatyvinė grupė kolūkiams organizuoti. Į ją įėjo J. Tereškevičius, S. Talius, J. Skrivelis. 1948 m. gegužės 20 d. Onušio miestelyje (priešais buvusią valgyklą) iniciatyvinė grupė sušaukė steigiamąjį susirinkimą, kuriame dalyvavo Onušio kaimo žemdirbiai. Pirmieji pareiškimus savo noru stoti į kolūkį padavė Onušio kaimo gyventojai: Jonas Laurinavičius, Feliksas Musnickas, Jonas Ažukukis ir kt. Tą 1948 m. gegužės 20 d. ir buvo įkurtas pirmasis kolūkis, pavadintas „Aušra“. Pirmuoju pirmininku valstiečiai išsirinko buvusį bežemį Praną Saulį, Jono s., gim. 1893 m. Mokslo jis nebuvo baigęs jokio. Sąskaitininku buvo išrinktas Alfonsas Murolis, kuris vėliau dirbo Lenino vardo kolūkyje pirmininku. Tuo metu buvo tik viena brigada, pirmuoju brigadininku išrinktas jaunas žemdirbys Stasys Gaidys, sandėlininku – Feliksas Musnickas. Kontora įkurta senuosiuose kultūros namuose. Tuo pačiu metu, 1948 m., Bryzgių kaime susikūrė „Laisvės“ kolūkis. Šis kolūkis kūrėsi iš lėto. Pirmieji į jį stoji: Juozas Grinciūnas, Viktoras Kastanauskas, Viktoras Butėnas, Juozas Skruodys. Galutinai susikūrus kolūkiui, pirmininku išrinktas Juozas Skruodys, sąskaitininku – Juozas Grinciūnas. Nario įnašas buvo 30 rb. Stodami į kolūkį valstiečiai atidavė arklius, inventorių taip pat reikėjo suvisuomeninti.



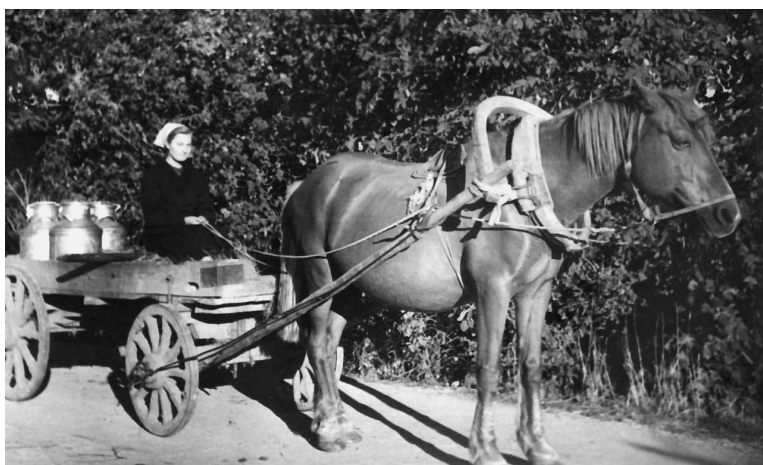
*Pirmasis artojas.
Kolūkis „Keturi
ežerai“*



*Pirmoji bendra
sėja. Kolūkis
„Keturi ežerai“*

Sėklos liepta buvo duoti nuo turimos dirbamos žemės ploto. Gyvulius pirkosi žemdirbiai, paėmę iš valstybės paskolą. Visus gyvulius „Laisvės“ kolūkis laikė Kraštų dvaro patalpose. Dirbti kolūkiečiams buvo sunku: neturėjo jokios technikos, už darbdienius mokėdavo mažai. Užbalių kaime įsikūrė „Ryto“ kolūkis. Tai buvo 1949 m. kovo 19 d. Ūkyje buvo 21 arklys. Pirmuoju pirmininku išrinktas Pranas Skruodys, brigadininku – Kazys Baronas, buhalterė – Paulė Galvanauskaitė. Gyvulininkystės fermų pirmaisiais metais nebuvo.

Skuomantų kaime irgi susikūrė kolūkis, 1949 m. pasivadinęs „Pažanga“. Šio kolūkio pirmasis pirmininkas – buvęs Komaro bernas Juozas Savickas, sąskaitininkas – Pranas Lukoševičius, sandėlininkas – Pranas Stuoka. Paskutinis kolūkis mūsų apylinkėje, pasivadinęs „Keturių ežerų“ vardu, susikūrė Alksnių kaime 1949 m. pabaigoje. Pirmuoju pirmininku išrenkamas Jurgis Skrivelis, pirmuoju brigadininku – Jonas Deksnys, kuris nesugebėjo tinkamai vadovauti, tad po jo vadovavo Jonas Paškauskas. Prieš kolūkio įkūrimą žmonės dirbdavo pavieniui, todėl buvo daug dirvnuojančių žemių. Šiame ūkyje pirmaisiais metais už darbdienį buvo išduodama po 1 kg grūdų. Naujasodės kaime įsikūrė „Galybės“ kolūkis. Jo pirmininkas – Juozas



*Pirmoji bendra
rugiapjūtė. Kolūkis
„Keturi ežerai“*

*„Keturių ežerų“
kolūčio pienas
vežamas į pieninę
Onuškyje*

Čeičys, sąskaitininkas – Jonas Kropienis. Tačiau „Galybė“ greit prisijungė prie turtingesnio ir ekonomiškai stipresnio kaimyno – „Aušros“ kolūchio.

1950 m. „Aušros“, „Pažangos“, „Ryto“, „Keturių ežerų“ kolūčiai susijungė į vieną bendrą didžiulį ūkį, kuris buvo pavadintas „Aušros“ kolūchiu. Kolūchio pirmininku išrenkamas Pranas Saulis, buhalteriu Juozas Grinciūnas, sandėlininku – Feliksas Musnickas. Brigadininkais dirbo: Juozas Skruodys, Juozas Paškauskas, Juozas Čeičys, Jonas Deksnys. Būdamas gan stambus, „Aušros“ kolūkis jau galėjo įsigyti 6 kertamąsias mašinas, grėbiamąsias, samdydavosi iš Rokiškio MTS traktorių. 1950 m. gavo 1,5 t talpos sunkvežimį. Vairuotojo ūkyje neatsirado, todėl jį reikėjo samdyti iš Rokiškio. Buvo įkurta paukščių ferma. Bet derlingumas ūkyje nekilo. Klestėjo girtuokliavimas. Uždarbis buvo menkas, dažni drausmės pažeidimai. Pranas Saulis nemokėjo nei skaityti, nei rašyti. Buvo išrinktas naujas pirmininkas, buvęs J. Žemaitės partizanų junginio narys, laikraščio „Tarybinis Rokiškis“ literatūrinis darbuotojas Bronius Butkys.

Naujasis „Aušros“ kolūchio pirmininkas, pasitaręs su ūkio valdyba, nustatė darbingiems vyrams po 250 darbadienių per metus, o moterims – po 100. 1951 m.



*Onušio kultūros
namai. 1958 m.*

už vieną darbadienį buvo išduodama po 780 g grūdų, 1952 m. – jau po 1,5 kg. 1952 m. buvo pastatyta plytinė, kuri aprūpindavo ne tik ūkio jėgomis statomus objektus, bet ir kaimyninius ūkius. Už pagamintas plytas ūkis gaudavo nemažai pelno. Išplėstos buvo ir gyvulininkystės fermos. 1948 m. karvių buvo tik vienetai, o 1952-aisiais – jau 248. Pajamų duodavo kiaulių ferma. Metai po metų geriau įdirbami laukai, išvežama daugiau organinių bei mineralinių trąšų, todėl kilo derlingumas. Ūkis 1953 m. pasistatė savo malūną, kurio vedėju paskirtas buvęs kolūkio pirmininkas Pranas Saulis. 1958 m. kolūkis pradėjo sausinti per daug drėgnas dirvas uždaru drenažu. Lygiagrečiai su drenavimo darbais dirvos buvo sausinamos grioviais, valomos nuo krūmų, akmenų. Nepaisant laimėjimų, kolūkio vadovybė vis silpniau vadovavo ūkiui. Plėtėsi girtuokliavimas, prastėjo darbo drausmė. Įsikūrė pirminė partinė organizacija (3 nariai), kuri reikiamo vaidmens keliant ūkio ekonomiką nesuvaidino.

Visai nebuvo statoma visuomeninių gyvulininkystės bei gyvenamųjų pastatų. Išlaidos viršydavo pajamas. Kolūkyje išivyravo neūkiškumas ir netvarka. Keitėsi žemės ūkio specialistai. Organizuoti gamybą buvo labai sunku, nes pašliję drausmė, vadovai nebeturėjo autoriteto. Ūkis už pirkimą techniką, gyvulius, mineralines trąšas buvo labai prasiskolinęs.

1958 m. balandžio 16 d. LTSR žemės ūkio ministro įsakymu buvo pradėtas organizuoti Onušio tarybinis ūkis buvusio „Aušros“ kolūkio bazėje. Pirmaisiais ūkio susikūrimo metais rodikliai buvo menki ir pradėjusiam vadovauti jaunam žemės ūkio specialistui Povilui Rimkui darbo metai buvo įtempti. 1959 m. prie šio ūkio dar prijungtas „Žvaigždės“ kolūkis bei „Nemuno“ fabriko pagalbinis ūkis. Pagal žemės plotą ūkis tapo stambiausias rajone.

1958 m. statoma 50 galvų paršavedžių kiaulių kaulidė, remontuojami ir pritaikomi gyvuliams laikyti pastatai, suremontuoti gyvenamieji namai. Išaugo bendroji žemės ūkio produkcija, padidėjo gyvulių skaičius. 1959 m. pabaigoje buvo 658 galvijai, o 1967 m. – 1 263 galvijai. Karvių 1959 m. buvo 323, o 1967 m. gruodžio 31 d. – 561.

Per 1958–1968 m. ūkyje atlikta daug kapitalinės statybos darbų. Pastatytos keturios stambios karvidės: Alksnių, Kraštų, Skridulių ir Ginotų skyriuose, 4 kiau-



*Onuškos tarybinio
ūkio gyvenvietė*

lidės, pirtis, valgykla, kultūros namai, parduotuvė bei penki 8 butų gyvenamieji namai, mašinų ir traktorių parko remonto dirbtuvės, kiti pastatai. Namus statėsi patys kolūkiečiai. Gyvenamuosius namus su visais patogumais darbuotojams statė ir ūkio statybininkų brigada. Vien į tokius butus per 10 ūkio gyvavimo metų persikėlė apie 40 šeimų. Ūkis buvo visiškai elektrifikuotas; pastatyta per 300 elektros variklių, kurie varė įvairias mašinas ir mechanizmus, palengvinančius žmonių darbą. Visos ūkio šakos telefonizuotos. Suremontuoti visi ūkio reikšmės keliai. Daug padaryta melioruojant ir kultūrinant ūkio žemes. Ūkyje 80% žemės kalvota ir beveik 90% akmenuota. Tai buvo didelė kliūtis dirbti su technika. Todėl kasmet savo jėgomis išrenkama ir išgabename iš dirvų po 6 000 kub. m akmenų. Žemė nederlinga, įvertinta 24 balais. Per dešimtmetį (1964–1974) buvo didinamas traktorių, kombainų, automobilių, įvairių žemės ūkio mašinų skaičius, smarkiai išaugo kompleksinis gyvulininkystės darbų mechanizavimas. Ūkis specializavosi pieno ir mėsos gamyboje. Šalutinės šakos – bulvininkystė ir žolės miltų gamyba. Karvidėse ir kiaulidėse visada būdavo karšto vandens, veikė skalbimo mašinos. Darbymečiu mechanizatoriams duodavo nemokamus pietus.

Pasilinksminimo vakarų metu grodavo kaimo kapela, ūkio saviveiklininkai dažnai koncertuodavo kaimyniniuose ūkiuose bei Latvijos TSR Jekabpilio rajono „Druvos“ tarybiniame ūkyje, su kuriuo ūkis lenktyniavo. Per metus keletą kartų atvykdavo ir teatrai iš respublikos miestų. Ūkyje vykdavo šaškių, šachmatų, stalo teniso varžybos. Ne kartą rajoninėse spartakiadose ūkio sportininkai iškovojo pirmąsias vietas, dalyvaudavo net respublikinėse žiemos varžybose. Varžybos vykdavo ir ūkio švenčių metu: šaudymo, plaukimo, tinklinio, lengvosios atletikos, sunkumų kilnojimo, greito bei lėto važiavimo dviračiais. Ūkyje veikė ir jaunieji turistai, kurie mėgdavo pakeliauti po įvairias atmintinas rajono vietas. Sėkmingai buvo organizuojamos ekskursijos, išvykos po respublikos miestus. Onuškiečių tarybinis ūkis buvo Liaudies ūkio pasiekimų parodos dalyvis.

TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo Įsakas dėl Lietuvos TSR Rokiškio rajono Onuškiečių tarybinio ūkio apdovanojimo Garbės ženkle ordinu:



*Alksnių skyriaus
centras*



*Onuškio kultūros
namai. 2004 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

„Už laimėjimus, pasiektus vystant žemės ūkio gamybą ir vykdant devintojo penkmečio žemdirbystės ir gyvulininkystės produktų gamybos pardavimo valstybei planus, apdovanoti Lietuvos TSR Rokiškio rajono Onuškio tarybinį ūkį „Garbės ženkle“ ordinu.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos
Prezidiumo pirmininkas
N. Podgornas
TSRS Aukščiausiosios Tarybos
prezidiumo sekretorius M. Georgadzė

Maskva, Kremlius
1976 m. sausio 19 d.“

Tai didelis onuškėnų laimėjimas sumanaus P. Rimkaus vadovavimo dėka. 1977 m. tarp Onuškio tarybinio ūkio ir Vokietijos Demokratinės Respublikos Erfurto apygardos Arnštadto rajono Bioslebėno augalininkystės kooperatyvo sudaryta draugystės sutartis. Buvo keičiamasi delegacijomis.

Onuškėčiai pavyzdinčiai sutvarkė savo centrinę gyvenvietę: juoda danga padengė gatves, elektrifikavo jas dienos šviesos lempomis, įrengė gėlynus, vejas, van-

dens fontaną, dirbtinį ežerą. Prie ežero įveisė parką, pasodino įvairių medelių. Panašiai sutvarkytos ir skyrių gyvenvietės bei gamybiniai objektai. Pastatyti aštuonbučiai, daugybė 2–4 butų namų, naujuose kultūros namuose išaugo saviveiklininkų skaičius. Organizuojamos ekskursijos į kitas respublikas. Nemažai darbuotojų lankėsi įvairiose užsienio šalyse. Onuškis pasipuošė naujitelaičiu dviejų aukštų pastatu. Keturių šimtų vietų salė, erdvi scena. Meilė dainai ir muzikai sukviatė čia didelį būrį respublikos meno meistrų. Į iškilmingą Lietuvos valstybinės filharmonijos filialo atidarymą Onuškyje kartu su įžymiais Lietuvos vokalo meistras, muzikantais buvo atvykę Baltarusijos ir Latvijos menininkų. Sutiko juos onuškėnai su duona ir druska, grojant kultūros namų kaimo kapelai. Tai buvo



*Jadvyga Malkevičiūtė
ir Bronius Skruodys*

dvyliktas filharmonijos filialas. Salėje vykdavo koncertai, į kuriuos susirinkdavo pilna salė žmonių. Būdavo rengiamos palydos į armiją ir ta proga sodinamas medelis. Vyko įvairios jaunimo ir šeimų vakaronės. Onuškiečiai jaunimas dalyvavo rajono sąskrydžiuose, sporto varžybose.

1983 m. balandžio 30 d. Onuškiečių tarybiniam ūkiui sukako 25 gyvavimo metai. Ūkyje buvo du socialistinio darbo didvyriai – Emilija Rušėnienė ir Povilas Raupys. Tais metais ūkio vadovu tapo Antanas Ašakėnas. 1991 m. Onuškiečių Garbės ženklo ordino tarybinis ūkis perregistruojamas į valstybinį ūkį. Laikinuoju administracijos vadovu lieka buvęs ūkio direktorius A. Ašakėnas. 1992 m. Onuškiečių valstybinis ūkis tampa Onuškiečių bendrove. Bendrovės vadovu išrenkamas A. Ašakėnas, pavaduotoju – Stasys Dirsė, kuris vėliau tapo bendrovės vadovu.

1995 m. Onuškiečių bendrovė baigė savo veiklą. Į kontoros pastatą įkeliama biblioteka ir medicinos punktas. Ūkio istorija, prasidėjusi 1948 m., baigėsi. Buvę darbuotojai pasidalijo pajus, pagal juos išdalijamas visos bendrovės turtas, gyvuliai, pastatai, technika. Kiekvienas pradėjo dirbti sau. Atsirado bedarbių, kai kurie ėmė savarankiškai ūkininkauti. Gyventojai susigrąžino turėtą žemę arba nuomoja iš valstybės. Pastatai, fermos grauniami.

Kultūrinė įstaiga, pavadinta klubu-skaitykla, įsikūrė Onuškyje 1948 m. Vėliau tokios įstaigos kūrėsi ir aplinkiniuose kaimuose.

Onuškiečių klubui-skaityklai vadovavo energingas vaikas Antanas Keliuotis iš Naujasodės k. (žr. str. „Naujasodės kaimas“). Klubas-skaitykla buvo įsikūrusi trijų aukštų medinio pastato pirmame aukšte (pagal Onuškiečių scheminį planą – Nr. 53). Vėliau dirbo Jadvyga Malkevičiūtė (gim. 1933). Panaikinus smulkias švietimo įstaigas, 1954 m. įsikūrė Onuškiečių biblioteka. Toliau tebedirbo Jadvyga. Kaip tik jai ir teko nugalėti pirmuosius sunkumus. Pirmiausia persikraustymas į kitas patalpas, į dviejų



*Bibliotekos vedėjas
Bronius Šeškauskas*

aukštų klebonijos namą: iškėlus paštą į kitą pastatą (pagal Onušio scheminį planą Nr. 52), praplėtus patalpas, biblioteka išikūrė antrame aukšte. Metų pabaigoje biblioteka turėjo 2 567 egz. knygų, kuriomis naudojosi 188 skaitytojai. Per metus išduota 1 287 knygos. Buvo ruošiamos įvairios knygų parodėlės. Vėliau veikė mišrus šokių kolektyvas, kuris dalyvavo rajoninėje dainų šventėje, agitbrigados, dramos ratelis. Nuo 1959 m. bibliotekai ėmė vadovauti Janina Miškinytė. Per šiuos metus fondas išaugo iki 3 046 egz., o skaitytojų – iki 202. Nuo 1960 m. bibliotekoje dirbo Zita Čižaitė, tačiau po pusės metų šio darbo atsisakė ir nuo liepos 19 d. vedėjo pareigas perėmė Bronius Šeškauskas.

1966 m. bibliotekos fondas išaugo iki 8 431 egz., t. y. trigubai nuo pirmųjų bibliotekos gyvavimo metų. Bronius buvo labai energingas, kūrė eiles, rašė scenarijus kultūros namų agitbrigadoms. 1982 m. bibliotekoje pradėjo dirbti Aldona Minkevičienė. Knygų fondą sudarė 12 022 egz., skaitytojų – 521. Aldona rengė teminius vakarus, pati kūrė eiles, ruošė parodas, susitikimus. Jai perėjus dirbti į Onušio vaikų darželį, 1982 m. bibliotekoje pradėjo dirbti Loreta Maslauskaitė. Sunkios ligos pakirsta, 1990 m., prieš pat Naujuosius metus, ji mirė. 1990 m. bibliotekoje pradėjo dirbti Birutė Sadauskienė. Iš senų patalpų biblioteka perkeliama į vaikų lopšelio-darželio pastatą, vėliau – į Onušio tarybinio ūkio administracinį pastatą. Nuo 2002 m. bibliotekoje dirba Nijolė Brenčienė. Ruošiamos įvairios parodos.

Medicinos punktas buvo įkurtas 1958 m. liepos 1 d. nacionalizuotame tikinčiųjų bendruomenės pastate – klebonijoje, kurioje buvo išikūrusios valstybinės įstaigos, keletas daugiabučio tipo butų. Pirmoji felčerė buvo Irena Udrienė, gim. 1930 m., baigusi Kauno medicinos mokyklą. Tais pačiais metais į naujai išikūrusią medicinos įstaigą rugpjūčio mėnesį baigusi Panevėžio medicinos mokyklą pagal paskyrimą atvyko dirbti akušerė Laimutė Stasiukelienė (Mažiukaitė). Šio namo du kambariai buvo skirti medicinos punktui ir vienas kambarys – abiem darbuotojoms. Po kelerių metų įsteigtas stomatologijos kabinetas. Irena Udrienė 1960 m. išvyko dirbti į Kauną. Trejus metus dirbo tik akušerė. 1963 m., baigusi Panevėžio medicinos mokyklą, pagal paskyrimą felčere pradėjo dirbti Aldona Janina Keliuotienė. 1990 m. Laimutė Stasiukelienė perleido savo bendruomenės slaugytojos pareigas Ramutei Dirsieniui (gim.

1958). 1991–1995 m. medicinos punktas iškeliamas į vieną darželio pusę, vėliau perkeliamas į Onušio tarybinio ūkio administracinį pastatą. 2004 m. į užtarnautą pensiją išėjo A. J. Keliuotienė, liko dirbti tik R. Dirsienė.

Dabartiniame pašto name, einant nuo bažnyčios žemyn (pagal scheminį planą Nr. 52) kolūkio laikais buvo jaunimo šokių salė. Čia rodomi kino filmai, įrengta scena, vykdavo koncertai, spektakliai. 1958 m. gegužės mėn. gavę pastatą įsikūrė Onušio kultūros namai. Pirmoji kultūros namų direktorė buvo Birutė Rimkuvienė. Jai teko nugalėti nemažai sunkumų. Pirmaisiais metais kultūros namai neturėjo pakankamai inventoriaus, muzikos instrumentų. Energinga, veikli direktorė subūrė prie kultūros namų nemažai saviveiklininkų. Vykdavo poilsio ir žaidimų vakarai, vakaronės, koncertai, susitikimai.

1959 m. Birutei Rimkuvienei perėjus dirbti į Onušio aštuonmetę mokyklą, Onušio kultūros namams pradėjo vadovauti Stasė Marcinkevičiūtė ir meno vadovė Irena Markevičienė (Bartnikaitė). 1960 m. atėjo dirbti jauna darbuotoja Danutė Griškėnaitė ir meno vadovė Virga Bieliūnaitė. Nuo 1961 m. kultūros namams pradėjo vadovauti Rimantas Čypas, meno vadovas buvo Bronius Skruodis iš Užubalių k. Jie tęsė ankstesnių darbuotojų pradėtą veiklą. 1963 m. direktore pradėjo dirbti Ona Černevičiūtė, meno vadove – Rima Lapašinskienė. Prie kultūros namų veikė mu-



*Felčėre Irena Udrienė,
akušerė Laimutė
Stasiukelienė*



Onušio kaimo kapela



*Onušio kultūros namų šokėjos.
1964 m.*

*Naujagimius pasitinka gandrai
(vardo suteikimo tradicija)*



*Pas ligonius
kaimė arkliuku:
Irena Udrienė,
Laimutė Stasiukelienė,
Jonas Lukošūnas
(apylinkės pirmininkas)*

zikiniai rateliai. 1963 m. lapkričio mėn. kultūros namų direktoriumi tapo Albertas Šimanauskas, meno saviveiklą ėmė vystyti Jadvyga Malkevičiūtė. Veikė mišrus šokių ratelis, kaimo kapela, dramatos ratelis. Kaimo kapelai vadovavo Albertas Šimanauskas, grojo muzikantai Jonas Paišys, Povilas Kirstukas, Vytautas Šabanskas, Jonas Kirstukas. Pirmą kartą Onušio tarybiniame ūkyje prie Ilzenbergo ežero krantų buvo surengta draugystės šventė tarp Latvijos „Druvos“ tarybinio ūkio ir Onušio gyventojų. Nuo 1964 m. rugsėjo mėn. meno vadovės pareigas pradėjo eiti Panevėžio muzikos technikumą baigusi Regina Jurgelytė, 1970 m. – Pučka. Aktyviausi saviveiklininkai: Bronius Šeškauskas, Jonas Kirstukas, Povilas Kirstukas, Jonas Paišys, Vytautas Dūda, Lina Navickaitė, Laimutė Stasiukelienė, Olga Vazalienė, Aldona Janina Keliuotienė, Irena Bražalienė, Juozas Stasiukėlis, Irena Stasiukėlienė, Janina Lukoševičienė ir daug kitų.

1974 m. rugpjūčio mėn., baigusi Rokiškio kultūros mokyklą, kultūros namuose pradėjo dirbti Eleonora Šukštulytė. Ji savo darbo metais sustiprino meno saviveiklą, saviveiklininkai dalyvavo zoninėse ir rajoninėse apžiūrose, rajono dainų šventėje. Vėliau kultūros namuose dirbo mokytoja Danutė Kirstukienė. 1979 m. birželio 1 d. direktorės pareigas užimti priimta Elena Blažienė, meno vadovės – Eleonora Šukštulytė. Vėliau sumažinus etatus paliktas vienas kultūros darbuotojas. Administratorės pareigas liko eiti Elena Blažienė.

Onušio kultūros namuose yra įkurtas visuomeninis muziejus. Muziejus buvo pradėtas kurti sovietmečiu, čia buvo kaupiama medžiaga, suvenyrai, gauti ūkiui palaikant draugystės ryšius su Vokietijos Erfurto apygardos Bioslebno žemės ūkio kooperatyvu. Toliau šį darbą tęsia Elena Blažienė. Surinkta daug eksponatų, istorinės medžiagos apie Onušį bei aplinkinius kaimus.

Tame pačiame klebonijos name buvo įsikūręs Onušio apylinkės vykdomasis komitetas, kuris padėjo įsteigti medicinos punktą, aprūpino inventoriumi, medikamentais. Apylinkės pirmininkas arkliais veždavo darbuotojas pas ligonius į tolimesnius kaimus. Kai kurie pirmininkai neturėjo net pradinio išsilavinimo (remiuosi žmonių pasakojimais). Pirmininkais dirbo Jasinevičius, Laurinavičius, Golubovas, Saulis, Liuga, Užukukis, Silickas, Lukošūnas, Povilavičius. Daugelį metų sekretore dirbo onušietė Jadvyga Malkevičiūtė (gim. 1933) iš Obėlių.

45 vietų Onuščio vaikų lopšelis-darželis duris vaikams atvėrė 1982 m. rugsėjo 15 d. Lopšelio grupę tuo metu lankė 19, darželio – 23 vaikai. Auklėtojos buvo Aldona Minkevičienė, Nijolė Brenčienė, Stasė Griuneva ir kitos. Darželio vedėja ilgus metus dirbo Vida Margilevičienė. Keitėsi auklėtojos, auklytės. Nuo 1989 m. darželio vedėja dirbo Birutė Sadauskienė, 1991–1994 m. – Irena Pundzulienė. 1994 m. darželis uždarytas, nes nebeliko vaikų, iširo bendrovė. Pastatas nugriautas.

Onuščio ūkininkai ir tremtiniai.

Mykolas Muralis ir žmona Morta (pagal Onuščio scheminį planą Nr. 38) turėjo 18 ha žemės, ūkininkavo. Muraliai turėjo 13 vaikų, iš jų užaugo penki. Vienas sūnus žuvo Rusijoje per Pirmąjį pasaulinį karą. Duktė Elžbieta ištekėjo už Juozo Kirstuko ir išvyko pas vyrą į Valiūniškio k. Sūnus Feliksas buvo neveiksnus, gyveno Onuškyje pas savo tėvus,

vėliau pas brolių. Sūnus Antanas (gim. 1894) vedė Oną Skruodytę (gim. 1904) iš Teklinės k. ir apsigyveno tėvo namuose. Ūkininkavo, turėjo 9 ha žemės, vėliau nusipirko dar 9 ha. Antanas ir Ona susilaukė penkių vaikų: Elenos, Kazės, Irenos, Romualdo, Jono. Elena dveju metų mirė. Kazė (gim. 1927) mokytojavo Onuščio mokykloje, ištekėjo už Vytauto Šabansko, gyvena Juodupėje. Irena (gim. 1935), ištekėjusi už Petro Lingės iš Ráišių k., gyvena Rokiškyje. Romualdas ir Jonas (gim. 1937) buvo dvyniai. Jonas mirė ketverių metų. Romualdas ūkininkauja, vedė Nijolę Stalauškaitę iš Vyžuonėlių k. ir gyvena tėvo namuose. Susilaukė trijų vaikų: Algirdo, Romualdo, Vaidos.

Mykolo sūnus Jonas, jauniausias šeimoje, mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje. Vedė Adėlę iš Panevėžio r. Pasalvaičių k. Mokytojavo Stōniškyje, vėliau buvo direktorius Stōniškio mokykloje. 1941 m. buvo pervestas į Salų mokyklą, po mėnesio ištremtas į Sibirą su žmona Adėle ir dviem vaikais – Algiu (gim. 1930) ir Danguole (gim. 1935). Jonas, Adėlė ir duktė Danguolė grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Adėlės tėviškėje Pasalvaičių k. Sūnus Algis liko Sibire. Po kiek laiko grįžo, bet pagyvenęs kelerius metus, negavęs gerai apmokamo darbo (buvo kibernetikas), išvyko su šeima į Kemerovą. Vėliau vėl grįžo į Lietuvą. Sulaukęs 90 m. (2000) mirė, žmona grįžo į Rusiją.

Antanas mirė 1960 m., Ona – 1944 m.

Vitoldas Narbutas, Jono s., gim. 1914 m. liepos 6 d., gyveno Kraštų k. Suimtas 1950 m. lapkričio 8 d., spalio 13 d. buvo nuteistas 10 metų. Vitoldas 1961 m. vedė Elžę Oną Eksabogaitę iš Vabalninko (Biržų r.). Pasistatę namus, apsigyveno



*Antanas ir Ona
Muraliai*

Onuškyje. 1962 m. gimė duktė Judita, 1973 m. – Rasa. Vitoldas buvo Vitoldo Komaro krikštasūnis. (Komaro krikštijamiems vaikams būdavo duodamas Vitoldo vardas.) Dirbo Onušio gaisrinėje. Buvo statybininkas, teko namus statyti ir Juodupėje, teko dirbti ir Pāduobio durpyne. Elzė Narbutienė dirbo Onušio mokyklos valytoja. Vitoldas mirė 1985 m., Elzė – 1986 m.

Purtulis ir jo žmona Marijona (Bikaitė iš Jutkių) ūkininkavo, turėjo 39 ha žemės. Kai Purtulis mirė, Purtulienė ištekėjo už Romualdo Prano Tindžiulio (gim. 1889) iš Pandėlio. **R. Tindžiulis** apsigyveno pas Purtulienę (Nr. 43). Purtulienė buvo sena, apakusi, o Romualdas – 25 metų. Žmonės kalbėjo, kad jis vedė vien dėl žemės. Tindžiuliai ūkininkavo, dirbo žemę per pusę. Mirus Marijonai, Romualdas 1939 m. vedė Konstanciją Bajoraitę, Juozapo d. (gim. 1901) iš Daliėčių k., Čedasų parapijos. 1941 m. gimė dukra Regina. 1948 m. gegužės 22 d. Tindžiulių šeima ištrėmė į Krasnojarsko krašto Janisejsko r., Zirenkos kaimą, į miškų ūkį. Tindžiulis 1948 m. mirė Sibire, ten ir palaidotas. Tindžiulienė Sibire buvo 8 m. Kartu su Tindžiuliais ištrėmė Konstancijos motiną Konstanciją Bajorienę, Ciprijono d. 1952 m. mirė Sibire ir Bajorienė. 1956 m. Konstancija Tindžiulienė su dukra Regina grįžo į Onušį ir apsigyveno bažnyčios klebonijoje (Nr. 51), nes Tindžiulių namuose buvo įrengta kiaulių fermos virtuvė. Šalia senųjų namų, savo žemėje, Konstancija pasistatė naujus namus, paėmusi paskolą iš banko. Dirbo „Aušros“ kolūkyje lauko darbininke. Dukra prisimena, kaip sunkiai mama dirbo Sibire. Teko dirbti miške, vėliau miškų ūkyje vežė malkas, kirto mišką, vežė vandenį. Sako, kad ištrėmti buvo ne-teisingai, atseit turtuoliai.

Politinė kalinė

Jonas Gaidys (gim. 1892) iš Kiemiškių k. ir Anastazija Gaidienė (gim. 1886) augino du vaikus: Stasį (gim. 1920) ir

Elena Gaidytė

Magadano srityje

Eleną (gim. 1925). Iš Kiemiškių kaimo Gaidžių šeima persikėlė į Onušį. Klebonas kun. Vladas Varanavičius paskolino Gaidžiams 42 ha žemės. Ūkininkauti sekėsi gerai, laikė 4 arklius, 6 karves. Gyvulius laikė klebono tvarte, ganyti samdė piemenį. Stasys ir Elena padėjo tėvams dirbti ūkio darbus. Stasys vedė Genovaitę Kirstukaitę iš Valiūniškio k. (žr. str. „Valiūniškio kaimas“). Elena baigė Onuškyje keturis skyrius. Draugavo Elena su Petru Lūža ir ruošėsi tuoktis. Petras partizanavo Užubalių miškuose. 1944 m. gruodžio 23 d. Eleną už ryšius su partizanais suėmė, nuteisė, išvežė į Magadaną 10 m. Petrą taip pat ištrėmė į Magadano anglių kasyklą 25 m. Elena Magadane kirto medžius, dirbo prie sienapjūtės. Su arkliais veždavo žmones, jei kas atvažiuodavo, reikėdavo lydėti, nes kelių nebuvo, tekdavo joti arkliais.



1957 m. Elena Magadane susituokė su Edvardu Navicku iš Akmenės (Edvardas buvo nuteistas 10 m.). 1957 m. gimė dukra Lina. Tais pačiais metais, kai Linai buvo penki mėnesiai, Navickai persikridė į Lietuvą ir apsigyveno pas tėvus Onuškyje. Magadane Elena išbuvo 8 m. ir 3 mėn. 1959 m. gimė Irena, tais pačiais metais pasistatė namus Onuškyje. 1963 m. gimė dukra Jolita. Edvardas mirė 1991 m., Elena gyvena viena.

Kooperatinė Onuškio pieninė įsteigta 1926 m. Pačioje pieninėje prekiaavo sviestu, grietine. Žydai pirkdavo sviestą, pasukas, o kai kurie veždavo produktus toliau. Du kibirai pasukų kainavo 0,20 Lt, 1 kg sviesto – 3,5 Lt. Jonas Tubelis išveždavo sviestą į Rokiškio stotį; sviestas toliau būdavo transportuojamas

į Angliją, Ameriką. Sviestas buvo gaminamas tik aukščiausios rūšies, todėl turėjo paklausą. Pieninėje dirbo Stasys Gaidys. Jis sverdavo pieną, pardavinėdavo sviestą. Prieškario metais Onuškio pieninė Rokiškio apskrityje buvo viena iš stambiausių pagal

produkcijos kiekį. Tam tikromis progomis gamindavo vaikams ledus. 1959 m. Onuškio ceche meistrė pradėjo dirbti Palmira Šimanauskienė (Jonušonytė), baigusi Belvederio pienininkystės technikumą. Kitas meistras buvo Mykolas Kastravickas, o jam išvykus – Pijus Rickis. Laborantu dirbo Juozas Stasiūkėlis, vėliau Petras Kirstukas, o nuo 1967 m. – Nijolė Stalauškaitė (Muralienė), kuri dirbo 6 m. Onuškio ceche kūrė ilgą laiką dirbo Augustas Jasiūnas, buhalteriu – Vincas Čičelis. Darbininkai ceche prie pieno separavimo ir sviesto gamybos buvo: Albertas Šimanauskas, Gėnė Tūskaitė, Nijolė Stalauškienė (Miškinytė), Danutė Griškėnaitė, Nijolė Muralienė (Stalauškaitė) – 5 m., Janina Lukošienė, Monika Grigonienė (Kažemėkaitė), Elena Skruodienė, Emilė Lauciūnaitė. Dėžutes sviestui kalė Algis Čypas, chalatus plovė Slavinskienė.

Gaminama buvo per dieną po 14 dėžučių sviesto (po 25 kg) ir kazeinas. 1969 m. sviesto gamyba buvo nutraukta, pienas buvo tik separuojamas, o grietinė išvežama į sūrių gamyklą. Toliau plečiant gamybą Rokiškio centrinėje sūrių gamykloje, pieno separavimas buvo nutrauktas ir 1976 m. Onuškio cechą tapo pieno supirkimo punktu. Pieno iš Onuškio tarybinio ūkio buvo superkama 7 tonos, iš gyventojų – 1 tona. Onuškio cechui priklausė Kraštų, Alksnių, Gaidžgalės, Skridulių, Dirvonų, Užubalių, Bryzgių, Prūsėlių, Teklinės, Alėknų punktai. Panaikinus Onuškio tarybinį ūkį, pieną į punktą tiekia patys pieno gamintojai. Nuo 2002 m. sausio mėn. pieną superka ir tiekia Rokiškio sūrių gamyklai P. Šimanauskienės įsteigtas privatus supirkimo punktas.

Onuškėnų pasididžiavimas buvo Onuškio gaisrinė. Rokiškio apskrityje gaisrininkai varžybose užimdavo prizines vietas. Onuškėnai turėjo gražią aprangą, gerą inventorių bei pasižymėjo organizuotumu, drausmingumu operatyviai gesinant gais-



Onuškio pieno perdirbimo bendrovės vadovai ir darbuotojai



rus. Ugniagesių komandai vadovavo Povilas Keliuotis, pava- *Onušio pieninė*
duotojas buvo Alfonsas Šukštulis, gerai pareigas atlikdavo Sta-
sysis Gaidys, Jonas Užukukis, Vitoldas Narbutas. Bendruomenė didžiavosi gaisrinin-
kais, gausiai rinkdavosi į organizuojamas varžybas, visokeriopai remdavo ir padėdavo.
Varžybos tapo tradicine onuškėnų švente.

Pasakojo

Palmira Šimanauskienė, gim. 1937 m., gyv. Onuškyje.
Stasys Gaidys, gim. 1920 m., gyv. Onuškyje.
Elena Navickienė, gim. 1925 m., gyv. Onuškyje.
Romualdas Muralis, gim. 1937 m., gyv. Onuškyje.
Regina Sakapilvienė, gim. 1941 m., gyv. Onuškyje.
Judita Narbutaitė, gim. 1962 m., gyv. Rokiškyje.
Kazė Šabanskienė, gim. 1927 m., gyv. Juodupėje.
Alfonsas Šukštulis, gyv. Onuškyje.

Breimeliškio vienkiemis

Breimeliškio kaime buvo viena sodyba. Šalia kaimo tekėjo upelis, dabar už-
pelkėjęs. Čia pirmuosius namus 1860 m. pradėjo statyti **Rapolas Lapašinskas**.

Rapolas turėjo du sūnus: Jurgį ir Juozą. Jurgis pasistatė prie savo tėvo namuką,
ūkinį pastatą ir kartu dirbo žemę. Jis vaikų neturėjo. Kai Jurgis mirė, jo namus
nugriovė Juozo vaikai.

Juozas vedė Genę iš Obėlių ir liko gyventi tėvų namuose. Jis buvo stalius, dirbo
įvairius daiktus iš medžio: klumpes, stalus, kėdes, kubilus. Juozas anksti mirė, palikęs
ūkį tvarkyti sūnui Jonui ir dukrai Emilijai.

Emilija ištekėjo ir išvyko gyventi į Pasodnikų kaimą. Jos vyras Pranas Orlanas
buvo partizanas. Jį suėmė ir išsivedė. Kur ir kada jis mirė, niekas nežino. Emilija
liko su keturiais vaikais: Ona, Birute, Milda ir Jonu. Visa šeima buvo išvežta į Sibirą.

Milda su Jonu ten mirė, o Emilija su dviem dukterimis grįžo. Ona ir Birutė sukūrusios šeimas gyvena Rygoje.

Sūnus Jonas gimė 1902 m., vedė Matiukaitę iš Obelių, gyveno tėvo namuose turtingai: turėjo du arklius, šešias karves, gražų sodą. Kai susikūrė kolūkiai, žemę iš Lapašinskių atėmė. Griovė daržinę, klėtį ir kūreno plytinę. Jo šeima buvo didelė, net aštuoni vaikai: Pranas, Birutė, Viktoras, Rimantas, Jonas, Vlada, Alvydas ir Rima. Mirė Jonas 1994 m., sulaukęs beveik devyniasdešimties metų.

Jo sūnus Pranas gimė 1950 m. Baigė Žemės ūkio technikumą, išvyko gyventi į Zarasus, vedė, augina tris vaikus.

Viktoras gimė 1952 m., dirbo ūkyje, vedė Taliūtę iš Ūnuškio, augina tris vaikus. Dabar ūkininkauja tėvo namuose, padeda motinai.

Rimantas gimė 1953 m., gyveno Rokiškyje, buvo vedęs ir augino du vaikus. 1989 m. jis mirė.

Jonas gimė 1955 m. Baigė vidurinę mokyklą, gyvena Rokiškyje. Nevedęs.

Birutė gimė 1958 m. Ji baigė Panevėžio medicinos technikumą, ištekėjo, augina sūnų.

Vlada baigė Šiaulių medicinos mokyklą, ištekėjo ir augina du vaikus.

Alvydas baigė Vabalninko žemės ūkio technikumą. 1984 m. balandžio 22 d. žuvo armijoje.

Rima baigė Rokiškio prekybos mokyklą, netekėjusi.

1972 m. Breimeliškio kaimą sujungė su Kraštų ir pavadino Kraštų kaimu.

Pasakojo Viktoras Lapašinskas, Jono s., gim. 1952 m. Bremeliškio k.

Bryzgių kaimas

Jurgis (gim. 1867) ir Marijona (gim. 1892) **Stuokos** ūkininkavo, turėjo 3 ha žemės. Augino 3 vaikus: Elena, Paulę ir Gėnę. Elena ištekėjo už Felikso Kastėno iš Jutkių k., bet netrukus išsiskyrė. Po karo išvyko gyventi į Klaipėdą, vaikų neturėjo. Paulė ištekėjo už Antano Kastėno (Felikso Kastėno brolio) iš Jutkių k. Kurį laiką gyveno pas Stuokas, vėliau pasistatė namus Jūodupėje. Susilaukė dukters. Gėnė (gim. 1925) ištekėjo už Petro Spaičio iš Mainėivų k., nusipirko Skuomantų kaime Čiuvinškaičių namus. Augino sūnų ir dukrą. Vėliau išvyko gyventi į Rokiškį, ten nusipirkė namus. Stuokų namus nugriovė. Kurį laiką pas Stuokas gyveno Kazys ir Bronė (Giedrytė iš Pandėlio) Grinciūnai. Vėliau Grinciūnai pasistatė kitus namus.

Šalia Stuokų namus pasistatė Feliksas (gim. 1887) ir Ona (gim. 1892) **Kastanauskai**. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo išvykę į Rusiją, apsigyveno Maskvoje, ten gimė sūnus Jonas (1916). Vėliau šeima grįžo į Bryzgių k. 1926 m. gimė duktė Emilija. Jonas buvo komunistų partijos narys, Sidabrinės kalne rengdavo susirinkimus. Dalyvavo Antrajame pasauliniame kare, iš karo grįžo be kojos. Baigė aukštąją partinę mokyklą. Kupiškyje dirbo pirmuoju partijos sekretoriumi. Vedė Kazimierą iš Kupiškio, susilaukė 2 vaikų. Gyveno Vilniuje, mirė 2000 m.

Emilija ištekėjo už Juozo Gurklio (gim. 1928) iš Kirmėliškio k. Juozas buvo kaimo muzikantas, grodavo armonika. Šeima susilaukė 3 vaikų: Vido, Algio ir Jono. Vidas (gim. 1950) būdamas 2 m. mirė. Algis (gim. 1954) mirė (pasikorė), buvo vedęs. Jonas (gim. 1955) vedęs, gyvena Onuškyje. Emilija ir Juozas Gurkliai apsigyveno

Alksnių kaime, namus pardavę Broniui ir Onai Lukošūnams. Jie turėjo sūnų Valdą ir dukrą Nijolę. Valdas (gim. 1961) gyvena Onuškyje. Vedė Virgą Skruodytę iš Alksnių k., susilaukė dviejų dukterų. Nijolė žuvo važiuodama motociklu. Vėliau Lukošūnai namus pardavė Kaziui ir Paulei Savickams. Jie vaikų neturėjo. Po Savicko mirties dukterėčia namus pardavė Vytautui ir Gražinai Griškėnams, bet jie namuose negyvena, o nuomoja: patys gyvena Jutkiosė, gretimame kaime.

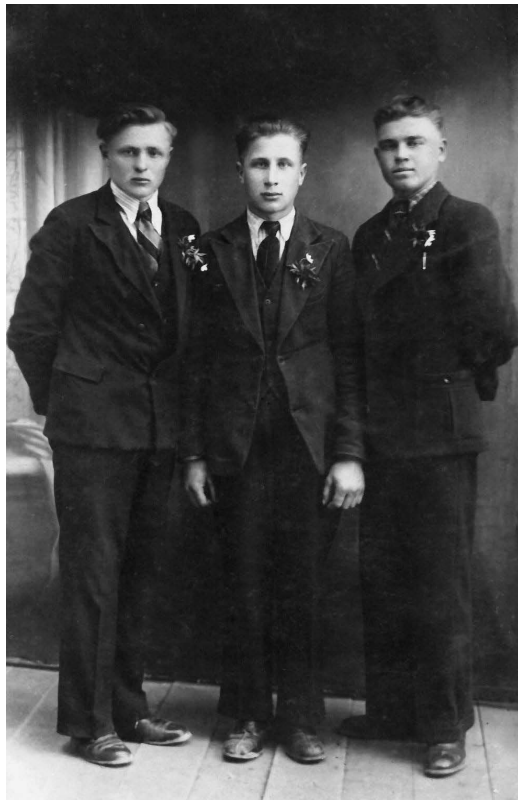
Viename namo gale gyvena **Leonas Kastanauskas**, o kitame – jo brolis Viktoras Kastanauskas. Leonas (gim. 1908) ir Janė Kastanauskai turėjo 3 dukras: Ireną ir dvynukes Palmirą ir Ramunę. Palmira gyvena Rokiškyje, Ramunė – Panemunėlyje, Irena – Kamajuose.

Viktoras Kastanauskas (gim. 1921) vedė rusę Nadiją, augino sūnų Rimantą. Viktoras dirbo Onušio tarybiniame ūkyje statybininku. Nadia mirė (pasikorė). Viktoras vedė antrą kartą ir išvyko gyventi į Rumšiškės. Susilaukė dukters, kuri apsigyveno Deksniosė, Viktoro žmonos tėviškėje. Sūnus Rimantas vedė. Namai liko tušti, griūvantys.

Feliksas ir Ona (gim. 1882) **Butėnai** ūkininkavo, turėjo 29 ha žemės. Augino 3 vaikus: Zosę, Stasę ir Viktorą. Zosė (gim. 1913) ištekėjo už Jono Šimėno, apsigyveno kitame namo gale. Jonas mirė 2000 m., Zosė 2003 m. Stasė gimė 1920 m., ėjo tarnauti į Latviją pas ūkininkus. Ištekėjo už Juozo Skruodžio iš to paties kaimo ir pasistatė čia namus. 1958 m. ten apsigyveno. Viktoras gimė 1921 m. Jaunas būdamas tarnavo pas ūkininkus Latvijoje. 1958 m. vedė Oną Aldoną Jankauskaitę iš Skuomantų k. (gim. 1929). Tėvų namuose pasiliko gyventi Viktoras (namas buvo dviejų galų), ūkininkavo. Susilaukė 2 vaikų: Vidos ir Eugenijaus. Vida (gim. 1964) ištekėjo už Virgio Gaidžio iš Onušio. Gyvena Rokiškyje. Turi du sūnus: Valdą ir Mindaugą. Eugenijus vedė, turi dvi dukras: Dovilę ir Karoliną. Dabar išsiskyres, gyvena su motina. 1922 m. mirus Feliksui Butėnui, Ona savo žemę dirbo su žmonėmis per pusę. Ypač gerai žemę dirbti per pusę išėjo su Pilipavičiais iš Sidabrinės k. Pilipavičiai buvo teisingi žmonės, grūdus dalindavo net saujomis. Pilipavičius buvo komunistas ir išgelbėjo Butėnus nuo Sibiro. Ona gyvena kitame namo gale, 1971 m. mirė. Žemę vaikai pasidalijo.

Melchijoras Butėnas (gim. 1898), vadintas Meliusiu, vedė Elžbietą Bakanaitę (gim. 1908) iš Prūsėlių k. Namas buvo dviejų galų, Meliusis vieną galą nugriovė. Butėnai susilaukė dviejų duk-

*Viktoras Butėnas,
Juozas Grinciūnas,
Antanas Kastėnas
(Kiemiščiai)*





*Aldonos Jankauskaitės
ir Viktoro Butėno
vestuvės. 1958 m.*

terų ir sūnaus. Vyriausia duktė Ona (gim. 1935) ištekėjo už Baškevičiaus, gyvena Rokiškyje. Bronė (gim. 1938) ištekėjo už Balkevičiaus, išvyko gyventi į Klaipėdą. Turi dukrą Reginą. Sūnus Juozas gyvena Rokiškyje, pasistatęs namus. Vedė Aldoną Kublickaitę, po 3 metų pasikorė. Butėnų sodybą nusipirko Ona Trumpienė su sūnumi Jonu Radžiūnu. Jonas vedė Zitą Balčiūnaitę iš Mandagiškio k. ir susilaukė 2 sūnų: Rimanto ir Edmundo. Jonas dirbo Onuškio tarybiniame ūkyje statybininku. Dabartiniu metu atlieka mūrininko darbus: mūrija krosnis, kaminus. Zita namuose šeiminkauja, sūnūs gyvena su tėvais.

Juozas (gim. 1899) ir Vanda (gim. 1910) **Lukoševičiai** turėjo 16 ha žemės, ūkininkavo. Susilaukė dviejų dukterų – Aldonos ir Gėnės. 1936 m. susikūrusiai Bryzgių mokyklai Lukoševičiai užleido vieną savo namo galą. Šią mokyklą lankė Jutkių, Kiėmiškių, Kraštų, Kukių kaimų vaikai. Vanda Lukoševičienė kurį laiką buvo mokytoja ir sargė. Ji leisdavo mokykloje jaunimui pasišokti. Šokiuose grodavo samdomi muzikantai, jaunimas rinkdavo rinkliavą. Kartą į šokius užėjo miškiniai, įvyko ginčas. Iš miškinų kažkas metė nuorūką. Koridoriuje buvo prikrauta nekultų pupų. Vienas namo galas buvo netinkuotas, tik iškljuotas popieriumi, todėl lengvai užsidegė, nudegė stogas. O mokyklos pusė buvo tinkuota, dėl to nesudegė. Gaisrininkai atvažiavo greitai, namas buvo suremontuotas. Sovietų laikais liepė mokyklą remontuoti savo lėšomis, Juozas Lukoševičius nesutiko. Mokyklą iškėlė į Romo Kirstuko namus. Lukoševičiai leido įkurti skaityklą. Skaitykloje dirbo jų duktė Aldona Lukoševičiūtė (gim. 1934). 1951 m. Aldoną išsiuntė į Vilnių į kursus, kad mokytųsi dirbti kaip specialistė. Skaitykla Bryzgiuose veikė vienerius metus.

Gėnė (gim. 1930) ištekėjo už Alfonso Savicko, pasistatė namus Juodupėje ir išvyko ten gyventi. Savickai turėjo 2 vaikus: Stasį ir Janę. Duktė Aldona liko gyventi tėvų namuose. Ištekėjusi už Jono Kazoko išvyko gyventi į vyro gimtinę Kiliškių kaimą Biržų r. Vyru mirus, grįžo pas motiną. Susilaukė dukters Gailutės. Aldona turėjo gerą balsą. Dalyvavo Onuškio kultūros namų saviveikloje, giedojo Onuškio bažnyčios chore. Gerą balsą bei klausą paveldėjo ir jos duktė Gailutė, ji taip pat dalyvavo Onuškio kultūros namų saviveikloje. Aldona Kazokienė mirė 2004 m. Gailutė gyvena tėvų namuose. Ištekėjo už Gintauto Bagdonavičiaus iš Naujāsodės k. Ji dirbo Juo-

dupės „Nemuno“ fabrike, Gintautas – Onušio tarybiniame ūkyje. Augina 2 vaikus: Daivą ir Vaidą.

Viktoras Skruodis (gim. 1909) vedė Elžbietą Skruodytę iš Teklėnės k. Skruodžiai turėjo 30 ha žemės, ūkininkavo. Augino sūnų Stasį, kuris gimė nesveikas. Kitame namo gale gyveno Viktoro sesuo Emilija Skruodytė (gim. 1913), netekėjusi. Kartu gyveno ir brolis Juozas (gim. 1910), kuris 1958 m. pasistatė namus ir vedė Stasę Butėnaitę (gim. 1920) iš to paties kaimo.

Adomas Lukoševičius (gim. 1876) tarnavo armijoje Gruzijoje. Kai buvo atvažiuavęs atostogų, susipažino su Zofija Arlauskaite (gim. 1889), kuri tuo metu tarnavo Ilzenbergo dvare. Adomas ją vedė ir išsivežė į Gruziją. Ten gimė dukros Emilija (gim. 1910) ir Eleonora (gim. 1912). Visa šeima grįžo į Brýzgius. Nusipirko namus Bryzgių ūlyčioje, statytus 1910 ir 1920 m., ir perkėlė juos į vienkiemį. Lukoševičiai turėjo 15,33 ha žemės, ūkininkavo. Dukra Emilija baigė 2 skyrius Ginūtų mokykloje, padėjo namuose tėvams dirbti ūkio darbus. Išmoko siūti Onuškyje pas Liudą Čeičytę, siuvo žmonėms drabužius. 1940 m. ištekėjo už Edvardo Griškėno iš Naujasodės k. Jaunieji Griškėnai apsigyveno A. Lukoševičiaus namuose. Griškėnams gimė Lionė, Elvyra ir Bernadeta. Lionė gimė 1943 m. gegužės 20 d., Onuškyje 1957 m. baigė 7 klases. Nuo 1958 m. dirbo Kraštų k. pieno surinkimo punkte. 1962 m. ištekėjo už Vlado Skruodžio iš Užubalių k. ir išvyko pas vyrą gyventi. Ten įkūrė pieno surinkimo punktą. 1963 m. mirė Zofija Lukoševičienė. Tais pačiais metais mirė ir Lionės tėvas Edvardas Griškėnas. Kadangi motina liko viena, Lionė Skruodienė atsikraustė su savo šeima į Bryzgius. Užubaliuose 1963 m. Skruodžiams buvo gimęs sūnus Virgis. 1974 m. gimė duktė Aušra, 1980 m. – dvynukės Jūratė ir Renata. Lionė baigė Salų žemės ūkio technikumą ir vaikams paaugus dirbo Onušio tarybinio ūkio zootechnike selekcininke. 1982 m. pasistatė namus Juodupėje, persikėlė gyventi ten. 1987 m. mirė Vladas Skruodis.

Duktė Eleonora Lukoševičiūtė (gim. 1912) gyveno pas tėvus, padėjo ūkininkauti. Ištekėjo už Viktoro Muroliaus iš Naujasodės k. ir išvyko ten. Muroliai augino Alvydą (gim. 1935), Ireną (gim. 1938), Nijolę (mirė maža) ir Joną (gim. 1945). Viktoras Murolius sirgo ir anksti mirė, Eleonora atsikėlė namus iš Naujasodės k. į Onuškę ir apsigyveno ten su vaikais. Dirbo Onušio tarybinio ūkio fermoje šėrike, prieš tai –



Zofija Lukoševičienė su dukra Emilija, Adomas Lukoševičius ir jų dukters krikštamatė. Gruzija. 1910 m.



Lionė Skruodienė (Griškėnaitė)

kolūkio kiaulių fermoje. Turėjo gerą balsą, giedojo Onušio bažnyčios chore. Alvydas dirbo Rokiškio melioracijoje, vėliau Onušio tarybiniame ūkyje statybininku. Liko gyventi su motina, nevedęs. Irena dirbo Juodupės durpyne, vėliau Juodupės „Nemuno“ fabrike. Ištekėjo už Jono Liugos iš Naujasodės k. ir išvyko pas vyrą. Turi sūnų. Jonas dirbo Rokiškio autoūkyje, vėliau – Juodupės gaisrinėje. Yra geras muzikantas, groja akordeonu. Vedęs, turi dukrą.

Juozas Kirstukas vedė Oną Aleknaitę (gim. 1892) iš Ginotų. Vaikų neturėjo. Pas Kirstukas gyveno Adolfas Šmerdelys (gim. 1903), kuris nuomojosi butą. Šmerdelys buvo iš Kiemiškių k. Juozui mirus, Ona gyveno susidėjusi su Adolfu Šmerdeliu, o jam mirus, ištekėjo už Mikalkevičiaus iš Mitragalio k. Vėliau namus Ona pardavė Tautvydui Gagiškiui, sau pasilikusi mažą kambarėlį, kadangi su Mikalkevičiumi nesugyveno. Mikalkevičius išvyko gyventi į Latviją, Subatą. Vėliau Ona nusipirko Latvijoje pusę namo, išvyko ten gyventi atskirai nuo vyro.

Tautvydas Gagiškis vedė Danutę Kazemėkienę (Liugaitę) iš Jutkių. Vėliau Gagiškiai namus pardavė Gotlibui Vėberui ir išvyko gyventi į Panevėžį. Gotlibas Vėberis (gim. 1917) kilęs iš Stavropolio krašto, žmona Anelė Deksnytė (gim. 1925) – iš Mitragalio k. Jie susituokė tremtyje. Po tremties 1961 m. apsigyveno Šiaurės Kazachstane. Į Lietuvą sugrįžo 1972 m. Vaikai: Regina (gim. 1956, Krasnojarsko krašte), Elena (gim. 1958, Krasnojarsko krašte), Antanas (gim. 1960, Krasnojarsko krašte), Albertas (gim. 1961, Kazachstane), Edikas (gim. 1964, Kazachstane), Elvyra (gim. 1969, Kazachstane). Tėvų namuose gyvena Antanas ir Odeta Kazlauskaitė. Antanas ir Odeta Vėberiai turi du vaikus: dukrą Ernestą (gim. 1994) ir sūnų Karolį (gim. 1999).

Ignas Kirstukas vedė Bronę Kastėnaitę iš Jutkių. Kirstukai apsigyveno sename Igno name, vėliau šalia pasistatė naują, didesnę, o senasis liko stovėti. Kirstukai ūkininkavo. Gimė vaikai: Vladas, Vytautas, Stasys, Aldona, Stasė. Vladas vedė Vladą Skruodytę iš Teklinės k. ir apsigyveno Jutkiosė, motinos Bronės tėviškėje. Abu dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike. Vėliau išvyko gyventi į Rokiškį. Turi du vaikus. Vytautas gyveno Kaune, jaunas mirė, aplinkybės nežinomos. Stasys žuvo tarnaudamas kariuomenėje prie Maskvos. Buvo nevedęs. Aldona gyveno Pasvalyje, ištekėjusi. Buvo mokytoja. Augina dukrą Raimondą. Stasė gyvena Pasvalyje, mokytoja. Netekėjusi. Vėliau Ignas ir Bronė apsigyveno pas dukras Pasvalyje. Mirė. Namai nugriauti.

Antanas Kirstukas (gim. 1889) ir Karolina Ona Keliuotytė (gim. 1886) turėjo 8 ha žemės, ūkininkavo. Kirstukai augino 3 sūnus: Joną, Viktorą ir Povilą. Jonas



*Eleonora Muralienė
(Lukoševičiūtė)
su sūnumi Jonu*

padėjo tėvams ūkininkauti, vedė Elena Trukšnytę, kilusią iš Žiobiškio. Jonas dirbo Prūselių kaime, Plunksnočių eiguvoje. Jonas ir Elena apsigyveno pas Kirstukus. Viktoras gyveno Onuškyje, dirbo tarybinio ūkio kiaulių fermoje. 1954 m. vedė Gėnę Malkevičiūtę (gim. 1924), kilusią iš Litviniškio dvaro, Kamajų parapijos. Tuo metu gyveno Onuškyje. 1942 m. mirus Antanui Kirstukui, Viktoras atsivežė motiną Oną Karoliną Kirstukienę į savo namus Onuškyje. Ona Karolina ilgai sirgo, ją teko prižiūrėti marčiai Gėnei. 1959 m. gimė sūnus Vytautas. Šiuo metu jis gyvena Panevėžyje. Vedęs, turi sūnų Gediminą ir dukrą Jurgitą. Viktoras su Gėne išsiskyrė.



Jonas Kirstukas

Sūnus Povilas (gim. 1914) vedė Emiliją Juodelytę (gim. 1911) iš Juodėlių k. Povilas ir Emilija Kirstukai susilaukė 2 dukterų: Danutės ir Gėnovaitės. Danutė (gim. 1941) ištekėjo už Stanislovo Matuzonio (gim. 1935) iš Kúosių k. Matuzoniai pasistatė namus Rokiškyje, ten ir gyvena. Susilaukė dvynukių Daivos ir Jolantos (gim. 1970). Tėvui Antanui 1971 m. mirus, motina apsigyveno pas Danutę Rokiškyje. Emilija mirė 1996 m. Gėnovaitė Kirstukaitė (gim. 1945) ištekėjo už Bronislavo Vaitkūno (gim. 1938), kilusio iš Taraždžių k. Turi dvi dukras: Vidą (gim. 1978) ir Rimą (gim. 1980). Vaitkūnai gyvena Rokiškyje. Namai nugriauti.

Romas (gim. 1886) ir Ona (gim. 1886, Trukšnytė iš Žiobiškio) **Kirstukai** savo vaikų neturėjo, įsidukrino Elena Trukšnytę – Onos Kirstukienės sesers dukterį (gim. 1923) iš Žiobiškio. Kirstukai ūkininkavo. Elena Trukšnytė ištekėjo už Jono Kirstuko iš Bryzgių k. Ji dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike. Kirstukų sodyboje buvo įsikūrusi mokykla, persikėlusį iš Lukoševičių namų Vėliau mokyklą iškėlė į Jutkių kaimą pas Samulėną. Mirus Jonui Kirstukui, namuose buvo įkurta kooperatyvo parduotuvė. Kirstukai turėjo sūnų Joną, kuris dirbo Onušio tarybiniame ūkyje. Grojo akordeonu, dalyvavo Onušio kultūros namų saviveikloje. Gyveno Onuškyje, vedęs Danutę, mokytoją iš Onušio. Susilaukė dukters Gailutės. Danutė su Jonu išsiskyrė.

Onušio tarybinio ūkio pastatytas daugiabutis. Gyventojai jame nuolat keitėsi. Vieni atsikeldavo, kiti išsikeldavo.

Romas Butėnas (gim. 1896) ir Adelė Butėnienė (Žeižytė iš Kiemiškių k., gim. 1904) namus atsikėlė iš ūlyčios į vienkiemį. Augino dvi dukras: Elena ir Emiliją. Elena ištekėjo, gyvena Latvijoje. Emilija gyvena Kamajuose, netekėjusi. Butėnai ūkininkavo, gyveno vargingai. Namas buvo sujungtas su tvartu. Namai nugriauti vykstant melioracijai.

Juozas Skruodis iš Bryzgių k. vedė Stasę Butėnaitę (gim. 1920). Namus pasistatė pats. Vėliau pardavė Gintautui ir Elvyrai Gurkliams iš Kiemiškių k. Gurkliai namus pardavė.

Feliksio ir Onos **Kastanauskų** antrieji namai. 1983 m. Kastanauskienė namus pardavė Adolfui ir Elžbietai Jankauskams iš Kiemiškių k. Adolfas, gim. 1923 m. Pandėlio apskr. Plikiškių k., 1940 m. su tėvais atsikraustė gyventi į Skúomantus. 1956 m. vedė Elžbietą (gim. 1904) iš Kiemiškių k., ten ir gyveno. 25 m. dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike. Elžbieta mirė 2001 m. Adolfas gyvena vienas.

Kazimieras Grinciūnas (gim. 1878) ir Bronė Grinciūnienė (Giedrytė iš Pandėlio, gim. 1892) turėjo 4 ha žemės, ūkininkavo, išaugino 2 sūnus: Albertą ir Juožą.



*Kazė, Algis ir Juozas
Grinciūnai. 1954 m.*

Albertas (gim. 1926) išėjo į kariuomenę, po tarnybos apsigyveno Panevėžyje. Buvo vedęs. Juozas (gim. 1924) buvo Antrojo pasaulinio karo dalyvis, karo veteranas. Dirbo bibliotekoje, įrengtoje pas Joną ir Eleną Kirstukus. 1947 m. vedė Kazę Keliuotytę (gim. 1925) iš Naujasodės k. Apsigyveno pas Juoza. Jų namuose buvo įrengta biblioteka, joje dirbo Kazė. Vėliau Grinciūnai gyveno Onuškyje. Juozas dirbo „Aušros“ kolūkio vyr. buhalteriu. Susilaukė 2 sūnų: Vytauto ir Algio. Algis (gim. 1950) baigė Ukmergės žemės ūkio technikumą. Vedęs, gyvena Panevėžyje. Vytautas (gim. 1954) vedęs Feodosiją (gim. 1959) iš Zarasų r., turi 2 sūnus: Audrių (gim.

1983) ir Darių (gim. 1986). Juozas ir Kazė Grinciūnai pasistatė namus Juodupėje. Juozas mirė. Kazė gyvena su sūnaus Vytauto šeima. Grinciūnai namus pardavė Feliksui ir Emilijai Kažemėkams. Kažemėkai vaikų neturėjo. Pas juos gyveno Danguolė Vikonytė iš Žiobiškio. Ji ištekėjo už Algio Rušėno iš Naujasodės k. Kurį laiką gyveno pas Kažemėkus, vėliau pasistatė namus Juodupėje. Įtvėmams mirus Danguolė namus pardavė Irenai Kralikienei, kuri buvo išsiskyrusi su vyru, turėjo 3 vaikus: Rasą, Nerijų ir Deimantą. Irena šiuo metu gyvena Juodupėje. Namai stovi tušti.

1948 m. Bryzgių kaime susikūrė kolūkis „Laisvė“.

Pasakojo

Ona Aldona Butėnienė, gim. 1929 m., gyv. Bryzgių k.
Jonas Gurlklys, gim. 1955 m., gyv. Onuškyje.
Viktoras Butėnas, gim. 1921 m., gyv. Bryzgių k.
Lionė Skruodienė, gim. 1943 m., gyv. Juodupėje.
Danutė Matuzonienė, gim. 1941 m., gyv. Rokiškyje.
Adolfas Jankauskas, gim. 1923 m., gyv. Bryzgių k.
Kazimiera Grinciūnienė, gim. 1925 m., gyv. Juodupėje.



Kiemiškių kaimas

Kiemiškių kaimas anksčiau buvo gatvinis (*ūlyčia*). 1921 m. kaimas padalintas į vienkiemius. Žemė buvusi labai prasta, akmenuota, todėl kiemiškėnai dainuodavo:

*Kiemiškėliai ubagėliai,
Daužo kulnis akmenėliai.*

Per Kiemiškius per Antrąją pasaulinį karą ėjo frontas. Žuvusius rusų kareivius palaidojo Juodupėje, o vokiečiai savo žuvusiuosius išsivežė.

Porą kiemų kliudė melioracija. Dabar dar yra keturių kiemų trobesiai: du baigiantys griūti, dviejose sodybose gyvena žmonės.

Adolfas Šimėnas (gim. 1907 m. kovo 30 d.) su žmona Konstancija Lūžaitė (gim. 1910) iš Baublių k. nuo Panemunio susilaukė trijų vaikų: Juliaus, Irenos ir Gedimino. Adolfas Šimėnas nacečiu prisidėjo prie holokausto, pokariu suimtas, nuteistas, mirė Abezės lageryje (Komija). Šimėnų sūnus Julius (gim. 1934) gyvena Juodupėje, vedęs, turi sūnų. Duktė Irena (gim. 1936) gyvena Rokiškyje, ištekėjusi už Povilo Širvinsko, turi du sūnus. Sūnus Gediminas (gim. 1941) nevedęs, gyvena Kavališkyje, dirbo melioracijoje.

Vincas Šimėnas turėjo 8 ha žemės, gyveno vidutiniškai. Jo vaikai: Alfonsas, Adolfas, Ona, Anitutė. Adolfas (gim. 1907) pasistatė namus tėvų žemėje. Ona išvykusi į užsienį. Anitutė mirusi Smetonos laikais, jos sūnus gyvena Rokiškio globos namuose. Alfonsas (gim. 1904) buvo vedęs Elena Milaknytę (gim. 1913) iš Mitragalio nuo Žiobiškio. Turėjo sūnų Kęstutį (gim. 1938), kuris vedęs gyvena Rokiškyje, turi sūnų. Alfonsas 1941 m. suimtas ir išvežtas į lagerį, kur 1942 m. mirė. Jo žmona Elena ištekėjo už Stasio Kairelio, su juo susilaukė sūnaus Broniaus. Gyveno vargingai, prastame namelyje.

Feliksas Šimėnas su žmona Karolina Diržyte (gim. 1892) augino 4 vaikus: Juozą, Romualdą, Janiną ir Joną. Juozas (gim. 1920) klijavo atšaukimus prieš balsavimą ir 1941 m. buvo suimtas, išvežtas į lagerį. Po lagerių ir tremties gyveno Magadane, vėliau Kijeve, dabartiniu metu apie jį nieko nežinoma. Romualdas (gim. 1924) paimtas karo metu į kariuomenę, žuvo. Janina (gim. 1926) ir Jonas (gim. 1928) mirė. Apgrivusiuose namuose gyvena svetima Edmundo Grundos šeima, atsikėlusiai iš už valsčiaus ribų.

Eugenijos Lazdėnienės (gim. 1876) vyras išvyko į Ameriką užsidirbti ir negrižo. Ji viena augino dukrą Albina (gim. 1906). E. Lazdėnienė buvo labai darbšti moteris, laikė daug bičių, turėjo gražų sodą. Duktė Albina ištekėjo už Jono Lašo (gim. 1894). Vyras buvo silpnos sveikatos, Albina tvarkėsi viena, gyveno gerai. Ji buvo valdinga moteris, niekada nieko neprašydavo, tik įsakinėdavo. Vaikų neturėjo. 1964 m. mirus vyrui, Albina 1965 m. nusipirko namus Ūnuškyje. Senatvėje išvežta į senelių prieglaudą, ten ir mirė.

Feliksas Kažemėkas (gim. 1905), žmona Emilija (gim. 1905, Kastėnaitė iš Jutkių k.). Vaikų neturėjo, sodyba per karą sudegė. Vėliau namus atstatė, bet buvo labai maži, kaip pirtelė. Feliksas 1945 m. lapkričio 22 d. suimtas, išvežtas į lagerį, 1947 m. sausio 31 d. paleistas. Tarybinio ūkio laikais nusipirko namus Brýzgiuose. Vėliau apsigyveno Juodupėje pas gimines.



*Pirmoje eilėje:
Zofija Šimėnienė,
Vincė Griškėnienė,
Veronika Kupliauskienė
(iš Kraštų);
antroje eilėje:
Valerija Povilavičiūtė,
Bronė Šimėnaitė,
Palmira Povilavičiūtė*

Prano Kažemėko žmona buvo iš Rygos. Namai per karą buvo sudegę, atstatyti. Turėjo 4 vaikus: Lionginą, Joną, Vincę ir Bronę. Jonas gyveno Žiobiškyje, Vincė – Kaune, Bronė Kanopienė gyvena Juodupėje. Lionginas (gim. 1905) liko gyventi tėvų namuose. Vedė Oną Trumpickaitę iš Jutkių k., augino 4 vaikus: Vytautą, Julijų, Gėnę, Birutę. Lionginas 1947 m. suimtas, nuteistas ir išvežtas į lagerius. Šeima ištremta. Iš lagerio paleistas 1955 m. Vytautas (gim. 1935) mirė armijoje. Julius (gim. 1938) gyveno Rusijoje, ten pasiliko po armijos. Gėnė gyveno Panevėžio rajone, Birutė – Kupiškio rajone.

Kazio (gim. 1878) ir Marijonos (gim. 1881) **Kažemėkų** sodyba per Antrąjį pasaulinį karą sudegė, nebeatstatyta. Jie turėjo 5 vaikus: Feliksą, Kotryną, Elžbietą, Praną ir Juozą. Feliksas (gim. 1905) pasistatė namus tėvų žemėje. Kotryna gyveno Latvijoje. Pranas išvykęs į užsienį. Elžbieta (gim. 1922) gražiai siuvinėjo, būdama 18 m. prarado koją prie kuliamosios pjaudama pėdus. 1947 m. ištekėjo už Alfonso Šimėno (gim. 1928) iš Kiemiškių k. ir apsigyveno jo namuose. Juozas mirė taip ir nesukūręs šeimos.

Kostas Kažemėkas (gim. 1866) buvo vedęs du kartus. Su antrąja žmona Leonora (gim. 1872, Rusijoje) turėjo 3 vaikus: Antaną, Petrą ir Joną. Antanas miręs, jo dukra gyvena Rokiškyje. Petras taip pat miręs, sūnus – Skriduliuosė, dukra – Juodupėje. Jonas (gim. 1905) liko gyventi namuose. Vedė Oną Žindulytę iš Didsodės k., ūkininkavo, turėjo 10 ha žemės. Jonas buvo *rimorius* – siūdavęs pavalkus, balnus. Su Ona susilaukė 3 vaikų: Algio, Rimanto ir Nijolės. Algis (gim. 1934) gyvena Kaune, turi 2 sūnus. Rimantas (gim. 1938) vedė, namus pasistatė Juodupėje. Dirbo Onuškių tarybinio ūkio direktoriaus pavaduotoju, užaugino 3 sūnus. Rimantas miręs. Nijolė gyvena Druskininkuose. Turi sūnų ir dukrą. 1944 m. Jonas Kažemėkas buvo pasitraukęs į Vakarus, vėliau grįžo pas sūnų į Kauną.

Jurgis Šmerdelis su žmona Salomeja (gim. 1878) susilaukė 5 vaikų: Elžbietos, Kazimiero, Jono, Felikso ir Stepono. Elžbieta (gim. 1904) 1956 m. ištekėjo už Adolfo Jankausko (gim. 1923) iš Skuomantų k. Vaikų neturėjo. Nusipirko namus Bryzgiuose. Kazimiera (gim. 1907) ištekėjo už našlio, buvo tremtyje. Jonas vedė Veroniką Kano-paitę, gyveno Prūsėlių k. Susilaukė 3 vaikų: vienas anksti mirė, o sūnus ir dukra

gyvena Panemunėlyje. Feliksas vedė, išsikėlė į Kauną, turėjo sūnų. Steponas buvo nevedęs, 1952 m. žuvo statant „Nemuno“ fabriką.

Jurgis Liuga turėjo 20 ha žemės, namai buvo gražiausi kaime, dviejų galų. Augino 2 vaikus: Joną ir Zofiją. Jonas buvo karininkas – majoras, gyveno Kaune, buvo išsilavinęs, mokėjo kelias užsienio kalbas. Zofija (gim. 1893) liko gyventi namuose, ištekėjo už Antano Šimėno iš Prūselių k. Susilaukė 4 vaikus: Jono, Alfonso, Stefanijos, Bronislavos. Joną (gim. 1926) nušovė 1945 m. NKVD kareiviai. Alfonsas (gim. 1928) vedė Elžbietą Kažemėkaitę (gim. 1922) iš Kiemiškių k. ir apsigyveno pas Alfonsą, kadangi namas buvo dviejų galų. Susilaukė 2 vaikų: Alkutės ir Alvydo. 1955 m. Alfonsas ir Elžbieta nusipirko namus Jutkių kaime. Alkutė (gim. 1950) lankė Juodupės vidurinę mokyklą. Ją baigusi, dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike audėja. 1969 m. ištekėjo už Gintaro Gurklio iš Teklinės k. (gim. 1950). Išsikraustė į Bryzgių k., susilaukė 3 dukterų: Loretos, Ingridos ir Ramūnės. Pardavė namus Bryzgiuose, nusipirkė butą, apsigyveno Onuškyje. Alvydas (gim. 1955) gyvena Jutkiuose tėvų namuose, vedė Ireną Grigorevičiūtę iš Kėdainių. Susilaukė trijų dukterų: Erikos, Neringos, Aušros. Stefanija (gim. 1930) gyvena Duokiškyje, Titelių k. Stefanijos vyras buvo Jonas Alubeckas iš Dusetų. Turėjo 5 vaikus: Joną, Regina, Oną, Genę ir Vytautą.

Bronislava Šimėnaitė (gim. 1925) buvo labai energinga. Kadangi namas didelis, organizuodavo namuose vakarones. Mezgė, siuvinėjo, ėjo šeiminkauti per vestuves, krikštynas ir t. t. Turėjo mergautinį vaiką Vytautą Šimėną (gim. 1962). Ištekėjo už Prano Guzo (gim. 1939) iš Skridulių k. Pranas buvo geras muzikantas, grodavo vakaronėse su armonika. Bronislava su Pranu pasiliko gyventi savo namuose, užėmė antrą galą. Sūnus Vytautas mokėsi Jutkių pradinėje mokykloje, Samulėno namuose. Baigęs 3 klases mokėsi Juodupėje, baigęs 8 klases išvyko į Konstantinos profesinę mokyklą. Dirbo Onuš-



*Pirmoje eilėje:
Stefa Šimėnaitė,
Palmira Povilavičiūtė;
antroje eilėje:
Valė Povilavičiūtė,
Jonas Šimėnas*

*Bronė Šimėnaitė ir
Marytė Povilavičiūtė*



kio tarybiniame ūkyje šaltkalviu, vėliau traktorininku. Tarnavo Kaliningrade, grįžęs iš kariuomenės dirbo Onušio tarybiniame ūkyje, vėliau buvo paimtas į Černobylį likviduoti nelaimės padarinių. 1987 m. vedė Rimą Tuskaitytę iš Onušio. Augina du vaikus: Deivydą ir Dovilę. Gyveno Onuškyje. Žmona mokytoja Juodupės gimnazijoje, nusipirkę namus. Bronislava ir Pranas Guzai susilaukė 2 sūnų: Gintaro ir Remigijaus. Gintaras (gim. 1967) baigė 3 klases Didšodės pradžios mokykloje, vėliau – Juodupės vidurinę mokyklą. Dirbo Onušio tarybiniame ūkyje traktorininku, Degesynės durpyne. 1990 m. vedė Ritą Oną Magelinskaitę. Turi 2 dukras: Orintą (gim. 1990), Aureliją (gim. 1994). Gyvena Onuškyje. Remigijus (gim. 1971) Juodupėje baigė 8 klases. Mokėsi Konstantinavoje. Dirbo „Nemuno“ fabrike, vėliau Degesynės durpyne. Nevedęs, gyvena Onuškyje. Bronė šeimininkavo namuose, augino vaikus. Pranas dirbo kolūkyje, vėliau tarybinio ūkio karvių fermoje melžėju ir piemeniu. 1986 m. nusipirko namus Jutkių k. Bronė ir Pranas mirė. 1994 m. Alfonsas dėl cukraligės neteko kojos. Mirė 2002 m., Elžbieta – 2001 m.

Karo metu iš Rusijos vokiečiai atvežė **Fiodoro Liutovino** (gim. 1897) šeimą ir apgyvendino Jurgio Liugos namuose. Gyveno tik žiemą, trumpai. Fiodoras turėjo žmoną Verą (gim. 1907), dukterį Liubą (gim. 1930), sūnus Sergėjų (gim. 1931) ir Alek-



Bronės Šimėnaitės vestuvės. Šalia jaunosios – Marytė Povilavičiūtė, toliau Elovra Gurklienė ir Monika Kažemėkaitė. Jutkiai



Guzų šeima: Bronė ir Pranas, tarp jų sūnus Remigijus, šalia sūnus Gintaras, už jų – Vytautas Šimėnas



*Valė Povilavičiūtė,
Bronė Guzienė,
Palmira Povilavičiūtė,
Elena Butėnaitė
(Bryzgiai), Elena
ir Emilija Liolytės
(Skuomantai)*

sandrą (gim. 1934). Liuba ir Aleksandras ėjo į Onušio mokyklą, jie buvo vyresnio amžiaus ir nemokėjo lietuvių kalbos. Fiodoras Liutovinas buvo skrebas. Dirbo kolūkyje arklininku, turėjo šautuvą, nušaudavo nusibaigusius arklius. Vėliau persikraustė gyventi į Onuški.

Tadas Šimėnas vedė Karoliną Kliaugaitę (gim. 1876). Turėjo 7,6 ha žemės. Tadas buvo išvykęs į Ameriką užsidirbti, bet apako ir grįžo. Augino dukrą Moniką (gim. 1906). Monika ištekėjo už Juozo Povilavičiaus (gim. 1898). Povilavičiai turėjo 5 vaikus: Palmirą, Povilą, Valeriją, Marijoną, Juliją. Palmira (gim. 1928) audė staklėmis, netekėjusi. Dirbo kolūkyje, vėliau tarybiniam ūkyje lauko darbininke, fermoje veršelių augintoja. Dabar gyvena Juodupėje, nusipirkusios su Julija namus. Povilas (gim. 1930) buvo stalius ir šiaip visokius darbus mokėjo dirbti. Mokėjo kalbėti vokiškai, karo metu su vokiečiais susikalbėdavo. Mirė 1998 m. Valerija (gim. 1932) netekėjusi. Mirė 1993 m. Marijona (gim. 1936) netekėjusi, turi dukrą Editą (gim. 1969). Edita ištekėjo už Povilo Pavorotniko ir gyvena šiuose namuose. Augina 4 vaikus. Julija (gim. 1945) netekėjusi. Dirbo Onušio pašte paštininke, siuvėja. Dabar gyvena Juodupėje su seserimi Palmira.

Žeižys su žmona Ona (gim. 1877) turėjo 17 ha žemės, ūkininkavo. Augino Praną, Adėlę, Viktoriją, Eleonorą, Bronę, Stefaniją (gim. 1920). Pranas (gim. 1900) liko nevedęs. Adėlė turėjo 2 dukras: Eleną ir Emiliją. Emilija ištekėjo už Karaliaus, turėjo 2 dukras. Viktorija (gim. 1916) netekėjusi. Eleonora turėjo dukrą Genę, gyvena Rokiškyje. Bronė (gim. 1918) netekėjusi.

Mykolas ir Vincė **Griškėnai** turėjo 2 sūnus: Alfonsą ir Joną. Gyveno vargingai, turėjo 2 ha žemės, laikė karvę, arkli, ėjo dirbti padieniu darbininku. Sūnus Alfonsas (gim. 1919), Smetonos laikų karininkas, buvo išvežtas į lagerį. Turėjo sūnų ir dukrą. Po tremties gyveno Rusnėje, Šilutės r. Alfonsas nuskendo, jo sūnus Vytautas gyvena Kaliningrade, dukra Dainora – Kaune. Kitas Mykolo sūnus Jonas buvo nevedęs.

Antanas Šimėnas ir žmona Angelija turėjo 2 dukras: Veroniką ir Emiliją. Antanas ir Angelija su dukra Veronika Smetonos laikais išvyko į Braziliją. Emiliją paliko giminėms. Emilija (gim. 1910) ištekėjo už Jono Deksnio (gim. 1923) iš Sodėlių. Turėjo dukrą Laimą, kuri gyvena Panevėžyje, yra likę jos dukra ir sūnus.

Pasakojo

Palma Povilavičiūtė, gim. 1928 m., gyv. Juodupėje.
 Julija Povilavičiūtė, gim. 1945 m., gyv. Juodupėje.
 Gintaras Guzas, gim. 1967 m., gyv. Onuškyje.
 Alkutė Gurklienė, gim. 1950 m., gyv. Onuškyje.

Kraštų kaimo gyventojai

Juozas Stuoka buvo iš Brýzgių k., Ona Stuokienė (Kirstukaitė) – iš Sidābrinės k., žemės neturėjo, gyveno dvaro virtuvėje. Gyveno skurdžiai viename kambaryje, turėjo virtuvę prie pastato ir šone pridurtą tvartą. Dvaro virtuvė buvo iš akmenų ir plytų. Juozas Stuoka dirbo lauko darbininku kolūkyje, vėliau tarybiniame ūkyje. Ona Stuokienė – Ōnuškio tarybinio ūkio Kraštų skyriaus kontoros valytoja. Išaugino du vaikus: Joną ir Reginą. Jonas (gim. 1942), grįžęs iš kariuomenės, vedė ir išvyko gyventi į Troškūnus. Reginą (gim. 1944) dirbo Onuškio tarybiniame ūkyje laukininkystės brigadininke. Ištekėjo už Juriiaus Ribakovo iš Rōkiškio ir išvyko ten gyventi. Dirbo Rokiškio sūrių gamyklos skaičiavimo centre. Turėjo tris vaikus. Mirus Juozui, Ona išvyko gyventi į Rōkiškį pas dukrą. Namai griūvantys.

Jonas Skrivelis (gim. 1907) su žmona Anele (gim. 1910) turėjo tris dukras: Janiną (gim. 1936), Jadvygą (gim. 1938), Oną (gim. 1940), ir sūnų Joną (gim. 1942). Jonas su šeima išvyko gyventi kitur. Kolūkio laikais Jono Skrivelio namuose buvo stalių dirbtuvė. Vėliau namus nugriovė.

Jonas (gim. 1904) ir Elžbieta (gim. 1903) **Šeškauskai** tarnavo Latvijoje, susitaupę pinigų 1933 m. nusipirko nusigyvenusių Kastėnų namus ir 9 ha žemės. Elžbieta buvo iš Kvetkų k., Biržų parapijos. Pas Joną apsigyveno tėvai Pranas (gim. 1861) ir Petronėlė (gim. 1879) Šeškauskai. *Bronius, Elžbieta ir Jonas Šeškauskai*

Jono tėvai nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjo. Susikrovę į vežimą vaikus, važinėdavo iš vienos vietos į kitą uždarbiaudami. Pranas buvo stalius, darydavo baldus (spintas, kėdes, lovas, stalus). Pranas ir Petronėlė turėjo 12 vaikų: išaugo Jonas, Jurgis, Kostė, Emilija, Valė, Juozas, Valis, kiti maži mirė. Dauguma jų įsikūrė Latvijoje. Jonas ir Elžbieta Šeškauskai ūkininkavo. Jonas taip pat buvo stalius, išmokęs amato iš tėvo. Dirbdavo baldus tik sau, dar ir tėvas padėdavo. 1937 m. gimė sūnus Bronius. Jis mokėsi Ōnuškyje, vėliau baigė Juodupės vidurinę mokyklą. 1959 m. grįžęs iš kariuomenės, mokėsi bibliotekininkų kursuose prie rajoninės bibliotekos. 1960 m. pradėjo dirbti Onuškio bibliotekoje vedėju, čia dirbo 20 m. Bronius rašė eilėraščius, kūrė agitbrigadoms scenarijus Onuškio kultūros namuose. 1962 m. vedė Reginą Mikalkevičiūtę (gim.



1937) iš Armonių k. Regina nuo 1958 m. iki pensijos dirbo Onušio tarybinio ūkio buhalterė. Bronius ir Regina išaugino tris sūnus: Raimondą (gim. 1966), Remigijų (gim. 1970) ir Ričardą (gim. 1973). Raimondas, baigęs 9 klases Onuškyje, išvyko mokytis į Panevėžio aukštesniąją mokyklą metalo apdirbimo specialybės. 1990 m. vedė Zaigą Vangą iš Latvijos. 1992 m. gimė sūnus Zigmas. Su žmona Raimondas išsiskyrė, jis augino sūnų, o žmona išvyko į Latviją pas savo motiną. Raimondas sunkiai sirgo (diabetas), teko amputuoti koją. Jis, kaip ir tėvas, rašė eilėraščius. Gyveno pas Reginal Šeškauskienę. 2005 m. balandžio 8 d. Raimondas mirė, Zigmas liko gyventi su močiute.

Remigijus, baigęs Onuškyje 9 klases, mokėsi Panevėžio aukštesniojoje mokykloje, įgijo elektriko specialybę. Gyvena Krekenavoje, dirba Kėdainių mėsos perdirbimo įmonėje. 1994 m. vedė Gražiną Grižinskaitę iš Krekenavos. Augina du vaikus: Ireną ir Ovidijų.

Sūnus Ričardas baigė 9 klases Onušio mokykloje, po to Panevėžio aukštesniąją technikos mokyklą. Šiuo metu neakivaizdiniu būdu studijuoja teisę. Gyvena Rokiškyje, dirbo Rokiškio pasienio apsaugoje. Vedė Vitą Zumbrikaitę iš Kriaunų, turi sūnų Haroldą (gim. 1996).

Bronius Šeškauskas mirė 1981 m.

Jonas (gim. 1906) ir Eleonora (gim. 1911) **Pupeliai** ūkininkavo, turėjo 10 ha žemės. Augino sūnų Algirdą Joną (gim. 1940). 1947 m. Jonas Pupelis mirė, susirgęs džiova. Eleonora viena augino sūnų. Algirdas vedė Zitą Juodelytę iš Alėknų ir išvyko gyventi pas žmoną, susilaukė dukters Editos (gim. 1971), sūnų Nerijaus (gim. 1972) ir Romano (gim. 1979). Eleonora Pupelienė persikraustė gyventi į Aleknās pas sūnų. 1999 m. ji mirė. Namai nugriauti melioracijos metu.



Regina Šeškauskienė su sūnumis Raimondu, Ričardu, Remigijumi ir anūku Zigmū

Eleonora Pupelienė su proanūke Milda. 1996 m.



Antanas Visockas (gim. 1888) su žmona Adele (gim. 1890) ūkininkavo, turėjo 2 ha žemės. Antanas žiesdavo molio puodus, žmonės jį vadino *palivniku*. Be to, krėsdavo namų kaminus. Augino du vaikus: Kazę (gim. 1923) ir Joną (gim. 1926). Jonas buvo partizanas, slapstėsi Latvijoje. Vedė Gėnę Kupčiūnaitę iš Ilzenbergo, susilaukė dukters Eugenijos, gyveno Latvijoje. Vėliau apsigyveno Kraštuosė. Gėnė dirbo kolūkyje lauko darbininke, vėliau tarybiniam ūkyje. Sukūrusi šeimą Eugeniya gyvena Rokiškyje. Dirbo Rokiškio centriniam pašte. Antaną, Adelę ir Kazę Visockus ištrėmė į Sibirą, žmonės kalbėjo, kad nekaltai. Kazė Sibire ištekėjo, grįžusi gyveno Latvijoje su šeima. Vėliau apsigyveno Klaipėdos krašte, nes vyras buvo iš ten kilęs. Tėvai Sibire mirė, ten ir palaidoti. Namai nugriauti.

Alfonsas Rušėnas (gim. 1917) gyveno su broliais Antanu (gim. 1925) ir Petru (gim. 1926) bei seserimi Gėne. Rušėnų motina sunkiai sirgo, buvo suparalyžuota. Antaną ir Petrą Rušėnus suėmė, nuteisė ir išvežė į Vorkutą. Petras iš Vorkutos grįžo be rankos. Vėliau vedė, gyveno Latvijoje. Antanas grįžo sukūres šeimą, gyveno Rokiškio rajone. Alfonsas anksti mirė. Gėnė gyveno Gindviluose. Ištekėjo, augino sūnų. Dirbo Skemų senelių namuose, ten apgyvendino ir savo motiną. Namai nugriauti.

Pranas Skruodys (gim. 1877) su žmona augino tris vaikus: Stefą, Alfonsą ir Angėlę. Stefa gyveno Latvijoje, ištekėjo už latvio. Alfonsas vedė Bronę Galvanauskaitę iš Kraštų k. ir gyveno savo tėvų namuose. Augino 4 vaikus: Zigmą, Aurą, Dalę, Reginą. Zigmas gyvena Juodupėje, vedęs, dirba Juodupės gaisrinėje. Aura gyvena Bajorų k., ištekėjusi. Dalė gyvena Vilniuje, ištekėjusi. Anėlė ištekėjo už Prano Liugos iš Valiūniškio k., žemės neturėjo, gyveno tėvų namuose. Augino dukrą. Pranas buvo partizanas, jį suėmė, nuteisė, išvežė į lagerį, ten jis mirė. Anėlė išvyko gyventi pas dukrą į Šilutę. Tėvų namuose liko Alfonsas su šeima. Kai vyko melioracija, namus nugriovė.

Kazys Vabolis ūkininkavo, davė sūnui Jonui 4 ha žemės. Jonas Vabolis (gim. 1910) vedė Kazę Riukaitę (gim. 1909) iš Alksnių k. Augino sūnų Stasį. Stasys vedė Elena Šedytę iš Žiobiškio k. Susilaukė dukters Stasės. Melioracijos metu Vaboliai namus nugriovė ir nusipirko namą Juodupėje. Jonas miręs, Kazė Juodupėje gyvena viena. Duktė Stasė gyvena Latvijoje.

Kazys (gim. 1879) ir Salomėja **Vaboliai** išaugino 5 vaikus: Antaną, Joną, Teklę, Anelę, Kazę, kiti vaikai mirė maži. Antanas su žmona Elena augino du vaikus: Joną ir Elena, gyveno Užubalių miško eiguvoje. Jonas netoli tėvų pasistatė namą. Teklė (gim. 1904) ištekėjo už Petro Grigaravičiaus (gim. 1904). Pradžioje gyveno rūsyje, vėliau pasistatė namą. Anėlė gyveno Aknystoje, ištekėjo už lietuvio, augino tris dukras. Kazė ištekėjo už Antano Igaunio iš Ginotų. Vabolių namai nugriauti.

Feliksas (gim. 1897) ir Paulina (gim. 1900) **Musnickai** turėjo 8 ha žemės. Feliksas jos gavo kaip savanoris, tarnavęs kariuomenėje. Pasistatė namus, ūkininkavo. Dirbo Onuškiečio pieno perdirbimo bendrovėje „Viltis“. Buvo azartiškas lošėjas kortomis. Musnickus išvaržė. Namus iš varžytinių nusipirko Antanas Jasiūnas. Musnickai išsikėlė gyventi į Onuški. Jie susilaukė penkių vaikų: Malvinos (gim. 1922), Gėnės (gim. 1923), Vytauto (gim. 1925), Stepono (gim. 1933) ir Jono (gim. 1937). Malvina ištekėjo už Jono Meliūno iš Alksnių k. ir išsikraustė pas vyrą. Gėnė

ištekėjo už Pavlo Ivanovo, tremtinio iš Leningrado srities. (Karo metu vokiečiai juos atvežė traukiniu.) Ivanovai gyveno Obėliuose, Pavlas dirbo milicijoje. Vėliau gyveno Šilutėje, Latvijoje ir Rokiškyje. Augino keturis vaikus: Lionidą, Zinaidą (gim. 1953), Žaną (gim. 1958). Vytautas 1944 m. pašauktas į armiją, tarnavo 16-ojoje lietuviškoje divizijoje, žuvo 1944 m. lapkričio 20 d. prie Priekulės miestelio, netoli Liepojos, kur ir palaidotas. Jonas vedė Nadią iš Rusijos. Susilaukė trijų vaikų: Valerijaus, Vladimiro, Marijos. Visi gyvena Latvijoje. Jonas su žmona išsiskyrė. Namai nugriauti melioracijos metu.

Antanas Jasiūnas (gim. 1888), tarnaudamas pas ūkininkus, užsidirbo pinigų ir nusipirko iš varžytinių 8 ha žemės ir namą, vėliau namus persitatė į didesnius. Vedė Anastaziją Šeškauskaitę (gim. 1902), susilaukė dukters Vandos. Vanda, baigusi 7 klases, dirbo kolūkyje, vėliau tarybiniam ūkyje lauko darbininke. Ištekėjo už Antano Antanavičiaus (gim. 1938) iš Akmenės r. Papilės miestelio. Antanas buvo nuteistas 15 m. kalėjimo ir 5 m. kolonijos. Vanda susirašinėjo su Antanu laiškais jo nepažinodama. Kai baigėsi įkalinimo laikas, Antanas atvažiavo ir jie susituokė. Turėjo du vaikus: Artūrą ir Daivą. Artūras gyvena Panevėžyje. Daiva – Vilniuje. Vėliau Vanda su Antanu išsiskyrė, pardavusi tėvų namus išvyko gyventi į Juodupę. Antanas 1974 m. vedė Aldoną Rankaitienę (Galvanauskaitę, gim. 1933) ir išsikėlė pas ją gyventi.

Nikodemus Galvanauskas (gim. 1898) buvo vedęs Oną Čeičytę (gim. 1899) iš Didsodės k. Nikodemus namą ir 9,8 ha žemės įsigijo iš varžytinių, išvaržius Keliuotį. (Keliuotis šią žemę buvo gavęs kaip savanoris.) Galvanauskai ūkininkavo. Nikodemus buvo batsiuovys, vėliau, susikūrus kolūkiui, dirbo lauko darbininku. Ona buvo ligota, šeimininkavo namuose, augino penkis vaikus: Joną, Oną (gim. 1924), Janiną (gim. 1925), Bronislavą (gim. 1929) ir Aldoną (gim. 1933). Jonas, būdamas 3 metų, mirė. Ona dirbo Čedasų pieno supirkimo punkto vedėja, vėliau – Juodupės „Nemuno“ fabrike apskaitininke. Ištekėjo už Romo Kalpoko (gim. 1918) iš Čedasų. Gyveno su vyru tėvų namuose. Už slapstymąsi nuo kariuomenės ir dėl brolio Kazio Kalpoko (partizanų vado) Romą Kalpoką ištrėmė 10 m. į Archangelsko sritį, vėliau į Komijos autonominę respubliką, Intos miestą, į šachtas. Ištrėmė jį iš Juodupės, nes tuo metu ten gyveno. Oną ištrėmė į Sibirą. Kai Romas Kalpokas atliko bausmę, iš Sibiro pasikvietė Oną į Intą. Tuometinė valdžia leido Onai išvykti. Pasibaigus bausmei, Kalpokai nutarė dar kurį laiką pasilikti, nes norėjo užsidirbti pinigų. Ona dirbo Sibire kolūkyje, vėliau miške. Susitaupe pinigų grįžo ir 1965 m. Vilniaus r., Juodšiliuose, nusipirko namą. Romas dirbo Juodšilių stalių dirbtuvėje, Ona – vaistinėje buhalterė. (Smetonos laikais ji buvo baigusi 6 skyrius.) Vaikų Kalpokai neturėjo. Romas miręs, Ona tebegyvena Juodšiliuose.

Janina prižiūrėjo sergančią mamą. 1947 m. ištekėjo už Jono Kirstuko (gim. 1924) iš Valiūniškio k. Pagyvenę metus Kraštų kaime, pasistatė namus Onuškyje. Susilaukė dviejų vaikų: Rimanto ir Ritos.

Bronislava gyveno tėvų namuose, dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike, ištekėjo už Alfonso Skruodžio iš Kraštų k. ir persikėlė pas vyrą gyventi. Aldona baigė 8 klases Juodupės progimnazijoje, 1 m. dirbo Onušio vaistinės punkte (buvusioje Kogano vaistinėje). 5 m. gyveno su kolūkio „Aušra“ pirmininku (gim. 1922) Broniumi Butkiu. Jiems gimė sūnus Ričardas Galvanauskas (gim. 1959). Butkys labai gerė, teko

Aldonai su juo išsiskirti. Palikusi sūnų Ričardą tėvams, Aldona išvyko pas seserį Oną į Intos miestą Komijos autonominėje respublikoje, kur gyveno 4 metus. Intoje ištekėjo už jau atlikusio bausmę Juozo Rankaičio (gim. 1907), kilusio iš Žemaitijos. 1961 m. Rankaičiai grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kraštų k. pas Aldonos tėvus. 1961 m. gimė dukra Rūta. Paauginusi dukrą 3 m., Aldona pradėjo dirbti Onušio tarybinio ūkio pieno surinkimo punkto Skridulių ir Kraštų skyriuose. Juozas Rankaitis dirbo Onušio tarybinio ūkio darbininku, vėliau ūkio lentpjūvėje. Sužeidęs savo žmoną, Juozas Rankaitis pasikorė. Aldonos sūnus Ričardas Galvanauskas gyveno Juodupėje, buvo vedęs, turi dukrą Jurgitą. 1974 m. išsiskyrė. Aldona ištekėjo už Antano Liudviko Antanavičiaus (gim. 1938) iš Kraštų k. 2003 m. Antanas pasikorė. Aldona gyvena tėvų namuose.

Juozas Butėnas (gim. 1902) vedė Emilę Ramanauskaitę (gim. 1900). Augino tris dukras: Aldoną (gim. 1931), Reginą (gim. 1933), Eugeniją (gim. 1935). Prieš karą Butėnai bandė ūkininkauti, bet jiems nesisekė. Po karo išvyko į Kauną.

Baltušis gavo žemės kaip savanoris, pasistatė namus. Vėliau buvo išvaržytas. Iš varžytinių namus nusipirko Vladas Gaigalas (gim. 1909). Jis vedė Salomėją Mikalajūnaitę iš Čedasų. Gaigalas dirbo Skuomantų k. plytinėje, Salomėja – Onušio tarybinio ūkio Skridulių k. pieno supirkimo punkte. Gaigalai susilaukė dviejų sūnų ir dukters: Valentino, Zenono (gim. 1939) ir Vlados. Valentinas vedęs, gyvena Vilniuje, išaugino du vaikus: Darių ir Joaną. Zenonas savo gamybos šautuvu netyčia nušovė dvylikametę seserį Vladą. Jis buvo nepakaltinamas, gydėsi Rokiškio psichiatrinėje ligoninėje. Miręs. Salomėja Gaigalienė nusipirko Vilniuje kooperatinį butą, Vladas liko gyventi savo namuose. Vėliau jis sunkiai susirgo. Salomėja parsivežė Vladą į Vilnių, čia jis ir mirė. Palaidotas Onuškyje. Namai melioracijos metu nugriauti.

Jonas ir Anėlė (Gaidytė iš Gaidžgalės) **Balčiūnai** namus pasistatė patys. Vaikų neturėjo. Jonas dirbo kalviu kolūkyje, Anėlė – lauko darbininke. Pardavę namus Griunevams, 1987 m. išvyko gyventi į Panevėžį.

Martynas Griunevas (gim. 1925) iš Neršionių k. ir Taisija Griuneva (Lisovskaja, gim. 1933) iš Miliūnų k. prie Vyžuonės augino keturis vaikus: Michailą (gim. 1954), Rają (gim. 1956), Jaronimą (gim. 1960) ir Vladimirą (gim. 1970). Martynas dirbo karvių fermoje, ganė karves Onušio tarybiniame ūkyje, Taisija karvių fermoje dirbo melžėja. Martynas dalyvavo Antrajame pasauliniame kare. Tėvams mirus,



Nikodemas ir Ona Galvanauskai, už jų dukros Bronė, Aldona ir Bronius Butkys



Ričardas Galvanauskas

Raja su savo šeima liko gyventi tėvų namuose. Sūnūs sukūrė šeimas. Michailas gyvena Juodupėje, Jaronimas – Onuškyje, Vladimiras – Panevėžyje.

Juozas Balčiūnas (gim. 1888) ir Elžbieta (gim. 1890) turėjo 2 ha. Juozas dirbo pas Kupstą, dėl to gavo žemės. Susilaukė dviejų vaikų: Jono ir Emilijos. Jonas pasistatė namus. Emilija (gim. 1915) buvo netekėjusi, augino sūnų Vytautą (gim. 1945), dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike. Vytautas buvo fotografas, vedė Liuciją Guzikauskaitę (gim. 1948) iš Aukštasių vienkiemio. Augino tris vaikus: Vaidą, Liną, Darių. Vaidas gyveno su tėvais, šiuo metu išvykęs į Švediją. Lina gyvena Pandėlyje. Ištekėjo už Remigijaus Kulikausko, augina tris vaikus: Ugnę, Justiną ir Vytenį. Darius nevedęs, turi dukterį. Išvykęs į Angliją. Vytautas gyvena su šeima Juodupėje. Balčiūnų namai nugriauti.

Aleksas Beresinevičius (gim. 1878) su žmona Elžbieta (gim. 1883) vaikų neturėjo. Beresinevičių kaimo žmonės vadindavo Šauka. Aleksas buvo savotiškas žmogus, gąsdindavo visus, kad šaus, taip ir prigijo pravardė. Beresinevičių namus nusipirko Griunevai. Tai buvo jų antrieji namai.

Uršulė Vilevičiūtė (gim. 1882) gyveno viena, nes jos trys broliai ir tėvai išmirė džiova. Mirus Uršulei namai sugriuvo.

Pranas Šeškauskas (gim. 1899) tarnavo pas Kupstą ir gavo 15 ha žemės. Pranas jau buvo pagyvenęs, kai vedė Grasilę Savickaitę (gim. 1906) iš Skuomantų k. Savo vaikų neturėjo. Įsidukrino Marytę iš Rygos. Marytė dirbo Onuškio tarybiniame ūkyje melžėja. Ištekėjo už Prano Valento iš Remeikių. Gyveno Laibgaliuose, augino keturis vaikus. Šeškauskų namai nugriauti melioracijos metu.

Teklė (gim. 1904) ir Petras (gim. 1904) **Grigaravičiai** nusipirko iš Kupsto 14 ha žemės, ūkininkavo. Pasistatė nedidelį namelį, 1939 m. šalia – didesnę namą, o senąjį nugriovė. Petras dirbo kolūkyje, vėliau tarybiniame ūkyje staliumi. Teklė



*Teklė ir Petras
Grigaravičiai*



Grigaravičių sodyba

šeimininkavo namuose, audė, turėjo audimo stakles. Grigaravičiai augino: Vladą ir Joną – dvynius (gim. 1927), Stefą (gim. 1930) ir Genovaitę (gim. 1940). Jonas vos sulaukęs metukų mirė. Vladas mokėsi Bryzgių mokykloje, baigė keturis skyrius. Tarnavo kariuomenėje Liepojoje. Grįžęs dirbo Juodupėje, „Nemuno“ fabrike, vedęs Oną Juchno iš Rusijos, karo pabėgėlę. Turėjo tris vaikus: Joną, Alių, Vytautą. Vladas ir Ona pasistatė namus Juodupėje. Šiuo metu čia gyvena Vytautas. Jonas gyveno Kukių k. su Ule Gargažina, vaikų neturi. Alius gyvena Juodupėje, vedęs Algina iš Molėtų, turi dvi dukras. Vytautas nevedęs.



*Genovaitė ir Stefa
Grigaravičiūtės*

Stefa baigė Brýzgiuose 4 skyrius ir padėjo tėvams auginti seserį Genovaitę. Vėliau dirbo Bryzgių bibliotekoje, Juodupėje, Vasiliausko restorane (jau kooperatyvo) padavėja, po to – Juodupės „Nemuno“ fabrike. Ištekėjo už Juozo Beleišo (gim. 1925) iš Murkiškių k., Zarasų r. ir gyveno Juodupėje savo namuose. Vėliau Stefa dirbo Juodupės parduotuvėje, Juozas – taksistu Rokiškyje, 1986 m. žuvo autoavarijoje. Beleišai susilaukė trijų vaikų: Birutės, kuri mirė 3 mėn., Ritos ir Rimos. Rita gyvena Kaune, ištekėjusi, vaikų neturi. Rima gyvena Vilniuje, ištekėjusi, augina dvi dukras: Neringą ir Justę.



*Genovaitė ir Petras
Beleišas*

Genovaitė (gim. 1940) mokėsi Bryzgių mokykloje, baigė keturias klases, vėliau Juodupėje septynias klases. 1958 m. pradėjo dirbti Juodupės kooperatyvo kasininke, o 1960 m. – Onuškio tarybinio ūkio kasininke. Gyveno pas tėvus. 1964 m. ištekėjo už Petro Beleišo (gim. 1929), Juozo brolio. Petras dirbo Rokiškyje, vėliau Onuškio tarybiniame ūkyje vairuotoju. Augino du sūnus: Valdą ir Rolandą. Valdas (gim. 1965) baigė Onuškio mokyklos 8 klases. Mokėsi Konstantinavoje, kur įsigijo traktorininko ir vairuotojo teises. Po kariuomenės vedė Daivą Stulgytę iš Juodupės. Gyvena Juodupėje, nusipirkę namus. Augina du vaikus: Liną ir Igną. Rolandas (gim. 1966), baigęs Onuškioje 7 klases, mokėsi Konstantinavos profesinėje mokykloje. Vedė Jolantą Čeičytę iš Aleknu (gim. 1967), augina du vaikus: Marių ir Vilma.

Petras Grigaravičius mirė 1987 m. Petru mirus, Teklė apsigyveno Juodupėje pas dukras, mirė 1999 m. Namai stovi apgriuve.

Buvusiame dvaro virtuvės pastate gyveno kumetis **Mykolas Gaidys** (gim. 1905) su žmona Ieva (gim. 1910). Jie vaikų neturėjo. Nacmečiu Mykolas buvo išvežtas darbams į Vokietiją kartu su darbininku Zaicevu.

Kraštų Barbaros Žilinskaitės ir Nikodemo Kupsto sūnus Onufas, gim. 1851 m., vedė Teodorą Daratą, gim. 1863 m. 1879 m. jie susilaukė Alinos, 1882 m. – Ni-

kode Adomo, paskutinio Kraštų Kupstų valdytojo. Pasakojama, kad buvo geri dvarininkai. Žmonės eidavo pas juos užsidirbti, kiti eidavo padieniais. Vaikai Kupsto soduose raškydavo uogas: serbentus, agrastus. Turėjo du didelius sodus: seną ir naują. Prisimena žmonės, kad Kupstas buvo mažo ūgio ir storas, žmona stambi.

Iš praskolinusio bankui Adomo Kupsto Kraštų dvaro centrą nusipirko Turdvario savininkai Jonas ir Marija Neniškiai. 1941 m. birželio 14 d. pastarieji ištremti į Sibirą. 1942 m. į Kraštų dvarą atvyko Jono sūnus gydytojas Kazys Neniškis. Žmonės geru žodžiu mini ir jį: niekada neatsisakydavo padėti ligoniui. 1944 m. artėjant frontui jis su žmona išvyko į Žemaitiją, kur daug metų dirbo gydytoju.

Naujasodės kaimas

Nr. 1.* **Antanas Liuga** (gim. 1891) su žmona Elžbieta (gim. 1891) iš Teklinės ūkininkavo. Augino sūnų Alfonsą (gim. 1928). Paaugęs Alfonsas padėjo tėvams ūkyje, mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Nebaigusį gimnazijos tėvas sugražino namo. Alfonsas grojo klarnetu Ūnuškio dūdų orkestre, vadovaujамame Alfonso Vilevičiaus. Vedė Janę Kvilūnaitę iš Skridulių. Augino dvi dukras: Lediną ir Lionę. Alfonsas dirbo kolūkyje, o kai kūrėsi tarybinis ūkis, perėjo į Júodupės „Nemuno“ fabriką dirbti elektriku. Ilgai sirgo, buvo suparalyžiuotas, mirė būdamas 56-erių. Janė apsigyveno Skriduliuosė pas savo tėvus. Elžbieta buvo išvežta į senelių prieglaudą. Liugų namuose apsigyveno Povilas Grunda (gim. 1910) ir jo žmona *Jonas Liuga* Leonora (gim. 1909) nuo Aleksandravėlės. Jų vaikai: Petras (gim. *ir Janina Tūskaitė* 1933), Vincas, Bronė (gim. 1935), Teklė (gim. 1936) ir Povilas (gim. 1943). Prieš atsikraustydami į Naujasodę, trumpai gyveno Skuomantų kaime. Namuose gyveno Povilas.

Nr. 2. **Jonas Liuga** (gim. 1890) ir Emilija Liolytė (gim. 1903) iš Prūsėlių k. ūkininkavo, turėjo 9 ha žemės. Prie Smetonos Jonas buvo paskirtas seniūnu į valsčiaus seniūniją, dirbo iki Antrojo pasaulinio karo. Liugos gyveno gerai, turėjo jaują linams minti, su didele krosnimi linams džiovinti. Žmonės už atitinkamą mokestį ten veždavo linus. Augino tris sūnus: Julijų, Praną, Joną. Julius (gim. 1928) dirbo Juodupės parduotuvėje. Sėdėjo kalėjime. Vėliau dirbo transporto inžinieriumi „Nemuno“ fabrike. Vedė Gėnę Kanopaitę iš Didsodės k., taip pat dirbusią „Nemuno“ fabrike. Apsigyveno Júodupėje, susilaukė dviejų vaikų: Ričardo ir Ryto. Julius turėjo nesveiką širdį, anksti mirė. Pranas, gim. 1931 m., vedė Stasę Lapašinskaitę iš Teklinės k.



* Numeruota pagal kaimo scheminį planą.

Turėjo dukrą Eureliją. Pranas ir Stasė pasistatė namus Juodupėje. Pranas giedojo Onušio, vėliau ir Juodupės bažnyčios chore. Anksti mirė. Stasė, pardavusi namus, išvyko gyventi į Rōkiškį. Jonas (gim. 1933) liko gyventi tėvų namuose. Giedojo bažnyčios chore. Vedė Ireną Muralytę iš Naujasodės k. (Nr. 6). Turi sūnų Vygantą (gim. 1971). Jonas dirbo kolūkyje lauko darbininku, vėliau tarybiniame ūkyje statybininku. Važiudamas dviračiu, įkišo į stipinus koją, liko šlubas.

Nr. 3. **Pranas Liuga** (gim. 1903) su žmona Eleonora Balkevičiūte (gim. 1904) iš Čedasų turėjo 9 ha žemės, ūkininkavo. Turėjo dukterį ir sūnų. Dukra Dalė (gim. 1943) mirė 1951 m. Sūnus Vytautas (gim. 1929), grįžęs iš kariuomenės, dirbo Onušio parduotuvėje, vedė Liudą iš Utenos. Liuda dirbo Juodupės durpyno parduotuvėje, o Vytautas durpyne brigadininku. Augino Gediminą, Rimą, Rolandą. Rolandas gimė jau Vilniuje, nes tėvai išsikraustė gyventi į Vilnių, pardavę namus.

Nr. 4. **Juozas Liuga** (gim. 1892) vedė Marijoną Jasiukevičiūtę (gim. 1896) iš Naujasodės k., turėjo 7 ha žemės. Augino 4 vaikus: Antaną, Povilą, Aldoną, Ireną. Povilas (gim. 1927) tragiškai žuvo 1944 m.: rado miną, ji sprogo, vežamas į ligoninę mirė. Antanas (gim. 1925) 1951 m. vedė Feoktistą Stepanovą (Fėlę), gim. 1926 m., iš Svedariškių k., Biržų r. Turėjo dukterį Lialę (gim. 1958) ir sūnų Aleksandrą (gim. 1951). Lialė ištekėjo už Petro Makutėno, turi tris dukras: Kristiną (gim. 1987), Justiną (gim. 1988), Agnę (gim. 1991). Gyvena Makutėnai Rokiškyje kartu su mama Fėle. Aleksandras vedė Redą, susilaukė dviejų dukterų: Ingos ir Lauros. Aldona (gim. 1930) gyveno su tėvais, prižiūrėjo sergantį tėvą. Kai tėvas mirė, dirbo kolūkyje, vėliau „Nemuno“ fabrike. Ištekėjo už Osvaldo Ginočio iš Naujasodės k., vaikų neturėjo. Išvyko gyventi į Ukmergę. Irena (gim. 1939) mirė maža.

*Emilija Rušenienė
su sūnumis Algiu,
Edmundu, Vytautu
ir Rimantu*

Nr. 5. **Juozas Rušenas** (gim. 1884) ir Elžbieta Rasimavičiūtė (gim. 1884) nuo Pandėlio iš ūlyčios (Nr. 16) persikėlė namus, ūkininkavo, turėjo 30 ha žemės. Elžbieta buvo darbšti moteris, bet susirgo ir 15 m. išgulėjo patale.

Gyveno Rušenai gerai, turėjo arklinę kuliamažą, laikė 8 karves, 2 arklius. Šeimoje augo 4 vaikai: Jonas, Petras, Bronius ir Nastė. Sūnus Jonas (gim. 1914) ūkininkavo kartu su tėvais, padėjo nudirbti įvairius darbus. Baigė Ūnuškyje 4 skyrius. Buvo šaulys, muzikantas, grojo orkestre (vadovas A. Vilevičius). 1941 m. vedė Emiliją Kairytę (gim. 1921) iš Žiobiškio parapijos Užsienio vienkio. Apsigyveno Jonas su Emilija savo tėvo namuose. Kolūkyje „Galybė“ Jonas dirbo laukininkystės brigadininku. Susilaukė penkių vaikų: Rimanto, Geniaus, Algirdo, Edmundo, Vytauto. Su vaikais išvyko į Latviją, kur gyveno 1 metus. Jonas padarė avariją, žuvo 2 žmonės. Joną pasodino į kalėjimą 10-čiai metų



Vorkutoje. 1950 m. mirė Elžbieta Rušėnienė. 1954 m. Emilija su vaikais grįžo į Naujasodę ir ėmė dirbti Onušio tarybiniame ūkyje. Jonas namo negrįžo. Rusijoje vedė, susilaukė sūnaus Vailiaus. Mirė Rusijoje, ten ir palaidotas.

Jono ir Emilijos sūnus Rimantas (gim. 1942) baigė Onušio mokykloje 7 klases, Ukmergės mechanizacijos technikumą, vėliau Kauno žemės ūkio akademiją. 18 m. dirbo vyr. inžinieriumi Onušio tarybiniame ūkyje. Vėliau persikėlė dirbti pirmininku į kolūkį „Tikrasis kelias“, dar vėliau dirbo Rokiškio grūdų fabriko direktoriumi. Pasistatė namus Juodupėje. 1972 m. vedė Zitą Šimkūnaitę iš Juodupės. Turi 2 vaikus: Dianą (gim. 1972) ir Deividą (gim. 1981). Sūnus Genius (gim. 1943) baigė 7 klases.



Rimantas Rušėnas

Mokėsi Ukmergės mechanizacijos technikumė. Tarnavo armijoje. Vedė Aldoną Banytę iš Debeikių k., Anykščių r. Gyvena Kavarske, nes baigęs mokslus gavo ten paskyrimą. Geniaus ir Aldonos vaikai: Remigijus, Teisutis, Giedrius, Andrius ir Lina.

Sūnus Algirdas (gim. 1946) mokėsi Konstantinavos profesinėje mokykloje. Dirbo Onušio tarybinio ūkio traktorininku. Vedė Dangutę Vikonytę iš Žiobiškio, pasistatė namus Juodupėje. Dangutė dirbo Onušio tarybinio ūkio karvių fermoje. Šiuo metu Algirdas ir Dangutė ūkininkauja. Vaikai: Jolita (gim. 1972), Ernytis (gim. 1977) ir Rima (gim. 1980).

Sūnus Edmundas (gim. 1948) baigė Onuškyje 7 klases. Dirbo vairuotoju Onušio tarybiniame ūkyje. Vedė Vidą Petrauskaitę iš Prienu. Edmundo ir Vidos vaikai: Emilija, Henrikas, Edgaras. Gyvena Prienuose.

Sūnus Vytautas (gim. 1951) baigė 7 klases Onuškyje, vėliau Ukmergės mechanizacijos technikumą. Gyvena Zarasuose, vedė Eleną Petrauskaitę iš Daugailių, Zarasų r. Vaikai: Ingrida ir Irmantas.

Edmundas buvo nuvažiavęs į Rusiją aplankyti tėvo Jono, bet rado jį mirusį. Tėvo sūnų Valių Edmundas parsivežė į Lietuvą, nes tėvo žmona prasigėrė, o sūnų norėjo atiduoti į vaikų namus. Valius gyveno Kėdainiuose. Jį padėjo auginti ir Emilija Rušėnienė, pas ją jis praleisdavo vasaras. Valius buvo vedęs, turi dukrą Eleną. Dabar miręs (pasikorė). 1960 m. Emilija Rušėnienė, pasistačiusi namus, persikėlė gyventi į Onuški. Turi 15 anūkų, 11 proanūkų, yra socialistinio darbo didvyrė.

Juozo ir Elžbietos Rušėnų sūnus Bronius (gim. 1921) baigė Onuškyje 4 skyrius. Bronius su tėvu Juozu buvo išstremti į

Emilija Rušėnienė

Sibirą, nes turėjo daug žemės. Elžbietos nevežė: ji sirgo, gulėjo patale. Išvežti norėjo su visa lova. Bronius su tėvu, grįžę iš Sibiro, apsigyveno Naujasodėje. Bronius vedė, susilaukė dukters Gražinos. Šiuo metu gyvena Panevėžio rajone. Petras (gim. 1928) mokėsi Onuškyje, baigė 4 skyrius. Sėdėjo kalėjime, nes buvo partizanas. Po tremties Rusijoje vedė. Su žmona Olga ir vaikais Vytautu ir Edgaru grįžo į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje.



Nastė, Juozo ir Elžbietos duktė, padėjo tėvams namuose. Baigė 4 skyrius. 1942 m. ištekėjo už Povilo Valiulio. Tėvas davė pasogos 8 karves, arklį ir avelių. Nastė išvyko pas vyrą į Biržų r. Augina du vaikus: Zitą, Rimantą. Gyvena Garliavoje, nusipirkę namus.

Juozas Rušenas mirė 1966 m., Elžbieta Rušenienė – 1950 m. Ji buvo tretininkė, priklausė tretininkų kuopai prie Onušio bažnyčios. Tretininkui reikėdavo kiekvieną dieną 12 kartų sukalbėti: Viešpaties malda, Tėve mūsų, Angelo pasveikinimą, Sveika Marija, Šv. Trejybės pagarbinimą, Garbė Dievui Tėvui. Kai tretininkas numiršta, užriša per pusiaują baltą suvytą virvę, suriša mazgu, taip ir palaidoja.

Nr. 6. Jonas ir Viktorija **Muraliai** turėjo 14,14 ha žemės, ūkininkavo. Laikė 30 bičių avilių. Turėjo tris vaikus: Konstanciją (gim. 1900), Viktorą (gim. 1904), Juozą, kuris būdamas 19 m. mirė dizenterija. Konstancija baigė 4 skyrius, padėjo namuose šeimininkauti. Ištekėjo už Romo Tučiaus iš Vertibiškių k., Aleksandravėlės parapijos. Tučiai turėjo dvi dukras: Eleną (gim. 1931) ir Aldoną (gim. 1934). Aldona gyvena Antanašėje, ištekėjo už Petro Mikitos. Elena gyveno Vertibiškyje, ištekėjusi už Prano Tavoro iš to paties kaimo.

Viktoras visą savo gyvenimą gyveno Naujasodėje. Vedė Eleonorą Lukoševičiūtę (gim. 1912) iš Brýzgių k., ūkininkavo. Turėjo 4 vaikus: Alvydą, Ireną, Nijolę, Joną. Nijolė (gim. 1942) mirė būdama dvejų. Viktoras mirė 1949 m. Alvydas (gim. 1935) dirbo kolūkyje „Galybė“, vėliau „Aušroje“. 1954 m. išėjo į kariuomenę. Grįžęs dirbo Rokiškio melioracijos stotyje, nuo 1970 m. – Onušio tarybiniame ūkyje. 1969 m. Eleonora namus perkėlė į Onuški, kur gyveno su sūnumi Alvydu. 1991 m. Eleonora mirė. Alvydas nevedęs, gyvena Onuškyje, motinos namuose.

Irena (gim. 1938) nuo 1955 m. dirbo Pāduobio durpyne, 1957 m. pradėjo dirbti Juodupės „Nemuno“ fabrike. Ištekėjo už Jono Liugos iš Naujasodės k. (Nr. 2) ir apsigyveno jo namuose.

Jonas (gim. 1945) buvo geras muzikantas, grojo armonika, dirbo Onušio kultūros namuose meno vadovu. Po kariuomenės dirbo autoūkyje vairuotoju. Vedė Stasę Deksnytę iš Vaīdlėnų k. Turi dukrą Jovitą (gim. 1973). Pasistatęs namus, gyvena Juodupėje.

Nr. 7. **Pranciškus Muralis** (gim. 1891) vedė Vincentą Bulavaitę iš Remeikių, turėjo 12 ha žemės, ūkininkavo. Vincenta buvo siuvėja, tretininkė. P. Muralis persikėlė namus iš ūlyčios. Muraliai turėjo 5 vaikus: Alfonsą, Bronę, Janiną, Joną, Antaną. Alfonsas (gim. 1928) baigė 5 skyrius Onuškyje. Grįžęs iš kariuomenės vedė Elžbietą Jakubaitę iš Pandėlio. Gyveno Rokiškyje, vėliau Latvijoje. Vaikų neturėjo, augino Elžbietos mergautinę dukrą.

Bronė (gim. 1929) baigė 5 skyrius. Buvo siuvėja, ištekėjo už Povilo Jakubkos iš Pandėlio. Gyventi išvyko į Šilutę. Augino Virginiją, Valentina, Vaidą.

Janina (gim. 1931) baigė Onuškyje 5 skyrius, išvyko tarnauti į Pandėlį pas žmones, kur dirbo 5 metus, augino vaikus. 1951 m. pradėjo dirbti Juodupės „Nemuno“ fabrike. 1954 m. ištekėjo už Vlado Kirstuko iš Valiūniškio k. ir išvyko pas vyrą gyventi.

Jonas (gim. 1932) vaikystėje ganė ūkininkų gyvulius. Baigė 5 skyrius Onuškyje. Vedė Palmirą Kastanauskaitę iš Žiobiškio, išvyko pas ją gyventi. Turėjo 3 vaikus: Juozą, Algį, Valdą. Antanas (gim. 1935) baigė 5 skyrius Onuškyje. Vedė Olgą iš Papilio (Biržų r.). Jų sūnus Antanas su šeima gyveno Panevėžyje.



*Pranas Keliuotis,
Veronika Keliuotienė;
stovi sūnus Antanas,
duktė Aldona
ir sūnus Jonas*

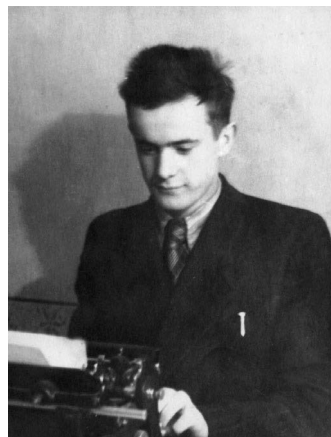
Nr. 8. **Pranas Keliuotis** (gim. 1888) iš ūlyčios į vienkiemį perkėlė namus. Turėjo 11 ha žemės, ūkininkavo. Gyveno turtingai. Iš Onušio veždavo mėsą, tręšdavo laukus. Su žydais gražiai sugyveno, šie atvažiuodavo pas jį į pirtį maudytis. Pranas vedė Veroniką Bagdonavičiūtę (gim. 1901) iš Naujasodės k. Veronika namuose verpė, audė, šeima buvo tvarkinga. Turėjo 4 vaikus: Kazę, Antaną, Aldoną, Joną. Kazė (gim. 1925) baigė 4 skyrius Onušio mokykloje. Mokėsi siuvėja, siuvo žmonėms rūbus. Ištekėjo už Juozo Grinciūno (gim. 1924) iš Bryzgių k. ir išvyko į Brýzgius gyventi.

Antanas, gim. 1928 m., baigė 6 skyrius Onuškėje. Dirbo „Nemuno“ fabrike. Nelaimingo atsitikimo metu jam nutraukė dešinę koją. Dirbo Onušio bibliotekoje, buvo nevedęs. Naktį jį nušovė bibliotekoje po šokių (aplinkybės neaiškios).

Aldona (gim. 1930) baigė 4 skyrius Onuškėje. 1951 m. dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike gabalų adytoja. Ištekėjo už Jono Baltušio (gim. 1929) iš Pandėlio. 1957 m. pasistatė namus Juodupėje, persikėlė gyventi ten. Vyras mirė 1990 m. Baltušiai turėjo dvi dukras: Vitą (gim. 1966) ir Danutę (gim. 1960).

Jonas (gim. 1936) 1952 m. pradėjo dirbti Onušio septynmetėje mokykloje sąskaitininku-raštvedžiu. Mokėsi Klaipėdos pedagoginėje mokykloje. Mokytojavo Sėlėnėje. Po dvejų metų perkeltas dirbti Bryzgių pradinės mokyklos vedėju. Nuo 1961 m. dirbo Onušio aštuonmetėje mokytoju, o nuo 1969-ųjų – mokyklos direktoriumi. Baigė Vilniaus pedagoginį institutą. Onušio mokyklai vadovavo iki 1998 m., vėliau, pablogėjęs sveikatai, dirbo mokytoju. 1966 m. vedė Aldoną Rasiulytę iš Šepetos k., Kupiškio r. 1967 m. gimė sūnus Almantas, 1966 m. – dukta Asta. Mirė Jonas 2003 m. Aldona tebegyvena Onuškėje.

Nr. 9. **Baltrus Adomėnas** augino Joną, Feliksą, Angėlę, Jurgį. Jonas vedė Angėlę Liugaitę iš Naujaso-



Jonas Keliuotis

dės k. Gyveno pas tėvus, padėjo dirbti, turėjo 30 ha žemės. Augino penkis vaikus: Joną, Antaną, Juozą, Oną, Steponą. Jonas ir Antanas gyvena Amerikoje. Juozas gyvena pas žmoną Čedasuosė. Ona ištekėjo ir su vyru gyvena savo tėvo namuose. Steponas vedė, gyvena Kaune. Feliksas išvažiavo į Ameriką (broliai išmokėjo jam dali) ir Amerikoje dingo. Angėlė gyveno prie brolio Jono. Netekėjusi, buvo nesveika.

Jurgis (gim. 1890) vedė Konstanciją Milaknytę iš Mitragalio, Žiobiškio parapijos (gim. 1895). Dirbo žemę, turėjo 15 ha. Jurgio ir Konstancijos vaikai: Adolfas, Petras, Julius. Adolfas (gim. 1918) gyveno prie tėvų, mokėsi vargonininku. Vargonavo Veikšniuose, Mažeikių r. Užėjus karui, grįžo pas tėvą į Naujasodės kaimą. Susirgo tuberkulioze, mirė 1942 m. Petras (gim. 1923) tarnavo kariuomenėje, vėliau – 16-ojoje lietuviškojoje divizijoje. Grįžęs pas tėvą vedė Sevą Juodelytę iš Janikūnų k., Panemunio parapijos. Gyveno Janikūnuose, augino Vidą ir Leoną. Julius (gim. 1926) padėjo tėvui ūkyje, ganė gyvulius. 1945 m. balandžio 7 d. išėjo į kariuomenę, tarnavo 5 metus Brianske, Sibire, Tiumenėje. Grįžęs dirbo Juodupės durpyne, vėliau „Nemuno“ fabrike. 1958 m. vedė Janiną Jasiūkaitę iš Onušio. Dirbo tekintoju Onušio tarybiniame ūkyje, Janina – „Nemuno“ fabrike, vėliau laiškininke Onušio pašte. Čia dirbo 24 metus. Turi sūnų Vidą (gim. 1959), gyvenantį Panevėžyje. Vedęs Birutę Markevičiūtę iš Onušio, augina dukteris Agnę, (gim. 1982) ir Solveigą (gim. 1987).

Nr. 10. **Jonas Bagdonavičius** (gim. 1898) su žmona Marijona Krapeniene turėjo dukras Kazę ir Akvilę. Jonas supirkinėdavo ir perparduodavo arklius. Mirus pirmai žmonai Marijonai, vedė Emiliją Kirstukaitę iš Žiobiškio. Su Emilija



Jurgis ir Konstancija Adomėnai; stovi sūnūs Petras ir Julius

Albertas Bagdonavičius. 1954 m.



susilaukė dviejų sūnų: Alberto ir Vytauto. Kazė (gim. 1929) ištekėjo už Rimanto Avižienio iš Naujasodės k. Akvilė – už Karaliaus iš Ivōniškio k., išvyko gyventi pas vyrą, vaikų neturėjo.

Albertas (gim. 1934) padėjo tėvams namuose. Dirbo kolūkyje „Galybė“ lauko darbininku. Dalyvavo Onušio kultūros namų saviveikloje. Kai susijungė kolūkiai, dirbo kolūkyje „Aušra“ statybininku. 1959 m. vedė Akvilę Ginotytę iš Naujasodės k. ir gyveno pas ją. Turėjo tris sūnus: Gintautą, Vidmantą, Valdą. Gintautas (gim. 1963) baigė 8 klases. Mokėsi Konstantinos profesinėje mokykloje, tarybiniame ūkyje dirbo traktorininku. Vedė Gailutę Kazakaitę ir išsikėlė pas ją į Bryzgių k. Augino 2 dukras: Dainorą ir Vaidą. Vidmantas (gim. 1966) baigė Juodupės vidurinę mokyklą. Po kariuomenės (1967) vedė Eristydą Daminiauskaitę nuo Salū. Augino 2 vaikus: Marių ir Miglę. Valdas (gim. 1968) baigė 8 klases. Mokėsi Konstantinos profesinėje mokykloje. Po kariuomenės dirbo Onušio tarybiniame ūkyje. Vedė Arą Liutkutę iš Akmenės r. Kivilių k. Turi 3 vaikus: Arną, Aidą, Laurą. Augina Aros mirusios sesers dukrą Renatą Liutkutę.

Vytautas (gim. 1936) grįžęs iš kariuomenės dirbo „Nemuno“ fabrike šaltkalviu, vėliau Onušio tarybiniame ūkyje. Pasistatė namus Juodupėje, nusikėlęs savo namus. Vedė Genę Bakanaitę iš Pāndėlio, augino sūnų Vytautą (gim. 1966), kuris vedęs gyveno Juodupėje, vėliau Anykščiuose.

Nr. 11. **Jonas Ginotis** vedė Angėlę Liugaitę (gim. 1891), turėjo dukterį Kazę (gim. 1913). Mirus Jonui Angėlė ištekėjo už Petro Ginočio (gim. 1894). Jie ūkininkavo, susilaukė trijų vaikų: Eleonoros, dvynukų Akvilės ir Povilo (gim. 1931). Kazė ištekėjo už Jono Tūsos (gim. 1909) iš Čedasų dvaro. Jonas tarnavo pas Antaną Liugą. 1940 m. gimė dvynukės Janė ir Gėnė, o 1943 m. – Vytautas. Jonas buvo Onušio apylinkės pirmininkas. Buvo kalinamas, nes turėjo ryšių su partizanais. Jį mušė, kankino. Jonas pabėgo, pasidėjęs granatą po galva susisprogdino. Jonas Tūska jau buvo pradėjęs statyti namą (Nr. 26). Visą Ginočių ir Tūsų šeimą ketino išstremti į Sibirą.



*Akvilė Ginotytė.
1955 m.*

*Kazė Ginotytė.
1939 m.*





*Angelė ir Petras
Ginočiai; stovi:
duktė Eleonora,
sūnus Povilas,
duktė Akvilė.
1950 m.*

Eleonora (gim. 1927) baigė Onuškyje 6 klases. Nuo 1945 iki 1949 m. dirbo Onuškio pieninėje, vėliau kolūkyje. 1951 m. mirus tėvui Petru Ginočiui, dirbo Juodupės fabrike (1956–1993). 1991 m. nusipirko namus Onuškyje. Leonora netekėjusi. Ji siuvo, audė, siuvinėjo.

Akvilė (gim. 1930) namuose audė, siuvo, siuvinėjo, darė bažnyčiai gėles. Dalyvavo Onuškio kultūros namų saviveikloje. Dirbo kolūkyje, vėliau tarybiniame ūkyje lauko darbininke. 1959 m. ištekėjo už Alberto Bagdonavičiaus. Su vyru apsigyveno savo namuose.

Povilas buvo traktorininkas, dirbo MTS Panemunėlyje. Vedė Janiną Ružaitę iš Panemunėlio. Susilaukė trijų vaikų: Nijolės (gim. 1952), Arvydo (gim. 1963), Reginos (gim. 1969).

Nr. 12. **Antanas Liuga** (gim. 1892) ir Elžbieta Lapašinskaitė (gim. 1896) iš Teklinės turėjo 14 ha žemės. Antanas dirbo Onuškio pieno bendrovėje „Viltis“, ūkininkavo namuose. Susilaukė sūnų Jono ir Prano. Jonas (gim. 1930) dirbo kolūkyje, grįžęs iš kariuomenės – „Nemuno“ fabriko taurinimo ceche pameistriui. Vedė Gėnę Žeižytę iš Lingėnų. Susilaukė dviejų vaikų: Irenos (gim. 1959) ir Jono (gim. 1962).

Pranas (gim. 1931) baigė aukštąjį mokslą, meteorologas. Gyvena Vilniuje. Vedęs, turi 3 vaikus. 1966 m. mirus Antanui Liugai, pusę namo pardavė Vytautui Lukoševičiui iš Ivoniškio k. Kita namo pusė priklausė Antano sūnui Jonui. 2004 m. jis nusipirko ir antrą pusę.

Į Naujasodės kaimą Vytautas Lukoševičius atvyko su žmona Janina Tuskaite iš to paties kaimo ir dviem vaikais: Vytautu ir Dale. Dalė (gim. 1960) baigė universitetą, ištekėjo už Virginijaus Misevičiaus iš Kretingos. Augina dvi dukras: Jurgitą (gim. 1984) ir Renatą (gim. 1988). Gyvena Ukmergėje. Vytautas (gim. 1963) baigė Žemės ūkio technikumą, vedė Nijolę Augulytę iš Panevėžio, augina du vaikus: Tomą (gim. 1985) ir Aušrą (gim. 1988). Gyvena Ukmergėje.



Jonas Tūska



*Genė Griškėnienė,
Kazė Tūskienė,
Vytautas Lukoševičius
su dukra Dalia ir
Janina Lukoševičienė*



*Edvardas Griškėnas,
Emilija Griškėnaitė
ir Jonas Griškėnas*

Nr. 13. **Antanas Griškėnas** ir Petronėlė Liugaitė iš Naujasodės k. žemės neturėjo. Antanas buvo mūrininkas, papildomai uždarbiavo. Susilaukė trijų vaikų: Edvardo, Jono, Emilijos. 1940 m. Edvardas (gim. 1912) vedė Emiliją Lukoševičiūtę ir išvyko pas žmoną į Bryzgių k. Jonas (gim. 1916) buvo siuvėjas, geras muzikantas, griežė smuiku. Vėliau gyveno Juodupėje, dirbo „Nemuno“ fabrike ir grojo Juodupės fabriko kaimo kapeloje. Juodupėje pasistatė namus. Vedė Emiliją Kairiūkštytę, siuvėją iš Pāpiškių k., Čedasų parapijos. 1963 m. gimė duktė Loreta. Ji ištekėjusi, gyvena Juodupėje su motina. Emilija (gim. 1920) ištekėjo 1945 m. už Viktoro Liugos iš Jutkių k. ir išvyko ten gyventi. Turėjo 7 ha žemės, ūkininkavo. Vėliau dirbo „Nemuno“ fabrike. Viktoras jaunas mirė. Miręs ir Antanas Griškėnas.

Nr. 14. Šiuos namus pirko **Emilija Kirstukienė** iš Sidābrinės k. ir atidavė Emilijai, Marijonai, Kastutei, Juozui Jasiukevičiams. Marijona ištekėjo už Juozo Liugos (Nr. 4) ir išėjo pas vyrą gyventi. Kastutė ištekėjo už Jono Laurinavičiaus iš Onušio ir ten apsigyveno. Juozas gyvena Žiobiškyje. Emilija liko gyventi šiuose namuose, ištekėjo už Juozo Jasiūno. Emilija Kirstukienė padovanojo namus Akvilei Bagdonavičienei.

Nr. 15. **Mataušas Liuga** ir Pranė (gim. 1850) iš Panemunio vls. Janikūnų k. ūkininkavo, turėjo 30 ha žemės. Mataušo ir Pranės vaikai: Angelė, Juozas, Antanas, Pranas, Jonas. Jonas buvo Onušio seniūnijos seniūnas. Pasistatė namus (Nr. 2). Angelė (gim. 1891) ištekėjo už Ginočio (Nr. 11). Juozas pasistatė namus (Nr. 4), Pranas – taip pat (Nr. 3). Antanas liko gyventi tėvų namuose. Mirus Mataušui Pranė ištekėjo už Jokūbo Keliuočio iš Naujasodės k. 1909 m. jiems gimė sūnus Steponas, kuris dirbo kunigo Čiuvinso pieninėje, vėliau pieno bendrovėje. Steponas pasistatė namus Juodupėje. Vedė Janę Narbutaitę iš Papiškių. Turėjo dukrą Vidą.

Antanas, tėvui mirus, liko gyventi tėvų namuose. Antanas buvo nebylys. Tėvai buvo išdaliję po 9 ha žemės, tad jis ūkininkavo. Pas jį atėjo gyventi Povilas Ginotis (gim. 1930) su šeima: žmona Janina Bružaite (gim. 1934) ir vaikais – Nijole, Arvydu, Regina. Ginočiai atsikraustė iš Panemunėlio. Janina buvo labai gera siuvėja, Povilas dirbo mechaniku Onušio tarybiniame ūkyje. Namai visada buvo labai tvarkingi, gėlynai gražūs. Povilas mirė 1970 m., Janina ištekėjo už Algio Keliuočio, su kuriuo dabar ir gyvena.

Nr. 16. Juozo ir Elžbietos **Rušėnų** namai nukelti į kitą vietą – Nr. 5.

Nr. 17. **Jokūbas Keliuotis** (gim. 1878) vedė Pranę Liugaitę (Nr. 15) iš Naujasodės k. Ūkininkavo. Jokūbas Keliuotis gyveno savo namuose, o Pranė – savo. Tuose pačiuose namuose vienoje pusėje gyveno sesuo Angelė Keliuotytė (gim. 1891), brolis Juozas (gim. 1876) – kitoje namo pusėje. Angelė buvo netekėjusi, baigė gyvenimą Skemū senelių namuose. Juozas buvo invalidas (be kojos). Vedė Angelę Guzikauskaitę (gim. 1880) iš Didsodės k. Vaikų neturėjo.

Nr. 18. **Kazys Buzelis** (gim. 1869) vedė Karoliną Deksnytę (gim. 1877) iš Naujasodės k. Dirbo 19 ha žemės. Buzeliai su mažąja dukrele Emilija išvažiavo į Ameriką. Į Lietuvą grįžo su sūnumi Jonu (gim. 1913), 1914 m. gimė duktė Bronė. Emilija išvyko gyventi į Kauną. Turėjo dukrą, kurios nepripažino, paliko. Jonas vedė Emiliją Remeikaitę iš Užubalių k. Turėjo tris vaikus: Reginę, Algį, Vidą. Regina (gim. 1941) ištekėjo už Juozo Pieškaus iš Ukmergės r. Lyduokių k. Turėjo du vaikus: Indrę ir Vismantą. Algis gyveno trumpai, tik 3 metus. Vida ištekėjo už Rimanto Pečiūros iš Rokiškio. Turi du vaikus: Sandrą ir Darių.

Nr. 19. **Jonas Adomėnas** su žmona Angele (gim. 1874) ūkininkavo. Turėjo 5 vaikus: Juozą, Joną, Antaną, Oną ir Steponą. Juozas gyvena Čedasuose, vedė, turi sūnų Juozą. Jonas vedė, Smetonos laikais išvyko į Ameriką. Antanas irgi išvyko į Ameriką, vedęs. Steponas gyveno Vilniuje. Buvo suimtas, nuteistas, kalintas. Grįžęs apsigyveno Kaune, vedė. Ona liko gyventi tėvų namuose, ištekėjo už Jono Jasikevičiaus (gim. 1908). Jasikevičiai dirbo žemę. 1945 m. Jonas sėdo į kalėjimą, iš ten nebegrįžo. Ona liko su dviem mažais vaikais: Antanu ir Jane. Antanas baigė Panevėžio melioracijos technikumą. Vedė Alę Jasinevičiūtę, gyveno Rokiškyje. Jaunas mirė. Janė ištekėjo, augino dvi dukras, gyvena Veduviškyje.

Nr. 20. **Deksniai** turėjo 4 vaikus: Bronę, Paulę, Levutę, Vladą. Bronė gyveno Čedasuose. Paulė – Latvijoje. Levutė ištekėjo už Klimo iš Kirmėliškio k. Turėjo du vaikus, berniuką ir mergaitę. Vladas (gim. 1903) nevedęs, namuose ūkininkavo. Vladui mirus, Klimas namus pardavė Kazei Avižienienei, kuri buvo ištekėjusi už Rimanto Avižienio, turėjo sūnų Kęstą. Avižieniai išsiskyrė. Rimantas pasikorė. Kazė su Kęstu apsigyveno Onuškyje. Namai sugriuvo, nes buvo drėbti iš molio.

Nr. 21. **Ignotas Avižienis** gyveno neturtingai, turėjo 70 a žemės. Buvo batsiuovys, taisydavo žmonėms ir laikrodžius. Vedęs, turėjo tris vaikus: Ignotą, Stasį, Joną. Ignotas (gim. 1914) gyveno Latvijoje, turėjo du vaikus: sūnų ir dukterį. Sūnus buvo invalidas, iš dalies suparalyžiuotas. Duktė gyveno Pandėlyje. Stasys (gim. 1916), kaip ir tėvas, buvo batsiuovys, taisydavo ir laikrodžius. Vėliau dirbo kolūkyje, dar vėliau – tarybiniam ūkyje statybininku. Vedė Eleną Šimanauskaitę (gim. 1912) iš Pandėlio. Turėjo keturis vaikus: Joną, Rimantą, Steponą, Stasę. Sūnus Jonas (gim. 1937) mirė 7 mėnesių. Sūnus Rimantas (gim. 1940) vedė Kazę iš Naujasodės k. ir čia apsigyveno (Nr. 20). Steponas (gim. 1944) vedė Juliją Mezginaitę (gim. 1943) iš Kriaunų. Jis buvo vairuotojas Rokiškio autoūkyje. Turėjo 6 vaikus: Gintarą (gim. 1968), Laimą (gim. 1969), Vilmantą (gim. 1972, būdamas 27 m. užsimušė su dviračiu), Rasą (gim. 1974), Ligitą (gim. 1978), Dalių (gim. 1980). Steponas 1963 m. atsikraustė į Naujasodės kaimą. Duktė Stasė (gim. 1948) ištekėjo už A. Trečioko, gyvena Rokiškyje, turi 2 vaikus.

Nr. 22. **Buzelio** tėvų namas buvo parduotas Kazokui, kuris jį nusigriovė ir išsivežė į Ivoniškio k.

Nr. 23. Povilas ir Valė **Lukoševičiai** turėjo mažą namelį, gyveno skurdžiai. Povilą užmušė Onuškyje muštynių metu. Valė liko su dukrele. Namai sugriuvo.

Nr. 24. **Juozas Ginotis** buvo bežemis. Vedęs, turėjo sūnų Petrą. Namus nugriovė.

Nr. 25. Petras Lukoševičius (gim. 1918) gyveno kartu su vyriausiu broliu Viktoru ir seserimis Stefanija, Emilija ir Albina. Viktoras gyveno Vilniuje, vedęs. Stefanija – Rokiškyje, turėjo mergautinę dukrą Emiliją. Albina gyveno Latvijoje, ištekėjusi. Namuose liko vienas Petras. Namai su-
Janina Tūskaitė
degė, gaisras kilo nuo žibalinės lempos. Petras mirė senelių prieglaudoje.

Nr. 26. **Kazė Tūskienė** (Ginotytė, gim. 1913) buvo gavusi iš motinos Angelės Ginotienės (Nr. 11) 4 ha žemės. Su vyru Jonu Tūska pradėjo statyti namą. Tūskai 1945 m. žuvus, teko Kazei vienai pabaigti statyti namus. 1958 m. ji su vaikais atsikraustė gyventi. Vaikai: dvynukės Janė ir Genė (gim. 1940) ir Vytautas (gim. 1943). Janė baigė Onuškyje 9 klases. Dirbo Juodupės „Nemuno“ fabriko statybose, vėliau fabrike verpėja. 1958 m. ištekėjo už Vytauto Lukoševičiaus iš Ivoniškio k. ir išvyko gyventi pas vyrą. Janė aktyviai dalyvavo saviveikloje, dainavo ansamblyje, šoko tautinius šokius. Genė baigė 9 klases Onuškyje, gyveno pas senelius Čedasuose, nes motinai buvo per sunku. Vėliau grįžo pas motiną ir dirbo Onuškio pievinėje, po to Onuškio tarybiniam ūkyje.



Ištekėjo už Algio Griškėno iš Trakeliškio k. Susilaukė dukters Danutės (gim. 1965), išvyko gyventi į Trakeliškį pas vyrą. Vėliau buvo nusipirkusi namus Naujasodės k. (Nr. 3). Kiek pagyvenę nusipirko namus Panevėžyje. Algis Griškėnas mirė 2003 m. Gėnė gyvena su dukra Danute Panevėžyje. Danutė netekėjusi, dirbo „Lino“ fabrike. Vytautas (gim. 1943) baigė Onuškyje 7 klases, dirbo kolūkyje, vėliau – Onuškio tarybiniame ūkyje statybininku. Vedė Tamarą Mardosovaitę iš Rusijos. Turėjo 5 vaikus: Algį, Ritą, Rimą, Liną, Darių. Gyveno Onuškyje, pasistatė namus. Vytautas miręs (pasikorė).

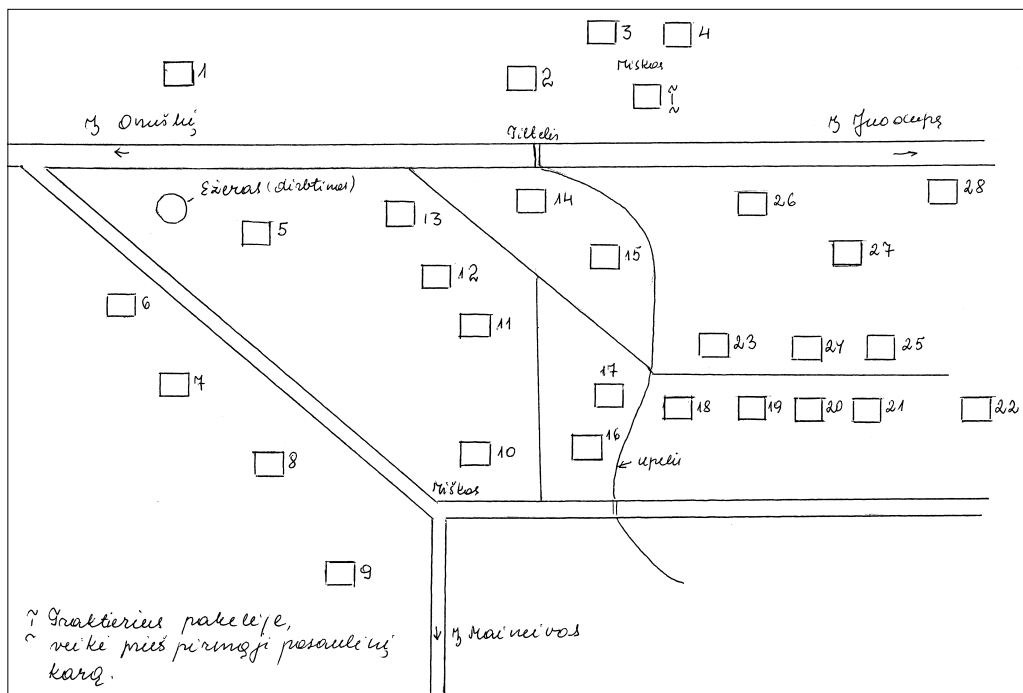


Nr. 27. **Steponas Ginotis** vedė Lapašinskaitę iš Ginotų, ten vėliau ir gyveno.

Nr. 28. **Jonas Tūbelis** (gim. 1902) vedė Anastaziją Ginotytę (gim. 1892) iš Naujasodės k. Turėjo 5 ha žemės, dirbo kolūkyje „Galybė“ pirmininku, o kolūkyje „Aušra“ – tiekėju. Buvo labai darbštus, kolūkyje dirbo su arkliu, sėdavo ir pjaudavo. Tūbeliai susilaukė dviejų vaikų: Povilo ir Stefos. Povilas (gim. 1929) vargonavo Onuškio bažnyčioje. Vedė Danutę Stasiūkelytę iš Didsodės, ten ir gyveno. Turėjo 2 vaikus: Faustą ir Remigijų. Povilas miręs, Danutė gyvena Didsodėje, Faustas – Kaune. Remigijus dirbo Ispanijoje, ten mirė, iš Ispanijos buvo parvežti pelenai. Stefa ištekėjo už Antano Lužos, buvusio partizano. Stefa, Antaną, jų dukrą ir sūnų, Antano tėvus ir jo seserį Adelę Lužaitę ištrėmė į Sibirą. Sūnus ir dukra mirė Sibire. Stefa ir Antanas, grįžę iš Sibiro, gyveno pas Tūbelius. Antano tėvai su seserimi Adėle apsigyveno Onuškyje. Namai nugriauti.

Gėnė Griškėnienė
(Tūskaitė)

Naujasodės kaimo
planas. Sudarė
Elena Blažienė



Pasakojo

Vytautas Lukoševičius, gim. 1930 m., gyv. Naujasodės k.
 Emilija Rušenienė, gim. 1921 m., gyv. Rokiškyje.
 Janė Kirstukienė, gim. 1931 m., gyv. Valiūniškio k.
 Aldona Baltušienė, gim. 1930 m., gyv. Juodupėje.
 Kazė Grinciūnienė, gim. 1925 m., gyv. Juodupėje.
 Julius Adomėnas, gim. 1926 m., gyv. Onuškyje.
 Felė Liugienė, gim. 1926 m., gyv. Rokiškyje.

Sidabrinės kaimas

Sidabrinės kaimą anksčiau kai kas vadino Kirstukų kaimu, nes čia gyveno daug žmonių, turinčių šią pavardę. Sidabrinės pavadinimas kilo nuo sidabrinės žolės, augusios ant kalno.

Šis kaimas priklausė Ūnuškio parapijai. Caro ir baudžios laikais jis įėjo į dvarininko Kupšto valdas. Baudžios laikais ponas Kupštas Kraštų kaime turėjo dvarą. Pasiuntė jis baudžiauninkus prie Sidabrinės kalno iškasti duobutę bulvėms supilti. Šie kasdami aptiko urvą į tą kalną ir rado ten ginklų. Kasinėjimas buvo uždraustas.

Sidabrinės kaime buvo penkios Kirstukų sodybos: Juozo Kirstuko, Jono Kirstuko, Benedikto Kirstuko, Antano Kirstuko ir Igno Kirstuko.

Kaimas buvo draugiškas, bėdoje vieni kitiems padėdavo. Visi buvo mažžemiai, turėjo po 8–10 ha. Caro laikais maisto produktus veždavo parduoti į Ūnuškį, Smetonos laikais – į Rōkiškį.

Kai vyko melioracija, namus nukėlė, gyventojai išvažinėjo kas kur. Sidabrinės gyventojai daugiausia sueidavo su Valiūniškio kaimo žmonėmis. Ant Sidabrinės kalno vykdavo vakaronės.

Žinduliai suorganizavo susitikimą su tų dviejų kaimų gyventojais. Susitikimas prasidėjo šv. Mišiomis už mirusiuosius. Antrasis susitikimas buvo netoli Benedikto Kirstuko namų, po senu ažuolu.

Dabar kaimo vietoje – didžiulė kalva, apaugusi medžiais.

Antanas Kirstukas su savo broliu Jurgiu ir seserimi Marijona Smetonos laikais gyveno savo tėvų namuose. Jurgis jaunas mirė džiova. Prieš mirdamas paprašė brolio, kad pastatytų jam kryžių. Jis nusakė broliui, kokios bėdos laukia šeimos, jeigu kryžius nebus pastatytas. Jurgio pranašystės pildėsi, tada Antanas pastatė kryžių ir viskas aprimo. Antanas Kirstukas su žmona augino tris vaikus. Vienas, turėdamas vos metukus, apsišutino ir mirė. Liko sūnus Pranas ir duktė Leonora. Pranas paėmė į žmonas Birutę Kakliauskaitę, „Nemuno“ fabriko direktoriaus seserį. Ji nebuvo labai daili. A. Smetonos laikais namai sudegė, teko Antanui statyti naujus. Kai vedė sūnus Pranas, Antanas džiaugėsi, nes tikėjosi, kad geriau bus gyventi. Pranas tėvų namus nugriovė ir išsivežė į Juodupę, ten pasistatė. Tėvams buvo labai skaudu, jie pyko. Ar tėvai gyveno kartu, nežinia. Motina mirė pirma, tėvas vėliau.

Sesuo Marijona ištekėjo už Kažemėko ir gyveno tame pačiame kaime.

Juozas Kirstukas buvo Antano Kirstuko pusbrolis. Gyveno Juozas vidutiniškai, žemė nebuvo labai derlinga – smėlis.

Šeimoje augo trys vaikai: Liudvikas, Pranas ir Monika. Juozo žmona buvo Elena. Sūnus Liudvikas – muzikantas, dažnai jo armonika linksmindavo visus vakaronėse. Liudvikas vedė Emilę Kanopaitę.



*Sidabrinės kalva.
2004 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

Grupė jaunimo susirinkusi saugojo kaimą, pranešinėjo vokiečiams apie bėgančius rusų kareivius. Į vietinius partizanus kreipėsi Kraštų kaimo gyventojas Pupelis. Jis pranešė, kad atėjo rusų kareiviai. Pupelis išsigandęs, palikęs šeimą, atbėgo pas Liudviką. Liudvikas apie tai pranešė vokiečiams. Šie rusus suėmė ir paskirstė ūkininkams. Šeštadieniais kareiviai prie bažnyčios sėdėdavo ir stebėdavosi, kaip gražiai lietuviai pasipuošę.

Po karo Benediktas Kirstukas išdavė Liudviką. Iš kalėjimo Liudvikas grįžo be rankos, susilaukė dukters, tačiau ji maža mirė. Vaikų daugiau neturėjo. Išvažiavo gyventi į Remeikiūs. Labai gėrė ir mirė vėžiu.

Sūnus Petras buvo siuvėjas. Siūti jį išmokė Bulovas. Vedė Oną Orlanaitę iš Pasodnikų kaimo. Gyveno Onuškyje, vėliau pasistatė namus Juodupėje. Turėjo sūnų ir dukrą.

Monika dirbo kolūkyje. Ištekėjo už Jono Lukoševičiaus. Monika buvo labai graži, o Jonas prastas. Pasistatė namus ir gyveno Juodupėje.

Adomo Kažemėko žmona Uršulė Kirstukaitė, gimdydama ketvirtą vaiką, mirė. Mirė ir sūnus, liko trys vaikai.

Netrukus Adomas vedė Marijoną Kirstukaitę (Antano ir Jurgio seserį). Jos veidas buvo raupsuotas. Su Marijona susilaukė sūnaus Broniaus ir dukros Bronės. Bronius jaunas žuvo avarijoje. Bronė ištekėjo už Vytauto Girgždžio ir išvažiavo į Juodupę, ten pasistatė namus ir gyveno. Vėliau Marijona mirė, Adomas vedė trečią kartą. Žmona buvo iš Sodėlių. Mirė Adomas plaučių vėžiu.

Igno Kirstuko žmona buvo Bronė Kastėnaitė iš Jutkių. Jie turėjo penkis vaikus: Vladą, Stasį, Vytautą, Aldoną, Stasytę. Dirbo Ignas žemę, namai buvo prasti. Vėliau pasistatė geresnius, bet pagyventi nespėjo, netrukus mirė. Vladas buvo eigulys. Stasys mirė rusų kariuomenėje. Palaikų neatvežė, ten ir palaidojo. Vytautas studentavo. Į namus jį draugai atvežė karste, net atidaryti tėvams neleido. Draugai pastatė gražų paminklą: iš akmens iškalta jo galva.

Aldona mokytojavo Pasvalyje. Su vyru išsiskyrė, augino dukrą. Stasytė netekėjusi, taip pat mokytoja.

Prieš mirtį Ignas gyveno Pasvalyje pas vaikus. Palaidojo jį Onuškyje, prie sūnų. Namus pardavė ir nukėlė.

Benediktas Kirstukas su žmona Emile augino dukrą, kuri maža mirė. Benedikto kaime nemėgo, jis buvo visoje apylinkėje laikomas išdaviku, žmonės sakė, kad jis nenormalus.

Benediktas Kirstukas buvo muzikantas, grodavo triūba arba smuiku vakaronėse, vestuvėse. Jis gyveno su broliu Stasiu ir seserimi Uršule. Stasys buvo nesveikas – viena ranka nudžiūvusi ir šlubas, lyg viena pusė paralyžuota. Uršulė beveik kurčia išvyko į Aknystą. Žmona Emilė karo metu mirė. Benediktas vedė antrą kartą, taip pat Emilę iš Čedasų.

Jonas Kirstukas gyveno tėvo Petro namuose. Petras turėjo tris sūnus: Juozą, Joną, Alfonsą ir dukrą Oną. Smetonos laikais Jonas vedė Kazimierą Kanopaitę iš Remeikių. Jie susilaukė dukters Violetos. Violeta tapo akušere, ištekėjo už Mikalajūno ir išvyko gyventi į Sodeliūs. Namus Violeta nusikėlė į Sodelius.

Jonas buvo puodžius. Smetonos laikais darydavo labai gražius puodus ir veždavo į Latviją parduoti. Puodams degti lauke stovėjo didelės krosnys. Jonas mirė infarktu.

Pasakojo

Monika Lingytė, Jono d., gim. Valiūniškio k. 1919 m.

Vladas Kirstukas, Juozo s., gim. Valiūniškio k. 1929 m. kovo 25 d.

Valiūniškio kaimas

Nr. 1. **Juozas Kirstukas**, Juozo s. (gim. 1892) ir žmona Elžbieta (Muralytė iš Ūnuškio) ūkininkavo, turėjo 7 ha žemės. Laikė 2 karves, prieauglio, avis, arklį. Juozas po Pirmojo pasaulinio karo tarnavo felčeriu kariuomenėje. Kai grįžo iš kariuomenės, žmonės dažnai kreipdavosi į jį pagalbos. Juozas nustatydavo net plaučių uždegimą. Jei reikėdavo vaistų, išduodavo receptą ir reikiamų vaistų galima buvo nusipirkti Onuškie vaistinėje pas Koganą. Elžbieta namuose šeimininkavo, augino vaikus: Moniką, Vladą ir Joną. Monika (gim. 1929), baigusi Onuškie mokykloje 4 skyrius, padėjo tėvams tvarkytis namuose, nes mama nuolat sirgdavo, dažnai gulėdavo Rōkiškio ligoninėje. Ligoninėje ilgai gydytis negalėdavo, nes trūko pinigų: viena para kainuodavo 5 Lt. 1939 m. Elžbieta mirė. Monika po karo išvyko į Jūdupę dirbti jau kooperatyvo valdomame Vasiliausko restorane. Vėliau dirbo „Nemuno“ fabrike. Monika gražiai siuvinėjo, audė. Ištekėjo už Petro Petronio. Susilaukė dviejų vaikų: Birutės ir Gintauto. Petronis buvo statybininkas, pasistatė namus Jūdupėje.

Vladas (gim. 1929), kariuomenėje išmokęs elektriko specialybės, nuo 1951 m. dirbo Jūdupės „Nemuno“ fabrike elektriku. 1954 m. vedė Janiną Muralytę iš Naujāsodės k. (gim. 1931). Susilaukė vaikų: Birutės ir Augenijaus. Birutė (gim. 1956) ištekėjo, augina sūnų Žadvydą. Augenijus (gim. 1959) baigė Vabalninko technikumą, įgijo elektriko specialybę. Dirbo Onuškie tarybinio ūkio elektriku. Vedęs, vaikų neturi. Gyvena Ūnuškyje su žmona, ūkininkauja. Sūnus Jonas, gim. 1934 m., gyvena Rōkiškyje, vedė Birutę Savickaitę iš Šikšniū k., Lūkštų parapijos. Turi 3 sūnus: Rimantą, Joną ir Gintautą. Šiuo metu namuose gyvena Vlado žmona Janina, Vladas miręs.

Nr. 2. **Uršulė Kirstukaitė** ir **Julijona Kirstukaitė**. Pastaroji nuo 15 m. tarnavo Komaro dvare kambarine. 1937 m. ištekėjo už Antano Kirstuko ir apsigyveno Skuomantų k. Uršulė (gim. 1885) ištekėjo už Jono Lingės (gim. 1875) iš Ráišių ir liko gyventi savo namuose. Abu ūkininkavo, turėjo 7,5 ha žemės. Susilaukė penkių vaikų:



*Valiūniškio akmuo su senoviniais ženklais.
A. Petrašiūno nuotr.*

Jono, Prano, Vlado, Juozo, Monikos. Vaikai paaugę padėdavo tėvams, ganė gyvulius. Sūnus Jonas (gim. 1912) pradėjo dirbti Juodupės „Nemuno“ fabrike, Sodėlių k. įrengtame fabriko skyriuje. 1935 m., išmokęs audėjo specialybės, išvyko į Kauno „Drobės“ fabriką, dirbo audėju. Vedė, vaikų neturėjo.

Pranas (gim. 1914) padėjo tėvams, 1939 m. vedė Anelę Skruodytę iš Kraštų k. ir išvyko ten gyventi. Turėjo dukrą Elena. Praną 1947 m. gegužės 28 d. suėmė ir išvežė. Žmona nežinojo kur, nežinojo ir apie teismą, taip ir dingo. Mirė 1949 m. balandžio 4 d. Gorlage, Krasnojarsko kr. Dukra Elena, baigusi medicinos mokyklą, išvyko su motina gyventi į Šilutę.

Vladas (gim. 1911) mokėsi siūti pas Joną Bulovą Užubalių k. Užėjus vokiečiams Vladas Lingė su Alfonsu ir Antanu Kairiais pabėgo į Vokietiją. Bijodami, kad neišvežtų darbams į Vokietiją prievarta, įsidarbino Drezdeno mieste, fabrike. Vladas, kai baigėsi karas, varė gyvulius iš Vokietijos į Rusiją. Vėliau rusai jį suėmė ir ištrėmė į Vorkutą, anglių kasyklas, nes sužinojo, kad buvo pabėgęs. Grįžęs iš tremties po 7 m. vedė Emiliją Skruodytę ir apsigyveno pas ją Onuškyje. Vladas dirbo Onuškių tarybinio ūkio kontoros valytoju. Emilija turėjo mergautinį vaiką. Buvo siuvėja, taisė, persiuvinėjo drabužius. Vaikų neturėjo. Mirus Emilijai, Vladas vedė antrą kartą ir išvyko gyventi į Kauną.

Juozas ūkininkavo tėvo namuose. 1944 m. rugpjūčio mėn. praėjus frontui pro Onuški, išvyko į karą. 1945 m. grįžo iš fronto, įstojo į kolūki „Laisvė“, dirbo eiliniu darbininku. Miške kirsdamas medžius susilaužė koją ir tapo invalidu, nes koją medikai negerai sugydė. Nevedęs. 1973 m., kai vyko melioracija, gavęs pinigų už namus Juozas su seserimi Monika (gim. 1919) nusipirko namus Onuškyje. Monika dirbo kolūkyje „Laisvė“, Kraštų k. veršelių fermoje.

Nr. 3. Benediktas ir Barbora **Kirstukai** ūkininkavo. Augino 5 vaikus: Juozą, Petrą, Joną, Marijoną, Zosę. Petras 1914 m. žuvo kare. Jonas, nenorėdamas stoti į kariuomenę, išvyko į Ameriką. Zosė mirė 1940 m. po ligos. Marijona ištekėjo už Sarapino Jogmano iš Kraštų k. ir apsigyveno pas vyrą. Sūnus Juozas (gim. 1892), likęs tėvų namuose ūkininkauti, vedė Angėlę (gim. 1892). Juozas buvo geras stalius, darydavo kubilus, karstus ir įvairius rakandus iš medžio. Buvo pagarsėjęs ir sa-



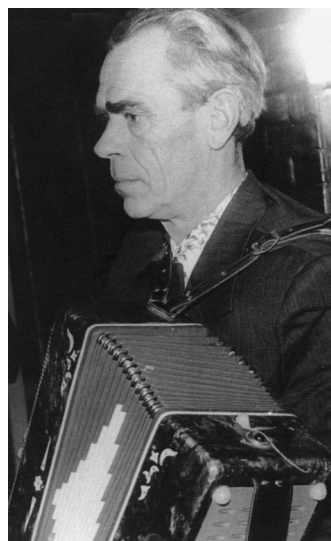
*Angelės ir Juozo
Kirstukų šeima.
Priekyje –
duktė Genovaitė,
už tėvų – sūnūs
Povilas ir Jonas.
1939 m.*

lyklinio alaus gamyba. Geras muzikantas – grodavo armonika vestuvėse ir vakaronėse. Angelė šeimininkavo namuose, audė, verpė, mezgė. Vykdam žemės tvarkymo įstatymą, gavęs 8 ha žemės sklypą ir 1928 m. vasario 25 d. dokumentą nuosavybės teisėms įrodyti, Juozas Kirstukas tėvų namą iš ūlyčios tame pačiame kaime perkėlė į gautą sklypą. Juozas ir Angelė turėjo 5 vaikus: Petrą, Konstanciją, Joną, Povilą ir Genovaitę. Petras, gim. 1920 m., susirgo meningitu, būdamas 14 m. mirė. Konstancija (gim. 1922), būdama 13-kos, praėjus po brolio mirties savaitei, taip pat mirė. Jonas (gim. 1924) vedė Janę Galvanauskaitę iš Kraštų k. Susilaukė vaikų: Rimanto ir Ritos. Išmokęs iš tėvo groti, Jonas taip pat grodavo vestuvėse, vakaronėse. Onuškio mokykloje baigė 4 skyrius, dirbo „Aušros“ kolūkyje brigadininku ir gyveno Kraštų k. pas žmonos tėvus. Janė šeimininkavo. 1953 m. pasistatė namus Onuškyje. 1958 m. susikūrus Onuškio tarybiniam ūkiui, Jonas dirbo Alksniū ir Onuškio skyriaus vedėju. Nuo 1962 m. dirbo lentpjūvėje gaterininku iki pensijos.

Povilas (gim. 1928) dirbo ūkio darbus tėvo namuose.

Onuškio mokykloje baigė 8 skyrius, vėliau lankė Onuškio va-
karinę ir baigė 8 klases. 1948 m. jį pakvietė Adolfas Vilevičius groti dūdų orkestre Onuškyje, nes Povilas buvo iš tėvo išmokęs groti armonika. A. Vilevičius išmokė Povilą mušti būgną. Groti teko neilgai, tik vienerius metus. 1949 m. išvyko į Vilnių, į statybininkų kursų, iš Vilniaus Povilą paėmė į kariuomenę. Tarnavo 3 m. 7 mėn. 1953 m. grįžo iš kariuomenės ir nuėjo dirbti į „Nemuno“ fabriko šlapiojo taurinimo cechą pameistriu. Ten dirbo 8 m. 1955 m. vedė Veroniką Bagdonaitę iš Sidabrinės k. (gim. 1934). Povilas ir Veronika gyveno Valiūniškio k. tėvų namuose. 1961 m. Povilas dirbo Onuškio tarybiniam ūkyje statybininku. Užaugino 4 vaikus: Algį (gim. 1957), Reginą (gim. 1959), Rasą (gim. 1965) ir Rūtą (gim. 1971). Povilas – Onuškio bažnyčios komiteto narys. Aktyviai dalyvavo Onuškio kultūros namų saviveikloje, grojo kaimo kapeloje. 1975 m.

Povilas Kirstukas



nusikėlė namus Valiūniškio k. ir pasistatė Onuškyje, nes vyko melioracija.

Genovaitė (gim. 1934) baigė 4 skyrius Onuškio mokykloje. Dirbo Kraštų kaime, kolūkyje „Laisvė“, plytinėje Skuomantų k. pjaustė plytas prie preso, vėliau – veršelių fermoje. Ištekėjo už Stasio Gaidžio, gim. 1920 m., iš Gaidžgalės k. Turi 2 sūnus: Vidmantą (gim. 1956) ir Virgį (gim. 1961). Abu vedę ir turi po 2 sūnus. Genovaitė – aktyvi saviveiklininkė Onuškio kultūros namuose, gieda Onuškio bažnyčios chore. Kruopščiai tvarko Onuškio bažnyčią – puošia įvairių švenčių progomis. Onuškio bažnyčios komiteto narė. 2004 m. mirė jos vyras Stasys.

Nr. 4. Ignas (gim. 1870) ir Stefanija (gim. 1876) **Kirstukai** ūkininkavo, turėjo 10 ha žemės. Susilaukė keturių vaikų: Balio, Bronislavos, Antano ir Jono. Balys (gim. 1912) padėdavo tėvams ūkyje, ganydavo gyvulius, vėliau tarnavo ūkininkams Latvijoje. 1929 m. Latvijoje įstojo į komjaunimą, dirbo revoliucinį darbą. Pradėtas persekioti grįžo į Valiūniškio k. 1932 m. pradžioje išrinktas Rokiškio parajonio komjaunimo komiteto nariu ir gavo įpareigojimą kartu su broliu Antanu perrašinėti bei apipavidalinti pagrindinį apskrities komjaunimo organizacijos laikraštuką „Darbininkų mintys“. Palėpėje savo namuose įrengęs nedidelį kambariuką perrašinėjo, vėliau šapi-

*Povilas Kirstukas,
Genovaitė Gaidienė
(Kirstukaitė)
ir Stasys Gaidys*

*Igno ir Stefanijos
Kirstukų sodyba*





rografu spausdino atsišaukimus ir leido laikraštuką. 1934 m. suimtas. Iš kalėjimo paleistas tik 1940 m. Toliau dirbo teisėsaugos organuose. Prasidėjus karui pasitraukė į Sovietų Sąjungos gilumą. Balys buvo 16-osios lietuviškosios divizijos artilerijos bataliono vado pavaduotojas politiniams reikalams. Fronte vaduojant Oriolą pirmosiomis mūšio dienomis smarkiai sužeistas skeveldra. Liudininkai pasakojo, kad supratęs, kaip yra žiauriai sužeistas į vidurius, nusišovė, vežamas į perrišimo punktą Laminsavo kaime.

Antanas (gim. 1910) gražiai piešdavo, 1927 m. įstojo į komjaunimo organizaciją. Vėliau tapo vietos laikraščio „Darbininkų mintys“ redaktoriumi. 1932 m. paimtas į Lietuvos kariuomenę, štabe dirbo raštininku. Už revoliucinę veiklą kariuomenėje buvo suimtas ir 1932 m. nuteistas kalėti 12 metų. 1939 m. amnestuotas. Dirbo Šiauliuose, Vilniuje. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui pasitraukė į Sąjungos gilumą. Karui pasibaigus artimieji gavo žinią, kad dingęs be žinios. (Žr. politinių kalinių sąrašą.)

Jonas (gim. 1915) išvyko į Latviją, o iš ten – į Sovietų Rusiją, kur dingo be žinios. Veikiausiai tapo stalininių represijų auka.

Bronislava (gim. 1908) padėjo tėvams ūkininkauti, ganydavo gyvulius. 1929 m. išėjo tarnauti į Latviją pas ūkininkus. 1930 m. mirus tėvui, teko grįžti namo. Po karo ištekėjo už Jono Vabolio (gim. 1906). Abu apsigyveno pas Kirstukus. Jonas ir Bronislava kolūkyje dirbo fermoje, melžė karves. Turėjo 3 dukras: Ireną, Nijolę (Nilę) ir Julę. Irena ištekėjo už latvio, gyvena Latvijoje. Julė – Vilniuje, ištekėjusi, turi 2 dukras. Nijolė ištekėjo už Jono Zumbricko, gyveno Barėnų k. Turi penkis vaikus: Liną, Vitą, Jolantą, Ingą ir Vaidą. Šiuo metu Nijolė Zumbrickienė su vyru Jonu gyvena Kirstukų sodyboje, savo tėvų namuose.

Nr. 5. **Sarapinai** turėjo 20 ha žemės, ūkininkavo. Susilaukė 3 dukterų: Konstancijos, Adėlės ir Onos. Konstancija šeimininkavo tėvų namuose. Adėlė buvo su kuprele, netekėjusi, ganydavo tėvų gyvulius. Ona (gim. 1897) ištekėjo už Antano

*Žindulių šeima.
Sėdi: Ona, duktė
Albina, Antanas,
Onos sesuo;
stovi: sūnus Juozas,
Jonas, Onos sesuo*

Žindulio (gim. 1873) iš Armonių k., kuris atsikėlė pas žmoną gyventi. Tėvams mirus, gyveno visi keturi, ūkininkavo, nereikėdavo samdyti pagalbininkų. Žinduliai susilaukė 3 vaikų: Jono, Juozo ir Albinos. Jonas (gim. 1921) baigė 6 skyrius Onušio mokykloje. 1944 m. praėjus frontui jis buvo suimtas ir nuteistas 25 metams darbų Vorkutos anglių kasykloje. Po 10 m. grįžo, apsigyveno Juodupėje, įsidarbino „Nemuno“ fabrike. Vedė Emiliją Bikaitę iš Jutkių k. Susilaukė 2 sūnų. Pasistatė namus Juodupėje.

Juozas (gim. 1926) ūkininkavo tėvų namuose. Praėjus frontui Kraštų k. įkurtame arklių nuomos punkte Juozas įsidarbino kalviu, todėl jam nereikėjo eiti į frontą. Vėliau įsidarbino „Nemuno“ fabrike. Albina (gim. 1929) mokėsi Onušio mokykloje, baigė 4 skyrius. Mokėsi megzti mezgimo mašina. Susirgusi kaulų tuberkulioze, gulėjo Kauno ligoninėje. Jai operavo koją, tapo invalide. Gyveno tėvų namuose viena. Vėliau ištekėjo už Rimanto Dagio. Albina niekur nedirbo. Išsiskyrusi su vyru, išvyko gyventi į Jutkius, vėliau į Rokiškį. Namai stovėjo tušti, sudegė.

Nr. 6. Valerijonas (gim. 1885) ir Morta (gim. 1892) **Kairiai** ūkininkavo, augino 4 sūnus: Antaną, Alfonsą, Joną ir Kazį. Antanas (gim. 1914) išmoko kalvio meistrystės iš kalvio Masiulio iš Kraštų k. Namuose pasistatė kalvę ir aplinkiniams ūkininkams atlikdavo įvairius darbus: darydavo ir taisydavo akėčias, plūgus, kaustydavo arklius, gamindavo vežimų ratus ir rogėms pakaldavo pavažų geležis. Antanas išmokė kalvystės ir savo brolių Alfonsą, dirbo abu kartu.

Alfonsas (gim. 1920) ir Antanas su kaimynu Vladu Linge karo metu pabėgo į Vokietiją, bijodami, kad vokiečiai neišvežtų darbams. Alfonsas mirė Vokietijoje, susirgęs plaučių uždegimu. Antanas su kaimynu Vladu Linge baigiantis karui grįžo. Antanas vedė Akvilę Pundžiulytę (gim. 1921) iš Onušio, kuri turėjo mergautinį sūnų Rimantą Pundžiulį. Jie apsigyveno Onuškyje, nusipirko namus. Antanas ir Akvilė susilaukė sūnaus Broniaus (gim. 1953). Antanas dirbo „Aušros“ kolūkyje vairuotoju, o Akvilė fermoje. Bronius dirbo Onušio tarybinio ūkio elektriku. 1972 m. pardavė namus Onuškyje išvyko gyventi į Martinonis.

Jonas (gim. 1926) buvo savamokslis stalius: darydavo stalus, kėdes. Gražiai grojo akordeonu, buvo kviečiamas groti vakarėliuose, net į Juodupės progimnaziją. Po karo išėjo dirbti į Juodupės „Nemuno“ fabriką statybininku, o naktimis eidavo per kaimynus plėšikauti. Skuomantų kaime 1947 m. balandžio 5 d. jam buvo paruošta pasala ir bėgantis su pagrobtais lašiniais buvo nušautas (kartu su Algirdu Bekeriu). Tėvus Valerijoną ir Mortą Kairius ir sūnų Kazį (gim. 1929) dėl Jono kaltės ištrėmė į Sibirą. Kazys su motina grįžo, o tėvas mirė Sibire, ten ir palaidotas. Kazys Sibire įsigijo garvežio mašinisto specialybę. Grįžusi iš Sibiro motina apsigyveno pas sūnų Antaną, o Kazys išvyko gyventi į Radviliškį ir dirbo garvežio mašinistu.

Pasakojo

Povilas Kirstukas, gim. 1928 m., gyv. Onuškyje.

Genovaitė Gaidienė, gim. 1934 m., gyv. Onuškyje.

Janina Kirstukienė, gim. 1931 m., gyv. Valiūniškio k.

Veronika Kirstukienė, gim. 1934 m., gyv. Onuškyje.

Ginotų kaimas

Petras Grigaliūnas



*Gaidžgalės kaimo
paminklinis akmuo.
Renato Grigaliūno
nuotr.*

Reikia manyti, kad Ginotų pavadinimas kilęs nuo ten gyvenusių žmonių pavardės. Kaimas nedidelis, užima maždaug 248 ha žemės. Nuo šiaurinio iki pietinio jo krašto yra apie 2,2 km, o kaimo plotis plačiausioje vietoje – apie 1,5 km. Šiaurinis Ginotų kraštas labai arti Latvijos Respublikos. Šiaurės vakarų pusėje, už Kūkio upelio, yra Gaidžgalės kaimas. Šiandien jame jau nebėra nė vienos sodybos. Tik prie kelio dunkso didelis paminklinis akmuo, primenantis, kad kažkada čia vakarais pro namų langus sklido šviesa, kad vasarą rasotais laukais moterys su kibirais skubėjo pas karves, vyrai arė, sėjo ir pjovė jau nugeltusius javus.

Ginotų kaimo rytuose dunkso Rōkiškio miškų urėdijos valstybinis miškas ir Pāduobio durpynas. Pietuose – Remeikių kaimas. Ginotai nuo Jūdopės miestelio nutolę 5 km į šiaurę.

XX a. pradžioje namai stovėjo gatvėje (*ūlyčioje*), vienas netoli kito. Kai kurios trobos buvo didelės, dviejų galų. Šis kaimas priklausė Ūnuškio dvarui.

1942 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis¹, kaime buvo 22 ūkiai. Dvidešimt antras ūkis buvo Prano Aleknos, jis jau priklausė Gaidžgalės kaimui, nes stovėjo kitoje Kūkio upelio pusėje. Tačiau Aleknos visapusiškai bendravo su ginotiškiais ir save laikė Ginotų kaimo gyventojais. Tuo laiku Ginotuose gyveno 114 žmonių: 58 vyrai ir 56 moterys (su Aleknos šeima).

Kaime gyveno vien lietuviai, o gretimoje Gaidžgalėje – daug rusų šeimų. Jie buvo labai draugiški ir gerai sugyveno tiek su savo kaimo lietuviais, tiek ir su ginotiškiais. Pro Ginotų kaimą ėjo vieškelis. Juo buvo galima nuvažiuoti per Gaidžgalę į Ūnuškį.

Ūlyčios pradžioje prie kelio buvo pastatytas kryžius. Jis tebestovi ir dabar, iš visų pusių apaugęs krūmokšniais.

Vyresni žmonės kaimo šiaurinėje dalyje esančią aukštumėlę vadino Švedukalniu. Iš to kalnelio gyventojai imda-

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), R-743-2-5325.



vo žvyrą keliams žvyruoti. Kasdami žvyrą kartais rasdavo žmonių kaulų.

Kaip ir visą Lietuvą, taip ir Gintotų kaimą pasiekė žemės reforma, tik ginitiškiai neskubėjo. Dalies Gintotų kaimo, t. y. 34,67 ha žemės, išskirstymo vienkiemiais planas buvo sudarytas tik 1931 m. Jį sudarė Žemės tvarkymo departamento matininkas Arsenijus Kiela. Planas patvirtintas departamente tik 1935 m. kovo 15 d. Pagal šį planą žemė buvo padalinta Bulovams ir Povilavičiams. Kiti ginitiškiai į vienkiemius išsikėlė dar vėliau.

Dalijant žemę Bulovams ir Povilavičiams, 1,5 a žemės plotelis buvo skirtas kapinėms. Žmonės prisimena, kad paskutiniai čia palaidoti buvo Marės Zinkevičienės (gim. 1912) tėvai. Ji visą laiką tą kapinių vietą ir prižiūrėjo. Ten stovi akmeninis kryžius su metalo skersiniu (*kryžavone*). Keliolikos kvadratinių metrų plotas apsodintas gyvatvore. Šiandien čia jau nebėra jokių kapų kauburėlių. Dabar mirusiuosius veža laidoti į Onuščio kapines arba į Júodupę. Keletas ginitiškių yra palaidoti Remeikių kapinėse.

Gintotų kaimas priklauso ir anksčiau priklausė Onuščio parapijai. Tačiau neišku kodėl 1898 m. Juozapas Grigaliūnas, Juozapo s., buvo pakrikštytas Aknystos Romos katalikų bažnyčioje².

Vienodų pavardžių kaime buvo nedaug: 4 Ginočiai, 3 Povilavičiai, 3 Grigaliūnai, 2 Bulavai, 2 Lapašinskai, 2 Igauniai. Kai kurie turėjo pravardes. Kazys Lapašinskas buvo vadinamas Buržujumi, mat buvo neturtingas. Ignas Igaunis buvo vadinamas Mačėnu. Antanai Grigaliūnai buvo du, todėl vienas buvo vadinamas Pušelinium Grigaliūnu, o antras Smėlinkos Grigaliūnu. Ginočiai buvo vadinami vardais, tik su priedu: pakalnės Jonas arba pakalnės Viktoras.

Gintotų kaimo kryžius.

Gintotų kaimo kapinių kryžius.

Alenos Grigaliūnienės nuotraukos

² Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 669, ap. 6, b. 104, l. 138, §43.



Ginotų kaimo jaunimas su draugais. Pirmoje eilėje (iš kairės): Algis Talius (Remeikiai), Gėnė Ginotyūtė-Gaidienė, Antanas Ginotis, Levutė Leikutė (Lukštai), Ksavera Taliūtė (Remeikiai); antroje eilėje: Juozas Igaunis, Juozas Gaidys (Gaidžgalė), Jonas Grigaliūnas, Aleksandras Osipovas (Gaidžgalė), Stefa Griškėnaitė (Gaidžgalė), Stefa Grigaliūnaitė, Emilija Grigaliūnaitė, Rima Lapašinskaitė; trečioje eilėje: Lebedevas (Gaidžgalė), Jonas Alekna, Jonas Adomėnas, Valerija Lapašinskaitė. Apie 1950–1956 m.

Vaikų kaime buvo daug. Kartais į krūvą susirinkdavo net iki dešimties. Susirinę žaisdavo įvairius žaidimus: žiedo daininimą, eidavo *kavotynių*, žaisdavo spalvų ir t. t. Įdomus buvo spalvų žaidimas: vaikai pasirinkdavo, kas bus kokio spalva. Vienas turėjo spėti. Vykdavo toks pokalbis:

Dunks, dunks, dunks.

Kas čia dunksi?

Tas pats ponas.

Ko jam reikia?

Spalvų.

Kokių?

Raudonų (arba kokių kitų).

Jei atspėdavo, tada tas vaikas eidavo spėti, o jei neatspėdavo, tada spėjikas eidavo prie kito vaiko ir vėl tą patį: „*Dunks, dunks...*“ Kartais žaisdavo ir suaugę vyrai. Jie sekmadienį ar vasarą po *mojavos* išėję į lauką dainuodavo arba mušdavo *ripką*. Žaisdavo dvi komandos (kaimas prieš kaimą). Ripka – nupjautas nuo apvalaus medžio nestoras gabaliukas ir, kad būtų tvirtesnis, apjuostas metaliniu lankeliu. Jaunesni žaisdavo *kiverį*. Nubrėžia apskritimą, viduryje pastato trišakį pagali. Nuo nubrėžtos linijos vaikai muša pagaliu, taikydami pargriauti tą pastatytą kiverį. Kai pavyksta pargriauti, tada kiverio saugotojas turi jį pastatyti ir pagauti bent vieną vaiką, atbėgusį pasiimt savojo pagalio. Pagauti reikia apskritimo viduje. Pagautasis stoja saugoti kiverio.

Kartais jaunimas eidavo lenktynių su kojokais: kas toliau nenugriuvęs nubėgs. Kojokai – ilgi pagaliai, ant kurių nuo žemės bent 0,5 m aukštyje prikaltos medžio kaladėlės atsistoti.

Keliantis į vienkiemius Ginotų kaime buvo du pusbrolių Bulavų ūkiai: Jono ir Felikso. Be to, Jonas buvo vedęs savo pusseserę, t. y. Felikso seserį, už tai jis gavo žemės Ginotuose: turėjo 7,59 ha ariamos žemės ir pievų.

Jonas Bulavas su žmona Anėle užaugino 6 vaikus. Nors žemės turėjo nedaug, tačiau sūnus stengėsi leisti mokytis. Dukterys užaugusios ištekėjo.

Teofilija, gim. 1898 m., ištekėjo už Jono Kažemėko į Remeikių k. Emilija – už Juozapo Meliūno į Didsodę. Adėlė, gim. 1903 m., ištekėjo už Jono Ginočio tame pačiame Ginotų kaime.

Jonas ir Juozas – profesoriai (apie juos knygoje atskiri straipsniai).

Antanas tarnavo kariuomenėje ir pasiliko Maskvoje. Miręs palaidotas Maskvoje, Devčinovko kapinėse.

Jonas ir Anėlė Bulavai gyveno tvarkingai, gražiai tvarkė sodybą. Anėlė labai mėgo gėles, jos puošė visą namą. Jonas Bulavas buvo siuvėjas, siūdavo namuose arba eidavo siūti pas ūkininkus. Dažnai su savimi nusivesdavo ir dukras, kurios jam padėdavo. Paskutiniaisiais gyvenimo metais Jonas ir Anėlė gyveno pas dukterį Teofilę Remeikių k. Mirę palaidoti Remeikių kaimo kapeliuose.

Kaip jau minėjau, antrasis Bulavų ūkis Ginotų k. priklausė Feliksui. **Feliksas Bulavas** (gim. 1886) vedė 1916 m. dešimčia metų vyresnę našlę Veroniką Ginotienę, kuri jau turėjo 6 vaikus. Vienas vaikas buvo miręs mažas, augo Jonas, Viktoras, Ona, Adėlė, Akvilė, Veronika. Veronikos ir Felikso Bulavų šeimoje gimė dar 4 vaikai: Ignas, Vladas, Eleonora ir Valė. Duktė Veronika iš pirmosios santuokos mirė jauna, vos sulaukusi 12 metų. Ji palaidota Onuškiečio senosiose kapinėse. Antroji duktė Ona ištekėjo už Petro Griškėno į Skuomantų kaimą. Akvilė ir Adėlė liko netekėjusios ir gyveno prie brolių.

Jonas Ginotis (gim. 1902) vedė iš pirmojo Bulavų kiemo Adėlę Bulavaitę, gim. 1903 m. Smetonos laikais Jonas Ginotis buvo Juodupės vls. Juodupės seniūnijos seniūnas. Jų šeimoje 1933 m. gimė sūnus Stasys, o 1934 m. – duktė Irena. Jie abu baigė aukštuosius mokslus ir liko gyventi Vilniuje.

Su Viktoru Ginočiu, gim. 1908 m., kartu gyveno sesuo Akvilė. Viktoras sukūrė šeimą vėlokai. Jis vedė Gėnę Deksnytę iš Remeikių k. Užaugino vieną dukrą. Kurį laiką Viktoras dirbo „Žvaigždės“ kolūkyje buhalteriu. Tam kolūkiui priklausė ir Ginotų kaimas. Iki 1943 m. gaisro abu broliai gyveno tame pačiame dviejų galų name. Vėliau abu namus pasistatė atskirai – kiekvienas ant savo žemės.

Iš antrosios santuokos 1922 m. gimusi dukrytė Valė mirė 2 mėn. amžiaus. Tragiškai baigėsi ir sūnų gyvenimas: Ignas, gim. 1916 m., buvo pašauktas tarnauti į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo Panevėžyje, artilerijos pulke. 1944 m. gruodžio 23 d. Ginotų kaime pas Igaunį buvo susirinkę keliolika partizanų. Ignas, siekdamas rūkalų, ištraukė kišenėje laikytos granatos žiedelį – saugiklį. Granatos nebuvo kur išmesti. Ignas griuvo už lovos galo, kad nenukentėtų kiti. Granata sprogo – Ignas žuvo.

Vladas, gim. 1918 m., buvo tarnavęs Lietuvos kariuomenėje Rokiškyje siuvėju. Vengdamas karo tarnybos kartu su kitais ginotiškiais pasitraukė į mišką. Tuo metu Paduobio miške buvo susirinkę daug partizanų. Jie turėjo ir karinės amunicijos. Šiame būryje buvo ir vokiečių kariuomenės puskarininkis. 1945 m. sausio 9 d. mišką apsupo atvežti automobiliais ginkluoti kareiviai. Įvyko susišaudymas, užsitęsęs kelias valandas. Žuvo daug partizanų, daug žuvo ir kareivių. Juos išvežė, apkrovę medžių šakomis. Tuo metu žuvo ir Vladas. Jo kūną surado tik po 2 savaitių, t. y. sausio 26 dieną.

Ignas ir Vladas dabar ilsisi Onuškiečio kapinėse.



*Igno ir Vlado Bulavų
amžinojo poilsio vieta
senosiose Onuškie
kapinėse*

Eleonora, gim. 1920 m., ištėkėjo už Alfonso Mulvino – Ginotų pradinės mokyklos mokytojo. Jis kilęs iš Cibėlių k. (netoli Moškėnų). Gimė 3 vaikai: 1945 m. dukra Elena, 1947 m. sūnus Vladas, 1949 m. – Alfonsas. Eleonoros vyras buvo sumintas, nuteistas ir išsiųstas į Magadaną. Ten išbuvo 10 metų.

Feliksas Bulavas mirė 1971 m., jo žmona Veronika – 1953 m. Abu palaidoti senosiose Onuškie kapinėse.

Jurgis Lapašinskas su žmona Elžbieta, gim. 1876 m., turėjo apie 19 ha žemės. Jie išaugino 10 vaikų: Antaną, Kazimierą, Bronę, Oną, Marijoną, Kazi, Viktorą, Kostą, Zofiją ir Joną.

Iš 1942 m. vykusio visuotinio gyventojų surašymo galima spręsti, kad šios šeimos vaikai tuo metu jau buvo suaugę ir beveik visi buvo palikę tėvų namus. Namuose su motina begyveno duktė Zofija, gim. 1911 m., sūnus Viktoras, gim. 1922 m., ir sūnus Antanas, gim. 1906 m. Beje, Antanas, tuo metu jau vedęs, ir buvo šių namų šeimnininkas.

Kazimiera buvo ištėkėjusi už Putrinsko ir išėjusi pas vyrą gyventi į Vilkėlių pusę, Panemūnio vls. Bronė buvo ištėkėjusi už Savicko į Pakapinės kaimą Lūkštų



*Eleonoros Mulviniėnės
namai. 2003 m.*

parapijoje. Ona ištekėjusi išėjo gyventi į Ičiūnus pas vyrą. Marijona, gim. 1899 m., ištekėjo už Jono Taliaus į Remeikių k. Jonas ir Kazys buvo baigę mokslus ir namuose nebegyveno. Konstantinas žuvo Rusijoje per Pirmąjį pasaulinį karą. Po karo Zofija mirė, o Viktoras kartu su vokiečiais pasitraukė į Vokietiją.

Namuose liko sūnus Antanas. Jis vedė Gėnę Igaunytę, gim. 1914 m., iš to paties Ginotų k. Jų šeimoje užaugo dvi dukros: Valia, gim. 1934 m., ir Rima, gim. 1938 m. Kai 1943 m. kaime kilo didelis gaisras, Antano Lapašinsko namai nesudegė. Jie sudegė per karą, kai vokiečiai traukėsi ir frontas ėjo per Ginotus. Po karo Antano šeima pasistatė naujus namus vienkiemyje ant savo žemės. Dukros mokėsi Ginotų pradinėje mokykloje, vėliau Juodupės progimnazijoje. Valė dirbo Juodupės fabriko buhalterijoje, vėliau ištekėjo už B. Trainio, dirbusio fabrike vairuotoju, pasistatė namus Jūdopėje. Rima ištekėjo už Kalniečio, kilusio nuo Panemunio ir apsigyvenusio Panevėžyje.

Smetonos laikais Jurgis Lapašinskas turėjo kuliąją mašiną ir *blakstoną*, kuris suko mašiną. Kuliąją iš vieno kiemo į kitą perveždavo keturiais, o blakstoną – dviem arkliais. Ūkininkai susitardavo tarpusavyje, kieno arkliais veš, ir dirbti eidavo vieni pas kitus, nes kulant javus reikėdavo nemažai žmonių: vieni pėdus paduodavo iš prėslo ant mašinos stalo, kiti leido pėdus į mašiną perpjovę ryšį, dar kiti atkasinėjo pelus, nešė šiaudus ir t. t.

Antanas, tapęs šeimininku (*gaspadoriumi*), iš tėvų perėmė ir žemę, ir mašiną. Jie turėjo ir kalvę, bet naudojo tik savo poreikiams. Senojoje troboje (kuri per karą sudegė) buvo iš akmenų sumūrytas didelis kaminas mėšai rūkyti ir laikyti.

Jurgis Lapašinskas su žmona Elžbieta mirė, palaidoti Ūnuškyje. Jų sūnus Antanas su žmona Gene palaidoti Juodupės kapinėse.

Kazys Igaunys (gim. 1880) su žmona Veronika Kalpokaite iš Vilkolių (Veronika buvo Rokiškio dvaro virėjo Augusto Kalpoko sesuo) keldamiesi į vienkiemį žemę padalijo dviem savo sūnums. Per gaisrą 1943 m. sudegė jų gyvenamasis namas, tada jie pasistatė nedidelę gryčiutę. Vienas sūnus (irgi Kazys) buvo išvykęs į Kauną, ten susipažino su mergina, kaip žmonės sakydavo, iš Anglijos, ir ją vedė. Jis mirė jaunas. Žmona su vaikais išvažiavo pas savo gimines.

Antras sūnus Jonas išvyko į Gėdiškių k. (prie Lukštų) augintiniu pas tėvo seserį, nes ji savo vaikų neturėjo.

Duktė Monika ištekėjo į Ičiūnų k. už Vlodo Saulio. Jis prie vokiečių dirbo komendantūroje vertėju. Pasitraukė kartu su vokiečiais, vėliau išvyko į Ameriką. Likusi Monika su dukra Rita nuomojosi butą Juodupėje. Vėliau išvyko gyventi į Kauną.

Sūnus Antanas, gim. 1921 m., vedė Kazę Vabolytę iš Skuomantų k. Prie nedidelės gryčiutės jis prisistatė iš lentų antrą galą, jį apšiltino ir ten apsigyveno su žmona.

Jau kolūkių laikais Juozas (gim. 1918) pasistatė naują namą ant buvusios savo žemės. Į tą namą atsikėlė gyventi su seserimi Palma ir tėvais. Juozas vedė Bronę Bukaitę iš Vaidlėnų k. Jo sesuo Palma ištekėjo už Bronės brolio Prano Buko, našlio su dviem mergaitėmis, gyvenusio Vilniuje, ir išvyko pas jį.

Dar viena duktė Genė, gim. 1914 m., ištekėjo už kaimynystėje gyvenusio Antano Lapašinsko.

Tėvai Kazys ir Veronika Igauniai savo saulėlydžio sulaukė gyvendami pas sūnų Juozą. Į jų namus iš Adomėno buvo perkelta mokykla. Bronė dirbo mokykloje



*Po 1943 metų
gaisro statytas
Antano Igaunio
namelis. 2003 m.*



*Juozo Igaunio namas
2003 metais. Jame
yra buvusi Gintotų
pradinė mokykla*

sarge. Be to, ji buvo gera siuvėja. Tad ir kolūkių laikais, augindama tris dukras – Milda, Aureliją ir Regina – darbo nepritrūkdavo. Juozas dirbo kolūkyje, vėliau tarbiniame ūkyje traktorininku.

Antanas, likęs senojoje troboje su žmona Kaze, užaugino tris vaikus. Vyresnioji duktė Regina susirgo tuberkulioze ir jauna mirė. Namas ir dabar tebestovi. Jame gyvena sūnus Valius. Jo brolis Algis gyvena Rokiškyje.

Juozas ir Antanas nėjo į karą, bet slapstėsi namuose: turėjo iširengę bunkerį savo klojime. Kai prasidėjo raginimas registruotis, jie legalizavosi.

Kazys Lapašinskas, gim. 1897 m., su žmona Naste turėjo 3,51 ha dirbamos žemės ir 3,10 ha pievų durpyne. Jis nebuvo labai stropus ūkininkas, gal dėl to ir turėjo pravardę Buržujus. Jų šeimoje augo 5 vaikai: Alfonsas (mokytojas, mokytojavęs ir Gintotų pradinėje mokykloje), Bronius (gim. 1927), Aldona (gim. 1930), Vytautas (gim. 1931) ir Genė (gim. 1936).

Keliantis į vienkiemius Lapašinskas pasistatė nedidelę trobą ant savo žemės. Ją pastatė savotiškai: sienos buvo išpintos šakomis ar šiaip pagaliais ir apkrėstos moliu, po to nutinkuotos skiediniu su kalkėmis. Klojimą pasistatė gerą, kaip ūkininko.

Karo metu sūnūs slapstėsi, gal buvo pasitraukę į mišką. Apie 1948 m. visa šeima, be Alfonso (jis namuos negyveno), buvo išvežta į Sibirą. Iš Sibiro į Gintotų kaimą ši šeima nebegrižo (apsigyveno lyg ir Kaune).

Jų namuose kurį laiką gyveno mokytojos Rauplienės šeima (po to, kai su teismo pagalba buvo iškeldinta iš Juozo Grigaliūno namų). Rauplys pirko iš Gaidžgalės Pilypo Osipovo namą ir jį persistatė Juodupėje. Ten ir išėjo gyventi. Lapašinsko namai pamažu visai sunyko.

Po karo Sibiro platybes pamatė ir Dagių šeima. **Vincas Dagys**, gim. 1875 m., su žmona Liudvise Diržyte (gim. 1889) iš Pakapinės k., Lukštų parapijos, turėjo 16,38 ha žemės šiaurinėje Gintotų kaimo dalyje. Dagys buvo kalvis, turėjo savo kalvę. Jis kaustydavo arklius, aptraukdavo ratus, kaustydavo roges, pakaldavo kirvius ir kt.

Dagiai išaugino 6 vaikus. Sūnus Jonas tarnavo Lietuvos kariuomenėje, besimaudydamas Nemune prigėrė. Ten, Kaune, jis ir palaidotas.

Duktė Vincė, gim. 1911 m., ištekėjo už Kalpoko į Didsodės k. Ji turėjo sūnų Leoną, gim. 1938 m., kuris jau kolūkių laikais dirbdamas elektriku tragiškai žuvo.

Antra duktė Stefa, gim. 1921 m., turėjo dukterį Oną, gim. 1937 m. Vėliau ištekėjo už Alfonso Deksnio ir gavo butą aštuonbutyje. Užaugino dukterį Zitą ir sūnų Vytautą.

Sūnūs Romas (gim. 1915), Antanas (gim. 1922) ir Liudvikas nejo į karą, dalyvavo rezistencinėje kovoje. Liudviką nušovė skrebai Alėknų kaime, Prano Šedžio sodybos kieme, ankstų 1944 m. gruodžio 28 d. rytą.

1945 m., per Naujuosius metus, vyko susišaudymas, skrebai sudegino namus. Tėvai, sūnūs Bronius, Romas ir Antanas kartu su seserimi Stefa buvo išvežti į Sibirą.

Vincas Dagys ir žmona Liudvisė mirė, palaidoti Onuškių kapinėse.

XIX a. pirmojoje pusėje Gintotų kaime gyveno **Antanas Žukauskas**. Dabar jau niekas nebeprisakys, kas buvo jo žmona ir kiek užaugo jų vaikų. Tačiau susipažinus su pluoštu senų dokumentų, kuriuos išsaugojo Irena Kastėnienė, paaiškėjo, kad buvo duktė Kazimiera Žukauskaitė ir jos brolis Jonas Žukauskas. Jonas su žmona užaugino dvi dukteris: Angeliją ir Emiliją, ir sūnų Antaną. Kada mirė Jonas Žukauskas ir jo žmona, neaišku. Tačiau žemė, kurią jie dirbo, jau XX a. pradžioje priklausė Jono seseriai Kazimierai Žukauskaitei. Ji mirė 1919 m. gruodžio 27 d. 1922 m. vasario 13 d. dieną įsigaliojo Rokiškio apskrities taikos teisėjo sprendimas, kuriame pripažintos įpėdinystės teisės lygiomis dalimis seserims Angelijai Žindulienei ir Emilijai Mišūnienei Žukauskaitėms ir mirusios tetos Kazimieros Žukauskaitės turtą. Abi seserys gera valia pasidalijo ir 33,86 ha žemės. Tuo metu Angelija su vyru Stasiu Žinduliu jau augino tris dukras: Ievą, Anelę ir Seliomiją. Vyriausia Ieva buvo gimusi 1900 m., Anelė – 1903 m., Seliomija – 1908 m. Pagal senuosius papročius tėvų žemė ir namai paprastai likdavo vyriausio sūnaus rankose. Jei sūnaus nebuvo, likdavo vyriausiai dukrai. Šioje šeimoje namuose liko gyventi Ieva. 1927 m. spalio 21 d. dalyvaujant liudininkams surašomas susitarimas, kad Seliomija ir Anelija Žindulytės, Stasio Žindulio dukterys, iš savo svainio Juozo Adomėno, valdančio ūkį Gintotų k., Juodupės vls., paliktą jam tėvų, kaip pasogą iš jo gavo.

Namuose liko gyventi Ieva su vyru Juozu Adomėnu iš Gaidžgalės kaimo. Jie susituokė 1927 m.

Žemė į viensėdžius Gintotų kaime buvo išskirstyta dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Tačiau visi ūkininkai gyveno ūlyčioje ir ten turėjo po ruoželių žemės. Žinduliu

namas stovėjo taip pat ūlyčioje. Čia atėjo gyventi ir **Juozas Adomėnas** pas savo žmoną Ievą Žindulytę.

1929 m. spalio 24 d. Angelija Žindulienė ir jos žentas Juozas Adomėnas surašė tarp savęs, laisvai susitarę, „užpardavimo raštą“. Jame Anelija Žindulienė paroduoda visą turtą: žemę, pastatus, sodą ir kitą, savo dukteriai Ievai su vyru Juozu Adomėnu, sutardami, kad Adomėnai motiną gražiai užlaikys, maitins, rengs ir gerbs, o mirusią palaidos pagal katalikų tikybos apeigas. Beraščių asmenų parašus patvirtino Juodupės valsčiaus valdyba. Gyvenime, matyt, tokio „užpardavimo“ neužteko. Ūkiui valdyti reikėjo turėti daugiau teisių. Todėl 1930 m. kovo 31 d. Angelija Žindulienė parašė įgaliojimą žentui Juozui Adomėnui nekilnojamajam turtui valdyti. Šis įgaliojimas patvirtintas Rokiškio notaro Boleslovo Urbanavičiaus.

Visoje Lietuvoje vyko žemės reforma. Žmonės kėlėsi gyventi į viensėdžius. Ievos ir Juozo Adomėnų šeimoje jau augo du vaikai: Jonas (gim. 1929), Aldona (gim. 1933). Vėliau gimė Irena – 1937 m. Adomėnai norėtų statyti namą viensėdyje, tačiau žemę, nors ir pasidaliję dirba, bet neturi dokumentų. Todėl 1935 m. lapkričio 28 d. Juozas Adomėnas ir Juozas Misiūnas rašo Panevėžio apygardos žemės tvarkytojui ir prašo, kad skirtų matininką nustatyti žemės ribų tikrumą bei padėtų įsigyti dokumentus. 1936 m. sausio 6 d. Angelija Žukauskienė parašo testamentą, kuriuo po savo mirties atiduoda visą turtą dukteriai Ievai su vyru Juozu Adomėnu visiškai nuosavybėn. Adomėnai pasistato naujus namus vienkiemyje. Gyvenamasis namas didelis, dviejų galų su priebečiu (*gonkais*). 1939 m., pačiame gyvenimo gražume, Juozas Adomėnas mirė. Žmonės kalbėjo, kad jis dirbdamas pavargo, sušilo ir atsigulė ant žemės pailsėti. Netrukus susirgo plaučių uždegimu ir mirė. Palaidotas Onušio senosiose kapinėse.

Po kiek laiko Ieva ištekėjo už Jono Kastėno iš Jutkių. Jis buvo už Ievą septyneriais metais jaunesnis. Sugyveno gražiai, vaikus augino kaip savus. Jų laukuose buvo molio, todėl kai po 1943 m. gaisro Juozas Grigaliūnas statė molinį tvartą, tai molį ėmė iš Adomėno molduobės. Šiuose namuose buvo ir radijo aparatas. Kai kūrėsi kolūkiai, tai Ginotuose pas Steponą Ginotį buvo įkurta kolūkio kontora, o mokykla perkelta į dabar jau Jono Kastėno namus. Šiuose namuose mokykla veikė daug metų.

Aldona Adomėnaitė susirgo tuberkulioze ir 1965 m. mirė. Prieš mirtį ji prašė, kad ją palaidotų Remeikių kaimo kapeliuose. Ten ją ir palaidojo. Tuo metu jau sirgo ir jos mama Ieva Kastėnienė. Jai labai buvo išsukioti sąnariai, visa sutraukta. Atsisveikinti Aldutę su karstu prinešė motinai prie lovos. Po dukters mirties praėjus aštuoniems mėnesiams mirė ir motina. Ją palaidojo irgi Remeikių kapeliuose, šalia dukters. Ten pat palaidojo ir jos antrąjį vyrą Joną Kastėną, mirusį 1981 m.

Sergančią seserį ir motiną teko slaugyti jauniausiai dukrai Irenai. Ji buvo baigusi tik Ginotų pradinę mokyklą. 1963 m. ištekėjo už Prano Kastėno iš to paties kaimo. Gyveno pas Ireną ir jos brolis Jonas bei patėvis. Vėliau statėsi namus Juodupėje. Dar namai nebuvo baigti statyti, kai 1979 m. mirė Irenos vyras Pranas.

Ginotuose namai nugriauti 1980 m., o Juodupėje ir šiandien gyvena Irena su sūnaus Augio šeima ir džiaugiasi anūkais Justu ir Asta.

XIX a. pirmojoje pusėje Ginotų kaime gyveno **Stanislovas Grigaliūnas** su žmona Brigita Muralyte. Jie užaugino tris vaikus: sūnus Jurgį ir Juozapą, gim. 1859 m., ir dukterį Salomėją. Tėvai dukterį išleido už Igno Šinkūno į Armonių k. Namuose

liko abu sūnūs. Jiems tėvas, matyt, padalijo žemę, nes gatviniame kaime abu turėjo trobas vieną šalia kitos. Viena troba buvo seniau statyta, o jaunesniojo sūnaus Juozapo troba buvo naujesnė.

Jurgis vedė Čeičytę iš Čeičių k. Tuo metu ji buvo laikoma *bagota merga*. Šeimoje gimė dvi dukros: Emilija ir Elena. Gal taip jau buvo lemta, kad jos liko augti su tėvu, nes motina anksti mirė. Po kurio laiko Jurgis vedė antrą kartą, šį kartą Anelę Jasinevičiūtę iš Aukštuolių k. (netoli Moškėnų). Šioje šeimoje gimė dar du sūnūs: Jonas ir Antanas. Antanas gimė 1901 m., o Jonas buvo vyresnis.

Emilija ir Elena paaugusios išvyko iš namų. Emilija turėjusi labai gražų balsą, eidavusi giedoti. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą ji išvykusi į Kauną, o Elena – į Vilnių. Gal ten jos susirado darbą, gal ištekėjo, gal į užsienį išvažiavo, bet į namus negrįžo ir nuo jų namiškiai jokios žinios nebegavo.

Jonas ir Antanas dar buvo nedideli, kai mirė jų motina Anelė.

Po kiek laiko Jurgis vedė trečią kartą. Jo išrinktoji buvo Juozapota Rapolaitė. Šioje santuokoje vaikų nebeturėjo. Jurgis buvęs stiprus vyras, geras giedorius. Jis eidavo giedoti į laidotuves, giedojo bažnyčioje, tačiau mėgo išgerti. Jį mirtis ir užklupo išgėrusį. Nors Jurgis buvo labai pamaldus žmogus, bet mirusį palaidojo tarp švęstos ir nešvęstos senųjų Onuškio kapinių dalies. Tose pačiose kapinėse palaidotas ir Jurgio sūnus Jonas. Jonas po Pirmojo pasaulinio karo tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Vieną vakarą, kai lankėsi namuose, eidamas nuo merginų įkrito į upę, sušlapo, peršalo. Greit susirgo ir mirė. Tai buvo 1922 m.

Tuo metu Jono brolis jau buvo vedęs Petronėlę Griškėnaitę iš Trakeliškio. 1922 m. gimė jų pirmagimis. Antano ir Petronėlės šeimoje gimė ir augo penki vaikai: Bronius (1922), Emilija (1926), Jonas (1927), Vladas (1935) ir Julė (1937). Keliantis į vienkiemius Antanui buvo atmatuota 17,20 ha dirbamos žemės, 0,70 ha ruožas liko ūlyčioje ir 5,32 ha pievų durpyne. Pradėjo statytis namus ant savo žemės. Statė iš naujų medžių. Stogui apdengti patys dirbo čerpes. Kai 1943 m. kaime kilo gaisras, jau buvo baigiamas įrengti gyvenamasis namas, pastatytas ir klojimas. Tad po gaisro čia ir atsikėlė gyventi. 1948 m. po kelių negalavimų mirė Antano žmona Petronėlė. Palaidojo ją Onuškio senosiose kapinėse, o Antanas toliau gyveno su vaikais. Susikūrus kolūkiui jis dirbo lauko darbininku. Julytė išvažiavo į Vilnių dirbti aukle, Emilija ištekėjo už Vlado Biros į Ridikiškio k. Bronius vedė, nusipirko namus Jutkių kaime ir ten išėjo gyventi. Jonas ir Vladas su tėvu pasistatė namus Juodupėje. Ginotuose liko Antano užaugintas pušynėlis, nuo kurio jis buvo gavęs Pušelinio Grigaliūno pravardę.

Kaip jau buvo minėta, ūlyčioje stovėjo dvi brolių Grigaliūnų trobos. Juozapo Grigaliūno troba buvo naujesnė. Juozapas buvo stambaus sudėjimo, stiprus žmogus. Jo žmona Anelė Šniokaitė, gim. 1864 m., atitekėjo iš Šikšnių k., Lukštų parapijos. Jų šeimoje užaugo penki vaikai. Vyriausioji Marijona buvo ištekėjusi už Kirstuko ir jauna mirė. Karolina gimė 1891 m., Juozapas – 1898 m., Antanas – 1901 m., Adelė – 1905 m.

Smetonos laikais Anelės ir Juozapo namas buvęs didelis: dviejų galų, su dviem kaminais. Namu sienos buvo apkaltos lentomis ir nudažytos rusva spalva. Stogas dengtas skiedromis. Prie šiaurinio namo galo, pusiau žemėje buvo didelis rūsys. Jo sienos ir lubos iš vidaus buvo akmeninės, viršus apipiltas žemėmis. Gyvenamojo

namo vidurinėje dalyje buvo įrengtas pieno surinkimo punktas. Tos patalpos grindys buvo cementinės, su skylė, pro kurią vanduo nuo grindų išbėgdavo į lauką. Šis pieno surinkimo punktas panaikintas tarp 1925 ir 1930 m., kai buvo pastatytas pieno separavimo punktas Gaidžgalės kaime pas Paškauską. Iš šio kiemo vėlesniais laikais atsiskyrė dvi šeimos. Pagal tuo metu vyravusią nuostatą namuose likdavo gyventi vyriausias sūnus, todėl Antanui teko kurti sau gyvenimą atskirai. Jam brolis atidalijo didesnę pusę turėtos žemės, nes ji buvo blogesnė – smėlynė. Nuo to Antaną pravardžiuodavo Smėlinkos Grigaliūnu. Atsiskyręs Antanas pasistatė visus trobesius jau ant savo žemės: gyvenamąjį namą, molinį tvartą, prie jo daržinę, klojimą, klėtį, pirtį, išsikasė šulinį, pasisodino vaismedžių ir vaiskrūmių. Jis vedė Aneliją Žindulytę iš to paties kaimo. Šeimoje gimė ir užaugo 4 vaikai: Stefa (1933), Danutė (1936), Vytautas (1937), Rima (1941).

Anelė ir Antanas dirbo žemę, augino gyvulius. Jų šeimai, kaip ir kitoms, teko pergyventi Antrojo pasaulinio karo baisumus, pokarį, kolektyvizaciją. Suaugę vaikai išsiskirstė iš namų. Visi po vieną išvyko į Panevėžį. Galiausiai į Panevėžį išvyko ir tėvai (apie 1971).

Vyresnysis Antano brolis Juozas, likęs gyventi tėvų namuose, turėjo brolių, kaip žmonės sakydavo, atidalinti. Be to, augo ir dvi seserys: Karolina ir Adelė. Karolina iš mažens buvo truputį psichiškai nesveika. Jauna būdama tarnaudavo Latvijoje pas ūkininkus, o vėliau visą gyvenimą gyveno prie brolio šeimos. Tarnaudama pas ūkininkus caro laikais atlyginimą gaudavo caro auksiniais rubliais. Jų Karolina turėjo nemažai susitaupiusi, tačiau 1943 m. po gaisro degėsiuose jų neberado. Antrajai seseriai Adelei Juozas turėjo sukrauti kraitį.

Juozui teko tiesti siaurąjį geležinkelį. Jis buvo tiesiamas Pirmojo pasaulinio karo metu iš Rokiškio geležinkelio stoties į Aknystą per Aleknų kaimą. Juozas dirbo bent 3 metus, išmoko kalbėti vokiškai. Smetonos laikais tarnavo eiliniu Lietuvos kariuomenėje Kaune. Parvažiavęs atostogų namo, padėdavo dirbti tėvui. Vieną kartą tėvas statė klojimą, ruošė lotas klojimo stogui dengti šiaudais. Juozas, taisydamas lotą, įsikirto kirviu į kelį. Kelis pradėjo pūliuoti, sutino. Teko ilgai gydytis Rokiškio ligoninėje, buvo atsiradusios ir pragulos. Gydytojai beveik nebeturėjo vilties ligonį išgydyti. Namuose tėvai jau buvo parūpinę ir karstą. Kelį Juozui operavo kelis kartus. Ėmė odą iš kitų kūno vietų. Savo odos buvo davusi ir tuo metu ligoninėje dirbusi sesutė Barbora. Juozas sunkiai, bet ilgainiui pagijo. Sąnarys suaugo ir nuo tol nebesilankstė. Koja per kelį buvo truputį sulenкта, tad eidavo šlubčiodamas. Tarnybos kariuomenėje Juozas nebaigė. Pagijęs, kada tik važiuodavo į Rokiškį, visada veždavo Barborai lauktuvių, taip parodydamas dėkingumą už jos gerą širdį. Paliktas namuose už šeimnininką, ūkyje sukosi kaip išmanydamas. Važiuodavo į Kauną, ten pirkdavo arklių ir parsigabėjęs namo parduodavo. Prieš kelionę į Kauną pasigaudydavo kiškių. Juos veždavo į Kauno „Mėsos rinką“ (turbūt taip vadinosi mėsos turgus) parduoti. Vieną sykį buvo toks nutikimas: prekyaudamas turguje, Juozas pastebėjo, kad nuo vieno kiškio sklinda blogas kvapas. Bijodamas, kad jo kas nenubaustų už blogos mėsos pardavimą, Juozas nutarė jį išmesti į tualetą. Nešantį kiškį Juozą sustabdė viena ponija ir klausia: „Kur neši zakį? Parodyk!“ Ji pauostė kiškį ir sako: „O geras, išlaikytas“. Sumokėjo pinigų ir nusinešė, o Juozas buvo labai patenkintas, kad viskas taip sėkmingai baigėsi.

Turguje jis nusipirkdavo bent tris arklius, rogutes ir pasikinkęs važiuodavo namo. Vietoj pavalkų naudodavo du maišus. Prie rogučių pritvirtindavo kartį, padarydavo įnarus, kad galėtų vadelioti. Kitus du arklius pririšdavo šonuose arba prie rogučių ir leisdavosi į kelionę. Pakelėje turėjo kelis pažįstamus kiemus, kur užsukęs galėdavo pašerti arklius ir pailsėti. Tekdavo važiuoti anksti ryte arba jau sutemus vakare. Tai buvo pavojinga. Todėl Juozas turėjo legaliai įsigijęs ginklą, kurį veždavosi su saviimi. Viena kartą naktį ties miškeliu buvo užpuolę trys plėšikai, norėjo atimti arklius. Juozas iššovė porą kartų į orą ir plėšikai kaipmat pasišalino. Su arkliais namo parvažiuodavo per 3 dienas. Kartais traukiniu parsiusdavo medelių ir juos parduodavo. Žiemos metu gaudydavo lapes ir jas parduodavo Onuškio žydams. Jas gaudydavo taip: iš miltų, suvilgytų vandeniu, padarydavo kukulius, juos apvoliodavo žasų taukais, o į vidų įdėdavo nuodų – strichnino. Po to važiuodamas su slidėmis pakrūmėmis išmėto kukulius, o iš paskos velka žeme užmuštą ir paskrudintą katiną, kad neliktų žmogaus kvapo. Po kelių dienų važiuoja pasižiūrėt. Jei kukulis surytas, tai netoliese ir lapė pastipusi. Žydai už jas brangiai mokėdavo. Juozas sakydavo už lapę gaudavęs po 100–200 litų. Už tokius pinigus tuo laiku buvo galima karvę nusipirkti.

Išleidęs seserį Adelę už vyro Jono Žukausko į Obėlių parapijos Gumbiškių kaimą, galėjo tvarkyti ir savo gyvenimą. 1930 m. kovo 2 d. jis parsivedė žmoną iš Žiobiškio parapijos Vaidlėnų k. – Anelę Jasinevičiūtę, gim. 1903 m.

Beveik visi Gintotų ūkininkai turėjo apie 3 ha pievų Paduobio durpyne. Tarp pievų buvo rankomis iškasti grioviai riboms pažymėti. Juozo Grigaliūno 3 ha sklypą mažesni grioveliai dalijo į taisyklingos stačiakampės formos plotelius. Per griovelius pervažiuoti buvo padaryti tiltai. Žemė išdirbta, įsėta kultūrinėmis žolėmis. Ten Juozo šeima šienaudavo, rišdavo gyvulius, o iš krašto nuo ribos kasė, gamino durpes kurui. Prieš pat Antrąjį pasaulinį karą Juozas dar buvo nusipirkęs 0,5 ha durpyno specialiai durpėms gaminti. Durpes kasė visi ginentiškiečiai, tačiau parduodavo tik Juozas Grigaliūnas. Kiti pasigamindavo tik sau kurui. Durpėms kasti Juozas samdydavo žmones, o kitus darbus dirbo su savo šeima.

Durpėms kasti iš pjūklo buvo padarytas specialus peilis. Peiliu atpjaudavo didelius durpių gabalus, juos dėdavo ant specialiai padarytų rogučių (traukti per pievą, su plačiomis pavažomis) ir veždavo toliau ant pievos. Atvežtus gabalus su-



Juozo Grigaliūno šeima: kairėje žmona Anelė, dešinėje jos pusseserė Albina Jasinevičiūtė iš Vaidlėnų, vaikai Stasė ir Petras. Apie 1936–1938 m.

smulkindavo į mažesnius pailgus ir juos palikdavo paskleistus pievoje apdžiūti. Po kelių dienų vartydavo. Išdžiūvusius krovė į apvalius kokio 0,7 m aukščio tuščiaavidurius kūgius. Išdžiūvusias durpes vežė namo į malkinę arba suveždavo į daržinėlą, pastatytą pačioje baloje. Žiemą veždavo parduoti į Rokiškį arba Onuškę žydams. Durpėms vežti turėjo pasidaręs porą vieno kubinio metro dydžio dėžių. Dažniausiai vienu kartu veždavo 2 kubinius metrus durpių su dviem arkliais. Kartais pardavęs durpes Rokiškyje, grįždamas namo, parveždavo prekių iš Ščiukos dirbtuvių į Juodupe Vasiliausko ir Kalpoko parduotuvėms.

Po Antrojo pasaulinio karo durpes bekasė tik savoms reikmėms, parduoti jų nebeveždavo, nes po karo beveik neliko pagrindinių pirkėjų – žydų.

Iš baloje buvusių 3 ha pievų apie pusė hektaro buvo apaugę medžiais. Daugiausia augo berželiai, tik kelios kerotos pušys ir eglaitės. Juozas šį miškelį labai prižiūrėjo, taupiai jį naudojo. Jei reikėdavo rogėms pavažų, tai apeidavo berželius ir suradęs medį su tinkama šaknim jį išsikasdavo.

Karo metais niekur nebuvo galima nusipirkti cigarečių. O žmonės ir tuo metu rūkė. Jie rūkė namuose susisuktus papirosus. Tabako užsiaugindavo patys. Ginotų kaime tabaką augindavo tik keliuose kiemuose. Jį augino ir Juozas Grigaliūnas. Jis tabako pasisėdavo kelių rūšių. Vienų lapai buvo beveik apvalūs, jį vadindavo machorka. Kitos rūšies lapai buvo pailgi. Ta rūšis buvo geresnė. Machorka buvusi labai stipri. Jos gerai patraukus, „*akys ant kaktos iššokdavo*“.

Juozas pasėtą tabaką gerai prižiūrėjo: ravėjo, pureno žemę, laistė srutomis. Užaugdavo dideli stiebai su dideliais lapais. Rudeniop visus stiebus nupjaudavo, lapus nuskabydavo. Stiebus sumesdavo ant klėties lubų. Lapus pakočiodavo, kad susitraiškėtų gyslos. Tada suverdavo po vieną ant vielos ir ištempdavo pastogėį virš klėties ir daržinės (*vazaunės*), kad išdžiūtų. Išdžiūvusius lapus dėdavo į faneros dėžes ir paslėgdavo. Juozui jo svainis Jonas Jasinevičius iš Kauno buvo atvežęs mašinėlę tabakui pjaustyti. Supjaustytą dėdavo į ploną rūkomąją arba į paprastą laikraštinių popierių, susukdavo ir rūkydavo. Rūkydavo ir su pypke. Jei turėdavo nedaug lapų, tai primaišydavo ir supjaustytų stiebų, vadinamųjų *kračkų*. Pats Juozas buvo nerūkantis, tačiau tabakas padėjo jam gyventi. Pavyzdžiui, tuo metu kiekvienam kiemui buvo privalomos pyliavos: grūdai, vilna, sviestas, kiaušiniai ir t. t. Netoli Lietuvos pasienio Latvijoje gyvenęs stambus ūkininkas laikė daug karvių. Tas latvis Juozui atveždavo sviesto, už tai gaudavo plytą tabako. Juozas sviestą priduodavo valstybei.

Papildomų pajamų Grigaliūnai gaudavo nuomodami butą. Šeima gyveno šiauriniame gale, o pietiniame namo gale gyveno Ginotų pradinėje mokykloje dirbę mokytojai: Steponavičiūtė, Boleslovas Kapašinskas, Alfonsas Mulvinas, Lukštaraupis ir kt. Vieni gyveno ilgiau, kiti trumpiau. Juos Anėlė Grigaliūnienė maitino. Prieš pat Antrąjį pasaulinį karą yra gyvenęs Lietuvos pasienio policininkas Adomas Giedrikas, mokėjęs kalbėti vokiškai ir lietuviškai. Jis buvo kilęs iš Klaipėdos krašto.

Ilgiausiai pas Grigaliūnus gyveno Boleslovas Kapušinskas. Jis buvo ir Grigaliūnų sūnaus Algio krikštatėvis. Čia gyvendamas sukūrė šeimą. Jo žmona buvo Eugenija Urbonavičiūtė nuo Užpalių, tuo metu mokytojavusi Onuškyje.

1941 m. birželio 14 d. Juozas Grigaliūnas su sūnumi Petru išsiruošė į Mainėivų malūną susimalti grūdų. Mainėivose buvo vandens malūnas, o į Veduviškio malūną, nors ir arčiau, Grigaliūnai važiuodavo rečiau, nes retkarčiais čia reikėdavo atvežti

malų gariniam varikliui (*dampai*) kūrėti. Be to, malūno šeimininkas Norkūnas atvažiavusius susimalt grūdų ūkininkus tuoju pat pristatydavo dirbti savo ūkyje. (Beje, šiame malūne buvo filmuojamas filmo „Lošimas be kozirių“ epizodas.)

Į malūną važiuodavo pro kaimyno Zinkevičiaus namus. Tą dieną važiuodami pamatė, kad Zinkevičių namo langinės uždarytos. Gal ką sutiko ir sužinojo, kad žmonės vežami į Sibirą. Vladas Zinkevičius buvo vidaus reikalų policininkas. Jis išvežtas į Rešiotus, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kraštą. Ypatingojo pasitarimo 1942 m. rugsėjo 12 d. nuteistas dešimčiai metų. Mirė lageryje 1944 m. vasario 25 d.

Į malūną Grigaliūnas nebevažiavo. Mokytojas Kapušinskas kažkaip sužinojo, kad iš Onušio išvežė jo žmoną su maža dukrele. Jis nutarė važiuoti ir pasiduoti savanoriškai, negalėjo palikti vienos žmonos tokioje bėdoje. J. Grigaliūnas su arkliu nuvežė mokytoją į Rokiškį. Gal kas pamokė ar padėjo Juozui padaryti „suvyniotą vaiką“. Jis tą „vaiką“ įdavė Kapušinskams, o tikrąją dukrelę nuvežė į Užpalius ir atidavė auginti Kapušinskienės tėvams. Mokytojas iš Sibiro buvo atsiuntęs kelis laiškus. Jis rašė, kad gyvena Jakutijoje, iš ledo padarytuose būstuose, kad ten yra baltųjų meškų. Būsto vidus išklotas meškų kailiais. Žmonės varydavo gaudyti žuvų. Po tremties grįžęs į Lietuvą, mokytojas buvo atvažiavęs pas Grigaliūnus. Jo krikšto sūnus Algis jau buvo miręs. Tuokart mokytojas papasakojo, kad jo dukra auga sveika, mokosi.

Boleslovas Kapušinskas, Petro s., gim. 1916 m., mokytojas iš Onušio, buvo ištremtas 1941 m. į Bijsko r., Altajaus kraštą. 1942 m. pervežtas į Kazačę, Ust Janos rajoną, Jakutiją. Paleistas 1957 m. Į Lietuvą grįžo 1958-aisiais. 1983 m. Boleslovas Kapušinskas mirė. Jo žmona Eugenija, Vinco d., gim. 1917 m., buvo ištremta kartu su vyru. Ji grįžo į Lietuvą 1959 m., mirė 1978-aisiais.

Gaisras Gintų kaime. Išaušo 1943 m. birželio 1 d. Visas kaimas gyveno įprastą gyvenimą. Suaugusieji dirbo laukuose, vaikai ėjo į mokyklą Jokūbo Ginočio name. J. Gintotis savo jėgomis ir savo žemėje buvo pastatęs atskirą namą priešais savo trobą, tik kitoje ūlyčios pusėje. Ten ir buvo įrengta Gintų kaimo pradinė mokykla. Tuo metu mokykloje dirbo mokytojas Lukštaraupis iš Baršių k. Petras Gintotis, Jokūbo kaimynas, remontavo savo trobą, t. y. statė prieangį (*gonkus*). Statybų metu atsiranda medžio drožlių ir kitokių atliekų. Namas, kaip ir kitų gintoniškių, buvo dengtas šiaudais. Kaminas pairęs, vietomis užkamšytas skudurais. Petro Ginočio tarnaitė kūreno krosnį. Matyt, kaminas buvo seniai valytas ir pakūrus ugnį skiedromis šoko didesnė ugnis ir užsidegė suodžiai kamine, o vėliau skudurai ir šiaudinis stogas. Pūtė pietryčių vėjas į kaimo namų pusę. Degančius šiaudus vėjas kėlė aukštyn ir nešė ant kitų namų. Mokytojas liepė vaikams bėgti per kaimą ir šaukti, kad dega Ginočio, kur mirė, namai (prieš kokį pusmetį buvo miręs Petro Ginočio tėvas, o kaime Ginočių buvo kelios šeimos). Mokykloje turėjo vykti keturių skyrių baigimo egzaminai. Mokyklą lankė ir vaikai iš Remeikių bei Gaidžgalės kaimų. Tą dieną egzaminai neįvyko. Po kelių dienų juos laikė Aleknų pradinėje mokykloje.

Išgirdę apie nelaimę, žmonės bėgo gesinti gaisro, bet netrukus, tarsi paraku apipiltas, užsiliepsnojo visas kaimas. Gaisro gesinti atvažiavo gaisrininkai su rankinėmis pompomis, dvikinkiais vežimais iš Juodupės ir Onušio. Atvažiavo ir gaisrinė mašina iš Rokiškio, bet užsiliepsnojusių namų užgesinti jau nebespėjo. Kai kurių žmonių liko nesudegusios tik pirtys, mat jos buvo pastatytos atokiau nuo gyvenamųjų

namų. Kai kam nesudegė klojimas ar ūkinis pastatas. Sudegė didelė dalis kaimo: Petro Ginočio, Jokūbo Ginočio, Antano Grigaliūno, Juozapo Grigaliūno, Felikso Bulavo ir Kazio Igaunio namai, mokykla. Tuo metu ūkininkai jau buvo išsikėlę arba kėlėsi iš ūlyčios į vienkiemius, todėl kai kam šis gaisras buvo ne toks skausmingas.

Po gaisro mokykla išikūrė pas Steponą Ginotį, vėliau persikėlė į Jono Kastėno namus.

Juozo Grigaliūno namuose tuo metu tymais sirgo duktė Stasytė. Petras, jau pasveikęs, išėjo į mokyklą laikyti egzaminų. Algiukas, dar nedidelis, buvo namuose su motina. Juozapas su seserimi Karolina dirbo su arkliais laukuose. Viena kumelė turėjo nedidelį kumeliuką. Iš mokyklos parbėgęs Petras puolė prie kumeliuko ir apsikabinęs jį laikė. Sergančią Stasytę tėvai išnešė į lauką ir paguldė atokiau nuo namų bulvių lauke. Algis buvo labai išsigandęs ir pasislėpė užpečky. Jį surado ir išnešė verkiantį iš namo Viktoras Kanopa iš Remeikių kaimo. Visas namas kaipmat suplėškėjo. Degančias skiedras (jomis buvo dengtas stogas) vėjas kėlė aukštyn, buvo matyti, kaip ant aukšto dega sukabinti lašiniai. Sudegė ir ūkinis pastatas, klėtis, daržinė, malkinė. Sudegė karvė, telyčia, keletas kiaulių, berods, buvusi viena motininė. Nespėjo išgelbėti nė šuns, nes buvo pririštas prie tvarto. Liko nesudegusi pirtis ir kitoje kelio pusėje atokiau stovėjęs klojimas. Žmonės liko pliki, kaip buvo tuo metu apsirengę, jokių drabužių nespėjo išgelbėti. Juozapo šeimą priglaudė jo brolis Antanas, kuris jau buvo atsidalijęs ir gyveno vienkiemyje pastatytuose savo namuose. Drabužiais sušėpė giminės ir nuo gaisro nenukentėję kaimynai.

Praūžus gaisrui nelaimės Juozo Grigaliūno namuose nesibaigė. Stasytė ir Algiukas susirgo difteritu. Stasytė, kuri buvo gimusi 1934 m. gegužės 19 d., mirė 1943 m. birželio 10 d. Tėvai Algiuką (gim. 1939 m. rugsėjo 8 d.) išvežė į Rokiškį ir paguldė į užkrečiamųjų ligų ligoninę (raudonų plytų). Su juo ligoninėje liko ir motina. Po kelių dienų vaikas mirė. Tai buvo 1943 m. birželio 12 d. Motina pėsčia parėjo namo. Namuose ji rado jau sergantį Petrą. Tėvas, paprašęs pagelbėti savo svainį Praną Buką iš Vaidlėnų k., atvežė sergantį Petrą į Rokiškį pas gydytoją Čerškų, kuris gyveno kitoje kelio pusėje, priešais ligoninę. Tėvas pardavė telyčią ir nupirko vaistų iš privatninko, gyvenusio netoli bažnyčios. Gydytojas Čerškus Petrą pasiguldė savo namuose ant rame aukšte. Tuomet Juozas su svainiu pasiėmė Algiuko lavonėlį iš ligoninės, įdėjo jį į karstelį, atsivežtą iš namų, ir nuvežė į Onuškių kapines, ten ir palaidojo. Petras pagulėjo pas gydytoją Čerškų ir po kelių dienų pasveikusį jį išleido į namus.

Kai Juozo ir Anelės Grigaliūnų vaikai pradėjo sirgti ir mirti, Juozo brolis Antanas paprašė, kad jie išeitų gyventi kitur, nes bijojo, kad ir jo vaikai neužsikrėstų. Antano šeimoje tuo metu augo keturi vaikai.

Juozas su Anėle rengėsi gyventi savo pirtyje. Sienas ištinkavo, sudėjo grindis, pamūrijo krosnį, pasistatė stalą, lovą ir atsikraustė čia gyventi. Juozo sesuo Karolina vakarais eidavo pas kaimynę M. Zinkevičienę miegoti. Netrukus pradėjo statyti tvartą. Jį plūkė iš molio. Statyti padėjo Jasinevičiaus vyrai – Anelės pusbrolis iš Vaidlėnų, Povilas Šarkauskas, Bukai ir kt. Tvartui statyti molį ėmė iš netoliese gyvenusio Adomėno molduobės. Į kiemą priveždavo 10 ar daugiau vežimų molio, ant jo pylė vandenį ir dėjo šiaudus. Tą molį minkė su arkliu. Išminkytu moliu krėtė tvarto sienas. Kiek palaukdavo, kol pradžius, tada su aštriu kastuvu nulygindavo sienas. Nulygintas suraižydavo šakėmis, nes sakydavo, kad džiūdama siena nesutrūkinės, be to,

jei vėliau būtų tinkuojama, tai geriau laikytųsi tinkas. Pastatytą tvartą apdengė šiaudais, pristatė daržinę. Įsigijo ir užsiaugino gyvulių. Vėliau, dar karo metais, pradėjo statyti gyvenamąjį namą. 1944 m. liepos mėnesį Juozo Grigaliūno namas buvo baigiamas statyti. Tuo metu jau buvo sudėtos sijos luboms. Reikėjo uždėti dar vieną vainiką, gegninį, ir tada jau būtų statomos gegnės. Karas ėjo, vokiečiai, spaudžiami rusų armijos, traukėsi. Frontas artėjo ir prie Ginotų.

Artėjant frontui į kaimą atvažiavo keli vokiečiai su motociklais ir visiems gyventojams pranešė, kad bus mūšis. Liepė pasitraukti iš namų kur nors į nuošalesnę teritoriją. Visos šeimos išsiskirstė kas kur galėjo.

Antanas ir Juozas Grigaliūnai bei jų pusbrolis Antanas Grigaliūnas dar tik karui prasidėjus buvo iširengę bunkerius prie Kukio upelio, pakriūtėję. Ten brolių Antano ir Juozo šeimos įsikūrė viename bunkeryje, o pusbrolio šeima – kitame. Drabužius, duoną, lašinius, miltus, kai kuriuos namų apyvokos daiktus sunešė į Juozo rūšį. Į savo rūšį Juozas priėmė ir kai kurių kaimynų daiktus, užrakino labai patikimomis ir stipriomis spynomis. Kiaules išleido iš tvarto į lauką. Karvės, telyčia, arkliai, kumeliukai ganėsi baloje, o žmonės pasitraukė į bunkerį. Prie bunkerio netrukus pasirodė ir vokiečiai. Jie irgi statėsi bunkerius. Juos statėsi Juozo Grigaliūno žemėje (buvusioje ūlyčioje) ties riba su pusbrolio Antano žeme. Ten augo didelis dvišakis beržas. Gal vokiečiai ten rengė kokį savo štabą. Jam suręsti panaudojo Juozo nebaigto statyti namo sienas. Visas sienas supjaustė ir sienojais sutvirtino bunkerius. Ant viršaus užvertė nupjovę tą dvišakį didelį medį. Iš Juozo namo liko tik pamatai ir gal vienas kitas sienos gabalas. Su kulkosvaidžiais vokiečiai įsitaisė netoli balos, su minosvaidžiais – prie Kukio upelio ir dar keliose vietose su patrankomis. Prie upelio skardžio vokiečiai pamatė Grigaliūnų bunkerius ir liepė tuojau pat iš ten pasišalinti. Juozas Grigaliūnas, mokėdamas vokiškai, ėmė prašyti vokiečių, kad jų niekur nebevartų, nes viena moteris buvo sena, kita sirgo, daug mažų vaikų. Vokiečiai nusileido. Apžiūrėjo bunkerius ir patarė dar sustiprinti, nes gali sprogtimų neatlaikyti. Tada vyrai nukasė nuo viršaus žemes ir, uždėję dar dvi eiles beržo rąstų, vėl apipylė žemėmis. Dirbti padėjo ir vokiečiai. Bunkerį apkašė krūmais. Įėjimas į vidų buvo ne tiesus, bet išlenktas kaip alkūnė. Palei upės skardį buvo kas keliolika metrų išrikiuoti minosvaidžiai. Į arkliniu plūgu be verstuvės padarytą vagą vokiečiai paklojo telefono laidus, juos užvertė žemėmis. Vienas vokiečių radistas dar ir Grigaliūnų bunkeriu mūšio metu pasinaudojo. Jis pamokė atskirti, kur sprogs bombos – toli ar arti: jei girdėti zvimbiant, tai sprogs toli, o jei girdėti kla kla kla, tai sprogs arti – reikia saugotis. Įsitvirtinę minosvaidžius, vokiečiai puolė praustis upe lyje. Juozo ir Antano žmonoms teko skalbti jų drabužius.

Vieną dieną Juozo žmona su sūnumi Petru buvo parėję namo atsinešti iš rūsio duonos ir lašinių. Rūsysis buvo atidarytas, prie jo į piramidę sustatyti šautuvai, o vokiečiai, išsirengę iki pusės, prausėsi prie šulinio. Vienas kareivis grojo lūpine armonikėle. Grigaliūnieniui leido paimti maisto iš rūsio, o Petru padovanojo armonikėlę. Buvo parėjęs apžiūrėti namų ir Juozas. Jį palydėjo vokietis, liepė eiti grioviu pasilenkus. Parėję iškėlė tvarto ir daržinės duris. Tuo kartu Juozas pamatė papjautą motininę paršavedę.

Vokiečiai netoli Grigaliūnų bunkerių beržynėlyje turėjo savo virtuvę. Juozo brolio Antano sodyboje išpjovė visas vištas. Kadangi bunkeryje teko pabūti keletą

dienų ar kokią savaitę, tai žmonės pritrūko duonos. Antanas turėjo miltų, tad nutarė, kad reikia nuėjus į Gaidžgalės kaimą pas kurį žmogų išsikepti. Juozas pasikalbėjo apie tokį sumanymą su vokiečiais. Šie neleido: sakė, kad rusai pamatys dūmus ir tikrai susprogdins. Tada vokiečiai atnešė savo duonos. Duona buvo sausa su ženklų „1942 m.“ Mat vokiečiai karui iš anksto ruošė maisto atsargas. Kartais atnešdavo ir kibirą sriubos.

Vyko mūšiai. Rusų spaudžiami, vokiečiai traukėsi Juodupės link. Atėjo rusai. Mūšių metu sudegė Viktoro ir Jono Ginočių namas dviem galais ir Jurgio Lapašinsko namai. Šie namai per 1943 m. gaisrą buvo likę nesudegę. Traukdamiesi vokiečiai išsivarė ir kai kuriuos gyvulius.

Parėjusi namo Juozo šeima berado tik kelis paršus. Po kelių dienų atbėgo telyčia, liko kumeliukas. Paršavedės oda su visa papilve ir galva kabėjo prie medžio ir jau, žinoma, dvokė. Rugiuose gulėjo negyvas vokiečių arkllys. Ten jį ir užkasė. Juozas su žmona ieškojo karvių ir arklių po balą, bet niekur nerado. Tada Juozas išmainė savo lineiką su svainiu J. Jasinevičiumi į arklį. Lineiką ir vežėčias Juozas buvo pirkęs 1939 m. Kamajuose. Taigi dabar, turėdamas arklį, vėl po truputį galėjo kabintis į gyvenimą. Šeima tebegyveno pirtyje, todėl didžiausias rūpestis – statytis naują gyvenamąjį namą.

Anelė su Juozapu vėl ėmė tvarkyti gyvulių ūkį, iš kurio gaudavo nemažai pinigų, vėl dirbo savo žemę. Išardžius vokiečių bunkerius, nedaug sienojų gabalų betiko namui statyti. Teko ieškoti naujos medienos. Juozapui miško davė latvė Usėnienė, kuri gyveno Lietuvos pasienyje. Ji turėjo apie 70 ha miško ir ariamos žemės. Juozapas su ja buvo pažįstamas, todėl ir miško gavo nebrangiai. Miško pirko ir iš Paduobio eigulio. Medžius vežti padėjo Jurgis Šnioka – Juozapo pusbrolis. Vežė į Juodupės lentpjūvę apdirbti. Kitus medžius namuose aptašė. Medžiams tašyti turėjo didelį kirvį – *sliutą*. Šio kirvio buvo nugalastas tik vienas šonas. Namų statybai vadovavo meistras Guzas iš Raišių k. Langus dirbo Alfonsas Astrauskas irgi iš Raišių k. Tuo laiku stalius viską darė rankomis ant varstoto. Duris namui pasidarė pats Juozapas. Jis ir vidų įsirengė. Stogą dengė skiedromis, kurias plėšė savo kieme. Tam darbui buvo pasiskolinęs, o tiksliau išsinuomojęs, mašiną iš V. Pučkos, kuris gyveno Veduviškio kaime. 1947 m. prieš šienapjūtę Juozapo šeima iš pirties persikėlė gyventi į nebaigtą įrengti namą. Baigė įrenginėti jau jame gyvendami. Šis iš antro karto statytas namas buvo daug mažesnis nei tas, kuris sudegė 1943 m. per kaime kilusį gaisrą.

Baigęs įrengti namą, Juozapas su žmona vėl priimdavo nuomininkus. Dabar šeima gyveno pietiniame namo gale. Kelerius metus gyveno Keliuočiai. Ona Keliuotienė buvo ilgamečio Lukštų bažnyčios klebono Leonardo Tamošausko sesuo. Čia gyvendama ji palaidojo savo vyrą. Vėliau, išsikėlus Keliuotienei, apsigyveno Ginotų pradinės mokyklos mokytoja Marytė Rauplienė su vyru. Rauplys dirbo Juodupės fabrike vairuotoju.

Po Antrojo pasaulinio karo, 1947 m., Lietuvoje pradėjo kurtis kolūkiai. Sunkiai žmonės pergyveno kolektyvizacijos procesą. Ginotų, Gaidžgalės ir Remeikių kaimų valstiečiai, verčiami ir spaudžiami įvairiomis priemonėmis, į kolūkį įstojo 1948 m. Visi, susirinkę Remeikiuose pas Lionginą Deksnį, nutarė kolūkį pavadinti Paupės vardu. Pirmuoju kolūkio pirmininku buvo išrinktas Edvardas Stankevičius, kurio

sūnus vėliau metais buvo ilgametis Lietuvos radijo stoties direktorius. Edvardas Stankevičius pirmininku dirbo neilgai, jį pakeitė Povilas Osipovas iš Gaidžgalės k. Kolūkio kontora įsikūrė Stepono Ginočio namuose Gintų kaime.

Juozas Grigaliūnas buvo išrinktas (ar paskirtas) grūdų sandėlininku. Grūdai buvo laikomi nacionalizuotose žmonių klėtyse: Stepono Ginočio, Viktoro Kanopos ir kt. Juozas Grigaliūnas sandėlininku dirbo neilgai. Jį 1949 m. kolūkio valdyba išsiuntė į 3 mėn. veterinarijos sanitarų kursus, kurie vyko Salosė. Juozas labai stropiai mokėsi. Jis norėjo kuo daugiau sužinoti apie gyvulių ligas, jų gydymą. Vėlesniais laikais jis juokdavosi, kad Salosė išmoko ne tik gyvulėlius gydyti, bet ir Josifo Visarianovičiaus Stalino biografiją. Nuo to laiko Juozas kolūkyje visą gyvenimą ir dirbo sanitaru. Jam vadovybė leido namuose laikyti arkli, nes turėdamas nesveiką koją, kita transporto priemone jis ir negalėjo naudotis. Stambinant ūkius, prie Paupės kolūkio buvo prijungti Aleknų, Čeičių, Raupių kaimai. Sustambintas ūkis buvo pavadintas „Žvaigždės“, vėliau Marytės Melnikaitės vardu. Padidėjo ir Juozo Grigaliūno aptarnaujama zona. Į Aleknų kaimą per polaidžius jam tekdavo važiuoti aplink – pro Juodupę. Pavasarį ir rudenį Juozas vilkėdavo dirbtinės odos sermėgą, kuri jį saugojo nuo lietaus ir vėjo. Žiemos metu vilkėdavo ilgus avikailių kailinius. Kol leido sveikata, Juozas ir išėjęs į pensiją dar ilgai dirbo savo mėgstamą darbą.

Juozo žmona Anelė, susikūrus kolūkiams, buvo lauko darbininkė. Tik apie porą metų ji girdė kolūkio veršelius, kol jie buvo laikomi vasaros metu Grigaliūnų klojime, o žiemą – tvarte šalia jos gyvulių. Juozui ir Anei išėjus į darbą, gyvulius prižiūrėjo Juozo sesuo Karolina. Ji kolūkyje mažai dirbo.

Grigaliūnų sūnus Petras mokėsi Gintų pradinėje, vėliau Juodupės progimnazijoje bei Rokiškio vidurinėje mokyklose. Rokiškio vidurinę mokyklą lankė daug vaikų iš tolimiausių kaimų. Vaikai, kuriems į Juodupės pusę, susirinkdavo dažniausiai prie dvaro kalvės ir patraukdavo namo. Kai kada pavykdavo susistabdyti Juodupės fabriko sunkvežimį, vežantį vilnas. Sulipdavo vaikai ant ryšulių, įsikibdavo vienas į kitą ir į ryšulius ir važiuodavo. Kartais pavykdavo „prisiplakti“ prie vairuotojų, kai rusai vežė iš aplinkinių miškų malkas į Rokiškio geležinkelio stotį. Pavasarį ir rudenį vaikai važiuodavo dviračiais, žiemą nuomodavo kambarius.

Petras, baigęs 9 klases, toliau Rokiškyje nebesimokė. Keli kaimo vaikinai nutarė stoti mokytis į technikumą, kad jį baigę galėtų greičiau pradėti dirbti. 1951 m. jis įstojo į Joniškėlio žemės ūkio technikumą, kurį baigė 1955 m. Besimokydamas trečiame kurse Petras pradėjo dirbti technikum radijo mazge, gaudavo algą. Be to, turėjo fotoaparata ir tuo metu technikum buvo pagrindinis fotografas. Technikumas turėjo siaurajuostį kino aparatą. Juo rodydavo mokiniams mokomuosius kino filmus apie žemės ūkį. Petras organizuodavo tų filmų demonstravimą. Reikėdavo važiuoti į Šiaulius užsisakyti juostų, kartais tekdavo nuvykti į Vilnių nusipirkti kokių detalių ar lempų radijo mazgui. Petras rengdavo savo kursui ekskursijas. Apie jį bendrakursiai net buvo sukūrę posmą:

*Grigaliūnas tai galiūnas,
Jis redaktorius puikus,
Pinigėlių susikrovęs
Raižo Lietuvos kelius.*

1955 m. Petras baigė Joniškio žemės ūkio technikumą ir buvo paskirtas į Joniškio rajono Pumpėnų MTS dirbti agronomu-agrochemiku. Kai 1957 m. MTS buvo reorganizuotas į RTS, kuriam, beje, priklausė 11 kolūkių, Petrą perkėlė dirbti į Joniškėlio r. žemės ūkio inspekciją. 1959 m., prieš panaikinant Joniškėlio rajoną, Petras Grigaliūnas dar kartą keitė darbą. Tuo metu baigus technikumą reikėdavo atidirbti pagal paskyrimą trejus metus. Kadangi Petras jau buvo atidirbęs tą laiką, dabar laisvai galėjo pasirinkti rajoną. Jis atvyko į Pandėlio rajoną, kad būtų arčiau namų. Iš pasiūlytų kolūkių pasirinko Vilkoliūs, vėliau teko dirbti „Jaunosios gvardijos“ ir Lukštų kolūkiuose. Dirbo agronomu, kolūkio valdybos pirmininku ir pirmininko pavaduotoju. Nuo 1992 m. pensininkas.

1963 m. Petras Grigaliūnas sukūrė šeimą. Jis vedė Aleną Balytę nuo Skapiškio, tuo metu dirbusią Vilkolių kolūkyje zootechnike. Išaugino tris sūnus: Virginijų, Renatą ir Aurelijų. Visi sūnūs jau sukūrė šeimas.

1972 m., būdamas 74 m. amžiaus, mirė Petro tėvas Juozas Grigaliūnas. Po metų Petras pasiėmė pas save sunegalavusią motiną, o vėliau ir tetą Karoliną. 1975 m. pardavė savo namus Ginotų kaime (nusigriauti). 1978 m. mirė Petro mama, o 1982 m. – teta Karolina. Visi palaidoti Onušio senosiose kapinėse.

Ginotų kaime liko rūšys ir prie jo auganti obelis, žyminti tą vietą, kur gyveno Petro tėvai, seneliai ir proseneliai.

Keliantis į vienkiemius 10,90 ha žemės buvo atmatuota **Emilijai Misiūnienei** ir dar 0,70 ha žemės ruožas buvo paliktas ūlyčioje. Jos vyras tuo metu jau buvo miręs, o gal mirė vėliau, tačiau 1942 m. gyventojų surašymo metu jo jau nebebuvo. Šioje šeimoje užaugo sūnus Juozas ir duktė Petrutė. Juozas buvo vedęs du kartus. Su pirma žmona gyveno neilgai ir šeimos neturėjo. Antroji žmona buvo Anelė Paškauskaitė iš Gaidžgalės k. Po Antrojo pasaulinio karo, žmonės prisimena, Juozas darydavo kaliošus. Tuo metu daug ko nebuvo nusipirkti. Tad Juozas ir sugalvojo iš nebeuždomamų mašinos rato kamerų gaminti kaliošus. Jis gumą specialiu įrenginiu nutrin-davo (nušveisdavo) ir suklijuodavo. Apie 1950 m. Juozo ir Anelės šeimoje gimė sūnus.

Kolūkių laikais Anelė truputį dirbo prie arklių, vasarą juos ganė pamiškėje už Lapašinsko, Bulovo bei Povilavičiaus žemių. Vėliau dirbo laukininkystėje. Misiūnas irgi dirbo paprastu lauko darbininku. Vėliau Misiūnienė su sūnumi išvyko gyventi į Kauną. Vykstant melioracijos darbams Juozas nusipirko namus Naujāsodėje ir ten išėjo gyventi. Jam buvo pažeista seilių liauka ir visą laiką iš po pasmakrės po truputį tekėdavo seilės. Jo žmona Anelė grįžusi iš Kauno nusipirko butą Juodupėje ir ten baigė gyventi savo gyvenimėli. Ji, kaip ir jos vyras, palaidoti Onušio naujosiose kapinėse. Jų sūnus liko gyventi Kaune. Namai Ginotuose nugriauti.

Juozo sesuo Petrutė Misiūnaitė ištekėjo už Minkevičiaus ir išėjo gyventi į Lazdūniškį. Jos šeimoje užaugo du sūnūs: Vytautas ir Stasys.

Šių namų senieji – Emilija Misiūnienė (gim. 1879) su vyru – palaidoti Onušio senosiose kapinėse.

Kaimo ūlyčios gale (į durpyno pusę) priešpaskutinė sodyba priklausė **Ginočių Juozui**. Jis dirbo 7,20 ha žemės ir 0,40 ha ruoželį ūlyčioje prie namų, dar truputį turėjo pievos durpyne. Jo žmona Uršulė gimusi 1888 m. Juozas mirė 1942 m. Jų sūnus Petras (gim. 1915) per 1942 m. gyventojų surašymą dar buvo nevedęs. Vėliau jis vedė Albiną Narbutaitę iš to paties Ginotų k. Nuo jų namų 1943 m. ir prasidėjo kaime gaisras.

Po tėvo mirties tuoj statėsi klojimą lauke ant savo žemės. Po to pirko iš Latvijos klėtelę, ją perstatė. Po gaisro klojime pasidarė tvartą. Vėliau vienkiemyje statėsi ir gyvenamąjį namą. Susikūrus kolūkiams Petro žmona Albina dirbo melžėja. Jų šeimoje augo 3 vaikai: Almantas, Algis ir Irena. Deja, Almantas mirė dar būdamas mažas.

Petro ir Albinos sūnus Algis buvo vairuotojas. Kurį laiką yra dirbęs Lukštu kolūkyje su pienvežiu. Lukštuose išimylėjo moterį ir su ja išsikėlė gyventi į Kupiškio pusę. Po kiek laiko abu pradėjo nebesugyventi. Konflikto metu jis nukirto jai ranką, o pats pasikorė. Tai buvo 1972 m. Jį palaidojo Onuškie senosiose kapinėse. Tuo metu Algio tėvas Petras Ginotis (gim. 1915) jau buvo miręs, palaidotas Onuškie kapinėse.

Mirus Petru, jo žmona Albina ilgai našlavo. Vykstant melioracijai, ji atsikėlė gyventi į aštuonbutį. Antrą kartą ištekėjo už našlio Čeičio iš Juodupės. Petro ir Albinos duktė Irena buvo išvykusi mokytis į Vilnių. Ten ji sukūrė šeimą ir į Ginotus nebegrižo.

Artėjant gyvenimo saulėlydžiui Albina su savo seserimi Monika 1985 m. nusipirko namus Juodupėje. Mirusią Albiną palaidojo Onuškyje šalia jos pirmojo vyro, o Čeičių palaidojo Juodupės kapinėse, šalia jo pirmosios žmonos.

Šiaurinėje kaimo pusėje priešpaskutinis ūkis priklausė **Jonui Narbutui**. Jis dirbo 13,15 ha žemės. Jo žmona Marijona Igaunytė, gim. 1890 m., mirė 1979 m. Jonas ir Marijona Narbutai užaugino 4 vaikus: Vladą (gim. 1925), Albiną (gim. 1923), Joną ir Moniką. 1942 m. gyventojų surašymo metu Jono ir Monikos namuose, matyt, nebuvo. Jonas, būdamas jaunas, išvyko į Kretingą. Ten jis vedė Petronėlę, užsiaugino 5 vaikus ir jau nė vienas iš jų į Ginotus negrižo. Albina ištekėjo už Petro Ginočio ir išėjo pas jį gyventi. (Apie šią šeimą rašėme atskirai.) Vladas, įgijęs vairuotojo specialybę, dirbo Juodupės fabrike. Jis vedė Valę Bučiūnaitę iš Gaidžgalės kaimo, pasistatė namus Juodupėje ir ten nugyveno visą savo gyvenimą. Vaikų jie neturėjo. Dabar jau abu mirę, palaidoti Juodupės senosiose kapinėse. Su tėvais namuose gyveno duktė Monika. Jaunystėje ji su seserimi Albina eidavo tarnauti į Latviją pas ūkininkus. Susikūrus kolūkiui dirbo melžėja. Liko netekėjusi.

Šių vaikų tėvas Jonas Narbutas mirė jaunas, palaidotas Onuškyje, senosiose kapinėse. Kiek panašlavusi jo žmona ištekėjo antrą kartą, šiuo kartu už Felikso Skrivelio, gim. 1885 m. Šioje santuokoje vaikų nebuvo.

Kai melioracijos vėjus vijo visus iš kaimo, tada motina *Juozas Kastėnas*. su Monika atsikėlė gyventi į aštuonbutį. Tuo metu Feliksas Skri- *Apie 1938 m.* velis jau buvo miręs. Gyvendama aštuonbutyje mirė ir Marijona. Ją palaidojo Remeikių kapinėse. Monika su seserimi, jau našle Albina pirko namus Juodupėje, ten ir sutiko savo saulėlydį. Monika palaidota šalia motinos Remeikių kapinėse.

Šiaurinėje Ginotų kaimo dalyje, nuo Latvijos sienos tik 300 m atstumu, gyveno **Augustas Kastėnas**, gim. 1873 m. Jo žmona Petronėlė Kalpokaitė 1942 m. jau buvo mirusi. Šeimoje užaugo du vaikai: Jonas ir Kazė. Kazė ištekėjo už Prano Paškausko į Gaidžgalės k., o Jonas liko namuose.

Jonas Kastėnas gimė 1908 m. Jis vedė Emiliją Kirs-
tukaičę iš Pasodnikų k. Kadangi Jonas turėjo nedaug že-



mės, tik 4 ha, todėl dirbo Juodupėje, senajame O. Trėjaus fabrike. Kartą fabrike buvo organizuojamas streikas dėl mažų atlyginimų. Visiems buvo įsakyta streikuoti, priešingu atveju galėjo blogai baigtis. Jonas, kaip ir kiti darbininkai, iš fabriko buvo atleistas. Tačiau tuometinis Juodupės viršaitis Pranas Griškėnas (Emilijos dėdė) padėjo jam įsidarbinti besikuriamame O. Trėjaus fabrike. Jonas fabrike dirbo neilgai. Jis susirgo plaučių džiova ir netrukus mirė. Tai buvo apie 1950 m. Liko našlė Emilija su vaikais. Jono ir Emilijos šeimoje buvo gimę 5 vaikai, o užaugo tik trys: Pranas (gim. 1938), Bronė (gim. 1940) ir Julius (gim. 1943). Du vaikai: Jonas (gim. 1934) ir Petras (gim. 1936) mirė maži, vos 9 mėnesių, nuo plaučių uždegimo. Jie palaidoti Onušio senosiose kapinėse. Šalia jų buvo palaidotas ir jų tėvas Jonas Kastėnas.

Jono ir Emilijos sūnus Pranas baigė Ginotų pradinę mokyklą ir vėliau traktorininkų kursus mašinų ir traktorių stotyje (MTS). Jis dirbo Onušio tarybiniame ūkyje traktorininku, tiekėju, dirbtuvių vedėju. Vedė to paties kaimo merginą Ireną Adomėnaitę ir išėjo pas ją gyventi.

Bronė Kastėnaitė, kaip daugelis ginotiškių, mokėsi pradinėje mokykloje, vėliau Juodupėje. Didesnių mokslų ir nesiekė. Kartu su motina melžė kolūkyje karves. Vėliau susipažino ir susituokė su Petru Trumpa, kuris dirbo Onušio tarybiniame ūkyje traktorininku. Kurį laiką pagyveno pas Bronės mamą (nes tėvas jau buvo miręs), o vėliau abu išsikėlė gyventi į Didsodę. Jų šeimoje užaugo du vaikai: Gintautas ir Irena. Irena baigė Vabalninko žemės ūkio technikumą, buhalterijos kursą.

Julius Kastėnas baigė 8 klases Juodupėje ir Kostantinavos profesinę technikos mokyklą. Jis įgijo plataus profilio mechanizatoriaus specialybę. 1972 m. vedė Danutę Didžgalvytę iš Salų parapijos Greviškio k. Ji tuo metu, nuo 1970 m., dirbo Ginotų pradinės mokyklos mokytoja. Vykdamas Ginotų kaimo melioracijos darbus, Kastėnai pasistatė namus Juodupėje (Raišių k.) ir čia apsigyveno. Kartu su Julium ir Danute gyveno ir motina Emilija. Ji mirė 1998 m. ir palaidota naujosiose Juodupės kapinėse. Julius su Danute vaikų neturi. Jie atsiėmė Ginotuose Juliaus tėvų žemę, dar turi nuomojamos žemės ir abu ūkininkauja.

Namai Ginotų kaime nugriauti 1978 m. Šių namų mums žinomi senieji Kastėnai – Augustas su žmona Petronėle – palaidoti senosiose Onušio kapinėse.

Dar caro laikais Gaidžgalės kaime gyveno **Juozas Alekna**, Adomo s. (Осипъ Адамъ Алекно), kuris turėjo 16 dešimtinių ir 2 078 sieksnius (сажен) žemės. Jo



*Emilija Kirstukaitė,
Jonas Kastėnas
ir Kazė Kastėnaitė.
Apie 1936 m.*



*Aleknaitė
ir Povilavičius
Brazilijoje.
Apie 1925 m.*

*Ona Aleknaitė
ir Juozas Kirstukas.
Apie 1925 m.*

*Feliksas Alekna.
Apie 1926 m.*

namai, kaip ir kitų Gaidžgalės gyventojų, stovėjo ūlyčioje, kuri prasidėjo nuo Ginotų kaimo pusės už Kukio upelio Latvijos link.

Kai kaimą skirstė į vienkiemius, Alekno gavo žemės piečiausioje kaimo dalyje, prie Kukio. Už Kukio upelio buvo Ginotų žemė. Alekno labiau norėjo bendrauti su Ginotų gyventojais. Todėl Alekna, susitaręs su keliais Ginotų vyrais, važiavo į Rokiškio apskritį prašyti, kad būtų pakeistos kaimo ribos. Jos buvo pakeistos (tik neaišku kada).

Gavęs žemės Juozas Alekna su sūnumi Pranu tuojau pradėjo statyti namus. Jis buvo gavęs 18 ha ir truputį vėliau pirko dar 3 ha pievų. Kai statėsi namus, Pranas dar buvo nevedęs, gyveno su tėvais. Jo viena sesuo buvo ištekėjusi už Povilavičiaus iš Ginotų kaimo ir išvykusi į užsienį. Brolis Feliksas tarnavo Lietuvos kariuomenėje husaru. Vienu pratybų metu buvo labai vėjuota, šalta, ir Feliksas peršalo. Po kiek laiko susirgo. Nuo tarnybos pradžios buvo praėję pusantrų metų, jį sergantį paleido namo. Namuose Feliksas netrukus mirė. Palaidojo jį Onušio kapinėse. (Ten palaidotas ir tėvas Juozas su žmona.) Antra sesuo Ona ištekėjusi už Juozo Kirstuko iš Brýzgių. Kirstukas turėjo nedaug žemės, bet labai derlingos. Užaugdavo labai gražūs javai, kaip *graužai*. Todėl Juozas turėjo Graužo pravardę. Namuose liko tik Pranas, jis į kariuomenę nebuvo pašauktas. Su tėvu Juozu Pranas pirmiausia pasistatė nedidelę gryčiutę. Joje gyvendami statėsi kitus pastatus: akmeninį tvartą, prie tvarto pridurtą daržinę, klojimą, klėtį ir prie jos pridurtą ratinę (*vazaunę*). Čia stovėjo varstotas. Pranas dirbo ratus, kubilus, didesnius ir mažesnius, šiaip įvairius daiktus sau. Pasistatė didelį dviejų galų gyvenamąjį namą, dengtą skarda. Pietinėje namo pusėje buvo erdvus priangis (*gonkai*). Pro jį vaikščiojo tik ypatingais atvejais: per krikštynas, laidotuves, vesdavo kunigą ir t. t. Sodyboje išsirengė didelį rūšį. Rūšys buvo rengiamas prie kalniuko, todėl iš vienos pusės nukasė dalį kalniuko ir toje pusėje padarė įėjimą. Alekno turėjo išsirengę ir jaują. Šildymo patalpa buvo molinė, o linų mynimo patalpa medinė.

Prano tėvas Juozapas turėjo arklinę kuliąją, arpa, apie 1939 m. pirko švedišką šienapjovę. Laikui bėgant, prie šienapjovės prikonstravo priedą ir naudojo javams pjauti.

Jaunystėje Pranas Alekna mokėjo groti armonika. Jis turėjo gražų balsą, mėgo dainuoti ir pats kurdavo dainas. Augdamos anūkės įrašė apie 30 senelio dainų ir saugo kasetę kaip prisiminimą. Pranas gyveno su pamote. Jo tėvas buvo vedęs du kartus.

*Juozas Alekna
ir antroji žmona
su sūnumi Pranu.
1927 m.*



Pasistatęs namus Pranas vedė Emiliją Avižienytę iš Žiobiškio. Jų namai buvo prie pat bažnyčios. Avižieniai buvo stambūs ūkininkai, todėl ir Emilė gavo gerą pasogą: arkli, pakinkytą į lineiką, vieną ar dvi karves, 1 000 litų ir kuparą su kraičiu.

Pranas su žmona Emilija laikė 2 arklus ir kartais prieauglio, 4 ar 5 karves, 1 ar 2 telyčias, pulką avių, kiaulių. Visus darbus dirbdavo patys, tik samdydavo padienius: javams pjauti, šienui vežti ar kitokiems darbams. Nuolat samdydavo tik piemenį. Samdytam pjovėjui per dieną mokėdavo 4 litus, rišėjai 3 litus. Javus kuldavo kaip ir visi – su talka.

Prano ir Emilijos šeimoje užaugo du vaikai: Bronė (gim. 1931) ir Jonas (gim. 1936). Bronė mokėsi Ginotų pradinėje mokykloje. Ji siekė mokslo: įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, studijavo lietuvių kalbą. 1955 m. rudenį pradėjo dirbti Obelių septynmetėje mokykloje, joje ir dirbo visą gyvenimą. 1957 m. ištekėjo už Alfredo Gaudzės, kilusio iš Pakapinės k. prie Lukštų. Tuo metu jis dirbo Obėliuose ir mokėsi aukštojoje mokykloje neakivaizdiniu būdu. Bronės ir Alfredo šeimoje užaugo du sūnūs: Gintaras ir Ramūnas.

Jonas mokėsi Ginotų pradinėje ir Juodupės progimnazijoje. Jo mokslai nežavėjo, todėl toliau nesimokė, bet namuose padėjo tėvams, pradėjo dirbti Juodupės fabriko durpyne. 1955 m. buvo pašauktas į sovietų armiją, tarnavo 3 metus Maskvoje. Grįžęs iš tarnybos Jonas vėl nuėjo dirbti į durpyną. Po metų perėjo į fabriko „Nemunas“ transporto skyrių. Dirbdamas fabrike Jonas pasistatė Juodupėje namą. 1969 m. vedė Aldoną Jasiūnaitę iš Eikiniškio k. (nuo Čedasų), tuo metu dirbusią Juodupės fabrike. Jono ir Aldonos šeimoje užaugo dvi dukros: Aušra ir Rasa.

Grįžkime į Prano Alekno gyvenimą Ginotų kaime. Kai buvo vykdomas melioracijos projektas, pagal kurį buvo sausinami laukai aplink Kukio upelį, į jį pateko ir Alekno sodyba. Emilija ir Pranas labai nenorėjo niekur iš savo namų eiti. Jie rašė prašymą į Vilnių, lyg ir Gamtos apsaugos viršininkui Bergui, kad nereikėtų išsikelti. Alekno namai ant kalnelio, todėl aplink namus žemės nereikėjo melioruoti. Iš Vilniaus gavo atsakymą, kad atvažiuos komisija į vietą apžiūrėti ir tada duos atsakymą. Taip ir buvo: atvažiavo gal šešiese. Viską apžiūrėjo, fotografavo, pasikalbėjo su Pranu Alekna ir išvažiavo. Vėliau Pranas gavo raštą, kad laikinai gali gyventi. Po kokių 10 metų buvo vykdomas kitas melioracijos projektas, apėmęs didesnius žemės plotus. Tuomet Aleknas vėl pradėjo „klibint“ išsikelti. Pranas jau buvo senstelėjęs, sveikata nebekokia, todėl ir nutarė išvykti. Sūnus Jonas tėvams pradėjo statyti namus Juodu-



*Pranas Alekna
su žmona Emile
ir dukra Bronė*



pėje. Pastatė tvartą iš plytų, viršuje daržinę. Padėjo namui pamatus, išmūrijo rūšį, o atėjus pavasariui griovė namą Ginotuose ir vežė į Juodupę. Rudenį namas buvo baigtas, ten supylė nukastas bulves, nurautus burokus, suvežė šieną. Kol statė namą, Pranas su žmona vasarą gyveno Ginotuose rūsyje. Ten buvo įdėtos grindys, pamūryta krosnelė. Rūsysis buvo labai sausas, tad ir gyventi buvo neblogai. Juodupėje namus pasistatė 1977 m., nugriovę Ginotuose 1927 m. statytą namą.

Emilija mirė 1988 m., sulaukusi 84 m. Pranas, gim. 1894 m., mirė 1994-aisiais. Abu palaidoti Juodupės kapinėse.

Pagal 1931 m. dalies Ginotų kaimo žemės išskirstymo vienkiemiais planą **Tadui Povilavičiui** (1873–1955) atiteko tik 2,12 ha žemės. Jis turėjo pasistatęs nedidelį gyvenamąjį namą, tvartą, klojimą. Jo žmona Karolina (1879–1939) kilusi iš Remeikių k. Šeimoje dar gyveno Uršulė Petrauskienė (gim. 1891), tikriausiai padėjusi gyventi ir dirbti Tadui. Kartu su tėvu gyveno duktė Monika, gim. 1914 m. Ji buvo ištekėjusi už Broniaus Šedžio iš Aleknų k., tačiau su juo gyveno neilgai, Bronius ją paliko. Tada Monika toliau gyveno tėvo namuose. Tadas Povilavičius buvo batsiuovys. Jis siuvo batus svetimiems žmonėms. Mokėjo gaudyti šeškus. Kaimė senuose pastatuose buvo nemažai šeškų. Tai labai gudrūs gyvūnai, sunku juos pagauti. Tadas turėjo spąstus (*slastus*). Prireikus juos skolindavo ir kaimynams, pamokydavo, kaip reikia pastatyti. Tėvui mirus Monika priėmė pas save gyventi Eleną Kanopaitę iš Remeikių k. Kolūkių laikais šiuose namuose buvo įsikūrusi Onušio tarybinio ūkio Ginotų skyriaus kontora.

Prie Aleknos namų gonkų. Pirmoje eilėje (iš kairės): Bronė Gaudzienė (Aleknaitė), Emilija Alekniienė, Bronė Igaunienė (Bukaite), Juozas Igaunis; antroje eilėje: Pranas Alekna, Petras Grigaliūnas, Anelė Grigaliūnienė, Juozas Grigaliūnas, Jonas Alekna. 1960 m.

Elena Kanopaitė (gim. 1935) susirado gyvenimo draugą ir išėjo gyventi į Bajorų k. prie Rokiškio. Tad Monika gyvenimą baigė 1992 m. viena. Ją prižiūrėjo Elenos sesuo Elvyra. Prieš mirtį Monika namus užrašė Elvyros dukrai Loretai Žindulienei. Namelis ir dabar tebestovi.

Monika turėjo brolių Igną. Tačiau jis, tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje, už prasižengimą buvo nubaustas stovėti „po šautuvu“. Ignas pasakė ar parašė: „*Geriau be galvos, negu gyventi be garbės*“, ir nusišovė. Pagal kitą versiją prie Igno Povilavičiaus žūties prisidėjo ir nelaiminga meilė. Palaidotas Onuškyje. Visa Povilavičių giminė palaidota Remeikių kapeliuose. Tado Povilavičiaus šeimoje buvo dar du sūnūs: Jonas ir Petras. Jonas buvo vedęs, su šeima gyveno Skuode. Po karo apie šią šeimą negauta jokių žinių. Galbūt jie pasitraukė į Vakarų. Petras savo pavardę buvo sulietuvinęs – vadinosi Povilėnu. Jis su šeima gyveno Šiauliuose. Po karo Petras mirė, o žmona su vaikais persikėlė į Vilnių. 1955 m. pradžioje šeima gyveno Vilniuje, Naujininkų rajone, sename mediniame namelyje. Sūnus Raimundas mirė jaunas, o duktė Žaneta baigė aukštąjį mokslą ir tapo gydytoja.

Kazys Povilavičius Ginotų kaime turėjo 2,55 ha dirbamos žemės ir 1,29 ha pievos durpyne. Jo žmona – Juana Lukoševičiūtė iš Bryzgių, gim. 1879 m. Dabar sunku pasakyti, kiek vaikų augo šioje šeimoje, nes kai 1931 m. buvo skirstoma žemė tarp Bulavų ir Povilavičių, vaikai jau buvo pakankamai suaugę. Regis, sūnus Konstantinas buvo paimtas į rekrūtus. Jis Rusijoje plukdė sielius ir žuvo. Kitas sūnus Antanas mirė jaunas, dar nevedęs, palaidotas Onuškio kapinėse.

1942 m. gyventojų surašymo metu Kazys Povilavičius jau buvo miręs. Juana (ar Jugana) Povilavičienė gyveno su dukra Tafičia (Teofile), gim. 1910 m. Teofilė gyvenimą pragyveno viena, nesukūrusi šeimos.

Kartu gyveno antra duktė Marė, gim. 1912 m. Ji jau buvo sukūrusi savo šeimą su Vladu Zinkevičiumi, kuris dirbo vidaus reikalų policijoje. Kaip jau anksčiau minėta, jis žuvo Sibiro platybėse. Zinkevičių šeimoje gimė du sūnūs: Almantas Vladas (1936) ir Arūnas (1941). Arūnas žuvo jaunas, važiuodamas motociklu. Vladas užaugo, įsidarbino Juodupės vilnos audinių fabrike „Nemunas“. Jis vedė Gėnę Kanopaitę iš Juodupės, kuri irgi dirbo fabrike. Jie užaugino du sūnus: Ramūną ir Arvydą, ir dukrą Jolantą. Ji mirė 29 m. amžiaus.



*Marytė Zinkevičienė
su Vyrų Vladu
ir sūnumi Almantu.
1940 m. gruodis*

Marytė Zinkevičienė buvo gera šeimnininkė, eidavo ruošti vestuvių, krikštynų. Marytė mirė 2003 m., sulaukusi daugiau nei 90 m. Nedidelis seserų namelis, pastatytas ant nuosavos žemės, tebestovi tuščias. Marytė ir Teofilė palaidotos Onušio kapinėse.

Iš **Povilavičių** šeimos daugiausia žemės gavo Ignas ir Julius. Jiems buvo atmatuota 13 ha dirbamos ir 1,28 ha pievų durpyne.

Ignas buvo išvykęs į Kauną, iš ten išvažiavo į Braziliją. Manoma, kad jis buvo vedęs Aleknaitę (Prano Aleknos seserį) iš Gaidžgalės k. ir į Braziliją jie išvyko abu. Ignas gal atsiuntė kokį vieną laišką iš užsienio, o daugiau nerašė.

Namuose liko Julius, gim. 1906 m. Keliantis į vienkiemį jo tėvų nebuvo, todėl namus statėsi vienas. Turbūt dar prieš pasidalijant žemę Julius dirbo fabrike vežėju. Jis su arkliu vežiojo ponus į traukinį ir atgal, ar šiaip kur reikėjo. Apie 1936 m. Julius vedė Aleną Matiukaitę nuo Salų, iš Pastringišio k. Jų buvo pasistatyta ant savo žemės nedidelė trobelė, tvartas, klojimas, pirtis ir tik 1962 m. pasistatė gerą gyvenamąjį namą, kuris ir dabar tebestovi. Po karo, jau sovietiniais laikais, Julius kurį laiką vežiojo paštą iš Juodupės į Rokiškį ir atgal. Vėliau dirbo brigadininku. Alena pagal galimybes dirbo laukininkystėje. Alenos ir Juliaus šeimoje augo 4 sūnūs: Algis (gim. 1937), Vladas (gim. 1941), Zenius (gim. 1942) ir Valius (gim. 1945).

Algis su broliais baigė Ginotų pradinę mokyklą, vėliau lankė Juodupės vidurinę. Tarnavo sovietų armijoje radistu. Grįžęs dirbo Onušio apylinkės pirmininku, vėliau Kraštų skyriaus vedėju. Po žemės ūkio kursų Dotnuvoje paskirtas dirbti „Aušros“ kolūkio valdybos pirmininku. Ten dirbdamas susirgo plaučių uždegimu. Gulint ligoninėje liga pasikartojė ir 1966 m. jis mirė. Palaidotas Juodupės kapinėse.

Vladas, baigęs Juodupėje 7 klases, mokėsi Rokiškyje vairuotojų kursuose. Gavęs vairuotojo pažymėjimą pradėjo dirbti Onušio tarybiniame ūkyje vairuotoju, vėliau mechaniku. Vedė Ireną Juodakytę iš Skridulių k. Ji tuo laiku dirbo Onušio tarybinio ūkio buhalterijoje. Jų šeimoje užaugo dvi dukros: Ramunė ir Birutė.

Zenius, baigęs Juodupės vidurinę mokyklą, įstojo į Kauno žemės ūkio akademiją mokytis agronomo specialybės. Tarnavo sovietinėje armijoje, grįžęs dirbo Anykščių r. Naujasodės tarybiniame ūkyje vyr. agronomu. Po to vėl buvo pašauktas į armiją, tarnavo Vilniuje. Grįžo į Naujasodę. Vėliau buvo pakviestas dirbti į Žemės ūkio ministeriją referentu. Po to dvejus metus gilino žemės ūkio žinias Maskvoje. Grįžo vėl į ministeriją vyr. referentu. Šiuo metu dirba Ministrų Taryboje. Zenius vedė gyvendamas Naujasodėje. Šeimoje užaugo du vaikai: Rasa ir Giedrius.

Valius baigė Juodupėje septynias klases ir Kavoliškyje 4 mėnesių traktorininkų kursų. Dirbo Onušio tarybiniame ūkyje traktorininku. 3 metus tarnavo armijoje Krasnojarske, dirbo statybos batalione traktorininku. Grįžęs 1967 m. įsidarbino Juodupės fabrike traktorininku. Valius su žmona Aldona užaugino du vaikus: Kęstutį ir Aušrą. Jie pasistatė namus Juodupėje ir ten gyvena.

Julius Povilavičius mirė 1985 m., būdamas 79 m. Jo žmona Alena mirė 1990 m., sulaukusi 85-erių. Abu palaidoti Juodupės kapinėse, šalia sūnaus Algio. Sūnūs susigražino tėvų žemę ir ją dirba. Tėvų namuose gyvena Vladas su žmona.

Dar viena **Povilavičių** šeima buvo gavusi Ginotuose 2,20 ha ariamos žemės ir 1,34 ha pievų. Tai Antanas, Jonas, Petras, Adėlė, Akvilė ir motina Joana. Rodos, kad visa šeima išvyko į Braziliją.



Ginočių šeima.

Sėdi: žentas Alfonsas

Garuolis, tėvas

Jokūbas; stovi: Stasė,

Anelė, motina Bronė,

Rima, Jonas

Jokūbas Ginotis gimė Ginotų kaime 1902 m., Prano Ginočio ir Čeičytės iš Aleknuų šeimoje. Apie Jokūbo tėvus yra labai mažai žinių. Keliantis į vienkiemius žemė buvo užrašyta Prano Ginočio vardu. 1942 m. visuotinio gyventojų surašymo metu šios šeimos Ginotų kaime nebuvo.

Kiek žinoma, be Jokūbo, buvo dar du broliai ir dvi seserys: Jonas, Kazys, Kazė (ar Kazimiera) ir dar viena sesuo. Jonas su žmona gyveno Juodupėje, vaikų neturėjo. Kazys su žmona gyveno Rokiškio geležinkelio stotyje, vaikų irgi neturėjo. Sesuo Kazė buvo ištekėjusi ir gyveno Latvijoje, už Aknystos. Jų šeimoje augo sūnus ir dukra. Dar viena sesuo gyveno Rygoje.

Pranas Ginotis su žmona mirė, palaidoti Onuškio senosiose kapinėse.

Jokūbas, matyt, buvo vyriausias sūnus ir liko gyventi tėvų namuose. Jis, kaip ir kiti ginotiškiai, turėjo ūlyčioje 0,60 ha žemės, ant kurios stovėjo jų sodyba. Be to, dar turėjo 4,59 ha dirbamos žemės ir 3 ha pievų durpyne. Jokūbas buvo vedęs Bronė Kalpokaitę nuo Čedasų, gim. 1903 m. Jokūbas ar jo tėvas Pranas buvo pastatęs namą ūlyčioje, jame tarpukariu buvo įkurta pradinė mokykla. Pati Jokūbo šeima gyveno kitoje ūlyčios kelio pusėje buvusioje troboje.

Kai Bronės brolio šeimą išvežė į Sibirą (tikriausiai 1941), Jokūbas su šeima buvo įsikraustę į jų namus gyventi.

1943 m. gaisro metu sudegė abu Jokūbo namai: gyvenamasis ir mokykla. Tad po gaisro, dar karo metais, ir Jokūbas ėmė statyti namą. Jis po vienu stogu pasistatė gyvenamąjį namą, daržinę ir tvartą. Pirtis buvo likusi nesudegusi. Šioje troboje Jokūbo Ginočio šeima gyveno gana ilgai, t. y. maždaug iki 1964 m. Apie 1962 m. Jokūbas pradėjo statyti naują, didesnę namą ant buvusios mokyklos pamatų. Jį baigė įrengti tik apie 1964 m.

Bronės ir Jokūbo Ginočių šeimoje gimė 6 vaikai: Anelė (gim. 1928), Vlada (gim. 1930), Stasė (gim. 1933), Jonas (gim. 1935), Antanas (gim. 1938), Rimantina Emilija (gim. 1939, paprastai vadinama Rima). Anelė baigė Ginotų pradinę mokyklą. Bronė Ginotienė buvo gera siuvėja, siuvo žmonėms visokiausius drabužius. Prie motinos dirbdama ir Anelė išmoko siūti. Vėliau ji susituokė su Alfonsu Garuoliu iš Aviėtiškio k. (nuo Obelių). Garuolis tuo metu dirbo staliumi Rokiškio dirbtuvėse (kur gamino karstus). Apie 1950 m. abu išvyko gyventi į Rokiškį. Iš pradžių Anelė siuvo namuose,

vėliau dirbo siuvykloje – buitinio gyventojų aptarnavimo kombinate. Anėlės ir Alfonso šeimoje užaugo dvi dukros: Regina ir Deimantė.

Duktė Vlada mirė 8 m. nuo apendicito priepuolio. Kol tėvai nuvežė su arkliu į Rokiškį pas gydytoją, jai trūko apendiksas, prasidėjo gangrena ir ligoninėje mergaitė mirė. Palaidojo ją Remeikių kaimo kapeliuose.

Stasė baigė Ginotų pradinę, toliau nebesimokė. Paaugusi pradėjo dirbti Onušio plytinėje, vėliau durpyne. Ištekėjo už Petro Šmagoriaus, kilusio iš Panemunio krašto. Petras buvo stalius. Po vestuvių abu gyveno Ginotuose pas tėvus. Kai Jokūbo šeima išsikėlė į naująjį namą, Stasės šeima liko gyventi senojoje troboje. Vėliau, kai paaugo vaikai, gavo butą Rokiškyje, nes Petras dirbo tarpkolūkinėje statybos organizacijoje. Visa šeima išsikėlė į Rokiškį. Stasė pradėjo dirbti sūrinėje. Po truputį pradėjo statyti savo namą. Stasės ir Petro šeimoje užaugo 3 vaikai: Regimantas, Alvidas ir Alė.

Jonas baigė Juodupės vidurinę mokyklą. Buvo pašauktas į sovietinę armiją, tarnavo tankistu Ukrainoje, Vengrijoje. Grįžęs namo dirbo durpyne, vėliau perėjo į fabriką. Vedė Oną Balnaitę nuo Rubikių iš Lukštų apylinkės. Ji tuo metu dirbo Ginotų parduotuvėje. Jono šeima irgi pasistatė namus Juodupėje. Onos ir Jono šeimoje užaugo dvi dukros: Jolanta ir Ligita.

Antanas vienerių metų amžiaus susirgo kokliušu ir mirė. Tuo pačiu metu kokliušu sirgo ir tėvas Jokūbas, bet jis pagijo. Antanas palaidotas Remeikių kaimo kapinėse.

Rima baigė Juodupėje 8 klases. Iš pradžių dirbo durpyne, vėliau sanitarė Juodupės ligoninės vaikų skyriuje. Iš ligoninės ji išėjo į fabriką. 1967 m. sumainė aukso žiedus su Broniumi Raupiu iš Sodėlių kaimo. Kurį laiką gyveno Ginotuose, čia gimė duktė Nijolė. Vėliau gavo butą Juodupėje ir persikėlė ten.

1965 m. visa šeima tebegyveno Ginotuose, tik vyresnioji duktė jau buvo ištekėjusi ir gyveno Rokiškyje. Stasė su vyru ir visais vaikais tebegyveno senojoje troboje, kai juos užklupo didelė nelaimė: gavo žinią, kad Jokūbas Ginotis prie „Ragučio“ restorano lauke prie medžio rastas negyvas. Žmonės tą vakarą matę, kaip jį išgėrusį (turbūt konflikto metu) suspardė du vyrai, tačiau teisme teigė neliudysią. Kaltininkai liko nenubausti, bet vėliau juos abu Dievas nubaudęs. Jokūbas buvo palaidotas Remeikių kaimo kapinėse.

Bronė Ginotienė, kaip ir jos vyras, kolūkio laikais buvo eilinė lauko darbininkė. Namuose augino gyvulius, leido vaikus mokyti. Pasiligojusią Bronę iš Ginotų, kur gyveno su sūnaus Jono šeima, pasiėmė duktė Stasė pas save į Rokiškį. Ten gyvendama ji 1994 m. ir mirė. Palaidota šalia vaikų ir vyro Remeikių kaimo kapinėse.

Reikia dar paminėti, kad grįžusią iš Sibiro savo motiną Bronė Ginotienė buvo priėmusi gyventi, nes motinos namai prie Čedasų buvo sunaikinti. Ginotuose gyvendama ji ir mirė. Palaidota taip pat Remeikių kapeliuose.

Viena šalia kitos buvo dvi **Lapašinskių** sodybos: Jurgio Lapašinsko ir Adomo Lapašinsko. Jie abu turėjo beveik po 20 ha žemės. Ko gero, buvo giminės. Jų ir žemė buvo šalia. Apie Jurgio Lapašinsko gyvenimą rašyta anksčiau.

Skirstantis į vienkiemius 17,77 ha žemės priklausė Adomui Lapašinskiui. Tačiau 1942 m. gyventojų sąrašuose nei jo, nei jo žmonos gyvų jau nebebuvo. Šiuose



Ginotų kaimo jaunimas. Sėdi (iš kairės): Jonas Adomėnas, Stefa Grigaliūnaitė, Vytautas Grigaliūnas, Danutė Grigaliūnaitė, Jonas Deksnys; stovi: Irena Ginotienė, Bronė Kastėnaitė, Jonas Stelionis (Skriduliai), Rima Grigaliūnaitė, Antanas Ginotis, Irena Adomėnaitė, Rimantina Ginotytė, Aldona Adomėnaitė, Osipovaitė (Gaidžgalė). Priekyje – Jonas Ginotis. 1958 m.



Sėdi (iš kairės): Monika Narbutaitė, Rimantina Ginotytė, Algis Ginotis, Vladas Mulvinas, Jonas Ginotis; stovi: Albina Ginotienė, Irena Ginotytė, Petras Kirstukas (Remeikiai), Pranas Kastėnas. 1962 m.

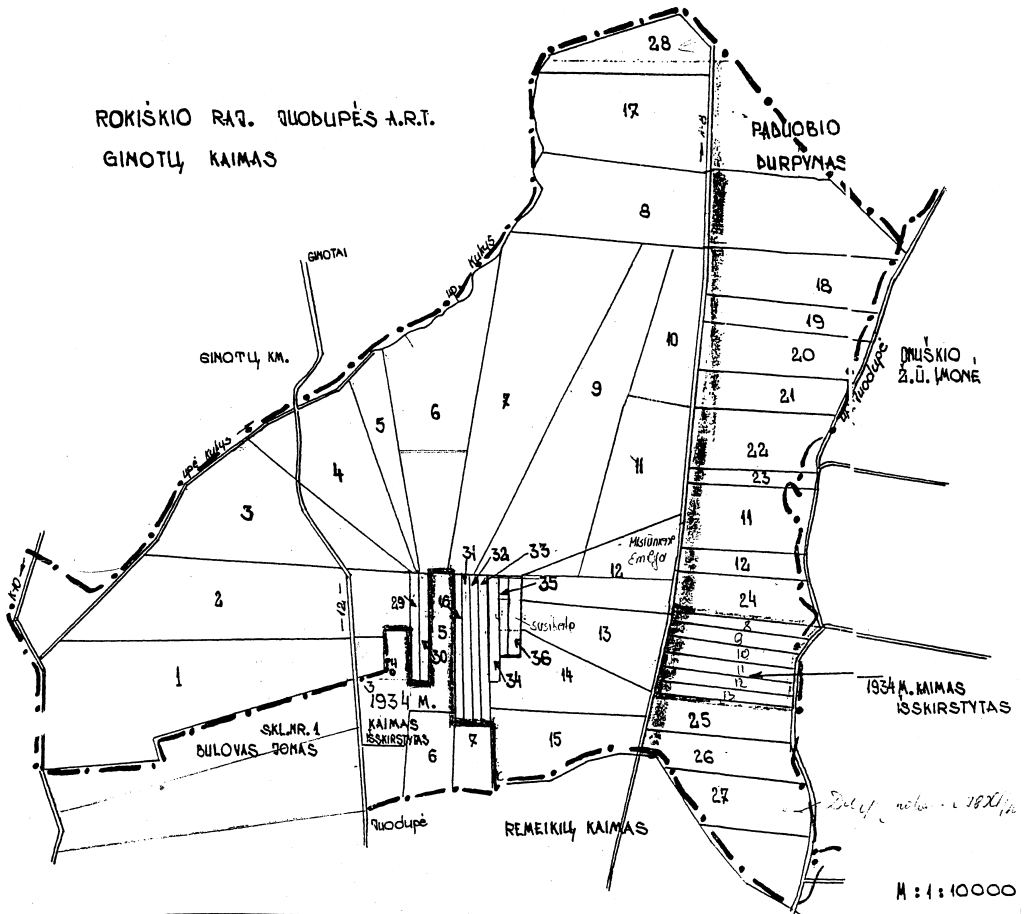
namuose gyveno Lapašinskių duktė Kostancija, gim. 1908 m. (mirė 1965). Kostancija jau buvo ištekėjusi už Stepono Ginočio iš Naujāsodės (1905–1973).

Namas stovėjo palei ūlyčios keliuką. Be gyvenamojo namo, buvo klėtis su vazaune, tvartas, daržinė, pirtis. Kitoje kelio, einančio į Gaidžgalės kaimą, pusėje stovėjo nedidelė kalvė. Joje Steponas paaštrindavo akėčių virbus ar smailindavo noragus, šiaip kokius darbus dirbdavo tik savo reikmėms. Atokiau nuo kelio stovėjo klojimas. Pokario metais, kai kino filmai buvo vežami demonstruoti į kaimus, Ginotų ir aplinkinių kaimų žmonės rinkdavosi į šį klojimą. Jame buvo rodomi kino filmai.

Per 1943 m. gaisrą sudegusi Ginotų pradinė mokykla kitais metais buvo atidaryta **Stepono Ginočio** namuose. 1948 m. susikūrus „Paupės“ kolūkiui šiuose namuose buvo įkurdinta kolūkio kontora. Pradinė mokykla iškelta į Jono Kastėno namus.

Kostancijos ir Stepono Ginočių šeimoje užaugo trys vaikai: Genė (gim. 1932), Antanas (gim. 1934), jauniausias Alfonsas.

Antanas vedė ir gyveno Rokiškio geležinkelio stotyje. Jis turėjo motociklą. Naujai nutiestas magistralės Panevėžys–Rokiškis–Obeliai ruožas tapo pagrindiniu keliu. Anksčiau pagrindinis kelias buvo Rokiškis–Kamajai. Antanas, važiuodamas motociklu, sankryžoje patyrė avariją ir žuvo. Alfonsas tarnavo sovietų armijoje Je-



SKLYPO NUMERIS	BUV. ŽEMĖS SAVININKŲ VARDAI IR PAVARDĖS	PLOTAS HA
1	LAPAŠINSKAS ŽURGIUS	18,77
2	LAPAŠINSKAS ADOMAS	17,77
3	IGAUNIS KAZYS	10,12
4	" "	2,90
20	" "	3,66
22	" "	5,95
5	LAPAŠINSKAS KAZYS	3,01
24	" "	3,40
6	GRIGALIŪNAS ANTONAS, QUOZO	44,46
16	GRIGALIŪNAS QUOZAS	4,00
19	" "	3,0
7	GRIGALIŪNAS ANTONAS, ŽURGIO	12,20
18	" "	5,32
8	DAGIS VINCAS	16,38
17	NARBUTAS ŽONAS	13,15
40	TALIUS STEFONAS	5,19
23	" "	4,00
9	ŽINDULYS STASYS	12,30
24	" "	3,97
11	MISIŪNIENĖ EMILIJA	11,90
12	GINOTIS QUOZAS	7,20
13	GINOTIS PRAMAS	4,59
25	" "	3,00
14	GINOTIS ŽONAS	3,24
26	" "	3,60
15	GINOTIS VIKTORAS	5,09
27	" "	4,00
28	KASTĖNAS AUGUSTAS	4,05
29	IGAUNIS KAZYS	0,54
30	LAPAŠINSKAS KAZYS	0,50
31	GRIGALIŪNAS ANTONAS, ŽURGIO	0,70
32	MISIŪNIENĖ EMILIJA	0,70
33	ŽINDULYS STASYS	0,70
34	GINOTIS PRAMAS	0,60
35	GINOTIS QUOZAS	0,40
36	GINOTIS ŽONAS	0,40

Kaimo žemių planas
su eksplikacija

PLANA, SUDARĖ: V. INŽ. V. GRISIŪNIENE 97 04 22

kabpilyje, aviacijos dalinyje, ir ten pasiliko. Vėliau grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Šiauliuose.

Senelių ir tėvų namuose liko gyventi duktė Genė. Ji, baigusi Ginotų pradinę, toliau mokėsi Juodupėje. Gavo darbą Juodupės vilnos audinių fabriko „Nemunas“ buhalterijoje, susituokė su Juozu Gaidžiu iš Gaidžgalės k. Kurį laiką Juozas dirbo kolūkio buhalteriu. Genė su Juozu pasistatė namus Juodupėje ir ten gyveno.

Kostancija ir Steponas Ginočiai susikūrus kolūkiui dirbo laukininkystėje iki pensijos. Abu mirę, palaidoti Remeikių kaimo kapeliuose. Namus Ginotuose duktė Genė pardavė. Jie nugriauti.

Šalia savo tėvų atgulė amžino poilsio ir Genė su vyru Juozu. Genė Gaidienė mirė 1995 m., jos vyras Juozas Gaidys, gim. 1921 m., mirė 1997 m. Jų vaikai pardavė tėvų namus Juodupėje, o patys gyvena Panevėžyje.

Štai ir baigiau pasakojimą apie savo gimtąjį Ginotų kaimą ir jo žmones. Toks jau yra tas gyvenimas, kad eini vis pirmyn ir pirmyn, nesustoji ir nesigręžioji atgal. Tad dabar jau per storą laiko sieną sunku viską prisiminti ir atpažinti veidus. Rašydamas apie kaimo gyventojus rėmiausi žmonių prisiminimais, senais dokumentais ir atmintyje išlikusiais savo tėvų pasakojimais. Gal ir ne viską teisingai aprašiau, gal ką svarbaus praleidau, bet tikiuosi skaitytojų atlaidumo.

Pašilių kaimas

Alena Grigaliūnienė

Už 2 km į vakarus nuo Lukštų bažnytkaimio yra Pašilių kaimas (jis yra suskirstytas į I ir II Pășilius). Kaimas driekiasi pagal Šaltąją upę, tekančią Júodupės pusėn. Vakaruose Pășiliai ribojasi su Veduvišio kaimu (buvusi Vederovščinos palivarko žemė). Šiaurinėje kaimo pusėje dunkso Rôkiškio urėdijos valstybinis miškas, rytuose – tas pats miškas ir Lukštų kaimas. Pietuose Pășiliai ribojasi su Šaltąja. Taip ši upė buvo vadinama nuo seniausių laikų. Dabartiniu metu pradėta vadinti Vyžuonà: jau Sodėlių kaimo teritorijoje įtekantis kairysis Šaltôsios intakas, praplatinęs jos vagą, ir atneša šiai upei Vyžuonôs vardą.

II Pășilių kaimas priklausė Lukštų dvarui. Vartydami Lukštų 1810–1923 m. dvaro knygą sužinome¹, kad 1810 m. Pășilių kaime gyveno tik trys ūkininkai: Stanislovas Vaičiulis, Jonas Butėnas ir Mataušas Milaknis. Jie buvo Lukštų dvaro baudžiauninkai ir turėjo atlikti tam tikras prievolės bei mokėti duoklę. Tuo metu buvo uždėtos tokios prievolės:

1. Vykti į Rygą kiekvienas turėjo po 2 kartus per metus dvarui pasiuntus.

2. Išvežti medienos dvarui iš ponų miško kiekvienas turėjo po 4 sijas (*balkius*). Sijos buvo laikomos stambia mediena. Smulkesnės medienos kiekvienas turėjo išvežti po vieną pastotę. Kaip rodo dokumentai, tais metais baudžiauninkai išvežė tik po 4 sijas. Kitos prievolės atlikti jie nebuvo siųsti.

Šiems baudžiauninkams teko mokėti ir duoklę. Jie turėjo dvarui duoti po 5 svarus² apynių, po 10 kiaušinių, po 2 vištas, po 1 kapą baravykų ir atlikti keturias dienas talkų. Be duoklės ir prievolių, baudžiauninkai dar turėjo sumokėti po 64 auksinius rublius činšo mokesčio.

1812 m. Pășilių kaime gyveno: Aleksandras Fiodorovas, Jonas Butėnas, Mataušas Milaknis ir karčemininkas Orelis Šimelovičius. Be prievolės, duoklės ir činšo mokesčio, buvo imami mokesčiai rekrūtams ir felčeriui išlaikyti. Iš 1820 m. dokumentų³ matyti, kad Jonas Butėnas dirbo 2 valakus žemės. Jis rekrūtams išlaikyti nemokėjo, o felčeriui išlaikyti mokesčio mokėjo 2 auksinius rublius. Jonas Butėnas turėjo samdinį Benediktą Strelčiūną, kuris mokėjo du rekrutiškus auksinius. Mataušas Milaknis dirbo 1 valaką ir 15 margų⁴ žemės. Jis mokėjo irgi 2 auksinius rublius felčeriui, o Milaknio kamininkas Jokūbas Ramanauskas – 6 auksinius rublius rekrūtams išlaikyti⁴.

1823 m. Jonas Butėnas dirbo 1 valaką ir 20 margų žemės, o Mataušas Milaknis – 1 valaką. Abu mokėjo po 7 auksinius rublius už savo sklypus. Be to, Jonas Butėnas dar mokėjo grūdais: 15 pūrų⁵ ir 2 gorčius⁶ žiemkenčių, 3 pūrus kviečių, 13 gorčių avių. Mataušas Milaknis turėjo duoti 11 pūrų žiemkenčių, 4 pūrus kvie-

¹ *Rokiškio krašto muziejus* (toliau – RKM), nr. 3119.

² *Svaras* – svorio vienetas, lygus 358–409 g.

³ RKM, nr. 3119.

⁴ *Margas* – žemės matas, lygus 0,71 ha.

⁵ *Pūras* – javų kiekio matas, lygus 24 gorčiams.

⁶ *Gorčius* – biralų saikas arti 3 litru.

čių, 1 pūrą avižų ir 13 gorčių sėmenų. M. Milaknis sėmenų nedavė, už juos sumokėjo pinigais. Abu baudžiauninkai dar turėjo duoti po 5 svarus apynių, po 2 vištas, po 20 kiaušinių. M. Milaknis turėjo važiuoti į Rygą vieną kartą, o Jonas Butėnas – 1,5 karto. Tais pačiais metais Šilinio vienkiemyje gyvenęs Andrius Vaičiulis turėjo į Rygą važiuoti 2 kartus. Jis turėjo duoti duoklės 15 pundelių linų, 10 svarų apynių, 4 vištas, 40 kiaušinių, eiti 4 dienas talkų ir sumokėti 30 auksinių rublių pinigais.

Be to, baudžiauninkai dar turėjo pristatyti į magaziną⁷ grūdų: 1822 m. – Jonas Butėnas 16 gorčių rugių ir 16 gorčių avižų; Mataušas Milaknis 16 gorčių rugių ir 16 gorčių avižų; Andrius Vaičiulis 16 gorčių rugių ir 16 gorčių avižų. 1823 m. – Jonas Butėnas 16 gorčių rugių; Mataušas Milaknis 16 gorčių rugių; Andrius Vaičiulis 16 gorčių avižų.

1825 metų Rokiškio grafystės inventoriuje⁸ Pašilių kaime nurodytos dvi sodybos: Jono Butėno ir Mataušo Milaknio. Jie turėjo kas savaitę atlikti po 4 baudžiamosios dienas, o vasarą dar papildomai po 12 dienų. Be to, turėjo dvarui išdirbti po 1,5 margo žemės javams ir po 1,5 margo daržovėms. Jonas Butėnas turėjo važiuoti į Rygą tris, o Mataušas Milaknis – du kartus. Tais metais dvaras jiems davė dirbti: Jonui Butėnui – 6 margus geros žemės, 10 margų vidutinės žemės, 34 margus prastos žemės, 10 margų gerų pievų, 14 margų prastų pievų; Mataušui Milakniui – 3 margus geros žemės, 7 margus vidutinės žemės, 20 margų prastos žemės, 10 margų gerų pievų, 5 margus prastų pievų. Ši žemė M. Milakniui buvo įvertinta 42 auksiniais rubliais 10 kapeikų, o J. Butėnui – 56 auksiniais rubliais 65 kapeikomis. Tačiau iš praeitų metų jie buvo dvarui skolingi: J. Butėnas 15 auksinių rublių 35 kapeikas, o M. Milaknis – 3 auksinius rublius 80 kapeikų.

Be to, Rokiškio grafystės inventoriuje⁹ yra nurodytos ir baudžiauninkų šeimos. Mataušo Milaknio šeima buvusi tokia: Mataušas Milaknis, 40 m. amžiaus, jo žmona Ona Vaičiulytė, 30 m.; podukros: Uršulė, 20 m., Barbora, 18 m., Rachelė, 12 m., Ona, 8 m., ir Grasilda, 6 m. Kartu gyveno Mataušo žmonos sesuo Domicelė Vaičiulytė, 21 m. amžiaus, Mataušo brolis Vincentas, 26 m., jo žmona Elzbieta, 20 m., ir jų sūnus Jonas.

Jono Butėno šeima buvo tokia: Jonas Butėnas, 40 m., žmona Domicelė, 38 m.; sūnūs: Antanas, 16 m., Andrius, 12 m., Jurgis, 5 m.; dukros: Rozalija, 15 m., Ona, 3 m. Jonas Butėnas turėjo ir samdinių: Jonas Strelčiūnas (Strelczonek), 20 m., jo žmona Ona, 20 m., ir sūnūs Pranciškus, 2 m., Kazimieras, 0,5 m. Samdinė Elena Žindulytė, 15 m., kamininkas Marekas Strelčiūnas, 50 m., jo žmona Marijona, 40 m. Kartu su kamininku gyveno našlė Juana Bagackienė, 45 m., su sūnumis: Jonu, 15 m., Vincentu, 10 m., ir Tadu, 9 m.

Šiame Rokiškio grafystės inventoriuje yra parašyta, kiek ir kokius gyvulius laikė baudžiauninkai. Mataušas Milaknis laikė: 4 arklius, 4 ariamus jaučius, 2 karves, 6 avis, 2 ožkas, 2 kiaules. Jonas Butėnas laikė: 4 arklius, 6 ariamus jaučius, 4 karves, 4 veršingas telyčias, 10 avių, 5 kiaules.

Jau 1825 m. Andriejus Vaičiulis buvo dvaro vaitas. Jam tuo metu buvo 30 m., jo žmonai Sofijai – 27 m.; turėjo sūnus: Adomą, 8 m., Steponą, 7 m., Jokūbą, 6 m., Joną, 3 m., ir dukrą Agotą, 2 m. Kartu gyveno Andriejaus brolis Pranciškus, 18 m., merga Elzbieta Vaičiulytė, 18 m., piemuo Juozapas Vaičiulis, invalidas,

⁷ *Magazinas* – sandėlis atsargoms laikyti.

⁸ *RKM*, nr. 4035, l. 69a.

⁹ *Ten pat*, l. 71a.

20 m., kamininkas Juozapas Grabauskas, 46 m., jo žmona Elena, 30 m., sūnūs: Antanas, 6 m., Jonas, 4 m., Konstantinas, 1 m., ir duktė Magdalena, 10 m. Vaitas nemokėjo duoklės. Jis turėjo žemės: vidutinės – 6 margus, prastos – 54 margus, gerų pievų – 1 margą, prastų pievų 19 margų. Visa jo žemė buvo įvertinta 51 auksiniu rubliu 50 kapeikų. Jis nėjo baudžiatvies, tik turėjo 4 kartus važiuoti į Rygą.

Andriejus Vaičiulis gyveno Šilinio vienkiemyje ir laikė: 4 arklius, 5 darbinius jaučius, 8 karves, 3 veršingas telyčias, 7 avis, 2 kiaules.

1836 m. Šilinio vienkiemyje gyveno ūkininkas Adomas Vaičiulis, tačiau buvo globojamas, nes laikomas per jaunu savarankiškai gyventi.

1837 m. Jonas Butėnas tapo eiguliu.

Pašilių kaimo baudžiauninkai turbūt buvo paklusnūs ir sąžiningi, nes dokumentuose nėra užuominų, kad jie būtų kuo nusikalstę ar vogę ir už tai bausti. Jie laiku sumokėdavo duoklę ir atlikdavo prievolę.

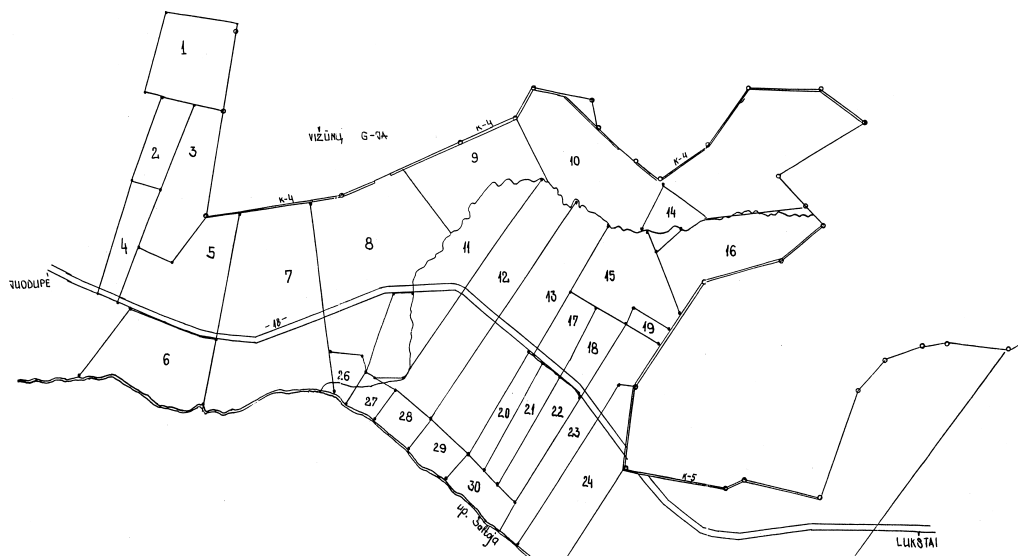
Vėlesnio laikotarpio dokumentų, kuriuose būtų minimas Pašilių kaimas, Rokiškio krašto muziejuje nepavyko rasti, tačiau aišku, kad Pašilių kaimo baudžiauninkai yra vėlesniais metais gyvenusių ir dabar gyvenančių žmonių proseneliai. Kai kuriuose išlikusiuose dokumentuose minimas Andriejus Butėnas. Jis buvo gimęs maždaug tarp 1811 ir 1835 m. Apie jį nėra išlikusių jokių žinių, tik žinoma, kad Pašilių kaime vėlesniais metais gyveno jo sūnūs Matas, Antanas ir Jonas. Visi trys turėjo šeimas.

1927 m. Pašilių k., Juodupės vls., Rokiškio apskrities ūkininkai kreipėsi į Rokiškio apygardos žemės tvarkytoją, prašydami išskirstyti vienkiemiais. Ištyrus šį prašymą vietoje paaiškėjo, kad Pašilių kaime iš viso buvo 25 žemės savininkai ir jie visi pritarė sumanytam darbui. Apygardos žemės tvarkytojas 1936 m. birželio 3 d. raštu Nr. 5595 paskyrė matininką E. Brakauską matavimo darbus atlikti vietoje. Matininkas Brakauskas nustatė skirstomo į viensėdžius Pašilių kaimo žemės aplinkinę ribą. Šiame kaime apskaičiuota 145 ha ir 97 a naudojamos ir nenaudojamos žemės. Skirstomajame kaime buvo mažžemių, kurie gavo iš gre-
timo Vederecko dvaro su Slasteliškio vienkiemiu 17 ha 49 arus žemės. Visa žemė, t. y. 145 ha ir 97 a, buvo išdalinta į 30 sklypų.

Juodupės apyl.

Pašilių k. žemės

valdų išdėstymas



Žemės tvarkymo projekto pateikimo protokole yra nurodytos savininkams privalomos sąlygos. Viena iš jų tokia: ūkininkai, kurie turi išsikelti savo trobesius iš senų vietų į viensėdžius, turi tai padaryti nuo projekto įsigaliojimo dienos per trejus metus. O nuo žemės valdymo viensėdžiaus dienos iki trobesių nukėlimo laiko už senų sodybų naudojimąsi svetimuose viensėdžiuose buvę sodybų savininkai turi atiduoti savo viensėdžiuose tolygios vertės žemės gabalus tiems savininkams, kurių viensėdžiuose pasiliko pirmųjų trobesiai. Prie tų gabalų privažiuoti laikinai turi būti duotas kelias.

Projektui įsigaliojus naujai sudaryti sklypai pradėti valdyti nuo tų metų rugsėjo 15 dienos¹⁰.

Savo valdomoje žemėje ūkininkai pradėjo statyti namus.

Iki išskirstant žemę į viensėdžius, Pašilių kaime ji buvo išdalinta šniūrais¹¹. Pirmą ūlyčia¹² prasidėjo nuo dabartinių Radeckų namų truputį šiauriau ir ėjo šiaurės rytų kryptimi palei upelį. Namai buvo abiejose ūlyčios pusėse. Antra ūlyčia – kitoje upelio pusėje. Schematiškai galima pavaizduoti taip: 1. Antanas Šinkūnas, 2. Mykolas Šinkūnas, 3. Stasys Šinkūnas, 4. Stanislovas Leikus, 5. Ignas Redeckas, 6. Jonas Mažeikis, 7. Matas Varnas, 8. Antanas Butėnas, 9. Matas Butėnas, 10. Jonas Butėnas.

Žmonių, išsikėlusių į vienkiemius, sąrašas¹³

Savininko vardas, pavardė	Sklypo Nr.	Plotas, ha
Pašiliai I		
Stasys Leikus	1	5,00
Elzbieta Leikuvienė	{ 6	5,84
	29	1,21
Angelija Mažeikienė ir Ona Redeckienė	8	13,00
Juozapas Saulis	4	2,47
Juozapas Saulis ir Ona Saulienė	2	2,58
Antanas Šinkūnas	{ 10	9,57
	26	1,35
Jonas Šinkūnas ir Darata Šinkūnienė	{ 5	6,56
	28	1,28
Jonas ir Juozapas Šinkūnai	3	6,12
Agota Šinkūnienė ir Vladislovas Šinkūnas	{ 9	7,19
	27	1,17
Jonas Varnas	12	9,55
Juozapas Varnas	13	9,99
Petras Varnas	11	8,81
Bendro valdymo Nr. 14, 15, 16, 19, 20, 22	25	0,07

Pašiliai II

Jurgis Butėnas ir Anelija Butėnienė	16	6,36
Juozapas Butėnas, Antano s., ir Anelija Butėnienė	15	5,36
Antanas Butėnas ir Domicelė Butėnienė	24	6,35
Petras Butėnas ir Domicelė Butėnienė	23	5,90
Juozapas Butėnas, Mato s., ir Karolina Butėnienė	18	2,09
Romualdas Butėnas ir Karolina Butėnienė	22	2,17
Jonas Butėnas ir Karolina Butėnienė	17	1,98
Albertas Butėnas ir Karolina Butėnienė	21	2,02
Emilija Butėnaitė	30	2,03
Anastazija Butėnaitė ir Karolina Butėnienė	20	2,04
Jurgis Butėnas	14	1,60
Juozapas Butėnas, Antano s.	19	0,54

Iš viso: 145,97

¹⁰ Lietuvos centrinis valsčių archyvas (toliau – LCVA), f. 1250, ap. 3, b. 4141, l. 83–89.

¹¹ Šniūras – ilgas, siauras žemės sklypas, režis.

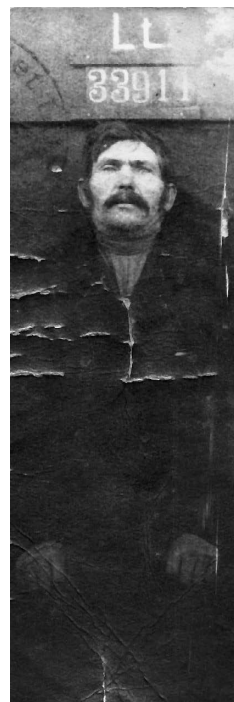
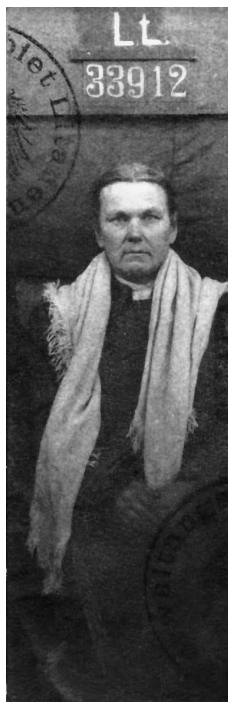
¹² Ūlyčia – senovinio kaimo kelias, gatvė.

¹³ LCVA, f. 1250, ap. 2, b. 4141, l. 84a, 85a.

Į vienkiemius kėlėsi ir visos trys brolių Butėnų šeimos: Mato, Antano ir Jono.

Vyriausias buvo Matas (1863–1917). Jo žmona – Karolina Stankevičiūtė, gim. 1867 m. Remeikių kaime. Iki šių dienų yra išlikęs jos pasas su Nr. 33912. Jame, be vardo, pavardės, gimimo datos bei vietos, yra nurodytas ir jos ūgis – 1 m 58 cm. Be to, yra nuotrauka bei piršto atspaudas. Pasis išduotas 1917 m. lapkričio 16 d. Karolina ir Matas užaugino gausią šeimą, net 14 vaikų: Anastaziją, Pauliną, Emiliją, Anelę, Akvilę, Antaną, Juozą, Romualdą, Joną, Eleonorą, Oną, Adėlę, Kaziunę ir Albertą. Iš brolių vyriausias buvo Juozas. Ant jo pečių užgriuvo didžiulė atsakomybės našta, kai mirė tėvas Matas. Matas mirė būdamas 62-ųjų nuo šiltinės. Jis palaidotas Pašilių kaimo kapeliuose. Juozui tuo metu buvo 18 m. Jis savo brolių nevertė eiti tarnauti. Jis nuomojo žemę Veduviškio kaime, vadinamojoje Bertašynėje. Dalį išauginto derliaus atiduodavo Bertašiui. Bertašius buvo išsilavinęs agronomas, su šeima gyveno Salosė, o Veduviškyje turėjo žemės.

Juozo broliai mokėsi amato: Antanas batsiuvio, Jonas vyriškų drabužių siuvėjo, Romualdas – mūrininko. Broliai seseris išpasogino: davė gyvulių, grūdų ir pinigų. Ona ištekėjo už Lesmanavičiaus į Jūžintūs. Anelė – už Motiejaus Kiečio į Butėnų k. Motiejus turėjo 30 ha žemės. Jo brolis viengungis mirdamas paliko dar 30 ha. Už tai Anelėi su vaikais teko pamatyti Sibiro platybes. Eleonora ištekėjo už Šutpetrio į Alėknų k. Šutpetris irgi buvo stiprus ūkininkas. Kaziunė – už Ragelio į Rubikiūs.



*Karolinos Butėnienės (Stankevičiūtės)
ir jos vyro Mato Butėno pasas nuotraukos*



*Dabar taip atrodo
keliantis į viensėdžius
pirmiausia pastatytas
Butėnų namas.
2003 m.*

Paulina ištekėjo už Benedikto Povilavičiaus į Šikšnių kaimą. Akvilė – už Jono Saulio į Laukiniškų kaimą.

Antanas, išmokęs batsiuvio amato, išėjo užkuriom į Sniėgių k. Jis vedė Viktoriją Meilutę. Romualdas vedė Adelę Butėnaitę iš Butėnų ir apsigyveno Armonių kaime. Jonas vedė Paulę Šinkūnaitę iš to paties Pašilių k. ir tapo tų namų šeimininku.

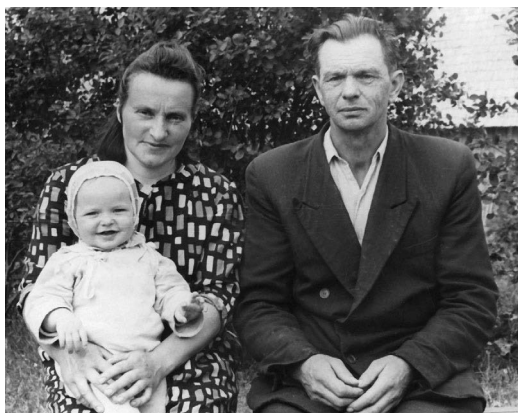
Adelė mirė būdama 17-kos, apie 1916 m.

Skirstantis į vienkiemius 1936 m. pirmiausia buvo pastatytas vienas namas, kuriame apsigyveno motina Karolina su sūnumi Albertu (gim. 1916) ir dukromis Anastazija (gim. 1913), paprastai vadinama Nastute, ir Emilija (gim. 1886). Nors į naująjį namą atėjo gyventi Karolina Butėnienė su trimis savo vaikais, jų tėvo žemė buvo padalinta net į 6 dalis, t. y. šešioms vaikams. Prie kiekvieno vaiko buvo prirašyta ir motina. Tai reiškė, kad visi vaikai privalėjo prisidėti prie motinos išlaikymo.

Sūnūs Jonas, Romualdas ir Juozas irgi gavo po porą hektarų žemės, tačiau jie su motina nebegyveno. Apie juos pasakosime atskirai.

Albertas vedė Emiliją Balčiūnaitę iš Kreščionių k. Jie apsigyveno antrame namo gale. Nors Emilijos ir Alberto šeimoje gimė daugiau vaikų, tačiau užaugo tik du: 1960 m. gimusi Regina ir 1965 m. gimęs Algis. Susikūrus kolūkiams Emilija dirbo lauko darbininke, o Albertas daug metų melžė kolūkio karves. Regina baigė Vilniaus pedagoginį institutą, dirba Juodupės gimnazijoje matematikos mokytoja. Algis, mokydamasis Juodupės vidurinėje mokykloje, gavo vairuotojo pažymėjimą, vėliau pasitobulino ir galėjo vairuoti autobusą. Jis dirbo Lukštų kolūkyje autobuso vairuotoju. Iširus bendrovei kurį laiką buvo verslininkas, po to durpyne dirbo traktorininku, pastaruoju laiku vėl dirba autobuso parke vairuotoju.

Karolina Butėnienė mirė 1953 m., palaidota Lukštų kapinėse. Kurį laiką kartu gyveno Emilija ir Anastazija. Emili-



Albertas Butėnas su žmona Emilija ir sūnumi Algiu. 1965 m.

Anastazija Žemaitienė (Butėnaitė) su vyru Petru Žemaičiu





ja buvo nelabai sveika, liko neištekėjusi. Sulaukusi 72-ejų, 1958 m. ji mirė, palaidota prie motinos.

Anastazija dirbo kolūkyje, kol leido sveikata. Būdama jau brandaus amžiaus, ištekėjo už našlio Petro Žemaičio iš Veduviškio. Taip ir gyveno: viename namo gale Albertas su savo šeima, kitame – Petras ir Anastazija Žemaičiai. Anastazija mirė 1985 m., palaidota Lukštų kapinėse. Petras mirė 1972 m., palaidotas irgi Lukštų kapinėse, prie savo pirmosios žmonos.

Albertas Butėnas sulaukė jau gana garbaus amžiaus: 2006 m. jis švęs savo 90-metį. Jo žmona Emilija mirė 2004 m. rudenį.

Tėvo statytus namus remontuoja ir aplinką gražina Algis su seserimi Regina. Juozas Butėnas, Mato s., gimė 1899 m. Išpasoginęs su broliais beveik visas seseris, pagaliau pradėjo tvarkytis ir savo gyvenimą: vedė Emiliją Bukaitę, gim. 1909 m., iš Mažeikiškio (prie Vyžuonės ež.). Ji buvo gimusi Iciūnuose. Emilijos gyvenimą ženklino našlaitės dalia: kai jai buvo vos 3 m., mirė motina Karolina Bukienė (Maželytė). Prieš mirtį ji paprašė savo motinos Maželienės užauginti mažąją Emiliją. Tad Emilija gyveno pas savo senelius. Po kiek laiko mirė jos tikrasis senelis, todėl ji augo jau prie netikro senelio. Emiliją labai mylėjo jos dėdė Kostas Maželis. Ją leido mokytis į Rōkiškyje vykusius Žemės ūkio rūmų namų ruošos kursus. Kursuose buvo dėstomi šie dalykai: maistas ir jo gaminimas, konservavimas, namų tvarka, skalbimas, darbiai ir audimas, higiena, vaikų auklėjimas ir dailus elgimasis, daržininkystė ir bitininkystė, pienininkystė, naminių gyvulių bei paukščių priežiūra ir kooperacija.

Juozas Butėnas (sėdi). Iš kairės stovi Matas Mažeikis, iš dešinės – Petras Butėnas

Emilija Bukaitė (kairėje) su drauge. 1925 m.

Juozas buvo baigęs 4 skyrius. Gerai mokėjo rusiškai. Buvo išmokęs staliaus amato. Dirbo karstus, langus, duris, kubilus, roges, ratus ir kt. Juozas staliaus darbus dirbo ir svetimiems žmonėms už atlygį. Emilija eidavo šeimininkauti vestuvėse, laidotuvėse, krikštynose. Jai dėdė Kostas buvo nupirkęs siuvamąją mašiną „Singer“, bet Emilija siuvo tik savo šeimai. Po vestuvių Juozas su žmona Emilija apsigyveno Butėnų k. pas Juozo seserį Anelę Kietienę. Tuo metu Anelės vyras jau buvo miręs, o ji likusi su keturiais vaikais. Po kurio laiko Juozas su šeima persikėlė gyventi į Mažeikiškį. Mažeikiškyje jie pragyveno apie 4 metus. Po to pradėjo statyti namus jau savo žemėje. (Reikia paminėti, kad ūkininkai, gavę žemės ir iš Žemės tvarkymo departamento išduotus žemės planus, turėjo įregistruoti Rokiškio apskrities ipotekos įstaigoje.) Namui statyti samdė žmones. Be to, daug padėjo bro-

liai Antanas ir Romualdas bei žmonos senelis (netikras). Kol Emilei Bukaitė statėsi namus, Juozo šeimai teko pagyventi pas motiną Karoliną. Įteiktas pažymėjimas Bestatant užėjo Antrasis pasaulinis karas. Gyvenamasis namas buvo beveik baigtas, trūko tik langų. Langus Juozas skolinosi iš savo pusbrolio: pastarasis jau buvo pasistatęs namus vienkiemyje ir turėjo senosios trobos nedidelių langus. Tad juos ir paskolino Juozui. Po karo Juozas už kiekvieną langą sumokėjo po vieną centnerį rugių. Netrukus jis pasidarė didesnius langus ir pakeitė senuosius.

Jau po karo ūkininkai negalėjo savarankiškai ūkininkauti. Yra išlikęs 1946 m. balandžio 13 d. Rokiškio apskr. Juodupės vls. Vykdomojo komiteto įpareigojimas, kuriame valstietis Juozas Butėnas yra raginamas ir įpareigojamas savo ūkyje 1946 m. užsėti javais šį žemės plotą: linų ir kanapių – 0,18 ha, bulvių – 0,10 ha, daržovių – 0,01 ha, pašarinių runkelių – 0,03 ha, vienmečių žolių – 0,022 ha, ūkyje palikti daugiamečių žolių – 0,20 ha, naujai išėti daugiamečių žolių – 0,10 ha. 1947 m. derliui privalėjo pasėti 0,76 ha žieminių, be to, palikti 0,72 ha gryno pūdymo, kuris turėjo būti gerai paruoštas žieminių sėjai. Rudeninio arimo jo ūkiui nustatyta 0,36 ha.

1949 m. pradėjo kurtis kolūkis, pavadintas „Spartuolio“ vardu. Iš žmonių buvo imami viršnormiai gyvuliai, inventorius, nacionalizuojami pastatai.

Juozas Butėnas, o vėliau jo dukros išsaugojo aktą Nr. 18, surašytą 1949 m. balandžio 29 d. Kolūkio „Spartuolis“ komisija, susidedanti iš pirmininko Antano Bagacko, narių Juozo Butėno, Stasio Lapelio, Prano Žemaičio, Prano Pupienio, dalyvaujant visuomeninio turto buvusiam savininkui Juozui Butėnui, Mato s., suvisuomenino ir įkainiojo žemiau išvardintą turtą:



Emilei Bukaitė
įteiktas pažymėjimas



Juozo Butėno statytas gyvenamasis namas. 2003 m.

1. Pastatai: klojimas, 10 rb vertės.
2. Gyvuliai: a) arklys, 300 rb vertės, b) bulius, 680 rb vertės.
3. Kitas inventoriūs: a) plūgas, 8 rb vertės, b) akėčios, 5 rb vertės, c) drapakas¹⁴, 10 rb vertės, d) vežimas, 8 rb vertės, e) rogės, 6 rb vertės, f) darbiniai pakinktai, 5 rb vertės, g) pakinktai važiuoti, 20 rb vertės.

Iš viso suvisuomeninta turto už 1 052 rb. Šį dokumentą pasirašė komisijos pirmininkas, nariai ir buvusio turto savininkas. Juozui ir Emilijai teko dirbti kolūkyje. Juozas šėrė arklius, o šiaip abu dirbo laukininkystėje. Juozas mirė 1988 m., būdamas 89-erių, Emilija – 1992 m. Abu palaidoti Lukštų kapinėse. Emilijos ir Juozo šeimoje užaugo dvi dukros: 1936 m. gimusi Adelė ir 1940 m. gimusi Bronė.

Bronė Butėnaitė su pusbroliu Algiu. 1965 m.

Adelė baigė Veduviškio pradinę mokyklą. Toliau ji nebe norėjo mokytis. Nuo 12 m. pradėjo dirbti laiškininke. Žinoma, jai padėjo tėvas. Po kiek laiko pradėjo dirbti savarankiškai. Dirbdama laiškininke, mokėsi siūti pas Emiliją Stašienę Lukštų kaime. Nors kolūkių laikais Adelė dirbo laukininkystėje, bet radusi laiko siūdavo ne tik sau, bet ir kitiems. Ji siuvo su ta pačia mamai dovanota „Singer“ siuvamąja mašina. Adelė šeimos nesukūrė.

Bronė, kaip ir sesuo, mokėsi Veduviškio pradinėje, po to Lukštų septynmetėje, vėliau baigė Juodupės vidurinės mokyklos 11 klasių. Pradėjo dirbti „Nemuno“ fabrike ir vakarais mokėsi Rokiškio mechanikos technikumui Juodupės filiale verpimo technologijos specialybės. 1965 m. spalio mėn. apgynė diplominį projektą. Baigusi mokslą vidurinėje pradėjo dirbti audimo ceche au-



¹⁴Drapakas – spyruoklinės akėčios.

dinių matuotoja. Čia ji dirbo 4 metus. Kai baigė technikumą, perėjo dirbti į techninį skyrių inžiniere. Čia dirbo 7 metus. Po to dirbo planavimo skyriuje ekonomiste iki išėjo į pensiją. Dirbdama Juodupėje įsigijo butą. Buvo aktyvi visuomenininkė, dalyvavo kultūrinėje veikloje. Bronė ir jos sesuo turi gražius balsus, matyt, paveldėjo iš tėvo. (Tėvas Juozas ilgus metus giedojo Lukštų bažnyčios chore, aplankė daug Lietuvos ir kitų kraštų įžymių vietų.) Bronė ištekėjo už Antano Guzo, kilusio iš Sodėlių k. Nors Guzai turi butą Júodupėje, bet daugiausia gyvena kartu su Adele Pašiliuose, tėvo statytoje sodyboje. Ją remontuoja ir dirba susigrąžintą tėvų žemę.

Romualdas Butėnas skirstantis į vieniemių gavo 2,17 ha žemės. Jo sklypas buvo pažymėtas 22 numeriu. Gavęs žemės Romualdas sau namų nepasistatė. Jis vedė Adelę Butėnaitę iš Butėnų k. ir netrukus apsigyveno Armonių k. Romualdas buvo išmokęs mūrininko amato, tad galėjo papildomai užsidirbti. Čia gyvenant gimė trys vaikai: Bronius, Rimantas ir Zita. Iš Pašilių kaimo ištrėmus į Sibirą Vaičiulienę su dukra, kuri laiką jų sodyba buvo tuščia. Tuomet Romualdas su šeima ir grįžo į Pašilius gyventi. Vėliau pirko namus Veduviškio kaime iš Jono Pučkos.

Adelės ir Romualdo sūnus Bronius vedė Reginą Bulovaitę iš Šlapekių k. ir išvažiavo į Rōkiškį dirbti ir gyventi. Rimantas mokėsi Lukštų septynmetėje mokykloje. Apie 1967 m., dar tebegyvendamas pas tėvus, žuvo: tamsiu paros metu važiuodamas motociklu atsitrenkė į mašiną, stovėjusią ant kelio be šviesų. Zita baigė Kauno politechnikos institutą. Gavo darbą Vilniuje, ten sukūrė šeimą ir liko gyventi. Adelė ir Romualdas Butėnai mirę, palaidoti Juodupės senosiose kapinėse. Po tėvų mirties vaikai namus pardavė Redai Šinkūnaitei.

Mato Butėno brolis Antanas taip pat gyveno II Pašilių ūlyčioje. Jo žmona buvo Anelija. Apie Antano ir Anelijos gyvenimą žinių nedaug. Žinoma, kad Antanas mirė anksčiau nei jo žmona: kai kaimas kėlėsi į vieniemių, jis jau buvo miręs. Todėl žemę gavo jo sūnūs. Anelijos ir Antano Butėnų šeimoje užaugo šeši vaikai: Jurgis (gim. 1881), Juozapas (gim. 1882), Kazys, Jonas ir dvi dukros, kurių vardų niekas nebeprisimena. Kazys su Jonu dar jauni, nevedę išvyko į Ameriką, gyveno Čikagoje. Abu ten vedė lietuves, taip pat emigrantės. Kol buvo gyva jų motina Anelija, sūnūs rašydavę, atsiųsdavę pinigų. Kai motina mirė, ryšys nutrūko. Dukters ištekėjo: viena už Šinkūno į Pakapės k. (Juodupės link), antra – už Kazlėno į Gėdiškių k. Tuo laiku paprastai pasogos tėvai dukroms duodavo arklį, karvę, pinigų, o kraitį susikraudavo



Zita Butėnaitė su savo krikšto mama Adele Butėnaitė. Apie 1952 m.

jos pačios. Kiekvienas ūkininkas sėdavo linų, iš jų ausdavo drobes. Ausdavo žiemą ir labai skubėdavo, kad iki pavasario darbų audimas būtų baigtas. Išausdavo ir labai plonų lininių audinių su rašteliu, vadinamu *ramtatiku*. Tai būdavo gražios drobės.

Jurgis su Juozapu pasidalijo tėvo žemę ir sukūrė šeimas. Jurgis gimė 1881 m. Jam teko kariauti Pirmajame pasauliniame kare. Buvo paimtas į nelaisvę, Vokietijoje dirbo šachtoje. Gaudavo labai nedaug valgyti, tad visą dieną kėsdavo alkį. Jurgis į armiją išėjo jau turėdamas šeimą. Jis vedė būdamas 32 m. Marijoną Savickaitę iš Rubikių (19 m.).

Išeidamas į karą paliko ir dukterį Palmą, kuri apie 1920 m. mirė būdama šešerių nuo plaučių uždegimo. Palaidota Pašilių kapeliuose. Kapinės buvo labai netoli jų namų, tad Marijona, pamačiusi kapelį, vis verkė. Vieną mergaitės suknelę buvo atidavusi kaimynystėje gyvenusiai dukros pusseserei. Tad pamačiusi Palmutės suknyte vilkinčią mergytę ir vėl puldavo į ašaras.

Po kelerių metų ir Jurgis grįžo į namus. Jis buvo žemdirbys, Marijona mokėjo visus darbus nudirbti augindama vaikus. O jų Marijonos ir Jurgio šeimoje užaugo šeši: Palma (gim. 1914), Jonas (gim. 1921), Adelė (gim. 1923), Anelė (gim. 1924), Alfonsas (gim. 1927) ir Apolonija (gim. 1930). 1936 m. Jurgis su šeima kėlėsi į vieniemį. Gavo 8 ha žemės ir statėsi namus.

Jurgio ir Marijonos vaikai gimė ir augo Pašilių kaime. Visi mokėsi Vėduviškio pradinėje mokykloje. Jonas vedė Valę Šinkūnaitę iš Armonių k. Trumpai po vestuvių pagyveno Pašiliuose. Kai Valės brolis pasistatė namus Juodupėje ir ten išėjo gyventi, ji su vyru grįžo į Armónis pas savo tėvus. Jonas Būtėnas susikūrus „Spartuolio“ kolūkiui yra dirbęs buhalteriu, trumpai kolūkio pirmininku, brigadininku, revizijos komisijos pirmininku. Jono ir Valės šeimoje jau Armonių k. užaugo du vaikai: Algis ir Regina. Jonas mirė 1997 m., palaidotas Lukštų kapinėse.

Adelė baigė Vėduviškio pradinę mokyklą. Toliau nesimokė, bet su tėvais dirbo žemę. Ištekėjo už Juozo Butėno (bet jį vadino Jonu) iš Pabirkštės. Jonas dirbo staliumi Rokiškyje. Vedę abu ten ir apsigyveno. Adelė daug metų dirbo „Tulpėje“, audė kapas rinktiniais raštais. Jų šeimoje užaugo dukros Irena ir Zita. Dabar Adelė ir Jonas jau mirę, palaidoti Rokiškyje, Kalnėliškių kapinėse.

Anelė paaugusi išėjo tarnauti į Laužadžiūs pas Sakalauskus. Šių namų tėvas buvo miręs, likęs sūnus Ignas Sakalauskas gyveno su pamote, todėl ir samdydavo tarnaites. Ignui jau buvo 42-eji ir jis vedė savo samdinę Anelę, 21 m. amžiaus. Jie turėjo 14 ha žemės. Anelės ir Igno šeimoje karo metu gimė vaikas, bet jis mirė būdamas 4 mėn. amžiaus. Daugiau vaikų nebeturėjo. Anelė ir Ignas mirę, palaidoti Lukštų kapinėse.

Alfonsas baigė Rokiškio gimnaziją ir Kauno žemės ūkio akademiją (miškininku). Baigęs mokslą buvo paskirtas dirbti į Telšius. Ten gyvendamas vedė Feliciją



Adelė, Palma ir Jonas Butėnai. Apie 1950 m.

Kuodelytę iš Pasvalio r. Jie užaugino du vaikus: Sigitą ir Violetą. Alfonsas ir Felicija mirę, palaidoti Telšiuose.

Palma buvo jauniausia šeimoje. (Jos vardas Apolonija, bet visi vadino Palma.) Baigusi Vėduviškio pradinę mokyklą, po to Lūkštuose dvi klases ir pasimokiusi namuose, išlaikė egzaminus į Rokiškio gimnazijos ketvirtą klasę (peršoko vieną klasę). Palma labai nenorėjo gyventi pas svetimus žmones ir kartą ėmė ir parėjo į savo namus Pašilių k. Daugiau jos tėvai nebevežė į Rōkiškį. Ji dirbo tėvų ūkyje. Kai susikūrė kolūkiai, ėjo dirbti į mišką: į girininkiją arba Pašilių eiguvą. Palmirai teko sodinti, ravėti, šienas grėbti ir kitokie darbai dirbti. Gal po metų pradėjo dirbti Juodupės „Nemuno“ fabrike.

Kelerius metus dirbo audėja. Kai 1955 m. mirė Palmos tėvas Jurgis, ji parėjo namo pas mamą ir dirbo Vėduviškio parduotuvėje pardavėja. 1956 m. ištekėjo už Petro Pukėno iš Valiukavos vienkiemio (Butėnų k.). Vėliau Palma dirbo laukininkystėje, kiek galėjo augindama vaikus, o 1980 m. pradėjo dirbti Vėduviškio pieno supirkimo punkte. Petras Pukėnas dirbo vairuotoju Lukštų kolūkyje. 1977 m. mirė Palmos motina Marijona, sulaukusi 83 m. Ji su vyru Jurgiu palaidoti Lukštų kapinėse.

Palmos ir Petro Pukėnų šeimoje užaugo 5 vaikai: Rėneldas (gim. 1959), Arvydas (gim. 1961), Petras (gim. 1965), Jonas (gim. 1966) ir Laimutis (gim. 1969). Visi vaikai užaugo Pašilių k. ir mokėsi Vėduviškio pradinėje mokykloje. Jauniausiam Laimučiu Vėduviškyje teko mokytis tik vienerius metus, nes mokykla buvo uždaryta. Visi vaikai baigė Juodupės vidurinę mokyklą. Vyriausias Rėneldas toliau nebesimokė. Dar besimokydamas vidurinėje gavo vairuotojo pažymėjimą ir pradėjo dirbti Lukštų kolūkyje vairuotoju. Atitarnavęs sovietų armijoje Sachaline vedė Birutę Laurinavičiūtę, tuo metu dirbusią kolūkio buhalterijoje. Po vestuvių kurį laiką dirbo ir gyveno Rokiškyje, vėliau sugrįžo į Lukštus. Šeimoje auga trys sūnūs: Nerijus,



*Alfonsas Butėnas.
Apie 1949 m.*



*Sėdi (iš kairės):
Jonas Butėnas,
Adėlė Butėnaitė,
Jonas Butėnas;
stovi (iš kairės):
Antanas Butėnas,
Palma Butėnaitė,
Albertas Butėnas.
Apie 1950 m.*

Deividas ir Daumantas. Rėneldas dirba Kelių statybos valdyboje vairuotoju. Arvydas, baigęs vidurinę mokyklą, išvyko tęsti mokslų į Vilnių, po to pradėjo dirbti Viešintose televizijos retransliavimo stotyje. Vedė Raimondą Adomonytę, gimusią netoli Kriaunų. Arvydas tarnavo armijoje Ukrainoje. Petras, baigęs vidurinę, išėjo tarnauti į armiją. Jo tarnyba praėjo Vokietijoje. Grįžęs namo dirbo Lukštų kolūkyje vairuotoju. Vedė Rasą Ramanauskaitę. Šeimoje auga keturi vaikai: Airida, Tautvydas, Ilona ir Vaidas. Jie gyvena Lukštuose. Petras dirba Pašiluose savo senelių žemę ir Jono Smalskio įmonėje „Lukštų padėklai“. Rasa šeiminkauja namuose, augina gyvulius.

Jonas baigė Vilniuje inžinerinį statybos institutą. Liko dirbti Vilniuje. Vedė Rasą Šutaitę nuo Dusetų. Šeimoje du vaikai – Justas ir Jonas.

Laimutis taip pat dirbo vairuotoju Lukštų kolūkyje. Vedė Astą Sadauskaitę, kilusią nuo Rokiškio, tuo metu dirbusią Lukštų valgykloje. Dabar Asta dirba Rokiškyje, siuvykloje „Lelija“. Laimutis ūkininkauja savo tėvo žemėje. Jis ją iš Valiukavos vienkiamio persikėlė į Ruzgūš. Šeimoje auga keturi vaikai: Vaiva, Alyvda, Laimis, Povilas.

Apie 1988 m. Palma ir Petras Pukėnai pasistatė dviejų aukštų namą Lukštų gyvenvietėje ir ten išsikėlė gyventi. Namą statė ilgai. Pašiluose liko senieji namai. Dar kelias vasaras šeima gyveno tėvų namuose. Čia ganėsi gyvuliai. Dabar namai



*Marijona Butėnienė
su anūku Rėneldu.
1959 m.*



*Baigiantys sunykti
Jurgio Butėno namai*



*Prie Petro Pukėno
karsto jo žmona
Palma ir penki jų
sūnūs (iš kairės):
Petras, Laimutis,
Rėneldas, Arvydas
ir Jonas. 1995 m.*

tušti – vėjo, lietaus ir laiko niokojami baigia sunykti. Klojimas ir tvartas jau sugriuvę. Tik stovi stulpas su gandalizdžiu, kur kasmet parskrenda gandrai. Petras Pukėnas mirė 1995 m. Lukštuose gyvena Palma su sūnaus Laimučio šeima ir džiaugiasi turėdama trylika anūkų.

Palmos atmintyje dar išlikę jos mamos pasakojimų. Tėvai pasakoje, kaip Varnai atsirado Pašilių kaime: neva ta žemė priklausė Butėnaitei. Ji buvo ištekėjusi, bet vyras mirė, o vaikų neturėjo. Tokiais atvejais seniau žemę perimdavo broliai. Kad taip neatsitiktų, Butėnaitė ar pardavė, ar sumainė žemes su Varnu. Palmos mama yra pasakojusi, kad kai Pašiliuose sirgo šiltine ir mirė Mažeikių šeimos nariai, tai ji su vyru išsityrynė česnakais, dar jų suvalgė ir ėjo į pakasynas giedoti. Gal česnakai apsaugojo, bet jie šiltine nesusirgo.

Antano Butėno žemę pasidalijo sūnūs Jurgis ir Juozapas. Kaip buvo minėta, keliantis į vienkiemius Antanas jau buvo miręs. Juozapas gimė 1882 m. Jam teko tarnauti pas stambesnius ūkininkus. Vedė Šniokaite, su ja vaikų neturėjo. Po kiek laiko žmona mirė. Tada Juozapas vedė antrą kartą. Dabar jis sau į žmonas pasirinko Barborą Žemaitytę iš Rubikių k., gim. 1897 m. Barbaros ir Juozapo šeimoje 1932 m. gimė ir užaugo tik vienas sūnus. Jam buvo duotas senelio vardas – Antanas. Skirstantis į vienkiemius Juozapas gavo 6 ha žemės. Su broliu Jurgiu pasidalijo ūlyčioje sto-

*Iš kairės pirma
Barbora Žemaitytė.
Apie 1917 m*





*Barbora ir Juozas
Butėnai prie savo
rankomis pastatytų
namų. 1959 m.*

vėjusius pastatus ir pradėjo statyti naujus trobesius jau ant savo žemės. Juozapas pasistatė tvartą, klojimą, klėtį, gyvenamąjį namą. Abu broliai turėjo išlaikyti ir motiną Aneliją. 1942 m. per vykusį visuotinį gyventojų surašymą ir Anelija Butėnaitė jau buvo mirusi. Ji mirė tarp 1936 ir 1942 m. Kiek buvo mokslo ragavęs Juozapas, dabar sunku pasakyti, tačiau pasirašyti mokėjo.

Susikūrus kolūkiams iš jų šeimos, kaip ir iš visų, buvo nacionalizuotas klojimas ir dalis padargų bei arklių. 1961 m. Juozas mirė. Jis palaidotas Lukštų kapinėse. Jo žmona buvo 15 m. jaunesnė, tad ir gyveno ilgiau.

Barboros ir Juozapo sūnus Antanas mokėsi Veduviškio pradinėje mokykloje. Buvo labai gero elgesio, pradinę mokyklą 1944 m. baigė vien penketais, tik lietuvių kalbos gavo ketvertą. Galbūt karas ir sunkūs pokario metai neleido toliau siekti mokslo, o gal pats nenorėjo toliau mokytis, nors turėjo neeilinių gabumų. Gal tėvai manė, kad mokslo užteks gaspadoriauti jų ūkyje. Antanas mėgo skaityti knygas, domėjosi istorijos mokslais. 1958 m. vedė Bronę Lasinskaitę, gim. 1937 m., iš gretimo Vederavos vienkiemio. Tą vietovę žmonės vadino Bakūriškiu, o vėliau – Lasinskyne. Bronė buvo baigusi Veduviškio pradinę, Juodupės septynmetę ir Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą. Po to mokėsi Kauno technikumė buhalterijos. Buvo įstojusi į Lietuvos žemės ūkio akademijos neakivaizdinį skyrių, bet baigė tik vieną kur-



*Barbora ir Juozas
Butėnai. 1959 m.*

są. Toliau mokytis nebeleido vyras. Bronės ir Antano Butėnų šeimoje gimė ir užaugo penki vaikai: Ona (gim. 1958), Antanina (gim. 1960), Ričardas (gim. 1962), Aivaras (gim. 1963) ir Asta (gim. 1965). Visus vaikus padėjo auginti Antano motina Barbora. Ji mirė 1976 m., palaidota Lukštų kapinėse šalia vyro Juozapo.

Susikūrus kolūkiams Bronė dirbo „Spartuolio“ kolūkio, vėliau Lukštų kolūkio buhalterė ar pavaduotoja. Visus vaikus leido mokytis. Jie mokėsi Vėduviškio pradinėje ir Juodupės vidurinėje mokyklose. Be to, siekė ir aukštojo mokslo. Vyriausioji duktė Ona 1982 m. baigė Vilniaus universiteto Taikomosios matematikos fakultetą, o 1988 m. Vilniaus universitete igijo buhalterinės apskaitos specialybę. Ji įsidarbino Kaune ir į Pašilius nebegrižo. Antanina 1984 m. Vilniaus universitete baigė matematiką. Gavo paskyrimą į Rokiškį. Dirbo E. Tičkaus vidurinėje mokykloje matematikos mokytoja, po to buvo Lukštų aštuonmetės mokyklos direktorė. Ji išsipirko butą Lukštų aštuonbutyje. Ričardas, baigęs vidurinę, tarnavo sovietų armijoje. Ten jis igijo virėjo specialybę, aukštojo mokslo nesiekė. Dirbo įvairius darbus Rokiškyje, Kaune, Krekenavoje. Dažnai atvažiuoja į Pašilius. Aivaras 1987 m. baigė Lietuvos žemės ūkio akademijos Hidromelioracijos fakultetą. Buvo paskirtas dirbti į Šilutės rajoną. Vėliau dirbo Kaune. Ten vedė Laimą Šlajutę iš Rimgaudų. Asta 1990 m. baigė Lietuvos žemės ūkio akademijos Hidromelioracijos fakultetą. Trumpai dirbo Lukštų pagrindinėje mokykloje mokytoja. Vėliau išteikėjo už Ričardo Bikulčiaus ir išvyko į Kauną. Jų šeimoje auga trys vaikai: Rasa, Arnoldas ir Gabija.

1991 m. mirė Bronė Butėnienė. Ji palaidota Lukštų kapinėse. Po dvejų me-



A. Butėno pradžios mokyklos baigimo pažymėjimas

Bronės ir Antano Butėnų šeima. 1969 m.





*Antano Butėno
ir Emilijos keliantis
į viensėdžius statyti
trobesiai. 2004 m.*

tų mirė ir Antanas. Į senelių statytus namus 1993 m. sugrįžo gyventi jų anūkas Aivaras su šeima. Laimos ir Aivaro šeimoje auga trys vaikai: Edgaras (gim. 1987), Paulius (gim. 1995) ir Augustė (gim. 2002).

Aivaras su Laima susigražino senelių Juozapo Butėno ir Prano Lasinsko žemę, ją dirba, augina gyvulius ir leidžia vaikus mokytis. Edgaras mokosi Rokiškyje Juozo Tūbelio gimnazijoje, Paulius – Lukštų pagrindinėje mokykloje. Aivaras dirba Valskybinio žemėtvarkos instituto Panevėžio filiale inžinieriumi matininku.

Mato Butėno antrasis brolis Jonas buvo vedęs Domicelę Adomonytę iš Panemunėlio parapijos nuo Moškėnų. Apie juos yra labai mažai išlikusių žinių. Jonas 1936 m. jau buvo miręs, o jo žmona buvo ilgaamžė: pragyveno beveik 100 metų, mirė 1953 m., gyvendama pas sūnų Antaną. Palaidota Lukštų parapijos kapinėse. Jono ir Domicelės Butėnų šeimoje užaugo 5 vaikai: Antanas (gim. 1892), Petras (gim. 1898), Marijona (gim. 1890) ir dar dvi dukterys, kurių vardų pašiliečiai nebeprisimena. Kai 1936 m. žmonės pradėjo skirstytis į viensėdžius, Jono ir Domicelės dukros jau buvo ištekėjusios: Marijona – už Jono Varno iš Pašilių k. ir gyveno pas jį, antra dukra – už Bajoro į Kreščionių k., o trečioji – už Mažuknos į Vyžeičių k. Namuose likę abu sūnūs pasidalijo tėvų žemę. Abiem teko po 6 ha. Sūnūs privalėjo išlaikyti motiną Domicelę. Ji gyveno tai pas Antaną, tai pas Petrą.

Antanui teko dalyvauti Pirmajame pasauliniame kare. Karo metu buvo vokiečių paimtas į nelaisvę ir atiduotas prancūzų ūkininkui. Iš viso Antanas nuo karo pradžios namuose nebuvo 8 m. Karas jau buvo pasibaigęs, bet ūkininkas nebuvo gavęs jokio nurodymo, ką daryti su belaisviu. Pagaliau Antaną išleido namo ir dar pamokė, kur eiti, kuo važiuoti, kad būtų saugiau. Antanas buvo pramokęs rašyti ir skaityti. Jis buvo labai protingas žmogus, turėjo gerą atmintį. Grįžęs namo netrukus vedė Emiliją Mažeikytę iš to paties Pašilių k., gim. 1898 m. Jiems 1933 m. gimė duktė Bronė. Ji viena ir užaugo šioje šeimoje. Antanas nemokėjo jokio amato, buvo tikras žemdirbys. 1936 m. pasistatė namus savo žemėje. Broliai pasidalijo tėvų namą pusiau, o kai statėsi naujus namus, tai antrą galą pristatė iš naujų rąstų. Antanas pasistatė ne tik gyvenamąjį namą, bet ir klėtį, tvartą, klojimą, pirtį, išsikasė šulinį. Jo šeimai teko pergyventi Antrąjį pasaulinį karą, pokarį ir kolektyvizaciją.

Emilijos ir Antano duktė Bronė buvo baigusi Lukštų septynmetę mokyklą. Ji ilgą laiką dirbo Lukštų apylinkėje sekretore. 1951 m. Bronė Butėnaitė ištekėjo už Juliaus Skvarnavičiaus iš Sniegių k. Jis buvo muzikantas, mokėjo groti armonika ir turėjo gerą balsą. Be to, buvo savarankiškai išmokęs staliaus amato. Dar jaunas būdamas pradėjo meistrauti. Buvo padaręs nedidelę spintelę su suveriamomis durelėmis (neva laikrodžiui įdėti) ir kai tekėjo už Jono Dapkaus jo sesuo Kazimiera, Julius iškilmingai su broliu šį suvenyrą jai padovanojo. Visi vestuviniškai buvo sužavėti tokia gražia dovana. Juliui teko tarnauti sovietinėje armijoje Sovietske (buvusi Tilžė). Tarnavo tik pusę metų. Mat kariniai vadovai gavo nurodymą iš Maskvos pastatyti tiltą per Nemuną.



Julius Skvarnavičius.

1946 m.

Surinkti į karo tarnybą lietuviai buvo labai darbštūs ir tiltą pastatė per pusę metų. Tad juos paleido anksčiau ir dar apdovanojo pagyrimo raštais (tai buvo 1946 m.). Atėjęs gyventi pas žmoną į Pašilių kaimą, išsigijo medžio apdirbimo stakles ir ėmė meistrauti: darė langus ir duris svetimiems žmonėms, statė medinius pastatus, apdirbdavo lentas.

Bronės ir Juliaus Skvarnavičių šeimoje užaugo du sūnūs: 1953 m. gimė Vilmantas ir 1969 m. – Julius. Bronėi vaikus padėjo auginti jos mama Emilija. Emilija mirė 1976 m., o jos vyras Antanas – 1984 m. Abu palaidoti Lukštų kapinėse. Bronės ir Juliaus sūnus Vilmantas baigė Lukštų septynmetę mokyklą, vairuotojų kursus, atitar-



Prie Emilijos

Butėnienės (Mažeikytės)

karsto. Iš kairės:

Antanas Mažeikis,

Adelė Seibutienė

(Mažeikytė),

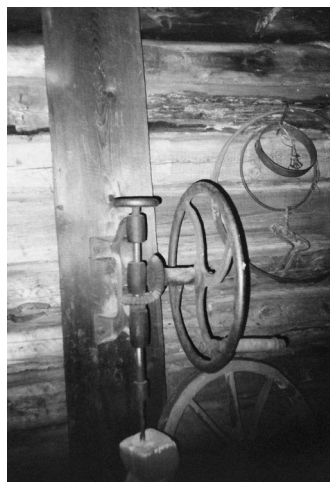
Bronė Skvarnavičienė

su sūnumi Juliumi

ir Emilijos vyras

Antanas Butėnas.

1976 m.



navo armijoje. Grįžęs iš armijos dirbo Lukštų kolūkyje vairuotoju. Vedė Birutę Sakapilvytę iš Lukštų, gavo Lukštuose butą.

1989 m. mirė Bronė Skvarnavičienė. Ji palaidota Lukštų kapinėse. Liko našlys Julius su sūnumi Julium. Sūnus netrukus vedė Redą Šinkūnaitę iš Veduviškio. Jai tai buvo antroji santuoka. Redai brolis nupirko namus Veduviškio kaime (buvusius Romualdo Butėno). Į tuos namus ir išėjo gyventi Reda su Juliumi. Jis namus sutvarkė: pristatė antrą galą, garažą.

Julius kurį laiką panašlavo ir vedė antrą kartą. Jo antroji žmona – irgi našlė Elena Genovaitė Deksnienė (Savickaitė). Julius pasistatė priestatą prie tvarto, susigražino uošvių žemę, ją dirba, laiko gyvulių. Prieš kelerius metus perdengė gyvenamojo namo stogą šiferiu, perdažė namo sienas, po gaisro atstatė pirtį.

Antras Jono Butėno sūnus Petras, gavęs 5,90 ha žemės ir pusę buvusių pastatų, irgi kūrė savo ūkį. Buvo išmokęs kalvio amato, turėjo pasistatęs kalvę. Jis darė važiams, lineikoms¹⁵, ratams visokius kalviškus darbus. Petras Butėnas buvo vedęs Teklę Adomonytę iš Kreščionių k., Obėlių vls., gim. 1903 m. Ir Petras, ir Teklė mokėjo skaityti ir rašyti. Savo žemėje buvo pasistatę tvartą, klojimą, klėtį, pirtį, kalvę. Gyvenamąjį namą baigė statyti prieš pat Antrąjį pasaulinį karą. Teklė buvo namų šeimininkė, kaip ir visos to meto moterys, mokėjo austi. Kitokio amato ji nebuvo pramokusi. Šeimoje augo keturi vaikai: Albinas (gim. 1930), Valė (gim. 1932), Petras (gim. 1933) ir Janė (gim. 1943).

Susikūrus kolūkiams Petru ir Teklei dar teko dirbti. Teklė išeidavo dirbti kolūkio darbų. Petras buvo šaltkalvis. Jo kalvė, stovėjusi prie kelio netoli namų, buvo išardyta ir nuvežta prie tuomet buvusių „Spartuolio“ kolūkio dirbtuvių, vadinamojoje Bertašynėje. Pašiluose visi Butėnai nutarė, kad bus blogai be kalvės. Kas remontuos padargus ar pasmailins plūgų noragus, kur ir kas pakaustys arklius? Tada Antano Butėno iniciatyva buvo nugriauta jo uošvio Prano Lasinsko nebenaudojama klėtis ir vyrai pastatė pirtį ties riba tarp Juozo ir Antano Butėnų sklypų. Prie pirties pristatė patalpą kalvei. Čia atnešė senąsias Petro Butėno dumplės ir gręžimo įrankį, priekalą. Iki šių dienų tebėra tos kalvės liekanos.

*Dumplių žaizdruvi
ipūsti liekanos*

*Rankinis gręžimo
įrankis kalvėje*

2004 m.

¹⁵Lineika – lengvas vežimas su lingynėmis.

Petro ir Teklės vaikai mokėsi Veduviškio pradinėje mokykloje, po to – Juodupės septynmetėje. Vyriausias sūnus Albinas mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Ją baigęs toliau mokslus tęsė Kauno žemės ūkio akademijoje. Ten gavo agronomo diplomą, buvo paskirtas Šeduvos rajono vyriausiuoju agronomu. Vėliau dirbo Baisogalos gyvulininkystės institute Sėklininkystės skyriaus vedėju. Albinas vedė Valią Savickaitę iš Vyžeičių k., užaugino dvi dukras: Dalę ir Ligitą. Valė, baigusi pradinę mokyklą, toliau mokslo nesiekė. Ji gyveno su tėvais ir padėjo tvarkytis ūkyje. Jai teko dirbti ir „Spartuolio“ kolūkyje lauko darbininke. Apie 1958 m. ištekėjo už Morkaus Bieliūno iš Rakališkio k. (prie Obėlių) ir išėjo pas jį gyventi. Šeimoje užaugo duktė Nijolė ir sūnus Valdas.



Valė ir Janė

Petras irgi baigė tik keturis Veduviškio pradinės mokyklos skyrius. Toliau mokytis nebenorėjo. Jis truputį dirbo tėvo kalvėje, šiek tiek ir miškų ūkyje. Tarnavo sovietinėje armijoje

Butėnaitės.

Apie 1954 m.

Rusijoje prie Kuibyševo. Tarnyba nebuvo sunki: buvo eilinis, atsakingas už maisto tiekimą. Jam reikėdavo atvežti maisto iš kito miesto ir išdalinti 120 kareivių (vienai kuopai). Grįžęs iš armijos Petras dirbti kolūkyje nenorėjo, tad įsidarbino Juodupės fabriko mechaninėse dirbtuvėse šaltkalviu. 1960 m. susituokė su Jane Garškaite iš Sodelių k. Abu apsigyveno Juodupėje. Janės ir Petro Butėnų šeimoje užaugo duktė Birutė ir sūnus Raimondas. Petras dirbo fabrike iki 1995 m. Dabar pensininkas, vaikai užaugo, tad gyvena abu su žmona.

Jauniausia duktė Janė, baigusi Veduviškio pradinę mokyklą, toliau mokėsi Juodupės vidurinėje, o vėliau baigė Panevėžio medicinos mokyklą, kur įgijo medicinos seselės specialybę. Gavo paskyrimą dirbti į Užugirį, į buvusį Antano Smetonos dvarą: tuo metu ten buvo vaikų sanatorija. Dirbdama Užugiryje Janė ištekėjo už Povilo Kežio nuo Raguvos. Po kokių metų ji su vyru grįžo pas tėvus į Pašilius. Čia gimė Aurelija. Netrukus Janė gavo seselės darbą Juodupės ligoninėje. Jos vyras Povilas dirbo Juodupės, vėliau – Rokiškio siuvykloje. Pasistatė Juodupėje kooperatinį butą. Povilas perėjo dirbti į fabriką siuvėju. Duktė Aurelija baigė Juodupės vidurinę mokyklą. Nors mokslas jai sekėsi labai gerai, bet į aukštąją mokyklą nestojo – pasirinko kulinariją.

Šių namų galva Petras Butėnas apie 1950 m. pirmasis Pašilių kaime pirkio radijo aparatą „Rodina“. Tai buvo aparatas su keturiomis didelėmis akumuliatoriaus dėžėmis.

Iki šių dienų auga ir žydi Teklės sodintas kaštonas prie priebučio. Antrasis kaštonas nulūžo apie 1998-uosius. Klevas, du uosiai, beržas, 4 obelys sodinti jau Petro ir Teklės vaikų. 1982 m. mirė Teklė Butėnienė, o 1986 m. – Petras Butėnas. Abu palaidoti Lukštų kapinėse. Po šeiminkų mirties namai buvo parduoti Lukštų kolūkiui. Kurį laiką jie stovėjo tušti, vėliau gyveno Vilmantas Skvarnavičius su sūgyventine. Sodyba neprižiūrima greitai nyko. Klojimo stogas prakiuro, priebutis sutūpė, tvartai ir klėtis sudegė. Buvo užsidegęs ir gyvenamasis namas iš vidaus. Išdegė dalis lubų, bet, matyt, laiku užgesinta. 1989 m. šią sodybvietę pirkio Petras Griga-



*Prie Petro ir Teklės
Butėnų statytų
namų sužydo Teklės
pasodintas kaštonas.
2002 m.*



liūnas su šeima. Jie pasodino vaiskrūmių ir vaismedžių, nugriovė bebaigiantį pūti klojimą, pastatė tvartą ir daržinę, paremontavo gyvenamąjį namą. Sodybą prikėlė antram gyvenimui.

Reikia dar priminti, kad šiuose namuose dažniausiai susieidavo jaunimas. Vasarą kieme vykdavo vakaronės. Klojimo padas buvo plūkto molio, todėl kol būdavo tuščias, jį išvalydavo, iškaišydavo berželiais ir rengdavo gegužines. Dažniausiai grodavo Juozas Varnas. Vasaros metu jaunimas susiorganizuodavo išvykti į Obeliūs, į Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atlaidus.

Pagal žemės tvarkymo projekto pateikimo protokolą prie žemės savininkų pavardžių ir vardų yra pažymėta „Pašiliai II“

*Pašilių jaunimas
važiuoja namo
iš Obeliuose
vykusių Škaplierinės
atlaidų. 1952 m.*



ir „Pašiliai I“¹⁶. Tokios žymos yra visai suprantamos, nes Pašilių kaimą pusiau dalija upelis, įtekantis į Šaltąją upę. Jo tikras vardas – Bakūriškis. Vieni vadina Šaltupėliu, kiti Šaltąja upele. Taigi rytinėje upelės pusėje gavo žemės tik trys broliai Butėnai ir trys broliai Varnai.

Štai ką apie Petrą Varną, Mato sūnų, pasakoja jo marti:

„Ant Pašilių kaimo aukštumėlės, viena šalia kitos įsikūrusios trys sodybos. Tai brolių Petro, Jono ir Juozo Varnų nuosavybė. Petras Varnas gimė 1897 m. Jo žmona – Marijona Zitlinskaitė iš Ukmergės r. Šešuolių vls., gim. 1899 m. Abu buvo labai darbštūs ir sąžiningi žmonės. Apie 1939 m. pasistatė naujus namus. Petras buvo nagingas, gražiai atlikdavo medžio darbus: kubilėlius, geldas, šaukštus ir daug kitų namų apyvokos daiktų. Jo žmona Marijona buvo gera šeimininkė ir labai religinga moteris. Namuose buvo idealiai švaru ir tvarkinga. Ji kepė skanią duoną, spaudė sūrius, mokėjo išgauti kokybišką grietinę. Marijona ir Petras užaugino du vaikus: Stasį, gim. 1923 m., ir Janiną, gim. 1927 m.

Kiekvienais metais rugpjūčio pirmą sekmadienį tradiciškai buvo švenčiami Parcinkulių atlaidai Lukštuose. Tada suvažiuodavo vaikai su šeimomis, giminės. Visi grįžę iš bažnyčios prie vaisių stalo aptardavo savo džiaužsmus ir rūpesčius, prisimindavo mirusiuosius. Prisimindavo Matą Varną ir jo žmoną Anastaziją. Tai Petro tėvai, o Stasio ir Janinos – seneliai. Matas ir Anastazija Varnai palaidoti Pakapinės kapeliuose.

Marijonos ir Petro Varnų sūnus Stasys mokėsi Salų žemės ūkio mokykloje veterinarijos felčerio specialybės. Šią mokyklą baigė 1954 m. ir buvo paskirtas dirbti į Pandėlio r. Kazliškio apyl. veterinarijos punktą. 1954 m. jis vedė Ireną Kašinskaitę, kuri tuo metu dirbo Kazliškio septynmetėje mokykloje. Iš Pašilių kaimo jis išvyko

Marijos ir Petro Varnų statyti namai. 2002 m.

¹⁶LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 4141, l. 84a.



Čia ilsisi Anastazija
ir Matas Varnai.
Pakapinės kapelių
fragmentas. 2004 m.

1949 m., prieš įstodamas mokytis į Salų žemės ūkio mokyklą, ir jau niekada gyventi į jį nebesugrįžo. Irenos ir Stasio šeimoje užaugo duktė Danguolė ir sūnus Saulius.

Varnų duktė Janina baigė tik Veduviškio pradinę mokyklą. Kelerius metus gyveno pas tėvus ir padėjo jiems ūkyje. 1945 m. ji ištekėjo už Juozo Skovarnavičiaus iš Sniegių kaimo. Po kelerių metų Juozas buvo ištremtas į Sibirą kaip politinis kalinys. Jis kalėjo Vorkutoje. Po vyro ištrėmimo, 1955 m. Janina išvyko iš Pašilių kaimo į Kazliškį pas brolių Stasį. Ji dirbo veterinarijos punkte sanitare. 1960 m. grįžus vyrui, abu išsikėlė gyventi į Juodupe. Ten dirbo „Nemuno“ fabrike. Vėliau išvažiavo gyventi prie Kauno į Sargėnus. Janinos ir Juozo Skovarnavičių šeimoje užaugo duktė Zita. Janina ir Juozas jau mirę, palaidoti Romainių kapinėse.

Grįžkime prie Petro Varno ir jo žmonos. Išėjus vaikams iš namų, jie liko gyventi dviese. Kiek leido sveikata, dirbo kolūkyje. 1980 m. susirgo Marijona. Gydėsi Juodupės ligoninėje, ten ir mirė. Palaidojo ją Romainių kapinėse, nes šalia gyveno duktė Janina. Mirus



Prie Marijonos
Varnienės karsto
duktė Janina,
vyras Petras
ir sūnus Stasys.
1980 m.



žmonai, netrukus pasiligojo ir Petras. Jau buvo būtina nuolatinė priežiūra, todėl 1980 m. pavasarį išvyko iš Pašilių pas dukrą į Sargėnus. Ten jis 1981 m. pabaigoje ir mirė. Palaidotas šalia žmonos Romainių kapinėse. Kurį laiką į Pašilius atvažiuodavo sūnus Stasys iš Kazliškio. Tačiau 1982 m., būdamas tik 58-erių, mirė ir Stasys. Jis palaidotas taip pat Romainių kapinėse prie tėvų ir sesers. Namai liko tušti. 1982 m. pabaigoje juos nupirko Jonas Savickas su žmona“, – baigė savo pasakojimą Petro Varno marti Irena.

Marijonos ir Jono Varnų statyti namai. 2004 m.

Kaip atsirado Pašiliuose Varnai? Žmonės prisimena, kad Varno (turbūt Mato) žemė buvusi kažkur prie Juodupės, tačiau jis tą žemę sumainęs su kažkuriuo Butėnu. Gal tai ir tiesa. Matą Varną sūnūs palaidojo Pakapinės kaimo kapeliuose, nes tuo metu parapijos kapinių dar nebuvo, o Pašilių kaimo kapai buvo prastesni – neapvertti. Matyt, Mato sūnūs pasirinko geresnes kapines savo tėvams. Šiandien dar aiškiai ant jų paminklo galima perskaityti: „Čia ilsisi Pašilių Matas ir Anastazija Varnai / 1840–1911 ilsėkitės ramybėje brangūs tėveliai. Liūdi sūnai“.

Šios kapinės yra 80 m nuo kelio. Jose matyti daug senų kapų kauburėlių ir keli paminklai. Dabar čia tylu, tik ošia senos liepos, retai kas beužsuka. O laikas, lietus ir sniegas naikina supiltus kauburėlius ir akmeninę tvorą, kuri juosia šį amžino poilsio kampelį.

Jonas Varnas, Mato sūnus, gavęs 9,55 ha žemės, turėjo statytis sau naujus trobesius, nes tėvų namuose liko gyventi Mato sūnus Petras. Jonas vedė Marijoną Butėnaitę iš to paties Pašilių k. Ji buvo gimusi 1890 m., tai yra 8 metais jaunesnė už vyrą. Jų šeimoje užaugo tik vienas sūnus Jonas, gim. 1923 m. Apie Jono Varno sūnų Joną labai gražiai rašo Vytautas Gasiūnas savo knygelėje „Rokiškio krašto šviesuoliai“:

„Kai 1923 metų birželio 23-iąją gimė Jonas, Pašilių kaimas kalbėjo, kad Varnas jau sulaukė gaspadoriaus. Greit bėgo metai. Berniukas pradėjo mokslus Veduviškio pradinėje. Gal trečiame skyriuje nutarė

tapti rašytoju. Tuoj gimė eilėraščių, apsakymų. Juos publikuoti sumanė savame laikraštyje, kurį pavadino „Žibutė“. Paskutinis puslapis baigėsi žodžiais: Redaktorius Jonas Varnas. Kai Jonas baigė pradinę, tėvas pasakė: „Liksi namie“. Dabar reikėjo išmokti prižiūrėti gyvulius, arti, akėti, sėti... Vakarais jis skaitė vaikams skirtą laikraštį „Šaltinėlis“. Į šį leidinį Jonas pradėjo rašinėti. 1938 m. minėtame leidinyje pasirodė net Jono nuotrauka, kaip aktyvaus kaimo korespondento.

Jam buvo nesvetimas ir „Jaunasis ūkininkas“. Jame atspausdino ir pirmąjį feljetoną „Pjovėjų dalia“.

Prasidėjo karas, okupacijos. Kaime keitėsi gyvenimas. Iš valstiečio Jonas tapo kolūkiečiu, bet plunksnos nepadėjo.

1952 m. Obelių rajono laikraščio redaktorė Germa Maciulevičienė pakvietė jį dirbti į redakciją. Vėliau jis buvo pakviestas į Rokiškio rajono laikraštį. Čia reikėjo domėtis kaimo reikalais, todėl Jonas pradėjo gilinti žinias neakivaizdiniu būdu Salų žemės ūkio technikumė. Laikraštyje dirbo iki pensijos. Šiam darbui pašventė 35 metus. Ypač daug jo humoreskų pasirodė „Šluotoje“, „Jaunimo gretose“, „Švyturyje“, „Pergalėje“ bei laikraščiuose: „Tiesoje“, „Valstiečių laikraštyje“.

Žurnalo „Jaunimo gretos“ konkurse apsakymas „Draugystė“ atkreipė ir rašytojo Juozo Baltušio dėmesį. Kūrinys buvo premijuotas.

Jonas buvo nuolatinis Lietuvos jaunujų rašytojų seminarų dalyvis. Pažino daug plunksnos meistrų. Jų skatinamas rašė ir vaikams.

1963 m. išleido vaikams knygutę „Kostukas kalakutas“. Po dvejų metų 40 tūkstančių egzempliorių tiražu pasirodė knygutė „Aš noriu kariauti“. Nemažai apybraižų parašė iš kelionių. Jis aplankė beveik visas įžymiausias buvusios Tarybų Sąjungos vietas, keliavo į daugelį Vakarų Europos valstybių.

Jau prasidėjus atgimimo laikmečiui, Jonas įteikė leidykloms dar dvi knygas: humoreskų „Paslėpta sąžinė“ ir vaikams „Valentukas važiuoja į miestą“. Tačiau dėl lėšų stygiaus jos neišvydo dienos šviesos“.

1957 m. mirė Jono tėvas, palaidotas Lukštų kapinėse. Dar ilgai gyveno motina, dažnai lankoma sūnaus. Tačiau 1984 m. mirė ir ji, palaidota šalia vyro. Po motinos mirties sūnus namus Pašilių kaime pardavė Agafijai Grunevai. Dabar Marijonos ir Jono Varnų sūnus Jonas gyvena Rokiškyje vienas, nes savo šeimos nesukūrė.

Trečias Mato Varno sūnus Juozas gimė 1894 m. Štai ką pasakoja apie savo senelius ir tėvus Juozo anūkė Valdutė Milaknienė (Varnaitė):

„Gyvenusios Pašilių kaime Varnų giminės šaknys buvo Skemuose. Matas Varnas nupirko (pasakojama, kad jis buvo turtingas) arba sumainė žemes ir pradėjo valdyti valaką (30 ha) žemės. Turėjo 5 vaikus. Jam mirus 1911 m. žemę po lygiai paveldėjo trys jo sūnūs: Jonas, vyriausias, mano senelis Juozas ir Petras. Dukterys ištekėjo.

Jonas Varnas, Jono sūnus, pasakojo, kad tas valakas buvo suraižytas 20–40 metrų pločio rėžiais, kad kiekvienas gautų vienodai



ties geros, tiek blogesnės žemės. 1936 m. kaimas padalintas į atskirus sklypus be rėžių. Petras Varnas liko gyventi prie Gyvatinės upelio, šalia vyriausiasis brolis, o toliau – mano senelis Juozas. Jis vedė iš Kirkūnų k. nuo Obelių Anastaziją Čelkytę, gim. 1902 m. Iš pradžių jie gyveno vienoje troboje su vyriausio brolio šeima. Vėliau pasistatė namą, kuriame ir aš užaugau. Yra likęs Juozo Varno prašymas, rašytas 1937 m. Juodupės vls. statybos komisijai leisti statyti gyvenamąjį namą, tvartą su daržine, klojimą, klėtį su vazaune¹⁷. Senelis su šeima pragyveno iš savos žemės, bet vertėsi sunkiai.

1926 m. gimė vienintelis vaikas – sūnus Juozapas (mano tėtis). Kiek teko girdėti, su savo pusbroliu Jonu (būsimuoju žurnalistu) buvo labai kūrybingi vaikai: abu rašė eilėraštukus, leisdavo kaimo laikraštuką. Tėtis išmoko groti akordeonu. Pradžios mokyklą baigė Vėduviškyje. Pasakojo, kaip vyskupui važiuojant per Pašilius, vaikai subėgdavo prie kelio, o vyskupas juos laimindavo. Deja, kai tėčiui buvo 17 metų, 1943-iaisiais, stipriai nukraujavusi mirė jo mama Anastazija. Tad gyvenimas jo nelepino, tekdavo dirbti ir vyriškus, ir moteriškus darbus.

1952 m. mano tėtis su pusbroliu Jonu paliko gimtąjį kaimą ir išvažiavo į Obelius. Dirbo apskaitininku, buhalteriu. Vėliau pradėjo dirbti tuometiniame vartotojų kooperatyve. Toje struktūroje dirbo visą gyvenimą.

Nastės ir Juozapo Varnų statyti namai. 2004 m.

Juozas ir Anastazija Varnai



¹⁷ Vazaunė – ratinė.

Likimas jį suvedė su Armonių kaime pas Bekerienę tarnavusia Genovaitė Šedytė (gim. 1933). Ji buvo kilusi iš Žiobiškio krašto Vilemiškio kaimo gausios šeimos, kurioje augo septynios dukros. Gyvenimas ir mamos nelepino. Ji buvo baigusi pradžios mokyklą ir duoną pelnę tarnaudama svetimiems. 1954 m. Genovaitė ir Juozapas susituokė. Jaunoji dėvėjo tautinius rūbus. Kiek žinau, jie vienas kitam buvo pirmoji meilė. 1958 m. gimiau aš – Valdutė. Deja, tebuvoau vienintelis jų vaikas, išvydęs pasaulį. Neturiu nei brolio, nei sesers. Palyginti anksti netekau ir tėvų: tėtis mirė 1983 m., jam tebuvo 56 metai. Mama dar 18 m. gyveno viena. 2001 m. ir ji išėjo Anapilin, būdama 67-erių.

Tėtis buvo šviesus kaimo žmogus, nors baigęs tik aštuonias klases Lukštų mokykloje. Sąžiningai daugelį metų dirbo prekybininku Veduviškio parduotuvėje. Ne kartą apdovanotas įvairiais raštais, medaliais, skatintas materialiai. Tėtis visą gyvenimą buvo blaivininkas. Labai domėjosi pasaulio politiniais įvykiais, technikos naujovėmis, įvairiomis pasaulio įdomybėmis, nestandartiniu kitų žmonių požiūriu. Labai palankiai vertino, gerbė Lietuvos „žiniuonę“ Eugeniją Šimkūnaitę.

Įvedus elektrą, pas mus pirmuosius atsirado televizorius, skalbiamoji mašina. Ligi šių dienų prisimenu begalinį vaikišką nusivylimą televizoriumi, nes pirmasis vaikiškas filmukas buvo nespaltotas, negražus, be to, kalbėjo man nesuprantama kalba, latviškai, nes tuomet matėm tik Rygos TV kanalą. Svečiui pavaišinti namuose visada būdavo naminio, be mielių gaminto, ne vienerius metus išlaikyto obuolių vyno ir firminių savos gamybos, nedidukų, kietų, patraukliai raudonų, kvepiančių skilandžių, kindziukais vadintų. Per daugelį metų šie receptai buvo tikrai „atidirbti“. Tėtis viską smulkiai fiksudavo užrašuose: šeimos išlaidas ir pajamas, atliktus svarbesnius darbus, netgi kaip gaminti kasmet firminiai produktai. Vėliau prie tų receptų prirašydavo savo pastabas, išvadas.

Tėtis buvo aštroko būdo, griežtas vertintojas, mėgo tiesą ir visada jos laikydavosi. Deja, tai ne visiems patikdavo. Priešingybė tėčiui buvo mama: tyli, rami, ilgus metus šeiminkavusi namuose. Vėliau daug metų dirbo suvenyrų gamybos įmonėje „Tulpė“ mezgėja. Pradžioje rankomis mezgė pirštines, vėliau megztinius. Siūlų spalvas mezginiams ir raštus pirštinėms kurdavo pati. Vėliau dirbo Lukštų vaikų darželyje, Lukštų ryšių skyriuje laiškaneše. Mama mėgo ben-



Genovaitė Šedytė ir Juozapas Varnas vestuvių dieną. 1954 m.

drauti su žmonėmis. Tėtis buvo asketiškesnis. Vienatvę be galo mėgstu ir aš. Būdama kaimo vaikas, savo tolimesnį gyvenimą susiejau su gamta, augalais. Pradinę mokyklą baigiau Veduviškyje. Juodupėje baigusi vidurinę, išvažiavau į Kauną. Įgijau technikumė šiuo laikmečiu vėl paklausią želdintojos specialybę. 1988 m. neakivaizdiniu būdu baigiau tuometinę Lietuvos žemės ūkio akademiją. 1980 m. pavasarį pradėjau dirbti Kauno botanikos sode, kuriame tebedirbu iki šiolei. Darbo sritis – lauko gėlininkystė. Papildomai ne vienerius metus teko dirbti ir pedagoginį užklasinį darbą mokyklose, dėstytoja technikumuose.

Baigus studijas ir paaugus dukroms atsirado galimybė skirti laiko dalykams, kurie seniai mane domino: alternatyviajai medicinai, žmogaus egzistencijos prasmei, subtiliojo pasaulio pažinimui, darbui su energijomis, darbui biolokaciniais metodais. Išklasiau begalę paskaitų, dalyvavau daugelyje seminarų, įgijau žinių, kurios įgalino padėti žmonėms. Profesinėje srityje ypač domina antroposofiniai aspektai. Ir šiandien tebeliūdina klystantis, naikinantis savo mintimis, darbai ne tik žemę, bet ir save žmogus. Tai, kas gula ant širdies, atsispindi mano eilėraščiuose, kuriuos netikėtai sau pačiai, būdama 41 metų, ėmiau rašyti“.



Valdutė Varnaitė su tėveliais. 1960 m.

Valdutės tėvai ir seneliai palaidoti Lukštų kapinėse. Namai Pašiliuose parduoti, juose gyvena Skirmantas Skvarnavičius. Valdutė su vyru užaugino dvi dukras – Rasą ir Liną, džiaugiasi anūkais Mینگaile ir Domantu.

Juozapas Saulis ir Ona Saulienė buvo Pašilių k. mažžemiai. Jiems žemė atmatuota iš Veduviškio dvaro. Pašilių išskirstymo į viensėdžius dokumentuose sklypai pažymėti 2 ir 4 numeriais. Ketvirtas 2,47 ha sklypas priklausė Juozapui Sauliui, gim. 1867 m. Ant šio sklypo stovėjo troba, tad Juozapui nereikėjo niekur jos nusikelti. Antras sklypas, kurį sudarė 2,58 ha, užrašytas Juozapo Saulio ir Onos Saulienės (gim. 1869) vardu. Ir Ona, ir Juozapas buvo beraščiai. Jų šeimoje užaugo du sūnūs: Jonas ir Juozas. Jonas išvyko į Kauną ir daugiau į Pašilių k. gyventi negrįžo. Juozas išėjo užkuriom į Šemetų k. Jis su žmona augino du vaikus: Bronę ir Algirdą. Juozas partizanavo, jį nušovė skrebai.

Namuose gyveno vieni tėvai. Juozapas Saulis mirė pirmas, Ona kiek vėliau. Abu palaidoti Lukštų kapinėse. Šiuose namuose mirus Sauliams kurį laiką gyveno Sprindžio, vėliau Lašo šeimos. 1968 m. namus nusipirko Jonas Savickas su žmona Gėne Lasinskaite nuo Kairėlių. Kolūkių laikais Jonas Savickas dirbo kolūkyje traktorininku, o jo žmona – lauko darbininke. Jų šeimoje užaugo du vaikai: Vida ir

Sigitas. Vida gimė 1964 m. Armonių k. Mat tuo metu jos tėvai Genė ir Jonas gyveno Armonysė, svetimuose namuose. Vėliau pasitaupę pinigų pirko namus Pašilių kaime jau iš Igno Lašo. Vida baigė Juodupės vidurinę mokyklą, po to Vilniaus buhalterinės apskaitos technikumą. Ji gyvena Anykščiuose ir dirba Anykščių sanatorijoje buhalterė. Ten susituokė su Algiu Perioku. Šeimoje auga dvi dukros: Inga ir Kristina.

Sigitas baigė Lukštų septynmetę mokyklą, po to mokėsi Konstantinavos žemės ūkio mokykloje, kur gavo elektriko ir vairuotojo specialybes. Jis truputį dirbo Lukštų bendrovėje, po to Juodupės fabrike elektriku, Rokiškyje. Dar gyvendamas pas tėvus Sigitas vedė Liną Kelečytę nuo Anykščių. Sigitas su Lina pirko namus Rokiškyje. Jų šeimoje auga du vaikai: Airidas ir Neda.

Namuose liko gyventi tėvai Genė ir Jonas Savickai. Jie persistatė tvartą, pirtį, pastatė garažą ir vasaros virtuvę. Senieji, Saulių pastatyti, liko tik gyvenamasis namas ir klojimas. Jonas Savickas atsikėlė savo 3 ha, jo žmona – savuosius 3 ha. Dabar abu dirba 6 ha žemės. Reikia dar pridurti, jog dabar Savickai gyvena nebe Pašiliuose: Jono Savicko prašymu, nupirkę šiuos namus buvo priregistruoti prie Veduviškio kaimo. Taip atrode patogiau.

Apie XIX a. vidurį Pašilių k. gyveno Stasys Šinkūnas su žmona Darata. Kiek žinoma, jų šeimoje užaugo 5 vaikai: Jonas, Juozapas, Jurgis, Barbora ir Magdalena. Stasio ir Daratos sūnums Jonui ir Juozapui kaip mažžemiams buvo atmatuoti 6 ha žemės iš Vedereckio dvaro. Suaugusios dukros išėjo iš namų: Barbora ištekėjo už Mataušo Kurmio į Kreščionis, ten ir ūkininkavo; Magdalena ištekėjo už Kiliaus į Sniegiūs. Jurgis buvo išmokęs siuvėjo amato, tad ir keliavo per žmones, nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjo. Juozas išėjo užkuriom į Ragupį (už Rokiškio).

Namuose liko gyventi, matyt, vyriausias sūnus Jonas. Kada mirė tėvai, nėra tiksliai žinoma. 1936 m. tėvas Stasys jau buvo miręs, todėl žemė buvo užrašyta sūnų Jono, Juozapo ir motinos Daratos vardu. Jie gavo 12,68 ha žemės, 1,28 ha miško ir pievos paupyje. Jonas netrukus pradėjo statyti namus ant savo žemės, keltis iš ūlyčios. Pirmiausia pasistatė tvartą, klojimą, o tik tada gyvenamąją trobą. Tuo metu Jonas jau buvo vedęs Anastaziją Laužadytę, gim. 1897 m. Jonas už ją buvo 11 metų vyresnis. Dar nebuvo pastatytas namas, kai mirė Jono mama Darata. Ją pašarvojo klojime, o žmonės gedulingus pietus valgė pas kaimynus Saulius. Stasys ir Darata Šinkūnai palaidoti Lukštų kapinėse. Vėliau šalia jų atgulė ir jų žentas Kilius.

Jonas Šinkūnas su žmona Anastazija statėsi namus, dirbo žemę ir augino vaikus. Jų šeimoje užaugo 3 vaikai: Vytautas, Monika ir Janė.

Vyriausias sūnus Vytautas gimė 1930 m. Jis lankė Veduviškio pradinę mokyklą, vėliau mokėsi Juodupės progimnazijoje. Tarnavo sovietinėje armijoje Dniepropetrovske. Grįžęs iš armijos įsidarbino Juodupės fabrike, pasistatė ar nusipirko namą Juodupėje, ten dabar ir gyvena. Liko nevedęs.

Monika 1932 m. irgi baigė Veduviškio pradinę mokyklą. Toliau mokslo siekti nebenorėjo. Po karo dirbo kolūkyje. 1965 m. ištekėjo už Antano Augustinavičiaus į Mandagiškio k. (už Juodupės, Mainėvų link).

Namuose liko jauniausia duktė Janė, gim. 1936 m. Ji priėmė užkuriu Vytautą Kišūną iš Kreščionių k. Janė buvo baigusi tik Veduviškio pradinę mokyklą, tad susikūrus kolūkiams dirbo lauko darbininke. Vytautas kurį laiką dirbo laukininkystėje, vėliau statybininku. Jam teko dirbti ir prie gyvulių. Janė su Vytautu vaikų neturėjo.



Elžbietos ir Stanislovo Leikų statytas namas. 200? m.



1967 m., sulaukęs 81-erių, mirė Janės tėvas Jonas Šinkūnas. Jam buvo nustatytas kraujo išsiliejimas į smegenis. Po metų mirė ir Janės motina nuo lėtinio bronchito. Abu palaidoti Juodupės senosiose kapinėse.

2003 m. mirė ir Vytautas Kišūnas. Jis su žmona jau buvo susigražinęs tėvų žemę, pradėjęs ją dirbti. Vytautą palaidojo Juodupės naujosiose kapinėse. Dabar Pašilių k. gyvena viena Janina Kišūnienė savo tėvų statytoje sodyboje.

Stanislovas Leikus į Pašilių kaimą atėjo tikriausiai kaip užkuryš. Jis gimė 1880 m. Rokiškio vls. Jo žmonai Elzbietai, gim. 1886 m., keliantis į viensėdžius buvo užrašyta 5,84 ha dirbamos žemės ir 1,21 ha pievų paupėje. Stanislovo vardu užrašyta 5 ha miško iš Vedereckio dvaro kaip mažažemiui. Jų šeimoje 1922 m. gimė

Stanislovo Leikaus laidotuvis. Centre – sūnus Napalys su žmona Akvile (kairėje)

sūnus Napalys. Kai kurie vyresnio amžiaus pašiliečiai prisimena buvus ir Napalio seserį, bet ji mirė jauna.

Napalys buvo vedęs Akvilę Guzaitę iš Didsodės. Jie kartu gyveno neilgai, Akvilė netrukus mirė. Ji palaidota Juodupės kapinėse. Po kiek laiko Napalys vedė antrą kartą. Vaikų neturėjo. Savo namus pardavė Romui Butėnui iš Armonių, o patys išvyko gyventi į Daugpilį. Vėliau šiuos namus nusipirko Vytautas Vaitkevičius, kuris išvykdamas gyventi į Kamajus, namus pardavė Jonui Kamarovui. Jonas nuo 1988 m. juose ir šeiminkauja. Jis suremontavo namus, pasistatė pagalbinių pastatų, pirtį, išpuošė ir išgražino aplinką, prisodino vaismedžių, vaiskrūmių bei lauko medelių.

1936 m. kėlėsi į viensėdį Jonas Mažeikis, gim. 1870 m. Jis gavo 15,77 ha žemės. Jono Mažeikio žmona buvo Karolina, gim. 1877 m. Ūlyčioje Jono Mažeikio namai buvę dideli. Jų šeimoje užaugo 6 vaikai: Pranas (gim. 1915), Antanas (gim. 1912), Juozas (gim. 1902), Matas (gim. 1900), Emilija (gim. 1898) ir Adelė. Suaugę vaikai išsiskirstė iš namų. Pranas dirbo Rokiškio girininkijoje girininku, vėliau urėdu, vedė Emiliją Mažuknaitę iš Vyžeičių k. Šeimoje užaugo 2 dukros: Danutė ir Birutė. Pranas susirgo ir mirė savo gyvenimo vidurdienyje. Palaidotas Rokiškio senosiose kapinėse.

Antanas išėjo gyventi ir dirbti į Rokiškį. Dirbo senojoje mašinų gamykloje „Plūgas“ tekintoju. Jo žmona kilusi nuo Didsodės. Šeimoje užaugo duktė Jadvyga. Tapusi gydytoja ji gavo darbą Kaišiadoryse. Tad mirus žmonai, Antanas išvyko pas dukrą. Į savo namus Rokiškyje priėmė gyventi sūnėną Bronių su žmona.

Juozas apsigyveno Utenoje. Emilija ištekėjo už Antano Butėno į tą patį Pašilių k. Apie šią šeimą jau rašėme. Adelė išėjo gyventi pas savo vyrą Antaną Seibutį į Paliepio k. Šeimoje užaugo trys vaikai: Jonas, Algis ir Aldona.

Namuose liko gyventi sūnus Matas. Keldamiesi į vienkiemį Jonas Mažeikis su Matu pasidalijo gyvenamąjį namą ir žemę pusiau. Todėl Jonas Mažeikis viensėdyje pasistatė nedidelį gyvenamąjį namą, kuriame ir apsigyveno su žmona. Tvartą jie krėtė iš molio. Namas



*Sėdi (iš kairės):
Emilija, motina
Karolina ir Adelė;
stovi (iš kairės):
Antanas, Pranas
ir Matas Mažeikiai.
1935 m.*

*Antanas Mažeikis.
1933 m.*



gražioje vietoje – ant kalnelio. Kai mirė tėvai, palikimas atiteko sūnui Antanui. Kadangi Antanas gyveno Rokiškyje, žemę davė dirbti tiems, kurie norėjo. Vėliau namus pardavė Juozui ir Valei Kairiams. Kairiai augino du vaikus: Rimantą ir Zitą. Kairienė su vaikais pasistatė naują gyvenamąjį namą. Tuo metu jos vyras jau buvo palikęs šeimą ir išėjęs gyventi pas Butėnaitę į Pabirkštę.

Rimantas Kairys išėjo gyventi į Rokiškį, o Zita liko pas motiną. Ji baigė mokslą ir dirbo Lukštų aštuonmetėje mokykloje mokytoja. Ištekėjo už Jono Kiečio iš Butėnų k. Vėliau ir jie pasistatė namus Rokiškyje, o Pašiliuose buvusią sodybą pardavė Juliu Berniūnui. Julius su šeima čia ir gyvena. Jo žmona Aldona Žvirblytė mirė 2002 m. nuo vėžio. Jos nesantuokinė duktė kažkur blaškosi su vaikais. Sūnus Julius gyvena pas močiutę Emiliją Berniūnienę Mažeikiškio k., o dukros Laima ir Regina – Pašiliuose su tėvu. Jos mokosi Lukštų pradinėje mokykloje.

Grįžkime prie Mažeikių gyvenimo. Matas Mažeikis, gim. 1900 m., 1931 m. vedė Oną Raupytę (gim. 1909) iš Bliūdės. Tuo metu dar gyvi buvo abu Mato tėvai, gyveno ūlyčioje. Namas buvęs didelis, dviejų galų. Onai jos tėvai davė dvi karves, arklį su lineika, 900 Lt pasogos ir, žinoma, kraičio. Onos motina buvusi audėja. Ji ausdavo milus, kuriuos veždavo į Juodupės fabriką dažyti. Keliantis į viensėdį Matas, gavęs iš tėvo pusę namo ir 7 ha žemės, kūrėsi sau gyvenimą atskirai nuo tėvų. Jis pasistatė gyvenamąjį namą, tvartą, klojimą, pirtį, iš Onos tėvų medienos pristatė namo antrą galą.

Onos ir Mato šeimoje užaugo 4 sūnūs: Bronius (gim. 1932), Julius (gim. 1934), Aloyzas (gim. 1937) ir Petras (gim. 1948).

Susikūrus kolūkiams Matas su žmona dirbo lauko darbininkais. Matas



Adelė Seibutienė (Mažeikytė) su vyru Antanu ir dukra Aldona

Dešinėje sėdi Ona Raupytė (dar prieš vestuves). 1930 m.



dažnai buvo prašomas dirbti arkline pjaunamąja mašina. Atvažiuojančius į kolūki talkininkus apgyvendindavo Mato Mažeikio namo antrajame gale. Ona Mažeikienė jiems gamindavo maistą, Mažeikis buvo geras aludaris. Matas mirė 1988 m., palaidotas Lukštų kapinėse. Jo žmonai Onai jau 96-ti metai. Ji nebevaikšto, tačiau dar tebėra šviesaus proto.

Vyriausias Onos ir Mato sūnus Bronius baigė Veduviškio pradžios mokyklą. Jis vedė Janę Kvedaravičiūtę iš Kairelių. Abu buvo išvažiavę dirbti į Latviją. Gyveno netoli Neretų ir dirbo melioracijos darbus. Netrukus Bronius pastebėjo, kad žmona dairosi į kitus vyrus. Jie išsiskyrė. Bronius grįžo pas tėvus. Vedė antrą kartą Jadvygą Kalašauskaitę, dirbusią Rokiškio ligininėje slauge. Bronius dirbo kolūkyje prie gyvulių. Vėliau abu išvyko gyventi į Rokiškį. Juos įleido gyventi į savo namus Broniaus dėdė Antanas. Jadvyga su Broniumi vaikų neturi.

Julius išėjo tarnauti į sovietų armiją. Tarnavo Latvijoje, ten vedė latvę Lidiją Zaliauską. Juozas įsidarbino melioracijoje. Gyveno Neretose ir į Pašilius negrįžo. Jų šeimoje užaugo sūnus Aivaras.

Aloyzas baigė vidurinę mokyklą. Tarnavo sovietų armijoje Rusijoje. Grįžęs iš armijos nenorėjo dirbti kolūkyje ir vėl išvyko į Rusiją. Ten vedė, susilaukė dviejų vaikų. Apie 1980 m. jis su žmona grįžo į Pašilius. Vaikai, jau suaugę, liko gyventi Vladivostoke. Aloyzas, grįžęs iš Rusijos, dar dirbo Lukštų kolūkyje grūdų sandėlio darbininku. Mirė 2004 m., palaidotas Lukštų kapinėse šalia tėvo. Jo žmona gyvena antrame namo gale.

Petras baigė Juodupėje septynias klases. Tarnavo sovietų armijoje. Vedė 1972 m. Valę Makaveckaitę iš Kairelių. Pagyveno pas tėvus, vėliau išsikėlė į Rokiškį, dirbo ryšių skyriuje palydovu. Valės ir Petro šeimoje užaugo dvi dukros: Vaida ir Žydrė. 1982 m. Valės ir Petro keliai išsiskyrė. Dabar Petras gyvena tėvų namuose su kita moterimi. Jo dukros liko gyventi su mama, kartais atvažiuoja į svečius pas savo močiutę Oną Mažeikienę.

Pašilių kaime buvo trys Mažeikių ūkiai. Ar trečiojo ūkio šeiminkai buvo giminės pirmiesiems ar ne, niekas nebežino. Šiame ūkyje 1936 m. gyveno jau našlė Anelija Mažeikienė su dukterimi Ona (gim. 1880). Ona jau buvo ištekėjusi už Igno Redeko, gim. 1871 m. Obelių vls. 13 ha žemės buvo užrašyta Anelijos Mažeikienės ir Onos Redeckienės vardu. Iš to galima spręsti, kad Ignas Redeckas buvo užkurys. Ona ir Ignas Redeckai savo vaikų neturėjo. Jie pasiėmė išūniu Igno brolio sūnų Joną Redecką, gim. 1909 m. Tumasonysė. Šioje šeimoje Jonas augo, gyveno ir dirbo kaip būsimas ūkio paveldėtojas. Jis vedė Rožę Saulytę iš Saulių k. Jie abu mokėjo skaityti ir rašyti, turėjo gražius balsus. Kolūkių kūrimosi laiku Redeckai kurį laiką gyveno Obėliuose, dirbo kooperatyve. Vėliau sugrįžo į Pašilius. Jonas Redeckas kurį laiką dirbo Veduviškio parduotuvėje, vėliau Norkūno malūne malūnininku. Rožės Redeckienė augino vaikus ir pagal galimybę dirbo lauko darbininke. Rožės ir Jono Redeckų šeimoje užaugo duktė Zita ir sūnus Antanas.

Zita mokėsi Juodupės vidurinėje, bet aukštojo mokslo nesiekė. Ji buvo pramokusi siūti, trumpai dirbo Veduviškio parduotuvėje. Draugės vestuvėse ji susipažino, o vėliau ir ištekėjo už Matijošaičio iš Šakių. Kurį laiką ten ir gyveno. Vėliau grįžo į Pašilius. Augino dukrą Elvyrą, tačiau jų bendras gyvenimas nebuvo sėkmingas. Zita išsiskyrė su vyru ir išvyko į Rokiškį.

Antanas gimė 1952 m., dar tėvams gyvenant Obeliuose. Jis baigė Juodupės vidurinę mokyklą, o 1974 m. – Lietuvos veterinarijos akademijos Veterinarijos fakultetą. Teko keletą metų dirbti ūkiuose veterinaru. 1982 m. buvo paskirtas Rokiškio tarpūkinės gyvulių sėklinimo įmonės direktoriumi. 1988 m. sujungus Pasvalio rajoninės veislininkystės įmonės Rokiškio filialą su Rokiškio tarpūkine gyvulių sėklinimo įmone ir pavadinus ją Rokiškio rajono kooperatine-valstybine veislininkystės įmone, A. Redeckas paskirtas šios įmonės direktoriumi. Nuo 1990 m. perkeltas dirbti į Rokiškio rajono valstybinę veterinarijos ligoninę vyr. veterinarijos gydytoju. Dirbdamas Rokiškyje jis sukūrė šeimą, su žmona augino vaikus ir į savo tėviškę atvažiuodavo tik paviešėti.

Jonas Redeckas mirė 1992 m. Palaidotas Lukštų kapinėse. Kurį laiką jo žmona Rožė gyveno viena, vėliau sūnus Antanas ją paėmė gyventi pas save. Dabar jų buvę namai daugiausia stovi tušti. Jie parduoti Vytautui Jarušauskui, Redeckienės broliui.

Visos trys Šinkūnų šeimos, gyvenusios Pašilių k., buvo giminės, vieno medžio šakos. Ūlyčioje pirmas namas kairėje kaimo keliuko pusėje priklausė Antanui Šinkūnui. Jo žmona – Agota Šinkūnaitė, gim. 1860 m., iš Pakapės k. Jie buvo sutuokti Rokiškyje. Šeimoje užaugo trys vaikai: Dzidorius (ar Izidorius), Veronika ir Vladas. Dzidorius išvyko į Ameriką. Jis šeimoje buvo vyriausias, gimęs apie 1898 m. Amerikoje jis vedė lietuvę, kilusią nuo Kamajų.

Veronika ištekėjo už Antano Spundzevičiaus į Zýbolius (nuo Rokiškio Moškėnų link). Kai žemė buvo skirstoma į vienkiemius, Veronika pareiškė pretenzijas dėl žemės, motyvuodama tuo, kad negavo kraičio. Ji reikalavo, kad motina Agota atiduotų savo dalį. Agota nesutiko, nes žinojo, kad dukrai pasoga buvo atiduota, tik nebuvo surašytas joks dokumentas. Prasidėjo teismai. Agotos vyras jau buvo miręs, jauniausias sūnus Vladas, gavęs 7,19 ha dirbamos žemės ir 1,17 ha pievų paupėje (7,19 ha), pradėjo keltis į vienkiemį. Tuo metu sūnus jau buvo vedęs (apie 1929). Jo žmona buvo Zosė Čirškutė, gim. 1901 m. Latvijoje. Zosė su Vladu pirmiausia išardė klėtį ūlyčioje ir persivežę savo žemėje ją persistatė. Po to krėtė molinį tvartą. Molio turėjo savo žemėje, tad ir statyti buvo lengviau. Su seserimi Veronika teismai tęsėsi keletą metų, tad pareikalavo nemažai kantrybės bei pinigų. Todėl statybos ėjosi sunkiai. Kad reikėtų mažiau medžio statybai, dūrė vieną pastatą prie kito. Taip prie tvarto buvo pridurta daržinė, po metų pridūrė klojimą. Tvarte buvo išmūryta molio siena kamarai



*Zosė Šinkūnienė
(Čirškutė). 1953 m.*



(pašarui, bulvėms ar burokams laikyti). Toje kamaroje ir buvo įsikūrę gyvenamąją patalpą. Gyvenamojo namo pamatams jau buvo privežta akmenų. Bet namo nebepastatė. Užėjus rusams baigėsi teismai.

Vlodo motina Agota mirė, palaidota Lukštų kapinėse. Vladas su žmona Zose dirbo savo žemę. Jis buvo kalvis, bet dirbo tik sau. 1941 m. Vladas dalyvavo birželio sukilime. Už tai 1947 m. buvo suimtas. Kalėjo Kaliningrado srityje, Steplage nuo 1947 m. kovo 19 d. iki 1955 m. lapkričio mėnesio. Buvo nuteistas 10 m. kalėjimo, bet paleistas anksčiau. Namą parėjo 1956 m., bet į šeimą nebegrižo, su Zose išsiskyrė. Pagal 1990 m. gegužės 2 d. įstatymą „Dėl asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atstatymo“ jis pripažintas nekaltu Lietuvos Respublikai ir buvo atstatytos visos jo teisės. Grįžęs apsigyveno Panemunėlio stotyje ir 1973 m. mirė. Jį žmona Zosė ir vaikai palaidojo Lukštų kapinėse. Zosė mirė 1978 m., palaidota šalia buvusio vyro. Zosės ir Vlodo šeimoje užaugo 3 vaikai: Stefanija (gim. 1930), Romas (gim. 1932) ir Jonas (gim. 1937).

Romas baigė Veduviškio pradinę mokyklą, kolūkyje dirbo traktorininku. 1952 m. buvo pašauktas į sovietinę armiją. Prieš išeidamas į armiją buvo vedęs Eleną Ališauskaitę iš Kuprių k. (Obelių apyl.). Armijoje išmoko vairuoti, grįžęs įsidarbino Kriaunų tarybiniame ūkyje vairuotoju. Į Pašilius nebegrižo.

Jonas baigė keturias Veduviškio pradinės mokyklos klases. Gyveno ir dirbo su tėvais. Jis 1951 m. buvo smarkiai sumuštas ir mirė. Palaidotas Lukštų kapinėse.

Stefanija, kaip ir jos broliai, buvo baigusi tik Veduviškio pradinę mokyklą. Gyveno su tėvais, padėjo jiems dirbti ūkyje. Netrukus užėjo Antrasis pasaulinis karas, po to pokaris, kolūkių kūrimasis. Pokariu ji palaikė ryšį su partizanais. Susikūrus kolūkiams dirbo melžėja Veduviškio Norkūno tvarte. 1951 m. rugsėjo 10 d. buvo

*Vlodo Šinkūno
laidotuvės Pašilių
kaime. 1973 m.*



*Rezistencijos dalyvė,
politinė kalinė
Stefanija Šinkūnaitė.
1955 m.*

areštuota. Brolis Jonas, nuvykęs į Obelius, išsiaiškino, kas seserį įskundė. Parvykęs namo jis viską pasakė į akis įskundėjui, už tai ir buvo sumuštas. Stefanija iš Obelių buvo išvežta į Kupiškį, Panevėžį, Vilnių, po to – į Uralą. Ją teisė Karo Tribunolas. LSSR Šiaulių srities MGB Karo Tribunolo 1951 m. gruodžio 10 d. nuosprendžiu pagal RSFSR BK 17-58-1 A straipsnį nuteista laisvės atėmimu 25 metams bausmę atliekant pataisos darbų lageryje, politinių teisių suvaržymu 5 metams ir turto konfiskavimu, nes palaikė ryšius su partizanais. 1956 m. sausio 17 d. buvo paleista iš įkalinimo vietos Gorkio srityje. (Archyvo pažymėjimas 1999 m. sausio 5 d., Nr. 9466-K.) 1956 m. iš tremties grįžo į Pašilius. Vėl dirbo kolūkyje. 1960 m. ištekėjo už Stanislovo Kindurio ir išvyko gyventi į Juodupę. Įsidarbino Kauno durpynų statybos montavimo valdyboje statybininke. 11,5 m. statė Juodupėje namus, 1972 m. perėjo dirbti į Juodupės vilnos audinių fabriką „Nemunas“. 1985 m. išėjo į pensiją, bet dar dirbo iki 1987 m. Iš fabriko išėjusi įsidarbino Juodupės lignoninėje slauge. Ten dar dirbo 7,5 m.



*Stanislovas Kinduryš.
1952 m.*

Stefanija Kindurienė yra pripažinta neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyve ir jai išduotas kovų dalyvio pažymėjimas Nr. 4608. (Pagrindas – LGGRT centro generalinio direktoriaus 2003 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. IV-169.)

Stefanijos vyras Stanislovas Kinduryš gimęs 1929 m. Svėdasuose. Jis 1942 m. Juodupėje baigė 6 skyrius, mat jo tėvas dirbo pasieniečiu Armonyse, Prūdupėje ir kitur. 1947 m. pradėjo mokytis Vilniaus 1-ojoje geležinkeliečių mokykloje, po dvejų metų mokslą baigė ir buvo paskirtas dirbti į Švenčionėlius. Ten baigė 7 vakarinę klasę, nes norėjo stoti mokytis į mašinistų kursus. Bet 1954 m. buvo išsiųstas dirbti į Estijos garvežių depą TAPA. Ten dirbo iki 1958 m. Grįžęs į Lietuvą įsidarbino Juodupės fabrike. Vilniuje baigė 3 mėnesių kūrėjų kursus. Fabrike dirbo iki 1984 m., kol išėjo į pensiją.

Stefanijos ir Stanislovo šeimoje užaugo du sūnūs: Virginijus ir Laimonas.

Mirus Zosei Šinkūnienei (1978), jos namai pamažu sunyko. Tai vienintelė sodyba, išnykusi iš Pašilių kaimo.

Dešimtu numeriu pažymėtas sklypas teko Antanui Šinkūnui, kuris gavo 9,57 ha žemės ir 1,35 ha pievų už kaimo kapelių paupėje. Antano tėvas buvo Mykolas, apie motiną dabar jau niekas nebeprisimena. Žinoma, kad Antano žmona buvo Ieva Minkevičiūtė iš Prūdupės (už Alėknų, prie pat Latvijos sienos). Kol tėvai buvo gyvi, Antanas (gim. 1880) su žmona Ieva (gim. 1885) yra gyvenę Rygoje, vėliau Rusijoje. Per Pirmąjį pasaulinį karą jie blaškėsi iš vienos vietos į kitą. Jų duktė Paulė yra gimusi 1911 m. Latvijoje. Ieva su Antanu turėjo ir sūnų Jokūbą. Kada ir kur jis gimė, nėra žinoma. Ir Paulė, ir Jokūbas mokėsi Latvijoje. Jau prie rusų Jokūbas dirbo Klaipėdos žuvininkystės treste valdininku. Jis buvo Smetonos laikų komunistas, bet labai geras žmogus. Mokėjo groti smuiku. Važiuodamas traukiniu atsigerė šalto vandens, susirgo ir mirė. Gal ir ne vanduo kaltas dėl Jokūbo mirties, nes jis sirgo džiova. Mirė dar nesenas, buvo nevedęs. Palaidotas Lukštų kapinėse.

Paulė irgi sirgo džiova, bet ji retkarčiais pasigydydavo, todėl gyveno ilgiau. Dirbo Veduviškio pieno priėmimo punkte. Po žemės išskirstymo į vienkiemius Pau-



*Jonas Butėnas
tarp brolių mirus
seseriai. Iš kairės:
Juozas, Romas, Jonas
ir Albertas. 1985 m.*

lė ištekėjo, t. y. priėmė užkurį Joną Butėną, gim. 1911 m., iš to paties Pašilių k. Kada mirė Antanas ir Ieva Šinkūnai, nėra žinoma. Manoma, kad Antanas mirė apie 1956 m., žmona porą metų vėliau. Abu palaidoti Lukštų kapinėse šalia sūnaus Jokūbo.

Paulė su Jonu vaikų neturėjo. Jonas buvo siuvėjas. Susikūrus kolūkiams Paulė dirbo laukuose, o Jonas kurį laiką dirbo kolūkio pirmininko pavaduotoju, brigadininku. Paulė mirė 1986 m. Likęs vienas Jonas Butėnas kurį laiką pagyveno Juodupėje, o vėliau išvyko į Rokiškį, vedė našlę Vilčinskienę. Mirė 1990 m. Dar gyvendamas Rokiškyje jis savo namus Pašilių k. pardavė Vytui Jarušauskui. V. Jarušauskas susiremontavo namą, pasistatė didelį tvartą, pirtį, nuomojasi daug žemės ir ūkininkauja.

Kelio iš Lukštų į Juodupę 2-ajame kilometre, dešinėje pusėje, stovi labai sena troba. Joje, matyt, XIX a. gyveno jau anksčiau minėta Andriejaus ir Sofijos Vaičiulių šeima. Šis vienkiemis buvo vadinamas Šilinio vienkiemiu. Dabar jis stovi vienišas. Ūkiniai pastatai seniai sunykę, tik auga netoliese seni ažuolai.

Ir vėliau Pašilių kaime buvo šių Vaičiulių palikuonių. Jau 1836 m. gyveno ūkininkas Adomas Vaičiulis, gim. apie 1817 m. Kadangi buvo tik 19-kos, todėl buvo



*Šilinio vienkiemis,
kuriame gyveno
Vaičiuliai,
o vėlesniais metais –
Smalskiai. 2004 m.*



*Vėlesniais metais
statytas Vaičiulių
namas. 2004 m.*

globojamas. Vėliau jis sukūrė šeimą, augino vaikus. Yra žinoma, kad vėlesniais metais gyveno Steponas Vaičiulis, Adomo s., gim. 1869 m.

Šalia senojo namo buvo pastatytas kitas gyvenamasis namas su ūkiniais pastatais ir klėtimi. Tokia trijų dalių klėtis yra vienintelė Pašilių kaime. Manoma, kad šiame name ir gyveno Stepono Vaičiulio šeima. Tikėtina, kad senojoje troboje liko gyventi Stepono brolis ar sesuo. Vėliau priėmė užkurį Smalskį. Romas Smalskys, Jurgio s., gimė 1891 m. Jo žmona Emilė gimusi 1897 m. Romo ir Emilės šeimoje užaugo keturi vaikai: Vytautas (gim. 1921), Jonas, Aldona ir Adolfas (gim. 1934).

1942 m. šiame vienkiemyje gyveno tik tėvai su Vytautu ir Adolfu. Jonas gyveno kažkur prie Kupiškio, o duktė Aldona – Vilniuje. Į Vilnių išvyko ir Vytautas. Jis ten ir žuvo (nuskendo). Romas Smalskys buvo ištremtas į Irkuto sritį, Tyros rajoną. Tuo metu žmona buvo išvykusi pas dukrą į Vilnių ir tremties išvengė. Jauniausią sūnų priglauti tėvai paprašė kaimyno. Iš Sibiro Romas buvo paleistas 1956 m. Romą Smalskį išvežus į Sibirą, jo namuose gyveno svetimi žmonės. Grįžęs Romas norėjo atsipirkti savo trobesius. Nebe kažin kas ir buvo likę. Tuo metu šiuose namuose gyvenęs Petras Stumbrys su šeima namo antrame gale laikė gyvulius. Namų atsipirkti neleido kolūkio pirmininkas Juozas Kindurys. Romas išvažiavo į Vilnių pas savo šeimą. Stumbrys, kai jau namas apipuvo, nusipirko namus Butėnų kaime, išsikėlė iš ten. Paskutiniai šių namų gyventojai buvo Ona ir Juozapas Garškos. Jie abu čia ir mirė: Ona Garškienė 1989 m., o Juozas Garška – 1997 m. Nuo to laiko namas stovėjo tuščias.

Sugrįžkime prie Stepono Vaičiulio šeimos, gyvenusios vėliau statytame name. Steponas buvo vedęs Oną Kietytę, Adomo d., gim. 1874 m. Jų šeimoje augo 6 vaikai: Alfonsas, Kazys (gim. 1901), Jonas (gim. 1902), Pranas, Vladas (gim. 1913) ir Ona (gim. 1906). Nėra žinių, kur išvyko Alfonsas ir Pranas. Žinoma, kad Kazys išėjo už kuriom Obelių link. Vladas 1928 m. susirgo smegenų uždegimu ir mirė. Jis palaidotas Lukštų kapinėse. 1941 m., sulaukęs 72 m., mirė šeimos galva Steponas Vaičiulis. Tais pačiais metais Ona Vaičiulienė, 70 m. namų šeimininkė, buvo ištremta kartu su dukra į Altajaus kraštą, Vysokaja Griva Pankrušichos rajoną. 1950 m. abi grįžo į Lietuvą.

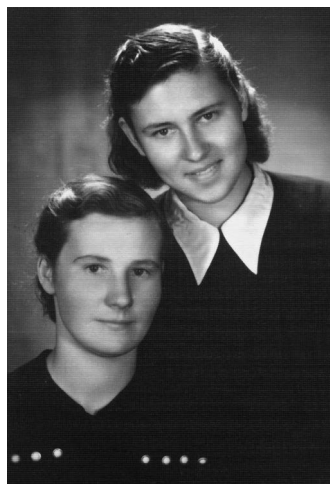
Mirus tėvui ir motinai ištrėmus į Sibirą namuose liko gyventi sūnus Jonas. Jis buvo nevedęs. Kartu gyveno teta Teresė Davolienė, gim. 1871 m., samdinyš Sergejus Mišinas, gim. 1906 m. Rusijoje, ir samdinė Ekaterina Muštvinšienė, gim. 1911 m.,

iš Obelių vls. 1947 m. mirė Jonas Vaičiulis. Nuo to laiko vienkiemyje gyveno svetimi žmonės. Šiuose namuose yra gyvenęs ir Romualdas Butėnas, Mato s., su šeima.

Į Sibirą buvo ištremta ir Kazio Vaičiulio šeima. Grįžę į Lietuvą, savo namų žmonos tėviškoje neberado, tad atsipirko Kazio tėviškę Pašilių k. ir joje apsigyveno. Iš pradžių teko gyventi mažame pastatėlyje kieme, kol svetimi žmonės užleido gyvenamąjį namą. Kazio šeimoje užaugo 2 dukros: Aldona ir Vanda. Aldona baigė Salų žemės ūkio technikumė zootechnikos kursą ir buvo paskirta dirbti į Duokiškio kolūkį. Vėliau sukūrė šeimą ir išvyko gyventi į Pasvalį. Vanda, sukūrusi šeimą, taip pat iš namų išėjo. Kazys Vaičiulis, kol leido sveikata, dirbo kolūkio dirbtuvėse sargu. Dirbo sąžiningai. Kazys mirė 1982 m. Abu su žmona palaidoti Lukštų kapinėse. Mirus Vaičiuliams dukros namus pardavė Antanui Sakalauskui. Jis jau pensininkas, tačiau remontuoja namus, augina gyvulius, dirba su žmona žemę.

Už upelio, dalijančio Pašilių kaimą į dvi dalis, Juodupės link ant kalnelio stūkso Pašilių kaimo kapeliai. Šiandien tik du paminklai liudija, kad čia buvo laidojami žmonės. Vienas kapas iki šių dienų yra tvarkomas. Cementinis antkapis ir prie jo nedidelis paminklas su jau nulūžusiu kryžiumi. Ant paminklo užrašas: *Butėnas Matas / 1855–1917 / Išsėkis ramybėje / brangus tėveli / liūdi vaikai.*

Antras paminklas yra akmeninis, maždaug 1,25 m aukščio. Kryžius nulūžęs. Vienoje pusėje iškaltas kryžius, antroje pusėje užrašas (neįskaitomas). Matyti tik skaičiai – 1920. Apie 1973 m. buvo tvarkomas kelias Lukštai–Juodupė. Ties kapeliais buvo patiesintas kelio vingis. Dabar kapinaitės prie pat kelio. Šiose kapinaitėse stovėjo nedidelė koplytėlė. Rokiškio rajono Lukštų DŽDT Vykdomojo komiteto sprendimu Nr. 10 1963 m. gegužės



*Aldona Vaičiulytė
(kairėje) ir Adelė
Butėnaitė. 1954 m.*

*Pašilių kapinės.
2004 m.*

*Išlikęs vienintelis
prižiūrimas kapas.
2004 m.*





Koplytėlė iš Pašilių kapelių. 2003 m.

24 d. ši koplytėlė išvežta ir pastatyta prie Rokiškio krašto muziejaus. Tuo metu Lukštų vykdomojo komiteto pirmininku dirbo Julius Erslovas, o sekretore M. Lišnevskaja¹⁸.

Koplytėlė buvo suremontuota ir muziejininkų apibūdinama taip:

„Koplytėlė pažymėta 1820–1851 metų datomis. Tai kvadratinio plano statinys, kurio sienos turi 2 m 15 cm ilgio. Centre stovi masyvus medinis kryžius, o keturios lentinės sienos ir keturšlaitis stogelis sudaro lyg to kryžiaus gaubtą. Sienų aukštis 2 m 90 cm. Vieną iš jų sudaro suveriamos durys, antroje yra visos sienos pločio langas su rombine medžio pynute“¹⁹.

Visi kapeliai priaugę gyvatvorės krūmų, auga keliolika senų medžių. Kapeliai yra maždaug 30 m ilgio ir 20 m pločio. Jie niekieno neprižiūrimi.

Vyresnio amžiaus gyventojai prisimena, kad prie šių kapelių yra palaidota latvių tautybės moteris. Ji tarnavusi Latvijoje, auginusi vaikus. Kai vaikai užaugo, tapo nebereikalinga ir ją išvarė. Atėjusi iki Kraševskių sodybos, bet Kraševskiai jos nepriėmė. Garbaus amžiaus moteris vargais negalais atėjusi iki Gyliaus sodybos Armonių k. (netoli Latvijos). Gyliai ją priėmė, nes širdis neleido išvaryti senos moteriškės. Netrukus moteris mirė. Gyliai surado jos brolių ir pranešė apie sesers mirtį. Brolis atsisakė ją laidoti. Tada Gyliai pasiūvo drabužius (Gylytė buvo siuvėja), padarė karstą ir palaidojo šalia Pašilių kapinių.

Štai ir susipažinome su Pašilių kaimu ir jame gyvenusiais žmonėmis. Gyvenimas nestovi vietoje, jis bėga į priekį kaip sraunioje upėje vanduo. Tad ir Pašiliose keičiasi žmonių kartos. Senbuviai miršta, o jų vaikai, baigę mokslus, nebegrižta į kaimą. Pašiliai dar nykstantis kaimas. Jame išnykusi tik viena sodyba ir dvi nykstančios. Kitose sodybose keičiasi šeimnininkai. Galbūt pasakojime yra netikslumų, juk ir pasiklausti nebėra ko: nedaug vyresnio amžiaus žmonių telikę. Ir tie išvažinėję toliau, pas vaikus. Už klaidas, manau, bus atleista. Atėjusi gyventi į šį kaimą iš kitur, norėjau įamžinti senuosius Pašilių kaimo gyventojus, kad jie nebūtų pamiršti, kad apie juos sužinotų ir ateinančios kartos.

¹⁸ RKM-30, 1. 2.

¹⁹ RKM „Septyni dešimtmečiai 1933–2003“, p. 37.

Kalneliai

Vienkiemio istorija

Emilis Kriškanas

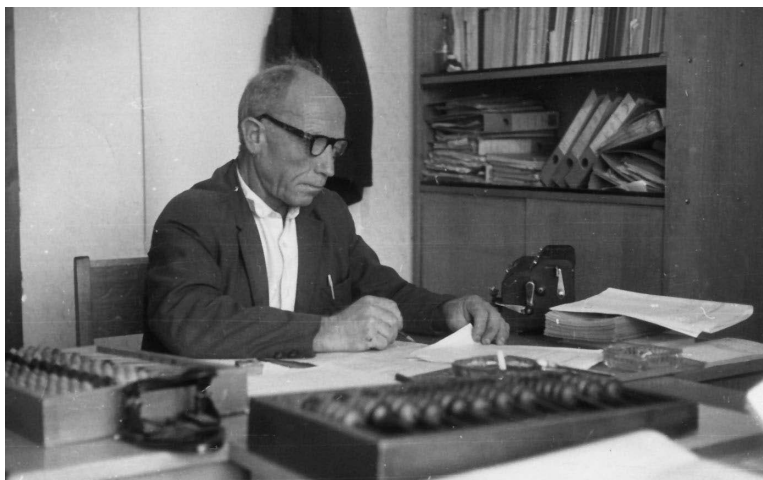
Iš latvių kalbos išvertė ir spaudai parengė

Lilija Kudirkienė (Kriškanaitė)

Seniai seniai... – taip prasideda pasakos. Čia noriu surašyti atsiminimus apie tikrovę, kuri laikui bėgant irgi atrodys panaši į pasaką.

Pradėsiu nuo pačių Kalnėlių. Jų istorija trumpesnė negu aplinkinių kaimų – Čeičių, Alėknų, Raupių ir kitų, kurių gyvavimo pradžia tolimoje praeityje, taigi ją sunku ir atsekti. O Kalnėlių istorija – tiktai gyventojų kelių kartų laiko tarpsnis. Mano surinktomis žiniomis, nors gal ir ne visai tikromis, tačiau tikėtinomis, Kalnėlių istorija galėjo prasidėti prieš kokių 120 metų, ne daugiau. Vienaip pažiūrėjus, tai trumpas laiko tarpsnis, bet iš kitos pusės – jis apima daugiau negu tris kartas: nežinau asmens, kuris būtų Kalnėliuose gimęs ir visą savo amžių čia nugyvenęs. Pirmieji gyventojai buvo gimę kur kitur, o Kalnėliuose ėmę gyventi jau sulaukę brandos ir tik amžių užbaigę Kalnėliuose, antrieji čia gimę, bet amžių baigę kitur. Arba, kaip kad aš, – gimiau Kalnėliuose, bet Kalnėlių nebėr, tuo tarpu mano gyvenimas tęsiasi.

Apgailestauju, kad šį savo darbą – aprašyti Kalnėlių atsiradimą ar išikūrimą – pradėjau per daug vėlai. Per daug vėlai pradėjau tuo domėtis. Kai ėmiau rimtai gilintis į Kalnėlių praeitį, nebebuvo žmogaus, galinčio man padėti. Svarbiausia, nebebuvo mamytės, kuri pati ne Kalnėliuose gimusi, bet su jais susijusi nuo pačios jaunystės. Turimuose dokumentuose taip pat labai šykštu duomenų. Tačiau aiškiai atsimenu, kad dar apie 1930 m. esu savo rankose laikęs dokumentą, kuriame buvo patvirtinta, kad „Kalneliai yra išpirkta sodyba“, net nurodyta suma, ir dar buvo pastaba, kad sodyba išpirkta grynų sidabru. Žinau, jog tą dokumentą padėjau prie kitų caro laikų dokumentų, kad nepasimestų. Tačiau keliskart persikraustant iš



*Atsiminimų autorius
Emilis Kriškanas
„Nemuno“ fabriko
kontoroje
(7-as dešimtmetis).
J. Kudirkos nuotr.*

Kalnėlių ir atgal, atsitiko taip, kad, kaip tyčia, keletas dokumentų išliko, o pats reikalingiausias pražuvo. Bėlieka tenkintis tais, kurie dar yra, ir pasakojimais, tebesaugomais atmintyje.

Pasak dėdės F. Spuolės rašytų atsiminimų, kuriuos man parodė jo sūnus Andriejus, maždaug apie 1860 m. šiose vietose, kur dabar Kalnėliai, siautėjo milžiniška vėtra. Ji išlaužiusi ir išvarčiusi tada Rokiškio grafui priklausiusį mišką daugelio kilometrų spinduliu. Grafas sumanęs čia kviesti žmones ruošti lydimo – šalinti išvartų, rauti kelmų ir įdirbti dirvų. Jo sąlygos – pastatams leidžiama imti išverstuosius medžius, žeme 10 metų naudotis už dyką, o paskui mokėti grafui nuomą.

Lydimo ruošti susirinko gal be išimties vieni latviai. Tai liudija dar dabar (tiesa, jau užaugusios jaunu mišku) sodybvietės, kurių vardai – Geidonynė, Kliavinynė, Zuobeno, Upyčio, Butano, Jūrkausko, Ratinio namų vietos, taip pat ir Kalnėliai (*Kalnėli*). F. Spuolė savo tėvą irgi priskiria prie lydimo darbininkų, jis net buvęs eiguliu. Taip šitame krašte atsirado tartum latvių kolonija, nes aplinkiniuose kaimuose – Čeičiuosė, Alėknose, Ráišiuose, Lingėnuose, Didsodėje gyveno lietuviai, Armonysė daug rusų, tiktai iš šiaurės rytų krašto dar nuo ankstesnių laikų savo sodybose gyveno latviai.

Kalnėlius įkūrė du broliai Kriškanai – Pėteris ir Juris, atėję čia lydimo ruošti; jie buvo kilę iš Smekerstanų, keletas kilometrų už Aknystos. Kelintais metais broliai Kriškanai išplėšė Kalnėlių sodybai lydimą, neturėjau iš kur paimti žinių, nes vyresni už mane žmonės, giminės visi jau išmirę; vienintelis tikras ir seniausias dokumentas yra mano senelio biblija, kurios viršelio vidinėje pusėje yra įrašas:

*„No
Subbates Bibeles biedrības
Bībeli
Par paliekamu māju inventariumu
Dabbujis
Aknīstes Kalnēļu saimnieks
Jurris Kriškāns“*

(Iš Subatės Biblijos draugijos [šia] bibliją nuolatinėn namų nuosavybėn gavo Aknystos Kalnėlių savininkas Juris Kriškanas.)

Žemiau esama dar kažkas parašyta, tačiau užklijuotas lapelis su nauju įrašu tai uždengė; greičiausiai ten būta ir datos, metų.

Naujasis įrašas:

*„Bībele
Šītā grāmata piederēja
Jurrim Kriškānam
Un nu viņa pieder
Jānim Kriškānam
viņa dēlam
Viņš dzīvo
Kauņas guberņā*

*Oknīstes pagastā
Viensēži Kalnelī
1892“*

(Biblija. Šī knyga priklausē Juriui Kriškanui, o dabar ji priklauso Janiui Kriškanui, jo sūnui. Jis gyvena Kauno gubernijoje, Aknystos valsčiuje, Kalneliū viensēdyje.)

Manau, kad pirmais īrašas darytas bent 20–25 metais anksčiau už šī, taigi apie 1867 m. Kriškanai jau gyvena Kalneliuose.

Broliai Kriškanai lydīmā išplēsē kartu, iš viso 30 dešimtinių plotā, kartu pasistatē ir gyvenamājī namā, pasidalijō jī po galā; Pēteris pasiskyrē galā ī vakarus, o Juris, mano senelis, antrājī, rytinī. Atskirai statyti buvo tik ūkiniai pastatai, tvartai, daržinēs ir klētys, vien jauja buvusi bendra. Kadangi aš Kalneliuose buvau tik trečioji karta, tad, nors tebvau trejū ketveriū metų, trobos vidaus tvarkā dar gana gerai atsimentu. Sodyba pavadinta Kalnēliais tikriausiai todēl, kad trobos iš tikrūjū buvo sustatytos aukštumēlēse. Tētis nebuvo pirmais Jurio Kriškano vaikas, jis turējo dar seserī Ievā, keleriais metais vyresnē. Ji īstekējo už Kiegelmanio, kai jau gyvena Rygoje. Tēčio tēvas mirē dar jam mažam esant, ir motina, kilusi iš Tumasoniū (tarp Garšvinēs ir Lūkštū), Dzenio duktē, priēmē užkuriu Auzinī, kilusī ī Kolupēs apylinkiū Vidžemēje. Auzinis anuomet ī kolupiečiū buvo atsivežēs keturis žilvi-

čio virbus ir susodinēs krūvoj kaip šluotā. Tuos žilvičius atsime- *Janio Kriškano motina*
nuo vaikystēs. Jie ir šiandien tebeaugtū, bet man išējus ī Kalneliū, kai žemē paēmē kolūkis, po keleriū metų traktoriais juos užkasē ten pat vietoj. Su tais Kolupēs žilvičiais nuklydau truputī ī šali, grīžtu vėl prie giminēs istorijos. Auzinis turējo dvi dukteris: Annā, kuriā vedē Spuolē, ir Minnā, īstekėjusīā už Bertulano.

Dabar apie antrājī Kriškana, Pēterī. Jo žmonā (močiutē Ilzē) dar atsimentu, jī mirē kokiais 1925–1926 m., īšgyvenusi daugiau kaip 100 metų. Jie turējo tik vienā dukterī. Paskui atējo užkuriu Pēteris Silinis, kilēs kažkur nuo Neretū. Silinis turējo tris dukteris: Otilijā ir Martā, už mane vyresnes, ir Almā, už mane jaunesnē. Augome ir žaisdavome kartu – ī pradžiū tuose pačiuose namuose, o vėliau, kai tētis pastatē naujuosius Kalnelius, – eidavom svečiuos ī „anuos namus“.

Dabar truputis istorijos īš mamytēs jaunystēs, tačiau beveik vien īš pa-



sakojimų. Išlikęs dar senas dokumentas, liudijimas, išduotas 1906 m., tikriausiai gautas prieš mamytei tuokiantis (vertimas iš rusų kalbos):

Saukos Valsčiaus Valdyba

Liudijimas

Šiuo [raštu] patvirtinama, kad jo pateikėja Ieva Klavovna Staltan, gimusi 1889 m. balandžio 20 d., iš tikrųjų priregistruota šioje valsčiaus bendruomenėje.

Valsčiaus viršaitis: [parašas]



*Ieva Staltanė,
Emilio Kriškano
motina, jaunystėje.
Ryga. Apie 1906 m.*

Tetos Lyzinios pasakojimu, mano senelis Klavas Staltanas, t. y. mano mamos ir jos tėvas, gimęs viename ūkyje Latvijoje, prie Saukos ežero. Sodybos vardo ji nežinojo. Dar mažam esant, jo tėvai numirė, o našlaičiui buvo paskirti globėjai ir atkelti į ūkį. Tie „globėjai“ našlaitėlį vėliau iš namų išvarė, tegul sau eina per žmones. Taip Staltanas ir pradėjęs tarnauti, iš pradžių piemeniu, paskiau bernu, o kai vedė, eidavę kamininkais. Taip ir nūr žinios, kur mamytė gimusi. Staltanas atėjo kamininku ir į Kalnelius, nes ir mano tėvelio patėvis Auzinis anksti miręs. Lyzinia pasakoja, kad ji gimusi jau Kalneliuose, tik sakėsi nesuprantanti, kodėl ne gryčioje, o jaujoje. Jos manymu, gal todėl nuspręsta eiti į jaują, kad namuose – gryčioje – buvę mažų vaikų. Teta Lyzinia gimusi 1894 m., tad Staltanų šeima Kalneliuose apsigyveno apie 1891–1892 m. ir buvę čia kaip kamininkai (*dipatnieki*). Tai reiškė – ūkyje dirbo sutartą dienų skaičių, o vietoj algos gavo atskirą žemės plotelį, kurio derliumi ir naudojosi. Ganyklos buvo bendros. Be dviejų dukterų – mano mamytės ir tetos Lyzinios, Staltanai dar turėjo sūnų Bertulį, už seseris vyresnį. Nežinau, kaip jis augo vaikystėje, tačiau jaunystės metais Bertulis gyventi buvo išėjęs į Rygą; vasaromis atostogų paprastai atvažiuodavo į Kalnelius. Aš turėjau du krikšto tėvus – mamos brolių Bertulį ir kaimynystėje gyvenusį Silinį; krikšto motiną tikriausiai tik vieną – Silinio žmoną, kuri, kiek pamenu, jau sirgo ir netrukus mirė. Kada senieji Stal-

*Jaunavedžiai Janis
ir Ieva Kriškanai
(atsiminimų autoriaus
tėvai). 1907 m.*



tiniai* pradėjo bendrai gyventi mūsų šeimoje, nežinau, kiek atmintis siekia – visada buvome viena šeima.

Patys seniausi mano vaikystės atsiminimai – du epizodai. Vienas – Silinio tvarto gaisras. Atminty likę tik tiek, kad naktį mus, vaikus, sunesė prie kūdros (*sodželkos*) čia pat panamėj, aplinkui pristesta pagalvių ir visokių rūbų, girdėti vaikų verksmas ir raminamieji žodžiai. Mačiau degančio tvarto liepsnas, girdėjau žmonių balsus ir karvių mūrojamą. Gyvulius tikriausiai spėjo išgelbėti, bet atsimenu vieną karvę, kuri visą vasarą vaikščiojo su apdegusia nugara. Šnekėjo, kad gaisro priežastis buvo Silinio piemens Mikelio rūkymas – jis miegodavęs ant tvarto šiauduose.

Antras atsiminimas – irgi naktį. Pabudau nuo kūdikio verksmo, žiūriu, kad už mūrelio lempos šviesoje moterys kažin ką mazgoja. Matyt, ko nors paklausiau, nes buvo atsakyta, kad net nežiūrėčiau į tą pusę. Kitą dieną man buvo paaiškinta, kad gandras man atnešė mažą sesutę. Tada atsiminiu, kad buvau spėjęs užmątyti moteris kilnojant tokį mažą raudoną gniužulą.

Sesutė, kurią pakrikštijo Elzinia, už mane buvo ketveriais metais jaunesnė. Taigi jau ketverių metų vaikui šis tas lieka atmintyje; tik kuris atsiminimas pirmesnis, gaisras ar sesutės gimimas, negaliu pasakyti. Turėjau dar broliuką Evaldinį, jis buvo už mane mažesnis, bet už Elzinių vyresnis. Jį tik tiek atsimenu, kad sėdėjo kieme ant suoloelio su apvyniota, aprišta kojele, kurią laikė užsikėlęs ant suoloelio. Jis numirė dar mažas būdamas, bet jo laidotuvių neatsimenu. Laidotuvių Kalneliuose atsimenu daug, o vestuvių – tik sesers Elzos ir mano, daugiau nebūta.

Ligi 1911 m. mūsų tėtis su Siliniu žemę dirbo kartu. Tikriausiai, kaip ir kituose kaimuose, ji buvo suskirstyta rėžiais (*šniūrais*), nes dar esu suradęs matininko aktą, sudarytą 1911 m. spalio 17 d. Jame patvirtinama, jog mano tėvo nuosavybėje lieka 16 dešimtinių (dešimtinė – 1,0942 ha). Bendras žemės plotas buvo 30 ha. Matyt, todėl, kad tėtis sutiko atsisakyti sodybvietės (taigi ir geresnės žemės), dalybininkai susitarė, kad Siliniui lieka 14 ha, o tėtis gauna 16 ha. Gyvenamoji troba lieka nepadalyta, už tai tėtis gauna jaują, o kiti ūkiniai pastatai pasidalijami.

Nuo 1912 m. tėtis ima statyti naujusius Kalnelius, savo žemėje. Atsime-



*Seneliai Staltanai
(Ievos Kriškanienės tėvai)*



*Janis Kriškanas, Emilio tėvas.
Apie 1906 m.*

* Lyzės Glazupos (Staltanės, „tetos Lyzinios“) pasakojimu, Staltanas dėl menko ūgio aplinkinių buvęs vadinamas mažiūškai – Staltiniu (latv. *stalts* – augalotas, stotingas).

nu dar vieną vaikišką norą: laukiau, kol pereisim į naująją gryčią, kad galėčiau išdaužyti senosios langus, nes, mano manymu, naujoji turės kitus langus, ir man niekas to daryti nedraus. Daugiau panašių eibių iš vaikystės neatsimenu, neįvykdžiau ir šitos, tai buvo tik slapta mano svajonė.

Iš senųjų Kalnelių atsimenu dar vieną epizodą. Pas Silinius buvo kažin kokios vaišės. Dar tebegyvenome kartu senuosiuose namuose. Buvo suvažiavę Silinio broliai, atrodo, ir kažkas iš kaimynų. Tikriausiai tai buvo vaišių antroji diena, kai sėdėti vien už stalo atsibosta. Buvo vasaros metas, ir svečiai, senuką Staltinį įsodinę į briką, aprišę galvą skarele, kad vien tik barzdelė kyšojo, suėmė už ienų – pavažinės seneliuką. Pakalnėn visada važiuoti lengviau, svečiai dainuodami patraukė ganyklos keleliu, nuolydžiu, o pakeliui yra kūdra, prie kurios aš su kitais vaikais buvau pasodintas, kai degė tvartas, – ir staiga įstumia briką su visu seneliu į kūdrą. Vandens palei kraštą nebuvo daug, į briką neprisidėmė. Mano senelis sėdi, aprištas skarele, svečiai ant kranto dainuoja, senelis tokiu laibu graudžiu balseliu aimnuoja ir rauda, visi juokiasi... O aš nesupratau, kad čia tik pokštas, žaidimas, paleidau dūdas visai iš rimtųjų, moterys net nebegalėjo manęs nuraminti. Tik kai senelis, pasiraitojęs kelnes, išlipo lauk ir priėjęs mane paglostė, beveik susigėdau nesupratęs juokų.

Atsiminimų apie senelį daug, o apie tėtį tik keletas. Mes dar senuosiuose namuose, buvo sekmadienis, atėję keli svetimi žmonės, paskui dar vienas atvažiavo dviračiu. Dviratį tada mačiau pirmąkart. Stovėjome sodo gale prie keliuko, prie minėtosios kūdros. Nežinau, ar kas prikalbino tėtį pavažiuoti dviračiu, ar jis pats pasiprašė, tiktai iš to nieko neišėjo – vos užsėda ant dviračio, pavažiuoja kelis žingsnius, ir jau guli pievoj ant šono. Kiek kartų mėgino – tas pats. Visi juokiasi, juokiasi ir tėtis, o man tokia gėda – tas svetimas dėdė taip puikiai važiuoja, o tėčiui neišeina. Baisiai gaila.

Kitas atsiminimas apie tėtį iš naujųjų namų. Įrengtas tebuvo dar tik vienas galas, antrame nei grindų, nei lubų. Matau – po sija pakabinta kabo pora kiaulių. Nusvilintos, išdarinėtos, tėtis su peiliu dar šen ten palygina. Mama man sako, kad tėtis su kaimynu Ūdriu šiąnakt išvažiuos, veš kiaules į Rygą. Važiuos arkliais, sunkys į ratus du arklius ir veš. Ar tai toli, kiek dienų užtruks kelyje, jokios nuovokos dar neturėjau. Kaip išvažiavo – nemačiau, po kelių dienų grįžo, taip pat nežinau, bet kaip grįžo, atsimenu. Kaimynas Ūdris buvo pasiėmęs ir sūnų Janį. Kai kiaulės jau buvo parduotos, Ūdris leido sūnui nusipirkti trimitą. Taigi trimito garsas pirmas pranešė, kad jie jau parvažiuoja. Groti Janis, aišku, dar nemokėjo, bet išpūsti garsą, panašų, kaip man atrodė, į veršio bliovimą, jam jau išėjo. Ką tėtis parvežė iš Rygos, nebežinau, bet kokių nors dovanų būta. Bet ne tai svarbiausia, kokias dovanas parvežė iš Rygos. Sūnui liko atmintyje, kad anuomet tėtis buvo nuvažiavęs į Rygą arkliais pakinkytu vežimu.

Dar vienas kartas, kai atsimenu tėtį. Tikriausiai tai buvo 1914-aisiais, paskutiniais metais, kai jo dar gyventa naujuosiuose Kalneliuose. Tėtis dengė klėties stogą, o aš ir Elzinia žaidėme kieme. Man, kaip vyresniam, buvo pavesta žiūrėti sesytę, bet tuo momentu, kai jis nuo stogo manęs paklausė, ar Elzinia yra, aš buvau ją užmiršęs ir atsakiau, kad nematau. Tėtis nulipo, abu ėmėm dairytis, bet jos niekur nesimatė. Tikriausiai ir šaukėme, tik niekas neatsiliepė. Tėtis, aišku, nusigando, o man už bausmę teko žabu per pirštus. (Nežinau, kodėl ne per tam skirtą vietą, ne per

pečius, o per pirštus.) Nubaustas pabėgėjau dvidešimt trisdešimt žingsnių ir pamačiau ją sėdint už serbentų krūmo ir ramiausiai žaidžiant su smėliuku. Užtat bausmė man atrodė baisiai nepelnyta – sesutė yra, o aš nubaustas. Bet kad tėčiui teko nusigąsti, nepagalvojau. Čia buvo pirmas ir paskutinis kartas, kai tėtis mane baudė, jeigu tai galima vadinti bausme.

Paskutinė diena, kai mačiau tėtį, buvo tą pačią vasarą. Tėtis buvo ant stogo, kai įjojo į kiemą nepažįstamas žmogus, atsimenu, juodu arkliu, pašaukė tėtį, ir kai tas nulipo, padavė toki popieriaus lapelį. Ką jie šnekėjo, nesiklausiau, tas žmogus išjojo, o tėtis įėjo į vidų. Po valandėlės aš irgi įėjau vidun – mamytė verkė, o tėtis sėdėjo ant suoliuko ir kalė auliniams puspadžius. Kaip atsisveikino, neatsimenu, gal tėtis išvyko kitos dienos rytą ir mus su sesyte Elzinia paliko dar miegančius.

Tai buvo gal tą pačią, gal kitą vasarą, atsimenu, kad žaidžiau netoli kelio, pro šalį važiuo su arkliu keli vyrai, mane pakalbino ir liepė pašaukti mamytę. Kai mamytė priėjo, jie kažin ką sušneko, ir vienas jų mamytei padavė juodą laikrodį su auksine grandinėle ir pasakė, kad tėtis iš fronto jį siunčia sūnui atminčiai. Taigi tėtis dar buvo gyvas. Mamytė gaudavo laišku dar ilgiau nei metus. Viename laiške perskaitė, kad tėtis su kitais karo bendrais ešą kažkokiam išplėštame dvare – pakeliui į frontą. Bendrai kapo ją pianiną ir kūreną krosnį. Tai buvo tikriausiai paskutinis tėvelio laiškas, po to žinios nuo jo nutrūko. Kaimynės, kurių vyrai irgi buvo paimti į karą, mamytei šnekėjusios, kad po mūšio kažin kur prie Mozūrų ežerų tėčio niekas nebematęs. Iš fronto jokio pranešimo nebuvo gauta, taigi tėtis žuvo kare kartu su tūkstančiais, apie kuriuos taip pat nebuvo jokios žinios.

Skaičiumi mūsų šeima anaip tol nebuvo tokia maža; su mumis – manimi, Elzinia ir mamyte – dar gyveno močiutė – tėvelio mama, seneliai – mamytės tėtis ir mama. Karui prasidėjus pas mus apsigyveno ir mamytės sesuo Lyzė, iš Rygos sugrižo tėvelio sesuo Minna. Taigi aštuoni asmenys, ir iš jų du vyriškiai – aš ir senelis. Tiktai darbingi tebuvo trys – mamytė, Lyzinia ir Minninia. Kaip susitvarkydavome su lauko darbais, neatsimenu, negi tas tada rūpėjo. Atminty liko „bėgimas“. Tai buvo 1915 m. rudenį; kad rudenį, žinau todėl, jog atsimenu tomis dienomis stovėjus kieme šiaudų stirtą.

Iš suaugusiųjų girdėjau, kad artinasi vokiečiai. Pas kaimyną Silinį jau buvo susirinkę jo giminės iš Gaidžgalės – Silinio brolis Janis, Janis Kartupelis ir Karlis Izkalnas. Jie dar buvo nevedę, jauni, bijodami būti paimti į karą metė savo namus. Bet kai vokiečiai ėmė artėti ir prie mūsų, tai ragino ir mus dėtis prie jų ir bėgti į Latviją ar dar toliau, kad išvengtume fronto. Silinio šeima neprieštaravo, mūsų „mergos“ – Lyzinia ir Minninia – irgi sutiko, prikalbėjo ir mamytę, tik senelio negalėjo prikalbėti.

„Kvailytė, – jis sakė, – kas jūsų ten laukia? Kur jūs dėsitės su seniais ir mažais vaikais, gerai dar, jei vasarą, šilumoj, bet jei lietus ar audros? Jau ruduo, ateis žiema. Ne jūs vienos važiuojat, tokių bėglių bus daug, kur glausitės, ar ilgam užteksit maisto, kiek gi pasiimat, ką valgysit, o jeigu dar liga?“

Tada aš nesupratau tų išmintingų žodžių, to teisingo perspėjimo, man rūpėjo pati kelionė. Senelis, matydamas, kad jaunimas jo žodžių nelabai klausosi, leido jiems važiuoti, bet pats atsisakė – jie su močiute pasiliksia vieną karvytę ir atsiduosią Dievo valiai. Negi vokiečiai iš tikrųjų būsią tokie žvėrys ir žudysią nekaltus žmones... Moterys puolė į ašaras, kaip dabar reikės skirtis ir palikti karšinius vienus pačius? Nebežinau, kaip pasibaigė tie svarstymai ir ginčai, tik atsimenu, kad buvo pakinkyti du arkliai, vežimai prikrauti maisto ir drabužių, prie vežimų pririštos karvės ir avys. Tada išsijudinome iš kiemo. Man buvo taip lengva ant širdies, nieko nebuvo gaila, išoku į vieną vežimą, greit išsoku lauk, pabėgėju pėsčias, peršoku į kitą, ir tik pirmyn. Kaip dabar numanau, išvažiavome ne į Aknystos, o į Garšvinės kelią. Pervažiavome mišką, prasidėjo laukai kiek gali užmatyti, bet ima ir sustabdo arklius. Kaimynai Siliniai, kol mes trypciojome, buvo išvažiavę anksčiau, mes jų nebeprivijom, bet už kokio kilometro jau buvo vieškelis į Garšvinę. Ir dabar supratau, kodėl sustojome. Vieškelyje buvo matyti didelis subruzdimas. Eilės vežimų, juos lenkė raiteliai, tų raitelių daug, saulėje žibėjo raitelių galvos ir kažin kas sukryžiuota ant nugarų. „Kareiviai“, – kužda moterys, bet ar mūsiškiai, ar atėjūnai, negalėjai suprasti. Sutrikę stovėjom ir žiūrėjom gerą valandėlę.

Tada pastebėjome, kad pradeda nuo vieškelio nusukti tai vienas, tai kitas vežimas, ir vis daugiau, kai kurie ėmė važiuoti mūsų link. Laukiam. Kažkas nuėjo priešais – pasiteirauti. Jau esą vokiečiai. Pavėlavome. Žinios pranešamos liūdnamis balsais, lyg įsitikinus, kad anksčiau išvažiavusių laukia pyragai. Susirinko daugiau kinkinių, kai kurie jų buvo jau ir vieškeliu bent kiek važiavę, vienas kitas buvęs vokiečių sustabdytas, apžiūrėta, kas gera vežime; sviesto, medaus puodynes vokiečiai paėmę ir liepę greičiau trauktis iš kelio. Pasidarė aišku – mums irgi reikia gręžti arklius atgal. Bet mūsų „mergos“ jau buvo užbėgusios priekin, per lėtas joms atrodė kinkinių krutėjimas. Mamytė ir močiutės nusprendžia, kad tokia buvo Dievo valia – ką gali žinoti, kas ten mūsų laukė. Prapuolė ir man ūpas keliauti, beveik jau džiaugiasi, kad neteko susitikti su vokiečių raiteliais.

Net dabar negalėčiau pasakyti, ar senelis buvo vis dėlto išvažiavęs su mumis, ar likęs vienas Kalneliuose, bet kai sugrįžom atgal ir kieme ėmė atraišioti nuo vežimų karves, iškinkyti arklius, tikrai jisai buvo labiau už visus patenkintas, kad taip baigėsi. Parsirado ir mergiotės, iš vežimų išsikėlėm pirmiausia maistą, nenešėm į vidų, o dengėm „stalą“ čia pat kieme, prie šiaudų stirtos, nes po patirtų įvykių visiems buvo pakilęs apetitas.

Taip sėdėdami ir užkandžiaudami žiūrim – miško keleliu nuo Ūdrių sodybos ristele atjoja kokie keturi raiteliai. Ant galvų žiba kiveriai, rankose ilgos smailos ietys, kryžkelę prijogę sustoja, atrodo, tariasi, tada du atsiskiria ir joja mūsų pusėn. Man užgniaužė kvapą, kas dabar bus? Ar tikrai jau ir galas? Prijogo, arkliai sušilę, žvilga saulėje ir atrodo baisiai dideli. Senelis stojasi, vokiečiai kažin ko klausia, ne vien aš, tikriausiai ir visi kiti nieko nesupranta. Vienas vokietis išsiima iš planšetės tokį sulankstytą popierių, pabaksnoja pirštu, parodo namų pusėn ir klausia: „Kalneliški?“ Senelis pirmas susigriebia ir sako: „Ja, ja, Kalneli“. Tada jie vėl pakraipo galvas, pasižiūri į kelią, tada į savo popierių ir vėl klausia senelio kažin ko; nežinau, ar senelis suprato, ar tik taip susivokė ir parodė kareiviams į čia pat esančią pamiškę. Vienas vokietis spustelėjo kojomis arkliui šonus, arklys nušuoliavo pamiškėn, raitelis

ten pasisukiojo ir žingine sugrižo atgal, abu vokiečiai kažin ką suburbuliavo tarp savęs, atsiveikino ir nujojo.

Tik tada senelis mums paaiškino, ko vokiečiai nesuprato. Seniau kelias pro Kalnelius ėjo pamiške iki kryžkelės, nuo kur sukdamo į Ūdrio sodybą. Kai Kalneliai persiskyrė į du ūkius, abu šeimnininkai nusprendė kelią iš pamiškės perkelti į lauko vidurį, arčiau prie namų. Kas galėjo pamanyti, kad svetimo krašto kariuomenė turi paruoštus tokius smulkius žemėlapius, kuriuose sužymėtos ne tik kaimo sodybos, bet net ir siauri lauko keliukai. Kai senelis vokiečiui ranka parodė į pamiškę, vokiečiai nujoję rado senąją, žemėlapyje pažymėtą kelią. Čia mano atsiminimai apie „bėgimą“ baigiasi.

Senelį Klavinį atsimenu ir daugiau. Atsimenu jo barzdą, šviesią, gelsvą, tačiau žilų plaukų, jei jis juos ir turėjo, neatsimenu. Visa tai buvo per vokiečių okupaciją, 1915–1917 m. Nežinau, ar senelis dar kiek padėjo laukuose dirbti, tačiau be darbo nebūdavo. Jis – aišku, su kaimyno Silinio žinia – išsirinko vieną smėlėtą kalnelį ir ten įrengė deguto degyklą: buvo iškasta duobė, iš raudonų plytų sumūryta krosnelė su kaminu, po pakura buvo grotelės ar kažkas panašaus. Degindavo smalingus pušų kelmus, retkarčiais įmaišydami beržų tošių. Ugniai kūrenantis, iš kelmų varvėdavo derva, kurią jau ir vadindavo degutu. Tas degutas varvėjo į apačion pakištą indą, iš kurio jį supildavo į kitą, didesnę. Ar tą degutą vartojo tik saviems reikalams, ar aprūpindavo ir kaimynus, nežinau, bet kad į turgų būtų vežę – neatsimenu.

Dar senelis buvo netoli nuo namų iškasęs žeminę – slėptuvę einant frontui. Kadangi frontas tiesiogiai mūsų nepalietė, tą slėptuvę kokius metus ar ilgiau naudojom kaip pirtelę. Iš pradžių eidavau pirtin su moterimis, bet vėliau buvo nuspręsta pirtin mane leisti su vyrais, tai yra su seneliu.

Paskutinis atsiminimas apie senelį graudus. Jis jau sirgdamas gulėjo, o aš sėdėjau prie jo lovos ir beržo šakele vaikiau nuo jo muses. Tai buvo dar per karą, prie vokiečių. Matyt, niekur aplinkui liuteronų kunigo nebuvo, nes senelis, jausdamas artėjančią mirtį, prašė, kad jam atvežtų nors katalikų kunigą. Taip ir buvo, kunigą atvežė. O paskui – laidotuvės. Iš jų nieko daugiau neatsimenu, tik tai tiek: karo metu žmonių susibūrimai buvo retas dalykas; į senelio laidotuves suėjo aplinkiniai latviai, pusė jų, o gal ir daugiau, – jaunimas. Atsimenu, antrą laidotuvių dieną jaunimas kreipėsi į močiutę prašydamas, ar ji neleistų čia suėjusiems jauniems – ne todėl, kad laidotuvės, o todėl, kad susitiko, – ar neleistų truputį pasilinksminti. Ir močiutė nedraudė, sakėsi suprantanti, kadgi ne dėl senelio mirties jie nori linksmintis.

Ir liko dvi močiutės. Atsiminimų apie jas bus toliau.

Vienus metus aš buvau paskirtas ganyti kiaules. Tai tikriausiai buvo pirmas kartas, kai „pelniau duoną“. Matyt, mes dar pajėgėme išlaikyti tėvelio paliktą gana stiprų ūkį, nes atsimenu tada buvus ne vieną, o kelias suaugusias kiaules ir pulkelių paršiukų. Bet kartu atsimenu ir vieną nesmagų nuotykių. Ganau, žiūriu kiaules, pro šalį važiuoja kaimynas Vilčinskas. Tikriausiai nieko bloga nenorėdamas jis man sako: „Užteks ganyti, gink kiaules namo!“ Aš juo patikėjau, ir vos tik pravažiavo, kiaulėms sušukau: „Urr, urr, urr!“ Daugiau joms nereikėjo: didžiosios pirma, iš paskos paršiukai – visi iš pūdymo nulapatavo namo. Paskui kiaules parėjau ir aš.

Mamytė tik rankas išskėtė – kam gi taip anksti parsiuotęs kiaules namo? Atsakiau, kad kaimynas jau leido. Mamytė nusijuokusi pasakė, kad kaimynas taip parodęs gerą širdį, ir nesibarė.

Po kiaulių prasidėjo galvijų ganymas. Jau esu minėjęs, kad mūsų šeimoje žmonių buvo daug, bet darbą dirbti pajėgiančių – mažai. Namie buvo dvi močiutės, laukų darbų nebepagalinčios, tad buvo sutarta, kad jos ganyt karves – pradieniui. Kad joms būtų lengviau, buvo nuspręsta ir mane paimti. Karves žiūrės jos, bet pargražinti – mano pareiga. Čia dar reikia pridurti, kad, išpirkus sodybą, mums liko teisė ganyti valstybiniuose, arba grafo, miškuose. Ši teisė buvo atimta tik 1914 m., tada Kalnėliams vietoj leidimo ganyti miškuose buvo atmatuoti servitutai – po 6 ha – tiek mums, tiek kaimynams, tiktai jau nebe Siliniams, o Kanopai. Užtat mano pie-menavimas užsitęsė iki kokių 6–7 metų. Močiučių tada nebeturėjom – viena numirė, kita persikėlė gyventi pas dukterį Anną. Ganyti teko mudviem su sesute Elza.

Mokytis pradėjau namie. Abėcėlės tikriausiai buvau išmokytas dar prieš tai, o vėliau tėvelio sesuo, teta Minna, kuri su mamytės seseria, teta Lyze, tebegyveno su mumis, įkūrė tam tikrą naminę mokyklą. Be manęs, dar kokie keturi kaimynų vaikai žiemą ateidavo pas mus mokytis. Tai galėjo būti apie 1914–1915 m. Mokėmės vadinamoje pirmoje klasėje, tačiau mus mokė ne tik latviškai, o bent kiek supažindino ir su rusų, ir su vokiečių kalba. Taip mokėmės kokias dvi žiemas. Vėliau Latvijoje, Bajaruose, Lyzinios simpatija Geidos Pēteris suorganizavo didesnę mokyklą, kokių trijų klasių, ten priėmė ir mane. Ligi Bajarų buvo apie 3 km, ir juos nužingsniuodavau kasdien – rudenį, žiemą ir pavasarį. Atsimenu, palei Latvijos sieną tekantis upelis pavasarį patvindavo, ir tą kliūtį įveikti mamytė man patarė raitam. Taip ir esu padaręs keletą kartų. Sėdu ant juodosios kumelės, perjoju miškeli, tada Ūdrio lauką, iš viso kokio pusantro kilometro ligi upelio, o ji perjojęs nusėdu, pavadi užrišu kumelei ant kaklo, apgrėžiu ją atgal, ir ji klusniai perbrenda upelį viena; o kad anksti pavasarį nebūna kur įsukti pasiganyti, ji ramiai keliu pareina namo. Taip bent keletą kartų.

Bajaruose buvau priimtas į antrą klasę. Vaikų mokykloje buvo bent 20 – Purenų dukterys Elvyra, Elza ir jų brolis Janis, du broliai Bakšiai, Indanų Voldė su Jūle (Jūliu?), Juris Jakanas, Vilanai, Bulavas ir daugiau kas. Kitais metais Bajarų mokyklos lankyti nebeteko, valdžia uždraudė Geidai privačiai mokyti vaikus. Artimiausia oficiali latvių mokykla buvo Aknystoj. Aknysta nuo Kalnelių už kokių 8 km, kasdien tiek vaikščioti buvo per toli. Tai mama man surado butą pas vieną gydytojo našlę, visai prie mokyklos; mes ten buvome iš pradžių keturi nuomininkai – dvi mergiotės ir du berniokai. Aknystoje buvau priimtas į trečią klasę. Be manęs, klasėje buvo dar du Kriškanai, tačiau su jais nepalaikėme nei giminytės, nei kokių kitų ryšių.

Negaliu nepaminėti, kad mano mamytė buvo labai tikinti. Išlydėdama mane pirmą dieną į Bajarų mokyklą, taip pat ir Aknyston, išivadino į kitą kambarį, ir abu atsiklaupę sukalbėjom Tėve mūsų, ji mane peržegnojo, pabučiavo ir, paglosčiusi galvą, atsisveikindama palinkėjo Dievo padėjimo.

Aknystos mokyklą lankiau 1917–1918 m., tada dar Lietuvos ir Latvijos siena kirto Aknystą palei Susėjės upelę, tekančią per miestelį. Kitais metais siena buvo atkelta keturis kilometrus į Kalnelių pusę, ir man mokyklos Aknystoj lankymą teko



mesti: leidimui eiti per sieną reikėjo paso, o aš dar jo neturėjau; be to, ir leidimas trims mėnesiams kainavo 5 litus. Vėl išlaidos. Tačiau mokymosi nutraukti mamytė nenorėjo. Su Spuole (kuris jau buvo vedęs tėvelio seserį Anniniją) sukalbėjo, kad žiemą jie mane priims gyventi pas save Ežerbaluose. Ten jau gyveno Kiegelmanių Erna, mano pusseserė, ir Bobulio Alfredas, pusbro-
lis, – taigi jau trys mokiniai. Kelintoje mes klasėje, niekas neklausė, mokėmės latvių ir rusų kalbų, regis, šiek tiek ir vokiečių. Taip praėjo dar viena žiema. Bet kitų apsunkinti ilgiau nenorėjome. Netoli nuo Kalnelių, Čeičiuose, veikė mokykla, tiksliai ten viskas buvo lietuvių kalba, o lietuviškai aš beveik nemokėjau. Kadangi Čeičių mokykloje buvo tik trys klasės, tai aš vėl likau trečioje. Matematika, geografija – tie dalykai man jau buvo žinomi, tik istorija čia buvo kitokia; tačiau užvis svarbiausia – kalba, ji ir buvo didysis sunkumas. Atsimenu, nuėjau į krautuvėlę Aleknose nusipirkti sąsiuvinio, o nežinau, kaip jis lietuviškai vadinasi; ir paprašiau, kad man parduotų *tetradką*... Visus dalykus lietuviškai man teko atmintinai išmokti žodis žodin. Dar ir dabar galiu pakartoti tokį tekstą apie akmens anglies atsiradimą, tikriausiai iš knygos „Vaikų darbymečiui“:

Akmintos mokyklos mokiniai ir mokytojos. Emilis Kriškanas sėdi antras iš dešinės. 1918 m. pavasaris

„Tamsioje girioje, juodame raiste, užaugo didelis medis. Ilgainiui jis nudžiūvo, šaknys nupuvo, vėjas išsiūbavo jo liemenį, medis nuvirto. Dideli driežai per jį ropojo...“ ir t. t.

Bet neatsimenu, kad vaikai mane būtų pajuokę už kalbos nemokėjimą, visi buvo mandagūs ir draugiški. Kadangi Čeičių pagrindinė mokykla buvo tik trijų klasių, tai mamos rūpesčiu mane ir dar tris mūsų klasės draugus mokytoja – žinoma, po pamokų – apsiėmė parengti stoti į Rōkiškio gimnazijos II klasę. Taip dar vienerius metus mes, keturi „studentai“, mokėmės Čeičiuose. Iš mūsų ketverto tik viena mer-



*„Kalnelių vaikai“:
Lyzė Staltanė
(„teta Lyzinia“),
Elza Kriškanaitė,
Minna Auzinia
(„teta Minninia“) ir
atsiminimų autorius
Emilis Kriškanas.
Germano ateljė
Rokiškyje*

gaitė, Paulė Čeičytė, ištojo į gimnaziją, dar vienas neišlaikė egzaminų, o aš su ketvirtuoju iš mūsų grupelės egzaminų laikyti nė nevažiavau. Mamytė nusprendė, kad man gimnaziją baigti ji neturės lėšų; tačiau Rokiškyje buvo pagrindinės mokyklos ketvirtoji klasė (pagal tą sistemą – paskutinė), tad nuspręsta, kad man ir užteks pagrindinės mokyklos išsilavinimo. Mamytė sukalbėjo man butą Rokiškyje pas taikos teisėją Griškevičių, ten jau buvo du VI klasės gimnazistai, vienas berniokas (stambaus ūkininko sūnus) iš pagrindinės mokyklos pirmos klasės ir aš – ketvirtos. Už butą visi mokėjom po 10 litų per mėnesį, už visą sezoną – po vieną pūrą rugių ir po du vežimu malkų. Šeiminių tarnaitė mums rytais ir vakarais išvirdavo arbatos ir pataisydavo pietus iš mūsų pačių atsivežtų produktų. Ligi tų metų aš dar nebuvo pajutęs, kokioje būklėje atsidūrė mama, o drauge ir mes visi. Kaip sunku buvo surinkti kas mėnesį tuos 10 litų, taip pat ir maistą; sviestą ir sūrį dar įstengė sutaupyti namuose, bet mėsą jau teko atitraukti nuo savo burnos ar kaip nors pirkti. Net duonytę namie valgydavom visokią, su miežių ar bulvių priemaiša, tačiau čia su tokia rodytis buvo gėda, ir mama man pirkdavo iš krautuvės gerą duoną.

Šeiminkas, teisėjas, mokėjo pažinti ir vertinti žmones. Dar nepasibaigus žiemai jis man girdint pasakė gimnazistams:

„Tai va koks žmonių būdas: aš matau, kad Emilio motinos menki ištekliai, bet pinigus ji man moka tvarkingai, rugius atvežė gerus, malkas irgi geras. O va Juozas (iš pirmos klasės) nuo didelio ūkio, tvirtai gyvena, bet rugių maišą jų atvežė su diršėm, malkos taip pat niekam tikusios, ir pinigus vis reikia priminti, kad sumokėtų...“

Tęsiu toliau apie savo paskutinius mokyklos metus. Negaliu pasigirti buvęs pirmūnas. Iš matematikos ir geografijos lengvai gaudavau ketvertus – ką išgirsdavau mokykloje, to ir užteko, namie nebesimokiau; sunkiau buvo su istorija: visą turinį, pačius įvykius, atsimindavau, tačiau datų negalėdavau įsikalti į galvą. Visai kitaip su priešimu: dar Aknystos mokytojai buvo pastebėję, kad piešti man sekasi...

Egzaminai. Visi suėjome drebančiomis širdimis. Matematika, kalba, gramatika – čia lengvai praėjau, taip pat ir iš kai kurių kitų dalykų, už geografiją gavau net pagyrimą, bet ta istorija... Jau maždaug pavyko atsakyti į klausimus, ir štai, regis, toks menkas klausimėlis: „*Kuo pasižymi Kamajai?*“ Sutrikau, iš tikrųjų nieko rimta negalėjau atsiminti, ir tylėjau. Egzaminatorius (man nepažįstamas mokytojas) truputį palaukė, paskui ironiškai šyptelėjo ir pasakė: „*Ten baronkas kepa, sėskis*“. Tiktai atsisėdęs susigriebiau, kad buvau užmiršęs Kamajų kleboną, poetą Strazdelį. Aišku, gavau trejetą, vienintelį tarp visų ketvertukų. Bet kas padaryta – padaryta, nebepataisysi.

Kitą dieną atvažiavo mamytė manęs parsivežti. Jau iš pirmo žvilgsnio pastebėjau, kad ji nusiminusi, ir negalėjau suprasti kodėl. O mano širdis džiaugėsi, kad sugrįžtu namo. Ką ten veiksiu, nežinau, betgi būsiu kartu su saviškiais. Žinojau, kad žemė atiduota iš pusės, ūky tik vienas arkliukas, o vyriškio – nė vieno. Mūsų „darbščiosios skruzdėlytės“, teta Minna ir teta Lyzinia, Kalnelius paliko ir išėjo duonos pelnytis kitur: Minninia išigijo mezgimo mašiną ir apsigyveno Latvijoje, netoli Ritės, o Lyzinia parsisamdė už mergą taip pat Latvijoje, Prunkėnuose, pas Spuolės svainį Andžianą.

Užtat nenustebau, kad manęs mama ne mūsų pačių arkliau atvažiavo, o buvo atvežta kaimyno, kuris Rokiškyje irgi turėjo reikalų. Savo arkliuko mama nekinkė, kad netrukdytų pavasario darbų. Namus pasiekėm jau popiet. Pusininkas, atrodo, Milaknis, dirbo laukuose, namie buvo tik sesutė Elza. Mama suieškojo man šio to užkasti, nes pietų laikas jau buvo praėjęs. Net dabar atsime nu kiekvieną šios popietės smulkmeną, išpūdis liko visam gyvenimui. Taigi mama padėjo ant stalo duonytės, varškės ir pieno puodynę. Sėdau valgyti, nežinau, ar mama irgi suvalgė bent kąsni, bet buvo nusiminusi, labai tyli, o netrukus jai, žiūrinčiai į mane, pradėjo byrėti ašaros. Nusigandau, klausiu, ar kokia nelaimė atsitiko. Mama iš pradžių negalėjo nė žodžio pratarti, o susiėmusi prašneko:

„Emylini, kaip tau atrodo, kaip mes dabar gyvensim? Žemė atiduota iš pusės, arkliukas irgi pažadėtas, kad bus pusininko žinioj, mūsų abi karvytes kartu su pusininko karvėm ganys Elzinia. O ką tu?“

Tikrai, ką gi aš? Supratau, kad apsiimti vyriškus darbus dirbti dar ne mano jėgoms, tad išeities kitos nebuvo, kaip žemę atiduoti pusininkui. Tada mama ėmė pasakoti, kiek esam įklimpę į skolas, o kaip jas išmokėti? Reikia pinigų uždirbti, tik kaip? Gauti kokio darbo nėra jokios vilties, tuo labiau mano amžiaus berniokui. Lieka tik viena – parsisamdyti kokiam ūkininkui. Už berną manęs niekas dar neims, lieka tik eiti už piemenį.

Nors ir kaip man tai prislėgė širdį, stengiausi mamytei neparodyti, mačiau ir supratau, kaip jai sunku buvo visa tai man išdėstyti. Nė žodeliu neužsiminiau, kad gal dar būtų kokia kita išeitis. Sutikau su jos sprendimu be mažiausio prieštaravimo. Ji numanė mano mintis ir pati tarė, kad nenorėtų manęs išleisti čia pat kaimynysten, geriau jau kur nors toliau, nežinomon vieton, pas nepažįstamus žmones. Abu sutarėm, kad reikia eiti į Neretų turgų ir ten dairytis šeimininko. O rytoj jau ir buvo trečiadienis, Neretose turgaus diena.

Neretas pasirinkom todėl, kad ten netoli gyveno Kalnelių Silinio brolis Janis. Reikia pasiekti jį, su jo pagalba ir tarpininkavimu tikėjomės rasti man šeimnininką. Arkliukas reikalingas prie darbų, trukdyt jo nesinori, nusprendėme eiti pėsti. Ligi Neretų nuo Kalnelių kokių 30 km. Jau popietė, delsti nebegalima. Ryšelį su apatiniais baltiniais ir darbiniais rūbais mama jau buvo sutaisiusi, ir menkai teatsikvėpė, aš tiesiai iš mokyklos suolo, tą pačią dieną iškeliavom – susipažinti su samdinio gyvenimu. Nepasakyčiau, kad išėjau iš namų labai nusiminęs, širdį ramino mintis, kad įstengiu padėti mamai, ne tik mamai, o ir mums visiems trims palengvinti susiklosčiusias gyvenimo sąlygas. Kadangi buvom pėsti, pasirinkom tiesiausią kelią. Silinis gyveno kokie 8 km šiaupus Neretų, bet kol jį pasiekėme, jau buvo naktis.

Neatsimenu, kaip mama išklojo jam mūsų kelionės tikslą ir priežastį, bet Silinis suprato ir pažadėjo rytoj rytą mus nuvežti į Neretų turgų. Žinau, kad mamą, kaip ir mane, visą laiką kamavo gėda, kad nusiritome taip žemai. Tačiau Silinis buvo toks išmintingas, kad mamai nieko neprikišo ir, regis, nieko neklausinėjo. Kaip yra, taip, kam iš šalies dar kištis.

Iš ryto išvažiavome į Neretas. Jau buvo įpusėjęs birželis, rimti ūkininkai jau turėjo piemenis pasirūpinę, ir Silinis nieko negalėjo mums padėti. Vaikštinėjom po turgų, sėdinėjom ant Silinio vežimo, jau ir popietė, o mūsų reikalai vis vietoj. Tik prieina vienas vyriškis ir pradeda šnekinti, gal esą galima mane už piemenį sutarti? Esąs mus pastebėjęs nuo pat ryto, bet jį trikdė, kad man ant galvos gimnazisto kepuraitė, užtat nedrįsęs mūsų kalbinti, tačiau baltas ryšelis rankose su skalbiniais viską pasakęs. Jis prisipažino esąs naujakurys, dėl savų priežasčių susivėlavęs su ganiava, o mes irgi pasiaiškinom, jog tik vakar sugrižau iš mokyklos. Greit sutarėme algą, 100 latų už visą ganymo sezoną, kol karves uždarys į tvartą, drabužiai mano, o apavas – naginės – šeimnininko; jau nebeatsimenu, kas trečias ar kas ketvirtas sekmadienis laisvas. Kalninis – tokia jo buvo pavardė – gyvenęs už Malamuižos į Apšerdės pusę, nuo Cyurulmuižos juos skiriaš tik upelis. Man neatrodė svarbu, kokioje vietoje ūkis, netgi patiko, kad arti nebus jokių giminių nei pažįstamų.

Kalninis, kaip naujakurys, trobas dar tik statėsi, stovėjo dar tik tvartas ir daržinė, o gyveno laikiname pastate, kurį vėliau ketino perdaryti į klėtį. Gyveno dviese su žmona, vaikų neturėjo. Nors pats dėvėjo naminius drobiniais, maistu skūstis neteko, valgėme visi prie vieno stalo, kuo mito šeimnininkai, tą davė ir man. Barti irgi nebardavo, stengiausi būti akylas ir klusnus. Tačiau gavau tokių pastabų: kodėl aš gandydamas nedainuoju, o vien tik švilpauju; kodėl nesimu pinti krepšelių, jie praverstų ūkyje, o atliekamus šeimnininkas nuvežtų į turgų, gaučiau kokį santimą savo reikalams.

Taip praėjo mano piemenavimo pas svetimus vasara. Per visus laisvus sekmadienius gal tik kartą aplankiau tetą Minną, ji gyveno kitapus Malamuižos, būčiau galėjęs pasiekti ir Silinį, Kartupelius (Kalnelių Silinio dukterį, savo pusseserę Otiliją), bet nenorėjau „reklamuotis“. Sutaupiau dvi laisvas dienas iš eilės, kad galėčiau, išėjęs šeštadienį, sugrižti sekmadienio vakare, ir parėčiau į Kalnelius mamytės aplankyti. Ir ji mane vieną kartą aplankė, nusivedė į Apšerdę, surado siuvėją, kad man pasiūtų kelnes. Praėjo vasara, atėjo ruduo, atėjo laikas karves suginti į tvartą, ir mane paleido namo, gavau uždirbtus 100 latų, kurie tuometiniu kursu buvo 200 litų. Pirmas mano

įnašas į ūkio biudžetą. Už uždirbtus pinigus nieko nepirkome namų reikalams, jais buvo padengta 200 litų skola. Kokio didumo buvo mūsų skolos, nežinojau, supratau viena – reikia labai suktis, kad spėtum laiku sumokėti palūkanas.

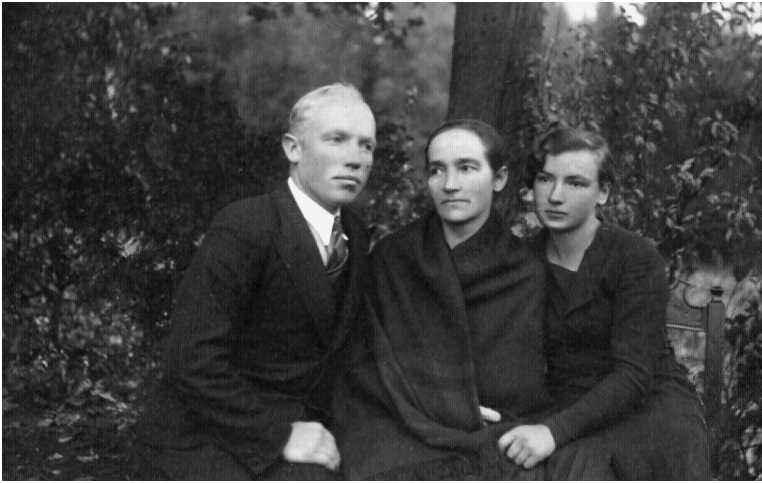
Kitais metais pradėjau ūkininkauti pats, teisingiau sakant, ne ūkininkauti, o dirbti vyriškus darbus. Taip prasidėjo mano vaikystės sunkusis periodas, darbas ne pagal jėgas ir nepritekliai, nepritekliai iš visų pusių, jausmas, kad nespėju nieko padaryti laiku. Matau, kaimynai jau sėja, o mano laukai dar nebaigti suarti... Tai taip įsikirto į atmintį, kad net dabar per sapną matau nenuėjusią vasarą lauką vėlų rudenį, pavasari tuščią daržinę, kai lauke dar sniegas, sapnuoju kiaurus stogus, kurie nebesulaiko lietaus, perpuvusius trobos sienojus, per kuriuos skverbiasi šaltis, ir kasdieninį duonos stygių...

Vaikystė praėjo nerūpestingai, tačiau ne vėjus vaikant. Vasaromis ganyta, žiemą mokytasi. Kad ir kokios namie buvo sąlygos, mama kiek galėdama stengėsi mus su sesute leisti mokytis. Bet... Vos sulaukęs 15 metų, mokyklos suolą turėjau palikti, grįžti namo ir imtis arklų. Mama buvo likusi viena, tetos išėjusios į pasaulį laimės ieškoti, senieji Kalneliai parduoti, Siliniai išvažiuę į Latviją, trobos nugriautos, pinigingas pirkėjas ten pasistatė naujus puikius namus, bet Kalnelių dvasiai svetimus. Kalnelių dvasia liko mano tėvo namuose.

Čia gale gryčios augo ažuoliukas, tėvo pasodintas tais metais, kai aš gimiau, dar atsime nu jį, apibedžiotą trimis kuoleliais, kad neatsargi koja nenumintų. Ties klėties galu – močiutės pasodinta liepaitė, kurią sodinant aš matavausi, kiek ji už mane aukštesnė. Prie kelelio, atsišakančio į sodybą, – krikšto tėvo sodintas uosis, kurį sodinant aš irgi aplink trepinėjau, kieme – klevas ir ieva, tetų pasodinti. Kiekvienas medis su savo istorija, su savo atminimais, kurie metams bėgant darosi vis brangesni.

Kada pasibaigia vaikystė ir prasideda jaunystė? Aiškaus slenksčio tikriausiai nėra. Man ta riba, regis, buvo tada, kai, pametęs mokyklos suolą, stojau prie arklų. Tik ūgio dar buvau menko, o ir širdis visai vaikiška... Tokio vaikiško naivumo valandų pasitaikydavo man ir vėlesniais metais. Ir ne man vienam. Šitą būdo silpnębę turėjo visi Kalnelių vaikai, kaip mes tarp savęs vadinome tuos, kurie buvo Kalneliuose gimę ar bent jaunystę praleidę apgaubti jų dvasios. Nė vienas iš jų ir vėliau gyvenime nepasiekė gerovės, nesusikrovė turtu, nes pirmiausia leidosi vedami jausmų. Kalneliuose pastogę rasdavo visi, kam gyvenime nesisekė, labiausiai – pokario metais, po Didžiojo karo.

Dabar namuose bebuvom likę tik motina, sesuo ir aš. Lemiamas žodis ūkio reikaluose buvo motinos, o mes su seseria kantriai jai padėdavome. Liepti ji niekad nėra liepusi, pasakydavo, kad norėtų, ir to buvo gana. Augome nelepinami, darbas buvo svarbiausia, jo buvo pernelyg daug, ir ne visada įstengdavome viską padaryti laiku. Taip galynejantis su darbu praėjo gražiausi mano jaunystės metai. Bet ir darbas gali teikti džiaugsmo. Žinoma, jei randasi meilė tam darbui. Aš su malonumu dirbdavau du darbus. Pirmas – arimas. Stengiausi velėnas suguldyti vagoje lygiai lygiai, jei kuri negulė kaip reikia, prispausdavau su koja nė nepristabdydamas arklių. Suaręs lauką, paleisdavau arklius ganytis ir, pasiėmęs kastuvą, apeidavau visus keturis kampus ir dar palygindavau, kad arimas, mano mamos žodžiais tariant, atrodytų kaip pilna lėkštė, kurios kraštai vis tiek dar likę švarūs... Antras man mielas darbas –



*Ieva Kriškaniė su
vaikais Emiliu ir Elza*



šienauti dalgiu pievas. Mūsų pievos buvo lygios ir didelės. Norint nušienauti laiku, vieną dieną reikėjo keturių pjovėjų, o dar likusiai daliai – trijų. Buvau dar smulkutis paauglys pirmais šeimininkavimo metais, stodavau pjovėjų eilėn paskutinis ir stengiausi neatsilikti nuo kitų. Tačiau po keleto metų, nesigirdamas pasakysiu, šienpjoviai leisdavo mane pirmą ir dar primindavo, kad labai nelėkčiau. Gerai pjauti šieną raumenų jėgos nepakanka, svarbiau yra mokėti leisti dalgį. Nekirtau atsivėdėjęs dalgiu, o leidau jį lygiai, žiūrėdamas, kad visais ašmenimis kaip pilna burna imtų žolę ir vienodai suverstų į pradalgę, o takas liktų švarus, be žolės barzdų pakraščiuose.

*Autorius su seseria
Elza burokų lauke
prie namų. 1936 m.*

Bet gyvenimui vien darbo meilės neužtenka. Reikia ir išmanymo, ir apskaičiavimo. O mums su mama to ne visada pakako.

Vienu metu labai auginta bekonai, daug kas iš jų pelnydavosi. Vidutinė bekonos kaina buvo 80 litų. Mes su mama kartą irgi užsiauginom keturis bekonus, bet kai nuvežiau į Rokiškio stotį – nė vieno nepriėmė: dviejų rado ant šonų deglus lopus,



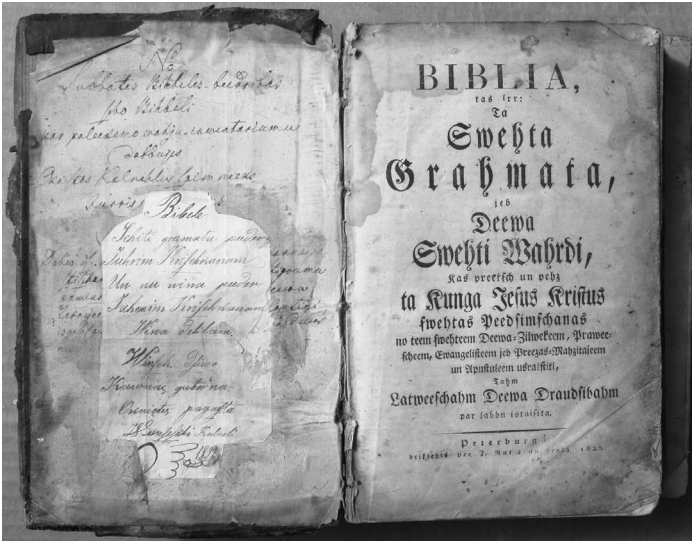
du buvo vežant apsibraižę į narvą. Teko vežtis atgal. Mamos mintis, o ir mano, buvo – realizuoti turguje. Tam reikėjo išigyti svarstyklės (dar ir šiandien jas tebeturime). Tačiau tais laikais, visai kitaip negu dabar, turguje brangiausiai mokėjo už lašinius, storumo per plaštaką ar net per sprindį. Į mūsų prekę, bekonieną, pirkėjai žiūrėjo pašaipiai. Taigi važiavom atgal su visa preke. Dabar namie mėsos turim, o grūdų nebe, net ir sėklai. Viskas sušerta bekonams...

*Sode prie namų,
jau su marčia:
Elza Kriškanaitė,
Ieva Kriškaniėnė,
Emilija Kriškaniėnė
ir Emilis Kriškanas.
1938 m.*

Svajojome ūkį pakelti dirvų drenavimu, mineralinėmis trąšomis, o jos tada ypač daug kainavo. Kišenė buvo tuščia, reikėjo imti paskolą. Greičiau ją buvo galima gauti iš privačių asmenų, žinoma, už baisias palūkanas. Tokia buvo pradžia. O netrukus užėjo tas žemės ūkio krizės laikas, už savo produkciją ūkininkas tegaudavo katino ašaras. Tačiau pradėtąjį ūkio kėlimą reikėjo tęsti, antraip į jį įdėti pinigai prapuola beprasmiškai. Tikėjomės, kad aplinkybės keisis, pasidarys palankesnės. Bet kuo toliau, tuo giliau klimpome. Atrodė, jau išgelbės ilgalaikis kreditas iš Valstybinio žemės banko, 3 600 litų. Bet gelbėjimosi ratas virto kilpa ant kaklo. Kalneliams grėsė varžytinės. Vienintelė išeitis, kurią temačiau, – palikti tėvų namus ir eiti ieškoti uždarbio kitur. Lengva pasakyti – išeiti...

1934 m. pavasarį pasisekė gauti vietą Oskaro Trėjaus fabriko kontoroje. (Iš čia išėjau tik į pensiją.) Ūkį atidavėme iš pusės, namuose liko motina ir sesuo. Kiekvieną rytą eidavau į darbą ir vakare grįždavau namo – po penkis kilometrus pėsčias. Ūkininkaitis neturėjo už ką nusipirkti dviračio. Vengiau susitikti su kaimynais, gėdijausi.

1937 m. vedžiau. Jaunutė mano gyvenimo draugė padėjo Kalnelius gelbėti. Ne kraičiu, o tuo, ką uždirbdavo fabrike ausdama. Ir viską, žodžio prieš netarusi, man atiduodavo. 1940 m. Kalneliai tapo išpirkti. Iš Žemės banko gavau dokumentą, kad paskola išmokėta, o man dar priklausą 12 litų už pirmalaikį atsiskaitymą.



Šeimos Biblija, išleista
1825 m. Peterburge
(žr. p. 608–609).
2005 m.
K. Driskiaus nuotr.

Taigi Kalnelius kadaise buvo išsipirkę proseneliai, o man, ketvirtajai kartai, teko juos vėl išpirkti. Kalneliai pasidarė dar mielesni. Tačiau neskubėjau grįžti tėvo laukų vagoti. Trobos buvo susenusios. Svajojau statyti naujas. Ketinau statyti pirmiausia gyvenamąjį namą, patogų, tačiau be jokių puošmenų. Tikrą kaimo trobą, ir būtinai su šiaudiniu stogu. Architektas, motinos sesers vyras, taigi man dėdė, nesupeikė mano nusibraižyto projekto, tik pridūrė, ar nebūtų praktiškiau dengti ne šiaudais, o upės nendrėmis. Atsakaiu, kad noriu gyventi po stogu tų šiaudų, kurie bus išaugę mano tėvo žemėje.

1940 m. nacionalizuoto fabriko naujasis direktorius ėmė persijoti darbuotojus. Jei iš vienos šeimos (o ypač – iš labiau pasiturinčios) fabrike dirbo keletas žmonių, palikdavo tik vieną, o kitus atleisdavo. Tarp atleidžiamų pateko ir mano žmonelė. Ir liko gyventi Kalneliuose.

1941 m. Kalneliuose mums gimė pirmoji dukrelė Lilija. 1942 – antroji, Margarita. Taigi mano dukterys – taip pat Kalnelių vaikai.

Nuo 1945 iki 1947 m. buvau užsidėjęs ant pečių dvigubą naštą. Fabrike jau buvau planavimo skyriaus vadovas (tas pareigas ėjau iki pensijos). Gyvenome Kalneliuose – mudu su priesaika, dvi dukrelės ir žmonos motina. Dar buvo apsistojęs iš karo grįžęs žmonos brolis Petras. Jis irgi dirbo fabrike, tik pamainomis. Nusprendėme, kad svainiui padedant dalį žemės dirbsime. Arklys geras, karvės dvi, taigi bent maisto pakako kad ir nemažai šeimai. Bet darbo man taip pat pakako – ligi pat kaklo. Keldavausi anksti, kad nors porą valandų galėčiau padirbėti laukuose. Grįžęs iš tarnybos pasikeisdavau drabužius – ir vėl į laukus. Atsimenu, rudenį, kai dienos sutrumpėja, esu pjovęs avižas mėnesienoj. Bet taip reikėjo, duonos nusipirkti tada tegalėjai su kortelėmis.

O toliau? Buvo užverstas dar vienas puslapis. Brangieji, du kartus išpirktieji Kalneliai 1948 m. kartu su kitais ūkiais, tokio pat likimo broliais, buvo kolektyvizuoti.



*Kur keliai šakojasi į Lazdyniškę, Čeičius ir į mišką Juodupės link:
Emilija ir Emilis Kriškanai su pirmagime vežimėlyje. 1941 m.*

*Pasodinus bulves. Iš kairės: Ieva Kriškaniėnė su užsiauginta karve,
Emilija Kriškaniėnė, dešinėje Emilis Kriškanas su arkliu Pumpuru.
Sėdi talkininkės Albina Milaknytė ir Juzefa Savickaitė*

Persikėliau gyventi į Júodupe, kur buvęs Oskaro Trėjaus fabrikas tapo valstybiniu vilnionių audinių fabriku „Nemunas“. Mano motina ir sesuo dar karo metais buvo mirusios. Kalnelių trobas nugriovė, tik nežinia kodėl paliko sodybą saugojusius medžius – ąžuolą, liepą, prie kelio augantį uosį. Liko net gyvatvorė, stačiakampiu aprėminusi sodą...

Pirmus keletą metų, kai ten nuvažiuodavau vasarą vienas ar su šeima, jausdavausi beveik kaip kapinėse. Štai čia buvo gryčia, čia buvo šulinys, čia augo obelis, o nieko nebėr. Tik ąžuolas su liepa stovi aukšti ir šakoti – liudininkai, kad čia gyventa; juos jungia tanki, laisvai iškerojusi erškėtrožių ir alyvų siena. Traktoriai kantriai apvažiuodavo neužkabindami šio tykaus gamtos kampeilio. Toks jis išbuvo gal kokių trisdešimt metų. Kalnelių vardas dar buvo čia likęs. Atrodė, ir dvasia.

Ar kam reikėjo ąžuolo vainiko per Jonines, ar liepų žiedų arbatai – važiuodavo į Kalnelius. Karštą vasaros sekmadienį maloniausias poilsis – Kalneliuose. Atvažiuojam, pasitiesiam paklotą po liepa, po jos beveik žemę siekiančiomis šakomis. Liepos žieduose dūzgia bitės, kvepia erškėtrožės. Užmerk akis ir pasvajok, atsimink...

Žaizdai gyjant, kartais jaučiamas švelniai maudžiantis skausmas. Tokį švelniai maudžiantį skausmą širdyje sukelia Kalnelių prisiminimai.

Pernai pavasarį sulaukiau iš kolūkio eigulio draugiško pasiūlymo: esą liepta pašalinti medžius iš Kalnelių sodybvietės, kad traktoriams nebetrukdytų apdirbti laukų. Taigi jis leidžiaš man pačiam juos nusikirsti. Padėkojęs pasakiau, kad negalėčiau pakelti rankos su kirviu prieš savo tėvo sodintą ąžuolą.

Dabar ten tuščia, ir nenoriu to matyti. Širdyje taip pat tuščia.

1979 m. balandis

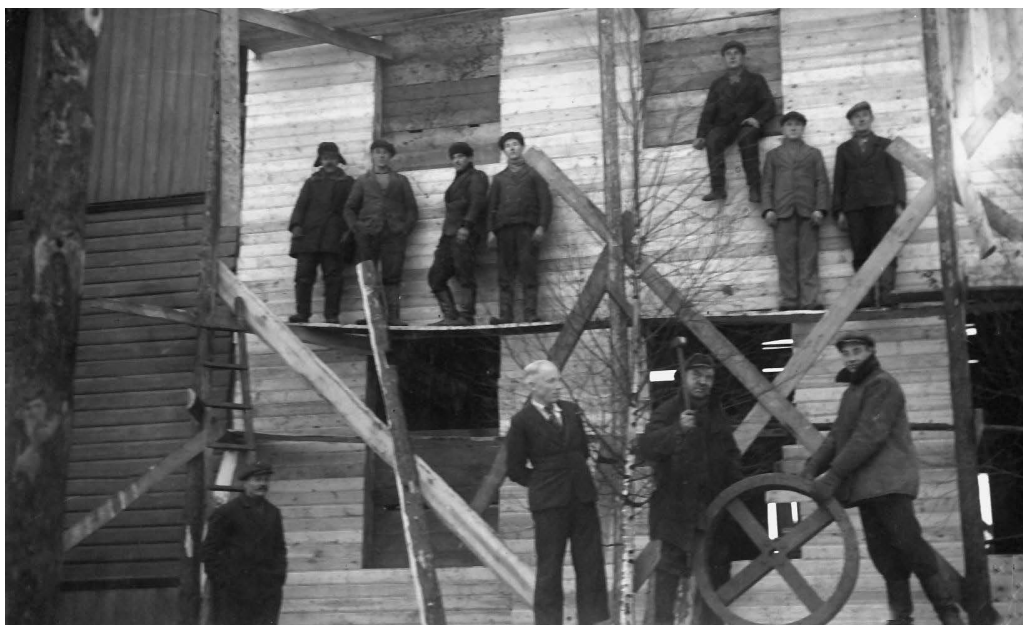
Apie atsiminimų autorių

Lilija Kudirkienė

Mūsų tėvelis, Emilis Kriškanas (1908–2000), nugyveno ilgą, tikrai nelengvą, tačiau spalvingą gyvenimą. Siekė, bet dėl gyvenimo sąlygų negavo sistemingesnio išsilavinimo, kaip ekonomistas, galima sakyti, buvo savamokslis praktikas. Tačiau



Emilis Kriškanas šokdina anūkę Živilę, toliau marti Laima ir anūkas Tomas. Prie savo namų Juodupėje. J. Kudirkos nuotr.



20 metų buvo fabriko planavimo skyriaus vadovas ir jautėsi vertinamas. Gimęs ir užaugęs kaime, savo dvasia jis buvo žemdirbys, mėgo žemės darbus, ypač pjauti šieną, sentimentalai mylėjo arklius; labai sunkiai skyrėsi su savo užaugintu sartu erziliuku, kai visa, kas užgyventa, teko atiduoti kolūkiui (pats į jį nestojo, paliko namus ir su šeima persikėlė arčiau Juodupės fabriko, kur turėjo tarnybą). Baigėsi tarpsnis, nors ir neilgas, kai tarsį gyveno du gyvenimus – valstiečio žemdirbio ir fabriko tarnautojo. Nors labai stokodamas laiko, savo bent kiek ūgtelėjusioms dukterims buvo padaręs po mažą, bet ne žaislinį, o tikrą grėbliuką. Atsimenu mus su jauna mama pievoje per šienapjūtę. Tą prisiminimą lydi kamanių medaus skonis, nes tėvelis, pradalgėję užkliudęs jų lizdelį, mus pašaukdavo ir duodavo po šiaudelį iš korio akutės paragauti laukinės bitės „saldaus triūselio“. Tačiau savo vaikų jis žemdirbiais neišaugino, turėjo ir pats iš čia pasitraukti – jau visam laikui. „Visą gyvenimą dirbau ką reikėjo, dabar dirbsiu ką pats noriu“, – pasakė tėvelis, eidamas į pensiją. Tokia buvo svajonė, realybė bent kiek kitokia. Tačiau turėjo tėvelis ir meninių polinkių, visą gyvenimą mėgo piešti, gražiai rašydavo šriftą. Bent kiek grojo įvairiais mu-

*Oskaro Tréjus
fabriko statybose.*

*Emilis Kriškanas
apačioje, centre.*

Po 1934 m.

*Emilis Kriškanas
fabriko muziejuje*



Tartališkis – artimas ir tolimas

Stefanija Bliūdžiūtė

Pro atminties rūkus išplaukia *talaluškos*, kurias prieš keliasdešimt metų traukė suėję draugėn ar keliaudami į vakarones tartališkėčiai, armonika pritariant Antanui Jakimavičiui ir smuikeliu antrinant Jonui Černiauskui... Jie visi jau kapeliuos, jų vaikai ir vaikaičiai vėtrų genami blaškosi, keliauja per pasaulį, kaip kadaise jų protėviai ir tėvai, svajodami užvaldyti pasaulį, sugauti laimės paukštę...

Patys tartališkėčiai dažnai klausinėjo vienas kitą: kur mūsų šaknys? Tikslaus atsakymo taip ir nesulaukę, išsklido kas kur, kaip ir iš visų Rōkiškio apskrities valsčių susibėgę, viena, dvi kartas kūrę gyvenimą, svajoję: čia gyvens mūsų palikuonys, čia mes užmerksime akis, nuveš mus į Žiōbiškio kapus (neatsimenu, kad Tartališkyje būtų kaimo kapeliai). Šiandien Tartališkio laukuose šiurena vėjai sausą žolę, želia, kvėpia krūmokšniai, kuriuos atkakliai naikino, degino protėviai, ruošdami žemę, kad augintų javą, išmaitintų žmogų ir jo gyvulius.

Juozas Galvanauskas. Prieš kaimus išskirstant vienkiemiais Juozo Galvanausko tėvai – Feliksas Galvanauskas (gim. 1889) su žmona Paulina (gim. 1895) – gyveno Lingėnų kaime. Šiaurinėje kaimo pusėje buvo jų gryčia, žemės, jei ir turėjo, tai labai mažai. Lingėniškiams keliantis į vienkiemius, Galvanauskai pradėjo ieškoti, kur jiems „nutūpti“. Juozas išsikėlė į Smėlynę (eiguvą Šile), ten nuomojosi žemę (apie 1927–1929). Jo brolis Feliksas pirkė žemės Daliėčių k. (2 km nuo Čedasų).

Tartališkio kaime prie Girios, ant kalnelio, gyveno latvis Bolūžis, turėjo 60 ha žemės. Bolūžis augino gal ir daugiau vaikų, bet lingėniškiams gerai žinomi, dažnai minimi buvo Janis (Jonas) ir Aniūta. Janis buvo mūrininkas, ne vienam lingėniškiui sumūrijo krosnį, dėjo gryčios pamatus. Vėliau apsigyveno Jūdupėje, ten gyveno iki mirties (maždaug 1960), palaidotas latvių kapinėse Lingėnų Šile. Gyvas būdamas Janis, susitikęs su lingėniškiais, kaip ir su giminėmis, kalbėdavosi neatsikalbėdamas. Aniūtos neteko matyti, bet vienas priežodis apie ją nuolat buvo kartojamas: „*Mūsų Aniūta bulbų nevalga; jai duok ka geresnia: pyragą!*“ Ką tai reikė, nežinau. Janio ir Aniūtos tėvas, 80-metis senukas, gyveno vienas Tartališkyje labai vaizdingoje vietoje – ant kalnelio, apaugusio medžiais. Valdžia jo žemę, 60 ha, pardavė iš varžytinių. Tartališkėčiai kaimynai ėmė iš Valstybinio banko paskolas, pirkė senioko Bolūžio žemę. Patį kalnelį (20 ha) su nameliais nusipirkė Juzė Galvanauskas. Bet Bolūžis nenorėjo jo įsileisti į namus. Tada matininkas sukrovė į valdišką vežimą Juzės Galvanausko vaikus, turtą ir viską atgabeno į Tartališkį. Nors per triukšmus, Juzė buvo apgyvendintas savo naujajame ūkyje. A. Galvanauskienė, švelni, nuolanki moteris, senioką Bolūžį išsprasė, paguldė į minkštą lovą, kepė blynus, taikė geresnį kąsnelį, taip kad jam net ėmė patikti naujas gyvenimas Galvanauskų šeimoje. Kartu dar išgyveno dvejus metus. Palaidotas latvių kapinėse.

Juzė Galvanauskas ėmėsi tvarkyti naująjį ūkį, namus. Perstatė, išplėtė gryčią, kitas trobas, kasė griovius, melioravo, kirto, retino beržynėliais, karklais užžėlusį lauką. Ant kalnelio apie gryčią augo trys dailiai suvešėję, labai gražiu vainiku, nebeploni ažuolai. Į juos pakabino sūpynes, kiek prisimenu, jos ten kabėjo iki melioracijos. Pavasariais, per Velykas, atvelykį susirinę jauni, seni ir maži linksmai leis-

davo laiką. Augo dvi gražios liepos, storas, išlakus klevas. Jo viršūnėje buvo gandrailizdis, kasmet perėjo gandrai. Dar buvo jaunas klevelis, sodintas 1929 m. Prie gryčios, darželio kampe, augo labai išvaizdus jau suaugęs kaštonas, žydėjo nuostabiai ilgai. Pakalnėje, prie šulinio, stiebėsi du aukšti, liekni topoliai. Prie kūdros augo du jau neploni žilvičiai. Prie pirties – didelis ievų krūmas. Iš pakalnės einant keliuku gryčios link augo alyvų krūmas. Prie pat priebučio – Dievo žolynų krūmeliai. Prie gryčios į pietų pusę atitvertas medine gražia tvorele gėlių darželis. Ten pašalėj įvairių spalvų ir struktūrų vasariniai jurginai, į vakarų pusę gale gryčios prižėlę geltonžiedžių žiemiųjų jurginų. Augo ašarėlių kelmas, darželio kampe – tamsiai mėlynas ir šviesmėlynis čebatėlis. Kitame gryčios gale, į rytus, žaliavo rūtos. Visko nesuminėsi, ką augino lietuvės kaimo darželiuose. Visas Juzės laukas gražiais pulkeliais buvo priaugęs jau nebeplonų berželių, na ir karklų. Juzė kirto, retino, genėjo. Užteko darbo keleriems metams, ir kuro nuosavo netrūko. Tuo metu pasimalkauti valdiškame miške kainavo. Malkos, žabai buvo pardavinėjami varžytinėse nepigiai. Pasigviešus pasimalkauti už dyką grėsė bausmė – daboklė.

Juzė Galvanauskas tapo nemenku ūkininku. Nors 4 ha pardavė svainiui Petru Čičinskui, liko 16 ha. Bet kasmet reikėjo mokėti skolą bankui už žemę. Žemė 3–4 rūšies, gal koks kraštelis buvo ir antros rūšies. Patręšta tik mėšlu. Iki prisiaugino gyvulių, ir mėšlo neužteko. Derliai menki, krizės metai, viskas ūkininko pigu: bekonai, grūdai. Darbo jėga – Juzė su žmona, vaikai dar maži. Paūgėjusius, nesulaukusius nė 10 metų, leido tarnauti. Pradėjusios nuo piemenavimo, dukros tarnavo pusmergėmis, mergomis. Juliui gal neteko tarnauti, reikėjo arti savo žemę. Taip visą gyvenimą vargo vos galą su galu sudurdami, sotesnio kąsnelio nematydami. Tiesą pasakius, dar neprasigyvenę, nusigyvenę, su pulkais vaikų ar ligonių, nematydami išėities – laukė karo. Ir iš tiesų okupacijų metais, ypač apsukresni, atsigavo: pranyko, išdilo nesumokėtos bankams skolos.

Juzė Galvanauskas, be brolio Felikso, dar turėjo seserį Anelę. Anelė ištekėjo į Latviją už Bražiūno. Užaugino Bražiūnai 3 vaikus: Levutę, Stefą ir Praną. Pats Juzė Galvanauskas turėjo 4 vaikus: dukterį Adeliją (gim. 1919, ištekėjo už Broniaus Kulio Obėlių link), Levutę Emilę (gim. 1921), sūnų Julių (gim. 1923), Bronę (gim. 1932). Juzė Galvanauskas mirė 1945 m. pavasarį, Emilė Galvanauskienė, jo žmona, mirė vėliau, abu palaidoti Júodupės kapinėse (bet ne viename kape). Levutė Emilė ištekėjo už Jono Izdūnio (Sibiriako), našlio. Rado podukrą Bernadetą Izdūnytę. Emilei ir Jonui gimė duktė Janė (apie 1959). Jų šeima kurį laiką gyveno Didsodėje, Izdūnių namuose. Janytė baigė Rokiškio kultūros mokyklą, bibliotekininkystę. Ištekėjo už Spundzevičiaus iš Zýbolių, apsigyveno Rokiškyje, dirba sūrių gamykloje. Turi sūnų ir dukrą. Sūnus jau dirba sūrių gamykloje, duktė dar lanko vidurinę mokyklą. Jonui Izdūniui mirus, Emilė Izdūnienė apsigyveno Rokiškyje pas dukrą J. Spundzevičienę. Prieš 2 metus mirė Emilė Izdūnienė, palaidota Juodupėje, šalia vyro ir tėvo.

Julius Galvanauskas 1948 m. vedė Kęšiūnaitę (gim. 1913) iš Paliepio. Turėjo tris sūnus ir dukrą. Aloyzas (gim. 1949), Antanas (apie 1950–1952), Liucija gimė Tartališkio kaime, sūnus Eugenijus – Didsodėje (1956). Po melioracijos Julius pirko namus Apūniškio k. iš Prano Maželio ir ten persikėlė gyventi su šeima (kai kuriais vaikais). Aloyzas, dar gyvendamas Tartališkyje, nesėkmingai vedė. Iš pirmos santuokos liko sūnus Audrius, kurį augino ir globojo seneliai. Vėliau Aloyzas vedė antrą

kartą ir susilaukė dukters, dabar ji jau ištekėjusi, turi vaikų. Audrius turi dukrą. Aloyzas prieš metus mirė. Sūnaus Antano gyvenimas nesėkmingas, pilnas visokių įvykių. Gyvena jau ketvirtoje santuokoje. Julius ir žmona Verutė mirė.

Liucija ištekėjo ne už to, kurį mylėjo. Ji gyvena tėvų namuose, turi pulką vaikų: ir sūnų, ir dukterų. Nelabai patenkinta nei vyru, nei gyvenimu. Eugenijus vedęs, materialiai, rodos, gyvena neblogai. Bronė Galvanauskaitė (Juzės dukra, Juliaus sesuo) ištekėjo už Antano Kazlauskio, kurį laiką abu dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“. Gyveno neturtingai, vaikai gimė vienas po kito, Antanas mėgo išgerti. Bet žmogus buvo labai geras, bėdoje nepaliko. 1959 m., išvakarėse prieš Antanines, į Rokiškio geležinkelio stotį atvežė kolūkiui 60 tonų pašarinių išspaudų, kurias turėjome kuo skubiau parsigabenti, kitaip grėsė didelis mokestis už prastovą. Tas išspaudas turėjome sutalpinti į 10 kaimiškų klėtelių: išspaudos pirma išpilamos ant žemės prie klėties, po to vyrai su kastuvais šipuliuoja jas į vidų. Iš 11 darbininkų teliko 3, visi kiti nuėjo švęsti Antaninių. Jauniausiam iš likusiųjų, Antanui Kazlauskui, dar nebuvo 40 m., kiti du – 60-mečiai, Kazys Karalius ir Antanas Kalašauskas. Klaiku buvo žiūrėti, kaip Kalašauskas išvargęs guldavo ant žemės, dūšaudavo. Nebesitikėjau, kad jie nepaliks manęs. Auštant bėgau į Lingėnus, žadinau vyrus, mačiau, kad šie trys vos gyvi. Lingėniškiai pakluso, atėjo: A. Marciūnas, Povilas, Ramusis ir Juozas Karaliai, Viktoras Gabrėnas. O lietus iš dulksnos virto į smarkų. Kai 10 val. užbaigė darbą ėjome namo – nežinau, į ką buvome panašūs, tik ne į šios žemės gyventojus: permirkę, aplipę geltona koše nuo galvos iki kojų. Žmonės jau važiavo į Júodupe, į šv. Antano atlaidus. Visi sustodavo, išlipę iš mašinų apžiūrinėjo mus. Kitu atveju būtų buvę gražaus juoko, o šiuo – visi tylėjom, išvargę, alkani, nuo vakar 4 val. popiet nieko burnoje neturėję. Vyrams niekas nerūpėjo, nei sugadintas kermošius, tik lova, net, sakė, alkio nejaučią. Taip žmogaus gerumą pajunti bėdoje, nelaimėje, ir labai dažnai ne iš dorųjų, bet iš girtuoklių, netikusiais laikomų žmonių.

Antanas Kazlauskas gimė 1934 m., augo vaikų namuose. Kazlauskų vaikai: dukros Zita (gim. 1954 m. spalio 24 d.), Violeta (gim. 1956), Dalia (gim. 1964), sūnūs Bronius (gim. 1959), Petras (gim. 1961) ir Rimantas (gim. 1966). Bronės Kazlauskienės (Galvanauskaitės) gyvenimas nebuvo lengvas, vaikystėje teko tarnauti, kaip ir kitoms seserims – Adėlei ir Emilei: vis tos nelemtos skolos Lietuvos bankui, paimtos perkant žemę. Bronei nelengva buvo užauginti 6 vaikus. Trūko visko, pinigų ir maisto, vėliau statėsi namus Obėliuose prie ežero. Augdami vaikai nemažai pridarė rūpesčių, bet Bronė labai ištvėringa. Dabar ji gyvena Rokiškio geležinkelio stotyje su sūnumi, turi namelį, žemės plotelį. Augina daržoves, gėles, jomis prekiauja turguje, kartais parrisamdo prekiauti kitų daržovėmis, uogomis, vaisiais, gėlėmis, taip ir verčiasi. Dalyvauja saviveikloje, šoka ir dainuoja „Bočiuose“, ansamblyje „Saulala“. Sako, kad tarp žmonių vis lengviau išgyventi visas bėdas, nepriteklius.

Adelijos ir Laimutės Emilės vedybinis gyvenimas, rodos, buvo be didesnių sukrėtimų. Emilė mirusi, Adelija gyvena pas vaikus Vilniuje. Adelijos vaikai ir Emilės dukra sukūrę šeimas, gyvena pasiturimai.

Petras Čičinskas (gim. 1905) turėjo 4 ha žemės, pirkto iš Juzės Galvanausko. Pasistatė gryčiutę, tvartelį ir daržinę po vienu stogu. Buvo įvairių amatų meistras, tik jau ne ūkininkas. Taisydavo, lopydavo batus, kasdavo griovius, kai išgijo arklioką, važiuodavo į mišką uždarbiauti. Kirsdavo, veždavo malkas, sienojus iš miško į

geležinkelio stotį, važiuodavo kirsti miško į Latviją. Čičinskai ilgai neturėjo vaikų. Žmona gimdydavo nesėkmingai: vaikai arba gimdavo negyvi, arba mirdavo vos gimę. 1933 m. lapkričio 6 d. gimdė Kaune. Po Cezario pjūvio gimė silpna mergaitė. Gydytojai, vyras ir žmona, priėmę naujagimį, pabuvo kūmais. Davė Stasės vardą. Stasė daugiau kaip pusmetį buvo laikoma Kaune, iki sutvirtėjo, pradėjo augti. Kurį laiką mergaitę globojo kūmai, dar ir atvežus ją į Tartališkį. Mergaitė užaugo judri pramuštgalvė. Baigė Juodupės vidurinę vakarinę mokyklą, buvo literatė. Vėliau dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike virėja. Apie 1968 m. Stasė susirgo, gulėjo ligoninėje Vilniuje. Tuo metu mirė jos mama, teko palaidoti be jos. Dar ilgai Stasė sirgo, gal porą metų, turėjo invalidumo grupę. Pagerėjus sveikatai dirbo „Nemuno“ fabrike brokuotoja kontroliere. Dažnai važiuodavo į Vilnių tikrintis sveikatos, kartas nuo karto po mėnesį kitą pagulėdavo ligoninėje, ilsėdavosi kuriame nors kurorte. Vėl pasikartojė liga, prisidėjo naujų, ir Stasė mirė. Palaidota Juodupės kapinėse šalia tėvų. Visą ligos metą Stasę slaugė, prižiūrėjo jos draugė juodupietė Janina Geidonienė.

Stasės tėvas Petras Čičinskas 1940 m. buvo išrinktas ar paskirtas Didsodės seniūnijos seniūnu. Buvo mažamokslis, nebaigęs nė pradžios mokyklos. 1941 m. buvo areštuotas, po kelių mėnesių paleistas. Gyveno Tartališkyje, namuose. Kitų metų rudenį išvežė į Vokietiją darbams. Nelengva buvo K. Čičinskienei su mažamete Stase. Pavasariais eidavo sodinti miško, už tai gaudavo miške ganyklą karvei. Stasė ant virvelės kasdien vedžiodavo karvę po mišką. Sodinant mišką, jai mažai tekdavo dirbti, už ją kapodavo duobutes jaunesnysis eigulio Bružo sūnus, kuris buvo lyg ir eigulio pavaduotojas. Jis kapodavo duobutes, o K. Čičinskienei privalėjo dainuoti. Ji kaip vieversys atsistojusi ant kelmo „čirendavo“ – buvo linksmy plaučių. Kiek ji mokėjo dainų, šokių, įvairių juokų, pokštų! Ir visiems būdavo gerai, visiems patiko jos „koncertai“. 1962 m. dirbdama Didsodės kultūros namų direktore (labai man buvo sunku priprasti prie to „direktorės“ titulo) subūriau senų žmonių (jauniausiam buvo 55, seniausiam – 70 m.) šokių ir dainų kolektyvą. Šoko, dainavo ir visokius triukus išdarinėjo Čičinskiene. Vos atidengus sceną išeinu pristatyti – tuoj visi ima ploti ir skanduoti: „Čičinskiene, Čičinskiene!“ Jiems būtų užtekę ir jos vienos, nors pagarbiai priimdavo visus. (Važinėjom po Rokiškio rajoną ir už jo ribų.) Dabar visi, tėvai ir Stasė, jau ilsisi Juodupės kapeliuose, jų namelių Tartališkyje nebėra, nugriovė melioracijos metu... Bet gyvieji dar nepamiršo linksmosios Kastutės.

Petras Čičinskas grįžo iš Vokietijos, kur buvo išvežtas darbams, 1944 ar 1945 m. 1949 m. balandžio 10 d. įkurtas kolūkis apėmė Lingėnų ir Tartališkio kaimus ir Aukštasių vienkiemį. Kolūkio pirmuoju pirmininku išrinko Petrą Čičinską. Naujai sukurtą kolūkį pavadino Lingėnų kolūkiu. Jo bazė ir kontora įsikūrė jau tuščiuose Prano Gasiūno namuose. Išvežus Gasiūnus, dvi savaites vežė pašarus, grūdus, gyvulius į Didsodę ir Prūseliūs, kur jau 1948 m. buvo įsikūrę kolūkiai. Kai įsikūrė Lingėnų kolūkis, išvežtųjų Gasiūno ir Aukštasių Smalskių klėtys, tvartai, klojimai ir daržinės jau buvo ištuštinti, lingėniškiai kūrėsi savo jėgomis. Suvedė į kolūkį arklius ir prieauglį, suvežė grūdus (išvalę Gasiūno klojime dar likusiu arpu). Mes nuo 13 ha pristatėm kaip prievolę į naujojo kolūkio aruodus 19 centnerių grūdų, susidėję pirkome avis, ratus, padargus, pakinktus, atidavėme viską. Aš iš savo padegėlių ūkio atidaviau taip sunkiai vėl išgytas vežėčias su ratais, porinį plūgą, akėčias, volą, kumelę ir jauną, savo pačios išaugintą, dar nekinkytą žvalią sartą

kumelaitę Žibutę, kuri rudenį, jau pasnigus, su kitomis to paties likimo draugėmis dar „gandydavosi“ lankoj. Vakarais ateidavo prie mūsų gryčios lango ir gailiai alkana žvengdavo. Skausmas draskė širdį, akys plūdo ašaromis. Arkliai žiemą buvo laikomi išvežto Petro Smalskio tvartuose. Kai važiuodavome į Rokiškį, arkliai palaidi buvo girdomi prie Smalskio kūdros. Žibutė pribėgdavo, toli lydėdavo ir varoma nenorėdavo grįžti. To skausmo ir skriaudos nepamiršau iki šiol. Atleisti galima, pamiršti neįmanoma. Negyvo turto – sudegintų namų – ne taip sunku buvo netekti, bet regėti savo vargingai išaugintą mielą gyvulėlį, matyti kenčiantį, niekam nereikalingą – siaubas... Ne viską gali užgožti ir laikas... yra negyjančių žaizdų!

Pirmasis kolūkinis pavasaris. Išginė kolūkio bandą į laukus. Ir šunelis atsirado prie bandos, jis ten buvo labai reikalingas, mylimas, geresniu kąsneliu pamaloninamas. Bandą ganė keturiolikmetė našlės Karalienės Pranciškienės Julėtė, darbšti, pareiginga, prie vargo pratusi mergaitė.

Pradėjo kurti kiaulių fermą. Iš Veduviškio atvežė (nežinau – pirkto ar iš išvežtųjų buvo konfiskuota) paršavedę (vadinamą motinine kiaule), didelę, labai jau didelę, vardu Žvilė. Atvežė kuilį, dar didesnį, o piktą – tik raudonavo akimis. Jo vardas buvo Puksis. Dar kelias paršavedes, būsimašias pirmaparšes, atvežė iš kitur. Kiaules fermoje pradėjo šerti tartališkietė Akvilė Nidrienė. Nepaprasto darbštumo ir kantrybės moteris, namuose auginanti dukrelę Vilmutę (vėliau susilaukė sūnaus Pranuko ir dukrelės Irutės). Vyras dirbo kolūkyje, laukininkystėje. Pašarus kiaulėms virdavo lauke kūrendama šutintuvus. Gasiūno gryčioje, virtuvėje ant rinkių, virdavo ėdalą paršams, melžėjos – putrą teliukams. Kai matydavau fermos darbininkes: A. Nidrienę, Moniką Jakimavičienę, Emilę Karalienę, Nito Felę – taip vargstančias, prisizadėjau sau – tik nuteista 25 metams eičiau dirbti į fermą. Bet kitais metais be jokio teismo atsidūriau kiaulių fermoje (tik mėnesiui, iki pagis Nidrienė), o nutiko taip, kad čia ir pasilikau. Gal ir visą gyvenimą būčiau ten dirbusi. Mat labai nemėgau būti pastumdėle, o fermoje, kad ir sunku, bet esi atsakinga už savo sritį, matai savo darbo rezultatus (nors sau naudos jokios neturėjau, nebent tik moralinį pasitenkinimą darbo rezultatais).

Lingėnų kolūkio buhalteriu dirbo Antanas Zizas iš Tartališkio, fermos vedėju – Alfredas Balkevičius iš Vengriškio, sandėlininku – Monika Gernytė, vėliau Antanas Marciūnas, revizijos pirmininku – Kazys Deksnys, priešgaisrinės apsaugos viršininku – Viktoras Bliūdžius. Lingėnų brigados brigadininkas buvo Ramusis Karalius (Paplotinis), Tartalės ir Auštasijs kaimų brigadininkas – Vladas Deksnys (Kazio Jakimavičiaus žentas). Lingėnų kolūkyje dirbo, ko gero, tikri šventieji, dirbo kaip sau, gal net dar geriau. Tikėjosi ir kalbėjo: „*Jei dirbsim, viską sudorosim – tai ir turėsime!*...“ Dirbo ne 8 val., o jei niaukiasi – ryte net nepusryčiaavę bėgo doroti šieno, javų. Visus darbus dirbo net geriau nei sau.

Kolūkio pirmininkas – buvęs bežemis, grioviakasys, šiaučius, atsitiktinių darbų darbininkas, užsispyręs, garbėtroška, apie bendro darbo esmę neturėjo nė menkiausio supratimo. Pirmuosius metus kolūkiui dirbti sekėsi neblogai. Žiemkenčiai laiku ir kaip visad tuose kaimuose buvo apsėti. Iš rudens kiekvienas savo žiemkenčius patrėšė superfosfatu (*zuperiu*). Žiemkenčiai užaugo geri, laiku buvo sudoroti, iškulti, sėklą pagal plotą atidavė žmonėms. Bendrai sėtas vasarojus taip pat buvo sudorotas, grūdų būtų užtekę ir fermoms, ir kolūkiečiams. Bet pirmininkui valdžios, rajono



*Lingėnų, Tartališkio,
Aukštasių
paminklinio akmens
atidengimo metu.
1997 08 09*

žodis – įstatymas, į kolūkiečius nusispjauti. 1950 m. kovo pirmoje pusėje vyko pirmasis Lingėnų kolūkio ataskaitinis susirinkimas. Nuėjau ir aš. Susirinkimui vadovavo iš Juodupės valsčiaus viršiausias, Stuoka, kilęs iš Ūnuškio. Jaunas, gražus, garbanius. Kitas – Bučius, dirbęs Juodupės valsčiuje, apie penkiasdešimties metų. Kolūkio ataskaitinis vyko „kryžiuojant špagas“ abiem pusėms. Kolūkiui buvo paliktas tas pats pirmininkas, tik perrinkta valdyba, į kurią išrinko ir mane. Kolūkio pirmininko pavaduotoju išrinktas Jonas Kirstukas (Graudis) labai darbštus, doras, teisingas žmogus. Vėliau jis dirbo sustambinto kolūkio „Tikruoju keliu“ pirmininku (pakeitė Bronių Ruželę).

Sustambintam kolūkiui, bendru pavadinimu „Tikruoju keliu“, ėmus vadovauti B. Ruželei, Petras Čičinskas dirbo tai laukininkystėje, tai pakinktus remontavo, naujus gamino. Mirė P. Čičinskas Tartališkyje. Kastutė Čičinskienė, likusi našle, pasikvietė iš Kauno dukrą Stasę. Stasė dirbo Didsodės skaitykloje, mokėsi vakarinėje darbo jaunimo vidurinėje mokykloje. Vėliau dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike virėja. Stasė buvo ištekėjusi už Stiklioriaičio, bet prieš grįždama į tėviškę išsiskyrė, susigražino mergautinę pavardę, iki mirties rašėsi Čičinskaite.

Vaclovas Kastoblackis. Iš vietinių niekas labai tvirtai nežinojo, iš kur at-

*Vaikai užkasa
butelius
su gyventojų
pavardėmis.
1997 08 09*





*Atidengiant
paminklinį akmenį.
1997 08 07*

sikėlė Vaclovas į Tartališkį, tik sako, kad 1929 m. ir jis pirkė žemės iš senelio Bolūžio. Vaclovas buvęs Amerikoje. Jis valdė 8 ar 10 ha žemės. Ne itin stengėsi dirbti. Dėvėjo geru kostiumu, pirktinės medžiagos, gerais kailiniai, avėjo geros firmos dailius batus (vis prisimenu gražius, rudos spalvos, ne tokius kaip kitų kaimiečių). Į bažnyčią (dažniausiai į Žiobiškio parapiją) važiuodavo į lineiką kinkytu geru stambiu arkliu, juodais karčiais ir uodega. Buvo vedęs Karoliną Šedytę (gim. 1882) iš Deksnių kaimo Šaltokynės vienkiemio, turėjo sūnų Vytautą (gim. 1920). Vaclovas buvo geras aludaris. Gyveno pasiturimai. Mirė dar prieš karą ar okupacijos metais. Liko Karolina su sūnumi Vytautu. Vytukas neskubėjo dirbti, mėgo daug šnekėti. Panas rinkosi, kad būtų siuvėja ar pienininkė, svarbiausia, kad būtų graži (pats buvo kaip „šustinių mūkelė“). Tik nusižiūrėdavo paną pagal visus reikalavimus, pasirodo, jau draugo nužiūrėta, tekdavo ieškoti kitos. Taip praieškojo visą gyvenimą, vis perleisdamas kitiems, ir mirė nevedęs. Jis buvo iš tų, kurie nemoka gyventi nevadovaujami. Kai motina mirė, Vytukas visai pasiklydo. Gerą gabalą dienos pramaksodavo pieninėje, kur nuėjęs su reikalais neskubėdavo namo. Visai nusigyveno. Pats šalo visomis prasmėmis, šalo ir badavo ir jo gyvuliai. Kai paseno, kolūkis apgyvendino jį Butėniškyje, vėliau išvežė į senelių globos namus. Savo santaupas (šiek tiek turėjo) paliko Zizo Juliui. Šis jį aplankydavo, palaidojo. Po melioracijos vis dar stovėjo Vytuko „dvaras“ nenugriautas, dar žaliavo kelios obelys. Dabar nebetenka ten užėiti.

Pranas Lingė (tėvas). Aukštasiyoje gyveno Tamošius Lingė. Jo žmona Angelė Žemaitytė turėjo dukrą Agotą Lingytę. Agota ištekėjo į Vaīdlėnų kaimą už Juozapo Stelionio sūnaus Jurgio. Tamošius turėjo sūnų Praną (gim. 1881). Pranui gimė sūnūs Pranas, Juzė ir Kazys bei dukterys Anelija (gim. 1900), Albina ir Verutė. Anelė buvo invalidė, su kuprele. Išmoko siuvėjauti, siuvo namuose ir keliaudavo po kaimus, kur ją nusiveždavo. Visą laiką turėjo po 1–2 mokines. Darbo turėdavo, buvo laikoma gera siuvėja. Albina ir Verutė tarnaudavo. Albina ištekėjo į Velniakalnį, Verutė – į Vaīdlėnus už Milaknio (jų nameliai Vaīdlėnuose ir dabar tebestovi). Verutė turėjo du sūnus.

Vyriausias brolis Pranas gimė 1901 m. lapkričio 20 d. Jo žmona – Anelė Milaknytė iš Vaīdlėnų. Jų dukra Verutė gimė 1930 m. sausio 13 d., sūnus Pranas gimė

1932 m. birželio 3 d., antroji duktė Elena – 1937 m. gegužės 31 d. Jauniausias sūnus Bronius gimė apie 1950 m. Netrukus Prano šeima ėmė aižėti. Anėlė Lingienė, dukra Verutė ir mažasis Broniukas atsiskyrė nuo tėvo Prano Lingės, išvažiavo į Kazachstaną ir jau nebegrižo. Verutė ten ištekėjo. Apie 1996–1997 m. Verutė mirė, turėjo vaikų. Kazachstane liko ir gyvena jauniausias Broniukas Lingė (dabar jau sukūręs šeimą). Lietuvoje su tėvu liko gyventi sūnus Pranas, dukra Elenytė. Pranas vedė Gėnę Gredeckaitę, jos mergaitę Bronytę įsidukrino. Bronytės sūnus su žmona gyvena tame pačiame name, virš mano buto, dirba teisininku. Pranas (sūnus) turi sūnų ir dar dvi dukras. Gyveno Juodupėje, buvo pirkę Stasio Baraišio namus. Pranas Lingė (sūnus) mirė 2004 m. vasario mėn., palaidotas Juodupėje. Tėvas Pranas jau miręs gal prieš dešimt metų, palaidotas Juodupėje. Elena gyvena Rokiškyje. Ištekėjusi už ruso, turi ir anūką.

Pranas Lingė (tėvas) buvo linksmas, ramus, geras žmogus. Taisydavo, lopydavo batus. Iš vaikystės, nuo 9 m. menu, *poską*¹ persivėrusi per ranką eidavau į Tartališkį pas Praną Lingę, nešdama taisyti mūsų šeimos batus ar atsiimti. Poską tėvelis padarydavo už darbą – mainais. Man ta kelionė patikdavo, dažniausiai tekdavo eiti rudenį. Vasarą pats Lingė dirbo savo žemę, turėjo 8–10 ha, nusipirkęs iš senelio Bolūžio per varžytines. Tiek Prano Lingės, tiek Vytuko Kastablackio ir visų tartališkiečių žemė 3–4 rūšies, vargu ar kuris iš jų turėjo bent ruoželį 1 ar 2 rūšies žemės. Bet vertėsi kitokiais darbais.

Tartališkio **Pagirės Strikas** buvo labai malonus, simpatiškas senukas. Kalbamuoju laikotarpiu jam galėjo būti 57–60 m. Jis buvo vidutinio ūgio, poliesis, dar ne visai žilais plaukais. Labai malonios šnekos, mielos šypsenos. Kai su juo šnekiesi, rodos, jis ką tik galėdamas gero tau padarytų, ką turėdamas padovanotų. Jo žmona Strikienė maždaug tokio pat amžiaus, tokia pat miela nedidukė, storuliukė senučiukė. Turėjo jie sūnus – vyresnį Kristupą ir jaunesnį Albertą (Albę), ir dukteris Aną ir Otiliją, dar netekėjusią. Ana buvo ištekėjusi už Lusio, išsiskyrusi, turėjo dukrelę Aspaziją Beatričę. Ana jauna mirė, našlaitė Aspazija gyveno pas senelius Strikus, lankė Generališkiečio pradžios mokyklą. Visus ketverius metus mes su Aspazija sėdėjome viename suole. Abi baltaplaukės, padaužos, kiekvieną pamoką nusidėdavom, stovėdavome suole už bausmę. Kai berniukai mokytojai priekaištaudavo, kodėl mūsų nevaro stovėti arba klūpėti prie lentos prieš visą klasę kartu su jais, mokytoja atsakydavo, kad geri mokiniai turi privilegijų iš mokytojos. Gyvenome su Aspazija viena nuo kitos per kilometrą, dažnai bėgiodavome viena pas kitą. Senelė Strikienė, vakare ilgiau nesulaukusi Aspazijos, eidavo ieškoti šūkčiodama: „*Aspuk, uu uu!*“ Aidas atsiliepdavo, ne Asputė. Ateidavo senučiukė iki mūsų namų, rudenį patamsy per krūmus, per balas, ir vėl dūsausdama grįždavo, o Asputė sriubčiodama arbatą su avietėmis jau uždavinčius besprendžianti. Labai mylėjo seneliai savo anūkę, ir teta Otilija, ir dėdė Albė. Visko jai pripirkdavo, lepindavo. Tik Aspazijos tėvelis Lusys retai lankydavo dukrelę, galop visai dingo. Kai nueidavau pas Strikus, mane vaišindavo kaip suaugusią „dama“, kaip laukiamiausią viešnią. Visokiausiais patiekalais, uogienėmis, įvairiausiomis labai skaniomis plonomis dešrelėmis, sūriais, skaniu bulvių plokštainiu (*kugeliu*). Stalą apdengdavo balta nerta staltiese, o cukrinė, o puodeliai su lėkštutėmis – viskas kaip pas

¹ *Poska* – medinis, panašus į kibirą indas taukams, sviestui, medui laikyti.

didelius ponus. Prieš valgį primindavo abiem su Aspazija nusiplauti rankas. Duodavo nusišluostyti rankšluostį su didelėmis gėlytėmis padabinta raide O, aplink stalą – gėlės, gėlės... Smulkūs papartėliai, vainiku apsipynę sulenktas karklo ar lazdyno šakas, visokių žydinčių gėlių pagal metų laikus. Gryčio aplink stalą labai įmantrūs suolai, su ožių galvomis. Ant sienos išsiuvinėta laikraštinė, puošnus kablys su austiniu raštuotu rankšluosčiu (juo rankos nešluostomos, kabo tik dėl mados ir grožio), apnertu labai gražiais mežginiais. Ant grindų paklotas puošnus margas kilimėlis iš margintų šiaudų ar žolių. Virtuvėje taip pat jauku, bet mane vaišindavo gerajame kambaryje, ten ir uždavinius su Aspazija spręsdavome. Į Grios pusę buvo Albės kabinetas. Daug knygų, gal apie tūkstantį egzempliorių, įvairaus formato žodynų: latvių–lietuvių, lietuvių–latvių, vokiečių, rusų kalbos, rusų–lietuvių, rusų–latvių, anglų–latvių, anglų–lietuvių kalbų. Daug nedidelio formato knygelių vokiečių kalba su trumpais žodynėliais. Mes su Aspazija Albės kabinete (niekas mūsų iš ten nevarė) rašydavome iš tų knygelių. Nesupratom žodžių, tik kai mokiausi vakarinėje vidurinėje mokykloje, jau vokiškai gerai rašiau, na, ir susipažinau su žodžiais, skaitymu, tartimi. Albės kabinete buvo spinta su įvairių laikraščių ir žurnalų įrištais komplektais. Ką Albė buvo baigęs, koks jo išsilavinimas, tada nesidomėjau. Tik žinojau, kad mokė aplinkinių kaimų vaikus ir mus, lingėniškius. Mūsų mokytoją Albė rimtai mokė latvių kalbos, o aš negaliu sau atleisti, kad tada nesimokiau: man taip nepatiko latvių kalba, rodės, lietuvių kalbos iškraipymas. Vėliau, per 30 darbo metų bibliotekoje, labai pamėgau latvių literatūrą. Neliko nė vieno neperskaityto man prieinamo latvių rašytojų leidinio. Latvija visapusiškai mane sudomino ir tebedomina. Daug teko keliauti po šią šalį, aplankyti Rygą ir mažesnius miestelius, kurortines vietas, pajūrį.

Šalia Albės kabineto – kukluti, bet labai puošnus Otilijos kambarys. Ten buvo labai dailios namie austos užuolaidos, 2 lovos, puošniausiai *apređytos*, su krūvomis didelių ir mažų pūkinių pagalvių, ant gembių (*gimbių*) sumestomis minkštomis pūkinėmis ir kailinėmis (avikailių) antklodėmis. Ten ant grindų paklotas antras labai puošnus didelis kilimas, žalių vilnonių siūlų raštu, *baronėliu* austas: naudojant vielą, kad būtų pagal reikalą didesnės ar mažesnės kilpos.

Albės kabinete ant grindų pakloti iš skudurų austi takeliai, labai dailūs, skoningi, suderintomis spalvomis. Iš lauko gryčiutė lyg ir skurdesnė, mažesnė, neišvaizdi. Bet viduje – kaip turtingų žmonių, ponų, kurie nieko nedirba ir laiko tarnus, namuose. O gėlių, gėlių, nuo pavasario iki žiemos apie gryčią žydi įvairiausių spalvų ir atspalvių, vasarinės ir žieminės. Tarp labai puošnių randa vietas ir smulkūs, subtilūs vasariniai levažandėliai, ypač daug rausvų. Senukai namuose rengėsi kukliai, bet nė vieno lopo nei ant alkūnių, nei ant kelių. Senosios sijonas labai gražių atspalvių žalsvo drobinio audeklo (*rumtatiko*). Drabužių audinys – milelis arba čerkasas, paprastas, bet gražus. Senoji ir senelis žiemą dėvėdavo rudu avikailiu apkraštutas šiltas liemenes. Jų troboje visados būdavo šilta. Miškas – keli žingsniai, kuras nekainuoja. Jei protingai rinks lūženas, eigulys tik padėkos, mišką apvalysi ir pats naudos turėsi. Albertas dengdavo skiedromis stogus (ir mūsų gryčia buvo jo dengta), langus, duris darydavo, įdėdavo. Jis beveik viską mokėjo, dailiai dirbo, nebuvo brangininkas. Visų gerbiamas žmogus buvo. Jis taip pat tvarkingai rengėsi. Kai lipo ant stogo su dėklu skiedrų, atrodė pasirėdęs kaip pajaunys. Jis buvo ir muzikantas,

pagrodavo mokykloje, per mūsų vakarėlius, ir kaime mums rengiantis pasirodymui, jaunimui vakaronėse. Albė nebuvo sukūręs šeimos.

Otilija dar buvo netekėjusi. Kai aš pas Aspaziją nueidavau, dažnai sutikdavau pas Striką Baltmano Janulį. Bet jie taip ir nesuėjo į porą. Otilija buvo žemo ūgio, mažomis dailiomis kojytėmis. Avėdavo šviesiaspalviais aukštakulniais bateliais. Plaukai rusvai geltoni, labai tankūs, purūs, kiek pasigarbanoję, supinti į vieną storą kasą, apjuosta apie galvą ar susukta į kuodą ant pakaušio. Rodės, kaip plonas kaklas išlaiko tokią kupetą plaukų? Veidas nebuvo dailus, nemaža nosis, dantys vos nežiodo lūpų. Bet jai nukreipus akis į žmogų, pravėrus lūpas, įvyksta stebuklas: iš veido sklinda toks žavesys, kad matai tik tai, ką nori matyti – nepaprasto subtilumo, žavesio gaubiamą moterį. Visa kita niekai – ir aprėdas, ir apavas. O jos viskas buvo taip pat labai subtilu, žavu. Iš jos lūpų liejosi švelni, melodinga kalba, akys kaip du perlai žaižaravo, tarsi norėjo pašnekovui padovanoti ką neregėta, atverti ką paslaptina. Ir buvo ji gražesnė už gražiausiąją. Nuo tada praėjo jau 70 metų, o aš ją matau vis tokią.

Gyveno mieli, geri žmonės, apsupti gėlių, grožio, jaukumo, sukurto savo darbštumu, kantrybe, sumanumu, gerumu, bet vieną kartą... Antrąją Kalėdų dieną Lingėnuose pas Joną Gernį vyko vakarėlis, vaidino ir Aspazija. Mums vadovavo Pranė Nagelienė, Albertas (Albė) grojo. Vis eidavo į lauką, galvą trindavo sniegu, sakė – labai skauda. Po dviejų dienų po Kalėdų anksti rytą ateina pas mus mamos brolis Viktoras Gabrėnas. Priešęs prie lovos sako: „Štai ką jūs padarėt – miršta Albė“. Ir ėmė pasakoti tą baisią naujieną. Albė Rokiškio ligoninėje, jau gyvena paskutines minutes, namuose sielvartas, tėvai laužo rankas: iškrita iš rankų ramstis, kur dėtis? Duktė Otilija su anūke Aspazija bando raminti senokus, pačios gera baigtimi jau netikėdamos. Lingėniškiai draugai, lanke Rokiškio ligoninėje Albę, parvežė liūdną žinią: mirė Albertas. Draugai ir kaimynai rūpinosi laidotuvėmis. Parvežė Albertą iš ligoninės, paguldė į klėtį, kur savaitę iki laidotuvių gulės. Pagal latvių protestantų liuteronų tradicijas numirėlis laidojamas po savaitės. Kaimynai, draugai, tartališkiečiai ir lingėniškiai kas kuo galėjo rūpinosi padėti. Strikų giminės dauguma toli Latvijoje, o tada nebuvo telefonų, tik telegrafai, arba dviračiu, arkliau ar vežimaičiu (*bėda*) palaikė ryšius. Viską suruošė, sukvietė, darė alų, pjovė gyvulius, virė, kepė. Pripynė gausybę vainikų iš eglėlių ir pušų, papuošė baltomis dirbtinėmis gėlėmis. Buvo ta diena nešalta, tvyrojo rūkas. Pilni kapai ne tik jaunimo – Alberto draugų, lydėjo jį tartališkiečiai, lingėniškiai, Aukštasijos, net Vaidlėnų, Vilemiškio, Deksnū kaimo žmonės, latviai iš Prūseliukų, Aknystos, giminės iš Latvijos. Latvių kapai, ploto nemažo, pilni prisirinko žmonių. Nedažnai taip būna, kad tiek daug žmonių sukrestų viena mirtis. Palaidojus ilgai gedėjo ne vien artimieji, bet visi jį pažinoję. Senukai Strikai, didžio sielvarto sukrėsti, išvažiavo į Latviją pas gimines, nebeatsigavo, netrukus mirė, bet į Lingėnų šilą šalia Alberto jų neatvežė, nepaguldė. Otilija ištekėjo. Tik po daugelio metų, dar gyvendama Lingėnuose, važiuodama iš Rokiškio buvau sutikusi Otiliją: važiavo aplankyti į šilo kapus Alberto, užėjo į savo buvusius namus. Tenai jau gyveno Gredeckų šeimyna. Rekviem Albei, senukams. Rekviem Tartališkiui.

Kai lingėniškiai dar gyveno ūlyčioje, **Jonas Gredeckas** dirbo eiguliu ir gyveno Girios eiguvoje, vadinamoje Brenciškiu. Jie turėjo mažą dukrelę Bronytę. Pas juos gyveno mano mamos pusseserė Nastė Guzaitė. Ji dažnai pas mus į Lingėnus atėdavo ir papasakodavo apie Girios gyvenimą. Kiek daug žemuogių, grybų, kaip

gegutės kukuoja, vilkai staugia. Pasakodavo apie Gredeckų dukrelę Bronytę, kaip ji mėgsta užpūsti spingsulę (*gazelį*). Ta mergytė maža mirė. Į Strikynę atsikėlė: Jonas Gredeckas (gim. 1910), žmona Sofija Guzaitė (gim. 1900), sūnus Stasys (gim. 1930); dukros: Gėnė (gim. 1933), Stefa (gim. 1935), Tartališkyje gimė Janė (1940). Gredeckai pasistatė naują gerą tvartą, pasiremontavo Strikų senąją gryčią, vėliau pasistatė naują. J. Gredeckas priklausė Šaulių sąjungai. Po 1944 m. buvo areštuotas ir įkalinintas. Sunkiai vargo viena žmona su mažamečiais vaikais. Gredeckai buvo tikri darbštuoliai. Įstojo į kolūkį „Tikruoju keliu“, kai teko dirbti už gramus ir kapeikas, gyvendami prie miško eidavo uždarbauti: sodindavo mišką, žiemai prisirinkdavo grybų, uogų, riešutų, prisimalkaudavo.

Stasys Gredeckas, susikūrus kolūkiui, kurį laiką dirbo laukininkystėje, paskui pradėjo dirbti apskaitininku. Jo gražus braižas, buvo gabus matematikai, balansai visada sutapdavo. Vedė Janę Karaliūtę iš Lingėnų. Atsiskyrė nuo motinos, apsigyveno lingėniškio Jono Bliūdžiaus namuose. 1959 m. gimė sūnus Gediminas. Vos pradėjęs lankyti Generališio pradžios mokyklą, mirė. Daugiau vaikų neturėjo. Vėliau Janina ir Stasys Gredeckai išvažiavo į Rokiškį. Gavo butą Taikos g. 5. Stasys vėliau susirgo, operuota širdis. Mirė staiga 2005 m. balandį.

Genė Gredeckaitė pradėjo dirbti kolūkyje 16-os metų. Dirbo laukininkystėje, vėliau ilgą laiką melžėja. 1957 m. ištekėjo už Prano Lingės (sūnaus) iš Tartališkio, gyveno Tartališkyje. Vėliau pirko namą Juodupėje iš Stasio Baraišio. Turėjo 3 dukras ir sūnų.

Stefa Gredeckaitė dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ melžėja. Gyveno Tartališkyje, Generališkyje, Lingėnuose. Ištekėjo už Petro Šmerdelio. Petras buvo geras žmogus, geras darbininkas, bet prisidarydavo bėdų dėl gėrimo. Už neatsakingus poelgius išgėrus tekdavo net pakliūti už grotų. Turėjo du sūnus, abu jau vedę, augina vaikus. Stefa ir Petras abu mirę, palaidoti Juodupėje. Janina Gredeckaitė dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ melžėja. Ištekėjo už Jono Pranckūno. Jonas dirbo traktorininku, buvo darbštus. Užaugino dukterį, išvažiavo dirbti į tuometinį „Atžalyno“ kolūkį.

Ona Talačkienė (gim. 1877) turėjo sūnėną Joną Černiauską (gim. 1907). Jo žmona – Grasilda Černiauskienė (gim. 1909). Talačkienės ūkis buvo ant pakilumos, apaugęs medžiais. Per kiamą ėjo kaimo keliukas, augo 4 išlakios liepos (jose buvo įkelti tošiniai aviliai, dūzgė bitės), klevai. Jonas Černiauskas per savo vestuves (1934 m. lapkričio 20 d.) ėlipęs į klevą grojo ir dainavo, jaunas, nerūpestingas dienas „apraudėjo“. Jonas su Jakimavičienės Antanu grodavo visuose Tartališkio, Lingėnų, Vilemiškio, Vaidlėnų vakarėliuose. Antanas armonika, Jonas – smuikeliu. J. Černiauskas kilęs iš Vengerinės. Jaunystėje, dar Smetonos laikais, eidavo su tėvu mūrydamas krosnis, pamatus ir kt. Skirstantis vienkiemiais ir mūsų gryčiai mūrijo krosnis. Iki mirties dažnai užsukdavo į svečius, buvo didelis išdaigininkas. 1944 m., ką tik pasitraukus vokiečiams, užėjo pas mus, jau paskirtas Didsodės seniūnu, kad vyrai eitų į paupį užkasti kritusių arklių. Persimetęs per ranką nešėsi aulinukus. Buvo labai karšta diena. Mano mamytė klausia:

„Tai nuo vokiečio numovei?“ „Ne, dėdinyt, – sako, – mano paties, bet labai šilta, kojos prakaituoja, labai spaudžia, bet kaipgi seniūnas eis basas? Nešuos, vis drąsiau, ne basiakas!“

Neteko jam ramiai valdininkauti, vis slapstytis reikėjo, tai pas pažįstamą, tai pas kaimyną nakvoja: kas bus rytoj – neaišku, kasdien lavonai...

Kartą jis manęs tik per plauką nenušovė. Buvo tai 1945 m. gruodžio 21 d. Iš vakaro aš su lingėniškiais Kazimieru Karaliumi ir savo dėde Viktoru Gabrėnu vidurnaktį, išstovėję eilėje visą dieną, grįžome namo su naujais pasais. Ryte, dar patamsiais, nuvežiau į Juodupę mamytę stovėti eilėse dėl paso. Vakare nesulaukiau grįžtančios. Kitą dieną jau temstant išsiruošiau į Lingėnų kaimavietę, ten per kryžkelę daugiau kas pravažiuoja, daugiau gali sužinoti. Jau girdėjau, kad nušautas pusbrolis, Meliūno Steponas. Susitikau dvi Karalienes. Jau sutema, kelias užpustytas, visos trys vorele brendam. Prieky matyti – kažkas dūluoja. Aš ėjau pirma. Kai liko tik keli žingsniai nuo to „neaiškaus“ objekto, tik šast iš važio žmogus ir ištiesė į mane šautuvą. Žengiu į šoną prie Gernio šulinio, ir vamzdis krypsta. Tik staiga drebančiu balsu: „*Po velnių, kas jūs?*“ Pati nejutau, kaip išpyškinau visų trijų vardus ir pavardes. Vamzdis nusviro žemyn, kabina šautuvą ant peties ir tiesia man ranką, drebančiu balsu: „*Gal išprotėjot, sutemus, dar vorele, kaip miškiniai... Jau jeigu Meliūno Steponiuką, niekur nekliūvantį, nudėjo, ko gali tikėtis!?*“ Visi keturi drebėdami išsiskyrem. Mes parėjome namo, jis – į nežinią...

... Kitą rudenį, kuliant Lingėnuose pas Gasiūną, sustabdžius mašiną pietums, žiūrim: keliuku iš Lingėnų pagrindinio kelio įsuka vežimas, lydimas ginkluotų vyrų. Greit paaiškėjo – veža negyvą žmogų. Tai buvo Jonas Černiauskas, Didsodės seniūnas. Liko sena teta Talačkienė, mažametė Černiausko dukrelė Birutė ir našlė Grasilda Černiauskienė. Užaugusi Birutė ištekojo už Balio Sesicko, su vyru ir motina išsikrausė į Rokiškį, ten pasistatė namelį. Teta Talačkienė jau buvo mirusi. Birutės vedybinis gyvenimas nenusisekė, dabar abu Birutės vyrai mirę. Turi vieną sūnų, jau vedusį, bet nelaimingą.

Jonas Kirstukas, Kazio s., gimė 1904 m., augo Tartališkio k. 1929 m. pirkto žemės iš Bolūžio per varžytines. Sūnus Pranas (gim. 1934) prisimena, kad motina Stefa Karaliūtė (gim. 1909), kiek fabrike užsidirbdavo, viską sumokėdavo Valstybinam bankui kaip skolą už žemę. Užėję karai, okupacija nubraukė skolas. Jonas Kirstukas kolūkiniais metais dirbo jau sustambinto kolūkio „Tikrasis kelias“, vėliau pervadinto „Tikruoju keliu“, pirmininku (nuo 1951), pakeitė Bronių Ruželę. Kolūkio pirmininku dirbo iki mirties. Mirė nuo ligos. Jonas Kirstukas buvo geras, darbštus, teisingas žmogus. Kolūkio reikalais kartais daugiau rūpinosi negu savo. Jo žmona Stefa dirbo prie visų laukininkystės darbų su visomis kolūkietėmis, nesinaudodama lengvatomis. Duktė Monika (gim. 1932) jau nuo 16 metų šėrė kolūkio kiaules. Nuo per sunkaus jauniems pečiams darbo, prastų sąlygų tuometinėje kiaulių fermoje susirgo, teko gydytis net Rygoje. Kai sergantį kolūkio pirmininką Joną Kirstuką aplankydavo kolūkiečiai, brigadininkai, jis nesiskundė savo bėdomis, klausinėjo, kaip kuriame lauke javai, bulvės, daržovės auga, ar užtektinai sukaupta pašarų gyvuliams:

„Mano dienos suskaitytos, o jums reiks gyventi, negaiškite, nesivar-ginkite mane lankydami, jums ir taip užtenka darbų ir rūpesčių. Kai numirsiu, ateikit palydėti. Dovanokit už viską, gal kur ir per aštriai pasakiau, sprendžiau...“

Tartališkio kaimo ūkininko Jono Kirstuko ir Stefanijos Kirstukienės (Karaliūtės) šeimoje gimė ir augo keturi vaikai: Monika, gim. 1934 m., Pranas, gim. 1936 m., Janė, gim. 1938 m., ir Vanda, gim. 1948 m. Pranas Kirstukas mokėsi Generališchio pradžios mokykloje, vėliau Juodupės progimnazijoje, Rokiškio vidurinėje mokykloje ir Juodupės bei Rokiškio vakarinėse darbo jaunimo mokyklose. Nuo 1952 m. dirbo Didsodės klubo-skaityklos vedėju, tarnavo Šiaurės jūrų laivyne. Po demobilizacijos dirbo Juodupės vilnionių audinių fabrike „Nemunas“, Rokiškio partijos komitete, „Naujosios sodybos“ kolūkio valdybos pirmininku ir Rokiškio grūdų produktų kombinate technikos direktoriumi iki 1998 m., kai išėjo į pensiją. 1970 m. baigė LŽŪA mechanizacijos fakultetą ir įgijo žemės ūkio inžinieriaus mechaniko specialybę. 1967 m. vedė Albiną Sodelskytę. Turi dukrą Aureliją ir sūnų Žilviną. Gyveno Rokiškio mieste.

Monika baigė Generališchio pradžios mokyklą. Dirbo tėvų ūkyje, vėliau „Tikrojo kelio“ kolūkyje ir Juodupės vilnionių audinių fabrike „Nemunas“. Ištekėjo už Kazio Kiaugos. Dabar gyvena Juodupėje, pensininkė. Turi dukrą Dianą (gyvena Vokietijoje) ir sūnų Rolandą. Janina, baigusi Generališchio pradžios mokyklą, dirbo tėvų ūkyje, vėliau kolūkyje „Tikrasis kelias“. Ištekėjusi už Algio Tūbelio, dirbo Rokiškio tarybiniame ūkyje ir Lenino vardo kolūkyje, Skemų kaime, kur ir dabar gyvena. Išaugino sūnų Laimontą ir dvi dukras – dvynes Aušrą ir Rasą. Vanda baigė Generališchio pradžios ir Juodupės vidurinę mokyklą. Dirbo Juodupės vilnionių audinių fabrike „Nemunas“. Ištekėjo už Stasio Juodelio, turi dukrą Ramunę. Stasys Juodelis gimęs 1947 m. Gėdiškių k. Mokėsi Gėdiškių pradžios mokykloje, dirbo Juodupės vilnionių audinių fabrike „Nemunas“. Šiuo metu su žmona ūkininkauja savo ūkyje Skridulių kaime.

Mataušas Kirstukas, Zigmo s. (gim. 1888), Jono Kirstuko brolis, tos pačios motinos, Deksnytės, tik tėvas kitas – Zigmas Kirstukas (Kazio Kirstuko brolis). M. Kirstukas gyveno netoli nuo brolio Jono. Jis, manau, taip pat bus pirkęs žemės iš Bolūžio, apie 8–10 ha. Mataušo ir Jono žemė pagal derlių 3–4 rūšies, labai slėsnioje vietoje. Iš vakarų pusės ribojosi su mišku, vadinamu Tartalės bala. Ten augo reti, skurdūs berželiai, ant kalnelio – eglutės, po visą Tartalės balą kai kur augo ir pušelių. Gausu buvo uogų: girtuoklių, bruknių, spanguolių, ant kalvelių, baloj ant kelmų – įvairių grybų: baravykų, raudonikių, daug kazlėkų, ruduokių. Kelmai apaugę viržiais, gailiais, augo šalteksniai, šermuksniai. Tartalės baloje uogaudavo Tartališkio, Lingėnų, Aukštasis, Vilemiškio žmonės. Kartais ateidavo uogauti, dažniausiai spanguoliauti, ir juodupėnai. Vaikystėje pėdas ant pėdo ištapenta bala. Kad ir skurdi jos augmenija, bet mums, vaikams, ji buvo graži ir miela: balandžio mėnesį apsiavę klumpėmis šokinėdavome nuo kelmo ant kelmo, klumpės laikydavosi ant vandens (tada kojos nešalo).

Mataušo Kirstuko didelė, bet labai darbšti šeima gyveno pasiturimai. Mataušas meistravo iš medžio vežėčias, taisė ūkio inventorių. Darė kubilus, statines sau ir parduoti. Sėjo daug linų, jie gerai derėjo, o sudoroję sėmenis ir pluoštą gaudavo naudos – tuo metu linai buvo paklausūs prekė. Laikė 1–2 arklius. Vieną – nuolatos, kitą pagal reikalą nusipirkdavo: apie 1932–1934 m. pardavęs avį galėjai nusipirkti arklių, dar ir druskai liks... Laikė 2–3 karves (pieną vežė į pieninę), vištų, žąsų. Kadangi Tartalės baloje buvo daug plėšrūnų, Girioje veisėsi vilkai, pamiškių gyventojai „sudarydavo sutartis“ su miško plėšrūnais. Girios eigulienė E. Sesickienė pasakojo,

kad kai jos vyras pradėjo eiguliauti ir atsikraustė į eiguvą (Brenčiškį) gyventi, jie turėjo pulką žąsų ir suko galvą, kaip jas pelningai likviduoti, apgailestavo, kad teks atsisakyti tų pamėgtų naudingų paukščių. Pasiskundusi savo pažiūstamai, gavo patarimą: „*Susidraugaukit su žvėreliais; neškite jiems „kyšius“: kaulų, mėsgalių, senų lašinių*“. Eigulienė pasinaudojo patarimu. Kol gyveno eiguvoje, paskui pirko Prano Deksnio namus, gyveno Tartalės pamiškėje pabaly, visą laiką augino žąsis. Lapė su grobiu slinkdavo pro šalį į savo olą, bet niekada nelietė jos paukščių.

Mataušas Kirstukas žmoną atsivedė iš Latvijos. Natalija (gim. 1896) buvo Latvijos lietuvė, katalikė, darbšti, rami moteris. Užaugino pulką vaikų. Duktė Ona (gim. 1922) mokėsi Generališio pradžios mokykloje, baigusi 4 skyrius dirbo tėvų ūkyje, Lingėnų pieninėje, vėliau kolūkyje „Lingėnai“, sustambinus – kolūkyje „Tikruoju keliu“. Ištekėjo už Kišūno, gyveno vyro namuose netoli Lūkštų. Užaugino dukrą. Artėjant senatvei susirgusi, gydytojų nuomone, vėžiu, neatlaikė įtampos ir nusižudė. Namiškiai mano, kad daug tikimybės buvo, jog baimė buvo nepagrįsta, bet žmogaus nebėra...

Sūnus Antanas mokėsi ten pat, Generališio pradžios mokykloje, buvo labai gabus matematikai. Kartą Antanėlis 4-to skyriaus uždavinyne pastebėjo, kad vieno uždavinio atsakymas klaidingas. Dauguma dirbtinai gavo atsakymą, o Antanėlis nenurimo, įrodė, išaiškino. Keliskart patikrino ir mokytoja, ištaisė klaidą uždavinyne – įrašė atsakymą pagal Antanėlio duomenis. Baigęs 4 skyrius Antanas išvažiavo į Latviją pas bevaikę tetą, ten gyveno iki antros sovietų okupacijos. 1945 m. sausio pradžioje atvažiavęs pas tėvus per NKVD kareivių ir stribų ekspediciją žuvo, kaip ir daug kitų tartališkiėčių. Laikinais palaidotas prie namų, gėlių darželyje, vėliau šylant politiniam klimatui, perlaidotas kapinėse Juodupėje. Tėvų nerepresavo, nes valdžia nesusigaudė apskaitoje: Antanas ilgą laiką negyveno Tartališkyje, o Latvijoje nebuvo priregistruotas.

Sūnus Edvardas (gim. 1928), baigęs Generališio pradžios mokyklą, mokėsi Gruzdžiuose, baigė žemės ūkio technikumą. Kad nebūtų komisijos pripažintas tinkamu sovietų armijai, rūkė arbatžoles, perdozavo. Pradėjęs dirbti susirgo džiova, jaunas mirė. Jaunimas, tartališkiėčiai ir lingėniškiai, su vainikais, gėlėmis lydėjo labai gražią dieną, savo gyvenimo pavasarį palūžusį jaunuolį į kapus. Palaidotas Juodupėje. Vėliau šalia atgulė ir tėvai. Duktė Bronė (gim. 1932) apsigyveno Latvijoje pas tą pačią tetą, pas kurią gyveno Antanas. Ten ištekėjo. Mirus vyrui, į Lietuvą negrįžo.

Sūnus Petras (gim. 1939) gyveno pas tėvus, dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“, vedė Vandą Gabrėnaitę iš Lingėnų k. Turėjo dukrą Vidą, kuri ištekėjo už Raupio iš Onušio tarybinio ūkio. Turi sūnų ir dukrą. Vida gyvena Rokiškyje – dirba prokuratūroje tardytoja. Jų sūnus Virginijus vedė Putvinaitę iš Juodupės, turi dukrą. Vanda gyvena Juodupėje savo namuose ir pas dukrą Vidą. Dėl netekčių (tėvo, vyro, motinos) yra prastos sveikatos.

Jauniausias sūnus Algis, baigęs Generališio pradžios mokyklą, mokėsi Juodupės vakarinėje darbo jaunimo vidurinėje mokykloje, ten baigė 7 klases. Išvažiavo į Kauną, vedė, turi vaikų.

Mataušo Kirstuko šeima – tėvai ir vaikai – buvo dori, darbštūs žmonės. 1945 m. sausio 5 d. baudžiamoji ekspedicija sudegino mūsų namus su visu geru: grūdais, pašarais, malkomis, ūkiniu inventoriu, padargais, gyvuliais. Nebepakilo iš patalo

pamuštas, sielvarto ir baimės parblokštas tėvelis. Likau ant pelenų su ligoniais: mamytei kartojosi priepuoliai, senas, šlubas, pusaklis dėdė ir teta, jau 20 metų gulinti patale. Brolis paimtas į sovietų armiją, tarnavo 4 metus. Pavasarėjant Mataušas atvažiavo, savo vežėčias dovanuoja, – nei giminė, nei artimas kaimynas, tik pažįstamas iš gretimo kaimo. Turėjo gerą, gailęstingą širdį. Mataušo namus buvo nupirkęs Vladas Deksnys iš Tartališkio, Kazio Jakimavičiaus žentas (užkurys). Po melioracijos jis persikėlė į Didsodės gyvenvietę.

Felikso Deksnio (gim. 1896) iš Didsodės vienkiemis buvo paskutinis pamiškėje (prie Tartalės balos). Brolis Pranciškus, vesdamas Anelę Griškėnaitę iš Trakeliškio, gavo didelę pasogą. Jis išpasogijo brolius Feliksą ir Antaną, išleido visus žmonos pinigus. Žmonai tai graužė širdį iki mirties. Ten, kur gyveno Feliksas Deksnys, prie pat Tartalės balos, prieš tai gyveno Vilemas, jo žmona Kietytė. Turėjo mergytę Valiūnę (gim. 1923) ir du sūnus. Vieno, vyresniojo, vardas buvo Robertas, kito vardo nebeprisimenu. Su tais vaikais mes žaisdavome, kai Vilemienė su jais ateidavo į Lingėnus pas gimines Mikalkevičius, Petrą Karalių, Adamonius. Pardavę žemę išvažiavo su vaikais į Latviją. Kurį laiką jų žemę nuomojo lingėniškiai, mano tėvelis Ignas Bliūdžius. Broliai Motiejus ir Jonas Mikalkevičiai ten sėdavo linus. Vėliau Vilemyneje apsigyveno Felikso Deksnio šeima. Feliksas vedė Oną Minkevičiūtę (gim. 1896), turėjo sūnų Alfonsą (gim. 1924), dukrą Stefą (gim. 1930). Su Alfonsu kartu lankėme Generališio pradžios mokyklą Butėniškyje, Stefa taip pat ten mokėsi. Tie keli hektarai nederlingos žemės šykščiai maitino Felikso šeimyną. Feliksas uždarbiavo iš šalies: kasdavo griovius, kirsdavo mišką. Ona verpdavo, megzdavo kitiems, taip ir vertėsi. O. Deksnienė sirgo egzema, ją vargindavo namų ruošos darbai: kai sušlapindavo rankas, subjurdavo, paaštrėdavo liga. Felikso buvo nesveikas skrandis. Apie 1946–1947 m. Stefutė kartą per savaitę eidavo į Juodupę pirkti tėvui riestainių, bandelių, saldainių, nes jis negalėjo valgyti duonos, rūgštaus maisto. Visada užeidavo pas mus. Kai 1944–1945 m. šaukiamąjį amžiaus jaunuoliai slapstėsi nuo sovietų armijos, Alfonsas taip pat slapstėsi. Stefutė išmoko arti, kitus žemės darbus dirbti. Dar per jauna, plonutė kaip smilga, bet vargas visko išmoko. 1945 m. per baudžiamąją ekspediciją Alfonsą sučiupo, įkalino ilgam. Alfonsas ir mokykloje buvo lėtas, nesikišo į jokių ginčus, peštynes, ir dabar turėjo kalėti, nors nepadarė nieko bloga, nieko nenuskriaudė. 1949 m. kovo mėnesį abu tėvus Deksnius ir Stefutę išvežė į Sibirą. Kiti vežamieji pasipjovė kiaulių, turėjo prisimalę grūdų (Gasiūnai, Smalskiai). Deksniai tėvai ligoti, Stefutė dar jauna, silpna, nepatyrusi. Kalbėjo žmonės, neturėjo jie nei mėsos pasiruošę, nei miltų prisimalę. Viena kita kaimynė atnešė, įdėjo po duonos kepalą. Nelengva buvo be niekieno paramos ir Sibire Stefutei vienai išlaikyti tėvus, o padėti Alfonsui vargu ar ji begalėjo. Grįžo Deksniai, kaip ir visi kiti, apie 1959 m. Stefutė atsivežė ir dukrelę, kuri Lietuvoje užaugo, bet buvo ligota. Teko girdėti, kad nesiklostė nei Stefos, nei jos dukros gyvenimas. Kai grįžo iš Sibiro, Felikso grytelė jau buvo nugriauta ir sukūrenta. Šeima apsigyveno Felikso brolio Pranciškaus sodyboje. Feliksą sutikau eidama į darbą, jis kirto brolio Pranciškaus beržynėlį (nei Pranciškaus, nei jo žmonos, nei Aneliūtės, jų dukros, jau nebebuvo gyvų). Pasikalbėjom su Feliksu, gerai atrodė, pajaunėjęs. Paklausiau, kaip sveikata. Pasidžiaugė, kad sveikas: valgo viską, skrandis sveikas. Klausiu, gal sutiko gerus gydytojus, kad jį, paliegusį, prikėlė? Nusijuokė – sako taip, sutikęs. Gyvenę kokiame traktorių punkte, traktorininkai ger-

davę naminukę ir jį vaišindavę. Ir štai jis sveikas. Jį išgydžiusi tik naminukė. Še tau! Ona Deksnienė 1963 m. vasarą, vežant šieną į Leinio klojimą Nastutei Guzaitei, nugriuvo nuo vežimo, užsimušė. Stefutė pyko už tai ant Nastutės, bet gydytojas tvirtino, kad Ona jau krisdama buvo mirusi staiga sustojus širdžiai. Daugiau jau nei Felikso, nei Onos nebeteko susitikti. Stefutė buvau dar sutikusi kelis kartus, kai ji gyveno Mikalkevičių gryčiutėje pas Ramanauskų Kazį.

Alfonsas, grįžęs iš bausmės vietos, vedė Dagytę iš Ginotų. Gyvenimas nesiklostė, anksti mirė nelaiminga atsitiktine mirtimi, užklupusia ginčo metu. Vien vargą tematę, šie žmonės nesulaukė savo gyvenime nė vienos šviesesnės valandėlės.

Neturiu žinių, iš kur Tartališkio kaime atsirado pirmieji iš Deksnių giminės. **Kazys Deksnys** (Palivnikas) su pirmąja žmona turėjo sūnų Joną, kuris išvažiavo į Ameriką dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Su antrąja žmona turėjo pulkelį sūnų. Bronius (gim. 1907) buvo gražus vyras, neatsigindavo panų. Vedė Emilę (gim. 1912) nuo Ūnuškio, turėjo 4 vaikus: sūnus Bronių (gim. 1933) ir Vytautą (gim. 1939), dukras Reginą (gim. 1935) ir Janę (gim. 1942). Bronius su šeima gyveno tėvo namuose. Tėvas Kazys vedė trečią kartą – Julę Šulytę iš Paliepio. Kaziui mirus, sūnūs išmokėjo pamotei dalį, ir ji išvyko į Paliepi pas gimines. Broniui žuvus, dar nesena, graži Emilė traukė vyrų akį. Gyveno prie miško, padėdavo partizanams, besislepiantiems Girioje ar Tartalės baloje. 1946 m. žiemą prie jos namų nušovė Petrą Deksnį, kilusį iš Šeškiniškio. Jau už žuvusį vyrą Bronių Emilė buvo „liaudies priešų“ įskaitoje, o čia dar nauja nuodėmė – palaiko besislapstančius „miškinius“. Ją areštavo, įkalino, liko 4 vaikai: vyriausiam 13 metų, mažiausiai Janei – 8-eri. Dėdės, žuvusio Broniaus broliai, pasitarę atsikvietė iš Paliepio mirusio senelio našlę Julę, vadintą Ule. Ši atvyko ir prižiūrėjo, globojo našlaičius. Dažnai ateidavo pas mane su rėželiu audinio, kad pasiūčiau mergaitėms suknytes, berniukams kelnytes. Užaugo jos globotiniai. Regina ištekėjo už Algio Zizo. Senelė Julė nupirko išvykusios į Stōniškį lingėniškės Gernienės Jokūbienės ūkelį, ten ir gyveno jaunieji Zizai ir senelė Julė. Regina dirbo kolūkio „Tikruoju keliu“ fermoje melžėja, jos vyras Algis – vairuotoju. Jie gavo butą Prūsėlių kaime, išvežtųjų namuose. Senelė Julė liko gyventi Jokūbienės grytelėje, apako, nelengva jai buvo susitvarkyti. Padėdavo kai kurios lingėniškės. Gal iš gailėstingumo, gal viliojo senelės Julės pūkiniai patalai. Būta ir to, ir to. Reginai Zizienei gimė vaikelis, bet vos jam pradėjus trečius metukus, Zizų šeimynėlę aplankė liūdesys... Susirgo Regina ir vos apie metus pasirgusi, gražų rugsėjo mėną mirė. Paliko liūdinį vyrą, mažą sūnelį, kuris dar net nesuprato, kas nutiko. Jam tai buvo „pramoga“ – vis vesdavo vaikus prie karsto rodyti mamytės. Algis ilgai gedėjo Reginos. Vedė gražią, rimtą moterį Aldoną Likšaitę. Dabar Reginos sūnus ir Algio antrosios žmonos vaikai jau sukūrę šeimas. Algis gyvena prie Juodupės vidurinės mokyklos.

Bronius (gim. 1933) dirbo kolūkio „Tikruoju keliu“ traktorininku. Vedė kolūkio zootechnikę Zosę Sriubaitę. Pasistatė namus Juodupėje, netoli karių kapų. Jų vaikutis mažas mirė, palaidotas Juodupės kapuose. Zosė ilgai sirgo, bet pasveiko, dabar našlauja savo namuose. Vytautas (gim. 1939) gyvena Kaune. Janytė (gim. 1942) su šeima gyvena Rokiškyje, jau augina anūkus. Jų mama nebegrižo gyventi į Lietuvą, tik retkarčiais aplankydavo vaikus. Mirusi ir palaidota tenai, tolimoje šiaurėje.

Pranas Deksnys, Kazio s. (gim. 1919), vedė Oną Stelionytę (gim. 1913) iš Vaidlėnų k., pasistatė namus ant tėvo Kazio žemės. Dirbo savo hektarus, žiedė puodus,

turėjo ir mokinių. Apie 1943 m. pas jį mokėsi Albinas Žilinskas iš Tartališkio, bet puodžiumi (*palyviku*) netapo. Pranas turėjo sūnų Algį (gim. 1938) ir dukrą Genę (gim. 1940). Po karo Pranas savo namus pardavė Girios eiguliui, gyvenusiam Brenčiškyje, pats išvažiavo gyventi į Žiobiškį, vėliau į Rokiškį (žr. kn. „Žiobiškis“). Prano vaikai buvo gabūs muzikai, menui. Algis išmanė ir puodžiaus darbą. Knygoje „Žiobiškis“ jis rašo, kad visą glazūruotų indų (*palyvos*) žiedimo technologiją puikiai išmano, bet puodų žiesti nesiėmė. Genė kurį laiką dainavo „Lietuvos“ ansamblyje. Ištekėjusi už Petrausko grįžo į Rokiškį, gyveno Respublikos gatvėje. Maždaug prieš 25 metus tą butą pardavė, su šeima gyveno daugiabutyje, vyras anksti mirė. Vaikai taip pat muzikalūs. Dabar Genė vėl ištekėjusi: paskutinį kartą ją buvau sutikusi 1997 m., kai atidengėme paminklą Aukštasijs, Lingėnų ir Tartališkio kaimams atminti. Dar buvo gyva, dalyvavo ir jos motina Ona Deksnienė. Pranas Deksnys jau senokai miręs.

Kazys Deksnys, Kazio s. (gim. 1911), vokietmečiu pasistatė namus ant tėvo žemės. Dukrelė mirė maža, Emilė Deksnienė (gim. 1915), dalyvaudama Didsodės kultūros namų senų žmonių kolektyve, vis dainuodavo dainą dukrelei:

*Kelkis dukrela, gana gulėti,
Tava draugelis linksmai užia.
Man dienas trumpas ir naktys ilgas,
Unt mana kapa siūruoja smilgas.*

1941 m. per Naujuosius metus gimė sūnus, pakrikštijo Pulgentu. Po kelerių metų gimė Rimantas. Kazys Deksnys buvo darbštus, sumanus. Tais metais, kai kiti duonos neturėjo (1942–1945), Kazys statėsi namus. Jis dirbo kolūkio fermoje (teko būti ir vedėju). Kai kolūkis išigijo pirmąją javapjovę, jau aplūžusią, Kazys nuo jos nesitraukė: taisė, ieškojo detalių, kad nereikėtų stabdyti darbo. Baisi vėtra kartą išvartė rugių gubas, dobilų, javų stirtas. Kazys pats su šakėmis tvarkė, kasdien žiūrėjo, kad negulėtų dirvoje ant žemės išvartytos gubos. Buvo tvarkingas žmogus, gera prie tokio brigadininko dirbti. Kazys ir žmona (Emilė Kastanauskaitė iš Vengerinės) turėjo gražius balsus, buvo geri šokėjai. Sūnūs taip pat muzikantai. Kai pradėjau dirbti Didsodės kultūros namų direktore, pirmieji mano saviveiklininkai buvo Kazio Deksnio šeima. Surinkome, sulipdėme 23 senovinius šokius. Kol Didsodės kultūros namuose ir bibliotekoje dirbau, Deksnių šeimos kapela išaugo iki dešimties žmonių. Visą laiką buvo vadinama kapela, grojo visuose renginiuose ne tik kolūkyje, bet ir Juodupės apylinkėje, įvairiose išvykose. Kazys ir Pulgis grojo akordeonais, Rimantas – klarnetu, Deksnienė, Kazio žmona, kartais Pulgio žmona Julė mušė būgną. Armonikomis grojo Janė Trainytė-Sesickienė ir agronomė Onutė Raupienė, smuiku – pienininkas Kirs-tukas, gyvenantis Juodupėje, Povilas Tubelis – akordeonu, Vanda Kavoliūtė – gitara, Juzė Lingė armonika grojo senovinius šokius.

Kai Kazys mirė, padarėme stendą visų jo su žmona duetų, ansamblių, kapelos nuotraukų. Prie Kazio karsto nusifotografavo visi kolūkio saviveiklininkai, seni ir jauni. Buvo tapę tradicija visus saviveiklininkus kvieisti į saviveiklininkų laidotuves. O jau kai mirė gražiabalsė dainininkė Emilė – nebuvo nė vieno gyvo iš senųjų saviveiklininkų. Kazys ir Emilė, jų sūnus Pulgentas, visi senieji šokėjai ir dainininkai jau seniai Juodupės kapuose.

Kazio Deksnio (puodžiaus) sūnus Julius gyveno Panevėžyje, Viktoras – Kupiškyje, visi jau mirę.

Jono Baltmano sklypas buvo įlinkęs į lingėniškių laukus. Kartais, net valdiškuose sąrašuose, būdavo priskiriamas prie Lingėnų kaimo. Iš kur kilęs Baltmanas, nežinau. Baltmanai – latvių tautybės. Lina (gim. 1877), kilusi iš Latvijos, buvo antroji Jono Baltmano žmona. Jie turėjo dukrą Mineitę, šlubą ir ligotą. Buvo graži, draugiška, turėjo gražias kasas. Dailiai mezgė, siuvinėjo. Tai buvo poetiškos, romantiškos prigimties mergina. Labai mėgo skaityti. Skaitė latviškai ir lietuviškai. Mokėsi Generališkio pradžios mokykloje, bet neakivaizdžiai: Mineitė eidavo pas L. Deksnienę su kontroliniais darbais, L. Deksnienė nueidavo pas ją į namus. Mineitė mirė apie 1934–1935 m., būdama 16–18 m. Palaidota Lingėnų šile, latvių protestantų liuteronų kapinėse. Laidojo visi lingėniškiai, buvo tai pavasarį žydint ievoms ir žibuoklėms. Pridursiu – Baltmanai turėjo biblioteką latvių ir lietuvių kalbomis. Prenumeruodavo lietuviškus ir latviškus laikraščius. Veikė Juodupėje kažkokia draugija, per kurią latviška spauda pasiekdavo Tartališkio ir viso Juodupės valsčiaus latviškai skaitančius gyventojus. Man teko naudotis latvių kalba spausdintomis mezgimo, audimo, siuvinėjimo raštų knygomis iš Baltmanų bibliotekos.

Baltmanų sūnus Jonas (gim. 1906) – nuo pirmosios žmonos. Jonas buvo aukštas, stambus vyras, apsišvietęs, domėjosi politika, priklausė Juodupės šaulių kuopai ar skyriui. „Gimtajame Rokiškyje“ pirmaisiais Nepriklausomybės metais yra jų nuotrauka.

Menamuojų laikotarpiu senasis tėvas Baltmanas nebešeimininkavo, gulėjo lovoje baltame patale, maišė druską, vandenį, gydė žmones ir gyvulius. Buvo burtininkas, užkalbėtojas. Atvažiuodavo dažnai pas mus jo ieškodami: jo namai pamiškėje – mūsų taip pat, jo namai neseniai statyti, skiedromis dengti – mūsų taip pat. Tik mūsų prie Šilo, jo – Pagiry. Žemė prasta, turėjo 15–20 ha, bet vertėsi gyvulininkyste, gyveno pasiturimai. Samdydavo bernus, mergas. Vienu metu pas Baltmanus piemenavo mano mamytės brolis, 10–13 m. Jonukas. Namuose jau buvo trys Jonai. Tai tėvą Joną vadindavo Jons, piemenį – Jonioks, o sūnų – Janulis. Trumpa ir aišku. Baltmanas tėvas Jons mirė apie 1937 m. Dar jų šeimoje gyveno Elzė Baltmanaitė, tėvo Jono sesuo, metais kitais už jį jaunesnė. Ji buvo netekėjusi, sako, turėjusi mergautinę dukrelę, bet aš jos nemačiau, buvo tikriausiai jau mirusi. Lina Baltmanienė – gal keleriais metais jaunesnė už vyrą, aukšta, stambi, nuolat besišypsanti retokų judesiu, bet visur suspėjanti, darbšti, tvarkinga moteris. Arčiau ją pažinau kolūkių metais. Vasarą ji vis po daržus, dorodavo vaisius, daržoves, žiemą – pasibalnojusi dvejus akinius skaitydavo knygas, laikraščius arba megzdavo. Turėdavo primezgusi margų margiausių pirštuotų pirštinių, kumštinių, dvigubų (*dubultų*), megztų kiauraraščiu ar spalvotais raštais. Latviškų spalvų derinys, tiek mezginiuose, tiek atvirukuose – juodas fonas, būtinai ryški žalia, rausva, geltona spalvos. Rečiau mėlyna ar kokia kita blanki. Megzdavo ir nešiodavo minėtų spalvų deriniais išmargintas juodame fone ilgas kojines, virš kelių ar žemiau surišamas tų pačių derinių minkštais kelraiščiais – 8 cm pločio virvele vytais raišteliais, apvadais (*kutokėliais*) papuoštais. Vasarą per šienapjūtę, rugiapjūtę avėjo baltas linines kojines ir nagines, vyželes, vėliau – iš lininių ar pakulinių siūlų megzta vyžas (*paputes*), pamuštas oda, kailiu ar virvelėmis (net ir kolūkių metais). Mano pažintos latvės buvo estetės, meniškos prigimties, puoselėjo savo tradicijas, buvo geros kulinarės. Jos nevaišino nė karto „skabaputre“ ar

dobilų arbata. Latvių, tiek vyrų, tiek moterų, šokių ritmika, laikysena, judesiai šokant pagal tą pačią muziką skyrėsi nuo lietuvių. Tai glūdi prigimtyje. Latvės daugiau skyrė dėmesio įvairiems ritualams, daugiau žinojo burtų.

Baltmano sūnus Julius vedė jau pasenberniavęs Mildą Balkevičiūtę iš Vengriškio (gim. 1906). Vedė 1941 m. vasario 13 d. (mirė 1945 m. pavasarį). Vaikų jie neturėjo. Janulis mirė džiova, Baltmanų šeimos siaubu. Tą pavasarį mes su Milda dar nebuvom pažįstamos. Buvau kartą mačiusi latvių kapuose per pamaldas. Per 1945 m. Velykas Mildutė pasikvietė Praną Gasiūną į namus prie mirštančio vyro surašyti testamentą – tebuvo likusios dvi paveldėtojos: ji, žmona, ir jos vyro Jono pamotė Lina. Jonui mirus jos taip abi ir gyveno iki melioracijos. 1949 m. balandžio 10 d. abi kaip savarankiškos šeiminkės stėjo į Lingėnų kolūkį, paskui priklausė jau sustambintam kolūkiui „Tikroju keliu“. Susitikome su Milda dar Lingėnų kolūkyje, kiaulių fermoje. Aš buvau šerikė, ji prižiūrino bulių ir vištas. Mes viską dirbome bendrai – ir vištas, ir kiaules, ir bulių prižiūrėjome. Sutarėme, darbas sekėsi, augo kiaulės, bulius mane pakentė, o Mildutei rankas laižydavo. Sustambinus kolūkius, ferma perkelta į Butėniškį, ten įrengtos talpios kiaulidės. Aš pradėjau dirbti kolūkio „Tikroju keliu“ kasininke, Mildutė vasarą prižiūrėjo avis. Vasarą su Regina Deksnyte (dar ne Ziziene) ganė avis, žiemą avys buvo laikomos buvusiam Juozo Garškos tvarte Didsodėje. Taip kasdien be kelio užpustytais laukais brisdavo 2 km į fermą. Kai avys pradėdavo ėriuotis, iš namų kasdien nešdavo į fermą bidonėlius pieno. Kai dar dirbom už gramus ir kapeikas, jai už tokį vergišką darbą paskirdavo po keletą ar keliolika ėriukų, nes ji gelbėjo kolūkį. Senoji, jau aštuntą dešimtį bebai-gianti Lina ruošdavosi namuose, taisydavo vakarienę Mildai, kuri pareidavo išvar-gusi ir alkana. Jos kaip motina ir dukra pragyveno iki melioracijos. Mildutė susirgo cukriniu diabetu. Senoji išvažiavo į Latviją pas gimines, Mildutė – į Latviją pas seserį Martą Uosits, gyvenusią kolūkyje už Apšerdės. Sesers šeimoje gyveno iki mirties. Mirė 1972 ar 1973 m., bet ne nuo cukrinio diabeto, o nuo plaučių uždegimo. Atvažiuodavo pas ją, kai dar gyveno Tartališkyje, du Uosyčiai, Jonas ir Raimondas. Atveždavo jie man iš Rygos plokštelių. Abu buvo jau studentai, šaunūs, draugiški, paslaugūs jau-nuoliai, gerai kalbėjo lietuviškai. Jų sesuo Aja vasarą kartais ilgiau pasisvečiuodavo pas tetą. Ateidavo ji pas mane į lauką, kai drapakuodavau (*drapavodavau*), akėdavau, vaikščiodavo šalia manęs po dirvą, pasakodavo, klausinėdavo. Buvo šauni ilgakojė keturiolikmetė mergina. Po Mildutės mirties nebebuvau sutikusi nei Ajos, nei abiejų berniukų, nes Tartališkį nugriovė. Mildutės brolis Alfredas Balkevičius dirbo Lingėnų kolūkyje fermos vedėju. Po melioracijos ir jis su seserimi išvažiavo į Latviją pas minėtą vyriausią seserį Martą Uosits. Mildutės tėvų nepažinau. Sako, motina jauna mirusi, o tėvas mirė dar prieš karą. Tik pažinau jų dėdę Balkevičių, anksčiau gy-venusį Rygoje, kuriantis kolūkiams jis atsirado Rokiškio rajone. Matuojant kolūkių laukus pas mus dirbo trys matininkai. Vyriausias buvo Balkevičius, apie 55–60 m., kiti du jauni: vienas iš jų – Steponas Aviža iš Panevėžio, ką tik baigęs žemėtvarkos mokyklą. Balkevičius sakydavo, kad labai gabus, galėtų savarankiškai dirbti. Bet neturėjo pinigų nusipirkti, matyt, nepigius žemėtvarkos prietaisus. Kitas – onuškietis, iš Naujāsodės, dar besimokantis. Linksma buvo dirbti, visi jauni, o Balkevičius (tada man rodės jau senas) toks buvo simpatiškas, kad, nesvarbu ką jis kalbėtų, jo balsas skambėjo kaip muzika. Ne man vienai taip girdėjos. Jis nebardavo mūsų už kvai-

liojimus. Bet visada, kada abipus kelio kasdavome ar kaupdavome, neleisdavo išstarti nė žodžio iki baigdavom darbą, o tada – saulė žeme ridinėjo, kas tos bėdos, tie rūpesčiai!?

Baltmanų šeima savo gyvenimo būdu, gerumu labai panėšėjo į jau aprašytą latvių Strikų šeimą. Geri, dori, nuoširdūs, linksmi, šviesuoliai, kultūringi, tvarkingi, rūpestingi. Mano pirmosios vakaronės prasidėjo Baltmanų seklyčioje. Seklyčia buvo erdvi, gražios, lygios, baltos grindys, langai uždengti nestoromis lininėmis, kartais austomis užuolaidomis (tuo laiku tai buvo reta). Lygūs suolai pasieniais. O vakarėliai pas Baltmanus vykdavo dažnai, šeimnininkai leisdavo jauniems samdiniams linksmintis ir draugų susikviesti. Labai išpūdingas (man pirmas ir paskutines) Jonines prisimenu 1940 m. Jaunimas nuėjome su vainikais pas Joną Leinį (dar iki saulės laidos). Ten buvo ir kvieštų svečių. Prikalėm gražų vainiką, Jonui įteikėm puokštę raudonų bijūnų (*pivonijų*). Ten mus meiliai priėmė ir vaišino. Stalas buvo prikrautas skanumynų. Dar ir dabar matau: Jono rankoje labai gražus buteliukas su skaisčiai raudonu gėrimu. Pats varduvininkas kaip artistas man nuo vaikystės žinomas, sutinkamas vestuvėse, krikštynose, pas draugus, gimines lingėniškius. Pasivaišinę visi svečiai saulei leidžiantis patraukėme į pievą, visi skynėme kas į saują papuolė, dvi merginos pynė po vainiką užkabint varduvininkams ant kaklo. Nupynė ir ilgą vainiką apjuosti duris. Nuėjome pas Baltmanus, o ten jau linksma, groja, šoka. Grojo kažkokių styginiu instrumentu latvis Freimanas iš Prūseliukų. Svečių buvo apie 20, rodos, visi latviai. Apjuosę vainiką duris atsidūrėme seklyčioje. Joną ir jo pamotę Liną (Jonas dar nebuvo vedęs) taip pat apdalijome gėlėmis. Freimanui grojant, svečiams dainuojant latvišką „Ligo“ šoko ir patys šeimnininkai. Pasibaigus tam ritualui, visi sėdom už stalų, valgėme, gėrėme, šokome... O naktis trumpa, man į fabriką už valandos, vos parlėkusi, persirengusi, dar spėjau...

Vėliau, kai kartu dirbome su jau našle jaunąja Mildute Baltmaniene, atnešdavo ji į fermą labai skanių iš duonos tešlos keptų nedidelių bandelių su lašinukais, kopūstais, skilandžiu. Mildutė buvo jaudinama naivi. Ji manė, kad visi žmonės tokie geri kaip ji... Tai nuoširdaus, civilizacijos nesugadinto žmogaus bruožas.

Jonas Leinis (gim. 1866) gyveno tikrai baloje. Namelis, kiemas, rodos, graži medžiais, klevais, liepomis apaugusi aukštumėlė, o kelis žingsnius nusileidus žemyn, beveik visada žiba vanduo. Ne veltui aplinkui namus tįsančias pievas žmonės tiesiai vadino Leinio bala (nors ten vanduo ir netyvuliavo, neplaukiojo laukinės antys). Iš mažumės prisimenu tą balą: tėvelis krauna šieną į vežimą, šiaurėje dangus juodas, kryžiuojasi, žegnoja žaibai, mamytė bėga namo (namai dar už kilometro) – krosnia-kaiščius (*šiberius*) paliko neužsklendusi. Aš bijau žaibo, bijau griaustinio, vejuosi bliaudama mamą, ši nelaukia, liepia grįžti prie vežimo, tėvelis parvėš. Aš savo – vejuos, ir tiek. Neapsikentęs tėvelis nusisegęs diržą nušniojo, net atsėdau ant žemės, rydama ašaras, vis dar kūkčiodama. Rodėsi, mane tie žaibai kapoja... Leiniui, matyt, tas balos šienas, vadinamas *pūkyne*, netiko, tai jis pardavinėdavo kaimynams, o šie gal pakratams naudojo? Leinis turėjo kurčnebylį brolių Jurgį (gim. 1861), žmonės jį vadino Jurka. Leinio žmona, rodos, visada šypsojosi. Turėjo mergaitę, vyresnę už mane 6 metais. Man jos vardas patiko – Matildė (gim. 1917). Augant dažnai tekdavo Leinių žmones sutikti. Jonas Leinis draugavo ar bičiuliuosi su mūsų kaime gyvenančiu tėvelio pusbroliu Kastuliu Karaliumi. Dar gyvenant ūlyčioje, dažnai matyda-

vau atvažiuojant nuo girios su lineika, pakinkyta baltakarčiu (teisingiau – geltonkarčiu) arkliau. Sėdėdavo Leinis, dideliais šviesiais ūsais, Ona Leinienė, balta bliuzele apsirėdžiusi, labai gražiomis rožėmis, kutuota skara apsisiautusi, plona skaryte, iš po kurios tįsojo stora pasipūtusi kasa. Tarp vyro ir moters su rožine kepuraite, marga marga suknyte, sėdėjo man jau matyta Matildė. Matildei paūgėjus (ir aš šiek tiek paaugau), atvažiuodavo jie pas tą Kastulį ne vien eiliniaus sekmadieniais, bet ir į vestuves. Kastulio jaunesnioji dukra Stefa tekėjo už mano dėdės (mamos brolio), Leiniai buvo vestuvėse, buvo ir Matildė. Tik vakare labai norėjau miego (man buvo 9–10 m.), užmigau, nebemačiau, nenusižiūrėjau nei Leinienės, nei Matildės apdarų. Kitą rytą prabudusi neberadau jokių svečių (vestuvės baigėsi vakare). Jau po kelerių metų tekėjo kita Kastulio duktė (žmonės dažnai jas vadino bendrai – Kastulaičiomis). Vestuvės vyko beveik 3 dienas, Matildė kasdien buvo vis su kita suknele, šoko su berniokais, vis trukčiojo pečiais, mindžiukavo nuo vienos kojos ant kitos. O Leinienė nesikeitė, vis tokiais pačiais apdaraus, tik kasa buvo gražiomis šukutėmis susmaigstyta ant pakaušio, skarelė nuo galvos nusmukta ant kaklo, skarelės kampai siekė suolą. Toliau, per kitas šventes, mažai besikeitė ir Matildė, galop ji man visai neberūpėjo, nusibodo ir Leinienė: nieko nauja, vis tokios pat. Ėmiausi „persekioti“, tyrinėti naujas nematytas viešnius. O Leinis – vis su stikline alaus ar pusbuteliu naminio vyno vaikšto, visus kalbina, vaišina savo pagamintu vynu ir tikina, kad vynas tikrai „macnas“. Vyrai pradeda Leinį pešioti už auskarą: jo vienoje ausyje kaboją auksinė širdutė. Pasakojo jie, kad tą auskarą jam Rygoje įvėrė daktaras, dėl akių. Leinis baliuje nenutildavo, visokias talaluškas zvėgaudavo, kartais moterys jam užvoždavo per nugarą, liepdavo liautis – vaikai girdi!

Jau Kastulio dukterys buvo ištekėjusios, į krikštynas žentai, matyt, Leinio nebekvietė, daugiau pas gimines jų baliuose nebesutikdavau. Matildę sutikdavau vakarėliuose, bet nedraugavom. Išgirdau – Matildė ištekėjo, pas Leinį užkuriu atėjo Alfonsas Matūzas (gim. 1918) iš Mitragalio. Taigi aš tą Matūzą pažįstu! Tarnavo jis Didsodėje pas Stelionytes, Juzės dukteris, bernu. Mane Verutė nusivesdavo eidama iš Lingėnų pieninės paravėti, rugių pjauti, šieno grėbti, bulvių kasti, kai jau buvau 12-kos. Matyt, įtikau, žadėjo už dieną mokėti 80 centų, o mokėjo po litą, mat vagose aš nuo jų neatsilikau.

Taigi sužinojus naujieną, pasidarė gaila Matūzo, aš daug ką vertinau kitaip (buvau jau 17-kos). Supratau – vedė „ne savo mergą“. Matildės pliusas – užkurinė. Alfonsui pabodo tarnauti, panoro būti ponu ant savo galvos. Matildė gal ir geras žmogus, bet vyrams reikia kitokių. 1942 m. gimė Matūziukas, Alfonsas dirbo fabrike Sodėliuose sargu. Kiek tos žemės jaunam vyrui, dar ir uošvis padeda, o pinigų niekada nebūna per daug. Alfonsas vengė žmonėse šalia Matildės atsistoti, gėdijosi. Vokietmečiu varė samaną, prasigėrė, iškriti dantys. Antruoju sovietmečiu vyrus ėmė į sovietų armiją, bet Matūzai tai negrėsė, jo buvo viena koja nesveika. Bet atsitiko, kad atkėblino toks „lapūkas“ Vaidlėnų Kairiokas, kabinėjosi prie Alfonso, o gal šis per stipriai jį spūsterėjo, tik rado Kairioką negyvą šalia Leinio namų. Alfonsą areštavo, išvežė į kalėjimą, Matildę ištrėmė. Leinių nelietė, Matildės vaiko irgi, turbūt buvo Mitragalėje pas Alfonso seseris. Vėliau išvežė ir Deksnų šeimą, kartu ir Matildės vaikelį. Jis ten užaugo, vedė. Matūzas mirė. Matildę buvau sutikusi po politinio atšilimo atvažiavusią į tėviškę. Jau nieko nebuvo – nei Leinienės, nei Leinio. Leinį



kurį laiką prižiūrėjo ten gyvenusi Nastutė Guzaitė. Kai Leinių namus nugriovė, Nastutė apsigyveno pas Stefą Kirstukienę, ten gyveno iki mirties. Nastutė palaidota Juodupėje, jos kapo priežiūra rūpinasi buvusios Ramanauskaitės – Monika su Elena. Leinis palaidotas Lingėnų Šile, latvių kapuose, Leinienė ten pat. Leinio brolis Jurgis mirė dar 1945 m. 1945 m. po sausio 5-osios aš gyvenau pas Gasiūną, ten buvo mano arkliai, avys. Ten Jurka buvo atėjęs, senoji dar man liepė duoti jam valgyti. Gal po kelių savaičių išgirdau – rado jį ant krosnies negyvą. Palaidotas Šile, latvių kapuose. Taip užbaigė žemės kelionę linksmojo Leinio nelaiminga šeima. Matildė vėl grįžo į Sibirą, sakė, kad sūnus ją atkalbinėjęs važiuoti į tėviškę, bet ilgesys nugalėjo. Atvažiavusi visus širdžiai mielus žmones jau rado kapuose... Sūnus, mažas išvežtas, gal ir neįautė nostalgijos. Matildė vargu ar bėra gyva? O gal!? Leinio baloj šienauja jau kiti. Gyvenimas eina pirmyn.

Tradicinio susitikimo metu. 2001 m. liepa

Jono Leinio namuose gyveno Pukėnas, nevedęs katalikas, labai dievotas. Turėjo kambarį pasistatęs altorėlį, ant jo buvo mažas karstelis, kad primintų žmogaus laikinumą žemėje. Buvo audėjas, audė visiems aštuonianičius, diminius ir visokių raštų audeklus. Jo giminės Pukėnai gyvena apie Lukštūs. Pukėnaitė, gyvenanti Rokiškyje, kepavo tortus ir visokius skanėstus.

Antanas Zizas (gim. 1911) ūkininkavo savo ūkyje, žemės turėjo apie 20 ha. Pagal javų derlių žemė buvo 2–3 rūšies. Susikūrus Lingėnų kolūkiui, Antanas dirbo buhalteriu iki kolūkių sustambinimo. Vėliau dirbo laukininkystėje, nuo 1960 m. – grūdų, šakniavaisių sandėlininku (perėmė iš manęs), dirbo iki 1970 m. Pasistatė namus Juodupėje ir ten išvyko gyventi su šeima. Dabar jau miręs. Žmona Albina Deksnytė (gim. 1913) iš Vaidlėnų k. kolūkyje nedirbo, nes augino pulką sūnų – aštuonis. Išaugino sūnus dorus, darbščius. Visi tarpusavyje gražiai sutaria, vieni kitus esant reikalui paremia. Albina jau mirusi. Sūnus Julius (gim. 1937) dirbo ko-

lūkyje „Tikruoju keliu“: kai dar buvo berniokėlis – laukininkystėje, kai sulaukė pilnametystės – sunkvežimių vairuotoju. Buvo pareigingas, draugiškas, visada padėdavo kitiems. Apie 1967 m. vedė Stefą Bakanaitę iš Prūselių. Stefa dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ karvių melžėja, vėliau kolūkio pieninėje, po to vėl melžėja. Užaugino dvi dukras – Ingą ir Genę. Inga gyvena Utenoje, Genė – Rokiškyje. Albinos ir Antano Zizų sūnus Algimantas (gim. 1938) vedė Reginą Deksnytę, su kuria sulaukė sūnaus Alvydo. Po kelerių metų Regina mirė. Algimantas ilgai gedėjo, pagaliau vedė Aldoną Likšaitę nuo Obelių. Jų vaikai: Gediminas, Mindaugas, Jurgita, Lina. Algimantas su šeima gyvena Juodupėje. Kiti Zizų vaikai: Pranas (gim. 1940, žmona Dalia Raišytė), Juozas (gim. 1942, žmona Vikonytė), Rimantas (gim. 1946), Jonas (gim. 1948, žmona Tavorytė), Bronius (gim. 1958).

Tartališkis tolimasis – „Brazilija“

Jurgis Jakimavičius gimė apie 1865 m. Valdė 30–40 ha žemės. Buvo gražus, dailaus kūno sudėjimo, lieknas, tiesus, jaunatviškų judesių, eidavo lyg keturiolikmetis jaunuolis, vis taikydamas per griovelį, per bet kokią kliūtį ne peržengti, bet šokte peršokti. Kai sūnus Kazys (tada gyveno pas jį) apie 1932–1933 m. važiuodavo į Žiobiškį lineiką, Jurgis basas, pasiraityęs išseigines kelnes iki pusės blauzdų, aulinius, surištus raišteliu, persimetęs per petį, pasišokčiodamas takeliais traukdavo pėsčias. Sūnus sakydavo: *„Tėvas sarmatą man daro, pėsčias eidamas lyg išvartytas, nekenčiamas“*. Tas tik numodavęs ranka: *„Kas kam darbo!“* Kalbėjo žmonės, kad Jurgis dažnai einas pėsčias į Vilnių, Rygą, Dvinską... su kuprine ant pečių. Prekiavo. Parduoti ne visada ką nešdavo, daugiau pirkdavo: atnešdavo žiebtuvėliams akmenėlių, geros tabokos, muilakmenio, cukraus, mielių, kokio reto gėrimo ir kitokių paklausių prekių. Žemę dirbo jau suaugę sūnūs, jau ir marčių bei anūkų radosi. Jis mėgo *„pasižvalgyti po srietą“*, kaip pats sakydavo. Iš žmonių šnekų susidariau nuomonę, kad Jurgio sūnūs, jau ir vedę, kurį laiką gyveno su tėvu kartu, ir tik vėliau ėmė rėsti savo namus ir sudarė labai vieningą Jakimavičių „klaną“. Kartą pasakojo tartališkietis Pranas Lingė: kalėdodamas Žiobiškio parapijos klebonas klausinėjo poterį, užklauses jo, dar berniokėlio: *„O gal žinai, kur gyvena Dievas?“* Pranas atsakęs: *„Žinau, pas Jakimavičių!“* Kleboną jo atsakymas suintrigavo, jis toliau kamantinėjo: *„Tai iš kur tu žinai, kad jis tenai gyvena?“* Šis atsakęs: *„Žmonės kalba“*. Klebonas toliau kamantinėjęs, o Pranas, jau įsijaudrinęs, pasišokinėdamas „dėstęs“: *„Taigi matai, pas Jakimavičius senelis, bobutė, trys sūnai ir trys marčios valgo prie vieno stalo, marčios prie vieno pečiaus verda, ir nei baras, nei pykstas“*. Pagyręs kunigas jį už protingą atsakymą, davęs šventą paveikslėlį. Sūnums vedus, ėmė rasti vaikų, senoji gryčia jau tapo per ankšta šeimynai. Vieni kitiems padėdami ėmėsi rėsti savo gūžtas. Ir kai jau Jurgio sūnų vaikai suaugo, kai teko su jais susitikti, bendrauti, – nesigirdėjo nei pykčių, nei vaidų. Kaimynai, kam teko turėti reikalų su Jakimavičiais, visi juos tik geruoju minėjo.

Joną Jakimavičių (gim. 1895) būtų galima apibūdinti kaip žmogų, sveiką ir kūnu, ir siela. Jis ir gyveno pagal doros reikalavimus: nekenkti sau, nekenkti kitiems, nekenkti gyvajai ir negyvajai gamtai. Jau nuo 12 metų pažinojau visus Jakimavičių „klaną“, Jurgio Jakimavičiaus, palikuonis, su vienuis teko tik susitikinėti kaip su kaimynais, su kitais ir artimiau bendrauti: kai tapome kolūkiečiais, pirmiausia teko susitikti su Jonu. Jis dirbo Lingėnų kolūkio sargu; naktį saugojo kolūkio, nors dar

ir menką, inventorių, fermą, karves, avis, kiaules. Vakare grįždami iš darbo, jį sutikdavome einantį į darbą, į buvusį P. Gasiūno ūkį. Ten buvo Lingėnų kolūkio bazė. Jonas kaskart suskaičiuodavo plūgus, drapakus, ratus, visą ūkinį inventorių, namo eidamas – vėl suskaičiuodavo – ar ko nepraganė. Kai kas iš jo pasišaipydavo: vaikigaliai kartais tyčia sukiodavos apie inventorių, erzindavo, jam artėjant bėgdavo, šis su lazda vydavosi. Bet greit nusibodo erzinti, suaugusieji sugėdino vaikigalius ir šie liovėsi. Kolūkyje visko stigo. Buvo daugiau nei 100 kiaulių, lapus reikėjo pjaustyti peiliu. Fermos vedėjas Alfredas Balkevičius atnešė iš namų senus dalgius, iš jų Jonas mums padarė, įvėrė peilius. Išgalandom, buvom jam labai dėkingos. Jis buvo įdomus pašnekovas. Kai pjaustydavome kiaulėms lapus, virdavome bulvių, burokų šutinius, jis ateidavo, pakurstydavo mums šutintuvus, paskaldydavo malkų. O šneka sukdavos apie viską: apie Dievą, šventuosius. Jam labai patiko šv. Antanas, sakydavo: „*Pra-vornas buvo vyras...*“ Mėgo ir politikuoti, prisimindavo jaunystės nutikimus. Jam tada ėjo 65-ti metai, bet protas dar nebuvo senatvės paliestas. Išvaizda taip pat – buvo nenukriošęs, nevalgė riebalų, daug vaikščiojo, dirbo, judėjo, buvo tikras sveikuolis, nors tada kaime toks terminas dar nebuvo vartojamas. Jo žmona Nastė (gim. 1888) buvo antroji, su ja vaikų neturėjo. Pirmoji žmona mirė apie 1929 m. Tada pas mus (Lingėnų k. pas Igną Bliūdžių) pjovė iš sienojų lentas „pilščiuikai“ – du rusų tautybės vyrai iš Vabėlių kaimo, Jurgis Jakimovas ir Jonas, kurio pavardės nežinojau. Kartą jiems valgant pietus užėję kaimynai kalbėjo, kad šiandien Žiobiškyje laidoja Jakimavičienę, Jono žmoną. Abu vyrai, Jurgis ir Jonas, apsverkė, kad „*kaži ar yra daugiau tokių gerų žmonių*“. Dar jai (Jakimavičienei) sveikai esant jie užėję pas juos ieškodami darbo, tai ji pirmiausia paklaususi: „*Gal vyrai alkani, jau pietų metas?*“ Pavalgydinti šiltais kopūstais, blynais (o jie buvę labai jau alkani), sakė to jos poelgio nepamiršią kol gyvi.

Jono antroji žmona užaugino mažamečius našlaičius. Kai mirė jų mama, Jonui buvo 16 m., Monikai – 14, Vladui – 12, o Juozukui – 9. Išmokė ji Moniką verpti ir visų kitų moteriškų darbų, sukrovė kraitelį, kaip tikra motina. Kai pradinėje mokiausi, mokytoja L. Deksnienė, kalbėdama apie darbą, darbštumą, mandagumą, minėjo Jakimavičiūtės Moniką ir jos pusseserę Akvilę, pas Butėniškio Deksnius tarnavusias. Labai jas gyrė, minėjo mums kaip pavyzdį. Jono sūnų Joną pažinojau tik iš matymo ir nuogirdų. Vladas, išmokęs siuvėjo amato, keliaudavo per žmones į namus siūti, buvo geras siuvėjas, malonus, rimtas žmogus. Pas mus po kelias savaites kasmet siūdavo. Mūsų šeimos buvo 7 žmonės, siūdavo tai išėiginius drabužius, tai kailinius, tai ką persiūdavo. Turėjo jis ir mokinių: apie 1935 m. mokėsi Šerkšniovas iš Mainėivų, jį šaukdavo Griška. (Jis labai mokėjo imituoti žvėrelių, paukščių balsus.) Apie 1943 m. mokėsi kaimynas iš Vaidlėnų Mėliūno Juzė.

Vladas draugavo su mano drauge lingėniške Monika Gernyte. Lyg ir rimtai draugavo, bet... buvo neramūs laikai, kupini susitikimų ir išsiskyrimų. Nesuėjo jie į porą, vedė pasirinkę kitus, bet... rodos, laimingi nebuvo. Vladas vedė Elena Šakytę iš Šaltokynės, turėjo vaikų ir anūkų. Vladas ir žmona Elena mirė.

Monika ištekėjo į kaimyninį kaimą, Vaidlėnus, už Povilo Jasinevičiaus. Gimė dukrelė. Ilgai džiaugtis laime neteko, 1945 m. sausį, per baudžiamąją ekspediciją Povilą nušovė netoli Vaidlėnų. Monika viena užaugino dukrą. Gyveno Pakruojyje. Jos dukra Alytė ištekėjusi, gyvena taip pat Pakruojyje.

Jonas Jakimavičius (sūnus) vedė pabėgėlę. Vokietmečiu pas Jakimavičius buvo apgyvendinta šeima iš Rusijos pafrontės – moteris su dviem ar trim vaikais. Jos vyras buvo žuvęs fronte. Labai simpatiška, draugiška. Greit išmoko lietuviškai kalbėti, beveik be akcento, susipažino, susidraugavo su apylinkės moterimis. Mes susitikdavome eidamos į Juodupės bažnyčią kiekvieną sekmadienį. Berniukas buvo vardu Gena, turbūt Genadijus. Jam buvo 13–15 m., mergaitę mažai prisimenu. Ji susidraugavo su šeimnininko vyriausiu sūnumi Jonu ir pasibaigus karui abu išvažiavo į Rusiją. Gyveno Pskovo srityje, Velikije Luki rajone, Pustoškos kaime. Jonas miręs, jo sūnūs Algis ir Pranas gyvena Latvijoje – Rygoje ir Liepojoje.

Vladas Jakimavičius (gim. 1917) vedęs Elena Šedytę apsigyveno Deksnių kaime, Šaltokynėje (taip vadino Šedžių vienkiemį). Jų sūnus Vidas gyvena Druskininkuose, turi žmoną Janiną, du vaikus – sūnų Vladą ir dukrą Astą, kurie abu vedę, gyvena Vilniuje. Vidas ir Janina turi 3 anūkus. Vlado duktė Irena gyvena Žiobiškyje, ištekėjusi už Kazio Lisausko. Jie turi dvi dukras – Rasą ir Vaidą. Rasa ištekėjusi, gyvena Rokiškyje, augina dukrą. Vaida gyvena ir dirba Vilniuje, netekėjusi. Jauniausias sūnus Juozas (gim. 1920) gyveno Rokiškio r., Ičiūnų k. Pirmos grupės invalidas. Jo žmona Antanina mirė anksčiau. Jo sūnus Gintautas gyvena Kaune, vedęs, su žmona Aldona augina sūnų Renatą. Juozo sūnus Antanas su žmona Jolanta gyvena Rokiškio r., Ičiūnų k. Antanas Jakimavičius anksčiau dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike direktoriumi, dabar dirba Rokiškio pašto viršininku. Beje, Jonas Jakimavičius (tėvas) buvo meniškos prigimties – gražiai piešė. Žiobiškio klebonas, pamatęs jo nupieštą Rokiškio bažnyčią, stebėjosi, grožėjosi, sakė, gaila žlugusio neišugdyto talento. Vingrūs gyvenimo keliai – jie užsibaigia kapuose.

Kazys Jakimavičius (gim. 1891 m. liepos 5 d.) gyveno visai prie Girios kampo. Jo gryčia buvo su priebučiu. Žemė 2–4 rūšies. Jis vedė iš pat pažiobiškės Veroniką Stasytę (gim. 1891). Matydavau jo žmoną su mergaitėmis lineika važiuojančią į Žiobiškį, išsipusčiusią, rodos, neprastos išvaizdos, tik kartais „apsiglostymo“ galėjo būti daugiau. Turėjo 3 dukras: Verutę, Moniką, Adėlę. Verutė greit suaugo, buvo graži mergina, 17 m. ištekėjo už kaimynystėje gyvenusio Jono Milaknio. Verutė labai dažnai buvo visų minima. Prisimenu, rodos, tai buvo 1940 m. pavasaris. Tartališkyje buvo vakarėlis, Verutė su Jonu, su mažyte Vile vežimėlyje atėjo į šokius. Nuo to laiko ilgai aš jos nemačiau. Dažnai susitikdavome su Verute ir jos dukrele, jau moksleive Aldute, kai ji grįžusi iš Sibiro dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“. Maloni tai buvo mergaitė. Vėliau išvykau į Rokiškį, Verutė su Aldute patraukė kitais keliais, ir, rodos, daugiau jau nebesusitikom. Verutės dukrą Vilę ir jos vyrą Julijų Keliuotį pažinojau. Dabar susitinku su Vilės dukra Asta, ji mano pusseserės Gėnės marti, Gintauto Naikelio žmona, gyvena Rokiškyje, prekybininkė, turi sūnų ir dukrą.

Vidurinė Kazio dukra Monika (gim. 1923), graži šviesiaplaukė, ištekėjo už vaidlėniškio Vlado Deksnio. Vladas atėjo pas Kazį užkuriu. Tuo laiku užkurinės buvo laikomos beveik auksinėmis, jei ir ne auksinėmis, tai jau pasidabruotomis – tikrai. Tuomet žemė buvo vertybių vertybė, reiškė kad ir nelengvą, bet užtikrintą gyvenimą. Visų kataklizmų laikais kaimiečiui tikras badas negrėsė, miestelėnai žiūrėjo į kaimą kaip į išsigelbėjimą. Kiek daug suluošintų, išniekintų gyvenimų, kiek puikiausių gražuolių ištekėjo už sukriošėlių, senių, invalidų dėl ūkio ar net kelių hektarų žemės. Vyrų

ėjo užkuriom dažnai į „geležinę“ vergiją dėl ūkio. Na, bet Vladui negrėsė tokia šiurpi dalia, uošvis Kazys, rodės, buvo nuoširdus, geras žmogus.

Dėl užkuriųjų pešėsi bernai. 1946 m. prieš Adventą buvo vakaronė pas Kazį Jakimavičių. Atėjome ir mes, lingėniškiai, slapta nuo tėvų, pamelavę, nurodę artimesnę ir saugesnę vietą (mat apsilankydavo „miškiniai“). Apie Moniką sukosi jos būsimasis vyras Vladas ir gyvenęs pas Nidrą Bernardas. Vaidlėniškiai buvo už Vladą, vilemiškėčiai – už Bernardą. Buvo momentų, kai nutrūkdavo šokiai, vyrai vidury gryčios švaistydavosi kumščiais, grasindavo vieni kitiems, tai aprimdami, tai vėl įsikarščiuodami. Tuomet pirmą ir paskutinį kartą mačiau Veroniką Jakimavičienę (Kazio žmoną): vienplaukė, basa, sijonas gražiai išsipūtęs, plaukai išsileidę ant pečių, skrieja tarp „žentų“ (ten buvo ir daugiau pretendentų į Monikos ranką ir širdį). Tai nei pirmas, nei paskutinis kartas, o būsimoji našlė Veronika tikrai žavingai išrodė: įraudusi, susijaudinusi ir susirūpinusi, kad būsimieji žentai nepersistentų (šiaip tai ir „onaras“ dėl tokių varžybų). Buvo 54-erių, bet skriejo kaip keturiolikmetė. Tuokart viskas baigėsi gerai, visi susitaikė, nuėjo į kamara gerti *zgady*. O prieš porą metų, rodos, spalio mėnesį, kūlėje pas Gasiūną valgant pusrytį (tada dar duodavo ir pusrytį!) ateina Kazys Jakimavičius su milicininkais: pasirodo, už pusryčių stalo sėdi du nusikaltėliai, atėję į talką grūdų kult. Vakarykščiai su keliais jaunuoliais sukėlė ant Kazio tvarto, klojimo stogų vežėčias, karus, akėčias, vis už dukterį, kad seklyčioj už stalo sėdėjo kitas – ne jie. Šie susivieniję keršijo: vargo, tempė, o šiandien varo juos – patiems teks ir žemėn nukelti. Gasiūnas dar prašė, kad negadintų talkos, vakare ar rytoj jis su bernu padėsias. Nei milicininkai, nei Kazys nenusileido. Mes pradėjome kultu su likusiais talkininkais, o „nusedėjėliai“ nuėjo pjauti, ką pasėję. Dar kitą dieną ėjo į miliciją, kur susimokėjo baudą. Meilė reikalauja aukų – visokių! Kolūkių laikais užkuriinės „atpigo“.

Vladas ir Monika augino dvi dukras, Janę ir Aldoną, ir sūnus – Juozuką ir Pranuką. Dabar šie Deksnuiukai – policininkai, vedę, turi vaikų, dukros Janė ir Aldona taip pat augina vaikus. Kazio jauniausioji duktė ištekėjo už Bagacko į Sodelių kaimą, turi dukrą. Bagackas greit mirė džiova, Adelė ištekėjo už žiobiškėčio Dilbos.

Verutę Milakniene išvežė į Sibirą. Iš ten ji grįžo – kaip ir dauguma – po atšilimo. Įsidarbino kolūkyje „Tikruoju keliu“, ten ir apsigyveno. Aldutė lankė Juodupės vidurinę mokyklą. Veronika Jakimavičienė mirė, pas Kazį atėjo S. Mičelienė. Visi ją vadino Severiūte. Nežinau, susituokė jie su Kaziu ar ne. Jis jai nebe pirmas. Kazys, manau, jos neieškojo, kai atėjo į namus – negi varysi. Severiūtė buvo „verslininkė“: ji vertėsi vyrais, iš jų pelnėsi. Mirus Kaziukui, kaip jį vadino, ji susirado prie Rokiškio stoties Aleksiejų.

Petras Jakimavičius, Jurgio s., – Jono ir Kazio brolis. Jo žmoną Oną gerai pažinojau. Įsivaizduoju Petrą gražų vyrą, stambesnį už brolius, tamsiais plaukais, tvirtą, veiklų, skvarbių akių. Pažinojau jo dukrą Akvilę (1915), visi žmonės ją vien geruoju minėdavo. Dirbome kartu kolūkyje, aš iš jos perėmiau kiaulių fermą, susitikdavom iki jos mirties. Ji visą gyvenimą (kol buvo netekėjusi) tarnavo. Ištekėjo už kaimyno, latvio tartališkėčio Petro Nidrės, ūkininko. Turėjo dukterį Vilmą, sūnų Pranuką, labai darbštų, bet mirė nelaimingai – nusižudė. Jauniausia duktė Irutė su broliu Pranuku po Tartališkio melioracijos gyveno Bajōruose, prie Rokiškio, ten buvo pasistatę namus. Kodėl sunyko, suiro vaikų gyvenimas mirus tėvams – kas pasakys?!

Petro sūnus Antanas (gim. 1918 m. balandžio 17 d.) prieškariniu gyveno tėvo namuose su motina Ona (gim. 1889), broliu Pranu ir seserimis Akvile ir Onute (gim. 1926). Antanas dirbo savo tėvo žemę. Tuo metu jis buvo apylinkių ižymybė – grodavo vakaronėse Tartališkyje, Lingėnuose, Vaidlėnuose, Vilemiškyje, kartais ir toliau. Jo brolis Pranas buvo gražuolis: aukštaūgis, dailių veido bruožų, panašus į mano išivaizduojamą jo tėvo paveikslą. Pranas namuose mažai buvo reikalingas, motina su sūnumi Antanu išsiversdavo, todėl vertėsi sezoniniais darbais (*pelniomis*). Sovietmečiu, kai vyrai buvo mobilizuojami į frontą, Antanas su Pranu abu išėjo į sovietų armiją, abu dingo be žinios. Kaip už be žinios dingusius motina gaudavo tik 5 rublius pašalpos. Jauniausioji dukra Onutė (taip ją visi vadino) dirbo Mitragalio pieninėje vedėja beveik visą savo darbingą gyvenimą. Ištekėjo už Vlodo Šedžio į Vilemiškį, gyveno vyro namuose. Turėjo dvi dukteris, viena gyveno Žiobiškyje. Prieš kelerius metus Onutė mirė, vyras Vladukas našlauja.

Juozas Kliauga (gim. 1889) buvo atėjęs iš Panemunėlio valsčiaus į Tartališkio kaimą užkuriu į Stefos Trukšnienės ūkį. Kalbėjo žmonės, jog buvęs Amerikoje, gerą pasogą atsinešęs į našlės Trukšnienės ūkį. Pirmas mano susitikimas su Kliauga buvo Žiobiškyje Baltramiejaus atlaiduos. Man tikrai nebuvo daugiau nei septyneri metai. Po pamaldų žmonės pulkavosi, rinkosi, ruošėsi važiuoti kas į svečius, kas į namus. Tarp pulko žmonių stovėjo kokių 40–50 m. vyras, vidutinio ūgio, baltu „kepeliušium“, iš po kurio buvo matyti šviesūs, pasipūtę skystoki plaukai. Vilkejo tamsiai mėlynu kostiumu, iš kelnų kišenės dažnai traukė stamboką auksinį laikrodį, kybantį ant auksinės grandinėlės, ir labai įpykęs barėsi: „*Gyvą nori įkišti į kapus...*“ Netrukus paaiškėjo – kaltino žmoną, kad jo podukrą Emilę Trukšnytę nusivedė prie tėvo kapo ir vis negrižta. „*Negali atsimelsti*“, – vis niršo ir barėsi. Niekas nepratarė jam nei prieš, nei už. Po kurio laiko grįžo ir Stefa, jo žmona, tempdamasi Emiliūtę už rankytės, tas vėl pradėjo iš pradžios... Ši teisinosi labai skubėjusi, tik tai ši, tai tą iš giminių sutikusi, negalėjusi ištrūkti, vis kvietė į pokermošę... Paskui, kolūkių laikais, daug kartų tekdavo sutikti tą Kliaugą, jau visai kitokį – be žibančio laikrodžio, be mėlyno kostiumo... Su jo podukra Emile ir šokiuose susitikdavom, ir teko dirbti kolūkyje, aptarnauti ją: atiduoti algą – grūdus, pinigus. Emilė, kaip sakydavo žmonės, buvo „mergina su velnio plauku“. Koks tik svetimas vyras pasimaišydavo mūsų padangėje – baliuose, šokiuose, – būtinai ne kitą, o tik Emilę visą vakarą šokindavo. Ji nebuvo gražuolė, bet nebuvo ir prasta, vis šypsojosi, buvo draugiška. Ištekėjo už Navicko iš Mainieivų. Kartą sutikau juos abu turguje, ji mus supažindino, daugiau nebebuvo sutikusi. Neseniai jos su vyru nuotrauka buvo rajoniniame laikraštyje, vyko kažkokia apklausa, tai juos pasičiupe, traukė nuomonę. Girdėjau, turi dvi dukras, dirba jos Rokiškyje, Emilė su vyru ūkininkauja, abu pensininkai. Kliauga susilaukė ir savo vaikų, turėjo 4 sūnus: Joną ir Vytautą, dvynukus (gim. 1931), Juozą (gim. 1934) ir Algį (gim. 1938). Dabar abu – Kliauga ir Kliaugienė – mirė.

Juozapas Kudūkis, Pranciškaus s., gimė 1897 m. Palaidžios k., Biržų vls. Apie 1919–1920 m. išėjo tarnauti į Lietuvos Respublikos kariuomenę savanoriu. Tarnavo Šiauliuose geležinkelininkų batalione. Baigęs karinę tarnybą kaip savanoris gavo 20 ha žemės Tartališkio kaime (pagal žemės reformos valdybos 1924 m. vasario 1 d. nutarimą, iš Rokiškio grafo Jono Pšedzeckio dvaro žemių). Šiame žemės sklype Juo-

zapas Kudūkis, kartu su savo tėvu Pranciškum Kudūkiu, ėmėsi gyvenamojo namo statybos (pradžioje pastatė mažą namuką, kuriame apsigyveno, vėliau čia įrengė kalvę). 1930 m. vedė Albina Dovydenaitę (gim. 1906) iš Trumpiškio k., Panemunio vls. Vertėsi žemės ūkiu, augino gyvulius. Žemė buvo pelkėta, 3–4 rūšies. Reikėjo įdėti daug darbo, kad visa žemė būtų naudinga, nes dirbamos tebuvo apie 7 ha. Įsigijęs ūkio darbams padargų, pradėjo sausinti (melioruoti) žemę: rovė kelmus, krūmokšnius, kasė griovius. Nusausintus plotus apsėjo kultūrinėmis žolėmis. Atsiradus ganyklų plotams, didino gyvulių skaičių. Juozapas Kudūkis buvo meniškos prigimties. Rūpėjo jam ieškoti, išradinėti. Jis gražiai piešė, iš medžio gamino dailius, ornamentais papuoštus baldus. Drožinėjo ornamentus langams, verandoms. Kadangi turėjo kalvę, tai iš metalo kalė įvairius reikmenis, dailias, ornamentuotas tvoreles, įvairių formų pasagas ir panašiai. Kolūkyje dirbo su technika susijusius darbus, kaustė arklius, ratus, roges. Namuose, ant tvarto stogo pastatė vėjo malūną, malė grūdus. Padarė mašiną linams braukti, kurią prijungė prie malūno variklio. Kolūkiui sumeistravo sėmenų kūlimo mašiną. Albina Kudūkienė buvo gera audėja. Vyras jai sumeistravo patobulintas audimo stakles. Audė šešioliknytes lovatieses, rankšluosčius savo dukroms ir plačios apylinkės nuotakoms. Albina gražiai mezgė įvairiausiais raštais megztinius, skaras, pirštines, kojines ir visokias puošmenas, niekučius, apdailos detales.

Iš tėvų polinkį menui paveldėjo visos penkios dukros. Vyriausioji Vilhelmina (vėliau Juozulynienė, gim. 1931) mokėsi Vaidlėnų pradžios mokykloje, Juodupės progimnazijoje ir Rokiškio gimnazijoje, kurią baigė 1952 m. 1953 m. išvažiavo į Vilnių tęsti mokslą aukštojoje mokykloje. Įsidarbino Istorijos institute sekretore, kad turėtų iš ko pradėti gyventi. Dirbdama įstojo į Pedagoginio instituto Istorijos fakulteto neakivaizdinį skyrių. Gavusi aukštojo mokslo diplomą, toliau dirbo Istorijos institute mokslinė darbuotoja. 1986 m. išėjo į pensiją. Turi dvi dukras – Danguolę ir Aušrelę, keturis anūkus: Mantą, Neringą, Marių, Dainę.

Genovaitė Karalienė (Kudūkytė) (gim. 1933) mokėsi Vaidlėnų pradžios mokykloje, Juodupės vidurinėje mokykloje. Dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“. Kolūkio siuntimu mokėsi Vilniuje, baigė buhalterių kursus, grįžo dirbti į kolūkio buhalteriją. Užaugino 5 vaikus: Vidą, Dalią, Sigitą, Gytą ir Jolitą. Turi 9 anūkus. Gyvena Rokiškio r., Obeliuose.

Nijolė Barzdienė (Kudūkytė) (gim. 1935) mokėsi Vaidlėnų pradžios mokykloje, Juodupės vidurinėje mokykloje. Vėliau išvyko į Panevėžį, įsigijo siuvėjos specialybę. Dirbo Panevėžio „Lino“ fabrike audėja. Užaugino dvi dukras: Ritą ir Liną. Lina baigė Rokiškio meno mokyklą. Dabar augina 3 vaikus: Odetą, Augustą (dukrą) ir Edvardą. Nijolė – linksmiausia, energingiausia iš seserų. Buvo liaudies švenčių organizatorė, rengė karnavalus, siuvo karnavalinius drabužius. Gyveno Panevėžyje.

Aldona Ona Vaskelienė (Kudūkytė) (gim. 1940) mokėsi Vaidlėnų pradžios mokykloje, Juodupės vidurinėje mokykloje, 5 m. dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“, vėliau mokėsi Telšių taikomosios dailės technikume, tapo dailiosios keramikos specialiste. Pagal paskyrimą nuo 1967 m. dirbo Vilniaus „Dailės“ kombinate keramike. Užaugino 2 vaikus: Rūtą ir Mindaugą. Gyvena Vilniuje.

Birutė Svaldenienė (Kudūkytė) (gim. 1945) mokėsi Vaidlėnų pradžios mokykloje, Juodupės vidurinėje mokykloje, kurioje baigė V–VI klases. Išvyko į Vilnių, kur

baigė 7-tą klasę. Įstojo mokytis į Vilniaus Buivydiškių žemės ūkio technikumą, įsigijo sodininkės-daržininkės specialybę. Gavusi diplomą, buvo pakviesta dirbti agronome į Panevėžio rajono Salomėjos Nėries vardo kolūkį. IštekJusi išvyko į Panevėžį, išidarbino Panevėžio apželdinimo treste ekonomė. Išaugino 2 vaikus – Sandrą ir Tadą. Turi anūkę Živilę.

Tartališkis atkampi vieta, Kudūkių ūkis buvo viso Tartališkio puošmena. Graži, darbšti Kudūkių šeima kruopščiu darbu sukūrė jaukią aplinką. Visur dažnai telkšojo balos, aplink Kudūkių namus augo, žydėjo gėlės, derlių brandino vaiskrūmiai, sodas, darže derėjo visokiausios daržovės: nederlingą žemę padarė dosnią. Kudūkiai gyveno pasiturimai, bet taupiai. Nei tėvai, nei dukros lengva ranka nešvaistė ką užgyveno. Trobos iš išorės ir iš vidaus traukė akį, bylojo apie šeiminių meninį skonį, darbštumą. Bet melioracija sujaukė gyvenimą. Ji buvo Tartališkui reikalinga, bet ne tokia – viską griaunanti, luošinanti žmonių gyvenimus. Ką jautė Kudūkiai, tėvai ir vaikai, apleisdami savo rankomis išpuoselėtą, širdžiai mielą kampeį, griaudami meniškai sukonstruotus pastatus? Darbštūs, sumanūs žmonės nenuleidžia rankų, kuria gyvenimą, tikėdami, kad čia gyvens, plis jų giminė. O kas pasakys, kas laukia Kudūkių vaikų ir anūkų? Kur juos gyvenimo keliai blaškys, kokioj užuolankoj teks kurtis? Tik kad kuo daugiau būtų tokių Kudūkių, būtų graži Lietuva, gražus pasaulis.

Zigmas Nitas (gim. 1901) ir jo vyresnis brolis Pranas yra Igno Nito, gim. apie 1858–1861 m., vaikai. Ignas Nitas buvo miškininkas. Kalbėjo lenkiškai, save laikė „pani šlėkta“, nebuvo baudžiauninkas. Jo vaikai kalbėjo lietuviškai, bet susitikę su kitais šlėktomis, kalbėjo lenkiškai. Nitų ūkis gyvavo, kai dar aplink nebuvo kitų gyventojų: kiek pamenu, kai vaikystėje eidavom į Žiobiškį pro Nito namus, jie atrodė seni. Vėliau, apie 1935–1938 m. Zigmas Nitas pastatė naują gryčią, perstatinėjo ir kitus pastatus. Nitai paveldėjo iš tėvo Igno 20 ha žemės. Apie namus buvo 1–3 rūšies žemė. Pranas Nitas, Igno s., gim. apie 1878 m., vedė Grasildą Stašytę iš užu Žiobiškio. Nežinau, kiek jiems gimė vaikų, bet pažinojau Zosę (gim. 1915), vadinamą Zonia, kuri ištekėjo už Gasiūno, turėjo vaikų: Rimantą (mirė), Antaną, Bronių, Joną, Ričardą. Duktė mirė, Zonia ir vyras irgi jau mirė. Kita Prano duktė Eleonora, vadinama Lionce (gim. 1918), ištekėjo už pašedės Prano Deksnio, turėjo tris sūnus: Vytautą, Joną, Petrą. Vėliau abu gyveno Juodupėje, turėjo anūkų. Eleonora ir Pranas jau mirė. Prano duktė Felė (gim. 1921) turėjo sūnų Pranuką, kuris mirė paauglystės metais (13–15 m.). IštekJusi už Musnicko pagimdė sūnų Algį. Algis vedęs, turi išsūnijęs vaiką. Musnickui mirus Felė ištekėjo už Gutavičiaus, abu su vyru dirbo Rokiškio Šv. Mato bažnyčioje, jis – zakristijonu, ji – špitolninke. Gutavičius miręs, Felė – pensininkė.

Pranui Nitui mirus, jo žmona Grasilda (gim. 1881) ištekėjo už Prano brolio Zigmo Nito. Jie turėjo sūnų Petrą (gim. 1932) ir dukterį Aldoną (gim. 1929), kuri ištekėjo už Riūkės, gyvena Kavoliškje. Aldona turėjo 2 sūnus. Petras vedė Bronę Karaliūtę (gim. 1933) iš Lingėnų kaimo. Turi dukrą Gailutę, kuri ištekėjo už Vytauto Balčio, abu gyvena Vilniuje. Sūnus Arvydas turi invalidumo grupę. Petras su žmona ir sūnumi Alvydu gyvena Juodupėje, pensininkai.

Pranas ir Zigmas Nitai turėjo brolius Joną ir Bronių bei seserį Marytę, kuri ištekėjusi gyvena Kaune, turi du vaikus.

Zigmas Nitas nuo 1949 m. dirbo Lingėnų kolūkyje. Tartališkyje sėdavo daugiausia linus, avižas, nepamenu, kad būtų sodinę bulves kolūkio laikais, nes labai slėсна žemė, daug šaltožemio. Sustambinus kolūkius Zigmas dirbo ir kolūkyje „Tikruoju keliu“. Kol nebuvo kombainų, jis su arkline pjaunamąja pjaudavo šieną, javus. Nitai buvo gražūs, malonūs žmonės, tiek moterys, tiek vyrai. Zigmas Nitas nepanėšėjo į kolūkietį žemdirbį; aukšto ūgio, „poniškos“ laikysenos, nemačiau nei darbe jo apsilėidusio, nevalyvai apsirengusio. Kalbėjo iš lėto, su lengva šypsenėle. Jo žmona taip pat buvo „mandra“. Abu, Zigmas ir Karolina, jau mirę. Tartališkio žemės numelioruotos, gyventojai išsikėlę kas kur, senieji daugiausia į Juodupę, Rokiškį. Zigmo broliai Jonas ir Bronius mirę.

Kostė Leščinskienė (gim. 1877 m. lapkričio 10 d. Rokiškio vls.) į Tartališkį atsikėlė iš Vaidlėnų apie 1935–1936 m. Su ja gyveno sūnus Juozas (gim. 1920 Rokiškio vls.). Juozas apie 1947–1948 m. vedė Verutę Matulytę iš Paliepio, dirbo Lingėnų, vėliau kolūkyje „Tikruoju keliu“ veterinaru. Buvo geras veterinaras (iš prigimties, Dievo duota!): jei tik Juozukas spėdavo atvažiuoti dar prie šiek tiek alsuojančio gyvulio, gyvulėlis gyvens. Jis buvo ir geras žmogus, tik jau valdomas alkoholio. Vaikų neturėjo, gal todėl ir įjunko į gėrimą, susigadino širdį, gyveno su dirbtinėmis kraujagyslėmis, mirė nesulaukęs senatvės. Paskutinius savo gyvenimo metus gyveno Juodupėje, ten pasistatęs namą. Jų namus Tartališkyje nupirko J. Jasikevičius. Jasikevičiai gyveno keturiese: tėvas, motina ir dvi dukterys. Emilė Jasikevičiūtė dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“ melžėja, ištekėjo už 14 m. jaunesnio Rimanto Rinkevičiaus, pasistatė namus „Tikruoju keliu“ kolūkio gyvenvietėje. Savo vaikų neturėjo, augino įdukrą. Kostės Leščinskienės šeimoje gyveno ir sūnus Jonas (gim. 1909), jo žmona Elena (gim. 1911), Jono sūnus Algis (gim. 1941), dukra Adelija (gim. 1922). Adelija ištekėjo už Viktoro Kirstuko, kuri 1945 m. per baudžiamąją ekspediciją nušovė. Antrą kartą Adelija ištekėjo už Liongino Ruželės iš Vilku k., pasistatė namus Didsodėje, „Tikruoju keliu“ kolūkio gyvenvietėje. Abu su vyru dirbo kolūkio fermoje. Užaugino 4 vaikus: 2 sūnus ir 2 dukras. L. Ruželė jaunas staiga mirė, Adelija pensininkė.

Antanas Kirstukas (gim. 1891) su žmona Karolina (gim. 1900) turėjo sūnų Vladą (gim. 1921). Susikūrus Lingėnų kolūkiui Antanas dirbo staliumi. Vladas vedė Janiną Jasinevičiūtę (gim. 1924) iš Vaidlėnų kaimo. Vladui su Janina gimė Gediminas (1955) ir Benjaminas (1959). Apie 1963 m. Vladas su šeima iš Tartališkio kaimo persikėlė gyventi į Butėniškį. Janina pradėjo dirbti kolūkio „Tikruoju keliu“ pieninės vedėja, o Vladas – sandėlininku. Vėliau nusipirko namus Juodupėje. Gediminas baigė technikumą, vedęs, turi dvi dukras, gyvena ir dirba Juodupėje. Benjaminas baigė Kauno KKI – dirba Šiauliuose sporto treneriu. Vladas miręs, taip pat ir tėvai Antanas ir Karolina. Kai Kirstukų šeima gyveno Butėniškyje, buvo pagrindiniai saviveiklininkai, dramos kolektyvų apžiūrose pelnę geriausias vietas – ir Vladas, ir Janina, ir jų sūnus Gediminas. Vladas ir Janina dar dainavo ansamblyje.

Ona Deksnienė (Krikščionienė). Pačiame Tartališkio kampe, pakriūtėj, stovėjo seni, dideli namai, tenai gyveno Pranas Deksnys, vadinamas Krikščioniu. Jis turėjo išvaizdžią, linksmą žmoną, kuri patiko ir kitiems. Apie jos pasisekimą sklido įvairios paskalos. Pranuko būta kiek lėtesnio... Ją visi vadino Ponia. Ponia seniai mirusi, bet vardas tebegyvas. Sūnus Pranukas turėjo merginą, susilaukė vaikelio, ruošėsi vesti.

Bet, matyt, Poniai kažkuo netiko būsimoji marti. Ji surado jam kitą. Abi būsimosios uošvės suvedė savo vaikus, iškėlė prašmatnias vestuves. Jau laikas važiuoti į Žiobiškį tuoktis, jaunoji pasirėdžiusi, puošniu veliumu apsigobusi, o jaunasis vėluoja... ir jau gerokai vėluoja. Uošvę, o gal ir jaunąją, erzina ir baugina nerimas. Tai kurgi dingo jaunasis!? Jaunasis Rokiškyje, savo kambary, pasirėdęs šliūbui, vaikščiodamas po kambarį, išblyškęs gniaužo rankas: „Mama, ką aš padariau?!. Mama, ką aš darau?!“ Motina ragina skubiai važiuoti, trauktis jau vėlu, šitiek žmonės išsikaštavojo. Mama ir sūnus skirtingai mato ir vertina padėtį. Išvažiavo, susituokė. Gyveno gal metus su trupučiu... Jis grįžo pas paliktąją ir vaikelį, susirašė ir gyveno kartu iki mirties. Jo pripirštoji žmona V. Š. susirado kitą (iš šalies žiūrint, rodės, Pranuko reikėjo ne tiek V., kiek jos mamytei). V. ištėkėjo ir gyveno neblogai, be didelės nostalgijos, gal kiek su užgauta ambicija. Netoliese aprašytų namų yra vietovė, vadinama Grengyne. Ten gyvenęs latvis Grengė, ten buvusi Prano Deksnio (*Krikščionio*) gimtinė. Miręs Pranukas ir jo Ponia, miręs kitas Pranukas – krikšto sūnus. Jo žmona gyvena su savo sūnumi. Taip pinasi, draikosi ir atsipina žmonių gyvenimo gijos.

Kazys Trukšnys (gim. 1911) turėjo brolių Alfonsą, kurį išpasogijo į Stoniškį. Kazys Tartališkyje gyveno maždaug iki 1960 m., vėliau išėjo eigulianti. Jo žmona Emilė kilusi nuo Panemunėlio (gim. 1905). Jie turėjo du sūnus. Bronius (gim. 1939) vedė Lūžaitę, apsigyveno Rokiškyje ir ten tebegyvena. Kito Trukšnioko nepažinojau. Trukšniai turėjo seserį Liudą. Ji nebuvo išvaizdi, žemaūgė, bet linksma, gero būdo, draugiška. Ištėkėjo už Baltušio netoli Žiobiškio.

Dukra Veronika (Varanija) Karalienė-*Ladisloviene* (Trukšnytė) buvo ištėkėjusi į Lingėnus už Vladislavo Karaliaus (gim. 1914), kuris žuvo Kuršo fronte 1944 m. gruodžio 30 d. Ji kurį laiką dar gyveno Lingėnuose, vyro namuose, vėliau grįžo į Tartališkį. Eidavo tarnauti pas ūkininkus už mergą. Buvo graži, simpatiška moteris. Vaikų neturėjo. Turėjo dar motiną ir seserį Oną. Ona taip pat tarnavo pas ūkininkus.

Petras Nidra (gim. 1911) gyveno Tartališkio kaimo pietvakariniame kampe, prie girios. Kilęs iš latvių. Vedė lietuvę Akvilę Jakimavičiūtę. Sekmadieniais su žmona važiuodavo į Žiobiškio bažnyčią, vaikus krikštijo katalikų bažnyčioje, rašėsi visi lietuviais. Jis turėjo seserį Otiliją, kuri ištėkėjo į Latviją. Nidra buvo ramaus būdo, niekam neužkliūvantis žmogus, draugiškas, vaišingas, bet ne girtuoklis. Mėgo alų, pats darė neblogą. Nidru, turbūt Petro genties, gyventa Lingėnų šile ar visai greta Šilo. Ten buvo namavietė, vadinama Nidraviete, ir vietovė, vadinama Jonio bala. Daugiau latvių Nidros pavarde aplink mūsų minimas vietoves nežinau. Nidra turėjo dukrą Vilną, sūnų Praną ir jauniausią dukrą Irutę. Akvilė Nidrienė (Jakimavičiūtė) buvo darbšti, gera, visų gerbiama, vaikai taip pat darbštūs, bet tėvams, Petruui ir Akvilei, mirus vaikų gyvenimas labai nenusisekė, ypač Pranuko.

Jonas Milaknis (gim. 1902) vedė apie 1938–1939 m. Verutę Jakimavičiūtę. 1940 m. juos sutikau Tartališkyje pas kažkurį Jakimavičių, gal pas Verutės tėvus. Jie visi trys – Verutė, Jonas ir mažytė Vilutė (Vilė) vežimėlyje – atkeliavo. Nuo tada Jono nebeteko regėti. Okupacijos, karas nubloškė jį į Vakarus, suardė jauną šeimą. Jono tėvus: Praną (gim. 1876) ir Agotą (gim. 1870) su marčia Veronika ir anūke Vilija – 1941 m. birželio 14 d. ištrėmė į Sibirą. Tėvai mirė. Marti ir anūkė 1955 m. sugrįžo.

Gyveno Tartališkyje retkarčiais nuomininkų, nuomojančių ilgesniam ar trumpesniam terminui kieno nors žemę, o kartais tik butą. Pas Nidrą gyveno Žilinskų

šeimyna: Jonas Žilinskas (gim. 1894), žmona Elena (gim. 1894); sūnūs Bernardas (gim. 1923 rugpjūčio 23 d.) ir Albinas (gim. 1926), duktė Eleonora (gim. 1929).

Pas Petrą Nidrą (tik gal kitu laiku) gyveno Meilų šeimyna: Jonas Meilus (gim. 1892) ir žmona Apolonija (gim. 1897). Gyveno, dirbo Prano Deksnio (*Kriščionio*) žemę Geidonai: Robertas ir Krišius. Ta vieta imta vadinti Geidonyne. Gerokai vėliau, jau po karo, tą pačią Prano Deksnio žemę (Pranas jau buvo miręs, gyveno viena našlė Ona) dirbo Parfiono Isajevo šeimyna: žmona, sūnūs Jokūbas ir N. Nuo tada ta vieta imta vadinti Parfionyne ir dabar tebevadinama, jau niekam nebegyvenant.

Mano prisiminimuose Tartališkis – linksmas kaimas. Jaunimas dažnai organizuodavo šokius. Nuvažiuoja sekmadienį į Žiobiškį (į pamaldas), susitikę su vaidlėniškiais, vilemiškiais, mitragališkiais sutaria, kur šįvakar šokiai. Grįžę namo apvažiuoja dviračiais, sukviečia į šokius, atmina ir į Lingėnus. Dažniausiai šaukliai būdavo Jakimavičiai – Vladas ir Antanas. Suvažiuodavo į šokius iš Stepónių, iš anapus Žiobiškio, net iš Čedasų.

Tartališkio kaime, kaip ir kituose kaimuose, buvo švenčiamos vardinės. Buvo organizuojami varduvininkų pasveikinimai: pindavo ilgus vainikus, kaldavo ant durų, apjuosdavo visas duris nuo viršaus iki apačios. Sveikinimo atviruką su gėlių puokšte prikaldavo ant durų ir nešdavo kudašių, kad varduvininkas nežinotų, kas sveikina. Kartais sveikintojai užrišdavo duris, norėdamas vytis, varduvininkas turėdavo lipti pro langą. Nepavykus pasivyti „kaltininkų“, būdavo kviečiami visi draugai ir kaimynai išsiaiškinti, kas kaltas. Tartališkietės beveik visos buvo audėjos, mezgėjos. Albina Kudūkienė lenkė visas: nemokančias mokydavo. Albinai vyras sumeistravo specialias stakles, ji ausdavo aštuonnytes, šešioliknytes staltieses, lovatieses, rankšluosčius. Tartališkietės mokėjo dažyti siūlus anilinais dažais, medžių žievėmis, žolelėmis, lapais. Siūlai įgaudavo gerą spalvą, neblukdavo, netepdavo. Jos gražiai siuvinėjo visokiais dygsniais, mezgė spalvingas, įvairių raštų skaras, šalikus, pirštines, megztinius, pagalvėles, užvalkalus. Gražiausiai piešė ir spalvas derino visos 5 seserys Kudūkytės, Genė Karalienė. Ant vilnonio audinio ir kitokios stangrios medžiagos piešė kilimėlius, laikraštines ir kitokias puošmenas. Emilė Trukšnienė iš šilkinių siūlų audė languotus audinius suknelėms, skarelėms, lietuviškiems tautiniams rūbams. Ruošdavo vakarones, vaišindavo kiekviena pagal tik jai žinomą receptą gamintais valgiais: pyragais, tortais, uogienėmis. O jau parapijos metinių atlaidų, pokermošės metu – vaišių vaišės!..

Užubalių seniūnijos kaimai

Elena Blažienė

Alksnių (Alksniamužės) kaimas

Rōkiškio rajono šiaurinėje dalyje, Latvijos pasienyje, gražaus gamtovaizdžio fone įsikūręs Alksniamužės kaimas. Vakaruose tyvuliuoja Āpvaliojo (Apvalio), šiaurėje Garajaus (Īlgio), rytuose, jau Latvijos didžiulėse pelkėse, – Dumblio ežeras.

Alksniamužė – jau kelintą šimtmetį menas kaimas. Nuo senų laikų pro Alksniamužę ėjo kelias į Latvijos gyvenvietes: Apšerdę, Neretą, Viesytę, Rygą. Čia pat buvo įsikūręs pasienio punktas, pro kurį daugelis lietuvių prekybos reikalais vykdavo į Latviją ir atgal. Per kaimą einančio kelio Rōkiškis–Alksniai–Latvija pakelėje dunkso padavimais bei legendomis apipintas Alksnių piliakalnis. Aukštumoje, prie pat Apvaliojo, kruvinas okupacijos reliktas – miško brolių, kovojusių už Lietuvos Nepriklausomybę, kapai.

Toliau pateikiama kaime gyvenusių bei ūkininkavusių nuo 1926 m. šeimų trumpa apžvalga.



*Apvalasai ežeras
prie Alksnių kaimo*



Alksnių piliakalnis

*2004 m.
A. Petrašiūno
nuotraukos*

Alksniamužės kaimo centras – Adamonio dvaras (Nr. 1), kuri su 80 ha žemės nusipirko grįžęs iš Amerikos Adamonis. Namuose apgyvendinti sklypininkai dirbo dvarininko žemę padieniais ir buvo išsinuomoję po 2 ha.

Dvaro name (Nr. 1)* gyveno sklypininkai: Elzbieta Pumputienė, Petras Balčiūnas su žmona Emilija ir Petras Talius. Pokario metais P. Talius nusipirko Striko namus ir persikėlė ten gyventi. Strikas vedė Bronę, išaugino du sūnus – Algį ir Joną.

P. Balčiūno šeimoje buvo trys vaikai: Elena, Genė, Bronius. Šeima nusipirko Lukoševičiaus namus Alksniamužės kaime. Atliekant melioracijos darbus, sodyba likviduota, o šeima išvyko gyventi į Panevėžį.

Gretimame name (Nr. 2) gyveno sklypininkas Juozas Skrivelis su šeima. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą name buvo administracinės patalpos. Sūnus Jonas vedė ir išvyko gyventi į Aknystą. Anksčiau Aknysta priklausė Lietuvai. Pirmaisiais Nepriklausomybės metais tikslinant valstybinę sieną ji atiteko Latvijos Respublikai. Atokiau nuo šių pastatų buvo dvarininko Adamonio sodyba (Nr. 3). Prieš Antrąjį pasaulinį karą Adamonis pardavė dvarą rusų tautybės piliečiui Jurjevui, kurio šeimą 1941 m. sovietai ištrėmė į Sibirą.

Kazio Pranckūno šeima gyveno atskirame name (Nr. 4). Gyveno vargingai, augino 4 vaikus: Oną, Alfonsą, Genę, Elena. Turėdamas 2 ha, kartu su paaugliais vaikais K. Pranckūnas padieniu dirbo dvaro žemes.

Ona ištekėjo už Kazio Bertašiaus ir gyveno kartu su tėvais. Tėvams mirus, ji pardavė namus ir išsikėlė į Júodupės gyvenvietę. Alfonsas pasistatė namus Júodupėje, vedęs išvyko ten gyventi. Genė ištekėjo už Kosto Skruodžio iš Užubalių, Elena – už Rimanto Skruodžio iš Teklinės k.

Jonas ir Veronika Pranckūnai turėjo 2 ha žemės (Nr. 5). Gyveno vargingai, ėjo į Ilzenbergo ir Alksnių (Alksniamužės) dvarus padieniais. Augino 2 vaikus – Emiliją ir Joną. Emilija, gim. 1930 m., ėjo dirbti į kolūkį. Jaunesnysis Jonas (gim. 1937) dirbo pedagoginį darbą Klaipėdoje.

Antanas ir Veronika Švedai (Nr. 6) turėjo 2 ha žemės. Augino 3 vaikus: Antaną (gim. 1930), Stasį (gim. 1932), Jūratę (gim. 1940). Antanas ir Jūratė išvyko į Vilnių. Antanas mokėsi statybininkų mokykloje, ją baigęs, liko dirbti Vilniuje. Stasys išvyko į Latviją, Cirulio valstybinį ūkį.

Viena iš pasiturimai gyvenančių šeimų buvo Juozo Striko (Nr. 7). Šeimoje augo 5 vaikai: Juozas, Akvilė, Monika, Ona, Emilija. Juozas Nepriklausomos Lietuvos metais buvo karininkas. Akvilė ir Monika, baigusios pedagoginius mokslus, mokytojavo Ūnuškio mokykloje.

Akvilė, ištekėjusi už Zadlevičiaus, išvyko į Panevėžį. Po kurio laiko išvyko ir Monika ir abi mokytojavo įvairiose Panevėžio mokyklose. Ona ištekėjo už Budreikos, kuris nuomojo Ilzenbergo dvarą. Emilė augino sūnų. Karo metu ji mirė, o jos sūnų globojo sesuo Akvilė Zadlevičienė. Kaip anksčiau buvo minėta, tėvo Juozo Striko namus duktė Ona Budreikienė pardavė Petruį Taliui.

Baltrus Talius ir jo žmona Ona ūkininkavo 15 ha žemės sklype (Nr. 8). Gyveno pasiturimai, nors šeimoje augo septyni vaikai: Jonas, Antanas, Petras, Pranas, Jurgis, Emilė, Juozas. Neramiai žiaurūs pokario metus teko pergyventi Talių šeimai.

Jurgis su bendraminčiais slapstėsi pelkė- * Numeruota pagal kaimo planą.

tuose Dumblio miškuose Latvijoje. Brolis Jonas, nešdamas maistą miško broliams, sužeistas pateko enkavėdistams į rankas, čia pat, namuose, jį žiauriai kankino ir nužudė. Tokio pat likimo sulaukė ir brolis Antanas: ankstų rytą tvarte šerdamas gyvulius, buvo peršautas ir mirė. Jurgi, bėgantį nuo persekiotojų, Dumblio pelkėse pasivijo ir nukovė baudėjų kulka. Juozas tarnavo pas ūkininkus Latvijoje, dirbdamas ūkyje susižeidė ir mirė. Toks negailestingas, tragiškas šeimos likimas. Tik Petrą aplenkė okupantų sėjama mirtis. Petras (gim. 1906) vedė Bronislavą Norkevičiūtę (gim. 1925) iš Obėlių apylinkės Kálniškių kaimo. Tuokėsi 1955 m., gyveno nusipirkoje iš Juozo Striko sodyboje (Nr. 7). Petras Talius augino 2 sūnus: Algį (gim. 1959) ir Joną (gim. 1961). Sovietmečiu jis dirbo Onušio valsstybiniame ūkyje veterinarijos sanitaru. Mirė 1982 m., jau persikėlęs gyventi į gretimame Skuomantų kaime pirktą sodybą.

Tėvus Baltrų ir Oną Talius su Jono Taliaus žmona Emilija (Stalaukaitė iš Prūsėlių k.) ir sūneliu Stasiu ištrėmė į Sibirą. Ona mirė Sibire, ten ir palaidota. Baltrus, grįžęs į Lietuvą, po penkerių metų mirė, palaidotas Onušio kapinėse.

Petro sūnus Algis su šeima gyvena tėvų namuose, ūkininkauja, o sūnus Jonas su šeima gyvena ir dirba Ukmergės rajone.

Tragiškai baigė gyvenimą Jono žmona Emilija, su sūnumi Stasiu grįžusi iš Sibiro tremties. Nuolatinė įtampa okupacijos sąlygomis, laviravimas prie bedugnės krašto, sielvartas, Sibiro tremtis, enkavėdistų ir jų talkininkų nuolatinis persekiojimas, žiaurumai išvedė iš pusiausvyros Emiliją: apimta depresijos, ji nusižudė. Nusižudė ir jos 31 metų sūnus Stasys. Abiejų mirtis buvo iš anksto numatyta, artimiesiems parašytas atsisveikinimo laiškas.

Baltraus sūnus Pranas vedė, augina sūnų Dainių ir dukrą Liliją. Gyveno ir dirbo Juodupėje, vėliau persikėlė į Vilnių.

Pranas Rušėnas, vedęs Liuciją Esbergaitę iš Latvijos, turėjo 19 ha žemės, ūkininkavo (Nr. 9). Gyveno pasiturimai. Šeimoje buvo penki vaikai: dvynukės Ona ir Marytė (gim. 1902), Jonas, Karolis (gim. 1910), Petras



*Vladas Lukoševičius
ir Antanas Švedas.
1926 m.*

Petras Rušėnas





*Rušėnų sodyba
Alksnių kaime.
1934 m.*

(gim. 1914). Marytė, būdama 3 metų, susirgo plaučių uždegimu ir mirė. Jonas, būdamas 4 metų, irgi mirė. Karolis, baigęs Onušio pagrindinę mokyklą, mokėsi Kauno gimnazijoje. Tarnavo Lietuvos kariuomenėje, mokėsi policijos mokykloje. Ją baigęs, dirbo Kauno saugumo departamente. Nepriklausomos Lietuvos karininką 1941 m. birželio 14 d. sovietų valdžia ištrėmė į Sibirą, Sverdlovsko sritį, Sevurallagą. Pačiame jėgų žydėjime, 1941 m. gruodžio 3 d., nepakėlęs žiaurių, nežmoniškų gyvenimo sąlygų, mirė. Mirties priežastis buvo kraujo užkrėtimas: dirbdamas miške susižeidė koją. Sibire ir palaidotas.

Duktė Ona ir sūnus Petras gyveno su tėvais. Petras baigė Onušio pagrindinę mokyklą, domėjosi tarptautiniais įvykiais, Nepriklausomos Lietuvos vidaus bei užsienio politika, daug skaitė, aktyviai dalyvavo Šaulių sąjungos darbe. Už patriotinius jausmus Lietuvai sovietmečiu buvo persekiojamas, tačiau neprarado tautinio budrumo. 1944 m. artėjant sovietų armijai, kartu su vokiečių kariuomenės daliniais pasitraukė iš Lietuvos vakarų kryptimi. Tačiau prie Liepojos pateko sovietams į nelaisvę. Suimtas ir ištrėmtas į Vorkutos lagerius. Grįžęs iš lagerio, 1952 m. vedė to paties kaimo merginą Elena Butlerytę ir liko gyventi tėvų namuose. Dirbo kolūkyje. Gimė sūnus Povilas (1953) ir dukra Elvyra (1958).

Povilas, baigęs mokslus, dirbo inžinieriumi mechaniku. Vedė juodupietę Birutę Petronaitę. Gyvena Onuškyje, ūki-

*Rušėnų šeima prie savo namų. Sėdi: Lucija Rušėnienė ir Pranas Rušėnas; stovi: Karolis Rušėnas, Ona Rušėnaitė ir Petras Rušėnas.
1933 m.*





*Rušėnų šeima
prie savo namų:
Pranas Rušėnas,
Petras Rušėnas,
Ona Rušėnaitė ir
Lucija Rušėnienė.
1933 m.*

ninkauja, augina du vaikus – Dianą ir Arijų. Elvyra ištekėjo už Alberto Kaminsko, gyvena Molėtų rajono Pažzuolių kaime, mokytojauja. Petras Rušėnas mirė 1996 m.

Mykolo Lukoševičiaus šeima valdė 16 ha žemės (Nr. 10). Gyveno pasiturimai, sėkmingai sprendė ūkinius reikalus.

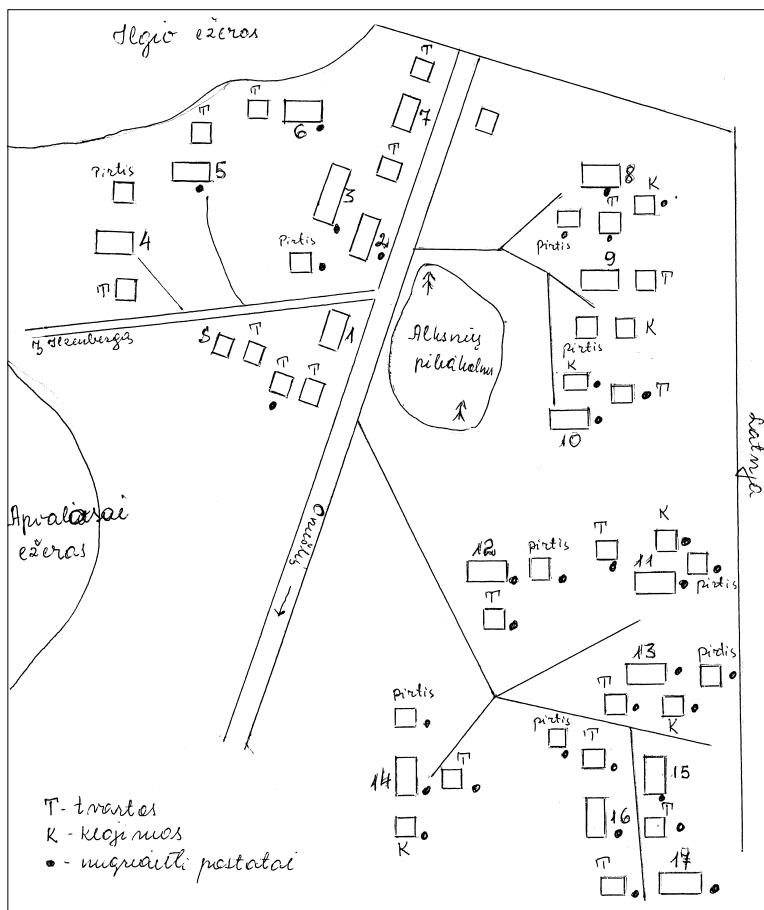
Šeimoje augo keturi vaikai: Marijona, Zosė, Vladas ir Jonas. Marijona ir Zosė išvyko uždarbianti į Latviją. Vladas nuskendo ežere, Jonas kartu su Jurgiu Taliumi Dumblio pelkėse enkavėdistų buvo nušautas.

Petras Taškevičius turėjo 16 ha žemės (Nr. 11), šeimoje augo trys vaikai: Genė, Jonas, Albinas. Genė ištekėjo už Jono Matulevičiaus ir gyveno Kazliškyje. Albinas gyveno Juodupėje ir dirbo „Nemuno“ fabrike, vedęs išsikėlė gyventi į Kauną.

Riukų šeima ūkininkavo (Nr. 12), šeimoje augo penki vaikai: Kazė, Leonora, Teklė, Pranė, Jonas. Kazė ištekėjo už Vabolio iš Kraštų k. Vykdamt melioracijos darbus, sodyba buvo nugriauta. Vaboliai išsikėlė gyventi į Juodupę. Leonora ištekėjo už Kazio Pranckūno, gyvenančio tame pačiame kaime. Teklė ištekėjo ir apsigyveno Juodupėje. Pranė ištekėjo už Stasio Balio ir augino dukrą Alginą. Gyveno tėvų namuose. Vykdamt melioraciją, namai buvo nugriauti. Šeima išsikėlė gyventi į Juodupę. Jonas išėjo į partizanus kovoti už Lietuvos Nepriklausomybę, mūšyje su sovietų aktyvistais žuvo.

Adolfas Kupčiūnas ūkininkavo, turėjo 16 ha žemės (Nr. 13). Vedė našlę latvę Oną Ramonienę, kuri iš pirmosios santuokos turėjo sūnų Joną Ramoną. Jonas, kaip ir daugelis Alksniamužės kaimo jaunuolių, priešinosi sovietiniams įstatymams, nevykdė jų, patriotinių jausmų įkvėptas slapstėsi nuo baudėjų. 1945 m. netoli namų, pamiškėje, nušautas. Adolfas ir Ona Kupčiūnai turėjo sūnų Petrą. Jis vedė Emilę Birutę Talačkaitę. Petro šeimoje augo keturi vaikai: Jonas, Aldona, Bronius, Violeta. Jonas gyvena ir dirba Kaune, Aldona sukūrė šeimą Latvijoje, Bronius – Onuškyje. Violeta su šeima ir motina išsikūrė Skuomantų k.

Juozas Petraitis nusipirko iš savanorio Ališausko sodybą su 8 ha žemės, nes pagal tuometinį Nepriklausomos Lietuvos įstatymą kovotojams savanoriams nemokamai buvo suteikiami žemės sklypai (Nr. 14). Juozas vedė onuškietę Emilę Butėnaitę, dirbusią Komaro dvare kambarine. Šeimoje augo penki vaikai: Juozas (gim. 1924), Vilhelmas (gim. 1927), Ramutė (gim. 1929), Jonas (gim. 1932), Stasė (gim. 1935). Tolimesnis šeimos gyvenimas ne rožėmis buvo klotas. Juozas vedė Marijoną Butlerytę,



Alksniamužės kaimo
planas. 1926 m.
Sudarė Elena Blažienė

vėliau nuteistas 5 metams už nelegalią veiklą su Latvijos prekybininkais. Grįžęs iš įkalinimo vietos, eidamas 41 metus, mirė. Žmonai Marijonai teko sunki našta auginti vienai penkis vaikus.

Vilhelmas jaunas mirė. Ramutė ištekėjo ir išvyko į Panevėžį. Jonas vedė, gyveno ir dirbo Latvijoje, tačiau pačiame jėgų žydėjime mirė. Stasė ištekėjo už Griškėno ir dabar gyvena Juodupėje, dirbo „Nemuno“ fabrike.

Antanas Butleris su žmona Juozapota Deksnyte iš Mitragalio k. (Žiobiškio apyl.) dirbo 8 ha žemės (Nr. 15). Gyveno vargingai, šeimoje buvo aštuoni vaikai: Marijona, Adelė, Janina, Elena. Keturi vaikai dar maži mirė. Marijona ištekėjo už Juozo Petraičio iš to paties kaimo ir susilaukė 5 vaikų: Vytauto (gim. 1943), Algio (gim. 1947), Kęstučio (gim. 1951), Nijolės (gim. 1957) ir Rimanto (gim. 1959).

Antroji duktė Adelė ištekėjo už Felikso Striupo. Augino du vaikus: Eugeniją ir Vidmantą.

Trečioji duktė Janina ištekėjo už Jono Apalainio iš Ilzenbergo k. Išaugino dvi dukras – Ireną ir Zitą. 2002 m. mirus Jonui, motina Janina išvyko gyventi pas dukrą Zitą į Anykščius.

Ketvirta duktė Elena (gim. 1932) 1952 m. ištekėjo už Petro Rušėno (gim. 1914). Turėjo 18 ha žemės. Elena ir Petras apsigyveno Petro Rušėno tėvų namuose, Petras mirė 1996 m., Elena liko gyventi vyro tėvų namuose.

Petras Mėliūnas ir žmona Ona (Deksnytė) (Nr. 16) turėjo 8 ha žemės, ūkininkavo. Šeimoje augo keturi vaikai: Vera, Juozas, Jonas, Bronius. Prieškario laikotarpiu duktė Vera tarnavo Alksniamužės dvare, ištekėjo už Antano Tamošiūno. Melioracijos metu išsikėlė gyventi į Juodupe.

Sūnus Juozas vedė Stefą Taškevičiūtę ir išsikėlė gyventi į Ašmeną. Karo metu tragiškai žuvo.

Sūnus Jonas (gim. 1918) vedė Malviną Musnickaitę (gim. 1922) iš Kraštų k. Vėliau Mėliūnai gyveno Onuškyje. 1976 m. Jonas mirė, Malvina augino 3 vaikus: Reginą, Audronę, Bronių.

Petro ir Onos sūnus Bronius, eidamas 17-uosius metus, buvo nušautas.

Petras Barkauskas (gim. 1909) vedė Bronę Malkevičiūtę (gim. 1919) ir gyveno tėvų namuose (Nr. 17). Gyveno pasiturimai, turėjo 10 ha žemės, 7 ha miško. Abu dirbo žemės ūkyje, augino dukras Ireną (gim. 1940) ir Birutę (gim. 1942). Tremiant žmones į Sibirą, Petras buvo išpėtas, kad jo šeima yra įrašyta į tremtinių sąrašus. Ilgai nesvarstęs, Petras su šeima pasitraukė į Latviją ir apsigyveno netoli valstybinės sienos. Slapstėsi, nuolat keitė darbo vietas, dirbo įvairius darbus. Bronė, turėdama siuvėjos specialybę, lankėsi pas ūkininkus, siuvo jiems drabužius. Vaikai, gyvendami Latvijoje, turėjo galimybę mokytis lietuviškai Onušio mokykloje. Barkauskų dukra Irena ištekėjo už Juozo Markevičiaus ir gyveno Onuškyje. Išaugino 3 dukras: Birutę, Daivą, Ingą.

Barkauskų duktė Birutė ištekėjo už Vytauto Grigaliūno, gyveno Onuškyje, vėliau išvyko gyventi į Panevėžį.

Pasakojo

Emilė Birutė Kupčiūnienė, gyv. Skuomantų k.
Irena Markevičienė, gyv. Onušio k.
Irena Rušenienė, gyv. Alksnių k.

Eikiniško dvaras

Už Užubalių miško, nuo Brenčių sodybos Čedasų kryptimi, dešinėje kelio pusėje buvo Eikiniško dvaras. Į šiaurę, netoli Latvijos sienos esantis 20 ha ploto žuvingas ežeras vadinamas Eikiniško vardu.

P. Brenčys pasakoja, kad Eikiniško dvaro savininkas buvo Stasiulis, kurio vardo neprisimena. Stasiulio žinioje buvęs ir ežeras. Tai buvo nusigyvenęs, neturtingas dvarininkas; nesugebėjo vadovauti ūkiui, neturėjo autoriteto tarp dvarininkų. Dvaras palaiptai smuko, šeimnininkas nesirūpino jo ateitimi, žmonės nenoriai eidavo į dvarą dirbti. Už menką atlyginimą Brenčio žmonos motina Marijona Kirstukaitė dirbo dvare prodieliais, atsiskaitydavo kiekvieną dieną. Dirbančių dvare žmonių net ir nemaitindavo, todėl dažnai stokodavo darbo jėgos. Iš Užubalių kaimo bernu dirbo Viktoras Paukštelis.

Nepriklausomos Lietuvos metais Stasiulis, matydamas, kad žemės ūkyje gerų rezultatų nepasieks, pradėjo dirbti pasienio ruože, Prūdųpės punkte. Į darbą važiuodavo motociklu, – tuo metu tai buvo retenybė, sukeldavo smalsulių dėmesį. 1940 m. sovietams okupavus Lietuvą Stasiulis su šeima ištremiamas į Sibirą. Sunkios gyvenimo sąlygos, nuolatinis smurtas, vietos gyventojų neapykanta tremtiniais, badas palaužė Stasiulio sveikatą ir jis mirė. Sūnus sukūrė šeimą, vedė vietinę sibirietę.



*Gudiškių piliakalnis.
A. Petrašiūno nuotr.*

Tikėdamasis rasti geresnį gyvenimą, pokariu grįžo į gimtinę. Čia rado per karą nuniokotus namus, todėl apsistojo Rōkiškyje. Vietos valdininkų sutinkamas priešišškai, negavo darbo, paramos įsikurti. Žmona sunkiai aklimatizavosi, susirgo, teko grįžti atgal į Sibirą, į žmonos gimtinę.

Stasiulio dvarą perėmė dvarininkas Malakauskas, tačiau prasidėjus neramumams Europoje, išvyko į Lenkiją.

Pasakoją Povilas Brenčys, gim. 1927 m. Užubalių k., Juodupės sen.

Gudiškių dvaras ir kaimas

Gudiškiuose buvusiame dvare šeiminkavo dvarininkas latvis Drustas. 1935 m. vasarą dvare kilo gaisras, didesnė gyvenamojo namo dalis sudegė. Likusioje dalyje, atlikus remonto darbus, apsigyveno šeima. Gaisras nepalietė ūkinių pastatų. Prieš karą Drustas mirė, o žmona su sūnumi išvyko gyventi į Latviją, už Neretų. Po karo dvare apsigyveno Mykolo Antanavičiaus ir Petro Varno šeimos, kurios naudojami ir žeme.

Netoli dvaro, Gudiškiuose, gyveno Petras Keliuotis su šeima. Vaikų neturėjo. Kaime Keliuotį pravardžiudavo *bobos vaiku*, dėl to jis pyko, išiveldavo į kivirčius. Kitoje kelio pusėje, priešais Keliuočių namus, buvo Kimsienės sodyba. Didysis gyvenamasis namas buvo išnuomojamas. Paskutiniu metu gyveno nuomininko Šinkūno šeima: žmona, duktė Zita ir sūnus Algis. Šinkūnas buvo Užubalių miško eigulys. Vėliau, esant nepalankioms gyvenimo sąlygoms, pasistatė namą Juodupės gyvenvietėje. Ten ir mirė (pasikorė). Uršulė Kimsienė gyveno viena iki pat mirties gilioje senatvėje.

Per Gudiškių kaimą ėjo griovys, vadintas Minava. Šis upeliukas tekėjo iš Dumblio ežero Latvijoje į Eikiniškio ežerą, iš jo per Gudiškių kaimą į Čedasų ežerą, toliau – į Vyžuonės upę.

Skuomantų kaimas nuo 1920 metų

Į šiaurę nuo Ūnuškio pakelės svyruokliai beržai (dalies jau nebėra) veda pro Komaro dvaro pastatų likučius lyg pro vartus nuokalne į Skuomantų kaimą. Kairėje kelio pusėje matyti didžiulis slėnis, kuriame maždaug prieš 40 m. atlikti melioracijos darbai, iškirsti krūmai, pagilinta upeliuko, tekančio iš Alksnių pelkių į Vyžuonės upelį, vaga. Slėnis tapo derlingu žemės plotu – pievomis bei Degesynės durpynu. Skuomantai – kalvota vietovė, nuo Užubalių kaimo skiriama miško. Šiaurėje Skuomantai ribojasi su Alksniais, pietuose – su onuškėnų žemėmis. Kaime buvo apie keturiasdešimt sodybų, dabar – mažiau nei dešimt.

Nr. 1.* Remeikių šeima pardavė namus Ūnuškio bažnyčios klebonui Juozapui Čiuvinskui (1865–1933) ir išvyko į Ameriką. Kunigas, kilęs iš Mažeikių apskr. Urvikių kaimo, sodyboje apgyvendino seseris Uršulę (gim. 1885) ir Marcijoną (gim. 1895), kurios ūkininkavo, turėdamos 30 ha žemės. Uršulė buvo ligota, todėl beveik visą laiką gulėjo patale. Seserys rinkdavo vaistažoles, ruošdavo įvairius vaistus, patardavo ligoniams, kaip ir kokius vaistus vartoti nuo atitinkamų ligų. Onuškyje, brolio namuose, turėjo vaistinę. Vytautas Lukoševičius iš Ivoniškio k., dabar gyvenantis Naujāsodėje, prisimena, kaip dirbo ūkio darbus, kaip pokario metais (apie 1946) veždavo arkliais į Rokiškį grūdų prievoles valstybei. Mirus kunigui, seserys priglaudė buvusią jo šeiminingą Oną. Mirus seserims, giminaitis Petras Skabeikis (gim. 1906) namus pardavė Petru ir Genei Spaičiams iš Mainėivų. Kolūkyje Petras dirbo traktorininku, fermos darbininku. Pasižymėjo darbštumu, sąžiningumu. Išaugino du sūnus – Algį ir Vytautą (gim. 1959), bei dukrą Danguolę (gim. 1952). Vaikai, baigę mokslus, gyvena ir dirba Vilniuje. Mirus žmonai Genei, Petras išvyko gyventi į Rokiškį.

Nr. 2. Pranas Kalvelis (1886–1949) vedė Teresę Spaičienę (Jasiulytę, gim. 1889), kilusią iš Armonių k., turėjusią tris vaikus: Joną (gim. 1916), Antaną (gim. 1921), Joaną (gim. 1915). Kalveliai dar susilaukė dukters Genės (gim. 1927). Pranas ir Teresė, turėdami 8 ha žemės, ūkininkavo. Sodyba buvo gražioje vietoje, prie kelio į Užubalius, pamiškėje, netoli Kartuvių kalno. Pas Genę rinkdavosi jaunimas, kartu vakarodavo, žaisdavo, įvairių švenčių proga pindavo vainikus bažnyčiai papuošti, skindavo lauko gėles ir arkliais veždavo į Onuški. 1949 m. mirus tėvui, 1950 m. Genė ištekėjo už Povilo Raupio (gim. 1927) iš to paties Skuomantų kaimo. Povilas liko gyventi pas Genę. Vietoje senų, susidėvėjusių pastatų pastatė naujus: gyvenamąjį namą, tvartą, daržinę. 1945 m. tarnavo sovietų armijoje Tilžėje. 1946 m. grįžęs iš kariuomenės dirbo išminuotoju, nukenksmindavo po karo likusius sprogmenis. Po to dirbo malūne kuliamosios mašinistu, kolūkio plytinėje, lentpjūvėje. Puikiai valdė įvairius žemės ūkio padargus. Kai į „Aušros“ kolūkį Rokiškio MTS atsiuntė pirmą traktorių, vairuojamą Vytauto Dūdos, Povilui Raupiui buvo patikėta būti padėjėju, vėliau traktorininku. Kruopščiai prižiūrėjo techniką, nuo ryto iki vakaro triūsė ūkio laukuose, atsakingai atlikdavo bet kokią jam patikėtą darbą, visur ir visada buvo pavyzdys kitiems. Kuklus, jautrus buvo ne tik šeimoje, bet ir visuomeniniame gyvenime. Tuometinės valdžios 1973 m. jam buvo suteiktas socialistinio darbo didvyrio vardas, 1977 m. – Respublikos nusipelnusio žemės ūkio darbuo-

Povilas Raupys



tojo vardas. Buvo Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatas.

Šeimoje augo 4 vaikai: Gintautas, Jonas, Gražina, Laima. Gintautas (gim. 1951), baigęs Žemės ūkio mokyklą, dirbo traktorininku Onuškio ūkyje. Vedė ir išvyko gyventi į Kupiškį. Jonas (gim. 1959) mokėsi Onuškio mokykloje. Baigęs Pandėlio profesinę technikos mokyklą, dirbo mechanizatoriumi, dabar gyvena Rokiškyje, vedęs, turi du vaikus. Gražina (gim. 1953), baigusi Vabalninko žemės ūkio technikumą, dirbo Onuškio ūkio Kraštų skyriuje buhalterė, vėliau – centrinėje buhalterijoje. Ūkį reformavus išvyko gyventi į Rokiškį. Ištekėjo, augina 3 vaikus: Ramūną, Jurgitą ir Tomą. Laima (gim. 1963) gyvena Zarasuose. Ištekėjusi, augina 3 vaikus. Tuščius namus kartais aplanko Gražina.



Nr. 3. Antanas ir Veronika Lukoševičiai turėjo 12 ha žemės, ūkininkavo. Antanas buvo Komaro dvaro eigulys. Veronika namuose audė. Augino dvi dukras dvynukes – Veroniką ir Oną. Paaugusios dukros padėjo tėvams dirbti ūkio darbus, audė, siuvinėjo. Ona giedojo Onuškio bažnyčios chore. Ištekėjo už latvio ir gyveno Latvijoje. Vyriui mirus, grįžo į tėvų namus ir padėjo seseriai auginti vaikus. Sesuo buvo ištekėjusi už Petro Gėgžno, kilusio iš Žiobiškio k. Šeimoje augo keturi vaikai: Jonas, dvynukai Rožė ir Vytautas, Rimantas. Vyriausias sūnus Jonas vedė ir gyveno Rokiškyje, atvažiuodavo tėvams padėti dirbti ūkio darbus. 1988 m. eidamas per Apvėlyjį ežerą vėlyvą rudenį, įlūžo ir nuskendo. Vytautas 2 mėnesių amžiaus susirgęs mirė. Rožė ištekėjusi, gyvena Deksnių k. Rimantas gyvena Jūodupėje, dirba fabrike.

Raupių šeima: Povilas ir Genė, duktė Laima ir sūnus Gintautas

Nr. 4. Juozas (1878–1970) ir Ona (gim. 1881) Raišiai ūkininkavo, šeimoje augo Emilija, Povilas, Jonas, Juozas. Emilija ištekėjo už Jono Kriščiūno, išaugino 6 vaikus. Paskutiniu metu gyveno Onuškyje. Povilas (1919–1942) buvo vargonininkas, gyveno Tauragėje, Varniuose. Jonas (1902–1923) buvo Lietuvos savanoris, gavo iš Komarų dvaro žemės sklypą. Jam mirus šiame sklype jo brolis Juozas (1906–1980) pasistatė gyvenamąjį namą, ūkinius pastatus. Vedė Emiliją Mikšytę, su kuria turėjo 2 vaikus – Ireną ir Stasį. Irena Janukėnienė, gim. 1931 m., mokėsi Onuškio pradžios mokykloje, Rokiškio vidurinėje, studijavo Šiauliuose, o 1963–1967 m. – Vilniaus pedagoginiame institute. Dirbo ir gyvena Duokiškyje. Buvo mokytoja, mokyklos direktorė. Stasys (1933–1971) vedė ir gyveno Rygoje. Stasio sūnus Stasys su žmona ir dviem mažais vaikais, atvykę į svečius, eidami per Juodupės tvenkinio ledą įlūžo ir žuvo.

Juozas Raišys, mirus žmonai, vedė Eleonorą Bajoraitę (1902–1974), su kuria augino keturis vaikus: Gediminą, Severiją, Vitonę ir Alvydą. Gediminas, gim. 1939 m., vedė Liliją Bujanauskaitę, gyvena Utenoje, dirbo mėsos kombinate darbo apsaugos

inžinieriumi. Augina du vaikus – Gitą ir Giedrių. Severija, gim. 1941 m., ištekėjo už Vytauto Čypo iš Štukų kaimo ir išvyko gyventi į Juodupę. Išaugino dvi dukras – Jolantą ir Rasą, kurios mokytojauja Juodupės gimnazijoje. Dukra Vitonė, gim. 1943 m., ištekėjo už Jono Šeškausko (1937–1971), melioracijos inžinieriaus, gyvena Panevėžyje, stomatologė. Jų sūnus Andrius (gim. 1970) baigė mokslus Kauno technikos universitete. Sūnus Alvydas (gim. 1945) vedė Bernadetą Martinonytę iš Daliėčių k., turi 3 vaikus: Astą (gim. 1970, baigė Vilniaus universitetą), Aušrą (gim. 1977, baigė Kauno technikos universiteto Panevėžio filialą), Karoliną (gim. 1984, baigė Teisės universitetą).

Onušio dvaras istoriniuose šaltiniuose minimas 1522 m. XVIII–XIX a. jis priklausė Komarams. Buvo pastatyti centriniai dvaro rūmai, kuriuos vietos gyventojai vadino *dvaro palociais*, tvartai, kiti ūkiniai pastatai. Išliko tik dalis pastatų. Vienas iš statinių buvo *komisoriaus namelis* (Nr. 5), kuriame gyveno būsto neturintys tarnai. Tačiau bėgant laikui, keičiantis visuomeninei situacijai, keitėsi ir namelio paskirtis. Pirmojo pasaulinio karo metu pagrindinis pastatas – dvaro rūmai – buvo smarkiai nuniokotas, apgriautas. Komisoriaus namelis liko. 1923 m. grįžusi iš Krokuvos čia apsigyveno Marija Komarienė su dukra Vitolda Diana Komaraite. Po kurio laiko persikėlė gyventi į Onuški. Šiame namelyje gyventojai nuolat keitėsi. Gyveno Vincas (gim. 1885) ir Ona (gim. 1896) Bekeriai. Šeimoje augo 6 vaikai: Juozas, Jonas, Petras, Algirdas, Antanas ir Vilius. Juozas išvyko gyventi į Ameriką. Jonas vedė ir persikėlė gyventi į Didsodę. Petras (gim. 1921) vedė Stefą Bulavaitę iš Užubalių k. ir išvažiavo į Biržus. Algirdas 1947 m. balandžio 5 d. žuvo. Tėvai, sūnūs Antanas ir Vilius ištremti į Sibirą.

Vėliau šiame bute apsigyveno Jonas ir Zofija Baronai. Bežemiai, augino vaikus: Antaną, Joną, Oną, Zofiją. Zofija, gim. 1913 m., ištekėjo už Augusto Jasiūno iš Čedasų k. ir apsigyveno Onuškyje.

Šiame kumetyne gyveno atvykusi iš Armonių k. Antano (gim. 1880) ir Uršulės (gim. 1892) Jasiulių šeima, kuri turėjo tris vaikus: Emilę, Palmirą (gim. 1925) ir Vytautą (gim. 1932). Palmira ištekėjo už Prano Lukoševičiaus, pasistatė gyvenamąją sodybą Skuomantų kaime (Nr. 8).

Kumetyne buvo įrengti 3 butai. Viename iš jų nuo 1940 m. gyveno Viktoras (gim. 1892) ir Emilija (gim. 1893) Jankauskai, kurie gavo 8 ha sklypą. Gyveno vargingai. Emilija namuose audė. Šeimoje augo 6 vaikai: Dalia Genė, Bronius, Adolfas, Janina, Aldona, Stasys. Dalia Genė (gim. 1917) ištekėjo už Antano Kalpoko iš Čedasų. Augino du sūnus: Henriką ir Joną. Abu buvo invalidai. Mirus tėvui ir sūnui Henrikiui, motina su sūnumi Jonu buvo apgyvendinti Skemų pensionate. Bronius (gim. 1921) vedė Valę Sriubiškytę iš Skapiškio ir gyvena Juodupėje. Adolfas (gim. 1923) vedė Elžbietą Šmerdelytę (gim. 1904) iš Kiėmiškių k., nusipirko Brýzgių kaime namus ir išvyko ten gyventi. Janina (gim. 1927) ištekėjo už pandėliečio Alfonso Tunkevičiaus ir išvyko gyventi į Panemunį. 1970 m. grįžo į Skuomantų k. ir apsigyveno tame pačiame bute. Janina dalyvavo Onušio kultūros namų saviveiklos kolektyve, giedojo bažnyčios chore. A. Tunkevičius mirė



1986 m. Aldona (gim. 1929) ištekėjo už Viktoro Butėno iš Bryzgių kaimo ir išvyko ten gyventi. Ūkininkauja. Stasys (gim. 1932) vedė Aldoną Kvedaravičiūtę ir gyvena Pandėlyje.

Žmonių pasakojimu, kitame, analogiškame namelyje (Nr. 6) buvusi Komaro dvaro virtuvė, tačiau stokojant kumėčiams patalpų, buvo įrengti butai. Viename iš jų gyveno Elžbieta Šmerdelytė (gim. 1904) iš Kiemiškių. Ištekėjusi už Adolfo Jankausko, persikėlė gyventi į Brýzgius. Kitame bute gyveno Emilijos (gim. 1892) ir Prano (gim. 1888) Diržių šeima, auginusi 8 vaikus: Stefą (gim. 1922), Marytę (gim. 1923), Moniką (gim. 1923), Janę (gim. 1927), Bronę (gim. 1927), Oną (gim. 1931), Eleną ir Praną (gim. 1936). Stefa buvo ištekėjusi už Stasio Runkio (gim. 1917), kuris žuvo 1945 m.



sausio 9 d. Pokario laikotarpiu Diržių šeima persikėlė gyventi į Onuški. Tame pačiame name gyveno Antano ir Veronikos Tamosiūnų šeima, kurioje augo du vaikai: Jonas ir Zita. Antanas buvo savamokslis radijo mėgėjas. Turėjo akumuliatorinį radijo imtuvą. Pas jį nuolat rinkdavosi kaimiečiai išklausti žinių, sužinoti apie padėtį fronte. Matyt, ir sūnus Jonas paveldėjo tėvo gabumus radijo technikai: pokariu remontavo radijo imtuvus, tapo televizorių (lempinių) meistru. Mirus tėvui, Jonas su motina persikėlė gyventi į Júodupę, vėliau į Panevėžį. Zita ištekėjo už Laužadžio ir išvyko taip pat į Panevėžį.

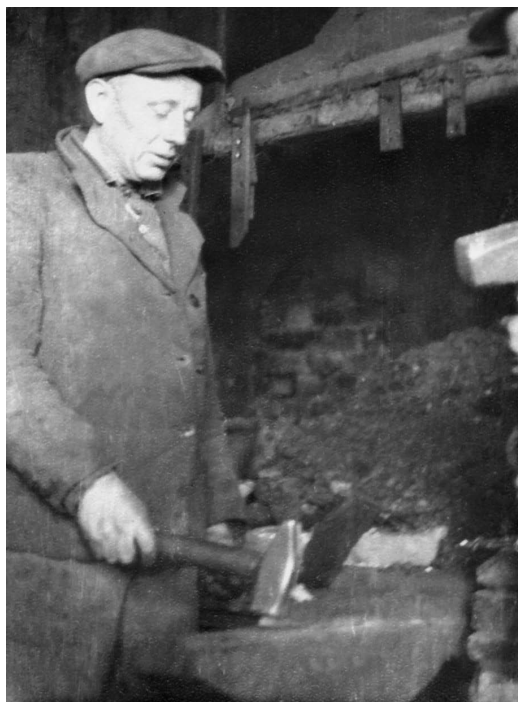
*Aldona Jankauskaitė ir
Albertas Bagdonavičius
(iš Naujasodės)*

Nuolat čia gyveno ir iki šiol gyvena Aldonos ir Antano Prunskaus šeima. Jie augino 3 vaikus: Saulių, Aušrą ir Ramūną.

Šalia Komaro dvaro parko (Nr. 7), prie iškasto dirbtinio tvenkinio, namus pasistatė tuometinis kolūkio „Aušra“ pirmininkas, valdžios atsiųstas žmogus Bronius Butkys, prieš tai dirbęs įvairius darbus valstybinėse įstaigose. 1958 m., reorganizavus kolūkį į Onuški valstybinį ūkį, dirbo Obelių duonos kepyklos direktoriumi. Buvo vedęs Nastę Lukoševičiūtę iš Užubalių k., augino sūnų Merūną. Mirus vyrui, Nastė su Merūnu, pardavusi namus Petruui Taliui iš Alksnių k., išsikėlė gyventi į Juodupę. Petro ir Bronės (gim. 1925) Talių šeimoje augo 2 sūnūs: Algis (gim. 1959) ir Jonas. Jonas gyvena Širvintose, o Algis – tėvų namuose. Jis vedė Oną (gim. 1960), augina vaikus: Ireną (gim. 1983), Sandrą (gim. 1985), Gitaną (gim. 1987), Darių (gim. 1990), Birutę (gim. 1993).

1956 m. čia namus pasistatė Prano ir Palmiros Lukoševičių šeima (Nr. 8). Pranas Lukoševičius – iš Užubalių k., Palmira Jasiūnaitė – iš Skuomantų k. Pranas dirbo kolūkyje saskaitininku, buhalterijos darbuotoju, vėliau – Alksnių skyriaus galvijų fermos brigadininku. Palmira dirbo Alksnių, Onuški parduotuvėse.

Antrąjį Komaro kalvės pastatą (Nr. 9) pertvarkius į gyvenamąsias patalpas, ten persikėlė gyventi geriausias dvaro kalvis Antanas Vilevičius (gim. 1873) su žmona Adele (gim. 1885). Kaime Antaną vadindavo Kavoliu. Vilevičius turėjo 3 vaikus: Adolfą, Adelę, Zofiją. Adelė (gim. 1906) netekėjusi, šeiminkavo namuose, dirbo kolūkyje sezonine darbininke, tarybinio ūkio veršelių fermoje. Zofija (gim. 1908) visą laiką dirbo žemės ūkio darbus „Aušros“ kolūkyje, vėliau, susikūrus tarybiniam ūkiui, – jaučių fermoje. Netekėjusi. Likusi gyventi viena namuose apiplėšimo metu buvo šiauriai nužudyta. Adolfas (gim. 1912) buvo plačios erudicijos žmogus, muzikalus, draugiškas. Nevedęs. Buvo vienas iš geriausių kalvių ūkyje, gerai išmanė mechanizatorių darbą. Dirbo kolūkio

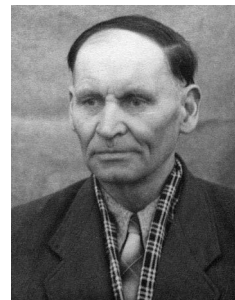


*Adolfas Vilevičius,
kalvis*

plytinėje, malūne. Nepriklausomos Lietuvos laikais vadovavo Onušio šaulių kuopos dūdų orkestrui. 1948 m. „Nemuno“ fabriko vadovybės paprašytas Adolfas atgaivino dūdų orkestrą, nes muzikos instrumentus buvo išsaugoję orkestrantai savo namuose. Tuo metu dūdų orkestras buvo vienas iš geriausių rajone.

Petras Širvinskas

Nr. 10. Vytautas (gim. 1928) ir Janina Šimanauskai Skuomantų k. pasistatė namą. Vytautas dirbo kolūkyje lauko darbininku, statybininku. Janina buvo siuvėja, vėliau dirbo gyvulininkystės fermoje. Šimanauskų šeimoje augo 2 sūnūs: Donatas ir Valentinas. Valentinas gyveno Rygoje, o Donatas Vilniuje. Šimanauskai namus pardavė Petru Širvinskui iš Ivoniškio k. ir išvyko gyventi į Rygą.



Petras ir Yda Širvinskai neturėjo vaikų, įsidukrino Janiną Kazokaite, Ydos sesers dukterį. Petras buvo vienas iš pirmųjų kalvių ūkyje, remontavo techniką. Be to, buvo geras sodininkas, prižiūrėjo ir vadovavo ūkio sodui. Mirus Petru, Yda išvyko gyventi į Vilnių pas Janiną, kuri dirbo Vilniaus konservatorijoje. Širvinskų namus nusipirko onuškiečiai Algis ir Nina Jovaišai.

Nr. 11. Juozas Talačka (gim. 1902), gavęs iš Komaro dvaro 10 ha žemės, 1930 m. pasistatė gyvenamąjį namą. Dirbo dvare vežiku, žmonės jį vadindavo *kurmanu*. Juozo ir Emilijos (gim. 1902) šeimoje augo trys vaikai: Stefanija, Jonas ir Emilija. Karo laikotarpiu į Talačkų namus saugoti buvo atvežti Onušio bažnyčios vargonai. Vyriausioji duktė Stefanija (gim. 1927) išteko už Broniaus Pupienio ir gyvena Juodupėje. Jonas (gim. 1930) vedė Marytę Galickaitę iš Skridulių k., išaugino 3 vaikus: Valdą, Reginą, Jurgitą. Tėvų namuose liko gyventi Emilija (gim. 1930),

ištekėjusi už Petro Kupčiūno (gim. 1925) iš Juodupės valsčiaus Elernos dvaro. 1944 m. Petras dalyvavo Antrajame pasauliniame kare, buvo sužeistas. Kupčiūnų šeimoje augo 4 vaikai: Jonas, Bronius, Aldona ir Violeta. Jonas (gim. 1951) gyvena Kaune, Bronius (gim. 1954) – Onuškyje, vedęs, ūkininkauja. Aldona (gim. 1957) ištekėjusi, gyvena Latvijoje. Violeta (gim. 1964) ištekėjo už Ričardo Šabansko iš Juodupės ir liko gyventi savo tėvų namuose. Ūkininkauja, auginą vaikus Edvardą, Mindaugą ir Aušrinę.



*Petras Kupčiūnas
ir Viktoras Griškėnas*

Nr. 12. Prano (gim. 1890) ir Karolinos (gim. 1900) Stuokų sodyba, vykdant melioracijos darbus, buvo nugriauta, pastatyti naujieji namai (Nr. 34).

Nr. 13. Jonas (gim. 1898) ir Ona (gim. 1904) Rapišiai turėjo 11 ha žemės, ūkininkavo. Šeimoje augo trys sūnūs: Jonas, Antanas ir Bronius. Vyriausias Jonas (gim. 1934) vedęs, gyvena Juodupėje, Antanas (gim. 1938) gyvena Viešintuose, Anykščių r., mišes. Bronius gyvena tėvų namuose kartu su motina. Vykdamas melioracijos darbus namus nugriovė ir persikėlė gyventi į Onuškį. Jų sodyba gražiai tvarkoma, todėl komisijos pristatyta gražiausios sodybos konkursui.



*Ulijona Kirstukaitė –
Komarų kamarinė*

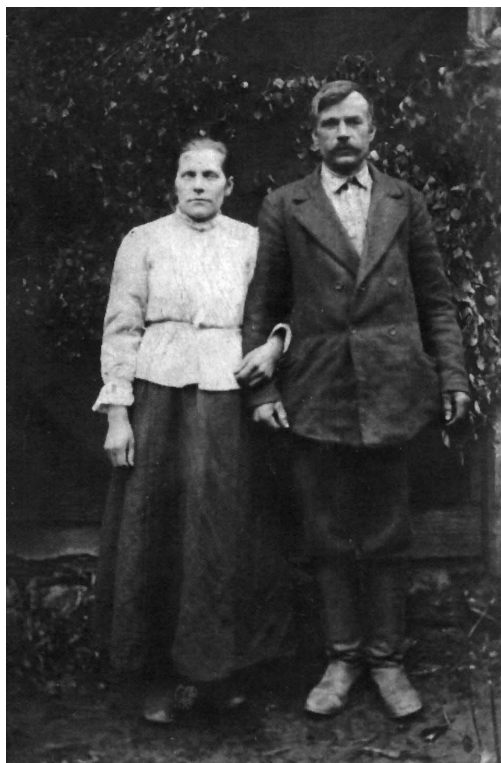
Nr. 14. Antanas Kirstukas (gim. 1905) ir Julijona Kirstukaitė iš Valiūniškio k. ūkininkavo 20 ha žemės. Julijona dvare pradėjo dirbti jau nuo penkiolikos metų ir dirbo 28 m. Iš pradžių dvaro grūdų sandėlyje, vėliau paskirta vyriausiąja kamarine, kurią žmonės vadindavo *pakajava*. Julijona buvo laikoma apylinkėje gražiausia mergina, net pats Komaras sakydavo, kad Varšuvoje tokios gražuolės nėra matęs. Dažnai su Komariene išvykdavo į Lenkiją bei kartu lankydavosi svečiuose. 1937 m. ištekėjo už kaimo muzikanto Antano Kirstuko, gavo iš Komarienės 20 ha žemės dovanų. Pasistatė namus, ūkininkavo. 1944 m. mirus vyrui Julijona išvyko į Skemų pensionatą.

Nr. 15. Juozas (gim. 1880) ir Nastazija (gim. 1872) Šimanauskai paveldėjo tėvų namus, ūkininkavo 20 ha žemės sklype, laikė 2 arklius, 5 karves. Juozas buvo geras muzikantas, grojo klarnetu. Šeimoje augo sūnus Vytautas ir dukra Ona. Vytautas (gim. 1926) nestojo į sovietų kariuomenę, slapstėsi. Baigiantis karui legalizavosi, tarnavo kariuomenėje. Grįžęs vedė Janiną Skruodytę iš Ilzenbergo k., pasistatė namus (Nr. 10). Ona (gim. 1932) padėjo dirbti tėvams, audė. 1954 m. ištekėjo už Jono Paišio (gim. 1927) ir gyvena tėvų namuose. Jonas buvo geras muzikantas, aktyviai dalyvavo Onuškio kultūros namų saviveikloje, dirbo ūkyje traktorininku, Ona – fermoje melžėja. 1967 m. išvyko į Alksnių k. Šeimoje augo 3 vaikai: Algis, Vytautas, Zita. Vytautas (gim. 1955) gyvena kartu su tėvais. Zita (gim. 1960) ištekėjo ir išvyko gyventi į Panevėžį. Algis (gim. 1966) nusipirko namus ir gyvena Skuomantų k. Vedęs, auginą 2 sūnus.



Nr. 16. Petras (gim. 1897) ir Ona (gim. 1907) Griškėnai, *Antanas Kirstukas*
kilę iš Ginūtų k., pasistatė namus Skuomantuosė ir dirbo „Auš- *su armonika*
ros“ kolūkyje. Griškėnai augino 3 vaikus: Genę, Viktorą ir Da-
nutę. Genė (gim. 1927) dirbo Juodupės „Nemuno“ fabriko kulinarijos ceche. Ištekėjo
už Viktoro Stankevičiaus ir gyvena Juodupėje. Augino tris vaikus: Ireną, Aureliją,
Vilmantę. Viktoras (gim. 1928) vedė Danutę Garškaite, gyvena Juodupėje, dirbo „Ne-
muno“ fabrike. Danutė (gim. 1938), baigusi Žemės ūkio akademiją, dirbo ir gyveno
Jūžintų valstybiniame ūkyje. Ištekėjo už Algio Keliuočio, žemės ūkio specialisto. Griškė-
nų namai vykdant melioracijos darbus nugriauti.

Nr. 17. Romualdas (gim. 1883) ir Elžbieta (gim. 1892) Lioliai nusipirko iš
Komarienės nedarbomos žemės plotą, buvusią ganyklą, pasistatė namus. Įdėję daug
darbo, žemę sukultūrinę ir ūkininkavo. Augino 2 dukras: Eleną (gim. 1924) ir Emiliją
(gim. 1928). Visa šeima sunkiai ir primityviai dirbo. Kadangi Lioliai turėjo daug
žemės, pokario laikotarpiu turėjo sunkiai dirbti, norėdami atsiskaityti su valstybiniais
mokesčiais, prievolėmis. Išaugintą grūdinių kultūrų derlių tekdavo išvežti į Rokiškį.
Elena dirbo „Nemuno“ fabrike. Susikūrus „Aušros“ kolūkiui 1952 m. pastatytoje
plytinėje abi dukros dirbo sunkų fizinį darbą, nes jokios mechanizacijos nebuvo.
Kolūkis plytų gamybą dėl plytinės rekonstravimo nutraukė, ją perėmė pirkes plytas
statyboms „Nemuno“ fabrikas. Darbai buvo pradėti mechanizuoti, tačiau trūko kuro,
nes plytomis gaminti reikėjo aukštos temperatūros. Kolūkis kūreno žydų neapgyven-
dintus namus, ištremtų į Sibirą žmonių pastatus bei kolūkiečių klojimus, pagalbinius
pastatus, kurie jau priklausė kolūkiui. Plytinė veikė apie 3 m., bankrutavo. Abi se-
serys dirbo įvairius darbus kolūkyje, vėliau tarybiniame ūkyje. Savo namus Skuoman-
tų kaime pardavė ir išsikėlė gyventi į Juodupės gyvenvietę.



*Anastazija ir
Juozas Šimanauskai*

*Ona Paišienė
(Šimanauskaitė)
ir Jonas Paišys su
sūnumi Vytautu*

*Romualdas ir
Elžbieta Lioliai*



Nr. 18. Petras ir Emilija (gim. 1900) Budriai, gavę iš Komaro dvaro žemės, pasistatė namus ir ūkininkavo. Petras buvo Lietuvos kariuomenės karininkas, o žmona buvo aktyvi tautos patriotė, eidama į bažnyčią rengdavosi tautiniais drabužiais, puošdavosi gintariniais karoliais. Šeimoje augo 3 vaikai: Stefanija, Birutė ir Danutė. Šeima kurį laiką gyveno Kaune. Petras įsidarbino kareivinėse, o žmona su vaikais grįžo į Skúomantus. Stefanija (gim. 1922) ištekėjo už Vyskupaičio ir išvyko gyventi į Vokietiją. Birutė (gim. 1927) sukūrė šeimą ir gyvena Klaipėdoje. Danutė (gim. 1935) ištekėjo už ūkio zootechniko Vlado Tuskos, vėliau išsikėlė gyventi į Rokiškį. Vykdam melioracijos darbus, namai buvo nugriauti.

*Aldona Kažemėkaitė
ir Jonas Kažemėkas*

Petras Raupys

Nr. 19. Jono (gim. 1895) ir Veronikos (gim. 1898) Kažemėkų šeima turėjo 10 ha žemės, ūkininkavo. Augo trys vaikai: Petras (gim. 1924), Jonas (gim. 1922) ir Aldona (gim. 1935). Jonas ir Petras karo metu buvo išvežti darbams į Vokietiją, tėvas slapstėsi Latvijoje. Likę šeimos nariai buvo ištremti į Sibirą. Tėvas, nuvažiavęs į Sibirą, parsivežė mažąją dukrą Aldoną ir toliau su ja gyveno Latvijoje. Marijona Kažemėkienė (gim. 1867), Jono Kažemėko motina, mirė Sibire, ten ir palaidota. Veronika, grįžusi iš Sibiro, netrukus mirė. Kažemėkų namuose apsigyveno Jurgio Skrivelio šeima (iš Teklėnės k.). Jurgis dirbo ūkio plytinėje vyriausiuoju darbininku, vėliau namus pasistatė Alksnių k. Kažemėkų namai melioracijos metu buvo nugriauti.

Nr. 20. Juozas (gim. 1899) ir Angėlė (gim. 1893) Raupiai turėjo 10 ha žemės. Šeimoje augo 2 sūnūs: Povilas ir Petras. Pokario metu sūnui Povilui tarnaujant sovietų kariuomenėje tėvas nuvažiavo jo aplankyti ir namo negrįžo, dingo be žinios. Povilas (gim. 1927) vedė Genę Kalvelytę (gim. 1924) iš Skuomantų k. (Nr. 2) ir gyveno Kalvelių sodyboje. Sūnus Petras (gim. 1930), grįžęs iš kariuomenės, dirbo kolūkyje traktorininku, išvyko gyventi į Panevėžį. Namai melioracijos metu buvo nugriauti.

Nr. 21. Savanoris Vladas Šimanauskas (gim. 1899) ir žmona Juozefa (gim. 1886) ūkininkavo 10 ha žemės skype, dirbo kolūkyje, augino sūnų Joną (gim. 1915). Melioracijos darbams vykstant namai buvo nugriauti.

Nr. 22. Igno (gim. 1891) ir Juzefos (gim. 1893) Dominauskų šeimoje augo 5 vaikai: Monika (gim. 1912), Emilija (gim. 1919), Jonas (gim. 1922), Ignas (gim. 1927), Bronė (gim. 1930). Šeima ūkininkavo. Sūnus Jonas buvo aktyvus partizanas, žuvo susirėmimo su sovietiniais aktyvistais metu. Tėvai, Monika, Ignas ir Bronė buvo ištremti į Sibirą. Emilija tuo metu tarnavo Latvijoje. Visi vaikai grįžo iš Sibiro, o tėvai buvo ten palaidoti. Melioracijos darbams vykstant, namai nugriauti.

Nr. 23. Jonas (gim. 1900) ir Marė (gim. 1902) Treiniai ūkininkavo, turėjo 10 ha žemės. Pokario metu jų sūnus Jonas (gim. 1927) slapstėsi, kad nepatektų į sovietų kariuomenę, buvo nušautas, o tėvai ištremti į Sibirą. Jų namuose apsigyveno giminės Antanas ir Emilija Deksniai. Grįžę iš tremties Treiniai išvyko į Latviją.

Nr. 24. Pasiturimai gyveno Jonas (gim. 1904) ir Veronika (gim. 1905) Butėnai, turėjo 10 ha žemės. Šeimoje augo 3 vaikai: Jonas, Marytė ir Juozas. Jonas (gim. 1927) stribų buvo peršautas, suimtas. Visa šeima ištremta į Sibirą. Sūnus Juozas (gim. 1932) liko gyventi Sibire, vedė. Kiti šeimos nariai grįžo į Lietuvą. Marytė (gim. 1933) tremtyje ištėkėjo už ukrainiečio Galicino, susilaukė sūnaus Ediko. Apsigyveno Skuomantuose pas Emiliją ir Juozą Savickus, vėliau pas Joną ir Veroniką Šereikas. Sūnus Jonas išvyko į Kaišiadoris, o Marytės vyrui išvykus gyventi į Rusiją, šeima persikėlė į dvaro kumetyno pastatus. Marytė, mirus tėvams, išvyko gyventi į Juodupę, dirbo „Nemuno“ fabrike.

Nr. 25. Juozas (gim. 1898) ir Emilija (gim. 1897) Gaidamavičiai ūkininkavo, turėjo 8 ha žemės. Emilija dirbo Komaro dvare kambarine (*pakajava*), gerai sugyveno ir draugavo su Komariene. Gaidamavičių sūnus Alfonsas (gim. 1924) dirbo „Nemuno“ fabrike, vedė ir išvyko gyventi į Kretingą. Gaidamavičiai dirbo kolūkyje lauko darbininkais, vėliau fermoje arklininkais. Namai melioruojant žemę buvo nugriauti.

Nr. 26. Gražiausia ir tvarkingiausia kaime sodyba buvo Juozo (gim. 1895) ir Emilijos (gim. 1900) Savickų. Jie turėjo 10 ha žemės, ūkininkavo. Dirbo Komarų dvare. 1949 m. įsikūrus kolūkiui „Pažanga“ Juozas Savickas buvo išrinktas kolūkio pirmininku. Savickai vaikų neturėjo. Jiems mirus, namuose apsigyveno Povilas Grunda su tėvais. Vykdamas melioracijos darbus sodyba buvo nugriauta, o Grundos išsikėlė į Naujāsodės k., ten nusipirkę Alfonso Liugos namus.

Nr. 27. Jonas (gim. 1886) ir Teofilija (gim. 1890) Šereikos turėjo 8 ha žemės. Augino 3 vaikus: Adelę (gim. 1915), Emiliją ir Joną (gim. 1919). Sūnus Jonas išitraukė į partizaninę veiklą, žuvo, šeima buvo ištremta į Sibirą, kartu ištremė ir tėvo Jono Šereikos motiną Uršulę (gim. 1860). Abu tėvai – Jonas ir Teofilija – bei Jono motina mirė Sibire, ten ir palaidoti. O iš tremties grįžusios dukros apsigyveno Rokiškyje. Kolchozų laikais Šereikos namuose ir tvarte buvo įrengta vištidė. Vykdamas melioracijos darbus, namai nugriauti.

Nr. 28. Juozas (gim. 1875) ir Karolina (gim. 1880) Kalniečiai, gyvendami Onuškyje, statėsi namus Skuomantų k. netoli Dumblio ežero, Latvijos pasienyje. 1945 m. sausio mėn., baigus statyti pastatus, rengiantis persikelti, namai buvo sudeginti. Vykstant Dumblio pelkėse partizanų mūšiui su NKVD kariais į jų naujuosius namus atbėgo pasislėpti partizanas. Susišaudymo metu partizanas žuvo, niekas jo neatpažino, kalbėjo, kad buvo latvis. Taip tėvai su dukra Zofija (gim. 1916) liko gyventi Onuškyje.

Nr. 29. Vargingai gyveno Angelės ir Antano (gim. 1887) Kvedaravičių šeima, turėjo 3,5 ha žemės. Šeimoje augo 3 dukros: Angelė (gim. 1923), Kazė (gim. 1927) ir Bronė (gim. 1931).

Nr. 30. Emilija Polivonaitė (gim. 1903) gyveno su broliu invalidu Juliumi (gim. 1906), ūkininkavo, talkino kaimynams. Emilija dirbo ištremtų į Sibirą Šereikų namuose įkurtoje paukščių fermoje, augino vištas. Vykdamas melioracijos darbus, namai buvo nugriauti, Julius persikėlė gyventi į Rokiškį.

Nr. 31. Nastazija (gim. 1893) ir Jonas (gim. 1883) Paškauskai ūkininkavo, dirbo žemės ūkio darbus talkindami kaimynams, taip pat kolūkyje. Augino Nastazijos sesers Emilijos Budrienės dukrą Danutę Budrytę. Paškauskai namus pardavė Alfonsui Šimanauskui. 1974 m. Alfonsas juos pardavė Paulei Galvanauskaitei (gim. 1926) ir jos broliui Jonui (gim. 1940) iš Užubalių k. Jie ūkininkavo, dirbo įvairius darbus Onušio valstybiniame ūkyje.

Nr. 32. Ona (gim. 1905) ir Petras (gim. 1904) Beresinevičiai ūkininkavo, turėjo 8 ha žemės. 1938 m. mirus Onai Petras vedė Eleną Diržytę (gim. 1921), gyvenusią Komaro dvaro palivarkuose. Šeimoje augo sūnūs Kęstutis ir Alius, kurie dabartiniu metu gyvena Panevėžyje. Elena dirbo ūkio kiaulių fermoje šėrike, Petras – kolūkio darbininku. Namus pardavė onuškėnei Marytei Erslovienei, kuri gyveno su dukra Daira ir sūnumi Aušriumi. Šeima išsikėlė gyventi į Rokiškį, paliko namus be gyventojų.

Nr. 33. Ona (gim. 1894) ir Antanas (gim. 1895) Galvanauskai turėjo 4 ha žemės, ūkininkavo. Buvo išidukrinę mergaitę Onutę, kuri dirbo įvairius darbus ne tik namuose, bet ir ūkio fermoje. Apie 1980 m. namus nusipirko Antanas Gaidys su žmona iš Gaidžgalės k. Dabartiniu metu namuose gyvena Kazimieras Parnavas iš Rokiškio.

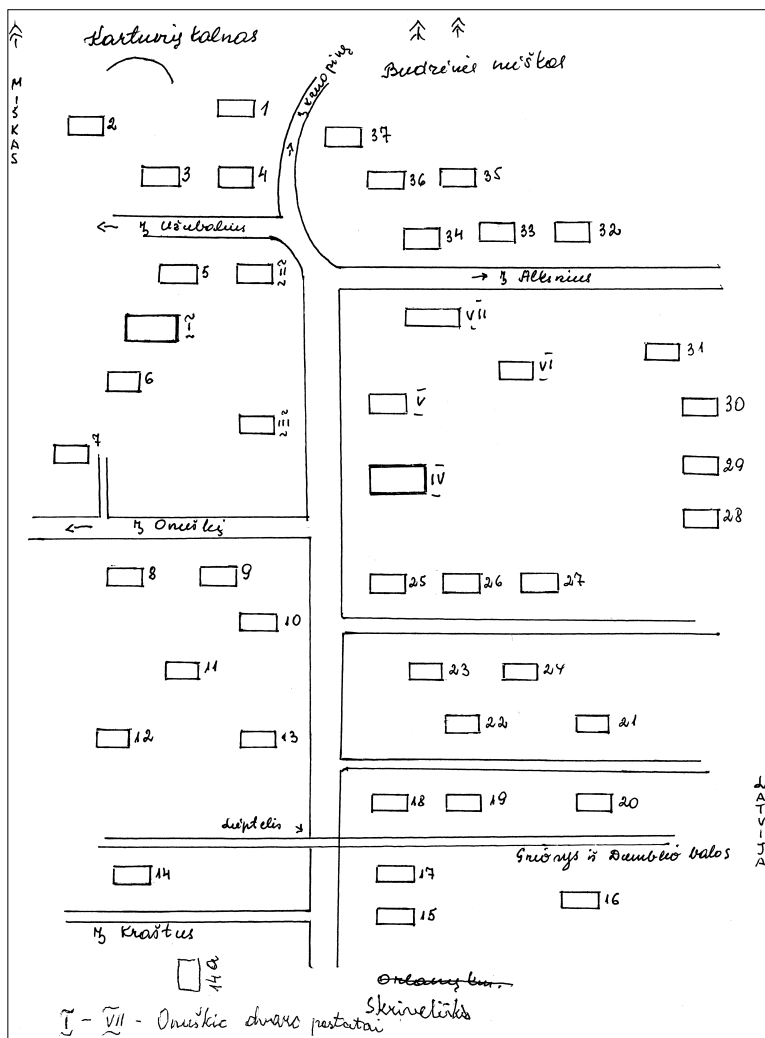
Nr. 34. Karolina (gim. 1900) ir Pranas (gim. 1890) Stuokos išsikūrus kolūkiui pasistatė namus, turėjo 11 ha žemės. Šeimoje augo Jonas ir Vera. Vera (gim. 1921) išvyko darbo ieškoti į Latviją, o Jonas (gim. 1932) vedė ir išvyko gyventi į Anykščius. 1949 m. Skuomantų kaime susikūrus kolūkiui „Pažanga“ Pranas dirbo grūdų sandėlininku, o Ona – kiaulių fermoje šėrike. Po jų mirties namai buvo parduoti Irenai ir Petrui Sukauskams. Jie išvyko į Panevėžį, namus pardavė Pranui ir Monikai Šinkūnams. Dabartiniu metu čia gyvena Irena Sruogienė su šeima.

Nr. 35. Juozas (gim. 1871) ir Karolina (gim. 1887) Kanopos turėjo 7 ha žemės. Juozas buvo geras dailidė, iš medžio darydavo ratus vežimams. Augino sūnų Petrą ir dvi dukras. Petras prasidėjęs Antrajam pasauliniam karui 1941 m. birželio 24 d. Juodupėje vietinių sovietinių aktyvistų buvo nužudytas. Dukros išvyko į Latviją. Namus paveldėjo giminaitis Adolfas Šinkūnas, kuris dirbo lauko darbininku kolūkyje. Vykdamas melioracijos darbus namai buvo nugriauti.

Nr. 36. Ona (gim. 1904) ir Pranas (gim. 1901) Čypai ūkininkavo. Ona prieškario metais dirbo Onušio pieninės bendrovėje. Pranas buvo „Aušros“ kolūkio laukininkystės brigadininkas. Dukra Danutė (gim. 1935) išvyko gyventi į Kauną.

Nr. 37. Konstancijos (gim. 1906) ir Juozo (gim. 1902) Grinciūnų šeimoje augo dukros Bronė (gim. 1926), Danutė (gim. 1938), Ona (gim. 1939) ir Palma (gim. 1941). Juozo žmonai mirus, dukros išvyko gyventi į Latviją, nes tėvas buvo suimtas, nuteistas ir kalėjo lageryje. Namai buvo parduoti Adelei ir Vladui Navickams. Jie turėjo 10 ha žemės, ūkininkavo, šeimoje augo du vaikai – Rimantas ir Algimantas. Rimantas vedęs išvyko gyventi į Rokiškį, mirė jaunas. Algimantas išvyko į Kauną.

1942 m. gyventojų surašymo duomenimis, kaime dar gyveno Šmerdelių šeima (Nr. 14^a). Nurodyti Pranas Šmerdelis, gim. 1872 m., jo sūnūs: Jonas (gim. 1902), Stasys (gim. 1912), Steponas (gim. 1919); dukterys Albina (gim. 1903) ir Paulina (gim.



Skuomantų kaimo planas. 1920 m.
Sudarė E. Blažienė

1923). Steponas vedė Oną iš Latvijos ir augino sūnų Jurgį. Pastarasis vedė Giedrę Augustinavičiūtę iš Butėnų k. Jurgis ir Giedrė vaikų neturėjo. Ona dirbo Onuškių tarybiniame ūkyje melžėja, Steponas – lauko darbininku. Steponas žuvo užgriuvus medžiui, Ona mirė nuo krūties vėžio. Namai nugriauti.

Pasakojo

- Algimantas Braželis, gim. 1932 m., Onuškis.
- Paulė Galvanauskaitė, gim. 1926 m., Skuomantų k.
- Emilija Liolytė, gim. 1928 m., Juodupė.
- Elena Liolytė, gim. 1924 m., Juodupė.
- Emilija Kupčiūnienė, gim. 1930 m., Skuomantų k.
- Genovaitė Gaidienė, gim. 1934 m., Onuškis.
- Elena Dirdienė, gim. 1935 m., Onuškis.
- Aldona Butėnienė, gim. 1929 m., Bryzgių k.
- Adolfas Jankauskas, gim. 1923 m., Bryzgių k.
- Romualdas Muralius, gim. 1937 m., Onuškis.
- Janina Tunkevičienė, gim. 1927 m., Skuomantų k.
- Severija Čypienė, gim. 1941 m., Juodupė.

Štukų vienkiemis

Štukų vienkiemyje buvo 3 sodybos. Vienoje iš jų gyveno seserys Čiuvinskaitės – Agota ir Marijona. Kaimo žmonės jas vadindavo *panytėmis*. Jų brolis kunigas Čiuvinskas kunigavo Ūnuškyje, 1933 m. čia ir mirė, palaidotas Ūnuškio bažnyčios šventoriuje.

Čiuvinskaitės rinkdavo gydomąsias žoleles ir gamindavo vaistus, gydydavo jais kaimo žmones. Jos buvo nuoširdžios ir draugiškos. Čiuvinskaitės neištekėjo, mirė Štukų kaime ir palaidotos senosiose Ūnuškio kapinėse.

Jonas Skruodys per pusę dirbo Čiuvinskaičių žemę. Namą pirko kunigas Čiuvinskas dar Smetonos laikais iš Rameikio, kuris per karą išvažiavo į Braziliją.

Adelės Navickienės namai buvo vadinami *Komaro gryčia*. Čia, 18 ha sklype, dirbo ir gyveno dvaro kumečiai. Kai dalijo sklypus, šią gryčią ir visą žemę skyrė savanoriui Grinciūnui, kurį vėliau ištrėmė į Sibirą. Grinciūno žmona su vaikais pabėgo į Latviją. Po 10 metų, grįžus Grinciūnui į Lietuvą, Navickai iš jo tą namą nupirko, o Grinciūnas išėjo gyventi pas dukrą Galvanauskaitę. Navickai namą suremontavo. Į Štukus Navickai atvyko iš Latvijos, kur labai sunkiai gyveno.

Petras Ablėnas iš Ilzenbergo dvaro pirko 40 ha žemės ir pasistatė namus. Vėliau jis buvo ištrėmtas į Sibirą, kur ir mirė, o dukra Alma ir sūnus Ferdinandas grįžo, gyvena Vilniuje.

1972 m. rugsėjo 27 d. potvarkiu Štukų vienkiemis sujungtas su Skuomantų kaimu, paliktas Skuomantų kaimo pavadinimas.

Pasakojo Adelė Navickienė, Juozo d., gim. 1912 m. Latvijoje.

Užubalių kaimas

Nuošaliame Rōkiškio r. šiauriniame kampe, prie Latvijos pasienio, tarp pelkių, balų ir miškų prieš keletą šimtų metų įsikūrė dabar baigiantis nykti Užubalių kaimas. Kelias iš Ūnuškio į Užubalius tęsiasi apie 3 km.

Žmonės pasakoja, kad anksčiau kaime gyvenimas buvo kur kas įdomesnis, įvairesnis. Užubaliečiai buvo draugiški, bendraudavo vieni su kitais. Jaunimas sekmadieniais, per šventes ruošdavo sueigas, vadinamas *vakaruškomis*. Kur buvo daugiau vietos, sueidavo seni ir jauni, iki išnaktų šokdavo, dainuodavo, žaisdavo įvairius senoviškus žaidimus. Kaimas turėjo ir savo muzikantus.

Pirmoji kaime – Prano ir Angelės **Jasikevičių** sodyba. Angelė Jasikevičienė (Kalpokaitė), gim. 1897 m., augino 4 vaikus: Praną, Povilą, Genę, Liudą. Šeima gyveno vargingai. Turėjo 1,5 ha nederlingos žemės, 1 karvę, ją ganydavo miškuose. Tokia gyvulių ganiava buvo vadinama *komuna*. Pranas, kad išmaitintų šeimą, dirbo padieniais pas ūkininkus, kasė sausinimo griovius, dirbo prie Jūodupės rekonstravimo darbų. 1946 m. Alksniamužėje įsigijo 9 ha žemės ir persikėlė ten gyventi. Vyriausias sūnus Pranas buvo invalidas, todėl sunkaus fizinio darbo negalėjo dirbti. Buvo gabus, geras siuvėjas, siuvo žmonėms drabužius, siuvinėdavo kilimus, pynė *lotas* (šiaudinis užtiesalas) cukriniams runkeliams apdengti. Keletą metų tarnavo pas ūkininkus Latvijoje. Sūnus Povilas taip pat tarnavo Latvijoje, vėliau mokėsi policijos mokykloje. Mirė 2002 m. Duktė Genė gyveno Alksniuosė, dirbo pieno supirkimo punkte. Dabar gyvena Kavoliškyje. Liuda gyvena ir dirba Rōkiškyje.

Antroji – **Jono Tubelio** sodyba. Jonas per Pirmąjį pasaulinį karą pasitraukė į Rusiją. Apie 1920 m. grįžo, parsivežė žmoną rusę bei 5 vaikus. Kadangi žemės turėjo tik 1 ha, tai dirbo Komaro dvare pusininku.

Trečioji – **Jono Vilevičiaus** (gim. 1877) ir žmonos Joanos (gim. 1891) sodyba. Jonas buvo kalvis ir dirbo Eikiniškio dvare. Vėliau įrengė kalvę ir aptarnaudavo apylinkės žmones. 1940 m. gavo žemės Alksniamužės k. ir išsikėlė ten gyventi. Augino 3 vaikus: Joną, Petrą, Emiliją. Vyriausias sūnus Jonas, gim. 1917 m., išmoko kalvystės amato iš tėvo ir buvo geras kalvis. 1940 m. tarnavo kariuomenėje, dalyvavo kare. Grįžo sveikas. Dirbo kalviu. Nebuvo vedęs. Sūnus Petras tarnavo milicijoje, persikėlė gyventi į Latviją. Duktė Emilija išvyko gyventi į Panevėžį. Joana Vilevičienė mirė 1963 m., o Jonas – 1968 m.



Jono ir Paulinos **Staškevičių** šeimoje augo du vaikai: Jonas ir Petras. Tėvas anksti mirė. Sūnus Jonas, gim. 1912 m., tarnavo Latvijoje pas ūkininkus, vedė Konstanciją Kanopienę. Konstancija turėjo sūnų iš pirmos santuokos, buvo audėja. Gyveno pas tėvus Užubaliuose. Sūnų Joną Staškevičių nušovė miškiniai namuose. Sūnus Petras, gim. 1910 m., dirbo ūkio darbus pas ūkininkus, vėliau išvyko į Kauną. Už antisovietinę veiklą buvo kalinamas. Vedė mokytoją, išaugino dvi dukras.

*Agota Brenčienė ir
Paulina Staškevičienė.
1957 m.*

Elžbieta Uositė iš Latvijos nuomojo 1,5 ha žemės Komaro dvare. Gyveno vieniša, vargingai, turėjo 1 karvę. Mirė 1950 m.

Pranas ir Nastė **Lukoševičiai** ūkininkavo, turėjo 10 ha žemės. Pranas buvo geras siuvėjas, siūdavo vyriškus ir moteriškus drabužius. Lukoševičiai augino 3 vaikus: Joną, Praną, Nastę. Sūnus Pranas bendravo su partizanais, slapstėsi, todėl tėvas buvo kalinamas. Pranas vedė Palmą Jasiulytę iš Skuomantų k. Vėliau pasistatė tame kaime savo namus. Sūnaus Jono žmona Monika Kirstukaitė iš Sidabrinės k. dirbo Juodupės fabrike „Nemunas“. Duktė Nastė pokario metu buvo partizanų ryšininkė, maisto tiekėja. Už antisovietinę veiklą kalėjo nuo 1947 iki 1957 m. Nastė buvo gera siuvėja. Dirbo Ūnuškio, Bulovų siuvykloje. Grįžusi iš įkalinimo vietos, ištekėjo už Broniaus Butkio, pasistatė Skuomantų k. namus ir dirbo Onuškio siuvykloje. Mirus vyrui, išsikėlė gyventi į Jūdupę. Tėvų namus vaikai pardavė Stasei Černiauskienei.

Juozo ir Adelės **Kanopų** šeima turėjo 30 ha žemės. Šeimoje augo 6 vaikai: Augustas, Kazimieras, Angelė, Pranas, Nastė, Veronika. Adelei staiga mirus, Juozas vedė antrą kartą. Sūnus Augustas dirbo Eikiniškio dvare ūkvedžiu. Vėliau vedė ūki-

ninko dukterį ir išvyko gyventi pas ją netoli Rokiškio. Sūnūs Kazimieras ir Pranas gavo iš tėvo po 4 ha žemės, ūkininkavo. Duktė Nastė ištekėjo už ūkininko ir išvyko gyventi pas vyrą į Čėdasus. Angelė ištekėjo už Prano Jasikevičiaus, gavo iš tėvo 1,5 ha žemės. Duktė Veronika ištekėjo ir gyvena Júodupėje. Tėvų namai sudegė.

Prano ir Joanos (žmonės vadino Jugasia) **Skrudžių** šeima turėjo 30 ha žemės. Kai vaikai buvo maži, tėvai sunkiai dirbo, nes buvo stambūs ūkininkai, vaikams prižiūrėti samdydavo tarnaitę. Šeimoje augo 6 vaikai: Pranas, Povilas, Petras, Paulina, Marijona, Emilė. Vaikai buvo rimti tėvų pagalbininkai žemės ūkio darbuose. Pranas arkliais veždavo į Rygą parduoti mėsą, į Onuškio pieninę – pieną. Tėvas žemę padalijo vaikams. Sūnus Pranas, gavęs 10 ha žemės, pasistatė namus. Po-



Bronius Skruodys

vilas išvyko į Panevėžį. Emilija prižiūrėjo invalidą brolių Petra. Paulina ištekėjo ir išvyko į Čėdasų apyl. Kunigiškių k. Marijona neištekėjo ir gyveno su Emilija tėvų namuose. Emilija vėliau ištekėjo už Juozo Kavoliūno ir liko gyventi tėvų namuose. Emilija ir Juozas užaugino 2 sūnus: Bronių ir Vaidotą. Bronius vedė Vandą Kanopaitę ir išvyko į Kavoliškį. Vaidotas vedė, augino dukterį Reginą, gyveno tėvų namuose.

Pranas Skruodis, gim. 1903 m., gavęs iš tėvo 10 ha žemės, įkūrė sodybą. Vedė Adelę, ūkininkavo, padėjo tėvams atlikti ūkio darbus bei uždarbiavo pas vietos ūkininkus. Šeimoje augo 3 vaikai: Jonas, Bronius, Birtutė. Sūnus Jonas (gim. 1926) dirbo kolūkyje brigadininku, vėliau grūdų sandėlyje. Jonas vedė Genę Guzikauskaitę iš Didsodės k. Susilaukė 3 vaikų: Vidos, Jono, Janės. Sūnus Bronius (gim. 1932), baigęs Salų žemės ūkio mokyklą, dirbo Onuškio valstybiniame ūkyje Kraštų skyriaus valdytoju. Vedęs Lionę Griškėnaitę, apsigyveno pas ją. Buvo kaimo muzikantas, grodavo akordeonu. Vėliau pasistatė namus Juodupėje ir ten persikėlė gyventi. Duktė Birtutė ištekėjo už agronomo Alfonso Masiulio ir išsikėlė gyventi į vyro darbovietę Rokiškio r.

Prano ir Onos **Indriškevičių** šeima gyveno vargingai, neturėjo žemės, augino šešis vaikus. Pranas Skruodys savo žemėje leido ganyti karvę, pasisodinti daržovių. Pranas Indriškevičius buvo batsiuovys, apylinkės gyventojams taisydavo apavą, gamindavo batus medžio padais. Paaugę vaikai išėjo tarnauti pas Latvijos ūkininkus.

Grįžęs iš Amerikos, **Marčiūnas** su žmona nusipirko iš Povilo Brenčio (Antano Brenčio brolio) namus su 10 ha žemės. Povilas išvyko į Rusiją, vėliau į Rygą, į Lietuvą nebegrižo. Marčiūnai turėjo išidukrinę žmonos sesers dukterį Vandą. Vanda ištekėjo už Broniaus Vošterio iš Rumpiškių k. ir apsigyveno Užubaliuose. Augino 2 vaikus – Liudą ir Danutę. Sūnus Liudas, baigęs žemės ūkio mokslus, dirbo Kupiškio rajone. Buvo geras meno saviveiklininkas, dainininkas. Užubališkiai laukdavo ir mielai klausydavo jo dainų per radiją. Liudas turėjo 2 sūnus, kurie baigė aukštuosius mokslus. Danutė ištekėjo už latvio Zigfrido Kuklio ir apsigyveno Latvijoje. Tėvų namus pardavė Vincui Kišūnui.

Ona ir Juozas **Skrandauskai** ūkininkavo 10 ha žemės plote. Kadangi namas buvo senas, pasistatė naują. Šeimoje augo 3 vaikai: Juozas, Stefanija, Bronė. Sūnus Juozas (gim. 1935) vedė Aldoną Šeškauskienę iš Slabadės k. (Čedasai) ir gyveno Juodupėje, dirbo „Nemuno“ fabrike. Duktė Stefanija (gim. 1941) ištekėjo už Rimanto Šinkūno iš Daliėčių k. (Čedasai). Dabartiniu metu gyvena Juodupėje, ūkininkauja. Duktė Bronė ištekėjo ir išvyko gyventi į Šiaulius.

Adelė Skrandauskaitė ištekėjo už Prano Skruodžio, augino 4 vaikus. Senus namus nugriovė pasistatė naujus.

Joana ir Kazys **Baronai** turėjo 3 ha žemės ir Vizgynės kaime 2 ha pievų, ūkininkavo. Baronai augino 2 vaikus: Janę (gim. 1930) ir Joną (gim. 1932). Janė buvo mokytoja, dirbo ir gyveno Kupiškio r., o Jonas buvo veterinarijos gydytojas, gyvena Kazliškyje, Rokiškio r.

Jurgis Skrandauskas turėjo 2 ha žemės Vizgynės k. Vedė baltarusę. Jurgiu mirus, žmona, jau pagyvenusi, ištekėjo už Šiaulicko.

Jonas Galvanauskas (gim. 1882) ūkininkavo su broliu Kostu – invalidu, turėjo 14 ha žemės. Jono žmona Ona (gim. 1897) buvo siuvėja, bet siūdavo tik savo šeimai. Augino keturis vaikus: Alfonsą, Pauliną, Emiliją, Joną. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Ona dirbo Komaro dvare. Jonas Galvanauskas dėl sūnaus Alfonso sėdėjo kalėjime nuo 1945 m. sausio iki balandžio. Sūnus Alfonsas (gim. 1924) buvo skrebas, vėliau išvyko į Vilnių, įsigijo gaisrininko specialybę, dirbo Vilniuje, Panevėžyje. Duktė Paulina (gim. 1926) padėjo tėvams ūkio darbuose. Paulina buvo gabi mokslui, bet baigusi Onuškyje 4 skyrius toliau nesimokė, nes tėvai vargingai gyveno. Emilija (gim. 1932) mėgo dailę, siuvinėjo. Dalį rankdarbių parduodavo. Pokario metu dirbo sąskaitybos darbuotoja MTS, vėliau Onuškio apylinkėje. Sūnus Jonas (gim. 1940) dirbo kolūkyje lauko darbininku. Dabartiniu metu Paulina su broliu Jonu gyvena Skuomantų k.

Angelė ir Juozas **Remeikiai** turėjo apie 1 ha ir Vizgynės kaime 2 ha pievų. 1940 m. Komaro dvare gavo 8 ha žemės. Juozas pragyvenimui dirbo pas ūkininkus, išsinuomodavo žemės, atlikdavo įvairius mūrijimo darbus. Šeimoje augo 3 vaikai: Jonas, Emilė, Petras. Jonas dirbo cirke (apie 1938), gastrolių metu buvo atvykęs ir į Ūnuškį. Emilija ištekėjo už Buzelio ir gyveno Naujasodės k. Petras dirbo milicijoje, vėliau redakcijoje darbininku.

Marijona ir Petras **Skrandauskai** turėjo 7 ha žemės, ūkininkavo. Augino 3 vaikus. Vyresnysis, gim. 1912 m., anksti mirė. Vėliau mirė ir kitas sūnus, liko viena duktė Angelė. Ji ištekėjo už Jono Barono ir gyveno kartu su tėvais, padėdavo ūkio darbuose bei uždarbiaudavo Latvijoje. Jonas dirbo pas ūkininkus sausindamas pelkėtus plotus, kasė vandens nutekėjimo griovius. 1945 m. atliko tarnybą kariuomenėje. Pabėgusių iš kariuomenės suėmė, po to vėl buvo gražintas atlikti tarnybos. Tačiau kariuomenėje vėl buvo įkalintas ir apie tolimesnį jo likimą nėra jokių žinių. Žmona viena augino dukrą Nastę, kuri dirbo namų ūkyje bei užsidirbti vykdavo pas Latvijos ūkininkus.

Uršulė ir Matas **Skrandauskai** turėjo 7 ha žemės. Šeimoje augo 9 vaikai. Iš jų trys mirė, šeši likę pasirinko įvairų gyvenimo kelią. Ona (gim. 1897) ištekėjo už Jono Galvanausko (gim. 1882), sukūrė atskirą ūkį, pasistatė namus. Marijona (gim. 1899), ištekėjusi už Šimėno, išvyko gyventi į Raguvą. Apie 1930 m. turėjo savo ver-

slą – kepyklą-valgyklą. 1938 m. mirė. Elžbieta (gim. 1902) tarnavo Onuškyje pas žydus. Angelė (gim. 1904) uždarbianti vykdavo į Latviją, dirbo žemės ūkio darbus. 1940 m. nusipirko mezgimo mašiną, mezgė įvairius drabužius apylinkės gyventojams. Paskutiniaisiais metais dirbo kolūkyje. Jonas (gim. 1908), užsidirbęs pinigų Latvijoje, vedė, ūkininkavo Čeičių kaime. Povilas (gim. 1910), likęs tėvų namuose, pasistatė naują namą, ūkinius pastatus. Turėjo 3 vaikus: Julijų, Valių ir Julę.

Julius (gim. 1946) baigęs mokslus dirbo Kupiškio r. vyr. veterinarijos gydytoju. Valius (gim. 1952), baigęs muzikos mokyklą, dirbo Juodupės zoninių kultūros namų direktoriumi, dabar tėvų namuose ūkininkauja. Julė (gim. 1957) tapo veterinarijos gydytoja ir dirba Kupiškio r.

Jonas Galvanauskas vedė Kastėnaitę, kuri turėjo sūnų Joną Kastėną (gim. 1910). Galvanauskai dirbo ūkio darbus 3,4 ha žemės sklype, be to, atlikdavo kaimo gyventojams įvairius mūrijimo darbus. Galvanauskų šeimoje augo 5 vaikai: Povilas, Alfonsas, Vitoldas, Elena, Edvardas (mirė mažas).

Jonas Kastėnas dirbo įvairius darbus pas Latvijos ūkininkus, dalyvavo Antrajame pasauliniame kare, gyveno Latvijoje, vedė. Povilas (gim. 1921) dirbo ūkio darbus, 1944 m. rudenį įstojo į skrebus, buvo nušautas. Alfonsas karo metu buvo išvežtas į Vokietiją darbams, grįžęs dirbo Latvijoje. Vitoldas (gim. 1927) gyveno Latvijoje, dirbo milicininku, ten vedė ir liko gyventi. Elena (gim. 1939) ištekėjo ir gyveno Latvijoje.

Angėlė Galvanauskaitė, Jono Galvanausko sesuo, su sūnumi Juliumi (gim. 1926) dirbo žemės ūkio darbus. Sūnus, baigęs milicijos mokyklą, gyveno Kupiškyje, vėliau persikėlė į Latviją.

Galvanauskų šeima – Kazimieras su seserimis Karolina ir Marijona – ūkininkavo, turėjo 7 ha žemės su mišku. Seserys pakaitomis ėjo uždarbinti į Neretas Latvijoje. 1943 m. kilus gaisrui sudegė gyvenamasis namas, apdegė ir mirė Kazimieras. Marijona liko gyventi Latvijoje, o Karolina iki 1969 m. gyveno kaime.

Pranas Lukoševičius nusipirko iš giminių antrą namą, kurią prieškarinio metu išsinuomodavo pasieniečiai. Pokariu nuomojo Serapinienė su dukra Elena, kuri ištekėjo už Povilo Brenčio. Vėliau gyveno Emilija Remeikienė iš Vizgynės k.

Kazimiera ir Viktoras **Paukšteliai** turėjo 0,15 ha žemės. Viktoras dirbdavo įvairius darbus pas ūkininkus, o Kazimiera namuose audė. Šeimoje augo 2 sūnūs: Bronius (gim. 1928) ir Jonas (gim. 1932). Bronius dirbo MTS, vėliau išvyko dirbti į Latviją, ten ir liko gyventi. Jonas pokario metu, tarnaudamas sovietinėje kariuomenėje, dingo be žinios. Motinos paieška liko be rezultatų, ji taip ir nesužinojo, kur sūnus.

Juozas Staškevičius, gim. 1916 m., anksti neteko motinos, tačiau pamotė užaugino ir mylėjo kaip tikrą sūnų. Savo žmoną jis vadindavo Kavoliene, nes jos antras vyras buvo Kavolis, o Juozas buvo jau trečias. Staškevičiai turėjo tik 2 ha žemės, gerai ją įdirbdavo, prižiūrėdavo, išsirinkdavo akmenis. Gyveno vargingai. Juozas tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1940 m. gavo iš Komaro dvaro 8 ha žemės. Staškevičių šeimoje augo 3 vaikai. Du susirgę difteritu mirė. Liko tik jauniausias. 1945 m. sausio mėn. Juozas Staškevičius įstojo į skrebus, vėliau pabėgo pas partizanus. Miške jį nušovė. Staškevičienė su sūnumi buvo išstremta į Sibirą. Grįžę iš tremties apsigyveno Juodupėje.

Pranas Skruodys (gim. 1901) ir Adėlė Skruodienė (Skrandauskaitė, gim. 1903) namus pasistatė 1943 m. pabaigoje. Prano gimtinė – Teklinės kaimas. Turėjo gerą išsilavinimą, gerą iškalbą, raštingas; gerai išmanė politiką. Tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje gavo puskarininkio laipsnį, pirmaisiais Nepriklausomybės metais dalyvavo kovose su lenkais. Kaime Praną vadindavo meistru, nes jis buvo visų sričių specialistas, žinovas. Jis mokėjo staliaus darbus, buvo geras mūrininkas, nusimanė apie mechanizacijos darbus, be to, buvo aistringas medžiotojas. Vėliau Praną vadino *motorninku*, nes prieš karą išsimokėtinai iš Kalpoko Čedasuosė nusipirko javų kuliamažą, variklį (motorą). Prasidėjus karui, negalėdamas sumokėti visos sumos, techniką grąžino savininkui. Pranas ir Adėlė Skruodžiai turėjo 7 ha žemės. Jie augino 2 sūnus ir 2 dukras. Duktė Genė (gim. 1926) dirbo tėvų ūkyje, vėliau kolūkyje. Ištekėjo už traktorininko Petro Stašio ir išvyko gyventi į Obeliūs. Duktė Stefanija (gim. 1929) baigusi vidurinę mokyklą dirbo Obėliuose rajoninio laikraščio redakcijoje, po to Rokiškio pašte. Sūnus Kostas (gim. 1931) dirbo melioracijoje. Vedė Genę Prancūnaitę iš Alksniamužės k. ir išaugino sūnų Mindaugą ir dukterį Ritą. Sūnus Pranas (gim. 1934) dirbo Rokiškio pašte. Vedęs, gyvena Rokiškyje.

Jonas Bulovas (1873–1946) ir Kazimiera (1890–1943) turėjo 9 ha žemės, ūkininkavo. Jonas buvo geras siuvėjas, siuvo tiek moteriškus, tiek vyriškus drabužius, šaulių uniformas. Šeimoje augo 5 vaikai: du sūnūs ir trys dukterys. Sūnus Pranas buvo Šaulių sąjungos narys, Onuškyje turėjo privačią siuvelyklą, kurioje dirbo dar keturi žmonės. Pranas, pats išmokęs siūti iš tėvo, siuvimo specialybės mokė ne tik dirbančiuosius, bet ir norinčius įsigyti siuvėjo specialybę. Buvo vedęs ir augino 2 vaikus. 1941 m. birželio mėnesį sovietinių aktyvistų buvo



Stefanija Skruodytė, Pranas Skruodys ir Palmira Skruodienė

Pranas Skruodys



Monika Žindulienė (Bulovaitė) su sūnumis Valentinu ir Juozu Sibire. 1950 m.

Pranas Bulovas su žmona Stefa Muralyte. 1934 m.



nužudytas kartu su kitais 9 apylinkės kankiniais.

Duktė Monika (gim. 1913) iš tėvo išmoko siuvėjos specialybės ir dirbo Juodupės „Nemuno“ fabrike. Ištekėjo už šaulio Jono Žindulio. 1945 m. masinio miškų valymo metu Jonas Žindulis žuvo. Tragiškai žuvus vyrui, Monika grįžo į kaimą pas tėvus. Tačiau neilgam. Sovietiniai enkavėdistai ištrėmė Moniką su dviem sūneliais į Sibirą, Jenisejsko miestą. Sunkus ir vargingas gyvenimas šeimai buvo Sibire. 1951 m. Monika ištekėjo už esto, kartu pragyveno 14 metų. 1962 m. ji grįžo į Lietuvą, o vyras – į Estiją. Sūnus Juozas liko gyventi Sibire, Krasnojarsko srityje, Abakano mieste. Sūnus Valius, grįžęs su motina, gyveno Juodupėje, vedė ir išvyko gyventi į Jonavą. Augino dukterį. Monika gyveno Onuškyje. Jai mirus 2002 m., sūnus atvyko į Onuškę ir gyveno motinos namuose.

Sūnus Vladas Bulovas (gim. 1922) ūkininkavo tėvo namuose, uždarbiavo mūrydamas krosnis. Buvo ištremtas į lagerį. Grįžęs išvyko gyventi į Pagėgius ir 1995 m. mirė. Duktė Stefanija Bulovaitė (gim. 1925) ištekėjo už Petro Bekerio ir išsikėlė į Biržus. Duktė Paulė Bulovaitė (gim. 1920) – siuvėja. Ištekėjusi už Eidulio, išsikėlė gyventi į Biržus.

Jurgis ir Anastazija **Kanopos** turėjo 7 ha. Šeimoje augo 4 vaikai. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą sūnus Jonas tarnavo carinės Rusijos kariuomenėje, vedė ukrainietę ir grįžo pas tėvus. Šeimoje augo 10 vaikų. Iš seno namo pasistatė naują, ūkininkavo, įsigijo 6 ha žemės. 1944 m. Jonas buvo Užubalių seniūnijos seniūnas. Gausi šeima vertėsi sunkiai. Pagrindinis duonos šaltinis buvo Latvija. Jono duktė Monika tarnavo Latvijoje, ištekėjo už latvio ir pasiliko ten gyventi. Duktė Nastė (gim. 1920) taip pat išvyko į Latviją, Emilija (gim. 1922) irgi uždarbiavo pas Latvijos ūkininkus.

Žiauri tragedija nutraukė daugelio Kanopų šeimos narių gyvenimą. Vieną 1946 m. naktį tėvų namuose nuo bandito kirvio smūgių žuvo 24 m. Emilija, Ona, sūnus Donatas, Danutė, Jono žmona Natalija. Tą naktį nebuvo tie, kurių nebuvo namuose. Ona ir Jadvyga buvo dvynukės, Jadvyga tuo metu buvo pas seserį Latvijoje. Onai buvo 12 m. Jono žmoną rado prie durų perkirsta galva. Donatui buvo apie 10 m., Danutei – 2 metukai. Laidodami Jono žmoną ir dukterį Danutę įdėjo į vieną karstą. Jonas Kanopa vedė antrą kartą Oną Indrijauskienę iš Onušio k. Praėjus trejiems metams po šeimos tragedijos netoli Skruodžio namų Jonas buvo nušautas. Jo žmona Indrijauskienė grįžo pas savo vyrą į Onuškę.



*Bulovų šeima.
Sėdi: Kazimiera
ir Pranas; stovi:
Stefa, Paulė,
Monika ir Vladas*

Sūnus Petras tarnavo Latvijoje, vėliau išvyko į Vokietiją, Ameriką. Sūnūs Vladas, Povilas ir duktė Jadvyga duoną užsidirbdavo Latvijoje.

Zoluba, grįžęs iš Amerikos, nusipirko žemės. Jis turėjo žmoną Emiliją, sūnų Joną (gim. 1927). Valdė 10 ha žemės. Jonas buvo kaltinamas dėl Kanopų šeimos tragedijos. Suintas pabėgo, slapstėsi. Po metų Valiūniškio k. buvo rastas Jono lavonas (nušautas). Zolubos namai buvo nugriauti ir sudeginti plytinėje.

Antanas Brenčys buvo kilęs iš didelės šeimos. Jo tėvai turėjo 7 vaikus. Antanas, gim. 1888 m. Užubalių k., vedė Agotą Černytę, gim. 1901 m. Šeima turėjo 9 ha žemės, ūkininkavo. Antanas dirbdavo kalvystės darbus. Buvo išradingas, gabus, savo sumanymus stengdavosi įgyvendinti, mėgo verslą. Pasistatė naujus namus, senajame name įrengė sidro gamyklą. Įsigijo įrangą, dalį gamyklos įrenginių pats pasigamino. Sidrą realizuodavo į Pandėlio ir Rokiškio parduotuves bei valgyklą. Vandenį sidrui gaminti imdavo iš šulinio, saldindavo sacharinu. Sidras buvo rausvos spalvos, visų mėgstamas gėrimas. Tarą kontrabanda gabendavo iš Latvijos, reikėdavo išsipirkti mokesį už 5 Lt. Pagrindinė susisiekimo priemonė – arkliais tempiamas vežimas. Gamykloje dirbo 4 žmonės: Paulina Staškevičienė, Antanas Brenčys (savininkas), Agota Brenčienė (žmona), Ona Varnienė (Antano sesuo). Atsiradus konkurentų, kai verslas nebedavė pelno, sidro gamybą nutraukė. Įrenginius pardavė žydams Rokiškyje. Antanas buvo kviečiamas į Rokiškį dirbti pas žydą, bet atsisakė. Antanas buvo labai vaišingas, visus užsukusius ar einančius pro šalį vaišindavo sidru. Jis buvo muzikantas, grojo smuiku.

Antanas buvo laikomas darbštuoliu. Darbą kalvėje labiausiai mėgo: gamindavo žemės ūkio padargų detales, juos remontuodavo, darė įvairius namų apyvokos daiktus, plaktukus, priekalus, gražtus medžiui gręžti, kaustė arklius. Šeimoje augo 2 vaikai: Povilas (gim. 1927) ir Aldona (gim. 1931). Povilas tęsė tėvo amatą, buvo vienas iš žinomiausių apylinkėje kalvių. Kolūkyje dirbo šaltkalviu mechaninėse dirbtuvėse.

Senąjį namą, kuriame buvo įrengta sidro gamykla, Antanas perleido seseriai Elžbietai, ištekėjusiai už Juozo Šinkūno. Jų šeimoje augo duktė Elena, kuri ištekėjo už Antano Vabolio ir gyveno tėvų namuose. Namų neremontavo, ir Vaboliai bei Šinkūnai išvyko gyventi į Kraštų kaimą. Antano sūnus Povilas vedė Eleną Sarapinaitę



Antanas Brenčys su smuiku, Adomas Remeikis su armonika (iš Vizgynės k.)



*Povilas, Algis
ir Elena Brenčiai.
1957 m.*



(gim. 1928) ir liko gyventi tėvų namuose. Šeimoje augo 3 vaikai: Irena, Algis, Laima. Irena ištekėjo už Žindulio ir gyvena Konstantinavoje, dirba bibliotekoje. Sūnus Algis (gim. 1962) gyvena Onuškyje. Išmokęs iš tėvo kalvystės amato, ūkininkauja. Turi žmoną Nijolę ir sūnų Liutaurą. Duktė Laima (gim. 1966) ištekėjo ir gyvena tėvų namuose, ūkininkauja. Augina 2 dukteris.

Antano duktė Aldona ištekėjo už Alfonso Šukštulio iš Onušio. Pasistatę namus gyvena Onuškyje. Jų duktė Eleonora ištekėjo, susilaukė 2 vaikų – dukters ir sūnaus. Gyvena Rokiškyje, mokytoja.

*Povilas Brenčys
armijoje. 1947 m.*

*Aldonos Brenčytės
ir Alfonso Šukštulio
vestuvės. 1944 m.*

Užubalių kaimo gyventojų sąrašas. 1938 m.

Eil. Nr.	Gyventojų vardas, pavardė	Vaikų vardai
1.	Pranas Jasikevičius Angelė Jasikevičienė	Pranas, Povilas, Genė, Liuda
2.	Jonas Tubelis	(5 vaikai)
3.	Jonas Vilevičius Joana Vilevičienė	Jonas, Petras, Emilija
4.	Jonas Staškevičius Paulina Staškevičienė	Jonas, Petras
5.	Elžbieta Uositė	(vaikų neturėjo)
6.	Pranas Lukoševičius Nastė Lukoševičienė	Jonas, Pranas, Nastė
7.	Juozas Kanopa Adelė Kanopienė	Augustas, Kazimieras, Angelė, Pranas, Nastė, Veronika
8.	Pranas Skruodys Joana Skruodienė	Pranas, Povilas, Petras, Paulina, Marijona, Emilė
9.	Pranas Skruodys Adelė Skruodienė	Jonas, Bronius, Birutė
10.	Pranas Indriškevičius Ona Indriškevičienė	(6 vaikai)
11.	? Marčiūnas Ona Marčiūnienė	Vanda
12.	Juozas Skrandauskas Ona Skrandauskienė (seni namai)	Juozas, Stefanija, Bronė
13.	Adelė Skrandauskaitė (seni namai)	
14.	Juozas Skrandauskas Ona Skrandauskienė (nauji namai)	Juozas, Stefanija, Bronė
15.	Kazys Baronas Joana Baronienė	Janė, Jonas
16.	Jurgis Skrandauskas	
17.	Jonas Galvanauskas Ona Galvanauskienė	Alfonsas, Paulina, Emilija, Jonas
18.	Juozas Remeikis Angelė Remeikienė	Jonas, Emilė, Petras
19.	Petras Skrandauskas Marijona Skrandauskienė	Angelė
20.	Matas Skrandauskas Uršulė Skrandauskienė	Ona, Marijona, Elžbieta, Angelė, Jonas, Povilas
21.	Jonas Galvanauskas ? Galvanauskienė	Povilas, Alfonsas, Vitoldas, Elena, Edvardas
22.	Angelė Galvanauskienė	Julius
23.	Kazimieras Galvanauskas Karolina Galvanauskaitė Marijona Galvanauskaitė	
24.	Pranas Lukoševičius (antras namas)	
25.	Viktoras Paukštėlis Kazimiera Paukštėlienė	Bronius, Jonas
26.	Juozas Staškevičius Elena Staškevičienė	(sūnus) (2 vaikai, duktė Emilė anksti mirė)
27.	Pranas Skruodys Adelė Skruodienė	Genė, Stefanija, Kostas, Pranas
28.	Jonas Bulovas Kazimiera Bulovienė	Pranas, Monika, Vladas, Stefanija, Paulė
29.	Jurgis Kanopa Anastazija Kanopienė	(4 vaikai)
29.	Jonas Kanopa (sūnus) Natalija Kanopienė	Monika, Nastė, Emilija, Donatas, Danutė, Jadvyga, Ona, Petras, Vladas, Povilas

(tęsinys)

Eil. Nr.	Gyventojų vardas, pavardė	Vaikų vardai
30.	? Zoluba Emilija Zolubienė	Jonas
31.	Antanas Brenčys Agota Brenčienė (nauji namai)	Povilas, Aldona
32.	Elžbieta Šinkūnienė Juozas Šinkūnas	Elena

Pasakojo

Paulina Galvanuskaitė, gim. 1926 m., gyv. Skuomantų k.

Povilas Brenčys, gim. 1927 m., gyv. Užubalių k.

Aldona Šukštulienė, gim. 1931 m., gyv. Onuškyje.

Genė Skruodienė, gim. 1938 m., gyv. Užubalių k.

Kostas Skruodis, gim. 1931 m., gyv. Užubalių k.

Vizgynės kaimas

Greta Užubalių k. Latvijos pasienyje, miškingoje, pelkėtoje vietoje buvo įsikūręs Vizgynės kaimas. Antrojo pasaulinio karo bei pokario metais tai buvo geras prieglobstis apsigyventi už Lietuvos nepriklausomybę kovojusiems partizanams: administraciniai centrai toli, keliai prasti.

Kaimo gyventojas Adomas Remeikis su žmona Ieva išaugino penkis vaikus: Vinčą, Joną, Janiną, Oną ir Stasę. Esant nepalankioms gyvenimo sąlygoms, perkėlė namus ir išvyko į geresnę geografinę padėtį turinčią gyvenvietę – Mitragalį.

Broliai Danielius ir Adomas Remeikiai turėjo 25 ha žemės, kartu ją dirbo. Danielius buvo vedęs Emilę, vaikų neturėjo. Adomas, būdamas kairiųjų pažiūrų, karo metu išvežtas darbams į Vokietiją. Nuo to laiko jokių žinių apie jį negauta, tik pasakojama, kad iš vagono bandė bėgti ir sargybinių buvo nušautas.

Sovietmečiu Danielius ištremtas į Sibirą, žmona Emilija per atsitiktinumą pasiliko ir apsigyveno Užubaliuose, ištremto į Sibirą Bulovo namuose. Vėliau čia apsigyveno miško ūkio darbininkas Vabolis su šeima. Mirus Vaboliams, likę namai sunyko ir buvo nugriauti.

Miško ūkiui priklausančiuose namuose gyveno Petras Geidonas su šeima. Žmonai Angelei mirus, šeima išsikėlė gyventi į Latviją. Vėliau šiuose namuose gyveno miško darbininkas Romas Gaidamavičius su šeima. Tėvams mirus, keturi vaikai išsiskirstė į kitas rajono gyvenvietes, namai nugriauti.

Butėniškis ir jo gyventojai

Stefanija Bliūdžiūtė

Gyvenant vieniemyje, pavasariais ir rudenį girdėdavos keisti garsai. Tėvelis sakydavo: „*Butėniškio Deksnio jau aria laukus, rūksta, trankos traktorius*“. Rūpėjo sužinoti, pamatyti, kas per „žvėris“ tas traktorius. Kartais pamatydavom žybsint, besisukiojant juodą nematytą dėžę, vežimą ne vežimą. Tik kai pradėjom lankyti mokyklą, kai mokykla jau buvo Deksnio žemėje, iš arti galėjom pavėpsoti į tą „baidyklę“, važiuojančią nė kieno netraukiamą, besisukinėjančią. Dar niekur daugiau nesigirdėjo traktorių iki užaugom, gal net iki pirmųjų kolūkinių traktorių.

Stanislovas Deksnys kilęs iš Degsnių kaimo. Kas prieš Deksnius gyveno Butėniškyje? Tikriausiai buvo kokie Butėnai, davę gyvenvietei pavadinimą. Dar prieš mokyklą girdėdavau minint Butėniškį, jo gyventojus Deksnius. Eidavo moterys į Butėniškį uždarbiauti: bulvių kasti, daržų ravėti ir kitų ūkio darbų dirbti. Gernienė (Laitonienė), jaunystėje buvusi Lapelytė, tarnavo pas Deksnį už mergą. Pasakodavo, kaip rengdavo vakarėlius, važiuodavo į bažnyčią, į Ūnuškį. Kažkelintą sekmadienį būdavusi tarnų diena. Pakinkydavę gerą arkli į *lineiką*¹ ir tarnai traukdavę ne vien melstis, bet ir susitikti, pasižmonėti. Butėnišky buvo pristatyta grytelių mergoms, bernams gyventi. Ateidavę pas mergas ir bernelių, minėtoji Gernienė (Lapelytė) laukdavo iš Lingėnų ateinančio Kajetono.

Praktikavo trilaukę sėjomainą. Sėdavo maistinius javus, daug sodindavo bulvių. Cukrinių runkelių neaugino – toli geležinkelio stotis, tik pašarinių savo gyvuliams. Sėdavo daržovių: morkų, agurkų, svogūnų, česnakų – augino jau ir pomidorus, kalafijorus ir prieskonines daržoves. Turėjo jauną šeimininkę, baigusią Žemės ūkio mokyklą, gerą kulinarę. Ją visi vadino Maryte. Nežinau, ar giminaitė buvo, ar augintinė (dukros ir Stanislovo Deksnio žmona buvo mirusios). Iš moteriškių Deksnių namuose teprisimenu Marytę ir *babunią* – Stanislovo motiną ar močiutę. Ji buvo jau sena ir akla. Ūkio darbams samdydavo bernus, mergas, piemenį. Prie Deksnio sodybos buvo grytelė ir ūkinės trobelės, tvartelis ir daržinė po vienu stogu. Ten gyveno Anupras Kusta su šeima – žmona, sūnumis Jonu ir Baliu, dukra Paule. Anupras Kusta buvo ar tai ūkvedys, ar tai ekonomas, žodžiu, šeimininko dešinė. Laikydavo 4–6 arklius, eržilą, neatsimenu, kad būtų veislinių kumelių, nelakstydavo nė kumeliukai. Stambūs ūkiai nelaikydavo veislinių gyvulių, gyvulių ir galvijų nusipirkdavo. Su veisliniais gyvuliais – papildomi rūpesčiai. Jei nepraktikavo veislininkystės, ta šaka visai neužsiimdavo. Pašarams augindavo dovilus, motiejukus, liucerną ir kt. Mažus plotelius užsėdavo lubiniais. Augindavo žirnius, kartais lęšiukus, darže – pupas, saulėgražas. Augino vištas, kalakutus ir kiaules tik savo šeimynos reikmėms. Avių neprisimenu, kad būtų laikę. Be Marytės, buvo šeimininkė, dažniausiai pagyvenusi našlė. Tuo metu, kai lankiau mokyklą Butėniškyje, šeimininkė buvo pagyvenusi moteris, pulko vaikų ir povaičių motina Bulavienė nuo Ūnuškio. Mes, vaikai, dažnai maišydavomės virtuvėj, per ilgąją pertrauką nueidavom su vienu ar dviem kibirais atsinešti arbatos ar kompoto, ar šiaip koku reikalu mokytojos siųsti. Bulovie-

¹ *Lineika* – lengvas vežimas su lingėmis.

nė kyšteldavo mums tai bandelę, tai sausainiuką (*piernikėli*). Marytės jau nebebuvo, ji išvyko, kai Kazys atsivedė nuotaką – Luciją, mūsų mokytoją. Kalbėjo žmonės, kad Marytė buvo numatyta Kaziui į žmonas. Atvažiavo mokytoja Lucija, sumaišė kortas, tapo Butėniškio ponia. Marytė gal ir apsilankydavo, bet labai retai. Prisimenu ją važiuojančią į atlaidus – Onuški, Žiobiškį (pro mūsų kaimą važiuodavo), kaip sėdėdavo Ūnuškyje už Dievo stalo *lemkelėj*. Buvo aukšto ūgio, stamboka, raudonskruostė, nešiojo trumpai kirptus plaukus, pridengtus baltais ir juodais smulkiais langeliais kepuraitė su snapeliu (*kazirku*), ryškia gėlėta poilge suknete arba sarafanu, ar kostiumėliu, aukštakulniais bateliais, žiemą su dažyto naminio kailio kailinukais, su batais, apvedžiotais rudu kailiu.

Butėniškio ponai važiuodavo į Rōkiškį, Žiobiškį pro Lingėnų kaimą, iš tolo pažiūrėdavau: stambokas juodbėris, pakinkytas į talpų važį. Visi kalbėjo, kad Butėniškio ponai, tiek tėvas, tiek sūnus Kazys, paviję pėstijį, niekada nepalieka, visada paveža (gal todėl ir jų važis talpus?).

Neprisimenu, kad Deksniai kada būtų važiavę eržilu ar ristūnu, vis stamboku, gerai užlaikytu juodbėriu. Vasarą važinėdavo gražia lineika, talpia, bet be puošybos elementų. Rodos, turėjo lineiką, gaubtą nuo lietaus ar saulės. Labai efektingai atrodydavo jų ekipažas: stambokas vešliais baltais ūsais ir plaukais savininkas, pasipuošęs labai jau pritinkančia skrybėle. Bažnyčioje, nusiėmus skrybėlę, traukdavo akį daili jo žilos galvos šukuosena su sklástymu ant šono. Kazys taip pat atrodydavo imponantiškai: požalsvės ar pilkos spalvos sportiško stiliaus švarkas su galifė kelnėmis, raudonu (kartais rudu) kaklaraiščiu, priderintu prie kostiumo atspalvio. Batai tamsiai rudi ar pilki, suvarstomi raišteliais ar aptempiantys koją iš abiejų šonų gumutėmis. Stanislovas visada dėvėdavo pilkos spalvos aprangą ir su savim nešdavosi skėtį (*parasoną*). O mūsų mokytoja ponia Lucija – tikras paveikslėlis: šviesiai oranžinio krintančio storo šilko suknelė be rankovių, ilgas tos pačios medžiagos iki pakinklių laisvas švarkelis – *komplė* be sagų, ties krūtine suimtas labai gražia balta sage, nugaroj per sprindį nuo kaklo – atvira gili priešpriešinė klostė. Bateliai aukštakulniai, tokios pat spalvos kaip apranga, kojinių kūno spalvos, ant riešo auksinis su subtilios puošybos apyranke (*rėtežėliu*) laikrodėlis. Rankinukas žeri, keičia spalvas. Ant galvos mažytė, elegantiška balta skrybėlaitė su oranžine plunksna. Kasos susuktos ant kiekvienos ausies. Kai Butėniškio ponai važiuoja, kai eina per šventorių, kai presbiterijoj stojas, klaupias, yra į ką pažiūrėti. Tuo metu presbiterijoje būdavo daug ponių su juodais kostiumais, juodomis skrybėlaitėmis, juodais vualiais – Komarienė, Komaraitė (pastaroji – Balio Sruogos antrininkė savo apranga), Dimšienė ir kt. Pasitaikydavo ir vienas kitas ponas dvarininkas (dažniausiai iš kur užklydęs, nes mūsų vietinės dvarininkės daugiausia buvo našlės). Visi jie prieš Butėniškio Deksnius – kaip pelenais pabarsyti. Kai žiūriu šiandien į žurnalų puslapius, stebiu per televiziją Anglijos karališkąją šeimyną su karaliene Elžbieta ir karaliene motina bei jų gimines, menu Butėniškio Deksnių šeimyną. Man jie iškilesni atrodo (nors daugkart žemiau stovi). Šių kavalierių apranga lyg apvilktą ant stovo, akys užgesusios, viskas rodos dirbtina, o Deksnius matau gyvus, gyvybingus, netgi senąjį Stanislovą. Tokie jie buvo tikri, taip gyvai, šiltai, laisvai, be jokios pozos bendravo su sau lygiais, aukštesniais ir žemesniais.

Pagal specialybę jaunasis šeimininkas Kazys buvo agronomas. Tikriausiai specialybė jam praverė ūkininkaujant dideliame ūkyje. Be didžiulio dirbamos žemės ploto, Deksniai valdė didelį plotą miško. Kaimynai, eidami grybauti, uogauti, minėdavo Deksnio Eglynę. Ir mes, vaikai, vasarą nueidavom į Eglynę rinkti mėlynių, ten jų būdavo daug ir labai didelių. Eglynė – niūrus, klaidus miškas. Mūsų mokytoja Lucija su vyru Kaziu dažnai vedini dideliais pilkais šunimis – Mopsu ir Džimiu – klajodavo po Eglynę. Nevaikydavo žmonių, leisdavo rinkti uogas. Lucija ir Kazys buvo romantikai. Šalia romantikos Kazio galvoje kirbėjo ir labai praktiškos mintys. Jam Eglynė buvo ne vien romantiška erdvė, poilsio bei atgaivos oazė. Kirto suaugusius, aplaužytus medžius, statė namus, apgyvendindavo nuomininkus. Šie rovė kelmus ir ruošė dirvą, tinkamą javams, daržams auginti. Nuomininkai apsigyvendavo ne vieneriems metams. Taip apsigyveno V. Bekeris, Klimavičius, Petrauskų šeimyna, Minkevičiai.

Kazys buvo neramos, kūrybingos sielos. Tuo laiku valdžia teikė paskolas, ragino žmones statyti modernias jaujas linams apdoroti. Kazys pastatė tokią pagal rekomendacinį projektą. Tik jaujų vajas, greit užsiliepsnojęs, greit ir užgeso. Gal projektai buvo netobuli, gal žmonės neįvertino naujovės: liko riogsoti pastatai, griaujami laiko. Kur jaujos buvo pastatytos arčiau prie gyvenviečių, pastatai buvo panaudoti kitiems tikslams, kur toli nuo namų, kaip įprasta, pamiškėse, nederlingose žemės plotuose, ten ir liko sugriūti. Butėniškio jaują Deksnys pertvarkė į malūną, malė grūdus duonai. Dar ir man teko valgyti ten maltų miltų duoną. Malė gerai, bet prasidėjo neramūs laikai, užsidarė malūnas. Pastatas išliko. Kolūkiu metais ten buvo laikomi javai. Vėliau, kolūkiui įsigijus vis daugiau naujos technikos, pastatas buvo pertvarkytas į mechanines dirbtuves, kurios gyvavo iki pastutinių kolūkiu dienų.

Nepavykus su jauja, Kazys puolė prie naujų projektų. Pradėjo statyti krakmolinę. Iškasė tvenkinį, šalia tvenkinio iškilo daugiakampis iš lentų surestas pastatas, panašus į cirko balaganą ar Afrikos tautų šventyklėlę. Bet ar davė produkcijos – nepamenu. Turbūt viską nutraukė didieji neramumai. Kaziumi galvoje gimė idėja žiemą važinėti motoro varomomis rogėmis. Ir gan atkakliai jis ėmėsi tą fantaziją versti tikrove. Visą žiemą Petras Lingė (mano senelės giminaitis) darė roges. V. Šarkauskas iš Stōniškio kūrė motorą. Rogės padarytos, motoras sukonstruotas. Dabar abu meistrai derina, jungia. Mes, vaikai, kiekvieną pertrauką lekiam į klojimą, kur vyksta įtemptas darbas, vėluojam į kiekvieną pamoką, rūpi, oi rūpi, kaip rogės važiuos. Tikimės, kad Kazys ir mus pavažinės. Bet svajonės ne visada virsta realybe.

Ir Lingė, ir Šarkauskas, prityrę savo srities meistrai, dirba, taiso, ardo suprakaitavę – rogės nė iš vietos. Vėl perdarinėja iš naujo motorą, naujai, lengvesniais apkaustais perkausto roges, o rogės ne pirmyn važiuoja, bet kyla aukštyn. Ardė, kalė, vėl ardė, vėl sukiojo sraigtus, tik rogės... taip ir nenuvažiavo nė žingsnelio, o jau pavasaris, jau žolė žalia... Gal Kazys galvoje brandino kitus projektus, bet nebuvo lemta jų įgyvendinti: 1941 m. birželio 14–15 d. pirmisiais ešelonais buvo išvežtas į Sibirą.

Tik vienas Kazio projektas tapo realybe – mokyklos pastatas. Mokykla buvo pastatyta prie kelio, netoli Deksnių namų. Tai Kazio dovana žmonai Lucijai, kad



nereikėtų toli klaidžioti – keli žingsneliai iki mokyklos. Mokykla sukalta iš lentų. Tarplentės užpildytos pjuvenomis, sumaišytomis su kažkokia medžiaga, panašia į vatą. Mokykla buvo dviejų aukštų. Apačioje erdvi klasė, aplink dideli langai – šviesos patalpai užtenka. Gale klasės buvo mūsų drabužinė su atlenkiama siena, skiriančia nuo klasės. Kai statydavome spektaklius, ta siena atlenkus virsdavo scena. Drabužinėj buvo ilgas iš lentų sukaltas stalas, prie jo tilpdavo per 40 mokinių, aplink suolai. Kampe – medinė spinta: ten tilpo mūsų biblioteka – apie 500 egz. knygų, mūsų darbeliai – piešiniai, lipdiniai, vaizdinės priemonės. Klasę šildė dvi stačiamalkės krosnys, čia ir šaltą žiemą būdavo šilta.

Vyriausias Kazio brolis Jonas buvo geodezininkas, hidrologas (žr. straipsnį „Jonas Deksnys“). Kazio brolis Antanas tuo laiku, kai lankiau pradžios mokyklą Butėniškyje, buvo klierikas. Prisimenu jo primicijas Onuškyje. Visos ceremonijos vaikams greit pabosta, bet primicijos, kada jaunas kunigas tiesiogiai bendrauja su kiekvienu parklupusiu – išpūdinga. O ir po pamaldų mums, vaikams, buvo daug džiaugsmo – miesto aikštėje stovėjo didelė metalinė žuvis ir automobilis „Žuvelė“, o iš automobilio iškišęs galvą ir rankas mažo ūgio, bet raukšlėtas žmogus priėjusiems dalijo mažyčius „Žuvelės“ muilo gabalėlius ir reklaminius lapelius. Mama sakė, kad tai Adomukas. Apie jį jau buvau girdėjusi iš tėvų ir kaimynų. Tada buvo gal jau 40–50 m. liliputas, reklamavo muilą „Žuvelė“, o tą muilą jau žinojau, nes pas mus namuose dažnai būdavo naudojamas.

Pas Deksnius į svečius dažnai atvažiuodavo senas kunigas iš Amerikos, Stanislovo tėvo brolis. Vieną vasarą mokykloje įrengė altorių, svečias laikydavo mišias. Sekmadieniais sueidavo ir žmonių. Po primicijų jau daugiau neteko matyti kunigo Antano Deksnio, vėliau vyskupo, tik nuotraukose. Įsigijau knygele, kur iš nuotraukų dar žvelgia jaunas klierikas. Mačiau laikraštyje paskutiniųjų jo gyvenimo metų nuotraukas. Sunku palyginti buvusį klieriką ir dabartinį senelį vyskupą. Gyvenimas negailestingas visiems, ar tai kunigas, ar ubagas...

Šventės Butėniškyje dalyviai (A. Deksnio išventinimo į kunigus proga). 1931 m.

Mokytoją tebuvau sutikusi vieną kartą, ką tik grįžusią iš Sibiro, kvietė atvažiuoti, davė adresą. Susirašinėjome iki jos mirties.

1940 m. iš Butėniškio Deksnio ūkio buvo gavę sklypus: Jonas Galickas, Antanas Baltrūnas, Pranas Ruželė, Paulė Čepulytė, Jonas Šmerdelis.

Vokietmečiu Butėniškį valdė Karolis Kasperavičius, Lucijos Deksnienės brolis. Gyveno ir Lucijos sesuo (sako, buvo 2 seserys, aš tepažinojau vieną). Butėniškyje gyveno Judita Deksnytė, mokytojos dukrytė, su aukle Verute Narbutaite, onuškiete. Matydavau juos visus Juodupės bažnyčioje (nors Butėniškis priklausė Onušio parapijai). Karolis užeidavo į kleboniją, užtikdavau juos klebono svetainėje besišnekučiuojančius (aš užeidavau pas kleboną pasikeisti knygų. Klebonas turėjo nemažą, turtingą biblioteką, kuria naudojosi mėgstantys knygas parapijiečiai). Butėniškyje tebegyveno Anupro Kustos, Prano Ruželės, Antano Baltrūno, Driskiaus, Kreizos šeimos.

1948 m. suorganizuoto kolūkio „Tikrasis kelias“ (pirmininkas Romas Kanopa iš Prūselių, buhalterė Elena Čepulytė iš Prūselių) kontora įsikūrė Butėniškyje (ant aukšto). Kolūkiui priklausė Butėniškis, Generališkis, Prūsėliai, Prūseliukai, Vengriškis, Sandariškiai, Vladislava (Lūžos), Brenčiškis (eiguva Girioje).

Iš Butėniškio A. Baltrūno šeima išsikėlė į Prūseliūs, kiti vėl kažkur. Ilgiausiai Butėniškyje gyveno Prano Ruželės šeima. Anupras Kusta ir jo žmona mirė, dukra Paulė mirė vokietmečiu, sūnus Jonas, 1939 m. vedęs Kostę Deksnytę iš Butėniškio, persikraustė gyventi į Didsodę pas uošvį. Balys Kusta išsikėlė gyventi, rodos, į Rokiški. Grytelėje, kurioje gyveno A. Kustos šeima, apsigyveno Albinas Ruželė su žmona Brone Kalašauskaite, jiems gimė dukrelė Audronė. Prano Ruželės šeima gyveno Butėnišky, rodos, iki 1958 ar 1960 m. Pranas Ruželė turėjo žmoną Marijoną, dukras Vladą, Pranę, Vandą. Dukra Antosė buvo ištekėjusi, gyveno kitur. Kartu gyveno sūnūs Bronius ir Jonas. Bronius dirbo Didsodės apylinkės pirmininku (apie 1947–1949). Didsodės apylinkė buvo įsikūrusi Butėniškyje, jos valdos buvo: Butėniškis, Prūsėliai, Prūseliukai, Vengriškis, Vladislava, Brenčiškis, Sandariškiai, Tartališkis, Lingėnai, Didsodė, Apūniškis, Sodėliai, Miliūnai, dalis Stoniškio. Sustambinus kolūkius (prie „Tikrojo kelio“ prijungus Lingėnus, Aukštasią, Tartališkį, Didsodę, dalį Stoniškio, Apūniškį), vadovauti kolūkiui paskiriamas Bronius Ruželė. „Tikrojo kelio“ kontora tebebuvo Butėniškyje. Apylinkės pirmininku dirbo Vincentas Deksnys iš Didsodės, sekretore – Ona Baronaitė. Bronius Ruželė dirbo ir kolūkio „Tikrasis kelias“ pirmininku, jį pakeitė Jonas Kirstukas.

Butėniškyje buvo pastatytos kiaulidės, karvidė, klojimas, Deksnio tvarte įrengtas grūdų sandėlis, veikė pieno surinkimo punktas. Ponų Deksnių svetainėje atidarytas klubas-skaitykla (vadovavo Bronė Gernytė, Birutė Širvinskaitė, Emilė Guzikauskaitė). 1954 m. atidaroma Didsodės kaimo biblioteka. Didsodės bibliotekos istorijoje minima daug bibliotekininkų pavardžių, bet realiai pirmoji bibliotekininkė buvo Danutė Čypaitė. Po metų ją pakeitė Stasė Brusnicina.

Butėniškis ilgą laiką, maždaug iki 1965–1969 m., buvo kolūkio, pavadinto „Tikruoju keliu“, kultūrinis ir gamybinis centras. Kontorą iškėlus į gyvenvietę, Butėnišky liko biblioteka, gamybinis centras: mechaninės dirbtuvės, fermos, sandėliai, mašinų ir traktorių parkas. Didžiajame ponų Deksnių name šalia įstaigų visada gyveno žmonės –

šeimoms, pavieniai: Vlodo Kirstuko šeima, sąskaitininkė Stasė Galvanauškaitė, zootechnikė Genė Gasiūnaitė ir daug kitų. Prieš Vincentą Deksnį dirbo ar tai pirmininke, ar sekretore Teklė Baronaitė.

Kai apylinkės centras buvo Butėniškyje, Vincas Deksnys labai prižiūrėjo teritoriją, kultūros darbuotojai, kolūkio kontoros darbuotojai šienaudavo vejas, genėdavo medžius, prižiūrėjo gėlynus. Juodupės mokytojai dažnai atvažiuodavo po vieną ir po kelis savo iniciatyva ar kviesti į kultūrinius renginius, grožėdavosi aplinka. Jie sakydavo, jog su noru važiuoja į Butėniškį.

Dabar Butėniškis nugyventas, apleistas. Ką gi, galas ateina ir žmonėms, ir pastatams, kurių buvęs spindesys ir didybė telieka senų žmonių atmintyje. Tokia visų dalis: žydi gėlės – trumpai, auga medžiai – trumpai, gimsta ir gyvena žmogus – trumpai...

Laukininkai, Žiogiškis, Neršionys, Pakapė

Evaldas Leonardas Garška

Kadangi nesu istorikas, turiu prisipažinti, kad visapusiškai apžvelgti tėviškės praeitį kiek trukdo profesionalumo stoka; kam nors ne profesionalo žvilgsnis gali pasirodyti siauras ir nenugludintas. Pateikiami samprotavimai, ir ypač jų kontekstas, dėl minėtos priežasties gali pasirodyti esąs neišsamus, palyginti su tos srities specialisto išlavintu ir išpuoselėtu požiūriu. Mano atveju interpretaciją pirmiau lemia asmeniniai išgyvenimai ir dėl jų įgyta patirtis, negu istoriniai šaltiniai; bet, manau, ir istorikas neišvengtų išgyvenimų įtakos rašydamas apie savo vaikystės ar jaunystės laikotarpį. Antroji priežastis, lėmusi labiau emocinį rašinio atspalvį, buvo ta (nors aš pats, atsiradus galimybei apmąstyti gimtines praeitį, nuolatos pasigesdavau faktinės istorinės medžiagos, susietos su vietovės senove ar svarbesnėmis datomis), kad šių vietovių dokumentuose nuosekliau tėra atspindėtas Lietuvos valstybės tapsmo ir naujų vienkienių, netgi naujų kaimų kūrimosi laikotarpis bei vėlesnieji sovietinės okupacijos metai. Todėl mano rašinys nepretenduoja į istoriškumą ir tėra tiek asmeninių, tiek savo tėvų, pažįstamų bei kaimynų išgyvenimų ir prisiminimų lydinys. Toji patirtis, žinoma, nėra nesiskiria nuo visuotinių išgyvenimų, kilusių dėl tuometinių perturbacijų, valstybės griūties, ginkluotų konfliktų. Kiekvienas Lietuvos gyventojas, žmogus, pilietis buvo tų virsmų dalyvis. Rašinys apibūdina vyksmų, procesų lokalizaciją, juos sukonkretina, įvardija, iškelia tuometinių vietovės žmonių gyvenimą į pirmą planą, padaro juos ne tikrai savo istorijos veikėjais, buvusių vyksmų dalyviais ir (gaila, gaila) kartais netgi kūrėjais.

Juodupės valsčiaus gyventojai sudėjo dideles aukas ant valstybės aukuro. Griuvėsiai, degėsiai, kapai kapeliai, pripažintos ir nežinomos ar užmirštos, nepagarsintos aukos, sudarkyti gyvenimai, netikėtai prarasta teisė į normalią žmogaus būtį – visa tai buvo, visa tai pergyvenome mes patys, mūsų artimieji, aplinkiniai, o ir visi tuometinės Lietuvos valstybės piliečiai. Valstybės naikamos, genamos iš pasaulio žemėlapių ir iš žmonių sąmonės.

Šiame rašinyje, manau, yra nors kiek atspindėti kaimo žmogaus socialiniai, visuomeniniai, psichologiniai lūžiai virsmų (ir „kūlvirsčių“) laikotarpiu, jo sukimasis galingoje mėsmaleje, jo diplomatinis laviravimas tarp konfliktuojančių jėgų, jo bandymas išlaikyti žmoniškumą ir žmonišką elgseną su „baltu“, „raudonu“, vokišku, rusišku. Čia ir domėjimasis, gal net įtari pagarpa vokiečių kareivukui, kaip turtingesnės, turinčios daugiau galimybių nacijos atstovui (daugelis kaimo žmonių vokiečio nėra matę nebuvo). Čia ir užuojauta nušiuuriam rusų vaikinukui, sutrinta palaidine ir autkojais, besistebinčiam lietuviškais lašiniams („*Vkusniatina! Na zavode zdelana?..*“). Kartu kaimo žmoguje buvo ryškus didžiavimasis savo kilme, lietuviškumu, savo bendruomene, savo identitetu. Santūriam kaimiečio požiūriui į traukiančius per jo žemę kareiviškų batų pulkus įtakos turėjo juokeliai, kalbelės apie Pirmojo pasaulinio karo vokiečių kareivių, budinčių Vilniaus Jurgio prospekte, ne tikrai raugčiojimą, bet ir pirsčiojimą. Įtakos turėjo ir pokštai apie rusų žemės ūkio „techniką“ – kur plūgą tempia pakinkyta boba. Tų atneštinių svetimybių lietuvis priimti nenorėjo – kad ir po šiaudiniu stogu, bet „aš pats“.

O gal privers?..

Kur mes, kas mes ir kiek mūsų buvo

Taip Dievulis lėmė, kad ką tik gimęs (1939 m. rugpjūčio 15 d.), anot brolio, vakarop („*Kai mums pasakė, kad „jau“ – saulė buvo arti laidos*“), tesuspėjęs įkvėpti keletą gurkšnių Laukiniškų oro, buvau panardintas į politinių įvykių sūkurį – senojoje Europoje prasidėjo mėsmaalė: Vokietija užpuolė Lenkiją. Kad ir kaip toli būtų toji Lenkija, kad ir kaip toli būtų Vokietija, – ką tik gimusiam Valdukiui jau turėjo įtakos. Kokiū būdu? Kol Valduko krikštynomis išrūgo alus, kol paršas ir teliukas buvo paversti tinkamais vaisėms, kol susiruošė giminės ir kaimynai – atėjo ir rugsėjo pirmosios dienos. Ir štai krikštyną balius Prano Garškos vienkiemyje pačiame įkarštyje, saulė jau vakarop, o kaimo seniūnas Milaknis (jis krikštynose nedalyvavo, nes gyveno toliau) neiškentęs atneša žinią: „*Lietuva paskelbė kariuomenės mobilizaciją*“. O kadangi politinė padangė buvo labai jau pritvinkusi – visi akimirksniu suvokė, ką tai reiškia – alutis šnekutis tuoj pat iš galvų išdulkėjo, visiems akyse švystelėjo neaiški rytdiena. Nereikėjo daug svarstyti – svečiams prisireikė namo... Krikštyną balius iširo. O aš netoliese lopšyje gulėdamas viską girdėjau ir... supratau, kuo tai baigsis.

Žinome, kad didelė dalis Lietuvos kaimų prieškarium buvo išėję į vadinkime, finišo tiesiąją: sukultūrintuose laukuose jau brandinamas neblogas derlius, ganyklose ir tvartuose mito galvijai, ūkininkų kiemuose radosi technikos. Kaimas troško stabilumo. (Ar to meldė Dievą – sunku pasakyti, bet gal ne kiekvienos tautos balsas tada buvo išklaudytas.) Šeimų lizdai ne tiktai gražėjo, bet ir lopšiai daug kur nuolatos girdžėjo. Vėlesnėse rašinio eilutėse išvardinsiu (ne tiktai statistine, bet ir memorialine prasme) remdamasis karo metų gyventojų surašymo duomenimis, daugiau ar mažiau tiksliais, mano tėviškės kaimų gyventojus.

Laukininkai, Žiogiškis, Neršionys, Pakapė apima žemės plotą apie vieškelį Obeliai–Lūkštai–Júodupė, jau visai netoli Juodupės iš rytų pusės, nuo Obelių. Šis vieškelis prieš pat Júodupę kertasi su Rōkiškio keliu, o prieš šią kryžkelę tėra tiktai Stōniškio kaimas. Pusiaukelėje tarp Lūkštų ir Juodupės vieškelį kerta dar vienas kelias – Armōnys–Laukininkai–Vyžunka (Vyžuona). Vyžuonoje pastarasis įeina į Rokiškio kelią. Šioje pusiaukelėje prie kryžkelės yra Veduviškio kaimas. Nuo Veduviškio Juodupės kryptimi abipus vieškelio yra Neršionys ir Pakapė. Šiauriau nuo šio kelio – Laukininkai, Žiogiškis ir Armonys. Taip jau atsitiko, kad atkuriant 1918 m. Lietuvos ir Latvijos valstybes, šių valstybių siena gerokai žengtelėjo į pietus (mainais į Palangos pajūrį) ir Armonys atsidūrė pasienyje, o Aknysta (Aknystė), Garšvinė (Garsene) su savo apylinkėmis atiteko Latvijai. Lietuvių arealas buvo gerokai išplitęs šioje dabartinės Latvijos dalyje. Carinės Rusijos valdymo laikais nekilo sienų klausimų, lietuvių ar latvių etninę priklausomybę lėmė tiktai giminystės ryšiai, o žemės valdos, vienkiemiai ar kaimai – nuosavybė. Pastaroji aplinkybė, regis, darė didelę įtaką mano gimtojo Laukininkų kaimo genezei. Šis kaimas ir didžioji dalis jo gyventojų atsirado lietuviams kolonizavus, padalijus apytuštes Zubino–Upytės (Zubinynės) vienkiemio žemes. Patsai Upytė buvo latvis ir valdė keletą valakų. Po Lietuvos Nepriklausomybės reformuojant žemės valdymą, čia žemės gavo daug lietuvių, o patsai Upytė (įtariu, kad jis buvo bevaikis) pasiliko apie pusę valako prie Armonių–Veduviškio vieškelio; čia jis pastatė naują sodybą. Šiose žemėse vieną valaką su senojo Zubino vienkiemio pastatais savo gausiai šeimynai



Šienapjūtė
Laukininkų pievose

gavo Apūniškio Juozas Garška (1860–1920), mano senelis. Šį valaką jis paliko trims savo sūnams: Juozui ir Kostui – pusę valako su senaisiais trobesiais, Pranui, mano tėvui, – kitą pusę, bet plyno lauko arčiau vieškelio. Kiti J. Garškos vaikai išsibarstė po pasaulį, pasiekė net Ameriką ir Braziliją. Dauguma gyventojų buvo atklydėliai, pašaukti vilties turėti žemelės iš netolimų savo gimtinių, taigi įvairūs, čia gavę dažniausiai iki pusės valako; tik tai K. Putrinskas-Galvanauskas gavo vos ne visą valaką kaip Nepriklausomybės kovų savanoris.

Laukininkų kaimas ribojasi šiaurėje su Armonių kaimu, pietuose – su nedideliu Žiogišio kaimeliu bei Veduviškiū. Vakaruose – didelis Pāduobio miškas, rytuose – Pašilių miškas. Vietovė – visiška lyguma, gerokai žemėjanti šiaurės vakaruose; šiame pakraštyje plyti durpingos pievos, pereinančios į toki pat, kiek pelkėtą mišką, vadintą Pavidnikėmis. Pavidnikės – tai margųjų gyvačių ir gausaus gyvulių édančio gyvio – žabalių (aklių), sparvų bei siaubingo dydžio bimbalių (gylių) – buveinė. Nepaisant to, pamiškė grybinga. O giliau gausiai auga vaivorai (*girtuoklės*) ir jų palydovai – gailiai, gailiai...

Laukininkų kaimą sudarė septyniolika ūkininkų vieniškių. Pateiksiu mano tėviškės prieškarinio ir karo pradžios kaimų gyventojų sąrašą pagal 1942 m. (nacmečiu) atlikto gyventojų surašymo duomenis¹. Tai buvo laikotarpis, kuomet kaimai dar turėjo daugiausia gyventojų ir „gyvų“ vieniškių tankumas buvo didžiausias. Ankstyvieji trėmimai šių kaimų dar nebuvo palietę, o didysis vieniškių tuštėjimas vyko jau pokariu, neiškaitant pasitraukusiųjų su karo banga. Pokariu vieniškių nykimą lėmė visiškai naujos priežastys.

Čia išvardijami to meto vieniškių gyventojai: pradžioje – ūkio galva, toliau – žmona, sūnus, duktė, motina, tėvas, samdiniai. Ūkių priklausomybė jau šiek tiek pakitusi, palyginti su 1924 m. žemės valdų pasiskirstymu. Kaip minėjau, neišvengta vardų bei gimimo datų netikslumų – juos kiek galėdamas stengiausi ištaisyti.

1. Stasys Jasinevičius, gim. 1887 05 10, žmona Nastė, gim. 1896 03 01, sūnus Vincentas, gim. 1917 03 29, marti Elena, gim.

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. R-743, ap. 2, ?5335.

1917 08 26, samdinė Nastė Katinauskienė, gim. 1879 10 07, samdinys Vladas Uvarovas, gim. 1916 06 27, samdinys Zosinas Sokolovas, gim. 1916 m.

2. Jonas Gradeckas, gim. 1876 02 07, žmona Magdalena, gim. 1878 02 19, duktė Marė, gim. 1904 04 06, duktė Ona, gim. 1907 03 01.

3. Jonas Saulis, gim. 1907 07 04, žmona Akvilia, gim. 1908 09 26, sūnus Jonas, gim. 1933 09 26, sūnus Juozas, gim. 1934 09 20.

4. Petras Kumpickas (Kumpauskas), tėvas Peleksas, gim. 1869 04, žmona Emilija, gim. 1910 12 29, sesuo Bronė, gim. 1907 11 04, sūnus Jonas, gim. 1938 12 01, duktė Danė, gim. 1941 12 10.

5. Ignas Mikalkevičius, gim. 1896 10 10, žmona Emilija, gim. 1903 08 03, duktė Valė, gim. 1929 02 30 (?), duktė Rėnė, gim. 1936 11 25, sūnus Jonas, gim. 194? 10 30.

6. Vladas Paalksnys, gim. 1912 02 11, žmona Seliomėja, gim. 1920 07 10, samdinė Ancė Miškinaitė, gim. 1924 06 14, samdinė Janė Krasauskaitė, gim. 1926 03 30, samdinys Jefimas Podvalinovas, gim. 1912 m., samdinys Loginas Trofimovas, gim. 1926 11 20, samdinys Petras Stackus, gim. 1908 09 20.

7. Jonas Krasauskas, gim. 1893 04 20, žmona Levutė, gim. 1899 05 07, duktė Stefa, gim. 1933 06 12, sūnus Jonas, gim. 1935 04 18.

8. Kazys Galvanauskas (Putrinskas), gim. 1899 04 04, žmona Uršulė, gim. 1901 01 16, duktė Janė, gim. 1925 06 28, sūnus Jonas, gim. 1928 03 29, sūnus Ladzius, gim. 1933 08 30, sūnus Bronius, gim. 1938 04 19.

9. Pranas Garška, gim. 1896 03 02, žmona Ona, gim. 1896 04 15, duktė Stasė, gim. 1923 06 04, sūnus Stasys, gim. 1925 08 06, sūnus Valdas (Evaldas), gim. 1939 08 15.

10. Juozas Garška, gim. 1885 08 10, duktė Stefa, gim. 1922 10 30, duktė Emilia, gim. 1925 09 26.

11. Kostas Garška, gim. 1899 01 03, žmona Viktė, gim. 1900 10 10, duktė Gėnė, gim. 1930 04 08, duktė Danė, gim. 1934 05 14, duktė Zita, gim. 1936 04 06, samdinys Martynas Griunevas, gim. 1925 05 16.

12. Pranas Bagackas, gim. 1897 07 04, žmona Nastasija, gim. 1902 03 16, duktė Valė, gim. 1927 07 26, sūnus Petras, gim. 1936 07 03.

13. Antanas Bagackas, gim. 1907 04 14, žmona Ona, gim. 1912 08, duktė Nijolė, gim. 1934 07 04, duktė Laimutė, gim. 1939 02 15.

14. Stasys Lapelis, gim. 1881 05 20, žmona Nastė, gim. 1893 01 24, sūnus Pranas, gim. 1922 11 14, duktė Stepunė, gim. 1924 06 10, duktė Janė, gim. 1930 01 14, samdinė Karalina Deksnytė, gim. 1875.

15. Kitka Grunevas, gim. 1862, žmona Zemka, gim. 1886 m., sūnus Asignejus, gim. 1923 01 29, sūnus Kuprėnas, gim. 1929.

16. Zosinas Sokolovas, gim. 1915 04 10, sūnus Jafimas, gim. 1941 04 01, sūnus Panfilas, gim. 1934 10 04, sūnus Jonas, gim. 1942 04 06.

17. Kastancija Žemaitienė, gim. 1913 05 03, duktė Emilia, gim. 1932 11 04, sūnus Jonas, gim. 1936 07 04, duktė Palmira, gim. 1939 08 09, duktė Stefa, gim. 1940 07 22, tėvas Juozas Čerškus, gim. 1869 07 18.



Žiogišio ir aplinkinių kaimų jaunimas.

Pirmoje eilėje

iš kairės (sėdi):

*Anelė Šinkūnaitė,
Genė Markevičiūtė,
Juozas Markevičius,
Elena Markevičiūtė,
Alfonsas Šinkūnas;
antroje eilėje (stovi):*

*Asta Šinkūnaitė,
Valė Būtėnaitė,
Emilija Garškaitė,
Anelė Žindulytė,
Palma Ragelytė,
Akvilė Būtėnaitė,
Valė Šinkūnaitė,
Jonas Būtėnas;
trečioje eilėje:*

*Bronė Būtėnaitė,
Kazys Markevičius,
Palma Būtėnaitė,
Elena Ragelytė,
Jonas Šinkūnas.
Apie 1951 m.*

*Iš Juozo Šinkūno
asm. albumo*

Žiogišio kaimas. Greta Laukininkų esantis Žiogišio kaimas – nedidukas, vos šeši kiemai. Šio kaimelio akcentas – Šinkūnų trobesių grupelė, sudaranti tarytumei gatvinį kaimą, su per vidurį tradiciškai einančiu vietiniu keliuku; jame tebuvo tik tai trys gyvenamieji namai, trys kiemai su gausiais ūkiniais trobesiais. Dar du vienkiemiai, priklausę Žiogiškiui, buvo atokiau – kitoje upeliuko pusėje. Žiogišio kaime minėtojo gyventojų surašymo metu buvo užrašyti šie kiemai ir gyventojai:

1. Pranas Butėnas, gim. 1884 04 29, žmona Marijona, gim. 1886 12, duktė Levutė, gim. 1925 08, sūnus Jonas, gim. 1927 04 10.

2. Juozas Jasiūnas, gim. 1903 10 30, žmona Anelė, gim. 1897 04 06, duktė Danė, gim. 1930 11 10.

3. Klementas Riuka, gim. 1882 04 19, žmona Agota, gim. 1881 11 01, sūnus Petras, gim. 1922 03 06, duktė Stepunė, gim. 1926 08 08.

4. Jonas Šinkūnas, gim. 1883 04 09, žmona Emilija, gim. 1902 06 25, brolis Pranas, gim. 1879 11 07.

5. Jokūbas Šinkūnas, gim. 1881 02 30 (?), žmona Karolina, gim. 1887 05 04, duktė Genė, gim. 1928 10 03, duktė Marijona, gim. 1912 07 12, žentas Stasys Kurkietis, gim. 1920 06 16, anūkė Elena, gim. 1942 05 15.

6. Juozas Šinkūnas, gim. 1887 10 04, žmona Emilė, gim. 1892 06 04, sūnus Justinas, gim. 1916 05 11, sūnus Antanas, gim. 1919 01 21, sūnus Balys, gim. 1921 06 23.

Neršionių kaimas išsidėstęs abipus Lukštų–Juodupės vieškeliui, į vakarus už Veduviškio, Juodupės kryptimi. Kaimui priklausė keliolika vienkiemų, surašymo metu – penkiolika. Jame gyveno gana pasiturintys ūkininkai – kaimas buvo turtingas; atėję rusai rado net keletą naujai pastatytų tvarkingų sodybų. Tai buvo pakankamas pagrindas juos apšaukti buožėmis ir išbuožinti su visomis pasekmėmis. 1942 m. surašymo metu Neršionių kaime užrašyti šie kiemai ir jų gyventojai:

1. Jonas Lukštaraupis, gim. 1895 01 06, žmona Liudvika, gim. 1911 01 05, sūnus Rimantas, gim. 1938 12 25, sūnus Darius, gim. 1942 02 23, sesers dukte Janina Mielūnaitė, gim. 1931, samdinyš Bronius Guntulis, gim. 1922 m.

2. Antanas Kavaliauskas, gim. 1893 02 06, žmona Emilė, gim. 1895, sūnus Juozas, gim. 1918 09 28, sūnus Antanas, gim. 1929 06 03, dukte Bronė, gim. 1932 01 03, dukte Ona, gim. 1934 01 10, dukte Elena, gim. 1935 08 06.

3. Antanas Žemaitis, gim. 1878 10 19, žmona Stefanija, gim. 1904 11 07, sūnus Jonas, gim. 1921 07 25, sūnus Alfonsas, gim. 1923 05 14, sūnus Albinas, gim. 1925 04 13, dukte Vanda, gim. 1927 11 22, dukte Elena, gim. 1938 03 12.

4. Pranas Žemaitis, gim. 1894 07 01, žmona Saliomėja, gim. 1890 02 16, dukte Stefanija, gim. 1920 12 20, dukte Palma, gim. 1924 11 27, dukte Nijolė, gim. 1935 08 22.

5. Kostas Jasiūnas, gim. 1918 07 10, tėvas Petras, gim. 1862 07 12, motina Anastasija, gim. 1889 m., Ona Pupelytė, gim. 1923 05 23 (veikiausiai nuomininkė).

6. Pranas Pupienis, gim. 1887 11 15, žmona Elzbieta, gim. 1902 04 24, sūnus Stasys, gim. 1924 11 23, sūnus Antanas, gim. 1927 12 28.

7. Stasys Pupienis, gim. 1898 05 19, žmona Emilija, gim. 1899 10 10, sūnus Algimantas, gim. 1928 10 28, dukte Vanda, gim. 1930 04 25, dukte Aldona, gim. 1932 04 25, dukte Stasė, gim. 1938 05 09.

8. Antanas Pupienis, gim. 1895 04 23, žmona Ermina, gim. 1898 07 24, dukte Aldona, gim. 1928 12 09, dukte Laimutė, gim. 1929 11 08, sūnus Vytautas, gim. 1930 12 16, sūnus Algis, gim. 1931 12 08, sūnus Voldemaras, gim. 1937 07 04, dukte Danutė, gim. 1936 05 12.

9. Kazys Pupienis, gim. 1876 11 02, žmona Antanina, gim. 1890 05 26, dukte Antanina, gim. 1910 05 26.

10. Kostas Pupienis, gim. 1878, žmona Karolina, gim. 1878 m., sūnus Petras, gim. 1909 m.

11. Antanas Sakalauskas, gim. 1903 m., žmona Elena, gim. 1906 04 21, tėvas Matas, gim. 1859 m., sūnus Bronius, gim. 1937 11 19, dukte Zita, gim. 1939 08 08, sūnus Vytautas, gim. 1941 07 22.

12. Balys Grunda, gim. 1907 04 21, žmona Rožė, gim. 1913 10 16.

13. Juozas Kurkietis, gim. 1911 05 04, žmona Antanina, gim. 1913 04 23, dukte Monika, gim. 1940 07 28, svainė Veronika Pupienytė, gim. 1915 01 09.

14. Kostas Šinkūnas, gim. 1889 05 25, žmona Anelė, gim. 1894 m., dukte Kostė, gim. 1924 07, dukte Palma, gim. 1928 04 10, sūnus Vytautas, gim. 1930 08 01, sūnus Algis, gim. 1933 05 02, sūnus Alfonsas, gim. 1937 06 14.

15. Stasys Žemaitis, gim. 1903 03 28, žmona Sofija, gim. 1903 m., tėvas Kazys, gim. 1862 m., motina Agota, gim. 1872 m., dukte Ona, gim. 1925 04 17, dukte Elena, gim. 1929 04, dukte Genovaitė, gim. 1927 12, sūnus Jonas, gim. 1935 05 27.



Antano Žemaičio (1878–1961) iš Neršionių k. ir Eleonoros Stelionytės (1893–1935) iš Didsodės k. vestuvės. Antroje eilėje (iš kairės): trečia – E. Stelionytė, ketvirtas – Antanas Žemaitis, penkta – Agota Žemaitytė (Vaičiulienė), jaunojo sesuo, šeštas – Vaičiulių sūnus Jonas, septintas – jaunojo svainis Jurgis Vaičiulis; trečioje eilėje stovi: antras – Antanas Stelionis (Didsodės k.), aštuntas – jaunojo tėvas Juozas Žemaitis (Neršionių k.); ketvirtoje eilėje: ketvirtas – Jonas Stelionis (1900–1947, Didsodės k.), šešta – Stefanija Stelionytė (1904–1983, Didsodės k.). 1920 m. rugsėjo 5 d.



Juodupės valsčiaus pavasarininkai. XX a. 3-iasis dešimtmetis.



Trečioje eilėje (iš kairės): Antanas Žemaitis, jo sūnus Jonas, žmona Eleonora su dukrele Vanda ir sūnumi Alfonsu; už jo Šilynės k. gyventojas Pranas Vaičiulis (A. Žemaičio svainis), jo duktė Stefanija ir žmona Agota; priekyje – Vaičiulių sūnūs Jonas (antras) ir Juozas (trečias). Neršionių k. 1928 m.



Pavasarinis potvynis

Pakapės kaimas apima teritoriją į vakarus palei Lukštų–Veduviškio–Juodupės vieškelį už Neršionių kaimo ir ribojasi su šiuo kaimu rytuose, Laukininkais, Paduobio mišku ir Stonišio kaimu šiaurėje, su Sodelių kaimu vakaruose ir Veduviškiu pietuose. Upelė Šaltója, tekėdama į šiaurę, atidalina Pakapės kaimo žemes nuo Sodelių; didžiąją Pakapės kaimo žemių dalį apima į pietus nusileidžiantis Šaltėsios šlaitas. Ties Pakapės kaimu visu grožiu atsiveria šios upės slėnis, tarytumei visiems primindamas jos senovės didybę. Vieškelis, peršokęs keletą kalvų, atveria puikią Stonišio panoramą, kurios tolumoje, vakaruose esančioje kalvoje stovėjo graži Juodupės bažnyčia su aukšta varpine. Bažnyčios kalva bene aukščiausia apylinkėje, o joje buvusi varpinė – tikras masalas kareiviams: vieniems – kaip stebėjimo ir kulkosvaidininko ar snaiperio buveinė; kitiems – ugnies taškas, kurį būtina sunaikinti. Ritantis fronto bangai į Rytus šiuo punktu nespėta pasinaudoti, bet kai frontas ėjo į Vakarus, čia vyko nuožmūs mūšiai. Dėl šios strateginės kariniu požiūriu padėties Juodupės bažnyčia galėjo išlikti sveika, nesugriauta tik stebuklo dėka. Tačiau tuo metu stebuklai buvo daromi visai kitoje vietoje: todėl varpinė buvo sutrupinta, o vargšė bažnyčia sudegė. Gamtovaizdis vėl tapo natūralus, o panoramą papildė tik Juodupės vilnionių audinių fabriko Stōniškyje, o vėliau pačioje Jūodupėje, kaminai. Dievas buvo apgyvendintas netoli buvusios klebonijos esančiame... klojime. Nėra iki galo aišku, ar Dievulis, atsidūręs *kūtėje*, daugiau pradėjo rūpintis juodupėnais, bet šiaip ar taip Juodupė pokariu smarkiai išaugo. Tik senosios Juodupės davatkos sako, kad beveik visi *atėjuoniai* taip ir neišmoko su Dievu bendrauti ar kokių gėrybių iš jo paprašyti.

Pakapės kaimas priklausė Juodupės parapijai, todėl ne vienas kaimietis irgi manė, kad Dievas nuo jų galutinai nusigrėžė. Metų metais kirbėjo klausimas, kodėl gi Dievulis pats nepasipriešino kareivių žaidimams, save ir parapijiečius ilgam paliko be pastogės. Žmonės viskam pasiteisinimą surasdavo: „*Bažnyčia toli – Dievas arti*“(!), tačiau sekmadieniais vis tiek pamažėl vietoje šventų mišių bažnyčioje įprato visokius žemiškus reikalus tvarkyti.

Pakapės kaimą karas ir pokaris blaškė nė kiek ne mažiau negu aplinkinius. 1942 m. buvo surašyti to meto gyventojai dvylikoje sodybų. Rokiškio apskrities žė-

mėtvarkos dokumentuose yra užfiksuotas Pakapės kaimo žemių įforminimas vienkiemiais tikrai 1936 m.; tuomet kaimui priklausė arti šimto dvidešimt hektarų. Gyventojų surašymas jau užfiksavo gerokai pakitusią kaimo struktūrą, nepaisant neilgos kaimo istorijos – maždaug septynerių metų. Pakapės kaime 1942 m. buvo surašytos tokios šeimos ir gyventojai:

1. Jonas Pavorotnikas, gim. 1911 06 06, žmona Emilija, gim. 1917 05 23, tėvas Kazys, gim. 1887 01 01, sesuo Kostė, gim. 1920 12 23.

2. Magdalena Pavorotnikienė, gim. 1886 03 05, duktė Nastė (Anastasija), gim. 1913 07, duktė Stefa (Stefanija), gim. 1925 12.

3. Stasys Deksnys, gim. 1897 03 20, žmona Levutė, gim. 1906 11 10, duktė Genė, gim. 1939 03 01, samdinė Bronė Žeižytė, gim. 1919 m.

4. Pranas Bitinas, gim. 1908 05 23, žmona Elena, gim. 1907 12 14, sūnus Julius, gim. 1934 11, sūnus Jonas, gim. 1936 03 30, duktė Bronė, gim. 1940 03 07.

5. Kazys Šinkūnas, gim. 1867 01 21, žmona Barbora, gim. 1894 12 24, sūnus Aleksandras, gim. 1923 12 20, tarnaitė Stefa Rakauskaitė, gim. 1928 12.

5^a. Antanas Navickas, gim. 1975 11 16, žmona Emilė, gim. 1882 11 10, sūnus Jonas, gim. 1913 05 22.

6. Jonas Šinkūnas, gim. 1875 10 20, žmona Anelė, gim. 1890 12 19.

6^a. Adolfas Šimkūnas, gim. 1906 12 13, žmona Elena, gim. 1917 12 01.

7. Jonas Deksnys, gim. 1892 10 20, motina Pranė, gim. 1852 11 01.

8. Antanas Pavorotnikas, Tado s., gim. 1874 06 13, žmona Marijona, gim. 1885 08 20, sūnus Jonas, gim. 1909 12 25.

9. Antanas Pavorotnikas, gim. 1909 05 03, motina Ona, gim. 1882 01 05.

10. Kazys Ra(d)zevičius, gim. 1903 03 03, žmona Ona, gim. 1904 05 10, sūnus Jonas, gim. 1935 12.

11. Kostas Pavorotnikas, gim. 1901 06, žmona Anelė, gim. 1909 10 11.

12. Ignas Pavorotnikas, gim. 1908 08 03, žmona Stasė, gim. 1898 12 10, duktė Aldona, gim. 1938 11 22, motina Rozalija, gim. 1862 11 15.

Pakapės kaimo gyventojų žemės nuosavybė, taip pat šeimos galvos (pripažįstant kaip savaimė suprantamą tokį vyksmą per ilgesnį laikotarpį), rodos, kito gana sparčiai; gyventojų surašymo duomenys gerokai skiriasi nuo fiksuotos būklės 1936 m. vykdyto (o gal tik įteisinto?) kaimo išskirstymo vienkiemiais². Persiskirstymas vyko ne tik lemiamas giminystės saitų, bet atsiradus ir pašaliečių, perkančių bei parduodančių nekilnojamąją nuosavybę. Išskirstymo metu registruotų ūkių skaičius vėliau mažėjo: nuo maždaug 16–17-kos iki 12-kos (nacmečiu). Tai galbūt

lėmė aplinkybė, kad senosiose kaimo ² LCVA, f. 639, ap. 1, ?73.

sodybose, gyvavusiose prieš išskirstymą vienkiemiais, teliko vos pora šeimų; kiti pažymėti kaip išsikeliančios. Tačiau senojo kaimo sodybose pasilikusių jau nebėra vėlesnio surašymo duomenyse; pavyzdžiui, Juozapas Deksnys, gavęs apie pusę valako žemės, ją pardavė iš Amerikos sugrįžusiam (su pinigais) Antanui Garškai. A. Garškos gyventojų sąrašė nėra: matyt, pagrindine savo gyvenamąja vieta jis deklaravo Rokiškio miestą. Tam tikra dalis nuosavybės bei ūkio galvų pokyčių vyko dėl pasenusių tėvų nuosavybės perleidimo vaikams. Mano nuomone, toks vėlyvas vienkiemų įteisinimas nulėmė jų kiek uždelstą ir santūrų įsisavinimą; o Europoje kilęs politinis nestabilumas pagreitino ankstyvąjį vienkiemų nykimą. Pastaroji aplinkybė tarytum prieštarauja Laukininkų kaimo pavyzdžiui. Čia vienkiemų įteisinimas įvyko jau 1924 m., o per tą ilgesnį nei pusantro dešimtmečio laikotarpį žmonės spėjo ne tik sklypus sukultūrinti, pasistatyti trobesius, užveisti gyvulių bandas, bet ir pradėti pirkti žemės ūkio techniką. Taigi Laukininkus, nors ir visiškai jauną – jau Nepriklausomos Lietuvos – kaimą, suirutė Europoje užtiko gerokai praėjusius pusiauksius.

Dar apie Laukininkus. Dabar Laukininkų kaime yra likusios tik dvi sodybos iš buvusių septyniolikos. Abi nepalietos visuotinės melioracijos, abi šalia Armonių–Veduviškio kelio. Abi daug kartų keitė šeiminkus. Viena kaimo apyaušryje priklausė tų vietų senbuviui Upytei. Skaitytojas supras šios pavardės kilmę esant latvišką. Mano tėvai jį prisimindavo kaip seniausiąjį jų sutiktą šios vietovės – Zubino vienkiemio – šeiminką. Vėliau Upytė savo naująją sodybą pardavė kaimo mokytojui P. Žinkai; šis savo ruožtu turėjo tarnybinių butą prie Veduviškio mokyklos, todėl vienkiemyje ilgesniam laikotarpiui apsigyveno S. Lapelis su šeima. Sovietiniais laikais netekęs darbo, mokytojas kurį laiką buvo grįžęs gyventi į šią sodybą.

Kita istorine tapusi sodyba priklausė K. Putrinskui–Galvanauskui, kuris būtų labai apsidžiaugęs Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimu – mat žemės sklypą toje vietoje buvo gavęs kaip tų laikų Nepriklausomybės kovų savanoris. Pokariu šios sodybos šeiminkai kelis kartus keitėsi. Dabar joje gyvena sudėtingos vaikystės ir paauglystės, karo bangos nublokštas į Rytus vokiečiai (!) Ernestas Voveris, aklimatizavęsis Lietuvoje.

Atskirai norisi puslapiį kitą skirti kaimui, kurio atsiradimą kadaise lėmė pačios valstybės transformacija ir socialiniai veiksniai, vedę žmones pionierišku naujų žemių įsisavinimo ir savojo lizdo kūrimo keliu. Tačiau toli gražu ne visų valdžių požiūris į juos buvo vienodas. Kolektyvizacija ir vėlesnis žemių kultūrinimas suvaidino tokį stiprų vaidmenį šių žmonių likimuose: jų gyvenimo ir darbo vaisiai skradžiai nugarmėjo į bedugnę prarają, dėl to Laukininkuose liko graži plynė, kaip stepėje. Išnyko ne tik žmonių gyvenimai, bet ir jų sodybos, sodinti medžiai, išpuoselėti sodai, mažičiai miškeliai ir gojeliai. Nepriimkite mano nostalgijos pažodžiui: gyvenimas ir taip nestovi vietoje, o jeigu dar prisideda pašalinė jėga, tai tėvas ar sūnus, atėjęs prie užversto sodybos šulinio, gali tiktai paverkšlenti kartu su varlyčių, žiogelių ar kitų mūsų mažųjų draugų gynėjais. Ir daugiau nieko – traukinys nuvažiavo. Dabar Laukininkuose ganosi avių bandos. Ir nežinau, ar šeiminkas bijo, pavyzdžiui, vilkų. Mano vaikystėje nuolatos buvo atiduodama duoklė iš Padoubio irštų atsibastantiems pilkiesiems plėšikėliams. Menu, kaip mane, dar vaiką, mama pasiėmė savo gynėju į vilkų, tik ką nusinešusių avių, perse-



*Vienkiemio kiemas –
išstisas gyvenimas*

kiojimo baudžiamąją ekspediciją. Tokia ten toji ir ekspedicija: ginkluoti tebuvome paskubomis nutvertomis lazdomis, o baimės... baimės sklidinai pilni visi – ir aš, vaikas, ir mama, pasiryžusi ne tik atsiimti papjautą avių, bet ir nubausti vagišių; o ir paties vagišiaus kinkos kaip reikiant virpėjo: išaiškėjo, kad ir jis, nusitempęs grobį į miško pakraščio griovį, turėjo paskubomis išversti avies vidurius ir nerti tolyn. Tiek mes ir teradome iš mūsų avelės. Bet gynėmės!..

O apskritai žmonių gyvenimas Laukininkuose nebuvo nei labai lengvas, nei labai pertekęs. Infrastruktūra taip ir liko nesutvarkyta; elektros įvedimas labai pagerino gyvenimo kokybę, bet keliai, keliai... jų iš esmės nebuvo. Armonių–Veduvišio vieškelis tarpniais, kai valdžia nusistovėdavo, buvo neblogai prižiūrimas. Paduobio pamiškės naujakurių trauka buvo šio vieškelio kryptimi: į turgų – dėmesio vertas turgus buvo tikrai Rokiškyje – ne taip toli, dvylika kilometrų, ir į bažnyčią. Rytinio Juodupės valsčiaus pakraščio kaimai priklausė Lūkštų parapijai (vėl pakraštys), todėl bažnyčia buvo į rytus už maždaug penkių kilometrų. Taigi iš pradžių naujakuriai, o paskui ir senbuviai, neturėdami kiek normaliesnio išvažiavimo į vieškelį, vargo išstisus dešimtmečius. Naujai atsiradusių gyventojų iniciatyva nutiesti normalesnį kelią iki pagrindinio nebuvo nei lėšų, nei jėgų, galop netgi ir laiko. Suprantama, naujakuriams gautąsias žemes reikėjo ne tik įdirbti, tvarkyti, kultūrinti, bet ir išikurti, statyti trobesius, sodinti medžius, veisti sodus.

Dabar iš dešimtmečių perspektyvos apmąstant kaimo kūrimąsi, su pasigėrėjimu tenka pripažinti ne tik naujakurių darbštumą ir nepaprastą kantrybę auginant ir maitinant savo atžalas, bet ir vadybinius sugebėjimus realizuojant išaugintą produkciją, ūkio reikalams prasiimanant pinigų, galų gale samdant padėjėjus ir meistrus, vadovaujant trobesių statybai. Pajamų galėjo duoti tik žemelė – toji mylima, puoselėjama, galop grąžina-

*Kiekviename gyvenime
buvo mielų akimirku*



ma. O tos žemelės visada buvo per mažai... ech, kad taip dar hektarą kitą. Bet yra kiek yra, o ir ta pati – kur geresnė, kur blogesnė. Lietuvai būdinga ir gamtovaizdžio įvairovė, ir dirvožemis irgi oi, koks įvairus: čia smėliukas, o už dešimties žingsnių – jau bjauri molynė.

Menu savo tėvų apibūdinimą, esą sklype vyrauja jaura, jaurinis dirvožemis. Nelabai suprasdavau tada, o ir dabar vargu ar apibrėžčiau tiksliai, tačiau jo specifiką pajusdavau savo kailiu: būdavo man labai liūdnu laikotarpiu, tegu ir neilgu, kai į mokyklą kai kurie vaikai jau sueidavo vos ne su basutėmis, o man dar reikėdavo aulinių. Metų laikai ir labilios meteorologinės sąlygos kartkartėmis išryškindavo vietos žemių privalumus, bet kartais išaiškėdavo ir siaubingi trūkumai: jeigu per daug lietaus – lipni makalynė, purvynė, jeigu užsitęsė sausra – sudžiūvusi ir suskeldėjusi molynė. „*Kaip ant pečiaus*“, – sakydavo motina. Ir pažliugusio, ir sausringo – nebandyk tokio dirvožemio apdirbti: jokia technika, jokia technologija nepadės. Lūkuriuok ir prisitaikyk, gaudyk progą. Pokariu, apnykus individualaus ūkio svarbai, greta gyvenęs dėdė Kostas žiemą vasarą pėsčiomis droždavo į darbą į už miško, už 4–5 km esantį ir besiplečiantį vilnionių audinių fabriką „Nemunas“, vėliau tokį pat likimą pasirinko ir mano brolis Stasys, o ir aš po Veduviškio pradinės mokyklos tapęs Juodupės septynmetės moksleiviu. Tada motina vis su nostalgija prisimindavo: „*Och, ir kam mes su Praniu pasirinkome žemę šiame užkampyje*“. Esą galėję pasiimti sklypą tame pačiame Apūniškyje, tėvo gimtinėje – visai prie Juodupės. Bet „šioje pekloje“ sklypas buvęs kiek didesnis – vietoj aštuonių hektarų davę trylika su puse. Ir geresnės žemės. Štai taip – kas gi galėjo numatyti, kad industrializacija, o vėliau ir kolektyvizacija įneš ne tik tai šiokias tokias požiūrio į žemę korektūras, bet ir visiškai sujauks žmonių likimus. Džiaugsmas gautąja žemele buvo pernelyg trumpas: senatvei įsikurti nespėta, o tas juodas vargas plėšiant dirvonus ar rankiojant rugius pradalgėse gal ir suteikdavo džiaugsmo pajutus sėkmingai atliktą darbą: šienas, ačiū Dievui, suvežtas, vasarojus nuimtas, bulvės, daržai, ir taip toliau, ir taip toliau – be galo. Arba vėl iš naujo. To džiaugsmo tiek daug. O liko neužbaigtos sodybos, nebaigti statyti trobesiai, nenuiesti keliai, o gal ir neužbaigti auginti vaikai... Ir vėl Lietuvėlė nespėjo tapti Šveicarija, na, nebūtinai su išgręžtais uolose tuneliais, visur siekiančiais geležinkeliais, bet bent jau su sutvarkytais žmonelių lizdais – dešimtmečiams, šimtmečiams, kartoms.

Vėl norisi sugrįžti prie tų Zubinynės valakų, kurie vakariniame pakraštyje užpelkėję, o kitur vietomis vos ne žemės paviršiuje slūgsančiu neblogos kokybės moliu. Todėl čia armoniškis Trofimovas, kaimynų vadinamas Olimpa (gal Olimpijus?), greta mano tėvo sklypo, dar molingesnėje žemėje buvo įkūręs neblogą vietinę plytinę ir aprūpindavo aplinkinius krosnių plytomis. Jis visai neblogai vertėsi, tad jo pavyzdžiu vėliau, sovietiniais laikais buvo užsidedta verslą išplėsti jau taip, „*kad jis tarnautų visos sovietinės liaudies gerovei*“, ir netoliese buvo įkurta didelė plytinė. Verslusis ūkininkas buvo pakviestas jeigu ne direktoriauti, tai bent tapti vyriausiuoju meistru. Jam buvo pasiūlyta ir apsigyventi visai šalia naujosios plytinės ištuštėjusiame buvusio „buožės“ J. Lukštaraupio vienkiemyje. Tiesa, verslas nesuklestėjo – plytinė netapo kiek žymesniu kombinatu, esą dėl ribotų molio išteklių, o gal dar dėl ko nors.

Taigi Zubinynė, o vėliau kiek platesnę teritoriją apėmę Laukininkai ir Žiogiškis – tai graži lyguma, tik su nežymiomis žemumomis plynės pakraščiais. Tose

žemumose tekėjo, prasigraužę sau patogias vagas, upeliukai. Apjuosdami vietovę, upeliukai vakarinėje dalyje jungė Paduobio miško pietrytinės dalies žliugsinčias žemumas su kitu panašiu upeliu, tekančiu per Laukininkų rytinį pakraštį ir ištekančiu iš Armonių ežero, toliau apjuosiančiu, greičiau kertančiu, Žiogiščio kaimelį ir plukdančiu kuklius savo vandenį per Neršionis iki susijungia su vakarinio pakraščio upeliu Pakapės kaimo rytuose. Rytinio pakraščio upeliukas, kirsdamas Žiogiški, atidalina Šinkūnų ūlyčią nuo kitų dviejų likusių Žiogiščio vienkiemų – Būtėno ir Riukos bei Stakvilevičiaus (buv. Jasiūno); čia upeliuko krantuose buvo įsiterpęs jaukus nedidelis pušynėlis. Upeliukas, nuvinguriuodamas per Neršionių kaimą, susijungęs su į save panašiu vakariniu, bendrus vandenį toliau plukdė į Šaltosios upę, tekančią nuo Lūkštų–Pašilių–Veduviščio pro Bliūdės vienkiemį ir Sodelių kaimą.

Smulkiau aprašinėju Laukininkų lygumos žemumas ir upelius norėdamas pavaizduoti vietovės išskirtines aplinkybes, lemiančias dažnus potvynius, kylančius kiekvieną smarkesnę pavasarį ir pridarydavusius nepatogumų vietos gyventojams. Mums, vaikams, tai sukeldavo netgi džiaugsmingą išskirtinumo pojūtį matant didelį vandenį, užliejusį pievas ir žemumas. O kartais – ne tiktai pavasarį, bet ir po lietingo rudens – vanduo virsdavo gražaus ledo plotais puikiai pasičiužinėti savadarbėmis pačiužomis. Tokio pavasarinio polaidžio metu plačios vandens plynės atskirdavo dalį Laukininkų, Žiogiščio bei Neršionių vienkiemų nuo vieškelių. Niekas dėl to nenusimindavo: po savaitės kitos tas vanduo nugarmėdavo. Mums, vaikams, būdavo pateisinama priežastis neiti į mokyklą. Tuo metu galėjai ką tik nori veikti ar varlinėti potvynio pakraščiais: tėvai tokį pavasario metą irgi nelabai turėdavo po ranka vaikams tinkamų darbų. Be to, mes gi užsiėmę, esame mokiniai.

Nugarmėjęs vanduo upelių gylėse palikdavo žuvų gausą. Nuo seno vietiniai čia gaudė žuvis varžomis, venteriais ir pan., o vėliau, aptilus tēkmei – bradiniais. Puikiai pamenu tas vaikystės žuvų gaudynes; laimikis būdavo daugiausia lydekaitės, o vėliau, vasaros pradžioje, būdavo gausu vijūnų. Pakapės upelio žvyringose vietose, anot tėvo, buvo gaudomos graužavirpos (upinės negės). Vijūnus ir neges dabar laikome labai neįprastomis žuvimis – gali suabejoti, ar tai išvis žuvis. Tiesą pasakius, vijūno vaikystėje ir aš prisibijodavau – labai jau jis panašus ne į žuvi, o į gyvatę. O dar tie jo skleidžiami garsai pavojaus akivaizdoje (kai būdavo pagautas ir negalėdavo ištrūkti) – cypimas, dejavimas, viauksėjimas – suprantama, kėlė dar didesnę paniką. Argi tai nebylė žuvis?! Dėl jo ypatingo gyvybingumo bei sugebėjimo žole nerti atgal į upelį darydavosi neįtikėtini imti į rankas ar net prisiliesti prie tokios juodos, net pomargės kirmėlės. Bet vijūnas visai ne kirmėlė, o vis dėlto žuvis. Jo paruošimas maistui, mums, vaikams būdavo irgi labai neįtikėtinas, net graudulingas: pirmiausia kadangi net ir ligi rytdienos paliktas žūklautojų terboje jis likdavo ne tiktai gyvas, bet ir toks pat gajus, tai būdavo išmėsinejamas „gyvas“. O jo žvyneliai nulupami leidžiant rangytis druskoje, kol tų žvynelių nebelieka. Į puodą ar keptuvę metamas taip pat rangosi, iš keptuvės, net iš verdančio vandens puodo lipa. Siaubas. Bet pagamintas skanus – balta, švelni mėsytė, kaulas – ne taip kaip lydekos – per vidurį tiktai vienas.

Mokykla ir vaikų mokymas

Apylinkių vaikai buvo mokomi Veduviškio pradinėje mokykloje. Mokykla buvo įrengta didžiuliam pastate, anot pasakojimų, buvusiame Vedereckio (vėliau Veduviškio) dvaro kumetyne. Vieta mokyklai tikrai buvo gerai parinkta. Veduviškiui (Vedereckiui) aprašyti skiriu daugiau dėmesio dėl tos priežasties, kad jis vis dėlto formavosi kaip vietinis centras. Aš, klampodamas į mokyklą 2–3 km, trupučiuką pavydėdavau vietiniams vaikams; jie savo ruožtu pavydėdavo mums (jei gražus oras) dėl tų aplinkos tyrinėjimų, išdykavimų, taigi ir pilnų žavesio (žinoma, ne visada) kelionių atgal iš mokyklos, kuomet mes būdavome visiškai laisvi nuo bet kokios globos – išsprukę iš mokytojo nagų dar nebuvo pakliuvę į tėvų rankas. Rytinis kelias į mokyklą buvo lydimas šiokių tokių rūpesčių rūpestėlių: ar visos pamokos teisingai paruoštos, ar ko neužmiršta pasiimti, galų gale, ar nepavėluosime. Bet ėjimas namo – o! Mažutės vaikų bendruomenės stichija – draugai, pokštai, pasistumdymai, kartais pykčiai ir muštynės, sąskaitų suvedimas. Bet... ir šioje stichijoje mes neišlikdavome visiškai beglobiai. Kaimas knibždėjo gyventojų, keliu ėjo pėsti, važiavo važiuoti. O ir mamos grįžtančius vaikelius po mokyklos pasekdavo globojančiu žvilgsniu vos ne nuo mokyklos kiemo. Bet mes buvom geručiai – grįždami nesimušdavome, neišsiplešdavome sagų, nesudraskydavome drabužių, neišsivolidavome purve, neprisemdavome batų: na, o jei taip atsitikdavo, tai ne kasdien.

Veduviškio išskirtinumą, matyt, pirmiausia lėmė dvaras, kryžkelė; vėliau, sovietiniais laikais, čia susikūrė „Spartuolio“ kolūkio centras ir buvo pradėta formuoti kolūkinę gyvenvietę. Tačiau vėliau atėjo naujas *prikazas* – sustambinti kolūkius. Centras išsikėlė į Lukštus. Šiems kaimams – vėl pakraščio likimas. Po to dar vienas virsmas, po to dar vienas, dar vienas – ir žmonėms galutinai kantrybė trūko: „*Patrauksiu kur...*“ O ir vaikučių iš pradžių mažėjo, mažėjo, kol nebeliko. Čia noriu pateikti seną visų Veduviškio mokyklos mokinių nuotrauką su mokytoju P. Tulaba. Tai prieškarinio mokykla, ketvirtasis dešimtmetis; joje, neskaitant mokytojo, – ne mažiau kaip trisdešimt aštuonios galvos. Greta verta pridėti dar vieną tos pačios tematikos nuotrauką, bet jau ankstyvojo pokario mokyklos: trėmimų banga dar nebuvo praretinusi kaimo. Čia yra ir Valdukas – būsimasis šių eilučių autorius. Nuotraukoje keturiasdešimt mokinių su savo mokytoju P. Žinka. Iš pastarojo mokinių būrelio netrukus keletas pradingo, tarp jų E. Žemaitytė, R. Lukštaraupis. Jie išvyko į priverstinę tolimą kelionę į persiauklėjimo lagerius – universitetus, kur buvo dėstomas tik vienas dalykas – socializmo statybos pagrindai.

O vėliau mokyklą uždarė... Todėl, kad nebeliko vaikų. Va taip.

Telieka tikrai mintyse atkurti išnykusius kaimus ir jų gyventojus. Nesiimsiu aptarinėti senojo Vedereckio dvaro genezės. Mano prisiminimuose tai Norkūno dvaras, vėlesni laikai. Šios mokyklos lankymo metais, jau sovietiniais laikais, nei paties Norkūno, nei jo palikuonių Norkūniokų jau nebuvo nė padujų. Sodyba ištuštėjusi, bet netuščia – joje išikūrė „lygūs ir lygesni“. Mes, mokiniai, po pamokų (ar net ir tarp pamokų) pro tą sodybą šiltomis vasaros dienomis leisdavomės prie upelės – į maudyklą. Eidavome vieškeliu. Vieškelis pro Norkūno namą leidosi žemyn. Nuolydis gana žymus (o mums, lygumų vaikams, atrodė, kad tai siaubinga pakriūtė), todėl pakrautiems vežimams tai būdavo nemaža kliūtis, o vežėjui – tikras išbandymas. Mat leidžiantis kelias be kitko darė ir šiokių tokių posūkių, už kurio – neplatus,



*Tarpukario Lietuvos
Veduvišio pradinės
mokyklos mokiniai
su mokytoju.
Apie 1933 m.*

*Pokario Lietuvos
Veduvišio pradinės
mokyklos mokiniai
su mokytoju.
1949 m.*

be jokių turėklų tiltas, o po juo – Šaltosios upelės gylė; maudydamiesi mes šokinėdavome nuo tilto – daugiausia baimės būdavo ne dėl aukščio, o dėl vandens, į kurį krenti, gylio.

Arklinių vežimų laikais vieškelis, tiek pastarasis su vadinamuoju Norkūno kalnu, tiek ir kiti, buvo neblogai prižiūrimi, bet prasidėjus sunkvežimių ir traktorių erai, šis Norkūno kalnas, o ir kitų vieškelių kai kurios vietos virsdavo baisia, neišbrendama ir neaplenkiama net pėsčiam klampyne. Rudenį gelbėdavo statybininkas šaltis, atsiųsdamas kietą gruodą. Blogiau būdavo pavasarį. Visi laukdavome, kol nugarmės vandenys ir kiek pradžius. Bet su tuo kelių bėdos neišnykdavo: vieškeluose po rudens ir žiemos likdavo vietomis gana gilios ratų išmuštos duobės. Nuėję didieji vandenys palikdavo užpildytus akivarus, kurių ir dugno per sudrumstą vandenį nematyti. Arkliukai vežimus per juos šiaip taip pertraukdavo, bet atsiradus lengviesiems automobiliams, čia ne vienas beviltiškai klimpo. Vietiniams tai nebuvo jokia naujiena, o vargšelis jaunas asistentas, dabar po daug metų rašantis šias eilutes,

tos pačios kryžkelės begaliniame ežerelyje taip šauniai nuklampoo nuomotą moskvičiuką, kad nei jo paties, nei jo jaunos žmonelės pastangos nieko nepadėjo. Gerai, kad atsirado vietinis, mielas kaimynas, kuris išgelbėjo. Kaip išgelbėjo? Ogi įbrido į klampynę – ji, pasirodo, turėjo dugną, ir nelaimėli paprasčiausiai lengva ranka išstūmė. Mano panelytei tai, žinoma, kėlė siaubą. Kitiems tai buvo gyvenimas. Toks gyvenimas. Kaimų bendruomenės ramiais laikais kelių priežiūrą organizuodavo paskirstydamos kelių ruožus kiekvienam ūkininkui. Tie savo jėgomis turėjo prižiūrėti ne tiktai pakelės griovius ar nuolatos palyginti kelio paviršių, bet ir privežti žvyro, užpilti duobes bei provėžas – o tai jau buvo ne tiktai sunkus, bet ir reikalingas didesnio prisiruošimo darbas.

Kaimų vaikams iš vienkiamų kelias į mokyklą nebuvo labai lengvas. Vieškeliu eiti pėsčiomis sunku nebūdavo – pakraščiais dažniausiai vedė puikūs pėsčiųjų takeliai. Betgi nemažai daliai vienkiamų vaikų prasimušti iki vieškelio būdavo nelengva – nuo kai kurių sodybų jis nutolęs per bent jau 1–2 km. Atsižvelgiant į tai, kad į mokyklą vaikai ėjo ne pačiu gražiausiu metų laiku – rudenį, žiemą ir pavasarį, nesunku suvokti, kad tų laikų pradinukams dalį kelio tekdavo tiesiog klampoti. O koks gi apavas, kokie drabužiai? Guminiai batai ir lietalčiai atsirado kur kas vėliau. Ant pečių – knygų skrynelė. Ne naujiena. Bet joje prastai užkemšama rašalinė su kitu nemaloniu inventoriu, pvz., sviestuotais priešpiečiais su, pasirodo, skystai teišvirtu kiaušiniu. Koks džiaugsmas, kai atsirado neišsiliejančios rašalinės; su koku pasididžiavimu jas rodydavome vieni kitiems. Bet jų neteko turėti nei mano broliui, nei seseriai, nei mano tėvams. Kiek kraujo yra nugėres iš rašalinės išsiliejęs rašalas. Ne tiktai ant nugaros esančioje skrynelėje mokinukui paslydus, bet ir su visa rašaline nuvirtęs nuo mokyklinio suolo. Per pertraukas būdavo liepiama jas laikyti užkimštas, bet kaip tyčia mes „pasportuodavome“ būtent prie to suolo, kurio šeimininkui pristigo laiko tam šventam veiksmui. Nuostolį sudarydavo ne tiktai sulietos knygos ar kiti daiktai, bet ir pats rašalas. Kaltininkui rašalą tekdavo atpirkti. Jo kaina kaip kaina, bet reikia laukti: jo tėvas nupirks tik tada, kai bus susiruošta į turgų. Įdomu būtų pamatyti, kaip dabartiniai tėvai, seneliai, broliai, seserys, mamos draugės ir kaimynės spręstų šią (siaubingą) kuprinėje išsipylyusio rašalo problemą? Kiek būtų triukšmo!

Veduviško pradinėje mokykloje buvo keturi skyriai. Kiekvieno skyriaus vaikams būdavo paskiriamas tam tikras mokyklinių suolų skaičius. Šie visi stovėjo vienoje didelėje salėje. Salės galiniame kampe buvo krosnis. Ją nuolatos kūrendavo mokyklos sargė, mes ją vadindavome Karusia. Priešakinėje dalyje ant stovų – juoda rašomoji lenta. Už šios lentos ir už mokytojo vietos buvo durys į nedidelę patalpėlę – mokiniai į ją nepatekdavo, ten, kaip vėliau išsiaiškinau, buvo saugomos mokymo priemonės. Jų buvo gana daug: ant stovų kabėjo plakatai, stovėjo gaubliai, spintoje – viena kita negyvosios gamtos stebėjimo (ar tiesiog fizikos) priemonė. Mokinių salė buvo vadinama klase. Klasės kairiojoje sienoje, rytinėje, buvo langai į nedidelį kiemelį; pastarasis pietinėje dalyje jungėsi su dideliu žaidimų ir lauko pamokų kiemu. Šį kiemą iš dviejų pusių gražiai juosė aukšta krūminių kaštonų gyvatvorė. Jų lipnūs pumpurai pavasarį būdavo visokiausių mūsų eksperimentų ir išdykavimų objektas. Gyvatvorė juosė ir visą mokyklos teritorijos vakarinę ir šiaurinę pusę. Vakarinė pastato dalis – mokytojo butas ir palei visą pastato vakarinę pusę, iki gyvatvorės, – žemė sodeliui ar mažam daržui. Tai buvo uždara nuo mokinių teritorija, kurią nuo



didžiojo, mokinių, kiemo skyrė akacijų gyvatvorė. Didesnis mokytojo daržas su obelimis ir kitais vaismedžiais buvo mokyklos teritorijos rytinėje dalyje, teatskirtas nuo mažojo kiemelio paprasčiausiu grioviu. Vaikai per pertraukas, vietoj to, kad gražiai už rankyčių susikibę vaikščiotų, ne kartą naudodavosi ir šiuo grioviu sudėtingesniems žaidimams. Tačiau teritorija už griovio likdavo šventa ir neliečiama – joks išsismarkavęs mokinys niekuomet nepralapnodavo daržo žeme ar lysvėmis. Nepaisant to, kad be tos teritorijos ir tokių tinkamų karstytis medžių kartais mokiniams būdavo tiesiog sunku išsiversti.

*Kolūkių laikų
kaimo bendruomenė*

Didžiulio pastato šiauriniame gale buvo dar viena salė su įrengta scena. Šioje salėje vykdavo ne tik mokinių renginiai, bet ir kaimo jaunimo vakaronės.

Kam nors gali pasirodyti – oi, kaip vargo vaikai. Iš patirties galėčiau pasakyti – tikrai nebuvo sunku, greičiau įdomu. Įdomu nuolat spręsti gyvenimo keliamus klausimus ar netgi spąstus. Žinoma, socialinės aplinkos spąstai dažnai skausmingi. Sakytumei netgi beviltiški: susikuria aplinkybės, kai tavo ateitis nuo tavęs, tavo pastangų, aplinkinių maldų visiškai nepriklauso, kai ją lemia pašalinė jėga – valdžia. Kas gi lieka? Dreifuoti, plaukti į rytdienos nežinią. Gerai, jeigu kartu su savo tėvais ir visu lizdu. Na, tiek to, tegu be lizdo, bet kartu... Kai beviltiškai abejoji – kas toliau? Gamtos spendžiami spąstai – vienas įdomumas. Pažadina ryte pavasariop motina mokinuką: „*Nežinia kaip su mokykla bus – upelis ištvino, užliejo ne tiktai pievas, bet ir kelią*“. Mokinukas praušus žiūri pro langą – tikrai, mokykla nepasiekiamą. Širdelė virpteli. Nenoriu niurzgėti teigdamas, kad šių dienų mokinys tokia proga apsidžiaugtų nesvarstydamas. O mes labiausiai bijojome atsilikti... O gal kas nors iki vieškelio pavėžins – sukasi galvelėje mintis. Arba lauki ir tikiesi, kad ryt ar po dienos kitos viskas vėl susitvarkys: vanduo nutekės, sniegas nutirps, pūga nustos, užpustyti keliai prasimins, purvas pradžiūs. Būna, kad ryte išėini per šalčio pastatytus tiltus, o po pietų, įdienojus, tų tiltų nebeliko, grįžti nebegali. Vėl atrakcija.



*Pavasarijant.
Gimnazistai – būsimieji
Vilniaus universiteto
mokslininkai –
P. Kietis ir E. Garška*

Blogiau, kai ankstyvą pavasario rytą, po nelabai ramios nakties ir kaimo šunų lodymo, išgirsti: „Išveža kažką. Į Sibirą“. Nuėjęs į mokyklą pamatai tuščią pačios puikiausios, gražiausios ir protingiausios, bet išdidžiausios mergaitės suolą. O tau ji taip labai patiko, nepaisant, kad buvo vyresnė, jau ketvirtame skyriuje (čia visas žavesys). Širdelė virpteli... O kas rytoj? Gal ir mus? Mažiukas, kaip atrodo tėvams, bet plauki kartu su visais per oi, kokią šėlstančią jūrą. Socialiniai spąstai – taigi su jais sunkiau. „O gal ateis kita valdžia, ir žmones iš tenai (iš kažkur labai labai toli) paleis. Vėl visi sugriš, eis į mokyklą – tą pačią, iš kurios pradingo...“

Bet ir likusiuosius tėviškėje gauda socialiniai spąstai. Ateitis neaiški. Nėgana to, praeina metai kiti – tėvą sodina į kalėjimą. Dabar jau spąstai užsitrenkė. Mama su vaikais laukia – rytoj vėl teismas. „O gal apšvies jiems protą Aukščiausiasis... Galgi pagaliau paleis“. Nepaleido. Kitą kartą vėl nepaleido. Kas gi toliau? ...O gal Stalinas numirs. Neamžinas juk. Šventas tikėjimas teisybe.

Ir tikrai – vieną ankstyvą pavasarį, kovo mėnesio penktąją – žinia: Stalino nebėr. Bendra įtampa, gal net panika. Panikos priežastys įvairiausios. Netikrumas. Netikėjimas gėrio (kieno, kam?) pergale... Visų tautų „tėvelio“, „ganytojo“ nebėr. Tą dieną vienos iš ponių (o gal „draugių“? Tada tikrai draugių. Juk ne „Ponia mokytoja“ – koks bjaurus tvaikas, netgi raugas, ar „Tamsta mokytoja“, ne, „Drauge mokytoja“) mokytojų ašaros prieš auklėtinų klasę septynmetėje buvo suprastos vienu vienaip, kitų visiškai priešingai. Kiek buvo prislopintų kalbų, svarstymų ir net juokelių. Na ir kas – moteriškos emocijos prasiveržė. Nors man pačiam taip ir liko neaišku – vilties tai ar visų nuoskaudų ašaros. Tokių ašarų buvo pilna visuose oficiozuose – o mokytojos ašaros nufotografuotos nebuvo. Bet užtat aš menu tų dienų motinos akis. Kalbų, ašarų ar kumščiais mo-

Autoriaus tėvai



javimų nebuvo. Tiktai nebylus viltingas klausimas: „O gal?“ O gal Aukščiausiasis išklausė motinos su vaikais... motinų, – be galo daug – maldas. Motinų su vaikais, didesniais ir visai mažiukais.

Kaip sėsti už groto

Dar vienas potėpis žmogaus socialiniams akivarams nuspalvinti. Tėvas, pakliuęs į Panevėžio kalėjimą, sutiko savo kaimyną, gerą pažįstamą, patekusį čia visiškai kitokiu, šiandien labai keistu komercinių taisyklių pažeidimo keliu. Kaimynas Daščioras buvo nuteistas už tai, kad žmonėms tiesiog į jų kiemus pristatydavo, kartais pėsčiomis nešdamas ant pečių, kartais pasikinkęs arkliuką, įvairias smulkias prekes ir taip kukliai vertėsi, prisidurdamas prie savo ūkelio pajamų. Jisai, suprantama, žinojo, kad tokia veikla yra vadinama baisiu žodžiu – spekuliacija, o tai buvo vienas iš sunkiausių nusikaltimų prieš „tarybų valstybę“, netgi jos pamatus. Vis dėlto žmoneliai jam už tą paslaugą buvo dėkingi; gal tik visiems iš jo perkantiems buvo kiek nejauku – paklius, oi, paklius šitas kaimynas. Ir pakliuvo. Pagavo, nuteisė. Taigi kai tėvas sutiko ir šitą „spekuliantą“ už groto, manau, nelaimėliai abu labai apsidžiaugė – draugausim, eidami kančių keliu. Nors pakliuvę buvo už labai skirtingus nusižengimus: vienas kaip neteisėtas komivojažierius, o tėvas... Atskira kalba – už kenkimą kolūkinei santvarkai.

Tėvas, kad ir kaip būtų keista, įstengė išvairuoti šeimos burlaivį ne tiktai per pirmąją okupaciją, per nacmetį, per skustuvo ašmenimis tapusius pokario laikus. Net pradedu manyti, kad Dievulis irgi turi krikščioniškai socialistinės ideologijos ir žmoneliams dalija laimes ir nelaimes lygiavos principu, jeigu nėra didelės būtinybės kam nors stipriau təkštelti. Tarytumėi mano tėvai buvo atidavę karo ir suiručių sukeltamų nelaimių duoklę savo vaikų, mano sesers ir brolio, nesveikatos kaina. Dievas pravedė per vokiečių laikus: aplinkui šmirinėjo rusų partizanai – degė ištisi kaimai (be pagarsintųjų Miliūnų, dar Šlapekiai, Lauciūnai, Plunksnočiai). O mano tėvas šmirinėtojams buvo, manau, tikras lobis, kadangi neblogai mokėjo rusų kalbą. Girdėdavau, su kokia užuojauta jie su mama šnekėdavo apie rusų berniukus, permestus į tolimą užnugarį ir įklampintus į tikrą pražūtį. O ir pati fronto linija, dukart persiritusi – pirmyn ir atgal per laukus, namus, sodybas. Kiek degė, kiek naktų švytėjo gaisrų pašvaistėmis, kiek dundančių kanonadų – kartais kažkur nenusakomai toli, o kartais... Kiek lėktuvų mūšių virš laukų. Kiek dienų stovėjo pakrauti vežimai – bėgti, kiek dienų ir naktų praleista bunkeryje. Ir nieko! Neskaitant mano, mažo vaiko, išgąščio negalavimų: tą išgąstį vienąkart sukėlė netoli sproges artilerijos sviedinys ar bomba mums visiems sėdint bunkeryje; o kitąkart – lyg ir aprimus kovoms, mus su mama, išlindusius iš slėptuvės, netoliese užklupo lėktuvų mūšis. Mums pasirodė, kad jis vyksta gana toli, ir mes kažkoku reikalu spėsime nubėgti į trobą. Tačiau tuo metu skimbtelėjusi į trobos kaminą nedidelė skeveldra ar išsikvėpusi orlekono kulka man sukėlė šoką.

Kuriantis „Spartuolio“ kolektyviniam ūkiui, kuris apėmė aplinkinius kaimus su centru Veduviškyje, jo pirmininku buvo paskirtas (atsiprašau – išrinktas) A. Bagackas, to paties Laukininkų kaimo kaimynas. Mano akimis, jis žmogus buvo kaip ir visi – nei kokius mokslus ėjęs, nei išskirtinai savo nedidelį ūkį tvarkęs; žemelės turėjo nedaug, o ir ta pati turėjo būti gerokai sūriu prakaitu laistoma – kemsynai, pažliugęs miškelis ir truputis dirbamos. Samdinių (didžioji tų laikų žemdirbio nuodėmė) neturėjo, nors jų ir nereikėjo. Žmogus buvo neblogas būdo ir nelabai preten-

zingas, su žmona ir vaikeliais glaudėsi labai jau ankštoje (toks mūsų, vaikų, išpūdis, kai pas jo vaikus nubėgdavome) trobelėje. Kaimynams jis nebuvo niekuo išipykęs, o valdžiai – mažžemis (!), kaip tik. „*Tas taps viskuo*“ (nebežinau, citata iš Stalino Konstitucijos – toks kūrinys tikrai buvo – ar iš Evangelijos). Bet A. Bagackas turėjo vieną, neišpasakytai didelį privalumą – jis jau buvo išsiskyęs (ar išskirtas) iš pilkos nepatikimų kaimiečių masės, tapęs organizuotu. Buvo VKP(b) narys. Jaunesniam skaitytojui paaiškinu: buvo tokia svarbi, svarbiausia, vienintelė ir mylimiausia organizacija, „epochos garbė ir protas“. Avangardas, va taip. Taigi štai čia, šalia mūsų visų – toks žmogus.

Mūsų, vaikų, ausų nepasiekė konkrečios aplinkybės, kurios Laukininkuose pagimdė šviesulį: tais laikais apie panašias gimdymo kančias suaugusieji garsiai nekalbėjo ir nesvarstė. Netgi pirtyje besivanodami. Gal kas iš „svarbių“ žmogelių pamatė su „miškiniu“ besišnekučiuojantį – miškinis kaip į balą dingio, o žmogelis rytoj jau, žiūrėk, VKP(b): jam pačiam drebinant kinkas, tapo „garbe ir sąžine“ – organizuotu. Būsimojo ūkio valdybos pirmininko tapimo organizuotu aplinkybių aš tikrai nežinau, bet nors užmušk abejoju, kad kreipėsi jis, o ne į jį. Žinau, kaip buvo tuo požiūriu apdorjami tėvas ir brolis, bet jiems – ir vienam, ir kitam – kaip reikiant uodegą prispausti taip ir nepavyko. Nors pokariu broliui teko dirbti apylinkės tarybos sekretoriumi, vėliau jis įstengė pasprukti ne tik iš apylinkės, bet ir iš kolūkio. O tėvas nuvairavo... į kalėjimą. Manau, tomis juodomis dienomis jis verkė kruvinomis ašaromis ir graužė nagus dėl savo užsispyrimo ir nenoro tapti „organizuotu“.

Lietuvos žemės ūkį darant „tarybiniu“, buvo toliau diegiamas Stalino atradimas – organizatoriams nereikia turėti vadybinės patirties. Ir pats žodis buvo toli išmestas, paskelbtas „buržuaziniu raugu“. Kuo to raugo mažiau, tuo patikimiau. Negi kolchozą pavesi organizuoti kam nors iš tų „išgamų buožių“, nepaisant tokio išišaknijusio jų sluoksnio Lietuvoje; mat jie – siurbėlės, ne tiktai patys nuo aušros iki tamsos uždusdami plėšėsi, šviesesnės dienos nematydami, bet dar ir kur nustvėrė dykinėjantį žmogelį prie darbo samdydavo. Argi toksai gali organizuoti kolchozą? Išrauti juos kaip piktžoles! Ūkių organizavimas – reikalas politinis, ne ūkinis. Taigi.

Kolektyvinio ūkio, vėliau vis dėlto tapusio „kol-ūkiu“, (bet ne kolchozu), organizavimo misija vargu ar labai viliojo bet kurį, nors ir „avangardinį“, Lietuvos kaimo gyventoją. Gi tie kolchozai, kaip Stalino išradimas, buvo neblogai žinomi visame Lietuvos kaime; ir ne tiktai iš smetoninių ar nacmečio laikraščių, bet ir iš gyvųjų liudininkų. Pasakojimų tų, kurie kaip skėrių pulkai plūstelėjo iš rytinių Rusijos rajonų į Vakarus paskui jų pačių kariuomenę. „Bežancai“, keisti pabėgėliai, lyg ir karo pabėgėliai, bet bėgo ne nuo karo, o paskui jį. Kitos Lietuvos sritys gal mažiau juos tepajuto, bet šiaurės rytuose esanti Sėlija, kaip paribio vietovė, išklausė šimtų šimtų tokių elgetų dejonių. Jie puikiai, kitaip nepasakysi, reprezentavo Rusijos žemės ūkio būklę. Suprantama, jie savo varganą būklę siejo su karu, bet išišnekęjus paaiškėdavo tokia pati ir ikikarinė jų padėtis. Jų ilgametį vargą rodė ne tik graudulingos kalbos – suprantamas noras gauti didesnę išmalda, bet ir rūbai, ilgų vargo metų išvogoti veidai. Tai buvo tik moterys ir vaikai. Moterys, kurios, anot ankstesnių laikraščių ir nuotraukų, buvo „galingoji tarybinė žemės ūkio technika“, traukė plūgus arimuose. „Išvaduotasis nuo hitlerinių grobikų ir smetoniškujų

kraugerių“ Lietuvos kaimas buvo pašiurpęs: „*Ateis rusas, organizuos kolchozus*“. A. Bagackui buvo duotas *prikazas* organizuoti ir čia kol kas dar ne kolchozus, o kolektyvinius ūkius.

„Kaimo dirbantieji ir biednuomenė entuziastingai sutiko šią džiaugsmingą žinią – laukė galas bet kokiam išnaudojimui ir darbo žmogaus priespaudai“, – ir t. t., ir t. t. Taip pat „entuziastingai ir su plojimais darbo žmonės pavedė vadovauti naujai susikūrusiam „Spartuoliui“ ... tam ir tam... „Kaimų žmonės lengviau atsiduso. Pagaliau ir jų padangę nušvietė skaisčioji Stalino saulė. Jie pasijuto nesą vieniši kovoje prieš buožes ir kitus išnaudotojus“. Mažiau patyrę „kaimo spartuoliai kolektyviniame kelyje į naują gyvenimą visada jaus vyresniųjų ir labiau patyrusiųjų paramą iš rajono, respublikos ar net mūsų mielosios sostinės Maskvos“.

Tokių citatų kiek nori gali prisirinkti tuometinėje spaudoje. Už spausdintą žodį neblogai mokėjo; todėl į laikraščius nevalgė rašinėti ir moksleivija, konkuruodama tarpusavyje kuo įmantresniais „šviesios ateities“ apibūdinimais ir privarvintų eilučių bei spaudos ženklų skaičiumi. Suaugusieji į tokią veiklą žiūrėjo įtariai, bet papildomas rublis... Kitąkart dviprasmeje situacijoje ir tėvai būdavo ne tik pamaloninami, bet ir Sibiro galėjo išvengti. O gabus jaunuolis, žiūrėk, jau tapo „jaunuoju kaimo korespondentu“, komsorgu ir nuėjo tolyn. Taigi kažin kas geriau, ar su mylima moterimi ir vaikais supūti Sibire, ar... Tačiau vežamųjų ar sodinamųjų niekas neprašė rinktis. Važiavo profilaktiškai, sėdėjo – kad kiti žinotų. „*Sutrink kaip kirmėles liaudies priešus*“, – buvo ir tokių lozungų. Klasių kova. Nebūk skystablauzdis. Ką, tu prieš naują gyvenimą ir šviesią liaudies ateitį? Tiktai liaudžiai priklausė ne visi. „... *O kaip ji – šitą (senos giminės sodietį) charakterizuoja kaimynas? (partietis, VKP(b) sąmonė ir kumštis)?*“ Nuspresta – šitas visas kenkėjų lizdas važiuoja: „*Išrauti su šaknimis*“.

Taigi „*mes čia pasitarėme ir nusprendėme, draugas Bagackai, organizuok. Padėsime*“. Ir išeina žmogelis su didele našta ant pečių. Organizuok – pasakyti lengva. Laukuose – šniūreliai, gyvulėliai – atskirose kūtėse, padargai... Viskas turi būti sukollektyvinta. „*O ką, ir arklius turėsiu atiduoti? Ir karvę... ir kuliamają..? Tai kas gi bus?*“ Bus darbadienis. Ir viskas bus užrašyta: kur kas nuėjo, kur ką nunešė. Kokį glėbį – kilogramais – gavo tavo nuvestoji į stambesniojo kaimyno tvartus karvė – Žaloji, Margoji, Dvylė, Mirta... Visa tai turi būti surašyta į žiniaraščius – reikės skaičiuoti išlaidas, darbadienius. Tada lauksime metų galo. Suskaičiuosime viską viską, visus darbadienius. „*Nesnaudęs prie šakių metų gale parvažiuos pilnais vežimais*“... jei kas prievartaujamoje žemelėje užaugs, jei laukuose nesupus, jei kas liks atidavus duoklę valstybei.

Vietiniam žmogui tokia kol... organizavimo misija, kaip čia pasakius – iš vienos pusės ir iš kitos... pastarojoje pusėje labai jau aiškiai tebestyro baudžiamųjų batalionų durtuvai, tebeskamba ausyse besidraskančių šunų lojimas, skrebukams pasakubomis, kol dar gerai neišaušo, kraunant kaimyno mantą į garsiąsias karo laikų pusantratonės. Girdėdavau, kaip tas pats Bagackas su tėvu visai atvirai patyliukais svarstydavo – ką daryti? O daryti kažką reikia. Arba padarys kiti, gal net svetimieji.

Į vieną vietą buvo suvežti kaimiečių plūgai ir akėčios – niekas neketino atiduoti į nežinią pačių geriausių (o gal valdžia pasikeis?), skaudama širdim buvo suvesti arkliai, galvijai, priauglis, netgi avelės, suvežti turėti grūdai. Nuo padargų kaimiečiai lengvai nusigrėžė, mat negyvi – bala jų nematė. Kiek sunkiau buvo nuo savo augintų gyvulėlių nusigrėžti; todėl kas šeriku, o kas melžėja, jei sveikata leido, apsiimdavo. Ir tėvas buvo apsiėmęs prižiūrėti arklius, kaip visų didžiausią prarastą turtą, kad galėtų nors ryte ir vakare patapšnoti Juodį, Bėrį ir jaunutę Sartają. Bet tas „bepatekančios saulės“ proceso stebėjimas iš šalies tėvui tęsėsi neilgai.

Kaimas jau buvo praskintas – žmonės karo ir pokario audrų išblaškyti. Taigi eros apyaušryje pirmininkas prikalbino P. Garšką imtis gyvulininkystės fermų vedėjo pareigų. Mat žmogus jaunystėje pasaulio matęs, nepagautas miškinius rėmęs – nors pastarieji naktimis dažnai sodyboje lankydavosi ir gaudavo tai drabužių, tai maisto, tai brolis ginklus paremontuodavo; nors tėvas tomis neramiomis naktimis ilgam, kartais visai parai su pakinkytu vežimu pradingdavo. Tyla gaubė tuos jo važinėjimus, tiktai nuogirdos mano ausis pasiekdavo (buvau genamas tolyn nuo besikalbančiųjų), lyg sužeistuosius kažkur pergabeno, lyg visas štabas kažkur evakavosi. Man tokiais atvejais būdavo labai baisu, kadangi žinodavau, jog dieną baudėjai „šukavo“ mišką, poškėjo paskiri šūviai ir automatų papliūpos, o naktį tėvas su pakinkytu vežimu pradingdavo. Labai baisu būdavo ir tada, kai rusų kareivių baudėjų būrys visą trobą nakvynei užsiimdavo. Nors nepasakysi, kad neįdomu buvo iš arti matyti kareivį, kareivio gyvenimą, ginklus, besikeičiančius sargybinius. Dar ir kareiviško cukraus kitąkart gaudavai. Baisu būdavo, kad ir koks miškinis per arti neprižioplintų. Galų gale ir miškiniai, užpuolę besiilsintį baudėjų būrį, galėjo jei ne į šipulius sumalti, tai bent gerokai apkulti. Kas tuomet iš sodybos ir iš visų mūsų būtų belikę. Bet aš vis galvoju – mūsų šeimą ir tėvą nuo pražūties gal Dievas saugojo. Nemanau, kad tėvui netekdavo pakliūti į sudėtingas aplinkybes. Tačiau jo rusų kalbos mokėjimas ir galbūt taikus būdas padėdavo išsinarplioti. Žinant, kad tų pačių rusų kareivėlių tėvynėje jiems Stalino saulės spindesys ir skleidžiama šiluma nebuvo labai miela, o jie bent jau savo vidumi nebuvo labai disciplinuoti; taigi jeigu nepakliūsi ant čekisto ar VKP(b), galėjai vyniotis. Net vokiečių kareivis apsaldavo nuo „*šnaps mit špik*“, o geraširdžiai ruseliai tokiomis maloniomis aplinkybėmis suminkštėdavo juo labiau, įskaitant ir karininkiją.

Taigi įkalbinėjimai paveikė – tėvas ėmėsi vadovauti... Gal šiek tiek ir aktyvuolis (geriau, kad nebūtų painiojama su „naujojo kaimo aktyvistas“) buvo: „*Geriau dirbti, negu iš pašalės žiūrėti*“. Ir dirbo. Negali pasakyti, kad dėl to darbo su kaimynais riejos. Bet viskas išėjo ant jo paties galvos ir artimųjų. Mat lemiamu momentu išaiškėjo – esąs gerai užsimaskavęs „kontra“.

Pradžioje, kol kaimiečiai ką tik buvo suvedę neblogus gyvulius, juos iš senųjų rezervų prižiūrėjo, melžė, kaustė, kolektyvinis laivas lyg ir plaukė. Bet bėda – pašarais turėjo rūpintis juk ne melžėjos, šerikai, o laukininkystės brigados, jos turėjo ir visą derlių sudoroti. Žemelė iš įpratimo davė. Bet čia tai užlijo, brigadą į darbą sukvietus, tai užšalo, tai technika sulūžo, tai... Darbų mastelis ne tas. Ir taip – gal po metų, gal po kitų – 1952-ųjų rudeniop vasarojus dar lauke, gyvuliams žiemai pašarų pasiruošta mažokai. Taupoma kiek tik įmanoma – galvijai laikomi lauke, ganiavoje. Bet ir ganyklose nebe kažin kas. Pirmininkas, gal kitų patartas, liepė karves



*Moksleiviai
išvyksta gelbėti
kolūkio derliaus*



Moksleiviai linarūtėje

išginti, kad tą užaugusį, subrendusį ir perbrendusį vasaroją jos „nuimtų ir sutvarkytų“. O metai nutiko tokie, kad spalyje, gal net jau jo antroje pusėje, naktimis pašaldavo. Kaimiečiai tylomis pakampiais pakrizendavo, kad vargšės karvelės dar vis pasišeria pačios, prisidurdamos ir apšalusio vasarojaus. Fermos vedėjui ir visiems neramu buvo dėl tokio eksperimento. Nežinau, ką apie tai sakytų dabartiniai zootechnikai. Nors beveik ir aišku.. Bet po kurio laiko tos vargšelės darbininkės sirguliuoti ėmė. Ir dar tokia keista, niekam negirdėta liga – suminkštėdavo jų uodegos ir vėliau netgi nukrisdavo. Kas per keista liga? – visi tik pečiais traukė ir nė vienas nežinojo, ką daryti. Kad ir kaip gydė – niekas nepadėjo. Gal kokia liga naujoviška, juk ir ganiava neįprasta, tarybinė. Ar šiaip, ar taip, bet Didžiojo spalio socialistinės revoliucijos metinių šventes lapkričio septintąją gyvulėliai pasitiko sirguliuodami.

Kiek prisimenu, „rusai“ (gal valdžia) paniškai bijodavo, kad lietuviai šventėms kokių šposų, tikriau sakant – diversijų, neiškrėstų. Būdavo skelbiami visokie budėjimai, kaip prie Kristaus kapo. O čia še tau – „Spartuolyje“ šitaip. Įsivaizduojat, kokia vieša nepagarba viso pasaulio darbo žmonių džiaugsmingajai ŠVENTEII? Ir kaip jie išdrįso – šventes švęsti be uodegų!? Svarbiausiąją metų šventę pasitikti sergant tokia bjauria liga. Pasityčiojimas! Ir dar masinis, organizuotas! Čia stop, palaukit: niekas

nevyksta savaime. Kas suorganizavo šitoki pasityčiojimą ne tikrai iš kolūkinės santvarkos? Ne tikrai iš TARYBŲ valdžios pačiose jos iščiose, iš DARBO ŽMONIŲ valstybės, galų gale – iš mūsų tėvelio, didžiai garbingo ir šviesiausiojo, mūsų visų mylimojo, visų tautų vado draugo Stalino? Ir išdrįsk tu man šitai, šventėms. Išaiškinti. Nubausti. Tik ką?

Kilo didelis triukšmas. Kaip ten iš tikrųjų buvo – niekas taip ir neišsiaiškino. Tame įkarštyje tėvas visą laiką užsispyręs sakė, kad pirmininkas spalio mėnesį liepė bent jau gyvuliais nuganyti užsilikusį nenuimtą derlių. Esą jis pats neturėjo jokios teisės paliepti čia gyvulius ganyti, ne jo sritis. Kiek tėvas dievagojosi neorganizavęs tų „baisių“ patyčių, kiek garsus Rokiškio advokatas Borveinas įrodinėjo, kad fermų vedėjas nėra susimokęs su nelaimingaisiais gyvulėliais, nes gal prastai mokas ir karvių kalbą. Bet... iškvietos į teismo posėdį, kai kurios nukentėjusios beuodegės vienbalsiai patvirtino – jų vadas ir įkvėpėjas esąs Pranas Garška. Ir niekas nebekreipė dėmesio į abejones – ar tikrai teisingai karvės suprato teisėjo užduodamus klausimus... Sakysite, absurdas? Na ne. 1952 metų Kalėdų antrąją dieną tarybinis teisingumas triumfavo.

„Buvo susekta ir demaskuota diversantų grupė, užsimaskavusiai veikusiai „Spartuolio“ kolūkyje. Mūsų atitinkamų organų budrumo dėka liaudies priešai nesuspėjo padaryti kiek žymesnės žalos tarybinei santvarkai ir mūsų sparčiam žengimui į šviesų rytojų“.

Nutartis: „Už kenkimą tarybinei santvarkai... nuteisti P. Garšką (sušvelninta bausme) – dešimt metų kalėjimo ir suimti nedelsiant teismo salėje...“ Ar čia absurdas jau pasibaigė? Socialiniai spąstai užsitrenkė... Nuteistasis iš nuoskaudos ir nevilties, ginkluotųjų vedamas iš teismo salės, pravirko. „Neverk, Prany, – pasakiau aš“, – vėliau motina, pati verkdamas, grįžusi pasakojo. „Neverk, Prany“ – ir iš kur tų moterų šitokia stiprybė?

Taigi kaip jautėsi teisėjai, skelbdami tokius nuosprendžius: po vieną, du per dieną, šimtus, tūkstančius, dešimtis tūkstančių? Istorija ir beveik išnykęs gimtasis kaimas nutyli. Paauglio patirtis apie gyvenimo suirutes pasipildo dar viena aplinkybe – tėvą valdžia pasodino į kalėjimą. Mama su vaikais laukia – rytoj vėl teismas; galgi pagaliau paleis. Nepaleido. Vėl teismas. Advokatai brangūs. Ubagystė.

Nežinau, verkė dar Pranys ar ne. Naujo, sovietinio gyvenimo rytojaus kūrimas ėjo toliau... Tikrai duonos nebeliko niekur. Niekas nebeturėjo. Kas gi toliau? Kas bus? Socializmo statybos, būtent statybos – sistema atrodė nepajudinama ir veikė, veikė. Mindė, traiškė.

...Nebent Stalinas kada nusibaigtų... Neamžinas juk.

Motinos toliau liejo ašaras, socialinių spąstų užtaisas dar veikė metų metus. Net po kelerių metų, kai Garškų jauniausiasis sūnus buvo priimtas mokytis į Vilnių, jo mama vėl verkė. Ir ne vien todėl, kad 1957 m. paskutinę rugpjūčio dieną išleidžia savo jauniausiąjį toli toli – į pačią nežinią. Ką gi jam atsisveikinant įdėti? Gero, nuoširdžiai brangaus. Pinigų nėra, duonos nėra, lašinių nėra. Mama išradingai klausimą išsprendžia: „Iš giminaitės gautą lašinių bryzelį įdėsiu“. Vaikas išvažiavo. Tik tada apsižiūrėjo – lašinukus įdėti tai pamiršo. Vėliau prisipažino: „Taip liūdna buvo. Verkiau ir verkiau“. Neverk, Ona. Neverk.

1953 metų kovo mėnesio 5-oji diena

Žinia. Pradžioje trumpa, neaiški. Visur tvyro įtampa: žmonėse, laukuose, miškuose, debesyse. Nakties padangę skrodžia prožektoriai. O paskui Levitanas – skaito ir skaito. Žmonėse sumišę jausmai, viltys – gal bus kitaip? Juk negali šitaip. Ir netikrumas. Mokyklose, Juodupės septynmetėje...

Tais pačiais 1953 m. P. Garška buvo perteistas ir išlaisvintas. Kaimynas „spekulantas“ gal po savaitės kitos, gal po mėnesio irgi buvo paleistas pagal amnestiją.

Prano Garškos sulaukėme. Jau aprimus tiems sumaišties jausmams, valdininkams pasižvalgius aukštyn, – vėl teismas. Išteisina. Pagaliau. Vasarėjant grįžta. Parėina per vasaros giedros nutviekstą lauką su kuprine ant pečių – su tuščia terba (man ir tuomet, ir ligi šiolei neaišku, iš kur ją tokią gavo), nešdamasis kalną netikrumo, nuoskaudos ir... džiaugsmo. Visu tuo jis ir apdalino namiškius.

Ne visiems bandymas laviruoti ir giliai paslėpti jausmų ir proto balsą padėjo išeiti į vieškelį – per nakties glūdumą, per pelkes ir akivarus. Žinome, kiek buvo sudėta galvų – ir bandžusių eiti tiesiai, ir nuošalėje buvusių. Mėsmaalė. Mėsmalei maitinti buvo išgalvota ideologija, kaimo žmogus pasakytų: „*Chuliganų gauja*“.

Dvasinė rezistencija, kur ji prasideda ir kur baigiasi?

Kruvinoji rezistencija

Vienas iš ryškių pokario prisiminimų, kurių gali priskirti kruvinajam, nors tuo momentu jis ir nesibaigė dideliu krauju, yra štai koks. Menu, kaip vieną apniūkusių popietę, kai visi sukinėjomės troboje, brolis sušuko: „*Žiūrėkit, sribai Kavaliauskioką gaudo!*“ Puolame prie langų ir iš tikrųjų – per Šinkūnų lauką, už kokių poros šimtų metrų bėga žmogus. Paskui jį, gerokai atsilikę, skuodžia keli vyrai, kažką šaukia ir padrikai šaudo. Dar nebuvo tekę matyti šitaip genamo žmogaus. Tačiau mitrusis jaunuolis spėja pasiekti alksnynėlį ir taip jam, nors ir lengvai sužeistam, pavyksta pasprukti. Rezistencija? Kruvinoji?

Kavaliauskų šeimynai tai geruoju nesibaigė: po mėnesio kito teko su kuklia manta sėsti į pusantratone – ir pirmyn į nežinią. Ir senam tėvui, ir motinai, ir sūnums bei dukroms. Bent visi kartu, o lizdas – ūkis, gyvulėliai, ką tik pastatyta graži troba, liko nežinia kam. „*Buožių ir liaudies priešų lizdas buvo išardytas, buožės eksproprijuoti*“. Sūnūs iš Sibiro grįžo, bet jau ne į senąjį, dabar svetimųjų užimtą lizdą. Likimo šypsnyš – jų troboje vėliau apsigyveno tokio pat vargšo, kalėjime sėdinčio „liaudies priešas“ gimtajame krašte likusi žmona su penkiais mažyiais. Toji šeima irgi prisidrebėjo laukdama, kada ir juos išveš. Neišvežė. Paaikškinti šios šeimos likimą valdžios humanizmu tikrai negalima; kaip ten buvo, senimo nebepaklausi, bet viena iš dukterų įsitikinusi: „*Bagackas užtarė*“. Iš kitos pusės – tikrai problemiška ištremti motiną su penkiais mažamečiais vaikais, tegu ir „liaudies priešas“ žmoną, kai jis jau vis tiek sėdi... Bet manau, kad viskas vyko be tokių svarstymų – spontaniškai.

Matyt, taip pat spontaniškai įvyko kitas, jau krauju aplaistytas įvykis – bausis jaunimo susišaudymas pokario vakarėlyje. Visur kaimuose buvo tradicija, kad jaunimo vakaronės buvo ruošiamos paeiliui tai pas vieną, tai pas kitą ūkininką, kurio vienkiemyje, suprantama, buvo tokio amžiaus sūnų ar dukterų. Tąkart toks vakarėlis buvo surengtas Kumpicko-Kumpauso vienkiemyje. Čia buvo ne tikrai gana erdvi troba, bet ir puikus kiemas. Pats vienkiemis glaudėsi prie nedidelio pušynėlio, esančio

to paties Kumpausko žemėje. Tuo sunkiu laikotarpiu pamiškių sodybos buvo tarytumei padidintos rizikos zona. Jų privengdavo valdžios atstovai dėl nepatikimumo – o ką joje sutiksi? Gi besislapstantys jaunuoliai iš tikrųjų labiau mėgo lankyti šiuose vieniemiuose užsilikusius draugus ir bendraamžius. Šias sodybas rinktis nakvynei vengė rusų kareivių baudžiamieji būriai. Kaip ten buvo, sunku beatrinkti tikrąsias priežastis – vakarėlyje kilo stiprus ir ilgas susišaudymas. Nemanau, kad tai buvo pasipriešinimo ar okupacinės valdžios sąmoningai organizuota akcija. Besilinksmiantis jaunimas buvo visai netikėtai užkluptas ir įtrauktas į kruviną priešpriešą. Toji priešprieša vyko taip, kad jaunimas kurį laiką turėjo būti pasislėpęs nuo zvimbiančių kulku: kas sodybos rūsyje, kas kitoje nuošalesnėje vietoje. Nurimus išaiškėjo kovos rezultatas – vienas lavonas. Kuriai pusei priklausė šis nukautas jaunuolis – atsekti sunku. Nors vietiniai siejo jį bendradarbiavus su valdžia: gal buvo susidėjęs su raudonaisiais – tokia nedraši interpretacija liko gyventojų sąmonėje.

Karo audros pradėjo blaškyti kaimo gyventojus jau ritantis frontui atgal į Vakarų: traukiantis vokiečių okupacinei valdžiai kai kurie sodybų šeimininkai, numatydami keletą žingsnių į priekį, sprendė dilemą – ar rizikuoti likti savame krašte ir pagal naujos okupacinės valdžios užgaidas po kurio laiko atsidurti „kur baltosios meškos gyvena“ (lietuviai iš anksto pajuto Sibiro šalčių dvelktelėjimą), ar šį bei tą paskubomis susikrovus patraukti į Vakarų ir atsiduoti pralaiminčios karą pusės malonei. Tokią dilemą išspręsti nelengva. Bet jeigu ūkininkas turėjo neblogą ūkį, o jame dirbo ir samdyti (lyg būtų galima kaip nors kitaip – išlaisvinimo iš samdomojo darbo ir jo pakeitimo darbu už darbadienius lietuviai dar nebuvo išradę) padėjėjai, jis užsitikrino beveik šimtaprocentinę tolesnę veiklą kartu su baltosiomis meškomis, tai yra vietą Sibire. Taigi dilema supaprastėja. Pirmasis ją ryžtingai išsprendė V. Paalksnis (vietiniai jį vadino Polksniu). Žmogus jis buvo nesenas (gim. 1912), žmona dar jaunesnė, vaikų nebuvo. O turėjo net penkis samdinius! Ūkis, nors ir nedidelis, bet gražiai sutvarkytas; šalia senųjų naujoje vietoje buvo pastatyti puikūs trobesiai, tiek ūkiniai, tiek gyvenamasis namas. Metęs ūkį, su žmonele iškart patraukė į Vakarų. Ištuštėjusios sodybos trobesiais naujoji valdžia netrukus pasinaudojo: gyvenamasis namas, buvęs dar galutinai neįrengtas, tuoj pat buvo išardytas rąstais, pervežtas į valsčiaus centrą ir surestas iš naujo valdžios reikmėms. Nors namus prarado, bet patys gerokai išlošė: buvo priglauti JAV ir laimingai gyveno – sulaukė žilos senatvės. Kai 2005 m. mirė žmona Seliomėja, likę gyvi kaimynai paminėjo Polksnius, nors ir su gailėsčio gaidelėmis, bet tikrai geru žodžiu.

Kitas kaimynas buvęs didesnis gimtojo lizdo patriotas, gal ir senesnis, auginęs mažamečius vaikus, teturėjęs vos vieną samdinį, Neršionių J. Lukštaraupis vos ne su pirmąja banga atsidūrė tenai, kur buvo paruoštos vietos išbuožinamų Lietuvos ūkių savininkams: neišsivintuose Rusijos sniegynuose. Atsidūrė ir jau nesugrįžo. Nors žmona su kiek paaugusiais vaikais atšilimo laikais spėjo parvykti į gimtuosius, laimingai išlikusius namus. Pagailėjo likimas šiems „buožėms“ – vargo pelėms – šviesesnių dienų. Lukštaraupis išvengė politinių nusikaltimų formuluotės, apkaltintas tik tvarkingesnio ūkio turėjimu. Buvo „buožė“ plius politiškai nepatikimas.

Išvažiavo į Sibirą ir kitas Neršionių kaimynas A. Žemaitis, kartu su savo paaugusiais sūnumis ir dukromis ir pagranduke mažyle, Veduviškio mokyklos ketvirtokė, anuomet kai ką taip sujaučiusia, kai nebeatėjo į mokyklą. Patsai Žemaitis, bu-

vęs senyvo amžiaus žmogus, Lietuvos jau nebeišvydo. Išstremtas dar vienas kaimynas, Neršionių kaimo Antanas Kavaliauskas. „Priešų lizdas“. Nesugrįžo. Grįžo sūnūs.

Keliai į Sibirą buvo, nors ir panašūs, bet ne visų vienodi. Tvarkingesnio ūkio ar gražesnės sodybos turėjimas buvo tarytumei kelialapis į ten. Savanoris – taip jį vadino kaimynai, tas, kur už Nepriklausomybės kovas buvo gavęs beveik visą valaką, teprigyvenęs kuklų ūkelį, amžiais kamuotas nepritekliu, nebuvo priskirtas nei liaudies priešams, nei buožėms. O Lukštaraupis, kurio nauja troba nuo Neršionių vieškelio iš toli švietė labai jau neįprastu kaime čerpių stogu, išvažiavo persiauklėti vos ne pirmasis. Kavaliauskas turėjo šaukiamąjį amžiaus sūnų, kurie nepuolė nei į pergalingąją armiją, nei į liaudies gynėjus. Pakapės sklypo savininkas Antanas Garška, tas „amerikonas“ su pinigais, buvo sugautas net Kaune ir atsidūrė Irkutske; žmogus buvo pirmaklasis siuvėjas; iš šio amato prasigyvenęs Amerikoje, neprapuolė ir Sibire. Neįprastas klimatas jo sveikatai neišėjo į gera, bet grįžo. O grįžęs vis prisimindavo miško sūnums (kaimynų, nes savų neturėjo) pasiūtus marškinius, prilygintus stipriam politiniam nusikaltimui. Šio „amerikono“ turėtosios materialinės vertybės viršijo bežemio turtą, todėl dar labiau atkreipė svieto lygintojų taikiklius. O apskritai daugelį Lietuvos žmonių vienijo bendras bruožas – tai bendrininkavimas tarp giminių, kaimynų, pažįstamų. Bendrininkavimas su sūnumis – savais, kaimynų, giminių ir pažįstamų – besislapstančiais nuo ateinančios valdžios ir dėl nenoro papildyti svetimųjų, nors ir pergalingą, kariuomenę naujais rekrūtais, dalyvavimas vėliau susiorganizuotųjų pasipriešinimo būrių veikloje – žinutėmis, materialine parama, pastoge. Alsavimas oru, pripildytu laukimo, laukimo dienos pirmos, penkioliktos, kiekvieno mėnesio. Sėdint miške. Laukiant mylimųjų. Nesvarbu, kad nuėjo raudonųjų kariuomenė toli į Vakarus, bet... juk savojo režimo įvesti neištengs, užtars anglai, amerikoniai. Ir taip – pirmą, penkioliktą dieną...

O statyba „naujo gyvenimo“, socializmo vyko. Vyko nepaisant kruvinų durtuvų, kruvinų rankų, kruvinų batų – ir savo, ir svetimų. Ir neapkaltinsi iš mokyklos suolų pradingusių puikiųjų mergaičių patriotizmo stoka, išsimylėjusių sibiriečius vaikus ir prigimdžiusių jiems palikuonių, tegu ir su buožių ar liaudies priešų genais – „*otkuda tam s pribaltiki*“.

Raišių kaimas, gyventojai ir artimiausi kaimynai

Alvydas Karalius

Raišių kraštovaizdis ir kaimynai

Dabar Ráišių kaimo vietą rasti lengva – nuo Júodupės į šiaurę, pirmas kaimas už miestelio keliaujant į Aknystą. Raišių gatvinio kaimo vietoje išlikusi vienintelė dviejų galų Prano Lingės troba, stovinti ten pat, kur ir buvo pastatyta – galu į ūlyčią per porą šimtų metrų nuo Aknystos vieškelio. Kitos Raišių kaimo trobos buvo sustatytos tolyn nuo Lingės sodybos palei keliuką į mišką.

Kai atsirado Ráišiai, jokie Juodupės miestelio šalia nebuvo. Beveik neabejotina, kad Raišiai, kaip gatvinis kaimas, ėmė formotis po Valakų reformos – tai yra daugiau kaip prieš 400 metų. Tuo metu kelios valstiečių šeimos, pastačiusios pirkias palei ūlyčią, gavo po valaką žemės ir buvo įrašytos į Rōkiškio dvaro inventorių. Rodos, kad į ūlyčią nebuvo perkelta viena sodyba, stovėjusi ant kalnelio iškart už Aukštadvario palivarko laukų ir vadinama Raišių viensėdžiu. XIX a. gausėjant gyventojų viensėdyje atsirado kelios trobos (Žindulio, Stainio, vėliau Gernio, Ginočio, Čeičio). Tie ūkiai Rokiškio dvaro knygoje vadinami Antraisiais Raišiais. Žmonėse tai sodybų grupei prigijo Raišelių pavadinimas. Nepriklausomos Lietuvos laikais Raišeliai tapo oficialiu kaimu, bet Raišių ir Raišelių žmonės visada liko viena Raišių bendruomene, buvo laidojami tose pačiose kapinėse. Dabar beveik visa Raišelių ūkininkų žemė apstatyta Juodupės namais, Raišelių ženklas – Kalnų gatvės namų apsuptyje stovintis senasis Ginočio namas.

Iš rytų pusės Raišių kaimą ilgą laiką supo miškas. Rodos, XVIII a. pabaigoje iškirtus mišką smėlingame plokščiakalnyje, kuri dalija Paskáisčio upelis, atsirado trijų valakų Gargažinės kaimas. Ilgą laiką Gargažinės laukus dirbo gana dažnai besikeičiantys rusų valstiečiai. Gargažinės gatvinis kaimas buvo išikūręs prie pamiškės.

Iš pietų pusės Raišių žemė (Gernio valakas) prasidėjo iškart nuo Rokiškio vieškelio, darančio posūkį ties dabartiniais Juodupės karių kapais Ōnuškio link. Nusileidęs į pakalnę ties Juodupės karčema vieškelis šakojosi į Ōnuškio ir Aknystos dvarus. Kairėje pusėje likdavo patvenktos Vyžuonės pakrantės ir Aukštadvario palivarkas, kuris ir buvo pietinis Raišių kaimo kaimynas. XX a. pradžioje Aukštadvario palivarko laukuose, ant neaukštų kalvų ėmė augti Juodupės miestelis. Aknystos vieškelis, nuo Juodupės karčemos sukantis į šiaurę, dabartine Liepų gatve kirto Raišių žemes (Žindulio valaką). Sovietiniais metais abipus Aknystos vieškelio Raišelių žemėse, 0,5 km iki upelio išaugo Juodupės fabriko darbininkų namai. Į vakarus, Juo-

*Raišių kaimas
ir apylinkės.
Apie 1900 m.*



dupio upelio slėnyje Raišių pievos tęsėsi į šiaurę veik 2 km iki Pāduobio durpyno. Raišių pievos ir visas vaizdingas Juodupio slėnis geriausiai matyti Aknystos vieškeliu pervažiavus upelį ir pakilus į kalvą už Juozapo Žindulio trobos. Žvelgiant į vakarus kitoje Juodupio slėnio pusėje matyti krūmynais apaugęs aukštas šlaitas, o ant jo – Remeikių, Ginotų kaimų sodybos ir laukai – vakariniai Raišių kaimynai. Toliau į šiaurę Juodupio slėnis plėtėja – prasideda Paduobio durpynas, apaugęs vešliais krūmynais. Iš jo vakariniu slėnio pakraščiu vinguriuoja vandeningas Juodupio upelis, vadinamas tiesiog Júodupe. Pavasariais Júodupė išpūdingai išsiliedavo, apsemdama visą slėnį. Siekiant išgauti daugiau durpių, Juodupė buvo pagilinta, slėnis numelioruotas, o Juodupis kelis kartus gilintas. Juodupė vis vien išsilieja, bet jau ne taip plačiai. 1960–1975 m., kai durpes kūreno Juodupės fabrikas, rytiniu slėnio pakraščiu durpių prikrautus vagonus siauruoju geležinkeliu traukdavo garvežiukas.

Nuo kalvos pažvelgus į rytus vaizdingi Paskaisčio upelio šlaitai, paprastai apaugę krūmais, atsiremia į stačiašlaitę kalvą, vadinamą Raganos kalnu, kuris ne tiek aukštas, kiek status nuo Paskaisčio upelio pusės. Ties Raganos kalnu upelis, atitekėjęs iš Paduobio miško ir kirtęs Gargažinės laukus, pasuka į vakarus, į Júodupę. Paskaisčio upelio pakrantės buvo daugelio kartų Raišių vaikų žaidimo vieta. Sovietiniais laikais ant jo ties Raganos kalnu buvo išbetonuota beveik 5 metrų užtvanka, o dešiniame šiauriniame jo šlaite, prie kelio į Aknystą po karo įsikūrė Gailiūnas, išgarsinęs Ráišius ir Juodupę naujomis agurkų bei vynuogių veislėmis.

Toliau keliaujant Aknystos keliuku Paduobio durpyno link kairėje matyti Ramanausko sodyba ir molingos Lingių valako žemės. Čia pat ir Jono Lingės sodyba su aukšta kiemo liepa. Dešinėje vieškeliu pusėje, buvusioje Prano Lingės žemėje (anksčiau Raupių valakas) sovietiniais metais buvo pastatytas visas ūkio kompleksas – karvidė, veršidė, dvi daržinės, sandėliai, kontora ir dar keletas ūkio pastatų. Dabar išlikę tik ūkio pastatai, Prano Lingės tvarte įrengti būstai ir liūdni fermų griuvėsiai.

Dar už pusės kilometro šiaurės kryptimi – Paduobio miškas. Į rytus miškas tęsiasi iki Latvijos sienos, pietuose siekia Armonių kaimo laukus, vakaruose remiasi į Paduobio durpyną. Raišiečiai turėjo kur pagrybauti ir pauogauti. Beveik 16 kv. km miške gūdžius eglynus keičia beržynėliai, brandžius pušynus – jaunuolynai, smėlėtas aukštumėles – aklaežerių pelkės. Už miško – buvusio Aknystos dvaro žemės, dar trys Raišių šiaurės kaimynai – Čeičių, Alėknų, Raupių kaimai.

Iki miško abipus Aknystos vieškeliu – Povilavičių ir Guzų valakų žemės. Prieš pat mišką, kairėje ant kalvos, – kelių šimtmečių senumo Raišių kapinaitės, kuriose atgulė kelios kaimo gyventojų kartos. Paskutinis gyventojas – Kastuliukas Žindulis – palaidotas tik prieš pusšimtį metų. Pamiškėje Juodupės fabriko klestėjimo metais buvo pastatyta estrada, šokių aikštelė, vykdavo dainų šventės, gegužinės. Amžiaus pradžioje šalia vieškeliu iš dešinės iki pat Aknystos ėjo siaurojo geležinkelio bėgiai. Bėgių sankasos likučių dar matyti rytinėje pamiškėje. Siaurukas atpukšėdavo iš Rokiškio per Gargažinės kaimo pamiškę.

Pirmi Raišių paminėjimai rašytiniuose šaltiniuose

1674 m. Onušio miestelyje buvo pastatyta medinė bažnyčia ir įkurta Onušio parapija. Raišių gyventojai, iki to meto priklausę Rokiškio parapijai, tapo Onušio parapijiečiais. Lietuvos istorijos archyve yra saugoma labai sena rankraštinė 1685–1741 m. Onušio bažnyčios knyga, kurioje lotynų kalba buvo užrašomas krikštijamo vaiko vardas, tėvų ir krikštatėvių vardai, pavardės ir gyvenamoji vieta. Knyga labai sudūlėjusi, sunkiai perskaitoma. Šioje knygoje pirmą kartą paminėti Raišiai ir jų gyventojai.

Onušio bažnyčios knygoje yra įrašas, kad 1689 m. krikštijama Kotryna Raišytė, Jurgio Raišio ir Kotrynos Gudaitės (Gudyčios) dukra iš Raišių. Jos krikšto tėvai – iš Remeikių Tomas Remeikis ir Kotryna Vilkaitė (Vilkyčia). 1691 m. krikštijama tą pačių tėvų dukra Marijona Raišytė, o 1694 m. – sūnus Jokūbas Raišis. Taigi pirmas žinomas Raišių paminėjimas rašto šaltiniuose – 1689 metai. Pirmieji paminėti Raišių gyventojai – Jurgis ir Kotryna Raišiai.

1690 m. krikštijama Elena Pipikaitė – Laurentijaus Pipiko ir Barboros Kairytės (Kairyčios) dukra iš Raišių. Įdomu, kad jos krikšto tėvai – Jonas Bučinskis ir Ieva Kelečiova iš Juodupės. Beveik neabejotina, kad Juodupe tada buvo vadinama sodyba prie vieškelio Rokiškis–Onuškis, netoli Vyžuonos ir Juodupės santakos, kur buvo smuklė ir galbūt muitinė. Onušio bažnyčios knygoje yra ir daugiau įrašų, liudijančių, kad Raišiuose tuo metu buvo kelios sodybos. Štai 1690 m. krikštijamas Mykolas Žeižys, Motiejaus ir Elžbietos Žeižių sūnus iš Raišių. Jo krikšto tėvai irgi iš Raišių – Marcinas Žeižys (užrašyta Žeiželis) ir Elžbieta (pavardė neįskaitoma). 1692 m. krikštijamos dvynukės Kristina ir Darata Žeižytės, minėto Marcino Žeižio ir Ievos Stelionytės dukros. Jų krikšto tėvai: Kazimieras Žeižys ir Petras Tirulis (Timulis), taip pat iš Raišių. 1695 m. iš Raišių kaimo krikštijami dar du vaikai: spalio 16 d. – Simonas Tirulis, Petro Tirulio ir Agnietės Augulytės sūnus; gruodžio mėnesį – Agnietė Žeižytė, Kazimiero Žeižio ir Ievos Rukaitės (Rukyčios) dukra. Jos krikšto tėvai taip pat iš Raišių kaimo: Motiejus Augulis ir Agnietė Tirulienė.

Taigi iš įrašų Onušio bažnyčios knygoje galima spręsti, kad 1689–1695 m. Raišiuose gyveno šešios vaikus auginančios šeimos: Jurgio ir Kotrynos Raišių; Laurentijaus ir Barboros Pipikų, Motiejaus ir Elžbietos Žeižių, Kazimiero ir Ievos Žeižių, Martyno ir Ievos Žeižių, Petro ir Agnietės Tirulių. Be jų, dar gyveno Auguliai. Labai panašu, kad Raišiuose jau tuomet buvo penki valakai (Raišių, Žeižių ir galbūt Pipikų, Tirulių, Augulių).

Raišių neaplenkia badas ir maras

XVIII a. pradžia labai liūdna Onušio kraštui. 1702 m., po nesėkmingų Lietuvos bandymų atkariauti Livonijos žemes, švedų kariuomenė vėl užima kraštą ir lieka jame. Švedai grobia gyvulius, degina trobas, pasėlius, prievartauja moteris, žudo vyrus. Prasideda badas. 1709–1710 m. žiemą kartu su badu atslinko baisi maro epidemija. Kai kurie kaimai visiškai ištuštėjo. Ypač daug išmirė vaikų. Iš Onušio parapijos krikšto registracijos knygos nuo 1685 iki 1740 m. matyti, kad krikštijamų vaikų skaičius prieš marą ir po jo sumažėjo daugiau kaip 10 kartų (1705 m. buvo 102 krikštynos, 1709–1710 m. – tik 12, o 1713 m. – tik 9). Po karo, bado ir maro

Onuškie krašte išnyko ištisos giminės, vargu ar liko pusė gyventojų. Rodos, jau nuo to laiko krašte atsirado rusų valstiečių kolonistų. Pakeliui į Onuškę atsirado ir švedų kapai. Nors laisvos žemės yra, dėl didelio činšo ir lažo valstiečiai jos neima, net priešingai, valaką dažnai dirba pusiau – dvi šeimos.

Tik po kelių dešimtmečių kraštas ima atsigauti. Gelbsti tai, kad Vakarų šalys gerai perka javus ir linus. Ištisos vilkstinės rudenį ir žiemą keliauja į Rygą, Liepoją, Klaipėdą. Valstiečiai išigyja metalinių darbo įrankių – noragų, dalgių, ratų ašių, akėčių. Kas nauja Raišių kaime? Šiek tiek informacijos galima gauti iš 1748–1771 m. Onuškie bažnyčios santuokų registracijos knygos. Šioje rankraštinėje knygoje yra paminėta, kad 1752 m. Jonas Deksnys iš Didsodės veda Ievą Raupytę iš Raišių. Jų vestuvėse liudininkais kviesti Mykolas Raupys iš Raišių ir Sofija Bliūdžiuvienė iš Mitragalio. 1753 m. rugpjūtį išteka dar vieną raišietę – Ona Raišytė. Ją veda Kazimieras Čeičys iš Rukų k. 1756 m. Jonas Skrupskis iš Raišių veda Kotryną Pautytę (Pautovska) iš Ažubalių. Jų vestuvėse liudija Pranciškus Skrupskis iš Raišių. 1762 m. Juozapas Žeižys iš Raišių veda Elžbietą Rukaitę (Rukaičią).

Iš šių įrašų galima spręsti, kad tuomet Raišiuose gyveno Raišiai, Raupiai, Žeižiai, Skrupskiai. Vėliau Raišiuose gyvenę Žinduliai tuo metu užrašyti Didsodėje, Lingės – Baršiuosė.

Raišiai po Lietuvos padalijimo Rusijos imperijos valdžioje

1795 m. po Respublikos padalijimo Onuškie kraštas patenka Rusijos valdžion. Raišiai pateko į Vilniaus gubernijos Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrities Čedasų valsčių. Plinta rusiškos baudžiovos papročiai – baudžiauninkai parduodami, pralošiami kortomis. Jiems draudžiama kreiptis į teismą dėl ponų savivalės. Šalia lažo ir mokesčių dvarui įvedamas valstybinis pagalvės mokestis. Pas valstiečius, blogai mokančius mokesčius, apgyvendinami rusų kareiviai. Į Rusijos armiją pradėta imti rekrūtus. Jauni vyrai bėga į miškus, keičia pavardes, tačiau tam tikras vyrų skaičius vis vien tampa caro kareiviais. Grįžta jie po 25 m. susenę arba visai negrįžta.

Rokiškio dvaro inventoriaus knygoje rašoma, kad 1810 m. mokesčius mokėjo šeši baudžioviniai Raišių ūkiai – Kazimiero Stainio, Jurgio Žindulio, Ivano Antonovo, Jurgio Gurskio, Motiejaus Žeižio ir Kazimiero Žindulio. Gargažinėje mokesčius mokėjo trys baudžioviniai ūkiai – Matvejaus Antonovo, Pimeno Kirilovo ir Semiono Trafimovo.

Naujų nelaimių atneša Napoleono karas. Baisi 1812–1813 m. žiema, kai plėšikauja bėgančios Napoleono armijos likučiai, o sugrįžę rusai baudžia Napoleonui simpatizavusius asmenis. Nežinia dėl ko po karo Raišiuose nelieka trijų lietuviškų ūkių galvų – Jurgio Žindulio, Jurgio Gurskio, Motiejaus Žeižio, o atsiranda rusai – be jau buvusio Antonovo, dar Karpucha Jagorovas ir Nikonas Marcinovas (turbūt Martynov). Jie buvo atkelti į Jurgio Žindulio ir Motiejaus Žeižio valakus. Gal pastarieji caro valdžios buvo ištremti ar kitaip nubausti? Gargažinėje ir toliau ūkininkauja rusai, tik jų pavardės keičiasi.

1825 m. Rokiškio grafystės Aukštadvario palivarko inventoriaus surašymo duomenis, Raišių kaime buvo 5 baudžiauninkų ūkiai. Du lietuvių – Žindulio ir Stainio – bei trys rusų – Antonovo, Jagorovo ir Marcinovo.

Kazimiero Žindulio troboje 1825 m. gyveno 10 žmonių. Jis pats surašymo metu buvo 40 m., o jo žmona Ieva – 30 m. amžiaus. Tuomet jie turėjo tris vaikus: Oną, 14 m., Igną, 13 m., Praną, 7 m. (Panašu, kad Ieva – antroji žmona, nes pagal vaikų amžių labai jauna.) Kartu gyveno Kazimiero broliai Petras ir Jurgis. Petras Žindulis buvo 30 m., vedęs tokio pat amžiaus Oną. Jurgiui Žinduliui tuomet buvo 28 m. Pas juos merga dirbo Barbora Deksnytė (16 m.) ir gyveno Gertrūda Žeižytė (7 m.).

Kazimiero Stainio troboje gyveno 11 žmonių. Jis pats surašymo metu buvo apie 40 m., buvo vedęs Barborą Pupienytę. Tuomet jie turėjo keturis vaikus: Jurgį, 8 m., Antaną, 6 m., Kotryną, 3 m., ir Anastaziją, 1 m. Kartu gyveno žmonos (Barboros) motina ir broliai: Antanas Pupienis, 24 m., Silvestras Pupienis, 20 m., ir sesuo Elžbieta Pupienytė, 28 m. Merga dirbo 12 m. Ona Žeižytė.

Apie 1826 m. Antonovas ir Marcinovas iš Raišių nežinia kur dingsta. Tais metais Raišiuose ūkininkauti pradeda Pranciškus Lingė (Prano Lingės prosenelis) ir Adomas Raišis. Rodos, kad tokie pasikeitimai – labai energingo ir sumanaus Rokiškio dvaro grafo Ignoto Tyzenhauzo veiklos rezultatas. Jis ne tik stato malūnus, lentpjūves, alaus daryklas, bet ir organizuoja, kad baudžiauninkai gerai ūkininkautų. Iš stipresnių ūkių parenka jaunus vyrus su šeimomis ir priskiria jiems valakus kituose kaimuose, kur žemė blogiau dirbama. Taip į Raišius iš Didsodės atkeliami Lingės, iš Sodėlių Guzai, iš Čeičių – Raupiai.

Pagal 1845 m. inventorių Rokiškio dvarui priklauso 8 600 baudžiauninkų. Jie gyvena 855 trobose. Kiekviename valakiniam ūkyje – po 10–15 žmonių. Kaimuose abipus ūlyčios – dūminės trobos šiaudiniais stogais. Vienur kitur dar pasitaiko ir namų, kurių viename gale gyvena žmonės, kitame laikomi gyvuliai. Už trobų laukų link statomos klėtys, tvartai, daržinės, svirnai, pirtys. Raišių kaimas nedidelis – penki valakiniai ūkiai. 1844 m. Raišių kaime ūkininkavo: Kazimieras Žindulis ir jo sūnus pusininkas Pranas Žindulis, Pranciškus Lingė (Prano senelis) ir jo brolis pusininkas Benediktas Lingė, Benediktas Guzas (nuo 1840), Silvestras Pupienis (ant Kazimiero Stainio valako), Pranciškus Raupys (ant Adomo Raišio valako).

1845 m. mirus Silvestrui Pupieniui, jo našlę Domicėlę Šimkūnaitę (Prano Lingės senelę) vedė Stanislovas Gernys iš Lingėnų ir įsikūrė Raišiuose.

Nepavyko išsiaiškinti, kodėl tuo metu keisti pokyčiai vyko Gargažinėje: 1844 m. pradeda ūkininkauti lietuvių baudžiauninkai – Pavelas ir Zigmantas Adamoniai, Jurgis Žindulis, Benediktas Guzas, bet jau 1850 m. Gargažinėje vėl vieni rusai – du Nesterovai, Panfilovas ir Grigorjevas. Kitokie pokyčiai vyksta pietrytiniame Raišių pakraštyje. Į stačiašlaičio slėnio pabaigą Vyžuona užtvenkiama ir pastatomas Pājuodupio vandens malūnas. Pakėlus vandenį apie 7 m susidarė gražus tvenkinys, puošiantis Juodupę ir šiandien.

Rokiškio dvaras pasižymėjo pažangumu. Jau 1854 m. Rainoldas Tyzenhauzas lažą pakeičia metiniu činšu. Nuo to laiko valstiečiai labiau stengiasi. Pievose iškerta krūmus, išlygina kupstus, laukuose išrenka akmenis, geriau tręšia ir apdirba žemę. Daugėja naminių gyvulių. Iš Rokiškio dvaro sandėlių (*magazinu*) valstiečiai gali pasiskolinti grūdų, bulvių. Valstiečiai vis daugiau parduoda dvarui javų ir linų. Dvaras išlaiko ligoninę, gydytoją ir tris felčerus. Tačiau auga ir mokesčiai. 1861 m. už valaką Raišių ūkininkas jau turėjo mokėti dvarui 48 rublius činčo. Gal todėl, kad Rokiškio dvaras buvo pažangus, 1863 m. sukilimas nelabai palietė kraštą. Valstiečiams be-

svarstant, ar įmanoma įveikti caro galybę, sukilimą nuslopino rusų kariuomenė ir kazokų šimtinės. Tautinė sprespauda sustiprėjo, bet ekonominės galimybės išsiplėtė. Žemė su paveldėjimo teise buvo perduota buvusiems valakininkams. Išauga derliai, nes sava žemė dirbama dar noriau. Daugiau grūdų, mėsos, pieno produktų parduodama turguje, nes sparčiai daugėja gyventojų miestuose ir miesteliuose. Krašto ekonomiką skatina apie 1865 m. nuo Rokiškio iki Aknystos pro Sodelių, Pajuodupe, Raišius nutiestas valstybinis vieškelis, o 1872 m. nuo Radviliškio iki Daugpilio pro Rokiškį nutiesta geležinkelio atšaka. Į Europos šalis juo keliauja grūdai, linai, galvijai, kiaulės, žąsys. Iš Rusijos atvežama pigesnio metalo, žibalo, audinių.

Apie 1870 m. Raišiuose buvo penki ūkiai su paveldėjimo teise.

Raišelių žemėse: Stanislovo Gernio (apie 34 dešimtines); Prano (ir Kazimiero) Žindulio (apie 34 dešimtines).

Raišių žemėse: Pranciškaus Lingės ir Kazio Povilavičiaus (per pusę po 15 dešimtinių); Prano ir Juozo Raupių (per pusę po 15 dešimtinių); Juozo ir Antano Guzų (per pusę po 15 dešimtinių).

Raišiai per XX a. revoliucijas ir karus

XX a. pradžioje prasideda žemės reforma – kaimų dalijimas į vienkiemius. Buvo parengti ir pradėti įgyvendinti projektai, naikinantys bendruomeninės žemėnaudos likučius – bendras ganyklas, rėžius. Reforma įgyvendinama lėtai. Neturtingesniems valstiečiams per brangu statyti naujus trobesius. Iki Pirmojo pasaulinio karo krašte į vienkiemius tik iš dalies buvo išskirstyti Remeikių bei Ginotų kaimai. Raišių kaimo reforma nepalietė, bet pokyčiai dideli – vieni turteja, kiti, kurių ant valako po 4–7 šeimas, visai nuskursta. Turtingieji valstiečiai žemę aria geležiniais plūgais, javus kulia arklinėmis kuliamosiomis, o nusigyvenę kumečiauja pas dvarininkus, turtingesnius kaimynus arba eina dirbti į miestus. 1903 m. Rokiškyje jau gyvena 3 800, Ūnųkyje – 760 gyventojų. Kiti, ieškodami didesnių uždarbių, patraukia į Rygą, Peterburgą ar net Ameriką. Naujas krašto traukos centras Raišių gyventojams – Pajuodupės palivarkas, kurį iš grafo Pšezdeckio pirkto pramonininkas Oskaras Trėjus. Jis 1907 m. prie Vyžuonos vandens malūno pastatė verpyklą, karšyklą ir įrengė taurinimo aparatūrą. Netoliese pastatė bendrabutį fabriko darbuotojams. Kiek vėliau už Aukštadvario, šalia Sodelių, pastatė audimo skyrių. Iš Rokiškio į Aknystą pro Sodelius, Aleknàs nutiesiamas siaurasis geležinkelis. Matyt, jį tiesiant dalyvavo ir raišiečiai bei gargažiniečiai.

Nuo 1915 m. rugsėjo Rokiškio krašte trejus metus šeiminkavo vokiečiai. Jie surašė visą turtą ir rekvizavo daugumą arklių bei galvijų. Be to, už viską reikėjo mokėti mokesčius ir pinigais, ir grūdais, ir pieno produktais. Be specialaus leidimo neleido parduoti ar pasipjauti nei kiaulės, nei vištos, neleido nei išvykti už apskrities ribų, nei laišku siųsti. Žmonės badmiriavo. Ir senus, ir paauglius išsekino nuolatinės prievolės – miško kirtimas, kelių tiesimas ir priežiūra. 1919 m. birželio viduryje Raišiai tampa Nepriklausomos Lietuvos kaimu. Po kelerių metų suirutės ir savivalės kraštas buvo pasibaisėtinais nuskurdintas. Naujoji valdžia daug kam davė žemės, bet kaip pradėti plėsti dirvonus be arklio, kaip ūkininkauti be galvijų? 1927 m. priimamas sprendimas išskirstyti Raišių ir Raišelių žemes į vienkiemius. 1928–1930 m. kėlimasis į vienkiemius tapo visuotiniu. Papildomai po 4 ha žemės iš Aukštadvario gavo Mykolas, Kostas ir Pranas Žinduliai.

Naujos sodybos radosi visuose dirbamos žemės kampuose. Vieniems sekėsi geriau, kiti skurdo. Piemenauti išleisdavo net 5–6 m. pyplius. Geriau mokėdavo didesnius ūkius turėję latvių ūkininkai, todėl Raišių jaunimas tarnauti dažnai eidavo už Lietuvos sienos (Latvijos teritorijoje po sutarties su Latvija atsidūrė Aknystos dvaro žemės). Bet padėtis gerėjo. Ties Sodėliais vėl atgijo vilnos audimo fabrikas, šalia Pajuodupės malūno plėtėsi vilnų karšykla ir verpykla, o aplink ėmė augti darbininkų gyvenvietė – Júodupė. 1923 m. Júodupėje įsteigtas valsčius, paštas, policijos nuovada, pieninė. 1936 m. įkurta „Aušros vartų“ parapija, po poros metų pastatyta Juodupės bažnyčia.

Raišių žmonės ne tik dirbo, bet mokėjo ir švęsti. Elena Karalienė (Lingytė, toliau – Elena) pasakoja:

„Gyvenom gražiai. Žemę mes ir visi kaimynai dirbom, kožnas sau. Kiek katras užaugino, tiek turėjo. Jau kurie turtingi buvo, ir kūlimo mašinas įsigijo. Kiti iš jų samdydavo, atvažiuodavo, iškuldavo. Visi eidavom į talkas, vieni kitiem padėdavom. Kaip gera tada buvo, kad nereikia kultuovais kulti. Greitai visus darbus padirbdavom ir daugiau būdavo laiko po namus tvarkytis. Gyvenom linksmai. Man gegužis yra gražiausias. Pavasario pirmieji žiedai, Marijos mėnuo. Meldžiamės, kad laimingų laukus, gyvulėlius, augintų, kas gyvas išvydęs pasaulį. Kam arti, bažnyčion eina melstis, kam toliau, padarydavo altorėlius ir meldavo namuos. Prinešdavo gėlių, žvakių ir meldavo Dievo visiem sveikatos ir kad atitolintų audras ir visas nelaimes, kad galėtų laimingai paimti derlių. Vakarais sueidavo, kas gali. Visas kaimas pirma pagiedodavo, o paskiau sudainuojam ant kiemo, dar ir sušokdavom visi linksmai, senieji pasišnekėdavo. Mergaitės tardavo, kaip gražiau darželiai sutvarkyti. Kožna norėjo, kad jos būtų gražesnis ir daugiau gėlių. Jau kai visi suaugom, tai ir kaime atsirado muzikantas, Alpa, tai visai linksma būdavo. Iš po kokios talkos pavargę būdavom, žiūrėk, ateina muzikantas ir visi vargai pasimiršdavo imant šokti ir dainuoti. Ir seneliai, tėveliai neatsilikdavo – šokdavo kaip kas mokėdavo. Vyža ugnį skėlė. Birželį gegužinių dar daugiau – Joninės, Petrinės. Švėsdavom, pindavom vainikus, kaldavom ant durų, tai tam reikėdavo išsipirkti ar saldainiais, ar kitom vaišėm, kaip kas sugebėjo, kas ką turėdavo. Seniau pyragas buvo didelė meilė, nes jo retai valgėm, tik per Kalėdas, Naujuosius metus, Velykas ir Sekmines. Dar ir kiaušinieneį kepdavom, kad piemenys gerai ganytų ir šeima būtų paklusni. Jau ir prasidėdavo šienavimas, javų nuėmimas. Jei vasara būdavo lietinga, daugiau darbo būdavo: reikdavo į kūgius krauti ir vėl kratyti lig gerai išdžiūsta, tada vežti į kluonus. Ne visada norėdavosi, bet turėdavom tėvų klausyti. Pasakė – ir šventa, nė žodžio prieš.

Tais laikais ir buvo gražus gyvenimas. Tik karas išjaukė mūsų jaunystę, visus išblaškė. Atėjo rusas. Pradėjo reikalauti duoklių: grūdų ir gyvulių, pieno. Visko reikėjo duoti – ar turi, ar neturi, ar šeimai

liko ko valgyti, ar neliko, neklausė. Ateidavo enkavėdistai, surašydavo pratakola, kad normų neišvežei, atimdavo ar karvę, ar kiaulį. Vėl vokiečiai rusą išvijo. Galvojom, kad lengviau bus gyventi, bet tas dar daugiau iš ūkininkų viską atimdavo. Pamatom, ateina vokiečiai, jau širdis drebėdavo, kas bus. Dar, kuo buvo kalti žydai? Kurie bėgo, tuos pakelėse iššaudė. Mažai jų teisbėgo. Vėliau visus – ir didelius, ir vaikus, varė ir šaudė. Didelius kapus padarė. O turtus kurie šaudė išsidalijo ir ant varžytinių leido. Kai frontas priartėjo, dar daugiau ėmė žmones smaugti. Moteris Vokietijon pradėjo vežti darbam, o vyrus karan imti“.

1944-ųjų liepą atgriaudėjo frontas. Įnirtingi mūšiai vyko ties Juodupio slėniu. Juodupės pusėje jau buvo rusai, o Remeikių, Ginotų pusėje – vokiečiai. Rusai iš pradžių įsitvirtino Gargažinės pamiškėje, vėliau apkasus buvo išsikasę ant Paduobio durpyno šlaito. Raišiai atsidūrė fronto linijos viduryje. Žmonės lindėjo žeminėse ir bejėgiškai stebėjo patrankų sviedinių ariamą žemę, degančias sodybas ir pasėlius. Sudegė ir neseniai pastatyta Juodupės bažnyčia.

Elena prisimena:

„Matė vokiečius, kad jam baigtas gyvenimas, bet kariavo, viską grobė, degino, tiltus sprogdino. Juodupės fabriką sudegino, salę ir daug namų. Naktį, kai traukės, visą Remeikių kaimą sudegino. Oi baisu buvo, bet reikėjo pernešti. Mums tik arklį vokiečiai išvarė. Labai raudojau. Tetė grūdų du kubilus užkasė ir siuvimo mašiną. Ir bunkerį turėjom išsikasę. Savaitę daugiau tenai išstupėjom, išlįsti tik naktį tegalėjom. Prie upelio tetė padarė slėptuvę arkliais ir karvėms pakavoti. Ejom melžti, bet taip šaudė, kad javuos sugulėm. Tik pakeliam galvas – ir vėl kulkos zoimbia. Tai ropom atgal į bunkerį. Visi apsidžiaugė – galvojo, jau nėra gyvųjų tarpe. Naktį girdim, rusas kviečia: „Choziaika, choziaika“. Pažiūrim – mūsų bažnyčia dega. Rusai bažnyčios bokštą naudojo stebėjimui, tai jį nuo Remeikių kalvų apšaudė artilerija. Paskui atėjo rusas ir pasakė, kad geriau patiems išeiti ir gyvulius išvesti. Mes su Antanu karves išginėm į Pašilius, ten dvi dienas prabuvom. Neprisimenu, kokia diena tada buvo, kai patrankos nustojo dundėti. Kai gražų rytą užgirdom ruskas dainas, supratom, kad vėl sulaukėm rusų. Jie buvo biškį švelnesni. Kai atėjo, tai kareiviai prašė lašinių, duonos ir bulvių – viską valgė. O tėtį klausė apie lašinius: iš ko jie padaryti. Vokiečiai tai nors švarūs būdavo. Jie prausdavos ir visokiais kvėpalais kvėpindavos. O kai atėjo rusas, tai pasmirdo žuvim, silkėm, alyva. Buvo labai išvargę.

Po karo irgi baisu buvo. Niekas nenorėjo eiti į karą. Daugumas pasitraukė į mišką. Ateidavo rusai, tėvus mušdavo, kankindavo, kad pasakytų, kur vaikai yra. Pirmiausia kentėjo, kas pamiškėje gyveno. Labiausiai nukentėjo Kazimiero Guzo šeima. Du sūnūs – Kazys ir Antanas – išėjo į mišką. Jonas liko, nes buvo vedęs. Joną rusai labai

sumušė, atkrėtė inkstus ir jis netrukus mirė. Paliko mažytę Vandutę ir Geduką. Ir tėvus ne kartą labai sumušė. O Kazį nušovė. Rado žiemą miške sėdintį prie medžio taip sušalusį, kad negalėjo ištiesti. Karstą padarė kaip kuparioką ir palaidojom. Antanas, kai Kazį nušovė, pasidavė rusams. Išėjo į kariuomenę, ten apsirgo plaučių džiova. Tada jį paleido. Grįžo į Raišius. Visi labai gydė, bet neišgydė. Labai nukentėjo ir kita Guzų šeima. Marytė Guzienė su sūnumis Antanu ir Vytautu gyveno pačioj pamiškėj. Kur kas slapstės, bet jos sūnai nei vienas nėjo į mišką. Bet kai gyveno pamiškėj, tai rusai juos tardydavo ir liepdavo pasakyti, kur miškiniai slepiasi. O ji, vargšė Marytė, jų tikrai nežinojo. Ją mušdavo ir kankindavo. Galiausiai ji visai neteko proto. Išeidavo iš namų pamiškėn ir šaukdavo: „Vaikai, vaikai, eikit iš miško! Vaikai, eikit iš miško...“ Vytauto šeimai irgi blogai baigėsi. Vytautas ir Ona Guzai ėjo iš mano mamos Onos Lingienės pagrabo (1950 m.). Pabuovę jau patamsyje ėjo namo į tą pamiškę ir juos suėmė. Kiek metų jie buvo kalėjime, jau neprisimenu. Jų mergaitę paėmė giminės, o Marytę dukte išvežė Latvijon. Po kiek metų grįžo Vytautas, bet greitai mirė“.

O kaip sekėsi Gargažinės kaimui? Nepriklausomybės metais Raišių kaimynų Gargažinės kaime buvo įsikūrę du žydų ūkininkai: Zomeris ir Zraliukas. Mamos atminimu, žydai sėdavo tik kviečius ir veždavo juos parduoti. Pas juos žydai atveždavo kviečius arpuoti, mat Pranas Lingė turėjo arklinį arpa. Zomeris buvo aukštas, o Zraliukas nedidukas, su barzdele ir labai šnekus. Prieš ateinant vokiečiams žydai su šeimomis dingo. Nežinia, ar jiems pavyko išsigelbėti.

Kai žydai pabėgo, Gargažinės ūkiuose įsikūrė keturios šeimos: Mikalauskai, Vikaniai, Vindžanovai ir Patapovai. Mikalauskų ir Vikanių šeimos, atsikėlusios iš Panemunio dvaro, įsikūrė viename name, o Vindžanovas ir Patapovas – kitame. Mikalauskų šeimoje jau buvo du suaugę sūnūs – Bronius, Vytautas, ir keturios dukros: Teklė, Karutė, Kastutė ir Onutė. Teklę Mikalauskaitę buvo vedęs Juozas Vikanis.

Kai atgriaudėjo frontas, Gargažinės kaime ir pamiškėje įsitvirtinę rusai visus gyventojus evakavo. Vokiečiai, šaudydami nuo Remeikių kaimo padegamaisiais sviediniais, sudegino visus Gargažinės namus. Tada ir Juodupės bažnyčią padegė. Gargažinėje liko tik viena klėtis. Praėjus frontui gargažiniečiai išsiskirstė pas kaimynus. Jaunesnieji ėjo uždarbauti, dauguma dirbti į durpyną. Vienintelei likusiai Gargažinės klėčiai irgi liūdnamai baigėsi: vasarą po karo per Gargažinės laukus ėjo didelė perkūnija. Ji trenkė ir sudegino klėtį su Garškos automobiliu, nutrenkė netoliese buvusią Garškienę ir Vikanio vadelėtą arklį. Vikanis nenukentėjo. Juozas Vikanis su žmona Tekle, buvusia Mikalauskaite, netrukus pasistatė naują sodybą. Netoliese namelį susirentė ir Karutė Mikalauskaitė, ištekėjusi už Ignoto Daugėlos, grįžusio iš Sibiro. Ir kiti ėmė kurti šeimas, bet Gargažinėje liko tik Bronius Mikalauskas, vedęs Stefą Vabolytę. Broniaus brolis Vytautas nuėjo užkuriom į Rokiškį. Ona ištekėjo už Gėgžno, Kastutė – už Skuturno.

Jafimas Patapovas pasistatė namus prie pat miško už geležinkelioko. Vindžanovai Gargažinėje rimtai nebeįsikūrė. Žuvus tėvui Jaronimas Vindžanovas su šeima

persikėlė į Juodupe, į naują namą. Didžiausią šeimą Gargažinėje išaugino Bronius Mikalauskas su Stefa. Jie turėjo tris sūnus: Antaną, Stasį, Joną, ir dukterį Luciją. Bronius dirbo ir durpyne, ir ūkyje, ir miške.

Penki Raišių valakai ir penkios senosios Raišių giminės

Penkios didžiosios Raišių giminės XIX–XX a. – tai Žinduliai, Lingiai, Povilavičiai, Guzai, Raupiai. Gausios Čeičių ir Ginočių šeimos Raišeliuose atsirado tik XIX a. pabaigoje.

Raišių ir Raišelių ūkininkai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje

Pirmieji savininkai apie 1865 m.	Žemės kiekis (ha)	Paveldėtojai apie 1890 m.	Paveldėtojai apie 1913 m.	Paveldėtojai apie 1927 m.	Žemės kiekis (ha)
Stanislovas Gernys	34	Stanislovas Gernys	Kostas Giniotis	Kostas Giniotis	17
		Juozapas Butėnas	Kazys Čeičys	Kazys Čeičys	17
Kazimieras Žindulis	34	Ignas Žindulis	Juozapas Žindulis	Konstancija Žindulienė, Juozas Žindulis, Adelė ir Veronika Žindulytės	17
		Pranciškus Žindulis	Feliksas Žindulis	Kostas Žindulis	5,7
			Mataušas Žindulis	Pranas Žindulis	5,7
			Mykolas Žindulis	5,7	
Pranciškus Lingė	15	Pranas Lingė	Benediktas Lingė	Jonas Lingė	10,2
			Apolonija Raupienė	Viktorija Lingienė	5,1
Kazys Povilavičius	15	Motiejus Povilavičius	Motiejus Povilavičius	Uršulė Povilavičienė	6,0
		Kazimieras Povilavičius	Kazimieras Povilavičius	Kazys Povilavičius	6,0
		Ignotas Povilavičius	Ignotas Povilavičius	Ignotas Povilavičius	3,2
Juozas Raupys	15	Juozas Raupys	Kazimieras Lingė	Pranas Lingė	22,9
Pranas Raupys	15	Pranas Raupys	Jurgis Raupys	Adomas Raupys	3,8
			Stanislovas Raupys	Stanislovas Raupys	3,8
Juozapas Guzas	15	Juozas Guzas	Kazimieras Guzas	Kazys Guzas	15
Antanas Guzas	15	Antanas Guzas	Jonas Guzas	Jonas Guzas	6
			Jurgis Guzas	Marijona Guzienė	3
				Augustas Guzas	3
			Juozas Guzas	Juozas Guzas	1
			Petras Guzas	Petras Guzas	1
			Ignotas Guzas	Ignotas Guzas	1

Raišių Lingės

1825 m. į Raišius iš Didsodės dvaras atkėlė jauną baudžiauninkų šeimą. Tai buvo Pranciškaus Lingės ir Barboros Žeižytės šeima. Jie buvo susituokę 1819 m. liepos 23 d. Onušio bažnyčioje. Iš ne mažiau kaip 11 vaikų dauguma pasimirė maži, tikrai užaugo ir sukūrė šeimas trys: Pranas, Angelė ir Kotryna. Apie 1840 m. pusininku ūkyje ėmė dirbti Pranciškaus brolis Sebastijonas Lingė. 1848 m. dokumentuose valako pusininku jau įvardijamas Kazimieras Povilavičius, vedęs Sebastijono

dukra Magdaleną Lingytę. Lingės ūkį paveldėjęs sūnus Pranas gavo pusę valako. 1857 m. spalio 10 d. jis vedė 20 m. amžiaus Prancišką Pupienytę, Silvestro Pupienio ir Domicėlės Šimkūnaitės dukrą, užaugusią Raišelių valake. Prano seserys Angelė ir Kotryna ištekėjo už Jono Buikos ir Jurgio Dilio. Jų šeimos gyveno Raišiuose, bet žemės neturėjo.

Prano ir Pranciškos Lingių šeimoje nuo 1860 iki 1880 m. gimė devyni vaikai. Tikrai užaugo ir šeimas sukūrė Kazimieras, Benediktas, Jonas, Apolonija, Paulina. Pirmagimis buvo Kaziukas, kuris užaugęs vedė Raišių didžiažemio (23 ha) Juozapo Raupio dukrą Grasildą Raupybę. Kazimiero sesuo Apolonija Lingytė irgi liko Raišiuose. 1888 m. ji ištekėjo už bendraamžio Jurgio Raupio (Grasildos brolio) iš to paties Raišių k. Užaugo ir subrendo jų vaikai – Viktorija ir Adomas (apie jų likimą detaliau Raupių giminės aprašyme). Antroji Kazimiero sesuo Paulina Lingytė ištekėjo už Prano Dilio. Labai tikėtina, kad už pusbrolio – Kotrynos Lingytės ir Jurgio Dilio sūnaus. Ar užaugo palikuonių, nežinia, tik žinoma, kad 1903 m. jų šeimoje Raišiuose gimė Onutė. Prano ir Pranciškos Lingių šeimoje buvo krikštyta Veronika. Viena Veronika Lingytė ištekėjo už Mataušo Miškinio į Vyžeičius, bet ar ji irgi buvo Kazimiero sesuo, tiksliai nežinoma, nes nepavyko rasti duomenų apie santuoką. 1908–1912 m. Veronika Miškinienė (Lingytė) pagimdė tris dukras: Juliją, Tapiliją ir Varusią.

Prano ir Pranciškos Lingių šeimoje užaugo ir trečias sūnus – Jonas, gim. 1875 m. Jis vedė Uršulę Kirstukaitę ir nuėjo užkuriom į Prano Kirstuko ūkį į Valiūniškį. Jo palikuonių Lingių ir dabar yra likę Valiūniškio apylinkėse. Kadangi du sūnūs (vyriausias Kazimieras ir jauniausias Jonas) nuėjo užkuriom, Domicėlės ir Pranciškaus Lingių žemė (pusė valako) buvo padalinta Benediktui (10,2 ha) ir Apolonijai Lingytei-Raupienei (5,1 ha). 1860 m. gimęs antras Prano ir Pranciškos sūnus Benediktas tarnavo kariuomenėje, tad žmoną surado tik prieš keturiasdešimt. Benediktas vedė Ceciliją Griškėnaitę iš Pasodnikų. Jų šeimoje gimė ir augo Adelija, Jonas ir Kazys. Bėdos prasidėjo per Pirmąjį pasaulinį karą. Mirė tik šešiolikos metų sulaukusi vyresnioji dukra Adelija. Po kiek laiko pasimirė ir motina Cecilija. 1901 m. pradžioje gimusį Joną jau Nepriklausomybės laikais paėmė į Lietuvos kariuomenę. Jam grįžus jauniausias Benedikto sūnus Kazys su pusbroliu Jonu Linge išvažiavo į Ameriką. Iki karo vis atsiųsdavo siuntinių Jono šeimai. Gyveno ir Argentinoje, ir Urugvajuje. Buvo vedęs, bet palikuonių nepaliko. Mirė jau Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, bet tėviškės nespėjo aplankyti. Benediktas pragyveno gražų amžių iki 1938 m. Jis kartu su kaimynu kalviu Kazimieru Povilavičiumi mėgdavo pypkę parūkyti ir gyvenimą aptarti. Dar tabokos išsiaugindavo ir naujojoje Jono sodyboje prie vieškelio į Aknystą. Benedikto ūkis liko Jonui. Jonas vedė sulaukęs 28 m. Jis išsirinko septyneriais metais jaunesnę Emiliją Vabolybę, Jono Vabolio ir Onos dukrą iš Aleknų.

Elena Lingytė prisimena:

„Apie tetės pusbrolį Joną Lingę daug prisiminimų. Dar mano atminimu Jonas buvo neženotas, gyveno su tėvais kaimynystėje, laukai suėjo. Jo tėvas Benadiktas gudrus buvo. Kai už 8 kilometrų, Onušky, atsirado mokytojas, tai ir išvežė sūnų tenai mokyti. Jonas per žiemą pramoko skaityti ir rašyti. Jis ir buvo visų Raišių pisarius. Visiem

laiškus rašydavo ir kam reikdavo, perskai-tydavo kokius dokumentus. Jis buvo visam kaimui reikalingas. Paskiau jį paėmė į kariuomenę. Kiek ten jį laikė, neprisimenu. O kai sugrižo, tada jau tuoj ženijos. Vestuvėse tetė svotu buvo. Mūsų dar tada neleido, sakė, maža vietos, kad kliūsime po kojomis. O mūsų tetės ir Jono brolis buvo išvažiavę į Ameriką. Tai kai ženijos, jaunajai atsiuntė gražią suknią. Visi ėjo žiūrėti, kaip atrodė jaunoji. Kai apšvedė, atėjęs ir sako: „Dabar jau pasibaigė vargai“. O tetė sako: „Durneli, dabar tai prasidėjo vargai“. Pradėjo vaikai gimti, reikėjo namus statyti, daug dirbo. Reikėjo ir pinigų, tai pradėjo fabrikant eiti. Išmoko audėju, tai gerai uždirbdavo, bet ir vargo daug turėjo. Ir fabrikas, ir žemė. Ilgai taip dirbti negalėjo. Jis jau jaunytį gavo dusą. Tai greit paeiti negalėjo, viską darydavo iš naravo. Bet susilaukė net šešių vaikų. Pirmieji keturi gimė iki karo: Valė, Bronius, Danutė, Rimantas. Visi buvo laimingi. Kai sueinam, sudainuojam. Mėgiamiausia dėdės Jono daina buvo: „Oi, kareivi kareivėli, kur nakvojai šią naktelę? / Žalioj girioj po eglele aš nakvoju šią naktelę / Oi, kareivi kareivėli, ką turėjai valgymėlio? / Sausą duoną sudžiovintą, juodą kavą nebalintą“.

Tik viena nelaimė: Broniukas peršalo ir penkiolikos metų mirė. Visi gailėjom, o tėvams tai didelis smūgis. Pavasarį jau pironijos žydėjo, jis gulėdavo prie lango ir žiūrėdavo į gėles. Paskutinę dieną tepasakė: „Jau greit jūsų nematysiu“. Dar tėvas su arkliu kur tai toliau buvo išvažiavęs vaistų. Bet parvežė vaistų, o jau jį rado numirusį. Nesulaukė nei tėtės, nei vaistų. Dar ir šiandien prisimenu, kai visi verkėm ir gailėjom“.

Kai (1952) Jono ir Emilijos šeimoje atsirado pagrandukas Zigmukas, vyresniajai dukrai Valentinai buvo 22 m., jauniausiai Nijolei – 2, o tėvui – 51 m. Motinai daug padėjo vyresniosios dukters, bet jos jau apie savo šeimas svajojo. Vyresnioji Valentina apie 1960 m. ištekėjo už Edvardo Rakausko, apsigyveno Onuškyje ir išaugino tris dukras: Romą, Vitą, Jūratę. Po 5 m. už Algimanto Šuto iš Antazavės ištekėjo Danutė. Įsidarbinę medelyne ir ten pasistatę butą su patogumais, Šutai išaugino Daivą ir Ramūną. Rimantas jau po tėvo mirties vedė Eleonorą Raupytę iš Aleknų. Jie netoli tėvų namų, Juodupės link, pasistatė mūrinį namą ir išaugino Daivą bei Ramūną. Dabar atgavę tėvų žemę gyvena ūkiškai. Taigi Lingių valako dalį ir toliau Raišiuose dirba Lingė.



Benediktas ir Cecilija
Lingės

Jaunesnieji Jono ir Emilijos Lingių vaikai irgi ilgai namuose neužsibuvo – vedė išsikūrė Rokiškio rajone. Nijolė tapo Šakėniene ir išaugino Vaidą bei Sandra, bet su vyru Valentinu nesugyveno ir išsiskyrė. Zigmas vedė Reginą Jankauskaitę, kuri jam pagimdė Renatą. Emilija Lingienė našlavo daugiau nei 20 m., pasūpavo visus 10 anūkų ir sulaukė Nepriklausomybės atkūrimo. Vaikščiodavo į Juodupę apsipirkti ir džiaugdavosi, kad obuoliai ir uogos sode užderėjo, o prie namų burokai dideli užaugo.

Dabar vėl grįžkime šimtą metų atgalios į vyriausio Pranciškaus ir Domicelės Lingių sūnaus Kazimiero Lingės šeimą. Kaip minėta, Kazimieras vedė Grasildą Raupytę iš Raišių. Atėjęs užkuriom, tik viduramžyje tapo tikru gaspadoriumi, nes uošvis Juozapas Raupys gyveno iki 1905 m. Kazimieras su Grasilda jau buvo palaidoję savo vyriausią sūnų, 13 m. Juozuką, ir penkiametę jo sesytę Tekliūtę. 1907 m. 48 m. Kazimiero ir 46 m. Grasildos šeimą papildė pagrandukas Kaziukas. Tuomet sūnui Pranui jau ėjo aštuoniolikti, o jauniausiam Jonui – septinti. Jų seserys Salomėja, Anelija, Emilija buvo 15, 13 ir 10 m. Didelė šeima sėkmingai ištvėrė Pirmojo pasaulinio karo negandas. Tik pats Kazimieras nesulaukė Nepriklausomybės. Ūkio našta teko perimti Pranui. Pradžioje padėjo seserys, bet netrukus ėmė suktis jaunikai, Pranui teko rūpintis pasoga.

Prano seserį Salomėją nusižiūrėjo daugiau nei 20 m. vyresnis Ignotas Čeičys iš kaimyninio Aleknų k. Labai verkė Salomėja, bet paliko namus ir per 16 metų pagimdė Ignotui 7 vaikus – dvi dukras ir penkis sūnus. Salomėja sulaukė 84 m. amžiaus ir 10 anūkų. Jos sesuo Anelija 1919 m. ištekėjo už Jurgio Sakalausko ir jam pagimdė penkis sūnus. Jonas, Steponas ir Kazys užaugo kaip mūrai dainininkais ir linksmuoliais, bet neskubėjo vesti. Kai vedė, padovanojo Anelijai du anūkus ir dvi anūkes. Jauniausiąją seserį Emiliją 1929 m. pavasarį Pranas ištekino už Jono Meilaus į Piepaliūs. Meilų šeimoje išaugo du sūnūs – Pranas ir Petras, o jų šeimose – trys Emilijos anūkės ir anūkas.

Vidurinysis Prano brolis Jonas, sulaukęs dvidešimties, su pusbroliu pasiekė Ameriką. Sėkmingai išsikūrė, pradėjo siuntinius siųsti, bet asmeninis gyvenimas nesisekė. Likimas iki galo neaiškus, bet kalbėjo, kad dėl nelaimingos meilės nusišovė (apie 1947).

Neką ilgiau ūkyje darbavosi jauniausias Grasildos sūnus Kazimieras. Vos dvidešimt trejų sulaukęs, jis nusižiūrėjo Juliją Miškinytę iš Skemų ir išėjo užkuriom. Skemuosė Kazimiero ir Julijos šeimoje užaugo Jonas ir trys dukros: Janina, Juraslava ir Genė. Julija sūpavo 6 anūkus, o Kazimieras, eidamas 88 m., mintimis vis klejojo po Raišius.

Išleidęs vyresniąją seserį už vyro, Pranas Lingė pats ėmė galvoti apie porą, nes jau trečia dešimtis artėjo prie pabaigos. Patiko Onuškiečio bažnyčioje matyta Onutė Liugaitė iš Jutkių k. Ne kiek pasogos Pranas gavo, nes Onos tėvai Juozas ir Kotryna, buvusi Šimėnaitė iš Prūselių, jau buvo mirę. Bet vieną gerą daiktą į Raišius Ona Liugaitė tikrai atsivežė – tai siuvamąją mašiną „Zinger“, su kuria daug ką pasiūdavo. Pradėjo gimti vaikai. 1921 m. gimė Stefa, po trejų metų Elena, dar po trejų – Pranutė. Tik 1929 m. atsirado Petras, o dar po aštuonerių – pagrandukas Antanėlis. Burnų daug, o tvirtų rankų mažai. Pranas dar sumanė didelius tvartus pastatyti ir technikos įsigyti, tad kreditą iš banko paėmė. Tvartus didelius pastatė, sovietiniais metais juose ir kontorą, ir butus buvo įrengę, bet palūkanos visą uždirbtą gerą ėdė – jau iki varžytinių buvo priėję.

Elena rašo:

„Vaikystėje linksmiausia buvo, kai namuose būdavo tėtė, mama, senelė ir mes, penki vaikai. Tai ant pečiaus žiemą sulipę dainuodavom ir giedodavom, ir pasakas, atminimus visokius sakydavom. O liūdniausia būdavo, jei ganyti reikėjo, kai lietus lydavo ir griaustinis griaudė. Dar mano atminimu, gryčios buvo be kaminų, kambariai prirūkę, lubos visur juodos. Mūsų lubos irgi buvo juodos, tik kai augau, kaminas buvo įmūrytas, jau dūmais rūbai mažiau kvėpėjo. Dar blynus teko pečiuj kepti. O skanūs būdavo, išsipūtę! Kai ateidavai iš kluono rugius su kultuvais kūlus, o skanu buvo. Pusrytį pavalge, eidavom bulvių kasti, burokų rauti. Mes turėjom 19 hektarų žemės, tai skubydavom, kad ligi Kalėdų visi darbai būtų padaryti, žiemą turėtume ko valgyti: ir nukasta, ir iškulta, ir viskas padėta, kad nesusaltų. Ir linus įmindavo, brukdavo, šukuodavo. Močiutė verpdavo, o mama ausdavo drobes dėl baltinių, milus dėl paltų ir kostiumų. Gi nebuvo iš ko pirkti, visa audė namuose iš savų linų ir vilnų. Žydai su krameliais vaikštinėdavo, tai atnešdavo kartūno ir plonų skaryčių vaikam dėl marškinėlių. Mes, vaikai, mezgėm kojines ir megztinius. Sesuo Stefa nuo 8 m. pradėjo ganyti. Dar ir man teko 2 m. ganyti. Sesuo jau pradėjo su tete laukuose dirbti ir net miškan žiemą važiuoti malkų pjauti ir vežti. Jai daugiau patiko lauko darbai. O aš buvau silpnesnė, tai buvau po namus. Išmokau verpti, austi, megzti ir dar mama pamokė siūti. Turėjo siuvamą mašiną. Pranutei gerai sekėsi mokslas. Ji Juodupėj baigė 4 klases, Onušky – šešias, o Rokišky baigė 10 klasių. Kaip linksmia būdavo, kai ji parvažiuodavo! Kiek daug įspūdžių parveždavo ir knygų visokių paskaitydavo. Mes jos labai laukdavom. O brolis Petras Juodupės mokykoj baigė 7 klases. Jam reikėjo ir tetei padėti. O paskui sulaukėm broliuko Antano. Sesuo vyresnė labai pyko. Jai buvo 17 metų, o gandras atnešė mažą. O aš labai jį mylėjau ir padėjau mamai užauginti. Ir jis mane mylėjo. Sakydavo: „Nelieskit mano leles“.

Būdavo linksmų dienų. Būdavo ir liūdnų. Kai numirdavo jaunas ar senelis, eidavom visi giedoti ir palydėti. Bažnyčia būdavo tolokai, tai senelius ir mažus vaikus ant Raišių kapelių laidodavo. Mano tėtė būdavo vadovas. Jis atskaitydavo maldas, pagiedodavo giesmes, už mirusius pasimelsdavo. Mėgdavo dainuoti: „Linksminkimės ir džiau-kimės / Kada jauni esam / Nebus laiko mums linksmintis / Kai mes pasenėsim / Kada savo žilas galvas / Mes žemyn nulenkšim / Pasirėmę ant lazdelių / Kalne vietą rinksim“.

Gyvenom gražiai, vieni kitiem padėdavom, visi eidavom į tallas. Visi suaugom, greitai visus darbus padirbdavom ir daugiau būdavo laiko po namus tvarkytis. Mūsų šeima buvo vieninga, kas kur uždirbo, santaupas dėjom į vieną vietą. Ko kam reikėjo, pirkto ar kur važiavo, visi išvien išleisdavo su Dievo palaima. Vargom, bet ir šokiuos



Prano ir Onos
Lingių šeima.
Centre – Prano
motina Grasilda,
ant mamos kelių
Antanėlis,
prie tėtės Petras,
stovi – Pranutė,
Elena, Stefa.
1938 m.

nueidavom. Tik vienas sekmadienis mums buvo labai liūdnas. Parėjom iš šokių, mama kėlėsi ir sukniubo ant grindų. Jai buvo infarktas, širdis nustojo. Įkėlėm lovon ir atsiduso amžinai. Tada pajutom didelį skausmą ir sielvartą. Sunku yra apsaityti. Senelė Grasilda (Prano motina) dar išgyveno 3 m. Ji mirė sulaukusi 93 m. Kai mamą palydėjom į amžinybę, Antanas turėjo tik 10 m. Visi auginom, leidom mokytis. Gerai mokinos, norėjo būti mokytas, kad lengviau gyventų.

O tėvukas kad pakėlė sparnus ženytis. Dar kaimynai papiršo. Jau turėjo 65 metus, bet jam reikia ženytis, reikia gospadinės. Mes pykom, kad išardys mūsų šeimos lizdą. O jis sako: „Ir paukštis užauginęs vaikus išmeta iš lizdo, tai ir jums metas skristi.“ Verkėm: kaip reiks gyventi, kai ateis pamotė ragana. Ir papuolė tikra ragana. Tuoju viską pradėjo slėpti, valgyti virti kuo prasčiau ir skriausti. Ką tik nutvėrus savo dukterims tempdavo. O mūsų jaunas brolelis mokėsi Rokiškio mieste, tai ji sakydavo, kad veža Antukui valgyti. O vežė savo dukterim, jį skriaudė. Kai sužinojom, pradėjom ratavoti: „O tai ir pamotė“. Brolių Petrą paėmė kariuomenė. Ir pradėjo šeima byrėti. Man pasitaikė toks Petriukas iš Lingėnų. Porą metų padraugavom, apsivedėm. Tetė iškėlė šiokias tokias vestuves. Atšokom, reikėjo skirtis nuo šeimos. Kol pasistatėm namus, tetė davė vieną kambariuką. Jau ir dukros susilaukėm, ir sūnų dvejų. Reikėjo ir juos prižiūrėti, ir į fabriką eiti, sunku buvo. Gerai vyro mama Nastutė padėjo auginti. Namus Juodupėj su seserim Pranute per pusę pasistatėm. Su vyru pamainom dirbom fabrike, bet nedaug teuždirbdavom, visas turtas buvo vaikai.

Liūdniausia dėl Antanėlio. Dar nebaigus mokslų jį paėmė į kariuomenę, kur reikėjo išbūti 3 m. Jis papuolė aviacijon (dirbo prie radarų), kur jį sugrauzė spinduliai. Grįžo be sveikatos, dar stoji mokytis į aukštąją, bet greitai nustatė, kad serga spinduline. Baigė mokslą, dar vedė Onytę. Bet nuo kraujo vėžio jokie vaistai negelbėjo. 7 metus pagyveno skausmuose ir 32 nesulaukęs atgulė šalia mamos“.

Dabar Raišių žemėje, Jono Lingės namuose gyvena Elenos Karalienės (Lingytės) sūnus Sigitas, o kitoje pusėje vieškelio senelio Prano žemę aria vyresnysis jos sūnus Vygintas. Jų brolis Alvydas, šio straipsnio autorius, gyvena Vilniuje, o sesuo Gailutė pirmąją anūkę auklėja Panevėžyje.

Jaunesnę Elenos seserį Pranutę nusižiūrėjo toks Baliukas Stelionis iš Didsodės. Sumanus buvo Boleslovas – gana greitai iki Juodupės fabriko direktoriaus prisitar- navo, baigė aukštuosius mokslus. Gavęs ministerijos pasiūlymą tapti Panevėžio linų kombinato direktoriumi, į Panevėžį išsivežė ir visą šeimą: energingą Pranutę ir dvi dukras – Laimutę ir Daivutę. Vyriausia sesuo Stefanija ištekėjo už Jono Mezgino nuo Obėlių. Su vaikais – Virginija ir Tautvydu – gyveno Vištagerklyje, Mažučiuose, o galiausiai persikėlė į Mirlaukę – Latvijos pasienį. Elenos, Pranutės ir Stefanijos brolis Petras, grįžęs iš armijos, išmoko šaltkalvio specialybės, dirbo Juodupės fabrike. Vedė Ireną Mūralytę iš Onušio ir įsikūrė tėvo namuose. Vieną gryčios galą pertvarkė ir joje sugyveno tris sūnus – Valmantą, Tomą ir Algirdą. Kai sūnūs baigė Juodupės mokyklą, pasistatė naujus namus Rokiškyje ir savo gryčios galą pardavė.

Raišių Povilavičiai

Onušio parapijos knygoje yra įrašų, rodančių, kad Raišiuose Povilavičių gy- venta jau prieš 200 metų. Bet tik 1848 m. Kazimieras Povilavičius pirmą kartą pa- minėtas kaip Raišių pusės valako šeiminkas. Kitą pusę valako dirbo Pranciškus Lingė. Matyt, su dvaro palaiminimu Kazimieras Povilavičius tapo pusininku, vedęs Magdeleną Lingytę, Sebastijono Lingės ir Viktorijos Skruodytės dukrą.

Žinoma, kad Magdelenos ir Kazimiero Povilavičių šeimoje gimė per dešimt vaikų, bet užaugo ir vedė trys: Motiejus, Kazimieras ir Ignotas. Motiejui ir Kazimierui tėvas skyrė po 6 ha, o Ignotui – 3,2 ha. Magdelenos ir Kazimiero sūnus Motiejus Povilavičius apie 1887 m. vedė Uršulę Kanopaitę. Iš devynių jų vaikų užaugo Ona, Elžbieta, Petras, Jonas. Padalijus kaimą žemė jiems teko pamiškėje Gargažinės link. Ten jie pasistatė nedidelę gryčiukę. Nederlinga buvo žemė, tad vertėsi sunkiai. Petras išėjo užkuriom į Mažučius. Su Čeičyte jie sugyveno du sūnus ir dukrą. Ona Povi- lavičiūtė ištekėjo už našlio į Lukštus, nugalėjo ilgą gyvenimą, bet palikuonių ne- paliko. Antroji dukra Elžbieta (gim. 1889) ir Jonas liko gyventi su tėvais Raišiuose. Jonelis liko nevedęs, o Elžbieta jau pagyvenusi ištekėjo už Blauzdavičiaus, bet greit išsiskyrė, tik dukrą Ireną sugyveno (gim. 1932). Tuo metu ir Motiejus, ir Uršulė atgulė amžino poilsio į Raišių kapelius. Irena ištekėjo už Šarkausko ir išaugino dvi dukrytes. Labiausiai žinomas Raišiuose buvo Povilavičių Jonelis. Garsus ir todėl, kad turėjo gerą balsą. Mėgo išgerti, o išgėręs garsiai dainuoti. Jam Juodupės įgaliotinis buvo uždraudęs Juodupėje dainuoti, tai Jonelis užtraukdavo perėjęs upelį. Taip užtrauk- davo, kad Juodupė skambėdavo.

Elena prisimena:

„Pamiškės gyventojas buvo Juokų Jonukas, auksaburnis Pavilavičius. Jo tėvas Motiejus, tai ir motiną vadindavom Motiejiene. Tėvai, dar mano atminimu, palaidoti ant Raišių kapelių. Jų vaikų buvo 4: Ona, Alžbieta, Petras ir toks nedidelis Jonukas, bet jo liežuvėlis buvo dvi- gubas. Jis ir dainuodavo, ir visokius anekdotus sakydavo. Jis mergaites

ir palinksmina, ir supykina. Jau kai girtas, tai geriau nepradėk su juo kalbėti, būsi nelaiminga. Pavasarį, kai ardavo laukus, kad uždai- nuodavo, tai pamiškė skambėdavo. Ar šieną pjaudavo – jis vis su daina: „Išauš pavasarėlis, gegutė užkukuos, / Išeis laukų arti jaunieji broleliai. / Broliai laukus arė, gegutė kukavo, / Ateina mergelė per lygius laukelius. / Padėk diev, berneli, laukų artojęli, / Ar tau nepavargo širmieji žirgeliai?“ Su daina linksmi žygiavo ir arielkėlėj prigėrė mūsų Juokų Jonukas“.

Antrasis Magdelenos ir Kazimiero Povilavičių sūnus Kazimieras apie 1886 m. vedė Anastaziją Savickaitę. Sunkiai jiems sekėsi. Vaikų buvo daug, bet dauguma mirė maži. Paauglystės metų sulaukė Angėlė, Ona. Tikrai užaugo ir tėvo ūkį paveldėjo sūnus Kazys, gim. 1890 m. Įdomu, kad Kazys vedė bendrapavardę Adėlę Povilavičiūtę, kuri buvo Prano Povilavičiaus iš Ginotų ir Onos Povilavičienės-Ginotienės (Butėnaitės) dukra. Adėlės motina Ona Butėnaitė gimė ir augo Raišeliuose, Viktorijos Gernytės ir Juozapo Butėno šeimoje. O Viktorija Gernytė buvo Jono Gernio iš Lingėnų, vedusio Domicėlę Pupienienę (Šimkūnaitę), kuri, kaip žinia, buvo Pranciškos Lingienės motina (taigi per Domicėlę giminiavosi ne tik Raišių Lingiai ir Povilavičiai, bet ir Raišelių Butėnai, Čeičiai, Ginočiai).

Elena prisimena:

„Kazimiero Pavilavičiaus žemė, mano atminimu, su mūsų žeme suėjo. Jis buvo kavolis (kalvis), dar kaimė turėjo kalvę. Kaustydavo arklius, dirbdavo pasagas. Skambėdavo per visą kaimą, kai duodavo kūju į priekalą. Kalvėn iš visur privažiudavo žmonių ir visokių naujienų priveždavo: ir linksmų, ir baisių, ir liūdnu. Jau kai jis ateidavo šeštadienį ar sekmadienį, kai pradėdavo visokius atsitikimus kalbėti, tai mes ant suolų, suraitę kojas po savim, sėdėdavom ir klausydavom. Nuo tų šnekų mums būdavo ir gražu, ir baisu. Kaip važiudavo iš turgaus, o turguj ką pardavę, pasigerdavo, tai kartais ir be viršutinių kelnų parvažiudavo. Nuo tėvo visko išmoko ir sūnus Kazys. Atrodė, kad jiems ranka ir dera geležį lankstyti. Kai įsikėlė vienkiemis, vėl pasistatė kalvę. Sūnus dar daugiau pramoko. Tas ir ratus apkaustydavo, ir plūgus, arklius, akėčias, drapakus padirbdavo – visus darbus dirbdavo, kam tik reikėjo iš geležies kalti. Kai Vasiliauskas pasistatė Juodupėj namą ir įrengė restoraną, tai mūsų kaimynas dažnai jį aplankydavo. Tik, žiūrėk, ir eina dainuodamas savo mėgstamą dainą: „Čiulba čiulbutis, gieda lakštutis / Ant putino šakelės / Kur nečiulbėsi, kur negiedosi / Gražus mano balselis“. Žmonelė jo nepagirdavo, kai toks pareidavo. Bet ką darysi, reikia gyventi – vis kokį litą ir jai išmesdavo dėl cukraus. O kai geruoju, tai ir suknią nupirkdavo, ir skarytę. Jau pas mus atėjus džiaugdavo. Jų žemės buvo tik 7 hektarai, tai jie lengvai apdirbdavo. Dar kai kalvėj dirbdavo, tai ir ką padirba, reikėdavo jam atidirbti – mėšlo vežti, rugių pjauti – visi jam ėjo į talką. Buvo vedęs tokią Adelutę. Ją jis vadino vardu. Turėjo

3 sūnus ir 3 dukras, bet labai nesisekė. Dievulis pasiėmė dukreles. Kazytė mirė jau šešių metų. Ją pasmaugė difteritas. Verutė devynis mėnesius, o Severytė – tik dvi savaites tegyveno. Jos visos ant Raišių kapelių palaidotos. Kai Severytę kavojo, jau ir aš prisimenu. O sūnūs (Viktoras, Bronius ir Algis) visi trys užaugo. Viktoras tėvo amatą perėmė. Jis buvo mūsų metų (gim. 1919), tai kartu eidavom į vakaruškas. Jis mums būdavo kaip brolis: patardavo, su kuo draugauti, kas mums nepatikdavo, mus visada ratavodavo ir šokindavo. Kad tik laiko turėdavo, pas mus ateidavo. Vieni kitiem patardavom, pasidalydavom įspūdžiais. Viktoras vedė nelabai mylimą. Jam iš toliau pripiršo. Atvažiavo šventės žiemą. Gerai pasivaišino ligi nugriuvimo. Labai sušalo, gavo plaučių uždegimą ir nebeišsigydė. Gailėjos, kad gėrė iki mirties. Taip ir palaidojom jauną. Bronius buvo išmokęs inžinieriumi, gyveno su šeima Panevėžyje. Bet dar jaunas padarė didžiulį sielovartą per nelaimingą atsitikimą: ėjo laiptais, slydo koja, krito, galvą perskėlė ir mirė. Liko jauna žmona, sūnus ir dukra. Algis nei pijokas, nei laidokas, visą laiką ėjo iš Raišių į fabriką. Vedęs užaugino dvi dukras. Dabar jau ir ištekino. Jie su žmonele ir šiandien, matau, kaip vaikštineja iš Juodupės į savo sodybą. Dar namas stovi ir tėvų sodinta liepa auga, kiek metų, jau neprisimenu. Algis dabar sulaukęs pensijos be darbo nesėdi, drožia visokias figūreles. Tai tiek apie Kazimiero Povilavičiaus palikuonis“.

Trečiasis Magdelenos ir Kazimiero Povilavičių sūnus Ignotas, gimęs 1862 m. vasarą, kažkodėl palikimo gavo mažesnę žemės dalį – tik 3,2 ha. Į žmonas jis paėmė 20 m. jaunesnę Oną Leščinskaitę, kuri jam 1896 m. vasarą pagimdė Emiliją, o vėliau ir dar šešis vaikus. Penki užaugo. Jauniausioji Monika, gim. 1913 m., ištekėjo už 7 m. jaunesnio Jurgio Dilbos ir liko gyventi jų namelyje. Elena pasakoja:

„Dar buvo Motiejaus brolis Ignotas Pavilavičius. Kai kėlės vienkiemį, jam papuolė Raganų kalnas (taip jį vadino), tai ir vadino Raganos kalno Pavilavičium. Ten buvo kalnas, o šone, sakydavo, kad yra labai gilus šulinys. Bet man to šulinio neteko matyti. Tik mama baidydama sakydavo: „Neikit, raganos pagaus ir įmes į tą šulinį“. Pasistatė namus, keletą medžių pasodino, bet nesisekė gyventi. Kai atėjo rusai, tai ir tuos kalnus išlygino, namus nuvertė. Liko lygus laukas: nei kalno, nei raganų, nei šulinio – viską išgriovė. Ignas su Ona nugyveno biedną, bet ilgą gyvenimą – abu karus pergryveno“.

Raišių Guzai

Onuškiečių parapijos knygoje Guzai Raišiuose minimi jau daugiau kaip prieš 200 metų. Tačiau valaką Guzai Raišiuose gavo prieš 170 m. Iš Rokiškio dvaro knygų žinoma, kad apie 1836 m. vietoj ruso Karpuchos valaką ėmė dirbti Benediktas Guzas. Beveik neabejotina, kad susituokusių Benedikto ir Kotrynos Liugaitės Guzų šeima buvo atkelta iš Sodelių. Mat sodeliečių Augustino ir Agotos (buvusios Gilytės) Guzų

šeimoje augo šeši sūnūs. Žinoma, kad Benediktas ir Kotryna Raišiuose baudžiava ėjo daugiau kaip 15 m. Vėliau kažkas jų šeimai atsitiko (gal ligos), nes maždaug nuo 1855 m. dvaras į valakinį ūkį atkėlė du jaunesnius Benedikto brolius – Juozapą ir Antaną. Būtent iš Juozapo ir Antano kilę visi Raišių Guzai. Ypač daug palikuonių sulaukė Antanas, turėjęs dvi žmonas ir dvylika vaikų. Tiesa, ne visi jie užaugo, bet Jonas ir Jurgis irgi žmonoms neleido atsikvėpti, kol dešimtuko nepagimdė. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Raišiuose jau buvo beveik penkios dešimtys Guzų. Tas vienintelis valakas tiek burnų išmaitinti nebegalėjo.

Žemiau pateikiame Raišių Guzų giminės medį.

Juozapas Guzas apie 1821	Juozas Guzas 1845	Kazimieras Guzas 1875	<ul style="list-style-type: none"> ┆ Teklė Guzaitė 1907 ┆ Kazys Guzas 1909 ┆ Juozas Guzas 1912 ┆ Jonas Guzas 19?? ┆ Antanas Guzas 19??
Antanas Guzas 1823	Jonas Guzas apie 1856	Jonas Guzas 1897	<ul style="list-style-type: none"> ┆ Janina Guzaitė 1921 ┆ Genutė Guzaitė 1932
		Ona Guzaitė Astrauskienė 1888	<ul style="list-style-type: none"> ┆ Adolfas Astrauskas 1919 ┆ Leonas Astrauskas 1922 ┆ Adelė Astrauskaitė 1925 ┆ Antanas Astrauskas 1928
	Jurgis Guzas apie 1858	Jonas Guzas 1878	<ul style="list-style-type: none"> ┆ Angėlė Guzaitė 1909 ┆ Jonas Guzas ┆ Antanas Guzas ┆ Vitoldas Guzas 1923
		Augustinas Guzas 1897	<ul style="list-style-type: none"> ┆ Vladas Guzas 1924 ┆ Anelė, Jonas, Povilas, ┆ Bronius ir Bronė Guzai ┆ 1925–1936
	Juozas Guzas 1860		
	Petras Guzas 1873	<ul style="list-style-type: none"> ┆ Antanas Guzas 1906 ┆ Petras Guzas 1908 ┆ Emilija Guzaitė 1910 	
	Ignas Guzas 1875	<ul style="list-style-type: none"> ┆ Jonas Guzas ┆ 1914 	

Panaikinus baudžiavą Juozapas ir Antanas Guzai pasidalijo valaką per pusę. Juozapas su pirmąja žmona Anastazija susilaukė tik sūnaus Juozo. Būdamas našlys 1851 m. vedė Brigitą Žindulytę, žinomo Raišių valakininko Kazimiero Žindulio dukrą, kuri jam pagimdė kelias dukras. Pusės valako paveldėtojas Juozas 1877 m. vedė Kotryną Deksnytę, Kazimiero ir Grasildos Šinkūnaitės dukrą iš Pakapės, bet po kelerių metų sulaukęs sūnaus Kazimiero ir dviejų dukrų pasimirė vos keturias dešimtis turėdamas. Pusės valako ūkį, kol subrendo sūnus Kazimieras Guzas, tvarkė našlė Kotryna. Kazimieras į žmonas pasirinko Oną Jagrytę ir su ja susilaukė 8 vaikučių. Sunkiais pirmosios vokiečių okupacijos laikais išauginti pavyko penkis. Elena pasakoja:

„Ona ir Kazimieras Guzai išsikėlė gyventi į pamiškę. Buvo kaip Raišių kapelių sargai. Pasistatė didelius namus, nes vaikai jau buvo vyrai – Kazys, Juozas, Jonas, Antanas. Dukra Tekliutė jau pana. Sūnus Petras mažas mirė. Kazimieras dirbo žemę. Jonas ėjo fabriką, Antanas dirbo durpyne, o Juozas išvažiavo į Ameriką. Buvo beraštis, tai nei laiško neparašė. Kaip išvažiavo, taip ir pražuvo. Teklė ištekėjo į Armonis. (Kaip jau minėta, po karo atėjus rusams Kazį nušovė

miške, Joną mirtinai sumušė, o Antanas išėjęs į kariuomenę grįžo su plaučių džiova ir netrukus mirė.) *Dėl vaikų tėvai labai nukentėjo. Ateidavo rusai, kankindavo, mušdavo. Tėvai be laiko mirė. Tai namuose liko gyventi tik Jono sūnus Gedukas Guzas. Jis vedė, bet gavo kažkokią ligą ir mirė. Liko Geduko sūnus Andriukas. Tai jis senelių namuose gyvena. Jau vedęs, turi dukrytę, gal dar sulauks ir tų namų paveldėtojo“.*

Taigi Andrius Guzas yra XIX a. viduryje Raišių žemę dirbusio Juozo Guzo proprop-roanūkis (giminės linija Juozas–Juozas–Kazimieras–Jonas–Gediminas–Andrius).

Kitą Raišių Guzų giminės šaką pradėjo minėto Juozo Guzo jaunesnis brolis Antanas – Augustino ir Agotos Guzų sūnus iš Sodelių. Antanas apie 1855 m. vedė Ievą Ražinskaitę. Su ja jau gyvendamas Raišiuose susilaukė šešeto vaikų. Subrendo ir šeimas sukūrė Jonas, Jurgis ir Juozas. Deja, Ieva savo vaikų nespėjo užauginti. Kaip ir brolis Juozas, Antanas liko našlys ir vedė antrą kartą. Vedė Magdelena Karaliūtę, Justino Karaliaus ir Petronėlės Bliūdžiūtės dukrą iš Lingėnų. Su Magdalena Antanas sugyveno dar šešis vaikus. Išaugo ir subrendo Petras, Ignas, Ona, Agota. Antanas savo pusės valako ūkį padalijo penkiems sūnums. Vyresniesiems Jonui ir Jurgiui teko po 6 dešimties, o jaunesniesiems Juozui, Petruui ir Ignui – tik po vieną dešimtį.

Vyriausias sūnus Jonas Guzas 1881 m. vedė Marijoną Vasarytę, Jono ir Elžbietos Vaitkūnaitės 23 m. dukrą iš Raišių. Iš dešimties vaikų jų šeimoje užaugo Aleksandras, Marijona, Ona, Antanina ir Jonas. Aleksandras, vedęs Sofiją Kalčiova, išvažiavo į Ameriką dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Ona Guzaitė 1913 m. ištekėjo už Jurgio Astrausko, Jokūbo ir Onos Povilavičiūtės sūnaus iš Raišių. Astrauskai išgarsėjo Raišiuose kaip geri staliai ir linksmi muzikantai. Elena pasakoja:

„Astrauskienė buvo Jono Guzo sesuo, tai ji per teismą atsiprovojo žemės. Jai paskyrė tik 25 arus. Tai ji kai ir ištekėjo, tarnavo pas ūkininkus. Kaip stovi pradėjo žemės dirbti. Ant pusės abu eidavo. Jau ir vaikų susilaukė. Tėvas pradėjo staliaravoti, dirbti kėdes. Per nedelį padirbdavo 8 kėdes ir veždavo į Rokiškį parduoti. Turėjo toki širmą kumeliotį. Nusipirkdavo rugių duonai ir viso ko reikia. Jau ir atsirado Levukas, Anelė, Antanas. Buvo 7 žmonės, reikėjo ir pavalgyti, ir apsirengti. Kai vaikai paaugo, prasigyveno ir pradėjo statyti namelius. Kai pradėjo statyti, jau Jonui buvo apie 20 metų, o Alpai 18. Tai visi greit pastatė gryčiukę, daržinę. Tėvas su Jonu dirbo kėdes, o Alpa buvo dar nagingesnis. Pradėjo spintas, lovas, stalus, komodas – viską, kas ką prašė dirbti. Iš karto nusipirko armoniką. Jau ir mus visų kaimų linksmino. O paskiau ir akordeoną nupirko. Kai gerai išmoko groti, po vestuovės pradėjo važinėti. Bet kartu labai išmoko gerti, tai ir eidavo Astrauskai girti. Kartais net reikdavo duris užsirakinti arba pasikavoti. Kai girioje vakaruškas darydavom, Astrauskų kapela grodavo: Alpa su akordeonu, Lėva su klarnetu, Antanas kornetu. O mes, mergaitės, dainuodavom: „Kaip gražu miške, / Lietuvos krašte, / Paslaptį ilgu čia / Paukšteliai, jūs meilčiai / Čiul-

bėkit giesmeles / Dainuokit daineles / Linksmi gražiai. / Kaip gražu miške, / Lietuvos krašte / Paslaptiniai liūdna čia. / Nėr tėvelio nei mamos, / Nėra meilės amžinos / Aplaista aš esu / Žmonių visų visų“. O kai šokdavom polką: „Mataušiukas ir Barbora / Susitaisė gerą porą / Šoko, šoko ir papyko / Ir parodė pilvą pliką“. O kai užėjo karas, tai mūsų tris Astrauskus paėmė į kariuomenę. Namuose liko tik Antanas su tėveliu. Daugiausia verkė motina ir sesuo Anelė. Apraudojom visi, numezgėm pirštines ir kojines, ir išleidom. Tada jau liūdna buvo, kaimas kaip miręs. Bet mirti nebuvo lemta, tai ir vėl visi sugrįžo, tik jau mažiau sveikatos turėjo. Jonas, Alfa ir Antanas sukūrė šeimas, tik Levukas mirė jaunas, neženotas. Tėvai suseno ir išėjo Anapilin. Raišiuose liko Alfa su šeima“.

Dabar Raišiuose senelių namuose gyvena Alfos sūnaus Broniaus Astrausko šeima. Bronius nepamiršo tėvo ir senelio amato – tai langą, tai duris, tai baldus kaimynams sumeistrauja.

Kitas Jono ir Marijonos Guzų palikuonis – Onos Astrauskienės jauniausias brolis Jonas Guzas. 1920 m. vasarį jis vedė Teklę ir tėvas jam užrašė visą turėtą žemę – 6 ha. Elena Lingytė prisimena:

„Kaimynas Jonas buvo gražus garbanotas vyras su dideliu onaru. Kai gražus, tai tėvas ir nutarė vargonyku mokinti. Išsivežė Rokiškini mokinti, bet jam mokslas į galvą nelindo. Daugiau rūpėjo mergaitės, mokytojo neklausė. Tai mokytojas ir pavarė. Tada trynės po namus. Kai daugiau Guzų buvo, tai jis įgijo Vargonyko pravardę. Balsas buvo toks drebantis, dar ir prisimenu, kaip jis drebindavo: „Sveiki, broliai dainininkai, / Sveiki sveiki sveiki!“ Jo Tekliutė tarnavo kambarine (pakojava) pas Trėjų, fabriko savininką, ir primonijo Jonuką su minkštom bulkom. Apsivedė Jonas su Tekliute ir susilaukė 2 dukterų – Janinos ir Genutės. Bet kuo ėjo senyn, tuo Jonukas durnyn. Kai pamatydavo pareinantį girtą, tai jau pirma išbėgdavo iš namų. Jai teko ir visokiuos krūmuos, ir tvartely nakvoti. Kai ateidavo ir pasakodavo, tai ašaros byrėdavo. Gal Jonui dar nebuvo 60 metų, kai užaugo galvoj sopulys. Padarė operaciją, bet nebepadėjo, greit ir mirė. Liko namelyje motina su Genute. Vyresnioji duktė Janė jau nuo 16 metų, dar prieš karą išvažiavo į Kauną. Ten tarnavo ir ištekėjo. Dar ir tebegyvena. O Genutė buvo dešimt metų jaunesnė. Lankė gimnaziją, buvo labai graži, tai vyrai nepasidalino. Bet pasitaikė, grįžo iš kariuomenės toks Gedukas Kanopa. Jį įsimylėjo ir ištekėjo. Ir aš ten buvau, alų midų gėriau ir su jos mama dainas dainavom: „Žvirblelis pilkas, varnelė juoda / Žvirblelis prašė, varna neduoda / Meilės nors truputį, / Žvirblelis šaukė iš karklynuko“. Genė dirbo fabriko kontoroj ir gyveno Juodupėj, o mama vargus baigė ir mirė Raišiuose. Vaikai išsiskirstė, Gedukas mirė, liko tik Genutė.“

Genė ir Gediminas Kanopos Juodupėje pasistatė standartinį namelį, išaugino dukrą Rimą ir sūnų Vinčą ir abu iki pensijos dirbo fabrike.

Taigi Antano Guzo sūnaus Jono giminės medyje atsirado Austrauskų ir Kanopų šakos, o Guzo pavardės neliko. Daug daugiau palikuonių paliko antrasis Antano ir Ievos Guzų sūnus Jurgis, gim. 1858 m. vasarą. Jis 1877 m. gruodį vedė aštuoniolikmetę Uršulę Stelionytę, Juozapo ir Domicelės Čipaitės dukrą iš Didsodės. Jų šeimoje gimė ne mažiau kaip 11 vaikų. Tikrai užaugo ir šeimas sukūrė du – Jonas ir Augustinas (pavadintas senelio vardu). Jonas buvo pirmas vaikas, gimė 1878 m. vasarą, o Augustinas dešimtas – gimė 1897 m. vasarą. Jonas Guzas 1904 m. vedė bendraamžę Marijoną Bagackaitę, Konstantino ir Domicelės Šinkūnaitės dukrą iš Pajuodupio. Tėvas Jurgis atrėžė Jonui pusę žemės, bet ji buvo nekokia ir per mažai (3 ha) gausiai šeimai. Jono ir Marijonos Guzų šeimoje gimė mažiausiai 7 vaikai. Užaugo ir subrendo keturi: Angėlė, Jonas, Antanas, Vitoldas. Tėvas Jonas mirė netrukus po to, kai Marijona pagimdė jaunėlį Vitoldą. Sunki buvo našlės Marijonos dalia.

Elena pasakoja:

„Marytė Guzienė gyveno pačioj pamiškėj. Jau jos vyro neprisimenu. Turėjo tris sūnus ir dukrą. Jonas ir Angelė buvo biškį vyresni. Antanas ir Vytoldas mano amžiaus. Jų žemė buvo smėlėta, tai prisimenu, labai augo žirniai. Jie ir sėdavo rugių ir žirnių. Kai nueidavom, ir mus pavaišindavo. Angelė nuo vaikystės tarnavo Latvijoje ir ten ištekėjo, retai kada atvažiuodavo. Jonas jau dirbo fabrike ir greit vedė. Kur išvažiavo, taip ir neprisimenu. Antanas baigė keturias klases. Pradėjo durpyne dirbti. Dar pasitaikė: mylėjo mergaitę, apmonijo, o imti neimė. Ta daug pergyveno, susilaukė mergaitės ir pavadino Antanina. O mes visi jį barėm, tai jis išvažiavo į Tauragę gyventi ir tenai vedė. Kaip jis tenai gyvena, mes jau nežinom. O Vytautas gyveno su motina“.

Taigi šios Guzų giminės šakos Raišiuose neliko, užtat liko daug jauniausiojo Jurgio Guzo sūnaus Augustino palikuonių. Tėvas jam paliko antrą žemės dalį – 3 ha.

Elena Lingytė-Karalienė pasakoja:

„Augustas Guzas irgi onaravas buvo, sakydavo, kad Raišių Guzai jam ne giminės, jie iš senesnės giminės. Jis ir žmonelę iš Juodupės ponų pasirinko. Išrinktoji Onutė buvo ponų skalbėja. Kadangi jo arkliukas buvo prastas, tai mūsų tetė Onuškin juos nuvežė ir suvinčiavojo. Ir vaikai pradėjo byrėti. Jau sulaukė sūnaus Vlado. Dar per metus atbėgo Anelė. Taip ir byrėjo kas pusantrų metų: Jonas, Povilas, Bronius, pabaigoj Bronytė. Ji ir būdavo visų nuskriausta, tokia rėksnė. Gyveno sunkiai, vos vertėsi. Žemės nedaug turėjo. O ir Augustas buvo paretas¹ žmogus. Jis eidavo per žmones, malkas sukapodavo, ir būdavo dėl druskos ir žibalo, ant švenčių ir cukraus nusipirkdavo. Kai

¹ Paretas – lėtokas.

vaikai paaugo, jau su sūnais eidavo uždarbiauti. Žmona prisodindavo daug kopūstų, buroku, morkų. Vertės kaip galėjo ir vaikus užaugino. Augustas sekmadieniais pas kaimynus nueidavo kortom palošti, pasišnekėti. Jis daug mokėjo pasakoti apie politiką, apie senuosius karus – visiem būdavo įdomu, jo laukdavo. O ir mes, mergaitės, Augustą mylėjom, nes mokėjo gerai varažyti. Kiek daug jis visko pripasakodavo. Būdavo Kalėdos, jis su vaikais apsirengdavo čigonais ir eina po namus varažindamas, tai mes juos pavaišindavom, dar kai kuriam ir pirštines duodavom. Prie jų namų buvo dvi didelės pušys. Jaunimas padarydavo supeklas, tai nuo Velykų iki rudens tenai susirinkdavom ir supdavomės, šokdavom ir dainuodavom. Buvo gražus dirvonėlis ir tėvai nepykdavo. Jie sulaukė gražių metų. Visi vaikai užaugo, pradėjo ženytis, skirstytis. Gyveno sunkiai, vargo, bet niekam nesiskundė. Kaip yra, taip gerai...“

Sovietiniais metais Raišių pamiškėje liko gyventi Augustino sūnus Vladas su šeima. Kiti išsikūrė Juodupėje. Dabar dideliuose tėvo namuose gyvena Vlado sūnus Alfa Guzas.

Skirstant Raišių kaimo žemes į vienkiemius dar buvo gyvas trečias Antano Guzo ir Ievos Ražinskaitės sūnus Juozapas Guzas, 1883 m. sukūręs šeimą su Anastazija Šinkūnaite. Žinoma, kad jų šeimoje buvo vaikų, bet nei jų, nei tėvų tolesnis likimas nežinomas.

Ketvirtas Antano Guzo sūnus Petras, gimęs nuo antrosios žmonos Magdalenos Karaliūtės, paveldėjo Raišiuose tik 1 ha žemės. Petras Guzas vedė Domicelę Jakštaitę ir jų šeimoje Raišiuose gimė Petras ir Antanas. Buvo labai gabūs, išėjo mokslus ir prieškario Lietuvos laikais labai praturtėjo. Antanas Guzas mokslus apie tekstilės mašinas buvo ėjęs net Olandijoje ir grįžęs dirbo Stōniškio vilnonių audinių fabriko direktoriaus padėjėju technikos klausimais. Jis vedė Zosę Povilavičiūtę ir apie 1937 m. susilaukė sūnaus Aliuko. Pasistatė Juodupėje namą, kuriame vėliau buvo vaistinė (šalia karių kapų). Tame name liko gyventi ir Petro tėvai – Petras ir Domicelė Guzai. Užėjus vokiečiams, Antanas Guzas su šeima persikėlė į Kauną ir dirbo su broliu Petru. Kalbama, kad po karo jis liko Kaune, bet pakeitė pavardę. Antrasis Petro ir Domicelės sūnus Petras Guzas, baigęs mokslus, turėjo verslą Kaune. Vokiečių laikais Petras su broliu Antanu turėjo kojinių mezgimo fabrikėlį. Fabrikėlio dalininkas buvo ir svainis Vincas Šurka, į žmonas paėmęs Petro ir Antano seserį Emiliją. Kalbama, kad Petras prikaupė nemažai aukso ir baigiantis karui su vokiečiais pasitraukė į Vakarus. Su Petru į Vakarus pasitraukė ir Emilija su savo šeima. Jie su Šurka turėjo du berniukus.

Penktas Antano Guzo ir Magdalenos Karaliūtės sūnus Ignotas irgi gyveno Raišiuose. Jis, kaip ir brolis, paveldėjo tik 1 ha žemės. Vedė jau būdamas 44 m. (1920) Viktoriją Raupytę, Adomo Raupio dukrą iš Raišių. Elena pasakoja:

„Dar buvo Adomo sesuo, vardu Viktorija. Buvo graži mergina. Užėjus didžiajam karui, apsistojo vokiečiai. Jie buvo labai žiaurūs, išniekindavo merginas ir moteris. Ton nelaimėn papuolė Viktorija. Ji pagimdė sūnų

nuo vokiečio, užaugino. Jis buvo aukštas, labai garbanotais plaukais, gal 5 metais vyresnis už mane. Jį visi vadino Viktės Jonu“.

Ignotas ir Viktorija Guzienė (Raupytė) išsikūrė Juodupėje ir nugyveno gražų amžių. Ignotas pasimirė apie 1955 m., sulaukęs veik 80 metų. Jo žmona Viktorija Guzienė (Raupytė) našlavo dar apie dvidešimt metų. Viktorijos sūnus Jonas Guzas vedė Danutę Šimanauskaitę nuo Čedasų. Jono ir Danutės šeimoje Juodupėje užaugo Algis ir Aldona Guzai. Tiesa, tai ne Raišių Guzų, o Raupių palikuonys.

Raišių Raupiai

Krašto Raupiai greičiausiai kilę iš Raupių kaimo. Raišiuose dar XIX a. pradžioje gyveno Mykolo Raupio Onos Savickaitės giminė. Raišiuose gimė ir šeimas sukūrė Vincetas ir Ona Raupiai. Tačiau jie tarnavo kitų gaspadorių ūkiuose. Valaką Raišiuose Raupiai gavo apie 1842-uosius. Būtent tuo metu Pranas Raupys vedė Oną Šedytę ir Rokiškio dvaras jiems perdavė Adomo Raišio ūkį, nes pastarasis neturėjo palikuonių. Bet Raišių ūkyje nelabai sekėsi ir Raupiui. Ona Šedytė Pranui pagimdė dvi dukras – Anėlę ir Marijoną, ir jauna pasimirė. Matyt, todėl Rokiškio grafas į valaką atkėlė kitą Raupį – Juozapą. Labai tikėtina, kad Juozapas buvo jaunesnysis Prano brolis, nes paprastai valaką dalindavo broliams. Žinoma, kad Juozapas buvo Jurgio ir Barboros Raupių iš Čeičių sūnus. Apie Prano gimimą žinių nėra, o įrašas, kad jis buvo Adomo sūnus ir mirė 84 m., abejotinas, nes tada jis Onutę turėjo vesti keturiasdešimties, o paskutinius savo vaikus pradėti 72 m., kas mažai tikėtina. Daug panašiau, kad Pranas gimęs apie 1820 m. toje pat šeimoje, kaip ir Juozapas.

Juozapas Raupys apie 1856 m. vedė Barborą Deksnytę, Kazimiero dukrą, iš Mitragalio. Raišiuose jie susilaukė 6 dukrų ir sūnaus. Išaugo ir subrendo penkios dukros: Angelė, Grasilda, Uršulė, Elžbieta ir Karolina. Panaikinus baudžiąvą Juozapas tapo 3/4 valako, arba 23 ha, savininku. Deja, po dešimtmečio didžiausio Raišių ūkio paveldėtojas, Juozapo sūnus Jonas mirė nesulaukęs 20 m. Na, o visas penkias dukras Raupiai sėkmingai ištekino. Vyresniąją Angeliją išleido už Antano Butėno į Pășilius, Uršulę – už Adomo Taliaus į Remeikius, Elžbietą – už Liudviko Mikėno į Girinės vienkiemį, Karoliną – už Prano Griškėno į Pasodnikus. Ūkis liko antrajai dukrai Grasildai, kuriai teko 27 m. jaunikis iš Raišių kaimo Kazimieras Lingė, vyriausias Prano sūnus. Grasilda ištekėjo būdama 25-erių, 1886 m. spalio 26 d. (Apie Grasildos ir Kazimiero gyvenimą rašėm aprašydami Linges.) Senasis Raupys nugyveno ilgą gyvenimą, beveik 80 metų. Mirė 1906 m. rudenį, prieš aštuonerius metus palaidojęs savo Barborą.

Su Lingiais susigiminiavo ir kita Raupių giminės šaka. Kazimiero Lingės seserį ir Pranciškaus Lingės bei Pranciškos Pupienytės dukrą Apoloniją vedė Prano ir Onos Raupių sūnus Jurgis Raupys. Tai įvyko 1888 m. Jurgis buvo ne pirmosios Prano Raupio žmonos Onos Šedytės, o antrosios žmonos Onos Bliūdžiūtės sūnus. Oną Bliūdžiūtę Pranas Raupys vedė dar prieš baudžiąvos panaikinimą. Žinoma, kad jų šeimoje gimė ir užaugo sūnūs Jurgis ir Stanislovas. Dar du sūnūs ir dvi dukros mirė maži. Taigi 7 ha žemės Pranas padalijo dviem sūnams. Taip pat užaugo pirmosios žmonos Onos Šedytės dukros Anėlė ir Marijona. Jos dalyvavo laidojant tėvą Praną Raupį, kuris mirė 1889 m. gruodžio pabaigoje. Tolesnis jų likimas nežinomas.

Jaunesnysis sūnus Stanislovas, kaip ir brolis Jurgis, gyveno Raišiuose. 1897 m. Stanislovas vedė Elžbietą Žindulytę, Jokūbo ir Marijonos Remeikaitės dukrą iš Armonių. Jų šeimoje gimė ir augo keturi Raupiukai – Kazys, Ignas, Uršulė ir Anelė. Mamos atminimu, Raišiuose buvo likęs tik Stanislovo sūnus Ignas Raupys. Po žemės išdalijimo Ignas žemę pardavė ir išvažiavo nežinia kur.

Vyresniojo brolio Jurgio ir Apolonijos Raupių šeimoje augo sūnus Adomas ir dukros Viktorija bei Konstancija. Ilgiausiai Raišiuose gyveno Adomas, vedęs savo pusseserę, Stanislovo dukrą Anelę. Liūdniausia buvo Anei, kuri iš aštuonių pagimdytų vaikų palaidojo šešis ir vyrą. Vyriausias sūnus Petras negrižo iš karo. Liko tik jaunėlis Valentinas. Elena pasakoja:

„Tetės pasakojimu, Adomas ir Aneliutė buvo tikri pusbroliai. Jie vienoj troboj gyveno, tai pradėjo draugauti ir bėda atsitiko. Reikėjo ženyti. Bet kai artimi giminės, kunigas nevinčiojo. Tai siuntė dokumentus pas vyskupą. Tas leido, bet ir pasakė, kad laimės didelės neturės. Teip ir buvo. Kaip sunkiai namelius statė... Vaikeliai du maži mirė, berniukas ir mergaitė. Sulaukė trečio. Tą užaugino. Atėjo karas. Petrą paėmė kariuomenė, ir tas nebegrižo. Dar susilaukė trijų dukterų: Genės, Alesės, Bronės, ir vieno sūnaus Valento. Tėvas paliko vaikus mažus. Mirė staiga. Tik motina išgyveno aštuonetą metų. Jos širdis buvo geležinė ir kantri. Ji sakydavo vaikus kavojant: „Ką darysi. Tokia Dievo valia. Gal jų tenai reikia?“ Dabar jau ir ji mirusi. Taip gyvenimas nuėjo varge, maža džiaugsmo matė. Toks giminystės gyvenimas, varge vargeli mano. Genė ištekėjo, sulaukė sūnaus Kaziuko ir dvejų metų paliko našlaitį. Alesė dar būdama pana mirė plaučių uždegimu. Bronė ištekėjo ir duktės susilaukė. Jau ta baigė mokslus. Parėjus rado Bronę negyvą, kraujuos paplūdusią (pro nosį ir burną ėjo kraujas). Tai tik Valentas dar gyvas, gyvena Klaipėdoj“.

Pranas Raupys 1820–1889	Jurgis Raupys 1865 Apolonija Lingytė	Viktorija Raupytė 1889	 Petras Raupys Genė Raupytė Alesė Raupytė Bronė Raupytė Valentinas Raupys
		Adomas Raupys 1894 Anelė Raupytė	
	Stanislovas Raupys 1866 Elžbieta Žindulytė Angelė Raupytė	Kazimieras Raupys 1897 Ignotas Raupys	?
Juozapas Raupys 1828–1905 Barbora Deksnytė	Grasilda Raupytė 1861–1950 Kazimieras Lingė	Pranas Lingė 1889–1974 Ona Liugaitė	 Stefanija Mezginienė Elena Karalienė Pranciška Stelionienė Petras Lingė Antanas Lingė
		Salomėja Čeičienė Anelė Sakalauskienė Emilija Meilienė Kazimierius Lingė	
	Uršulė Talienė Elžbieta Mikėnienė-Kažukienė Karolina Griškėnienė	 	

Raišių Žinduliai

1809 m. Raišiuose mirė Jurgis Žindulis, sulaukęs 70 m. amžiaus. Tai seniausias žinomas Raišių Žindulių pradininkas. Kas buvo jo vaikai ir anūkai, tiksliai nežinoma, bet panašu, kad apie 1785 m. gimęs Kazimieras Žindulis buvo jo anūkas. Na, o kas buvo Kazimieras Žindulis, jau gerai žinoma. Tai dabar Raišiuose gyvenančio Džonio Žindulio proproprosenelis, arba jo senelio Petro prosenelis. Jis taip pat Juodupėj gyvenusių Konstantino (Kastulio) ir Pranciškaus prosenelis.

Pagrindinės Raišių Žindulių giminystės linijos				
Kazimieras 1785–1860	Ignas 1811–1886	Juozapas 1848–1898	Petras 1883–1914	Adelija Juozapas Uršulė Ona Veronika Stanislovas Jonas
	Pranciškus 1817–1883	Motiejus 1840–1880	Mykolas 1871	Kazys Antanas Karolina Emilija Albina Agota
		Feliksas 1853	Pranciškus 1891	Vladas Marijona Viktoras
			Konstantinas 1893–1957	Petras Jonas Liudvikas

Prieš porą šimtų metų gyvenęs Kazimieras Žindulis dirbo valaką žemės, ant kurios išaugo Raišių ir Juodupės Žindulių gimdytojai. Žinoma, kad Kazimieras Žindulis turėjo du brolius – Petrą ir Jurgį, žmoną Ievą ir išaugino tris vaikus: Oną, Igną, Praną. Nedaug žinoma apie Kazimiero Žindulio brolio Jurgio palikuonis. Jurgis apie 1829 m. vedė Rozaliją Sargūnaitę ir kartu susilaukė mažiausiai penkių vaikų: Marijonos, Apolonijos, Julijonos, Jokūbo, Kotrynos. Žinoma, kad Jokūbas buvo vedęs Marijoną Remeikaitę iš Armonių, o jų dukra Ežbieta Žindulytė 1897 m. ištekėjo už Stanislovo Raupio iš Raišių.

Kazimiero sūnus Ignotas Žindulis apie 1835 m. vedė Teresę Skruodytę. Jie susilaukė 5 dukterų ir dviejų sūnų. Panaikinus baudžiąvą Juozapui teko pusė Žindulių valako. Jis, kaip ir senelis bei tėvas, pasistatė trobas Raišelių ūlyčioje. Ignotas mirė 1886 m. Jo gedėjo našlė Teresė, dukros Agota, Agnietė, Barbora ir sūnus Juozapas. Juozapas Žindulis tuo metu (1872) jau buvo vedęs Uršulę Kirstukaitę, Sebastijono ir Onos Kirstukaitės dukrą iš Sidābrinės. Žinoma, kad jų šeimoje augo mažiausiai 8 vaikai. Užaugo Karolina, Ieva, Petras, Angelė. Deja, pats gaspadorius Juozapas mirė sulaukęs vos 50 m. (1898). Ūkį turėjo perimti dar 16 m. neturintis sūnus Petras.

Petro sesuo Karolina Žindulytė 1898 m. ištekėjo už Jurgio Garškos, Kazimiero Garškos ir Uršulės Pupienytės sūnaus iš Lakatų (Aknystos parapija). Ieva Žindulytė 1903 m. ištekėjo už Juozapo Šniokos, Justino Šniokos ir Onos Deksnytės sūnaus, iš Miegonių (Rokiškio parapija). Angelė 1906 m. gegužės 21 d. ištekėjo už Kazimiero Būtėno, Adomo Būtėno ir Onos Latvėnaitės sūnaus, iš Kalnėliškių.

Ūkio paveldėtojas Petras Žindulis vedė Konstanciją Kavaliauskaitę, Antano Kavaliausko ir Uršulės Staigytės dukrą, iš Izdūniškio. Dvidešimtmečio Petro ir 19 m.

Konstancijos santuoką palaimino kunigas Zapkus 1903 m. vasario 10 d. Deja, Petras Žindulis pragyveno tik 27 metus. Jis mirė staiga 1914 m. sausio mėn. Jie su Konstancija buvo susilaukę 4 dukterų: Adelijos, Uršulės, Onos, Veronikos, ir sūnaus Juozapėlio. Pastarajam, tėvui mirus, dar nė penkerių nebuvo. Apsidirbti ūkyje jaunai našlei Konstancijai padėjo kaimynai. Panašu, kad „pagalbos“ ir ne žemės darbuose būta, nes Konstancija kitą žiemą susilaukė Stasiuko, o dar po ketverių metų – Joniuko. Kaime kalbėjo, kad kaimynas Kazys Čeičys labai moteris mėgęs. Elena Lingytė pasakoja:

„Žindulio Petro jau aš neprisimenu. Žinau tik, kad jis ant Raišių kapelių palaidotas. Kol dukterys buvo jaunos, tai tvarkydavo kapą. Jų buvo 4 seserys ir 3 broliai. Ant Petrienės Konstancijos pečių dideli vargai su tais vaikais buvo. Kadangi Adelė ir Juozas buvo vyresni, tai padėjo motinai žemę dirbti. O kiti paaugę išėjo į Latviją tarnauti. Uršulė tai Latvijoje ištekėjo [už Banderio]. Ona irgi tenai pasiliko [vėliau ištekėjo už Danausko ir gyveno Rygoje]. O Varanija (Veronika), atrodo, irgi ten ištekėjo ir nusidaužė nežinia kur [ištekėjo už Juozo Prakapavičiaus iš Apšerdės]. Paaugusį Stasiuką irgi išsiuntė Latvijoje tarnauti. Tik Adelė visą laiką pas motiną gyveno, padėdavo darbus dirbti. Kai jauna buvo, mėgdavo dainuoti ir šokti – labai linksma buvo. Rengdavo vakarus: ji gaudavo muzikantus, kur didesnė gryčia, visi susirinkdavom, šokdavom ir rateliu eidavom. Šokdavom gražiai polką, valsą, fokstrotą, suktnių ir dar „sėjom rūtą, sėjom mėtą“. Ji visur buvo vadovas. Adelė liko netekėjusi. Po karo išvažiavo į Latviją, gyvena prie Apšerdės ir baigia sulaukti 100 metų. Juozas buvo darbininkas. Dirbdavo ir žemę, ir eidavo į durpyną. Kai reikėjo keltis vienkiemis, tai namus statė – visi darbai buvo ant jo rankų. Bet kai pasigerdavo ir ateidavo į vakarušką, kai imdavo šokti, tai net langai drebėdavo. Labai stiprus buvo. Jau mes, mergiotės, bijodavom su juo eiti šoktų, net kavodavomės (slėpdavomės). O senieji bardavo: „Nugi kas, kad pašokins“. Apsivedė jau netoli 40 metų kaimynę Aneliūtę [Jurgio Astausko ir Onos Guzaitės dukrą], jauną, dar pilną 20 metų neturėjo. Išvarė ją tėvai, kad žemę ir namus Juozas turi. O jis kai monijo, tai dainavo: „Tu sunkių darbų nedirbsi, / Ant langų gėles sodinsi“. Bet visko buvo. Sunkiai jie vertėsi. Reikėjo senam įtikti: ir darbe, ir lovoj. Abu kentėjo vienas nuo kito“.

1947 m. sausį Juozo ir Anelijos Žindulių šeimoje gimė sūnus Dženius, o jam pradėjus eiti į antrą klasę, ir dukra Loreta. Kaimynų Džioniu vadintas Žinduliokas buvo stiprus, energingas – tai į mišką, tai žvejoti, o mokytis tik bijodamas griežto tėvoėjo. Dabar Dženius – vienintelis Raišių Žindulis, nepalikęs Raišių laukų: dažnai darbuojasi tėvo sodyboje, nors su šeima gyvena Juodupėje. Loreta tapo Lapinskiene ir įsikūrė Rokiškyje.

Elena pasakoja:

„Juozo brolis Stasys lig suaugo vyrų, tarnavo Latvijoje: ganė, buvo pusberniu ir bernu. Kai atėjo Lietuvon, pradėjo dirbti durpyne. Juozas davė dalį žemės ir Stasys pasistatė namus (kurie ir dabar Liepų gatvė su 27 numeriu stovi). Buvo nagingas – mokėjo daug darbų, net batus siūdavo. Karo metu gyveno su motina Konstancija ir jaunesniuoju broliu Jonu. Jonas irgi jaunas pradėjo dirbti durpyne. Buvo linksmas vyriokas. Užėjus karui, pradėjo vokiečiai rinkti į darbus, vežti į Vokietiją, tai ir išvežė Adelę su Jonu. Kiek metų jie tuos darbus buvo, neprisimenu. Adelė sugrižo, o Jonas tenai pasiliko. Jis pasitraukė gyventi, atrodo, į Australiją. Paliko tik jo daina: „Praužė traukinys pro stotį, / Prauš ir mano dienos tos / Tiktai pro ašaras kartosiu, / Kad mano meilė po velniop“.

Stasys Žindulis praėjus karui 1945 m. vedė Stefaniją Pavarotnikaite, Ignoto ir Magdelenos Laucytės dukrą, iš Pakapės ir netrukus susilaukė mažojo Stasiuko. Bet tai Stasio neišgelbėjo nuo rusų kariuomenės, mat buvo sovietams „nusidėjęs“: po karo miške slapstėsi ir tik po didžiojo „valymo“ išėjo. Prisimindamas kariuomenės laikus, vis šaipydavosi iš rusų netvarkos ir durnystės. Prisimindavo, kad ir pats kvailas buvo, kad rusus pirmąkart džiaugsmingai sutiko, nes durpyne dirbti sunku buvo, o mokėjo mažai. Grįžęs iš kariuomenės su žmona įsidarbino Juodupės fabrike ir susilaukė dar dviejų vaikų – Jono ir Dalios. Mažuosius prižiūrėti padėjo senoji motina Konstancija, pragyvenusi aštuonias dešimtis metų. Gyveno pasiturimai, abu fabrike dirbo – vaikus užsiaugino, išmokė ir išleido į gyvenimą. Vyresnysis sūnus, Jaručiu vadintas, vedęs su šeima įsikūrė Konstantinavoje. Jaunesnysis sūnus Jonas Panevėžyje auginą du sūnus futbolininkus. Dukra Dalia ištekėjusi su šeima gyvena Veduviškyje. Tėvai, sulaukę pensijos, dar keliolika metų dviese gyvendami džiaugėsi anūkais, kurie mėgo vasaroti dideliame senelio kieme. Stasiui Žinduliui sustojo širdis nesulaukus 2000 m. savo namelyje, o Stefanija pasimirė 2004 m. Konstantinavoje. Toks Ignoto–Juozapo–Petro linijos Žindulių likimas.

Kita Žindulių valako pusė, atitekusi Ignoto broliui Pranciškui, jau prieš 120 m. buvo padalinta į dvi dalis. Žinoma, kad Kazimiero sūnus Pranciškus Žindulis, vedęs Barborą Šedytę, paliko žemę dviem sūnams: Motiejui ir Feliksui. Matyt, tėvas iki pat mirties pas Feliksiuką gyveno, nes kažkodėl jam užrašė 1/3 valako, o vyresniojo, Motiejaus, šeimai – tik 1/6 valako. Motiejus Žindulis pragyveno tik 40 m., bet su Darata Igaunyte sugyveno 6 vaikus. Paeiliui gimė Mykolas, Jurgis, Marijona, Konstancija, Antanas, Angelija. Dauguma mirė maži. Ūkį perėmė vyresnysis sūnus Mykolas Žindulis. Kai 1880 m. mirė tėvas, jam tebuvo 9 m. ir dar stipriai raišavo. Elena prisimena:

„Raišeliuose dar gyveno Žindulis Mykola. O vargo tas Mykola. Buvo gimęs nesveikas. Motina, laukdama Mykoliuko, griuvo nuo kopėčių ir smagiai užsigavo. Gimė vaikelis viena koja trumpesne. Kai jis atsistodavo ant vienos kojos, tai būdavo didelis vyras. O kai eidavo abiem, tai tą ilgąją koją labai lankstydavo. Eidavo ir su viena lazda, ir su dviem lazdom, bet vis tiek dažnai pargriūdavo. Jis nieko ne-

galėjo apsiaut, tik minkštas nagingėles. Gyveno, vargo, piktas ir neruototas būdavo. Apsivedė tokią Marytę Navickaitę. Ji gyveno varganai, tai ir ištekėjo už Mykolos. Bet jau laimės neturėjo. Pradėjo gimti vienas paskui kitą vaikai, o Marytei reikėjo visi darbai dirbti: ir laukuos, ir gyvulius prižiūrėti, ir vaikus auginti. O vargo moteriškė, kol vaikai paaugo, neduok, Dieve. O vaikų buvo šeši: Kazys, Antanas, Emilė, Agota, Karolina ir Albina. Vyras buvo nagingi. Kai užaugo, pradėjo eiti namus žmonėm statydami. Sau irgi abu pasistatė, vedė: Kazys – Joana, Antanas – Rachilė. Bet abu vaikų neturėjo, tai Žindulio Mykolos pavardė pranyko. Mykolos Karolina nuo jaunų dienų išėjo į Latviją tarnauti. Tenai ištekėjo. Girdėjau, kad du sūnus užsiaugino, bet neteko matyti. Kitos dvi seserys (Albina ir Emilija) ištekėjo, bet vaikų neturėjo. Agotą vedė Alekna, bet tai nesisekė gyventi. Sulaukė dviejų dukterų ir jauna mirė. Našlaites tėvas su pamote užaugino. Genutė ištekėjo ir susilaukė dviejų sūnų ir dviejų dukrų. O kita, našlaitė Valė, paliko senmerge. Ji dar ir šiandien gyva“.

Pranciškaus jaunesnysis sūnus Feliksas, paveldėjęs 1/3 valako, apie 1879 m. vedė Viktoriją Grigalavičiūtę ir su ja sugyveno mažiausiai 8 vaikus. Paeiliui gimė 6 dukros, bet apie jas beveik nieko nežinoma (rodos, mirė visai mažos). Liko pagrandukai, pakrikštyti Pranciškumi ir Konstantinu. Žinoma, kad Pranciškus apie 1918 m. vedė Stefaniją Donskauskaitę ir išaugino Vladą, Marijoną bei Viktorą. Jauniausias sūnus Konstantinas (gim. 1893) buvo vadinamas Kastuliuku. Jis buvo vedęs Elžbietą Keliuotytę ir sulaukė trijų sūnų – Petro, Jono ir Liudviko. Elena prisimena:

„Pranas ir Kastulis Žinduliai buvo broliai. Jie gyveno po vienu stogu, kaip sako, po galą. O kai dalijo vienkiemiais, tai vienas nuo kito atsiskyrė. Pranas su žmona pasistatė nedidelę medinę gryčiukę. Kad ir nedidelė, bet visi 5 parėjo gyventi. Turėjo 2 sūnus ir dukrą. Kai užaugo vaikai, patys namus pasistatė ir gyveno savom šeimom. Vyresnysis Vladas vedė Kazę Raišytę iš Sodelių. Manusia (Marijona) ištekėjo už Markausko. Viktoras liko neženotas. Tai toks Prano Žindulio gyvenimas. Kastuliuko gyvenimas buvo daug sunkesnis. Jis mėgo išgerti, tai labai sunkiai vertėsi. Kastuliukas kaip kregždė klįjavo savo namelius. Sunku buvo žiūrėti. Ir moliu lipdė, ir medį klįjavo – šiaip taip pastatė. Dar vaikai maži buvo. Visi per metus atbėgo: Petras, Jonas ir Levukas. Žmona verkdamo, kad nėra ką vaikams duoti. Ji pradėjo eiti į fabriką. Uždirbdavo nors truputį pinigų, kad turėtų ko valgyti. Berniukai iki septynių metų dar be kelnių vaikščiojo, gaudydavo upely graužavirpas. Bet visi užaugo ir kelnes apsimovė. Dar Petras atbuvo ir kariuomenę. Kastuliuką rado Joninių vakare ant kiemo negyva. Buvo labai daug prigėręs. Taip ir baigė vargus Kastuliukas. Pakavojo jį jau paskutinį ant Raišių kapelių. Lėva (jauniausias sūnus) išvažiavo į Rygą ir negrįžo (kalbėjo, kad

Kazachstane pradingo). Petras vedė Oną ir duktės Danutės susilaukė. Namą medinį prie tėvų namelių surentė. Bet neilgai kartu gyveno, išsiskyrė. Ona su Danute į Kauną pabėgo, o Petras po kelerių metų su kaimyne susidėjo. Jonas (jaunesnis Petro brolis) ir gyveno susimėtęs. Jis įsimylėjo Akviliutę, bet ženytiš bijojo. Sakydavo: „Sekmadienį ženysiuos...“ O kai ateina sekmadienis, ir vėl: „Akviliut, stop, dar pagalvosiu.“ Taip ir gyveno apie 50 metų abu, nesumainę aukso žiedų. Jonas buvo ir gudrus, ir nagingas. Kai Juodupėj padalijo po dvylika arų, tai jis pasistatė didelius mūrinius namus. Visokių malūnų pastatė – maldavo žmonėms miltus. Ir aludę padirbo – alų dirbdavo. Visokius vonių dušus turėjo, visus kviesdavo gydytis. Vieną gražią dieną vartė pievoj šieną su Akviliute, atsigulė pailsėti ant šieno... Taip ir neatsikėlė. Ir reikėjo Jonuką palaidoti dar nevedusį. Paliko dideli namai ir turtas nežinia kam. Visas Jono vargas nuėjo vėjais“.

Tai tokia gausios Raišelių Žindulių giminės istorija.

Kitos Raišių ir Raišelių giminės

Antrame Raišelių valake beveik visą laiką keitėsi šeiminkų pavardės. XIX a. pradžioje ūkininkavo Kazimieras Stainys. Kadangi Kazimiero sūnus Jurgis mirė, ūkį dvaras po pirmojo sukilimo perdavė jaunavedžių Silvestro Pupienio ir Domicėlės Šimkūnaitės šeimai. Jų šeimoje išaugusi Pranciška Pupienytė buvo išleista už Raišiuose gimusio Pranciškaus Lingės ir pasėjo savo genus daugumai ateinančių Raišių ir Raišelių gyventojų. Bet Silvestrui ir Barborai taip pat nesisekė išauginti žemės paveldėtojo. Dar blogiau, Silvestras pasimirė nesulaukęs nė keturiasdešimties. Palyginti jauną našlę su dviem dukrom paėmė vos devyniolikos sulaukęs jaunikis iš Lingėnų kaimo Stanislovas Gernys, Jono ir Marijonos Gernių sūnus. Jų šeimoje atsirado trys Gerniukai: Ievutė, Juozukas ir Viktorija. Pirmųjų vaikų likimas nežinomas, o Viktorija Gernytė 1867 m. ištekėjo už Juozapo Būtėno ir liko pas tėvą Raišeliuose. Viktorijos ir Juozapo Būtėnų šeima irgi nesulaukė paveldėtojo, bet išaugino keturias dukras: Uršulę, Oną, Viktoriją ir Anastziją. Pats Būtėnas pasimirė nesulaukęs keturiasdešimties. Visos keturios Būtėnaitės buvo tvirtos ir geros sveikatos. Jos ištekėjusios savo seneliui Stanislovui Gerniui padovanojo beveik keturiasdešimt vaikaičių. Stanislovas daugelį jų palaimino, nes pragyveno beveik 80 m. Pasimirė Stanislovas 1905 m. pavasarį, padalijęs valaką dviem anūkėms, likusioms Raišelių ūkyje – Onai Ginotienei ir Anastzijai Čeičienei. Na, o pirmoji anūkė Uršulė dar 1887 m. ištekėjo, vos 17-os sulaukusi. Ji nutekėjo į Didsodę už Antano Guzo, Jokūbo ir Elžbietos Jakštaitės sūnaus. Jų šeimoje gimė devyni Guziukai. Rodos, penki iš jų išaugo ir subrendo. Antroji Viktorijos dukra Ona Būtėnaitė, susituokusi su Pranu Povilavičiumi, Ginōtuose pagimdė jam dvi dukras – Adėlę ir Elena. Adėlė ištekėjo už Raišių kalvio Kazimiero Povilavičiaus, o jos tėvas Pranas Povilavičius paliko ją našlaite penkerių metų. Visas kraštas tada kalbėjo apie Latvijos pasienyje nužudytą ūkininką. Našlė Ona grįžo į Raišelius. Netrukus ją nusižiūrėjo buvęs kareivis Konstantinas Giniotis iš Ginōtų. Sukūrus jiems šeimą senelis Stanislovas atrėžė pusę Raišelių

valako. Ginočių šeimoje gimė mergaitė ir du berniukai, bet išaugo tik jauniausias sūnus Konstantinas. Konstantinas, būdamas jau per trisdešimt, vedė Aneliją ir išaugino du sūnus: Bronių ir Leoną. Elena pasakoja:

„Ginotis daug metų buvo kare, tai jau nebe jaunas apsivedė. Kai jį sutikdavai, tai jis tik apie karą kalbėdavo. Jis labai arklius mylėjo, gal labiau negu žmoną. Juos šukuodavo, plaudavo prie upės nusivedęs, kad tik blizgėtų, gražūs būtų. Kviečių nesėdavo, o sėdavo avižas. Kad tik arkliai, jo didžiausias džiaugsmas, blizgėtų. O žmonai sakydavo, kad gerai ir avižinis kisielius. Sūnų pakrikštijo Kastuliu. Tai išėjo Kastulio Kastulis. Užaugęs Kastulis buvo ramus žmogus. Išmoko staliaus darbą ir dirbdavo gražias lovas, ratelius verpti. Jis gražiai tekindavo visokiom burbulėm. Ir mums jis padirbo ratelį, tai reikėjo už jį atidirbti. Teko pas juos daug avižų kisieliaus valgyti. Skanus būdavo, tik greit vėl valgyti norėdavos. Išėjus pasižiūri į saulę – ji aukštai, o jau valgyti noris. Kaip sunku būdavo sulaukti vakaro. Dar prieš karą Kastulis vedė. Gražiai gyveno, susilaukė 2 sūnų. Ir karą pragyveno, tik prisimenu, karo pabaigoj bėdą turėjo. Jų karvės buvo prie vieškelio. Kai vokiečiai traukės, pavogė ir išsivarė. Jie nepamatė. Ligi davėm žinią, jau jų nebepavijo. Skaudu buvo žiūrėti, kaip gyventi, kai karvė – vienintelė maitintoja. Gerai, kad giminės padėjo. Dabar jau ir senieji išmirė, ir jaunieji Kastuliai pranyko. Paliko tik atžalos, vaikų vaikai“.

Trečiajai Būtėnaitei, Veronikai, irgi teko gimdyti dviejų vyrų vaikus. 1899 m. ji ištekėjo už Antano Ginočio, Mykolo sūnaus, iš Ginotų ir jam pagimdė du sūnus ir keturias dukras. Po penkiolikos metų ją (našlę) nusižiūrėjo Feliksas Bulavas iš to paties kaimo. Jų šeimoje išaugo dukra Levutė bei sūnūs Ignotas ir Vladas Bulavai, žuvę pokario kovose. Ketvirtoji Būtėnaitė, Anastazija, 1904 m. ištekėjo už Kazimiero Čeičio, Adomo ir Onos Povilavičiūtės sūnaus iš Aleknu, ir paleido Raišeliuose į pasaulį šešis Čeičiukus ir keturias Čeičytes. Pirmąjį, Jonuką, Anastazija pagimdė 1904 m. o dešimtąjį, Vladuką, – 1925 m. Elena pasakoja:

„Raišelių Čeičys žemės turėjo gal 15 hektarų. Bet ko bagotas buvo, tai vaikų. Kazys ir Ona turėjo 10 vaikų. Namas buvo nemažas. Vienas galas buvo primieštas šiaudų ir visi ten per žiemą voliodavosi, kas ką turėjo, ir apsiklodavo kokių lupdekiu. Mama košės, bulvių ar kruopų privirdavo puodą didelį ir visi, kas norėjo, valgė ir buvo patenkinti. Pamažu užaugo, pradėjo ganyti ir tėvams padėti. Paminėsiu jų ir vardus: Jonas, Bronė, Amilija, Kazys, Stepanija, Antanas, Pranas, Adelė, Kostas ir Vladas. Buvo visi gražūs. Kai užaugo, Pranas ir Kostas buvo labai dideli, apie 2 metrus. Jau kai ateidavo šokti, tai reikdavo saugotis, kad galvos neprasimuštų į lubas. Nebuvo nei pijokai, nei laidokai. Net ir buvo susitaisęs Čeičių orkestras. Kaip gražu būdavo, kai jie grieždavo gegužinėse ir salėse per šventes. Dar ir



dabar prisimenu, visi gražiai apsitašę kostiumais. Visi užaugo ir pakėlė sparnus kur katras skristi. Visi šeimas sukūrė ir vaikų užaugino, tik viena Adelė paliko senmergė. Ar ji neišsirinko, ar jos nėmė – tokia savotiška buvo. Dabar iš Čeičių liko gyvi tik du – Adelė ir Vladas. Auga jų atžalos. Pranas jaunas išvažiavo į Australiją, tai ir nežinau, kiek šeimos paliko. Jau jo pelenus atvežė į Juodupės kapines. Tai toks prisiminimas“.

Vyriausias sūnus dingo per karą, liko tik dukra. Bronė Čeičytė ištekėjo už iš Amerikos grįžusio Jono Kanopos. Ginotuose jų šeimoje išaugo Jonas ir Viktoras Kanopos. Sesuo Emilija 1937 m. ištekėjo už Jeronimo Čiko į Žemaitiją. Trečia sesuo Stefanija Čeičytė ištekėjo už Stasio Česnavičiaus ir išaugino Praną bei Aušrą. Tėvų namuose, kurie po karo pateko į Juodupės gyvenvietę, o Čeičių žemės buvo apstatytos fabriko darbininkų namais, liko gyventi broliai Kazys ir Antanas. Kazys 1941 m. vedė Anelę Pavorotnikaitę ir išaugino du sūnus – Edmundą ir Ričardą. Antanas, vedęs Veroniką Merkytę iš Onušio, išaugo tris dukras: Ireną, Genę ir Juliją. Kostas Čeičys vedė Vandą Strumskytę nuo Panemunėlio ir gyvendami Vilniuje susilaukė Izoldos ir Ugniaus. Vladas Čeičys vedė Stefaniją Aleksiejūtę ir išaugino dukrą ir sūnų.

Elena:

„Jau po žemės reformos Raišiuose žemės 3 hektarus nusipirko Pranas Ramanauskas. Jis atvažiavo iš Kretingos. Jam ten 2 vaikai mirė – oras netiko. Kai čia atvažiavo, pasistatė namus ir sulaukė trečiojo, Algiuko. Pranas buvo geras kaimynas. Jis visiem padėdavo, ko rei-

Juodupės parapijos angelaičiai prie baigiamos statyti bažnyčios. Galima atpažinti tris Raišių gyventojus: trečioje eilėje (iš kairės) stovi Elena Lingytė, Prano; antroje eilėje ketvirta – Adelė Astrauskaitė, Jurgio (klūpo su gėlių puokšte), septinta – Pranė Lingytė, Prano. Apie 1937 m.

kia, ir pinigų paskolindavo. Piršliu pabūdavo, daug kalbėjo ir mokėjo pameluoti, kam ko reikėjo, visus senbernius apvedino ir mergom mokėjo senus įpiršti. Kai pradėjo Juodupėj dirbti fabrikas, tai jis pradėjo eiti į fabriką, o žmona augino sūnų ir tvarkė apie namus. Turėdavo vieną karvę, kelias vištas, užsiaugindavo paršiuką ir taip lengvai gyveno. Jie pirmieji radiją nusipirko. Kaip įdomu būdavo. Kad tik laiko turėdavo, visi eidavo klausytis ir kortom palošti. Jis visus priimdavo, visada buvo linksmas. Kai kaimynai pakviesdavo ir pavaišindavo, tai jam būdavo pirma daina: „Saulutė nusileido, mėnulis patekėjo, / Jauna graži mergelė pro langelį žiūrėjo“. Dabar jau Pranas ir Monika pasimirė vienas paskui kitą, per dvi savaites paliko šį pasaulį. Liko tik sūnus, kuris vedė, sulaukė dviejų dukterų ir išsikėlė Juodupėn gyventi. Tuos namus pardavė. Tai ir tokia istorija“.

Veduviškio kaimas

Alena Grigaliūnienė

Veduviškio kaimas atsirado palyginti neseniai. Anksčiau tai buvo Veduviškio palivarkas, nors kai kuriuose rašytiniuose šaltiniuose yra vadinamas dvaru. Jis yra už 1,25 mylios nuo Rokiškio. Rytuose ribojasi su Lūkštu ir Ignalinos, pietuose su Rokiškio ir Ignotiškio, vakaruose – su Aukštādvario (Júodupės) ir Aknystos žemėmis. Veduviškio palivarkui priklausė Pašiliai I su 2 dūmais, Armónys su 14 dūmų ir Merkelio Mendelovičiaus karčema, Neršionys su 5 dūmais ir žydo Barucho karčema, Pakapė su 4 dūmais ir Butėnai su 3 dūmais.

1825 m. Rokiškio grafystės inventoriuje¹ yra aprašyti visi Veduviškio palivarko pastatai. Gyvenamoji troba buvusi sena, statyta iš tašytų rąstų ant mūrinių pamatų, su vienu kaminu iš plytų. Stogas dengtas šiaudais. Name buvo keturi kambariai (*stancijos*). Durys medinės ant geležinių vyrių, šeši dideli langai iš atskirų stiklo lakštų. Viena krosnis iš degtų plytų. Grindys pjautų lentų. Dešinėje pusėje sienos nubalintos, be krosnies. Į tą pusę yra viengubos durys ant vyrių su geležiniais užraktais. Virtuvė su pjautų lentų sienomis, dešinėje pusėje – krosnis ir durys. Virtuvėje stiklinis langas ir antra krosnis, plūkta iš molio.

Kiaulidė yra už gyvenamosios trobos. Ji padalinta į dvi dalis po vienu stogu, iš apvalių rąstų, dengta kūliais. Klojimas iš apvalių rąstų, dengtas šiaudais, durys ant medinių bėgūnų. Dar yra priestatėlis. Klėtis iš tašytų rąstų ant pamatų, trijų patalpų, keturių kolonų prieklėtis (*gonkeliai*). Iš šonų laipteliai. Dengta šiaudais, dvi-gubos durys su vidine spyňa, galuose – maži langeliai. Svirnas tašytų rąstų ant pamatų. Stogas dengtas šiaudais. Gale yra melžykla ir veršiovimosi patalpa. Durys ant medinių bėgūnų. Galvijų tvartas tašytų rąstų, dengtas šiaudais, dvipusės durys ant medinių bėgūnų. Ten pat yra svirnas, skirtas valstiečių magazinui iš apvalių rąstų. Magazinas turi stiklinį langą iš mažų stiklų.

Ant ribos su Garšvinės žemėmis stovėjo užvažiuojamoji karčema. Ji buvo pastatyta iš tašytų rąstų ant pamatų, su kaminu virš stogo. Stogas dengtas šiaudais, klotas jau amatininko. Yra ir arklidė. Arklidės durys suveriamos, ant bėgūnų. Durys dvejose. Arklidėje yra atskira patalpėlė – sandėliukas. Jis iš medinių grįstų (storų lentų) su kilpiniu kaiščiu (*prabajum*) duryse. Karčemoje yra viena patalpa prekiauti. Joje durys ant geležinių vyrių ir su geležiniais užraktais. Turi tris smulkių stiklų (*šibelių*) langus. Krosnis gaspadoriška, iš plytų su gaubtu (*koptūru*) ir geležiniu krosniakaiščiu (*juška*). Karčemoje yra kamara, kurios durys ant geležinių vyrių su geležine sklende. Šioje patalpoje yra du smulkių stiklų langai. Prekybos patalpos grindys iš plytų, o kameros ir sandėliuko – plūkto molio. Baldai pjauto medžio. Prie karčemos yra svirnelis iš apvalių rąstų.

Kita užvažiuojamoji karčema buvo prie didelio Subatos kelio iš Lukštų į Aukštādvarį (t. y. Júodupę), prie Neršionių kaimo. Pastatyta iš tašytų rąstų ant pamatų, su vienu kaminu virš šiaudinio stogo. Į arklidę buvo dviverės durys ant vyrių. Iš smuklės (*šinko*) trobos į kitas patalpas veda durys ant bėgūnų. Šioje troboje yra krosnis iš pusiau degtų, ža-

¹ Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau – RKM), 4035.

liai glazūruotų plytų, du langai. Į svečių kambarį durys ant geležinių vyrių. Svečių kambaryje stovėjo švediškų koklių krosnis su krosniakaiščiu (*juška*), buvo trys dideli langai iš smulkių stiklų. Durys į kamara ant medinių bėgūnų. Kamaroje – plytų duonkepė ir vienas didelis langas. Iš kamaros į arklidę durys nevarstomos – užkaltos. Yra drelės į sandėliuką (magaziną) ant metalinių vyrių. Prie karčemos yra tvartelis ir svirnas.

Veduviško palivarko teritorijoje buvo keletas vandens telkinių: Šaškinės ežeras prie Armonių, iškastas kanalas prie gyvenamosios trobos ir upelė Lukštà.

Palivarke gyveno tįjūnas Dominykas Krukelis iš Litviniškių, 30 m. amžiaus, šeimininkė Ona Raišienė, 50 m., ir gyvulių šėrikas Jurgis Šimkūnas, 30 m. amžiaus.

Tuo metu buvo taikoma trilaukė žemės dirbimo sistema. Tįjūnas nemokėjo jokių mokesčių. Baudžiauninkai turėjo mokėti činšo mokestį, taip pat buvo imamas mokestis rekrūtams išlaikyti. Be to, jie turėjo atlikti tam tikras prievoles ir mokėti duoklę (apynių, kiaušinių, vištų, baravykų), be to, eiti į talkas. Galima paminėti, kad 1823 m. kiekvienas ūkis turėjo, be kita ko, pristatyti ir po vieną kapą baravykų. Tuo metu Pakapėjė buvo 4 ūkiai ir jie turėjo pristatyti keturias kapas baravykų. Neršionių kaimo 4 ūkiai turėjo pristatyti taip pat 4 kapas baravykų, Armonių 14 ūkių – 14 kapų, Butėnų 7 ūkiai – 7 kapas, I Pašilių kaimo 4 ūkiai – 4 kapas baravykų. Tuo metu I Pašiliuose gyveno Andrius Mažeikis, Jonas Daščioras, Rapolas Šimkūnas ir Stanislova Šimkūnienė².

Vartant Rokiškio dvare kruopščiai pildytas knygas, galima rasti užrašytų įvairių duomenų. Pavyzdžiui, 1846 m. nurodyta Veduviško palivarko likutinė vertė³: kopūstų 2 eilės, burokų – 1, runkelių 2 eilės, apynių – 12 kapų. Trimečių raguočių – 25, dvimečių – 41, kuilys – 1, motininės kiaulės – 4, kuiliukai – 4, kiaulaitės – 5, kalakutas – 1, kalakutukų – 5, antys – 2, ančiukų – 10, gaidžiai – 3, vištų – 15 ir kastruotų gaidžių – 10.

Iš 1858 m. liepos 1 d. dokumento matome, kad reikėjo mokėti mokesčius vyrams nuo 15 iki 18 m. po 1 auksinį rublį, nuo 18 iki 60 m. – po 2 auksinius rublius, o iki 15 m. amžiaus ir vyresni negu 60 m. nuo mokesčio buvo atleisti. Mokėtojų sąrašas sudarytas pagal abėcėlę. Į sąrašą įtraukti ir jauni, ir seni, nurodytas kiekvieno amžius⁴.

Veduviško palivarkas buvo nuomojamas. Tai matyti iš dokumento „Stradin dzierzawca f. Wederowszczyzny“. 1883 m. rašytas ir pasirašytas Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdeckienės dokumentas išsiųstas Rokiškio grafystės administratoriui. Jame rašoma, kad kontraktas dėl Veduviško palivarko nuomos baigsis 1885 m., o dar reikia sutaisyti griovius, kelius ir tiltus iki geros būklės. Jei to nepadarys, su juo kontraktas pratęstas nebus. Su raštu supažindintas pats Stradinis, yra ir jo parašas. Šis dokumentas siųstas iš Prancūzijos. Toliau vartant dokumentus aiškėja, kad ir 1889 m. Stradinis dar nuomojo palivarką⁵.

1921–1922 m. buvo pastatytas naujas didelis namas kumečiams gyventi. Jis buvo statomas net 12 metrų pločio. Visas namas buvo suskirstytas taip, kad galėtų gyventi 6 šeimos. Kiekvieną šeimai skirtą plotą sudarė vienas didelis kambarys ir kamara (į upės pusę nuo kiekvieno kambario). Ji buvo apie 2 ar 2,5 metro pločio. Kiekvienai šeimai buvo iš lauko

² RKM-3411.

³ RKM-3408.

⁴ RKM-4008.

⁵ RKM-4415.

atskiras įėjimas. Šiame kumetyne yra gyvenęs Antanas Ragelis – kalvis, Vincas Pūčka – kalvis ir mašinistas prie kuliamosios, Kostas Vabolis – bernas, Stakulis – bernas, Bitinas, Dovydėnas ir kt. Kampininkai keitėsi. Dovydėnai dar prieš dvaro išparceliavimą buvo išvykę į Braziliją.

1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Vedereckio dvare buvo 1 ūkis su 107 gyventojais⁶.

1925 m. Veduviškio (f. *Wederowszczyzny*) palivarkas buvo išparceliuotas, jo žemė išskirstyta sklypais. Buvę kumečiai burtų keliu traukė sklypo numerį. Sklypai buvo po apie 8 ha. Kur žemė blogesnė, ten sklypai didesni. Čia žemės gavo ir keli savanoriai. Be to, buvo paskirti nemaži žemės plotai aplinkinių kaimų mažžemiams. Pašilių kaimo mažžemiai gavo 17,5 ha, Pakapės – 6,3 ha ir Neršionių – 22,5 ha žemės. Taip pat buvo palikta 16 ha nelabai geros žemės miškų urėdijai, o patį dvaro centrą su pastatais ir 40 ha žemės paliko turtingesniai pirkėjai. Tikėtasi, kad bus įkurtas pavyzdinis ūkis.

1929 m. Žemės reformos valdybos nutarimu Nr. 810⁷, dvaras su Slasteliškio vienkiumi pavadintas **Veduviškio kaimu**. Pasirašė Žemės reformos departamento direktorius (parašas inžinieriaus).

Kazio Kanopos, Vinco sūnaus, gavusio iš Veduviškio dvaro 9,38 ha žemės, 1942 m. Veduviškio kaimo gyventojų sąrašė nėra. Šis gyventojas turbūt priklausė Pakapės kaimui.

Rokiškio apskrities Juodupės valsčiaus Vedereckio dvaro su Slasteliškio vienkiumi žemės parceliacijos planas sudarytas 1927 m. Žemės tvarkymo departamento matininko Kosto Perekšlio. Dvare žemės yra 244 ha, 9943 kv. m.

Eil. Nr.	Sklypų savininkų vardas ir pavardė	Sklypo Nr.	Plotas ha ir kv. m.
1.	Kostas Navickas	1	9,8183
2.	Jonas Stakulis	2	9,5448
3.	Stasys Stuglys	3	8,4285
4.	Antanas Danilevičius	4	8,3880
5.	Konstantinas Vabolis	5	8,6772
6.	Miškų urėdija	6	15,9955
7.	Jonas Skruodis	7	8,2616
8.	Aleksas Balčiūnas	8	8,4218
9.	Grasilda Blaževičienė su vaikais Aleksu, Romualdu ir Ona	9	8,0268
10.	Antanas Ragelis	11	7,9858
11.	Kazys Kanopa, Vinco s.	21	9,3790
12.	Jonas Bertašius	14	13,9804
13.	Juozas Ragelis	15	11,0708
14.	Jonas Butėnas, Prano s.	16	2,0043
15.	Jonas Lasinskas	17	8,2910
16.	Karolina Kavaliauskienė	18	8,4292
17.	Vincas Pūčka	19	8,0498
18.		13	39,9802
19.	Pašilių kaimo mažžemiai	10	17,4913
20.	Pakapės kaimo mažžemiai	22	6,2792
21.	Neršionių kaimo mažžemiai	20	22,4782
22.	Ignas Kavaliauskas	23	2,0042
23.	Pradžios mokykla	12	2,0084
Iš viso:			244,9943

⁶ Lietuvos apgyvendintos vietos, Kaunas, 1925.

⁷ Vyriausybės žinios, nr. 306.

Pagal 1927 m. sudarytą Vedereckio dvaro parceliacijos planą sklypas Nr. 1 atiteko Kostui Navickui. Šiame sklype buvo beveik 10 ha žemės. Kosto žmona Angelė buvo gimusi 1868 m. Jų šeimoje užaugo penkios dukros: Karolina, Anastazija, Uršulė (gim. 1901), Emilė (gim. 1907) ir Kazė (gim. 1915).

1942 m., kai vyko visuotinis gyventojų surašymas, Kostas Navickas jau buvo miręs. Šiame ūkyje šeimos galva buvo Petras Žemaitis, gim. 1907 m. Jis buvo vedęs Anastaziją Navickaitę. Petro ir Anastazijos šeimoje augo du sūnūs: Bronius (gim. 1931) ir Juozas (gim. 1939). Kartu gyveno Petro uošvė Angelė Navickienė ir svainė Kazė Navickaitė. Kita Anastazijos Žemaitienės sesuo Emilė mirė būdama jauna. Ji palaidota Lukštų kapinėse.

Karolina Navickaitė buvo ištekėjusi už Miržinsko ir išėjusi gyventi pas jį į Latviją. Vaikų jie neturėjo, todėl senatvėje ji vėl sugrižo į Lietuvą glaudtis prie sesers. Uršulė ištekėjo už Antano Balčiūno (gim. 1899) iš to paties Veduviškio k. ir sukūrė atskirą šeimą.

Sugrižkime prie Petro Žemaičio šeimos. Jų sūnūs Bronius ir Juozas augo prie pamotės: Anastazija Žemaitienė mirė, Petras Žemaitis namo parvedė Vandą Navickaitę. Vandai ir Petru Žemaičiams dar gimė duktė Zita.

Bronius vedė truputį vyresnę Juaną Krasauskaitę iš Paalksnynės ir nuėjo pas ją gyventi. 1949 m. jiems gimė sūnus Stasys, o 1951 m. Bronių pašaukė į sovietų armiją. Jis tarnavo Sevastopolyje. Iš karinės tarnybos Bronius namo nebegrižo. Mokėjo sūnui Stasiui alimentus: buvo priteista kas mėnesį mokėti po 18 rublių. Stasys baigė Jūodupėje septynias klases, o toliau nebesimokė. Jis buvo nusiųstas į traktorininkų kursus ir vėliau visą laiką dirbo kolūkyje pagal įgytą specialybę. Vedė Zitą Lukoševičiūtę, dirbusią kolūkyje. Po kelerių metų Stasys susirgo, į gydytojus nesikreipė. 1990 m., nenorėdamas būti žmonai ir motinai našta, pats nutraukė savo gyvenimo siūlą. Palaidotas Lukštų kapinėse. Jo motina Juana Žemaitienė visą laiką kolūkyje dirbo melžėja. Jos namai Paalksnynėje sudegė. Kolūkis jai davė butą Veduviškio aštuonbutyje, ten ji dabar ir gyvena. Kitame bute gyvena Stasio žmona Zita Žemaitienė.

Antras Petro ir Anastazijos sūnus Juozas Žemaitis gyveno su tėvais. Vedė Genę Griškėnaitę nuo Juodupės. Jie pasistatė namus Rōkiškyje, užaugino dukrą.

Petras Žemaitis liko gyventi su dukra Zita, kai mirė jo antroji žmona Vanda. Zita labai jauna ištekėjo už agronomo Aloyzo Kviliūno. Jie pirko namą iš Alekso Blaževičiaus tame pačiame kaime. Namas stovėjo prie pat kelio Lūkštai–Jūodupė, todėl jo nepalietė melioracija. Po kiek laiko Aloyzas perėjo dirbti į Kairėlių kolūki, namus pardavė.

Petras Žemaitis vedė trečią kartą – jaunystės draugę Anastaziją Butėnaitę iš Pašilių k. ir išėjo pas ją gyventi. Savo namus Veduviškio k. nusigriovė malkoms. Taip iš Veduviškio kaimo išnyko jų sodyba.

Uršulė Navickaitė ištekėjo už Antano Balčiūno. Tėvo Kosto Navicko žemę, matyt, pasidalijo seserys Anastazija Žemaitienė ir Uršulė Balčiūnienė. Antanas ir Uršulė Balčiūnai statėsi sau namus jau ant savo žemės dalies. Jų šeimoje užaugo trys dukros: Aldona (gim. 1933), Elena (gim. 1936) ir Zita (gim. 1940).

Visos mergaitės baigė Veduviškio pradinę mokyklą. Aldona ištekėjo už Jono Krasausko, kuris dirbo statybininku. Apsigyveno Rokiškyje. Išaugino dukras Vidą ir

Virginiją. Elena toliau irgi mokslo nesiekė. Dirbo Juodupės fabrike. Ištekėjo už Vlado Valaikos iš Armonių k., vėliau abu išvyko į Rokiškį. Užaugino dukrą Ritą ir sūnų Vilių. Zita mokėsi toliau. Įgijo buhalterės specialybę. Ji yra dirbusi kolūkio buhalterijoje. Ištekėjo už Petro Paliulionio, vėliau abu išvyko gyventi į Kauną.

Uršulės Balčiūnienės sesuo Kazė daugiausia tarnavo ūkininkams. Kai susikūrė kolūkiai, ji sugrižo gyventi pas seserį Uršulę. Balčiūnai buvo pirkę nedidelį namą jau Neršionių kaime, o savąjį nugriovę. Pirtasis namas stovėjo prie pat kelio į Armonių k. Kai Balčiūnai mirė, čia liko gyventi viena Kazė. Tuomet pas ją ir sugrižo sesuo Karolina Miržinskienė. Kazė Navickaitė kolūkyje truputį melžė karves, bet daugiausia dirbo fermose sarge. Karolinai mirus kuri laiką Kazė gyveno viena. Kai sūnėnas pavadino ją į Rokiškį pas save, ji viską pardavė. Namus pardavė Ernestui Voveriui iš Armonių.

Dvaro kumetis, lauko darbininkas Jonas Stakulis, gimęs 1885 m. Panemunėlio vls., su žmona Paulina Šinkūnaite (gim. 1883) iš Armonių k. ir savo motina Mare Stakuliene (gim. 1860 Kamajų vls.) iš Veduviškio dvaro gavo 9,5 ha žemės. Paulina su Jonu ant savo žemės pasistatė namus. Jie vaikų neturėjo. Paulinai mirus Jonas Stakulis liko gyventi vienas. Jau kolūkių laikais pas jį apsigyveno, lyg ir giminaitis, Petras Baltrūnas su šeima ir prižiūrėjo Joną. Petras Baltrūnas dirbo kolūkyje fermos vedėju, o jo žmona Janina – Veduviškio pieno supirkimo (ar separavimo) punkte. Stakuliui mirus Baltrūnai ir liko gyventi šiuose namuose. Vėliau juos nupirko Valė Bagackaitė su Ciprijanu Gruniovu. Jie jau buvo vedę. Valės tėvas gyveno netoli nuo šių namų Laukiniškų k. Kai kolūkių laikais buvo suplanuotos nedidelės gyvenvietės kolūkių centruose, tuomet Gruniovai ir pasistatė namus Veduviškio gyvenvietėje, o senuosius namus nugriovė. Senoje vietoje liko tik pamatai ir pasenusios sodo obelys. Stakuliai palaidoti Lukštų kapinėse. Valė su Ciprijanu (paprastai žmonių vadintas Kuprėnu) užaugino dvi dukras. Abu dirbo kolūkyje lauko darbininkais, leido dukrą Birutę mokytis. Antroji jų dukrytė augo nesveika. Birutė įsigijo kino mechanikės specialybę, sukūrė šeimą ir gyveno Rokiškyje. Valė su vyru jau mirę, abu palaidoti Lukštų kapinėse. Šiuos namus dabar prižiūri Birutė su savo vaikais.

Sunku pasakyti, kaip Veduviškio kaime atsirado Stasys Stuglys, gim. 1897 m. Švenčionėlių r. Jo brolis Kostas Stuglys turėjo didelį ūkį Latvijoje. Regis, kad ir Stasys čia turėjo kažkokią nuosavybę dar prieš išparceliuojant dvarą. Iš dvaro jis gavo 8,4 ha žemės. Stasio Stuglio žmona buvo iš Didsodės kilusi Marė Baronaitė, gim. 1900 m. Marės ir Stasio Stuglių šeimoje gimė 8 vaikai: Antanas, Petras, Emilė, Jonas, Onytė, Pranas, Vytautas ir Stefanija. Vaikai gyveno sunkiai, nes anksti mirė tėvai: Stasys – apie 1948 m., o Marė – 1955 m. Abu palaidoti Lukštų kapinėse. Antanas šeimoje buvo vyriausias, gim. 1925 m. Jis, kaip ir kiti šios šeimos vaikai, mokėsi Veduviškio pradinėje mokykloje. Užėjus Antrajam pasauliniam karui, Antanas, kad išvengtų karinės tarnybos, slapstėsi pas savo dėdę Kostą Latvijoje. Vėliau dirbdamas namuose maskuodavosi moteriškais drabužiais. Vedė Reginą Kundelytę iš Vyžeičių ir išėjo pas ją gyventi. Šeimoje užaugo sūnus Algiukas – mylimiausias pirmas senelių anūkas.

Petras (gim. 1927) jau sovietiniais laikais tarnavo armijoje Kaliningrade. Grįžęs dirbo Juodupės fabrike tekintoju, pradėjo statyti namus. Tada vedė Eleną Šukytę iš



*Stuglių šeima.
Sėdi: marti Regina,
motina Marė, duktė
Emilija Meškauskienė
su dukryte Genute;
stovi: Antanas,
Petras ir Vytautas*



*Stefa (dešinėje)
ir Pranciškus
Maželiai su vaikais
ir broliene Antanina.
Apie 1964 m.*

Vyžeičių. Gyvendami Juodupėje užaugino sūnų Algirdą ir dukrą Daivą. Emilė (gim. 1928) ištekėjo už Broniaus Meškausko ir gyveno Rokiškyje. Dirbo Rokiškio tarybiniam ūkyje. Užaugo dukros Genė ir Bronė. Jonas ir Onytė buvo dvynukai. Jie gimė 1933 m. Onytė gimė labai silpna, mirė vos spėjus pakrikštyti. Palaidota Lukštų kapinėse. Jonas, atitarnavęs sovietų armijoje, grįžo namo. Netrukus vedė Jadžę (Jadvygą) Žukauskaitę nuo Šiaulių krašto ir ten išvyko gyventi. Augino tris vaikus: Vidmantą, Genę ir Romą. Iš antros santuokos – Daivutę.

Pranas, gim. 1935 m., žuvo 1944-aisiais: tėvai pjovė rugius, vaikai saugojo gyvulius; didesni saugojo nuo rugių, mažesni – nuo žirnių. Pranas saugojo nuo rugių pagriovy. Kad nebūtų nuobodu, jis kažkur radęs atsinešė prie griovio granatą ir ją krapštė. Granatą jis užsėdo, kad nepamatytų besitarianantys tėvai. Tuo metu ji sprogo ir Pranuką labai smarkiai sužeidė. Netoliese pasitaikė rusų kareivių. Jie pripuolė artyn, stvėrė vyresniam sūnui Petruui už krūtinės ir šaukė: „Kto brosal, skažite, kto brosal?“ Petras persigando. Tada puolė motina aiškinti, ji truputį mokėjo rusiškai. Tad šiaip taip išaiškino, kad niekas granatos nemetė. Greit Pranuką suvyniojo į kelias



baltas marškas, kinkė arklį ir Petras vežė pas gydytoją į Garšvinę. Nuvežtas į ligoninę vaikas mirė, nes buvo netekęs daug kraujo. Palaidojo Lukštų kapinėse.

Vytautas gimė 1937 m. Atitarnavęs sovietų armijoje netrukus vedė Justiną Sparvelytę nuo Šiaulių. Su ja Vytautas susipažino krikštijant brolio Jono dukrytę Genutę. Pirkė namus Kuršėnuose. Vaikų neturi.

Stefa, gim. 1939 m., namuose liko viena, kai visi broliai ir seserys susitvarkė savo gyvenimus. Stefa dirbo kolūkyje. Jai teko ganyti avis, karves. Paskui dirbo laukininkystėje. Ją dažnai aplankydavo brolis Petras iš Juodupės. 1957 m. ištekėjo už kolūkio agronomo, vyresnio už save Pranciškaus Maželio iš Mažeikiškio (prie Vyžuonės ežero). Pranas (taip jį visi vadino) gimė 1910 m. Rygoje. Nuo 1953 m. jis vadovavo „Spartuolio“ kolūkiui. Pirmininkavo 4 metus, vėliau 10 m. dirbo agronomu. Maželiai gražiai sugyveno, gerbė ir mylėjo vienas kitą. 1958 m. gimė sūnus Vidas, o 1962 m. – duktė Aušra. Abu vaikai mokėsi: Vidas baigė Kauno veterinarijos akademiją, o Aušra – Kauno Fredos daržininkystės ir sodininkystės technikumą. Ir dabar Stefa su Pranu gyvena Mažeikiškyje, kažkada tapusiame Gylių kaimu, susitvarkė sodybą ir laukia atvažiuojančių vaikų ir anūkų. Stasio Stuglio statyti namai nugriauti apie 1958 m.

Antanas Danilevičius, buvęs kumetis, dvare dirbo arklininku. Antanas gimęs 1884 m. Pandėlio vls., jo žmona Anelė Saulytė – 1889 m. Rokiškio vls. Išparceliavus dvarą jie gavo 8,5 ha žemės ir pradėjo kurti savo ūkį. Iki pasistatė trobą ant savo žemės, Danilevičiai gyveno senojoje dvaro troboje. Antano ir Anelės šeimoje užaugo trys vaikai: Alfonsas (gim. 1920), Vytautas (gim. 1922) ir Danutė (gim. 1932).

Alfonsas buvo išvežtas į Vokietiją darbams su Kaziu Rageliu ir Vladu Balčiūnu. Rodos, Rageliui pavyko pabėgti. Grįžęs iš Vokietijos Alfonsas buvo pašauktas

Kolūkių pirmininkų kursai Dotnuvoje. Centre – P. Maželis. 1953 m.

į rusų armiją. Po to pradėjo dirbti Juodupės fabrike audėju. Kartą jam sugedo staklės, pasišaukė pameistrį. Alfonsas pasilenkęs kažką taisė, o pameistrys nepastebėjo ir įjungė stakles. Alfonsui tuo metu labai suspaudė ar sutrenkė galvą. Nuo to laiko jis pradėjo negaluoti ir netrukus mirė. Vytautas nuo mažens buvo su nesveika ranka. Jis kibo į mokslus, dirbo mokytoju Alėknose. Vėliau išėjo gyventi į Latviją, kur nusipirko sodybą. Danutė buvo baigusi tik 4 Veduviškio mokyklos klases. Ji ištekėjo už traktorininko B. Zaukos, kilusio nuo Obėlių. Jie abu išėjo dirbti į Kupiškio r. „Šviesos“ kolūki, pas buvusį „Spartuolio“ kolūkio pirmininką Stasį Šeškų.

Danilevičiai buvo pasistatę nedidelius namus. Buvęs jų kaimynas Povilas Kietis savo prisiminimuose rašo:

„Šiaurinėje mūsų sklypo dalyje gyveno naujakurys Danilevičius. Jis pasižymėjo kaip stropus, tvarkingas ūkininkas, bet šiaip buvo linksmas, visuomet patenkintas. Jis nespėdė sunkių klausimų, savęs tokiais dalykais nevargino, o leido dienas, kokias gyvenimas jam pateikdavo. Jis garsėjo, anot vietos žmonių, kad turi gerą galvą, galėjo ant kamino užlipęs žagrę pastatyti“.

Vaikams išėjus savarankiškai gyventi, vykstant melioracijos darbams, trobesių nebeliko. Antanas ir Anėlė Danilevičiai palaidoti Juodupės kapinėse.

Kostas Vabolis buvo Veduviškio dvaro kumetis. Jis su savo šeima gyveno naujai pastatytame kumetyne. Kostas gimęs 1887 m. Rokiškio vls., jo žmona Karolina – 1879 m. Kamajū krašte. Kosto ir Karolinos šeimoje užaugo trys vaikai: Jonas (gim. 1911), Ona (gim. 1918) ir Juozas (gim. 1922).

Jonas buvo siuvėjas. Jis mokėjo siūti įvairius drabužius, tik nesiuvo moteriškų suknelių. Jis vedė Luciją Valiukaitę iš Mikonių k. Jiems tėvai davė truputį žemės (buvo gavę 8,6 ha, kai buvo parceliuojamas dvaras) ir Jonas su žmona pasistatė atskirą nedidelį namelį. Jonas buvo nelabai sveikas, turėjo kuprele. Lucija kolūkių laikais yra melžusi karves ir šėrusi kiaules, o Jonas „Spartuolio“ kolūkyje dirbęs fermos vedėju. Jie užaugino dvi dukras: Reginę ir Rimą. Regina baigusi aukštąjį mokslą, dirba Pandėlio mokykloje. Rima ištekėjo ir išėjo iš namų į Rokiškį. Regina padėjo auginti ir mokyti Rimos vaikus. Jonas ir Lucija mirė ir palaidoti Lukštų kapinėse.

Antrasis Kosto sūnus Juozas vedė Adelę Žeižytę ir išvyko gyventi į Rokiškį. Mirusį Juozą atvežė palaidoti Lukštų kapinėse. Ona ištekėjo už Antano Kiečio į tą patį Veduviškio kaimą. Apie šią šeimą bus pasakojama atskirai. Kostas Vabolis liko našlys, kai mirė jo žmona. Kiek panašlavęs jis vedė Anelę Kraševskienę iš Latvijos (buvusi Garškaitė iš Didsodės). Anelė Latvijoje buvo ištekėjusi už našlio Kraševskio. Dabar ji antrą kartą ištekėjo už našlio Kosto Vabolio. Kai mirė Kostas su žmona, juos palaidojo Lukštų kapinėse. Vėliau Anėlės Kraševskienės posūnis vedė Elena Balčiūnaitę.

Matas Kietis (gim. 1870) su žmona Ona (gim. 1880) iš Daugailių vls. gyveno Bajorų k. (prie Rokiškio). Bajorų kaimas miške turėjo pievų, kurios buvo sumainytos su 16 ha sklypu Veduviškio kaime priklausiusiame, miškų urėdijai. Į Veduviškį atsikėlė Matas Kietis iš Bajorų. Tuo metu Onos ir Mato Kiečių šeimoje augo trys sūnūs:

Antanas (gim. 1904), Povilas (gim. 1908) ir Petras (gim. 1916). Vidurinis sūnus Povilas buvo leidžiamas į mokslus, o Antanas ir Petras gyveno ir dirbo su tėvais. Povilas Kaune baigė teisės mokslus. Kurį laiką yra dirbęs Rokiškio banko valdytoju. Vėliau gyveno Vilniuje. Kai jo gyvenimo saulė jau ėmė leistis vakarop, jis, turėdamas daugiau laisvo laiko, aprašė kai kuriuos gyvenimo tarpsnius: vaikystę, studentavimo laikus ir, svarbiausia, tėvų ir brolių persikėlimą iš Bajorų kaimo į Veduviškį. Štai ką jis rašo:

„... Pasibaigus mokslo metams važiuodavau į Bajorų kaimą. Vaikystėje praleistas laikas buvo malonus. Mano gyvenime jau buvo įpinta naujų įspūdžių, būtent: tarnautas laikas kariuomenėje ir studentiški rūpesčiai... Pirmosios vasaros atostogos paliko atmintinus įspūdžius. Kaime darėsi dideli pasikeitimai. Ūkininkai dalėsi į vienkiemius. Kiekvieną ūkininką gaubė klausimai: kur gaus žemės sklypą, kaip reikės perkelti trobesius, nuo kurio galo reikės tvarkytis?

Kai aš parvažiavau atostogų, jau senelio statyta gryčia buvo išardyta ir nuvežta į Veduviškį. Senosios gryčios vietoje matėsi pamatų akmenys, apiberti spaliais, samanomis ir puvėsiais, riogsojo gryčios pečius su kaminu. Nugriovus gryčių namiškiai laikinai persikėlė gyventi į klėtį. Einamieji lauko darbai buvo kaime ir lygiagrečiai vyko Veduviškyje. Žemės sklypas Veduviškyje buvo tuščias, pakraščiu kelias apsodintas beržais. Dirvonavo visas plotas, išraižytas užaugusiais grioviais.

Tvartas jau buvo nuvežtas. Koks jis buvo kaime, tokį ir sukrovė ant kampuose sudėtų akmenų. Stogą apdengė senais šiaudais, o pamatus apmetė žemėmis. Laikiniai galėjo stovėti kelis metus. Svarbiausia, buvo kur laikyti gyvulius žiemą. Klojimas ir daržinė, nors dar senelio statyti, bet buvo geri. Pasamdyti meistrai greit sunėrė vainikus, pastatė gegnes, apgrebėstavo ir apmušė lentomis. Kai jau tvartas buvo apdengtas, kartais nuvažiavus vakare pasilikdavome nakvoti Veduviškyje. Dabar svarbiausia buvo išsikasti šulinį. Šulinio ritiniai buvo padaryti kaime ir nuvežti. Buvo svarbu parinkti vietą, kad būtų arti gryčios ir tvarto. Vietą padėjo surasti kaimynas Kostas Maželis vytelės pagalba. Pradėjome kasti. Keturių metrų gylyje jau žemė darėsi drėgna, o vietomis pradėjo tiesiog sunktis vanduo. Kartais reikėdavo sustoti kasti ir išsemti vandenį. Apie penkis metrus iškasus, atrodė, kad užkasėme vandens gyslą. Užbaigus žemės darbus skubėjome pastatyti šuliniui svirtį, pakabinti kibirą. Drumzlės po kelių dienų nusistojo, vanduo darėsi skaidrus. Bet daug vėliau skolintu žemei gręžti gražtu buvo pragręžta apie poros metrų skylė šulinio dugne ir po to vanduo laikėsi viename aukštyje. Nuo to laiko vandens šulinyje visą laiką buvo užtekinai.

Brolis Antanas buvo susirūpinęs užveisti sodą. Jis buvo numatęs sodui vietą nuo sodybos į rytus apie 1 ha žemės. Prasidėjo paruošiamieji darbai, kai tik atsirasdavo minutė viena kita nuo svar-

besnių darbų. Sklypo žemė buvo žemoje vietoje, grioviai užaugę. Mat kai sklypas buvo miškų žinioje, grioviais niekas nesirūpino. Tad pirmiausia pradėjome valyti centrinį griovį. Taip metras po metro ir stūmėmės į priekį.

Gryčios statybos darbams buvo pasamdytas Ivanovas iš Čiupirių kaimo. Jis su savo padėjėjais pradėjo statybos darbus. Nors pagrindinė statybos medžiaga buvo senoji gryčia, bet reikėjo pridėti ir naujos. Atsirado papildomų darbų. Reikėjo atvežti naują medžiagą ir samanų. Gerai, kad buvo padaryti langai, išpjauti grebėstai ir padarytos čerpės. Svarbu buvo pastatyti gryčią ir nors kiek įrengti, kad būtų galima žiemą gyventi. Užbaigus medžio darbus pradėjo mūryti kaminą ir plūkti pečių. Pečius šildė labai gerai, bet užėmė gana daug vietos. Užbaigus mūrijimo darbus ant šildomos sienelės (ščioto) plytos buvo užrašyta: 1931 m. Gryčios lubos sudėtos iš senųjų lubų. Stogas gana greit apdengtas. Grindims jau buvo pripjauta lentų, bet reikėjo jas nuobliuoti ir sukalti. Gryčioje galima buvo gyventi, bet ji stovėjo ant kampinių akmenų. Pamatus mūrijo vėlai rudenį, buvo daroma skubotai. Svarbiausia, nebuvo akmenų, tad buvo sumesti pamatai nors laikinai. Bet tie laikini ir prabuvo visą laiką, niekas jų neperdėjo. Kai po kelių metų buvo pastatytas naujas tvartas, gryčioje buvo padaryti pakeitimai.

Baigėsi vasaros atostogos, reikėjo važiuoti į Kauną. Veduviškyje vietoj plyno lauko jau buvo panašu į vienkiemį. Vėliau už užveisto sodo prie griovio buvo pastatyta pirtis. Velykų atostogoms važiaovau jau į Veduviškį. Velykų rytą važiuoti išvažiavome į Lukštų bažnyčią. Paprasta bažnytėlė pamiškėje, tik kelios trobos aplink. Velykų pamaldos baigėsi anksti. Po pamaldų namo. Kelias pilnas pėsčiųjų ir važiuotųjų. Namuose dalinomės išpūdžiais, lyginom Rokiškio ir Lukštų bažnyčias. „Man gaila Rokiškio bažnyčios. Kaži, ar aš čia priprašiu? Ten bažnyčia arti, o čia pėsčiom toli, reikia važiuotam važiuoti. Atrodo, kad visuomet gailėsiuos, kad persikėlėm gyventi į Veduviškį“, – pareiškė mama savo nuomonę.

Studentams Velykų atostogų buvo dvi savaitės. Aš prisijungiau prie einamųjų darbų. O tų darbų nestigo. Vienkiemio kūrimo ir puošimo darbais rūpinosi brolis Antanas. Persikėlus į vienkiemį gyventi, tėvas mažai besirūpino ūkio reikalais. Kartais pasakydavo savo nuomonę, o dažnai sakydavo: „Kiek aš čia begyvensiu, jau prisidirbau, man visko užteks. Jūs gyvensite, rūpinkitės ir darbuokitės“. Visiems darbams vadovavo Antanas, o jo pagalbininkas buvo brolis Petras. Velykų atostogų metu buvo pradėtas tvarkyti keliukas. Nuo vieškelio iki sodybos apie 150 metrų. Iškasėm griovius, supylėm žemes į pylimą, pasidarė keliukas aukštesnis. Apsodinom keliuką liepaitėm. Jų brolis pririnko iš palaukės. Iš šiaurės pusės sodą apsodinom eglutėm. Nors tėvas prie medelių sodinimo neprisidėjo, bet jis pasodino prie tvarto ažuoliuką. Girdi, jo pasodintas ažuolas pri-

mins visų vienkiemyje gyvenimą. Tėvo pasodintas ažuoliukas tebeauga prie tvarto.

Daug vėliau, kai Antanas tarnavo Vyzūnų urėdijos medelyne sodininku, prisodino įvairių medelių. Dabar tebeauga geltonųjų karaganų gyvatvorė nuo kelio iki sklypo ribos palei vieškelį, tik niekas jų nebekarpo, kaip nori, taip auga. Kamarėlės palangėje auga tujos. Gale gryčios į vakarus pasodintos dvi kedrinės pušys, sidabrinė eg-lutė. Maumedis nudžiūvo. Kieme niekieno nesodinti auga prie tvarto klevas, prie šulinio uosis.

Per studentiškas atostogas pripratau prie Vėduviškio. Brolis Antanas užveisė bityną. Trobas statant teko skolintis pinigų bankuose. Skolas gražinti ir procentus apmokėti buvo svarbiausia, ir nuo varžytinių apsiginti.

Tuo laiku buvo skirstomi kaimai į vienkiemius. Dauguma ūkininkų norėjo užveisti sodus. Sodinukų buvo didelis pareikalavimas. Antanas jau turėjo praktikos medelius auginti, juos skiepyti. Tad Antanas numatė vietą medelynui užveisti. Antano ugdytas medelynas buvo naudingas sau ir apylinkės ūkininkams. Savas sodas buvo praplėstas maždaug iki 1,5 ha. Tačiau per drėgną žemę naujai užveisto sodo jaunos obelaitės pradėjo nykti ir po keleto metų visai išnyko.

Vienais metais, važiudamas Velykų atostogų, parvežiau iš Kauno miesto sodininkystės ūkio nupirktų kultūrinių aviečių dešimt medelių. Avietes pasodinome už tvarto gerai įtręštoje žemėje. Joms patiko vieta ir pradėjo plėstis. Nors avietės davė gerą derlių, bet uogos kirmijo. Kur tai Antanas rado literatūroje, kad avietes reikia auginti atviraime lauke, kad vėjas jas perpūstų. Pasodinome avietes už medelyno. Nuo to laiko uogų mūsų ūkyje, kaip žmonės sako, buvo per akis, kas kiek norėjo, tiek ir valgė, kaimynus vaišino, užtektinai privirdavo žiemai ir dar mama nuveždavo į turgų parduoti. Mamai prie jos paukščių ūkio pajamų prisidėjo pajamos iš aviečių ir rabarbarų“, – baigia savo prisiminimus Povilas.

Vyriausias sūnus Antanas tvarkė ne tik ūkį Vėduviškyje. Jis tvarkė ir savo gyvenimą: vedė Oną Vabolytę iš to paties kaimo. Jie užaugino du vaikus: sūnų Povilą, gim. 1941 m., ir dukrą Zitą. Kartu su jais gyveno ir Antano pusseserė Sofija Zabulionytė. Ji kolūkių laikais išvažiavo į Kauną. Onos ir Antano vaikai mokėsi Vėduviškio pradinėje ir Juodupės vidurinėje mokykloje. Zita išvažiavo į Vilnių toliau mokytis. Povilas irgi neliko tėvų namuose – vedė ir pradėjo gyventi savarankiškai.

Antanas mirė dar palyginti jaunas, tuoj po karo, palaidotas Lukštų kapinėse. Todėl motina viena augino vaikus. Ji dirbo kolūkyje, kol leido sveikata. Turėjo labai gerą balsą, buvo linksma. Mirusių vaikai palaidojo Lukštų kapinėse šalia vyro.

Jauniausias Mato ir Onos Kiečių sūnus Petras vedė Albiną Butėnaitę iš Butėnų kaimo. Petras su Albina pasistatė namus Juodupėje, ten ir išėjo gyventi. Jų šeimoje užaugo sūnūs Vilius ir Vladas.



*Petras Kietis
su žmona Albina
ir sūnumis*

Taigi vyriausi šio ūkio gyventojai mirę. Ona Kietienė mirė 1960 m., jos vyras Matas mirė vėliau. Abu palaidoti Lukštų kapinėse. Ilgiausiai šiuose namuose gyveno Antano žmona Ona. Ji palaidota taip pat Lukštų kapinėse. Namai kuri laiką stovėjo tušti, vėliau juos pardavė.

Jonas Skruodis gavo 8 ha žemės kaip savanoris, jo sklypo Nr. 7. J. Skruodis gimęs 1902 m., lyg ir nuo Ōnuškio. Jo žmona Veronika gimusi 1910 m., nuo Raseinių. Skruodžiai gyveno Kaune. Palikę miestą ėmė kurtis gautoje žemėje, pasistatė trobas ir ūkininkavo. Jie augino dukrą Rimutę, gimusią 1939 m. Apie savo buvusį kaimyną Povilas Kietis prisimena:

„Reik sakyti, kad buvo labai malonus kaimynas, tylus, ramus, niekuomet nieko neapkalbės, su visais mandagus. Su žmona ūkininkavo ir augino dukterį. Skruodis susirgo ir buvo nuvežtas į Vilnių pas gydytojus. Gavau laišką iš namų. Prašė nueiti jo aplankyti. Teko pasikalbėti su gydytoju. Gydytojo nuomone, liga pavojinga, greičiausia kaulų vėžys. Skruodį nusiuntė į Rygą ištirti. Kaimynas nepagijo. Skruodis pasakojo, kad prieš kelerius metus išpyręs arklys į klubą. Praėjo keleri metai, nesijautė jokių pasekmių, bet štai atsirado skausmas ir išsivystė liga. Dukra Rimutė baigė medicinos mokslus, ištekėjo, dirba medike. Skruodienė, likusi viena, pardavė trobesius nusigriauti ir išvažiavo gyventi pas dukterį“.

Aleksas Balčiūnas buvo Veduviškio dvaro bernas. Jis kilęs iš didelės šeimos. Jo brolis Antanas vedė Uršulę Navickaitę iš Veduviškio kaimo, sesuo Ona buvo ištekėjusi už Dapkaus į Ruzgū kaimą, Karusė – už Kavaliausko, Kazys irgi buvo vedęs ir išėjęs iš namų. Aleksas gimęs 1894 m. Latvijoje, jo žmona Uršulė gimusi 1891 m. Jie gavo 8,4 ha žemės parceliuojant Veduviškio dvarą. Pasistatė nedidelį namą, pasisodino sodą. Jų šeimoje užaugo 3 vaikai: Stefa (gim. 1922), Vladas (gim. 1924) ir Elena (gim. 1931). Stefa baigė Veduviškio pradinę mokyklą, dirbo kolūkyje,

ištekėjo už Vlado Skvarnavičiaus iš Sniėgių kaimo ir išvyko gyventi į Rokiškį. Jų šeimoje užaugo duktė Birutė.

Vladas gyveno pas tėvus, baigė tik Veduviškio pradinę mokyklą. Buvo išvežtas į Vokietiją darbams. Grįžęs vedė. Jo žmona Bronė yra dirbusi kolūkyje, o Vladas dirbo Juodupės fabrike. Juodupėje pasistatė namus ir abu išėjo ten gyventi. Užaugino dvi dukras.

Elena gyveno ilgiausiai tėvų namuose. Ji ištekėjo už Juozo Kraševskio iš Latvijos. Buvo trumpai išvažiuavę į Latviją, bet greit grįžo atgal. Abu dirbo kolūkyje: Juozas traktorininku, o Elena – lauko darbininke. Kai Veduviškyje kolūkis pastatė aštuonbutį, tuomet ir Juozui su žmona Elena buvo paskirtas vienas butas. Savo buvusius namus nugriovė, nes Elenos tėvai jau buvo mirę. Uršulė mirė 1962 m. savo namuose. Po dviejų savaitių mirė Aleksas po operacijos Rokiškyje. Abu palaidoti Juodupės senosiose kapinėse. Elena su Juozu užaugino dukrą Ireną. Ji gyvena Juodupėje, abu tėvai jau mirę: Elena Kraševskienė mirė 2002 m., Juozas Kraševskis – 2003 m. Palaidoti Juodupės kapinėse.

Grasilda Blaževičienė su vyru buvo dvaro kumečiai. Parceliuojant dvarą Grasilda gavo 8,2 ha žemės. Tuo metu jos vyras jau buvo miręs. G. Blaževičienė buvo gimusi 1877 m. Ji gyveno su vaikais Aleksu (gim. 1906), Romualdu (gim. 1914) ir Ona. Broliai Romualdas su Aleksu pasidalijo žemę. Su Romualdu gyveno ir motina. Jis turbūt ir seserį Oną išleido už vyro Antano Bagacko. Todėl Romualdas turėjo 6 ha, o Aleksas – 2 ha žemės. Ona išėjo gyventi pas vyrą. Jos vyras Antanas Bagackas yra buvęs kolūkio pirmininku. Jie užaugino dukras Laimą ir Nijolę.

Romualdas (gim. 1914) vedė Oną Garškaitę iš Gylių k. Jie gyveno tėvų namuose. Šeimoje užaugo: Vidmantas (gim. apie 1938), Eugenija (gim. apie 1943) ir Dalia (gim. apie 1944). Vaikai mokėsi Veduviškio pradinėje mokykloje. Jie visi persikėlė gyventi į Juodupę. Į jų namus atsikraustė Jonas Lukoševičius su šeima. Kai pastatė aštuonbutį, Lukoševičius gavo butą jame. Blaževičių namas stovėjo tuščias.

Atkūrus Nepriklausomybę Romualdas susigražino žemę, atstatė namus. Jis mirė apie 1996 m., palaidotas Lukštų kapinėse. Jo sūnus Vidmantas vedė Jono Lukoševičiaus dukrą Janiną ir gyvena Juodupėje tėvų namuose. Eugenija baigusi aukštąjį mokslą, sukūrė šeimą ir gyvena Vilniuje. Dalia irgi gyvena Vilniuje. Tėvų namai atstatyti. Eugenija laiko keletą bičių avilių, dirba ir prižiūri žemę.

Antrasis Grasildos Blaževičienės sūnus Aleksas (gim. 1906), gavęs 2 ha žemės, pasistatė namą ir ūkinius pastatus. Jo žmona Adelija gimusi irgi 1906 m. Jų duktė Gėnė (gim. 1926) ištekėjo už Petro Butėno iš Butėnų k. Aleksas Blaževičius dirbo Juodupės fabrike. Po kiek laiko abu su žmona pardavė namus Aloyzui ir Zitai Kviliūnams, o patys išsikėlė į Juodupę. 1966 m. šį namą iš Kviliūnų nusipirko Griuniovai.

Evsigniejus Griuniovas gimęs 1920 m. Miliūnų k., o jo žmona Uljana Jašavaitė – 1929 m. Mikonių k., Obelių vls. Jie vedę taip ir neturėjo savo namų, gyveno Neršionių kaime, Žemaičių name. Kai grįžo iš tremties Žemaitienė, Griuniovai apsigyveno senojoje Veduviškio dvaro troboje. Čia pasistatė tvartą, pasiremontavo gyvenamąjį namą. Dar Neršionysė jiems gimė dvynukai Jonas ir Leontijus (1951); tėvai krikštijo Leonidu, tačiau apylinkės sekretorė neteisingai užrašė). 1966 m. pirko Bla-

ževičių statytus namus. Vaikai mokėsi Veduviškio pradinėje, po to Juodupės vidurinėje mokykloje. Jonas tarnavo sovietų armijoje Ukrainoje. Baigęs kursus Panevėžyje, gavo vairuotojo pažymėjimą. Dirbo Lukštų kolūkyje vairuotoju. Vedė Liudą Barvykaitę iš Rokiškio ir abu išvyko ten gyventi.

Lionius turėjo nesveiką ranką, tad dirbo fabrike pagal savo galimybes. Evsig-niejus Griuniovas mirė 1998 m., palaidotas Miliūnuose, rusų kapinėse. Veduviškyje ir šiandien tebestovi baltai dažyta, išpuošta troba, aplinka tvarkinga, sodas prižiūrimas.

Antanui Rageliui, gim. 1884 m., teko tarnauti caro kariuomenėje. Grįždamas namo iš kariuomenės parsivežė ir žmoną Elena, gim. 1887 m. Ašmenos vls. Antanas Vedereckio dvare dirbo kalviu. Jam su šeima teko gyventi kumečiams pastatytame name. Išparceliavus dvarą Rageliams burtų keliu teko 8 ha žemės sklypas šalia kumetyno. Tuo metu Elenos ir Antano šeimoje jau augo šeši vaikai: Juozas (gim. 1918), Kazys (gim. 1920), Jonas (gim. 1922), Elena (gim. 1924), Palmira (gim. 1927) ir Aleksandra (gim. 1929). Gavę žemės tėvai tuojuo statėsi trobesius. Be gyvenamojo namo, pasistatė tvartą, klojimą, klėtį, pirtį. Apie 1940 m. Antanas Ragelis mirė palaužtas ligos. Jis palaidotas Lukštų kapinėse. Likusi našlė Elena Ragelienė gyveno su vaikais.

Juozas šeimoje buvo vyriausias. Jis baigė Rokiškio gimnaziją, kuri tuo metu vadinosi Kan. Juozo Tumo-Vaižganto gimnazija, ir toliau sėmėsi žinių aukštojoje mokykloje. Jis įgijo miškininko specialybę. Dirbo Žiobiškio girininkijoje girininku, o vėliau perėjo dirbti į Biržų rajoną miškų ūkio direktoriumi. Vedė onuškietę Jadvygą Macijauskaitę, gim. 1924 m. Jadvyga, paauginusi vaikus, dirbo Biržų spaustuvėje. Šeimoje užaugo trys vaikai: Eugenijus, Virginija ir Aurelija. Eugenijus ir Virginija baigė medicinos institutą, Aurelija – verslininkė. Tėvai jau mirę: Juozas mirė 1988 m., Jadvyga – apie 1996 m., abu palaidoti Panevėžio kapinėse. (Juozas nuo 1958 m. iki pensijos dirbo Paliūniškio miškų ūkyje vyr. inžinieriumi ir gyveno Panevėžyje.)

Kazys karo metu buvo išvežtas į Vokietiją darbams, bet iš ten pabėgo. Jis ilgus metus dirbo Pašilių eiguvoje eiguliu. Vedė Adelę Lasinskaitę. Dirbdamas eiguvoje pasistatė namus Juodupėje ir išėjo ten gyventi. Šeimoje užaugo du vaikai: Virginija ir Algis. Algis mokėsi miškininku aukštojoje mokykloje Kaune, ten ir gyvena. Virginija baigė medicinos mokyklą, irgi gyvena Kaune. Senatvėje tėvai išvyko pas dukrą į Kauną.

Jonas baigė Veduviškio pradinę mokyklą. Vėliau mokėsi siuvėju pas Lašą Rokiškyje. Išmokęs siūti jis dar kelerius metus dirbo pas Lašą, vėliau siūdavo eidamas po kiemus. Kai atėjo laikas į kariuomenę, vyresnysis brolis Juozas priėmė Joną dirbti į Žiobiškio girininkiją eiguliu. Susikūrus kolūkiams grįžo namo į Veduviškį. Tuo metu visi broliai ir seserys buvo išsiskirstę iš namų, likusi tik Palmira su mama. Jonas ketverius metus dirbo kolūkyje brigadininku. Vėliau brolio Juozo padedamas išėjo iš kolūkio ir buvo paskirtas Biržų r. Bitniškių eiguvon eiguliu. Ten dirbdamas 1954 m. vedė Mariją Kubiliūtę (gim. 1932). Ji buvo baigusi aštuonias klases. Netrukus po vestuvių Jonas buvo perkeltas dirbti Panevėžio r. Naujamiesčio girininkijos Upytės eiguliu. Ten gyvenant 1955 m. gimė sūnus Vilius ir 1958 m. dukra Vida. 1962 m. visa šeima grįžo į Veduviškį, į tuščius namus. (Motina tuo metu jau gyveno Juodupėje pas dukrą.) 1963 m. Veduviškyje gimė dar viena dukra Rimutė. Jonas buvo nusiųstas į traktorininkų kursus Obėliuose ir iki pensijos dirbo kolūkyje mechanizatoriumi.

Marytė jaunystėje pusę metų buvo mokiusis pas siuvėją, vėliau Upytėje lankė kirpimo kursus, Rokiškyje – dailiojo siuvinėjimo kursus. Ji po truputį pradėjo siūti savo šeimai, o vėliau ir svetimiems. Kol vaikai buvo maži, dirbo Veduviškio mokykloje valytoja, nuo 1968 m. perėjo dirbti į Veduviškio pieno supirkimo punktą, įkurtą Vedereckio dvaro senojoje troboje. Pункte supirkta iš kolūkiečių pienu išveždavo automobiliu bidonuose į Rokiškio sūrinę, vėliau kolūkis pirko pienvežį, neberekėjo pieno bidonų kiloti į mašiną. Šiame pieno supirkimo punkte buvo dirbusi fermos vedė Janina Baltrūnienė, neilgai dirbo Janina Kišūnienė. Apie 1978 m. Marija Ragelienė perėjo dirbti į Rokiškio infekcinių ligų ligoninę sanitare. 1983 m., mirus ilgamečiam Veduviškio parduotuvės darbuotojui, Marija vėl sugrįžo į Veduviškį ir dirbo parduotuvėje iki išėjo į pensiją. 1996 m.



Marytė ir Jonas Rageliai su dukra Vida. 1976 m.

pirko butą Rokiškyje ir abu su vyru išsikėlė gyventi į miestą. 2001 m. Jonas Ragelis mirė, palaidotas Lukštų kapinėse. Dabar Veduviškyje Antano Ragelio namuose gyvenimas verda tik vasarą. Čia suvažiuoja vaikai ir anūkai.

Marijos ir Jono Ragelių vaikai mokėsi. Vyriausias Vilius baigė Juodupėje 8 klases ir išvyko mokytis į Salų žemės ūkio technikumą, bet jo nebaigė. Po to mokėsi Klaipėdos jūrininkystės mokykloje. Po metų buvo pašauktas į sovietų armiją. Grįžęs įsidarbino Juodupės fabrike, vedė Moniką Aleinikovaitę. Šeimoje auga dukra Inga.

Vida baigė Juodupės vidurinę ir Panevėžio A. Domaševičiaus aukštesniąją medicinos mokyklą. Ji buvo paskirta dirbti į Alytų medicinos felčere. Alytuje susituokė su Tadu Chadiš. Kai Tada pašaukė tarnauti armijoje, Vida grįžo pas tėvus į Veduviškį ir įsidarbino Rokiškio autoūkyje felčere. Šeimoje auga trys vaikai: Viktoras, Dovilė ir Vilija. Visi gyvena Rokiškyje.

Rimutė baigė Vilniaus universiteto Chemijos fakultetą. Dirbo Rokiškio mašinų gamyklos laboratorijoje, vėliau perėjo dirbti į Romuvos vidurinę mokyklą mokytoja. 1988 m. susituokė su Leonu Valentu. Augina sūnų Donatą ir dukrą Dainorą. Šeima gyvena Rokiškyje.

Elenos ir Antano Ragelių dukra Elena baigė Veduviškio pradinę mokyklą ir Rokiškio gimnaziją. Jai teko dirbti mokytoja keliose mokyklose. Dirbdama neakivaizdinio būdu baigė Vilniaus pedagoginį institutą. Dirbo Armonių pradinėje, Lukštų septynmetėje, Onušio aštuonmetėje, Rokiškio E. Tičkaus vidurinėje mokyklose. Ilgai dirbo Juodupės vidurinėje mokykloje istorijos mokytoja. Apie 2000 m., jau išėjusi į užtarnautą poilsį, pirko Rokiškyje butą.

Palmira mokėsi Veduviškio pradinėje mokykloje ir Lūkštuose baigė du skyrius. Jai teko dirbti „Spartuolio“ kolūkyje, taip pat eiguvoje sodinti mišką. Vėliau susituokė su Alfonsu Pimpe iš Trūmpiškių k., Obelių sen., ir išėjo pas jį gyventi. Visą laiką dirbo kolūkyje. Užaugino du sūnus: Voldemarą ir Valentina. Voldemaras gimė dar gyvenant Veduviškyje. Jis gyveno Juodupėje pas tėvą ir mokėsi. Baigė 8 klases ir Panevėžio hidromelioracijos technikumą. Dirbo Rokiškio mašinų gamykloje. Vedė Danutę iš Žemaitijos. Šeimoje auga dvi dukros: Asta ir Lina. Valentinas, baigęs 11 klasių, dirbo Rokiškio susivienijime vairuotoju, vedė Virginiją. Augina sūnų Rolandą.



*Elena Ragelytė.
1954 m.*

Aleksandra baigė Veduviškio pradinę mokyklą, Lukštuose 6 skyrius ir Juodupėje aštuonmetę. Be to, mokėsi Panevėžio A. Domaševičiaus medicinos mokykoje medicinos sesers specialybės. Buvo paskirta dirbti į Naująją Akmenę, bet ten nepatiko, tad pati susirado darbą Rokiškio liginėje sesele. 1973 m. susituokė su Rimantu Navicku iš Juodupės, gyveno Rokiškyje. Rimantas dirbo susivienijime. Jis mirė 1986 m., palaidotas Rokiškyje, Kalnėliškių kapinėse.

1932 m. Elenai ir Antanui Rageliams gimė dar vienas vaikas Antanėlis, bet po kelių mėnesių mirė. Palaidotas prie tėvų ir senelių Lukštų kapinėse.

Senelių statytus namus Veduviškyje prižiūri ir aplinką puošia anūkai jau su savo vaikais.

Parceliuojant Veduviškio (Vedereckio) dvarą 2 ha žemės sklypas buvo atmatuotas kartu su buvusio kumetyno pastatu. Kai čia gyvenę kumečiai paliko pastatą, į jį iš Sodelių buvo atkelta pradinė mokykla. Šiame pastate mokykla veikė ilgą laiką. Ji buvo uždaryta sumažėjus mokinių skaičiui apie 1977 m. Joje yra dirbę mokytojai Tulaba, kuris vėliau vedė Onos Bertašienės seserį, Juozas Mockevičius, P. Žinka, Bronė Gylienė. Dirbant Bronei Gylienei ši mokykla ir buvo uždaryta.

Veduviškyje mokytojaujant Juozui Mockevičiui buvo įkurtas jaunųjų ūkininkų ratelis (toliau – JŪR). Dabar sunku būtų tiksliai pasakyti įkūrimo datą, nes nėra



*Vedereckio dvaro
kumečių namas,
vėliau mokykla.
2004 m.*



išlikusių jokių dokumentų. Rokiškio apskrities jaunųjų ūkininkų ratelių Globos tarybą sudarė: apskrities viršininkas V. Rozmanas, apskrities agronomas A. Šadeika, tautos atstovas M. Kviklys, inspektorius J. Kažemėkaitis ir inspektorius B. Gustaitis.

1931 m. buvo įsteigti penki pirmieji rateliai, o 1937 m. jau veikė 32 rateliai su 884 nariais, tarp jų veikė ir Veduviškio JŪR. 1937 m. vasario 20 d.

Rokiškyje įvyko JŪR vadovų suvažiavimas. Dalyvavo visų 32 ratelių vadovai ir visi apskrities žemės ūkio specialistai su apskrities agronomu A. Šadeika priešakyje. Į suvažiavimą buvo atvykęs JŪR sąjungos vyr. vadovas agronomas V. Tiškus.

Jaunųjų ūkininkų rateliai dalyvaudavo įvairiuose JŪR sąjungos skelbtuose konkursuose: referatų skaitymo, žaiginių dirbimo, seklyčių įrengimo, tautinių vėliavų išigijimo, naminės medžiagos rūbų dėvėjimo, medelių sodinimo, gamtos reiškinių stebėjimo, ūkiškos tautosakos rinkimo.

1937 m. Veduviškio jaunųjų ūkininkų rateliui priklausė apie 20 narių. Jų vadovas buvo mokytojas Juozas Mockevičius. Veduviškiečiai dalyvavo įvairiuose konkursuose. Jie turėjo net savo orkestrėlį, rinko aukas JŪR sąjungos didžiajam Vilniaus pasui. Šiame ratelyje dalyvavo jaunimas ne tik iš Veduviškio, bet ir iš aplinkinių kaimų: Pašilių, Neršionių, Sodėlių ir kt.

Orkestrėlyje grojo: Antanas Kavaliauskas iš Neršionių, Jonas Pučka, mokytojas Juozas Mockevičius, Pranas Bagackas iš Sodėlių, Antanas Žemaitis, Vladas Pučka ir Jonas Žemaitis iš Neršionių.

Kai kurios žinios apie Rokiškio apskrityje veikusius JŪR surinktos iš žurnalo „Jaunasis ūkininkas“ 1937 m. komplekto.

JŪR nariai. Stovi (iš kairės): Antanas Kavaliauskas, Albertas Butėnas iš Pašilių, Jonas Žemaitis iš Neršionių, Vladas Pučka, Kostas Jasiūnas, Alfonsas Danilevičius, Juozas Kavaliauskas, Ronaldas Blaževičius, Petras Kietis ir Jonas Butėnas iš Pašilių k.; sėdi (iš kairės): Jonas Pučka, Ona Vabolytė, mokytojas ir JŪR vadovas Juozas Mockevičius, agronomas Pakalniškis iš Rokiškio, Elena Pučkaitė, Stefa Žemaitytė, Vytautas Norkūnas, Pranas Ragelis. 1937 m.



*JŪR orkestrėlis.
Pirmoje eilėje (iš
kairės): Vladas Pučka,
ir Jonas Žemaitis
iš Neršionių; antroje
eilėje iš kairės:
Antanas Kavaliauskas,
Jonas Pučka, mokytojas
Juozas Mockevičius,
Pranas Bagackas iš
Sodelių ir Antanas
Žemaitis iš Neršionių*

Veduviškio dvaro centrą su 40 ha žemės nusipirko Petras Norkūnas, gim. 1886 m. Panemunio vls. Jo žmona Anėlė Kapustinskaitė gimusi 1892 m. Norkūnas pardavė savo ūkį Didsodėje ir pradėjo čia kurti naują, didesnę ir modernesnę. Buvo likę dvaro pastatai, tad jam tik reikėjo pasistatyti naują gyvenamąjį namą, nes anas buvo jau gana senas. Jame vėliau buvo įrengtas pieno supirkimo punktas, kur surinktas pienas buvo separuojamas.

Norkūnas vystė pieno ūkį, turėjo gerą raguočių bandą. Vėliau pasistatė malūną, kurio girkas suko varikliu „Blakston“. Rusai jį konfiskavo. Norkūnas pasitarė su ūkininkais, kad be malūno bus blogai, nebus kur malti grūdų, pasikalbėjo su Vincu Pučka. Šis buvo dvare dirbęs prie mašinų ir pažadėjo Norkūnui padėti. V. Pučka nuvykęs į Obeliūs gavo garinį variklį, reikėjo tik parsigabenti jį. Susiskolino keletą arklių ir traukė garo katilą namo. Vežant į pakalnę nutrūko garo katilo stabdžio traukė (ar grandinė) ir įvyko baisi avarija: katilas virto ir užmušė vieną arklį, kitus pritrenkė. Vincas Pučka vis dėlto katilą suremontavo, pritaikė malūnui ir vėl malė. Jau sovietų valdžia atėmė ir garu varomą variklį ir išvežė į Mainėivas. Tada į Norkūno malūną įdėjo dar Bertašiaus pirktą variklį. Jis buvo senoviškas, griozdiškas. Prieš užvedant jį reikėjo šildyti su litavimo lempa. Kai atsirado elektra, tuomet įtaisė jau elektrinį variklį. Šis malūnas ilgus metus tarnavo ir kolūkio reikmėms. Jame buvo filmuojamas epizodas filmui „Lošimas be kozirių“. Po kiek laiko malūnas buvo nugriautas, nes paliko labai jau nebesaugu jame dirbti.

Norkūnų šeimoje augo trys vaikai: Bronė (gim. 1917), Vytautas (gim. 1920) ir Balys. Jis šeimoje buvo jauniausias.

Sūnaus Vytauto ir jo žmonos Paulinos Šinkūnaitės (gim. 1920) iš Armonių šeimoje augo du sūnūs.

Norkūnai Veduviškyje gyveno iki kolūkių kūrimosi. Į Sibirą jų neištrėmė, nes jie prijautė raudoniesiems ir juos šelpė. Tačiau kuriantis kolūkiams ir jų turtas buvo nacionalizuotas. Petras su žmona ir su sūnaus Vytauto šeima išsikėlė į Kauną. Norkūnų duktė Bronė buvo jau anksčiau pasitraukusi į Vokietiją. Ilgai tėvai ieškojo dukters. Pagaliau surado, bet Bronė jau buvo psichiškai nesveika. Jauniausias Norkūnų sūnus Balys mokėsi ir Veduviškyje negyveno.

Kūrėsi kolūkiai: Armonių, „Lakštingalos“ ir „Spartuolio“. Palaipsniui visi šie kolūkiai buvo sujungti ir pavadinti „Spartuolio“ vardu. Kolūkio kontora buvo Nor-



„Spartuolio“
kolūkio pirmininkas
Stasys Šeškus,
sandėlininkas
Jonas Gilys,
brigadininkai
Arovydas Cinauskas,
Alfonsas Šinkūnas,
Juozas Kairys,
Antanas Sakalauskas,
agronomas
Pranciškus Maželis.
1965 m.

kūno name. Šiame name gyveno ir kolūkio pirmininkas Antanas Bagackas. Pradžioje kolūkių pirmininkais buvo renkami vietiniai ūkininkai, kurie geriau išmanė ūkio reikalus, vėliau skyrė jau baigusius tam tikrus kursus ar žemės ūkio mokyklas. 1961 m. į „Spartuolį“ buvo atkeltas Stasys Šeškus. Pas jį atvažiuodavo sesuo Onutė. Netruko Onutė susipažinti su Vytautu Pukėnu ir nepraėjus nė metams jie susituokė. Pirmus metus gyveno pas Vytauto tėvus Valiukavos vienkiemyje, 1962 m. vietoj Antano Bagacko apsigyveno vienoje Norkūno namo pusėje. Abu su Vytautu dirbo kolūkyje: Vytautas traktorininku, o Onutė traktoriaus prikabinėtoja, kontoros valytoja, atsarginių dalių sandėlininke, karvių melžėja, veršių, kiaulių šėrikerė. Darbštūs ir sąžiningi buvo žmonės. Neatsitiktinai „Spalio vėliavos“ korespondentas Jonas Varnas 1973 m. birželio 7 d. rašė:

„Džiaugiasi kiekviena apsiveršiauvusia karve, gautu veršeliu. Kai kurios karvės duoda net iki 27 kg pieno. Kad tiek duotų visos! Galbūt vėliau ir duos. Svarbiausia – veislinis darbas.

Atbėgus namo, vėl rūpesčių netrūksta. Čia namų ruoša, čia vaikai valgyti laukia. Gerai, kad dabar jiems atostogos. Dešimtmetis Vytukas jau kartais net motiną užvaduoja. Padeda perkelti karves. Šeštus metus einąs Virgutis taip pat pagal išgales stengiasi padėti: tai karvei vardą padeda išrinkti, tai ant gyvulio nugaros nutūpusį bimbalą nuvaiko...“

1985 m. Pukėnai pirko namą Veduviškio gyvenvietėje iš Juozo Juknos, taip pat nevietinio: jis pirko šį namą iš Žindulių, kurie čia savo namą atsikėlė iš Armonių. Išsikėlus Pukėnams, kurį laiką Norkūno namas stovėjo tuščias. Jį norėjo parduoti Norkūnų sūnus Balys, bet niekas nepirko, tada jį nugriovė.

Ona Pukėnienė
su sūnumi Vytautu.
1963 m.





*Onos Mainelytės
ir Jono Bertašiaus
vestuvės.
Apie 1925 m.*



*Sėdi Mainelienė
su vyru Antanu
Maineliu. Stovi
jų dukra Rožė,
Ona su vyru
Jonu Bertašiumi
ir Talabienė*

Jonui Bertašiui buvo leista sklypą pasirinkti. Dabar sunku tiksliai pasakyti, dėl ko jam buvo skirta žemės Veduviškio dvarvietėje: ar kaip savanoriui, dalyvavusiam vaduojant Klaipėdą 1923 m. pradžioje, ar kaip žemės ūkio specialistui, dalyvavusiam Rokiškio apskrityje vykdamas žemės reformą.

Jonas Bertašius gimė 1898 m. Kretingos apskr., Skuodo miestelyje. Jis baigė Skuodo vidurinę mokyklą. 1919–1923 m. mokėsi Dotnavos žemės ūkio technikume. Baigęs technikumą 1923–1924 m. tarnavo Šiaulių apskr. savivaldybėje, 1924–1927 m. dirbo Lietūkyje, 1927 m. – Žemės ūkio rūmų žinioje. 1927–1935 m. – Salų žemės ūkio mokyklos mokytojas, o nuo 1935 m. mokytojavo Alytaus Žemės ūkio mokykloje. Besimokydamas technikume Jonas Bertašius buvo aktyvus visuomenininkas, dalyvavo įvairių būrelių veikloje. Gavo praktinių įgūdžių steigiant vartotojų kooperatyvą bei smulkaus kredito bankus. Jonas vedė Oną Mainelytę iš Butėnų kaimo, Antano Mainelio vienkiemio. Gavęs 14 ha žemės statėsi namus ant savo žemės, nors tuo metu gyveno pas uošvius arba Salose. Namas buvo didelis, dviejų aukštų, bet iki galo taip ir nebuvo įrengtas. Sukaupęs lėšų statė didelį molio tvartą, vėliau klojimą. Sodyba iš rytų ir vakarų buvo apsodinta eglutėmis. Pietų pusėje buvo užveistas didelis sodas. Jame augo apie 90 obelų. Tvarte buvo įrengta pašarų virtuvė, patalpa suskirstyta dalimis: kiaulėms, karvėms ir arkliams. Turėjo jau supirkęs ir mašinų: šienapjovę,

rugių kertamąją, gyvatuką grūdams valyti, porą variklių kuliamajai ir t. t. Jonas Bertašius ūkyje negyveno, bet atvažiuodavo su šeima vasaroti. Gyvenamajame name buvo įrengti kambariai, apstatyti baldais. Turėjo pianiną ir gausią biblioteką. Šeimoje augo dvi dukros: Sigutė, gim. apie 1926 m., ir Nijolė – apie 1930 m. Jonas Bertašius dėjo pagrindus pavyzdiniam ūkiui. Jis nebuvo ūkinių apskrities reikalų nuošaly: pirmas kūrė kooperatines pieno bendroves, būrė ūkininkus į kooperatyvus, organizavo vartotojų kooperatyvų veiklą.

Kai Kostas Maželis, stambus Mažeikiškio ūkininkas, bankrutavo, Jonas Bertašius pasiūlė jam apsigyventi savo ūkyje. Ten ir atsikėlė Kostas Maželis su savo motina Anėle Balaišiene, gim. 1864 m., ir patėviu Juozu Balaišiu, gim. 1870 m. Nors Kostas Maželis jau buvo solidaus amžiaus (gim. 1887), bet nebuvo vedęs ir vienas pragyveno iki mirties. Čia gyvendamas jis nerodė didelio entuziazmo vystant ūkį.

Jonas Bertašius, bijodamas represijų, pasitraukė į užsienį. Pirmiausia išvažiavo į Šveicariją, o vėliau išvyko į Ameriką ir apsistojo Čikagoje.

Kuriantis kolūkiams jo ūkis buvo įtrauktas į kolūkį. Namas konfiskuotas, nugriautas ir pastatytas Obeliuose. (Jame įsikūrė Obelių rajono vykdomasis komitetas.) Konfiskuotas pianinas, daugumą knygų priglaudė kaimynai Lasinskai. Kai Maželis gavo nurodymą palikti namus, jį su motina ir patėviu priėmė kaimynai, Juozo Butėno šeima. Čia pagyveno kelis mėnesius, o sulaukęs pavasario atsikraustė į Pāšilius, į Romo Smalskio namus. Jie buvo tušti, nes R. Smalskys buvo jau Sibire. Čia atsikraustė gyventi tik su patėviu, nes motina mirė apie 1945 m. Šiuose namuose gyvendamas mirė ir Kostas Maželis. Patėvį Juozą Balaišį, nebesugebantį savimi pasirūpinti, pasiėmė į savo šeimą jo netikra anūkė Emilija Butėnienė.



*Onos ir Jono
Bertašių dukros
Sigutė ir Nijolė*



*Susikūrus kolūkiams
taip buvo dirbama*

Kolūkis J. Bertašiaus moliniame tvarte įsirengė mechanines dirbtuves, vėliau mineralinių trąšų sandėliu paversta buvo daržinė. Baigiant irti pastatams kolūkis pardavė juos kolūkiečiams nusigriauti. Dabar toje vietoje žolėmis apaugusios namo pamatų liekanos, kelios vienišos senos obelys ir priaugę medžių.

Beje, Kostas Maželis buvo Sigutės Bertašiūtės krikšto tėvas. Ji iš Amerikos jam rašydavo laiškus ir siųsdavo siuntinius. Vienas laiškas yra išlikęs. Jame nėra datos, tačiau skaitant galima suprasti, kad jis rašytas tada, kai jau buvo žinoma, kad namas ir turtas konfiskuotas.

Mielas Krikšto Tėve!

Laišką gavome. Džiaugiamės, kad dar gyvas ir dar labiau, kad Dėdė Balaišiukas dar su Tavim. Daug linkėjimų visiems.

Rašyk daugiau, nerašyk registruotų, o tik paprastu oro paštu, bus pigiau Tau ir mes gausime. Aš anksčiau buvau rašiusi Tau kelius kartus, bet niekas neatsiliepė. Paskutiniu laiku gavau tavo dabartinį adresą, kuris, pasirodo, buvo teisingiausias.

Mama važiuoja aplankyti tetos Rožės ir iš ten pasiųs Tau siuntinį. Galima siųsti tik apie 20–22 svarai, todėl nedaug ką galima įdėti. Todėl pirmiausiai siųsime padėvėtų rūbų, o jeigu dar tilptų, tai ką nors ir iš maisto.

Tuo tarpu įdedu: 2 apatinius šiltus marškinius; 2 šilti marškiniai viršutiniai, 2 marškiniai viršutiniai vasarai, 3 poras kojinių, 1 batai, 1 skrybėlė, vienas gabalas šiokios tokios medžiagos, kam nors panaudosite, du gabalus siūlų pataisymui kostiumų, 2 kostiumai ir vienos kelnės atskirai, viena bonkutė sacharino. Kadangi mes manome, kad Tu esi prisiglaudęs prie Amylės, tai ir jai įdedu vieną skarelę ir dvi sukneles.

Gausite ne anksčiau kaip už trijų mėnesių. Jeigu kas netiks prie mieras, tai parduosi ir ką nors nusipirksi. Parašyk, kas tiko į mierą ir kas buvo per maži, kad vėliau turėtume supratimą, kaip Jūs esate nutukę, pastorėję.

Parašyk tiksliai man kada, kur mirė ir kame yra palaidota mano senelė. Mes norime ją atsiminti bažnyčioje. Kas palaidojo, ar vaikai, ar svetimi?

Būtinai sužinok apie mano krikšto močią, ar ji nori, kad aš jai parašyčiau arba ir siuntinėlių pasiųsčiau. Jei adreso nežinai, tai pasiteirauk pas Dambrautiškių Rožę.

Laiškan vėl įdedu kuponų, ir todėl greit rašyk. Taipgi įdedu mažą nuotraukėlę, gal dar pažinsi ir išpėsi.

Rašyk, kas iš kaimynų gyvas arba miręs arba kur toliau išvažiuojo.

Kadangi aš išvažiuoju kitur gyventi, tai dabar rašyk man naują adresu, butent: <...>

Mes tuo tarpu esame visi sveiki, ko ir tau linkime. Jeigu kas bus pasikeitę tame pakete, tai aš vėl parašysiu, kuomet parvažiuos mama.

Indomu, kodėl „Spartuoliui“ nereikalinga kultūra, kad viskas tapo pasiūsta kitur?

*Bučiuojame visi –
(vardas)*

Parašyk, ko Tau labiausiai reikia, jeigu galėsime, tai pasistengsiu kitą kartą Tau padėti.

Dabar keletas žodžių apie Kostą Maželį, kuris anksčiau gyveno Mažeikiškyje, prie Vyžuonos ežero, valdė nuosavybės teisėmis valaką žemės. Štai ką pasakoja Povilas Kietis:

„Maželis buvo gana apsiskaitęs, dalyvavo visuomeninėje veikloje ir turėjo plačias pažintis su vietos inteligentija. Jau prieš Pirmąjį pasaulinį karą domėjosi pažangiais ūkininkavimo būdais. Maželis, būdamas visuomenininkas ir turėdamas artimus ryšius su agronomais, norėjo savo ūkį sumoderninti, išplėsti gamybą. Agronomų patariamais, pirko žemės ūkio mašinas. Savo lėšų neturėdamas, skolinosi iš bankų. Per kelerius metus lito vertė smarkiai pasikeitė, krito kelis kartus. Žemės ūkio produktai labai atpigo, pramonės gaminiai pabrango. Skolinti ir investuoti pinigai į žemės ūkį pasidarė didelė našta. Reikėjo gražinti paskolą ir mokėti nuosimčius. Ūkininkai, kurie neturėdami savo lėšų, skolinosi iš bankų ir investavo į žemės ūkį, atsidūrė sunkioje padėtyje. Tokių ūkininkų skaičiuje atsidūrė ir Kostas Maželis. Kai kurių ūkininkų nuomone, kad Maželio padėtis nebuvo kritiška, galėjo išsigelbėti, tik reikėjo daugiau energijos ir sumanumo. Bet jis, kaip žmonės sako, nuleido rankas, nebesirūpino pašlijusiais ūkio reikalais, atsidavė Dievo valiai, o valia aiški, ūkį pardavė už paskolas“.

Juozas Ragelis, gimęs 1883 m. Rokiškio vls., jo žmona Anastazija gimusi 1892 m. Juozas Ragelis Veduviškio dvare prieš jį išparceliuojant buvo ūkininkas (*gaspadorius*), bet eidavo su visais kumečiais kartu dirbti. Kai burtų keliu buvo dalijami žemės sklypai, jie ištraukė, galima sakyti, patį blogiausią, esantį kitoje Šaltosios upės pusėje, visai paupyje, ir apaugusį krūmais. Bet burtai yra burtai, nieko čia nepadarysi. Juozas su tuo susitaikė ir kūrėsi naują gyvenimą. Šeimoje augo penki vaikai: Pranas (gim. 1920), Jonas (gim. 1925), Juozas (gim. 1930), Sofija (gim. 1924) ir Birutė (gim. 1927). Vaikai baigė pradinę mokyklą, o Juozas 1949 m. – Juodupės progimnaziją. Pranas tarnavo samdiniu pas Norkūną, po to dirbo miške eiguliu. Prie vokiečių buvo paimtas bent du kartus į kariuomenę, bet pabėgo, paslėpęs šautuvą pakely po tiltu. Tardytojo Petraičio tardomas Pranas prisipažino, kur paslėpė šautuvą, ir buvo nuteistas 3 metams kalėjimo ir 6 metams tremties. Išbuvo tremtyje apie 10 metų. Sugrįžęs namo dirbo fabrike. Vedė Žemaitytę iš Neršionių. Abu statėsi Juodupėje namus. Pranas Ragelis miręs, palaidotas naujosiose Juodupės kapinėse.

Jonas irgi dirbo pas Norkūną, o sovietiniais laikais – miške eiguliu, po to durpyne, fabrike, Juodupės ligoninėje ūkvedžiu. Vedė, nusipirko pusę namo Juodupėje.

Juozas išėjo gyventi į Obelius, dirbo lignoninėje ūkvedžiu. Gyvena buvusiam J. Bertašiaus name, atvežtame iš Veduviškio. Birutė ištekėjusi išėjo gyventi pas vyrą netoli Rokiškio. Dabar ji gyvena Bajoruose. Ilgiausiai tėvų statytuose namuose gyveno Sofija su sūnumi Gediminu. Užaugęs sūnus dirbo Juodupės fabrike, vedė ir gyveno Juodupėje. Sofija kurį laiką gyveno viena, vėliau išsikėlė į Bajorus pas seserį Birutę.

Vykdamas melioracijos darbus namai nugriauti.

Juozo Ragelio vakarinę sklypo dalį nuo Jono Butėno žemės skyrė upė. Butėnas iš Veduviškio dvaro buvo gavęs 2,4 ha žemės paupyje. Tačiau šiandien apie jį jau niekas nebeprisimena, gal jis buvo priskirtas Bliūdės vienkiemiiui.

Jonas Lasinskas, gim. 1873 m. Obelių vls., buvo Veduviškio dvaro kumetis. Jis buvo vyriausias piemuo (*ustovas*). Jis su žmona Ieva, gim. 1880 m., matyt, buvo išvykęs į Rusiją, kur 1905 m. gimė jų sūnus Juozas. Juozas mokėsi skaityti ir rašyti rusiškai. Rusų laikais jis Veduviškio mokykloje mokė naujokus rusiškai kalbėti ir rašyti. Be to, buvo išmokęs staliaus amato. Smetonos laikais Juozas Lasinskas dirbo fabrike staliumi, o sovietų laikais – Juodupės fabriko durpyno vedėju. Jis buvo vedęs Oną Vaičiulytę iš Lukštų, jai, be kita ko, tėvai davė ir širmą kumelių pasogos.

Onos ir Juozo Lasinskių šeimoje užaugo du sūnūs: Bronius (gim. 1934) ir Algis (gim. 1937). Bronius, baigęs Žemės ūkio technikumą bitininkystės kursą, dirbo pagal paskyrimą, sukūrė šeimą ir į namus negrižo. Jo brolis Algis, irgi baigęs technikumą, dirbo durpyne ekskavatorininku, gavo butą Juodupėje ir ten gyveno. Namuose liko gyventi tėvai. Senatvėje Juozas nuvyko gyventi į Kauną pas savo brolių Mykolą. Mykolas buvo baigęs aukštąjį mokslą. Juozas ir Mykolas dar turėjo ir seserį Stasę. Ji buvo ištekėjusi už Sprindžio, gyveno Rokiškyje. Vykstant melioracijai namus išsiardė Bronius.

Kavaliauskai buvo Veduviškio dvaro kumečiai. 8,5 ha žemės gavo Karolina Kavaliauskienė. Tuo metu jos vyro nebebuvo. 1942 m., kai vyko visuotinis gyventojų surašymas, ir Karolina jau buvo mirusi. Jos sūnus Antanas yra buvęs Neršionių seniūnu, o Vincas Pučka – pavaduotoju. Antanas susirgo plaučių liga ir mirė. Tuo metu jau buvo gimusi duktė Danutė (1938). Antano žmona Emilija (gim. 1911) metus panašlavusi priėmė užkurį Juozą Butėną (gim. 1907) iš Naujadarų (už Armonių k.). 1940 m. gimė duktė Janina. Juozas Butėnas dirbo Veduviškio pieno surinkimo punkte. Vėliau gimė duktė Nijolė. Visos trys Emilijos dukterys mokėsi Veduviškio pradinėje mokykloje, po to Juodupės vidurinėje. Danutė buvo medicinos sesuo. Ji neilgai dirbo Juodupėje, išvyko į Kauną. Jauniausia duktė Nijolė taip pat išėjo iš namų. Janina irgi išvyko toliau mokytis ir į Veduviškį gyventi negrižo.

Emilija ir Juozas Butėnai buvo labai geri žmonės, Juozas mokėjo mūryti krosnis, darė gerą alų. Kai griovė Bertašiaus namus, Butėnai laikinai priėmė Kostą Maželį ir Juozą Balaišį su visa manta. Tik sulaukę pavasario jie išsikraustė į Pašilius.

Juozas mirė pirmas, palaidotas Lukštų kapinėse. Emilija mirė vėliau. Ji prašė ją palaidoti atskirai. Mirus tėvams dukros namus pardavė Arvydui Cinauskui. Po jo mirties namus nupirko Julius Berniūnas savo podukrai. Ši begyvendama namus paleido dūmais.

Vincas Pučka, Jurgio s., gimė 1888 m. Latvijoje, Bebrinėje. Bebrinės dvare Jurgis Pučka su šeima tarnavo. Kai dvarą pardavė, grafas Pšezdeckis visus Pučkas atsivežė į Rokiškį. Jurgio Pučkos šeimoje užaugo šeši vaikai: trys sūnūs – Vincas, Jonas,



Donatas, ir trys dukros. Jonas Pučka, Jurgio sūnus, dvare dirbo liokajumi ir buvo vedęs muzikanto R. Lymano dukterį Elena Lymanaitę. Donatas Pirmojo pasaulinio karo metu išvažiavo į Ukrainą ir ten liko. Su juo gyveno ir tėvas Jurgis su motina. Bado metais tėvai mirė. Donatas mirė daug vėliau.

„Spartuolio“ kolūkio šieno grėbėjėlės. Pirma iš kairės – Emilija Butėnienė. Apie 1956 m.

Kur dabar stovi kombinuotųjų pašarų fabrikas, grafas Jurgiui davė 8 ha žemės. Ten Pučkos jau buvo pasistatę klojimą. Gyventi gavo dovanų nedidelį namelį Rokiškio geležinkelio stotyje. Dokumentais nebuvo įforminta nei žemė, nei namelis.

Vincas Pučka buvo mechanikas, kalvis. Iš pradžių dirbo kalviu, vėliau paskirtas darbuotis prie garo katilo. Dvaras naudojo garo jėgą įvairiems ūkio darbams, ypač javams kultū. Dvaras kuldavo ir stambesnių ūkininkų javus už atlyginimą. Vieną rudenį kūrė javus Miliūnuose. Pradėjus lynoti, sudrėkęs diržas ėmė smukti nuo kuliamosios disko. Vincas bandė jį prilaikyti pagaliu, nepavykus bandė prilaikyti alkūne. Diržas pagavo švarką ir įtraukė ranką. Sužalojo plaštaką. Ta ranka pasidarė daug silpnesnė, bet Vincas savo amato nemetė ir toliau darbavosi. Vincas Pučka gyveno Veduviškio senojoje troboje. Kai 1921–1922 m. pastatė naują namą kumečiams, tada ir Pučkos į jį persikraustė. Vincas buvo vedęs Veroniką Tervydaitę (gim. 1893) iš Ruzgų k. Jie užaugino penkis vaikus: Joną (gim. 1915), Vladą (gim. 1921), Vytautą (gim. 1930), Palmirą (gim. 1926) ir Elena (gim. 1917).

Kai dvarą išparceliavo, Pučkos gavo 8,4 ha žemės ir pradėjo kurtis savo ūkyje. Pučka buvo pažangus ūkininkas: trobesiai tvarkingi, aplinka sutvarkyta, turėjo savo kalvę. Visus vaikus leido mokytis į Veduviškio pradinę mokyklą. Toliau mokėsi tik jauniausias sūnus Vytautas. Jis baigė Juodupės progimnaziją ir Rokiškio vidurinę mokyklą. Trumpai dirbo Juodupės fabrike darbininku, vėliau išvyko į Kāmajus, kur dirbo mokytoju ir neakivaizdiniu būdu mokėsi Vilniaus muzikos mokykloje. Gyvendavo



mas Kamajuosė sukūrė šeimą. Nuo 1962 m. grįžęs į Juodupę dirbo Juodupės zoniniuose kultūros namuose metodistu. Jo vadovaujamas „Nemuno“ fabriko mišrusis choras ne kartą respublikinėse apžiūrose iškovojo prizines vietas. Vytautas vadovavo moterų bei vyrų ansambliams. 1977 m. gruodžio 27 d. rajoniniame laikraštyje „Spalio vėliava“ (Nr. 154) yra moterų ansamblio A. Zibolio daryta nuotrauka ir po ja užrašas:

Dirigentas ir choro vadovas Vytautas Pučka Juodupėje

„Nemuno“ vilnos audinių fabriko moterų ansamblis, kuriam vadovauja Lietuvos TSR meno saviveiklos žymūnas Vytautas Pučka, yra koncertavęs daugelyje rajono ūkių, du kartus sėkmingai pasirodęs respublikiniame „Sidabrinių balsų“ konkurse“.

Teko dainuoti ir Maskvoje, Sąjunginėje liaudies ūkio pasiekimų parodoje.

Kai Jonas Pučka augo, Veduviškyje dar nebuvo pradinės mokyklos. Tad jis lankė Sodelių pradinę mokyklą, kurioje baigė du skyrius, o trečią baigė Lūkštuose. Toliau jis nebesimokė, dirbo kartu su tėvu kalvėje. Pašauktas į Lietuvos kariuomenę tarnavo artilerijos pulke. Tarnyboje išmoko kaustyti arklius. Po kariuomenės grįžęs namo vėl dirbo kalvėje. Vedė Moniką Žindulytę iš Armonių k. Po vestuvių jie apsigyveno pas Monikos dėdę ir tetą Kavaliauskus tame pačiame Veduviškio kaime. Netrukus Jonas išėjo dirbti į Juodupės fabriką, o Monikai dar teko dirbti kolūkyje.

Elena, baigusi pradinę mokyklą, toliau nebesimokė. Ji su tėvais dirbo namuose. Vėliau įsidarbino fabrike, ištekėjo už Adolfo Šinkūno ir išvažiavo gyventi į Kretingą.

Palmira ištekėjo už Antano Kavaliausko iš Neršionių. Kavaliauskai buvo stambūs ūkininkai. Palma su vyru buvo ką tik susirašę, kai Antaną išvežė į Sibirą. Palma liko namuose prie savo tėvų ir gavo darbą Juodupės fabrike. Antanui grįžus iš Sibiro, jie susituokė bažnyčioje ir abu gyvena Juodupėje.



*Jonas Pučka
su žmona Monika
ir sūnumi Algirdu*



*Vladas Pučka
su žmona Ona
ir vaikais Birute
ir Kęstučiu*

Vladas, baigęs pradinę mokyklą, liko namuose. Jam teko dirbti Norkūno mūlūne, Miliūnų plytinėje. Kai vokiečiai sudegino Miliūnus, sudegė ir plytinė. Vėliau Vladas gavo darbą Juodupės fabrike – dirbo elektros montuotoju, nors jokių mokslų nebuvo baigęs. Turėjo gabumą ir muzikai: grojo smuiku, armonika, akordeonu. Buvo pagrindinis fotografas vestuvėse ar laidotuvėse. Vladas vedė Oną Matiukaitę iš Sādūnų k. nuo Dusetų. Po vestuvių kurį laiką gyveno Vėduviškyje. Vėliau pasistatė namą Juodupėje, bet dažnai važinėjo dviračiu į Vėduviškį, kur gyveno Vlado mama. Onos ir Vlado šeimoje užaugo duktė Birutė, gim. 1953 m., ir sūnus Kęstutis, gim. 1959 m. Vaikai jau mokėsi Juodupės mokykloje.

Vincas Pučka mirė 1956 m., palaidotas Lukštų kapinėse. Jo žmona Veronika mirė daug vėliau. Ji viena, be vyro, dar gyveno bent 15 m. Kai nesugebėjo viena gyventi kaime, ją sūnus Vladas pasiėmė į Juodupę, o namus Vėduviškio kaime pardavė. 1965 m. juos nusipirko Valaikos iš Armonių k. 1971 m. mirė Veronika Pučkienė. Ji palaidota Lukštų kapinėse šalia vyro. Dabar šiuose namuose gyvena Genė Abukauskienė su šeima. Prie pat kelio plačiai išskleidęs šakas auga vienišas ažuolas, menantis 1930-uosius Vytauto Didžiojo metus, pasodintas Vinco Pučkos rankomis. Prie jo atsistojo metalinis kryžius, kurį padarė Vladas Pučka. Kryžius primins Pučkų



Pučkų šeima. Pirmą iš kairės – Palma, pirmą iš dešinės – Elena

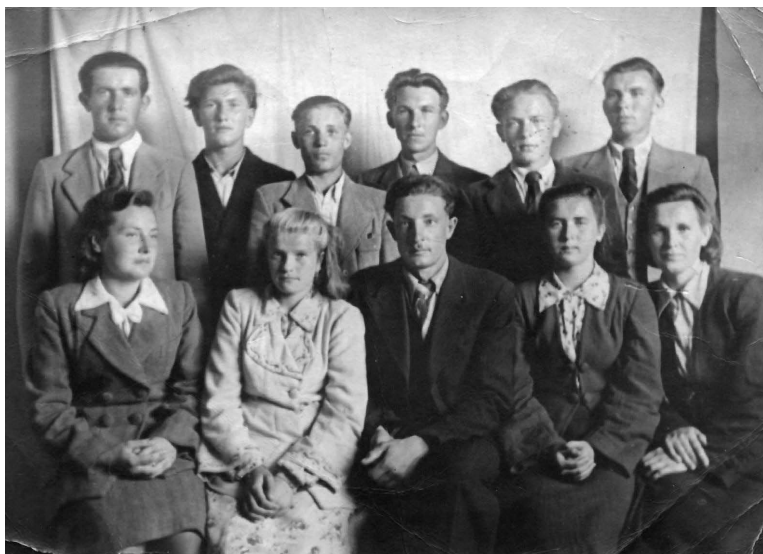
ateinančioms kartoms čia stovėjusią jų protėvių sodybą. Beje, Juodupės naujosiose kapinėse pagrindinį kryžių padarė Jonas Pučka.

Ignas Kavaliauskas buvo dvaro kumetis. Jis prižiūrėjo dvaro staininius arklius. Ignas gimęs 1860 m. Latvijoje. Jaunas buvęs gražus ir linksmas vyras, patikdavęs ponioms ir panelėms. Jo žmona Anėlė gimė 1886 m. Vaikų jie neturėjo. Išparceliuojant dvarą Kavaliauskas gavo 2 ha žemės. Jis pasistatė gyvenamąjį namelį, tvartą, nedidelį klotimą. Laikė juodbėrį arkli, karvę, prieauglį. Visus darbus nudirbdavo abu su žmona. Kadangi vaikų neturėjo, senatvėje priėmė pas save dukterėčią Moniką Žindulytę (gim. 1920) su vyru Jonu Pučka (gim. 1915). Jonas Pučka gyveno Veduviškio kaime su tėvais, broliais ir seserimi. Taigi vedęs Moniką iš Armonių k. apsigyveno pas Monikos dėdę ir tetą, juos nukaršino. Monikos ir Jono Pučkų šeimoje užaugo duktė Julija (buvo vadinama Regina), ir sūnus Algirdas. Jonas įsidarbino Juodupės fabrike. Susikūrus kolūkiams Monikai teko dirbti prie vištų, kurios buvo laikomos kaimyniniame name, bet jau Neršionių kaime.

Apie 1958 m. Jonas su žmona išsikėlė gyventi į Juodupę, nes ten pasistatė namus. Vaikai mokėsi Juodupės vidurinėje. Namus Veduviškio kaime pardavė Romui Butėnui iš Pašilių k. Butėnams mirus, šiuos namus vaikai pardavė. Dabar juose gyvena Julius Skvarnavičius su žmona Reda ir vaikais. Julius prie gyvenamojo namo pristatė antrą galą, nudažė. Pasistatė garažą.

Vederavos vienkiemyje buvo įsikūrusi Pašilių eiguva. Ji priklausė Vyžuonos girininkijai. Šioje sodyboje ir gyveno eiguvis su šeima. Eigučiai keitėsi, todėl keitėsi ir šios sodybos gyventojai. Vyresni Pašilių bei Veduviškio kaimo gyventojai prisimena eigučiu dirbus Mykolą Lasinską. Turbūt jis šias pareigas ėjo ilgą laiką. Vėliau eigučiais dirbo Vaira, Vladas Šakalys, Meškauskas, Kazys Ragelis iš Veduviškio k. Pasutinis eiguvis buvo ir čia gyveno Kazimieras Bliūdžius.

Rokiškio apskrities Juodupės valsčiaus Vederavos vienkiemio žemės parceliacijos planas sudarytas 1930-aisiais – Vytauto Didžiojo metais – Žemės tvarkymo departamento matininko Eduardo Brakausko. 12,48 ha žemės sklypo šeimnininku tapo Mikas Lasinskas (Mykolas). Planas patvirtintas 1931 m. kovo 12 d. 1934 m. Žemės reformos valdybos nutarimu Nr. 1134, paskelbtu „Vyriausybės žinių“ Nr. 474, šis vienkiemis priskirtas prie Pašilių kaimo.



*Grupė jaunimo.
Sėdi (iš kairės): Adelė
Lasinskaitė (Vederava),
Bronė Butėnaitė
(Pašiliai), Kazys
Ragelis (Veduviškis),
Palma ir Adelė
Butėnaitės (Pašiliai);
stovi: Jonas ir Albinas
Butėnai, Juozas Varnas
(Pašiliai), Jonas
Butėnas (Pabirkštė),
Alfonsas Butėnas
ir Stasys Varnas
(Pašiliai). 1947 m.*

1942 m. gyventojų sąrašuose⁸ randame, kad Vederavos vienkiemyje tuo metu gyveno dvi šeimos: Mykolo Lasinsko ir Vlado Šakalio.

Sodyboje, kurioje buvo įsikūrusi Pašilių eiguva, stovėjo gyvenamasis namas, tvartas, daržinė. Čia 1942 m. gyveno eigulys Vladas Šakalys su žmona Sofija (žmonių vadinta Zose), sūnumi Vladu ir dukra Vitole. Karo metais eiguvoje teko slapstyti būsimajam Lietuvos KP CK pirmajam sekretoriui Petru Griškevičiui. Jam Šakalienė buvusi giminaitė.

1930 m. Mykolas Lasinskas gavo 12,48 ha žemės. Jo sodyba buvo visai pamiškėje: nedidelis gyvenamasis namas, tvartas, plūktas iš molio, prie jo daržinė, klėtis, atokiau didelis klojimas. Mykolas gimęs 1877 m. Obelių vls. Jo žmona Karolina Mažeikytė iš Pašilių k. gimusi 1880 m. Lasinskas mokėjo užkalbėti nuo rožės ir nuo gyvatės įkandimo. Karolinos ir Mykolo Lasinskų šeimoje užaugo šeši vaikai – keturios dukros ir du sūnūs: Nastė, Akvilė, Palmira, Adelė, Pranas ir Balys.

Dukras išpasogino. Nastė ištekėjo už Vilčinsko iš Šikšnių k. ir išėjo pas jį gyventi. Akvilė ištekėjo už Žemaičio, gyveno Panevėžyje. Palmira ištekėjo už Grabausko ir gyveno Rokiškyje. Grabauskui yra tekę tarnauti Plechavičiaus armijoje. Jis buvo pasitraukęs į Vokietiją, vėliau gyveno Anglijoje. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, sugrįžo į Lietuvą ir apsigyveno Rokiškyje. Šeimoje jauniausia buvo Adelė. Ji ištekėjo už Kazio Ragelio, tuo metu dirbusio Pašiliuose eiguliu. Vėliau pasistatė namą Juodupėje ir išsikėlė gyventi ten.

Sūnus Balys dirbo Obelių nuovadoje policininku. Jis gimęs 1911 m., žmona Adelė – 1913 m. Pakapinės kaime 1941 m. Balys Lasinskas su šeima buvo išstremti į Kamenis prie Obės, Altajaus kraštą. 1943 m. nuteistas 10 metų. 1957 m. išstremtas penkeriems metams į Barnaulo rajoną, Altajaus kraštą. Į Lietuvą negrįžo, mirė 1986 m. Balio žmona Adelė 1947 m. pabėgo į Lietuvą. 1949 m. sausio 8 d. buvo suimta ir 1949 m. kovo 9 d. Ypatingojo pasitarimo nuteista trejiems metams lagerio Krasnojarske prie Amūro, Chabarovsko krašte. 1951 m. – tremtis Barnaulo r., Altajaus krašte.

⁸ LCVA, R-743, ap. 2, b. 5335.

Jų dukra Aldona, gim. 1939 m. Pakapinės k., iš tremties 1946 m. pabėgo į Lietuvą. 1952 m. savanoriškai nuvyko į tremtį pas tėvus.

Antroji dukra Irena, gim. 1938 m. Pakapinės k., iš tremties 1947 m. pabėgo į Lietuvą, o 1952 m. savanoriškai vėl grįžo į tremtį pas tėvus. Ji į Lietuvą grįžo 1987 m. ir apsigyveno Kaune.

Antrasis Mykolo Lasinsko sūnus Pranas gimė 1915 m. Jis vedė Marytę Savickaitę iš Šikšnių k. Šeimoje užaugo trys dukros: Bronė, Zita ir Genė. Pranas Lasinskas 1945 m. balandžio 15 d. suimtas. Karo tribunolo 1945 m. gegužės 19 d. nuteistas mirti, bausmė pakeista 20 m. lagerio⁹.

Kol Pranas kalėjo lageryje, jo žmona Marytė su dukromis gyveno kartu su Prano tėvais. Visos dukros baigė Veduviškio pradinę mokyklą. Lukštų septynmetėje mokėsi tik Genė ir Zita. Tuo tarpu Bronė mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Ją materialiai rėmė močiutė Irena Savickienė, gyvenusi Šikšnių k. Zita, baigusi septynias klases, mokėsi siūti. Bronė baigė buhalterijos technikumą, o 1958 m. ištekėjo už Antano Butėno ir atėjo pas jį į Pašilių k. gyventi. Genė siekė aukštojo mokslo, sukūrė šeimą ir į Pašilius negrižo.

Po gerų dviejų dešimtmečių nuo vyro tremties Marytė Lasinskienė išvyko į Donbasą, kur tuo metu anglių kasykloje dirbo jos vyras Pranas. Po kurio laiko pas tėvus nuvyko ir jų duktė Zita.

Apie 1955 m. mirė Mykolas Lasinskas. Jo žmona Karolina Lasinskienė dar kurį laiką gyveno su anūke Zita, o kai ji išvažiavo į Donbasą pas tėvus, tuomet Karoliną pasiėmė į Juodupę dukra Adelė Ragelienė. Juodupėje Karolina Lasinskienė ir sulaukė savo saulėlydžio. Ji mirė apie 1969 m. Palaidota Lukštų kapinėse šalia vyro.

Pranas Lasinskas su žmona ir dukra grįžę į Lietuvą apsigyveno Kaune. Namai buvusiame Vederavos vienkiemyje stovėjo tušti. Kolūkių laikais Lasinskių sodybos tvarte buvo laikomi arkliai, vėliau avys, o dar vėliau veršeliai. Palengva ši sodyba sunyko, tik klėtį nusigriovė Bronės šeima ir atsivežę prie savo namų iš jos pasistatė pirtį ir prie jos kalvę. Turėtą senelių žemę susigražino ir dabar dirba Bronės sūnus Aivaras su šeima.

Kaip gražu, kai pavasariui atėjus sužaliuoja laukai, sprogstą medžių pumpurai, skleidžiasi pirmieji šalpusnių ir žibuoklių žiedai. Tačiau greit prabėga ne tik pavasaris, bet ir vasara. Vėl ateina ruduo. Visa gamta apmiršta. Žiema nubalina laukus, šerkšnu pasidengia medžiai. Bet vėl pakilusi pavasario saulė viską pakeičia, vėl atgyja gamta. Taip ir eina metai, o kartu su jais bėga ir žmonių gyvenimai. Iš-parceliavus Veduviškio dvarą, gavę žemės žmonės statėsi namus, sodino sodus, dirbo laukus, augino vaikus... Tačiau susikūrus kolūkiui vėl turėjo sunkiai dirbti, ir vėl ne sau. Atsiradus galimybei nemokamai mokytis, dalis jaunimo ir pasuko šiuo keliu. Kitus paviliojo darbas Juodupės fabrike, tretį gyvenimo kelio ieškojo miestuose. Kaimas tuštėjo. Šį procesą dar labiau paspartino vykdomi melioracijos darbai. Vieni apsidžiaugė gavę pinigų už nukeliamus trobesius, nugriovė namus ir išvyko pas vaikus. Kiti nusiminė, nes nenorėjo palikti savo gimtinės. Pastačius kolūkio centre aštuonbutį, kelios šeimos gavo butus jame ir čia sulaukė savo gyvenimo pabaigos. Dabar laukai tušti, baigia apaugti

⁹ *Lietuvos gyventojų genocidas*, Vilnius, 2003, t. 2, d. 2, p. 288.

piktžolėmis ir krūmynais. Senųjų gyventojų statytų sodybų liko vos kelios prie pat kelio. Jose pasikeitė tik gyventojai. Į gyvenvietę atsikėlė žmonės iš kitų kaimų: Pranas Garška su šeima iš Laukininkų, Algimantas Mažeikis su motina iš Armonių, Antanas Žindulis su šeima iš Armonių, Stasys Balčiūnas su šeima iš Butėnų ir tik vienas Ciprijonas Gruniovas su šeima iš Veduviškio kaimo palaukės.

Praeis dar keleri metai. Išeis Anapilin visi, kurie mena savo vaikystę, prabėgusią Veduviškio kaime, ir viskas nugrims į užmarštį. Kad taip neatsitiktų, užrašau prisiminimus žmonių, kurie čia gyveno, dirbo ir pažinojo šio kaimo gyventojus. Apie kaimą pasakojo: Juana Žemaitienė, Ulijana Gruniova, Vladas Pučka, Stefa ir Pranciškus Maželiai, Marija Ragelienė, Aleksandra Navickienė, Ona Pukėnienė, Zita Žemaitienė. Taip pat pasinaudojau Povilo Kiečio užrašytais prisiminimais, Rokiškio krašto muziejaus archyvo medžiaga, Lietuvos centrinio valstybės archyvo 1942 m. gyventojų surašymo duomenimis bei Rokiškio apskrities, Juodupės valsčiaus, Vederckio dvaro ir Slasteliškio vienkiemio žemės parceliacijos planu, sudarytu 1927 m. Žemės tvarkymo departamento matininko Kosto Perekšlio.

Lingėnai

Algirdas Karalius

Lingėnų legenda. Lingėnų kaimo laukai išprausti tarp dviejų miškų. Sako, seniai, labai seniai ir Lingėnų laukuose augo miškai. Svyravo galingi ažuolai, aukštos, lieknos kaip nendrės pušys, liepos žydėjo ir bitutes viliojo. Per kalnelį pro ežerą vingiavo žvėrių takas. Netoli tako prie ežerėlio, po skarotom eglėm lūšnelėje gyveno atsiskyrėlis. Jis iš liepos karnų vyžas sau pynė, iš žvėrelių kailių kailinius gamino. Atsiskyrėlis buvo labai keistas, gyveno vienišas lyg vilkas, jo maistas buvo žvėries mėsa. Todėl apylinkės žmonės jį praminė Vilku. Vilkas buvo darbštus, jis iš karklo vytelių pynė lopšius ir ant lingių kabino (lingė – tai 3–4 m ilgio, 5–8 cm storio kartis). Ant lingės pakabintame lopšyje labai patogiu motinai supti vaiką, kol jis užmiega. Tais laikais vaikučių gimdavo daug – kiek Dievas duodavo. Todėl ir Vilku darbu netrūko. Daug lopšių jis prigamino ir ant lingių prikabino. Apylinkėse Vilko lingės taip išgarsėjo, kad ir kalnelį, kur gyveno Vilkas, praminė Lingėnais.

*Seniai, labai seniai,
Lingėnų lauke siūbavo miškai.
Aukštos eglės ir pušys
Viršūnėm į padanges mušės.
Žali ažuolai šimtmečius skaičiavo,
Galingom šakom siūbavo, lingavo.
Per kalnelį žvėrių takas vingiavo,
Pakalnėje ežeras liūliavo.
Žmonės mano, kad nuo seno
Čia atsiskyrėlis gyveno.
Miškas jį rengė ir maitino:
Iš karnų jis vyžas pynė,
Iš kailių skrandas gamino.
Nors jo kailis ir nepilkas,
Bet gyveno tartum vilkas.
Labai buvo keistas,
Nes tik mėsa – jo maistas.
Už tai vilku jį vadino,
Nes jis ropių neaugino.
Iš vytelių lopšius pynė
Ir ant lingių juos kabino.
Vaikučius mamos lingavo
Ir lopšines jiems dainavo.
Daug lopšių prigamino
Ir ant lingių prikabino,
Vilko lingės išgarsėjo,
Kalnelį Lingėnais vadint pradėjo.
Kartą Vilkas susapnavo,*

*Kad nukirto pirštą savo.
 Į lapuką suvyniojo,
 Samanėlėm jį apklojo.
 Šildė, supo ir lingavo,
 Kol pirštelis atsigavo.
 Išaugino miške berniuką
 Mielą, mažytį Lingiuką.
 Kai Lingiukų padaugėjo,
 Miške darbai pajudėjo.
 Krūmus rovė, arė, sėjo,
 Taip Lingėnai prasidėjo.*

Istorija. Taip ar ne taip – niekas nežino, tik sena legenda apie tai byloja. Yra žinoma, kad nuo seno Lingėnuose Vilkas ir Lingė gyveno. Taip tvirtina Ūnuškio parapijos krikštų registracijos knyga. Nors knyga labai sena, bet dar galima išskaityti, kad 1694 m. spalio 7 d., krikštijant Lingėną, krikšto motina buvo Vilkienė iš Lingėnų kaimo. Čia pat yra seniausias rašytinis šaltinis, kuriame paminėtas Lingėnų kaimo pavadinimas. Tai 1680 m. padarytas įrašas, kai buvo pakrikštyta Juozonytė iš Lingėnų kaimo. Vis dėlto manoma, kad Lingėnuose žmonės gyventi pradėjo kur kas anksčiau. Kad nėra ankstesnių įrašų bažnytinėje knygoje, paaiškinama tuo, jog buvo gyvos pagoniškos tradicijos ir ne visi vaikus krikštijo bažnyčioje. Apie tai liudija vyskupo M. Giedraičio 1587 m. pranešimas, kuriame rašoma, kad lietuviai neina į bažnyčias, nemoka net žegnotis, nekrikštija vaikų, vis dar visuotinai aukoja aukas Perkūnui, garbina ažuolus kaip šventus.

Lingėnų gatvinis kaimas buvo įkurtas tada, kai didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto 1557 m. įsakymu buvo vykdoma Valakų reforma. Kaimui buvo atmatuoti 5 valakai žemės. (Valakas – tai 30–33 margai, arba 21–30 ha, žemės vienai šeimai.) Vieną valaką gavo Vilko šeima. Vykdamas Valakų reformą, valstiečiai buvo iškeliami iš senų savo sodybų ir apgyvendinami gatviniuose kaimuose, žmonių vadinamuose ūlyčiomis. Tokiu būdu į Lingėnus iš Bliūdės kaimo buvo atkeltas Juozas Bliūdė (vėliau jį imta vadinti Bliūdžiumi) ir gavo valaką žemės. Trečią valaką gavo Jonas Karalius. Ketvirtas valakas buvo atmatuotas Juozapui Karaliui, penktas – Motiejui Gerniui.

Dauguma Lingėnų žmonių pasižymėjo nuoširdumu, draugiškumu, noru padėti kitiems, mėgo bendrauti ir buvo taikūs. Visame Lingėnų kaime nebuvo nė vieno alkoholiko ar chuligano. Kaime vyravo visuomeniškumo atmosfera. Daugelį kaimo reikalų sprendė demokratiškai susirinkimo metu. Net šeimose iškilus problemai buvo kviečiami žmonės ir kaltasis viešai pasmerkiamas, baramas, o daugiau prasikaltęs paragaudavo ir vadelių. Visame kaime iki kolchozų nebuvo nė vieno vagies, namų durų nerakindavo ir niekas nedingdavo. Žmonės aktyviai dalyvavo susirinkimuose, svarstė bendrus kaimo reikalaus: dėl tvorų remonto, gyvulių ganymo. Kiekvieną pavasarį samdydavo kerdžiu, nes kaimo gyvuliai buvo ganomi bendroje bandoje. Kerdžiui turėjo padėti kaimo paaugliai.

Lingėnų žmonės buvo ne tik darbštūs, bet mokėjo ir gražiai linksmintis. Nors kaimas nedidelis, bet čia jau prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo 3–4 instrumentų

kapela. Du broliai Adomoniai grojo smuiku ir triūba, J. Karalius griežė armonika. Sekmadienio vakarais rinkdavosi didesnėje gryčioje jauni ir seni. Mokėjo daug dainų, šokių, žaidimų, mėgo humorą. Yra žinomas Lingėnų kadrilis. Kapela grodavo visose kaimo vestuvėse, kurios tęsdavosi savaite. Pirkto sodą, vaišinosi alučiu, dainavo dainas, korė piršlį ir žaidė visokiausius žaidimus.

Kaimo savitarpio pagalbą liudija Uršulės Bliūdžiuvienės (mirė 1929 m.) gyvenimas. Kai siautė epidemija ir daugelis lingėniškių gulėjo ligos patale, alkani ir be pagalbos, Uršulė gamino maistą ir lankė ligonius, nekreipdama dėmesio, kad gali nuo jų užsikrėsti ir susirgti. Ir labai sunku paaiškinti, kad išmirus pušei kaimo, Uršulė, nesinaudodama medikų pagalba, nesusirgo. Be to, jos rankos daugeliui naujagimių padėdavo ateiti į šį pasaulį. Todėl iš dėkingumo ji buvo

vadinama kaimo bobute. 1925 m., kada kaimo susirinkime buvo balsuojama dėl išsikėlimo į vienkiemius, Uršulė vienintelė iš viso kaimo balsavo prieš ūlyčios išardymą. Ji aiškino, kad žmonės, gyvendami vienkiemiuose, susvetimės ir mažiau vieni kitiems padės. Dėl susvetimėjimo ji buvo teisi, bet į vienkiemius keltis buvo būtina, nes režinėje sistemoje ūkininkauti neekonomiška ir nepatogu: laukai toli nuo gyvenvietės, rėžiai siauri, nes šeimoje išaugus dviem ir daugiau sūnų, žemę tekdavo dalintis. O šeimos buvo gausios. 1825 m. kaime buvo 5 šeimos, o po 100 metų – 4 kartus daugiau. Rėžiai besidalijant siaurėjo taip, kad kai kuriuose vos tilpo akėčios. Nepaisant Uršulės prieštaravimų, reforma įvykdyta, gatvinis kaimas išsiskirstė per laukus. 1928 m. pavasarį matininkas E. Bratkauskas, kaimo žmonių padedamas, išmatavo žemę, įvertino jos kokybę, surūšiojo į 3 rūšis ir padalijo 21 šeimai. Visi gavo žemės ten, kur norėjo... mat žemė buvo įvertinta ir suskirstyta į 3 rūšis: gera, vidutinė ir bloga. Kas norėjo gauti daugiau, tas ėmė blogesnę, kas norėjo geresnės, gavo mažiau. 1929 m. rudenį vienkiemiuose pradėjo augti naujos sodybos.

Karas. Po to, kai Lingėnų gatvinis kaimas išsikėlė į vienkiemius, ūlyčia ištuštėjo: sugriautos sodybos, iškirsti medžiai, liko tik maži medeliai ir galingas ažuolas, vadinamas Lingėnų ažuolu. Jo nedrįso kirsti, nes seni žmonės pasakojo, kad jis šventas. Tuo metu Lietuvoje dar buvo gyva pagonių tradicija – senus ažuolus, jei ne garbinti, tai bent gerbti ir saugoti.

Žmonės saugojo savo ažuolą ir kol jis žaliavo, lingėniškiai gyveno laimingai.

Dievai Lingėnus apleido, kai Gasiūnas nupjovė Lingėnų ažuolą. Tą nelemtą dieną sesuo Aldona, grįžusi iš kaimo verkdamas papasakojo, kad Gasiūnas pjauna



*Juozas Karalius
(stovi) – caro kareivis.
1913 m.*

ąžuolą. Negerai, oi, negerai, dūsavo mama, už tai gali Dievas pakoroti. Man labai gaila buvo ąžuolo ir nubėgau pažiūrėti, ar tikrai pjauna. Pamačiau, kaip Gasiūnas ir jo bernas atsiklaupę po ąžuolu sunkiai traukia pjūklą. Ažuolas tvirtai stovėjo į dangų iškėlęs galingas šakas. Sunkiai sekėsi pjauti: ąžuolas storas, kietas, pjūklą pagavo į lanką ir pjovėjai vos galėjo jį patraukti. Visą dieną plušo, pavakary ąžuolas dusliai subraškėjo, ėmė svirti ir sunkiai sukniubo ant galingų šakų, bet šakos neišlaikė, braškėdamos lūžo ir ąžuolas visu svoriu prigludo prie šlapios rudens žemės. Man pasirodė, kad ąžuolas guldamas dusliai sudejavo.

Iš tiesų pranašystės dažnai pildosi... Dėl ąžuolo ar dėl ko kito, bet jį nukirtus Lingėnus apniko nelaimės: tremtis, karas, gaisrai, žudymai, kolektyvizacija, ir galop visiškas sodybų sugriovimas ir gyventojų iškėlimas iš kaimo. Nelaimės

pirmiausia aplankė Gasiūnų šeimą. Dėl ąžuolo ar ne dėl jo, bet šeima buvo ištremta į Sibirą, sodyba išparceliuota, turtas konfiskuotas ir skrebų ištašytas. O sodyba buvo pavyzdinė, gražiausia ne tik kaime, bet visoje apylinkėje. Pastatytas pagal visus reikalavimus ir gerai tvarkomas 30 ha žemės ūkis, viduryje – didelis kiemas. Rytinėje jo pusėje – dideli tvartai. Juose tilpo apie 10 karvių ir bulius, būrys avių ir daug kiaulių su kuiliu. Ypač gerbiami čia buvo arkliai. Jiems tvartas buvo atskiras ir šviesus. Vakarinėje kiemo pusėje stovėjo rūšys, klėtis, pieninė, o dar toliau – jauja, kurioje buvo minami visos apylinkės ūkininkų linai. Pietinėje kiemo pusėje stovėjo, dideliais langais pasipuošęs, gyvenamasis dviejų galų namas su priebučiu (*gonkais*). Iš priebučio per gėlyną takas vedė į sodelį. Ūkio darbai buvo gerai mechanizuoti. Gasiūnai turėjo kūlimo, sėjimo, javų pjovimo mašinas, aliejaus spaudimo įrangą ir daug kalvystės bei staliaus įrankių. Grįžę iš Sibiro Gasiūnai šio turto neberado, jų sodybos vietoje juodavo dirva.

1940 m. birželio mėn. grįžęs iš Rōkiškio tėtė vietoje litų parvežė rublių ir pasakė, kad Lietuvą okupavo rusai. Žmonės pasakojo, kad Smetona išvežė visą bidadoną aukso. Hitlerio tankai traiskė Lenkiją, o Stalino armija sugarmėjo į Pabaltijį. Komunistai užsibuvo ilgai, sužlugdė Lietuvos ekonomiką, terorizavo, žudė ir trėmė žmones, griovė kultūrą ir morale.

1941 m. birželio 22 d. rytą Lingėnus drebbino motorų gausmas. Iš Vakarų į Rytus skrido ir skrido kaukdami vokiečių lėktuvai. Jų buvo taip daug, kad kartais atrodė, jog tai varnų būrys. Jie skrido bombarduoti Rusijos. Nuo vieškelio, kuris buvo į rytus už Apūniškio miško, buvo girdėti mašinų ir tankų riaumojimas. Grįžęs iš



Lingėnų ąžuolas.
1939 m.

Júodupės dėdė Petras pasakojo, kad vieškeliu į Rokiškio pusę traukia rusų kariuomenė. Pėstininkai ėjo per Lingėnus. Dulkiniai, pavargę kariai užeidavo pas mus valgyti ir gerti. Pasistiprinę dėjo savo kuprines ant pečių ir traukė į Rokiškio pusę. Tai buvo liūdnas vaizdas. Kariai buvo labai išvargę, murzini, nesiskutę, kojos apvyniotos medžiaginėmis juostomis, vadinamomis *apmotkėmis*.

Kitą dieną atėjo šiurpi žinia apie žudynes Júodupėje. Šiuos žvėriškumus Lingėnų žmonės labai skaudžiai priėmė ir džiaugėsi, kad vokiečiai išvijo žudikus.

Neilgai džiaugėsi. Vos tik rusams pabėgus už miško, dieną ir naktį nuo vieškeliu sklido vokiečių tankų riauvojimas. Per Lingėnus važiavo kolonos arklių traukiamų vežimų. Kariai labai rūpinosi arkliais, dažnai stabdydavo koloną, duodavo arkliams pailsėti, rovė daržoves ir šėrė, valgydami patys, dalį duonos atiduodavo arkliams. Į mūsų kiemą atėję kariai prašė vandens. Mama pasėmė, atnešė stiklinių, bet kariai negėrė, rodė, kad pirma gertų mama. Matyt, bijojo, kad nenunuodytų. Kai mama išgėrė pusę stiklinės, tuomet ir jie godžiai gėrė, vaikams davė šokolado. Taip vokiečių kariuomenė traukė per Lingėnus savaitę.

Po kiek laiko kaime pasklido baisi žinia, kad vokiečiai suėmė visus žydus, išvarė ir sušaudė. Lingėnų žmonės vėl su pasibaisėjimu kalbėjo ir smerkė ne tik tuos, kas padėjo šaudyti, bet ir tuos, kurie ėmė žydu turta. Guodėsi, kad nė vienas lingėniškis nesusitėpė rankų žydu krauju. Labai stebėjosi žmonės, kaip išpranašavo tragediją labai seno kupletu žodžiai:

*Eilė žydu, eilė spalių,
Eilė mažesnių žydelių...*

Juk taip ir įvyko. 1941 m. žiema buvo labai šalta ir fronte vokiečių kariai šalo. Rinko šiltus rūbus, reikalavo vilnonių kojinių, pirštinių, šalikų. Lingėnų moterys privalėjo megzti kojines, seniūnas jas surinkdavo ir perduodavo vokiečiams. Šie už tai duodavo degtukų, muilo.

Karas vyko Rusijoje, vokiečiai šeiminkavo Lietuvoje. Apdėjo gyventojus įvairiomis duoklėmis, rekvizavo geresnius arklius, gaudė vyrus ir vežė į Vokietiją darbams. Iš Lingėnų Vokietijoje dirbo P. Karalius, iš Tartališkio – P. Čičinskas. Kad neišvežtų į Vokietiją, žmonės slapstėsi.

Vieną naktį pro miegus išgirdau vilkų staugimą. Pabudęs pamačiau prie lango stovintį tėtį. Jis žiūrėjo į tamsų mišką, virš kurio lyg didelis paukštis suko ratą po rato lėktuvas. Po kiekvieno apsisukimo virš miško palikdavo juodą daiktą, kuris pakybojęs ore nusileisdavo į mišką. Lėktuvas ant mūsų miško pasirodydavo dažnai. Po tokių skrydžių pamiške vaikščiojo žmonės, užeidavo jie ir pas mus, klausdavo, ar nematėme pasiklydusio arklio. Pakalbėdavo su tėte ir nueidavo į mišką. Su J. Maciunu, klaidžiodami po mišką, radome aplaužytų dėžių, kaustytų lentų, metalinių juostų. Kai ką iš jų parsinešėm, tėtei tai nepatiko ir daugiau liepė jų nenešti namo.

Vieną rytą mama pažadino anksti, liepė šiltai apsirengti ir apsiauti. Atsikėlęs pamačiau, kaip virš Aleklynės miško kyla juodi dūmai. Už miško aidėjo šūviai. Grįžęs iš kaimo tėtė pasakė, kad vokiečiai degina Miliūnus, kam jie susidėjo su partizanais. Gali sudeginti ir Lingėnus, nes raudonieji partizanai čia lankydavosi. Visi buvo pasirošę, prisidžiovinę duonos, daiktus sudėję į maišus. Bet Lingėnų vokiečiai nedegino.

Norėdamas padėti jauniems vyrams generolas Plechavičius kvietė tarnauti į lietuvišką rinktinę. Iš Lingėnų į Plechavičiaus pulką įstojo J. Karalius, A. Žeižys. Gavo gražias uniformas, vyko mokymai, bet kai vokiečiai sumanė pulką siųsti į frontą, visi išsiskirstė ir slapstėsi. Tik Antanas Žeižys išėjo pas vokiečius ir daugiau į Lingėnus negrižo.

1944 m. vasarą jau netoli nuo Lingėnų buvo girdėti patrankų griaustinis. Virš mūsų kaimo vis dažniau vyko lėktuvų kautynės. Vokiečiai jau grįžo į Vakarų. Vieną dieną atėjo vokiečių karys, pasikinkė į mūsų vežimą arklį. Mama dar nuo Pirmojo pasaulinio karo šiek tiek mokėjo vokiškai. Ji prašė, kad neimtų mūsų vežimo, davė jam sūrį, bet kareivis pagrasino šautuvu ir išvažiavo, mes likom be vežimo. Tėtei, grįžusiam iš lauko, mama pasakė, kad vokiečiai paėmė mūsų vežimą. Tėtė parodė prie namo sienos pastatytą lazda, kurią buvo palikęs vokiečiai. Matyt, jis atėjo pasiramščiuodamas lazda, o kai gavo vežimą, jos neberekėjo. Tai labai blogas ženklas: vežimą galima pasidaryti, kad tik nebūtų blogiau. Iš tiesų – bėdos nevaikšto po vieną, ir mus jos persekiojo toliau. Fronto metu traukdami vokiečiai Lingėnų centre, Gasiūnų žemėje, pastatė patrankas ir ėmė šaudyti. Raudonosios armijos kariai įsitvirtino Minkiaučinės miško palaukėje ir iš kulkosvaidžių intensyviai apšaudė vokiečių artileriją. Pasislėpėme iš anksto paruoštame apkase, virš mūsų švilpė kulkos, kaukė ir sproginėjo sviediniai. Vokiečiai neišlaikė ir pradėjo trauktis. Kad dūmų uždanga pridengtų besitraukiančius, artilerijos sviediniais sugriovė mūsų gryčią ir padegė klojimą. Sviedinys pataikė į pušį, už kurios buvo rusų kulkosvaidis. Vieną karį užmušė, antrą sužeidė. Žuvusįjį ten pat jo draugai palaidojo be karsto. Ant pušies užrašė pavardę ir dalinio numerį. Vėliau Lingėnų žmonės pagamino karstą, iškasė karį ir palaidojo Juodupės karių kapinėse. Antra mūšio auka buvo vokiečių karys. Jį nušovė P. Karaliaus kieme, kai jis norėjo pasiduoti į nelaisvę. Ramusis ir Povilas Karaliai vokiečių karį palaidojo už kelio Minkiaučinės miško palaukėje. Regis, kad ir dabar jo palaikai ten ilsisi.

Dvi gyvybės užgeso mūšio metu Lingėnų kaime, o kiek žmonių buvo išžudyta per visus karus?

Partizanai. 1944 m. vasarą, vos tik pragriaudėjus pro Lietuvą frontui, okupantai paskelbė mobilizaciją. Į mobilizacijos punktus Lingėnų žmonės neįėjo, nes labai nemėgo raudonųjų. Visokiais būdais stengėsi išsisukti nuo rekrūtų. Vieni klastojo dokumentus, kiti išvyko, o daug jaunų vyrų stėjo ginti laisvę.

1945 m. pradžioje, kai karas dar nebuvo pasibaigęs, kariuomenės buvo nedaug, todėl partizanai jautėsi drąsiai ir daug kur kovas laimėdavo. Todėl okupantai pradėjo telkti vadinamuosius liaudies gynėjų būrius iš vietinių žmonių. Bet daugumas jų vengė ir nestojo. Juodupėje šio būrio daugumą sudarė Miliūnų, Kukių, Mainėvų ir kitų kaimų vietiniai rusai. Iš Lingėnų kaimo būryje buvo Petras Žeižys ir mūsų kaime gyvenantis iš kažkur atsibastęs bežemis Kvedaras. Pastarasis buvo žinomas kaip naminukės (*samagono*) gamintojas ir mėgėjas išgerti. Žmonės liaudies gynėjų labai nemėgo ir pašiepiamai vadino skrebais, nes jie landžiojo po virtuves ir stalčiuose „ieškojo“ partizanų – iš tiesų ieškojo ką pavogti.

Iš Lingėnų į okupantų kariuomenę buvo išvežti Povilas ir Ramusis Karaliai, nes nespėjo pasislėpti. Kai grįžo po demobilizacijos, jų negalima buvo pažinti, iš bado buvo net sutinę. Pasakojo, kad Raudonojoje Armijoje kariai buvo labai prastai mai-

tinami. Ramusis pasakojo, kad gavę laisvą valandą eidavo prie runkelių daržo, iššliauždavo tarp vagų, išsiraudavo buroką ir čia pat sugrauždavo.

Kazys Bliūdžius, kad nereikėtų eiti į kariuomenę, pase pataisė gimimo metus – pasisendino, užsiaugino plaukus, ilgą barzdą ir vaidino senį. Jam šis simuliacija vos nekainavo gyvybės. Siauraakiai kariai kas savaitę šukuodavo kaimus, ieškojo partizanų. Radę Kazį varydavo į Jūodupę, nors jis turėjo dokumentus. Gerai, kad Juodupėje skrebas buvo jo kaimynas, paleisdavo. Kartais areštuodavo ir begrižtantį iš Jūodupės į Lingėnus. Vieno tokio arešto metu Kazį vedė į Juodupę. Kaime kariai užėjo pas valstietį pietauti, o vieną siauraakį paliko saugoti Kazį. Siauraakiui buvo labai pikta, kad reikia saugoti, ir jis liepė Kaziui bėgti. Bėgantį būtų nušovęs ir ramiai ejęs pietauti su draugais, gal dar ir medalį būtų gavęs. Bet Kazys tai suprato ir nebėgo, o pasiūlė jam parūkyti, numetė pakelį papirosų ir taip išsigelbėjo.

Jonas Karalius nuo kariuomenės buvo atleistas, nes dirbo Juodupės girininkijoje girininku. Kadangi daug laiko teko dirbti miškuose, tai partizanai jį nuolatos barė, kodėl neprisijungia prie jų, o dirba sovietams. Jonas visai išsisukinėjo, aiškino, kad bloga sveikata, ir pas partizanus eiti delsė.

Kaimo žmonės partizanams stengėsi padėti: kas maistu, kas drabužiais, kas slėpė rūsiuose per ekspedicijas. Mūsų sodyba buvo netoli miško, kuris puslankiu ją supo. Rytų pusėje augo pušynas, vietinių vadinamas Aleknyne, o iš pietų ošė jaunas eglynas, vadinamas Minkiaučine. Miško vietovių pavadinimai išliko nuo tų laikų, kai čia gyveno Alekna ir Minkaučius: žemę užsodinę mišku, jie išsikėlė. Šie miškai buvo patogūs gyventi partizanams. Jie čia turėjo atsargines žemines, o nuolat gyveno Apūniškio miško šiauriniame gale, vadinamoje Galvoninėje. Čia bunkeriuose buvo įsikūręs nemažas būrys partizanų. Būrio branduolį sudarė buvę Lietuvos kariai Izdūniai iš Didsodės k. Jie dažnai svečiavosi mūsų sodyboje. Prisimenu, kaip naktimis sueidavo į trobą ginkluoti vyrai, daugiausia su kariškomis uniformomis. Tėtė vaišindavo juos naminiu tabaku. Jie godžiai ir daug rūkydavo, troba būdavo pilna dūmų. Mama pjaustydavo lašinius ir kepdavo daug kiaušinienes. Girdėjau, kaip kartą tėtė jiems kalbėjo, kad beviltiška priešintis gerai ginkluotai kariuomenei. Ką galima padaryti su šautuvėliais, jeigu vokiečiai su galingais tankais buvo priversti pasiduoti? Partizanai aiškino, kad užsienis padės, mes turim tik pradėti vaduoti Lietuvą: iš pradžių užimti Juodupę, po to Rokiškį, prisijungs Biržų, Anykščių, Ukmergės ir kiti partizanai. Kai prasidės kovos, užsienio šalys turės pretekstą padėti. Iš šiaurės eis švedai, suomia, iš pietų pusės – anglai ir prasidės karas, kurio visi laukiame. Iš tiesų užsienio radijas nuolatos perduodavo lietuviškas laidas, nors sovietai bandė slopinti: leisdavo tokį garsą, plerpimą, kad vos galima buvo suprasti, kas kalbama. Prikisę ausis klausydavome: „*Laikykites, broliai, jau greit padėsime...*“ Padrąsinti partizanai ne kartą puolė ir užimdavo miestelius, išvaikydavo raudonuosius valdininkus, paleisdavo iš daboklių partizanus. Pagavę aktyvius komunistus, kad įbaugintų, bulvių trintuvėmis ištarkuodavo sėdynes, o ant žaizdos dar užberdavo druskos. Tokios bausmės žmonių neluošino, bet nubaustąjį labai žemino, be to, ir skaudėjo smarkiai. Apie šią bausmę buvo net daina, kuria gąsdindavo sovietų aktyvistus:

*Ateis pavasarėlis, gegutė užkukuos,
Sugriš iš miško Jonas, sėdynę ištarkuos.*



*J. Karaliaus sodyba.
1940 m.*

Juodupės apylinkių partizanai susirinko į Apūniškio mišką ir 1945 m. sausio 5 d. ketino išvaduoti Juodupę. Prasidėjus mūšiui, Juodupėje buvę skrebai išsigando ir iškviėtė Rokiškio kariuomenę. Užvirė žiauri, nelygi kova. Anot K. Bliūdžiaus, kuris palaikė ryšius su partizanais, šie turėjo tik vieną kulkosvaidį, kiti buvo ginkluoti šautuvais ar automatais. Kol kulkosvaidis veikė, partizanai laikėsi. Kai kulkosvaidis perkaito, užsikirto ir nutilo, kariuomenė perėjo į puolimą. Sunku buvo kovoti silpnai ginkluotiems partizanams prieš gerai ginkluotus smogikus. Žuvus aktyviems partizanams, kiti ėmė trauktis į vakarų pusę. Norėdami prisidengti dūmais, padegė Ignoto Bliūdžiaus sodybą. Besitraukiančius partizanus persekiojo NKVD kariuomenė ir be gailesčio šaudė. Sužeistas partizanas užėjo į Aniceto Karaliaus sodybą persirišti žaizdų. Vos jam išėjus, subėgo siauraakiai kariai, išvedė iš kambario A. Karalių ir žmonos Levutės bei mažametės dukrytės Alytės akivaizdoje nušovė. Sodybą padegė, niekieno negesinama ji sudegė iki pamatų. O snajperiai be paliovos šaudė besitraukiančius vyrus. Mūšio metu žuvo daug partizanų, šio būrio branduolys: trys Izdūniai, Andrijauskas, Bekeris, Žindulis, Garška, Deksnys, Kirstukas ir daug kitų.

Kitą dieną, kai baigėsi šaudymas, teta Anastazija, A. Karaliaus motina, atėjo pas mus ir papasakojo apie nelaimę. Klaiškų vaizdą išvydome su tėčiu nuvažiavę parvežti žuvusio A. Karaliaus. Vietoj gražios sodybos juodavo nuodėgulių krūvos, bliovė alkanos karvės. Aniceto lavonas gulėjo kraujo klane prie pat sudegusio namo pamatų. Mačiau, kaip mano tėtė iš siaubo užlaužė už galvos rankas. A. Karalių Juodupės kapinėse palaidojom per pačią 1945 m. Trijų karalių šventę. Ilgai ieškojo tėvai savo žuvusių sūnų miškuose ir laukuose. Radę lavono negalėjo tinkamai palaidoti, nes bijojo prisipažinti, kad savas, už tai grėsė tremtis į Sibirą. Žmonės visaip gudravo. Pvz., E. Kirstuką tėvai naktį palaidojo savo klojime ir tik vėliau perlaidojo kapinėse. Sužeistą Stelionį motina vežė kraitinėje skrynioje, apdėjusi rankšluosčiais, kad skrebai nesurastų.

Apūniškio ir kitos pralaimėtos kautynės buvo skaudus smūgis partizanams, jie ėmė keršyti. Nužudė Juodupės girininką Joną Karalių iš Lingėnų kaimo, vėliau buvo nužudytas Didsodės apylinkės seniūnas J. Černiauskas. Keršijant už partizano sužeidimą, išžudyta Lingėnų kaimo gyventojų Antano Žeizio šeima. Partizanai sušaudė šeimnininką, jo žmoną ir mažametį anūką.

Visi į kolchozus. Okupacinė Lietuvos valdžia, norėdama nuslėpti nuo pasaulio prievartinį kolektyvizavimą, reikalavo iš valstiečių rašyti pareiškimus, atseit jie savo noru atiduoda žemę, gyvulius, inventorių, pastatus. Toks tyčiojimas iš žmonių Lingėnuose prasidėjo 1948 m. pavasarį. Visiems ūkininkams buvo įsakyta susirinkti į Gasiūno sodybą. Kadangi mūsų kaimo žmonės labai pareigingi, aktyviai susirinko ir svarstė, kas čia bus. Nujautė, kad varys į kolchozus. Atvažiavo Juodupės valsčiaus sekretorius ir keletas skrebu. Be išangos padalino popierius ir liepė rašyti pareiškimus, kad stoja į kolchozą. Žodžio „kolūkis“ tada dar nebuvo, jį kalbininkai nukalė kur kas vėliau. Žmonės labai nuliūdo, nes labai gaila buvo atiduoti per amžius tėvų ir protėvių išpuoselėtą žemę, arklius. Be to, žinojo, kad Rusijoje po kolektyvizacijos žmonės badauja, nes po karo per Lingėnus eidavo ir eidavo rusės, prašydamos padėti, ir pasakodavo, kad vaikai miršta iš bado. Po vieną, po vieną iš susirinkimo visi išsivaikščiojo, liko keli paliegėliai.

Kitą savaitę vėl kviečia į susirinkimą. Iš Juodupės atvažiavo daug skrebu, keletas aktyvistų iš rajkomo. Skrebai apsupo namą ir nė vieno žmogaus sakė neišleisą, kol nepasirašys pareiškimų. Aktyviausiai veikė rajkomo instruktorius: už diržo pistoletas, kerziniai batai, ir vis gąsdina: kas nenori kolchozo, važiuos į Sibirą, sabotazinininkais, sovietų valdžios priešais vadino. Žmonės liūdni, susigūžę sėdi, bet nerašo, agitatoriai pyksta, rėkauja. Pradėjo temti, skrebai ėmė nerimauti, nes aplinkui miškai, o tada aktyviai veikė partizanai. Lingėniškiams prigrasinę, kad jiems gerai nesibaigs, keikdamiesi sulipo į sunkvežimį ir išdundėjo. Apsidžiaugę, kad dar kartą pavyko išsisukti nuo kolchozo, žmonės išsiskirstė.

Bet neilgai džiaugėsi. Okupantai sąmoningai apdėjo valstiečius dideliais mokesčiais. Komunistai žinojo, kad žmonės uždėtų prievolių nevykdys, todėl valdžia turės pretekstą konfiskuoti turtą, o ūkininkus ištremti. Dar nespėję baigti sėjos valstiečiai gavo pranešimus, kad privalo mokėti labai didelius mokesčius pinigais, o ypač daug turėtų atiduoti prievolės produktais. Pavyzdžiui, iš mūsų 9 ha ūkelio reikalavo mokėti 400 rb ir pristatyti 300 kg grūdų, 300 kg bulvių, 100 kg mėsos, 150 vienetų kiaušinių, 500 kg pieno, vilnos, šieno ir net kiaulės odą. Ypač negailestingai prievolėmis buvo apdedami stambesni ūkiai: Gasiūno, Petro Smalskio, Juozo Smalskio. Ūkininkai dar buvo neatsigavę po 1946 m. Lingėnuose siautusios krušos, kuri išmušė vos pražydušias bulves ir vasarą. Žmonės neprikūlė net tiek, kiek pasėjo, o nuo prievolių vis tiek atleisti nebuvo. Todėl valstiečiai gyveno pusbadžiu, o duoklių nebeįstengė atiduoti. Prasidėjo trėmimai: į Sibirą buvo išvežtos P. Gasiūno, P. Smalskio, J. Smalskio šeimos. Baimė sukaustė ir mažžemius valstiečius, niekas nežinojo, kada vėl trems. Visi ruošėsi: džiovino duoną, krovė daiktus į maišus ir kiekvieną naktį laukė nekviestų svečių. Mat tremdavo daugiausia naktimis.

Dar nebuvom atstatę karo metu sunaikintos sodybos, kai nauja nelaimė užgriuvo mūsų šeimą. 1948 m. rudenį kuliant javus arkline kuliamąja man teko varinėti arklius. Ėjau šalia griovio, kuriame sukosi kuliamosios smagratis. Staiga griuvo griovio šlaitas ir aš su žemėmis įkritau į griovį, koja pateko į smagratį ir lūžo. Ilgai teko gydytis, kol pradėjau vaikščioti ir dirbti.

Įbauginti Lingėnų ir Tartališkio kaimų žmonės 1949 m. balandžio 10 d. buvo suvaryti į jau tuščią išparceliuotą P. Gasiūno sodybą. Taip per prievartą „savanoriškai“ buvo suorganizuotas Lingėnų kolchozas. Tuo aktyvistų rūpesčiai nesibaigė:

reikėjo išrinkti pirmininką, per kurį būtų galima toliau terorizuoti žmones. Jis turėjo būti vietinis. Niekas pirmininku būti nenorėjo, nors agitatoriai visaip stengėsi privilioti. Tuomet Juozas Karalius pasakė, kad nereikėjo išvežti Gasiūno: jis puikiai tvarkė didelį ūkį – būtų geras pirmininkas. Rajkomo instruktorius išraudęs pribėgo, išsitraukė pistoletą, pakišo panosėn, pagrasino, kad jei dar kam gaila Gasiūno, tai ir jam ten vieta atsiras, ir kad labai į pirmininkus tinka mažžemis Petras Čičinskas, kuris vis tylėjo. Taip ir pradėjo Čičinskas „vadovauti“ tylėdamas. Dar reikėjo išrinkti brigadininkus, sandėlininką, buhalterį. Vėl nė vienas nenorėjo šių pareigų, nes nežinojo, ką ten reikės dirbti. Jokių pareigybių nuostatų nebuvo. Sąskaitininku-buhalteriu sutiko būti tingokas, privengiantis fizinio darbo Tartališkio kaimo ūkininkas Zizas. Jis jau turėjo medinius skaitliukus ir kanceliarinę knygą, į kurią ėmė rašyti visą suvisuomenintą ūkininkų turtą. Lingėnų kaimo vadinamosios pirmos brigados brigadininku buvo išrinktas Ramusis Karalius, o Tartališkio antrosios brigados – Deksnys, kuris dėl šiurkštaus būdo buvo pravardžiuojamas Belzebubu. Tėvelį Juozą Karalių išrinko sandėlininku, nors jis labai bijojo, nes nebuvo tvarkos, sandėlių, tad vėliau atsisakė ir dirbo sargu. Sandėlininku išrinko J. Kirstuką. Sargu buvo paskirtas Jonas Bliūdžius. Jis naktimis su savo Brisiumi saugojo Gasiūno sodybą, kuri buvo dabar Lingėnų kolchozo bazė, nors ir buvo tuščia. Tik staugė prie klėties alkanas Juozo Smalskio šuo. Mat jo, kaip savojo, į Sibirą neišstrėmė.

Nuo kolchozo įkūrimo dienos visa valstiečių žemė, padargai, vežimai, ūkiniai pastatai buvo suvisuomeninti ir iš valstiečių atimti, jiems už tai nieko neatlyginant. Visiems buvo įsakyta turtą suvežti į kolchozo bazę. Tėtė sudėjo į vežimą sėklas, plūgą, akėčias (*drapaką*) išklibusiomis spyruoklėmis, pakinkė Balčiuką, atsisėdo į vežimą ir jau norėjo važiuoti, bet mama, pamačiusi visa tai, puolė bučiuoti arkliuko galvą: „*Kas mums duonytę uždirbs, kai neturėsime arklio, su kuo malkas iš miško parsivešime, sušalsime žiemą nekūrentoje troboje*“, – verkė mama. Arkliukas, lyg suprasdamas, stovėjo palenkęs galvą, jo akys, didelės, drėgnos – atrodė, kad jis verkia. „*Reikia*“, – tepasakė tėtė ir Balčiukas išpėdino iš kiemo. Mes su mama ilgai stovėjome kieme ir akimis lydėjome vežimą. Liūdna buvo, kad nebeturime Balčiuko, gaila, kad nebus ant ko jodinėti, dar labiau gaila verkiančios mamos.

Lingėnų ir Tartališkio žmonės vis dar tikėjo: jeigu dirbsi, tai ir duonos bus, o dirbti jie netingėjo. Todėl kiekvieną sekmadienį ne į bažnyčią, kaip buvo anksčiau įpratę, o į Gasiūno trobą aptarti bendrų reikalų rinkosi. Naivuoliai manė, kad kaip susirinkime nutars, taip ir bus. Net neįtarė, kad kolchozus okupantai organizavo ne tam, kad valstiečiai laisvai ūkininkautų, bet tam, kad laisvę atimtų iš jų. Šie dori valstiečiai net nesapnavo, kad stalinistai gali iš jų atimti viską, ką išaugins, nepalikdami net duonai.

Pirmaisiais kolchozo gyvavimo metais tie susirinkimai nebuvo tikri, nes niekas jų neorganizavo ir nutarimų neprotokoluodavo, viskas vyko stichiškai. Pateksiu keletą vaizdėlių. Vyksta eilinis susirinkimas, sukaitę žmonės tariasi, kas dirbs kalvėje: nėra įrankių, niekas nenori kalviauti, o padargus būtina remontuoti, arklius kaustyti. Tada traktoriaus kolchoze nebuvo nė vieno, visi darbai buvo atliekami arkliais. Pirmininkas Čičinskas sėdi gale stalo, pjausto cigaretes ir tyli, deda į kandiklį vieną po kitos ir tyli. Kai klausimas aptartas, žmonės klausia pirmininko, ar jis pritaria. „*Aš ne priešas*“, – pareiškia trumpai, reikia suprasti, kad jis neprieštarauja, ir toliau tyli. P. Karaliui at-

sibodo tos kalbos – kas iš tų nutarimų, jeigu jų niekas nevykdo. „*Geriau pakalbėkime, kaip pailsėsime, reikėtų per Jonines kokį baliuką suorganizuoti*“. Visi tyli. Tada P. Karalius liepia Viktorui Bliūdžiui, neseniai grįžusiam iš kariuomenės ir drąsiai besinaudojančiam žodžio laisve, sakyti, kad reikia organizuoti Jonines. Viktoras garsiai klausia, kada bus balius, ir susikuklinęs palenda po suolais. Visi juokiasi, klausimas išspręstas.

Kibo žmonės pavasarį už plūgų ir arkliais suarė visą Lingėnų ir Tartališio žemę. Nešė maišus sėklų iš savo klėčių ir apsejo visus laukus. Visi tikėjosi: užaugs duonelė. Netruko ir ruduo ateiti. Derlius išaugo neblogas, dalgiais vyrai pjovė, džiovinė, vežė į klojimus, kūlė. Grūdų nebuvo kur pilti, tai supylė Gasiūno trobos kambariuose, atidarė langus ir duris, kad greičiau džiūtų. Tėtė turėjo juos saugoti. Mama juokavo: „*Ten guli ant grūdų, čia nors vištoms kišenėje parneštum*“. Tėtė sakydavo, kad čia gi ne mūšų, kaip galima imti. Ir nė grūdo neparnešė į namus. Kad būtų žinojęs tada, kad vėliau kas tik prieis, tas ne tik neš, bet vežimais veš...

Nespėjo iškulti, suvažiavo iš rajkomo instruktoriai ir liepė vežti į Rokiškio sandėlius. Ir prasidėjo grūdų vežimas: vežė, vežė, o prievolės vis neišpildytos. Apsižiūrėjęs pasirodė, kad ir sėklai mažokai beliko. Nesijaudinkit, ramino aktyvistai, pavasarį gausit sėklų iš Rokiškio sandėlių, geresnių veislių. Susirinkę žmonės reikalavo pasilikti sėklai ir duonai ir nebevežti į Rokiškį. Čičinskas pranešė apie tokį nutarimą rajkomui. Atlėkė instruktoriai, apšaukė visus sabotažininkais, tarybų valdžios priešais ir pagrasino, kad jeigu nebus įvykdytos užduotys, išves į Sibirą. Sukrovė žmonės grūdus į vežimus, instruktorius įtaisė pirmame vežime raudoną vėliavą, ir vadinamoji raudonoji gurguolė pajudėjo Rokiškio link. Ir taip kasdien...

Kai likutį susvėrė, paaiškėjo, kad iš gero derliaus liko tik dirsės – tie grūdai netiko duoklėms. Už darbadienius žadėjo juos dalinti. Žmogus, dirbęs metus, turėjo užsidirbęs po 100–150 darbo dienų. (Visi darbai buvo matuojami darbadieniais.) Susumavus darbadienius ir padalinus grūdus, iš jų buvo nutarta duoti už darbadienį po 0,5 kg grūdų (vėliau davė dar mažiau). Dirbo žmogus metus, o gavo 50 kg dirsių. Kaip šeimą išmaitinti, vaikus, senus tėvus? Badas žvelgė į akis. Visas išsigelbėjimas buvo karvytė ir darže išsiaugintos bulvės. Tik dabar naiviems kaimiečiams atsivėrė akys, suprato, kad kiauro maišo niekada nepripilsi. Nors iš pradžių žmonės labai stengėsi, bet pamatė, kad ne nuo jų priklauso. Rajkomo darbuotojai vis dažniau lankėsi kolchoze, duodami nurodymus, kada sėti, ką sėti ir kur sėti. Vos nuleidžia sniegą, o jie jau rėkauja, kad nesėta, kiek pasėta. Rajkome dauguma buvo miesto žmonės, jie nesuprato, o kiti ir nenorėjo suprasti, kad sėti galima tada, kai žemė subręsta, pradžiūna, darosi trapi, ateina sėjai laikas, kad gležno daigelio šalna nepakąstų. Rajkomui svarbu buvo pirmauti, pranešti į Vilnių: jau pasėjom, jau derlių nuėmėm. O kas iš to išėjo, nesvarbu, svarbu padėką gauti iš Vilniaus.

Žmonės iš valdininkų komandų juokėsi ir anekdotus kūrė: instruktorius klausia, ar jau pasėjo. Kolūkio pirmininkas aiškina, kad branktų neturi. „*Branktus pasėsit vėliau, dabar nurodyta miežius sėti*“.

Nesąmoningų komandų viršūnė buvo nurodymas kolchoze auginti koksagizą. Tai panašus į kiaulpienę augalas. Nors kaučiukas susintetintas 1932 m., bet Sovietų Sąjungoje jo sintetiniu būdu dar nedaug gamino. Todėl augino koksagizą. Šio augalo strateginė vertė ta, kad jo šaknyse kaupiasi kaučiukas. Tai medžiaga, be kurios negalima pagaminti gumos, kuri labai reikalinga padangoms ir kitiems gaminiams.

Koksagizą reikėjo auginti darže, lysvėje, kaip, pvz., morkas. Kiekviena šeima buvo įpareigota išauginti 5 arus koksagizo. Jį reikėjo sėti į vagas, ravėti, kaupti kauptukais, o rudenį rauti, nupjauti lapus, šaknis nešti į sandėlį. Daug šaknų rankomis iš dirvos surinko žmonės, už šį vergišką darbą nemokėjo nė sudilusios kapeikos. Tiesa, koksagizo šaknys dėl sovietų valdžios aplaidumo sandėliuose supuvo, nes niekas nežinojo, kaip jas išlaikyti. Vėliau, pramonėje kaučiuką pradėjus gaminti sintetiniu būdu, koksagizo auginimo buvo atsisakyta, nes jo šaknyse yra labai nedaug kaučiuko.

Kita idėja buvo kukurūzai, kurie Lingėnų nederlinguose laukuose visiškai neaugo. Kelerius metus juos sėjo, kol suprato, kad nieko neišauga. Bet žmonių nepaliko ramybėje: liepė auginti cukrinius runkelius. Kiekvienai šeimai buvo išdalinta po 5 arus: reikėjo ravėti, nuimti derlių, nuvalyti ir priduoti šakniavaisius į sandėlius.

Sunkiai dirbti teko kiekvieną dieną, net sekmadieniais, o apie atlyginimą už darbą nebuvo nė kalbos. Todėl žmonės visai nusivylė, vis mažiau eidavo į susirinkimus. Jaunimas ėmė dairytis, kur užsidirbti kokį rublį, nes iš kolūkio pragyventi neįmanoma. Vieni ėjo dirbti į „Nemuno“ fabriką, kiti į durpyną, tretį miške kirto medžius, rinko kankorėžius. Kas išvyko mokytis, į kolūkį negrįžo. Jei būtų galėję, visi jauni būtų išvykę, bet išvykti reikėjo kolūkio leidimo, o leidimus išduoti draudė rajkomas. Tvarka buvo kaip baudžiavos laikais.

Aš dvejus metus dirbau kolūkio gaisrininku, vėliau kalvio padėjėju: J. Kudukis dirbo kalviu ir mane pamokė, kaip aptempti ratą, pakaustyti arkli, nukalti pasagą, išmokė kitų kalvio darbų. Dieną dirbau kolūkyje, o vakare skubėjau į Juodupės darbo jaunimo mokyklą. Šią mokyklą tada iš Lingėnų kolūkio lankė: S. Čičinskaitė, S. Bliūdžiūtė, J. Sesickas, P. Kirstukas. Per 2–3 kolūkio gyvavimo metus Lingėnų kolūkis nusigyveno. Čia žemės prastokos ir neturėtosios dirvose derlius labai sumažėjo. Tręšti dirvos negalėjo, nes nebuvo gyvulių, nebuvo mėšlo, o mineralinių trąšų gamyklos Lietuvoje buvo pastatytos kur kas vėliau. Grūdų prikuldavo 40–50% mažiau negu iki kolektyvizacijos. Dalis grūdų dėl netvarkos išbyrėdavo laukuose arba supūdavo, dalį ku liant išgrobstydamo. Žemės dirbimo padargai, pakinktai, vežimai, kurie buvo atimti iš valstiečių, susidėvėjo, o naujų negalėjo įsigyti, nes neturėjo pinigų. Arkliai paseno, blogai šeriami nusilpo, suliesėjo, dalis jų nebeatsikeldavo. Nusilpusius arklius pardavė Rokiškio paruošų kontorai, kuri juos skerdė, o mėsą vežė į Leningrado dešrines, nes miestuose žmonės gyveno pusbadžiu. Labai sumažėjo darbingų žmonių, nes nusivylę ir beteisiai bėgo iš kolūkio kur tik galėjo. Nebuvo kas dirba lauko darbus, vis piktesni darėsi brigadininkai, o Deksnio žmonės kitaip nevadino, tik Belzebubu. Jis buvo šiurkštus, beveik visada įgėręs, varė į darbus ir senus, ir vaikus, nebekreipė dėmesio nė į ligotus. Kolektyvizacija padarė didžiulę žalą kaimui. Sunaikinti geriausi ūkiai, apiplėšti valstiečiai, atimta teisė savarankiškai ūkininkauti. Žmonės labai nusivylė, plito girtuoklystė, vagystės, chuliganizmas ir kitos ydos. Kaime darėsi labai liūdna. Retai teskambėjo dainos ar muzika.

Nusigyveno ne tik Lingėnai. Dar blogesnė buvo padėtis „Spindulio“ kolūkyje, į kurį buvo suvaryti Didsodės, Prūsėlių ir Prūsėliukų kaimų žmonės. Rajkomas ėmėsi taisyti padėtį. Lingėnų kolūkį sujungė su „Spindulio“ ir pavadino „Tikruoju keliu“. Lingėnų kolūkis buvo išparceliuotas. Ištuštėjo Gasiūno sodyba, užsidarė ir kalvė, kurioje dirbome. Naujojo kolūkio bazė įsikūrė Butėniškyje, ištremto Deksnio dvarelyje. Vadovauti šiam kolūkiui rajkomas paskyrė Joną Trinkūną, kuris nebuvo baigęs net

pradinės mokyklos, žmonės jį vadino pusgalviu. Šis žmogelis ne tik nesugebėjo vadovauti kolūkiui, bet ir nemokėjo kalbėtis su žmonėmis. Vadovavo jis šurkščiai, piktai, kolūkiečius vadino tinginiais ir sabotажininkais. Todėl save gerbiantys žmonės pradėjo vengti kolūkio kontoros, mažai kas ateidavo į susirinkimus ar pasitarimus, nes žinojo, kad jų nuomonė čia nereikalinga.

Jokios naudos iš sujungimo nebuvo ir būti negalėjo. Kolūkis ir kolūkiečiai vis labiau klimpo į skurdo liūną. Žmonės juokavo: kai susijungia du elgetos, tai nauda tik utelėms.

*Verkia ožka ir višta,
Prie kolchozo pririšta.*

Matydamas, kad okupantai sužlugdė mūsų kaimą ir čia gyventi neįmanoma, 1953 m., baigęs septynmetę (tais laikais buvo šis tas), ištojau į Kauno prekybos mokyklą, paruošų darbuotojų grupę. Prekybos mokyklą pasirinkau ne todėl, kad patiko šis darbas, o todėl, kad čia mokėjo didžiausią stipendiją. Iš jos turėjau pragyventi, nes tėvai padėti negalėjo. Bet prieš tai turėjau gauti leidimą išeiti iš kolūkio. Aišku, apie leidimą Trinkūnas net kalbėti nenorėjo, o be leidimo negalėjau išsiregistruoti iš Rokiškio apskrities ir prisiregistruoti Kaune. Nesiregistravus Kaune gyventi buvo neįmanoma, nes vykstant partizaniniam karui gyventojai, ypač naujai atvykę, buvo tikrinami. Išsiregistravimo blanką turėjo tvirtinti Didsodės seniūnas. Juo tada dirbęs Vincentas Deksnys tvirtinti blanką atsisakė. Tuomet teisybės ieškoti du kartus važiauvau į Rokiškį, pas Vykdomojo komiteto pirmininką Balčiūną. Papasakojau, kad išlaikiau stojamuosius egzaminus, pradėjau mokytis Kaune ir prašiau padėti. Jis pareiškė: „*Visi nori mokytis, o kas dirbs kolūkyje?*“ – ir jokios pagalbos net nežadėjo. Taigi asmeniškai patyriau, kaip sovietų valdžia garantuoja teisę į mokslą. Visų instancijų valdininkai ne tik nepadėjo man pasinaudoti konstitucijos garantuojama teise, bet ir šurkščiai šią teisę pažeidė. Dabar žmogui sunku suprasti, kaip gali kažkas neleisti mokytis. Bet tokia buvo tikrovė, aš spalvų nė kiek nesutirštinau... Trinkūnas, matyt, per Deksnį sužinojęs, kur mokausi, parašė raštą į mokyklą, atseit aš iš kolūkio savavališkai pasitraukiau ir reikalavo mane pašalinti. Raštą mokykloje svarstė labai rimtai ir neaišku, kokią sprendimą būtų priėmę, jeigu ne mokyklos juristas, kuris pareiškė, kad aš pasinaudojau konstitucine teise ir pašalinti mane nėra pagrindo. Kaune prisiregistravau laikinai, be ankstesnio išsiregistravimo. Ir taip nutraukiau grandinę, kuria buvau pririštas prie kolūkio. Nors labai norėjau mokytis, bet kai reikėjo palikti kaimą, buvo liūdna. Ne dėl to, kad palieku kolūkį, o dėl gimtojo kaimo likimo, kurio aš negalėjau pakeisti. Kaimas, okupantų terorizuojamas, draskomas ir plėšiamas, prastėjo ir nyko. Gaila buvo palikti senus tėvus, ošiantį mišką ir varnėnus, gyvenančius mano sukaltuose inkiluose.

Vakarais aidėjo ne jaunimo dainos, o skrebų šūviai, ne armonikos raudėjo, o motinos, laidodamos partizanus...

Lingėnų pabaiga. Vanduo turi stebuklingą galią. Kur vanduo, ten gyvybė. Daugelis gyvenviečių įsikūrė prie vandens šaltinių. Neatsitiktinai ir Lingėnų kaimo gyventojai įsikūrė prie šaltinėlio, iš kurio anksčiau tik miško žvėrys gėrė. Eidami prie šaltinėlio žvėrys pramynė taką, kuriuo vėliau atėjo žmonės ir čia apsigyveno. Kai kelias paplatėjo ir žmonių padaugėjo, vietoje šaltinėlio įrengė šulinį. Apie tai, kad



*Juozo Karaliaus
laidotuvs. 1957 m.*

šulinys buvo įrengtas labai seniai, bylojo jo įranga. Tokių šulinių išlikę labai nedaug, gaila, kad ir Lingėnų unikalūs šulinys sunaikintas. Jis buvo ypatingas tuo, kad sienos jame ne gelžbetoninės ar medinės, kaip paprastai būna, bet sudėtos labai meistriškai iš akmenų. Akmenys, glaudžiai sudėti žiedų forma, iš lauko pusės spaudžiami prie žemės, spaudžia vienas kitą ir be rišamosios medžiagos sudaro labai tvirtas sienas. Šulinio senumą rodo priekinės sienos nuzulinti iki švelnumo akmenys: norint semiant vandenį taip nušlifuoti akmenis reikėjo labai ilgai juo naudotis. Po to, kai gatvinio kaimo gyventojai išsikėlė į vienkiemius, šulinys liko Gabrėno sodyboje. Važiuojantys ir einantys pro šalį žmonės vasarą galėjo atsigaivinti švariu, šaltu ir niekada neišsenkančiu vandeniu.

Simboliška, kad Lingėnuose žmonės gyveno, kol šulinyje buvo vandens, o kai šulinys išdžiūvo, ir žmonės iš čia išsikėlė. Tai įvyko 1977 m., kai į Lingėnų kaimą atvažiavo melioracijos traktorius „Stalinec“ ir pradėjo savo juodą darbą. Viską vertė, rovē, griovė. Verkė liepos žalios, kai jas, gražuoles, prie pat kelio augančias ir niekam netrukdančias, iš šaknų rovē, laužė, krūvon krovė. Traktoriai vis užė ir užė, vertė žemes, rovē ne tik liepas, bet ir ažuolus, klevus ir žydinčias obelis. Tik barbarai taip gali elgtis. Ir štai „Stalinecas“ atbrazdėjo iki šulinio, pradėjo jį griauti. Akmenys, kuriais buvo grįstas šulinys, neišlaikė ir taškydami vandenį pradėjo kristi vidun. Traktorius vis ropojo ir ropojo, žemės volą stūmė į šulinį. Vanduo pakilo ir nubėgo į išraustą melioracijos griovį. Taip buvo sunaikintas šaltinėlis, šimtmečiais gaivinęs žmones. Neteikė savo Lingėnų, išsivaikščiojom po visą pasaulį: kur lingėniškių nesutiksi – visur jų yra, juokaujama, kaip žvirblių. Daugiausia susirinko Juodupėje, Rokiškyje, yra Kaune, Vilniuje, Panevėžyje ir dar toliau. Mūsų kaimą nelemtas „Stalinecas“ sugriovė, bet Lingėnų žmonės gyvena, nors ir apstumdyti. Toli ar arti būtume, nepamirškime Lingėnų, kur liko giliai įmintos mūsų protėvių pėdos, kur gyvendami patyrėme nuoširdumą ir savitarpio pagalbą. Keliaudami po pasaulį, niekada nepraraskime šių savybių ir dalinkimės jomis su visais. Suprantama, niekas iš niekur neatsiranda. Neatsitiktinai sakoma, kad gausi tiek, kiek duosi kitiems. Tad neškime laimę kitiems ir būsimė laimingi visi. O kas yra laimė? Aišku, kad kiekvienas ją išsivaizduoja savaip ir kiekvienas skirtingai jos siekia. Daugelis žmonių, ypač gimusių ir augusių kaime, savo laimę sieja su gimtosiomis vietomis ir svetur gyvendami ilgisi savo gimtinės.

Mano gimtinė

Ona Paunksnienė (Griškėnaitė)

Kamajų miestelyje yra antkapis su žodžiais: „*Praėjau nuo Misisipės iki Obės ir mielesnio kampelio širdžiai neradau, kaip tu, mano gimtinė*“.

Kiekvienam žmogui gimtinė yra brangiausia, ir kad kur jis būtų, į kokias šalis nukeliautų, visada mintys grįš prie gimtinės, kur gimta, praleista basakojė vaikystė ir pasitikta jaunystė.

Mano gimtinė – Júodupės vls., Ōnuškio parapijos Trakeliškio kaimas, kuriame buvo 5 sodybos. Iš vienos pusės kaimą supa nedidelis miškas ir Kiėmiškių kaimas, iš kitos – Vyžuonėlių kaimas, iš trečios – Naujāsodė.

Mano tėveliai turėjo 18 ha žemės. Nebuvo ji labai derlinga, bet kasmet trėšama, todėl gyvenimu per daug nesiskundėm. Sodyboje buvo labai daug medžių: klevų, uosiu, liepų, beržų. Visos kaimo moterys ateidavo skinti liepos žiedų, pavasarį verbų, topolio lapų. Gražiai žydėdavo ievos, alyvos, jazminai. Augo didžiuliai lazdynų krūmai, nuo jų kasmet rinkdavom riešutus. Po beržais kieme augdavo grybai. Trobą supo sodai: vyšnių, kriaušių, slyvų, įvairių obelių ir vaiskrūmių.

Mano senelis Juozapas Griškėnas buvo to meto išsilavinęs žmogus, matęs gyvenimo, perėjęs jo universitetus ir be mokslo daug pasiekęs. Trejus metus tarnavo caro armijoje vieno generolo adjutantu, pasiuntiniu ir arklininku. Ilgai tarnavo Kaukaze, matė nepaprastą gamtą, kalnus, jūrą ir pažino įvairių tautybių gyventojus, jų papročius, tradicijas, kultūrą. Gerai mokėjo rusų kalbą, skaitė spaudą, grįždamas namo atsivežė nuostabų albumą apie caro giminės gyvenimą. Deja, po gaisro knygos nebeliko.

Grįžęs iš armijos vedė Anastaziją Šimėnaitę, susilaukė 6 vaikų. Jo sukauptos žinios, rusų kalbos mokėjimas praversdavo Panemunio seniūnijai, kurios darbuotojai atvažiuodavo su pora arklių ir nusiveždavo senelį Juozapą pas save. Už tai ūkiui nubyrėdavo rublių. Jų susitaupęs, išleido į JAV tris vaikus: Joną, Feliksą ir Kastutę. Žemę užrašė vyriausiam sūnui Juozapui, kuris turėjo išpasoginti 2 seseris: Emiliją ir Elzbieta. Elzbieta buvo išmokęs siuvėjos amato. Taip sutvarkęs ūkį, vaikų ateitį, ramiai pasitiko mirtį. Palaidotas Onuškie kapinėse, deja, kapo šeimynykščiai neišsaugojo.

Išvažiavus vaikams į JAV, gavusi kraitį Juozapo sesuo Emilija ištekėjo už Deksnio. Turėjo nedidelį ūkį, laikė gyvulių ir augino 4 vaikus: Joną, Praną, Antaną ir Genutę. Tačiau gyvenimas jiems nebuvo sėkmingas: mirė vyras, o vėliau vėžiu Emilija. Vaikai liko našlaičiai, juos globojo teta Elzbieta, kuri siūdama uždirbdavo kokį rublį, kad ūkis galėtų verstis. Sūnui Jonui Deksniui darydami operaciją gydytojai neapsižiūrėjo, kad nekreša kraujas. Jonas mirė palikęs nėščią žmoną. Pranas Deksnys gyveno tėviškėje, Sodėliuose. Buvo labai darbštus, pirkė naujus namus, augino 3 vaikus. Antano Deksnio gyventa Júodupėje labai gerai ir turtingai. Turi labai puikią žmoną Irutę. Genutė ištekėjo į Obeliūs už Jurgio Stainio ir išaugino 4 vaikus.

Elzbieta Griškėnaitė ištekėjo už Vilio ir kurį laiką gyveno Raseiniuose, turėjo podukrą Verą ir posūnį Vytautą bei savo dukrą Zofiją, kuri vienintelė iš Griškėnų

giminės baigė universitetą ir dirbo mokytoja. Buvo labai išsilavinusi, mylėjo darbą, vaikus, ruošdavo vakarones, ekskursijas, buvo nuvykusi į Turkmėniją. Globojo daugiausia šeimas, šerdavo gulbes Sartų ežere. Surinko medžiagą ir atidarė muziejų. Su vaikais pėsčiomis perėjo Kuršių Neriją. Labai mėgo atostogų metu keliauti, buvo du kartus Sibire, Altajaus krašte ir prie Baikalo ežero, buvo Estijoje, Saremos saloje, aplankė beveik visų respublikų sostines. Tai buvo Griškėnų šeimos švyturys. Tačiau mirė 60 metų sunkia liga – vėžiu.

Ūkio paveldėtojas Juozapas Griškėnas vedė gražuolę ir labai darbščią, 18 metų tarnavusią žemdirbiams Teklę Petkevičiūtę. Jos motina buvo mirusi, o tėvas gulėjo patale, tačiau su pamote turėjo dar 4 vaikus ir užtarnautus Teklės pinigus iš jos paimdavo. Ji pasakojo, kad pasitaikydavo šeiminkų, kurie valgyt duodavo sriubos su kirmėlaitėmis iš grybų ar senos mėsos. Daug tarnavo Latvijoje, todėl mokėjo latvių kalbą. Darbui ji atiduodavo visas savo jėgas, bet atėjusi į Juozapo Griškėno ūkį, neatsinešė kraičio. Tais laikais tai buvo didelis nuostolis. Eidama prie altoriaus skolinosi iš draugių ne tik suknutę, batus, bet ir kojines. Iš pradžių anyta lyg ir pyko, kad marti neturtinga, bet paskui sakė, kad darbštumu ji užsidirba kraitį.

Juozapas su Tekle turėjo 4 vaikus: sūnų Alfonsą ir dukteris Gėnę, Janiną ir Oną. Ona buvo pagrandukas ir labai nelaukiama, nes Teklė gėdijosi ne tik giminių, kaimynų, bet ir didelių savo vaikų. Dirbdami mažąją palikdavo seserų globai, o kadangi joms panorėjus Onutė neužmigdavo, ant akių jai dėdavo išmirkytos duonos. Gal kada ir padėdavo, likdavo laiko vaikams pažaisti, bet ne visada.

Juozapas Griškėnas visą laiką skundėsi skrandžiu. Gulėdavo laisvu laiku ant krosnies, o ant skrandžio dėdavo nemažą kiaušinio pavidalo akmenį. Bet liga sunkėjo ir šeima nutarė išsiųsti jį į ligoninę Kaune. Ten profesoriai darė operaciją, kuri baigėsi nesėkmingai. Šeima gavo telegramą: „*Prašau atsiūmti mirusį vyrą*“. Į Kauną nuvažiavo brolis su labai protingu kaimynu Pranu Širvinsku. Vežtis mirusįjį namo nedavė leidimo Kauno komendantas (buvo vokiečių okupacijos metai). „*Mūsų kariai žūsta Rusijoje ir mes priversti juos laidoti svetimoj žemėj, o jums Kaunas – ne Lietuva?*“ Kodėl neatlaikė operacijos, taip ir nesužinojome. Šnekėjo, kad be savų slaugytojų nebuvo gerai prižiūrimas ir ištroškęs atsigėrė iš kaimyno puoduko. Gal tai buvo tiesa, gal gandai? Kai po karo brolis su kaimynu nuvažiavo parsivežti mirusiojo palaidoti Ūnųskyje, kapo nebesurado. Praėjęs karas sujaukė kapines, nedidelis medinis kryželis buvo dingęs. Šiandien ten parkas, ir Juozapo palaikai trypiami daugiausia jaunimo ir išimylėjų. Bet gyvenimas tęsiasi.

Brolių Alfonsą po ilgo slapstymosi paėmė į rusų armiją. Briansko miškuose vyko apmokymai, kareiviai buvo labai blogai maitinami, sutinę iš bado. Vandeni per žiemą gėrė iš vietinės kūdros, pavasarį išvydo dugne mirkstančius vokiečių kareivių kūnus. Daug kas ėmė vėmti, bet buvo per vėlu, gerai, kad nesusirgo. Karui baigiantis vos neišvežė Alfonso į frontą, bet išgelbėjo pergalė. Grįžo iš armijos silpnas, alpdamas. Kadangi mokėjo vairuoti, ėmė dirbti autobuso vairuotoju, vėliau vedė Danutę Griščiūnaitę, nusipirko Panevėžyje namą, augino dukterį Audronę. Jau turėjo 2 anūkus, bet staiga mirė infarktu. Motina Teklė irgi jau buvo mirusi infarktu.

Juozapo duktė Gėnė ištekėjo už Juozapo Kastėno, kuris buvo kalintas rusų kalėjime ir sirgo nervų liga. Nebeužaugino savo dukrų Birutės ir Dalės, mirė labai jaunas.

Dukra Janina, tuoj po karo labai išgąsdinta chuliganų, susirgo epilepsija ir nepaisant ilgo gydymo Kaune visiškai nepasveiko. Plaudama drabužius įkrito į visai negilia nuosavą kūdrą ir prigėrė.

Duktė Ona baigė Kauno prekybos mokyklą, igijo buhalterio specialybę ir dirbo Rokiškio kooperatyve, vėliau veterinarijos gydykloje. Ištekėjo už tekintojo Drašučio Paunksnio, dirbusio žemės ūkio gamykloje. Porą metų prieš pensiją dirbo nekūrenamoje patalpoje, peršalo ir susirgo reumatinium artritu, gavo III invalidumo grupę. Vaikšto tik su lazdomis. Paunksniai augino sūnų Deimantą, kuris gerai mokėsi, bet sirgo bronchopneumonija ir gydytojų nurodymu buvo vežamas į kurortus: Jaltą, Aluštą, Sočį. Nepagydoma liga buvo nugalėta. Deimantas žavėjosi Krymo ir Kaukazo gamta. Įstojęs į universitetą, buvo paimtas į armiją ir išvežtas į Irkutską, vėliau į aerodromą Bratsko pusėje. Čia jį sunkiai sužeidė, 4 mėnesius gydėsi klubo lūžius Irkutsko ligoninėje, o vėliau dar 4 mėn. – namuose. Motina du kartus skrido lėktuvu į Irkutską, buvo prie Baikalo ežero, vėliau lauko aerodrome prie Bratsko. Klubo lūžiai sugijo gerai ir iš armijos jo nepaleido. Grįžęs studijavo Kaune, o atėjęs Nepriklausomybei, negavo darbo. Vos ne vos įsidarbino, kai tėvai nusipirko automobilį. Tačiau siaubingoje avarijoje žuvo su kitais dviem vežusiais į Panevėžį ataskaitas. Sūnaus netektis labai paveikė tėvų sveikatą, nebeliko gyvenimo tikslo ir prasmės. Tačiau gyvas į žemę neįlįsi, reikia egzistuoti toliau.

Kaip susiklostė į JAV išvažiavusių Griškėnų likimas, mažai žinoma. Jonas buvo vedęs, bet anksti neteko žmonos, pats sirgo ir globojo jį vienintelė netekėjusi dukra. Feliksas Griškėnas buvo vedęs ir turėjo 2 sūnus: vienas lakūnas, antras menininkas. Po karo Juozapo šeima gavo Felikso laišką, kad abu sūnūs nori aplankyti tėvų gimtinę. Mes, aišku, labai kvietėme, nors po karo ir neturėjome maisto: kiaules vokiečiai išgaudė, vištas taip pat, arklius ir karves išsivarė traukdami. Tačiau po kiek laiko gavome laišką, kad Felikso žmona Ona susilaužė ranką, o gydymas pasiūtiškai brangus, ir tais metais jo sūnūs neatvažiavo. Onos Griškėnaitės laišką apie žydų žudynes ir apie karo pavojus Feliksas išspausdino lietuvių emigrantų laikraštyje, o į Lietuvą atsiuntė iškarpa. Po to prasidėjus šaltajam laikotarpiui ryšiai nutrūko. Kastutė Griškėnaitė buvo ištekėjusi už Karaliaus, turėjo vaikų, bet apie jos gyvenimą nieko nežinojome.

Artimiausias kaimynas buvo Stasys Griškėnas. Jo sodyba irgi buvo labai graži: aplink miškas ir sodai, įdomios formos kūdra. Stasys buvo labai išsilavinęs, pirmas iš kaimynų nusipirko radijo imtuvą, skaitydavo daugiau spaudos ir taupė pinigėlius miško gabalui pridurti prie turėtos žemės. Vaikams duodavo sočiai gerti nugriebto pieno, kurį vadindavom *malakiuku*, todėl jo vaikai buvo labai neskaisčių veidų, pageltę. Svarbiausia tema ūkininkų šnekoje buvo žemė. Turtas gali būti pavogtas, sudegti, o žemė amžina (kol atėjo kolūkiai).

Stasio tėvas Mykolas buvo miręs, motina dar anksčiau. Jis turėjo žmoną Zofiją ir 4 vaikus: Vytautą, Leoną, Algį ir Birutę.

Antrojo pasaulinio karo metu vokiečiai atsivijo 10 pabėgusių iš nelaisvės, labai suvargusių rusų karių. Du iš jų atėjo į Stasio Griškėno sodybą, kur juos vaišino duona, lašiniai ir davė išgerti naminės degtinės (*samagono*).

Vokiečiai su baltaraiščiais atvažiavo į Juozapo sodybą ir siuntė Oną Griškėnaitę (10 metų) nueiti, paklausti, kiek valandų, ir žiūrėti, kada ir kur eis tie banditai.

Ona bijojo net to žodžio „banditai“, manė, kad apiplyšę, barzdoti, su peiliais ir t. t. ir purtė galvą, kad neis. Tada vokiečių vyresnysis išsitraukė pistoletą ir nutaikė į vaiką, kažką šaukdamas vokiškai. Drebančia širdimi Ona nuėjo ir balsiai paklausė, kiek valandų. Abu išvargę belaisviai valgė, o su jais buvo tolimesnis kaimynas Buzelis. Pagaliau vargšai išėjo, nešdami kepalą duonos ir paltį lašinių, bet juos užklupo vokiečių šūviai. Visi 10 buvo sušaudyti, kartu žuvo vienas baltaraištis iš Čedasų. Kadangi belaisviai nebuvo ginkluoti, matyt, tą baltaraištį nušovė netyčia ar tyčia patys vokiečiai. Ona, bėgdama namo, išgirdusi šūvius slėpėsi už didelio akmens, nors šūviai aidėjo toli. Po to buvo sušauktas visas kaimas ir parodyta, kaip nukauti kruvini „banditai“ metami į duobę. O kažkur jų motinos laukė, tikėjosi stebuklo.

Traukiantis vokiečiams Stasys Griškėnas paliko šeimą ir traukėsi į Vokietiją, nes bijojo dėl šio incidento. Šeimą išvežė į Sibirą. Po kiek laiko atėjo laiškas Juozo Griškėno šeimai iš Niujorko. Tai rašė Stasys, prisiglaudęs prie Jono Griškėno šeimos: „*Kaip gyvenate jūs, kaip gyvena kaimynai, Stasiaus šeima?..*“

Jam atsakė Ona Griškėnaitė ir taip pat labai atsargiai įrašė, kad Zofija su vaikais išvažiavo, dabar gyvena Krasnojarsko krašte, ir užrašė jų adresą. Taip Stasys susisieki su šeima, po to siuntė ten siuntinius, kurie tremtyje labai pravertė.

Po Stalino mirties Stasio Griškėno šeima grįžo į Lietuvą. Visi trys sūnūs pasistatė namus Juodupėje, tačiau Algis išvažiavo gyventi į Panevėžį. Po daug metų, prasidėjus atgimimui, pas jį grįžo gyventi Stasys. Dukra Birutė ištekėjo už turtingo jaunikačio iš Juodupės ir priglaudė motiną. Bet grįžęs Stasys su ja nebegyveno. Labai anksti sunkia liga mirė Vytautas, nespėjęs užauginti dviejų dukrų.

Trečias kaimynas buvo Juozas Čeičys, vedęs Bronę Kropienytę ir kraičio gavęs gabalą žemės. Buvo labai darbštus ir pasistatė naujus namus, užveisė sodą. Kartu su jais gyveno Anelia Kropienytė. Augino gražutę dukrą Skaidrutę. Be to, užaugino labai gražų eržilą, mėgo su juo pasivažinėti su vėjeliu. Visi kaimynai grožėjosi, bet buvo ir tokių, kurie pavydėjo.

Ketvirtas kaimynas – Jonas Kropienis su žmona ir 2 vaikais. Po karo jis dirbo Juodupės valsčiuje. Ir Čeičys, ir Kropienis po melioracijos pasistatė naujus namus Onuškyje: melioracija nepaliko akmens ant akmens. Visi akmenys buvo išversti, vėl užkasti, medžiai išpjauti, visi laukai liko tušti, paversti dirbamomis dirvomis. Tiems, kurie mylėjo medžius, puoselėjo juos, labai skaudėjo dėl to naikinimo širdis.

Išvijus vokiečius, Čeičys, Bagdonavičius ir Vyžuonėlių kaimo gyventojas Jurkštas nestojo į armiją ir slapstėsi, kur sugebėdami. Kartą apsupo rusų kareiviai ir visus suėmė, labai baisiai sumušė ir išvežė į Panevėžio kalėjimą. Kalėjime buvo iškeltas tas incidentas, kai rusų belaisvius girdė Stasys Griškėnas ir Bagdonavičius. Laimė, Stasys buvo nepasiekiamas.

Penktas kaimynas – Jonas Bagdonavičius, pravardžiuojamas Bruzeliu. Gyveno labai kukliai, labai prastame name, nes šeimos galva mėgdavo stikliuką. Užaugino du sūnus, iš kurių vienas jau miręs, o antras gyvena su žmona Naujāsodės kaime.

Trakeliškio kaimas, netekęs visų gyventojų, buvo panaikintas, LTSR vyriausybės žiniuose paskelbtas kaip neegzistuojantis.

Remeikių kaimas ir jo žmonės

Petras Grigaliūnas

Remeikių kaimas užima apie 350 ha žemės. Jis yra už poros kilometrų į šiaurę nuo Júodupės miestelio. Kaimą iš rytų pusės juosia Júodupės upelis, vakaruose – Kukių miškas ir Skridulių kaimas. Šiaurinė Remeikių dalis ribojasi su Ginotų žemėmis. Nuo šiaurinės kaimo dalies iki Latvijos Respublikos yra truputį daugiau nei 2 km. Per kaimą vingiuoja kelias, apsodintas beržais ir šermukšniais.

Kaimo pavadinimas kilęs iš pavardės. Įrašas Nr. 3 seniausioje Ūnuškio parapijos krikšto knygoje¹, 52 lape, rodo, kad krikštijant 1703 m. sausio 8 d. Ginotų kaimo Kazio ir Onos Kanopų dukrą Kotryną kūma buvusi Kotryna Vaičiulienė iš Remeikių. Rokiškio bažnyčios archyvo 1744–1772 m. krikšto knygoje įrašyta, kad 1746 m. vasario 2 d. pakrikštytas Remeikių kaimo gyventojų Antano ir Ievos Kanopų sūnus Mykolas, o 1747 m. balandžio 9 d. – Remeikių kaimo gyventojų (vardas neįskaitomas) ir Marijos Remeikių sūnus Jonas. Ūnuškio parapijos santuokų knygos² 23 lapo 3-čias įrašas liudija, kad Bartlomejus Čeičys iš Čeičių veda Ievą Žemaitytę iš Remeikių. Iš Ukmergės pavieto 1811 m. dvarų inventoriaus³ matyti, kad Ūnuškio dvaro Zamostės palivarko Remeikių kaime gyveno Čiuškos, Kažemėko, Rusecko, Remeikio, Mačėno, Bulovo, Igaunio ir dvi Kanopų šeimos, šalia – Kontrimiškių užusienis. 1816 m. Ukmergės pavieto dvarų inventoriuje⁴ nurodomi Ūnuškio dvaro Kontrimiškių užusienio gyventojai: Čiuškos, Kažemėko, Remeikio, Jasiukevičiaus ir po dvi Kanopų ir Igaunių šeimas. Remeikių kaimas nepaminėtas. 1871 m. dokumentuose⁵ įregistruotas Ūnuškio dvaro Remeikių kaimas, apgyvendintas valstiečiais – žemės savininkais, plane – 243 dešimtinės ir 1 140 sieksnių žemės.

1942 m. gyventojų surašymo duomenimis, kaime buvo 24 ūkiai su 120 gyventojų⁶.

Apie 1908 m. Remeikių kaimas buvo suskirstytas į viensėdžius. Kiekvienas viensėdis turėjo pavadinimą. Sklypai buvo nevienodo dydžio, nuo 22 iki 32 dešimtinių žemės. Kai kurie sklypai priskirti vienam savininkui, o kai kurie – net keturiems. Dažniausiai viename plote žemė būdavo skiriama broliams arba artimiems giminaičiams.

Osvaldas Kažemėkas, gimęs ir užaugęs šiame kaime, teigia, kad čia dirvožemis labai nevienodas: daugiausia lengvas priemolis ir smėlis. Upės pakrantėje – durpžemis. Šlapiose vietose, dažniausiai užliejamose pievose, iš gilesnių žemės sluoksnių veržiasi rūdėtas vanduo. Žiemą čia net ledas vietomis rudas. Reljefas nelygus – daug kalnelių ir pakalnių.

Ūkininkai žemę dirbdavo arkliais. Mažažemiai – vienu arkliu, stambesni ūkininkai – pora. Pievas pjaudavo dalgiais ar arklinėmis šienapjovėmis, javus – daugiausia dalgiais. Rugius kirsdavo ir rišdavo į pėdus. Tik vienas ūkininkas Viktoras Kanopa turėjo javapjovę, kuri formuodavo pėdus. Pagrindinė dirvos trąša – mėšlas. Keli ūkininkai sėdavo lubinus žaliajai trąšai. Retas kuris naudojo mineralines trąšas, nes jos buvo labai bran-

¹ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 1299, ap. 1, b. 13.

² Ten pat.

³ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 325, l. 463.

⁴ LVIA, f. 515, ap. 25, b. 337, l. 199.

⁵ LVIA, f. 392, ap. 11, b. 106, l. 69.

⁶ LCVA, f. R-743, ap. 2, b. 5326.

gios. Sėdavo daugiausia rugius, avižas, vikių ir avižų, pašarinių žirnių mišinius, šiek tiek miežių ir kviečių. Daug augino linų, bulvių, pašarinių runkelių, morkų. Rugiapjūtės, linarūtės, bulvių kasimas vyko talkomis. Kur būdavo talka, ten skambėjo dainos. Pabaigtuves švėsdavo seklyčioje. Javų derlių kuldavo motorinėmis mašinomis, kurios buvo skolinamos: savininkas su ja važiuodavo iš vieno kiemo į kitą. Kuliant eidavo į talką vieni pas kitus.

Žmonės kaime gyveno neblogai, nors dirbo daug. Visai neprastos buvo jų sodybos. Nemažai naudos gaudavo iš gyvulių, krūmų ir durpynų. Gyventojai lengvai apsirūpindavo kuru. Kartais veždavo parduoti malkas į Júodupę ar Rōkiškį. Vaikai ėjo į Ginotų pradžios mokyklą, o sekmadieniais su tėvais meldavosi bažnyčioje. Šeimos buvo nemažos, daugelis turėjo 4–5 ar daugiau vaikų. Žmonės Kalėdoms, Velykoms ir kitoms šventėms pasigamindavo geresnių valgių. Paprastai išsikepdavo kumpį, pasiruošdavo silkių, žuvies, raugintų grybų. Kepdavo ne tik pyragus, bet ir bandeles, sausainius. Kompotus virdavo iš obuolių ir kitokių vaisių ir uogų, o kisielių virė iš spanguolių arba iš paruoštų avižų grūdų. Žmonės pasilinksmindavo per vestuves, krikštynas, jubiliejus, išleistuves ir kitomis progomis.

Kaimo viduryje, ant smėlio kalnelio, akmenine tvora apjuosti stūkso kaimo kapeliai. Čia vyresnės kartos Remeikių kaimo žmonės atgulė amžino poilsio.

Kaip minėta, apie 1908 m. kaimas buvo suskirstytas į viensėdijas. Šiaurinėje kaimo dalyje, kairėje kelio pusėje esantis pirmasis sklypas buvo pavadintas Degutine. Jame buvo 31 dešimtinė žemės. Didžioji sklypo dalis, t. y. 20 dešimtinių, priklausė Juozui Muraliui, Motiejaus sūnui. Aštuonios dešimtinės priklausė Kazimierui Muraliui, Kazimiero sūnui, ir tik 3 dešimtinės – Jurgiui Bulovui, Prano sūnui. Vėlesniais laikais iš Bulovo šią žemę pirkto netoliese gyvenęs Edvardas Stankevičius. Taip iš Remeikių kaimo išnyko Bulovo ne tik ūkis, bet ir pavardė. Juozas Muralis (*Осунь Матвеевъ Мурелисць*) buvo gimęs XIX a. antrojoje pusėje, jo žmona Ona (gim. 1879) kilusi nuo Panemunio, mirė 1965 m. Kiek vyresnio amžiaus žmonės prisimena jų šeimoje užaugus tris vaikus: Kazę, Adeliją (gim. 1916) ir sūnų Joną (gim. 1929). Dar turėjo Stasį (1919–1930) ir Moniką (1921–1934), kurie mirė maži.

Kazė ištekėjo už Juozėno. Jie kolūkių laikais pasistatė namą Ginotų kaime ir ten gyveno. Užaugino sūnų Vytautą. Suaugęs Vytautas pasistatė namą Júodupėje ir ten išėjo gyventi. Ginōtuose savo namą nugriovė ir iš jo pastatė Juodupėje namus Kazės seseriai Adelei. Adelė buvo ištekėjusi už Lašo, bet vaikų neturėjo.

Jonas gyveno savo tėvų namuose. Tėvas Juozas Muralis 1942 m. jau buvo miręs. Jonas vedė, dirbo Juodupės fabrike elektriku, užaugino sūnų Juozą. Kai kaime buvo vykdomi melioracijos darbai, Jonas Muralis nusipirko namą Juodupėje, o Remeikiuose nugriovė. Beje, dar gyvendamas tėvų namuose Jonas turėjo nusipirkęs motociklą IŽ-56 su priekaba, juo ir važinėjo į darbą.

Antrasis Muralių kiemas laikui bėgant taip pat išnyko. Čia gyvenęs Kazimieras Muralis (*Казимиръ Казимировъ Мурелисць*) turėjo žmoną Marę (gim. 1875). Jie užaugino sūnų Adolfą (gim. 1919). Senieji Muraliai mirė, palaidoti Remeikių kapeliuose. Namuose liko gyventi Adolfas, vedęs Stefą Skrivelytę iš Skriveliškio k. Per Antrąjį pasaulinį karą vokiečiai sudegino jų namą: nesudegė tik molio tvartas ir klojimas. Po gaisro Muraliai išsirengė gyventi atskiroje tvarto dalyje. Šioje sodyboje buvo apsigyvenę ir gandrai. Po kelerių metų šeimą ištiko dar viena nelaimė: į

klojimą trenkė perkūnas ir jį uždegė. Nors gesinti gaisro subėgo žmonės, tačiau išgelbėti nepavyko, klojimas sudegė. Stefos ir Adolfo Muralių šeimoje užaugo duktė Vida. Ji sukūrė šeimą, pasistatė namą Rokiškyje. Pas ją išvyko ir motina. Adolfas kurį laiką gyveno Ginotų kaime aštuonbutyje. Jis mirė 2001 m., palaidotas Remeikių kapeliuose.

XIX a. antroje pusėje Remeikių kaime gyveno Dovydas Talius. Vėlesniais metais jau buvo du Talių ūkiai – Adomo ir Juozapo. Adomas Talius dirbo 12 dešimtinių žemės. Apie jo žmoną išlikusių žinių nėra, tik žinoma, kad šeimoje užaugo du vaikai: sūnus Jonas ir duktė Emilija. Emilija Taliūtė ištekėjo už Griškėno į Gaidžgalės kaimą. Jos vyras Smetonos laikais Juodupėje yra



*Jonas ir Marijona
Taliai*

dirbęs viršaičiu. Tėvų ūkį paveldėjo sūnus Jonas. Jis vedė Marijoną Lapašinskaitę iš Ginotų k. Marijona buvo 7 m. jaunesnė už savo vyrą (gim. 1898). Šeimoje užaugo gausus vaikų būrys: Pranas, Petras, Ksaverija, Janina, Viktoras, Algirdas, Veronika ir Irena. Vyriausias buvo Pranas (gim. 1922). Jis prie nacių dirbo štabe Šiauliuose. Per karą jį suėmė rusai ir ištrėmė toli į Sibirą. Vėliau Pranas buvo atgabentas į Estiją, čia 1948 m. žuvo. Kur palaidotas, niekas nežino. 1924 m. gimė antras sūnus Petras. Jis lankė Ginotų pradžios mokyklą. Vėliau išvyko į Kėdainius, kur mokėsi šaltkalvio amato. Dirbo Telšiuose fabrike, ten gyven-damas sukūrė šeimą, pasistatė namus, užaugino dukrą Jolantą ir sūnų Valentįną.

Ksaverija (gim. 1926), kaip ir kiti vaikai, baigė Ginotų pradinę mokyklą. Porą metų gyveno ir tarnavo Kriaunose pas savo dėdę. Vėliau grįžo namo pas tėvus. 1953 m. ištekėjo už Petro Kanopos.

1928 m. gimusi dukra Janina baigė tik pradžios mokyklą, dirbo Sodėlių fabrike. Kai jis sudegė, dirbo namuose su tėvais: audė rankšluosčius, juostas. Kai Remeikių kaime buvo vykdomi melioracijos darbai, pirko butą Rokiškyje ir ten gyveno su motina. Sūnus Viktoras (gim. 1930), baigęs Rokiškio gimnaziją, išvažiavo į Vilnių. Ten gyveno, dirbo, sukūrė šeimą ir užaugino dukrą Daivą. 1934 m. gimęs sūnus Algirdas išmoko elektriko specialybės. Dirbo Juodupės fabrike, po to Antalieptėje, Vilniuje. Sukūrė šeimą, užaugino dukrą Dalią ir sūnų. 1936 m. gimė duktė Veronika. Ji, baigusi tik pradžios mokyklą, nuvyko į Telšius

*Algirdas, Ksaverija
ir Viktoras Taliai*

pas brolių Petrą. Įsidarbino „Masčio“ fabrike. Ten gyvendama sukūrė šeimą, užaugino du vaikus: sūnų Augutį ir dukrą Birutę. Jauniausia šeimoje buvo Irena. Ji, Juodupėje baigusi 7 klases, išvyko pas brolių Algirdą į Antalieptę. Ten gyvendama sukūrė šeimą, apsigyveno su vyru Dusetose. Išaugino dukrą Aureliją ir sūnų Aidą. Marijonos ir Jono Talių šeimoje 1938 m. dar buvo gimęs sūnus



Antanas, bet mirė mažas. Išsiskirsčius vaikams iš namų, tėvai Remeikių kaime liko gyventi su dukra Janina. Tėvui susirgus jį paėmė pas save į Telšius sūnus Petras. Ten tėvas ir mirė 1965 m. Marijona mirė 1985 m. Abu palaidoti Remeikiuose. Jono Taliaus buvusi sodyba nugriauta. Ji liko tik nuotraukoje.

Antras Talių ūkis su 13 dešimtinių ir 700 sieksnių žemės priklausė Adomo broliui Juozui. Jaunas būdamas

Juozas buvo išvykęs į Ameriką. Ten jis užsidirbo pinigų ir grįžo namo. Šiandien jo anūkės prisimena namuose kalbėjus, jog Juozas, grįžęs iš Amerikos, nusipirko žemės ir 5 ha miško.

Žemę vėliau užrašė dukteriai Paulinai (gim. 1900). Ji priėmė užkurį Lionginą Deksnį (gim. 1896) iš Vaidlėnų k. Jis buvo statybininkas, mokėjo dirbti karstus, spintas, lovas, statė namus. Po karo yra dirbęs apylinkės pirmininku, o kolūkių laikais – brigadininku. Paulinos ir Liongino šeimoje užaugo septyni vaikai (Viktoras, Valė, Genovaitė, Danutė, Bronė, Kazė ir Jonas), dar 4 maži mirė. Jie palaidoti Remeikių kaimo kapuose. Paulinos tėvai palaidoti senųjų Onušio kapinių viduryje. Dabar ta vieta eina takas, todėl kapų neliko. Paulina ir Lionginas Deksniai užaugino vaikus, išleido juos į savarankišką gyvenimą, patys matė daug vargo, pergyvenę karą ir pokarį, dirbę kolūkyje. Lionginas Deksnys mirė apie 1980 m., palaidotas Remeikių kaimo kapuose. Jo žmona mirė penketą metų vėliau, palaidota šalia vyro. Šeimoje vyriausias – sūnus Viktoras (gim. 1925). Iš Remeikių kaimo ir iš tėvų namų jis išėjo būdamas 18 m. Tai buvo karo metai. Viktoras baigęs keturias Ginotų pradžios mokyklos klases. Biržuose susirado darbą, vedė Danutę Valiulytę. Vėliau iš Biržų išvyko gyventi į Šiaulius. Ten apsigyveno ilgam. Dirbo mėsos kombinate, žmona pardavėja. Šeimoje užaugo keturi vaikai: Vladas, Laimis, Alvidas ir Linas.



Veronika ir Janina Taliūtės



Jono Taliaus sodyba

Valė (gim. 1926), baigusi Gintotų pradžios mokyklą, dirbo tėvų ūkyje. Dar būdama nepilnametė ir nedraši mergaitė, Valė įsidarbino fabrike Sodėliuose. (Buvo pirmoji iš Remeikių kaimo, įsidarbinusi fabrike.) Namuose tėvai neturėjo laikrodžio. Tad kartais ji nueidavo į fabriką vidurnaktį, nors darbas prasidėdavo 6 val. ryto. Jai tekdavo laukti pas budėtoją. Užsidirbusi pinigų Valė Latvijoje pirko laikrodį, kad nebereikėtų vargti. Ji liko netekėjusi, visą gyvenimą pragyveno tėvų namuose. Jau būdama pensininkė, 1992 m. su savo jaunesne seserimi Brone nusipirko namą Juodupėje ir abi ten gyveno.

Genovaitė (gim. 1930), baigusi tik pradžios mokyklą, dirbo tėvų ūkyje. Bent porą metų padirbo durpyne, vėliau perėjo į fabriką Sodėliuose. Kai fabrikas sudegė, vėl grįžo į durpyną. Vėliau dirbo fabriko „Nemunas“ statybose Juodupėje, čia vėliau ir įsidarbino. 1956 m. ištekėjo už Viktoro Ginočio ir išėjo pas jį gyventi. Užaugino dukrą. Reikia paminėti, kad dokumentuose ji buvo Genovaitė, tačiau visi vadino Aldona.

Danutė (gim. 1935) baigė pradžios mokyklą, būdama jauna ėjo tarnauti. Tarnavo pas fabriko direktorių Joną Ramanauską, Onuškyje pas veterinarijos gydytoją Čypą ir kitur. Vėliau dirbo kolūkyje lauko darbininke, bent metus melžė kolūkio karves. Vėliau išvažiavo į Panevėžį. Dirbo linų fabrike. Iš pradžių gyveno pas savo draugę iš Gintotų Danutę Grigaliūnaite, kuri jau anksčiau buvo išvykusi į Panevėžį. Užsidirbusi pinigų Danutė pirko vieno kambario butą. Gyvendama Panevėžyje ji ištekėjo už Henriko Balčiūno. Užaugino sūnų Remigijų.

Bronė (gim. 1938) baigė Gintotų pradžios mokyklą ir porą metų mokėsi Juodupėje. Jai labai nesisekė rusų kalba, tad ir metė mokslą, pradėjo dirbti durpyne. Ten dirbo 15 m., po to perėjo į fabriką ir jame dirbo 23 m. 1992 m. su seserimi Vale Juodupėje nusipirko namą. Remeikiuose namai liko tušti. 2000 m. mirė sesuo Valė, palaidota kaimo kapeliuose. Nuo to laiko Bronė gyvena viena.

Kazė (gim. 1939) baigė tik Gintotų pradžios mokyklą. Ji daug tarnavo ir šeiminkavo. Paskutinė tarnybos vieta buvo Raseiniuose pas kunigo seserį. Susirgusi Kazė grįžo namo. Pasveikusi dirbo durpyne, fabriko statyboje, po to buvo priimta į fabriką. Čia ir dirbo iki pensijos. Kazė ištekėjo už Vytauto Balčiūno. Jie gavo valdišką butą Juodupėje, ten ir gyvena. Užaugino dvi dukras: Editą ir Jolitą.

Jonas (gim. 1940) buvo jauniausias šeimoje. Jis baigė Juodupės septynmetę mokyklą, gavo vairuotojo pažymėjimą ir dirbo vairuotoju „Spartuolio“ kolūkyje. Vėliau vedė Genę Lapelytę, dirbusią Veduviško bibliotekoje. Abu išvyko į Šiaulius, vėliau apsistojo Panevėžyje. Ten jau daug metų ir gyvena. Šeimoje užaugo du vaikai: Erlanda ir Egidijus. Remeikiuose susigražintą tėvų žemę pasidalijo 4 vaikai, tik nebėra kam ją dirbti. Trobesiai tebestovi tušti.

Antrasis Talių ūkis, priklausęs Juozui, vėlesniais metais suskilo į 3 dalis, kurias taip pat valdė Taliai. Dabar tiksliai nebežinoma, kaip šioje dalyje atsirado 4 ha žemės, priklausę Petrui Liugai. Regis, kad čia gyveno Benediktas Talius su žmona. Tik dabar nebeaišku, ar Taliai buvo paėmę augintinę Kazę Liugaitę, ar ji tik prižiūrėjo pasenusius Talius. Jiems mirus nuosavybė liko Liugams. Kazė dar ilgai čia gyveno viena. Po karo, jau prie rusų, ji išvykusi į Kretingą. Kadangi nameliai buvę nekokie, tai jie sunyko ir galų gale kažkas juos sudegino.

Trečiu numeriu pažymėtas viensėdžio žemės sklypas buvo vadinamas Atasėliu (*Атасели*). Šis sklypas buvo padalintas į tris lygias dalis Stepono Kažemėko sū-

nums: Adomui, Mataušui ir Mykolui. Visi broliai gavo po 8 dešimtines ir 2 000 sieksnių ir kūrėsi savo žemėje.

Adomas Kažemėkas (*Кожемяко*) gyveno su žmona Viktorija, gim. apie 1860 m. Jų šeimoje užaugo keturi vaikai: Jonas (gim. 1896), Pranas (gim. 1900), Ona ir Feliksas. Ona ištekėjo už staliaus P. Lapašinsko ir išsikėlė gyventi į Latviją. Ten jie užaugino penkis vaikus. Ona mirusi, palaidota Aknystos kapinėse. Jonas, grįžęs iš armijos, dirbo Juodupės durpyne. 1922 m. vedė Teofilę Bulovaitę (gim. 1898) iš Gintotų kaimo. Apie 4 m. jie gyveno pas Jono tėvus. 1926 m. pirko (ar kitaip susitarė) savo dėdės Mykolo namus ir ūkį. Mykolas Kažemėkas su žmona, berods, savo vaikų neturėjo. Jonas su žmona pirko namus ir 9 ha žemės ūkį su sąlyga, kad šeimnininkus prižiūrės iki mirties. Užaugintą derlių turėjo dalintis per pusę. Vėliau Jonas nuomojo ir Jono Kanopos žemę, taip pat už pusę derliaus. Jono ir Teofilės šeimoje augo penki vaikai: Juozas, Osvaldas, Steponas, Valerija ir Genovaitė. Motina buvo nelabai stiprios sveikatos. Tėvui buvo nelengva išlaikyti šeimą, sunku parduoti žemės ūkio produkciją. Bekonus tekdavo vežti 16 km į Rokiškio supirkimo punktą. Retkarčiais šiek tiek litų užsidirbdavo traukdamas arkliais iš miško rąstus. Juos dar turėdavo nuvežti į supirkimo punktą, esantį už 20 km. Kažemėkų šeima augino nemažai linų, tad šiek tiek uždirbdavo pardavę jų pluoštą. Jonas buvo linksmo būdo, mėgo pajuokauti. Mokėjo groti armnika. Jokie susijėjimai neapsieidavo be jo dainų. Mėgstamiausia daina buvo:

*Aš išėjau arti netoli kapelių,
Tenai suguldyti tikrieji tėveliai.
Ant tėvelio kapo eglėlė siūbavo,
O toje eglėlėj gegutė kukavo.
Kukuok, gegutėle, ilgesnį česelį,
Gal tu pribudinsi tikrąjį tėvelį.
Ant močiutės kapelio našlaitės žydėjo,
O man, našlaitėliui, ašaros riedėjo.*

Teofilė buvo darbšti moteris, vidutinio ūgio, liekna, mėlynakė. Abu buvo giliai tikintys, geros širdies žmonės. Ji mokėjo dirbti įvairius darbus: austi drobinius ir milo audinius, megzti įvairiais raštais, nerti vąšeliu servetėles ir staltieses. Žiemą verpė linus, vilną, o pavasarį, pailgėjus dienai, ausdavo įvairius audinius. Lino audinius pavasarį balindavo paklojusi pievoje prieš saulę. Teofilė mokėjo ir siūti, siūdavo darbužius ne tik savo šeimai, bet ir kaimynams. Mirus seniesiems šeimnininkams, Jonas nugriovė namą ir statėsi naują. Abu daug dirbo, stengėsi, kad vaikai galėtų mokytis. Taip sūnūs Juozas (gim. 1927) ir Steponas (gim. 1931) bei duktė Genovaitė (gim. 1923) įgijo vidurinį išsilavinimą, o Valerija ir Osvaldas (gim. 1934) – aukštąjį žemės ūkio srityje.

Sūnus Juozas mokėsi Rokiškyje ir įgijo tekintojo specialybę, antras sūnus Steponas ir duktė Genovaitė dirbo Juodupės vilnos audinių fabrike „Nemunas“. Steponas dirbo mechaniku, Genovaitė – siūlų sukėja. Valerija baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją ir 40 m. dirbo LŽŪA mokomajame ūkyje agronome, daržininke-sėklininke. Visi vaikai sukūrė šeimas ir išėjo iš gimtųjų namų. Kiek plačiau norėtuši apžvelgti Jono ir Teofilės jauniausio sūnaus Osvaldo gyvenimą.

Osvaldas Kažemėkas mokėsi Ginotų pradžios mokykloje, vėliau Juodupės septynmetėje. Kadangi tėvai gyveno sunkiai (reikėjo išmaitinti penkis vaikus), Osvaldui teko mokytis vakarais Juodupės suaugusiųjų gimnazijoje, o dienomis dirbti Juodupės durpyne. Mokėsi Joniškėlio žemės ūkio technikumė, 1957 m. įstojo į Žemės ūkio akademią. Mokydamasis akademijoje, O. Kažemėkas gyveno pas savo seserį Valeriją. Valerija tuo metu jau dirbo mokomajame ūkyje agronome daržininke ir gyveno Kaune. Baigęs akademią Osvaldas gavo paskyrimą dirbti į akademijos mokomąjį ūkį agronomu sėklininku. 1968 m. jis gavo žemės ūkio mokslų kandidato laipsnį. Pusantrų metų dirbo agronomu sėklininku, o vėliau perėjo dirbti į augalininkystės katedrą, kur buvo mokymo meistras, asistentas, vyr. dėstytojas. Osvaldui 1989 m. suteiktas docento, o 1998 m. – profesoriaus vardas. Jis Žemės ūkio akademijoje dirbo 39 m. 1972 m. tobulinosi N. Vavilovo augalininkystės institute Leningrade, 1979 m. – Maskvos K. Timiriazovo žemės ūkio akademijoje, 1985 m. – Ukrainos, 1991 m. – Latvijos žemės ūkio universitetuose, dalyvavo ekspedicijoje Askanja Nova, kur stepėse auga natūrali augmenija ir gyvūnija. Vienas ir su bendraautoriais sukūrė 5 nebyrančių žirnių veisles: 1983 m. – „Kiblukai“, 1996 m. – „Molinukai“, 1997 m. – „Greitieji“, 1998 m. – „Tomiai“ ir 1999 m. – „Jubiliejiniai“. Sukūrė dvi lęšių veisles ir dvi ožiarūčio veisles. Kai kurios iš jų įtrauktos į tinkamiausių auginti Lietuvoje veislių sąrašą. Už sukurtas vertingas veisles ir jų įdiegimą į gamybą 1997 m. įteiktas universiteto premijos laureato diplomai. Osvaldas Kažemėkas yra paskelbęs 98 mokslinius darbus augalininkystės, selekcijos, sėklininkystės srityje ir 120 mokslo populiarinimo straipsnių. Išleido knygą „Griežčiai“ (1975), yra vadovėlių „Sėklininkystė su selekcijos pagrindais“ (1994) ir „Augalininkystė“ (1995) bendraautoris. Be to, parašyta 15 brošiūrų apie žirnių, lęšių, rapsų ir griežčių auginimo agrotechniką bei jų veisles. Habilituoto daktaro disertacijoje „Kryžmažiedžių augalų auginimas ir jų veislių tyrimai“ (1994) pateikti išsamūs tyrimai apie šių augalų auginimą ir jų veislių charakteristikos. Už ilgąmetį kūrybingą darbą universitete buvo apdovanotas garbės raštais ir piniginėmis premijomis. Jis aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, kūrybinėse genetikų, selekcininkų draugijose ir agronomų sąjungos veikloje. 2003 m., eidamas 69-uosius metus, Osvaldas Kažemėkas mirė.

Jonas ir Teofilė nugyveno ilgą gyvenimą, sulaukė gilios senatvės. Jonas mirė 1980 m., o jo žmona Teofilė – 1985 m. Abu palaidoti Remeikių kapuose.

Tėvų Adomo ir Viktorijos namuose Remeikių kaime liko gyventi sūnus Pranas. Jis vedė Kazę Kažemėkaitę iš Jutkių k. (gim. 1901). Abu buvo žemdirbiai, dirbo beveik 9 ha žemės, augino vaikus. Pirmieji du sūnūs mirė maži, palaidoti Remeikių kapeliuose. Užaugo sūnūs Viktoras (gim. 1929) ir Alfonsas (gim. 1937). Pranas mirė 1946 m. palikęs seną motiną ir žmoną su dar nesuaugusiais sūnumis. Palaidotas Onušio senosiose kapinėse. Po metų mirė Prano motina Viktorija (1860–1947), palaidota Remeikių kapeliuose. Likusi našlė Kazė Kažemėkienė gyveno viena ir augino sūnus, leido juos mokytis. Abu baigė Ginotų pradinę mokyklą, vėliau Juodupės septynmetę. Vyresnysis Viktoras, būdamas vos 17 m., buvo patekęs į kalėjimą už nelegalaus šautuvo laikymą. Jis sėdėjo 3 metus Rusijoje, Pečioros kalėjime. Grįžęs po kurio laiko vedė Danutę Liugaitę iš Jutkių k. Jie abu dirbo Juodupės fabrike. Kurį laiką gyveno tėvų namuose, vėliau nuomojosi butą Juodupėje, susilaukė sūnaus. Po kurio

laiko Viktoras išvyko į Kauną. 1950 m. Kazė su sūnumi Alfonsu iš Remeikių k. išvyko gyventi į Kazės tėviškę Jutkiuose, nes namai liko tušti, nebebuvo kam juos prižiūrėti. Tad Remeikių namuose kurį laiką dar gyveno Viktoras su žmona. 1962 m. namus pardavė. Alfonsas Kažemėkas, tarnaudamas sovietų armijoje, pramoko elektros montuotojo specialybės, vėliau žinias gilino Kaune. Jis visą savo gyvenimą dirbo pagal specialybę Juodupės fabrike. 1962 m. vedė Genovaitę Bieliūnaitę iš



Genovaitė ir Alfonsas Kažemėkai

Obėlių sen. Pakriaunių kaimo. 1985 m. atsikėlė iš Jutkių gyventi į Juodupėje pastatytą namą. Genovaitės ir Alfonso šeimoje užaugo dukra Raimonda. Ji baigė aukštąjį mokslą, gyvena pas tėvus, dirba Rokiškyje.

Ketvirtasis Adomo ir Viktorijos sūnus Feliksas Smetonos laikais išvyko į Argentina. Iš pradžių palaikė ryšį su tėvais, vėliau ryšiai nutrūko.

Adomas Kažemėkas mirė dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, nes 1942 m. gyventojų surašymo duomenimis⁷, gyveno tikrai Viktorija Kažemėkienė su sūnaus Prano šeima. 1962 m. mirė ir Kazė Kažemėkienė. Ji palaidota Onušio senosiose kapinėse, šalia savo vyro Prano.

Mataušo Kažemėko ūkis vėliau perėjo į jo sūnaus Romualdo (gim. 1899) rankas. Jis buvo vedęs Kazę Talačkaitę iš Dirvonų k. Jie išaugino keturis vaikus: Aldoną (gim. 1930), Bronių (gim. 1935), Danutę (gim. 1936) ir Viktoriją (gim. 1938). Aldona dirbo Juodupės fabrike. Ji susipažino su lietuviu iš Latvijos, tad ištekėjusi už jo išvyko gyventi į Rygą. Bronius vedė ir išėjo gyventi pas žmoną į Mainieivų pusę. Danutė ištekėjo už Dirdos į Onuški. Valerija gyveno Remeikių k. kartu su tėvais. Tėvas Romualdas Kažemėkas mirė 1956 m., tad kurį laiką gyveno kartu su motina. Tačiau 1977 m. mirė ir motina. Abu palaidoti Remeikių kaimo kapeliuose. Valerija, jau būdama brandaus amžiaus, buvo ištekėjusi už Algio Telyčėno, agronomo. Jie vaikų neturėjo. 2004 m. Valerija palaidojo savo vyrą Remeikių kapeliuose ir liko gyventi tėvų namuose viena.

Grauželės (*Граужелесь*) plote buvo 32 dešimtinės ir 1 620 sieksnių žemės. Sklypas buvo padalintas į keturias dalis keturiems Kanopų ūkiams. Iš dokumentų matyti, kad tai buvo artimi giminės: Jurgis Kanopa, Prano s., gavo 5 dešimtines ir 1 080 sieksnių; Petras Kanopa, Prano s., gavo 5 dešimtines ir 1 046 sieksnius; Pranas Kanopa, Antano s., gavo 10 dešimtinių ir 2 116 sieksnių; Adomas Kanopa, Antano s., gavo 10 dešimtinių ir 2 178 sieksnius.

Dabar apie kiekvieną ūkį atskirai. Smetonos laikais Jurgio Kanopos ūkyje jau dirbo, matyt, sūnus Jonas (gim. 1914). Jo žmona – Kazė, gim. 1918 m. Latvijoje. Jonas viena akimi nematė. Ši šeima už kaimo kelio, upės link, turėjo savo vėjinį malūną. Baigiantis karui kartą Jonas važiavo į malūną susimalti grūdų. Staiga pamatė ateinančius kareivius, išsigando ir šoko bėgti. Taip jį bėgantį ir nušovė prie Kazimiero Kanopos namų. Palaidotas Re-

⁷ LCVA, f. R-743, ap. 2, b. 5326.

meikių kapeliuose. Liko žmona Kazė su dviem mergytėmis: Gražina (gim. 1939) ir Malvina (gim. 1942). Šito ūkio žemę kurį laiką nuomojo – dirbo iš pusės – šalia gyvenęs Jonas Kažemėkas. Kai kūrėsi kolūkiai, Kazė Kanopienė su mergaitėmis išsikėlė į Didsodę. Ji dirbo fermoje, ten ir užaugo mergaitės. Namus buvo pirkę Guzai, bet vėliau juos arba nugriovė, arba patys sunyko. Liko tik obelis vidury lauko. Per Antrąjį pasaulinį karą ši sodyba nebuvo sudeginta, nes stovėjo tolėliau nuo kelio, pamiškės link.

Antras ūkis priskirtas Petruai Kanopai. Dabar žmonės nebežino, kur dingo ši šeima. Tik prisimena, kad joje augę keli sūnūs. Bet prieš Antrąjį pasaulinį karą šios šeimos Remeikių kaime jau nebebuvo.

Trečias Kanopų ūkis buvo Prano Kanopos, Antano s. Jis gavo 10 dešimtinių žemės. Ūkį paveldėjo Prano sūnus Kazimieras (gim. 1883). Jis su žmona Anelija (gim. 1884) jau seniai ilsisi Remeikių kapeliuose, nuėję ilgą gyvenimo kelią, užauginę ir išleidę į gyvenimą penkis vaikus: Stasę, Kazę, Emiliją (gim. 1917), Oną (gim. 1921) ir Joną (gim. 1918). Stasė tarnavo Latvijoje pas ūkininkus. Susipažino su latviu ir už jo ištekėjo, ten ir pasiliko gyventi. Kazė ištekėjo už Kirstuko ir išėjo gyventi pas jį. Kirstukas kolūkių laikais dirbo galvijų sėklintoju. Ona dirbo Pāduobio durpyne. Susirado gyvenimo draugą, pasistatė Ráišiuose namus. Vyru mirus, Ona, jau būdama pensininkė, pardavė namus ir nusipirko butą Rokiškyje. Mirusią ją palaidojo draugė, kuriai Ona paliko savo butą. Tragiškai susiklostė Jono gyvenimas. Jis buvo tokių metų, kad reikėjo eiti į karą, bet slapstėsi namuose. 1945 m. baudžiamosios ekspedicijos metu buvo nušautas. Namiškiai ilgokai jį laikė karste nepalaidotą, palaidojo tik praėjus pavojui.

Emilija ištekėjo už Liudo Kirstuko nuo Onuškio. Jis buvo su viena ranka (sužeistas kare). Emilija su Liudu susilaukė dukrytės, bet ji greit mirė, palaidota Remeikių kapeliuose. Daugiau vaikų nebeturėjo. Emilija dirbo fabrike. Liudas trumpai dirbo fabrike sargu. Abu mirę, palaidoti Remeikių kaimo kapuose. Jų namai kaime, šalia kelio, tebestovi. Juos nusipirko Klemkienė.

Nors 1908 m. žemė buvo užrašyta Antano Kanopos vardu, tačiau žmonės teprisimena tik jo žmoną Grasiliją (gim. 1864). Kas dabar pasakys, kiek jie užaugino vaikų? Gal tik vieną dukrą Karoliną (gim. 1897)? Ji priėmė užkurį Matą Černiauską (gim. 1880), kilusį nuo Kamajų. Užaugino keturis vaikus: Juozą (gim. 1915), Praną (gim. 1920), Vytautą (gim. 1928) ir Veroniką (gim. 1932). Per karą vokiečiai sudegino namus, nes jie stovėjo netoli kaimo keliuko. Sunkus buvo metas Černiauskams: vaikai neužaugę, namai sudegė, Černiauskienės motina senutė, žmonių daug, o kaip gyventi? Senajai Grasilijai Kanopienei, regis, nusilpo protas: kartą savo priepirtėje susižalojo peiliu ir mirė. Palaidota Remeikių kapeliuose. Tai buvo 1945 m. Užaugę Černiauskų vaikai kiekvienas pasuko savo gyvenimo takais. Juozas, kaip vyriausias šeimoje, daugiausia ir rūpinosi ūkiu. Jis su tėvu atstatė po gaisro namus. Vedė rusę, po karo likusią Lietuvoje, tačiau ji labai nesutarė su tėvais. Tada Juozas su žmona išvažiavo į Rusiją pas žmonos tėvus. Vytautas mirė jaunas. Jam buvo gal 18 m. Palaidotas kaimo kapeliuose. Veronika dirbo fabrike, gyveno pas tėvus, vėliau ištekėjo už Juozo Stalionio, kilusio iš Skridulių k. Jis irgi dirbo fabrike. Abu pasistatė namus Juodupėje ir ten apsigyveno. Užaugino du vaikus. Pranas dar būdamas jaunas gyveno ir dirbo Rokiškyje kino mechaniku. Vėliau vedė iš Skridulių k. kilusią Akvilę

Dūnaitė-Kavaliauskienė. Jos pirmą vyrą suvažinėjo traukinys. Dukrytė iš pirmosios santuokos mirė 10 m. amžiaus, 1960 m., palaidota Remeikių kaimo kapuose. Akvilė su vyru Pranu Černiausku gyveno Remeikių k., Prano tėvų namuose. (Tėvai palaidoti Remeikių kapinėse.) Černiauskų šeimoje užaugo 3 vaikai. Visi sukūrė savo šeimas ir išsiskirstė iš namų. Namuose liko vieni tėvai. Černiauskai turėjo pasistatę vėjinį malūną. Tačiau karo metu vokiečiai jį nugriovė, atseit kad nebūtų rusams taikinio.

Pietinėje kaimo dalyje, pagal 1908 m. kaimo išskirstymą, gyveno vien Kanopų šeimos. Jų būta net devynių. Bėgant laikui žmonės vieni paseno, kiti gimė ir užaugo, atėjo užkuriai, pasikeitė ir pavardės. Na, bet pabandykime prisiminti, gal ir ne visiškai tiksliai, bet iš eilės.

Piečiausias žemės sklypas, vadintas Dieniuškomis (*Денюшки*), buvo 29 dešimtinių ir 2 040 sieksnių dydžio. Šis plotas buvo padalintas keturiems ūkininkams Kanopoms. Ar jie buvo giminės, dabar sunku pasakyti. Caro laikais Jurgis Kanopa, Baltramiejaus s., turėjo tik vieną su puse dešimtinės žemės, buvo pasistatęs nedidelę grytelę. Jonas (gim. 1900), matyt, buvo Jurgio sūnus. 1942 m. gyventojų sąrašuose randame, kad Jonas Kanopa gyveno su žmona Zofija (gim. 1899). Jiedu augino sūnus Praną (gim. 1924) ir Juozą (gim. 1933). Juozas, kaip prisimena kaimiečiai, išėjo tarnauti į sovietų armiją. Jis tarnavo Ukrainoje ir ten pasiliko. Jų tėvas Jonas Kanopa mirė, palaidotas Remeikių kapeliuose. Motina jau kolūkių laikais išvyko į Ukrainą pas sūnų. Antrasis sūnus išvyko lyg ir į Klaipėdos kraštą. Jų namelį buvo nupirkęs Baltušis iš Juodupės, o po jo mirties grytelė stovi tuščia.

Antrą toki pat nedidelį žemės plotelį turėjo Eva Vikentjevna Kanopa. Vėlesnių laikų žiniomis, ši žemė priklausė Jurgiui Kanopai, vadinamam Vincukui. Jis su savo šeima iš kaimo išvyko dar prieš Antrąjį pasaulinį karą. 2 ha jo žemės nupirko greta gyvenęs Jurgis Kanopa, Jurgio s. Taip jis pasididino savo sklypą iki 12 ha. Čia minėtas vyresnysis Jurgis turėjo 6 brolius. Jis mirė anksti, palikęs tris vaikus: Jurgį, Joną ir dukrą Nastaziją. Nastazija ištekėjo už Kažemėko ir išvyko gyventi į Onuški. Jonas nuėjo į Zamostės palivarką (Skridulių k.) užkuriom. Žinoma, pirmiau atitarnavo Lietuvos kariuomenėje. Jis gal ir nedaug buvo baigęs mokslo, bet būdamas armijoje dirbo felčeriu. Grįžęs vedė, kaip minėta, Zamostės palivarko savininko dukterį Moniką. Kadangi tuo metu buvo mažai gydytojų, tad jei kas ateidavo su skaudamu dantimi, Jonas ištraukdavo. Kai per karą sudegė palivarkas, persikėlė gyventi į Juodupę, dirbo kooperatyve kasininku. Miręs palaidotas Remeikių kapeliuose. Kaip vyriausias sūnus, tėvų ūkį paveldėjo Jurgis. Jis vedė Emiliją Matiukaitę nuo Salų (gim. 1900), dešimčia metų jaunesnę. Šeimoje gimė penki vaikai. Vienas mirė ką tik gimęs, palaidotas Remeikių kaimo kapuose. Užaugo keturi: Janina (gim. 1927), Jonas (gim. 1929), Elvyra (gim. 1931) ir Elena (gim. 1935). Tėvai abu mirė 1960 m., kas mėnesį. Palaidoti kaimo kapeliuose. Vaikai tvarkė savo gyvenimus. Janina buvo baigusi Rokišio gimnaziją, dirbo mokytoja Alėknu, vėliau Ginotų pradinėse mokyklose. Ištekėjo už Aleksandro Osipovo iš Gaidžgalės k., perėjo dirbti į fabriką ir gyveno Juodupėje.

Elvyra, baigusi tik Ginotų pradžios mokyklą, dirbo tėvų ūkyje, po to durpyne ir fabrike iki pensijos. Ištekėjo už Prano Antanavičiaus nuo Čedasų. Abu pasistatė namą Juodupėje ir ten gyveno. Šeimoje užaugo du vaikai: Alvydas ir Loreta.

Elena baigė Juodupės septynmetę, kuri laiką dirbo Ginotų fermoje ir gyveno pas Moniką Šedienę (Povilavičiūtę). Vėliau ištekėjo ir išėjo gyventi į Bajorus (prie



*Jonas, Elvyra,
Emilija, Jurgis
ir Elena Kanopos*

Rokiškio). Tėvų namuose liko sūnus Jonas. Jis, baigęs Ginotų pradžios mokyklą, dar mokėsi Onuškyje. Tarnavo sovietų armijoje Alytuje tankistu, per pratybas buvo sužeistas. Vedė Eleną Šinkūnaiteį iš Pasodnikų k. Augo du vaikai: Vilija ir Virginija. 1969 m. autoavarijoje Jonas žuvo. Jo žmona liko su mergaitėmis viena, tačiau stengėsi jas leisti į mokslą. Vilija mokėsi Juodupės vidurinėje mokykloje ir baigė Žemės ūkio akademijoje ekonomiką. Gyvena ir dirba Rokiškyje. Antroji dukra Virginija baigė Kauno politechnikos institutą, dirba ir gyvena Kaune. Dabar Remeikių kaime gyvena viena Elena Kanopienė. Per Antrąjį pasaulinį karą prieš pasitraukdami fašistai degino Remeikių kaimo sodybas. Vokietis buvo padegęs ir Jurgio Kanopos namą bei ūkinį pastatą. Bet vokiečiui pasitraukus, Jurgis sugebėjo užgesinti. Grįždamas vokietis pamatė, kad liko nesudegęs ūkinis pastatas, grasino Jurgį nušausias, o tvartą su daržine vėl padegė. Po gaisro šeima kurį laiką vargo savo rūsyje, kol atsistatė namus.

Piečiausioje Remeikių kaimo dalyje 17 dešimtinių su trupučiu žemės priklausė Elzbietai Kanopienei (Balčiūnaitei). Mat jos vyras Kazimieras, Antano s., jau buvo miręs. Jie kartu neilgai gyveno. Susilaukė trijų vaikų: Jono (gim. 1908), Vlado (gim. 1910) ir dukters, kuri gimė 1912 m., tačiau tepagyveno gal 8 metus. Kazimieras, šeimos tėvas, mirė, kai vyriausiam sūnui tebuvo ketveri. Likusi Elzbieta augino vaikus viena. Kai Jonui sukako 19 m., jis su savo motina išvyko į Urugvajų. Po kelerių metų pasikvietė ir Vladą. Jonas Urugvajuje gyveno 9 m., po to grįžo į Lietuvą, į savo tėviškę. Nors jau turėjo apie 30 m., tačiau vis tiek tarnavo Lietuvos kariuomenėje ir tik po to sukūrė šeimą: vedė Emiliją Vožterytę (gim. 1919) iš Paliepio k. (Panemunio vls.). Per karą vokiečiams sudeginus namus, stovėjusius prie kaimo kelio, liko tik rūsys. 1945 m. Kanopos pasistatė nedidelius namus truputį toliau nuo kelio. Urugvajuje gyvendamas Jonas dirbo tramvajaus vairuotoju, o čia, namuose, buvo žemdirbys. Jam su žmona Emilija dar teko dirbti kolūkyje ir tarybiniame ūkyje. Emilijos ir Jono šeimoje gimė penki vaikai, tačiau du mirė maži: Julija (gim. 1942) ir Virginijus (gim. 1944). 1946 m. gimė duktė Birutė, 1950 m. – sūnus Raimondas ir 1952 m. – duktė Zita. Birutė baigė Juodupės vidurinę mokyklą ir 2 metus Kaune studijavo farmacijos mokslus. Ji ištekėjo už Petro Kirstuko, kuris tuo metu dirbo

Juodupės fabrike. Jie gavo valdišką butą, užaugino sūnus Ramūną ir Mindaugą. Abu vaikai baigė aukštuosius mokslus. Rimantas baigė Juodupės vidurinę mokyklą, atitarnavo sovietų armijoje. Grįžęs įsidarbino Juodupės fabrike. Vedė Laimą Strakšytę, kilusią iš Švenčionėlių, tuo metu dirbusią tame pačiame fabrike. Jie pasistatė namą, užaugino tris vaikus: Rimutę, Audrių ir Živilę. Visi vaikai gyvena Vilniuje. Rimantas su žmona dažnai važiuoja į Remeikius, prižiūri seną motiną ir tvarko ūkį.

Zita baigė Vilniaus pedagoginį institutą. Ji – istorijos mokytoja, gyvena ir dirba Vilniuje. Sukūrė šeimą su Bronislovu Vaitekoniū. Jiedu užaugino dvi dukras: Ramunę ir Indrę.

Tėvas Jonas Kanopa mirė 1994 m., palaidotas Remeikių kaimo kapeliuose šalia savo mažų vaikelių.

Remeikių kaimo kapeliuose atgulę amžino poilsio ir Emilijos Kanopienės tėvai. Jos motina Prodepcija Vožterienė atvyko į Remeikius pas dukrą gyventi gal po metų, kai tik dukra čia atitekėjo. Tėvas Antanas atvyko vėliau, Paliepio kaime jo sūnus nebenorėjo prižiūrėti. Dabar tik užrašas ant paminklo byloja čia atgulusius Vožterius: „*Antanas 1867–1954 Prodepcija 1891–1976*“.

Buvusi šių namų savininkė Elzbieta Kanopienė su sūnumi Vladu nebegrižo į namus iš Urugvajaus. Ten jie mirė ir, regis, palikuonių nepaliko.

Šiaurinėje kaimo dalyje nuo kaimo kelio į upės pusę 23 dešimtinių žemės plotas buvo pavadintas Apidėme. Pagal 1908 m. sudarytą Kauno gubernijos Novoaleksandrovsko apskrities Čedasų valsčiaus Remeikių kaimo išskirstymo į viensėdžius planą šis žemės plotas teko Stanislovui Kanopai, Adomo s. Stanislovas buvo vienturtis sūnus, vedęs Teklę Kalpokaitę nuo Kvetkų, iš Gačionų k. Teklės ir Stanislovo šeimoje augo šeši vaikai: Viktoras (gim. 1891), Jonas, Antanas, Romas, Adelė ir Emilija. Be to, du vaikai mirė maži. Kadangi šeima buvo didelė, tad vyriausias sūnus Viktoras apie 1912 m. išvyko į Ameriką užsidirbti. Gyveno netoli Bostono, dirbo fabrikuose. Ilgiausiai dirbo fabrike, kuriame buvo gaminami ratai patrankoms. Kad greičiau išmoktų anglų kalbą, bent kelis kartus lankė trumpalaikius kursus. Kai prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, imigrantus, neturėjusius Amerikos pilietybės, iš miestų imdavo į kariuomenę, o iš kaimų neimdavo. Prancūzijoje, prie Verderno, mūšyje žuvo keli Viktoro pažįstami. Apie tai sužinojęs, Viktoras įsidarbino pas fermerį. Jis turėjo prižiūrėti arklių pakinktus bei inventorių. Amerikoje dirbo apie 10 metų. Ten gyvendamas pasikvietė savo brolių Romą. Romas Amerikoje pasiliko visam laikui. Kai Viktoras grįžo į Lietuvą, jo brolis Jonas išvyko į Urugvajų. Ten jis įsikūrė, verslas sekėsi gerai: įsigijo kelis restoranus, parduotuves. Laikui bėgant Jonas tapo turtingas. Apie 1936 m. Urugvajaus laikraštyje (lietuviškame) buvo rašyta, kad Jonas Kanopa yra turtingiausias lietuvis Urugvajuje. Ten gyvendamas sukūrė šeimą, užaugino sūnų ir dukrą.

Antanas buvo Lietuvos kariuomenės savanoris. Jis kovėsi su lenkais ties Giedraičiais ir Širvintomis, apdovanotas medaliu. Vėliau išvyko į Argentiją. Ten gyvendamas vedė argentinietę, užaugino dukrą.

Viktoras, kaip vyriausias sūnus, paveldėjo tėvų ūkį, bet turėjo atiduoti dalis abiem savo seserims. Adelė ištekėjo už Antano Daščioro iš Vanagynės k. ir išėjo pas jį gyventi. Jų ūkis buvo apie 8 ar 10 ha. Adelės ir Antano šeimoje užaugo keturios dukros: Valė, Genė, Janina ir Danutė. Emilija ištekėjo už Adomėno, stambaus ūki-

ninko iš Gaidžgalės k. ir išėjo pas jį gyventi. Išpasoginęs seseris Viktoras tvarkė ir savo gyvenimą: 1929 m. pradžioje vedė Bronislavą Čeičytę iš Raišelių k. Bronislavos tėvai buvo stambūs ūkininkai. Jų 18 ha žemės šiuo metu yra Juodupės miestelio teritorijoje. Viktoro ir Bronislavos šeimoje užaugo trys vaikai: Jonas (gim. 1929), Vytautas (gim. 1932) ir Vida (gim. 1939). Dar vienas sūnus Antanukas (gim. 1933) mirė mažas. Viktoras gyveno dar tėvo apie 1920 m. statytoje sodyboje. Jis buvo pažangus ūkininkas, domėjosi naujovėmis. Pirmasis Remeikių kaime sukultūrinio pievą durpyne (6,5 ha). Pagal padarytą projektą pievoje iškasė griovius ir išėjo kultūrinės žoles. Už šį darbą buvo net gavęs piniginę premiją. Apie 1934–1936 m. pasitaupęs pinigų Viktoras pagal projektą statėsi naują ūkinį pastatą. Tai buvo keletas patalpų po vienu stogu. Pirmiausia buvo pastatyta daržinė. Iš jos vedė durys į karvidę ir arklidę. Toliau – durys į šakniavaisių patalpą (burokinę), o iš jos – į viralinę. Joje stovėjo didelis, kokių 200 l talpos katilas pašarams šutinti. Iš viralinės – durys į kiaulidę. Kiaulidėje – cementinės grindys, atskiri gardai, palei gardusėjo cementuoti grioveliai srutomis nutekėti. Per sieną išvestas vamzdis į cementuotą duobę srutomis surinkti. Sodyboje stovėjo didelis klojimas, dviejų durų klėtis, pirtis, dvejų galų troba, dengta skiedromis. Pagrindinės pajamos buvo gaunamos iš grūdų, bekonų, pieno. Augindavo apie 1 ha linų, laikydavo apie 10 kiaulių, 6–7 karves, bulių, prieauglį, 3 arklius. Vienas iš jų būdavo lengvesnio tipo. Laikydavo iki 10 avių, įvairių paukščių. Linus minti veždavo į Ginotus pas Praną Alekną. Javų kulti atvažiuodavo irgi iš Ginotų kaimo Antanas Lapašinskas.

Viktoras Kanopa buvo nusipirkęs pjaunamąją. Ant jos sumontavus priedus buvo galima pjauti visus javus. Tą pjaunamąją turėjo prižiūrėti du žmonės. Turėjo dvivagį plūgą, kultivatorių, arpa, įrankį lapams ir žolei pjaustyti (*šiečka*). Viktoras buvo šviesaus proto žmogus. Jis mokėjo rusų kalbą, nes buvo dvi žiemas lankęs mokyklą Onuškyje. Galėjo susikalbėti latviškai, nes su tėvu jam dažnai teko važinėti į Rygą. Na ir, žinoma, angliškai bei lietuviškai. Su žmona Bronislava stengėsi ir vaikus leisti į mokslus. Visi mokėsi Ginotų pradžios mokykloje. Vyriausias sūnus Jonas Juodupėje baigė 5-tą ir 6-tą skyrius, Rokiškyje – Tumo Vaižganto berniukų gimnaziją. Ją baigė 1949 m. Mokydamasis Rokiškyje gyveno „ant buto“. Už butą tuo laiku reikėjo atsilyginti natūra: malkomis, bulvėmis, grūdais, sviestu ir t. t. Jonas norėjo mokytis Vilniaus universitete. Tačiau dėl blogos charakteristikos (buvo dešiniųjų pažiūrų) į universitetą neįstojo. Grįžo namo ir padavė pareiškimą į Rokiškio švietimo skyrių. Nuo 1949 m. rugsėjo 1 d. buvo paskirtas į Ragelių septynmetę mokyklą II klasės mokytoju. 1950 m. balandžio mėnesį buvo pašauktas į sovietų armiją. Grįžo 1953 m. pabaigoje ir netrukus pradėjo dirbti Juodupės darbo jaunimo mokyklos rusų kalbos ir literatūros bei vokiečių kalbos mokytoju. Po metų paskirtas tos pačios mokyklos direktoriumi. Po dvejų metų ši mokykla likviduota, o Jonas pervestas dirbti į Juodupės vidurinę mokyklą. Dirbdamas 1959 m. neakivaizdiniu būdu baigė Vilniaus pedagoginį institutą, Rusų kalbos fakultetą. Pedagoginį darbą dirbo iki 1991 m. Tėvų padedamas, 1957 m. Jonas Kanopa Juodupėje pasistatė namą. Sukūrė šeimą: vedė Stanislovą Lingytę, kilusią iš Joniškio, tuo metu dirbusią Juodupės vidurinėje mokykloje. Šeimoje užaugo dukra Dainora.

Antrasis Viktoro ir Bronislavos sūnus Vytautas baigė Juodupės progimnaziją ir Rokiškio vidurinę mokyklą. Vėliau Vilniaus universitete įgijo geologo specialybę.

6 metus dirbo geologu Altajaus krašte, po to – Kauno žemprojekte, geologijos srityje. Gyvendamas Kaune, Vytautas sukūrė šeimą, užaugino du sūnus: Jurą ir Vidą. Vytautas Kanopa mirė 1994 m., palaidotas Kaune (plačiau žr. E. Laškovo straipsnį).

Kanopų dukra Vida baigė Juodupės vidurinę mokyklą ir Šiaulių pedagoginį institutą. Dirbdama Rokiškyje sukūrė šeimą: sumainė aukso žiedus su Algiu Petryla. Užaugino ir išleido į mokslus dukrą Žydrūnę.

1973 m. mirė Bronislava Kanopienė. Ji palaidota Remeikių kapuose. Jos vyras Viktoras dar pagyveno vienas savo namuose, o vėliau dukra Vida pasiėmė tėvą pas save į Rokiškį. Jis mirė 1983 m., palaidotas šalia žmonos. Namus Remeikių kaime nugriovė 1975 m. Nei vaikai, nei anūkai savo protėvių žemės šiandien nedirba. Viskas išnyko, liko tik prisiminimai.

Štai ką pasakoja Jonas Kanopa apie pokario metus:

„1944–1945 m. aplinkinių kaimų vyrai, o jų buvo apie 70, susibūrė Paduobio miške. Ten jie įsirengė bunkerius, nes nenorėjo eiti į rusų armiją. Jie norėjo apsaugoti kaimus nuo sribų. Aš tada buvau apie 16 m. gimnazistas ir mokiausi Rokiškio gimnazijoje. Kaime pas mano tėvus gyveno Leonas Klišys su žmona ir mažu sūneliu. Mat jų namus buvo vokiečiai sudeginę, o mūsų namuose buvo įsikūręs vokiečių bataliono štabas, tad namai liko nesudeginti. Klišys buvo Lietuvos kariuomenės puskarininkis. Partizanų būryje tapo ryšininku. Kai parvažiuodavau iš gimnazijos, susitikdavau su juo. Jo vadai domėdavosi, kas vyksta gimnazijoje, kokios antisovietinės nuotaikos. Kitas partizanas, mano kaimynas Jonas Diržys – labai drąsus, nemėgęs komunistų, 22 m. jaunuolis. Jonui Diržiui aš atidaviau savo turėtą vokišką karabiną.

Prie Rokiškio geležinkelio stoties, pasitraukus vokiečiams, drebulyne Epušote rusai atkasė didelį šovinių sandėlį. Šovinius išvežė, bet kadangi buvo lietingas ruduo, nemažai jų atsidūrė purvynė – duobės dugne. Daug gimnazistų po pamokų traukdavo tiesiai prie tos duobės ir graibydavo šovinius. Aš prisirinkau apie 700 vokiškų ir prancūziškų karabinių šovinių. Juos sudėjau į kulkosvaidžio juostas ir apšivyniojęs juosmenį per keletą kartų pargabenau partizanams. Mūsų krūmeliuose sutartoje vietoje buvo padėta kulkosvaidžio šovinių dėžė, į kurią šovinius sudėdavau. Leonas Klišys naktį, atėjęs iš bunkerio, juos pasiimdavo. L. Klišys ir J. Diržys žuvo per Vetrovo divizijos reidą. Kraupi Jono Diržio mirtis: jam bunkeryje paralyžiavo kojas. Bunkeryje Jonas liko vienas, atsišaudė, kol rusai pro vėdinimo angą įmetė granatą. Jonui buvo nutraukta ranka, ištaškytos smegenys. Tuo metu žuvo ir du mano mamos pusbroliai: Jonas Čeičys iš Aleknu ir Vladas Bulovas iš Ginotų. Mūsų lauke buvo nušautas ir mano bendraklasis Liudvikas Raupys (gim. 1927) iš Raupių kaimo“, – baigia pasakoti Jonas Kanopa. (Knygoje atspausdinti Jono Kanopos eilėraščiai.)

Ignas Kanopa (gim. 1889) buvo Stanislovo Kanopos pusbrolis. Stanislovas Ignui davė vieną dešimtinę žemės vidury savo lauko. Ignas ant tos dešimtinės pasistatė nedidelį namelį ir jame gyveno. Kadangi Ignas neturėjo savo žemės, tad ėjo tarnauti. Taip jis sutiko tokio pat likimo draugę ir ją vedė. Igno žmona Ona (gim. 1896) buvo kilusi nuo Obelių. Jų šeimoje užaugo keturi sūnūs. Ignas su šeima padėjo dirbti Stanislovui jo ūkyje. Tad po 10 m. ta dešimtinė tapo Igno nuosavybe. Kadangi jo šeima buvo didelė, tad kurį laiką iš pusės dirbo Petro Stakėno žemę, buvusią tame pačiame kaime: ką užaugindavo, pusę atiduodavo Stakėnams. Kai dirbo šią žemę, tai ir gyveno pas Stakėnus. Kai vokiečiai sudegino namus, kurį laiką gyveno pas Joną Murolių, o vėliau – Stanislovo Stankevičiaus namuose. Ignoto ir Onos Kanopų vaikai užaugo ir kiekvienas kūrė savo gyvenimus. Jų sūnus Viktoras 1941 m. išėjo į armiją. Jis perėjo visą karą, namo grįžo turėdamas jau leitenanto laipsnį. Po karo dirbo ir gyveno Pandėlio rajone. Antanas (gim. 1923) buvo liaudies gynėjas. Jį nušovė partizanai. Jonas (gim. 1926) gyveno tėvų namuose. Jis vedė Bronę Butkutę. Užaugino du sūnus: Algį ir Ričardą. Kolūkių laikais pasistatė naujus namus prie kelio gyvenvietėje. Ten ir gyveno su savo šeima. Tačiau Jono gyvenimas baigėsi tragiškai. Jis, staugiai truktelėjus arkliai, iškrito iš vežimo ir užsimušė. Tai įvyko 1972 m. Palaidotas Remeikių kaimo kapeliuose. Vėliau vaikai gavo darbus ir su motina išvyko į Biržus, o namai Remeikių kaime stovi tušti.

Petras (gim. 1921) dirbo Juodupės fabrike. Jis 1953 m. vedė Kseveriją Taliutę (gim. 1926) iš to paties kaimo. Tuo metu Kanopos gyveno Stankevičių namuose. Ten Kseverija ir atėjo gyventi. Netrukus Petras su žmona pasistatė sau namus ant Kseverijos tėvų žemės prie kelio. Ten ir apsigyveno. Ji dirbo kolūkyje ir augino vaikus. Šeimoje užaugo dvi dukros: Judita ir Dalia. Abi lankė Ginotų pradinę mokyklą, vėliau Juodupės vidurinę. Judita baigė aukštąjį mokslą. Ji gyvena ir dirba netoli Vilniaus, sukūrė šeimą, augina dukrą Dovilę. Antroji dukra Dalia baigė lengvosios pramonės technikumą. Ji dirba Rokiškio „Lelijos“ fabrike, sukūrė šeimą, augina dukrytę



*Viktoras Kanopa.
1945 m.*

Petras Kanopa

*Bronė ir Jonas
Kanopos*



Gintarę ir sūnų Vytuką. Ignotas ir Ona Kanopos mirę, palaidoti Remeikių kaimo kapeliuose. Jų statyti nameliai sunyko, nes ir buvo menki.

Nuo Apidėmės į pietus esantis žemės plotas, pažymėtas 5 numeriu, buvo pavadintas Versmelu (*Версмьяльсь*). Jame buvo 22 dešimtinės ir 1 600 sieksnių žemės. Šis sklypas priklausė dviem ūkininkams: Petruui Budrevičiui ir Juozui Lapašinskiui. Petruui Budrevičiui priklausė didesnė žemės dalis, t. y. 15 dešimtinių. Jo žmona – buvusi Lapašinskaitė. Šeimoje augo dvi dukros: Monika (gim. 1905) ir Veronika (gim. 1903). Petras buvo išvykęs į Kanadą užsidirbti pinigų, kasė akmenis anglis. Gyveno ten ilgokai, gal keliolika metų. Petras labai pasiilgo namų ir Lietuvos. Jis sakydavęs: „*Kad būtų jūra užšalusi, gal aš ir pėsčias namo pareičiau*“. Kai sugrižo, rado jau vieną žentą. Kadangi namuose nebuvo kam žemės dirbti, todėl Veroniką dar jauną privertė tekėti už 17 m. vyresnio Antano Diržio (gim. 1888) iš Pakapinės k. Viename namo gale gyveno Veronika su vyru, o antrame – Budrevičiai su dukra Monika. Netrukus sulaukė ir antrojo žento: Monika ištekėjo už Jono Jankausko nuo Kupiškio. Abu žentai nelabai sugyveno po vienu stogu. Nors gyveno skirtinguose namo galuose, tačiau tvartas ir klojimas buvo bendri. Tada Petras Budrevičius padalijo žemę pusiau abiem žentams, o pats kartu su Antanu Diržiu statėsi naujus namus. Pirmiausia pastatė tvartą, plūktą iš molio. Vieną šio tvarto dalį apmūrijo ir įrengė patalpą gyventi. Prie kito galo pristatė daržinę. Po to statė didelį gyvenamąjį namą: 8 m pločio ir 11 m ilgio. 1937 m. prieš šv. Kalėdas jau įsikūrė naujame name. Apie 1939 m. mirė Petras Budrevičius, gal po poros metų mirė ir jo žmona. Abu palaidoti Remeikių kaimo kapuose. Veronikos ir Antano Diržių šeimoje užaugo keturi vaikai: Jonas (gim. 1922), Antanas (gim. 1924), Veronika (gim. 1930) ir Elena (gim. 1932).

Jonas baigė tik Gintotų pradžios mokyklą. Kelerius metus dirbo durpyne. Prsidėjęs karui pradėjo slapstytis, su kitais jaunuoliais išėjo į mišką. 1945 m. sausio 9 d. Jonas žuvo Pāduobio miške. Tuo metu bunkeryje, be kitų, buvo trys vyrai iš Remeikių: Petras Talius, Leonas Klišys ir Jonas. Kiti išbėgo iš bunkerio, o Jonas liko, nes jam buvo suparalyžuotos kojos. Jį bunkeryje ir susprogdino. Tuo kartu Taliaus Petras liko nenušautas. Jis susišaudymo metu užsitraukė ant savęs nušautą draugą, susitėpė krauju ir liko nepastebėtas. Vėliau Diržiams ir parodė, kur guli jų sūnus. Antanas Diržys padarė karstus, paslapčia parvežė sūnaus ir Leono Klišio kūnus, karstus su kūnais paslėpė daržinėje po šiaudais. Kai po kokių poros mėnesių mirė Černiauskienė, tuomet į tą pačią duobę palaidojo ir šiuos abu nušautus jaunuolius. Po kokių penkerių metų juos perlaidojo į savo šeimos kapus. 1944 m. sudegė visi namai. Liko tik plikos molio sienos. Beveik visas sodybas pasitraukdami vokiečiai padeginėjo. Sklido kalbos, kad vokiečiai rado nutrauktus ryšio laidus ir už tai degino namus. Kiti kalbėjo, kad šiaip degino, kad atėjus rusams nieko neliktų. Diržiai greit uždėjo ant molio sienų stogą ir vėl įsirengė patalpą gyventi. Netrukus vėl statėsi visus pastatus, gyvenamąjį namą – ant tų pačių pamatų.

Antano gyvenimas irgi buvo sudėtingas. Jis karo metais buvo šaukiamojo amžiaus. Nenorėjo patekti į karo mašiną, todėl ėmė slapstytis: namuose turėjo išsikąsę bunkerį. Po karo paskelbta amnestija, buvo raginama registruotis, nebesislapstyti. Visą Diržių šeimą komendantūros valdžia buvo nusivariusi į Juodupe. Ten penkias valandas išlaikė, gąsdino, kad išveš į Sibirą, jei sūnus Antanas nesiregistruos. Galop tėvas pažadėjo, kad sūnus legalizuosis. Tada visą šeimą namo į Remeikius net su

mašina parvežė. Antanas registravosi, jam davė darbą valsčiuje. Vėliau išvažiavo mokytis į Panevėžį. Vilniuje gavo darbą, ten gyvendamas sukūrė šeimą.

Veronika Ginotų pradžios mokykloje baigė tik du skyrius. Kai Ginotų mokykla sudegė, tėvai toliau mokytis nebeleido. Ji ėjo į Latviją pas ūkininkus tarnauti. 1957 m. ištekėjo už Romo Bičiūno iš Pašilių k., nuo Vilkolių. Abu gyveno Remeikiuose pas tėvus. 1966 m. mirė Veronikos tėvas Antanas Diržys. Jis palaidotas Remeikių kapeliuose. Romas Bičiūnas dirbo durpyne, o Veronika tvarkėsi namuose. Ji buvo silpnos sveikatos (nesveika širdis), tad turėjo invalidumo grupę. Bičiūnai pasistatė Juodupėje namus ir 1982 m. ten apsigyveno. Jų šeimoje užaugo dukra Vlada, baigė aukštąjį mokslą, gyvena ir dirba Vilniuje. Veronikos motina, taip pat Veronika, mirė 1992 m.



Elena Ginotų pradžios mokyklą

lankė tik vienerius metus. Po gaisro, kai sudegė mokykla, Elenos tėvai į mokyklą nebeleido. Ji padėjo tėvams namuose. Po dirbo durpyne, vėliau perėjo į fabriką ir jame 45 m. dirbo au- *Jonas Jankauskas.*
dėja. 1957 m. kartu su seserimi Veronika Elena atšoko vestuves. Ji ištekėjo už Petro *1929 m.*
Vaičiulio iš Butėnų k. 1962 m. gimė dukra Irena. Po vestuvių Vaičiuliai nuomojosi butą Juodupėje. Petras Vaičiulis dirbo fabrike elektriku. Namai Remeikių k. nuo 1982 m. stovi tušti. Į juos 2001 m. buvo suvažiavę susitikti Remeikių kaimo žmonės.

Antrasis Petro Budrevičiaus žentas buvo Jonas Jankauskas (gim. 1904). Kaip anksčiau minėta, abu žentai nelabai sutarė. Tėvai nutarė jiems padalinti žemę. 16,5 ha abiem padalijo po lygiai. Matavo skersai viso ploto su vadelėmis. Rodos, kad žemės per 4 vadeles teko vienai dukrai ir per 4 vadeles – kitai. Tada abu žentai statėsi namus kiekvienas jau ant savo žemės. Jono ir Monikos šeimoje gimė trys vaikai. Pirmieji 1931 m. gimė dvynukai: berniukas ir mergytė. Mergytė mirė maža, o sūnus gavo Jono, savo tėvo, vardą. Vėliau gimė ir dukra Veronika (1938). Veronika buvo baigusi tik Ginotų pradžios mokyklą. Vėliau visą savo gyvenimą dirbo Juodupės fabrike. Ji gavo valdišką butą, ten ir gyveno. 2000 m. mirė, palaidota Remeikių kapuose. Jonas baigė irgi tik Ginotų pradžios mokyklą. Kai per karą sudegė jų namai, Jonas ėjo tarnauti. Tarnavo bent dvejus metus pas Latvijos ūkininkus. Vėliau vėl pasistatė namus. Kurį laiką dirbo durpyne, vėliau kolūkyje šėrė gyvulius. Dirbdamas durpyne susipažino su Elena Snarskyte, kuri ten irgi dirbo. Elenos tėvai buvo bežemiai, tad ir kilijosi iš vienos vietos į kitą. Jono su Elena vedyboms nelabai pritarė tėvai, bet meilė nugalėjo. Jonas vedė Eleną ir apsigyveno savo tėvų namuose, antrame

namo gale. Jų šeimoje gimė 3 vaikai: Verutė, Vandutė ir Valdukas. Valdukas mirė mažas, vos 1,5 mėnesio. Šeima gyveno sunkiai. Jonas kolūkyje ne kažin kiek uždirbo, o Elena augino vaikus ir tvarkėsi namuose. Vaikai lankė Ginotų pradžios mokyklą. Vėliau visa šeima išėjo gyventi į Rokiškio medelyną: ten gavo pusę namo. Jono motina Monika Jankauskienė mirė 1981 m., tėvas – 1972 m. Abu palaidoti Remeikių kaimo kapeliuose. Remeikių kaime namai nugriauti.

Kaip jau buvo minėta, žemės plotas, pavadintas Versmelu, priklausė dviem ūkininkams: Petruui Budrevičiui ir Juozui Lapašinskiui. Juozo Lapašinsko žemės dalis vėlesniais laikais buvo padalinta į dvi lygias dalis po 4,10 ha žemės.

Jono Lapašinsko (gim. 1884) šeimoje užaugo trys vaikai: Petras (gim. 1910), Natalija ir Albina. Kaip buvo priimta, dukteris išleisdavo už vyrų, o tėvų ūkyje likdavo sūnūs. Taip ir šioje šeimoje – Albina ištekėjo už Juškos ir išėjo pas jį gyventi, Natalija ištekėjo už Stepono Taliaus. Kurį laiką abu dirbo Juodupės fabrike. Steponas pirko Ginotų kaime 5,19 ha žemės iš Misiūno. Jie gyveno Stepono Taliaus namuose, buvusiuose prie pat kaimo kelio. Aplinkui buvo tik 1 ha žemės ruožas. Stovėjo troba, ūkinis pastatas, rūšys. Jų šeimoje gimė trys vaikai: Jonas (gim. 1938), Bronė (gim. 1939), Vytautas (gim. 1941). Vokiečių okupacijos metais Steponas su žmona buvo pasitraukę, tad vaikus augino Natalijos tėvai. Tik mažiausią sūnų Vytuką augino kita močiutė – Augustina Talienė.

Petras vedė Oną (gim. 1917), užaugino dukrą Ireną. Sūnus Petras gimė 1948 m., bet 1949 m. mirė. Petras su žmona Ona liko gyventi tėvų namuose. Remeikių kaimo kapeliuose 1993 m. atgulė amžino poilsio Ona, o 1995 m. – ir Petras Lapašinskas. Jų dukra Irena ištekėjo už Povilavičiaus ir gyvena Rokiškio miškų ūkyje. Namus nusipirko Diržys.

Juozui Lapašinskiui taip pat priklausė 4 ha žemės. Juozo žmona buvo Elžbieta. Kada jie mirė, nėra žinoma. Jų šeimoje užaugo keturi vaikai: Ona (gim. 1908), Emilija (gim. 1907 ar 1910, dokumentuose įrašyti skirtingi gimimo metai), Petras ir Jonas. Ona jaunystėje ėjo tarnauti, mirė dar nesukūrusi savo šeimos. Petras Smetonos laikais buvo išmokęs vairuoti. Prie vokiečių jis vežiojo kažkokį vokiečių valdininką. Naciams traukiantis kartu pasitraukė ir Petras. Ar jis gyvas, ar žuvęs, namiškiai nebežinojo, nes iš jo nebegavo jokios žinios. Petras jau buvo vedęs ir turėjo sūnų. Prie rusų Petro žmona su sūnumi buvo išvežti į Sibirą. Grįžę trumpai pagyveno Remeikiuose, o vėliau abu išvyko į Vilnių.

Jonas karo metais buvo išvežtas į Vokietiją darbams. Gyveno ir dirbo Leipcige kartu su kitais lietuviais. Jų ten buvo 15: Uldukis, Skrivelis, Matiukas, Jasulaitis, Grigalionis, Skipskys, Lapašinskas, Bukas, Mulvinskas, Babickas, Kaveckis, Stumbrys, Vadeika, Bedalis ir Vaičionis. 1943 m. jie visi, susėdę prie Kūčių stalo, ir nusifotografavo. Jonas Vokietijoje dirbo kartu su Stumbriu iš Rokiškio. Stumbrys buvo parvykęs į Lietuvą atostogų. Jis yra pasakojęs Jono artimiesiems, kad už išleidžiamą atostogų žmogų turėjo pasirašyti trys lietuviai. Jei išleistas negrįžtų atgal į Vokietiją, tuomet pasirašiusieji būtų sušaudyti. Stumbrys po atostogų į Vokietiją negrįžo. Iš Vokietijos negrįžo ir Jonas Lapašinskas. Apie jo likimą šeima nieko nežinojo. Remeikių kaime, tėvų namuose, liko gyventi duktė Emilija. Ji buvo ištekėjusi už Leono Klišio. Keliantis iš ūlyčios į vienkiemius pastatams statyti buvo samdomi darbininkai. Remeikiuose klojimą statė trys broliai – Kostas, Leonas ir



Lietuviai prie Kūčių stalo. Leipcigas (Vokietija). 1943 m.

Ignotas Klišiai – iš Armonių k. Tuomet Leonas ir susipažino su Emilija Lapašinskaite. Atitarnavęs Lietuvos kariuomenėje Panevėžyje, turėjo puskarininkio laipsnį. 1937 m. jie susituokė, gyveno tėvų namuose. (Leonas gimęs 1912 m. Leningrade, mat jo tėvas Kostas Klišys su žmona dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo išvykę į Rusiją.) 1942 m. Emilijos ir Leono šeimoje gimė sūnus Jonas Birmantas. Kai 1944 m. liepos mėnesį traukdamiesi vokiečiai padeginėjo visas sodybas, sudegė ir Klišių namai. Juos priglaudė Viktoras Kanopa (jo namai nebuvo padegti). Netrukus Klišiai susirentė laikiną namelį, vėliau ruošė medžiagą naujam. Buvo jau sunerti keturi vainikai. 1945 m. sausio 9 d. Leonas Klišys žuvo kovos lauke kaip savanoris. (Žūties aplinkybes patvirtina dokumentai: LR civilinė byla Nr. 2-835-04 (2003), Rokiškio r. apylinkės 2003 m. lapkričio 11 d. teismo sprendimas.) Jo žmona savo vyro kūną surado gal po dviejų savaičių.

1948 m. gegužės 22 d. Emiliją Klišienę su sūnumi Birmantu išvežė į Sibirą: mašina iki Rokiškio, traukiniu iki Krasnojarsko. Po to įsodino į laivą ir plukdė 330 km Jenisiejaus upe į šiaurę. Nuvežę į vietą, visus suvarė į medines trobas, po kelias šeimas į vieną. Ten gyveno ankštai, lova prie lovos. Vyras ir moterys dirbo miške. Duonos duodavo normuotai. Medžius pjovė rankiniais pjūklais, o kirviu genėjo šakas. Medžius traukė įkinkyti jaučiai. Tremtiniai buvo vežami iš vienos vietos į kitą. Klišienei su sūnumi teko gyventi Zalidejevoj. Ten ji dirbo lentpjūvės sarge. Joje buvo pjaunami pabėgiai geležinkeliams. Ji gyveno nedidelėje būdoje: tai buvo kontorėlė su valdišku telefonu. Klišienė buvo silpnos sveikatos, dažnai sirgo. Sulaukusi 1954 m. pavasario, persikėlė į Maklakovą. Gavo darbą siuvykloje valytoja. Ir čia gyvendama Emilija dažnai sirgo, ne kartą gulėjo ligoninėje. 1956 m. balandžio mėn. dėl blogos sveikatos Emilijai išdavė pasą ir leido išvažiuoti. Grįžusi į savo tėviškę nei pradėtos statyti trobos, nei medžiagų ji neberado. Laikinoji lūšna irgi buvo apirusi. Emiliją su sūnumi Birmantu laikinai priėmė pas save Adolfas Murolis. Jis gi tuo tarpu su kaimynu Petru

*Leonas Klišys.
1934 m.*



Lapašinsku sutvarkė tą laikiną namelį. Gyvenimo pradžia sugrįžus iš Sibiro buvo labai sunki. Gerai, kad žmonės sušelpdavo. Kitais metais Birmantas pradėjo ganyti kolūkio karves. Jis buvo nuolatinis piemuo, o antras piemuo buvo padienis. Už karvių ganymą dabar jau gaudavo 200 rb, 2 l pieno per dieną ir 15 darbadienių. Žiemą Birmantas gaudavo kokio darbo, o atėjęs pavasariui vėl ganė karves. Tais metais kolūkis neturėjo pinigų ir Birmantui nemokėjo algos bent kelis mėnesius. Kolūkis brokuodavo neproduktyvias karves, tad vieną pirmaveršę karvytę, svėrusią 210 kg, pardavė Klišiams. Reikėjo sumokėti po 3 rb už kilogramą, iš viso 630 rb. Kadangi Birmantui nebuvo sumokėtas uždarbis, tad jį ir užskaitė už karvę. Taip Klišienė išigijo karvytę. Vasarą su talkomis pasistatė iš molio tvartą, stogą apdengė šiaudais iš po kuliamosios. 1959 m. balandžio 15 d. visuotinis kolūkiečių susirinkimas Gintotų kaime, Kastėno namuose, nutarė prisijungti prie Onušio tarybinio ūkio. Tarybiniame ūkyje žmonės gaudavo jau didesnius atlyginimus. 1968 m. Birmantas vedė Bronislavą Danutę Griškėnaitę (gim. 1937) iš Pasodnikų. Tuo metu ji dirbo Rokiškio siuvimo fabrike ir gyveno Rokiškyje. 1969 m. Birmantas išėjo iš tarybinio ūkio, gavo darbą Rokiškio kelių statybos valdyboje. Abu nuomojosi butą Rokiškyje. Ten gyvenant 1970 m. gimė dukra Virginija. Gimus dukrai sugrįžo gyventi pas Danutės tėvus į Pasodnikų k. 1974 m. Klišiai pasistatė namus Juodupėje. 1975 m. gimė ir antra dukra Vita. Dukros mokėsi Juodupės vidurinėje mokykloje, vėliau siekė aukštojo mokslo. Birmantui teko dirbti įvairiose darbovietėse: kepykloje kūrniku, sausinimo sistemoje, Latvijoje melioracijos darbus, Juodupės fabrike, kooperatyve ir t. t. Tuo tarpu Emilija



Emilija Klišienė su sūnumi Birmantu Ziriankoje (Krasnojarsko kr.)

Birmantas Klišys, ir Emilija Klišienė vėl tėviškėje



Klišienė gyveno viena Remeikių k. Nusilpus sveikatai 1988 m. sūnus savo motiną pasiėmė į Juodupę. Tuomet ir nugriovė namelį Remeikiuose. Emilija Klišienė mirė 1990 m., sulaukusi 83 m., palaidota Remeikių kaimo kapeliuose.

Į pietus nuo Versmelos esantis plotas buvo pavadintas Lunku (*Лункасты*). Jame buvo 22 dešimtinės ir 1 600 sieksnių žemės. Jis buvo padalintas į dvi lygias dalis broliams Konstantinui ir Stanislovui Stankevičiams, Felikso sūnums. Konstantinas Stankevičius (vėliau vadintas Kostu) su žmona užaugino tris sūnus. Dirbo 10 ha žemės ir 2 ha pievų durpyne. Turbūt jau sūnūs buvo paaugę, kai jis, palikęs žmoną su vaikais, išvyko į Ameriką. Ten gyvendamas ir mirė. Į namus, regis, laiškų nerašė. Vyriausias Kosto sūnus Alfonsas (gim. 1902) vedė Anelę Galvanauskaitę iš užu Čedasų, lyg ir iš Dūdiškių k. Abu statėsi namus Stōniškio kaime, buvusio Aukštādvario dvaro žemėje. Susilaukė sūnaus Vytoldo. Sūnui buvo vos 12 metų, kai mirė jo motina. Alfonsas vedė antrą kartą – Albiną Izduonytę. Šioje šeimoje gimė dar du sūnūs – Jonas ir Rimantas. Vaikai mokėsi. Vytoldas baigė Vilniaus universiteto Chemijos fakultetą, 5 m. dirbo Leningrade. Grįžęs į Lietuvą dirbo Baisogalos gyvulininkystės institute. Jonas buvo baigęs Lengvosios pramonės technikumą ir liko gyventi tėvų namuose, dirbo fabrike. Rimantas baigė Juodupės vidurinę, pasistatė butą Juodupėje. Alfonsas Stankevičius mirė 1952 m., palaidotas Juodupės senosiose kapinėse.

Antrasis Konstantino sūnus Edvardas (gim. 1906) buvo vedęs Emiliją, gim. 1902 m. Sibire. Jų šeimoje užaugo trys sūnūs: Edvardas, Vladas ir Ksaveras. Visi vaikai užaugo Remeikių kaime. Vyriausias Ksaveras (gim. 1924) baigė miškininkystės mokslus ir dirbo Druskininkuose girininku. Einantį į darbą jį ištiko insultas. Palaidotas Druskininkuose. Vladas (gim. 1934) baigė žurnalistiką. Kurį laiką dirbo Kauno radijuje, vėliau Lietuvos Aukščiausiojoje Taryboje sekretoriato vedėju. Čia dirbdamas sulaukė ir Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo. Pradėjęs kurtis kolūkiams Edvardas (vyresnysis) trumpai dirbo kolūkio „Paupė“ pirmininku. Tuo metu šiam kolūkiui priklausė Remeikių, Ginotų ir Gaidžgalės kaimai. Vėliau Edvardą Stankevičių iškėlė į Duokiškio kolūkį, kuriame jis pirmininkavo keliolika metų. Ten buvo išsikėlęs su sūnumi Edvardu (gim. 1927) ir žmona. Vėliau sugrįžo atgal į Remeikius. Sūnus Edvardas išvyko į Kauną. Ten gavo darbą, sukūrė šeimą. Po kiek laiko ir tėvai pardavė namus Kirstukui, o patys išvyko į Kauną. Kai mirė, juos vaikai palaidojo Druskininkuose šalia vyriausiojo sūnaus Ksavero.

Kada gimė jauniausias Konstantino Stankevičiaus sūnus Vladas, nėra žinoma. Jis, rodos, žuvo per Antrąjį pasaulinį karą. Žinoma, kad jis tarnavo aviacijoje ir gyveno Kaune. Yra išlikusi tik jo nuotrauka su užrašu: „*Atminčiai namiškiams. 1930 m. spalio 2 d. Kaunas. Aviacija. M. O. E. VI. Stankevičius*“.

Stankevičiaus sodyba per karą buvo sudegusi, ją atstatė Konstantino sūnus Edvardas su šeima. Šis namas Remeikių kaime tebestovi ir dabar. Tik jame jau gyvena ne Stankevičių giminės palikuonys, o svetimi žmonės.

Antroji Versmelo žemės ploto dalis priklausė Stanislovui Stankevičiui. Jo žmona Veronika (gim. 1870) – nuo Papilio. Veronikos ir Stanislovo šeimoje užaugo sūnus Edvardas ir trys dukros. Veronika anksti liko našlė. Stanislovas vertėsi arklių pirkimu ir pardavimu. Kartą važiuodamas namo pardavęs arklius buvo nušautas, matyt, norėta apiplėšti. Viena Veronikos ir Stanislovo duktė buvo ištekėjusi už Grinciūno ir išėjusi pas jį gyventi. Jų šeimoje augo trys vaikai. Abu tėvai anksti

mirė, vaikus užaugino svetimi žmonės. Antroji duktė Vanda ištekėjo už Juozo Lukoševičiaus į Brzyžių kaimą. Trečioji Stankevičių dukra Natalija (gim. 1914) buvo psichiškai nesveika. Ji po Antrojo pasaulinio karo apsigyveno pas seserį Vandą Lukoševičienę. Čia gyvendama ir mirė, palaidota Bryzgių kapinėse. Remeikių kaime gyveno senoji Veronika Stankevičienė su sūnumi Edvardu (gim. 1913), kuris vedė Oną (gim. 1915) nuo Panemunio. Ji buvusi turtinga. Pasogos gavo pakinkytą arklį ir šiaip didelį krautį. Onos ir Edvardo gyvenimas nenusisekė: jiedu nesugyveno ir galop išsiskyrė. Ona grįžo namo pas savo tėvus. Edvardo gyvenimas irgi nebuvo laimingas: jis susirgo, buvo operuotas. Po operacijos kažko užvalgė ir mirė. Palaidotas Remeikių kapeliuose. Motinai buvo skaudu laidoti savo sūnų. Ji liko gyventi viena. Mirė jau kolūkių laikais, palaidota Remeikių kapinėse.



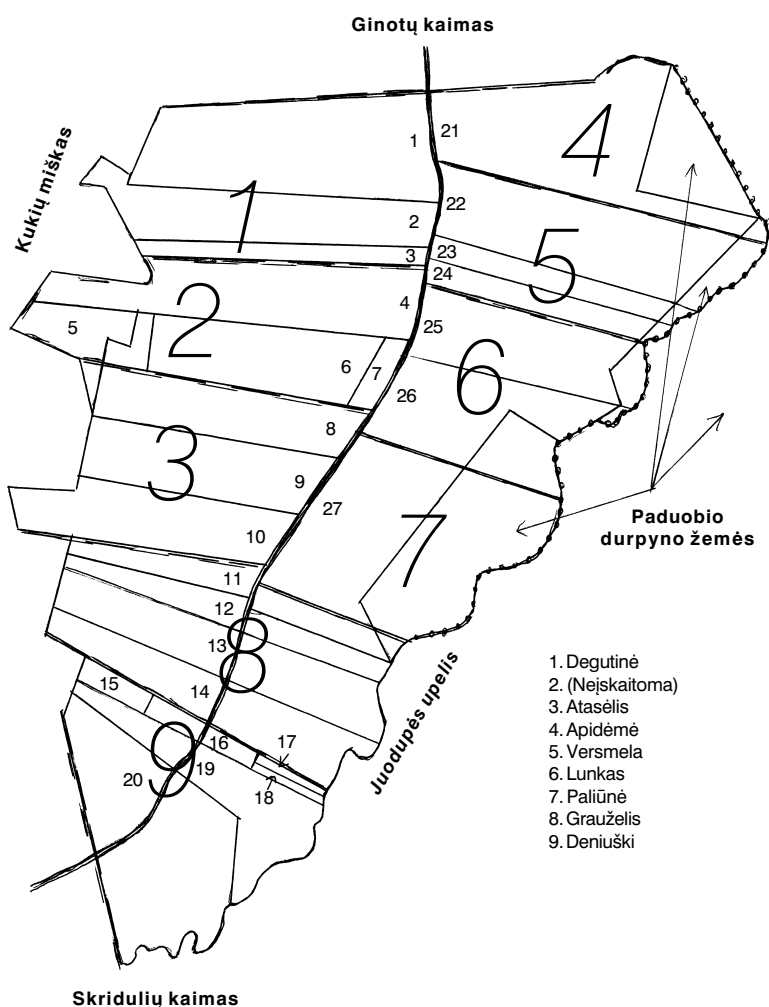
Per karą gyvenamasis namas bu-

vo sudegęs. Po karo atstatytas, bet jau daug mažesnis. Kurį laiką šiuose namuose gyveno Ignoto Kanopos šeima. Jie gretimai gyvenusio Stakėno žemę dirbo iš pusės. Vėliau Stankevičių giminės pardavė šiuos namus Gervei. Šiandien Remeikių kaime tebestovi akmenų tvartas ir gyvenamasis namas. Čia gyvendamas Danielius Gervė su žmona Olga užaugino dukrą ir sūnų. Dukra sukūrusi šeimą gyvena Anykščiuose, tad ir mirusius tėvus išsivežė ir palaidojo Anykščiuose. Sūnus gyvena ir dirba Juodupėje.

Vladas Stankevičius.
1930 m.

Aplink Remeikių kaimo kapelius buvęs 24 dešimtinių žemės plotas 1908 m. kaimo išskirstymo planuose buvo pavadintas Paliūne (Палиуне). Vėlesnių metų planuose rodoma 26,44 ha, iš kurių net 15,44 ha buvo durpyno. Ši žemė priklausė Baltramiejui Kanopai. Tačiau dabar Remeikių gyventojai prisimena tą žemės sklypą dirbus Petrą Stakėną (gim. 1862) su žmona Elžbieta (gim. 1888). Jie gyvenę be vaikų. Į senatvę atiduodavo žemę dirbti iš pusės. Keletą metų šį sklypą dirbo Ignotas Kanopa, čia ir gyveno. Ignotui Kanopai 1 dešimtinė žemės buvo davęs jo giminaitis Stanislovas Kanopa. Ten Ignotas buvo pasistatęs ir namelį. Šeimos juk neišlaikys ant tokio žemės gabalėlio, tad ir dirbo iš pusės. Stakėno namus vokiečiai traukdami sudegino. Po karo Stakėnas mirė, palaidotas Remeikių kaimo kapeliuose. Jo žmoną pasiėmė giminės. Kai vokiečius išvijo rusai, tada jau rusų valdžia Ignotui Kanopai davė 8 ha žemės. Jau buvo Ignotas besiruošiąs statytis sau namus, tačiau susikūrus kolūkiui vėl žemė buvo atimta. Taip namų ir nebepasistatė. Jis su šeima vėl gyveno savo sename nedideliame name.

Remeikių kaimo
žemių planas



Štai koks buvo Remeikių kaimas su jame gyvenusiais žmonėmis, su kalneliais ir slėniais ir su kapeliais, kuriuose palaidota daug mažų vaikelių – angelėlių, senų ir pačiame gyvenimo vidurdieny mirusių ar žuvusių kaimo žmonių. Kapines žmonės apjuosė akmenine tvora. Priekyje – akmeniniai stulpai vartams. Tvorą mūrijo visų kaimo ūkių savininkai, priklausomai nuo turėto sklypo dydžio. Vadinasi, kas turėjo daugiau žemės, tas ir ilgesnį tvoros ruožą išmūrijo. Dabar kaime kelios sodybos belikusios, kai kurios iš jų stovi tuščios.

Priedas

Remeikių kaimo eksplikacija

Eil. Nr.	Žemės savininkas	Sklypo Nr.	Bendras žemės plotas	
			ha	durpyno
1.	Juozas Muralis	1	21,85	
2.	Kazys Muralis	2	8,74	
3.	Edvardas Stankevičius	3	3,60	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Žemės savininkas	Sklypo Nr.	Bendras žemės plotas	
			ha	durpyno
4.	Jonas Talius	4	13,66	
5.	Petras Liuga	5	4,24	
6.	Juozas Talius	6	9,42	
7.	Juozas Talius	7	1,09	
8.	Adomas Kažemėkas	8	8,74	
9.	Romualdas Kažemėkas	9	9,65	
10.	Jonas ir Topilija Kažemėkai	10	9,65	
11.	Jurgis Kanopa, Prano s.	11	5,94	
12.	Petras Kanopa, Prano s.	12	5,94	
13.	Kazimieras Kanopa	13	11,88	
14.	Matas Černiauskas	14	11,47	
15.	Jurgis Kanopa	15	1,09	
16.	Zofija Kanopienė	16	1,67	
17.	Zofija Kanopienė	17	0,61	
18.	Jurgis Kanopa	18	0,31	
19.	Jurgis Kanopa	19	10,70	
20.	Elžbieta Kanopa	20	19,12	
21.	Viktoras Kanopa	21	24,43	6,53
22.	Petras Budrevičius	22	16,49	2,49
23.	Jonas Lapašinskas	23	4,10	0,50
24.	Elžbieta Lapašinskas	24	4,10	0,50
25.	Konstantinas ir Feliksas Stankevičius	25	12,09	2,09
26.	Stasys Stankevičius	26	12,69	4,99
27.	Baltramiejus Kanopa	27	26,44	15,44
Iš viso:			259,71	32,54

Apūniškio kaimas

Rita Garškaitė

Pasakojimų, legendų ar aiškinimų, kaip atsirado Apūniškio kaimo pavadinimas, su kuo tai galėtų būti susiję ir ką galėtų reikšti, surasti dar nepavyko. Žinoma, kad XIX a. pradžioje Rōkiškio dvaro inventoriuose jis vadinamas Vapūniškio kaimu, Rokiškio Romos katalikų parapiinės bažnyčios 1851 m. inventoriuose¹ – Opūniškio kaimu. XX a. kaimas vadinamas Apūniškiu.

Tai pamiškės kaimas. Vakarinė jo dalis šliejasi prie Apūniškio miško, nuo miško nutolusi siaura pietinė dalis ribojasi su Sodėlių kaimu, rytinę kaimo ribą ženklina kelias Júodupė–Rōkiškis, šiaurinė dalis vietomis priartėja prie plento Juodupė–Didsodė ir yra netoli Júodupės miestelio. Per kaimą eina kelias į Apūniškio mišką, o iš ten viena atšaka veda į Lingėnus, kita – į Miliūnus. Vyžuonės upelis teka toliau, už kelio Juodupė–Rōkiškis. Artimiausias Vyžuonės ežeras yra už kelių kilometrų, todėl prie kiekvienos sodybos jau nuo seno yra iškastos kūdros (*sodželkos*). Kaimo teritorijoje buvo galima ne tik smėlio, bet ir tinkamo statyboms molio pasikasti, nors jo būta nedaug. Miške ant kalnelio yra kaimo kapinaitės (plačiau apie jas straipsnyje „Kapinės ir laidojimo papročiai“).

Visi gyvenamieji namai buvo iš eglės ar pušies tašytų rąstų, su išsikišusiomis sąsparomis. Dvišlaičiai stogai dengti šiaudais, vėliau perdengti skiedromis. Namai statyti ant pamatų.

Gyvenamuosiuose namuose (*gryčiose*) buvo trys patalpos: seklyčia, gryčia ir kamara. Gryčioje grindų nebuvo. Čia stovėjo plūktinė krosnis (*pečius*), lovos, stalas, ilgi ir platūs suolai. Vaikai miegodavo ant krosnies, valgydavo pasidėję ant suolų. Nešildomoje seklyčioje buvo grindys, ant sienų kabojo šventųjų paveikslai, stovėjo gražiai paklota lova, didelis stalas, suolai. Nešildomoje, be grindų kamaroje buvo sukrauti kubilai, rėčkos, kuriose laikydavo miltus, uogas (mėlynės, bruknės) ir kitus maisto produktus. Čia stovėdavo girmos grūdams susimalti. Į Júodupėje buvusį malūną grūdus retai veždavo, nes ten reikėdavo brangiai mokėti.

Krosnis buvo kuriama rytais. Dažniausiai virdavo dvi sriubas ir košę, dažnai keptavo blynų. Mėsą valgydavo retai, dažniau silkę, kurią pirkdavo iš žydų.

Malkų iš savo miško neužtekdavo, nes žmonės nedaug jo turėjo. Jas veždavo iš Latvijos, ten mediena buvo pigesnė.

Gyvenamuosius namus juosė tvora, nupinta iš eglės šakų. Ant tvoros statinių kabodavo kibirai, džiūdavo puodynės ir ąsočiai (*uzbonai*). Gėlių darželiai buvo prie kiekvienos gryčios. Čia augdavo diemedžiai, jurginai, rūtos, bijūnai, nasturtos, našlaitės, sinavadai. Vazoninių gėlių gyvenamosiose patalpose neaugino, nes nešildomoje seklyčioje žiemą šalta, o gryčioje nebuvo vietos.

Ūkiniai pastatai – daržinė (*klaimas*) ir tvartas. Daržinėje sudėdavo pašarą gyvuliams, žemės ūkio padargus, įrankius. Tvarte laikydavo gyvulius – karves, avis, vieną ar du arklius, kiaules. Visuose kiemuose buvo kačių ir šunų.

Kaimo gyventojai sėdavo avižas, rugius, kviečius, linus. Daržuose augindavo kopūstus, burokus, griežčius, ropes.

¹ Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 669, ap. 2, b. 566.

Prie gryčios buvo pasodinta obelų, rečiau – vyšnių ir kriaušių. Jei metai derlingi, tai dalį derliaus parduodavo: linus supirkdavo žydai, avižas ir kviečius veždavo į turgų.

Visuose kiemuose buvo vienas ar keli bičių aviliai. Medaus gaudavo nedaug, naudodavo jį vaistams ir vaikams per šventes duodavo.

Du kartus per metus Apūniškio miške medžiodavo Rokiškio dvaro ponai. Kaimo pusberniai ir vyrai eidavo varovais. Jiems mokėdavo po 2 Lt.

Vasarą, kai pupos sužydėdavo, kaimo vaikai eidavo vėžianti į Vyžuonos upelį. Iš siūlų nusimegzdavo samtelius, kartais naudodavo senus prakiurusius sietus, prie kurių pririšdavo akmenis, kad geriau grimztų. Vėžių upėje buvo daug, vienu samteliu pagaudavo per šimtą. Mažų vėžių neimdavo, juos paleisdavo „paaugti“. Atgal į upę paleisdavo ir vėžę su vėžiukais. Jei kuris vaikas ją pasiimdavo, tai sulaukdavo griežtos bausmės ir visų pasmerkimo. Prasidėjus vėžiavimo sezonui, po kaimus važinėdavo *vėžių karalius*, supirkėjas, imdavęs tik 10 cm ir didesnius vėžius. Dalį sugautų vėžių vaikai parduodavo, kitus virdavo ir valgydavo visa šeimyna.

Apūniškio kaimas priklausė Rokiškio parapijai. Iki 1938 m., kada J. Bubo rūpesčiu buvo pastatyta bažnyčia Juodupėje, žmonės į Rokiškio bažnyčią apie 14 km važiuodavo arkliais. Pėsčiomis ar arkliais kartais keliaudavo į Onuškių bažnyčią – iki jos yra apie 10 km.

Dauguma senųjų kaimo gyventojų mokėjo skaityti. Vaikai buvo leidžiami pas *daraktorių* Liudviko Pupienio gryčioje Sodėlių k. Vėliau, išikūrus Stōniškio pradžios mokyklai, mokėsi joje.

Gyventojai

1824 m. Rokiškio dvaro inventoriuose (knygos Nr. 40-35) rašoma, kad Kauno gubernijos Novoaleksandrovsko pavieta, Aukštadvario palivarko Vapūniškio kaimo *visumą* sudarė dvi šeimos:

1) Tamošius Garška (Tomasz Garszko), 30 m., žmona Teresė, 26 m., sūnus Jonas (Jan), 0,5 m., brolis Juozapas (Jozep), 36 m., žmona Magdalena, 37 m., kitas brolis Justinas, 15 m., sesuo Kristina, 12 m., piemuo Petras Žumbakis (Pietr Zumbakis), 8 m.

2) Jan Kovalow, 45 m., žmona Katerina (Katarzyna), 40 m., sūnus Simonas, 25 m., žmona Magdalena, 21 m., sūnus Adomas, 2 m., duktė Marijona (Maryana), 0,25 m., Petras, 16 m., Stanislovas, 11 m., piemenė Marijona Karaliūtė (Maryana Karaluwna), 10 m.

Tamošius Garška dirbo 10 margų (1 margas – 0,71 ha) geros, 10 margų vidutinės ir 10 margų prastos žemės, turėjo 6 margus gerų, 12 margų vidutinių ir 1 margą prastų pievų. Prievolės sudarė 4 savaites ir 12 vasaros dienų. Tokios pat prievolės priklausė ir Jano Kovalovo šeimynai.

1942 m. gyventojų surašymo duomenimis², Apūniškio kaime gyveno 9 šeimos:

1) Kostas Deksnys (gim. 1913), žmona Stefa Deksnienė (gim. 1914), sūnus Algis Deksnys (gim. 1941), Viktorija Deksnienė (gim. 1881), duktė Akvilė Deksnytė (gim. 1919), duktė Stefa Deksnytė (gim. 1923).



Apūniškio kaimo gyventojai. Pirmoje eilėje (iš kairės): Antanina Navikaitė, Antanas Navikas ir Emilija Garškaitė; antroje eilėje: Antanas Garška ir jo žmona; trečioje eilėje (iš kairės): Ona Navikienė (Garškaitė) ir Emilija Garškienė. 1930 m.

Jono Garškos ir Leonoros Černiauskaitės vestuvės. 1947 m.

Leonoros ir Jono Garškų šeima. 1956 m.

2) Alpanas Šedys (gim. 1908), žmona Anelija Šedienė (gim. 1910), sūnūs: Bronius Šedys (gim. 1936), Antanas Šedys (gim. 1938); tarnaitė Aksenija Svibinščiukovaitė (gim. 1925).

3) Emilija Garškienė (gim. 1898), dukterys: Akvilija Garškaitė (gim. 1920), Ona Garškaitė (gim. 1922), Janina Garškaitė (gim. 1925), Kazė Garškaitė (gim. 1927), Antanina Garškaitė (gim. 1929), Kostė Garškaitė (gim. 1930), Aleksandra Garškaitė (gim. 1938).

4) Jonas Garška (gim. 1904), žmona Ona Garškienė (gim. 1912), sūnūs: Kajus Garška (gim. 1932), Henrikas Garška (gim. 1934), brolis Juozas (gim. 1917).

5) Emilija Garškienė (gim. 1904), sūnūs: Jonas Garška (gim. 1922), Bronius Garška (gim. 1926), Pranas Garška (gim. 1928), duktė Emilija Garškaitė (gim. 1924), Uršulė Garškaitė (gim. 1862), Pranas Šakalys (gim. 1910), žmona Genė Šakalienė (gim. 1918), duktė Stefa Šakalytė (gim. 1938).

6) Juozas Garška (gim. 1872), žmona Anelija Garškienė (gim. 1895), sūnus Balys Garška (gim. 1925), duktė Stefa Garškaitė (gim. 1929).

7) Ona Navikienė (gim. 1904), sūnus Antanas Navikas (gim. 1928), motina Ona Garškienė (gim. 1866).

8) Petras Bliudžius (gim. 1913), žmona Grasilda Bliudžiuvienė (gim. 1910), dukterys: Janina Bliudžiutė (gim. 1926), Bronė Bliudžiutė (gim. 1941); sūnus Rimantas Bliudžius (gim. 1942).

9) Jonas Franckevičius (gim. 1904), žmona Ona Franckevičienė (Garškaitė) (gim. 1898).

2005 m. Juodupės seniūnijos duomenimis, Apūniškio kaime gyveno 6 šeimos:

1) Monika Augustinavičienė (gim. 1932).

2) Konstantinas Deksnys (gim. 1913), žmona Stefanija Deksnienė (gim. 1919), Akvilė Grizevičienė (gim. 1919), sūnus Ričardas Grizevičius (gim. 1953).

3) Jonas Garška (gim. 1922), žmona Leonora Garškienė (gim. 1923).

4) Stefanija Krivickienė (gim. 1928), sūnus Eugenijus Krivickas (gim. 1964).

5) Antanas Navikas (gim. 1928), žmona Marijona Navikienė (gim. 1924).

6) Antanas Šedys (gim. 1938).

Iš senųjų šeimų kaime liko tik Garškų giminė. Pasakojama, kad XIX a. pabaigoje Kazimieras Garška turėjęs 16 brolių ir seserų. Apūniškio ir kaimyniniuose kaimuose gyveno šeši broliai ir trys seserys.

Pragyvenimo šaltinio ar laimės ieškoti XX a. trečiajame dešimtmetyje į užsienį išvažiavo du kaimo gyventojai: Mataušas Navikas į Braziliją ir nežinia kur Genė Šedytė. Antrojo pasaulinio karo metais darbams į Vokietiją buvo išvežtas Jonas Garška. Iš Vokietijos per Sovietų Sąjungos lagerius 1947 m. jis grįžo į gimtąjį kaimą.

² Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-743, ap. 2, b. 5341.

Melioracija „nusinešė“ dvi kaimo sodybas: buvo priverstos išsikelti kitur Grašildos ir Petro Bliudžių bei Onos ir Jono Garškų šeimos. Emilijos Garškienės gryčia ištuštėjo ir buvo nugriauta XX a. aštuntajame dešimtmetyje, kai ten gyvenusios dukterys Aleksandra, Ona ir Janina išsikėlė gyventi į Juodupę.

Sovietiniais metais vieni kaimo gyventojai dirbo Juodupės vilnonių audinių fabrike „Nemunas“, kiti – kolūkiuose, Jonas Garška – Apūniškio miško eiguliu Juodupės girininkijoje. Jaunimas, baigęs Juodupės vidurinę mokyklą, išvažiuodavo studijuoti ir į kaimą negriždavo.

Aukštasijs

Stefanija Bliūdžiūtė

*Aukštasijs, tu išdidi, puiki,
Apjuosta medžių vainiku
Iš aukštumos dairais aplinkui.*

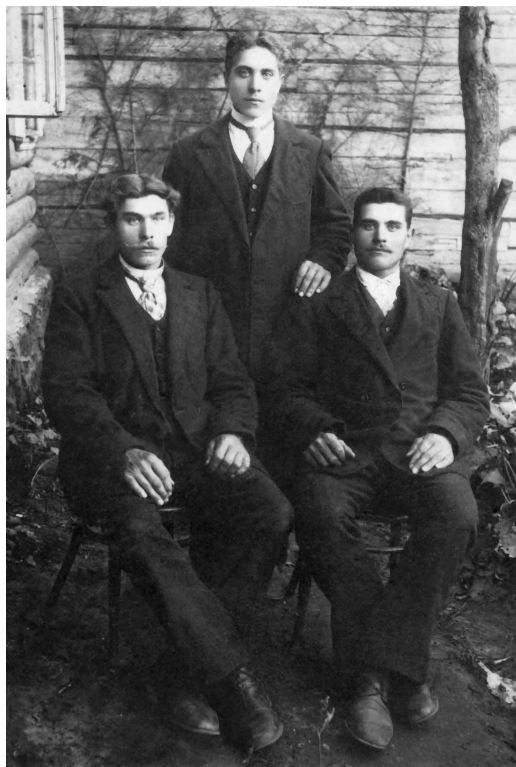
Vos pradėjusios suvokti pasaulį, anksčiausiai ir labiausiai mano dėmesį patraukęs žodis buvo *Smalskiai*. Nesumazgydama dar galo su galu išsižiojusi gaudžiau žodžius, minkiau, lipdžiau vaizdinius, vis apsistodama prie labiausiai mane suintrigavusio žodžio – *Smalskiai*. Ir kas gi tai galėtų būti: žmogus? Medis? Vežimas? Kol susidūriau su tikru Smalskiu. Tai buvo rudeniop. Atėjo žmogus, vyras, pririšo arklį prie vidury kiemo augusio berželio, įėjęs į gryčią pasakė kažką (pagarbino Kristų...), pasisveikino su senele, pakalbėjo ir grįžo į kiemą. Ten susitikęs tėvelį pasikalbėjo, sėdo ant arklio ir išjojo. Tėveliui įėjus į gryčią, senelė paklausė: „*Ko gi ieško Smalskys?*“ Tėvelis atsakė, kad prašo į talką linų rauti (man tebuvo 5 ar 6 metai, dar gyvenom senajame kaime (*ūlyčioj*)). Tai va, kas tai per dyvas – žmogus, vyras, betgi daug pas mus užaina žmonių, vyrų ir moterų, man rodės, nieko taip dažnai niekas nemini, tik žodį Smalskys. Augau, sąmonėjau, daug ką pradėjau suprasti, o tą ir toliau vis girdėjau labai dažnai minint.

*Romas, Juozas (stovi),
Aleksandras Smalskiai.
Apie 1907 m.*

Jau lankiau mokyklą, plėtėsi akiratis, supratimas, kaupėsi žinios ir apie Smalskius, ir kaupėsi iki nebeliko nieko iš Smalskių, dabar jau Aukštasijs. O šiandien... rudeni, anksti pavasari, šiurena vėjas pakelės sudžiūvusią pernykštę žolę... Tik kai liepos mėnesį žydi liepos, apsilanko žmonės pasiskinti žiedų vaistams nuo buvusių išlakių gražuolių liepų atžalų. Ir viskas... Nebeatskrenda gegužės rytais į Aukštasijs liepas gegutės, net ir varnos aplenkia... tuščia, nyku ten, nieko nebėra. Tik pažeme siausdamas vėjas liūdną, gaudžią Rekviem dainuoja.

Smalskiai – artimiausi Lingėnų kaimynai iš pietų pusės, kaip ir lingėniškiai, priklausė Žiobiškio parapijai. Lingėniškiai į Žiobiškį važiuavo pro Aukštasijsą. Dažnai ir į Rokiškį važiuodavo pro Aukštasijsą ir tik pravažiuavę pusę Vaidlėnų kaimo, pasukdavo keliuku į kairę, į Seideliškį. Kirtęs miškelį keliukas vingiavo į Stepónių kaimą ir toliau, į Rokiškį...

Išvažiuvus keliuku iš Lingėnų pro Petro Karaliaus vienkiemį, pro Minkevi-





čynės (Apūniškio miško dalis) kampa, – jau Smalskių žemė, Stasio Smalskio (vėliau Petro) pievos, kitoj pusėj kelio (į vakarų pusę) – dirvos, netrukus ir kaimas (3 ūkiai). Nežinau, nuo kada Smalskiai vadinami Aukštasijsi. Turbūt ir valsčiaus knygoje užrašyta Aukštasijsi, tik žmonės vis vadino Smalskais. Aukštasijsi vardas prigijo okupacijų, kolūkių laikais, kai pradėjo rasti nevietinių žmonių, kolūkių pirmininkų, zootechnikų, agronomų, brigadininkų.

Smalskiai turėjo 3 valakus žemės. Žemė priklausė trimis broliams Smalskiams: Stanislovui, vadinamam Staliu, Jurgiui ir Pranui.

Stasys buvo vedęs Karoliną Kuzavinytę nuo Pandėlio, gim. 1872 m. vasario 13 d. Turėjo sūnų Petrą, gim. 1894 m. rugpjūčio 10 d. Petras visą laiką gyveno su tėvais, ūkininkavo. Sūnus Kastantas buvo vargonininkas, ilgą laiką dirbo Pabiržėje.

Dukra Apolonija, vadinama Apulia, gyveno pas Kastantą, vargonininkavo, kartais užgrodo ir Žiobiškyje. Dukra Ona ištekėjo už našlio Šinkūno į Armonių k., buvo siuvėja.

Jurgis Smalskys turėjo sūnus Juzę ir Aleksą, ir dukrą, kuri ištekėjo už Severino Jasinevičiaus į Vaidlėnų k. Jurgio žmona Nastazija gimusi 1872 m. balandžio 8 d., – iš Rokiškio.

Juozas Smalskys gimęs 1897 m. birželio 16 d. Jo žmona Ona Smalskienė, gimusi 1904 m. rugsėjo 16 d., nuo Pandėlio. Juozo vaikai: Bronė (gim. 1930 m. gegužės 28 d.), Danutė (gim. 1931 m. liepos 18 d.), Jonas (gim. 1936 m. gegužės 27 d.).

Smalskių šeima. Sėdi: motina Karolina, tėvas Stanislovas; stovi: duktė Ona, piemu Antanas Juškevičius (iš Stramilių), sūnus Petras. Apie 1924 m.

Konstantinas Smalskys (sėdi) su tarnybos draugais. 1924 07 15

Juozo dėdė, Jurgio sūnus Pranas, vadintas Pranuku, liko nevedęs. Nepamenu, ar gyveno pas Juozą, ar atskirai, tik dėl Pranuko žemės ilgus metus, iki okupacijų, bylinėjosi Jurgio ir Stasio vaikai Juzė ir Petras. Aš dar tebuvo 5–6 metų, jau girdėjau: „*Smalskiai gavo paviestkas (šaukimus) į teismą*“; buvau 17 metų – tebesitęsė ta komedija. Ją nutraukė karas, okupacija. Kalbėdavo žmonės, kad į teismą su pulku liudininkų traukia į Rokiškį Petras su savo liudininkais (*svietkais*), Juozapas – su savo. Perdien išibylinėję, užsuka į karčemą. Namu važiuoja visi kartu apsikabinę, besiglėbesčiuodami, sumaišę vežimus, dainuodami ir kalbėdamiesi: „*Duonos turim, pinigų turim – provokimės*“ (ginčykimės, teiskimės). Taip ir darė savo ir žmonių malonumui, nes žmonių buvo ilgai aptarinėjamas, mėgstamas, laukiamas šis „spektaklis“.

Iš tiesų Smalskiams netrūko nei duonos, nei pinigų, buvo darbštūs, tvarkingi ūkininkai, su kaimynais, rodos, sugyveno geru ju.

Gražūs, tvarkingi buvo Smalskių namai. Apie 1931–1935 m. Petras pastatė naujas trobas maždaug už 1/4 km į šiaurę nuo buvusių, toje pačioje kelio pusėje. Erdvi gryčia su stikliniu priebučiu (*gonkais*), dideliais langais, su mansarda. Dengta cinkuota skarda, su lietleidžiais. Iš molio suplūkė erdvų tvartą, kampai, apvadai apie duris – cementiniai, stogas – ar čerpių, ar skiedrų. Pastatė klojimą, klėtis, pirtį, kalvę, dirbtuvę (*stalernią*). Petras buvo visų galų meistras. Meistravo lengvus vežimus su lingynėmis (*lineikas*), važius, vežėčias, kariukus. Pats atlikdavo medžio darbus ir apkaustydavo. Pasidarydavo ne tik sau, dirbo ir kitiems. Prie jo namų Juzė Lingė buvo pasistatęs kalvę, rodos, ant jo žemės, bet jis savo ūkiui darydavo viską pats, ir arklius kaustydavo. Petras buvo labai darbštus, jam bet koks darbas sekėsi. Samdydavo berną, mergą, piemenį, ateidavo žmonės padieniais atidirbti už bulių, už kuilį. Petras kastruodavo aviniokus, meitėliokus, erziliukus. Ir man teko talkininkauti – per bulviakasį tėvelis siuntė atidirbti už Juodžio (kumelioko) iškastravimą.

Smalskio Petras labai artimai bendravo su lingėniškiais. Pirmiausia gal kad jo pana buvo iš Lingėnų Staputė Gasiūnaičia. Čia panašiai kaip su ta dėdės Pranuko žeme. Dar nuo 6 metų jau gerai žinojau mintinai tą Petro meilės istoriją, kuri tęsėsi iki Stapunė, nesulaukusi Petro pasiperšant, ištekėjo už našlio K. Valskio – į Pulcinavos vienkiemį netoli Žiobiškio. Kalbėjo žmonės, kad Stapunė prieš tekėdama atsiklaususi Petro, kas jai daryti, šis atsakė: „*Daryk kaip išmanai*“. Stapunė ištekėjo už Valskio, rado gal 8 metų podukrą Kastutę ir 4 metų posūnį Kaziuką. Namai dideli, turtingi, vyras dar nepasenęs, išvaizdus, tik visi kalbėjo, jog labai nusiminė Stapunė, kad Petras liko jai abejingas. Ir jos vyras Valskis mirė neišgyvenęs po vestuvių nė metų. Vėliau ji vėl ištekėjo, tik vis tiek ne už Petro. Petras liko nevedęs iki mirties. Užklaustas, ko neveda, atsakydavo: „*Dvi katės vienam maiše neišsitemks*“.

Kartą buvo šokiai Lingėnuose pas Gasiūną, per Sekmines. Šoko jauni ir seni, šoko ir Petras. Pašokdindavo pažįstamas, savo bendraamžes, jaunesnes moteris, pašokdindavo ir merginas, ir mus, dar mergelytes, bet jis ne taip kaip kiti senberniai, tuoj ima merginti, saldinais „penėti“. Petras buvo linksmas, judrus, paprasčiausiai jam norėjosi šokti. Ir minimuose šokuose Petras šoko, su vyrais gėrė alų pašalėj ant suolų, dainavo. Lingėniškiai visi dainininkai, Petras – taip pat. Kažkas užtraukė dainą „*Sudiev, kvietkeli, tu brangiausias*“. Dainavo ir Petras, o per skruostus ašaros riedėjo...

Vienąsyk, dar prieš kolūkius, žiemą buvo prastas oras, neišėjom į šokius, (rodos, tai buvo vokietmečiu, apie 1942–1943). Pasitaikė kažkoks muzikantas, šokam pas

Gasiūną. Buvom lingėniškiai ir tartališkėčiai. Iš kažkur važiuodamas užsuko Petras. Apsirengęs buvo prienešiais rūbais, apsiavęs veltiniais (*vailokais*) su kaliošais. Nusivilkęs kailiniokus, ištraukė į šokius. Šoko, šokdino visas iš eilės. Bešokant nuslydo kaliošas. Nusiavė tuos kaliošus, nutrenkė pasuolin (važiuodamas nebepaėmė, nes nebesilaikė ant kojų) ir šoko vienais veltiniais.

Vėliau, vasarą, šokom pas mano dėdę Kazį Bliūdžių, buvo rugpjūčio pradžia. Pusbrolis Kaziukas mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Buvo pasikvietęs mokslo draugų ir draugių. Riūkos Bronių iš Stonišio, Ramanausko Joną iš Stėniškio, Jarušausko Algį iš Jūdupės, Mažeikio Vladą, Laimą ir Emilę Pupienytes iš Neršionių. Pokario laikotarpiu (apie 1947) pradėdavome šokti apie 17 val. Atvažiavo Smalskio Petras ir atsivežė didsodiškes Stasę Kukarėnaitę ir Eleną Deksnytę. Sutiko jas einančias keliu. Jie žinojo, kad Lingėnuose pas Bliūdžių šokiai. Merginos basos, bet didelio čia daikto, ėmė ir atvažiavo. Muzikantai pasitiko su maršu. Grojo akordeonu (stėniškėčiai buvo atvežę), o groti mokėjo visi: Jonas, Bronius, Vladas. Viešniai puolė šokinti visi, jos buvo geros šokėjos. Vyrai nusiaudavo batus, šoko ir Petras nusiavęs. Dėdienė suieškojo viešnioms apavą. Na ir trenkė visi. Atėjo pulkas lingėniškių, pagyvenusių žmonių, gerų šokėjų, su žmonomis, prie jų prisijungė ir Petras. Jaunimas šoko dideliame kieme, o senieji – kitapus gryčios, prie priebučio, *ant kluonelio*. Ateidavo ir jaunimas pasižiūrėti, kaip šoka seniai. Galop jaunimas persivedė senuosius į savo pusę, *ant kiemo*, šoko visi kartu. Senujų šokiams grojo dėdė Kazys Bliūdžius. Jaunimas ėmė prašyti, kad šie juos išmokytų senovinių šokių. Ir jau visą vakarą nebeišsiskyrė jaunimas su senimu. O mūsų senimas buvo „ne škič“: visi vyrai tarnavę smetoninėje kariuomenėje, moka valdyti kūną, turi miklias kojas, linksmas sielas (ir tuo momentu daviau nevalingai sau pažadą kaip nors šiuos žmones „užkelti“ ant scenos. Pamaniau ir pamiršau, net nesapnavau, kad po 14–15 metų išpildysiu šį pažadą). Saulei nusileidus, senimas labai šiltai atsisveikino su jaunimu, dėkodami vieni kitiems, tikėdamiesi susitikt. Kiti susitiko, šoko, tik Petru jai nebuvo lemta.

Petro ir Stapunės meilė, draugystė buvo apipinta istorijomis, nutikimais. Negaliu pasakyti, kiek ilgai tęsėsi jų meilės romanas, bet kalbų prikaltėta – nors vežimais vežk. Kalbėjo, kad Petras padovanojo Stapunei šalikėlį. Ši atsidėkodama numezgė pirštines. Petras tas pirštines supjaustęs ar sukapojęs, vaikigaliams įdavęs perduoti Stapunei. Ir prasidėjo... ir tęsėsi daugel metų, o atsiminė tų įvykių liudininkai, kol gyvi buvo.

Petras buvo labai prieštaringa asmenybė. Traukė per dantį jis visus: draugus ir priešus, savus ir svetimus. Jis buvo visur esantis, viską žinantis, viską savaip vertinantis. Nors turėjo berną, bet dideliame ūkyje buvo daug darbų ir pačiam. Dar jis meistravo, ir labai dažnai, kur bepašisukus, sutiksi Petrą važiuotą su arkliu, raitą, su Onos dviračiu, net ir pėsčią.

Petras draugavo su lingėniškiais. Pas netolimus kaimynus Juzę ir Petrą Karalius, Joną Bliūdžių (Paplėtės) eidavo kortom palošti (ne iš pinigų), pasišnekėti. Buvo neišskiriami draugai. Atvažiuodavo ir atjodavo (žiemą ir vasarą) pas mano dėdę Gabrėną, pas tėvelį – jie abu skaitė laikraščius, tai politikuodavo. Nuolatinis svečias buvo pas Romą ir Povilą Karalius (Paplėtinis). Rečiau beužsukdavo pas Kazį Bliūdžių ir Gasiūną (manau, dėl Gasiūno Stapunės).

Ir taip susigadino gyvenimą sau ir, aišku, Stapunei. Kas jam kliudė? Stapunei jo visada reikėjo. Reikėjo ir jam, betgi jis pradėjo „barstyti ant kelio druską“. Tokia lemtis!

Jei būtų gyvenęs kaimynystėje rašytojas Juozas Baltušis, tikrai apie Petrą būtų parašęs apybraižą. Savo elgsena, mąstysena, o ir išvaizda Petras labai nepanašus į ūkininką, žemdirbį. Turėjo jis ir čigono bruožų.

*Pilkieji arimai, grumsteliai žemės juodos,
Tylūs, nurimę; po balta sniego marška per žiemą miegos...*

Skuba, verčiasi niūrūs debesys, pamėlynavę lig juodumo. Vėjas gainioja pasuktuosius susiraukšlėjusius medžių lapus. Kartais jau byra sniego kruopelės. Lapkritis. Dienos – sprindis. Gerai, jei dar švysteli saulutė, o jei apniukę, apie pusiaudienį prašvinta, po valandos kitos jau ima temti.

Vis dažniau paskremba (pašalnoja). Ant sužėlusių rugių ganosi avys. Kai tvirtiau pašals, užleis ir karves. Negerai, kai rugiai iš rudens labai suželia: jei storai užsnigs, gali išsusti. Dar išleidžia karves į dobylynę, pievas, nereikia jau jų prižiūrėti, o pašaro glėbys liks – nežinia, koks pavasaris, gali tekti liuobti gyvulius ir iki gegužės. Žmonės baigia nuarinėti bulvienas, aparti likusias ražienas, apmetinėja žemėmis šakniavaisių kapčius, apkamšo rūsių skyles, angeles, langelius, tvartų pamatus apmetinėja žemėmis, mėšlu. Ruošiasi ilgai, šaltai žiemai.

Vieną vakarą Petro Smalskio kaimynai: Zizai, Jakimavičiai, Kostablackiai, Trukšniai – mato – po Petro dirvą „vaikščioja“ žiburėlis, pamažu apeina dirvą ir vėl aplink... Pirmą vakarą nekreipė dėmesio: gal gyvulius suvarinėja, gal koks galvijus nuklydo. Bet iš eilės kelis vakarus žiburėlio klajonės, tik vis kitoj vietoj, sudomino, sukėlė rūpestį nejuokais. Kas tai!? Vakaraus, kas po vieną, kas su kaimynu, tyliai sliūkino žiburėlio link. Slapstydami, prieję mato: Petras su pora arklių aria. Ir taip apie savaitę naktimis klajojo žiburėlis.

Nusiramino kaimynai, nesigyrė savo „atradimu“. Tik praėjus gerokai laiko prakalbo ir Petru prisipažino.

Tą rudenį susirgo Petro bernas, naujo nepasamdė, o čia žiema ant nosies. Kol dar neapšalę, Petras, pasikabinęs žibintą (*liktarnę*), pritvirtinęs specialiu rėmu prie pavalkų ir įnarų, arė ir suarė visas likusias ražienas. Darbas yra darbas, jį būtina laiku nudirbti. Ilsėsies tada, kai visur tvarka.

Sunku nusakyti, kuriam charakterio tipui Petras priskirtinas. Rodos, tinka prie flegmatikų: ramus, vienodas, bet tai tik kalno viršūnė. Prie cholerikų netinka: nors kandus, bet ne triukšmadarys, nelieja jausmingų emocijų su „perkūnais“. Tik jau ne melancholikas. Gal sangvinikas. Jis neatsiveria plačia šypsena, neleipsta nuo emocijų gausos, bet yra draugiškas. Jam reikia žmonių, bendravimo. Turėjo savo nuomonę, labai nemėgo žydšaudžių. Kritikuodavo katalikų „ausinę išpažintį“, nuodėmių atleidimą. Jo nuomone, žmogžudys nevertas jokio pasigailėjimo.

Petras buvo šnekus, bet nemėgo klausinėjamas. Primygtinai klausinėjamas, atsiverdavo šykščiai arba ir šiurkščiai atsikirsdavo.

Rodos, nesidžiaugė senbernio dalia, bet kantriai nešė savo kryžių... Atsimenu Petro tėvą Stalį: dar tvirtas seniokas, gavėnios metu Žiobiškio bažnyčioje vesdavo

stacijas (kryžiaus kelius), dar tvirtu balsu giedodavo. Stasys, Petras ir Apoloni-ja švepluodavo, neištardavo š raidės, tardavo s. Apoloni-ja ir vargonais grodama giedodavo, bet, rodos, tas šveplumas jiems tiko, nekliudė.

Smalskienė-Stalienė (taip visi ją vadino) jaunystėje buvusi gražuolė. Sulaukusi senatvės (70, o gal 80 metų) dar buvo skaisčiais veideliais, malonių bruožų, mėgo pasišnekučiuoti su žmonėmis. Kai sutikdavo mus su mamyte, visada užkalbindavo, mus, vaikus, „papešiodavo“. Ona Smalskytė dirbo ūkyje, buvo siuvėja. Ištekėjo už našlio Šinkūno į Armonių kaimą. Rado pirmosios žmonos dvi mergaites ir du berniukus. Jos podukra Asta užaugusi ištekėjo už Noviko į Juodupę, kuri laiką dirbo Juodupės bibliotekoje, turėjo dukrytę Daitutę. Vėliau išvažiavo į Panevėžį, dirbo techninėje bibliotekoje. Gimė dar vaiku-



tis, rodos, sūnelis. Dabar Asta tebegyvena Panevėžyje. *Ona Smalskytė. 1932 07 15*
Kita Onos podukra buvo gydytoja, dabar jau mirusi.

Onos posūniai Jonas ir Vytautas gyvena Juodupėje, turi savo namą, abu vedę. Jonas luošas. Ona turėjo ir savo 5 vaikus. Vienas Onos sūnus, žinau, gyvena Palangoje.

Onos vyresnė sesuo Apalia (Apolonija) gyveno Pabiržėje pas brolių Kastantą, kuris ten vargonininkavo. Apalia mokėjo groti vargonais, reikalui esant pavaduodavo Kastantą.

Stalys Smalskys, rodos, mirė prieš Antrąjį pasaulinį karą. Stalienė pergyveno okupacijas, karus. 1949 m. su sūnumi Petru išvežta į Sibirą. Motinos vietoj siūlėsi į Sibirą važiuoti Apalia. Ilgai motina nesikėlė iš lovos, ilgai Apalia derėjosi su kareiviais, bet vis tiek išvežė motiną su Petru. Motina mirė Sibire, vėliau anūkai jos palaikus pervežė į Lietuvą, palaidojo Žiobiškio kapinėse šalia vyro Stalio (Stanislovo). Petras, Kastantas, Apalia baigė savo gyvenimo kelionę Palangoje pas Onos sūnų Juozą Šinkūną. Ona taip pat mirė pas sūnų Juozą Palangoje. Rodos, visi palaidoti Žiobiškio kapinėse.

Petras, grįžęs iš Sibiro, kuri laiką gyveno Smalskynėje – Aukštasioje, namelyje, kuri buvo pastatę arklių šerikams užėti, pakinktams sukabinti. Petro Smalskio gryčią kolūkiniais metais nuvežė į Juodupę – namas tebestovi ir dabar, ten buvo įsikūrusi Juodupės vaistinė, gyveno vaistinės darbuotojos. Dabar Juodupės vaistinė yra kitose, naujose patalpose, bet namo Onos vaikai (artimiausi giminaičiai) pagal įstatymus neturi teisės paveldėti.

Pranukas Smalskys, rodos, mirė prieš okupacijas. Juozupas (Juzė) šeimnininkavo savo ūkyje. Samdė berną, mergą, piemenį. Vokietmečiu pas Juzę bernavo Rakauskas

iš Rokiškio priemiesčių, vėliau eigulio Šarkausko sūnus Jonas. Ji, beinanti per Juzės lauką, apie 1943 m. vokiečiai nušovė. Apie 1935–1936 m. pas Južę tarnavo už mergą Kazė Čerškutė iš Rokiškio, 1937 m. ji ištekėjo į Lingėnų kaimą už Povilo Karaliaus (Paplotinio, nes pievą prie Povilo namų vadino Paplote).

Kaip ir lingėniškių, taip ir visų Smalskių laukų buvo trilaukė sistema. Juzės žemė prie namų buvo molžemio, gerai augo burokai, daržovės. Bulves sodindavo pakalnėje į Tartališkio pusę ir už tvartų į pamiškę. Bulvių sodindavo daug, augindavo bekonus, daržams skirdavo nemažus plotus. Augdavo galvijų prieauglio gražus pulkelis (tamsiai žalmargių, gal tai buvo kokia nauja veislė?). Gal apie 10 (kartais daugiau, kartais mažiau) buvo melžiamų karvių. Į Lingėnų pieninę pieną veždavo tarnaitė ar pats Južė, kartais bernas Rakauskio



kiokas (jis tarnavo pas Južę ne vienerius metus). Laikė bulių ir jaunų buliukų, atvesdavo žmonės karvių. Laikė pulkelį avių, duodavo kam nors suverpti, milus ausdavo pati Smalskienė, Juzės žmona. Žiemomis Južė su bernu (kartais dar turėdavo pagalbinį pusbernioką) važiuodavo uždarbiauti į mišką *pelnion**: veždavo į Rokiškio geležinkelio stotį sienojus, popiermalkes ir kitokią medieną. Paukščių, kaip ir visi, laikė pulkelį vištų, pulką žąsų. Prie tvarto durų menu pririštą rudą piktą šunį, kitoje pusėje kelio prie klėties – nedidelį labai piktą šunytį.

Južė erzilų nelaike (bent jau aš neprisimenu). Matydavau kumelių su mažais kumeliukais.

Aplink visą Smalskynę (Aukštasiją) guotais augo medžiai: klevai, liepos, uosiai, keli ąžuoliukai ir du kaštonai. Prie gryčios augo senos obelys. Gal dar 9-erių metų ėjau su mamyte iš Žiobiškio, tokia pavargusi, tokia ištroškusi. Užėjom pas Južę Smalskių atsigerti. Tarp tų obelių po sodą vaikščiojo liesas seneliukas, Juzės tėvas Jurgis. Jis mus užkalbino, vaišino obuoliais, taip jau skaniais. O jų gražumas, minkštumas, kiti krisdami suskilę. Žemė pilna obuolių (net dabar matau akyse!). Atsigėrėm, pasivaišinom, pailsėjome ir patraukėme namo. Bet tas seneliukas, sodas, prikrięs obuolių, ta nuotaika išliko visam gyvenimui.

Kitoje kelio pusėje, gale tvarto buvo kitas labai gražus derlus jaunas sodas. Obelių šakos nulinkusios, paramstytos, nusvirusios iki žemės (senojo sodo obelys buvo aukštaūgės, o šiame sode ki-

*Grižus iš Sibiro tėviškėje:
Petras Smalskys, Apolonija
Smalskytė ir Ona Šinkūnienė
(Smalskytė). 1964 05 02*

* *Pelnia* – uždarbis.

tokios, kitaip nauaugusiomis šakomis). Aš buvau vaikas, obelys dar pirmuosius derlius vedė. Vėliau, po keliolikos metų, kai jau nebebuvo šeimininkų, dirbome prie matininkų matuojant kolūkio laukus. Ištroškę nubėgdavom į Juzės sodą, prisirinkdavom obuolių, nors birželio mėnesį, bet jau buvo galima valgyti. Vėliau dirbdami Aukštasis laukuose daug kartų valgėme skanius Juzės sodo obuolius. Sodas buvo apsodintas vaiskrūmiais, uogakrūmiais, vienas sodo kraštas – lazdynais. Riešutai nokdavo didelėmis kekėmis, su dideliais, skaniais porausviais branduoliais. Šiurpas nukrėsdavo prisiminus, pagalvojus... Kai grįžo Smalskiai, gal jau nebedaug buvo likę gražių vaismedžių ir daugelio sodo medžių, uogynų, – viskas išvartyta, išdraskyta...

Kai sodyboje dar gyveno žmonės, nenujauzdami atslenkančios naikinančios likimo bangos, prie Juzės gryčios buvo gėlių darželis, aptvertas dailia medine tvorele su varteliais (kaip ir Onos darželis) į kelio pusę. Daug gėlių buvo tokių pat, kaip ir Onos darželyje, bet buvo ir kitokių: labai daug stambiažiedžių baltų dobiliukų, smulkesnių raudonų, kažkokių vasarinių rausvai žydinčių. Šalia didžiųjų levažandžių – dar įvairiaspalvių smulkiažiedžių levažandėlių, kardelių, kurių dar nebuvo tekę matyti. Aplink darželį, gale gryčios augo diemedžiai, alyvos (*bezdai*) – mėlynos, baltos. Kai važiuodavome pro Smalskius, dažnai darželyje ant suolo sėdėdavo senutėlė Smalskienė (Jurgienė), šalia jos tupinėdavo dvi mažos mergytės šviesiomis, puošniomis suknytėmis. Jei eidavom su mamyte pėsčios, ta senutė kviesdavo užeit pailsėti, mergytės duodavo priskynusios gėlyčių. Tai taip pat neišdiles iš praeities Aukštasis paveikslas. Tos mergytės užaugo į aukštas lieknas merginas. Jos mokėsi Rokiškio gimnazijoje (apie 1946–1948), ateidavo į Lingėnus, į šokius. Susitikdavome pas Petrą Karalių, ten sueidavom Gernio Bronė, Karaliaus Aldona ir aš. Buvo draugiškos mergaitės.

Kai 1945 m. sausio 5 d. sudegino mūsų namus su grūdais, pašarais, kiaulėmis ir vištomis, pavasarį atvežė Galvanauskas iš Dabučių 1 cnt miežių, Stasiukėlienė iš Didsodės 1 cnt žirnių, kažkas vėl centnerį kitą (teko sėklą skolintis). Juzė Smalskys paskolino 3 cnt kviečių ir 2 cnt avižų, sakė: „*Atiduosit, kai turėsit*“. 1948 m. jau galėjom gražinti grūdus. Smalskys pageidavo, kad atidirbčiau už grūdus, nes nei berno, nei mergos jau nebesamdė. Dar sakė, būtų gerai, jei galėtume suverpti. Atvežė maišus linų, verčiau su mamyte. Eidavau po kelias dienas padėti ruošti talkai, kuldavau. Taip atsisteisėm Juzei ir labai buvom dėkingi, kad pagalbėjo bėdoj.

Smalskys buvo tipingas aukštaitis ūkininkas, gražus, simpatiškas žmogus, doros veido. Jo žmona buvo graži ir labai simpatiška moteris. Ji nepanėšėjo į valstietę, žemdirbio ūkininko žmoną, daugiau į mokytoją, medicinos seselę. Šeimoje gražiai sutarė, nieko bloga neteko apie ją girdėti. Jų berniukas tada dar buvo 9–10 metų, lankė Vaidlėnų pradinę mokyklą, išvaizda panašus į tėvą, charakteriu – daugiau į motiną.

Juzė, aišku, bijojo tremties į Sibirą, bet turėjo vilties, kad jį gelbės miliūniškiai (kaip ir Gasiūnas). Šelpė jie raudonuosius partizanus, kai slėpėsi prie Miliūnų bunkerio. Iš Smalskių ir iš Gasiūno išsivarydavo telyčias, kiaules, veždavo miltus, kopūstus. Išrašydavo partizanai jiems kvitus, o kai paėmė valdžią, užėmė postus, užskaitė už prievoles. Kai Maksimovas, dirbęs Juodupėje milicijos viršininku, kėlė vestuves, Gasiūnas sakė davęs visko, ko prašęs Maksimovas.

Dėl Smalskio miliūniškiai teisinosi nespėję laiku susisiekti su aukštesne valdžia, įvyko nesusipratimas. Gasiūnui nepagelbėję vėl dėl kažkokių priežasčių. Gasiūnas sakė, kad 1948 m. rudenį jie su Juze Smalskiu nešė pareiškimus į Juodupės valsčių, prašydami priimti į kolūki, bet pareiškimų nepriėmė. Tada jie suprato, kad teks važiuoti į Sibira. 1949 m. kovo mėn. Juzę su šeima ištrėmė.

Jo brolis Aleksas nuėjo užkuriu į Vaidlėnus, vedė Jasinevičiūtę, matyt, išėjo iš „buožių rato“, jam Sibiras nebegrėsė. Turėjo 3 sūnus ir 2 ar 3 dukteris. Sūnus pažinojau, du iš jų dirbo kolūkių pirmininkais: Jonas dirbo, rodos, Čedasuosė, Lūkštų kolūkyje, kitas Alekso sūnus dirbo kolūkio pirmininku ne Rokiškio rajone. Viena dukra ištekėjo už Deksnio į Degsnių kaimą, kitų nepažįstu. Alekso žmona gyveno Degsnių kaime, mirė, rodos, 2002–2003 m. Sūnus Antanas gyvena Bajorų kaime.

Kalbėjo žmonės, kad Juzė ir Petras Smalskiai, grįžę iš Sibiro, bučiavosi, šluostėsi ašaras, kalbėjo: „*Ko mums trūko? Kur mūsų protas? Dėl ko mes bylinėjomės?*“

Apie 1881 m. Aukštasiyoje gyveno Tamošius Lingė, jo žmona Angelė Žemaitytė, dukra Agota Lingytė. Agota ištekėjo į Vaidlėnų kaimą už Juozapo Stalionio, Jurgio sūnaus. Tamošius Lingė turėjo ir sūnų Praną. Pranas turėjo sūnus Praną (gim. 1901 m. lapkričio 20 d.), Juzę (gim. 1905 m. lapkričio 11 d.), Kazį ir dukteris Aneliją (gim. 1900 m. birželio 1 d.), Albiną ir Veroniką.

Anelija buvo su kuprele, invalidė, išmoko siūti. Siuvo namuose, kartais išvažiuodama siūti pas žmones. Visą laiką turėjo 1–2 mokines. Buvo laikoma gera siuvėja. Albina ir Verutė tarnaudavo. Albina ištekėjo į Velniakalnį. Pažinojau jos dukrą Elena, gal turėjo ir daugiau vaikų, nežinau.

Verutė ištekėjo į Vaidlėnus už Milaknio (jų nameliai ir dabar tebestovi). Turėjo du sūnus. Antanas dirbo Žiobiškio bendrovėj eiguliu. Nebėr nei Verutės, nei jos vyro. Jos sūnus Antanas turi du sūnus, anūkų.

Verutės brolis Juzė apie 1932 m. vedė Severiją Karaliūtę (gim. 1911 m. lapkričio 19 d.) iš Lingėnų k. Jų vaikai: Janė Lingytė (gim. 1933 m. vasario 18 d.), Aloyzas Lingė (gim. 1936 m. lapkričio 13 d.), Valentinas Lingė (gim. 1940 m. birželio 4 d.), Vlada Lingytė, Jonas Lingė (gim. 1946).

Juzė Lingė gyveno Aukštasiyoje, nedidelėje gryčiutėje. Po vienu stogu buvo tvartelis ir daržinė, pašarai. Nežinau, ar jis turėjo kelis arus žemės, ar jo nameliai buvo ant kurio nors Smalskio žemės. Priešais gryčią augo kelios vagos burokų, vagelė morkų, svogūnų. Gryčios pašalėj augo jurginai, sinavadai, nasturtos, medetkos. Laikė karvę, vištų, kiaulioką. Ganyklą samdydavosi iš kurio nors Smalskio, atidirbdavo. Kai paaugo vaikai, vesdavosi karvę į mišką – Minkevičynę, Černynę. Nusipirko 2 ha žemės Didsodės k. prie Lingėnų laukų iš Jono Stelionio sklypo. Pasistatė klojimą, pasodino obelaičių, vyšnelių, slyvelių. Ruošėsi statyti gryčią, nusipirko arklių. Iš Aukštasiijos į Didsodę apie 3 km, anksčiau ruošėsi pirkti žemės iš Vaidlėnų Deksnio-Pinelio, bet kažkas nurungė. Įsikurti Didsodės žemėje sutrukdė okupacijos, karai. Apie 1949–1950 m. Juzės Lingės šeimyna atsigabeno gyventi į Didsodę, į buvusius Jono Stelionio namus (dabar jau nupirkti Čypo iš Rokiškio). Susikūrus kolūkiui „Tikruoju keliu“ Juzė Lingė pradėjo dirbti kolūkio kalviu, pastatė kalvę netoli Stasiūkėlienės gryčios. Ten jis dirbo iki išvažiavo gyventi į Stōniškį (pirko namus iš Šinkūno).

Duktė Janytė dirbo „Nemuno“ fabrike audėja, ištekėjo už Antano Pilipavičiaus į Stoniškį, tas pasistatė savo namus. Turi tris sūnus, anūkų, dabar gyvena Rokiškyje.

Aloyzas gyvena kažkuriame kitame Lietuvos mieste, vedęs, turi šeimą; Valentinas vedęs, su šeima gyvena Rokiškyje. Dukra Vlada gyvena, rodos, Sėlėnėje, dirba pieno supirkimo punkte. Dar gyvendama Didsodėje ištekėjo už Grigonio, dirbo kolūkio „Tikruoju keliu“ fermoje melžėja. Grigonis mirė, gyvena su kitu. Grigonio du sūnūs jau vedę.

Juzės sūnus pagrandukas Jonas nedalingas, gal 20-ties metų būdamas, susidūrus keleivinėms mašinoms, liko I grupės invalidu, nevaldė apatinės kūno dalies, jaunas mirė. Dabar jau mirę ir Juzė Lingė, ir jo žmona Severija.

Juzės Lingės brolis Kazys ilgą laiką bernavo pas Žiobiškio parapijos didžiažemius ūkininkus, visų buvo giriamas, graibstomas. Sakydavo, nėra darbo, kurio neįveiktų Kazys. Ar jis užkuriu nuėjo, ar pirko žemę kažkur apie Stramilius, vedė ir su šeima gyveno. Dabar jau miręs.

Vyriausias Juzės brolis buvo Pranas (gim. 1901 m. lapkričio 22 d.). Vedė iš Vaidlėnų Anelę Milaknytę (gim. 1909 m. kovo 5 d.). Turėjo dukterį Verutę (gim. 1930 m. sausio 13 d.), sūnų Praną (gim. 1932 m. birželio 3 d.), dukterį Eleną (gim. 1937 m. gegužės 31 d.) ir sūnų Bronių (gim. 1945).

Pranas gavo 8 ha žemės Tartališkio kaime ir ten gyveno su šeima. Vėliau išvyko su sūnaus Prano šeima, gyveno Juodupėje. Mirė ir palaidotas Juodupėje. Apie Prano (tėvo ir sūnaus) šeimas bus pasakojama Tartališkio kaimo aprašyme.

Kiek menu, maždaug nuo 1930 iki 1940 m. Smalskiai gyveno gražiai, pasiturimai, įdomiai. Su Raudonosios armijos invazija prasidėjo bėdos, nesėkmės iki visiško sunaikinimo, tremties. Kai kurie grįžo, rado sunaikintą tėviškę, ne visiems tėviškėje vietos belikę, išsklido kas kur. Juzės Danutę (o gal Bronytę?) buvau sutikusi 1997 m. rugpjūčio 9 d. buvusio Lingėnų kaimo vietoje, prie paminklinio akmens, pastatyto Aukštasis, Lingėnų ir Tartališkio kaimams atminti. Daugiau Smalskių žmonių jau nė vieno nebeteko sutikti.

Paminklinio akmens 5-erių metų pastatymo jubiliejų minėjome 1997 m., bet mūsų gretos retėja, jau daugelį paviliojo kapai. Kiek dar tų, kurie prie akmens stovėjo, ašarą braukė, atvyks į kitą trijų kaimyninių kaimų susitikimą, numatytą 2005-aisiais? Kas dar sulauks!? Kas beatvyks!?



*J*uodupė. Onuškis – 24-oji dviejų dalių šimtatomės Lietuvos valsčių serijos monografija skiriama Onuščio 510 metų sukakčiai (1499–2009), Juodupės miestelio, kartu ir *Nemuno* tekstilės fabriko 100 metų jubiliejui (1907–2007), Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), kitoms reikšmingoms šalies istorijos sukaktims. Ją sudaro 95 autorių parašyti 138 straipsniai, sutalpinti į 1832 puslapius.

Pirmoji šios Rokiškio krašto monografijos dalis skirta gamtai ir istorijai. Joje nagrinėjama krašto gelmių sandara, kraštovaizdžio formavimasis, aprašomi miškai, sodybų želdiniai, laikotarpis nuo kažkada čia gyvenusios sėlių genties iki Lietuvą išlaisvinusio Atgimimo, pateikiama garsaus *Nemuno* fabriko istorija, daugumos Juodupės valsčiaus kaimų istorijos.

Antrojeje monografijos dalyje apžvelgiama švietimo raida nuo pirmųjų pradžios mokyklų iki šių dienų, pasakojama apie bibliotekų kūrimąsi ir jų veiklą, saviveiklos kolektyvus, aprašomi amatai, kapinės, kryždirbystė, darbo, kalendoriniai ir šeimos papročiai, papročių teisė, vietos šnektos, pavardės ir vietovardžiai, skelbiama to krašto tautosaka, rašoma apie įžymiausius juodupiečius – vyskupą Antaną Deksnį, architektą Joną Muloką, brolius Bulavus – teisininką Juozą ir agronomą Joną, inžinierių melioratorių Joną Čeičį ir kitus.

Ju-141 **Juodupė.** Onuškis / [sudarytojai Jonas Šedys, Venantas Mačiekus, Edita Korzonaitė ; vyriausiasis redaktorius Jonas Šedys ; atsakingasis redaktorius Venantas Mačiekus]. – Vilnius : Versmė, 2012. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 24)

Skiriama Lietuvos tūkstantmečiui, 1009–2009. Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui, 1253–2003. Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, 1918–2018. Anticarinio 1863 metų sukilimo 150 metų sukakčiai, 1863–2013. Onušio 510 metų sukakčiai, 1499–2009. Juodupės ir jos „Nemuno“ tekstilės fabriko 100 metų jubiliejui, 1907–2007.

ISBN 978-9955-589-56-3

D. 1. – 2012. – 912 p. : iliustr., faks., portr., žml. – ISBN 978-9955-589-57-0

„Lietuvos valsčių“ serijos 24-osios monografijos „Juodupė. Onuškis“ 1-ojoje dalyje nagrinėjama šio krašto gelmių sandara, Tumasonių magnetinė anomalija, kraštovaizdžio formavimasis ir jo raida, aprašomi miškai, sodybų želdiniai ir sodininkystė, senųjų sėlių pėdsakai archeologiniuose paminkluose ir radiniuose, Onušio 500 metų istorija ir daugiau kaip 40-ies kaimų bei vienkiemių istorijos, Juodupės miestelį išauginusio „Nemuno“ fabriko istorija, dėmesio skiriama tautinėms mažumoms – rusams sentikiams ir žydams, pateikiama išsami informacija apie nukentėjusiuosius nuo sovietų ir nacių genocido.

UDK 908(474.5)+947.45+39(474.5)



*Vieno paskutiniųjų
apsilankymų „Versmės“
leidykloje metu
dr. Jonas Šedys (dešinėje)
su leidyklos vadovu
Petru Jonušu. 2009 m.*

Formatas 70 × 80/24 (spaudos lanko, cm), puslapio 170 × 260 mm. Apimtis 912 p., 40,95 aut. l., 38 sp. l. Tiražas 500 egz.: pradinis (signalinis) 200 egz., galutinis (su klaidų taisymu) 300 egz.

Spaudai parengė viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla, kodas 122732630, adresas Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius, telefonai +3705 2130623, +370698 09077, leidyklos vadovo tel. +370698 20707, elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt, interneto svetainė www.versme.lt.

Spaudai rengta Microsoft® Office Word 2003 Part of Microsoft Office Standart Edition 2003 (tekstas), Adobe PhotoShop CS4 (ilustracijos), Coda Music Technology Finale 2000 (natos), Adobe InDesign CS4, Adobe PageMaker 6.5 (maketas) informacinių sistemų kompiuterių programomis.

Spausdino ir rišo UAB Standartų spaustuvė, Dariaus ir Girėno g. 39, Vilnius.

Spausdinta Hostmann-Steinberg GmbH, Vokietija, poligrafijos dažais, kurių sudėtyje nėra mineralinių alyvų.

Viršelių šilkografinius užrašus spausdino UAB „Spalda“, Rytų g. 18, Kaunas.

Popierius lankams kreidinis G-print, 90 g/m², gamintas Grycksbo Paper AB, Švedija; priešlapiams ofsetinis Maxi Offset, 190 g/m², UPM Kymmene, Suomija; blizgiu celofanu dengtiems viršelių aplankalams kreidinis Multi Art Gloss, 250 g/m², Stora Enso, Suomija. Kartonas viršeliams Eskaboard, 2,4 mm, Eska Graphic Board, Nyderlandai. Viršeliai traukti medvilnės iššimo audiniu Natural Coloret Brown Laminated 624, BN International, Nyderlandai.

Galutinio tiražo 30 reprezentacinių egzempliorių rankų darbo viršeliais rišo Vilniaus knygrišių gildijos knygrišiai Rimas Supranavičius ir Sigitas Tamulis.

Po spausdinimo pastebėtų klaidų ir netikslumų taisymai

Puslapis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
7	2 iš ap.	1026	1029
14	4 iš ap.	1026	1029
348	3 iš ap.	Eil. Nr. 82 Vladas Žindulis, gim. 1918 m., Raišelių k. mirė Vokietijoje	Mirė Australijoje, Adelaidėje
506	Užraše prie virš. nuotr.	<i>Juosdupės vaistinėje</i>	<i>Juodupės vaistinėje</i>
552	14 iš ap.	Susilaukė trijų vaikų: Algirdo, Romualdo, Vaidos	Susilaukė trijų vaikų: Algirdo, Raimondo, Vaidos
581	18 iš virš.	Augino dvi dukras: Dainorą ir Vaidą	Augino du vaikus: Daivarą ir Vaidą
725	13 iš ap.	Turėjo sūnų Joną Ramoną	Turėjo sūnų Joną Ramoną ir dukrą Mildą
733	7 iš ap. 5 iš ap. 2 iš ap.	Juozas Talačka (gim. 1902 m.) Juozo ir Emilijos (gim. 1902 m.) Jonas (gim. 1930 m.)	Juozas Talačka (gim. 1898 m.) Juozo ir Emilijos (gim. 1900 m.) Jonas (gim. 1929 m.)
734	12 iš virš.	Augina vaikus: Edvardą, Mindaugą, Aušrinę	Augina vaikus: Evaldą, Mindaugą, Aušrinę
743	20 iš virš.	Vaidotas vedė, augino dukterį Reginą	Vaidotas vedė Reginą, augino dukterį Liną
749	Užraše prie virš. nuotr.	<i>Povilas, Algis ir Elena Brenčiai. 1957 m.</i>	<i>Povilas, Algis ir Elena Brenčiai. 1965 m.</i>
915	13 iš virš.	1026	1029
940	4 iš virš.	Turėjo tris vaikus, jie jauni mirė.	Turėjo tris vaikus. Tėvai: Rimantas ir Janė jauni mirė.
	12 iš virš.	Turėjo dukterį Janę ir sūnų Ričardą	Turėjo dukterį Janę ir sūnų Rimantą
	13 iš virš.	Janė ištekėjo už Rimanto Marcinkevičiaus	Janė ištekėjo už Rimanto Martinkevičiaus
	20 iš virš.	Vaido (gim. 1976 m.)	Vaidos (gim. 1976 m.)
1045	2 iš virš.	duktė Gravenija (1929)	duktė Jefrosinija (1931)
1210	Užraše prie ap. pieš.	<i>A. Kunčiūno pieš. (VI kl.)</i>	<i>A. Kupčiūno pieš. (VI kl.)</i>
1228	23 iš ap.	Išblaukianti drožyba	Išplaukianti drožyba

P. 999 nuo 19 eilutės tekstą apie Onos Magilytės-Jočienės šeimą pakeisti tokiu tekstu:

Ona Magilytė-Jočienė (gim. 1988 m.). Kiek pamenu, jau našlavo, gyveno su vaikais, trimis sūnumis ir dviem dukrom: Bronislavu, Juozu, Napoleonu, Ona ir Maryte.

Sūnus Bronislavas (gim. 1912 m.) dirbo Juodupės fabrike, vedė Oną Staigytę (gim. 1916 m.) iš Šlapėkių k., taip pat dirbusią fabrike audėja. Jie pasistatė namelius motinos žemėje. Sudeginus Šlapėkių kaimą, Onos Jočienės tėvai Staigiai apsigyveno pas Jočius iki patys išsikūrė.

Bronislavas ir Ona turėjo tris sūnus ir dukrą: Bronių, Alvydą, Jeronimą ir Nijolę.

Sūnus Bronius (gim. 1937 m.) dirbo fabrike „Nemunas“ statybos inžinieriumi. Jaunas mirė. Sūnus Alvydas (gim. 1944 m.) gyveno Klaipėdoje, dabartiniu metu gyvena Juodupėje. Sūnus Jeronimas (gim. 1952 m.) gyveno Juodupėje, mirė. Duktė Nijolė gyvena Klaipėdoje, mokytojauja. Vėliau motina

Ona (gim. 1916 m.) susirgo insultu. Po ligos prastai kalbėjo, buvo paralyžiuota, gyveno ligota dar 18 metų. Tėvas Bronislavas – pensininkas, gyvena Juodupėje.

Onos Magilytės-Jočienės sūnus Juozas Jočys (gim. 1913 m.) gyveno mo-

Juodupė. Onuškis / [sudarytojai Jonas Šedys, Venantas Mačiekus, Edita Korzonaitė ; vyriausiasis redaktorius Jonas Šedys ; atsakingasis redaktorius Venantas Mačiekus]. – Vilnius : Versmė, 2012. – D. 1. – 912 p. : iliustr., faks., portr., žml. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 24). D. 2. – 920 p. : iliustr., faks., portr., žml. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 24).

tinios namuose, ūkininkavo. Kolūkių metais dirbo kolūkyje „Tikruoju keliu“, vedė Zofiją Varnaitę iš Skemų, turėjo keturis sūnus ir dvi dukras: Antaną, Vladą, Kazimierą Egidijų, Joną, Lediną, Elvyrą.

Vyriausias sūnus Antanas dirbo fabriko „Nemunas“ administracijoje, vedė Elvyrą Juodelytę iš Skridulių kaimo. Antanas ir Elvyra turi tris sūnus ir dvi dukteris: Remigijų, Virginijų, Eligijų, Renatą ir Sonatą.

Sūnus Remigijus gyvena Šiauliuose, vedęs, turi šeimą.

Sūnus Virginijus gyvena Kaune, vedęs, turi šeimą.

Sūnus Eligijus gyvena Airijoje, vedęs, turi šeimą.

Duktė Renata gyvena Kaune, ištekėjusi, turi šeimą.

Duktė Sonata gyvena Kaune, ištekėjusi, turi šeimą.

Zofijos ir Juozo sūnus Vladas vedė Reginą Baublytę iš Panemunėlio, turi dvi dukras: Gitaną ir Jolitą, kurios gyvena Juodupėje. Vladas ir Regina gyvena Juodupėje Vlado tėvų namuose.

Zofijos ir Juozo sūnus Kazimieras Egidijus jaunas mirė.

Zofijos ir Juozo duktė Elvyra, baigusi KKI, dirba pedagoge. Ištekėjo už Henriko Stučinsko iš Jonavos rajono Žemių kaimo. Gyvena Jonavoje. Turi du vaikus: sūnų Nerijų ir dukrą Sonatą.

Zofijos ir Juozo sūnus Jonas (gim. 1950 m.) vedė Ziną Jankauskaitę (gim. 1950 m.) iš Pasvalio rajono Papyvesio kaimo. Turi du sūnus ir dukrą: Vaidą, Mantą, Brigitą. Pasistatė namus Onuškyje, ūkininkauja.

Sūnus Vaidas (gim. 1974 m.) su šeima gyvena Panevėžyje.

Sūnus Mantas (gim. 1981 m.) su šeima gyvena Kaune.

Duktė Brigita (gim. 1977 m.) su šeima gyvena Kaune.

Zofijos ir Juozo duktė Ledina (gim. 1952 m.) baigė Kauno medicinos institutą, dirba vaikų gydytoja Zarasuose. Ištekėjo už Alvydo Šileikio iš Zarasų. Ledina ir Alvydas Šileikiai gyvena Zarasuose, augina dvi dukras: Liną ir Mildą.

Onos Magilytės-Jočienės sūnus Napoleonas Jočys dirbo Sodelių fabriko metimo ceche. Vedė Veroniką Laurinavičiūtę iš Onuškių, pasistatė namus Juodupėje ir dabar ten tebegyvena. Turi du sūnus: Kęstutį (gim. 1955 m.) ir Algirdą (gim. 1962 m.). Jie gyvena Juodupėje.

Onos Magilytės-Jočienės duktė Ona Jočytė dirbo Sodelių fabrike, ištekėjo už Petro Valainio (apie juos jau rašyta).

Jaunėlė Onos Magilytės-Jočienės duktė Marytė Jočytė (gim. 1925 m.) ištekėjo už Vlodo Galvanausko iš Daliečių. Vladas Smetonos laikais dirbo Sodelių fabrike audėju, gyveno Juodupėje nuosavame name. Turėjo dukterį Danguolę ir sūnų Joną. Vėliau Marytė ir Vladas, pardavę namus, išvyko gyventi pas dukrą Danguolę į Kauną. Marytė ir Vladas mirė.

Pasakojo Zofijos ir Juozo sūnus Jonas Jočys (gim. 1950 m.), gyvenantis Onuškyje. Pasakojimą užrašė Elena Blažienė.